بعون شاهنشاه حقیقی و فضل حضرت منعم لایزال مطلق این نسخه

دستور العلاج اطبا و حرز اکسیر صفت بیهمتا تاثیر کیمیا محبوب قلوب مقبول عالم معروف

مجلد دوم

[illegible]

اکسیر اعظم

[illegible] از تالیفات جالینوس الزمان [illegible]

[illegible]

بار دوم

بعد نظر ثانی و تصحیح مقاصد و اضافهٔ تجربات بکرهای جناب مصنف موصوف الذکر

در مطبع نامی منشی نولکشور بزیور طبع مزین گشته مقبول جهان و جهانیان شد

اطلاع۔ اس مطبع مین ہر علم و فن کی کتب کا ذخیرہ سلسلہ وار فروخت کے لیے موجود ہے جسکی فہرست مطول ہر ایک شائق کو چھاپہ خانہ سے مل سکتی ہے جسکے معائنہ و ملاحظہ سے شائقان اصلی حالات کتب کے معلوم فرما سکتے ہین قیمت بھی ارزان ہے اس کتاب کے ٹائٹل پیج کے تین صفحہ جو سادے ہین انہین بعض کتب طب فارسی و اُردو وغیرہ کی درج کرتے ہین تاکہ جس فن کی یہ کتاب ہے اُس فن کی اور بھی کتب موجودہ کارخانہ سے قدردانوں کو آگاہی کا ذریعہ حاصل ہو

کتب طب فارسی

مجموعہ الفاظ الادویہ۔ یہ مجموعہ نوادر کتب سے ہے شامل اوپر چار کتاب کے اول الفاظ الادویہ تصنیف حکیم نورالدین مرحوم کہ جو مفردات طبیہ مین بڑے پایہ اعتبار کی کتاب ہے اور مستند اول ہے اسمین ہر ایک دوا کی طبیعت اور خواص اور بدل اور قدر شربت بہت تصریح سے لکھا ہے و علی ہذا دوم میزان الادویہ مصنفہ حکیم بالع محمد کہ بیان مفردات طبیہ مین ہم روش الفاظ الادویہ کے ہے اور سوم فرہنگ نصیریہ معروف بجل مخزن الادویہ مولفہ حکیم نصیر مغفور کہ جسمین نام دواؤن کو ترتیب حروف تہجی ہندی زبان کو مقدم کیا ہے برعکس رسالہ ناصر المعالجین کہ جسمین عربی لغت کو مقدم کیا ہے اس سے عوام کو واسطے استخراج نام دوا کے بہت سہولیت ہے اور واسطے مزید فائدہ عوام کے رسالہ چہارم انیس المعالجین ہے مصنفہ حکیم نورالدین کہ یہ رسالہ معالجات ہر قسم امراض مین نہایت کارآمد اور مفید کتاب ہے کہ شائقین نقد جان سے خریدار فرماتے ہین۔

ملخص فصول بقراطی۔ مشہور کتاب بقراط کی جسکی تلخیص مولوی غلام حسین نے فرمائی۔

خلاصۃ التجارب۔ مجربات طبیہ حکیم علوی خان مدونہ حکیم بہاءالدولہ بہادر۔

ایضاً مطبوعہ جدید۔

مجربات اکبری۔ محشی تصنیف حکیم محمد اکبر خان معروف بحکیم ارزانی۔

تکشیف الحکمت مصنفہ حکیم سلیم الدین خان

کفایہ منصوری۔ مع رسالہ چوب چینی مشہور کتاب معالجہ و تشریح مین مصنفہ حکیم منصور بن حکیم محمد یوسف

ضیاء الابصار۔ مصنفہ حکیم محمد خان۔

مجربات رضائی۔ معالجہ امراض ضعف باہ و مثانہ مین مولفہ حکیم سید رضا حسین۔

دستور العلاج۔ مصنفہ حکیم سلطان علی خراسانی طبیب نامی حکیم کی۔

میزان الطب محشی مشہور کتاب طب کی ہے مع رسائل ذیل تصانیف مختلف۔

۱۔ میزان الطب محشی مصنفہ حکیم محمد اکبر ارزانی۔
۲۔ رسالہ دلائل النبض۔
۳۔ رسالہ دلائل البول۔
۴۔ رسالہ بحران مع جدول ایام بحران۔

انیس الاطبا۔ مصنفہ مولوی محمد صادق علی۔

مطب علوی خان۔ نسخہ نادر ممتحن کا مجموعہ از حکیم علوی خان۔

مفرح القلوب۔ مصنفہ حکیم محمد اکبر ارزانی۔

عجالہ نافعہ۔ مصنفہ حکیم محمد شریف خان

اہم العلاج۔ غریب رسالہ ہے حاوی تراکیب معالجات طبیہ عہد دولت نورالدین محمد جہانگیر بادشاہ غازی مین تصنیف حکیم امان اللہ فیروز جنگ کی۔

طب یوسفی۔ مع مجموعہ چند رسائل ذیل۔

۱۔ رسالہ نبض ۲۔ رسالہ قارورہ۔
۳۔ رسالہ ستہ ضروریہ ۴۔ رسالہ مقطعات یوسفی ۵۔ رسالہ ماکول و مشروب و قصیدہ در حفظ صحت ۶۔ رسالہ بحران۔

زاد غریب۔ غربا اور مسافرون کے لیے نادر نسخے تدابیر معالجہ ہر موسم کی رعایت سے کوڑی کی دوا لاکھون کا فائدہ بخشتی ہے مصنفہ حکیم محمد صادق علی خان خلف حکیم شریف خان۔

قرابادین قادری۔ [illegible]

علاج الابدان۔ رسالہ قریب الفہم جسمین علاج امراض انسانی کا جو انسان مین موجود ہے بسند نقل کتب طبیہ ثابت کیا ہے مولفہ حکیم عبدالحق صاحب۔

کنز الاسرار۔ معالجات اسرار طب کا مبتدا طلبہ تصنیف حکیم ہادی حسن مرادآبادی۔

کحل الجواہر۔ تصنیف حکیم قدرت احمد۔

رسالہ جنۃ الواقیہ لسہام الامراض الوبائیہ خاص امراض وبائی کا علاج اور اسکے اسباب و علامات کا بیان تصنیف حکیم سید افضل علی شاہ المخاطب بہ شفاء الدولہ

رموز الحکمت۔ مصنفہ مولوی حبیب علی مدرس اول فارسی

طب اکبر۔ بڑی مسند کتاب ہے طب مین تصنیف حکیم محمد اکبر ارزانی۔

مفید فوائد کیمیا توام فہرست جلد ثالث اکسیر اعظم

امراض کبد یعنی جگر ۲

۵	بیان قول کلی در معالجہ کبد	۶	بیان علاج امراض کبد از سوء مزاج حار	۱۱	بیان علاج امراض کبد از سوء مزاج بارد	۱۴	بیان علاج امراض کبد از سوء مزاج یابس
۱۵	بیان علاج امراض کبد از سوء مزاج رطب	۱۶	بیان علاج امراض کبد از سوء مزاج حار رطب	۱۷	بیان علاج امراض کبد از سوء مزاج حار یابس	۱۹	بیان علاج امراض کبد از سوء مزاج بارد رطب
۲۱	بیان علاج امراض کبد از سوء مزاج بارد یابس	۲۱	بیان ضعف کبد	۲۳	بیان علاج کلی ضعف جگر	۲۶	بیان سدہ کبد و ماساریقا
۲۹	بیان علاج سدہ مقعر جگر و سدہ ماساریقا	۳۳	بیان علاج سدہ محدب جگر	۳۵	بیان نفخہ و ریح در کبد	۳۶	بیان وجع کبد
۳۸	بیان اورام کبد و نواحی آن	۴۱	بیان علاج ورم جگر دموی	۴۹	بیان علاج ورم جگر صفراوی	۵۱	بیان علاج ورم جگر بلغمی
۵۴	بیان علاج ورم جگر سوداوی	۵۸	بیان علاج ورم عضلات	۵۹	بیان علاج ضربہ و سقطہ کبد	۶۰	بیان علاج شق و قطع کبد
۶۰	بیان علاج دبیلہ کبد	۶۳	بیان علاج تحجر کبد	۶۴	بیان خفقہ کبد	۶۵	بیان علاج حصاۃ کبد
۶۵	بیان علاج صغر کبد	۶۶	بیان علاج سوء القنیہ	۷۰	بیان استسقا	۷۳	بیان علاج کلی اقسام استسقا
۷۹	بیان استسقای لحمی	۹۳	بیان اسباب استسقای زقی	۹۵	بیان علامات و علاج استسقای زقی	۱۱۰	بیان علاج استسقای طبلی

امراض مرارہ و طحال ۱۱۵

۱۱۵	بیان علاج یرقان	۱۱۹	بیان علاج یرقان غلیانی	۱۲۴	بیان علاج یرقان سددی	۱۲۹	بیان علاج یرقان ورمی
۱۳۰	بیان علاج یرقان سمی	۱۳۱	بیان علاج یرقان وبائی	۱۳۲	بیان علاج یرقان بحرانی	۱۳۶	بیان علاج یرقان اسود
۱۴۱	بیان علاج یرقان اصفر و اسود	۱۴۲	بیان علاج سوء مزاج طحال	۱۴۳	بیان علاج سوء مزاج حار طحال	۱۴۴	بیان علاج سوء مزاج بارد طحال
۱۴۵	بیان علاج سوء مزاج رطب طحال	۱۴۵	بیان علاج سوء مزاج یابس طحال	۱۴۵	بیان علاج سوء مزاج حار رطب طحال	۱۴۵	بیان علاج سوء مزاج حار یابس طحال
۱۴۵	بیان علاج سوء مزاج بارد رطب بارد یابس طحال	۱۴۶	بیان اورام طحال و صلابت آن	۱۴۷	بیان علاج ورم دموی طحال	۱۴۹	بیان علاج ورم صفراوی طحال
۱۴۹	بیان علاج ورم بلغمی طحال	۱۵۲	بیان علاج ورم صلابت طحال	۱۶۶	بیان علاج ضعف طحال	۱۶۷	بیان علاج سدہ طحال
۱۶۹	بیان علاج حجارۃ طحال و رمل آن			۱۶۹	بیان علاج وجع طحال		

امراض امعا ۱۷۲

۱۸۰	بیان علاج کلی اسہال	۱۸۵	بیان علاج اسہال غذائی	۱۸۶	بیان علاج اسہال ہوائی	۱۸۶	بیان علاج اسہال دماغی
۱۸۹	بیان علاج اسہال معدی بارد رطوبی و بلغمی	۱۹۹	بیان علاج اسہال معدی صفراوی	۲۰۶	بیان علاج اسہال معدی سوداوی	۲۰۷	بیان علاج اسہال معدی از بثرہ و قرحہ
۲۰۸	بیان علاج اسہال معدی از ضعف جگر و سدہ آن	۲۰۹	بیان علاج اسہال معدی دوری	۲۱۰	بیان علاج اسہال معدی از ذہاب خمل معدہ	۲۱۱	بیان علاج اسہال معدی از ادویہ مسہلہ
۲۱۳	بیان علاج اسہال کبدی کیلوسی	۲۱۳	بیان علاج اسہال کبدی غسالی	۲۱۴	بیان علاج اسہال کبدی صفراوی	۲۱۵	بیان علاج اسہال کبدی صدیدی
۲۱۵	بیان علاج اسہال کبدی خاثری دردی	۲۱۶	بیان علاج اسہال مراری	۲۱۶	بیان علاج اسہال طحالی	۲۱۷	بیان علاج اسہال معوی رطوبی
۲۲۵	بیان علاج اسہال معوی بثوری	۲۲۸	بیان علاج اسہال معوی صفراوی	۲۳۲	بیان علاج اسہال معوی سوداوی	۲۳۳	بیان علاج اسہال معوی از ضعف امعا
۲۳۳	بیان علاج اسہال از جمیع اعضا	۲۳۷	بیان علاج اسہال اطفال	۲۴۰	بیان علاج اسہال الدم	۲۵۰	بیان علاج سحج و قروح امعا
۲۵۳	بیان علاج کلی سحج و قروح امعا	۲۶۱	بیان علاج سحج و قرحہ امعای صفراوی	۲۶۸	بیان علاج سحج و قرحہ امعای بلغمی	۲۶۹	بیان علاج سحج و قروح امعای سوداوی
۲۷۰	بیان علاج سحج و قرحہ امعا از ثفل یابس	۲۷۱	بیان علاج سحج و قرحہ امعا از تناول ادویہ حریفہ	۲۷۲	بیان علاج سحج و قرحہ امعا از خوردن ادویہ مسہلہ	۲۷۳	بیان علاج اسہال [illegible]

۲۷۴	بیان اقسام و اسباب زحیر	۲۷۵	بیان علاج کلی اقسام زحیر	۲۷۷	بیان علاج زحیر کاذب	۲۷۸	بیان علاج زحیر صفراوی
۲۸۴	بیان علاج زحیر بلغمی و ریحی	۲۸۶	بیان علاج زحیر ورمی	۲۸۸	بیان علاج زحیر بارد	۲۸۹	بیان علاج زحیر ایذائی
۲۸۹	بیان علاج زحیر از تناول حموضات	۲۸۹	بیان علاج زحیر تابع قروح و تآکل وغیرہ	۲۸۹	بیان علاج زحیر از تعفن ہوا	۲۹۰	بیان علاج زحیر اطفال
۲۹۰	بیان اقسام مغص	۲۹۱	بیان علاج مغص ریحی	۲۹۳	بیان علاج مغص صفراوی	۲۹۴	بیان علاج مغص حار ساذج
۲۹۴	بیان علاج مغص بلغمی	۲۹۶	بیان علاج مغص سوداوی	۲۹۶	بیان علاج مغص از مسہل	۲۹۶	بیان علاج مغص اطفال
۲۹۷	بیان علاج تعذر قراقر و خروج ریح بلا ارادہ	۳۰۳	بیان علاج کلی اقسام قولنج	۳۰۷	بیان علاج قولنج بلغمی	۳۲۱	بیان علاج قولنج ریحی
۳۲۸	بیان علاج قولنج ثفلی	۳۳۳	بیان علاج قولنج ورمی	۳۳۶	بیان علاج قولنج التوائی و فتقی	۳۳۷	بیان علاج قولنج صفراوی
۳۳۸	بیان علاج قولنج سوداوی	۳۳۸	بیان علاج قولنج مرکب	۳۳۹	بیان علاج قولنج وبائی	۳۳۹	بیان علاج قولنج عرضی
۳۳۹	بیان ایلاوس	۳۴۵	بیان علاج حصر یعنی قبض شکم	۳۴۹	بیان طریق تشخیص تولد دیدان	۳۵۰	بیان علاج کرم دراز
۳۵۱	بیان علاج حیات و حب القرع آن		بیان	۳۶۰	بیان علاج کرم کدو حیک		بیان

امراض مقعد ۳۶۲

۳۶۳	بیان علاج بواسیر	۳۹۳	بیان علاج ریح البواسیر	۳۹۷	بیان علاج نشر البواسیر	۳۹۸	بیان علاج نواصیر
۴۰۰	بیان علاج ورم مقعد	۴۰۲	بیان علاج شقاق مقعد	۴۰۶	بیان علاج استرخای مقعد	۴۰۸	بیان علاج خروج مقعد
۴۱۲	بیان علاج حکۂ مقعد	۴۱۳	بیان علاج قروح مقعد	۴۱۳	بیان علاج مقعد غیر مثقوب	۴۱۳	بیان علاج ثولات سرون

امراض کلیہ ۴۱۴
یعنی گردہ

۴۱۵	بیان علاج کلی امراض کلیہ	۴۱۵	بیان علاج امراض گردہ از سوء مزاج حار	۴۱۷	بیان علاج امراض گردہ از سوء مزاج بارد	۴۱۸	بیان علاج ہزال کلیہ
۴۱۹	بیان علاج ضعف کلیہ	۴۲۲	بیان علاج ریح الکلیہ	۴۲۳	بیان علاج وجع کلیہ	۴۲۴	بیان علاج سدد کلیہ
۴۲۵	بیان علاج ورم کلیہ	۴۲۶	بیان علاج کلی اورام کلیہ	۴۲۷	بیان علاج ورم حار گردہ	۴۳۱	بیان علاج ورم بلغمی گردہ
۴۳۲	بیان علاج ورم صلب گردہ	۴۳۴	بیان علاج دبیلۂ کلیہ و خراج آن	۴۳۶	بیان علاج قروح کلیہ	۴۴۴	بیان علاج جرب کلیہ
۴۴۶	بیان علاج ذیابیطس	۴۴۷	بیان علاج ذیابیطس حار	۴۵۳	بیان علاج ذیابیطس بارد	۴۵۴	بیان علاج حصات و رمل کلیہ

امراض مثانہ ۴۷۴

۴۷۴	بیان حصات مثانہ و رمل آن	۴۸۴	بیان اورام مثانہ و دبیلۂ آن	۴۸۳	بیان علاج ورم حار مثانہ	۴۸۵	بیان علاج ورم بلغمی مثانہ
۴۸۶	بیان علاج ورم صلب مثانہ	۴۸۷	بیان علاج قروح مثانہ	۴۹۰	بیان علاج جرب مثانہ	۴۹۱	بیان علاج جمود دم در مثانہ
۴۹۳	بیان علاج خلع مثانہ و استرخای آن	۴۹۳	بیان علاج وجع مثانہ	۴۹۴	بیان علاج ریح المثانہ	۴۹۵	بیان ضعف مثانہ
۴۹۵	بیان علاج حرقت البول	۴۹۸	بیان علاج عسر البول و احتباس آن	۵۰۰	بیان علاج عسر البول از برودت مثانہ	۵۰۱	بیان علاج عسر البول از حرارت مثانہ
۵۰۲	بیان علاج عسر البول از ورم مثانہ	۵۰۳	بیان علاج عسر البول از انجماد خون و ریم	۵۰۳	بیان علاج عسر البول از ریاح غلیظ	۵۰۳	بیان علاج عسر البول از ضربہ یا سقطہ
۵۰۴	بیان علاج عسر البول از حبس بول قصداً	۵۰۴	بیان علاج عسر البول از رطوبت لزج یا ریم	۵۰۵	بیان علاج عسر البول از رویدن گوشت	۵۰۵	بیان علاج عسر البول از ورم حار
۵۰۶	بیان علاج عسر البول از استرخا یا تشنج عضلۂ مثانہ	۵۰۶	بیان علاج عسر البول از خلع مثانہ و حصات آن	۵۰۷	بیان علاج عسر البول از بول حاد مولم	۵۱۱	بیان علاج تقطیر البول
۵۱۲	بیان علاج سلس البول	۵۱۹	بیان علاج بول فی الفراش	۵۲۱	بیان علاج کثرت البول	۵۲۲	بیان علاج قلت البول

۵۳۰ امراض اعضای تناسل مردان

[illegible]

۵۲۲	بیان علاج بول الدم					۵۲۹	بیان علاج ابوال غریبه
۵۳۰	بیان علاج ضعف باه	۵۴۲	بیان علاج کلی ضعف باه	۵۳۵	بیان علاج ضعف باه از قلت منی	۵۵۱	بیان علاج ضعف باه از ضعف اعضای رئیسه شریفه
۵۶۱	بیان علاج ضعف باه از استرخای قضیب	۵۸۲	بیان علاج ضعف باه از امور وهمیه	۵۸۳	بیان علاج صغر قضیب	۵۸۴	بیان علاج معطلات ذکر
۵۸۴	بیان علاج آفات جماع	۵۸۶	بیان علاج مزلقات زنان	۵۸۹	بیان علاج کثرت شهوت جماع	۵۹۱	بیان تدبیر مضرتهای جماع
۵۹۵	بیان علاج سرعت انزال	۶۰۳	بیان سیلان منی و مذی و ودی	۶۱۱	بیان قلت منی و خروج او بسیط	۶۱۱	بیان علاج منی الدم
۶۱۴	بیان علاج کثرت احتلام	۶۱۳	بیان علاج کثرت نعوظ بلا شهوت	۶۱۵	بیان علاج عاقونا	۶۱۷	بیان علاج عذیوط
۶۱۷	بیان علاج ابنه	۶۱۸	بیان علاج اورام خصیتین	۶۱۹	بیان علاج ورم حار خصیه	۶۲۲	بیان علاج ورم بارد خصیه
۶۲۵	بیان علاج وجع خصیتین	۶۲۶	بیان علاج عظم خصیتین	۶۲۷	بیان علاج ارتفاع خصیه و صغر آن	۶۲۷	بیان علاج دوالی صفن و صلابت آن
۶۲۷	بیان استرخای صفن	۶۲۸	بیان قروح خصیه و ذکر و حوالی آن	۶۲۹	بیان علاج بثر خصیتین	۶۳۰	بیان علاج سحج خصیتین
۶۳۰	بیان علاج حکه قضیب و خصیه	۶۳۱	بیان علاج ورم قضیب	۶۳۲	بیان علاج وجع قضیب	۶۳۲	بیان علاج شقاق قضیب و نواحی آن
۶۳۲	بیان ثالیل و توته ذکر و لحم زائد بر نواحی آن	۶۳۲	بیان علاج اعوجاج ذکر	۶۳۳	بیان علاج انکسار قضیب	۶۳۳	بیان علاج سده مجرای قضیب
۶۳۴	بیان علاج اتساع مجرای قضیب	۶۳۵	بیان علاج قرحه مجرای قضیب			۶۴۵	بیان علاج حشتان

۶۴۶ امراض صفاق و سره

۶۴۶	بیان علاج فتق	۶۴۷	بیان علاج کلی اقسام فتق	۶۴۸	بیان علاج فتق معائی و ثربی	۶۵۲	بیان علاج فتق ریحی
۶۵۳	بیان علاج فتق مائی	۶۵۵	بیان علاج فتق لحمی و ادره و دوالی	۶۵۵	بیان علاج نتوی سره	۶۵۶	بیان علاج ورم سره
۶۵۶	بیان علاج فتق سره			۶۵۶	بیان علاج تحکک سره		

۶۵۷ امراض رحم

۶۵۸	بیان علاج اوجاع رحم	۶۶۰	بیان علاج اورام رحم	۶۶۱	بیان علاج ورم حار رحم	۶۶۵	بیان علاج ورم بلغمی رحم
۶۶۵	بیان علاج ورم صلب رحم	۶۷۰	بیان علاج دبیله رحم	۶۷۲	بیان علاج سرطان رحم	۶۷۴	بیان علاج جروح و قروح رحم و اکله آن
۶۶۸	بیان علاج بثور رحم	۶۶۸	بیان علاج ناصور رحم	۶۷۹	بیان علاج شقاق رحم و فرج	۶۸۰	بیان علاج اجتماع آب در رحم
۶۸۱	بیان علاج نفخه رحم و ریاح آن	۶۸۳	بیان علاج میلان رحم	۶۸۴	بیان علاج انقلاب رحم	۶۸۶	بیان علاج اختناق الرحم
۶۹۳	بیان علاج احتباس طمث	۷۰۴	بیان علاج کثرت طمث	۷۱۰	بیان علاج استحاضه	۷۱۵	بیان علاج ضعف رحم
۷۱۵	بیان علاج سیلان رحم	۷۱۸	بیان علاج سیلان منی از رحم	۷۱۸	بیان علاج حکه رحم	۷۱۹	بیان علاج بواسیر رحم و ثالیل و توت و مسامیر آن
۷۲۱	بیان علاج رتق	۷۲۱	بیان علاج لحم زائد و طول بظر و ظهور چیزی مثل قضیب و قرقوس	۷۲۲	بیان علاج انغلاق رحم	۷۲۲	بیان علاج سعت فم رحم و فرج
۷۲۷	بیان علاج نتن رحم و فرج	۷۲۴	بیان علاج برد رحم و فرج	۷۲۴	بیان علاج رجا	۷۲۸	بیان علاج کثرت اسقاط
۷۳۳	بیان ضرورت اسقاط	۷۲۷	بیان علاج عسر ولادت	۷۴۵	بیان احتباس مشیمه و جنین میت	۷۴۸	بیان علاج احتباس نفاس
۷۴۹	بیان علاج کثرت نفاس	۷۵۰	بیان علاج عقر و عسر حبل	۷۶۱	بیان منع حمل	۷۶۳	بیان علامات حمل و احکام آن
۷۶۳	بیان علامات اذکار و اناث	۷۶۲	بیان علامات ضعف جنین	۷۶۵	بیان تدبیر حوامل	۷۶۹	بیان تدبیر اذکار
۷۶۹	بیان تدبیر زچه	۷۷۱	بیان تدبیر مولود			۷۷۲	بیان تدبیر مرضعه و صبیان

بعون شاہنشاہ حقیقی و فضل جناب ایزد مطلق نسخہ

دستور العلاج اطبا ذخیرۂ اکسیر صفت ہما تاثیر کیمیا محبوب قلوب مقبول عالم معروف

مجلد سوم

اکسیر اعظم

[illegible]

از تالیفات جالینوس زمان [illegible] ستودہ اطوار و قران حکیم محمد اعظم خان المخاطب بہ ناظم جہان رفع اللہ شانہ بجاہ والافضال

جملہ مشتاقان اطبائے ہندوستان [illegible] عالی جناب مصنف حق تصنیف کتاب را بمطبع عطا کردند

بار دوم

بعد نظر ثانی و تصحیح مقاصد و اضافہ تجربات دیگر عالی جناب مصنف موصوف الذکر

در مطبع نامی منشی نولکشور بطبع مزین مقبول جہان و جہانیان شد

ARY, A.M.U.
E3469

۳۳۶۹

بسم الله الرحمن الرحیم

امراض کبد یعنی جگر

و آن هفده مرض است یعنی سوء مزاج جگر و ضعف کبد و سدد کبد و نفخهٔ کبد و وجع کبد و شرقه و اورام کبد و ورم عضلات و ضربهٔ کبد و شق کبد و دبیلهٔ کبد و قروح کبد و خفقان کبد و حصاة کبد و صغر کبد و سوء القنیه و استسقا بدانکه جگر را عارض میشود انواع سوء مزاجات و امراض ترکیب و تفرق اتصال و گاه مرض خاص بجگر باشد و گاه بمشارکت و جگر از جانب تقعیر خود مشارک معده و امعای علیا و طحال و مراره است و مشارک حجاب و ریه و کلیتین از جانب تحدیب و [illegible] و مشارک دماغ است بسبب عصبه و تابع اکثر امراض معده فساد حال کبد می باشد بهر آنکه معده خادم وی است و استسقا صاحب کال کبد بدانکه بعضی از امراض جگر خاص او حادث میشوند و آن ضعف کبد و ورم و سدهٔ عارض در مجاری آنست و بعضی از آن در غیر او بسبب مشارکت آن در علت حادث می گردند و آن انواع استسقاست و بقول شیخ در خاص جوهر کبد عارض میشوند امراض مزاج و امراض ترکیب و اورام و تفرقات نیز [illegible] بسوی فضا و حجاب [illegible] که جدا جدا اند کور گردند و جگر احتمال خرق بیشتر از اعضای دیگر می کند و از آن خوف موت عاجل نباشد مگر آنکه بادی انفجار دم از رگ بزرگ بود و گاهی عارض میشوند کبد را امراض بسبب مشارکت دیگر اعضا و خصوصا آنهائیست معده و طحال و مراره و گرده و حجاب و ریه و ماساریقا و امعا خصوصا علیا اما معده و طحال و مراره و ماساریقا و امعا مشارکت آن اولا عروق متصل بتقعیر جگر می باشند بعده ضرر آن بسوی کبد میرسد و اما حجاب و ریه و کلیه مشارک آن اولا عروق محدب جگر اند من بعد ضرر آن بسوی جگر متادی میشود و اکثر مرضی که بسبب مشارکت بود از قبل معده می باشد پس هضم آن فاسد می گردد و طعام بغیر هضم منفذ میشود و گاه سبب او دیگر باشد و اندفاع مواد امراض جدلی مر اکثرها در ابول و رعاف و عرق بود و اما اندفاع مواد امراض تغیری تا حال بقی صفراوی و سوداوی و بعرق [illegible] باشد و بدانکه وجه یکه از آن استدلال بر احوال جگر می کنند بسیار است که گاهی استدلال می کنند بر احوال آن بلمس چنانچه بر اورام آنها [illegible] استدلال می نمایند و گاهی باوجاع آن و گاهی بافعال کائنه از آن و گاهی بمشارکات اعضای قریب از آن مثل معده و حجاب و امعا و کلیه و مراره و گاهی بمشارکات اعضای بعید تر از آن مثل نواحی راس و مثل طحال و گاهی باحوال عام جمیع بدن و گاهی از شعر نابت در نواحی آن و گاهی از اوردهٔ نابت از جگر و گاهی از نبض اعضای دیگر و گاهی از اخلاط متولد در جگر و منبعث از آن و گاهی بموافقات و مخالفات و گاهی از اسنان و عادت و از آنچه بدان متصل است تفصیل وجوه این دلائل اما استدلال با خود از لمس چنان باشد که اگر پوست شکم ناحیهٔ جگر حار باشد دلالت بر حرارت جگر کند و اگر مع ذلک لین باشد دلالت بر حرارت و رطوبت آن کند و اگر با وجود حرارت یابس باشد بر حرارت و یبس آن دلالت نماید و اگر لمس بارد باشد بر برودت آن دلالت کند و اگر مع ذلک لین باشد دلالت بر برودت و رطوبت آن کند و اگر با یبوست باشد بر برودت و یبس آن دلالت نماید و صلابت او بر [illegible] کبد یا ورم صلب در ان و انتفاخ او بر ورم یا نفخه در ان دلالت کند

و احساس بلا لیت انتفاخ او بر آنکه ورم در نفس کبد است و استطالت او و بودنش بهیئت دیگر بر آنکه در غیر کبد و در عضل شکم است دلالت کند و اما استدلال ماخوذ از اوجاع پس مثل آنست که اگر تمدد مع ثقل باشد در آنجا سده یا ورم بود و اگر بی ثقل باشد در آنجا ریح بود و اگر ثقل بلا نخس باشد ماده در جرم کبد بود ورم باشد یا سده و اگر با نخس باشد ماده نزدیک غشای مغشی جگر بود و اما استدلال ماخوذ از افعال کائنه از آن پس مثل هضم و جذب و دفع دم بسوی بدن و مائیت بسوی گرده و صفرا بسوی مراره و سودا بسوی طحال است پس هرگاه چیزی ازین امور خلل پذیرد و بسبب عضو مشارک کبد نباشد آن خلل از جگر بود و خون که اندر آن تولد شد صاف و جید نباشد و اما استدلال ماخوذ از مشارکات پس مثل عطش است که آن اگرچه از معده می باشد لیکن بیشتر بر احوال کبد دلالت کند و ایضاً مثل فواق و مثل بد اشتها و هضم و مثل سوء نفس که آن اگرچه بسبب ریه و حجاب می باشد گاهی بسبب کبد بود و مثل اصناف براز و بول که بر احوال کبد دلالت کند و مثل احوال از صداع و امراض سر و امراض طحال که بر آن دلالت نماید و مثل احوال زبان در ملاست یا خشونت و رنگ او و رنگ لبها که ازینها بر آن استدلال کنند و اما استدلال بسبب احوال عامه پس مثل دلالت رنگ بدن است بر کبد یا بر جگر که اگر رنگ سرخ و نیکو باشد دلالت بر صحت جگر و اعتدال حرارت او کند و اگر سرخی بسفیدی باشد دلالت بر حرارت و رطوبت او نماید و اگر رنگ مائل بزردی باشد دلالت کند بر شدت حرارت او و کثرت تولید او صفرا را و اگر مائل بسفیدی و رصاصیت باشد بر برودت مزاج او دلیل بود و اگر سفیدی شدید مائل برنگ جص باشد دلالت بر برودت مزاج و رطوبت او و کثرت تولید او خون بلغمی را نماید و اگر رنگ تیره مثل رنگ ارزیز یا مائل بسیاهی باشد بر سردی مزاج کبد و یبس آن و کثرت تولید او مره سودا را دلیل باشد و مثل دلالت یرقان بر آن و ایضاً مثل دلالت فربهی لحمی بر حرارت و رطوبت آن و سمن شحمی بر رطوبت و برودت آن و مثل لاغری که دلالت بر حرارت و یبوست آن کند و مثل عموم حرارت در بدن که اگر بسبب شدت حرارت قلب نباشد دلالت بر حرارت جگر کند و با آن دلائل حرارت مذکوره جگر دریافت شوند و اما استدلال از شعر نابت بر جگر پس مثل استدلال از آن در اعضای دیگر است که مذکور شد و بالجمله هرگاه شعر بر پوست شکم بسیار باشد بر حرارت کبد دلالت کند پس اگر خشن باشد دلالت بر حرارت و یبوست آن کنند و اگر موی شکم نرم باشد بر حرارت و رطوبت آن دلالت نماید و اگر مراق البطن از شعر موی باشد دلالت بر برودت آن کند و اگر با وجود عدم شعر پوست شکم نرم باشد بر برودت و رطوبت او دلیل بود و اگر یابس باشد دلالت بر برودت و یبس آن نماید و اما استدلال از اوردهٔ نابت از جگر پس مانند آنست که اگر غلیظ و عظیم ظاهر باشند مزاج اصلی کبد حار و رطب باشد و اگر دقیق و خفی باشد مزاج اصلی بارد و یابس بود و اما حرارت و برودت و لین و صلابت آنها گاهی بسبب مزاج اصلی و گاهی بسبب مزاج عارضی بود و بالجمله اگر با وجود غلظ و وسعت صلب باشند دلالت بر حرارت و یبس کبد نمایند و اگر لین باشند بر حرارت و رطوبت آن دلالت کنند و اگر با وجود دقت و ضیق لین باشند دلالت بر برودت و رطوبت آن کنند و اما استدلال از هیئت اعضای دیگر پس مثل استدلال از غلظ اورده و وسعت آنها بر عظم کبد و وسعت مجاری آن و از کوتاهی انگشتان و طول آنها بر صغر کبد و جگر و اما استدلال از اخلاط متولده در جگر پس مثل آنست که کثرت تولد صفرا دلالت کند بر حرارت جگر و سودا بر حرارت شدید آن و یا بر برودت و یبس آن و تولد دم جید دلالت بر صحت جگر کند و آنکه دم جید از آن منتشر گردد و شبیه ببدن بسیار شود پس آن جگر صحیح باشد و آنکه دم او صفراوی یا سوداوی یا رقیق باشد منتشر گردد از آن در بدن غیر قابل استحاله ببدن بود چنانچه در استسقای لحمی پس آن جگر علیل باشد و ایضاً هرگاه صفرا بر بدن غالب باشد و آن عند منتهای شباب کثرت پذیرد و خون شدید الحرارة باشد دلالت بر حرارت مزاج کبد کند و اگر مستعد اکتساب سودا باشد که در منتهای شباب کثرت نماید و خون غلیظ و سیاه گردد بر حرارت مزاج جگر و یبس آن دلالت کند و اگر بر بدن خون غالب باشد و علامات او ظاهر بود دلالت بر حرارت و رطوبت جگر کند پس اگر این مزاج افراط کند بر جگر صاحب او در افساد اخلاط و عفونت آن بسیار عاجل شود و لا محاله اگر رطوبت بیشتر از حرارت باشد که اینها [illegible] صاحب او را ادنی سبب سریع التعفن کنند و اگر حرارت از رطوبت اکثر بود [illegible] عارض گردد اند کنا شد و اما موافقات و منافات شناخته شود [illegible] بطریق که موافق و مشاکل مزاج طبیعی مضاد مزاج عارضی باشد و اما [illegible] عادت و آنچه متصل بآن شود استدلال از آن در کلیات معلوم شود و تشخیص اسباب امراض کبد از سوء مزاج چنان کنند که اولاً نبض و قاروره

ملاحظه نمایند اگر نبض سریع و متواتر و قاروره زرد و رنگین بود و حال شدت عطش و قلت اشتها و التهاب و تب و احتراق خون و تغیر سحنات و خشونت زبان و قبض شکم و حرارت موضع کبد بغیر وجع و احیانا سعال و صداع مفرط نیز بپرسند اگر باشد سببش سوء مزاج حار بود و بعده ذائقه دهن بپرسند اگر تلخ گوید و با وجود آثار مذکوره با آن زردی رنگ و شدت تپ و قی صفراوی و سرخ و سبز و کراثی و اسهال مراری و ثقل در جانب ایمن و گاهی زردی چشم باشد سببش سوء مزاج حار صفراوی بود و اگر شیرینی یا شوری دهن بگوید و با آن سرخی رنگ و گرانی اعضا و سیلان خون از مواضع مثل الانف وغ و بعد عهد فصد و تدبیر سالف و سن و فصل و عظم نبض و سرخی بول و گرانی جگر بود سببش سوء مزاج حار دموی باشد و اگر نبض بطی و قاروره سفید رقیق باشد و با آن سفیدی زبان و لبها و قلت خون و عسر جریان آن و کثرت بلغم و فساد رنگ و ذوبان رونق او که گاه سیاه و مائل بسبزی بود و گاه زرد و مائل بسفیدی نیز یافته شود و حال قلت عطش و جوع مفرط و قلت هضم و عدم اشتها هنگام غایت برودت و بودن براز گاهی اندک خشک بلا رائحه و گاهی رطب مائل بسفیدی و قلیل الرائحه نیز سوال کنند و این نشان سوء مزاج بارد ست بعد از ان ذائقه دهن بپرسند اگر ترش یا تفه بگوید و با آن غلظ قاروره و رطوبت در براز و رصاصیت رنگ و سردی لمس و قی بلغمی و ثقل در ایمن و ترهل بدن و تهیج وجه و اطراف و دیگر علامات غلبه بلغم بود سببش سوء مزاج بارد بلغمی باشد و اگر نبض صلب و قاروره رقیق و گاهی سیاه رنگ باشد و با آن خشکی دهان و زبان و تشنگی و لاغری و یبس بدن و قلت خون و کمی براز و غلظ آن و ضعف در اشتها و تشنج عضلات شکم باشد سببش سوء مزاج یابس بود و بعد از ان حال ترس و اندوه و فکر فاسد بپرسند اگر باشد سببش سوء مزاج یابس سوداوی بود و اگر نبض لین و بطی و ضعیف و قاروره سفید غلیظ باشد و با آن تهیج چهره و پلک چشم و ترهل لحم شراسیف و سفیدی رنگ گاهی با زردی اندک و گاهی مائل بسبزی و ضعف بدن و کسل و کندی حواس باشد از کثرت خواب و لعاب دهن و سوء هضم و رطوبت زبان و نرمی طبع و قلت عطش و انتفاع با غذیه یابسه بپرسند اگر باشد سببش سوء مزاج رطب باشد و اگر ترکیب آثار حرارت با یبوست و یا رطوبت و علامات برودت با یبوست و یا رطوبت یافته شود سببش سوء مزاج مرکب حار یابس یا حار رطب یا بارد یابس یا بارد رطب باشد اکنون بدانند که چون زمانه سوء مزاج حار کبد طول کشد اول ذوبان اخلاط حادث نماید پس ذوبان لحم کبد تا آنکه با براز خارج شود و گاهی تابع او سحج بسبب مرور اخلاط محترقه حاده بر امعا و گاهی قرحه امعا عارض و اسهال بود و آنچه با براز براید بسیار ردی الرائحه باشد و معذلک گوشت بدن نقصان پذیرد و بگدازد و گاهی دلالت می کند بر سوء مزاج حار کبد سن و عادت و حرفه و تدبیر و سوء مزاج حار متوسط صفرا پیدا کند و مفرط سودا احداث نماید و امراض آن از مالیخولیا و جنون و مانند آن ظاهر گردد و چون اسهال غسالی با سقوط اشتها ابتدا کند اکثر آن بسبب ضعف کبد کائن از سوء مزاج حار باشد و در اکثر سوء مزاج حار براز خشک محترق می باشد مگر آنکه خون مثل اخلاط دیگر و لحم کبد محترق شود و اسهال آن آید و چون در احتراق و هم خروج کند براز مثل زردی باشد و چون در کبد احتراق یا ورم یا دبیله باشد بعد آن با براز چیزی سیاه یا غلیظ خارج شود و آن لحم کبد باشد که سیاه و متعفن شده جدا می گردد هر براز سیاه و غلیظ که عقب این حالات مذکوره پدید آید نشان این آفات بود و خروج هر شئی سیاه علامت ردی بنا شد و گاهی اسهال غسالی و صدیدی مائی می آید بعد از ان غلیظ می شود و اسود و غلیظ منتن می گردد چنانچه در اصحاب وبا می باشد و گاهی بعد صدیدی خون آید پس با آن سودای رقیق و جرجانی و ابن الدوله گویند که هر گاه در جگر سوء مزاج گرم پدید آید خلطها که در وی تولد کنند محترق گردد و حمیات و قروح و امراض مختلفه پیدا شود و بقول شیخ در آخر سوء مزاج بارد چیزی مثل دم متعفن نه مثل خون کبد اخته در اسهال خارج شود و گاهی تابع مزاج بارد بعد مدتی حمیات باشد بنا بر قبول خون رقیق که در انست عفونت را که با آن عارض گردد و آن حمیات صعب باشد که در باب حمیات مذکور شود و گاهی در ابتدای آن اسهال صدیدی رقیق آید پس غلیظ و سیاه گردد و چون اسهال شبیه بآب گوشت تازه بود و آن با اشتها در ابتدا باشد دلالت بر برودت کند و اگر بعد ازین سقوط شهوت طعام عارض شود و گاهی بسبب فساد اخلاط یا بسبب دیگر از سبب و مانند آن بود و اکثر دلالت او بر ضعف جگر از برودت باشد و در آخر آن شهوت عود کند و در اکثر امر مفرط گردد و با آن پوست شکم تشنج شود و گاهی بر سوء مزاج بارد سن و عادت و غذا و اسباب ماضیه مثل شرب آب بارد بر ناهار و عقب جماع یا حمام دلالت کند بجز آنکه کبد ملتهب در ین اوقات از آب

بسرشته بسیار مشابه شود و گویند که سفیدی لب از سائر علامات دلیل خاص بر سوء مزاج کبد است باید که نظر طبیب در امراض جگر حادث از سوء مزاج بران باشد و انطاکی گوید که امراض جگر را اسهال و ضیق النفس لازم است

قول کلی در معالجه کبد

جرجانی گوید که جگر عضوی شریف است و همچنان که دل محل قوت حیوانی است و دماغ محل قوت نفسانی جگر محل قوت طبیعی است و اغتذای اعضا و پرورش بدن بدانست بهر آنکه غذا حقیقة خون است و کیلوس در جگر خون گردد و قوت هاضمه که کیلوس را خون گرداند در جرم جگر است و قوت جاذبه و ماسکه و دافعه در عروق جگر است که اندر گوشت او پراگنده است و در هر عضوی قوای اربعه مذکوره است لیکن در معده و جگر بیشتر و ظاهر تر با جمله جگر عضو رئیس است و صحت او موجب صحت تمامی بدن و ایضاً هضم ثانی در جگر است و شروع آن هضم از ماساریقا هرگاه در جگر فساد می افتد و توزیع اخلاط و هضم آن کما ینبغی نشود ضرر او در تمام بدن ظاهر میشود و بمشارکت وی در معده نیز خلل می افتد پس هر قدر که در معالجه او اعتنا و اهتمام رود اولی است و در جمیع امراض کبدی بلحاظ قوای اربعه آن ضرورت اگر در قوتی از ان ضعف دریابند بتقویت آن کوشند و در سوء مزاج بتعدیل و در سده بتفتیح پردازند و همه انچه خوشبو و لذیذ و مفتح و مدر باشد اصلاح کبد نماید و تاثیر ادویه در کبد اسرع شناسند اما چون جگر عضو رئیس و نازک است هیچ دوای قوی التحلیل بران استعمال نشاید کرد و تا وقتیکه سبب مشخص نگردد طلا نکنند و در مرض مادی قبل از تنقیه استعمال ضماد بارد بر جگر محدث سده است و چون طحال خادم جگر است جهت آنکه سودا از وی بجذب می کشد و کذلک مراره بواسطه آنکه صفرا بسوی آن مندفع میشود اصلاح حال ایشان موجب اصلاح احوال جگر است پس تدبیر اینها نیز لازم باشد تا بفساد عام نکشد و فرق در علاج طحال و کبد باعتبار قوت و ضعف است زیرا که تا ممکن بود در کبد استعمال ادویه حاده مثل سیر و کندر روا نیست و بقول شیخ و بعض شراح قانون باید که در کبد بحفظ صحت بالمثل و دفع مرض بالضد کوشند و در تدبیر بدایات اورام و قروح و آفات مقدار و در تفتیح سده و غیر آن بدانچه در سائر اعضا واجب است و بهترین اوقات خوردن دوا در امراض کبد و خصوصاً بنابر سده کبد و مانند آن وقتی است که غذا از معده بسوی جگر نفوذ کرده و هضم در ان پذیرفته و فضول از ان جدا گشته باشند تا ماکول و مشروب مانع نفوذ دوا بسوی کبد نشود و دوا جگر را خالی از تصرف در غذا یابد و تصرف او در غذا از تصرف آن در دوا باز ندارد و نیز غذا مخالط دوا نشود تا موجب ضعف فعل آن گردد و میان نوشیدن دوا و خوردن غذا زمانه صالح بود و در عادت مردم آن وقتی است که هنگام برخاستن از خواب شب و قبل استحمام باشد و ایضاً واجب است که ادویه محلله مفتحه که در امراض کبدی مادی مثل سده و ورم استعمال کنند از قوابض مقویه عطریه حافظ جوهر او بقبض و عطریت خود خالی نباشد مگر آنکه بهیئت مفرط احداث کنند و واجب است مبالغه در تبرید جگر تا ممکن بود که مودی باستسقا می گردد و در تسخین آن که منجر بذبول میشود پس علاج برفق نمایند و تبرید و تسخین او با عتبار و حذر کنند و مبردات کبد مقویات مسخنه آن و مسخنات مقویات مبرده مخلوط سازند و ادویه عطریه قابضه نیز ممزوج نمایند و لهذا واجب است که معالج عالم بود بمقدار مزاج طبیعی جگر کسی که معالجه کند تا آنکه چون بسوی آن رجوع کند بایستد و بدانکه چون در علاج کبد خطا کنند خطای آن بسوی عروق و بسوی بدن مودی گردد و از جمله خطا در علاج او آنست که ادرار کنند جائیکه اسهال باید و آنست که ماده در قعر کبد باشد و یا اسهال کنند آنجا که ادرار باید و آنست که ماده در محدب کبد باشد که درین هر دو صورت بانتشار ماده و عموم ضرر مودی می گردد و واجب است که ادویه مستعمله در امراض کبد نهایت باریک بسایند هرگاه بدان اراده ادرار باشد و کمتر ازان اگر اراده اسهال بدان باشد لیکن آن نیز باریک باشند و لهذا برای آن اقراص می سازند که در ان دوا باریک سائیده می شود و برای هر عضو بعید ضیق المسالک ادویه باریک سوده بکار می برند و ادویه منفذ و مدرق بدان مخلوط می کنند تا در مسالک ضیقه نفوذ نمایند و مکث آن در معده و انفعال او از حرارت معده کمتر شود و بسوی کبد زود تر برسند و نفع آن تمام تر حاصل شود و باید که لطیف الجوهر باشند تا بجگر رسند حار باشند یا بارد و یا قابض و از شان ملطفات است که حدت در خون پیدا می کنند اگرچه تفتیح می نمایند پس طبیب را رعایت این امور واجب است و مثل اصل الاصول که از جمله مفتحات و ملطفات است گاهی در کبد تولید اخلاط مختلفه غیر مناسبه می کند پس هرگاه دو سه روز آن را متواتر نوشند عقب او چیزی ملین طبیعت بخورند و از انکه اندفاع فضول آن بدون نضج متصور نیست از ادویه انچه منضج و ملین بود و نیز مدخلی تمام دارد و اما در ادرار اصل الاصول بنفسه فعل کند و جمیع انواع کاسنی خصوصاً بری که مائل

بحرارت می باشد نافع امراض کبد است اما محرورین را سکنجبین و مبرودین را ماء العسل بدهند و جگر گرگ بالخاصیه نافع است و همچنین لحوم حلزونات و ذکر اشیای ضاره کبد آنکه ادخال طعام بر طعام یعنی هنوز طعام اول هضم نشده باشد که طعام دیگر بران بخورند و مداومت ترتیب او ضار ترین اشیا است مر کبد را و خوردن آب سرد دفعةً بر نهار و بعد حمام و جماع و ریاضت بسیار است که موجب سوء مزاج حار شدید جگر می گردد و بسبب حرص کبد ملتهب بر جذب کثیر در آن اوقات و گاهی موجب استسقا میشود و بضرورت در مثل این حالت آنرا بشراب ممزوج نمایند و آنرا بسیار سرد ننمایند و یکبار سیراب نشوند بلکه اندک اندک از کوزه ضیق الراس مص نوشند و لزوجات تمامه مضر کبد اند بجهت آنکه مورث سده میشوند و گندم از جمله لزوجات است نسبت بکبد اگرچه بعد هضم کبد را نسبت باعضای دیگر لزج نیست و هر گندم چنان نیست بل آنکه در آن علکیه باشد و شراب شیرین در جگر سده ها پیدا کند و آن تا غایت حال افضل سینه باشد و نان فطیر و برنج و قطایف و اشتاو کله پاچه گوسفند و لحوم غلیظ و اغذیه غلیظه زیان دارد و گویند که آنچه بجگر بسیار ضرر دارد تشنگی کشیدن است و حرکات عنیفه بالای طعام و بر خلو معده و نوشیدن آب در میان خواب و همچنین حلوا و شکم سیر خوردن و طعامهای لین و همه شیرینی های مفرط و اشیای گرم و بالای آن شراب آب سرد و کذا خوردن گل و انگشت و هر چه در آن خاک و یا سنگ سوده باشد و بالای آن نوشیدن آب سرد و گرم و کذا خوردن کبابها خصوصاً که خام و یا سوخته باشد و آب سرد فقط نوشیدن را کذا فی الجوهر النفیس و شیر و عسل نیز مضر گفته اند بیان اشیای موافقه کبد اما از ادویه نفع می کنند از ماهر آنچه در آن حرارت با قوت و تلطیف و تفتیح باشد مع قبض و تقویت جرم کبد و عطریت مناسب جوهر روح آن و مانع عفونت مثل دارچینی و تفاح اذخر و مانند آن و آنچه در آن غسل و تنقیه و جلای صدید ردی باشد مثل ماء الشعیر چون در آن بمبالغه از خار سد و آنچه در آن نضاج و تلیین و خصوصاً مع قبض و تقویت باشد مثل زعفران و چیزی که معدلک لذیذ باشد مثل مویز و سریع النفوذ مثل شراب ریحانی براهی کشد کبد با که با آن حرارت شدید نباشد و چون در دوائی بخواص مذکوره لذت جمع شود پس لامحاله صدیق کبد و حبیب آن باشد مثل مویز و انجیر و فندق و آنچه بالغ النفع باشد اگر غیر قابل فساد و عفونت بود آن بالغ تر باشد بالجمله چون جوهر کبد رطب است مستعد عفونت بالذات و بالعرض است از ادویه مقویه و قابضه و آنچه از شان او منع عفونت باشد چاره نیست و بملاحظه آنکه جگر محتاج قوت هاضمه است و آن بغیر وفور حرارت غریزی و ارواح ممکن نیست انتفاع آن بچیزی که در آن عطریت باشد اتم بود و ظاهر است که هرگاه او را جامع جمیع این خواص یا اکثر آن باشد نفع آن بیشتر خواهد بود و همچنین اگر با وجود اوصاف مذکوره لذیذ و سریع النفوذ بود نسبت و کاسنی بستانی و بری از آنجمله موافق است و بارد و نفع می کند مرض حار کبد را بخاصیت و کیفیت معاً با وجود آنکه قومی کاسنی تلخ شدید المرارت را حار شمرده اند و نفع می کند بتفتیح خود سده ها را بسبب مرارت خود و تقویت بسبب قبض خود و نفع میکند مرض بارد را بخاصیت و تفتیح و تقویت که در آن است و چون برودت در کبد افراط نماید هر کدام از آن هر دو بعسل یا بماء العسل مخلوط نمایند پس عسل مقاومت تبرید کند اگر خوف از آن باشد و اعانت کبد بر سائر افعال او نماید و گاهی هر دو را خشک می کنند و بعسل می خورانند و آب او و مطبوخ او هر دو بعسل خیلی نفع می کند بتفتیح و اخراج خلط بارد ببول می نماید و اما از اغذیه آنچه کیموس جید و سریع النفوذ باشد موافق کبد بود و شیرینیها موافق جگر اند که از آن فربه و بزرگ و قوی می گردد لیکن آنها سرعت می کنند در احداث سده ها بنا بر جذب کبد از آنچه همراه اخلاط دیگر و لهذا کسی که در جگر او ورم باشد باید که از حلاوات اجتناب کند که آنها بسرعت بسوی صفرا مستحیل شوند و سده نیز حادث کنند و مضرترین شیرینیها غلیظ آنست بنا بر احداث سده ها و حاد آن بنا بر استحاله او بسوی صفرا و سنبل نافع است بنا بر عطریت و قبض او و تفتیح مجاری غذا لیکن شدید التسخین است و فندق موافق جمیع کبد ها است بهر آنکه او شدید الحرارة نیست و مفتح است و کیموس او جید است و جگر گرگ و لحم حلزونات موافق جگر است و مسیحی گفته که علاج امراض کبد بادویه نمایند که مضاد علل او باشد و در آن مخلوط نمایند آنچه بنفسه مقوی کبد باشد و آن از جنس ادویه بود که در آن قبض و عطریت باشد و خیارشنبر و کاسنی در جمیع علل کبد خاصةً مزمنه نافع است

علاج امراض کبد از سوء مزاج حار

و آن ضعف جگر و وجع کبد و استسقا است تبرید کبد با آب کاسنی و سکنجبین ساده و بزوری و آب انارین و شربت صندل و نیلوفر خصوصاً شربت زرشک و نقوع او و قرص او و قرص طباشیر و سفوف او و آب خالص یا ماء القرع یا ماء الخیار و کذلک دوغ سرد کرده و شیره تخم خرفه با طباشیر و شیره تخم خیارین و تخم کاسنی

ولعاب اسپغول سکنجبین و مانند آن هرچه سرد و مرطب و مخصوص بجگر باشد و با ضمادهای بارد مثل آب کدو و خیار بادرنگ و جو و عدس و فوفل و صندل و گل سرخ کنند و با سکنجبین ساده سه توله و گلاب و عرق کاسنی هر یک هفت توله بنوشانند و از صندل سفید و کشنیز سبز و کاسنی سبز ضماد نمایند و غذا اسفاناخ با برنج بدهند و گویند که تخم خشخاش سیاه و بهدانه و دوغ ترش و تخم حمق بستانی و غوره انگور و کافور و جرادهٔ کدو و گلاب و آب کاسنی و آب عنب الثعلب و آب بید و آب خرفه و سرکه شرباً و طلاءً نافع ست و بعضی ماء الشعیر با اشیای ترش قابض بجوف تفسیق عرق و تخشین جرم کبد میدهند و یا ماء الشعیر نوشانند و بعد از چهار ساعت سکنجبین شکری یا رمانی با آب سرد بدهند و اگر باصلاح نیاید آب کاسنی با قرص کافور و آبیکه اندران زرشک و تمر هندی تر کرده صاف نموده باشند با شربت نیلوفر دهند و آنجا که سده مفهوم گردد شربت بزوری و شربت دینار و مغز فلوس با بکشا دو آنجا که طبع نرم بود قرص طباشیر قابض با رب به و سیب دهند و شربت حماض درین صورت سخت موافق ست و درین مرض غذای قابض نباید داد که مضرست خاصةً اگر خوف سده بود مگر مزورهٔ زرشک و آب انار که بجگر مفیدست لیکن هرگاه طبع نرم بود و بقبض حاجت افتد ماش و برنج بریان با زرشک و سماق پخته توان داد و اگر طبع قبض بود و بهر غذا ضرورت که از زرشک و تمر هندی و مانند آن پخته باشند اختیار نمایند و الا مزورهٔ ماش و اسفاناخ غذا سازند و تا ممکن باشد از خوردن گوشت احتراز کنند و هنگام ضرورت گوشت بچه مرغ یا حلوان اصلاح نموده بدهند **اقوال مهره** جالینوس گفته سزاوارست که حفظ کبد در استعمال سرد و مرطب مفرط الترطیب نمایند بهر آنکه از ضعف آن مفضی بسوی سوء القنیه و استسقا ممکن است و نیز از حدوث سده ها دران و بالجمله در ادویهٔ آن قوت انضاج و جلا باشد و موافق ترین اشیا که دران این قوت است ماء الشعیر است که دران تخم کاسنی و زرشک داخل کرده پخته باشند که آن جامع انضاج و جلا و تفتیح و تلیین و تقویت جگرست و جمیع این خصال در کاسنی بستانی صرف نیز موجودست و هر قدر که تلخ باشد در تفتیح سده بالغ تر بود و این ضماد بصحت تجربه رسیده صندل سرخ صندل سفید هر واحد اوقیه افسنتین ربع اوقیه کافور بمقداریکه بوی او غالب آید باریک سائیده بقیروطی بروغن گل آمیخته ضماد نمایند و هرگاه دران طبیعت نرم باشد سفرجل و گل سرخ پخته سوده بر شکم نهند و هرگاه قوت ضعیف و ارواح تحلیل گردد بگوشت دراج و حملان و گوساله با آب غوره و آب زرشک غذا سازند و اگر تپ باشد از گوشت پرهیز کنند **بوعلی سینا** نوشته واجب ست که تلطیف و تبرید جگر کنند و مبالغه بغایت نمایند و دران از ارخای شدید بمرطبات مائی و از احداث سده ها بمبردات مغلظ و از تحدید بالغ حذر کنند و باید که مبردات او جامع تبرید و جلا و تفتیح و تنفیذ غذا و قبض مقوی غیر کثیر باشد و ماء الشعیر همه این خصال است و کاسنی بری و بستانی درین معنی بغایت نافع بهر آنکه مزاج او بسوی برودت مفرط نیست و دران مرارت مفتح غیر مسخن هست و قبض معتدل مقبول بالغ در منفعت اوست و مضر کبد بارد هم نیست و گاهی جوشش کرده می خورند و خصوصاً با کشنیز تر و خشک و گاهی بسرکه تناول می کنند و زرشک نیز خاصیت عظیم ست و ایضاً تمر هندی را و چون سده ها در کبد محسوس گردد و نفع یابند اگر آب کرفس با آب کاسنی بری و بستانی اضافه نمایند که آن تفتیح سده ها نماید از هر دو جهت و آن سریع النفوذ ست و کذالک سکنجبین و از آنچه نفع با این می کند آنست که بگیرند آب کاسنی و آب کاکنج و آب عنب الثعلب هر واحد دو اوقیه آب کشنیز تر و آب بادیان هر واحد یک نیم درم و نیم درم زعفران آمیخته بنوشند و گاهی روغن گل جید و روغن تفاح با آب سرد می نوشند و تعدیل حرارت کبد می کنند و از آنچه نفع می کند سوء مزاج حار جگر را آنست که اسپغول دو مثقال بشکر طبرزد و آب سرد بخورند و ایضاً ماء القرع و ماء الخیار و آب انار و دوغ گاو و آب سیب و امرود و فرفیر و عصارهٔ گل سرخ تازه بنوشند و چون تپ نباشد ماء الجبن با سکنجبین هر روز با سه درم هلیلهٔ زرد و یک درم لک مغسول و نیم درم تخم کرفس بنوشند و چون دو هفته از شرب آن فارغ شود شیر شتر بنوشند از یک رطل تا دو رطل و دران ادویهٔ مدره مفتحه منفذه مثل اندکی از عصارهٔ غافث یا از تخم کاسنی و تخم کشوث داخل کنند و گاهی احتیاج می افتد بمثل فقاح اذخر و گاهی حاجت بنوشیدن مخدرات و معاجین افیونیه و نجیه و فلونیا افتد و من آنرا نکرده میدارم از ان مذهب یافته نشده و جوان قوی را در گرما گاهی کفایت می کند نوشیدن آب بسیار سرد بر نهار و نفع می کند آنرا اقراص طباشیر و قرص زرشک بارد و قرص کافور و از اقراص نافعه این قرص ست بگیرند گل بید گل نیلوفر هر واحد ده درم گل سرخ دوازده درم کافور دو درم و نیم صندل سرخ و دانگ مغسول با فادیه چنانچه صبر را غسل می کنند و فوفل هر یک هشت درم

زعفران سه درم ریوند پنج درم گل قیری و مصطکی و پرسیاوشان هر واحد سه درم در آب عنب الثعلب و آب کاسنی سرشته قرص سازند هر قرص یک مثقال و هر روز یک قرص با آب عنب الثعلب یا کاسنی بخورند و گاهی نفع می کند از ضمادات باین صفت بگیرند برگ خرفه وسائیده روغن گل آمیزند بر جگر ضماد نمایند و یا بگیرند صندل یک اوقیه و فوفل و بنفشه هر واحد نیم اوقیه و گل سرخ یک نیم اوقیه و زعفران نیم اوقیه و افسنتین ربع اوقیه و کافور دو درم بقیر وطی روغن بید انجیر و برگ کدو یا برگ حماض یا برگ چقندر مالیده ضماد کنند و گاهی بعصارات بقول بارده مثل عصارهٔ کدو و خیار و سائر آنچه در شربات مذکور شد در ان روح یا آرد عدس آمیخته و روغن گل اندک ضماد می کنند و گاهی چیزی از جنس صندل و فوفل و کافور داخل می نمایند و بعید نیست که در ان چیزی از عطریات و تهای فواکه خوشبو داخل کرده شود و گاهی اندک از موم سوسن بر ان بیفزایند و اما اغذیه که ایشان را شاید مثل ماء الشعیر و سلاقات بقول مذکوره و نفس آن بقول مطبوخ و کاسنی مطبوخ بکشنیز تر و کاهو و چقندر مطبوخ در دوغ ترش و آب حصرمات و لحوم حلزونات و از فواکه زرد آلو و امرود و دست و در بین کثرت نکنند تا در قبض نیفزاید و تولید سده نکنند و سیب و انار میخوش و غورهٔ ترش و قبض این بد آنچه در ان تلیین باشد نکنند و توت شامی و ریباس بکشنیز و سرکه سختند با آب انار و انار دانه قبل طعام و بعد او و خربزه که بسیار شیرین نباشد لا سیما بطیخ رسیده و فلسطینی و هندی و آنچه از ین ادویه که در ان با تبرید قبض باشد و واجب است که تناول او متصل ننمایند بهر آنکه در ان خوف احداث سده است و باک نیست در خربزه صلب اندک و انگور که در ان صلابت لحم و قلت حلاوت باشد و از انگور میخوش خاصة نفع می کند ایشان را اغذیه باشیه و قطفیه و قرعیه و اسفاناخیه و عدسیه ترش و غیر ترش و بعضی مردم ایشان را خصت مویز میدهند و باید که مائل بترشی باشد و در فندق تسخین بسیار نیست و آن فتاح سده و جید الغذا است پس باید که آنچه در ان تبرید باشد مخلوط سازند و از لحوم نفع می کند ایشان را ماهی کوچک مطبوخ یا سفیدباج یا بسرکه و مصوصات و قریصات ساختند از لحوم لطیف مثل لحم جدی و طیر خفیف الاجنحه مثل لحم کبک و دراج غیر مفرط فربه و فاخته و نفع می کند ایشان را بطون طیر آب و بط و ماکیان ترش کرده و کند ناک کنجشک ترش کرده و ضرر می کند ایشان را اکباد و طحال و قلب و لحوم غلیظه مثل لحوم بز و بز کوهی و حیوانات عصبیه صلب لحم و اما از لحم بقر جوان قریب نفع می یابند کسان قوی المعده و الهضم از ایشان و باید که از بیضه که صلب پخته باشد و از دسومات مفرط اجتناب نمایند و شراب بسیار مضر است مگر آنکه بسبب عادت یا ضعف هضم از ان چاره نباشد پس اندک رقیق مائل بسفیدی بنوشند مجوسی گوید که هرگاه کبد را امراض از سوء مزاج حار عارض شود ابتدا بفصد باسلیق از دست راست نمایند اگر سن و قوت و زمانه و غیر آن مساعد باشند و حسب حاجت اخراج خون نمایند و ماء الفواکه و هلیله زرد و سبلاب شکر و فلوس خیار شنبر بنوشند و بعد از ان سکنجبین با آب کاسنی صباح بیاشامند و بعد یک ساعت ماء الشعیر بشکر بدهند و بر جگر ضماد صندلین و بقیر وطی معمول با آب کاسنی و آب خرفه و آب کاهو و آب حی العالم و آب جرادهٔ کدو و روغن گل و موم سفید تضمید کنند پس اگر اصلاح نیابد قرص طباشیر ملین با آب کاسنی و آب کشوث و سکنجبین بدهند و اگر حرارت از ین تسکین نیابد قرص کافور بماء القرع و آب کاسنی دهند و ایضاً ماء الجبن معمول بسکنجبین با این سفوف بدهند

نسخه سفوف

پوست هلیله زرد ده درم لک مغسول سه درم طباشیر دو درم بادیان یک درم باریک سائیده چهار درم با نیم رطل ماء الجبن در اول روز و در دوم دو ثلث رطل و در سوم ده اوقیه بدهند و هر روز دو اوقیه زیاده کنند تا آنکه در پنج روز بیک رطل و در هفت روز بیک رطل و ثلث برسد و لیکن ز جوان غیر بعید العهد بولادت و نه قریب از ان باشد و علف او کشنیز خشک و تره کاسنی و آرد جو و برگ کاهو و مانند آن باشد پس اگر اصلاح یابد برین مداومت نمایند و الا شیر از ناقه صحیح الجسم فربه متعلف بعلف مذکور بدهند و از ان در اول روز هشت اوقیه دهند و هر روز دو اوقیه تا هفت روز با این سفوف افزایند هلیله زرد ده درم لک مغسول گل سرخ طباشیر هر واحد پنج درم ریوند چینی سه درم بادیان انیسون هر واحد دو درم همه را باریک سائیده از سه درم تا چهار درم با شیر مع پنج درم شکر طبرزد بدهند و اگر اسهال زیاده خواهند در هر شربت سفوف چهار دانگ بنفشه سنای مکی اضافه کنند و غذا برین زیرباج بچه مرغ باشد و انار بسبب امتصاص نمایند پس اگر حرارت قوی باشد دادن دوغ گاو و بقرص طباشیر و قرص کافور بحسب قوت حرارت و ضعف آن باک ندارد و تضمید کبد بصندلین و گل سرخ و آب حی العالم و آب عنب الثعلب و آب خرفه و آب کشنیز تر و آب برگ انگور و آب گل سرخ مفرد و مرکب

بعد از آنکه قدری از مصطکی و سنبل برای حفظ قوت کبد از تحلیل آمیخته باشند بعمل آرند و این ضماد مرض کبد از حرارت را نافع ست صندل سفید پنج درم گل سرخ مثل او صندل سرخ نه درم نیلوفر بنفشه هر واحد سه درم فوفل گل ارمنی هر واحد دو درم کافور مصطکی ساذج هندی هر واحد یک درم باریک سائیده موم بروغن گل یا روغن آس یا روغن بید یا روغن نیلوفر هر واحد بقدر حاجت گداخته بران ادویه انداخته بر کبد ضماد نمایند و این ضماد نیز نافع صندل سفید چهار درم فوفل مثل او صندل سرخ گل سرخ هر واحد شش درم آرد جو پنج درم کافور نیم درم باریک سائیده بآب کاسنی و آب حی العالم و آب عنب الثعلب و آب خرفه و آب کشنیز تر بر کبد ضماد کنند و این ضماد نیز حرارت جگر را مفید ست بگیرند صندل سرخ پنج درم صندل سفید و بنفشه و آرد جو و نیلوفر و تخم خطمی هر واحد سه درم گل سرخ چهار درم کافور زعفران هر واحد نیم درم باریک سائیده بروغن گل یا روغن نیلوفر و موم بقدر حاجت گداخته حل کرده بر جگر ضماد نمایند و این قرص نافع اوجاع کبد از حرارت ست گل سرخ شش درم تخم خرفه مغز تخم خیار تخم کاسنی تخم کشوث مغز تخم بادرنگ مغز تخم کدو هر واحد سه درم صندل سفید طباشیر هر واحد یک درم ریوند چینی بادیان هر واحد دو درم لک مغسول چهار درم زعفران عصارهٔ غافث هر واحد یک درم همه ادویه را باریک سائیده بآب کاسنی سرشته بقدر مثقال قرص سازند و با سکنجبین و آب کاسنی سرد کرده بخورند و ایضاً بگیرند گل سرخ چهار درم زرشک سه درم تخم کاسنی تخم کشوث هر واحد دو درم و نیم لک ریوند چینی رب السوس هر واحد یک درم طباشیر مغز تخم بادرنگ مغز تخم خربزه مغز تخم خیار هر واحد دو درم زعفران نیم درم ادویه را باریک سائیده بآب کاسنی بوزن یک مثقال قرص سازند و سکنجبین و گلاب بخورند و اگر با حرارت کبد سرفه باشد باید که درین قرص قدری از صمغ عربی و کتیرا و نشاسته هر واحد یک درم رب السوس دو درم زیاده کنند و بجلاب یا شربت نیلوفر یا شربت بنفشه بخورند و غذا اگر تپ و سرفه نباشد زیرباج چوزهٔ مرغ یا تیهو یا با آب حصرم یا آب ترنج که دران دارچینی کشنیز و اندکی سنبل و نعناع انداخته باشند بدهند و سکباج ماهی تازه را غذا سازند و از اطعمه که دران توابل حاره مثل سیر و پیاز و فلفل و کرویا و خولنجان داخل باشد همچنین اشیای حاره و حریفه اجتناب نمایند و اگر تپ باشد غذا مزوره یا بیخ ماش مغسول و روغن بادام شیرین و ماء الشعیر بدهند و اگر درینجا سعال باشد مزوره معمول بماش و کدو یا اسفاناخ یا قطف یا خبازی و مانند آن سازند و اگر طبیعت نرم باشد باید که قرص طباشیر قابض بعض اشربهٔ قابضه مثل شربت به یا شربت ریباس یا شربت آس بدهند و تضمید شکم با ضمادهٔ مبردهٔ مسکنه مثل این ضماد کنند گل سرخ صندلین فوفل گلنار گل ارمنی رامک زریره طلع مساوی باریک سائیده بآب بارتنگ و آب عصی الراعی و آب لعف انگور و مانند آن سرشته بکار برند و باغذیهٔ قابضه مثل مزورهٔ معموله تخم خرفه و حماض و سماق و عصارهٔ زرشک و مانند آن غذا سازند مسیحی گوید که هرگاه جگر را سوء مزاج حار عارض شود ماء الشعیر و آب بقول بارده مثل آب عنب الثعلب و کاسنی و خرفه و سکنجبین بدهند و تضمید کبد بصندلین و گل سرخ و کافور و گلاب و آب آس در خرقهٔ کتان آغشته بر موضع کنند و هرگاه نیم گرم شود تبدیل نمایند و آب انار و ربوب بارده مثل رب غوره و رب ریباس و رب ترنج بنوشانند و این قرص زرشک بدهند عصارهٔ زرشک ده درم تخم کاسنی مغز تخم خیار تخم خرفه هر واحد سه درم گل سرخ دو درم ریوند یک درم سنبل نیم درم اقراص سازند هر قرص یک مثقال و یکی ازان بسکنجبین شکری و آب انار بدهند و اگر حاجت تلیین طبیعت افتد بطبیخ آلو و تمر هندی یا ترنجبین و خیار شنبر کنند و شیرینیها و شراب و اغذیهٔ حاره و اطعمهٔ قویه و هر چه دران حرارت و حرافت باشد ترک نمایند و آب کشک و کشک بنفشه و بقول بارده مسلوق بسرکه مثل کاهو و بقلهٔ یمانی و قطف و اسفاناخ غذا سازند و اقوی ازین بیضهٔ مسلوق بسرکه و بطبیخ کشنیز تر و خشک و روغن بادام ست و قوی تر ازین گوشت دراج و ماکیان و ماهی رضراضی ست و از فواکه انار و سیب و به و امرود و انگور سفید رقیق ست و از خارج شکوفهٔ انگور و گل سرخ و آس تر ضماد نمایند و اندکی روغن سفرجل و ساذج و مصطکی و سنبل الطیب در ضماد آمیزند سعید گوید که علاج سوء مزاج کبد حار شرب ماء الشعیر و استعمال سکنجبین رمانی بآب سرد و نوشیدن شیرهٔ تخم خرفه و آب انار سکنجبین و خوردن آب تمر هندی و آلو بخارا بجلاب کنند و اگر حرارت ساکن نشود قرص طباشیر بآب کاسنی و قرص کافور بماء القرع دهند و تبرید کبد بضماد صندل و گلاب و آب حی العالم نمایند و غذا از سرد مثل کاهو و خرفه و کاسنی و مزورهٔ غوره دهند و اگر قوت ضعیف گردد چوزهٔ مرغ بآب انار یا آب حصرم غذا سازند و اگر تابع سوء مزاج سعال باشد ماء الشعیر بروغن بادام بیاشامند و لعاب بهدانه بشربت خشخاش بنوشند و غذا مزورهٔ ماش دهند و اگر تابع سوء مزاج تپ باشد باسلیق از دست راست کشایند و اخراج خون حسب مساعدت قوت و سن و زمان نمایند و تبرید مزاج کنند سعید ایلاقی می نویسد که اگر سوء مزاج حار بی ماده باشد تدبیر تبدیل مزاج باید کرد

باشربه بارده مثل ماء الشعیر وماء القرع وسکنجبین ساده وآب کشنیز وآب عنب الثعلب وشربت غوره وشربت ترنج واسپغول وشکر در آب انار ترش و دوغ ترش صاف کرده وکشکاب بآب انار ترش آمیخته کسی را که حرارت سخت غالب بود وسود دارد وماء الشعیر سرطانی وطباشیر در آب سرد وآب خرفه باسکنجبین وشربت ریباس ومانند آن موافق بود واین قرص زرشک بارد جگر گرم را سود دارد ونسخهٔ او همانست که در قول مسیحی گذشت مگر مغز تخم کدو سه درم طباشیر پنج درم عوض ریوند وسنبل ست ووزن گل سرخ پنج درم مرقوم شربتی دو مثقال بسکنجبین یا بآب کاسنی وآب عنب الثعلب وشکر واگر با سوء مزاج سده باشد یک درم بادیان درین قرص زیاده کنند واین قرص کافور با دوغ بدهند گل سرخ طباشیر صندل سفید هر یک سه درم تخم کاسنی تخم خرفه مغز تخم کدو تخم کاهو هر یک دو درم کثیرا یک درم کافور دو دانگ تا نیم مثقال قرص سازند هر یک سه درم واگر طبع نرم باشد این قرص طباشیر قابض با رب بهی یا آب کشکاب که از پست جو پخته باشند بدهند تخم حماض گل سرخ طباشیر زرشک منقی هر یک پنج درم لک مغسول ریوند چینی هر یک یک درم زعفران نیم درم واگر مریض را سرفه باشد درین قرص صمغ کثیرا نشاسته هر واحد یک درم رب السوس دو درم زیاده کنند و با شربت بنفشه بدهند وقرص دیگر در قول بوعلی سینا گذشت وضمادات از صندل وآب برگ خرفه وآب کاهو وآب کدو وآب برگ مورد و موم صاف در روغن گل سازند واگر طبع نرم باشد ادویه قابضه دران افزایند وآب خیار بادرنگ وآب کدو بگیرند وخطمی خشک سائیده ببرشتند و روغن گل چکانیده بنهند واسپغول بگلاب تر کنند و روغن چکانیده بنهند وغذا از گوشت دراج وفرغاله وگوساله بآب غوره وآب زرشک دهند وکسی را که تپ باشد تخم توان داد اسفاناخ وبرگ چقندر باندک کشنیز تر پخته وسرکه وکشنیز خشک آمیخته سود دارد واز فواکه آلو بخارا وریباس وتوت شامی ومانند آن دهند وهرچه قابض بود بسیار نباید خورد محمد ابن ایار گوید که علاجش تبرید کبد باشربه واغذیهٔ بارد است وهر صباح جلاب از تخم کاسنی سه درم آلو بخارا ده عدد تمر هندی وشکر سفید هر یک ده درم یا ترنجبین ده درم بنوشانند وغذا ماء الشعیر که دران سه درم تخم کاسنی پخته باشند بدهند اگر با آن تپ باشد واگر تپ نبود مزوره از زرشک بشیرهٔ بادام وشکر یا از تمر هندی یا از انار دانه یا از آب لیمو بمغز بادام دهند وگوشت بچهٔ مرغ اگر ضعف باشد ویا هر صبح سکنجبین ساده ده درم بآب کاسنی بست درم ویا آب هندوانه سی درم وشکر سفید ده درم ویا آب خیار بست درم باشکر سفید ده درم بنوشند واگر با آن قبض شکم باشد تلیین طبع بمطبوخ فواکه یا ترنجبین وشیرخشت کنند وتضمید کبد بصندلین وآب کاسنی وآب خرفه وآب کدو نمایند ونفع می کند آنرا قرص طباشیر ملین یک مثقال بسکنجبین ساده ده درم وآب کاسنی بست درم یا قرص کافور یک مثقال بآب کاسنی بست درم وتناول کاهو وخیار نافع است خجندی نوشته که تبرید باشربه مثل شربت نیلوفر وبنفشه وسکنجبین شکری وشربت غوره وشربت حماض بلعاب اسپغول وشربت ریباس ومانند آن بشیرهٔ تخم خیارین وتخم خرفه وبماء الخیار یا ماء القرع یا آب کاسنی یا آب عنب الثعلب نمایند واز اغذیه ماء الشعیر تمر هندی یا آب انار یا زرشک بمغز بادام واز فواکه شفتالو وامثال آن دهند خضر گوید تبدیل مزاج حار به مبردات مقویه مثل زرشک وصندل وگل سرخ وطباشیر وآب کاسنی بشکر نمایند وگاهی ضرورت نوشیدن شیرهٔ تخم خرفه بشربت انارین و خوردن خمیرهٔ ورد وشکر بکر با آب نیلوفر وآب نارنج می افتد وضماد سرد بصندل وگلاب واغذیه مثل رمانیه بغیر کوفتن تخم او وحصرمیه وزرشکیه وعدسیه وماء الشعیر بسرکه یا زرشک ترش کرده واز بقول کاسنی وکاهو وکشنیز تر واسفاناخ بکار برند ومص انار وترشی ترنج وسکنجبین ساده نفع می کند واز هرچه مسخن باشد اجتناب کنند واگر تابستان باشد در مواضع مهب شمال مسکن سازند وآب در مکان بسیار ریزند وبفواکه خوشبو وسرد آرایش مجلس کنند واگر احتیاج تلیین افتد مثل آب نقوع آلو بخارا وتمر هندی بشکر شیرین کرده باید نمود ودر نقوع گل نسرین ونیلوفر تازه اندازند وتضمید کبد بگلاب وصندل وقرص صندل نمایند طبری گفته که علاج سوء مزاج حار کبد اگر قوت اطاعت کند فصد وتبرید کبد است وتبرید بر دو وجه بود یا آنچه بجگر رسد از غذا باشد یا دوا اگر صاحب او احتمال خوردن دوا وغذاهای بارد کند واگر احتمال او بسبب فساد در معده نباشد ومعدهٔ او مانع از تغذیه باشیای بارده خوردن ادویهٔ بارده باشد عدول از ان بسوی تضمید کبد بچیزی که مقوی اندک معطر وسرد آن بود باید کرد وبالجمله اگر تپ نباشد اغذیه متخذ بآب غوره وسماق و زرشک وحماضیه وریباسیه وچوزهٔ مرغ رطب سرد کرده بخورند واگر کبد متحمل امتلای صاحب او یکبار نباشد تفریق غذا نمایند واگر تپ باشد بضرورت

[illegible]

زرشک و حماض و آب حصرم وغیره زیادت نکنند و آنچه بر سبیل دوا دهند ماء الشعیر سکنجبین ساده است اگر سرفه نباشد و نه در حلق خشونت و نه در معده سببی مانع بود و گاهی بماء الشعیر جمار خشک و طلع خشک و گاهی عناب و سپستان می زنند و بعضی اطبا در آب کاسنی بستانی یا بری عرق کرده جو طبخ می نمایند و جمیع اهل عراق در علاج این بیمار ماء الشعیر امر می کنند و از بس بسوی اشیای قابضه حامضه بخوف تضییق عروق و خشونت جرم کبد عدول نمی نمایند و آنچه مختار اهل بصره است مداوات او بسکنجبین و آب حصرم و شربت ریباس و رب حماض و مانند آنست و ابوماهر توسط میان این هردو طریق ایما نموده پس آب کاسنی و طرخشقوق بسکنجبین ساده بنوشند و اگر این کفایت نکند این قرص بخورند گل سرخ تخم خرفه طباشیر تخم کاسنی تخم کشوث عصارهٔ انبرباریس مغز تخم خیار تخم بادرنگ نشاسته صمغ عربی اجزای مساوی و مختلف بحسب حاجت پس زیاده کنند آن را که حاجت بسوی او بیشتر باشد و کم کنند بحسب قلت آن و گاهی در ان اندک کافور زیاده می کنند هرگاه مرد جوان و قوت صالح باشد و از آنچه ضماد آن می کنند برگ عصی الراعی و برگ اسپغول و برگ بادرنگ و برگ آس تر و آب سیب میخوش آنچه خوش است همه جمع کرده بر کبد حار ضماد نمایند و گاهی ضماد می کنند چون انسان کم اشتها ضعیف القوه بود بدانچه مذکور شد مع کعک بغدادی بی نمک و اگر با آن اسهال باشد بدل ماء الشعیر آب سویق شعیر و بدل آب کاسنی رب سفرجل ساده و رب سیب ساده و رب حصرم و مزوره رمانیه و سماقیه دهند و این ضماد نمایند گل سرخ سه درم پوست بیخ خوشبو پنج درم آس رطب سه درم قسب سفید دو درم کعک خشک بریان سه درم قصب الذریره دو درم همه را باریک سائیده با آب سفرجل مدقوق مع پوست سرشته پارچه بر پشت کبد ترشیده بدان آغشته بر کبد گذارند و اگر تپ و اسهال بسوء مزاج حار باشد نظر با عراض تپ نمایند و استدلال از ان بر جوهر او کنند و در تدبیر آنچه مقابل سبب موجب تپ باشد زیاده نمایند بعده نظر کنند بسوی نوع اسهال اگر از نوع سبب موجب تپ باشد مداوات آن سبب مداوات اوست و اگر مخالف سبب موجب تپ بود و از نوع جوهر کبد باشد پس در ضماد و دوا و غذا آنچه قاطع سبب اسهال باشد زیاده کنند مثالش اینست که اگر در اسهال خون یا چیزی مثل غساله لحم تازه آید در انچه علاج بدان کنند گل ارمنی و قبرسی و مختوم و کهربا و ریوند و مانند آن زیاده کنند و در ضماد هر سه طین مذکور و طین قیمولیا و طراثیث و امثال آن افزایند و باید که در علاج اصلاح کبد حار بدوا و ضماد چیزی از قوابض داخل نکنند و جمعی از ایشان رای میدهند که پوست سفرجل در روغن گل پخته استعمال کنند و این رای ابوماهر است بهر آنکه او رای میدهد آنچه جالینوس رای داده که از خامی جوهر کبد بچیزی از ادهان نباید کرد و اگر ضرورت افتد بسوی آنها برای تسکین درد بدان اشیای خوشبوی بارد قابض ضم نمایند و اهل هند از شاپور سفوف برای کبد حار ترتیب میدهند از برگ کاسنی خشک کرده و برگ طرخشقوق و تخم خرفه و برگ عنب الثعلب خشک و امر می نمایند که آن سفوف کرده بر آن سکنجبین سفرجلی بنوشند و ضماد می کنند بصندل سفید در آب کاسنی و آب عنب الثعلب و برگ و شاخ و گل و بیخ و حب او حل کرده و من آن را با سکنجبین بنوشانم و ضماد بدان می کنانم و نفع بین حاصل می کند جمیع امراض کبد حار را صالح است عنب الثعلب و کاسنی و طرخشقوق و زرشک

ضماد

ضماد دیگر

علاج امراض کبد از سوء مزاج بارد

و آن ضعف جگر و وجع کبد و سوء القنیه و استسقاست بهر تسخین کبد معاجین حاره همچون فلاسفه و اطریفل کبیر بخورند و مطبوخ بادیان عنب الثعلب با گلقند عسلی و بادیان انیسون مصطکی جوشانیده گلقند عسلی داخل کرده بنوشند و اگر مرض قوی باشد همراه سکنجبین بزوری و قرص لک بیاشامند و ایضاً طبیخ نانخواه و کمون و انیسون و ماء الاصول و شربت اصول نوشیدن نافع و یا دارالکرکم نه ماشه با عرق بادیان نه توله بخورند و از سنبل و بابونه و اذخر ضماد نمایند بگلاب و یا افسنتین و سنبل و اذخر و قسط و سلیخه و گل سرخ و زعفران با روغن سوسن و ناردین آمیخته بر جگر ضماد کنند و اغذیه گرم مثل ماکیان و کنجشک و دراج و تیهو بریان و مطبوخ نخود و زیره و شبت و دارچینی و خولنجان با نان دهند و دیگر معدلات مقویه حاره مثل نانخواه و کرفس و زرنب و صعتر و زوفای خشک و فقاح اذخر و نارمشک و اصل السوس و ریوند و مویز و ساذج هندی و دارچینی و قرنفل و بادرنجبویه و حب الخضرا و زرنباد و حب الغار و قصب الذریره و غافث و عصاره آن و حب بلسان و قرفه و جوزبوا و لادن و قاقله و بسباسه و بادام و پسته و فندق اکلا و اذخر و ساذج و سنبل و سعد و مصطکی و زعفران

وعود و حلبه و قسط دوج و افسنتین و عصاره آن و اشنه و اذخر و اظفار الطیب و لک اکلا و ضمادا دهن ق و راوند چینی شربا و آنچه در علاج امراض کبد از سوء مزاج بارد رطب بادی باید بکار برند اقوال حذاق شیخ الرئیس سفر باید از انچه نفع می کند صاحبان مرض بارد کبد از شربت افسنتین سکنجبین عسلی ست و گاهی منتفع می گردد بارد بخوردن قرص افسنتین وقت خواب تب و برور مسخنه معروفه شدید النفع ست و کذلک نفع می یابند باستعمال شیر ناقه اعرابی نه غیر پنج درم تا ده درم شکر که این تعدیل جگر و اخراج اخلاط باسهال و ادرار و تفتیح سده می کند و قوی تر ازین آنست که وقت خواب دواء الکرکم یا دواء اللک یا اثاناسیا یا دواء القسط و تجبیل هرنی با آب کرفس و قرص قسط و لک استعمال نمایند و بر نهار غافث و اسارون دو درم بخورند پس خمر بران بنوشند و از مطبوخات مطبوخ قسط و افسنتین بروغن بادام شیرین دو درم و روغن پسته دو درم بنوشند و قوی تر ازین آنست که بروغن ناردین و روغن بادام تلخ و روغن انجیر آنرا بنوشند و ایضا این مطبوخ بگیرند بادیان تخم کرفس انیسون مصطکی هریک دو درم پوست بیخ کرفس پوست بیخ بادیان هریک ده درم حشیش غافث افسنتین رومی هریک پنج درم لک قصب الذریره قسط شیرین قسط تلخ ریوند هریک سه درم فقاح اذخر چهار درم در چهار رطل آب بجوشانند تا نصف بماند هر روز چهار اوقیه از ان بروغن پسته یک نیم درم و روغن بادام شیرین دو درم بنوشند و گاهی نفع می کند ایشان را تضمید با ضمده حاره و مراهم حاره مثل مرهم الطمخیقون و ضماد فیلغریوس یا ضماد اکلیل الملک و ضماد متخذ از مثل قسط تلخ و سنبل الطیب و ناردین و دوج و حلبه و مانند آن و این ضماد جید است اشنه اذخر باریس مصطکی اکلیل الملک سنبل الطیب بیخ سوسن گل سرخ مساوی در روغن مصطکی بپزند صبح و شام نیم گرم ضماد نمایند و ایضا فقاح اذخر حب بلسان مصطکی قردمانا حماما هر واحد سه درم صبر افسنتین فقاح افسنتین هر واحد شش درم سنبل الطیب بلیلجه هر واحد دو درم ایرسا برگ مرزنجوش هر واحد هشت درم اشق لبنی و چهار درم صمغ بطم کندر هر واحد دوازده درم موم یک نیم رطل روغن حنا بقدر سرشتن و ایضا حماما دو اوقیه حب بلسان مقل قردمانا حماما کندر زعفران هر واحد یک نیم اوقیه سنبل دو اوقیه صمغ بطم شش اوقیه کندر مقل را در شراب حل کنند و زعفران را در ان حل سازند و صمغ بطم در روغن ناردین بگدازند و ادویه خشک را سائیده بدان شراب و روغن آمیزند و اندکی موم بیامیزند و ضماد کنند و ایضا بگیرند سفرجل و آرد جو و موم و مغز ساق گوساله در روغن گل و افسنتین و حنا سنبل زعفران و اسارون و ایرسا و قرنفل و اشق و مصطکی و علک الانباط بمقدار حاجت و بارد بقدر حاجت سفر کنند و مرهم سازند و اما اغذیه مغز نان گرم و شراب و خمیر باید کرد خفیفه از لحم عصافیر و فراخ و دراج و کبک و طیهوج همه اینها بریان و قلایا با ابزار و کرنب مطبوخ در آب سیح ملبح و مسخنه مثل دارچینی و فلفل و کمون و مانند آن قطع کرده حلیه و لبوب حاره بخورند و گاهی در اغذیه ایشان کاسنی خصوصا با سبیای تلخ داخل می کنند و بعضی گفته اند که ایشان را نافع است و نزد من این صواب نیست و اما نقل از فواکه و مانند آن مثل فندق بلوط پسته و مویز خصوصا پسته خاصه و بعضی گفته اند که از پسته و بادام بسبب ثقل اینها بمعده اجتناب باید کرد و بسوی قول او در پسته التفات نشاید کرد و حلزون خصوصا مصر ایشان را نافع است و از شیر و ماهی و فواکه رطبه اجتناب نمایند **صاحب کامل** گوید که هرگاه کبد را مرض از سوء مزاج بارد عارض شود باید که آنرا اقراص ریوند و قرص لک و قرص افسنتین و غیر آن از اقراص که ذکر خواهم کرد با سکنجبین عسلی و با عسل بقدر حاجت بدهند و تضمید کبد نمایند بضماد صبر یا ضماد اصطمخیقون و غیر آن از ضمادهای مسخنه که صفت آن خواهم کرد و اگر این فائده نکند ماء الاصول یا دواء الکرکم یا دواء اللک یا روغن بادام تلخ یا چیزی از اثاناسیا معمول بکبد گرگ و بعضی گویند که جگر گرگ خشک کرده درم چون با ریوند بخورند اوجاع کبد حار و بارد را نفع دهد و تضمید کبد ناشتا بیار چه که در آب مطبوخ بیخ اذخر و فقاح او و سنبل و اسارون و شاهم و مرزنجوش تر کرده باشند باید کرد و این قرص کبد بارد را نافع ست مصطکی سنبل اسارون لک مغسول هر واحد سه درم گل سرخ چهار درم انیسون دو درم عصاره غافث افسنتین رومی ریوند چینی هر واحد یک درم زعفران چهار دانگ همه را باریک سائیده بآب کرفس سرشته قرص بوزن یک درم تا یک مثقال سازند و یک قرص با سکنجبین عنصلی و آب کاسنی تلخ بدهند و آب کاسنی تلخ نافع اوجاع حار و بارد کبد بهر آنکه در ان تلطیف بسبب تلخی است و بدین جهت فتح سده است و ایضا گل سرخ شش درم زرشک سنبل الطیب مصطکی عصاره غافث اسارون هر واحد سه درم ریوند چینی زعفران هر واحد یک نیم درم اصل السوس لک مغسول هر واحد چهار درم افسنتین رومی دو درم باریک سائیده بآب بادیان یا آب کرفس

سرشته بوزن دو درم قرص سازند و یکی با سکنجبین بخورند و اگر سردی قوی باشد با آن پنج درم تا هفت درم بلیسوسن ممزوج با آب بنوشند و شربت بلیسوسن مفرد نفع می کند
و این ماء الاصول که بدبار در نافع است پوست بیخ کرفس پوست بیخ بادیان هر واحد ده درم بادیان انیسون تخم کرفس هر واحد چهار درم مصطکی سنبل الطیب هر واحد
دو درم بیخ اذخر و فقاح اذخر حشیش غافث افسنتین رومی حاشا جعده قصب الذریره هر واحد پنج درم لک منقی ریوند چینی قسط بحری فوه هر واحد سه درم
مویز منقی بیست درم همه را در چهار رطل آب بجوشانند تا یک رطل بماند صاف کرده چهل درم ازان گرفته روغن بادام شیرین و روغن بادام تلخ هر واحد
یک درم بران چکانیده با ثاتاسیا بقدر حاجت بدهند و اگر مع ذلک طبیعت قبض باشد در ادویه ماء الاصول هلیله کابلی و تربد کوفته اضافه کنند و قبل
نوشیدن آن قدری حب صبر بدهند که آن تلیین طبیعت و تنقیه مزاج کند و این ضماد نافع برودت کبد است بابونه اکلیل الملک صبر سقوطری شیح ارمنی افسنتین رومی
هر واحد پنج درم مصطکی سنبل الطیب اسارون قسط سلیخه حب بلسان عود بلسان هر واحد سه درم زعفران دو درم همه را باریک سائیده بروغن سوسن یا روغن قسط یا روغن
ناردین حسب حاجت موم سرخ در آن گداخته بیامیزند و ضماد کنند و ایضا بگیرند افسنتین رومی مصطکی بیخ اذخر سنبل صبر سقوطری صندل هر واحد چهار درم حب بلسان
عود بلسان میعه سلیخه قسط عود خام سک هر واحد دو درم گل سرخ شش درم لادن یک نیم درم همه را باریک کوفته بیخته بروغن سوسن و موم سرخ بقدر حاجت
سرشته بر کبد ضماد نمایند و اگر این ادویه را بلیسوسن یا بنفسج بسرشند نافع بود و غذا صاحب این علت را دراج و تیهو و نخود آب بزیت مغسول و زیره
و شبت و دارچینی و خولنجان یا مطجن بران شراب ریحانی پاشیده دهند و اگر نان مبلول بشراب ریحانی بخورند نافع باشد و شراب و حندقوقون بنوشند
و از بقول نعنع و کرفس و بادیان و بادرنجبویه و مانند آن مفید بود مسیحی در سوء مزاج بارد کبد نوشته که اگر درینجا انطلاق طبیعت و انتفاخ اجفان و اطراف باشد
این قرص بدهند سنبل الطیب عصاره غافث مصطکی عصاره افسنتین بادیان انیسون هر واحد دو درم ریوند ده درم قرص سازند هر واحد بوزن یک مثقال و
هر روز یکی با سکنجبین عسلی بدهند و تضمید کبد بسنبل الطیب و مصطکی و سعد و اذخر و قصب الذریره و زعفران و مر و مصطکی بشراب نمایند و اغذیه غلیظه و بارده ترک
کنند و اگر کفایت نکند این قرص بخورند لک ریوند هر واحد سه درم سنبل تخم کرفس نانخواه مصطکی اذخر اصل مغز بادام تلخ قسط فوه عصاره غافث و افسنتین
اسارون جنطیانا هر واحد یک نیم درم قرص ساخته یک مثقال با این ماء الاصول بخورند پوست بیخ کرفس پوست بیخ بادیان هر واحد ده درم بادیان تخم
کرفس هر واحد پنج درم سنبل گل سرخ هر واحد سه درم در دو رطل آب بجوشانند تا دو ثلث رطل بماند صاف کرده بقدر سی درم با قرص بنوشند **مصنف**
حاوی صغیر گوید که هر صبح جلاب از بادیان سه درم و گلقند عسلی ده درم بنوشند و غذا مزوره نخود آب و مغز قرطم بلحوم جوزه مرغ و کبک و تیهو بخورند
و این دوا اسخن کبد و مدر بول است سنبل الطیب مصطکی تخم کرفس اذخر انیسون مغز بادام تلخ قسط بحری هر واحد دو درم عصاره غافث فلفل زنجبیل
هر واحد نیم درم کوفته بیخته قرص سازند و یک درم با این ماء الاصول بخورند بیخ کرفس بیخ بادیان هر واحد ده درم تخم کرفس بادیان انیسون هر واحد
چهار درم بیخ اذخر حشیش غافث حاشا جعده هر واحد پنج درم مویز منقی بیست درم همه را در سه رطل آب بپزند تا بیک رطل آید صاف نموده سی درم
ازان بنوشند و اگر با آن اسهال مفرط باشد بگیرند حب الرشاد و تخم ریحان و صمغ عربی هر واحد یک درم و بریان کرده در گلاب آمیخته بخورند و
غذا قلایا متوبله مبزره و گردناج تیهو یا دراج یا کباب بخورند و این قرص وجع کبد بارد و سوء مزاج آنرا نافع است افسنتین رومی ریوند چینی هر واحد
سه درم گل سرخ چهار درم سنبل الطیب اسارون لک مغسول هر واحد درم کوفته بیخته با آب کرفس سرشته قرص سازند شربتی یک مثقال با [illegible]
سکنجبین عنصلی ده درم و در آب گرم حل کرده بنوشند و غذا مزوره از زیرباج محمول بلحوم تیهو یا دراج و این قرص نیز این علت را نافع است لک مغسول
اصل السوس تخم کاسنی هر واحد چهار درم سنبل اسارون عصاره غافث زرشک هر واحد سه درم ریوند چینی بادیان هر واحد یک نیم درم گل سرخ
شش درم زعفران نیم درم باریک سائیده با آب بادیان قرص سازند شربتی مثقال با سکنجبین بزوری ده درم و تضمید کبد باین ضماد نمایند بابونه
اکلیل الملک سنبل الطیب قسط تلخ سلیخه هر واحد سه درم باریک سائیده بروغن سوسن یا روغن قسط یا روغن ناردین آمیخته ضماد نمایند مولف
شفاء الاسقام می نویسد که در بارد شربت پوست بیخ کاسنی بقرص امیرباریس ریوندی و سکنجبین یا شربت دینار شربت اصول شراب ریحانی اگر

برو مستحکم باشد و الا شراب رقیق بشکر کافی ست و شم ادویهٔ خوشبو مثل سنبل و قرنفل و زعفران و استعمال نمایند مویز با تخم و دارچینی و آب کاسنی بعسل و نفس کاسنی بعسل و اغذیه مثل قلایا و طبیخات و مشویات از لحوم خفیفه مثل گوشت ماکیان و بچهٔ آن و غیره مفرد و مرکب مفتح سده و کبد است و مویز با تخم مقوی و مسمن است و کذا کاسنی و نانخواه جگر را خیلی نافع و در اغذیهٔ ایشان کاسنی غیر مغسول و بادام استعمال کنند و زیرباج غذای مشترک است او جامع کبد حار و بارد را حسب تعدیل حلاوت و حموضت و طعام متخذ از مویز و انار و انبه بغایت مفید طبری گوید که طبیب از سوء مزاج بارد کبد حذر کند بهر آنکه ضعف غریب برای کبد است چه مزاج اصلی او حار رطب است و چون بارد گردد در جوهر خود متغیر شود و تغیر در جوهر مودی بفساد افعال طبیعی او می گردد و ازان حالت او هم غذا و خون را فاسد میشود و جوهر دم متغیر می گردد پس رقیق بارد میشود و مودی باستسقای لحمی می گردد و علاجش آنست که اگر سببی مانع نباشد شراب صرف خوشبو بنوشند و اصلاح غذا دلیل او بدانچه مسخن باشد مثل لحم سرخ بزیت بریان و ماء اللحم که با افاویه مثل دارچینی و قرنفل و قاقله صغار و مانند آن خوشبو کرده باشند و این ضماد نمایند صبر مصطکی سنبل ناردین قصب الذریره طالیسفر کوفته بیخته بر وجه ضماد نمایند یا بروغن ناردین یا روغن بلسان مخلوط کرده بر پارچه مقطوع بهیئت کبد مالیده و یا موم روغن بروغن ناردین ساخته ادویه مخلوط نموده بدستور بر جگر نهند و درین باب روغن [illegible] بروغن ذهب استعمال کنند و آن آنست بگیرند روغن یاسمین و روغن خیری و در ان این افاویه بجوشانند سنبل قرفه قرنفل جوزبوا و دارشیشعان قاقله صغار و کبار و زرنب و مصطکی و عنبر بعده روغن صاف کنند و ثفل را بسایند باریک و بران روغن باز اندازند و مثل ربع آن روغن بان خالص داخل کرده در دیگ مضاعف بآب گرم باز بجوشانند و سرد کرده این روغن در کبد بارد استعمال کنند و اگر باین ادهان اشیای قابضه خوشبو اضافه کنند استعمال او در کبد جائز بود بهر آنکه روغن مرخی جوهر کبد است و بالجمله باید دانست که در تسخین دماغ و در تبرید جگر و قلب و در تسخین فم معده و در تبرید و تسخین [illegible] و در تبرید طحال عند الحاجت مبالغه نکنند بهر آنکه این اعضای شریفه در حصول افعال کثیر الافتقار و محتاج بدوام فعل اند پس هرگاه اکثر از آنچه واجب است سرد یا گرم شوند ضرر با فعال این اعضا رسد و مودی بفساد می شوند که تلافی آن دشوار گردد و از آنچه در کبد بارد استعمال کنند و برای او از ان فائق یافته تریاقی ست که حرانیان برای اوجاع کبد ساخته اند و تریاق کبیر نیز نافع است و معجون متخذ بجگر گرگ و آن اثناسیاست نیز برد کبد را نافع است و هرگاه سبب مانع برد را نباشد چیزی موافق تر از شراب کهنه نیست و شرب او با اعتدال باید و ابو ماهر شرابی برای برد کبد ساخته و اگر مانعی نبود استعمال آن می نمود و آن آنست که بگیرند راسن خشک و زرنب و پوست سفرجل شیرین خوشبو مساوی و در شراب یک شبانه روز خیسانیده بجوشانند و صاف نموده بران قدری عسل انداخته بشراب خوشبو قوی الحرارة آمیزند و در اصحاب کبد بارد استعمال نمایند و اگر برد کبد با اسهال باشد این قرص دهند قرظ اقاقیا هر واحد دو درم شاه بلوط جیش کرده بریان نموده سه درم همه را بسایند و مثل آن دقاق کندر آمیخته قدری از ان بخورند و اگر قاروره حار باشد دلالت کند بر آنکه سبب فاعل اسهال غیر سبب برد کبد است پس ملطفات مسکن حدت بنوشانند و اگر قوت احتمال کند حقنهٔ مسکن بعمل آرند و اگر قاروره سفید بود دلالت کند بر آنکه سبب فاعل اسهال سبب برد کبد است پس بر مداوات کبد اقتصار نمایند و در ضماد کبد ادویهٔ شدید القبض زیاده کنند و در ان چیزی از ادهان استعمال کنند و هرگاه با برد کبد تپ باشد نظر بسوی سبب فاعل تپ کنند پس اگر تپ عرض تابع برد کبد باشد مداوات و عنایت برد کبد بود و اگر سبب فاعل تپ غیر سبب برد کبد باشد قصد قطع سبب تپ کنند و از اسخان کبد غافل نشوند بلکه دوا مرکب از تسخین کبد و قاطع سبب تپ بعمل آرند و میان ضرر کبد و ضرر تپ نظر کنند پس اگر ضرر برد کبد بیشتر باشد عنایت باسخان آن اوفر و اکثر نمایند و اگر ضرر تپ اکثر باشد عنایت بمداوات قطع سبب آن بیشتر باشد

علاج امراض کبد از سوء مزاج یابس

و آن ضعف جگر و وجع کبد و استسقا است بهر ترطیب مرطبات معروفه از اغذیه و بقول و اطلیه و ضمادات و اشربه بکار برند و میل آنها بسوی اعتدال یا حر یا برد بقدر حاجت کنند مثلا لعاب اسپغول و شیرهٔ تخم خرفه با شربت نیلوفر و خشخاش بیاشامند و یا عرق گاوزبان و بیدساده هر یک هشت توله با شربت نیلوفر چهار توله بدهند و ماء الجبن مع المرطب و شیر بز و خر کثیر المدح است و برگ عنب الثعلب نیز خاصیت عجیب است در ترطیب جگر و ماء الشعیر بروغن بادام نافع بود و ماء اللحم نیز مفید و شیرهٔ تخم

خیارین و مغز تخم کدو و خیار نافع و قیروطی از آب کدو و آب برگ خرفه و کاسنی و کاهو بروغن بنفشه و کدو و بادام و موم ساخته بر جگر طلا نمایند و یا گل کاسنی و نیلوفر هر یک دو تولہ بشیر تر ضماد کنند و اغذیه مرطبه مثل مغز سر حلوان و باقلا مقشر و ماش مقشر و بقول مرطب مثل اسفاناخ و برگ کاهو و برگ خطمی بروغن بادام دهند و یا شوربای ماهی بچه تر یا برنج بدهند و کدو با گوشت بزغاله مفید و ماهی تازه سودمند و اگر هر صباح حریره آب سبوس و نبات و روغن بادام بنوشند بهتر باشد و از تبرید و ضمده که اصحاب دق را بدان علاج کنند اختیار نمایند لیکن در آن دوای قابض و خوشبو برای تقویت جگر مخلوط سازند و باید که در ترطیب افراط نکنند تا بسوء القنیه و ترهل و استسقای لحمی نه انجامد **اقوال حکما** صاحب مغنی گوید که علاجش باحسای متخذه از حنطه مهروسه و لحوم حملان یا جدی نمایند و بخوردن سکر با شکر و نوشیدن شیر امر کنند و بر ترطیب بدن تحریص نمایند و در علاج آن اهمال نکنند والا امر مفضی بدق گردد **ایلاقی** گوید که علاج این دشوار است و محتاج بتدبیر مرطب باشد و آب انار شیرین بروغن بادام و ماء الشعیر و آب گندم و روغن بادام و زرده بیضه نیم برشت و ماء القرع و آب هندوانه و ماء الخیار و لعاب اسپغول باید داد و اگر احتیاج بچیزی معتدل باشد لعاب تخم ریحان و ماء الجبن و پنیر تازه و شیر تازه با شکر و گوشت بزغاله دهند و آنچه برای مرض شیخوخی مذکور گردد سودمند بود و آب ممزوج بجلاب یا آب انار شیرین بنوشند **ابن الیاس** گوید که هر صبح جلاب از شربت نیلوفر و شربت خشخاش و شربت بنفشه یا شیره تخم خرفه با شکر سفید بدهند و غذا حسو نشاسته گندم و مغز بادام و شکر سفید با مزوره کدو و بگوشت جدی یا با کارع جدی دهند و یا هر روز دماغ جدی بگیرند و با نان سپید بخورند یا مزوره ماش و اسفاناخ و کدوی تر و ملوخیا بروغن بادام و یا ماهی کوچک تر یا با رضراضی بدهند و تضمید کبد بقیروطی روغن بنفشه و روغن کدو و آب کاسنی و آب کدو و موم صاف نمایند **طبری** گوید که سوء مزاج یابس کبد سریع الزوال است تا وقتیکه مستحکم نگردد و بدو سبب یکی آنکه سریع الانفعال است مر حرارت را و کذلک برودت را و هر گاه کبد بارد گردد بسوی ترطیب اقرب از یبوست بود و هر گاه گرم گردد بسوی قبول ترطیب قریب تر باشد و سبب ثانی آنست که مداوات آن ممکن است اگر گرم باعتدال نمایند بعده ترطیب کنند و اگر خواهند ترطیب باعتدال نمایند بعد از آن تسخین کنند اگر محتاج بسخونت باشد و اگر خواهند ترطیب آن نمایند پس تبرید آن کنند اگر محتاج ببرودت بود و اگر خواهند ترطیب نمایند پس ترک کنند اگر مستغنی از تسخین و تبرید باشد و علاج این نقل مریض بسوی بلد رطب است و اقتصار بر اغذیه مرطبه مثل دماغ جدی و ماکیان جوان و باقلای مقشر مطبوخ بروغن بادام و کله پاچه جدی مطبوخ در تنور با جو مقشر و از بقول کاهو و کاسنی تازه و سرمق و بقلة یمانی و شاخ خرفه و مانند آن و از ادویه شربت خشخاش و خشخاش رطب و یابس و استعمال آبزن و از شراب شراب رقیق ممزوج که سفید رنگ رقیق القوام بود و حدیث نباشد و از آنچه تضمید مثل این کبد می کنند تخم خرفه است که آنرا سوده بلعاب اسپغول مخلوط سازند و پارچه آلوده بر جگر نهند و بعضی اهل حران چون مانعی نمی بود اسفنج را در شیر زنان آغشته بر مثل این کبد می نهادند و خیلی نفع ظاهر می شد و ایضاً معالجه این دو نوع سوء مزاج حار یابس و بارد یابس نیز بیاید و از آنچه برای این مزاج استعمال می کنند حقنه بروغن بنفشه و آب کشک جو و آب حلزون است بگیرند از کشک یک کف و از حلزون کف کبیر و هر دو را در دیگ بجوشانند تا مهرا شود پس آب او صاف کرده بر آن روغن بنفشه انداخته خوب ممزوج نموده حقنه کنند که این بغایت مرطب است و استعمال این نشاید مگر آنکه یبس بنهایت باشد و بر سائر کیفیات کبد مستولی بود و چون بالغ نبود و در جگر حرارت معتدل باشد در خوردن فواکه رطب مثل امرود و شفتالو و علیق و انگور سفید که شیرینی او مفرط نشده باشد و آلوی شیرین و مشمش و تربز شیرین و مغز خیار و یا در رنگ باکی نیست و اگر حرارت کبد ضعیف ناقص از اعتدال باشد صاحب او چیزی ازین فواکه استعمال ننماید که آن مورث ورم کبد و سدد خواهد شد و اسهال کبدی یابس مزاج جگر کمتر حادث میشود و اگر حادث شود قطع آن سهل بود بجهت آنکه جوهر کبد یابس مزاج بسوی عفونت و سخافت متغیر نمیشود و آنچه از اسهال حادث می شود فضول می باشد چون منقضی شود منقطع گردد اگر در آن خطا واقع نشود

علاج امراض کبد از سوء مزاج رطب

و آن ضعف کبد و سوء القنیه و استسقاست بجهت تجفیف مثل افسنتین و مصطکی و اصل السوس و بادیان با سکنجبین بزوری و دواء الکرکم دهند و اطریفل کبیر و جوارشات گرم حسب حاجت بکار برند و خبث مطبوخ کثیر النفع است و ماء العسل نیم گرم یا نیم گرم بنوشانند و از مویز و سعد هر دو برابر ضماد کنند

و غذا شوربای گنجشک بنان سازند و دیگر اغذیه مذکوره مثل گوشت کباب و تیهو و دراج بقرنفل و دارچینی و قاقله و زعفران خوشبو ساخته و مثل مخصوص و قلایا متوبله و کروباج دهند و ریاضت و تقلیل غذا و آب و ترک طعام شب کنند و ماء العسل بنوشند و از البان اجتناب نمایند و هرچه در ابتدای استسقا بکار آید بعمل آرند و باید که در تجفیف مبالغه نکنند تا بذبول سودی نکشد و بقول جالینوس در علاج این تهاون نمایند که چون این سوء مزاج طول کشد منتهی باستسقا گردد **اقوال اطبا** سعید گوید که اگر سوء مزاج رطب باشد آبیکه در آن نخود و مصطکی و پوست بیخ درخت غار و انیسون جوشانیده باشند بنوشند و غذا نخود آب و یا زیرباج دهند و اگر رطوبت کثیر باشد قدری دواء الکرکم با سکنجبین عسلی بدهند و اگر قوت ضعیف گردد کبوتر بچه غذا سازند و شراب کهنه صرف بنوشند و در امر او اهمال نکنند که بطول انجامد و مفضی بسوء القنیه است **محمد ابن الیاس** خجندی می نویسند که هر صبح جلاب از بادیان و تخم کرفس و اصل السوس هر یک سه درم و گلقند عسلی ده درم یا سکنجبین بنوشند و غذا نخود آب گوشت دراج و یا بچه مرغ مغز قلیه دارچینی یا قلایای متوبله بمزوره بخورند و یا هر صباح جلاب از گلقند عسلی ده درم و آب بادیان سبز ده درم بنوشند و از بقولات بخورند و این دوا نافع است خرنوب نبطی بادیان تخم کرفس هر یک سه درم سنبل الطیب پنج درم ادویه را کوفته بیخته در آب بادیان یا آب کرفس سرشته یک مثقال با سکنجبین بزوری دهند و غذا زیرباج لحوم تیهو و کباب و دراج بخورند طبری گفته که سوء مزاج رطب کبد اگرچه سریع الزوال است لیکن عظیم الخطر است اما سرعت زوال از سبب انفعال او از حرارت و برودت است و چون رطوبت سریع الانفعال بود سریع التغیر باشد و سریع التغیر و سریع القبول برای آن باشد که طبیب بدان مقابله او نماید بهر آنکه اگر اراده تسخین او کند حرارت را بسرعت قبول نماید و چون در آن قبول کرد از آن رطوبت سهل گردد و چون محتاج تبرید باشد برودت را بسهولت قبول کند و چون آن برودت را قبول کند تجفیف او مشکل شود و بهترین چیزی که بآن تدبیر او نمایند اقتصار بر اغذیه یابسه است مثل قلایا یا مطجنه لحوم حملان و شراب کهنه چون مانع از آن نباشد و از جماع اجتناب نمایند بدانکه کبد عدیم الحراره باشد و از جیدترین چیزها که بدان استدلال بر رطوبت کبد نمایند بسیاری جوع و قوت هضم صاحب او [illegible] فصد و استفراغ در علاج این مرض عنقریب ذکر مزاج حار رطب و بارد رطب خواهیم کرد

علاج امراض کبد از سوء مزاج حار رطب

و آن ضعف جگر و وجع کبد و ورم جگر و غیره است در علاج هرچه در سوء مزاج حار و رطب مسطور شد هر دو حسب حاجت مرکب ساخته استعمال نمایند و اگر مادی باشد فصد باسلیق از دست راست کنند و اگر فصد مانعی باشد حجامت نمایند و شیره کاسنی و خیارین و خرفه هر یک نه ماشه با سکنجبین ساده چهار توله بنوشانند و غذا خرفه و پالک با نان دهند و بعد سه چهار روز تلیین طبع بطبیخ هلیله و مغز خیارشنبر و یا نقوع تمرهندی و آلوبخارا و ترنجبین و مغز فلوس و مانند آن کنند بعده بهر تعدیل شیره تخم کاسنی و خرفه با سکنجبین و یا قرص طباشیر با آب سیب و شربت حماض بدهند و آرد جو و عدس و فوفل و صندلین و گل سرخ هر یک یک توله با آب [illegible] و خیار و بادرنگ سرشته ضماد کنند و غذا آنچه با شربت نیلوفر دهند و آنچه در صداع و دوی مذکور شد در اینجا هم مفید است شیخ می فرماید هر دوائی که در آن قدری قبض و لطافت باشد از اغذیه و ادویه استعمال کنند و اگر در اینجا مواد بود ابتدا آنچه با لطافت او باشد و اگرچه در آن لطافت نبود و مثل بادآورد و شکر طبرزد استعمال نمایند دیگر عصاره عنب الثعلب و کاکنج بقدر پنجاه یا چهل یا دو مثقال صبر سقوطری و کمتر از آن برای ضعیف و یا نصف مثقال ایارج یا دو مثقال خیارشنبر در سکنجبین آب عنب الثعلب یا آب کاسنی حل کرده و یا خیارشنبر تنها در آب کاسنی یا آب بادیان و آب عنب الثعلب جرجانی و ایلاقی می نویسند که مزاج خون گرم و رطب است و تولد او در جگر بهر آنکه مزاج جگر گرم و تر است بدین سبب این مزاج جگر را مزاج غریب نیست بلکه طبیعی است لیکن اگر افراط کند علامات [illegible] و دم پدید آید و در بدن و خصوصا در جگر گرانی آرد پس اول رگ باسلیق زنند و شربت عناب و سکنجبین ساده و شربت ریباس دهند و [illegible] بادآورد و آب عنب الثعلب و آب کاسنی و خیارشنبر باید کرد و اگر یک درم ریوند یا پنج درم [illegible] پانزده درم فلوس خیارشنبر یا بیست درم در آب عنب الثعلب حل کرده دهند صواب باشد و طعام طفشیل و کاهو و سماقیه و زرشکیه فرمایند گیلانی گوید بدانکه درین علت صاحب او کثیر الحیا باشد بسبب اسراع عفونت بسوی حرارت و رطوبت چه در خون او می باشد پس اگر آن را قیام کبد هم رسد چون هر کبد بسبب عفونت تحلیل گردد و علاج فصد است اگر ممکن شود و الا حجامت کنند و تقلیل غذا و دوام اختیا

و اغذیه سرد خشک مثل حموضات مانند رمانیه و سماقیه و عدسیه و جاورسیه تناول کنند و اگر در اینجا امساک طبیعت باشد آب انار بشحم افشرده نیم رطل با سه درم شکر و یا خیارشنبر در آب کاسنی و آب عنب الثعلب مالیده بنوشانند و اگر بدوای قوی تر حاجت افتد مطبوخ هلیله بدهند و یا بگیرند آب عنب الثعلب و آب کاکنج بقدر پنجاه درم با اندک ایارج فیقرا دهند و اطریفل صغیر بشکر ساخته نافع است خجندی گوید که اگر سوء مزاج دموی باشد فصد باسلیق ایمن کنند و اگر بطی کشایند بهتر باشد چون قوت و سن و زمان مساعدت کند و شربت مطفیه که در صفراوی بیاید و سکنجبین با آب سرد بنوشند و ماء الشعیر مخلوط با رب انار که با تقویت تبرید کبد و غسل و جلای او جمع گردد و آب کاسنی بستانی از انفع ادویه برای حرارت کبد است با سکنجبین بنوشند و آب تمرهندی با شکر و بزوری و عصاره غوره بشربت انار و آب انار با شحم آن مفید و بالجمله علاجش قریب از صفراوی است مستحضر گوید که اگر غلبه خون باشد فصد باسلیق نمایند از جانب محاذی جگر و آب بعض بقول مسکنه مثل آب کاسنی و آب عنب الثعلب یا با ماء القرع و آب انار بدهند و برای تلیین خیارشنبر و ترنجبین و آب عنب الثعلب بنوشند طبری گوید که بعضی کسان از بعض و اول ذکر کرده که مزاج حار رطب جگر را سوء مزاج کبدی نگویند و این کلام قابل التفات نیست بهر آنکه از فساد مزاج خروج او از اعتدال اراده می کنند پس هر کیفیت که از اعتدال مطلق یا از اعتدال خاص خارج گردد آن سوء مزاج است که ضرر رساند و کلام ما در حرارت و رطوبت فقط نیست بلکه کلام ما در زیادت حرارت بر مقدار واجب است و علاجش بمقابله با غذیه بارد یابس است و کذلک تنقیه بهلیله کابلی و افسنتین و افتیمون و مانند آن و موافق ترین اشیا در معالجه او فصد باسلیق است و تضمید کبد او بضماد بارد یابس خوشبو مجفف مثل قسب و کباث و آس و طحلب و صندل سرخ و اندکی کافور و پوست بهی و آب او و برگ او با ریباس و مانند آن باید کرد و اگر اسهال حادث گردد در ضماد قرظ و طراثیث و عدس و کشنیز زیاده کنند و حسب قاروره و آنچه بمقابل سبب موجب باشد لازم گیرند مثالش آنست که اگر قاروره سرخ باشد و اسهال کبدی حادث گردد آب سویق که در آن با جو انار دانه بریان و خشخاش بریان و حفری خشک پخته باشند لازم نمایند و غذای او کعک مبلول بعد بریان کردن او که بران بادام بریان انداخته باشند باید کرد و این اسهال را دفعةً قطع نکنند بلکه قطع مع اصلاح مزاج کبد او نمایند و صاحب او خمر را کمتر خورد و اگر بخورد بسیار کهنه نباشد و نه حدیث غلیظ بود و بادام نافع بمثل این مزاج است و شاهبلوط و عناب و بهی و امرود قابض و هرچه در آن قبض بغیر تولید ریاح باشد نافع مثل این مزاج است و اگر صاحب او در ماکول و مشروب بر تقلیل مفرط مانع از حرکت که انسان بسوی آن محتاج است اقتصار کند و یا طبیب از مراعات این مزاج تساهل کند ایمن نباشد از فساد جوهر کبد آن و تعفن او پس یکی از دو امر پیدا گردد یا استسقای زقی یا اسهال که منقطع نشود تا آنکه هلاک گردد پس واجب است که از مراعات او بدانچه ذکر کردم از اقتصار در ماکول و مشروب و مراعات استفراغ موافق و استعمال چیزی که حرارت و رطوبت جگر کم کند از اغذیه و ادویه و فصد غافل نباشد

علاج امراض کبد از سوء مزاج حار یابس

و آن ضعف جگر و وجع کبد و ورم جگر و تبخر کبد و اسهال کبدی است در منافع هرچه در سوء مزاج حار و یابس مفرد گذشت حسب حاجت بکار برند و در بادی مسهل صفرا یا مطبوخ فواکه با ریوند چینی و خیارشنبر تنقیه نمایند و یا شربت ورد مکرر و شیرخشت و ترنجبین و تمرهندی با مغز فلوس و بدون آن در آب کاسنی سبز و عنب الثعلب سبز حل کرده روغن بادام داخل نموده بدهند و گاهی این ادویه در نقوع یا مطبوخ بارد حل کرده میدهند و هرچه در دموی گذشت سوای فصد بکار برند و نزد ضرورت فصد نیز جائز است و یا تنقیه بدن بمطبوخ هلیله و تمرهندی و یا نقوع آلو کنند و ضماد تبراشه کدو و خیار و برگ خرفه و عنب الثعلب هر یک نیم توله صندل سفید کشنیز خشک تخم کاسنی فوفل هر یک هفت ماشه در گلاب سازند و شیره مغز تخم کدو و تخم خیارین و مغز تخم تربز هر یک نه ماشه لعاب بهدانه سه ماشه شربت نیلوفر چهار توله اسپغول نه ماشه و بهمین نسخه چهار روز داده جهت تعدیل قرص زرشک سه ماشه و شربت لیمون یک توله بلیسانند و عرق فواکه و زرشک و صندل هر یک سه توله شربت انارین سه توله دهند و غذا کدو و خیار که بترشی انبه ترش کرده باشند و یا پالک با برنج خورانند و بجای آب عرق کاسنی و گلاب اکتفا نمایند و بعد اصلاح بدن غذا آنچه مرغ با آب انار دهند و بقول جالینوس اگر در اینجا قبض شود سفوف نشاسته سه درم با آب عنب الثعلب و اگر لین شود قرص طباشیر کافوری با رب به دهند و اگر سعال نیز باشد با حب السعال بدهند بو علی سینا می نویسد که صاحب او اغذیه بارد و رطب و بقول بارد رطب خصوصاً کاسنی استعمال کنند

و از آنچه در ان برودت و قبض شدید باشد اجتناب نمایند و آنچه بسیار نافع ست شیر خرست که از ان ضعیف تا هفت استار باندک شکر طبرزد و غیر کثیر نوشند و قوی تا ده استار بیاشامد و مراهم و اضمده بارد و رطب بعمل آرد و با وجود این همه در ترطیب مبالغه نباید کرد که از ان ارخا بهم رسد و باید که از نزار روزیره و توابل پسته بسیار اجتناب کنند و اما پسته اندک مضرت نمی کند بمناسبت و از لحوم غلیظ و اعضای غلیظه از لحوم چیدم مثل کبد و طحال احتراز کنند **ایلاقی و جرجانی** گویند که اگر سوء مزاج با ماده باشد اول استفراغ بمطبوخ هلیله زرد و آلو سیاه و خرمای هندی و شیر خشت کنند و آب لبلاب یا آب عنب الثعلب یا آب کاسنی با فلوس خیار شنبر و شکر مسهل لطیف ست و ماء الجبن با سفوف هلیله و شیر شتر نیز با سفوف هلیله آنرا که تپ نباشد دادن صواب باشد روز اول چهل درم ماء الجبن با سه درم سفوف و روز دوم شصت درم و هر روز بست درم زیاده کنند تا روز هفتم و نسخه هر دو سفوف هلیله همانست که در سوء مزاج حار در قول مجوسی گذشت و بقول جرجانی بعد تنقیه شیر خر و شکر دهند و در کشکاب کدوی تر پخته با روغن بادام و بنفشه و نیلوفر و ماء القرع با آب انار ترش آمیخته و آب هندوانه و ماء الخیار و لعاب اسپغول با شکر و طعام قلیه کدو و خیار و سماق و کاهو و اسفاناخ و کشک جو و بیضه مرغ نیم برشت با زرده و سفیده با روغن بادام و شکر دهند **ابن الیاس** گوید که اگر سوء مزاج کبد با ماده صفراوی باشد باید که اسهال باین مطبوخ نماید سنای مکی بنفشه هلیله زرد هلیله کابلی گل سرخ هر واحد پنج درم نیلوفر تخم کاسنی هر واحد سه درم آلو بخارا عناب هر واحد بست عدد تمر هندی بست درم تخم کشوث سه درم در سه رطل آب بجوشانند تا بیک رطل آید و در ان خیار شنبر پانزده درم و ترنجبین بست درم مالیده صاف کرده سحرگاه بنوشند و کبد را بصندل سرخ و سفید و آرد جو و بنفشه نیلوفر گل سرخ هر واحد سه درم کافور ربع نیم دانگ کوفته بیخته با آب کاسنی و آب حی العالم یا آب خرفه یا آب کشنیز سبز سرشته ضماد کنند و اگر تا ان اسهال باشد هر صبح جلاب از تخم کاسنی سه درم و بنفشه پنج درم و شکر سفید ده درم و ترنجبین ده درم بنوشند و غذا مزوره ماش بمغز بادام و اسفاناخ یا کدو تر دهند و اگر تا ان اسهال باشد هر صبح قرص طباشیر قابض یک مثقال برب سیبی یا رب آس یا رب سیب هر چه ازین حاضر باشد ده درم بدهند و غذا مزوره ماش مقشر بریان و مغز بادام مقشر بریان لحم ماکیان سازند و این ضماد بکار برند صندل سرخ و سفید فوفل رامک اقاقیا گلنار جفت بلوط هر واحد سه درم کوفته بیخته با آب بارتنگ و آب عصی الراعی یا با آب لف انگور سرشته ضماد بر معده نمایند و غذا مزوره سماق و مغز بادام بریان و اندک شکر سفید و یا مزوره زرشک و مغز بادام دهند و این قرص نافع حرارت کبد و لهیب در نهایت زرشک ده درم گل سرخ و طباشیر هر یک پنج درم سائیده بلعاب اسپغول قرص سازند و دو مثقال با سکنجبین ساده ده درم بخورند **تجندی** گوید که اگر ماده صفراوی باشد اسهال بمطبوخ هلیله زرد و غیر آن که در قول ایلاقی گذشت باید کرد و شیر شتر با سفوف هلیله دهند و نسخه سفوف مذکور همانست که در سوء مزاج حار در قول مجوسی مذکور شد مگر تخم کاسنی دو درم عوض بادیان و در وزن افسنتین نیم درم ست و نوشته که سه درم ازین سفوف با چهل درم شیر ماک یا ماء الجبن ترنجبین یا شیرخشت و نبات ری بدهند بعد ازین نسخه قرص زرشک که در قول سید در سوء مزاج حار مذکور شد نگاشته لیکن لعاب اسپغول پنج درم عوض گل سرخ در ان داخل کرده **ابن جلی** گوید که اگر علامات غلبه صفرا ظاهر گردد پوست هلیله زرد و خیار شنبر و شیر خشت با آب عنب الثعلب دهند و غذا ماء الشعیر و اسفاناخ و برگ خرفه سازند و اگر تسکین نیابد بعد استفراغ قرص طباشیر کافوری و شربت انار بدهند و تضمید کبد با آب عنب الثعلب و روغن گل و صندل با بنفشه و زر ورد و کافور نمایند و در افراط در تبرید نکنند تا صلابت و سده حادث نکند و برای حمی کبد این نسخه از املای استاد من ست تخم کاسنی تخم خیارین هر واحد مثقال در عرق گاوزبان چهار اوقیه بر آورده و شربت پوست بیخ کاسنی دو اوقیه داخل کرده نصف آن صبح و نصف شام بدهند **طبری** گوید که صفرا در کبد حار یابس کثرت کند و تجوید هضم صاحب آن نماید و احتراق خون او و احمرار لون او و مائل بسیاهی اندک سازد و صاحب او قوی البدن جید الحرکت قوی بر احتمال کد متوسط العقل بود و اکثر فرزند بسیار زاید و صاحب این مزاج در شباب اوقی صفراوی و اسهال صفراوی و تبور و ورم حمره و نمله و فلغمونی عارض شود و این مزاج اگرچه سریع القبول برای معالجه است لیکن شدید الخطر محدث این مرض صعب است و خون صاحب این مزاج اکثر مستحیل بصفرا می گردد و تدبیر صاحب این مزاج باید که مائل باشیای مبرده مرطبه مثل ماء الشعیر باشد و در غذا اسفاناخ و کدو و سرمق و قطف دهند و ادویه آنچه نقل بدان کنند جوارست و نفع می کنند مثل آلو بخارا و هر گاه احتیاج بسوی استفراغ افتد باید که تمر هندی آلو و تخم کشوث و کاسنی و هلیله زرد و برگ لبلاب و مانند آن کنند و اگر صاحب این مزاج ضعیف باشد و محتاج استفراغ بود بمطبوخ شمش و آب کاسنی و فلوس خیار شنبر و مانند آن تنقیه نماید

وصاحب این مزاج محتاج بریاضت عنیف نیست بلکه هر قدر که ریاضت او کم شود بهتر است و موافق شراب برای او سفید رنگ صرف است و از جلاب احتراز باید تعرض ننمایند و در خوردن فواکه محموده رطبه باک نیست و دوام فصد و کثرت اخراج خون نکنند که ایمن از تعفن دم است و خوف جمود او نیست و جالینوس گفته که حفظ مزاج ریه صاحب این مزاج بضماد و طلا و فصد نمایند بهر آنکه جمود خون بیشتر تفتیح عروق در ریه می کند و مودی بسل میگردد و دقی که صاحب این مزاج را حادث میشود صفراوی می باشد و گاهی دموی بود که صفرا بآن مختلط گردد پس باید که طبیب عالم بود بدانچه ذکر او نمودم تا آنکه او را امکان حذر از وی و معالجه آن باشد

علاج امراض کبد از سوء مزاج بارد رطب

واز ضعف جگر و سدد کبد و وجع کبد و ورم جگر و سوء القنیه و استسقا است اگر ساذج باشد آنچه در سوء مزاج بارد و رطب مذکور شد حسب حاجت مرکب ساخته استعمال نمایند و اگر مادی باشد تنقیه بمسهل بلغم و حب ایارج یا مطبوخ هلیله باضافه ریوند خطائی و شربت دینار کنند بعده بهر ادرار با ما، الاصول یا مطبوخ زوفا بیک مثقال دوا، الکرکم دهند و باید که در دفع ماده و استیصال آن مبالغه نکنند تا بدبول نه انجامد و بجهت حصول نضج تا پنج شش روز این مطبوخ دهند انیسون تخم کشوث هر یک چهار ماشه بادرنجبویه پوست بیخ بادیان هر یک نه ماشه شکاعی بادآورد بیخ کرفس هر یک هفت ماشه گلقند عسلی چهار توله و غذا شوربای مرغ و کباب بنان دهند و بنابر اسهال در مطبوخ ریوند خطائی تربد سفید هر یک نه ماشه زنجبیل سه ماشه برگ سنا دو توله خیارشنبر ترنجبین هر یک هفت توله شربت دینار چهار توله روغن بادام هفت ماشه اضافه نموده بدهند و عوض آب بر عرق بادرنجبویه و بادیان و گلاب اکتفا کنند و وقت دوپهر نخوداب مرغ نوشانند و وقت شام نان خشکا بشوربای کبک و دراج بدهند و صبح مطبوخ سابق باضافه شربت بزوری چهار توله و حرف نه ماشه دهند و همین سان چهار پنج روز مکررات دهند و جهت تعدیل معجون فلاسفه و اثاناسیا و اطریفل کبیر و دوا، الکرکم کبیر با عرق افسنتین دهند و از سنبل الطیب و اذخر و سعد و قسط تلخ و افسنتین هر یک نه ماشه زعفران هفت ماشه ضماد سازند و در اینجا در اسهال افراط نکنند که بسلس البول می انجامد بقول شیخ از ادویه و اغذیه که دران حرارت و قبض و تلطیف و نشف باشد استعمال نمایند و اگر در اینجا ماده باشد استفراغ آن بمثل ما، الاصول قوی و مثل کلکلانج و مثل ایارج ارکاغانیس کنند و بلطف مستفرغ سازند و تلطیف تدبیر و تسخین آن نمایند ولیکن بعداً او از لحوم خفیفه با ابازیر و شراب قوی رقیق صرف قلیل باشد و معاجین کبار حسب وجوب وقت و حال و اضمده محلله از خارج استعمال کنند سید گوید که اگر با ماده باشد اول تنقیه باید کرد پس تدبیر تبدیل مزاج کنند و هرگاه تنقیه خواهند کردن اول شبانگاه این حب خورانند ایارج فیقرا یک درم غاریقون یک درم نمک مغسول دانگی ریوند چینی دو دانگ انیسون یک دانگ مقل دانگی مقل را در آب کرفس حل کرده ادویه سوده بدان بسرشند و این یک شربت است و بامداد این مطبوخ دهند هلیله کابلی پانزده درم افسنتین رومی غافث افتیمون هر یک پنج درم گل سرخ ده درم تربد سفید نیمکوفته سه درم سنبل الطیب یک درم کرفس پوست بیخ بادیان بادیان انیسون هر یک دو درم بسفایج نیمکوفته هفت درم مویز منقی سی دانه انجیر پانزده دانه همه را بجوشانند چنانکه رسم است و مالیده صاف کرده در صد درم ازین مطبوخ گرفته فانیذ بیست درم حل کرده بنوشند و بعد تنقیه این ما، الاصول بدهند پوست بیخ کرفس پوست بیخ بادیان هر یک ده درم نانخواه انیسون هر یک چهار درم سنبل الطیب گل سرخ اذخر هر یک سه درم بدستور بپزند شربتی سی درم تا چهل درم با سه درم روغن بادام تلخ و روغن بادام شیرین بالمناصفه و این نسخه قوی تر از انست بیخهای مذکور هر یک پانزده درم تخمها هر یک هفت درم قنطوریون دقیق زنجبیل عاقرقرحا هر یک سه درم نانخواه قسط زراوند طویل هر یک چهار درم شونیز تخم سداب فراسیون شیطرج هر یک پنج درم جندبیدستر یک درم همه را در سه آثار آب بپزند تا یک آثار بماند و در بعضی نسخها سلیخه اسارون هر یک دو درم و مصطگی و حلبه هر یک پنج درم و وج و راسن هر یک دو درم و بیخ کبر و بیخ سوسن آورده اند و باید که در هر هفته دوبار ایارج فیقرا ساده یا مرکب بچیزی دیگر بدهند تا ماده تنقیه یابد و آنرا که با برودت رطوبت غالب بود ما، الاصول بروغن بادام تلخ و روغن بید انجیر بنوشانند و نقیع حلبه یا طبیخ او با روغن بادام تلخ سود دارد و چون ماده تنقیه یابد معاجین و جوارشات و قرص افسنتین و قرص ریوند و دوا، اللک و دوا، الکرکم و قرص غافث و خندیقون بدهند و ضمادات بر جگر نهند و ایضاً قرص لوز به نسخه ثابت بن قره دهند و اگر کسی را بچیزی معتدل حاجت آید این قرص دهند بگیرند ناردین سه درم افسنتین دو درم سنبل بسرشند شربتی درمی

و این را معجون تاردین گویند و جگر گرگ خشک کرده بونند یک قیراط با ماء العسل یا با سکنجبین سخت سود مند است بهر آنکه گوشت جگر گرگ و مزاج آن معتدل ست
از جگر همه جانوران و او را بخاصیه با جگر آدمی سخت موافق ست و همه بیماریهای جگر را سود دارد و شیر شتر اعرابی که علف او افسنتین و شیح و سنای مکی و اذخر با بادیان
و کرفس و مانند آن باشد باده درم شکر اخلاط ردی را از جگر باسهال بیرون آرد و سدها بگشاید و این حب امراض جگر و ابتدای استسقا و حمیات مزمنه را
نافع ست بگیرند افسنتین و هلیله زرد و مصطکی و ریوند چینی و زعفران و لک مغسول و انیسون و شاهتره و ایارج فیقرا همه مساوی بآب عنب الثعلب شاهتره
حبهای خرد سازند و یک مثقال شب وقت خواب بخورند و اگر بعض اسهال را قوت باشد نیم وزن همه ادویه رب السوس آمیزند و این ضماد نافع ست و نسخهٔ او
همانست که در سوء مزاج بارد در قول صاحب کامل گذشت و غذا کباب گنجشک بریان و نخود آب بروغن بادام تلخ و نان در شراب کهنه تر کرده و از
میوه های خشک پسته و مغز بادام تلخ و شیرین و مویز منقی خورانند و حلوای عسل بروغن بادام و زیت خورند و ورزش و اشتغال و کم خوردن سود دارد

صاحب ترویح گوید که در سوء مزاج بارد اگر مفهوم شود که در بدن مادهٔ بلغمی ست یا سوداوی علی حده تنقیهٔ آن با مسهلات و مدرات مناسبه نمایند
و این حب نافع ست و نسخهٔ او همانست که در قول سدید اولاً مذکور شد و بعد تنقیه اقدام بر تبدیل کبد نمایند و شراب افسنتین یا قرص آن با سکنجبین عنصلی
و عسلی بخورند و زنجبیل مربی بمار الاصول و قرص لک و دواء الکرکم با سکنجبین بزوری بدهند و این شربت نیز برودت کبد را نافع ست بیخ بادیان تخم کرفس
هر یک سه درم پوست بیخ کبر افسنتین غافث راسن هر یک دو درم مصطکی یک درم دارچینی یک درم فقاح اذخر ریوند چینی لک هر یک یک مثقال همه
در سه رطل آب بجوشانند تا نصف بماند شکر طبرزد بقدر حاجت داخل کرده بقوام آرند شربت ده درم با یک درم روغن بیدانجیر اگر مرض مزمن گردد اثاناسیا
کبیر یا صغیر یک درم بشراب نزد خواب نافع بود و شیر شتر اعرابی چهل درم با پنج درم یا ده درم سکر العشر نافع ست و این قرص مفید افسنتین رومی پنج درم گل سرخ
بادیان انیسون تخم کرفس اذخر راسن هر یک دو درم دارچینی حب بلسان مصطکی رب السوس قسط سلیخه هر یک یک درم زعفران نیم درم باریک
سائیده قرص سازند شربتی از یک درم تا مثقال با سکنجبین عسلی و قرص لک که نسخهٔ آن در سوء مزاج بارد در قول مسیحی گذشت و ضماد که در قول
صاحب کامل همانجا مسطور شد نیز نافع نوشته **مصنف شفاء الاسقام** می نویسد که در ابتدا آنچه بزوری می نوشند و یا مطبوخ پوست بیخ
کاسنی دو درم تخم کاسنی مثقال پوست بیخ بادیان درم اصل السوس اذخر غافث هر یک نیم درم جوشانیده و صاف کرده شربت پوست بیخ کاسنی
و لیمون دو دو اوقیه داخل کرده استعمال کنند و اگر کفایت نکند مثل تخم کرفس و مصطکی و قسط هر واحد نیم درم اضافه نمایند اگر سن و فصل و بلد
احتمال کند و ضماد از افسنتین و سلیخه و سنبل و قسط و ناردین نمایند و نطول از اکلیل الملک و بابونه و سعوس در ابتدا سازند و اگر
کافی نباشد مثل ابهل و شبت و افسنتین قوی کنند و گاهی احتیاج می افتد در زمستان مثل بابونه و پودینه و شیح و مرزنجوش و در اضمده [illegible]
کنند و اشتق طبری گفته که سوء مزاج بارد رطب کبد خیلی ردی ست بهر آنکه خون را فاسد کند و رطوبت در اعضا افزاید و تهیج آرد و در اکثر
اوقات طبیعت صاحب او منحل باشد و بسیاری را بحوحت و سعال بجهت ترطیب ریه عارض شود و گاهی بسوی قلب بطریق غذا رطوبت
بسیار رسد و موجب کسل و جبن گردد و حمیات بلغمی بیشتر بهم رسد و چون اسهال افتد صعب و مشکل بود و همچنین اگر جراحت یا قرحه بهم رسد اندمال او
صعب گردد و علاج صاحب این مزاج تسخین و تجفیف ست اما از اغذیه مثل لحوم عصافیر و قنابر و فاختین و قلایای محرقه از لحوم حملان بود
و از اشربه شراب کهنه مصلح او ست و از ادویه فلافلی و آنچه در آن زنجبیل و لسان العصافیر باشد و از آنچه ضماد این کبد از ان نمایند صبر و مر و
روغن بلسان و مصطکی و سنبل و زبیب و پوست بیخ کبر و پوست ترنج و حب بلسان و مومیائی و عاقرقرحا و مانند آنست و واجب نیست که فصد کنند و
جماعتی را با این مزاج دیدم که فصد کردند و اخراج خون بسیار نمودند و در استسقای لحمی افتادند و در امتحان کبد افراط نکنند بلکه تسخین را باعتدال
نمایند و اگر احتمال استفراغ کند تنقیه به هلیلهٔ کابلی و سیاه و غاریقون و ایارج و حب النیل و حب الغار و ماهیزهرج و افتیمون و تربد و قنطوریون
که از اوفق اشیاست برای مثل این مزاج و کمافیطوس و کماذریوس نمایند و چیزی از انزروت و قسط هندی و سقمونیا و مانند آن

ننماید و او و صاحب این مزاج را دیدم که تنقیه او بسقمونیا و هلیله زرد نمود و تهیج عارض شده و تسخین مزاج او و تضمید کبد او کردم و کلکلانج بماء الاصول و دبیدالو دو بید کم خورانیدم پس مزاج او باعتدال آمد و خلاص یافت و مثل این مزاج در اطفال و کسیکه جوانی از سن حد اشت رسد غیر مهلک است و اما در مشایخ و عجائز چون بر ایشان این مستولی گردد مزاج آنها را فاسد کند و بسا است که قتل ایشان نماید

علاج امراض کبد از سوء مزاج بارد یابس

و آن ضعف جگر و وجع کبد و ورم جگر است و در سابق آنچه در سوء مزاج بارد و در یابس گذشت مرکب ساخته استعمال نمایند و در بادی تنقیه بمسهل سودا و حب افتیمون و مطبوخ آن و یا ماء الجبن مع حب لاجورد و سفوف آن نمایند و یا ماء الجبن شیر شتر دهند و بعد تنقیه خمیره مروارید و عرق شیر حکیم کبیر علی خان و ماء اللحم علوی خان نوشانند و غذا چیزهای تری افزا دهند مانند سماک رضراضی و گوشت بزغاله که در ان پالک هندی و رومی و کشنیز سبز داخل باشد با نان دهند و بقول شیخ اضمده چه گرم از مراهم و غیر آن و معاجین گرم مثل دواء اللک و دواء الکرکم و معجون قباد و هلیلج داهر و سیا و اثاناسیا و قوقی و از معجون فنجا و یقوتون بقدر نخود یا باقلا بماء الاصول که در ان ادهان رطبه افکنده استعمال کنند و شراب رقیق قوی بکار برند و چون در ینجا قبض باشد این حب استعمال نمایند بگیرند سکبینج و اشق و جاوشیر مساوی و تخم کرفس و انیسون هر واحد نصف و بیخ جزو و از ان حب سازند و یا سکبینج با یکی از انها بحسب حاجت اقتصار کنند و وزن یک و دو وزن جمله ادویه باشد چون کل ادویه آن مستعمل باشند و شربت برای ضعیف یک مثقال و برای قوی دو مثقال است و باید که رعایت کنند تا مبالغه در اخراج ننمایند و اسمعیل و یوسف گویند که بروغن نرگس و خیری و سوسن و یاسمین و موم زرد قیروطی ساخته بکار برند و ماء الاصول بروغن بادام شیرین دهند و دواء اللک و معاجین گرم سود دارد و طعام آب گندم و آب نخود خصوصاً بعد از انکه از حمام بیرون آیند و زرده بیضه نیم برشت با شکر و دارچینی و ماء اللحم با شکر و نان در شراب کهنه مروق ترید کرده دهند و آب بماء العسل یا شراب کهنه آنچه خورند طبری گوید که سوء مزاج بارد یابس در کبد کمتر زائل میشود و سوء بدق و ذبول می گردد و باین مزاج چون مزاج مشایخ منتهی گردد ذبول یابند و هلاک شوند چه مزاج مضاد حیات است بهر آنکه موت برد و یبس و حیات بحرارت و رطوبت باشد و علاج این مزاج صعب است بلکه جالینوس از صحت او بیان نموده و از علاجش آنست که شراب حدیث نوشند و طعام لحم حملان اسفیدباج یا مدقوق سازند و آنچه تسخین مزاج و تجفیف او کند در یبس او بیفزاید و آنچه ترطیب او نماید اکثر حرارت او کم کند و در برودت افزاید و بدین جهت جالینوس او را عسر البرء گفته و آنچه موافق صاحب این مزاج بود نقل او بسوی بلاد جنوبی است و منع او از سکونت بلاد شمالی و اگر صناعت او فلاحت و زراعت باشد نقل بحرارت کنند و دخول حمام دائم باعتدال از اوفق اشیا برای ایشان است و آبزن حشایش مسخن مثل مرزنجوش و نمام و قیصوم و شیح و مانند آن صالح است و تخم بیش خیمی مفید و واجب است که بلحوم میش کبار و بزنیش تربیت نمایند و نه فصد کنند مگر بقدر ضرورتی که تمام مقام فصد شیئی دیگر نباشد و باید که حقنه بروغنهای حار رطب مثل روغن خیری و سوسن و یاسمین نمایند و حقنه بروغن سوس و اکارع و مطبوخ حشایش که در ادویه ضعف باه ذکر کرده ام نافع و صالح ترین معالجات و اوفق آن برای صاحب این مزاج ترک جماع است البته و آنچه تضمید کبد صاحب این مزاج بدان کنند موم روغن معمول از روغن خیری و یاسمین است و جماعتی را از حذاق معالجین دیدم که صاحب این مزاج را اشارت بنوشیدن شیر میش با شکر و با عسل نمودند و خوردنی او نان خوردن عسل قصب و رطب و حماز و ماهی معروف بروسان نمود و از ان این مزاج زائل شد و بدن او فربه و رنگ او نیکو گردید و آنچه ذکر کردم علاج این مزاج است و اوکد آن انتقال او بسوی بلاد جنوبی است پس طبیب را باید که معالجه این مزاج در بلاد شمالی یا بلادیکه بران حرارت و یبس غالب باشد نکند

ضعف کبد

عبارت است از خللی که در جمیع قوای اربعه جگر یا در بعض آن افتد و اسباب او سه نوع است یکی انواع سوء مزاج خاصه جگر یا جمیع بدن دوم خلل و آفت اعضای مجاور و مشارک جگر چون زهره و طحال و گرده و رحم و معده و امعاء و اعضای صدر چنانچه وقوع سده در منافذ بعض این اعضا مثل منفذی که میان جگر و مراره و میان او و طحال و میان او و کلیه است پس فضول متولد در جگر منفصل نشود بلکه در ان باقی ماند و افعال او مختل گردد سوم امراض آلیه مثل امتلا

و تصغر و ترهل و صلابات و سدد و ورم و دبیله و قرحه و جراحت و عفونت در نفس کبد و صاحب این مرض را کبود نامند و شیخ می فرماید که بقول جالینوس کبود آن را گویند که در افعال کبد او ضعف بغیر امراض ظاهر مثل ورم یا دبیله بهم رسد لیکن ضعف کبد فی الحقیقت تابع امراض کبدی می باشد و این یا بسبب سوء مزاج بلا ماده یا مع ماده باشد که مبدای او از نفس کبد بود یا از اعضای دیگر که میان آنها و کبد مجاورت باشد مثل مراره چون صفرا را از جگر جذب نکند یا طحال چون سودا را جذب ننماید یا گرده و مثانه چون جذب مائیت نکنند یا رحم بجهت شدت نزف الدم که جگر بار دگر در دو بواسطه جذب خون از آن یا بنا بر شدت احتباس حیض که فضول طمثی جذب نشود و بدان سبب خون جگر فاسد گردد یا معده چون در آن فساد افتد و کیلوس هضم جید نیابد بلکه کیلوس ضعیف الهضم یا فاسد الهضم بجگر رود و قوت جگر از هضم آن عاجز آید و یا امعا چون الم یابد و چون در آن خلط لزج جمع شود و میان او و میان مراره سده پیدا کند و صفرا از کبد جدا نگردد و جگر ممتلی ماند و از این اکثر قولنج حادث شود و یا بسبب مشارکت اعضای صدر باشد چنانچه الم یا ورم در آن افتد و بسبب اتصال اغشیه و عروق حدبه کبد ضرر بکبد رسد و یا از جمیع بدن چنانچه در حمیات بود و گاهی بسبب سوء مزاج تنها باشد بلکه بسبب ورم دموی یا صفراوی یا صلابت یا سرطان یا ترهل بود یا بسبب قرحه و شق یا بسبب عفونت که جگر را عارض گردد و ضعف کلی جگر آنست که جامع ضعف جمیع قوای او باشد و گاهی ضعف کلی نباشد بلکه بحسب قوتی از قوای اربعه او بود و ظاهر است که سبب ضعف جگر اگر قوی بود هر چهار قوت او را ضعیف کند و الا بعضی از آن خلل پذیرد و بعضی بر صحت خود ماند پس اگر آن خلل باقی ماند و بسرعت رفع نشود از بعض بجمیع سرایت کند و از انحطاط باشد از برودت و رطوبت ضعیف شود و یا ماسکه از رطوبت و دافعه از یبوست ضعیف گردد طریق تشخیص درین مرض آنست که اولا تشخیص این مرض نمایند و بعد از آن تشخیص اسباب [illegible] تشخیص مخصوص هر قوت جگر مثلا اول نظر کنند بر رنگ چهره مریض و نبض او پس اگر رنگ در غایت صحت باشد و نبض درست بود در کبد او علتی نبود و اگر رنگ او در اکثر مائل بزردی و سفیدی و گاهی بسبزی و تیرگی هنگام غلبه برودت باشد و بدن لاغر بود و نبض کبود باشد بعده بول و براز معاینه کنند اگر رنگ آن شبیه بآب شسته گوشت تازه باشد این دلالت می کند بر آنکه جگر در تولید خون تصرف قوی نمی کند و مائیت را از کیلوس و صفرا جدا نمی کند و این در اکثر امر دلیل ضعف جگر باشد بعد از آن حال قلت اشتها و درد و ورم ممتد بسوی ضلع آخرین از جانب راست خصوصا بعد هضم معدی هنگام نفوذ غذا بجگر پرسند که این خبر از ضعف جگر است پس اقسام سوء مزاج او بطریقی که در تشخیص امراض جگر از سوء مزاج مسطور شد دریافت نمایند بعد از آن حال مشارکت اعضای دیگر از تقدم آفت و درد و فساد در یکی از آنها از رنگ چهره و هضم غذا و نبض و بول و غیر آن معلوم کنند مثلا اگر رنگ یرقانی زرد باشد و گاهی براز هم سفید بود بمشارکت مراره باشد و اگر بر رنگ سیاهی غالب بود و هر مرض طحال یافته شود بمشارکت طحال باشد و اگر آفات معده و سوء هضم و قصور آن مدرک گردد بمشارکت معده باشد و اگر مغص و ریاح و قراقر یا قولنج دریافت شود بمشارکت امعا باشد و اگر احتباس حیض یا ادرار آن با فراط بود بمشارکت رحم باشد و اگر نبض مائل بسوء القنیه و استسقا بود و حال بول از حالت طبیعی متغیر باشد بمشارکت گرده و مثانه بود و اگر سوء تنفس و سرفه خشک و گاهی درد و ثقل و تمدد در جانب راست بود بسبب اعضای صدر باشد و اگر دلائل ورم و صلابت و دبیله و قرحه و جراحت و سدد و صلابات و تصغر کبد و غیر آن که هر واحد جدا جدا مذکور گردد یافته شود سببش همان باشد بعد از این حال ضعف هر واحد از قوای اربعه او دریافت کنند باین طریق که نظر کنند اگر براز کثیر المقدار و نرم و سفید آید اگر معده قوی بود ثقل منتظم باشد و الا فلا و معهذا کم بول رنگین نضیج و بدن نحیف بود ضعف در جاذبه کبد باشد و اگر طبیعت نرم و براز مائل بسرخی و اسهال کبدی و از آنچه در ضعف جاذبه باشد مخالف بدان بود و بول بسیار آید و از کبد امتلای محسوس و ثقل بعد نفوذ غذا بسرعت زائل شود ضعف در ماسکه باشد و اگر با نرمی طبع رنگ براز غسالی و بول سفید باشد و نضج پاک پشم وردی و ترهل بدن ظاهر گردد و خواه که در هضم خارج شود [illegible] ضعف در هاضمه باشد و اگر براز و بول کم رنگ و قلیل المقدار باشد و حاجت براز کم و اشتها اندک باشد و در بدن ترهل و رنگ او بزردی و سیاهی مخلوط بسفیدی بود ضعف در دافعه باشد و بدانکه از ضعف در [illegible] فضلات با خون با عضاء رود و آن فضول بر عضوی که در آید [illegible] پیدا آید و رنگ روی تیره و درشت شود و در اکثر موردی باستسقا گردد و در بعضی بقولنج بلغمی و بعضی بیرقان زرد و سیاه و بعضی با خناق [illegible] و قروح

و دمامیل و بثور تولد کند و گاهی انجره بسوی دماغ مرتفع میشود و صداع و ربما دوار حادث می گردد و باید دانست که هرگاه ضعف در اکثر قوای جگر افتد قوت ممیزه که خون را از رطوبات جدا ساخته بعروق می فرستد آن نیز ضعیف شود و بالضرور بول سرخ آید بوجه عدم تمایز آب از خون پس اعتماد کلی بر سرخی بول نشاید بلکه اعتبار برنگ مریض که اول شیاست بر حال کبد باید کرد و ایضاً مخفی مباد که ضعف هاضمه کبد غذای نافذ بسوی اعضا غیر منهضم یا قلیل الهضم یا فاسد الهضم مستحیل بسوی کیفیت ردی می باشد و بدترین اصناف آنست که منهضم نشود پس آنکه ردی منهضم گردد و اسهال غسالی ضعف هضم [illegible] دلالت می کند و اسهال سفید صرف دلالت می کند بر آنکه جاذبه بسیار ضعیف است و هاضمه البته هضم نمی کند لاسیما چون خارج شود دفعه و آنکه داخل گردد و اگر شیهای متخلخله خارج شود دلالت بر فساد هضم کند و درین معنی بول دال تر بر هاضمه و براز بر جاذبه بود و ایضاً باید دانست که اسهال غسالی که در ضعف جگر می باشد در آخر او بنوع دیگر متغیر گردد پس در حار مزاج صدیدی شود بعد از آن مثل وردی و مثل خون سوخته گردد و اکثر پیش از غسالی درین نوع اسهال صفراوی صرف کثرت کند و در بارد مزاج مثل خون متعفن گردد و هر دو نوع سودی گردد و اشیای مختلفات الکیفیات و الالوان و [illegible] و مثل آنکه هنگام ضعف هضم معده می باشد می گردد و ایضاً علامات سوء مزاجات جگر مسطور شده و درین موضع این قدر لازم می آید که جگر حار اخلاط را گرم کند و باعضا فرستد و بدان سبب اعضا گرم شود و تشنگی بسیار بود و باشد که تب آرد و بول سرخ و زرد باشد و تشنگی بسیار بود و جگر بارد اخلاط را غلیظ و بلغمی گرداند و رنگها اسپید کند و در [illegible] تب نباشد لیکن بعد هر در ایام که خون بارد و در ان بماند ردی گردد و تب و گرانی جگر پدید آید و جگر یابس [illegible] غلیظ کند و بول تیز اندک آید و جگر رطب آنرا مائی گرداند و طبع سست کند و استسقا زودی گردد

علاج کلی ضعف جگر

بعد تشخیص سبب این مرض بطور مسطور اگر قسمی از انواع سوء مزاج مفرد و مرکب دریافت گردد بازاله آن [illegible] در علاج امراض جگر از سوء مزاجات مذکور شد و اگر سببش سده یا ورم یا قرحه و غیر آن باشد هر چه در مبحث آنها مسطور گردد عمل آرند و اگر از شکایت عضوی باشد بعلاج [illegible] آن عضو مشغول شوند و رعایت جگر لازم شناسند و چون ضعف جگر بیشتر از برودت و رطوبت عارض میشود لهذا اکثر علاج او باشیای حاره قابضه [illegible] مثل دارچینی و فقاح اذخر و مرکی و زعفران و امثال آن و ضمادهای [illegible] نمایند بالجمله هر چه در علاج [illegible] باید بحسب حاجت بکار برند و استعمال [illegible] و دوا ء اللک و شربت کشوث و بزوری و اصول و دینار و قرص زرشک کبیر و قرص ورد و انوشدارو و درین باب معمول است و [illegible] سرخ و قوت کبد [illegible] مقوی جرم کبد و مفتح سده و [illegible] نافع شناسند و آب کاسنی یا [illegible] و اکثر [illegible] است و سکنجبین [illegible] خصوصیت زیاده است و کذا [illegible] و عرق افسنتین [illegible] این دوا برای ضعف جگر از املای [illegible] شامی [illegible] یک درم [illegible] غافث [illegible] ربع درم نبات سفید یک مثقال [illegible] و عسل [illegible] هفت درم و روغن بادام یک درم [illegible] بعد ازین امر باستعمال مقویات مثل گلقند و معجون [illegible] کنند و این نقوع برای ضعف جگر با قیام الدم و جهت [illegible] در اطفال از املای آن [illegible] خطمی [illegible] درم [illegible] یک مثقال تخم کاسنی یک مثقال نقوع کرده بدل آب بنوشانند [illegible] باید که خوردن [illegible] و کذا زیتون در [illegible] یک شبانه روز تر کرده و شرب [illegible] العالم برای حار مزاج و خوردن [illegible] و کذا [illegible] یک جزو گل سرخ دو جزو [illegible] شش جزو [illegible] چند روز در آفتاب نهاده و شرب آب [illegible] در تقویت جگر مجرب [illegible] از اطبای دیگر نقل کرده [illegible] و سوسن [illegible] سرخ و افسنتین رومی و سلیخه و کباش [illegible] و غافث و عصاره آن [illegible] یک مثقال و [illegible] و دارچینی و [illegible] و زعفران [illegible] سفید و [illegible] عرق [illegible]

دار فلفل و فوة الصبغ و اشنه و لیمون مالح و گلقند و کاسنی بری و سعد و شکاعی و عصارهٔ شقائق النعمان و فقاح اذخر و بنگ و عصفر و سنبل رومی و فلنجه و تخم لیمون و هو و مغز حب المحلب و تنبول و انجدان و حب بلسان و دهن بلسان و قسط و درونج و کبابه و بیخ اثل با اطراف نرم او کوفته و شراب [illegible] و قابض پخته و قثاء بری و ابریشم خام محرق یا مقرض و زرنباد و گل خرما و گز نخل و نارمشک هر واحد مقوی کبد بارد است و کذا شرب و ضماد سنبل هندی و مصطکی و عنبر و لادن و حماما و عود و [illegible] و سداب و بیخ انجدان و جوز السرو و فراسیون و وج و اظفار الطیب و کفری و ضماد اسفنج بحری سوخته در شراب سرد کرده و کذا نسرین مقوی جگر است و شرب و ضماد زرشک و طراثیث و عصارهٔ لحیة التیس و بقلة خرفه و تخم آن و طباشیر و حب الآس و برگ آن و عفص و [illegible] و ریباس و عصارهٔ او و آمله و آب حصرم و امرود و آب برگ کاسنی و تخم آن و سک مسک و بلیله و تمر هندی و لیمون و سماق و نارنج و گل سرخ و مرجان و عصارهٔ غرب و بیخ اثل کوفته یا اطراف نرم او در سرکه جوشانیده و کاکنج و عنب و انار دانه و آلو و زردآلو و توت شامی و ترنج و زنگتره و کوله و گلاب و جامن و خیار و تربز و کدو و شفتالو و کسیرو و کشنیز سبز و شراب سکنجبین سفرجلی و بزوری و تفاحی و قرص زرشک صغیر و شربت آن و شربت کشوث و دینار و قرص گل و جوارش آمله و خوزی و نارین هر واحد مقوی کبد حار است بعد تنضیج و جرجانی و ایلاقی می نویسند که ضعف جگر اکثر از برودت و رطوبت و کمتر از یبوست و بسبب مواد ردی متعفن در آن باشد و لهذا اکثر علاج او سکنجبین بسیط مع تفتیح و انضاج و تلیین مخلوط بالقبض مقوی و منع عفونت بود و در این بیشتر با دویهٔ خوشبو که در آن تفتیح و انضاج و قبض باشد مثل زعفران حاصل شود و ایضاً اشیای چاشنی دار که در آن اندک قبض باشد مثل انار و امثال آن نفع کند که آن ترشی تقویت و تقطیع رطوبت غلیظ و تسکین حرارت نماید و ترشی جلای رطوبت و تفتیح سدد و تعدیل برودت ترشی کند بعد از آنکه علاج جانب حرارت و برودت بحسب اقتضای مزاج نمایند و بآن دوای مسخن یا مبرد و شربت بسازند و خوردن مویز مع تخم بعد نیک خائیدن از این قبیل است و چون تحلیل حاجت افتد و ورم باشد یا سده یا غیر آن دوای او از دوای قابض خالی نباشد الا در آنجا که مزاج یابس بسیار باشد دوای قابض خشک در آن داخل نکنند و اگر در جگر ماده محتبس باشد یا استفراغ حاجت آید پس اگر ماده ردی بود [illegible] کنند و اگر اخلاط غلیظ لزج باشد استفراغ مثل غاریقون و اگر رقیق مائل بحرارت بود و در آنجا سده باشد مثل عصارهٔ غافث و افسنتین نمایند و در هر دو حالی که در قوت استفراغ بقدر حاجت معین باشد مخلوط سازند و گاه اسهال و ذرب بشدت می نماید و طبیب برای حبس آن مبادرت با دویهٔ قابضه میکند و در خطای عظیم ابتلا حاصل میشود و در مثل این حالت تامل کنند اگر اسهال از دفع طبیعت بود و جگر بدان تنقیه یابد مدد نمایند تا نقا بسرعت حاصل شود و اگر احتیاج حبس و باشد باستعمال ادویهٔ خوشبوی مفتح و مقوی بقبض معتدل و تفتیح صالح حبس او کنند خصوصاً مطبوخ در شراب ریحانی که در آن قبض باشد و از ادویهٔ مشترکه برای انواع ضعف جگر که اینجا نیست فعل کند جگر گرگ خشک کرده سوده است یک لعقه از آن بشراب بخورند و چون علاج کبد بعلاجات و حب کرده شود باید که اقدام در آن هنگام بشیر ناقهٔ عربی کنند و از ادویهٔ مفیده بجهت ضعف کبد این دواست که تنقیهٔ جگر و تقویت آن نماید لک مغسول و ریوند چینی هر یک سه درم عصارهٔ غافث بادیان تخم سرق هر یک پنج درم افسنتین رومی شش درم تخم کاسنی ده درم تخم کشوث هشت درم تخم کرفس چهار درم اقراص یا سفوف از آن سازند شربتی دو درم و از ادویهٔ محموده مقدم بر غیر خود این دواست سودمند در ابرا [illegible] بسباسه پنج مثقال زعفران شش مثقال دارچینی سلیخه نیم مثقال قصب الذریره دو مثقال مقل الیهود دو مثقال دهن دارچینی مثقال تخم [illegible] مثقال سنبل سه مثقال اذخر دو مثقال و مر چهار مثقال صمغ بطم چهار مثقال دارشیشعان دو مثقال عسل پانزده مثقال مقل را در شراب بقدر کفایت حل کرده ادویهٔ دیگر بسرشند چنانچه رسم است شربتی مثقال و اگر حرارت باشد افیون و بزر البنج در آن آمیزند و جالینوس گفته که این معجون مرکب است از ادویه که هر یک بخاصیت جگر را موافق است پس بعضی از آن قبض معتدل با انضاج کند و بعضی تخفیف و تنقیه [illegible] و بعضی اصلاح مزاج ردی و بعضی مضاد عفونت است و اکثر آن ادویهٔ عطریه مثل دارچینی و سلیخه است و آن هر دو مضاد عفونت و مصلح مزاج و دافع سبب فساد و مفتح سدد بارد ردی و دافع آن و مقاوم ادویهٔ قتاله و سموم اند و اگرچه دارچینی قوی تر از سلیخه است و این هر دو دوا قوی تر از جمیع ادویهٔ عطریهٔ دیگر مثل سنبل و زعفران در این باب است و اما دارشیشعان و زعفران هر دو جامع قبض و انضاج و تلیین مع اصلاح عفونت اند و وزن هر یک بدین مقدار بهر آنست که شیرینی ادویهٔ دیگر بشکنند و قوت های دیگر دهد تا موافق تر باشد و آن از ادویهٔ صدیقهٔ کبد بسبب مشاکلت او است و این معجون افضل خواص دوای نافع است و ایضاً در آن انضاج و تعدیل اخلاط است و غیر سریع الاستحاله

بسوی فساد ست و شراب از ادویه موافقه است اگر مانع نباشد و در ان ضمادات بعفونت ست و در عسل آنچه معلوم ست و مقل بلکه منضج محلل ست و کذلک علک البطم و در ان تفتیح و جلا ست و آنچه در ان افیون و بزر البنج داخل کرده باشند آن شدید النفعت باشد چون ضعف جگر مقارن حرارت بود و لهذا افلونیا شریک النفع برای ضماد ضعف کبد بهر دو نسخه انسب است و از ادویه نافعه که در ان تسخین شدید نیست اینست که بگیرند ناردین سه جزو افسنتین دو جزو و سائیده بعسل آمیخته از ان بخورند و از کمادات ادویه خوشبو معروف مطبوخ شراب ریحانی قابض ست و گاهی بدان لعاب آمیخته و روغن ناردین و مانند آن داخل کرده بصوف گرفته تکمید میکنند و ضماد مذکور در قرابادین که در ان حصرم و صالیح گرم و گل سرخ ست و جمیع ضمادات که در باب ضعف معده مذکور شد سود دارد و ضمادات مرکب از سعد و مصطگی و سنبل و کندر و سک مسک و جوز السرو و فقاح اذخر و بزور معروف ممزوج بلبوسن و مانند آن و ضماد که از صبر و مصطگی سازند مفید و اگر ضعف کبد بسبب حرارت باشد و آن کمتر باشد نه غالب باید که امر بخوردن بهی و سیب شامی و امرود چینی و انار میخوش و ترش کنند اگر سدد بسیار نباشد و الا آب کاسنی و آب عنب الثعلب و سکنجبین دهند و طعام شوربای سکباج مصفی از دسومت متخذ بکشنیز سازند و اگر حرارت شدید نباشد بدار چینی و سنبل و مصطگی خوشبو کنند و مصوص مرغ شکم او بکشنیز و اندک پودینه پر کرده و اگر حرارت شدید نبود و در ان ابازیر مذکوره داخل کرده موافق باشد جالینوس در میامر نوشته که عصارهٔ اترج نیز نافع ست اگر از ان یکنیم اوقیه گرفته با شربت عسل بدهند و همچنین اگر عصارهٔ فواکه مذکوره و در قول شیخ با چیزی از اشربهٔ لطیفه مدر بول دهند و بگیرند هر چهار درم تا شش درم و پنج کما فیطوس چهار درم و بعسل کف گرفته سرشته شوند و ناشتا بخورند و از معجونات آنچه با افیون و بزر البنج سازند و فلونیا معمول ست و اگر حرارت شدید باشد روغن گل و روغن تفاح نوشند با شربهٔ لذیذه و بالجمله اغذیه که اندک مبرد باشد بغیر آنکه سده تولد کند بخورند و از شراب البته منع کنند مگر آنکه احتیاج او بسببی دیگر مثل ضعف معده باشد و چون مزاج بارد بود ضماد آن که گفته شد بعمل آرند و اگر خواهند اندک شراب بنوشند و باید که اول ناشتا غافث و اسارون یا دوائی که از فلفل سازند بخورند گیلانی می گوید که اگر برودت معده با برودت جگر مجتمع شود و هضم ردی گردد و قراقر و ریاح کثرت پذیرد و مشرف باستسقا گردد و در چنین حال واجب ست که با غذیه حار یابس تدبیر نمایند و مقداری دهند که تخمه و بدهضمی واقع نشود و شراب کهنه بنوشانند و چیزی که در ان سقمونیا باشد و بسا ادویه مستفرغه قویه استفراغ نکنند بلکه اگر حاجت باشد استفراغ بمثل غاریقون و هلیله سیاه و کابلی و صبر و مانند آن کنند و از همه اشیا موافق تر برای مثل این کبد شراب کهنه بر طعام ناشتی هنگام هضم اوست بعد از آنکه حفظ مقدار واجب او کنند و این سفوف درین باب نفع بلیغ نماید هلیله کابلی و سیاه و گل سرخ هر واحد سه درم کندر ذکر دو درم سنبل و قرنفل و قاقله صغار سعد هر واحد یک درم همه را کوفته بیخته بچندان شکر طبرزد آمیخته در هر سه روز یکبار سه درم بخورند و چون اراده زیادتی تسخین کبد باشد سنبل و مصطگی و اصابع صفر و خولنجان و سعد سوده و شراب کهنه سرشته بر جگر ضماد نمایند علاج جزئی که بهر واحد از ضعف قوای اربعه کبد مخصوص ست اگر قوت ماسکه ضعیف باشد تقویت او بادویه که در ان اندک قبض و عطریت و انضاج و سخونت باشد مثل دوائی که در ان سنبل و بسباسه و جوزبوا و کندر و مصطگی و قصب الذریره و مانند آن افتد باید کرد و تریاق اربعه و سجزنیا شراب استعمال کنند و تضمید کبد بصبر و گلنار و پوست انار و لادن و آس و اطراف کرم و گلاب نمایند و غذا از اسفیدباج متخذ بحب رمان و مویز کوفته سازند و بدار چینی و سنبل و غیره خوشبو کنند و مویز با تخم بخورند و اگر جاذبه ضعیف باشد تقویت آن بدوائیکه در ان قبض بسیار اندک بلکه بد آنچه در ان قبض بقدری باشد که حفظ قوت کبد نماید باید کرد ولیکن در ان عطریت و تسخین بود چون اذخر و بابونه و درین علاج از ضمادات و طلیه و مروخات جهد کنند که آن اشد موافقت درین موضع ست و ایضا در تفتیح سدد سعی نمایند و دار چینی و زعفران و شراب عفص دهند غذا دراج و مرغ یا تیهو و طیهوج بآب غوره با قاویه سازند و تضمید کبد بگلنار و مصطگی و افسنتین و صبر و گل سرخ بآب آس نمایند و اگر ضعف در ماسکه باشد در تقویت و قبض زیاده کنند و از اسخان کم نمایند و اگر با ادویه گرم خوشبو ادویه قابض که در تدبیر آن برابری کند مثل گلنار و گل سرخ و طراثیث یا کیسنه و حصرم باشد و جوارش خوزی و رب بهی بخورند و حب الآس و مربی و انوشدارو و لولوی و علوبخان استعمال نمایند و غذا لحم بسبر که و مری یا لحم تیهو و کبک متخذ بغوره بل چاچان بره سازند و تضمید کبد بمسک و عود و گل سرخ بآب سیب و بلبوسن نمایند و اگر ضعف در دافعه باشد تقویت آن کنند و تسخین کلیه و انثیا

به آنچه در باب او معلوم گردد باید کرد و تفتیح مسام نماید مثل بادیان خطائی و رومی و هندی و کشوث و افسنتین و مانند آن و استعمال بارد اسپغول و سکنجبین بزوری و خوردن بلیله مربی نافع است و اگر بدن ممتلی باشد فصد باسلیق کنند و غذا مزوره زیرباج یا لحم مربیان که بران شراب امبرباریس پاشیده باشند باید ساخت و گوشت کبک و زرده بیضه نیم برشت خوردن و دارچینی و قرنفل و زنجبیل در طعام داخل کردن سودمند و چه آنکه همه انواع سوء مزاج جمیع قوتها را ضعیف کند و اگر ضعیف قوت هاضمه و جاذبه بیشتر از برودت بود ولیکن گاه باشد که بسبب ضعف سوء مزاج حار بود و درین صورت باید که چیزی بارد دهند تا قوت هضم و جذب باز آید بدین جهت هر کجا که قوت ضعیف باشد اول تامل باید کرد که کدام سوء مزاج غالب است پس تبدیل آن مزاج کنند بالجمله طبیب محتاج است در علاج ضعف قوای طبیعی بتفحص علت موجب آن از سوء مزاج و هر ماده غالب تا فصد او و علاج و غذا و ضماد موافق حال موذیه باشد و آنچه موافق تر برای مذکور است که در ان غلظ و لزوجت نباشد مثل لحوم خفیفه و نان گندم غیر علکیه و ماء الشعیر محرور را ساده دهند و مبرود را عسل و بیضه نیم برشت و مانند آن و از زیرباجات نافعه برای ایشان انار دانه و مویز پخته با دارچینی و فلفل خوشبو ساخته است و مویز فربه ایشان را بسیار نافع است حتی که آن اسهال شبیه بآب گوشت منع کند

سده کبد و ماساریقا

یعنی احتباس مجاری آنها بدانکه سده گاهی در فعل لحم کبد حادث گردد بسبب اغلاظ خونی که غذای او شود و بسبب ضعف دافعه یا شدت جاذبه او یا بسبب احتباس ماده بنا بر ضعف هضم او و این مشابه تر بورم و قلیل الوقوع است و گاهی در عروق ضیقه جگر است و [illegible] باخلاط بود و ماساریقا عارض گردد بسبب ضیق آنها در اصل خلقت یا عروض تقبض و مانند آن از اسباب دیگر که مذکور گردد یا انسداد آنها بحقیقت و یا بسبب [illegible] که در ان [illegible] شود و این کثیر الوقوع است و اکثر آنچه ازین قبیل باشد در شعب عرق باب بود که در مقعر کبد منقسم است بجهت آنکه ماده ساده اول بسوی آنها واصل میشود و بسبب صاف از ان بسوی فوهات عروق منقسمه از عرق طالع که در محدب کبد متفرق است میرود و ثقل در آنجا بماند و باوجود آن درگاهی محدب بسبب [illegible] فراخ است ولهذا اکثر سده در جانب مقعر افتد و گاهی امر بعکس شود سده در محدب سوی گردد و چون سده در کبد کثرت نماید و زمان آن طول کشد مفضی تا حدوث حمیات و یا ورم سوء المزاج و استسقا و تولید ریاح محدث اوجاع صعب انجامد و سده از مهمات امراض کبد است و بدان حدوث سده است تا لازم گردد و اما ماده مولد سده یا اخلاط مسدد بسبب غلظ و لزوجت او خواه بسبب کثرت و امتلا از ان باشد یا ورم و یا ریح و یا کیفیت تقبض بود و آنچه از نباتات حکم با ثولول یا دود و ثقل یعنی خلط غلیظ میگویند بعید است یا قلیل زیرا که فوهات او دقیق است بمثل آن چیزی نرسد و آن بعید است و دیگر سده همه اعضا بر قیاس واحد میباشد و اما فاعل سده ضعف قوت هاضمه و ممیزه و منضجه و [illegible] بسبب سوء مزاج حار یا بارد و یا مانند آن متولد در جگر یا متادی بسوی آن از خارج از هوا و غیره بود و یا شدت قوت جاذبه باشد و اما منفعل که آن ماده سده است تناول ماکولات غلیظه از لحوم و از لبن خاصه و از اشیای فاسده چون نکفشت و بنج و [illegible] و فطر و چیزهای سخت قابض چون اقسام امرود و زعرور و بلوط و سعدی و مانند آن باشد و اصل در ان غلظ است پس اگر ماده لطیف رقیق بود سده حادث نکند و اگر خام غلیظ باشد بسبب غلظ او سده پیدا شود و در سابق گفته شد که بعض چیزها گاهی غلیظ نسبت بکبد بود و نسبت بما بعد او نباشد چون در جگر منهضم شود مثل گندم علکیه و اکثر طبیعت بر دفع مواد ساده قوت می یابد و با علاج اعانت بران می کند پس یا در براز خارج شود اگر سده در جانب مقعر بود و یا در بول اگر سده در جانب محدب باشد و اخلاط مختلفه غلیظه بر گردد و بدانکه حرکت بعد از طعام خاصه که غلیظ و لزج و شیرین باشد و استحمام و خوردن شراب معقب غذا از موجبات سده کبد است و کذلک نوشیدن آبهای ردی و بقول جرجانی سده جگر یا در جانب محدب افتد یا در جانب مقعر یا در هر دو جانب و بسبب سده محدب کثرت خون غلیظ باشد و ضعف قوت دافعه و بسبب سده مقعر اخلاط خامی و ناگواریدن کیلوس بود و فرق در سده و ورم آنست که ورم با تپ و گرانی اندک بود و بسبب [illegible] اکثر با تمدد موضع کبد بود و در سده گرانی بیشتر از ورم باشد و درد نباشد و اگر بود کمتر از درد ورم باشد و تپ نبود مگر بعد از زمان سده و طریق تشخیص سده آنست که اولا [illegible]

تشخیص نمائید پس محل سده که در محدب است یا مقعر بعد از ان اسباب او و این چنان باشد که نظر برنگ مریض و سحنهٔ او نمایند اگر رنگ او مائل بزردی و لاغر و قلیل الدم باشد حال احساس ثقل بلا وجع در موضع جگر و نرمی براز و سفیدی آن بپرسند اگر اقرار آن کنند در جگر سده باشد و اکثر سفیدی بول و گاهی تنگی نفس بسبب مشارکت اعضای تنفس با کبد نیز تابع سده بود و اگر باین آثار تپ نیز باشد بر کثرت سدد و ازمان آن دلالت کند پس از حال کثرت براز و قلت بول و رقت آنها سوال کنند اگر اقرار کثرت براز و رقت آن نمایند سده در مقعر کبد باشد و اگر گوید که بول اندک و رقیق می آید و ثقل در کبد نیز زیاده بود سده در محدب جگر باشد و اگر مریض با وجود ثقل وجع در ناحیهٔ کبد نیز بیان کند و دیگر علامات ورم جگر مثل تپ وغیره که در مبحث آن بیاید موجود بود سبب سده ورم جگر باشد و اگر با اندک ثقل تمدد و تنقل بود سببش ریح باشد و اگر یبس در بدن ظاهر بود و تقدم اسباب مقبضه مثل شرب آبهای قابض و تناول اشیای قابضه بران گواهی دهد سببش تقبض عروق باشد و اگر این اسباب یافته نشود و حال مدت حدوث این مرض بپرسند اگر کثرت حدوث سده باندک سوء تدبیری از صغر سن بگوید سببش ضیق و التوای عروق در اصل خلقت باشد و الا از خلط لزج یا غلیظ باشد و اگر آثار سدهٔ کبد و ورم و ضعف معده هیچ نباشد و براز کیلوسی آید اگر سده در افواه عروق بود و الا سبز آید و میان معده و جگر بجای مقعر جگر تمدد غائر و ثقل مریض دریابد و بدن بکاهد و ناتوان گردد سده در ماساریقا باشد فقط علاج بدانکه علاج سدهٔ مقعر و محدب جدا جدا مسطور گردد. و درینجا بعض تدابیر کلی و علاج بعض اقسام سده بقلم می آید چنانچه بقول شیخ ادویهٔ محتاج الیه در علاج سدد کبد حادث از اخلاط آن ادویهٔ جالیه اند و آنکه دران اسهال معتدل و ادرار حسب حاجت بود پس اگر سده در جانب مقعر باشد آنچه اسهال آورد استعمال نمایند و اگر در طرف محدب بود آنچه مدر باشد بعمل آرند و بهتر آنست که بران هر دو یعنی ادویهٔ مسهله و مدره تقدیم دوای مفتح و مقطع و جالی نمایند و چون سده مزمن گردد احتیاج بفصد باسلیق و بمسهل افتد و اما وقت نوشیدن دوا و آنچه رعایت آن بعد نوشیدن مثل ماء الاصول و مانند آن واجب بود در علاج کلی امراض جگر مذکور شد و این ادویهٔ جالی گاهی در بیخ کاسنی و آب کاسنی یا در مثل شیر شتر اعرابی مطبوخ مثل بادیان و کاسنی و بیخ و بابونه و اقحوان و اذخر و کشوث و شاهتره و یا در شراب و یا در طبیخ بزور و یا در طبیخ افسنتین می نوشانند و اگر در بول رسوب غلیظ نشود و علامات نضج بنظر نیاید ادویهٔ قوی نباید داد و گویند که هر سده که قوی و کهنه شده باشد رگ باسلیق زدن از پای راست که فی الحال بگشاید و الا ادویهٔ مسهله بکار برند و چون درین حالت و معالجه دیر شود احداث ورم جگر نموده منجر باستسقا گشته نزد وی هلاک سازد کذا فی المحیط و اگر سبب سده ورم یا ریح باشد معالجهٔ سبب بدانچه در باب ورم جگر و نفخهٔ آن بیاید باید کرد و در مثل این نوشیدن شیر شتر و عقب او اسهال بفلوس خیارشنبر و مانند آن داد و در تلطیف سحیر یکه ز آن هیجان و حرارت نباشد از آنچه در باب آن بیاید نفع می یابند و اگر از خوردن گل و آب معدن قابض و میوهٔ قابض باشد جهت تفتیح سده و تنقیهٔ بدن حب شبرم و شربت دینار در گلاب و عرق شاهتره بدهند. حب مسهل حب اسلاطین عظیم الاثر است و بعد دو سه روز شیرهٔ برگ تنبول زرد سه عدد مغز بادام شیرین هفت عدد و حب النیل سفید یک توله شربت بزوری چهار توله تخم شاهتره تخم بادرنجبویه هر یک چهار و نیم ماشه بدهند و غذا شوربای قاز بیان تخشکاره دهند و خوردن خربزهٔ شیرین بکثرت سده را بگشاید و خصوصا گل خوار را. ایضاً برای سده که از خوردن گل باشد و بدن روز بروز زرد گردد و لبها سفید و خشک و گردن باریک و لاغری بدن و ضعف و سقوط اشتها و بالیدگی شکم مثل استسقای زقی باشد حب مسهل مذکور دو عدد وقت شب با آب نیم گرم دهند و صبح شربت بزوری چهار توله و عرق شاهتره و افسنتین هر یک پنج توله بدهند که سه چهار بار اجابت شده مواد مختلف الالوان بیرون آید و وقت دو پهر نخود آب فاخته و قاز و وقت شام شوربا فقط بی نخود نوشانند و صبح شیرهٔ بادیان خطائی و رومی هر یک چهار ماشه و قرطم یک توله بادیان تخم خربزه هر یک سه ماشه شربت کشوث چهار توله حرف نه ماشه تودری پنج ماشه پاشیده بچوب انجیر سفید اندکی حرکت داده روغن بادام تلخ نه ماشه اضافه نموده دهند و غذا بدستور و باز حب و شربت تا بیست روز همین دستور دهند بعده اگر اشتها زیاده شود نیم پاو دخن با نیم آثار شوربا بدهند و بعد از انکه اعراض مذکوره زائل شود و آمدن مواد موقوف گردد دوا و غذای مذکوره را موقوف نموده جدوار خطائی سه ماشه و دواء المسک تلخ نه ماشه آمیخته بطبیخ چای وقت صبح و مصطگی سه ماشه در شربت تنبول یک توله و شربت افسنتین و تنبول هر یک یکنیم توله در عرق زردک علویخان نه توله و عرق عنبر سه توله وقت شام دهند و غذا شوربای مرغ و سنگتره ار با نان تنکم

و بالای آن نمک سلیمانی ۳ ماشه دهند و اگر سبب ضیق عروق در خلقت و فساد وضع دران عروق باشد تدبیر ضعف کبد علاج کنند و مدام اشیای مفتح و مدر و شربت بزوری که دران ریوند باشد و حب ریوند استعمال نمایند و از مغلظات و دیگر موجبات سده اجتناب کنند و اگر بسبب تقبض و یبس باشد تدبیرش بملینات مرطبه منضجه از ابیان وغیر آن که در علاج سوء مزاج یابس کبد گذشت باید کرد و شیر و شکر و حریره روغن بادام و شوربای مرغ فربه و قلیه کدو و انار دانه سود مند است و ادویه مفتحه در علاج سده محدب کبد و ادویه مسهله در علاج سده مقعر جگر باید و اما تدبیر غذا آنست که صاحب این مرض از جمله مغلظات و لزوجات و قابضات و همه لحوم غلیظه و شیر و نان فطیر و نان سمید لزج علک و شراب غلیظ و شیرین و برنج و جاورس و هریسه و کله پاچه و قلایا معقده و حشویات مجففه بلکه مطبوخ ماهی از اوفق است و خرما و همه حلاوات خصوصاً آنکه دران لزوجت و غلظ باشد مثل خبیصه و بسطه و فالوده و قطائف و نشاسته و شیر برنج بادام شیرین و عدس خصوصاً اگر تابع او شیرینی باشد و آب کدو و از جمیع آنچه مولد سده دانند و مذکور شد اجتناب نماید و باید که عقب تناول طعام حمام نکنند که احاله او طبیعت به بدل ما یتحلل نماید و منهضم نشود و کذلک بران حرکت و ریاضت استعمال ننماید و ایضاً بران شرب آب کثیر و شراب نکنند و میان اکل و شرب خصوصاً شراب که آن طعام را بسوی کبد غیر منهضم داخل کند فاصله دهد و باید که آرد نان او کثیر التخمیر و نمک غالب بود و جو و حنطه و عدس و نخود و گندم خفیف الوزن و باقلا همه آنها نیکو است و در شراب کنند رقیق صرف باکی نیست و باید که در اغذیه او گندنا و مانند آن داخل سازند و هلیون و کبر داخل است و فروره انار دانه با مویز پخته و ملوخیا با سرکه و آنجا که با وجود سده مزاج مریض بارد بود غذا مثل نخود آب و هلیون و کرفس با گوشت پخته اندکی دارچینی و زعفران هم پخته بدهند و یا زیرباج یا با ابازیر حار خوشبو کرده دهند و چون حرارت مزاج بود ابازیر با سرکه در روغن بادام پخته خورانند و آب نخود با برگ کاسنی و اندکی سرکه پخته و کاسنی بروغن بادام بریان کرده و باندک سرکه ترش نموده بدهند و گوشت عصافیر نیز درین مرض مفید گفته اند و در صورت ضعف شوربای چوزه مرغ هم جائز است و حتی الامکان ترک نان و گوشت اولی است طبری می گوید که سده حدبه کبد سهل المعالجه است و سده مقعر صعب المعالجه و شدید الخطر است و سبب حدوث سده اخلاط غلیظه لزج عسر النفوذ یا کثرت غذائی که کبد بنا بر شدت جذب او وارد شود خصوصاً آنچه از شیر پنیر حادث شود و کبد بسبب محبت او شیر آنرا جذب کند و از اعراض سده مقعر قی صفراوی و شدت عطش و تغیر لون وجه و کمودت نیز بود و دیگر سده گاهی بکسان مشتبه شود که وجع قولنج است و طبیب ماهر میان این مرض و قولنج باین طور فرق میکند که وجع این مرض در هر ساعت انتقال کند و قاروره صاحب او صافی بود و سفید باشد خواه سرخ یا زرد و قاروره صاحب قولنج غلیظ بود و باید که طبیب از سده عارض در کبد غافل نشود که آن موذی بورم جگری گردد و گاهی تغیر مزاج و استسقا ادا می کند و او یا هر دو سده کبد تریاق کبد که اجزای آن ترکیب داده اند باین طور [illegible] که اگر سده مع برودت مزاج بود می باید مطبوخ کرفس و اندک شراب و اگر با حرارت مزاج بود می باید آب کاسنی عرق و یا السکنجبین ساده و باین از استعمال ادویه کثیره مستغنی می شوند ابو الحسن گوید که سبب سده کبد یا اخلاط سوداوی محترق یا اخلاط بلغمی غلیظه لزج باشد و استدلال کنند بر سده حادث از حرارت بعطش و تلهب و بر حادث از برودت بقلت عطش و لین طبع و ترطیب و واجب است که اول معرفت نمایند سبب حدوث سده و جهت چسپیدن فضول پس اگر باعث حدوث سده از اخلاط محترقه باشد علاجش باستفراغ بدن بمطبوخ افتیمون باید کرد و بعد از آن تفتیح سده و جالی با غیر اسخان بود مثل سکنجبین متخذ از تخم کاسنی و آب تمر هندی و قرص زرشک سکنجبین و شربت بادیان استعمال کنند [illegible] دهند و بعد تفاقم زیرباج چوزه مرغ اجازت دهند و اگر سده حادث از اخلاط غلیظه بلغمی باشد مریض را [illegible] دهند [illegible] استفراغ کنند صاحب کامل می نویسد که اگر علامات حرارت محسوس شود رگ باسلیق از جانب راست بگشایند و آب کاسنی و آب عنب الثعلب و آب کشوث با سکنجبین بدهند انطاکی گوید که در مزاج حار آب کاسنی و سکنجبین و کذا [illegible] و عنب الثعلب و تخم خربزه دهند و در بارد [illegible] و کذا آب نخود و عسل و آب بادیان بشکر خورانند و عود و بقد و [illegible] تقطیع و تفتیح اکلاً و شرباً و ضماداً نمایند و از مولدات سده که مذکور شد احتراز کنند نجیب سمرقندی می گوید که سده کبد سه نوع است یا در محدب جگر حادث شود و یا در مقعر و یا در هر دو جا و اسباب و اعراض و علاج این نوع ثالث مشترک است میان هر دو نوع اول

وثانی لیکن در علاج ابتدا باهم نمایند وبدانند که در سده کبد با وجود حرارت از تلطیف حذر کنند چه اکثر سبب حدوث سده باشد ودیگر آنکه احتراق وتغلیظ خون نماید پس سبب سده گردد وچون حرارت مزمن گردد از استعمال تلطیف خوف نکنند

علاج سدهٔ مقعر جگر وسده ماساریقا

بعد از نضج بمسهل وحقنه حاره تنقیه کنند ویا پوست بیخ بادیان پوست بیخ کاسنی تخم قرطم عنب الثعلب خارخسک هریک نه ماشه انیسون بیخ کرفس فقاح اذخر هریک هفت ماشه سنبل الطیب سه ماشه مویز منقی دو توله جوشانیده گلقند عسلی سکنجبین ریوندی دو دو توله داخل کرده هفت هشت روز دهند وغذا نخود آب مرغ تنها ویا نان با شوربا دهند بعده سنای مکی یک توله افسنتین چهار ماشه ریوند خطائی نه ماشه خیارشنبر هفت توله ترنجبین پنج توله شربت دینار چهار توله روغن بادام هفت ماشه زیاده کنند وسکنجبین را موقوف سازند وبجای آب عرق بادیان وگلاب نوشانند ودو پهر نخود آب دهند وشام شوربای مرغ بنان خشکه خورانند وروز دوم قرص ریوند سه ماشه در شربت کشوث یک توله آمیخته بخورند بالایش اصل السوس بادیان بیخ کرفس هریک هفت ماشه اذخر انیسون هریک چهار ماشه جوشانیده شربت بزوری چهار توله تخم ریحان نه ماشه داخل کرده دهند وهمین سان سه چهار مسهل دهند پس بعد تعدیل قرص زرشک سه ماشه در دوا الکرکم نه ماشه خورانیده شربت افسنتین سه توله در عرق افسنتین چهار توله وشاهتره وگلاب هریک پنج توله تخم بادرنجبویه چهار ماشه پاشیده بنوشانند تا یک هفته **وایضاً** از مسهلات موافقه درین باب هنگام احتیاج باسهال بیا در سده مقعر مثل تخم کاسنی وبادیان وبیخ اینها وتخم کشوث واذخر وگل سرخ وتو بانی فالو بخارا ومویز منقی وتخم خربزه وافسنتین وریوند وخیارشنبر وترنجبین وروغن بادام وآب برگ عنب الثعلب وآب برگ کاسنی هست ومسهلات دیگر مثل تخم بیخ کرفس بادیان وتخم کرفس واذخر وکاسنی با شربت افسنتین نیز مفید بود وتمرهندی وآلو بخارا واهلیلجات ولبلاب وافسنتین وفلوس خیارشنبر وترنجبین وشیرخشت وریوند وغاریقون وافتیمون وقنطوریون واسارون وبسفائج وغافث وشکاعی در مسهلات سده مقعری مستعمل هست وایارج فیقرا وزراوند هر دو مشترک النفع در سده مقعری وحدبی اند واگر حرارت وتشنگی باشد آب کاسنی سبز مروق با شربت دینار وسکنجبین خورند واز ملطفات مانند افسنتین وریوند با آب کاسنی سبز ضماد نمایند واسهال بماء الفواکه مع ریوند وبنفشه لبلاب نیز در حالت حرارت نافع بود ودرینجا مغز فلوس در طبیخ کاسنی یا آب آن وغیر آن حل کرده نوشیدن بغایت مفید است ودر تفتیح نیز رعایت مزاج مرعی دارند همچنین در غذا **وایضاً** ریوند چینی مفتح ومسهل هست اگر سده با حرارت مزاج بود همراه آب کاسنی [illegible] یا بزوری بارد دهند واگر برودت مزاج باشد همراه آب بادیان یا آب کرفس یا بادروج وسکنجبین عسلی یا بزوری حار بعمل آرند وگاهی با او ریوند کوفته مغز فلوس وروغن بادام می آمیزند واز ادویه مرکبه شربت دینار وسکنجبین ویا سکنجبین با ریوند است وسکنجبین در جمیع اصناف سده کبد مشترک النفع است ومطبوخ تالیف حکیم شریف خان ولقوع معمول فدا الدار وشان نیز جهت سده کبد وماساریقا نافع واگر با سده اسهال مفرط بود حابس واز قابضات صرف خالی از اشیای مفتحه نکنند که سده واسهال زیاده خواهد شد وآب کاسنی سبز با زرشک ورب سبی ویا شربت آن مناسب بود وآب کاسنی که دران انار دانه وزرشک وزرور تر کرده باشند نیز نیکوست وگاهی زرور وحذف کنند اگر سده قوی باشد وباقی علاج آن در اسهال کبدی مسطور گردد واگر سده با هزال بدن وسقوط اشتها وزردی وبعضی آثار سوء القنیه باشد ریوند خطائی سه ماشه در دوا الکرکم کبیر نه ماشه آمیخته با مروق ترب نه توله وشربت مسهل دو توله دهند ودو وقت دو پهر غذا قلیه چلوت که دران برگ کاسنی ویا ترب ویا شلجم یا برگ افتاده باشد ویا زردک بنان ده دهند ووقت عصر حب بید مشک یک ماشه جدوار دو ماشه در دوا الکرکم صغیر نه ماشه وشربت بزوری وزردک هریک دو توله در عرق کیوڑه پنج توله وعرق تنبول هفت توله وغذا شوربای مرغ سلیمانی وتیهو وبجای آب عرق مکوه وگلاب دهند تا سه هفته اگر سده ماساریقا از خوردن افیون افتد وروز بروز لاغر وضعیف کند سفوف بادیان خطائی وچای خطائی ونمک مخمول وخرفه لرزان هریک یک توله سنبل الطیب برابر شربتی دو مثقال وقت خفتن با طبیخ چای صبح ریوند خطائی سه ماشه نبات برابر در گلقند عسلی دو توله سرشته با شیره حب النیل سفید یک نیم توله در گلاب هفت توله عسل دو توله دهند وغذا قلیه زردک وپالک رومی ونخود بامش مسلم بنان خمیری دهند تا یکماه **اقوال حکما** شیخ میفرماید که از مسهلات موافقه درین باب هنگام احتیاج بسوی اسهال مسهل قوی استعمال نکنند مگر عند ضرورت شدید بلکه واجب است که خفیف باشد بهر آنکه ماده قریب از دواست واگر با وجود آن عضو قوی بود

ادویه معین بر دفع آن اکتفا نه کند و ادویه چیده بنابرین شان ایارج فیقرا و بسفایج و غاریقون و افسنتین است از ایارج فیقرا برای قوی تا یک مثقال و برای ضعیف تا یک مثقال بخورانند و آن بروغن بید انجیر قوی تر و جید تر بود و سفوف تربد مع جعده مذکور در قرابادین خیلی سودمند مفتح و مسهل است و اگر احتیاج بمسهلات قوی تر افتد از استعمال مثل حب اصطمخیقون و حب سکبینج چاره نباشد و گاه حاجت آید مثل شیاف ریطوس و لوغاذیا و از اضمده مثل ضماد متخذ از جعده و آرد ترمس و زرد مدره و مثل ضماد متخذ بحلتیت و اشق و افسنتین و کمافیطوس و مصطکی و زعفران بروغن ناردین و موم استعمال کنند مسیحی گوید که هرگاه در مجاری کبد یا در عروق دقیقه متصل میان کبد و امعا سده حادث شود باید که اشیای ملطف و مفتح و جالی و منقی مثل سکنجبین عنصلی و مطبوخ ترمس تلخ و مطبوخ پوست کبر و مطبوخ غافث و بیخ اذخر و بیخ بادیان و بیخ کرفس و بیخ سوسن آسمان جونی و مصطکی و انیسون و ریوند و لک و فوه و حلبه و سلیخه و مویز منقی و انجیر با روغن بادام شیرین و تلخ و در شربت غافث و افسنتین با عصاره او و جعده و سنبل و عصاره قنطوریون دقیق و جنطیانا و سرکه عنصل و غاریقون مع عصاره غافث استعمال کنند و اما ادویه مرکبه که از اصلاح دارو و دواء اللک و دواء الکرکم جید و اثاناسیا معمول بجگر گرگ باشد و چون اراده تنقیه کبد و تفتیح مجاری آن بغیر سکنجبین و تبرید نمایند این دو را بخورانند سنبل رومی سه جزو افسنتین یک جزو هر دو را کوفته بیخته بعسل کف گرفته معجون سازند و یا افسنتین مع انیسون و ریوند بطبیخ فطراسالیون بدهند و ایضاً اسهال طبیعت با یارج فیقرا یا بسفایج و غاریقون چون با انیسون و تخم کرفس و مصطکی و اسارون بخورند نافع بود و از خارج بآرد ترمس و جعده و زراوند طویل ضماد کنند مجوسی گوید که اگر سده در جانب مقعر کبد باشد اسهال بمطبوخ افتیمون و بحقنه مسهله که در آن ادویه مفتح سده باشد باید کرد و بعض معجونات مفتحه سده مثل دواء الکرکم و دواء اللک و اثاناسیا و معجون بنداد یقون که آن افعل بیک و تفتیح سده و تحلیل ریاح است باید داد و تضمید کبد باین ضماد نمایند بابونه اکلیل الملک برنجاسف هر واحد ده درم تخم کرفس نانخواه هر واحد سه درم مصطکی سنبل الطیب اسارون هر واحد دو درم فراسیون بادام تلخ هر واحد سه درم همه را باریک سائیده بآب بادیان سرشته هنگام خلو معده از غذا بر کبد ضماد نمایند محمود شیرازی می نویسد که اگر سده در مقعر کبد باشد هر صبح جلاب از اصل السوس و بادیان و تخم کاسنی هر واحد سه درم شکر سفید ده درم بجوشانند و غذا مزوره آب نخود و مغز حب قرطم دهند و اسهال بمطبوخ افتیمون نمایند یا بگیرند سناء پنج درم گل سرخ دو درم تخم کاسنی سه درم شکر سفید ده درم در آب جوشانیده صاف نموده معجون خیارشنبر پنج مثقال در آن مالیده صبح بنوشند و صبر کنند تا آنکه اسهال نیک گردد بعده در آخر روز مزوره نخود و بیخ کاسنی غذا سازند پس معجون کرکم و اثاناسیا بدهند و تضمید کبد باین ضماد کنند بابونه برنجاسف شبت هر واحد دو درم تخم کرفس سه درم سنبل الطیب اسارون هر واحد یکدرم همه را باریک سائیده بآب سداب یا آب بادیان سرشته ضماد کنند و این معجون کرکم درین مرض نافع است تخم کرفس بادیان اصل السوس هر واحد ده درم سنبل الطیب قسط بحری فوه الصبغ جعده غافث ترمس بری هر واحد پنج درم رب السوس ریوند چینی مر مکی هر واحد سه درم زعفران یکدرم همه را باریک سائیده بعسل کف گرفته معجون سازند و بقدر الاصول بخورند جرجانی و ایلاقی گویند که تفتیح سده مقعر جگر بادویه مسهله طبیعت و ملین ماده باید کرد و در ابتدا ادویه مسهل برفق باید داد و مثل حبی که از ایارج فیقرا یکدرم غاریقون بسفایج هر یک دو دانگ انیسون یکدانگ حب سازند و اگر از ایارج فیقرا یک مثقال ریوند چینی دو دانگ نمک نفطی دو دانگی حب کنند جائز است و نقوع صبر و انیسون و روغن بادام تلخ سود دارد و این مطبوخ جنطیانا سده را بکشاید و ورم صلب را نرم کند جنطیانا نیم کوفته چهار درم افسنتین هفت درم اکلیل الملک پنج درم مویز منقی چهل درم انجیر بیست عدد همه را بآب و تر بخیسانند و صاف نموده چهل درم بخورند و با این مطبوخ ریوند بدهند ریوند چینی دو درم افسنتین یک مثقال از هر یک هفت درم سداب رطب یکدسته مویز منقی چهل درم انجیر بیست دانه حلبه دو درم بپزند چنانچه سه حصه شربتی چهار اوقیه بروغن بادام چرب ساخته که در آن تخمهای مفتح باشد سخت موافق بود و اگر مسهل قوی حاجت آید مطبوخ افتیمون و لوغاذیا و شیاف ریطوس و حب اصطمخیقون اولی تر و اگر مزاج مائل بسردی باشد معاجین گرم مفتح مثل دواء اللک و دواء الکرکم و معجون فودنجی و دبیدا و معجون جنطیانا و معجون انجدان و تریاق اربعه همه موافق بود و سرخس و کمافیطوس سده هر دو جانب بکشاید و گرم سازند و اگر سرخس با تخم کاسنی و تخم خیار و افسنتین و ناردین رومی ترکیب دهند دوای معتدل مفتح باشد و ترکیبش اینست سرخس سه درم یا چهار درم ناردین رومی و تخم درمنه تخم کاسنی و تخم خیار دو دو درم افسنتین همه را در عسل مصفی بسرشند شربتی از سه درم تا چهار درم و اگر سده کهنه باشد رگ مابض از پای راست بکشایند و ضماد کنند از اشق و کمافیطوس

وانیسون ومصطگی وزعفران وروغن ناردین وموم مصفی سازند یا از آرد ترمس وفوه وجعده وانیسون وکرفس وبادیان ومانند آن طبری گوید که چون سده در تقعر کبد حادث بر مزاج عارض شود واجب است که استفراغ بحقنهٔ مناسب سن ومزاج ووقت وقوت نمایند وغذا زیرباج که توابل او دارچینی وفلفل بود ودران بادام وسپیده داخل کرده باشند باید داد وگاهی درین علت بول شتر با تخم کرفس وشیر شتر سپید بتنقیه یا بدین ضماد نمایند میعه خشک ونمک اندرانی هر واحد دو دانگ صبر ومر هر واحد نیم درم فوفل وسنبل ومصطگی وبیخ کاسنی صحرائی خشک هر واحد دو ثلث درم تخم کرفس انیسون حضض هندی ابوال ابل بدوی هر واحد یکدرم همه را سائیده بآب بیخ کرفس وشراب عفص حل کرده بر پارچه بهیئت کبد تراشیده مالیده بر کبد نهند ونگذارند که طبیعت او قبض شود واگر سده درین موضع با حرارت مزاج باشد تلیین طبیعت او بماء الفواکه یا بحقنهٔ لین نمایند بعد ازان سکنجبین معمول از بیخ کاسنی بنوشانند وگاهی درین علت سکنجبین با تخم کاسنی وبیخ آن وبرگ عنب الثعلب وبیخ کاسنی دشتی می آمیزند تنها یا بماء الشعیر بحسب حاجت وامکان نفع می کند وبا آرد جو وآب آس وسیب وآب سماق واندک از آب بیخ کرفس وقلیلی از بورق واندکی از سرکه ضماد نمایند ثابت بن قره ذکر کرده که این مطبوخ تفتیح سدد واخراج رطوبات کند هلیله سیاه وکابلی وآمله وبرگ غافث وافسنتین وبرگ کشوث وانیسون وزراوند وبسفایج کوفته ومویز منقی در آب شیرین بقدر کفایت بپزند آب آن با ایارج فیقرا وغاریقون بنوشانند وبعد ازان روغن بادام بماء الاصول دهند وسه درم روغن مذکور با سه اوقیه نقوع حلبه ومیان ایام مطبوخ مسهل بپزند مگر آنکه در هر روز دو سه بار اجابت طبیعت شود واگر حاجت مسهل قوی تر افتد مطبوخ افتیمون دهند وبعد آن شربت افسنتین بنوشانند واگر کفایت نکند ماء الجبن دهند وحقنهٔ لین بعمل آرند اگر حرارت باشد وحقنهٔ حاد اگر حرارت نباشد وبعد ازان معجونات مقوی جگر استعمال نمایند جالینوس گفته که از امراض کبد آنچه مخفی بر جمهور اطبا است علتی است که آنرا تلزج رطوبت در عروق کبد نامند وآن رطوبت لزج است که بر عروق آن مستولی میشود وبران می چسپد ودر عمق آن غوص می کند شبیه وقاق منعقد در اطراف عروق کبد راسخ میگردد وچون مدت شود با بول خیوط رسوب برآید واز بورقیت خالی نباشد وازین جهت جرب وحکه وبیخ قضیب حادث شود واستدلال می کنند بران بثقل اندک که مریض در کبد خود می یابد وحالت شبیه تمدد وبیاض لون وتغیر او طبیعت وشدت شهوت طعام بتطفل کیلوس طعام در ساعتیکه در معده حاصل شود واین اول دلیل بر حدوث اوست وسفیدی قاروره وخامی او وزید بران واستطلاق بطن در اثر آب وگاهی سعال خفی خشک بعد هضم طعام بل هر قدر که طعام هضم شود وکیلوس بسوی کبد واصل گردد ثقل ظاهر شود ودیگر اعراض سیما سعال حادث گردد بسبب اتصال کبد بنابر اتصال حجاب که همه آنرا اعتلاق گویند میان این هر دو بسبب رباطات واغشیه که میان هر دو مخلوق شده پس تنگ می گردد فضای سینه بمقدار جذب نفس وازان کثرت می نماید ومجاری آن تنگ میشود ومساحت عروق کبد قصیر میگردد پس باضطرار سعال می کند بنابر دفع قوت دافعه ویا بسبب ترطیب ریه بیشتر از آنچه باید بنابر وصول خون بارد مخلوط برطوبت از کبد بریه برای تغذیه پس باضطرار سعال واقع میشود واستدلال از آنچه استدلال کرده میشود برین علت بطور بعض است وچون این اعراض مجتمع شوند صحت میرسد که این علت تلزج رطوبت در عروق کبد است وچون ایام متمادی گردد وطبیب تهاون در علاج او کند در جگر ورم رطوبی پیدا کند وگاهی قوت تحیل غذا بسوی خون باطل شود ومودی باستسقا بطوری فساد دم وترطیب او گردد وعلاجش فصد است اگر قوت وسائر شروط او مساعدت کنند واخراج فضولی که در کبد برطوبت مستحیل گردد وبعده پرهیز علیل از اغذیهٔ مولد رطوبت زیرباج واقتصار بر اطعمهٔ مولد خون صالح چنانچه مثل لحم حمل وشراب صاف وحلواهای متخذ از شکر سفید بغیر نشاسته بعد ازان اگر مانع نباشد ماء الاصول بدهند ودواء الکرکم ودبید الورد چند روز بخورانند واگر حکه در گرده ومثانه یا در بیخ قضیب شدت کند سنگ سرماهی بدهند وشیاف ابیض در احلیل چکانند وبعد تنقیه آن باین حب نمایند ایارج فیقرا دو ثلث درم تربد دو دانگ غاریقون دو ثلث درم افسنتین نیم درم ریوند ربع درم نافع نمک نفطی ربع درم سائیده بجلاب سرشته حبها سازند ودر سایه خشک نموده بوزن دو درم وثلث بخورند واگر مانعی نباشد سه شربت ازان متوالی خورند بعده تقویت کبد باین ضماد نمایند عصاره غافث یکدرم صبر سقوطری نیم درم مصطگی یکدرم سنبل نیم درم همه را سائیده بشراب صاف آمیخته استعمال کنند اگر مانع نباشد کرد این دوا تحلیل این رطوبات کند وعلامت تحلل آن تغیر قاروره بسرخی اندک ونقصان آب دهن ونزول کف که بر قاروره جمع میشد وتغیر رنگ

سودی اشراق اوست درین وقت معاودت فصد باسلیق نمایند و قی بسکنجبین محلول در آب ترب یا در آب گرم بدفعات تا سه روز اگر ازان مانع نباشد و هر قسم این علاج را اگر از اعراض آن مانع باشد باید که طبیب اولاً علاج آن عرض و اصلاح سبب نماید بعده معاودت باین علاج کند و نطول آب گرم کرده ران با بونه و اکلیل الملک و بیخ کرفس و بادیان باشد نیز بسیار نافع است و اگر مشکل شود و اصلاح حال طحال بفصد اسلیم الیسر و تضمید او باشق و سرکه و خوردن ادویهٔ قرص کبر نمایند که طحال چون قوی گردد فضول کبد را بقوت جذب کند

علاج سدهٔ محدب جگر

مدرات مانند تخم کرفس و انیسون و بادیان و بیخ کاسنی و تخم قرطم با سکنجبین بزوری و شربت دینار دهند و ایضاً طبیخ اسارون و سلیخه و افتیمون و تخم کرفس و انیسون بسکنجبین عسلی و تضمید کبد با ضماد ملطفه مثل جعده و افسنتین و ریوند و بیخ کرفس با آب کاسنی سرشته نافع بود و یا شیرهٔ قرطم و بادیان و تخم خربزه هر یک سه ماشه و انیسون هفت ماشه با سکنجبین بزوری چهار توله دهند و اگر قوی تر خواهند شربت دینار عوض سکنجبین کنند و ریوند خطائی سه ماشه در آب انار ترش مقشر سه توله بدهند و عرق بلوط الارض چهار توله با نبات یک نیم توله اثری عظیم دارد و شربت اصول و سکنجبین ساده یا بزوری با آب بادیان و اندک نمک نیز نافع است و اگر حرارت هم باشد شربت دینار و سکنجبین با شیرهٔ تخم خیارین و تخم خربزه و تخم کشوث و پرسیاوشان و یا آب بارتنگ و آب بادیان هر چه ازین مناسب داند بدهند و اگر حرارت قوی و عطش مفرط بود شیرهٔ تخم خیارین و کدو و تربز و تخم کاسنی با آب و سکنجبین بنوشانند و قرص زرشک با آب کاسنی و عرق و سکنجبین بزوری و شربت بزوری بخورند و قرص و روغن نیز مفید بود و بالجمله قرص زرشک در تفتیح سده کبد و تقویت آن نیکوست اگر معده با برودت باشد [illegible] اولی است و اگر حرارت بسیار نباشد نسخهٔ صغیر آن انسب و بیخ بادیان و فقاح اذخر و جعده و شیر شتر با اوشق و جعده ضماد آن نیز نافع سویدی می نویسد که خوردن پسته مع پوست داخلی او و کذا شرب زرشک بست درم خوب جوشانیده مالیده صاف کرده با سکنجبین آمیخته و کذا شرب دوقو و کذا اشنه کبر بسرکه و کذا پودینهٔ نهری و کذا خوردن بادنجان بسرکه و کذا اکل خربزهٔ نارسیده و نوشیدن سکنجبین بعد آن و کذا اختلاط ثوم در طعام و کذا سکنجبین بزوری و کذا پودینهٔ کوهی و کذا اسقالیوس و کذا حسک و لاسیما بریان کرده بزیت و سرکه و خردل خوردن و کذا پرسیاوشان و کذا اکل بقلهٔ حمقا خام یا پخته و کذا تخم او و کذا کاسنی بری هر واحد در تفتیح سده کبد مجرب من است و از طیماوس و بیقوس و مانیوس و دیماسیس و غیره نقل کرده که قرص زرشک و برگ بادیان و سراج القطرب و عود و عنب الثعلب و روغن بلسان شرباً و ضماداً و اکل هلیون و شرب آب او و کذا اسقیل بسرکه و خردل و کذا تخم سلق و کذا اسقطیا تا یک مثقال و کذا تخم فنجنکشت و حب بلسان و عود بلسان و خوردن نخود سرخ و نوشیدن آب مطبوخ آن و سنبل هندی و سلیخه و مغز حب المحلب و قسط هندی و مامیران و مشک و لک و جعده کوهی و دار فلفل و قنطوریون دقیق و جوز السرو و فوه الصبغ و جوز بوا و شرب کمافیطوس و ضماد او بسویق آمیخته و زنجبیل و وج و سرخس و خولنجان و کرفس بلما و ترمس بشراب مفلفل خوردن و قاقله کبار با سکنجبین و شیر شتر و کمادریوس و سذاب و لیمو مالح و بادرنگ و شرب عصارهٔ حی العالم بیست درم و شاهتره و تخم کاسنی و آب او با سکنجبین و شکوفهٔ انگور و تخم قثاء و خیار و گل سرخ شرباً و ضماداً و آب حصرم و کرفس رومی و تخم فادانیا و اشق و خوردن انجیر تر یا خشک و تودری و غاریقون و صبر زرد و فقاح اذخر خشک و شکر و سنبل رومی و کذا اسقیل با ماء العسل و اصل السوس و رب آن و انجدان و بوزیدان و سعتر و خوردن تخم قطا و اکلیل الجبل و روغن بادام و خوردن بادام و هوفاریقون و صمغ بادام و خوردن حب الخروع و کذا روغن او شرباً و ضماداً و فو و فطراسالیون و اسارون و خربق و نانخواه و تخم تمام بری و غافث دو درم با سکنجبین و برگ لبلاب بسرکه و بادام تلخ و کبابه هر روز یک مثقال با آب طبیخ بیخ فجل و کذا تخم کشوث یک درم با سکنجبین و عصارهٔ کشوث تازه دو درم با سکنجبین و جعده و کرسنه و کاشم و فودنج و زعفران و زوفا و آنکه آن [illegible] و زراوند مدحرج و حاشا و عصارهٔ غافث و تخم آن و قنطوریون بسرکه و افراسیون و خوردن ترب با عسل و تخم خربزه و اقحوان و اذخر و سرکهٔ عنصل و اسطوخودوس و افسنتین تنها و بگل سرخ و شکر آمیخته و ریوند و حماما و تخم هلیون و اکل جرم او و طبیخ بیخ او و شرب بیخ راسن و ضماد برگ او و بیخ جوز و انیسون و قصب الذریره و کبر با حب النیل و کمون هر واحد مفتح سدهٔ کبد است بوعلی گفته که از ادویهٔ مفتحه بعضی بارد اند و بعضی قریب الاعتدال

و بعضی حار که احتیاج آن در مزمنات افتد اما بارد مثل کاسنی بستانی و بری و آب بادرنگ برگ و بیخ اوست و همه انچه مدر مع تبرید باشد و کشوث مفتح جید است
و در حرارت افزون نیست و ریوند که لک و افسنتین قریب اوست و اگرچه دران حرارتی هست باستعمال او در سده مقارن حرارت و برودت باکی نیست و باید
که بران خواب نمایند یا بر طبیخ او و خصوصاً در تاب کشوث و آب کاسنی و بیخ او و غافث و بادام تلخ همه قریب یکدیگر اند و نزدیک این عصارهٔ بادیان رطب
و عصارهٔ کرفس سکنجبین قوی البزور است و اگر حاجت بحرارت بیشتر افتد دران عسل و ماء العسل و سکنجبین عسلی داخل کنند و اما قریب از اعتدال ترمس است
که آن افضل دوا برای تفتیح سده کبد بغیر اسخان و تبرید است و کمافیطوس قریب اوست مگر از ان اندک گرم تر است و اگر با آب کاسنی نوشند معتدل گردد
و سرکهٔ عنصل و سکنجبین عنصلی و بلبوس و اصل السوس ازین قبیل است و لک نیز و این عجب و جب یا با آب کاسنی و آب کشوث اگر مزاج مائل بحرارت باشد
و یا بشراب و ماء البزور و آب ترمس و طبیخ افسنتین و مانند آن استعمال نمایند و سکنجبینات بزوری و سرکهٔ ثوم و سرکهٔ انجدان و سرکهٔ کبر و اما حار مدرات
قویه اند مثل اسارون و بلیخه و فطراسالیون و زراوند مدحرج و فوه و ایرسا و سیه و غاریقون و افتیمون و عنصل و جعده و قنطوریون دقیق و عصارهٔ او
و جنطیانا و ترمس و سکنجبین عسلی عنصلی که از فوه و بزور قوی و مانند آن سازند و انجیر بروغن بادام تلخ کرده و از ادویه مرکبه قویه چند اقراص اند که
نسخ آنها در قرابادین مذکور است مثل قرص لک و افسنتین و قرص اسقولوقندریون و دواء اللک و دواء الکرکم و امروسیا و اثاناسیا و تریاق اربعه
و شجرینیا و ارسطون و معجون جنطیانا و معجون ریوند بسقمونیا و بغیر سقمونیا و معجون بجارسطون و معجون انجدان اسود و شهریاران و معجون فلافلی و فودنجی خاصه و
فلونیا و دواء المسک مر و معجون که در قرابادین ذکر کرده ام و دران شک است و سفوفات و حبوب که در آنجا بیان کرده ام ادویه که در باب صلابت کبد
و طحال باید و این معجون در تفتیح سده کبد و طحال قوی است اشق و مقل و مصطکی و کندر هر واحد پنج کرمه قسط و غافث هر واحد چهار کرمه فلفل و دار فلفل
هر واحد شش درم سادج هشت کرمه سنبل الطیب و پشک خرگوش هر واحد کرمه بعسل کف گرفته معجون سازند و شربت بشراب که دران بعض ادویه مدره
کرده باشند یا بماء الاصول و خفیف تر از ان انست که بگیرند سنبل رومی سه جزو و افسنتین یک جزو و سعد مثل بشیرخشت تر کنند و ایضاً غاریقون بعصارهٔ غافث
بسیار نافع است و ازین جمله است خوردن پنج فاوانیا بسکنجبین و این طبیخ نافع سده کبد و طحال است بگیرند عنصل و پرسیاوشان و بادام تلخ و حلبه و اطراف افسنتین
مساوی و جوشانیده با عسل بنوشند و این معجون سده کبد قریب العهد را نافع است بگیرند فلفل و قیصوم و سنبل الطیب سه کرمات یا شش بحسب اختلاف نسخ
و حلبه و قسط و اشق و اسارون هر واحد شش کرمات و عسل یک نیم رطل معجون سازند و یک ملعقه ببعض اشربه موافقه بخورند و از اشربه سکنجبین سکری بزوری
و اقوی از ان عسلی بزوری و عنصلی است و ماء العسل مطبوخ دران افاویه عطریه که آنرا قبض باشد و طبیخ قوی و مطبوخ ترمس تلخ و گاهی درین عصارهٔ غافث
داخل کرده بنوشند و مطبوخ که دران بیخ کبر و بیخ بادیان و بیخ کرفس و اذخر و لک و فوه و حلبه داخل کرده باشند و مطبوخ غافث و شربت افسنتین و نقوع او و نقوع
معمول از صبر و افسنتین و بادام تلخ صاحب کامل گوید که هرگاه سده در جانب محدب کبد باشد باید که صاحب او را ادویه مدر بول منقی مجاری مفتح سده
مثل کرفس و انیسون و نانخواه و بادیان دهند و قرص زرشک با عصارهٔ بادیان و کرفس و سکنجبین بدهند و قرص لک و قرص
افسنتین با ادویه مذکوره استعمال نمایند و اگر این کفایت نکند ماء البقول که دران ماء الاصول و البزور مثل افسنتین و دو قوه نانخواه و تخم کرفس جبلی و تخم فنجنکشت و قسط و
جنطیانا و مانند آن بروغن بادام تلخ دهند و اگر غاریقون و فقاح اذخر و جنطیانا رومی و مغز بادام تلخ هر واحد یک جزو همه را باریک سائیده و یک مثقال با سکنجبین
بخورند نفع بخشند و غذا آب نخود کشمش و زیره و دارچینی و زیت مغسول سازند و از اشیای شیرین لا سیما انچه با آرد و نشاسته مثل خبیص و فالوده و قطائف
ساخته باشند و از حرکت بعد غذا منع کنند ایلاقی و جرجانی گویند که تفتیح سدهٔ حدبهٔ جگر بادویه مدره باید کرد اما اگر حرارت باشد آب کاسنی و سکنجبین و آب
خرشفوق با سکنجبین و آب بادرنگ و برگ او باید داد و سکنجبین بزوری بارد دهند و آب کرفس تر و آب برگ ترب و آب کاسنی باهم آمیخته با سکنجبین دادن
سده بگشاید و حرارت زیاده نکند و از ادویه معتدل طبیخ غافث است و بادام تلخ و آب بادیان نیز با اعتدال قریب است و اگر بدواء اقوی حاجت آید
سکنجبین از عسل و بزور بسیار سازند و از ادویه مرکبه ماء الاصول سخت نافع و قوی است بگیرند بیخ کرفس بیخ بادیان بیخ سوسن بیخ اذخر

نسخه معجون

نسخه طبیخ

نسخه سکنجبین بزوری

بیخ کبر هر یک ده درم مصطکی انیسون ریوند چینی فوه قسط هر یک پنج درم حلبه پانزده درم مویز منقی چهل درم همه را بشکوفند و بعسل پخته چهل درم بروغن بادام و شیرین بالمناصفه دهند و این دوا سده را بگشاید غاریقون و صبر و قسط و بیخ کبر هر یک پنج درم شربتی یک مثقال بسکنجبین و دواء الکرکم و قرص لوز و قرص افسنتین و دوای معتدل وجی که در قول جرجانی در علاج سده مقعر کبد گذشت همه سودمند است و این دوا در تفتیح سده و تقویت جگر است لک و فوه و انیسون و تخم کرفس و اسارون و افسنتین و مغز بادام تلخ و قسط و ریوند چینی و زراوند طویل و عصاره غافث مساوی شربتی یکمثقال با سکنجبین و بعد این علاجها شیر شتر اعرابی دهند و اگر شتر اعرابی نباشد علف او از بادیان و کرفس و کاسنی و شیح و بابونه و اقحوان و اذخر سازند و اگر این نباتات حاضر نباشد تخم کرفس و بادیان و کاسنی و بابونه خشک و اذخر در علف او آمیزند ابن الیاس گوید که اگر سده در محدب جگر باشد هر صبح جلاب از تخم کاسنی و عنب الثعلب هر واحد سه درم بیخ کاسنی پنج درم بادیان درم و شکر سفید ده درم دهند و غذا زیرباج بخورانند و یا قرص زرشک یکمثقال بسکنجبین بزوری ده درم بدهند و اگر مزاج بارد باشد هر صباح جلاب از بادیان و تخم کرفس هر واحد سه درم نانخواه یکدرم و شکر ده درم بنوشانند و از ادویه مسدده و اشیای شیرین و هریسه و عصیده و حسو حذر کنند مؤلف گوید که آب برگ ترب مفتح سده است و مطبوخ که در علاج امراض کبد از سوء مزاج بارد رطب در قول صاحب شفاء الاسقام گذشت بدهند و اگر کفایت نکند در ان مطبوخ مثل پوست بیخ کرفس و بادیان هر واحد دو درم لک و ریوند هر واحد یکدرم مویز منقی هفت درم داخل کنند و اگر طبع قبض باشد در ان بسفایج پنج درم اندازند و لزوم قرص زرشک بشربت عنصل اصل نهند یا سکنجبین بزوری هر روز نمایند و یا بگیرند ریوند و تخم کشوث هر واحد نیم درم سوده در شربت مذکور آمیخته بلیسند و اگر سده منحل نگردد در مطبوخ فنطوریون و ابرسا و بادام تلخ هر واحد درم و افسنتین نیم درم زیاده کنند و باید که اشربه و اغذیه او از [illegible] دارند مسیح عوض می نویسند که اگر سده در حدبه جگر باشد بمدرات مثل آب بادیان و آب کاسنی و کرفس و تخم خیارین و امثال آن مخلوط با سکنجبین تفتیح نمایند و آنجا که علامات حرارت موجود نباشد ماء العسل با روغن بادام تلخ و سکنجبین بزوری و قرص افسنتین و دواء اللک و دواء الکرکم و طبیخ ترمس با سکنجبین عسلی و معجون جنطیانا و تریاق اربعه و فودنجی و فلافلی حسب تفاوت درجات برودت استعمال نمایند و ضماد از بابونه و اکلیل و حلبه هر کدام پنج درم تخم کرفس و اذخر افسنتین اسارون ترمس نانخواه مصطکی سنبل الطیب هر کدام سه درم زعفران یکدرم روغن بادام تلخ ده درم با شراب سرشته موضع جگر نهند و چون میل حاجت افتد از مسهلات قویه دست باز دارند و بطبیخ کرفس و بیخ بادیان و افسنتین و مغز خیارشنبر یکمثقال با ایارج فیقرا قناعت کنند و از اغذیه غلیظه احتراز فرمایند طبری گوید که هرگاه سده در حدبه کبد با برودت مزاج عارض شود البته استفراغ و فصد نکنند بلکه تنها کبد را تقویت و تفتیح سده آن باید کرد و تدارک امر علاج در بین نوشیدن شراب رقیق کنند بمقدار اقتضای مزاج و سن و مرض و سایر قوانین و حسب عادت است و گاهی بعض ادویه بزوری در شراب می جوشانند و بگذارند تا مروق گردد و بعده ماء الاصول با این نسخه با قرص ریوند بدهند تخم کرفس انیسون بادیان و قوفطراسالیون کمافیطوس جعده هر واحد دو درم بیخ اذخر و فقاح او هر یک پنج درم پوست بیخ کبر پوست بیخ بادیان پوست بیخ کرفس هر واحد سه درم زوفا اصل السوس [illegible] هر واحد یکنیم درم پرسیاوشان برگ [illegible] اعنی فیلوفش هر واحد چهار درم بادام تلخ حب بلسان هر واحد درم مویز منقی پانزده درم ریوند چینی خالص کوفته سه درم ریوند را در صره [illegible] با پنج اوقیه همه را بدستور ماء الاصول بپزند هرگاه مهرا شود مالیده صاف نموده آب او در شیشه بدارند و هر روز از آن پانزده درم با ده درم سکنجبین بزوری بنوشند و اگر خوف فاسد شدن این ماء الاصول بسبب حرارت هوا باشد او را با سکنجبین بقوام آرند الا در هر دو سه روز تجدید طبخ او نمایند و اگر این کفایت نکند این قرص ترکیب دهند گل سرخ دو درم اصل السوس نیم درم دارچینی دو ثلث درم تخم کرفس و دو قوفطراسالیون هر واحد نیم درم سنبل مصطکی هر واحد دو دانگ ریوند چینی خالص یکدرم زعفران یکنیم دانگ مغز تخم خیار مغز تخم بادرنگ مغز تخم خربزه تخم کاسنی هر واحد دو درم ساییده در شراب صاف سرشته هر قرص بوزن یکدرم و ثلث بندند و در سایه خشک نموده هر روز یک قرص از آن با بیست درم سکنجبین معمول بزوری با اصول بدهند و اگر بلد و مزاج مانع استعمال سکنجبین بزوری باشند سکنجبین معمول با اصول از غیر بزور دهند و غذا بعد سه ساعت از دوا زیرباج معمول بلحم فروج و اسفناج اگر بهم رسند و عصافیر و قنابر سازند و اگر این لحوم یافته نشوند از لحم حمل یک ساله خصی بسازند و توابل آن دارچینی و زیره و برگ نمام و پوست بیخ باشد و تضمید حدبه کبد

با این ضماد کنند صبر و مر و مصطکی و سنبل و تخم کرفس و فطراسالیون و جعده و رعی الحمام هر واحد دو درم پوست بیخ و فوفل و تخم فنجنکشت و برگ اذخر هر واحد درم همه را سائیده بشراب خوشبو آمیخته بر پارچه مالیده بر حدبهٔ کبد ضماد نمایند و تریاق کبیر را در تفتیح سده کبد منفعت عظیم است و با وجود احتیاج استعمال ضماد نیست و هرگاه سدهٔ حدبهٔ کبد با حرارت مزاج با تمدد و تب است که دلالت استفراغ بدن بیمار افزون کم دادو و یه مسهله غیر شدید نمایند و فصد باسلیق کنند اگر قوت و سن و مزاج اطاعت کند و لزوم شرب ماء الشعیر و سکنجبین اصولی بزوری نمایند و این دوا بدهند بگیرند بیخ حلفشوق بیخ حی العالم و برگ عنب الثعلب مساوی سائیده از جمله دو درم گرفته با پانزده درم سکنجبین مذکور آمیخته بخورند و ایضاً بعد تخفیف بدن باسهال و فصد و جلاب بماء الشعیر و سکنجبین بزوری بگیرند تخم خیارین و تخم بادرنگ و تخم خربزهٔ مقشر هر واحد پنج درم تخم کرفس یک نیم درم همه را سائیده بآب کاسنی و سکنجبین بدهند و طبیبی که از غلطی نشناسیدن این دوا در ابتدای مرض قبل استفراغ و تسکین مزاج کند مریض را هلاک گرداند و ورم کبد حادث کند پس باید که طبیب تامل این نماید و تضمید کبد باین ضماد نمایند بگیرند برگ حی العالم و عصی الراعی و برگ کرنب هر واحد دو درم صندل سرخ صندل سفید هر واحد درم شیاف مامیثا نیم درم تخم کرفس مصطکی هر واحد درم جعده کمافیطوس هر واحد دو ثلث درم زعفران یک دانگ سویق جو دو درم بیخ کاسنی بری و دوقو هر واحد یک نیم درم همه را سائیده در آب کاسنی مروق و اندک سرکه ضماد کنند و اگر با حرارت مزاج تب نباشد در نوشیدن شراب کهنه باک نیست و شرابی که جالینوس ذکر کرده و گوییم که شراب انطاکیا عفص مر نافع کبد است و کسیکه سدهٔ او بارد مزاج باشد اکثر علاجش شراب است و اگر بزوری که مذکور شد بنوشند شراب مسخن بیاشامند

نفخه و ریح در کبد

درین هر دو از اجسام بخاریه متحلل از رطوبت اند لیکن اطبا تخصیص نموده آنرا که ساکن باشد باسم نفخه و آنرا که متحرک بود باسم ریح بالجمله گاهی اندر اجزای جگر یا در زیر غشای او یا در زیر و بنار مجتمع شود و چون این بخارات محتبس گردد و مستحیل بریاح نا نفخه گردد منفذ نیابد بسبب کثرت ماده از غور و یا بسبب سده در کبد و یا بسبب صفاقت غشای مخلل او و نفخه در کبد همین است و با آن تمدد بسیار زیر اضلاع ایمن محسوس شود و در آن ثقل بسیار نباشد چنانکه در ورم بوده و تب چنانکه در ورم باشد و بسبب ضعف قوت هاضمه از تغیر غذا و تلطیف او و یا بسبب ماده غذای غلیظ نفاخ و یا غلطی تهیج ریح حادث شود و گاهی ریح زیر کبد محتبس گردد چنانکه زیر طحال محتبس شود و از غمز حرکت نماید و قرقره پیدا آید و این قرقره نشان بودن ریح است در جگر و احساس کثرت شده و نشان بودن ریح در زیر غشای اوست و ایضاً از علامات نفخ غشائی است که چون دستها بران بمالند و یا چیزی محلل کنند زود تحلیل یابد و اکثر آنچه دلالت بر ریح کند شدید است که ابتدا کند پس زیاده شود و در ان قدری انتقال باشد و تابع این مرض تغیر حال در معده و نزول خارج از معتاد نباشد و عقب انهضام طعام بیشتر پیدا شود و نفخ غلبه کند و گاهی شکم نفخه را ساکن کند و تحلیل نماید و ماده آنرا مستفرق گرداند علاج شیرهٔ بادیان شیرهٔ تخم کشوث شیرهٔ انیسون و گلقند بنوشند و معاجین محلله ملطفه مثل کمونی و دواء الکرکم کبیر و دواء المسک تلخ نرباشد با عرق نانخواه توله بخورند و فلافلی و تریاق اربعه و شربت ابسیا گرم نیز مفید نفخهٔ کبد است و شربت دینار چهار توله با گلاب نیم پاؤ نوشیدن بغایت نافع است و دیگر مسخنات مقویه مفتحه و جمیع اشربه و سفوفات و ضمادهای محلله ملطفه و هر چه در تفتیح معده گذشت بکار برند و بطبوس نمک و جاورس و نخالهٔ انگور تکمید کردن موضع نفخ و تمام بدن را بسبیل اعتدال بالیدن سود دارد و دار مصطکی و اذخر و سنبل الطیب و بابونه هر یک هشت ماشه ضماد نمایند و آب سرد کمتر نوشند و اگر عوض او بر عرق کاسنی یا گلاب و عرق بادیان برابر اکتفا نمایند اولی است و غذا قلیه یا مصالح و کباب مرغ و مانند آن اغذیهٔ مجففهٔ رطوبت و محلل ریاح دهند و زردهٔ بیضه با آب کلوچ و نان خورش که در ان خردل و ثوم باشد نیز مفید بود و بقول و فواکه رطب ترک نمایند و بقول جالینوس شرودیطوس با عرق بادرنجبویه در تحلیل این ریاح عجیب است و شعبهٔ جبل الزراغ قطع و داغ کردن درین علت از مجربات اوست و ضماد سنبل و زرورد و جاورس با آب ترنفل باندک مشک و عود سرشته از معمولات قرشی است و شیخ الرئیس می نویسد که علاج این قریب از علاج سده کبد و با دویهٔ لطیفهٔ محللهٔ مذکوره و در ان و معجونات مذکوره است و حمام ناشتا و خوردن شراب صرف گرم بر نهار و قلت نوشیدن آب و تکمید بپارچهٔ گرم کرده و با فاویهٔ محلله و ضماد مصطکی و اذخر و سنبل و حب البان و حب الغار و مرهم معمول بتقبل روغن ناردین و مصطکی نیز رفع کند و اگر تکمید ریح را حرکت دهد و در فمر کند باید که بغایت جانب مشارکت کنند پس اگر وجع بناحیهٔ معا ممتد گردد اول اسهال کنند بعده تحلیل ریاح پردازند و اگر بسوی حجاب و صدر سینه و پشت و گرده امتداد نماید بدرستی استعمال کنند بعد از ان محللات ریح و حب مقل و سفوف نافع ریح الجو ریح کبد نیز مفید است

وجع کبد

در وجع جگر حادث میشود یا از سوء مزاج مختلف در ناحیه غشای او و یا از ریح ممدده غشا و یا از سده و یا از ورم حاره یا صلبه بهر آنکه ورم بارد بلغمی وجع کمتر حادث کند و یا از ضربه و جراحت و یا از حصات و رمل و یا از شرقه و یا از حرکت اخلاط چنانچه در بحرانات و یا از ضعف کبد که احتمال نتواند کرد غذای خود و غشای او و از ان ایذا یابد و یا از حرکات مواد در بحران که ثقل و وجع در نواحی کبد از ان پیدا گردد و از تمدد سطح کبد و وسیله آن ثقل پدید آید و به آنکه وجع شدید تر نباشد مگر از ورم حار شدید و یا از ریح غلیظ پس اگر سبب باشد ورم و وجع شدید بود بسبب ریح باشد و لهذا چون تپ در وجع ریحی ظاهر گردد تحلیل ریح کند چنانچه بقراط گفته و ایضا بقراط در رساله قبریه ذکر کرده که چون وجع در کبد با حکه شدید در قمحدوه[له] و موخر راس و ورم در هر دو ابهام پای عارض شود و در قفا شود شبیه بیا فلا ظاهر گردد مریض در روز پنجم قبل از طلوع آفتاب بمیرد و هر گاه این علامت ناقص گردد حصر بول شدید با تقطیر بهم رسد بسبب آنکه عضله مثانه شیخ الرئیس گوید بلیونند که بایست نفخه اول در بول مندفع شود و لوحی از وجود نفوذ در اطراف نافذ گردد در بر حرارت و برودت آن جگه شدید حادث شود و تشخیص اسباب این مرض چنان کنند که اولا دریافت باید کرد که وجع سوزن بحران واقع شده یا نه اگر در بحران روز باشد سببش حرکت اخلاط و مواد بحرانی بود و الا علامات امراض مذکوره یعنی ضعف جگر و سده و نفخه و شرقه و ورم و ضربه و جراحت و رمل و حصات معلوم کنند اگر آثار ضربی بر این مرض یافته شود سبب وجع آن مرض باشد و الا علامات سوء مزاجات بطریقیکه در تشخیص امراض جگر از سوء مزاج مسطور شده دریافت کنند پس نشان هر سوء مزاجی که در کبد یافته گردد سببش همان باشد و ایضا وجود التهاب و تشنگی و خشکی دهن و زردی رنگ و رنگینی بول و بعد از ان شروع ذوبان جگر و خروج صفرا با بول غلیظ با برازه و عروض تپ حراری و بطلان اشتها و عطش شدید و تپ محرقه در آخر به سوء مزاج حار دلالت کنند و درد ورم در جگر و تهیج وجه در ابتدا و ورم اطراف و سفیدی بیاض اعین اسهال و تپ و لین سوء مزاج بارد است **علاج** اگر بسبب سوء مزاج یا ضعف جگر باشد و یا ریح باشد علاج هر واحد مسطور شد و اگر بسبب شرقه یا حصات یا ورم جگر یا ضربه بود علاج آنها در جای خود باید دید و ایضا اگر بسبب سوء مزاج حار باشد مداومت بماء الشعیر خوش آب چنانکه آب تربوز با شکر و لعاب اسپغول با قند سفید و طباشیر با آب سرد و ماء القرع با آب خورده و ماء الرمان و آب عنب الثعلب و آب کاسنی و کاهو و خرفه و سکنجبین و آب سرد با نشاسته و کثیرا با طبیخ باشد آلو بخارا و تمر هندی با نبات سود مند است و سکنجبین ترنجبین و خیار شنبر با ادویه مذکوره و آب سرد با نشاسته نوشند و غذا بقلها و قطف و اسفاناخ و کاهو و رقاق چقندر بسرکه و روغن گل و مغز مسلوق و عدسیه دهند و اگر حاجت تقویت باشد ماء اللحم و رمان و شدید الحیاض بدهند و از شراب شیرین و افشره حاره و توابل پرهیز کنند و ضماد جگر ضماد گل سرخ ده درم صندل پنج درم مصطکی هر یک سه درم زعفران کافور هر یک دو دانگ موم مصفی روغن گل بقدر کفایت کنند و ضماد خرفه بروغن گل و کذا اسپغول در آب سرد تر کرده بروغن گل آمیخته و کذا روغن گل و موم مصفی و آب عنب الثعلب و آب کاسنی و لعاب اسپغول و آرد جو نیز مفید بود و بیخ اثل کوفته در سرکه بجوشند و مغز تخم کدو و خشخاش یکی و ضماد آن و شرب در سرکه جوشانیده و طباشیر و عصاره کاسنی و بیخ زرشک در سرکه پخته و عراقی هر واحد مفید وجع حار کبد است و اگر بسبب سوء مزاج بارد باشد جهت تنقیه وقت خواب شب از ایارج فیقرا یکدرم و غاریقون یکدرم حب ساخته با آب نیمگرم دهند و یا حب غافث بخورانند و صبح این مطبوخ بنوشانند هلیله سیاه هلیله کابلی آمله غافث افسنتین انیسون لاک ریوند چینی بسفایج سویز منقی عناب از هر یک بقدر کفایت جوشانیده عسل آمیخته بعد از ان این ماء الاصول بروغن بادام شیرین و تلخ چند روز دهند و پوست بیخ کبر بیخ کرفس بادیان بیخ اذخر بیخ سوسن آسمانجونی و لک ریوند مصطکی و فوه و حلبه و مویز منقی بقدر حاجت جوشانیده صاف نموده بقدر دو اوقیه با روغن بادام سه درم و یا هر دو روغن با سه اوقیه آب مطبوخ حلبه بدهند و بعد هر سه روز مطبوخ مذکور نوشیده باشند تا آنکه هر روز اجابت زیاده از یک مجلس گردد پس مقویات جگر مثل قرص لک و قرص ریوند و قرص افسنتین و دوا الکرکم و امثال آن باسباب تقویت دهند و اگر سبک تر خواهند سنبل سه درم افسنتین دو درم کوفته بیخته بعسل سرشته استعمال نمایند و یا دو درم جعده و نوره و تخم کرفس انیسون بیخ سوسن و سنبل الطیب و فرانسیون و بادام تلخ و اکلیل و بابونه و گل سرخ بر جگر ضماد نمایند و دوای جالینوس بدهند و ضماد افسنتین سوده بروغن گل و موم ضماد ساخته آمیخته و کذا [illegible] و شیخ افسنتین پخته نافع و ضماد سنبل و مرهم [illegible] و روغن شبت [illegible] ناردین و دوای [illegible] و قرص [illegible] و قرص غافث

[له] قمحدوه بفتحتین و سکون حای حطی و ضم دال حطی و فتح واو و در آخر تا برآمدگی پس گردن و اعلای قذال پس گوش یا آن پس سر ست ۱۲ منتهی الارب

و قرص فوه و معجون ریوند و نوشیدن شربت دینار همه سودمند است و اگر گل سرخ هشت درم زرشک پنج درم سنبل الطیب مصطکی عصارهٔ غافث افسنتین ریوند چینی هر یک دو درم تخم قثا تخم خیارین رب السوس هر یک درم و نیم درم زعفران یکدرم سفوف ساخته دو درم با سکنجبین بدهند در درد جگر و تپ صفراوی و اندک نفع کند گل سرخ هر واحد سه درم تخم کاسنی کشوث هر یک دو درم سفوف ساخته دو درم با نیم درم شکر و چهار اوقیه شیر شتر گرم کرده کف گرفته بخورند که در درد جگر مفید است و قثا تخم پنج درم سنبل الطیب ده درم مرزنجوش بابونه اکلیل الملک هر یک پانزده درم کوفته با ده رطل آب بجوشانند تا بدو رطل آید با روغن ناردین و روغن بابونه هر یک ده درم بیامیزند و تکمید کنند که اوجاع کبد و سده و آثار آن نافع است و این دوا همه انواع ورم سوداوی شقی یعنی آنچه از جهت قساوت نافع است و از سنبل الطیب با ورد بنجویه هر واحد یکنیم ماشه نمک لاهوری دو ماشه با شیر حب النیل سفید و افتیمون هندی تازه هر یک نه ماشه عسل سه تولچه بدهند و اگر اسلیم دست راست قطع کرده بدان داغ نهند در وجع کبد که از تدابیر دیگر مایوس شده باشند از مجربات جالینوس است و شاه ارزانی می نویسند که اگر زرده و سفیده یک بیضه مرغ بگیرند و بقدر یکدرم عسل و یکدرم آب پیاز و یکدرم لعاب تخم حلبه خوب بیامیزند و بنوشند و چند روز چنین بعمل آرند و غذا نان گندم و دو پیازهٔ گوشت بزغاله سازند برای درد جگر دوری که در هر هفته دو سه بار در ان مبتلا گردد و مسهل و قی فائده نکند آزموده است و نفعه کبدی ابا التخلف مجرب نوشته و گویند که غسل خیار شنبر بروغن بادام و شکر و کذا سنبل هندی و شرب طبیخ وج کوفته و شرب کما فیطوس و کبابه چینی اشل و شربت بادنجویه و بخته و غاریقون یکمثقال و شربت زعفران و روغن پسته شرباً و ضماداً و اکل دو درم پسته و شراب خوشبو بر نهار و سادج هندی و دارچینی و اذخر و افسنتین رومی شرباً و ضماداً و روغن ادویه ضماداً و قسط و اذخر و فقاح او بیخ بنطافلون و عود هر روز یکدرم و حجر ارمنی و عصارهٔ غافث و بهمن سفید و شاهسفرم و تخم ادو شنه دو درم یکدرم با سکنجبین و بابونه شرباً و ضماداً و حقنه بروغن قسط و قصب الذریره شرباً و ضماداً و اناغالس و پستان و فراسیون و اظفار الطیب شرباً و ضماداً و کذا افسنتین و اکلیل الملک بشراب و کذا بادام تلخ بشراب و خردل که مجرب سودیدی است و اکل بقلة الیهود کرفس و کابلی و صمغ کمثری و کشوث و ضماد بنگ و قاقله کبار و بول شتر اعرابی و ضماد تخم ترب و پوست بیخ و صعتر شرباً و بیخ او تعلیقاً که مجرب است و هر واحد نافع وجع بارد کبد است و هرمس گفته که بقر وحشی را چون ذبح کنند و در قلب او سنگ باشد تعلیق او بر شاکی وجع کبد صحت بخشد و ابن سینا گفته که قند برای اوجاع کبد او به نافع بقول مطلق ذکر کرده اند و اکثر نفع آن در نوع وجع از ضعف جگر است و بعضی از ان می نویسم گویند که نفع می کند این ادویه اقراص ریوند نسخ مختلف او و معجون ریوند و دواء الکرکم و معجون سداب مسهل و معجون فودانوس و معجون قیصر و اثاناسیا صغیر و کبیر و مقری و فوفلی و معجون اسقلنادس و قرص عنبره و معجون جالینوس و ایضاً آنچه نفع میکند دوا و قیه عصارهٔ برگ صنوبر با سکنجبین است یا مطبوخ برگ او یا ریوند نیم درم زعفران ثلث درم تخم کرفس و بادیان اندکی بدهند و ایضاً بگیرند گل سرخ چهار درم سنبل الطیب و مصطکی هر یک دو درم عصارهٔ غافث عصارهٔ افسنتین و لک و ریوند و زعفران و فقاح اذخر و فوه الصبغ و اسارون و تخم کرفس و بادیان و انیسون و عود غام هر واحد یکدرم عود بلسان نیم درم شربتی دو درم با جلاب یا گلقند و اگر درد با اسهال بود این دوا بدهند بگیرند وردی شربت مطبوخ و لک و ریوند و سنبل هر واحد مثقال خبث الحدید هفت درم با دو اوقیه آب کشنیز بخورند بقدر ده درم از ادویه مذکوره در جمیع این واجب است اجتناب از اغذیه و لحوم غلیظه و اقتصار بر خفیف لطیف از لحم طیور و غیره خصوصاً اگر در اینجا حرارت باشد و از افیون و ضماد قرودمانا و ضماد فرفیون و ضماد اکلیل الملک نافع است جمشیدی گوید که جوهر کبد احساس وجع نمی کند بلکه غشائی او از تمدد ریاح یا ورم یا از لذع خلط حادث شود پس اگر بادی تب و حرارت شود این قرص بدهند عصارهٔ افسنتین گل سرخ هر یک سه درم بادیان تخم کرفس غافث ریوند اسارون لک فقاح اذخر حب بلسان عود قماری عود بلسان هر یک درم سائیده قرص سازند و دو درم بماء الاصول بخورند و اگر سده است و تپ و ورم نباشد بپخته فصد و تلیین طبیعت کنند و آب کاسنی و آب عنب الثعلب بنوشند و عصارهٔ مامیثا و حی العالم و شیر زنان و بزرقطونا و مانند آن ضماد نمایند تعلیم جرجانی گوید که ضعف و درد جگر را کبادا گویند و طبری گفته که جمیع امراض کبد را عرب کباد نامند لیکن نزد اطبا کباد عبارت از تلج رطوبت در عروق کبد است یعنی که منع کنند از شرب آب و تشنگی بسیار کم گردد و وجه تسمیه آنست که این کلام از اطبا بشنود و سوء مزاج رطب در جگر و تلج رطوبت را واحد شمارد بهر آنکه سوء مزاج تغیر جوهر کبد نماید و تلج رطوبت حالتی است که با حرارت جگر و صحت جوهر او باشد و مراد قول ما از تلج بهم رسیدن رطوبت در اقاصی عروق

منقسم در کبد است و علامات این قلت تشنگی و گرانی و درد در کبد نزد و او اخر هضم بلا اشک و قاروره سفید خام غلیظ باشد و جالینوس ذکر کرده و جائز است که از رطوبت
مثلجه در کبد سنگ تولد کند و علاج این اگر مزاج در حال علیل مانع نباشد نوشیدن ماء الاصول سکنجبین و گلقند ایام متوالی است و از غذا بر نخود آب زیربا
رکابی اقتصار کنند بعد از ان تنقیه باین حب نمایند حب النیل حب الغار هر واحد دو دانگ نمک نفطی زعفران هر واحد یکدانگ ایوال ابل اعرابی خالص و
فیلزهرج هر واحد ربع درم غاریقون دو ثلث درم ریوند چینی خالص خفیف یکدرم باریک سائیده بآب بادیان مروق آمیخته حب سازند و ابل کوفه
این حب را حب کباده گویند و شربتی از ان سه مثقال بآب نیم گرم است بعد از ان تنقیه بمدرات نمایند مثل قطراسالیون و تخم کرفس و تخم بطیون و اذخر و بادیان و
پرسیاوشان و مانند آن مطبوخ یا مدقوق و گاهی حب می سازند و بازور سیدهند و در جمله آن اندک تخم کرفس باشد تا آنکه هر دو جزو کبد محدب و مقعر تنقیه یابند
و فصد نکنند مگر آنکه مزاج او گرم گردد و قاروره او سرخ شود و درین هنگام آن دلالت میکند بر آنکه رطوبت مثلجه گرم شده و رقیق گشته و باخون آمیخته و مزاج کبد
گرم گردیده پس فصد باسلیق نمایند که گاهی دفعةً صحت می یابد و از اغذیه مولد رطوبات غلیظه و نفاخ احتراز کنند و اگر تحلل این رطوبت متعسر گردد از خارج
ضماد بمر و صبر و سعد و زعفران و مصطکی و سنبل بآب ریحان آمیخته باید کرد و درین ضماد تخفی نکنند بلکه گاه گاهی استعمال نمایند و دائم متصل نگذارند بعده امر
بشربت انجیر و خوردن انجیر خشک و ریختن آب نیم گرم بر کبد او نمایند و بدانند که معرفت این مرض بسیار مشکل و مغلطه طبیب است بسبب آن که قاروره او گاهی
سفید غلیظ و گاهی سرخ حاد بود و گاهی صاحب او را تپ عارض شود و طبیب گمان کند که آن قولنج است و حقنه استعمال نماید و درد زیاده گردد و در حقنه
زیاده نماید پس گاهی این رطوبات منحل گردد و جگر گرم شود و ورم کند و درین وقت امر ظاهر شود که آن وجع کبد است و فرق میان این و میان درد قولنج
آنست که با این مرض سفیدی قاروره و عدم تشنگی و تهیج وجه و اشتها قوی بود و این وجع از موضع کبد تغیر و انتقال گردد و با وجع قولنج عطش شدید و قلت
شهوت طعام و وجع راسخ در یک مقام باشد و قاروره او متغیر نشود مگر آنکه تپ آید و ایضا موضع وجع سره و مختلف بود و به آنکه وجع کبد در طرف اضلاع بود و
وجع قولنج در آخر اضلاع زیر او اضلاع خلف باشد و جواب طبیب درین تامل نماید بر انکه مخطی الصواب نشود و شیخ قدوه گفته است که انسان بسیار با جهد یا
سخت یا تعب یا خواب یا بعد خروج از حمام در حالت گرمی فورا آب بغایت سرد نوشیده و آن آب نزد جگر رسد بسبب صنافی راه و حاجت جگر به رطوبت
قبل از انکه از حرارت معده گرم شود و دور شد بیرون از طاقت و دفعةً پدید آید در پیشانی و موضع جگر عرق ظاهر گردد و این مرض سریع الزوال است
اگر در ابتدا برسد و اگر طبیب در علاجش غلط کند باستسقا یا ورم جگر انجامد علاج همان وقت با جرعه آب گرم یا گلاب تر کرده بر جگر بندد و کند نمک
طعام در لته بسته در گلاب گرم خشته تکمید نمایند و شربت بزوری حار و یا عسل سه توله در عرق بادیان بیده و بادیان هر یک هفت توله نوشانند و از زرنب
و بادیان و سنبل الطیب و مصطکی هر یک هفت ماشه ضماد نمایند و آب گرم بریزند و بنشیند بآب گرم نوشانند و بعده مطبوخ حاری نافع است و این سفوف مفید
زرشک زرنباد بادیان رومی مصطکی رومی دارچینی مساوی سکر العشر برابر همه آمیخته بقدر سه ماشه با عرق بادیان هفت توله تجویز کنند غذا شوربا ماهی مرغ
با نان دهند و اکثر تکمید کفایت کند و اگر طبیب تساهل کند قوت او بگیرد غذا باطل شود و یا در جرم کبد ورم خوبیده اگر دد و اگر جگر مریض با ضعیف بود و مزاج او
فاسد کنند و درین هنگام علاج او بعلاج سوء مزاج که بسیط باشد یا مرکب حسب تحور آن نمایند

اورام کبد و نواحی آن

بقول شیخ اورام حادث در نواحی جگر بعضی از ان در نفس کبد حادث شود و بعضی در عضلات موضوع بر ان و بعضی در ماساریقا و بعضی در غشاو
در عروق جگر و این کمتر افتد و آنچه در نفس جگر پیدا شود و بعضی از ان در اجزای عالیه و بجانب محدب افتد و بعضی در اجزای سافله و بجانب مقعر و گاه
ورم در همه اجزای جگر عام گردد و تعدد از ان ورم نفسه خالی نیست از آنکه دموی فلغمونی و سیله و نمره و سیله بود و یا صفراوی یا بلغمی یا صلب سرطانی
و غیر سرطانی و یا نفخه ریحی و اسباب اینها سوء مزاج حار مع حمیات یا بغیر حمیات بود یا سوء مزاج بارد و مانع هضم و دفع یا خون در معده یا سده و جامع اخلاط و نفوذ
آنها در اجزای کبد نفوذ و غیر طبیعی و ایضا صغر و مانند آن از اسباب این سده بود و چون سده در جگر بجانب مراره باشد صفرا از جگر بسوی مراره نشد

گشود و خون را بجوش آرد و در اجزای کبد بشرب غیر طبیعی نشر کند بسبب کثرت صفرا و ورم حادث شود و کثرت صفرا یکی از اسباب ورم کبد حار است وگاهی ورم جگر بسبب مشارکت معده باشد پس هضم فاسد شود و کیلوس ردی از ان تولد کند و مادهٔ ورم گردد و اغذیهٔ سخنه و غلیظه و انچه هضم جید نیابد معین بر تولد شده اورام کبد شوند و کذالک چون کبد شدید الجذب باشد و زیاده از انچه باید جذب کند و تابع او بود از انچه حق او اندفاع شئی صالح باشد پس آن مادهٔ ورم گردد وگاهی بسبب ضربه یا وثی حادث شود طبری گوید که در کبد جمیع اصناف ورم حادث شود اما ورم رخو در ان حادث گردد از انسداد عروق برطوبت که در ان بچسپد و تغیر دهد مزاج آنرا برطوبت و سبب این یا شرب آب سرد بسیار بغیر حاجت داعی بسوی آن بود یا ادمان اغذیهٔ رطبه مولدهٔ بلغم اما ورم صلب بر دو وجه حادث شود یا آنکه نوعی از انواع ورم صلب گردد یا ورم سوداوی عند ضعف طحال از جذب فضلات سوداوی عکر حادث گردد اما ورم فلغمونی وحمرا وحمره و امثال آن از سه اسباب افتد یا از سده که در ان واقع شود و خون گرم گردد و بجوش در آید یا بسبب مخالطت خون با صفرا و احتداد او بدین جهت یا بسبب اخلاط حریفه حاده که از اغذیهٔ ردیه متولد شود و از ابو ماهر شنیدهم که خوردن فجره که آن نوعی از خرما است در جگر ورم حار پیدا می کند و این جمله اورام چون طبیب در معالجه صحیحه او تساهل کند یا در تبرید او افراط نماید بیشتر صلب گردد و بعضی متقدمین ذکر کرده اند که ورم حار صلب نمیشود مریض را قتل میکند یا از ان میگذرد و طریق تشخیص درین اورام آنست که اول تشخیص ورم نفس جگر کنند بعده تشخیص ورم اجزای او و عضلات و بعد از ان اسباب ورم و ورم ماساریقا و غشای جگر مشخص نمایند مثلاً اگر رنگ رو و سحنهٔ مریض متغیر یابند حال لزوم ثقل تحت ضلع ایمن و کشیدن ترقوه بسوی اسفل در اکثر اوقات و عدم ضربان و عدم قدرت خواب بر جانب ایمن و ایضا ثقل خواب بر جانب ایسر و اکثر میل طبع بخواب بر پشت و نیز تعذر استلقا هنگام افراط ورم پیدا شود اگر اقرار این اعراض کنند ورم در جگر باشد بعده مریض را بر پشت او خوابانیده بجای جگر مس کنند اگر ورم بالائی شکل بر ضلع ایمن محسوس شود و با آن سعال یابس و ضیق نفس و قلت بول یا احتباس آن و انجذاب معالیق و ثقل منتشر و مائل بسوی پشت بود و هنگام کشیدن نفس درد میان جگر و چنبر گردن محسوس شود ورم در حدبهٔ کبد باشد و اگر ورم بالائی محسوس نگردد بلکه طویل یا عریض یا مورب که یکطرف او غلیظ و طرف ثانی دقیق شکل ورم مشوش بود و اعراض مخصوصهٔ ورم جگر که مذکور شد معتدبه ظاهر نباشد ورم در عضلهٔ موضوع بر کبد باشد و اگر ورم مس خوب محسوس نگردد و با آن فواق و غثیان و دفع و قبض طبیعت اگر قوت خصوصاً معده قوی باشد و الا اسهال و قلت اشتها و ثقل اندک و نفس کشیدن آسان و سرفه کمتر بود ورم در مقعر کبد باشد و اگر جمیع علامات مخصوصهٔ هر دو جانب محدب و مقعر یافته شوند ورم عام در هر دو جانب باشد بعد از ان نظر کنند اگر تب حار و وجع شدید و ثقل اندک و شدت تشنگی و سقوط اشتها و قی و کرب و غشی و سردی دست و پا باشد و خصوصاً در ورم مقعری و سوء تنفس و الم ممتد بسوی خلف و ترقوه و لذع در موضع کبد و تغیر بول بطرف حمرت و غسالیت بود و خصوصاً در ورم حدبی ورم حار باشد پس اگر نبض موجی عظیم سریع متواتر و سرخی چهره و چشم و زبان و درور عروق و ثقل و حرقت بود ورم حار دموی باشد و اگر نبض صلب مشابه منشاری و صغیر با شدت سرعت و تواتر و زردی چهره و زبان و در آخر سیاهی زبان و وجع ناخس و ثقل و تمدد اندک و قلق و کرب و شدت التهاب و لذع و ناریت بول و صفرت براز و قی صفراوی و الا پس کراثی و زنگاری پس سیاه و ظهور بثور صغار بر زبان و نوائب اشتداد تپ بطور غب و انقطاع بیار و رطب شدید تر بود ورم حار صفراوی باشد که حمرا و بقول شیخ آنرا ماشرا نامند و اگر تپ و تشنگی و وجع شدید نباشد و ثقل بسیار و در معده تشبیه تشنج محسوس گردد و سرفه خفیف بود ورم بارد باشد و سن و تدبیر و مزاج و لون نیز بران دلالت کند پس اگر با وجود این علامات تهیج وجه و سفیدی روی و زبان و براز و ورم نرم و عدم احساس صلابت و بطور و شدت لین نبض و سفیدی قاروره و لزوجت آب دهن و اشتها قوی از هضم بود ورم بارد بلغمی باشد و اگر ورم صلب بلالی بغیر وجع محسوس شود و شدت ثقل بلا حمی باشد و هزال بدن و سقوط اشتها و تیرگی رنگ و خشکی و درشتی زبان و قلت بول و سیاهی آن بود ورم سوداوی صلب باشد و اگر درین نوع احساس وجع شدید تر بود و آفت در رنگ و اشتها و غیره بیشتر باشد ورم صلب سرطانی بود و چون درین فواق و غثیان بدون تپ حادث شود و وجع محسوس نگردد در ابتدای عضو شروع کند و اگر بدون ظهور ورم در کبد علامات ورم کبد یافته شود و تپ ضعیف تر از ورم جگر باشد و ثقل و تمدد غائر بسوی شکم و معده بود و تمدد بیشتر از ثقل باشد و براز کیلوسی رقیق بلا ضعف هضم معدی و دلائل او و یا مائل بسبزی باشد حکم باید کرد که ورم ماساریقا

ورمست و بهر اما ورم جانب مقعر جگر اورام ماساریقا بیشتر بود و اگر ورم حار اشد الوجع و اضعف الحمی بود و ورم اقرب بغشیه و ورق جگر باشد و جذب طحال بسوی اسفل مانند اسباب کبد بسوی پشت و ظهور وجع در فقار و سرفه خشک و عسر در نفس و صلابت و مشارکت نبض نیز از دلائل ورم غشای موضوع بر کبد است و شیخ می فرماید که بحران اورام کبد حار بعد بلی و ایضا ورم عضلات حار برعاف خصوصا از منخرین و بعرق یا بول محمود باشد و بحران ورم جانب مقعر بعرق یا قی اسهال بود و ورم محدب بسوی تر از ورم مقعر بود و هر ورم که در کبد حادث شود حار بود یا بارد بسبب تسدید بسوی بدن جز خون نائل گشته در منفذ یکسان کبد ضعیف بود از تمیز مائیت و با وجود این بیشتر مائیت در ماساریقا محتبس گردد و گاهی کبد و معده را چنان گردانند که در آن نفخ و ریاح کثیر حادث شود و این امور سببی از اسباب استسقای لحمی و زقی و طبلی است و چون ورم حار از کبد بسوی طحال منتقل گردد بهتر بود و چون از طحال بسوی کبد انتقال نماید ردی باشد و گاهی جمیع اصناف اورام کبد حار و بارد بسوی استسقا مودی گردد و ورم کبد را چون اسهال مقارن گردد مهلک بود و بنا بر دلالت او بر شدت ورم و ضعف قوای معده و جگر و فرق میان ورم کبد و ورم عضلات موضوعه بر آن در فراق از جهت وضع و شکل و اعراض کرده میشود اما از جهت وضع چنانست که ورم عضلی در اکثر ظاهر باشد و ورم کبد گاهی ظاهر نشود و خصوصا مقعری و در مریض فربه و ورم عضلی یا در عرض یا در طول یا در ورب بود که یک طرف عضله اخذ کند و اما در شکل چنان بود که شکل ورم کبد هلالی باشد و ورم عضلی عریض یا موربی یا مستطیل یک طرف او غلیظ و طرف دیگر دقیق گویا که دم موش است که در طول اندک اندک باریک گردد و گاهی از آن معلوم نشود مگر چیزی در مستطیل اگر ورم در عضل غائر بود و ورم عضل موربی مشابه تر با ورم کبد باشد و اما از جهت اعراض نسبت که از اعراض خاصه و مشارکه عارض او را ورم کبد مثل احتباس بول و براز و سقوط اشتها و جز آن در اورام عضلی نمی شود نباشد و بود ورم عضله مستطیل انجذاب ترقوه گواهی دهد و چون مراق بمبادرت بسوی لاغری و یبوست کند بدانند که ورم کبدی است و بقراط گفته که براز غلیظ و سیاه در اول مرض حاد دلیل آنست که در کبد ورم حار عظیم است و ورم حار یا تحلیل شود و اعراض او باطل گردد و یا ریم گشته و یا آن علامات و بسبب آن کور گردد و یا صلب شود و منتقل گردد و علامات ورم صلب و علامات ورم حار باطل شود و اکثر سبب انتقال او بسوی صلابت افراط در تبرید و ضمادات قابضه و استعمال مغلظات در ورم حار است و فرق میان ورم کبد حار و ذات الجنب آنست که در عقب سعال ورم کبد نفث نباشد و وجع در یمین ثقیل بود و با آن رنگ زبان و بدن متغیر گردد و نبض منشاری بسیار نبود و بدست معلوم شود و اگر ورم در محدب باشد و دلالت کند بر آن تکلف نفس عظیم و استنشاق کثیر اگر ورم در مقعر باشد و گاهی در این هنگام سعال هیجان کند و جرجانی نوشته که اماس جگر و مرض ذات الجنب بر طبیب نا آزموده مشتبه گردد و فرق میان هر دو چنان کند که مریض را بفرماید تا نفس بکشد چندانکه تواند پس بپرسند که زیر سر پهلو یا که تا زمی شر سیفنا گویند یا در بالای آن گرانی هست یا نه اگر هست باید دانست که اماس در جگر است و الا ذات الجنب و ورم صلب اکثر بعد ورم دیگر و گاهی در ابتدا حادث شود بسبب وقوع سده در مجری که میان جگر و مراره است و گاهی از ضربه عارض شود و بصلابت مبادرت کند و اگر ورم صلب مبادرت باستسقا کند بحس خوب ظاهر بود و چه مراق با آن لاغر و ضعیف گردد پس ورم هلالی بلا وجع مشاهده گردد بلکه گاهی هنگام ابتدای تناول طعام اذیت دهد و در وجع خفت پذیرد و آن طریق بسوی استسقاست و تابع او استسقای لحمی بود بسبب ضعف تمیز مائیت مگر شیخ قلیل پس مائیت با خون در اعضا جاری شود و لحمی و تهیج حادث گردد و گاهی آن مائیت بسوی فضای شکم نیز منصب شود و زقی پیدا گردد و اکثر صاحبان بانحلال طبیعت هلاک شوند بسبب انسداد مسالک بسوی کبد و انحلال قوای آنها و همچنین کسان را معالجه نکنند گر در ابتدا که گاهی علاج نفع بخشد و چون مرض طول کشد علاج نفع ندهد و گاهی در ورم صلب با حرارت مزاج بود و این حرارت سبب زیادتی تحجر و صلابت گردد و باید دانست که حیات در کبد ضعف او مرض سوء القنیه بود و صاحب او تلف گردد و باید که جگر سریع الانسداد و متحجر است خصوصا چون استعمال ادویه مغلظه و قابضه در ورم حار بافراط کنند و چون در کبد ضعف و ورم تهیج شود یا علامات ورم نرمی براز شبیه بغساله لحم مشاهده گردد و گاهی باشد که ورم در یک جانب جگر بود و بسبب مشارکت جانب دیگر نیز اماس کند و علامات هر دو جانب ظاهر گردد ولیکن اول علامات اماس یک جانب پدید آید و در آخر

علامات دیگر جانب ظهور کند و طبری گوید که ورم رخو در کبد طبیب شود و یا از سوء تدبیر یا استفراغ رقیق از ماده و ترک غلیظ از آن و یا تحلیل رقیق از آن فضول بقیما و تصلب غلیظ یا تضمید کبد بدوای مفرط الحرارة که مشوی و منعقد گرداند و فضول صلب و متحجر گردد و پس این نوع ورم بتدبیر تحلیل صلب شود و اما ورم حار بسبب فرط تبرید یا ترک تحلیل یا مخالل باشد بتدبیر صلب میگردد و درین اطبا اکثر غلطی میکنند و این نوع بسوی مده یا اشیاب تحلیل میگردد و هر ورم که در کبد حادث شود چهار جنس باشد و یا انواع کثیر متنوع گردد پس ورم رخو دو نوع بود یا آنکه برضاوت خود باقی ماند و قوت را فاسد نکند و سودی یا استسقا نگردد و چون طبیب حفظ او نماید و مریض پرهیز و علاج استعمال کند و یا قوت فاسد گردد و تغیر خون کند و ارخای جوهر کبد نماید و سودی یا استسقا گردد و اما تصلب ورم رخو پس سه قسم است اما ورم حار منقسم بسه قسم شود و یا دموی محض و این صلب نگردد بلکه قتل کند یا صاحب او مستسقی شود مگر آنکه طبیب رفیق و علیل حسن القبول باشد و یا صفراوی محض و این نیز صلب نشود مگر آنکه التهاب آورد باین معنی که ورم صفراوی بیشتر در کبد افتد و در عروقی که از آن صفرا بسوی امعا نافذ گردد و در عروقی که مراره از آن صفرا جذب کند بسده افتد پس جرم کبد را گرم و ملتهب گرداند و ورم پیدا کند و این شبیه سودی یا استسقا گردد و تحلیل قوای کبد و افساد جوهر آن کند و یا مرکب شود از خون و صفرا مساوی یا ظاهر شود و قوت یکی بر دیگری و معالجه بحسب قوی باشد و در مساوی بقوت علاج مرکب باید و [illegible] باشد فلغمونی نگویند و اگر تلخ کبد غوص کند مسمی بفلغمونی گردد و این نوع بیشتر صلب گردد و [illegible] شود یا بسوی [illegible] اثر کند و یا بسوی استسقا چون در قوت کبد [illegible] اثر نماید اما ورم سوداوی البته سده منحل نگردد [illegible] باقی [illegible] از خون [illegible] بسوی عروق نافذ گردد و این نوع بدو قسم منقسم گردد و یا بحدت و یا بغیر حدت [illegible] گردد و اگر بغیر حدت بود بسده منحل نگردد و از آن استسقا بطول انجامد و یا بجمله ورم جگر اکثر حار می باشد

و دموی بود و صفراوی و مرض مخوف است و صلب آن عسر العلاج

علاج کلی ورم جگر آنکه [illegible] اسهال [illegible] بود و باید که ادویه را دهد یا ادویه لطیفه قابضه یا باشند تا ماده را تحجر شدن نه دهند و همچنین ادویه محلله که استعمال کنند یا ادویه قابضه عطریه یا باشند تا قوت عضو تحلیل نشود و این قوانین در [illegible] و در ورم صفراوی اسهال مناسب است [illegible] قوی [illegible] و دست [illegible] کوتاه دارند و در ورم دموی یا در ابتدا [illegible] جائز ندارند و [illegible] اسهال باید کرد خصوصا [illegible] تا ورم جگر دراز [illegible] باشد از اسهال [illegible] کنند و [illegible] باید هر گاه نضج در ماده پیدا [illegible] تلیین طبیعت در ورم مقعر [illegible] و امثال آن و در ورم محدب یا ادرار حاجت افتد و در هر دو نوع طبیعت [illegible] باید [illegible] کبد نماید بیشتر از آنچه باید و ارخای آن کنند و ادویه قویه هم بر کبد استعمال نکنند و صاحب ورم کبد از تناول [illegible] قابضه مثل [illegible] قابض [illegible] احتراز کنند که آن مزید ورم بسبب احداث سده [illegible] و بقول انطاکی علاج ورم کبد همانست که در ورم معده گذشت و [illegible] که علاج ورم ماساریقا مثل علاج ورم مقعر جگر بود و علاج ورم [illegible] همانست که در [illegible] کبد گذشت و علاج ورم جگر [illegible] و چون ورم کبد ریم کند

علاجش در دبیله باید بدان رجوع نماید

علاج ورم جگر دموی

اول فصد باسلیق یا هفت اندام از دست راست نماید و چون فصد کنند [illegible] جگر [illegible] استعمال نمایند [illegible] باشد که ورم صلب گردد و اگر محللات استعمال کنند خوف [illegible] ورم [illegible] پس اول فصد نماید و در ان قصور نکنند و [illegible] ضماد [illegible] بر محل کبد [illegible] جائز [illegible] آن اگر ورم مقعر جگر باشد علاجش مانند علاج ورم معده حار نماید و مدرات کمتر دهند و اگر تخم کاسنی نه ماشه و بیخ کاسنی یک توله [illegible] خیسانیده و بصورت قلت حرارت جوشانیده نبات یک نیم توله داخل کرده بدهند نیز مفید بود و برای تلیین طبیعت بر ماء الفواکه قناعت ورزند و مغز فلوس

با شیرهٔ کاسنی یا آب انار و مانند آن مفید است و اگر ورم محدب جگر باشد ادویهٔ مدرهٔ بارده که در علاج سدهٔ جگر صدبی گذشت بکار برند و آب انار با سکنجبین بسیار سودمند بود و کذا شربت انارین دو توله آب کاسنی آب عنب الثعلب هر یک پنج توله سکنجبین ساده دو توله و یا تخم کاسنی تخم خیارین هر یک شش ماشه عنب الثعلب پرسیاوشان اصل السوس هر یک چهار ماشه جوشانیده صاف نموده همراه سکنجبین سه توله بدهند و ادویهٔ مسهله استعمال نکنند لیکن اگر قبض طبع بسیار مزید الم باشد چیزهای ملین خفیف و لعاب بهدانه و لعاب اسپغول برفع قبض پردازند و بعد چند روز بعد انتشار شب در آب کاسنی سبز مروق ترکرده صبح با لیده صاف نموده شربت بزوری و سکنجبین داخل کرده دهند و گاهی قرص زرشک اضافه نمایند و هرگاه ماده کم شود و خوف انتشار آن نماند اگر حاجت بود مسهل سبک دهند لیکن مسهل درین نوع چندان فائده نمیکند اگر مفید نشود باز بمدرات علاج کنند و چون ازدیاد حرارت زائل شود و موسم سرما باشد شیر شتر دادن مضائقه ندارد و بعد از آن گلقند و شربت دینار گاهی تنها و گاهی همراه شیرهٔ تخم کشوث و مانند آن از مدرات قلیل الحرارة بدهند لیکن در دادن شیر و ماء الجبن عدم تب و حرارت شرط است و بقول جالینوس ادویهٔ مفتحه مائل برطوبت باشند و الا در وی زیاده کنند و طریق ضماد در ورم حار کبد اینست که در ابتدا از تخم کاسنی و صندل و زرورد و آرد جو و عنب الثعلب در آب کشنیز سبز و آب عنب الثعلب سبز و روغن گل و قدری سرکه سائیده ضماد کنند و در وقت تزید اکلیل الملک و افسنتین و زعفران زیاده نمایند و در وقت انتها صندل موقوف کنند بنا بر شدت برد و قبض و در باقی اقتصار نمایند و در وقت انحطاط بر افسنتین و زعفران و عود و مانند آن اکتفا کنند برای تحلیل ماده و تقویت جگر و آنجا که ورم با اسهال بود این قرص دهند تخم حماض طباشیر گل سرخ زرشک هر یک پنج درم لک ریوند هر واحد یکدرم زعفران نیم درم کوفته بیخته قرص سازند هر یک مثقالی و یک قرص با رب ریباس یا زرشک یا انار بدهند اما بعد از فصد و از اغذیه بر ماء الشعیر قناعت نمایند اقول اکثر حذاق سویدی گوید که عصارهٔ خرفه و تخم آن و اذناب الخیل و عصارهٔ زرشک و کذا ربوب تابع اوست مطبوخ در سرکه و شراب و ضماد عذبه و حضض طلی هر واحد نافع ورم کبد حار است شیخ می فرماید اول آنچه بر طبیب واجب است آنست که بحال امتلاء و حال قوت و سن و وقت و غیر آن نظر کند و از آن در فصد تمهید مطلب کرده شود پس فصد کند اگر ممکن باشد نه بالیقین و الا هفت اندام و الا سر و اگر قوت قوی بود و خون بقدر حاجت در یک فصد نگیرد و الا ابتداء ثانی و چندبار بر آرد و جهت آنکه اگر فصد نکنند ماده از جگر گذر نماید و ادویهٔ قابض و رادع استعمال نمایند بیم باشد که ورم صلب گردد و اگر ادویهٔ محلله بکار برند بیم باشد که اطراف جذب کند و ورم زیاده شود پس اول فصد کنند و در آن کوتاهی ننمایند چون مانعی قوی نباشد و خون بمقدار بر آرند که در ابتدا هیچ او محتاج شوند بدانچه در ادویه ردعی قانون از روادع و تبرید است لیکن در آن هنگام از حدوث صلابت حذر کنند و بدین سبب واجب است که روادع مخلوط بملطفات و مفتحات باشند و افراط استعمال اطلیهٔ بارده گاهی بصلابت ورم انجامد و گاهی آنرا دخول حمام کفایت کند و گاهی بسوی گرده منفجر گردد و باید آنکه اکثر ادویه که در آن قبض و برودت باشد و کذلک اغذیه که باین صفت باشد مثل انار و سیب و امرود از جهت دیگر فکر کنند و دانست که مقدار آنکه بسوی مراره استفراغ کنند و صفرا از جگر بمراره نرود و این سبب زیادتی اماس گردد و شر بسیار پیدا کند و با وجودیکه از قبض چاره نیست در اول مرض و در آخر و نیز عند وجوب تحلیل برای حفظ قوت از ان تخوف حدوث تحجر و علاج صفرا در جگر باید کرد و ایضا بدین جهت احتیاج طبیب بمبادرت بسوی تدبیر تحلیل درین مرض بیشتر از مبادرت آن در سائر اورام بود بنابر خوف از تحجر و صلابت و بر وفق آنکه صدید ردی ترشح کند که از ترشح آن اورام جاره خالی نباشند لیکن تحلیل و تنقیح گاهی ارخای قوت نمایند و مریض ترس موت گردد چنانچه جالینوس از حال طبیبی حکایت کرده که او علاج ورم کبد بجزئیات که بدان علاج سائر اورام کرده بیشو و مثل ضماد و سمول از زیت و کمد و آب و غیره ادهان تحلیل میکرد و سبب آن بود که آنچه در ان جا بلا از وجب و غلظ است مثل ماء الشعیر خود انیدی و محللات ادویه که در ان قبض و تقویت و عطریت است مثل سعد و قصب الذریره و افسنتین مخلوط کردی و ازین ادویه بمقداریکه حفظ قوت نماید استعمال ننمودی و افراط کردی و عمده در استفراغ بقوت اوست و در اوسط و ترکیب و در آخر و تحلیل مع قوابض ازین قبیل و اگرچه حاجت اماس بسوی تحلیل تعجیل وقت باشد پس این نصیحت جالینوس قبول نکرد و بعد از دو هر بعضی که هر دو جمع شده بودند جالینوس او را چنین خبر داد که این مریض باختلال قوت و ظهور عرق لزج اندک بر ان

[illegible]

هلاک خواهد شد پس مریض بمرد و امر آن بود که جالینوس گمان او کرده بود و این تحلیل نیست که طبیب محتاج گردد که مبادرت کند بدان در وقت وجوب ردع و محتاج گردد بآنکه از قبض و تقویت در حالت وجوب تحلیل صرف خالی نباشد و مراعات این همه امریست دقیق و بدانکه این عضو نحویکه بتجربه رسیده سریع القبول ست همچنین تحلل سریعست قبول میکند و گاه تفتیح و تحلیل سبب تقویه میشود و چون محلل استعمال کنند آن از جنس چیزیکه لذع یعنی تیزی کند استعمال نباید کرد که درد انگیز و ماء العسل اگرچه جالی بلا لذع ست لیکن آن شیرین ست و شیرینی سده پیدا کند و لهذا ماء الشعیر ممدوح و کافی ست بهر آنکه جلا بلا لذع میکند و سده حادث نمیکند بعده ممکن ست که تفتیح و جلای او باختلاط چیزی قوی نمایند اگر احتیاج بزیادتی قوت افتد و اشیای لذاعه قابضه بمقعر کبد بیشتر از محدب ضرر رساند که آن بقوت خود غوص کند و در اول مجاری سده حادث کند و چون بمحدب رسد قوت او بشکند و بآخر فوهات عروق بلاقی شود پس واجبست که جانب علیل دریافت کنند و حذر نمایند از انکه ادرار کنند و علت در مقعر باشد و یا اسهال نمایند و علت در محدب بود که درین هر دو حال ماده غائر تر گردد بلکه واجبست که از اقرب مواضع استفراغ آن کنند پس از ورمیکه در مقعر بود از جانب اسهال و از آنچه در محدب باشد از جانب ادرار استفراغ نمایند و از قبض ماندن طبیعت حذر کنند که دران اذیت عظیم و خطر خطیر ست و ایضا نگذارند که بافراط منطلق گردد و قوت ساقط شود و طبیعت ضعیف گردد بلکه طبیب را باید که در حالت قبض طبع تلیین باعتدال نماید و بحالت لینت آن بقبض معتدل پردازد و اما ادویه صالح برای اورام کبد در ابتدای امر چون در آن حرارت باشد آب کاسنی و آب عنب الثعلب با سکنجبین شکری و آب عصا الراعی و آب بارتنگ و آب کاکنج و آب کشنیز تر و ماء القرع و ماء الخیار و آب کشوث ست و باید که بدان مخلوط کنند چیزی از مثل افسنتین و قصب الذریره و قرص امبرباریس باین نسخه زرشک ده درم گل سرخ طباشیر هر واحد پنج درم مغز تخم خیار مغز تخم کدو تخم خرفه تخم کاسنی هر واحد سه درم بادیان یکدرم قرص ساخته بوزن دو مثقال ازان بخورند و اگر حاجت بزیادتی تلطیف افتد اندکی کافور دران اضافه کنند و اگر اراده زیادت تقویت کبد باشد دران لک و ریوند داخل نمایند و اگر سرفه باشد رب السوس و قدری کثیرا و اندکی ترنجبین افزایند و اما ادویه که آن قوی تر و بهتر برای ورمیست که دران حرارت غالب بغایت نباشد آب بادیان و گاوزبان و اذخر و کرفس جبلی و لبلاب هر واحد بسکنجبین ست و این ادویه و مانند آن ورمی را نفع کند که در طبقه اولی بود و چون در نضج اندک شروع کند و ایضاً قرص ورد خصوصا برای آنکه متصل بمقعر باشد و چون دانستند که ورم در جانب مقعر ست اولی آنکه استعمال نمایند آب لبلاب مخلوط بچیزیکه خلط او بدان واجبست از مدرات مذکوره و آب چقندر و همه آنچه نضج و ردع و تلیین طبیعت کند و عند ظهور نضج خیارشنبر با آب بادیان و آب عنب الثعلب و آب لبلاب نفع کند و در اغذیه قدری تخم قرطم و اندکی انجره و بسفایج داخل نمایند و چون اختلاط کند ادویه قوی مثل صبر و غاریقون و تربد استعمال نمایند و قومی استعمال هلیله زرد می کنند و من آنرا مکروه میدارم بهر آنکه دران قوت قبض ست ترسم که ماده رقیق را ابراز دو غلیظ بماند و متحجر گردد و گاهی استعمال کرده میشود درین وقت مثل تخم قرطم و مثل انجره و بسفایج در طعام و افتیمون بلا اهتمام و گاهی اقدام مثل خربق بحسب حاجت میکنم و اما حقنه ها در اوائل امر و هنگام اتفاق قبض طبیعت مثل آب برگ چقندر و نمک و بوره یا شکر سرخ ست و نزد اختلاط قوی کنند و دران بسفایج و قنطوریون و زوفا و صعتر داخل نمایند و گاهی دران حنظل می افزایند و چون ورم در جانب محدب باشد باید که ابتدا کنند بمدرات بارد پس معتدل بعده چون نضج ظاهر شود قوی جید استعمال نمایند و این تاخیر بخوف تحجر واجب بود و این ادویه مثل فوه و فطراسالیون و اسارون و اذخر و قرص زرشک کبیر و قرص غافث قوی و سائر مدرات قویه مذکوره در مفردات و در باب ادرار ست و اما ضمادها باید که بارد استعمال نکنند چنانکه در اورام دیگر بلکه فاتر بکار برند و آنچه مبادرت دران واجبست نزد ابتدای ورم ضمادات بارد و قابض و عصاره خرفه و کدو و حی العالم و گلاب ست پس صندل و کافور و ضمادات متخذ از شاخ انگور و گل سرخ خشک و آرد جو و تکرار امثال این واجب نیست بلکه چون بصحت رسد که ورم میشود بهترین ضمادات آنست که از همین مع ادویه دیگر بسازند و ازین قبیل ست که سفرجل با آرد جو و گلاب بسایند و بدان ضماد نمایند و یا سفرجل در سرکه و آب بجوشانند تا پخته شود و با صندل بیامیزند و بران اندک روغن گل انداخته استعمال کنند و ازین نوع ست که سفرجل در شراب ریحانی که دران اندک قبض باشد بپزند و بران عصا الراعی مضاف سازند و مثل اندک سنبل و افسنتین و سعد قوی کنند و با آرد جو آمیخته استعمال نمایند و گاهی دران روغن سفرجل یا روغن مصطکی و روغن حنا

و از آبها آب آس و آب برگ سیب و آب سفرجل و مانند آن داخل می کنند و گاهی ضماد از سفرجل مطبوخ بمطبوخ افسنتین ساخته میشود و چون اراده کنند که ضماد را بدرجه تحلیل افزایند دران مصطگی و بابونه و اکلیل الملک و آرد جو و حلبه بشیما که دران عفوصت باشد و برگ تاک و از روغنها روغن شبت و بابونه و حلبه داخل کنند و از ضمادات ضماد دنیلوس و ضماد قیماغریوس و ضماد اکلیل الملک و ضماد دنیلون و دیگر ضمادات که در قرابادین مذکور است بکار برند نسخه ضماد مسکن التهاب بگیرند صبر و عصاره غافث هر واحد یک جزو زعفران و مصطگی هر واحد نیم جزو روغن گل چهار جزو موم بقدر حاجت و در آخر ورم استعمال نمایند ضمادات نسخه ضماد محلله مخلوط بقوابض برای حفظ قوت مثل ضمادات متخذ از ریباس و هارون و اشنه و جعده و سعتر فارسی و تخم کرفس و مقل و مانند آن که دران مقویات افزوده باشند و ضمادات متخذ از آس و فوه الصبغ و حب الغار و زعفران و مر و مصطگی و موم و روغن زنبق و روغنهای لطیفه گاهی بدان آمیزند و روغن نرگس و روغن سوسن آزاد است نسخه ضماد محلل اورام کبد مشروب بسوی قاپون مجرب بگیرند سپید موم هر واحد ده درم مصطگی و زعفران و حماما هر واحد ربع درم روغن شجر مصطگی و روغن گل هر واحد دو درم شراب قوطولونی نصف موم و روغن اگر خواهند همه بدان آمیزند دیگر که بسیار نافع است سوسن حماما سافج هر واحد دو درم اشق سپید موم هر واحد بیست درم گیرند زعفران هارون هر واحد درمی روغن شجر مصطگی بمقدار حاجت دیگر که جید است صبر سه اوقیه مصطگی اوقیه بابونه اکلیل الملک هر واحد چهار اوقیه زعفران و فوه و قصب الذریره هر واحد شش اوقیه روغن سوسن بمقدار کفایت دیگر محلل قوی زعفران دو اوقیه مقل هفت اوقیه چرک خانه زنبور عسل چهار اوقیه مصطگی سه اوقیه سپیده درقت و موم و اشق هر واحد نه اوقیه حماما و سنبل رومی و حب بلسان هر واحد شش اوقیه روغن سوسن بقدر کفایت بدستور ضماد استعمال نمایند و اما اگر با ورم اسهال ضعف باشد احتیاط در حبس او واجب است باید که قرص زرشک و قرص بزور قابض تجویز کنند و اما غذا بهترین آن کشکاب شعیر است که آن سهل و جالی است و مجفف نیست و سریع النفوذ است و اما خندروس و نشاسته از ان گندم است که دران غلظ و لزوجت است و اگر از نان چاره نباشد نان خمیری که از میده و از گندم خالص بود و در تنور پخته باشد بدهند و واجب است که بقدر امکان غایت عنایت مصروف دارند و از بقول کاهو و سرمق است و از فواکه انار شیرین برای تسکین تشنگی و بعد ازو بقصد اسهال نگردد و باید که از شیرینیها تا امکان بپرهیزند اجتناب نمایند ایلاقی و جرجانی می نویسند که در ورم حار جگر قانون علاج اینست که در اول رادع استعمال کنند و در میان محلل با رادع بیامیزند و چندانکه آخر رسد محلل زیاده کنند و رادع کم نمایند و آب کاسنی و غیر آن آبها که در قول شیخ گذشت اول سکنجبین دهند و بعد از ان آبها خصوصا اگر طبع قبض باشد و یا سکنجبین با شیره تخم خرفه بدهند و اگر اراده تقویت جگر باشد [illegible] زیاده کنند و روغن بادام بران بچکانند و اگر حرارت قوی نباشد آب کرفس نافع بود و خیار شنبر بطبیخ افسنتین که دران قصب الذریره جوشانیده باشند [illegible] برای تحلیل پخته باشند و قرص امیر باریس سکنجبین و آب کاسنی و غیره مفید بسیار است و نسخه آن همانست که در قول شیخ مسطور شد و اگر سرفه باشد دو درم کثیرا و سه درم رب السوس زیاده کنند و اگر حرارت غالب باشد ثلث درم کافور افزایند و این سفوف حرارت زیاده نکند و سده بگشاید و ادرار کند مغز تخم خیار مغز تخم خربزه هر یک پنج درم تخم کاسنی تخم کشوث طباشیر هر یک سه درم تخم کرفس انیسون بادیان هر یک دو درم عصاره زرشک چهار درم زعفران مثقال مصطگی افسنتین هر واحد یک درم کافور دو دانگ و اگر سرفه باشد صمغ و کثیرا و رب السوس زیاده کنند و در آخر سکنجبین بزوری بدهند و این اقراص و سفوف با آن دهند ابو زید گوید که آب کاسنی و آب بقول دیگر درین علت سخت نافع است خاصه اگر دو یا سه هفته پیوسته بدهند و اگر با حرارت یبوست بود ماء الجبن سخت موافق بود و ضماد در ابتدای علت از تراشه کدو و آب عنب الثعلب و آب کشنیز سبز و آب کاسنی و آب خرفه و آب بارتنگ و صندل سفید و موم و روغن گل و کافور باید و بعد از چهار روز آرد جو و بابونه و اکلیل الملک و خطمی زیاده کنند و تا وقت انتها [illegible] کنند و چون بانحطاط افتد محلل زیاده کنند و رادع کمتر بقدر حاجت و در اشربه نیز آب بادیان و آب کرفس و آب گاوزبان [illegible] آمیزند و ضماد که بوقت انتها در انحطاط سود دارد در قول صاحب کامل بیاید و اگر ورم در حدبه باشد ترتیب مذکور بعد فصد مرعی دارند و در آخر مثل سنبل و بسباسه و عصاره غافث و افسنتین و فطراسالیون و غیره که در قول شیخ گذشت بکار برند و درینجا بمدرات عنایت بیشتر مصروف دارند و اگر ورم در مقعر بود

همه قوانین مذکوره بهر اماس محدب بران ترتیب بکار برند جز آنکه درینجا تدبیر تلیین طبع باعتدال از اشربهٔ بلیغه مثل آب فواکه وسکنجبین وشربت تمر هندی وماء الجبن باندک بنفشه وآب عنب الثعلب یا آب لبلاب ممزوج بآب چقندر باید کرد ودو مزوره چقندر ولبلاب وقطم آمیزند وبعد از چهارم یا هفتم روز خیارشنبر در آب لبلاب یا آب کرفس دهند واگر طبع نهایت قبض باشد در سکنجبین ودیگر اشربه اندکی سقمونیا حل کرده بدهند وبعد چهار روزه روز وقت اغلاظ از مزوره تخم قرطم وبسفایج وافتیمون برای تلیین طبع باید پخت واز صبر وغاریقون وتربد وماننده آن مسهل سازند واین سفوف محلل ورم ومفتح سده وملین طبع بکار برند پوست هلیله زرد ده درم تخم کشوث تخم کاسنی مغز تخم خیار مغز تخم بادرنگ هر یک دو درم لک مغسول ریوند چینی هر واحد یکدرم ونیم سقمونیا نیم درم شربتی دو درم بماء الجبن صاحب کامل گوید که اگر ورم جگر حار باشد ابتدا بفصد باسلیق از جانب راست کنند واخراج خون بسبب حاجت نمایند اگر قوت وسن ووقت وغیره مساعدت کند واگر مریض را عادت باخراج خون باشد باید که اخراج آن زیاده کنند وماء الشعیر بشکر بدهند وبعد دو ساعت سکنجبین شکری ساده بنوشانند وبرای رفع قبض تلیین طبیعت بآب لبلاب وفلوس خیارشنبر کنند وحقنهٔ لینه معمول بسپستان وعناب وبنفشه وجو کوفته وچقندر وسبوس وخطمی وشکر سرخ وروغن بنفشه وروغن گل استعمال نمایند وبعد ازان باید که نظر کنند اگر ورم در جانب محدب بود باید که اکثر عنایت بادرار بول نمایند وقرص زرشک از یکدرم تا یکمثقال با یک ونیم اوقیه سکنجبین مع آب کاسنی مروق وآب عنب الثعلب مروق وآب کشوث هر واحد پانزده درم صباح بدهند وشب وقت خواب مقدار دو درم ازین سفوف با دو درم سکنجبین شکری ساده دهند بگیرند مغز تخم خیار مغز تخم بادرنگ مغز تخم خربزه هر واحد پنجدرم تخم کاسنی وکشوث وطباشیر هر کدام سه درم بادیان تخم کرفس انیسون هر یک دو درم گل سرخ عصارهٔ زرشک هر واحد چهار درم ریوند چینی یکنیم درم همه را باریک سائیده استعمال نمایند واین قرص نافع ورم حار در محدب کبد ست گل سرخ شش درم زرشک چهار درم طباشیر رب السوس هر واحد یکنیم درم زعفران سنبل مصطکی هر واحد یکدرم همه را باریک سائیده با آب عنب الثعلب سرشته هر قرص بوزن درم تا مثقال بسازند ویکی بماء الاصول وسکنجبین بخورند واین قرص نیز نافع ست گل سرخ پنجدرم زرشک سه درم طباشیر یکنیم درم مغز تخم خیار مغز تخم بادرنگ ولک منقی وفوه وسنبل وزعفران وافسنتین هر واحد نیم درم ریوند چینی یکدرم همه را باریک سائیده بآب کاسنی سرشته قرص سازند واگر حرارت مفرط باشد دو دانگ کافور درین قرص افزایند وایضاً کسی را که در محدب کبد او ورم بود بماء الجبن سکنجبین ساخته با سفوف مرکب از مغز تخم خیار ومغز تخم بادرنگ وتخم کرفس وانیسون وبادیان هر واحد بقدر حاجت بنوشانند وطعام علیل بکرفس وبادیان وکاسنی وجو مقشور ومانند آن سازند واگر ورم حار در جانب مقعر کبد باشد باید که اکثر عنایت باسهال بود بهر آنکه این جانب مشارک امعاست واسهال صاحب او کنند بآب لبلاب وآب کاسنی وآب عنب الثعلب هر کدام مروق نموده در چهل درم آن هفت درم فلوس خیارشنبر مالیده با یکدرم روغن بادام ودر سرما نیم گرم ودر گرما سرد کرده بدهند وقرص طباشیر ملین با سکنجبین بدهند وماء الجبن با فلوس خیارشنبر وهلیله باین سفوف فائده تمام دارد ونسخهٔ سفوف همانست که در آخر قول ایلاقی گذشت وتنقیهٔ بدن صاحب آن بمطبوخ فواکه نمایند ودر آن حقنهٔ لینه استعمال نمایند تا ماده را جذب کند وباسهال خارج نماید وایضاً شیر شتر که از نیم رطل شروع کنند وبتدریج بیک ونیم رطل رسانند باین سفوف بغایت مفید ست پوست هلیلهٔ زرد وکابلی هر واحد پنجدرم پوست بلیله آمله هر واحد سه درم تخم کاسنی وکشوث وبادیان هر واحد دو درم همه را باریک سائیده سه درم با شیر شتر باید داد تا هفت روز وچون تپ نباشد این قرص بماء الجبن بدهند واگر تپ بود بشیرهٔ تخم خرفه ومغز فلوس باید داد گل سرخ شش درم زرشک ولک مغسول هر واحد چهار درم طباشیر سه درم ریوند چینی وصندل سفید وتخم کاسنی وتخم کشوث هر واحد دو درم بادیان انیسون هر واحد یکنیم درم زعفران یکدرم ترنجبین شش درم همه را باریک سائیده بآب ترنجبین سرشته قرص سازند هر یک بوزن مثقالی واگر حرارت قوی باشد کافور نیم درم افزایند واما ضماد باید که در ابتدا مرکب از اشیائی باشند که دفع ومنع ماده بجبر وقبض خود کنند مثل قیروطی معمول از آب کاسنی وکشنیز وجرادهٔ کدو وعنب الثعلب وآب برگ انگور وگلاب وآب حی العالم وآب بارتنگ با روغن گل وموم سفید وضماد بسوی آن اشیای طیب الرائحه مثل صندل وگل سرخ وکافور وگلاب وچون در روز سوم وچهارم باشد بعضی اشیای محلله مثل بابونه واکلیل الملک وخطمی وجو ضماد نمایند ومدام در اشیای محلله در تزاید ورم زیاده کنند وچون ورم بمنتهی رسد ضماد مرکب از اشیای قابضه پرده ومحلله مساوی نمایند وچون ورم در تحلیل شروع کند

نسخهٔ سفوف

نسخهٔ سفوف

نسخهٔ قرص

نسخهٔ قرص

از اشیای قابضه کم کنند و در اشیای محلله زیاده نمایند و بیشتر آنست که امر درین احوال بورم صلب میگردد و تحلیل او مشکل میشود و سبب حدوث استسقا میگردد بجهت آنکه اشیای بارد جذب ماده و تغلیظ آن و منع از تحلیل می نمایند و سدد حادث میکنند و با حدوث سدد در مجاری کبد استسقا پیدا میشود و درین ضماد در ابتدا ورم استعمال میکنند صندل سفید سه درهم نیلوفر صندل سرخ هر واحد چهار درهم گل سرخ پنج درهم شیافت مامیثا فوفل هر واحد دو درهم اقاقیا گل قیمولیا هر واحد یکدرهم کافور نیم درهم همه را باریک سائیده بآب کاسنی و آب حی العالم و آب کشنیز سبز و آب خرفه و کاهو ضماد نمایند ضماد دیگر برای ابتدای ورم کبد بگیرند برگ عنب الثعلب برگ کاسنی طحلب برگ بنفشه تازه و برگ خرفه و آب حی العالم و جرادهٔ کدو و کاهو همه را بیک سائیده و صندل سفید گل سرخ و اندک آرد جو اضافه نموده ضماد نمایند ضماد دیگر برای ورم کبد حار نزد تزید صندل سفید چهار درهم گل بابونه اکلیل الملک هر واحد سه درهم افسنتین رومی یکنیم درهم کافور دو دانگ زعفران دو دانگ باریک سائیده بروغن بنفشه و روغن بابونه هر واحد یکجزو و موم ربع جزو گداخته آمیزند تا یکسان گردد و بر کبد ضماد کنند ضماد برای ورم کبد نزد منتهی صندل سرخ صندل سفید هر واحد پنج درهم گل سرخ هشت درهم گل بابونه اکلیل الملک بنفشه آرد جو هر واحد چهار درهم افسنتین رومی فوفل شیافت مامیثا هر واحد سه درهم مصطکی سنبل الطیب هر واحد دو درهم زعفران یکنیم درهم کافور دو دانگ همه را باریک سائیده بروغن بابونه و روغن بنفشه موم زرد گداخته آمیزند ضماد دیگر نزد انحطاط ورم بکار آید پسندیده فوفل بنفشه نیلوفر مصطکی سنبل سعد هر واحد سه درهم گل سرخ بابونه اکلیل الملک افسنتین رومی پرسیاوشان بزر کتان هر واحد پنج درهم زعفران یکنیم درهم همه را باریک سائیده بروغن بابونه و روغن شبت و روغن سوسن سفید و موم گداخته آمیزند و چون با ورم تپ باشد باید که از ادویهٔ حارهٔ مشروبه و اضمدهٔ حاره اجتناب نمایند و تدبیر صاحب ورم حار کبد در باب غذا مثل تدبیر صاحب حمی حاده باید و مسکن او در موضع بارد طیب الهوا و مستقبل شمال باشد شیخ گفته که هرگاه بکبد ورم حار حادث شود و بدن محتمل فصد باشد باید که فصد باسلیق از جانب ایمن کنند بعده استعمال ماء الشعیر نمایند که آن مبرد و جالی بلا لذع است و چیزی از آبهای فواکه قابضه و لزجه نباید داد و آب کاسنی و آب عنب الثعلب با سکنجبین شکری بدهند و چون مرض بانتها رسد و ماده ورم نضج یابد اگر ورم در حدبهٔ کبد باشد اشیای مدر بول مثل اسارون و سنبل رومی و فطراسالیون و ناردین و تخم و فقاح اذخر و بسباسه و عصارهٔ غافث و افسنتین و کمافیطوس استعمال کنند و اگر ورم در مقعر کبد باشد در انتهای علت اندکی اسهال طبیعت اندک کنند مثل چقندر و لبلاب استعمال نمایند و نزد انحطاط مرض ادویهٔ قویه مثل صبر و غاریقون و تربد و بلیلهٔ زرد بعمل آرند و ایضاً بحقنه استفراغ کنند اما در اول امر بماء العسل که در ان نمک یا نطرون باشد و در انحطاط اگر از ورم چیزی تحجر باقی ماند حقنه از ادویه قوی الجلا و تلطیف مثل زوفای خشک و پودینه و حنظل و قنطوریون دقیق مخلوط سازند و بر جگر از خارج ضمادات و قیروطی که از ادویهٔ محلله و قابضه مرکب باشد نهند و از قیروطی از روغن گل بسازند و ضماد نیز ازین دو گل سرخ و حی العالم و آرد جو و قصب و سفرجل و مصطکی و افسنتین و بابونه و اکلیل الملک و بزرکتان و موم و روغن مصطکی و روغن سفرجل و روغن گل ترتیب کنند و بعد انحطاط سعد و سوسن آسمانجونی و مورد و اسارون و سنبل و جعده بروغن سوسن و سنبل و روغن بابونه و روغن شبت و روغن نرگس بسازند و قسط تلخ و سدید و خضر گویند که در ورم حار ابتدا بفصد باسلیق ایمن یا اکحل یا اسیلم ایمن کنند و روادعات بغیر مبالغه در تبرید استعمال نمایند بهر آنکه اگر در استعمال روادعات قوی التبرید مبالغه نمایند مودی بتحجر ماده ورم گردد و این بار نان مرض انجامد و در آن خطر بسیار است و اگر ماده صفراوی باشد جسارت بر تبرید بیشتر کنند و روادعات را بچیزی که در آن تلطیف و تفتیح باشد ممزوج سازند مثلاً آب کاسنی با آب بادیان مخلوط کنند تا روادعات صرف سده نیارد و بعد زمان ابتدا از روادع بمنضجات بیامیزند و چون تجاوز بانتها کنند محلل بغیر خلط بر روادعات استعمال کنند و محلل از اندک قابض بجهت حفظ قوت خالی نباشد تا قوت تحلیل نشود یا ماده بتحلیل لطیف آن متحجر نگردد و درین وقت در اضمده تبرید باید در آرند و از اسهال در ورم حدبی و از ادرار در ورم مقعری حذر کنند که ورم عام میگردد ولیکن نوشیدن ملینات نزد قبض طبع اگرچه ورم حدبی باشد جائز است و افراط اسهال محلل قوت و مضعف است و قبض طبیعت موهم مزاحمت است پس طبیب توسط در اسهال کثیر و احتقان قوی می باید بلکه مشغول شود بتلیین طبیعت چون قبض باشد و اگرچه ورم حدبی بود و بقبض چون اسهال کثیر مفرط بود و اگرچه ورم مقعری باشد و از اشربه در ابتدا

اگر ورم حدبی باشد آب کاسنی و عنب الثعلب و آب انارین سکنجبین ساده یا بزوری بارد و یا قرص زرشک یا قرص ورد یا خمیرهٔ بنفسه و یا شربت دینار و سکنجبین با شیرهٔ تخم خیارین و کاسنی و خرفه و یا شیرهٔ تخم خیارین و خرفه و سکنجبین و یا نقوع زرشک و انار دانه و تخم کاسنی اگر طبیعت نرم باشد و یا نقوع تمر هندی و آلو بخارا و گل نیلوفر و اگر قبض باشد با شیرهٔ تخم خیارین و شکر یا شربت نیلوفر بدهند و گاهی در تبرید احتیاج بمثل کافور افتد شربا و ضمادا و درین نزد شدت اشتعال بمادهٔ ورم صفراوی از جنس حمره بود و اما در وقت نزدیک انتها با آب کاسنی آب بادیان یا آب کرفس مخلوط سازند و هرچند که منتهی قریب تر شود چیزیکه در ان تفتیح و انضاج و تحلیل باشد زیاده کنند تا آنکه محلل صرف نزد منتهی باقی ماند و اما در وقت انحطاط آب بادیان که در ان زرورد و زرشک برای تقویت جگر خیسانیده باشند یا قرص زرشک کبیر یا سکنجبین یا شربت دینار دهند و غذا ماء الشعیر بشکر و کم ازان سویق و شکر است و بعد ایام مثل کاسنی بروغن بادام بریان و سرکه یا آب انار ترش یا آب غوره ترش کرده یا مزورهٔ انار دانه یا زیرباج یا مزورهٔ تمر هندی یا آلو بخارا و چوزهٔ مرغ نزد ضعف قوت بدهند و چون ارادهٔ اسهال کنند مثل خیارشنبر با بهای مذکوره یعنی مانند آب کاسنی و بادیان و آب کرفس و آب عنب الثعلب و روغن بادام جیری و یا مطبوخ از سبستان و گل بنفشه و تمر هندی و غاریقون و تخم خیارین و کاسنی و افسنتین با ترنجبین و یا شیرخشت و ریوند پاشیده بدهند و گر دستمونیا و هلیله نگردند و چون بعد اسهال اراده برای تنقیهٔ بقایای مواد تسبیل ادرار کنند و مادهٔ ورم بقرب محدب باشد شیرهٔ تخم خیارین و خربزه بعض ابهای مذکوره یا اشربه مثل شربت دینار و سکنجبین شکری دهند و خضر انیهم نوشته که این ترکیب استاد من برای ورم حار کبد نوشته آب کاسنی مروق نیم رطل گرفته در ان زرشک پنجدرم اصل السوس مقشر یکدرم حشیشه غافث نیم درم تخم کشوث ربع درم خیسانیده صاف کرده از ترنجبین پانزده درم در ان شیره بر آورده بدو اوقیه شکر شیرین نموده پیش ازان تخم بادرنجبویه یکدرم خورده بنوشند و تضمید موضع بصندل خیارشنبر ده درم آب کاسنی سه اوقیه روغن بابونه یک اوقیه سوم مثقال در ان گداخته بر پنبهٔ کهنه مالیده بگذارند محمود شیرازی نوشته که اگر ورم حار دموی باشد فصد باسلیق از دست راست و ارسال دم بقدر قوت کنند و اگر زمان ربیع و مزاج دموی و سن شباب و مریض متحمل باشد باخراج خون کثیر حذر نکنند که در ان شفا و خلاص اوست و باید که هر صباح جلاب از عناب و سپستان هر واحد بست عدد و بنفشهٔ تر یا خشک پنجدرم و تخم کاسنی سه درم و شکر سفید و ترنجبین هر واحد ده درم بدهند و غذا ماء الشعیر سازند و از همه غذا بر ان اقتصار نمایند و تلیین طبیعت بمطبوخ فواکه یا ترنجبین و شیرخشت کنند و اگر تبدل و مطبوخ فائده نباشد این حقنه بعمل آرند بنفشه نیلوفر تخم کاسنی هر واحد پنجدرم سنای مکی هفت درم جو کوفته و سبوس و خطمی هر واحد کف در سه رطل آب بپزند تا بیک رطل آید فلوس خیارشنبر ده درم و شکر سفید ده درم در ان مالیده صاف نموده روغن بنفشه و روغن گل و مری هر واحد ده درم داخل کرده در محقنه انداخته حقنه کنند و اگر ورم در جانب محدب کبد باشد کل عنایت مصروف بادرار بول بود و هر صبح جلاب از تخم کاسنی سه درم و شکر سفید و شیرهٔ تخم خربزه و خیارین هر واحد ده درم بنوشانند و با این سفوف دهند که تخت ممدود است ریوند چینی یکنیم درم گل سرخ زرشک تخم کاسنی بادیان تخم کرفس هر واحد سه درم مغز حب القلم و مغز تخم خربزه و خیارین هر واحد ده درم سفوف کرده هر صبح سه درم بخورند و این قرص نیز در ورم حار محدب کبد را نافع است تخم کاسنی مغز تخم خربزه تخم کشوث هر واحد سه درم طباشیر مثقال ریوند چینی نیم درم لک مغسول درم باریک سائیده بآب کاسنی یا بآب عنب الثعلب سرشته قرص سازند شربتی مثقال و با ماء الجبن بتحذ سکنجبین نیز ایشان را نافع است سعید گوید که علاج ورم دموی بعد فصد باسلیق ایمن از ورم بشرب مبردات است مثل ماء الشعیر سرد کرده و بعد آن سکنجبین شکری با آب سرد و یا با ماء القرع و ماء البقله سکنجبین بنوشند و اگر ورم حادث بقعر باشد تنقیهٔ بدن باسهال نمایند و بادویهٔ قویه تحریک نکنند بلکه بادویهٔ لینه مثل آب کاسنی بفلوس خیارشنبر و لعاب اسپغول بشربت نیلوفر و حقنهٔ لین و اگر ورم حادث بمحدب او باشد حرص برادرار بول بمدرات بارده مثل تخم خیارین و تخم کدو و تخم خربزه دهند و با ماء الجبن سکنجبین بنوشانند و اگر طبیعت در لینت افراط کند رب بهی یا رب سیب دهند و از فواکه قابضه حذر کنند و اگر التهاب عظیم باشد مریض را قرص کافور بسکنجبین بدهند و بر کبد بصندل و کافور و آب عنب الثعلب و گلاب و آب حی العالم ضماد نمایند و چون اصلاح یابد بمزوره غذا سازند و بقول بارده مثل کاهو و کاسنی و خرفه بخورانند و اگر حرارت اندک باقی ماند عصارهٔ زرشک بسکنجبین بنوشانند و اگر قوت ضعیف گردد

نسخهٔ حقنه

نسخهٔ سفوف

و زبانه طول کند بچوزهٔ مرغ باب حصرم یا آب انار غذا کنند و تقلیل مبردات نمایند تا امر مؤول الفساد و مزاج یا سقیروس نگردد طبری گوید که در ورم حار کبد
نظر کنند بسجنه و سن و قوت و صناعت و عادت مریض و بلد و طبیعت او پس اگر این قوانین رخصت دهند در ابتدا فصد باسلیق از دست راست کنند
بعده بحقنهٔ لینه ملطفه استفراغ نمایند بگیرند دو کف از جو مقشر کوفته و باقهٔ کبیره از حی العالم و باقه عصی الراعی و کف کبیر برگ عنب الثعلب و کف برگ اسپغول
و برگ بارتنگ و خطمی و سبوس و عناب و سپستان هر واحد کف همه را بجوشانند و صاف نموده اندک روغن بنفشه و روغن خلاف و قدری لعاب اسپغول
آمیخته حقنه کنند و تضمید کبد باین ضماد نمایند سویق جو یکدرم قسب یا حشف قلیل الحلاوة شدید القبض سه درم پوست سفرجل و اندک از گوشت او همه را
باریک سائیده آب برگ اسپغول و برگ بارتنگ و برگ آس رطب و سیب مینجوش خوشبو بر آورده بیامیزند و بدان پارچه آلوده بر جگر گذارند و ضماد بر کبد
کنند و لزوم شرب ماء الشعیر و سکنجبین ساده و سکنجبین سفرجلی کنند و غذا از وی سازند و اگر تپ نباشد زیرباج چوزهٔ مرغ و تیهو و حصرمیه و مطبوخ آب زرشک
و عدس زرد و سرکه و شکر طبرزد دهند و اگر تپ باشد مزورات زیرباجیه و حصرمیه و کاسنی بری جوشانیده و کاسنی مسلوق و غیر مسلوق و عنب الثعلب و
مانند آن غذا سازند و اگر معدهٔ صاحب او قوی باشد مغز خیار و بادرنگ و حماض مسلوق مطیب باک ندارد و اگر با این ورم التهاب شدید و تپ محرقه
ملتهبه باشد و مریض صالح القوة بود این قرص دهند طباشیر تخم کشوث تخم کاسنی تخم خرفه و صندل سفید مغز تخم خیار تخم بادرنگ تخم کدو شیرین هر واحد
سه درم عصارهٔ زرشک ده درم صمغ عربی نشاسته کثیرا هر واحد یک نیم درم کافور یک دانگ قند حضض یکدرم همه را سائیده با آب کاسنی سرشته هر قرص
بوزن یکدرم سازند و در سایه خشک کرده هر روز یک قرص با پنجدرم آب کاسنی مروق و ده درم سکنجبین معمول از پوست بیخ کاسنی بدهند و اگر
خواهند این قرص با ماء الشعیر بخورانند و بعد آن سکنجبین دهند و آمل جران در ورم کبد حار ملتهب که با آن تپ باشد این مطبوخ میدهند بگیرند برگ عنب الثعلب
و برگ بارتنگ و برگ اسپغول و کاسنی بری و بستانی و طحلب و همه را بجوشانند و بگیرند برگ اسفاناخ و بجوشانند و آب او مثل مجموع باشد بیامیزند
و اگر اراده قبض طبیعت یا تبرید کبد می باشد طبخ اینها با نار دانه یا سماق بروغن بادام و کشنیز خشک می کنند و اگر اراده تعدیل طبیعت می کنند
بسرکه و شکر آمیز می پزند و گاهی آنرا مطیب می کنند و خصوصاً بعصارهٔ زرشک و بادام و کشنیز و بروغن بادام بریان می کنند اگر مهضم احتمال او کند
و اگر معده ضعیف الهضم باشد بر جو و خندروس اقتصار می نمایند و اگر اراده قبض طبیعت میکنند خندروس را بریان می کنند و در ان اندک بادام
بریان داخل می نمایند و اگر با التهاب و تپ اسهال صفراوی باشد آن امر خطیر است از ان خوف هلاکت علیل بسرعت بود و علاجش نوشانیدن ماء الشعیر
و سویق او ست و رب سفرجل با قرص طباشیر معمول از تخم حماض که اندک ریوند چینی در ان و قدری قرطا افزوده باشند و تضمید کبد او باین ضماد
نمایند کعک بریان سوده پنجدرم گوشت سیب و سفرجل و پوست او هر واحد مقدار سماق دو درم گل سرخ ده درم برگ آس پنجدرم سائیده و با آب سفرجل
آمیخته اندکی سرکه داخل کرده استعمال نمایند وقتیکه معدهٔ او خالی باشد و هنگام تناول طعام ضماد را جدا سازند و لزوم شرب آب سویق شعیر و مزورات سماقیه
و رمانیه نمایند و همه آنچه مذکور شد و آنچه باعتدال قبض کند و چون تپ و اسهال زائل گردد و ورم و التهاب و وجع باقی ماند آن دلیل خیریت و امید صحت
کنند و درین هنگام تغذیه به تیهو و بچه ماکیان نمایند و از شکم سیری منع کنند و از حرکت باز دارند و چون چشم او بدو شدن زردی و باقیماندن
سفیدی شروع کند خبر صحت دهند و باید که از نکس حفاظت کنند و اکثر نکس صاحب امراض کبد از طعام یا فساد هوای موضع خواب او میشود
پس باید که طبیب تعدیل هوای آن موضع حسب وقت از برد و حر و رطوبت و یبوست نماید و حوالی آن برگ بید و فواکه خوشبو بنهند و تفاح و
سائر مخدرات احتراز کنند و قرشی ذکر کرده که هرگاه مخدر بر کبد بر ورم شدید کنند صاحب او دفعةً هلاک گردد و مخدر بر اعضای ظاهره یا امعا
عند الضرورة کنند و اما مخدر بر ام القلب و کبد و دماغ البته نباید کرد و در فم معده خلاف است که مخدر بر او نزد ورم شدید جائز است یانه و اولی ترک
مخدر بر اوست بعض متاخرین می نویسند که در ورم حادی کبد و عضلات آن و ورم ماساریقا اول فصد باسلیق نموده در ابتدا مروق
برگ کاسنی عنب الثعلب هر یک سه توله با سکنجبین قندی دو توله بدهند و هر روز یک یک توله آب می افزوده باشند تا هفته و در ابتدا

گل بنفشه کاسنی کشنیز سبز مکوه برگ بارتنگ و شاخ انگور و برگ گلاب و گل سداگلاب و صندلین هر یک هفت ماشه زعفران پنج ماشه ضماد نمایند تا روز چهارم و بعد از ان محللات مثل بابونه و سنبل و اذخر و افسنتین و اکلیل و غیره تا روز هفتم بیفزایند غذا آش جو با شربت نیلوفر دهند و اگر تحلیل نشود و بروز ششم چهاردهم تلیین طبع و تحلیل ورم خیارشنبر ترنجبین هر یک هفت توله شیرخشت چهار توله شربت دینار چهار توله گلقند پنج توله روغن بادام هفت ماشه در هر دو عرق صاف دهند غذا وقت شام اسفاناخ و نخود آش مسلم با برنج و بجای آب عرق کاسنی و گلاب برابر دهند و صبح آب شیره کاسنی و خیارین و مغز تخم کدو هر یک نه ماشه و تخم خرفه چهار ماشه شربت بنفشه چهار توله اسپغول نه ماشه پاشیده و بنوشانند ترنجبین تا دوازده روز عمل آرند تا مقصود حاصل شود و در نه روز بنا بر دهم مطبوخ مناسب و شربت ورد و سنا اسهال آورند و روز یازدهم قرص زرشک سه ماشه و شربت انوری با دو توله سکنجبین بلیسند و عرق هندبا و مکوه هر یک چهار توله شربت کشوث دو توله بنوشند و هر روز یکیک توله عرق و اندک اندک شربت افزایند غذا آگوشت حلوان با برگ هندبا و مکوه و یا اسپغول پخته با نان تنوری دهند و بعد از هفته عرق و شربت بدستور یکیک اضافه نموده هر روز بکار برند تا بمقدار اول آید پس موقوف نموده تا مدت دو سه هفته پرهیز نگذارند تا از نکس ایمن گردد و چون بعد زوال ورم اندکی صرفه باقی ماند این حب دهند تخم کاسنی سه توله تخم کاهو مقشر مغز تخم خیارین و کدو شیرین و بسد هر یک یک توله کثیرا رب السوس هر یک نه ماشه زرشک یکنیم توله انار دانه ترش دو توله نبات هفت توله کوفته بیخته بلعاب اسپغول سرشته حبها بقدر نخود ساخته در دهان دارند و ترشی در این مرض منع نیست و ایضا در این ورم قرص زرشک کبیر بمراه نقوع زرشک هفت ماشه تمر هندی دو توله انار دانه چهار ماشه آلو بخارا ده دانه گل نیلوفر تخم کاسنی کوفته هر یک شش ماشه شب در آب کاسنی سبز و آب مکو خیسانیده صبح مالیده صاف کرده شیره خیارین شش ماشه شکر سفید با شربت نیلوفر دو توله داخل کرده دهند و گاهی شیره مغز تخم کدو شیرین و شیره تخم کاسنی می افزایند و در ابتدا اکلیل بنفشه برگ خرفه برگ بارتنگ گل سرخ سوده ضماد نمایند و بعد از سه روز آرد جو گل خطمی سفید گل بنفشه ضماد کنند و بعد هفت روز اگر حرارت نباشد بابونه بیفزایند و بعد از انحطاط از قابضات کم نمایند و محللات گل بنفشه خطمی بابونه گل سرخ با آب مکوه ضماد کنند

علاج ورم جگر صفراوی

آنچه در دموی گذشت بعمل آرند مگر در اینجا بفرط اخراج خون و در اینجا بکثرت تبرید حاجت افتد و ایضا اشربه بارد رطب که در ان قبض نبود چون شربت نیلوفر و شربت [illegible] همراه سکنجبین باید داد و بقول جالینوس شربت اجاص در این نوع خوب مجرب است و کذلک شربت عناب و نقوع زرشک و بر جگر مثل آرد جو و صندل و گلاب و آب کاسنی و سرکه ضماد نمایند و اگر حرارت شدید باشد اندکی کافور بیفزایند و آنجا که ورم مقعر بود اسهال بماء الفواکه و چار گل یعنی گل بنفشه و گل نیلوفر و گل سرخ و گل خطمی همراه فلوس خیارشنبر و روغن بادام مناسب است و دست از ادرار کوتاه دارند و ایضا بهترین مسهل برای ورم مقعری آب کاسنی و ماء القرع و ماء الخیار بمغز خیارشنبر و ترنجبین و شیرخشت و گلقند بحسب حاجت است و اگر مناسب دانند در ان اندکی ریوند داخل کنند و شربت دینار از ان ادویه ضعف و در عمل است و گاهی نقوع می کنند در آبهای بقول بارده یا مطبوخ بینا یند گلهای مناسب و ایضا در ورم صفراوی تخم کاسنی شش ماشه گل بنفشه گل نیلوفر هر یک چهار ماشه نبات یک توله و ضماد صندلین گل سرخ بنفشه عنب الثعلب در ابتدا نافع و برای تلیین طبع تمر هندی سه توله پوست بیخ کاسنی یک توله در عرق کاسنی یا و تر خیسانیده مالیده صاف نمایند و ترنجبین شیرخشت هر یک چهار توله حل کرده بدهند و یا بهر اسهال تمر هندی سه توله تخم کاسنی پوست بیخ کاسنی عنب الثعلب هر یک شش ماشه جوشانیده صاف نموده شیرخشت ترنجبین هر یک چهار توله حل کرده دهند و آنجا که ورم محدب باشد دست از مسهلات باز دارند و بادرار اعانت نمایند بادویه مفتحه سده مثل کاسنی و خیارین و عنب الثعلب و بیخ کاسنی سکنجبین را قبض هم روا ندارند و بهر رفع قبض حقنه لین و شیر و آب خفیف التلیین کفایت کند و اگر با ورم اسهال باشد و بقبض حاجت آید قرص مذکور در علاج ورم دموی بکار برند و نزد فرط حرارت آب حی العالم الراعی آب بارتنگ و آب کشنیز تر و ماء القرع و ماء الخیار دهند و اگر حاجت تبرید زیاده افتد قرص طباشیر ساده یا کافوری استعمال نمایند اقوال البعض مهره بو علی سینا نوشته که علاج حمره قریب از علاج فلغمونی است ولیکن واجب است که اسهال داور ارفق تر باشند و تبخیر یکه مائل ببرودت بود و بر جگر او و به مبرد رفت نهند و مدام تجدید او نمایند تا آنکه مریض غوص برودت دریابد و چنده از نیلوفر و آب کاهو و آب بهی و صندل و کافور و مانند آن سازند و در ان جمله ممکن مسخنات

استعمال نکنند ابو منصور گوید که بعد فصد باسلیق و در ورم حار الشعیر و آب کاسنی و عنب الثعلب و خیارشنبر و کاهو و خرفه و بهیدانه و کدو و خیار و غیر ا
بماء الشعیر غلیظ و بقول مسلوق مطیب باندک سرکه و روغن بادام و کشنیز سبز و خشک نافع بود و چون تب و حرارت ساکن شود ذرور انبرباریس که در علاج ورم ذکر
در قول شیخ مسطور شد با سکنجبین ساده یا بزوری بدهند و ضماد در ابتدا اعتدال گل سرخ و کافور و گلاب با پارچه تر کرده سرد نموده بجگر نهند و هرگاه گرم شود و
تبدیل آن نمایند و در وسط مرض گل سرخ بنفشه صندل هر یک چهار درم کافور زعفران هر یک یک درم کوفته بیخته بروغن گل و آب کدو و آب [illegible] و آب خرفه و سویق
عدس و کعک سوده ده مثقال آمیخته [illegible] سرد و [illegible] گرم کرده ضماد نمایند اگر با ورم اسهال باشد و [illegible] حامض [illegible] بعد آن آب سویق جو ضماد نمایند
و بهی و گل سرخ در آب بپزند تا مهرا شود و سوده ضماد کنند و اگر حرارت اندک باشد اندک شراب قابض داخل کنند و یا در شراب تخم مویز زرد کرده بجوشانند تا قوت او
اخذ کند پس گل مختوم و کشنیز و سنبل و زعفران آمیخته ضماد کنند که از آن قوی تر است ابن الیاس گوید که هر صباح جلاب از تخم کاسنی سه درم نیلوفر چهار درم
و شکر سفید یا ترنجبین ده درم بنوشند و اسهال طبیعت بمطبوخ فواکه یا بمطبوخ هلیله یا بمطبوخ [illegible] با شیرخشت و ترنجبین هر واحد ده درم با افلوس خیارشنبر ده درم
کنند و غذا ماء الشعیر [illegible] سازند و تنقیه کبد در ابتدای ورم لعاب [illegible] و نیلوفر و گل سرخ و [illegible] مساوی ساییده و در آب کاسنی یا آب حی العالم سرشته
ضماد نمایند و چون از ابتدا تجاوز کند و ورم ترک نماید و این ضماد در ابتدای ورم صفراوی و دموی نافع برگ عنب الثعلب برگ کاکنج حماض گل سرخ تازه
یا بنفشه تازه صندل ساییده با آب حی العالم سرشته ضماد کنند ابو سهل گفته که علاج ورم صفراوی بشربت ماء الشعیر و آب انار ترش و شیرخشت و سکنجبین کنند
و اگر طبع قبض باشد تحریک او با آب تمرهندی و جلاب نمایند یا آب کاسنی [illegible] تقویت جگر بقرص انبرباریس و [illegible] صندل و کافور و گلاب کنند و
غذا مزوره آب حصرم و در آخر جوزه مرغ با آب سماق سازند طبری گوید که [illegible] امراض ورم معروف فلغمونی است و سبب فاعل او صفرا است
که از مراره بسوی کبد رجوع میکند و بهم آن خلط با سرگردد و سده در عروق واقع میشود و ورم [illegible] فلغمونی پس اگر قوی باشد استفراغ [illegible] لازم
باشد تنقیه او با این طبیخ کنند تخم کشوث تخم کاسنی تخم کاهو هر واحد ده درم عنب الثعلب برگ اسپغول هر واحد [illegible] تمرهندی منقی بیست درم آلو بخارا
سی عدد و پوست هلیله زرد [illegible] گل سرخ و بنفشه هر واحد سه درم مویز منقی ده درم همه را [illegible] بپزند تا مهرا گردد بعده صاف کرده هفتاد درم
از آن گرفته هفت درم مغز فلوس در آن مالیده و سه طسوج سقمونیا مشوی [illegible] آمیخته بنوشند و [illegible] بسرکه شکر و آب حصرم [illegible] نمایند
و کاهو و کاسنی و اطرشقوق و مانند آن مسلوق بخورند و [illegible] موضع [illegible] کنند پس اگر [illegible] باشد چیزی
از قابضات مثل سیب ترش و بهی [illegible] تا عروق تنگ گردد و مراره [illegible] صفرا [illegible] و علامات [illegible] این موضع آنست
که قی صفراوی کم و اسهال آن بیشتر گردد سیما چون استفراغ بدو کنند و بالعکس چون سده در [illegible] باشد [illegible] اسهال صفراوی کم بود
و از آنچه علاج این علت کنند بدان که چون قاروره متوسط الحمرة باشد [illegible] شربت ماء الشعیر [illegible] و آب [illegible] بنوشانند
صاف کرده ده درم سکنجبین ساده [illegible] حار و فراریج [illegible] بنوشانند و اگر احتمال کند سکنجبین بزوری زیاده [illegible] آنچه لایق کبد
نماید و اگر چه سکنجبین صفرا [illegible] از استعمال او اجتناب نمایند [illegible] ماء الشعیر [illegible] باشند استعمال کنند
و اگر احتمال استفراغ [illegible] کنند این [illegible] ماء الشعیر مطبوخ عناب و سپستان [illegible] سی درم و آب برگ اسپغول [illegible] هفت درم و شکر سفید سه درم
روغن بنفشه ده درم [illegible] حقنه کنند تا آنکه زردی چهره و چشم [illegible] وقت و التهاب تخفیف یابد ترک استفراغ او کنند [illegible] کبد او
با این ضماد نمایند بگیرند [illegible] ده درم برگ اسپغول برگ [illegible] هر واحد [illegible] گل سرخ کشوث هر واحد [illegible] درم همه را [illegible] آب برگ [illegible]
بپزند تا مهرا شود و مثل [illegible] گردد بعده خوب [illegible] کرده [illegible] گل سرخ گلنار
هر دو ده ده درم [illegible] سه درم فوفل [illegible] کافور [illegible] کشنیز [illegible] ضماد کنند اگر [illegible] مریض
سرخ نباشد و این صالح ترین ضماد است که در فلغمونی کبد استعمال کنند و هرگاه در مریض علامات خون ثابت شود فصد باسلیق [illegible] و ابو ماهر [illegible] دیدم

که در فلغمونی کبد شیرهٔ نان بعصارهٔ اجبر باریس سکنجبین و قرص آن بدون مصطکی و زعفران تجویز شد و چون این ذکر نمودم خواص علاج بحسب وضع کبد بیان میکنیم اگر ورم در حدبهٔ کبد باشد در علاجش آنچه مدر بول باشد مثل سکنجبین و بزوری مانند تخم خیارین و کدو و شیرین افزایند و اگر در مقعر باشد در معالجهٔ او ملینین طبع زیاده کنند و چون ضماد کبد نمایند ترک بضماد از حدبه کنند و اگر ورم در جمیع کبد باشد از هر دو طریق علاج طریقی جامع غرض همه ترکیب دهند تا با علاج ثمره آنست که در ورم دموی مذکور شد و علاج فلغمونی و حمره واحدست الا در حمره اخراج خون زیاده کنند چنانچه در فلغمونی اسهال صفرا زیاده میکنند بعضی متاخرین می نویسند که در ورم صفراوی قدری خون گرفتن نیز جائزست بعد از ان شربتهای سرد و ترش که در ان قبض نبود با شیرهٔ بزور بارده دهند مثلا شیرهٔ خیارین و کاسنی و گل بنفشه هر یک نه ماشه شربت آلو یا تمرهندی چهار توله دهند و غذا با لک و کشنیز سبز که با تمرهندی ترش ساخته باشند یا برنج خورند و از آرد جو و صندل سفید و برگ کاسنی و زرورد و حضض هر یک هفت ماشه بگلاب و سرکه ضماد کنند و اگر ضرورت باشد کافور اندکی با زعفران بیفزایند و در روز ششم نقوع آلو و یا فواکه طبع را بگشایند تا دو سه مرتبه و اگر ورم تحلیل نیابد روز شانزدهم مطبوخ ابلیله شربت ورد کرده دهند و قرص طباشیر کافوری و یا زرشک کافوری و علوجیان سه ماشه با عرق کاسنی نه توله شربت نیلوفر چهار توله بدهند و اگر کاسنی سبز بدست نیاید تخم کاسنی کوفته نیم توله نیم کوفته شب در گلاب و عرق کاسنی و نیلوفر هر یک نه توله خیسانیده صبح صاف نمایند هفت بار مثل [illegible] نیده و یا نقوع زرشک بدهند

علاج ورم جگر بلغمی

اگر ورم در مقعر باشد مطبوخ از تخم کاسنی تخم خطمی پرسیاوشان هر کدام چهار درم بادیان بانشتان تخم کرفس یکدرم مصطکی نیمدرم جوشانیده صاف نموده گلقند کهنه و سکنجبین عسلی هر کدام یک اوقیه مالیده بدهند و نخوداب و شوربای چوزهٔ مرغ با دارچینی و شبت غذا سازند و بادیان حاره چون روغن یاسمین و روغن بید انجیر جایگاه ورم مستغرق دارند و ضماد و استفراغ بکار برند و بادیان اصل السوس هر یک شش ماشه عنب الثعلب چهار ماشه نبات دو توله جوشانیده بدهند و تنقیه بمسهلات مناسب مثل حب ایارج کرده تقویت معده و جگر بجوارشات مقویه و گلقند نمایند و تریاق نیم ماشه و مومیائی نیم ماشه جگر مقوی و نافع است و مسهلات مثل بیخ کرفس بیخ بادیان بیخ اذخر هر یک شش ماشه فقاح اذخر برگ غافث زوفای خشک هر یک چهار ماشه انیسون پودینه غاریقون هر یک سه ماشه مویز منقی ده دانه انجیر زرد سه دانه تربد سفید شش ماشه فطوریون دقیق چهار ماشه جوشانیده صاف نموده شربت بزوری چهار توله حل کرده بدهند و یا سکنجبین شربت شکر سرخ نموده حقنه کنند که اجزای حقنهٔ حاده نیز همین است و اگر از ایارج فیقرا یکدرم و غاریقون نیم درم حب ساخته شب فرو برند و صبح بدرقه مطبوخ نوشند نافع تر باشد و بعده بر قرص افسنتین یا قرص ریوند یا سکنجبین بزوری و ماء الاصول دوام نمایند و از بابونه و اکلیل الملک و گل سرخ و تخم کتان سائیده بگلاب سرشته نیم گرم ضماد نمایند و ایضا مشک و زعفران بروغن سوسن حل کرده بر جگر طلا کردن نیکو ترین طلیهاست و مومیائی نیمدرم و کم و زیاده با قند سیاه پیچیده خوردن و صبر و زنجبیل بر جگر ضماد کردن در ورم بلغمی بعد تنقیه مفید نوشته اند و ایضا خردل با شیر گاو حل کردن و بر ان مداومت نمودن و غذا قبل از تنقیه بجز نخوداب یا نبوباش یا شیرهٔ بادام چیزی نتوان داد و بعده تیهو و دراج با نخود و زیت و مری و زیره و دارچینی پخته بدهند و اگر ورم در حدبه باشد مدرات دهند چون طبیخ انیسون و بادیان و بیخ کاسنی و تخم کرفس و نانخواه با سکنجبین بزوری حار و اگر صرف بادیان تخم کرفس هر یک چهار ماشه در آب کاسنی مروق ده توله جوشانیده دهند نیز مفید بود و دیگر مدرات حار که در معده و جگر مسطور شد استعمال نمایند و جهت تسخین جگر بعد تنقیه باسهال یا ادرار در ورم مقعری و حدبی قرص از گل سرخ و انیسون و تخم کرفس و فقاح اذخر و مصطکی و سنبل و اسارون و ریوند و لک مغسول و قوه و زعفران ساخته بدهند و اگر ورم کبد بلغمی با تپ مزمن و سرفه و ورم پاها در دوا دسار کثیر از رطوبت جگر بود بعد مسهلات و تدابیر معموله برعایت ورم اینها قرص گل صغیر سوده چهار ماشه بگلقند دو توله سرشته بخورانند و عنب الثعلب اصل السوس پرسیاوشان جوشانیده شیرهٔ خار خسک شش ماشه شیرهٔ بادیان چهار ماشه شربت بزوری معتدل دو توله خاکشی چهار ماشه پاشیده بنوشانند و ضماد معمولی کنند روز دوم برای تسکین شیرهٔ اصل السوس شیرهٔ عنب الثعلب شیرهٔ تخم خیارین هر یک چهار ماشه عوض جوشانده دهند باز برای تقویت معده و جگر که بسبب حصول برودت از ازمان مرض هر دو خراب شوند قرص زرشک صغیر چهار ماشه بنوشند ادویهٔ حارهٔ

شش ماشه سرشته همراه عنب الثعلب بادیان زیرهٔ سفید هر یک چهار ماشه زوفای خشک گل بابونه هر یک سه ماشه جوشانیده شربت دیاقوذا یک تولہ داخل کرده بدهند و بجهت آخر روز تکاعی بادآورد و عنب الثعلب هر یک چهار ماشه تخم خربزه شش ماشه جوشانیده گلقند آفتابی دو تولہ بدهند و درین طبیخ که جهت تب مزمن بلغمی و ورم احشا و سوء القنیه مفید است دوام نمایند و غرغرهٔ گل خطمی کشنیز خشک کوکنار هر یک چهار ماشه عنب الثعلب شش ماشه جوشانیده برای ترابیل آرند

اقوال بعض ثقات سویدی گوید که شرب قصب الذریره و پوست بیخ غار بنه قیراط و حب الغار و دار فلفل و روغن بلسان و افسنتین و سنبل هندی و تخم کاکنج و بیخ اذخر در شراب جوشانیده و فرنجمشک و کندر اشرب و ضماد بیخ اذخر و فقاح اذخر و نعناع و مصطکی و فوه الصبغ و تخم کشوث و غافث و اسارون و ضماد برگ غار و تمام صبر که ابخیه و اکلیل الملک هر واحد نافع ورم کبد بارد است شیخ می فرماید که درین مزاج استعمال ملطفات جالیه است و علاجش قریب از علاج سدد و از علاج دبیلات آماده نضج است و ادویهٔ منضجه و مدره و مفتحه و ملطفه معلوم شده و باید که در انها قوت قابضهٔ مقویهٔ عطریه باشد و از ادهان روغن بید انجیر و یاسمین و زنبق داخل کنند و ضمده از انها بسازند و بهترین ضمده آن ضماد فولادیجون و مرهم فیلغریوس و مرهم اصطمخیقون و مرهم زروست و دواء الکرکم و دواء اللک و مانند آن نفع می کند و سیما را درین منفعت عظیم است و قرص سنبل هندی و رومی و از اشربه شربت زوری که یکبار ذریوس و جعده بپخته باشند و از انچه دران نفع میکند خصوصا در انچه قریب بصلابت باشد و ایضاً نفع باوجاع گرده و طحال را شاید دوای معمول بعنصل است باین نسخه بگیرند عنصل مشوی و سوسن آسمانجونی و اسارون و مو و فو و تخم کرفس و انیسون و سنبل الطیب و سلیخه و جندبیدستر و پودینه کوهی و زیره و پودینه نهری و وج و اذخر و عاقرقرحا و دار فلفل و جوز بوا و حماما و فرفیون و تخم خطمی و اسطوخودوس و جعده و سیساليوس و تخم سداب و بادیان و پوست بیخ کبر و زراوند مدحرج و فو و زنجبیل و حب الغار و افیون و بزر البنج و قسط و نانخواه و کرویای سفید هر واحد یکجز و بعسل کف گرفته معجون سازند و استعمال کنند و این دوای معمول ثوم بری همین فعل کند بعینه بگیرند ثوم جبلیا نانخواه سفید و غافث و قسط و زراوند و کاشم و سیساليوس و دار فلفل هر واحد دو درم تخم کرفس و اسارون و مو و فو و کزبره و نانخواه و انجدان سیاه هر واحد پانزده درم برگ سداب خشک و پودینه کوهی و زیره و پودینه نهری و صعتر بری هر واحد ده درم جندبیدستر و بازرد و مر هر واحد دوازده درم این هر سه را بشراب حل کنند و باقی را بسایند و همه را خوب مخلوط سازند بعسل کف گرفته بسرشند و قرشی و بلاسدید و صاحب شفاء الاسقام می نویسند که علاج ورم بارد ملطفات و منضجات و محللات مثل شربت اصول و سکنجبین بزوری و شربت لیمون و روغن بید انجیر است و از قابض که حفظ قوت کند لابد است و در ابتدا ادویهٔ قابضهٔ مقویه و ادویهٔ منضجه و ملینه غالب باشند بهر آنکه در ابتدای اورام بارده استعمال مبردات صرف بخوف تحجر جائز نیست و در انحطاط محللات را قوی کنند و بر محللات صرف اکتفا نکنند بلکه مقویات دران اضافه کنند لیکن ادویهٔ محلله بر قابضهٔ مقویه غالب باشند و در اشربه و ضمده صاحب ورم بارد سنبل و فوه و لک و اسارون و زعفران داخل نمایند مثل این ادویه از مفتحات و مقویات کبد است و مسهل مثل حب ایارج مناسب است یا مطبوخ قرطم بسفائج هر واحد شش درم افتیمون و افسنتین و اصل السوس و خطمی و پرسیاوشان هر واحد چهار درم و تخم خیارین و کاسنی و زرشک و غاریقون و تخم کرفس هر یک دو درم جوشانیده صاف نموده مغز خیارشنبر ده درم شکر یا گلقند یا ترنجبین بست درم ریوند و روغن بادام هر واحد نیم درم یا اندکی زیاده از آن هم بسحقه دهند و اگر درین مطبوخ پانزده درم مویز منقی یا مشمش اضافه کنند احسن و انفع بود و ماء الجبن و آبیکه دران عود و مصطکی جوشانیده باشند بنوشند و اگر مزاج بارد باشد اندک شراب صرف بر نهار بخورند و بعد آنخود آب وقتاً و دراج بدار چینی و زیره بدهند مجوسی گوید که مداوات ورم بارد کبد آنست که قرص افسنتین یا قرص لک یا قرص ریوند با سکنجبین بزوری بدهند و اگر یکی ازین اقراص با آبیکه دران حلبه و بزر کتان و بادیان هر واحد ده درم بیخ اذخر و فقاح اذخر هر واحد پنج درم مویز منقی بست درم انجیر سفید پانزده عدد در دو رطل آب جوشانیده باشند تا یک رطل بماند صاف کرده چهار اوقیه ازان گرفته یکی ازین قرصها یکمثقال و روغن بادام تلخ و روغن بید انجیر هر واحد دو درم بران اندازند نافع تر باشد و این قرص ورم کبد بارد را نافع گل سرخ پنج درم زرشک چهار درم انیسون تخم کرفس کوهی بیخ اذخر و فقاح اذخر و سلیخه و قصب الذریره هر واحد سه درم مصطکی و سنبل و دارشیشعان و اسارون و ریوند چینی و فوه و عیدان الکرم و لک منقی هر واحد دو درم و زعفران هر واحد یک نیم درم باریک

نسخهٔ دوای عنصل

نسخهٔ دوای ثوم

نسخهٔ قرص

سائیده بآب بادیان سرشته بوزن یک مثقال قرص سازند و آن قرص نیز مفید انیسون و تخم کرفس و نانخواه و افسنتین هر واحد سه درم فوه عیدان و لک مقشّی هر واحد دو درم ریوند چینی و مصطکی و سنبل الطیب هر واحد یکنیم درم عصارهٔ غافث و زعفران هر واحد درم همه را باریک سائیده با شراب سرشته هر قرصے بوزن درم تا مثقال ساخته استعمال نمایند اگر ورم بارد رخو باشد باید که آب ماء الاصول بدهند پوست بیخ کرفس پوست بیخ بادیان هر واحد ده درم بادیان تخم کرفس انیسون هر واحد چهار درم بیخ اذخر و فقاح اذخر و ششش غافث و کما ذریوس و کما فیطوس و شکاعی و بادآورد هر واحد پنج درم مصطکی و سنبل الطیب و اسارون هر واحد یکنیم درم فوه عیدان و لک مقشّی و سلیخه و عیدان بلسان هر واحد یکنیم درم مویز منقّی بست درم انجیر سفید ده عدد همه را در چهار رطل آب بجوشانند تا بیک نیم رطل برسد و از آن چهار اوقیه صاف نموده دواء الکرکم یک مثقال و روغن بادام تلخ یک درم در آن حل کرده بنوشند و اگر ورم رخو در جانب مقعر کبد باشد در آن روغن بید انجیر و حب روغن بادام تلخ کنند تا اسهال طبیعت نماید و تضمید کبد با ضماده نسخه بخفقه نمایند و آن ضماد ورم رخو کبد را مفید سرگین ماده گاو و پشکل بز هر واحد شش درم تخم کرفس و انیسون و نانخواه و فرو دانا و موم سفید هر واحد چهار درم بیخ اذخر و فقاح اذخر و صبر سقوطری و علک البطم و راتینج هر واحد سه درم ناردین اقریطی و سنبل الطیب و مصطکی و زعفران هر واحد دو درم بورهٔ ارمنی و نطرون هر واحد یکنیم درم موم را با روغن ناردین یا روغن قسط گداخته علک و راتینج در آن حل کنند و بر آن ادویه خوب آمیخته و بر کبد ضماد کنند و ایضاً بضماد مصطیخقون ضماد او یا سغربیطون تضمید نمایند و غذا نخود آب بزیت مغسول یا تیهو یا دراج معمول اسفیدباج یا طیهوج زیرباج و مری و دار چینی و زیره سازند و از بقول شبث و بادرنجبویه و سداب و کرفس اجازت دهند و از جمیع فواکه و البان و حبوب منع کنند مگر مویز شیرین و انجیر اندک دهند و بار اصل و حندیقون و شیر شتر خود گاه گاه جوارش شکر و جوارش عنبر بقدر حاجت بدهند جرجانی گوید که اول استفراغ ماده باین ترتیب نماید که ایارج فیقرا درم غاریقون درم حب ساخته در شب وقت خواب بخورند و بخسبند و صبح آن مطبوخ بنوشند هلیله سیاه و هلیله کابلی هر یک ده درم بیخ کرفس بیخ بادیان هر یک سه درم غافث چهار درم افسنتین پنج درم تخم کشوث سه درم انیسون دو درم بسفایج نیم کوفته پنج درم ریوند چینی نیم مثقال مویز منقی بست درم همه را با آب بجوشانند صاف نموده بست درم قند فانیذ و سی درم ترنجبین در آن حل کنند و باز صاف نموده بنوشند و این قرص نافع است نسخه آن همان قرص دو درم است که در قول مجوسی گذشت و اگر ورم در جانب محدب بود ماء الاصول بروغن بادام تلخ و شیرین دهند و اگر در جانب مقعر بود مطبوخ افسنتین با روغن بید انجیر بدهند تا طبع نرم کند و باقی علاج از آنچه در تتمه در علاج سوء مزاج بارد جگر گذشت معمول دارد گوید که هر صباح جلاب از اصل السوس و عنب الثعلب هر واحد سه درم بادیان دو درم و شکر سفید ده درم بدهند و غذا مزورهٔ ماش نخود و مغز بادام سازند و استفراغ بدن بحقنهٔ حاره که در باب قولنج بیاید باید کرد و یا گیرند سنا پنج درم و بادیان و انیسون هر واحد سه درم و شکر سفید ده درم جوشانیده صاف نموده معجون خیارشنبر پنج مثقال تا هفت مثقال مالیده سحرگاه بنوشند و غذا در آخر روز مزورهٔ نخود و مغز قرطم دهند و یا کیسان خورانند اگر قوت ضعیف باشد بعد از آن تسخین و تجفیف سعد و بمعاجین و اقراص حاره باید کنند و اطریفلات و جلنجبین بخورانند مجندی گوید که هر صبح آبیکه در آن حلبه و تخم کتان و بادیان و بیخ اذخر و مویز منقی جوشانیده باشند روغن بادام تلخ داخل کرده بنوشند بعده تسخین و تجفیف کبد بمعاجین مثل اثاناسیا و دواء المسک تلخ بعصارهٔ کرفس نمایند و اگر ورم بسیار رخو باشد ماء الاصول بیک مثقال دواء الکرکم و روغن بادام تلخ بدهند و اگر حاجت باخراج ماده افتد معجون خیارشنبر هفت مثقال در ماء الاصول حل کرده بنوشانند و جوارشات دهند بعضی می نویسند که در ورم بلغمی اگر در مقعر بود اول طبع بحقنهٔ حادّه علوی خان بکشایند و اگر کاره باشد جهت نضج و تحلیل ورم این مطبوخ دهند پوست بیخ کاسنی و بادیان هر یک نه ماشه اذخر انیسون افسنتین هر یک سه ماشه عنب الثعلب یکتوله مویز منقی دو توله گلقند چهار توله و غذا نخود آب بچه مرغ و یا نخود ماش مسلم تا روز هفتم و روز هشتم حب غاریقون علوی خان نه ماشه و مطبوخ افسنتین بدین تنقیه کنند و روز نهم مطبوخ سابق با اضافهٔ شربت افسنتین سه توله عوض گلقند حرف نه ماشه پاشیده دهند و بعد از تنقیه قرص ریوند سه ماشه و یا افسنتین در دواء المسک و یا دواء الکرکم نه ماشه با عرق افسنتین دهند و در ورم حدبی ماء الاصول پوست بیخ بادیان و اصل السوس و

[illegible] ۱۱/۱۱ اصول

[illegible]

[illegible]

پوست بیخ کاسنی اذخر هر یک نه ماشه سنبل افسنتین بیخ کرفس هر یک هفت ماشه انیسون تخم کشوث هر یک چهار ماشه تخم خربزه تخم قرطم هر یک یکتوله با شربت اصول علوبیخان چهار توله سه چهار روز داده روز پنجم برای ادرار تلیین ریوند چینی نه ماشه مویز منقی دو توله خیارشنبر ترنجبین هر یک هفت توله شربت دینار چهار توله روغن بادام هفت ماشه بیفزایند و روز ششم قرص زرشک ریوندی علوبیخان سه ماشه در شربت کشوث یکنیم توله آنچه با شیره بادیان و قرطم و تخم خربزه هر یک نه ماشه و انیسون هفت ماشه و الایچی کلان پنج عدد و شربت بزوری چهار توله تودری نه ماشه بدهند. و غذا نان تنوری با شوربای کبک و گنجشک و روز هفتم حب ریوند سید اسماعیل خورانند و صبح مسهل دهند همین نسخه سه چهار روز عمل آرند و اگر اندکی از ورم باقی ماند این ضماد سازند سنبل الطیب اذخر تخم مویز دارچینی هر یک هفت ماشه و این دوا دهند قرص افسنتین ریوندی علوبیخان سه ماشه در شربت فنطوریون یکتوله و عرق بادیان و بادرنجبویه هر یک چهار و نیم توله شربت کشوث دو توله و هر روز عرق یکنیم یکنیم توله و شربت یکتوله اضافه نمایند تا یک هفته و بعده هر روز بجا نهند و غذا بدستور دهند و چون از ورم کهنه گردد منجر باستسقا می گشته بهلاکت می انجامد طبری نوشته در ورم رخو والاستفراغ با این حقنه نمایند بابونه اکلیل الملک شیح قیصوم برگ رز [illegible] خار خسک برگ نمام هر واحد کف پرسیاوشان و سادوران برگ بنفشه هر واحد حفنه قرطم بزر کتان حلبه تخم شبت برگ سداب هر واحد ده درم سبوس گندم خطمی هر واحد کف کبیر این هر دو در صره بسته و جو مقشر کوفته کف کبیر همه را بپزند تا مهرا شود و ثلث سوخته گردد پس صاف نموده هشتاد درم ازین گرفته در باون اندازند و بران سه درم روغن سداب و سه درم روغن خروع و یکدرم روغن ناردین و یکدرم روغن قسط و نمک سرخ سوده بجز ریخته دو دانگ بریزند و همه را در باون حل کنند و نیمگرم کرده بر نهار حقنه کنند و بعد سه ساعت طعام بخورند با این طباهجه بگیرند سینه قنابر بریان کوفته زیت بپزند و اندک آب بران ریزند و اندک بیخ گشنیز نانخواه در آن انداخته بخورند و بران اندکی شراب کهنه بنوشند و اگر تا نضج طعام صبر کرده بنوشند بهتر است و اگر بشیرینی میل طبع باشد بجز عسل کف گرفته اندک پسته و مغز بطم و اندک نارمشک انداخته بدل شیرینی بخورند و از آن کثرت نمایند و تا سه روز رخصت داده هر روز ده درم جلنجبین عسلی بدهند و غذا بدستور دهند و اگر قنابر یافته نشود لحم دیگر طیور صغار یا قلیه محرقه گوشت حمل صغیر بدهند و در شکستن مرض جلی بران باک نیست و بعد سه روز اعاده حقنه مذکور کنند و در ایام رخصت امر بریاضت و دخول حمام نمایند و چون سه بار حقنه کردند تضمید نمایند و باین ضماد کنند قصب الذریره دو درم مصطکی دو ثلث درم سنبل نیم درم صبر درم موم دو درم سائیده و موم در روغن ناردین گداخته آمیخته نیکو بهم زنند و بر پارچه طلا کرده بجگر بندند و چون ورم کبد رطوبی سوداوی بهیج یا با وجهی گردد و یقین کنند که ورم ابتدا بتحلیل نموده و در معالجه اکتفا باستعمال جگر گرگ زیاده نمایند و در وزن غذا می افزایند و براقل ما یمکن بدان اقتصار کنند و اگر با این ورم در بعض اوقات التهاب بود و قوت او مساعدت کند فصد باسلیق باک نیست که فصد این رطوبات حاصل در کبد را اخراج صالح خارج می کند و از کبد تخفیف می یابد و دیدم که ابو ماهر فصد صاحب ورم رخو کبد نیکو دیگر چون در قاروره رسوب شبیه بنزاق سپید و حجم ورم صغیر بشد و قوت علیل صلاح می یافت و خواب و اغلب آن اعراض سیکرد پس فصد می نمود و صحت از فصد درین حال واقع بشد لیکن واجب است که فصد در غایت حذر از خطا درین حال بود چه اگر در آن خطا کند خیانت عظیم بر مریض کرده باشند و اگر تحلل ورم مشکل گردد این قرص سکنجبین عسلی بدهند و ابو ماهر سکنجبین شربت سیب ساده خوشبو مضاف میکرد و نسخه قرص اینست ریوند یکنیم درم گل سرخ دو درم عصقولوقندریون یکنیم درم تخم کشوث سه درم اسارون یکدرم فاقله صغار دو ثلث درم دارچینی دو ثلث درم زوفای خشک دو درم تخم کرفس انیسون بادیان هر واحد یکدرم و دو ثلث مصطکی دو درم زعفران یکنیم دانگ سائیده در آب بهی سرشته هر قرصی بوزن دو درم ساخته در سایه خشک کنند و هر روز یک قرص با پانزده درم سکنجبین و شربت سیب بخورند و اگر از نوشیدن شراب مانع نباشد مفید بود

علاج ورم جگر سوداوی

قرص زرشک با مطبوخ گاوزبان و بادیان و حشیش غافث و گلقند بدهند و یا دواء الکرکم با مطبوخ بیخ کرفس بیخ بادیان هر کدام دو درم بیخ اذخر قسط هر کدام دو دو دانگ افسنتین سه درم غافث پنج کبیر هر کدام نیم درم حلبه یکدرم مویز منقی بیست درم اکلیل الملک یک مثقال جوشانیده صاف نموده یکمثقال

روغن بادام تلخ داخل کرده دهند و از معاجین تریاق اربعه و اثاناسیا بغایت سودمند است و طبیخ زوفا در انجا که حرارت نباشد عجیب النفع است و تخم کاسنی کوفته شاهتره قصب الذریره هر یک شش ماشه اصل السوس عنب الثعلب سنبل الطیب هر یک چهار ماشه جوشانیده شربت بزوری معتدل دو توله داخل کرده نیز در مزاج بارد نافع است و کذا بادیان تخم کاسنی تخم کرفس گاوزبان جوشانیده نبات داخل کرده بدهند و در مزاج حار تخم کاسنی گل سرخ مویز منقی شاهتره عناب گل نیلوفر در عرق بادیان جوشانیده نبات سفید داخل کرده دهند و بهترین درم مرهمی که از چربی مرغ و مغز ساق گاو و سپستان ساخته باشند ضماد نمایند و دیگر ضمادها و مراهم ملین صلابت مثل آرد حلبه و تخم کرنب و انجیر و مقل و اشق و اکلیل و سداب و سنبل الطیب و موم و روغن حلبه بدستور مقرر باهم سرشته بر جگر ضماد کنند و باشیای خوشبو قابض مثل گل سرخ و صندل و سنبل تقویت دهند و بعد نرمی صلابت و نضج ماده بماء الاصول و سکنجبین بزوری و عنصلی تنقیه ماده نمایند مطبوخی از افتیمون و سنا و بادرنجبویه و اصل السوس و گاوزبان و تخم کاسنی ساخته باشند بشکر شیرین کرده بدهند و معجون نجاح تنها و همراه همین مطبوخ نیز سودمند است و باشد که بقصد حاجت آید و نفع او بسرعت ظاهر گردد و بعد از تنقیه دواء الکرکم و اثاناسیا و قرص مقل و قرص زرشک کبیر دهند و انجا که در مزاج حرارت باشد در دوا و غذا مراعات وی ضرور است و تربید الورد شش ماشه همراه شیرخشت چهار دام و تمر هندی شش ماشه بصورت عدم حرارت و صلابت جگر معمول است و اگر صلابت کبد و معده با سرفه و تپ بود اصل السوس عنب الثعلب گاوزبان تخم خطمی تخم کاسنی پوست بیخ کاسنی هر یک شش ماشه در آب کاسنی سبز مروق جوشانیده صبح خام مالیده گلقند سه توله داخل کرده بدهند و ضماد از مصطکی سه ماشه سعد کوفی گل بابونه عنب الثعلب هر یک چهار ماشه کوفته بیخته مغز فلوس خیار شنبر شش ماشه روغن گل توله انجیر سرشته نمایند و اگر بعد مسهلات تپ و درد جگر اندکی صلابت و رنگ چهره زرد بود قرص طباشیر زرشکی با ریوند چهار ماشه خورده شیره خیارین شش ماشه شیره تخم خرپزه شش ماشه نبات یکتوله نوشند و اگر ورم سوداوی با تپ مزمن و تیرگی رنگ چهره از اغذیه ناموافقه و از سموم و اسباب مختلفه سفر جنوب باشد مویز منقی ده دانه خیارین کوفته شش ماشه عنب الثعلب شش ماشه جوشانیده شربت بنفشه دو توله خاکشی پنج ماشه بدهند با گل سرخ چهار ماشه گل بنفشه تخم کاسنی شاهتره هر یک شش ماشه در جوشانده افزایند و گلقند دو توله بجای شربت کنند غذا دال مونگ بعده تخم خطمی شش ماشه گل سرخ چهار ماشه و دیگر اجزای مسهله افزوده مسهل دهند با عنب الثعلب خطمی گاوزبان هر یک شش ماشه جوشانیده شیره خیارین شش ماشه شربت بنفشه دو توله خاکشی پنج ماشه دهند و بعد مسهل سوم عنب الثعلب شش ماشه بهدانه سه ماشه جوشانیده نبات یکتوله بالنگو پاشیده بدهند بعده شیره عنب الثعلب شش ماشه در عرق بادیان ده توله کشیده نبات یکتوله داخل کرده دهند و اگر صلابت معده و کبد باندک تهیج چهره باشد بعد مسهلات معمولی و بیدالورد چهار ماشه خورده شیر شتر از چهار توله شروع کرده تا پاو سیر تدریج افزایند تا چهل روز استعمال نمایند و یا و بیدالورد پنج ماشه شربت بزوری دو توله عرق عنب الثعلب ده توله بدهند اگر فائده نشود شیر شتر همراه دواء الکرکم دهند و اگر گرمی کند یک دو روز موقوف دارند باز تنها دواء الکرکم چهار ماشه همراه شربت بزوری و عرقیات بدهند و ضمادات معمولی بکار برند و اگر در حملات عمل مسهلها خوب نشود و صلابت مانع عمل آن گردد و تپ پیدا شود اول گلقند دو توله سکنجبین یکتوله سرشته بخورند و تخم کاسنی کوفته شاهتره هر یک شش ماشه مویز منقی ده دانه بعرق شاهتره ده توله جوشانیده شربت بزوری دو توله خاکشی پنج ماشه بنوشند باز قرص گل صغیر چهار ماشه سوده عوض گلقند و سکنجبین و شیره مغز تخم هندوانه شش ماشه شیره تخم خرپزه شش ماشه افزایند باز اگر اسهال باشد طباشیر یکماشه سوده در شربت انار شیرین یکتوله سرشته همراه شیره خرفه شیره مغز تخم هندوانه هر یک شش ماشه شربت به دو توله زهر مهره سوده یکماشه بدهند **اقوال حکما** سوید می تسوید نموده که شربت افسنتین بعسل قوام کرده و خمر که در ان افسنتین تر کرده باشند برای صلابت کبد مجرب من است و غافث و عصارۂ افسنتین و اسقولوقندریون و اشق بسرکه و طباشیر با آب کاسنی و اذخر و اسارون و زوفا و عنب الثعلب و مصطکی و روغن بلسان حل کرده و کذا شرب عصارۂ غافث و عود چون هر روز یکدرم تا بست روز متواتر بخورند و پوست بیخ شجر غار و پوست بیخ بان یک درم بسرکه ممزوج و کذا اکل طباشیر و زراوند و سکنجبین عنصلی خوردن و تخم کاسنی و اشق با سکنجبین و عصارۂ خلاف و عصارۂ برگ صفصاف و کذا شرب و ضماد جوزبوا و طراثیث و تخم فنجنکشت و حب البان و ثمام و لادن و آب کبر تری و بابونه و اشق و عذبه و افسنتین

هر واحد نافع صلابت جگر ست بو علی نوشته که از ورم صلب کبد مستقر و مستحکم احدی صحت نمی یابد مگر آنکه علاجش در ابتدای آن کرده شود و قانون علاج او آنست که بعد تنقیهٔ بدن از اخلاط غلیظه با دویه مرکب از عقاقیر که در ان تلیین معتدل و تحلیل و تلطیف و اسخان معتدل و تفتیح سده غالب تر از تلیین و تقویت و قبض و عطریت بقدر محتاج الیه کمتر از انچه معاوق هر دو غرض دیگر باشد باید کرد و اکثر چنین ادویه تلخی غالب و قبض اندک می باشد و این ادویه بطور مشروبات و اضمده و نطولات استعمال کنند و باید که اگر قبض طبع باشد تلیین با شیافهای خفیفه و حقنهٔ لینه نمایند و این فعل بسبب [illegible] و بزر کتان و علک البطم با وجود نفع آنها بورم می کنند و واجب ست که بر اسهال با شیافهای شدید الحرارة اقدام ننمایند که الم پیدا کند و اذیت افزاید و باید که تقرب بر جانب سرت کنند که آن معین تر بر تحلیل اوست اما ادویهٔ مفرده که نافع این مرض علیقوره و مخها و شحوم معتدل مائل بحرارت ست و در آخر حلبه اندک تلیین با تحلیل ست و قسط شدید المنفعت بود چون از ان نیم درم با مثقال بطلا ممزوج یا شراب بخورند نفع بین کند و نفع می کند آشامیدن روغن ناردین یا روغن بلسان یا روغن قسط با آنکه در ان سداب و شبث جوشانیده باشند و شربتی از روغن ناردین چهار درم بود و این را یک هفته استعمال کنند که نفع عظیم بخشند و از انچه نفع می کند آب عصارهٔ شیخ رطب ست اگر چند روز استعمال نمایند و کذالک تخم فنجنگشت یکدرم در بعض اشربه و غافث یکدرم با آب کرفس یا بادیان یا کاسنی و بادرنگ خشک یک مثقال و طبیخ ترمس و گاهی در ان سنبل تا نیم درم یا فلفل کمتر از ان داخل سازند و بادام تلخ و شراب بیخ [illegible] نافع و پوست بیخ کبر و حب الغار و بیخ فوه و بیخ لوف و نخود سیاه و جعده و کمادریوس و کرات سفید و از ادویهٔ مرکبه نافع آن این قرص مقل ست گل سرخ ده درم سنبل الطیب دو درم زعفران مرکی مصطکی هر واحد یکدرم قسط بادام تلخ هر واحد یکنیم درم مقل سه درم ادویه را بسایند و مقل را در شراب حل کرده بیامیزند و قرص سازند شربتی سه درم بجای آب حل یا طبیخ [illegible] اگر حرارت باشد با آب لبلاب و کاسنی و ایضا دوای [illegible] مجرب ست و نافع بجهت آنکه در ان از اقسام ادویهٔ نافع این مرض بشرائط مذکوره ست و نسخهٔ او اینست بگیرند کمافیطوس و فراسیون و تخم کرفس کوهی و فطیانا و تخم فنجنگشت و [illegible] و خردل و تخم خیار و اسقولوقندریون و بیخ جاوشیر و تخم [illegible] و فوه الصبغ و تخم کرنب و ساذج و فلفل و سنبل هندی و قسط و تخم کرفس بستانی و تخم جرجیر و بقلهٔ یهودی و جعده و افیون و غافث و حب [illegible] مساوی سحق و منخل سرشند شربتی از ان [illegible] بشراب عسل بقدر دو [illegible] و از انچه نفع می کند از ادویهٔ الکرکم ست و اثاناسیا و تریاق اربعه و [illegible] همه نافع اند و از مرکبات ضعیف در ان دواء [illegible] ست که در باب دبیله ذکر یابد و مطلق ادویه که در علاج ورم یاد کرده شد و چون هر روز قرص [illegible] تا یک هفته با آب بخورند [illegible] درم شروع کنند نافع بود و اگر قدری آب جمع شود قرص [illegible] بتدریج از ثلث درم تا یکدرم استعمال نمایند و جهد کنند که این در اسهال آنرا ابتلا نسازد و هیجان سده نماید و از اشربه که بطریق مطبوخ نوشند آبست قسط و شاخ نانخواه و حلبه و مویز جوشانیده بوزن چهار اوقیه با یک اوقیه روغن بادام یا روغن جوز تازه بدهند یا مطبوخ [illegible] و افسنتین و اکلیل الملک و مویز و انجیر یا مطبوخ [illegible] و افسنتین و سداب و نقاع اذخر و مویز و حلبه یا مطبوخ ترمس و قسط و افسنتین بروغن بید انجیر و از ضمادهای جیده برای این آنست که [illegible] یا [illegible] مطبوخ شراب [illegible] ضماد کنند یا سنبل بروغن [illegible] یا فراسیون [illegible] مطبوخ با ضماد از آرد حلبه و انجیر و سداب و اکلیل الملک و نطرون یا بگیرند اشق صد درم مقل بست و پنجدرم زعفران دوازده درم همه را سائیده بقیروطی موم و روغن حنا [illegible] بیامیزند یا ضماد از آرد حلبه و [illegible] و کبریت [illegible] و سداب و از تدبیر جیده آنست که چون استعمال مشروبات و ضماد کرده [illegible] بعد از ان ادویه که قوی تر در تلطیف و تحلیل باشند استعمال کنند و لزوم [illegible] نطرون و کبریت زرد [illegible] هفت روز نمایند بعد از ان طلا بخردل [illegible] استعمال کنند بعده مریض را [illegible] آورند و اگر ورم [illegible] کنند [illegible] سفیده استعمال نمایند و چون ورم سرطان گردد امید صحت کمتر بود و چیزی که نفع کند دوای [illegible] ست که در قرابادین مسطور ست و اما اغذیه آنچه سریع الهضم باشد مثل زردهٔ بیضه نیم برشت و مثل کشک شعیر و غذای صاحب سده کبد شراب رقیق اندک جید ست و از گوشت اجتناب کنند ابو سهل گوید که هرگاه در کبد ورم سوداوی حادث شود باید که در ابتدا اضمادات ملینه بعد از ان آنچه ملطف و جالی و مفتح باشد

استعمال نمایند مثل افسنتین وحب البان واسارون وسنبل هندی ورومی وزعفران ومصطکی وحب الفقد وبیخ فوه وبیخ فاوانیا وعصارهٔ غافث وروغن سنبل و
روغن مصطکی وبیخ قنطوریون دقیق وبیخ بارتنگ وبرگ او وتخم او وپوست بیخ فار ومطبوخ ترمس تلخ وجعده وریوند چینی ولک وکمادریوس وغاریقون و
بعضے ازین ادویه از خارج وبعض آن از داخل استعمال کنند واز ادویهٔ مرکبه دواء اللک ودواء الکرکم واثاناسیاست واما ادویه که برای تلیین صلابت از
خارج نهند مقل واشق ومخ وشحوم اند چون بااین ادویه مدر بول مثل دوقو وتخم کرفس وبادیان وفطراسالیون وکرفس رومی وانیسون وسیسالیوس بیامیزند
واز ادویهٔ مقوی مثل شگوفهٔ انگور وگل سرخ وسنبل وروغن مصطکی وروغن سفرجل داخل کنند ابن عباس گوید که اگر ورم حادث در کبد ورم سوداوی یعنی
صلب باشد باید که این مطبوخ زوفا دهند حلبه ده درم تخم کتان هفت درم پرسیاوشان واصل السوس هر واحد پنجدرم تخم خطمی وخبازی هر واحد چهار درم
انجیر سفید ده عدد زوفای خشک سه درم مویز منقی بیست درم همه را در سه رطل آب بجوشانند تا بیک رطل آید صاف نموده چهل درم ازان با یکنیم درم روغن بیدانجیر
وبمثل آن روغن بادام تلخ نیمگرم بنوشند که عجیب النفع ست واگر درانجا حرارت بغیر تپ باشد صاحب این علت را با انگبین سکنجبین ساخته بقدر
حاجت باندکی دواء اللک یا دبید الورد ومانند آن بدهند واگر تپ نباشد شیر شتر که علف او از بادیان وکرفس وقیصوم در اول روز نمایند ودر آخر آن
آرد جو وتخم کرفس وبادیان آمیخته بخورانند وتا ده روز عمل آرند بعد ازان یک رطل شیر ازان بگیرند وبا دو مثقال گلکلانج ویا هلیلهٔ کابلی وسیاه
هر واحد چهار درم تخم کرفس انیسون بادیان هر واحد یکدرم باریک سائیده سه درم ازان با شیر مذکور بدهند وتضمید کبد بااین ضماد نمایند حلبه تخم کتان
هر کدام نه درم میعه سائله پنجدرم موم سفید شش درم پیه بط وماکیان هر واحد هفت درم روغن ناردین بیست درم پیه وموم ومیعه را با روغن بگدازند
وادویه دیگر باان آمیخته بر جگر ضماد نمایند واگر با ورم صلب حرارت باشد تضمید بضمادی نمایند که دران بابونه واکلیل الملک هر واحد یک جزو بنفشهٔ خشک
دو جزو حلبه تخم کتان هر واحد نیم جزو مصطکی ربع جزو همه را باریک سائیده در روغن بنفشه وموم حل کرده ضماد نمایند واین ضماد نیز صلابت کبد را نافع ست
صبر دو درم ومیعه وزعفران وسیسالیوس وبیخ سوسن ولادن وقردمانا وحماما هر واحد پنجدرم حب بلسان وعود بلسان وافسنتین وقسط هر واحد دو درم
ونیم اکلیل الملک وبابونه وحلبه هر واحد سه درم کندر هفت درم موم نیم رطل بروغن بنفشه یک رطل وروغن ناردین ربع رطل شحم اردک وگوساله هر واحد
نیم رطل گداخته ادویه دیگر کوفته بیخته آمیزند وبر کبد ضماد نمایند سعید اسمعیل ویوسف گویند که آماس صلب که در جگر افتد علاج کمتر پذیرد وخاصة
که کهنه گردد واگر زود دریابند امیدوار شفا از کهنه باشد لیکن بدشواری علاج پذیرد وقانون علاج او آنست که اگر در بدن خلطی ردی باشد آنرا
بحقنهٔ لین معتدل واشربهٔ مرققه کم کنند چون لعاب تخم کتان وطبیخ حلبه که مرقق ومنضج وملین ست بگیرند ده درم حلبه در ده استار آب بپزند تا ثلث بماند
صاف کرده سه درم روغن بیدانجیر داخل کرده بدهند ویوحنا ابن سرافیون می گوید که این طبیخ سخت نافع ست مویز منقی سی درم انجیر خشک بیست عدد عناب بیست عدد
بیخ کرفس سه درم بادیان انیسون هر یک دو درم حلبه حساک هر یک ده درم همه را علی الرسم بپزند وصاف نموده سه درم روغن بیدانجیر ودو درم
روغن بادام انداخته بنوشند وبعد ازان حبی سازند از ایارج فیقرا وغاریقون وعصارهٔ غافث ونمک هندی وانیسون وبا آب عنب الثعلب
وآب کاسنی بخورند وعلک البطم طبع را نرم کند وطبیخ تخم کتان ولعاب آن منضج ست وملین وچلغوزه درین علت سودمند ست وپیه بط وپیه ماکیان
ومغز ساق گاو خوردن ودر ضمادات بکار داشتن ملین ومنضج ست وبرگ بارتنگ خشک کرده وبیخ او وآب کرفس وآب کاسنی وآب بادیان سود دارد
وحلتیت نافع ست ونخود وآب ازنخود سیاه نافع واز ادویهٔ مرکب معجون گل ومعجون لک نافع ست ونسخه معجون گل در قرابادین ست بقدر نیم مثقال از آن
با طبیخ زوفا بدهند ونسخه طبیخ زوفا در قول ابن عباس مسطور شد وکذا طریق شیر شتر لیکن شکر هفت درم با شیر افزوده اند مصنف حاوی صغیر میگوید
که در ورم سوداوی یابس هر صباح جلاب از بادیان وتخم کاسنی وتخم کرفس هر واحد سه درم وشکر سفید وترنجبین هر واحد ده درم بنوشند وغذا مزوره
از زیرباج سبزها بتلیین طبیعت بمطبوخ افتیمون یا حب او ویا بگیرند سنا هفت درم بادرنجبویه اصل السوس تخم کاسنی بادیان هر واحد سه درم همه را با شکر سرخ
پانزده درم بجوشانند وصاف کرده معجون نجاح هفت مثقال دران انداخته سحرگاه بنوشند اگر زمانه حار باشد وبعد طلوع آفتاب اگر بارد با

و در آخر روز غذا نخود آب و مغز قرطم خورند و اگر مریض ضعیف بود باکیان بدهند و بعد از آن سکنجبین بزوری ده درم بقرص زرشک کبیر یک مثقال دهند یا گیرند سکنجبین عنصلی ده درم بقرص لک یک مثقال یا دواء الکرکم بدهند یا گیرند آب بادیان و آب کاسنی و شکر سفید هر واحد ده درم و صبح بنوشند و تضمید کبد باین ضماد کنند حلبه تخم کتان موم سپید رطل روغن بنفشه هر واحد ده درم کندر هفت درم اکلیل الملک بابونه هر واحد یک کف لادن حماما هر واحد سه درم کوفتنی را کوفته و گداختنی را گداخته بروغن بنفشه آمیزند صاحب مغنی گوید که علاج ورم سوداوی بدواء الملک و ماء الجبن با سکنجبین کنند و غذا اسفیدباجات بلحوم جیده الکیموس مثل تیهو و تیتر و اندک شراب بیاشامند و استفراغ فضول بمنضجات سوداء نمایند بعض متأخرین می نویسند اگر مریض قوی جثه و جوان باشد اول رگ باسلیق از جانب مخالف زنند و بحقنه منضج سوداء طبع را بگشایند و بفاصله سه چهار روز رگ اسیلم از جانب موافق کشایند و از شحم بط و مرغ و اوز و مغز قلم گاو و پیه بز ماشه و سنبل الطیب و اظفار الطیب و اکلیل الملک و اشق و مقل هر یک چهار ماشه موم زرد سه توله روغن گل و بادام تلخ هر یک سه و نیم توله قیروطی ساخته استعمال کنند و چون اندک نرم شود ماء الجبن بمعجون نجاح و حب لاجورد و سفوف آن بمطبوخ افتیمون غاریقونی علوی خان بدهند و بعد از آن اگر اندک باقی ماند شیر شتر با دواء الکرکم کبیر و کلکلانج فیروزی و سفوف سکبینج دهند طبری گفته که نظر کنند بسوی قوت علیل و سن و مزاج او و وقت سال و عادت و صناعت که اینها را نیز در معالجه مدخل است پس اگر فصد جائز بود فصد باسلیق نمایند چون احتیاج بفصد باشد و غذا زیرباجات متخذ چوزه مرغ و کبک و دراج و مانند آن دهند و سرکه بسیار نشود و ضرور است سکنجبین که بشکر سفید خورانند و از لحم بقر و لحم صید و مانند آن و از شیر و البان غلیظ و سموک و طیور آب و از جمیع فواکه منع کنند مگر از انار شیرین یا سیب و تضمید کبد او باین ضماد نمایند پوست بیخ کرفس پوست بیخ بادیان هر واحد پنج درم گل سرخ سه درم اقلیلو قنطوریون و جعده هر واحد پنج درم صعتر یک درم همه را بسایند و در شراب عنصل بیامیزند اگر قاروره و مزاج او بسبب اعتدال تنها باشد و بر کبد ضماد نمایند و اگر در قاروره حدت و در نبض سرعت بود در آب کاسنی و آب کشنیز تر آمیخته ضماد کنند و اگر احتیاج استفراغ باشد و آن ممکن بود باین مطبوخ نمایند هلیله سیاه ده درم بلیله آمله هر واحد پنج درم افسنتین رومی و افتیمون هر واحد چهار درم گل سرخ و کشوث و تخم کاسنی هر واحد هفت درم و قنطوریون دقیق و کمافیطوس و کمادریوس و برگ لوف جعده هر واحد سه درم همه را یک شب در طبیخ بخیسانند و صاف کرده مقدار احتمال از آن بگیرند و هفت درم فلوس خیار شنبر در آن بالیده صاف نمایند و از این مطبوخ و شربت ریباس بنوشند چون از استعمال او مانعی نباشد و بعد از این بروغن سفرجل و روغن سوسن تمرید نمایند و ابو ماهر در ورم کبد صلب بعد از روغن استعمال [illegible] پوست سفرجل شیرین یک عدد و برگ سعتر هم مثل او دو فوفل صحیح پس آب کشنیز تر دو رطل بر آن ریزند و در آب او مذکور و برگ سعتر بپزند و کوفته فوفل کوفته [illegible] اندازند بعده روغن خیری خالص بیست درم بر آن اندازند و یک شبانه روز بگذارند و در هر دو سه ساعت یکبار حرکت دهند و روز دیگر در دیگ سنگین [illegible] که در آن آب [illegible] بجوشانند تا آب کشنیز فانی گردد پس روغن را صاف کنند و قدری [illegible] بر آن نمایند و گاهی از این [illegible] استعمال سکنجبین بزوری و عنصلی و سفرجلی است هر واحد [illegible] مطبوخ باصول [illegible] اگر مانعی از استعمال آن نباشد و اگر [illegible] صاحب این مرض [illegible] آب [illegible] و شرب [illegible] و [illegible] با اینها و جلوس در اینها

علاج ورم عضلات

علاج بحسب ماده مثل سائر اورام [illegible] باشد لیکن از علاج ورم جگر [illegible] است [illegible] بر ردع ماده اولی در تحلیل آن [illegible] قوی بعد [illegible] و ورم [illegible] ضماد [illegible] کنند و [illegible] مجملا صرف ضماد کنند و خوف انحلال قوت نمایند چنانکه در ورم کبد میکنند و در [illegible] روغن [illegible] حالت حدت قاروره [illegible] زیاده کنند [illegible] ضماد [illegible] علاج اورام [illegible] علاج ورم [illegible] گاهی در ورم

عضلات و اسهال رطوبی و عدم اسهال و مواد نزلی منضج باین ادویه سید هند اصل السوس پرسیاوشان سنبل الطیب بیخ سوسن بادرنجبویه غافث تخم خربزه تخم خیار بدهند شربت بزوری و اگر نضج و تلیین زیاده خواهند افسنتین رومی افتیمون تمر هندی بسفائج فستقی ریوند چینی سکنجبین بیفزایند و اگر قبض خواهند قابضات مثل [illegible] دارچینی پودینه عود خام الایچی کلان مصطکی بیفزایند و ملینات مثل اصل السوس و بیخ سوسن و افسنتین و افتیمون و بسفائج و تمر هندی و ریوند دور کنند و اگر حرارت بمزاج باشد قابضات بارده مثل زرشک انار دانه گل سرخ و شربت انار بیفزایند و در صورت سرفه صمغ عربی رب السوس کتیرا در بجای شربت [illegible] شربت حب الآس یا شربت [illegible] داخل کنند و هرگاه ماده رو بجمع آرد و اراده ریم کند ادویه منضجه از ضماد و نطولات بکار برند بعده بادویه مفجره انفجار کنند و انتظار انفجار آن بادویه مفجره نکنند چه در طول انتظار مدت درین موضع خوف تآکل و تعفن عضله و صفاق شکم است و باشد که باندرون منفجر شود و ریم بسوی اعضای باطنی سیلان کند و باحشا متادی گردد و اگر ماده میل بانفجار و ریم بسوی داخل شود باید که تدبیر دبیله که بسوی داخل منفجر شوند بجا آرند

ضربه و سقطه کبد

گاه باشد که از ضربه و سقطه صدمه بجگر رسد باعث درد و ورم گردد و باشد که قی یا اسهال خون آمدن آغاز کند علاج فصد باسلیق کنند و گل ارمنی یکدرم سائیده بلعاب اسپغول و روغن گل بدهند و ریوند چینی و گل ارمنی هر کدام نیم درم با شربت حب الآس بخورانند و هرگاه چند روز بگذرد و حرارت و التهاب زائل شود از ریوند چینی دو فوه هر واحد یکمثقال دارچینی یکدرم سفوف ساخته یکدرم از آن با شراب انگوری یا شربت بنفشه آمیخته تا [illegible] روز بدهند و در نسخه جرجیس دارچینی مطروح است و خوردن مومیائی و طلای آن بر جگر بعد فصد باسلیق یا ابطی نیز نافع است و این سفوف نیز کوفت جگر و سپرز و معده را که بسبب ضربه و صدمه باشد نافع و حکیم علویخان این دو بسیار ستوده قسط زعفران هر یک دو درم گل مختوم گل ارمنی لک مغسول ریوند قصب الذریره هر یک سه درم اکلیل الملک چهار درم سفوف سازند شربتی دو درم بعرق [illegible] که مغز فلوس در آن حل کرده و روغن بادام شیرین بر آن ریخته باشند و بقول ابو منصور بعد فصد باسلیق از دست چپ غذا اسفاناخیه و سماقیه خورانند و سپستان با ریوند چینی و گل مختوم هر یک نیم درم بدهند و بر جگر گل سرخ بیخ استارسا سائیده و سه عدد قشر ترنجی از تخم در سرکه و آب پخته تا مهرا شود سائیده با گل سرخ آمیخته روغن گل و گلاب و صندل و کافور هر یک ده درم و قدری بیخ سوسن داخل کرده ضماد نمایند و بعد گذشتن چند روز بعدم حرارت و التهاب فوه و دارچینی هر یک درم سه روز بخورانند و باین ضماد تضمید کنند سعد و عود و حب الغار و زعفران و مر و علک رومی و موم و روغن زنبق مخلوط کرده و با این ضماد بکار برند موسوم بسفرجل چهار درم عود و زعفران و حب الغار و قصب الذریره و مصطکی هر یک سه درم بیخ سوسن و موم و روغن کتان هر یک سه درم موم را در روغن گداخته باقی ادویه سائیده آمیزند منضج سیفر باید که گاهی صدمه بر کبد عارض شود و محتاج بتدارک گردد تا که از آن در جگر نزف خون یا ورم عظیم حادث نشود و هم او گوید که اکثر سبب ورم جگر دموی و ابتدای او دفی یا ضربه می باشد و از آنچه منع سیلان حدوث ورم را بعد از آن هر دو آنست که بعد فصد فوه و ریوند چینی سوده هر روز بقدر یکدرم تا سه روز بخورند و اگر ورم حربی ابتدا بصلابت نماید موافق نیست ضماد برای او مرهم موم و قیر سست و گاهی زائده بزرگ [illegible] خود زائل شود و آماس پیدا نشود بلکه از آن وجع تحت شراسیف این قسم رسیدن آسیبی و یا جستن از جایی پدید آید و این [illegible] داشتن و خوردن [illegible] حرکت و لرزه دادن اصلاح دهد و وجع دفعتاً ساکن شود و زائده بجای خود عاید گردد اما غیر آنکه آماس کرده باشد یا نه محتاج است که ابتدا فصد نمایند و اگر حرارت شدید باشد سرد [illegible] و طلا کنند بقانونی که در علاج ورم دموی گذشت و اگر خون و قی یا اسهال برآید ادویه قابضه در آن داخل نمایند و اگر حرارت شدید نبود و سیلان خون و یا حرارت و سیلان دائمی شده باشد و ناشی از انتها رسید محللات استعمال کنند و طلا بمومیائی و روغن [illegible] عدیل است و همه ادویه که بورم حادث ضربه نافع است در اینجا مفید بود و این دوا در ابتدا فوه و حرارت و التهاب با خوف سیلان خون [illegible] بگیرند ریوند و گلنار و دم الاخوین و طباشیر مومیائی مساوی یکمثقال با آب [illegible] بخورند و اگر حرارت بسیار نباشد و اراده استعمال ادویه باشد که در آن قوت ردع با قدری تحلیل و تقویه بود تا آنکه این دوا نفع بخشد کهربا ده درم اکلیل الملک ده درم گل سرخ نیم درم اقاقیا چهار درم سنبل الطیب زعفران هر واحد [illegible] مصطکی [illegible] کندر هر واحد چهار درم گل ارمنی هفت درم [illegible] درم [illegible] شسته [illegible] استعمال سازند [illegible] بگیرند [illegible] ده درم و لک مغسول هفت درم [illegible] چهار درم [illegible] درم

حاشا یکدرم نخود و سیاه هفت درم مر پنجدرم گل ارمنی ده درم بروغن سوسن چرب کنند وگاهی درین موسیائی می آمیزند وازان اقراص می سازند وتا سه درم می خورانند وبرپوند چینی وگل مختوم اگر قدری حب الآس آمیزند نافع ترین اشیاست برای این وآنرا تجربه کرده ام اما در اواخر و هنگام عدم خوف از التهاب وتورم باید که این قرص نخورند ریوند ولک وزنجبیل قرص سازند وگاهی درین قدری زرنیخ زرد می آمیزند پس آن عجیب القوة در رفع وتحلیل نونست چون ازان بخورند ویا بران مثل این طلا استعمال نمایند بگیرند عود وزعفران وحب الغار ومقل وقصب الذریره ومصطکی وموم وروغن سازی وسوسن وازان ضماد نمایند صاحب کامل بنویسید که اگر ورم کبد از سبب بادی اثنی ضربه یا سقطه باشد باید که تضمید جگر باین ضماد نمایند عود درمی وحب الغار وقصب الذریره وزعفران ومر ومصطکی هر واحد دو درم موم پنجدرم روغن سوسن پانزده تا بست درم ملیوسن وآس هر واحد چهار درم همه را باریک سائیده بخر پخته بملیسوسن لت کنند وموم را بروغن بگدازند وادویه بدان سرشته استعمال کنند ونوره ومر وگل ارمنی ودارچینی هر واحد یکجزو باریک سائیده دو درم بآب سرد یا گلاب بدهند وازین ضماد صدمه وضربه را مفید ونسخه آن همان دواست که در قول شیخ مسطور شد ودران فقط فیلون ولک وغیره داخل ست مگر اینقدر فرق ست که درین وزن لک ونخود مقشر هر یک شش درم وموسیائی سه درم وحاشا مطروح ست ونوشته که بر کبد ضماد نمایند وسه درم ازان بآب نخود کوفته ترکرده بخورانند واگر حرارت نباشد بشیره ریحانی ممزوج بدهند مصنف حاوی میگوید که اگر ورم جگر از ضربه یا سقطه بود هر صباح جلاب از عنب الثعلب سه درم تخم کاسنی سه درم شکر سفید ده درم بنوشانند وغذا مزوره نخود وماش ومغز بادام بدهند وتلیین طبیعت بمطبوخ افتیمون نمایند وتضمید کبد باین ضماد کنند لک مغسول ونخود مقشر وریوند چینی هر واحد هفت درم موسیائی سه درم کوفته بیخته وموسیائی در روغن بنفشه یا روغن کنجد گداخته آمیزند وضماد کنند

شق وقطع کبد

بقراط گفته کسیکه جگر او شگافته بمیرد وشیخ الرئیس نوشته که مراد او بدان تفرق اتصال عام در جرم کبد وعروق آنست واما آنچه کمتر ازین باشد دران امید صحت ست وبیشتر در شق جانب محدب کبد بول الدم ودر شق جانب مقعر جگر اسهال الدم حادث شود وعلاج بادویه قابضه مغریه که در علاج تفرق اتصال خواهد آمد وآنچه در باب نفث الدم وقی الدم مذکور شد معالجه نمایند وبیشتر خوردن دو درم گل سرخ بآب سرد نفع میکند ویا خوردن گلنار وتضمید بدان بهر دو

دبیله کبد

این علت بیشتر عقب ورم حار افتد چنانچه صلابت اکثر بعد ورم بارد بهم رسد واماس گرم از سه حال بیرون نباشد یا تحلیل پذیرد ویا صلب شود ویا ریم کند ودبیله گردد ونشان تحلیل آنست که اعراض ورم زائل شود وآثار صحت پدید آید وحال بیمار روز بروز نیکو گردد وعلامت صلب شدن آنکه صلابت بلمس محسوس شود وآثار ریم کردن ودبیله گشتن آنست که تپ ودرد شدت کند وجمیع اعراض چون تشنگی وسقوط اشتها وسرخی چهره ورقت ونخس کبد وقلق والتهاب افزون شود وخفتن بر پشت ودر پهلوها دشوار گردد علاج هرگاه بدانند که ماده ریم خواهد کرد زودی فصد باسلیق وحجامت پشت متصل کبد وتلیین طبیعت وشربه وطلیه برادعات نمایند تا باشد که ماده از جمع بازماند بهر آنکه جمع ماده در احشا خصوصاً در عضو رئیس محمود نیست وهرگاه این تدابیر سود ندهد یا بسبب مانعی استعمال آنها متعذر باشد وآثار تقیح وریم کردن پدید آید درین هنگام از انضاج وتفجر آن چاره نباشد پس ماء الشعیر با عسل بدهند ومطبوخ حلبه وانجیر بیاشامند وضماد از بابونه واکلیل الملک وتخم کتان وغیره ادویه منضجه که در قول بو علی سینا مسطور گردد استعمال کنند وچون نضج تمام شود وریم کند وعلامتش آنست که آماس نرم شود وانگشت دران فرو رود واعراض ورم ساکن تر شود وبوره ارمنی وسرگین کبوتر در ضماد کنند وبیفزایند وبیمار را بفرمایند که بر پهلو خسپد وکمی سواره رود و ریاضت کند وساعتی در حمام در آید وچون ورم سر کند وبکشاید علامتش آنکه قشعریره ولرزه در بدن افتد وماده از جگر بر آید وبدان سبب در کبد سبکی پدید آید پس ماده که از جگر بر آید از چهار حال بیرون نباشد یا باسهال ویا بقی مندفع شود واین بیشتر در ورم تقعیری افتد که بسوی معده وامعا بکشاید ویا در ادرار بول خارج گردد واین وقتیست که ورم در محدب بود وبناحیه گرده ومثانه بکشاید ویا میل نماید بجانب فضای جوف که مابین ترب وامعاست وآب استسقاء زقی در آنجا جمع میشود ودرین صورت اندر بول وبراز وقی اثری از ریم پدید نیاید مگر آنجا که قدری از ماده بدین موضع گراید وبعضی ازان بسوی معده

و ربعا یا گروه برآید اما هرگاه توجه ماده بتمامه جانب فضای مذکور باشد و در بول و براز چیزی از ریم ظاهر نشود و درین حالت استدلال بر انفجار ورم از حدوث قشعریره و خفت اعراض ورم و پست شدن آماس توان کرد و ایضاً بالای معده که جای آن فضا است گرانی انصباب ماده محسوس گردد تا آنکه در بول و براز برآید اگر ریم سفید بود دلیل نضج تام باشد و اگر همچون دردی شراب بود نشان قصور نضج باشد بالجمله بعد انفجار نظر کنند اگر ریم از راه بول برآید مدرات بدهند و شیرهٔ تخم خیارین و تخم خربزه با شربت عناب و شربت خشخاش و شربت نیلوفر مفید بود و همچنین جلاب از زوفا و بیخ کرفس و بادیان و انیسون و نبات هر واحد از ینها بحسب بقیهٔ حرارت و تب و تقاضای حال دهند و بقول یوحنا بن سرافیون همراه اگر ریم بطریق بول طبیخ هر واحد از عاقرقرحا و زوفا و پودینهٔ نهری و قنطوریون و فراسیون نافع است و سفوف مر و خشقوق که در قول ابوعلی سینا باید همراه این کار شود و است و در صورت حرارت شیرهای مذکوره و دوائیکه در ان فانید و کثیرا است و سفوف مسیحی که خواهد آمد نافع بود و شیرهٔ بزور بدره با شربت بنفشه و شربت انبرباریس و شربت زوفا و ماء الاصول دهند و اگر ریم بطریق قی یا اسهال بیرون آید مسهل قیء دهند مانند خیارشنبر و شیرخشت و ترنجبین با عرقهای مناسبه بعده شیر خر با شکر طبرزد و اگر انفجار بجوف شکم رود تدبیر علاج استسقای زقی تدارک کنند و این صعب و عسر است و بعد از آن با ملینات تدبیر التحام جراحت نمایند و هر بامداد ماء العسل یا جلاب با شکر یا ماء الشعیر با جلاب یا عسل یا سکنجبین ساده بحسب حرارت و عدم آن بیاشامند و بعد دو ساعت دو درهم تخم خرفه جوف شکل کند و دم الاخوین و کهربای مخلوط با دویه سپید و مسهل آن جگر چون تخم کاسنی و تخم کرفس مانند آن با سکنجبین یا ماء العسل بدهند و این دوا نیز مهم است مسعی تخم کاسنی گل مختوم یا ارمنی هر یک مثقالی کند دم الاخوین و طباشیر گل سرخ هر یک دو مثقال گرد قرص بخته دو مثقال با سکنجبین یا ماء العسل یا جلاب دهند و ایضاً تقویت کبد بقوی مقویهٔ جگر مثل صندل و بارتنگ و مصطکی و ریوند و لک باید کرد و جهت حفظ قوت اشیای خوشبو و قابض چون عود و زعفران و مانند آن از اشربه و اطلیه و ادهان موافقه استعمال نمایند و غذای لطیف مثل ماهی صخری و حسو معمول از مغز نان سپید و روغن بادام و شکر و مثل بیضه نیم برشت و گوشت طیور لاغر دهند و شیر مطبوخ بقند و اطریه که آرد ماله و بعضی رشته گویند موافق بود و برای تقویت جوزبوا و تمر مناسب اقوال اطبا ابوعلی سینا می نویسد که در ابتدای دبیله و هنگامیکه جمع شدن ماده و ورم حار معلوم شود رادعات از ضماده با اعتدال و اطلیه استعمال باید کرد و ماء الشعیر و سکنجبین بنوشانند و اگر حال مریض فصد را واجب کند فصد باسلیق کنند و یا حجامت موضعیکه از جگر متصل است بست و گاهی احتیاج باسهال افتد و چون از جمع شدن چاره نباشد باید که استعجال بانضاج و تفتیح نمایند و بالضرورة اعانت تقطیع و تلطیف کنند بهر آنکه اخلاط غلیظ در مثل این ورم که عضو آن منصب نماید ضرور بود و دوا ملین نیز باید تا که خلط را مستعد تحلیل کند و چون نضج ظاهر گردد و منفجر نشود و اعانت آن بمفتحات قویه شرباً و ضماداً باید کرد و بعده اعانت طبیعت بر دفع ماده نمایند اگر محتاج معونت باشد و نظر بسوی جهت میل ماده کنند و مسهل و مدر حسب سیلان آن بعمل آرند و از چیزی قوی حذر کنند که مورث تفرق شانه گردد و جهت حفظ شانه درین علت و عند انفجار ریم بسوی آن منفذ باید و ادویهٔ مدره واجب است و چون منفجر گردد و ریم مندفع شود احتیاج بغسل بقایای ریم مثل ماء العسل و مانند آن افتد بعده حاجت بدوای مدمل قرحه بود و اگر قوت احتمال اسهال کند در ان معونت بسیار بر اندمال باشد اگر مفرط نبود و احتیاج اسهال بدو امر باشد یکی قبل از انفجار برای تقلیل ماده و تخفیف طبیعت و دوم بعد از انفجار یا نزد قرب انفجار و تمام نضج چون بدانند که ماده بسوی امعا مائل است و دبیله در جانب مقعر است و از ادویه که اسهال بدان قبل انفجار بر سبیل معونت طبیعت برای تخفیف کنند نوشیدن ترنجبین و شیرخشت و خیارشنبر و شکر سرخ و مانند آن در آب لبلاب و کاسنی است و اندک قوی تر از ین طبیخ بزور و اصول است که در ان غافث جوشانیده و ترنجبین و شیرخشت و امثال آن حل کرده باشند و گاهی در ان صبر و افسنتین داخل می کنند و از حقنهای خفیفه معروف است و اما مسهلاتیکه بعد نضج دهند و ایضاً اعانت بر نضج و بر تفجیر نماید آنست که در طبیخ اصول و غافث روغن خسک چهار درهم یا روغن زنبق دو درهم یا نیم اوقیه شکر و نیم اوقیه خیارشنبر بنوشانند و اما اگر ماده حار حدیه باشد مسهلات استعمال نباید کرد مگر بر سبیل معونت و تخفیف در ابتدای امر قبل نضج و اما از تفتیح باید که مدرات مذکوره بترتیب آن هر قدر که نضج زیاده گردد قوی تر استعمال کنند و اما ادویهٔ مشروبه بعد انفجار مثل شیر خر با شکر سرخ یا سکر العشر و مثل ماء الاصول با جوز بوا و انجیر و پرسیاوشان و حلبه بروغن بادام شیرین یا تلخ و روغن حلبه یا روغن خسک است و اگر اراده قوی تر از ین باشد در ان خربق داخل کنند و بر ناهار طبیخ جعده و شربت زوفای قوی بنوشند و مسهل مصطفی که گفته اند و انجیر و ماء العسل و ماء الشعیر بخورند یا بگیرند خشقوق خشک یک درهم و تخم مرو یک درهم و نیم و آرد حلبه یک درم و دو درهم و نیم اوقیه شیر خر با شکر بخورند و ادویه که در ان تفتیح

و تلطیف و ایضاً تقویت باشد مثل افسنتین و زعفران و سنبل و بیخ فاوانیا و بیخ حاشا و بیخ [illegible] و مصطکی و حب الغار و عصاره غافث و بیخ قنطوریون و امثال آن و دهن ناردین و روغن شجر مصطکی و روغن سوسن استعمال نمایند و اما ضماد معین مثل ضمادی است که در آن آرد و اکلیل الملک و بابونه و بیخ سوسن و پودینه و بیخ خطمی و انجیر و مویز و خمیر و پیاز بریان و روغن تخم کتان باشد و اگر حاجت بقوی تر از این افتد ضماد از آرد جو و بورق و سرگین کبوتر و پودینه و علک البطم و زفت و دقاق کندر و مانند آن استعمال کنند و باید که چون احساس نضج کنند بر جگر خواب نمایند و مداومت استحمام آب گرم سازند و گاهی احتیاط بریاضت و رفتار بود و اگر ممکن شود چون منفجر گردد واجب است خوردن چیزی که غسل و تنقیه آن نماید مثل ماء العسل و آنچه حسب میل ریم باسهال و یا بادرار هنگام احتیاج با آنها بنوشند و عقب آن حمام نمایند و یا چیزی از آن بماء العسل بیامیزند و واجب نیست که مدرات بسیار قوی بنوشانند و در مجاری بول نکایت آرد و اگر اتفاق آن افتد که قرحه کنند یا [illegible] و نشانه رساند صواب آنست که باغذیه که در آن جلا بغیر لذع بلکه باندکی تعریه باشد مثل ماء العسل مطبوخ بطبخ معتدل که در آن قدری نشاسته و [illegible] و روغن گل آمیزند و ایضاً مثل خبازی پخته روغن غذا سازند و بالجمله واجب است که تدبیر او تدبیر قروح اعضای باطنی کنند بطریقیکه در قروح کلیه مذکور شود و چون تنقیه تام یابد باید که هر صباح ماء الشعیر و سکنجبین بنوشانند و چون دو ساعت بگذرد از کندر و دم الاخوین یک یک مثقال و تخم کاسنی و تخم کرفس و مصطکی هر واحد یک مثقال کوفته ساخته بسکنجبین یا جلاب یا ماء العسل بدهند و بعد از آن تقویت او بغذا نمایند و معالجه قرحه او بدانچه در قروح کلیه خواهد آمد باید کرد و چون [illegible] در هنگام ناچار جلد نزدیک کنج سرین بشکافند و عضله [illegible] سوراخ کنند تا آنکه صفاق داخل [illegible] ظاهر شود و بعد [illegible] و شکم را بدست غمز کنند تا مده از آن بیفشارد و یا بخود سائل شود تا آنکه نقای تام حاصل گردد و بعد از آن جراحت بدمله علاج نمایند تا آنکه صحت یابد و اما اغذیه که در ابتدا تلطیف غذا استعمال کنند و بکشک شعیر و سکنجبین اقتصار نمایند بعد از آن اغذیه مفتحه که مذکور شد و زردی بیضه نیم برشت و حریرهای [illegible] استعمال نمایند و چون منفجر و پاک گردد احتیاج بغذای مقوی افتد مثل ماء اللحم و لحوم حملان و جداء و طیور [illegible] و شوربای آنها با زیره و زردی بیضه نیم برشت و مانند آن و اندکی شراب و مموهات مقوی استعمال کنند مجوسی گوید که هرگاه ورم کبد [illegible] تقیح گردد ضمادی که در علاج دبیله معده ذکر شود هم استعمال کنند و این ضماد منفجر اورام است بگیرند حلبه و تخم کتان و تخم مرو و خمیر و پیاز نرگس هر کدام ده درم بیخ خطمی آرد [illegible] اشیا هر کدام هفت درم بابونه و اکلیل الملک بنفشه [illegible] مصطکی دو درم سرگین کبوتر بوره ارمنی هر کدام سه درم همه را باریک سائیده و روغن خیری و روغن بنفشه که در آن موم [illegible] گداخته باشند بقدر حاجت آمیخته مرهم ساخته ضماد نمایند و مریض را ماء الشعیر بعسل بدهند و آب انجیر مطبوخ یا حلبه بعسل و این طبیخ نافع و منضج است حلبه تخم کتان هر یک دو درم انجیر [illegible] تخم خبازی تخم خطمی هر یک پنج درم پودینه قنطوریون هر یک چهار درم زوفا خشک و افسنتین هر یک دو درم همه را در سه رطل آب بجوشانند تا بیک رطل آید صاف نموده چهار اوقیه از آن با عسل یا فانیذ ده درم و روغن بادام شیرین دو درم نیمگرم بنوشند و ایضاً شیر خر یا شیر بز چهار اوقیه با اندکی [illegible] و تخم کتان کوفته هر واحد یک نیم درم نیمگرم بیاشامند و باید که جذب ماده بناحیه گرده و مثانه نمایند باشیای مدر بول مثل طبیخ حاشا و پودینه و زوفا و بیخ کرفس و بادیان و دوقو بعسل اگر تب نباشد و الا تخم خربزه و خیارین و مغز تخم کدو هر واحد پنج درم نشاسته کثیرا صمغ عربی هر واحد یک نیم درم رب السوس دو درم کوفته بیخته سه درم از آن صبح بشربت بنفشه یا جلاب یا شربت خشخاش بدهند و مثل آن شب دهند و غذا باغذیه لینه مثل [illegible] و قطعات بروغن بادام سازند و حریره معمول از مغز نان سپید بروغن بادام و فانیذ یا شکر و ماء الشعیر نافع است و بیضه نیم برشت و شوربای کله یا بچه حملان و ماهی تازه بدهند و چون ورم منفجر شود و ریم بناحیه کلیه و مثانه رود و در بول خارج گردد قرص خشخاش بشربت خشخاش یا شربت [illegible] یا شربت نیلوفر بدهند و تغذیه باغذیه مذکوره از حریره و غیره نمایند و چون ریم بناحیه امعا میل کند و با براز بیرون آید [illegible] حقنه کنند و تا ممکن بود قصد تحلیل آن نمایند و تغذیه مریض ببیضه نیم برشت و حریره از مغز نان [illegible] حسا معمول از برنج و نشاسته سازند و اگر ماده در میان صفاق و امعا جمع شود باید که نزدیک [illegible] بشکافند [illegible] گوید که اگر کبد خراج شود و استعمال ادویه منفجر واجب گشت ضماد از آرد جو و انجیر مطبوخ و نطرون و سرگین کبوتر سازند و [illegible] مطبوخ

بزروفای خشک و پودینه و ماء الشعیر و آب انار و شعیر مطبوخ بعسل بنوشند و اشیای مدر بول مثل طبیخ حاشا و زوفا یا مطبوخ فراسیون استعمال نمایند و دو اسے طرخشقوق با شیر خر یا شیر بز که همان ساعت دوشیده باشند یا سه درم شکر بخورند و نسخهٔ دوای مذکور همانست که در قول بوعلی سینا گذشت و اگر طبع قبض باشد بسبب صبر و حقنهٔ تلیین نمایند و اگر ورم منفجر گردد و بسوی مثانه میل کند دوائیکه حفظ مثانه و گرده قبل از رسیدن اذیت باین ماده کند بخورند و آن اینست مغز تخم خربزه مغز تخم خیار اصل السوس کثیرا افانید و اغذیهٔ لین معتدل مثل ماء العسل که دران قدری از نشاسته و شیر که مائیت آن دور کرده باشند و زردی بیضهٔ نیمبرشت و اسفاناخ پخته و ماء الشعیر و ماهی رضراضی کوچک و گوشت طیور ملائم و فلا شیرین بخورند و اگر ماده بسوی شکم و امعا میل کند اغذیه که طبع قبض نکنند و نه اسهال بسیار آرند مثل بیضهٔ تازه همان وقت جوشانیده و شیر مطبوخ و حریرهٔ معتدل باید خورد و طبری گوید ریم که در کبد جمع شود یا ماده غلیظ باشد که در عروق مجتمع گردد و رگ زیر غشای موضوع بر عضله و فوق غشای باطن جلد و میان او شگافد و برای مده وعا باشد مسمی بدبیله و این کلمهٔ فارسی ست و معنی او کیسه باشد برای مده چون ماده بسوی جگر زیر غشای که بران پوشیده است و فوق غشای تحت صفاق که در پهلوست منصب گردد و دبیله نامند و چون این دبیله بشگافد یا ریم او کثرت پذیرد آن بجنب ظاهر شود و این نوع را از خارج بآهن بکشایند تا مریض سالم ماند بهر آنکه مده میان غشای موضوع بر کبد و میان صفاق هست پس هرگاه بکشایند ریم خارج شود و مریض صحت یابد و استخراج این یا بادرار بول و یا باسهال ممکن نیست و گاهی ریم در موضعیکه اسباب استسقا دران جمع باشد و میرود و کثرت می پذیرد و فوق غشای که بر شکم است همه منتفع گردد پس نزدیک بن ران در طول بکشایند چون بر غشا و منفذ عضو بود و صالح تر باشد و اما مده که در عروق کبد و در شکم او جمع شود از خارج شق کنند و هرگاه شق نمایند احتیاج بشق کبد افتد و انسان از شق کبد زنده نماند و بعضی اوائل درین قول مطلق گفته اند که تولد دبیله در عمق کبد و شکم او ممکن نیست پس جواب است که طبیب درینجا تامل باستقصا نماید و موضع شک دران گذارد و اما کیفیت استخراج مده از کبد در هر موضع که باشد اینست که اگر ریم مده و دبیله باشد بشگافد چون اخراج آن دشوار باشد و الا باسهال از اشیای منقی مجاری برارند و اگر در حدبهٔ کبد باشد تخم کرفس بستانی و فطر اسالیون و دو قوه هر واحد یکدرم همه را کوفته در سه رسته بعده این جوهر بگیرند و بران تخم خیارین و خربزهٔ مقشر مدقوق اندازند و مریض بر نهار دو درم ازان بخورد و بعد ازان سکنجبین عسلی از پانزده درم تا بیست درم بنوشند که این مده را از کبد و عروق آن بطریق بول باندک سعی و آب زیان پاک کند و اگر مده در تقعیر باشد مریض را این سفوف بهار القوا که با سکنجبین مذکور بعد از آنکه دران سه طسوج سقمونیای مشوی در سیب خوشبو یکنیم دانگ تربد یکنیم دانگ افسنتین مالیده باشند چون قوت علیل احتمال نماید تنقیهٔ کبد بسرعت ازین تدبیر گردد و ابو ماهر این سه را مقاله برای ابو یوسف مرقدی ترتیب داده و دران بیان نموده که صلابت در کبد نزد اورام حاره حادث نمیشود و مگر بعد خروج قیح و مده مثل صلابت اصول دمامیل یا مثل صلابت اصول خراجات نزدیک خروج مده و صحت آن الا ورم صلب بود او و این قول بعید از قبول نیست و دید شخصی را که در کبد او مده محقق بود پس مده و خلط زنگاری قی کرد و مریض شفا یافت و اگر این در حقیقت باشد پس شک نیست که آن رجوع بمعده نمود و در عروقیکه کیلوس بسوی جگر نافذ میشود و در عروقیکه غذا از جگر بسوی معده دارد دیگر دوا از آنچه ضماد میکنند کبد را نزدیک اجتماع مده دران اینست که بگیرند انجیر سفید ده عدد و مرچ یکدرم و صبر سقوطری دو درم و گل سرخ دو درم و فوفل یکدرم و سائیده موم روغن از روغن قسط بسازند و این ادویه بران انداخته مخلوط کنند و بر پارچه مالیده بر جگر نهند صاحب خلاصه و شفاء الاسقام می نویسند که در آنجا که ماده بنواحی رود و میل کند و یا برای بیرون آید این قرص سود دهد صفت گل سرخ مغز تخم خیار مغز تخم خربزه هر کدام چهار درم نشاسته کثیرا صمغ عربی گل ارمنی طباشیر هر کدام دو درم بادیان تخم کرفس رب السوس تخم کاسنی هر کدام یکدرم سنبل الطیب مصطکی هر کدام نیم درم کوفته بیخته اقراص سازند هر یک بوزن دو درم و یکی ازان بدهند پس ازان آنچه اندران عناب ده دانه انجیر سفید پنج دانه پرسیاوشان یکدرم گل بنفشه دو درم گل نیلوفر دو درم تخم خشخاش سفید دو درم جوشانیده صاف نموده با شکر شیرین ساخته باشند بدهند و غذا که در قول مجوسی گذشت بدهند و بر جگر قوابض ضماد نمایند تا مریض باسهال قوت هلاک نگردد و تضمید کبد از خارج بسک و رامک و کندر و سعد و سنبل و مصطکی و قصب الذریره با آب سیب و آس و آب سفرجل نیز مفید ست

تحجر کبد

عبارت است از بثوری که بسطح جگر پیدا شود و این علت کمتر حادث گردد بهر آنکه سطح کبد بغشای صلب صفیق پوشیده است و حدبهٔ کبد نیز صلب است پس فضول کمتر دران نفوذ میکنند و عروقیکه در نسبت فضول را جذب میکنند بسوی جگر و در کلیه قوت جذب قویست پس فضول دران لبث نمی نماید و ازین جهت این علت نادر الوقوع است

و جنبش ماده صفراوی رقیق حاد بود و یا ثابت که از کیفیت حاده عرضیه لذا بسبب طول بقای او در جگر عارض شود و علامتش آنست که مریض حرقت و التهاب و الم در موضع جگر دریابد و گاهی بسبب مجاورت و ترشح ماده بر جلد محاذی کبد تبثر شود یعنی ظاهر شود یا آنکه آن تبثر گرد [illegible] و گاهی با آن عطش شدید و لهیب باشد و رنگ او بحمرت متغیر گردد و گاهی چشم سرخ شود و گاهی قشعریره و لرزه افتد و دیگر علامات سوء مزاج حار کبد پیدا شود و هرگاه این ثبور در عمق باشد بادی حمی مطبقه و اسهال غسالی یا صدیدی منتن بود و علاج فصد باسلیق نمایند و خون بحسب قوت بیرون آرند و ماء الشعیر [illegible] آب عنب الثعلب مروق پخته باشند با سکنجبین ساده مدام نوشند و تضمید کبد باین ضماد نمایند آب عنب الثعلب آب برگ اسپغول آب برگ کاسنی [illegible] روغن گل ثلث او سرکه تازه سه درم آب گل سرخ ده درم باهم آمیخته نیکو برهم زنند و بر برف سرد ساخته پارچه بدان تر کرده بر جگر [illegible] استعمال [illegible] ضماد و با فصد و پرهیز و شربت ماء الشعیر باندک سعی این علت را زائل کند و سماقیه و حصرمیه و رمانیه و حماضیه مزوره غذا سازند و بعض اوقات [illegible] معروف بشربت عاصم که شخصی از حراثیان برای [illegible] معده و کبد و سائر اعضای باطنی ترکیب داده بنوشند [illegible] پنجاه درم آب غوره صد درم سرکه تند کهنه صد درم پوست بیخ کاسنی [illegible] کشوث بغدادی کوفته برگ کاسنی صحرائی خشک و زرشک یا [illegible] ریوند چینی [illegible] بجوشانند تا ادویه مهرا گردد پس صاف نموده آب سیب [illegible] مطبوخ مصفی ساده [illegible] شکر طبرزد بقدر حاجت [illegible] که در ان آب فواکه ترش داخل است نیز برای ثبور کبد و جدری و ماشرا که در اعضای داخل پیدا شود مجرب است [illegible] رطب و حار یا بس بادی از اسهال [illegible] باشربه و اغذیه و اطلیه سرد [illegible] حسب حاجت [illegible]

خفقه کبد

عبارت است از حرکت اختلاجی که در جگر افتد و این علت غریب است طائفه از اطبای مصر آنرا [illegible] و جنبش وقوع سده است در رگ بزرگ از عروق که از باب الکبد منشعب شده و در جگر منتشر گشته و یا در شعبه بزرگتر از شعب اجوف و علامتش آنست که در بعض اوقات جگر اضطراب نماید و بحرکت اختلاجی حرکت کند گویا که قارع آنرا قرع میکند و گاهی با آن الم شدید متعدی و جگر پیدا [illegible] بماند پس زائل شود و هنگام زوال آن خفت در درد و تمدد ظاهر شود و بیمار ارتفاع بخار بسوی سر خود دریابد و اکثر تابع او غشی بود و گاهی پریشانی [illegible] باندک شغلی علاج برای تفتیح سده جگر سکنجبین بزوری که در ان مامیران و زعفران و ریوند و مانند آن [illegible] و تخم کشوث و افحوان و شاهتره و افسنتین و غافث بکار برند و شربت دینار و اخراج ماده سده [illegible] استعمال نمایند و گویند که اگر اذخر و تخم کشوث و غیره که مذکور شد [illegible] گرد و بعضی متاخرین می نویسند که اول فصد باسلیق و یا ابطی [illegible] گشایند و بهر تفتیح سده سکنجبین بزوری سه توله در عرق کاسنی عنب الثعلب و گلاب [illegible] توله بنوشانند تا چهار روز و روز پنجم رگ [illegible] زنند و بهر تفتیح سده [illegible] مطبوخ [illegible] تخم شاهتره و کاسنی [illegible] عناب [illegible] قنطوریون دقیق افسنتین تخم کشوث اذخر مامیران چینی [illegible] قلیه [illegible] و زردک و فجلی با آن [illegible] هر یک یک توله ریوند خطائی [illegible] هفت عدد خیار شنبر ترنجبین هر یک [illegible] پنج توله شربت [illegible] بنوشانند و بجای آب بعرق کاسنی و گلاب و مکوه قناعت کنند و وقت [illegible] و چند شاخ پودینه سبز در ان افتاده باشد [illegible] تناول نمایند [illegible] در [illegible] عرق [illegible] زرشک چهار ماشه لعاب ریشه خطمی سه ماشه و گل گاوزبان پنج ماشه در عرق [illegible]

معتدل وسیب هر یک دو تولہ داخل کردہ تخم خشخاش نر باشد پاشیدہ وغذا ابستور ویا پلاؤ وبچہ قاز بمزبای شلجم بدہند وہمچنین تا سہ چہار مسہل دادہ وجہت تعدیل مزاج جگر و تقویت وتفتیح مانعی مادہ سدہ خمیرۂ مروارید علوی خان با عرق چوب چینی وعرق زردک دہند طبری گوید کہ اگر مانعی از اعراض نباشد صاحب اورا این شربت بنوشانند ریوند چینی یکدرم مامیران یکدرم زعفران دو دانگ ہمہ را نیکو فتہ در پارچہ صرہ بندند بعدہ بگیر بیخ کبر و پوست او وبیخ بادیان و پوست آن وتخم کرفس و در سرکہ بجوشانید صاف نمودہ بشکر طبرزد شیرین کردہ بر نہار بنوشند وتضمید کبد باین ضماد نمایند آب کرفس آب فطراسالیون سرکہ باہم آمیختہ پارچہ بدان آلودہ بر جگر نہند واگر حاجت افتد فصد باسلیق نمایند وغذا اسفیدباج مزورہ نخود وغیر آن سازند واگر مزاج او احتمال نماید بادام تلخ وپستہ بشکر طبرزد بخورانند وبصورت احتمال مزاج او شراب صاف بنوشانند ودر طعام کرفس وشبت ومانند آن مفتحات سدد داخل کنندہ ودرین علت تساہل نمایند کہ آن بغشی وحالتی شبیہ بالیخولیا پدید آید پس کبد او ورم کند وایام مرض او طول نماید واز آن بصعوبت شفا صحت یابد واز افراط حرارت مزاج او با وجود این ہمہ حذر کنند کہ در ادوار حمیات لبث وحرکت آن مختلف گردد واکثر طبیب غیر ماہر در آن غلطی کند ودر معالجہ حال او فاسد نماید

حصات کبد

گاہ سنگریزہ در جگر پیدا شود چنانکہ در عضوہای دیگر متولد میگردد وسبب تولد آن در بحث حصات کلیہ گفتہ آید وعلامتش آنست کہ مدام بیمار در آخر ہضم قی کند وعطش ودرد در جگر بدون ورم وصلابت آن لازم بود وگاہ باشد کہ در بعض اجزای جگر کہ در ان مکان حصات متمکن باشد صلابت محسوس گردد وگاہی ریگ در بول یافتہ شود وایضاً ہرگاہ فصد باسلیق این وجع کشایند زیر خون ریگ دریابند علاج با دویۂ مفتت حصات بشکنند وبمدرات بیرون آرند چنانچہ در علاج حصات کلیہ ومثانہ مذکور گردد وطبری گوید کہ علاجش بہتر از تلطیف سددی غلیظ واصلاح مزاج خون او ست وفصد واسہال او واگر از ان مانعی نباشد ودرین وقوف بدہند پرسیاوشان خارخسک ہر یک دو درم حب القلت ریوند ہر واحد یکدرم حجر الیہود زیتونی دو درم زجاج صافی محرق با حراق بلیغ کہ در آب انخار مدرات سرد کردہ باشند وچاکسو عقارب ہر واحد یکدرم مغز تخم بادرنگ مغز تخم خیار مغز تخم خربزہ ہر یک دہ درم ہمہ را اسفوف کردہ یکبار [illegible] ویک مرتبہ بشربت انجیر ویکبار بشراب بدہند وشراب بحسب مزاج او باشد اگر بارد مزاج بود کہنہ واگر حار مزاج باشد معتدل باید وتضمید کبد از خارج بسرگین کبوتر وزراوند طویل ہمی باید کرد کہ این ہر دو تحلیل کنند چیزی را کہ در جگر باشد مگر آنکہ از استعمال این مانع از اعراض باشد وحمام وآب گرم وآب زن ونطول آبہای حشایش بران استعمال نمایند چنانچہ در حصات کلیہ ومثانہ استعمال میکنند وگویند کہ رگ باسلیق یا ابطی راست کشایند و بفاصلہ سہ چہار گھڑی شوربای مرغ خورانیدہ قی کنانند ومفتتات حصات کہ در سنگ گردہ ومثانہ بیاید با اضافہ مقویات جگر بحسب حاجت گرفتہ با سکنجبین بزوری اصولی ریوندی علوی خان دہند واین مطبوخ مخترع راقم در تفتیت واخراج نہایت مفید است وفوہ الصبغ تخم اذخر بادرنجبویہ انگور شغال ہر یک نہ ماشہ قنطوریون دقیق ہفت ماشہ گل بابونہ گل گاوزبان زراوند مدحرج ہر یک سہ ماشہ در عرق عنب الثعلب وخارخسک نیم کوفتہ ہر یک پاؤ آثار بجوشانند کہ سوم حصہ باند مالیدہ صاف نمودہ شربت بزوری حار تولہ داخل کردہ بنوشند

صغر کبد

در بعضی مردم جگر خرد باشد چنانچہ گاہی مثل گردہ کوچک بود وتابع صغر او این امر باشد کہ چون انسان غذا بقدر حاجت بخورد جگر وسعت آن نکند وسدہ آنچہ بسوی آن رسد در جگر نگنجد وآن سدہ والم وثقل محدود حادث کند وقوت کبد در افعال او سست گرداند بسبب انضغاط قوت جاذبہ آن تحت قوت منفعل وارد بران این احوال ہضم و جذب وامساک وتمیز ودفع اختلال پدید ودگاہی ازین ذرب واختلاف لزوم نماید بہر آنکہ صفوت اکثر کیلوس بسوی جگر منجذب نشود وعلامتش آنست کہ دلالت کند بران حدوث سدہ بکبد ونفخ ورباح بسیار وغذای معتدل المقدار بران ثقل آرد وبدن ضعیف گردد بنا بر حاجت او بکثرت غذا وقصور ہضم دوم کند وحدوث سدد و ورم کثرت نماید وکوتاہی انگشتان در اصل خلقت وباریکی رگہا بران گواہی دہد وشخصی بود کہ بدن او از طعام تازگی نیافت وقی معتدبہ بسوی آن صاعد نشد پس جالینوس دریافت کہ این منو بصغر کبد وضیق مجاری است او تدبیر آن نمود وایضاً از دلائل صغر کبد وضیق آن آنست کہ انسان در آخر ہضم طعام ثقل وتمدد در ناحیہ کبد احساس نماید واگر در تناول غذا از عادت خود اندک بیفزاید متواتر مرات سرفہ آید وہرگاہ آب سرد بنوشد در موضع کبد ضغطہ والم دریابد وبدن ایشان لاحم قلیل الدم بود برنگ مائل بزردی وسفیدی بود واگر غذا بقدر ارسی خورند کہ کبد بصغر وسعت صفوت کیلوس آن غذا او ازہزال بدن وفتور قوی وضعف حواس وعجز از افعال پدید آید واکثر از شبان بدق ہلاک شوند علاج تدبیر ایشان مداومت با غذیہ قلیل الحجم کثیر الغذا سریع النفوذ است چون زردہ بیضہ نیم برشت وگوشت بچہ مرغ وحلوا تہیو وکباب

و دراج و نان جید الصنعت از گندم خوب و فربه پاک از شوائب سریع الفساد و باید که غذا متفرق در مرات اندک اندک تناول نمایند و از فواکه و بقول و امثال آن
از آنچه مجرم او کثیر و غذای او قلیل بود اجتناب کنند و گاه گاهی جهت محافظت ادویه مدر و مسهل منقی کبد و ملطف مفتح استعمال نمایند مثل تخم کاسنی و برسیاوشان
و تخم کشوث و تخم کرفس و شربت بزوری و ماء الاصول و ایارج فیقرا و مانند آن که در علاج سدد کبد مسطور شد و طبری گوید که اگر صحت انسان با وجود صغر کبد
موجود باشد ترک معالجه باک نیست و حفظ او بر حالی که باشد باید کرد و اگر الم و ایذا از صغر کبد دریابد و باوی صحت او نباشد طبیب را باید که معالجه او و علاج
ناقهین نماید و تدبیر منعش غذای بماکل و مشرب و این چنان باشد که مقدار طعام و شراب او بحسب احتمال کبد نماید و تجوید منفع او نیز کنند و بحسب مزاج کیفیت
و کمیت او اختیار نمایند و عادت حسن هضم و جودت او بران محفوظ دارد و از تخمه حذر کنند و بقراط ذکر کرده کسیکه جگر او کوچک باشد و بران تخمه با تواتر کنند خناق
او را عارض شود و جالینوس گفته چند کس را دیدم که جگرهای ایشان خرد بود و در ماکل و مشرب اسراف نمودند پس فتح عروق و قذف الدم ایشان را عارض
شد و فوق انهما از ذکر امثال این کلام نیست که متعلم برین آگاهی یابد که هر کرا جگر کوچک باشد او را واجب است که تقلیل غذای او نمایند و میل بتبرید و تغذیه کنند
که خون صاف رقیق قلیل پیدا کند و هرگاه فضول در جگر او جمع شود استفراغ بسهولت نمایند و ادویه حاده که بشربت ضعیف می آرند استعمال نکنند که استسقای زقی آرد
و ریاضت برای ایشان متوسط غیر عنیف باید بهر آنکه کبد صغیر بسرعت محتاج رطوبت میگردد و چون رطوبت کبد کم شود اسهال دم غلیظ عادت میگردد و ذبول و سقوط
اشتهای انجامد و باید که طبیب رعایت جمیع این اسباب بدارد و بهترین معالجه نزد خروج کبد صغیر بسوی یکی از کیفیات از اعتدال خاص آن ضمادات
مقوی آن مصلح مزاج متغیر آنست

سوء القنیه

عبارت است از رداءت خون جگر و این وقتی باشد که مزاج جگر فاسد شود و خون که اندر آن متولد شود رقیق و آبکی و بلغمی یا غلیظه برودت است که فعل او در تولید
خون بمجرای طبیعی قاصر گردد همچنان خون خام و فاسد بسبیل تغذیه باعضا رسد و اعضا نیز از احاله آن عاجز باشند و بآن پیوند نیابند چنانچه در امراض حاده که جگر از کم گردد
و قوت او تحلیل کند و از تولید خون صالح باز دارد و گاهی سوء القنیه بسبب فساد معده و ضعف آن حادث شود و گویند که سوء القنیه گاه باشد که بسبب بند شدن خون
معتاد مانند حیض و بواسیر افتد و گاه بسبب کثرت سیلان آنها باشد و گاهی بسبب صعود بخارات سوداوی افتد چنانچه در اصحاب مالیخولیای مراقی پیدا آید
و گاهی بسبب تعفن هوا پدید آید و بهلاک رساند و شیخ گوید حالتیکه تقدم بر استسقا کند همین فساد مزاج است و شیخ و جرجانی گویند که چون حال جگر فاسد شود و ضعف بران مستولی
گردد اولا حالی نزدیک باستسقی پیدا شود که آن مقدمه استسقا بود و اطبا آنرا سوء القنیه نامند و مخصوص باین اسم فساد مزاج است پس لون و رنگ بدن و چهره بگردد و سپیدی
و زردی زند و تهیج در پلک و روی و دست و پا ظاهر گردد و گاهی همه بدن ورم کند تا آنکه مثل خمیر گردد که از انگشت فرو نشیند و فساد و هضم از آن لازم بود و گاهی تشنگی
زیاده شود و قبض و لینت طبع بترتیب باشد گاهی اجابت نرم و گاهی محکم بود و گاه یک حال خوب بود و گاهی خون رسته عرق آید و گاهی خواب طول کند
و بول و عرق اندک آید و قراقر و ریاح و ثقل بکثرت نماید و انتفاخ پشت شکم شدت کند و گاهی تهیج و انتفاخ نماید و چون شهوت فاسد و بجهت ایشان را عارض شود
اسهال او دشوار گردد و بنا بر فساد مزاج و درگوشت بدن و بدان حرارت و حکه و شبه بسبب امتلاء عروق غیر فاسد عارض شود و بدن ثقیل و سست گردد و گاهی حالتی شبیه
بسوء القنیه بسبب اجتماع آب اندر بدن عارض شود و صحت صاحب او مثل صحت مستسقی گردد و فرق میان هر دو چنانست که تهیج و انتفاخ در چهره و اطراف بیشتر بود و در باقی
اعضا تهیج متعدد بود و در سوء القنیه چنین نباشد علاج اصلاح حال جگر نمایند تا بمرتبه استسقا منجر نگردد و علاج این ضعیف از علاج استسقای لحمی بود
بهر آنکه درینجا سبب ضعیف میباشد از ادویه نیز آنچه غیر قوی بود استعمال کنند و زودی معالجه نمایند پیش از استحکام زیرا که تحلیل تمام باستسقای لحمی می انجامد
پس بدستور لازمیست که اول تدبیر مانع تولد فضول نمایند و جهت تنقیه بدن ایارج فیقرا چند دفعه بتفاریق دهند و اگر مسهل قوی تر ازین مطلوب شود غاریقون
و ریوند و مانند آن بفیقرا دهند و شربت افسنتین مسهل و شربت دینار و شربت ورد و حب ریوند نیز مفید است و بعد تنقیه مفتحات و مدرات دهند و شربت اصول و بزور
و کشوث نافع بود و تقویت معده و کبد بدواء الکرکم و بدواء الورد و غیره نمایند و با اغذیه خصوص شهی کنند و در هر حال آب را مطلقا منع نمایند و بجای آن عرق

عنب الثعلب وبادیان وساذج هندی وکاسنی وبادرنجبویه حسب مزاج دهند وتقلیل ماکول ومشروب عمده تدابیرست وهرگاه اطراف ورم گیرد احتراز از تبرید لازم دانند وازاکثار غذا وتناول اغذیه رطب بطی الانهضام مثل ماهی تازه والبان وسمن وروغن کنجد وحلوای نشاسته وقطائف ورشیدیه اجتناب شدید نمایند واینجا که بسبب سوء القنیه احتباس خون حیض یا بواسیر باشد تا از مدرات حیض وضمادات مخصوصه بواسیر خون بکشاید وبفصد حاجت نیفتد بهتر باشد بهر آنکه اخراج خون درین مرض بی ضرورت قوی قریب بسبب و باعث ضعف وموجب آفات ست والا فصد صافن ویا بابض کشایند وجهت ادرار وکشادن خون مطبوخ پوست خیار شنبر وغیره از ادویه مفتحه ومدره که در امراض حیض ومقعد مذکور خواهد آمد بکار برند اکنون چند ترکیب نافع این مرض مرقوم میگردد حسب حاجت استعمال نمایند شیره عنب الثعلب شیره تخم کشوث شیره بادیان شیره تخم کاسنی با شربت بزوری معمول ست وهمچنین بادیان بیخ بادیان بیخ کاسنی عنب الثعلب جوشانیده گلقند داخل کرده وایضا برای سوء القنیه که اکثر بسبب ضعف کبد از برودت ورطوبت میباشد ودر ابتدا دارچینی بادیان تکامی دانه هیل عرق افسنتین [illegible] واگر نباشد در عرق بادیان جوشانیده صاف کرده بنوشند وسه روز تسهیل آرند بعده سه روز دیگر اذخر مکی عوض تکامی باز سه روز دیگر بجای اذخر اسارون دهند بازسه روز عوض بادیان پوست بیخ کرفس کنند بعد اگر خلط بلغمی باشد تنقیه باین طور نمایند که قرص با فریون کوفته بروغن بادام چرب نموده بجوارش نارمشک سرشته حب ساخته بورق نقره پیچیده فرو برند بالایش بادرنجبویه بیخ بادیان عنب الثعلب پرسیاوشان اسارون اذخر مکی افسنتین رومی سنای مکی مویز سرخ جوشانیده صاف نموده خلوص خیار شنبر گلقند شربت دینار حل کرده بروغن بادام یا شیره بنوشند غذا نخود آب مرغ روز دوم از مسهل مصطکی عود سوده با [illegible] سرشته بخورند بالایش دارچینی سه ماشه در عرق گلاب جوشانیده صاف کرده شربت افسنتین حل کرده بدهند بعد از آن نخود مطبوخ همراه یکی از معاجین مثل دواء الکرکم یا کلکلانج کبیر یا جوارش دارچینی وغیره دهند وایضا برای سوء القنیه وزردی رنگ وقلت خون قرص زرشک صغیر یا دواء الکرکم صغیر سرشته بخورند بالایش تخم کاسنی پرسیاوشان مویز منقی نبات جوشانیده بنوشند یا گلقند بجای نبات یا گل سرخ بجای گلقند وشربت دینار آنچه بهتر بیند برای اسهال بلغم وصفرا عنب الثعلب گل سرخ بادیان مویز منقی پرسیاوشان سنای مکی جوشانیده گلقند داخل کرده بدهند واگر بادیان بیخ بادیان تخم کشوث عنب الثعلب مویز منقی با [illegible] کاسنی جوشانیده گلقند مالیده صاف نموده بنوشند برای سوء القنیه واکثر امراض جگر ودرد پهلو معمول استاد بوده وهمچنین برای سوء القنیه وسرفه وزحیر عنب الثعلب تخم کاسنی اصل السوس مقشر بادیان بسفایج [illegible] ودر عرق عنب الثعلب جوشانیده در عرق گاوزبان جوش [illegible] در شربت بزوری آمیخته تخم ریحان کوفته پاشیده بدهند ودر سوء القنیه برای اخراج مافی المعده وهمچنین عنب الثعلب گل سرخ هر یک چهار ماشه مویز منقی ده دانه بادیان پرسیاوشان هر یک چهار ماشه سنای مکی نه ماشه گلقند سه توله مالیده وزعفران بسباسه جوزبوا هر واحد یک سرخ سنبل الطیب دارچینی هر یک دو سرخ مویز منقی چهار دانه همه را سائیده در شهد خالص دو ماشه آمیخته خورانیدن برای سوء القنیه امثال منقول از والد مرحوم ست وبرای سوء القنیه با تپ عنب الثعلب تخم کاسنی هر یک شش ماشه کوفته جوشانیده وشیره مغز تخم تربوز شش ماشه شربت بنفشه سه توله خاکشی شش ماشه نافع واین شربت نیز مفید سوء القنیه ست بیخ بادیان بیخ کاسنی هر واحد چهار درم بادیان کاسنی تخم خیارین تخم خرپزه عنب الثعلب گل سرخ اصل السوس هر یک دو درم تخم کشوث یک درم لک مغسول سه درم ریوند چهار درم مویز منقی بیست درم قند سفید نیم رطل خوراک از دو تا سه توله وایضا افسنتین ده درم گل سرخ سی درم تربد هشت درم سنبل الطیب چهار درم شکر نصف رطل بدستور شربت بسازند شربتی تا سی درم وشربت انبرباریس ووافی نیز درین باب مجرب ست وضماد سنبل الطیب کف دریا بوره ارمنی ترمس [illegible] خاکستر سنبک آهو خاکستر سنباک نیز با آب عنب الثعلب برای سوء القنیه منقول از بیاض استاد مرحوم ست واگر خواهند [illegible] بکار برند وزرنباد وخاکستر چوب انگور [illegible] افسنتین تلخ ریوند چینی زرد چوب سعد کوفی هر چه مناسب دانند بیفزایند واگر صبر اقاقیا شیاف مامیثا [illegible] سعد زعفران حضض گل ارمنی کوفته بسرکه وآب عنب الثعلب طلا کنند ورم نرم سازد واکثر این امراض طولیه بر چهره ولک وپای پیدا شود زایل کنند واین قرص زرشک مقوی جگرست ونافع سوء القنیه که با تپ باشد زرشک شش درم ریوند گل سرخ مغز تخم خیارین صندل سفید سوده تخم کاسنی هر یک دو درم لک مغسول اصل السوس گل نیلوفر طباشیر هر واحد یکدرم قرص سازند خوراک حسب مزاج ومصرح تالیف حکیم نظام الدین علی نسخه بقائی نیز جهت ضعف جگر ومعده وسوء القنیه وضیق النفس معمول ست ومقبول اهل هند نخود بقدر سه درم در پاو آثار آب جوش داده هرگاه نصف بماند صاف نموده نوشیدن نافع سوء القنیه ست وکذا از کریله تازه بقدر شش درم آب فشرده صاف نموده بنوشند

واگر خواهند قدری عسل آمیزند دو چهار بار اسهال می آرد و ماده دفع میکند و پوست درخت سرس جوشانیده نوشیدن و بیخ کرنجوه بآب سائیده بر دست و پا طلا کردن هر دو
دافع ورم بدن است و حکیم عاید نوشته که آنچه درین باب مکرر تجربه کرده ام و خطا نکرده دیگر نسخهای عظیم مرتبه این مطبوخ هندی است گوکهرو و موصلی سیاه و گلو دیو دار چیته پیپلا مول
هلیله سیاه و راسنا النانی خرد هر یک دو درم کوفته در آب بپزند تا مهرا شود و رصاف نموده بگرم بنوشند و از همه چیزهای سردی و تری افزاید پرهیز نمایند و در رساله مجربات
حکیم علی مسطور است که قرص زرشک و شربت زرشک سار در تهیج اطراف که از مجر ضعف بود نفع عظیم است هر روز یک مثقال قرص زرشک با سه مثقال شربت او و عرق کاسنی
بخورند و کذلک عرق چوب چینی تالیف حکیم ممدوح و تقویت مزاج در اوائل بیاقوتی و قرص عنبر کنند و تهیجی که از کثرت رطوبت در روی بهم رسد ضماد تخم شبت نیم کوفته و
برگ سنبهالو و برگ چولائی نافع است و بالش و کفن بابونه در یلباب دخلی عظیم است **اقوال حکما** سویدی می نویسد که مثقال پودی و کذا شرب طبیخ نخود سیاه در سوء القنیه
مجرب است و اکل انجیر و ملگی قنفذ بریان و کذا شرب تخم بید انجیر بعسل و گزر دشتی و شرب کما دریوس با بوطی و عصاره یا طبیخ یا بس کما فیطوس و کذا اوبا خورسه درم بشراب یکساله شیخ و
وعصاره مرزنجوش یا طبیخ یا بس او و کذا اکر دیا سه مثقال زبیب نو بشتو هر روز تا یکهفته و طبیخ بیخ او فروحا شناو غافث و عصاره آن و آب آهن تاب که فرنیس از سرد
کردن آهن در آن خبر باشد و طبیخ نخود سرخ و شرب عصاره هندوقا یا طبیخ او یا اکل جرم او و مطبوخ مسلیب زیت انفاق و خوردن لحم قطای مشوی یا زیرباج یا سکباج یا صعتر
بسرکه و عسل هر واحد نافع سوء القنیه است **مولف اقتباس** گوید که بامداد شربت بزوری و شکنجبین هر یک یکنیم توله در عرق خار خسک و عرق شتر خار هر یک هفت توله
بنوشند و غذا شوربای مرغ و قلیه زردک و شلجم با نان تنوری دهند و اگر از کثرت سیلان خون بواسیر ضعیف بود حب تبواج دو سه عدد و یا سفوف تبواج و یا قرص
کهربا و حب مقل قابض علوی خان با شیره بزر و بار روه مانند تخم خشخاش و مغز کدو و بزوره و تخم خیارین با بعضی فرلقات مثل لعاب ریشه خطمی بهدانه و اصول کنوچه و گل گاو زبان
گاوزبان در عرق عشتین و گاوزبان عنبری و تخم ریحان و با تنک و خمشناک دهند و از اغذیه غلیظه و بسیار خواری اجتناب ورزند و از اغذیه سریع الهضم که اندکی
ازلاق و شته باشد بکار برند مثل پلاو و دو گوشته و مویاش با سرنشیم و دغ و کله پاچه با نان تنک و زردی بیضه مرغ و تنقل مغز بادام بریان و پسته و چلغوزه و طباشیر نافع است
و ایضا در کثرت سیلان خون بواسیر دوا المسک معتدل علوی خان و دوا الکرکم صغیر و الاد شان هر دو چهار ماشه بعرق عنبر پنج توله و عرق گاوزبان هفت توله
صبح دهند و وقت شام حبوب خطائی سه ماشه مقل یکماشه در عرق کیوڑا سوده و شربت سیب و بادرنجبویه هر یک یک توله و ورق طلا یک عدد آمیخته
با شربت انسنتین سه توله و در عرق بیل و پودینه و کیوڑا هر یک چهار توله دهند و غذا کباب بچه قاز و مرغ ساده و شامی با نان خشکا تنوری سازند و تخم سوم عرق گاوزبان
و بادیان نوشانند و اگر بسبب بخارات سوداویه باشد تدبیر مالیخولیای مراقی پیدا آمد مع تقویت جگر و ایضا برای سوء القنیه بسبب بخارات مراقی و شرکت معده و کبد
از علاج مشترک فائده نشود و غلبه تشنگی گردد و ماء الجبن با سکنجبین افتیمونی علوی خان نوشانند و غذا قلیه کدو و قوره با نان تنوری و پلاو دهند تا هفت روز در روز هشتم
وقت شب حب ایارج مسهل سوداوی خورانند و صبح ماء الجبن با شربت الهی علوی خان چهار توله عوض سکنجبین نوشانند و تا روز پانزدهم همچو روز شانزدهم شب وقت نفتح و هم
صبح با ماء الجبن دهند بعده اگر اندکی ضعف رو دهد و مرجحیت غلبه کند روز هفتدهم دوا المسک تلخ سه ماشه با عرق عنبر پنج توله و کیوڑا چهار توله عوض شب دهند و روز هیجدهم
ماء الجبن با شربت الهی چهار توله تا چهل روز دهند و وقت ظهر دانه انار ولایتی شیرین و انار کوهی ترش هر دو برابر بوزن سه فلوس با نمک سلیمانی سه ماشه خورانند
و غذا وقت شب پلاو شلجم و شربت تخلل دهند و بالای آن حبوب خطائی دو ماشه و دوا المسک معتدل ساده علوی خان و جوارش مصطکی مرکب هر یک شش ماشه و بیخ
قلیه شلجم و زردک و تحلی با نان ده دهند و اگر بسبب تعفن هوا باشد تنقیه بدن کنند با دویه ذی تریاقیت و تعدیل مزاج معجون جدوار علوی خان و دوا المسک جدوار با
همراه عرق عنبر و جدوار کنند و اگر سوء القنیه باقی صفراوی و قسوت و خفقان و اختلاج معده از تعفن هوا عارض شود آب سیب و انار شیرین ده توله گلاب هفت توله گلقند چهار توله
شیر خشت پنج توله شربت دینار معتدل علوی خان سه توله بی فاصله تا پنج شش روز دهند و غذا پلاو چوزه مرغ و زردک مخلل و بجای آب عرق شاهتره و کاسنی و گلاب برابر
بدهند و بعد از طعام مسهل جوارش و دوا سیتی در دهن دارند و آب انار بلعج نمایند و ازین تدبیر قریب نود کس صحت یافته اند و اگر بسبب [illegible] باشد تنقیه بدن و پرهیز نمایند تدبیر که
در باب ریکی گفته شد مع تقویت کبد و این دوا بسیار مفید است تخم فرسیون ده ماشه زوفا ریب السوس پیاهر یک یکماشه سوده و شربت زوفا و خشخاش هر یک یکنیم توله آمیسانند و
بالائیش شربت بزوری و فرسیون هر یک دو توله در عرق گاوزبان عنبری و زوفا هر یک هفت توله دهند غذا کباب مرغ و گنجشک دلوه با نان خشکار خورانند

شیخ سیفر باید که نظر کنند اگر در بدن اخلاط مختلف صفراوی باشد اسهال بمثل ایارج فیقرا کنند که آن اخراج فضول سوداوی رطوبات اصلی می نماید و اگر اخلاط غلیظ باشد با ایارج حنظل و بدانچه جمع شده تخم حنظل و بسفائج و غاریقون مع سقمونیا در ان داخل بود اسهال آورند و وزن این ادویه باندازهٔ رقت اخلاط و غلظ آن و حسب قوت بدن و ضعف آن باید کرد و گاهی بهر تقویت ادویه بمثل خربق حاجت آید اگر تغیر او در تنقیه و اخراج فضول نضج سوداویه نشود و با این همه باید که اسهال برفق نمایند و دوای مسهل بتفاریق خورانند و هر گاه احتمال شود که ماده جمع شده اعادهٔ تنقیه کنند و معذلک باید که رعایت امر معدهٔ آن کنند تا مسهلات ایذا نیاید و مسهلات ایشان را خوشبو بعود و مصطکی و سنبل و مانند آن نمایند تا قوت معده را نگاه دارد و اگر قوت قوی باشد در ان فکر بسیار نکنند و مبلغ کافی رخصت دهند و بالجمله باید که تدبیر مانع تولد فضول باشد و این با تفرغات بالرفق متواتر بود و تا ممکن بود از فصد اجتناب نمایند و اگر از ان چاره نباشد بسبب امتلای خون بحذر و تفاریق در سه یا چهار روز بر اخراج خون اقدام نمایند و اکثر آنچه فصد در ان واجب بود دانست که بسبب سوء مزاج احتباس خون بواسیر یا حیض باشد و اولی آنست که اولا بدانچه خون را صاف کند مثل ایارج فیقرا و طبیخ افسنتین و مانند آن از مسهل سیاب تنقیه نمایند پس اگر چاره نباشد اندکی خون بگیرند و در اکثر احوال ایشان احتیاج به تعدیل جگری افتد که تنقیح اخلاط باسهال و تفتیح سدد باشد و بعد از آن بدانچه مدر و مفتح سدد بود و حقنه‌های لطیف محلل رطوبات مسهل آن سخت نافع است و چون استفراغ نمودند پس ادویه آنچه معالجه بدان کنند ریاضت معتدل و تقلیل شرب آب و استحمام بآب بورقی و کبریتی و شبی است و قریب دریای شور و حمامات مقام سازند و حمام بآب شیرین ایشان را ضرر کند مگر آنکه حمام خشک استعمال نمایند و در هوای گرم و عرق آورند و استعمال قی قبل طعام برای ایشان تدبیر خوب است و باید که در ابتدای امر بسکنجبین کرده و در آخر او بجزبوق کنند و تا ممکن باشد بتخفیف و تفتیح اقدام نمایند و در ضماد و مشروبات ایشان ادویه مفتحه ملطفه خوشبو مثل سنبل و سلیخه و دارچینی استعمال کنند و ادویه مثل افسنتین است و کاشم و غافث و تخم انجره و کمافیطوس و زراوند مدحرج و عصارهٔ قثاء الحمار و قنطوریون و برگ باذریون و جاوشیر و کاکنج با نخاحیه و در ضماد ایشان کبریت و عصارهٔ غافث قثاء الحمار و بیخ باذریون و برگ او و نطرون و خاکستر سوسن و کف دریا داخل کنند و این مثال انها برای دلوکات ایشان و در حمام صلاحیت دارند و طبیخ غاریقون و شراب انجبار اندک و رقیق و شراب سوسن نافع است و آنچه ایشان را سخت سودمند بود نوشیدن شراب افسنتین بر نهار است و از معاجین خصوصا بعد تنقیه تریاق و مثرودیطوس و دواء الکرکم و دواء اللک و کاکنج نیز در وی است و گاهی شیر شتر و بول او نوشانند و خصوصا و را بدان نفعت و قوی خصوصا چون سوء القنیه مزمن شود و وهم باشد که استسقا گردد و گاهی دو اوقیه بول شتر با سکنجبین نیم درم تا مثقال اسپید دهند و کذلک در بول بز و صوبها آنست که بلیله زرد با وی بیامیزند اگر مواد رقیق صفراوی باشد و از کمادات تکمید معده و کبد بسنبل و سلیخه و دارچینی و بوره ارمنی و زرنباد و عود مدحرج و مانند آن نافع بود و ایضا ضماد از انیسون و مانند آن و دواء المرمح تسکین ایشان بمثل بورق و کبریت بروغنهای و ضماد و از ضماد و مرهم کعاب سیفر جل ایشان را نافع بود و اگر مشکل گردد بسرگین گاو و خشک بر طلا نمایند و اما غذای صاحب سوء القنیه آنچه در ان لذت و تقویت طبیعت باشد مثل دراج و کباب و شوربای آنها و زیرباج مطیب بمثل قرنفل و دارچینی و زعفران و مصطکی و کذلک مصوصات و از فواکه انار شیرین است و به و سیب اندکی نیز مفید بود و واجب است که باغذیهٔ ایشان مثل خردل و گندنا و ادویه و مانند آن تغیر نیز کشنیز مخلوط سازند مسیحی گوید که اولا ان بایارج فیقرا تنقیه نمایند و با آب شور و شبی و بورقی و کبریتی غسل کنند و قبل طعام قی باوه و مهیج قی نمایند و حقنه ماده بعمل آرند و هم استفراغ بحب متخذ از شحم حنظل و بسفائج و غاریقون و افتیمون و سقمونیا و صبر نمایند محمد زکریا گوید که در اوائل مثل بسفائج و افسنتین تنقیه کنند و اگر با ان عطش شدید باشد این مطبوخ بنوشانند افسنتین رومی غافث بلیله زرد هر یک پنجدرم سنای مکی چهار درم بوزیدان یکدرم ما حضر نیم مثقال بیخ کرفس دو درم برگ کاسنی تازه با قشاهتره پنجدرم تمر هندی ده درم خیار شنبر سه درم است بجوشانند و صاف نموده سی درم ترنجبین در ان حل کرده باز صاف کرده پنجدرم ایارج فیقرا و غاریقون و تربد هر یک ربع درم سقمونیای مشوی نیم دانگ نمک هندی زنجبیل مقل هر یک نیم دانگ باریک سائیده اضافه کرده بنوشند جعفر مینویسد که این مطبوخ برای سوء القنیه از املای استاد من است پوست بیخ کاسنی پوست بیخ بادیان هر واحد سه درم تخم کاسنی کوفته بادیان هر واحد دو درم برگ گاوزبان مثقال مویز منقی هفت و خطمی سه درم بجوشانند و صاف نموده نصف آن صبح با شکر اوقیه و نصف آن بدستور وقت شام بدهند و ایضا از املای استادی است پوست بیخ کاسنی پوست بیخ بادیان پوست بیخ خشک هر واحد سه درم زرشک تخم کاسنی کوفته هر واحد پنجدرم تخم شبت غافث مغولی و عود و قاقلی هر واحد نیم درم جوش داده صاف کرده بدستور سابق با شکر هر دو وقت بنوشند و این نقوع نیز برای سوء القنیه از املای آن مرحوم است بلیله پنجدرم زرشک اوقیه تخم کاسنی کوفته ده درم سپستان سه درم عناب

نما فقط سفوف ریوند نیم درم در آب گرم خیسانیده بکار برند و این ترکیب برای سوء القنیه طفل قلمی فرموده کاسنی بادیان هر واحد یکدرم تخم کشوث نیم درم کوفته شیره
نصف آن در عرق گاوزبان شامی او شیره برآورده شربت کاسنی پنجدرم شیرین کرده صبح بدهند و باقی همچنین وقت شام و این نقوع برای سوء القنیه اطفال که با قبض
طبیعت باشد از املای آن مغفور است مرشدی ده درم ریوند چینی سه عدد تخم کاسنی کوفته مثقال زرشک پنجدرم پوست بیرون پسته ربع درم خیسانیده صاف نموده
با شکر تیغال و در شیر شیرین کرده نصف صبح نصف آن شام استعمال کنند و طبری نوشته که ترهل و نضج که بر سه قسم است تا زایل نشود و تشنج کند دیری و گرسنگی
و هنگام طعام شب و ترک آن دوام کند و سبب این ضعف حرارت غریزی است که فضول سوء مزاج در کبد بهر آنکه حرارت غریزی چون ضعیف شود و کبد خارج از
اعتدال بسوی رطوبت گردد پس وارد شود بر آن طعام سیما اغذیه بارده رطبه و هر طعامیکه کیفیت او بیشتر از کیفیت حرارت غریزی باشد فضلات متولد از آن ریاحی
و رطوبت رقیق غلیظ گردد و بسوی اعضا رود و در آن محتقن شود پس اگر اعضا قوی باشد احاله آن نمایند و از نفس خود آنرا دفع کنند و اگر ضعیف باشد در این مجاری
در آن یکجا گشته و تحلیل نشوند و قوت محیله صحیح بر مقدار مزاج خود باشد و علامتش آنست که چون فصد کنند دم او قوی آلود بود و شهوت و هضم او صالح باشد غیر آنکه
اعضای او متشنج بود و اندرین قسم هرگاه صاحب او در ماکول افراط کند و بر اطعمه مولد نفخ دوام نماید و در هر طعامیکه باشد کثرت کند یا ریاضت معتدل ترک نماید بر آن
امن ازین نباشد که حرارت غریزی او منطفی یا سخت ضعیف شود و قوت محیله متغیر گردد و باستسقای لحمی انجامد و علاجش آنست که این مقدار حرارت غریزی او
و اطعمه لطیفه ترد اقل کمیت آن بدهند و از کثرت اکل و تخمه و سوء هضم حذر کنند و هرگاه احتمال مقدار رسیدن نکنند از آن کم نمایند و بهترین اطعمه لطیفه خفیفه اندر
از شیرینها اگر در رقار وره اندک حرارت باشد شراب نو که شش ماه بر آن گذشته باشد قدری بنوشند و کثیر در آن نکنند تا نرسد بهر آنکه اعضای او قویست و بهر نگاه
بتقویت آن بریاضت معتدله و آنچه از ادویه استعمال نمایند نوشیدن ماء الاصول و طبیخ جلنجبین است و استعمال قیست حاجت تجربه ماذریون یا ایارج مقوی و مانند آن و آنچه بکبد
بدان ضماد کنند مثل صبر و فوفل و مصطکی و سنبل و موم و روغن بروغن ناردین است که ادویه کوفته بیخته در آن آمیزند و مثل مرهم ساخته یا ضماد بالیده بر جگر نهند و اما صنف
دوم آنست که حرارت او ضعیف بود و غیر آنکه او قوی تر از حرارت صاحب نوع اول باشد و علامتش آنست که سرخ رنگ صاف [illegible] و هضم او [illegible] بود و جز آنکه در بعض اعضا
او نفخ عارض شود و متشنج گردد و بسرعت متحلل شود و علیل ظاهر گردد و اندک زیادتی که در کیفیت طعام یا در شرب آب شود [illegible] متزایل گردد و صاحب
این نوع اقل خطر است سیما چون نفخ در مقدم سواء چهره ظاهر شود و چون نفخ در چهره یا پلک چشم ظاهر شود [illegible] نفخ چهره بر آنست که
قریب از قلب است پس اگر حرارت غریزی قلب ضعیف نشده نفخه در چهره ظاهر گردد [illegible]
تا بسیار نباشد بقدر این نرسد و علاجش اصلاح اغذیه از کمیت و کیفیت است و استعمال ریاضت معتدل و تحلیل [illegible]
دفع الفور آنرا بشد کنند و دوائیکه درین استعمال نمایند باید که ایارج فیقرا [illegible]
دفع علت کم حس بن باشد که آن از سوء مزاج در عضوهای مختلفه بود و چه باشد [illegible]
که هنگام ضعف قوت هضم و استیلای سوء مزاج رطب بر کبد و سایر اعضا پدید آید [illegible] باستسقای لحمی [illegible]
این نوع در علاج استسقای لحمی ذکر خواهیم کرد

استسقا

و آن مرضی است مادی که قوت قسر البدن بسبب ماده غریبه بارده بود که در خلل اعضا و داخل مستقر گردد و باد [illegible] اعضای ظاهره و اعضا بدان مملو شود [illegible] در موضع خالی
از نواحی اعضا که اندر میان آنها غذا از اخلاط ممنوط است مثل فضاهای شکم و بدان سبب شکم بزرگ شود چنانچه [illegible] زقی و طبلی و از ترکیب
هر یکی چهار قسم مرکب حاصل شود و سه ترکیب ثنائی و یک ترکیب ثلاثی و برای هر سه نوع اسباب و احکام و علامات [illegible] سبب و حکم و علاج
خاص است پس اسباب و احکام و علامات و علاج عام در ینجا ذکر نموده میشود و سبب و حکم و علامات و علاج خاص هر نوع جدا جدا [illegible] و استسقا بمرض شدن جگر خاص
یا بمشارکت شود و اگرچه گاهی جگر مریض شود و با آن استسقا حادث نگردد و با جمله اسباب استسقا یا خاص کبدی یا بمشارکت باشد و اسباب خاص اول دو عام

آن ضعف هضم کبدی ست و این سبب و اصل ست و اما اسباب سابقه جمیع امراض کبدی مزاجی از قبیل آلی مثل ورم و سده و ورم حار و بارد و صلب و سده و تنگی جالب سوداست بسوی طحال و صلابت صفاق محیط بدان و امراض مزاجی یعنی سوء مزاج یا گرم ملتهب باشد و اکثر آن استسقا بواسطه خشکی پیدا کند به نزد آنکه خشکی به حرارت غریزی تحلیل کند و غریزی به آن سبب ضعیف شود و بدین جهت جگر تغییر غذا آنچنان نتواند کرد و اسباب خشکی اولاً افراط حرارت بود و دوم بان اعضا به آن یا برد بود و این بواسطه رطوبت فضلی استسقا حادث کند و حسب و اصل و بهر و تحلیل حرارت غریزی و نقصان آن بتدریج یا طفا و ضعف آن دفعة باشد و سبب قوی مستفرغات و غریزی شرب آب سرد ست بر ناشتا و عقب حمام و ریاضت و جماع و یا استعمال اشیا از اندر امر طبیعت مفرط بعد امور مستفرغه مثل فولبا شاه و استفراغات مفرده عرق و بول و اسهال و قیح و حیض و بواسیر بود و مضرترین استفراغات استفراغ خون ست و اما امراض آلیه مذکوره پس کیفیت موادی بودن آنها بسوی استسقا در تحت هر ایک مسطور شده و ظاهر ست که ورم و صغر کبد که استسقا از سبب آن سده بود و اما اسباب استسقا بمشارکت اعضای دیگر یا بمشارکت همه بدن باشد که سخت گرم یا خیلی سرد گردد که بدین سبب اسباب بر معده و سوء مزاج آن خصوصاً چون عقب ذرب باشد و یا بسبب سده امعا و ماساریقا بود و یا بمشارکت طحال بسبب عظم او یا ورم صلب یا لین یا حار و یا بارد و یا بسبب کثرت استفراغ سودا بود که افراط او موادی با نماک جگر بجهت انتشار قوت سودا حتی که بسوی کبد و ظهر پیدا او یا اتصال از قوت آن بسوی او گردد چنانچه بسوی دماغ سبب و وسواس پیدا میکند و عظم طحال موادی باستسقا و تضعیف کبد بود بسبب دیگر و یکی آنکه خون بسیار از جگر جذب میکند و قوت او را ضعیف میگرداند دوم آنکه قوت کبد را مضادت او و منع او از تولید خون جید ضعیف مینماید و گاهی بسبب مشارکت کلیه بسبب برودت گرده یا بحرارت آن خاصه که بود یا ناپرسد و در ان ... نکند و اگرچه کبد آنرا قبول کند و گاهی بسبب امعا و امراض آن خصوصاً صائم بسبب قرب او بجگر باشد و یا بسبب مثانه یا رحم یا حجاب بود و بسبب مشارکت امعا بود و بسبب سوء مزاج و تغیر حال او در کیفیات نباشد بلکه گاهی بسبب اوجاع او از مغص و قیح و قولنج و شدید الوجع و غیر آن عارض شود و کذا با مشارکت رحم کیفیت آن تنها باشد بلکه بسبب اوجاع آن و احتباس حیض در ان بود و گاهی بمشارکت مقعد بسبب احتباس خون بواسیر بود و همچنین حال اعضای دیگر مذکوره است و اکثر مشارکت اعضای ثقل تغیر کبد و اعضای او را نقص سده باشد لیکن اکثر مشارکات موادی باستسقا آن مشارکات با گرده و معا و طحال و ماساریقا و معده بود و هرچا گویند که بسبب ضعف معده مرض جوع البقر پیدا آید همچنان بسبب ضعف جگر استسقا عارض گردد و تولد جوع البقر از ضعف معده چنان بود که اول جوع الکلب شده و بدان سبب طعام بسیار خورند و رطوبات ردی در فم معده جمع شود و فم معده گران گردد و مزاج او تباه شود و قوت جاذبه او از فعل خود باز ماند و آرزوی طعام باطل شود و بدین سبب عروق خالی گردد و همه اعضا گرسنه شوند و بسبب گرسنگی اعضا و عدم خواهش معده طعام را قوت ساقط شود و این را جوع البقر گویند همچنین اینجا بسبب ضعف جگر و عروق او از رسانیدن آب با عضای جاری همه بدن سده و گرده و اعضا تشنه شوند و از جگر آب طلب کنند این را استسقا گویند یعنی طلب کردن آب و آنکه صاحب او بخورد جگر ضعیف در آن تصرف نتواند کرد و باعضا نتواند فرستاد پس بعض از آن در جگر یا در گرده و در شکم جمع شود و بعضی پیش بشره با عضا رسد و در شکم و اعضا پدید آید و هم او گوید استسقا که بمشارکت اعضای دیگر عارض شود و سبب آن اسباب ضعف جگر بود و آن و سبب ضعف جگر مذکور شده بیشتر از سوء مزاج بارد باشد که در جگر یا در اعضای دیگر که مذکور شد عارض گردد چنانچه سردی بسیار بمعده در آید و معده را سرد کند و از معده برودة اثنا عشری در رود و عصائر فرود آید و از وی رود با ماساریقا و جگر رسد و آنرا سرد کند و سردی او به حجاب رسد و مجوسی گفته که جمیع اقسام استسقا از ضعف قوت مولده دم که از فعل خود قصور نماید حادث شود و این یا بسبب آفتی بود که جگر را عارض گردد که آن معدن اوست پس مزاج او سرد گردد و عصارهٔ غذا بسوی خون جید منقلب نشود و گاهی بسبب آفتی باشد که بعض اعضای مشارک کبد و مجاور آنرا عارض شود مثل معده که هرگاه آفتی بدان رسد از هضم جید غذا ممکن نباشد و عصارهٔ آن غذا خام بجگر رسد و آنرا اعاله آن بخون جید ممکن نبود و همچنان بجمیع بدن رسد و اعضا از انقلاب آن بطبیعت خود ممکن نبود مثل معای صائم و عروق معروف بجداول که چون ضعیف گردند از تغیر عصارهٔ غذا و تنفیذ آن بسوی جگر قوت مولدهٔ خون بنابر رسیدن غذا بجگر ضعیف شود و گاهی استسقا از فساد مزاج ریه حادث شود حتی که آنرا تغذیه برطوبتی که در خون باشد ممکن نباشد و آن رطوبت در خون باقی ماند و اعضا از آن تغذیه نمایند و مزاج آنها رطب باید و گاهی بسبب عفونت گرده از جذب مائیت خون حادث گردد و آن مائیت در خون مخلوط بماند و آن وهم مائی باعضا رسد و از آن تغذیه نمایند و بدین جهت مزاج آنها رطب گردد و شیخ میفرماید که ردی ترین استسقا آنست که با مرض حار بود و رای بعضی کسان آنست که لحمی بدتر از دیگر انواع ست بهر آنکه فساد

و ران عام باشد و جمیع عروق بدن و لحم بود حتی که هضم سوم باطل شود و بعضی گویند که لحمی خفیف تر از غیر است حتی که از طبلی لیکن اولی آنست که زقی صعب تر از همه است پس از لحمی بعضی خفیف تر از همه بود و بعضی سخت ردی باشد و این بحسب اعتبار اسباب موقعه در آن بود و ظاهر حال را اکثر آنچه بتجربه ظاهر شده باید که اصناف لحمی خفیف تر بود و وجه مناسبت ضرر آن که جگر و ران بدان ضعیف نباشد که در زقی و طبلی بود و صاحبان استسقا کثیر الخطر کسی است که مزاج طبیعی او حار یابس باشد بهتر آنکه مرض ضد مزاج اصلی مریض نگردد و دیگر بسبب امر عظیم سخت قوی و استسقای واقع بسبب صلابت الطحال سالم تر بسیار از واقع بسبب صلابت کبد بود و بلکه آن امر جید العلاج است و گاهی ماده استسقا مطلیه کند حتی که ربو و ضیق النفس و سعال حادث کند و این دلالت بر قرب موت و سهر و ز کند و گاهی عسر نفس از جهت شود و بسبب بلد و این سالم تر است و گاهی پیشانی از قرب موت قروح دهن و لثه بسبب حرارت بخارات حادث گردد و در آخر استسقا گاهی قروح در بدن بسبب سوء مزاج خون حادث شود و گویند که چون آن استسقا مثل پاره لحم نازل شود و منذر بهلاکت بود و صاحب مالیخولیا را اگر استسقا عارض شود مالیخولیا زائل گردد و بسبب ترطیب استسقا مزاج او را اقدمند که اسهال و شد استسقا بسبب اجتماع دو مرض قوی غیر سلیم و تدارک مضرت اسهال بکثرت تعرق و لعوق بعض کرده شود و این در استسقا جائز نیست و باید که صاحب استسقا معلوم کند که اول آنچه منتفخ شده آن عانه است یا پای یا پشت یا ناحیه گرده و قطن یا روده بهتر آنکه باختلاف مواضع که بدان انتفاخ ابتدا کند لا محاله تدبیر آن مختلف باشد و واجب است که طبیعت او و نیز و پس معلوم باشد چه بردن طبیعت و خشک بهتر از آنست که نرم باشد خصوصا در انتفاخ بابتدای از قطن و کلیتین و در ابتدای از قطن لین طبیعت باشتر بود بسبب ارتداد رطوبات غذا از آن بسوی معا و در ابتدای از قدم لین طبیعت اکثر باشد و باید که حال موضع سره و عانه دریافت نمایند که آن صحیح است یا لحمی پس کمیده دلالت میکند بر قوت و بر احتمال اسهال و نیز نظر کنند که صفن در انتفاخ مشارک است یا نه و چون مشارک باشد خوف شق بود و در شق منی بعد موت و در قروح خبیثه عسر البرء است و بعضی گویند که بسا اوقات مشاهده در آمده که چون صاحب استسقای لحمی را بر پشت انگشت و بر پشت پای اکله پدید آید بر فور هلاک شود و تجنبین اکله است و جرایقم فی الاکله و علی ابن زین میگوید که اگر در مرض استسقا بول احمر باشد امید کمتر بود و بقول بقراط استسقا که از امراض حاده افتد ردی باشد و هم او گوید که چون صاحب استسقا سرفه پدید آید بسبب قلت نزله و زکام و کذا اسهال صفرا حادث شود امید خلاصی نباشد و نیز استسقا با تپ ردی است و جالینوس گوید که تپ با استسقا بمنزله ذات الجنب با نفث الدم است که نفث الدم محتاج بچیزی بود که حبس اخلاط نماید و ذات الجنب محتاج باشیای مخرج آن باشد و اگر تپ در استسقا بحالت طبیعی باشد آن سالم تر بود بهتر آنکه دلالت کند بر آنکه حرارت غریزی قوی است و انطاکی گوید که اجماع واقع شده بر آنکه ردی ترین انواع استسقا و اکثر از انواع اعظم بود آنست که از حرارت بود و علامتش لزوم تپ و سرعت نبض و عطش و بدبوی بول و کف قاروره و قرب آب بیماری است آن تفشین گفته که بسبب دراینت این اعتبار بهتر است و آن مفسد جگر بود و علاج استسقا تحلیل و او را قوی باشد و حرارت مانع نیست و این سخن نیک است و بحرارت منتفع نشود بنا بر تعفین آن اخلاط است و اکثر با این بهتر بود انفجار ریم دبیله کبد بود و خون و صدید در بول یا براز بر آید و بعد خروج آن موت واقع شود و چون این مرض از کبد حاصل نبود ردی ترین آنست که از عضو رئیس مثل گرده یا مجاوره در فعل مثل معده یا در حرارت غریزی مثل آلات نفس باشد و خفیف ترین او آنست که از مرض عضو غیر کبد باشد **علامات کلی جمیع** انواع استسقا تابع او فساد رنگ چهره است و تهیج پایها بسبب ضعف حرارت غریزی و رطوبت خون یا استحالت آن و تهیج چشم و رطوبت دیگر و تنگی و ضیق النفس و در اکثر قلت شهوت طعام و شدت عطش الا آب مگر در بعض آنچه از سردی جگر باشد خصوصا از نوشیدن آب سرد و نفخ و تهیج و خصوصا در زقی و لحمی قلت بول و کثرت احوال سرخی بول بسبب قلت آن و نیز بسبب قلت مقدار و مویت و صفرا در بول پس وجه آنست که بسبب رنگینی و سرخی آن قلیل حرارت استسقا نماید و اکثر ورم شکمهای مرهم و مشهور که از آن آب زرد بر آید و کثرت شوریده و در زقی و طبلی لیس دریافت نمایند اگر با آن علامات حرارت از التهاب و عطش و زردی رنگ و تلخی دهن و شدت یبس بدن و سقوط اشتها و قی زرد و صفرا و شدت حرقت بول دریافت نماید باشد سبب استسقا حرارت جگر بود و اگر کثرت صفرا و علامات ذوبان و تقدم مرض و بول غسالی و صدیدی بود و ورم پیشگاه و گاهی تپ لازم باشد استسقا از جنس ذوبان بدن و تحلیل اخلاط بود و کذلک استسقا حادث از امراض حاده و اگر علامات خلاف این باشد در اشتها فساد پدید بود چنانچه در برودت معده و بعد از اطعمه بر مزاج سائل غلیظ استسقا بسبب برودت بود و اگر قبض طبع و ورم پایها و سرفه بلا نفث باشد ابتدای استسقا از ورم کبد بود و اگر علامات ورم صلب ظاهر بود و تابع او تپ و قلت اشتها باشد بسبب ورم صلب بود و اگر ورم از جانب حدبه جگر

ابتدا کنند و با آن طبیعت قبض باشد و سائر علامات ورم حار پدید آید پیش ورم حار بود و اگر رنگ مائل بسبزی و سیاهی بود و سابق مرض طحال و عدم سقوط اشتها باشد استسقا از مشارکت طحال بود و همچنین اگر علامات مرض معده یا سده ماساریقا و یا علل کلیه یا مثانه یا رحم یا امعا یا ریه و حجاب یا مقعد دریافت گردد استسقا بمشارکت همان عضو باشد

علاج کلی اقسام استسقا

تقلیل غذا کنند و حتی الامکان اکتفا بر آب نخودی نمایند و از جنس حبوب و آب منع کنند و بضرورت آب نخود مجوز است و عوض آب بر عرقیات قناعت نمایند و عرق عنب الثعلب با عرق بادیان اندک بخشند و اگر نتوانند آب آهن تاب و نقره تاب و طلا تاب دهند و گویند که اگر شش بار از آهن و پنج بار از طلا و چهار بار از نقره آب را داغ کنند نفع بود و قدر آب در تمام روز زیاده از سه چند غذا نشاید و مقدار غذا ششم حصه از حال صحت باید و از کوزه تنگ باشوره بعض بخشند و دواء الورد یا دواء الکرکم همراه شیره عنب الثعلب و شیره تخم کشوث بشربت دینار یا گلقند یا شربت بزوری خورند و اگر برودت زیاده باشد شیره بادیان و تخم کرفس افزایند و اگر حرارت باشد شیره تخم کاسنی اضافه کنند و اگر سده بود شیره اصل السوس داخل کنند و از عنب الثعلب خشک مغز فلوس سنبل الطیب در آب عنب الثعلب سبز سائیده ضماد کنند و جدوار فرنجی در آب عنب الثعلب طلا نمودن نیز از برای تحلیل استسقا نافع بود و ریاضت و تعریق و اندفان در ریگ و بحر بدرت جبال لصاحب استسقا بسیار فائده میکند و تضمید با پشاب بز و سرگین گاو و دو بوره ارمنی و سرکه برای هر قسم استسقا نافع بود و اگر با استسقا حرارت باشد قرص زرشک یا کاکلانج بار همراه آب کاسنی سبز مروق و آب عنب الثعلب سبز مروق بشربت بزوری یا سکنجبین بزوری باید داد و عصاره زرشک ورد او ندبا سکنجبین و آب انار در صورت حرارت هم مجوز است و شیره خیارین و تخم کاسنی و تخم خربزه و زیره سفید و در استسقا که با تپ باشد مفید بود و در استسقا قبض بهتر از اسهال بود و اگر در آن اسهال هم باشد آب بارتنگ سبز مروق با رب به شیرین و بارتنگ مناسب بود و اگر در این امراض حاجت تنقیه شود بعد نضج از اسهال بلغم تنقیه کنند و با بادیان تخم کرفس تخم کاسنی و بیخ هر سه و اصل السوس مع مویز منقی انجیر زرد و لیمون تخم کشوث بیخ اذخر سیاوشان بزرگ کابلی ریوند چینی جوشانیده با گلقند دهند و اگر حرارت باشد تخم خیارین عنب الثعلب گل سرخ زرشک عوض ادویه شدید الحراره داخل کنند و بعد نضج سنای مکی هلیلجات تربد زنجبیل غاریقون مغز فلوس شکر سرخ روغن بادام اضافه کرده مسهل دهند بعد تنقیه تدابیر مذکوره بکار برند و حب استسقا نیز منقی و مفید اقسام اوست و کذا حب اهندی نسخه علاج الامراض نافع و بعد استحکام مرض شیر شتر بنوشانند و بدانند که در این مرض از آب سرد و حموضات و اشیای رطب مطلقاً احتراز کنند و بعضاً از جمله فواکه تر اجتناب نمایند مگر انار که بالخاصیت مفید است و تقویت معده و اصلاح کبد و عضو مشارکه واجب است و اعتدال میان لین و قبض مناسب بود و ریوند با آب کاسنی یا سکنجبین ملین است و شربت حب الآس یا ریواس با طباشیر قابض و فصد شدید المضرت و مدرات غیر معطش جید بود و تهر و الی که در استسقا بکار برند باید که در تحلیل و مبالغه کنند تا قوت او زوده نگردد و دیگر سده از معاجین تریاق فاروق و مثرودیطوس و دواء المسک حار و معتدل مفید و دواء الورد و در این مرض نافع ترین اشیاست و همواره معمول و باید که معاجین کبار قبل تنقیه خصوصاً تریاق و مثرودیطوس استعمال ننمایند و حکیم علوی نوشته که دیدیم که بعض اطبای ما تریاق پیش از تنقیه خورانیدند و بعض قبل از روز سوم مردند و گویند که چند قوقی بخاصیت عجیب است و کذالک فرفیون و اگر بغذای یک وقت اقتصار کنند صواب تر باشد و اگر مرتبه دیگر مضطر گردد مویز و انجیر یا اندک پسته و بادام و فندق دفع کنند و اغذیه به گوشت تیهو و دراج و جوزه مرغ و امثال آن دهند و شوربا اگر چه از رطوبت خالی نیست لیکن معده سبک بود و گاهی برنج و دال مونگ با گوشت پخته و یا صرف برنج با گوشت پخته و گاهی برنج جدا پخته با شوربای گوشت و اندک از جرم آن مفید بود و اگر در اینجا تپ باشد ترک لحم اولی است و از بقولات برگ کاسنی و عنب الثعلب و شلجم و چقندر است و اگر آب را بجوشانند تا ثلث بماند و بجای آب دهند جائز بود و آنجا که استسقا است و تشنگی مفرط بود عوض اشیای گرم برگ نوشیدن عنب الثعلب و تخم کاسنی قناعت کنند و نبوهاشی با مغز بادام تناول نمایند و جهت تلیین این مطبوخ خورند سنای مکی هفت درم هلیله کابلی هلیله اهلیله هر یک پنج درم بنفشه نیلوفر تخم کاسنی هر یک سه درم مویز منقی پانزده درم آلو سیاه و عناب هر یک ده عدد سپستان بیست عدد فلوس خیار شنبر و ترنجبین هر یک ده درم و اگر فلوس خیار شنبر تنها عمل نیک کند فلوس و با شیره کاسنی نافع ترین مسهلات است پس عرق گاوزبان عرق کاسنی گلاب هر یک ده درم با نبات یا شربت مناسب بیاشامند و بعد از تنقیه آب کاسنی و سکنجبین دهند تا که حرارت زائل شود و در انفع اشیا در هر قسم اغتسال به آب کبریتی و نطرونی و مانند آن و تعریق است و هر استسقا که بمشارکت معده یا جگر یا ورم یا ضعف طحال یا از برودت ریه یا بمشارکت گرده یا معده یا رحم یا احتباس خون یا مغص یا زحیر یا وجع پشت یا مشارکت حجاب یا حرارت جمیع بدن باید که با وجود تدابیر استسقا در ازاله آن نیز توجه فرمایند بدانچه در مقام هر یک مذکور است و برخی از آن بعد استسقای لحمی نیز مسطور گردد و هرگاه در استسقا درد بود ضماد داغ دهند برنج جاسے

یکی بر فم معده دوم بر جگر سوم بر سپرز چهارم بر قعر معده پنجم بالای ناف اگر مریض قوی بود یکبارگی والا بتفاریق **طریق تعریق** بوره ارمنی بروغن بابونه آمیخته بر بدن طلا نمایند یا نمک باریک سوده با پیه بزگاو آمیخته و بازراوند طویل و مدحرج بروغن بان یا روغن غار ضم کرده یا دارچینی و سلیخه و قصب الذریره بروغن سوسن مخلوط ساخته از اینها هر کدام که بهم رسد طلا نمایند که در تعریق و نشف آب اثر نیک دارد و نشستن در آفتاب و حمام خشک و در تنور نیمگرم که سر بیرون و آن نشسته باشند نیز معرق است **طریق اندفان** باید که مریض در آنجا بود بر بدن او ریگ نیمگرم اندازند چنانچه تمام بدن او پوشد سوای سر لیکن ریگ بسیار گرم نباشد و در مقدار هم بسیار نبود و دفن نمودن در ریگ گرم نیز مفید بود **طریق استعمال شیر شتر** در امراض کبد و طحال بدانکه از جمله شیرها شیر شتر در ازاله استسقا و تفتیح سدد و تحلیل اورام صلب باطنی و تحلیل اخلاط غلیظ کائن در کبد و دفع یبوست جگر و ضیق النفس و امراض طحال خاصیتی عظیم دارد و با وجود آنهمه منافع غذای ابدان ضعیفه میشود و انعاش قوی مینماید و حدت اخلاط می‌شکند و تعدیل آن میکند و اخراج زرداب باسهال و ادرار مینماید و بسبب کثرت مائیت و قلت جبنیت خود بمجاری تنگ میرسد و از آنها نفوذ میکند و باعث شدت امتزاج آن از مائیت جدا میشود و از این جهت گرم و رقیق و مائل بشوریت میباشد و جمیع انواع استسقا و اکثر امراض جگر بالخاصیه و باخراج مائیت سودمند بود اما هر گاه با امراض جگر و طحال تپ باشد شیر زنهار نباید داد و ایضا در ابتدای و در مبادی آن با استسقات جهلا نهند و همچنین تا مرض مستحکم نشود دادن شیر جائز نیست زیرا که قبل از استحکام هزال چیزی از مائیت نمیکند و ضعیف میگرداند و کذلک استعمال شیر شتر بلکه بعد زائیدن تا چهل روز نگذرد و شیر شتر زائیده بعید العهد نیز خوب نیست و بهترین وقتها دادن شیر میانه یا اول زمستان است و شتر اعرابی جهت این کار بهتر است بالجمله هر گاه اراده استعمال شیر شتر کنند پس بگیرند ماده شتر جوان صحیح البدن که بعید العهد از زائیدن نباشد و چهل روز از زائیدن او گذشته باشد و اول هفت روز پیش از شروع شیر باید که ماده شتر را خوردن چیزهای ملطف و مدر و مسهل مثل قیصوم و شیح و کرفس و بادیان و کشوث و کاسنی و عنب الثعلب و امثال آن اشیای مناسبه هر مرض حسب حرارت و برودت مزاج مریض داده باشند و گویند که در آخر روز آرد جو با تخم کرفس و بادیان و افسنتین آمیخته خورانیده باشند پس روز هشتم وقت صبح شتر را نزد بیمار طلبیده ظرفی را خوب شسته خشک نموده بآتش گرم کرده در آن شیر بدوشند و کف آن دور کرده همان وقت گرم گرم بنوشند و سرد شدن ندهند بلکه اگر از پستان بنوشند بهتر بود و از چهار دام شروع نمایند و سه روز بر همین قدر اکتفا کنند و با یک توله شکر یا شربت بزوری یا شربت دینار یا گلقند تنها یا دیگر کدام مناسب مثل بید الورد و دواء الکرکم و دواء اللک و کاکنج و دیگر سفوفات و اقراص مناسبه حسب حاجت منضم نموده بخورند و بعضی مثل چهار مثقال در شیر داخل کرده و سنبل الطیب نیم مثقال سوده بر آن پاشیده میدهند و میگویند که اگر بقدر سنبل الطیب و عسل کرمی کنند یکی از آن هر دو ساقط کنند و از روز دوم نیز قدری کم داخل نمایند و کذا در وزن دیگر دوای مرکب که همراه شیر مستعمل شود تقلیل ورزند و بعد سه روز از استعمال شیر هر روز یک یک دام افزایند چون هشت هشت روز افزوده شود باز بر مقدار یکه رسیده باشد تا سه چهار روز توقف نمایند هر گاه دریافت کنند که بقدر شیر خوب هضم میشود باز بیفزایند و باز همچنین عمل کنند و اگر بعد هضم همراه شیر اسهال نشود گاه گاهی بدهند فائده کثیر مشاهده گردد عصاره غافث غاریقون زهر سفید ترید سفید گل سرخ هر واحد یکماشه ریوند چینی سنا مکی هلیله کابلی از هر یک دو ماشه کوفته بیخته سفوف سازند جمله یک خوراک است و این سفوف نیز در جمیع انواع استسقا جهت اخراج مائیت مجرب است ریوند خطائی ترید سفید هر یک شش ماشه پوست هلیله زرد سه ماشه غاریقون سفید دو ماشه زنجبیل دو ماشه سفوف ساخته شکر سفید برابر همه آمیخته هفت ماشه با شیر بدهند بحاصل شیر را تا بست و یک روز بتدریج زیاده کنند پس توقف کنند بر روزیکه رسیده باشد بعده هر روز کم کنند بطوریکه زیاده کرده اند و گویند که تا یک رطل نهایت دو رطل رسانند و در اکثر مزاجها تا سه رطل هم گوارا میشود و بعضی گویند هر قدر که معده مریض هضم کند و قادر بر تحلیل آن بود توان داد و تا در آروغ طعم شیر ظاهر نگردد ترک نباید کرد و اگر مزاج قوی باشد تا چهل روز افزودن هم مناسب است و اگر مزاج متحمل این قدر نشود باشد هر قدر که در بست و یک روز رسانیده باشند بر همان قدر مستمر باشند یا کم و زیاده حسب طاقت عمل آرند و اولی آنست وقتیکه دریابند که فائده نمودن شیر بر قدری که رسیده باشد ظاهر میکند پس بر همان قدر مواظبت نمایند بالجمله زیادتی وزن شیر و مقدار استعمال آن بست و یک روز تا چهل روز و زیاده از آن موقوف برای طبیب است و بدانند که هر گاه شیر شروع کرده شود در غذا کم باید کرد و هر روز که شیر زیاده نمایند در مقدار غذا قدری تقلیل نمایند تا اینکه یک وقت شیر یک وقت غذا مناسب استعمال کرده شود و بعضی گفته اند که در ایام استعمال شیر در سه روز اول از غذای روزینه قدری کم کرده بجای مقدار غذا آنچه شیر تواند شد کم کرده شود و بعد سه روز که حسب حال و تحمل مریض در مقدار شیر افزوده شود همین قسم از غذا کم کرده بجائی رسانیده شود که یک وقت علی الصبح عوض غذای روزانه همان شیر باشد و وقت شب از غذا [illegible]

[illegible]

مثل آب یخنی و نخودآب و قلیه و خشکه و پلاو کم روغن استعمال کرده شود لیکن بباید که غذا وقت ظهور اثر تجدد اشتها بعمل آورده باشند که بامر تهذیب مجاری صحت عاجل و شفای کامل حاصل گردد و این طریق نوشیدن شیر با وجود بقای غذا امر جدید بخلاص است خصوص در صورتیکه اشتها فتوری نگرفته باشد و ورم و امتلای بادی بحد افراط نرسیده باشد اما اگر معدهٔ مریض ضعیف باشد و بر تحلیل غذا و شیر هر دو قادر نبود و هضم ناقص بود درین حالت ترک غذا مطلقا انسب و اکتفا بر شیر فقط مناسب و اگر با شیر بول شتر بیامیزند در ازالهٔ انواع استسقا و اخراج زرداب نافع تر خواهد بود و مخفی نماند که بعد سه روز از استعمال شیر بیاست که شکم نرم میشود و گاه قبض میگردد پس اگر اسهال نماید معلوم باید کرد که بدن از غذا اکتفا کند یا شیر تجبن میشود در صورت تجبن بقدر احد از ضرورت استعمال دوانگ سکنجبین همراه شیر برفع تجبن نماید و همچنین برای رفع آن تعلیف شتر بکرفس و بادیان و شبت و درمنه و مانند آن مناسب و اگر طبع قبض بود گلقند یا شربت دینار ضم نمایند و گویند که هرگاه طبع مجیب نباشد تا بقدر نیم وزن شیر بول شتر مخلوط باید کرد و مادامیکه بول صاحب مرض بعد از شیر زیاده از ان دفع شود و زرد و منجمد گردد و اطلاق نماید و اگر شکم نرم شود و از کثرت اسهال ضعف گردد با رب نارنگ و رب ریباس و شیاف قابضه مقویه چون مصطگی و سنبل و قرص زرشک قابض و امثال آن همراه شیر بکار برند و یا شیر یک دو روز موقوف نمایند و یا شیر یک روز بدهند و دو روز ندهند و همین است طریق اول جمله شیر حکیم شریف خان در حاشیهٔ شرح اسباب می نویسند که یکبار عوض شیر شتر بهنگام فقدان او بول شتر در استسقا استعمال کنانیدم و کثیر النفع یافتم طریق دادن ماء الجبن از شیر شتر که نافع استسقاست بگیرند شیر شتر یک نیم رطل و در دیگ بجوشانند و یک نیم اوقیه سکنجبین بزوری حار یا معتدل حسب مزاج در ان اندازند و از چوب انجیر پوست جدا کرده خراشیده کوفته بر هم زنند و از آتش فرود آورده سرد نمایند پس از پارچهٔ دو ته صاف کرده آب آن را بگیرند و در یک رطل آب یکدرم نمک اندرانی و نیم درم تربد سفید کوبیده داخل کرده باز بجوشانند و کف بردارند و صاف کرده ثلث رطل از ان بیاشامند و هر روز اندک اندک بیفزایند تا بیک رطل آید و استسقا که با حرارت باشد مانند زقی دران وقت از شیر بز و شتر اولی است طریق نوشیدن آب کاسنی سبز مروق و آب عنب الثعلب سبز مروق که در امراض جگر مستعمل میشود بگیرند برگ کاسنی سبز و بر پارچه مسح کنند و غسل ندهند و کوفته آب بیفشارند و در ظرف قلعی دار اندازند بر آتش خفیف گذارند تا مثل شیر بریده شود باز صاف نموده بکار برند و ترکیب داد و قدر شربت آنها مانند شیر شتر است مگر مسهل مثل فلوس بطوریکه در ماء الجبن میدهند درین هم میدهند و همچنین است ترکیب ساختن و دادن آب بارتنگ سبز که در استسقا یا اسهال میدهند بگیرند و مسهل دهند اقوال بعض اطبا و قرشی سدید گازرونی می نویسند که مصابرت بر جوع و عطش مستسقیان واجب است و اگر ترک نان ممکن بود احسن و اولی است بهر آنکه نان مسدد است والا بر اندکی از نان خشکار یعنی سبوس دار که نیکو پخته باشد اقتصار نمایند و اغذیهٔ غلیظه مثل هریسه و کله و پاچه که آن از برنج با شیر و چیزهای شیرین مثل خرما و دبس یعنی عصارهٔ رطب ای خرمای تر مرتب نهند و اغذیهٔ لزجه مثل پاچه که آن مسدد و ملزج است ترک کنند و از امتلا البته اجتناب ورزند زیرا که اعضای تدبیر غذا در ایشان ضعیف می باشند پس بر تصرف با امتلا اشتغال نیست و استعمال مائیات کم کنند حتی که دیدن آب و شنیدن مائی مضر است و اگر چاره نباشد قدری آب بعد هضم غذا نزد یک فرط عطش استعمال نمایند و ریاضات معتدله و سواری جهاز و تعرق و نشستن در آفتاب بلکه در تنور گرم سرد شده و در هنگام کثرت نیت و عدم تب و ورم در احشا و مسکن نزدیک دریای شور و غلطیدن در ریگ و اندفان در ان و هجرت بسوی بلاد حجاز لازم گیرند و گاهی بدل اندفان در ریگ نمک و ده یکم و اعتنا باصلاح کبد و ادرار بول ایشان کنند و تعدیل اجابت طبع و تلیین و قبض بهتر از افراط در هر دو ست اشربه آب کاسنی سبز سکنجبین بزوری و قرص اگر درینجا حرارت باشد والا آب بادیان یا آب کرفس مخلوط سازند و بدانکه تدبیر اولی درین علاج آنست که گاهی شربت مسکن تشنگی دهند اگر حرارت باشد و گاهی شربت ملطف ترتیب که یک روز آب کاسنی با سکنجبین بنوشند و یک روز آب بادیان مخلوط با آب کاسنی و یک روز آب کرفس بعصارهٔ برگ ترب و گاهی سه تا بول مثل آب عنب الثعلب و آب کاکنج بنوشانند و صاحب گفته که اکثر دیده ام که صاحب استسقا از آب برگ ترب سکنجبین خلاصی یافت و شربت دینار یا شربت اصول سکنجبین بزوری و قرص اثر بار بس و قرص بود یا عصارهٔ غافث و بعضی این شربت بمقتضای حال وقت بدهند و اگر تریاق فاروق هر روز قدر حمصه استعمال نمایند در استسقا و یافت صحت یابند چنانچه بعضی اطبا تجربه کرده اند و همچنین خمر و دیطوس نافع است و شیر شتر اعرابی که شیح و قیصوم چریده باشد خصوصا هرگاه عوض غذا و آب همین استعمال کنند خیلی سودمند است و جماعتی از مستسقیان در بلاد عرب رسیدند و عوض غذا و آب شیر شتر خوردند و از استسقا شفا یافتند و کذلک بول شتر و نیز اعرابی که مفتحات و مقویات کبد و احشا مثل شیح و قیصوم و کرفس بری و غیره چریده باشد و اقراص بادزیون مشکوریت مسهلات ریوند با سکنجبین با زنجدرم تا یکدرم و مسهل صفرا پوست هلیلهٔ زرد و ریوند و افسنتین هر واحد نیم درم و کذلک ریوند با آب انار مزین و اینها

آب کاسنی با فلوس خیارشنبر و ریوند و روغن بادام ست و مسهل بلغم غاریقون تربد هر واحد نیم درم نمک هندی ربع درم و کذلک غاریقون و ریوند و غافث هر واحد نیم مثقال و مسهل سودا افتیمون و غاریقون و هلیله سیاه و کابلی و اسطوخودوس هر واحد نیم مثقال ست و باید که با اینهمه ادویه مقل ازرق و کتیرا هر واحد ربع درم برای اصلاح ادویه مسهله آمیزند و ادویه را بروغن بادام چرب کنند و چون احتیاج باخراج اخلاط کثیر افتد مرات خارج کنند تا قوای معده و کبد ایشان ضعیف نگردد و مدرات قوی و تخم کرفس و انیسون و بادیان و تخم کاسنی و خیارین و تخم خربزه و قرص بازریون که مسهل و مدر است درین مرض بغایت نافع اینهمه یا بعضی از آن حسب مزاج از آبها و شربتهای مذکوره استعمال نمایند اغذیه همه جید الجوهر لطیف قلیل الفضول مثل چوزه مرغ و دراج و بچه کبوتر مطبوخ زیرباج یا اسفیدباج پخته یا بمزوره انار دانه ترش و نعنع باید که مزوره انار دانه و اندک دارچینی بسایند و بدیگر اضافه نمایند تا خوب پخته شود یا مطبوخ با ابازیر حار مثل دارچینی و زنجبیل و زعفران و مصطکی و کشنیز خشک بدهند ادویه موضعیه ضماد پشک بز و سرگین گاو و بوره ارمنی و سرکه نمایند و گاهی در آن گوگرد زیاده کنند صاحب تحفه بر جمیع بدن و رقی ترکیم و طلی بر جراحت خود استعمال کنند و ضعیف تر از آن نمک و سرکه و سنبل الطیب ست که در ابتدای این مرض و در سوء القنیه بهترست و جمیع اقسام را غسل بآب چشمه گرم و حمام عرق نافع ست و اما حمام رطب بآب شیرین ایشان را بسیار مضرست صاحب شفاء الاسقام گوید که غرض مقصود در جمیع انواع استسقا غایت اصلاح مزاج کبد ست بعده علاج نفس مرض و باید که در استسقا از اسهال بادویه قوی الاسهال یا ذوات کیفیت ردیه حذر کنند و از ریوند در آب کاسنی یا قرص انبرباریس و ریوندی عدول نکنند و اقراص لک و ریوند که در اخراج ماده کثیره و مادام صفر مشکور ست در شربت قشر اصل هندبا با شربت متخذ از آب کاسنی و انبرباریس گلقند افراسیاوی منعقد ساخته هر روز دو دو وقیه بخورند و در هر هفته یکبار ریوند چینی نیم مثقال در آن اضافه کنند و استسقا زقی هنگام عدم صبر ایشان بر نان بقدر تحمل صبر از نان نمایند و عوض آب باستعمال مثل شربت هندبا یا عرق کاسنی با آب عرق او با شکر یا آب زرشک یا نقوع غافث امر نمود و اگر مریض عادی استعمال شراب باشد اندکی شراب زرد رقیق از آن با شکر بدهند و شیر شتر با شکر بغایت نافع ست و اغذیه لزجه مثل هریسه و حلوا با آنکه در آن نشاسته و حبوبات افتد ترک نمایند و بعد تناول غذا از ریاضت بسیار حذر کنند تا غذا از انضام سوی اعضا نافذ نکند و عند غذا او حرارت عطش از مطفیات مثل تخم کرفس و انیسون که هر دو قوی الادرار اند برای اخراج آبیکه پوشیده است بیاشامند و اگر حرارت نباشد با ماء العسل بدل آب بهترست و آب بهمن و چرخ مدر بول و نافع استسقا خصوصا لحمی است و استعمال شراب ممزوج بآب کاسنی نافع و فصد در کدام نوع استسقا جائز نیست مگر در آنجا که سبب او انقطاع خون حیض یا بواسیر باشد فصد او کنند و لاسیما چون بول سرخ غلیظ بود و اگر تپ باشد در تهیج فصد نشاید شرب مسهل تا آنکه تپ زائل نشود و و اگر حرارت باشد در شربت قشر اصل هندبا یا قرص زرشک راوندی ممزوج کرده همراه آب کاسنی و سکنجبین بدهند و غذا در انواع استسقا استاد من با نیطو رسید او که گوشت کبک یا کیهان یا بچه آن و کبک یا تیهو و مانند آن بخورند و گوشت آن بخورند و شوربای آن بگذارند و در نان ایشان کرویا و کمون و نانخواه داخل کنند اگر استسقا بارد باشد و اگر حار بود از غذا ابراهیمک مزوره متخذ بسرکه و شکر و آب زرشک و کاهو و کاسنی پخته اقتصار نمایند و ماء الشعیر مخلوط بسکنجبین خصوصا اگر سفرجل و شیرین در آن پخته باشد برای ایشان خوب است و اگر آنچه در کبد او حاصل شود نافذ نگردد و در کبد خود ثقل هنگام آخر هضم دریابد سکنجبین و آب کاسنی و عرق شقوق و آب عنب الثعلب بعد از آنکه جوشانیده و صاف کرده باشند اقتصار نمایند و سرکه قاطع عطش مستسقی و مفتح سده و آشت و زرشک در هر حال بهترست و در استسقای حار اقراص طباشیر و ایارج در اوایل نافع بود و اگر خوف ضعف باشد و از بهترین نان خورش و ادویه ایشان سرکه مطبوخ نیست و گویند که غذای مستسقی فربه کنند و سده بر او بدهند اگر متوسط الاکل باشد و بیشتر آن اگر کثیر الاکل بود و آبی که نوشد باید تدبیر کنند که بگیرند آب بقدر صد رطل و بر آن یک رطل سرکه کهنه اندازند و بجوشانند تا بماند پس سرد کنند و هر روز سه چند غذا بنوشند و از این زیاده نمایند و اگر کمتر از آن نوشند بهتر باشد و خاصه در استسقای ... روز از هر دو باونه و اکلیل الملک و حاشا و پودینه و خشک و چند بید ستر و عسل خیارشنبر سرشته بر بدن طلا کنند اگر حرارت نباشد و اگر حرارت و موسم گرما باشد صندل و گل سرخ و خطمی و بنفشه و آرد جو و روغن گل و آب عنب الثعلب ضماد نمایند و حمام عرق هنگام اصلاح اعضای باطنی نافع ست و استاد من امر بغسل ساقین و قدمین مستسقی بآب گرم که در وی بوره و نمک می شود و نشف رطوبت و ازاله ثقل میکرد و دوام جلوس در آب دریای شور نافع ست لیکن اینهم بعد اصلاح اعضای باطنی و زوال حرارت کبد انطاکی می گوید که ملازمت قی بشبت و ترب و عسل و بورق و بازرد و سکنجبین و رها کنند و مشی در گرمی و خواب در ریگ و خاکستر حار و نمک و استحمام بآب شور و کبریت و استعمال هر چیز که مدر و مفتح سده و قوی عضو ها و مجفف فضلات بود و شیدان

لباس سو و صوف و ترک چیزی که مسدد و مغلظ خون باشد مثل لحم بقر یا بغرویت خود و مثل پاچه یا هر دو مثل هریسه و استعمال الشربة متخذ از آب بادیان یک وزن و آب کرفس وزن دیگر نمایند و سکنجبین و قرص انبرباریس اگر در اینجا حرارت باشد بدهند و الا فلافلی و ابوال نر یا آب برگ ترب و کرفس و سکنجبین دوائی مجربست چون یک وزن بگدازند و روز دیگر استعمال نمایند و همچنین کاکنج و کلکلانج و آب انار در حار و اشق و سکبینج و انجره بعسل در بارد و اگر در اینجا اسهال باشد تریاق فاروق یا مثرودیطوس بقدر تحمل قوت مع زیادت و کمی نسبت بتغیر آن دهند و اجتناب از فصد و سائر انواع خصوصاً چون ورم صلب باشد که آن ردی ست و باید که تنقیه باسهال اولاً مثل باذریون کنند و از ادویه مجربه انیست اسداب جزو مس سوخته سرگین کبوتر هر واحد یک جزو نمک نیم جزو بعسل سرشته از مثقال تا سه مثقال استعمال کنند و ریوند محمود ست خصوصاً با آب سکنجبین و آب کرفس چون سده عظیم گردد و از مجربه تجربه کرده ایم این حب ست بگیرند مس سوخته و بغایت نرم سائیده باقی اجزا می و همان حب ست که در استسقای زقی در قول صاحب خلاصه خواهد آمد و در ضمادها و دیگر با این حب مسکنند و همانجا بباید و کمی لک و حلبه و در طبلی اشق و انیسون و فرفیون بیفزایند و از مجربات ما این حب ست توبال مس باذریون تربد انیسون پس اگر لحمی باشد زراوند اضافه کنند و اگر زقی بود باذریون فزایند و اگر طبلی باشد اسارون عوض زراوند کنند و بهر حال اجزا مساوی و ریوند و لک هر واحد نیم جزو با آب کرفس سرشته حب سازند شربتی یک مثقال و دو شربة در یک هفته با گرسنگی و تشنگی عقب مسهل و استعمال اورمالی و هر خوشبو و بخور مثل به و رشک و کذا اینها نافع بود و در حار اورمالی با آب کاسنی حل کنند و در مسهل رعایت اخلاط غالب کنند مثل زیادت غاریقون در بلغم و افتیمون در سودا و هلیله در صفرا لیکن الکتاره اسهال سودا بکنند که گاهی بسبب استسقا میشود و ملازمت مدرات مثل لبوب و بزور و ضمادات مجربه مثل سرگین گاو و شبث تر و سرگین کبوتر و بورق و کبریت باید کرد و استحمام بسابحات و تعریق در حمام بغیر آب و روغن های گرم مثل نمام و بابونه و نفط و ضماد در طبلی مثل زقی بیشتر کنند و استعمال نطولات محمود نیست مگر آنکه صلب یا مرض بسیار گردد و بهتر آن سداب و حلبه و اکلیل و بابونه و سبوس ست و در کمی این فزایند و خوردن کرویا بقدر سه مثقال سوده شربت تا یک هفته ازاله استسقا کند و اگر قیح تمکن شد و کذا زعفران شرباً و لک مطلقاً و ضماد بقطران مطلقاً و بیر یا شرباً خصوصاً بیرمایه اسپ یا دو زبره فرس نربیت و جگر خارپشت و قطا بریان و هم او گفته بدهند که ملاک امر در علاج این مرض تصحیح معده و کبد و تعاهد قی و بول شتر و شیر آن و خاکستر سرگین گاو است و اکثر مهلکه از استسقا صحت یابد و فتح نزله یا اسهال بمیرد که سبب آن شر اغذیه و ضعف اعضا بود و بهر آنکه اعضا بتفریق غذا قوی نباشند پس فاسد شود و قتل کند مسیحی گوید که هرگاه در استسقا ورم در جزوی از اعضا باشد باید که اول قصد علاج ورم نمایند تا آنکه تحلیل شود یا نضج یابد و اگر ورم نباشد یا علاج آن کرده باشند صرف عنایت بعلاج استسقا نمایند و در جمیع انواع او عام شیافی مقطعه مجففه از داخل و خارج استعمال کنند و هم او گوید که اگر با استسقا تپ باشد استعمال شیافی مسخن نباید کرد و آب عنب الثعلب و آب کاکنج و آب قاقلی با لک مغسول و ریوند و زعفران و هلیله زرد استعمال نمایند و ایضاً کاسنی تلخ چون مربی نمایند نافع بود و علاج استسقا اهمست بهر آنکه شیافی مبرد مضر در استسقاست و شیافی مسخن مهیج تپ بود پس شیافی مرکب استعمال کنند اگر تپ غالب تر باشد شیافی مبرد و مسکن تپ استعمال نمایند که استسقا زائل شود الا زوال حرارت خارج از طبع اولاً و هرگاه در استسقای حار احتیاج باسهال افتد با آب هلیله زرد و آب شاهتره و آب کاسنی بری اسهال آورند و با این دوا برگ باذریون هفت روز در سرکه ترکرده خشک نموده پوست هلیله زرد و هر واحد پنجدرم عصاره افسنتین سه درم گل سرخ تخم کاسنی تخم خیار مقشر رب السوس هر واحد دو درم کوفته بیخته بگیرند ترنجبین سفید پاک کرده و فلوس خیار شنبر و فانید چرائی هر واحد پانزده درم در آب گرم حل کرده صاف نموده باتش ملائم بپزند تا بقوام آید بدان ادویه سرشته شربتی از ان دو درم تا چهار درم و این قرص نیز از آن نافع ست برگ باذریون شبیه برگ صعتر شصت درم آرد جو گل سرخ رب السوس هر واحد بست درم قرص سازند شربتی یکدرم مثل و شکر و یا پنج سکوسن آسمانجونی خشک سائیده از یکدرم تا سه درم با دو اوقیه سکنجبین بخورند و یا آب رطب آن افشرده اوقیه یا دو اوقیه مثل آن جلاب و سکنجبین بالمناصفه بنوشند یا این سفوف بدهند گل سرخ شش درم مغز تخم بادرنگ مغز تخم خیار تخم خرفه هر واحد دو درم عصاره غافث و افسنتین هر واحد یکدرم سنبل الطیب مصطکی هر واحد نیم درم لک مغسول دو درم باذریون سه درم ریوند دو درم زعفران یکدرم اصل السوس سه درم بادیان یک نیم درم سفوف ساخته با جلاب و صاحب تپ با سکنجبین بخورد و ایضاً آب کاسنی و عنب الثعلب و کاکنج و بادیان و کشنیز با خیار شنبر و سکنجبین مع تمر هندی ریوند و لک مغسول و زعفران نافع بود و شربت که از باذریون و سرکه و شکر سازند نیز نفع میکند و این سفوف استسقای با حرارت را اگر اسهال نباشد نافع است بماء الاصول با شیر شتر یا ماء الجبن بدهند عصاره غافث و ریوند هر واحد پنجدرم لک تخم کشوث هر واحد دو درم مغز تخم خیار تخم خرفه سقمونیا هر واحد یکدرم شربتی یک مثقال و در ایام راحت از مسهل مغز تخم خربزه مغز تخم خیار مساوی گرفته پنجدرم از ان سفوف سازند و بالای آن سکنجبین متخذ از تخم خربزه و خیار و تخم کرفس و کاسنی بنوشند و با آب انار

قرص نافع استسقا

سفوف [illegible]

[illegible]

طلیا شیر و عصارهٔ زرشک بدهند و تیشاب بزکنند و سرگین گاو و راعی و آرد جو و جاورس بسرکه طلا کنند و یا آرد حلبه و آرد جو و جاورس و سرگین کبوتر صحرائی و علک البطم هر دو جزء سه درم سپیکنه شش درم صبر و علک [illegible] اگر خشک دارو به بدان آمیخته ضماد کنند مجوسی گفته که هرگاه استسقا با حرارت بود و بول رنگین و تپ و تشنگی باشد از احتمال اشیای سخنه از داخل و خارج حذر باید کرد و دو آب عنب الثعلب و آب کاکنج و آب قاقلی هر واحد پانزده درم لک مغسول یکدرم ریوند چینی نیم درم زعفران [illegible] و عصارات مذکوره حل کرده صاف نموده دیگر ادویه باریک سائیده اضافه کرده چند روز بدهند و اگر در بین جانب تپ باشد با ماء الجبن یا سکنجبین [illegible] باده درم سکر العشر لک مغسول ریوند چینی هر کدام نیم درم پوست هلیله زرد یک نیم درم باریک سائیده با ماء الجبن [illegible] هر روز دو اوقیه [illegible] یک [illegible] و اگر احتمال کند روغن بید انجیر یکدرم اضافه کنند که فائده تمام دارد و ایضاً این معجون بجاء سکنجبین بدهند پوست هلیله زرد و هلیله سیاه و پوست بلیله آمله هر واحد ده درم [illegible] سی درم آلو بخارا عناب هر یک پنجاه عدد همه را در ده رطل آب بجوشانند تا ثلث آید صاف نموده مغز خیار شنبر یک رطل در آن مالیده صاف کرده قند سفید یک رطل نیم روغن بادام شیرین نیم رطل اضافه کرده بر آتش ملایم بجوشانند تا بقوام عسل آید از آتش فرود آرند و ریوند چینی و فقاح اذخر و عصارهٔ افسنتین [illegible] و مصطکی و عصارهٔ غافث و کمافریوس و نمک هندی و عود بلسان و حب آن هر کدام یکدرم تخم کشوث و زرشک و تخم خلف و [illegible] اسود هر کدام [illegible] هر کدام سه درم ترید سفید سی درم همه را کوفته بیخته با طبیخ معقود سرشته معجون سازند شربتی سه درم با ماء الجبن اگر [illegible] رطل آب بجوشانند تا نصف بماند صاف نموده روغن بادام شیرین سه اوقیه [illegible] کرده بر آتش ملایم بجوشانند تا آب [illegible] روغن بماند [illegible] نموده معجون سازند و از یک نیم درم تا دو درم بخورند که اسهال آبی [illegible] اگر استسقا [illegible] و مزاج حار باشد [illegible] و اگر صاحب استسقا حار المزاج باشد شیر یک رطل با ملک کاکنج چهار درم و روغن بادام [illegible] یکدرم [illegible] نافع آید [illegible] مغز تخم خیار و مغز تخم خربزه و تخم خرفه هر واحد دو درم گل سرخ چهار درم تخم کشوث سه درم عصارهٔ غافث [illegible] افسنتین [illegible] نیم درم [illegible] بیخته یکدرم قیمه با هشت اوقیه تا ده اوقیه ماء الجبن بدهند و این ضماد را بعمل آرند صندل [illegible] گل سرخ [illegible] آرد جو بنفشه خشک هر واحد یک جزو زعفران ربع جزو همه را باریک سائیده با آب عنب الثعلب و آب کاکنج و آب بید و آب کاسنی [illegible] گل [illegible] و معده در حالت خلو آن از غذا ضماد نمایند و از اغذیه لحم دراج و کبک و جوجهٔ مرغ و تیهو مطبوخ به زیرباج یا با آب لیمون با طبیخ [illegible] و کشنیز تر و خشک بطور سفیدباج و مطجنات [illegible] سکنجبین [illegible] روغن بادام [illegible] و نعناع [illegible] چون [illegible] از ان خلاصی نبود مگر اندکی و این سبب شد [illegible] سبب زیاده کند و لهذا بقراط گفته استسقا که از امراض حاده [illegible] کسانیکه استسقای ایشان بسبب احتباس خون باشد بهتر آنکه فصد [illegible] ایشان [illegible] از غذا منع کنند و آن قلیل الغذا اند بسبب قلت خون در بدن [illegible] فصد [illegible] باشد [illegible] روغن [illegible] جمیع انواع استسقا نافع است و بدانند که تریاق [illegible] استسقای [illegible] آن باید [illegible] [illegible] علاج [illegible] استسقای حار [illegible] [illegible] قبول [illegible] معالجه [illegible] مزاج حار [illegible] اکثر شفا یافتند [illegible] استسقا [illegible] شده بود

آن زن بخودی خود و آرزوی خویش بخوردن انار چندان افراط کرد که ذکر او ناخوشنماست و صحت شد و اما غذا برای صاحبان استسقا باید که اندک و یک وقت باشد و اگر ممکن باشد نان گندم بسبب لزوجت و تسدید او ترک کنند و بنان جو مزوره اقتصار نمایند و اگر چاره نباشد نان تنوری خشک کامل النضج محفوظ دهند لیکن از گندم غیر علکیه باشد و بعضی مردم آرد نخود در آن داخل میکنند و دسومت ایشان از قبیل زیت انفاق بود و از اغذیه آنها کزبریه با مزوره مقوه موافق است و شوربای ماکیان نافع بود که آن جامع ادرار و اصلاح کبد است و طعامیکه نصاری از زیتون و کبر و ثوم میسازند جید است و باید که شوربا برای ایشان بنخوداب و شوربای قنابر و فروج و ماکیان باشد و خصوصاً تحشیش با بابونه و نحو آن که گاهی تناول نمایند و لحوم طیور خشک مثل دراج و کبک و شفنین و فاخته و قنابر و قطا و غزال و جدی و ماهی کوچک سبز لطیف و حریف مقطع است و نمک اندرانی سخت نافع است ولیکن گاهی تشنگی می افزاید و بقول ایشان مثل کرفس و چقندر و بقله یهودی و کاسنی و شاهتره و اندک سرمق و کرث و سداب و برگ کرادیا و پودینه و ثوم و کبر و فودنج و جهت ایشان ضرور دارند خاصه برای صاحبان طحال و اما النقول پسته و فندق و بادام تلخ است و گاهی خرمای سبز دهند ایشان را در وقت تجربا و مویز و در فواکه رطبه منفعت نیست الا انار شیرین و اما شراب صاحب استسقای حار از آن اعراض نماید و صاحب استسقای بارد رقیق کرده اندک نه ناشتا و نه پر طعام بلکه بعد زمانیکه انحدار طعام از معده معلوم شود فقط

استسقای لحمی

و آن عبارت است از ترهل جمیع اعضا و چون ماده آن در خلل لحم مستقر بود لهذا لحمی گویند و نزد اکثر سلیم ترین انواع استسقاست و کثیر الوقوع و بقول شیخ بعد اسباب مختصره که مذکور شد سبب مقدم درین فساد در هضم سوم که در عروق بدن است بسوی تحاجت و ابتدا استسقا بود و بعد از آن فساد در بدن ... شده و بسبب ... خود بخود مضعف نماید و گاهی مقدم درین فساد هضم دوم که در جگر است یا هضم اول که در معده است یا فساد چیزی که تناول نماید و تخمه است آن بود و چون باشد ... سکر و ممیره در ... ضعیف شود و چنانچه در اعضا قوی و اعضا در ... ضعیف گردد این استسقا حادث شود و اکثر این بسبب برودت در کبد ... یا بمشارکت عضوی دیگر بود و اگرچه اورام و سده مانع نفوذ غذا نباشد و در عروق بدن کثیر البرد باشند و امراضی که آنرا عارض شده ... یا خوردن لزوجات و گل و مانند آن باشد و گاهی بسبب تکثیر و قوت خارجی در اعضا از هوای بارد که اثر قوی نماید باشد و گاهی بسبب حرارت غریبه ... ابدان را اخلاط کرده در عروق ... شود پس چون در منافذ یا رگها سده افتد اخلاط صدیدی گذشته در نواحی گرد و گذر نماید و آن ماده در جمیع بدن متفرق گردد و با اعضا ملتصق شود و استسقای لحمی تولد کند و این اکثر و بعد فصد و اسهال گاهی در لحمی سخت نافع بود و بقول صاحب کامل استسقای لحمی از تقسیم غذا در جگر بسوی اعضا ... بسبب افراط ... بود که بسوی سائر اعضای بدن نافذ شود و آن بلغمی گرداند و سده در شاخهای این در کبد یا از ورم صلب جگر بود که مجاری او ... سده ... پس نفس از وصول بسوی آن ممنوع گردد و مزاج آن بارد شود و یا بسبب ورم طحال بود که از تنقیه بدن از مره سودا ضعیف گردد و سودا در جگر کثرت نماید و ... بماند و یا از خروج خون مفرط بسبب جراحت یا خون حیض یا خون بواسیر بود که روح و حرارت غریزی را تحلیل کند و بدان سبب جگر ضعیف گردد و یا از احتباس خون حیض یا خون بواسیر بود چون حرارت غریزی که بسبب آن خون منطفی بماند و جگر بارد گردد و یا از برودت مزاج معده بود و چون غذا از آن غیر منهضم بسوی کبد نفوذ کند و در جگر احاله او بسوی خون متعسر گردد و یا از اخلاط غلیظه ... باشد که سده در مجاری کبد حادث کنند پس نفس از رسیدن بسوی جگر ممتنع گردد و مزاج آن بارد شود و ایضاً خون بحالت خود بسوی سائر اعضا نافذ نگردد و لیکن از آن آنچه رقیق مائی بود نفوذ کند و بدان سبب اعضا رطب شوند و اکثر این نوع استسقا از همین سبب اعنی سده حادث شود و گاهی از ضعف مسامات عضلات و عروق معروف بکبد او حادث گردد و بیشتر عقب حمیات متطاوله بسبب نوشیدن آب بسیار بسبب قلت انهضام غذا در معده و حدوث سده حادث شود و ایضاً گاهی از قبیل امراض حاده بهنگام منحرف شدن مزاج کبد حادث گردد پس قوت او منحل گردد و تولید خون از آن ممکن نبود و ازین نوع استسقای لحمی صاحب او خلاصی نیابد بجز آنکه ممکن طبیعت استعمال اشیای مسخنه که آن مزید حمی است و نه مبرده که مزید استسقا بود و بالجمله سبب کلی لحمی ضعف قوای جگر است و سردی مزاج او در اکثر و باشد که از گرمی جگر افتد زیرا که چون جگر ضعیف شود بسوی مزاج گرم یا سرد مبتلا گردد و غذا از آن ناهضم نماید و ... در جگر نا منهضم ماند و تغییر نا گرفته و خون نا شده در اعضا داخل گوشت در آید و بدان سبب انتفاخ در جسم رو نماید و اسباب جزئیه ضعف و سردی جگر بسیار است چنانچه خروج خون بافراط و احتباس خون معتاد و ... شدن و شرب آب بسیار سرد خاصة عقب حمام یا بعد خواب یا عقب حرکت بدنی یا نفسانی مفرط مثل غضب و غم و غیر آن در وقت ضعف عضو مشارک او مثل ورم طحال و معده و این خطرناک تر است و برودت ...

از استیلای رطوبات لزجه در آن ضعف آورده از جذب مائیت و حرارت جمیع بدن و مغص و تجشی امعا و درد پشت و آفت حجاب

و علامات لحمی آنست که انتفاخ و ورم رخو در همه اعضای بدن بود و رنگ بدن سفید گردد و بلا اشراق چنانچه خمیر میت را عارض شود و دران اعضا خصوصاً چهره بفربهی میل کند نه به لاغری و در اکثر اول پاها ورم کنند پس شکم و خصیه پس روی و دست و دیگر جاها و چون در هر موضع از بدن انگشت غمز کنند فرو رود و یک لحظه همچنان اثر غمز بماند پس آهسته آهسته بجای خود عود کند و هر قدر که غلظ و لزوجت در رطوبات محدث انتفاخ زیاده باشد اثر انغماز تا دیر بماند و در شکم او انتفاخ و تخصف و بیرون آمدن ناف که در شکم صاحب زقی و طبلی پیدا باشد نبود و در اکثر تابع او ذرب و نرمی طبیعت و سفیدی بول و نبض او موجی عریض لین باشد و سفیدی بول و ترشی دهان و قلت عطش نیز از آثار اوست اما اگر با حرارت بود نشان آن هویدا باشد مثل شدت عطش و سرخی بول و تلخی دهان و مانند آن وگاهی از اعضا خصوصاً از ساقین رطوبت مائی تقاطر کند و گفته اند که چون در چهره انسان یا بدن یا دست چپ او ترهل پدید آید و بعد از این مرض خارش در بینی او عارض شود در روز دوم یا سوم هلاک گردد و آنجا که این مرض بمشارکت اعضای دیگر افتد اول در ان عضو آفتی و المی بوده باشد چنانچه احتباس حیض یا بواسیر یا ترک فصد بر کثرت خون و سرفه خشک و الم بر برودت ریه و نرمی طبع بر مشارکت امعا و ریقا و ضعف یا جراحت کلیه بر مشارکت گرده و اختناق رحم یا حبس حیض بر مشارکت رحم و تپ حاد یا حمیات طویل و برودت مزاج گرم جمیع بدن و الم دائم نواحی ناف بر مغص و تجشی و تنگی نفس و سرفه بر مشارکت حجاب گواهی دهد و بالجمله علامات مرض هر عضو مشارک در مبحث آن عضو مفصل مسطور است خلل هر عضو که با این مرض دریافت گردد از مشارکت آن عضو خواهد بود و علاج هر چه در علاج کلی اقسام استسقا و آنچه در علاج امراض کبد از سوء مزاج بارد از اشربه و معاجین و ضماده مسخنه و جز آن مسطور شد بعمل آرند و جمیع قوانین که در سوء القنیه مذکور شد مفید شناسند و پس از تعدیل و تسخین جگر جهت تنشیف و تجفیف رطوبت ادویه ناشفه مثل سرگین گاو و پشک بز و سرگین کبوتر و بوره ارمنی و کبریت و خاکستر چوب انگور و گل مغره و زنجبیل و عنب الثعلب و سرکه ضماد کنند و تدبیر تعریق و اندفان بکار برند و اگر حاجت تنقیه بینند بعد از نضج منضج بلغم مسهل بلغم دهند و یا بنفشه عنب الثعلب اصل السوس تخم کشوث انیسون بیخ کاسنی بیخ بادیان گاوزبان مویز منقی بادیان نیم کوفته جوشانیده گلقند مالیده صاف کرده بدهند و روز مسهل سنای مکی گل سرخ مغز فلوس ترنجبین شربت دینار روغن بادام افزایند و بجای آب عرق مکوه و کاسنی و روز دوم تبرید از عرق مکوه و عرق کاسنی و عرق گاوزبان شربت بزوری دهند و یا منضج از پوست بیخ بادیان و بیخ کاسنی هر یک نه ماشه بیخ کرفس اذخر تخم کشوث انیسون قنطوریون دقیق هر یک چهار ماشه سنبل الطیب قردمانا عنب الثعلب اصل السوس مقشر هر یک هفت ماشه انجیر زرد پنج عدد مویز منقی دو توله در عرقیات شب خیسانیده صبح جوشانیده با گلقند عسلی چهار توله بدهند و بعد هفت هشت روز حب ریوند یا حب بهرامی نه ماشه وقت شب با عرق مکوه نه توله و عسل سه توله داده صبح در مطبوخ مذکور سنای مکی توله ریوند خطائی یا چینی تربد مجوف هر یک نه ماشه زنجبیل چهار ماشه خیارشنبر ترنجبین هر یک هفت توله شربت دینار کبیر چهار توله روغن بادام پنج ماشه اضافه نموده مسهل دهند و وقت دو پهر نخوداب مرغ نوشانند و روز دیگر تبرید از دواء الکرکم کبیر یا دبید الورد نه ماشه با ورق طلا پیچیده با مطبوخ اصل السوس پرسیاوشان بیخ کبر هر یک هفت ماشه قنطوریون دقیق کمافیطوس کمادریوس انیسون اذخر هر یک سه ماشه در عرق چوبچینی و مکوه جوشانیده شربت بزوری حار چهار توله داخل کرده خرفه نه ماشه یا تودریان پاشیده دهند غذا پلاو و کباب کم روغن و بعد از سه چهار مسهل کل الصلاح یا دواء الکرکم یا امروسیا با عرق افسنتین و طلیه و ضماده محلله بکار برند و ریاضات نافع این مرض و محلل ماده و ورم امر فرمایند و نافع ترین مسهلات درین نوع حب ریوند است و طبیخ نانخواه و انیسون نوشیدن بغایت مفید و گویند که تنقل بجوز الطیب نافع استسقاء لحمی است بنا بر تسخین کبد و تجفیف رطوبات فاسده موجب ترهل و دیگر ترکیب یونانیه و هندیه که مذکور گردد حسب حاجت استعمال نمایند اما اگر با حرارت بود تدبیر یکه در علاج کلی و در علاج امراض کبد از سوء مزاج حار گذشت و اقراص الورد و حرارت نماید و خوردن ناریم نافع است و بعد تسکین حرارت بعلاج خاص استسقا که اسهال مواد و ادرار و تعریق و تجفیف است متوجه شوند لیکن از آنچه شدید التسخین بود احتراز لازم دانند و جهت اسهال صفرا مطبوخ هلیله و شربت ورد مکرر و شیرخشت با شکر و آب کاسنی و شربت بنفشه توان داد و اگر سرفه بود شربت زوفا مفید باشد و بعد ازهمه شربت بزوری و آب عنب الثعلب مطبوخ نافع است و بهتر آنست که اول ازاله سبب سابق کنند که کنایت از اسباب جزئیه مذکوره است و بعده معالجه سبب واصل نمایند که عبارت از برودت و ضعف جگر است و تدبیر اسباب سابقه چنانست که اگر ضعف و برودت معده سبب بود اول قی کنانند و گلقند و انیسون خورانند و جهت اسهال حب اسطمخیقون دهند و بعد تعدیل دواء الکرکم و اگر از برآمدن خون کثیر بود اشتها به اغذیه مولد خون مثل شربت سیب و

زردهٔ تخم مرغ و گوشت تناول کنند و اگر از کثرت خون در بدن بود و خون کم نمایند و در ینجا شربت زرشک و لیمون و تمر هندی و آب انار مفید بود و اگر از ورم یا ضعف طحال بود تنقیهٔ سودا نمایند و تقویت سپرز کنند بدانچه در علاج ورم و ضعف طحال مذکور گردد و اگر از سردی ریه باشد شربت زوفا و گلقند دهند و اگر مشارکت ماساریقا سبب باشد شربت بزوری و آب انار دهند و مقویات جگر استعمال کنند و اگر مشارکت گرده بود از جهت ضعف یا جراحت او علاجش بحسب سبب از مقالهٔ آن اخذ کنند و اگر مشارکت رحم بسبب اختناق یا حبس حیض باشد علاجش از مبحث آن روشن گردد و اگر از جهت سوء مزاج گرم جمیع بدن افتد علاج تپ نمایند و آن ردیست و اگر بسبب مغص و پیچش بود اول فکر مغص و زحیر کنند بعده تدبیر استسقا و اگر تابع درد پشت بود علاج وجع الظهر نمایند و اگر از جهت حجاب بود معالجهٔ حجاب نمایند و شربت بزوری که در آن بنفشه و زوفا و پرسیاوشان داخل بود دهند و باقی تدابیر عند ترکیب اسباب و تقاضای حال برای طبیب است و علاج هر یکی ازین اسباب در موضع خودش مفصل مذکور است و تدبیر سبب اصلی بیشتر مسطور شد و جهت تغذیه گوشت مرغ یا بزهٔ جوان که با نخود پخته باشند یا شوربای سماق اختیار نمایند دیگر که دفع مادهٔ این علت البته جد باید کرد اول آنکه از آب و اشیای آشامیدنی و نان و طعام و میوه های رطب حتی الامکان مریض را باز دارند تا بگرسنگی و تشنگی ماده منقطع گردد و خیلی تحلیل رود و چون از شدت جوع و عطش بی طاقت شود و جهت حفظ قوت الغذا دادن حاجت آید قدری قلیل پلاو مرغ خشک که از روغن باشد از تخم سیر دهند باز تا تشنه نشود و یا قدری کباب از طیور مثل کنجشک و لوه و تیتر و غیره بی نمک با عسل و یا پلاو خشک که گل کبر در روغن و نبات تازه و ران باشد و اگر نباشد عوض آن نخود کباب کنند و یا نان خشکا با کباب و یا شوربای طیور مذکوره و یا بالعسل یا دخن فقط العسل یا بقلهٔ نکوه و هیچ غذای غلیظ و لزج نباید داد و هر شیئ باهم بی ضرورت ندهند عوض آب عرق نکوه یا کاسنی یا بادیان و یا کوبدار و امثال آن مناسب مزاج دهند بلکه آب دست و وضو نیز از عرقیات مذکوره کنند و در طبیخ و ادهم استعمال نمایند دوم آنکه قی و مسهل و حقنه و شیاف ماده را کم سازند بدفعات و مسهل قوی هم نباید داد تا قوت بر جا ماند و بعد از ان جهت تحلیل معاجین و اطلیهٔ محلله بکار برند و بعد شفا ان تا یکماه بلکه دو ماه رشتهٔ پرهیز بدست دارند تا باز عود نکند و الا ازالهٔ آن محال است سوم آنکه بعد از تنقیه باقی مواد خشک نمایند بعرق آوردن در حمام گرم بی آب یا بخور آب تا عرق آید و باید که از ینهٔ کهنه و یا ریگ سالی که از زور رسیده باشند پاک کنند تا بسیار آید و یا جلوس در آفتاب و ریاضات معتدله و سواری کشتی و مشی بر زمین ریگ و ارو مرغ و اندفان در ریگ گرم و غسل آب معدنی شبی و کبریتی و آب دریای شور و اگر بیمار انتقال بشهری نماید که هوای آن گرم باشد بسیار مفید بود و اگر بعض ادویه بو باشد مفید استسقای لحمی خوردن نخود انجیر هر روز یک مثقال ضماد نخود و سیاه مجرب سویدی ست و جوز بوا و شکوفهٔ خند قوقی و لبسا سه ضماد نخود سرخ و خفض هر واحد نافع نوشته و کذا خبث الحدید و آب آن در لحمی مفید است و اگر با کثرت برودت باشد دارچینی مصطکی ریوند چینی قرنفل فلفل سیاه هر یک سه ماشه زنجبیل بنگ کابلی هر یک شش ماشه کوفته در آب جوشانیده گلقند دو تولا آلیده بنوشند و یا از بنگ کابلی و زنجبیل بوزن مذکور و ریوند چینی دو ماشه فلفل سیاه یک ماشه سفوف ساخته بدهند و با الائچی دارچینی و مصطکی و ارفلفل بدستور جوشانیده بنوشانند و یا کاسنی پنج کاسنی هر یک نه ماشه بادیان پنج بادیان هر یک شش ماشه مویز منقی هفت دانه سنبل الطیب تخم کرفس بنگ کابلی هر یک سه ماشه جوشانیده شربت بزوری دو تولا داخل نموده بنوشند بعد از آنکه ریوند چینی سه ماشه فلفل سیاه چهار سرخ باریک سوده بخورند که مجرب است و ایضا عنب الثعلب پرسیاوشان قوه الصبغ تخم کشوث مویز منقی جوشانیده گلقند داخل کرده بنوشند و یا به بلغم غلیظ عنب الثعلب شش ماشه مویز منقی ده دانه انجیر زرد سه دانه پرسیاوشان چهار ماشه گل غافث سه ماشه اصل السوس چهار ماشه جوشانیده با گلقند بدهند و اگر رفع قبض منظور باشد روز دوم یا سوم سنای مکی نه ماشه برای تلیین شکم افزایند و یا عنب الثعلب گل سرخ هر یک شش ماشه بادیان پرسیاوشان هر یک چهار ماشه مویز منقی ده دانه جوشانیده گلقند سه تولا داخل کرده دهند و اگر خواهند تخم کاسنی شش ماشه افزایند یا سنای مکی نه ماشه افزوده بعده سنا موقوف کنند و غذا شله و بجای آب عرق نکوه بدهند و یا جوارش شهریاران تولا خورده بالائی عرق بادیان عرق جبل گیاه هر یک هفت تولا عرق کاسنی پنج تولا گلقند سه تولا شربت دینار سه تولا بنوشند و اگر میسر نباشد بعرق پیستان عوض گلقند داخل کنند و یا معجون زبیدالورد شش ماشه خورده بالائی شیر شتر پنج دام شهد هفت ماشه حل کرده بنوشند نیم گرم و یا دواء الکرکم شش ماشه با عرق بادیان بخورند و خاکستر سرگین بز کوهی خاکستر پاچک دشتی و ارد جو و ریوند چینی هر یک شش ماشه بورهٔ ارمنی دو تولا زیرهٔ سیاه دو تولا و نیم سایند و بسرکهٔ کهنه ضماد نمایند که مجرب است و اگر نوشادر ری ساده همراه عرقیات بخورند و سعد کوفی بورهٔ ارمنی اشک آب و خاکستر چوب انگور هر یک چهار ماشه سوده با آب عنب الثعلب تازه ضماد بر دست و پا نمایند برای ضعف کبد و ورم اطراف مفید است و اگر با ورم تمام شکم

ونزله باشد کلکلانج همراه عرق مکوه وهمراه طبیخ عنب الثعلب اصل السوس ونبات دهند بعده اگر از استعمال دوای حار بیهوشی وبیقراری شود طبیخ بادیان واصل السوس عنب الثعلب گاوزبان شکاعی پرسیاوشان اسطوخودوس جوشانیده گلقند داخل کرده دهند واگر با عسر نفس ونزله باشند زوفای خشک سه ماشه اصل السوس خطمی هریک چهار ماشه مویز منقی ده دانه جوشانیده وشکر سرخ توله داخل کرده بنوشند واگر در شب تنفس مانند زراوند طویل سه ماشه افزایند وهمراه جوارش کمونی شش ماشه دهند اگر ضیق النفس بدستور ماند عنب الثعلب بیخ کبر هر یک چهار ماشه گلقند دو توله عوض وفا حسک شکر سرخ در نسخه سابق کنند دوم روز سنای مکی نه ماشه افزایند بعده منضج پرسیاوشان بادیان بیخ کبر گل سرخ هریک چهار ماشه بیخ بادیان بیخ کاسنی عنب الثعلب تخم کاسنی هریک شش ماشه جوشانیده گلقند سه توله داخل کرده دو سه روز دهند بعده تنقیح از قاروره دریافته ترید سفید چهار ماشه زنجبیل یکماشه عصاره ریوند چهار سرخ ودیگر اجزای مسهله افزایند واگر در زمن پیری بعد آمدن خون بسیار از بواسیر نوشیدن شیر شتر بر پا وچهره تهیج دائمی باقی باشد بادیان مصطکی پودینه خشک هریک چهار ماشه الایچی خرد سه ماشه جوشانیده گلقند دو توله دهند روز دوم عود صلیب یک ماشه روز سوم سنبل الطیب یک ماشه مویز منقی هفت دانه افزایند وبجای آب عرق مکوه وغذا کم یک وقت بلا دهند بعده چون ورم کم شود الایچی خرد سه ماشه نعناع خشک اذخر مکی بیخ بادیان هریک چهار ماشه جوشانیده با گلقند دهند بار گاوزبان افزایند واگر اشتها زیاده باشد غذا از یکبار زیاده نباید خورد ومویز منقی هم نخورند باز دواء الکرکم خورده بالای آن شیره عنب الثعلب شیره بادیان نبات بنوشند واگر از دواء الکرکم چند دست لینت اجابت شود تخم ریحان چهار ماشه بعرق عنب الثعلب چهار توله بیخته شیره عنب الثعلب چهار ماشه نبات دو توله داخل کرده بنوشند ودر خوردن معجون تاخیر کنند باز خار خسک تخم خربزه کوفته هریک شش ماشه بعرق عنب الثعلب دو توله جوشانیده تخم ریحان نبات داخل کرده دهند باز تخم شیر تیح چهار ماشه پاشیده دهند باز ده روز اسهال موقوف وورم پا کم شود وورم چهره باقی ماند قرص گل خیر چهار ماشه کوفته در نوشدارو ی ساده سرشته بخورند وعنب الثعلب چهار ماشه تخم کاسنی کوفته شش ماشه بادیان چهار ماشه جوشانیده نبات یک توله دهند اگر ازین لینت طبع موقوف گردد دواء المسک چهار شش ماشه خورده شیره کاسنی شیره عنب الثعلب هریک شش ماشه نبات یک توله بدهند وشام همراه دواء الکرکم دهند اگر باز لینت طبع شود شیره تخم خربزه سفید سه ماشه افزایند باز دواء الکرکم خورده تخم کاسنی چهار ماشه مویز منقی ده دانه عنب الثعلب چهار ماشه جوشانیده نبات یک توله دهند اگر باز چند نوبت اجابت گردد چهار تخم نه ماشه بعرق عنب الثعلب نیم پاو بیخته شیره عنب الثعلب شیره حب الآس شیره بادیان هریک چهار ماشه نبات یک توله داخل کرده دهند باز چون طبع باعتدال آید دواء الکرکم دهند آنکه اگر از دواء الکرکم لینت طبع شود اصلاح آن اقاربه خفیفه ومقویات جگر نموده باز استعمال آن کنند تا تقویت کلی بجگر حاصل شود واگر با بول غسالی باشد عنب الثعلب تخم کاسنی تخم خربزه خیارین کوفته هریک شش ماشه تخم کشوث اذخر مکی گل سرخ هریک چهار ماشه بعرق شاهتره پاو آثار جوشانیده گلقند دو توله بدهند بر جگر روغن بابونه مالند آب گوشت باز بادیان چهار ماشه بیخ بادیان شش ماشه پرسیاوشان چهار ماشه عوض تخم خربزه وخیارین وکشوث وگل سرخ وعرق نمایند باز گل خطمی سه ماشه گل بنفشه چهار ماشه در نسخه اول عوض تخم خربزه وکشوث وتخم کاسنی عرق کنند بعده مسهل از بادیان چهار ماشه بیخ بادیان تخم کاسنی عنب الثعلب هریک شش ماشه پرسیاوشان اذخر مکی هریک چهار ماشه سنای مکی نه ماشه گل سرخ چهار ماشه گلقند سه توله فلوس خیارشنبر شش توله ترنجبین چهار توله روغن گاو شش ماشه دهند وبعد مسهل باز منضج از عنب الثعلب خیارین هر یک چهار ماشه مویز منقی ده دانه خیارین کوفته شش ماشه جوشانیده شربت بزوری دو توله داخل کرده دهند غذا شله وبجای آب عرق عنب الثعلب ها ودیه مقوی کبد ست ومخرج ماده رطوبی واگر ورم پا وسینه ومعده از غلبه بلغم وصفرا باشد اول منضج داده بعده مسهل از تخم خربزه تخم کاسنی پوست بیخ کاسنی گل سرخ هریک شش ماشه اصل السوس ریوند چینی ترید سفید هریک چهار ماشه جوشانیده گلقند دو توله فلوس خیارشنبر شش توله ترنجبین چهار توله روغن گاو چهار ماشه مسهل واده قرص گل صغیر چهار ماشه سوده گلقند یک توله سرشته همراه عنب الثعلب شش ماشه گل سرخ پرسیاوشان هریک چهار ماشه جوشانیده نبات داخل کرده دهند واگر با [illegible] کبد از بلغم رطوبی باشد عنب الثعلب تخم کاسنی شاهتره خار خسک هریک شش ماشه لک مغسول چهار ماشه جوشانیده نبات داخل کرده با گلقند یک توله سکنجبین ساده یک توله سرشته افزایند واگر با کثرت مواد رطوبی در معده وکبد وحمای بلغمی واسهال بود وضعف مانع مسهل باشد باین ادویه منضج مدر باده مقوی معده وکبد علاج باید کرد واگر مزاج گرمی نباشد وبلغم غالب بود شکاعی بادآورد تخم کشوث پوست بیخ بادیان پوست بیخ کاسنی عنب الثعلب بادیان پرسیاوشان شب در آب گرم یا عرق مکوه یا آب مکوه تازه وآب کاسنی تازه تر کرده صبح مالیده صاف کرده شربت بزوری خالص یا زنگ پاشیده بنوشند واگر نظر تلیین واخراج مواد باشد مویز منقی

گل خطمی گلقند بیفزایند و هرگاه برمزاج برودت مستولی بود و طبع نرم بود پوست بیخ کاسنی پوست بیخ بادیان گل سرخ تخم خربزه خیارین کوفته زرشک الایچی کلان خارخسک کوفته عنب الثعلب اصل السوس اذخر مکی کرویا انیسون پودینه در عرق بادیان عرق مکوه شب ترکرده صبح جوشانیده صاف نموده شربت بزوری بارتنگ تخم ریحان پاشیده بنوشند که ماده را با درار برآورد و قبض صالح نماید و هرگاه برمزاج برودت از بلغم غالب و اسهال نیز باشد مصطکی پوست بیخ بادیان بیخ کاسنی تخم کرفس گل سرخ کرده یا تخم خربزه در عرق کاسنی عرق عنب الثعلب جوشانیده صاف نموده شربت بزوری داخل کرده بارتنگ تخم ریحان پاشیده دهند و اگر بعد تنقیه ورم در محل کبد و تهیج چهره و ورم پا بحال باشد پوست بیخ کاسنی اصل السوس مویز منقی جوشانیده گلقند داخل کرده بنوشند بعد از دو سه روز عنب الثعلب پرسیاوشان گل سرخ تخم خربزه کوفته گل بنفشه عوض پوست بیخ کاسنی داخل کرده خیسانیده و شربت دینار افزوده بدهند و اگر از شربت دینار گرمی برمزاج ظاهر گردد موقوف کنند و غذا آب گوشت با نان تنکی و بجای آب طبیخ بادیان دهند و ضماد مکوه لیشک برسوخته فلوس خیار شنبر بر پاها نمایند و پانزده بیست روز برهمین استعمال نمایند و اگر با نفث الدم و سرفه باشد تخم خطمی تخم خبازی بهدانه اصل السوس نبات سفید در عرق بارتنگ جوش داده صاف کرده بارتنگ پاشیده بنوشند و اول صمغ عربی کثیرا مصطکی بخورند روز دیگر اگر خون یکبارگی بسیار آید بعده بلغم سرخی آمیز برآید و احساس آمدگی خون از طرف معده و طحال و حوالی آن بسوی حلق معلوم گردد قرصی که برای استسقاء و نفث الدم نافع ست و سه ادویه یعنی ریوند چینی لک مغسول و سرداروا اضافه کنند بعده شیره پوست بیخ انجبار افزایند و مغز فلوس عنب الثعلب خشک در آب سائیده بر ورم ضماد کنند و اگر در تپ خریفی بعد مسهل قصور نماید و اسهال عارض گردد اول بارتنگ عرق مکوه بعده تخم مویز یا با شیر کشنیز خشک هلیله سیاه بریان بسفوف ساخته با لایش لعوق خفیف یا طبیخ خفیف از عنب الثعلب پوست بیخ کاسنی و غیره شربت بزوری بدهند و اگر با ورم تمام شکم و صلابت باشد برنگ کابلی چهار ماشه عنب الثعلب بیخ کبر گل سرخ تخم کشوث پرسیاوشان تخم خربزه و عنب الثعلب جوشانیده گلقند داخل کرده بنوشند و عنب الثعلب کبیر و بر شکم و یا ضماد کنند بعده سنای مکی نه ماشه افزایند غذا اشوربا بجای آب عرق عنب الثعلب و هم روز دواء المسک معتدل بخورد و عنب الثعلب ریوند چینی گل سرخ جوشانیده شربت بنفشه با گلقند بجای شربت کنند پس اگر ورم از جانب طحال کم شود و جانب کبد که موضع مرض ست باقی ماند قرص گل صغیر سوده بکلکلانج بزوری سرشته همراه عنب الثعلب بیخ کبر پرسیاوشان خیارین جوشانیده با گلقند دهند اگر اسهال شود و در صلابت و ورم تخفیف گردد عنب الثعلب گل سرخ گاوزبان سنبل الطیب بیخ کبر ریوند چینی کاسنی جوشانیده گلقند بدهند کاسنی برای خفقان که از ادویه مسهله پیدا میشود و دواء المسک برای ادرار ماده و برای اصلاح ادویه حاره مثل سنبل الطیب و غیره میدهند و اگر افتادن بر پهلو دشوار بود قرص گل صغیر سوده بگلقند سرشته با ریوند چینی اصل السوس گاوزبان عنب الثعلب جوشانیده نبات داخل کرده دهند بعده برای تقویت دواء المسک بارد بخورند و گاوزبان گل گاوزبان عنب الثعلب جوشانیده نبات بدهند دواء المسک هرچند بارد است چون ماده باقی بود و نقاء حاصل شده باشد مضایقه ندارد و اگر بسبب ضعف از مسهلات خفقان عارض شود هلیله مربی با عرق شاهتره دهند باز گاوزبان زرنباد گل سرخ جوشانیده نبات داخل کرده دهند و اگر در پیرانه سال مرض مستحکم باشد بعد تنقیه بطبیخات معموله این حب فرمایند مسهل همراه عرق بادیان و عنب الثعلب هر یک پنج تولہ بدهند روناس یعنی مجیٹھ گل سرخ گل نیلوفر انیسون لک مغسول عصاره غافث پوست هلیله زرد افسنتین ریوند چینی صبر زرد هر یک سه ماشه تربد دو ماشه زنجبیل یک ماشه کوفته بیخته حبها سازند و گاهی این حب با شیر شتر میدهند بدین طور که اول وزن این حب چهار ماشه همراه شیر شتر چهار دام داده هر روز شیر دو دام افزوده تا شانزده تا بیست دام بقدر قوت هضم و مزاج مریض می افزایند و باز میکاهند و غذا ماهی و ریحان صرف شیر دهند تا آنکه شده دو سه دام و همچنانکه در ابتدا شیر می افزایند بتدریج غذا میکاهند و در انتها شیر میکاهند و غذا می افزایند و بقدر اشتهای معمولی میرسانند مگر از تخمه و اسهال حذر کنند پس اولی آنست که شکم سیر هرگز نخورند و بادام که شیر بنوشند اصلا نان نخورند و حب روناس که مسهل نیست و مقوی جگر بارد ست این است سنبل الطیب مصطکی عصاره هر یک سه ماشه اذخر مکی اسارون تخم کشوث گل سرخ روناس لک مغسول حب بلسان عود بلسان هر واحد چهار ماشه قرنفل قاقله صغار هر یک دو ماشه کوفته بیخته حب بندند و اگر خواهند باشد سه وزن معجون سازند و اگر در سن دوازده سالگی ورم همه شکم از هشت ماه و عدم انتفاخ از خوردن گشته با او باسرفه شد بیا باشد اول شیره عنب الثعلب شیره اصل السوس در عرق مکوه برآورده شربت بنفشه خاکشی داخل کرده دهند و مکوه خشک مغز فلوس اکلیل الملک در آب مکوه سبز سائیده نیم گرم ضماد کنند

بازنکوه گل سرخ اصل السوس خطمی خبازی خار خسک بیخ کاسنی در عرق نکوه شب تر نموده صبح مالیده صاف کرده شربت بزوری حاکشی اضافه کرده بدهند بعده بجهت شدت سرفه گل گاوزبان پرسیاوشان اضافه کنند و نزد لابد معروف نهند بعده ضماد زعفران صبر هر یک نیم درم افسنتین سنبل الطیب هر یک یک درم باب مکو مرم نمایند و لعوق شربت دینار و شربت بزوری تیار کنانند اگر ازین ضماد گرمی شود و اسهال بسیار آید لعاب بهدانه بریان در عرق نکوه و گلاب برآورده شربت بارتنگ داخل کرده دهند و آب که دران بارتنگ جوش داده باشند بدهند و وقت شام گلاب عرق کیوڑا آب نکوه سبز مروق شربت بزوری بارتنگ داخل کرده دهند بعده گهی اسهال اگر در شکم پیدا شود معجون کمونی با عرق بادیان بخورانند و از نمک سبوس گندم تکمید کنند بعده معجون کمونی در کیوڑا جوش داده بارتنگ تخم ریحان داخل کرده بخورند یا از معجون کمونی خورانیده بارتنگ نبات در عرق کیوڑا عرق اصل السوس نسخه سازج عرق پودینه یکبار جوش داده بطریق تبرید کم نوشانند و اگر سرفه شدت کند پرسیاوشان اضافه کنند و برای ضماد اول زیره در عرق بادیان سائیده بازنکوه خشک اضافه کرده بازنکوه سبز در عرق بادیان سائیده بازیره سیاه عنب الثعلب یا بونه بآب نکوه سبز سائیده استعمال نمایند بعده چند روز بهیم جدوار ضماد کنند یا ز معجون کمونی خورده بارتنگ در عرق اصل السوس و آب نکوه مروق یک جوش داده شربت مرکب داخل کرده بنوشند بعده اگر مزاج متحمل ببینند شیر شتر بوزن سه فلوس با نبات بدهند و وقت شام اگر سرفه پیدا شود کمونی اول بخورند با لائش اصل السوس پرسیاوشان در عرقیات جوش داده بارتنگ داخل کرده یک جوش دیگر داده شربت مرکب داخل کرده بنوشند و بعد چند روز کمونی دو دیگر داده شود و هرگاه شیر تا دوازده فلوس سه سه چهار روز بران توقف نمایند و اگر درین یعنی بسبب ناگواری دل غلیان شود گلقند بر شیر افزایند و اگر درد معلوم شود کمونی بر شیر اضافه کنند و برای سرفه حب سعال معمولی و ایضا و بیدانه ردد دوا المسک بارد علاوه خالی تیار کنند و شربت لعوق معمول جهت اخراج بلغم غلیظ هم مرتب سازند و گاه گاه بادیان بخورانند و ضماد تالیف اکمل خان برای علی نقی خان بعمل آرند بعده چون شیر شتر تا چهارده فلوس رسید بران اکتفا نمایند و کمونی را دور کنند و شربت شربت مرکب اینست بادیان تخم کشوث زیره سیاه بارتنگ پودینه خشک انیسون تخم کرفس هر یک دو توله شب در آب تر نموده صبح جوشانیده صاف کرده با یک آثار شکر بقوام شربت آرند و اگر یک جرعه و اسهال و بخش یا سقوط اشتها از سه ماه و از سده کبد باشد زرشک اکسی مغسول قصب الذریره گل سرخ هر واحد یکماشه سفوف نموده بخورند با لائش تخم کاسنی عنب الثعلب هر یک شش ماشه کاسنی با داور هر یک چهار ماشه بعرق عنب الثعلب ده دام جوشانیده نبات تو له داخل کرده بنوشند دوم روز گلقند دو توله بجای نبات افزایند سوم روز سنای مکی نه ماشه زیاده کنند باز سنا موقوف کنند تا قوت زائل نشود و چه در استسقا اسهال کثیر یکی ست بد بول می انجامد لهذا گفته اند که اسهال درین مرض برفق باید کرد و اگر با ورم گلو باشد انجیر زرد دو دانه بادیان پرسیاوشان هر یک چهار ماشه بیخ بادیان عنب الثعلب هر یک شش ماشه مویز منقی ده دانه جوشانیده گلقند سه توله دهند غذا شله کهچری موته روزانه و بجهت شام آب گوشت دراج و تیهو روز دوم بادآورد سه ماشه افزایند بعده گل بنفشه شش ماشه اضافه کنند بعده دو سه روز معجون کلکلانج شش ماشه همراه عرق نکوه ده دام دهند و بجهت ورم گلو غرغره با آب کشنیز سبز دو توله سکنجبین دو توله کنند و اگر طفل دو سه ساله را از یکماهه دو سه اسهال و سرفه باشد عنب الثعلب پرسیاوشان بادیان هر یک سه ماشه مویز منقی پنج دانه تخم کاسنی کوفته دو ماشه بیخ سوسن زوفای خشک هر واحد یک ماشه گل بنفشه اصل السوس هر یک دو ماشه در عرق عنب الثعلب تر کرده صبح جوش داده گلقند یک توله مالیده صاف کرده دهند بعده بجای گلقند شربت دینار غذا آب نخود نگاهی دو دانه انجیر دهند یا چهار پنج دانه مویز منقی و طعام دیگر هرگز ندهند و بجای آب عرق نکوه بعده بجای تخم کاسنی تخم خیارین چهار ماشه برعایت سرفه کنند و بدانند که در استسقا اگر حاجت تلیین شود برفق نمایند و ادویه حاره و خصوص در زقی بسیار نباید داد چه گاهی در استسقا از حرارت ادویه حاره ضرر میشود چنانچه یکی مستسقی را حرارت زیاده شد و سه روز خواب نیامد و هذیان بدرجه کمال بود و ارتعاش در دست و پا گردید چون آب کاسنی سبز مروق و آب عنب الثعلب تازه شیره زرشک سکنجبین بزوری دادند هذیان برطرف شد و خواب هم آمد و تخفیف یافت پس لازم است که در اول علاج احتیاط از دوای حار نمایند و بعضی نسخه کاسنی و خیارین کوفته داخل کرده باشند با سمال انچه ترتیب علاج کلی در قول قرشی و سدیدی مسطور شد همان نسق میکرده باشند و بعد تخفیف ورم لشام آب تخم و صبح کهچری موته از یک درم شروع کنند و اگر مرد پیرانه سال بیمار باشد و بیش از یک ماه گاه گاه تپ و سرفه و ورم با عطش از سده بود باید که اول تفتیح سده نماید کرد از مار الاصول عنب الثعلب بیخ بادیان پوست بیخ کاسنی

هر یک شش ماشه بادیان چهار ماشه زوفای خشک سه ماشه گل غافث بیخ کبر قسط ریوند دقیق اصل السوس پرسیاوشان سابجه هر یک چهار ماشه جوشانیده گلقند سه توله داخل کرده و اگر بعد تخمه و تدبیر تخمه بد هضمی عوارض ضعف جگر و ورم همه بدن ظاهر گردد منضج اصل السوس پرسیاوشان عنب الثعلب هر یک چهار ماشه مویز منقی ده دانه جوشانیده نبات توله خاکشی داخل کرده دهند روز دوم گلقند دو توله روز سوم بادیان چهار ماشه افزایند باز اسطوخودوس گل سرخ هر یک چهار ماشه عوض اصل السوس بعده تخم خطمی چهار ماشه سنای مکی نه ماشه در طبیخ و فلوس خیارشنبر شش توله شکر سرخ سه توله روغن بادام داخل کرده مسهل دهند و روز دوم مسهل حب ایارج وقت چهار گھڑی شب باقی مانده داده صبح بدستور مسهل مغز فلوس بدستور دهند بعده مسهل تعدیل مزاج بدستور نموده و از ادویه مسطوره منضج داده اگر حاجت مسهل سوم نباشد مسهل خفیف نافع جگر و معده و احشا از معجون کلکلانج شش ماشه همراه شربت دینار چهار توله و عرق مکوه شش توله نمایند و اگر با عسر نفس و ضیق و ورم احشا باشد منضج عنب الثعلب تخم کشوث بصره بسته اصل السوس خطمی پرسیاوشان هر یک چهار ماشه مویز منقی ده دانه بیخ بادیان پوست بیخ کاسنی هر یک شش ماشه جوشانیده گلقند سه توله داخل کرده دهند بعد چهارم روز فلوس خیارشنبر شش توله شربت دینار چهار توله روغن بادام افزایند غذا دوپهر و شام آب نخودی و اگر روز دوم از مسهل نیز اسهال شود در مسهل دوم توقف کنند که لینت طبع بسیار دفعه در استسقا محظور و ممنوع ست از نسخه منضج اول عوض گل سرخ پرسیاوشان چهار ماشه که بدستور داخل کنند بعد اصلاح طبیعت مسهل دوم از عنب الثعلب گاوزبان بیخ بادیان بیخ کاسنی تخم کشوث بصره بسته بیخ کبر اذخر هر یک شش ماشه مویز منقی ده دانه انجیر زرد چهار عدد بادیان چهار ماشه تربد سفید یک توله سنای مکی یک توله ریوند چینی شش ماشه جوشانیده گلقند چهار توله فلوس خیارشنبر شش توله افزوده بدهند روز دوم تبرید شیره تخم کشوث سه ماشه در عرق بادیان و مکوه و گاوزبان هر یک چهار توله بر آورده گلقند شربت بزوری هر یک یکنیم توله داده باز منضج کامل با اجزای کثیر دهند بعده مسهل سوم پس چهارم داده تبرید و تسکین نموده شیره تخم کشوث سه ماشه عرقیات ده توله شیره بادیان چهار ماشه شربت بزوری دو توله گلقند سه توله دهند روز دوم کلکلانج شش ماشه افزایند باز بعد سه چهار روز تسکین طبیعت نموده کلکلانج شش ماشه همراه شیر شتر نر دوام شهد خالص یکنیم توله تجویز نمایند و اگر با سوداویت باشد عنب الثعلب گاوزبان هر یک شش ماشه چوب چینی سه ماشه بیخ بادیان شش ماشه ریوند سه ماشه شب در آب گرم خیسانیده صبح جوش داده گلقند دو توله داخل کرده بنوشند و عنب الثعلب گیر و صبر زرد و اکلیل الملک نمک هندی چوب انگور سوخته برابر در آب مکوه ضماد نمایند بعده اگر هفت هشت نوبت مثل آب رقیق اجابت شود آب مکوه آب بارتنگ شربت بزوری دهند و اگر باللینت طبیعت باشد شیره بادیان بریان شیره زیره سیاه بریان هر یک چهار ماشه نبات یک توله بدهند باز شیره عنب الثعلب شیره اصل السوس شیره بیخ کبر هر یک چهار ماشه گلقند دو توله تخم ریحان چهار ماشه بعد از ان عنب الثعلب پرسیاوشان بادیان اصل السوس تخم کرفس هر یک چهار ماشه انجیر زرد سه دانه جوشانیده شربت دینار دو توله داخل کرده دهند و گاهی درین مرض قرص گل صغیر چهار ماشه سوده کلکلانج بزوری شش ماشه سرشته همراه عنب الثعلب بادیان اصل السوس هر یک چهار ماشه مویز منقی ده دانه زوفای خشک سه ماشه جوشانیده گلقند دو توله داخل کرده میدهند و باز شکاعی پرسیاوشان هر یک چهار ماشه می افزایند بعده قرص ریوند سه ماشه قرص زرشک سه ماشه کوفته بدواء الکرکم شش ماشه یا بنوشدارو ساده سرشته همراه بدرقه میدهند و گاهی قرص زرشک صغیر بکلکلانج بزوری سرشته همراه شیره بادیان شیره خیارین شیره عنب الثعلب نبات حل کرده تودری پاشیده میدهند و بنا بر غلبه بلغم و سرفه بهر نضج ماده پرسیاوشان مویز منقی جو مقشر خیارین افزوده جوش داده و بجای قرص مذکور قرص گل صغیر میکنند و ایضا در استسقای مزمن عنب الثعلب مویز منقی بیخ کبر اصل السوس پرسیاوشان خیارین کوفته با گلقند میدهند با انجیر زرد سه دانه شکاعی چهار ماشه می افزایند و اگر سرطان زنده سه عدد برگ نیب سبز برگ نی برگ فنجنکشت برگ گز برگ بادیان هر یک پاؤ آثار در یک سبوچه آب شیرین ریزند تا خوب پخته شود پس سه عدد خشت گلی زیر چارپائی مریض هر سه جا نهند یکی برابر سر دوم برابر پشت سوم برابر هر دو پای و بستر را از چارپائی دور کرده آب مطبوخ در خشتها اندازند بالایش بیمار را از لحاف بپوشند سوای سر و چون عرق آمدن شروع شود به پلیته کهنه پاک سازند تا عرق دیگر بار بسیار آید و چون آب سرد شود باید که سه عدد خشت آتش خوب سرخ کرده در خشتها اندازند تا آب باز گرم شود و عرق آمدن گیرد و بدستور پاک سازند و همچنین سه چهار مرتبه تکرار خشتها نمایند تا عرق خوب آید پس موقوف نموده بخوابند و صبح کلکلانج فیروزی یک توله با شیره مویز منقی دو توله و قند یکنیم توله و بادیان و مکوه هر یک نه ماشه و انیسون و تخم بلیون هر یک سه ماشه شربت افسنتین شربت آلو هر یک دو توله نیم گرم بدهند و غذا کباب خارپشت بقدر اشتها بدهند و همین تدبیر

تا دو هفته بعمل آرند استسقای مزمن زائل شود و ایضا در استسقای لحمی مزمن عرق آب بلوط الارض و سداب باغی هر یک سه توله با شربت کشوث دو توله بدهند و
تا یک هفته هر روز یک نیم توله هر دو عرق و یک توله شربت افزایند و بعده بیشتر بکاهند و غذا کباب مرغ با نان [illegible] شب و صبح ارزن با عسل و با بقله عنب الثعلب
و بجای آب عرق کوه تنها و گاهی با عسل بدهند که اکثر مفید شود و بعضی شربت دینار ریوندی و بزوری ساده استعمال کنند و بجای آب آب کاسنی و انار و غذا
نخود آب با دارچینی و زعفران و زیره و گشنیز و پیاز با گوشت کبوتر بدهند و بعضی سه ماه هر روز یک مثقال ریوند سوده با سکنجبین حب ساخته بلع کنانند و بعضی هر روز عصاره
سداب بستانی بر تمام بدن طلا می کنند و بکبد و قاشق از ان میخورانند و بجای آب بدستور عرق بدهند و انار بخورانند و غذا پلاو و نان با عسل بدهند و در یک هفته
صحت حاصل شود و اگر زعفران سنبل الطیب سلیخه قسط اسارون تخم کرفس انیسون گل سرخ تخم کاسنی هر یک دو جزو مرمکی ریوند هر واحد یک جزو کوفته بیخته در عسل چند
آمیخته یکدرم تا یک مثقال با عرق بادیان بدهند سوء القنیه و استسقا و صلابت جگر و طحال و معده و اوجاع آنها را نافع است و اگر لک مغسول چهار جزو سنبل الطیب
زراوند هر یک سه جزو اسارون تخم کرفس هر واحد دو جزو قسط تلخ مغز بادام تلخ فلفل سیاه زنجبیل زیره ساذج مصطکی هر واحد یک جزو با عسل سه چند معجون
کنند نافع استسقا و برودت معده و جگر است اکنون چند ترکیب مفید استسقای مع الحمی مسطور میگردد بادیان اصل السوس عنب الثعلب زرشک
هر یک چهار ماشه عناب پنج عدد تخم کاسنی شش ماشه مویز منقی ده دانه جوشانیده صاف نموده شربت بزوری معتدل دو توله داخل کرده بنوشند و در صورت
غلبه حرارت شیره تخم خیارین و شربت بزوری بارد داخل کرده شود و بعد کم شدن حرارت تخم کشوث تخم کرفس انیسون و گاهی شربت دینار یا سکنجبین دیناری
حسب حال مزاج اضافه کنند و اگر سرفه نیز باشد عنب الثعلب اذخر مکی زوفای خشک هر یک چهار ماشه خیارین کوفته شش ماشه تخم خطمی چهار ماشه مویز منقی ده دانه
جوشانیده شیره خشخاش یک توله حل کرده برای حبس و نضج نزله بدهند و اگر تخم کاسنی شش ماشه دو قو تخم مرو عنب الثعلب هر یک چهار ماشه تخم خیارین شش ماشه [illegible]
چهار ماشه جوشانیده نبات یک نیم توله داخل کرده دهند نیز استسقای با تپ مفید بود و ایضا با تپ مرکب و سعال بنفشه عنب الثعلب اصل السوس تخم گاوزبان خطمی
خبازی مویز منقی پرسیاوشان بادیان خیارین کاسنی بیخ کاسنی کوفتنی را نیم کوفته در آب گرم شب تر کرده صبح گلقند با نبات داخل کرده خاکشی پاشیده
نوشیدن معمول علوی خان است و اگر با ورم احشا و تپ باشد آب کاسنی تازه مروق ده توله شیره تخم کشوث چهار ماشه شربت بزوری بارد دو توله خاکشی چهار ماشه بدهند که
مجرب است و ایضا معجون کلکلانج چهار ماشه شیره عنب الثعلب چهار ماشه شیره بادیان شیره خیارین هر یک شش ماشه گلقند دو توله استسقای مع الحمی را نافع است و سکنجبین
قرص گل [illegible] چهار ماشه کلکلانج شش ماشه مقشر همراه شیره عنب الثعلب و اصل السوس و تخم کرفس هر یک چهار ماشه شیره خیارین و کاسنی هر یک شش ماشه شربت بزوری
معتدل دو توله گلقند دو توله نیم گرم بدهند و سفوف عود قرنفل مصطکی آلگل سرخ هر یک پنج ماشه سعد کشنیز خشک [illegible] هر یک دو ماشه دو درم ازین با شربت
زرشک و انار دادن در استسقا که با حرارت باشد مجرب است و این مسهل برای نضج اطراف [illegible] نافع گل سرخ عنب الثعلب خطمی خشک گاوزبان هر یک
چهار ماشه تخم کاسنی شش ماشه بیخ بادیان بیخ کاسنی هر یک شش ماشه مویز منقی ده دانه جوشانیده صاف کرده گلقند چهار توله [illegible] شش توله شربت دینار
چهار توله روغن بادام شش ماشه داخل کرده بنوشند و اگر با تپ و اسهال و عدم اشتها باشد قرص طباشیر قابض با شیره کاسنی و شیره تخم خرفه بدهند و اگر اسهال قوی
و اسهال کبدی مع تپ باشد قرص سرطان چهار ماشه همراه گل سرخ عنب الثعلب هر یک چهار ماشه عرق [illegible] دو توله [illegible] جوشانیده شیره تخم کاهو با
شیره حب الاس چهار ماشه شربت [illegible] دو توله داخل کرده با [illegible] سه ماشه تخم ریحان چهار ماشه [illegible] سفوف حب الرمان چهار ماشه همراه [illegible]
چهار ماشه دانه هیل سه ماشه هر دو سوده بعرق عنب الثعلب بخورند شیره حب الاس چهار ماشه شیره بادیان بریان چهار ماشه شیره تخم خرفه [illegible] سه ماشه
شیره تخم خرفه چهار ماشه و با فوفل یکتوله داخل کرده دهند اگر اسهال بدستور بود [illegible] تخم [illegible] هر یک چهار ماشه جوشانیده [illegible] داخل
کرده یک جوش دیگر داده صاف کرده شیره حب الاس چهار ماشه شیره تخم خیارین [illegible] چهار ماشه [illegible]
معده خرنوب نبطی زیره کرمانی سماق حب الاس آب کنار بلوط [illegible] مصطکی هر یک [illegible]
صبح آن ریشه خطمی چهار ماشه الایچی خورد مع پوست سه ماشه تخم مرو دو ماشه بعرق عنب الثعلب [illegible]

دیگر دو ده شیرهٔ تخم خماض شیرهٔ تخم خیارین شیرهٔ بادیان هر یک چهار ماشه و یا قوزا یک توله بدهند با سفوف عقلیاثا دو ماشه بنوشند اروی ساده شش ماشه مغز تخم [illegible] شیره
بادیان بریان شیرهٔ الایچی خرد مع پوست شیرهٔ حب الآس هر یک سه ماشه شیرهٔ تخم خرفه شش ماشه شربت بنفشه دو توله تخم ریحان شش ماشه پاشیده بخورند و
بعد تخفیف این معجون استعمال نمایند مروارید ناسفته شش ماشه کهربا مرجان هر یک سه ماشه صندل سفید طباشیر هر یک شش ماشه کشنیز خشک یک توله گل سرخ گاوزبان
ابریشم مقرض بهمنین هر یک شش ماشه دانهٔ هیل دو ماشه عنبر اشهب هر یک یک ماشه ورق نقره ورق طلا هر یک بست و پنج عدد شربت سیب شش توله نبات سفید
دو وزن ادویه بدستور معجون سازند و اگر با ضیق النفس مزمن و تپ و گرانی شکم باشد اصل السوس پرسیاوشان بیخ کبر هر یک چهار ماشه مویز منقی ده دانه انجیر زرد
سه دانه جوشانیده شربت دینار سه توله داخل کرده بدهند غذا نخود آب و بجای آب شیرهٔ بادیان و مکوه در آب پخته باشد یا عنب الثعلب گل سرخ تخم کرفس هر یک چهار ماشه
عوض مویز و انجیر افزایند در نسخهٔ اول عنایت تلیین و در دوم بادرار است و اگر با تپ مزمن و پیرانه سال باشد بعد مسهلات برعایت ورم کبد و تپ قرص گل [illegible] چهار ماشه
بکلکلانج شش ماشه سرشته همراه عنب الثعلب شش ماشه پرسیاوشان اصل السوس هر یک چهار ماشه انجیر زرد سه دانه جوشانیده شربت دینار داخل کرده بجهت تلیین
خفیف دهند و اگر مرد جوان را شیر شتر موافق نیاید و بیهوشی و بدحواسی عارض گردد طبیخ خفیف ملین از گاوزبان عنب الثعلب هر یک شش ماشه ورق عنب الثعلب
ده توله جوشانیده شربت دینار یک نیم توله گلقند یک نیم توله بدهند و اگر با تپ و زردی رنگ باشد و شیر شتر گرمی کرده باشد لعاب بهدانه شیرهٔ خیارین گلاب نبات بجهت
اصلاح شیر آمیخته دهند اگر ازین هم شیر موافق نشود ترک نمایند و باید که بعد استحکام استسقا شیر شتر نباید داد که مزاج مرضی بارده موافق نمیشود اگرچه اصلاح بگلاب وغیره کنند
و اگر در ابتدای استسقا مزاج اصلی صفراوی شیر شتر موافق نشود و گرمی و سوزش و اسهال و درد معده و ریاح افزاید موقوف کرده جوارش انارین و جوارش خوزی باید که
اصلاح معده و اخراج ریاح دهند و بعد اصلاح مزاج آب کاسنی عرق ده توله شربت بزوری سکنجبین ساده هر یک یک نیم توله دهند و اگر با اسهال شود تخم مرو تخم ریحان
هر یک پنج ماشه در عرق عنب الثعلب قدری پخته همراه عرقیات مناسبه و شربت بنفشه دو توله بدهند بعد از ان بادیان مصطگی هر واحد یک ماشه سوده گلقند یک توله سرشته با
عنب الثعلب سبز عرق پنج توله شربت بزوری دو توله شروع کنند **بیان بعض ادویه هندیه** که استسقای لحمی را سودمند است آنچه بتجربه رسیده از انجمله
آسوکو است بنسخهٔ ویکالی که در پنجاب بکثرت بتجربه رسیده و ایضا برگ درخت کسوندی که شاخهای درخت او سیاه باشد بقدر یک نیم توله با فلفل سیاه بست عدد
در عرق بادیان یا آب شیره بر آورده صاف نموده بنوشند و تا یک هفته استعمال نمایند و از تجربه ثابت است پرهیز کنند و بعضی مجربین نزد من برگ ارند چهار درم فلفل هفت ماشه
نوشته و غذا دال مونگ با نان گندم و گویند که هر قسم استسقا را بغایت نافع است و تجربین تخم کاسنی پوست بیخ کاسنی و سونف و پوست بیخ [illegible] اجموده توله پوست
بیخ اجموده جوشانیده با گلقند بدهند و از غذا نخود آب کبوتر و جوزهٔ مرغ و گوشت بزغاله و نخود قناعت نمایند و بجای آب عرق سونف و کاسنی و مکوه اختیار
ورزند و کذا کاسنی سونف مکوه بالچهڑ هر یک دو درم گلقند هفت درم جوشانیده بدهند و نسخهٔ از رسالهٔ هندی منقول است [illegible] با آب کرده نافع و [illegible]
بدستور و کذا گیر و آب مذکور بیخ که نخوده سبز با آب ساییده [illegible] سفید درم [illegible] و پوست [illegible] هلیله زرد سه ماشه با بول شتر چهار چند درم خوردن نافع و همچنین [illegible]
[illegible] ساییده و کذا اکالیر بیخ [illegible] مدام خوردن و ایضا ریوند چینی یک ماشه با طبیخ سونف و اگر ریوند بقدر نخود بشیر دایه حل کرده بطفل بدهند سود کند و استسقای
اطفال را نافع بود و کذا [illegible] بشیر دایه دادن و بجوان بقدر یک ماشه با ادویه مناسبه بدهند و اگر [illegible] ماشه با یک سهاگه ساییده در شیر [illegible] کرده سه گولی ساخته
یکی بخورد و غذا برنج بی نمک با روغن زرد خورد برای ورم بدن از بعض قوی مجرب است سه روز استعمال نماید و مشهور که در هند غلهٔ مشهور است آرد او در آب برگ پنیال سرشته
نان بی نمک بپزند و با روغن بخورند و بجای آب طبیخ برگ پنیال یا عرق او بنوشند و غسل و وضو و دست نیز همان آب نمایند در دو هفته صحت شود و اگر پیاز دشتی را
در خمیر گرفته بریان نمایند و بقدر چهار سرخ از کار [illegible] با شربت بزوری [illegible] ماده را با ادرار دفع کند و ضیق النفس را هم [illegible] و [illegible]
[illegible] و عدم [illegible] اسهال در استسقا نافع برگ آک سبز یک پا [illegible] یک درم هر دو را ساییده حب بقدر دانهٔ ماش بندند و هر روز چهار حب با آب تازه بخورند و
[illegible] فلفل سیاه [illegible]
[illegible]

[illegible]

سود دارد و شربت فلنج بیخ اندر این ماده را باسهال دفع کند و اگر آب برگ کگرونده بقدر یک توله هر صبح بنوشند و در سه روز تا ده توله برسانند نافع ست و استعمال عرق
او با ادویه دیگر مناسب این مرض معمول ست و اگر آب برگ او با چند دانه فلفل سیاه سوده بدهند برای ورم اطفال مفید بود و اگر بیخ کچنال تازه از زمین بر آورده و پاک
صاف کرده پوست او بگیرند و فلفل سیاه برابر او آمیخته بر سنگ سائیده حبها بقدر کنار دشتی ساخته یکی صبح و دیگری شام با عرق بادیان بدهند و یا همین
دستور از پوست بیخ سهرس با فلفل مساوی حبها بندند و با آب مطبوخ کچنال بدهند نافع استسقاست و اگر شربت مغسول سیماب بلیله بلیله آمله آنخارجه اکهار نمک سیاه
نمک سنگ نمک طعام زنجبیل فلفل سیاه سهاگه بریان مساوی مغز جمال گوته مدبر یک جزو ادویه کوفتنی را کوفته همه را با آب لیمون سائیده خشک سازند بعد ازین
تا بست و یکبار بین حب بقدر سرخ ساخته یک حب با شیر شتر بدهند نافع بود و سفوف زنجبیل سعد شیطرج زیره سفید کتائی زرد چوب گج پیپل پیپلا مول مساوی
کوفته بیخته تا سه ماشه با آب گرم خوردن لحمی را [illegible] مفید و ایضاً تخم کرفس بابرنگ شیطرج فلفل دار فلفل پیپلا مول سونٹ نمک سیاه هریک درمی پوست بلیله پنج عدد
زنجبیل ده درم کوفته بیخته دو درم با آب بادیان خوردن نافع استسقا و سوء القنیه است و کذا عصاره ریوند صبر سقوطری هر واحد یک سرخ دانه هیل چهار سرخ لک مغسول
سنبل الطیب ترید موصوف گل سرخ بابرنگ هر واحد یکماشه کوفته بیخته نبات برابر آمیخته بخورند یا بشهد سرشته ملیسند و بالائش تخم کاسنی پنج ماشه بادیان هفت ماشه
بابرنگ دو ماشه تا گلیسر دو ماشه انجیر ولایتی چهار عدد زنجبیل دو ماشه ملوخشک چهار ماشه تخم خربزه یک توله در پاو آثار عرق بادیان جوشانیده مالیده صاف نموده سه توله
شربت دینار یا شربت بزوری آمیخته بنوشند و اگر سفوف کنلکنی روز اول یکماشه و روز دوم دو ماشه و روز سوم سه ماشه بخورند پس هر روز سه ماشه خورده باشند و
غذا کهچری مونگ بخورند نافع بود و کذا زیره سفید نیم کوفته سه جزو کنلکنی نیم کوفته نه جزو بقدر یکتوله وقت شب در پیاله آب خیسانیده صبح بجوشانند هرگاه نیمه بماند
صاف کرده نیمگرم بنوشند سفوف پوست بلیله زرد سنای مکی تربد سفید بابرنگ هریک دو درم پوست چیتا و پیپل اجوائن بادیان ساروں زنجبیل نمک سیاه کجلون
جوا کهار ریوند خطائی هر واحد یکدرم کوفته بیخته حسب مزاج بخورند که برای استسقا و سوء القنیه نافع ست و همچنین انگزده سه درم دار فلفل زنجبیل نانخواه هریک شش درم پوست
بلیله زرد شیطرج قسط بهمن سفید سنای مکی هریک نه درم سفوف ساخته بقدر حاجت استعمال نمایند که مجرب ست و اگر هرهیر آمله چیته بدهارا اسوگنده اجوائن بیخ [illegible]
اجمود پیپل مرچ سیاه نمک سیاه مساوی کوفته بیخته یکدرم بخورند برای ورم بدن و تهیج اطراف نافع بود و این معجون جهت ورم شکم و استسقا مجرب بعضی اطبای هند ست
مرچ سیاه دو توله زیره سیاه چهار توله سداب یکنیم توله پودینه یک توله پوست بلیله زرد و تربد موصوف زنجبیل هریک پنج توله نمک [illegible] هریک نه ماشه گلقند شهد
هریک نیم پاو و ربع آن نبات مصری نیم آثار بدستور معجون سازند و این عرق گهیکوار برای این مرض و صلابت سپرز و جگر و معده مجرب حکیم بقا خان ست نسخه گهیکوار
چهار و نیم سیر زنجبیل دارفلفل فلفل گرد سیخ تیرج الاچی سفید جایفل ناگرموتهه مرمتی بوٹی نمک سنگ هر واحد شش درم قند سیاه سی و یک آثار با آب سه من [illegible]
دفن کرده عرق کشند و دوای خبث الحدید بنسخه علاج الغربا که در قرابادین مرقوم شد نیز درین باب مجرب اهل هند ست اقوال حکما شیخ می فرماید که [illegible]
درین مرض نافع ست و مع ذلک در علاج استسقای زقی اشارت بمعالجات لحمی کرده شده و گاهی درین حاجت بفصد افتد اگر سبب مرض احتباس خون حیض
یا بواسیر بود و درینجا دلائل امتلا باشد که در فصد این هنگام از اله ماده خانق مطفی ست و فصد برای لحمی از زقی شدید المناسبت ست ولیکن طبیعت برای ایشان
صالح ست و اگر با لحمی تپ باشد اسهال بدوا و فصد جائز نیست تا وقتیکه تپ زائل نشود و قرص شبرم و شربت آن بنوعیکه در باب زقی صفت یابد شدید الملائمه
لحمی ست از سائر انواع استسقا و حبس و حب نبوده بلکه در لحم اسهال آورند و اگرچه بدوای معتدل باشد و قی و غرغره منقی دماغ نافع ست و اسهال مفید بود و فضل او
آنست که بحب ریوند باشد و برای استسقا خصوصاً لحمی ریاضت ست اولاً باستلقا ابتدا کنند پس بسواری رتبت مرکب بعده برفتار بر زمین نرم رسانند
و عرق را مسح کنند تا شیخ اول بثانی مرکب نشود و همه دنگر دو بعد از ریاضت متعرض تحلیل نشوند خصوصاً با فتاب که آن قوی الغوص ست و چون حرارت آفتاب
شدت کند سر را بپوشند تا مرض دماغی بهم نرسد و سائر اعضا را مکشوف دارند و بریگ بخوابند اگر یافته شود و در روایت که در زقی مذکور گردد بکار برند پس هرگاه
عرق جاری گردد مسح کنند و مثل روغن قثاء الحمار و مانند آن تدهین نمایند و از مهاب هوای بارد حذر کنند و واجب ست که دواء الملک و دواء الکرکم و کلکلانج
نیز بخورند و مدرات مذکوره در زقی و مسهلات که در آنها ملطف تجفیف باشد استعمال کنند و از انجمله قرص عافت با سهل در باد الاصول ست و سکنجبین بزوری

[illegible]

[illegible]

اگر حرارت باشد وادویهٔ مفرده که در زقی بیاید دراینجا همه نافع ست حتی که سکبینج و قسط و مازریون و فرفیون و طبیخ ایهل بسیار نافع ست و اگر چه آنرا تنها بجوشانند تا آب سرخ گردد و بعده سه درم ایهل سوده باین آب بخورند و ایضاً نانخواه و زیره و نمک طبرزد بخورند و آنچه از سبب حار باشد دران فصد اخراج صدید ردی ادرا آن نمایند و چون عروق پاک گردد اصلاح مزاج کبد باید آنچه رد کبد از التهاب بسوی مزاج طبیعی نماید باید کرد و تغذیهٔ لحمی بارد و حار در علاج کلی مذکور شد و تطلیهٔ آن چنانچه در زقی بیاید بعمل آرند و صاحب کامل گوید که چون سوء حال کبد و فساد مزاج محسوس شود باید که در ابتدا اصحاب او را از اکثار غذا منع کنند که آن معده را ثقیل کنند و آنرا از هضم منع نماید و در رطوبت بدن افزایش کند و حرارت غریزی منطفی سازد بهر آنکه درین حالت ضعیف میباشد و از اغذیهٔ بطی الانهضام و بارد رطب مثل البان و ماهی تازه و گوشت فربه و روغن کنجد و حبوب و آنچه از گندم و نشاسته و اطریه و آنچه از عسل و شکر مثل فالوده و حلوا و قطائف و مانند آن بسازند اجتناب نمایند و افضل چیزیکه درین استعمال نمایند گرسنگی ست و کم نوشیدن آب و امتناع از حرکت و ریاضت بعد غذا و استحمام بآب شور و شبی و بورقی و کبریتی بعد از ریاضت و تناول اغذیهٔ سخیفهٔ لطیفهٔ سریع الانهضام بعد ساعتی از استحمام یا بعد از ریاضت و اگر اتفاق استحمام نشود مثل لحوم دراج و چوزهٔ مرغ و تیهو و کبک و گنجشک بطور اسفیدباج با شبت و نخود و دارچینی و خولنجان و زیره پخته یا سکباج بسرکه و مری و کرویا و خولنجان و دارچینی و فلفل و انجدان و حلتیت و اندکی از شراب ریحانی دران [illegible] از کرفس و [illegible] قطع کرده و ادام بسرکه و مری و خردل و آنچه از بقول بزیت و مری و خردل و سرکه و غیره اشیای لطیفه ساخته باشند و بنوشند شراب ریحانی که صرف یا بمزاج اندک و تا ممکن باشد از نوشیدن آب خالص منع کنند مگر اندک و آب بر برف سرد کرده نزدیک نیز ند بعد از ان نظر کنند که سبب حدوث این مرض چیست اگر ورم جگر یا صلابت یا سده مجاری آن یا ورم معده یا برودت مزاج آن یا ورم طحال یا ضعف آن باشد مقابله هر واحد مضاد آن نمایند بدانچه در باب هر یک مذکور است و اگر سببش احتباس خون حیض یا بواسیر بود فصد اکحل کنند و بمقدار احتمال قوت اندک اندک خون برآرند در یک دفعه بهر آنکه فصد درین صورت علاج نیکوست بنا بر تخفیف از قوت و انتقاص حرارت غریزی بعد از ان در تقویت تدبیر مسخن مجفف مذکور بفزایند و بحسب قوت ریاضت قبل غذا در آفتاب و در مواضع حار استعمال کنند و امر بپوشیدن سر و سینه و پشت بدن نمایند و لیکن بعض ریاضت بسواری آهسته بود و بعض برفتار بر زمین نرم که دران ریگ یا خاک باشد و در ریاضت چندان افراط نکنند که باعث تحلیل حرارت غریزی و ضعف قوت گردد و اگر ممکن باشد علیل از بلد خویش بسوی شهری که هوای او گرم و خشک زیاده از ان باشد نقل کنند و امر بغلطیدن در ریگ گرم یا خاک حار حسب امکان و احتمال آن نمایند و دلک جید بدست و پارچهٔ درشت کنند بعد از انکه بر بدن قدری از بورق و نمک و بعض شب و مانند آن از اشیای مجففه اندازند و بعد ازین استحمام در آب چشمهٔ بورقی یا کبریتی یا شبی نمایند و اگر میسر نباید آبیکه دران بوره و عفص و بلوط و شب و بورق و کبریت و مانند مع نمام و بابونه و مرزنجوش و برنجاسف و نمام آبیکه دران آهن گرم داغ کرده باشند بر بدن ریزند بعده قدری استراحت دهند پس باغذیهٔ مذکوره غذا سازند و این تدبیریست که از تدبیر باغذیه وغیره و درین مرض استعمال باید کرد و اما آنچه از تدبیر بادویه استعمال نمایند پس ادویهٔ مدر بول نافع در علاج استسقای لحمی مثل تخم کرفس کوهی و دوقو و نانخواه و بادیان و اسارون و سیالیوس و افسنتین و پودینهٔ کوهی ست چون این ادویه در آب بجوشانند و بعسل منتخبه دو دو اوقیه از ان بوزن پنج درم تا نیم مثقال بخورند نافع باشد و این دوا نیز مدر بول نافع ست دوقو و اسارون تخم کرفس کوهی انیسون هر واحد پنج درم جعده کمازریوس کمافیطوس پودینهٔ کوهی حب بلسان فقاح اذخر هر واحد سه درم سنبل الطیب سلیخه هر واحد یکنیم درم زعفران یکدرم باریک سائیده دو درم با دو وقیه و نیم سکنجبین عسلی ممزوج بآب بخورند و ایضاً بگیرند تخم کرفس انیسون بادیان عصارهٔ غافث افسنتین رومی سنبل هر واحد یک درم لک [illegible] اسقولوقندریون هر واحد سه درم اصل السوس یکنیم درم باریک سائیده یکدرم بشراب ریحانی بخورند و این قرص در ابتدای این مرض نافع ست گل سرخ شش درم زرشک سه درم سنبل الطیب اسارون عصارهٔ غافث عصارهٔ افسنتین هر واحد دو درم تخم کرفس انیسون بادیان لک هر واحد یکنیم درم زعفران نیم درم همه را باریک سائیده بآب قرص سازند هر قرصی از دو درم تا مثقالی بآب بادیان و آب کرفس اگر حرارت نباشد و اگر حرارت باشد بآب کاسنی تلخ و آب کشوث بخورند و قرص ریوند یا قرص زرشک یا ترنجبین چند روز بخورند بعده گاه گاهی تنقیه بقی از سکنجبین و ترب و آب شبت مطبوخ کنند لاسیما اگر زمانه تابستان باشد که باستفراغ خلط ازین قی نفع باشد و باید که استعمال قی قبل استحکام و غلبهٔ رطوبت باشد و مادام که قوت قوی بود و هرگاه رطوبت غلبه کند و قوت ضعیف گردد استعمال قی صواب نباشد و باید که استفراغ بدواسے

مسهل بلغم مثل حب اصطمخیقون که دران تربد و ایارج و حب النیل و شحم حنظل افتد نمایند و این قبل استحکام مرض استعمال کنند و چون امراض مستحکم شود تدبیر تسخین و تجفیف و مدر
بول کنند و گوشت استعمال نمایند و این معجون مدر بول و نافع استسقا است سلیخه سنبل فقاح اذخر اسارون هر واحد دو جزو قسط دارچینی میعه هر واحد یک جزو باریک سائیده
بعسل کف گرفته معجون سازند شربت یک درم و مع ذلک باید که نگاه بسوی قاروره کنند اگر سفید باشد برودت و رطوبت بر کبد غالب بود پس اگر در وی حرارت نباشد
بار الاهون موافق این علت یا دواء اللک یا معجون لک صغیر یا کبیر یا روغن بادام تلخ و روغن بید انجیر بر بندند و اثاناسیا معمول حکیم گرگ نافع است چون از ان
درم تا نیم مثقال با آب بادیان افشرده استعمال کنند و کذلک مثرودیطوس فساد مزاج و استسقا را نافع است چون بمقدار حاجت از ان بخورند و ایضا تریا ق
فاروق درین باب منفعت بین دارد و چون نیم درم تا نیم مثقال کم یا زیاده بحسب حاجت از ان بخورند و درین حال تعاهد باید بفراغ بدن گاه گاه حب سکبینج یا
حب اصطمخیقون و حب ارخش شهریاران و مانند آن نمایند و بعض قدما ذکر کرده اند که گوشت خارپشت چون خشک کرده باریک سائیده دو درم تا سه درم بشراب کهنه
بخورند اصحاب استسقای لحمی را نافع بود و نوشیدن آب اثل بیست درم و عصاره بیخ سوسن آسمانجونی ده درم با اندکی شراب ریحانی استسقای لحمی را نفع بین دارد
و آب قاقلی صد درم عصاره ابیسا بیست درم با قدری شراب ریحانی نیز نافع است و اما ضمده و طلاء بر شکم و سائر بدن اصحاب این علت با این چیزها طلا کنند بگیرند بابونج
و اکلیل الملک و سرگین گاو و آرد جو و اشنان هر واحد ده درم مصطکی و سنبل و اسارون و افسنتین رومی هر واحد دو درم پوست بیخ کبر و قسط و صبر هر واحد پنج درم
باریک سائیده بسرکه خمر و آب کرفس و بادیان سرشته بر شکم و سائر بدن طلا کرده در آفتاب بقدر تحمل بنشینند بعد از ان بآبی که اندران بابونه و شیح و برنجاسف و قیصوم
جوشانیده باشند بشویند و اگر چند روز بدن را بسرگین گاو و اشنان نرم باریک سائیده بآب اثل سرشته طلا نمایند نفع بخشد و این چیزها نیز نافع است سرگین گاو و کبریت و شیح و
قیصوم و بابونه هر یک جزو صبر ربع جزو نمک اندرانی نیم جزو بیخ سوسن نیم جزو باریک سائیده بسرکه کهنه بسرشته تا غلیظ گردد و بر شکم و سائر بدن
طلا کنند و بگذارند تا خشک شود و در حمام یا آب گرم که دران شیح و قیصوم و بابونه و فودنج جوشانیده باشند بشویند و سزاوار است که هر یکی از این ادویه داخل ضماد و
مرهم نمایند لیکن باید که صاحب استسقا تبدیل دوا و نقل از دوائی بدوائی دیگر نماید تا طبیعت بدوای واحد مالوف نگردد و بدان انتفاع نیابد و همچنین در سائر امراض
مزمنه و اکل باید کرد و ابو سهل گوید که در حمی اگر سبب ابتدای او انقطاع دم حیض بود یا بواسیر باید که فتح آن نمایند و قریب است که فصد کنند و تقلیل از این چون بارد دسی
نمایند اگر قوت و سن و وقت و مزاج مساعدت کند و بعد از ان حقنه ملینه استعمال نمایند و در ان ادویه استعمال کنند و این با اسهال و ذرخوره و ادرار بول و تعریق
تحلیل و تقطیع باید و رساندن بسوی داخل بدن باید و غوص سکنجبین و تخفیف و جذب
رطوبات بسوی خارج و تحلیل آن باید در آفتاب باشد و فرق نمایند مگر سر که آن را باید پوشیده باشد و
چون آفتاب در وسط آسمان آید و در زمین و هوا بسیار گرم گردد باید که در ریگ گرم دفن کنند تا آنکه عرق کند بعد از ان تمام بدن بروغنی که در ان نطرون سرخ
بریان بود نمایند با نطرون و نمک بحیره روغن بر بدن بمالند و حمام استعمال کنند تا هنگام اراده حرارت آن سبب باشد و تسخین و باید که استحمام با آب
شور باشد و غسل با آب دریای شور یا آب نطرون یا شب یا کبریت و آبهای حمامات نفع میکند و اگر موجود نباشد منفعت تیار کنند و همچنین این ادویه در آب مخلوط
سازند و در ان نشینند و باید که غذا سریع الانهضام و اندک و مع ذلک مجفف مثل نان تنوری که در ان بعض بزور محلل نفخ مثل بادیان و تخم کرفس و انیسون و
نانخواه سرشته باشند بدهند و نان بیخ درین مرض نافع تر از نان گندم است و کذلک نان جاورس و از بقول پودینه و کرفس و سداب و نعنع و کاسنی صحرائی
و گندنا و از لحوم دراج و کبک و قنابر و عصافیر و طیهو و حیوانات وحشی بری و جبلی غیر غلیظ اللحم است و مع ذلک در صنعت لطیف نمایند با نطرون
و سکنجبین و خلل از زیره و دارچینی و فلفل و انیسون استعمال کنند و از خوردن حبوبات مثل نخود و لوبیا و عدس و ماش خصوصا در استسقای لحمی و طبلی
باز دارند و از فواکه پسته و فندق و بسیار مالح است و البته آب نباید نوشید و لیکن شراب ابیض کهنه صافی و تا ممکن باشد از ان نیز تقلیل نمایند که عطش از اعظم
معالجات این مرض است و باید که در ابتدای این علت قی بکنند قبل از طعام و مرتبه دیگر بعد آن باشیای مهیج قی استعمال کنند و ایضا هنگام صعود علت قبل اجتماع
رطوبات کثیر در بدن و قبل ضعف قوت بعمل آرند و هر گاه رطوبت کثرت نماید و قوت ضعیف گردد واجب بود که ترک قی کنند و ادویه مسهله و ادویه مدر بول

دادو به مجففه از خارج استعمال کنند پس اسهال بآب بقله مسمی فاقلی بقدر نیم رطل با سکر العشر آورند یا بگیرند توبال مس از درم تا دو درم و بیخ سوسن آسمانجونی درم
و بخورند و یا بدل توبال مس سوخته نمایند و یا حنظل در طلای شیرین بخیسانند و طلا نوشند و یا مازریون در سرکه تر کنند و خشک سازند و با شیر هم بخورند که این بقوت
اسهال نماید و یا اشق دو مثقال در شراب تر کنند تا آنکه در آن بگدازد بنوشند و یا سکبینج در ماء العسل تر کنند چون بگدازد بنوشند یا تخم انجره بقدر مسحوق کنند و سائیده بقدر
کف گرفته بسرشند و نحوی بلع کنند که بر زبان و حنجره نرسد تا احتراق آنها نکنند و از آنچه مدر بول است پودینه و اسارون و نانخواه و قطر اسالیون و بیخ کرفس بستانی و بری
و انیسون و دوقو و سوده و فودنج و سنبل هندی و سنبل رومی و جعده و کمافیطوس و حسالیوس و بادیان و انیسون و قوه است چون بعضی ازین یا همه در آب یا ماء العسل جوشانیده
بنوشند و نافع تر آنست که این ادویه استعمال کنند و مدتی اسهال نمایند بعده دیگر تبدیل کنند تا بدن عادی او نگردد و از انتفاع بدن بسبب آن محل شود و از مجربات
دواء الملک صغیر و کبیر و دوای هندی مسمی کالکالانج و اثاناسیا نافع است و این دوا نیز مفید توبال مس برگ مازریون انیسون مساوی سائیده از مثقال تا
یک و نیم مثقال بدهند و اگر مرض طول کشد و کم نشود شیر شتر با هلیله زرد و انیسون و تخم کرفس و نمک هندی بدهند و در هر سه روز یکبار سکبینج از مثقال تا نیم مثقال
در شیر شتر با قدری سنبل الطیب بکار برند و از خارج آنچه محلل و ملطف و ملین باشد مثل دوای معمول از صمغ صنوبر و نطرون و پیه گاو و اشق و وقاق کنند استعمال
کنند و ایضا حلزون محرق مع صدف او سائیده بسرگین گاو و پیشاب بز بسرشند و بر شکم نهند و بگذارند تا خشک شود و جدا کنند تا از خود جدا نگردد و نافع بود و گاهی شکم را بسرگین گاو
تنها طلا سازند و مریض در آفتاب نشیند و پیشاب بز بسرگین گاو استعمال کنند و اگر در کبد چیزی از ورم باشد نخست افسنتین و حب البان و سنبل و زعفران و
شکوفه انگور و مصطکی و اکلیل الملک و بابونه ضماد کنند و اگر با استسقاء تپ بود تدبیر مرض در علاج کلی در قول مسیحی نوشته شد و اگر حرارت نباشد پس در تمی بنفشه بیاشامند
ادرار بول کنند مثل دواء الکرکم و ماء الاصول با آب چند قوقی بنوشند و ابهل سوده سه درم با سکنجبین و آب نانخواه و تخم کرفس جوشانیده باشند بخورند و این حب شبرم بخورند
پوست بیخ شبرم یکجزو و بادام مقشر سه جزو و فانیذ مثل او حبها ساخته از دو درم تا سه درم بخورند و ایضا باین دوا اسهال آورند ترید موصوف یکدرم غاریقون ثلث درم تخم انجره
نیم درم فرفیون یک دانگ حب ساخته بخورند و این سفوف بخورند برگ مازریون یک هفته در سرکه تر کرده خشک نموده یکجزو بیخ نیم جزو فرفیون سدس جزو شحم دو ثلث درم
تا یکدرم بشکر و حب مازریون که از مازریون و بادام و کثیرا سازند بسیار نافع است و نوع لحمی را این معجون نافع است هلیله زرد مازریون ترید هر واحد ده درم زنجبیل چهار درم
نمک سیاه دو درم عسل سرشته از مثقال تا دو درم بخورند و ابوالحسن گوید که علاج استسقای لحمی تابع سوء مزاج بارد و تقویت کبد و استفراغ او بود با استعمال مری
با عسل یا قدری از جوارش زنجبیل یا معجون کرکم بدهند و او را باستحمام از آب یا مثل آب دریای شور و آب حمامات شبی و کبریتی و بورقی نمایند و تخفیف معده از آنچه
در آن جمع شده بقی قبل طعام از مثل شبت مطبوخ با سکنجبین کنند و گوشت کنجشک و تیهو بریان که بر آن کرده مری پاشیده باشند با نمک احبی وزیره غذا
سازند و قدری شراب کهنه بنوشند و از اغذیه بارده بطی الانحدار بازدارند و امر بجوع و ریاضت کنند و حتی الامکان از نوشیدن آب بسر منع کنند و ضماد شکم زعفران و
مصطکی یا پیشاب بز کهنه نمایند و در آفتاب گرم نشانند و در ریگ گرم دفن سازند و سید اسماعیل و یوسف ایلاقی می نویسند که اگر سبب آن باز ایستادن خون بواسیر
و حیض بود او را رگ زدن صواب بود خاصته اگر بول سرخ و غلیظ باشد و اگر سبب غیر این باشد رگ نشاید زد و دوای حب فیقرا درین نوع سودمند است و کذا مدرات بول
و حب سکبینج و حب بهرامی و ایضا حب شبرم که در قول ابوسهل گذشت و قرص لک به نسخه محمد زکریا و دواء الکرکم و کلکلانج که تالیف آن و کلکلانج تالیف عیسی یا رجا
بزرگ درین علت سودمند بود و همه روز در آب دریای شور نشستن نافع بود و اگر آب دریا میسر نشود نمک با آب حل کرده در آفتاب مدتی بگذارند و در آن بنشینند و از
ضماد محلل ریاح و سخن چنانست بقول ابوجابر بن سرافیون نسخه آن نطرون و غیره همانست که در قول ابوسهل گذشت هم او گوید که اگر حلزون را بشکافند و بر شکم بندند نشف
رطوبات آن کنند و بر شکم بدارند تا از خود بیفتند درین نوع و در زقی سودمند بود و این ضماد به نسخه ابوجابر با سوء نافع است بگیرند اشق پانزده درم سعد ده درم صبر بیست درم
زعفران عاقرقرحا بیخ سوسن هر یک ده درم مقل بیست درم فرفیون ده درم حماما سه درم سلیخه پانزده درم شب یمانی و بوره ارمنی و کندر و کندش و بازرد هر یک سه درم
صموغ و زعفران را در شراب کهنه حل کنند و از موم زرد و روغن ناردین موم روغن ساخته با هم بسرشند و بر برگ کرنب نبطی نهاده بر جگر بگذارند و اگر در جگر ورم باشد پیه بط
پیه گوساله اضافه کنند و پیشاب بز یا بول کودکان یا بول شتر ضماد نافع است و طعام نان خشکار باید با تخم بادیان و زیره و نانخواه و کرفس و انیسون و خمیر آن سرشته

رابنج

وگوشت بلدرو و کبک و دراج و تیهو که در طبیخ آن دارچینی و فلفل و زیره و کرویا و نخود داخل کنند و پسته و روغن پسته سودمند بود و مصنف حاوی صغیر گفته که هر صبح جلاب از تخم کاسنی سه درم بادیان دو درم پوست بیخ کاسنی پنجدرم شکر سفید یا گلقند ده درم بدهند و غذا زیرباج بلحوم ماکیان یا تیهو یا دراج یا کبک یا کنجشک یا کبوتر بری سازند یا مزوره نخود آب بشیره قرطم و دارچینی و تخم شبت و زیره کرمانی دهند و طبیخات معمول بسرکه و مری و کرویا و دارچینی و فلفل و زیره و خردل و حماما مناسبست و یا هر صبح سکنجبین بزوری ده درم در آب گرم حل کرده با قرص زرشک بدهند و این نسخه سکنجبین است تخم کرفس بادیان تخم کاسنی تخم کشوث هر واحد سه درم پوست بیخ بادیان پوست بیخ کرفس پوست بیخ کبر پوست بیخ کاسنی هر واحد پنجدرم در سه رطل آب شیرین و نیم رطل سرکه یک شبانه روز تر کرده بجوشانند تا ربع آن بماند فرود آورده مالیده صاف نموده یک رطل شکر سفید داخل کرده بقوام آرند و این نسخه قرص زرشک است گل سرخ چهار درم رب السوس دو درم زرشک دو درم سنبل الطیب تخم خیارین تخم خرفه طباشیر هر واحد یکدرم عصاره غافث اکشوث ریوند چینی هر واحد نیم درم کوفته بیخته بجلاب سکنجبین سرشته قرص سازند شربتی یک مثقال و تناول ادویه و غیره مدر بول مثل نانخواه و بادیان و تخم کرفس ایشان را انفع بلیغ نماید و این دوا ادرار بول کند کمافیطوس جعده انیسون تخم کرفس بادیان هر واحد سه درم سنبل الطیب سلیخه هر واحد یکدرم کوفته بیخته دو درم با سکنجبین بزوری ده درم بدهند و چون احتیاج باستفراغ ایشان آید تنقیه بدن بمعجون خیارشنبر یا حب ایارج نمایند و این ضماد بکار آرند سرگین گاو و پشک بز هر واحد مساوی بوره ارمنی زیره کرمانی سعد هر واحد سه درم باریک سائیده بسرکه کهنه جوش داده بشکم و اطراف طلا کنند و نگذارند تا خشک شود و در حمام نشویند یا بآب گرم و این ضماد استسقا را که از ورم کبد و معده باشد نافع است حماما سنبل قردمانا هر واحد ده درم مقل اشق هر واحد هفت درم سعد پنجدرم صبر کندر حب بلسان هر واحد چهار درم قسط [illegible] خشک گل سرخ سیساليوس اکلیل الملک زراوند قرنفل مصطکی هر واحد پنجدرم ثمار [illegible] تخم حنظل هر واحد نیم درم گل سرخ را کوفته و بیخته تر نموده حل کنند و ادویه خشک را سائیده بیامیزند و ضماد کنند و اگر بسبب ضعف معده باشد هر صبح جلاب از اصل السوس بادیان تخم کاسنی هر واحد سه درم بدهند و مزوره نخود آب بشیره قرطم و لحوم دراج و کبک غذا سازند و طبری نوشته که در معالجه این نوع دو غرض است اول اصلاح کبد و این بزیادت در حرارت غریزی بود و دوم قصد نشف تا رطوبت کم شود و بسبب قلت آن حرارت قوی شان نماید پس بسوی سن و مزاج مریض و سائر قوانین نظر کنند اگر ممکن بود فصد کنند بعده مقدار غذا را بتقلیل بحسب امکان مقرر کنند پس اگر قوت قوی باشد بریان خشک تنها اقتصار نمایند و اگر قوت ضعیف بود با طعام اندک گوشت تیهو بریان دهند و از همه چیزی که تشنگی آورد نباید خورد و آب اندک باید و تدبیر هیئت که بگیرند نشاره مرفا و خشت آهن و در آب یک شبانه روز تر کنند بعده صاف کرده بقدر نصف رطل از آن وزن کنند و بر آن دو رطل سرکه اندازند و بجوشانند تا دو ثلث از آن برود و یک ثلث باقی ماند بعده در صراحی بچکانند و سر کرده از کوزه تنگ تلیله که از آن جز آب بر نیاید بنوشند و اما آنچه از دوا در [illegible] بنوشند این ایارج الاصول گل سرخ سه درم ایارج فیقرا نیم درم تخم کرفس انیسون بادیان هر واحد یکدرم و نیم پوست بیخ کبر پوست بیخ بادیان و کرفس سعد کوفی هر واحد دو درم اشنه دارشیشعان سلیخه مصطکی سنبل هر واحد یکدرم شیطرج اذخر بیخ آن هر واحد هفت درم مویز منقی بیست درم توبال نحاس بریان بروغن بادام دو درم در صره بسته با دو درم ریوند چینی که وقت طبیخ در آن اندازند همه را در هفت رطل آب بجوشانند تا یک رطل و ربع بماند بعده افشرده صاف نموده هر روز بیست درم با یکدرم معجون کلکلانج بنوشند و چهارده روز بهمین آرند و غذا و تدبیر [illegible] نمایند و بعد نوشیدن این [illegible] کنند اگر استعمال استفراغ کنند یک شربت حب منتن بدهند و دو روز صبر کنند بعده یک شربت از حب مذکور بدهند و معجون کلکلانج نیم درم [illegible] ثلث درم [illegible] بادریون [illegible] بسرکه خشک کرده دو دانگ از این همه آنچه سائیده [illegible] و هر روز آب برگ [illegible] فلفل [illegible] بحسب حاجت و قوت بخورند و چون تدبیر باین مرتبه منتهی گردد هفت روز ترک دهند و در این ایام [illegible] گرم [illegible] روغن [illegible] و از حمام باز دارند و بگیرند سرگین گاو و پشک بز [illegible] طلا کنند و در آفتاب بخوابانند و این طلا را [illegible] تا آنکه از خود جدا گردد و بعد هفت روز [illegible] یکدرم با سکنجبین [illegible] ده درم بدهند و بسوی قاروره نظر کنند پس اگر با این تدبیر حرارت پذیرد موضع حرارت و استعمال ادویه ترک کنند تا آنکه قاروره باعتدال آید بعده اعاده علاج کنند و چون قاروره باعتدال آید و امید قوی گردد این قرص بدهند گل سرخ سه درم ریوند چینی دو درم

نسخه سکنجبین

نسخه قرص زرشک

نسخه ایارج الاصول

مصطکی نیم درم سنبل دو دانگ عصارهٔ زرشک عصارهٔ غافث هر واحد یکدرم و نیم تخم کرفس بادیان انیسون هر واحد دو ثلث درم زوفای خشک دو ثلث درم همه را کوفته بیخته بآب کاسنی سرشته قرص بوزن درم و ثلث سازند و هر روز یک قرص از ان با ده درم سکنجبین عنصلی بدهند و این چهارده روز بخورند و بعد چهارده روز از خوردن این قرص این سفوف هر روز یکدرم با پنج درم ماء الاصول بدهند پس اگر خوف اسهال باشد این سفوف ترک کنند و بسوی تدبیر غذا رو کنند نسخهٔ سفوف مازریون مدبر دو دانگ توبال الحدید دو دانگ سنبل ریوند هر واحد دو دانگ حضض گل سرخ مصطکی هلیله سیاه هر واحد یکدرم همه را باریک سائیده در هر سه روز سه درم از ان با سکنجبین عنصلی بدهند و در حمات کبریتی یا نطرونی یا شبی نشانند و آب آنها برفق و مدارا بنوشانند و جماعتی را دیدم که ایشان را ازین علت بود و بحمات کبریتی صحت یافتند و گل این چشمه بگیرند و بر بدن او طلا نمایند و گل کبریتی شکم و سینه او بدان ضماد کنند و در آن آب بنشانند و باید که علاج این نوع مراعات مزاج و حفظ قوت مریض است و منع او از حمام و از ریاضت اندک اگر ممکن باشد و حمل طبیعت اگر امکان آن بود و رعایت ترتیب تنقیح و حبس تن و حفظ غذای او تا تخمه واقع نشود و اگر شهری که در ان مریض باشد شهر رطب مثل بلاد طبرستان باشد نقل او از ان شهر بسوی بلد شمالی می کنند بهر آنکه تغیر هوا موافق علاج برای اتمام علاج او موافق ترین اشیاست و انطاکی گوید که تفتیح سدد و تقویت معده و قی بماء العسل و شبت و بورق کنند و تکثیر تناول انجیر و آب نخوردن نمایند و ده مثقال کرویا بزیت هر روز خوردن مطلق استسقا را نافع است و ازین نوع خوردن خیارشنبر خالص نماید و نوشیدن بول شتر عربی ده درم بول با یکدرم سنبل هر روز تا هفته در ازالهٔ آن مجرب است و کذا تنقل انیسون و زیره اکلا و ضماداً و خاکستر با سرگین گاو ضماداً نافع و بعض متاخرین نوشته اند که نیکوترین اشیا درین تریاق فاروق با ماء الاصول خوردن است و اگر یافته نشود تریاق اربعه دهند بقدر یکمثقال بی کم و کاست و نوشانیدن بول شتر بیست درم و بول بز مثل آن با یکدرم سنبل الطیب هر بامداد تا یک هفته استسقا را از اصل ببرد و این ماء الاصول سدهٔ کبد و طحال بر دارد از اصل ببرد و استسقا را سخت مفید است پوست بیخ کرفس پوست بیخ بادیان هر کدام هفت درم بیخ اذخر فقاح اذخر هر کدام پنج درم مصطکی سنبل الطیب هر کدام یک نیم درم فوه لک عود بلسان کمادریوس کمافیطوس هر کدام دو درم شکاعی بادآورد غافث پوست بیخ کبر هر کدام سه درم افسنتین رومی گل سرخ هر کدام چهار درم انجیر خشک ده دانه مویز منقی بیست درم همه را در چهار رطل آب بجوشانند تا بیک نیم رطل بیاید صاف نموده مقدار چهار اوقیه با یکدرم روغن بادام شیرین و یکدرم روغن بادام تلخ و دوا را کم و افزون نمایند بقدر حاجت بدهند و این دوا در انواع استسقا سود دارد سنبل الطیب صبر زرد هر کدام ده مثقال خاکستر سرگین گاو پانزده مثقال سرگین بز سعد قردمانا ایرسا قسط تلخ اشنه درشنه حماما اسلیخه حب بلسان عود بلسان بورهٔ ارمنی صعتر نمک هندی چیتا هر کدام پنج مثقال همه را کوفته با بول شتر سرشته ضماد کنند که در جمیع اقسام شیخ نجیب الاثر است و تجربه به اتمام رسیده و این دوا از نسخهٔ حکیم علاء امام و دوای عصارهٔ ریوند نسخهٔ مجمع الجوامع و شربت استسقا و شربت کشوث و معجون جالینوس و معجون گل و زرشک نیز درینباب معمول است و اگر عصارهٔ ریوند از یک دانگ تا دو دانگ با گلقند سه درم سرشته بخورند و یا حب بود با مطبوخات مناسب مانند طبیخ انیسون و تخم کاسنی و تخم کشوث تناول نمایند بهترین مسهلات این مرض است و گویند که اگر گوشت موش صحرائی خشک کرده بکوبند و دو درم بخورند استسقای لحمی را مفید بود

استسقای زقی

عبارت است از اجتماع آب در نوع بارد و صدید در نوع حار در فضای شکم [illegible] اسباب کلی استسقا که مذکور شد [illegible] در جمیع [illegible] استسقا کثرت آب در بدن [illegible] بسوی مجاری ضروری جاری شود و در فضای شکم جمع گردد و اجتماع آن درینجا چند وجه باشد یکی بسبیل ترشح یعنی تراوش بدن بهر آنکه چون [illegible] در معده یا کبد بسوی کلیه [illegible] و مثانه نافذ نشود بسوی فضای شکم [illegible] ترشح نماید [illegible]

از ضرورت قاهره در مجاری فضول بسوی فضای شکم دفع کند سوم بر سبیل انصداع بعض مجاری که غذا از معده و امعا اندران مجری بسوی کبد همی رود پس رطوبات مائیت قبل از رسیدن بجگر ازان شگافت بیرون آید و در فضای شکم جمع گردد چهارم بر سبیل آنکه بعض قدمای اولین گفته اند و بعض متاخرین آنرا اختیار نموده اند و این جماعت نسبت که مائیت رجوع کند در دهنهای عروقی که در حالت بودن همان جنین از مقعر کبد بناف آید و غذای جنین از ناف اندران رگها بجگر رسد و بول او نیز بهمان طریق خارج شود چه طفل در شکم مادر از ناف خود بول کند و مولود نیز قبل از قطع ناف از ناف او بول کند و چون بعد تولد کودک قطع ناف نماف بسته شود و بول ازین جانب باز ماند بسوی مثانه باز گردد پس هرگاه در جانب محدب جگر بسبب خلط یا ورم یا صلابت سده افتد و بسبب انحراف کبد از مزاج طبیعی خونی که دران متولد گردد مائی شود و اگر کبد بارد بارد بود یا صدید می گردد اگر حار باشد و بنابر سده نتواند که بگرده رسد و از انجا بطریق مثانه دفع شود و بدان سبب آب از مجرای بول کمتر بیرون آید و قوت دافعه اعضا از جهات دیگر دفع نماید پس بضرورت آن منفذ قدیم را که میان ناف و مقعر جگر بوده است طبیعت بگشاید و مائیت بسوی این عروق نافذ شود تا آنکه بسوی فوهات آن بیاید و بناف رسد و چون منفذ بسوی ناف نیابد آن مائیت که اندران مجتمع گردد بنابر کثرت تمدد نزدیک ناف آن عروق شگافد و بیرون شود و بسوی شکم رجوع کند و آب دران جمع شود و فراخ تر نسبت بخلقت اولی گردد و ازینجاست که اندرین علت نتو ناف پدید آید و منافذ که نزدیک حدبه کبد است منضم شود که آن تنگ تر زیاده است از آنچه نزدیک مقعر جگر است و بعید است که استفراغ مائیت واقع در شکم ازین جهات باشد و سبیل برای جذب او دوا است بسوی جگر پس بسوی امعا و اسباب سابقه این سبب و اصل یعنی کثرت مائیت در شکم از سه بیرون نیست یکی آنکه سبب در قوت ممیزه باشد و چون این قوت مشترک میان قوت دافعه کبد و قوت جاذبه کلیه است پس هرگاه هر دو یا یکی ازان ضعیف شود و نوعی از انواع سوء مزاج یا در مجری سده افتد خصوصا چون در کلیه ورم صلب بود مائیت از خون متمیز نگردد و بدن آنرا قبول نکند و مجاری احتمال آن نماید پس یکی از وجوه وقوع این مرض در سبب گردد و لهذا گاهی استسقا بسبب ضعف حادث شود و سبب او ورم تنها باشد یا صرف در کلیه بود دوم آنکه سبب در تمیز باشد و این چنان بود که مائیت بسیار زیاده بود فوق آنکه قوت بر تمیز آن قادر باشد یا غیر جید الانضمام بود و سبب مائیت کثیر نوشیدن آب سرد بسیار است و این سبب با شدت تشنگی بود و غلبه تشنگی یا بسبب سوء مزاج کبد معطش بود یا بسبب دیگر معطش یا بسبب سده که باعث انصباب آن مقدار آب که جگر را بدان حاجت بود بسوی کبد منجذب نگردد و تشنگی با وجود کثرت شرب دوام نماید و یا بسبب آنکه نفس آب نافع عطش نباشد بجز آنکه گرم و غیر سرد یا آنکه دران کیفیت معطشه از ملوحت یا بورقیت و غیره باشد که تشنگی را زائل نکند و گاهی سبب مائیت کثیر ذوبان رطوبات بدن بود و بالای آن انسداد مجاری معتاد انفتاق افتد از ماساریقا و بدان سبب آن رطوبات ذوبانی درین محل مجتمع گردد و قسم دیگر یعنی غیر جید الانضمام چنان باشد که هرگاه هضم غذای رطب هموار نباشد بدن یا کبد بعض غذای رطب را قبول کند و بعض آنرا رد کند و بدان سبب مجاری پر شود پس گاهی آن مودی بسبب استسقای زقی گردد اگر مائیت غالب باشد یا طبلی اگر ریحیت غالب بود و این در هضم ثانی باشد سوم آنکه سبب در مجاری بود و این چنان باشد که در انجا ورم یا سده بود که مائیت را از سلوک مسالک خویش و از نفوذ در جانب او منع کند و بسوی غیر مجاری آن منعکس سازد و بقول صاحب کامل حدوث استسقای زقی از زوال سوء مزاج بارد رطب بر کبد بود پس احاله غذا برطوبت مائیه کند و آن رطوبت در میان صفاق و امعا مجتمع گردد و اکثر این از تناول بقول بارد مزاج و از کثرت شرب آب سرد باشد و بدانند که چون طبیعت از مستسقی مائیت استسقا خود بخود دفع کند دلیل خلاصی باشد و در اکثر اوقات هرگاه بزل مستسقی کنند انتفاخ در مدت سه روز عود کند و در اکثر این انتفاخ از ریح باشد و بقراط گفته هر کرا میان حجاب بلغم بسیار بود و معده درد کند هرگاه که بلغم بر رگها بگذرد و بمثانه در آید علت وی زائل شود و جالینوس گوید که فرود آمدن بلغم بیاراد اولی تر است از مثانه و اگر آب بودی امکان داشتی که بر راه رشح نمودی به مثانه فرود آمدی و هم ممکن نیست که بر راه رشح الیس گوید بعید نیست که بلغم تحلیل پذیرد و رقیق شود و بعد از دو روز ممکن است که اندفاع او باختیار طبیعت باشد بسوی کدام جهت بسبب ضرورتی و یا در جهات دیگر بسببی حائل چنانکه بلغم را از سینه و رگها بسوی مثانه و سعد و این رفع از طبیعت عجیب تر از نفوذ بلغم به استخوان سینه نیست و آنچه شیخ گفته اند که مراد از بلغم مائیت باشد این بعید است احتیاج بدین نیست و گاهی عارض شود که انفتاح شکم شخص صاحب استسقا بالکلیه او را از فروج امعا باشد و دران سوراخ گردد و ثفل در فضای شکم ریزد و شکم او بزرگ شود و بوعلی سینا گوید که اگرچه قومی این گفته اند لیکن نزدیک من این معنی بعید است بجز آنکه موت سابق تر ازین باشد خصوصا چون فرود و قرحه در امعای علیا بود و تعجب است کند [illegible] منقول

۱۲ منه

و علامات زقی

آنست که شکم بزرگ گردد و در ان ثقل محسوس شود و چون دست بر شکم او زنند از ان آواز نیاید بلکه چون آنرا بجنبانند از ان آواز جنبش آب مسموع گردد و همچنین هرگاه صاحب او از پهلوی بپهلوی دیگر منتقل شود آواز آب آید و هنگام مس شکم مثل مشک پر آب نماید نه مثل مشکی که دران باد دمیده باشد و با آن اعضا نحیف شود و حجم آنها بزرگ نگردد چنانکه در لحمی بلکه ذبول دران باشد و پوست شکم درخشنده مثل جلد طبل کشیده بود و گاهی با آن قضیب ورم کند و پوست خصیه پر آب شود و اطراف سرد بود و چهره و پلک چشم متورم گردد و بسبب ضعف حرارت غریزی و بول اندک آید و در اکثر اوقات سرخ باشد و نبض صغیر متواتر مائل بصلابت باشد با اندک تمدد و بسبب امتلای جگر و فضای شکم از آب و تمدد حجاب و گاهی در آخر علت میل کند بسبب کثرت رطوبت و اگر مرض مستحکم شود سرفه و تنگی نفس ظاهر گردد بهر آنکه کثرت آب با حجاب مزاحمت کند و بدان سبب نفس تنگ شود و سرفه پدید آید پس اگر بی حرارت بود عدم تشنگی و سفیدی رنگ بول و احساس سردی شکم و غیر آن آثار برودت بران گواهی دهد و اگر با حرارت بود علامات حرارت چون تشنگی و زردی رنگ بدن و بول و جز آن شاهد او باشد و اگر از ورم جگر باشد با سرفه خشک یا با اندک نفث و قبض طبع بود و چون استسقای زقی بعد خروج حصات از مثانه بغیر سبب ظاهر در کبد و فتق واقع شود و به آنکه یکی از دو مجرائی که از کلیه بمثانه آمده شگافته شده و آب از آن آمده و هرگاه که صاحب استسقای زقی را تشقق در شکم پدید آید و در پیاز آن خون آمدن گیرد بیمار بعد ازان هفته هلاک شود و چون ورم خصیتین پدید علاج مشکل گردد و نحول و قلت اعضا و نحو علتین منذر بموت باشد اگر تپ نبود و کسل و ترهل کمتر از لحمی لازم این نوع است و آنجا که زقی با ورم جگر و سپرز باشد خصوصاً وقتیکه ضعف بسیار بود طمع زندگی نباید کرد کذا فی النبض الکبیر و هرگاه در غب غیر خالص و شطر الغب یا بلغمی لازمه و نائبه استسقای زقی پدید آید با سختی جگر و سپرز قطعاً مهلک است کذا فی الثمرة الکاملة علاج آنچه در علاج کلی اقسام استسقا گذشت بکار برند و اگر ورم کبد حار یا صلابت سبب باشد معالجه آن نمایند و اگر حرارت نبود برای تعدیل سکنجبین بزوری حار و شربت دینار و شربت اصول دهند بعده تنقیه بمسهلات مائیت مثل کلکلانج حار نمایند پس مقویات جگر مثل قرص زرشک کبیر و قرص ورد و دبید ریسا و مانند آن دهند و استعمال حقنها و شیافات درین نوع بهتر است و استعمال معطسات مثل کندش و فرفیون معین بر دفع ماده بسوی مجاری است و جهت ادرار قرص ذریون و غیره حبوب و مطبوخات متخذ از مدرات بعمل آرند و اگر با حرارت بود جهت تبدیل آب کاسنی سبز مروق و سکنجبین با شیره تخم خیارین و شیره تخم خربزه یا شیره خرفه و نبات دهند و تنقیه از ادویه تقلیل الحرارة کنند بعد ازان قرص زرشک صغیر و کلکلانج بارد با آب کاسنی مروق و آب عنب الثعلب مروق یا شربت بزوری یا سکنجبین بزوری بارد و شربت انار استعمال نمایند و غذا زیرباج و سکباج و رمانیه بمویز سازند و لحوم لطیفه مثل دراج و چوزه مرغ و تیهو یا با زیرباج اگر حرارت نباشد بدهند و در هر دو حال برای دفع قبض مغز فلوس بجلاب و روغن بادام مناسب است و ایضاً برای تلیین طبع عنب الثعلب تخم کاسنی هر یک شش ماشه جوشانیده صاف کرده با آب کاسنی تازه مروق مثخنه مغز فلوس خیارشنبر چهار توله مالیده صاف کرده بدهند و حب غاریقون دو سه مرتبه دهند غذا نخود آب با دارچینی و بادیان و اگر لینت شکم بسیار گردد و طباشیر یکماشه سوده بشربت انار دو توله خورده بالایش شیره زرشک هفت ماشه سکنجبین بزوری دو توله بنوشند و سفوف گل سرخ شش ماشه غافث چهار ماشه تخم کشوث سه ماشه کوفته بیخته نبات مساوی آمیخته نافع زقی است و بعد زوال ورم جگر و دفع سوء مزاج و بعد تنقیه گاهی همراه شربت مسهل باید و گاهی برای تسکین تخم کاسنی عنب الثعلب هر یک شش ماشه بادیان تخم کرفس هر یک چهار ماشه نبات یکنیم توله بدهند و اگر بیخ سوسن نیم توله [illegible] یکتوله نمک اندرانی سرگین گاو خشک هر یک چهار توله کوفته بیخته بسرکه انگوری آمیخته بر شکم ضماد کنند درینباب مجرب است و اگر درین مرض ضعف بسیار گردد بسهولت و بهر روز ایام اسهال اصفر باید کرد و اصل السوس بادیان پرسیاوشان هر یک چهار ماشه جوشانیده نبات یک توله داخل کرده بدهند روز دوم عنب الثعلب چهار ماشه روز سوم شربت دینار افزایند باز اصل السوس چهار ماشه مویز منقی ده دانه بیخ کبر چهار ماشه شاهتره شش ماشه جوشانیده گلقند سه توله دهند باز روز دوم برای تحریک و اخراج آب شربت دینار افزایند و روز سوم بادیان چهار ماشه عنب الثعلب شش ماشه افزایند و روز چهارم ریوند چینی سه ماشه تخم کاسنی شش ماشه بجهت ادرار ماء اصفر افزایند غذا نخود آب اگر دهند و باشد بی گوشت و گاهی آب مزور بدهند و بجای آب عرق بادیان عرق عنب الثعلب و اگر عرق نباشد صرف عنب الثعلب و بادیان آب جوشانیده بکار برند باز برای تنضیج سودا رقیقه شاهتره عنب الثعلب یک یک شش ماشه بیخ کبر چهار ماشه مویز منقی ده دانه بادیان چهار ماشه گلقند دهند بعده گاهی مسهل خفیف و گاهی مدر بدهند و اگر مروق ترب و کوه هر یک چهار توله شربت افسنتین دو توله شروع کنند

و تا بیست روز هر روز عرق سه توله و شربت یک توله اضافه نموده باشند بعده بکاهند بدستور تا نوبت بروز چهلم رسد و در میان این عمل بروز چهارم معجون کلکلانج فیروزی یکتوله و شربت دینار چهار توله با مرقین بدهند و شربت افسنتین موقوف کنند و روز دیگر آن جدوار دو ماشه جند بیدستر یک ماشه در دواء المسک تلخ و دواء الکرکم هر یک هفت ماشه [illegible] شربت بزوری چهار توله بخورانند و غذا مرغ پلاو از برنج کهنه با مربای شلجم و اناناس صبح بدهند و شام کباب فاخته و مرغ سلیمانی با نان خشکار دهند و بجای آب عرق کاوه و کاسنی بدهند نافع بود و مجرب و ایضا عروق برگ چقندر و برگ ترب هر یک یکنیم توله و عرق [illegible] شربت یک توله و سکنجبین بزوری [illegible] دو توله اول دواء الکرکم [illegible] ماشه خورده بنوشند و [illegible] تا بیست روز افزایند و باز بکاهند و بعده [illegible] نه ماشه سوده و سکنجبین [illegible] سه توله عوض دواء الکرکم بدهند غذا اغذیه از برنج با عسل و برگ ترب و کاسنی و کاوه بروغن گاو پخته بخورند و بجای آب بر عرق پوست [illegible] و کاوه برابر اکتفا باید کرد و تا چهل روز این ترکیب مجرب بعمل آرند

ذکر بعض ادویه یونانیه و هندیه مفید این علت

برگ مازریون و تخم آن و توبال نحاس و شبرم و ایرسا و آب قاقلی و بسفایج و اشق هر واحد مسهل زرد آب است و نوشیدن شیر شتر یک رطل یا دو درهم سکر العشر و کذا شیر [illegible] و کذا [illegible] سنگ آسیا که بران سرکه پاشیده باشند در شراب مجرب مفید است و گویند که خوردن [illegible] خشک کرده و کذا اکل لحم [illegible] و کذا قصب الذریره و سنبل و تخم کرفس و کذا شیر [illegible] اذخر و کذا ابوال شتر اعرابی و کذا [illegible] در طعام و کذا شربت [illegible] و کذا [illegible] و کذا [illegible] خولان هندی و کذا [illegible] [illegible] [illegible] انطاکی است و این دوا [illegible] مفید است [illegible] تخم خربزه هر یک [illegible] ماشه شربت دینار چهار توله [illegible] [illegible] حکیم علی گیلانی [illegible] استسقای زقی [illegible] العلاج نافع است و [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

و اگر لینت افراط کند رب به تنها بدهند و چون سرخی در قاروره و حرارت نباشد این حب بادریون بدهند بادریون نیم درم ریوند چینی ثلث درم فرفیون ربع درم سکبینج نیم درم نمک هندی دانگ سرگین کبوتر دانگ که این مزیل آب و مجفف قوی ست و این ضماد استعمال نمایند که عظیم المنفعت در استسقای زقی ست آرد جو سعد بشباک بوره ارمنی گل سرخ مساوی بر شکم طلا کنند که آب بسیار خشک کند و مجوسی گوید که مداوات زقی آنست که در اول امر تدبیر او مثل تدبیریکه در ابتدای حدوث استسقای لحمی بیان کردم باید کرد و چون مریض قوت گیرد و آب مستحکم شود باید که ادویه مسهل آب مثل حب معروف بحب اشعیا و حب سرخس استعمال کنند و حب سکبینج نیز درینباب نافع ست و این حب مفید و مسهل آب ست بگیرند کوبال سنجابس و برگ بادریون هر واحد یک جزو باریک سائیده و بآب کرفس سرشته حب سازند شربتی از یکدرم تا دو درم بحسب حاجت و ایضاً تربد سفید پنجدرم ایارج فیقرا و سکبینج هر واحد چهار درم غاریقون و بیخ سوسن آسمانجونی هر واحد سه درم و نیم نمک نفطی دو درم لک منقی و ریوند چینی و بیخ اذخر و فقاح اذخر و سلیخه هر واحد یکنیم درم فرفیون درم همه را باریک سائیده بآب بادیان سرشته حب سازند شربتی دو درم بشکر و آب گرم و اگر یکنیم درم از ان با طبیخ شیر خورند منفعت بین نماید و این مسهل دیگر برای آب ست سنا و هلیله زرد و مازریون مقشر و مس سوخته هر واحد یک جزو قرفه و مصطکی هر واحد نیم جزو همه را باریک سائیده شربتی یکدرم و نیم با مثل او شکر سلیمانی با آب گرم نافع ست و ایضاً مسهل و مجرب عصاره بیخ سوسن آسمانجونی ده درم بول بز دو اوقیه لقوع صبر نیم اوقیه همه را آمیخته پنجال کبوتر دو درم زعفران نیم درم باریک سوده بران انداخته بنوشند که اسهال آب بقوت نماید و در کسی استعمال نمایند که قوت او قوی باشد و این دوا مجرب ست بگیرند بول ناقه اوقیه و آب ترب یکنیم اوقیه آب قاقلا مثله و سرگین کبوتر درم باریک سوده پاشیده بنوشند نافع ست باذن الله تعالی و هرگاه مریض احتمال تناول ادویه مسهله نکند باید که ضماده مسهله آب استعمال نمایند و از انجمله این ضماد ست بگیرند تخم حنظل و بیخ آن و شبرم و حب النیل و مازریون و سقمونیا و صبر سقوطری و مرمکی و بیخ خطمی و مقل و بیخ سوسن آسمانجونی و سرگین گاو دشتی هر واحد سه اوقیه زهره نر گاو و قثاء الحمار و مویزج و قردمانا و فرفیون و حماما و میعه سائله هر واحد پنجدرم بوره سرخ و نمک نفطی هر واحد چهار درم صمغ صنوبر و بیخ کبر و شحم بط و شحم ماکیان و شحم گوساله هر واحد دو اوقیه موم نیم رطل موم و شحوم را با روغن شبت گداخته بران ادویه کوفته بیخته انداخته بر شکم ضماد نمایند و از آنچه خوردن او بر مریض مسهل بود و اسهال آب نیکو نماید و نافع باشد روغن بادریون ست بگیرند بادریون جدید یک رطل و نیم و بران پنج رطل آب شیرین انداخته بآتش معتدل بجوشانند تا یک رطل بماند بران روغن بادام شیرین ربع رطل انداخته بجوشانند تا آب بسوزد و روغن بماند و یا شیر شتر یا با سکنجبین بقدر یکدرم بنوشند نافع ست و غذا برین ادویه شوربای اسفیدباج نخود کوفته و دارچینی و خولنجان و شبت سازند و این ضماد نافع آب زقی ست سرگین گاو دشتی ده درم کبریت زرد پنجدرم بشباک بیست درم باریک سائیده بسکنجبین سرشته در آفتاب بر شکم ضماد کنند و ایضاً انجیر سیاه خشک در سرکه خمر تر کرده مالیده شصت عدد و بشباک ده درم بوره و نطرون و بیخ سوسن آسمانجونی هر واحد چهار درم قردمانا و حب الغار و مویزج هر یک پنجدرم همه را باریک سائیده با انجیر سرشته بر شکم وقت خلو معده از غذا ضماد نمایند و بگذارند تا خشک شود و بابکه هر ان بالیده و برنجاسف و شیح و قیصوم جوشانیده باشند بشویند و ایضاً بگیرند زرنیخ و اشق هر واحد پنجدرم نطرون و دقاق کندر و قردمانا و گوگرد زرد هر واحد سه درم سرگین کبوتر دو درم باریک سائیده در بول طفل نابالغ سرشته بر شکم ضماد کنند و ایضاً بگیرند بارقیشنا و گوگرد زرد و نطرون و اشق و علک البطم و موم مصفی هر واحد یک جزو بیخ سوسن آسمانجونی و مویزج هر واحد نیم جزو باریک سائیده و اشق و علک و موم بروغن یاسمین یا روغن قسط بمقدار حاجت گداخته بر شکم ضماد کنند نافع ست باذن الله تعالی و ضماد معروف بضماد میلاطوس نیز نافع ست و کذلک ضماد فولاذخون المنفعت عجیب ست و این ضماد نافع جمیع انواع استسقا ست بگیرند حماما و سنبل و قردمانا و پوست بلیلجه و قسط و عاقرقرحا و میعه سائله و زراوند مدحرج و اکلیل الملک و بیخ سوسن و قثاء الحمار و شحم حنظل هر واحد ده درم مقل ازرق و برنجاسف و اشق و سعد و زعفران و نحاس محرق هر واحد پنجدرم صبر و کندر ذکر و مر و حب بلسان و عود بلسان و لادن هر واحد پانزده درم قرنفل و مصطکی هر واحد هفت درم گل سرخ و سرگین کبوتر هر واحد بیست درم صموغ را مع زعفران در شراب کهنه تر کنند و ادویه را باریک سائیده از پارچه گذرانیده و بروغن بان که در ان موم گداخته باشند بقدر حاجت آمیخته بصموغ محلول بسرشند تا مثل مرهم گردد و بر شکم ضماد نمایند و باید که نظر بآنچه تقدم و هر چند کنند و در آنچه از تدبیر با دویه و اغذیه ذکر نمودم و هر واحد از ان بحسب وجوب قوت مریض و ضعف آن و چیزیکه از قوت اهمال نماید استعمال نمایند که درین امر احتیاج امیست از وقوع غلطی و خطا

در علاج مبادرت کنند و چون این ادویه استعمال نمایند و فائده نکند و مرض طول کشد و آب مستحکم گردد باید که صاحب او را شیر شتر بدهند بهر آنکه در این حال از نشانها است که غذا
بیمار را دهد که اثر مرض ضعیف کرده باشد و انعاش قوت او نماید و عادت اخلاط ردی بشکند و تعدیل آن نماید و اخراج آب با سهال کند زیرا که شیر شتر قلیل الجبنیت
کثیر المائیت است و لهذا ادرار [illegible] و تسدید آن نماید و باید که ناقه نوسن باشد و غیر بعید الولادت و نه قریب الولادت و سلیم صحیح البدن بود و علف او
از بادیان و شیح و قیصوم و کاشنی و کرفس و اذخر و مانند آن و در اول روز بسازند و در آخر روز آب دهد با تخم کرفس و بادیان و [illegible] و در این مقدار ده روز
تا ده روز معمول آرند بعده هر روز یک رطل شیر او با پنج درم سکر العشر دو درم این سفوف بدهند انیسون تخم کرفس هر واحد دو درم هلیله زرد تربد هر یک هفت درم
فوه لک هر واحد چهار درم نانخواه بیخ اذخر عصاره غافث قفاح اذخر ریوند چینی مازریون یکشبانه روز در سرکه تر کرده پوست سلیخه [illegible] سوخته هر واحد درم فرفیون
یکنیم درم عصاره افسنتین بیخ سوسن هر واحد سه درم باریک سائیده از دو درم تا سه درم با شیر شتر بخورند و این سفوف نیز با شیر شتر مفید است بگیرند انیسون و مصطکی و
عصاره کوغافث و ریوند چینی و سنبل الطیب و جعده هر واحد یک درم همه را باریک سائیده شربتی یکنیم درم با شیر نافع است باذن الله تعالی و این سفوف مثل آنست
بلیله زرد چهار درم افسنتین رومی لک ریوند چینی عصاره غافث هر واحد درم همه را باریک سائیده دو درم از آن بگیرند بیخ سوسن آسمانجونی و س سوخته هر وا
یکنیم درم انگ مازریون چهار یکشبانه روز در سرکه تر کرده خشک نموده سه جو باریک سائیده و بران اضافه نموده با شیر بخورند که نافع است و اگر این کفایت نکند شیر با بول
ناقه بنوشند با این طریق که بگیرند شیر ناقه یک رطل و بول آن بیست درم و روغن عصاره ترب و سکر طبرزد ده درم باهم آمیخته بنوشند و ایضا با شیر [illegible] لک [illegible] پس با کبیر
و با کلکلانج بخورند و ایضا دو درم حب السلاطین بنوشند و این معجون با شیر شتر بلیغ النفع است بلیله زرد تربد سفید هر واحد ده درم بلیله دو درم آمله چهار درم فلفل [illegible] نیم درم
مازریون روغن [illegible] چهار درم همه را باریک سائیده بعسل کف گرفته بسرشند و بمثقال با شیر شتر یا دو درم تنها بخورند نافع است و باید که شیر [illegible] که تب باشد
از صاحبان استسقای زقی و غیره چه شیر صاحبان حمی ردی است و چون بانواع این علاج مذکور فائده نشود زبل با دوغ استعمال کنند و زبل احمر عظیم است تجربه [illegible]
قوت او قوی شد استعمال نماید که دو روز [illegible] احتمال قوت و کمتر از زبل [illegible] یک کس [illegible] که زبل او
کردند و سالم نمانند و جالینوس ذکر کرده که احدی را دیدم که از [illegible] گفت زبل [illegible] گرفت
و صاحب او را روغن بادام [illegible] اکلیل الملک برنجاسف
و زنجبیل [illegible] هر واحد ده درم [illegible] سنبل حب
بلسان و سلیخه هر واحد دو درم [illegible] باذن الله تعالی نافع بود
و شیخ الرئیس [illegible] مجففت
از وصفها باشد و [illegible] ترک آب و تقلیل [illegible] آب قطع نظر از شرب او
حتی الامکان باشد و اگر از شرب آب چاره نباشد بعد طعام [illegible] و تقلیل غذا [illegible] افضل علاج است و یا [illegible] که در علاج لحمی مذکور
شد و مراعات قوت و تقویت آن [illegible] و بسیار شرب سکنجبین و ان
[illegible] و قبل طعام و ایضا بعد آن [illegible] آوردن و دوه
و نفوخات و غیره [illegible] در صحبت استسقاء
زقی که تابع او بود طمع نباید داشت و اگر استفراغ آب نمایند بیکدم استفراغ کنند بار دیگر عود کند [illegible] استفراغ با دویه بهتر از زبل است و الحجام
متعذر گردد و باید که استفراغ بادویه در وقتی بود که تب نباشد پس اگر تدبیر تجفیف استسقا کنند و هم اعاده او کنند و اقراص قابضه کمتر استعمال نمایند و اگرچه
مقوی باشند مثل قرص زرشک خصوصا هنگام قبض طبیعت و در استسقای بارد جمیع حار لطیف مفتح مجفف باید کرد و در استسقای حار نوعیکه در علاج کلی
اقسام استسقا مذکور شد و ادویه مفرده مفید این قسم استسقا هرگاه بارد باشد مثل مطبوخ حنظل قوی شدید النفع است که هر روز دو دو وقیه بنوشند و یا عنصل

یک رطل در چهار قسط شراب در ظرف گلی پاکیزه بجوشانند تا ثلث شراب برود و اول روز بقدر یک ملعقه بنوشند و تا پنج ملعقه برسانند بعده بکاهند تا بیک ملعقه باز آید و غذا هر صبح عصارهٔ پودینه یک اوقیه بنوشند و بعضی ذکر کرده اند که بگیرند فراریج و سر و پای آن قطع کنند و شکم آن را با اسپغول حل کرده مریض را در حمام داخل نمایند پس بنوشانند و با نان بدان بخورند و درین شی نزدیک من مخاطره عظیم است و اکثر آنچه اختیار کرده شده آنست که ازان یک قیراط در شربتی از آبهای معهود معلوم بنوشند و گویند که چون تنقیه بدن نمایند و هر روز تریاق بقدر نخودی با طبیخ پودینه تا بیست و یک روز بخورند و بطعام خفیف یک وقت اقتصار کنند صحت یابند و بعضی گمان کرده اند که خوردن پشک بز بعسل نافع است یا بول بز یا بول خر بعسل و عسل و یا زراوند مدحرج سه درم در شراب و بعضی ستوده اند که هر روز پادزهر و روز قدری با قلیلی صعتری در آب بخورند و از ادویهٔ نافعه برای این کلکلانج و دواء اللک خاصةً که در استسقاء زقی نافع است و دواء الکرکم و معجون الورد کبیر خاصةً و جوارش سوسن و دواء الاسقیل و شربت عنصل و تریاق است و از ادویهٔ عجیب النفع قرص شبرم است بگیرند شبرم و هلیله زرد مساوی بیخته از یک نیم دانگ تا یکدرم رسانند و هر چهار روز یکبار بدهند و در میان آن ایام قرص زرشک بخورانند و ادویه که از ریوند و قسط و حب الغار و حلبه و ترمس و راسن و جنطیانا و صمغ بادام و قنه ترکیب داده باشند نافع بود و اما تدابیر مستفرغهٔ ماء پس مسهلات است و شیافات و حقنه ها خاصةً که آنها اقرب از آب و خفیف تر بطبائع و بعید تر از اعضای کریمست و انواع استحمامات بحمامات و تعرق در تنور گرم و آبهای که دران مطبوخات مثل بابونه و اذخر جوشانیده باشند و انواع مروخات و ضمادات و کمادات است و درین جمله نوشیدن شیر بز و شتر داخل است و ازین قبیل است بول و شیر شتر آنچه چون یک هفته با اقراص صبر اول نیم درم با نیم درم طباشیر بخورند تا آنکه بیک درم رسانند و بعد هفته استفراغ بمازریون مع دو درم کلکلانج نمایند بعده اعادهٔ اقراص صبر یک هفته کنند و مدام چنین عمل نمایند پس اگر صحت بیابند و ضعیف در ابتدا اقراص صبر بخورد و دیگر یکدانگ نسخهٔ اقراص صبر در قرابادین است و اما مسهلات پس دران قانونی که در علاج کلی استسقا گذشته ملحوظ دارند و تابع مسهلات صوم باید اگر ممکن بود صاحب مسهل بعد آن یکشبانه روز غذا نخورد و ایضاً تابع او نمایند چیزیکه مقوی و اندک قابض باشد مثل قرص زرشک و مثل آبهای خوراک لذیذ و مقوی تا تقویت جگر نماید خصوصاً بعد مثل فرفیون و مازریون و اشق و مانند آن بعده مصلحات فراریج مانند تریاق و دواء الکرکم در بارد و آب کاسنی در علاج استعمال کنند و سکنجبین و بسیار باشد شیر شتر آنرا مناسب نیست و شیر شتر از چهل درم ابتدا کنند و هر روز ده درم بیفزایند و چون حرارت باشد اسهال صفرا نکنند که آن مقاومت مائیت بوجهی نماید و هر آئینه مائیت محتاج باسهال اوست پس اسهال ایضاً ضعف گردد و قوت را آفت لاحق شود بلکه واجب تر آنست که تسکین صفرا و اسهال مائیت نمایند مگر آنکه صفرا در کثرت از حد متجاوز باشد و درین هنگام بر مثل هلیله اقتصار نمایند که آن بهترین مسهلات است در مثل این حال چنانچه سکبینج بهترین مسهلات است در حالت برودت و همه افراط استفراغ ردیست و در زمان رومیست و آن در علاج صالح تر است و از طعامات جیده شوربای قنابر و شوربای خروس پیر خصوصاً با اسفاناخ و شبت و مانند آنست و چون استفراغ کردند و بعده بچیزی از مستفرغات ملائم مثل شیر شتر و ماء الجبن وغیره پردازند پس آب برآید و ورم خفت یابد و صواب آنست که بشکم داغ نهند تا آب بعد ازین قبول نکند و داغ بعد پرهیز و ترک مسهل و سه روز باشد و آن شش داغ باید سه در طول از ابتدای قص تا عانه و سه در عرض شکم و بعد آن بر گرسنگی و تشنگی صبر کنند و صواب آنست که با این مسهلات چیزی از مفتحات سده مثل قرص بادام تلخ بخورانند و اما نوشیدن شیر شتر و بز خصوصاً اعرابیات و سیما معلوفات بچیزیکه اسهال مائیت و تلطیف و ادرار نماید مثل شیح و قیسوم و قاقلی وغیره و در مصرورین بدانچه مع ذلک موافق کبد باشد مثل کشوث و کاسنی وغیر آن و بسوی قولی که طبیعت شیر منافی استسقاست التفات نکنند بلکه بدانند که آن دوای نافع است بهر آنکه دران جلا برفق است و برای آنکه دران خاصیت است چه گاهی دو اضداد چیزی باشد که در علاج کیفیت طلب کنند لیکن موافق بنا بر خاصیت یا امر دیگر مثل استفراغ وغیر آن باشد چنانچه کاسنی در معالجات جگر که بدان امراض بارده بود می افتد و چنانچه سقمونیا در امراض صفراوی سود دهد بلکه بدانند که این شیر شدید المنفعت است پس اگر انسانی بدل آب و طعام بران اکتفا نماید شفا یابد و این را تجربه کرده اند در قومی که بسوی بلاد عرب رفتند و ضرورت بسوی شیر شتر مقارن ایشان گردید و صحت یافتند و شیر شتر گاهی تنها استعمال می کنند و گاهی مخلوط بغیر آن از ادویه که بعض آن قصد تدبیر جگر سخت می کنند مثل هلیله با تخم کاسنی و تخم کشوث

و نمک نفطی و بعض قصد تدبیر سخن بلطف مثل سکنجبین و حب آن و بعض آن قصد منع افراط اسهال مثل قرظ و مانند آن میکنند و گاهی با بول شتر می آمیزند و گاهی
از طعام و شراب بران اقتصار میکنند و گاهی طعام غیر آن بدان تنها قناعت نمایند و در هر دو حال باید که امر او تحقیق نمایند که آیا بدن از آن اغتذا میکند و اسهال
نمی آرد و یا اسهال اندک یا بسیار از وزن او بقدر تحمل یا مفرط یا اسهال فوق تحمل میکند و یا در معده و مجاری سده میگردد و یا بسوی تبرید مودی میشود و یا خلف خلط
بلغمی یا خلط محترق که بعفونت آن قبول کند مینماید و بعد آنکه افضل اوقات نوشیدن او ربیع است تا اول تابستان و از تدبیر حسن در نوشیدن او آنچه تجربه آن
مکرر نموده ام و نفع کرده آنست که شیر شتر بر خلو شکم نوشند و چند روز پیش از آن طعام خشک اندک بخورند و اگر ممکن شود که در شب آن روز هیچ نخورند صواب بود پس در وقتیکه
دوشیده باشند در همان مکان بمقدار دو و سه اوقیه نوشند و بهتر آنست که دو اوقیه از آن با یک اوقیه بول شتر دهند و چند روز آب ترک کنند و تا سه روز
ملاحظه نمایند که آنچه بادرار بیرون آید قریب آنست که نوشیده است و بعد سه روز گاهی شکم اطلاق کند بدانچه نوشیده است و گاهی اطلاق اندک نماید و
استطلاق بدان بهتر آن کند که بدن از آن اغتذا نماید و اگر شکم او زیاده از آنچه نوشیده است اطلاق کند یک روز از آن توقف نماید و یا چیزیکه در آن قبض باشد
بیامیزند و اگر اطلاق نکند باید که شارب او خوف تجبن نماید و ترک آن کنند و کذلک اگر اطلاق کند کمتر از آنچه نوشیده است و درین هنگام باید که چیزی که انحدار
آن از معده کند بخورد و سکنجبین و غیر آن بدان مخلوط سازند بلکه احتیاط آنست که در هر سه روز قدری از سکنجبین و مانند آن استعمال کنند تا آنچه گمان تجبن بقایای او است
با تجبن متولد شود و خارج گردد خصوصا هرگاه آروغ ترش آید و ثقل دریابند و از تدبیر بالغ در مثل این حال آنست که فی الفور حقنه کنند و ایضا نوشیدن شیر ترک نمایند یک روز
یا دو روز و کمادات و ضمادات محلل بر شکم استعمال کنند و اگر از نوشیدن شیر چیزی ازین پیدا نکنند و هر روز شئی از شیر مفرط خارج شود بران اقتصار کنند تنها باشد یا با سکنجبین و حبوب
سکنجبین مسهل و غیر آن و اگر اسهال افراط کند یک یا دو روز از آن شیر قطع کنند بعده در نوشیدن او تدریج نمایند پس شیر بحسب آنکه قوا او نا قدر نوشیده باشند
و در ساعتی که شیر بدوشند در ان قبضه از حب بهری کوفته منخول بهر که و مقلو بست درم قرط و حرف هر واحد نیم درم تخم کرفس سه درم با قات از صعتر و کرفس و سداب
یک ساعت در شیر بگذارند بعده صاف کرده بنوشند بعد از آن بتدریج صرف بنوشند بعده مخلوط بدانچه مسهل باشد اگر احتیاج آن بود و اما مدرات نافعه درین باب
واجب است که به یک مدر مداومت نکنند بلکه از بعضی ببعض دیگر نقل نمایند و آن مثل فطراسالیون و نانخواه و پودینه و اسارون و بادیان و تخم کرفس و سیالیوس و از خرما
و کما فیطوس و وج و سنبل هندی و رومی و دوقو و فوه و سودیلیون و تخم آن و بیخ کبر دشتی و کاکنج است و باید که باریک بسایند تا شربت بسوی ناحیه جگر
برسد و چون مدرات قویه استعمال کنند باید که بعد آن چیزی شور با چرب مثل شوربای ماکیان فربه استعمال نمایند و اما ضمادها پس قانون آن آنست که
در ان کثرت چیزیکه تجفیف و تحلیل با قبض قوی باشد و مسامی که تنفس و تحلیل بدان باشد بنا باید کرد مگر اندکی بقدریکه حفظ قوت کند اگر احتیاج آن افتد مثل سنبل و کند
و سعد سخت اندک که این حفظ قوت مراق نماید و ایضا آنچه در ان باشد و از انجیر قابل مواد گرداند و ادویه ضماد دنیه مفرده و ضمادات مرکبه نافع این مرض اکثر در قرابادین است
و از آنچه مجرب و بالغ النفع است سرگین گاو و شپشک نر است که در صحرا خشک شده خورند و یا بگیرند از سرگین و شپشک مذکور و در آب و نمک بجوشانند و بران گوگرد سوده
پاشیده بر شکم نهند و ایضا سرگین بز با بول کودک است و ایضا سرگین کبوتر و حب الغار و راسن و قوی درین باب آنست که سرگین گاو و شپشک نر که در ان قدری خربق
و شبرم داخل کرده به بول شتر سرشته باشند بر شکم ضماد کنند و از ضمادات ملصقه و دوغ مشکا فقع است که همچنان بر شکم مستسقی گذارند یا بعد کوفتن بدان ضماد کنند و بران
صبر نمایند تا آنکه خشک گردد و از ضمادات جیده آنست که از زرنیخ و نطرون و رسن و دقاق کندر شیحه گاو بسیار زند و این ضماد موافق استسقا است انجیر فربه در آب بپزند
و با زرنیخ و نطرون دو جزو و کما فیطوس یک و نیم جزو سوده آمیزند و این ضماد بسیار قوی است بگیرند زرنیخ دو درم و زوفای خشک و زفت و صمغ بطم هر واحد سه درم
میعه و صبر و زعفران و اطراف افسنتین و اشق هر واحد درم و جندبیدستر و کبریت و حماما و صدف معروف و سقیقیا هر واحد نیم درم سرگین کبوتر و حرف بابلی و زبد البحر
و زبیب هر واحد سه درم سوسن آسمانجونی چهار درم بوره پنج درم بروغن بابونه بیامیزند و اگر در کبد ورم باشد ضماد تخم انیسون و زعفران و حب البان و مصطکی و
اکلیل الملک و فقاح کرم و بابونه و روغن های خوشبو نافع بود و از مراهم این مرهم است بگیرند مارقشیشا و کبریت زرد و نطرون و اشق هر واحد یک جزو زیره دو جزو
و دو ثلث جزو با موم و علک البطم و شراب بیامیزند و بر شکم نهند و مرهم جندبیدستر و مرهم افسنتین و مرهم ارسطاطالیس و مرهم فرفیون و شحم حنظل و مرهم متخذ

از اطلاف و مرهم حب الغار و مرهم بزور و مرهم بولوس جندبیدستر همه نافع ست و از **ذرورات** نطرون و نمک هر دو بریان بر شکم ذرور کنند و خصوصاً بعد چرب کردن بروغن حار مثل روغن قثاء الحمار و روغن ناردین و گاهی بر ایشان ادویه محمره استعمال میکنند و گاهی اعضای طرفیه ایشان را بقضبان باریک میزنند و این نزد من محمود نیست و گاهی بر جوف ایشان و متصل آن مثانات منفوخ تعلیق میکنند و در ان فائده کثیر دیده‌ام و اما **بزل مراق** یعنی شگاف پوست شکم بدانند که آن کمتر نجات میدهد مگر در بدن بسیار قوی چون بعد آن بر ریاضت معتدل و عطش و تقلیل غذا اقتدار باشد و باید که تا علاج غیر او ممکن باشد بران اقدام ننمایند و صواب آنست که در یکدفعه آب بیرون نکنند تا روح یکبارگی خارج نشود و قوت ساقط نگردد بلکه اندک اندک و ضعیف بدان متعرض نشود و اما صفت بزل آنست که انطیلس امر میکنند که مریض مستوی بایستد اگر بران قادر باشد یا مستوی بنشیند و خدم او اضلاع او غمز کنند و بسوی اسفل ناف دفع نمایند بعده بزل استعمال کنند و اگر قدرت این نداشته باشد بزل آن نکنند و چون اراده بزل آن نمایند باید که زیر ناف بقدر سه انگشت مضموم شق کنند اگر ابتدای استسقا از امعا باشد و اگر از جانب کبد باشد شق جانب ایسر از ناف نمایند و اگر سبب در طحال بود شق جانب ایمن از سره کنند و باهستگی نمایند تا صفاق شق نگردد بلکه پوست مراق از صفاق اندک بسوی اسفل از موضع شق مراق جدا کنند بعده در مراق سوراخ کوچک نمایند بطوریکه ثقبه مراق اسفل از ثقبه صفاق بود تا آنکه چون انبوبه را خارج کنند این منطبق گردد و آب بند شود بسبب اختلاف سیر دو ثقبه و بعد شق در ان انبوبه مس نهند و هرگاه آب بقدریکه اعانت او محتملاً کنند گرفته باشند بند کنند و باید که دست بر نبض او بدارند هرگاه ضعف شروع کند آب بند نمایند و چون آب اخراج نمودند در اخراج باقی که قدری بماند تاخیر کنند که آن از ادویه مسهله خارج گردد و گاهی بعد بزل داغ می نهند چنانچه مذکور شد و گاهی معده و کبد و طحال و زیر ناف بآله داغ باریک و گاهی تلطیف میکنند و مائیت را بسوی پوست خصیه میکشند و از ان اندک اندک بزل میکنند و این تدبیر منجح نافع ست و آن تطلیس بود و بهمه انچه جذب مائیت باسفل کند و درین هنگام باید که حذر کنند تا در ان فتق نیفتد و گاهی درین ضرر دیگر نباشد و گاهی در خصیه هنگام اجتماع آب در ان سوزن بسیار میخلانند تا آب بسیار جاری مترشح باشد و گاهی عقب بزل مغص افتد و درد شود پس باید که روغن شبت و روغن بابونه و ادهان ملینه بر مغص و موضع بزل بریزند و ضمادات معمول از حلبه و تخم کتان و تخم خطمی و مانند آن بران گذارند و گاهی بریختن آب گرم و روغن بر بزل اقتصار میکنند پس هرگاه مغص ساکن شود موقوف کنند و اما **استفراغات** جزئیه برای ایشان آن ادویه مسهل مائیت اند و آن در جلد اول ادویه مفرده شمار کرده‌ام و افضل چیزیکه مضرت آنها دور کند سرکه و سیب و بهی و انار دانه است خصوصاً که در ان بهی و مانند آن پرورده و یا در ان بیخته چند روز در ان گذاشته و یا عصارهٔ او بران ریخته باشند و از چیزیکه یتوعات مثل شیر شبرم و مانند آن در ان بسرشند آن منجح است که در ان سرشته حب سازند و سکنجبین بهتر از آنست چون در یک اوقیه آن یکدانگ شیر شبرم خصوصاً شیر لاعیه و افربیون حل کنند و این را یکدرم در زرده بیضه نیم برشت بخورند که آن اکثر مریضان قوی را نفع میکند با وجودیکه در ان خطر عظیم است و رسختج و توبال نحاس خصوصاً بمغز نان سرشته حب بسته است و گفته مسمی هندربا و عصارهٔ قثاء الحمار و قشر انکه در ان تخم حنظل ترکرده باشند و مازریون از جمله یتوعات قوی درینباب است و اصلاح او آنست که در سرکه بخیسانند و گاهی از سرکه او سکنجبین بسازند و از تخم تا دو درم بجای ماء العسل بخورند و انچه قریب تر باعتدال بود سکبینج و ایرسا و تخم انجره مقشر معجون بعسل و آب برگ ترب است و اما انچه اسلم و ضعیف باشد آب قاقلی نیم رطل با سکر العشر و آب کاکنج و آب عنب الثعلب و سکنجبین مازریونی و شیر شتر مدبر و با اسکنجبین بزوری و ایرسا و توبال مس و مازریون و مانند آنست و طریق ما اسکنجبین در علاج کلی اقسام استسقا مسطور شد و از ادویه مقارب این و نافع استسقای حار آنست که پارچه های بهی در سرکه سه روز بخیسانند پس با همورن آن با مازریون تازه خوب بکوبند تا بیامیزد و دو نیم وزن سرکه شکر بران انداخته بپزند تا بقوام عسل آید و همه را بیامیزند و قریب این حبوب متخذ از تخم مازریون با سکر العشر است و این از انجمله است که در ان برای حار تجربه نیست و از **معجونات** کلکلانج و معجون تالیف با نجشت جدید و مازریون در قرابادین است و این معجون بعض اطبا بآن آمیزند تخم کاسنی تخم کشوث هر یک ده درم عصارهٔ کاسنی بری خشک بیست درم عصارهٔ زرشک پانزده درم یک فسول ریوند چینی هر واحد پنج درم عصارهٔ افسنتین غاریقون هر یک هفت درم عصارهٔ قثاء الحمار تخم حنظل هر یک پنج درم بجلاب بسرشند و بماء البقول بخورند این دوای جید ببعض اولین ذکر کرده‌اند و بعض متاخرین نسبت او بخویش نموده‌اند و این در نقصان من از کلکلانج ست و درین تقویت و اسهال قوتیست و از اشربه

شربت ابرسا و این شربت ماست بگیرند رس سوخته یک مثقال و نیکو بسایند و سرگین کبوتر مثقال و ثلث آن شیافها سازند با اندک نمک طعام سائیده و بشراب شبت بخورند
و از حبوب جیده این حب فیلغریوس است توبال نحاس و برگ مازریون و انیسون هر واحد یک جزو حب ساخته مریض قوی یک مثقال و ضعیف را یک درم بخورانند و
ایضاً حب شبیار و حب بهرام و حب خمسه و حب ایلیخ سست و حب مازریون در زقی بغایت نافع چنانکه حب ریوند در لحمی بغایت مفید و حب نیل و حب شبرم در حبوبیکه
در قرابادین ذکر کرده ام و این حب شیر شبرم عصاره افسنتین سنبل تربد هر واحد یک دانگ غاریقون گل سرخ هر واحد نیم درم با آب عنب الثعلب حب ساخته بخورند
و این حب نیز نیکوست قشور نحاس کمافیطوس انیسون مساوی حب بسته ابتدا یک درم نمایند و زیاده کنند و ایضاً از اقراص قرص ریوند کبیر مسهل و قرص مازریون
باذورد و نسخه دیگر معروف است **و اما استحمامات** پس رطب ازان برای ایشان مکروه است و بهتر آن برای ایشان یابس است و یابس بهتر تنور سخن است
بقدر تحمل مریض که او در ان داخل شود و خصوصاً صاحب لحمی و چون داخل شوند سر خود بیرون بسوی هوای بارد گذارند تا هوای بارد بسوی ناحیه قلب و
سینه برسد و تشنگی زیاده نشود و از بدن عرق بسیار و نافع برآید و اگر حمام رطب باشد با آبهای چشمه حار بورقی و کبریتی و شبی معروفه مجففه بود که بدان اغتسال بسیار
در انتهای مرض نمایند خصوصاً صاحب لحمی در هر روزی بمرات تکرار در ان نماید و اگر قوت او ساقط نشده باشد و ممکن باشد که در ان تمام روز قیام نماید
بهتر است و ازین قبیل است آب دریا چون فاتر و گرم کنند و آب بارد و ساده ازان و این در آخر امر شدید الموافقت است و از فضائل آب چشمه‌ها تمکن از
تدبیر نفس بارد است که مثل او در حمام غائر شود پس اگر آبهای حمات حاضر نباشند با آب شیرین اگر ادویه بیامیزند و در ان بجوشانند مثل بورق و کبریت و نفطان
و خردل و نوره و عاقرقرحا و مثل آن باکی نیست و آبها را باید که در صاحب زقی و طبلی بر شکم او بریزند و در لحمی بر همه بدن **و اما استسقای حار** که آن تابع ورم
حار یا تابع سوء مزاج حار باشد تدبیرش در علاج کلی اقسام استسقا مذکور شد و مع ذلک باید که جانب مائیت مجتمعه مرعی دارند و اگر رعایت جانب سببیه ننمایند از
خطر باشند و اگر رعایت جانب مائیت کنند خطا بود پس باید که جمع میان هر دو تدبیر نمایند برفق و معتدلات بدهند و مقاومت غالب تر نمایند و تدبر نمایند
که چون در امر استسقا جهد نمایند و ورم و تپ قائم بود تدبیر در مثل این آنست که آب عنب الثعلب و آب کاکنج و آب کرفس و آب قاقلی و آب کاسنی صحرائی
تلخ استعمال کنند و باید که با این آبها قدری از لک و زعفران و ریوند مع هلیله زرد مخلوط سازند و هنگام ضرورت آنچه از مسهلات مازریونی و غیره مذکور شد
استعمال نمایند و باید که تامل کنند در آنچه جالینوس در علاج مستسقی باستسقای حار گفته که چگونه ابرای آن نموده و بلفظه نقل میکنم گفت جالینوس که تدبیر دوستی
که او را استسقای زقی مع حرارت بود و قوت ضعیف شده باین طریق نمودم که او را اغذیه لحم زغاله بریان کرده و کباب و تیهو و نان خشکار و قریص و معصوص
باطعام بدان و عدس بسرکه دادم و درین بهر حفظ قوت او وصیت کردم و اجازت شوربا بوی ندادم بلکه روزیکه عزم خورانیدن دوا میکردم که در ان روز او را
زیرباج قبل دوا و بعد آن میدادم و تشنگی او غالب نمیشد و امر بخوردن آن اغذیه بسرکه متوسط الترشی مینمودم و اسهال او باین مطبوخ میکردم هلیله زرد هفت درم
شاهتره چهار درم حشیش افسنتین دو درم حشیش غافث دو درم کاسنی تازه یکدسته سنبل الطیب دو درم تخم کاسنی دو درم گل سرخ دو درم در سه رطل آب بجوشانند
تا یک رطل بماند و مالیده صاف نموده ده درم شکر در ان حل کرده بنوشند و ایضاً این حب شیر شبرم و مثل او شکر معقود کرده حب ساخته و گاهی مقدار
بلحم انجیر کرده قبل غذای او بقدر دو سه نخود میدادم و بعد آن رب غوره و ریباس بنوشانیدم و تضمید کبد او بچهار دستکردم و از طلیه بر شکم گل ارمنی بسرکه
و آب و آرد جو و جاورس و سرگین گاو و پشک بز و خاکستر بلوط و خاکستر چوب انگور و در بعضی احیان بورق و کبریت این همه بسرکه سرشته می نهادم و
حتی که تضمید کبد او بضماد صندل نمودم و گاهی ضماد صندل بر ناحیه کبد و محلل بر ناف و شکم میکردم و ایضاً گاهی اسهال او بشربت ورد که بعد ترکردن
مازریون در آب گل سرخ شربت او ساخته می نمودم و یکبار شیر شبرم در ان گداخته دادم و از فواکه اجازت انجیر خشک و بادام و شکر او را نمودم و از مبادرت
عطش کردم و اگر تشنگی بر ان افراط مینمود سکر با آب نخچه می نوشانیدم و برگ مازریون کوفته بیخته بعسل انجیر سرشته قبل طعام و بعد او میدادم و بالجمله
روزی بلا تجربه طبیعت او نگذاشتم این قول اوست و غذا اصحاب استسقا در علاج کلی مسطور شد **و اما حقنه‌ها و شیافات** پس حقنه‌ها متخذ
از دواهای مخرج مائیت باشد مثل سکبینج و ابرسا و مانند آن باید و این شیاف در اخراج آب نیکوست بگیرند تخم انجره پنجاه عدد حب ماهودانه سی عدد

و هجده

غاریقون هفت قیراط قشور نحاس دو ثلث درهم با مغز نان آمیخته شیاف سازند و استعمال نمایند و شش یا هفت قیراط ازان تناول کنند و اما مدرات پس جمیع مدرات ایشان را نفع کند و از آنجمله ایشان را انچه نیکوست این هر دو مدر بول است بگیرند تخم انجره نه قیراط خربق سیاه مثل او و کاکنج یک درهم سنبل هندی دو درهم با هم آمیخته تناول کنند شربتی ازان یک مثقال با شربت افاویه و این دوا نیز ادرار بول کند عود بلسان سنبل سلیخه زیره بیخ سوسن هوفاریقون فقاح اذخر بادام قسط کبر بری حماما مر وفیون که آن قسمی از کرفس بری است فطراسالیون که آن تخم کرفس کوهی است قصب الذریره مثل کاکنج سیسالیوس که آن انجدان رومی است هر واحد یک درهم جمله آمیخته دو درهم ازان بخورند و جرجانی و ایلاقی گویند که اگر با مرض استسقا مزاج جگر گرم بود یا سبب مرض ورم گرم در جگر باشد مزاج جگر را باعتدال باز آرند جالینوس میگوید گروهی را دیدم که ایشان را استسقا از حرارت جگر عارض شده بود و بادویه بارد خلاصی یافتند و معلوم است که اعتدال سبب صحت است و خروج از اعتدال سبب عدم صحت بود پس هرگاه مزاج را باعتدال باز آرند واجب کند که قوت اعضا و صحت باز آید بدین سبب علاج استسقا که از حرارت افتاده مرکب بود از علاج استسقا و علاج جگر گرم و این چنان باشد که نظر کنند اگر استسقا از ورم حار جگر تولد کرده باشد اول علاج بدان ادویه کنند که در ورم جگر مذکور شده و اگر از ورم بارد جگر پیدا شود اول علاج بادویه آن کنند تا ورم زائل شود پس تدبیر استفراغ آب کنند و اگر از سوء مزاج گرم بی ماده متولد گردد اول تبدیل مزاج نمایند اما آنچه استسقا از آماس گرم جگر تولد کند گاهی شربت از آب کاسنی با سکنجبین آمیخته دهند وگاهی از آب بادیان تر با آب کاسنی و آب عنب الثعلب آمیخته یا با آب کشنیز تر آمیخته و خیارشنبر دران حل کرده دهند وگاهی عنب الثعلب با آب کاکنج آمیخته وگاهی مقدار سه استار بول بز با همچندان آب عنب الثعلب آمیخته و در هر سه روز یا هر پنج روز پیش از طعام یا بعد آن قی کردن سودمند بود و اسهال مدام درین علت مضر بود بدین سبب در هر دو روز دوائی مسهل دهند که آب را با سهال اخراج نماید برفق و مزاج را گرم نکند و رگ زدن همه صاحبان استسقا را زیان دارد مگر آنرا که سبب احتباس خون بواسیر یا حیض استسقا شده باشد اگر قوت و سال و عمر و فصل و مزاج مساعد بود و اندک خون بدی کم کردن جائز بود و اطبای قدیم میگویند که چوب تر آتش را فرو میراند کثرت خون بار حرارت غریزی را فرو گیرد و مصلحت آن باشد که آنرا اندکی کم کنند تا حرارت برافروزد و از بهر آنکه خون بدی و ماده بدور اعضا پراگنده بباشد همه انواع استفراغ چون فصد و ادرار بول و عرق آوردن و مالیدن و ریاضت کردن و غرغره کردن سودمند بود اما دوائی مسهل که آب را برفق بیرون آرد و مزاج را گرم نکند آب خیارقلی پنجاه یا شصت درم با آب تمر هندی آمیخته یا شیرخشت یا با ترنجبین یا با شکر و ریوند چینی و لک مغسول و اندکی زعفران ترکیب کرده و آب کاسنی بری و آب شاهتره هر یک سی درم یا چهل درم آب اشنان آمیخته و جالینوس گوید سه درم اشنان فارسی هم اسهال کند و هم ادرار و بعضے اطبا مطبوخ هلیله زرد و تمر هندی فرموده اند و جائز داشته اند و اولی آنست که استفراغ صفرا کم کنند و روز دیگر از مسهل شربتی دهند که قوت را نگاهدارد و در آن قبضے بود و طعم آن خوش باشد چون شربت لیمو و قرص زرشک و شربت سیب و شربت بهی و مانند آن تا جگر را قوت دهد و در میان هر دو مسهل هر روز شربتی دهند که سده بگشاید و جگر را باعتدال باز آورد و ساهر میگوید مردی را استسقا بود و تپ می آمد او را قرص امبرباریس دو درم با آب کاسنی و مانند آن منفعتی ندیدم شیر اشتر با سکر العشر دادم آنرا نفع تمام دیدم بهر آنکه هر روز طبع اجابت میکرد و آن مرد صحت یافت و هم او گوید شیر شتر نباید داد الا بعد از آنکه مرض محکم شده باشد و باید دانست که برگ مازریون و تخم او قوی تر یک دوائیست برای اسهال آب و او را در طعام و شراب پنهان کرده طعم او پوشیده توان کرد خاصه در کسانیکه از دوا نفرت نمایند تخم یکدرم با ماء العسل یا سکنجبین و روغن بیضی و لی سوخته نیز قوی است و او را طعم نیست در هرچه خواهند پنهان توان کرد خاصه در مغز نان سرشته حب ساخته یک درم یا کم و بلیله بدهند و بیخ سوسن آسمانجونی را نیز طعم قوی نیست لیکن معده را ردی است نیم وزن او قرنفل یا پوست بیرون پسته یا مصطکی یا سنبل دهند تا مضرت آن از معده باز دارد و در تخم حنظل مضر معده است و او هم بدین طریق اصلاح کنند پس با مغز نان سرشته بدهند و بیخ سوسن را در کتب طب ایرسا گویند و منفعت عصاره او اطبا در کتب یاد کرده اند و جورجانی گوید که هر که عصاره ایرسا بخورد در خطر عظیم است و اگر بیخ سوسن از یکدرم تا سه درم خشک کرده و کوفته بیخته با یک اوقیه سکنجبین بدهند استفراغ نیک کند و اگر این بیخ را در تری بکوبند و افشرده عصاره آن یک اوقیه یا دو اوقیه با هم چندان جلاب و سکنجبین بنمایند بدهند منفعت عجیب کند و اگر یک اوقیه عصاره او با دو اوقیه بول گوسفند بدهند سودمند بود و کلکلانج بارد درین علت سودمند بود و معجون که در قول شیخ الرئیس

گذشت از پنج درم تا هفت درم بدهند و حب ریوند ماذریونی به نسخهٔ محمد زکریا که نسخهٔ آن در قول سیحی مسطور شد نیز مفید و این حب در اخراج آب باسهال قوی ست بگیرند ماذریون مدبر دو درم ربّ تخم بصری نیم درم فرفیون دانگی و نیم شکر طبرزد سه چند ادویه شکر را گداخته ادویه بدان سرشته حب ساخته بخورند و این یک شربت تام بود و اگر این حب را بقرنفل و زعفران یا بدارچینی خوشبو کنند صواب باشد و این حب قوی تر است ماذریون مدبر پنج درم مغز بادام یک نیم درم کثیرا ربع درم سقمونیا دانگی و نیم شکر چند آنکه ادویه بدان سرشته شود و این یک شربت تام بود و گاه باشد که ازین حب سوزش در معده پدید آید و تدارک آن روغن بادام است از آن اکل کنند و اگر غثیان افتد خائیدن بهی آن را زائل نماید و بعد اجابت طبع غثیان باطل شود و اگر بعد این حب یا غیر آن حرارت ظاهر گردد چند روز آب کاسنی و آب انار دانه و آب زرشک یا طباشیر باید داد و این حب خفیف تر است به نسخهٔ محمد بن زکریا مغز تخم خیار مغز تخم کدو هر یک دو درم گل سرخ سه درم و دو دانگ ماذریون مدبر سه درم و دو دانگ مصطکی کثیرا هر واحد نیم درم بعصارهٔ بهی سرشته حب سازند شربتی از دو درم تا دو نیم درم بگلاب یا سکنجبین یا با آب کاسنی و عنب الثعلب و این سفوف ادرار کند و حرارت بازد بگیرند مغز تخم خیار بست درم مغز تخم خربزه پنج درم کرفس و تخم گزر و رب السوس هر یک دو درم همه را بسایند شربتی پنج درم با سکنجبین بزوری و با سفوفی که در آن گل سرخ شش درم است و در علاج کلی استسقا در قول سیحی گذشت سه درم تا پنج درم با آب برگ ترب یا آب قاقلی یا بول گوسفند بدهند و اهرون گوید که با غافث و افسنتین و سنبل اصول بادنجی با بلغم بهتر آنکه هر سه بول [illegible] کنند و تشنگی آرد و این سکنجبین اسهال آورد و آب را [illegible] کند بگیرند ماذریون [illegible] سرکه دو استار آب نیم من ماذریون اول در آب و سرکه یک هفته تر کنند پس بپزند تا آب برود و سرکه بماند و بپالایند و یک من شکر طبرزد داخل کرده بقوام آرند شربتی یک اوقیه و اگر جگر سخت گرم بود بدل آب گلاب کنند و اگر بقدر ربع رطل آب بهی داخل کنند تقویت قلب نماید و کرب ماذریون باطل کند لیکن اسهال را کم کند طبیب صاحب تجربه [illegible] بیفزاید و بکاهد و اگر قطعهای بهی در سرکه با ماذریون تر کنند و بپالایند و بپزند صواب بود و این سفوف شکم براند عصارهٔ غافث و ریوند هر یک پنج درم باقی اجزا [illegible] که در علاج کلی استسقا در قول سیحی مذکور شد و قرصی که در آن آرد جو داخل است نیز شکم براند و همانجا در قول مذکور گذشت و اگر قوت ضعیف باشد قرصی که در [illegible] در قول سیحی گذشت بدهند و آن بوزن که این شربتها دهند سهل جزئی ندهند و این قرص امیرباریس برای حفظ قوت بدهند زرشک [illegible] رب السوس [illegible] مغز تخم خیار مغز تخم خربزه هر یک دو درم ریوند چینی فوه زعفران هر یک درم تخم کشوث تخم کاسنی هر یک سه درم طباشیر یک نیم درم سکنجبین [illegible] درم قرص سازند شربت مثقال با سکنجبین و آب انار و زرشک یا سکنجبین سفرجلی بدهند و این نسخهٔ دیگر است عصارهٔ زرشک لک مغسول ریوند چینی گل سرخ عصارهٔ کاسنی [illegible] تخم کاسنی تخم کشوث هر یک برابر و کاکنج کبیر سودمند بود و شیر شتر اعرابی که علف او قاقلی و کشوث و کاسنی و کشنیز تر و کرفس باشد آب را از [illegible] نوشیدن او وقت صبح است و بعد آن اندکی ریاضت کنند با تشنگی و بعضی از اهل تجربه گفته اند شتر یک گیاهی که خورد و شیر او [illegible] باید داد [illegible] ضرورت شود با بول شتر باید داد از بهر آنکه بول گرم و خشک است و چون از مقدار شیر اطلاق اندک کند این هر دو حال دلالت کند [illegible] نقصان این آن بود که قوت مریض بیفزاید و بدان رغبت یابد و هم آنکه بعضی از شیر در معده بسته بشود و علامت وی آنست که اشتها زائل شود و معده گرانی کند و نفس تنگ شود و کرب آرد و درین صورت مصلحت آن باشد که دست از شیر باز دارد و اگر از خرق سفید شیافه سازند و بر دارند آب بسیار فرود آرد محمد زکریا گوید که طلا بسرگین آهو سودمند بود و بوی بد هم ندارد و جالینوس گوید قومی را دیدم که طین بحری یعنی گل پاکیزه طلا می کردند و هیچ سود نداشت و سرگین گاو خشک را بکوبند و بقدر [illegible] آن آرد کرسنه گرفته هر دو را با سرکه یا بول کودکان یا بول بز سرشته طلا کنند نافع افتد و جالینوس گوید سرکه سودمندترین چیزهاست تشنگی صاحب استسقا را بهر آنکه تشنگی درین علت از حرارت بود و از رطوبت و سرکه حرارت را ساکن کند و رطوبت را فانی نماید و قرص [illegible] با آب زرشک و آب انار دانه سودمند باشد و از لحوم گوشت مرغان کوهی چون کبک و تیهو و تدرو و دراج بزرشک پخته و از فواکه انجیر خشک دهند و بعد آن سکنجبین بنوشانند و لیمون و ترشیها و خربزه و خیار بهر آنکه ادرار کنند بد نباشند

و ایضاً می نویسند که اگر استسقای زقی از سردی جگر بود اصل در علاج آن تقلیل فضول و رطوبات از بدن و تعدیل مزاج جگر است و تدبیر تعدیل جگر در علاج امراض جگر از سوء مزاج بارد مسطور شد و تدبیر تقلیل فضول و رطوبات تقلیل طعام و ترک آب و پیوسته استفراغ بآهستگی بطریق اسهال و ادرار بول و تفتیح مسام و تعریق و قی و تعطیس و ریاضت چندان باید که حرارت غریزی برافروزد و پیش از تحلیل ترک آن کنند و این حب سکبینج باید داد صبر و افتیمون هر یک دو درم غاریقون

نسخهٔ حب ماذریون

نسخهٔ سکنجبین ماذریون

نسخهٔ قرص امیرباریس

نسخهٔ حب سکبینج

وسکبینج و سقمونیا هر یک سه درم مصطکی و انیسون هر واحد یکدرم همه را کوفته بیخته حب سازند شربتی دو درم و این نسخهٔ دیگر است سکبینج برگ بادریون بدیر غاریقون هلیله زرد هر یک پنجدرم اسارون ریوند چینی غافث سنبل الطیب انیسون هر یک دو درم حب سازند شربتی دو درم و اگر بعسل معجون کنند سه درم تا چهار درم بدهند و قرص شبرم از دو دانگی آغاز کنند و بتدریج بیفزایند تا یکدرم و در هر هفته یکدرم سکنجبین حل کرده بدهند و اگر با منضج بسرشند و حل کنند جایز بود و حب فیلغریوس و حب دیگر که هر چهار نسخها در قول شیخ مسطور شد آب را باسهال برآرد و حب بادریون که در قول مسیحی گذشت سودمند است و این حب غاریقون نیز مفید غاریقون دو درم عصارهٔ غافث ریوند چینی هر یک دو درم شکر طبرزد ده درم هر روز یکدرم بدهند و اگر اسهال مفرط گردد موقوف کنند و بعد استفراغها تریاق کبیر و مثرودیطوس و اثاناسیا و معجون لک بدهند تا تقویت جگر و تعدیل مزاج کند و این دوا ادرار کند مصطکی سه درم سنبل یکونیم درم قلفل زنجبیل سه هر واحد یکدرم شکر دو چند همه ادویه شربتی از دو درم تا سه درم و در آفتاب و ریگ گرم و حمام یابس و تنور گرم نشستن عرق آرد و سودمند بود خاصه بعد از انکه استفراغها کرده باشند و مسهلها خورده و در آفتاب آنجا نشینند که گذر باد نباشد وقت ظهر هنگام گرم شدن زمین و اگر در ریگ نشینند آن موضع را بکنند و بگذارند تا شعاع آفتاب در آنجا جمع شود و گرم کند پس در آنجا نشینند و ریگ نرم و بیخته بالای سر پوشیده دارند و زمانی نیک بر یک شکل نشینند تا قوت آفتاب بقعر تن رسد و رطوبات را لطیف گرداند و بظاهر تن کشد و اگر ریگ گرم بران بپاشند صواب بود و اگر عوض ریگ نمک سوده بود بهتر باشد و چون عرق آید پاک کنند و سرکه و روغن آمیخته بمالند و گاهی بورهٔ سرخ و نمک سوده تنها یا بروغن بمالند و ضمادات که مذکور شد بعمل آرند لیکن از سرکه اجتناب نمایند و عوض سرکه بول شتر و بول کودک کنند و آرد جو نیز در دوا درآرند و این ضماد همه انواع استسقا را سودمند بود و نسخه آن در قول مسیحی گذشت و محمد و گوید که هر صبح جلاب از تخم کرفس و بادیان هر واحد سه درم و شکر ده درم بنوشند و غذا مزورهٔ زیرباج بلحوم دراج سازند و اگر با حرارت مزاج باشد آب کاسنی بیست درم سکنجبین بزوری بارده درم بیاشامند و صفت سکنجبین مذکور است تخم کاسنی سه درم بیخ کاسنی پنجدرم تخم خیارین هر واحد پنجدرم تخم خربزه سه درم نیکوفته در سه رطل آب و نیم رطل سرکه یکشبانه روز تر کرده بجوشانند تا ربع برود صاف نموده شکر سفید یک رطل داخل کرده بقوام آرند و ده درم هر صبح با آب گرم حل کرده بنوشند و غذا مزورهٔ زیرباج بلحم ماکیان یا اسفیدباج بچوزهٔ مرغ و این حب نافع استسقای زقی است عصارهٔ افسنتین عصارهٔ غافث هر واحد درم لک و حب بلسان هر واحد دو درم انیسون و مصطکی هر واحد درم سقمونیا درم همه را باریک سائیده بآب بادیان سرشته حب سازند شربتی دو درم و نیم و این ضماد نمایند نطرون بیخ سوسن هر واحد چهار درم قردمانا مویزج هر واحد سه درم سرگین گاو و آرد جو هر واحد رطل تخم کرنب هفت درم پشک بز پنجاه درم همه را باریک سائیده در آب کاسنی یا آب بادیان سرشته ضماد کنند و چون استسقای زقی با حرارت باشد آنرا اسهال بطبیخ هلیله زرد یا با شاهتره یا آب کاسنی صحرائی و مغز فلوس نافع است و مرة بعد اخری اسهال نمایند و امین الدوله می نویسد که برای استسقای زقی با حرارت این مسهل بدهند هلیله زرد پنجدرم آب کاسنی آب شاهتره هر یک سی درم مغز فلوس خیارشنبر ده درم و این مطبوخ نیز نافع است نسخه آن همانست که در قول شیخ بحکایت جالینوس مذکور شد لیکن درینجا وزن هلیله زرد پنجدرم و شاهتره سه درم نوشته و شکر هندی ده درم و مغز فلوس خیارشنبر هفت درم و عوض سنبل الطیب نموده و اگر با وی حرارت نباشد هر صبح جلاب بمعجون گل و تخم کرفس و شربت اصول دهند و این دوا اسهال مائیت کند هلیله زرد دو درم شبرم پنجدرم باهم آمیخته بخورند و بعد انکه قرص شبرم بیارد از اصول یا شربت آن بنوشند سودمند است و حب بادریون که در قول مسیحی گذشت دوای قوی و مجرب است و اسهال آب بقوت نماید و قرص لک با دار اصول نافع است و از معاجین کلکلانج از مثقال تا دو درم در هفته یکبار بخورند و در باقی ایام هر روز نیم درم قرص صبر با بهار او قرص شبر خورند و حق آنست که صبر درین مرض بسبب اضرار او بکبد استعمال نکنند و عوض او دوا الکرکم کبیر بعمل آرند و این دوا مجرب و جید و اسهل از [illegible] از یکدرم تا دو درم بحسب احتمال قوت با سکنجبین بزوری یا با آب کاسنی استعمال نمایند و نسخه آن همانست که در قول شیخ بذیل معجونات مذکور شد و محمد زکریا گوید که علاج استسقای زقی تابع سوء مزاج بارد قریب از علاج استسقای لحمی است مثل سکنجبین بزوری و گلقند عسلی و باید که استفراغ آب ببول و اسهال بمنزله حب بنفسج و ایارج فیقرا نمایند و بگیرند آب کاکنج یا آب قاقلی نصف رطل شکر یا عصارهٔ برگ اثل رطلا یا آبکه در ان انیسون و تخم کرفس و مصطکی جوشانیده باشند و چون استفراغ کافی آب شود ضماد شکم با آرد جو و سعد و پشک بز و سرگین گاو و بورق سازند و غذا

مسهل لا انضمام مثل تیهو و کنجشک مطبوخ بتخم بادیان و کرفس و سداب و زیره و زیت خورند و اگر قوت قوی باشد و هزال بدن نبود و زمانه مساعد باشد هزل کنند و آب بدفعات در هر روز اندک اخراج نمایند و اعانت قوت بشوربا و مزعفر نان و اندک شراب کنند و طبری گوید که اگر سبب این عرض حرارت باشد چون مزاج بتغیر ابتدا کند نظر بقوت مریض و مزاج و قوت او و وقت سال نمایند پس اگر قوت او احتمال اخراج دم کند اندک از ان خارج کنند بهر آنکه خون هرگاه گرم شود و از اعتدال خود بیرون گردد کلال طبیعت و وبال بر کبد و ثقل بران آرد و چون خارج شود جگر خفت یابد و طبیعت قوی گردد و اگر بعد فصد علامات امتلا در بدن ظاهر شود در استفراغ بحقنه باکی نیست تا حاجت مرور دوا بر معده و کبد نشود و ابتدا می آنها نمایند و از غذا اهمال کنند بر قلیل تر از ضرورت منضج بسیر کدو شکر و آب زرشک و کاهو جوشانیده و کاسنی و مانند آن نمایند و در غذا افراط نکنند بلکه بمقداری باید که تقویت کبد او نماید و غذائیکه بکبد رسد اندک و بارد بود و تسکین حرارت بماء الشعیر نمایند که آن بهترین اشیا برای تسکین حرارت جگر است بجهت آنکه در ان لذع نیست و کبد از اشیای لذاع غذا ابدا می یابد و از ان نفرت می نماید و بسوی اشیای شیرین میل میکند و اگر حاجت بزیادتی تلطیف افتد بماء الشعیر سکنجبین ساده بنوشند و باید که در غذای او تامل نمایند بهر آنکه غذا لابدیست و تلطیف اضطراری و چون این هر دو خصلت در ماء الشعیر مجتمع ست و با وجود آن بر کبد ثقل نمی آرد پس اولی آنست که بران اقتصار نمایند و چون اجتماع ماء الشعیر و سکنجبین بر جگر ثقل آرد از یک چیز کم کنند حتی که هرگاه احتیاج شود که بر غذا صرف اقتصار کنند بماء الشعیر تنها یا بر سکنجبین تنها همچنین کنند و اگر ماء الشعیر از معده او بسبب تعفن [illegible] بسبب جوهر معده او یا خاصه مزاج او بر ماء الشعیر مع سکنجبین چیزی معطر معده مثل گلاب یا اندکی از فوفل اضافه کنند و یا با شعیر قدری از بهی خوشبو شیرین پخته [illegible] و اگر در کبد ضعف و عجز از هضم غذا باشد و علامتش آنست که بعد هضم ثقل در کبد هنگام آخر هضم ثانی دریابد پس سکنجبین و آب کاسنی و آب [illegible] مروق و آب عنب الثعلب مجموع یا مفرد بعد جوشانیدن و صاف کردن اقتصار کنند تا آنکه هرگاه کبد او خفت یابد بماء الشعیر عود کنند و اگر در تقلیل ضعف ظاهر گردد و خوف سقوط قوت از ان باشد تیهو و طیهو زیرباج حصرمیه و مطبوخ با آب زرشک بخورانند و کثرت از ان نمایند تا بر معده ثقل نیارد و وقتیکه خوف ضعف نباشد بر ضرورت زیاده نکنند و بر کبد این ضماد نمایند برگ اسپغول برگ بارتنگ برگ حی العالم برگ عصی الراعی برگ آس صندل سرخ و اندک فوفل و اندک[1]   و اندکی مغز بهی همه را باریک سائیده در آب سیب که در ان کعک بی نمک جوشانیده صاف کرده باشند آمیخته در اوقات خالی معده بر جگر ضماد کنند و هرگاه او فی اصلاح و سکون در حرارت ظاهر شود و این قرص دهند گل سرخ طباشیر هر واحد دو درهم تخم کشوث پنجدرهم تخم کاسنی بری و بستانی و برگ آن هر دو هر واحد سه درهم صمغ عربی کثیرا نشاسته هر واحد یکدرهم عصارهٔ زرشک ده درهم ریوند دو ثلث درهم فوفل [illegible] را باریک سائیده در آب کاسنی مروق سرشته قرص سازند و در سایه خشک کرده هر روز یکدرهم با پنجدرهم آب کاسنی و ده درهم سکنجبین معمول با آب زرشک و سرکه بدهند و اگر اجتماع آب اندک ظاهر شود و در ان قوت باشد این دوا بدهند بگیرند حضض مکی دو دانگ و سکر العشر یکدرهم و [illegible] و درهم شیر تفاح حل کرده بدهند که این را در اخراج آب مجتمع درین نوع فعل عجیب است و اگر قوت متحمل باشد در هر پنج روز یک شربت این دوا بدهند و هرگاه احتیاج معاودت فصد بسبب فساد رطوبت حادث در خون افتد معاودت آن باک نیست و درین نوع صاحب او محتاج بریاضت نباشد و ملاک امر آنست که غذای او وزن کنند مع قوت او تا معده و کبد او تعب و تقصیر نگردد و چون نقصان در حرارت و علت رو نماید و خوف ضعف قوت باشد در ازدیاد غذای او باکی نیست و بلحم جدی ترقی کنند و این شدید تر چیزیست که تامل او بر طبیب واجب ست تا زیادتی در غذا واقع نشود و آن ضعفی ازوی باشد پس بران وبال گردد و آبیکه بنوشند با این تدبیر بسازند بگیرند از آب مطر صاف ده رطل و سرکه ربع رطل و هر دو بجوشانند تا ثلث بماند در هوا سرد کنند و اندک اندک از ان بنوشند و در وقتیکه نفس ساکن باشد بیاشامند و اگر انزعاج بغضب یا کثرت کلام یا حرکت شود در ان حالت البته نباید نوشید و اگر امر بزرگ شود و آب بسیار جمع گردد نظر کنند اگر جگر قوی باشد و قاروره رنگین نباشد و مریض قوی و نفس او ثابت بود درین صورت بزل آب نمایند بدین طریق که زیر ناف سوراخ کنند و سوی در ان داخل کرده بران گره دهند و بر پهلو بخوابانند و بگذارند تا آب اندک اندک سیلان کند و هرگاه آب بند شود سوی را حرکت دهند تا سیلان نماید و این نوع

---

[1] بیاض در نسخهٔ اصل ۱۲

استسقا محتاج باسهال بدن و تنقیه بدن نیست و ضماد و کلیشه آب کند تسخین بدن نماید و باین طریق که ذکر نمودیم اکتفا نمایند و اگر طبیب استظهار بضماد نماید و بخواهد بگیرد سرگین گاو و کلیه شیل علت کرده باشد و اطراف له و کرنب و خشک کرده بسایند و بر هر ده جزو از آن یک جزو نطرون داخل کرده باب دریای شور یا آب نمک آمیخته و بر شکم ضماد کنند و بر این زیادتی نکنند و اگر سبب این علت بر و کبد باشد و سودی با اجتماع آب گردد پس شروع اجتماع آب کنند بطریقیکه مذکور شد و در معالجه این اگر قوت قوی باشد زیاده کنند خورانیدن ماء الاصول بکلکلانج و دواء اللک بماء الاصول بخورانند و اگر قوت اطاعت کند با نک مازریون و توبال نحاس مدبر باین طریق استفراغ نمایند بگیرند بیخ و برگ مازریون و در سرکه دو شبانه روز بخیسانند و خشک کرده بسایند و بوزن دو دانگ بگیرند و توبال نحاس باریک بسایند با نمک جریش اندک بریان کنند بعده از نمک جدا کرده از آن پاک نموده بسایند و یک دانگ یا سه طسوج حسب قوت بگیرند بعده مازریون مدبر مسحوق دو دانگ باین آمیزند و با دو ثلث درهم ایارج فیقرا احمر و دو ثلث درهم دواء اللک یا ورد الورد خوب سرشته باب کرفس مروق بخورند و اگر قوت احتمال کند و مریض صالح الحال باشد در استفراغ بحب سکبینج و حب مشکن باک نیست و باین حب که قریب النفع عاجل التاثیر بسیار که مجرب بگیرند سکبینج و جاوشیر و جند بیدستر هر واحد نیم درهم و همه را در شیر شتر بخیسانند تا بگدازد پس بجوشانند تا غلیظ گردد و بعده بگیرند سکر العشر یکدرهم ابوال ابل یکدرهم و ثلث مازریون مدبر نیم درهم سورنج دو دانگ حب الغار دو دانگ و نیم توبال نحاس یکدرهم سقمونیای مشوی دو ثلث درهم و بعضی حرانیان درین یک نیم دانگ بورق و نیم دانگ نطرون می افزایند این همه را جمع کرده بدان مقدار یکه سرشته شود دوای اول جوشانیده اندازند و مثل فلفل حب سازند و در سایه خشک کنند شربت تام از آن یکدرهم و دو ثلث درهم ست و حسب ضعف قوت مقدار او کم کنند تا آنکه نیم درهم نمایند و جماعتی را دیدیم که احوال ایشان باین حب صلاح یافت و منفعت این حب در استسقای زقی که سبب او بر و کبد باشد منفعت حب ذهب در استسقای طبلی ست چه این هر افیون در کناش کبیر خود ذکر کرده که آن تنقیه بدن انسان و معده او از رطوبت مستولی بر آن بنماید و طبلی بدان ابتدا نمیکند حتی که بر تمام می یابد و گیلانی گوید که اگر تعلیف ناقه که اراده نوشانیدن شیر او باشد بالطعمه طبوریکه بدان صاحب مرض اخذ آلکند بمازریون چند روز کنند بعده بحکم آنها شیر بند و آب او استعمال نمایند نفع دارد و این مثل مسهل نافع قلیل الغائله کثیر المنفعت ست و هرگاه مرض قوی گردد و دوا مستحکم شود باید که او را به مسهل آب مثل حب سکبینج استعمال نمایند و این حب نافع استسقای زقی ست در اسهال آب کند بگیرند اشق مقل ازرق و حلتیت هر یک دو درهم انیسون مصطکی هر واحد یکنیم درهم دارچینی عصاره افسنتین عصاره غافث هر واحد یکدرهم سه و نیم مازریون در سرکه خیسانیده و ترکرده هر یک دو درهم شحم سقمونیا پنج سوس آسمانجونی قسط هر واحد یکدرهم همه را باریک سائیده باب بادیان سرشته حب سازند شربتی یکدرهم تا دو درهم و نیم باب گرم و تناول اشیاف با هودانه و شیره و اقراص همه که شیخ ذکر کرده استعمال هر دو خالی از خطر نیست و حکیم شریف خان می نویسد که در استسقای زقی از ورم صلب جگر حکیم عابد میگوید که انجیر ورم صلب بارها آزموده این شربت ست مویزی ده درهم انجیر خشک پانزده عدد سپستان بست و پنج عدد پوست بیخ کرفس سی درهم انیسون بادیان هر یک دو درهم حلبه خار خسک هر یک نیم درهم شکر پنجاه مثقال بدستور معمول شربت سازند و هفت درهم باب خالص مع روغن بنوشند تا آنکه نضج ظاهر گردد و درین هنگام منضج مطبوخ افتیمون یا سکنجبین مازریونی نمایند که استفراغ مستقصی نماید گویم که سپستان از شربت حذف کنند یا اصلاح یا بدل کنند بهتر آنکه او مضر کبد ست و گویند که شربت بزوری بسیار نافع کند و گویند که چون ورم جگر نضج شود و دوائی سود نه بخشد ناچار بر جلد موضع داغ نهند و نیز جلد شکافند نه بهند تا آنکه آب از آن خارج گردد پس بسته شود و بجبر رسیده و در استسقای زقی حار اگر حاجت تلیین و اسهال افتد در عرق کاسنی و عنب الثعلب کشوث خیار شنبر فقط با ترنجبین و شیر خشت و روغن بادام دهند و آنچه در تسکین حرارت کبد و تطفیه ست آب عنب الثعلب با آب کاکنج ست و کسینا چون سده از مجاری بول بکشاید و اندفاع آب بسوی آن شروع کند و خوف قرحه او باشد بسبب حدت و حرقت که در آن باشد و گویند که میان هر دو اسهال انجیر منضج با شهد بدهند و شربت دینار قوی ترین منافع برای این علت ست مطلقا و شیره خیارین و مورد و شیره بادیان با کرفس استعمال کنند و دواء الورد در حرارت بسیار نیست و خیلی نافع ست و در صورت غلبه صفرا اسهال بهلیله باین طریق نمایند که پوست هلیله کابلی و هلیله زرد هر یک پنج مثقال در یک رطل آب صاف

شب بخیسانند و صبح جوش خفیف دهند و خوب مالیده در پارچهٔ غیر صفیق بپالایند تا که در آب قدری از جرم هلیله آید پس بنوشند که این دوا اکثر در مجالس آب زرد خارج میکند و انطاکی گوید که علاجش تناول اغذیهٔ یابسه و مشی و گرمی و لبس مثل صوف و خواب در ریگ و خاکستر هر دو گرم و شرب آب مدبر که در ابتدای امراض معده گذشت و خوردن معجون مغنی و تریاق الذهب و فنجنوش مجرب است و کذا کلکلانج و در برل خضر عظیم است و آنچه نفع میکند از ضماد خاکستر سرگین گاو با دارچینی و تخم کرفس و حنظل و شیر یا بشیر شتر و بول آن و طلای شکم به ترمس و حنظل و اشق و سرکه و سرگین کبوتر است و خوردن حب ماء اصفر از مجربات است و آن در قول مابعد این بیاید و مؤلف خلاصه گوید بنگرند اگر با ورم حار کبد یا تپ بوده باشد آب کاسنی و سکنجبین و قرص افسنتین دهند و گاه گاه باستفراغ ماء اصفر پردازند و کلکلانج بارد و نقوع هلیلهٔ زرد و سرخ و قرص زرشک و قوت را بشوربای چوزهٔ مرغ و آب زرشک و روغن بادام نگهدارند و مطبوخی که در قول امین الدوله گذشت در استفراغ ماء اصفر سودمند است و بعرق کاسنی و عرق عنب الثعلب شربت بزوری بارد و امثال آن چنانکه ضرری از آن متصور نباشد تنقیه نموده باز بتبرید و تجفیف پردازند و ضماد از گل ارمنی در سرکه و گلاب حل کرده و آرد جو و جاورس و خاکستر چوب انگور و صندل بر جگر و حوالی آن گذارند و مجففات محلله بر شکم طلا کنند بعد از آن مقویات جگر چون قرص زرشک و قرص ورد و دواء اللک صغیر و کبیر بحسب قوت حرارت و ضعف آن و رنگینی قاروره استعمال کنند و مدرات نیز بحسب مزاج از قبیل بادیان و انیسون و کرفس و اسارون و سنبل و هلیون و تخم خیارین و خربزه و کاکنج بدهند تا از اعادهٔ مرض ایمن گردند غذا شوربای ماش با آلو بخارا و زرشک و در انجا که استسقای زقی با ورم صلب کبد یا طحال بود علاج آن دشوار است خاصه کسانیکه قوت شان برجا نباشد طمع از حیات آنها باید برید و بالجمله کلی توجه بسوی استفراغ مائیت و تخفیف آن و تفتیح سدد و حفظ قوت و انعاش او با غذیهٔ موافقه و اشربهٔ مناسبه و خوشبو و طیوب لائقه خاصه بوهای لذیذ بگمارند و استعمال قی قبل از طعام در انجا که قوت برجا باشد بغایت مفید است و این حب در این باب از مجربات انطاکی است لسبستانس سوخته بغایت نرم سائیده و از حریر گذرانیده غاریقون و زراوند مدحرج و شبرم همه مساوی الوزن بهر سقمونیا پوست هلیلهٔ زرد مصطکی مقل ربوند هر کدام نصف جزو همه را بآب کرفس و آب ترب و روغن بادام سرشته حبها سازند و دو مثقال از آن در هفته یکبار بدهند و اگر قوت قوی باشد در هر سه روز یکبار توان داد و بعد از آنکه شکم را بحنظل و ترمس و سرگین کبوتر ضماد کرده باشند و از آنچه برای اخراج مائیت در استسقای زقی بتجربهٔ انطاکی رسیده این مطبوخ است گلقند عسلی دو اوقیه تخم شبت یک اوقیه بسفایج تخم کرفس و کرویا از هر کدام نیم اوقیه همه را در سه رطل آب بجوشانند تا بسدس برسد صاف نموده ریوند چینی یک مثقال اضافه کرده بنوشند و در نسخهٔ بعضی متاخرین وزن تخم شبت نیم اوقیه و عوض تخم کرفس کرویاست و در بعضی عوض تربد و در ایام شرب از استعمال مفتحات و مدرات غافل نباشند و قوابض بعد از مسهل هرگز استعمال نکنند مگر آنکه نقای کلی حاصل شده باشد چه دوام لین در این مرض تا هنگامیکه قوت ساقط نشده باشد واجب است و این شیاف ماء اصفر را بیرون آورد تخم کرفس تخم جرجیر تخم گندنا نمک هلیله زرد سکبینج همه مساوی کوفته بیخته همچون بلوط شیاف ساخته یکی از آن استعمال نمایند و این حب در اخراج ماء اصفر قوی است و علی بن ربن آنرا بغایت سودمند یافته مازریون یک شبانه روز در سرکه تر کرده خشک نموده تربد سفید افتیمون هر کدام یک جزو انیسون تخم کرفس هلیله زرد هر کدام نیم جزو کوفته بیخته حبها ساخته دو درم از آن با آب نیم گرم بدهند و از مسهلات سهل المأخذ و کثیر المنفعت روغن مازریون است و ترکیب ساختن آن در قول مجوسی گذشت و در ایام استعمال مسهلات تفتیح بنخود آب با دارچینی و خولنجان و شبت و کشنیز خشک مقرر دارند و اگر بیمار را طاقت استعمال ادویهٔ مسهل نباشد ضماد که در آن شحم حنظل و فیج هست و در قول مجوسی گذشت بر شکم نهایند که باذن الله تعالی عمل جید بکند و هرگاه هر یک از ادویهٔ مذکوره موافق حدس صائب و تجربهٔ جامعی بر طبق ضعف و قوت استعمال نمودند و فائده از آن مترتب نشود و علت راسخ و محکم گردد بشیر شتر دست باید برد و قانون استعمال آن چنانست که در قول مجوسی گذشت لیکن بمقدار ربع رطل از شیر با پنج درم سکر العشر و دو درم سفوف شروع کنند و هر روز ده درم شیر بیفزایند تا بیک رطل برسد و اگر تپی دارد درم [illegible] با ده درم عصارهٔ ترب و کرفس و سکنجبین بدهند همین اثر دارد و یک روز بدهند و یک روز ترک کنند و از مرکبات دواء الکرکم و معجون مغنی و فنجنوش و تریاق الذهب سودمند است و اگر تریاق بزرگ بمقدار نخودی تا سه هفته با آبیکه اندر آن کرفس و جعده پخته باشند بدهند فائده تمام دارد و اغتسال با آبیکه در آن کبریت و شب و نمک و بورهٔ ارمنی و امثال آن پخته باشند و بودن در آن آب مفید است و انطاکی گوید که چون سه مثقال کرویا با زیت سائیده تا یک هفته بخورند استسقای زقی را

زائل سازد ان شاء الله تعالی اگرچه مزمن باشد و مصنف اقتباس العلاج نوشته که علاج مخصوص زقی این چند ترتیب است که بیان می‌کند اول آنکه جهت استفراغ حب مازریون و شبرم و قرص مازریون و معجون آن و معجون هلیله زرد و غیره استعمال نمایند دوم آنکه بعد از تنقیه بدن چیزها استعمال نمایند که رفع غائله آنها کنند از اشربه و اغذیه مناسبه و تقویت احشا نمایند با دویه دافع و مقوی و مدر مانند اطریفلات و معجونات که در آن هلیلجات باشند چون معجون خبث الحدید و فنجنوش و غیره و چون دبید الورد و دواء اللکم کبیر و صغیر و دواء الملک سوم آنکه مقویات قلب کلا و تماما بکار برند و حرارت غریزی را برافروزند بمفرحات مناسبه و حرکات معتدله و حمامی قویه مثل دیدار غزلان و خوبان و سماع مغنیان و رقص لولیان محبوب بشعر چهارم آنکه اضمده و اطلیه معروفه بر شکم گذارند و مطبوخ داؤد انطاکی نوشانند که آن در قول مؤلف خلاصه گذشت و هم معروف و هم بصحت و بکرات و مرات در تجربه بنده آمده و هیچ تخلف نمیکند سوای تربد و اینجا که سوء مزاج گرم سبب بوده باشد و آن تپ هم یار باشد خصوصا غب خالص و یا غیر خالص تدبیر نوبت باید کرد چنانچه روزی جهت تعدیل حرارت جگر مروق مکوه و کاسنی هر یک سه و نیم توله سکنجبین بزوری بارد دو توله نوشانند و اغذیه بارده که ذی تریاقیت باشند یا ترشی زرشک و لیمون کاغذی و هندبا و اضمده و اطلیه سرده نهند و روزی جهت تفتیح و نضج ماده کوشند مثل مروق بادیان و کلوه و قطرم و شاهتره هر یک سه توله با شربت بنفشه و شربت شاهتره مدبر هر یک دو توله و یا زیاده بحسب برداشت قوت و روزی تلیین شکم و تقلیل ماده کوشند بدادن خیار شنبر هفت توله و گلقند و شربت دینار معتدل علوی خان هر یک چهار توله و ترنجبین شش توله و روغن بادام هفت ماشه و در هر وقت مذکوره و روزی در ادرار کوشند بدادن قرص زرشک کبیر با آب برگ ترب و شلغم و کسنب و کرفس و شربت کشوث و روزی نخود آب مرغ و دراج تنها دهند جهت تقویت احشا و بفاصله هر سه چهار روز قی نمایند بمقیئات مناسبه و بعد ده دوازده روز دوائی دهند که باسهال و ادرار دفع آب نماید مثل دواء الاسقیل و حب شبرم و حب مسهل و شربت الهی علوی خان و بعد از آن اصلاح حرارت آن مثل شربت غوره و انار که ای و لیمون کنند و جهت تسکین تشنگی آب انار مزخوش و شیرین در آب کاسنی و غذاهای چاشنی دار زرشکی و ریباسی و ربانی و سرکه کم کم دهند و از آب مطلقا و فواکه رطبه اجتناب ورزند و هر گاه از تدابیر مذکوره فائده نشود و مزمن گردد شیر شتر یا بول او و یا مار انجبین شیر شتر با روغن مازریون دهند و اگر از این هم به نشود بزل نمایند و چون بزل کنند و تپ آید یا دردی بود هلاکت است کذا فی النفیس الکبیر و خضر بن علی گوید که چون مازریون در عصاره گل سرخ تازه بخیسانند بعده از این عصاره و شربت ورد بسازند و بنوشانند استفراغ مادا صفر کند و چون شیر انجیر با شکر عقد کرده حب بندند و دو حب از آن بخورند هر روز بقدر جمعه استفراغ آب برقی نماید و عقب آن شربت غوره یا شربت لیمون بنوشند و ایضا صاحب زقی را در ریگ گرم دفن کنند و تخم سنجن بر شکم او بپاشند و طلی بر کنی در باب استسقاء لحمی بیان رسید که قبل استکمال و انتهای زقی تعفن اخلاط و احتداد او جائز است پس درین هنگام او تپ پیدا کند خواه تپ عفنی با دوار غیر منتظم یا دوار منتظم بود و دوار غیر منتظم بر عفونت در مواضع کثیره از اعضا میان عروق دلالت کند و منتظم الادوار بر عفونت موضع واحد دلیل باشد و اما چون این نوع مستحکم گردد تعفن اخلاط جائز نبود تا که با وی تپ باشد و این تپ در زقی باشد که سبب او حرارت و فساد قوت کبد بافراط حرارت بود و اما زقی که سبب آن برد باشد کمتر بود که از آن تپ پیدا گردد و بعد حدوث مرض پس اگر با زقی تپ باشد نظر بقوت مریض و مقدار حرارت او و حال کبد آن نماید اگر جگر گرم و قوت او صالح بود باید که اشیای معتدله مسکنه مثل آب کاسنی و آب بطیخ و شقوق و آب عنب الثعلب با سکنجبین بنوشانند و مزوره جات مزوره و غذا سازند و چیزی از معجونات گرم مثل کلکلانج و دواء الکرکم و مانند آن نخورانند بلکه بر آنچه مذکور شد در تلطیف اقتصار کنند و در اصلاح مزاج کبد جهد نمایند چه هر گاه جگر قوی شود و حرارت او ساکن گردد و مزاج او باعتدال آید تپ زائل شود و سیما چون تپ از احتداد اخلاط باشد نه از عفونت آن و هر گاه تپ از عفونت اخلاط بود و نه از احتداد آن کمتر شود و در اکثر امر انتقال زقی بسبب سریان عفونت در جمیع رطوبات بدن بسبب استعداد این امراض نیز بسبب سریان فساد در اعضا و اخلاط باید پس مفید شود و اگر تسکین اخلاط نمایند و نقاوه رفع شود بهر آنکه صحت از تپ نباشد بلکه عفنه کون اخلاط و صفای آن و زوال حرارت عارضی و این باستسقا نادر بود و گاهی برای صاحب تپ مع استسقای زقی چون مزاج مریض قوی بود و جگر و قوی صالح الاحوال باشد این قرص ترکیب دهند بگیرند گل سرخ طباشیر تخم کشوث تخم کاسنی هر واحد سه درم ریوند مازریون مدبر سنبل هلیله زرد هر یک دو درم کوکب الارض توبال مس هر واحد یکدرم کوفته بیخته باب کاسنی مروق هر قرص بوزن یکدرم سازند و یک قرص هر روز با پانزده درم آب کاسنی صحرائی و مثل آن سکنجبین و

بجلاب و آب خالص بنوشند و صاحب تپ را سدا که از حدت اخلاط با استسقای زقی باشد و زوفا نوشیدن ماء الشعیر با سکنجبین لائق نیست و این جماعه معالجه حمی درین
نوع استسقا و جزئیات آن طبیب حاذق اختراع نماید

استسقای طبلی

و آن عبارتست از اجتماع ریح غلیظه عسر التحلیل در موضعیکه آب زقی جمع گردد و گاهی با این ریح اندکی آب نیز باشد لیکن ریح غالب بود و این نوع استسقا را بقراط استسقای یابس نامیده و دیگران چنین بقول اصحاب کامل حدوث او یا از ضعف حرارت جگر و از برودت غیر مفرطه بود تا احاله غذا بسوی ریاح کند و این ریاح میان صفاق و امعا جمع گردد و یا از کثرت تناول اغذیه مولده ریاح باشد شیخ میفرماید که اکثر اسباب طبلی فساد هضم معده است خواه بسبب ضعف قوت هاضمه معده و یا بسبب غلظ مادهٔ غذائی باشد و چون غذا در معده منهضم نیکو نشود و حرارت ضعیف در آن عمل غیر قوی کند و بدن آن را در کار ندارد و اولی آن بود که تحلیل ببخار و ریح گردد و بجوف اسفل مندفع شود و گاهی این مواد و مواد لطیف بنواحی معده و امعا بود و گاهی محتبس در لحم پیدا کند بهر آنکه حرارت ضعیفه در آن تحلیل ضعیف نماید که احاله او بسوی ریاح کند خصوصا هرگاه معده بارد رطب بود و نیز هضم کبد نتماید و در کبد حرارتی باشد که هضم چیزی غیر معده برای هضم او نخواهد و گاهی این یعنی فساد هضم یا حدوث استسقا طبلی با تولد ریاح بسبب حرارت شدیدهٔ غریبه در معده یا کبد باشد که مبادرت کند بسوی اغذیه طلبیه و رطوبات بدن قبل استیلای هضم که از حرارت غریزی صادر شود و پس در آن فعل غیر طبیعی نماید و تحلیل ریاح قبل هضم کند بهر آنکه افراط حرارت نیز مضعف هضم است و ضعف هضم موجب ریاح پس سبب طبلی ضعف هضم اول بود و ضعف حرارت یا بسبب شدت حرارت مستولی باشد اگر مهلت هضم ندهد یا بسبب اغذیه و انطاکی گوید که طبل عبارتست از احتباس ریح در کبد و فرج احشا [illegible] بدان مزاحمت کند و آن از تولید صحیح عاجز شود و غذا خام بماند و ریاح کثرت پذیرد و سببش وقوع سده است در مجاری بسبب [illegible] حیات آن مثل [illegible] بریان و عدس و نان خمیده و شرب آب بالای آن و از اعظم چیزیکه آن را پیدا کند شرب آب بالای تخمه است و کثرت تخمه ها و غفلت از استعمال منقیات و غالبا قبض و قلت بر از وجع بران تقدم نماید و اکثر کسی را افتد که حبس ریح کند یا بجمله سببش و در اکثر حرارت مزاج جگر است برودت و رطوبت معده است که طعام را نیکو وارد بلکه آن خام ماند و مهیای هضم کبد نسازد و چون صفوهٔ آن غذای قلیل الانهضام بجگر رسد خواهد که او را نیز دیگر دارد لیکن آن نیز نتواند که آن غذا را هضم طبیعی نماید بلکه حرارت ناری او اندر آن اثر کند قبل از آنکه حرارت غریزی عمل کرده باشد و بسبب آن حرارت آتش در اجسام رطبه می نماید در آن نماید پس ابخرهٔ غلیظه از آن منبعث شده بعد از آن احشا بر دو بران و منافذ اجزای ناریه از آن تحلیل بریاح گردد و این ریاح در جوف اسفل اجتماع پذیرد و از اینجاست که گاهی در حمیات وبائی در اکثر و زیاده [illegible] نفاخ شکم عارض شود تا آنکه چون طبلی باشد و چون دست بران زنند آواز طبل مسموع گردد و این علامت سخت ردی است بهر آنکه این از ضعف مفرط حرارت غریزی ناشی شود و بقراط گوید کسی را که منتفخ از وجاع قریب با ناف بود و درد شکم دائمی باشد که از اسهال و غیره منحل نگردد امر او منجر باستسقای طبلی گردد و طبری گوید این نوع بسرعت بالکل کشد بهر آنکه کبد با وجود فساد تام نیز پذیرد و گاهی هلاک می کند بآنچه که ریاح غلیظه بسوی آلات تنفس [illegible] معده و حجاب از ان منقبض گردد پس نفس تنگ شود و چون نفس نماید موضع نفس را تنگ گردد و مثل خناق لاحق گردد و اگر [illegible] شود یا اغذیه فاسده که بدان بدن غذا نماید از کبد بسوی معاوی [illegible] رجوع کند و [illegible] حال شود و پس بسبب قلت غذا و عدم [illegible] اسهال و [illegible] سقوط قوت هلاک گردد و این نوع استسقا بتجربه صعب ترین انواع است و اگرچه سریع تر در هلاکت است و علامات طبلی آنست که در آن [illegible] انتفاخ در شکم [illegible] باشد یا اگر [illegible] زقی بود بلکه درین [illegible] بود و [illegible] انتفاخ و تمدد باشد درین بود بلکه [illegible] و در بول [illegible] شریک که هرگاه دست بر شکم زنند آواز مثل طبل برآید و اسهال [illegible] مثل مشک پر باد و [illegible] مثل مشک پر آب و صاحب او در اعظم مشتاق بسوی آروغ بود و از آمدن آروغ و از خروج ریح راحت یابد و [illegible] طویل تر از دیگر انواع استسقا بود و ضعیف تر باشد بهر آنکه قوت [illegible] منفعت [illegible] زقی [illegible] گردد و [illegible] اکثر سریع [illegible] علامات [illegible] بود و در آن [illegible] مثل [illegible] باشد [illegible] بود و علاج در ابتدا تدبیر کلی استسقا عمل آرند و بعد نضج بحبوب الاصول تنقیه مادهٔ مولده ریاح باردهٔ قلیل الحرارة نمایند بعده قرص [illegible] همراه آب کاسنی و [illegible] عرق [illegible] با شربت بزوری یا سکنجبین بزوری دهند و تدبیر جگر درین نوع مفید بود و تقویت معده و تحلیل ریاح و استفراغ ماده برفق و نرمی با حفظ قوت علاج اینست

[illegible]

در استعمال مسهلات قویه درین نوع جائز نیست و از ادویه مسهله ایارج فیقرا توان داد و بالجمله استعمال رطوبات غیر منضجه مولد ریح [illegible] نمایند که سخن کم بدن باشد تا تولید بخره
کثرت نماید و عطش نیز حادث نشود و پس احوط آنست که وقت استعمال مسخنات اشیای مدر بر جگر طلا کنند تا از خوف سخونت کبد ایمن باشند و بعد از استعمال و تنقیه
ماده بهر تحلیل ریاح اشیای گرم و خشک آورند مثل مسفوفات و ایضاً الماء [illegible] و ضمادات و حمولات و معجونات کاسر ریاح استعمال نمایند و غذا سریع الانهضام مثل لحوم مطبوخ
بانیسون و نانخواه و بادیان و کرفس خورانند و مالیدن روغن های محلل و بستن ریگ دریا گرم بسیار مفید است و کمونی و نمک سلیمانی و معجون خولنجان را در کسر
ریاح تاثیر عظیم است و معجون [illegible] خاصیت عجیب دارد و جوارش نانخواه و قرص مقل منفعت بزرگ است و کذلک قرص افسنتین و قرص امیرباریس و قرص [illegible]
تاثیر عجیب است و اگر در هر هفته یکبار [illegible] سه درهم با آب بادیان بخورند [illegible] این نوع خاصیت عجیب و مجرب است و سفوف کرفس و سفوف مالکی کذلک
سفوف اصول اگر حرارت نباشد نافع است و بابونه و اکلیل الملک [illegible] خار خسک بادرنجبویه [illegible] سنبل ختائی [illegible] بر شکم ضماد کنند اگر حرارت نبود
و اگر حرارت یا وقت تابستان باشد با صندل و گل سرخ و خطمی و بنفشه و اسفرزه و روغن گل و آب عنب الثعلب ضماد نمایند و حمول اصول از سداب خشک و حرمل و بادیان و
تخم کرفس و تربد و بورق یک یک درهم و شکر سرخ پنج درهم با آب سداب شیافها ساخته نافع و مداومت یک درهم انیسون با یک وقیه گلقند برای [illegible] طبلی مجرب نوشته و ضماد شکم [illegible]
[illegible] حکیم ارزانی نیز مفید ذکر [illegible] نافع استسقای طبلی ضماد سرگین گاو و سرگین بز است بر شکم و در آفتاب نشستن تا خشک گردد مجرب سعیدی است و کذا شرب
و ضماد [illegible] و کذا شرب سنبل هندی و کذا [illegible] و کذا قطر اسالیون [illegible] از مجربات است و اریباسیس و [illegible] و فولس و غیرهم می نویسند که شرب یک درهم
حلتیت و ضماد [illegible] تازه یا طبیخ خشک آن و [illegible] و سرگین گاو سوخته تنها یا با عنب الثعلب و بورق [illegible] و خوردن پودینه با انجیر و شرب زهره [illegible] یک درهم
با آب [illegible] و کذا تخم قطف پنج درهم کوفته [illegible] و جعده جبلی و اسارون و کذا [illegible] شراب یکساله و کذا [illegible] مداومت خوردن [illegible]
و شرب شیر شتر و [illegible] سوده [illegible] و طلای شکم [illegible] و شرب آن و شرب و ضماد اذخر و کذا زعفران و ضماد [illegible] انجیر [illegible] مساوی کوفته با پخته
هر واحد نافع استسقای طبلی است **اقوال فضلا** فاضل سرهندی می نویسد که آب خار خسک و شربت بنفشه محلول در گلاب [illegible] برای ریاح نافع است
و بعضی را علاج بطبیخ پوست بیخ [illegible] مقصد اصلاح حال طحال و کبد بود و صحت یافتند و بعضی بشیر شتر ناشتا و سفوف قابض با آب عنب الثعلب سبز
مروق و آخر روز هر گاه بادی [illegible] شکم [illegible] و بعضی با آب کاسنی در یک وقت و آب بادیان در وقت دیگر بقرص امیرباریس در هر دو وقت نموده
و علاج بعضی با آب برگ ترب و قرص [illegible] شفا یافتند و بعضی از افاضل می نویسند که [illegible] گفته شده عمل آوردند لیکن بملاحظه این امر باید کرد
که اگر [illegible] حرارت [illegible] معتدله مانند آب بادیان سبز و کرفس و خار خسک و [illegible] بکار برند و اگر بهم نرسد از تخمهای اینها شیره گرفته نیم گرم
بدهند و ضماد [illegible] باید با [illegible] آب کوه [illegible] نمایند و در غذا [illegible] بدین نوع رعایت کنند و اگر برودت غالب باشد
این طبیخ [illegible] تخم کرفس هر یک [illegible] بیخ بادیان پوست بیخ کاسنی هر یک [illegible] کرفس [illegible] مویز منقی دو تولہ انجیر زرد پنج عدد
[illegible] و غذا [illegible] و عصاره غافت [illegible] غاریقون علوی خان
[illegible] و تولہ [illegible] انجیر [illegible] تا تولید ریاح موقوف گردد
بعد [illegible] تحلیل ریاح [illegible]
[illegible] معجون حب الغار با عرق [illegible] با نانخواه و [illegible]
و معجون انیسون [illegible] پوست بیخ بادیان [illegible] کاسنی [illegible] کرفس [illegible] بیخ کبر هر یک
پنج درهم انیسون تخم کرفس بادیان [illegible] اسالیون [illegible] هر یک سه درهم مویز منقی پانزده درهم انجیر زرد پانزده عدد [illegible] آب
باران شب خیسانیده صبح بجوشانند که چهارم حصه آید مالیده صاف نموده هر روز چهل درهم با شربت بزوری [illegible] چهار تولہ بنوشند و چون مستحکم گردد
و هیچ علاجی نفع ندهد شیر شتر دهند و از نانخواه سیاه و بابونه و افسنتین و اکلیل و سنبل الطیب و کرویا هر یک یک تولہ صبر سه تولہ ضماد کردن بسیار

مفید و مجربست و شیخ گفته باید که قانون علاج او آنست که استفراغ خلط شتاب ننمایند اگر احتباس او سبب آنچه باشد و گاهی احتیاج باستفراغ نباشد و بسوی بدل غیر مثل زرقی و تقویت معده کنند اگر سبب ضعف او باشد و تعدیل جگر باطلیه بارده و غیر آن نمایند تا تبخیر او مفرط نگردد و فصد درین باب مدخلی نیست الا در نادر بلکه اولی آنست که اسهال شکم برفق کنند و باید که کثرت مسهلات نکنند و ایضاً استعمال مدرات باید کرد لیکن افراط در ان ننمایند چه افراط در ان موذی بسوی تولد حجر و کثیر می‌گردد و بعد از ان استعمال مجففات و محللات ریاح نمایند و مالیدن شکم و ریاضت روزی چند بار و تکمید بجاورس مجوس و نمک اگر از ان نفع کند و کذا اکثر حبوب مقشر و بیه و مجمورات تحمل آرند و گاهی احتیاج بوضع محاجم ناری بر شکم چند بار افتد و از حبوب و بقول و البان و فواکه رطب و جمله منفخات اجتناب کنند و اگر استسقای طبلی از سوء مزاج حار باشد باید که مثل آبهای بادیان و کرفس و خیارشنبر و طبیخ اکلیل الملک و بابونه بنوشانند و اگر سوء مزاج بارد بود زیره و انیسون و جند بیدستر و نانخواه باید داد و زیره و کندر و نانخواه و امثال آن بخایند و معجون وج و شونیز از ان نفع کند و ایضاً نانخواه و اهیل زیره و نمک سنگ و بگیرند زیره و بورق گرم سعدا داد و از ان شیافه سازند و از حقنها روغن سداب تنها یا با بزور محلل ریاح استعمال کنند و صاحب کامل گوید که چون تولد این نوع از ریاح بسیار باشد احتیاج در ان بسوی چیزی که محلل ریاح و مفتح آن بود می افتد و افضل چیزی که دران استعمال کنند ماء الاصول و معجون بنداد یقون و روغن بادام تلخ و روغن سداب و مانند آنست و این ماء الاصول نافع این نوع است بگیرند پوست بیخ کرفس پوست بیخ بادیان هر واحد هشت درم تخم کرفس انیسون بادیان دوقو فطراسالیون زیره کرمانی هر واحد سه درم حبه بیخ اذخر و فقاح او هر واحد چهار درم تخم سداب سعد هر واحد دو درم اسارون سنبل الطیب مصطکی سکبینج هر واحد یک نیم درم قسط سلیخه حب بلسان عود بلسان هر واحد دو درم و نیم مویز طایفی بیست درم همه را در چهار رطل آب بجوشانند تا بیک رطل بیاید چهار اوقیه از ان بگیرند و در ان یک مثقال معجون بنداد یقون مالیده بدهند و نیم مثقال مجربست استسقای طبلی را منفعت بین نماید و صاحب آخر از ادویه مسهله حب سکبینج دهند و ایضاً آب کرفس و آب بادیان ترموق هر دو چهار اوقیه با یک مثقال این سفوف بدهند تخم کرفس انیسون بادیان نانخواه دوقو تخم شبت هر واحد سه درم اسارون و قسط و سنبل و مصطکی و فلفل سفید هر واحد درم قردمانا دو درم ریوند چینی یک نیم درم سکبینج نیم مثقال جند بیدستر نیم درم همه را باریک سائیده بکار برند و اگر خواهند با شراب ممزوج بخورانند و این حب نافع استسقای طبلی است ایارج فیقرا شش درم سکبینج غاریقون نمک هندی هر یک چهار درم تخم کرفس انیسون نانخواه بیخ اذخر فقاح آن عصاره غافث مازریون پوست سلیخه هر یک درم فربیون یک نیم درم تربد هشت درم عصاره افسنتین بیخ سوسن آسمانجونی هر یک سه درم سائیده حب سازند و از یکدرم تا دو درم و نیم با آب گرم بخورانند و صاحب اورا روغن ناردین و روغن قسط با شراب ریحانی بنوشانند و تریاق فاروق بقدر حاجت بدهند و تضمید شکم باین ضماد کنند بابونه اکلیل الملک برنجاسف مرزنجوش پودینه هر یک دو درم زیره کرمانی صعتر فارسی بادیان انیسون قردمانا دوقو هر یک سه درم اسارون سنبل الطیب حب بلسان و عود آن سلیخه هر یک دو درم جند بیدستر سکبینج مرکی سعد سائله هر یک نیم درم بسایند و جمع بروغن شبت یا روغن سداب بگدازند و دران ادویه سرشته بر شکم ضماد نمایند و ایلاقی و جرجانی می نویسند که اگر حرارت غالب بود بر جگر از صندل و گل و لادن و سک ضماد کنند و اگر سردی غالب بود ماء الاصول بدهند و معجون حب الغار سودمند بود و بوره و برگ سداب خشک بشهد سرشته در پیه آلوده حمول سازند و گلقند عسلی و مصطکی بدهند و این معجون کاسر ریاح کند بگیرند برگ سداب و پودینه خشک و صعتر و کرویا هر یک دو درم نانخواه و فلفل و شونیز و وج هر یک نیم جند بیدستر و سکبینج و چاوشیر هر یک دو درم و نیم همه را بعسل بسرشند شربتی دو درم با یک اوقیه شراب گرم کرده و جند بیقون و پیه سود دارد و در آخر بعد استفراغ اخلاط و کسر اندک ریاح شیرخشت با دو درم سکبینج نافع بود و اگر شیرخشت با بول او بدهند سودمند بود و انطاکی گوید که علاجش لطیف اسهال است و خوردن ادویه مفرح تیج شده و ما حلتیت و جند بیدستر و اذخر و زیره و خولنجان و دارچینی و تضمید شکم بقطران و بورق و کبریت و عسل و آنچه از مرکبات در اقسام سابق گذشت و استعمال اینها باید و آب حدید با زیره و نانخواه مجربست و ابو منصور میگوید که تکمید شکم بجاورس و وضع محاجم بران در حالت جوع و تنقیه بروغن سداب و تحمل شیافات که در باب مغص بیاید و شرب زیره و نانخواه و انیسون و بادیان نافع است و تا یک هفته اسطوخودوس سه درم با آب بادیان بخورند که آن درین نوع خاصیت عجیب است و هر روز شکم بمالند تا سرخ شود و بران محاجم نهند و چون قوت ضعیف گردد و تحمل استفراغ نباشد لودرم شیرخشت با دو درم سکبینج نمایند

نسخه ماء الاصول

اگر حرارت نبود و اگر طبیعت نرم بود با شیر این سفوف دهند لک مغسول طباشیر تخم کاسنی تخم کشوث هر یک دو درم گل سرخ سه درم شربت یک مثقال تا دو درم و ابن [illegible]
گوید هر صبح جلاب از بادیان و تخم کاسنی و اصل السوس هر واحد سه درم و گلقند ده درم بدهند و غذا امروره نخود آب با مغز بادام و قلیه با نانخواه و زیره و
و دارچینی و اندک زعفران خورانند و روغن سداب و زنبق و یا یاسمین و شبت و مانند آن بر شکم بمالند و این سفوف کاسر ریاح و مطفی حرارت نافع است تخم کرفس بادیان
انیسون سارون زیرهٔ قسط و اوند هر واحد دو درم زیرهٔ کرمانی سه درم سنبل جیده هر واحد یکنیم درم کوفته بیخته یک مثقال بخورند و یا این ماء الاصول دهند بیخ بادیان
بیخ کرفس بیخ کاسنی اصل السوس هر واحد ده درم تخم کرفس بادیان انیسون دو قوفطراسالیون زیرهٔ کرمانی هر واحد سه درم جعده بیخ اذخر و فقاح اذخر هر واحد دو درم
مویز منقی بست درم همه را در پنج رطل آب بجوشانند تا یکنیم رطل بماند هر روز مقدار پانزده درم تنها یا با سفوف مذکور بدهند و اگر اراده اسهال باشد معجون خیارشنبر
پنج مثقال با این ماء الاصول دهند و چون نفخ ساکن شود و قریب انحطاط بود تضمید شکم با این ضماد کنند بابونه اکلیل الملک مرزنجوش شبت پودینه هر واحد ده درم
زیرهٔ کرمانی سه درم کوفته بیخته با آب سداب سرشته بکار برند و ابن تلمیذ گوید که هر صباح جلاب از بادیان و زیره و نانخواه بگلقند بنوشند و اول استفراغ با ایارج
فیقرا بتدریج نمایند و محللات ریاح که در علاج قولنج ریحی ذکر یابد استعمال کنند و بخاکستر گرم تکمید نمایند و از معاجین نافعه بندادیقون یا [illegible] یکمثقال بماء الاصول
یا بشربت اصول یا یکمثقال روغن بادام تلخ است و این معجون بدهند اگر با طبلی حرارت نبود انیسون فطراسالیون حب الغار سعد جندبیدستر شونیز قردمانا سنبل
حب بلسان جاوشیر انجدان سارون زعفران سکبینج وج بادام تلخ سداب خشک غاریقون حماما نانخواه صعتر خولنجان برگ غار کعب بقر محرق جعده زنجبیل هر واحد
یک جزء سائیده با عسل سرشته شربتی از ان دو درم و این دوای مسهل برای طبلی که بی حرارت و با قبض بود نافع تربد یک درم غاریقون نیم درم زنجبیل نیم درم بعسل حب سازند
و این قرص او نیز نافع استسقای طبلی حارست مغز تخم خربزه سه درم گل سرخ پنج درم ریوند دو درم لک مغسول دو درم قرص سازند شربتی یکمثقال با آب کاسنی و سکنجبین
و اگر با وی سعال باشد مطبوخ زوفا با آب بادیان و کرفس دهند و مصطکی و کندر و قاقله و فلفل بخایند و طبری گوید که بنظر تقویت و مزاج مریض و سایر قوا نیز
نمایند اگر احتمال کنند ده روز ماء الاصول با این نسخه بدهند گل سرخ پوست بیخ کبر پوست بیخ بادیان پوست بیخ کرفس هر یک پنج درم تخم کرفس انیسون بادیان زیرهٔ کرمانی
زوفای خشک صعتر فارسی نانخواه هر واحد چهار درم مصطکی سنبل شکسته و اشترغاز وج سلیخه هر واحد دو درم ناردین هفت درم فقاح اذخر بیخ اذخر هر واحد پنج درم
مویز منقی بست درم همه را بدستور ماء الاصول بپزند و در شیشه که با آب سرد گذاشته باشند اندازند تا از جوشش مانع گردد هر روز بست درم بدو درم کلکلانج یا دواء الکرکم
بدهند و غذای بیمار وزن کرده ششم حصه از معتاد بخورانند اگر متوسط الاکل باشد و الا دهم حصه اگر کثیر الاکل بود و آب سرد با این تدبیر بنوشانند بگیرند آب صد رطل و
بران رطل سرکه کهنه اندازند بجوشانند تا ثلث از ان باقی ماند بعده سرد کرده هر روز چند [illegible] غذا بنوشانند و بدین زیاده نکنند و امر بریاضت و مشی در آفتاب و جلوس
در ان بعد نوشیدن سرد و چون ده روز آنرا نوشیدند یک شربت حب منتن بخورند و پنج روز برین صبر نمایند و غذا درین ایام خمسه تیهو و کبک بقدر اندکی از آن نکو
شد بعده یک شربت حب سکبینج خورند و ده روز راحت دهند و هر روز دو درم ازین سفوف بدهند نانخواه انیسون تخم کرفس بادیان زیرهٔ کرمانی صعتر مصطکی کندر
هر واحد دو درم زنجبیل لسان العصافیر هر واحد دو ثلث درم همه را باریک سائیده هر روز از یکنیم درم تا دو درم بخورند و بالای آن شربت عسل ساده جید الطبخ
بنوشند و امر بریاضت و استحمام با آب شبی و نطرونی و کبریتی کنند و هرگاه تولد ریاح در معده اندک باشد امر بعلاج در هر پنج روز یکبار باین علاج کنند آب تمر
و برگ او پنجاه درم برآورده بران یکقیراط فصد فیلزهرج و یکدانگ کنکرزد و مثل او انجبین بزوری و اندک نمک انداخته بگرم اندک اندک بنوشند بعده بران صبر
کنند پس نظر کنند اگر نفسه منقلب نگردد اندک آب گرم بنوشانند بعده عقب آب گرم اندک آب سرد تجرع کنانند و بران قدری روغن یاسمین چکانیده باشد
و اگر از ین قی بنا بر چرب بروغن یاسمین آلوده استعمال کنند که این از اعظم علاج این نوع است و ایضاً اگر قوت متحمل شدید استفراغ باشد این حب کنند توبال نحاس
دو دانگ [illegible] یکنیم دانگ برگ مازریون و تخم او در سرکه تر کرده خشک نموده دو دانگ سرگین کبوتر یکدانگ جندبیدستر نصف ایارج فیقرا یک درم سقمونیای مشوی
یکنیم دانگ زنجبیل دو دانگ غاریقون [illegible] صعتر عصارهٔ قثاء الحمار هر واحد یکدانگ و نیم همه را سائیده در شیرهٔ [illegible] رقیق سرشته حب سازند دست را بروغن بلسان
چرب کرده و در سایه خشک کنند شربتی از ان چون همه قوانین رعایت دهند از یکنیم درم تا دو درم و ایضاً او گوید که گاهی با طبلی تپ حادث شود و بهتر آنکه حرارت

[illegible]

ن ده درم

صاحب این نوع بسیار بود و همین سبب طبلی شده زیرا که حرارت چون برطوبت اشتعال نماید تحلیل و افنای آن کند و ریاح بخاری آنرا گرداند پس بسوی اعضا مرتفع شود و کبد و اعضا بتحلیل آن قادر نباشند بنابر ضعف اعضا و ضعف کبد و ضعف قوی و وجه نیست که گمان کنند چون گوییم که حرارت صاحب طبلی بسیار است و ما اراده بدین کثرت او در کبد یا در اعضا کرده ایم آنکه اراده بدان حرارت غریزی نموده ایم لاکن اراده بدان حرارت خارج از اعتدال فاسد کرده ایم چنانچه در سرگین و در بل پیدا شود چون گرم شوند بالجمله سبب که با طبلی پیدا شود یا از احتباس او اخلاط یا از عفونت آن باشد و علاجش همانست که ذکر او در سابق گذشته و ندیدیم صاحب طبلی با تپ را که انتفاع بعلاج یابد زیرا که آن از تپ البته نقاهتی یابد چه بر جمیع اعضای او رطوبت با ریح مستولی شود و فساد اخلاط و تغیر آن استیلا بود نمی بینی که رسوب چون طافی بود گوییم که ریاح هنوز ناضج است اخلاط را نمی گذارد که متمیز گردد و اگر رسوب در وسط قاروره بود گوییم که ریاح نقصان یافته و قریب است که تمیز یابد و چون رسوب نازل گردد گوییم که ریاح زائل شد و ساکن گردید و رسوب نزول نمود و نضج و تمیز ظاهر شد و چون امر چنین باشد پس بدانکه ریاح و رطوبات بر جمیع اعضای او مستولی شده و این فصل را باستقصا تامل نمایند و ابو ماهر برای صاحب تپ با استسقای طبلی این قرص ترکیب داده زوفای خشک گل سرخ هر واحد چهار درم تخم خیار تخم بادرنگ تخم خرفه هر واحد پنج درم خاکستر گرم اگر بیابند والا آب اطراف کرم که بدان ادویه سرشته شود زعفران دو دانگ همه را سائیده و بدانچه مذکور شد سرشته هر قرص بوزن یک درم سازند و هر روز یک قرص با ده درم سکنجبین بزوری بخورند **گیلانی** از بیمارستان نقل کرده که علاج حادث از سوء مزاج حار اجتناب از ادویه مسخنه است و اقتصار بر اسهال هنگام قبض طبیعت بچیزیکه تسخین نکند مثل رب آلو یعقوبی شیرخشت با آب تمر هندی و سکنجبین و ریوند و طبیخ هلیله بشکر و آب انار با شیرخشت و بعضی ازین ادویه با آب کرفس و بادیان یا تخم آنها آب شبت و طبیخ بابونه و اکلیل الملک بنوشانند و تبرید مزاج کبد بشربت سکنجبین معمول از تخم کاسنی و گلاب و ضمادها که در قول ربالاقی گذشت باید کرد و تقویت جگر بقرص امیرباریس مع سکنجبین و امتصاص انار میخوش همی کنند و غذای ایشان مزوره کدو با آب غوره و انار و زیرباج بسرکه یا مرق فروج و کدو و لیموی ملح سازند و اگر قوت ضعیف گردد تقویت بچوزه مرغ و دراج با آب لیمو نمایند بعد ازان در تحلیل ریاح با دویه آسقی و مثل ادویه محللات و مخرجات کاسر ریح شروع کنند **انتباه** نوعی از استسقای طبلی است که آنرا حبن گویند و این در لغت هر دو استسقا ... امعا ... چون رطوبات و ریاح رقیقه استسقای طبلی تحلیل یابند و غلیظ عسر التحلیل از انها باقی مانند و تحلیل نشوند و بدان سبب صلابت زیاده شود و اما جگر صحیح گردد و حال جرم شکم صلاح پذیرد و شکم او سپید و وهم او نیک و اعتدای بدن او تمام و قوت او کامل گردد و شکم صلابتش در شکل بلکه ... دیگر نباشد و حال صاحب آن شبیه بحال زن حامله بود شبیه بکه چون زن را عارض گردد گمان شود که او حامله است و بر آمدگی ناف نباشد و علاجش جلوس در چشمهای کبریتی و نطرونی و ضماد جگر ... طلا و محللات ریاح مثل بابونه و اکلیل الملک و فرنجمشک و صعتر و تخم سداب و شبت و سعتر و خاکستر ... و نطرون با آب سداب و بول شتر است و انطاکی گوید که گاهی استسقا منحل گردد و بدن صحیح شود و صلابات و نتوء ناف باقی ماند پس درین هنگام بمانند و پنبه دانه و بزر قطونا و مصطکی مفرد یا مرکب بسرکه ضماد کنند و این باقی را حبن گویند و گویند که طبلی حبن است و گویند که کل استسقا و طبری گوید که جماعتی را دیدم که با ایشان حبن بود و آب چشمه کبریتی نوشیدند و حقنه بدان نمودند پس اکثر ایشان صحت یافتند و از ادویه که اصحاب حبن را از اعظم بدهند این معجون است عصاره قثاء الحمار پنجاه درم مازریون سی درم بیخ سوسن ده درم سائیده بعسل کف گرفته بسرشند و در هر پنج روز یکبار دو درم بروغن گل و آب نیمگرم بدهند و مرقت با بیخ صاحب این نوع علاج کنند که این خیلی مبارک است و از اطلیه که صاحب حبن بکار برد و نافع است بگیرند صعتر فارسی برگ و بیخ او پنجاه درم خاکستر فارسی ده درم سائیده و ده درم نطرون بران انداخته ببول حملان یا بول شتر حل کرده طلای شکم بآن کنند و در آفتاب بنشیند و سر پوشیده دارند و این طلا درین نوع بالغ النفع است و در جمیع انواع چون کبد صحیح باشد در کبد این نوع ضماد از مصطکی و سنبل و مر و فوفل و زعفران و ریوند سوده با آب عنب رطب اگر یافته شود والا بشراب اندک قابض مع آب علیق نمایند و از ضماد کبد ایشان را صحیح گردانند و گاهی برای اصحاب این نوع این شربت بسازند بگیرند زوفای خشک و تخم کرفس و بیخ بادیان هر واحد سه درم پوست بیخ کبر و بیخ کرفس و بیخ بادیان هر واحد پنج درم بیخ سوسن آسمانجونی هفت درم اسقیل بریان پنج درم همه را در دو صد درم سرکه بجوشانند تا نیم گردد بعده افشرده

مصافت کرده برابر همه اجزا عسل داخل کرده بقوام آرند در هر روز پانزده درم بنوشند و غذا او آب بطریق طبلی وزن کرده دهند و اگر مریض ضعیف گردد از تیهو و اگر یافته نشود از بازوی چوزه مرغ و مانند آن غذا سازند و صاحب حاوی نوشته که علاج آن اسهال و تنقیه امعاست از اخلاط و ریاح غلیظه چنانچه هر صبح جلاب از تخم کشوث و تخم کاسنی و بادیان هر یک سه درم و از شکر سفید یا گلقند ده درم بنوشانند و غذا مزوره نخود مع مغز قرطم و دارچینی و زیره سازند بعده اسهال طبیعت باین طور نمایند بگیرند سنا هفت درم عنب الثعلب پنج درم تخم کاسنی سه درم شکر سفید ده درم ترنجبین ده درم فلوس خیار شنبر پانزده درم و در آب کاسنی معصور غیر مغسول پنجاه درم حل کرده سحرگاه بنوشند و بعد اسهال در آخر روز مزوره نخود و آب مغز بادام یا حب قرطم از گوشت ماکیان یا بچه آن غذا سازند و قبض شکم نگذارند بلکه شیافات و حمولات مسهله استعمال نمایند و در آب شبی و کبریتی و غیره بنشانند و تضمید شکم بضمادات مفشی ریاح مثل تخم کرفس و انیسون و زهره گاو و مرحب بلسان نمایند و دلک بطن بپارچه خشن و مضغ کنند رونانخواه و همه آنچه آروغ آورد نافع این نوع ست و از بقول و فواکه رطب و البان حذر کنند

امراض حراره و طحال

یعنی زهره که بلغت هندی گویند و سپرز شیخ میفرماید که طحال را جمیع اصناف امراض مزاج و ترکیب مثل سده و تفرق اتصال و اقسام اورام عارض میشود و چون طحال فربه شود بدن لاغر میگردد و هرگاه که ضخامت او را قوت کبد را سخت ضعیف گرداند پس تولد خون کم شود و بعد ازآن خون بسیار بسبب عظم خود جذب می نماید و بالجمله مزاج طحال بر جودت اخلاط و کمی او بر ردائت اخلاط دلالت کند و گاهی امراض طحال بحمیات مختلطه مؤدی گردد چنانکه امراض طحال گاهی ازین امراض متولد شود و آن بیشتر از غب غیر خالصه و از حمیات ربائی و مختلطه پیدا گردد و اکثر امراض طحال مزمنی بود و رنگ صاحب او مائل بزردی و سیاهی باشد و امراض طحال بسوی معده منتهی گردد پس گاهی شهوت او زیاده و گاهی شهوت او باطل کند و گاهی هنگام قریب هضم بسوی فم ترشی که ازان زمین بجوشد بعد او را و بعد وجع آن احتیاج گردد و بول بوجهی در آخر امراض طحال حبن بود و گاهی بول غلیظ که در ان ثفل متشتت باشد و آنچه در ان ثفل علاقه خون بود و گاهی تپ که از امراض طحال بود طحال را بدان منحل گرداند و گویند که چون امراض سپرز شبیه با امراض جگرست علاج آنها نیز قریب یکدیگرست بغیر ازین که سپرز قوی تر از جگر و کمتر از وی شریف از وی ست لهذا تحمل ادویه قوی تر از ادویه جگر بیشتر دارد از استعمال ادویه تلخ و شدید الحموضت چه از داخل و چه از خارج حذر نمی توان کرد و بعضی ادویه حافظ قوت مثل ادویه عطریه و آنچه اندران اندکی قبض باشد داخل دواهای طحال باید کرد تا تنقیه خون از خلط سودا و دفع آنچه در وی ست از فضول ناجیه شده تواند کرد پس فرق در علاج طحال و کبد باعتبار قوت و ضعف ست و از ادویه که مخصوص طحال اند از انجمله پوست بیخ کبر و اسقولوقندریون و ثوم بری و اشق ست و امراض حراره انواع یرقان ست و امراض طحال هشت گونه ست یعنی سوء مزاج طحال ورم طحال تلقیح طحال نفخه طحال ضعف طحال سده طحال حجاره طحال و وجع طحال

یرقان

و آن تغیر فاحش ست در رنگ بدن بزردی یا سیاهی بسبب جریان خلط صفرا یا سودا بسوی جلد و متصل آن بلا عفونت و اگر عفونت با وی لازم بودی تپ غب در یرقان صفراوی و تپ ربع در سوداوی همراه آن بودی پس یرقان زرد باشد یا سیاه و گاهی مرکب از هر دو بود بواسطه اجتماع سبب هر دو و بود سبب یرقان اصفر در بیشتر امر از جهت جگر و از جهت زهره بود و سبب اسود بیشتر از طحال و گاهی از کبد باشد و گاهی اتفاق افتد که سبب اصفر و اسود هر دو سوء مزاج عام بود بالجمله هر سه نوع آن علحده بقلم می آید یرقان اصفر و آن است که چشم و تمام بدن و ران زرد شود و آن از دو سبب بیرون نه باشد یا بسبب کثرت تولد صفرا بود و یا امتناع استفراغ آن از جگر و زهره اما آنچه بسبب کثرت تولد صفرا باشد از سه سبب خالی نباشد یکی آنکه بسبب عضو مولد بود و عضو مولد یا بالطبع باشد و آن جگرست و او چون سخت گرم شود بسبب اسباب سخنه و بسبب ورم جگر و مجاری صفرا و بسبب سده که صفرا از مراره محتبس شود و بسبب حرارت مزاج مراره که جگر را سخت گرم کند صفرا پیدا نماید و یا مولد غیر بالطبع بود و آن جمیع بدن ست چون گرم مفرط شود پس خونی که در وی ست آنرا بصفرا مستحیل گرداند دوم آنکه بسبب ماده باشد و آن اغذیه ست از قسمی که ازان صفرا بیشتر متولد شود و یا بسبب حرارت مزاج غذا مثل عسل و شراب و یا بسبب سرعت استحاله او بسوی صفرا مثل شیر در معده حاره که از تولید صفرای کثیر خالی نباشد سوم آنکه بسبب اسباب غریبه باشد و آن مثل حرارت خارجی ست که بر بدن مشتمل شود و یا در ان

منتشر گردد و بسببی مثل لسع عقرب جراره یا مار یا قسمی از زنبور خبیث و گزیدن مثل قملة النسر و رتیلا که زهر آنها خون را گرم و صفراوی گرداند و گاهی این فعل ادویه سمیه کنند مثل زهرهٔ پلنگ و افعی و یرقان سمی در اکثر دفعةً ظاهر شود و بدانکه یرقانی که بسبب کثرت صفرا باشد گاهی انتشار او بسبب شدت غلبه بر خون بود و گاهی بسبب بر سبیل طبیعت باشد و آن یرقان بحرانی بود و گاهی اتفاق افتد که این کثرت دفعةً متولد شود و گاهی اندک اندک در ایام پیدا گردد و هرگاه که آنچه متولد شود تحلیل گردد بسبب کثافت جلد یا بسبب غلظ ماده و هیجان و سبب باشد یرقانی که هنگام هیجان ریاح شمالی و در زمستان بارد و حبس عرق معتاد کثرت کند و کثرت تولد صفرا گاهی در کبد و گاهی در همه بدن باشد چنانچه معلوم شده و بسبب اورام حار باین حیثیت باشد که مزاج را بسوی حرارت متغیر میگردانند پس تولد صفرا کثرت نماید و یرقان از مجاورت ورم حاره بسبب تغییر آن مزاج را احادث شود و اگرچه این گاهی بر سبیل تسدید و منع استفراغ نیز حادث گردد و بار اول بتولید سود هست و اما آنچه بسبب عدم استفراغ صفرا باشد آن نیز از سه سبب بیرون نبود یکی آنکه بسبب جگر بود و چون از کبد مستفرغ نشود یا بسبب در فاعل باشد و یا در آله و سببی که در فاعل بود آن ضعف قوت دافعه است و سببی که در آله باشد آن انسداد مجری است یا ما بین کبد و مجری و ازین قبیل است یرقانی که از برودت ضعف کبد باشد پس مجاری آن منقبض گردد و ایضاً آنچه از انضغاط و سائر اسباب سدد بود و بدانکه چون سده در هر موضعی از جگر و مراره حاصل شود حبس صفرا در جگر نماید و بدان سبب جگر گرم تر گردد و صفرا از آنچه در حال سلامت متولد میشد زیاده تر از آن پیدا شود دوم آنکه بسبب مراره باشد یا بسبب ضعف آن از جذب صفرا از کبد لاسیما چون با ضعف جگر از تمیز و دفع بود و یا بسبب قوت جاذبهٔ زهره که صفرا بیار جذب کند و یکبار ممتلی گردد و متمدد شود و بدین سبب قوت آن ساقط گردد و جذب نکند و یا بسبب وقوع سده در مجرای آن که بسوی امعاست و گاهی این سده بسبب شدت امتلاء و ازان تنها سیلان صفرا بسوی آن دفعةً باعث کثرت تولد یا شدت دفع از کبد یا جذب از مراره بود پس بر دهن مجری آنچه محتبس گردد ملتحم شود و هم چنانکه قوت بنا بر اذیت ضعیف شود و گاهی بسبب سائر اسباب سده باشد و آنچه در قولنج بود بهر آن باشد که خلط لزج دهن مجری را تنگ نماید پس صفرا بسوی امعا منصب نشود و این آنست که بسبب قولنج باشد و گاهی از یرقان با قولنج باشد و سبب او قولنج نبود بلکه آن هر دو مشترک در سبب واحد باشند و آن سده است که سبقت کند بسوی مجرای مراره قبل حدوث قولنج پس صفرا از انصباب بسوی امعا و غسل آن منع کند و هرگاه منع شود غسل امعا نگردد و در آن رطوبات کثرت نماید و قولنج هیجان کند و صفرا بسوی بدن رجوع نماید و یرقان هیجان کند و هر سده که در مجرای کبد بسوی مراره یا در مجرای مراره بسوی امعا بود و از التحام یا از ثولول امید برء او نباید داشت سوم آنکه از امعا بود و وجه آنست که قومی گمان کرده اند که گاهی یرقان عارض میشود بدین طور که در امعا خصوصاً قولون صفرا بسیار که بسوی آن منصب شده مجتمع شود و از ان بسبب حائل خارج نشود پس صفرا که در مراره است و منع انفراغ نیابد و اگرچه مجری مفتوح باشد و این نوع بسیار اندک بود و گویا که بعید باشد بهر آنکه صفرا چون کثرت پذیرد و در امعا حاصل شود بنفسه و غیر آن خارج کند مگر آنکه بطلان حس عارض شود و دفعه ساقط گردد و الشون بدانکه ازین کلام جامع رئیس الجماعت مستفاد میگردد که اسباب جزئیه یرقان سه نوع است یکی سوء مزاج حار جگر و بدان سبب استحاله غذا بصفرای غیر طبیعی و سرایت آن با خون در سائر بدن دوم اورام جگر بسبب تغیر مزاج جگر بسوی حرارت و یا تسدید مجرای مراره بسبب انضغاط و احتباس صفرا در جگر و انتشار آن در بدن سوم عروض سده در نفس جگر و بدان سبب امتناع صفرا از مراره و کلیه و انتشار آن در بدن چهارم سوء مزاج حار مراره و بدان سبب کثرت انجذاب صفرا بزهره و غلیان آن از کیفیت و فرط حرارت موضع و انتشار آن در بدن پنجم سوء مزاج گرم در تمام بدن و عروق بسبب اکل اغذیه حریفه یا چرب و شیرین یا کثرت تعب و شدت مقاسات و بدان سبب استحاله خون عروق بصفرا و رسیدن آن بسائر بدن ششم کثرت تناول اغذیه و مواد صفراکه دارا یا سریع الاستحاله بسوی صفرا باشند هفتم شدت حرارت هوا و بدان سبب استحاله خون بدن بسوی صفرا هشتم حرارت غریب سمی و بدان سبب استحاله بعض اخلاط و عضو بسوی صفرا و آن حرارت خواه از گزیدن جانوری باشد یا از خوردن دوای سمی نهم بر سبیل بحران از جهت دفع طبیعت صفرا را بظاهر بدن دهم کثافت جلد و انسداد مسام بسبب گشتن در هوای سرد یا گرم و نشستن گرد و غبار بر بدن در سفر یا حضر یازدهم ضعف قوت دافعه جگر و بدان اجتماع صفرا در جگر و اگر بسبب ضعف سوء مزاج سرد بود گاهی باعث آن مجاری منقبض گردد و صفرا در جگر محتبس بماند دوازدهم وقوع سده

درمجری که میان جگر و مراره است و بدان سبب عدم تمیز صفرا از خون و جریان آن در عروق و انتشار او در اعضا سفید و هم ضعف جرم مراره بسبب ورم و قروح نوعی از انواع سوء مزاج مفسد و در آن و بدان سبب عدم انجذاب صفرا از جگر و بقای آن در کبد و خلط خون و رسیدن آن با خون در عروق سایر بدن و این نوع بی مشارکت ضعف جگر کمتر باشد چهارم ضعف قوت جاذبه مراره پنجم حدوث سده در مجری که مابین مراره و امعاست جهت دفع صفرا از مراره به امعا و بدان سبب کثرت اجتماع صفرا در مراره و رجوع آن بسوی جگر و از آنجا انصراف او با خون در سایر بدن ششم قولنج بلغمی بسبب چسپیدن بلغم لزج بر سطح امعا و سد دهن مجری که محل انصباب صفرا است هفتم هشتم نبات هم یا قولون در یکی از هر دو مجری مذکور نهم دهم کثرت اجتماع صفرا در قولون و از کلام سمرقندی دیگر سببی یرقان مفهوم میگردد و آن ورم مراره است و بدان سبب در فعل وی که جذب صفرا از جگر و دفع آن بسوی امعاست ضعف راه یابد و بالضرور صفرا در بدن بیفزاید و بواسطه ناریت که مستدعی محیط است بجانب جلد گراید و بقول بعض متاخرین یرقان از شمیدن روائح سمی و بسبب تعفن هوا نیز افتد و تشخیص اسباب مذکوره چنین کنند که اولا نگاه باید کرد که با یرقان مرضی دیگر مثل تب و ورم جگر و سده آن و ضعف جگر و قی صفراوی و قولنج هست یا نه پس اگر با تب حاد باشد دریافت نمایند که یرقان روز بحران عارض شده یا نه اگر روز بحران حادث شده باشد و با آن غثیان و تهوع و قی صفراوی و شدت بیخوابی و تشنگی و قلت اشتها و تلخی دهن و صغر نفس و قبض شکم و الم در احشا باشد یرقان بحرانی بود و اگر روز بحران نباشد و با تب گرم و لهیب و کرب و تشنگی شدید و بحران و وجع شدید موضع کبد و دیگر آثار ورم حار کبد بود سببش ورم حار جگر باشد و اگر با تب نرم و درشتی زبان و تهوع و ثقل اندک در جانب ایمن بود سببش ورم مراره باشد و اگر با وجود تب و تشنگی سباتا و قبض و نفخ شکم بود و تقدم سیر در هوای بارد یا حار و وصول غبار بر بدن دریافت شود سببش انسداد مسام باشد و این اکثر در سرما و هوای سرد افتد و اگر با ورم صلب جگر بود و اندک اندک پدید آید مع قبض طبع و سقوط اشتها و تهوع و گاهی قی زرد و یا سبز متعفن شود و دیگر علامات آن که در بحث ورم جگر گذشت یافته شود سببش ورم صلب کبد باشد و اگر آثار سده کبد که در باب آن مذکور شد دریافت گردد سببش همان باشد و ایضاً سفیدی بول و براز نیز بر سده کبد دلالت کند و رقت و قلت بول بر سده محدب کبد و نرمی و رقت براز بر سده مقعر آن گواهی دهد و اگر علامات ضعف قوت دافعه کبد که در بحث ضعف جگر مسطور شد یافته شود سببش ضعف آن باشد و ایضاً وجود ضعف در سایر افعال جگر و عدم شدت رنگینی بول چنانکه در یرقان سددی مجاری میباشد و عدم سفیدی خالص براز و عدم احساس ثقلی که در سده باشد نیز بر ضعف قوت دافعه جگر یا ممیزه آن گواهی دهد و گاهی همراه آن ذرب باشد و اگر با قی صفراوی بود و پس نظر کنند اگر با آن زردی براز و قلت اشتها و کثرت تشنگی و نحافت بدن عدم ثقل در جگر و تلخی دهن و سرعت نبض و ابتدا سرخی بول یا سیاهی آن و کف زرد بالای بول بود سببش حرارت جگر باشد و گویند که این نوع کمتر دفعةً افتد و در اکثر با تب سوزش همین باشد و اگر با وجود قی صفراوی و تلخی دهان رنگ براز میان سفیدی و زردی باشد و یرقان اندک اندک افتد و ثقل نباشد و آثار ضعف جگر ظاهر بود سببش ضعف مراره باشد و اگر با وجود قی صفراوی و تلخی دهان رنگ براز و زردی آن روز بروز کم گردد و بتدریج سفید شود و یرقان دفعةً افتد و رنگ بول بسیار زرد و ثقل در مراق و پهلوی راست و وجع و نفخ هنگام غذا و حکه در بدن و خفت خواب بر جانب چپ بود سببش سده مجری مابین جگر و مراره باشد و اگر با وجود قی صفراوی تقدم ملاقات هوای گرم و تشنگی و ضعف اشتها و الم در معده بود سببش شدت حرارت هوا باشد و گویند که این نوع در اکثر با تپ غب لازمه یا محرقه باشد و بیشتر کودکان و زنان را عارض شود بباعث نرمی بدن ایشان و تخلخل آن و اگر با وجود قی و غثیان و تلخی دهن تقدم تناول اغذیه مولد صفرا یا سریع الاستحاله بصفرا دریافت گردد و بول سرخ و غلیظ و گاهی مائل بسیاهی بود سببش تناول اغذیه مذکوره باشد و اگر با وجود قی صفراوی خارش در تمام بدن و جوشش و انهایی زرد بر بدن باشد و گرمی ملمس بدن و لاغری و حس و عدم اشتها و تشنگی مفرط و براز قریب معتاد بنرمی و همچنین بول بود و عروق بسیار گرم و متغیر اللون نماید و سفیدی براز و ثقل نامیه کبد مثل سددی نباشد بلکه اکثر براز رنگین و بدبو بود و بول زرد بود و در آخر سیاه و غلیظ گردد و عروض یرقان بتدریج باشد و گاهی تپ ظاهر گردد سببش حرارت تمام بدن باشد و اگر با قولنج بود سببش همان باشد و هرگاه مرضی از امراض مذکوره با یرقان نباشد در این صورت حال رنگ بول و براز دریافت کنند اگر بول در ابتدا سفید رقیق بود و بعد از آن زرد شود و پس از آن سیاه گردد و در آخر

سبل غلاظت و بوی بد نماید و زبان سفید و اشتها سالم بود و یرقان دفعةً افتد سببش حرارت مراره باشد و اگر براز دفعةً سفید شود و بعده یرقان پدید آید و طبع قبض بود
و گاهی قولنج حادث شود و تلخی دهان شدید و تشنگی قوی بود سببش سده مجری بین مراره و امعا باشد و اگر بول و براز سفید نباشد و تقدم گزیدن حیوان سمی یا خوردن
دوای قاتل حادث دریافت گردد یرقان سمی باشد و حدوث غص و تقطیع در اعضای باطنی و التهاب و سرخی چهره و کرب و غشی و تحیر و امثال آن نیز بر خوردن دوای قتال
گواهی دهد و **ایضاً** اگر یرقان بعد دو سه روز با سوزش و کرب و خفقان و قی صفراوی پدید آید از شرب سموم معدنی یا نباتی باشد و اگر بعد گزیدن جانور
یرقان بی تپ با غشی و خفقان و کرب و تشنگی ظاهر شود و بروز دوم هلاک کند از گزیدن جانور زهردار باشد و اگر بعد گزیدن روز نخستین یرقان با صداع و تپ و
هذیان و بیهوشی پدید آید سبب یرقان همان باشد و اگر یرقان تمام با قی صفراوی و کرب و شدت تشنگی و قی زنگاری و گرانی و نفخ شکم و اجتماع بول
و براز و بیهوشی و بوی بد آمدن از دهن و سقوط اشتها و سردی اطراف و تنگی جگر ماندگی در دو بروز دوم نهایت هفتم بهلاکت انجامد و چون درین مدت زنده ماند
باشد که بروز پنجم یا هفتم شود سرخ رنگ مائل سیاهی با خارش به همه بدن پدید آید و سیاه باشد که دوم پس هر دو گوش ظاهر شود و در سه روز بی استعمال دوای منضج
نضج یافته اندرون حلق بشگافد و ریم از حلق و هر دو گوش و بینی بر آید و همان سه روز یا در دو سه روز بهلاک انجامد و اگر تحیر و ظهور و ورم عصر الحلق پدید آید و در دو سه روز
بهلاکت رساند و باشد که از بیرون و یا اندرون دهن شکسته همان روز تخم بجای زبان مرگ کشته در یک دو پاس مرگ کشند و از هر چیز طعام و یا آب در دهن اندازند
از بینی و سوراخی که در ظاهر بود بیرون آید یرقان وبائی باشد و اگر از علامات مذکور هیچ یافته نشود و دوام یرقان و دوام علامات سده و قلت نفع استعمال
مفتحات از حقنه و غیره باشد بلکه هیچ سود ندهد سببش روئیدن گوشت یا ثولول در مجاری مذکوره باشد **بدانکه** شیخ میفرماید که اکثر طبیعت بعد
یرقان اصفر قبض مینماید بسبب احتباس صفرای لذاع آگاه کننده بر دفع براز و کسی را که یرقان باشد و بگذارد و علاج نکند ماده او تحلیل نگردد و بر آن
خوف حرارت و تشنج میرود از نسیان مرگ مفاجات همه بدترین اقسام یرقان کبدی است که از ورم بود و او آنست که بقراط ذکر کرده که چون کبد
در یرقان صلب بود این دلیل ردی است و ایضاً گفته که از یرقان قسمی ردی است سریع الاهلاک و دلیل صاحب او آنست که سخت باشد و با آن غرز در شکم و تپ و
قشعریره و ضعف و صعوبت در کلام بود و این تا روز چهاردهم بکشد و در اکثر یرقانات زرد و سیاه کف بول رنگین بود و هر چند بول بیشتر رنگین باشد آن اجود تر بود
بسلامت کبد و قوت آن و دفع کردن صفرا دلالت کند و هرگاه سبب یرقان سده و برودت یا تقبض باشد بر ان احوال گذشته و حال کل بدن دلالت کند
و اگر سبب و خلط غلیظ باشد بهر سابق بران گواهی دهد و چون مدت بقای بول سفید یا کم رنگ با یرقان دوام نماید آن بدتر است و خوف در ان آنست که
صاحب او در استسقا افتد بهر آنکه بودن سده و از برودت دلالت کند و نبض در یرقان اصفر در اکثر احوال ضعیف بود و باعث ضعف کبد لیکن ضعف شدید نباشد بهر آنکه
صفرا خفیف حار است و صلب بود بسبب شدت یبوست و سریع نبود زیرا که قوت چندان قوی نیست بسبب برودت مزاج و با یرقان اصفر بیشتر عرق زرد
خارج شود و گویند که نشان وقوع یرقان رنگینی کف بول است و در اکثر سیاهی بول بر حدوث یرقان گواهی دهد و بقول بقراط حدوث یرقان
در حمیات حاده پیش از روز هفتم ردی و مهلک است مگر آنکه بادی طبیعت از خود منهزم شود ایرا یرقان قبل السابع گویند و این از دفع طبیعت نباشد
بلکه بر کثرت ماده صفراوی و عجز طبیعت دلالت کند و ظهور یرقان در تپ بروز هفتم یا نهم یا چهاردهم بشرط عدم علامات شر موصوف این دلیل خیر است و
با این تپ ساکن شود و مریض راحت یابد و بقول صاحب کامل چون حدوث یرقان از سوء مزاج کبد و عروق باشد و غثه حادث شود و با حدوث انواع صداع
یرقان اندک بود و بمرور ایام زیاده گردد و بدانند که آنچه در یرقان زرد همه انواع سوء بحرانی نیست نافع و لازم است ترک اغذیه [illegible]
حرارت غریبه است و ترک گوشت و بیضه و استعمال آبزنات مفتح و جالی و آب عرق کاسنی و مکوه و عرق شلغم و ترب و تنقیه را با سکنجبین نافع بلکه [illegible]
بروغن گاو و پخته سبزیان خشکار خورانند و سکون در هوای خوش و نظر کردن در آب [illegible] تربوز بریده و خیار و کدو و فرو بردن ماهی خرد زنده و خوردن اشربه
و اغذیه سرد و نرم و مفتح سده و جالی و منضجه و تریاقات بارده و معتدل و تلیین و ادرار و تعریقات بتدریج و دفعات و تقویات جگر بمقویات معتدله
و بارده مفید است و بقول شیخ الصناعة در علاج یرقان قصد دو امر نماید یکی ازالة النفس یرقان بر آنچه تحلیل او از جلد و از چشم باد و به غسالة

و بمسهلات برای جشیم و با دویه مسهل مادۀ فاعل یرقان نماید و دوم قطع سبب و آن یا اصلاح مزاج ست و یا تقویت قوت و یا تدبیر ورم و یا تفتیح سدد و یا تنقیه بفصد باسلیق یا اسیلم یا رگ زیر زبان و اگر این ممکن نبود حجامت موضع جگر زیر کتف راست یا تحت او در فضای زیر اضلاع و یا استفراغ باسهال استفراغ مادۀ و اگر چه استفراغ مادۀ نکند و استفراغ بقی که در هر یرقان نافع ست و یا معالجۀ ضرر سم و تقدیم قطع سبب اولی ست باید که اول بدان مشغول شوند و بقول اطرادش چیزی مضر تر در یرقان مثل تهمل در علاج آن نیست چه در صورت عدم علاج صاحب آن دفعةً هلاک میگردد پس باید که در معالجۀ این مرض بزودی کوشند و نخستین قطع سبب آن نمایند یا بجمله اول علاج اقسام آن حسب سبب مسطور میشود و بعد از ان معالجۀ نفس یرقان در تعلیم جدا مذکور گردد

علاج یرقان غلیانی

اگر از حرارت جگر باشد تبرید کبد مثل آب انار ترش و ماء الشعیر و غیره از ادویه و اغذیه و ضمده که در علاج امراض جگر از سوء مزاج حار مذکور شد باید کرد و آنها قرص زرشک صغیر با آب کاسنی سبز مروق و آب عنب الثعلب سبز مروق و شربت بزوری و سکنجبین بزوری دهند که در اکثر اقسام یرقان معمول ست و گاهی قرص مذکور سوده در شربت انار شسته و گاهی شیرۀ خیارین شش ماشه شیرۀ اصل السوس شیرۀ عنب الثعلب هر واحد چهار ماشه لعاب اسپغول یا اسپغول سالم شش ماشه پاشیده و گلقند دو توله و سکنجبین ساده یکنیم توله بعوض آب عنب الثعلب و شربت سکنجبین بزوری داده میشود و وزن آب کاسنی ده توله کرده میشود و تبرید آلو بخارا تمر هندی بعرق شاهتره مالیده سکنجبین ساده داخل کرده برای یرقان هم و نیز مفید بعد تنقیه بدن از مسهل صفرا نمایند و یا عناب آلو بخارا گل سرخ سپستان شاهتره تخم کاسنی کشمش در عرق نیلوفر و عرق بید ساده و عرق شاهتره جوشانیده صاف نموده با سکنجبین بزوری می نوشند و بعد سه روز بعد تنقیه تمر هندی مغز فلوس ترنجبین روغن بادام اضافه نمایند و روز تبرید شیرۀ تخم کاسنی با سکنجبین ساده یا رب به بنوشند و این شربت نیز نافع یرقان و دفع حرارت جگر و مقوی آنست برادۀ صندل کشمش هر یک دو توله زرشک تخم کاسنی کوفته تخم خیارین کوفته هر یک یک توله گل سرخ دانه هیل هر یک دو درم قند سفید نیم رطل شربت سازند و این معجون نیز مفید حرارت جگر و در یرقان بعد مسهل مستعمل مغز تخم خیارین سه درم گل سرخ تخم کاسنی زرشک هر یک چهار درم صندل سفید سوده طباشیر هر یک دو درم آب نقوع تمر هندی چهار توله شربت انار شیرین مویز منقی هر یک شش توله قند سفید و چند ادویه پخته معجون سازند و اگر از حرارت زهره باشد تبدیل مزاج او باشربۀ باردۀ مطفیه مثل شربت آلو و انار و سکنجبین صادق آمیخته با آب کاسنی و آب لبلاب کنند و تنقیه بدن از صفرا بمطبوخ هلیلۀ زرد و شاهتره و افسنتین و آلو بخارا نمایند و شیرۀ تخم کاسنی با سکنجبین و جز آن که بحرارت جگر نفع دارد استعمال کنند و اگر از حرارت جمیع بدن و عروق باشد سوای تبریدات مذکوره و اسهال صفرا بمسهل آن اگر مناسب دانند فصد نمایند بعده تعدیل مزاج باشربۀ مبردۀ مذکوره و با اغذیۀ مطفیه مثل ماهی بحری مطبوخ بسرکه و چوزۀ مرغ مطبوخ با آب غوره و انار ترش و مزورۀ ماش و کدو و تدهین با دهان مرطبه و دخول در آب زن مرطب نفع تمام دارد و بوقوع بعد آنه عناب گل خطمی بنفشه در عرق گاوزبان عرق عنب الثعلب عرق بادیان شب تر کرده صبح خام مالیده شیرۀ تخم کاسنی و گاهی شیرۀ بادیان گلقند و گاهی شربت بنفشه و گاهی سکنجبین و گاهی شربت بزوری داخل کرده پنج شش روز برای نضج داده مسهل از بیخ کاسنی بنفشه تخم خطمی گل نیلوفر تخم کاسنی گل سرخ گاوزبان در آب کاسنی سبز مروق شب تر کرده صبح مالیده صاف کرده با اضافۀ مغز خیارشنبر ترنجبین گلقند روغن بادام بدهند و در مسهل دوم سنای مکی و در مسهل سوم ریوند خطائی مویز منقی عنب الثعلب خیارین کوفته افزایند بعده تبریدات معمولی داده این معجون یرقان بدهند کشنیز مقشر سه درم گل سرخ یکنیم درم طباشیر یک درم کوفته بیخته بشربت سیب سرشته شربتی یک مثقال با ده درم شربت سیب و این تدبیر برای یرقان مزاج حار یا حمی خفیف مفید ست و اگر از شدت حرارت هوا باشد تبرید هوای مسکن نمایند و آب فواکه بارده مثل آب انار و سیب و خربزۀ هندی و ماء القرع و ماء الخیار بنوشانند و اغذیۀ باردۀ حامضه مثل رمانیه و ریباسیه و سکباجیه بخورانند اقول اطبای بعض متاخرین نوشته‌اند که اگر یرقان از حرارت کبد و رگها و اکل چیزهای سریع الاستحاله باشد اول فصد باسلیق و یا ابطی کشایند و خون [illegible] بعده شیرۀ کاسنی شیرۀ خیارین هر یک سه ماشه آلو بخارا پنج عدد سکنجبین ساده چهار توله بنوشند و اگر از فصد مانعی باشد حجامت فروسوی کتف و پهلوی جگر باشرط کنند در باقی تدبیر از علاج سوء مزاج حار مادی کبد جویند و در سوء مزاج حار همه بدن بعد فصد باسلیق اسهال صفرا بمطبوخ هلیلۀ زرد و یا فواکه یا خیارشنبر در مروق کاسنی و عنب الثعلب جوشانیده

تبریدات و مدرات نمایند و بفاصله یکهفته ماء الجبن از شیر بز یا میش باسفوف پوست هلیله زرد و کابلی و برگ بنفشه هر یک هفت درم تخم کاسنی شاهتره هر یک سه درم
تخم کشوث افسنتین هر یک دو نیم درم زرشک سقمونیای مشوی هر یک نیم درم نمک طعام دو درم کوفته بیخته بقدر سه درم و شربت شاهتره مدبر شاه ارزانی
میداده باشند و پس از انفراغ ماء الجبن کم کم سهل کردن و قرص زرشک و طباشیر ملین و خمیره صندل ترش سرشته با عرق فواکه و زرشک دادن صحت کلی
میدهد غذا مزوره مونگ ماش و کدو یا اسفاناخ دهند یا برگ ترب و این نوع کمتر میشود و اگر یرقان از خوردن و نوشیدن اشیای حاره افتد اول سکنجبین ساده
پنج توله در گلاب یکنیم یا دو آب شیرین نیم آثار داخل کرده نمک طعام یکنیم توله سوده انداخته نیم گرم نوشانیده قی کنند تبریدات و مدرات بعده سکنجبین لیموئی چهار توله
در گلاب و عرق کاسنی و نیلوفر پنج توله داخل کرده بنوشانند و غذا مونگ ماش مسلم با برگ کشنیز سبز پخته بنان خشکار و اچار آمله که در مقطر باشد بدهند و بجای آب عرق
کاسنی و گلاب برابر و مقطر چهارم حصه بنوشانند و اگر حرارت زیاده محسوس شود شیرجات بزور بارده که تبریدات ذکر یافته استعمال نمایند سه چهار روز و اگر صحت حاصل نشود
شیره گل بنفشه و گل سرخ هر یک یکتوله خیارشنبر هفت توله ترنجبین نه توله تمر هندی شش توله آلو بخارا پانزده عدد شربت ورد مکرر سنای علوی خان چهار توله روغن بادام
هفت ماشه و یا بمطبوخ شاهتره و افسنتین که در آن کشوث باشد تنقیه نمایند و بعده بنا بر تقویت قرص زرشک یا طباشیر ملین سه ماشه در شربت بزوری بارد یک توله
لیسانیده شربت نیلوفر چهار توله در گلاب و عرق زرشک هر یک پنج توله بدهند و غذا قلیه زردکی که بزرشک و آب لیمون کاغذی ترش کرده باشند با نان دهند
و اگر از کثرت شرب شراب بود و در مزاج سوداویت باشد و از مسهلات و مدرات و ماء الجبن وغیره فائده معتد به نشود و بعد هفته عشره با یرقان و تپ بود
کنند شب یمانی بلوری یکماشه طباشیر لاجورد مغسول هر یک دو ماشه سوده در یک عدد موز پخته از کارد چهار پاره نموده بعرق کیوره و بیدمشک آغشته ادویه مذکوره
آمیخته و ورق طلا یکعدد پیچیده بخورند و شربت زردک و تنبول علوی خان هر یک دو توله در عرق گاوی نه توله بنوشند و غذا پلاؤ اناناس و انبه پلاؤ
یا بالائی مزورات گاوی و قلیه اناناس و خیار و کدو و قلیه زردکی و شلجمی بنان خشکار دهند و شب یمانی و طباشیر برابر سوده در آب کیری انبه و یا لیمون کاغذی
آمیخته بمیل زرد روزی هفت هشت مرتبه در هر دو چشم کشند و همچنین در شب و تا چهل روز همین دوا و غذا بکار برند و اگر شراب ترک نماید آنرا یا سوم حصه
عرق بیدمشک ممزوج استعمال نماید که ازین تدبیر دوره یرقان موقوف میشود و مسیحی نوشته که اگر یرقان از سوء مزاج حار کبد و کثرت تولید آن صفرا را
باشد تنقیه بمطبوخ هلیله زرد و شاهتره و افسنتین و آلو بخارا و تمر هندی و تخم غافث و اصل السوس و بیخ کاسنی و مویز منقی و غاریقون و ایارج و نمک نمایند
و نوشیدن ماء الجبن و سکنجبین و هلیله زرد و نمک هندی این انفع میکند بعد از آن مدرات بول و معدلات کبد استعمال کنند و اگر در ینجا تپ باشد اسهال با آب
لبلاب و بنفشه و آب آلو بخارا و تمر هندی و ترنجبین نمایند و اگر تپ نباشد بهلیله و شاهتره و افسنتین و غاریقون و صبر و سقمونیا و ایضاً گیسی اگر یرقان از سوء مزاج
حار کبد باشد ماء الشعیر و سکنجبین و ماء القرع و آب کاسنی و سماق [illegible] مطبوخ بسرکه و کرفس نفع میکند و کذلک آب جوجه مرغ و دراج مطبوخ به ترشی ترنج یا با آب غوره یا
با آب انار ترش بقدری کرفس و تخم سنبل مامید یرقان که سببش سوء مزاج حار در کبد یا در بدن یا در مراره بجهتی از اسباب غیر مشروب و ماکول یا ازین هر دو باشد علاج
آنست که اگر در ینجا امتلای دموی یا صفراوی بود اول استفراغ آنها باید کرد اما برای خون بفصد مثل باسلیق و اما بجهت صفرا باسهال از مثل هلیله و شاهتره و مثل سقمونیا
در رب و بالجمله بمسهلات صفراوی و انواع ماء الجبن مقوی بهلیله و سقمونیا و مانند آن و این نسخه ماء الجبن نیکوست بگیرند شیر بز سه رطل و قرطم یک کف کوفته ساعتی
در شیر بمالند بعده صاف کرده شیر را بگذارند تا منعقد گردد بعد از آن جبنیت صاف کرده آب آن بگیرند و قدری شکر و عسل و نمک هندی دو درم داخل کنند و اگر
قوی تر خواهند سقمونیا یکدانگ و در آن اضافه کنند و بقدر احتمال مریض تا سه روز بدهند و از آنچه جامع تنقیه یرقان باسهال باشد بود آنست که بگیرند آب
برگ ترب یک اوقیه و خیارشنبر هفت درم و تخم قرطم یکدرم و صبر یکدانگ و زعفران یکدانگ و این برای یرقانی که با ورم حار کبد یا مجاری و تپ باشد
نیز خوبست و غذا مثل ماء الشعیر و بقول باشد و اگر تپ نباشد و قوت قوی بود و این دلیل عدم ورم است پس اشتهائی باشد مصوصات و [illegible]
نکاو و بره و تیهو با آب فواکه و عصارات آنها خصوصاً آب انار یرین برنهار و سکباج گاو و سکباج ماهی و عصارات بقول بارده دهند و اگرچه اکثر ازین اغذیه [illegible]
آنرا خاصیت قوی تر از ادویه این باب در نفع و اصلاح مزاج هست و از علاجات مثل این حال آب برگ ترب و آب برگ توت مساوی وزن سی درم نوشیدن

که این هم قصد نفس یرقان کرده میشود و کذلک اگر التهاب در مراره باشد و ایشان را شیر خر نفع میکند با اندک سرکه جوشانیده نوشند یا عصاره افسنتین با آب سرد و گاهی خوردن تمام فطیر و نمات حریش و کاسنی یا بهفت روز نفع می بخشد و این غسل مراره و ازاله عفونت آن و تغلیظ چیزیکه در وی است میکند و این کسان را اجازت شراب ندهند مگر ممزوج کثیر المزاج و از طعام نیز متعرض نشوند مگر آنچه خفیف از لحوم باشد و لشوربای لحم طیور و هر که را یرقان از سبب حار باشد باید که بجوابی از غضب و حرکت بسیار و حمام ترک نماید و اگر حرارت در همه بدن باشد تبرید کبد و شانه و مراره تبرید عروق کنند خصوصاً هرگاه استحمام بآب نیمگرم که در آن ادویه بارده رطبه جوشانیده باشند استعمال کنند و اما آب سرد بالفعل که در آن قوای ادویه مقبضه باشد منع تحلل یرقان کند و گاهی در علاج کبد و مراره حار ضمادات بران استعمال میکنند و گاهی اقراص میخورانند و از انجمله است قرص مولف از مغز تخم خیار و تخم کاسنی و تخم کاهو و مغز تخم کدو و صندل و طباشیر و گل سرخ مساوی و بهر ده درم از ان قیراطی کافور آمیخته قرص ساخته بخورند و منفعت تضمید کبد و قریب آن بعصارات سرده برفت و بصندلین و کافور تا آنکه برودت او در باطن محسوس گردد تجربه کرده شده و آن ازاله یرقان و بول را سفید در یکساعت میگرداند و صاحب کامل گوید که هرگاه یرقان بسبب حرارت جگر عارض شود باید که قرص طباشیر ملین با آب کاسنی و کشوث و سکنجبین هر واحد اوقیه بعد از فصد باسلیق بدهند و سائر تدابیر از ادویه و اغذیه که در باب سوء مزاج حار کبد ذکر کرده در استعمال نمایند و اگر حرارت اشتداد کند ماء الشعیر با سکنجبین و نیم درم طباشیر بدهند و اگر آب کاسنی و آب کشوث هر واحد یا ده درم سکنجبین ده درم طباشیر چهار درم تخم سرمج یک نیم درم بدهند بدین نفع یابند و چون با یرقان تپ نباشد ماء الجبن سکنجبین ساخته با این سفوف بدهند پوست هلیله زرد ده درم طباشیر یکدرم صبر سقوطری نیمدرم سقمونیا ربع درم باریک سائیده سه درم بخورند و دوغ گاو با اندک طباشیر یا قرص طباشیر دادن سود مند است و این قرص نیز بدهند گل سرخ پنجدرم طباشیر لک مغسول هر واحد دو درم مغز تخم خیار مغز تخم بادرنگ مغز تخم کدو هر واحد چهار درم عصاره غافث و افسنتین هر واحد یکدرم تخم کاسنی و کشوث و تخم سرمج و زرشک هر واحد سه درم باریک سائیده هر قرص بوزن یکمثقال سازند و یک قرص با آب کاسنی و عنب الثعلب و سکنجبین هر واحد بقدر حاجت بخورند و صندل و کافور و گلاب و قیروطی با برف سرد کرده و سائر آنچه در سوء مزاج حار کبد گذشت بر جگر ضماد نمایند و هرگاه یرقان از قبیل استحاله اخلاط بصفرا عارض شود اسهال مطبوخ مقوی سقمونیا و شربت ورد و لکرز سکنجبین یا آب لبلاب با شکر و سقمونیا و شکر نمایند و اگر صبر نیمدرم غاریقون یکدرم سقمونیا یکدانگ حب ساخته بدهند نفع بخشد و بعد از ان قرص طباشیر ملین با سکنجبین و آب کاسنی و کشوث بدهند و اگر بعد ازان ذائقه دهن تلخ باشد سکنجبین و آب گرم و آب سرمج و تخم خربزه و مانند آن قی کنند و ادویه که مذکور شد بدهند و با اغذیه سرده لطیفه غذا سازند و ماء الجبن سکنجبین ساخته با این سفوف بدهند هلیله زرد ده درم سقمونیا نیمدرم تخم سرمج و لک مغسول هر واحد سه درم باریک ساخته از دو درم تا سه درم بخورند و این دوا نیز یرقان حادث از استحاله اخلاط بسوی صفرا را نافع است ریوند چینی عصاره غافث و افسنتین رومی هر واحد چهار دانگ سقمونیا یکدانگ باریک سائیده با آب لبلاب یا با آب قطف مع شکر بخورند و جرجانی در ایلاقی مینویسند که در یرقان اصفر که از حرارت جگر و عروق آن باشد اشربه بارده چون آب انار ترش و شیرین و آب کاسنی و آب خربزه هندی و ماء القرع و ماء الخیار با سکنجبین یا جلاب و ماء الشعیر که تخم کاسنی در ان پخته باشند و پست جو با شکر سرد کرده بدهند و پست را اول چند بار بآب گرم بشویند پس سرد کنند و اگر این تدابیر کفایت نکند قرص کافور دهند و قرص انبرباریس و این سکنجبین بزوری که برای دوستی ساختم بگیرند برگ کاسنی تر یا خشک سی درم تخم کاسنی و بیخ او هر یک ده درم افسنتین غافث هر یک هفت درم ریوند چینی سه درم همه را در آب و سرکه هر یک صد درم شب تر کرده صبح بجوشانند تا به نیم باز آید صاف نموده یکصد استار شکر داخل کرده بقوام آرند و اگر طبع قبض باشد مطبوخ تمر هندی و بنفشه و آلو بخارا و خیار شنبر نرم کنند و ضماد که از صندلین و گل سرخ و کافور و گلاب سازند بر جگر نهند و اگر ضماد برگ خرفه و برگ خطمی و آرد جو و محلب و گل سرخ و صندل و گلاب و اندکی سرکه سازند روا باشد و غذا آنکه مزورت و شکر و اندکی کشنیز تر و برگ کاهو و کاسنی با سرکه و مخصوص از گوشت بزغاله و چوزه مرغ با آب غوره و مغز خیار و بادرنگ با سرکه و برگ کاهو با نان بخورند و اگر یرقان از کثرت تناول اغذیه و اشربه حار مولد صفرا باشد آنرا اصفر در جگر بسیار بود و فصد باسلیق ایمن یا اسیلم از دست راست کشایند و حجامت کردن فروسوی کتف که نزدیک جگر است نافع بود و اگر فروسوی جگر قریب اضلاع خلف محجمه نهند صواب باشد و مسهل بطبیخ تمر هندی و آلو و بنفشه دهند

واگر خیارشنبر را بآب کاسنی و آب عنب الثعلب و آب لبلاب حل کرده بدهند صواب باشد و اشربهٔ مذکوره همه سودمند بود و اگر ماده رقیق باشد مطبوخ هلیله زرد که دران افسنتین و تخم کاسنی و بیخ او و تخم کشوث و آلو بخارا و تمر هندی و عناب و اصل السوس باشد و اگر ماده غلیظ تر بود مطبوخ افتیمون و غاریقون و غافث زیاده کنند و اندکی نمک هندی و سقمونیا افزایند و بسیار باشد که بآب لبلاب و شکر و اندکی سقمونیا قوت دهند کفایت بود و در ابتدا [illegible] کاسنی و بیخ کرفس و بیخ بادیان بپزند و اگر تپ نباشد ماء الجبن با سفوف هلیله که در قول صاحب کامل گذشت بدهند و تپ صفرا که در قول مذکور مسطور شد نیز منقی است بدهند آنچه مذکور شد بدهند و اگر یرقان از حرارت همه بدن باشد باشربه و اغذیه که مذکور شد تعدیل مزاج نمایند و تدبیر مرطب و ماء الشعیر [illegible] باشند و ماء القرع و آب هندوانه و لعاب اسپغول با جلاب یا آب انار شیرین استعمال کنند و حمام و آبزن سودمند بود و چون از آبزن بیرون آیند روغن بنفشه بمالند و اگر ماده باشد بادویهٔ مذکوره تنقیه کنند و مصنف حاوی صغیر گوید که اگر سوء مزاج حار در کبد باشد هر صبح جلاب از تخم کاسنی سه درم آلو بخارا ده عدد تمر هندی ده درم و شکر سفید و ترنجبین هر واحد ده درم بنوشند و غذا ماء الشعیر و تلیین طبیعت بمطبوخ فواکه یا شیرخشت و ترنجبین هر واحد ده درم و یا آب نقوع تمر سه اوقیه و ترنجبین ده درم و یا باین مطبوخ هلیله نمایند سنای مکی پوست هلیله زرد و پوست هلیله کابلی هر واحد پنج درم گل سرخ هفت درم آلو بخارا سی عدد آلو سیاه و عناب هر واحد بست عدد بنفشه نیلوفر هر واحد چهار درم تخم کاسنی سه درم تمر هندی ده درم شاهتره رطب باقه و اگر رطب نباشد تخم آن سه درم در سه رطل آب بجوشانند تا یک رطل بماند مغز خیارشنبر پانزده درم و پرسیاوشان سه درم و ترنجبین ده درم و صبح بنوشند و چون تنقیه تام حاصل شود تبدیل مزاج جگر نمایند بنوشیدن هر صبح سکنجبین ده درم و شیرهٔ تخم خرفه چهل درم و یا آب هندوانه سه اوقیه و قرص طباشیر ملین یک مثقال و غذا از مزوره عدس بمغز بادام و یا از آلو چلی یا تمر هندی یا زرشک بچوزهٔ مرغ و انار میخوش یا ترش استعمال نمایند و یا غذا ماش نیز مرطب و مبرد است و اگر با آن تپ نباشد ماء الجبن بسکنجبین ساده ساخته بنوشند و غذا مزورهٔ زرشک سازند و اگر یرقان از سوء مزاج حار جگر باشد تبرید کبد بتبرید مزاج آن بشربت جلاب هر صبح از تخم کاسنی سه درم و غیر آن که مذکور شد باید کرد و غذا ماء الشعیر دهند و تنقیه بدن از صفرا بآب آلو بخارا و تمر هندی و نقیع مشمش یا مطبوخ فواکه نمایند و اگر یرقان از حرارت جمیع بدن باشد بسبب خوردن اغذیهٔ حریفه یا چرب شیرین یا کثرت تعب و شدت تمازت استفراغ صفرا از جمیع بدن بمطبوخ فواکه یا نقوع مشمش یا مطبوخ هلیله نمایند بعده آب هندوانه سه اوقیه و سکنجبین ده درم بنوشند و غذا ماء الشعیر اگر تپ باشد و اگر بادی تپ نباشد غذا مزورهٔ زرشک بکدو و ترو بدهند و یا دوغ گاو سه اوقیه با نیم درم طباشیر یا قرص طباشیر ملین یک مثقال و سکنجبین ساده ده درم در آب سرد حل کرده بنوشند و اگر یرقان از شدت حرارت صیف باشد دوغ برف بنوشند و در مسکن بارد و زیر بادکش بسلول بگلاب تر شده بنشینند و لباس کتان پوشند بنقوع مشمش و آب فواکه یا انار [illegible] و گرد و خیار و کاهو و برگ بید نهند و خیار و کاهو و کاسنی رطب با سرکه بخورند و ماهی خورند و قی کنند بهر آنکه امتلاء [illegible] دوغ گاو بر بدن بریزند و نشوق سرکهٔ کهنه بگلاب نفع کند و غذا اسفیدباج یا مضیره یا زرشکیه بمغز بادام و کدو تر دهند و امین الدوله گوید که اگر بسبب سوء مزاج حار کبد باشد هر صباح شربت از سکنجبین ساده بشیرهٔ تخم خیارین یا بآب کاسنی یا شربت تمر هندی یا شربت آلو بنوشانند و تلیین طبیعت بشیرخشت و ترنجبین و شربت ورد مکرر و تمر هندی و ریوند و امثال آن و کذا آب انارین بتخم افشرده بشیرخشت و نقوع مشمش و بار الفواکه و آب هندوانه و آب شاهتره و ماء الجبن نمایند و غذا ماء الشعیر بمغز بادام بریان و ماش بمغز بادام مع جراده کدو دهند و اگر با آن سرفه باشد شربت نیلوفر و بنفشه یا شربت دینار بدهند و اسهال بفلوس خیارشنبر و پرسیاوشان و ترنجبین و خمیرهٔ بنفشه نمایند و از اقراص نافعه او را قرص طباشیر ملین ست و اگر بسبب او سوء مزاج حار مراره باشد شربت تمر هندی و شربت آلو و سکنجبین ساده و غذا ماء الشعیر بمغز بادام دهند و ترک اغذیهٔ مولد صفرا کنند و اگر بسبب او حرارت جمیع بدن باشد سکنجبین ساده با آب کاسنی مروق بدهند و استفراغ صفرا باشیائی که در قول مصنف حاوی گذشت باید کرد و ابو الحسن بن نوسید که علاج یرقان تابع سوء مزاج کبد حار بشربت ماء الشعیر و نوشیدن سکنجبین معمول از تخم کاسنی بگلاب و استعمال آب آلو بخارا و آب تمر هندی بجلاب و شرب آب انار میخوش نمایند و اگر مرض ازین زائل نشود قرص کافور بسکنجبین یا بآب انار میخوش بدهند و آب کاسنی بنوشانند و بر جگر صندل و گلاب کنند و مزورهٔ آب انار یا آب غوره غذا سازند و چون اصلاح یابد بخوردن چوزهٔ مرغ مطبوخ بسرکه و کاسنی اجازت دهند

وعلاج یرقان تابع عفونت اخلاط باسهال از شربت ورد و خوردن قرص طباشیر با سکنجبین و کذا نادر الجبین سکنجبین نمایند و هنگام اصلاح باغذیه مبرده غذا سازند
و از اغذیه مسخنه حذر کنند و علاج یرقان تابع سوء مزاج مراره حار شرب ماء الشعیر و خوردن آب عناب با سکنجبین و استعمال لعابات بجلاب نمایند و اگر
طبع قبض بود شیر خشت با بنفشه حرکت دهند و غذا چوزه مرغ معمول با آب انار یا آب حصرم سازند و مؤلف غفرالصمد گوید که آنچه از گرمی بود فصد و اسهال
بطبیخ هلیله یا آب انارین با پوست هلیله زرد و تخم کاسنی و تخم کشوث و عنب الثعلب و مغز فلوس و ترنجبین و شیرخشت نمایند و شیره تخم خرفه با سکنجبین و
آب انارین با شربت بنفشه و آب بهی دهند و اقراص طباشیر و شربت انار بدهند و اگر تپ باشد و جو پخته با ماء الشعیر غذا سازند و آب کاسنی و آب شاهتره
مروق با سکنجبین با مغز فلوس عجیب الاثر است و اگر سپستان خیسانیده صاف نموده با سکنجبین دهند فائده تمام کند و آنجا که تپ نباشد اگر بماء الجبن
طبیخ نمایند بخت سود مند است خصوصا که در قول شیخ گذشت و این سفوف با ماء الجبن بغایت سود مند بود و پوست هلیله زرد گل بنفشه هر کدام
پنج درم تخم کاسنی تخم کشوث شاهتره گل سرخ عصاره غافث عصاره افسنتین هر کدام دو درم تخم سرمق دو درم محموده مشوی یک درم همه را کوفته بیخته دو درم
از آن با ماء الجبن یا شکر و نمک هندی استعمال نمایند و آنچه بسبب حرارت جمیع بدن باشد اسهال صفرا بمطبوخ فواکه با سقمونیا و خیار شنبر و هلیله زرد و سنا مکی
نمایند بعد از آن تعدیل مزاج با غذیه و اشربه مطفیه کنند و طبری نوشته که علاج یرقان حادث از عفونت صفرا و غلیان آن اینست که در زمان ضعف و وقت
طلوع کلب جبار استفراغ نباید کرد لیکن تسکین اخلاط بماء الشعیر و آب انار و تخم خرفه و مانند آن نمایند و از غذا اخضر بیات مبرده و خلیات تخذ با نمر باریس و
حماض اترج و حماض خراسانی و کاسنی و کاهو مسلوق و غیر مسلوق لزوم نمایند و بهترین اشیا باین علت بقله معروف بحبل المساکین است که در سقور بید و سر
آنرا خرسی ازین مشقوق نوشته چون آنرا در آب جوشانیده در دوغ تازه شیر بز داخل کرده بخورند و اما شیر گاو میش و شیر میش و شیر شتر البته صلاحیت ندارد و ابو ماهر
درهم که مقابله این نوع از اغذیه میکرد و بیان سل   و سرکه جمع نمود و امر بطبیخ چوزه مرغ در ان و نوشیدن شوربای آن و نوشیدن سرکه که در ان ماهی مار
با صفار مضی جوشانیده باشند و کباب بریان و خوردن از ان ماهی میکرد و در فردوس کبیر ذکر کرده که فرو بردن ماهی خرد مضغی زنده نافع و ابو ماهر میگفت
که آنچه قدما امر بیلع ماهی نموده اند آن نوعیست که در خلیج پیدا شود و این خاصیت درین نوع ماهی هست و اما سایر سموک درین علت البته نفع نمیکند و من علاج
بیلع مار با صفار نمودم و از ان نجاح حاصل شد و گاهی درین نوع باین سفوف علاج میکنند طباشیر تخم حماض تخم خرفه هر واحد دو درم عصاره زرشک دو درم
سرطان نهری خشک کرده پنج و از آنچه معالجه این نوع بدان میکنند نوشیدن آب کاسنی با سکنجبین است و خفر حمی و حماض هر دو مطبوخ در ماء الشعیر نافع این نوع است
و اگر زمانه موافق و قوت قوی باشد فصد باسلیق کنند و این شربت نوشند پوست هلیله زرد پانزده درم تمر هندی از لیف و تخم پاک کرده سی درم آلو بخارا اعناب
هر واحد سی عدد سپستان الهوارسی شاهتره خشک بنفشه هر واحد یک کف گل سرخ تخم کاسنی تخم کشوث هر واحد سه درم بجوشانند مطبوخ مهرا بفشرند بعده صد درم از ان صاف کرده
بیست درم سکنجبین و سقمونیا مشوی یک دانگ فقط یا زیاده اگر قوت متحمل باشد داخل کرده بعد سرد شدن بنوشند و کسیکه این شربت نوشیده و از یرقان ازین
نوع بود چند مجلس اسهال شد و یرقان کم گردید و هرگاه دوا اتمام شد یرقان زائل گردید بعده پس از اختلاط و خوردن شیرینی عود کرد و باز اعاده این شربت نمود و
بار دیگر زائل شد و گاهی استعمال این شربت از معالجه نجحی میگردانند و گاهی این نوع را شرب ماء الشعیر کفایت میکند و از آنچه مداوای این نوع بدان میکنند
چون وقت استفراغ نباشد این نقوع است بگیرند عناب و آلو بخارا هر یک پنجاه عدد کشوث کف کبیر تخم کاسنی یک کف جو مقشر نیم کوفته دو کف برگ کاسنی
صحرائی خشک کرده یک کف برگ عنب الثعلب یک کف گل سرخ کف کبیر عصالیج و در خلاف او باقبیره مویز منقی سفید دو کف همه را در ظرف چینی کرده چندان
آب کاسنی مروق بران ریزند که بپوشد و یک روز در آفتاب گذارند و هر روز از ان یک قدح بوزن ده درم سکنجبین معمول از پوست بیخ کاسنی بنوشند که
این تعدیل طبیعت و تسکین ثوران صفرا نماید و از چیزیکه معالجه بدان از خارج میکنند نوشیدن قمیص معندل مکرر است و پیش و فواکه خوشبو و حوالی او آستر
و خلاف داشتن و تعدیل مجالس خوب کردن و اگر عادت دخول حمام باشد در ان منع نکنند و اگر درین نوع صداع ملتهب ظاهر گردد امر بمالیدن یا بها
مدام نمایند و گلاب صد درم و سی درم سرکه سی درم و روغن گل خالص پانزده درم در شیشه جمع کرده حرکت دهند تا سفید گردد و شیشه بالای برف گذارند

میں پارچه بدان ترکرده بر سر گذارند که مزاج دماغ را اگلاب قوی و سرکه بهتر پذیر کنند و روغن گل و روغن کدو صفراوی از سر نمایند پس صداع بشربت زائل گردد و مزاج دماغ حار کند و ایضاً او گوید یرقان که از امتلای کبد و مراره از صفرا باشد قریب بنوع اول است و فرق بینهما قلت صفرا و غلیان آن در نوع اول و کثرت صفرا بغیر غلیان درین نوع ست و اگر این با وجود کثرت آن غلیان نماید با ضطراب عظیم و اسهال عظیم حادث کنند و از امارات این نوع ست که جمیع بدن و طبقات چشم زرد گردد حتی که اگر بر بدن خرقه یا پنبه بمالند مثل رنگ زعفران زرد شود و گاهی با این تپ صفراوی حادث شود و گاه با تپ نوع اول گاهی با تپ و التهاب باشد و علاج این علاج نوع اول است بعینه و فرق میان هر دو علاج آنست که آن از صفرای اندک بود قلب جوهر و تسکین آن کافی است و گاهی در آن از اسهال استغنا باشد و درین که از صفرای بسیار بود قلب و تسکین آن بسبب کثرت او ممکن نیست پس در علاج این اسهال ضروری که در نوع اول ذکر شد هم زیاده کنند و فصد باسلیق نمایند اگر قوت متحمل و زمانه و وقت مساعد باشد و اگر قوت متوسط بود و طبیب را خوف سقوط قوت باشد این نقوع بنوشانند تمر هندی خالص پنجاه درهم در دو رطل آب کاسنی مروق ترکرده در آفتاب گذارند بعده این شربت که روش ذکر کرده در خلاصة المخزن نامیده و ترتیب ساختن گل بنفشه ده درهم و گل نیلوفر و گل سرخ و عصاء الراعی مثل او و برگ خلاف پنج درهم برگ عنب الثعلب پنج درهم تخم کشوث تخم کاسنی هر واحد چهار درهم همه را در گلاب بخیسانند تا مهرا شود بعده صاف کرده آب او بگذارند تا ساکن و صاف گردد بعده بران شکر طبرزد انداخته بقوام آرند و هر روز بیست درهم ازین شربت با پنج درهم نقوع مذکور بنوشند و بعضی اطبا درین شربت برگ لبلاب داخل کرده اند و نزد من مضایقه نیست که درین عرق اکثر ترشح صفرا و تحلیل آن کنند و شربت دینار و سکنجبین ساده و شربت فواکه شیرین مثل سیب و انار و حصرم لازم گیرند و ربوب ساده البته بنوشند و غذا اگر تپ نباشد کاسنی بری مسلوق بزیت تازه و کاسنی و کدو بسرکه و کشوث رطب همه مسلوق و بچه مرغ مطبوخ بآب غوره دهند و اگر تپ نباشد در خوردن سکباج لحم جدی صاف از چربی باکی نیست و درین دو [illegible]

یرقان و ماهی [illegible] که در نوع اول مذکور شد

علاج یرقان سدی

مفتحات بارده و حاره و منقیات حسب حاجت بکار برند و مفتحات بارده مثل تخم خیارین و زرشک و تخم خرفه و تخم کاسنی و آب برگ آن و سکنجبین است و مفتحات حاره مثل پرسیاوشان و افسنتین و شاهتره و تخم رازیانه و فوه و آب ترب و آب کرنب و آب پودینه و اذخر خشک و زیره و کرفس ست و اما منقیات مثل صبر و تخم آن و آلو و تمر هندی و هلیله زرد و مغز خیارشنبر و ماء الجبن و ریوند است اگر ماده رقیق باشد و غاریقون و صبر و سقمونیا اگر غلیظ باشد بالجمله اگر از سده جگر باشد هرچه در علاج سده کبد مذکور شد بکار برند و ایضاً اگر سده در محدب جگر بود تفتیح آن بشیره بادیان و تخم کرفس و تخم کشوث و تخم کاسنی و تخم خیارین با سکنجبین ساده یا بزوری یا ریوندی و اندک لک مغسول نمایند و اگر سده در مقعر جگر بود ادویه مفتحه چون آب بادیان و آب کرفس و آب کاسنی و ریوند چینی با سکنجبین بدهند و اگر از سده مجرای مابین کبد و مراره باشد تنقیه بدن بمسهل مناسب مزاج نمایند و بعد از آن دواء اللک و قرص ریوند و امثال آن بدهند و اگر قوت قوی باشد اول فصد باسلیق بگشایند و ایضاً بعد تنقیه مطبوخ فواکه مقوی بسقمونیا تفتیح سده اگر حرارت باشد بآب کاسنی و عنب الثعلب و سکنجبین و اگر حرارت نبود بآب کرنب و کرفس و بادیان و سکنجبین بزوری حار و مانند آن کنند و هرچه در سده جگر گذشت بعمل آرند و سفوف کبریت و شربت راوند و قرص غافث و قرص ابدی در یرقان سدی مجرب است و مطبوخ کرفس نیز مفید و اگر از سده مجری مابین مراره و امعا باشد علاجش بعینه علاج سده مجری مابین کبد و مراره و تفتیح سده است بحسب حرارت و برودت مزاج لیکن درینجا احتیاج بادویه قوی تر از اول بسبب بعد مکان سده بیشتر باشد و استعمال حقنه حاده بر تدبیر سابق بیفزایند و در سده این هر دو مجری نوشیدن آب کرنب که دران فلوس خیارشنبر حل کرده و روغن بادام تلخ چکانیده باشند نافع است و اگر سده درین هر دو مجری بسبب رسیدن گوشت یا ثولول بود لا علاج است و اگر بسبب انسداد مسام باشد فی الفور تلیین باید کرد و حقنه بعمل آرند و تفتیح مسام نمایند بغسل در حمام و نشستن در آبزن که دران بنفشه و اکلیل و بابونه و گل خطمی جوشانیده باشند و مالیدن و شستن بدن بآبی که اندران نخود و سبوس گندم پخته باشند و اگر بسبب قولنج از انسداد طریق انصباب صفرا باشد علاج قولنج بلغمی نمایند **اقوال حذاق** بوعلی سینا مینویسد که آنچه عام هر سده است علاج سده مذکور در باب کبد است

از فصد و ادرار اگر سده در مراره باشد و از اسهال اگر در تقعیر بود و بحسب حاجت و اجتناب از هر چه قبض مجفف باشد و اگرچه حار بود و تنگی مجری و تقویت سده کند و صواب
آنست که تقدیم ملینین و ترتیب آن نمایند بعده تفتیح کنند و ملین گاهی حار رطب و گاهی بارد رطب بحسب وجوب حال بود و چون تفتیح نمایند صواب آنست که تابع او
اسهال بحسب احتمال و بحسب چیزیکه از اسهال گذشت باید کرد و بدانند که چون ابتدا باسهال کنند و اثر آن ظاهر نشود مفتحات قوی دهند بعد از ان مسهل قوی
و باید که یکبار بحسب حاجت و قوت بنوشانند و اگر از سده از تخم نابت در مجری باشد آنرا دوا نیست و بعضی آنرا این دوا ذکر کرده اند بگیرند عصارهٔ خرفهٔ لبینه
و عصارهٔ ترب تازه و آب برگ حماض هر واحد کوفته بر آورده همه را بجوشانند و صاف کرده دران عصارهٔ حماض باندک کرسنه کوفته داخل کنند و ایضاً گویند
که از ان چیزی با تخم ترب مقشر و تخم خربزهٔ مقشر مخلوط ربع این هر دو مر و قسط بنوشند و اگر سده از یبس و قحل باشد و برین لاغری بدن دلالت کند ملینات مطلقه
برای صفرا و مثل لعابات و مثل سپستان و مانند آن به روغن بادام استعمال کنند و اگر سده از ورم حار بود و علاجش علاج ورم حار جگر است و چون نضج یابد اقدام بنوشیدن
مدرات مثل انیسون و بادیان بلا خوف کنند و کذلک بر اسهال صفرا و اگر ورم صلب باشد امر دران صعب است باید که معالجهٔ ورم صلب نمایند و بعد از آنکه
این فعل کنند باید که قصد نفس یرقان نمایند بانچه مذکور گردد و ادویهٔ مفردهٔ مستعمله درینباب در بحث سدهٔ کبد مذکور شد و از مفتحات جیدهٔ خاصه درینباب اذخر و
اسارون و قرص معمول از بادام تلخ و افسنتین و اسارون و انیسون و غاریقون است و انچه دران تفتیح باشد موافق است و ایضاً بگیرند حب صنوبر کبار سه درم
مویز منقی پنج درم کبریت زرد نیم مثقال افتیمون تخم کرفس جبلی نخود سیاه کندر سفید هر یک دو درم کوفته بیخته بقدر یکنیم درم بآب بادیان چند روز استعمال نمایند که
این شافی موافق است بمرات تجربه کرده ایم و شیخ آنرا از اجود ادویهٔ یرقان است و صعب ترین آنست که سده دران در مجرای مراره و امعا باشد لیکن حقنها و مسهلات شدید
موافق است و مسهلات او از مثل افتیمون و بسفائج بسازند و این نسخه برای آن جید است بگیرند مغز چلغوزه ربع درم غاریقون و ثلث درم عصارهٔ غافث
سه درم در آب کاسنی حب سازند یکدرم از ان بخورند بمرات تکرار نمایند و چون یرقان سدی مزمن گردد دواء الکرکم و تریاق و مانند آن دهند تا بقوت تفتیح نماید
و کذلک دواء اللک و اگر با سده تپ باشد قطعاً خیلی خوب است که آن مفتح مطفی است و کذا بیخ خس الحمار دو درم بعسل و سکنجبین آب کشوث و کاسنی تلخ بفلوس خیارشنبر
و روغن بادام تلخ یا شیرین و ابو سهل میگوید که اگر یرقان از سدهٔ کبد بود یا مجاری که دران صفرا بسوی مراره یا بسوی امعا گذرد بنوشند شربت افسنتین با روغن بادام تلخ
باسکنجبین معمول از انیسون و تخم کرفس و اسارون بنوشند و حب از صبر و غاریقون و نمک هندی بسازند و تخم سرمق سه درم کوفته در سکنجبین ممزوج بآب بتمام مخلوط
کرده بنوشند و قی کنند که نافع است و استحمام بآب شیرین نمایند و آب کاسنی و کشوث و عنب الثعلب با سکنجبین معمول از سرکهٔ عنصل بنوشند و کبر مخلل و لحم حیوانات
بری مثل دراج و غزال و غیر آن معمول بسرکهٔ عنصلی و انیسون و زیره و چقندر و کرفس بخورند و شراب رقیق بیاشامند و از شکم سیری و سوء هضم و اطعمهٔ غلیظه از
حذر کنند و از مدرات بول چون تپ و حرارت شدید نباشد مثل جنطیانا و کندر و زراوند و جعده و قنطوریون و قسط و حرطیثا نافع است و اگر تپ بود حماض
و کاسنی و عنب الثعلب و تخم قطف و عصارهٔ افسنتین و بیخ کوه و غافث و خیار و ایضاً برگ ترب و ترب با او نفع کند و برادهٔ شاخ گوزن چون ابتدا بطلا بخورند
بسیار سودمند بود و بادام تلخ بریان بماء الشعیر و چون گوگرد سوده بربیضه پاشیده بخورند و از ادویهٔ مسهله در یرقان اصفر صبر و سقمونیا و عصارهٔ قثاء الحمار
و بلیلهٔ زرد و غاریقون است و این حب یرقان را در اکثر احوال نافع است غاریقون هفت درم ایارج فیقرا تخم کشوث هر واحد هشت درم بلیلهٔ زرد و
تخم قطف هر واحد پنج درم افتیمون هلیلهٔ سیاه هر واحد چهار درم نمک هندی تخم ترب سقمونیا هر واحد سه درم انیسون تخم کرفس بادیان هر واحد دو درم
همه را کوفته بیخته بآب برگ ترب غیر مطبوخ سرشته حب سازند شربتی از دو درم تا دو مثقال و بهر تعدیل مزاج کبد بعد تنقیه این سفوف نافع است گل سرخ
طباشیر هر واحد دو درم لک نیم درم زعفران ریوند چینی هر واحد ربع درم کافور یک دانگ اگر طبیعت قبض باشد بآب آلو بخارا و تمر هندی و ترنجبین بخورند
و اگر طبیعت معتدل باشد با سکنجبین استعمال نمایند و ایضاً این قرص نافع است زرشک طباشیر گل سرخ هر واحد سه درم تخم کاسنی مغز تخم خیار
مغز تخم کدو و تخم کاهو و تخم خرفه صندل سفید هر واحد یکدرم کافور ربع درم بوزن دو درم قرص سازند شربتی یک قرص و علی ابن عباس گوید
که علاج یرقان حادث از سدهٔ کبد همانست که در باب سدهٔ جگر گذشت و اگر سده در مراره بود باید که فصد ابطی و باسلیق کشایند اگر قوت قوی باشد

و اسهال بطبوخ افسنتین مقوی با ایارج و سقمونیا کنند و تا سه روز در هر روز آبیکه دران پرسیاوشان و افسنتین رومی جوشانیده باشند و آب کرفس و آب سرمق هر واحد ده درم با یکدرم غاریقون بنوشانند و ایضاً آب پودینهٔ نهری دو اوقیه سکنجبین یک اوقیه بیاشامند که این منفعت بین نمایند و این دوا نیز برای یرقان سدی نافع ست افسنتین رومی سه درم تخم سرمق پنجدرم عصارهٔ غافث ریوند چینی هر واحد نیم درم باریک سائیده دو درم ازان با ده درم شراب ممزوج با آبیکه دران پرسیاوشان جوشانیده باشند بخورند و ایضاً بگیرند عصارهٔ ترب بست درم و شراب رقیق ده درم و آبیکه دران قدری فوه و بوفالیقون نیکو پخته باشند ده درم و بنهار بنوشند که این نافع یرقان سدی ست و قرص افسنتین نیز نافع بود اگر بغیر تپ باشد و ایضاً بگیرند عروق و انیسون هر واحد درم سائیده با دو اوقیه سکنجبین و آب سرو و یا آب لبلاب و یا آب قطف مع شکر بنوشند و ایضاً ازجالینوس ست افسنتین رومی انیسون هر واحد یکدرم بادام تلخ سه عدد باریک سائیده با سکنجبین بخورند و ایضاً پرسیاوشان پودینهٔ نهری فوه اصباغین هر واحد یک جزو در آب جیبا جوشانیده نیم رطل ازان با شراب ریحانی آمیخته بعد ازانکه مریض در آفتاب باشد تا آنکه عطش و التهاب ظاهر شود بنوشند که بعد شرب این عرق کند و زردی زائل گردد و رنگ او مثل لون طبیعی شود و صاحب این ماهی ها را با صغار تازه هنگام برآوردن آورد از آب یک عدد یا دو بخورد که نفع یابد و شوربای سکباج بلحم بقر نافع ست چون ثرید بخورد و اندک از شوربا بنوشد و گوشت نخورد و دوا ایلاقی در حمام می گویند که گاهی یرقان بسبب سده در خلل کبد و در رگها که دران پراگنده است حادث شود و این سده کلی بود پس صاحب سدهٔ کلی را هر صبح آب کرفس و آب بادیان و آب شبت هر واحد دو اوقیه جوشانیده صاف نموده سه درم روغن بادام شیرین و یکدرم روغن بادام تلخ و یکدرم روغن پسته داخل کرده بدهند و شب تخم ترب و مغز تخم خربزه و انیسون هر واحد یکدرم تخم شبت و تخم کرفس هر واحد پنجدرم با یک اوقیه سکنجبین عسلی بدهند و قی کردن درین علت سودمند بود بهر آنکه سده با نبوت قی گشاده گردد و ماده را برکند و پرسیاوشان جوشانیده صاف نموده با سکنجبین نافع ست و اگر دو درم نمک جریش با یکدسته برگ کاسنی هفت روز ناشتا بخورند جگر و زهره را شوید و از مادهٔ عفن پاک گرداند و شش درم برگ چقندر خشک کرده کوفته بیخته با ماء العسل یا سکنجبین ساده سده بگشاید و این شربت اطبلیبین بادهٔ فتح آن با اشربه که سابق مذکور شد بدهند و اگر سده دران منفذ باشد که میان جگر و زهره است این اشربهٔ مذکوره سودمند بود و قرص افسنتین با قرص لک بدهند و این قرص انیسون با سکنجبین بزوری نافع ست بگیرند انیسون غافث هر یک سه درم صبر پنج درم غاریقون دو درم افسنتین اسارون کرفس تخم شبت مصطکی سنبل مغز بادام تلخ هر واحد یکدرم همه را کوفته بطبیخ افسنتین سرشته قرص سازند شربتی یکدرم و قی کردن تخم سرمق سودمند بود و اسهال طبیعت بحبی که از ایارج فیقرا و افسنتین و بسفایج و غافث و غاریقون سازند صواب بود و طعام از سرکه کبر سازند و برگ ترب با چوزهٔ مرغ پخته و برگ کرنب بروغن زیت پخته نافع بود و آب با سکنجبین آمیخته بنوشند و ضماد از بادیان و اکلیل الملک و بیخ خطمی و کرنب و شبت و بنفشه و افسنتین و انجیر و صبر و مر کوفته بیخته بروغن قسط یا روغن سنبل سازند و بر جگر نهند و آنچه در علاج سدهٔ جدید کبد گذشت بکار برند و اگر سده در منفذی باشد که میان مراره و امعاست این مسهل قوی بدهند هلیلهٔ زرد پانزده درم هلیلهٔ سیاه اصل السوس خطمی بیخ بادیان بیخ کبر هر یک هفت درم شاهتره مغز خیارشنبر هر یک ده درم غافث افسنتین ترید افتیمون هر یک پنجدرم مصطکی انیسون هر یک سه درم مویز منقی بست درم آلو بخارا بست عدد تمر هندی پانزده درم در سه من آب بجوشانند تا بیک من باز آید صاف نموده هفتاد درم ازان با نیم درم غاریقون سوده و دو دانگ نمک هندی و دانگی سقمونیای در هر پنج روز یکبار این مسهل بدهند تا سده بگشاید و بعد ازین با انجبین باین نوبت استعمال کنند هلیلهٔ سیاه دو درم افتیمون یکدرم نمک هندی دانگی ایارج فیقرا پنجدرم و بحسب قوت کم و زیاده نمایند و اگر باین علاجها سده گشاده نشود شیر شتر بدهند هر روز شصت درم با سه درم هلیلهٔ زرد و یکدرم افتیمون و پنجدرم انیسون و دو دانگ ایارج فیقرا و غذا چوزهٔ مرغ و دراج بسرکه پخته و بکرفس و پودینه پخته و آب کرفس و آب برگ کبر و آب برگ ترب با سکنجبین بزوری نافع بود و اگر با این سده حرارت بود اشربهٔ بارده و معتدل بنوشند و تفتیح سده میان کبد و مراره بدانچه مدر بول باشد مثل آب کشوث و کاسنی با سکنجبین که دران تخم کاسنی پخته باشند و آب کاسنی با خیارشنبر و آب خرفه و آب برگ ترب و آب ترشی ترنج با سکنجبین مذکور باید کرد و ایضاً آب کشوث آب کاسنی آب برگ ترب بجوشانند و صاف کرده یکمثقال کرسنهٔ مقشر و یکمثقال مغز تخم خربزه و یکمثقال تخم ترب کوفته آمیزند و طعام این سودمند آرد کرسنه چهار جزو تخم ترب کوفته یک جزو بپزند چنانکه رسم ست و شکر و روغن بادام داخل کرده بکار برند و عوض آب سکنجبین خورند که تخم کاسنی دران پخته باشند و کسان آن سده را

که بیان زهره و دواست تفتیح لین و دوای مسهل معتدل باید چون طبیخ هلیله زرد که از افسنتین و شاهتره و تمر هندی و خیارشنبر و بیخ کرفس سازند و یا آب شاهتره آب کاسنی صحرائی هر یک شش اوقیه با سه درم هلیله زرد و دو دانگ نمک هندی و طعام زیرباج بخورد و انجیر در آن پخته و مزوره ابلیشوق کرفس و روی پخته دهند و محمود گوید که در یرقان قولنجی به تناول شیافهای بارده جسارت نکنند و این دوا یرقان سدی را نافع است ریوند چینی عصاره غافث هر واحد یک نیم درم افسنتین رومی دو درم همه را باریک سائیده دو درم از آن با سکنجبین ساده بخورند و سعید گوید که علاج یرقان حادث از سده مراره بنوشیدن سکنجبین و خوردن جلنجبین و شرب آب بادیان و کرفس با سکنجبین نمایند و غذا مزوره زیرباج و هنگام صلاح چوزه مرغ مطبوخ دهند و از اغذیه غلیظه اجتناب کنند و بقول جالینوس شربت دینار را در یرقان خاصیت مزید است و میر محمد حسین می‌نویسد که هر بامداد پرسیاوشان افسنتین تخم کرفس تخم سرمق جوشانیده صاف نموده با یکدرم غاریقون بدهند تا سه روز و بعد از تنقیح مسهل استفراغ نمایند و این مسهل درینجا سودمند است تمر هندی ده درم پوست هلیله زرد و افسنتین گل بنفشه هر کدام پنج درم تخم کاسنی تخم کشوث تخم سرمق پرسیاوشان از هر کدام سه درم بادیان تخم کرفس هر کدام دو درم همه را جوشانیده صاف نموده مغز فلوس و شکر سرخ هر کدام ده درم حل کرده غاریقون یکدرم سقمونیا یک دانگ اضافه نموده بنوشند بعد از ان دواء اللک و قرص ریوند و مانند آن بدهند و حسن مهتری را دیدم که بعد از چند روز دردی در معده وی برخاستی و تا پشت و شانه و اگر قی و جهد و مالیدن نمک آرام گرفتی و در همان ساعت نشان یرقان پدید آمدی و رنگ بدن چهره و چشمها زرد گردیدی و گاهی تب نرم باندک قشعریره عارض گردیدی بانواع تدابیر علاج کردم سودمند نیفتاد و آخر سفوف کبریت که در قول بوعلی سینا گذشت علاج نمودم و ضماد از صبر و زعفران و گل سرخ و عود و افسنتین با گلاب بر معده وی فرمودم صحت یافت و بعد از مدتی دراز اندک دردی در همان موضع دریافت و یرقانی بغایت ضعیف محسوس شد مفتحات دا آب پودینه و سکنجبین در اندک فرصت بصلاح آمد و میرزا علی شریف میگوید که در یرقان اصفر سدی که علامتش سفیدی براز است آب کاسنی سبز مروق پاؤ آثار یا شیره تخم کاسنی دو توله و آب تمر هندی با سکنجبین ساده یا گلقند بدهند خواه شیره کاسنی و عنب الثعلب و خیارین در گلاب برآورده با سکنجبین بزوری با تخم کاسنی عنب الثعلب گل سرخ آلو بخارا پوست بیخ کاسنی مویز منقی تخم خیارین کوفته در عرقیات خیسانیده آب تمر هندی گلقند داخل کرده بدهند و درین قسم قی هم مفید است و پس از آن آب انارین با شربت نیلوفر و سکنجبین بزوری و دگر قی نیز نافع چنانچه ترشک شش ماشه در آب جوشانیده بنوشند و در آفتاب بایستند و حرکت کنند و بعد ازین پرسیاوشان فوه الصبغ نعناع جوشانیده بنوشند و گویند که تخم کشوث و عصاره کشوث تازه بسکنجبین و کرکم که آن عروق الصفر است تنها و تخم اسفر مع انیسون و عصاره برگ یا گل نیوفت و اکل بقله تازه آن و شرب آب باران و سنبل هندی و کذا عصاره غافث و ریوند هر واحد یکدرم با آب طبیخ کشوث که مجرب سودی است هر واحد نافع سدی بود و طبری گوید یرقان که از سده واقع میان مراره و کبد باشد عسرترین انواع یرقان بطیء العلاج است و بعض اطبا میان انواع یرقان و انواع علاجات آن فرق نمیکنند و علاج همه انواع آن بعلاج واحدی نمایند و مریض گاهی از خطای ایشان بسقوط قوت و انحلال طبیعت می‌انجامد و گاهی یک مرض را دو یا سه میگردانند و با یرقان تب یا تپ و اسهال بهم میرسد و کسیکه ماهر باشد فرق میان انواع آن از اعراض او دریابد بهر آنکه با نوع اول یعنی آنکه بطریق غلیان صفرا بود قی و التهاب در کبد نباشد و با نوع ثانی یعنی آنکه بسبب امتلای کبد و مراره از صفرا باشد التهاب و قلق و قی و اسهال صفراوی بود و با نوع ثالث یعنی سدی اضطراب نبود و رعاف کثیر و صداع شدید و لهیب و عطش و شدت قبض طبع که براز او خارج نشود حتی که طبیب گمان کند که آن قولنج صعب است و علاج این فصد باسلیق است اگر مانعی نباشد و اسهال باین مطبوخ هلیله کابلی و سیاه و زرد هر واحد پنج درم فطراسالیون تخم کرفس انیسون بادیان پوست بیخ کرفس زوفا هر واحد چهار درم تمر هندی سی درم آلو بخارا و عناب هر واحد چهل عدد و اصل السوس پنج درم کشنیز خشک کف کبیر همه را بیستو مطبوخ پخته صد درم از ان صاف کنند و سه طسوج سقمونیا و دو دانگ تربد با گلاب سرشته در آن حل کنند و بعد فصد و استفراغ باین مطبوخ لزوم شرب سکنجبین بزوری نمایند و اعظم علاج این نوع سرکه عنصل است امر باستعمال آن و امر بخوردن کاسنی بسرکه مذکور نمایند و هنگام خواب ماء الشعیر لازم گیرند و سکنجبین برنهار بنوشند و غذا مزوره بسرکه و شکر دهند اگر با وی تب باشد یا نه و چون وقت خواب بود و معده خالی باشد هفتاد درم ماء الشعیر با سکنجبین بدهند و تضمید کبد باین ضماد نمایند اگر حرارت از ان مانع نباشد کشوث تخم کاسنی هر واحد باقه برگ علیق و کرفس رومی هر واحد باقه صغیره برگ لبلاب و لفائف

کرم و عصا لیج آن هر واحد با قه کبیره و در سرکه سحق نمایند تا مثل حلوا گردد و بعده بران اندک گل سرخ و اندک قصب حسنه و اندک روغن نارجیل انداخته بر هم زنند تا مثل مرهم گردد و بر پارچه صفیت کبد برشیده مالیده بر کبد نهند و اگر با یرقان تپ نباشد و بر نوشیدن نبیذ که در ان تلخی ظاهر باشد باک نیست و این تفتیح سده نماید و علامت انفتاح سده و انیست که طبیعت منحل شود و صفرای صرف در اجابت برآید پس اگر درینجا تپ نباشد و بر نوشیدن راب که عرب آنرا آبیت می نامند باک نیست و او انیست که بگیرند باقه از نعناع و باقه از کرفس رومی و باقه از پودینه نهری و باقه از صعتر رطب و همه را در آب تازه اندازند و تا صبح تا ظهر بگذارند بعده صاف کرده وقت ظهر بنوشند که این نزد ایشان مزیل یرقان است و در بعض نوع آن می نوشند و اهل بصره را اطبای ایشان و اهم امر این میکنند و این نوع را نقیع میگویند آب مر سفید و آب تخم کشوث و آب کرفس که در شب زیر آسمان گذارند تا صاف و مروق گردد و بعده با آب باران مثل آن بیامیزند و بوزن پانزده درم سکنجبین بنوشند و بعض اطبا درین ابوال شتر اعرابی بدوی بوزن یکنیم دانگ می آمیزند و بعضی از ان این قرص میدهند اگر تپ نباشد گل سرخ طباشیر تخم کشوث تخم کاسنی هر واحد دو درم تخم کرفس و پوست بیخ آن و پوست بیخ کبر هر واحد یکنیم درم کوکب الارض و شیح یا انیسون هر واحد دو ثلث درم مغز بادام تلخ مغز پسته هر واحد پنجدرم زعفران دو ثلث درم همه را باریک سائیده با آب کرفس سرشته بقدر یک درم و ثلث اقراص سازند و در سایه خشک کرده هر روز یک قرص با بست درم سکنجبین اصولی بزوری بخورند و این قرص را اهل حران قرص ابدی نامند و تجربت تاثیر در نوع یرقان سدی معروفست و ایضا او گوید که سفیدی قاروره با این دلالت میکند بر آنکه سده در کبد اندر طرقیکه بسوی حدبه کبد مرتقی میشود و در عروقیکه بسوی امعا و گرده و مثانه نافذ میگردد واقع شده و با صفرا بسوی امعا و عروق نمیرسد و بسوی اعالی بدن صعود میکند و این نوع صعب العلاج است سیما اگر با وی تپ باشد و اگر تپ نبود امر دران سهل تر باشد و این مطبوخ بنوشانند که مجرب مطبوخ کرفس است زوفای خشک سه درم اصل السوس فطراسالیون تخم کرفس هر واحد چهار درم پرسیاوشان فقاح اذخر پوست بیخ کبر پوست بیخ بادیان هر واحد پنجدرم مغز بادام تلخ سوده ده درم تخم کاسنی ده درم همه را جمع کرده در آب کاسنی مثل مطبوخ زوفا بپزند و صاف کرده هر روز بست درم از ان بوزن بست درم سکنجبین بزوری بنوشند اگر ازین نافعی نباشد و اگر انفتاح سده مشکل گردد و درینجا تپ نباشد این طعام بخورند سیر و ترب و اندک کرنب و چغندر خوب پخته کنار از ان نمایند و بران بعد امتلاء از طعام آب شبت مطبوخ بنوشند و قی کنند و دو سه دفعه معالجه با این عمل نمایند که از علاج بعلاج قی منضج سده است و سیر و چغندر هر دو درین نوع یرقان نافع اند و ابو ماهر او دیدم که صاحب این نوع را اگر سده میکرد و بعده حقنه می نمود با بقیه دران کرفس و چغندر و پرسیاوشان و سیر و سبوس و خطمی همراه پخته روغن بادام تلخ دران داخل کرده یکدو دفعه بدان حقنه کنند پس سده در اکثر اوقات کشاده میشد و برای این نوع اگر تپ نبودی این قرص ترکیب میداد تخم کرفس انیسون فطراسالیون تخم سیر تخم انجره رب السوس هر واحد دو درم تخم حماض پنجدرم پرسیاوشان دو درم زوفا پوست بیخ کبر هر واحد سه درم ریوند یکنیم درم مغز تخم خربزه و بادرنگ و خیار هر واحد چهار درم و اگر با آن تپ می بود بزوری که در اصل نسخه است کم می نمود و دران تخم خیارین و نشاسته و صمغ عربی زیاده میکرد و گاهی اندک کافور و زعفران و دو دانگ دران داخل می نمود و این همه را سائیده در عقید انگور سرشته قرص سازند پس اگر تپ نباشد هر روز یک قرص با سکنجبین بزوری بخورانند و اگر تپ بود بماء الشعیر و سکنجبین ساده و یا با ماء القرع که در سه ساعت حار نگوشید و ماء الهندبا ترش و آب تمر هندی سکنجبین و مانند آن بدهند و هرگاه تپ نباشد طعام زیرباج یا چوزه مرغ و عصفوریات و شوربای سکباج بگوشت بره و تیهو یا تذرو یا بیه پاک کرده و ماهی تازه صخری بسعتر و [illegible] نیز و امثال آن دهند و خوردن ماهی خرد و عرق مطبوخ بسیر کثیر بخت سودمندست و مؤلف اقتباس مینماید که در یرقانی که از سده و سامات در سربا بوده اول تپ حار با کرب و اختلال عقل و صداع شدید و سرخی چشمها و غلبه پیوغشی یا روز چهارم یا پنجم یا ششم یا هفتم اندک اندک در یا دفعه بمبدل بزردی گردد و یرقان فاش ظاهر شود با سبات و نفخ و تمیش و شدت تشنگی که از آب سرد ساکن نگردد بلکه زیادتی پذیرد و اگر اندک آب بجام بعسل آمیخته و یا تنها دهند فی الفور تشنگی بنشانند و بسا باشد که بروز پنجم و یا هفتم بکشد و اگر کسی زنده ماند بروز نهم و یا یازدهم اندکی عرق آمده موقوف شود و شبرهای سرخ مائل بسیاهی با سوزش مانند حصبه بر همه بدن پدید آید و بعده سه چهار روز انطباق مری عارض شود و اختلال زیاده گردد و بوقت شام یا روز دیگر بهلاک انجامد پس اگر ظهور این نوع یرقان رگ هفت اندام زنند و روز دوم باسلیق و انتظار بحران نکنند و وقت شام ملین مبارک از خیار شنبر هفت توله و آلو سیاه ده عدد و گلقند و ترنجبین هر دو پنج توله و روغن بادام هفت ماشه بدهند

مطبوخ منضج

اگر ہوش نوشیدنی دوا باشد و الا حقنہ حارہ علوی خان بعمل آرند کہ ہوش آید بعدہ ملینات مدر حارہ و باردہ توبہ بعد آمیختہ استعمال نمایند و بسیار باشد کہ درین نوع نوبت بعلاجہ نرسید و بیمار ہلاک گردد و چون درین نوع اختلاج در دوش حیاتی یا در دیگر عضوہا پدید آید پس فرسوم ہلاک می انجامد و بحین بیہوشی کہ تنقیہ بدر غیب انفد جرعون بی ارادہ بیرون آید پس بحران و زدیار و زدیکو بیمار میر کذا فی العشرۃ الکاملہ

علاج یرقان ورمی

و آنکہ از ضعف جگر و یا از ضعف جرم مرارہ باشد اگر از ورم جگر بود تدبیر او ہمانست کہ در ورم حار جگر مذکور شد از فصد و اسہال وغیرہ مع رعایت مرارہ و اگر از ورم مرارہ باشد علاجش نیز علاج ورم کبد است و ضماد ورم مرارہ و سوزش درسینہ شیرہ تخم خیارین نہ ماشہ لعاب بہدانہ سہ ماشہ گلاب چہار تولہ شربت نیلوفر دو تولہ خاکشی شش ماشہ عند الغلبہ با شیرہ اصل السوس چہار ماشہ افزایند بعدہ مسہل از آلوبخارا دہ دانہ فلوس خیارشنبر شش تولہ ترنجبین دو تولہ گلقند چہار تولہ بعرق عنب الثعلب نیم پاو مالیدہ صاف کردہ روغن بادام شش ماشہ داخل کردہ دہند دوم روز از مسہل شیرہ تخم کاسنی شش ماشہ گلاب چہار تولہ لعاب اسپغول نہ ماشہ گلقند سہ تولہ بدہند روز دیگر آلوبخارا دہ دانہ بعرق شاہترہ پاو سیر مالیدہ افزایند بعدہ اگر سوزش صلیبہ و زردی چشم بدستور باشد مسہل آلوبخارا دہ دانہ تخم کاسنی کوفتہ گل سرخ سنا مکی ہر یک شش ماشہ گل نیلوفر چہار ماشہ تمر ہندی سہ تولہ بادیان چہار ماشہ جوشانیدہ مغز فلوس شش تولہ گلقند سہ تولہ روغن بادام شش ماشہ دہند و اگر بسبب ورم صلب کہنہ جگر باشد معالجہ آن پردازند بہ آنچہ در اورام کبد مذکور شد و این نوع اکثر باستسقا منجر گردد و بہلاکت رساند و بہ شدن آن دشوار بود و اگر یرقان از ضعف جگر باشد تدبیریکہ در ضعف جگر گذشت علاج نمایند و اگر از ضعف جرم مرارہ باشد علاجش نیز بعینہ علاج ضعف کبد است بہر آنکہ مرارہ باشتراک جگر تقویت می باید و بضعف این ضعیف میگردد **اقوال حکما** صاحب کامل گوید کہ ہرگاہ یرقان بسبب ورم حار جگر عارض شود فصد باسلیق ابطی کنند چون قوت و سن و زمان وغیرہ مساعد باشد و بحسب حاجت و قوت اخراج دم نمایند و بعد ازین اسہال بطبیخ ہلیلہ زرد و سنا و شاہترہ و گل سرخ و بنفشہ و تخم کاسنی و تخم کشوث و تخم سرمق و پرسیاوشان و آلوبخارا و عناب و سپستان و مانند آن خیارشنبر بقدر حاجت دران مالیدہ کنند و اگر خواہند اسہال بآب لبلاب و آب سرمق با مغز فلوس نمایند و اگر در شب تب باشد بعد ازین بماء الشعیر بہ ترنجبین دہند و بعد چہار ساعت از ان دہ درم سکنجبین سادہ باندک آب سرد نوشانند و انار میخوش متصاص کنند و آب ہندوانہ بطباشیر و تخم خرفہ دہند و غذا مزورہ عدس و سرمق و لبلاب و کدو و ماش سازند و کاسنی و کاہو و کشوث و خرفہ و آلوبخارا و توت و انار و حماض و بادام رطب دہند و اگر صاحب یرقان حادث از ورم جگر را آب کاسنی و آب عنب الثعلب مروق چہار اوقیہ کہ در ان مغز فلوس ہفت درم مالیدہ باشند بدہند نفع بخشد و تحلیل ورم کند و قارا بکار برد و آبیکہ در ان پرسیاوشان جوشانیدہ باشند باندک سکنجبین نفع بین نماید و این قرص یرقانی را کہ از ورم کبد باشد نافع ست گل سرخ تخم سرمق ہر واحد پنج درم انیسون بادیان ہر واحد یکنیم درم لک سہ درم تخم خیارین تخم خرفہ مثل آن ہمہ را با آب [illegible] سرشتہ ہر قرص بوزن مثقالی سازند و بآب [illegible] دہند [illegible] طباشیر سہ درم اسپغول دو درم زعفران ریوند چینی ہر واحد پنج درم کافور یک دانگ ہمہ را باریک سائیدہ ہر قرص بوزن یک مثقال ساختہ بآب کاسنی یا کشوث یا آب تمر ہندی دہند و ضمادیکہ در ورم کبد حار گذشت ضماد نمایند و این ضماد نافع ست برای یرقان کہ از حرارت و ورم کبد باشد صندل سرخ گل سرخ ہر واحد چہار درم صندل سفید فوفل افسنتین ہر واحد دو درم زعفران سنبل صبر ہر واحد یک درم ہمہ را باریک سائیدہ و موم سفید پنج درم بروغن گل و روغن بنفشہ ہر واحد دہ درم گداختہ آمیزند و بر کبد ضماد کنند مسیحی گوید کہ اگر یرقان بسبب ورم حار کبد باشد بعد فصد باسلیق آب عنب الثعلب و آب کاسنی و آب کشوث با سکنجبین بدہند و چون در بول علامات نضج ظاہر شود صبر با ماء البقول و قدری تخم بارو غافث بدہند و ماء الشعیر مطبوخ شہائیکہ در ادرار بول برفق کنند بیاشامند ہمچون بیخ کرفس و بیخ بادیان و ماء العسل بآب بسیار ساختہ و بر جگر ضماد از صندلین و عنب الثعلب نمایند ابو الحسن بن تلمید گوید کہ علاج یرقان تابع ورم جگر بفصد و شربت ماء الشعیر و بعدہ سکنجبین با آب سرد نمایند و آب انار و شیرہ تخم خرفہ و آب تمر ہندی و گلاب بنوشانند و اگر محموم باشد از غذا منع کنند و حقنہ لین و ماء الشعیر بیاشامند و اگر قبض طبع باشد بآب آلوبخارا و شربت بنفشہ تحریک نمایند و بر جگر کبد بصندل و آب عنب الثعلب و گلاب ضماد سازند و اگر تب ساکن شود ماء الجبن با سکنجبین بنوشانند و مزورہ غذا کنند و چون صلاح یابد باستعمال جوزہ مرغ با آب غورہ اجازت دہند و علاج یرقان تابع ورم مرارہ حار نوشیدن ماء الشعیر با آب انار و یا آب بارتنگ و تعدیل طبع بخیارشنبر و جلاب کنند و ہرگاہ صلاح یابد بجوزہ مرغ معمول بسرکہ و کشنیز غذا سازند محمد ہندی گوید کہ علاجش فصد و تلیین طبیعت است و شربتہا بنفشہ ہفت درم با یک درم قرص کافور و جلاب نبات و بزر قطونا و بہدانہ و بالجملہ علاج آن علاج ورم کبد است و این ضماد آزمودہ بود گل سرخ صندل کشنیز اقاقیا رب السوس ہر یک پنج درم کافور نیم دانگ سائیدہ بگلاب سرشتہ بر جگر ضماد کنند و این دوا یرقان از حرارت کبد یا ورم حار آمدہ را نافع ست مغز تخم خیارین زرشک ہر یک سہ درم طباشیر لک ہر یکی

عصاره غافث تخم کاسنی تخم کشوث هر یک نیم درم کافور دو دانگ سائیده قرص سازند شربتی دو درم با سی درم آب کاسنی و ده درم آب عنب الثعلب

علاج یرقان سمی

تریاقات و آب کاسنی و قرص کافور و ماء الشعیر و روغن بادام دهند و قی و تلیین مفید است و ثابت گوید که جالینوس در یرقان تریاق کبیر خورانید و مریض شفا یافت و این علاج وقت سکون اعراض حرارت است و تنقیه بماء الجبن تا سه هفته بعد قی مفید است و گویند که در زهر [illegible] شیر و بعد اول رگ هفت اندام زنند و بفاصله سه چهار روز فصد باسلیق کشایند و باقی همه تدبیر آنچه در بحث سموم بیاید مع رعایت یرقان بکار برند و در سموم [illegible] و غیره [illegible] رگ هفت اندام زنند و موضع گزیده را حجامت با شرط و تعمیق کنند و شیشه حجامت بزور بکنند و ضماده و طلیه سرده مقوی قلب نهند و شیره تخم خیارین و رُب بارده و زرشک با سکنجبین لیمونی و مفرحی دهند و بقول شیخ علاج آن تریاق و مثرودیطوس برای مقاومت سم است بعد آن سیب ترش و آب انار و آب کاسنی و خرفه و لعاب بزرقطونا و زرشک دهند آنچه در آن [illegible] باشد مثل آب انار این که مجرب است و اول تعدیل نمایند بعده فصد نفس یرقان کنند و آنچه تجربه کرده شده در ابتدای عروض آن خصوصا اگر سم مشروب باشد آنست که شیر بز با بادام دا[illegible] نوشند و اما تدبیر اغذیه آنست که در سوء مزاج حار گذشت و مجوسی گوید که اگر یرقان از گزیدن حیوان ذی سم حار حادث شود و قوت مریض قوی باشد باید که فصد اکحل کنند و لعاب اسپغول و ماء الفرح و آب هندوانه و آب کاسنی با تخم خرفه و طباشیر و ماء الشعیر [illegible] سکنجبین نوشانند و آنها قرص کافور دهند اگر این به احتیاج کرد[illegible] نکنند و اگر یرقان از شرب دوای حار شده باید که قی کنانند و سایر ادویه و اغذیه سرده مستفیه که قبل ازین مذکور شد استعمال نمایند چه جالینوس و ایلاقی می‌نویسند که اگر یرقان از گزیدن حیوان سمی باشد فصد باسلیق یا اکحل بکشایند تا خون ردی از بدن کم کنند بعده مطبوخ هلیله دهند و ماء الشعیر با طباشیر با آب انار ترش دهند و دوا آب عنب الثعلب و آب بارتنگ و آب کاسنی با خیارشنبر و سکنجبین و آب غوره نافع باشد و باقی علاج در باب علاج گزیدن جانوران زهرناک یاد کرده آید و ابن الیاس می‌گوید که اگر از نوشیدن دوای سمی یا گزیدن حیوان ذی سم باشد هر صباح جلاب با آب انار ترش و شیره [illegible] دهند و قیه طباشیر [illegible] با قرص کافور [illegible] لعاب بزرقطونا [illegible] نوشانند و غذا ماء الشعیر به روغن بادام دهند و یا آب هندوانه سه وقیه و شکر ده درم نوشند و ضماد دیگر در علاج یرقان ورمی در قول خجندی مذکور شد و این ضماد صندلین و خرفه و گل سرخ و بنفشه و نیلوفر مساوی کوفته بیخته بگلاب یا آب کدو یا آب خلاف سرشته بر جگر ضماد کنند و اگر صاحب قان اقوی [illegible] مطبوخ فواکه مقوی و بقولنیا کنند و غذا ماء الشعیر دهند طبری گوید که علاج آن فصد و نوشیدن ماء الشعیر و نقص اخلاط فاسده است اگرچه نجسته باشد و [illegible] قرص کافور با آب کاسنی یا سکنجبین با ماء الشعیر دهند و مقابله کیفیت سم با ضد او [illegible] کنند [illegible] تمیز اقوی و غیر گرده امر [illegible] شیر بر سر [illegible] و ابو [illegible] صاحب این نوع [illegible] تریاق اگر مزاج مریض [illegible] و اکثر محققین سید و بعض متاخرین می‌نویسند که گاهی یرقان از نوشیدن ادویه سمیه و حرفیه یکبارگی با غثیان و قی و [illegible] و خفقان و غشی پدید آید و علاج آنست که اول فصد باسلیق ایمن کنند و خون [illegible] تا بهوش آید و عطریات بارده مانند عطر خس و گلاب و گل [illegible] و شیره زرشک چهار ماشه و خیارین و کاسنی و مغز تخم کدو هر یک نه ماشه تخم کاهو پنج ماشه آلوبخارا هفت عدد در عرق بیدمشک و کاسنی و گلاب [illegible] هر یک [illegible] توله برآورده با سکنجبین تفاحی علوی خان [illegible] هر یک دو توله [illegible] [illegible] [illegible] صندل [illegible] سکنجبین [illegible] علوی خان هر یک دو توله در عرق بیدمشک [illegible] و همین [illegible] و غذا [illegible] هفت ماشه آلوبخارا یازده عدد [illegible] در گلاب و عرق کاسنی و کدو [illegible] جوش دهند [illegible] چهار توله مغز خیارشنبر هفت توله ترنجبین [illegible] توله شربت دینار صندل علوی خان چهار توله و روغن بادام [illegible] بکار برند و بجای آب به عرق کاسنی و گلاب اکتفا نمایند و وقت شام [illegible] تا [illegible] طباشیر [illegible] ماشه و شیره صندل [illegible] ماشه [illegible] سائیده و شیره کاسنی و مغز تخم کدو هر یک نه ماشه لعاب بهدانه سه ماشه در عرق بیدمشک و کاسنی هر یک نه توله برآورده شربت نیلوفر [illegible] و الاچی هر یک [illegible] اسپغول هفت ماشه

پاشیده دهند و بعد از آن سه مسهل داده بنگرند اگر اندکی باقی ماند روز شانزدهم مسهل مذکور بجهت هلیله زرد و کابلی و هلیله سیاه برگ سنا ریوند خطائی هر یک نه ماشه شربت ورد و کره بلیلج علوی خان چهار تولد اضافه نموده دهند و در تبرید دوم زرشک سه ماشه و شربت بزوری و شربت کشوث هر یک دو تولد تخم شربتی هفت ماشه و روز دیگر در عرق کاسنی و مکوه تبرید دهند و غذا شوربای نخود بر بلبنی با برنج دهند سه چهار روز همین دوا و غذا داده موقوف سازند و لیکن تا یک هفته شربت پرهیز را از دست ندهند و جهت تعدیل مفرحات مناسبه با عرق بید مشک استعمال نمایند ایضاً گویند که اگر از سیر باغ در موسم باقلا زار که بخار سمومی قوی تر آمیز باشد و نافرمان خبر دارن بسیار بود اول اندک درد سر و تپ خفیف بسبب مصاحبت بخار باقلا زار و نافرمان پیدا شود و روز دیگر در همه بدن خصوصاً چشمها و چهره زردی ظاهر شود و تپ غلبه کند و بول زرد مائل بسیاهی گردد شربت لیمون کاغذی و سکنجبین ساده هر یک دو تولد در گلاب و بید مشک و عرق کاسنی و عرق نیلوفر هر یک پنج تولد داخل کرده بنوشانند و وقت عصر زهر مهره بری یک ماشه و شربت انارین یک تولد لیسانیده بالایش شربت نیلوفر دو تولد در عرق زرشک نه تولد دهند و غذا خشکه با کیلا ماهی کدو و کدو دانه و تمر هندی قریب سازند و در شب سوم اگر بیهوشی پدید آید و صبح بول احمر قتم بود با اندکی هذیان همان وقت فصد باسلیق کنند و خون را گیرند که همان وقت بیهوشی و هذیان زائل شود و یرقان و تپ نصف باقی ماند پس شیره زرشک پنج ماشه و تخم کاسنی و گل بنفشه و گل سرخ هر یک هفت ماشه آلو بخارا ده عدد در گلاب و عرق بید مشک و عرق شاهتره و کاسنی و بهار نارنج هر یک پنج تولد شربت بنفشه و لیمون هر یک دو تولد بنوشانند و غذا ابکامه لیکن بعد تناول غذا دانه انار ولایتی دو حصه و انار کوهی یک حصه نقل نمایند و هر دو وقت بجای آب آب یخ و یا شوره پرورده بنوشند و اکثر در شب و روز تبرید هم و قصص لطیفه لیلیان خوبصورت و خوش آواز خود را مشغول دارند و دوا و غذا ابکامه و دارند و به پنجم نظر بر حوض آب تبریز که اندران ماهیان باشند بدارند که همین تدبیر بدون مسهل و ملین مزاج در پانزده روز باصلاح آید و اگر فصد نکنند در مدت مدید بعد مسهلات قویه و دیگر تدابیر بمشقت تمام صحت گردد

علاج یرقان وبائی

[illegible]

باید که در روز اول بر کل هفت اندام رسند و روغن گاو در گلاب آمیخته بنوشانند بلکه در حوض پر کرده بیمار را در آن نشانند و تا بگلو باشد و تا دو شبانه دارند که لرزه پدید آید پس بیرون آورده در پنبه بندند و قدری فرو دهند و این دوا دهند زهر مهره زرشک گرد سماق صندل سفید طباشیر در خمیره صندل ترش یک تولد آمیخته بلیسانند و شیره زرشک و خیارین و کاسنی و مغز تخم کدوی شیرین هر یک نه ماشه آلو بخارا از سرد الو هر یک پنج عدد در گلاب و عرق بهار کیوره و کاسنی و گل نیلوفر هر یک هفت تولد شربت انار و صندل هر یک دو تولد و از صندل سفید در روغن گاوی سوده پارچه تر کرده بر سینه و جگر نهند و بگذارند که خشک شود و بجای آب بر روغن با عرق بهار و گلاب آمیخته اکتفا کنند و چون روز پنجم یا ششم باشد پس اگر فصد نکنند که موجب هلاکت بیگردد و غذا اسفاناخ و خرفه با روغن دهند و وقت ظهر آب تربوز و ماء القرع با شربت نیلوفر نوشانند و تمر هندی و گلقند در این مرض از مجربات است

و تا هفته بر این تدبیر ثابت مانند تا بخیر بگذرد و پس بروز هشتم ملین لعاب مغز خیار شنبر و گلقند و تمر هندی و روغن بادام به دهند و روز نهم این تبرید دهند زهر مهره جواهر مهره طباشیر هر یک یک ماشه در خمیره صندل ترش نه ماشه سرشته با شیره زرشک پنج ماشه و کاسنی و مغز تخم تربوز و کدو هر یک سه ماشه شربت بنفشه چهار تولد بخورند و غذا شله با کل خورانند و روغن را موقوف سازند روز دهم مسهلی دهند که در آن ادویه تریاقیه بسیار باشند و بسا باشد که بعد از افراغ مسهل احتباس بول پدید آید و شکم نفخ گردد و هیچ تدبیر بول نگشاید و همان و زیاده روز دوم هلاک انجامد همچنین بعضی را اسهال رقیق با حبس بول و فواق افتد و روز سوم بمیرد و بعضی را فواق [illegible] سختی جگر یا تشنج و اسهال خونی افتد پس بروز دوم هلاک سازد و بسا باشد که عرق هم زرد آید و هلاک انجامد کذا فی الشفاء الکبیر و اکثر مشاهده چنان آمده که براق و عرق هم زرد گشته پس همچنین کسان هرگز از این بلا خلاصی نیابند کذا فی المسیحی و هر گاه در عفونت هوا چنین اتفاق افتد و یرقان قوی پدید آید که عرق و براق و پارچهای پوشیدنی همه زرد گردد شیره تخم کاسنی دو تولد در آب عنب و گلاب هر یک نه تولد و عرق بهار کیوره سه تولد بر آورده نمک لاهوری و ماشه سوده آمیخته مانند نمکی هفت مرتبه تقطیر نموده بسرکه کهنه سه تولد و یا مقطر یکنیم تولد نوشانند و یا یکدسته برگ کاسنی سبز و چهارم حصه آن برگ ریحان سبز با نیم درم نمک طبرزد بخایند و هر وقت که تشنه شوند آب انارین معصور بگلاب از نبات شیرین ساخته نوشانند و غذا قلیه کاسنی و کاهو که در آن برنج مدبر افتاده باشد در روغن گاو پخته با آب لیمون و سرکه ترش کرده بدهند و اگر هوا متعفن گشته موجب یرقان گردد و تپ برگ حنای سبز هفت ماشه تخم کاسنی نه ماشه شب خیسانیده صبح مالیده صاف کرده فانید یا نمک طعام یک ماشه انداخته لیمون کاغذی یک عدد افشرده بنوشند و اگر حنای سبز بدست نیاید عوض آن حنای خشک دو چند بگیرند و اگر شیره تخم خرفه نه ماشه در آب بر آورده نمک طعام یک ماشه حل کرده بنوشانند و غذا [illegible] دهند مفید شود

[illegible]

علاج یرقان بحرانی

اعانت طبیعت بر دفع صفرا بجلوس در آب گرم و شربت سکنجبین تنها یا با شیرهٔ کاسنی نمایند و گویند که بهتر آنست که کار را بطبیعت گذارند و بمعالجه هرگز اشتغال ننمایند لیکن از برای مدد طبیعت بر دفع ماده مریض را بحمام معتدل برند یا در آبزن نشانند که بگیرند گل نیلوفر و گل کاسنی و گل همیشه بهار و گل گڑہل و گل خطمی هر یک نه توله برگ حنا برگ بید ساده برگ کاسنی برگ تمر هندی هر یک پاؤ آثار در آب بجوشانند و در دیگ کلان که آب در تا گلو باشد بنشانند و در حالت نشستن در آبزن مدرات بارده مانند شیرهٔ تخم کاسنی و شیرهٔ تخم خیارین و شیرهٔ مغز تخم کدوی شیرین هر یک نه ماشه و سکنجبین ساده چهار توله بنوشانند و این نسخه مجرب است و ضماد صندل سفید کشنیز خشک تخم کاهو تخم خرفه هر یک سه ماشه آب کشنیز سبز آب مکوه آب عنب الثعلب آب بید ساده روغن گل روغن یاسمین گل ارمنی هر یک چهار ماشه سرکه مقطر یک نیم توله کافور دو ماشه بدستور مقرر نسخه سازند و اندکی جوا مسکن اگر گرم سازند و روغنهای مفتحه که در قول مسیحی خواهند آمد بمالند و اگر بحران بد واقع شود و بیهوشی و هذیان و تپ و کرب و گرانی بدن زیاده گردد طمع از صحت مریض قطع باید کرد و لیکن بهر تسکین اقارب بیمار هر چه در علاج سوء مزاج حار بادی جگر گفته شد بعمل آرند و جهت تبرید مزاج جگر و زهره قرص کافور با شیرجات بزور بارده و شربت نیلوفر بدهند و سلیمه مبارک ماده را بدفعات کم سازند شیخ الرئیس میفرماید که در یرقان بحرانی چون مرض نقصان پذیرد باید که در ان قصد علاج نفس یرقان نمایند بغسولات و مدرات منقیه و گاهی حاجت باسهال نیفتد و گاهی تنها حمام کفایت کند و اگر در بول و براز ایشان قلت رنگینی بینند بدانند که ماده در ان غائب است تنقیهٔ آن بمعالجه بغسولات و معرقات کنند و بقول مسیحی یرقان که از سبیل بحران در اکثر احوال باستعمال ادویه محتاج نشود و در علاجش غسل آب گرم شیرین و تمریخ بچیزی از روغنهای محلله مثل روغن بابونه و یاسمین و روغن شبت و روغن سوسن کفایت باشد و صاحب کامل گوید که اگر یرقان از دفع طبیعت برای خلط صفراوی بسوی ظاهر بدن بجهت بحران باشد صحت او سریع الحصول بود باستعمال حمام و ریختن آب نیم گرم بر بدن و تمریخ بروغن بابونه و شبت و ریاضت معتدل قبل استحمام و تغذیه بسکباج ماهی یا دراج و بقول محمود شربت سکنجبین ساده ده درم با آب کاسنی بیست درم و غذا مزوره زرشک و مغز بادام نافع است و اطلاقی و جرجانی گوید که گاهی یرقان بر سبیل بحران بود و آن دو نوع است یکی آنکه ماده نضج یابد و طبیعت آنرا بسوی ظاهر در روز بحران دفع کند دوم آنکه طبیعت ضعیف شود و ماده بران غالب آید و بسوی ظاهر در غیر وقت بحران مندفع گردد و یرقان بحرانی را علاج نباید کرد و لیکن طبیعت را یاری دهند بر دفع ماده تمام تر دهند و این چنان باشد که مریض را در موضع حار نشانند تا مسام او کشاده گردد و سکنجبین بزوری که در ان تخم کاسنی و بیخ او و تخم کشوث پخته باشند بنوشانند و [illegible] علاج آن بعلاج سوء مزاج حار جگر و علاج تپ و علاج یرقان که از تناول اغذیه و اشربهٔ حاره افتد باید کرد و طبری گوید که گاهی [illegible] بر طریق بحران و دفع طبیعت باشد و این بر طریق تنقیه بود و اکثر این نوع با تپ باشد و گاهی بغیر تپ در نادر بود پس اگر قبل سابع باشد بقول بقراط آن دلالت بر کثرت صفرا و ضعف طبیعت و غلظ ماده و عدم نضج آن کند و این علامت غیر محمود است و اگر بعد سابع ظاهر شود بر نضج ماده دلالت کند و بحران محمود و شفای صاحب او سریع باشد پس اگر میان نهم و یازدهم ظاهر گردد نظر بحالی که مریض بران در نهم بود باید کرد اگر در ان روز محمود و مریض قلیل القلق باشد و در ان چیزی از علامات محموده مثل رعاف و عرق و انحلال محمود باشد دلالت بر بحران بخت محمود کند و آن در چهاردهم از یرقان پاک گردد و کم شود یا خفیف گردد و اگر روز هفتم و نهم بود و یرقان در نهم و یازدهم پدید آید بسوی قاروره نظر کنند اگر نضج باشد و در روز یازدهم یرقان شود بر سلامت و قرب بحران دلالت کند و اگر بعد چهاردهم حادث شود مع سلامت احوال مریض در ایام تقدم و سکون مرض بر حال خود و نه زیاده تر بسوی تغیر [illegible] محمود و بغیر خطر بود و علاج مذموم بعلاج تپ از نوشیدن ماء الشعیر و سکنجبین کنند و هرگاه قوت و نضج در قاروره و سلامت و حرکات [illegible] باید کرد درین موضع ذکر کرده که چون طبیعت در یرقان بعد هفتم و چهاردهم نرم گردد و زوال صفراوی باشد مریض در اندک مدت از یرقان پاک گردد و علیه هرگاه [illegible] سبب یرقان کرده شد ادویه منقی و مفتح بدن [illegible] بعمل آرند و از انجمله استحمام است و آبزن از طبیخ حالکشی و کشوث با سرکهٔ کهنه مجرب متواتر در حمام و غرغره بسکنجبین و آنکه در ان افسنتین پخته باشند و حمام سرکه و عرق کیتحال و گلاب تنها یا با آب انار ترش بیارد و اگر کفایت نکند بعصارهٔ [illegible] با بعصارهٔ [illegible] قثاء هر واحد مخلوط بشیر دختران و ایضاً بعصارهٔ چقندر و عصارهٔ [illegible] سعوط کنند و [illegible] مجرب است و کذا کهربا در [illegible] تریخ و سعوط

بشونیز وشیر زنان وشرب دوغ وطبیخ غذیه وگویند که سعوط بشونیز وشحم حنظل ونظر بسوی رنگ زرد وسفید وبقول شیخ الرئیس معالجات یرقانی که دران قصد نفس مرض و تحلیل او باشد واگرچه دران تفتیح سده وسائر منافع ست بعضی ازان مشروبات اند وبعضی غسولات وبعضی سعوطات که اکثر منافع آن در چشم وچهره است وبعضی ازان تدبیر عام ست مثل استعمال حمام متواتر که بدار بران وبراشتال آن از استعمال آبزن بآبهای مقویه است وچون بول اید درآبزن کنند که آن علاج نیکوست نفع او مجرب ظاهر شده وچون از حمام خارج شوند پارچه بپوشند تا سردی ببدن نرسد وپارچه پوشیده بخوابند واما آنچه غیر حمام ست وازقسم استعمال دوا بود آنست که یرقان را از جلد خارج کند وادویه که این را اخراج نماید یا باسهال نماید ویا بادرار قوی ویا بعرق وبهتر این آنست که بریاضت وتعب وکاوش بود وخصوصاً چون عرق شراب باشد وهمچنین عقب حمام وهرکه اراده معالجه یرقان خود بتحلیل نماید برودت وشمال احتراز کند مگر آنکه اراده بدان مقاومت دواهی حار وجمع اوباشد چنانچه فلفل بخورانند وبعد ازان در آب سرد نشانند وگفته اند که صاحبان یرقان از نظر کردن در اشیای زرد نفع یابند که این تحریک طبیعت بسوی دفع [illegible] ازوی طرف جلد نماید وتکلیف یرقان خفت یابد ومن از مثل این معالجات انکار نمیکنم وازادویه مشهوره معروفه آنست که درهنگامیکه مریض در آبزن باشد دو اوقیه آب ترب با نیم درم بورق ویک اوقیه طلا بنوشانند که زردی ازان خارج شود وایضاً بگیرند یک خرمه هلیون ویک کف نخود ودو رطل با پنج قسط آب بپزند وشراب آن پخته بنوشند اگر تب نباشد واگر تب باشد تنها بیاشامند بعده در آبزن آبیکه دران برسیاوشان جوشانیده باشند نشینند که زردی ازان بیرون شود وایضاً روغن نطرون دو درم شراب کهنه شب زیر آسمان دارند وبنوشند واز تحمیم که مذکور شد بعمل آرند ویا اسقیل مشوی بآتش جزو نمک سوخته ودو فلنجا [illegible] ویا کبریت محرق دو درم در بیضه نیمبرشت پاشیده بنوشند ویا پوست انار چهار درم زرنیخ یکدرم بقدر یک درم که در زیر انگشت آید بگیرند وباسه اوقیه شیر خر بخورند ویا بقدر یکدرم بار باره ازان جلیه بآب وعسل بخورند ودر آبزن آب سرد نشینند ویا بگیرند برسیاوشان سوده چهار درم وبآبیکه دران افسنتین جوشانیده باشند بخورند ویا عصارهٔ حماض بقدر [illegible] شراب بخورند ویا جزء الکلب که استخوان خورانیده باشند سفید او نه سیاه چهار درم بگیرند وبعسل بخورند ویا برگ چقندر خشک شش درم بماء العسل بدهند ویا [illegible] مطبوخ ویا پودینه خشک چهار درم شراب ممزوج تا سه روز بعمل آرند ویا نخود سیاه یک رطل برسیاوشان یک کف بجوشانند تا ثلث آب برود ودو اوقیه ازان بنوشند ویا عصارهٔ ترب دو اوقیه شراب یک اوقیه ویا نخود سیاه رطل حب بلسان کندر بادیان هر واحد کف در شش قسط آب بپزند تا ثلث برود دو اوقیه ازان بنوشند واگر تب نباشد بشراب بیاشامند ویا درحلبی مقداریکه در سه انگشت درآید با شراب وعسل بالمناصفه بقدر یکنیم اوقیه یا با آب وشراب بخورند ویا حب [illegible] پوست او دو درم بخورند ویا فوه الصبغ یکدرم در بیضه نیمبرشت ویا بگیرند برادهٔ شاخ گوزن سحیده قیراطا وباشراب فوه وساطیقون بخورند ویا بگیرند [illegible] وسورنجان اندکی ازان بخورند ویا فلفل وسرگین سفید سگ خورندهٔ استخوان یک ملعقه بشراب ویا حنظل از شراب آب پرکرده بنوشند ویا قدر جی مرهٔ خرس در شراب بیاشامند ویا بگیرند شاخ گوزن یکدرم وثلث وکبریت دو دانگ وبا شراب بخورند ویا بگیرند وخصوصاً برای مبتدی ریوند وغاریقون برسیاوشان کشوث [illegible] بقدر یکدرم بخورند وادویه مفرده که درین باب داخل اند مشهوره منفتح نیز هستند افسنتین انیسون اسارون وج فوه الصباغین جنطیانا عود بلسان غاریقون کشوث [illegible] قسط زراوند طویل ومدحرج ست وآنچه ذکر کرده وآن خفیف ست نوشیدن دباغ قیح بشراب صرف ست ویا بگیرند زردهٔ دو بیضه ودر نیم سکرجه شراب گرم کرده بنوشند واز آنچه تعریف بسیار میکنند آنست که خراطین خشک بخورانند که منقی فی الحال ست وهمچنین زهرهٔ خرس وایضاً آنچه مجرب دیده آنست که پیخ حماض بپزند ودر آفتاب بنشینند وبعد ازان ساعتی مشی کنند تا آنکه گرم وتشنه شوند بعد مطبوخ برسیاوشان وخصوصاً اگر با آن فوه الصبغ ونعناع جوشانیده باشند بنوشند که آن فی الفور عرق بسیار زرد آرد وایضاً اگر این دوا عقب حمام بیاشامند وازمدرات خاصه آن آنست که بگیرند جوز السرو دو درم وبنوشند با یکدرم سلیخه بطلای [illegible] بعده صاحب او غذای قابض بخورد که آن همه مادهٔ یرقان ببول دفع کند وگاهی بگوشت خارپشت نفع یابند بسبب قوت ادرار وتنقیه وموافقت جگر واین مجرب است وچون آب کشوث یک سکوره با تخم کرفس وشکر طبرزد بنوشند نافع بود وازمسهلات خاصه بدان آنست که حنظل را کاویده آنچه اندران باشد دور کنند وطلا دران کرده بر انگشت جوش دهند وصاف کرده بنوشند وآنچه تجربه کرده ام آنست که بگیرند صبر نیم درم سقمونیا یکدانگ نمک نفطی ربع درم فوه الصباغین وغاریقون هر واحد نیم درم حب ساخته بماء البزور بخورند وادویه که سابق ذکر کردیم وآنچه که در قرابادین مذکورست بهر این باب واز سعوطات عصاره است که بدان سعوط کنند

نسخه مجرب شیخ معزی است

[illegible] مسهل است

مثل عصارهٔ قثاء الحمار و عصارهٔ برگ ترب و عصارهٔ فراسیون یا عصارهٔ عرطنیثا یا عرطنیثا کوفته در شیر زن یک شب تر کرده صبح افشرده بهمدیگر آمیخته بچکانند یا عصارهٔ بیخ بطیخ با زنبق جوش خفیف داده قدری شکر آمیخته سعوط کنند یا عصارهٔ ترب با برگ کوفته و از عصاراتی که سخت گرم نیستند عصارهٔ سلق است و از عصارات سرد عصارهٔ حی العالم یا عصارهٔ اسپغول بهتر است و چون صرف سرکه استنشاق کنند و ساعتی بدارد و مریض در حوض حمام باشد این بهتر علاج است و همچنین اگر در آن شیر یکشبانه روز تر کنند پس صاف نموده سعوط و شم از آن نمایند تنها و ممزوج و از غیر عصارات آنست که گیرند مویزج ربع درم و سائیده با آب کشنیز و روغن بادام مساوی ده درم حل کرده بدان سعوط کنند در حالیکه اندر آبزن یا حوض حمام باشند و گاهی بدان قدری عصارهٔ [illegible] و اندکی [illegible] و با آب کشنیز و با آب بلیله نمایند و از غسولات برای صاحب یرقان آنهاست که در آن پرسیاوشان و شیح و مرزنجوش و جعده و بابونه و اقحوان [illegible] که مسهل در نسخه جوشانیده باشند و گاهی در یرقان از سبب حرارت شی ترنجبین داخل میکنند که آن شدید الجلا است [illegible] و گاهی [illegible] اضمادات بیسازند و گاهی روغنها که بدان تمریخ نمایند مثل روغن اقحوان و روغن بابونه و روغن شبت و ایضاً روغن عقید انگور و روغن سوسن و غذای صاحب یرقان آنچه خفیف و لطیف باشد و در آن تفتیح بود و شوربای ماهی برای ایشان نافع است خصوصاً آنچه [illegible] و لطیف باشد صاحب شفاء الاسقام مینویسد که اگر با یرقان حرارت باشد آب عنب الثعلب و آب کاسنی یا آب انار بشکر شیرین کرده بدهند و تا چهارم روز علاج برفق نمایند و شربت [illegible] بدهند یا آب کاسنی تنها یا آب کرفس با سکنجبین ساده یا بزوری یا آب انار با سکنجبین یا سکنجبین تنها یا شربت دینار یا آب ریباس یا آب بید که در آن شیرهٔ تخم خیار و تخم کاسنی و بادیان هر واحد سه درم بر آورده باشند بدهند و اگر طبع قبض باشد شربت آلو و شربت بنفشه و شیرهٔ تخم کاسنی و فتائل مسهله و حقنهای لینه نرم کنند و اگر علامات غلبهٔ صفرا ظاهر شود اسهال بمطبوخ هلیله زرد و آلو و تمر هندی و خیارشنبر نمایند و اگر قاروره بر غلظ ماده دلالت کند منضج آن مثل مطبوخ بیخ کاسنی و تخم کاسنی و خطمی و گاوزبان و اصل السوس و زرشک که در آن یک قبضه کاسنی غیر مغسول داخل کنند باید داد و چون قاروره باعتدال آید اسهال بر بوند و آب کاسنی نمایند اگر حرارت بود و اگر طبع ممزوج باشد خیارشنبر و غاریقون و هلیله کابلی و سقمونیا بحسب مقتضای نوع ماده و سن و فصل در آن مخلوط سازند و این مسهل برای صفراوی جید است [illegible] درم آلو بخارای کلان ده عدد تمر هندی بیست درم تخم بادرنگ و خیار و زرشک هر واحد سه درم غاریقون یکدرم بجوشانند تا نصف و بمالند صاف نموده پانزده درم خیارشنبر و یکدرم روغن بادام و نیمدرم ریوند داخل کرده بنوشند و این مسهل از املای استاد من است ریوند یک مثقال حشیش غافث نیمدرم باریک سائیده در شربت کاسنی اوقیه آمیخته بنوشند و ایضاً استادی رحمه الله برای یرقان امر باین دوا میکرد تخم کاسنی بادیان تخم خیار هر واحد درم غافث نیمدرم تخم کشوث ربع درم در عرق گاوزبان سه اوقیه شیره بر آورده سکنجبین ساده اوقیه داخل کرده بنوشند و از مقیئات ترب در سکنجبین تر کرده با آب گرم بدهند یا عصارهٔ ترب با سکنجبین و نمک با آب گرم و استاد من گوید که چون با یرقان سرفه شریک گردد احتیاط بسیار کنند بهر آنکه یرقان محتاج بمفتحات است و سرفه از مفتحات مضرت است پس طبیب رعایت جانبین نماید و باید که صاحب یرقان لباس زرد از عصفر و قمیص و غیره بپوشد و بدان نظر کند و تعلیق کهربا نماید و تعلیق خرزهٔ یرقان که در آشیانهٔ خطاف یافته میشود نفع عظیم دارد و اکتحال با آب ترنج مزیل یرقان چشم است و دوام جلوس در آبزن نافع است بنابر جذب ماده بسوی خارج بدن و اما اغذیه [illegible] مثل حصرمیات [illegible] انار دانه یا کاسنی بسرکه و شکر یا کاسنی مطبخ بروغن بادام [illegible] بسرکه یا [illegible] بسرکه یا مویز بسرکه یا [illegible] و ترشی ترنج و حماض [illegible] و کاسنی و کاهو مسلوق و کاسنی بری و کشوث [illegible] سرکه یا انار دانه [illegible] بادام و سرکه یا سرکه و کاسنی و شوربای ماهی خرد سفید قشردار مطبوخ بسرکه و خوردن آن ماهی و انکباب بر بخار آن هنگام پختن و کذلک ابتلاع آن زنده و قریب ماهی و جعدی یا مصوص بگوشت ماکیان و دراج و [illegible] و ماست ترش و انار و شفتالو و کدو و خیار و عنب الثعلب و سکباج ماهی و [illegible] گوساله و دادن [illegible] عظیم النفع برای یرقان است و یرقان سددی را [illegible] بیاجات بچوزهٔ مرغ و پیاز و نخود و بسلاب و بادام و کشنیز و نخوداب بسماق و چغندر و ترب و کرفس نافع است و باید که معالجه بقی نمایند بعد [illegible] از این اغذیه و بعد شرب سکنجبین و آب شبت [illegible] و باید که از اشیای حاره و سریع الفساد مثل خربزه و شیر احتراز کنند و نان در سددی بالکل ترک نمایند [illegible] مغشوش و فلوس و غیرهما نقل کرده که شرب یکدرم کهربا با نبات و کذا عصارهٔ عنب الثعلب و اکل بقلهٔ آن خام یا پخته و کذا بیخ حماض در سرکه پخته یا بشراب و کذا [illegible]

اکل آن و تخم آن لشرب یکساله و کذا تخم بقلة الحمقا و کذا افسنتین و کذا عصارهٔ لبلاب و کذا عصارهٔ غافث و سکنجبین بزوری با آب کشوث و کذا کبریت با آب حل کرده یا در بیضهٔ نیمبرشت و کذا عصارهٔ کماذریوس یا طبیخ او و کذا عصارهٔ اشقوق یا طبیخ او و کذا امیران چینی و کذا ضیاشیر تنها و با آب عنب الثعلب و کذا طبیخ نخود سرخ و کذا اسقولوقندریون با سکنجبین و کذا بخور مریم با سکنجبین و کذا طبیخ شجرهٔ بخور مریم تمام سه روز متواتر و کذا [illegible] بشراب یکساله و اکل اسفاناخ کوفته بسرکه سرشته و شرب شاخ گوزن سوخته در فلنجیار و کذا دلک با سکنجبین و کذا عصارهٔ کرنب بشراب یکساله خرنوب یا تنها چهل و پنج روز متواتر و سعوط عصارهٔ فراسیون و شرب عصارهٔ ترب هر روز متواتر یا تخم آن و کذا فاوانیا تنها یا یک مثقال از آن بچهار اوقیه آب برگ ترب و کذا عصارهٔ پودینه نهری و کذا عصیر آب کاسنی و کذا عصارهٔ برگ و اطراف [illegible] و کذا اهلیله کابلی و کذا حب کاکنج و کذا عصارهٔ نبات [illegible] تا هفت روز متواتر و کذا ایرسا [illegible] و کذا سرگین بچه اسپ در اول تولد آن بقدر باقلا و کذا [illegible] سوخته بعسل سرشته و کذا [illegible] بیکدرم سوده و بشراب یکساله حل کرده صاف نموده و کذا [illegible] و کذا الاذن و کذا [illegible] و کذا خرنوب نبطی و کذا انار ترش و کذا ریوند و تخم کشوث هر واحد یکدرم و کذا شکر با آب طبیخ کشوث و کذا [illegible] و کذا شحم حنظل بسرکه و کذا [illegible] قرص بعسل سرشته و کذا طبیخ زردچوب و کذا اشیاف [illegible] در آب تر کرده و کذا عصیر و خوردن اسفاناخ بطور غذا و کذا جرم ریباس و امتصاص آب او و شرب فلنجه و کذا اهلیلهٔ زرد و کذا [illegible] و کذا خرزة البقر و اکل کرنب مطبوخ با کیان و کذا [illegible] برگ و تعلیق [illegible] و [illegible] و عصارهٔ [illegible] سبز و شراب در حمام هر واحد نافع یرقان اصفر است و گفته که فرو بردن سه عدد ماهی [illegible] زنده بر ناشتا برای دفع یرقان تجربه کرده ام و اکتحال گلاب و سرکه [illegible] یا [illegible] آبنوس در ازالهٔ زردی چشم حادث از یرقان مجرب است و اکتحال با آب گشنیز سبز و سعوط طبیخ شحم حنظل نیز مزیل زردی چشم است بعضی از متاخرین می نویسند که پسته مقشر و مویز منقی و [illegible] کاکنج یک مثقال و [illegible] نوشیدن آب هندبا و عنب الثعلب هر واحد مجرب است اگر [illegible] چهار درم شب در آب تر کرده صباح زلال آن گرفته بقدری نبات شیرین کرده بنوشند نفع میکند و چون گوشت موش صحرائی خشک کرده [illegible] بخورند نافع بود و اگر برگ حنا تا دو درم کوفته در آب شب تر کنند صبح آب صاف آن بنوشند تا یک هفته مجرب است و خوردن ماهی و دیدن آن [illegible] فائده میکند و اگر آب برگ ترب کوفته بقدر یک پیاله آورده و دو درم شکر تری آمیخته ناشتا بخورند غذا سه چهار درم تمر هندی در آب مالیده صاف نموده چهار درم شکر آمیخته با خشکه تناول نمایند و برین منوال چند روز عمل کنند بجهت یرقان از مجربات حکیم جعفر است و نوشیدن شیرهٔ تخم کاسنی و تخم خربزه با سکنجبین عسلی نافع بود و کذا یکدسته برگ کاسنی با دو درم نمک هر صباح تا یک هفته خوردن و اگر اهلیلهٔ زرد پانزده درم تمر هندی سی درم آلو بخارا [illegible] تخم کاسنی تخم کشوث هر واحد یک کف جوشانیده با سکنجبین بنوشند اسهال بسیار آرد و یرقان را [illegible] و سرکه [illegible] خوردن [illegible] است و اکتحال آب تمر هندی و برگ آن و یا زعفران با گلاب بقول ابن هبل و سعوط آب چقندر یا روغن زیتون و یا پوست بندق هندی و یا [illegible] شیر زنان [illegible] پوست ترنج سوده بمیل نقره و کذا دار فلفل اهلیلهٔ زرد هر دو در سرکه سائیده و کذا زردچوب و تخم [illegible] هر واحد مزیل زردی چشم است طبری گوید که چون مرض زائل گردد و قاروره و براز بسوی طبیعت خود در حال صحت عود کند و زردی چشم باقی ماند و مزیل آن بکار برند مثل اکتحال با آب سرکه مطبوخ و اکتحال بسرکه که در اصل السوس کوفته بیخته و شاخ گوزن و صدف هر دو سوخته [illegible] با کتحال آب [illegible] و حفظ مزاج علیل نمایند [illegible] و این کحل مزیل صفرت عین بعد زوال مرض است [illegible] سوخته و [illegible] اهلیلهٔ زرد و دار فلفل مساوی سائیده [illegible] اکتحال نمایند [illegible] این است که [illegible] می نمایند تا اثر آن [illegible] کرده در چشم میکشند و اثر [illegible] یرقان میکند و در کتاب خواص مذکور است که جزو سفید از سرگین سگ و زعفران مساوی سوده مزیل یرقان است و گویند که [illegible] اثر یرقان از چشم بعد زوال مرض میکند حکیم شریف خان در حاشیهٔ شرح اسباب می نویسد که تقطیر شیاف [illegible] در شیر دختر یا سفیدی بیضه حل کرده نافع است و [illegible] سفید چشم با [illegible] در آب کاسنی یا سفیدی رقیق بیضه و روغن گل بر هم زده و خواب بران [illegible] و باین کحل اکتحال نمایند و نسخهٔ آن همانست که در یرقان چشم مسطور شد و اگر ازین [illegible] فائده نشود [illegible] حب [illegible] یا ایارج نمایند بعده اکتحال بکحل معمول از اهلیلهٔ زرد و دار فلفل در سرکهٔ کهنه نمایند که ازالهٔ بقایای [illegible] روز [illegible] و تجربه شده و علی بن [illegible] گفته که عصارهٔ ترب [illegible] از جملهٔ ادویه [illegible] میکند اطبای هند میگویند که اگر صندل زرد یعنی ملاگیر بگلاب یا آب سائیده و دار هلد با آب سائیده هر یک پنج ماشه عسل هفت ماشه آمیخته بخورند و غذا

وال خشکه سازند و تا یکهفته استعمال نمایند برای کنول باد یعنی یرقان اصفر عجیب الاثر است و یرقان اسود را نیز مجرب نوشته اند و ایضاً گل حنا تخمیناً ماشه شب در کاسه آب بخیسانند و صبح صاف نموده شربت لیمون دو توله یا شربت انار سنجوش آمیخته بنوشند که در یکهفته انشاء الله آن بکشد و مجرب است و ایضاً توله سوخته یکتوله پوست درخت شیب سوخته یکتوله در پیاله آب شب بخیسانند صباح صاف کرده بنوشند و اگر بیخ گدهاسته مسلم با آورده سی و سه قطعه کرده در ریسمان معصفر بفاصله نیم نیم گره بندند و در گلوی مریض آویزند بالخاصیة نافع است و ایضاً مونگ سبز پاو در آب شب تر کرده صبح آب صاف آن بخورند غذا دال خشکه و یا بیلی بهول کمنگا هولی در ظهر هر واحد دو دام نیم کوفته در یک آثار آب بجوشانند هرگاه چهارم حصه بماند قدری شکر در ان انداخته صاف نموده بنوشند و اگر گل هول و نبات مساوی سائیده نگاه دارند و صبح یکتوله خورده باشند نافع بود و یا کنگنی هفت ماشه سائیده بشهد خورند غذا دال خشکه و یا نبوله دو دام شب در آب تر کرده صبح سائیده آب صاف آن گرفته یکماشه نمک لاهوری داخل کرده بنوشند و از ترشی و بادی پرهیز نمایند و اگر ریبه گافران دو دام در یکپاو آب بخیسانند صبح آب صاف کرده بنوشند در هفته صحت شود و یا دو سه برگ کسونهی یا دو سه فلفل گرد سائیده بنوشند و ایضاً این دوا برای یرقان اصفر و اسود نافع است نیز چهال درخت پیپل ریزه ریزه کرده سه توله و نمک کاذرن که آنرا ریه گویند سه توله هر دو را در یکنیم پاو آب شب بخیسانند و صباح آب صاف کرده بنوشند و نهایت تا یکهفته استعمال نمایند و اچار ترب در سرکه مقطر ساخته خوردن مفید یرقان و صلابت طحال است و ایضاً گویند که از مجربات است آهک پان تا سه ماشه و فلفل یکماشه در پاره کیله پخته نهاده بخورانند و بالای آن باقی کیله بخورند و نوشیدن مطبوخ گلو نیز مفید یرقان است و گویند که منقوع پوست پیپل و برگ سپستان نیز مجرب است و اگر بنداول شب در آب تر کرده صبح آب صاف آن گرفته دو سه قطره در بینی چکانند زردی چشم ببرد و شپاک گوسفند با بعضے ادویه خوردن در رفع یرقان است و اگر توتری تلخ در آب سائیده اندکی آب آن سعوط نمایند نافع بود و اگر هفت دانه شونیز بشیر عورت سائیده سعوط نمایند زردی چشم را که بعد دفع یرقان باقی ماند زائل کند و آب لیمون در چشم چکانیدن نیز مفید است و چون گیاه گوبهی را از بیخ برکنده کوفته آب آن در چشم کشند سود دهد و اگر کیری انبه در آب بیخ و یا شوره پرورده و یا غیر پرورده بر ناخن سوده در چشم کشند در یکدو مرتبه دفع زردی چشم نماید و اگر کیری بهم نرسد امچور خشک بکار برند و همچنین شلغم سبز و خشک در گلاب و اگر کدوی تلخ را دو پاره نموده شب در شبنم بدارند و بعد آن قطره شبنم که در ان جمع شده باشد در بینی بچکانند عجیب الاثر است و در بیاض والد مرحوم مرقوم است که گل پلاس خشک دو دام در ظرف گلی شب تر نمایند و صبح مالیده صاف نموده شکر سفید دو دام آمیخته بنوشند جهت رفع زردی چشم مفید است و اگر بیخ بیل یکعدد کوفته شب در آب تر نمایند و صبح جوش داده آب صاف او گرفته بنوشند تے و اسهال خواهد آمد و از یرقان نجات یابد و چون کدوی تلخ خشک را بشگافند و در سر آن پرده که مانند پرده عنکبوت میباشد بر آورده نرم سوده اندکی از ان سعوط نمایند یرقان اصفر را که چشمها و رخساره همه زرد شده باشد باخراج رطوبات زرد رنگ از بینی دفع کند و مجرب نوشته اند و اگر بیل کسهر این یعنی بارسنداول کوفته بیخته در پارچه بسته بویند نافع بود و چون مغز تخم کدوی تلخ مساوی آن گرفته ماس آن بگیرند یا آب آمیخته دو سه قطره در بینی چکانند برای رفع زردی چشم مجرب است و خوردن پوست بیخ بکهیره با برنج ساٹھی آس کرده تا یکهفته نافع است و اگر مغز تخم توری تلخ یکعدد با بنداول سوده دو قطره از ان در بینی اندازند بعد از دو سه گهڑی آب زرد بسیار از بینی و دهان جاری شود و عقب آن درد شقیقه بهم رسد و در آخر روز تپ پیدا شود و تا سه پهر این عوارض باقی خواهد ماند و هرگز نترسند که در آخر شب همه آفات زائل خواهد شد و در یک دو روز شفا حاصل گردد اگرچه مرض کهنه بود و از مجربات حکیم نور الدین است و آنچه صاحب بقائی جهت یرقان مجرب نوشته این است که پیاز کدوی تلخ را سر آن بریده با آب پر نمایند و تمام روز در آفتاب و شب در شبنم بدارند و علی الصباح دو قطره در چشم کشند و بعد از دو گهڑی پوست هلیله و نبات سائیده کفدست بخورند و غذا دال و نخود یا برنج با خشکه خورند

یرقان اسود

و آن تغیر رنگ بدن بسیاهی باشد و این را یرقان هندی نیز گویند و مخفی نیست که پیش ازین مسطور شده که یرقان سیاه بیشتر از طحال و گاهی از کبد می باشد پس بقول شیخ یرقان اسود طحالی را در وجه تکون او و یرقان اصفر از جهت تکون آن بسبب سده مجری بین و از جهت تکون آن بسبب ضعف بعض قوی و قوت بعض آن قیاس نماید و یرقان اسود کبدی گاهی بسبب شدت حرارت جگر باشد بنحویکه خون محترق شده سودا شود و سودا در بدن کثرت پذیرد و پس از طحال و مجاری اعانت او کند اهتمام گردد و گاهی بسبب شدت برودت جگر بود چنانکه خون عکر و سیاه گردد و گاهی این برودت با یبوست باشد و گاهی با رطوبت بود و گاهے

بسبب ورم بارد و صلب باشد و اما یرقان اسود که بسبب جمیع بدن بود یا از شدت حرارت بدن باشد که خون را محترق و سودا گرداند و یا از شدت برودت بود که خون را منجمد و سیاه کند مثل یرقان اصفر و اسود که بسبب او همه بدن باشد آن بسبب عروق منتشر در بدن بود و فساد استحالهٔ خون بسوی او در قیاس فساد استحالهٔ خون بسوی مادهٔ استسقای لحمی باشد و اگرچه در اینجا فساد ظاهر در کبد نبود بلکه در عروق تنها باشد و ممکن است که تقسیم یرقان اسود باین طریق نمایند که گاهی بسبب کثرت ماده و گاهی بسبب احتباس آن بود بر قیاسی که در اصفر گفته شد و گاهی اتفاق افتد که یرقان اسود نیز بحران امراض طحال را مانند آن بود و چون طبیعت بسوی تنقیهٔ ماده بسبب مانعی بجز ناحیه جلد راه نیابد بالجمله اسباب جزئیه یرقان اسود به هفت نوع تقسیم کرده اند یکی سدهٔ مجرائی که مابین جگر و سپرز است پس سودا از جگر بسوی طحال نرود و با خون مختلط شده در بدن سرایت کند دوم سدهٔ مجرائی که مابین سپرز و فم معده است پس سودا از طحال بر فم معده نریزد و در سپرز بسیار جمع شده باز بجانب جگر رجوع کند و با خون در بدن ساری گردد و رنگ بدن سیاه سازد سوم ضعف جاذبهٔ طحال یا ماسکهٔ آن یا هر دو که عجز طحال از جذب سودا پس سودا در جگر بماند و با خون آمیخته در همه بدن جاری گردد و رنگ بدن سیاه گرداند و سبب ضعف قوت یا سوء مزاج باشد یا تولد ورم در طحال و ورم نیز از سوء مزاج و از سده خالی نباشد چهارم ورم حار یا صلب طحال و بدان سبب ضعف او از جذب سودا و تنقیهٔ خون لازم آید پنجم دفع طبیعت بطریق بحران امراض طحال ششم وقوع حرارت قوی در جگر حتی که خون را در جگر بسوزاند و سودا گرداند و چون آن باعضا رود یرقان سیاه آرد هفتم حدوث سوء مزاج بارد مفرط در جگر و بدان سبب انعقاد خون در وی و از آن سیاه گردیدن آن و حدوث یرقان لازم آید طریق تشخیص این اسباب باید که اولا دریافت این امر نمایند که یرقان اسود طحالی است یا کبدی بعده اقسام هر دو مشخص نمایند چنانچه نظر کنند بسوی رنگ مریض که سیاهی آن شدید خالص است یا نه اگر رنگ سخت سیاه بدون زردی باشد و براز و بول هر دو سیاه بود و گاهی در براز دردی سیاه بیرون آید و گاهی بول سالم بود و پوست شکم کشیده با درد و ثقل باشد و در اکثر احوال طبع قبض بود و گاهی نرم گردد و هضم ردی بود و یا خبث نفس و غم و وسواس بلا سبب باشد و گاهی عرق سیاه خارج شود پس یرقان اسود طحالی باشد پس اگر علامات ورم حار طحال یافته شود سببش همان باشد و اگر از مس طحال صلابت در موضع آن معلوم شود از ورم صلب طحال باشد و اگر آثار ورم و صلابت مدرک نگردد حال وجود ثقل در شکم و در جانب راست یا چپ و حدوث یرقان بتدریج دریافت کنند اگر ثقل شدید و دشواری خواب بر جانب چپ و ظهور یرقان بتدریج بیان کنند و بدن نحیف و نبض ضعیف بود از سدهٔ مجاری باشد پس حال سقوط اشتها بتدریج یا دفعةً و جانب ثقل بپرسند اگر سقوط اشتها بتدریج و ثقل بجانب راست گویند سده در مجرای مابین جگر و سپرز باشد و اگر سقوط اشتها دفعةً و ثقل در جانب چپ بیان کنند سده در مجرای مابین طحال و فم معده باشد و اگر ثقل و تغیر نبود و با کدورت سفیدی چشم باشد پس اگر با سقوط اشتها بود از ضعف جاذبهٔ طحال باشد و اگر سوء هضم و هزال برآید از ضعف ماسکهٔ طحال باشد و الا حال تقدم امراض طحال و ظهور خفت و راحت بعد وقوع یرقان دریافت کنند اگر باشد سببش بحران امراض طحال بود و اگر رنگ سیاه شدید خالص نباشد و آفت در بول بود و در براز زردی بیشتر نماید و اول آفات در جگر ظاهر شده باشد و مثل امراض سوداوی مراقی ظاهر نشود یرقان اسود کبدی بود پس اگر سیاهی خفیف مائل بزردی بود یرقان از حرارت و یبوست باشد و اگر سیاهی و زردی با سرخی مشتمل شقرت اندک بود از حرارت و رطوبت باشد و اگر مائل بسبزی بود از برودت و یبوست باشد و اگر مائل باندک زردی فستقی بود از برودت و رطوبت باشد و حکما گفته که یرقان اسود منذر باستسقای زقی شدید البحران است و در اکثر دفعةً عارض نشود بخلاف اصفر علاج در طحالی سدی بعد فصد اسیلم از دست چپ آب کاسنی سبز مروق و آب عنب الثعلب سبز مروق با سکنجبین بزوری و شربت دینار دهند و تنقیهٔ سودا کنند و با سکنجبین یا سفوف سودا استعمال نمایند و آنچه در سدهٔ جگر گذشت و هرچه در سدهٔ طحال باید بعمل آرند و اقراص و معاجین قوی التفتیح دهند و قرص زرشک کبیر و قرص کبر نیز مفید است ایضاً مفتحات چون بادیان و کاسنی و بیخ آنها و عنب الثعلب و گل سرخ و بادرنجبویه و مویز منقی و اسطوخودوس و ریوند چینی و افتیمون و مغز فلوس و گلقند بدهند و ملینات برای اخراج سودا نیز داخل کرده شود و اگر قاروره سیاه و کفهای زرد و با تب باشد قرص زرشک صغیر چهار ماشه کوفته بشربت انار شیرین توله [illegible] تناول نمایند بعد آن آب کاسنی سبز مروق نه درم شیرهٔ تخم خیارین شش ماشه شربت بزوری بارد سه توله بنوشند با شیرهٔ زرشک شش ماشه افزایند چون در تپ و دیگر عوارض آن تخفیف شود منضج داده این مسهل دهند گل نیلوفر پنج ماشه آلو بخارا ده دانه تخم کاسنی و خیارین کوفته هر یک شش ماشه عنب الثعلب پوست بیخ کاسنی سنبل الطیب هر یک چهار ماشه سنای مکی نه ماشه جوشانیده مغز فلوس پنج توله گلقند دو توله ترنجبین چهار توله روغن بادام شش ماشه افزوده بنوشند و بعد شیرهٔ تخم کاسنی شش ماشه شیرهٔ بادیان چهار ماشه شربت بزوری دو توله و یا قرص زرشک صغیر کوفته چار ماشه با آب کاسنی ده توله و شیرهٔ خیارین شش ماشه شیرهٔ اصل السوس

شیرۂ عنب الثعلب هر واحد چهار ماشه و گلقند دو توله و اسپغول شش ماشه پاشیده بدهند و شربت کشوث و کذا کمافیطوس هفت روز متواتر و شربت تمر هندی و تخم حماض و جعدۂ جبلی هر واحد نافع یرقان اسود ست غذا نخود آب و شوربای گوشت بزغاله و مرغ دهند و اگر بسبب ضعف طحال باشد شربت تخم کشوث شیرۂ انیسون هر یک سه ماشه همراه گلقند و شربت بزوری خورند و قرص گل و قرص کبر و ریوند و مانند آن که مقوی طحال اند همراه همین دوا استعمال کنند و گل سرخ و قرنفل و افسنتین و مصطکی سائیده با سرکه و آب عنب الثعلب بر طحال ضماد سازند و هر چه در ضعف طحال باید بکار برند و اگر بسبب ورم طحال باشد علاجش در اورام طحال باید و اگر بطریق بحران باشد امداد طبیعت نمایند بشربت سکنجبین و استحمام بآب شیرین و مالیدن روغنهای لطیف چون روغن بابونه و شبت و سوسن بر بدن و جز آن که در علاج یرقان صفر بحرانی گذشت و در کبدی احتراقی فصد باسلیق یا اسیلم کنند و تطفیه حرارت جگر و اصلاح آن باشربه و اغذیه و اطلیه سرده که در علاج امراض جگر از سوء مزاج حار و در یرقان اصفر غلیانی گذشت باید کرد و تبرید بقرص زرشک صغیر سوده بشربت انار شیرین همراه آب کاسنی سبز مروق ده توله سکنجبین ساده دو توله گلقند یک نیم توله و گاهی باضافه شیرۂ خیارین گاهی شیرۂ زرشک نیز معمول ست و تنقیه مواد محترقه بمسهل سودا و بمطبوخ افتیمون و شاهتره و بماء الجبن نمایند و گل بنفشه و نیلوفر و سپستان و آلو بخارا و تمر هندی و غیره نیز درین نوع مستعمل ست و اگر بسبب سوء مزاج بارد دیگر باشد و درین نادر الوقوع ست علاج آن بعلاج امراض کبد از سوء مزاج بارد که مذکور شد باید کرد و اقوال جمهور مسیحی گفت که از ادویه مسهله در یرقان اسود هلیله سیاه و بسفایج و تربد سیاه و لاجورد و حجر ارمنی استعمال کنند و در یرقان اسود طحالی فصد باسلیق اسیلم از جانب چپ کنند پس اگر خون سیاه بر آید استخراج آن نمایند و الا فی الفور بند کنند بعد از آن بمطبوخ افتیمون و بسفایج و هلیله سیاه اسهال آورند و بگیرند افتیمون سوده پنج درم و با دو یا سه اوقیه سکنجبین ممزوج بآب گرم بخورند و اگر چهار درم افتیمون بمثقال غاریقون خورند افضل بود و عصارۂ بادیان و عصارۂ برگ طرفه و ملعقه با سکنجبین بنوشند یا مطبوخ برسیاوشان و فوه الصبغ و نعنع مساوی بجوشند و در آفتاب بنشینند تا تشنه شوند و بخت گرم گردند بعده آب سرد بنوشند کاین عرق آرد و رنگ بحالت طبیعی رجوع کند و اگر در مطبوخ برسیاوشان نشاسته خیلی نفع کند شیخ میفرماید که در طحالی نظر کنند اگر درینجا امتلای دموی بسیار باشد فصد باسلیق ایسر و بعده اسیلم کشایند پس از آن بطحال و اصلاح سده آن و ورم آن و ضعف آن مشغول شوند و اگر سبب آن کثرت سودا باشد بسبب چیزی که از هوا و اغذیه تولید آن نماید چنانچه مذکور شد ایضا استفراغ آن بچیزی که مخرج او باشد واجب ست و ازین قبیل ست مطبوخ اسقولوقندریون بطریق مذکور در قرابادین و مدرات بدان استفراغ نمایند و مطبوخ افتیمون باین صفت بگیرند هلیله سیاه و کابلی هر واحد ده درم شاهتره و اسقولوقندریون و بسفایج و فقاح کبر هر یک پنج درم بیخ کرفس و بادیان هر واحد حبه خربق سیاه دو درم در سه رطل آب بجوشانند تا ربع بماند و بران افتیمون پنج درم انداخته جوش خفیف دهند پس صاف نموده با دو ثلث درم ایارج فیقرا بدهند و همچنین حبوب معمول از هلیله سیاه و افتیمون و نمک هندی و غاریقون و پوست بیخ کبر ست و بعد استفراغ بادو شیر شتر بنوشانند و اگر یافته شود ماء الجبن بسکنجبین بزوری و اذخر و جعده و ادویه طحالیه اسقولوقندریون و از بیخ کبر و مانند آن بدهند و آنهائیکه دران برگ طرفا و بیخ آن جوشانیده باشند و آب برگ کبر و آب برگ ترب و سکنجبین و کذالک آب عنب الثعلب و آب کرفس اگر حرارت باشد و سکنجبین مطبوخ دران اسقولوقندریون و برگ کبر و قشر طرفا و جعده و اگر در طحال ورم حار باشد باید که در منضجات افراط نکنند و اگر دران سده باشد مفتحات قویه مذکوره در باب سده کبد نیز درین نافع ست و در باب سده طحال ادویه مخصوص آن عنقریب ذکر خواهم کرد و اگر بسبب ضعف حادث در طحال باشد باید که بران محاجم بلا شرط نهند و ریاضت استعمال کنند و ضمادات مقوی طحال مثل آنکه از افسنتین و قردمانا و فقاح اذخر و عاشا و قنطوریون و بیخ کبر هر واحد یک جزو و گل سرخ دو جزو و مقل یک نیم جزو و اشق هفت جزو یا ده جزو ساخته باشند ضماد نمایند و هر گاه بشویند بسرکه کهنه که دران شبت و بورق و نمک و سداب و پودینه جوشانیده باشند بشویند و اگر سبب یرقان سودا حرارت کبد باشد علاج جگر بمطفیات نمایند و اگر برودت باشد علاج بتریاق کبیر خاصه و ادویه معلومه برای آن باید کرد و اگر سبب آن جمیع بدن باشد اول آنچه بکبد و جهت بعمل آرند بهر آنکه عروق بعده بدن از آن منفعل گردد و اما علاج نفس یرقان هم چیزیکه علاج نفس یرقان اصفر میکنند بتوتیر از آن باید کرد و صاحب کامل گوید که اگر یرقان از جهت طحال باشد باید که فصد اسیلم از دست چپ کنند و اسهال بمطبوخ افتیمون نمایند و ماء الجبن باین سفوف دهند هلیله سیاه دو درم هلیله زرد سه درم افتیمون غاریقون هر واحد درمی نمک نفطی صبر هر واحد دانگ همه را باریک سائیده سه درم با هشت اوقیه تا یک رطل ماء الجبن بخورند و ایضا آب پودینه نهری ربع رطل

سکنجبین دو اوقیه برنهار سه روز بدهند و ایضاً آب برگ اثل مروق باسکنجبین بنوشانند و این دو نافع یرقان سوداوی ست بگیرند کندش و کبریت زرد و فوه الصباغین و اسقولوقندریون هر واحد یکجزو همه را باریک سائیده یکدرم با بقدر نیم شربت آمیخته بخورند و ایضاً مویز منقی ده درم گل سرخ پنجدرم کبابه کوفته سه درم یکشبانه روز در آب گرم خیسانیده یک رطل ازان برنهار بنوشند و پنج روز یا یکهفته بعمل آرند که نافع ست و این دوا از زنی گرفته ام که در یرقان سیاه و عدس مقشر باریک سائیده دو درم با قدری آب بادیان و اندکی بول کودک نابالغ ناشتا بنوشند که نافع بمنفعت بین یافته ام و اگر در طحال صلابت باشد علاج طحال با دویه و ضمده که در علاج اوجاع طحال خواهد آمد باید کرد و در باب غذا و غیره بدان تدبیر پردازند جرجانی و ایلاقی بنویسند که یرقان سیاه که از سپرز بود اول رگ باسلیق یا اسیلم از دست چپ بزنند پس این دوای مسهل دهند بلیله زرد پانزده درم بلیله کابلی هشت درم بیخ کرفس بیخ بادیان هر یک شش درم برگ کبر یا کبر اسقولوقندریون هر یک هفت درم خربق سیاه دو درم بسفایج چهار درم مویز منقی بیست درم آلو بخارا بیست عدد تمر هندی ده درم افتیمون پنجدرم همه را جوشانیده صاف نموده هفتاد درم با یکدرم ایارج فیقرا و نیمدرم غاریقون و یکدرم تربد بدهند و این مسهل چند کرت باید داد و بعد ازان ماء الجبن که بسکنجبین افتیمونی ساخته باشند بکار برند و اگر حاجت آید در هر چند روز این سفوف بلیله بخورند بلیله زرد سه درم بلیله کابلی دو درم افتیمون یکدرم ایارج فیقرا نیمدرم نمک هندی یکدانگ و این یک شربت ست بقدر حاجت و قوت در روز اول دو بهم وزن یا زیاده کنند و این سکنجبین درین علت سودمند ست بیخ کرفس بیخ بادیان بیخ اذخر هر یک ده درم انیسون افتیمون جعده دو دانگ کبر و کزمازج و اسقولوقندریون و تخم کرفس و بادیان هر یک پنجدرم همه را در سرکه جوشانیده صاف نموده ازان سرکه سکنجبین سازند و هر بامداد یک اوقیه بآب بادیان و آب برگ گز و آب برگ کبر و آب برگ ترب آمیخته بدهند و شیرخشت یا بلیله سیاه و افتیمون و غاریقون و نمک هندی بقدر قوت مریض سودمند بود و اگر مزاج گرم باشد یا تب بود آب عنب الثعلب یا آب کاسنی باسکنجبین بدهند و غذا مخصوص بسرکه و کرفس و کاسنی و بوارد از گوشت بزغاله و کبر بسرکه پرورده سازند محمود گوید که در سوداوی فصد اسیلم از دست چپ کنند و هر صبح جلاب از عسل السوس مقشر کوفته و تخم کاسنی و پوست بیخ کاسنی هر واحد سه درم و از شکر سفید ده درم بدهند و غذا مزوره زیرباج بسرکه کهنه سازند و یا نیز سنای مکی پنجدرم و تخم کاسنی سه درم و پوست بیخ آن پنجدرم و شکر سفید ده درم و در سه اوقیه آب بجوشانند تا یک اوقیه باقی ماند معجون نجاح پنج مثقال در ان حل کرده بنوشند و یا ماء الجبن سه اوقیه با این سفوف دهند بلیله سیاه بلیله زرد هر واحد سه درم افتیمون یکدرم غاریقون نیمدرم بسفایج نیمدرم کوفته بیخته شربتی سه درم و یا آب پودینه جبلی ده درم با شکر سفید ده درم بنوشند و یا آب برگ اثل سه اوقیه و شکر ده درم بدهند که آنرا خاصیت عظیم در ازاله یرقان اسود ست و اگر از ضعف جاذبه یا ماسکه طحال بود صرف عنایت بتقویت امر طحال بنوشیدن هر صباح سکنجبین بزوری بجلاب کنند و غذا مزوره زیرباج لحوم ماکیان و تیهو یا حملان دهند و گل سرخ و فوفل و افسنتین و مقل و مصطکی هر واحد سه درم کوفته و مصطکی و مقل گداخته آمیخته بر طحال ضماد کنند خجندی و صاحب مغنی وغیره بنویسند که در یرقان اسود سدی فصد اسیلم و تنقیه بدن و تفتیح سده بسکنجبین بزوری و امثال آن و ماء الاصول و شربت آن کنند و اسهال بمطبوخ سنای مکی و بلیله کابلی هر یک سه درم تخم کاسنی دو درم پوست بیخ آن سه درم معجون نجاح پنجدرم نمایند و ماء الجبن باترنجبین بنوشند و سفوف که نسخهٔ آن در قول محمود گذشت نافع ست و اگر سبب آن شدت حرارت جگر باشد فصد اسیلم و باسلیق ایمن کنند پس استفراغ خلط سوداوی بمثل بلیله زرد و بلیله کابلی و سنای مکی و افسنتین رومی و گاوزبان و بسفایج و افتیمون هر یک سه درم تخم کاسنی تخم کشوث پوست بیخ کبر بنفشه پرسیاوشان هر یک دو درم شاهتره پنجدرم جوشانیده صاف نموده مغز خیارشنبر بیست درم ترنجبین بیست درم حل کرده و یکدانگ حجر ارمنی آمیخته صباح بنوشند و آب برگ طرفا و آب برگ کبر و آب برگ ترب و آب عنب الثعلب نافع ست و غذا کاسنی و سرکه و بعد تنقیه چوزهٔ مرغ مطبوخ بسرکه دهند و برای یرقان اسود ماء الشعیر بشربت اصول و تنقیه بمطبوخ افتیمون بدون بلیله کنند و یا افتیمون اسطوخودوس غاریقون ریوند حجر ارمنی مغسول هر واحد نیمدرم بروغن بادام چرب کرده بعسل خیارشنبر سرشته استعمال کنند و معجون بیشی مفید ست بعضی از متاخرین بنویسند که اگر تمر هندی بقدر پنج شش توله شب در آب خیسانیده صبح آب زلال آن بدون مالیدن بنوشند تا سه روز و روز چهارم مقی قوی دهند باین نوع که شبت سه ماشه شب در یک پاو آب تر کرده صبح صاف نموده بنوشند و قدری نخود بریان بالای آن بخایند اگر در عمل آن درنگ شود بقدر نیم پاو آب گرم مدد کنند و بعد ازان تا چهار پنج روز سفوف سنا و بادیان و قند سفید هر یک سه ماشه بدهند در ازالهٔ یرقان اسود از مجربات مسموع ست و بقول انطاکی تنقیهٔ طحال و تفتیح سدد آن و فصد اسیلم

ف — نسخهٔ مسهل

ف — نسخهٔ سفوف بلیله

ف — نسخهٔ سکنجبین

ف — نسخهٔ منضج مسهل

ف — نسخهٔ مسهل سودا

یا باسلیق کنند و کشوث و خولان بخورند و مروارید و مرجان سوخته مجرب ست و قرص ریوند و معجون مغنی را درین باب خاصیت عظیم ست و حکیم عابد گفته که آنچه درین علت بمنزلهٔ حدیث قاطع ست آنست که ریوند را در آتش یا چاک دشتی بسوزند و شل و زرد چوب اکبرآبادی بریان کرده بگیرند و هر دو سائیده سه درم با آب سرد بخورند که این مرض سوداوی را در بدن بمیگدازد و اکتحال بسد سوده چند روز در ازالهٔ رنگ سیاه از چشم مجرب ست طبری گوید که نوع یرقان هندی بسبب انسداد طریق ما بین مراره و کبد و انسداد طریق ما بین طحال و کبد بود و چون این هر دو سده حاصل شوند مراره صفرا را جذب نکند و در خون جگر بیامیزد و در عروق بطریق غذا نافذ شود و اعضا بدان اغتذا کنند و برنگ آن متشکل گردند و کذلک اگر طحال اخلاط سوداویه عکره را جذب نکند در جگر باقی ماند و با خون مع صفرا مختلط گردد و در عروق نافذ شود و هرگاه صفرا و سودا مخلوط گردد و در عروق بسوی جمیع بدن نفوذ کنند بدن زرد و سیاه گردد و زردی در سیاهی رنگ اهل سند ست و ازین جهت این نوع را هندی نامند پس اگر سده متحلل نشود و جگر ممتلی نگردد و احتمال اجتماع سودا و صفرا در خود بسبیل ورم نکند و درین هنگام حمیات صعب برا و وارد مختلف پدید شود و گاهی کبد ورم نکند و صلب گردد و همچنین طحال بطریق عدم غذا و وصول صفرا بسیار و این نوع گاهی با صلابت کبد و طحال هر دو باشد و گاهی با ورم در جگر و سپرز و گاهی از سوء افراج در عروق و کبد و ورم بود و شدید الخطر او آنست که با تپ باشد پس اگر با تپ بود علاجش آنست که اگر مریض متحمل باشد و قوت و زمان و وقت و مزاج و سن مساعدت کند فصد باسلیق و حل طبیعت بادویه کنند بگیرند حشیش غافث سقولوقندریون مساوی و هر دو را در آب بجوشانند بعده بقدر شربت از ان پانزده درم فلوس خیار شنبر مالیده بنوشند و یک شربت یا دو استعمال کنند اگر قوت احتمال آن نماید و لازم ست شرب ماء الشعیر و سکنجبین معمول از سرکهٔ عنصل و بزوری سازند اگر احتمال آن تپ و مزاج و بلد کند و الا سکنجبین از سرکهٔ عنصل و بابزور ساده بدهند و ایضاً اگر با تپ باشد این قرص بماء الشعیر و سکنجبین بدهند اسقولوقندریون کبالارض افسنتین هر واحد دو درم سرخس و بیخ طیطنما بادام تلخ و زوفای خشک و پرسیاوشان هر واحد یکدرم و نیم عصارهٔ زرشک عصارهٔ غافث هر واحد ده درم صمغ عربی نشاسته کثیرا هر واحد دو درم مغز تخم خیار مغز تخم بادرنگ مغز تخم خربزه هر واحد نیم درم زعفران نیم درم تخم کرفس بارون فطراسالیون تخم فنجنکشت هر واحد دو ثلث درم کافور سه طسوج صندل سفید مقاصری و خشیشهٔ خراسانی معروف بکدر هر واحد سه درم کوفته بیخته بآب کاسنی سرشته بوزن یک یک درم قرص سازند و یک قرص با پانزده درم سکنجبین و چهل درم ماء الشعیر بخورند و حل طبیعت بشربت هلیله که روش ذکر کرده باین نسخه باید کرد بگیرند هلیلهٔ سیاه پنجاه درم هلیلهٔ زرد مثل او کوفته در ظرف چینی کرده بران بست درم زوفای صعتری و پانزده درم اصل السوس کوفته انداخته و آب داخل کرده پنج روز در آفتاب بدارند بعده آب صاف کرده پنج رطل صغیر از ان وزن کرده بجوشانند تا نصف بماند از آتش فرود آورده دو رطل شکر داخل کرده شب بگذارند پس بجوشانند تا بقوام غلیظ آید و هرگاه ارادهٔ تلیین نمایند در آب کاسنی مروق شصت درم ازین شربت هفت درم حل کرده بنوشانند که اخراج اخلاط سوداوی نماید و غذا در جمیع این ایام مرق مزورهٔ زیرباج دهند و غیر آن و اگر مغز خیار بسرکه خورند جائز ست و بعض حذاق ذکر کرده اند که اصطباغ بسرکهٔ کهن نافع برای این نوع ست و هرگاه اعراض تپ قوی شود و اسباب تپ قوی گردد معالجهٔ تپ خاصه نمایند و هرگاه یرقان قوی شود و تپ ضعیف گردد بمعالجهٔ یرقان زیادت کنند و هرگاه هر دو مساوی در مقدار بود در علاج هر دو مساوات نمایند و هرگاه قوت یابند و عرضی مانع فصد یافته نشود فصد باسلیق کنند و اگر زوال یرقان مشکل شود و تپ زائل گردد علاج کنند به تخم سرمق سوده و تخم ترب و اندک کندش که مقدار او بوزن طسوج باشد که این علاج اکثر سده را بکشاید و یرقان را زائل میکند و هرگاه طبیعت محموم که بدان یرقان هندی باشد منحل گردد و قدری خون در اجابت آید بیشک هلاک گردد و بعلاج آن مشغول نشوند و تضمید طحال صاحب این نوع که با تپ باشد بسرکه که دران زوفا و فطراسالیون و برگ حسنرم جوشانیده باشند باید کرد و تضمید کبد چون در انجا تپ باشد بآب آس تر و آب سیب میخوش و پست جو و قسب سفید تباشیر عصی الراعی و اندکی سرکه و کعک مسحوق و قصب الذریره و روغن ضماد نمایند و اگر یرقان بغیر تپ باشد اسراع و سهل تر و علاج او ممکن تر و صاحب او امیدوار تر ست و علاجش درین هنگام فصد باسلیق ابطی و حل طبیعت باین حب بود نسخهٔ آن افتیمون افسنتین رومی هر واحد دو ثلث درم هلیلهٔ سیاه و کابلی هر واحد یکدرم عصارهٔ غافث ریوند چینی هر واحد پنج دانگ کندش سه طسوج مازریون مدبر بسرکه سه طسوج خربق سیاه مدبر بشیر تازه دو نیم دانگ محمودهٔ انطاکی مشوی دو دانگ و نیم [illegible] دو درم زعفران دو دانگ همه را سائیده بآب بیخ طیطنشا و ترمس تلخ مطبوخ آمیخته مثل فلفل حب سازند شربتی مثقال و ربع بآب بادیان دو یا سه شربت ازین بخورند

صفت قرص

صفت شربت هلیله

صفت حب

واقراص ذافث باریوند و زرشک و قرص امیر و سماوی ساییده مرتب سازند و ازین اقراص سکنجبین معمول بهر که غسل و اصول و بزور بخورند که این بالغ النفع و کافیست و تضمید طحال باشق منقوع در سرکه کنند و کمید بلیمغوس و سرکه کردان اشق و انجیر و بیخ کبر و حاشا و حنا با و جعده و فطراسالیون و تخم کرفس بستانی جوشانیده باشند باید کرد و بر کبد این ضماد کنند ناردین دو درهم سنبل مصطکی هر یک ده درم و زنگ بادام تلخ پوست و اقاقیا بیخ کبر خشک ساییده با آب کاسنی و کرفس بکار برند و این وقتیست که تپ نباشد و نه شدید و بران از نبض استدلال کنند و اما از قاروره استدلال بران ممکن نیست و درین نوع گاهی مشکوک فیه بود پس طبیب نمی فهمد که آن از سده طحال است یا از سده میان کبد و مراره و میان کبد وطحال طبیب حاذق بران از سه وجه استدلال نماید یکی آنکه بسوی قاروره نظر کند اگر بصورت صفیحه زعفران مخلوط باشد بداند که سده در دو موضع است و اگر سیاه بحت دیده شود و سیاهی ظاهر تر بود و زردی ظاهر نباشد بداند که سده در طحال است دوم آنکه بسوی بدن نگاه کند اگر زردی و سیاهی هر دو دران معلوم شود بداند که سده در هر دو موضع است و اگر سیاه بود و زردی دران نباشد بیگر بمقدار یکه در اهل صحت هنگام جودت هضم بود بداند که سده در طحال است سوم آنکه بدن را بپارچه بمالد پس اگر در پارچه آثار سیاه بنظر آید سده در طحال بلاشک باشد و اگر سیاه مائل بزردی نماید بداند که سده در دو موضع است و تپ لازم باضطرار بود پس اگر سده در کبد باشد از تپ حاد صعب و هذیان و قلق شدید لابد است و اگر سده در طحال بود و در کبد نباشد باضطرار با وی تپ نبود و انتفاخ جنبین و افکار مختلفه باشد و برین استدلال که سابق گذشت اعتماد نماید و اهل حران را درین نوع علاجیست مخصوص بدین و آن تریاقیست که برای جمیع امراض کبد ترکیب داده اند و حسب مزاج انسان و بلد و سن گاهی باب کرفس و گاهی بماء الاصول میدادند و ابو ماهر آن تریاق بماء الاصول در جمیع امراض کبد بسیار بخورانید مگر آنکه مرض بسیار حار و تپ لازم نبود و ایضاً این مرقوم است که آنرا غساله بمانند مخ خارشت و مخ [illegible] باندک کرفس و شبت هر دو پخته شوربای آن مریض می نوشانیدند و مرض زائل میشد و مردی را این نوع یرقان بغیر تپ حادث شد و تا پنج سال باقی ماند و معالجه مشکل گردید شخصی بخوردن کبریت سوده با مغز بادام تلخ او را اشارت کرد و این را خورد و مرض او بکلی زائل شد و کبریت را در معالجه این نوع و با سقولوفندریون در کناش فود ذکر کرده و روفس گفته که نوع سلیم این است که دران نخست مریض ورم نکند و براز او تغیر نگردد و روی بدن آنست که بادی انحلال طبیعت و تپ باشد و بقراط ذکر نموده که یرقان اسود سندی چون قبل از چهارم روز ظاهر شود مریض در ششم بمیرد و اگر قبل از هفتم پیدا آید در یازدهم هلاک شود و درین خلاف کثیر است که در امراض کبد ذکر کرده ام

یرقان اصفر و اسود

شیخ میفرماید که گاهی هر دو یرقان باهم جمع شوند یا بسبب آنکه صفرا منتشر و خون فی را که بدان مخلوط باشد احتراق عارض شود و سودا گردد و دو خلط مرکب شوند و یا بسبب آنکه در هر دو جانب اعنی جانب کبد و مراره و جانب طحال آفت افتد و بعض شراح قانون می نویسند که گاهی دو یرقان مجتمع میگردند بنحو یکه اولا یرقان اصفر عارض شود بعده ازین صفرا بعض محترق گردد و قدری خون با وی آمیزد و آن سودا گردد و یرقان اسود ازان حادث شود و یا باین طور که در بدن صفرا و سودا کثرت پذیرد و هر واحد ازان هر دو بسوی ظاهر بدن مندفع گردد بعده هر واحد ازین دو قسم یا سبب آن واحد بالشخص یا بالنوع بود و یا چنین نباشد و اول چنان بود که هرگاه حرارت عارض شود اولا صفرا تولد کنند بعده هرگاه فعل او اشتداد کند بدوام ملاقات او با منفعل سودا با احتراق پیدا گردد و ثانی چنان باشد که چون حرارت ضعیف عارض شود صفرا پیدا شود و درین هنگام سده در مجرای مراره و سده در مجرای طحال عارض گردد و پیدا شود دو یرقان از نوع واحد از سبب که آن سده است عارض شود و ثالث چنان بود که چون تخمه کبد را عارض شود و صفرا تولد کند و مجرای طحال را سده عارض گردد و سودا کثرت پذیرد و چون حدوث شد دو یرقان در وقت واحد بود و بعد شد صفرا اول باشد بسبب سرعت شود و صفرا اسرع ظاهر بدن نسبت بسودا و چون دو یرقان مجتمع شوند گاهی یکی ازان شدید الظهور باشد و گاهی هر دو متساوی باشند و در اکثر صفرا در زمان اندک عارض شود و آنچه و اندک اندک و زمان بسیار بهر آنکه اکثر از صفرا اشتی کثیر و دفعة پیدا شود و درین هنگام ممکن است که دفعةً بسوی ظاهر بدن متحرک گردد و علاج بقول شیخ هرگاه هر دو یرقان مجتمع شوند و امتلا باشد و احتیاج بفصد افتد از هر دو دست فصد کنند یکبارگی و یا میان هر دو فصد فاصله کنند و در تدبیر هر دو یرقان جمع کنند و مطبوخ که درانها استعمال اصول باشد در آبهای برگ طرب و طرفا و بیدمشک و حب الغار و قیه آب عنب الثعلب سه و قیه آب برگ کبر دو او قیه جمع کرده همه آنچه نوشانند و ده درم خیارشنبر مالیده و دو دانگ و نیم ایارج فیقرا و دو دانگ زعفران و سه قیراط سقمونیا در سیبی بریان کرده اند بنوشانند بعده دو روز صبر کنند و بعد ازان ماء الجبن با سکنجبین بخورند و اما اغذیه در جمیع یرقان خفیفه معلوم و ماهی و شوربای چوزه مرغ فربه و از بقول کاسنی و کرفس بهر خاصه و کبر مخلل دهند و گویند که میان هر فصد باسلیقین با اسلیقین فاصله سه روز دهند و مطبوخیکه بهر اخراج صفرا و سودا

مخصوص ست اسهال آورند و آنجا که سودا زیاده باشد بتدبیر طحال بیشتر توجه کنند و آنجا که صفرا غالب بود معاونت جگر اکثر نمایند و اگر در نسخهٔ اسهالی مذکور وزن خیار شنبر بست درم کنند و ترنجبین بست درم و گلقند ده درم و روغن بادام دو ماشه افزایند و در ادویه سردار و غاریقون یکدرم اضافه کرده و سکنجبین بزوری پنجدرم آمیخته بخورند و بالایش دوا نیوشند بهتر بود و نوشیدن شربت دینار جامع در تدبیر اینست ابوسهل گوید که اگر یرقان مرکب از صفرا و سودا باشد و حدوث او از فساد کبد و طحال هر دو بود فصد باسلیق از دست چپ کشایند خصوصاً اگر بدن متحمل فصد باشد بعده اسهال باین مطبوخ نمایند هلیلهٔ زرد بست درم هلیلهٔ سیاه و کابلی هر یک ده درم بیخ کرفس بادیان هر واحد شش درم شاهتره هفت درم تمر کبیر اسقولوقندریون هر واحد پنجدرم خربق سیاه سه درم بسفایج چهار درم مویز منقی بست درم آلو بخارا سی عدد و عناب بست عدد و تمر هندی بست درم همه را در پنج رطل آب بجوشانند تا یک رطل بماند افتیمون پنجدرم اندر خته بمالند و یک رطل از آن صاف کرده با دو درم ایارج فیقرا و مثقال غاریقون بنوشند و اگر در ینجا حرارت مفرط باشد آب عنب الثعلب و تخم کاسنی و کشوث و آب بادیان و آب اطراف غرب و آب برگ ترب و آب برگ کبر و سکنجبین بدهند و اگر حرارت نباشد شیر شتر بعد تنقیه بمطبوخ مذکور دهند و بگیرند این شیر با هلیلهٔ سیاه و افتیمون و تمر هندی و غاریقون و اگر اتفاق شیر نشود ماء الجبن باین ادویه بدهند و با ماء الجبن سکنجبین معمول از بیخ کبر و تمر طرفا و بادیان مرتب سازند و غذا بجوزهٔ مرغ معمول بسرکه و کرفس و لحوم جدی مطبوخ بسرکه و کبر مخلل و سکنجبین معمول از عسل و سرکه کبر کنند سید اسمعیل جرجانی گوید که اگر یرقان هم از سپرز بود و هم از جگر اول فصد باسلیق کنند بعده مسهل باین مطبوخ دهند هلیلهٔ زرد ده درم هلیلهٔ سیاه هفت درم افتیمون پنجدرم مویز منقی پانزده درم بیخ کبر بیخ کرفس بیخ بادیان بیخ کاسنی هر یک پنجدرم آلو بخارا بست دانه تمر هندی پانزده درم افسنتین پنجدرم همه را بطور معمول بجوشانند و صاف کرده هفت درم تا ده درم فلوس خیار شنبر در ان حل کرده با یکدرم ایارج فیقرا و نیمدرم غاریقون و دانگی سقمونیای مشوی بدهند و بعد ازین ماء الجبن دهند و آب کاسنی دو اوقیه و آب عنب الثعلب سه اوقیه و آب برگ ترب و آب برگ کرفس هر واحد یکنیم اوقیه و آب برگ کبر اوقیه جوشانیده صاف نموده ده درم فلوس خیار شنبر حل کرده بدهند و این سکنجبین در ینجا سودمند ست تخم کاسنی تخم کرفس تخم انیسون بیخ بادیان بیخ کاسنی بیخ کرفس مساوی در سرکه بجوشانید و از ان سرکه سکنجبین سازند و این ضماد نافع بود کنار بابونج اطراف انگور خشک هر یک ده درم گل سرخ بست درم صندل سفید هشت درم خطمی پانزده درم بنفشه ده درم آرد جو بست درم زعفران پنجدرم سنبل الطیب جعده حماما کمافیطوس هر یک هفت درم مصطکی سه درم قنطوریون دقیق شش درم مقل ده درم کوفتنی را کوفته و مقل بسرکه حل کرده و اندک موم و روغن گل آمیخته با مقل ضماد نمایند و بر برگ چغندر یا برگ انگور مالیده بگذارند و نظر کنند که گرمی بیشتر ست یا سودا اگر سودا بیشتر بود عنایت بطحال اکثر نمایند و اگر حرارت بیشتر باشد علاجات جگر را بیشتر کنند

سوء مزاج طحال

بدانکه در طحال جمیع انواع سوء مزاج بسیط و مرکب مثل سائر اعضا حادث شود و طریق تشخیص سوء مزاج شناختگان اوست که اولا از مریض حال کثرت تشنگی و سوزش در جانب چپ بپرسند اگر اقرار آن کند پس نظر کنند اگر قاروره و براز سرخ مائل بسیاهی باشد و نبض مختلف در سرعت و بطوء و رنگ چهره زرد و تیره و سوء خلق و گرمی لمس و ساقین و سقوط اشتها و لاغری بدن بود سوء مزاج حار طحال باشد و اگر قاروره با وجود سرخی صاف بغیر رسوب و بی نضج بود و با آن قبض طبیعت و گرمی قدمین و ساقین باشد و نبض مرکب از سرعت و صغر و مختلف غیر منتظم بود سوء مزاج حار یابس طحال باشد و اگر اقرار تشنگی و التهاب نکند و لمس بارد بود حال اشتها و هضم بپرسند اگر سقوط اشتها و قلت هضم بیان کنند و با آن کثرت قراقر و آروغ و آب دهن بود سوء مزاج بارد باشد و اگر لامس طحال کنند اگر لینت آن و ثقل در ان باشد و با آن ترهل بدن و سیاهی آن و زبان مائل بسفیدی و سبزی بود و در قاروره سیاهی نباشد و غلظ نبض و فساد هضم بود سوء مزاج رطب یا حار رطب طحال باشد و اگر صلابت طحال ادراک شود و با آن نحافت بدن و سیاهی آن و صفای لون و قبض طبع و فزع و غم بود سوء مزاج یابس طحال باشد و اگر آثار سوء مزاج بارد و رطب هر دو یافته شود سوء مزاج بارد رطب طحال باشد و گویند که قلت عطش و بیاض قاروره و نبض غلیظ مائل بسبزی و تیرگی و کلفی و غثیان و فرط اشتها از سوء هضم و بطوء و نبض مرکب از تراخی نیز نشان سوء مزاج بارد رطب و بارد یابس ست و سیاهی و تطحال و غلظ از تابع سوء مزاج بارد یابس نیز پیدا شود و اگر با ثقل تلون موضع یا تبثر یا تبیج یا بروز آن مع صلابت و علامات غلبهٔ خلطی پیدا شود سوء مزاج مادی بود و الا ساذج علاج کلی بقول شیخ علاجات سوء مزاج طحال قریب از علاجات کبد ست و محتاج بادویهٔ قوی‌تر و نافذ تر بود و حیله برای تحلیل آن چیزی نفوذ نمایند بچیزی که حفظ قوت سازد [illegible] گوید که آنچه مطلق سوء مزاج طحال را نافع بود عرق بیست که برگ بید در سایه خشک کرده بسایند و هر صبح دو درم از ان با شکر طبرزد بدهند و [illegible] فاسفید و کند سبوس گندم در سرکه جوشانیده و نیم گرم ساخته بر موضع طحال [illegible] نافع

علاج سوء مزاج حار طحال

در ساذج تبدیل مزاج کنند سکنجبین ساده چهار توله در عرق کاسنی و کوه هر دو هفت توله و اگر حرارت در مزاج زیاده بود شیرهٔ تخم خرفه نه ماشه اضافه نموده بنوشند و غذا پالک و نخود یا ماش مقشر بسرکه ترش کرده یا برنج دهند و در بادی فصد باسلیق و اسیلم از جانب چپ کنند و آب کاسنی و عنب الثعلب مروق هر یک هفت توله با سکنجبین لیمونی چهار توله دهند و آب برگ بید با سکنجبین نیز مفید و بعد تلیین بمطبوخ هلیله و مغز فلوس و مطبوخ افتیمون فواکهی و مانند آن بکار برند بعده اگر حرارت زیاده بود جهت تعدیل مزاج قرص طباشیر ملین یا از قرص کافور اسقولوقندریونی همراه آبهای مذکوره و شربت بزوری بارد و امثال آن و یا سکنجبین مقطری و گلاب و عرق کاسنی استعمال نمایند بگیرند گل سرخ چهار درم طباشیر مغز تخم خربزه مغز تخم بادرنگ مغز تخم خیار تخم خرفه هر یک سه درم ریوند چینی اسقولوقندریون هر واحد یکنیم درم زعفران یکدرم کافور نیم درم کوفته بیخته بآب بید یا کاسنی سرشته قرص سازند و با ضمادهٔ بارده مثل آرد جو و برگ خرفا و کشنیز سبز بسرکه آمیخته و مثل لبلاب بسرکه پخته و آرد جو سرشته تضمید طحال کنند و صلوس بسرکه جوشانیده و یا انجیر بسرکه پخته طلا کردن نافع است و غذا قلیهٔ بچهٔ مرغ با اسفاناخ و چقندر پخته و آب لیمون کاغذی و سرکه ترش کرده بنان دهند و در حرارت ساذج تبرید و تعدیل کفایت کنند و بفصد و اسهال کمتر حاجت افتد و بقول جالینوس سفوف خرفه محلول در آب کاسنی تر و سکنجبین مغنی از سائر ادویه است و باین نوع سوء مزاج عنایت بیشتر مصروف باید داشت که در اکثر با امراض جگر میباشد و سودی باستسقا میگردد و غذا اسکباج که در ان کبر بسیار داخل کرده باشند و کبر مخلل نافع ترین اشیاست و امر بامتصاص انار رباشتی وار کنند و شیرهٔ تخم خرفه بشکر دهند و هنگام قبض طبع بآب آلو بخارا یا آب تمر هندی بجلاب تلیین نمایند و مزورهٔ زیرباج یا بچهٔ مرغ مخصوص غذا سازند مسیحی گوید که هرگاه در علل طحال با حرارت بسوی اسهال حاجت آید این مطبوخ بدهند هلیلهٔ کابلی و سیاه هر واحد پانزده درم شاهتره هفت درم باقی اجزای این همان مطبوخ هلیله است که در علاج ورم دموی طحال و بقول جرجانی باید و یا آب لبلاب بغاریقون بدهند که عظیم النفع است یا غاریقون مثقال با اوقیه سکنجبین دهند و بعد مسهل لزوم آب عنب الثعلب یا آب طرفا یا آب کشوث باندکی آب کرفس و سکنجبین کنند و این قرص بدهند طباشیر دو درم گل سرخ پنجدرم زرشک دو درم اصل السوس چار درم سنبل عصارهٔ غافث لک ریوند پوست بیخ کبر در سرکه ترکرده خشک نموده هر واحد یکنیم درم غاریقون یکدرم بآب اطراف طرفا سرشته قرص سازند شربتی مثقال با سکنجبین مع بافوه سوده و سکنجبین قرص ساخته مجرب و یا سکنجبین و صبر و بطبیخ انیسون بخورد و این سفوف بدهند تخم کاسنی کزمازج کدوی خشک هر واحد یکجزو و تخم فنجنگشت نیم جزو کوفته بیخته سه درم با سکنجبین بخورند ابن الیاس گوید که علاج سوء مزاج حار تنقیه بدن از اخلاط سوداویست و فصد باسلیق و اسیلم چپ اگر قوت و سن و وقت حاضر مساعدت کند و هر صبح جلاب از تمر هندی پانزده درم و شکر سفید ده درم و سکنجبین پانزده درم بنوشند بعد از ان تلیین طبیعت بمطبوخ فواکه که در ان هلیلهٔ زرد و سیاه هر واحد هفت درم تخم کشوث سه درم باشد باید کرد و غذا مزورهٔ ماش مقشر بشیرهٔ بادام خورند و هر صباح جلاب از عنب الثعلب پنجدرم و تخم کاسنی سه درم و تخم کشوث سه درم و شکر سفید ده درم بنوشند و غذا مزورهٔ مذکوره یا از ماش و نخود و شیرهٔ بادام و بچهٔ مرغ سازند و نوشیدن ماء الجبن نافع است و یا قرص کافور اسقولوقندریونی که سابق مسطور شد در ان وزن گل سرخ پنجدرم و زعفران نیمدرم و کافور نیمدانگ نموده و اسقولوقندریون حذف کرده بدستور ساخته یکمثقال با سکنجبین ساده هر صباح بخورند و ضماد برگ طرفای مذکور بکار برند و یا بگیرند تخم ترب و حرمل و شیطرج هندی هر واحد سه درم و کوفته و بسرکهٔ کهنه بیخته قطعهٔ نمد آلوده تکمید طحال نمایند و یا هر صبح قرص زرشک یکمثقال و سکنجبین بزوری ده درم و آب کاسنی و آب عنب الثعلب هر واحد ده درم بدهند و این سفوف نافع است طباشیر ریوند پوست بیخ کبر هر واحد دو درم سنبل الطیب مصطکی عصارهٔ غافث هر واحد درم زرشک چهار درم اصل السوس سه درم کوفته بیخته یکمثقال با سکنجبین ساده ده درم بخورند و یا سکنجبین ده درم و آب کاسنی پانزده درم و آب بید بست درم بنوشند و اگر با آن تپ و عطش شدید باشد برگ شاهترهٔ رطب و کاسنی و کشوث و اثل و بید و جو خوسانیده شیرهٔ آن بگیرند و در دیگ سنگین کرده بجوشانند و سکنجبین ساده در عین جوش داخل کرده از آتش فرود آورده در کیسهٔ کرباس آویزند تا آب صاف برآید پس هر صبح از آن پنجاه درم با سکنجبین ساده ده درم بنوشند و غذا مزورهٔ زرشک مغز بادام و بچهٔ مرغ کوچک بخورند و این قرص نافع است ریوند چینی تخم خرفه هر واحد دو درم گل سرخ شش درم طباشیر هفت درم مغز تخم کدو مغز تخم خربزه هر واحد پنجدرم زعفران ربع درم کافور یکدانگ باریک سائیده قرص سازند یکمثقال بخورند و اگر با آن تپ و تشنگی سخت باشد شیرهٔ خرفه پنجاه درم یا آب هندبا پنجاه درم با سکنجبین ساده ده درم بنوشند و غذا انار الشعیر یا مزورهٔ ماش اگر از شیر کراهت کند بدهند و نوشیدن آب برگ بید و آب طرفا هر واحد سه اوقیه با سکنجبین ده درم بهترین ادویه است و یا کبر مخلل یک اوقیه هر روز بخورند و یا انجیر

بسرکه پرورده و بناهار بخورند و بعد از ریاضت مسهل استعمال کنند [illegible] بلحاظ سحنهٔ مریض و قوت او بعد از فصد باسلیق از جانب چپ نمایند و لزوم شرب این سکنجبین از کنند بگیرند پوست بیخ کبر خشک ده درم بیخ کاسنی مثل او و در سرکه بمقدار سه رطل صغیر بجوشانند تا مهرا شود و پس فشرده صاف نموده شکر طبرزد داخل کرده بقوام آرند و حسب قوت و مزاج با آب کاسنی بنوشند و از ریاضت منع کنند و غذا از مزورات معمول بسرکه و شکر سازند و این ضماد پوست بیخ کبر کشوث تخم کاسنی تخم انار برگ کاسنی صحرائی برگ کاسنی بستانی برگ عنب الثعلب همه را با آب سائیده بسرکه آمیخته بر طحال نمایند و اگر التهاب شدید باشد با سکنجبین بماء الشعیر و آب خندروس دهند و از چیزیکه در آن حلاوت باشد منع کنند و اگر تپ حادث گردد یقین کنند که از خون و صفرا آمیخته پس بماء الشعیر و سکنجبین اقتصار نمایند و چون در قاروره نضج ظاهر گردد و قوت مریض صالح بود و تحمل طبیعت باین مطبوخ کنند مطبوخ هندی منقی از لبوب و تخم بست درم سکنجبین پنجدرم تخم کاسنی و کشوث هر واحد کف عنب الثعلب کف عناب آلوبخارا هر واحد بیست عدد پوست بیخ کبر کف همه را جوشانیده صاف نموده قدر شربت گرفته مغز فلوس خیارشنبر ده درم در آن مالیده صاف کرده بنوشند و چون قاروره او بصلاح ابتدا کند بآب کاسنی و آب عنب الثعلب مروق بالمناصفه بسکنجبین اقتصار کنند و اگر درینجا تپ نباشد و نه در جگر مریض علتی باشد در خوردن شوربای سکباج بلحم حمل و جوزهٔ مرغ مصوص بسرکه که در جوف آن کرفس و نعناع داخل کرده باشند باکی نیست گیلانی مینویسد که آنچه از آبها مینوشانند آب طرفا و خلاف و غرب است بعد جوشانیدن بآتش ملایم و سکنجبین در آن اضافه کنند و گاهی آب کرفس در آن افزوده شود و قرص که در قول مسیحی گذشت با یکی از آبهای مذکوره دهند و آنچه هنگام التهاب و تپ نفع میکند این دواست کدوی کوچک را خشک کرده کوفته دو درم از آن با سکنجبین بخورانند یا تخم خرفه کوفته دو درم با سکنجبین بدهند یا این سفوف گل سرخ طباشیر مغز تخم کدو و مغز تخم خربزه تخم خرفه هر واحد چهار درم لک و ریوند هر واحد یکدرم زعفران نیم درم کافور یکدانگ شربت یک مثقال بسکنجبین و آنچه بسیار نفع کند آب کاسنی مروق است

مطبوخ مسهل

علاج سوء مزاج بارد طحال

ترکیب سکنجبین بزوری اصولی

جهت تسخین این سکنجبین بزوری اصولی چار توله در عرق بادرنجبویه و شاهتره هر یک هفت توله دهند تخم کرفس بادیان انیسون تخم کشوث تخم فنجنکشت تخم سداب تخم بیخ کرفس بیخ بادیان بیخ سوسن هر یک هشت درم نیم کوفته یک شبانه روز در سرکه سه صد درم و آب بقدر کفایت خیسانیده بجوشانند چون نصف بماند صاف نموده با یک آثار قند سفید بقوام آرند و قرص معمول از پوست بیخ کبر و زراوند مدحرج و اذخر و قندریون و اشق و تخم فنجنکشت و فلفل و قسط و سداب و اشنه و ایرسا و درونج و سنبل کوفته بیخته بسرکه و آب برگ کبر و طرفا سرشته استعمال کنند و ضماد متخذ از انجیر و قسط و برگ سداب و پوست بیخ کبر و طرفا و اسقولوقندریون و مغز بادام تلخ و برگ غرب بسرکه آمیخته بر سپرز گذارند و خوردن مثلث بر ناهار و آب ترب و تریاق اربعه و گلقند همه مفید و مجرب است و بهترین غذا گوشت مرغ با مصالح گرم و بسرکه تنق داده است و اگر طبع قبض بود یا سوء مزاج مادی باشد بعد ماء الاصول مطبوخ مسهل مناسب دهند و یا پوست بیخ کاسنی پوست بیخ بادیان هر یک نه ماشه بیخ کبر بیخ کرفس هر یک پنج ماشه تخم کشوث تخم فنجنکشت اذخر هر یک چهار ماشه تخم کاسنی بادیان هر یک نه ماشه مویز منقی دو توله جوشانیده گلقند چار توله و سکنجبین بزوری اصولی دو توله داخل کرده هفت هشت روز داده تنقیه بحب اصطمخیقون کنند و مطبوخ افتیمون ریوندی علوی خان کنند و جهت تعدیل مزاج قرص کبر دهند و از انجیر خام و برگ سداب و بیخ کبر و عذبه و اسقولوقندریون و برگ گز سبز و کلوه و مغز بادام تلخ هر یک دو درم در سرکه و آب کبر و طرفا و کلوه سبز ضماد سازند و غذا شوربای مرغ بنان دهند و آنچه طلا نوشته که نوشیدن نبیذ تنها و خمیر برگ با عسل و ریباس از مجربات است و بعضی گفته که تریاق اربعه با گلقند دهند و قرص الطحال که مروق بقرص ایرسا است و ریباس مجرب مناسب است و بیکواج [illegible] خوردن جلنجبین و نوشیدن سکنجبین [illegible] گلسکنجبین عسلی و شربت خمر ریحانی کهنه [illegible] و غذا از انجیر بسرکه با گوشت بریان نافع است صاحب حاوی صغیر مینویسد که [illegible] آب انار بادیان و زیره سیاه و تخم فقد

قرص فنجنکشت

هر واحد سه درهم با گلقند عسلی ده درم بنوشند و غذا از مزوره نخود و مغز قرطم و اندک دارچینی سازند و یا بصباح این قرص فنجنکشت بدهند تخم فقد تخم کاسنی مغز تخم کدو هر واحد ده درم سکنجبین ساده بنوشند و در سکنجبین بزوری یک مثقال از آن حل کرده بدهند و یا این ماء الاصول دهند پوست بیخ بادیان پوست بیخ کبر

ماء الاصول

پوست بیخ کرفس اصل السوس مویز طائفی هر واحد ده درم تخم کاسنی بادیان تخم کشوث هر واحد سه درم تخم خیارین هر واحد پنجدرم تخم فنجنکشت سه درم همه را در سه رطل آب بجوشانند تا یک رطل بماند صاف کرده هر صبح مقدار سی درم در آب گرم حل کرده بنوشند و برگ سداب و برگ اثل بیخ کبر اشنه

مساوی در سرکه خمر جوشانیده و قطعه نمد در آن آغشته بر طحال نهند و اگر طبیعت محتبس باشد و احتیاج تلیین افتد باین مطبوخ کنند سنای مکی پنج درم هلیله سیاه هفت درم بیخ اذخر حشیشه غافث هر واحد سه درم بنفشه خشک پنج درم تخم کاسنی سه درم آلو سیاه عناب سپستان هر واحدی عدد در سه رطل آب بجوشانند تا یک رطل بماند مغز خیارشنبر ده درم ترنجبین ده درم در آن مالیده صاف نموده سحرگاه بنوشند اگر زمانه تابستان باشد و صباح اگر زمانه زمستان بود و خجندی گوید که ماء الاصول و شربت آن بدهند و غذا نخود آب بلحوم دراج و جوزه مرغ و غیره بلحوم فاخته و دراچینی سازند و اگر احتیاج تلیین باشد همان حقنه نمایند و یا مطبوخی که در قول صاحب حاوی گذشت لیکن وزن هلیله پنج درم و بنفشه سه درم و عناب بیست عدد و ترنجبین پانزده درم ست و گلقند پانزده درم عوض آلو و سپستان مرقوم و آنچه نفع میکند سوء مزاج بارد طحال را تریاق اربعه نیم درم بماء الاصول و روغن بادام شیرین ست و کذا برگ سداب خشک و مغز بادام تلخ مساوی در شیر محلول و سرکه آغشته ضماد کردن و همچنین ضماد انجیر مطبوخ معجون بجزول و پوست بیخ کبر هر دو سوده خیلی سود مندست

علاج سوء مزاج رطب طحال

چیزیکه مجفف باشد مثل اقراص معمول از گل سرخ و بیخ کبر و ریوند و سنبل و لک مغسول و زرشک بآب طرفا سرشته با ماء العسل دهند و ضماد معمول از پودینه و ورق سداب و فقاح اذخر و طرفا بسرکه تند استعمال نمایند و در مادی مطبوخ تربد و حب ایارج تنقیه کنند و بهر تعدیل قرص زرشک یونانی شربت بزوری حار دهند و انجیر هفت عدد با اجزای سابقه ضماد کنند و یا هر صباح سکنجبین بزوری ده درم با آب بیخ کبر بیست درم بدهند و غذا نخود آب بمغز قرطم یا قلیه یا کباب مرغ با مصالح گرم بخورند و با تلیین طبیعت بحب افتیمون یا بحب ایارج فوقایا نمایند و بقول ابن تلمیذ سکنجبین بزوری بماء الاصول یا شربت او بنوشند و تلیین طبیعت بحقنه کنند

علاج سوء مزاج یابس طحال

بهر ترطیب سکنجبین افتیمونی و شربت نیلوفر چهار توله در عرق شیر توله دهند و یا در عرق نیلوفر و گاوزبان هر یک هفت توله نوشانند و شربت بنفشه و خشخاش و نیلوفر بماء القرع و ماء الخیار بنوشند و اطلیه مرطبه مثل مغز تخم کدو و مغز تخم خربزه و تخم خرفه و خطمی بلعاب تخم مرو هر یک سه ماشه و شیر دختران و روغن بنفشه هر یک یک توله بر طحال نهند و کذا برگ خشک شود و بشیر تر کنند و غذا شوربای بچه بز با خشکه کیلانی و دیگر اغذیه مرطبه تناول نمایند و آنجا که سوء مادی بود فصد باسلیق یا اسیلم چپ مقدم دارند و بماء الجبن مطبوخ افتیمون و حب لاجورد و مطبوخ افتیمون فواکهی تنقیه نمایند بعده خمیره صندل ترش با عرق شیر و شربت انارین و تخم شربتی دهند و بقول ابن الیاس و خجندی آب عنب الثعلب و خمیره بنفشه و یا جلاب از تخم کاسنی و نیلوفر قند هر یک سه درم و شکر سفید ده درم بدهند و غذا مزوره ماش و کدوی رطب و اسفاناخ بمغز بادام یا کدو بلحوم جوزه مرغ و جدی و بزغاله و ماهی رضراضی و همه اغذیه مرطب فراخ خورانند و موضع طحال و کبد را بالشعیر مطبوخ معمول بروغن بنفشه و یا روغن کدو ضماد کنند

علاج سوء مزاج حار رطب طحال

سکنجبین بزوری که در آن پوست بیخ کبر باشد بنوشند و با ضمادی که در آن با وجود تبرید تنشیف بود مثل گل سرخ و ثمر طرفا و مغاث و صندل بآب طرفا و سرکه سرشته ضماد نمایند و آنچه در علاج سوء مزاج حار مفرد و رطب مفرد گذشت مرکب نموده استعمال کنند و طبری گوید که اگر سوء مزاج حار رطب باشد در معالجه سوء مزاج حار سکنجبین ساده که در آن دو جزو اسقولوقندریون و دو جزو زوفای خشک افزوده باشند زیاده کنند و در ضماد مر و اندک اشق اضافه نمایند و ماء الشعیر نباید داد که ترطیب بغایت میکند

علاج سوء مزاج حار یابس طحال

اشربه مبرده مرطبه مثل شربت نیلوفر و بنفشه و عناب و سکنجبین با شیره تخم خرفه و ماء الجبن بنوشند و تضمید طحال با ضماده مرطبه مبرده نمایند و در آن آب برگ عنب الثعلب و عصی الراعی و برگ کدو و برگ بادرنگ و برگ بزرقطونا یا لعاب آن و برگ بید داخل کنند و سائر علاج سوء مزاج حار مفرد و یابس مفرد نمایند و اگر در تحلیل حرقت و حرارت یافته شود و حقنه بماء الشعیر و آب چقندر و آب سبوس گندم و روغن بنفشه و مانند آن باک نیست و در ترطیب افزایند و غذا کاسنی مسلوق مطیب بسرکه و کبر و امثال آن سازند

علاج سوء مزاج بارد رطب و بارد یابس طحال

در بارد رطب تدبیر تسخین و تجفیف نمایند بدانچه در علاج سوء مزاج بارد مفرد و رطب مفرد گذشت و در بارد یابس هر چه در علاج سوء مزاج بارد مفرد و یابس مفرد مذکور شده بکار برند و تدبیر صلابت طحال نمایند و طبری گوید که علاج این فصد ست اگر قوت اجازت کند بنا بر زوال اکثر رطوبت و برودت که در قوی باشد بعده حل طبیعت

اگر قوت اطاعت نماید باین دوا پوست بیخ کبر کف بلیله سیاه پنج درم سقولوقندریون افسنتین افتیمون جعده هر یک پنج درم بلیله کابلی بلیله اصل السوس مقشر بسفایج کوفته هر یک چهار درم کمافیطوس مویزج ایرسا کوفته هر یک سه درم برگ بادرنجبویه کف مویز منقی بیست درم همه را در آب بطبوخ بپزند و بقدر صد درم از آن جوشانده تناول نمایند و بوزن دو درم فلوس خیارشنبر در آن مالیده صاف کرده نیم گرم بنوشند اگر قوت متحمل باشد دو یا سه مرتبه متواتر این بنوشند و تضمید طحال باین ضماد کنند پوست بیخ کبر سقولوقندریون افسنتین هر واحد دو درم صبر سقوطری هر واحد درم نانخواه طالیسفر تخم کرفس هر واحد یک نیم درم با یک سائیده در سرکه عنصلی و قدری موم سیری ضماد کنند و جهت تلطیف سکنجبین العنصلی بزوری [illegible] اگر برود و غذا اکثر بسرکه و شوربای سکباج که در آن کبر بسیار پخته باشند بخورند و ادویه نماینده اگر ممکن باشد هر روز دو هر روز سکنجبین [illegible] بنوشند و بعد ساعت مربا نوشند و عقب آن بدخول حمام کنند و نظر بمقدار طعامیکه قبل از غذا و شام میخورد باید کرد پس تفریق آن در دو سه دفعه کنند و غرغره بمویزج و عاقرقرحا برای جاذب طحال نیکوست چنانچه جالینوس ذکر کرده که رطوبات کثیره از دماغ نازل میشود و غرغره محلل رطوبات از اعالی بدن است پس از آن بسیار از نزول رطوبات بسوی طحال [illegible] گفته که ورم و صلابت که در طحال عارض میشود اکثر از رطوبت نازل از سر می باشد بجهت آنکه رطوبتی که در طحال [illegible] مگر آنکه بسیار کثرت پذیرد و میل بغلظت نماید و مجاری اخراج آن تنگ شود و آنچه [illegible] شود بر غلیظ خام می باشد [illegible]

اورام طحال و صلابت آن

بدانکه بقول شیخ در طحال عروض ورم حار از جهت انهماک کمتر بود بلکه بیشتر گاه ورم حار طحال حادث شود در اندک مدت صلب گردد بجهت آنکه خونیکه بسوی غذا می فرستد بسوی آن میرسد آن غلیظ می باشد و در ورم متراکم میشود و از کثرت اخلاط صلب میگردد و اکثر ورم طحال صلب بود و بعض احیان باشد و اکثر ورم حار که در آن عارض شود آن دموی بود و صفراوی کمتر عارض گردد چنانکه اکثر ورم بارد که اندر آن افتد صلب باشد و در اسفل طحال بود بسبب ثقل ماده و تشکل آن [illegible] و طحول غلیظ و طویل و رقیق و ورم بلغمی بندرت عارض شود و مطحول کسی را گویند که در طحال او صلابت بود و خواه بسبب غلظ جوهر طحال و اگرچه بجد ورم نرسد و یا بسبب ورم و صلابت در آن و اول خفیف تر بود و بقراط گفته که اگر مطحول در باطن وجع دریابد آن سالم تر بود و این بهر آنست که هنوز حس در آن باقی باشد و چون آن را اسهال دموی هم رسد دلیل خیر بود یعنی رسان امید انحلال ماده طحال آن باشد و اگر این اسهال دوام کند زلق الامعاء و استسقا او را حادث شود و هلاک گردد و بسبب [illegible] حرارت غریبست و گویند کسی که بواسیر باشد از طحال عارض نشود و درین نظر است و باشد که کثرت نوازل و دلالت بر رطوبت مزاج او کند و این تجربه است بسبب [illegible] در کتاب تقدمة المعرفه بقراط است کسیکه در طحال او درد باشد و خون سرخ با اسهال از آن سیلان کند و در بدن او قروح سفید بیرون ظاهر شود در روز ورم میرود و اشتهای طعام گردد و گاهی بحران ورم طحال برعاف بود خصوصاً از جانب چپ و یا ورم پس گوش که نضج و انفتاح او دشوار باشد بسبب غلظ ماده و بهتر بول ایشان غلیظ [illegible] و بولیکه در آن ثفل رسوب متفرق باشد دلالت بر صحت طحال کند و گفته اند که چون در بول شخص خون منجمد بود و صاحب تب مطحول باشد طحال او ذبول یابد و در بعضی مردم اتفاق افتد که عظم طحال تولد کند و تا زمان طویل باقی ماند و از احوال ظاهری همه عمر بسلامت باشد و اگرچه از عظم او آفات کثیر بحسب [illegible] قوت طحال عارض نشود و بدانکه گاهی طحال بعد ورم جگر بسبیل بحران انتقالی ورم کند و این فصل از آنست که ورم طحال بسوی ورم کبد منتقل شود و علامات جمیع انواع اورام طحال ثقل [illegible] است و ثقل و عظم و وجع که از جانب چپ بسوی حجاب و تا چنبر گردن و شانه چپ برآید و اگر ورم قوی باشد نفس را ضعیف و ثقل نفس [illegible] گرداند و ایضاً انتفاخ طحال محسوس شود و بدن نحیف گردد و گاهی اندر ورم طحال خصوصاً چون در ناحیه اسفل آن باشد خون رقیق شود و گرمی یا سیاهی در ناخن و کف ها و سردی سر بینی و گوش عارض گردد ایضاً کبر شکم و تغیر رنگ و دقت ساق و تغیر قاروره بتیرگی لازم این مرض است و انطاکی گوید که طحال صلب میشود و اگرچه بسبب [illegible] باشد بجهت آنکه [illegible] و هرگاه ظهور او در حس بشدت باشد و بدن لاغر گردد پس مرض از سودا بود قطعاً و هم از آنچه عارض شود و اگرچه از بلغم باشد زردی و سفیدی در چشم و زبان و غیر آن بود و آنچه در غیره برآید در آن سودا ضرور باشد چنانچه در ان سرخی در امراض کبد لا بد است طریق تشخیص اقسام این اورام آنکه بر ضلع چپ ورم محسوس گردد و با آن درد و گرانی و تمدد بجای طحال و سوزش و تشنگی و تپ لازم که در چهارم روز شدت کند و رنگ مائل بسرخی و نبض سریع و قاروره قیمم مائل بسیاهی بود و گاهی جلد محاذی طحال سرخی ظاهر شود و ورم دموی باشد و اگر با وجود ورم درد گرانی و تمدد اندک و سوزش مفرط و تشنگی قوی تر باشد و تپ حاد [illegible] و زردی چشم و زبان و تمام بدن

مخلوط باشد که سیاهی بود و گاهی شود بر جلد محاذی طحال ظاهر شود و با یرقان اسود پدید آید ورم صفراوی باشد و اگر زیادتی حجم طحال و درد [illegible] و تیز رنگ چهره بسوی سفیدی و اندک سیاهی و سفیدی زبان و چشم و تهیج پلک چشم و بطوء نبض و سفیدی قاروره و فساد هضم و [illegible] بود ورم بلغمی باشد و اگر در طحال [illegible] و ثقل محسوس شود و با آن تپ لازم نبود و اگر بود در ربع یا غیر منتظم باشد و انتفاخ شکم و اذیت شدید بعد از طعام و فساد هضم [illegible] رنگ [illegible] و باریکی گردن و سرعت نبض و ضربان عروق و شریان حلقوم و ضیق نفس و کثرت اشتها و گرمی کف [illegible] بدن [illegible] ساقین و تاکل اسنان و لثه عارض شود و اکثر قاروره مثل بول تندرستان بود و گاهی بعد یافت سیاه گردد ورم صلب باشد [illegible] جمیع این اورام طحال چون طبیب سوء تدبیری کند و مریض در پرهیز تساهل نماید بسوی ورم صلب گردد و گاهی باستسقا قبل از صلابت او گندد و ورم صلب چون طول [illegible] فاسد و ضعیف گرداند و باستسقا [illegible] انجامد و ورم ریحی را نفخه طحال گویند و آن جدا مسطور گردد و شیخ میفرماید که فرق در ورم و نفخه طحال آنست که در نفخه ثقل [illegible] و در ورم از [illegible] غمز درد شود و غمز نفخه [illegible] و الم آن زائل گردد و قرقره و آروغ حادث نماید و در ورم صلب اختلاط و حس قوی عارض نشود مگر هنگام کثرت ماده غالیه و مشارکت حجاب و علامات غیر قرقره و [illegible] محسوس شود مگر آنکه باد در نفخه جمع گردد و گاهی بحران ورم صلب طحال بقروح ساقین گردد و اگر صاحب طحال را [illegible] عارض شود [illegible] سوداوی [illegible] و [illegible] ورم طحال اکثر پیدا کند و غریب [illegible] مطحول است و چون صلابت بعد ورم حار افتد اعراض ورم حار تقدم نماید [illegible] کند بسیار باشد که طحال [illegible] گردد و قوت دافعه او جمیع ماده ردی که اندران باشد مستولی گردد و با اسهال [illegible] رفع شود و مطحولین را اشتهای طعام زیاده تر بود از غیر ایشان لیکن [illegible] بر ایشان خیلی دشوار بود و در اکثر طبیعت ایشان قبض باشد و رقت و اسهال با ادویه بسیار [illegible] باشند و بقول صاحب کامل جمیع اورام طحال و عظم او و اهزال بدن تابع بود و لهذا بقراط گفته که چون طحال عظیم شود بدن لاغر شود و چون طحال بسیار [illegible] گردد و تکلم کلان شود و [illegible] گردد و اکثر [illegible]

علاج ورم دموی طحال

فصد باسلیق یسار [illegible] از دست چپ کنند و بعده مسهلین فلوس خیار شنبر در آب کاسنی و آب عنب الثعلب یا امثال آن حل کرده بدهند و جهت تبرید [illegible] های مذکوره شکر و یا سکنجبین و تبوله و یا قرص طباشیر و قرص زرشک با طبیخ بنفشه و گل سرخ [illegible] سکنجبین بدهند و آب تمر هندی و شیره خرفه مفید است از حبوب [illegible] گل سرخ صندل [illegible] آب عنب الثعلب اقاقیا شیاف مامیثا کشنیز تر هر چه از آنها میسر آید بسرکه آمیخته بر طحال ضماد کنند و یا بنفشه نیلوفر خطمی آرد جو و صندل سفید گل ارمنی [illegible] ورم و سرکه ضماد نمایند و هر چه در وجوه مزاج حار طحال مسطور شد حسب حاجت استعمال نمایند **اقوال اطبا** شیخ میفرماید که معالجات اورام طحال حار قریب بمعالجه اورام حار کبد اند بغیر حاجت بمراعات جانب قبض لیکن [illegible] تسخین شدید ماده تغلیظ و صلابت سرعت کنند [illegible] در این امر شارکت [illegible] انتقال از ورم حار بسوی صلابت اند و لیکن [illegible] که بدان ادویه که [illegible] تقطیع مع الحرارة باعتدال و قبض و قوت [illegible] باشد مخلوط سازند [illegible] در علاج جمیع امراض طحال دخل عظیم دارد [illegible] جمیع علاجات او بدان استعمال نمایند و واجب است که اولا فصد باسلیق [illegible] عصارات [illegible] های مذکوره در امراض کبد نوشانند و آنچه اکثر مخصوص طحال است آن آب برگ گز و آب برگ بید و آب برگ غرب و آب خرفه و آب پرسیاوشان طب است و از آنچه [illegible] نوشیدن [illegible] خرفه [illegible] است که از خاصیت در تحلیل اورام طحال و صلابت آن و برگ بادرنگ خشک کرده هر روز بقدر ملعقه خوردن و غذا آنچه در باب کبد مذکور شد [illegible] خاصیت [illegible] و شکر و سکنجبین [illegible] مسیحی گوید که هر گاه در طحال ورم حار باشد و بدن متحمل فصد بود باید که فصد [illegible] باسلیق ابطی از چپ کنند و [illegible] عنب الثعلب آب اطراف [illegible] آب اطراف خلاف و آب کاسنی و آب [illegible] اصول که بر طب [illegible] بنوشانند مجوسی گوید که اگر طحال را ورم حار عارض شود فصد باسلیق ابطی و اسیلم [illegible] موافق است و قرص طباشیر ملین یا قرص [illegible] با سکنجبین و آب کاسنی و آب عنب الثعلب دهند و [illegible] قرص نافع ورم طحال حار [illegible] گل سرخ [illegible] زرشک [illegible] السوس [illegible] هر واحد یکدرم مغز تخم بادرنگ مغز تخم خیار تخم خرفه هر واحد دو درم طباشیر [illegible] عصاره غافث زعفران عصاره [illegible] هر واحد [illegible] سائیده [illegible] از یکدرم تا یک مثقال با سکنجبین و آب کاسنی و آب بید [illegible] و اگر [illegible] قرص [illegible] کاسنی و کشوث [illegible] و اگر حرارت قوی و تپ شدید باشد بگیرند [illegible] خشک کرده کوفته دو درم سکنجبین [illegible] نیم [illegible] بدهند و اگر حرارت مفرط نباشد غاریقون یکدرم تا یک مثقال با سکنجبین [illegible]

و تضمید طحال بآرد جو و خطمی و بنفشه هر واحد یکجزو و گل سرخ و صندل هر واحد نیم جزو کوفته بیخته با آب عنب الثعلب و آب گزو اندکی سرکه ضماد نمایند انطاکی گوید که در حار بعد فصد باسلیق چپ اگر حاجت بود اسیلم بکشایند و از مجربات جالینوس قطع شریان میان بنصر و ابهام از دست چپ است بعده اکثار بزورج لبوب تخم خربزه و خیارین کنند و قرص کافور اسقولوقندریونی که در ان هر سه تخم مذکور مع تخم خرفه هر واحد یکجزو و ریوند و اسقولو هر واحد نصف آن و زعفران و کافور ربع آن باشد و با آب بید قرص سازند قرص جیت و کثرت تضمید باسقولو و صندل بسرکه نمایند و آنچه در ینجا آزموده ام مداومت شربت اصول و بزوری و طبیخ هلیله زرد است هر چه میسر آید و ضماد حلزون و [illegible] مع انجیر مطبوخ و عدس و خوردن یکدرم مرجان سوخته و اندکی کتیرا هر روز در یکهفته صحت بخشد و مجرب است و ابن وافد بیار دیباج العسل فرماید و اگر مستعمل تنها عطش یابد برد سکنجبین بزوری بشیر برای تفتیح دهند سعید گوید که علاج ورم حار بفصد باسلیق و شرب آب کاسنی یا قرص زرشک و سکنجبین کنند و تلیین طبیعت بما الفواکه نمایند و اگر صلابت در ورم پیدا شود شیره تخم خیارین و تخم خرفه و سکنجبین نوشانند و اگر تپ ساکن شود مزوره و زیرباج غذا سازند و چون هم بعض صلاح یابد نخود آب و ورق اصول بسرکه و مربای اشاخ کبر بسرکه دهند جرجانی فرماید گوید که آغاز علاج بفصد باسلیق از دست چپ یا حبل الذراع پس اسیلم کنند بعده تنقیه با آب مطبوخ هلیله نمایند هلیله زرد و سیاه هر یک هفت درم تخم شاهتره شش درم گل بابونج تمر هندی هر یک سه درم تخم کاسنی تخم کشوث هر یک نیم درم آلوی سیاه و تمر هندی بقدر حاجت جوشانیده صاف نموده ده مثقال ایارج فیقرا و درم غاریقون مسحوق ساخته بدهند و بامداد مطبوخ مذکور بنوشند و دو درم غاریقون با دو اوقیه سکنجبین [illegible] پاک کنند و هر بامداد آب عنب الثعلب آب کرفس هر یک دو اوقیه با شکر یا سکنجبین بنوشند و آب برگ گزو برگ بید و آب کشوث هر کدام که حاضر باشد بآتش نرم جوشانیده با سکنجبین آمیخته دهند و قرص لیند که غاریقون در ان زیاده کنند با آب کاسنی و سکنجبین دهند و اگر تپ نباشد با انگبین بنوشند و برگ بیدمشکی ورق چرچر در سایه خشک کرده کوفته بیخته با دو درم شکر هر بامداد خوردن آزموده است و تخمین برگ بید بسبب تلخی و قبض که در وی است و برگ گزو در سایه خشک کرده کوفته بیخته با شکر سود دارد و پوست بیخ کبر با سکنجبین بزوری ترش نافع است و فوه یکدرم سوده با سکنجبین سفید و این سفوف تخم کاسنی تخم خرفه تخم کشوث که خشک کرده مساوی کوفته بیخته دو مثقال با سکنجبین ترش بدهند و ضمادات ازین نوع سود دارد و دیگر نان سبوس گندم بسرکه خیسانند و نهند یا ماند از سیر زده در سرکه تر کرده نیم گرم بر طحال نهند و سبوس بالای آن نهاده بندند و اگر مریض طاقت نیاید بدارد و اورا بقفا خوابانیده و سرکه و آب گرم کرده نمد بدان تر کنند و بر سپرز او نهند و اگر حرارت قوی نباشد نمد را در این سرکه خیسانند و نهند بحسب طاقت بنهند و بردارند و گرم کرده باز نهند و بردارند و اگر این علاج در حمام کنند بهتر بود و خاکستر سرگین گوسفند یا خاکستر گلخن بسرکه آمیخته سود دارد و قنفذ بسرکه بیخته ضماد کردن معتدل است و تخمین بیخ خطمی و کذا سرگین گاو و جوان بسرکه بیخته ضماد نیکوست و اگر کوکرد زرد بدان آمیزند گرم و قوی گردد و ضمادها و شربتهای گرم در علاج ورم سپرز موافق نباشد بجز آنکه بیم باشد که صلب گردد ابو منصور بعد بیان علاجی که در قول جرجانی گذشت و آنچه در علاج سوء مزاج حار طحال در قول مسیحی مسطور شد می نویسد که از حلوا و اغذیه غلیظه پرهیز کنند و در اغذیه نانخواه و کبر زیاده کنند اگر حرارت قوی نباشد و اگر قوی بود کاسنی دوا بیخته بر قطعه نهند پس اگر تپ و التهاب شدید باشد این قرص استعمال نمایند گل سرخ طباشیر مغز تخم کدو مغز تخم خربزه تخم خرفه هر یک چهار درم لک ریوند هر یک یکدرم زعفران نیم درم کافور یکدانگ قرص سازند و یک مثقال با سکنجبین بدهند و یا با آب کاسنی مروق با سکنجبین اقتصار کنند که بعد ایام صبر او سازند و انجیر و سرکه بیخته با اکلیل الملک آمیخته ضماد کنند و یا برگ فاسوده بسرکه سرشته ضماد نمایند ابن الیاس گوید که در ورم دموی حار فصد باسلیق و اخراج خون بحسب قوت و وجوب کنند و هر صباح مطبوخ از عناب ده عدد آلو بخارا پانزده دانه تخم کاسنی سه درم شکر سفید ده درم بنوشند و غذا ماء الشعیر با تخم کاسنی خورند و یا جلاب با عنب الثعلب بجوشند تخم کاسنی سه درم و شکر سفید ده تمر هندی با شربت [illegible] ده درم بنوشند و تلیین طبیعت بطبیخ فواکه یا مطبوخ هلیله کنند و اطلیه بارده مثل صندل و اقاقیا و [illegible] مامیثا و برگ کشنیز تر بر طحال نهند نجیب سمرقندی گوید که بعد فصد باسلیق یا اسیلم هر صباح شربت عناب یا شربت تمر هندی یا شربت آلو و آب کاسنی و آب عنب الثعلب یا این هر دو هر واحد بیست درم با شکر طبرزد و سکنجبین بنوشند و اسهال بخیار شنبر و آب کاسنی کنند طبری گوید که بعد فصد اسهال باین مطبوخ کنند تمر هندی منقی بیست درم ترنجبین پانزده درم آلو بخارا سی عدد عناب سی عدد هلیله زرد پنجدرم تخم کشوث تخم کاسنی هر واحد کف کشنیز خشک کف کبیر برگ کاسنی صحرائی برگ عنب الثعلب هر واحد کف جوشانیده فلوس خیار شنبر پانزده درم مالیده صاف کرده بنوشند و شربتها باسه ازین بنوشند اگر قوت طاقت کند و مالش دیگر نخود و درم شربتها ماء الشعیر مدبر باین نوع کنند آب کاسنی و آب عنب الثعلب جوشانیده و صاف نموده اندکی جو مقشر کوفته در این آب که پنج حصه آن باشد تر کرده جوشانند و بقدر حاجت آب در ان زیاده کنند و چندان که تمام شود صاف نموده با سکنجبین بدهند و غذای

و کاسنی و کاهو پخته و مزوره زیرباج سازند و اگر با آن تپ باشد بدل ماء الشعیر قرص طباشیر ملین با آب انار دهند و عقب او بعد دو ساعت اندکی ماء الشعیر بدهند و چون حمی و التهاب ساکن شود این قرص با آب کاسنی و آب عنب الثعلب بخورند گل سرخ طباشیر تخم خرفه صمغ عربی نشاسته کتیرا ترنجبین تخم کشوث تخم کاسنی هر واحد سه درم مغز تخم بادرنگ مغز تخم خیار مغز تخم خربزه مغز تخم کدو هر واحد سه درم کافور یک دانگ نفخه همه را سائیده هفت درم عصاره لوز ترشک سوده اگر ممکن باشد والا در آب کاسنی و آب عنب الثعلب تر کرده حل نموده ادویه مذکوره آمیخته و قرص‌ها از سه درم وزن سازند هر صبح یک قرص با ده درم آب کاسنی و آب عنب الثعلب پانزده درم سکنجبین ساده دهند اگر معاودت نموده مناسب بود مرتبه بعد اخری فصد کنند و تضمید طحال بپارچه درین آبها ترکرده نمایند آب برگ و شاخ عنب الثعلب و آب کاسنی آب برگ اسغول و آب برگ بارتنگ برزند تخم حملا بن آبها سرکه داخل کرده برگرسنگی و سیری بعمل آرند و اگر حاجت تسکین سوزش باشد کافور یا صندلین افزایند و در ورم دموی که با آن صلابت بود بدین علاج کنند و در تضمید او سرکه که درآن زوفا جوشانیده باشند و اندک اشق حل کنند زیاده نمایند سویدی گوید که شرب و ضماد خبث الحدید و کذا نیلوفر سفید و کذا تخم او و کذا انبرباریس و کذا بیخ حماض در سرکه پخته و کذا خولان و کذا حضض مکی و تعلیق مرجان و شرب آن یک درم با آب و سرکه و کذا طبیخ برگ طرفا با آب یا سرکه و کذا آب آهن تابه و کذا کعب بقر محرق با سکنجبین و کذا عظم فخذ ثور محرق با سکنجبین و کذا کاغذ سوخته بسرکه و کذا آب صفصاف و کذا غذا بسرکه هر واحد نافع ورم طحال حار سبب است

علاج ورم صفراوی طحال

جهت تنقیه صفرا ماء الفواکه چون تمر هندی و آلو بخارا و مانند آن دهند و طبیخ هلیله زرد و شاهتره و تخم کشوث با سکنجبین آمیخته بدهند و ادویه بارده چون آب و جو و تخم خطمی و کاسنی با آب کاسنی و سرکه آمیخته ضماد سازند و این سفوف نافع است از ترشک تخم خرفه مغز تخم خیار مغز تخم کدو مغز تخم خربزه هر یک سه درم صمغ عربی کتیرا گل سرخ ده درم طباشیر صندل سفید هر یک پنج درم تخم کاسنی چهار درم ترشک را در سرکه و گلاب حل کرده باقی ادویه کوفته بیخته آمیزند خوراک هفت درم است برای هشت درم آب کاسنی و سکنجبین بخورند و سازند ابهر نموده بمثل که در دموی گذشت و هر چه در سوء مزاج حار یابس طحال مذکور شد بعمل آرند اقوال حکما ابن الیاس گوید که هر صباح جلاب با تمر هندی ده درم تخم کاسنی سه درم و شکر سفید ده درم یا با آب انار بی تخم و تمر هندی ده درم سه درم و شکر سفید ده درم و یا جلاب عنب الثعلب پنج درم و تخم کاسنی سه درم با شکر بیاشامند و غذا ماء الشعیر و شیرخشت دهند و با تلیین طبیعت بجلاب و ترنجبین ده درم و شقاقل از قرص طباشیر ملین کنند و تضمید طحال با ضماد بارد مثل صندلین و کشنیز تر و آب خرفه و آب برگ بید نمایند خجندی گوید که هر صبح شربت ترنجبین یا شربت تمر هندی و یا شربت انارین و یا آب آنها بگلقند یا ترنجبین بنوشند و تلیین طبیعت بمطبوخ فواکه و شیرخشت و ترنجبین کنند طبری گوید که در ورم صفراوی باید که فصد صاحب او در ابتدای مرض بکنند و آنچه اخراج صفرا نماید مثل ماء الفواکه و نقوع تمر هندی سکنجبین بنوشند و غذا مزورات زیرباج و حصرمیات کنند و تضمید طحال بضمادیکه در دموی گذشت با اضافه قمر و سرکه و گلنار و گل ارمنی سازند و این نوع ورم سریع الزوال است بسکون صفرا ساکن شود و ابو ماهر در این نوع آب انارین معصور بتخم آن مع شربت بنفشه می نوشانید و تاثیر قوی میکرد محشی شرح اسباب مینویسد که قرص بزوری که در آن غاریقون افزوده باشند نافع است با سکنجبین یا ماء الجبن و اگر تب باشد با آب کاسنی و اول موضع را بروغن حنا و اندک سرکه گرم کرده تکمید کنند بعده ضمادیکه بیان کرده شود استعمال نمایند و اکثر بر طحال اشق در سرکه تر کرده و حل نموده طلا میکنند و ایضاً اگر هفت قیراط از آن بنوشند در حوض حمام نفع کند و باید که صاحب او قبل از آن انجیر خشک بخاید و یا بگیرند اشق دو جزو و جند بیدستر یک جزو و بقدر یکنیم درم بخورند و این از ضمادها و طحال انیر نافع است مثل آنکه نفع میکند انبر پوست بیخ کبر سوده که بسرکه سرشته ضماد کنند و ایضاً اگر با سکنجبین یا شکر بخورند اهمال کمون و موی کنند و پوست بیخ بید ایضا با مثل این نوع خوب است و ایضا اگر سیاهی و یک من آب و جو با ترنجبین ضماد کنند نیز نفع بخشند و آنچه در آن آهن گرم در سرکه کرده باشند نافع بود

علاج ورم بلغمی طحال

و این نسخه طحال را نافع است جهت تفتیح و تحلیل ورم ماء الاصول بیخ اذخر بیخ کبر بیخ کرفس هر یک پنج ماشه بیخ بادیان بیخ کاسنی قوه عنب الثعلب هر یک هفت ماشه تخم کشوث شکاعی باداورد منقو نموده بیون هر یک سه ماشه سوده منقی دو تولا انجیر زرد هفت عدد جوشانیده گلقند چهار تولا را حل کرده بدهند و بعد هفت هشت روز جلاب یا پنج ماشه ... ماشه شب خورانیده صبح در مطبوخ مذکور سنا مکی یک تولا هلیله سیاه یکنیم تولا تربد سفید هفت ماشه ریوند خطائی پنج ماشه زنجبیل یکنیم ماشه مغز خیار شنبر شش تولا آلو بخارا هفت عدد ترنجبین چهار تولا شربت دینار دو تولا روغن بادام چهار ماشه افزوده بنوشند و بعد نخود آب نخود طعام نان ترید و شوربای مرغ بدهند و صبح ماء الاصول مذکور با ضمادها

تودری سرخ یا خیار چنبر باشد و شربت بزوری حار سه توله بدهند و همین نسخه سه چهار مسهل داده جهت تعدیل فرح معجون جمال تالیف بوعلی سینا دهند و باز بعادهٔ مذکوره مطبوخ نیاید در علاج ورم دموی طحال در قول جرجانی گذشت سه چهار روز متواتر بدهند که مجرب است و تخلف نمیکند خصوصاً اگر چهار توله این شربت داخل کنند تخم کشوث گل سرخ هر یک پنجدرم تخم کاسنی ده درم پوست بیخ کاسنی برگ سنا زوفا خشک تربد سفید هر یک پانزده درم مویز منقی بیست درم شب آب مرزنگوش کاسنی و مکوه و شاهتره هر یک نیم آثار خیسانید صبح بجوشانند که چهارم حصه بماند بالیده صاف نموده و قند نیم آثار قوام ساخته تربد سفید ریوند خطائی هر یک پنجدرم سوده آمیز نمایند بعده سه ماشه اگر بریان کماشد جوا کهار چهار سرخ با عسل یکتوله بدهند و یا جهت تنقیه بلغم حبی که از افتیمون و اسقولوقندریون و تربد و غاریقون و ایارج و اشق هر یک بقدر حاجت گرفته کوفته بیخته با شهد سازند [illegible] و هلیله کابلی ان تربد و غاریقون اضافه کرده باشند بدهند و حقنه که از پوست بیخ کرفس و پوست بیخ کبر و بیخ بادیان و بیخ اذخر و انیسون و انجیر و مویز و زیره جوشانیده صاف نموده شکر و بورهٔ ارمنی و [illegible] و روغن بادام داخل کرده باشند نیز مفید بود و قی کردن با آب ترب و شبت و عسل اولا و استعمال ایارج [illegible] از مجربات اهل کیست و یا بعد مسهل این مطبوخ دهند غاریقون دو ماشه اسقولوقندریون [illegible] هر یک ماشه تربد سفید سه ماشه [illegible] قنجکشت و ترمس نوده با سکنجبین مداومت نمایند و خاکستر چوب انگور با روغن گل بسرکه آمیخته با انجیر [illegible] سرکه بیخته یا [illegible] اکلیل الملک نرم کوفته بعسل و سرکه سرشته [illegible] ضماد کنند [illegible] و خاکستر بیخ کبر یکجزو با سرکه [illegible] ضماد [illegible] اکلیل الملک [illegible] عنب الثعلب هر یک چهار ماشه انجیر [illegible] خاکستر چوب انگور یکتوله بعسل [illegible] و اگر انجیر خام صحرائی سه توله برگ گز ده درم در سرکه [illegible] جوشانیده صاف نموده [illegible] اشق سه ماشه هر واحد [illegible] کبر نانخواه هر یک نیم مثقال برگ گز خشک برگ سرو هر یک ده مثقال گوگرد نیم مثقال حل کرده موضع طحال بروغن گل چرب کرده ضماد نمایند در تقویت طحال [illegible] و کباب و شوربای [illegible] و آب [illegible] بنوشند و چیزهای مولد ریاح و رطب ترک نمایند اقوال مجرب سویدی گوید که شرب ضماد ابورق و کذا اشق [illegible] و کذا اکل لیمو و کذا ضماد و خاکستر شاخ انگور و شراب [illegible] روغن گل و کذا شرب ابوال شتر اعرابی و کذا شرب ضماد تخم شبت بعسل هر واحد در تحلیل ورم طحال مجرب است و از حکمای دیگر نقل کرده اند بخور مریم و کذا [illegible] و کذا [illegible] یا با انواع [illegible] و کذا انجیر و خردل سائیده و کذا فاشرا ربع اوقیه انجیر نیم اوقیه سائیده و کذا [illegible] با [illegible] مصطکی و کندر با دو ملح و کذا برگ کبر سوده و کذا زبیب سائیده و کذا وج سوده بیخته و کذا پوست ترب سوده و کذا فلفل بسرکه و کذا برگ لبلاب سوده بسرکه آمیخته و کذا اسقیل بسرکه آمیخته [illegible] و کذا [illegible] و کذا خاکستر شاخ کرم سه درم با شراب یا سرکه بیخته و کذا کندش و عاقرقرحا و شیر پوست بیخ کبر و کذا اسطوخودوس بسرکه و کذا عود الصلیب و کذا [illegible] در سرکه حل کرده و شرب و ضماد جعدهٔ کوهی و کذا [illegible] و کذا کمازریوس و کذا زراوند مدحرج و کذا اسقولوقندریون وزن دو اوقیه در نیم رطل سرکه بپزند تا نصف بماند و عسل [illegible] بنوشند و ثقل او ضماد کنند و کذا فوه الصبغ و کذا پوست صلب جوز بوا و کذا اقحوان ازرق و کذا انجره و کذا سیسبان و کذا حشیشا [illegible] و کذا پوست بیخ کبر بسرکه و کذا اکلیل الملک [illegible] افسنتین و کذا [illegible] و کذا افسنتین و کذا [illegible] و حب البان بمساوی و کذا تخم ترب و کذا ریوند و کذا زراوند طویل و کذا حب النیل و کذا [illegible] و کذا عصارهٔ [illegible] کذا کاسنی صحرائی و کذا خردل و کذا جعدهٔ فنا بسرکه و کذا انیسون و کذا سداب و کذا زبد البحر [illegible] و کذا اسفندروس و کذا روغن بطم و کذا عصارهٔ چقندر و کذا برگ [illegible] حنظل و شرب بیخ فاشرا هر روز [illegible] ثولوسات بسرکه و کذا صدف [illegible] محرق بسرکه و کذا [illegible] با سکنجبین تا ده روز متواتر و کذا طبیخ ترمس بعسل و فلفل و کذا سرکه [illegible] عنصل و کذا غاریقون یک مثقال بسکنجبین و کذا تخم کشوث و کذا حرف بعسل و کذا حجار بخل یکشبانه روز در سرکه تر کرده خوردن و کذا روغن بادام تلخ با بیخ سوسن آمیخته و کذا اصل کبر ده درم هر روز بشراب و کذا عصارهٔ کرنب بشراب و کذا خوردن کرنب بسرکه مرات و کذا حب البان هر روز یک مثقال و کذا شرب یکساله آهن تاب و کذا سنبل رومی [illegible] و کذا [illegible] و کذا نیل هندی و کذا سنبل هندی بشراب و کذا عنب الثعلب چهار اوقیه هر واحد نافع ورم بارد طحال است و دیگر ادویه حاره مثل زوفا و فلفل و زعفران و پودینه و [illegible] و سیاوشان و مرجان و کمافیطوس و شیلنج و عاقرقرحا و شیر و جند بیدستر و فراسیون و ترمس و اصل و جوز السرو و طحال حمار وحشی و انجیر و ثوم و ثمر کبر مخلل و آب ترب و حب [illegible] و بول مطبوخ اکلاً و شرباً و طرفا و [illegible] و اریسا و شونیز و قسط و خردل و سرکه اکلاً و ضماداً و قیلوس و سلق و اکلیل الملک حلبه [illegible] سوخته ضماداً و پیاز عنصل اکلاً و ضماداً و تعلیقاً نافع اورام طحال است شیخ میفرماید که علاج ورم بلغمی طحال معتدل از علاجات ورم صلب است با استفراغ بلغم و سودا

چه بلغم و سودا و ریت و ضمادات متخذه از اکلیل الملک و شبت و قصب الذریره و سداب خشک و غیر آن ابن هبة الله گوید که علاج ورم بارد بخورانیدن جلنجبین و نوشانیدن ماء الاصول بروغن بادام کنند و اگر مرض طول کشد قرص کبر و سکنجبین بزوری دهند و اسهال بمطبوخ افتیمون کنند و غذا مطلق مثل نخود آب سازند و اگر قوت ضعیف گردد دراج یا تیهو بطبخن بدهند و از اغذیه غلیظه حذر کنند و بریاضت قبل غذا و باستحمام بر ناهار امر کنند ابن الیاس گوید که علاج ورم بلغمی تنقیه بدن از بلغم است و هر صباح جلاب از اصل السوس مقشر کوفته پنجدرم و عنب الثعلب سه درم و شکر سفید ده درم دهند و غذا امزوره نخود و مغز قرطم سازند بعده تلیین طبیعت باین مطبوخ کنند سنا مکی پنجدرم تمر هندی خرشیده کوفته دو درم تخم کشوث تخم کاسنی بادیان تخم کرفس هر واحد سه درم انجیر خشک ده عدد مویز منقی ده درم شاهتره رطب باقه بادرنجبویه گاوزبان هر واحد دو درم بلیله زرد پنجدرم تمر کبر سه درم تخم [illegible] سه درم عناب سپستان آلو بخارا هر واحد بست عدد در سه رطل آب بجوشانند تا یک رطل بماند خیار شنبر ده درم ترنجبین ده درم دران مالیده سحرگاه بنوشند و بعد فراغ از اسهال جلاب بارد از شکر سفید ده درم و آب کاسنی ده درم و تخم ریحان دو درم دهند و غذا نخود آب بمغز قرطم و لحم تیهو و باکیان و کباب بدهند و هر صباح جلاب از سکنجبین بزوری ده درم بیک مثقال قرص اذخر باریس خورند [illegible] و صاحب خلاصه گوید که هر صباح جلاب از تخم کرفس و تخم کاسنی و بادیان و شکر طبرزد بدهند بعده تلیین طبیعت باین مطبوخ نمایند و نسخه آن همانست که در قول ابن الیاس گذشت لیکن درین شاهتره و تمر کبر و سپستان و آلو داخل نیست و با ماء الاصول و مطبوخ که در علاج وجع طحال در قول صاحب کامل خواهد آمد نضج و اسهال بدهند و تباهی ورم طحال که بغیر تپ باشد صاحب کامل این قرص ستوده است گل سرخ شش درم زرشک سه درم اصل السوس سه درم مصطکی سنبل الطیب عصاره غافث ریوند چینی پوست بیخ کبر در سرکه خمر تر کرده خشک نموده هر واحد یکنیم درم غاریقون یکدرم باریک سائیده با آب برگ بید و کرفس سرشته هر قرص بوزن مثقال ساخته بسکنجبین بزوری بخورند و با بیخ سوسن کبود و برگ سداب و زراوند طویل و افسنتین کوفته بیخته سفوف سازند و از یکمثقال تا دو مثقال با سکنجبین یا آب [illegible] بدهند طبری می‌نویسد که در ورم [illegible] که معروف [illegible] است اخراج ماده بحبوب و حقنها کنند و البته فصد صاحب او نکنند مگر آنکه بدن شدید الامتلا باشد و رطوبت در سائر اعضا منتشر میگردد درین هنگام بحذر و احتیاط در فصد باک نیست چنانچه فصد در استسقاء لحمی بندرت بهر تخفیف طبیعت و اخراج دم بار میکنند و صاحب این نوع را منع از فصد بهر آن کرده ام که سبب فاعل این رطوبات غلیظه [illegible] است و هرگاه فصد کنند امن از غلط تهیج و برد اعضا نباشد پس علاجش آنست که این حقنه بدفعات متوالی نمایند پرسیاوشان بابونه اکلیل الملک برگ ریحان خاخسک قنطوریون دقیق و غلیظ برگ غار کرنب کوفته قرطم کوفته تخم کتان تخم حلبه هر واحد کف برگ شبت برگ سداب هر واحد کف صغیر انجیر سیاه سی عدد همه را جوشانیده صاف نموده بقدر رطل صغیر بگیرند و در هاون کرده دو درم روغن خیری و یکدرم روغن بلسان و دو درم روغن بید انجیر و دو درم روغن سداب بران ریخته و نیمدرم جندبیدستر و نیمدرم بورق و یکدانگ فربیون مسحوق نمک داخل کرده حل کنند بعده پنجدرم عسل سفید آمیخته باز صاف کرده نیمگرم حقنه کنند بر ناهار و بقدر قدرت امساک آن نمایند و بعد دو ساعت از حقنه غذا دهند و سه روز متواتر عمل آرند بعده دو روز راحت دهند و بر تناول جلنجبین عسلی مداومت کنند تا آنکه در قاروره اندک نضج ظاهر گردد و بعده این حب بخورند افسنتین رومی یکدرم گل سرخ یکنیم درم مصطکی نیمدرم شحم حنظل دو دانگ مازریون مدبر یکنیم دانگ صبر دو ثلث درم غاریقون درم حب الغار دو ثلث درم با هلیلج خربق سیاه ملح نفطی هر واحد یکنیم دانگ همه را باریک سائیده با آب برگ ترنج سرشته بقدر فلفل حب سازند و در سایه خشک کرده شربتی دو درم و دو ثلث درم باشد و در مدت ده روز سه شربت آن استعمال کنند بعده ده روز راحت داده این قرص بخورانند پوست بیخ کبر دو درم پوست بیخ کرفس پوست بیخ بادیان خشک ریوند هر واحد یکنیم درم تخم کرفس انیسون صعتر فارسی زوفا اسقولوقندریون مصطکی هر واحد یکدرم سنبل الطیب نیمدرم عصاره غافث دو درم و نیم کوکب الارض دو ثلث درم زعفران دو دانگ همه را سائیده بشراب رقیق سرشته بقدر یکنیم درم قرص سازند بعده سکنجبین از عنصل مشوی ساخته هر روز یکقرص با پانزده درم این سکنجبین بخورانند و غذا اکبر بسرکه و سکباج متخذ از سرکه تند و لحم حمل دهند و تا ممکن شود بر زیرباجات مزوره قناعت کنند و آنچه بر طحال متهیج طلا میکنند این روغن است بگیرند روغن زیت خالص صافی شیرین معروف بزیت انفاق صد درم و بران [illegible] کوفته و صعتر [illegible] هر یک دو درم اشق و جندبیدستر و صمغ سداب هر واحد یکدرم اندر آمیخته بجوشانند تا غلیظ گردد بعده از ثفل صاف کرده بر طحال طلا کنند و بعد [illegible] گویند که [illegible] این روغن [illegible] بر مبتلی تهیج طحال [illegible] تحلیل کند [illegible]

گویند که جمیع انواع تهبج که از فساد خلط و نه از فساد قوت باشد بروغن گل و سرکه تمریخ کنند و بخاکستر گرم بسرکه و روغن گل ضماد کنند و بر موضع رفادهٔ مبلول بدین نهند و ببندند که این تهبج را زائل کند و بعضی اوائل گفته اند که با طحال تهبج اگر در جگر علتی و در طحال وجع نباشد بر آن قدح بدفعات متوالی نهند و جالینوس این را استعمال میکند و نه من و تعریق و دخول حمام و ریختن آب گرم بر طحال با تهبج را نیکوست

علاج ورم صلب طحال

اگر غلبهٔ خون باشد فصد باسلیق یا اسلیم از دست چپ بگشایند و بعد از فصد یک روز جهت تنقیح سکنجبین بزوری که در آن پوست بیخ کبر باشد و مانند آن دهند و بعد از تنقیح تنقیه بمسهل سودا و حب افتیمون نمایند و یا تنقیه بمطبوخ افتیمون و بسفایج و اسقولوقندریون کنند و ایضاً از منقیات طحال مثل بلیلجات و فلوس خیارشنبر و افتیمون و غاریقون و اسقولوقندریون دقیق و اسارون و اسطوخودوس و بسفایج و غریقون سیاه و غافث و شاهتره و لبلاب است و یا ماء الجبن با سفوف سودا دهند بلیله زرد و سیاه و کابلی یکیک سه درم زهر گل سرخ هر واحد یکدرم تخم کاسنی چهار درم تخم کشوث افسنتین انیسون بادیان هر یک مثقالی افتیمون دو درم ریوند دو مثقال حجر ارمنی یکدرم همه را کوفته بیخته دو درم با شربت بزوری یا جلاب قند آمیخته بخورند و بعد آن یک پیاله ماء الجبن بنوشند و برای تحلیل ورم سرکه و سداب و پودینه و ابرسا بهم آمیخته و یا اشق در سرکه گداخته ضماد سازند و اگر سبوس گندم در سرکه جوشانیده و اشق در آن گداخته بر طحال نهند بسرعت تحلیل کند و بعد از تنقیه آب کاسنی سبز مروق و آب عنب الثعلب سبز مروق با سکنجبین و شربت بزوری مفید بود و قرص کبر و تریاق کبیر با شیرخشت فائدهٔ عظیم دارد و خردل دو ماشه جوانکار یا نمک و سرخ خورده بالایش شیرهٔ تخم خرفه شیرهٔ خیارین با نبات شیرین کرده نوشیدن جهت طحول معمول استاد مرحوم است و انجیر با سرکه و شنفل با سرکه و پاکل با سرکه ورم طحال را زائل میکند و گویند که تعلیق سپرز شغال بر طحال و نهادن یک روز ورم آن را تحلیل کند و اگر با حرارت باشد پوست کدوی خشک کرده دو درم با سکنجبین و تخم خرفه بالخاصیت تحلیل ورم طحال میکند و نوشیدن آب و خوردن طعام در ظرف چوب بیخ گز تا چهل روز بسیار نفع میکند و خوردن سرو با سکنجبین نیز نافع است و اسارون در تنقیهٔ طحال مجرب سویدی است و فوه بشیر یا ضماد و اختلاط فلفل سیاه در طعام نیز منفعی طحال است و تعریق در حمام نیز مفید بود و این ضماد معمول است آرد جو عنب الثعلب چوب انگور خشک کرده سوخته مقل بابونه اکلیل الملک اشق چوب چهار در آب برگ گز و سرکه ترکنند و آب عنب الثعلب سبز سائیده ضماد کنند و نیکوترین غذا زیرباجات است که از گوشت مرغ بچه و دراج ساخته باشند و در همه اغذیه باید که سرکه و کبر و کرویا و زعفران و دارچینی داخل کنند و شلغم و ترب و سیر و پیاز و انجیر و جوز خوردن مفید است و در نسخ مفر الکنون چند ترکیب مطبب استاد ما نافع صلابت طحال مع امراض دیگر مسطور میشود مثلاً اگر با تپ باشد و از منضجات و مسهلات تپ بالکل زائل نشود و لیس بدن گرم باشد شیرهٔ اصل السوس شیرهٔ بیخ کبر شیرهٔ خیارین هر یک چهار ماشه شربت بزوری دو توله خاکشی چهار ماشه بدهند یا سکنجبین که بدو منضج است بجای شربت کنند یا قرص زرشک صغیر چهار ماشه افزایند غذا قلیه با نان که در تپ طحال نان مفید بهند و خشکه برنج منع است اگر بلا و مفاد تنقیه ندارد و بعده شیرهٔ بادیان شیرهٔ عنب الثعلب شیرهٔ خیارین عرق شاهتره شربت بزوری خاکشی و جهت آخر روز اطریفل کشنیزی با عرق شاهتره هفت توله دهند و مبالغه در تبرید طحول ممنوع است و اکثر مطحول برنگ زرد مائل بسیاهی میباشند و گاهی با تهبج چهره و اطراف و گاهی با استسقاء می انجامد دیگر اگر ضعف اشتها و سرفه و قی با صلابت طحال باشد اول نضج داده سنای مکی یکتوله فلوس خیارشنبر شش توله گلقند چهار توله روغن بادام شش ماشه افزوده مسهل دهند روز هشتم بعده اصل السوس خطمی هر یک چهار ماشه زوفای خشک سه ماشه تخم خبازی بیخ سوسن هر یک چهار ماشه سپستان بیست دانه جوشانیده نبات یک توله داخل کرده دهند یا شربت بنفشه بجای نبات کنند بعده اگر درد بازو و پهلو باشد عنب الثعلب چهار ماشه مویز منقی ده دانه تخم کاسنی کوفته گل سرخ هر یک شش ماشه سنبل الطیب که مفتح و مقوی فم معده و جگر بارد است چهار ماشه بعرق عنب الثعلب جوشانیده شربت بزوری معتدل دو توله خاکشی شش ماشه داخل کرده دهند غذا شله و در روز بلیله سیاه سنای مکی هر یک نه ماشه افزایند بعده اسطوخودوس اصل السوس هر یک چهار ماشه تخم خطمی شش ماشه زعفران بمراعات نزله دهند و بجهت امر ضعف دیگر بدهند و بعد نضج مسهل از بادیان گل سرخ بیخ کبر سنبل الطیب گاوزبان هر یک چهار ماشه مویز منقی ده دانه تخم کاسنی عنب الثعلب پرسیاوشان گل بنفشه شاهتره پوست بلیله کابلی هر یک شش ماشه عناب پنج دانه تخم بنجنگشت سه ماشه پوست بلیله زرد پنج ماشه بلیله سیاه نه ماشه سنای مکی نه ماشه جوشانیده فلوس خیارشنبر شش توله گلقند ترنجبین هر یک چهار توله روغن بادام شش ماشه دهند دیگر اگر با تپ سوم زرد ورم شکم و درد پای و درد سر باشد

اصل السوس چهار ماشه گل بنفشه شاهتره هر یک شش ماشه بیخ کبر چهار ماشه جوشانیده شربت بنفشه یا شربت بزوری دو توله خاکشی سه ماشه داخل کرده دهند ایضاً اگر تپ باشد قرص زرشک صغیر چهار ماشه بگلقند یکتوله سرشته شیره بیخ کبر چهار ماشه شیره تخم خرفه شش ماشه عرق شاهتره ده توله نبات یکنیم توله غذا شله دهند و بقولات مطلقاً ممنوع الاستعمال و چولائی و مرغن نمایند چه در تپها که متعلق طحال بود روغن مضائقه ندارد و اگر مناسب دانند اول فصد و مسهل تجویز کنند ایضاً مع تپ بلغمی قرص گل صغیر سوده چهار ماشه بگلقند یکتوله سرشته همراه شیره تخم کاسنی شش ماشه عرق عنب الثعلب عرق شاهتره هر یک ده توله نبات یکنیم توله بدهند و ضماد صبر زرد مر هر یک دو ماشه عنب الثعلب چهار ماشه گل خطمی سه ماشه کبر دو ماشه جدوار چهار ماشه و گاهی مقل آرد بیخ کبر افزایند و بدستور بر طحال استعمال کنند ایضاً گاهی مطحول هر صبح نخود و شام قی میکند و هر چه میخورد صبح قی می نماید و هر چند این عوارض از ضعف معده هم میباشد اما در اینجا غذا بر می آید و اینجا سودا می بر آید و ایضاً ورم هم هر چند موجب تهوع و قی میگردد لیکن سدد عضو موقوف نمیباشد عنب الثعلب چهار ماشه تخم کاسنی گل سرخ هر یک شش ماشه جوشانیده گلقند دو توله دوم روز سکنجبین دو توله بجای گلقند کنند غذا نان و تیهو بریخ هرگز ندهند ایضاً اگر در فصل صیف مرد جوان مطحول باشد شیره عنب الثعلب چهار ماشه شیره تخم خرفه شیره تخم خیارین هر یک شش ماشه شیره بادیان چهار ماشه سکنجبین ساده دو توله دهند و بدانند که در طحال ادویه بارده خصوصاً شیرجات بارده اگر تپ نباشد نباید داد الا خرفه که مخصوص طحال است در وقتیکه تشنگی و هوا گرم باشد مضائقه ندارد و در صورت تپ شیره خیارین و خرفه هر دو جائز است لیکن شیره مغز تخم هندوانه که مرطب است نباید داد و مگر در صورتیکه عوارض صفرا حدت و شدت باشد و گویند شیره کاسنی بقدر ور نباید داد ایضاً در فصل صیف تخم پنجنکشت سه ماشه عنب الثعلب خیارین کوفته هر یک شش ماشه بادیان چهار ماشه مویز منقی ده دانه جوشانیده نبات یکنیم توله فائده کلی بخشد ایضاً اگر صلابت با قی الدم باشد و خون تا یک آثار بقی بر آید فصد باسلیق جانب صلابت کرده منضج و مسهل معمولی دهند خون آمدن از فصد موقوف شود و اکثر عوارض از مسهل بر طرف گردد اگر صرف صلابت باقی ماند ضمادات معمولی بکار برند ایضاً اگر صلابت با تپ باشد تبرید شیره خیارین شیره کاسنی هر یک شش ماشه شیره بیخ کبر چهار ماشه عرق شاهتره ده دام شربت دینار دو توله خاکشی پنج ماشه دوم روز سکنجبین سوم روز شیره بادیان افزایند و بجهت شام اطریفل کشنیزی عرق عنب الثعلب و مقل ازرق یکتوله بسرکه تر کرده راوند چینی دو ماشه بیخ کبر دو ماشه سائیده حل کرده بر پارچه با آب تر کرده مالیده بچسپانند ایضاً با نزله و تپ اطریفل کشنیزی خورده سطوخودوس شاهتره عنب الثعلب بیخ کبر هر یک چهار ماشه جوشانیده شربت بنفشه خاکشی داخل کرده باز بسپایه و سپستان چهار ماشه خیارین کوفته شش ماشه افزایند ایضاً اگر با تپ و صلابت بسوی جگر نیز باشد گل سرخ گل نیلوفر هر یک چهار ماشه تخم خیارین تخم کاسنی بیخ کبر شاهتره هر یک شش ماشه جوشانیده گلقند دو توله داخل کرده دهند ایضاً اگر مطحول را نفث الدم با نفث طحال بود اول عناب پنجدانه گل بنفشه پنج ماشه بهدانه سه ماشه اصل السوس چهار ماشه جوشانیده شیره بیخ انجبار شیره مغز تخم هندوانه شیره کدو شیره خرفه هر یک شش ماشه و رب توت ا توله داخل کرده کتیرا یکماشه سوده پاشیده بدهند اگر حرارت زیاده باشد اصل السوس موقوف کنند و برای شقیقه جانب چپ و درد پهلو روغن حنا بمالند بعده فصد باسلیق خون باو سیر بگیرند باز در جوشانده اول خطمی چهار ماشه سپستان بست دانه خیارین کوفته شش ماشه افزایند و از شیرجات کدو و خرفه موقوف کرده گلقند دو توله بجای رب توت و کتیرا کنند باز شاهتره شش ماشه اضافه کنند بعد حبس خون اگر صلابت و درد جانب طحال و خفتن بر پهلوی چپ دشوار و اندکی سختی جانب کبد باشد

نسخهٔ مسهل

مسهل مبارک از عناب پنجدانه بهدانه سه ماشه اصل السوس خطمی بیخ کبر هر یک چهار ماشه گل بنفشه سه ماشه عنب الثعلب شش ماشه سنای مکی یکتوله جوشانیده فلوس خیارشنبر شش توله ترنجبین گلقند هر یک چهار توله روغن بادام شش ماشه بدهند بعد مسهلات تسکین داده بعد چهارده روز فکر طحال کرده دارند بادیان عنب الثعلب تخم فنجنکشت هر یک چهار ماشه مویز منقی ده دانه شاهتره شش ماشه جوشانیده گلقند دو توله دهند بعده اگر درد جانب کبد و طحال باشد جوارش کمونی با شیره بادیان شیره تخم فنجنکشت شیره بیخ کبر هر یک چهار ماشه شیره کدو یا دو ماشه شربت بزوری معتدل دو توله دهند باز شیره اصل السوس چهار ماشه افزایند چون درد جانب جگر کم شود و درد بجای طحال باقی ماند قرص گل صغیر چهار ماشه کوفته بگلقند یکتوله سرشته با شیره بیخ کبر چهار ماشه شیره عنب الثعلب شش ماشه عرق عنب الثعلب ده توله شربت بزوری معتدل چهار توله حل کرده بدهند و وج ترکی سوده و بیخ کبر سوده بروغن گل بر موضع طحال ضماد کنند ایضاً اگر با ورم سپرز شکم دم و ضیق النفس و بیماری چهار ماه و ضعف باشد ریوند خطائی چهار ماشه زنجبیل مصطکی هر یک یکنیم ماشه سوده با عسل سه توله شب لیسانیده صبح شیره تخم شش توله نبات سفید

یکنیم تولہ باندکی صبح دہند غذا از زن با عسل و شوربای بچہ فاختہ و از ترشک بر و شبرم شبت سنبل ہمہ برگ کرنب الثعلب در بول شتر ضماد کنند و تا بست یک روز بعمل آرند **ایضاً** اگر با نفخ بسیار باشد و اسہال بعد غذا عادت گردد چورن بلیلجات و فلافل و نمک سلیمانی تجویز نمایند و سہاگہ بریان بخورانند و مربای زنجبیل اصل السوس بیخ کبر عنب الثعلب ہر یک چہار ماشہ جوشانیدہ نبات یکنیم تولہ دہند و اگر گرمی بسیار گردد خیارین کوفتہ شش ماشہ افزایند و گاہ بعض ادویہ یونانیہ کہ در مطولین مستعمل شود و عروق سہ درم کوفتہ بیختہ با یکدرم شکر آمیختہ ہر روز متواتر با سرکہ بخورند کہ مجرب حکیم علی ست و دیگر مرجان سوختہ یکدرم با دو دانگ کثیر بخورند و یا مرجان سوختہ دو دانگ با شکر یکمثقال و عرق بہار چہار مثقال تا یکہفتہ مداومت نمایند کہ در ازالہ سپرز مجرب صاحب تذکرہ است **ایضاً** مسہل کہ در مطول معمول ست گل بنفشہ پرسیاوشان شاہترہ ہلیلہ سیاہ پوست ہلیلہ زرد پوست ہلیلہ کابلی ہر یک شش ماشہ عناب بست دانہ اصل السوس زوفای خشک گاوزبان تخم خطمی بیخ کبر ہر یک چہار ماشہ مویز منقی دہ دانہ سنای مکی یکتولہ جوشانیدہ صاف کردہ مغز فلوس خیارشنبر پنج تولہ ترنجبین سہ تولہ گلقند چہار تولہ روغن بادام شش ماشہ افزودہ دہند و بجای آب عرق شاہترہ و در مسہل دوم حب ایارج نہ ماشہ چہار گھڑی شب باقی ماندہ بآب گرم تناول نمایند و صبح بدستور مسہل مذکور بنوشند و بعد مسہلات قرص زرشک صغیر چہار ماشہ سودہ سکنجبین یکتولہ سرشتہ بخورند بالائش شیرہ تخم کاسنی شیرہ اصل السوس ہر یک چہار ماشہ نبات یکتولہ داخل کردہ بنوشند و در مطولین گاہی فصد باسلیق الیسر و گاہی اسیلم الیسر معمول است و دیگر از صبر سقوطری پوست بیخ کبر پوست بیخ گز زنجبیل فلفل سیاہ از ہر یکے دو درم غاریقون سفید ریوند چینی از ہر واحد یکدرم کوفتہ بیختہ در سرکہ انگوری کہنہ سرشتہ حبہا بقدر نخود سازند و طفل را دو حب بحسب سن و مرض بدہند یکی صبح و یکی بہنگام خواب با سرکہ اگر سپرز فربہ باشد و الا مطبوخ مناسب از پرسیاوشان و اصول و بزور بدہند و آدم کلان را از یکدرم تا یکمثقال بخورانند کہ در ازالہ طحال مجرب النفع ست و گاہی مرجان محرق شیطرج ہندی اشق حضض بیخ گز و غاریقون و ریوند چینی داخل میکنند و وزن ہمہ مساوی میگیرند و دیگر پوست بیخ کبر ریوند ہر واحد دو درم نانخواہ تخم کرفس نمک لاہوری ہر واحد یکدرم مرمکی چہار درم در عصارہ برگ صبر تر حل کردہ حب بقدر کنار سرشتہ ساختہ [illegible] بخورند [illegible] تالیف علوی خان [illegible] سنبل الطیب ناگکیسر کبابہ [illegible] مقل فطراسالیون ہر یک سہ تولہ اسارون [illegible] سیاہ حب بلسان عود بلسان [illegible] انیسون [illegible] بادیان مصطگی برگ نارنج ہر یک چار تولہ چوب چینی گل سرخ ہلیلہ سیاہ ہلیلہ زرد و کابلی و بلیلہ و آملہ ہر یک پنج تولہ آب ادرک سہ پاؤ و آب لیمون [illegible] گلو [illegible] بیخ انار بدستور شربت ساختہ دو فنجان بنوشند و حب کبر و سکنجبین [illegible] و ریوندی و سفوف کبر و عرق نانخواہ و [illegible] و قرص کبر [illegible] ضماد انجیر زرد کہ در سرکہ خیسانیدہ صبح سائیدہ چوب انگور سوختہ پوست بیخ کبر شبت آہو گل بابونہ گل خطمی اکلیل الملک عنب الثعلب صبر سقوطری سنبل الطیب سودہ آمیختہ بہنگام ضماد کنند و دیگر اشق یکتولہ در سرکہ انگوری نیم پاؤ بر آتش بگدازند بعدہ پوست بیخ کبر ریوند خطائی جدوار قسطی ہر یک شش ماشہ کوفتہ بیختہ با اشق حل کنند تا مثل مرہم گردد بر پارچہ مالیدہ بر طحال بچسپانند و دو نکنند تا از خود بیفتد و گاہی اکلیل الملک برگ سداب ہر یک شش ماشہ اضافہ کردہ میشود و گاہی تخم کتان تخم حلبہ ہر یک شش ماشہ انجیر زرد دو تولہ نیز افزودہ میشود و دیگر زیرہ سیاہ و سفید پوست بیخ کبر ہر یک شش ماشہ شحم حنظل ترمس ہر یک سہ ماشہ بابونہ نہ ماشہ صبر زرد [illegible] در زہرہ گاؤ و کمی سرکہ حل کردہ بہنگام ضماد نمایند و بالای آن برگ بید انجیر پارچہ کہنہ نہادہ ببندند کہ مجرب است و دیگر سبوس گندم نیم پاؤ یا شش پاؤ نہ روز در سرکہ تر کردہ خشک کنند پس خوب کوفتہ بیختہ اشق در قدری سرکہ گداختہ با سبوس مذکور سکنجبین بسرشند و بر پارچہ گذاشتہ بر موضع طحال نہند و زمانی معتد بستہ دارند تکرار چند روز کہ ازالت صلابت طحال و دیگر اورام صلبہ را مجرب است و دیگر ضماد اشق مقل ازرق جاؤشیر ہر واحد یکتولہ با سرکہ کہنہ حل کردہ مثل مرہم ساختہ نیز معمول است و ضماد خاکستر چوب تاک خاکستر اشنان ہمہ مساوی با سرکہ ہم نافع و ضماد انجیر و ضماد اشق و ضماد مقل و ضماد مسمی بقرص الضماد ہر واحد مفید و دیگر انجیر صحرائی انگور شیفال برگ گز سبز ہر یک دو تولہ با سرکہ ضماد کنند و اگر انجیر سیاہ بست و پنج عدد در سرکہ کہنہ شبانہ روز خیسانند [illegible] کنند تا مثل مرہم شود پس قسط تلخ چہار درم مغز بادام تلخ چہل و پنج عدد بیخ کبر سقولوقندریون گل گز برگ گز عنب الثعلب ہر یک سہ درم اشق دو درم [illegible] آلودہ بر طحال نہند و بعد یکساعت بشویند با آبی کہ بابونہ و اکلیل الملک و شبت و کرنب برابر در آن پختہ باشند و باز مکرر ضماد نمایند ہر روز چہار پنج بار تا سہ روز اثری بطحال نمانند و یا طبیبی در شاہجہان آباد برای ورم سپرز بیخ کبر و مقل را در سرکہ و روغن گل پختہ بر پارچہ کہنہ نہادہ می بست و در مدت سہ چہار روز ورم بالکل زائل می گشت اتفاقاً فارغی شصت سالہ این علت عارض شدہ و آن طبیب ہمان ضماد معمول خود نہاد در روز دوم نصف ورم باقی ماند لیکن در ہمہ بدن ورم سرخی ظاہر شد

و اضطراب عارض گردید و از خروج ریح باسفل اندک راحت یافت و اشتها ساقط و بول و براز تا یکهفته محتبس شد و از مسهل قوی چند سدهٔ سخت برمی آمد و باز حال
بدستور شد آخر بحکیم علوی خان رجوع کرد او شان مطبوخ اسقولوقندریون با اضافهٔ ریوند خطائی نه ماشه و روغن بید انجیر مرکب سه مثقال و شربت دینار دو توله
نیم گرم نوشانیدند و غذا ابعد یکپاس شوربای مرغ و فاخته مرغن صبح و شام بدون نان دادند روز چهارم دو سه مرتبه اجابت طبع شد و سده ها برآمد و بجای آب عرق بادآ
و کلوه و خار خسک مقرر فرمودند بروز هفتم یک نوبت اسهال رقیق متعفن مختلف الالوان قریب سه پاو و بول بسیار آمد و همه عوارض بقدر نصف تخفیف یافتند و روز هشتم
اسهال بسیار و اشتها شدید گردید دهم روز مطبوخ موقوف کرده صعتر دو ماشه سوده بدواء الکرکم کبیر سرشته خورانیده شیرهٔ قرطم یکنیم توله مویز منقی دو توله گاوزبان هر یک توله
در عرق جو انیسه و بادرنجبویه و کلوه هر یک نیم پاو و شربت دینار چهار توله دادند غذا ارزن با شوربای مرغ از این ایام موقوف نموده اجابت دو مرتبه شد و در پانزده
روز صحت یافت و سبب صغرت ضماد استعمال آن قبل از تنقیه بود ایضاً سکنجبین افتیمونی نافع طحال افتیمون در صره بسته بسفائج هر یک ده درم گاوزبان برگ فرنجمشک
تخم کاسنی شاهتره بادرنجبویه اسطوخودوس گل سرخ هر یک پنج درم تخم کشوث سه درم و بیخ جعفری چهار درم در آب عرق کاسنی و عنب الثعلب هر یک یکنیم آثار
شب خیسانیده صبح جوش دهند که چهارم بماند مالیده صاف نموده گلقند سه پاو اضافه نموده بجوشانند که بقوام آید مالیده صاف نموده سرکهٔ مقطر یکنیم پاو و
قند سفید نیم آثار داخل کرده قوام سازند نوعدیگر برای صلابت طحال که با حرارت بود نافع است افتیمون چهار توله انجیر زرد هفت عدد پوست بیخ کبر بیخ کاسنی
هر واحد دو توله تخم فنجنگشت تخم خیارین پرسیاوشان تخم کاسنی کزمازج تخم کشوث اصل السوس گل سرخ هارون هر واحد یکتوله گلقند سه چند سرکه بقدر حاجت بدستور
مربا سازند ایضاً قرص فنجنگشت نافع طحال است که با حرارت بود تخم فنجنگشت تخم کاسنی پوست بیخ کبر مغز تخم خیارین تخم کشوث گل سرخ کزمازج هر واحد دو درم راوند
نیم درم با آب عنب الثعلب قرص سازند خوراک دو مثقال و نوشیدن عرق برگ گز یا آب اثل بجای آب تازه سودمند است دیگر انجیر کهنه در سرکهٔ کهنه سائیده و صبر چهار ماشه
اشخار چهار ماشه نگار چهار ماشه سوده آمیخته نیم گرم ضماد کردن صلابت و عظم طحال را نافع است و دیگر تخم فنجنگشت پوست بیخ کبر مساوی در سرکه تر خیسانند و هر روز تجدید
سرکه کنند تا یکهفته بعده در سایه خشک کرده دو درم با سکنجبین عسلی خورند که مفید بود دیگر ضماد شیطرج بسرکه سائیده نیز محلل ورم سپرز است و تخم ترب سائیده با سرکه
یا سکنجبین خوردن دافع طحال است و نوشیدن آب برگ گز یک اوقیه با ده درم سکنجبین نافع و شیر شتر و بول آن آمیخته نوشیدن مفید و کذا اسفاناخ و ماهودانه و مغز بادام
و عروق الصفر و قردمانا هر کدام دو درم با سکنجبین یک اوقیه نافع و آب ترب اشخر ده درم دو اوقیه منقی طحال است دیگر پوست بیخ کبر دوازده درم تخم شبت ایرسا هر یک
شش درم خردل دو درم مرمکی هفت درم همه را کوفته بعسل سرشته دو درم بخورند و از این اجزا ضماد نیز سازند دیگر برگ کرنب و اشق و قنطوریون و غافث و ابهل و
سعتر مساوی در آب و سرکه نیک جوشانیده هر روز یک اوقیه بخورند و بقول ثابت اگر تخم طرفا در دهان گیرند تا یکساعت و آب او فرو برند و بعد از آن اجزای او نیز
بیرون اندازند و عقب او نمک یکدرم بخورند در چند روز طحال را لاغر کند و مجرب نوشته و سبوس گندم و شبت در سرکه پخته ضماد کنند دیگر ضماد حب البان و آرد شیلم
سائیده در سرکه سرشته و کذا ضماد بیخ کرنب بیضا و انجیر مساوی و کذا اشق محلول بسرکه و اسقولوقندریون و بورق و پوست بیخ کبر ضماد کردن و کذا خولان هندی
بشیر گاو ضماداً و کذا شرب لک دو درم با سکنجبین تا پنج روز متواتر و کذا ضماد هر واحد و تحلیل صلابت طحال مجرب سویدیست و بدانکه شرب و ضماد جوز بوا و کذا
گل ابلاب سفید و کذا بیخ فاشرا و کذا بیخ مازریون و کذا ایرسا بسرکه یا در آب پخته و کذا تخم فنجنگشت و کذا عرطنیثا که آن بخور مریم و کذا سکبینج و کذا غافث و کذا اطریلال
و کذا صمغ امرود بری بسرکه و کذا اقحوان و کذا گل مختوم و کذا بول شتر اعرابی و کذا قسط و کذا کمافیطوس صنوبری و شرب حب البان بسرکه ممزوج و کذا بیخ جزر
یکدرم بسرکه ممزوج و کذا برگ طرفا سائیده با سرکه و کذا مطبوخ او بسرکه و کذا زراوند مدحرج با سکنجبین و کذا کعب بقر محرق با سکنجبین و کذا اشق یکمثقال با سکنجبین و کذا موسیائی
یک قیراط بجلاب و کذا او مه بری یعنی برگ نیل دشتی و کذا بیخ چقندر بسرکه و خردل و کذا تفاح کوزن سوخته سفید یکمثقال و کذا عصارهٔ بردی هر یک اوقیه و کذا
خاکستر بردی دو درم و کذا اکل جنه بری بسرکه و کذا دار فلفل و کذا آب برگ نورسته صفصاف و کذا پوست بیخ او در آب جوش نیک داده سه روز متواتر نوشیدن
و کذا مغز کلنگ بعسل و کذا پوست شجر خرنوب شامی بسرکه عنصل و کذا مرجان سرخ یکدرم با سکنجبین و تعلیق آن بالطحال بیست روز متواتر و کذا اکل طرفا
بسرکه یا شراب و کذا جگر دلدل در تنور بریان کرده قدری از آن خوردن و اندکی باقی گذاشتن کذا کعب بقر محرق با سکنجبین و ضماد برگ شجربان سوده بعسل

آمیخته وکذا کندر و سرکه و اشق و پوست بیخ کبر وکذا جمیز تنها و با اشق محلول بسرکه وکذا شیر جمیز وکذا زوفای خشک و انجیر وکذا اعدیه سوده بسرکه بخته وکذا کندش وکذا پوست بیخ بید سوخته بسرکه سرشته وکذا اراک وکذا زوفای رطب و انجیر و بورق وکذا سکنجبین بورق وکذا سکنجبین آرد شیلم و انجیر و نطرون وکذا آب گوگرد و تغریق بدان وکذا فراسیون سه درم ترمس سه درم فلفل سیاه نیم درم برگ سداب خشک یکدرم وکذا بورق وکذا برگ خوخ وکذا نطرون و زوفای خشک و انجیر وکذا صدف فرفیر وکذا آرد جو و پوست بیخ کبر وکذا آب پودینه و موم و روغن سوسن وکذا زهره طلع که آنرا شوبج گویند وکذا حلتیت وکذا برگ فسوس تازه سوده بسرکه سرشته وکذا برگ یاسمین بری و برگ شیطرج تا یکساعت و بعده دور کردن وکذا شیر فرد وکذا تخم انجره و روغن سوسن و موم وکذا بیخ سوسن با اشق و مقل بعصاره قنطوریون دقیق سرشته وکذا خردل با اشق محلول بسرکه سرشته هر واحد نافع صلابت طحال است و باقی ادویه مفید صلابت همانست که در ورم بلغمی طحال در قول سویدی مسطور شد ذکر بعض ادویه هندیه که اکثر از آن در طحول مجرب و معمول راقم است عرق گندهک از یک سرخ تا چهار سرخ در آب یا گلاب آمیخته نوشیدن برای تحلیل صلابت طحال و زیادتی اشتهائی نظیر است دیگر سهاگه یکحصه خردل سه حصه کوفته بیخته بقدر یکماشه خوردن بسیار نافع و همچنین نوشادر نیم درم با آب ترب خوردن و کنجد و ترب مساوی سائیده گرم کرده بر سپرز ضماد کردن مجرب است دیگر خوردن اچار انبه که در سرکه سقط ساخته باشند با غذا هر روز بشرطیکه مسرفه نباشد و مالیدن روغن سرشف نیم گرم هر روز یکبار بر طحال در دفع صلابت آن عدیل است دیگر کهیکهلی بقدر سه چهار سرخ در قند سیاه حب بسته بخورند و در غذا روغن زیاده تناول کنند و بتدریج تا یکماشه رسانند و اگر حرارت زیاده کند با شیره تخم خرفه و نبات بخورند که در ازاله صلابت طحال همواره معمول این احقر الرجال است و در ازدیاد اشتها و باه نیز اثری قوی دارد دیگر ایلوه سهاگه بریان هر دو مساوی سائیده با قند سیاه بقدر نخود حب سازند و از نیم درم تا یکدرم بحسب حاجت تا یکماه بخورند و اگر هر روز نتوانند خورد یکروز فاصله داده بخورند وقت شب بعد یکساعت نجومی از تناول غذا و بالای آن هیچ چیز نخورند و از ترشی و اغذیه نفاخه پرهیز نمایند در دفع صلابت مجرب است و اگر فلفل سیاه و حلتیت اضافه کرده هر چهار مساوی بگیرند و در آب گهیکوار کهرل کرده حبها بقدر فلفل بسته دو حب صبح و دو شام بخورند نیز برای صلابت طحال و درد مفاصل معمول است دیگر پوست هلیله زرد زنجبیل شیطرج اشخار سفید تنکار بریان زیره سفید نمک سیند شوره قلمی باترنک زیره سیاه همه برابر کوفته بیخته بقند سیاه کهنه سه ساله دو چند ادویه سرشته حبها خرد بندند و از دو ماشه تا چهار ماشه با آب گرم بدهند که دریناب معمول است دیگر شوره قلمی سهاگه بریان شب یمانی بریان نمک سونچر نمک سانبهر پوست هلیله زرد آنبه هلدی اجوائن هر یک یکدرم کوفته بیخته سه دفعه در آب لیمو و سه دفعه در آب ادرک کهرل کرده حب بقدر کنار دشتی بندند و یکی صبح و یک شام خورند که بکثر بعمل آمده و اگر ایلوه زنجبیل فلفل سیاه اضافه کنند قوی تر گردد و نفخه طحال را نیز نافع بود دیگر فلفل گرد بیخ کبر سهاگه بریان نانخواه دار فلفل نوشادر سعد تخم فنجنکشت شب یمانی صبر هر یک سه ماشه پوست هلیله زرد پوست بلیله مصطکی هر یک هفت ماشه نمک لاهوری یکتوله در عرق لیموی کاغذی و گهیکوار کهرل کرده حبها بقدر نخود ساخته دو عدد صبح و دو عدد شام بخورند دیگر کیت و یا خردل نوشادر شوره قلمی کتکی گندهک مرچ سیاه سهاگه مساوی کوفته در آب گهیکوار خوب کهرل کرده بقدر کنار دشتی حب بسته یک حب نهار بخورند که منقول از مجربات والد بزرگوار و معمول این خاکسار است دیگر زنجبیل سهاگه بریان شب یمانی بریان نمک سونچر نمک سیند پوست هلیله زرد شیطرج اشخار سفید شوره قلمی فلفل سیاه نوشادر زیره سیاه و سفید و اجوائن جوا کهار باترنگ حلتیت مساوی کوفته با آب گهیکوار کهرل کرده حب بقدر کنار دشتی بسته یک صبح و یک شام بخورند دیگر فلفل دار فلفل بهنکری بریان سهاگه نوشادر اجوائن دار هلد نمک سنگ نمک شور جوا کهار ریار کتائی هر واحد یکتوله در رس گهیکوار دو سه گهری کهرل کرده بقدر نخود حب بسته بخورند دیگر زنجبیل فلفل دار فلفل زرد چوب چیته کیلیه جوا کهار مساوی بسته حب ساخته بخورند حب با دو گوله گوبر آب بیخ سهجنه ساخته بلیشوند نیز مفید است و خوردن گوشت سهوکه با مصالح پخته صلابت طحال را مفید و مسهی است در بیاض والد مرحوم مرقوم است که بیخ حنظل و اسگند مساوی کوفته تا سه روز با آب خوردن جهت طحال مجرب است و سهاگه تیلیه بریان و صدف سوخته مساوی سوده بقدر یکماشه با عسل شش ماشه آمیخته تا دو هفته خوردن در بیاض استاد مغفور مجرب نوشته دیگر از روغن زرد چهار درم و قند سیاه سه درم و قدری آرد گندم حریره ساخته بدارند و لسن کوفته آب او چهار درم گرفته اول بنوشند و بالائش حریره مذکور بیاشامند در یک روز نهایت تا سه روز سپرز را دور کند و مجرب است و کم نمودن آب سیر را

حسب طاقت مریض موقوف برای طبیب است واحقر نصف وزن آن بعمل آورده ومفید یافته اما گرم مزاجان ونازک طبعان نباید داد دیگر ترید موصوف پوست بلیله زرد وانیسون سهاگه مرچ سیاه مساوی در آب گهیکوار چهار پاس کهرل کرده حبها ساخته بقدر یکدرم بخورند دیگر از صبر پنج کبر نوشادر مرکی مساوی در آب مذکور حب بقدر کنار دشتی بسته صبح وشام یک یک خورده باشند دیگر صبر سقوطری قرنفل نمک هندی زیوند خطائی شوره قلمی کوفته بیخته حب بمقدار یکماشه بسته صبح وشام یک حب در مسکه گاو ملفوف کرده فرو برند دیگر اجواین پوست بلیله زرد هر یک بیست دام بخته کیت یعنی خبث الحدید سی دام بخته هر سه را اندکی کوفته در ظرف کهنه چرب کنند وقند سیاه برابر ادویه درده برابر همه آب شیرین سرشت کرده وشیره برگ گهیکوار مقشر نصف وزن قند داخل کرده دهن ظرف محکم بسته در مغاکی که سرگین اسپ دران جمع نموده باشند دفن کنند وبعد از ان تمام مغاک را از سرگین پر کنند وسه هفته بدارند پس برآورده صاف نموده در شیشه کنند وصبح وشام یکدام یا یکنیم دام یا زیاده حسب حال بنوشند برای سختی طحال ونفخ ودرد شکم داشتها تجربه رسیده دیگر آب لیمو یکدام آب پیاز یکدام باهم آمیخته بنوشند تا چهارده روز بعمل آرند وغذا نرم مثل کهچری ودال خشکه بخورند نافع بود وخوردن اچار سلیخ نیز مفید بصاحب طحال است وچونه آب ندیده باریک سائیده در شهد آمیخته بر سپرز ضماد کنند وبالای آن برگ بید انجیر بندند دیگر کونپل کریل خشک کرده سه نیم مثقال مرچ سیاه نصف وزن آن کوفته بیخته هر روز ناهار همراه آب بخورند که صلابت طحال دور کند وسبوس گندم وخاکستر سیفشر ببر که نیم طلا سازند واگر سجی از دو ماشه تا شش ماشه بقند سیاه آمیخته بست وبیکجا بخورند بطلبه طبیب نباشد واز ترشی وبادی پرهیز کنند نیز مفید بود دیگر اجواین یک رطل تهیله ترشه هر پنج نمک انتخاب سفید کتائی ترید زیره سیاه زنجبیل بادیان اجمود بدهارا هر واحد یکدام نیم کوفته در آب برگ گهیکوار بیست عدد آمیخته در سایه خشک کنند وکوفته بیخته تا سه ماشه با آب تازه بخورند که نافع طحال وبائی سول وبلین طبع است دیگر برگ جهاؤ خشک کرده کوفته بیخته شکر مساوی آمیزند ودو درم خورده باشند که نافع صلابت طحال بود دیگر سفوف هندی کباب چینی جکر موصل جواکهار بلیله زرد انگوزه نمک سنگ نمک سونچر زنگ کابلی شیطرج کف دریا ترید سفید ناخواه مساوی کوفته بیخته بقدر یکتوله صبح وشام بخورند که دافع صلابت طحال است ایضاً شربت برگ فراش که در دفع طحال از عمل اهل هند است برگ فراش نیم رطل دو روز در چهار رطل آب خیسانیده بجوشانند وقتیکه آب سوم حصه بماند صاف نموده یاو آثار شکر داخل کرده بقوام آرند ودو توله استعمال نمایند وگویند که اگر کندش خشک سه ماشه سوده در قند سیاه کهنه یکتوله آمیخته غلوله بسته بخورند در یک روز ازاله صلابت وعظم طحال میکند لیکن مریض ضعیف ونحیف استعمال ننماید ودو غذا خشکه باجغرات بخورند واولی آنست که اول کمتر از مقدار مذکور بعمل آرند واگر باسلیق دست راست از فتیله یا پارچه داغ نهند ومدتی آنرا مفتوح شدن دهند سختی سپرز زایل که تمام شکم گرفته باشد عجیب ومجرب نوشته اند واگر آهک آب نارسیده با اندک مغز بندق هندی کوفته در پارچه از مغز تمر کمیله رسیده آمیخته بر بند ساعد دست راست از طرف انسی محاذی انگشت وسطی گذاشته از پارچه کرباس به بندند وتا یکپاس بدارند تا آنکه حدت آهک آنجا آبله پیدا شود پس دوا دور کنند بلا شک فائده دارد

اقوال حذاق شیخ الرئیس میفرمایند که چون دانند که سبب در صلابت طحال سده از خون کثیر سوداویست باید که فصد باسلیق واسیلم کنند واسیلم را بگذارند تا خون او از خود بند شود اگر قبل سقوط قوت محتبس گردد وگاهی بفصد وداج الیسر مضطر میگردند ولیکن واجب است که بعد فصد حاجت استفراغ بحب ایارج که مخرج سودا باشد از آنچه در باب یرقان اسود گفته شده می افتد وباید که قانون مذکور در علاج صلابات از تلیین که تابع هر تحلیل باشد فراموش نکنند تا اخلاط متحجر نگردد وهرگاه ازین فراغت یابند یا احتیاج آن نباشد واجب بود که ادویه جلاء مقطع که دران حرارت بسیار نباشد استعمال کنند وگاهی این اغراض در ادویه مفرده تمام نشود وگاهی بسوی ترکیب ادویه محتاج افتند وادویه مفرده که این فعل کنند آن ادویه ایست که دران تلخی وقبض با حرارت معتدل وقبض باشد وگاهی ادویه مفرده این فعل بجا صیقلیه که در آنهاست سکنند پس هرگاه دوائی بیابند که دران مرارت تنها باشد بسرکه اندکی شب بیامیزند چه شب بقوت خود افاده تلطیف تقطیع نماید ودوائع مذکوره در مرض طحال بیرگی که در باطن ساعد است نافع واکثر تدبیر بلطف در شفای طحال کفایت کند وگاهی اتفاق افتد که تدبیر مخصب بدان نفع کند چون سده پیدا کند ومغلظ خون نباشد یا همچنین باشد لیکن جگر به صلاح او قوی باشد پس تدبیر مخصب بسبب ترطیب خون تعدیل واصلاح او کند وسودا را بشکنند وگاهی صلابت طحال بدان حد رسد که علاج او استعانت بمشروبات بدون ضمادات کفایت نباشد وهمه شیر غیر شیر شتر برای طحال ردی است و

ادویه مفرده که برای این سبب استعمال کنند اعلیٰ وافضل آنها پوست بیخ کبر بود که آن اکثر بعمل غلیظ دموی وردی اخراج نماید وشفا دهد خصوصاً چون

با سکنجبین بزوری یا مثل آن بخورند و آن بنهایت نافعست بلکه مثل قنطوریون و عصارهٔ این هر دو مجربست و خصوصاً دقیق بیخ سوسن و بیخ زراوند و بیخ جاوشیر و سنبل هر روز ملعقه و تخم فنجنکشت و آس و کمافیطوس و کمادریوس و جنطیانا مفرداً با سکنجبین و فودنج خصوصاً با آب آهن تاب و عنصل نهایت نیکوست و بهتر با سکنجبین است و اسقولوقندریون بعصارهٔ طرفا و حرف و شونیز و عصارهٔ غافث تنها با سکنجبین یا قنطوریون و شربت از هر کدام از اینها مثقال تا دو درم بود و افتیمون یک درم در اوقیهٔ سکنجبین چون مکرر بخورند چیزیکه در طحال باشد باسهال بر آرد و دوا از آن لاغر کنند و اشق و ترمس لاسیما طبیخ او با سکنجبین و طبیخ سوسن یا با آب خالص و سکنجبین بنوشند و یا با آب مطبوخ جعده و حماض بری با سکنجبین و عصارهٔ شوک تازه یا شبث خشک هر روز دو درم بخورند و عقب او بول شتر بنوشند یا عصارهٔ غافث دو درم با آب مطبوخ افسنتین و انتفاع بشیر شتر و بول آن خیلی شدید است و از این هر دو ضعیف و قوی بحسب حال خود بخورد و بهتر آنست که ناقهٔ اعرابیه که قیصوم و بادیان بچرانند پس هرگاه از شربت او انهضام ورم و درد تقلل و استفراغ سودا ظاهر شود بعد از آن بتقویت اقدام نمایند و بالجمله در سرکه کهنه هفت روز تر کنند و از این بطم هر روز سه ملعقه بخورند و عقب این آن سرکه بنوشند و یا تخم ترب یک درم بسرکه کهنه بخورند و یا طبیخ برگ جوز تازه بسرکهٔ عنصل یا آب برگ کبر با سکنجبین یا ناردین بسرکهٔ عنصل و از آنچه قائم مقام دوای باخاصیت است دو درم تخم خسرو بسرکه بود یا سپید خوب باریک سائیده مثقال بچیزی از اشربهٔ طحالیه یا جرادهٔ کبد و زرم یا انفس کبد خشک کرده سائیده دو درم با سکنجبین بخورند و ایضاً تخم قصب و تخم کشوث و برگ بید بسبب تلخی و قبض او و تخم حماض و تخم سرمق و ثمر طرفا و برگ او یا شش روباه یا جگر او خشک کرده دو درم با سکنجبین یا طحال گورخر یا طحال اسب و هر کدام که باشد دو درم خشک و یا بگیرند شپره و ذبح کرده خشک کنند و سائیده هر قدر که در سه انگشت آید بخورند و یا هفت شپره فربه بگیرند و ذبح کرده پاک نموده در دیگ گلی نهند و آنقدر سرکه کهنه بر آن اندازند که بپوشد و گل حکمت کرده در تنور گرم نهند و هرگاه پخته شود دیگ را بگذارند تا سرد شود بعده بر آورده در سرکه بمالند و هر روز دو درم از آن بنوشند و این علاج مجربست و امثال این ادویه مذکوره اول و آخر بهتر آنست که با سکنجبین و سرکه بخورند و از اینها ضماده مقوی بسرکه بسازند و اما ادویه مرکبه مشروبه مثل اسقولوقندریون و طباشیر است از هر دو بقدر دو درم با سکنجبین بخورند و اقراص کبر و اقراص فنجنکشت با سکنجبین و اقراص او نیز معمول و پوست بیخ کبر بسرکهٔ سخت ترش بخورانند و این قوتیست که نسخه نبود و اقراص فوه و تریاق اربعه بسیار نیکوست اگر تب نباشد و یا بگیرند حرف یکجزو شونیز نیم جزو بعسل کف گرفته بسرشند شربتی سه درم بسرکهٔ ممزوج یا سفوف زراوند و بلیلهٔ کابلی بقدر ملعقه با بول شتر یا بول بز بخورند یا پوست بیخ کبر چهار درم زراوند طویل دو درم تخم فنجنکشت فلفل هر واحد شش درم قرص سازند و این را تجربه کرده ام و سیاوشان پوست بیخ کبر تخم خرفه تخم سداب تخم فنجنکشت زوفای خشک مساوی شربت سه درم با سکنجبین یا بگیرند بیخ کبر و مویز و تخم شلغم و زوفا همه را کوفته در سرکه یک شبانه روز تر کرده در آب بسیار بجوشانند تا اندک بماند و سکنجبین قوی الفرور آمیخته بنوشند و یا سرکه که در آن اهل و جوز اهر خوب جوشانیده باشند تا اندکی بماند بقدر قوت بنوشند و بفلفل او ضماد کنند و یا شیر شتر بشیر انطا آن بحسب رگ غرب بنوشند و ایضاً این قرص فوه بگیرند فوه دوازده درم پوست بیخ کبر زراوند طویل اریسا هر واحد دو درم و باریک سائیده با سکنجبین سرشته قرص سازند شربتی مثقال با آب مطبوخ افسنتین و پوست بیخ کبر هر دو و یا بگیرند برگ عایق تازه و پوست بیخ کبر و ثمر طرفا و اسقولوقندریون و عنصل مشوی و فلفل سفید مساوی و قرص ساخته دو مثقال با سکنجبین بخورند یا بگیرند طحال گورخر و طحال هر دو خشک و سائیده از مثقال تا دو درم بشراب ممزوج بخورند و گویند که امثال این ادویه چون خنازیر را چند روز بخورانند طحال آنها نیافتند بگیرند افتیمون و پوست بیخ کبر مساوی و بعسل سرشته قرص پنج مثقال از آن بخورند یا بگیرند پوست بیخ کبر و اسقولوقندریون و کزمازج و پوست بید و فوه و اسارون و بیخ کوفته در سرکهٔ تند بپزند صاف نمایند و از آن سکنجبین عسلی ساخته بوزن درم بنوشند که عجیب است و اگر مطحول شکایت اسهال نماید و تا بخون منغص نباشد سفوف حب الرمان سه یا چهار روز هر روز سه درم بنوشد و غذای او نصف از آنچه میخورد باید کرد و این قیام طحالی بود و سبب در این آنست که بدن خون را قبول میکند و بدانند که اشیای حاره کثیر المواظبت طحال است بسبب آنکه صلابت و تجفیف می آرند و منع از تحلیل میکنند و هرگاه در قاروره حرارت باشد بهتر آنست که اقراص کبر باریس و مانند آن بخورانند و این دوا برای صلابت مزمنه عارض در طحال نافعست بگیرند بیخ جاوشیر و اشق و پوست بیخ کبر و نوعی لبلاب که معروف بانطو و نیون است و مغز عنصل مشوی و حب البان و سیر صحرائی هر واحد یکجزو و همه را آمیخته یک درم صبح با سکنجبین یا سرکهٔ ممزوج با آب بخورند و ایضاً بگیرند مغز حب البان سه درم تخم ثوم بری شش درم پوست بیخ کبر چهار درم قسط یک درم اسطوخودوس شش درم جعده سه درم بیخ نبات معروف بکولید و آن نوع معروف بسکر است دو درم و کمان کرده اند

[illegible]

[illegible]

قرص فوه

که این نوعی از سکرجات است و آن نباتیست که برگ او شبیه آس بود و در وسط او خاتم شبیه بچشم و مشابه حی العالم اکبر است و حب اللبلاب اکبر است و پنج عدد و اشق چهار درم بازرد یکدرم تخم شجرة مریم یکدرم پانیج او سه درم قردمانا یکنیم درم عنصل بریان شانزده درم همه را آمیخته بسکنجبین استعمال کنند و شربتی از ان یکنیم درم و در کثیر دو درم است و این قرص همین عمل دارد و مجرب بگیرند بیخ سوسن چهار درم فلفل سفید سنبل سوری و اشق هر واحد دو درم قرص ساخته بدستور سابق استعمال نمایند و این اقراص نیز نافع طحال است بگیرند اشق و تخم سیج هر واحد هشت درم پوست بیخ کبر کزمازج و فلفل سفید و ثوم بری و عنصل مشوی هر واحد یکدرم با آب سرشته قرص بوزن دو درم سازند شربتی یک قرص بشراب عنصل و ایضا بگیرند مغز عنصل بریان دو رطل بیخ فاشرا و آن بیخ کرمه است هشت رطل فلفل سفید قطر اسالیون و جوز بری و آرد کرسنه و مغز چلغوزه هر واحد هشت اوقیه سوسن آسمانجونی و بیخ جاوشیر هر واحد سه اوقیه و بسرشند و هر گاه چیزی ازین ادویه استعمال نمایند بهتر انست که آب ترک کنند و در شرب او تقلیل نمایند تا قوت دوا محفوظ ماند و بنواحی حدبهٔ کبد بسبب معونت آب بسیار منجذب نگردد و اما ضماد پس در استعمال آن بهتر است که قبل از حمام طویل بر نهار استعمال کنند و در آخر مقام بسیار نمایند و چون مریض از ان بیرون آید مقطعات حریفه معتدله مثل ماهی شور و گوشت نمکسود و خردل و صحنا بخورند و شراب ممزوج بآب دریا یا شور و مانند آن بنوشند و تلطیف تدبیر او نمایند و این سه روز بعمل آرند و روز چهارم ریاضت کنند تا آنکه عرق آید و نفس متواتر گردد و بعده ضماد کنند اگر ام قوی باشد و اگر ضعیف تر از ان باشد بر آنچه خفیف تر ازین باشد اقتصار نمایند و اما ماهیت ضماد آنست که از مفردات مذکوره بسازند و اشق تنها و پشک بز چون ازین هر دو بسرکه ضماد کنند ضماد قوی باشد و چون پشک بز سوخته ضماد کنند و خاکستر گلخن چون بسرکه بسرشند ضماد جید است و کذلک ضماد بیخ کرمه تنها بسرکه یا کبریت بسرکه یا برگ یتوع بسرکه یا سداب بسرکه و چون بگیرند سرگین گاو راعی خشک کرده بسرکه بسرشند ضماد نیکوست و گاهی بران کبریت زرد پاشیده بشود و تضمید بمرهم ملح عجیب است و ازین نوع است ثمر حب البان بسرکه و ایضا برگ حرمل مع تخم او در سرکه بپزند تا مهرا گردد و بدان ضماد کنند و از ضمادات اقرب بالاعتدال چغندر مطبوخ بسرکه و بیخ خطمی معجون بسرکه است و از مرکبات مرهم باسلیقون و مرهم جالینوس و مرهم اسقلافیوس و ضماد ذهبی و ضماد صبر از جالینوس و مرهم که از پوست بیخ کبر که چند ساعت در سرکه تر کرده خشک نموده باریک بسایند و بموم و روغن حنا مرهم سازند یا بگیرند سیاهی دیگ مسی و آرد جو و سرکه و سکنجبین که این ضماد نافع بالغ النفع است و یا ضماد خردل استعمال کنند که آن قویست و این ضماد تحلیل صلابت کند اشق صمغ صنوبر هر واحد هشت درم علک البطم مقل بازرد هر واحد شش درم کندر مر روغن قثاء الحمار هر واحد چهار درم ادویه گداختنی را در سرکه گداخته بیامیزند و استعمال نمایند ایضا بگیرند حلبه و آرد کرسنه هر واحد ده اوقیه اشق و صمغ بطم هر واحد پنج اوقیه پوست بیخ کبر و تخم فنجنکشت و بیخ سیر صحرائی و نوره هر واحد یکدرم موم دو رطل در سرکه تر کرده و در زیت کهنه مخلوط سازند و یا آرد حلبه و خردل و نطرون یا انجیر در سرکه پخته بقدر سدس او اشق آمیخته با عسل بر قطعه کاغذ بقدر ورم طلا کرده و خردل بران پاشیده بر طحال گذارند و بقدر احتمال بدارند و یا انجیر فربه دو عدد سه ساعت در سرکه تر کرده بپزند تا مهرا شود و صاف کرده بوزن او خردل و بیخ کبر مجموع گرفته آمیخته همه را بسایند و گاهی با این اشق و مازریون بقدر حاجت داخل می کنند و از مجموع طلا الیسا سازند یا حلبه و قردمانا و نوره و بورق بسرکه یا اشق و کور و مر و کندر مساوی بسرکه کهنه بر بلیته طلا کرده بر شکم نهند و چند روز بگذارند تا آنکه از خود بیفتد و از آنچه مجربست و کندی آنرا اختیار کرده سداب و پوست بیخ کبر و افسنتین و پودینه و سعتر است در سرکه تند جوشانیده بر قطعه نمد نهاده گرم کرده بگذارند و هر گاه که سرد شود تجدید آن کنند تا بیست و یکبار و بیمار بکار برند و از ضماد بسیار نیک انست که بگیرند دبق بلوط دو رطل و بر آتش انگشت بگذارند و یک رطل نوره بران انداخته هر دو مخلوط کنند و از ان ضماد سازند و یا بگیرند بورق و نوره و عاقرقرحا و خردل و همه بالقطران آمیخته طلا کنند اگر تپ نباشد یا بگیرند عاقرقرحا پنج اوقیه خردل پانزده درم حب البان چهار اوقیه قردمانا سه اوقیه جوز الطیب یک اوقیه فلفل چهار اوقیه بسرکه عنصل جمع کرده سه ساعت طحال را بدان تکمید کنند بعد از انکه موضع را بخردل و نطرون شسته باشند و برای همین طلا از اشق و مغز بادام تلخ هر یک ده جزو و از برگ سداب خشک پنج جزو است بسرکه از ان طلا سازند یا پشک بز و خردل تازه ببعض عصارات نافعه و اندک سرکه سرشته و از نطولات آب طبیخ ترمس و سداب و فلفل است و از ضماد شدید القوة انست که بگیرند خربق سیاه سه اوقیه خربق سفید چهار اوقیه اشق سه اوقیه نطرون سه اوقیه سقمونیا دو اوقیه فلفل سی عدد سائیده بشراب کهنه قدری علک البطم در وی گداخته باشند بیامیزند تا مثل مرهم گردد و بر موضع بعد تسخین او بدلک ضماد نمایند و این ضماد مسهل نیز هست و چون ادویه نفع نبخشد باید که محاجم نهند و شرط بران زنند و گاهی واجب میشود

[illegible]

[illegible]

هنگام غلبهٔ سودا و یا خون فصد وداج اسیلم و بر پنج یا بر شش مواضع طحال داغ نهند و آنرا مندمل شدن ندهند و اگر از آتش تنفر کنند از ادویهٔ کاویه استعمال کنند مثل ضماد انجیر و خردل و مثل ضماد ثافسیا و غیر آن و اگر حرارت غالب باشد و مریض احتمال ضماد قویه نکند تنجیر طحال او بنجار سرکه از سنگ رخام نمایند و یا بر نهار بر پشت بخوابانند و بر طحال او قطعهٔ نمد در سرکهٔ گرم تر کرده نهند و خصوصاً سداب دران جوشانیده و یا ادوی سرکهٔ گرم و بهتر آنست که مریض را در حمام گرم نشانند تا داخل کنند اگر متحمل نه باشد و دران بر پشت بخوابانند و همواره بران نمد بسرکه تر کرده یکی بعد دیگری نهند تا آنکه احتمال کنند و چند روز تکرار آن نمایند که این علاج قوی ست و آنچه قریب انیست و برای حار صالح ست بگیرند تخم کاسنی و تخم خرفه و کدوی خشک کرده و تخم فنجنکشت ۴ ع دو مثقال ازین سفوف با سکنجبین بخت ترش بخورانند بعد ازین بعلاج نمد بسرکه تر کرده معالجه نمایند و اگر کسی را که طحال بحرارت باشد آب کاسنی با سکنجبین شفا میدهد چون برین تکرار نمایند و اما اغذیه انچه خفیف و چرب باشد از شوربای گوشت خفیف و لطیف و سخن باعتدال بدهند و کبر مخلل و حبة الخضر مخلل و سائر آنچه در مواضع دیگر معلوم شده و واجب ست که با این ملطفات مثل خردل و مانند آن استعمال نمایند و مشروب ایشان آب آهنگران باید یا سرابیکه در آن آهن گرم بمرات سرد کرده باشند ابو سهل گوید تجربه کرده طحال تا این حال از خون غلیظ جامد متجمع در ورم بود و این ممکن نیست که بسرعت متفرغ گردد بسبب غلظ آن و تحلل او نیز ممکن نیست و محتاج با دویهٔ ملطفه و مقطعه بغیر حرارت ظاهره بهر آنکه حرارت قوی بتجفیف زیاده کند و لهذا باید که ادویهٔ طحال سنجیده از تلخ و قابض مثل زفت و حنا و راتینج و سوم مرکب کنند و چندیکه سکنجبین استعمال نمایند بهر آنکه او بتلطیف اخلاط غلیظه میکند و تقطیع بغیر تسخین می نماید و مغز لک و پوست بیخ کبر و اسقولوقندریون و کزمازج و اطراف گز و تخم فنجنکشت و بیخ و عصارهٔ غافث و [illegible] دقیق و اشق و طبیخ ترمس تلخ با سرکه عنصل یا سکنجبین عنصلی بنوشانند و ایضاً این راشهد اینج بری و فراسیون و کمازریوس و ثمر کبر و بطم چون با آبیکه در آن آهن گرم بمرات کثیر سرد کرده باشند بخورند که نافع ست و گاهی ازین آب پنج اوقیه تنها یا ممزوج بسرکه بنوشانند و نفع تنجیر طحال از ادامت آن میکند و ایضاً تریاق اربعه و این مطبوخ نفع میکند تخم فنجنکشت کزمازج برگ کبر و تخم آن پودینه حشیش غافث افسنتین اسطوخودوس هر واحد ده درم فوه پنجدرم لک سه درم ریوند چینی چهار درم ابهل چهار درم عود الصلیب بیست درم در سرکه تند بجوشانند و صاف کرده مقدار ده اوقیه بر نهار بنوشانند و بیخ کبر و بیخ فنجنکشت بعد از آنکه سرد و در سرکه تیز یکشبانه روز تر کرده خشک نموده باشند سائیده سه درم از آن با سکنجبین بدهند یا اسقولوقندریون بعصارهٔ طرفا جوشانیده بدهند یا بگیرند اسقولوقندریون پنج درم جعده سه درم عصارهٔ افسنتین دو درم طباشیر لک هر واحد سه درم ریوند چینی دو درم زعفران یکدرم کوفته بیخته دو درم با سکنجبین بدهند و اگر سختی طحال باین تدبیر تحلیل نشود دران محاجم بانشر بنهند و فصد وداج از جانب چپ نمایند و یا بر پنج شش موضع طحال داغ نهند و مدتی با تحم شدن ندهند و اگر از آتش کراهت کنند با دویه که قائم مقام اوست مثل خردل و پوست بیخ غافث و پوست بیخ کبر و نطرون و اندکی آب نارسیده و سرکه ضماد کنند و بگیرند کاغذ مقدار طحال و در سرکه تر کرده خردل کوفته بران پاشیده بر طحال بچسپانند و بقدر احتمال بگذارند بعده بآب نیمگرم بشویند و اگر هیچ تدبیر کفایت نکند این حب بدهند ایارج فیقرا اهلیلهٔ زرد تربد هر واحد ده درم غاریقون برگ غار خشک هر واحد هفت درم اسقولوقندریون کزمازج هر واحد پنجدرم جعده افسنتین مقل اشق هر واحد سه درم نمک هندی دو درم سائیده حبها سازند و دو درم با شیر شتر بدهند بعد از آنکه ناقه را شجرهٔ کرفس و بادیان و برگ غرب و طرفا و بیخ اذخر و شیح خورانند صاحب کامل گوید اگر طحال را ورم صلب باشد مطبوخ افتیمون که دران قدری کزمازج و تخم فنجنکشت و اسقولوقندریون داخل کرده باشند بدهند و قرص کبر معمول با اسقولوقندریون هر روز یکمثقال با یک اوقیه و نیم سکنجبین عسلی ممزوج بآب بدهند و صفت آن قرص اینست بگیرند پوست بیخ کبر چهار درم زراوند طویل قسط مر و سداب خشک و اشنه و اسقولوقندریون هر واحد دو درم تخم فنجنکشت و فلفل سفید هر واحد درم و اشق چهار درم اشق را در سرکه خمر تر کرده ادویه سائیده بسرشند و اقراص بوزن مثقال سازند و اگر صلابت شدید باشد و ریاح و برودت مزاج بود سکنجبین عنصلی بخورانند و سفوفها و قرص نافع ورم صلب و درد طحال مسطور گردد و باید که قبل از خوردن این ادویه کماد باین نوع استعمال نمایند پوست بیخ کبر و کزمازج و تخم فنجنکشت و پودینه و سداب بعدد و اشنه هر واحد یک کف در سرکه کهنه جوشانیده قطعهٔ نمد یا پارچه تر کرده یا اسفنج بدان تر نموده بر نهار تکمید کنند بمرات پس موقوف کرده بعد یکساعت ادویه بنوشانند بعده این ضمادات نافع استعمال نمایند انجیر سیاه ده عدد در سرکه خمر یکشبانه روز تر کرده برارند و سائیده قسط تلخ چهار درم مغز بادام تلخ هفت درم پوست بیخ کبر اسقولوقندریون هر واحد سه درم همه را کوفته بیخته با انجیر منقوع سرشته بر پارچه یا کاغذ مالیده هنگام خلو

معده بر موضع طحال بگذارند و قبل از تناول طعام بیک ساعت بر وشیشه آبیکه اندران بابونه و کرنب جوشانیده باشند بشویند و روغن خیری بمالند و این ضماد نیز ورم طحال صلب را نافع است حلبه و تخم کتان آرد جو و باقلا هر واحد پنجدرم اکلیل الملک ده درم اشنه و اشق ده درم بیخ سوسن هر واحد دو درم بورق و بیخ کبر هر واحد چهار درم مقل پنج درم انجیر سیاه ده عدد در سرکه خمر یک شبانه روز تر کرده ادویه دیگر بدان آمیخته ضماد نمایند و این ضماد محلل ورم صلب و قویست بگیرند انجیر سیاه در سرکه خمر یک شبانه روز خیسانیده سائیده پنجاه درم اشق و مقل و سکبینج و جاوشیر هر واحد اوقیه نشاسته و حلبه هر واحد اوقیه صمغ او سرکه حل کرده سوده داخل نموده آمیخته با انجیر مخلوط کرده ضماد نمایند و این طلا سهل و مجرب است بستانند پاره کاغذ بقدر درمی سبز زده در عسل بیالایند و قدری خردل باریک سوده بران پاشیده بر طحال بگذارند و تا یک شبانه روز همچنان دارند بعد ازان آبیکه دران بابونه جوشانیده باشند بشویند و ایضا ترمس و حلبه و حرمل و تخم کتان و سداب و اشنه و اکلیل الملک هر واحد جزو و کبریت پنج جزو مقل و اشق و سکبینج هر واحد اوقیه انجیر سیاه ده عدد انجیر و صموغ در سرکه یک شبانه روز تر کرده سوده و ادویه دیگر باریک سائیده آمیزند و بر طحال ضماد کنند که صلابت را تحلیل کند و تدبیر با غذیه و غیر آن باید که مثل تدبیر اصحاب امراض جگر باشد از تقلیل غذا و تلطیف او و دوائیکه سهل الانهضام بود و مخلوط بدانچه دران تقطیع و تلطیف باشد مثل لحوم طیور سریع الانهضام چون بچه مرغ و تیهو و دراج و امثال آن که گوشت او نرم باشد معمول بسرکه و مری و کرویا و دار چینی و مطبوخ بسبز کبر و شاخ کبر معمول بسرکه و مری بسیار نافع است و انجیر در سرکه تر کرده چون هر روز سه عدد بر نهار بخورند و چغندر معمول بسرکه و مری و خردل و زیره و ماهی بار با سکبینج بسرکه کهنه و سداب و کرفس و زعفران و فلفل و مانند آن و از نان خشکار خوب خمیر کرده در تنور آتش معتدل پخته بخورند و از نان میده اجتناب کنند که آن کثیر الغذا مولد خلط غلیظ است و شراب ریحانی نوشند و بران نقل باندک بادام تلخ و مغز حب الخضرا اکتفا نمایند و از اغذیه عسر الانهضام بطی الانحدار بپرهیزند مثل لحوم مواشی مسن و لحوم بقر و اغذیه مولد خلط غلیظ لزج مولد سده و فربه غلیظ الطحال مثل نان فطیر و هریسه و برنج بشیر و گندم بریان و آنچه از آرد و نشاسته بسازند و زلابیه و دوشاب و قطائف لا سیما معمول بشکر و عسل و از سائر حبوب مولد ریاح احتراز نمایند و استعمال ریاضت قبل غذا موافق تر و جید ترین اشیاست و اگر بحسب احتمال قوت باشد تقویه حرارت غریزی و تزکیه آن نماید و بعد غذا از ریاضت اجتناب کنند و حرکت و ریاضت استعمال نمایند تا آنکه غذا هضم شود و از معده منحدر شده با معا خارج گردد و استحمام قبل غذا باید و بعد ریاضت در حمام که آب او کبریتی یا نفطی یا مالح بود و اگر این نباشد بر بدن آبیکه دران بابونه و اکلیل الملک و برنجاسف و مرزنجوش و نمک و بورق جوشانیده باشند و آب آهنگران نطول کنند و در آمدن در چشمه کبریتی و قیری نافع سید اسمعیل جرجانی می نویسد که اول بقانون رگ باسلیق دست راست زنند و رگ باسلیق حبل الذراع و اسیلم گشایند و شربهای ملطف و مقطع معتدل باندک دوای قابض بکار برند و سرکه که ملطف و مقطع است خاصه سرکه کبر و سکنجبین که از سرکه کبر و شکر سازند باندکی زعفران ملطف است و آب بادیان تر و آب کرفس با سکنجبین معتدل ملطف است و انجیر در سرکه تر کرده ملطف است و بعد از آنکه چند روز ازین نوع اشربه داده باشند تنقیه باین مطبوخ ملیله کنند ملیله سیاه ده درم شاهتره و بیخ اذخر و غافث هر یک پنج درم کزمازج و تخم انیسون و کرفس و بادیان هر یک سه درم همه را بطریق جوشانند و صاف کرده ده اوقیه ازان با یکدرم ایارج فیقرا و یکدرم غاریقون و یکدرم تربد بدهند و این حب نیز نافع و نسخه آن همانست که در قول ابو سهل گذشت بدون اسقولوفندریون و کزمازج و جعده و عوض برگ غار برگ گز پنجدرم است و ماء الاصول با یکدرم روغن بادام تلخ و چهار دانگ تریاق اربعه نافع است و میوه های خشک چون پسته و بادام و چلغوزه و فانید و جوز و انجیر خشک سوده دارند و شراب قومی تلخ سیر زرا بگدازند و چغندر با اسفناج اچار کرده و ترب بسرکه پرورده و خام سوده دارند و آب پاره ان بهترین اشیاست و فلفل در طعام داخل کردن و سیر زیره سیر دو در نان پزند و کرویا و نانخواه و بادیان داخل باید کرد و این قرص کبر نافع است بگیرند حب الاثل و پوست بیخ کبر هر یک ده درم باقی اجزا همانست که در بحث وجع طحال در قول ابو سهل بیاید شربتی دو درم با ماء الاصول یا سکنجبین و ایضا نسخه عیسی صهار بخت پوست بیخ کبر چهار استار زراوند طویل دو استار تخم فنجنکشت و فلفل هر یک شش درم اشق چهار استار چنانکه رسم است قرص سازند و این سفوف نافع است بگیرند حب الاثل پنج استار و در سرکه خالص بمقداریکه آنرا تشرب کند یکشبانه روز تر کنند و روز دیگر برگ سداب خشک یک استار سوده با وی بیامیزند و قرص ساخته در تنور نیم گرم آنرا خشک کنند تا آنکه بریان شود و سوخته نگردد بعده سائیده هر روز مثقالی با سکنجبین بدهند و یا بگیرند آرد یک آثار و تخم سپندان مثل و چهار درم کوفته با آب سیاه پزند و خمیر کرده ازان قرصهای کوچک بپزند و کوفته در سرکه چکانیده بخورند و اگر بامداد نا کوفته بخورند جائز است و این سکنجبین جهت و مندست پوست بیخ کبر سیر بادیان

هر یک چهار جزو بیخ اذخر پوست بیخ کبر هر یک دو جزو تخم کرفس بادیان انیسون فطراسالیون هر واحد یک نیم جزو همه را در سرکه یک شبانه روز تر کرده بجوشانند و صاف کرده
عسل داخل کرده سکنجبین بسازند و در آخر قوام یکدرم زعفران دران بسایند و دوا در آخر طحال نسخه [illegible]
جوشانیده بمقدار باندازه سیر زیره ده درین سرکه تر کنند و بسیر نشسته و انجیر و اکلیل الملک در سرکه پخته [illegible]
درم اشق بست درم بورق ده درم همه را بسرکه سائیده ضماد کنند و طعامهای مطحولان [illegible] و زیرباج [illegible]
و نان با سکنجبین خوردن سود دارد و کاسنی و کرفس و برگ ترب و ترب و خردل با چغندر و زیتون [illegible]
و از گوشتها آنچه خفیف تر و لطیف تر باشد چون دراج و تذرو و تیهو و کنجشک و این نان مطحولان را سود دارد و از [illegible]
حصه آرد سائیده بار دیگر بیشند و نان بپزند و این نان را بجهت مثقل تنها و یا سرکه بخورند و قرشی [illegible]
ادویه مفتحه قویه استعمال نمایند بهر آنکه قوت ادویه مبرد آنها در جگر [illegible] بسبب بعد موضع طحال [illegible] اگر با کبر طحال حرارت [illegible]
مقترن گردد در ان زمان اولا فصد باسلیق و اسیلم یا حجامت [illegible] باید کرد و بعد ازان استفراغ ماده غالبه نمایند و باید که [illegible]
بشربت [illegible] هند با سکنجبین بزوری و شربت اصول و قرص کبر و قرص امیر باریس ریوندی [illegible]
و آب بادیان و کرفس و سکنجبین عنصلی نماید و اگر با آن حرارت قوی باشد شیره تخم خرفه و تخم خیار با سکنجبین ساده دهند و گویند که تخم کاسنی مضر طحال است و گویند که
مصلح او سکنجبین است و آنچه مخصوص به طحال نافع است آنست که مریض [illegible] از بول خود [illegible] و اسقولوقندریون
که آنرا خاصیت عظیم است شرباً و ضماداً و سرکه عنصل استعمال نمایند بعد پرهیز [illegible] حتی که [illegible]
و گوشت و گاهی دران ضماد بورق و کبریت زیاده کرده بشود و این ضماد از املای [illegible] و در سرکه [illegible] تر کنند و بسایند و
اسقولوقندریون و حلبه و افسنتین و پوست بیخ کبر هر واحد سه درم اضافه نموده [illegible] ضماد کنند [illegible]
نباید بست بلکه همین ضماد و تنها [illegible] تخم کتان و حلبه و اکلیل الملک [illegible] بجوشانند و [illegible]
کنند و بعد ازان روغن قسط بمالند و گاهی دران بابونه و اکلیل الملک [illegible] بسرکه
نیکوست و حتی الامکان تقلیل غذا و تلطیف آن نمایند و زیرباج جوزه مرغ [illegible]
عدس و گوشت خشک کرده و کمات و بادنجان و لحم بقر و سائر لحوم غلیظه و اغذیه مولد [illegible]
منقل فرمایند و از همه مالح و حریف و حار پرهیز کنند و سرکه در بعض اوقات با انجیر و مویز [illegible] طحال است و کبر را
در نفع آن خاصیت عظیم است و کاسنی مسلوق و کاهو مسلوق نافع است اگر نفخ نباشد و زیتون الماء طحال [illegible] و سرکه در ان
اندک تلخی باشد نیکوست و شلجم و بادنجان مخلل نافع طحال غلیظ است و حرفه و خیارزه و نقله حماض [illegible] در سرکه تر کرده [illegible] نافع و شراب
شراب رقیق بقدر تقلیه بدن بدل آب و امتصاص کاسنی [illegible] و سکنجبین بزوری شدید المنفعت برای طحال غلیظ است انطاکی گوید که [illegible]
طبیخ افتیمون دهند و این حب از مجربات نافعست پوست بیخ کبر ریوند مساوی صبر [illegible] تخم کرفس غاریقون نمک هندی هر واحد [illegible] ازان هر دو
با آب بهار حب ساخته یک مثقال بماء العسل بدهند و از بیخ کبر و قسط و جوز رومی بعسل سرشته [illegible] بورق و ترمس و عسل ضماد کنند و اما
اسقولوقندریون درین مرض قائم مقام طلسمات است بهر طور که استعمال نمایند و اگرچه [illegible] سکنجبین عنصلی با آب کاسنی و دماغ کلنگ
و جمیع اجزای خارپشت خصوصا طحال او درینجا نافع است و ایضا در صلابات و اورام با انجیر و اشق و ترمس و حنظل و جوز بسرکه یا شراب ضماد کنند و کذلک
و حلبه و شربت [illegible] و ریوند و طبیخ ترمس [illegible] مزیل اوجاع و ورم صلابات است مصنف حاوی صغیر گوید که [illegible] جلاب از عناب ده عدد
و تخم کاسنی سه درم بشکر سفید ده درم بنوشند و غذا [illegible] زیرباج بلحوم ماکیان و دراج بخورند و فصد باسلیق یا اسیلم کنند اگر قوت و وقت مساعدت

کنند و اسهال بمطبوخ افتیمون یا سبب آن کنند و بعد تنقیه بر صباح سکنجبین بزوری ده درم و قرص کبر یک مثقال بنوشند و نسخه قرص مذکور همانست که در قول سعید گذشت و ضماد بیخ غافث که در قول ابوسهل مسطور شد بدون آب آن استعمال کنند و ضمادی که در اکلیل الملک مسطور شد مفید است و در قول صاحب کامل گذشت بکار برند و بابونه و حلبه و برگ سداب و سرکه ضماد کنند محمد زکریا گوید که اگر احتیاج فصد شود فصد باسلیق ایسر یا اسیلم ایسر کشایند و سکنجبین و شربت عناب و شربت دینار دهند و تلیین طبیعت بحقنه یا بمطبوخ افتیمون کنند و قرص که در آن بیخ سوسن چهار درم است و در قول شیخ گذشت اشق آمیز در سرکه حل کرده بدان قرص ساخته دو درم با سکنجبین بدهند و گویند که نوشیدن شیر شتر و بول او بمداومت تا چهل روز در ابتداء طحال مجرب است و پوست بیخ کبر با چغندر و عسل سرشته هر صبح مثقال بخورند سعید گوید که علاج ورم صلب بنوشیدن آب برگ طرفا با سکنجبین کنند و این دوا در حل صلابت نافع است بگیرند اسقولوقندریون سه درم جعده دو درم و زراوند مدحرج هر یک درم و زعفران چهار درم کوفته بیخته یک مثقال با سکنجبین بخورند و غذا امروی و کرویا و چغندر رومی با سرکه و خردل سازند و تلطیف تدبیر کنند و بر طحال انجیر سیاه در سرکه خمیر کرده با قسط و مقل یا مرهم بلح سائیده ضماد نمایند و اگر قوت ضعیف باشد در خوردن مرغ و شربت شراب ریحانی تقویت کنند تفریح خاطر و در جاشیر شرح اسهاب بلیغ پسندند که جالینوس شرح این مرض نموده بگیرند فرفیون پیر ده باب و نمک بسیار بپزند و در آن اسفناج ده درم اندازند تا مهرا شود و صاف کنند که این اسهال خیکاست از سودا شیریا و تقطا نامی نماید و از اهرن نقل کرده اند که در فصل علاج طحال بول شتر است و جالینوس گفته که عسل بر موضع محاذی ورم طلا کنند و بر آن حب الشبا و سائیده پاشند و در روزی بمراتب بجهت استعمال این عمل کنند و العهدة علیه تجربه نهند و حکیم علی گوید که من علاج دو مرد جوان نمودم که طحال آنها بزرگ شده و در شکم آنها گویا سنگی بود که از جهت آن ... خاص که مستحکم کرده باشند و در شفای شکم طحالی باقی نمانده بود که شکم انگشت فرو رفته بود و تنفس هوا اقتضای عکس نمود و پس هر دوا این علاج فرمودم که صاحب تذکره ذکر او کرده و فرمایند سرشاخهای گلی یا قندس بگیرند پوست بیخ طرفای تازه و خشک کنند و دو درم از آن در دو ... آن شراب بنوشانند تا مهرا شود و صاف کرده بحسب حاجت بنوشند و ثفل آن ضماد کنند و درین باب این دوا بی نظیر است و ذکر نموده که این نفع بهر قسم میکند و تنقیح سه دوا زدن می نماید و گمان من از مشاهده قوت تاثیر او آنست که این جمیع امراض سوداوی را قلع کند و از ادویه مشهوره که جالینوس در خواب بدان الهام شده بود نوشیدن شیر از بول خر و سه جرعه بار تا هفت روز و گویند که خوردن صعتر طحال مجرب است و شربت از افسنتین و صندل و کبر ساخته مفید است و ضماد آبسیوس گندم و اشق محلول در سرکه قوی النفع است و کذا پوست بیخ کبر و خردل طبری گوید که علاج ورم صلب دشوار است ناچار بران صبر کنند و شاید که مریض اهل بقا بلکه طحال بشیهای حاره قویه نماید که آن گاهی سودای سیگرد و بسوی حالتیکه امید صحت بدان نباشد بلکه برفق کنند و تحلیل صلابت بتدریج نمایند و این صلابت اگر عقب تشنج حادث شود سهل البرء شدید التحلیل بود و اگر عقب ورم حار دموی و صفراوی باشد ایضا سهل البرء بود اما آنچه عقب ضربه یا صدمه یا سودا که عقب مرض طویل پیدا شود و حادث گردد شفای این دشوار بود و مداوات او بحسب قرب حدوث او و بعد آن و بحسب سن صاحب طحال و مزاج او و شدت مرض و صعوبت آن مختلف بود پس اگر جوان بود امید صحت او بسرعت بود و اگر دموی مزاج یا صفراوی باشد ایضا بسرعت به شود و اگر سوداوی مزاج یا مرطوب بود شفای او بعید تر باشد و اگر شیخ بود بهر مزاج که باشد برء او بعیدتر بود و علاج عام آن ذکر نموده طبیب از جمله آن آنچه احتیاج بسوی او باشد بحسب مزاج و شدت مرض و ضعف آن استخراج نماید پس واجبست که اول بسن مریض و وقت سال و مزاج آن نظر کنند اگر احتمال فصد بود فصد باسلیق ابطی از طرف چپ نمایند بعده مطبوخ افتیمون بنسخه قرابادین چند نوبت بنوشانند و غذا اشلغ کبر بسرکه و سکباج و زیرباج سازند و هر روز بر ناشتا سه انجیر منقوع در سرکه بدهند و ابوماهر سرکه کبر را جوشانیده گرم گرم بر آنچه در ظرفی می انداختند و در وزن آن را همی گذاشت بعده هر روز سه یا چهار عدد از آن انجیر میداد و بعد از آن امر بریاضت و صعود و نزول بر گهواره یا بر مکان بلند میکرد تا آنکه عرق آید پس امر بدخول حمام و ریختن آب گرم بسیار بر طحال او و خروج از حمام و شربت سکنجبین بزوری مینمود و اگر مزاج او احتمال میکرد و تدبیر او برین ترتیب می فرمود و چون تدبیر تا اینجا منتهی گردد و قوت قوی باشد و قاروره او رقیق شود فصد اسیلم کنند و بحسب امکان خون بیشتر اخراج نمایند و جالینوس گوید که فصد اسیلم کنند و بگذارند تا خون بسیار بر آید و خود بخود منقطع گردد و اگر چه بر مریض غشی افتد و معلوم شود که عقب او صحت گردد جز آنکه مریض ضعیف شود و امانهادن دست در آب گرم هنگام فصد اسیلم بهتر آنست که آب گرم استفراغ و جذب بقوت و توسیع دهن رگ می کند تا خون

بقوت جاری گردد و بعد ازین تدبیر اگر قوت مریض احتمال کند اسهال باین مطبوخ اسقولوقندریون کنند هلیله سیاه بست درم اسقولوقندریون ده درم افسنتین رومی حشیش غافث افتیمون در صره بسته هر یک هفت درم ریوند کوفته دو درم جعده کمافیطوس ایرسا هر یک سه درم پس مطبوخ جوشانیده سی درم ازان صاف کنند و دران یکدرم غاریقون و دو ثلث درم تربد و سه طسوج سقمونیا داخل کرده نیمگرم بنوشند این شربت تمام انفع است و زیادت و نقصان حسب قوت مریض و نقصان آن کنند و این مطبوخ تنها باللزوم بمشیت الله صلابت طحال میکند و چون ازین تدبیر و جسادت طحال نرمی محسوس شود و قاروره اشقر گردد و دران قدری رسوب نازل شود این قرص بدهند بادیان انیسون تخم کرفس و پوست آن در سرکه جوشانیده خشک کرده عصارهٔ غافث کزمازج مغز تخم خیار مغز تخم بادرنگ مغز تخم خربزه هر یک پنج درم اسقولوقندریون چهار درم ریوند چینی دو درم زوفای خشک سه درم رب السوس دو درم عصارهٔ انبرباریس ده درم سنبل مصطکی هر واحد دو ثلث درم زعفران دو دانگ پوست بیخ کبر هفت درم کوفته بیخته بشراب صافی آمیخته بوزن یکنیم درم اقراص سازند هر روز یکقرص ازان با پانزده درم سکنجبین بزوری بخورند اگر بلد و مزاج و قوت و وقت مساعد باشد و بر مزوره زیرباج اقتصار نمایند و اگر خوف ضعف بود زیرباج بچوزهٔ مرغ سازند و اگر شوربای سکباج که با وی کبر بسیار بلحم حمل پخته باشند بدهند بهترست و ریاضت بحسب امکان لازم گیرند و چون ازین تدبیر مرض نقصان پذیرد تضمید طحال باین ضماد نمایند بگیرند اشق صافی بست درم و در سرکهٔ کهنه تر کرده بگدازند بعده جعده برگ پودینهٔ نهری هر یک دو درم حماما وکزمازج و جنطیانا هر واحد یکدرم سائیده و آمیزند پس بر پارچهٔ کتان طلا کرده اولا طحال بدست یا بپارچه دلک خفیف کنند و بروغن ناردین و بروغن قسط سه چهار شب متواتر طلا نمایند بعده شب ضماد نموده ببندند و ده روز این ضماد نمایند و غذا و دوا آنچه مذکور شد بخورند و اگر بعد ده روز صلابت باقی ماند باین کماد تکمید طحال کنند بگیرند پرسیاوشان و خشک و برگ سداب و دران جعده قنطوریون و پوست بیخ کبر و میعهٔ یابسه و قطرفا و اسقولوقندریون هر واحد یک کف و دو کف کبیر از انجیر و از کبر نیز و بران آب آنقدر که بپوشد و سرکهٔ کهنه اندازند و بجوشانند تا ادویه مهرا گردد بعده قطعهٔ نمد بقدر طحال بریده درین سرکهٔ گرم تر کرده تکمید طحال بدان نمایند تا آنکه سرکه سرد گردد بعده باز بر آتش نهند و بار دوم تکمید کنند و در روز سه بار و در شب مثل آن چند روز متواتر تکمید کنند و اگر سطح جلد متألم گردد بروغن گل تفریح آن نمایند تا زوال الم مریض را راحت دهند بعد ازان اعادهٔ تکمید نمایند و چون ده روز باین کماد عمل آرند باز اعادهٔ ضماد کنند که آن بقیهٔ صلابت بغیر شک تحلیل کند و هراتیان را علاجیست در طحال که صلابت حجری باقی ماند و البته تحلیل نشود و اگر چه سنگ گردد و حس او زائل شود پس نزد این طحال و بر موضع داغ می نهند سه ازان نزد سره و سه نزد اضلاع قریبه و سه بر نفس طحال و بدین اراده کرده اند تا موضع او صاف گردد و علاج ایشان اینست که بگیرند اشق و تخم کرفس و انیسون هر یک دو درم کزمازج پنج درم ادویه را کوفته بیخته و اشق را اگر خمیر نمایند و بقدر یکنیم درم بلوط ازان سازند و هر روز یک بلوط ازان با سکنجبین بزوری می خورانند و بعد خوردن این سرکهٔ عنصل بنوشانند و اما اهل عراق را لطافتیست در علاج طحال در ابتدا بفصد اسیلم میکنند و لزوم ریاضت و شرب سکنجبین بزوری می نمایند و تضمید طحال میکنند بلکه آنرا در روز و شب چند بار بدست می مالند و این قرص بماء الاصول و سکنجبین میخورانند ریوند چینی و حضض مکی و کزمازج و اسقولوقندریون پرسیاوشان زعفران هر واحد دو درم قطرفا پوست بیخ کبر هر واحد سه درم بارزد چهار درم همه را سائیده بسرکه قرص سازند هر روز یکقرص با پانزده تا بست درم سکنجبین بخورند بعده سه ساعت صبر کرده ماء الاصول بست درم با دو درم روغن بادام تلخ بنوشانند و در معالجهٔ طحال برین زیاده نمیکنند و اهل بصره امر میکنند مطحول را از نشستن در آب دریای شور و آب شب و شرب آب پخته و منع میکنند از چشمهٔ کبریتیه و باشق و سرکه فقط تضمید طحال می نمایند و دیدم که اکثر مریضان باین طریق صحت یافتند و مردی را دیدم از حذاق اطبا که آنرا ابن ازرق میگفتند و مطحول را اضماد بارد کسته و در نقطهٔ سفید نشسته بعد ازان بسیار نمود و اثر نیک کرد و در کتب نشان این ندیدم و در کوفه عورتی مسافر بود که علاج طحال میکرد و من از بغداد نزد او رسیدم و مطحولان را امر بشرب سکنجبین منضج با یکدانگ قنطوریون و یکدانگ بورق میفرمود و مطحول را اسهال عظیم می افتاد و درین فکر نیکو تا آنکه اسهال بهیچ سوئی نشد و ندیدم مطحولی را که این دوا بخورد و بران مبادرت کرد الا آنکه در پنج روز صحت یافت و این دوا در کتب نیافتم و بسبیل نوادر در معالجه ذکر آن شود علم تفتیح الطحال گاهی بر سبیل ندرت در صلب طحال پخته شود و ریم کند و نشگافد و علامتش آنست که بعد ورم درد شدید و تپش در طحال ظاهر شود و ریم همچون دردی در بول آید و بد بو بود و باشد که ریم او بسوی معده گراید و در قی و اسهال نیز بیرون آید علاج جهت تنقیهٔ ریم مدت مثل شیرهٔ تخم کشوث

چهار ماشه شیرهٔ بادیان و تخم کاسنی و تخم خیارین هر یک شش ماشه یا شیر شتر پنج توله یا شیر خر بدهند و یا ماء العسل و جلاب و سکنجبین نوشانند حسب حرارت مزاج و عدم آن و دیگر بزور مدره مثل مغز تخم خیارین مغز تخم خربزه با شربت دینار و یا پرسیاوشان و تخم خطمی و تخم مرو با خمیرهٔ بنفشه بدهند و از اغذیه حمصیه و جاورسیه که بندرت تناول کنند و ضمادهٔ مفید ورم سوداوی طحال بکار برند و از جمله قابضات احتراز نمایند و صاحب اقتباس گوید که اول جهت جلاء ماده تسکین و ماء العسل بگلاب کهنه ساخته دو سه روز متواتر بنوشانند و غذا نخوداب مسلم تنها یا با تقلیه یمانیه و نان روده بدهند و بعد از پاک شدن جهت اندمال دم الاخوین یا شیر کتیرا یکماشه در شربت خشخاش دو توله بلیسانند و بالای آن شیرهٔ کاسنی و خیارین هر یک نه ماشه کاکنج هفت ماشه تخم کشوث سه ماشه در عرق خار خسک و گل و صندل بگلاب بکشند پنج توله شربت کشوث سه توله شیر خشت چهار توله بدهند و یا دم الاخوین گلنیم ماشه ریوند چینی بیخ کبر هر یک یکماشه در عسل یکتوله بلیسانند و عرق کاسنی و کوهو گزر پنج توله و شیر شتر یا خر سه توله حسب حرارت و برودت مزاج بدهند و غذا شوربای بچهٔ بز و یا مرغ بنان دهند و اگر بعد پاک شدن ریم در آنجا سختی باقی ماند سبوس گندم در سرکه جوش کرده اشق در آن گداخته ضماد کنند و دیگر تدابیر که در ورم صلب گفته شد بعمل آرند حتی که در آخر داغ دهند و طبری مینویسد که جالینوس ذکر کرده که هرگاه طحال صلب گردد گاهی از معالجه تحلیل یابد و گاهی بر صلابت دائم باقی ماند و ضعیف شود و جگر را فاسد گرداند بنابر عدم جذب جگر دم از آن و بسبب ضعف قوای آن مودی باستسقا گردد و گاهی بمدت ریم کند و این علت از امراض مهلکه است و علاجش پرهیز از جمیع اغذیه ردیه است و اقتصار بر مزورات حصرمیه و سماقیه و زیرباج و امثال آن و این بزور و سکنجبین بزوری اگر مزاج متحمل باشد و ادالطبوخ بیخ کاسنی و تخم آن که در قرابادین خود ذکر کرده‌ام بدهند بگیرند مغز تخم خیار مغز تخم بادرنگ مغز تخم کدو مغز تخم خربزه تخم بقلة الیمانی تخم کرفس هر واحد ده درهم شب یمانی یکدرهم بورق و تلیشا درهم حب القلقل سه درهم ریوند چینی دو درهم همه را سائیده بیخته همه شکر طبرزد سوده آمیزند و صبح سه درهم بشیر شتر یا شیر خر و شام مثل آن بدهند که این بزور و شیر شتر منقیهٔ طحال اند و مفتح طرق و مسهل خروج ریم بطریق بول و مثل برنج که بیان کرده و شانه استسقا می نماید و اگر مزاج او احتمال کند شراب عسل ساده دهند و حریرهٔ معمول از آرد کرسنه بعسل منقیه بوده نمایند و تضمید طحال با این ضماد کنند بگیرند سبوس گندم و در سرکه بجوشانند و در آن سرکه اشق تر کرده بگدازند بعده سبوس جوشیده اضافه کرده بسایند تا مستوی گردد پس بر طحال ضماد نمایند که استفراغ مادهٔ طحال و تنقیه آن نماید **نفخهٔ طحال و ریح آن** نفخه ورم ریحی سپرز است که بعلت احتباس ریح سوداوی زیر غشای او یا میل او بسوی خروج بود و سبب تولد ریح سردی مزاج طحال است و کثرت سودا و در این باب ضعف هاضمه و دافعهٔ آن اکثر عارض گردد و علامتش احساس وجع تمددی در زیر پهلوی چپ است مع ورم نرم و چونکه بفشار انگشت فرو نشیند و قراقر کند و گاهی آروغ آید و بغیر ثقل او ورم بود علاج هرچه در نفخهٔ جگر مذکور شد بکار برند و گلقند همراه شیرهٔ تخم کشوث و انیسون و بادیان درینجا نیز مفید است و بادالاصول که در آن تخم فنجنکشت و سداب داخل کرده باشند بنوشند و سکنجبین بزوری حار یا سکنجبین عنصلی بآب بادیان و مانند آن بدهند و اگر با حرارت بود تخم کاسنی گل سرخ بادیان جوشانیده گلقند داخل کرده خاکشی پاشیده بنوشانند و ایضاً قرص فنجنکشت که در قول شیخ بیاید بدهند و قرص کبر درین باب مجرب رسیده و این مسفوف حرف نیز مجرب است حرف یعنی حالون یکشبانه روز در سرکه خمر تر کرده خشک نموده بسایند و یا قدری آرد جو خمیر نموده نان ساخته در تنور معتدل الحرارة بپزند تا پخته شده خشک گردد و سوخته نشود پس باریک کوفته بگیرند از آن یک جزو و کمازریوس پوست بیخ کبر تخم فنجنکشت اسقولوقندریون هر کدام نیم جزو کوفته بیخته مقدار سه درهم از آن با سکنجبین بدهند و یا شونیز یک جزو حرف دو جزو سوده بعسل سرشته هر روز دو درم با یک توله سکنجبین بخورند و اگر تخم گندنا زیرهٔ سیاه مدبر بسرکه تخم کتان مصطکی هلیله زرد هر یک سه درم ریوند چینی دو درم کوفته بیخته از دو درم تا دو مثقال با سکنجبین بدهند نیز مفید بود و یا اجواین در آب لیمو تر کرده خشک نمایند و بقدر تحمل طبیعت صبح و شام بخورند و عرق نانخواه مرکب نیز مفید باد طحال است و هر دوائیکه محلل و منقی ریاح و مقوی طحال باشد استعمال نمایند و آنچه در ورم بلغمی کبد و طحال گذشت مفید شناسند و بورهٔ ارمنی و پودینه و سداب بسرکه و عسل ضماد سازند و سبوس در سرکه جوشانیده بر سپرز نهادن بعد از آنکه روغن گل مالیده باشند نیکوترین تدابیر است و کذلک روغن شبت یا بابونه مالیدن و نمد گرم کرده یا بطبیخ سداب و سرکه تر کرده بران بستن و اشق بسرکه حل کرده طلا ساختن نافع است و این کماد نیز سودمند است بگیرند زیرهٔ سیاه سنبل الطیب گل بابونه اکلیل الملک تخم شبت صعتر هر یک سه توله افسنتین بیخ کبر جوزبوا قاقله هر واحد یکتوله در عرق نانخواه و بادیان یکدو نیم آثار بجوشانند که دو حصه بماند مالیده صاف نموده روغن بابونه و چنبا هفت توله اضافه نموده در مثانهٔ گاو انداخته تکمید کنند و چون مثانه سرد

شود و در آب گرم نطوله و ضماد و تکمید استعمال نمایند با جمله ادویه کاسر ریاح طحال مثل فنجنکشت و تخم سداب و نانخواه و حرف و زیره و شبت و جاورس و کرسنه و نمک طعام و امثال آن نافع است و بدانکه نفخه گاهی تحلیل یابد و باز عود میکند بسبب تناول اغذیه غلیظه نافخه پس از اشیای مولد ریاح و نیز از آب سرد پرهیز کنند اقوال حکما شیخ میفرماید بدانکه ادویه صالحه بنابر علاج صلابت طحال قریب در قوت با ادویه صالح بهر علاج نفخه اند چه این هر دو محتاج بسوی دوای مفتح جلای محلل با قوت قابضه اکثر از قوت تحلیل است بهر آنکه ماده ریحی خفیف است و این بخلاف آنست که در اورام است و معذلک برای این ادویه است که آن مشابه تریاق است و درین عامل تر و صالح تر است مثل فنجنکشت و زیره و تخم سداب و نانخواه و مانند اینها و وضع محاجم ناری بر طحال درین منفعت عظیم دارد و باید که گرسنه باشند و غذا اندک خورند تا وانکنند بلکه تنقیه نروند بسیار قلیل المقدار حتی المقدور آب ننوشند بلکه نبیذ کهنه رقیق تلخ اندک بیاشامند و تا خفت شکم از طعام خواب نکنند و چون بر امتلای شکم در شب یا روز وجع بحال کنند آنرا اکثر غمز کنند و تدبیر اجابت طبع نمایند و بخواب روند و اگر این نفع نبخشند تکمید کنند و چون بدانند که ماده سوداوی بسیار است و نفخ بسبب کثرت آنست استفراغ آن نمایند و از مشروبات این قرص است بگیرند حرف سفید سی درم و کوفته بیخته بسرکه خمر تند بسرشته اقراص باریک کوچک بسازند و در تنور یا تابه بپزند تا خشک شوند و نسوزند و این اقراص سوده با تخم فنجنکشت و کمافیطوس هر یک پنج درم اسقولوقندریون هفت درم سائیده مخلوط کرده قرص سازند و سه درم از آن بسکنجبین بخورند و ایضاً قرص فنجنکشت نافع است بگیرند کزمازج ده درم تخم مرو ده درم تخم کاسنی تخم خرفه هر واحد پنج درم و قرص ساخته سه درم با سکنجبین عسلی بخورند و سفوف تخم فنجنکشت و نانخواه و پوست بیخ کبر و سداب خشک و وج یک مثقال بشراب کهنه یا بطبیخ ادویه نافعه او نفع کند و اما مروخات و ضمادات از ادهان روغن افسنتین و روغن ناردین و روغن شبت است و از مراهم معمول از کبریت و قسط و نطرون و زفت و جاوشیر و اما ضمادات مثل ضمادات که مذکور در ابواب ماضیه است مانند ضمادات انجیر بسرکه یا سداب و نطرون و تخم فنجنکشت در اکلیل الملک و بابونه و نانخواه و اما نطولات سرکه است که در آن ادویه مذکوره جوشانیده باشند و خاصه استعمال او بقطعه نمد و صوف و اسفنج که اندران برگ کبر تازه و کرنب و شیح و ورق غار و اسقولوقندریون و برگ فنجنکشت و جوز السرو و سداب پخته باشند و اگر قوی تر خواهند و چیز نباشد در آن اشق و مقل و مانند آن داخل کنند و ایضاً آب و نیز دهند سداب و بشمند و بوره ارمنی مطبوخ در سرکه با اندک شب و غذا درین بیماری است که در صلابت طحال گفته شد مسیحی گوید که هرگاه طحال از ریاح غلیظ منتفخ شود باید که تفریق بروغن افسنتین نمایند و بران مرهم ساخته از شب و کبریت و نطرون و علک البطم و زفت و جاوشیر نهند و بر اشیاییکه درین استعمال کنند غرض هست غالب تر از قوت محلله باشد و در وقت تهیج قوت محلله در دوای مستعمل قوی تر از قوت قابضه بود و ریاح غلیظه در طحال را تکمید بسبوس مطبوخ بسرکه و شب نافع است و دیگر هر دو نسخه تکمید آنست که در قول شیخ و در ذیل نطولات مذکور شد و بعد تکمید ضماد معمول از انجیر و سرکه پخته با اکلیل الملک و سداب و نطرون سازند و هم او گوید که اگر طحال منتفخ متمدد باشد و چون بران غمز کنند در شکم قرقره حادث شود و قرص کبر بسیار الاصول دهند و شراب کهنه بنوشند و از آب تقلیل نمایند و در صلابت طحال و ریح که زیر او باشد برگ سداب ده درم بوره ارمنی سه درم پودینه خشک سه درم اشق هفت درم اشق را بسرکه حل کرده ضماد نمایند خضر و سعید گویند که تریاق کبیر و شرودیطوس نفخه طحال را نافع است و تشنج که بسبب آن کنند و نمک و جاورس و سبوس گندم گرم کرده تکمید نمایند و گاهی تکمید بپارچه گرم نفع کند و از اکثار شرب آب خصوصاً عقب طعام حذر کنند و نقنذر عسلی بخورند و از ملح خوردن اجتناب نمایند

قرص فنجنکشت

ضعف طحال

بدانکه هرگاه قوتهای طحال ضعیف شود و افعال او فاسد گردد و هر قوتی از قوای اربعه او یعنی جاذبه و ماسکه و هاضمه و دافعه که ضعیف شود امراضیکه بضعف آن قوت تعلق دارد پیدا گردد و اسباب ضعف قوتهای او سوء مزاج حار یا بارد باشد یا ورم و جراحت و خراج که در آن هم سده اما اگر قوت جاذبه ضعیف گردد دردی خون را که سوداست از جگر بخود نتواند کشید و سودا با خون باقی ماند و در جمیع اعضا منتشر گردد و یرقان سیاه یا دیگر امراض سوداوی چون بهق سیاه و برص سیاه و کلف و قوبا و دوالی و داء الفیل و مالیخولیا پیدا آید و ایضاً تیرگی سفیدی چشم و سقوط اشتها و زردی رنگ چهره مائل بسیاهی در اعضا و یرقان سیاه در آخر نشان ضعف این قوت است و اگر سبب ضعف سوء مزاج گرم باشد و جگر گرم بوده باشد جذام پیدا شود و اگر قوت ماسکه ضعیف شود سودا غیر منهضم از ان بیرون آید پس اگر بمعده ریزد غثیان و قی سوداوی پیدا آید و اگر بامعا فرود آید اسهال سوداوی افتد و بهر عضو که آید ورم سوداوی و امراض سودا تولد کنند و سفیدی چشم مکدر گردد

واگر قوت ماسکه ضعیف گردد سودا در سپرز نیک هضم نشود بلکه متغیر و متعفن سخت گردد پس اگر بمعده در آید شهوت کاذب طعام زیاده شود و جوع کلبی تولد کند و اگر بامعا فرود آید اسهال سوداوی پیدا کند و اگر بعضو دیگر گراید ورم سوداوی دران حادث شود و اگر باسفل بدن فرود آید داء الفیل و دوالی و بواسیر پدید آید و اگر سبب ضعف این قوت سوء مزاج گرم باشد سودا محترق گردد پس اگر بمعده یا امعا فرود آید جراحت معده و اسهال و ریش روده تولد کند و اگر بدماغ بر آید مالیخولیا پدید آید و اگر قوت دافعه ضعیف شود سودا می فرود ازان دفع نشود و ورم و عظم در طحال پدید آید و اگر ماده آن عفن گردد تپهای سوداوی تولد کند و اشتهای طعام ساقط شود بهر آنکه سودا از طحال بمعده دفع نشود و اگر قوت دافعه بغایت ضعیف باشد سودا اندکی اندکی دفع کند و بیشتر در وی بماند و همان مقدار عظم یابد و ورم کند و اسهال بی ترتیب ظاهر شود و بسیار باشد که سبب امراض سوداوی تناول طعام مولد سودا بود نه ضعف قوتهای سپرز و بدانند که اگرچه مزاج طحال بارد است لیکن دران حرارتیست و رطوبتی غریزی معتدل و فعل قوت جاذبه بتقویت این حرارتست و اکثر از برودت و رطوبت ضعیف شود و فعل ماسکه بدین حرارت با رطوبت مذکور بود و بسبب نقصان فعل قوت دافعه دو چیز است یکی رطوبت غریب و رقیق که بران غالب شود و او را استرخی کند تا دفع نتواند کرد دوم وقوع سده در منفذ خروج سودا ازان و بسبب نقصان فعل ماسکه غلبه رطوبت غریبی بر غریزیست و بدان سبب بطلان قوت امساک و گاه باشد که سبب ضعف این قوتها سوء مزاج حار باشد و بسبب این حدت خلط سودا از احتراق خون یا احتراق صفرا در جگر بود و علامت حدت خلط سودا آنست که هر ورمیکه ازان تولد کند و هر عضویکه جمع شود قرحه گردد و سوزان بود بالجمله ضعف در هر قوتیکه باشد چون کهنه شود منجر بضعف جگر گشته استسقا پیدا کند و بهلاکت رساند و تخمیر حدت اخلاط امراض سوداویه [illegible] کند کذا فی المحیط علاج اگر قوت جاذبه ضعیف باشد بعلاج یرقان اسود مداوا کنند و این دوا بدهند تخم کاسنی بیخ کبر کنند هر یک یک ماشه [illegible] مربی یکعدد [illegible] شربت [illegible] گاوزبان هر یک دو تولہ در عرق [illegible] کاسنی و گاوزبان هر یک پنج تولہ حل کرده [illegible] و اگر قوت ماسکه ضعیف باشد بعلاج فی و اسهال سوداوی پردازند [illegible] اسهالات آن نمایند بعد [illegible] تقویت آن با جوارش معمول [illegible] گلقند یکماشه [illegible] مربی یک عدد ورق نقره شربت [illegible] گاوزبان هر یک دو تولہ [illegible] باشد و ایضا در ضعف جاذبه و ماسکه ریاضت و سواری اسپ و مالش بموضع سپرز بدست یا بپارچه درشت و [illegible] طحال و وضع محاجم ناری [illegible] بران و ضماد مقویه نافع بود و اینها ضماد [illegible] تقویت طحال است افسنتین [illegible] سنبل [illegible] قردمانا فقاح اذخر بیخ کبر گل سرخ [illegible] سائیده در آب برگ طرفا یا آب [illegible] بسرکه افزوده ضماد کنند و در ضعف جاذبه ادویه مسخن [illegible] مثل کمونی و فلافلی [illegible] خبث الحدید و معجون خبث الحدید کبیر و مثرودیطوس و تریاق فاروق و در ضعف ماسکه [illegible] مثل [illegible] از املیجات و خبث الحدید و غیره دهند و هر مرضی که از ضعف این هر دو قوت پیدا شود تدارک آن پردازند چنانکه در مقام هر یک مسطور شده و اگر قوت دافعه ضعیف بود و تقویت آن نمایند و علاج هر مرضی که ازان تولد کند باید کرد مثلاً در کثرت اشتها بمعالجه جوع کلبی پردازند و در اسهال بعلاج اسهال سوداوی رجوع نمایند و در ورم بمعالجه ورم پردازند و اگر امراض مالیخولیا پدید آید علاجش در امراض دماغ گذشت بدان رجوع کنند و اگر قوت دافعه ضعیف باشد علاج او تحلیل ورم طحال است چنانچه مذکور شد و فصد باسلیق کنند [illegible] گوید که در تدبیر ضعف جاذبه احتیاج باشیائی افتد که حرارت او کثیر و یبوست او کمتر از حرارت باشد و در تدبیر ضعف ماسکه محتاج شوند باشیائیکه یبوست آن بیشتر از حرارت بود و ایضا دران احتیاج شود باشیائیکه در وی اندک برودت باشد و در ضعف دافعه حاجت باستعمال اشیائی بود که دران حرارت و یبوست اندک باشد و در ضعف [illegible] احتیاج بسوی استعمال اشیای رطبه کثیره باشد پس حسب مقتضی تدبیر کنند [illegible] می نویسد که ضماد قلنبه در تقویت طحال مجرب است و شرب [illegible] مفید گفته اند و بیخ سوسن و اکل لحم و کذا جرم محلل و شرب صمغ امرود و کذا زعفران شعر یا و ضماد آن و شرب تخم کاسنی و کذا [illegible] و کذا تخم کشوث و شرب و ضماد تخم [illegible] فوه الصبغ هر واحد مقوی طحال است بالجمله مقویات بارده مثل طباشیر و گل سرخ و صندل و [illegible] و غذیه و [illegible] و ثمر آن و آب آنست و سرکه مشترک النفع است و مقویات حاره مثل افسنتین و سنبل و قردمانا و فقاح اذخر و [illegible] بیخ کبر و [illegible] ضماد او [illegible]

سده طحال

اکثر از اجتماع فضول غلیظ بود و گاهی از ریح و گاهی از ورم باشد و سده خلطی بالثقل و عدم علامات ورم بود و [illegible] تمدد و شدید باخفت باشد و ورمی با علامات ورم

بالجمله اگر سده در مجرائی بود که سودا از جگر بطحال می آید یرقان سیاه وسقوط اشتها بتدریج ودیگر امراض سوداوی پدید آید واگر در مجرائی باشد که سودا از سپرز بفم معده می آید بطلان اشتها وفقه عارض شود وعلاج از مسهلات قویه سده وکبد بعینه علاج کنند وطبوخ ازبادیان ونانخواه وعنب الثعلب وانیسون ونبات دهند ویا تخم سداب ونانخواه هر کدام سه درم جوشانیده صاف نموده با سکنجبین بزوری دهند ویا بیخ کبر تخم فنجنگشت تخم کرفس سداب هر یک چهار ماشه فوه بیخ بادیان بیخ کاسنی تخم قرطم عنب الثعلب هر یک نه ماشه بیخ کرفس پرسیاوشان هر یک هفت ماشه جوشانیده گلقند عسلی چهار توله سکنجبین عنصلی دو توله داخل کرده دهند غذا شوربای مرغ با نان وبعد هفته اشتداد و بحب ریوند وخیارشنبر وشربت دینار تنقیه کنند وبعد تعدیل قرص بزوری شیخ الرئیس وسفوف حرف دهند وقرص کبر با سکنجبین بزوری درینباب بغایت سودمند است وقرص فوه وقرص فنجنگشت وقرص ریوند وقرص افسنتین وقرص غافث سکنجبین مذکور با شربت بزوری نافع وغذا مزوره زیرباج دهند واین سفوف نیز سده سپرز بگشاید تخم کاسنی کزمازج هر کدام نیم درم تخم فنجنگشت ونیم درم کوفته بیخته دو درم ازان با سکنجبین بزوری بدهند واین قرص تفتیح سده سپرز وکبد نماید سداب وانیسون تخم کرفس سنبل الطیب مصطکی اذخر قسط مر فوه نانخواه اصل جنطیانا اسارون عصاره غافث افسنتین هر یک دو درم فلفل زنجبیل هر واحد یک درم بدستور قرص سازند شربتی دو درم با طبیخ ترمس واین دوا بجهت سده طحال وصلابت آن واستسقا وجمیع امراض بارده معده وکبد ازمجربات اطبای هند است حلتیت ده درم نمک سنگ ساگه زردچوبه اشخار داربلد نمک سیاه جواکهار هر کدام بیست درم برگ آک که پخته وزرد شده خود از درخت ریخته باشد سه عدد او ویرا ازهم سائیده در ده درم پخته روغن ده درم پخته شیر آکهه آمیخته بر برگهای مذکور همه ادویه طلا کنند وتوبرتو در دیگ گلین نهاده سر دیگ بخمیر بگیرند پس دیگ را گل حکمت گرفته بعد خشک شدن میان پاچک دشتی گذاشته آتش دهند وبعد از سرد شدن سر دیگ بگشایند واجزای خاکستر شده را سه روز بقدر یکچهار ماشه در آب بیخ مولی بخورند واز ترشی وشیرینی واشیای چرب وماهی پرهیز نمایند وگویند که علاج سده قریب از علاج ورم صلب است انطاکی گوید که علاج سده طحال وسده کبد واحد است وکبر وکشوث وصعتر وقنطوریون را درینجا مدخل زیاده است وکذا ترمس وغاریقون وانیسون وگویند که علاج خاص آن وضع محاجم بر طحال ودلک وتحریک آن ودر شرب بارد ازاصول است سرهندی گفته که طبیخ طرفا بشراب که در صلابت طحال گذشت مغنی از سائر تدابیر دیگر است وکلکلانج کثیر النفع ملین طبیعت است وراوند قریب اوست مسیحی گوید که اگر سده طحال شدید شود ونماید تا آنکه جذب خلط سودا از جگر آمدن ممکن نبود وازان یرقان اسود حادث شود باید که بگیرند عاقرقرحا وسنبل وخاک کندسا وی سائیده در سرکه تند پخته بر طحال نهند بعد ازانکه قیروطی موم وروغن کنجد بر طحال مالیده باشند وبالای دوا کاغذ گذارند وسه ساعت بگذارند بعده برداشته یا بجهت زیاده بپوشند تا عرق آید بعده در آبزن درآیند وچون سه روز این تدبیر استعمال نمایند مریض خون بول کند وشفا یابد بیدی می نویسد که کبر وکشوث ونعنع بری وکذا چقندر بسرکه وخردل وکذا اکل عنصل مشوی مسحل وکذا بادیان وبرگ او وبقله او وکذا شرب وضماد راوند طویل هر واحد در تفتیح سده طحال مجرب است وخرکه بسرکه وکذا پوست بیخ کبر وکذا اسقولوقندریون چون چهل وپنج روز هر روز یکدرم سکنجبین متواتر بخورند وحب بلسان وبوزیدان ولک سکنجبین واکل بقلة کرفس یا شرب عصاره او وتخم فنجنگشت وکماذریوس وفوه الصبغ وراوند وجنطیانا رومی وکذا ترمس وسداب وفلفل وکذا حلتیت وبودینه بری وکراث وافسنتین وغافث وبیخ لوف جعد وکذا اکل بیخ لوف مسلوق خفیف بزیت وکذا مغز حب المحلب وکذا اغاریقون وکذا سرکه عنصل سکنجبین آن ومصطکی وکذا اسارون در شراب ترکرده یا در عسل سرشته وانیسون وقسط هندی وقنطوریون دقیق ووج وزرنباد واذخر وانجره واشنه وکشوث وروغن قسط ونانخواه وکذا شیر در سرکه یکشبانه روز ترکرده خوردن وپسته وسیسالیوس وجعده جبلی وعود البخور وسقندروس واکل بقلة قنابری مسلوق واکلیل الجبل وشیر شتر وقرة العین که آن کرفس الماست وبیخ لسان الحمل وکمافیطوس وسراج القطرب وخوردن بیخ فاوانیا بقدر بادام وکراث بری وفسوس بسرکه پخته خوردن ومر ودار فلفل وکذا پوست درخت غار وپوست بیخ بادیان وپوست بیخ کرفس وتخم آن مجموعا وبادام شیرین وکرفس صغیر خوردن وهوفاریقون وتخم ریحان وآس واکل بقلة ترنجان وتخم آن وکذا صعتر وشاهتره وگل مریخ واسقولوقندریون ودجاج وشیر وتخم کاسنی وادخال الثوم در طعام وشرب وضماد اسقولوقندریون وکذا سنبل هندی وکذا بادام تلخ وکذا تخم ترب سرخ یا سیاه وکذا کرسنه وکذا اشق وکذا اشنان وکذا شکاعی وکذا بوزیدان هر واحد مفتح سده طحال است طبری گوید که گاهی اشتها منقطع شود وشهوت ساقط گردد وانسان طعام نخورد واشتها نکند ودر شیرینی حبوب وفواکه یا بر یکی ازینها اقتصار کند وجگر ومعده وسائر اعضای او صحیح باشد وفسادی در مزاج او سوای سقوط شهوت نبود واطبای عصر باین آگاهی نیابند

نسخه سفوف

قرص

بجز آنکه این مرض بعینه در کتب مذکور نیست اکثر اطبا درین متحیر شوند در معالجهٔ او هدایت نیابند مگر کسانیکه در صناعت مهارت دارند و سبب این آنست که طریقیکه در ان از طحال خلط سوداوی ترشح بسوی فم معده برای اشتها دفع میگردد فاسد یا منسد میشود پس چون طبیب ازین علامات ظاهر شود و شهوت ساقط بیند و هضم صحیح باشد یقین کند که این علت از انسداد طریق طحال بسوی معده است و علاج این دلک طحال و اکثر و شرط سطحهٔ او و وضع محاجم است تا خلط ساکن متحقن در ان حرکت یابد و تنقیه باین ضماد کنند تخم کرفس انیسون هر واحد پنجدرم بورهٔ ارمنی یکدرم شب و ثلث درم همه را سائیده بسرکه سرشته بر طحال ضماد نمایند و این نطول بران کنند بگیر نانخواه تخم کرفس ده ده درم کوفته بران پنجدرم کزمازج و یکدرم بورق و یکدرم شب یمانی و یکدرم زفت و یکدرم قطران و پنجدرم حب الغار سوده اند همه را در سرکه جوشانیده بنیم گرم بر طحال نطول کنند و بعد نطول ضماد نمایند و باشیای حریفه و حامضه مثل ترب و سکباج و بصل و امثال آن و نبیذ حاد قوی یکروز رغبت کنند و بکرفس سکنجبین و آب ترب و بکرفس بزر بهار تا سعد و شبو ترغیب میرفی تحار و فم معده را بسیار بجذب الالم بمالند و حسب مزاج مریض ضماد کنند اگر حار مزاج باشد بهیچ یک تر با فم معده کنند مثل گل سرخ و قشر صندل و سیب و برگ بزر قطونا و برگ بادرنگ و مانند آن و اگر مزاج بارد بود اقاقیا و مصطکی و قرنفل و سنبل و مر و روغن ناردین و روغن مصطکی و امثال آن تا اشتها پدید آید و چون ظهور اشتها آغاز کند مریض صحت یابد و قصر علاجست باید دو و تا وقتیکه اشتها اعتنا نگردد مرض مرتفع نشود و حکایت باقی بود شخصی از بصره این مرض حادث شد هیچ طعام نخورد مگر قدری خبز خشک و بیمن حال تا اشتها باقیماند و روزی در حرب بود و هزیمت افتاد و بسوی بعض قریات رفت و در باغی داخل شد و در آن بستان خردل و ترب یافت و هر دو را بافراط خورد و بعد ازان قی افتاد و اشتها گشاد و قوی گشت حتی که خواهش طعام غلیظ میکرد و بعد ازان صحت اشتها تا ده سال باقیماند و این حکایت بهر آن ذکر کردم که منفعت قی باشیای حریفه درین علت معلوم شود

حکایت

حجارهٔ طحال و رمل آن

گاهی بندرت ریگ اغبر یا اسود و صغیر الاجزا و سنگ در طحال پیدا شود بسببی که در حصات کلیه مذکور گردد و علامتش خروج ریگ است در خون فصد یا در بول یا در خون بواسیر یا خلش و وجع و ثقل در طحال و صحت و سلامت اعضای دیگر که در ان سنگ متولد میگردد مثل گرده و مثانه و کبد و غیره علاج بعد تنقیه بسبب شیرهٔ بزور مفتح مدر قوی مثل کاسنی و خیارین و کشوث و بادیان و کاکنج و کرفس و خار خسک و بلیون نوشند حسب مزاج و انجیر بسرکه پرورده و کبر تکرار بخورند و بر طحال ضماد آن کنند و دیگر اشربه و اطلیه و قیروطی و نطولات مدره مفتحه و اغذیهٔ مناسبه استعمال نمایند و هر چه در تفتیت سنگ گرده و مثانه بیاید بدان علاج کنند و اغذیهٔ مولد سنگ مثل اطعمهٔ لزجه که بانک حرارت باشند ترک نمایند و این عرق شیر درین باب مجرب نوشته شیر بز پنج آثار آب هندوانه آب زردک آب برگ خرفه هر یک دو آثار آب برگ ترب یکنیم آثار آب باشکر چهار آثار گلاب سه شیشه بهمن سرخ و سفید خار خسک تخم خربزه تخم قرطم تخم خیارین عنب الثعلب هر یک پنج توله حب القلت هفت توله تخم کشوث بیخ کبر هر یک چهار توله صندل سفید یکنیم توله خاکشی بست و پنج توله نبات یکنیم آثار از جملهٔ پنج شیشه عرق کشند شربتی نه توله تا بست توله با شربت کشوث چهار توله و حجر الیهود و تمط مغسول هر واحد یکماشه در جوارش مصطکی مرکب نه ماشه بدهند و این دوا نیز نافع است لاجورد مغسول پنج کبر حجر الیهود هر یک ماشه در شربت کشوث و سکنجبین عنصلی هر یک یک توله شیرهٔ قرطم یکنیم توله و تخم خربزه و گوکهرو هر یک نه ماشه گلاب بست توله عرق بکوه ده توله سکنجبین بزوری ریوندی نلوی خانی چهار توله غذا کنجشک و مولو و کبک

وجع طحال

سببش سوء مزاج یا ورم عظیم یا تفرق اتصال یا نفخه یا حجارهٔ طحال بود و علامات و علاج هر نوع از آنها مذکور شد و اگر وجع در نهایت طحال نزد پهلو بحس معلوم شود و آن ریح متکرر میان غشا و صفاق باشد پس اگر طبیعت قبض بود تلیین پردازند و حمام استعمال کنند و فصد نکنند اگرچه عامهٔ اطبا بدان حکم کرده اند مگر وقت ضرورت خون اندک بگیرند و آنگاه بعد فصد باسلیق زوفای خشک پرسیاوشان تخم خطمی بادیان عنب الثعلب هر یک شش ماشه مغز فارسی پوست بیخ کبر هر یک پنج ماشه تخم کرفس حب الرشاد چوبینه کشنیز سفید هر یک چهار ماشه انیسون سه ماشه جوشانیده صاف نموده سکنجبین دو توله حل کرده دهند برای درد شدید طحال از مجربات داامروی است اگر پوست بیخ کبر پوست بیخ کرفس توت بیخ کاسنی تخم کاسنی بیخ بادیان تخم فنجنکشت پرسیاوشان بیخ اذخر هر واحد یکمثقال غافث انیسون بادیان هر واحد یکدرم انجیر چهار عدد جوشانیده گلقند دو توله اضافه کرده بدهند نافع ورد یا رو طحال است و بعد هفت روز که ماده نضج یابد ده حب افتیمون کندی و مطبوخ افتیمون ریوندی تنقیه کنند و تعدیل مزاج بتدبیری نمایند که در علاج سوء مزاج بارد طحال گذشت و این مطبوخ نافع بادی طحال در همه انواع وجع طحال ریوند چینی سه درم سنبل الطیب دو نیم درم قفاح اذخر انیسون مصطکی تخم کرفس

کزمازج لک مغسول بیخ کبر هر یک سه درم و نیم جعده قصب الذریره هر دو چهار درم بیخ کرفس پوست بیخ بادیان اسقولوقندریون هر یک پنجدرم زراوند طویل [illegible] نا هر یک دو نیم درم عنب الثعلب چهار درم مویز منقی ده درم در چهار رطل آب بجوشانند که بچهارم حصه آید بمالیده صاف نموده ثلث رطل از آن با عسل شیرین ساخته با دو درم روغن بید انجیر مرکب بدهند و این عرق نافع نیز بسیار مفید است عرق برگ گز و کوه هر دو سه آثار برگ بهر و پنجنکشت هر دو یک آثار تخم کاسنی و کرفس و بادیان و خولنجان و قرفه و سعد و بیخ هندی و دار چینی و زرنباد و کبابه و [illegible] و بیخ کبر و افتیمون و افسنتین و [illegible] هر یک سه توله [illegible] توله انجیر [illegible] چهار توله برگ تنبول سه پا و [illegible] نیم آثار و نیم پاو برگ ترنج و ریحان هر دو نیم آثار [illegible] آثار [illegible] از نه توله تا بست توله و این کماد نیز نافع بابونه پوست بیخ بادیان و افسنتین اکلیل الملک حلبه [illegible] سنبل الطیب [illegible] تخم [illegible] انجیر هر یک سه توله جوز بوا بیخ کرفس و کبر هر یک دو توله در گلاب و عرق بادیان هر دو یک آثار بجوشانند تا ثلث آید مالیده صاف نموده روغن گل و بابونه و قسط هر یک دو نیم توله در [illegible] نگاه دارند و بعمل آرند و ایضا تخم شبت حلبه سنبل الطیب بابونه نانخواه نکوه اکلیل الملک [illegible] هر یک سه توله [illegible] چینی دو توله [illegible] پنج توله [illegible] جهت ریوند چینی بیخ کبر مصطکی هر واحد یکماشه سوده در [illegible] سکنجبین [illegible] توله در عرق [illegible] هر [illegible] پنج توله حل کرده [illegible] نیز برای وجع طحال [illegible] بادیان نانخواه [illegible] بلیله [illegible] سازند و اگر [illegible] طحال [illegible] نیز [illegible] وجع طحال را نافع بود و اگر [illegible] سکنجبین [illegible] عرق [illegible] ده توله [illegible] بیخ کبر [illegible] بالنگو [illegible] کاسنی [illegible] تخم خرفه [illegible] امراض طحال و سوداوی [illegible] اگر [illegible] حرارت [illegible] کاسنی و کشوث و مانند آن [illegible] سکنجبین [illegible] کاسنی و کشوث باشد و این سفوف نافع وجع طحال از حرارت [illegible] سکنجبین [illegible] گل سرخ [illegible] طباشیر [illegible] ریوند [illegible] سفوف [illegible] وجع طحال [illegible] گل سرخ چهار درم طباشیر مغز تخم خربزه مغز تخم خیار [illegible] تخم خرفه [illegible] ریوند چینی اسقولوقندریون [illegible] زعفران [illegible] کافور [illegible] کاسنی [illegible] بوزن [illegible] سکنجبین [illegible] طحال [illegible] غذا [illegible] طحال [illegible] و این سفوف نافع وجع طحال حارست گل سرخ [illegible] چهار درم [illegible] اسقولوقندریون هر واحد دو درم مصطکی سنبل الطیب عصاره غافث هر واحد یکدرم زعفران نیم درم همه را [illegible] یک مثقال تا دو درم سکنجبین [illegible] وجع طحال [illegible] حرارت [illegible] باشد نافع گل سرخ سه درم طباشیر مغز تخم کدو مغز تخم خیار تخم خرفه ریوند هر واحد دو درم زعفران ربع درم کافور [illegible] همه را [illegible] بوزن [illegible] یک مثقال

نسخهٔ ماء الاصول — سازند و یکی سکنجبین بخورند. و چون وجع طحال از برودت ظاهر بود وآن ماء الاصول دهند بگیرند پوست بیخ کرفس پوست بیخ بادیان بیخ اذخر و فقاح اذخر هر واحد
پنج درم تخم کرفس بادیان انیسون پوست بیخ کبر تخم فنجنکشت جعده شبت هر واحد سه درم شکاعی باد آورد حشیش غافث هر واحد چهار درم اسقولوقندریون ایهل برگ غار
حب البان حب بلسان هر واحد دو درم سنبل الطیب مصطکی هر واحد یکنیم درم انجیر ده عدد مویز طائفی بیست درم همه را در سه رطل آب بجوشانند تا یک رطل آید صاف کرده
هر روز چهل درم با یکدرم روغن بادام شیرین و یکدرم روغن بادام تلخ و نیم درم تریاق اربعه بنوشند و تکمید طحال صباح بر ناشتا بسرکه که در آن شبت و سیلوس و سداب
نسخهٔ مطبوخ مسهل — و پوست بیخ کبر جوشانیده باشند قطعه نمد در آن ترکرده بر طحال نهند و اگر صاحب این علت بنوشیدن دوای مسهل محتاج بود و طبیعت قبض باشد این مطبوخ دهند هلیله سیاه
شاهتره هر واحد ده درم بیخ اذخر شکاعی باد آورد حشیش غافث هر واحد پنج درم کزمازج اسقولوقندریون هر واحد چهار درم تخم شبت انیسون بادیان هر واحد سه درم همه را در چهار
نسخهٔ سفوف — رطل آب بجوشانند تا یکرطل آید و ده اوقیه صاف کرده بران تربد و ایارج و غاریقون هر واحد یکدرم انداخته سحرگاه نیم گرم بنوشند و این سفوف وجع طحال را نفع کند
نسخهٔ مطبوخ — بگیرند پوست بیخ کبر و اسقولوقندریون و نخف هر واحد یکجزو باریک سائیده یک مثقال با سکنجبین ممزوج با آب آهن تاب بخورند و ایضا این مطبوخ بنوشند تخم فنجنکشت
کزمازج پودینه جبلی و نهری حشیش غافث افسنتین اسطوخودوس هر واحد ده درم غاریقون کوفته سه درم لک زراوند طویل هر واحد چهار درم جوز السرو ده عدد همه را
نسخهٔ سفوف — در سرکه کهنه بجوشانند تا مهرا شود صاف نموده دو اوقیه از آن با شکل او عصارهٔ غافث بنوشند و این سفوف وجع طحال را که از برودت و ورم صلب باشد
نافع ست بگیرند کزمازج و اسقولوقندریون هر واحد پنج درم جعده و بیخ انیسون و اشق و شبت و مقل الیهود هر واحد سه درم برگ غرب یکدرم ایارج فیقرا هلیله زرد
هر واحد ده درم غاریقون هفت درم همه را باریک سائیده سه درم بدهند و قیمتا یک رطل شیر شتر بخورند و ناقه را علف بادیان و شیح و برگ بید و فاوشل و مانند آن بکیفیت
داده باشند و اگر این سفوف بماء الجبن معمول بسکنجبین بدهند این او ورم طحال و صلابت آن را نافع بود و اگر با وجع طحال تپ باشد و شیر شتر نگوارند و ماء الجبن بکار
برند و اگر وجع طحال از ریح باشد باید که این سفوف بدهند که من آن را آزموده ام و نافع یافته ام بگیرند حرف باقی همان نسخهٔ سفوف حرف ست که در نفخهٔ طحال گذشت
نسخهٔ قرص — و این قرص نافع وجع طحال از برودت و ریح و ورم صلب ست بگیرند پوست بیخ کبر و قشر کبر هر واحد پنج درم بورق دو درم حب البان غاریقون بلیلج هر واحد چهار درم
تخم فنجنکشت سه درم اسقولوقندریون و فراسیون و بیخ سوسن و سنبل اقلیطی و وج و زراوند مدحرج و طویل و جعده و قنطوریون غلیظ و دقیق هر واحد یکنیم درم کوفته بیخته سکنجبین را
در سرکه و آب برگ کبر و طرفا حل کرده بسرشند و قرصها سازند هر یک بوزن مثقال تا دو درم و با اوقیه سکنجبین و اوقیه آب بید و مثل او آب برگ غسل و مثل او آب آهن تاب
بنوشند انطاکی گوید که در دوم فصد اسیلم کنند و در خبر آن تنقیه او و بعد از آن آنچه مزیل این باشد مثل آب لبلاب و قنطوریون و زعفران و اسقولوقندریون
و آنچه در وجع کبد گذشت بدهند ابوسهل گوید که هر گاه در طحال وجع با تپ باشد این قرص بدهند حب القلقل ده درم کزمازج ده درم تخم کاسنی تخم خرفه هر واحد پنج درم
نسخهٔ قرص کبر — شعیری سه درم سکنجبین شکری و اگر در تجا آثار غلبهٔ خون بود و بدن تحمل فصد باشد فصد اسیلم از چپ کنند و تکمید طحال بسرکهٔ گرم که در آن قطعهٔ نمد مرعزی ترکرده باشند
باید کرد و از اطعمهٔ غلیظ و شیرین اجتناب نمایند و اگر با وجع حرارت نباشد این قرص کبر دهند پوست بیخ کبر حب القلقل هر واحد ده درم اسقولوقندریون هفت درم
زراوند طویل برگ سداب حرف و بیخ شونیز هر واحد سه درم اشق چهار درم اشق را در سرکه حل کرده ادویه بسرشند و از یکدرم تا دو نیم درم قرص سازند و
یکی با سکنجبین عنصلی یا بماء الاصول بخورند سویدی می نویسد که خوردن جگر بریان خارپشت بالخاصیت وجع طحال را نافع و مجرب ست و شرب و ضماد سنبل هند
وکذا شرب جنطیانا دو درم در وجع طحال مجرب ست و خوردن جوز بوا یکدرم وکذا برگ طرفا کوفته نوشیدن و خوردن طعام یا نوشیدن آب در ظرف چوب
طرفا تا چهل روز وکذا خوردن کرنب خام یا مطبوخ بسرکه وکذا افربیون وکذا اهرماخوز وکذا اکل لبلاب بسرکه وکذا البطم هر روز دو درم وکذا تخم انجره بسکنجبین که
فی الحال نافع و ضماد او با آب گرم وکذا خوردن زعفران وکذا بیخ شلجم تر یا خشک کوفته بعسل لیسیدن وکذا شرب فقاح اذخر وکذا طبیخ سیسبان و ضماد جرم او وکذا
طبیخ رجل حمامه وکذا شرب عصارهٔ کرنب بشراب چند روز وکذا اقسطرن یکمثقال بسرکه و عسل وکذا اربیا بسرکه یا سکنجبین تا سه روز متواتر وکذا زراوند مدحرج و
کذا اسقولوقندریون وکذا بول انسان وکذا اعسل حدابیا و حلتیت طیب وکذا ناردین بسرکه و بحمر و بشراب و بسرو وکذا اسافج هندی وکذا اغاریقون نیم مثقال
با پوست بیخ کبر نیم مثقال بعسل آمیخته وکذا قنطوریون دقیق وکذا جعدهٔ قنا وکذا اعذبه وکذا ازاسن وکذا تخم زیره دو درم بسکنجبین و ضماد او با آب گرم

وکذا بهمن سرخ و وج طحال مزمن را وکذا اسوسیائی قیراطی بعصارهٔ برگ کبر یا بجلاب یا بعصارهٔ برگ گشنیز سبز درد طحال را وکذا عصارهٔ شاهتره مقوم وکذا ضماد خام مفید بسرکه و کذا گاوزبان بسکنجبین وکذا پوست شجر صفصاف کوفته بسرکه وکذا طبیخ فراسیون یا عصارهٔ آن و یا جرم آن کوفته سه درم بسکنجبین و تضمید آن بآب گرم وکذا شرب ثوم بسکنجبین وکذا طبیخ وج وکذا ازلوکان خشک کرده وکذا [illegible] سن الماء بسرکه وکذا جگر روباه دو مثقال بسرکه یا بسکنجبین وکذا خوردن [illegible] طعام وکذا اسارون بسرکه وکذا انجیر سیاه شش روز در سرکه تر کرده هر روز چهار انجیر خوردن و یک جرعه سرکه آن نوشیدن و شرب و ضماد [illegible] روا کل آن وکذا عصارهٔ لبلاب با سرکه وکذا [illegible] هندی وکذا حلتیت طیب وکذا روغن بادام تلخ وکذا ارسا وکذا بیخ فاشرا وکذا شیح جبلی وکذا تخم کرفس وکذا بلیلج وکذا افسنتین مطبوخ بسرکه وکذا اهلیلهٔ سیاه وکذا اهلیلهٔ کابلی وکذا خبث الحدید بسرکه سوده و ضماد درامک وکذا آب برگ کبر و بیخ آن و تعلیق شیطرج بر گوش صاحب وجع طحال بهر واحد تسکین دهد خاتمه طبری گوید که از امراض غریبهٔ طحال آنست که در بدن مع صحت جسم و بقای اعضا و سلامت [illegible] انتفاخ سیاه و نیلی بدون الم مثل آثار ضرب ظاهر شود و گاهی کوچک مثل آثار [illegible] و دلیل برآنکه این از طحال است سلامت سائر اعضا و عدم وجع مع صحت اشتها و هضم است و این آثار بسرعت زائل نشود و چون از این اثری در چهره افتد بصعوبت و مدت مدید زائل گردد و چون ظهور این علامات ابتدا کند علاجش فصد اسیلم است و تضمید طحال باین ضماد نمایند بگیرند زرنیخ سرخ و زرد هر دو را باریک بسایند و بقطران بسرشند و گاهی درین قدری خردل سیاه بری زیاده میکنند و اگر احتمال اسهال بود مطبوخ افتیمون کنند و این [illegible] دهند که از [illegible] دو درم شب یمانی سه درم اسقولوقندریون هفت درم افسنتین دو درم بیخ سوسن یکدرم [illegible] حب المحلب دو درم [illegible] دو درم [illegible] بسایند و چند آن [illegible] بسکنجبین [illegible] اگر مزاج او متحمل باشد والا بسکنجبین ساده دهند و غذا شوربای سکباج کرده از [illegible] بلحم حمل پخته باشند و گاهی آب برگ عنب الثعلب و برگ کبر هر دو مساوی و مثل هر دو آب انار [illegible] پخته بیاشامند و بر آثار بدن زرنیخ احمر و خون بز با [illegible] حل کرده طلا کنند و گاهی بسنگ سوده و تخم فلفل بسرکه طلا میکنند و امر بدلک این مواضع از دست مدام نمایند و [illegible] در ازالهٔ این آثار نافع است و از علامات زوال او در قبول علاج آنست که در این آثار زردی [illegible] ظاهر شود و چون این معاینه کنند بشارت بعافیت دهند و سبب این خون فاسد سوداوی است که در طحال بتدریج محتقن شود و بعد طبیعت آن را از طریق مجرای [illegible] بسوی کبد دفع کند و قوت دافعهٔ طحال قوی و قوت کبد ضعیف گردد پس این خون حار فاسد سوداوی هم در جگر و گاهی آن حاصل شود و کبد بسوی عروق دفع نماید و اعضا بدان اعتنا نکنند و همواره عضوی بعضوی دیگر دفع کنند تا آنکه بسوی اطراف عروق دقاق و شعب منتهی رسد و از شعب میان جلد و گوشت اندازد و مثل خون فصد و مضربها که اجزای لحم را نکشاید محتقن گردد و این [illegible] و باجمله از اغذیه و اشربه و اطلیه که از ایشان تقویهٔ طحال و تصفیهٔ خون باشد استعمال کنند

امراض امعا

بدانکه امعا جمع معاست که بفارسی روده گویند و جرم معا عصبی است و از جهت [illegible] اینجاست [illegible] و در امراض معا مهلت و اندازه که چون عارض شود علاج پذیر بود و مزاج امعا مانند مزاج معده است و هر چه مقوی معده است مقوی امعاست سیما اطریفلات و [illegible] امعا بعد مرض واقع شود یعنی اسهال و اسهال الدم و زحیر و قروح امعا و [illegible] و قولنج و ایلاوس و حصر و ابطاء قیام و سرعت آن و کثرت براز و قلت آن و دیدان و دخول [illegible] شکم

اسهال بدانکه جمیع اسهالها بحسب سبب بر دو نوع است یکی بادی مثل هوائی و دوائی و غذائی و [illegible] دوم بدنی [illegible] مثل [illegible] دوری یا غیر آن از هر خلطی که باشد و بحرانی و دوری یا خصوصا مثل دماغی و معدی و کبدی و ماساریقی و مراری و طحالی و جوعی و نزد اکثر حکما اسهال سه قسم است غذائی و دوائی و عضوی و هر واحد از این اقسام ثلثه انواع بسیار است چنانچه مفصل بتفصیل می آید قسم اول آنکه از اغذیه باشد و آن چهارده گونه است یکی آنکه بسبب قلت غذا بود که در معده یا امعا فاسد گردد دوم آنکه بسبب غذائی بود که بغیر شهوت و یا زیاده از اشتها خورده شود سوم آنکه بسبب غذای لطیف سریع الاستحاله باشد که زود فاسد گردد مثل شیر و ماهی و خربزه و توت و کدو و انار چهارم آنکه بسبب ثقل غذا باشد که هبوط کند پنجم آنکه بسبب غذای لزج زلق [illegible] باشد که قبل از انهضام نزول کند ششم آنکه بسبب غذای کریه الطعم باشد که طبیعت بسبب نفرت پیش از هضم دفع سازد هفتم آنکه بسبب غذای نفاخ بود که بواسطهٔ تولید ریاح معده بر غذا مشتمل نشود و غذا فاسد گردد هشتم آنکه بسبب اغذیهٔ لذاعه مثل [illegible] بود نهم آنکه بسبب اغذیهٔ سمیه مثل فطر باشد دهم آنکه بسبب غذای غیر حقیقی [illegible] تحلیل [illegible] مقبول باشد یازدهم آنکه بسبب

غذای شدید الرقت بود که رشح کند و نزد باب مجتمع نماند و دوازدهم آنکه بسبب سوء ترتیب باشد که موجب ازلاق گردد مثل تقدیم غذای لین خفیف الهضم مزلق و تاخیر غذای قابض عاصر یا تقدیم بطی الاستحاله و تاخیر سریع الاستحاله سیزدهم آنکه بسبب کثرت حرکت بعد غذا بود مثل ریاضت و جماع چهاردهم آنکه از افراط شرب آب باشد **قسم دوم** آنکه از هوای محیط باشد و آن سه گونه است یکی آنکه بسبب هوای گرم بود که آن تحلیل کند و خلفه آرد یا حار رطب مرخی بود چنانچه هوای جنوبی که مطلق ست و از جهت کثرت باران و بلاد جنوبی انطلاق آرد دوم آنکه بسبب هوای بارد عاصر یا مانع تحلیل فضلات بود که آن جمع کند و احتقان نماید سوم آنکه بسبب تعفن هوا پدید آید که مضعف قوی و مرقق مواد و مفتح مسام باشد و گاهی هوا سبب اسهال میشود بواسطه افساد هضم و تحریک غذا **قسم سوم** آنکه از اعضا بود خواه از عضو واحد باشد یا از جمیع اعضا و این همه در اسباب مشترک اند بهر آنکه یا تابع سوء مزاج مضعف ماسکه یا هاضمه یا دافعه باشد یا دافعه قوی گردد و این همه یا بسبب سوء مزاج مفرد یا سوء مزاج یا ماده مشترکه در اعضا یا الم نحوه بر وجه آن و یا از مرض آلی از ورم یا قرحه و فتق باشد بالجمله این قسم بیشتر نوع ست **نوع اول** آنکه از دماغ بود و سببش نزلات ست که از دماغ بمعده و مجاری در غذا را فاسد کند پس طبیعت هر دو را باسهال دفع سازد و این بسبب سوء مزاج دماغ بحرارت و برودت باشد تا آنکه در آن فضول کثرت پذیرد و بعضی از آن از منخرین فرود آید و بعض آن از طریق حنک و آنچه بر حنک ریزد بعضی از دهن باراده انسان می بر آید و بعضی که رقیق بود بجانب شش گراید ذات الریه و سرفه تولید کند و سبب سل میگردد و آنچه غلیظ است بر مری و معده فرود آید و سبب اسهال میگردد و علت مذکور چون مزمن میشود بفساد مزاج معده و قصور هضم و ضعف قوت مؤدی میگردد و پس احداث ذبول و موت می نماید و این نوع را عامه اطبا نمی شناسند چه گاهی مشابه بدرو البطن گردد و گاهی بخلفه غیر ترتیب و گاهی بسل چون بعض فضول در ریه و صدر حاصل شود و بعضی بسوی معده نازل گردد و بسبب قلت اعتدال بدن جسم گرم بود و سعال دائم باشد لیکن طبیب غیر ماهر معلوم کند که مرض سل یا قیام ست و مایوس از صحت او بوده ترک معالجه او کند و یا معالجه آن بعلاج سل نماید و بدان سبب بیمار هلاک گردد و این اسهال چهار گونه ست یکی آنکه ماده نزله صفرا باشد دوم آنکه بلغم بود سوم آنکه سودا باشد چهارم آنکه خون بود **نوع دوم** آنکه از معده بود و این اسهال را ذرب و خلفه و اختلاف و زلق المعده نیز گویند و ذرب در اصطلاح اطبا عبارت از انطلاق شکم متصل و اسهال دائم است و گویند که ذرب آنست که طعام در معده و امعا منهضم نشود و جمیع بدن لاغر شود بلکه از اسفل تنها باستفراغ متصل خارج گردد و کثیر الرطوبت بود و این مرض را ذرب از بهر آن نامند که ذرب در لغت فساد معده را گویند و یا بهر آنکه ذرب بمعنی حدت نیز آمده است بسبب حدت براز و سرعت حرکت او در خروج مسمی بدان شده و یا از بهر آنکه ذرب بمعنی عدم قبول علاج هم آمده پس بسبب صعوبت این علت و عظم خطر در آن بدین اسم نامیده اند و فرق میان هیضه و ذرب آنست که هیضه با تهوع باشد و مرض حاد سریع الانقضا است و ذرب مرض مزمن متطاول و اگرچه مع القی بود و خلفه آنست که طعام بر سبیل معتاد اندر شکم نه ایستد بلکه مندفع گردد و گاهی زود و گاهی بدیر و گاهی بدفعات بسیار و گاهی بدفعات اندک و گاهی منهضم و گاهی نا منهضم **و اختلاف** و خلفه نزد بعضی مترادف اند و جمهور اطبا اسهال حادث باد وار را اختلاف گویند و اسهال کاین بالوان را خلفه نامند و سمرقندی میان خلفه و اختلاف و ذرب هیچ فرق نکند **و خجندی** گوید که ذرب اسهال متواتر مستمر ست از مواد مختلف فاسده رقیق و خلفه اسهال همین مواد ست مگر متواتر نباشد بلکه بسیان و مجلس از تنقیه معده متخلل بود و بعضی تعریف ذرب چنین کرده اند که آن استفراغ مواد رقیق مختلف فاسده از معده است و این تمام تر از اول ست بهر آنکه شامل بقیه اسهال ست و آنرا اسهال معدی و اختلاف و زلق المعده نیز گویند و نزد بعضی اسهالی که سببش ملاست معده بود آنرا ذرب گویند و نزد بعضی اسهال و ذرب مترادف اند **و زلق المعده** نزد اطبا عبارتست از نقصان فاحش یا بطلان در هضم که بسبب آن غذا منزلق گردد پس بمعنی زلق معده زلق غذا از معده است چنانچه فیلسوف ابو الفتح در مفتاح تصریح نموده و ذرب و خلفه که بسبب ضعف یا بخلل معده باشد چنانچه سمرقندی فهمیده بالجمله اسهال معدی بسی گونه است یکی آنکه از ضعف قوت هاضمه معده یا بطلان آن باشد و این بنا بر تبدل معده و ابتلال آن بسبب سوء مزاج بارد رطب یا نفخ حادث شود دوم آنکه از تشویش و تغیر فعل هاضمه بود سوم آنکه از ضعف قوت ماسکه باشد و این بسبب سوء مزاج بارد بود در اکثر چهارم آنکه از ضعف قوت دافعه بود پنجم آنکه از قوت قوت دافعه باشد ششم آنکه از زلق معده بسبب کثرت رطوبت مزلقه باشد که در معده جمع شود و این رطوبت یا بلغم بود یا مانع بود هفتم آنکه از کثرت بلغم در معده باشد هشتم آنکه بسبب انصباب صفرا از بدن بر معده یا تولد او در معده بسبب حرارت آن باشد نهم آنکه از صفرا و بلغم مرکب باشد دهم آنکه بسبب کثرت انصباب سودا از طحال بر فم معده باشد یازدهم آنکه

بسبب تولد ریاح و نفخ در معده مفسد هضم باشد دوازدهم آنکه بسبب بثور یا قروح طبقه داخلی معده باشد سیزدهم آنکه بسبب ضعف جگر یا سده آن و سده ماساریقا باشد چهاردهم آنکه بسبب ذهاب خمل معده بود پانزدهم آنکه از ورم حار معده دموی یا صفراوی بود شانزدهم آنکه بسبب اوجاع معده و معا و آن محدث ضعف در ماسکه آن باشد و آن اوجاع از ریاح و از اورام و از سوء مزاج مختلف بود هفدهم آنکه از بقیه قوت ادویه مسهله و سمیه بود که سحج اسحاج معده و قروحات عروق معده و امعاء الزوم نماید هیجدهم آنکه بعد بر قی بحران باشد و بعضی انصباب نزله را که سبب اسهال دماغیست و رداءت تدبیر غذا را که سبب اسهال غذائیست و امتلای بدن و عروق را که سبب اسهال از جمیع اعضاست نیز از اسباب اسهال معدی شمرده اند اکنون بدانکه این همه اسباب سبب اصل اسهال معدی نیستند بلکه بعضی ازان سبب ضعف هاضمه و ماسکه و دافعه هستند و آن موجب اسهال میشوند چنانچه شیخ میفرماید که گاهی زلق معده از رطوبات بود که آنرا از ثبات بقدر هضم ممکن نبود و این سبب فی الحقیقت خارج از ضعف ماسکه و هاضمه نیست مگر تخصیص این باید در تفصیل از برای تنبیه نموده ایم و تحسین صاحب ذخیره مینویسد که سبب اسهال معدی بسبب ضعف قوت هاضمه باشد چهار نوع بود یکی آنکه رطوبت لزج بر سطح معده آلوده شود و آن رطوبت میان معده و طعام حائل شود و حرارت معده را از طعام باز دارد و قوت هاضمه بدان سبب ضعیف شود دوم آنکه معده گرم باشد و دران صفرا تولد کند و اسهال صفرا آرد سوم آنکه صفرا و بلغم آمیخته باشد چهارم آنکه در معده ریاح تولد کند و طعام بدان سبب غیر منهضم بماند و اسهال تولد کند و سبب ضعف ماسکه پنج نوع است یکی رطوبت لزج که بر سطح معده آلوده شود و طعام را فرو لغزاند دوم آنکه بر سطح معده بثرها پدید آید و معده بدین سبب با طعام التفات نکند و از مماست ایذا یابد و قوت ماسکه بدان سبب ضعیف گردد و سوم آنکه عقب طعام حرکات عنیف اتفاق افتد و طعام بدان سبب از معده غیر منهضم برآید چهارم آنکه قوت دوائی مسهل بر سطح معده باقی مانده قوت ماسکه را ضعیف کند و اسهال آید پنجم آنکه سوء مزاج سازج یا مادی قوت ماسکه را ضعیف کند و بدانند که بقول شیخ الرئیس اسهال معدی که غیر منهضم میباشد بلکه گاه قدری منهضم و گاهی غیر منهضم میباشد و سبب این ضعف قوت ماسکه معده بود که طاقت حمل غذا ندارد دیگر تا زمانی اندک که گاهی دران هضم شود و گاهی پس بر تدریج ارسال و اخراج او کند و بنا شد و این ضعف بسبب سوء مزاج بارد در اکثر بود و بسبب سوء مزاج حار و رطب یا یابس نیز باشد و خطا کرده کسیکه گمان نموده که این همه بسبب بلغم بود نه غیر آن و اگرچه این بسبب سوء مزاج بارد رطب بیشتر میباشد و این بسبب طول خویش مودی باستسقا می گردد و بالجمله این صعب العلاج چون مستحکم گردد و گاهی این را دوار محفوظ بود و بیشتر موجب زحیر ردی و قروح گردد و ایضاً از مقولات اوست که ملاست معده و زلق آن گاهی بسبب مزاج حار مع ماده کند اعنی لذع طعام یا حدوث لذع بود و در نادر از سوء مزاج حار بسیط باشد چون سحج رسد که انهاک ماسکه گردد و گاهی بسبب سوء مزاج بارد با ماده در لقمه یا بغیر ماده بود و گاهی بسبب قروح در معده باشد که از چیزی که بسوی آن برسد ایذا یابد بدفع آن تحریک نماید و گاهی از ضعف بود که ماسکه را بهم رسد و چون بعد زلق معده و امعاء و ملاست آن آروغ ترش حادث شود قبل الافراط علامت جید بود که این بر نهوض حرارت غامره دلالت کند چه اگر حرارت تام نضج نبود پس چنانکه باید و گاهی سبب اسهال معدی و ازلاق معده امتلاء معده بود از اخلاط ردیه که بسبب آن از بدن بریزد و طعام را که در معده بود فاسد کند و اگرچه طعام جید الجوهر باشد و محتاج بقی شدن آن گرداند و یا انزال آن و اگر ناحیه علیا قوی تر باشد بسبب آن مندفع نشود و بقی خارج نگردد بلکه باسهال برآید و گاهی اسهال این اخلاط بسبب افساد او طعام را و اخراج معده بسبب قذف او نباشد بلکه دران توجه باشد که معده از ان کراهت کند و آنرا از خود دفع کند و طعامیکه در معده بود بآن مندفع گردد و یا در نفس کردن اخلاط قوت مسهله یا مزلقه یا مقطعه یا ساحجه باشد که هرچه در معده بود دفع کند و بلغزاند چنانکه کثرت انصباب سوداء سوی فم معده سبب اسهال معدی میگردد و بدانکه نوعی از اسهال معدی است که آنرا دور البطن و اسهال دوری نامند و وی آنست که اسهال بادوار معلومه پدید آید بشرطیکه در کمیت غذا و در اوقات معینه تناول آن اختلاف نیفتد زیرا که اگر در کمیت غذا کم و بیشی راه یابد یا در اوقات معینه او تقدیم و تاخیر رود طبع بر ادوار معین نماند و سبب آمدن اسهال بر ادوار آنست که فضله در عضوی واحد چون اعور یا بطون دماغ یا قعر معده یا کبد یا طحال و یا در عضو کثیر چون عروق دقاق جمع گردد و بتدریج مانند ماده حمیات دائره هرگاه آن عضو ممتلی گردد از انجا بسوی امعا مندفع شود و مستفرغ همیگردد و استدلال بر تعیین خلط و عضو که محل آن فضله بود و تشخیص باید نوع سوم آنکه از جگر و ماساریقا باشد و اسهال کبدی را قیام کبدی نیز گویند و آن سه نوع است یکی آنکه از ضعف قوت هاضمه جگر

باشد دوم آنکه از ابطلان آن هضم و بسبب ضعف و ابطالات هاضمه و در اکثر اوقات سوء مزاج بارد و رطب بود و در آخر باستسقا انجامد سوم آنکه از تغیر و تشویش فعل هاضمه باشد چهارم آنکه از ضعف قوت ماسکه جگر باشد پنجم آنکه از قوت دافعه جگر بود ششم آنکه از ضعف قوت جاذبه جگر باشد و اسباب ضعف قوای مذکوره وقوع سوء مزاج مانع یا ماده یا سده یا ورم سست در جگر هفتم آنکه از اجتماع ماده ها سده در جگر باشد که قوت جگر بدفع آن کوشد هشتم آنکه بسبب سده جگر یا ماساریقا باشد نهم آنکه از ورم جگر یا ماساریقا باشد دهم آنکه از انفتاح سده بود یازدهم آنکه بسبب انفجار ورم جگر باشد دوازدهم آنکه از تاکل و قروح متعفنه بود سیزدهم آنکه از بحران باشد **فائده** شیخ میفرماید که اصناف اشیا از کبد گاهی نه بجهت خیر بلکه مندفع شود و گاهی بسببی که آنرا مندفع سازد مختلف میباشد تا جوهر شی مندفع گاه کیلوسی بود و گاه مائی و گاه غسالی و گاه صفراوی و گاه شدیدی و گاه مدی و گاه اسود رقیق اسود مثل دردی و اسود سوداوی و گاه منتن و گاه غیر منتن و گاه چیزی غلیظ اسود و جوهر آن لحم کبد باشد و اما سببی که این اشیا را مندفع سازد گاه انفجار ورم یا انفتاح سده یا قرحه یا تاکل یا ضعف ماسکه که آنچه حاصل شده امساک آن نکند یا ضعف جاذبه که جذب آن نکند یا ضعف هاضمه که آنچه در ان حاصل شود هضم نماید و چون منهضم نشود بدن آنرا قبول نکند و دفع نماید یا قوت قوت دافعه یا سوء مزاج حار یا بارد یا ضعف از اسبابی که معلوم شده و از انجمله استفراغات کثیره است یا بسبب امتلا و فضولی که طبیعت بدفع آن محتاج بود و گاه امتلا بحسب بدن باشد و گاهی در نفس کبد بود و چون تولید خون نیک کند لیکن در ان خون لیث نماید و در عروق نافذ نگردد و بسبب ضعف جاذبات یا سده یا اورام و گاهی سبب آن نوع تنها ازدیاد بود که طبیعت بدفع آن محتاج گردد و گاهی مثل این در بحرانات بود و گاهی سبب در نفس کبد نباشد بلکه در ماساریقا بود و اگرچه در ماساریقا جمیع وجوه این اسباب ممکن نیست اما ممکن است که از جهت اورام و سده باشد و اگرچه بعید است یا ممکن نیست که کبد جذب کند و ماساریقا جذب نکند و ازان امر معتدبه عارض شود سیم آنکه جذب اولی بر کبد است نه بر ماساریقا و جذب ماساریقا تنها جذب معتدبه نیست و اکثر قیام کبدی بهر آن باشد که بدن غذا را قبول نکند پس رجوع کند بسبب سده یا بسبب غیر آن و جمیع اصناف این اندفاعات در حقیقت منسوب میشوند یا بسوی ضعف یا بسوی قوت پس قوت منسوب بسوی سوء مزاج و ضعف قوی از جنس ضعیفی باشد و فتح سدد و تنقیه و تحلیلات و دفع فضول از جنس قوی بود چه قوت تا وقتیکه قوی نباشد رحم و بیله و فضول دم فاسد دفع نکند و چون خون منتن خارج شود گمان نباید کرد که در اینجا ضعف است چه گاهی بسبب طول مکث بدبو میگردد بعده آن مثل دردی سیاه مندفع میشود و طبیعت آنرا دفع میکند چنانچه در قروح غیر منتن شود لیکن آنچه از قوت مندفع گردد تابع او خفت بود و یا صحت احوال باشد پس منتن در همه حال ردی نباشد و اسود اولی ست مگر آنکه در کل حال ردی بود و لهذا گاهی در اندفاعات الوان مختلفه شفا یا تخفیف باشد و غلط کند کسی که این الوان مختلفه را در همه حال حسن داند و شدید تر غلط ازان است که کسی حبس آن بسبب دوات مقبضه کند و سبب آنکه بعید نیست که قوت ضعیف باشد و تمیز فضول نکند و نه امتلا دفع شود و بعده حالتی عارض شود که قوت قوی گردد یا از استعمال دوا اندفاع و انفتاح سدد که بدان دفع سهل شود حاصل گردد و فضول مندفع شود و سبب در اسهال کیلوسی که بسبب جگر و آنچه متصل آنست باشد یا ضعف قوت جاذبه کبد یا سدد و اورام در قعر آن و در ماساریقا بود و حتی که جذب نکند و البته تغیر ندهد و این از انجمله است که چون اسهال نماید و بول آرد و قوت ساقط کند و چون حبس کنند در امعا نفخ کند و آنرا اذیت دهد و نفس را تنگ نماید و یا بسبب کثرت مواد کیلوسی و بودن آن زیاده تر از قوت جاذبه کبد باشد پس اکثر آن غیر منجذب باقی ماند و گاهی سبب درین شدت شهوت معده و افراط آن باشد و سبب در اسهال غسالی ضعف قوت مغیره ممیزه کبد است یا نیز یا قوتی منفعل از فاعل یا بسبب ضعف ماسکه و درین هنگام نسبت اسهال غسالی بسوی کبد ضعیف مثل نسبت قی بسوی ضعف معده که ضعیف ست از آنچه معده متحمل نشود پس قبل از تمام فعل بسبب ضعف ماسکه مندفع شود و اگر از ضعف ماسکه بود آن بسبب ضعف مغیره باشد و ضعف تابع سوء مزاج میباشد لیکن اکثر ضعف ماسکه بسبب حرارت و رطوبت و اکثر ضعف مغیره بسبب برودت بود پس یقین نکنند که غسالی بسبب حرارت تنها یا بسبب برودت تنها میباشد و در هر دو حال غسالی مستحیل شود بسوی آنکه او اکثر از دموی بود بسبب شدت استتباع از بدن بعده بسوی آنکه او خالص بود و گاهی از حرارت را علامت دیگر است و کائن از برودت را نشان آخر چنانچه مذکور گردد و سبب در اسهال مراری کثرت صفرا و قوت دافعه است و سبب در شدیدی احتراق خون و اخلاط و ذوبان آنست و گاهی باحتراق نفس جسم کبد و اخراج او بعد اخلاط مختلفه مؤدی گردد و گاهی صدیدی

بسبب تشنج و ورم یا وجه دیگر بود و بیشتر تشنج از کبد بود و قیام او را آید و **سبب** در خارش که غلیظ منشا و ورم کبد بود یا انفجار دبیله باشد و یا انفتاح سدد جگر و یا آکل و قروح متعفنه و یا احتراق خون در یا تغییر او در نواحی کبد بسبب آلت قوت یا حرارت جگر و آنچه متصل است یا تغییر او در مدت چون شدید الحرارت باشد و آنرا فاسد کند و از آن بدن تازگی نیابد و غلیظ گردد و مثل دردی شود شدید النتن و مدتی بسبب غلیان و فساد آن بسبب غلبه حرارت باشد و چون با این فساد فاسد گردد طبیعت قوی آنرا دفع کند و بسیار از مزاج در اعضا و الیات کنند و اسهال اوایل خاک اغبر باشد و بعد از آن سیاه و برنگ قوام و بدبو گردد و بیشتر و آن کمتر از این در سواد و غلیظ تر از این و در قوام بود و از این شدید بود که سواد مثل ادهان باشد یا مرقی که از آن احتراق حادث سازد [illegible] بسوی آن انغسال و موت بسوی بردی بودی گردد و بعد فتح بود و آنگه آن مار و اکثر آنچه بعد فقره باشد آن از سوء مزاج محرق بود و باید آن از اسهال غیر نضیج گرداند و حار محرق آنرا مثل دردی و خاثر گرداند و با شیح النفس بحکم که جگر تنها بنهد بود و سبب [illegible] نوبت تا نفس بسبب آکل و قرحه بود یا بسبب کثرت احتباس و احتراق بعد آنکه اکثار از شرب نبیذ تازه در قیام کبدی حتی اندازد و چون احتباس قیام کبدی بود اسهال و اسهال او راحت کند آن مهلک بود و بدانند که بیرازه سال طویل المرض را چون عقب حمی آن قیام افتد و آن محققه [illegible] چون قیام او منتن گردد و قیام او کبدی گردد در بدن او قبول غذا نکند بسبب ضعف مجاری و اسهال کبدی و رمی سال التزاید کبدی منتن است و قابل تدبیر علاج نیست و چون عقب استسقا اسهال منتن شود استسقا حادث از ورم کبد دی باشد اسهال غیر بائیت نماید و منقطع شود و قیام کبدی در افراد و صمد و خاثر [illegible] گردد و در الفراخیت اسهال شود **نوع چهارم** آنکه از طحال یا مراره باشد و طحالی سه گونه است یکی آنکه بسبب [illegible] کثرت سودا بود و دوم آنکه بسبب [illegible] طحال و آن باشد سوم آنکه بسبب انفجار ورم آن بود و اسهال مرار آنچنان باشد که صفرا از زهره بدرد رود و آید از دفع تر از آنکه بجهت منع نقل [illegible] اسهال صفرا افتد و بعضی سبب اسهال این نوع ضعف ماسکه طحال یا مراره بسبب مزاج آنها شمرده اند **نوع پنجم** آنکه از امعا بود و این بانواع باشد و آن [illegible] مذکور گردد یا [illegible] باشد و این از لق الامعا گویند و آن انست که طعام در امعا نماند بلکه آن از [illegible] که آن [illegible] گونه است یکی آنکه بسبب ملاست رفته بود که بواسطه آن ثقل نزد تمکث نکند دوم آنکه از ثقل امعا بسبب رطوبت [illegible] باشد سوم آنکه بسبب ثور باشد که از سوداء [illegible] در سطح داخلی امعا حادث شود و چون غذا بدو رسد باعث احداث لذع [illegible] گردد و باشد که [illegible] شود بر سطح خارج امعا عارض شود چهارم آنکه بسبب انصباب صفرا از اعضا بر امعا باشد که از لذع وی آنچه در امعاست دفع گردد پنجم آنکه بسبب صفرا و بلغم مرکب باشد ششم آنکه بسبب سودا باشد هفتم آنکه شرب مسهل قوی باعث زلق الامعا گردد هشتم آنکه از ضعف امعا باشد بسبب امتلا و انصبابی که برودت آنکه از خلط بلغمی یا بسبب قرحه مستقر [illegible] امعا را عارض شود و از اسباب غذا بسبب استرخای خویش عاجز گردد و تشنج [illegible] نماید [illegible] از امعا [illegible] فوق آن باشد و از اسباب مشارک زلق المعده است لیکن کاین از قروح و ریش اکثر از آن باشد که [illegible] بود [illegible] یا نمیباشد مگر در ریش و اگر باشد از آن نبود و [illegible] آن از امعا سیلان کند و لا محاله بودی نتیج و منتن و با طلاق در مزاج گردد و مشارکت آن بود و بسبب لزوم قرحت بود و آن [illegible] عروق [illegible] این سبل اسهال آرد و آنچه از ضعف امعا و معده او با وقت الطعن نباشد و اکثر سبب در این ضعف و قروح باشد و آنچه از انسداد مستقیم باشد در آن منتن است بعضی از آن با ریح بود و آنرا زحیر نامند و بعضی با دم بود و آن خون بود و غیر آن در [illegible] مذکور گردد و صاحب ذخیره میگوید که انواع اسهال که مذکور شد بیان انواع اسهال [illegible] باشد و اسباب همان باشد بعینه مگر یک نوع که مخصوص است بمعده و آن اسهالی باشد که سبب آن ضعف قوت هاضمه بود و در این نوع [illegible] باشد **نوع ششم** آنکه از جمیع اعضا باشد و آن شش گونه است یکی آنکه بسبیل ذوبان اعضا بسبب حرارت بدنی نذیب رطوبات باشد دوم آنکه بسبیل استحاله اخلاط بسوی فساد بباعث حمیات ردیه و سموم ضاره بود که در عروق و اعضا جمع گردد و طبیعت تا بدر آوردن آنرا بسبیل اسهال دفع کند سوم آنکه بسبیل تخلخل امتلا شدید از فضلا بود که بجهت ترک ریاضت و حبس استفراغ معتاد [illegible] مانع تحلل از بدن و تراکم تخمهای کثیر [illegible] در بدن مجتمع شود و بسبیل بحران [illegible] و دفع گردد و آن بتحلیل بعینه بود چهارم آنکه بسبیل امتناع از نفوذ غذا باعضا بسبب سدد و عروق باشد بطریق اسهال دفع شود پنجم آنکه بسبیل بحران قوت [illegible]

واقع شود و ششم آنکه بسبب سقوط قوت ماسکه اعضا بود چنانچه از خوف و در آخر سل و دق عارض شود و شیخ میفرماید که اسهال واقع بسبب امتناع نفوذ غذا سددی ست و آنرا اسهال کائن باد وار نامند و این بهر آنست که عروق مسدوده در مدت بفضول ممتلی گردد تا آنکه احتمال ننماید بعده بیکبارگی باستفراغ گراید و میان آن حال شبیه صحت بود و اکثر نوبت بیست روز باشد و گاهی تقدم یا تاخر کند و صاحب ذخیره گوید که هر اسهالی که ماده آن از عضوی دیگر یا از رگهای بدن بمعده و امعا ریزد آنرا نوبتی بود معلوم و این علت طویل بود و بهر آنکه طعام و شراب به معده و جگر صاحب او تمام هضم نیابد و بدین سبب استفراغ بدن از آن ماده پاک نشود و صاحب علت تدبیر هضم و تدبیر استفراغ آن ماده نکند و هر بار که اسهال باز ایستد پندارد که بحالت صحت رجوع کرده و هر بار که نوبت اسهال باز آید پندارد که اسهال از تخمه و از طعام و شراب فزونی تولد کرده است طریق تشخیص اسباب اسهال باید که اولا اقسام آن تشخیص نمایند باین طریق که نخستین کیفیت غذای متناول و ترتیب تناول آن از مریض دریافت کنند اگر سببی از اسباب مسطوره یعنی تناول نوعی از انواع اغذیه مذکوره محدث اسهال یا سوء ترتیب در تناول آن معلوم شود و آروغ بد آید اسهال غذائی باشد و ایضاً ظهور خفت عقیب اسهال بر آنچه از تناول غذای کثیر باشد و وجود کثرت قراقر با اسهال بر آنچه از تناول غذای نفاخ بود دلالت کند و هرگاه حال حرارت و برودت هوا مدرک گردد یا عفونت آن باشد و اسهال عام بود اسهال هوائی باشد و ایضاً اختلاف رنگ براز و قوام آن و اکثر رقیق کم رنگ و کم بود و گاهی لزج و در گرمی هوا و بیشتر در آخر روز با گرمی و سستی بدن از زحمت عرق و تب خفیف با کرب و خفقان و دیگر آثار و با بران آن شامل بود و ضعف زیاده از مقتضای اسهال شود و بهلاکت برساند و حال شبیه بمرده نماید و چشمها و صدغین فرو روند و تعفن از بدن یا عرق سر زند اسهال هوائی از عفونت هوا باشد و الا قسمی از اقسام اسهال عضوی باشد و انواع او را چنان دریافت نمایند که اگر علامات نزله و فساد مزاج دماغ معلوم شود و اسهال بعد از خواب طویل هم واقع شود و باز تا دیر منقطع گردد و مخصوص النوائب باشد و باز بدیت بود و سعال سحرگاه و بعد خواب آید اسهال دماغی باشد بعد از آن از آثار نزلات نوع ماده آن دریافت کنند مثلاً اگر اسهال صفراوی آید و در آخر سحج آرد و بالذع و حرقت دماغ و مقعده و تشنگی و تلخی دهن و دغدغه و حکه حلق و قصبه و فم معده ظاهر بود ماده نزله صفرا باشد و اگر اسهال بلغمی آید و با شوریت و حلاوت که بسبب غلظت و تعقد آب دهن بود ماده نزله بلغم باشد و اگر با ترشی دهن و کرب سر و آمدن بوی از دماغ همچون بوی آهن بود ماده نزله سوداوی باشد و اگر با سرخی چشم و گرانی حواس و شیرینی طعم مائل بشوری و بدبوئی بود ماده نزله دموی باشد و هرگاه اسهال بلا ترتیب و عدم تعیین اوقات ثوران آن بود بلکه باختلاف جودت و رداءت تدبیر حال مختلف گردد و گاه اسهال زیاده و گاهی کم و گاه هضم و گاهی فاسد و در براز بیشتر ریش آید با آن آثار معده بود و اسهال معدی باشد پس اگر با سقوط اشتها و خفقان و هزال و تواتر نبض دال بر ضعف معده حار باشد و اگر با آروغ و فواق و قراقر بود از ضعف معده بارد باشد و اگر با خروج طعم غذا در آروغ و بطوء انحدار آن بود از ضعف معده یابس باشد و اگر طعام قلیل الهضم یا عدیم الهضم بوقت خویش خارج شود و پیش از اسهال ثقل در معده محسوس شود و از ضعف یا بطلان قوت هاضمه بود و اگر طعام فاسد در اسهال برآید از تشویش و تغیر فعل هاضمه باشد و اگر غذا تا دیر در معده نه ایستد و قبل از هضم دفع شود و قلیل الهضم برآید و مدت ثقل در آن کمتر بود از ضعف ماسکه باشد و اگر بسرعت بیرون آید اما بسیار بیکدفعه خارج نشود بلکه اسهال اندک اندک متواتر دفع شود از ضعف دافعه باشد و اگر با آن رطوبت خام برآید و غذا قبل از هضم خارج شود و طعام بمعده گرانی کند و غثیان آرد و ثقل غیر منهضم بیرون آید و سفید باشد از اجتماع کثرت رطوبت مزلقه در معده باشد و اگر با جمیع این آثار ذائقه و دهان شور بود و رطوبت مالح بورقی باشد و الا رطوبت مذکور لزج بود و قلت تشنگی و اسهال با قراقر و آروغ ترش نیز از نشان رطوبت لزج ست و ممکن ست که در رطوبت لزج تشنگی پدید آید چنانکه از خوردن ماهی یا برنج تشنگی ظاهر میشود و ایضاً اگر طعام غیر منهضم بسرعت مخصوص در وقت حرکت خارج شود و فضله یکبارگی همچنانکه سنگی از بالا بزیر افتد فرود آید سببش ملاست سطح معده و از رطوبات لزجه باشد و اگر در دهن بسیار آب یا بلغم با طعام مختلط در اسهال و قی برآید و فواق و غثیان بود و طعام کمتر متغیر شود و دیگر آثار بلغم پیدا بود سببش اجتماع بلغم در معده باشد و اگر عقیب حمیات صفراوی یا بعد تناول اشیای حاره یا شراب صرف کهنه افتد و دهان تلخ و التهاب و عطش مفرط و زردی براز و لذع مقعد بود و در اسهال صفرا خارج شود [illegible] انصباب صفرا از بدن بمعده باشد و اگر ثقل با صفرا و بلغم هر دو آمیخته بیرون آید سببش صفرا و بلغم مرکب باشد و اگر سیاهی براز با گرسنگی

بسیار و حرقت فم معده که بدون خوردن طعام یا روغن ساکن نشود و ترشی دهان و خشکی آن و وجع بجانب طحال و قراقر و نفخ شکم بود سببش انصباب سودا باشد و اگر با علامات قروح و بثور معده از قی و براز صدیدی با قشور و بثور دهن و حلق و بدبوئی دهن و حرارت و خشکی آن باشد و چون طعام خورده شود در معده وجع و لذع و حرقت یابد و بعد نزول طعام از معده ساکن شود و طبیعت آنرا قبل از هضم دفع کند و کمتر متغیر گردد سببش بثور و قروح معده باشد و اگر بدن روز بروز لاغر شود و عروق بدن خالی و بی خون نمایند و رنگ بدن بسفیدی یا زردی گراید و اسهال سفید مثل آب کشک یا سبز بود سببش ضعف جگر باشد و اگر با وجود لاغر شدن بدن آثار معده یافته شود سببش سده ما ساریقا یا مقعر کبد باشد و اگر بالاغری فساد رنگ گرانی زیر ضلاع ایمن بود و اسهال با ذو خاصة آید سببش سده محدب جگر باشد و این اقسام را رشحی گویند و اگر غذا غیر منهضم بر آید و در آخر لذع و وجع و مغص در امعا هیچ نباشد و پیش از ان انصباب خلط اکال یا وقوع ورم حار در معده یا تناول سموم حاره و غیره اسباب ضعف ماسکه معده اتفاق افتاده باشد سببش ماسکه باشد و اگر آثار ریاح و نفخ معده یا اعراض و یا علامات ورم حار معده یا اوجاع معده که هر یک بمقام خویش مسطور شد پیدا بود و یا تقدم تناول ادویه مسهله و یا علامات بحران ظاهر باشد سبب اسهال همین همان باشد و در اسهال دوری استدلال بر نوعیت خلط از رنگ اسهال و طور او توان کرد مثلاً اگر اسهال زرد رنگ بود و به وقت غب افتد از صفرا باشد و اگر سیاه رنگ بود و به ربع پدید آید از سودا باشد و اگر رنگ اسهال سفید بود و هر روز افتد از بلغم باشد و اگر دو قیام را مدتی معین نباشد و وجع بدام در عضوی لازم بود و هنگام حبس طبیعت درد غلبه کند از خون باشد و استدلال بر عضو محل آفت چنان کنند که درد بعضوی که اول درد و خلش مثل سوزن پدید آید و عقب آن اسهال افتد و بعد از اسهال خفت درد پیچ رو نماید باید دانست که محل آفت یعنی اجتماع فضول همان عضو است و این نوع اسهال اندر حمیات الربع روز نوبت نیز افتد و بعضی آنکه بواسطه دفع طبیعت فضله را و ایضاً اگر محل ماده دماغ بود تقدم صداع و تمدد و اگر معده باشد درد و پیچ غثیان بود بعده اسهال افتد و هیچ اگر گردد و هر گاه کیلوس بخوبی منهضم بود و ضرر فعل معده نباشد و اسهال بی الم و کثیر بود و دائم متصل و هر حال نباشد و در اکثر بعد بر از ماده اندک بر آید شود و اسهال در شب یا روز آید اسهال کبدی باشد پس نظر کنند که اسهال کیلوسی است یا غسالی یا صدیدی یا خاثری یا دردی یا قیحی یا سودا اگر کیلوسی یا کیلوس قدری هضم یافته غسالی یا اسهال بر آید از ضعف قوت هاضمه جگر باشد و اگر کیلوس غیر منهضم خارج شود از بطلان هاضمه جگر باشد و اگر کبد در وقوع شود و بول بی نضج بود از تغیر و تشویش فعل هاضمه باشد و اگر اکثر اجزای کیلوس منهضم یافته بر آید و غذا تا زمان هضم در کبد نماند و زود بر آید از ضعف ماسکه جگر باشد و اگر اسهال غسالی عارض شود از ضعف دافعه جگر باشد و اگر کیلوس قدری بجگر منجذب گردد و اکثر از ان با اسهال دفع شود از ضعف جاذبه جگر باشد و چون ضعف قوای مذکوره وقوع سوء مزاج ساذج یا مادی در جگر است علامات مخصوصه هر سوء مزاج در بحث امراض جگر گذشت و اگر اسهال کیلوسی یعنی سفید مائل بود و با آن علامات ضعف کبد متغیر رنگ بول و غیر آن نباشد از ما ساریقا باشد الا از کبد بود و اگر صدیدی بود و قبل او تپ باشد سببش قرحه یا شق ورم بود و الا سببش دیگر که در اسباب مذکور شد باشد و اگر اسهال صفراوی یا صدیدی بود و در جگر گرمی و سوزش باشد و دیگر علامات سوء مزاج حار کبد پیدا بود و اسهال خلو معده زیاده شود و در شکم سیری قلت پذیرد و ایضاً صفرا و صدید با براز مختلط نشود بلکه علیحده از ان بیرون آید و گاهی قریب موت منجر گردد از جرم کبد که از آتش گداخته نشود و پیچ و درد نباشد بشرطیکه بمرور ایام احداث سحج در امعا نکرده باشد سببش اجتماع ماده فاسد در جگر باشد و اگر با وی کیلوسی صرف بغیر علامات ضعف کبد از ورم یا وجع ثقیل لون تپ که لازم او باشد صعب بود و صدید مائل بسفیدی و زردی مثل صدید قرحه باشد صدید ما ساریقا بود و اگر ضد این آثار یافته شود و صدید مائل به سفیدی و سرخی مثل رشح از ریم و خون بود صدید کبدی باشد و اگر اسهال خاثری بود و آن خفت یافته شود و الوان مختلفه عجیبه خارج شود و بدان علامات اورام نباشد و گاهی قبل او سدد بود و قبل از ان تپ و ذبول و اسهال غسالی یا دموی رقیق یا صدیدی نباشد سببش قوت باشد و اگر در انجا ورم باشد و علامت جمیع نبود و او از رقیق صدیدی شحمی باشد بعده در آخر امر غلیظ گردد سببش اورام و حبس خون اعضا و آن عدم و اگر از غسالی ابتدا کند و دردی گردد و کمتر بود که دفعةً افتد و با تغیر رنگ سقوط اشتها باشد سببش ضعف جگر بود و اگر علامات سوء مزاجی یافته شود سببش سوء مزاج باشد و اگر اسهال دردی بود دلیل هر گاه شبیه دم محترق باشد و پیش از ان ذوبان اخلاط و اعضا و اسهال صدیدی عطش و قلت اشتها و شدت سرخی

وگاه باوی حمیات باشد و براز او همچون براز صاحب تپ وبائی در غایت بدبوی و غلیظ و رنگینی بود پس در آخر او خون سیاه برآید سببش حرارت باشد اگر شبیه بخون متعفن فی نفسه بمثل لحم گداخته بود و سخت بدبو نباشد بلکه بدبوی او کمتر از بدبوی حار بود و ایضاً در تواتر و رنگ کمتر از حار باشد و گاه خون رقیق سیاه بمثل دم عکر نه جامد بود و غسالی بیشتر باشد و تشنگی در ابتدای او اندک و اشتهای طعام اکثر بود بعده گاهی در آخر بسبب عفونت بسوی حمیات انجامد و اشتها ساقط گردد و با استسقا انجامد و با استداد حال طویل تر بود سببش برودت باشد و از حال قوام آنچه خارج شود و بعطش استدلال بر صحابت هر دو مزاج از رطوبت و یبوست توان کرد و اگر اسهال قیحی غلیظ یا دم عکر یا اخلاط کثیر باشد چنانچه در سده بود و علامات دبیله که به و تفجر و انفجار او که مذکور شد معلوم شود سببش دبیله باشد و گاهی از دبیله و ورمی در ابتدا صدید رقیق سائل شود و بعده هنگام انفجار مده خارج گردد و گاهی با آن خون سیلان کند و اگر با وجع ناحیه کبد و با قلت چیزیکه خارج شود و بدبو و تقدم موجبات قروح و اکله بود سببش قرحه یا اکله باشد و اگر اسهال اسود غلیظ آید و با آن ضعف قریب موت و آفات سابقه بود سببش خروج نفس لحم کبد باشد و فرق میان اسهال سیاه که از احتراق اخلاط و از انفتاح سده بود و میان اسهال سودا که از طحال بود آنست که اخلاط سوخته اول سیاه نباشد و قوام آن غلیظ تر از قوام سودا بود و خلط سودا سیاه تر و رقیق تر بود و متعفن نباشد و آنچه از سده آید متعفن بود از بهر آنکه عفونت پذیرفته باشد و هرگاه اسهال سیاه که از احتراق اخلاط بوده باشد بسبز شود بباید دانست که طبیعت قوت یافت و باصلاح نزدیک است و اول بسبزی گراید پس زرد شود پس منقطع شود و صاحب او خلاصی یابد و هرگاه علامات کثرت سودا و آفت طحال یا تقدم صلابت و بعد اسهال ضمور آن یا انفجار ورم آن دریافت گردد و اسهال بمثل دردی با وجود عدم علل کبد بود اسهال طحالی باشد و اگر اسهال زرد بعد تپ غب و محرقه آید و دیگر علامات اسهال معدی صفراوی که مذکور شد یافته شود اسهال مراری باشد و هرگاه براز اندک منهضم برآید و بعد انحدار از معده در امعا لبث نکند بلکه مبادرت بخروج نماید و خلطی که مندفع شود مختلط با براز بود و معده از آفت خالی باشد اسهال معوی باشد پس اگر با ثفل قلیل الهضم رطوبت برآید و با آن ریاح و قراقر باشد و چون طعام از معده با امعا منحدر گردد دکتر بایستد و از لاق چیزی ثقیل محسوس گردد سببش رطوبت مزلقه باشد و اگر با ثفل غیر منهضم یا اندک منهضم صدید رقیق و قشور برآید و تحت مکان معده وقت انحدار طعام از معده با امعا درد محسوس شود و سوزشی از موضع امعا بجانب سر صعود کند و از تجرع آب سرد ساعتی تسکین پذیرد و با غلبه تشنگی و تلخی دهان و خشکی زبان و لذع مقعده هنگام خروج براز و رنگینی آن سببش بثور سطح داخلی امعا باشد و اگر همین علامات یافته شود الا صدید و قشور نباشد و وجع متنقل باشد و دغدغه و لذع در احشا پدید آید و طعام غیر منهضم برآید سببش بثور سطح خارج امعا باشد و اگر علامات رطوبت و خروج بلغم و آثار قروح و بثور نباشد و با قلت تشنگی آروغ ترش بود از سوء مزاج رطب با دفع منفعل قوت ماسکه باشد و اگر صفرا در براز برآید و با لذع و خلش مقعده هنگام براز باشد و صفرا زرد یا کبود برآید و دیگر آثار صفرا ظاهر بود سببش انصباب صفرا از عضوی بر امعا باشد و اگر بلغم و صفرا هر دو برآید و آثار هر دو پدید باشد و قراقر شکم بود و گاهی غثیان آید و در اکثر تقدم تناول فواکه اتفاق افتاده باشد سببش اجتماع هر دو مواد در گرده باشد و اگر سودا که زمین از جوش آرد یا چیزی همچون صدید که بوی سرکه دهد با براز بیرون آید و مگس بران ننشیند سببش انصباب سودا باشد و اگر تقدم شرب مسهل قوی معلوم گردد سببش همان باشد و اگر آثار بلغم یا تقدم ضربه و سقطه بر مبادی اعصاب امعا دریافت شود و یا علامات فالج بود سببش ضعف امعا باشد و هرگاه در دماغ و معده و جگر و ماساریقا و طحال و مراره و امعا هیچ آفت نباشد و حشا بسلامت بود و از علامات جبه اسهال از انهاریت مدرک گردد اسهال از جمیع اعضا باشد پس اگر با اشتعال و لاغری بدن و حرارت آن و ملازمت تپ دق و اختلاف رنگ و قوام و بدبوی براز بود و در ابتدا رقیق باشد بعده خاثر شود و گرسنگی اشتداد نماید و روز بروز اشتها و قوت ساقط گردد و گاهی غثیان و عسر بول و ریاح و قراقر و کمودت رنگ و سردی دست و پا و خشکی زبان عارض شود و اسهال ذوبانی باشد پس اگر صدیدی مائی بود از ذوبان اخلاط باشد و اگر صدید غلیظ بود چنانچه در قروح مع دسومت آن و هیئت بول و الوان مختلفه بعده در قوام شحم متشابه القوام باشد مائیت نبود از ذوبان لحم و شحمی باشد و اگر همین علامات سوای دسومت باشد و در آخر زردی اللون گردد از ذوبان لحم سرخ باشد و اگر با وجود اختلاف الوان براز مریض بعد از اسهال در خود خفت و راحت یابد از ذوبان نباشد بلکه اگر با تقدم حمیات ردیه و سموم ضاره موجب استحاله اخلاط بفساد و دیگر علامات مواد فاسد بود سببش اجتماع اخلاط فاسد در عروق و اعضا باشد و اگر با تقدم ترک ریاضت یا استفراغ معتاد یا برد خارجی مانع تحلیل یا تراکم تخمه بود و مریض فربه و قوی بود و اشتهای طعام

[illegible]

نباشد و درد دائم در ناف بود و متواتر آید و براز بالوان مختلفه آید و فضلهٔ منهضم و کثیر الرطوبت و کثیر المقدار برآید بسبب امتلای شدید بدن و عروق از فضلات باشد و اگر علامات بحران یافته شود سببش بحران باشد و اگر بعد خوف شدید یا در آخر مرض سل و دق افتد سببش سقوط قوت ماسکهٔ اعضا باشد انتهی و بقراط گفته که خلفهٔ کهنه سوداوی اصلاح نه پذیرد و هم او نوشته که چون اسهال مثل آب باشد بعده چون مرهم شود ردی باشد و همچنین اگر اسهال چون آب بوده باشد و غساله شود بد باشد و هر خلفه که بعد مرض شدید ناگاه عارض شود دلیل قرب موت باشد و گاهی با استسقا ذرب بود که منقطع شود و مفید گردد و هر آنکه اسهال ماسکت نکند بلکه اسهال چیزی نماید که بدان بدن ضعیف گردد و چون صاحب اسهال را اغذا دهند و نبض در قوت زیاده شود علاج او نباید کرد و چون ضعیف رفته رفته هلاک میشود و سقوط نبض او که دودی و نملی گردد و مع ذلک زنده ماند بعده نبض او باطل شود و آن زنده بود و بعده هلاک گردد و در کتاب غریب نوشته که صاحب زلاق الامعا بر اضلاع بثرهٔ سفید مثل نخود ظاهر شود و بول حار جاری گردد و کثرت پذیرد در ساعت بمیرد و کسی را که قیام باشد و محتبس گردد و آن کس را اسهال شود باقی ماند و قوت او عود نکند سببش آنست که بدن او غذا قبول نمی کند و بدانکه کسی را که اسهال اصناف مختلفه از مراری و زبدی و تشنج و حمی افتد و ضعیف نگردد پس حبس آن نکنند که مؤدی بامراض صعبه و اورام ردیهٔ خبیثه گردد و بسیار باشد که بسبب خروج مادهٔ لطیفه و بقای کثیفه عقب اسهال قولنج شدید افتد

علاج کلی اسهال

بدانکه ادویهٔ اسهال یا مسهلات و مقویات بود و یا مزلقات ملینه مثل لعاب اسپغول و بهدانه و ریشهٔ خطمی و تخم کتان و بنفشه و شربت آن و مغز خیارشنبر و شیرخشت و ترنجبین و گلقند و روغن بادام و یا مغلظات مثل تخم خرفه و تخم خشخاش و کشنیز خشک و یا مغریات مثل تخم ریحان و تخم بارتنگ و آب آن و صمغ عربی و نشاسته و کتیرا و زردهٔ بیضه و یا قابضات مثل بزر بنج و غوره بریان کرده و انجبار و ریوند خطائی و شیرهٔ برگ حیز با آب و دم الاخوین و گل ارمنی و بسد و مروارید و صندل و طین خطائی و کافور و پوست بیرون پسته و حب الآس و رب آن و برگ تنبول و پنیر کهنه و پوست انار و رب به و رب سیب و شربت صندل و حماض و صندل و فوفل و سندروس و سک و امله و بلیلهٔ سیاه بریان و افیون و مخدرات و تخم مورد و سنبل و بسباسه و سعد و جوز بوا و اقاقیا و لودپته و توتیای ابصری و شب یمانی و کندر سوخته و حب الرشاد و تخم گشنیز و نخود و قاقله و جز آنکه در قول شیخ و سعدی مسطور گردد و این حب بوعلی سینا در حبس اکثر اقسام اسهال مجرب است و نافع [illegible] اوق مازو و کزمازج هر یک دو مثقال افیون یک مثقال صمغ عربی نیم مثقال کوفته بیخته برابر فلفل سیاه حبها سازند طفل را یک حب جوان را تا سه چهار حب اگر افیونی باشد تا دو حب توان داد شیخ الرئیس میفرماید که منع اسهال با قابضات و مغلظات مواد و مغریات کرده میشود احتیاج می افتد بمدرات و گاهی علاج اسهال بمدرات و معرقات و موسعات مسام و مقیئات کرده میشود بهر آنکه این جمیع اشیا تحریک ماده بسوی خلاف جهت اسهال میکنند پس اگر با اسهال حرارت شریک باشد با ادویهٔ مذکوره مدرات آمیزند یا از انها مبردات اختیار نمایند و موسعات مسام و معرقات از خارج بدن استعمال کنند و اگر با آن برودت شامل بود با مسخنات آمیزند یا مسخنات از انها اختیار کنند و اکثر احتیاج بمسخنات وقتی افتد که قوت ماسکه ضعیف باشد پس چون سدد از اخلاط لزج باشد و بدانچه در باب ضعف هضم گذشت استعانت نمایند و اگر حاجت بمبردات شد گاهی بود که ماسکه ضعیف باشد و حرارت گاهی اعانت می کند بر حبس طبیعت بدانچه تنفیذ غذا بسرعت نمایند و بدانچه مدر و معرق باشد و گاهی شراب صرف قوی کهنه این فعل کند پس کسی که آنرا اسهال باشد گاهی از ان اقداح بعض آن بعد بعض نوشد تا آنکه دائم مثل سکران بود و حبس طبیعت شود و بدانکه تنویم انفع اشیا است برای کسی که اسهال دارد و چون با اسهال سعال باشد چیزی که در آن خشونت شدید و قبض باشد ترک نمایند و هر چیزی که در آن لین باشد از اغذیه و ادویه اقتصار کنند و بارد و معری اختیار نمایند و کذلک هر آنچه جرم او صلب و در آن تقویت بدن بود و از آن تغذیه نمایند مثل پستهها و ایشان را اضر بود هر آنچه سیلان کنند از حریرها و شوربا و بدانکه رطوبت شیرین اکثر مضرت میکنند بسبب هیجان عطش و از جالبات اسهال حمام و دلک است بسبب تهییج مسام پس اکثر آنچه جذب ماده کنند بظاهر بدن از مروخات و دلوکات ست و از آنجمله ادهان حاره مثل روغن شبت و مانند آنست و از حوابس اسهال ضجع و نوم بر شکم است پس تجربه کرده شده گذاشتن ثقل نهایت بر شکم کسی که او را اسهال صحیح باشد چون قریب چهار ساعت بر شکم مریض بگذارند حبس کند و با این آزموده ایم و از جالبات اسهال ضعف [illegible] است از مسخنات قابضه و از مبردات قابضه بحسب حاجت اخذ کنند و از حوابس اسهال است چون سبب اسهال ضعف و منصب بسوی معده و امعا

باشد وطعام را نازل کند وسائل نماید واستفراغ آن کند واستفراغ او را تبعیت اخلاط لازم گردد پس هرگاه آن مستعمل گردد ومستفرغ شود وجه تدبیر مسهل گردد وچون ادویه استعمال کنند بمفرد ابتدا نمایند واگر فائده نکند دران هنگام ادویه مرکبه بکار برند وادویه حابسه یا مجففه یابسه اند یا مقبضه ویا مبرده مخدره یا مغریه مسدده مسام **وادویه مفرده بارده** مطلقا یا بحسب قوت حابسه آن مثل گلنارست ومازو واقاقیا وگل سرخ وصمغ عربی وگل مختوم وگل ارمنی وطراثیث وطباشیر وخصوصا بریان وخصوصا آنکه بکافور پرورده باشند وکزمازج وعلیق وانار دانه وسماق وزرشک وریوند وتخم حماض واسبغول بریان وکشنیز وتخم بارتنگ وعصا لحیة التیس وبزرالورد جید ست وثمر توت خام وخصوصا شامی را وعصارات قابضه مجففه وربوب آنها وعصاره تخم خرفه یک اوقیه نوشیدن نافع ست واز [illegible] که دران مسک اصلا نباشد **وادویه مفرده حاره یابسه** آن مثل زیره بریان ونانخواه وانیسون بریان وقشار کندر ومر ومیعه یابسه ودار شیشعان ومثل لادن بنفسه وزن یک درهم ازان مطبوخ بدهند وپنیر کهنه بریان تخمیان بگیرند یا در عصاره قابض بجوشانند لیکن تشنگی می آرد وافضل تدبیر آن این ست که بآب نمک او نمکرا بشویند وبجوشانند تا نمک او خارج گردد وبعده خشک کنند پس یک درم ازان حبس کند واین قوی تر از هر چیز ست وبرای صبیان جوز مقشر بریان سائیده بشکر یعقلو وآب بارد قدر جوزه بدهند وتراجات والنفحات قابض اند وانفحه جدی الطفل را وزن ربع درم بآب سرد وکلان را زیاده ازان وتا یک درم بدهند واما پنیر مایه خرگوش حبس شکم فی الحال میکند وباید که هر که پنیر مایها بخورد از دوانگشت شروع نماید واگر فائده نکند دران زیاده نمایند تا آنکه در وزن از یک درم تجاوز نکنند وپنیر کهنه بتدبیر یکه مذکور شد چون یک درم بخورند در مضر کمتر ودر فعل قوی تر از انفحه ست وبعضی از حکما گرده اند که چون قطعه شیح بسوزند تا سیاه گردد پس وزن نیم درم بخورند حبس کند ودوستی تصدیق تجربه این از من نموده وخرء الکلب که استخوان خورده باشد چون یک نیم درم مطبوخ بخورند بقوت حابس کند خصوصا خشک یا خود در ماه تموز وپوست سنگدان شترمرغ خشک کرده بسوهان براده نموده بقدر سه درم کسی را که ذرب باشد در رب آس یا رب به بحسب میل مزاج او بدهند وایضا شیر مطبوخ تا آنکه غلیظ گردد یا سنگ بار داغ کرده وگاهی اندکی برنج بریان دران داخل نموده وایضا زرده بیضه در سرکه جوشانیده واز **مرکبات مائل ببرودت** قرص طباشیر قابض وقرص علیق مسمی فلیدیفون وقرص گل مختوم وقرص گلنار وقرص فیلفیهیج وقرص طراثیث وقرص زعفران وقرص افیون وقرص خشخاش ممسک وحب افیون وحب بهروج وسفوف حب الرمان وحب سندروس ست وبرای اسهال مفرط یک درم صدف سوخته وگل ارمنی بالمناصفه است واصناف مقلیات تابگل مختوم وبغیر آن وواجب نیست که در بریان کردن آنها افراط کنند وقوت آنها زائل شود بلکه می باید که ظرفی گرم کنند واز آتش برداشته دران اندازند وحرکت دهند تا آنکه بریان شود **وازمرکبات مائل باندک حرارت** قرص افادیه وجوارش خوزی ودیگر جوارشات که در قرابادین ذکر آن کرده ایم وجوارش بزوری قابضه وقرص زعفران وقرص کهربا ست وایضا بگیرند مازوی بی سوراخ سبز وپوست انار وسماق وفلفل هر واحد نیم درم کوفته بیخته در سفیدی بیضه سرشته در انار خالی کرده پر نمایند وبشحم آن بند کرده بر آتش گذارند وهمچنین بگیرند آرد گندم وباندک نانخواه وکزمازج وحرف آمیخته بزیت انفاق چرب کرده بسرشند ونان ساخته در تنور خشک سازند بدهند ده درم ازین گرفته بسایند وبآب سرد واندک شراب بخورند وایضا ازین قبیل ست چون صبیان را اسهال هنگام نبات اسنان عارض شود وبدین معالجه نمایند بگیرند خشخاش وحب الآس وکندر ذکر وسعد هر واحد نیم درم وباریک سائیده در شیر مرضعه آمیخته بنوشانند واین دوا نیکو ومجرب ازین قبیل ست بگیرند تخم سونیز خشک وخوب بسایند تا مثل غبار گردد وبگیرند استخوان سوخته وبگیرند مغز بلوط وپنیر مایه وکشنیز خشک بریان وسماق وخرنوب شوکی وتخم کرفس وزیره در سرکه ترکرده ونان فطیر خشک وکندر ونانخواه مساوی اجزا وباریک سائیده بردارند وپنیر مایه کمتر یا نصف یک جزو ضم کنند پس هر ساعت ازان قمحه بخورند تا در یک روز مقدار تناول او بست درم باشد اگر از پنیر مایه کم از جزو بود وکمتر ازان بخورند اگر پنیر مایه بسیار باشد ودر یک روز طبیعت حبس کند وازین قبیل ست که بگیرند سعد وسنبل وگلنار ودقاق کندر وقدری از مازو ومقدار نیم جزو ودر آب خوب بجوشانند واین آب صاف نموده بران سک المسک وعود خام جید قدری بحسب وجوب حال پاشیده بنوشند وازین قبیل ست زنجبیل زاج اساکفه سماق مساوی وسفوف ساخته دو درم تا دو مثقال بخورند وازین قبیل ست واقرب باعتدال که بگیرند پرسیاوشان وسنبل الطیب وتخم نیل الهند ومغز بیل وبادآورد وبیخ شجر صنوبر وازان قرص سازند وبدهند

که حاجت بطباشیر سوده و حبس خون نیست و حاجت بتخم بنابر حبس اسهال معدی و حاجت با اسپغول و بارتنگ بریان مخصوص است و از اقسام اسهال اسوء القنیه از دل کنند و خصوصاً اگر بریان غذا آنچه مذکور گردد و بیضه جوشانیده را در اسهال معوی منفعت است و کبدی و معدی را موافق نبود بلکه گاهی با این ضرر کنند **و اما محذورات** در استعمال آنها ضرر است و اگرچه گاهی بسبب آن حاجت افتد و از جهت تغلیظ ماده و تنویم و ابطال حاجت بقیام بسبب حبس نفع نفخ میکند و هرچند که باشد واجب نیست که استعمال کنند اگر از آن ضرر باشد و چون استعمال آنها واجب گردد کسی که بدن او بارد شود و قوت او ضعیف گردد و از این در نبض ظاهر شود استعمال نشاید کرد و اگر چاره نباشد مثل جندبیدستر و زعفران و مانند آن بدان مخلوط سازند و مشاهده کرده ایم کسی که شیاف از افیون بعمل آورد و بر و چون ممکن بود که در شیاف استعمال نمایند در مشروب استعمال نباید کرد و چون امکان استعمال آن در ضمادات باشد بطریق حمول و شیاف استعمال نکنند **و از ضمادات مخدره** این است که بگیرند از افیون و بزرالبنج یک یک جزو و از جفت بلوط و گلنار و اقاقیا و کندر هر واحد پنج جزو و بعصاره بنج یا عصاره پوست خشخاش یا طبیخ آنها آمیخته طلا سازند که نیکوست **و از مشروبات مخدره** قوی الفعل این است که بگیرند پنیرمایه خرگوش دو دانگ و افیون مثل او و مازو نیم درم و کندر نیم درم و از آن قرص سازند شربتی نیم مثقال و از این نوع است مازو خام یک جزو کندر افیون هر واحد نیم جزو شربت نیم درم و ایضاً بزرالبنج و افیون و خشخاش و طباشیر و گلنار و کندر مساوی شربتی تا درم و ایضاً افیون سندروس یاقوت کند مر زعفران و حب از این بقدر نخود بخورند و بهتر از این جندبیدستر افیون میعه سائله بزرالبنج مر زعفران مساوی کندر نانخواه است مساوی و عسل کف گرفته سرشته بقدر نبقه بخورند و ایضاً مرداسنگ ربع درم پنیرمایه نیم درم استخوان سوخته درم مازو دو درم افیون دانگ و ایضاً اقاقیا مازو افیون صمغ هر واحد جزوی گرفته اقراص سازند و ایضاً که مخدر است و در دو روز حبس کند بگیرند نانخواه و تخم کرفس و پوست انار ترش و مازو و ابهل مساوی هر واحد یک جزو و افیون نیم جزو همه را مثل شراب بسایند شربت از درم تا مثقال اصباح مثل او ابتداء و برای طفل از دانگی تا دو دانگ **و از ادویه اسهال** آنچه صاحب اسهال باستعمال آن موافق است مثل آس و صندلین و صمغ عربی و کندر و اسپغول بریان و طباشیر و شاهبلوط و جوز و بادام بریان است و بالجمله واجب است که آنچه در آن ترشی و زمختی سخت نباشد بلکه لیشد و تغریه بود بدهند و اگر چاره نباشد زمخت دهند و تابع او لعوقات ملینه صدر کنند و بسیاری از لعوقات متخذ از خشخاش کثیرا و صمغ و خرنوب شامی آن نشاسته بریان و لعابات چیزها که اول بریان کرده بعده لعاب برآورده باشند بجامع مسیان هر دو امر اند **اما اغذیه** ایشان باید که در آن لذاع و ملوحت کثیر و عفونت موذی نباشد که قوت دافعه را حرکت دهد این مثل آن است که از شیر مطبوخ مذکوره ذکر کردیم و خصوصاً آنکه در آن آهن بمرات داغ کرده باشند و سرد تر از این آب سکه دو کرده با برنج و یا جاورس هر دو بریان کرده است و باید که بحسب هضم بخورند و چون هضم نشود کمتر از آن تناول کنند و قوی ترین الباب مطبوخه و تقویت شیر گاو است و اوفق آنها برای معدورین شیر بز است با وجود یکه او قابض تر است و انسب افضل مجرورین از شیر انبه است و مثل سفرزان بسیار بریان هر دو خشک و مثل نان که آرد او بسرکه سرشته نیک پخته باشند که این برای مجرورین بغایت نافع است و مثل عدس مطبوخ که دو آب او ریخته در سوم آب پخته باشند تا نخیده گردد و ترش کنند یا نه و مثل حماضیه و اماهو بعض و مثل آنست که از سماق و از انار دانه بیکک و کشنیز بسازند و گاهی در آن برنج و باقلا مطبوخ بسرکه میکنند که برای ایشان نیکوست و از اغذیه که ایشان بخورند و فی نفسه علاج بود این است که بگیرند سویق جو و جنسه و از تخم خشخاش جنسه و پوست آن جنسه و خوب بریزند و صاف نموده بخورند و اگر آن را بسویق سیب ترش یا انار دانه یا سماق ترش سازند صواب باشد و نمک ایشان نمک اندرانی بود که کوفته خوب بریان کنند پس انار دانه و کشنیز و سماق بدان آمیزند و اگر حرارت شدید نباشد پنیر کهنه بریان سوده بیامیزند و باید که آب ننوشند مگر بارد و هرچند که باشد بهر آنکه بارد قبض میکند و نیم گرم حل طبیعت میکند و احتیاج بسیار میشود الا در بیضه بر آنچه ذکر کرده شد در اسهال معدی و وزمی و کثیرهم که ایشان را رخصت در آن میدهند آن لحم تیهو است و کبک دراج و گنجشک و قنبره و لحم ارنب و قطا و شفنین و فاخته و لحم سودانی خانقه و منوب آنست که بریان مهتره محض باشد و ایضاً زرده بیضه در سرکه جوشانیده و مصوصات متخذ از آنها بمثل انار دانه و سوی بزرگ تخم و کشنیز و بمثل سماق و مانند آن از ثمر علیق و شاخ انگور و برگ حماض و برگ بارتنگ و کرنب بکر جوشانیده و ماهی کوچک مطبوخ بسرکه و آنچه جاری مجری اینها است گل سپیده است و گل ازعرور و کشنیز و حب الآس و چون لحوم هضم نکنند بگیرند از لحم جوزه مرغ و کبک و مانند آن کوفته و بقوت بجوشانند و بدان برنج یا جاورس اندک آمیزند بعد

[illegible]

صاف کرده باز بر آتش نهند تا قریب بانعقاد رسد بعده بسماق یا انار دانه و مانند آن ترش کنند و کرو ناک برای ایشان نافع ست اگر هضم بسیار فاسد و باید که تسکین نکنند مگر اندک و از ان رطوبت بسیار بغیر سائل کرده باشند و یا بیچه شدید النفع ست برای ایشان چون در برنج بریان بپزند و از فواکه اصلا اجتناب کنند و اگر چه قابض باشند مگر هنگام تقویت معده از اغذیه دیگر و شاه بلوط ایشان را مضر نیست کذلک قسب اگر طعام لطیف در معده ایشان فاسد گردد اغذیه که دران غلظی باشد مثل کاک بر بوب قابضه و مثل هریسه های قوی معمول از برنج و جاورس دهند و گاهی بعض ایشان منتفع میشوند بقرص نان و مانند آن و سکباج متخذ از اطائب بغیر سکباج تنها بخورند بتر بدید و بان اگر اشتها باشد از اطائب اندک بخورند بقدر قوت هضم و موافقت بطون عام برای جمیع اصحاب قیام نیست و از احساهای محموده برای ایشان این ست که بگیرند خشخاش خوب بریان نمایند بعدا ازان جو از برنج و جاورس حسو سازند از کسل یا لبس و برنج و پیه گرده بز و یا سماق را در آب باران یکشبانه روز بخیسانند و جوش خفیف داده خوب صاف کنند بعده دران قدره تر کنند تا تر گردد و لیس بجوشانند بعده آن را بقوت بمالند و صاف کرده قفل و در کنند بعده مدام بر آتش حرکت دهند بچوب تا مثل سرشیر گردد و بعد ازان باندک شکر تمکین نمایند و دو سوم سطوح جیدی یا بادام بریان یا اندک زیره کنند و دران نمک و سوم زیاده نکنند و این غذا حار و بار بود و از سعوات ایشان زبیت انفاق ست باید که آب ایشان آب باران باشد که دران قبض ست و گمان میکنیم که اکثر نفع آن بسرعت نجد از سوی جگر و سرعت تحلل آنست پس در کیلوس رطوبت باقی نماند و شراب ایشان را بد ست و اگر چاره نباشد و قوت مقتضی آن باشد تا انعاش بدان شود اسود قابض الطعم اندک بدهند و صواب تر برای ایشان آنست که اغذیه کثیر الاصناف و بسیار نخورند بلکه بر طعام واحد قلیل المقدار و یکبار اقتصار کنند و بر طعامیکه آن قابض تر باشد تقدیم نمایند و قبل او قدری از سفرجل و انار ترش استمصاص کنند و بر ان آب نباید نوشید و اگر صبر کنند که البته ننوشند علاج جید باشد بنفسه خصوصا چون بر ان حرکت البته ننمایند و باید که اطراف عالی ایشان غمز کنند تا غذا بسوی آنها جذب شود و تضمید معده ایشان بادویه قابضه ممسکه بارده و حاره و مخلوطه بسبب وجوب حال کنند و باید که دران سنبل و مصطکی و کعک اندازند و میسوسن کثیر النفع ست اگر درین ادویه افتد و آن طلائیکه پوست میان معده و کبد بدان طلا کنند چون این هر دو مشارک در اسهال شوند ده درم افسنتین در شراب بجوشانند و صاف کرده بر موضع بپارچه بنهند بعده بگیرند از گل سرخ و گلنار و آس خشک و اقاقیا و صندل و مازو اجزا مساوی و با آب آس بیامیزند و افسنتین مذکور خمیر کرده ضماد کنند بدانکه تریاق بسیار نافع ست برای هر اسهال که غشی آرد و قوت ساقط کند و مثرودیطوس در ایشان نباشد و آنکه مستقل از ضعف خود نبود و قیام کم بآن باشد محتبس شود و لیکن بدن او قبول غذا نکند او را انصافیر و فواهض صدر و آنها سوای اطراف عظیمه آنها لعلی الاتحاد از مضحنات و بکر و ناک آنها بخوردن بسیار بهم و ایضا کسی که اشتهای او بسیار شود و هضم او کم گردد این اشیاء و تخم مرغ نیمبرشت بریان بدان دارچینی پاشیده بدهند و ایضا این شربت به و سیب نافع ست قرشی مینویسد که تدبیر جمیع مشترک بجمیع انواع اسهال که از حرارت یا اخلاط حاد و یا تشنگی باشد اینست شیره تخم خرفه بریان در آب یا عرقیات مثل عرق کیوره و گلاب و عرق گاوزبان بر آورده شربت صندل یا سیب یا چوشی یا شربت انار ترش شیرین یا ریباس داخل کرده بنوشند و اسپغول بریان یا بارتنگ بروغن گل یا بادام چرب کرده پاشیده هنگام خوف حدوث مغص بدهند و ایضا انار دانه ده درم صندل سفید و زرشک و انبرباریس هر یک چهار درم در آب گرم یا در آب بارتنگ یا آب کاسنی خیسانیده صاف کرده شیره تخم خرفه بریان درین آب بر آورده بشربت سیب شیرین [illegible] و اگر حرارت زیاده باشد اندک طباشیر افزایند و چون حرارت بسیار قوی بود طباشیره کافور تقویت دهند و یا قرص کافور در قدری شربت سیب سرشته بلیسانند [illegible] بنوشند و از مرکبات نافعه جوارش عود و جوارش خرنوب جوارش کندرست و برای تبرید کبد و امعا از ورد و صندل در گلاب یا آب به یا آب آس سائیده پارچه را بآن تر کرده بر جگر و معده و امعا نهند و گاهی باین ادویه آرد جو سرشته ضماد سازند و گاهی اندکی سنبل الطیب یا زعفران برای تقویت جگر و انعاش حرارت غریزی زیاده مینمایند و لزوم این تدبیر پنج روز تا شش روز کنند و غذا درین ایام پست بشربت سیب یا صندل و یا ماء الشعیر بریان بشربت سیب ترش یا غوره انار دانه با قدری مویز کوفته و یا زیرباج بره یا آب غوره اگر اشتها قوی باشد و یا شوربای جوزه مرغ بریان در صرم و یا حب الرمان با قوق یا سماق یا جو مقشر بریان یا خشخاش بریان اگر قوت ضعیف باشد تناول نمایند پس هرگاه مزاج حار باندک اعتدال آید و کیفیت خلط سند و صلاحیت یابد و بوی بد و احتراق و الوان مختلفه او زائل شود و قوام

قویہ مثل شربت آس و سفرجل یا رب آن بہ و یا تخمہای بریان و گل ارمنی و مانند آن استعمال کنند و اسہال کہ از برودت یا باد آن بارد باشد شربت آس یا رب آن بطیب بعض افاویہ مثل قرنفل و دارچینی و دار فلفل یا جوارش سفرجلی قابض دہند و گاہی سفوف معتدل یا اضافہ کردہ باشد و قرص عود نیکوست و یا سفوف قرماق و کرنانج و زیرہ بریان و انیسون بریان و اقاقیا و سک و حب الآس و زرورد و کندر بریان ساختہ ہر صباح سہ درم برب آس یا رب یا شربت سیب بدہند اگر اسہال بسبب نباشد و بدن از مواد پاک شدہ باشد و اغذیہ در اسہال بارد بچہ مرغ مطنجن و مشوی بہ نزر بزرورد و کشنیز خشک یا سماق و زیرہ بریان دہند یا بچہ مرغ و آب غورہ ترکردہ و مثل دارچینی و قرنفل مطیب ساختہ و جمیع شوربا با مسہولین ازین اسباب نیست کہ در اسہال سددی الغمار از خوف عطش استعمال کنند و ہمچنین نوشیدن آب بسیار مناسب نیست و بلکہ جہت تسکین تشنگی ایشان حیلہ کنند مص بعض عصارات فواکہ قابضہ و مثل مص بہ و سیب و اگر چارہ نباشد اندک اندک آب آہن تاب یا عرق یا رتنگ و عرق عنب الثعلب بدہند و شوربای کبوتر بچہ یا دراج با مصالح قابضہ مثل زیرہ و انیسون و مانند آن در اسہال حادث از برودت بخورانند و کذا کلہ دراج با زیرہ کوبیدہ بدہند و پنیر کہنہ اگر از آب بشویند و خشک نمودہ بریان کنند و سائیدہ یک مثقال تا دو درم در بعض ربوب یا اشربہ یا عصارات قابضہ بدہند کہ اسہال قطع نماید و خیلی نفع بخشد حتی کہ از جمیع پنیرہا بسیار قوی تر ست و مضر بمضرت آنہا نیست و سحج را نافع ست اگر مضرت آن عطش ست تدارک آن بطباشیر بریان و تخم خرفہ بریان کنند و یا بعصارہ خرفہ استعمال نمایند یا در ان بجوشانند و حجرات را بعد گرفتن مسکہ چون بجوشانند تا مائیت آن برود و افضل ازین آنکہ در ان آہن گرم یا سنگ ریزہ گرم کردہ سرد نمایند و خوردن غذا با کعک بخورند و عوض آب تنہا بنوشند کیفیت حاد را باصلاح آرد و دو سیاک و در قطع اسہال آن لیکن بیشتر استعمال نباید کرد گیلانی گوید کہ در اسہالات تامل باید کرد و زود قابض نباید داد کہ اکثر بسبب دفع طبیعت بتقریب کثرت و حرارت مواد و طبا باشد اگر در غیر وقت حبس نمایند مریض ہلاک گردد پس بعلامات شناسند کہ مادہ از کجا دفع میشود و چہ جنس مادہ است و کثرت و قلت مادہ معلوم کنند و حدت و عذوبت اخلاط را خوب یافت کنند کہ ادفع علیم در اکثر علاجات اسہالات این ست کہ حدت اخلاط را کم کنند و این معنی در شیرہ تخم خرفہ و شیرہ تخم خیارین و خمیرہ بنفشہ و بزور لعابیہ چون اسپغول و تخم ریحان و تخم کنوچہ یا رتنگ نیکو ست و در اسہال معدی جوارش خوزی و در معوی معجون قابض و سفوف و سنطاریا مفید ست و علامات نیکو در اسہالات بحال خود بودن میل طعام و قلت تشنگی و نبودن بوی بد و ہوشیاری مریض ست و ہوای سرد معین ست بر علاج اسہال و ہم او گفتہ کہ اگر در اوائل اسہال گمان شود کہ شرکت سبب ست کہ ضماد صندل یا البتہ باید داد و صندل سفید و زرشک منقی و آب برگ تاک و آب عنب الثعلب و آب بہ و سیب و اگر نباشد آب برگ آنہا ہم خوب ست آرد جو و کافور و طباشیر سرہ و ضماد کبد ضماد کنند و در بسیاری از اسہالات چنان باشد کہ صفرا بسیار در معدہ و امعا باشد و تا نضج بسیار اندک اندک دفع می شدہ باشد درین باب نقوع ہلیلہ یا شربت ورد مکرر بغایت نافع ست بطریق عصر و دفع مادہ مرض میکند و نقوع او پوست ہلیلہ ہفت مثقال با [illegible] یک مثقال بہتر ست باید کہ پوست ہلیلہ را شب در آب تر کردہ صبح اندکی بجوشانند نہ بسیار و الا قوت او کم میشود گاذرونی گفتہ اسہال صفراوی و سوداوی و مختلف الالوان اگر با آن حرارت قوی و تشنگی و [illegible] و نبض سریع متواتر بود باشیای قوی القبض بند نکنند و مقبضات مثل رب بہ و سیب با گل ارمنی و غیرہ است و مغریات و مغلظات مواد مثل بزر ریحان بعضی شربۃ مبردہ ملطفہ مثل شربت صندل با شیرہ تخم خرفہ ہست و مخدرات مثل فلونیا ست خصوصاً چون جمع اسباب سحج و قروح حادث از اسہال کثیر و مواد حارہ مقارن گردد و اسہال عضوی کہ از سوء مزاج باشد تعدیل بضد آن نمایند اگر سوء مزاج ساذج بود و اگر مادی باشد و مادہ ردی بود واجب نیست کہ بقبض مشغول شوند مگر ہنگام ضعف مفرط و گاہی کہ فی فضل اغذیہ مسہولین برنج ست و لحوم ردی ست و استعمال ظروف مسی نیز منع کردہ اند سویدی می نویسد کہ خوردن سفرجل قبل از غذا و کذا شرب کافور و کذا ریباس و کذا شرب طباشیر و کذا اکل و شرب مصطکی و کذا شرب تخم عناب باریک سودہ بریان کردہ و کذا شرب یا تعلیق سنگی کہ گاہی در بطون [illegible] یافتہ میشود بہ مسہول حبس اسہال حبس شکم مجرب ہمین ست و شرب زرشک مع تخم سودہ و کذا شرب نقیع اشنہ یا جرم آن و کذا عصارہ اذناب خیل یا برگ آن و کذا آب مورد یا ثمر و کذا طبیخ دار شیشعان و کذا زرورد با قماع آن و کذا تخم سیسبان و کذا نان جاورس و کذا اکل جمار نخل و کذا جوز بوا و کذا اکل علیق و ثمر آن و شرب طبیخ برگ و اطراف نرم آن و جمیع اجزای آن و کذا زیتون سبز خام و یا از آب و نمک شستہ و سہ روز در سرکہ تر کردہ خوردن و کذا جمیع انواع حرشف یا اکل او بشراب قابض و کذا حشیش خرفہ در قرن بریان کردہ خوردن و کذا لحیۃ صلب یا کبسیر باریک سودہ و کذا خوردن قطا بریان و کذا تیہو بریان و کذا خوردن بہ و نوشیدن شراب اسود عقب آن

و بایه بریان خوردن و عصارهٔ به بعد ضماد کردن و کذا شرب طبیخ بیخ بنطافلن و کذا استخوان ران بزگاو سوخته و کذا شرب دو درم برگ جمیز و کذا سویق و قرن کذا سفرجل عراقی دو درم در بیضهٔ نیم برشت و کذا نان سمید بریان کرده و کذا جگر بز بریان و کذا برگ قضبان و اغصان آن خوردن و بعد آن شراب قابض نوشیدن و کذا خوردن خرنوب خشک و کذا البسر و کذا سویق غبیرا و اکل غبیرا و کذا سویق کمثری و کذا سویق حب الآس و کذا دوغ گاو از آهن یا سنگریزه داغ کرده و کذا طبیخ عدس مقشر و کذا اکل بلوط و کذا شرب طبیخ جفت بلوط با نقوع آن و کذا عصارهٔ تازه خورده و کذا خوردن نبق یا سویق آن و کذا بلح بشراب و کذا صمغ خطمی و کذا شرب طبیخ بیخ رجل الغراب و کذا خوردن زعرور سفید و کذا شاه بلوط و کذا برگ سنط و کذا اقاقیا و کذا طلع نخل و کذا ثمر بنج و کذا کرویای بریان و کذا بیضهٔ مسلوقه و کذا سنبل رومی و کذا ثیل و کذا کاشم و کذا لحم خرگوش و کذا تخم حماض بریان و کذا کشنیز خشک بریان سه درم و کذا اقماع الرمان و کذا تخم انجبار یا لبلاب باریک سائیده و کذا خوردن گل سفرجل و کذا بادام غیر مقشر بریان و کذا اسماق بریان سه درم مع مغز بادام غیر مقشر بریان خوردن و کذا سویق سماق و ضماد سماق بر شکم و کذا شرب کبابه و کذا پوست باریک که بر مغز فندق باشد و کذا اطراف اثیث در شیر بز جوشانیده و یا تنها و یا ضماد آن بر ناف و کذا اکل عوسج یا عصارهٔ برگ اطراف نرم آن و کذا زرشک و کذا [illegible] و کذا تخم شبت مقشر و یا بیخ او و کذا القوت شامی خام صرف مطبوخ و کذا زرنباد و کذا صمغ عربی بریان و کذا جعده و قنا و کذا افسنتین و کذا خمیر آرد گندم در آب حل کرده صاف نموده نوشیدن و کذا اکل خرنوب نبطی و کذا تخم قصعه و کذا تخم شاهسفرم بریان و کذا انیسون بریان و کذا اسمار یعنی ثمر اثل بشراب ممزوج و کذا بیخ [illegible] که بر آن سماق پاشیده باشند و کذا خوردن تخم اراک و کذا اللاذن بشراب کهنه و کذا بیخ بادآورد و کذا ثمر سکاعا که آن تخم بری است و کذا البساسه و کذا شرب برگ [illegible] با آب بارد و کذا برگ لحیة التیس با اکل آن و کذا التلبیق زهر سیر البستان و کذا طبیخ پوست و تخم خشخاش و کذا طبیخ قرظ و کذا جفت بلوط هر واحد منها یابس طبیخ است

علاج اسهال غذائی

تدبیر آنکه در فساد هضم و تخمه گذشت بکار برند و غذا بقدر هضم خورند و موافق مزاج اختیار کنند و بغیر ترتیب بتقدیم ما یلین و سریع الاستحاله و لتقویت معده و امعا آنچه اشتها [illegible] مثل سفرجل نمایند و اصلاح حال آنها از ضرریکه آنها عارض شده باشد کنند و ایضا اسهال که از خوردن طعامی که در وی طبیخ بوده یا وی غذایی در بیقراری و کثرت تشنگی با گرمی تمام بدن و خروج بول گرم بدبو باشد اول بقیئات مناسبه قی کنند چنانچه اگر در مزاج حرارت بود ایسکنجبین ساده و گلاب گرم و یا آب مرق با سکنجبین و یا تنها آب نیم گرم با نمک بطعام نوشانند و بفاصله دو سه گهری جوارش عود ترش نه ماشه با گلاب هفت توله بدهند و اگر در مزاج سردی باشد پس طبیخ شبت و ترب و شلجم و کاکره و افسنتین و سکنجبین عسلی و یا جوز القی سه ماشه در عسل یک توله بدهند بعده جوارش [illegible] مرکب نه ماشه با شیرهٔ بادیان نه ماشه و الایچی کلان پنج عدد و زیره سه ماشه و انیسون هر یک چهار ماشه نبات سه توله و یا جوارش عود شیرین نه ماشه با گلاب عرق نعنع چهار توله و یا [illegible] سه ماشه در مربای آمله یک عدد سرشته گلاب و یا [illegible] پنج توله بدهند و تمام روز غذا ندهند و وقت شام اندک شوربای مرغ دهند و بالای آن بادیان خام ماشه و دانه قاقله کبار سه ماشه بخایند شیخ گفته باید که علاج معلوم برای آن این است که [illegible] کنند از آنچه از آن یا آنکه معده قوی مفرد حادث نگردد اما اگر از کثرت غذا باشد تقلیل آن کنند و بعد آن گرسنگی اختیار نمایند و چون مستعد گردد بعض ربوب قابضه تناول کنند و اگر ضعف پیدا کند جوارش خوزی یا سفوف حب الرمان بخورند و اگر ضعف در معده بود آنچه از آکثار [illegible] احساس نمایند آنچه از قرص و ضماد باشد بریان [illegible] کنند بگیرند گلنار و کندر و یا تخم اسپغول مساوی و بعده تخم کوفته بسرشته و بهمین مقدار [illegible] بخورند و ایضا دوائی [illegible] ذکر آنچه که در قرابادین ذکر یافته بدهند و اما اگر از فساد اغذیه فی نفسه و یا وقت آن بسبب کیفیات ردیه دوران با سرعت استحاله و دوران باشد باید که بعد اندفاع آن [illegible] تناول نمایند و معالجه اثر باقی از حرارت و برودت به آنچه معلوم است از جوارشات قابضه بارده و حاره کنند و اگر سبب لزوجت و زلق آن باشد [illegible] و تدبیری که در آن [illegible] بعضی ربوب [illegible] کنند و اما برد آن و حر آن پس بحسب واجب آن اختیار نمایند و اگر سبب تقدیم مزلق باشد قابض را مقدم کنند و اگر سبب تاخیر سریع الهضم باشد [illegible] نمایند و اما شیر بعض ربوب بخورند تا اصلاح معده از اثر ضرر آن و تغیر آن نماید که آن حرارت عفونت حادث میکند و اگر [illegible] بسبب [illegible] و بعضی [illegible] مثل این تدبیر بطلا شیر جوارش خوزی تناول کنند و اگر سبب قلت [illegible] لطافت چیزی داده باشد بعد آن [illegible] مخلوط [illegible] از بادی مختلفه و یا [illegible] آن بقدریکه تعدیل نماید غذا سازند و اگر مع ذالک خوف ضعف هضم باشد آن را [illegible] کنند

[illegible]

جرجانی گوید که علاج اسهالی که از خوردن طعام بسیار افتد همچون علاج صاحب هیضه کنند دیگر آنکه ناشتا باشند و گرسنه دارند و غذا اندک دهند [illegible] و معده را قوت دهند بادویه که موافق مزاج بود اگر مزاج گرم باشد گلقند با قرص طباشیر سرشته دهند و سفوف حب الرمان و مانند آن بکار برند و طعام حماض [illegible] باشد آن باشد و اگر مزاج سرد بود گلنگبین مصطکی با عود خام دهند و جوارش کمونی و جوارش عود و ترنج مربی و خاییدن مصطکی و علک سودمند بود و طعام کباب تیهو [illegible] بریان خورانند و آنرا که اسهال از طعام بد افتد از آن نوع هیچ نخورند و آن عادت بگردانند و آنرا که اسهال از [illegible] چرب [illegible] گرسنه باشند و اندکی [illegible] و طعام کم چرب خورند و آنرا که اسهال از بی ترتیب خوردن بود آن عادت باید گردانید و معده را قوت [illegible] علاج اسهال معدی بکار برند و ترتیب خوردن آن باشد طعام لطیف پیش از طعام غلیظ خورند و میوه ها بعد از طعام نخورند [illegible] اسهالیکه سبب آن حرکات عنیفه بعد طعام بود و غذا غیر منهضم و فاسد از معده بامعا منحدر گردد تنقیه معده با ایارج فیقرا کنند و خواب و سکون بعد طعام [illegible]

علاج اسهال هوائی

اگر از عفونت هوا حادث شود و آنرا اسهال وبائی گویند و قلبی نیز نامند پس بهتر آنست که تبدیل هوا کنند اگر میسر نشود و الا تعدیل آن نمایند [illegible] که بهترین علاج هوائی وبائی مفرحات و تریاقات قابضه مثل تریاق الطین و غیره با [illegible] در آب برف [illegible] نافع بود [illegible] صندلی که بگلاب و عرق بهار کرده سوده باشند تر کرده بر پیچ سر و ساخته بر همه بدن [illegible] ساخته بجنبانند و اطراف را بنوابع محکم ببندند و فادزهر حیوانی در دوغ گاو [illegible] غسل کردن و نشستن در دوغ و دیگر تدابیر مفرحه بکار بردن [illegible]

علاج اسهال دماغی

اولا بحسب غلبه خلط تنقیه دماغ کنند بعده تقویت دماغ و تبدیل مزاج و منع نزلات نمایند [illegible] بفصد و حجامت و اسهال و غرغره بحسب حال و اصلاح مزاج او بمشمومات و نطوسات و اضمده و نطولات مذکوره در امراض دماغ [illegible] راس بخرقه [illegible] و تضمید بجزدل و نمک بریان و [illegible] قدری منع نزله شربت خشخاش که گلنار و کتیرا و صمغ عربی [illegible] و از لعوقات حابس نزله نمایند و معجون [illegible] درین باب عظیم النفع ست و اقراص که از گل سرخ و صمغ و خشخاش و رب السوس و نشاسته و کتیرا و زعفران [illegible] بسازند و اجتناب از خواب بر تکیه بلند نافع بود و درین قصد حبس طبیعت و منع اسهال [illegible] چنانچه بقراط امر کرده [illegible] و منع نزله از انصباب مصروف دارند و ایضا اگر بعد تنقیه اندکی باقی ماند شربت خشخاش دو توله [illegible] باعرق بادیان [illegible] هفت توله دهند و دیگر جوارشات قابضه استعمال نمایند و بیمار را تا یکپاس در آفتاب نشانند [illegible] ساعت آب برگ [illegible] نمک اندرانی یک جزو و آب [illegible] چهار جزو [illegible] بعد از آن نمک طعام [illegible] روغن [illegible] نافع ست [illegible] فرموده که [illegible] سیماب [illegible] در منع نزله و اسهال [illegible] از مجربات ست و ایضا در اسهال دماغی که آنرا نزلی گویند اول وقت صبح [illegible] جهت دفع ماده نزله که در معده جمع شده باشد و سه روز متواتر پس تنقیه دماغ بحب قوقایا و ایارج کنند [illegible] اسهال باقی ماند جهت منع آن مغریات و مزلقات با قرص خشخاش استعمال نمایند [illegible] مجرب ست [illegible] هر یک [illegible] ماشه [illegible] عرق بادیان [illegible] شیره [illegible] شامی بنان تنوری خورند و اگر بعد [illegible] اسهال نزلی با خفقان و ضعف و سقوط اشتها عارض شود [illegible] جوارش عنبر علوی خانی نه ماشه ورق طلا یک عدد و شربت سیب و خشخاش هر یک [illegible] توله [illegible] گاوزبان هر یک [illegible] عرق عنبر [illegible] سه ماشه [illegible] دو ماشه دهند و وقت شام حب سیماب یک عدد با مطبوخ صمغ عربی که [illegible] در باب نزله مذکور ست بدهند و غذا پلاو [illegible] وقت شام

زردی بیضهٔ مرغ سه عدد فقط یا آنکه سلیمانی سته باشد خورانند و اگر ضعف اعضای رئیسه باقی باشد خمیرهٔ مروارید و مار اللحم استعمال کنند و بعد آنکه در اسهال دماغی
که با ضعف قوی و نزلهٔ حار و قلب و دماغ و جگر حار باشد ملطفات مادهٔ نزله و کاسر حدت آن ازین قسم ادویه بکار می آید عناب گل نیلوفر گل سرخ عدس مقشر پوست
بیخ کاسنی کشنیز خشک عنب الثعلب و مفرحات قویه مثل سپیدانه سپستان و ساده شیرهٔ خیار لعاب اسپغول لیکن نزله اگر جوشانده نفخ دهد و گاهی
و حرارت زائد و صفرا که مزاج دماغ بغایت گرم باشد لعاب بهدانه لعاب اسپغول لعاب خطمی شیرهٔ کشنیز خشک شیرهٔ تخم کاهو شیرهٔ عناب شیرهٔ تخم خرفه شیرهٔ
تخم خشخاش و غیره و گاهی طبیخ خطمی بهدانه عناب کرنا جوشانیده دهند و جهت اصلاح شکم حاره غیره و عناب بیخ ... کشنیز خشک گل سرخ هر یک چهار ماشه
تخم کاسنی شش ماشه جوشانیده شربت بنفشه شربت حب الآس دو توله داخل کرده دهند و گاهی شیرجات سابقه بیفزایند یا طبیخ و چهار تخم داخل کرده و کتیرا صمغ عربی
طباشیر سوده پاشیده بدهند و اگر با نزلهٔ حار ریاح سوداوی هم آمیخته باشد بادیان شاهتره در طبیخ داخل سازند و شربت خشخاش با عرق بادیان انفع است
و دیاقوذا حب جدوار قرصهای نزله و سفوف جوارش جالینوس حب اذاراقی تریاق النزله معجون ... حب مصطکی و غیره خوردن مبرود را نافع و ادویهٔ مفرده که در نزله
و اسهال حار مثل تخم خشخاش پوست خشخاش حب الآس گلنار بزر البنج کافور زعفران اقاقیا کشنیز خشک گل سرخ لحیة التیس صمغ عربی کتیرا است و ادویهٔ مفرده
برای مبرود بن عود صلیب اسطوخودوس مرکی زعفران زنجبیل افیون الانجیا عاقرقرحا دارچینی قرنفل سنبل الطیب است و انوشدارو ساده با عرقیات و شربت بزوری
و ضماد خردل معمول و تنقیه نیز مفید است اقوال الطبا محمد زکریا گوید دوستی داشتم که مدتی از رنج اسهال با من شکایت کردی هر چند که علاج او کردم سودی نداشت
تا آنکه روزی اتفاق خواب با هم یکجا افتاد چون از خواب بیدار شد دیدم که دو سه دفعه پیهم بتقاضای حاجت رفت و بعد از آن آرام گرفت و در بیداری
پیوسته آب دهن انداختی دانستم که مادهٔ حار از دماغ وی بمعده همی ریزد و چون بیدار میشود همان مواد بتبزق از دهان می برآید پس تدبیر نزله کردم سر او را با دویهٔ
حاره چون حنا ببستم و نیز چون خردل ضماد نمودم شفا یافت شیخ میفرماید واجب است که صاحب او البته بر قفا خواب نکند و چون از خواب بیدار شود باید که
مخرج خلط منصب بسوی معده از سر فاعل اسهال را استعمال نمایند و آنچه در باب نزله از تراشیدن موی سر و مالیدن او باشیای خشنه از تکمادات سر
و استعمال ادویهٔ محمره و ... از تقویت آن و اصلاح مزاج آن مذکور شد بعمل آرند و گاهی احتیاج بداغ افتد و واجب نیست که حبس او از معده بادویهٔ قابضه
مشغول شوند که خطر او بزرگ گردد بلکه واجب است که اخراج نمایند آنچه از آن مجتمع گردد فوق معده بقی و آنچه نازل شود از طریق امعا و اگر چه پخته باشد و آنچه
نازل شود از آن بسوی شکم حبس کنند به چیزی که قبض کند در شکم محتبس شود بلکه بمثل چیزی حبس شود بدان از صدر آنچه در باب آن مذکور شد و بد آنچه در
باب علاج نزله از جمیع اسباب موجب نزله و اصلاح آن تعریف نمودیم صاحب کامل گوید که هرگاه از انصباب فضلات دماغی بجانب معده و امعا باشد
سزاوار آنست که قصد حبس طبیعت نکنند بلکه قصد منع سیلان نزله از دماغ و تنقیه و تخفیف فضلات نمایند و این چنان باشد که نظر کنند اگر انصباب این فضول
بسبب سخونت دماغ بود و اضمدهٔ سرد و مقویه که در انصباب صداع حادث از حرارت سکین کند استعمال نمایند مثل ضماد مرکب از صندلین و گل سرخ و اقاقیا و پوست خشخاش
و شیاف ماسیثا و حضض و گل قیمولیا کوفته بیخته بگلاب و آب کاهو و آب طلع و آب بقله آمیخته و غرغره بکشنیز و گلاب و آب انار کنند و باید که استعمال این بعد
استفراغ بدن بفصد و حجامت تارک سر و پیشانی کنند اگر علامات غلبهٔ خون و قوت قوی یابند و اگر مادهٔ منصب از دماغ صفراوی باشد باید که تنقیهٔ دماغ
بنقوع صبر و هلیله و افسنتین کنند یا بحب صبر که دران هلیله زرد و گل سرخ و صبر باشد و غذای ایشان اسفاناخیه و زرشکیه و تفاحیه و حصرمیه به تیهو یا جوزهٔ مرغ یا دراج
بود اگر تب نباشد و اگر تب باشد مزوره بعضی ازین اشیا دهند و اگر مادهٔ حاده لذاعه بود شربت خشخاش و لعوق آن و دیاقوذا معمول بشیاف مازو و گلنار و عصارهٔ
لحیة التیس و سماق و اقاقیه که در باب سعال نزلی گفتیم بدهند و غرغره با بسکه اندران عدس و گل سرخ و کشنیز و اصل السوس جوشانیده و اندکی زعفران حل کرده باشند
باید کرد و یا بگلاب و سرکه و آب بارتنگ و آب خرفه و آس و آب طلع غرغره نمایند و اضمدهٔ سر بضماد مذکور کنند و بخار سرکه که اندران سنگ ریزه گرم کرده اندازند بگیرند و شموم
صندل خوشبو بار ببویند که این همه از مقویات دماغ بر قبول غذا و امالهٔ او بسوی طبیعت است بعد از آن سفوفات حابسه استعمال نمایند بمنزلهٔ سفوف
حب الرمان و سفوفیکه دران تخم سونیز و لسان ... سبب باشد و خوردن بلوط و مانند آن که این همه از آنجمله است که حبس مواد و منع آن از انصباب نماید و اگر

مادۀ بلغمی باشد تنقیۀ دماغ از بلغم بادویه که دران اهلیلج کابلی و صبر و گل سرخ و مصطکی افتد یا حب قوقایا نمایند و سعوطیکه دران صبر و مر و حضض و جند بیدستر و زعفران بود تسعیط کنند و از کندش و جند بیدستر عطوس سازند و بماء العسل که دران زعفران و سنبل الطیب و سک داخل کرده باشند غرغره نمایند و آبیکه اندران بابونه و اکلیل الملک و برنجاسف و مرزنجوش و مانند آن جوشانیده باشند بر سر نطول کنند پس قوفات مانند رب سیب و بهی بعد ازان غذای بارد و غلیظه اجتناب نمایند تا آنکه علیل شفا یابد ایلاقی گوید که صاحب این مرض را صباح بعد برخاستن از خواب اطریفل نمایند تا خلطی که از سر بمعده نازل شده باشد بر اندازد و پشت خواب نکنند و وسادۀ پست دارند و تدبیر منع نزله و تقویت دماغ کنند و ادویۀ قابض مانع اسهال جایز نبود لیکن یاد که در فم معده باشد نقی بر اندازد آنچه در معده نازل شده باشد بچیزی که فرق و قمع کنند و تدبیر منع نزله بچیزهای بوئیدنی بود و بغرغره و لشانه کردن سر و خاریدن بخرقه درشت مالیدن و عطسه آوردن و اضمده بر مقدم دماغ بر سر نهادن و اطراف مالیدن و این همه بعد تنقیۀ بدن باستفراغی که واجب بود باید کرد و استفراغ بحب صبر و ایارج فیقرا و حب قوقایا و مانند آن باید کرد و بعد استفراغ غرغره کنند و غرغره عدس و غیره که در قول صاحب کامل گذشت باضافۀ سکنجبین ساده استعمال نمایند و اگر سنبل الطیب بار تنگ و آب برگ خرفه و آب عدس و گلاب آمیخته غرغره کنند در منع نزله و تقویت دماغ خاصیتی دارد و شربت خشخاش و ملعقه وقت خواب خوردن منع نزله کند و اگر دو یک رطل شربت خشخاش پیش از آنکه از آتش بردارند اقاقیا و سماق و عصارۀ لحیة التیس و گلنار و کتیرا و زعفران هر یک چهار دانگ سوده بیامیزند صواب باشد و این قرص خشخاش در منع نزله نافع است گل سرخ و صمغ عربی هر یک چهار درم تخم خشخاش سفید و سیاه هر یک شش درم رب السوس نشاسته کتیرا هر یک دو درم زعفران نیم درم شربتی دو درم وقت خواب و این ضماد نیز صاحب دماغ گرم را سود دارد صندل سرخ و فوفل اقاقیا اشیاف مامیثا قیمولیا گل ارمنی عدس مقشر زعفران حضض ساده با آب بارتنگ و آب برگ خرفه سرشته ضماد کنند و توحید ان بسرکه دماغ را قوت دهد و خوردن آن دماغ را ضعیف کند و نوشیدن آب سرد بر تشنگی صادق بمقدار معتدل دماغ حار را تقویت نماید و بسیار خوردن ضعیف کند و صاحب دماغ بارد را بمعالجه سبات و لیثرغس و صداع بارد علاج کنند و قیمولیا بسرکه و زهره گاو حل کرده بر سر طلا کنند و بعد آن با آب افشره و چقندر و تکمه بشویند و بکشند و قسط و لادن تبخیر کنند و شونیز بریان کرده ببویند و ساقها از اعلی باسفل بروغن نمک بمالند و بطبیخ بابونه و اکلیل الملک گرم بشویند طبری گوید که علاج این علت آنست که طبیب نظر کند بقوت مریض و سن و مزاج او پس اگر احتمال استفراغ کند اول بحقنه البته تنقیه کنند و اصلاح غذا نمایند بعده تنقیۀ سر بحب ایارج و حب صبر کنند و استفراغ بادویۀ مقابل خلط مؤذی باشد و بعد تنقیۀ بدن و سر اطریفل غرغره در اوقات دو یک سر بخرقۀ خشن ببست و بعض اوقات نمایند و اگر مزاج مریض بلغمی باشد بخصیتان که در سرکه با این ضماد نمایند خردل سیاه با ریک سائیده شش درم و صبر و حضض هر واحد یک درم مصطکی دو و ثلث درم برگ غار و قوقو دو درم همه را سائیده و اندک سرکه و اندک آب کشنیز و قدری کرفس آمیزند بعده قطعیس نمایند و امر بالکباب کنند بر آبیکه دران جوشانیده مثل بابونه و اکلیل الملک مانند آن جوشانیده باشد چون غرغره و عطسه ذکر کرده اند امر با قفسانه بینی بدان نمایند و ضماد و مذکور بعمل آرند و غذا ضرورت معمول بسرکه و شکر دهند اگر قوت بحال بود و اگر قوت ضعیف باشد غذای او تیهو بریان و زردی بیضۀ نیمبرشت سازند و از جمیع اطعمه بخور و غلیظه منع کنند که مریض ازین طریق بسرعت شفا یابد و امر بریاضت اندک نمایند و عقب آن بر تشنگی اختیار کنند و در حمام داخل شوند و آب نیم گرم بر سر ریزند و دائم بینی بیفشارند و اگر مزاج محرور مخول جسم عارض شود ازان خوف نکنند که به معرفت علت و معالجه آن بسرعت راجع بحال خود میگردد و چون قیام منقطع شود و صفرۀ دهن بحال آید بر زوال علت دلالت کنند و از استعمال آبزن و تمریخ بدن بروغن بنفشه و روغن خلاف و غیر آن نمایند که این طبیب بدن در دلم او کند و اگر خلط سوداوی باشد تنقیۀ بدن بطبیخ افتیمون و تنقیۀ سر بایارج روفس نمایند و ادهان بلیله بر بدن کنند بود و اگر رأس و تضمید او بچیزیکه ذکر شد باید کرد و اگر خلط رطوبی بود استفراغ بدن بحب ایارج و تنقیۀ سر بحب صبر و مانند آن و غرغره بصبر واحد یک درم رب السوس یا دو درم و گلسرخ پوست اهلیلج کابلی پنج درم ایارج فیقرا ده درم همه را سائیده با آب برگ سرخ شربت همه را بسازند سیاه یک گولی دو درم تا سه درم بخورند اگر قوت متحمل باشد و سه شربت باین تناول نمایند و غذا اشیای نافعه دهند و اگر به نقصان آن ضعیف تواند اگر تولد دو یا افسد اعضای اشیا برای او نفع است و ملاح غذا هرگاه این علت دشوار گردد از شیر کردن مریض باشد که چیزی که به اعتدال آرد بگرمی و در باب بقدر کفایت دهد

نسخهٔ قرص خشخاش

نسخهٔ ضماد

یک ثلث درم

وامر بقعود در آب چشمه کبریتی نمایند و آب آن بیاشامند وکذا النطرونی و بورقی و ریختن آب بهار بر سر مفید و اگر آنچه بوی سینه نازل شود بسیار عسر باشد امر بشرب طبیخ زوفا و حریره معمول با آب سبوس نمایند و از تنقیه صدر ایشان البته غافل نشوند و ابو ماهر صاحب این مرض را سفوف بلیله بلیله کابلی و سیاه و زرد هر واحد سه درم آمله دو درم ساذج هندی دو نیم درم نشاسته بریان دو درم ایارج فیقرا سه درم قرص [illegible] پنج درم [illegible] کوفته بیخته بمثل آن شکر طبرزد آمیخته هر صباح بر نهار یک درم میداد و هر روز امر ریختن آبیکه در آن جشانیده [illegible] کوره سه کف سبوس و کف نمک جوشانیده باشند می نمود و اگر طبیعت قبض گردد و صداع ظاهر شود امر بتناول حب ایارج با حب صبر و حب لیمو کنند و عطسه آورند و امر بافشاندن [illegible] ادامه کنند تا قیام او خود کند پس اگر قیام منقطع شود و صداع ظاهر نگردد بدانند که مریض شفا یافت و الزام اغذیه مجففه مثل لحم تیهو و کبک و دراج و تدرج نمایند و مداومت روایح طیبه بهی و سیب و بخور عود هندی کنند و بخار خوشبو بعد طعام اندک بخورند و گاهی امر بسکنجبین کنند صاحب این علت را بتعلیق آس از لوره و بعده دلک و ریختن آب چشایش بر سر [illegible] گوید که بعد تنقیه دماغ غرغره ها که در امراض دماغ کنند و مصابرت بر عطش نمایند و خواب روز خصوصاً در شتا مورث نزله است و آنچه نفع میکند اسهال دماغی را حلق سر و دلک او بخرقه خشن و غسل او بصابون و بورق است و اگر دماغ حار باشد شربت خشخاش و این لعوق آن نافع ست بگیرند خشخاش نیم من کوفته در پنج رطل آب یک شبانه روز تر کنند و بآتش ملایم بجوشانند تا نصف آب بماند پالیده صاف نموده نیم من شکر طبرزد یا عسل و یک رطل سنجد داخل کرده بقوام آرند و پنج درم کتیرا سوده اضافه نموده خوب ممزوج سازند وکذالک لعوق [illegible]

علاج اسهال معدی بارد رطوبی و بلغمی

جوارش مصطکی و جوارش عود و مانند آن همراه شیره بادیان بریان و شیره زیره سیاه بریان و شیره دانه هیل و عرقیات برآورده رب به شیرین داخل کرده با زنگ پاشیده بخورند و مصطکی و سنبل الطیب و عود و پوست ترنج در سرکه و گلاب سائیده بر شکم ضماد کنند و بالیدن روغن مصطکی هم مفید بود و اگر از این تدبیر فایده نشود و غثیان و کثرت لعاب دهن نیز باشد قی نمایند و بعد از نضج مسهل بلغم تنقیه کنند و پوست سنگدان مرغ و قرنفل هر واحد یک تولکه کوفته بیخته بخورند و همچنین سه روز استعمال نمایند که درین باب مجرب است و اگر مریض متحمل این قدر دوا نباشد همان خوراک یک وزن سه روز بدهند تا نه روز استعمال نمایند و انوشدارو قابض و جدواری و لولوی و بهادر کندری و تریاق الذرب و جوارش آمله لولوی و جوارش [illegible] و جوارش فلافلی و جوارش عنبر و حب [illegible] و حب جدوار و خمیره آمله و سفوف ارسطاطالیس و سفوف شاهجهانی و سفوف سنگدانه و سفوف شیرین و سفوف قنب و سفوف لالی جدواری و سفوف [illegible] و سفوف یهودی و عرق آس و معجون سنگدان و مفرح قابض هم درین باب مجرب است و بقول حکیم علی معجون مخلصه کنند مداومت کنند که از آن انفع دوائی دیده نشده و چند کس که مرض آنها بشدت انجامیده بود شفا یافتند و تخم خردل سفید تخم ترا تیزک تخم ریحان اسپغول تخم مرو بارتنگ تخم خشخاش سفید هر یکی دو درم همه را بریان کنند و مصطکی سعد کوفی قصب الذریره انیسون هر یک سه درم بادیان دو درم این اجزا را کوفته با تخمهای اول ناکوفته آمیزند و هر روز از یک مثقال تا دو مثقال تناول کنند که ذرب و زلق المعده و امعا و رخاوت معده را نافع است و بقول انطاکی درین نوع خوردن قرص القابض و آنچه جذب رطوبات کند مثل [illegible] و حب الآس و قرقایا نافع ست و تریاق اربعه و آب آهن بدستور و جالینوس گفته که تریاق کبیر را در انعاش قوت ماسکه بعد سقوط آن خاصیت عظیم است و اگر میسر نشود تریاق اربعه بکار برند و استعمال جوارش خرنوب و جوارش [illegible] کنند و اجتناب از آب گرم و استفراغ [illegible] نیک بریان مثل سویق کنار و برنج و زیره نافع رطوبت لزجه است و در برودت و رطوبت ساذج بعد تنقیه تجفیف کمونی و فلافلی و فنداذیقون و جوارش عود شیرین و آنچه در علاج امراض معده از سوء مزاج بارد رطبی گذشت نافع بود و در صورت اجتماع بلغم کثیر در معده بعد قی جوارشات جامع ادویه قابضه و حاده مفید است و عمده تدبیر درین مرض این است که تقلیل غذا نمایند تا بمقداری که بنیک هضم گردد و بعد از آن اندک اندک بیفزایند و الا نفع ادویه قابضه مشهور [illegible] گردد و فایده معتد به از آنها مترتب نمیشود و ذکر بعض ادویه مفرده و مرکبه یونانیه که درین نوع ذرب بکار آید شربت قرفه الدارصینی و کذا الکندر و قشار آن و کذا اقاقیا و کذا شراب آس و کذا شاخ گوزن سوخته سفید یک مثقال و کذا اطریفل صغیر و کذا کهربا و کذا بسد کوفته اندک تا سه مثقال آمیخته حبها مثل نخود ساخته هر روز پنج حب از آن ایام متوالی خوردن و کذا شرب پنیر مایه اسپ ماده و کذا تنقل عود [illegible]

پوست سنگدانهٔ مرغ خشک کرده سائیده بقدر دو درم برب به یا رب آس خوردن بهر واحد نافع ست و محمد زکریا گوید که من آزموده ام دوائی که در حبس قی و اسهال هیچون سحر ست و هرگز تخلف نمیکند حتی آنکه بسیار باشد که بقولنج سودی گردد و آن پنیر مایهٔ خرگوش ست اول بوزن یک دانگ بدهند اگر فائده نکند دو دانگ باید داد و الا تا نیم درم بتدریج باید رسانید و خوردن گلقند مقوی معده و امعا و قابض شکم و هاضم و دافع رطوبات غیر منهضمه ست و جرم او ارضیت دارد و مانع عفونت بخلاف گلاب یا گلقند مالیده که لینت شکم می نماید و بقول حکیم علی اگر اسهال تا یک سال طول کند و بذرب انجامد و هر روز زیاده از ده بار اطلاق گردد و اطبا همه مایوس شوند هر روز یک دانگ بلکه کمتر تریاق فاروق کهنه با گلاب دهند که روز اول فائده ظاهر شود و چند روز یک نیم مثقال بخورانند همین یک مثقال صحت یابد غذا آب جو با مرغ و عرق بید مشک و عرق کاسنی جهت تسکین عطش دهند و درین باب قیصوم جوشیده نیز بغایت نافع ست **انوشدارو قابض** نافع اسهال معدی و معوی و زلق الامعا و دافع سوء هضم و معمول سعد کوفی دو نیم توله پوست بیرون پسته زرشک اسارون صندل سفید بگلاب سوده تخم خرفه مقشر گاوزبان کشنیز خشک مقشر طباشیر قرنفل هر واحد یک نیم توله گل سرخ مصطگی هر یک سه توله دارچینی سنبل الطیب زرنب قاقله صغار اشنه مشک خالص زعفران عنبر اشهب گلنار فارسی اقاقیا هر یک یک توله صدف سوخته ساذج هندی بسد فرنجمشک سال مغز بیل صمغ عربی نشاسته تخم سویه هر یک یک نیم توله آمله منقی چهل توله جوزبوا بسباسه هر یک دو ماشه قاقله کبار سه ماشه عسل سفید نیم آثار گلاب خوشبو یک شیشه نبات سفید یک نیم آثار **بنادق کندری** که در ذرب و اسهال معوی اسهال اطفال معمول ست مازو سبز یک درم کندر کزمازج هر یک پنج درم افیون چهار درم حب الآس ده درم کوفته بیخته بنادق سازند **تریاق الذرب** جهت ذرب و ضعف امعا و تقویت اعضای رئیسه مجرب مروارید ناسفته مرجان کهربا عقیق یشب برادهٔ عاج طباشیر طراثیث کشنیز خشک بریان صندل سفید بهمنین نوفل سعد زیرهٔ کرمانی مدبر مصطگی کرویا مازو سبز گل ارمنی شادنج عدسی صمغ عربی آرد کنار آرد سنجد حب الآس عذبه تخم عناب بریان پوست بیرون پسته تخم مویز هر یک سه درم ورق نقره یک درم تخم خرفه بریان تخم خشخاش سفید تخم انگور سبز هر یک پنج درم عود خام بزر البنج هر یک دو درم رب به شیرین رب سیب رب مورد مساوی دو چند یا سه چند همه ادویه کوفته بیخته بسرشند **جوارش قابض** جهت ضعف معده و ذرب قوی تر از دیگر نسخهای آن پوست اندرون سنگدانهٔ مرغ پوست اندرون قانصهٔ خروس مروارید ناسفته طباشیر از هر یک یک مثقال گل سرخ پودینهٔ خشک پوست بیرون پسته قاقله صغار و کبار از هر یک نیم مثقال صندلین صعتر کشنیز خشک بریان حب الآس پوست بلیله آمله هر یک یک درم بسد محرق کهربا فادزهر معدنی جوزبوا بسباسه قرنفل دارچینی بلیله از هر یک نیم درم کوفته بیخته با شربت سیب و شربت بهی سرشته **جوارش** سازند شربتی دو درم **جوارش کندر** که در ذرب رطوبی بکار آید کندر گلنار هر یک پنج درم فلفل سیاه نانخواه سنبل الطیب کاشم انیسون شونیز هر یک دو درم کوفته بیخته با عسل سه چند آمیزند **جوارش خرنوب** که همین عمل دارد خرنوب نبطی از تخم پاک کرده زیرهٔ سیاه در سرکه تر کرده بریان نموده سماق حب الآس پست کنار بلوط کشنیز بریان مصطگی جمله مساوی گرفته و جرش سائیده و همه با عسل قوام کرده بسرشند **جوارش آمله** قابض مقوی معده و معمول سعد کوفی پنج درم پوست بیرون پسته اسارون زرشک کشنیز گاوزبان طباشیر بسباسه هر یک سه درم گل سرخ مصطگی هر یک چهار درم زعفران گلنار بیل گری دانه هیل تخم مویز دانه قاقله کبار هر واحد یک درم آمله ده درم آمله را بگلاب خیسانیده صبح جوش داده صاف کرده سه چند قند بقوام آرند و ادویه کوفته بیخته بسرشند **جوارش زرشک** نافع ضعف معده و جگر و دافع اسهال زرشک حب الآس نانخواه زنجبیل پوست بیرون پسته هر یک شش درم مصطگی طباشیر هر یک سه درم رب به بسرشند **جوارش خوزی** بنسخهٔ محمد زکریا که جهت اسهال مزمن و تقویت معده و جگر و رفع رطوبات معده و امعا و قراقر نافع و موافق امزجهٔ اطفال و زلق الامعا بغایت مفید تخم مویز در سرکه تر کرده بریان نموده مثل سمسم صلایه کرده سی درم حب الآس بریان شصت درم خرنوب نبطی گلنار کزمازج جوزبوا هر یک ده درم کندر نانخواه سعد کوفی سنبل الطیب مصطگی هر واحد پنج درم کوفته بیخته با قند بقوام بگلاب دو وزن ادویه بسرشند **جوارش ثمرهٔ سغیلان** که درین زمان بجای جوارش خوزی بسیار مند قابض ست فلفل دارفلفل زنجبیل دانه قاقله صمغ عربی بریان سلیخه هر یک دو درم کزمازج ثمرهٔ سغیلان خام هر یک چهار درم قند یاو آثار **جوارش عنبر** تالیف حکیم علوی خان جهت ذرب مزمن و ضعف بدن مجرب و ممتحن قاقله صغار قاقله کبار بسباسه دارچینی هر یک دو مثقال زنجبیل دارفلفل هر یک

یک مثقال طباشیر ساذج هندی پوست زرد ترنج هر یک یک نیم مثقال مصطکی عنبر اشهب قرنفل زعفران قرفه هر یک یک مثقال جدوار دو و نیم مثقال شکر خالص نیم مثقال مروارید ناسفته اعلی یک مثقال و یک نیم دانگ کوفته بیخته بعسل مصفی یک صد و بیست مثقال بسرشند و در قاب چینی نگاه دارند **جوارش زنجبیل** که قابض و هاضم است زنجبیل بریان ده درم صمغ عربی مغز بیل دانه الایچی کلان هر یک پنج درم سلیخه دو نیم درم زرانباد یک درم نشاسته بریان بیست درم شکر چهل و پنج مثقال بدستور مرتب سازند خوراک دو مثقال **حب آمله** قابض نافع اسهال معدی و مقوی معده آمله چهار دام در گلاب تر نمایند چون نرم شود بسایند و چهار ماشه نمک سیاه و سه ماشه مصطکی سائیده آمیزند و بقدر کنار صحرائی حب بندند یک حب صبح و یک شام بخورند **حب جدوار** نافع ذرب و زلق الامعاء رطوبی جدوار پوست بیرون پسته طباشیر بلیله سیاه در روغن زرد بریان صندل بگلاب سوده کهربا زیره مدبر بیل گری زعفران بزر البنج هر واحد دو مثقال کوفته بیخته بقدر فلفل سیاه حبها سازند و بحسب مزاج خورند **حب اذراقی** نافع از برای ذرب اذراقی را پاره کرده در آب که دو انگشت بالای آن باشد ترکنند پس بجوشانند که تمام آب بسوزد و اذراقی سیاه گردد بعده بکوبند و با افیون و فلفل سیاه و گل ارمنی هر یک شش ماشه سحق بلیغ نموده حب بقدر خردل ببندند شربتی یک حب تا سه حب و برای درد گوش با آب برگ تنبول حل کرده بچکانند و برای تپ بلغمی با شیره زیره سفید بخورند و برای درد دندان زیر دندان دردناک گذارند **دوائیکه** ذرب را نافع طباشیر مصطکی هر یک یک ماشه سوده بنوشند اروی ساده شش ماشه سرشته بخورانند **ایضاً** شیره بادیان بریان چهار ماشه شیره نانخواه بریان دو ماشه نبات یک نیم تولہ تخم ریحان چهار ماشه پاشیده دهند و اگر در معده هم باشد شیره زیره سیاه مدبر بریان چهار ماشه افزایند **ایضاً** گلنار سه ماشه پوست بیرون پسته نانخواه کندر هر یک شش ماشه کوفته باسویه بادیانه سوده بسرشند و نیم تولہ با عرق بادیان بخورند **ایضاً** اگر با تپ باشد بادیان الایچی خرد هر یک چهار ماشه زیره سیاه سه ماشه گل سرخ چهار ماشه جوشانیده صاف کرده گلقند دو تولہ داخل نموده بنوشند باز پرسیاوشان اصل السوس گل سرخ هر یک چهار ماشه بعرق عنب الثعلب ده تولہ جوشانیده صاف کرده گلقند **ایضاً** اگر با سقوط اشتها باشد پوست ترنج بادیان الایچی سفید نانخواه بریان هر یک چهار ماشه جوشانیده نبات یک نیم تولہ داخل کرده و دانه الایچی خرد و کندر مصطکی پودینه خشک پوست ترنج هر یک یک ماشه نبات پنج ماشه خورده بنوشند باز بارتنگ چهار ماشه افزایند باز چهار تخم دهند باز نوشدارو ساده هفت ماشه خورده شیره بادیان بریان چهار ماشه شیره دانه الایچی کلان سه ماشه شربت بهی دو تولہ بنوشند باز چهار تخم مسلم شش ماشه نانخواه بریان سوده یک ماشه آمیخته سه روز دهند **ایضاً** اگر با قصور هضم و نفخ شکم باشد مصطکی یک ماشه سوده بجوارش آمله هفت ماشه یا آمله مربی یک عدد سرشته بورق نقره یک عدد پیچیده تناول نمایند بالائیش بیخ خطمی شش ماشه جوشانیده تودری سفید چهار ماشه پاشیده بنوشند دوم روز عود سوده سوم روز درونج عقربی سوده یک ماشه عوض تودری کنند **ایضاً** اگر اسهال با عدم انهضام طعام و فواق بشدت بود و خلل جگر نیز باشد زهر مهره مصطکی دانه هیل هر یک نیم ماشه سائیده در شربت انار آمیخته اول بخورند بعده شیره بادیان بریان شیره دانه هیل شیره زیره سیاه هر یک سه ماشه در عرق بیده و کیوره و گلاب هر یک سه تولہ برآورده رب به تخم ریحان بریان داخل کرده بخورند و سنبل الطیب مصطکی پوست ترنج هر یک ماشه در گلاب سائیده نیم گرم بر فم معده ضماد نمایند و سفوف لولوی علوی خان دهند **ایضاً** اگر با ضعف بسیار باشد سفوف ارسطاطالیس همراه عرق الایچی دهند باز مروارید طباشیر سوده هر یک یک ماشه در نوشدارو پنج ماشه آمیخته همراه عرق الایچی نیم پاو و گلاب دو تولہ بخورند **ایضاً** اگر در اسهال اغذیه منهضم و زنگار رنگ آید جوارش جالینوس خورده شیره زیره سیاه شیره دانه هیل شیره حب الآس هر یک سه ماشه در عرق عنب الثعلب برآورده رب به شیرین بارتنگ سه ماشه پاشیده بنوشند **ایضاً** اگر با مرض بارد و سه اسهال هم آید دارچینی قرنفل بسباسه هر یک دو ماشه بادیان سه ماشه زیره سیاه سه ماشه در عرق گاوزبان جوشانیده صاف کرده نبات داخل نموده بنوشند **دوائی** که بجهت ضعف معده و اسهال و سحج و زحیر مجرب است مصطکی بادیان بریان هر یک نیم تولہ سنگ جراحت هر دو تولہ کوفته بیخته سه ماشه با آب سرد بدهند دیگر نافع تر از آن سنگ جراحت چهار ٹانک مصطکی انار دانه کوکنار نیم بشت هر واحد یک نیم ٹانک زنجبیل نیم بشت هیل کشنیز خشک بریان هر یک یک ٹانک صمغ عربی ربع ٹانک کوفته بیخته با آب سرد شبینه بقدر مزاج مریض استعمال نمایند و طریق مدبر کردن سنگ این است که بگیرند برگ قنب چیده قسم اول و بروغن بنفشه یا روغن بادام یا روغن گاو چرب نمایند پس شیره کاه دوب سبز و قدری شیره نانخواه با هم آمیخته هر دو شیره در سنگ انداخته بدست بمالند و در سفال نو آب نارسیده بر آتش نرم برشته نمایند و فرود آرند و بعد سرد شدن

بازشیرهای مذکور آمیخته بریان کنند همین قسم هفت مرتبه بریان سازند پس بکار برند **سفوف ارسطاطالیس** که برای سکندر ساخته بود در ذرب وتباهی معده وزردی رو و وسواس ونسیان نافع بود وطعام هضم کند وبوی دهن خوش نماید ودل را قوت دهد وقوت این سفوف تا یک سال باقی می ماند قرنفل ساذج هندی هیل عود اسارون مصطکی هلیله کابلی تخم کشنیز نار مشک زیره سیاه دارچینی اشنه فلفل دارفلفل زنجبیل قرنفل انار دانه چندر لوا کافور قاقله هر یک دو درم مشک عنبر هر یک یک درم نبات سفید شش وزن ادویه کوفته بیخته سفوف سازند شربت از یک درم تا سه درم **سفوف شاهجهانی** که جهت ضعف معده واسهال نفع بسیار دارد قرنفل عنبر مصطکی دانه هیل عود غرقی سنبل الطیب دو درم سوخته گلنار فارسی مشک سیاه مرجان کهربا گل سرخ هر یک یک باشه پوست بیرون پسته مغز بیل طباشیر هر یک دو باشه کوفته بیخته سفوف سازند خوراک از یک درم تا یک مثقال **سفوف شیرین** که اشتها آورد و در شب ابرو رنگ را سرخ کند وتب بلغمی مرکب اهم نفع رساند مجرب است قرنفل دانه الایچی خرد دانگ مریج کنکول دارچینی زنجبیل دارفلفل [illegible] سنبل الطیب [illegible] سفید عود اسارون طباشیر کنول گته زیره سفید زیره سیاه تج تج هر یک پنج باشه کافور قیصوری یک باشه نبات [illegible] وزن ادویه سفوف سازند شربت پنج باشه تا [illegible] **سفوف سنگدانه** مقوی معده نافع ذرب عود مصطکی طباشیر حب الآس صمغ عربی بریان [illegible] زنجبیل بریان نشاسته بریان زیره سیاه پوست بیرون پسته بیل گری بریان گلنار هر یک دو درم پوست سنگدانه مرغ پنج درم خوراک دو درم نوع دیگر عود مصطکی گلنار طباشیر تخم [illegible] خطائی هر یک [illegible] درم املاکشمیر سنگدان مرغ پوست بیرون پسته مغز بیل هر یک [illegible] درم خوراک بدستور معجون سنگدان [illegible] مجرب جهت [illegible] پوست سنگدان خروس طباشیر هر یک دو مثقال گل سرخ سه مثقال اقاقیا [illegible] پوست بیرون پسته نانخواه پوست ترنج پوست هلیله زرد هر یک یک مثقال بهمن سفید بهمن سرخ [illegible] صندلین [illegible] کشنیز خشک بریان حب الآس بریان هر یک دو درم کوفته بیخته بشربت فواکه بسرشند قدر خوراک دو درم با گلاب [illegible] نسخه حکیم علی [illegible] عوض نانخواه است وسنگ یشب [illegible] مثقال [illegible] داخل است [illegible] گاهی عنبر دو درم [illegible] دیگر وزن [illegible] طباشیر هر یک [illegible] مثقال [illegible] قرنفل [illegible] هر یک دو درم داخل است باقی بدستور نوع دیگر که ذرب وخلفه وتحلیل نفخ معده را نافع [illegible] ضعف معده [illegible] سنگدان مرغ دو مثقال [illegible] کشنیز مقشر طباشیر صمغ عربی بریان حب الآس دانه هیل [illegible] زیره [illegible] پوست [illegible] صندل [illegible] سعتر فارسی دارچینی [illegible] مصطکی عود هر یک یک مثقال گلنار زعفران نانخواه هر یک یک درم مشک یک باشه [illegible] قند [illegible] خوراک [illegible] دو درم معجون که جهت اسهال معدی ومقوی مجرب است زیره سیاه طباشیر هر یک [illegible] قند [illegible] مصطکی رومی [illegible] پوست بیرون پسته کوکنار هر یک شش باشه عود قماری سه باشه کوفته بیخته با مربای بیل گری [illegible] سرشند [illegible] دو درم [illegible] معجون برای اسهال معدی مع غثیان لازم وسیلان رطوبت از دهن وتهیج اطراف مجرب است زرشک چهار درم زرنباد سنبل الطیب پودینه خشک عود غرقی [illegible] دانه هیل حب الآس مصطکی پوست بیرون پسته هر واحد یک درم طباشیر گل سرخ هر یک دو درم قند سفید دو چند بدستور معجون سازند ذکر ادویه مفرده ومرکبه هندیه مفید این نفع اسهال تتربالا که گیاهی است در گجرات می آرند دو دام در [illegible] پاو آب بجوشانند که نیم پاو بماند صاف نموده صبح بنوشند و شام همان دوا جوشیده را بار دیگر در یک نیم پاو آب بجوشانند که نیم پاو بماند صاف نموده بنوشند غذا شله کهچری و دال خشکه در عرصه یک هفته سنگرهنی وضعف معده وپیچ شکم برطرف شود دیگر کهاپه را شب روز در آب تر کرده پوست بالائیش خراشیده دور کرده چوبه بکشند ویک سرخ با پان بخورند برای سنگرهنی در بیاض استاد مرحوم مفید نوشته دیگر کیوره کهچری شش باشه با همو وزن شکر تری آمیخته با آب سرد خوردن مفید دیگر سفوف بادیان بروغن گاو بریان کرده تا سرخ گردد کوفته بیخته شکر تری آمیخته هفت باشه خوردن در دفع اسهال بلغمی وتقویت معده وطرد ریاح مجرب است دیگر خرمهره در [illegible] کوزه گلی نهاده گل حکمت کرده در تنور گرم نهند وبعد سرد شدن برآرند چون خاکستر سفید شود سائیده نگهدارند ومقدار درمی با دو درم عسل بسرشند قدری نمک سنگ آمیخته بخورند غذا خشکه [illegible] ساگ [illegible] با جغرات سازند نافع ذرب یعنی سنگرهنی است دیگر این شربت بیل گری [illegible] قابض مقوی معده است مغز بیل گری نیم پاو

دیگر نیم آثار آب تر ساخته جوش دهند هر گاه نصف بماند با نیم آثار قند سفید بقوام آرند شربت حسب المزاج دیگر عرق بیل گری که از مغز خشک یا تازه آن در آب شب
تر کرده صبح عرق کشند قائم مقام عرق بارتنگ بود و مقوی معده نافع اسهال و مستعمل در زحیر و سحج دیگر مربای بیل گری با صحاب خلفه بهترین دواست مقوی
قلب و جگر و معده دافع ضرر باد سموم طریق ساختن آن اینست که برارند مغز بیل که قریب رسیدگی از درخت جدا کرده باشند قطعه قطعه نموده از تخم و لزوجت صاف کرده
در قند سفید پخته برابر با اضافه قدری عرق کیوره بپزند چون مربا شود فرود آرند و هر قدر که در لطافت این تکلف زیاده کنند باعث نقصان قوت گردد دیگر
سفوف بیلگری که مغز تازه آن بریان کرده قدری شکر آمیخته یک تولہ بخورند برای اسهال معدی خیلی مفید بود دیگر این حب ذرب نیز مفید است قرنفل بیلگری
زنجبیل خرماهی بریان مائین خرد مائین کلان جوز بوا هر یک دو ماشه افیون نیم ماشه با آب اورک کهرل نموده حب بقدر کنار دشتی بندند و یک حب بخورند دیگر حب بوا
بباسه گل دهاوه سافج هندی بیل گری موچرس قرنفل زنجبیل فلفل دارفلفل کشنیز افیون برابر کوفته بیخته حب بندند و هر روز یک حب تا یک هفته بخورند دیگر برای
اسهال کهنه و سنگرهنی مجرب بعضی اطباست ایضاً برای اسهال معدی و خلفه کهنه افیون بزرالبنج دانه هیل پوست بیرون پسته پوست اندرون پسته
مغز خسته کنار دشتی مغز خسته انبه کهنه مغز خسته جامن مصطکی تخم ریحان فرحب الآس بریان نان میده بریان بیلگری بریان کوفته بیخته در آب پوست خشخاش
بقدر نخود بسته پنج حب می خورده باشند دیگر افیون و چونه که با برگ پان میخورند هر دو برابر سائیده بقدر موٹھ حبها بندند و از یک حب شروع کرده بیفزایند
تا یک ماشه رسانند جهت ذرب دستی آزموده است در زحیر و سحج را هم مفید نوشته ایضاً دواء التونیا که برای ذرب و خلفه یعنی اسهال معدی بی نظیر است و بنظر
اکسیر و کبریت آزموده است و این را اهل هند رس پاتی بسنت نامیده اند مجرب النفع است سنگ بصری ورقی هشت تولہ ورق طلا دو تولہ شنگرف یک تولہ
قرنفل فلفل گرد مرداسنگ هر یک چهار تولہ مسکه گاو ... اول سنگ بصری را در آتش غال سرخ نموده در بول ماده گاو تا زائیده صد بار گرم کرده سرد نمایند
بعده فلفل گرد را شب در آب تر کرده صبح از کرباس بمالند که پوست سیاه او دور شود با هم ادویه سائیده مسکه آمیزند بعده در آب لیموی کاغذی یک هفته یکجا کهرل
کرده خشک نموده قرص بندند خوراک تمام یک ماشه بکلان و بچه را حسب حال چهار سرخ یا دو سرخ خورانند دیگر اگر فلفل گرد و سنگ بصری شش ماشه مسکه گاو نیم دام
بدستور سنگ بصری را در بول بچه ماده گاو صد بار در آتش سرخ نموده سرد کنند و فلفل بدستور مقشر نموده در آب لیمو همان قدر کهرل کنند و چون بخشکی رسد قرص ساخته
بدستور بخورند نیز نافع اسهال معدی است و نسخه دیگر سنگ بصری که در مجربات اکبری و قادری نوشته نیز مفید ذرب کهنه است دوائیکه در هندی دهنا پانچاک گویند
در ذرب و اسهال و پیچش عجیب النفع است خس گجراتی مرتهه هندی بیلگری زنجبیل کشنیز خشک نتربالا صندل سفید کتول هر یک سه ماشه در نیم آثار آب خیسانیده
صبح بجوشانند هر گاه چهار دام آب بماند صاف نموده قند شکر بنوشند و ثفل آنرا باز وقت شام در پاو آثار آب جوشانیده صاف نموده بنوشند چون اصل این نسخه
پنج جزو است یعنی مرتهه و مغز بیل و زنجبیل و کشنیز و نتربالا لهذا باسم مذکور مسمی گشته و صاحب قادری نوشته که هر پنج اجزای مذکور یک یک تانک گرفته نیم کوب کرده شب خیسانیده
و هر صبح یک حصه را در آب بجوشانند چون چهار حصه بماند صاف کرده بنوشند و ادویه مطبوخه باز آخر روز جوشانیده بدهند غذا خشکه برنج تنها یا با دال عدس یا دال مونگ
بریان و اگر تپ نباشد ماست نیز گاه گاه باید داد همراه طعام و اگر دوای مذکور در سه روز کفایت نکند سه چهار روز دیگر باید داد و آنجا که اسهال کهنه و قوی بود
دو هفته بلکه سه هفته بدهند و جهت تپ گلو داخل نمایند و زنجبیل موقوف دارند و برای اسهال خون و آنجا که بواسیر خونی مرکب با اسهال باشد عوض زنجبیل گل دهاوه
و اندرجو بیفزایند و این درویش در اسهال که با حرارت و پیچش بود در مطبوخ مذکور عوض زنجبیل تخم خطمی و خبازی و گاوزبان ضم کرده و گاهی طباشیر نیز علاوه اینها نموده
و نفع کثیر مشاهده در آمده و جهت سرفه و تپ دق نیز مفید تام شده تم کلامه بالجمله حسب مزاج تغیر و تبدیل اوزان و اجزا نموده استعمال کنند و در مزاج گرم موتهه
و زنجبیل موقوف سازند حکیم شریف خان مینویسند که راقم بی کتول اکثر در ذرب و تباهی معده و جز آن این دوا استعمال نموده و منافع بسیار مشاهده کرده فقط
دیگر هلیله زنگی بریان تخم بیلگری بریان بادیان بریان کوکنار ال مروڑپهلی اسپغول درست بریان کشنیز بریان جوز بوا مغز خسته انبه کهنه برابر کوفته بیخته دو ماشه
صبح و مثل آن شام خورند که برای سنگرهنی مجرب است دیگر تخمینی موچرس مائین گل دهاوه هر واحد یکدرم مصطکی نیم درم بیل گری کوکنار ال هر یک دو درم کوفته
بیخته سفوف سازند و یکدرم صبح و یکدرم شام خورند غذا دال خشکه دیگر اگر اسهال معدی با درد معده و قصور هضم بود مصطکی زرنباد نانخواه حب الآس پنج ماشه

سفید و جوز بلوط بریان و خشک و زنجبیل بریان زیرۂ سیاه مدبر بادیان بریان گلنار پیلگری بریان صمغ عربی مساوی کوفته بیخته دو درم بخورند دیگر کاسنی اسپغول بریان
مغز تخم انبه مغز بیل تخم حماض نانخواه سوخته زنجبیل [illegible] کوکنار سوخته [illegible] ده [illegible] اسپغول کوفته بیخته یک کف نهار با آب سرد بخورند که برای سنگرهنی مجرب است نوشته دیگر
زیرۂ سفید بریان بادیان سوخته پیلگری هر یک یکدرم کوفته بیخته شش ماشه صبح و شش ماشه شام بخورند اسهال بلغمی را نافع و ضعف معده و غثیان آن را دافع است
دیگر [illegible] نافع ذرب است زنجبیل [illegible] گری کشنیز خشک [illegible] سفید کوفته بیخته قرص سازند شربت یکدرم با دوغ مناسب دیگر مغز خسته انبه کهنه
مغز خسته جامن [illegible] گاو زبان [illegible] بریان [illegible] کوفته بیخته قرص سازند و یک مثقال با آب سرد بخورند که نافع ذرب و اسهال است ایضاً معجون
[illegible] که دفع اسهال معدی است نانخواه دانۂ الاچی کندر سوخته [illegible] بیل گری صمغ عربی بریان کشنیز بریان هر واحد ده درم مغز خستۂ انبه چهار درم [illegible] سفید
دو چند [illegible] مثقال [illegible] بادیان بریان زیرۂ سیاه بریان هر یک یکدرم و شکر سفید پاو آثار بقوام آورده زرنباد پنج درم سائیده آمیزند و یک توله بخورند
کاسر ریاح و نافع اسهال معدی است ایضاً حب قابض که دافع اسهال بلغم و هاضم است فلفل دراز فلفل زنجبیل قرنفل عاقرقرحا هر واحد یکدرم افیون دو درم
با آب ادرک سائیده بقدر نخود حب سازند شربت یک حب دیگر زنجبیل بریان بادیان بریان پوست الاچی کلان مساوی سائیده کف دست بخورند قابض
و هاضم است ایضاً حب نافع ذرب و زحیر و حابس اسهال [illegible] جوارش [illegible] زردی [illegible] مصطگی فلفل [illegible] دار [illegible] مغز تخم انبه اصل السوس [illegible]
گل دهاوه [illegible] مساوی با آب کوکنار حب سازند شربت دو دانگ [illegible] غذا دال [illegible] دیگر سفوف هلیلۂ سیاه [illegible] بریان [illegible]
خشخاش بریان [illegible] کوفته بیخته برابر شکر آمیخته یک توله صبح و [illegible] شام خوردن نافع اسهال معدی و زحیر [illegible]
صمغ عربی بریان یک توله داخل کرده [illegible] بادیان و زنجبیل هر دو بریان افزوده وزن همه چهار مساوی گرفته بدون شکر [illegible]
نافع [illegible] سعد [illegible] بیل گری گل دهاوه مساوی کوفته بیخته دو درم بخورند نافع اقسام اسهال و سنگرهنی است [illegible]
اسهال مفرط معدی و معوی و زحیر [illegible] بیل گری تازه خشک کرده چهار ماشه [illegible] دو ماشه [illegible] دو ماشه با آب [illegible]
برابر فالسه [illegible] نخود و ماش [illegible] برای اطفال شیرخوار یک یک حب [illegible] و برای طفل دو سه ساله برابر نخود و برای جوان برابر فالسه [illegible]
[illegible] گندم هر واحد توله [illegible] پوست خشخاش مغز بیل گری هر واحد [illegible] باشد [illegible] آب بجوشانند [illegible] که برای
اسهال و ذرب [illegible] ایضاً سفوف که دفع اسهال کند از [illegible] و مسهلات [illegible] بریان کشنیز خشک [illegible] بیلگری پوست [illegible]
مغز تخم انبه پوست خشخاش بریان هر یک چهار ماشه هلیلۂ سیاه بریان دانۂ الاچی [illegible] حب الآس [illegible] خرد هر یک [illegible] کوفته بیخته چهار ماشه صبح و شام
بخورند ایضاً سفوف [illegible] قابض اسهال و سنگرهنی و هاضم [illegible] مجرب است [illegible] فلفل دراز فلفل زنجبیل زیرۂ سیاه و سفید هر یک
[illegible] نمک سنگ نمک طعام نمک سیاه هر یک یک [illegible] برگ [illegible] بریان [illegible] کوفته بیخته [illegible] هشت پاس
[illegible] آمیزند شربت یک ماشه برای آنکه عادی [illegible] اقوال حکما شیخ [illegible] چون [illegible] آن [illegible]
[illegible] در علاج سوء مزاج بارد معده گذشت [illegible] بریان [illegible] قرص [illegible] معده است و با فاویه قابضه
[illegible] آن [illegible] در [illegible] استعمال کنند جوارش [illegible] و جوارش حب الآس و جوارش [illegible]
[illegible] استعمال نمایند [illegible] را نافع کند جوارش
[illegible] آب [illegible] سفوف حب الرمان [illegible] ساده [illegible] منفعت عظیم بخشد قرص
[illegible] گلنار [illegible] انست که در باب سوء مزاج حار [illegible] مذکور شد و مشویات و مقلیات و مطبخات که
در آن [illegible] باشد [illegible] علاج این [illegible] اسهال معدی [illegible] گوید که اگر [illegible] باشد سفوف [illegible] تخم گندنا و تخم کتان [illegible] هلیلۂ
[illegible] مصطگی [illegible] سفوف [illegible] نافع است حب الآس تخم مورد هر واحد ده درم انار دانه بست درم انیسون تخم کرفس هر واحد هفت درم

زیرهٔ کرمانی بسرکه ترکرده بریان نموده پانزده درم سنبل الطیب مصطکی قاقله هر واحد دو درم خرنوب نبطی و شامی هر واحد هفت درم سک رامک عود هندی هر واحد سه درم جوش کوفته دو درم صبح و شام بپیه ممسک یا بشربت سیب سفرجل یا بشربت آس بدهند و اگر اقاقیا یک درم مصطکی نیم درم باریک سائیده با شراب قابض دهند منفعت تام نماید و ایضاً نانخواه و کندر و گلنار هر واحد یک جزو تخم مویز دو جزو کوفته بیخته به پیه ممسک بدهند و این سفوف نافع اسهال بلغمی است انار دانه و حب الآس هر واحد دو درم زیره سیاه در سرکه ترکرده بریان نموده هفت درم تخم مویز مثل آن مصطکی سنبل الطیب و تخم کرفس و گل سرخ هر واحد سه درم عود و سعد و کندر و ذکر هر واحد یک نیم درم جند بیدستر نیم درم غیر باریک سائیده از یک نیم درم تا دو درم بشربت سیب سفرجل یا بپیه بخورند و یا این شربت دهند بگیرند آب به آب امرود و آب سیب هر واحد رطل و بران حب الآس سی درم انداخته خوب بجوشند تا نصف باقی بماند پس اگر صاحب اسهال بلغمی را بنوشانند وقت طبخ دران صرهٔ عود هندی سه درم سنبل و مصطکی هر یک دو درم سک مثل آن اندازند و چون بقوام آید نیم دانگ مشک دران داخل کرده در ظرفی بدارند و هنگام حاجت با ادویهٔ مذکوره استعمال نمایند و اگر بصاحب اسهال صفراوی بیاشامند دران چیزی از افاویه و خوشبو داخل نکنند و ایضاً صاحب اسهال بلغمی را از معجونات ممسکه جوارش خوزی و جوارش سفرجلی ممسک بدهند و معده را وقت خلو از طعام بضماد مرکب از سعد و شونیز و تخم کرفس و نانخواه و سک باریک سائیده با آب نعناع و نعناع سرشته ضماد نمایند و ایضاً باین ضماد تضمید کنند سک رامک عود خام و قرنفل و سلیخه و سعد و مصطکی و سنبل و اقاقیا و گل سرخ و مازو گلنار و لادن و عصارهٔ لحیة التیس هر واحد یک جزو زعفران نیم جزو باریک سائیده با آب آس و میسوسن سرشته بکار برند و غذا تیهو یا دراج یا کباب یا چوزهٔ مرغ معمول بعصیر حصرم و بسداب و کرفس و کشنیز خشک و دارچینی و انار دانه بسرکه آمیخته یا معمول نارباج بمویز و انار دانه و دارچینی و خولنجان و کمون کرویایی تنها یا کرنلاج دهند و این جوارش ممسک است تخم کرفس قصب الذریره و نانخواه و سلیخه و بسباسه و اشنه و زعفران هر واحد پنج درم قاقله کبار و سک هر واحد چهار درم گل سرخ ده درم انیسون و قرنفل و زنجبیل و دوقو هر واحد سه درم کافور قرنفل عود بلسان و اظفار الطیب و اذخر و دارچینی هر واحد دو درم صندل سفید پنج درم حب الآس هفت درم باریک سائیده بشیرهٔ نبات بسرشند شربتی یک مثقال مسیحی گوید که اگر زلق معده از بلغم مجتمع در معده و امعا باشد چیزهای مطبخ و خردل و ماهی شور بخورند و شربت مطبوخ و آب نیم گرم که دران نمک و عسل باشد بنوشند و اشیاء که قی نمایند پس اگر معده پاک گردد مرض زائل شود و بعدها والا ادویهٔ مسخنه ملطفه مثل سنجرنیا و متردیطوس و تریاق کبیر با شراب کهنه ریحانی استعمال کنند و ایضاً حب یاقوت و بیبه و سکنجبین عسلی استعمال نمایند و از جوارشات خوزی و کندری بدهند و تضمید معده بضماد متخذ از لادن و سعد و مصطکی و اذخر و قصب الذریره و مرزنجوش و نمام و عود خام و جوز بوا و آس و قرنفل و شراب سوسن کنند و تنابر و عصافیر مطبوخ بسرکه و کرفس و پوست ترنج و نمام و عود خام بخورند و مری نبطی و کوامیخ مالح قابض استعمال کنند و دلیج دارچینی و کرویا و خولنجان و مانند آن داخل کنند و مصوص کباب یا عصافیر یا چوزه کردن آن بسداب و نعناع و کرویا و کرفس تناول کنند و تضمید شکم باین ضماد نمایند کندر نانخواه مازو اقاقیا دارچینی بشراب قابض سرشته طلا کنند و این دوا بخورند نانخواه کندر گلنار سماق مویز منقی تخم کوفته بسرشند و مثل جوزه صبح و شام بدهند و با این سفوف انار دانه پنج جزو زیرهٔ کرمانی بلوط در سرکه ترکرده خشک نموده بریان خرنوب نبطی منقی از تخم حب الآس پوست کنار هر واحد دو جزو عود خام مصطکی هر واحد سه جزو و اگر در خلقه بلغم و صعد بر پیدا باین سفوف دهند کندر دو درم فلفل نانخواه سنبل کاشم انیسون شونیز هر واحد دو درم گلنار پنج درم با شراب قوی صرف بدهند و اگر زلق معده از ضعف قوت ماسکه باشد دوای متخذ از سک رامک قصب الذریره و سعد و مصطکی و تخم کرفس و زیره در سرکه ترکرده و حب الآس و مازو و گلنار و انار دانه با بیه بدهند و از خارج بآس و گل سرخ و میسوسن و سفرجل کوفته و سک رامک و زعفران و لادن و گلنار و قصب الذریره بشراب عفص ضماد کنند و یا همه بدن و معده و مراق باین طلا مرکند مصطکی اقاقیا شب یمانی لادن صبر پوست بیخ لفاح هر واحد چهار درم پوست جوز گل سرخ سماق سک گلنار عصارهٔ لحیة التیس مازو سبز [illegible] حضض هر واحد هشت درم باریک سائیده بسرکه و آب آس تازه سرشته ضماد کنند و اگر حرارت نباشد بشراب یا میسوسن بکار برند و بهمه مراق از خلف پشت طلا کنند و بالای آن پارچه باین طبیخ افسنتین رومی یک اوقیه در شراب قابض یکشبانه روز ترکرده و شراب صاف نموده دران عصارهٔ برگ آس و لادن در آن آمیخته مبلول نموده و این پارچه را بعد تازه تبخیر نموده بر معده و شکم بالای

طلای مذکور نمشد و بگذارند تا از خود جدا گردد و اما غذا عدس مقشر مطبوخ با آب غوره یا آب سماق یا آب به یا آب سیب قابض بعد از آنکه دران مویز منقی تخم کوفته و نعناع
داخل کرده باشند باقتضای حاجت بحسب حرارت و برودت بدهند و اگر تب نباشد دراج و چوزه مرغ مطبوخ باین اشیای معوص محشو بزیره سیاه و سماق
و انار دانه و کرفس و سداب و کشنیز خشک ایضاً مطبوخ بآب سماق و کعک مسحوق با پسته انار دانه یا پسته کبیر یا پسته کنار و رب سفرجل یا رب آس یا
رب ریباس یا رب حصرم و بدهند و ایضاً شربت فواکه نسخه از آب انار و به و امرود و سیب نافع است و دران زعرور و کبیر و سماق و کنار و حب الآس بپزند
جرجانی و ایلاقی گویند که اگر سبب اسهال معدی ضعف قوت ماسکه از رطوبت لزج باشد باقی شود و ترب چند روز خورده [illegible] و آب جوشانیده عسل و نمک
آمیخته بدهند تا قی کند و بعد از قی خفتن و معده از ماده تنقیه کرده معده بحب صبر و ایارج فیقرا باید کرد بعده تقویت معده بجوارش خوزی و معجون خبث الحدید
و امرود سیاه و سفرجل و مانند آن کنند و ایضاً معجون بدهند گلنار کز مازج خرنوب نبطی هر یک پنج درم ناخواه کندر هر یک سه درم مویز اهل بادیان هر یک یک درم کوفته بیخته
با مویز منقی تخم کوفته بسرشند و این سفوف حب الریان بخورند که با سرکه پرورده بریان کرده کشنیز خشک بسرکه تر کرده بریان نموده هر یک بیست درم انار دانه
ترش بریان کرده چون سرسود و صد درم خرنوب نبطی و سماق و گلنار هر یک ده درم کوفته بیخته شربت از دو درم تا سه درم و یا این جوارش کندر بدهند [illegible]
مشک و دار فلفل و قرنفل و جوزبوا هر یک پنج درم زنجبیل و خولنجان هر یک ده درم کندر شصت درم شکر طبرزد سی و دو شصت درم بعسل مصفی
بسرشند شربتی سه درم و اگر تخم خشخاش و کندر مساوی هم سائیده از دو درم تا سه درم با آب سرد بدهند اسهال کهنه را سود دارد و بعضی گویند که [illegible] فارسی
اسهال کهن را سودمند بود و اگر تب نباشد و افراط [illegible] صاحب اسهال را نباید نافع بود و این سفوف مقلیاثا مفید است هلیله کابلی هلیله سیاه و هلیله آمله هر یک
بروغن زیت بریان کرده هر یک پنج درم زیره کرمانی بسرکه پرورده بریان کرده تخم گشنیز بریان کرده حب الرشاد بریان کرده هر یک هفت درم تخم کرفس بسرکه
پرورده بریان کرده چهار درم مصطکی دار فلفل قاقله قرنفل عود هندی هر یک دو درم سعد شش درم سوای حب الرشاد همه را کوفته بیخته آمیزند شربتی سه درم
صبح و سه درم شام و یا این سفوف عود بدهند عود خام زیره کرمانی بسرکه تر کرده بریان نموده قاقله دانه زیره بسرکه تر کرده بریان نموده مساوی شربت سه درم
و این حب اسهال بلغمی باز دارد و بگیرند عود خام و افیون [illegible] مساوی کوفته بقدر فلفل حب سازند شربت یک حب با آب سرد و کودک را یک حب یا دو حب
و کودک ده ساله را چهار تا پنج حب بعضی اطبا حبهای قرص تخم کرفس کنند و زعفران افزوده مساوی کوفته بقدر نخود ساخته بدهند و این معجون سود کند
افیون و جند بیدستر و [illegible] زنجبیل و زعفران و لسان الحمل [illegible] مساوی بعسل مصفی بسرشند شربتی [illegible]
نافع است [illegible] و دیگر [illegible] بآب سرد و آن [illegible] اسهال [illegible]
تر کرده [illegible] و آنچه [illegible] شراب [illegible] و طعام [illegible] کرده [illegible] و مانند آن با دارچینی
و فلفل و زیره بدهند و [illegible] اگر [illegible] معده [illegible] قوت ماسکه [illegible] کند [illegible] مذکور شد بعده
معده را بجوارش خرنوب و قرص گلنار و مانند آن قوت بخشد و جوارش خوزی و معاجین [illegible] ایارج فیقرا و مانند آن
پاک کنند و این جوارش [illegible] جوارش خرنوب [illegible] بلوط [illegible] جزو تخم انگور یک جزو حب الآس و جوز و پسته کنار
جزو [illegible] شربت از سه درم تا چهار درم [illegible] قرص گلنار [illegible] تخم حماض هر یک [illegible] سماق بازرد
عصاره لحیة التیس اقاقیا کندر [illegible] زعفران نیم درم [illegible] شربت [illegible] این سفوف قرط
نافع [illegible] تخم گل سماق هر یک پنج درم بلوط بریان زیره سیاه بسرکه تر کرده بریان [illegible] نبطی دو درم تخم [illegible] بریان کرده چهار
همه را [illegible] سائیده دو درم [illegible] بدهند و طعام کباب و دراج بریان با سماق یا انار دانه [illegible] صاحب حاوی نوشته که چون اسهال معدی
بسبب انصباب بلغم لزج یا بلغم [illegible] باشد از آنکه سبب موجب او کنند باین نحو که [illegible] جلاب [illegible] شکر سفید دو درم و از حب الرشاد یا حرف
یکدرم بدهند و چون سبب موذی زائل گردد سفوف مقلیاثا پنج درم با آب سرد یا جلاب از تخم حرف و تخم ریحان و صمغ عربی هر واحد مثقال بریان کرده

حب الرمان

جوارش کندر

سفوف مقلیاثا

سفوف عود

قرص خرنوب

قرص گلنار

سفوف قرط

[illegible] نسخه حقنه ممسکه

به روغن بادام چرب کرده بخورند و یا این حقنه ممسک بعمل آرند برنج عدس هر واحد کف پوست انار ده درم برگ آس خشک بلوط هر واحد ده درم مازو گلنار هر واحد پنج درم همه را بآب خوب بپزند بعده مالیده صاف نموده چند بار حقنه کنند و یا این سفوف بخورند که نافع اسهال بلغمی ست زیره کرمانی در سرکه تر کرده انار دانه هر واحد پانزده درم حب الآس سنبل الطیب مصطکی کرویا خرنوب نبطی هر واحد ده درم انیسون تخم کرفس هر واحد هفت درم همه اجزا را کوفته ده درم بدهند و این قرص مثقال با رب آس ده درم بخورند سماق چهار درم دم الاخوین صمغ عربی بریان اقماع رمان گلنار اقاقیا هر واحد درم کوفته بیخته برب آس یا بسرشند انطاکی گوید که زلق معده و امعا که از اخلاط بارد باشد اکثر این علل از بلغم بود و درین چیزی بهتر از قی نیست اولاً شبت و بورق و ترب و عسل و ماهی شور قی کنند که این بهترین اشیاست که بدان تنقیه معده کنند بعد ازان مداومت بر اوزمالی یا سکنجبین بزوری کنند و اگر درینجا ازلاق باشد پس بگیرند گلقند عسلی سی درم عناب ثمر هندی هر واحد پانزده سداب انیسون تخم شبت هر واحد هفت همه را در چهار صد درم آب بپزند تا پنجاه درم باند صاف کرده بنوشند و اگر فائده نکند مکرر استعمال نمایند که از مجربات ست بعد ازان زنجبیل مربی و جوز مربی و جوارش عود و عنبر و مصطکی استعمال کنند و درین سفوف باک نیست چنانچه سدیدی در شرح موجز بدان اشاره کرده و باقی همان ست که در علاج اسهال معوی رطوبی در قول میر عوض مسطور گردد خجندی می گوید که اگر از اجتماع بلغم در معده باشد قی کنند و جوارشات جامع قبض و حدت مثل جوارش مقلیاثا و سفرجلی تناول کنند و از اغذیه کباب و دراج غذا سازند و این دوا نافع این نوع ست خرنوب شامی حب الآس انار دانه بریان زیره کرمانی در سرکه تر کرده خشک نموده هر یک ده درم گلنار کندر نانخواه مصطکی عود راک هر یک سه درم تخم مویز انیسون تخم کرفس هر دو بریان هر یک هفت درم اقاقیا سنبل الطیب کشنیز بریان هر یک سه درم همه را سائیده سه درم با بیه بخورند و اگر بسبب ملاست سطح معده و زلق آن و ضعف ماسکه بود مثل علاج زلق الامعا نمایند و از اشیای نافعه جوارش خرنوب و جوارش کندر و استعمال سویقهای نیک بریان کرده و ترک آب گرم ست سعیدی می نویسد که اگر اسهال معدی بلغمی باشد سفوف مقلیاثا با بیه یا شربت آس و یا جوارش سفرجل برب سیب بدهند و تضمید معده به سعد و مصطکی و لادن و گل سرخ بآب آس سرشته نمایند و غذا اکحل با لطف بمنزله لحوم دراج و تیهو متخذ بسرکه و کرفس و دارچینی یا مطبوخ با نار دانه و مویز سازند و علاج ملاست معده تابع سوء مزاج بارد رطب این ست که جوارش خرنوب بآب عوسج رطب یا سفوف انار دانه برب سفرجل یا گلنار برب آس بدهند و تضمید معده بزعفران و گل سرخ و عود و گلنار و قصب الذریره و سعد و راک باریک سائیده بآب آس یا بآب نعنع سرشته نمایند و غذا قابض مثل دراج متخذ بزیرباج بمویز و انار دانه یا مطنجن سازند خضر و قریشی و غیره میگویند که سفوف حب الرمان مقوی معده و امعاست و در اسهال زلقی گاهی احتیاج باستفراغ رطوبت مزلقه می افتد و بهترین مستفرغات هلیله ست بسبب آنکه عفص و قبض بود لیکن هلیله کابلی باید و این حب رطوبات از معده و امعا خارج کند پوست هلیله کابلی ایارج فیقرا هر واحد درم غاریقون نرم مقل ازرق هر یک نیم درم بگلاب حبها ساخته استعمال نمایند و معجون فنجنوش در فرب بلغمی عجیب الاثر است طبری گوید که اگر زلق معده از ضعف قوت ماسکه باشد جمیع آنچه در معده زلق حادث کند مثل او در امعا حادث کند و علاجات واحد ست و ترک استفراغ علیل کنند مگر بحقنه مقابل خلطی که موجب آن داء بود چیزیکه استفراغ بدان کنند این حقنه است بابونه اکلیل الملک برگ شبت برگ سداب قنطوریون دقیق هر واحد کف و باقه که آن قابل باقه باشد تخم حلبه قرطم کوفته تخم کتان هر واحد حفنه حاجت حنا کف کبیر حشیشه ساک کف سکبینج پنج درم جاوشیر مثل او همه را بپزند تا مهرا شود و مثل حریره گردد بعده ثلث وزن آن صاف کرده در یا دلن اندازند و بران وزن پنج درم روغن بیدانجیر و روغن سداب و پنج درم روغن خیری و دو دانگ نمک سوده و یک دانگ بورق انداخته حل کنند تا یکسان گردد بعده بیک دفعه یا دو دفعه حقنه کنند و از آنچه برای تناول دهند این سفوف ست هلیله سیاه در زیت انفاق و الا بروغن کنجد تازه بریان کرده ده درم قرظ طراثیث هر واحد سه درم پوست بیرون پسته پنج درم بلوط شاه بلوط خرنوب نبطی بریان هر واحد دو درم بلوط اصفر ده درم زیره در سرکه تر کرده بریان نموده پنج درم همه را سائیده هر روز پنج درم باده درم شربت آس بدهند و اگر مزاج او بحرارت متغیر گردد و سفوف طباشیر تخم خرفه و نشاسته این هر دو بریان و مانند آن زیاده کنند و اگر امر نیز زیاده گردد این سفوف برآب سویق شعیر که باین صفت پخته باشند افزایند بگیرند یک کف سویق جو و یک کف

دهن مقشر بریان و گل سرخ دو درم حب الآس کوفته سه درم در بست چندان آب برفق بپزند تا بمقدار قدح کبیر آید بعده سفوف مذکور بران اندازند و بخورند
وغذای او اگر تپ نباشد قلیه مزعفر و سینهٔ دراج بگردن و کباب و تیهو و زردهٔ بیضه که در سرکه جوشانیده زردهٔ او برآورده بشکنانند و بران اندک زیره و اندکی قرنفل
انداخته باشند و اگر درینجا تپ باشد حریرهٔ معمول بجاورس مقشر بریان و پست جو و مزورهٔ تخم سماق بریان و انبرباریس مانند آن بدهند و سه ساعت زیاده
بران صبر کنند پس این طعام دهند و تضمید معدهٔ او برناشتا اگر تپ نباشد باین ضماد نمایند مصطکی عود خام هر واحد درم قسب یکدرم خشخاش هفت درم
قصب الذریره دو درم و اگر مریض ضعیف القوت باشد دران پنج درم کعک افزایند همه را سائیده بشراب عفص قابض و اندک آس رطب حل کنند و باید
بعد استفراغ معده ضماد کنند و اگر تپ باشد این ضماد بکار برند گل سرخ گلنار حب الآس قصب الذریره پست جو قسب هر واحد جزو صندل سرخ و سفید هر واحد
نیم جزو همه را کوفته بیخته بآب آس رطب سیب میخوش و آب به قابض سرشته برناشتا ضماد کنند و وقت طعام ضماد را جدا کنند تا آنکه طعام منهضم گردد و از معده
نازل شود و بعده اعادهٔ ضماد کنند ایضاً او گوید که اگر خلط رطوبی باشد جوارش خوزی یا این سفوف بدهند مصطکی یکدرم گل سرخ دو درم زیرهٔ سیاه در سرکه
ترکرده بریان نموده یکدرم خرنوب شامی خرنوب نبطی هر واحد پنج درم برگ سداب یکنیم درم فلفل سفید یکنیم درم هلیلهٔ سیاه در زیت یا روغن زرد بریان
دو درم تخم حماض بریان سه درم سائیده هر روز برناشتا حسب حاجت بدهند و غذا اگر تپ نباشد تیهو بریان بروغن و زردی بیضهٔ نیم برشت بهی کهنه نبطی و مانند
آن بدهند مصنف اقتباس گوید که اگر سوء مزاج سرد و تر ساده و معده را مسترخی ساخته این علت پیدا کند اقاقیا سه ماشه سوده در شراب کهنه سه توله نفع دارد
و اگر پخته شود نانخواه و گلنار برابر به برسرشته بقدر جوزی صبح و شام دهند و معده را اول بروغن بیدانجیر چرب سازند پس برهٔ سیاه و شونیز و حب عفص برابر در شراب کهنه
ممزوج بآب سرشته برپارچه نهاده بر معده گذارند و اگر باین منضج قراقر ریاح بود قرص گلنار و سفوف حب الرمان و سفوف مقلیاثا دهند و غذا گوشت طیور
بریان بشحم دهند که برگ سماق و انجدان سوده بران پاشیده باشند و باید که در سر طعام لیمو دهند با دیان و برگ شبت خشک اندازند و اگر بسبب اجتماع
بلغم بود اول برگ چقندر و ترب ساده هر دو نیم آثار تخم شبت تخم ترب تخم شلجم تخم سرشف خردل هر یک یک توله در آب بجوشانند که نیم آید صاف نموده نمک طعام
یکنیم توله سوده آمیخته نوشانیده قی آورند و جهت تنقیه مطبوخ تربد یا ایارج فیقرا استعمال نمایند و سکنجبین افسنتین و تخم مورد و اذخر و سعد و مصطکی و جوزبوا و عود
و سنبل الطیب و قرنفل و زنجبیل و قصب الذریره هر یک دو درم در شراب کهنه سرشته ضماد کنند و بعد تنقیهٔ تام بنا بر تعدیل و احتباس سفوف مقلیاثا و تریاق
دشمرو دیطوس امروسیا با شربت افسنتین دهند و غذا گنجشک و کباب بنان تنک دهند که مری و برگ ترنج و نمام دران باشد ایضاً ممدوح الیه در اسهال
کهنه از مجربات خود نوشته که روز اول صبح جغرات گاو پاو آثار که در ظرف گلی نو ساخته باشند بدهند و نیم آثار ازان دوغ نموده بجای آب و غذا تا شام صرف
کنند و اگر جغرات پاو آثار هضم نشود نیم پاو بدهند و روز چهارم این سفوف سبز سه ماشه وقت صبح دهند صفت آن بنگ یعنی که عبارت از برگ بنگ
است پاک نموده بروغن چرب کرده در آب علف دوب و شیرهٔ نانخواه و نمک لاهوری هفت مرتبه مالیده در سفال نو بریان نموده است انار دانهٔ ترش
پوست خشخاش کشنیز خشک زنجبیل بادیان خطائی دارفلفل همه بروغن گاو بریان مصطکی کندر هر واحد یکدرم صمغ عربی بروغن بریان دو نیم درم سفوف
سازند و بعده دو یا چهار گهڑی دو حب زرد باین نسخه دهند زرنیخ طبقی کشته فلفل گرد گل ارمنی هر یک سه ماشه نصف در شیرهٔ مدار و نصف در آب لیمو دو پهر کهرل کرده
بقدر موٹھ حبها سازند و پس ازان بفاصلهٔ یک یا دو گهڑی یک حب سرخ که از شنگرف و افیون و سهاگهٔ بریان مساوی نصف بعسل و نصف بآب لیمو بقدر موٹھ
ساخته باشند اگر اسهال در شب زیاده بود حب عسلی دهند و الا لیموئی بدهند و وقت برآمدن یکپاس روز باز سفوف سبز دو ماشه با دوغ بدهند و بعد ازان بفاصلهٔ
دو گهڑی این حب زرد یک عدد دهند صفت آن زرنیخ طبقی کشته سه ماشه فلفل گرد دارفلفل قرنفل سهاگهٔ بریان هر یک چهار ماشه در آب لیموی کاغذی
دو پاس کهرل کرده حبها بقدر موٹھ سازند و بفاصلهٔ چهار گهڑی حب سرخ دو عدد بدهند و بوقت دو پهر سفوف سیاه باین نسخه چهار ماشه با دوغ بدهند
صفت آن هلیلهٔ سیاه بروغن گاو بریان شش توله زنجبیل کشنیز خشک بادیان نانخواه مائین خرد هر یک سه توله زیره دو توله بزرالبنج سفید
یک توله صمغ عربی مصطکی هر یک دو نیم توله همه بروغن گاو بریان تخم ریحان یک توله حرف دو توله سفوف سازند و هر دو حب بدستور بفاصلهٔ مذکور بدهند

وقتیکه یکپاس روز باقی ماند باز سفوف سبز دو ماشه و حبها بدستور و وقت شام سفوف سبز سه ماشه و بفاصله یکپاس یک عدد حب سرخ همچنین حب زرد اول درپاس دوم و درپاس اخیر حب زرد قرنفلی تا در تمام شب دو عدد حب سرخ و دو عدد حب زرد داده شود و لیکن باید که بفاصله چهار چهار گهڑی بمراعات هضم این سفوف هاضم میداده باشند صفت آن پودینه خشک زنجبیل هریک سه ماشه سهاگه بریان قرنفل نمک لاهوری هریک یک توله سفوف سازند و سه ماشه بدهند و تا هفته همین تدبیر بعمل آرند تا هضم خوب پدید آید پس از روز هشتم سفوف سبز سه ماشه صبح بدهند و حب سرخ یکعدد و بعد یکپاس و شام سفوف سیاه چهار ماشه و حب سبز بعد یکپاس دهند و جغرات راهی افزوده باشند نیم پاو یا پاو و آثار بحسب طاقت و هرقدر که جغرات خورده شود بخورانند و باقی دوغ نموده بنوشانند و درین اثنا اگر اسهال زیاده شود حبوب و سفوف سبز و سیاه مضاعف دهند و جغرات و دوغ را آهن یا سنگ داغ کرده دهند بلکه باید که سفوف سبز و سیاه در روز و هم در شب بعد یکپاس همراه حبها بدهند تا ده روز و یا زیاده تا اسهال بکاهد پس جغرات هر قدر که اشتها داشته باشد بیفزایند و تا روز بستم برین دستور دارند و بروز بست و یکم سفوف سبز صبح و شام و سیاه وقت خواب و حبها بدستور تا بروز سی ام پس بعد از یکماه سوای سفوف هاضم دیگر سفوفات را موقوف داشته بر حبوب اقتصار کنند و تا چهل روز رسانند که مطلق جغرات خورند و بعد ازین کلیجه رود و باشوربای چوزه مرغ ترید کرده نصف اشتها دهند و بالایش حب سرخ دو حبه با گلقند یکتوله و یا در مربای سیب خورانند و تا سه روز همین نمط دهند و روز چهارم احتیاط داشته غذا شکم سیر دهند و روز هشتم گوشت بچه مرغ هم دهند و حب سرخ تا بست روز بعده هرچه خواهد بخورد و این عمل مجرب است اگر در ضمن این عمل قبض شدید عارض شود مغز خیارشنبر شش توله و ترنجبین گلقند هریک چهار توله و روغن بادام و عرق مکوه و گلاب بکشایند که بهلاکت نرساند ایضاً قیمه گوشت گاو نیم پاو باریک ساییده اندک ادرک و پودینه سبز و قرنفل و فلفل گرد و زیره و جغرات و پیاز انداخته کباب شامی و روغن گاو تازه ساخته دو سه عدد با جغرات آغشته بدهند و سفوف سبز میداده باشند و بجای آب دوغ گاو و داغ کرده دهند قال الرازی یوجد قطعة لحم البقر السمین الذی لایکون فیه شحم و یدق دقاً ناعماً و یجعل فیه الکمون و الزنجبیل و النعناع و الدارصینی و القرنفل و الهلیلج الاصفر من کل واحد درهمین و یطبخ فی الدهن البقر و یوتی المریض باللبن الحامض

علاج اسهال معدی صفراوی

و آنکه از صفرا و بلغم مخلوط و از حرارت ساذج باشد پس در صفراوی اول بعد از نضج منضج صفرا تنقیه از مسهل صفرا و یا بهلیلجات و شربت ورد مکرر کنند بعد ازان قرص طباشیر قابض دهند و صندل و زرورد در گلاب ساییده بر جگر و زهره ضماد کنند و آب انارین با شکر و یا شربت ورد مکرر یا هلیلجی چهار توله و یا هلیلهٔ زرد با شکر نیز مسهل صفرا و تقویت معده و امعا نماید و بقطع این اسهال تعرض نکنند الا چون افراط نماید و خوف ضعف و غشی باشد بلکه به تبدیل و تسکین حرارت صفرا کوشند و آب پست جو که دران انار دانه پخته باشند یا تنها رب سیب و رب غوره و رب ریباس و رب بهی و غذا مزورهٔ نارباج نیز مسکن است و بعد تنقیه قرص حامض نیز مفید بود و ایضاً شیرهٔ تخم خرفه شیرهٔ بارتنگ با لعاب بهدانه اسپغول دهند و اگر ماده قابل اخراج باشد بعد تنقیه سماق کتیرا کشنیز طباشیر و شربت خشخاش آمیخته همراه شیره جات و لعوقها دهند و طباشیر بریان یکدرم با کافور یک حبه نیز مجرب است و اگر شربت انار شیرین دو توله در گلاب پنج توله حل کرده اسپغول شش ماشه پاشیده بنوشند مغلظ ماده و مزلق و مفید اسهال صفراوی است و آنچه از تشویش فعل هاضمه بسبب حرارت باشد ادویه مبرده که دران اندک قبض باشد استعمال نمایند و تغلیظ غذا کنند و از جنس بارد و غلیظ مرتب سازند و باید که بدانچه در باب سوء هضم مذکور شد استعانت نمایند و علاج آنچه از صفرا و بلغم مخلوط باشد در قول ایلاقی بیاید و اگر با تپ باشد لعاب بهدانه سه ماشه شیرهٔ مغز تخم کدو شش ماشه گلاب چهار توله شربت نیلوفر دو توله خاکشی چهار ماشه دهند و گاهی عوض بهدانه ریشه خطمی و بجای مغز تخم کدو شیرهٔ مغز تخم هندوانه کرده میشود و یا برای حبس اسهال و تسکین حرارت این دوای معمول بدهند شیرهٔ تخم خرفه بریان شش ماشه شیرهٔ تخم کاهو بریان پنج ماشه شیرهٔ تخم کاهو هفت ماشه در عرق کیوره و گلاب برآورده زرورد طباشیر هریک دو ماشه کافور دو سرخ سوده پاشیده شربت انار شیرین دو توله حل کرده تخم ریحان یا اسپغول پنج ماشه خورده بنوشند و این دوا نیز معمول است بارتنگ چهار ماشه دانه هیل سه ماشه سوده با آب پخته شیرهٔ کاهو شش ماشه لعاب ریشه خطمی چهار ماشه نبات یک توله داخل کرده بنوشند و گاهی چهار تخم افزوده می شود و در اسهال مزمن بجای شیرهٔ کاهو و نبات و چهار تخم شیرهٔ حب الآس چهار ماشه شربت انار شیرین دو توله سفوف مقلیاثا چهار ماشه داده میشود و یا ریشه خطمی جوشانیده شیرهٔ زیره سفید شیرهٔ خیارین شربت نیلوفر

داخل کرده نخاشی پاشیده بنوشند. **ذکر بعض تراکیب مطب اساتذه** اگر با ذرب خفقان باشد انار دانه طباشیر هر واحد یک ماشه تخم خرفه مقشر کشنیز خشک هر یک دو ماشه سوده با مربی آمله یک عدد مشتمل بر ورق نقره یک عدد پیچیده تناول نمایند بالایش شیره تخم کاهو مقشر شش ماشه در عرق گاوزبان عرق عنب الثعلب عرق شاهتره هر یک چهار توله عرق کیوڑه دو توله برآورده شربت نیلوفر دو توله آمیخته بنوشند و بجهت شام جوارش انارین شش ماشه [illegible] شربت صندل دو توله دهند. ایضاً اگر ذرب کهنه باشد کندر تخم خشخاش سوده لقمه چهار ماشه بخورند بالایش لعاب بهدانه سه ماشه شیره خرفه شش ماشه شیره حب الآس چهار ماشه در عرق بارتنگ دو توله برآورده رب به دو توله داخل کرده بارتنگ پاشیده بنوشانند ایضاً اگر با تشنگی باشد جوارش انارین هفت ماشه شیره زرشک چهار ماشه شیره دانه هیل سه ماشه عرق بادیان ده توله شربت انارین دو توله بدهند ایضاً اگر با بخار باشد زهر مهره طباشیر هر یک یک ماشه سوده همراه شیره بهدانه سه ماشه شیره خرفه شش ماشه شربت نیلوفر دو توله طفل را کم وزن دهند ایضاً اگر با وجود بخار در شکم نیز باشد شیره دانه هیل شیره زرشک هر یک سه ماشه عرق گاوزبان گلاب شربت انارین ایضاً اگر با حمی و بخار و قصور هضم باشد شیره کاسنی شش ماشه شیره زرشک چهار ماشه عرق کاسنی ده توله سکنجبین توله نخاشی چهار ماشه ایضاً اگر مریض را باد در شکم و پیچ باشد بادیان برشته دو ماشه سوده بگلقند توله سرشته بخورند و شیره خیارین هفت ماشه لعاب بهدانه سه ماشه لعاب اسپغول شش ماشه عرق کیوڑه چهار توله شربت بزوری دو توله در بتی سرخ بریان چهار ماشه پاشیده بنوشند ایضاً اگر با قراقر اجابت شود دو دانه برای نوشیدن اروی ساده هفت ماشه یا جوارش آمله هفت ماشه خورده شیره تخم خرفه چهار ماشه تخم ریحان بارتنگ هر یک چهار ماشه شربت به شیرین دو توله ایضاً برای اسهال معدی صفراوی قرص طباشیر یا سفوف انار دانه چهار ماشه همراه شیره خرفه شیره کاسنی هر یک شش ماشه شیره کشنیز خشک چهار ماشه شربت سیب دو توله یا شربت بهی یا شربت حب الآس بدهند و جوارش کافور چهار ماشه النفع و ضماد شکم از کافور آب برگ ریحان تازه سوده النفع و اگر زرورد چهار ماشه گلنار ناشگفته طباشیر گل ارمنی صمغ عربی هر یک دو ماشه کندر پخته برشته شربت حب الآس چهار توله بدهند نیز اسهال صفراوی و بخار را مفید بود و این دوا نیز برای اسهال صفراوی مجرب است زهر مهره خطائی مروارید سوده طباشیر صمغ عربی بریان گل داغستانی هر یک یکماشه سائیده در رب به شیرین آمیخته اول بلیسند و عقب آن شیره تخم کشنیز مقشر برشته هفت ماشه شیره تخم خرفه مقشر برشته کتیرا دو دانه هیل زیره سفید برشته هر یک دو ماشه در عرق عنب الثعلب هفت توله برآورده رب به شیرین داخل کرده بارتنگ شش ماشه پاشیده بنوشند ایضاً اگر ذرب صفراوی بود و آب رقیق برآید لعاب بهدانه سه ماشه شیره تخم خرفه شش ماشه عرق عنب الثعلب عرق کاسنی عرق گاوزبان هر یک پنج توله شربت انار شیرین دو توله تخم ریحان بارتنگ هر یک چهار ماشه پاشیده بنوشند. ایضاً اگر از ده قی سه چهار دست بلغمی آید و در شکم بجای طحال درد و ضعف باشد زرشک چهار ماشه انار دانه شش ماشه در سه عرق مذکور و گلاب هر یک چهار توله تر کرده صبح مالیده شربت به شیرین دو توله تخم ریحان چهار ماشه داخل کرده بنوشند و بجهت آخر روز سفوف حب الرمان شش ماشه عرق بارتنگ دو توله بدهند ایضاً در ذرب با تپ طباشیر سوده بنوشند اروی ساده سرشته بخورند بالایش شیره خرفه شش ماشه لعاب بهدانه سه ماشه شربت انار شیرین توله بارتنگ پنج ماشه پاشیده بنوشند و اگر رعایت بواسیر نیز منظور باشد عنب الثعلب زرشک هر یک چهار ماشه مویز منقی ده دانه جوشانیده شیره تخم خرفه شیره خیارین شیره دانه هیل داخل کرده بارتنگ مسلم پاشیده رب به شیرین زهر مهره حل کرده دهند که درین نسخه تفتیح و تفریح و قبض نسبت بنسخه سابق کم است و علاج اسهال بواسیری برعایت جگر و بجهت آخر روز سفوف حب الرمان برب انار سرشته بخورند و بارتنگ چهار ماشه دانه هیل سه ماشه سوده بآب پخته شیره زیره سفید چهار ماشه شیره خرفه شیره تخم کاسنی هر یک شش ماشه خمیره صندل شیرین توله تخم ریحان شش ماشه پاشیده بنوشند دوم روز مربای بهی بجای رب انار برعایت جانب قبض نمایند بعد رفع شدن تپ سفوف مقلیا شش ماشه بمربای بهی سرشته تناول نمایند بالایش بارتنگ دانه هیل سوده هر یک چهار ماشه بآب پخته شیره زیره سفید شیره تخم حماض هر یک شش ماشه خمیره صندل توله تخم ریحان شش ماشه صمغ عربی سوده یکماشه پاشیده بنوشند و ترکاری زمین کند هم جائز دارند ایضاً در ذرب که دو سه دست هر روز آید گاوزبان [illegible] خطمی هر یک چهار ماشه [illegible] جوشانیده شربت انار شیرین دو توله تخم ریحان بارتنگ پاشیده بدهند بعده شیره تخم کاهو شیره حب الآس شیره کشنیز خشک

ف النساخ تنظیر بنو

شیرهٔ دانهٔ هیل شربت به شیرین حنفص کی یکماشه سوده اسپغول مسلم تخم ریحان مسلم چهار ماشه پاشیده دهند بعده شربت موقوف زیرا که شیرینی در اسهال بواسیری ضرر دارد و کذا شیرهٔ کشنیز و کاهو در بواسیر نباید داد بعده شیرهٔ خرفه شیرهٔ دانهٔ هیل تخم ریحان دهند بعده اگر یکروز دست آید و یکروز قبض شود طباشیر سوده دو ماشه بخورند اروی ساده سرشته هفت ماشه شیرهٔ حب الآس چهار ماشه بی شیرینی دهند و چون عوارض بالکل زائل نشود معجون سنگدانهٔ مرغ صحرائی یا سنگدان خروس تجویز کنند **ایضاً** برای دو سه دست بلینت از ضعف معده ست گل طباشیر دانهٔ هیل بریان هریک یکماشه سوده خورده بالایش شیرهٔ بهدانه بریان سه ماشه شیرهٔ بادیان چهار ماشه شیرهٔ دانهٔ هیل سه ماشه عرقیات تخم بارتنگ چهار ماشه پاشیده با شیرهٔ زیرهٔ سفید سه ماشه افزایند و زهرمهره یکماشه حل کنند کرنجای شیرینی در اسهال کشته معمول ست **ایضاً** برای ضعف معده و اسهال بلیلهٔ سیاه کوکنار هر دو با روغن بریان نموده شکر سفید آمیخته زهرمهره مروارید سوده همراه لعاب بهدانه بریان شیرهٔ دانهٔ هیل بریان در عرق کیوره گلاب عرق عنب الثعلب بر آورده رب به بارتنگ داخل کرده بخورند بعد دو سه روز کهربا سفوف الطین شیرهٔ حب الآس اضافه کنند **ایضاً** اگر در ضعف معده و ذرب دانهٔ خام در براز بیرون آید و تشنگی بدرجه باشد که قریب دوازده آثار آب در شب و روز بنوشد سفوف حب الرمان همراه شیرهٔ حب الآس شیرهٔ دانهٔ هیل در عرق عنب الثعلب بر آورده رب به بارتنگ داخل کرده دهند بعده شیرهٔ خرفه بریان اضافه کنند و اجازت خوردن چاشنی دهند بعد از ان اگر تشنگی زیاده گردد صرف رب به و عرقیات و گلاب دهند پس طباشیر و زهرمهره و مروارید اضافه کنند بعده تخفیف در تشنگی در سفوف حب الرمان زهرمهره مروارید آمیخته همراه آب کاسنی سبز و عرق گلاب رب به بارتنگ دهند و آب کاسنی هر روز افزایند و شیرهٔ خرفه بریان نیز اضافه کنند و جوارش آملهٔ لولوی علوی خان تیار کنانند و بوقت شب زهرمهره طباشیر در رب به آمیخته بدهند چون مقدار آب کاسنی زیاده گردد که تمام فرونشیند و تشنگی دور شود دراهم کم کنند باز همان نسخهٔ بی سفوف دهند بعده جوارش مذکور سه ماشه همراه گلاب دهند بعده تبدریج صبح پنج ماشه و بوقت شام سه ماشه جوارش فقط دهند و بعد چند روز وقت صبح کافور قیصوری دانهٔ هیل بجوارش آمیخته بخورند و وقت شام پنج ماشه با کافور دهند بعده برای تقویت حب یاقوت دهند **ایضاً** اگر ذرب و تپ باشد طباشیر زیره دانهٔ هیل پوست بیرون پسته سوده در شربت انار حل کرده بخورند **ذکر ادویهٔ مفرده و مرکب** نافع ذرب صفراوی شرب خولان و آب عصی الراعی و تخم خطمی و بلوط و جفت بلوط و حنفص کی و قرظ و طباشیر و گل علیق و تخم حماض و گل انگور دو درم بشیر جبنه به تا بیست روز و شربت تفاح کرم و کهربا و اذناب الخیل و گل لحیة التیس و برگ آن و خوردن نان که آرد او بسرکه و آب بالمناصفه سرشته باشد و سبب ناریش که در آن در چیده و بریان کرده باشند و نوشیدن مطبوخ توت شامی خام سرخ رنگ و خوردن جرم آن و خوردن حماض السواقی و دیگر ادویهٔ بارده که در علاج زلق الامعای صفراوی مسطور خواهد شد هر واحد نافع ذرب صفراوی ست **جوارش آمله** معمول مؤلف که مقوی معده و قلب نافع اسهال صفراوی است و نیز مستعمل در حمیات که با اسهال باشد آملهٔ بشیر پرورده ده درم صندل سفید بگلاب سوده زرشک محلول بگلاب گل سرخ کشنیز مقشر طباشیر دانهٔ هیل بنگالی هر واحد دو درم پوست بیرون پسته زهرمهرهٔ خطائی بگلاب سوده صمغ عربی حب الآس گل گاوزبان هر واحد یکدرم قند سه چند و اگر برب به بسرشند بهتر بود بعده ورق نقره یکدرم ورق طلا نیم درم آمیزند و اگر سرفه باشد زرشک موقوف دارند **جوارش زرشک** مقوی معده و جگر حار و قاطع اسهال صفراوی و مانع انصباب صفرا بمعده زرشک منقی شش درم تخم خرفه مقشر بریان حب الآس طباشیر سماق گل سرخ کشنیز مقشر بریان هریک سه درم زهرمهره سوده دو درم برب به و رب حماض ترنج و قند هر واحد برابر ادویه بسرشند **جوارش فواکه قابض** که تقویت معده کند و غلغله را سود دارد امرود و از تخم پاک کرده ثلث رطل سیب پاک کرده نیم رطل بهی پاک کرده یک رطل همه را در سرکهٔ تند بپزند و بکوبند و با دو رطل قند بآهستگی بپزند تا منعقد شود پس از آتش فرود آورده طباشیر یک اوقیه زرشک دو اوقیه اندازند و مخلوط سازند **جوارش سماق** اسهال صفراوی باز دارد و اشتها را قوت دهد سماق بیست درم حب الآس ده درم خرنوب نبطی سی درم صمغ عربی گلنار فارسی انار دانه هریک پنج درم کوفته بپخته با مویز منقی دیگر بار کوفته بکار برند شربت سه درم و اگر وزن انار دانه ده درم کنند و بدون مویز سفوف سازند و یک مثقال بخورند تشنگی و اسهال معدی و معوی مزمن را نافع بود و این را سفوف سماق نامند **حب یاقوت** جهت تقویت معده و قلب و رفع تشنگی و منع اسهال معمول ست و درین باب بسی نفیس یاقوت سرخ مروارید زهرمهره کهربا لعل بدخشی یشب سفید کافور هریک یکدرم صمغ عربی

طباشیر پوست خشخاش گل گاوزبان هر واحد یک مثقال صندل سفید گل ارمنی هر یک نیم مثقال زعفران یک دانگ کوفته بیخته بلعاب بهدانه بقدر نخود حبها سازند مجرب است. حبی که در ذرب و دیگر اسهال صفراوی که معمول استاد علیه الاعتماد است پنیرمایه خرگوش ازو کزمازج هر یک دو مثقال سماق بریان حب الآس بارتنگ بریان جفت بلوط بریان پوست انارین بریان پوست بیرون پسته خسته خرمای سوخته کهربا اسبد سوخته هر یک سه مثقال مغز خسته جامن بریان پنج مثقال پوست سنگدانه مرغ خسته انبه سرخ سوخته هر یک هشت مثقال تخم انگور بسرکه تر کرده بریان نموده دوازده مثقال کوفته بیخته بآب به شیرین حبها بمقدار نخود سازند خوراک از دو حب تا بیست. **حب صندل** مقوی معده رافع اسهال خصوص اسهالی که زنان را بعد از وضع حمل عارض گردد صندل سفید طباشیر آمله منقی اقاقیا غنچه گل سرخ حب الآس زیره سفید صمغ عربی زنجبیل مساوی کوفته بیخته بآب بارتنگ سرشته بقدر نخود حبها سازند شربتی از دو حب تا ده حب تنها یا با آب کشنیز تازه و یا شیره خرفه بریان و دانه هیل و کشنیز خشک یا تخم خشخاش **نوع دیگر** مقوی معده و جگر و قلب و دماغ و حابس اسهال صندل سفید صندل سرخ طباشیر آمله حب الآس اقاقیا هر یک دو نیم درم کهربا کثیرا صمغ عربی گل مختوم هر یک یک نیم درم زنجبیل زیره سفید مدبر زیره سیاه مدبر غنچه گل سرخ زرورد مصطگی هر یک دو درم بدستور سابق حبوب ساخته از یک حب تا هفت حب باستعمال نمایند راکات مانع انصباب مواد و مسکن حرارت مقوی معده باز و سبز یکجز و پوست انار صمغ عربی مویز منقی تخم هر یک نیم جزو زعفران ربع جزو سائیده قرص سازند شربت آن یک درم بشربت حب الآس و ضماد آن بشکم نیز نافع است. **رب قابض** که در اقسام اسهال معدی و بواسیری و زحیر و نزف الدم طمثی بیعدیل عصاره جامن پخته عصاره فالسه ترش و شیرین عصاره جمیر پخته هر یک برابر سرشته بآتش ملائم بقدری گلاب و عرق بارتنگ قوام نمایند و اگر خواهند بقدر چهارم قند داخل نمایند و گاهی بعضی اجزای قابضه چون پوست بیرون پسته و صندلها و امثال آن نیز افزوده میشود و در امزجه صفراوی عوض جمیر آب زرشک و آب انار ترش داخل کرده میشود **سفوف حب الرمان** ضعف معده و امعا و اسهال صفراوی را نافع و مجرب است انار دانه بریان ده درم بلوط سماق زیره سیاه مدبر حب الآس کشنیز خشک بریان تخم خرفه بریان آرد کنار هر یک پنج درم عود خام نیم درم آمله منقی یک نیم مثقال کوفته بیخته بآب به استعمال نمایند شربتی سه درم **سفوف حب العنب** شکم را ببندد و معده را قوت دهد تخم انگور صمغ عربی هر یک چهار درم حب الآس سماق هر یک دو درم مصطگی گلنار هر یک یک درم کوفته بیخته سفوف سازند و گاه تخم مویز منقی عوض تخم انگور میکنند و با قند مقوم سرشته جوارش هم میسازند و گاهی از اجزای مذکوره حبوب ساخته بعمل می آرند **سفوف حب الآس** که بعضی سفوف بلوط نیز گویند معده و امعا را قوت دهد و اسهال باز دارد ثنا هیل تخم مویز آرد کنار هر یک ده درم خرنوب نبطی حب الآس هر یک بیست درم کوفته بیخته سفوف سازند شربتی سه مثقال **سفوف خرنوب** اسهال معدی و امعائی را نافع است و تقویت معا کند خرنوب نبطی بی دانه زیره سیاه مدبر سماق پوست کنار حب الآس مصطگی بلوط کشنیز خشک بریان مساوی کوفته بیخته یک مثقال بخورند **سفوف دیگر** تخم حماض زرشک خشک مویز کشنیز خشک بریان گل سرخ خرنوب ثنا بلوط طباشیر یک نیم سماق حب الآس هر یک دو درم انار دانه بریان چهار درم کوفته بیخته سفوف سازند **سفوف** نافع اسهال و ضعف معده حار نسخه مطلب پوست بیرون پسته صندل سفید انار دانه پوست ترنج کشنیز خشک سماق زرشک طباشیر مساوی سائیده بشربت انارین سرشته با شیره تخم کاسنی شش ماشه عرق ده توله سکنجبین پنج توله دهند **ایضاً** برای اسهال حاری مزمن معدی و کبدی مغز خسته کنار دشتی مغز خسته جامن مغز خسته انبه گلنار بریان زیره سیاه دبل کرده پوست ترنج سماق پوست بیرون پسته تخم خرفه بریان دانه هیل حب الآس بریان کشنیز خشک بریان انار دانه آمله برگ قند بریان کنار بریان هر یک مساوی کوفته بیخته پنج ماشه همراه شیره تخم خرفه بریان شش ماشه شیره بهدانه بریان دو ماشه در عرق بارتنگ ده توله برآورده شربت انارین حل کرده با هم شربتی **حب الآس مرکب** مقوی معده و امعا و قاطع اسهال است حب الآس امرود خشک هر یک پنجاه درم قرظ طراثیث هر یک ده درم آب سیب و آب به ترش هر یک یک رطل ادویه کوفته در این آبها بجوشانند تا ثلث آب بماند صاف کرده باز جوش داده بقوام آرند **معجون** که برای اسهال گرمی مزاج و تقویت معده و قلب معمول است زهر مهره خطائی طباشیر پوست ترنج گل نسرین گل سرخ گل گاوزبان صندل سوده حب الآس صندل سفید هر یک یک درم پوست بیرون پسته صمغ عربی تخم خرفه مقشر بریان کشنیز مقشر بریان زرشک بیدانه هر یک دو درم رب بهی

شربت انار شیرین هر یک پنج توله شکر سفید شش توله بگلاب در قوام آورده ادویه مسحوقه بسرشند **اقوال حکما** شیخ می فرماید که اگر سبب ملاست معده و زلق آن سوء مزاج حار مادی باشد باید که اخراج خلط برفق نمایند و بعد از آن ربوب فواکه قابضه و آب سویق جو مطبوخ سماق و ریباس استعمال کنند و اگر این طول کشد شیر مثل شیر گاو مطبوخ یا با آهن یا سنگ ریزه گرم داغ کرده مخلوط با دویه قابضه مثل طباشیر و گل سرخ و کهربا و گلنار و قرظ و طراثیث که به نصف رطل دوغ پنج درم ازین ادویه بپاشند حاجت افتد و بر معده اضمده مذکوره در علاج سوء مزاج حار معده استعمال نمایند و غذا از عدس مقشر و برنج و جاورس بعصارات فواکه قابضه مثل آب غوره و آب انار ترش و آب به ترش سازند و اگر از خوردن لحم چاره نباشد مثل لحم جوزه مرغ و کبک و تیهو بریان که بران ترشیهای مذکوره پاشیده باشند بخورانند و قریب ست معالجه آنکه بندرت وقوع این علت بسبب سوء مزاج حار ساذج باشد بدانچه در علاج سوء مزاج حار ساذج معده معلوم شده **ابو سهل** گوید که هرگاه زلق معده از سوء مزاج حار مع ماده باشد ربوب فواکه حامضه قابضه مثل رب سیب و رب حصرم و رب انار و رب به و رب امرود و رب ریباس و رب ترشی ترنج با طباشیر دهند و بعد ازین آب پست جو مطبوخ سماق و ریباس دهند و اگر مرض طول کشد دوغ گاو با گل مختوم و دیگر ادویه که در قول شیخ گذشت بهمان اوزان بدهند و تضمید معده و همه مراق بضماد بارد قابض متخذ از سفرجل و اطراف آس و سیب و گل سرخ و گلنار و مازو و صندل و سک و لادن و رامک نمایند و جاورس مطبوخ بآب حصرم و عدس مقشر مطبوخ بسماق یا آب انار ترش و یا حماض مطجن بزیت انفاق غذا سازند و اگر درینجا تپ نباشد دراج یا چوزه مرغ مطبوخ بآب غوره یا سماق و یا لحم گوساله مطبوخ بسرکه ترش و برگ ترنج و کشنیز خشک خورانند و گاهی نفع میکند این را نوشیدن آب پست جو بصمغ و یا طباشیر آمیخته و یا کعک سوده در رائب آهن تاب و قدری طباشیر و یا برنج بریان یا جاورس مقشر بریان چون سماق بریان و انار دانه بریان بپزند و از نمک ملح اندرانی بریان استعمال کنند و اگر دوغ گاو و سنگریزه گرم یا آهن گرم داغ کنند تا آنکه نصف آن برود بعده دران آب سماق و آب زرشک و قدری طباشیر و گل سرخ و تخم حماض و بلوط منقوع در سرکه سترده آمیز نا منفعت قوی بخشد و تضمید شکم باین ضماد نمایند افسنتین را در شراب عفص یک شب بخیسانند و صبح آب اطراف آس و رامک و سک آمیزند و بدان ضماد کنند و یا باین ضماد آرد جو گلنار گل سرخ مازو و یا بگیرند قیروطی از موم مغسول روغن گل و آب گل سرخ تازه و آب حصرم و آب عصا الراعی تسقیه دهند و استعمال کنند و هنگام خواب رب به ساده با تخم حماض بریان و صمغ و گل ارمنی و طباشیر دهند **مجوسی** گوید که هرگاه ذرب بسبب انصباب مواد صفراوی شکم باشد باید که نظر کنند که آیا این اسهال مری ست یا معی پس اگر صفراوی باشد قرص طباشیر ممسک با رب به و رب سیب یا رب آس دهند و یا ثمر علیق یا رب ریباس یا توت ترش خشک کرده و بعض این ربوب یا اشربه قابضه بدهند و این سفوف صبح و شام بعد بعض این اشربه قابضه بدهند انار دانه بریان سی درم حب الآس بریان تخم زرشک بریان و سماق و پست غبیراء و پست کنار و پست سیب هر واحد ده درم کشنیز خشک بسرکه تر کرده بریان شوده و خرنوب نبطی و شامی و گل سرخ هر واحد پنج درم توت خشک و ثمر علیق خشک و تخم حماض هر واحد شش درم طباشیر سه درم همه را غیر باریک بسایند و بسفوف استعمال نمایند و این سفوف نیز نافع ست تخم حماض بریان تخم انبرباریس بریان تخم مویز هر واحد هفت درم سماق و کشنیز خشک بریان هر واحد چهار درم سویق سیب و خرنوب نبطی و شاهبلوط و طباشیر و گل سرخ هر واحد پنج درم انار دانه بریان بست درم حب الآس دو درم همه را جریش سائیده صبح و شب سه درم از آن بخورند و همچنین در نیمروز و بعد آن رب آس یا رب به یا شربت آنها یا بعض اشربه قابضه بنوشند که این قطع مواد صفراوی منصب بسوی شکم کند و این سفوف حبس تام نماید مازو و پوست انار هر واحد چهار درم حب الآس سماق هر یک شش درم همه را باریک سائیده از نیم مثقال تا یک درم بآب سرد بخورند و باید که تضمید معده بضمادیکه دران گل سرخ و صندل و گل ارمنی و زریره و طلع و قصب الذریره و فقاح کرم و رامک اقاقیا باشد بآب آس و آب به و آب برگ گل سرخ معصور و مانند آن سرشته قبل غذا استعمال نمایند و یا این ضماد اقاقیا و سماق و عصاره لحیة التیس و صندل سفید و سرخ و رامک مازو سبز و قصب الذریره و گل ارمنی و کعک خشک و برنج فارسی هر واحد جزوی باریک سائیده بآب به و آب برگ انگور و آب برگ آس و آب برگ عوسج آمیخته بر معده ضماد کنند که در حبس مواد نافع ست و غذای مریض بعدس مقشر مطبوخ که آب اول او ریخته باشند مطیب بسرکه و آب انار ترش و کشنیز خشک بمزوره معمول برگ حماض یا آب سماق و آب انار و یا بقله خرفه بعض این آبها بکشنیز خشک و رطب و روغن گل سازند و پست انار دانه و پست کنار و غبیراء و پست سیب

وامرود و مانند آن بنوشانند و زرده بیضه نیمبرشت که جوشانیده و سماق و توت ترش خشک بران پاشیده بخورانند و باقلای مقشر مطبوخ بسرکه که بسیار کهنه نباشد
با ممزوج آب تناول کنند و اگر تپ نباشد دراج و تیهو و کبک معمول با رنج بمویز و انار دانه یا آب سماق و یا بعوض عصفور کشنیز خشک رطب و انار دانه کوفته
و سرکه تعبیر کنند و یا حصرم یا زرشک یا اکارع بره مسمی بیحشیدی از نیمها بدهند و قبل غذا اثقل بسفرجل امرود و سیب بیخوش قابض و زعرور و غبیرا و مانند آن سازند
و بصندل و گلاب و کافور خوشبو کنند و قریب او ریاحین بارده قابضه مثل شاهسفرم و گل نرگس و آس و گل و گل سیب و مانند آن نهند پس اگر ازین صلاح
نیابد و اسهال منقطع نشود و در اینجا حرارت بغیر تپ باشد و شیر گاو که بسنگ ریزه گرم یا آهن داغ کرده باشند با کعک سوده قدر نیم رطل بدهند و هر روز
اندک اندک ازان بیفزایند تا آنکه یک رطل برسد و آنرا بدفعات بنوشند نه بیکبار دفعه و غذا آنچه مذکور شد بدهند ایلاقی و جرجانی می نویسند که اگر سبب ضعف
ماسکه معده حرارت معده و تری صفرا بود پس علاج رب سیب و رب امرود ساده یا رب انار ترش آمیخته و یا رب غوره برب به آمیخته و یا رب ریباس برب سیب
آمیخته باید داد و این ربوب با یک مثقال طباشیر یا قرص طباشیر بدهند و هر شب دو درم اسپغول بریان و یکدرم گل ارمنی سوده و نیم درم صمغ عربی بریان
بروغن گل چرب کرده سوده با آب سرد یا یکی ازین ربها دهند و اگر تپ نباشد و شیر گاو و سنگ تپ یا آهن تاب کرده بطباشیر و تخم گل و تخم حماض هر واحد یکدرم بدهند
و شیر با آب باران یا آب سماق آمیخته بپزند تا آب برود و شیر بماند آنرا با این ربوب بدهند و طعام با پیچه سماق پخته و یا مزوره انار دانه بمغز بادام بریان و کاک سنگی
هریسی مطبوخ مطیب بسرکه و با رنگ همچنین ساخته اسهال صفراوی باز دارد و باقلا با پوست بسرکه پخته نافع است و بیضه مرغ نیمبرشت بسماق و غوره خشک
پاک کرده با اندکی مازو و گلنار و حب الآس و پوست انار هر چه ازین حاضر بود و مواد منصب بسوی معده و روده را منع کند و بیضه مرغ جوشیده در اسهال کبدی
و معدی نافع است و در اسهال جوعی نافع و نسخه قرص طباشیر نوشته طباشیر سماق هر یک پنج درم تخم حماض بریان ده درم تخم خرفه بریان گلنار هر یک سه درم

نسخهٔ قرص طباشیر

صمغ عربی بریان هشت درم شربتی از مثقال تا دو درم و این جوارش طباشیر تشنگی و حرارت را تسکین بخشد و معده را قوت دهد طباشیر گل سرخ تخم حماض صمغ
بریان هر یک ده درم گلنار سماق عصاره لحیة التیس هر یک هفت درم زعفران افیون هر یک دو مثقال همه را بلعاب بسرشند شربتی سه درم و اگر ده درم

نسخهٔ جوارش طباشیر

حب الآس درین جوارش فزایند و به رب به بسرشند بهتر و قوی تر بود و این جوارش سماق نیز نافع است سماق منقی سی درم سویق کنار سویق جو سویق کعک

نسخهٔ جوارش سماق

بغدادی خرنوب شامی هر یکی ده درم شکر طبرزد هر چهار ادویه برب سیب بسرشند شربتی سه درم تا پنج درم و این دوا نیز قابض است سماق منقی دو درم پوست انار
نیم درم مازو یکدرم همه را کوفته برب به و یا برب سیب بسرشند و این یک شربت بود و این شربت اسهال صفرا را باز دارد و پست جو دو مشت تخم خشخاش یک کف
پوست خشخاش هیچند همه را بپزند و صاف کنند و اگر سویق انار دانه یا بسماق خوش کنند صواب بود و اگر حرارت سخت عظیم بود با یکدرم پنیر کهنه بریان
کرده بدهند یا بگیرند پنیر مایه خرگوش دو دانگ افیون دو دانگ ماش نیم درم کندر نیم درم شربتی نیم مثقال و بدانند که چیزهای مخدر چون افیون و بزر البنج را درین باب
منفعت آنست که ماده غلیظ کند و خواب آرد و حس لذع صفرا را از روده باطل کند لیکن از خطر خالی نبود تا توانند گرد این اشیا نباید گردید پس اگر ضرورت شود زعفران
و جند بیدستر و مانند آن با وی آمیزند و اولی احتراز است و اگر ضعف ماسکه از بلغم و صفرای مختلط در معده بود بگیرند هلیله زرد یکجزو و حب الرشاد نیم جزو حب الآس
سماق شعر فاسک هر یک سدس جزو شربت دو درم و ایضا بارتنگ دو درم انیسون یک درم پوست انار دم الاخوین هر یک نیم درم این یک شربت بود و اگر
تپ آید این شربت در آب باران یا بعضی ربها بدهند و این نسخه اسهال صفراوی را باز دارد بگیرند کعک انارانی و خرد کرده بریان کنند و در حال بریان

نسخهٔ سفوف نافع

کردن چند بار سرکه بران زنند تا بخورد پس کوفته یکجزو بگیرند و انار دانه بریان و سماق منقی هر یک ثلث جزو و کشنیز خشک بریان زرشک منقی هر یک ربع جزو
سائیده بیامیزند و بکار برند و صاحب اسهال صفرا را صواب آنست که بر یک طعام صبر کند و یکبار در روز و شب اندک خورد و قبل از طعام چیزی قابض چون بهی
و انار ترش و مانند آن بخورد و از آب صبر کند خاصة اگر صفرا با بلغم مختلط باشد و صاحب اسهال بلغم را یکبارگی از شرب آب باز دارند و اسهال صفرا سلیم تر از دیگر انواع
بود و زود تر علاج پذیرد و در اکثر بحران امراض حاده و حمیات عفنه بود و اطبا گویند که زلق معده و امعا که از یبس اخلاط باشد پس واجب تنقیه
اوست اول بفصد در دموی و صفراوی بسبب کمیت و کیفیت در دموی و حرارت کیفیت در صفراوی بعد ازان استعمال سکنجبین و مزیدن انواع انار

بایده بای آن ونوشیدن ماء الشعیر تمرهندی و تنقل بسیب میخوش و زعرور و عناب و استعمال شربت ورد و اقراص ان فی بدانند که جوارشات را درین باب فائدهٔ بزرگ ست بلکه برای غیر این ترکیب داده اند و مانند اندران و جوارش صندل سیبی ست و اگر قبض نشود باستعمال این ها اشربه نعنعی و شعیری با کشت و این ترکیب از مجربات من ست انیسون کشنیز هر واحد جزو مصطکی نیم جزو همه را در آب پودینه و سرکه یا باشند و اندکی بورق دران حل کنند پس بعسل آمله مربی بسرشند و بصندل سوده و خوشبو ساخته استعمال کنند و این شربت نفع کند برای زلق و بطلان اشتها و ضعف و ابخره و سوء هضم و احتراق و صداع و اوجاع عارضه هنگام تناول اغذیه و اسهال صفراوی و ترکیب این داوم و درین مجرب با تخم لیمو و سیب هر دو مساوی بکوبند و در گلاب یا شیره برآورند تا آنکه چیزی دران باقی نماند و ازین آب یک رطل بگیرند و مثل او آب پودینه و ربع آن آب کشنیز آمیزند و درین مجموع صندل انیسون و دارچینی و قرنفل هر واحد دو درم کوفته در پارچه بسته اندازند و بر آتش ملایم بپزند تا ثلث او برود و پس پارچه را مالیده دور کنند و مثل آن شکر دران حل کرده حرکت دهند تا بقوام آید شربت ازان یک ملعقه است و این را یادوار شد که از عجائب است ابن الیاس گوید که اگر اسهال بسبب انصباب صفرا بسوی معده باشد ربوب قابضه مثل رب سفرجل دو درم با قرص طباشیر قابض یک مثقال و گل ارمنی نیم مثقال بدهند یا رب سیب یا رب مورد و این قرص ممسک طباشیر سفید یکنیم درم صمغ عربی تخم حماض هر دو بریان نشاسته هر واحد دو درم سماق زرشک منقی گل ارمنی هر واحد یکنیم درم کوفته بیخته بلعاب بزرقطونا سرشته قرص سازند و در سایه خشک کرده یک مثقال با رب به یا آس هر واحد دو درم بدهند و با این سفوف یک مثقال تنها یا با ده درم بدهند نسخهٔ آن همانست که در قول مجوسی گذشت و این سفوف نیز حبس طبیعت فی الفور کند سماق شش درم حب الآس هفت درم مازو پوست انار هر واحد چهار درم شاه بلوط سه درم همه را باریک سائیده یک مثقال با آب به بخورند و غذا مزورهٔ سماق با لحم دراج و ماکیان و تیهو و زیره و اگر اسهال اسراف کند و مریض ضعیف شود و تشنگی شدت نماید باید که تضمید معده او بگل ارمنی و زیره کرمانی و صندلین و رامک و اقاقیا با سیب لبن کریم یا آب آس یا آب به یا آب برگ گل سرخ مصطکی یا آب فی تازه بگل ارمنی سازند و با صباح قرص طباشیر ممسک یک مثقال با رب سفرجل امرود و سیب و میخوش بخورند و غذا مزورهٔ انبرباریس با مغز بادام و ماکیان دهند و یا جبن بارده یا پاشویه مثل گل سرخ و گل سفرجل و گل تفاح و آس بجوشانند یا دوغ گاو و سنگ تاب با کمال همه بنوشند و سویق کنار و غبیرا و غبیرا در گلاب تر کرده و تنقل نماید بحب مهندی گوید که در ریاضت و تقلیل طعام افزایند و شربت تمر هندی با گلقند و شربت انار و صمغ بنوشانند و اسهال آب انار این شعرین با شیرخشت و شربت ورد و کر و با هلیله زرد کنند بعده قرص طباشیر و قرص حماض بخورانند [illegible] گوید که اگر اسهال مراری باشد قرص طباشیر ممسک بدهند و [illegible] ماء الشعیر که در طبخ آن قوابض مثل به و انار دانه انداخته و بعد تصفیه و تبرید آن گل ارمنی و صمغ عربی دران اضافه کرده باشند بنوشند و بعده و ساخت رب سیب و آب انار و یا شامند و در بقیه روز سفوف حب الرمان سه درم با آب انبرباریس یا رب آس یا رب ریباس بدهند پس اگر تشنگی عارض شود شیره تخم خرفه و سکنجبین سفرجلی بنوشانند و باستعمال سویق شعیر با یخ و انار دانه امر کنند [illegible] اختصاص نمایند و غذا مزورهٔ سماق یا انار دانه سازند و اگر قوت ضعیف شود بچه مرغ معمول با آب سماق یا زردی بیضه نیمبرشت یا آب سماق جوشانیده بخورانند و تضمید معده بگل ارمنی و اقاقیا و سماق و صندل و مازو کنند طبری گوید که ذرب نزد اطبا آنست که خروج اخلاط متواتر باشد و آنچه نازل شود حاد متدارک بود و گاهی با نزول او حرارت و لهیب و عطش و حمی نباشد و گاهی تشنگی و تپ باشد و علاجش اینست که نگاه بقوت و وقت و سایر قوانین کنند اگر استفراغ او ممکن بود و سقوط قوت او محسوس نشود و نضج باشد تلیین طبیعت او بهلیله زرد و [illegible] و مویز منقی نمایند و اگر تپ یا حرارت یا ضعف مریض یا سائر قوانین مانع آن باشد نظر بقارورهٔ او کنند اگر مائی باشد غذای او مزورات سماقیه و رمانیه سازند و این قرص معروف بقرص ذرب فرایج دهند اگر تپ آن باشد یا نباشد گل سرخ گلنار نشاسته بریان پست شعیر پست سیب هر واحد دو درم طباشیر بریان چهار درم صمغ عربی بریان گل مختوم گل قبرسی بریان هر واحد سه درم طراثیث تخم مورد بریان هر واحد دو درم و نیم تخم حماض هفت درم همه را سائیده بآب سیب چاشنی دار یا به سرشته قرصها بوزن یکنیم درم سازند و هر روز یک قرص بخورانند بحسب قارورهٔ اگر حار باشد برب به و اگر حاد با حرارت باشد بآب پست جو و اگر خلط محرق لذاع حاد

بود و رب حماض و رب ریباس و رب به و از برای این علت این سفوف مسمی بالمجموع گاهی از قرص کوزغنی میکنند گل سرخ گلنار حب الآس تخم حماض تخم خرفه تخم ریحان تخم مرو هر واحد سه درم همه را غیر از گل سرخ و گلنار بریان نمایند و نشاسته کتیرا صمغ عربی گل ارمنی گل قبرسی گل مختوم گل قیمولیا همه بریان هر واحد سه درم طباشیر پنج درم سماق بریان سویق سیب سویق غبیرا هر دو بریان هر واحد سه درم خشخاش چهار درم زیره در سرکه تر کرده خشک نموده بریان ساخته سه درم خرنوب نبطی بریان منقی از حب او پنج درم تخم مویز بریان بلوط و شاه بلوط هر واحد هفت درم انار دانه بریان ده درم همه را جریش بسایند و بدان بست درم اسپغول بریان نموده درم طباشیر بریان آمیزند و هر روز به ناشتا چهار درم بدهند بعضی برب یا بآب سویق جو یا بروغن گل و آب سرد بحسب جوب حال و غذا آنچه لائق مرض باشد از مزورۀ رمانیه یا سماقیه یا کعک و جاورس هند و هر ذرب احتمال حموضات نمیکند و شخصی از قوم مجوس طبابت در عراق میکرد از کتاب ایشان معروف بهند پس هرگاه بانسان ذرب فریع حادث شدی و بآن تپ و لهیب نبودی شکم کبک یا دراج را پاک کرده دران سماق و انار دانه در هاون نرم کوفته پر می کرد بعده او را بر خشتی در تنور گرم که یک شبانه روز دران نان پخته باشند میگذاشت تا مثل زغال میشد پس باریک سائیده برابر آن نان خشکار سوخته می آمیخت و مریض را بناشتا پنج درم ازان میخورانید و بران چند جرعه رب به که دران قدری سک مسحوق آمیخته باشند میداد و در یک روز قطع ذرب میشد و گاهی سبب این ذرب کثرت لطیف غذا میباشد و اخلاط را لطافت غذا رقیق میکنند پس طبیب ماهر درین علت نگاه کند اگر اسهال صفراوی بود یا قدری صفرا آمیخته باشد بگیرند شیر بز و با قطعۀ فولاد صاف کرده در دیگ کنند و دو درم طباشیر در پارچه صره بسته و یک باقه نعناع خشک دران اندازند بآتش ملائم بجوشانند تا مائیت او برود و ثخین گردد پس سرد کرده بنوشانند و یا بگیرند شیر بز و قطعۀ آهن فولاد در آتش سرخ کرده در شیر داغ کنند و چند بار همچنین عمل کنند تا فولاد مائیت شیر نشف کند پس آنرا بخورانند و بعض اطبا بدل شیر ماست میکنند و آنرا بدستور آهن تاب مینمایند و میخورانند و بعضی از ایشان نان خشک گرفته ساعتی در آب غوره تر کرده خشک مینمایند پس بریان کرده در شیر مطبوخ تر دید نموده میدهند و این شیر عاجل النفع ست و مثل آن نافع

[illegible]

علاج اسهال معدی سوداوی

فصد باسلیق از دست چپ کنند و اسهال بمسهل سودا یا بمطبوخ افتیمون نمایند و از ادویۀ حاره قابضه تکمید طحال کنند و از پارچه درشت گرم کرده آنرا بمالند و اگر مجاعی بار می نهند بهتر باشد و علی الصباح پیش از انصباب سودا حریره از شکر و بادام و روغن زرد طیار نموده بخورند و یا تنقیۀ سودا بماء الجبن نموده خمیرۀ مروارید بماء اللحم بدهند و این سفوف علوی خان بغایت مجرب ست بهمنین کزمازج همه بروغن بادام بریان گل گز گل گاوزبان زرنباد و سماب تخم مویز همه بروغن گاو بریان هر یک دو مثقال انار دانه بریان بست و دو و نیم مثقال شربت سه درم انطاکی گوید که تنقیۀ سودا کنند پس دوغ بشکر و کذا شیر میش و شتر که دران آهن یا طلا یا نقره داغ کرده باشند بدهند و اگر از مرجان سوخته یک درم و صمغ نیم درم و افیون مثل هر دو سفوف سازند قطع ازلاق و فساد هضم از سودا و تقویت اشتها کند عجیب ست و از آنچه تجربه کرده ام مروارید محلول ست و طریق حل او آنست که مروارید مسحوق را با ترشی ترنج در شیشه کرده و سر او بموم محکم نموده در سرکه بدارند تا آنکه حل شود پس یکدرم ازان بعسل بلیسند که اسهال سوداوی و علل امعا را زائل کند و از خواص مجربه آنست که در چهار صد درم گلاب هفت درم نقره را هفت نوبت سرد نمایند پس پنج درم طلا را پنج نوبت پس چهل درم آهن را ده بار و بقدر پانزده درم ازان گلاب بنوشند که تمامی امراض آلات غذا را زائل کند سیما سوداوی را از فوائد مکتومه ست و غذا از زردی بیضه و دراجینی دهند جالینوس گوید که تکمید طحال بسرکه که اندران بابونه و جعده و شبت و سداب و مرزنجوش و حب الغار و دو قوه تخم کرفس مساوی جوشانیده باشند نافع ست حکیم عابد مینویسد که طبیخ پنج اطریفل که در ورم طحال مذکور شد در استیصال مادۀ سوداوی ابعث تجربه پیوسته طبری گوید که اگر خلط سوداوی بود جوارش سفرجلی ممسک دهند و لزوم تناول مقلیات پسته فقرا با دین مانمایند و از غذا بر لحم حمل صغیر مقلو یا مشوی اقتصار کنند و اگر تپ باشد عدس مقشر جوشانیده بعده خوب پخته و اندک سرکه و روغن بران ریخته بخورند و اگر معدۀ او احتمال نکند بکعک بریان و مغز بادام بریان اکتفا نمایند صاحب حاوی گوید که تنقیۀ معده و امعا از فضول سوداوی بحقنه لینه مذکوره در علاج اسهال معدی بلغمی نمایند و چون سبب منقطع شود اقراص حابس مثل قرص طباشیر ممسک و قرص کهربا و سفوف الطین و سفوف حب الرمان

[illegible]

وسفوف مقلیاثا دهند و اصلاح حال طحال نمایند و هر صباح جلاب از بزرقطونا و بارتنگ و تخم ریحان و صمغ عربی و گل ارمنی و نشاسته هر واحد یک درم بریان کرده بگلاب شربت آب سرد بخورند و غذا اکروناج از دراج یا تیهو یا کبک دهند و از تناول حموضات و اغذیه حامضه و حلوا احتراز کنند مصنف اقتباس گوید ثم اکثر بتجربه رسیده که نوشیدن شوربای چرب لحم بقر که در دیگ کلان پخته باشند و از بالایش بگیرند و یا خوردن آن همراه نان خمیری تنوری تا سه روز متواتر در حبس این اسهال اصلا تخلفی نمیکند و همچنین خوردن کباب که از گوشت آن ساخته باشند و شائبه پیه در آن نبود با جغرات ماده گاو لیکن پودینه و فلفل سیاه و نمک لاهوری هم یار باشد و باقی علاج این نوع در اسهال طحالی بیاید

علاج اسهال معدی از بثره و قرحه

قرص طباشیر قابض بدون زعفران بخورند باین نسخه معمول گل سرخ پنج درم تخم حماض بریان شش درم طباشیر چهار درم نشاسته صمغ عربی هر یک سه درم کوفته بیخته بگلاب سرشته اقراص سازند خوراک یک مثقال و چهار تخم بریان کنند و بروغن بادام چرب نموده خورند و سفوف حب الرمان دهند اگر در جگر ضعف نباشد و سفوف زلق الامعای شوری نیز نافع است و اغذیه مطفیه قابضه مثل برنج و جو و عدس مقشر مطبوخ که اول آب او ریخته باشند تناول کنند و اولی آنست که اغذیه ایشان خالی از حموضات باشند و اگر خوف لذع قرحه بحموضت نباشد سماقیه و زرشکیه از بهر منع انصباب و تنقیه مواد نافع ترین غذا است و اگر مانعی نباشد در ابتدای مرض فصد باسلیق و حجامت ساقین نیکوترین تدبیر است اگر غلبه خون و قوت باشد بعده غسل معده بماء العسل یا بماء السکر و پرهیز از عروض قی و بعد حصول نقاء قرص کافور بحذف زعفران دهند تا قوت ادویه بسوی قلب مائل نکند و بسبب حرارت ایذا نمیدهد و از حب الآس و گل ارمنی و اقاقیا و لادن و گلنار و لحیة التیس و صندل سفید را بر معده ضماد نمایند و بالجمله علاج قروح بعلاج آن که در امعا معده گذشت باید کرد و بعده تدبیر تشدید معده نمایند **اقوال بعض** جهده مؤلف جامع الصناعه گوید که اگر علت بسبب بثور و قروح در طبقه داخلی معده باشد ادویه قابضه مبرده بغیر اسخان مثل قرص طباشیر حابس بغیر زعفران و قرص گلنار و رب حصرم و رب به و شربت معمول با آب حب انبرباریس و سماق و آب سویق شعیر که در آن حب الآس و قطع سفرجل پخته باشند صمغ عربی و گل قبرسی استعمال کنند و لعابه خرفه و بقلة حماض با بهدانه و بزرقطونا و تخم ریحان بریان بروغن گل چرب کرده دو درم با رب سفرجل و رب آس بخورانند و با سفوف زلق الامعا شوری دهند و این قرص طباشیر نافع انیست گل سرخ پنج درم تخم حماض مثل او صمغ عربی طباشیر نشاسته کثیرا هر یک دو درم همه را باریک سائیده بلعاب اسپغول سرشته هر قرص بوزن مثقال سازند و ایضا گل سرخ شش درم تخم حماض زرشک بارتنگ کهربا بسد هر یک درم نشاسته صمغ عربی گل مختوم طباشیر هر یک سه درم بدستور اول قرص سازند و یک قرص با آب به یا شربت آس یا رب آنها بدهند و این قرص گلنار نافع است گلنار پنج درم گل سرخ سه درم تخم خرفه دو درم گل قبرسی صمغ عربی تخم حماض هر یک دو درم اقاقیا عصاره لحیة التیس هر واحد یکنیم درم باریک سائیده بآب خرفه وزن مثقال قرص سازند و با شربت مذکوره بخورند قرص نیز سودمند است گل قبرسی صمغ عربی هر یک پنج درم دم الاخوین سه درم باریک سائیده بآب قرص سازند بوزن دو درم با آب خرفه بخورند و معده را ایضا و یکه برای اصحاب ذرب صفراوی گذشت ضماد کنند و غذا برنج مطبوخ بدوغ و سویق جو بروغن گل و کعک کوفته بقدری بادام بریان و مزوره معمول ببرگ حماض عدس مقشر که آب اول او ریخته باشند بروغن بادام و کشنیز خشک و رطب سازند و خرفه و حب الآس رطب و بیست کنار و غبیرا و شاهبلوط و به و امرود و سیب و مانند آن تناول نمایند سید اسمعیل و یوسف بینوسپند در بثرها که بر سطح معده بر آید و قوت ماسکه را ضعیف کند اگر تپ نباشد اول فصد باسلیق کنند حجامت بر ساقین نمایند و اگر قوت قوی باشد منقوع هلیله زرد و تمر هندی بعد فصد و حجامت استفراغ کنند تا ماده علت منقطع شود و ماء الشعیر که از پست جو و حب الآس و خشخاش پخته باشند بدهند و آنچه بعلاج این مخصوص است آنست که هر روز یک درم صمغ عربی دو درم اسپغول دو درم روغن گل با آب سرد بدهند و اگر بزرقطونا و بارتنگ و تخم ریحان در اندک آب بجوشانند و روغن گل بر آن چکانیده بنوشند صواب بود و این ضماد سرد بکار برند سفرجل در سرکه پخته و حب الآس و برگ سیب و گل سرخ و گلنار و مازو و صندل و رامک قرظ و سماق و پوست انار ترش

هر یک پنج درم کافور نیم درم همه را آب بادروج و بستن سرشته و اگر یکدرم زعفران و دو درم عود زیاده کنند روا باشد و غذا حسو که از کشک جو بریان کرده و برنج بریان کرده و مغز بادام بریان کرده و برگ حماض پخته و روغن بادام بران چکانیده و طفشیل از عدس مقشر و آب غوره و آب سماق و آب انار ترش و یا دوغ آهن تاب مقدار نیم رطل با پانزده درم کعک همچون سرمه سوده و نان خشک در تنور بریان کرده نافع بود و برنج بریان کرده شحم گرده بز پخته سودمند بود و اگر این تدبیرها عقب دق و سل برآید آنرا علاج نیست ابن هبة الله گوید که اگر زلق معده تابع قروح از قبیل سوء مزاج حار خفی باشد علاجش بشرب ماء الشعیر که در ثلج او قطعه یخ داخل کرده و هنگام تصفیه و تبرید آن در آن صمغ عربی و گل ارمنی آمیخته باشند و شیره تخم خرفه و رب به و سکنجبین سفرجلی و آب انبرباریس و رب سیب بنوشند یا قرص طباشیر حابس بغیر زعفران بخورند و معده را بالحاجب جراده کرده و سماق و گل سرخ ضماد کنند و بچوزه مرغ و آب سماق را با آب انار غذا سازند و اگر قروح باقی بود و آن از صفرای حاد موجود در معده پیدا شده باشد او لائق بشرب آب سرد تنها یا آب انار نمایند و ماء الشعیر با آب انار بنوشانند و تبرید مزاج بشیره تخم خرفه با آب به ترش و طباشیر و رب سیب کنند و اگر تپ نباشد بچوزه مرغ معمول بسرکه و کشنیز یا آب سماق غذا سازند انطاکی گوید که اگر زلق معده و امعا از قروح باشد تقلیل حوامض و تکثیر صموغ و ذوات اللعاب و ادهان مثل بزرقطونا و روغن بادام واجب است و غذا آنچه در آن قبض و تفریه باشد مثل خرفه و چقندر و قطف و اطریه با بادام و آب مدبر بنوشند و الطف تدبیرات آنست که دران آهن چند بار سرد کنند بعده با مصطکی در ظرفی بجوشانند و سرد کرده بکار برند و قومی دران برگ آس و قطع انجبار می اندازند و این فعل نیک است و تضمید معده با آس و صندل و اقاقیا و عدس بسرکه سرشته و تخفیف حرارت بضماد عصفر و گلاب یا آب کدو سرشته باید نیک است خجندی مینویسد که علاج این زلق الامعا یا شوری است خوردن این سفوف حب الرمان نفع کند انار دانه بریان جزو حب الآس بلوط سماق زیره در سرکه تر کرده بریان نموده آرد کنار و تخم کشنیز بریان خرنوب شامی و نبطی یکدو نیم جزو رامک سک عود دکادو ثمن جزو همه را جدا جدا سائیده سه درم برب مناسب بخورند و اغذیه سطبه قابضه مثل زرشکیه و سماقیه و ریباسیه و امثال آن تناول نمایند صبر عوض و ابو منصور گویند که در اول اسپغول با رب آس و اندک روغن گل مقرونج با آب سرد بدهند و یا سه تخم مطبوخ و سفوف بکه در قول اسمعیل گذشت باید داد و اگر زائل نشود قرص طباشیر قابض با آب انار میخوش و آب به خورانند و شکم را بعد رزه اقاقیا و لادن و افیون ضماد کنند و شیاف گلنار دو درم اسپغول بروغن چرب ساخته بدهند و چون ازین تدبیر تسکین نپذیرد دوغ گاو سنگ تاب یا آهن تاب با نان کعک باید داد و این قرص بثور و قروح معده و امعا را زائل کند گل سرخ چهار درم تخم حماض زرشک بارتنگ کهربا بسد هر کدام چهار دانگ نشاسته صمغ عربی گل مختوم طباشیر هر کدام دو درم کوفته بیخته بلعاب اسپغول قرص سازند هر یک بوزن مثقالی و یکی ازان با شربت حب الآس یا رب به یا رب سیب بدهند طبری نوشته که اگر زلق از حرارت بثور باشد که در سطح معده برآید هرچند زلق معده از ضعف قوت ماسکه گفتیم یعنی آنچه در قول او در اسهال معدی بلغمی گذشت همه نافع است و هر حرارت تخم بارتنگ و اسپغول سرد و بریان بروغن گل خالص و روغن سفرجل بریان بخورانند و طعام او حصرم یا تمر هندی و سماقیات و انبرباریسیه و مانند آن سازند و بر معده این ضماد بارتنگ اسپغول گل سرخ پوست جوز قسط مساوی در سرکه و روغن گل حل کرده بر معده تا وقت غذا ضماد نمایند و گاهی تضمید معده او با آب آس و سیب به تنهایی کنند و ابو ماهر چون علت از بثور و حرارت بودی امر باین روغن کردی گلنار آب میخوش و آب آس رطب و آب عصی الراعی هر واحد رطل صغیر و سرکه کهنه چهار درم در دیگ آهنی کرده و بران هشتاد درم روغن گل خالص انداخته باتش نرم بجوشانند تا همه آب و سرکه برود و روغن بماند معده و تطلیل با این روغن غرق بدارند و بارتنگ و اسپغول سرد و بریان بروغن بریان کرده بدهند و درین علت چیزی بهتر ازین روغن ندیدیم

نسخه سفوف حب الرمان

علاج اسهال معدی از ضعف جگر و سده آن

تدبیرش همانست که در بحث ضعف جگر و سده آن گذشت و جوارشات منضج غذا در بدل آن مثل جوارش فنداد یقون و جوارش مصطکی و بنهند و تقویت کبد بدانچه در باب ضعف کبد از ضماده و کمادات و اغذیه و غیره مذکور شد باید کرد و کذا قال الشیخ و جوارش عنبر علوی خانی نیز درین باب مجرب است ابن عباس مینویسد که هرگاه ذرب از قبل سده باشد باید که آنچه مفتح سده باشد استعمال نمایند از اغذیه و ادویه مثل آب کرفس و بادیان و زیره و انیسون و نانخواه و ایضاً تخم کرفس و بادیان و زیره و انیسون بدهند و ایضاً قرص انبرباریس سکنجبین سفرجلی و آبیکه دران زیره کرمانی جوشانیده باشند بدهند و از اغذیه غلیظه

مثل آنکه پیهمولی از آرد و نشاسته و اطریه و مانند آن منع کنند و از دادن اغذیه و ادویه قابضه حذر نمایند که این و سده افزایند و اگر دیریا تب نباشد این ماء الاصول بدهند پوست بیخ کرفس پوست بیخ بادیان بیخ اذخر فقاح آن هر واحد ده درم تخم کرفس انیسون بادیان هر یک پنج درم زبیب کرمانی ... سنبل الطیب مصطکی اسارون ... قاقله هر واحد یک نیم درم عود بلسان سلیخه هر واحد سه درم مویز منقی بیست درم همه را در ... آب بجوشانند تا نصف باقی ماند صاف کرده هر روز چهار اوقیه با ... نیم مثقال بنوشند صاحب خلاصه بعد بیان تدبیر ... نوشته که چون سده مفتوح گردد صندل سفید و زرشک انار دانه و ... هر کدام چهار درم در ... آب کاسنی یا آب بارتنگ یا آب گرم شب تر کرده صبح صاف نموده شیره تخم خرفه بریان شربت سیب یا آنچه بنوشند در آنیکه غلبه حرارت باشد و الا تجویز ... سفوف ... جوارش ... آن ... که اگر ... انسداد ... وقت ... مریض ... سکنجبین ده ... بدهند اگر حرارت نباشد ماء الاصول بنوشانند و تقلیل غذا ... از اغذیه غلیظه کنند و مزوره ... خورند

علاج اسهال معدی و دوری

بحسب خلط غالب تنقیه بدن نمایند بعد مسهل و منضج حاده و حبوب مناسب کنند بعده عضو یکه در آن ماده جمع میشود تقویت آن مع تقویت معده حسب مزاج نمایند و درین قسم زنهار چیزی قابض پیشتر از استفراغ تام یکبار ندهند بهر آنکه هرگاه ماده موجود باشد و قطع این اسهال بشتاب می قابضه نمایند به بیماریها و اورام دیگر ... و غیر آن مؤدی گردد چنانچه شخصی را این نوع ذرب عارض شده و بعد خوردن طعام اسهال میشد و ... طبیبی ... قبل از تنقیه سفوف قابض داد که ناهضم موقوف شد باز سفوف ادویه حاره داده بعده روز سیوم شکم مریض سخت شد و رنگش سیاه گردید استاد استادی مرحوم فرمودند اخلاط ... در معده و در صلب جمع شده این منضج دادند عنب الثعلب گاوزبان بادیان مویز منقی تخم کاسنی کوفته شاهتره گل سرخ بیخ کاسنی جوشانیده گلقند داخل کرده روز مسهل هلیلجات و غیره و فلوس خیارشنبر و سنای مکی روغن بادام افزودند بعده ریوند خطائی و غاریقون در جوشانده مسهل یاده فرمودند و تبرید بعرق عنب الثعلب عرق گاوزبان عرق کاسنی گلقند شربت بزوری دادند دوم روز بادیان چهار ماشه افزودند **اقوال حکما** صاحب کامل گوید که اگر اسهال اندک اندک مختلف المواد یا بادوار معلومه آید باید دانست که این از فضول مجتمع در عروق یا در بعضی اعضاست و طبیعت بدفع این فضول و اخراج آن تمام ... تا در نسبت پس می باید که اعانت طبیعت نمایند بدادن دوای مسهل مخرج این فضول اگر فضول صفراوی بود آب انار شیرین ... و شکر بقدر حاجت ... یا شربت ورد و شکر چهار اوقیه یا یک اوقیه سکنجبین دهند و فضل از این هلیله زرد با شکر بقدر حاجت است که آن استفراغ خلط و تنقیه بدن نماید ... طبیعت کنند و اگر خلط بلغمی باشد هلیله کابلی با شکر بقدر حاجت بدهند که این اسهال ماده عروق و بعض معده و امعا و عروق نماید و باید که صاحب این علت را ریاضت معتدل و تقلیل غذا و تلطیف او استعمال کنند و از اغذیه مولده خلط خارج با اسهال منع نمایند و از اغذیه مفسد آن خلط ... و بعد از دفع فضلات بتقویت معده بدستوریکه در انواع سابق گذشت توجه نمایند صاحب شرح ... قدیم و شفا ... استعمال ... اطعمه مولده خلط مخصوص اجتناب کنند و ترک غذا در روز و ... اخراج هر خلط بدانچه لائق او بود بطریق اسهال نمایند و بعدا تقویت عضو یکه در آن جمع گردد بدانچه لائق او باشد باید کرد از اضمده مقویه و سفوفات حابسه قابضه و قطع این اسهال نشاید مگر ... افراط کند و ... گردد و ادویه را الم رسانند و از آن خوف ... باشد طبری گوید که بعد معرفت جوهر فضول استفراغ آن خلط نمایند اگر از خلط بلغمی باشد که محتاج دوای مسهل ... ماء الاصول منضج دهند بعده مسهل خورانند پس اگر خلط سوداوی بود و دوریکه او در هر چهار روز باشد استفراغ او باین مطبوخ ... قوت ... و مزاج و فصل نمایند هلیله سیاه ده درم هلیله کابلی پنج درم افسنتین پنج درم حشیش ... هفت درم کمافیطوس کمادریوس هر واحد سه درم ... هر واحد دو درم تخم کرفس انیسون بادیان ... کوفته ... هلیله ... کوفته هر یک سه درم افتیمون پنج درم در پارچه ... بسته با دو درم ریوند کوفته همه را بدستور مطبوخ بجوشانند و صاف کرده شربتی حسب قوت مریض بگیرند و تقویت او باین حب نمایند غاریقون یکدرم نمک نفطی دو دانگ ایارج فیقرا نیم درم با ... سرشته حبها ساخته با مطبوخ نیم گرم بخورانند و اگر شربت واحد این کفایت نکند ماء الاصول هفت روز بدهند پس شربت دیگر از این مطبوخ بنوشانند و اگر ماده بارد بود بهتر آنست که هوا را معتدل گردانند و ... معتدل ... کنند و اگر ضرورت ... این علیل بلا مدافعت افتد این حب بخورانند افتیمون درم

[illegible]

افسنتین یک نیم درم عصارهٔ غافث دو ثلث درم ایارج فیقرا دو ثلث درم همه را سائیده با هفت درم اطریفل کبیر سرشته و چهار درم از آن وزن کرده با آب نیم گرم بخورانند و اگر اتفاقاً از این علت ابتلا شود قبل روز دوره شربت سکنجبین مالح و اطعمهٔ مشاکل و شراب غلیظ لزوم قی نمایند و در بلدی شخصی از ملوک اطراف وارد شد و او را این دور سوداوی بود پس علاج او حسب قوانین علم الرسم نمودم و در علاجش استقصا کردم و علاج در آن منفعت نکرد گمان کردم که آن پیشتر نشکیبد پس لزوم علاج او قبل روز دوره نمودم و غذا او تیهو و کباب ساختم و صحت تام یافت پس چیزی بهتر در معالجهٔ این علت از پرهیز و تقلیل لزوم و بلا قی جریان غذا حسب امکان نیست و اما نوع صفراوی که اسهل المعالجه است و محلل طبیعت در باید و دفعهٔ از این مطبوخ زائل میشود تمر هندی صاف از تخم و ریشه بیست درم پوست هلیلهٔ زرد بیست درم آلو بخارا سی عدد همه را در پنج قدح آب بجوشانند تا به یک نیم قدح آید پس علوس خیار شنبر پانزده مثقال در آن مالیده بار دیگر صاف کنند و سه طسوج سقمونیای مشوی بران پاشیده نیم گرم بنوشند و غذا حصرمیات و سماقیات و ریباسیات سازند و شعیر که در آن انار دانه یا سماق پخته باشند و مانند آن دهند و لحوم خفیفه دهند اگر تپ نباشد و الا مزورات مذکوره دهند و آب آلو با سیر این شربت سیاه تمر هندی منقی از حب و لیف پنجاه درم آلو بخارا پنجاه عدد ترنجبین پنجاه درم بر همه پنج رطل آب انداخته بجوشانند تا نصف رسد و خوب مالیده صاف کنند و بران شکر انداخته بار دیگر بپزند تا بقوام سکنجبین آید و امر باستعمال این قسم میکرد و از این علت با این شربت صحت می یافتند و اما ادویهٔ داشره که قابضه هرگاه بعد تنقیه احتیاج بدان افتد پس رب حبیب و رب غوره و رب ریباس و رب سفرجل و مانند آن در آن کفایت میکند و اما نوع رطوبی استفراغ اگر قوت صالح باشد باین حب کنند غاریقون یک نیم درم تربد یک درم ایارج فیقرا یک درم نمک نفطی نیم درم خربق سفید شحم حنظل هر یک دو دانگ هلیلهٔ سیاه صبر سقوطری هر یک سه درم همه را سائیده بعسل سرشته حبها سازند خوراک دو درم و دو ثلث درم و گاهی صاحب این علت را شربت واحد از این حب کفایت کند و در المعجون الجلنجبین استعمال نمایند و غذا نان خشک دهند و اگر رطوبت عسر الخروج یا غلیظ و لزج باشد لزوم شربت ما الاصول و جلنجبین کنند و مصطکی اندکی با جلنجبین استعمال نمایند و اگر در معده ضعف باشد حقنهٔ جاذب رطوبات استعمال کنند و نسخهٔ آن در سوء مزاج بارد رطب معده و در اجتماع رطوبت در آن و در اختلاج آن گذشت و هرگاه از فضول نقا حاصل شود این سفوف دهند مصطکی گل سرخ هلیلهٔ سیاه در زیت یا روغن بریان کرده هر یک دو درم زیرهٔ سیاه در سرکه تر کرده بریان نموده خرنوب شامی خبث الحدید هر واحد یک درم قاقیا اقاقیا هر یک نیم درم تخم حماض بریان سه درم همه را سائیده مقدار واجب هر روز بر ناهار بدهند و گاهی جوارش خوزی داده میشود و این وقتی است که در آنجا تپ نباشد و اگر تپ نباشد غذای او تیهو بریان و سطفن و زردهٔ بیضهٔ نیم برشت و مانند آن سازند و اما نوع دموی را علاج فصد باسلیق و اصلاح غذا است و حفظ قوت و استعمال سکنجبین سفرجلی ساذج و قرص حماض و غذای او از مزورات سازند اگر در آنجا تپ باشد مزورات با آب غوره و سماق مطیب بکشنیز خشک و مانند آن بدهند و هرگاه ورم در معده او ضعف باشد بران ضمادات مقویه ضماد کنند و این نوع پادشاهی بزرگی را عارض شده بود و اطبا که در خدمت او بودند ترک فصد و حفظ قوت اشارت میکردند و من بفصد و اخراج خون بسیار و ترک شراب تا مدتی ابا نمودم و از آن صحت یافت **مؤلف جامع** می نویسد که باید که مراعات پرهیز تقلیل غذا در جمیع این انواع و ترک اطعمهٔ غلیظه و سریع الفساد و اختصار بخفیف تر آنچه ممکن باشد از اطعمه مثل لحوم جوزهٔ مرغ و تیهو و مانند آن از واجبات است و چیزی در معالجهٔ این علت از لزوم اغذیهٔ خفیفه مثل عدس مقشر جوشانیده اندک سرکه و اندک روغن بران پاشیده نیست و گاهی غذای او کعک بریان میسازند و بعد تنقیه برای قبض سفوف مقلیا یا سوطیت نمایند و همچنین جوارش خوزی و جوارش انیسون و جوارش سفرجلی ممسک

علاج اسهال معدی از ذهاب خمل معده

در این مرض صعب قتال است باید که تنقیهٔ معده بقوابض مقویهٔ بارده مثل سماق و گل سرخ و طباشیر و فوفل و صندل و پوست انار و حضض و عصارهٔ لحیة التیس با آب آس یا با آب برگ انگور یا آب حصرم سرشته ضماد کنند و سویقها مثل سویق جو و سیب و سفرجل بروغن بادام دهند اگر حرارت باشد و بر شوربای لحوم خفیفه مثل کبک و تیهو و دراج اقتصار نمایند و بعد از غذا تا دیر بر پهلوی راست بخوابند و هیچ حرکت نکنند و گویند که هریسهٔ معمول بشیر و سمید بالخاصیت انبات خمل نماید و کذا ادویهٔ باردهٔ مفرده که در آن قوت حابسه باشد مثل گلنار و مازو و اقاقیا و گل مختوم و گل ارمنی و طباشیر خصوصاً بریان مربی ایکا و زرور و انار دانه و سماق و زرشک و ریوند و تخم حماض و اسپغول بریان و تخم بارتنگ و تخم گل و عصارات قابضه و رب مطبوخ که در آن بسکر اصلا نباشد خصوصاً اگر با آن سحج باشد و سویق بارد مثل سویق انار و سویق کنار اگر حرارت باشد

بیاید

نافعست طبری گوید که اگر ذرب حمل بعد ورم حار باشد بمزاج و قوت مریض نگاه کنند اگر مزاج او رجوع باعتدال کرده باشد و در آنجا بقیهٔ ورم نباشد و نه وجع از اغذیه بر الطف چیزیکه آنرا دهند اقتصار کنند و غذای او شوربای لحوم بچه مرغ و کنجشک و مانند آن باشد و تضمید معده از خارج باین ضماد کنند گل سرخ سه درم برگ مورد پنج درم فوفل دو دانگ قصب الذریره یک درم همه را سائیده در آب به یا سیب یا مویز حل کنند و گاهی درین ضماد رامک و قسب و کعک افزوده میشود تا در تقویت معده قوی تر گردد و از شراب انچه قلیل الحرارت و رنگ او مائل بسفیدی باشد بنوشانند و در هر پنج روز یکبار تعریق معدهٔ او باین روغن نمایند بگیرند روغن گل خالص و در آن ترنج و حب الآس و رامک و لادن بمقدار مناسب بجوشانند و روغن را صاف کنند و بهمین مرهم نموده تعریق معده بدان نمایند پس اگر ببینند که هضم بقوت شروع شود و انچه غیر منطبخ برمی آمد بطبخ ابتدا نموده بدانند که حمل برجوع ابتدا کرده و برین تدبیر دوام نمایند و در غذای او [illegible] زیاده کنند و در قوت شراب او بیفزایند حفظ مزاج او از تغیر نمایند و از ریاضت منع کنند و دخول حمام هر روز یکبار بخفیف لازم گیرند و در آن طول جلوس نکنند و بر ناشتا [illegible] معدهٔ او بدست نمایند بعضے اطبا وضع محاجم بغیر شرط بر معده و حتی بر عضلات موضوعه بر معده هم کنند از برای آنکه جذب خون ازین و از دلک بسوی عضو میشود چه خون آلهٔ اولی برای طبیعت ست در رد اعضائی که ممکن ست رد آنها مثل لحم و غدد و امثال آن و بعضے اطبا گویند که حمل معده عضوی ست که از نطفه پیدا میشود و آن چون زائل سے گردد مثل اصبع که برود یا عضوی که قطع شود و آن عود نمی کند و اگر عود نماید مثل رشته بود که بر عضو ملتصق شود مثل جوهر عصبی که طبیعت آنرا حادث کند چنانچه طبیعت بر استخوان شکسته جوهر عصبی و شبیه بغلیظ پیدا میکند و بعضے ذکر کرده اند که حمل بار دوم می روید و آن عضو از نطفه تکون نمی یابد و از فضول پیدا میشود مثل نبات شعر طبیعت آنرا در ثانی الحال پیدا میکند برای منفعت و چون این علت قریب خبیث افتد باید که بعلاج آن مشغول نشوند تا آنکه مریض بقوت خود رجوع کند و بمقداریکه بدان علاج کنند تا آنکه رجوع بقوت کند اصلاح غذای او بعکس مزاج او کنند که هرگاه بقوت خود عود کند بعلاجی که مذکور شد معالجه نمایند و اگر مزاج او مائل بحرارت باشد پست سیب و به بنوشانند و غذای او سماقیه و حصرمیه و ربانیه سازند و اگر مزاج او مائل ببرودت باشد این سفوف بخورانند زیرهٔ کرمانی در سرکه تر کرده خشک نموده سه درم حب الآس چهار درم گل سرخ دو درم مصطگی یک نیم درم عود خام دو ثلث درم کندر نیم درم همه را [illegible] و شربت آس معمول بعسل بدهند و اگر ذرب او از خوردن سموم باشد علاجش همانست که مذکور شد و در آن این زیاده نمایند که در هر سه روز ثلث مثقال تریاق بدهند و در طعام او [illegible] خورانند و بعض اوائل ذکر کرده اند که حسوی که تخم مرغ سپید و شیر میش یا شیر نعاج ازان [illegible] و [illegible] شیر خر آنرا [illegible] و تقویت دهد و ابو عمران موسی بن سیار درین علت تناول موم و روغن در هر پنج روز یک نیم درم ازان اشارت کند و امر بترک ریاضت و [illegible] مینمود

علاج اسهال سعدی از ادویهٔ مسهله

بادویهٔ قابضه حبس نمایند و دوغ سرد ساخته دادن مجرب ست و اگر بزر قطونا یا لعابیه در دوغ گاو یک لمحه گذاشته دهند نیز مفید بود و چار تخم بریان کرده بروغن گل چرب ساخته بپزند و اگر کتیرا سوده نیم درم [illegible] آمیخته بخورند برای حبس اسهال که از خوردن حب السلاطین افتد سود دهد و یا زیرهٔ سفید بریان [illegible] سوده با نیم پاو ماست مسکه دور کرده بخورانند و این سفوف قشر الرمان عند افراط عمل مسهل بکار آید و نیز آنچه حبس کند پوست انار از هر واحد یکدرم کعک دو درم کندر نیم درم بزر البنج ربع درم افیون یک دانگ این یک شربت کامل ست قوی مزاج را و با جمیع بدهند و ایضاً برای نو رسیکه از حدت دوائی حب السلاطین عارض شود لعاب ریشهٔ خطمی سه ماشه شیرهٔ مغز بادام چهار ماشه شیرهٔ خرفه سه ماشه لعاب بهدانه سه ماشه عرق عنب الثعلب دو توله گلاب چهار توله بگیرند شربت انار شیرین دو توله داخل کرده چار تخم شش ماشه بروغن بادام چرب کرده پاشیده بنوشند و اگر بعد مسهل آمدن اسهال عقب طعام عادت شود سماق زرشک مصطگی الائچی سفید بادیان بریان صمغ عربی بریان کوفته بیخته بشربت انار شیرین سرشته تناول نمایند و بالائش عرق عنب الثعلب بنوشند بو علی سینا و بعض شراح قانون مینویسند که در مسهل اسهال مفرط یا بسبب حدت [illegible] عروق [illegible] شود و یا بسبب وسعت دهان عروق و یا بسبب لذع مسهل [illegible] آنرا و یا بسبب اکتساب بدن سوء مزاج را از مسهل مثل حرارت معده [illegible]

پس باید که مقابله بسبب موجب نمایند و هنگام در اول بتقویت ماسکه بنحویکه در علاج ذرب بارها گذشت توجه نمایند و در سبب ثانی ادویه مضعفهٔ قوت عروق مثل ادویهٔ قابضه و مغریه و اغذیه و ادویه باین صفت استعمال کنند و در ثالث باستعمال چیزی که کسر حدت و لذع دوا کند مثل ادویه مغریه لعابیه پردازند و ملاست را درین منفعت عظیم است و در سبب رابع تعدیل مزاج و اصلاح حال عارضه از ان نمایند و آنچه چون اسهال در مسهل افراط کند ربط اطراف از فوق و اسفل [illegible] و دلکها نمایند و از نعل دبت ران ابتدا کنند و از ان نزول نمایند و اندک تریاق بخورانند با قدری فلونیا و عرق آورند اگر حمام ممکن باشد و یا ببخار آب گرم [illegible] سر بیرون کرده و چون عرق کثرت کنند و بدان اسهال منقطع نگردد و قوابض مستحکم بخورانند و ایشان بدان دلک نمایند و گاهی بخور مشموم از آب برگ حب الآس و صندل و کافور و عصارات فواکه استعمال کنند و باید که دلک اعضای خارج و تسخین آنها سازند و اگر چه آن تسخین از وضع محاجم ناری باشد بنهادن آن تحت اضلاع و میان کتفین او و اگر احتیاج بنهادن ضماده بسویقهای قابض مثل سویق نبق و کنار و مانند آن و با بهای قابضه مثل سماق [illegible] بر معده و حشا افتد بعمل آرند و گاه اکثر از روغنها روغن سفرجل و روغن مصطکی کنند و واجب است که از هوای بارد اجتناب کنند که بعض اسهال می آرد و از هوای حار نیز که مرخی قوت و بنابر ان معین بر اسهال است و مشمومات خوشبو تقویت دهند و قوابض مثل زرشک [illegible] بریان و صمغ عربی بریان و گل مختوم بخورانند و کعک به شراب ریحانی گرم کرده و ساخته بدهند و گاهی نان با آب انار برای تقدم میدارند تا شراب حار بر معده خالی وارد نشود و همچنین سویقها به آب قابض و تقویت [illegible] و نشف رطوبتی که حدت یافته و پوست خشخاش سوده که قوی القبض است مفید بود و از مجربات آنست که [illegible] حب الآس ده سه درم و بریان کرده در دوغ بپزند تا آنکه منعقد گردد و بنوشانند که نفع آن بغایت نافع و باید که غذای او قابض [illegible] مثل چیزی یکی در ان آب غوره و آبی ترش باشد ایشان بازدارد از آنچه اعانت بر حبس اسهال کند [illegible] با آب گرم و ایشان نفع اطراف در پوست و تبرید آنها مبرات کنند و اگر چه ایشان غشی افتند و از شراب منع کنند و اگر این همه تدابیر سود نبخشد آخر امر مخدرات و معالجات قویه قطع اسهال استعمال نمایند ایضاً شیخ نوشته که در ابتدای اسهال دوائی واجب است که شیرها و روغنها [illegible] کنند خصوصاً چون در [illegible] حیله نمایند که قوابض نشوند و در دهان بنوعی که در ان چیزی از قوابضات باشد که این تعدیل سبب [illegible] النفع کند و گاهی در اول ابتدا بر شیر و روغن و آب گرم اقتصار کرده میشود و گاهی بر شرب این یکبار و دو دفعه شفا میگردد و شرب آب گرم اندک اندک خصوصاً چون چیزی از جوهر دوا [illegible] بجنب [illegible] که آن ازاله [illegible] و گفته پس اگر [illegible] معتدله با غذا همچنین نفع کند جرجانی و ایلاقی مینویسند که گاهی سبب ضعف ماسکه بقای دوای مسهل در معده [illegible] باسهال افتد درین حالت مصطکی بریان کرده بروغن گل چرب کرده و یا سفوف الطین دهند و اگر صاحب علت مرطوب المزاج بود حب الآس ده سه درم بریان کرده و پوست [illegible] در روغن گل چرب کرده با آب سرد بدهند و اگر [illegible] شفا [illegible] دهند صواب بود و اگر امر مودی بمغص گردد علاجش در علاج مغص مذکور گردد و در [illegible] گاو گداخته و دم الاخوین دران حل کرده نافع بود فقط **افقشیا** و اسهال معدی که از ضعف قوت ماسکه معده یا ابطال آن باشد اگر سببش برودت و رطوبت یا صفرا یا بلغم مخلوط بود علاجش همانست که در علاج اسهال معدی بارد رطوبی و صفراوی مذکور شد و اگر سبب تحلیل [illegible] معده باشد علاجش نیز مثل علاج اسهال معدی بارد رطوبی است و هرچه در بحث نفخ و ریاح معده مذکور شد حسب حاجت بعمل آرند و آنچه از تشویش و تغیر فعل هاضمه بود علاجش علاج اسهال معدی صفراوی نمایند و هرچه در بحث فساد هضم گذشت بعمل آرند و آنچه از ضعف قوت ماسکه باشد پس اگر سببش رطوبت لزج بود علاجش همانست که در علاج اسهال معدی زلقی گذشت و اگر سببش بثور معده بود علاجش نیز مسطور شد و اگر سببش حرکات عنیفه عقب طعام باشد علاجش در علاج اسهال [illegible] مذکور شد و اگر سببش [illegible] مسهل باشد علاجش علاج اسهال معدی از ادویهٔ مسهله است که مسطور گشت و اگر سببش سوء مزاج ساذج یا مادی بود علاجش در اقسام مذکوره و نیز در علاج امراض معده از سوء مزاجات آن [illegible] و آنچه از ضعف قوت دافعه بود علاجش از بحث ضعف دافعه معده [illegible] و آنچه از [illegible] قوت دافعه بود هرچه در علاج اسهال معدی از بثور و قروح معده و جز آن گذشت بکار برند و آنچه از ورم حار معده یا از اورام [illegible] آن باشد هرچه در بحث اورام معده و جمیع آن مذکور شد بکار برند و آنچه از امتلاء [illegible] باشد علاج آنها [illegible] علاج اسهال از جمیع اعضا [illegible] و آنچه از [illegible] تدبیر [illegible] بود علاجش در علاج اسهال [illegible] گذشت و آنچه از نزله باشد علاجش در علاج اسهال دماغی مذکور شده

علاج

مثل اغذیهٔ معموله از آرد و نشاسته و اطریه و مانند آن منع کنند و از دادن اغذیه و ادویهٔ قابضه حذر نمایند که این در سدد افزاید و اگر درینجا تپ نباشد این ماء الاصول بدهند بیخ کرفس پوست بیخ بادیان بیخ اذخر و فقاح آن هر واحد ده درم تخم کرفس انیسون بادیان هر یک پنج درم زیرهٔ کرمانی دو توله ... اسارون قاقله هر واحد یک نیم درم عود بلسان ... هر واحد سه درم مویز منقی بیست درم همه را در سه رطل آب بجوشانند تا نصف بماند صاف کرده هر روز چهار اوقیه با امرود سیاه نیم مثقال بنوشند صاحب خلاصه بعد بیان تدبیر مذکور این هم نوشته که چون سده مفتوح گردد صندل سفید و زرشک و انار دانه و به و زیره هر کدام چهار درم در آب کاسنی یا آب بارتنگ یا آب گرم شب تر کرده صبح صاف نموده خمیرهٔ تخم خرفه بریان شربت سیب آمیخته بنوشند در آنجا که غلبهٔ حرارت باشد و الا جوارش خوزی و سفوف سقلیا تا و جوارش ... و امثال آن ... کرده اگر ... انسداد عروق باشد مریض را آب زیرهٔ کرمانی سکنجبین داده یا ... دهند اگر حرارت ... ماء الاصل بنوشانند و تقلیل غذا و پرهیز از اغذیهٔ غلیظه کنند و مزورهٔ ... باج خورانند

علاج اسهال معدی و دوری

بحسب خلط غالب تنقیهٔ بدن بفصد و مسهل و منضج ماده و حبوب قی بکنند بعده عضو یکه دران ماده جمع میشود تقویت آن مع تقویت معده حسب مزاج نمایند و دواها قسم زنهار چیزی قابض پیش از استفراغ تام بکار نبرند زیرا که هرگاه ماده موجود باشد و قطع این اسهال بادویهٔ قابضه نمایند بیم بیماریها و اورام و بیماریهای دیگر مزمنه و غیره آن موذی گردد چنانچه شخصی را این نوع ذرب عارض شد و بعد خوردن طعام اسهال میشد و دانه درست غیر منهضم برمی آمد طبیبی نادانی قبل از تنقیه سفوفات قابضه داد که نامنهضم موقوف شد باز سفوفات ادویهٔ حاره داده بعده روز بروز شکم مریض سخت شد و رنگش سیاه گردید استاد استادی مرحوم فرمودند اخلاط منجمده در معده و رحم صلب جمع شده این منضج دادند عنب الثعلب گاوزبان بادیان مویز منقی تخم کاسنی کوفته شاهتره گل سرخ بیخ کاسنی جوشانیده گلقند داخل کرده روز ... مسهل ملینات و خیره و فلوس خیارشنبر و سنای مکی روغن بادام افزودند بعده ریوند خطائی و غاریقون در جوشانده مسهل باده فرمودند و تبرید ... عرق گاوزبان عرق کاسنی گلقند شربت بزوری دادند دوم روز بادیان چهار ماشه افزودند **اقوال حکما** صاحب کامل گوید که اگر اسهال ... اند مختلف المواد یا با دوار معلوم آید باید دانست که این از فضول مجتمع در عروق یا در بعضی اعضاست و طبیعت بر دفع این فضول و اخراج آن اهتمام میکند و قادر نیست پس می باید که اعانت طبیعت نمایند بدادن دوای مسهل مخرج این فضول اگر فضول صفراوی بود آب انار ... با شکر بقدر حاجت با شربت ورد مکرر چهار اوقیه با یک اوقیه سکنجبین بدهند و افضل ازین هلیلهٔ زرد با شکر بقدر حاجت است که آن استفراغ خلط و تنقیهٔ بدن نماید عقب آن اسهال طبیعت کند و اگر خلط بلغمی باشد هلیلهٔ کابلی با شکر بقدر حاجت بدهند که این اسهال مادهٔ عروق بعضی معده و امعا و عروق نماید ... که صاحب ... ریاضت معتدل و تقلیل غذا و تلطیف او استعمال کنند و از اغذیهٔ مولد خلط خارج ... اسهال منع نمایند و اغذیه ... ازان خلط ... و بعد از دفع فضلات تقویت معده بدستوریکه در انواع سابق گذشت توجه نمایند صاحب شرح ... و مغنی ... و شفائی ... اطعمهٔ مولد خلط مخصوص اجتناب کنند و ترک غذا در روز دو روز و اخراج هر خلط بدانچه لائق او بود و بطریق اسهال نمایند و بعد ازان تقویت عضو یکه دران جمع گردد بدانچه لائق او باشد باید کرد از اضمدهٔ مقویه و سفوفات حابسهٔ قابضه و قطع این اسهال نشاید مگر ... افراط شده و ضعف ... گردد ... و اوجاع را الم رسانند و ازان خوف ... باشد طبری گوید که بعد معرفت جوهر فضول استفراغ آن خلط نمایند اگر از خلطی باشد که محتاج دوای مسهل ... ماء الاصول منضج دهند بعده مسهل خورانند پس اگر خلط سوداوی بود ... در هر چهار روز باشد استفراغ او باین مطبوخ ... باید ... و مزاج و فصل نمایند هلیلهٔ سیاه ده درم هلیلهٔ کابلی پنج درم افسنتین پنج درم حشیش غافث هفت درم کمافیطوس کماذریوس هر واحد سه درم عود ... هر واحد دو درم تخم کرفس انیسون بادیان ... کوفته ... هلیله ... کوفته هر یک سه درم افتیمون پنج درم در پارچه سربسته با دو درم ریوند کوفته همه را بدستور مطبوخ بجوشانند و صاف کرده شربتی حسب قوت مریض بگیرند و تقویت او باین حب نمایند غاریقون یکدرم نمک نفطی دو دانگ ایارج فیقرا نیم درم با آب این مطبوخ سرشته حبها ساخته با مطبوخ نیم گرم بخورانند و اگر شربت واحد این کفایت نکند ماء الاصول هفت روز بدهند پس شربت دیگر ازین مطبوخ بیاشامند و اگر بلد بارد بود بهتر آنست که هوا را معتدل گردانند و به بلد معتدل نقل کنند و اگر ضرورت معالجهٔ این علیل بلا مدافعت افتد این حب بخورانند افتیمون درم

[illegible]

افسنتین یک نیم درم عصارهٔ غافث دو ثلث درم ایارج فیقرا دو ثلث درم همه را سائیده با هفت درم اطریفل کبیر سرشته و چهار درم از آن وزن کرده با آب نیم گرم بخورانند و اگر اتفاقاً از این علت ابتلا شود قبل روز دوره شربت سکنجبین و ملح و اطعمهٔ مشاکل و روغن شیرین نیم گرم قی نمایند و در بلده تحصیلی از ملوک اطراف وارد شد و او را این دو سوداوی بود پس علاج او حسب قوانین علی الرسم نمودم و در علاجش استقصا کردم و علاج در آن نفع نکرد گمان کردم که آن بیمار نیک است پس لزوم علاج او قبیل ورزد و روزه نمودم و غذای او تیهو و کباب ساختم و صحت تمام یافت پس چیزی بهتر در معالجهٔ این علت از پنیر بلیل لازم او بلا قوت تر یا غذا به حسب امکان نیست و اما نوع صفراوی اسهل المعالجه است و تحلیل طبیعت در یک یا دو دفعه از این مطبوخ زائل میشود تمر هندی صاف از تخم و ریشه بیست درم پوست بلیلهٔ زرد بیست درم آلو بخارا سی عدد همه را در پنج قدح آب بجوشانند تا یک نیم قدح آید پس خلوص خیار شنبر پانزده مثقال در آن مالیده بار دیگر صاف کنند و سه طسوج سقمونیای مشوی بر آن پاشیده نیم گرم بنوشند و غذا حصرمیات و سماقیات و رمانیات سازند و شعیر که در آن انار دانه یا سماق پخته باشند و یا مانند آن دهند و لحوم خفیفه دهند اگر تشنگی باشد و الا نرداشته مذکور دهند و آلو با سر این شربت سیاه تمر هندی منقی از حب و لیمو پنجاه درم آلو بخارا پنجاه عدد ترنجبین پنجاه درم بر همه پنج رطل آب اندازند و بنهند تا نصف بماند و خوب مالیده صاف کنند و بر آن شکر انداخته بار دیگر بپزند تا بقوام سکنجبین آید و امر باستعمال این دایم میکرد و از این علت با این شربت صحت می یافتند و اما ادویه داشته تقاضه هرگاه بعد تنقیه احتیاج بدان افتد پس رب سیب و رب حبوب و رب ریباس و رب سفرجل و مانند آن در آن کفایت میکند و اما نوع بلغمی استفراغ اگر قوت صالح باشد باین حب کنند غاریقون یک نیم درم تربد یک درم ایارج فیقرا یک درم نمک نفطی نیم درم خربق سفید تخم حنظل هر یک دو دانگ بلیلهٔ سیاه صبر سقوطری هر یک سه درم همه را سائیده بعسل سرشته حبها سازند خوراک دو درم و دو ثلث درم و گاهی صاحب این علت را شربت واحد از این حب کفایت کند و دوام گلنجبین استعمال نمایند و غذا ناشف دهند و اگر رطوبت عسر الخروج یا غلیظ و لزوجت باشد لزوم شربت ماء الاصول و گلنجبین کنند و مصطکی اندکی بجای جبن استعمال نمایند و اگر در معده ضعف باشد حقنهٔ جاذب رطوبات استعمال کنند و نسخهٔ آن در سوء مزاج بارد رطب معده و در اجتماع رطوبت در آن و در علاج آن گذشت و هرگاه از فضول نقا حاصل شود این سفوف دهند مصطکی گل سرخ بلیلهٔ سیاه در زیت یا روغن بریان کرده هر یک دو درم زیرهٔ سیاه در سرکه تر کرده بریان نموده خرنوب شامی و نبطی هر واحد یک درم قرظ طراثیث هر یک پنج درم تخم حماض بریان سه درم همه را سائیده مقدار واجب هر روز بر ناشتا بدهند و گاهی جوارش خوزی داده میشود و این وقتی است که در آنجا تب نباشد و اگر تب باشد غذای او تیهو بریان و سطنجن و زردهٔ بیضهٔ نیم برشت و مانند آن سازند و اما نوع دموی را علاج فصد باسلیق و اصلاح غذا است و حفظ قوت و استعمال سکنجبین سفرجلی ساذج و قرص حماض و غذای او از فروج سازند اگر در آنجا تب باشد مزورات با آب ماء الشعیر سفید و نشاسته کشنیز خشک و مانند آن بدهند و هرگاه در فم معده ضعف یابند بر آن ضمادات مقویه ضماد کنند و این نوع پادشاهی بزرگ را عارض شده بود و اطبا که در خدمت او بودند ترک فصد و حفظ قوت اشارت میکردند و من بفصد و اخراج خون بسیار و ترک شراب تا مدتی امر نمودم و از آن صحت یافت **مؤلف جامع** می نویسد باید که مراعات پرهیز قلیل و در جمیع این انواع و ترک اطعمهٔ غلیظه و سریع الفساد و اختصار بر خفیف تر آنچه ممکن باشد از اطعمه مثل لحوم جوزهٔ مرغ و تیهو و مانند آن از واجبات است و چیزی که در علاج این علت از لوازم اغذیهٔ خفیفه تر مثل عدس مقشر جوشانیده اندکی سرکه و اندکی روغن بریان پاشیده نیست و گاهی غذای او کعک بریان میسازند و بعد تنقیه برای قبض سفوف مقلیاثا مواظبت نمایند و همچنین بجوارش خوزی و جوارش حب الآس و جوارش سفرجلی ممسک

علاج اسهال معدی از ذهاب خمل معده

و این مرض صعب قتال است باید که تسمیهٔ معده بقوابض مقویه بارده مثل سماق و گل سرخ و طباشیر و فوفل و صندل و پوست انار و حضض و عصارهٔ لحیة التیس با آب آس یا با آب برگ انگور یا آب [illegible] ضماد کنند و سویقها مثل سویق جو و سویق سفرجل بروغن بادام دهند اگر حرارت باشد و مزورات یا لحوم خفیفه مثل کبک و تیهو و دراج اقتصار نمایند و بعد از غذا تا دیر بر پهلوی راست بخوابند و هیچ حرکت نکنند و گویند که هریسهٔ معمول از شیر و سمید با خاصیت انبات خمل نماید و کذا ادویهٔ بارده مفرده که در آن قوت حابسه باشد مثل گلنار و مازو و اقاقیا و گل مختوم و گل ارمنی و طباشیر خصوصاً بریان مرکب یکافوره ناردانه و سماق و نشاسته و ریوند و تخم حماض و اقاقیا مقل بریان و تخم بارتنگ و تخم گل و عصارات قابضه و رب مطبوخ که در آن مسکه اصلاً نباشد خصوصاً اگر با آن مصطکی باشد و سویق بارد مثل سویق انار و سویق کنار اگر حاجت باشد

ناصحت طبری گوید که اگر در باب حمل بعد ورم حار باشد بمزاج وقوت مریض نگاه کنند اگر مزاج او رجوع باعتدال کرده باشد و در اینجا تقیید ورم نباشد و نه وجع از اغذیه بر الطف چیزی که آنرا هضم اقتصار کنند و غذای او شوربای لحوم چوزه مرغ و گنجشک و مانند آن باشد و تضمید معده از خارج باین ضماد کنند گل سرخ سه درم برگ مورد پنج درم فوفل دو دانگ قصب الذریره یکدرم همه را ساییده در آب به یا سیب بخوش حل کنند و گاهی درین ضماد رامک و قسب و کعک افزوده میشود تا در تقویت معده قوی تر گردد و از شراب آنچه قلیل الحرارت و رنگ او مائل بسفیدی باشد بنوشانند و در هر پنج روز یکبار تفریق معده او باین روغن نمایند بگیرند روغن گل خالص در ان ترنج و حب الاس و رامک لادن بقا دیر مناسبه بجوشانند و روغن را صاف کنند و نیم گرم نموده تفریق معده بدان نمایند پس اگر طبیعت بند که بهضم بقوت شروع نموده و آنچه غیر منطبخ بر می آمد بطبخ ابتدا نموده بدانند که حمل برجوع ابتدا کرده و برین تدبیر دوام نمایند و در غذا اسفیدباج و مدققه و زیربا بیفزایند زیاده کنند و در قوت شراب او بیفزایند حفظ مزاج او از تغیر نمایند و از ریاضت منع کنند و دخول حمام هر روز یکبار بخفت لازم گیرند و دران طول جلوس نکنند و برناشتا امر بدلک معده او بدست نمایند و بعضی اطبا وضع محاجم بغیر شرط بر معده و نفی بر عضلات موضوعه بر معده می کنند از برای آنکه جذب خون ازین و از دلک بسوی عضو میشود و چه خون آلة اولی برای طبیعت است در رد اعضای که ممکن است رد آنها مثل لحم و نحو امثال آن و بعضی اطبا گویند که حمل معا عضوی است که از نطفه پیدا میشود و آن چون زائل میگردد مثل اصبع که برود یا عضوی که قطع شود و آن عود نمی کند و اگر عود نماید مثل شبیه بود که بر عضو مرتفع شود مثل جوهر عصبی که طبیعت آنرا احداث کند چنانچه طبیعت سر استخوان شکسته جوهر عصبی و شبیهی غضروف پیدا میکند و بعضی ذکر کرده اند که حمل بار دوم می روید و آن عضو از نطفه تکون نمی یابد و از فضول پیدا میشود مثل نبات شعر طبیعت آنرا در ثانی الحال پیدا میکند برای منفعت و چون این عقب قریب خبیث افتد باید که بعلاج آن مشغول نشوند تا آنکه مریض بقوت خود رجوع کند و مقداریکه بدان علاج کنند تا آنکه رجوع بقوت اصلاح غذای او و عکس مزاج او کنند حتی که هرگاه بقوت خود عود کند بعلاجی که مذکور شد معالجه نمایند و اگر مزاج او مائل بحرارت باشد پست سیب و به بنوشانند و غذای او سماقیه و حصرمیه و رمانیه سازند و اگر مزاج او مائل به برودت باشد این سفوف بخورانند زیره کرمانی در سرکه تر کرده خشک نموده سه درم حب الاس چهار درم گل سرخ دو درم مصطکی یک نیم درم عود خام دو ثلث درم کندر نیم درم همه را جرش ساییده و بشربت آس یا عسل العسل بنوشند و اگر ذوبان او از خوردن سموم باشد علاجش همانست که مذکور شد و دران این زیاده نمایند که در هر سه روز ثلث مثقال تریاق دهند و در طعام او لحم قنفذ خورانند و بعض اوائل ذکر کرده اند که حسوی که از تخم بیض مرغ بسته باشد و شیر بز یا شیر نعاج اثبات حمل میکند و نوشیدن شیر خر آنرا سیر باشد و تقویت و کند و ابو عمران موسی ابن سیار درین علت بتناول سوم و روغن در هر پنج روز یک نیم درم اثان اشارت کرده از مرکب ریاضت و کذا الرئیس منع نمود

علاج اسهال معدی از ادویه مسهله

بادویه قابضه حبسش نمایند و روغن سرد ساخته دادن مجرب است و اگر بزر و لعابیه در روغن گاو و اکیه که نشده سپید نیز مفید بود و چهار تخم بریان کرده بروغن گل چرب ساخته بنوشند و اگر کتیرا سوده نیم درم بشیر خشت آمیخته نیز برای حبس اسهال که از خوردن حب السلاطین شده مفید بود و با زیره سفید بریان سوده با نیم پاو ماست مسکه دور کرده بخورانند و این سفوف قشر الرمان عند افراط عمل مسهل بکار آید و فوراً حبسش کند پوست انار زیره هر واحد یکدرم کعک دو درم کندر نیم درم بزر البنج ربع درم افیون یک دانگ این یک شربت کافیست قوی مزاج را و بیسیه بنوشند ایضا برای تریاک که از حدت ادویه مثل حب السلاطین عارض شود و لعاب ریشه خطمی شش ماشه شیره مغز بادام چهار ماشه شیره خرفه شش ماشه لعاب بهدانه سه ماشه در عرق عنب الثعلب ده تولہ گلاب چهار تولہ بر آورده شربت انار شیرین دو تولہ داخل کرده چهار تخم شش ماشه بروغن بادام چرب کرده پاشیده بنوشند و اگر بعد مسهل باز آمدن اسهال عقب طعام عادت شود سماق زرشک مصطکی الایچی سفید بادیان بریان صمغ عربی بریان کوفته بیخته بشربت انار شیرین سرشته تناول نمایند و بالای آن عرق عنب الثعلب بنوشند ابو علی سینا و بعض شراح قانون می نویسند که در مسهل اسهال مفرط یا بسبب حدت دوا است که عروق می شود و یا بسبب وسعت دهان عروق و یا بسبب لذع مسهل و ما آنرا و یا بسبب التهاب بدن سوء مزاج بار از مسهل مثل حرارت معده اخلاط و رطوبت مرضی و مانند آن مثل آنکه افراط او بسبب قوت دوا و سهولت با

پس باید که مقابله سبب موجب نمایند مثلاً در اول بتقویت ماسکه بنحویکه در علاج ذرب بارد گذشت توجه نمایند و در سبب ثانی ادویه [illegible] مثل ادویه قابضه و مغریه و اغذیه و ادویه باین صفت استعمال کنند و در ثالث باستعمال چیزیکه کسر حدت و لذع دوا کند مثل ادویه مغریه [illegible] پردازند و ماست را درین منفعت عظیم است و در سبب رابع تعدیل مزاج و اصلاح حال عارضه از آن نمایند و ایضاً چون اسهال در مسهل افراط کند ربط اطراف از فوق و اسفل بتدریج نمایند و از بغل و بن ران ابتدا کنند و از آن نزول نمایند و اندک تریاق بخورانند یا قدری فلونیا و عرق آورند اگر حمام ممکن باشد یا بخار آب گرم زیر جامه سر بیرون کرده و چون عرق کثرت کند و بدان اسهال منقطع نگردد [illegible] بخورانند و ایضاً بدان دلک نمایند و لخلخهٔ خوشبو از آب ورد و [illegible] صندل و کافور و عصارات فواکه استعمال کنند و باید که دلک اعضای خارج و تسخین آنها سازند و اگرچه آن تسخین از وضع محاجم ناری باشد بنهادن آن تحت اضلاع و میان کتفین او و اگر احتیاج بنهادن ضماد [illegible] سویقهای قابض مثل سویق نبق و کنار و مانند آن و ربهای قابضه مثل [illegible] بر معده [illegible] بعمل آرند و دلک از روغنها روغن سفرجل و روغن مصطکی نهند و واجب است که از هوای بارد اجتناب کنند که بعضی اسهال می آرد و از هوای حار نیز که مرخی قوت و بنابران معین بر اسهال است و مشمومات خوشبو تقویت دهند و فواکه مثل به و امرود های بریان و [illegible] سیب بریان و گل مختوم بخورانند و کعک [illegible] شراب ریحانی گرم کرده در آن انداخته بدهند و گاهی نان با آب انار بریان مقدم میدارند تا شراب بر معده خالی وارد نشود و [illegible] سویقها [illegible] قبض و تقویت [illegible] و نشف رطوبتی که حدت یافته و پوست خشخاش سوده که قوی القبض است مفید بود و از مجربات آنست که بستانند حب الرشاد سه درم و بریان کرده در دوغ بپزند تا آنکه منعقد گردد و بدهند [illegible] آن لعاب نافع و باید که غذای او قابض سرد باشد مثل چیزیکه در آن آب غوره و آبی [illegible] باشد بسازند و از آنچه اعانت بر جنس اسهال کند [illegible] آب گرم و ایضاً در وضع اطراف در پوست و [illegible] آنها [illegible] کنند و اگرچه ایشان غشی افتد و از شراب منع کنند و اگر این تدابیر سود نبخشد بعد از آن [illegible] و معالجات قویه [illegible] اسهال استعمال نمایند ایضاً شیخ نوشته که در ابتدای اسهال دوائی واجب است که بشیره و [illegible] کنند خصوصاً چون در البان حیله نمایند که قابض شوند و در ادهان بنوعی که در آن چیزی از قابضات باشد که این تعدیل سبب فاعل النوع کند و گاهی در اول ابتدا بر شیر و روغن و آب گرم اقتصار کرده میشود و گاهی در شرب این یکدو دفعه شفا میگردد و شرب آب گرم اندک اندک خصوصاً چون چیزی از جوهر دوا بمعده بچسپد آن را ازاله نماید [illegible] پس اگر اتباع آن کنند [illegible] مغریه معتدله با غذا چنین نفع کند جرجانی و ایلاقی بنویسند که گاهی سبب ضعف ماسکه بقای دوای مسهل در معده بود و اسهال افتد درین حالت اسپغول بریان کرده بروغن گل چرب کرده و یا سفوف الطین دهند و اگر صاحب علت مرطوب المزاج بود حب الرشاد سه درم بریان کرده و [illegible] بروغن گل چرب کرده با آب سرد بدهند و اگر [illegible] دهند صواب بود و اگر امر موذی بسحج گردد علاجش در علاج سحج مذکور گردد و حقنه بروغن گاو گداخته و دم الاخوین در آن حل کرده نافع بود فقط **انتباه** اسهال معدی که از ضعف قوت هاضمه معده یا بطلان آن باشد [illegible] یا صفرا [illegible] یا صفرا و بلغم مخلوط بود علاجش همانست که در علاج اسهال معدی بارد رطوبی و صفراوی مذکور شد و اگر سبب [illegible] علاجش نیز مثل علاج اسهال معدی بارد رطوبی است و هرچه در بحث نفخ و ریاح معده مذکور شد حسب حاجت بعمل آرند و آنچه از تشویش و تغیر [illegible] بود علاجش علاج اسهال معدی صفراوی نمایند و هرچه در بحث فساد هضم گذشت بعمل آرند و آنچه از ضعف قوت ماسکه باشد پس اگر سببش رطوبت بلغمی بود علاجش همانست که در علاج اسهال معدی رطوبی گذشت و اگر سببش بثور معده بود علاجش نیز مسطور شده و اگر سببش حرکات عنیفه عقب طعام باشد علاجش در علاج اسهال ابتدائی مذکور شده و اگر سببش [illegible] مسهل باشد علاجش علاج اسهال معدی از ادویه مسهله است که مسطور گشت و اگر سببش سوء مزاج ساذج یا مادی بود علاجش از اقسام مذکوره و نیز از علاج امراض معده از سوء مزاجهای آن اخذ کنند و آنچه از ضعف قوت دافعه بود علاجش از بحث ضعف دافعه معده اخذ کنند و آنچه از قوت قوت دافعه بود هرچه در علاج اسهال معدی از بثور و قروح معده و بحران گذشت بکار برند و آنچه از ورم حار معده یا از اورام آن باشد هرچه در بحث اورام معده و [illegible] آن مذکور شد بکار برند و آنچه از امتلاء بدن عروق و [illegible] بود و یا بطریق بحران باشد علاج آنها در علاج اسهال از جمیع اعضا بیاید و آنچه از رداءت تدبیر غذا بود علاجش در علاج اسهال غذائی گذشت و آنچه از نزله باشد علاجش در علاج اسهال دماغی مذکور شد

علاج اسهال کبدی کیلوسی

اگر سبب آن ضعف قوت جاذبه کبد باشد دیا اورام مقعر آن و ماساریقا باشد هرچه در بحث ضعف کبد برای تقویت جاذبه آن و آنچه در باب سدد کبد بهر تفتیح سدد آن و در باب اورام آن در علاج ورم مقعر کبد و ماساریقا مسطور شد حسب سبب بکار برند و در معالجه این اسهال چنان نکنند که ذبول آرد و قوت ساقط کند و بحبس این نیز مشغول نشوند که اعالی بدن را اذیت رسانند و نفس را تنگ نماید و ایضاً آنچه بسبب ضعف جاذبه باشد علاجش بچیزهای گرم و منفذ باید کرد چون فلافلی و فودنجی یا اندکی شراب صرف کهنه و این دوا نیز قوت جاذبه جگر را تقویت دهد بگیرند سلیخه و سنبل و زعفران هر یک سه درم قصب الذریره و عود بلسان و سعد کوفی و اذخر هر یک پنج درم جوزبوا پنج عدد قاقله و قرنفل و انیسون و بسباسه کندر و رشته ولادن هر یک دو درم قردمانا سه درم سک چهار درم دارشیشعان سه درم نانخواه چهار درم حب الآس بریان کرده سی درم همه را کوفته بیخته بشربت سیب معجون سازند شربتی چهار درم و طعام لطیف سریع الهضم دهند و آشامیدنی با اضم خوشبو کنند چون خردل و چقندر و انجدان در طبیخ انار دانه و مانند آن و اگر سبب ضعف جاذبه سوء مزاج حار کبد باشد علاجش بعلاج امراض کبد از سوء مزاج حار نمایند و آنجا که سبب ضعف جاذبه کثرت سواد کیلوسی و بودن آن زیاده از قوت جاذبه کبد باشد اکثر آن غیر منهضم سبب باقی باشد با وجود استعمال مقویات آن در تقلیل غذا کوشند **و ایضاً** در سددی و ورمی ادویه قابضه صرف استعمال کردن خطاست بهر آنکه در تسدید افزاید و ادویه قوی بخلط عظیم شود و ورم صلب گردد و همچنین ادویه شدید التبرید و قابض بر جگر طلا کنند که باعث عفونت شود و حرارت غریزی را فانی کند و دوران هلاکت مریض است بلکه واجب است که هرگاه معلوم گشت که سببش سدد کبد و ماساریقا یا ورم است بکلی عنایت بتفتیح سدد بادویه مفتحه و تحلیل ورم مصروف دارند و اطبا نیز هر را در این باب تجربه کرده اند جمعی که قوی است گمان کرده اند که آن اسهال غسالی صعب را نفع بخشد و بقول قرشی و خضر در این هنگام بشکل شربت به شیرین چیزی نیست که آن با وجود قبض خود مفتح است و گرده آب کاسنی که در آن انار دانه و زرورد و زرشک خیسانیده باشند بهر آنکه این اشیا مرکب از اجزای قابضه و اجزای مفتحه اند و سفوف مقلیا نیز اسهال سددی را نافع است و کذا قرص امبرباریس و گاهی احتیاج بخلط آب کرفس و بادیان با آب کاسنی می افتد اگر خوف حرارت نباشد و حاجت بتفتیح قوی است بسبب ماده غلیظ سدد موجب اسهال سددی بود و جرجانی از شیخ نقل کرده که بسیار باشد که برای کشادن سدد بمسهل قوی حاجت آید تا جذب سوداء غلیظ موجب سدد کند و گاه حقنه قوی الجذب با التفتیح بهر دفع ماده سدد احتیاج افتد وقتی بهر این انفع اشیاست اگر از خود آید چنانچه بقراط بدان شهادت داده و صواب بصاحب این علت آنست که طعام بتفاریق اندک اندک خورد و بعد از آن چیزی که معین بر تنفیذ غذا بسرعت و تفتیح سدد نماید باید خورد و در فصل ایها نزد جالینوس جوارش فودنجی است پیش از طعام تا یک مثقال از آن بدهند و چون طعام هضم شود نیم درم دیگر از آن بدهند و شراب کهنه قوی رقیق اندک بعد نیم هضم شدن طعام در معده بسیار سودمند است و تریاق نافع‌ترین اشیاست از برای این چون انهضام طعام درست شود و اهتمام نمایند و دلک قبل از طعام و بعد او کنند چون این ضعیف گردد و بعد از آن شدید از پاچه و پشت و شکم و اعضا حاجت افتد و گاهی احتیاج بطلا بدان از رفت ادویه محمره شود و سبب لاغری بیمار استفراغ خلط غلیظ که اسهال این تولد کند نباید ترسید بهر آنکه چون سده کشاده شود و اخلاط ساده بر آید غذا ببدن نافذ شود و بعد از آن اسهال عارض نشود و بدن او قوی گردد و گوشت باز آید

علاج اسهال کبدی غسالی

اگر سبب ضعف هاضمه کبد باشد و آن اکثر از برودت بود علاجش بعلاج ضعف هاضمه کبد که در بحث ضعف جگر مذکور شد باید کرد و اگر از حرارت باشد هرچه در علاج امراض کبد از سوء مزاج حار مسطور شد استعمال نمایند و آنجا که سبب این اسهال ضعف ماسکه جگر بود و آن بقول شیخ اکثر از حرارت و رطوبت میباشد و علاجش همانست که در باب ضعف کبد برای ضعف ماسکه از آن ذکر یافت و زرشک لک مغسول بعرق مغسول تخم خرفه و اقاقیا شیرین گل سرخ هر واحد یک ماشه طباشیر زعفران ریوند چینی دارچینی هر یک نیم ماشه کافور قیصوری چهار برنج کوفته بیخته بشربت انار شیرین یک توله سرشته بخورند و با پنگ سه چهار ماشه دانه هیل سه ماشه سوده بآب پخته شیره تخم خرفه مقشر حب الآس نبات داخل کرده بنوشند و بجهت اخرو خبث الحدید مدبر سوده نیم ماشه بعد از مسهل چهار ماشه سرشته بخورند و شربت ورد با قرص گلنار یا قرص طباشیر حامضی آمیخته دهند یا در شربت بادام قرص طباشیر حامضی زرورد و پوست بیرون پسته سبز را

سه درم عود مصطکی صندل هر واحد یکدرم استعمال کردن و هنگام خواب گلقند ادویه مصطکی ربع درم انیسون نیم درم خوردن در اسهال کبدی از مجربات استاد صاحب شفاء الاسقام است و گویند که طباشیر و گل سرخ و سنبل و سلیخه نافع اسهال غسالی است و بقول سدید صاحب اسهال غسالی را در ابتدای علت نان خوردن نشاید بهر آنکه جگر آنرا قبول نکند و هضم نتواند کرد و صواب آنست که بر کشکاب که از پست جو پزند قناعت کنند و هر روز دو یا سه بار بدهند اگر این نیز هضم نشود در آخر جاورس مقشر با پست جو پزند و صاف کرده بدهند و اگر غیر نضیج سوء هضم کنند بدون صاف کردن باید داد و طریق پختن این کشکاب آنست که پنج پیمانه آب بیک پیمانه بیاید و با یک جزو سویق در بیست جزو آب بپزند تا سه جزو بماند و بآنکه خلیط گردد پس بکار برند و تخم حماض بریان سوده بر جگر بند بپاشند و کباب کنند که سودمند بود و بعضی اطبا گفته اند که اسهال غسالی را بسیار تناول بهی منقی تنها نافع شود بلی علاجی دیگر بیجبان با دانه خاییده فرو برند و شیخ الرئیس گوید که من این را از سه درم و منفعت آن دیدم آنچه گفته اند از حمرا آنچه نسبت داد این سفوف در اسهال کبدی سودمند بود گل سرخ شش درم زرشک آلک مغسول تخم حماض بریان هر یک سه درم فوه طباشیر صندل سفید نشاسته صمغ عربی بریان هر یک دو درم ریوند چینی یک نیم درم زعفران یکدرم شربتی دو درم بآب وقع آهن تافته در نسخه معمول متاخرین وزن گل سرخ نیز سه درم است و با شیره تخم کاسنی بریان در شیره گلاب میدهند و هم او گوید که اگر اسهال بسبب ضعف قوت ماسکه بود و سبب ضعف این قوت در بیشتر احوال سوء مزاج سرد و تر بود گل سرخ و گلنار و عصاره لحیة التیس هر یک پنج درم سنبل الطیب هفت درم مصطکی سه درم زعفران اذخر هر یک چهار درم کوفته بیخته دو درم با رب سیب یا رب بهی بدهند و غذا اگر که مزاج و تهوع و تندی کباب بان سنهند و این ضماد نافعست مرو کنند تخم گل و سنبل و زعفران اکدی مهر اسارنه یا سعد و گلاب آب سیب حکیم خجندی گفته که اول معالجه اسهال غسالی به غذا کنند و دارو را تلطیف کنند بهر آنکه کبد از هضم و غذا عاجز بود و هرگاه ضعیف باشد بخلاف هضم او گوشت را و همچنین عکس این بود یعنی از هضم گوشت عاجز باشد چون ضعیف بود از هضم نان عاجز نباشد و از اغذیه نافع تر از این در اوایل کشک شعیر و جاورس است و کیموسات خفیفة اللحوم و ماء الشعیر و طیهوج کباب کرده در آن تخم حماض بریان پاشیده و این سفوف نافع اسهال کبدی و غسالی است و نسخه آن همانست که در قول سدید گذشت لیکن زرشک و آلک و از فوه تا صمغ عربی هر یک یک درم باقی سه درم شود

علاج اسهال کبدی صفراوی

زنهار حبس نکنند و قوابض ندهند که منع این اسهال مضر بود اگر چه عاجل تسکین دهد گاهی استفراغ و علاج بتمام باید کرد بلکه بتبدیل مزاج و علاج تسکین جگر از دو چیز که بسیار قابض نباشند بکوشند مثل شیره صندل و شیره خرفه و شیره تخم خشخاش با سکنجبین و شربت انار بدهند و هر چه در علاج امراض جگر از سوء مزاج حار مذکور شد بکار برند و با ورشیره تخم خیار نیکوست و کذلک شربت ریباس که اندران قبض قوی نباشد چون شربت خشخاش و شربت عناب و شربت انار شیرین و زرشک و شیره تخم خرفه با شربت صندل بدهند و نقوع زرشک و صندل انفع بود و با شربت انار شیرین نیز مفید بود و اگر آمله و گل نیلوفر را جوشانیده صاف نموده و مثل آن شکر طبرزد اضافه نموده بقوام آرند و استعمال کنند فائده دهد و بعد از تعدیل مزاج و تنقیه اگر اسهال باقی باشد شربت خشخاش و شربت انجبار با لعاب تخم خطمی بدهند و سفوف تخم ریحان با تنگ صمغ عربی هر یک بروغن زرد بریان تخم حماض هر واحد یکدرم یکجا کوفته باشد حسب مزاج با شربت حب الآس خوردن اسهال کبدی را که با حرارت مزاج باشد نافعست و ایضاً قوابض مقوی جگر مثل زرشک و آلک و ریوند و انار دانه و شربت صندل و شربت حب الآس بدهند و بقول سویدی شرب عصاره حی العالم و کذا عصاره دهن مقشر بریان و کذا انجبار بآب سیب زردآلو تا ربع درم و کذا تخم خرفه چون بقدر درمی سوده با آن بخورند نیز نافع اسهال کبدی است حکیم علی می نویسد که در اسهال کبدی و غیره اگر مریض تبهای گرم مداومت کرده باشد چندان که تمام باید کرد که از بدن مریض حدت و لذع کمتر شود و اکثر اسهالات را بتبدیل اخلاط و اطفای حرارت و ترطیب مزاج علاج میکنیم موافق می آید و مشروبه تنقیص و تلیین کم میشود و اکثر ما تلیین بمرطبات میکنیم و بعد از آنکه کم اسهال باشد که کبد را بآن شکر کمتر میشود اما اطبای زمان ما تا وقتیکه بار پرهیز جگر درست و قطع نشود نمی دانند که اسهال کبدی است و حال آنکه اکثر صفرا دفع از کبد میشود و ما همین که حدت در اخلاط باقی نیم بجهت دفع صفرا و حرارت بدن و تشنگی البته شیره تخم خیارین و خمیره بنفشه میدهیم و بجای غذا آب میدهیم با فراط میدهیم و گاهی دوغ شیرین و جهت دفع کبد را بروغن بادام که کافور در آن حل کرده باشند چرب میداریم بعد از آنکه حدت اخلاط کم شده اند کمی از قوابض میدهیم مثل تخمهای

بیان کرده و در کلام شیخ چون تا این غایت مثال آن نبود شفاعی باید و ایضاً حکیم موصوف میگوید که حکایتی نقل میکنیم که مستوری بود عبید بابان را در معالجهٔ اسهال کبدی که جوانی بود که در آخر شباب به اسهال صفراوی گرفتار شده بود اول بنیکی شد بعد از ان باز عود کرد و صفراوی کراثی و زنگاری از و دفع میشد بحسب ساعت نوبت و تپ شبها بدر دیگر و تپ میکرد چون مشاهدهٔ احوال شد معلوم گردید که کبدی ست و تپ از انست و نزد حجم سبب احتراق خواهد ساخت ما با قرص کافور در روغن گل یا روغن بادام حل کرده بر وضع کبد میگذاشتیم چنانکه قریب پنج مثقال کافور درین علاج صرف شد [illegible] رنگ زنگاری خون با مدفوع می آمد و شربت او از خمیرهٔ بنفشه و شیرهٔ تخم خیارین با [illegible] خرفه میدادیم با آنکه حدت ماده کم شد اما از غایت حدت معای مستقیم بعض مجروح شد چنانکه خون بسیار با مدفوع دفع میشد بعد از ان از حجم معا [illegible] دفع میشد و درین اثنا دبیلی عظیم در حوالی مقعده [illegible] او ظاهر شد چون نضج یافت ماده دبیل و را با آن حالت معلوم نمودیم پنج زالو بر حوالی آن چسپانیده شد روز دیگر [illegible] شده دوا و طلا [illegible] بود [illegible] بعد از خون کشیدن ریختن [illegible] مجروح و حجم معا و رنگ خون بالتمام برطرف شد و اسهال نیز تخفیف یافت اختصار کردیم با آنکه تقویت [illegible] بجهت تقویت [illegible] درم با [illegible] معتدل [illegible] درم با [illegible] بارد ممزوج کرده دادیم که تجربه معلوم بود که قبض میکند و غذا [illegible] بود [illegible] صحت یافت [illegible] میگوید که اگر صفرا بسیار رقت وافی بود [illegible] مطبوخ [illegible] زرد و آب انار [illegible] و آب کاسنی [illegible] خیار شنبر [illegible] شیرهٔ تخم [illegible] باقی [illegible] بیان نوشته مگر در علاج اسهال مراری [illegible]

علاج اسهال کبدی صدیدی

هرچه در صفراوی گذشت علاج همینست و ایضاً صندل و گلاب بر دافع جگر نهند و تبدیل هوا کنند و فصد باسلیق از دست چپ نهایت مفید ست و درین اسهال نیز شیخ [illegible] قرص [illegible] و استعمال الطلیه [illegible] بر وضع کبد [illegible] تبدیل مزاج و حفظ قوت [illegible] ماء الشعیر [illegible] که دران [illegible] شفاء الاسقام گوید که اگر اسهال کبدی [illegible] از شدت احتراق باشد قرص طباشیر کافوری دهند [illegible] صندل [illegible] آب سیب یا آب [illegible] گاهی ابتدا [illegible] طریق [illegible] اسهال [illegible] شربت صندلین و ورد یا شربت لسان الحمل و ریباس [illegible] شیرهٔ تخم خرفه [illegible] شربت صندلین دهند و چون از هفت روز تجاوز [illegible] قرص طباشیر حامض یا قرص طباشیر کافوری اگر حرارت قوی و عفونت باشد [illegible] اگر احتمال کند کافور دهند [illegible] اسهال صدیدی [illegible] ورم کبد [illegible] علاج او نمایند

علاج اسهال کبدی خاثری و دردی

اگر سببش [illegible] ضعف یا ورم [illegible] خون [illegible] جگر باشد علاج هر واحد [illegible] امراض کبد مسطور شد بدان رجوع نمایند و اگر سببش احتراق خون باشد هرچه در اسهال کبدی صفراوی گذشت استعمال کنند و بالخصوص [illegible] مبردات و شربت [illegible] استعمال [illegible] و ماء الشعیر [illegible] آب [illegible] برای [illegible] حرارت نافع ست و باید که [illegible] سرد [illegible] تب [illegible] بسیار [illegible] اعضا [illegible] جگر [illegible] علاج اسهال کبدی [illegible] علاج اسهال صفراوی نمایند اگر از خروج [illegible] جگر بود نشان قرب موت باشد و اسهال کبدی [illegible] تعلیم پیش ازین از کلام شیخ معلوم شده که اسهال کبدی صفراوی و صدیدی و خاثری چون مزمن شود [illegible] اکثر [illegible] معا [illegible] بران [illegible] اخلاط و علامتش آنست که گاهی اخلاط [illegible] با خون مختلط برآید بسبب [illegible] خون [illegible] جراحت [illegible] گاهی غیر مختلط بسبب قلت خون [illegible] عضو عصبانی ست [illegible] و بسبب [illegible] اخلاط در بعض اوقات از خون آن و گاهی [illegible] معلوم

راحت یابد بسبب اندفاع مادهٔ سوداوی وگاهی از شدت الم بنابر مرور آن اخلاط بر موضع جراحت قریب بغشی گردد و تدبیر آن نیست که با وجود مراعات جگر از تعدیل مزاج و اخلاط چنانچه مذکور شد علاج سحج سفرجل یا شل صمغ نشاسته کثیرا و بزرقطونا و بارتنگ و تودری مقشر با آب گرم و ممزوج بروغن گل نمایند و این دوا نیز مفید است اسپغول بارتنگ تخم خرفه مقشر تخم حماض هر واحد یکدرم نشاسته صمغ عربی هر یک دو درم گل ارمنی یکدرم و نیم سوای اسپغول و بارتنگ همه را کوفته بهم آمیخته بقدر حاجت در آب گرم لت کنند و روغن گل آمیخته بنوشند و باقی هرچه در علاج سحج بیاید بکار برند و جیر جانی گوید که اگر اسهال کبدی طول کشد سحج پیدا نماید هیچ دوای قابض نشاید داد لیکن چیزهای غروی نرم باید داد و این سفوف نرم است بگیرند تخم خطمی و تخم خبازی هر دو مقشر هر یک پنج درم نشاسته صمغ عربی هر یک ده درم همه را بریان کرده نرم بسایند و ده درم گل ارمنی کوفته در آن آمیزند شربتی سه درم بشربت آس و اگر با سحج طبع خشک بود بگیرند تخم خطمی و تخم خبازی مقشر کوفته اسپغول تخم کنوچه تخم ریحان سیاه و اسپغول خام ناکوفته با هم بیامیزند و بروغن گل چرب کرده با آب نیمگرم بدهند شربتی سه درم و اگر خیار شنبر در آب حل کنند و این تخمها با آن بیامیزند صواب بود و گاه باشد که در اسهال کبدی خراطه اندک بیرون آید و طبیبان پندارند که از روده است و از علاج جگر باز ایستند و مرض زائل نشود پس در علامات تامل نیک باید کرد و از مراعات جگر باز نباید ایستاد

علاج اسهال مراری

علاج شیخ آنست که در علاج اسهال سحجی صفراوی گذشت و بقول شیخ آن متعلق است در آخر امر بعلاجات احوال کبد و مراره و معده مولد صفرا و باید که از انجا طلب کنند و جیر جانی و ایلاقی گویند که طریق علاج این نوع آنست که نگاه کنند اگر صفرا بسیار بود و از طبیع بسهولت رود در نخستین هندی تنقیه کنند بعده تدبیر منع اسهال کنند تا خشکا سویق بود و سفوف حب الرمان و قرص طباشیر و دوغ سنگ تافته آهن تاب دهند و اگر سفوف حب الرمان با کشکاب دهند صواب بود و اگر چهار درم وزن بیست جو تخم خشخاش سفید بگیرند همه را با سیب بیدانه شیره برآورند و بنوشند بغایت نافع بود و اگر دو جزو بیست جو و یک جزو سفوف حب الرمان آمیخته بخورند اسهال صفرا باز دارد و کعک بغدادی چون سوده با دوغ آهن تاب سوده و ارد سی درم از این کعک سوده یا کمتر یا بیشتر در شبانروزی متفاریق بخورند و شربت چند بار باشد علاج لحم بقر و اسهال کهن صفراوی را باز دارد صفت سفوف حب الرمان بگیرند انار دانه بریان کرده صد درم کشنیز خشک یک شبانه روز در سرکه تر کرده و بریان نموده پنجاه درم سماق گلنار هر یک پانزده درم کزمازج خرنوب نبطی هر یک ده درم همه را کوبند شربتی از دو درم تا سه درم صفت قرص طباشیر گل سرخ صمغ عربی بریان و گل ارمنی و حب بلوط و طباشیر هر یک پنج درم تخم حماض هفت درم حب الآس چهار درم نشاسته بریان سه درم شربتی یک مثقال نافع بود و یکی گل سرخ هشت درم تخم حماض بریان صمغ عربی بریان طباشیر هر یک چهار درم تخم خیار مقشر بریان دو درم شربتی یک مثقال صفراوی را که در علاج امراض جگر از سوء مزاج حار مذکور شد بکار برند و طعام از انار دانه و سماق و زرشک و غوره فرمایند و از شربت حصرم و شربت ریباس دهند صفت نافع دیگر بگیرند تخم خرفه و گل سرخ و طباشیر و گل ارمنی و اقاقیا و سک را کوفته همه را کوفته بگلاب حب سازند یا با آب به شسته هر وقت بقدر دو درم دهند و مدام تازه بکنند نافع بود

علاج اسهال طحالی

هرچه در علاج اسهال سحجی سوداوی گذشت بکار برند و ابتدا اول رگ باسلیق زنند و بعد سه چهار روز اسلیم چپ بگشایند و مسهل بنوشانند و ماء الجبن نیز دهند و در تنقیه سوداوی ... سیر بدهند و سکنجبین و بعد از فراغ ماء الجبن جهت تقویت این تدبیر مروارید و شربت مرواریدها نافع است و یک توله سیب سبز کهنه یا گلقند هفت ماشه گل سرخ گاوزبان هر یک نیم توله طباشیر چهار ماشه طباشیر مغسول هر یک نه ماشه در آنکه مربی سیب پنج عدد و نیم با شربت سیب هر یک سه توله قوام ساخته دو مثقال بابی ماء التمر خورند و گوشت حیوان ... گاوزبان گل نیلوفر گل کاسنی هر یک هفت توله بادرنجبویه نه توله بهمنین هفت و نیم توله آشته گل سرخ گاوزبان چهار توله ابریشم خام ... پنج توله برگ فرنجمشک ده توله تخم بادرنجبویه و بالنگو و فرنجمشک هر یک سه توله تخم بادرنجبویه دوازده توله تخم بارتنگ هر یک ده توله ... نیم توله زعفران هفت ماشه مشک عنبر هر یک سه ماشه از جمله شیشه عرق کشند شربتی از هفت توله تا پانزده توله با تخم شربتی هفت ماشه و این برای طحال نافع است و نیز ... پنج سفرجل برگ غبیرا ... هفت ماشه و این سفوف ... مجرب سیب جزء ... ماسک سعد کوفی گل بسته گل سرخ بیخته ... سبز طباشیر یکدرم سوای ... همه را در روغن بادام ... بریان کرده یکدرم ادات در آمله مربی یکعدد ...

نسخهٔ حب الرمان

نسخهٔ قرص طباشیر قابض

ورق طلا یک عدد و تخم بهیدانه اول بخورند و شربت سیب گاوزبان هر یک دو توله در عرق کیوڑه و زرشک هر یک پنج توله تخم شربتی هفت ماشه پاشیده بنوشند غذا پلاو مرغ و خشکه کهگیلا فی مجربات کا و مع بالائی آن بخورند و بقول شیخ الرئیس باید که اولاً قصد علاج طحال کنند و حال و در یافته آنچه دران واجب بود بدیدن مقاله آن نمایند اگر دران جا کثرت سودا و قوت وافر بود بطبیخ افتیمون و مانند آن تنقیه کنند و اگر سودا غلیظ مثل دردی باشد و از ورم نبود و یا که از غائط نفس سودا باشد این مسهل استعمال نمایند اگر قوت قوی بود بگیرند نمک اندرانی یک جزو و شوکه مصری سه جزو و خربق سیاه دو جزو پس شوکه مصریه و خربق را در آب خوب بجوشانند و دران نمک حل کرده صاف نموده بنوشند و این طریق اسهال و تنقیه آنست از آنچه اسهال کنند و اگر فصد واجب گردد فصد کنند و تقویت جگر و شکم معده نمایند و اگر سبب این اسهال کثرت انصباب اخلاط سوداوی بسوی معده باشد بر طحال محاجم نهند تا آنچه از آن بسوی معده و امعاء میریخت منحبس گردد و بعد از آن تدبیر بچیزی که لطیف مقوی باشد مثل این ترکیب باید کرد بگیرند انار دانه ده درم بهمن سرخ بریان دو درم زرنباد بریان کهربا تخم سداب تخم ریحان هر واحد یکدرم و ازین سفوف ساخته سه درم بدهند و ایضاً بگیرند انار دانه و مویز سیاه و سرکه و آب سیب یکدو شیره او برآورده صاف کنند و اندکی نمک و صعتر آمیخته بدان ناخورش سازند و اگر تقوی تر ازین حاجت آید بگیرند کندر و سعد و جوز السرو و سماق را نیم درم و کهربا یکدرم و شراب کهنه صرف بخورند و جبر جاسف در ترکیب ناخورش مذکور وزن انار دانه ده استار و مویز نیم من نوشته و گفته که سرکه را بگو شیدنند و بهر کره آب لیمو قدری صاف کنند

علاج اسهال معوی رطوبی

اگر مادی باشد تنقیه از مسهل بلغم و حب ایارج کنند و ایضاً مسهل منشف چون ایارج فیقرا و حب صبر خورند و بعد تنقیه اگر اسهال باقی باشد برای تنشیف بقیه رطوبات سفوفات و اقراص مجففه قابضه مثل سفوف حب الرمان و تقالیا تا و قرص گلنار بکار برند و هرچه در علاج اسهال معدی رطوبی گذشت استعمال نمایند و مصطگی و طباشیر با گلقند یا آمله مربی سفید پود و سفوف بهودی ماشه خورده شیره بادیان نه ماشه و افیون و زیره سفید هر یک چهار ماشه الایچی کلان پنج عدد قرنفل دو ماشه شربت خشخاش و گاوزبان هر یک یکنیم توله و صمغ یا سفوف مقلیاثا نه ماشه شیره بادیان نه ماشه و الایچی پنج عدد و قاب سیاه جلیله و کتان و کند و جوه هر یک سه ماشه کنند سه بار انار سه ماشه پاشیده بنوشند و مصطگی سه ماشه قرنفل گل سرخ بادیان هر یک هفت ماشه در شراب کهنه خیسانده ضماد کنند غذا کباب شامی مرغ و کبک و تیهو دهند و اگر دارچینی مرکی افیون جند بید ستر برابر گرفته و بقدر فلفل حب ساخته چهار پنج حب بخورند مجرب است و تشنگی و گرسنگی نفع تمام دارد و هر چند منقطع باشد مفید است و این حب اسود دارد و سعد سنبل تخم کرفس هر یک چهار درم زعفران مصطگی هر واحد یکدرم بگلاب سائیده حب ها نمایند و نیکوترین غذا گوشت طیور است خاصه کباب با مصالح موافق اما اگر تب بود گوشت ندهند و اگر رطوبت سازج باشد اقراص و سفوفات قابض و منشف و سویقها دهند و روغن گل بر امعاء مالند و اغذیه موافق یابس بخورند و کاه و نه مفرده و مرکبه بوی نمایند در رطوبت مجففات مثل پوست بیرون پسته و عود غرقی و پودینه خشک و زیره سفید و آمله خشک و صندل سفید و شیب سبز نافع و اگر برودت نیز باشد عود غرقی و دانه الایچی سفید بادیان انوخره و پودینه خشک سفید و سویدی بلیله سیاه که زعفر مشرگا و تعلیقا و شربت دارچینی و کذا پوست خشخاش چون بجوشانند تا مهرا شود و صاف کرده با شکر بقوام شربت آرند و کذا شربت پوست خشخاش صبح نیم درم با آب سرد و مثل او وقت خواب و کذا استعمال مرو دیری هر واحد اسهال مزمن مجرب است و از حکمای دیگر نقل کرده که شربت قل مکی باریک سائیده و آب آهن تاب عذبه و خشخاش سوده و شراب کهنه قابض بسیار نافع و کردن شربت زعفران کرات نوع سپید از مهره فاریقون سیدا بشربت به و لادن شراب کهنه و عصاره عوسج و گل لالائی و اکل زعرور سفید و شربت مرغ گاو آهن تاب و طبیخ بیخ بنطافلن و عصاره عصی الراعی با خاک ارمنی ساییده و باقلا با سرکه و آب جوشانیده با پوست او خوردن و اقماع گل سرخ و جفت بلوط و اقماع او و پوست درخت او و غولان و برگ کتان بریان و تخم مرو بریان و خوردن شاه بلوط چه به و نیم پایه یا نیم پایه حبه سه اقراص ساخته و مغره دو درم در بیضه نیمبرشت یا در گلاب قرص ساخته خشک کرده سوده و شربت آب طبیخ بیخ بنفشه نعناع سپوز و کذا اثر او و کذا سویق بنفشه و اکل جانیت و طلع نخل و دارشیشعان و شیح و سویق آن و بیخ بلو فرو تخم آن و شرب مازو سبز باریک سوده بر آب سرد پاشیده و کذا یکمثقال از آن با آب سرد خوردن

و تخم حماض با برگ آن جوشانیده بسماق خوردن و شرب عصارهٔ آس تنها و بروغن گل و شراب قابض آمیخته و خشخاش سیاه بشراب و اکل سفرجل مشوی و توت شامی سرخ خام و بیخ بادآورد و تخم آن و [illegible] و سرخ کنار و مرق رباقلا و شرب آب برگ کاسنی صحرائی و طراثیث و زرنب و قثا و ریباد و خوردن بیخ بریان آرد جو بریان و پوست انار ترش هر سه سائیده [illegible] و کذا کهربا و تخم حماض بریان هر دو بقدر دو درم و کذا کهربا در سفیدهٔ بیضه که بسرکه جوشانیده باشند آمیخته و اقاقیا و برگ قصاب و جمار نخل و زردهٔ بیضهٔ مشوی بسماق و سوده قنفر الیهود و خرنوب شامی و رب و غبیرا و بریان و دخن بریان و جرابیش سرده پخته و کذا سویق آن و طلع و زرشک و سماق بشراب قابض و گل ارمنی و گل کرم بری و عصارهٔ حی العالم و حجر قیسطی و تخم حماض بریان بروغن گل چرب کرده و آمله دو درم و نیم و پوست بیضه مرغ باریک سوده سه درم خوب بریان کرده هر دو خوردن و کذا سماق مازو و پوست انار قرظ همه در سفیدهٔ بیضه آمیخته بریان کرده خوردن مجرب و تخم انگور بریان باریک سائیده و جگر نیم بریان بسماق خوردن و اقماع بادنجان خشک کرده سائیده و تخم فیل و عصارهٔ آن و طبیخ بیخ جل الغراب و سویق جامه که آن باقلای قبطی ست و برگ جنیز خشک مثل غبار سائیده دو درم خوردن مجرب و بوصیر که برگ او سفید باشد و بیخ بوصیر که برگ او سیاه بود و بسباسه و عصارهٔ لحیة التیس تنها و بشراب کهنه قابض با جرم آن خشک سوده و کذا پوست انار باریک سوده پنج درم در آب بهی تاب بپزند تا مهرا شود و آرد سفیدهٔ گندم پانزده درم اضافه کرده عصیده پخته بشکر در نیت الفاق خوردن و کذا مازو سبز و پوست انار مساوی مثل غبار سائیده در سرکه کهنه پخته حبها مثل فلفل سازند و هر روز از هفت حب تا بست حب بخورند که مجرب ست و حکیم علی درین قرظ و طراثیث و جفت بلوط نیز افزوده و خوردن قطات بریان بمرارت و کبک بریان و شرب برگ شجر مصطکی و اطراف نرم او جوشانیده بلیغ داده و پنیر تازه بی نمک بریان کرده خوردن و حب المیسل [illegible] خوردن و کذا عدس مقشر [illegible] بریان پخته و شرب دقیقه حنظل مکی و کذا [illegible] زیتون بری و آرد جو و کذا دردی [illegible] محرق برا اسفل شکم و کذا برگ زیتون و [illegible] مساوی سائیده زیر ناف و کذا عصارهٔ برگ کرم بزیر ناف و تعلیق [illegible] بر شکم بالخاصیة و حقنه بطبیخ پوست رمان هر واحد قاطع اسهال مزمن ست انوشداروی لولوئی تالیف حکیم محمد هادی خان مقوی اعضای رئیسه معده و امعا و اسهال رطوبی و بواسیری را مفید شیر آمله منقی چهل و پنج مثقال مروارید ناسفته بسد محرق مغسول یشب سبز کهربای شمعی سعد کوفی اذخر مکی هر یک پنج مثقال عود غرقی خام طباشیر ساذج هندی سنبل الطیب گل ارمنی ابریشم مقرض هر یک چهار و نیم مثقال زعفران سه مثقال عنبر اشهب یک مثقال شربت به شیرین شربت سیب شیرین هر یک بست مثقال عسل و نبات بالمناصفه سه وزن ادویه علی الرسم معجون سازند و در نسخهٔ دیگر قرنفل پوست [illegible] مصطکی رومی قاقله کبار هر یک سه مثقال جوز بوا دو مثقال مشک خالص نیم مثقال اصل ست جوارش [illegible] مصطکی کندر هر یک پنج درم حب الآس سماق هر یک ده درم تخم [illegible] عربی هر یک بست درم عسل برعایت حرارت با قند [illegible] شیر [illegible] علی [illegible] پوست انار قرظ طراثیث جفت بلوط مساوی کوفته بیخته در سرکه خمر بجوشانند تا منعقد شود و مثل [illegible] حبها سازند خوراک یک درم تا یک مثقال ایضا که برای اسهال مزمن عجیب و مجرب ست کندر نانخواه هر واحد پانزده درم مازو پلید دو در آب برگ ترب [illegible] ساخته پانزده حب بخورند حب عفص که در قطع اسهال سریع الاثر ست مازو چهار درم افیون دو درم نانخواه یک مثقال [illegible] بیخته [illegible] سازند و یکی خوراک باشند حب زحیر اسهال کهنه و زحیر را نافع ست وقتیکه تب و حرارت نباشد [illegible] اسارون [illegible] بزر البنج سیاه مساوی کوفته بیخته با آب حب سازند شربت دو درم و اگر افیون و مرکی افزوده با عسل کهنه گرفته معجون سازند و نیم درم بخورند مسمی بمعجون سبعه شود و اسهال [illegible] کهنه و زحیر که بی حرارت بود نافع بود و در قطع تب ربع بی عدیل ست و لهذا معجون ربع نیز گویند حب که اسهال بلغمی باز دارد و پیچ و زحیر را نیز مجرب [illegible] افیون [illegible] کوفته بیخته [illegible] آب حب سازند خوراک دو درم و گاهی جوز بوا کندر اضافه کرده دو حب صبح و دو حب شام [illegible] ایضا [illegible] افیون [illegible] زعفران برابر گرفته [illegible] حبها سازند شربت دو درم حب برای اسهال صفراوی [illegible] بروغن گل بریان کرده [illegible] حب الآس [illegible] هر واحد یکیا شه بسباسه [illegible] هر یک [illegible] کوفته بیخته بعسل مصفی سرشته حبها سازند و بقدر حاجت خورند و در بعضی نسخه [illegible] هر واحد یکیا شه نیز افزوده

دوائیکه بجهت اسهال بلغمی نافع بادیان تخم کرفس انیسون هر یک شش ماشه در یاو آثار آب جوشانیده صاف نموده شربت انار شیرین دو توله داخل کرده بنوشند **ایضاً** برای زلق الامعا بارتنگ دانه هیل هر یک چهار ماشه سوده بعرق عنب الثعلب بخته شیره بادیان بریان چهار ماشه شیره زیره سیاه مدبر بریان سه ماشه شربت شیرین دو توله داخل کرده تخم ریحان شش ماشه پاشیده بدهند **ایضاً** اگر در خواب اسهال شود سفوف مقلیاثا پنج ماشه خورده بالایش شیره دانه هیل سه ماشه شیره زیره سیاه چهار ماشه عرق عنب الثعلب ده توله شربت حب الآس دو توله بنوشند **ایضاً** که اسهال رطوبی و پیچش و نفخ را نافع ست حب الآس تخم کتان بریان هر یک دو و نیم ماشه کنوچه بارتنگ هر یک یکنیم ماشه بادیان حرف بریان هر یک یکماشه سائیده نصف آن در گلقند دو توله سرشته بخورند بالایش عرق مناسب بشربت مناسب بنوشند و نصف باقی وقت شام بخورند گاهی بجهت اسهال کهنه رطوبی تخم گندنا یک ماشه و گاهی تخم بادروج یکماشه تخم ریحان اسپغول مسلم هر یک یکنیم ماشه می افزایند و گاهی تخم بادروج و تخم خشخاش و صمغ عربی هر یک یکماشه عوض بارتنگ و تخم گندنا و بادیان میکنند و گاهی بالایش برشعثا بقدر دو سه نخود در آخر روز میدهند که حابس قوی ست **ایضاً** برای اسهال بلغمی گلنار سه ماشه الایچی مع پوست هفت عدد بادیان نیمکوفته شش ماشه زیره سفید نیمکوفته دو ماشه در آب شیره کشیده شهد داخل کرده دهند **ایضاً** برای اسهال از مجربات استاد مرحوم بادیان زنجبیل هلیله سیاه پوست خشخاش همه بریان نموده کوفته بیخته سه ماشه با آب بخورند **سفوف هلیله** که جهت حبس اسهال مجرب ست هلیله سیاه بروغن گاو برشته یکماشه کوکنار برشته یکنیم ماشه کوفته بیخته شکر برابر آمیخته با آب سرد بخورند و گاهی صمغ عربی بریان یکنیم ماشه افزوده و نافعتر یافته شد **سفوف قنب** که بجهت اسهالات فائده عظیم دارد و بتجربه رسیده برگ قنب بریان زنجبیل نیمکوفته دارفلفل هر یک نیم مثقال مصطکی انار دانه بریان کشنیز خشک بریان هر یک چهار دانگ صمغ عربی بریان یک دانگ با پوست خشخاش بریان یک مثقال و یک دانگ کوفته بیخته هر روز یک درم با آب سرد بخورند **معجون اسود** که اسهال بلغمی مزمن و زحیر را بغایت نافع ست افیون جند بیدستر میعه سائله بزر البنج زعفران مر مکی اسارون تخم کرفس بابونه گل ارمنی گلنار مساوی با سه وزن ادویه عسل گرفته معجون سازند خوراک نیم درم با رب بهی یا آب سماق و در نسخه کندر و نانخواه و در نسخه دیگر بجای گلنار انیسون و سنبل الطیب داخل ست **ذکر ادویه مفرده و مرکبه** هندیه که نافع اسهال رطوبی ست خربارا چون بریان کرده بخورند حابس اسهال ست خصوصاً با افیون در قطع آن مجرب **دیگر** ماین کوفته بیخته یک ماشه با آب بخورند **دیگر** بن قهوه در رنگ مانند نخود بریان کرده کوفته بیخته بخورند که حابس اسهال مجرب ست **دیگر** تخم نیب یک مثقال خوردن در اسهال مزمن مجرب **دیگر** کنار صحرائی در آونگلی پر کرده دهن او بند نموده گل حکمت کرده در آتش بپزند و یک کف دست صبح و شام بخورند بعدا خشکه با دال مونگ دهند نافع اسهال ست **دیگر** پوست عدس مقشر بریان نیز قابض اسهال ست **دیگر** دهی خرد در آب شیره برآورده یک پیاله بنوشند مفید اسهال ست و کذا شیر بکرا اگر در سوراخ ناف پر کنند و گرد ناف نیز از آن طلا نمایند **دیگر** تخم تبسه بریان کرده شش ماشه با شهد برابر آمیخته بخورند اسهال بلغمی را نافع ست **دیگر** آکلد در روغن زرد بریان کرده با آب سائیده گرد ناف ضماد نمایند قدرے افیون در آب ادرک حل کرده دو سه قطره در ناف اندازند **دیگر** شیر درخت گولر بقدر یک ماشه بخورند مفید بود **دیگر** آمله را در خیرات ترش سائیده گرد ناف حلقه ساخته آب ادرک دران پر کنند و زمانے بدارند در حبس اسهال عجیب النفع ست و کذا پوست درخت انبه در سرکه سائیده و یا گویند درخت کنار سائیده بر ناف طلا کردن حابس اسهال ست **دیگر** مغز [illegible] بریان کرده خوردن دافع اسهال ست **دیگر حب قابض** سوچرس گل دهاوه مغز تخم بیلگیری مصطکی گل ببول خشک انبه مغز خسته جامن گلنار بیل گری سعد طباشیر انار [illegible] مساوی کوفته بیخته با آب کوکنار بقدر کنار صحرائی حب سازند و همراه آب برنج ساٹهی یک حب دهند **ایضاً** انار خام در گل پیچیده در خاکستر گرم نهند تا پخته شود گل دور کرده انار پخته را صلایه نمایند پس صمغ عربی بریان آمله بیل گری بریان نانخواه هر یک دو ماشه افیون زرنباد هر واحد ماشه سائیده آمیخته حب بقدر نخود دهند بجوان حسب مزاج دهند طفل را یکی صبح و یکی شام خورانند **ایضاً** مغز بیل بریان زرنباد صمغ عربی بریان آمله افیون هلیله سیاه بریان ماین تخم مونیه بریان نانخواه گیرو گلنار برابر سائیده بقدر نخود حب سازند خوراک بدستور **ایضاً** حب قابض که کثیر العمل آمده یکهان بیدرال بیل گری نرکچورا ماسه

افیون گیرو برابر سائیده بقدر نخود حب سازند و یک صبح و یک شام دهند ایضاً حب شدید القبض مویز مع تخم هفت عدد خستهٔ انبه کهنه یک دانه افیون نیم ماشه کوفته بیخته بهم سرشته هفت حب سازند و یک حب هر روز بخورند حب هندی که در حبس اسهال قوی و مجرب است سهاگه بریان یک حصه شنگرف دو حصه افیون چهار حصه باریک ساخته نصف آن بعسل سرشته قدر فلفل حبها سازند و نصف دیگر را در آب لیمو حب کنند پس اگر اسهال در شب زیاده شود حب عسلی دهند و اگر در روز غلبه کند حب لیمونی دیگر رال و مغز بیل و گل سپاری و خرما و سونف هر واحد یکدرم و نیم کوفته بیخته حب سازند که اسهال و پیچش را مجرب است دوائیکه اسهال کهنه را مجرب است زنجبیل بادیان بیل گری رال سعد کوفی گل ماوه هر یک دو ماشه سوده اسبغول شش ماشه درست آمیخته بخورند و بالایش آب تنگ چهار ماشه دانه هیل سه ماشه سوده بآب بچینه شیرهٔ حب الآس و کشنیز خشک هر یک چهار ماشه زهر مهره سوده یک ماشه بجای شیرینی داخل کرده بنوشند دیگر پوست بیخ عشر خبث الحدید هر واحد نیم رطل قند دو رطل بگیرند اولاً پوست بیخ عشر را بآب شسته خشک نموده باریک بسایند و بشیر عشر تنقیه نمایند پس سائیده قدری در دیگ فرش کنند بعده خبث الحدید سوده نصف فرش نمایند پس قند فرش کرده نصف خبث الحدید فرش سازند بعده باقی پوست عشر فرش کرده ظرف را محکم نموده یک شبانه روز بر آن آتش افروزند خوراک آنچه در سه انگشت آید هر روز بخورند که برای اسهال مزمن مجرب است ایضاً زیره سیاه بریان مغز خستهٔ انبه بریان بیل گری بریان مساوی کوفته بیخته هموزن نبات سفید آمیخته از نه ماشه تا یک تولہ بآب سرد خوردن در حبس اسهال مجرب بعضی اطبا است و همچنین مغز خستهٔ جامن مغز خستهٔ انبه مغز تخم کونچ زنجبیل سالیچه گلنار گل سپاری مساوی کوفته بیخته سفوف کنند خوراک از درم تا دو درم حسب مزاج سفوف طبرهل برای اسهال از هر نوع که باشد نافع نوشته اند دانه زیره سفید بریان بادیان هر واحد شش درم خبث الحدید مدبر صبر کهنه صمغ عربی هر یک چهار درم گلنار مویز مع تخم حب بلوط مصطکی هر واحد سه درم موچرس پوست بلیله بریان آمله بریان بیل گری سعد کوفی تخم شبت دارچینی جوز بوا هر واحد دو درم طباشیر زعفران هر واحد درم نبات برابر همه کوفته بیخته سفوف سازند شربت از یک درم تا سه درم بآب سرد دیگر جائفل مغز تخم انبه کهنه مغز بیل بقدر مناسب گرفته افیون قدری داخل کرده بر شکم طلا نمایند که اسهال باز دارد و بعضی مغز تخم جامن عوض جائفل آمیخته بر ناف می چسپانند دیگر مغز بیل آمله خستهٔ جامن ضماد کنند که بغایت نافع است ایضاً حب شنگرف که قابض است شنگرف قرنفل افیون سه مساوی یک یک ماشه نبات چهار ماشه بقدر ماش حب سازند خوراک یک حب ایضاً لودھ بیل گری خرما هر یک چهار درم افیون درم بآب کوکنار بقدر فلفل حب سازند شربت از یک حب تا دو حب ایضاً افیون درم قرنفل درم بلیله سیاه دو درم بقدر فلفل حب سازند شربت یک حب ایضاً حب قوی القبض و نافع اسهال سوخته گیرو هر یک نیم تولہ مرداسنگ مساوی هر دو سائیده بقدر نخود حب بندند و یکی صبح و شام خورند دیگر زنجبیل بریان مائین لودھ افغانی رال سفید گل ماوه اندرجو شیرین بیل گری موچرس تخم انبه خرمای بریان فلفل گرد کوفته بیخته حب بندند که نافع اسهال است ایضاً نمک بریان برگ کنار زرنبا دبراہیا سائیده حب بمقدار نخود بندند هر دو وقت دو حب خورند دیگر بیخ گلنار گل سپاری مساوی سفوف کرده بآب موافق مزاج خورند که نافع اسهال است ایضاً سفوف کشنیز که در قطع اسهال مجرب است و اسهال دموی را که بی سده باشد نیز فائده بسیار دهد خستهٔ جامن سوخته خستهٔ انبه سوخته پوست گردگان سوخته خستهٔ کنار سوخته شاخ گوزن سوخته قنب بریان کوکنار بریان مویز بریان هر واحد یکدرم بادیان انار دانه کشنیز تخم حماض صمغ عربی نشاسته زیره سیاه زیره سفید تخم خرفه زنجبیل پیپل تخم ریحان هر واحد بریان و تخم خرفه [illegible] دارند هر یک دو درم گل دهاوه [illegible] آمله مغز بیل گری رال کندر سفید کتیرا مغز تخم کونچ پوست الائچی گلنار زرشک گلنار هر واحد نیم درم سفوف سازند خوراک تا دو مثقال با آب دیگر زنجبیل بادیان رال خرمای بریان بلیله سیاه در روغن بریان مغز بیل گری مساوی سفوف سازند که نافع اسهال است دیگر زنجبیل بریان گل دهاوه موچرس نخود مساوی سفوف ساخته یک تولہ بخورند نافع اسهال طبعی است ایضاً سفوف قابض مجرب نخود بریان [illegible] لبنگ گل سوش هر واحد یکدرم کوفته بیخته سفوف سازند اگر قوی مزاج باشد پنج شش ماشه و الا چهار ماشه بدهند ایضاً بیل گری خام [illegible] مساوی کوفته بیخته بآب [illegible] سفوف بادیان بریان مغز تخم انبه کهنه مساوی شکر کهنه برابر هر دو بقدر نیم درم خوردن نافع اسهال است

ایضاً مطبوخ برای دفع اسهال مجرب ست سگند بالا گل ماده پوست کبیر اشنین ناگرموتھ بیل گری زنجبیل بوده گلو هر یک یکنیم ماشه در یک آثار آب بجوشانند تا نیم پاو بماند صاف کرده سرد نموده بنوشند و هفت روز بعمل آرند **اقوال اکابر** شیخ میفرماید که علاج زلق الامعا قریب از علاج زلق المعده و مناسب آنست و معنده کالاشربه و اضمده و قوابض که باین موضع اولی ست وارد میکنیم و قانون برای صاحبان زلق الامعا آنکه آن اشربه نباشد آنست که ادویه قویه ما ادویه قابضه مسخنه شربتاً و ضماداً مخلوط سازند و ادویه که اعانت طبیعت و تقویت روح نمایند مثل تریاق فاروقی و مثل امروسیا و آثاناسیا استعمال کنند و باید که مدرات بعمل آرند که آن درین علت قوی النفع ست و اگر دلائل بر کثرت بلغم دلالت کنند باستفراغ آن اشتغال ورزند و اگر ادویه مسهل القوه گاهی بمثل خربق احتیاج افتد و اما استفراغ ماده این مرض بقی سبب ردی است و کم است که قی بلغم نازل بسوی امعا را خارج کند و آب نباید نوشید و اگر بنوشد جائز نیست که گرم بنوشند و شراب کهنه رقیق صرف اندک ایشان را نفع کند و آنچه مخالف این باشد مضر بود و اگر خواهند مثل سویق شعیر یا سویق فستق سویق خرنوب و سویق انار دانه و سویق کنار و سویق کشنیز کننده کشنیز و چون اسهال بمعده قوی الاثر و از مرکبات جیده برای ایشان باترنگ و افیون هر واحد یکدرم پوست انار درم الاخوین هر واحد نیم درم و این یک شربت ست باید که بشراب عفص بخورند و اگر در انجا تپ باشد به آب باران بنوشند و از مرکبات نافعه جوارش عفص و جوارش کندر و شراب سفرجل خرنوب ست و از اضمده مثل ضماد برگ کتان مع خرما نافع ست تقویت میدهد مثل آبی به با شبث رطب طراثیث و اقاقیا و گلنار و مصطگی و گل سرخ و صبیح و آس اجزا مساوی بگیرند و گاهی ازین ادویه بموم و روغن مصطگی یا روغن سفرجل یا روغن گل مرهم ساخته میشود و مثل ضماد اقلیطوس مرضا و دیگر ابوس و ضماد فوفل اگر تپ نباشد و این دوا برای زلق رطب نیکو ست و مثل غذا بود بگیرند زیتون سیاه و چوشانیده با تخم ریباس و پوست انار و فلفل سفید و زیت انفاق در آن آمیخته با نان بخورند و باید که با قوابض بارد که درین استعمال کنند مصطگی و کندر آمیخته و اگر تپ نباشد فلفل مخلوط کنند و چون اسهال رسته مزمن گردد و در قوت قریب سقوط باشد پس واجب درین آنست که اتباع بتبدیل مزاج و تسخین آن کنند و مریض را کسب احتمال و ریاضت کنانند و در حمام داخل کنانند و تعظیم لطیف کنند و دلک کنند بعده در حالی که آن خوابیده باشد و راست نباشد بلکه سرین او بلند تر از اعضای فوق او باشد اندک ماء اللحم قوی مخلوط بشراب قابض مع کعک خشک بنوشانند اگر قوت و مزاج او تحمل باشد عقب او چیزی منفذ مثل فلافلی اندک فودنجی و مثل آن دهند و چون این عمل کنند چنگ چیزی ازین غذا جذب کند و بدان تقویت یابد و اما سائر اصناف اسهال معدی و معوی که سوای زلق باشد علاج اکثر او قریب از علاج زلق ست اگر سبب او بلغم باشد علاج چیزی که مخرج بلغم باشد از شربات و حقنها کنند اگر بسیار باشد بعده بدانچه تنقیه کند و تسخین معتدل نماید علاج کنند و از آنچه این را اصلاح ست جوارش حب الرمان بکمون و جوارش خوزی و قرص اقاقیا ست و اگر بلغم زجاجی باشد از مثل قرص اقاقیا سود نباشد و از سفوفات مسخنه از انجدان و نانخواه و زیره در سرکه تر کرده بریان نموده و تخم کتان بریان و سک گلنار و کرویا و کندر مطلقاً شربت مشابه بود واجب کند بدینجهت و اگر سبب او ضعف قوی و سوء مزاج باشد بعلامات سوء مزاج دریافت کنند اکثر سوء مزاج بارد و مشارکت سوء مزاج معده بود و علامتش علامت این باشد پس اگر ضعف و راجحه تنها بود یا برودت باشد بجوارش خوزی و باین جوارش این منتفع شوند بگیرند نمود زیره بسرکه تر کرده بریان نموده نانخواه کرویا مرزنجیل کندر بریان قاقله تخم سویه مساوی کوفته سفوف سازند شربتی تا سه درم و اگر در انجا ریاح بسیار باشد تخم ریحان و تخم سداب ان داخل کنند و این مرکب بعض الاطبا درین باب بسیار فائده دارد بگیرند زنجبیل دارچینی انیسون دارفلفل قاقله هر واحد یک درم نانخواه تخم کرفس هر واحد چهار درم سلیخه قصب الذریره سعد عود دقام هر واحد سه درم و نیم سک پنج درم زعفران چهار درم قرنفل بمقدار الحاجه سه درم و سدس آن حب الآس بست درم اقراص سازند شربت بمقدار مشابه و در آن قرص مرباهون نفع کند خصوصاً اگر قوت دافعه نیز ضعیف باشد و ایضاً در آن اضمده مسخنه مذکوره نافع بود و اگر با ضعف دافعه بود با قابضین مخلوط سازند و اگر ضعف ماسکه بسبب برودت یا حرارت باشد قوابض مذکوره در اول باب حار و بارد استعمال کنند و اگر دافعه نیز ضعیف باشد سفوف خبث الحدید تجویز بوا در شربت نفع

واغذیه بحسب اجب استعمال کنند مصنف کامل گوید که اگر زلق الامعا بسبب رطوبت لزج باشد باید که تدبیر ادویه واغذیه بحیثی باشد که معده مجفف رطوبت لزجه که دران قبض باشد مثل جوارش خرنوب و جوارش سماق و خوزی و سفوفات قابضه و حب المسک و طبیخ خبث و مانند آن کنند واین سفوف نافع ست گلنار حب الآس سماق قرظ طراثیث هر واحد پنج درم بازو بریان در سرکه سرد کرده پوست انار ترش کنار نانخواه تخم حماض خرنوب نبطی تخم مورد جفت بلوط هر واحد دو درم زیره کرمانی که شبانه روز در سرکه تر کرده بریان نموده سه درم مصطکی سنبل الطیب سک عود هندی هر واحد یکمثقال همه را بیخته کوفته دو درم صبح و شام قدری سه درم بشربت آس بخورند که بسیار نافع ست به تجربه این کردم و درین علت بالغ النفع یافتم وایضا انار دانه بریان حب الآس بریان هر واحد ده درم سماق خرنوب نبطی و شامی بلوط بریان مقل مکی تخم مورد هر واحد پنج کشنیز بریان زیره کرمانی در سرکه تر کرده بریان قشار کنند هر واحد سه درم اقماع الرمان حماض بازو بریان سنبل الطیب مصطکی سک سعد عود هندی قرفه هر واحد دو درم حریش کوفته هر روز سه مرتبه بقدر حاجت با میبه ممسک در آب آس مخلوط بخورند واین سفوف مقلیاثا که از تالیف من ست درین باب نافع ست بلیله کابلی و هندی و بلیله آمله همه در روغن بریان کرده هر واحد پنج درم زیره کرمانی در سرکه تر کرده بریان نموده حب الرشاد تخم گندنا هر واحد هفت درم تخم کرفس انیسون هر دو در سرکه تر کرده چهار درم مصطکی قرنفل قاقله عود هندی سنبل الطیب هر واحد دو درم سعد سه درم همه را باریک سائیده صبح و شام بقدر حاجت بخورند واین حب نافع زلق الامعا ست بگیرند اقماع رمان حماض بازو سبز هر واحد چهار درم قشار کنند جفت بلوط هر واحد یکمثقال درم همه را باریک سائیده در سرکه تند خیسانیده بجوشانند تا آنکه سرکه خشک کنند و منعقد گردد حبها بقدر فلفل سازند شربتی از درم تا مثقال این حب نیز مجرب ست قشار کنند رمانده پوست انار ترش قرظ و طراثیث جفت بلوط کنار نانخواه خرنوب نبطی هر واحد ده درم سک المسک عود هندی قاقله کبابه هر واحد یک درم خبث الحدید در شراب ریحانی سه روز تر کرده در سایه خشک نموده بریان ساخته مثل همه ادویه باریک سائیده در آب سماق سرشته مثل فلفل حبها سازند شربتی یک مثقال واین قرص گلنار نافع زلق الامعا ست گلنار بزر ورد تخم حماض هر واحد سه درم سماق بازو سبز عصاره لحیة التیس اقاقیا کندر هر واحد یکمثقال درم زعفران نیم درم باریک سائیده بآب آس رطب سرشته قرص سازند هر قرص بوزن درمی یکی از آن با میبه ممسک بخورند و باید که تضمید معده و شکم صاحب این علت باین ضماد کنند گل سرخ گلنار سماق صندلین هر واحد چهار درم قرظ طراثیث جفت بلوط قشار کرده بازو سبز اقاقیا هر واحد دو درم همه را باریک سائیده موم سپید روغن ناردین گداخته آمیز نموده ضماد نمایند و درین اضافه نمایند قنبیل و سک رامک عود هندی و سنبل الطیب هر واحد یکمثقال درم سعد قصب الذریره هر واحد سه درم واگر خواهند ادویه را با آب آس یا میبه سن یا بشراب ریحانی یا بنفسج و مانند آن مبلول کنند وایضا قرنفل سعد اشنه سنبل مصطکی سلیخه اذخر اسارون هر واحد سه درم جوز بوا خرنوب الهبی و میعه عود هندی حماما قسط تلخ کبابه قصب الذریره هر واحد یک درم سک لادن زعفران مر جوز زرنیخ واحد یکمثقال درم اقاقیا عصاره لحیة التیس اکانه و سبز لیو سوراخ گلنار گل سرخ هر واحد دو درم همه را باریک سائیده بآب برگ آس و میبه سوسن و بنفسج یا قدری روغن ناردین سرشته بر معده ضماد نمایند و غذا صاحب این مرض لحم طیهو و کبک و مثل کباب تیهو و دراج و قطا معمول بسماق و تخم مورد و آب که دران رشک خیسانیده باشند محشو بانار دانه و سداب کرفس و کرویا و زیره و کشنیز خشک و نانخواه مویز و انار دانه و حب الآس و کشنیز خشک و زیره و دار چینی و خولنجان بسازند و صاحب این علت را امر بآرام و سکون و خواب کنند لاسیما بعد غذا که این عطف حرارت بسوی داخل بدن کند و رطوبت را افنای سازد جیحانی و ایلاقی مینویسند که زلق الامعا که سبب آن رطوبت لزج باشد و ثقل را ابلغ اند و قوت ماسکه را ضعیف کند این مرضی ست که معده و امعا را بسیار لغزاند و قوت ماسکه هر دو ضعیف گردد و آنچه در علاج اسهال معدی رطوبی مذکور شد علاج این ست اما اول امعا را با ایارج فیقرا و حب صبر پاک باید کرد و بشربت افسنتین و سکنجبین عنصلی و میبه و مندلقون بکار برند و جوارش خرنوب بآب عوسج و جوارش سماق بآب خرنوب استعمال نمایند و جوارش خوزی بشربت مورد سود مند بود و این دوا نافع ست سک رامک مصطکی تخم کرفس زیره کرمانی بسرکه تر کرده بریان نموده حب الآس گلنار هر یک پنج درم انار دانه ترش بریان کرده ده درم همه را کوفته بیخته سه درم با میبه بکار برند واین ضماد نافع ست نسخه این ضماد

که در قول مسیحی در علاج اسهال معدی طولی گذشت و دران شب یمانی ست لیکن درین نسخه افیون و بزر البنج هر یک چهار درم عوض بیخ لفاح او در وطباشیر هشت درم هم افزوده اند و گفته که بر شکم طلا کنند و بگذارند تا خشک شود و از خود فرو ریزد و اگر تپ باشد یا نباشد سودمند ست و از پس آن این ضماد قسطنطین بکار برند و نسخه آن همان طبیخ قسطنطین ست که در قول مذکور هم اینجا مذکور شد و این ضماد سک و زعفران هر یک درم اشنه ده درم مصطکی هفت درم سعد پنج درم قصب الذریره ده درم رامک شش درم کرفس پنج درم حب الآس ده درم مازو ده درم کوفته بشراب قابض سرشته بر شکم نهند و اگر قبل از ضماد مهر بابادر و شیانگاه ده درم با سپیخته بخورند سودمند بود و طعام کنجشک بریان کرده و کبک و تدرو و تیهو مطجن کرده و میان او بزیره کرویا و دارچینی و کشنیز و سماق و انار دانه و کرفس و پودینه و سداب پر کرده سازند و پست نخیرا و پست کنار و پست انار دانه سودمند بود و شربت فواکه اگر از امرود و سیب و زعرور و حب الآس و کنار و سماق و انار دانه نیز سودمند دارد و مسیحی گوید که تنقیه بدن از رطوبات فاسد بقی نماید و جرعه جلاب آب تخم شبت و تخم خربزه و عسل در آب جوشانیده بنوشند و قی کنند بعده باغذیه تجفیف معده و امعا مثل مزوره سماق و انار دانه تغذیه نمایند و سفوفات قابضه دهند و صرف عنایت تجفیف معده و تجفیف رطوبات آن نمایند و این سفوف نافع معده و امعاست و آنرا درشت کردن معده و تجفیف آن نفع بلیغ ست و نسخه این همانست که در قول مصنف کامل اول مسطور شده و سفوف مقلیاثا و حب که دران خبث الحدید ست نیز در قول مذکور گذشت میر عوض نوشته که اگر سبب زلق الامعا آفت سطح امعا بوده باشد یا نباشد علاجش نخستین قی آوردن ست بطبیخ شبت و تخم ترب با بوره ارمنی و عسل بعد از ان گلنگبین سی درم عناب تمر هندی هر کدام پانزده درم سداب انیسون تخم شبت هر کدام هفت درم همه را در چهار صد درم آب بجوشانند تا به پنجاه درم رسد صاف نموده بنوشند باسه وزن که از مجربات ست آنگاه مربای زنجبیل و مربای جوز و جوارش عود و جوارش عنبر و جوارش مصطکی بدهند و این سفوف را سدیدی می ستاید کزمازج یک مثقال کشنیز خشک بو داده هر کدام یک درم مصطکی انیسون کندر سنبل الطیب هر کدام نیم مثقال طباشیر لک هر کدام ربع مثقال کوفته بیخته دو درم از ان با گلنگبین استعمال کنند و مادام که باعث ضعف نگردد هضم را بجوارشات حاره تقویت دهند و چون مرض بطول انجامد و ضعف و نقاهت پدید آید بشعثا و مثرودیطوس و تریاق بزرگ [illegible] شربت حب الآس و شربت انجبار علاج کنند و این سفوف بختیشوع ترکیب داده برای تقویت هضم و انعاش قوی و اصلاح غذا و تحلیل ریاح غلیظ مجرب ست پوست ترنج یک جزو و نیم کرویا یک هفته در سرکه تر کرده در سایه خشک نموده یک جزو انیسون و عود هندی هر کدام نیم جزو مصطکی ربع جزو شکر بوزن همه و اگر خواسته باشند زنجبیل سعد هر کدام ربع جزو سنبل الطیب صندل هر کدام ثمن جزو اضافه کنند و این تصرف از انطاکی ست و در بعض نسخ انیسون حذف کرده و در بعضی مشک افزوده اند و در اسهال گل مختوم و در کثرت خون کهربا صمغ عربی بریان و کهربا مثل مصطکی بیفزایند شربتی یک مثقال این سفوف نیز زلق معده و امعا را مجرب ست و نسخه آن همانست که در قول مصنف کامل اول مرقوم شده غذا اقلایای مزوره و کباب بسماق و کشنیز در آنجا که پیچش نباشد و الا چون قوت قوی بود از گوشت و روغن اجتناب کنند و در صورت ضعف قوت کنجشک مطجن با روغن بادام دهند و جلوس بر صره نمک و جاورس و سبوس گندم و خشت گرم و تضمید بدهن المبارک که در فصل القوه گذشت سود دارد و سرهندی گوید که سفوف شربتیک درین باب بصحت تجربه رسیده و خلق کثیر بعد از یاس با این دوا شفا یافته بگیرند پوست برنج سرخ که در داخل آن بود سه ستار گل دهاوه دو درم تخم ریحان دو ماشه افیون نیم ماشه کوفته بیخته با آبیکه در آن برنج سرخ تر کرده باشند بخورند و این ایاد دارند که مؤلف آن ضامن نفع آن شده و من از آن تاثیر عجیب دیدم و برنج سرخ را در هندی کاموه گویند طبری گفته که زلق الامعا گاه از رطوبات لزجه بود گاهی از اجتماع رطوبت تفه در امعا و معده یا در یکی ازین هر دو افتد و این غیر ازین رطوبت حادث نشود بلکه از رطوبات زجاجیه چون در معده و امعا کثرت پذیرد نوعی ردی از قولنج حادث شود و اگر رطوبات حاره مالح بود از ان قولنج که با الم شدید باشد تولد کند و مراد از رطوبت تفه آنست که حلو مثل آب شیرین مخالطا یا رخبینه مانند آن باشد و علاجش تقویت معده و امعاست و قبض طبیعت درین مرض در اول امر خیلی ردی ست بلکه واجبست که استفراغ این رطوبت بلطف حسب امکان کنند تا شیافیکه

و رطوبت نیفزاید و از سنج آس باید و مختار اهل حران درین این حب معروف به حب زرشک کرویا نانخواه زیره کرمانی صعتر فارسی تخم کرفس هر واحد دو ثلث درم بلیله سیاه دو درم مصطکی سه درم صبر سقوطری مثل همه کوفته بیخته با آب برگ ترنج سرشته حبها سازند و چون طعام هضم شود بخورند و قوی الامعا باشد و بران آس از سنج بود از این حب نیم درم تا دو دانگ بعد هضم بخورانند تا امعا و معده را از رطوبات غسل دهد و اگر خواهند کمیت این حب کم کنند تا عمل او کمتر و برفق گردد و بر جمیع مصنفین کنانیش اهمیتی رفته است که اشاره به تسکین طبیعت باشیای قابضه بغیر استفراغ این رطوبات مجتمعه در امعا و معده نموده اند گویا که ایشان گمان کرده اند که زلق الامعا نمی باشد مگر از ضعف یا فساد طعام و در اجتماع رطوبت در امعا و معده سبب این علت در آنکه با وجود وقوع سبب قطع مرض و مداوات او ممکن نیست فکر نکرده اند بالجمله چون رطوبات کم شود و آنچه از طعام خارج شود در رطوبات کثیره مختلط نباشد از قبح پیدا گردد و ابتدا نمایند رطوبات بکلی ابتدا نموده و طعام اکثر از آنچه محتبس می ماند در زمان هنگام محتبس شده باشد بر ترتیب تقلیل رسد خورده تسبیح پیدا شده با معده قوت یابد در جرم او خشونت و ضعف حاصل نماید و اگر انقطاع زلق باین تمام نشود و سفوفات قابضه بخورانند و آنچه تألیف بعد قطع زلق کنار رطوبات نمیم باشد ترکیب داده ام سپست سبب ترش و سپست کنار ترش و سپست به قابض ترش و سماق بریان و گل سرخ و تخم حماض و زعرور کوهی بخته آن سوده و سپست غبیرا بر آتش بریان کرده اجزا مساوی بقدر دو یا سه درم پیچیده در رب غوره بدهند و اهل حران را این شربت است در قطع زلق الامعا که از رطوبت باشد و باز نشود بعد از آنکه رطوبت تحلیل گردد و قلت پذیرد و دیگر نیز رب به و رب غوره و رب ریباس و رب انار هر واحد رطل بعده آب حب الآس با طبخ در وقت طبخ او بر آورده و فلفل تبیع گرفته جمع نمایند و بجوشانند تا مثل لعوق گردد بعده هر روز نیم ازان بدهند و هم ازان بیاید از آنکه سه و دو ثلث درم گل سرخ سحق کرده بدهند و با بلوط و عفص و جلنار و زلق الامعای بارد را ست و همچنین قرظ و طراثیث بود و اوفق ما بغیره است در زلق الامعا تخم سوخته و سفرجل و سویق و ست و گاهی صاحب زلق الامعا را صحت در خراج یا دفع شود پس هر گاهی که دفع او کنند چنانچه بیرون آید در زلق الامعا در بدن بالش و [illegible] کنند شوخی که بدن او را صلاح نفخ نکند و گیاه ای او تا آنکه هلاک شود و درین صورت غذا واجب باشد که فصد نکنند و تسکین جوشش و حرارت به آب سویق شعیر و جاورس که باین طریق پخته باشند باید کرد که آب سماق غلیظ تر و قوی تر بقدر چهار رطل بر آرند اگر نیز با پخته شود و از سماق راه دار آب شیب ترکنند و جمع مالیده صاف نموده و در آن آب سماق دیگ یک بار و نیز کرده اند و دیگر مالیده صاف کنند و همچنین سه مرتبه تکرار نموده در آن جاورس مقشر و جو بریان کوفته یا شمیانه زوند بجوشانند بعده خوب بسایند تا مگر انداز دو تا نیم تا ثخین گردد و آن را بخورند که قبض و تقویت معده و تسکین حدت مزاج کند و گاهی درین علت جهت تنقیه معده اختصار سپید پیش از غذا نمایند گل سرخ و قسب و خشخاش هر واحد دو درم سویق جو مرشته که درم بعد سحق بریان کرده دو درم کعک بغدادی بریان سه درم [illegible] مصطکی هر واحد دو ثلث درم سفرجل برگ آس هر واحد پنج درم همه را سائیده بر معده و شکم و پهلو ضماد کنند و گاهی درین خشخاش هندی و گل ارمنی و قبسری و صمغ توت که ای اقاقیا و اجزا مساوی گرفته به سرکه و با چیلا سپ کنند و بر معده ضماد نمایند تا آنکه خشک گردد و از خود فرو ریزد و از بوی به سر درین ضماد طین به واسطه و پوست خشک جوز سرو و جوز حصر بیرون بادیه میکرد و ضماد دائمی شست بلکه ضماد در مرتبه دیگر بیران میکرد و از فحص محمود می نمود و درین نوع امر به تنقیه و معالجه بالان صواب می دانست و من امتحان این کردم و سریع التاثیر یافتم و علاجش اینکه طعام کنند اگر خراج او احتمال کند که در طعام او خردل باشد مشروب بیا هی شور و شربت تناول کنند و عقب او تحریک نمایند که این تنقیه معده او به سهولت کند و حفظ قوت او نماید و قطع ماده زلق کند و اگر اندک شراب عفص قابض بنوشند باک نیست اگر در اینجا مانع از تب و تغیر مزاج نباشد تا معده او را قوت دهد و حفظ قوت آن نماید و اهل بصره در شراب عفص اندک را تک جوش داده بر طعام می نوشانند و شربت و بر طعام جایز نیست بلکه استعمال آن بر خلای معده نافع تر است و غذا لحم مطبوخ که آب آن سیلان کند در آب سماق و شراب عفص پخته پس کباب کرده بخورانند و منفعت ظاهر میکند صاحب شفاء الاسقام گوید که [illegible] که اسهال بلغم و زلق الامعای رطوبی را نفع کند هر طعام مخفف است مثل سویقها [illegible] و انار دانه و بلوط بریان و تخم حماض و زعرور جبلی و حب الآس و خرنوب شامی و کنار و کشنیز بریان و سیب ترش و به قابض ترش و امرود قابض و جو و گندم و بادام

بریان و فندق بریان چون هر واحد را بعض حبوب قابض مثل جاورس مقشر و برنج بریان و خبز مسول خصوصاً سرخ ازان چون بشیم گرده بر بکار برند و مطبخات و قلایای متخذ از لحوم خفیفه و بهتر آنست که شوربای آنها در بارد استعمال کنند و از لحوم آنها اجتناب نمایند و اگر از لحم چاره نباشد حیوان محلله سیر تره مشوی و از ان جمله آنچه شدید الیبس باشد بخورند و از فربه و رطب پرهیز نمایند و از بقول کرفس و گندنا و کشنیز و نعنع و فوتنج و بادیان و شبت و سداب و هر چه مدر بول باشد صالح ست و از فواکه بسر و قسب و حب الآس و خرنوب شامی و غبیرا است و از ابازیر سنبل و کمون و نانخواه و خردل مغز بریان ست

[illegible]

علاج اسهال معوی بثوری

و بعضی این نوع را اسهال قلاعی نیز گویند بنابر لزوم حدوث بثور در مری و دهان و زبان آنرا السبب ابخره صاعده از امعا بسوی آنها و گویند که این اسلم انواع اسهال معوی ست چون ابتدای آن تدارک کنند و اما در آخر سحج یا قرحه آرد و دوران هنگام صحت نیابد پس باید که اول فصد باسلیق کنند و چهار تخم در روغن بادام چرب نموده بگلاب بخورند و ادویه بثوریه مانند صمغ عربی و نشاسته و کثیرا بریان نموده همراه لعاب بهدانه و لعاب ریشه خطمی در گلاب و عرقیات دیگر بدهند و چهار تخم بروغن بادام چرب کرده یا شیره نوشند غذا الیست جو و برنج یا عدس بروغن بادام تناول کنند و گویند که اگر ضرورت بینند مسهل صفرا از هلیله زرد و غیره بدهند و قرص طباشیر قابض با شربت خشخاش بخورند یا طباشیر کثیرا کهربا گل ارمنی هر یکماشه سوده با شربت سیب و انار دو توله لیسیده اسپغول ماشه در گلاب نیم پاؤ جوشانیده روغن گل نه ماشه داخل کرده با شربت خشخاش دو توله دهند و دیگر مبادرت بحقنه رانند چون آب سویق شعیر مطبوخ روغن گل آمیخته و سفوف لق الامعای بثوری و لعاب اسپغول مانند آن و حقنه مبرده مثل جو بریان و برنج و پوست خشخاش و تخم خطمی هر یک تخم هر دو جوشانیده صاف نموده روغن گل و صمغ عربی و نشاسته در آن آمیخته و اشربه بارده چون شربت خشخاش و انار شیرین و شربت آس و مزان همه مفید ست و اغذیه ملطفه مثل برنج مطبوخ بعدس روغن گل و مثل کبک کوفته بروغن بادام و ماست جو بدهند و از ترشی خالص پرهیز نمایند تا حرقت تیز نیفزاید و مطلق آرد جو و گلنار و گل سرخ و صندل و پوست انار کوفته بیخته با آب سیب ترش و آب آس سرشته بر شکم ضماد سازند و اگر ماده بسیار بود و قی آسان باشد تقیه فرمایند و اگر بثور بسطح خارج رود و باشد بعد فصد برای تسکین حرارت شیره کاسنی و خرفه هر یک ۶ ماشه شربت بنفشه دو توله نوشانند و یا این دوا دهند طباشیر ۶ ماشه سبوس اسپغول چهار ماشه کف ال نموده با آب بهی و آب شاخ نرم انگور هر یک هفت توله گلاب عرق کاسنی و عرق نیلوفر هر یک چهار توله لعاب بهدانه ریشه خطمی هر یک ۶ ماشه شربت نیلوفر خشخاش هر یک ۲ توله بدهند و ضماد از تراشه کدو گل نیلوفر برگ بید گل بنفشه گل سرخ گلاب هر یک ۹ ماشه لعاب اسپغول هفت ماشه نمایند و کاسنی مسلوق ضرورات بنواش عدس معمول با آب غوره بخورند و با ضمادهای مبرده مرطبه مثل طحلب تراشه کدو و آب برگ بید و برگ اسپغول و برگ بارتنگ و حی العالم و آنچه بر شکم ضماد نمایند و در جای سرد مسکن سازند

از اقوال حذاق شیخ میفرماید که اسهال کائن از قبل قروح امعا علاجش علاج قروح ست و کثرت استعمال مجففات قابضه از ادویه باید مثل حصرم و سماقیه و بعلاج ذوسنطاریا که ذکر کنیم علاج کنند و اگر در اسهال سبب انصباب صفرا و تقریح آن باشد اولی آنست که تنقیه او در ابتدا بقی کنند و از طریق قروح استفراغ نکنند و اگر سبب او بلغم باشد احتیاج باخراج بلغم افتد بحقنه مخرج بلغم و تخفیف و تسخین غذا کنند و از شوربا و قلایای متخذ از لحوم خفیفه سازند و تقلیل شرب آب نمایند بعده اگر حاجت بقوی تر از آن باشد مثل خربق ست سفید او برای معده و سیاه او بهر امعا مقلی کرده باید و بعد از آنکه استفراغ کنند علاج قروح نمایند مجوسی مینویسد که هرگاه در لق الامعا سبب بثور و قروح باشد باقی قول او بعینه همانست که در علاج اسهال معدی از بثور و قروح در قول مؤلف جامع الحکمة مسطور شد سید جرجانی و یوسف مینویسند که سبب این نیز یا دمیدگی روده یا حرارت مزاج هر دو خلط صفرا بر روده یا بود نیز بحری که انصباب آب گرم یا روغن گرم بر حقنه آن عضو را بدباغ بهر آنکه هم گرم باشد و هم تیز و هرگاه که مزاج را باعتدال باز آرند و صفرا از تن بیرون کنند زود بصلاح باز آید از بهر آنکه اسهال صفرا اسلیم تر از دیگر انواع ویست علاج پذیر ست و اگر مزاج بدان حال بماند و هم بران گرمی آن ماده باز نایستد سحج و قروح امعا پدید آید و امید بهتری نبود و علاجش علاج اسهال معدی که از بثور معده بود و علاج اسهال معدی صفراوی ست که مذکور شد و هر صباح نیم رطل بغدادی دوغ ترش از مسکه صاف کرده با گل سرخ و طباشیر و تخم حماض هر واحد درم کوفته

پخته باید داد و دوغ سنگ تاب یا آهن تاب هندو شیر بز با آب سماق آمیخته هر یک نیم رطل بغدادی سنگ تاب کنند تا به نیم باز آید و سه اوقیه آب انار میخوش با وی آمیزند و چند روز بیاشامند این بخورند و وقت خواب ده اوقیه آب غوره و یک وقیه آب انار ترش باندکی شکر بدهند و اگر آب غوره تنها بی شکر دهند روا باشد و اگر طباشیر تخم حماض و گل سرخ با وی آمیزند بیجا نکه با دوغ می آمیزند جائز بود و اگر مستعمل این ترشیها نباشد هر بامداد این سفوف طباشیر با یک وقیه آب سفرجل دهند تخم حماض بریان اسپغول بریان صمغ عربی بریان گل ارمنی طباشیر مساوی سوای اسپغول همه را بسایند و بکار برند و کشکاب از کشک جو بریان و جاورس مقشر پخته بروغن گل و بی روغن گل سودمند بود و طعام جوزه مرغ و پاچه بره با آب سماق یا آب انار دانه پخته دهند بجای آب شربت انار ساده یا آب آمیخته بنوشانند و ضماد از سبزی که بر سر آب ایستاده بود و بنات الطحلب گویند و آمده و ترو آرد جو و گلنار و گل سرخ و مازو و صندل و رامک و پوست انار با آب [illegible] و آب سورو سرشته بر شکم نهند و موم روغن که از روغن گل و موم سفید سازند و آنرا با آب برگ بارتنگ و آب برگ خرفه و آب انار ترش و آب غوره بیامیزند بر شکم بمالند و اگر مواد بسیار باشد و قی ممکن بود و سخت صواب بود خصوصاً بر ناشتا با آب گرم و سکنجبین و اگر بر ناشتا قی نتواند کردن اول کشکاب بسیار پس آب گرم و سکنجبین خورده قی کنند و بعد قی هر بامداد نیم رطل دوغ گاو با این سفوف الطین بدهند گل ارمنی گل مختوم طباشیر کهربا گل سرخ هر یک [illegible] سه درم ابن الیاس و خجندی گویند که فصد کنند اگر احتیاج آن باشد و قوابض سلفیه از اغذیه و سفوفات و اشربه قلیل الحموضت یا بی حموضت خورند و حقنهای مبرده بکار برند و هر صباح رب آس ده درم یک مثقال قرص طباشیر قابض و یا مثقال قرص گلنار به رب میخوش یا شیرین بنوشند و یا سویق جو چهار درم به رب سفرجل دو درم یا تخم ریحان و بارتنگ و تخم مرو و صمغ عربی هر واحد درم بریان کرده بجلاب آمیخته و بروغن گل چرب کرده بخورند و یا بگیرند صمغ عربی و گل ارمنی هر واحد درم بریان کرده با شیره تخم خرفه سه اوقیه بشربت آس شیرین کرده بدهند و این قرص نافع این علت طباشیر سفید گل سرخ نشاسته صمغ عربی تخم حماض هر یک پنج درم همه را باریک سائیده بلعاب اسپغول سرشته قرص سازند شربتی یک مثقال ایضاً بگیرند گلنار و عصاره لحیة التیس هر واحد سه درم و گل ارمنی و تخم حماض هر واحد چهار درم و کوفته بیخته بآب سماق یا آب آس سرشته قرص سازند شربتی از آن یک مثقال با ده درم رب آس و این ضماد نافع ست صندل لبن ایک حضض پوست خشخاش گل ارمنی اقاقیا مساوی سائیده با آب شاخ انگور یا آب آس رطب یا با آب حی العالم سرشته ضماد کنند و غذا جاورس و برنج بریان مغز بادام اگر با آن تپ باشد و الا لحوم طیور زفاهضله کباب کرده و سویق غبیرا و رب نبق کنار نافع ست ایضاً تناول حب الآس رطب مفید و یا بگیرند شاه بلوط و حب الآس هر واحد پنج درم کشنیز خشک بریان تخم حماض هر یک چهار درم کوفته بیخته سفوف سازند و صبح و شام هر مرتبه یک مثقال بخورند و از اشیا نافعه برای او شاه بلوط و حب الآس و غبیرا و زعرور و ریست و لفکه بسفرجل و امرود و سیب کنند و اگر سبب او خروج بثور در سطح خارج امعا باشد علاجش قریب بعلاج نوع اول ست و چون ماده بسیار باشد قی سهل بود و هر دو نوع را نافع بود و اگر مریض مشتهی ترشی باشد شربت یک رطل دوغ ترش از و سوست او صاف کرده بسنگریزه یا آهن داغ نموده و بران بزر ورد و تخم حماض و طباشیر هر واحد نیم درم پاشیده نافع ست بدل آب شربت انار ممزوج با آب یا بعرق کاسنی و عرق لحیة التیس دهند و ضماد و قیروطی همانست که در قول سید جرجانی گذشت ابوالحسن طبری گوید که بثور سطح خارج امعا را جالینوس ذکر نکرده پس اگر قاروره زائد بر حرارت طبیعیه باشد علاج بفصد و تسکین حرارت بلزوم ماء الشعیر نمایند و اغذیه مبرده مثل قطف و کاسنی مسلوق و کاهو و مزورات متخذ به کدو و آب حصرم و آب سماق دهند و فکر اسهال نکنند و تضمید احشا باین آبها کنند آب جرادۀ کدو و آب شاخ بید و برگ آن و برگ اسپغول و برگ بارتنگ و حی العالم برآورده دران پارچه آلوده بر شکم و پهلو با گذارند قبل از غذا و از دخول حمام البته منع کنند و اگر اراده استحمام باشد با آب سرد نمایند سیما اگر زمان تابستان باشد و هوا حار و در موضع بارد و هوا نشینند و علامت قرب منتهای این مرض زوال الم و ظهور سنبیه سیکه در جلد شکم ست حتی که علیل آنرا احساس کند و واجب نیست که از دست بیمار و بر احشا و پوست شکم قبض کند که این گاهی تا امعا برسد و قرحه آن کنند بلکه دست خود بر شکم بگرداند که گویا دلک خفیف این موضع میکند و بعد فصد عرق سیما با بر و روغن گل منفعت بین نماید و الا بمرهم روغن قیق باندک موم ساخته و بران قدری مرداسنگ مغسول انداخته دائم بر پهلو ها و جلد شکم مالش میفرمود و خصوصاً در مریض کثیف الجلد سخت بدن و مریض نفع ظاهر می یافت و علاج بثوری که در باطن امعا ظاهر شود این ست که فصد مریض نمایند

سفوف طباشیر

سفوف الطین

اگر قوة اینین او موجود باشد و بدو البته استفراغ نکنند و اگر قاروره حار باشد لزوم نمایند بشرب آب سویق جو که باین طریق ساخته باشند بگیرند سکرجه از سویق و نصف او جاورس و مثل او ماء الشعیر بپزند و صاف کرده بران چند قطرهٔ روغن گل خالص چکانیده بنوشند و از خوردن طعام حامض و ترش و غثی و حلو و از طعام قوی غلیظ و مانند آنکه غالب الکیفیة باشد و خصوصاً در ابتدای مرض منع کنند و بر سویق جو مذکور اقتصار ورزند و چون قوة ساکن شود یا کم گردد سماقیه و رمانیه و مانند آن خورانند و بدل روغن که در مزوره داخل کنند روغن گل نمایند و ثرید از مغز نان سمید صان سازند و این در وسط مرض باید و چون اسهال کم شود و درد ساکن گردد و در براز شبیه بقشور قرحه و اغشیه که بر شور باشد مثل صفائح باریک فلوس ماهی بیرون آید این سفوف دهند بگیرند تخم مورد بریان باریک سائیده ده درم و سویق شعیر پنج درم گل ارمنی و قبرسی و مختوم بریان صمغ عربی و نشاسته همه بریان هر واحد دو درم سویق غبیرا منخول از تخم سائیده ده درم همه را جمع کرده اندکی زعفران آمیزند و بروغن گل و آب سرد بخورند و اگر بر تناول آن قادر نباشد و یا تشنگی شدید بود بربیاس یا رب غوره یا رب به بخورند و اگر این اسهال قوی سفوف را بهیئت لوب دهند و اگر از آن اکراه کنند آنرا باین طریق بخورانند که بگیرند کعک شامی بریان و کوفته بیخته با پیه گرده بی نمک حریره سازند و بران این سفوف بقدر واجب انداخته بنوشند و آب و ماهی بدل پیه گرده بز پیه ماکیان می شود و درین تغذیه بسیار است بخورند و اما اشیای قابضه و خشنه نباید خورد و نگرفتن زوال اندکی جمع و اگر قاروره حمائی باشد بدل حریره آب پست جو مذکور دهند و بران قدری ازین سفوف اندازند و اگر احتمال فصد بود و دران باکی نیست که استفراغ خون ماده شور قطع کند اگر دموی باشد و تقلیل ماده او کند اگر صفراوی باشد و مقدار لک خون اندک بود و اگر قاروره حار بود که صفرا بسیار بران مخلوط باشد بدانند که شور صفراوی از جنس نمله است و علامتش اینست که با وجود ناریت قاروره مریض در جوف و امعای خود آتش ملتهب گویا در یابد پس در معالجه او این تدبیر که گفتیم بکار برند و در انحلال طبیعت او فوت نکنند مگر آنکه خوف سقوط قوت او با انحلال باشد و آن تدبیر اینست که آب کاسنی و آب عنب الثعلب و آب برگ بارتنگ بگیرند و همه را جوشانیده صاف کرده گل قبرسی بقدر حاجت دران حل کرده بنوشند و در شور صفراویه چیزی از روغنها استعمال نکنند و نه در طعام او نمک داخل کنند بلکه چون بدانند که آن از جنس نمله است اغذیه آب سویق جو مطبوخ با آب کاسنی و عنب الثعلب بعد تصفیه آن و دیگر اغذیه مبردة لطیفة الحرارة اقتصار ورزند و اگر امر و لهیب زیاده گردد و در آب سویق شعیر اندکی کافور داخل کردن مضائقه ندارد و از معرفت مزاج اصلی او غافل نشوند اگر متحمل کافور نباشد نباید داد و اگر امر زیاده شود و الم و حرقت بغیر ابد حتی که از فرط بیخوابی در درد و خوف هلاکت باشد خورانیدن اندکی افیون با آب سویق جو باک نیست تا حس را خدر کند و خواب آرد و چون از مرض صحت یابند تلافی ضرر افیون بنوشیدن گلقند و آب انیسون و نزدفاهی خشک باید باید کرد و اگر ضرر او نیابد حاجت نوشیدن این نیست و ضررش اینست که اراده حاجت براز باطل یا ضعیف کند و برای این علت بهتر آنست که در آخر این سفوف مقوی و مزیل آثار شور است بگیرند بلیله زرد بریان نمایند تا قریب سوختن شود بسایند بوزن سه درم و کوکب الارض با آتش بریان کرده یکدرم طباشیر سه درم پوست ترنج یا برگ او اگر پوست یافته نشود دو درم همه را سائیده بقدر حاجت با شربت آس بدهند و طعام کباب با انار دانه و سویق مع تخم و نانخواه و کشنیز خشک و کرویا و مانند آن ساخته با نان و سیب نان بخورانند که این تقویت امعا و معده او کند و اگر علیل متحمل نوشیدن او و بسبب جمع حلق و دهان یا معده نباشد در شور امعا که تابع او زلق الامعاء حدث قاروره باشد این حقنه نافع آید بگیرند جو مقشر بریان پنج درم و عدس مقشر بریان و جاورس مقشر بریان هر واحد پنج درم حب الآس دو درم گل سرخ سه درم همه را بشکل مطبوخ حقنه بپزند و صاف کرده بران بیست درم روغن گل یک نیم درم سفید آب قلعی مغسول بیخته در روز سه دفعه و در شب دو دفعه حقنه کنند و عقب حقنه آب پست جو بنوشند و اندکی روغن گل و گل قبرسی مختوم دران داخل کنند و اهل بصره هرگاه قاروره حار نباشد درین مرض این سفوف استعمال میکنند راوند خالص یکدرم گل مختوم دو درم لک عیدان سه درم صمغ عربی دو درم نشاسته دو درم تخم خرفه دو درم اسپغول بریان کرده [illegible] باریک بسایند بعده بگیرند بیضه مرغ تازه و سفیدی او دور کرده زردی او بر آتش گرم نمایند تا اندک مجتمع گردد پس بران این سفوف بقدر حاجت انداخته امر بخوردن آن میکنند و برین زیاده نمیکنند مگر آنکه قاروره حار باشد یا در آنجا تشنگی یا لهیب باشد که دران حالت عدول میکنند بآب سویق جو و مزوره سماقیه و رمانیه و مانند آن و اگر میدانند که شور صفراوی از جنس نمله است سویق جو با آب کاسنی و آب عنب الثعلب مروق مصفی بیخته می نوشانند و اثر محمود در شور

صفراوی میسازند و با ابتدا ازین معالجه در اول میکنند و در مدت قاروره و کیفیت آن نظر میکنند و در اول مرسفوفات قویه جامع اصلاح امعا و تقویت آن میخورانند مثل سفوف طین و سفوف حب الرمان باشربت ... و بعد از آن ... اگر تب بکند طبیعت قبض می نماید چرا آنکه الم زمانی طویل باقی میماند و زائل نمیشود و این تجویز چون ظاهر شود و با آن الم امعا و تشنگی شدید ... پس باید که ابتدای علاج او باین طریق جائز نبود بگیرند سپستان سیاه و رب ریباس و رب ترشی ترنج و همه را جمع کرده اندکی کافور داخل کرده دائم در ابتدای او بقدر واجب بنوشانند و گاهی با آن نان بخورانند و چون لعاب ... دهند بعلاجی که مذکور شد باید کرد و اگر با آن تپ باشد قرص طباشیر حامض بخورانند و مزوره سماقیه یا رمانیه یا انبرباریسیه مانند آن بدهند و چون بسبب عطش تپ یا صداع باشد علاج سابق الذکر نمایند

علاج اسهال معوی صفراوی

و آنکه بلغم و صفرا مخلوط باشد تنقیه بدن از آن مسهل کنند و بعد اسهال صفرا چیزی که مسهل با قبض بود چون هلیله زرد و شربت ورد و مکرر یا مطبوخ هلیله و نقوع آلو یا هلیله زرد با شکر آمیخته و مانند آن بدهند چه هلیله زرد با وجود اسهال صفرا تقویت امعا از قوت قابضه خود میکند و بدان سبب مانع انصباب فضول بر امعا میگردد و دقتی از اسهال صفراوی افضل ست بعد تنقیه جهت تقویت قرص طباشیر قابض با شربت انار یا حب الآس خورند و هرچه قابض و مبرد امعا و مقوی احشا باشد شربا و طلاء استعمال نمایند و گویند که اگر با لذع باشد سفوف بنفشه از دو درم تا چهار درم خوردن مجرب ست و اگر حرارت بشدت باشد طباشیر بریان یکدرم با کافور یک طسوج سائیده بدهند و نیکوترین غذا یا بچه گوسفند ست گوشت مرغ کباب کرده و فتق از آب سماق بهیه کوفته داده و گاورس و ارزن و قشر و برنج بریان بچربی گرده بز نیز مفید گفته اند اما اگر تپ باشد گوشت و چربی نباید داد و آنجا که بلغم و صفرا مخلوط بمعدت زلق الامعا گردد آنچه در بلغمی و صفراوی مذکور شد ترکیب داده استعمال نمایند و ادویه بارده و حاره مزلقه و معفصه برابر و یا کم و زیاده ترکیب نموده بدهند و یا این سفوف دهند سماق کزمازج حب الآس هر یک چهار ماشه تخم کاسنی بادیان کشنیز هلیله سیاه هر یک دو ماشه همه بریان تخم ریحان بکفیم توله شربتی سه درم با گلاب و عرق بادیان هر دو هفت توله و غذا مرکب از برنج و عدس و قشر و ماش مرغن دهند و بقول شیخ باین دو انفع باشد بگیرند هلیله زرد و کهربا دو جزو نیم جزو و سک حب الآس سماق و کزمازج هر واحد سدس جزو و بعضی از مرقات تا آخر بر یک بدل ثلث جزو میگیرند و سواء حب الرشاد همه را کوفته بیخته با هم آمیخته دو درم سیاه بدهند **ذکر ادویه مفرده و مرکبه یونانیه** که نافع اسهال حارست زرشک گرد سماق غنچه انار ترش بارتنگ حب الآس و ورد بری اسهال که از حرارت باشد نافع ست و سویدی گوید که حب الآس سفید و سیاه تازه یا خشک هر واحد در قطع اسهال حاد حار صفراوی مجرب من ست و سفید از سیاه قوی تر است در فعل و کذا توت شامی سرخ قبل از سیاه شدن و پختن خشک کرده جوشانیده و کذا آب غوره کهنه و کذا حب حصرم خشک کرده و کذا سماق صد درم در آب حصرم کهنه که چهار انگشت بالای آن باشد بجوشانند تا ربع بماند صاف نموده در آن آب کشنیز خشک یکشبانه روز تر کرده خشک نموده بریان نمایند و سائیده در اغذیه نافع اسهال صفراوی استعمال کنند و کذا شرب اقاقیا و کذا آب عصی الراعی و کذا کشنیز خشک یکشبانه روز در سرکه تند تر کرده و خشک ساخته بریان نمایند و سائیده بخورند و یا در اغذیه نافع اسهال حاد آمیزند و کذا شرب کافور و کذا پوست خشخاش نیم درم سوده با آب سرد صبح و وقت خواب خوردن هر واحد قاطع اسهال صفراوی مجرب من ست از اطبای دیگر نقل کرده که تخم ریحان بریان بروغن گل چرب کرده و دقتی بریان و آب اذناب الخیل تازه یا برگ خشک او سوده و شرب و ضماد طلع نخل و گل ارمنی با آب بارتنگ و رب انجبار و کذا تخم بستان افروز بروغن گل چرب کرده و سویق سماق بریان و سویق شعیر بعصاره لحیة التیس و گل علیق و ثمر خام او قبل از پختن و سیاه شدن و عظم مخ ثور وحشی مثقال بشربت آس و استعصار ریباس و کشنیز در آب حصرم عتیق یا در ترشی ترنج یکشبانه روز تر کرده خشک نموده بریان نمایند و سوده بخورند یا در اغذیه موافقه آمیزند و شرب طباشیر و اختلاط افیون بقدر عدس در ادویه نافعه و بارتنگ بریان و خوردن بقله خرفه بریان کرده و تعلیق زمرد و کذا بیخ خطمی با آهن قطع کرده و شرب حب عناب با ریک سوده و بریان کرده و گلنار و بقله حماض مسلوق با سویق خوردن و نقوع انبرباریس سرخ رومی و شرب پوست شجر خلاف یا صفصاف و ثمر او و پوست بیضه بریان سوده و خوردن حیات نخل و شرب ماء الشعیر بریان با سویق شعیر بشربت زرور و هر واحد قاطع اسهال حاره صفراوی ست دیگر صمغ عربی هر روز سه مثقال سائیده بنوشند تا سه روز یا زیاده بران جهت اسهال مرارئی و نفوذی مخصوص مجرب صاحب تحفه است و اگر با اسهال سده نباشد اقماسیدن پوست خشخاش که مثل غبار سائیده باشند از یک مثقال تا دو مثقال

آب سرد صبح وشام در اسهال که با حرارت والتهاب ورقت اخلاط بود خلطی باشد یا دموی از مجربات ست واگر با صمغ ممزوج کرده دو مثقال دهند مجربست واگر صمغ وتخم ریحان برشته هر دو برابر وکوکنار چهارم حصه آن ممزوج کرده بدهند کثیر النفع بود وآزموده است دیگر چهار تخم یک توله در گلاب پنج توله عرق عنب الثعلب شش توله یک جوش داده سرد کرده شربت بنفشه دو توله داخل کرده بنوشند که برای اسهال صفراوی وتپ دوزخیر معمول فقیرست وگاهی لعاب ریشه خطمی چهار ماشه اضافه کرده میشود وگاهی ریشه خطمی جوشانیده با شربت مذکور وتخم ریحان داده میشود دیگر ریشه خطمی چهار ماشه بهدانه سه ماشه جوشانیده شیره خیارین شش ماشه شربت بنفشه دو توله داخل کرده اسپغول شش ماشه پاشیده بنوشند دیگر ریشه خطمی تخم خرفه هر یک شش ماشه جوشانیده شیره تخم کاهو شش ماشه شیره حب الآس چهار ماشه شربت به شیرین دو توله دهند ودر آخر بجای کاهو حب الآس شیره بادیان شیره عنب الثعلب هر یک چهار ماشه شیره خرفه شیره خیارین هر یک شش ماشه وبارتنگ شش ماشه داخل کرده میشود واگر بادیان حرارت کند بجای آن کاهو کنند وجهت شام لعاب اسپغول عرق شاهتره شربت نیلوفر معمول است و برای آنکه اکثر در آخر اسهال ضعف جگر بهم میرسد لهذا شیره عنب الثعلب داده میشود وبرعایت تقویت معده که از کثرت لعابات وشیرجات خراب میشود شیره بادیان سه ماشه دیگر ریشه خطمی شش ماشه بهدانه گل سرخ جوشانیده شیره مغز تخم هندوانه گلقند داخل کرده خاکشی پاشیده بنوشند که مفتح ومسکن حرارت ست دیگر سفوف الطین چهار ماشه بروغن بادام چرب کرده بجوارش آمله شش ماشه سرشته تناول نمایند بعد آن بارتنگ و دانه هیل سوده بگلاب پخته رب به شیرین دو توله داخل کرده بنوشند در کثرت اسهال تقویت معده و امعا معمولست دیگر در اسهال صفراوی مع تپ لعاب ریشه خطمی چهار ماشه شیره تخم کاسنی شش ماشه در عرق شاهتره دو توله برآورده شربت نیلوفر دو توله داخل کرده خاکشی شش ماشه پاشیده بدهند واگر تپ هیچ نباشد چهار تخم شش ماشه بجای خاکشی کنند ایضاً اگر ریشه خطمی چهار ماشه بهدانه سه ماشه بعرق شاهتره دو توله جوشانیده شیره مغز تخم کدو شش ماشه شربت انار شیرین دو توله داخل کرده بارتنگ شش ماشه پاشیده بدهند یا شیره تخم خرفه شش ماشه بجای تخم کدو وچهار تخم بدل بارتنگ کنند وتخم مرو سه ماشه در جوشانده افزایند دیگر برای اسهال کهنه ست گل و طباشیر دانه الایچی سفوف نموده همراه عرق عنب الثعلب دهند وقت شب بشربت شش ماشه بخورانند واگر فائده نشود دانه هیل طباشیر هر یک دو ماشه برگ قنب کوکنار زرد ورد مصطگی نیم نیم ماشه کوفته بیخته بخورند بعد آن شیره تخم حماض شیره حب الآس هر یک چهار ماشه شربت دیاقوذا دو توله داخل کرده سفوف الطین بروغن بادام چرب کرده پاشیده دهند بعده سفوف الطین سه ماشه خورده وبالایش شیره بیلگری دو ماشه شیره بهدانه سه ماشه شیره حب الآس شیره دانه هیل هر یک چهار ماشه زهر مهره کافور هر یک ماشه سوده پاشیده بنوشند ایضاً اگر اسهال کهنه بتپ باشد وعمر جوان شیره تخم خرفه شش ماشه لعاب بهدانه سه ماشه لعاب ریشه خطمی چهار ماشه در عرق عنب الثعلب برآورده اسپغول شش ماشه بروغن گل چرب کرده زهر مهره یکماشه سوده پاشیده دهند بارتنگ دانه هیل هر یک چهار ماشه سوده بآب پخته شیره خیارین شش ماشه شیره بادیان بریان چهار ماشه شیره تخم کاسنی شش ماشه تخم ریحان چهار ماشه پاشیده با قرص طباشیر چهار ماشه سوده پاشیده دهند حب که جهت اسهال صفراوی مجربست حب الآس سه درم گل ارمنی پنج درم نشاسته پنج درم تخم خرفه تخم خشخاش همه بریان هر یک سه درم بقدر نخود حبها سازند وهفت حب بخورند حب اقراط که در اسهال صفراوی وحمیات محرقه معمولست کافور نیم ماشه طباشیر صندل سفید نشاسته صمغ عربی هر واحد یک ماشه مثل نخود حبها بسته با شربت مناسب دهند وگاهی زهر مهره یکماشه افزوده میشود حب ممسک طبیعت [illegible] از شکم باز دارد سماق دو درم مازو یکدرم پوست انار نیم درم حب الآس دو درم تخم مویز بریان سه درم صمغ عربی پنج درم کوفته بیخته بلعاب بهدانه حب سازند شربتی دو درم بآب بیاسور و بدهند یا عقب آن اندک آب سرد بخورند نوع دیگر در منع استطلاق البطن مجربست پوست انار نیم درم سماق یکدرم مازو دو درم کوفته بیخته بقدر نخود حب بسته از دو حب تا بیست حب با زرده بیضه نیم برشت بخورند دیگر افیون یکدرم اقاقیا دو درم گل گز سماق حب الآس هر یک چهار درم کوفته بیخته بآب صمغ عربی حب سازند ونیم مثقال بخورند شکم در ساعت ببندد **سفوف نشاسته** در حبس اسهال مراری معمول ومجربست نشاسته صمغ عربی تخم کنوچه بریان تخم خرفه هر واحد پنج ماشه گل ارمنی هفت ماشه اسپغول بریان یک توله تخم ریحان بریان تخم حماض بریان هر یک پانزده ماشه کوفته بیخته سفوف سازند وکنوچه واسپغول تخم ریحان را درست آمیزند وبروغن بادام چرب ساخته بعمل آرند **سفوف گل** در اسهال مراری مزمن که بواسیر مع نواسیری حادث شده بغایت نافع ومجربست مصطگی تخم تمر هندی هر یک یک مثقال طباشیر گل مختوم یا گل داغستانی هر یک دو مثقال گل سرخ صمغ عربی بریان سماق بهدانه هر یک سه مثقال گل ارمنی انار دانه بریان تخم گلنار

بسر که پرورده بریان هر یک پنج مثقال سفوف سازند شربتی دو مثقال با ربوب مناسبه **سفوف قابض** تالیف حکیم علی در اسهالات عظیم نافعست و مجرب تخم خرفه بریان طباشیر گل قبرسی گلنار تخم حماض هر یک چهار درم گل سرخ نشاسته طراثیث دم الاخوین حب الآس کشنیز مغسول هر یک دو درم کندر یکدرم افیون مصری نیم درم کوفته بیخته شربتی از نیم ماشه تا یکماشه با سفوف الطین پنجماشه استعمال نمایند و در نسخهٔ دیگر بوزن افیون نیز یکدرم ست **سفوف حب الآس** جهت اسهال که با او سرفه باشد حب الآس شاه بلوط خرنوب خشخاش سفید از هر یک دو درم صمغ عربی یکدرم کوفته بیخته سفوف سازند شربتی سه درم **نوع دیگر** که همین نفع دارد صمغ عربی طباشیر گل ارمنی حب الآس هر یک چهار درم پرسیاوشان کندر هر یک یکدرم خرنوب شامی مقل مکی هر یک سه درم کوفته بیخته شربت سه درم بشربت خشخاش بدهند **شربت حابس** شکم طراثیث پنج انجبار هر واحد یکتوله صندل سفید دو توله کوفته شب در آب گرم خیسانیده صبح جوشانیده صاف نموده با قند سفید دوازده توله بقوام شربت آرند و هر روز دو وقت بقدر دو مثقال با نیم مثقال صمغ عربی سوده داخل کرده بخورند **شربت حب الآس قابض** که اسهال و زلق الامعاء را مجربست وقتیکه با سفوف قابض بنوشند حب الآس چهل درم نیمکوفته در آب بشیرین آب امرود و آب سیب شیرین آب انار شیرین هر یک یک رطل خیسانیده بجوشانند تا بنصف رسد صاف نموده باز بآتش ملائم بجوشانند تا بقوام آید و اگر اسهال بلغمی باشد در اول جوش مصطکی عود هندی سنبل الطیب سک المسک هر یک دو مثقال کوفته در کیسه کرده اندازند و آنرا دائم بمالند تا قوت ادویه برآید پس کیسه را خوب مالیده دور کرده صاف نمایند و بدستور بقوام آرند و قرص طباشیر افیونی و گلناری نیز قوی الاثرست **قرص حب الآس** اسهال با سرفه را نافع حب الآس دو درم پرسیاوشان مغز تخم خربزه هر یک پنجدرم رب السوس صمغ عربی هر واحد یک نیم درم کوفته بیخته قرص سازند شربتی سه درم **قرص قابض** جهت اسهال مجرب حکیم علی سماق مازو تخم مورد کزمازج افیون هر یک چهار ماشه اقاقیا دو ماشه بآب جفت بلوط اقراص سازند **ایضاً** در اقسام اسهال و حبس خون بواسیر و حیض و نفث الدم معمول حکیم موصوف حب الآس نشاسته بریان پنج پنج بریان پوست خشخاش بریان هر یک سه مثقال گل ارمنی پنج مثقال بقدر نخود قرص سازند شربتی هفت قرص **ذکر ادویهٔ مفرده و مرکبهٔ هندیه** که مفید اسهال حارست برگ نازک درخت گولر یکدام مانند غبار سائیده در آب شبینه حل کرده صاف نموده بنوشند که در اسهال صفراوی و دموی در سه روز اثر بین ظاهر شود و مجرب راقم ست دیگر تج سه ماشه تا نیم توله نرم سوده با ماست ملفوف نموده بخورند و یا با دوغ بخورند دیگر مغز خستهٔ جامن کوفته بیخته شکر سفید برابر آمیخته یک کف دست صبح و شام تا سه روز بدهند دیگر گوند ببول سه درم خشک بسایند و در آرد گندم انداخته نان بپزند و بروغن چرب کرده بخورند و یا صمغ در آب آمیخته برنج در آن پخته بخورند شکم قبض شود و مجربست دیگر چیزے بر درخت کنار مثل صمغ ترشیده باشد آنرا سائیده بقدر هشت ماشه تا ده ماشه در دوغ حل کرده بخورند که سریع الاثرست دیگر آمله یکتوله در قدرے آب تر نمایند هرگاه نرم شود صلایه کرده اندکی نمک سیاه سائیده آمیخته حب سازند مقدار کنار دشتی و یک حب صبح و یک شام خورده باشند که اسهال معدی را هم نافع ست **سفوف انار دانه** نافع اسهال مراری انار دانهٔ ترش ده درم زیرهٔ سفید بریان پنجدرم آمله مثقال کشنیز چهار درم گلنار صمغ عربی هر واحد درم شربت از مثقال تا دو درم **شربت آمله** که دافع اسهال ست آمله چهار دام نیمکوفته در یک رطل آب تر سازند و بجوشانند تا بنصف بماند صاف کرده شکر سفید پاؤ آثار آمیخته بقوام شربت آرند و با دانهٔ الایچی نافع غثیان و با شیرهٔ تخم خرفه مفید حمیات ست دیگر برگ نورستهٔ جامن بآب شیره برآورده بنوشند و کذا از برگ حماض نافع بود دیگر برگ تر هندی بآب شیره برآورده قدرے نمک آمیخته بنوشند و یا آب شیرهٔ آن بر برنج ساٹھی پخته بخورند دیگر میتھی بر برنج ساٹھی در دوغ و آب برگ تر هندی با مصالح کشنیز زیره و نمک و غیره پخته بخورند در اسهال کهنه مفید ست و همچنین دیگر سویق کنار نافع اسهال مراری ست و نوشیدن آب برنج یعنی پیچ مفید اسهال صفراوی بود **و اقوال ماهرین** شیخ میفرماید که آنچه سابق مرّهٔ صفرا باشد که بسوی معده و امعا بکثرت انصباب نماید باید که تعدیل عضوی که در آن صفرا پیدا شود و از آن منبعث گردد اعنی جگر و زهره کنند بد آنچه در باب او معلوم شده و استفراغ فضول صفراوی نمایند اگر بسیار باشد و این بقی صواب تر بود و اگر نه مسهل باشد و یا باسهال کنند اگر در قوت ضعف نباشد و خوف حدوث قروح یا حصول آن نبود و بعد از تنقیه

قابضهٔ مذکوره تدارک نمایند و بسیار باشد که این را نوشیدن بلیلهٔ زرد شفا بخشد که آن اخراج صفرا کند و عقب او قوت ممر و مقبضه بود و از آنچه ایشان را نفع میکند استعمال رب سیب خصوصا با طباشیر است و همچنین آب سویق جو. خجندی می گوید که اگر سببش ترشح مادهٔ صفراوی لذاع از اعضا بسوی معا باشد قی بآب نیمگرم مائل ببرودت و سکنجبین شکری غیر حادق الحموضت نمایند بعده اشربه مثل شربت انار و شربت لیمون و حصرم و ربوب آنها و تمر هندی و شربت ورد مکرر بنوشند و غذا مزورات بزرشک و انار و سماق بشکر شیرین کرده خورند و در اسهال بلیلجات و راوند و تمر هندی و شیرخشت و گلقند کنند بعده اقراص قابض مثل قرص زرشک یا قرص طباشیر خورند. طبری می گوید که چون لذع الامعا از ترشح خلط لذاع حریف صفراوی بسوی امعا و معده باشد سریع الزوال بود و علاجش اینست که اگر قاروره حار و قوت قوی بود ببلیله یا بآب انارین معصور بشحم آنها استفراغ کنند و شرب آب سویق شعیر ساده در ابتدای مرض لازم گیرند و غذا اگر در آنجا تب نباشد تیهو و سماقیه و کبک و کنجشک سماقیه و رمانیه و حصرمیه دهند و بعضی کسان را حالتی شبیه بلذع الامعا حادث شود و آن از ضعف اسفل معده نزد موضعی که معروف به بواب است یا از کثرت حس او باشد و علامتش اینست که صاحبش اگر چیزی که در آن حموضت یا لذع یا حرافت یا یبوست قوی باشد تناول کند همانوقت وجع شود و میان تناول و اندفاع او ساعتی باشد و بلذع اسفل احتیاج قیام بود و اگر دو طعام بخورد که یکی از آن ناشف بود و دیگر چیزی که اندران حموضت یا لذع یا حرافت بود و یا شیرین رقیق باشد این رقیق لذاع فی الفور بیرون آید و طعام کثیف ناشف باقی ماند تا آنکه انهضام بیابد و بر اکثر اطبا مخفی بود و او را تقبیض طبیعت کنند و تقویت معده نمایند و چون مریض این اطعمه تناول کند و بآن صفرا منحل نشود و مزاج مریض را آنها گرم کنند و این محتقن شود و گاهی متعفن گردد و بتقویت وجع شود و تشنج پیدا کند پس هرگاه طبیب امتحان این حال نماید و ظاهر شود که طعام مائی رقیق و لذاع منحل میشود و آنچه ناشف است باقی میماند سبیل وی اینست که بحبس این اسهال نپردازد بلکه استفراغ صفرا باین مطبوخ نماید تمر هندی منقی از تخم و لیف سی درم آلو بخارا سی عدد پوست بلیلهٔ زرد بیست درم تخم کشوث یک کف توت شامی خام یک کف کبیر همه را بدستور مطبوخ پزند و مالیده صاف نموده و ازین دو و یا سه شربت بحسب قوت او بنوشانند بعد ازان بتقویت معده او باین سفوف کنند کشنیز خشک بریان ده درم انار دانه بریان بیست درم حب الآس بریان بیست درم طباشیر پنج درم مصطکی سماق کندر هر یک دو درم عود خام و اقاقیا هر واحد یکنیم درم مقل نیم درم گل سرخ طباشیر هر یک سه درم زیرهٔ کرمانی یکشبانه روز در سرکه تر کرده خشک نموده بریان ساخته هفت درم نشاستهٔ بریان پنج درم همه را سائیده و سه درم با رب به ساده ده درم بخورند و مضغ سفوف نباید کرد بلکه فرو برند و چون این علت زائل شود و امتحان نمایند بخورانیدن چیزی رقیق لذاع که از معدهٔ او همانوقت دفع نگردد و نظر بقاروره آن نمایند اگر قاروره معتدل باشد نان خشک در شراب عفص خوشبو ثرید کرده هر صبح ناشتا ایام متوالی بدهند و اندک ازان بخورانند و طعام و مشوی از گوشت جوزهٔ مرغ و کبک و تیهو و جدی مبرد با انار دانه و کشنیز خشک باشد و اگر در میان هر دو روز یک مرتبه با تخلیط مثل مالح و ترب و شوربا و مانند آن قی کنند باک نیست و در آن لحوم و البان و امثال آن نباشد و چون این اسهال [illegible] بعد ازان تا دو روز بهر تقویت معده گلاب مسخن که دران مصطکی و عود خام جوشانیده باشند و سفوف مذکور استعمال نمایند و پارچه در روغن مصطکی یا روغنی که دران مصطکی و عود خام جوشانیده باشند تر کرده بر معده نهند پس اگر متعسر گردد و آنچه مذکور شد دران اثر نکند هلیلهٔ کابلی مربی بخورند و از غذا بتیهو بریان اقتصار کنند و تضمید اسفل معده باین ضماد کنند مر و صبر سقوطری هر واحد نیم درم سنبل الطیب و مصطکی هر واحد یکنیم دانگ قرظ سه درم برگ آس پنج درم همه را سائیده بشراب عفص سرشته بر اسفل معده بطور ضماد نمایند و هنگام خوردن طعام ضماد را جدا کنند و گاهی صاحب این علت را این حقنه میکنند برنج جوشانیده آب او ربع رطل سفیدهٔ یک بیضه بریان پانزده درم روغن گل خام ده درم شراب عفص [illegible] حقنه نمایند و پاهای او [illegible] آن نمایند تا آنکه در آروغ بوی حقنه آید پس بدانند که آن باسفل معده رسیده است و این نافع است و قطع علت مذکور میکند و اغذیهٔ مولد صفرا البته نباید خورد و اگر حرارت مفرط در مزاج و امتلای خون دریابند فصد کنند لیکن خون بسیار نباید گرفت و شخصی را از افاضل بصره این علت پیدا شده و بعد چند ماه که سبب زوال آن مرض پرسیدم خوردن خرنوب بیان نمود و فی الواقع در خرنوب این قوت است پس طبیب را واجب است که در سفوف مذکور جزو دوا افزاید ازان

زیاده کنند و اهل عرب را این مرض بسیار عارض میشود و علاج او باین طریق می نمایند که ماست را از آهن گرم کرده بدفعات داغ کرده میخورند و بعضی از ایشان ذکر میکنند که این بعد چندی مرض زائل میشود و بعضی گویند که آن در اول تناول قطع میکند و بعضی اوائل بیان کرده اند که اگر با این علت حرارت مزاج نباشد بگیرند حب الرشاد پنج درم و در روغن گاو بجوشانند تا بسته گردد و پس آنرا بخورند که فی الفور این علت را قطع کند و اما کسی را که در مزاج او حرارت باشد این دوا او را مناسب نیست و ابو ماهر گوید که من درین علت که با حرارت مزاج بود در ماء الشعیر خرنوب نبطی و حب الآس و جفت بلوط و تخم گل پخته خورانیدم و بسهولت آنرا قطع نمود مؤلف اقتباس مینویسد که اول زهره و جگر را با طلیه و اضمده مبرده سرد سازند تا سه چهار روز متواتر و شیره تخم خرفه نه ماشه لعاب بهدانه سه ماشه و اسپغول نه ماشه بنوشانند و غذا آش جو با نبات دهند و اگر بند نشود مطبوخ هلیله زرد و شربت ورد مکرر الهلیلجی [illegible] نوشانند چهار پنج روز تا تنقیه حصه فضلی مودی نموده حبس آن کنند و اگر اندک باقی ماند جهت حبس و تعدیل سفوف حب الرمان و قرص طباشیر و معجون سماق و داغ آهن تاب دهند که خیلی نافع است و همچنین این منقلی انجبار استاد صاحب شفاء الاسقام پوست بیخ انجبار یک مثقال ریشه خطمی پوست خشخاش هر یک پنج درم زرشک سماق هر یک سه درم جلنار حب الآس هر یک دو درم عود قاقله صندل سفید هر یک پنج درم مصطکی ربع درم جوشانیده صاف نموده تخم خرفه بریان سه درم در آن شیره کشیده طباشیر یک درم سوده پاشیده شربت ورد قابض و بهی خام هر یک یک وقیه تخم بارتنگ و حماض هر دو بریان نیم درم خورده نوشند نیز حب اکسیر گوش مازو کزمازج هر یک دو مثقال سماق تخم حماض بارتنگ حب الآس جفت بلوط و اقاقیا انار دانه جمله بریان کرده و پوست بیرون پسته مروارید کهربا [illegible] سوخته هر یک سه مثقال پوست سنگدانه مرغ خشک انبکل سرخ هر یک هشت مثقال دانه [illegible] که تر کرده بریان نموده دوازده مثقال کوفته بیخته در رب سیب سرشته حب باندازه نخود بندند شربتی از دو حب تا بست حب و این دوا نیز برای اسهال صفراوی مجرب است سماق [illegible] کشنیز خشک طباشیر هر یک ماشه در شربت کوکنار یک توله آمیخته بلیسانند و بالایش شیره تخم خرفه بریان کاسنی هر یک نه ماشه زرشک هفت ماشه لعاب بهدانه و ریشه خطمی هر یک سه ماشه شربت صندل ترش سه توله سبوس اسپغول هفت ماشه بنوشانند غذا از زرشکیه و سماقیه و رمانیه و یا برنج با جغرات دهند و اگر بعد اسقاط حمل اسهال صفراوی مع خفقان و ضعف و غشی افتد فادزهر بزی دو ماشه در بالائی جغرات گاو سه دو توله صبح دهند و وقت شام شیره تخم خرفه بریان نه ماشه زرشک سه ماشه شربت خشخاش دو توله تخم [illegible] هفت ماشه پاشیده بدهند غذا پلاو خشکه گیلانی با جغرات و مربای کدو دهند و انبه و تمر هندی دهند که در دو هفته صحت می شود

علاج اسهال معوی سوداوی

و آنچه از شرب مسهل قوی بود پس اگر از انصباب سودا بر امعا باشد هر چه در اسهال معدی سوداوی و آنچه در اسهال طحالی گذشت بکار برند و ایضا بعد تنقیه از سودا و فاسد آشامیدن دوغ آهن تاب یا شیر آهن تاب مفید بود و گویند که چون این علامت طول کشد و مزمن گردد و در آخر افیون [illegible] فادزهر فائده نبخشد نشان هلاکت باشد و ایضا اگر این نوع در آخر حمیات افتد قاتل بود و اگر از شرب مسهل قوی باشد هر چه در علاج اسهال معدی از ادویه مسهله مسطور شده بکار برند و گویند که در اسهالی که از استعمال ادویه مسهله حاده مثل سقمونیا و مازریون و حب السلاطین و عصاره ریوند و [illegible] افتد اول رگ باسلیق زنند و چار تخم بریان بروغن بادام چرب نموده یک توله و شربت سیب هر یک دو توله در گلاب و عرق کیوره هر یک پنج توله دهند و یا این دوا دهند جواهر مهره دو ماشه خمیره مروارید [illegible] ماشه ورق طلا یک عدد و شیره خشخاش و مغز تخم کدو هر یک نه ماشه لعاب بهدانه و ریشه خطمی هر یک سه ماشه در عرق بیدمشک و کیوره و گلاب و عرق گاوزبان هر یک هفت توله تخم فرنجمشک [illegible] ماشه و اگر تب و رعایت برا دوغ گاوی یک لحظه گذاشته دهند در یک روز فائده میدهد

علاج اسهال معوی از ضعف امعا

هر چه در علاج اسهال فالج مذکور شده بدان علاج نمایند مع رعایت اسهال لیکن این نوع اصلا علاج نمی پذیرد و کذا فی النفیس الکبیر و طبری گوید که گاهی در امعا نقصان حس حادث شود و بدان سبب خلقه که براز در غیر وقت از خارج شود و اراده او باطل گردد و پیدا آید این هر دو وجه بود یا از ضعف در اعصاب یکه

وارد امعا گردد و در آن منقسم شود و ضعف اعصاب و قلت حس آن یا بسبب حصول رطوبات کثیره در آن باشد و یا بسبب حصول اخلاط سوداوی و چون اعصاب ضعیف شود شعبهای آن که با عضا وارد گردد نیز ضعیف شود و حس او کم گردد یا ضعف و قلت حس او بسبب حصول آفت در نخاع بود و پس در هر موضع او که آفت رسد حس اعضای مشارکت آن ضعیف گردد پس هر گاه حس امعا از ضعف اعصاب رطوبت حاصل بود در این حال اسوداوی ضعیف شود الطبیعه مریض و قوت او کنند اگر متحمل استفراغ باشد این حقنه بعمل آرند بابونه و اکلیل الملک و خسک و برگ شبت و برگ سداب هر واحد یک کف حلبه و برگ کرنب و تخم سداب و قرطم کوفته هر واحد پنج درم سپستان و یک کف اطراف چغندر باقلا و اطراف کرنب باقلا انجیر سی عدد سبوس گندم و یک کف خطمی و کف آن هر دو در صره بسته همه را با دستور مطبوخ و حقنه بجوشانند بوزن هشتاد درم صاف کرده بران سه درم روغن بید انجیر و یکدرم روغن بلسان و دو درم روغن خیری بیزند و سه درم سلیخ انداخته بسایند و دوباره صاف کرده نیمگرم حقنه کنند و چهار مرتبه در مدت هشت روز بر ناشتا استعمال نمایند و غذا نخود آب بکم فراخ دهند و بعده این غرغره بکار برند بگیرند عاقرقرحا یکدرم مویزج و ثلث درم خردل سیاه نیم درم سائیده در سرکه جیده که در آن سرکه شبا شد حل کرده غرغره کنند و در آن استفراغ نمایند و غذای مذکور دهند و بعد غرغره پنج روز راحت بدهند و معالجه بدین طریق امر کنند که در اول طعام او آب ترب و نمک و شبت بخورانند و گوشت با شبت تازه مع ترب بپزند و گوشت و ترب بخورند و قی و یا بنوشند بعده شبت و نمک و عسل جوشانیده قدح کبیر صاف نموده بدهند و میان اکل طعام آب گرم نبیذ کدر بنوشند و چون خوب ممتلی شوند آن آب شبت و عسل و نمک بنوشند پس اگر قی از خود نیاید پر پیشه در روغن بادام آلوده حرکت دهند و چون معده خوب پاک گردد و در آن چیزی باقی نماند صبر کنند و در آن روز چیزی نخورند و نیاشامند اگر ممکن باشد و فردای آن سکنجبین چهار اوقیه آب سه اوقیه دهند اگر تشنگی دانسته شود آب ترب مطبوخ داخل کنند و بر ناهار بنوشانند و در قی مبالغه کنند پس صبر نمایند تا آنکه گرسنگی ظاهر شود و بعده پانزده درم گلاب که خوب جوشانیده باشند بنوشند و گوشت ماهی تیهو یا کبک بخورند چند آنکه خفیف باشد بهتر بود و در روز سوم هفت درم جلنجبین بدهند و بر غذای مذکور اقتصار کنند بعده بر فوداین سفوف بدهند افسنتین کزمازج ایرسا سعد هر واحد یکدرم گل سرخ تودری بوزیدان نارمشک نانخواه زیره سیاه هر واحد دو درم مصطکی طالیسفر سنبل الطیب دارچینی قاشی هر واحد سه درم همه را باریک سائیده مثل هلیله کابلی کوفته بیخته و مثل مجموع شکر طبرزد آمیخته هر صباح و وقت خواب یک یک درم بخورند و از دخول حمام و نشستن آب گرم بر معده و امعا منع کنند و اگر قلت حس از اخلاط سوداوی باشد همین علاج بعینه معالجه کنند و در حقنه اندکی حبا و شیرزیاده کنند و در سفوف افتیمون مثل افسنتین داخل نمایند و در مقدار شربت آن بیفزایند و یک وقت بر ناشتا یکنیم درم بخورند که این تقویت حس میشد بلکه امعا نمایند و اگر قلت حس از نکایت واقع بر نخاع باشد علاج امعا باطل بود و باید که نظر بعمل طبیعت کنند و حفظ مریض از اختلاط بترک پرهیز و اسراف در ماکول و مشروب نمایند و موضع آن که نخاع است آن باشد بچیزی قابض و مقوی ضماد کنند پس اگر در آن حال بدین مؤدی گردد که بر علیل ارافت بول متعذر شود و براز یا بول بغیر اراده بیرون آید امید در آن نباشد و اشتغال بعلاج او فضول بود ایضاً او گفته که گاهی حس امعا ذکی گردد و اسهال بسبب کاهی حس آن حادث شود پس بعضی گویند که تنکیه حس او جایز نیست ولیکن در قطع اسهال او باید کوشید فالبته علاج کنند سیما اگر نوع او صفراوی بود علاج قطع او بسبب قاروره و اعراض او نمایند اگر قاروره سرخ و در اینجا غلبه عطش باشد قطع او آب لسپت جو و مزوره سماقیه و امثال آن کنند و اگر قاروره سفید خام غلیظ باشد و نوع اسهال رطوبی بود باید که قطع او اگر در اینجا تپ نباشد بجوارش سفرجلی ممسک و سفوفات مرکبه کنند و غذای او تیهو و کبک و مانند آن باشد و اما کسانی که علاج تنکیه حس میکنند قطع اسهال با این سفوف می نمایند خشخاش سیاه و سفید هر دو بریان کرده هر واحد دو درم تخم خرفه تخم حماض هر دو بریان هر واحد دو ثلث درم قرظ طراثیث بلوط دشاه بلوط هر واحد یکدرم و نیم پست کنار سه درم صمغ و گل ارمنی و نشاسته بریان هر واحد دو درم افیون مصری یکدرم همه را سائیده مثل نصف آن اسپغول آمیزند و بر ناشتا سه درم یا پانزده درم رب به بخورند و غذا با قلای مطبوخ بسرکه و صفرت بیضه مقلی بسرکه دهند

علاج اسهال از جمیع اعضا

اگر از ذوبان باشد مانند تپ دق علاج پذیر نبود و بالجمله بعلاج دق پردازند و قابضات اشیه در دق مذکور شود زیاده باشند و در مرض طباشیر کافوری قرص الورد

و قرص خشخاش معمول ست و ہمگی تسکین حرارت و تدبیر مرطب پردازند و ماء الشعیر که در دق ذکر یابد بدہند و صندل و گلاب بر دل و جگر نہند و حریرہ از کعک و صمغ و نشاستہ و مغز بادام بریان بخورانند و باید غذا درین غلیظ لنزج دہند تا اسہال از آن متولد شود و ہمچنین باشد ذوبان و تحلل بسوی آن مبادرت نکنند و گویند که چون در اسہال ذوبانی اسہال نمایند ذبول آرد و چون بند کنند اذیت دہد پس استعمال مقویات مثل قرص طباشیر حامض و کافوری انسب بود و شیرہ تخم خرفہ بریان بکافور استعمال کنند و این سفوف مجرب ست مروارید ناسفتہ یکتولہ عصارہ لحیۃ التیس طباشیر دم الاخوین اقاقیا مغسول گلنار فارسی شکر تیغال پوست بیرون پستہ حب الآس پوست بیخ انجبار کتیرا کہربا حبقت بلوط بریان نشاستہ بریان بسد گل گاؤزبان برگ بارتنگ خشک گل ارمنی ہر یک سہ ماشہ [illegible] ہفت ماشہ تخم بارتنگ و شربتی ہر یک یک تولہ شربتی از ہفت ماشہ تا نہ ماشہ با عرق کافور و الحکیم علوی خان که در دق بیاید و لعاب بہدانہ و ریشہ خطمی شیرہ تخم خرفہ و خیارین و اصل السوس در عرق عنب الثعلب بر آوردہ و زہر مہرہ خطائی طباشیر سودہ آمیختہ تخم ریحان با بارتنگ پاشیدہ بدہند که برای اسہال الوان مختلفہ و سعال و عطش و حمی مفید ست و اگر مروارید ناسفتہ کہربای شمعی ہر یک ماشہ زہر مہرہ طباشیر گل مختوم یا گل ارمنی صمغ عربی ہر یک دو سرخ کافور نیم سرخ بادب بہ شیرین سرشتہ بلیسند و بالائش شیرہ زرشک شیرہ گشنیز خشک شیرہ تخم خرفہ شیرہ حب الآس ہر یک ہفت ماشہ شیرہ دانہ ہیل دو ماشہ در عرق بارتنگ بر آوردہ تخم شربتی شش ماشہ پاشیدہ بنوشند در اسہال صفراوی و قی و تبای تا نفعت الغنا در اسہال بجواہر مثل دق بارتنگ چہار ماشہ دانہ ہیل سہ ماشہ سودہ بآب پختہ شیرہ تخم کاہو شش ماشہ دیاقوزا یکتولہ زہر مہرہ سودہ یکماشہ داخل کردہ دہند یا سفوف الطین سہ ماشہ بروغن بادام چرب کردہ بشربت انار شیرین دو تولہ سرشتہ شیرہ خرفہ شش ماشہ شیرہ عنب الثعلب چہار ماشہ زہر مہرہ یکماشہ بنوشند یا لعاب بہدانہ شیرہ عناب شیرہ کاہو شیرہ خرفہ شیرہ مغز تخم ہندوانہ شیرہ دانہ ہیل نبات اسپغول بارتنگ داخل کردہ و قرص طباشیر کافوری سودہ پاشیدہ دہند یا قرص مذکور بگلقند سرشتہ بخورند و خطمی خبازی بہدانہ اصل السوس جوشانیدہ شیرہ کاہو شیرہ خرفہ زہر مہرہ بارتنگ داخل کردہ بنوشند و اگر بعد خوردن ادویہ حادہ مرض آتشک ثبت بسل و دق و اسہال ذوبانی رسد قرص طباشیر کافوری کوفتہ بخمیرہ صندل سرشتہ بخورند و شیرہ خرفہ بریان شش ماشہ شیرہ حب الآس چہار ماشہ شیرہ بہدانہ بریان سہ ماشہ شیرہ مغز تخم ہندوانہ بریان شش ماشہ شیرہ بیخ انجبار چہار ماشہ شربت دیاقوزا دو تولہ بارتنگ چہار ماشہ زہر مہرہ ماشہ بنوشند و ترکاری کچنال ہم بخورند و چون گلو از فرط خشکی حرارت شش بسوزد و لعاب اسپغول و آب گشنیز تازہ کات سفید سودہ پاشیدہ غرغرہ کنند و جہت آخر روز ست گلو طباشیر مغز کنول گٹہ دانہ ہیل سودہ ہمراہ عرق عنب الثعلب دہند یا قرص مذکور چہار ماشہ بگلقند دو تولہ سرشتہ بارتنگ چہار ماشہ دانہ ہیل سہ ماشہ سودہ بآب پختہ شیرہ بہدانہ بریان سہ ماشہ دیاقوزا یکتولہ کتیرا یک ماشہ سودہ پاشیدہ صبح و جہت شام لعاب بہدانہ عرق عنب الثعلب شربت نیلوفر داخل کردہ بنوشند یا جہت آخر روز خبازی چہار ماشہ بہدانہ سہ ماشہ کوکنار شش ماشہ پستان نہ دانہ جوشانیدہ شیرہ بیخ انجبار و خرفہ دہند و اگر بسبب اجتماع اخلاط فاسدہ در عروق و اعضا باشد این اسہال را بند نکنند و از اخلاط زاید تنقیہ بدن کنند غذا از عادت کم دہند و غذا لطیف و سریع الہضم باشد و مصطکی سہ ماشہ در گلقند یکتولہ و یا طباشیر یکماشہ در آملہ مربی یکعدد و یا زرشک سماق ہر یک یک ماشہ در خمیرہ خشخاش یا صندل سرشتہ دہند و آب بسیار نہ دہند و بر تشنگی صبر کردن نفع کثیر می بخشد اگر نتوانند حصہ سوم گلاب با آب ممزوج کردہ دہند و گویند که فصد و ریاضت و دلک بدن و تعریق در حمام نیز در اسہال از امتلای بدن و عروق از مادہ نافع است و نیکوترین تدابیر تقلیل غذا ست و روزہ داشتن و سواری اسپ نمودن و اگر اسہال بسبب سدہ از ہمہ بدن باشد علاجش در علاج اسہال کبدی کیلوسی در قول جرجانی مسطور شد از آنجا اخذ کنند و اگر اسہال بحرانی بود آنرا نیز بند کردن خطاست و اگر بسبب سقوط قوت ماسکہ بود و دران از ہمہ بہ باید کرد **اقوال حذاق** شیخ الرئیس فرمودہ اسہال ذوبانی که در مثل دق و سل و مانند آن بود و معالجہ او طمع نیست مگر مثل طمع در علاج سبب او و اما آنچہ سوای آنہا باشد معالجہ بدن بمبردات مرطبہ و ہوا و نطولات بحسب آن کنند و قرص طباشیر و قرص کافور دہند و اطلیہ و اضمدہ که مبردہ و مقوی صدر و کبد بود نہند و اغذیہ از لحوم خفیفہ بلا ماست و قریصات و معصوصات و سکباج لحم ماہی لیسر که نان میدہ نیک خمیر کردہ و پختہ سازند و گاہی از این نان حریرہ بصمغ و نشاستہ آمیختہ بسازند و کذلک حماضیہ و مانند آن دہند و اسہال را یکبارگی بند نکنند بلکہ بتدریج حبس کنند بمثل این معالجات و لقرص طباشیر ممسک خاصۃً و با این قرص بگیرند گل ارمنی طباشیر شادنج مغسول تخم حماض ہفت ثمر زرشک گل سرخ صمغ بریان سرطان سوختہ مساوی ہمہ را سائیدہ و با آب بہ سرشتہ قرص سازند و سہ درم بدہند و علاج اسہال حادث از تکاثف بتدبیر جذب ہوا و امتلا بسوی ظاہر بدن کنند از حمام

دلک و غسل و حمام و تعریق و امثال آن و اولی آنست که اخراج اخلاط بفصد و اسهال مناسب اولا نمایند و حمامات آبهای مفتح استعمال کنند و او آنست که دران مفتحات جوشانیده باشند و غسولات مفتحه بکار برند و در آبزنات یرقان افراط کنند اگر نکایت شدید باشد و دلک بپارچه درشت و بلیغ نمایند تا آنکه جلد سرخ گردد و بعده بران آب گرم و آبیکه دران قوت مفتحه باشد از آنچه مذکور شد بریزند و علاج اسهال بحرانی اینست که تا مؤدی بخطر عظیم نشود حبس او نباید کرد و اگر افراط کند علاج او بتقریب از آنچه در معالجه سیفیه بیان می کنند باید کرد مگر ماء اللحم ندهند اگر مرض سخت حاد باشد بلکه چیزی که دران تبرید و تغلیظ باشد بخورانند مثل حریره معمول از پست جو و پست سیب و اگر متحمل لحم باشد غذا مثل لحم طائر و ماهی تازه مطبوخ با ناردانه یا آب او و متبل بقوابض از کشنیز در سرکه تر کرده خشک شوده و مانند آن و سینه گیلانی مشویه که اسهال قوی و باقی را نفع میکنند مفرحات یاقوتی بارد مثل یاقوتی بارد و تالیف ما بقدر یکدرم یا سفوف قابض با وزن دو دانگ تا نیم مثقال آمیخته با شیره تخم خرفه بریان بدهند و ایضاً عرق بید مشک بمقدار صالح نوشیدن نافع بود و اگر تشنگی باشد در آب مشروب او بیامیزند و باید که بعد استعداد غذا از اعالی جو آنرا بنوشانند **ایلاقی و خرجانی** گویند اسهالی که بسبب اجتماع مواد ردی در عروق جمیع بدن باشد و اعضا آنرا قبول نکنند و قوت دافعه هر عضو آنرا بسوی عروق دفع کند و عروق بسوی جگر و او بماساریقا باز دهد پس بامعا فرود آید علاجش اینست که اول اصلاح معده و جگر و قوتهای هر دو نمایند و اگر سوء مزاج باشد آنرا زائل کنند و تدبیر غذاهای نیک بر ترتیب واجب فرمایند و استفراغ بحسب واجب خصوصاً هنگام قرب نوبت نمایند و ایارج فیقرا و مطبوخ هلیله و مطبوخ افتیمون و شربت افسنتین و جوارش سفرجلی و المریفل کبیر درین باب سود مند است و چون تنقیه بدن کرده باشند هر بامداد و بر ناشتا ریاضت کنند و مالش بدن و در حمام نشانند طبری گوید که اسهال دوری بطن که از اعضای کثیر یا از جمیع بدن باشد علاجش همانست که در اسهال معدی دوری مسطور شد سوای آنکه تقویت دماغ بعد تنقیه و تقویت فم معده و تنقیه آن کنند و استفراغ بدن یکبارگی نکنند بلکه استفراغ یک یک عضو نمایند پس تنقیه راس بحب صبر و حب ناویه نمایند و استفراغ ماده در عروق بفصد کنند و تنقیه فضول باقی بپرهیز و تقلیل غذا سازند و بعض اوائل گفته اند دوری بطن که جمیع اعضا باشد اگر معالجه آن نکنند دفعةً هلاک کند بسبب سقوط قوت عباس گوید چون اسهال بسبب بحران بود هنگام دفع طبیعت خلط موذی را بسوی معده و امعا و اخراج او باسهال پس بقطع و امساک او متعرض نشوند تا آنکه اسراف کند و از آن غشی حادث شود و درین وقت مریض را پست جو که دران قطع سفرجل جوش داده باشند بدهند و رب به و رب سیب با شربت آنها بنوشانند و قرص طباشیر قابض ببعض این اشربه بدهند یا تخم مورد یا ندکی طباشیر و گل قبرسی دهند و بزوره سماق و غوره و زرشک و بقله خرفه یا بعدس مطبوخ که از آن آب اول ریخته باشند مطیب بسرکه و آب انار و کشنیز و زیره و مانند آن غذا سازند و قطع تام اسهال نکنند **ابن الیاس** گوید که چون اسهال بسبب دفع طبیعت فضول اعضا ذی و یا بسبب حرارت دافع خلط از معده و امعا باشد باید که بحبس آن نپردازند و چون افراط کند و بحد غشی و سقوط قوت رسد بنوشانیدن پست جو دو درم با شکر سفید دو درم منع آن کنند و یا اسپغول بارتنگ هر واحد دو درم بریان کرده و با آب برف و گلاب دو درم بغیر شکر بدهند و یا سفوف انار پنج درم و از قرص طباشیر قابض یک مثقال با رب به دو درم دهند و غذا مزوره سماق بسفرجل با دراج و ماکیان سازند محمد طبری نوشته که گاهی اسهال از ترشح اخلاط غریبه فاسده بسوی معده و امعا بود و معنی اخلاط غریبه آنست که فاسد باشند بکیفیتی از کیفیات ردیه مثل حرافت و ملوحت و صدیدیت و مانند آن و درین علت اطبا اکثر غلطی میکنند و علاج این بمعالجه اسهال الطبیعت و ذوسنطاریا می نمایند بهر آنکه گاهی آنچه بسوی امعا ترشح کند خلط صدیدی بود که رنگ او ردی باشد پس طبیب غیر ماهر گمان کند که این قیام دم از ترشح است و در علاج او بمسلک حبس این فضول و دادن اشیای قابضه به بعض سلوک نماید و علیل باین تدبیر هلاک گردد بهر آنکه این اخلاط فاسده متغیر شده و کیفیات آنها کیفیات ردیه قتاله گردیده و خوبی در معالجه این آنست که تغییر کیفیت این اخلاط نمایند حبس طبیعت نکنند بلکه طبیب بسوی جوهر خلط نگاه کند پس اگر خلط حار باشد بداند که این خلط از سر نازل میشود و اگر این خلط نازل محرق لذیع بغایت حار بود و چون بر زمین افکند بر سطح زمین مثل کف جوش کند بداند که آن خلط صفراوی حاد است و اگر خلط اغبر اللون قلیل اللذع باشد بداند که خلط سوداوی است بسبب کثرت کیفیت خود این علت پیدا کرده و اگر با وجود غبرت لون سوداوی آن حار محرق ملتهب بود بداند که سوداوی محترقه است که آنرا حار یابس گویند و او آنست که از احتراق اخلاط صفراوی حاصل شود و اگر سهل الرجا باشد بداند که خلط رطوبی است پس این اخلاط یا در بطون دماغ یا در طحال یا در کبد یا در امعا یا در عروق فاسد گردد

وحدت او طول کند چون فساد آن در عروق بود و هرگاه این اسهال را بچیزهای قابض قطع کنند به بثورات و اورام صعب قتال یا بحمیات طویله یا بسرسام یا برسام منجر گردد و از اسهالی که قطع او واجب نیست این نوع اسهال است و اطبا درین علت بدو وجه غلط میکنند یکی آنکه این اسهال را قطع می نمایند و مریض را هلاک میسازند و دوم آنکه قطع نمیکنند اسهالی را که قطع او واجب بود و باین گمان که آن ازین نوع است و آن نوع دیگر از اسهال باشد و در تبی که سبب او قیام کبدی بود و قوت او بتحلیل و کبد او ضعیف شده و طبیب ملازم او اشاره بعدم قطع آن می نمود بسبب استماع این سخن که نوعی را از قیام قطع نباید کرد و دانستم که او مریض را هلاک نمود و اگر تدارک آن نکنند مؤدی باستسقا یا فساد احشا خواهد شد و امر کردم بلزوم علیل باشیای مبرده قابضه مثل آب سویق شعیر و تنقیه کبد بچیزهای مبرده مقویه قابضه مثل آب میوه گل سرخ و گلنار و [illegible] و فوفل اندک و قصب الذریره و کعک و مانند آن پس در اندک ایام مرض کم شده قیام منقطع گردید و بعد ازان آن طبیب مقاله در قیام کبدی و قیام معدی و قیام سحجی مرتب نمود و میان من و طبیب مذکور دوستی واقع شد و ذکر این فصل مطول درین مقام آن کردم تا در نفس متعلم قرار یابد که قطع هر قیام واجب نیست و نه ترک هر قیام واجب است و معنی قول ما که آن شبه میکنند آنست که این اخلاط در عروق میباشند و شعب عروق بسوی مجاری و آن بسوی کبد دفع میکنند بعده از ماساریقا بسوی امعا رجوع مینمایند و علاج این نوع قیام باصلاح کیفیت آن اخلاط در هر موضع که باشد و حفظ قوت مریض بخوشبوها و خوشبو کردن مسکن و اصلاح غذا و تنقیه عضوی که ازان اخلاط فاسده ترشح کنند باید کرد و این قول اطبا کافی است متعلمین را و بعض اطبا باین قول منتفع نمیشوند و شرح آن میکنم که بدان هر یک نفع یابد پس میگویم که اگر اخلاط مترشح بسوی معده و امعا از دماغ باشد علامتش همانست که در اسهال دماغی از غثیان و تقلب نفس نزول او در بعض اوقات بسوی سینه و سرفه در بعض اوقات و بودن اسهال متعاقب انهضام طعام و بعد خواب گفته شد و اگر از کبد باشد نشانش درد در مواضع که ازان ترشح باشد مثل درد و خلیدن و سوزش دریابد و چون این محسوس گردد طبیعت خواهش قیام کند و بهترین استدلال بر موضع ترشح از صورت قیام و جوهر او و هرگاه طبیب این اشیا از مریض استفسار نماید که درین عروق را قبض کند یا حبس طبیعت نماید یا چیزی بدهد که کیفیت آن اخلاط را تغیر سازد و مثل ماء الشعیر مزورات معمول بسماق و انار دانه و غوره و مانند آن و ایضا جایز است که مسهل و منضج و مسکن و مشک در بدو تقصیر کبد نماید اگر اسهال ازان باشد و بآن حرارت مزاج بود و چیزی که تبرید و قبض و تقویت نماید مثل پست و مطبوخ بسکر و گل سرخ و قصب الذریره و فوفل اندک و قصب قلیل المحلات و صندلین و مانند آن و مبالغه در تبرید کبد واجب نبود بلکه میان او و میان مقویه مثل فوفل و گل سرخ و میان او و تبرید و مثل صندلین و امثال و غیره جمع نماید و هر چیزی که تعلیل کبد افاده تقبض کند از آن انفع و اقوی میسازد و بهترین او و مانند آنست که رغامی او نماید و چون اسهال منقطع شود امر بترشح کبد و غیر [illegible] که در اسهال معدی مذکور شد نمایند مثل [illegible] کوفته مغز سیب با آب و [illegible] و مانند کنند و اگر ترشح از دماغ باشد غذا و اگر ماده نازل رطوبت خام فاسده و مذکور شده اگر ماده نازل اخلاط صفرا باشد تنقیه سر از برگ عنب الثعلب و برگ اسپغول و بارتنگ و حی العالم و اندک سرکه و امثال آن نمایند و در تبرید مزاج دماغ نیز مبالغه نکنند بلکه او دو بدوا و تعدیل هر از اشیای معتدل المبرد باشد و اشیای خوشبو مثل گلاب و آب آس و آب مرزنجوش بدان ضم نمایند و اگر ترشح از عمق بدن باشد علاجش آنچه مذکور شد از لزوم آب سویق شعیر نمایند و ایضا در ابتدای مرض مثل سیب و رب بیاض و رب سیب اضافه کنند و غذای او سماقیه و رمانیه سازند و بهترین غذا که بران اقتصار کنند وقت تشنگی سویق شعیر است که در آن اندک انار دانه یا [illegible] با عناب بیخته باشد و این سماق بجوشانیدن خلاف این مریض تنقیه بدن و حکما بر خلاف و مبرد طبیب سوده میکنند و [illegible] و ترک تمام معده این علیل حفظ قوت و حسب امکان است اگر ممکن باشد بغذای محمود مثل تیهو و کبک تدبیر کند و دراج و انار و بهترین اشیا اول این قبضه بوی با بوهای خوش کنند و اگر حفظ قوت نتواند [illegible] بسقوط قوت هلاک گردد و اگر قبض طبیعت نماید مؤدی بهلاک و نوعی از انواع دبیلات و خراجات و سرسام و برسام و حمیات حاده انتهی شد و پس چون مبتلا باین علت گردد و در مداوات او این دو غرض یعنی حفظ قوت و تبدیل مزاج خلط فقط بر طبیب واجب بود و بعد اصلاح غذا نمایند و اگر ازین نوع سهل اخراج گرداند حفظ قوت او و اصلاح خلط فاسد سازد و اگر مریض ضعیف القوة و معیار قدرت او و میل زیاده کنند که تا نیز افراط مانع بود بلکه گاهی این اسهال بیکبارگی قطع کنند مباحث باید که بقول اهل هند گاهی سبب اسهال ترک نام فیما باشد و عالم تشکیل آنرا مفید میشود و این سبب نیز برای اسهال که از [illegible] باشد نافع نوشته اند یکمی سوخته اجوائن و سهیل مساوی کوفته بیخته بقند سیاه کنند حب بسته بقدر یک ماشه بروغن گاو خورند و صاف و شب یمانی سه [illegible] و سه عدد و گلنار و پوست انار

کزمازج جوز السرو جیرو اصدیکا عدد هم بار در روی سرکه آمیخته کرده ناف ضماد کرده بر فاده محکم بستن نیز بجا شدن ناف را مفید گفته اند و باقی علاج تحریک سره در امراض صفاق و مراق مسطور خواهد شد ایضاً بدانند اسهال کسانی که مخدرات استعمال میکنند مثل افیونیان و کوکناریان و بنگیان مشکل بند میشود و علاجش حسب سبب نمایند و در هنگام احتیاج حبس آن در ادویه آن مخدرات داخل کرده استعمال کنند و در مزاج حار حب بو علی سینا و سفوف قابض حکیم علی که در علاج اسهال معوی صفراوی مذکور شد و در مزاج بارد سفوف بهودی و برشعثا معمول است و دیگر ادویه مخدره که در علاج کلی اسهال و دیگر انواع آن مسطور شد حسب وجوب حال بعمل آرند و بقول اطبا اگر زنجبیل نصف بریان و نصف خام و حلتیت بریان سفوف کرده بقدر نخود با یک لقمه خبزات و برنج آمیخته بخورند و بالایش پنج لقمه دیگر تنها بخورند تا سه روز بعمل آرند از زبان و گوشت پرهیز کنند برای اسهال افیونی نافع بود و اگر لودهه پٹهانی و اندرجو تلخ موچرس بیلگری گل دهاوه نیز بالا ماتو قرها منتر کنول گٹه اتیس جوزبوا افیون [illegible] سائیده بقدر نخود با آب بخورند بجهت اسهال افیونی و کوکناری مجرب نوشته و خوردن گل دهاوه و درال هر یک چهار ماشه سفوف کرده با دوغ آمیخته تا سه یوم درین باب مفید گفته و حکیم علی نوشته که مرد افیونی را اسهال با ورم معده و نهایت حدت ماده عارض شد و ورم نزدیک بانفجار رسیده وقت فصد نبود و حبس اسهال هم روا نبود و در نهایت و شدت عطش بغایت گاوزبان نیم مثقال بادرنجبویه ثلث مثقال بنفشه ریشه خطمی نیلوفر هر یک یک مثقال عناب دوازده دانه جوشانیده صاف نموده خمیره بنفشه قرص عنبر محلول در گلاب داخل کرده میدادیم اگرچه پیش ازین چند پارچه اثنا عشری ازو جدا شده ریخته بود اما همه عوارض ازو برطرف شده صحت تام گشت

اسهال اطفال

اکثر در وقت برآمدن دندان عارض میشود خصوصاً از اکثار تناول اغذیه و یا افراط خورانیدن شیر با ایشان و گاهی بسبب قطع شیر و یا بسبب سوء جگر و یا ماساریقا و یا ضعف معده بهم میرسد و سبب وقوع اسهال هنگام روئیدن دندان یا مکیدن فضول شوریدگی متولد از تفرق اتصال لثه با شیر است و تفریج او بنابر حکه از چرک و ریم بود و نیز فساد آن شیر را و یا اشتغال طبیعت به تکوین دندان و باز ماندن از هضم غذا و برآمدن غذای غیر منهضم باسهال و یا عروض تشنج موجب توجه طبیعت و ارواح و قوی بسوی دندان و بدان سبب منع هضم غذا علاج اگر نزد نبات اسنان بود در ابتدا متوجه حبس آن نشوند مگر وقتیکه از افراط آن خوف سقوط قوت باشد بلکه در ابتدا تدبیر برآمدن دندان بدانچه در بحث تدبیر تسهیل نبات اسنان مذکور شد باید کرد که اصل علاج همین است و در صورت افراط اسهال از زهره و طباشیر و جز آن ادویه ضعیف القبض که در باب عطاش گذشت بتدریج حبس باید کرد نه با دویه قویه دفعةً و شیره زیره سبز بریان و بادیان بریان و دانه هیل سفید و بلگری کوفته بیخته همه وزن آن نبات آمیخته بقدر نیم درم یا کم و زیاده بدهند که سودمند بود و اگر تشنگی مفرط بود با شیره تخم خرفه و آنجا که تب نبود با ماست چکیده دهند که قوی الاثر است و اگر پوست خشخاش هلیله سیاه بروغن بریان کرده برابر آن شکر سفید آمیخته قدر قلیل بطفل دهند برای حبس شکم بهتر ازین دوائی نیست و اگر صمغ بریان قدری اضافه نمایند قوی تر گردد و آب بارتنگ سبز که در آفتاب یا بآتش اندکی گرم کنند و طفل را بهمان ساعت که از دست فارغ شود دران نشانند و بعد هر دست چنین کنند و یا ازان آب آبدست نمایند و پارچه را بآن تر کرده بر مقعد نهند بسیار مفید بود خصوصاً [illegible] در روغن بادام گاو یا آب برگ بارتنگ یا آب سیب یا به سائیده خورانیدن نیز بغایت سودمند است و بقول شیخ اگر خوف افراط اسهال باشد تدارک به تکمید شکم نمایند با آرد و زیره یا انیسون یا تخم کرفس بصره بسته و گرم نموده تنها یا با قدری سرکه آمیخته باید کرد و یا تضمید شکم بزیره و گل سرخ مبلول بسرکه یا بجای سرکه مطبوخ باید سرکه نمایند و ضماد از زیره و حب الآس و عود و سنبل هر یک باریک سوده بگلاب و سرکه سرشته نافع است و اگر فائده نشود و طفل غذا هم خورد پنیر مایه خرگوش و یا پنیر مایه بزغاله بالقدر یک دانگ با آب سرد بدهند که همان ساعت حبس میکند مگر دران روز شیر ندهند که خوف تجبن او در معده است بلکه بر غذای پرهیزی دارند و شیخ بداون زرده بیضه نیمبرشت و مغز نان مطبوخ در آب بالیت مطبوخ آب نیز حکم کرده و آنکه دران خشخاش و حب الآس است و ایضاً آنچه دران تخم مورد و پنیر مایه خرگوش باشد یا آنچه سرکه کرده باشد داخل است اگر قدری ازان بدهند سود دهد در علاج کلی اسهال در قول شیخ مذکور شد نیز درین باب معتبر است و تقلیل غذای مرضعه و طفل و اجتناب از غلیظ و چیزهای چرب و لحوم نمایند و بهترین لحوم در صورت احتیاج گوشت دراج و تیهو دانسته اند و گویند که نافع ترین اغذیه درین باب پالوده با ماست تازه گاو است و اگر اسهال بسبب بازگرفتن شیر باشد تدبیرش اعاده شیر است بعده بتدریج شیر کم کنند و در غذای مناسب افزایند تا آنکه در فصل معتدل قطع شیر نمایند و اگر

باوجود آن ترائل مشود و تخم خشخاش سفید تا یک درم به شهد یا غذا او دوای قابض بخورانند و با دویه قلیل القبض علاج کنند و اگر بسبب سدهٔ جگر و ماساریقا بود و در غیر وقت
نبات اسنان و قطع شیر واقع شود تدبیرش تفتیح سده و تقویت جگر و معده است و اجتناب از ادویه و اغذیه قابضه باید و گاه گاهی هلیله مربی با عرق
بادیان و یا نوشدارو دادن درین نوع سودمند است و حب مقل قدری سائیده دادن و یا ابهل شبدق هندی یا ساذج حب لسته خورانیدن برای اسهال سبز
اطفال مفید بود و اگر از ضعف معده باشد هر چه در ضعف معده مذکور شد حسب حال استعمال نمایند و برگ تنبول مقل سائیده بنوشانند و یا طباشیر و اندهیل
و نبات سفید سفوف کرده در شیر مادر به شهد و زیرهٔ گل سرخ یا حب الآس یا بلادر و یا پوست انار در آب سائیده بر معده ضماد کنند و این سفوف در اسهال که
از ضعف معده بود نیز مجرب است بادیان هلیلهٔ سیاه هر یک دو ماشه زنجبیل یک ماشه در روغن گاو بریان کرده بیخته نبات سفید پنج ماشه آمیخته یک ماشه صبح و شام
بدهند و گاهی زیرهٔ سفید عوض زنجبیل و گاهی طباشیر و گاهی بنگ هم افزوده میشود و اگر دو دانگ طباشیر یکدانگ سک بدهند خلفهٔ صفراوی اطفال را نافع بود
و کرا و دویه ثانی مفید اسهال صبیانی شیرهٔ تخم خرفه یا بارتنگ در آب بر آورده زهر مهره سوده آمیخته دادن مفید اسهال با حرارت و خون است و خورانیدن
سفوف تخم ریحان و بارتنگ بروغن بادام چرب کرده بریان نموده هم نافع است و خورانیدن پنیر تازه بے نمک بریان کرده و گل ارمنی و صمغ عربی بریان
با زردهٔ بیضهٔ نیمبرشت نافع بود و در اسهال که با تپ و سرفه باشد شربت حب الآس صبح و شام چند انگشت لیسانیدن بغایت سودمند است ایضاً حب کافوری
برای اسهال سبز اطفال که با تپ حار باشد بتجربه رسیده افیون کات سفید طباشیر مغز تخم کدو هر یک ماشه کافور چینی چهار سرخ در آب باریک سائیده
حب بقدر دانهٔ مونگ بندند صبح و شام یک یک حب بطفل بدهند ایضاً حب افیون تالیف حکیم علوی خان برای اسهال سبز و زرد اطفال شیرخواره نافع است
کات سفید چهار جزو مغز تخم کدو شیرین مغز تخم خربزه هر واحد دو جزو افیون خالص یک جزو بمقدار مونگ حب بسته صبح یک حب بدهند و اگر احتیاج باشد شام نیز
ایضاً حب رمان که در دفع اسهال اطفال مجرب آمده بگیرند انار خام و از طرف سر تراشیده قدری از دانه خالی کرده اول یک ماشه افیون خالص پر کنند و بعد
آن یک عدد جوز بوا نهند و باقی جوف آنرا از دانه بر آورده پر کرده سر تراشیدهٔ آن بالا نهاده از ریسمان خام بپیچند که انار بنظر نیاید پس در روغن زرد بریان
کنند و تنبکه ریسمان سرخ شود بر آورده ریسمان دور کرده مع جوز و افیون انار را در کهرل انداخته باریک کوفته و صلابه نمایند و نیم دام لیسان سائیده آمیخته صلاً
کرده بقدر فلفل حب بندند شربتی یک حب تا دو و اگر در اسهال خون هم آید قدری کهربا یک سائیده نیز آمیزند ایضاً حب مسک رمانی برای اسهال
مفرط اطفال مجرب نوشته و گویند که بالخاصیت مسکن عطش ایشان نیز هست زیرهٔ سفید بریان بادیان هر یک شش ماشه جوز بوا دو ماشه نخود کات افیون
مشک سرخ همه را کوفته در انار خام که او را ساخته پر کنند و انار را در خمیر آرد پیچیده در تنور گرم گذارند تا خمیر پخته شود بر آورده بعد سرد شدن خمیر را دور سازند
و انار را مع ادویه بسایند و حب برابر دانهٔ نخود یا فلفل سیاه بندند و موافق سن و سال اطفال بدهند دیگر زرد و بیگه کشنیز کنند پوست انار ترش
کوفته تابه با سماق سرشته ضماد آن برای اسهال اطفال مجرب نوشته دیگر گل مختوم طین مختوم کافور طباشیر گلنار هر واحد یک ماشه سفوف ساخته بقدر دو سرخ
باد و نخود یا قرص معتدل ممزوج کرده بدهند اسهال که از رطوبت معده و یا مع حرارت مزاج باشد مجرب حکیم علی است دیگر سفوف طباشیر انار دانه بریان بالتر
سوده جمع حرف کثیر استعمال حب الآس گل سرخ گل ارمنی مساوی نیم مثقال شام و همین قدر صبح با شربت به یا شربت سیب ترش و انار و غیره باطفال بدهند جهت
اسهال ایشان مجرب حکیم محمد زمان است و در غیر اطفال نیز نافع بود دیگر بلیله مازو سماق بلوط کوفته بیخته دادن قبض قوی دارد دیگر حب الآس بیخته
سه تا دو جزو امرود نیم پخته یک جزو هر دو را نکوفته در آب چندان بجوشانند که حل شود پس مالیده صاف نموده با قدری قند سفید بقوام آرند و بقدر
حاجت بدهند برای تپ و سرفه و اسهال عظیم النفع و مجرب مخترع صاحب خلاصة التجارب و موسوم بشربت مورد اطفال است دیگر شیرهٔ دانهٔ هیل شیرهٔ
زیرهٔ سفید در عرق بارتنگ بر آورده رب به بارتنگ داخل کرده دادن اسهال مفید متواتر که از ضعف معده باشد معمول حکیم شریف خان است ایضاً طباشیر
مصطگی سماق انار دانه هر یک نیم ماشه سوده به شربت انار نیم توله سرشته بخورانند بالائیش شیرهٔ اندرشک دو ماشه در گلاب یک توله عرق کاسنی سه توله بر آورده
شربت لیمو یک توله داخل کرده دهند دیگر طفل که با اسهال و سرفه شیر اندازد پوست ترنج طباشیر رب السوس پوست سنگدانهٔ مرغ هر واحد یک ماشه سائیده بشربت

دو قوله سرشته اندک اندک بدهند دیگر طفل که از دواهای هندی زرد و لاغر شود و اسهال آید و از جهت بخارات حرارت ادویه حاره که انقلاب به دماغ رسد چشم بند بدارد عنب الثعلب سبز منقی تخم خطمی جوشانیده شیره خرفه داخل کرده تخم ریحان پاشیده بدون شیرینی بدهند که اخراج مواد حار و تفتیح سده و تقویت جگر حاصل گردد **ایضاً** لنوع برای اسهال اطفال صاحب شفاء الاسقام نافع نوشته زرشک دو درهم آمله کوفته یک درهم صندل سفید ربع درهم چوب کاذی نیم درهم زرورد نیم درهم در گلاب تر کرده بشربت سیب یا شربت انجبار شیرین کرده بدهند **ایضاً** و این دوا بهر اسهال اطفال چون با حرارت و تشنگی باشد از املای استاد خود نوشته تخم خرفه مقشر یک درهم طباشیر دو خرنوبه با شربت ورد و شربت نیلوفر دو دانگ بدهند و تدهین معده او بروغن گل و قلیل از رق نمایند و ماء البزوره خرفه بخورد **ایضاً** این لنوع نیز از املای استاد خود لیس نوشته و گفته که قطع اسهال و منع عطش و تحسین رنگ و تقویت جگر نماید و اطفال را نیز این امر سکینه و تهر بالیرس هفت درهم انجبار تخم کاسنی کوفته در حصره بسته هر یک دو درهم آمله شقاقل طباشیر نیم درهم زرورد یک درهم در آب تر کرده نبات شش درهم داخل کرده صبح و شام نیم بدهند دیگر ادویه هندی نافع اسهال که با اطفال عارض شود شیره دودهی در آب برآورده با کته سفید یک ماشه استعمال کردن مجرب است دیگر کوکنار بقدر دو ماشه جوکوب نموده شب در آب تر کنند صباح شیره بادیان بریان و زیره سفید بریان در آب مذکور برآورده صاف نموده با نبات شیرین کرده بنوشانند که بتجربه رسیده و همچنین پوست درخت فالسه شب در آب تر کرده صباح آب زلال آن از نبات شیرین نموده بنوشانند دیگر شیره درخت کلر در بتاسه بخورانند دیگر زهر مهره با شیره زیره سبز و بادیان دو دانگ و طباشیر دیگر شیره برگ نورسته مغیلان و شیره زیره سبز از هر یک بقدر دو سه تنج و شیره غنچه انار ناشکفته یک عدد در آب برآورده پانچ یا هفت قطعه خزف سنگ تاب نموده تا سه یا پنج روز صبح ناشتا نوشانیدن نافع **ایضاً** دوا اینکه برای سبزی و نیل گونی براز اطفال صاحب تکمله هندی نافع نوشته زعفران یک دو حبه سوده در شیر مادر حل کرده بدهند و کذلک سفیدی بیضه بقدر دو ماشه در شیر مادر حل کرده بدهند و جمیع مصلحات معده چون زیره و الایچی خرد و عود و مصطکی در اینجا نافع و اصلاح حال مرضعه واجب دانند و برگ تلسی چار پنج عدد ساییده بنوشانند دیگر بیلگری موتهه دهنیه مساوی کوفته بیخته آب بشسته برنج سرخ بدهند درین باب مجرب و معمول است و اگر لوده پتهانی گل دهاوه عوض دهنیه نموده هر چهار مساوی باریک سوده برای طفل شش ماهه نیم ماشه و یکساله یک ماشه و دو ساله دو ماشه در شیر مادر حل کرده بدهند نیز برای اسهال شدید اطفال مجرب است دیگر مجربی می نویسد که برای اسهال سبز اطفال که لاعلاج است اکثر این در ماه بهادون یا بعد چیچک یا در ماه جیتهه عارض شود این دوا نافع است پوست هلیله زرد نرکچور مغز چاکسو برگ نیم مهر هر واحد یک سرخ فلفل گرد چهارم حصه هر پنج دوا در آب ساییده بطفل بنوشانند در دو سه روز بدو سه عمل بهشود مجرب است دیگر برای اسهال که با تشنگی و تپ باشد شیره خرفه بریان دو ماشه شیره حب الآس شیره بیلگری یک یک ماشه در عرق گاوزبان برآورده رب به شاشه تخم بارتنگ دو ماشه داخل کرده بدهند دیگر گل دهاوه بیلگری اندرجو تلخ خس مساوی کوفته بیخته یک ماشه یا کم و زیاده بحسب سن و مزاج طفل بعسل آمیخته بلیسانند بجهت اسهال و پیچش اطفال معمول و مجرب است و بعضی آمله بجای او میکنند و درین صورت بتی کا هم نفع میکند و در مجربات اکبری اندرجو شیرین نوشته و لود هم داخل است و اگر خواهند دوا را جوکوب کرده جوش داده بدهند

ایضاً حب قابض نافع اسهال اطفال اگر با تپ باشد نیز فایده دارد کات سفید گلنار هر واحد سه ماشه زهر مهره سوده آمله صمغ عربی بیلگری بریان هر واحد دو ماشه افیون مازو مائین بادیان بریان زیره سفید بریان هر واحد یک ماشه کافور یک سرخ حب بقدر نخود سازند و بحسب مزاج و سن دو گاهی طباشیر بدل زهر مهره میکنند و گاهی اضافه می نمایند و اگر تپ نباشد کافور موقوف سازند **ایضاً** حب برای اسهال اطفال که به رنگ سبز آید نافع برگ ببول کشنیز آمله زهر مهره گلنار زعفران برگ نیم نورسته بادیان بریان زیره سفید سیاه نمک سونچر سلیخه اجواین با هم هر یک هشت ماشه ساییده حب بقدر مونگ بسته بدهند یکی صبح و یکی شام و بهر **ایضاً** حب جهت اسهال هر قسم اطفال که با سرفه باشد مجرب است کلی جغره انار یک عدد وجوز بوا افیون هر واحد یک ماشه چاکسو رسوت نرکچور زیره سفید بلدی پوست خراشیده کونپل نیم کونپل بکاین کونپل ببول هر واحد دو ماشه کوفته بیخته بمقدار مونگ حب سازند و یک تا دو حب بآب بدهند و یا در شیر حل کرده بخورانند دیگر غنچه انار برگ ببول بادیان بریان هر یک قدری کوکنار سوخته برابر همه قدری ازین موافق سن بدهند که نافع اسهال اطفال است دیگر از مغز بیلگری کات آمله پوست انار سفوف ساخته بحسب مزاج بدهند برای اسهال اطفال که در وقت بر آمدن دندان می شود

مفید است دیگر کاه پاشنه یا کم و زیاده از ان بآب سائیده بدهند نافع اسهال اطفال است و اگر آدم کلان باشد تا یک توله بقدر فراخ خورانند اسهال باز دارد و باید که قدری گلنار نیز آمیزند

اسهال الدم

اسهال خون اگر از جگر آید آنرا در اصطلاح اطبا ذوسنطاریای کبدی گویند و اگر از امعا باشد ذوسنطاریای معوی نامند سبب کبدی یکی کثرت امتلای آن از خون بود بنابر احتباس سیلان خون معتاد از رعاف یا حیض یا بواسیر و غیر آن که به ثقل خون مجتمع دران متأذی گردد و آنرا بسوی امعا دفع کند یا بنابر عطالت از حرکت و بدانسبب اجتماع خون کثیر در جگر و دفع آن بطرف امعا باعث ثقل او و درین نوع اسهال مراری و صدیدی و غیره تقدم نکند دوم قطع عضوی بزرگ مثل دست و پا که خون تغذیه آن بجگر باز میرسد و آنرا بامعا دفع کند و درین قسم مدت طول نکشد بلکه بزودی منقطع گردد و بادی اشتها باطل نشود و ازین قبیل است بستن عضوی محکم و نرسیدن غذا بدان سوم تفرق اتصال جگر بنابر تنگی عروق و ورم حار آن یا بنابر انشقاق آن از کثرت امتلا یا ضربه و سقطه و غیر آن چهارم انفتاح رگ جگر یا انشقاق یا انقطاع آن بنابر امتلا یا اخلاط حاده اکال و این خون بالتهاب و حدت بر آید و با عطش مفرط بود پنجم ضعف قوت مغیره جگر و تابع این نوع قلت اشتها بود و صدید و خون غسالی بران تقدم نماید و انطاکی استعمال اغذیه حار رطب و حبس بول بسیار نیز از اسباب این شمرده و سبب معوی یکی خراش امعاست و آنرا سحج گویند و آن چنانکه گفته آید دوم کشادن دهن رگی از رگهای امعا بواسطه امتلای عروق آن از خون و این انفتاح یا در امعای غلاظ یعنی سفلی بود و یا در دقاق یعنی علیا باشد سوم انقطاع رگ یا انشقاق یا انفتاح آن در عضو دیگر از عضوها مثل مری و معده و طحال و انطاکی حبس برازه و کثرت آشامیدن می و سوداء صفرا و خلطهای حاده و بواسیر نیز سبب این گفته و شیخ و جرجانی مینویسند که اسهال دموی یا دفعة واقع شود و یا اندک اندک افتد و سبب اول کشادن رگها و ترقیدن آنها بود و چون بادی و دموی باشد از امعا بود و یا از دیگر احشا باشد و خصوصاً چون بدان علامات آفت احشا مقترن بود و گاهی از امعا نیز بدون وجع باشد آنهم بسبب انفتاح دهان عروق آن بغیر سبب دیگر بود و این سالم تر است و اندک اندک پدید آید و اگر زمستان خشک شمالی بود و عقب او ربیع مطیر جنوبی و تابستان مطیر آید اسهال خون بسیار افتد و اگر شتا جنوبی و ربیع شمالی با اندک باران بود و خصوصاً در ابدان رطبه و ابدان زنان و گاهی سبب اسهال الدم بلاد جنوبی و یا هبوب باد جنوبی بسیار و کثرت باران بسبب تحریک آن مواد را و ارخای آن مسام را خصوصاً عقیب دو اول شود بسیار عارض شود و اسهال خون که بعد اسهال صفراوی و سحج مراری افتد و با ورم و آن سخت بد باشد و خاصه چون اول خراطه آمده باشد و بعد آن خون صرف آید چه این دلالت کند بر آنکه آفت در عمق روده فرو رسیده و در کتاب قرابادین است کسی را که ذوسنطاریا باشد و پیش از گوشت چیزی مثل ریشه ظاهر شود دلالت آن کند که علتی مزمن گردیده و ستیم رفته بمیرد و ازین تا آخر تجاوز نکند و گاهی چنین اتفاق افتد که چیزی از خون که در شکم ریزد منعقد گردد و عروق و دست و پا سرد شود و اعتقال شکم و سقوط قوت و نبض و غشی بران دلالت کند و اسهالی که از مقعد بلا وجع باشد آن خون بود بغیر آن و اکثر در سبیل دفع طبیعت باشد فضول بدن را حصر او در بدن اسباب فضول از اغذیه و احتباس سیلان یا بنابر قطع عضو یا ترک ریاضت باشد آنچه در موضع او گفته شد و این را حبس نباید کرد مگر آنجا که خوف سقوط نبض و قوت باشد و گاهی اسهال خون از انفتاح عروق بود و باد سحج باشد چون قرحه کند و گاهی بتقرح اول بود و بعده اسهال خون تابع او گردد و نشان اسهال معوی و دموی روی آنست که تابع سحج مولم یا اسهال متواتر باشد و بعده بادی اشتها باطل شود و تقلب نفس افتد و شود دوی سحج باشد و غذا گردد و این آخر هلاک کند و آنچه دفعة بلا وجع کثیر حادث شود و تابع آفتی در احشا نبی نباشد از آن سالم بود و آنچه از فضول امتلاء بود که طبیعت از بدن دفع کند اسباب مذکوره آن بران دلالت کند و آیضاً خروج خون صرف با اشتها کثیر بلا وجع که تابع آن ضعف نباشد و با او انتعاش بود و انطاکی گوید که ذوسنطاریا مرض خطرناک است بسبب منافات آن مر حیات را در اخراج خون که بدان قوام بدن است و اسباب حمام او فرط امتلاء و توالی تخمها و جمع میان اغذیه مختلفه خصوصاً با برنج و بسرکه و سرکه و شیر و حریفات مثل ثوم و خردل است و بسبب کثرت تولید آن خلط اکال را و گاهی از ضربه و رتبه منفجر عروق بود و ذوسنطاریا گاهی حفظ او از مثل حیض نماید و علاجش بقطع و در استسقا یا در طحال مے اندازد و گاهی بسرعت هلاک کند و اسهال معوی کبدی اگر تشنگی مفرط و التهاب عارض شود در یک هفته هلاک کند طریق تشخیص این مرض و اسباب آن باید که دریافت

نمایند اگر با اسهال خون علامات مثل سحج مغص و خراطه و اختلاط خون با براز و علامات بواسیر مثل وجع مقعد و ثقل و حکه آن و خروج خون بی‌رق و تقاطر بعد براز یا قبل آن غیر مختلط با براز و علامات زحیر مثل سحج و خروج براز اندک اندک سحج نباشد ذوسنطاریا بود و سفیدی لبها و لاغری آنها و زردی بدن و سبزی ناخنها و خفقان نیز از علامات اوست پس نظر کنند اگر خون با براز مختلط نباشد و دفعةً کثیر المقدار و سرخ خالص و بدبو و بادوار برآید و تپ لازم بود اسهال دموی کبدی باشد پس تقدم هر سببی از اسباب مذکوره آن که معلوم شود سببش همان باشد و اگر این همه علامات یافته نشود و در اکثر بی درد بود و با وی قوت باشد اگرچه طول کشد و اشتها ناقص نشود اسهال دموی معوی باشد پس اگر در هر قیام اول براز با خون آمیخته آید بعده بدون خون برآید کشادن دهن رگ در امعای غلاظ باشد و اگر هر بار اول براز صرف برآید بعد از ان با خون مختلط آید در امعای دقاق باشد و اگر در جگر و امعا آفتی یافته نشود و الم و حرقت در معده یا عضو دیگر معلوم شود سببش همان باشد مولانا نفیس صاحب کامل گفته اند طبیب را باید که در معرفت این مرض امعان نظر نماید تا در غلط نیفتد چه بسا است که ذوسنطاریای کبدی بود و طبیب گمان کند که آن معوی است و علاجش بعلاج معوی نماید و از امر جگر غافل ماند و مریض هلاک گردد و اما اطبای زمانه ما را حاجت بمعرفت امراض و اسباب و علامات آنها نیست خصوصاً بفرق کردن میان امراض متشابه بلکه نزد ایشان این همه فضول است و از ان استغنا دارند و اوشان تحت دعای جالینوس اند که گفته کثر الله بهم عدد المقابر و ایضاً جالینوس گفته که می شناسم قوم کثیر را که باین مرض مبتلا شدند و بسبب قلت معرفت اطبا بتفرقه میان این هر دو نوع ذوسنطاریا هلاک گردیدند و اکثر غلط واقع شده مر ایشان را بجهت آنکه با خون کبدی گاه خلط مراری هم باشد و امعا را منجرد ساخته و با براز خراطه برمی آید و ایشان گمان کردند که این سحج امعاست پس واجب شد که فرق میان هر دو بیان نموده شود و این از چند وجه باشد یکی آنکه در کبدی درد نمی باشد مگر بندرت مریض در نواحی جگر درد خفیف دریابد بخلاف معوی که با وجع شدید بود اگر با سحج باشد دوم آنکه در کبدی خون اکثر با دوار می آید و چون دو سه روز برآید باز بند شود تا آنکه مرتبه دوم در جگر جمع گردد بخلاف معوی که استفراغ خون دران متصل بغیر سکون بود سوم آنکه در کبدی بدن لاغر گردد بخلاف معوی که دران هزال بدن نباشد مگر آنکه چون افراط کند و زمانه دراز گردد چهارم آنکه در کبدی از اول تا آخر خون محض یا غسالی آید و خراطه با وی نیامیزد مگر چون افراط کند که در آن هنگام سطح امعا منجرد شده و خون با خراطه مختلط شود بخلاف معوی سحجی که در دست اول مرار برآید پس خراطه و جراده پس خون و اجسام غشائی پس ریم مگر وقتیکه دهن عروق از کثرت خون در ابتدا بکشاید خون خالص برآید لیکن این خون اندک اندک می آید چنانچه جهال را توهم میگردد که این خون بواسیر است پنجم آنکه اسهال کبدی بغایت بدبو بود بسبب حرارت و رطوبت جگر بخلاف معوی که بسبب برودت و یبوست امعا بدبو نمی باشد علاج اگر ذوسنطاریای کبدی باشد چند روز خون را نه بندند تا وقتیکه مریض ضعیف نگردد اسهال بند نکنند و فصد باسلیق باریک بکشایند و خون اندک اندک بگیرند و دست و پا و پستان و خصیتین به بندند تا میل ماده بجانب دیگر شود و بعده اماله قابضات مثل قرص کهربا وغیره همراه شیره خرفه و بارتنگ و مانند آن که در بحث نفث الدم گذشت بدهند و زرورد و صندل را در گلاب سائیده بر جگر ضماد سازند و ضماد گل سرخ صندلین گلنار لحیة التیس گل ارمنی حب الآس مساوی کوفته بگلاب سرشته نیز برای گرمی جگر و ذوسنطاریای کبدی مجرب است و اگر زهر مهره خطائی یک ماشه طباشیر دو ماشه سوده در انوشداروی لولوی نه ماشه سرشته با ورق طلا یک عدد خورانیده آب برگ بارتنگ چهار توله شربت حب الآس یک نیم توله بنوشانند و آب مذکور تا یک هفته بخورانند و باز بجا بدهند و شام زهر مهره نزی یک ماشه سوده در شیره خرفه یک نیم توله بلیسانند و غذا دوغ و پلاو و مربای سیب و بهی نافع بود و اگر طباشیر حب الآس گلنار فارسی کثیرا صمغ عربی تخم خرفه پوست سماق پوست بیرون پسته گل ارمنی پوست بیخ انجبار صندل سفید بگلاب سوده کهربای شمعی از هر یک نیم مثقال طراثیث شیرین دو درم کوفته بیخته با شربت حب الآس یا انجبار یا فواکه سرشته بخورند مقوی جگر و معده و مفید اسهال دموی است و سفوف طباشیر لولوی و شربت حب الآس مرکب و مفرح قابض هر واحد نافع اسهال دموی کبدی است و حب نفث الدم درین باب مجرب است و در انجا که بسبب تفرق اتصال جگر باشد اول ازاله سبب و دفع نکایت او بدانچه در امراض کبد مذکور شد باید کرد و پس از ان اقراص قابض که معمول از نشاسته و طباشیر و عصاره لحیة التیس و دم الاخوین و گل ارمنی و ریوند و گلنار با آب بارتنگ بدهند و قرص نفث الدم که دران ریوند چینی یک جزو

افزوده باشند و در قبض والتحام اثر تمام دارد و آنچه از ضعف قوت مغیره جگر باشد هرچه در ضعف جگر و اسهال کبدی مذکور شد بکار برند و اگر [illegible] یا سوداوی باشد فصد باسلیق کنند اگر در خون کثرت بود و قوت اطاعت کند و بعد از آن قابضات چون قرص طباشیر قابض یا قرص کهربا و شربت حب الآس و شربت انجبار و رب به و سیب و ریباس و حصرم و امثال آن همراه ادویه مغریه مثل چهار تخم و صمغ عربی [illegible] و [illegible] که در سحج گذشت ترتیب دهند بایدیه [illegible] و گل ارمنی نیم درم یا یکی از اشربه مذکوره فائده تمام دهد و چون پوست انار و کندر و گل ارمنی [illegible] سماق [illegible] کوفته بیخته حب سازند و دو درم از آن بدهند در این باب مجرب است و اگر در اسهال مثل [illegible] باشد حقنه حابس نیز بعمل آرند و گویند که به عصاره برگ خرفه حقنه کردن مفید و ضماد در گچ بر ناف شکم در یک ساعت حبس کند و حکیم علی گفته که چون در لعاب بهدانه بریان و مثقال تخم ریحان و صندل سوده هر واحد یک مثقال با شربت انجبار بخورند در حبس خون اسهال البتة نافع است و آنچه از زحیر [illegible] پیدا شده که با [illegible] خوردن [illegible] که در آن [illegible] کرده باشند [illegible] حقنه کردن از آن [illegible] رسیده [illegible] بسیار [illegible] نافع [illegible] خوردن از مجربات است و کذا [illegible] و کذا [illegible] محرق اگر از عضو دیگر [illegible] مشغول شود [illegible] خون [illegible] و آنچه در امراض [illegible] الدم مذکور شد [illegible] ادویه [illegible] نافع اسهال الدم [illegible] خشک کرده [illegible] باشد [illegible] برگ [illegible] مطبوخ [illegible] بروغن بادام [illegible] و تعلیق آن [illegible] بادام باشد [illegible] قطع اسهال الدم مجرب [illegible] و شربت خشخاش سیاه [illegible] سماق بریان [illegible] سوخته [illegible] یا گلنار یا عصاره [illegible] حب الآس [illegible] برگ آن [illegible] بریان [illegible] انار [illegible] صمغ عربی بریان [illegible] و تناول [illegible] گل ارمنی [illegible] شاخهای خرفه [illegible] برگ آن [illegible] صمغ عربی [illegible] طعام [illegible] آن آب [illegible] آهن گرم [illegible] نوشانند تا آب [illegible] رطل عراقی [illegible] آب بارتنگ [illegible] عصاره برگ [illegible] اگر [illegible] باشد و تعلیق [illegible] عقیق و شرب آن [illegible] قاطع اسهال الدم است [illegible] جراحت [illegible] با عرق بارتنگ [illegible] ادویه مناسبه مثل طباشیر [illegible] صمغ عربی و گل ارمنی [illegible] اسهال [illegible] قطع اسهال خون [illegible] نافع است ریوند چینی [illegible] بروغن بادام یا روغن گل [illegible] آب سیب [illegible] بریان کوفته بیخته [illegible] خوردن و دیگر بقول حکیم علی [illegible] بریان و گل مختوم و گل ارمنی و صمغ عربی [illegible] آب انار [illegible] تخم خیارین [illegible] و از ادویه مرکبه شربت انجبار و قرص کهربا و قرص کافور و قرص طباشیر قابض [illegible] و خمیره [illegible] و سفوف قابض و معجون [illegible] و تریاق فاروق و معجون لبوب بارد و اطریفل [illegible] و سفوف مقلیاثا و معجون آس و جوارش خوزی و جوارش جالینوس و معجون [illegible] هر واحد برای اسهال دموی و غیر دموی [illegible] دیگر برای اسهال خونی از مجربات والد مرحوم [illegible] طباشیر پوست انار [illegible] کوفته بیخته سه ماشه با آب سرد بخورند ایضاً صمغ عربی کتیرا طباشیر [illegible] هر واحد یک ماشه با رب ریباس خوردن [illegible] نافع اسهال خون است دوائیکه بهر اسهال کبدی و معدی و غیر دموی و اسهال معوی و دموی مجرب است [illegible] گل ارمنی گل مختوم هر واحد یک ماشه با خمیره ابریشم علوی خانی نه ماشه ورق طلا یک عدد [illegible] الاخوین [illegible] گل ارمنی هر یک ماشه [illegible] نه ماشه ورق طلا یک عدد آمیخته بخورند و بالایش شیره [illegible] هر یک نه ماشه و انیسون چهار ماشه و الائچی کلان چهار عدد یا شیره بارتنگ و بیخ انجبار هر یک چهار ماشه لعاب ریشه خطمی و بهدانه بریان هر یک سه ماشه شربت حب الآس یا خشخاش یا انجبار سه توله گلاب عرق کیوڑه

بیدمشک ہر یک پنج تولہ عرق بارتنگ شش تولہ تخم خرفہ مقشر و بارتنگ ہر یک سہ ماشہ بہ بند الیضاً سفوف بہیدی یک ماشہ تخم بارتنگ چہار ماشہ
شیرہ انجبار و حب الآس و بہدانہ بریان ہر یک سہ ماشہ تخم خشخاش و خرفہ ہر یک نہ ماشہ لعاب گاوزبان چہار ماشہ و ریشہ خطمی سہ ماشہ در گلاب کیوڑہ و عرق
بیدمشک ہر یک پنج تولہ شربت حب الآس سہ تولہ و یا گل ارمنی و قبرسی و مختوم و نیشاپوری ہر یک یک ماشہ در انوشدارو یا لولوی علوی خان نہ ماشہ و ورق طلا
یک عدد و سرشتہ اول بلیسند الیضاً کہ بجہت اسہال الدم معمول ہست تخم خرفہ بریان طباشیر گل ارمنی گلنار صمغ عربی گل سرخ نشاستہ بریان حب الآس بریان صمغ الاخوین
شانج فصول ہر واحد یک درم کندر افیون ہر یک ربع درم کوفتہ بیختہ بقدر سہ ماشہ ہمراہ شیرہ خرفہ بریان شش ماشہ لعاب ریشہ خطمی چہار ماشہ شیرہ تخم خیارین ہفت ماشہ
لعاب بہدانہ بریان سہ ماشہ در عرق بارتنگ سہ تولہ عرق عنب الثعلب عرق گاوزبان ہر یک پنج تولہ عرق کیوڑہ شربت بہ شیرین ہر واحد دو تولہ بارتنگ بریان
تخم ریحان بریان ہر یک سہ ماشہ پاشیدہ بنوشند و اگر سرفہ باشد شیرہ اصل السوس نیز افزایند الیضاً لعاب پنج دانہ ریشہ خطمی چہار ماشہ جوشانیدہ صاف
نمودہ شیرہ تخم خرفہ شیرہ کاہو ہر یک شش ماشہ شربت بنفشہ دو تولہ داخل کردہ بارتنگ شش ماشہ پاشیدہ بنوشند الیضاً شیرہ خرفہ سیاہ شش ماشہ
شیرہ پوست بیخ انجبار چہار ماشہ در عرق بارتنگ دہ تولہ برآوردہ بارتنگ پنج ماشہ پاشیدہ شربت بہ دو تولہ داخل کردہ بنوشند الیضاً گویند کہ ازین تدبیر در
دو روز صحت میشود جوز الطیب و بسباسہ ہر یک سہ ماشہ اظفار الطیب دو ماشہ در گلاب و عرق کیوڑہ و گاوزبان ہفت تولہ و عرق بہار نارنج چہار تولہ شیرہ
برآوردہ شربت سیب ولایتی و شربت حب الآس ہر یک دو تولہ داخل کردہ تخم بارتنگ و شربتی ہر یک چہار ماشہ خوردہ بنوشند و وقت شام جدوار خطائی
سہ ماشہ با دوغ گاو و آہن تاب با دو سیر دہند و سپستہ اظفار الطیب و دانہ ہیل خرد در دہن دارند و ہمچنین مصطگی و قاقلہ کبار ہر دو بریان ہر یک نیم ماشہ
در تنبول نہادہ بجای فوفل نہادہ و در روزی چہار پنج بار بخورند و ہمچنین در شب و غذا پلاو مرغ و پلاو نخود ماش مقشر مسکہ گاو و بالائی و مربای انناس و سیب بخورند
الیضاً برای اسہال کبدی کہ در اول در آخر خون رقیق صرف آید مجرب ہست زہر مہرہ خطائی یک ماشہ طباشیر دو ماشہ سودہ در انوشدارو لولوی نہ ماشہ
سرشتہ با ورق طلا یک عدد پیچیدہ بخورانند آب برگ بارتنگ افشردہ چہار تولہ شربت حب الآس یک نیم تولہ نوشانند و آب برگ مذکور تا یک ہفتہ افزودہ
باز بخانند و شام زہر مہرہ نیز یک ماشہ سودہ در بالائی جغرات یک نیم تولہ بلیسانند غذا دوغ و لحم تیہو و پلاو و مربای سیب الیضاً حکیم عابد نوشتہ کہ کندر با آب برنج
در تشنہ یدفوبات عروق بی عدیل ہست و نوشیدن آب برگ آن رستہ مقصود و مرفوق و حبس خون از ہر عضو کہ باشد مجرب ہست و چون ریوند چینی باریک
سائیدہ در آب بارتنگ و اندکی شراب کہنہ حل کردہ نوشانند در اسہال دموی کہ از امعای سفلی باشد سریع الساعۃ ہست و جالینوس گفتہ کہ خوردن این اقراص
ادرار ان قوی تر ہست راوند انبرباریس تخم کاسنی مساوی گرفتہ بعصارۂ زرشک یا آب بارتنگ قرص ساختہ تا دو درم بخورند کہ حبس خون فی الفور
کند و ارباب تجربہ چون بدین مداوست نمایند شفا یابند و بصحت تجربہ پیوستہ دیگر بقول صاحب تکملہ ابہری نوشیدن شیرہ برگ بانسہ دوازدہ درم
با نبات نافع ہست و شیرہ برگ مغیلان بواسیر را ہم مفید ہست الیضاً مغز خستہ انبہ مغز خستہ جامن مغز تخم کونچ برابر کوفتہ بیختہ با آب شستہ برنج ساٹھی
بقدر قوت مریض بدہند کہ اسہال خون را مجرب ہست دیگر رال کتہ سفید بنگلہ ہر سہ برابر کوفتہ بیختہ بقدر حاجت دادن حبس اسہال خون
کند و سفوف کشنیز کہ در اسہال مزمن رطوبی مذکور شد در اسہال دموی نیز مجرب اطبای ہند ہست شربت جامن نافع اقسام اسہال دموی و معدی
و زحیر و بواسیر و حابس قی و دافع تہوع ہست آب جامن نیم کوبیدہ شدہ در قدرے گلاب یا آب برآرند و بقدر چہار درم آن قند سفید داخل کردہ شربت
بسازند و در آخر قوام اگر بعض اجزاے قابضہ مثل طباشیر و صندل سفید بگلاب سودہ افزایند قوی العمل گردد سفوف طراثیث کہ ضعف جگر و معدہ
را نافع و در اسہال دموی بہ تجربہ رسیدہ طباشیر حب الآس گلنار فارسی کتیرا صمغ عربی تخم خرفہ پوست سماق پوست بیرون پستہ گل ارمنی پوست
بیخ انجبار صندل سفید بگلاب سودہ کہربای شمعی ہر یک نیم مثقال طراثیث شیرین دو درم کوفتہ بیختہ بہ شربت حب الآس یا شربت انجبار یا شربت بہ
یا شربت فواکہ سرشتہ تناول نمایند سفوف لولوی حکیم علوی خان مینویسند کہ این سفوف بجہت خود در اسہال دموی بواسیری و حرارت جگر و تپ
و تہیج پاہا و خفقان و نفخہ مراق ترتیب دادم و منافع بسیار مشاہدہ نمودم مروارید ناسفتہ یشب سبز زہر مہرۂ خطائی ہر واحد یک مثقال ورق طلا عنبر اشہب

هر یک یک نیم دانگ ورق نقره یک مثقال و یک نیم دانگ صندل سفید ابریشم مقرض طباشیر پوست بیرون پسته دانه هیل بریان کشنیز خشک بریان بادیان بریان آمله منقی هلیله سیاه در روغن گاو بریان کرده هر یک یک نیم مثقال زرشک منقی سماق منقی انار دانه دارچینی مصطگی رومی هر واحد یک مثقال کوفته بیخته سفوف سازند **سفوف شادنج** جهت اسهال مراری دموی و جریان خون باسور و طمث مشکور دهبیشه مغسول ریوند خطائی یک درم کهربا بسد ودع سوخته هر یک دو درم دم الاخوین شادنج عدسی مغسول عصارهٔ لحیة التیس صمغ عربی بریان هر یکی سه درم همه را باریک کوفته تخم بارتنگ بریان پنج درم آمیخته سفوف سازند قدر خوراک یک درم تا دو درم **نوع دیگر** درین باب قوی تر دم الاخوین صمغ عربی اقاقیا طباشیر گلنار بسد سرخ کهربا تخم حماض هر واحد یک جزو کوفته بیخته شادنج عدسی مغسول دو جزو همه را با تخم بارتنگ و کنوچه و اسپغول و تخم ریحان هر واحد یک جزو درست آمیخته سفوف سازند **سفوف خطمی** مستعمل در اسهال دموی و غیره تخم خطمی سفید تخم خبازی نشاسته صمغ عربی گل ارمنی مغسول طباشیر مساوی کوفته بیخته سفوف سازند **سفوف مخترع** جهت اقسام اسهال و خون و بواسیر و غیر آن مجرب نشاسته بریان گل ارمنی تخم گل صمغ عربی بریان فوفل شاخ گوزن سوخته پوست تخم مرغ گلنار دم الاخوین تخم ریحان بریان بارتنگ زیره بریان جفت بلوط گل سرخ بسباسه هر یک نیم ماشه پوست بیرون پسته عود غرقی طباشیر حب الآس کشنیز خشک مغز بیل بیخ انجبار هر واحد یک ماشه کهربا انار دانه بریان مروارید بسد شادنج هر یک دو ماشه کوفته بیخته سفوف سازند **شربت حب الآس مرکب** نافع ذوسنطاریای کبدی و اسهال دموی حب الآس یک اوقیه صندل سفید سوده سه درم بیخ انجبار گلنار خرنوب آمله منقی تخم حماض گل سرخ هر یک دو دو درم ادویه نیمکوفته در آب بجوشانند و صاف کرده رب به و رب انار شیرین هر یک بست درم آب زرشک ده درم گلاب یک پیاله بقوام آرند **نوع دیگر** بنسخهٔ شفائی آمله مقشر یک مثقال حب الآس دو مثقال پوست بیخ انجبار گلنار گل سرخ تخم حماض بری هر یک دو درم آب به شیرین گلاب انار هر یک بست مثقال شربت صندل سی مثقال بدستور معهود شربت سازند **شربت** نافع جهت اسهال دموی و ضعف معده آب به شیرین سی مثقال گلنار عدس کرنایج آمله صندل سفید حب الآس هر یک یک مثقال گلاب قند هر یک بست مثقال بطریق مقرر شربت سازند **قرص کهربا** که جهت اسهال خون و نزف دم جمیع اعضا مجرب ست زعفران مصطگی نشاسته طباشیر کات منقی بزرالبنج هر یک یک درم گلنار سک ودع محرق هر یک سه درم جلغوزه کشنیز بریان صمغ عربی بریان گل ارمنی پوست تخم مرغ سوخته شاخ گاو کوهی سوخته تخم حماض بسد تخم خرفه کهربا هر یک پنج درم شربتی یک مثقال با آب به جهت نفث الدم و با شربت خشخاش جهت قروح امعا **قرص شادنج** مجرب و نافع از برای قطع سیلان خون از اعضای باطنی و اسهال مراری و دبائی و قیهای دموی و دق و سل و سرفه شادنج عدسی مغسول تخم خرفه مقشر کشنیز خشک تخم خشخاش سفید طباشیر گل سرخ گل ارمنی مغسول طین رومی هر یکی پنج مثقال کوفته بیخته بلعاب اسپغول سرشته اقراص سازند شربتی یک مثقال با شیرهٔ تخم خرفه مقشر **قرص طباشیر قابض** که اسهال دموی و صفراوی و نزف دم از هر موضع باز دارد و سحج و سرفهٔ رطوبی و بواسیر را الغایت مجرب ست زعفران افیون هر یک یک درم مازو تخم حماض دم الاخوین هر یک دو درم آرد کنار خرنوب نبطی گل ارمنی بیخ انجبار تخم مورد هر یک سه درم طباشیر نشاسته صمغ عربی کتیرا گلنار گل سرخ شاخ گوزن سوخته هر یک پنج درم بآب بارتنگ قرص سازند شربتی یک مثقال با ادویهٔ موافقهٔ هر مرض **قرص خشخاش** جهت اسهال دموی و صفراوی سحج و بواسیر و رفع عفونت و تسکین حرارت و اوجاع امعا مجرب ست زعفران نیم حبه کافور یک حبه دم الاخوین سه حبه مصطگی دو خرنوبه پوست خشخاش گل مختوم گل ارمنی طباشیر صمغ عربی نشاسته هر یک ربع مثقال جمله یک شربت است **قرص گلنار** که خون نفث باز دارد و سائیده گل ارمنی صمغ عربی هر یک چهار درم گل سرخ گلنار اقاقیا هر یک سه درم کتیرا دو درم کوفته بیخته بآب گلنار قرص سازند **نوع دیگر** که برای اسهال دموی و نزف الدم از هر عضو که باشد همواره معمول ست گلنار زرد ورد تخم حماض هر یک سه درم پوست سماق اقاقیا مازو سبز عصارهٔ لحیة التیس کندر هر واحد یک درم کوفته بیخته قرص سازند بآب شربت مورد شربت یکدرم بشربت حب الآس **قرص دیگر** که جهت اسهالات دموی مجرب ست حب الآس بریان تخم خرفه بریان کشنیز خشک بریان پوست بیخ انجبار هر یک یک توله طباشیر کهربا تخم حماض بریان کتیرا صمغ عربی صندلین نشاسته برشته پوست خشخاش بریان انار دانه بریان هر یک نیم توله کوفته بیخته بلعاب بهدانه قرصها سازند و بشیرهٔ تخم خرفه و شیرهٔ کشنیز بریان شربت داخل کرده بخورند **ایضاً** نافع اسهال دموی کتیرا طباشیر نشاسته بریان

صمغ عربی بریان هر یک دو درم گل سرخ تخم حماض هر یک پنج درم پوست خشخاش بریان حب الآس گلنار صندل سفید سوده اقاقیا کهربا هر یک سه درم اقراص سازند شربت حسب مزاج **ایضاً** حابس اسهال دموی و صفراوی و خون بواسیر ست دم الاخوین بیخ انجبار گلنار پوست ساق هر یک سه جزو گل ارمنی طباشیر نشاسته صمغ عربی پوست خشخاش هر واحد دو جزو کافور نیم جزو بدستور قرص ساختن پنج ماشه تجویز نمایند **قرص گل** که جهت نزف الدم و اسهال ذربانی مجربست گل سرخ گل ارمنی طباشیر نشاسته بلوط تخم حماض مقشر صمغ عربی بریان سرطان سوخته جمله برابر کوفته بیخته بآب به قرصها سازند **قرص انجبار** که اسهال دموی و افراط حیض و قی الدم را نافع ست پوست بیخ انجبار چهار درم گل سرخ صمغ عربی کهربای شمعی تخم خرفه از هر یک سه درم گلنار نشاسته گل ارمنی لبد سرخ طباشیر سفید رب السوس از هر یک دو درم اقاقیا یک و نیم درم کوفته بیخته بآب مورد قرص سازند **قرص قاطع الدم** که اسهال دم و خون بواسیر و جز آن قطع کند تخم بارتنگ مقشر طین گل قبرسی گل مختوم هر یک یک درم کندر سپید کهربای شمعی صدف سوخته لبد سرخ حجر الدم یعنی شادنه مروارید ناسفته هر یک دو درم خشخاش سفید نیم درم عصارهٔ لحیة التیس سه درم باریک بسایند و با شربت حب الآس یا ریباس یا به یا سیب سبز سرشند و اقراص سازند و در سایه خشک نمایند و قدر حاجت با یکی از اشربهٔ مذکوره بدهند

اقوال اکابر شیخ در علاج اسهال الدم سفیر باید دانستن که این از بدن یا از جگر و از معده و امعای علیا و سفلی و از مقعد میباشد و علامات آن نیز معلوم کردی آنچه از ان صدیدی یا وردی یا غسالی بود علاجش از جهت کبد و اصلاح مزاج آن و تفتیح سدد آنست و تدبیر مقدم در علاج این مراعات حال بدن در امتلاء و مراعات اسباب موجبهٔ اوست پس آنچه با وجع نباشد دور یابند که از بدن یا کبدست و قوت ساقط نشده باشد حبس او نکنند و اگر خوف بود که سیلان او مورث تشنج یا ضعف خواهد شد فصد بکشایند و اخراج خون از ضد جهت حرکت او کنند بعده ادویهٔ قابض حابس خون استعمال نمایند و آنچه از شکافتن عروق روده حادث شود و گاهی تشنج حاصل میشود پس باید که اقتدا بسوی حبس او و امالهٔ او بطرف ضد جهت مصروف دارند اگر در انجا امتلا شدید تر و بیشتر باشد و بدانند که مشروبات از حابسات موافق ترست برای آنکه از امعای علیا قریب او و ما فوق او باشد و حقنها اوفق ست از بهر آنچه از امعای سفلی بود و آنچه میان این هر دو باشد صواب تر آنست که میان هر دو علاج جمع کنند و جمیع ادویهٔ باردهٔ قابضه و مغریهٔ مذکوره در بحث اسهال حابس خون اند لاسیما چون در ان شب یمانی و شادنج مثل غبار سوده و دم الاخوین و کهربا و لبد آمیزند بطریق شرب و حقنه بعمل آرند و گاهی احتیاج به مخدرات آید و گاهی حاجت بسوی تقویت افتد آنچه با وجود قبض در ان قوت باشد و در جملهٔ مشروبات اقراص گلنار را قوت قوی ست و قرص تخم حماض و قرص شادنج و لبد مقوی و عصارهٔ بارتنگ و عصارهٔ برگ اسفغول و عصارهٔ لحیة التیس را درین ابواب منفعت ست و خصوصاً چون در ان ادویهٔ مذکوره و اقراص مذکورهٔ سابق داخل کنند و ایضاً بگیرند سیب و به و گل سرخ خشک هر واحد نیم رطل و در پنج رطل آب بجوشانند تا یک و نیم رطل بماند بعده صاف کرده مثل او بران روغن گل انداخته در آوند مضاعف بجوشانند تا آب فانی گردد و روغن بماند و این روغن در مشروبات استعمال نمایند و اما حقنهای حوابس از عصارات مذکوره و از آبیکه در ان قوابض معروفه جوشانیده و بران از آنچه ملیح در ان کرده باشند پاشیده بعمل آرند و دسومت آنها از پیه گردهٔ بز و از روغن گل خالص عمده سازند و در قرابادین و ایضاً در بحث تشنج ذکر آنها خواهیم کرد و از آنهاست حقنهٔ معتدل که در ان ادویه و اقراص حاده نباشد اختیار نمایند و بعض آنها درینجا وارد میکنیم و این حقنه جید ست و از تالیفات ماست بگیرند پوست انار و بارتنگ خرنوب شوک و پست کنار و پست برنج هر واحد هشت درم مازو خام ده عدد و گلنار و گل سرخ هر یک چهار درم و بران یک من صغیر آب اندازند و اگر این آب از عصی الراعی باشد بهتر بود پس بآتش ملائم بجوشانند تا قریب ثلث او باقی ماند و صاف کرده شب یمانی نیم درم دم الاخوین اقاقیا و شادنج و گلنار و عصارهٔ لحیة التیس و صمغ بریان و سفیداب قلعی و صدف سوخته و گل ارمنی هر واحد یک درم و روغن گل شش درم پیه گردهٔ بز شش درم افزایند و اگر خواهد افیون از دانگ تا یک و نیم دانگ در ان داخل کند و بدان حقنه کنند و اگر غرض از حقنه اسهال خون باشد حاجت بتغلیظ آن بمغریات از برنج و جاورس و مانند آن نیفتد و اگر غرض بدان تدبیر تشنج یا تدبیر هر دو باشد احتیاج بسوی آن افتد و باید که جهد کنند تا در حقنه ریح داخل نشود و از شیافات قویه درین باب اینست بگیرند اقاقیا و صمغ عربی و بزر البنج و افیون و سفیداب قلعی و گل ارمنی و کهربا و مازو خام مساوی و سائیده بدوای مطبوخ گرم آمیخته شیافها سازند و آنچه از مقعد باشد آنرا استعمال این ادویه کفایت کند بگیرند مرداسنگ و گلنار و سفیداب قلعی و صدف سوخته و بعد شستن و پاک کردن موضع بران استعمال کنند چون این همه

تدابیر بکار برند و مرض را فائده نشود از بستن دستها از بغل محکم و مالیدن اطراف و نشاندن مریض بآب سرد و در گرما و هوا و سرما و نوشانیدن آب سرد و ریختن عصارات بارد و سرد کرده بر شکم و اشربه حابسه مثل رب حصرم و رب ریباس و مانند آن بر برف سرد کرده چاره نباشد صاحب کامل گوید که علاج ذوسنطاریای کبدی مشکل است و کمتر از آن سالم مانند و این بسبب قلت معرفت اکثر اطبا بود و بضعف جگر و بسببی که از آن ضعف کبد حادث شده باشد چنانچه از قول جالینوس است که اکثر ذوسنطاریای کبدی حادث از ضعف کبد [illegible] از انصباب اخلاط حار بسوی امعا جهال اطبا قرحه امعا پنداشته بعلاجش می پردازند و علاج کبد را اهمال میگذارند و مریض را هلاک میگردانند لهذا طبیب را باید که در دلائل دال بر امراض جگر نظر بالاستقصا نماید و چون [illegible] معلوم شود قصد معالجه آن نماید بچیزهای مقوی آن و مزیل سوء مزاج از آن که در علاجات سوء مزاج جگر و ضعف آن ذکر کردیم و بعد از آن بدانچه حابس خون و مزیل آفت حادث از آن باشد اخذ نماید مثل سفوفی که در آن زرشک و لک مغسول و ریوند و گل مختوم و گل قبرسی و طباشیر و مانند آن افتد و قرص طباشیر قابض در این باب نافع است و این سفوف نفع بین دارد گل سرخ شش درم زرشک چهار درم لک مغسول تخم حماض هر یک سه درم فوه طباشیر صندل سفید نشاسته صمغ عربی زعفران هر واحد دو درم ریوند چینی یک نیم درم همه را باریک سائیده از یک مثقال تا دو درم با آب آهن تاب یا سنگ تاب بخورند و اگر بگیرند قرص کهربا و قرص طباشیر هر یک نیم مثقال و رب سیب چاشنی دار یا آب انار و قدری آب خرفه یا آب زرشک یا رب ریباس بخورند نافع بود و کذا [illegible] نافع نفث الدم چون با ادویه نافع سوء مزاج حار کبد و ضعف آن مخلوط سازند ذوسنطاریای کبدی را نفع بخشد و تضمید جگر با ضماد مقویه آن و با ضماد حابسه دم نمایند مثل این ضماد که جامع هر دو امر است صندلین هر واحد چهار درم گل سرخ شش درم سماق گلنار هر واحد سه درم گل قبرسی عصاره لحیة التیس هر واحد دو درم همه ادویه را باریک سائیده با آب بارتنگ و آب عصی الراعی و آب برگ گل سرخ و آب شاخ انگور سرشته بر خرقه کتان مالیده بر جگر ضماد کنند و یا پارچه در آن تر کرده بر کبد گذارند و چون خشک و گرم گردد تبدیل نمایند صاحب حاوی گوید که اسهال الدم گاهی عقب اسهال مفرط بسبب ضعف قوت ماسکه یا بسبب ادویه مسهله حادث شود و آنچه از شکافتن رگ یا گشادن آن باشد علاجش آنست که هر صباح اسبغول و تخم ریحان و بارتنگ بریان هر واحد یک مثقال صمغ عربی بریان سه مثقال کتیرا و صمغ [illegible] با تخمها درست آمیخته بروغن بادام یا بروغن گل چرب کنند و در گلاب مبلول کرده بلع نمایند و غذا فریره جاورس مقشر و مغز بادام مقشر هر دو بریان کرده و [illegible] یا تیهو و سینه و یا از قرص کهربا یک مثقال از قرص طباشیر ممسک یک مثقال و از سفوف نشاسته پنج مثقال مبلول بگلاب و مطبوخه بروغن گل باشد [illegible] گوید که این سفوف نافع ذوسنطاریای کبدی است گل سرخ شش درم زرشک چهار درم لک مغسول سه درم نشاسته صمغ عربی هر یک چهار درم زعفران دو درم آنگاه همه را سائیده بدستور که در سفوف بقول صاحب کامل گذشت بدهند و نسخه ضماد همانست که در قول مذکور مسطور شد و در اسهال خونی [illegible] اول فصد سببی باعث علت نمایند و اگر مانعی نباشد و خون غالب بود فصد فائده کند بعده ادویه مغریه و لحمه و مسکنه وجع و لذع استعمال نمایند مثل سفوف الطین سپید و رب سیب یا رب حصرم یا رب انار یا رب آس و امثال آنها نافع بود خصوصاً گل مختوم و از آنچه نفع بدان نماید دم الاخوین صمغ عربی و نشاسته و اقاقیا و عصاره لحیة التیس و طباشیر کهربا و گلنار است و گویند که آنچه در ابتدا این را نافع است آنست که اول قدر چهار درم صمغ تنها با آب سرد بخورند و کذا [illegible] با آب بارتنگ و این سفوف بارها نافع بود نشاسته بلوط تخم مورد سماق کوفته بیخته پنج درم با یکی از رب مذکوره بدهند و این سفوف سماق [illegible] سماق یک جزو حب الآس جزو رب انار و انار ترش هر یک نیم جزو صمغ عربی گلنار هر یک ربع جزو سائیده پنج درم با رب مذکوره بدهند حجر جاوی [illegible] [illegible] علامت اسهال خون که از جگر آید آنست که در شکم و امعا پیچ و درد و آفت نباشد و علامات ضعف ماسکه و سوء مزاج آن ظاهر بود و اسهال یک روز یا دو روز بند شود و باز عود کند و هرگاه مرض زیاده شود خلط غلیظ مثل دردی شراب در اسهال برآید و علاجش آنست که گل ارمنی و گل مختوم و گل قبرسی باید داد و این سفوف الطین نافع بود گل ارمنی طباشیر صمغ عربی بریان حب الآس هر یک ده درم دم الاخوین کندر هر یک دو نیم درم شربتی سه درم با شربت مورد و این قرص طباشیر صاحب اسهال خون را که با تب بود سودمند باشد طباشیر چهار درم گل سرخ پنج درم تخم حماض بریان هفت درم گل ارمنی گل [illegible] بلوط صمغ عربی بریان هر یک پنج درم حب الآس ده درم نشاسته بریان هفت درم شربتی مثقال برب به دو گاه باشد که اسهال کبدی [illegible] مثل دردی شراب بود و متعفن [illegible]

سفوف الطین

قرص طباشیر [illegible]

وگمان شود که خلط سوداوی است وخلاف آن باشد واین نوع اسهال مردم محرور ولاغر را افتد بسبب حرارت شدید وتشنگی که در سفر یا غیر آن کشیده باشند وچون این سبب گرم شود وخشکی غالب گردد وخون غلیظ ومحترق شود وعلاجش بتدابیر مبرده ونوشیدن آب یخ بر نهار وشربت خشخاش وماء الشعیر سرد کرده ومانند آن باید کرد وگاه باشد که بسبب اسهال خون امتلای همه بدن باشد وعلامات امتلا ظاهر بود وعلاجش اینست که اول فصد اکحل کشایند وطعام خفیف تر کنند واسهال بتدریج بند کنند وآب بارتنگ وبرگ خرفه دهند وهرگاه اسهال آلتی یا از جراحتی یا از بواسیر وغیر آن استفراغ خون بسیار شود وطبع او نرم گردد وبهر آنکه جگر ضعیف شود وحرارت غریزی قلت پذیرد وطعام هضم نشود وایضاً اگر بسبب دوسنطاریا کشادن رگی بود که بقوت طبیعت بکشاید وخون آمدن گیرد وآنرا بند نکنند وچون بیمار ضعیف گردد حبس او نمایند ودر اکثر خود بخود باز ایستد وصاحب او بدان سبب از امراض صعب خلاص یابد وحبس او به قرص کهربا وقرص گلنار که در باب قی الدم گذشت وقرص بسد وبادویه وحبوب که بهر حبس خون مذکور شد باید کرد وآنچه غرض باشد از باب مسطور اخذ کنند وباین تدبیرها اضافه کنند واگر بسبب کشادن رگ اسهال خون رطوبتی باشد که سر رگها را مسترخی وضعیف کند تریاق کبیر وفلونیای رومی وفارسی وسجزنیا علاج کنند سعید گوید که علاج دوسنطاریای کبدی منع مریض از غذا در ابتدای حدوث مرض چند روز اگر قوت مساعدت کند خصوصاً اگر تابع اسهال تپ باشد باید کرد وپس اگر سبب موجب مرض سوء مزاج حار باشد ودلیل او التهاب وعطش است باید که معالجه آن بنوشانیدن ماء الشعیر با گل ارمنی وطباشیر کنند وقرص طباشیر وقرص کهربا برب به دهند وعنایت بتقویت جگر نمایند بتضمید جگر از صندلین وگل سرخ وگل ارمنی وسماق وعصاره بارتنگ وگلاب ومریض را آب زرشک وسکنجبین سفرجلی سرد کرده وشیره تخم خرفه برب سیب دهند وچون تپ ساکن شود غذای مریض نان مبلول در آب انار میخوش سازند ومرو ودوبه وزعرور برب به دهند واگر اسهال خون کبدی تابع سده عروق کبد باشد ودلیل او استفراغ خون غلیظ عکر سوداوی است بسبب طول زمان احتراق یا احتقان فضول باید که علاج سده بادویه محلله نمایند واز استعمال ادویه قابضه منع کنند بهر آنکه از تفتیح سده ومنع کند وتابع آن عفونت جرم کبد گردد وگاهی اسهال دموی کبدی از ورم جگر حادث شود ودلیل او تپ وتشنگی وثقل والتهاب شدید است وعلاجش باستعمال مبردات بود واین هر دو نوع در امراض کبد مذکور شد خضر بن علی گوید که قطع این اسهال که از امتلا یا دفع طبیعت باشد جایز نیست مگر آنکه ضعف محسوس شود وضرر ضعف قوی تر از ضرر رفع باشد واگر در خون کثرت ودر قوت احتمال دریابند فصد کنند بعده رُب قابض مثل رب ریباس وغیر آن که مذکور شد بدهند وادویه قاطع دم در نفث الدم واشربه وادویه قابضه در باب اسهال مسطور شده حسب حال از آن استعمال نمایند واین تدبیر جید استاد من برای اسهال دموی ونزف افواه عروق قلمی نموده بگیرند شربت انجبار دو اوقیه ودر آن نیم درم قرص کهربا ویک درم معجون خبث بهم زده بخورند وتنطیل موضع بآب پوست خشخاش ویا آب شاخ انگور ویا آب قرظ ویا آب خطمی نمایند ویا زر ورد باقماع او وپوست خشخاش وگلنار وشاخهای انگور وخطمی مقشر پخته نطول بدان نمایند وبه عجلت نشف کنند وایضاً بگیرند معجون خبث وپوست خشخاش سوده ودر شربت بارتنگ آمیزند وایضاً بگیرند دارشیشعان وقرص کهربا سائیده ودر شربت انجبار آمیزند ویا بگیرند ودو جزو لوبه از دم الاخوین ودر شربت انجبار آمیخته بلیسانند واین لعوق نیز از املای استاد من است برای این مرض صندل مقاصری وطباشیر [illegible] ودم الاخوین مساوی کوفته بیخته ودر گلقند شکری آمیخته استعمال نمایند وسندروس حبس خون واسهال مزمن کند واستاد من گفته که چون با اسهال خون قبض طبیعت بود احتیاج افتد بچیزی که قطع خون نماید وتلیین طبیعت بازلاق کند وآن مثل این مطبوخ است خطمی مقشر وتخم کاهو وتخم خیار کوفته وتخم کاسنی کوفته هر واحد سه درم پوست بیخ انجبار یک درم عناب سپستان هر واحد یک اوقیه مویز منقی پنج درم جوشانیده صاف کرده شیرخشت ده درم داخل کرده باز صاف نموده شکر دو اوقیه آمیخته بنوشند واز ترنجبین احتراز نمایند که آن مدر بول است واغذیه برای اسهال دموی اغذیه اسهال حار است وسماق عمده آنها درین باب است وهر سبزی مجفف مثل نان که آرد آن در سرکه سرشته [illegible] ساخته باشند ومثل عدس مطبوخ که دو آب او تبدیل کرده باشند وهر شی غیر موذی از سماق وانار دانه ترش کرده باشند یا بدون ترشی بدهند ومثل نانخورش معمول از مویز مائل بحموضت وعفوصت مع تخم انار دانه کوفته همراه کعک مجفف در تنور وسماق درین ترکیب ماء الشعیر نافع اسهال دموی خصوصاً کبدی است کشک جو بریان کرده جوش نمایند وبانجبار خشک وانار دانه وخرنوب نبطی بپزند ودر آن صمغ وطباشیر وعصاره زرشک واندکی ریوند همه کوفته اندازند وکباب دراج وتیهو ومانند آن

[illegible]

در مزورات ترش مثل زرشک و انار دانه و سماق پخته بر شوربای آن هنگام عدم تپ اقتصار نمایند و نان در آب غوره تر کرده خشک نمایند و بریان کرده و در شیری است که تا آهن یا سنگ داغ کرده باشند تا مائیت او نشف گردد ثرید کرده بخورند و همه لحوم سحج و اسهال الدم را ردی است و اگر از آن چاره نباشد لحوم طیور خفیفه بعد جوش کردن و ریختن آب آن بدهند و اکارع و بطون و امعا صالح تر از لحوم برای ایشان است و لا سیما چون بسرکه بپزند و لحم بره مخلل یا لحم ماکیان یا لحم میش بدستور و کشنیز در آن زیاده کنند و کباب بریان با آب سماق تسقیه داده خوب است و اما عند حرارت مزاج و سخونت خون چیزی از گوشت مضرتر نیست و در آن هنگام مزورات مثل رب لیمو و رب حماض و غیر آن که مذکور شد انتفاع عظیم یابند و بر آنها ده بر ماء الشعیر مذکور و مزورات متخذه از سماق و انار دانه و مانند آن نافع بود و از شیر و اشیای فاسده و از مالح و حریف مثل ثوم و پیاز اجتناب نمایند طبری می‌گوید که سبب سحج خالی نیست از آنکه دمی باشد و دم خالی نبود از آنکه جریان او از عروق مقعد بود یا از افواه عروق امعا یا جریان او از جگر باشد پس آنچه از افواه عروق امعا بود یا بجهت خون یا بسبب کثرت آن باشد و آنچه از کبد جاری گردد یا از ضعف کبد یا بسبب کثرت اجتماع خون در آن باشد و ضعف کبد یا از ورم آن باشد یا بسبب اجتماع چیزی که در آن جمع شود و این همه انواع را سحج می‌گویند و بعض اول سحج غیر حقیقی نامیده اند و این بدن را ضعیف و لاغر کند و بگدازد و حس عضو ببرد و بالجمله هر خونی که از جگر یا افواه عروق جاری شود و در امعا سحج و قرحه نباشد آن را سحج غیر حقیقی و سحج دمی نامند و هر گاه امعا منجرد شد یا قرحه کند و خون از آن جاری باشد آن را سحج حقیقی نامند پس اگر جریان خون از افواه عروق مقعد باشد آن را انصداع عرق گویند مادامیکه خون ثخین بود و چیزی از ریم و خراطه و قطع لحم با آن مختلط نگردد و اگر خون را چیزی ازین مخلوط گردد آن را سحج مقعد گویند و علاجش نیست که نظر کنند اگر قاروره حار و نبض سریع متواتر و در بدن فضول و قوت صالح بود در فصد کردن باک نیست و این همان نوعست که اریباسوس فصد این ملک با وجود سحج نموده بود و اراده سحج مقعد کرده بعد از آن لزوم شرب ماء الشعیر کنند و غذا مزورات زیرباج و مثال آن سازند اگر طبع قبض باشد و اگر نرم بود غذا سماقیه یا رمانیه و مانند آن دهند و چون قاروره باعتدال آید و سرعت و تواتر نبض ساکن شود و این شافه بردارند بگیرند سفیداب قلعی که شسته خشک سازند و ثلث درم انزروت سفید دو دانگ و دم الاخوین نیم درم اقاقیا نیم درم و همه را سایند صاف کرده و موم روغن از روغن گل ساخته خوب مخلوط سازند پس آنچه ازین دو غلیظ باشد از آن شیاف ساخته در دبر بردارند و در شب پنبه و را آنچه از دوای مذکور رقیق باشد آلوده در مقعد دارند و در بعض اوقات روغن گل را تغیر داده و در آن پنبه آلوده و سیلم حل کرده باشند و موضع سحج و تکمید حوالی مقعد بروغن گل مفرد کنند و هر گاه قاروره باصلاح آید گرمی او زائل گردد و تپ نباشد خوردن کباب و تیهو یا جوزه مرغ و گوشت بره مضائقه ندارد سیما چون خوف ضعف باشد و چون زحیر مضاف گردد نظر کنند اگر طبیعت نرم باشد بتقبیض پردازند و در علاج او احتمال این شافه زیاده کنند گلنار اقاقیا عصاره لحیة التیس دم الاخوین مرمکی زعفران عفص فقاح کندر هر واحد نیم درم افیون مصری دو ثلث درم کوفته بیخته بآب برگ بارتنگ سرشته شیاف سازند و در اجزای رقیق از مرهم مذکور آلوده بردارند و تکمید مقعد بروغن گل ترک ننمایند و غذا بحسب حرارت قاروره دهند و اگر استرخای شرج مضاف این علت گردد در معالجه این زیاده کنند بگیرند برگ آس پوست انار جفت بلوط خرنوب نبطی هر واحد یک کف همه را در آقاقیه بپزند تا مهرا شود و بدان آب استنجا کنند و بجهت تقویت آن کنند کاین رد شرج و تقویت آن نماید اما نوع جریان خون که از افواه عروق امعا باشد خالی نیست از آنکه آن خون از عروق امعای واسع باشد یا از عروق امعای دقاق پس اگر از امعای واسعه بود خون با براز یا قبل آن با براز مرکب با خون بر آید بعده براز بغیر خون نازل شود و درین صورت اگر شرائط مذکوره موجود باشد در فصد باک نیست و لزوم شرب ماء الشعیر نمایند اگر طبع معتدل بود و اگر قبض طبیعت باشد با ماء الشعیر جلاب یا شربت بنفشه ضم کنند و اگر طبیعت نرم باشد غذا سماقیه یا حریره جاورس بریان و سویق جو بریان دهند و قدری روغن گل خالص داخل نمایند و اگر تپ نباشد و یا ساکن شده بحریره نان خشک یا بیضه بپزند غذا سازند و بعد از آن اگر متحمل باشد غذا السماقیه یا کباب یا شفتین و مانند آن دهند و اگر خون از امعای علیا مثل قولون یا اعور جاری بود علامتش آنست که اخلاط خارج شوند بعده خون نزار اندک بر آید و رقیق و بدون کف و بتقطیر بعد براز آید و نزد بهره در زیر آن وجع محسوس شود پس اگر قوت قوی باشد و مانعی نبود فصد اکحل یا باسلیق کنند بعده اگر قاروره سرخ حاد باشد غذا ماء الشعیر و مزورات قابضه مثل سماقیه و رمانیه و مانند آن بدهند و اگر طبیعت نرم بود و تپ شدید و تشنگی و التهاب نباشد لحم بره با این نوع مزور سازند بگیرند خرنوب نبطی و مازو سبز و در سرکه یک شبانه روز تر کرده

صاف نمایند و اندکی کرویا و نانخواه و کشنیز خشک و زیره و صعتر در ان کوفته حل کرده گوشت کیشتابه در روز دو بار تکرار کرده برآرند و بعد ازان تشقف کرده بدان
نموده بخورند و ازان کثرت نکنند و اشربه قابضه مثل رب به و رب حصرم و رب ریباس و مانند آن این انواع دموی را از جهت ضعفی که خون جاری شود نافع ست و
هرگاه درین انواع عطش و لهیب تپ حادث شود نوشیدن ماء الشعیر در حالت قبض طبع و آب پست جو بعد مقوی آن مهر واحد ازان بحسب وجوب صورت
مرض اضافه کنند و اگر خون از امعای دقاق مثل ذرات تلافیف یا صائم و لواب جاری می گردد علامتش آنکه برآید و بعد گذشتن ساعتی یا دو ساعت خون
بقرقره و ریاح نازل شود و خون کفناک و رقیق باشد و درد و نزد ناف یا اندکی بالای او محسوس شود و این خون با براز البته نیامیزد بهر آنکه بعد نزول همه براز جاری
میشود و علاج این نوع نیز فصد و شرب ماء الشعیر یا پست آن بحسب شرائط مذکورست و از اشربه قابضه کثرت نمایند و یا این اشربه را جمع کنند چنانچه اهل حران میکنند
و این جمیع ربوب را در انواع اسهال دموی تریاق نامند و آن چنان باشد که بگیرند رب ریباس و رب حصرم و رب سیب و رب به و رب آس مساوی الاجزا
و بعده اندکی از دقاق کندر بران انداخته مریض را مدام می نوشانند و غذای او سماقیه و ریباسیه و حصرمیه و مانند آن بسیار زند هرگاه خواهند که بدانند که این خون
از جگر جاری میشود یا از نفس امعا نظر بحال کبد و قاروره نمایند پس کبد هرگاه ضعیف شود و ازان خون سائل گردد تابع او تپ بغیر شک بود و لهیب و
عطش و تغیر رنگ بسوی تیرگی و وجع و ثقل در جگر نیز و اگر از ورم جگر باشد ورم بحس ظاهر گردد و علاجش همانست که مذکور شد از فصد و شرب ماء الشعیر یا آب
سویق شعیر چون از فصد مانع نباشد و تضمید کبد بدانچه مبرد و مقوی آن باشد مثل برگ آس رطب و مغز سیب و مغز به و قصب الذریره و حضض و شیاف مامیثا و
پست جو و مانند آن نمایند و از انچه ضماد میکنند جگر را در نوعی که نه ورم و نه تپ دران باشد آنست که بگیرند آرد جو و بسرکه نیک بجوشانند بعده در آن کرده بران
کعک و قصب الذریره و به و مغز سیب و عدس مطبوخ بسرکه انداخته باریک بسایند و بر پارچه طلا کرده بر جگر گذارند و قرص کهربا و رب به و سیب خورانیدن
این مرض را نیکوست اگر در انجا تپ نباشد و اگر با این مرض تپ باشد قرص مذکور با ماء الشعیر و بآب سویق شعیر انداخته بحسب حال بخورند و همه ربوب مذکوره
از نوع اشربه است بهر این مرض و این سفوف موسی بن سیار ترتیب داده اگر تپ نباشد با ربوب قابضه و اگر تپ بود با ماء الشعیر یا آب پست جو بحسب حال دهند
بگیرند گل قیمولیا و گل مختوم و گل قبرسی هر واحد دو درم ریوند خالص یک درم تخم مورد تخم خرفه و سماق و زرشک عصارهٔ لحیة التیس طراثیث تخم مویز زرد و کهربا هر یک
دو درم و ابو عمران بن موسی بن سیار درین اضافه نموده نان خشکار سوخته پنج درم سعد اسود سه درم مغز تخم خیار بریان سه درم و انچه ازان بریان کردنی
است بریان نمایند اگر رای واجب کند یا حاجتی که طبیعت قبض یا معتدل باشد و اطبای متقدمین در علاج این انواع دموی اهمال کرده اند گمان
من آنست که اکثر از ایشان این را نمی شناختند بهر آنکه جالینوس ذکر کرده که بر اطبا استخراج این نوع بسیط معروف بدمی که صحیح حقیقی نیست صعب است
[illegible] و انطاکی گوید که فصد قیفال از جانب راست در کبدی و از جانب چپ در معوی کنند و خون بحسب قوت و احتمال برآرند و در صورت ضعف بمجرد
اخراج او کافی ست چه غرض اماله است نه استفراغ بعد ازان گل مختوم و قدری قلیل عنبر در گلاب حل کرده بدهند پس در نوع کبدی با این طبیخ مداومت کنند
مویز سه اوقیه صندل سفید و سرخ هر کدام نیم اوقیه تخم خرفه انیسون کشنیز خشک سماق هر کدام سه درم همه را جوکوب نموده در سه رطل آب بجوشانند تا یک
رطل آید صاف نموده با شربت خشخاش چند روز استعمال کنند و بعد ازان سفوف ازین نوع مرتب سازند گل ارمنی صمغ عربی تخم خرفه بریان هر کدام یک جزو کهربا
سندروس برگ جمیز در سایه خشک کرده هر کدام نیم جزو کندر راتینج دارچینی هر کدام ربع جزو قند سفید مساوی مجموع کوفته بیخته سه درم استعمال نمایند و اگر
حرارتی دریابند طباشیر بوزن گل ارمنی بیفزایند و قرص کهربا با شیره تخم خرفه و بارتنگ مناسب ست و این سفوف نیز درین کار سودمند ست طباشیر
ریوند چینی لک مغسول سنبل اسارون صندل سفید قرص لحیة التیس هر کدام یک جزو زرشک صمغ عربی بلوط هر کدام دو جزو کوفته بیخته بآب شیرین سرشته دو درم بخورند
و شکم را با آب کشنیز سبز و اقاقیا و گل سرخ و آس و صندل و عدس مقشر و روغن بنفشه متواتر ضماد نمایند و در نوع معوی گلقند دو اوقیه تخم شبت مصطکی هر کدام
یک درم در دو رطل آب بجوشانند تا نصف بماند صاف نموده چند روز بدهند تا عفونت منقطع گردد و اگر در طبیعت قبض محسوس گردد سنای مکی بروغن بادام
مالیده در مطبوخ مذکور اضافه نمایند و چون اعتماد بر نهایت کلی حاصل شود تریاق فاروق و مثرودیطوس و سفوف مقلیاثا [illegible] بدهند و طلیله سیاه

بروغن گاو بریان کرده و با دیان بریان نصف آن دخل کرده کوفته با قند سفید نصف مجموع آمیخته دو درم با آب سرد بدهند که فائده تمام دارد و نیل هندی مجموع درین نوع مجرب ست و چون کار دشوار گردد این معجون باید داد که از مجربات ست لبد سوخته سندروس کهربا ابریشم خرگوش هر کدام یک جزو حکاکه زبرجد عاج دم الاخوین هر کدام نصف جزو کوفته بیخته با عسل صاف سرشته یک مثقال بدهند و شافیج عدسی مغسول با مرهم ابیض سرشته بردارند و از اغذیه بزورات و فندق بریان و اگرچه شیره آن برآورده باشند اقتصار نمایند بعد نقا و عند انحطاط قوت ماکیان مطجن و قلیهای مزورکباب و زرده بیضه نیمبرشت دهند و استنجا با آب گرم و طبیخ گل سرخ و آس و گلنار و بابونه کنند پس اگر زحیر زیاده گردد به نمک و ذروه و شونیز و خشت مجموع یا مفرد گرم کرده نشانند و ایضاً انطاکی نوشته که علاج قیام دموی تقلیل غذاست و اگر متعذر باشد محاجم بر اعلی نهند و مفرحات دهند و آنچه قطع خون کند مثل گل مختوم و قرص طباشیر و معجون نجاح اسلاف ست و باید که استعمال زعفران کنند و لادن و عصفر و بانو و مویز سرخ و تخم کشوث همه مقوی جگراند مطلقاً گیلانی می‌نویسد که یکی از اطفال اهل دولت را اسهال دموی عظیم عارض شد بسبب کثرت ادویه حاره که خورانیده بودند علاج به نیلوفر و بنفشه و عناب و لعاب چهار تخم کردیم آنرا احیاناً اندکی قابض بسیار داده شد آن روز مرض اشتداد کرد و در آخر سپستان لعاب بزر قطونا اکتفا کردیم و روز آخر بزر ورد را بریان کرده لعاب آن دادیم و غذا دوغ باندک برنج ساده بود و ایضاً حکیم ممدوح گوید که علاجی چند جهت اسهال افیونیان استخراج کرده ایم که زیاده از دو مثقال میخوردند اول فی بود که اسهال دم بهم رسانید و قبل ازین چند سال تریاق فاروق بسبب خطای طبیب بسیار خورده بود و چون تفرس بر حدت و لذع اخلاط بدن او کردیم شیره تخم خیارین با اسپغول فرمودیم دو روز و سه مرتبه شفا یافت و دیگری از رجال که زیاده بیست سال افیونی بود اسهال دم و بلغم بهم رسانید و ضعف شدید و عطش و عسر البول بآن یار شد شیره خیارین با بزر قطونا دو نوبت دادیم و در سه روز دو نوبت زود نفع بخشید نوبت سوم یک درم قرص کافور تالیف خود دادیم با شیره مذکور و بزر قطونا نوبت دیگر دو درم قرص مذکور دادیم شفا یافت و از روز اول علاج ثلث افیون معتاد منع کردیم بعد از یک هفته فرمودیم که افیون بدستور سابق بخورد و ایضاً حکیم موصوف گفته که مردی ابو قلیل افیون میخورد و اسهال دم و زحیر پیدا کرد دو نوبت تخم ریحان با گلاب گرم کرده دادیم و دو مرتبه جوارش خوزی و چهار مرتبه معجون قابض خورد که با افیون معتاد مخلوط کرده میخورد هر روز یک نیم مثقال و عمده درین باب و در جمیع اسهالات آنست که فرق کنند که لذع و حدت در اخلاط هست یا نه اگر هست شیره تخم خیارین عجیب النفع ست و اگر نیست معجون قابض سفوف قابض و اکثر اوقات شیره تخم خیارین را با خمیره بنفشه میدهیم عجیب نافع ست

سحج و قروح امعا

سحج خراش سطح درونی امعاست و سبب این خراش یا انصباب صفرا بر امعا باشد که از حدت خود سطح آنرا انجراد کند و اسهال صفراوی در مدت یک هفته منجر بسحج شود و یا بلغم شور یا لزج که بسبب بورقیت خود سطح روده را انجراد کند یا بسبب لزوجت بر سطح امعا بچسپد بشدت و چون جدا گردد تمام لزوجات از امعا برکنده شود و او را منجرد سازد و یا انصباب سودای محترق و لذاع بر امعا که به تندی خویش خراش روده ادا کند و یا مرور ثفل درشت بامعا که روده را منجرد کند یا تناول ادویه سمیه مثل زرنیخ و نوشادر و آهک و غیر آن موجب سحج و یا خوردن ادویه مسهله از حدت کیفیت دوا یا از مرور اخلاط حاده از اعضا بامعا باعث سحج و از کلام طبری مفهوم میشود که سحج گاهی با تپ بود و گاهی بغیر تپ و جمیع انواع سحج سه گونه است یکی آنکه آنرا احشف گویند و آن سهل ترین انواع آنست و سببش جریان اخلاط حاده صفراویه یا طعام غیر نضیج بود و کثرت جریان آن بر امعا لزوجات امعا را منجرد کند و خراش او روز بروز افزاید تا آنکه همه امعا یا بعض منجرد شود دوم انصباب اخلاط عفنه حریفه مجتمعه در عروق بدن بسوی امعا که کثرت جریان این مودی به سحج امعا شود و بآن بدن گردد سوم انصباب اخلاط اکال از افواه عروق مثل سودای احتراقی و این سودائی ست که آنرا طار یا ابس حریف لذاع گویند و این اخلاط بجراحت خود چون بر امعا جاری شود سحج آرد و این نوع اسهال قاتل بود و سوای آنکه در ابتدای سحج ظاهر شود و یا در آخر آن چهارم بمشارکت جگر و این چنان باشد که در عروق کبد اخلاط عفنه حاده حریفه جمع شود و بسوی امعا جاری گردد و این نوع شدیدترین انواع سحج ست پنجم از شرب اشیاء سمیه مثل زرنیخ و نوشادر و غیرها ششم یا تناول اطعمه و ادویه که در نهایت حرافت یا در عفونت یا در نهایت حرارت باشد و شیخ میفرماید که سحج خراش سطح روده است و آن خراشنده یا مواد صفراوی یا دموی حاد یا صدیدی یا مدی یا دردی

بود که از نفس امعا یا از فوق آن منبعث شود و لیکن بسوی امعا آید و اسهال طحالی مراری و کبدی و آنچه از قروح معده و مری بود همه از قبیل آنست که ماده بسوی امعا منبعث شود و آنچه از نفس امعا باشد یا بسبب ورم در امعا بود یا بسبب لذع صفرا یا انصباب خون شدید الحرارت از جگر یا از شکافتن رگ در اعالی و اسافل یا بسبب دوای مسهل که در امعا جراحت کند مثل شحم حنظل یا از قلاع و قروح به عفونت و تآکل یا قروح بلا عفونت و تآکل یا تقشر تدریجا یا تقشیر و سحج بود و این یا در امعای غلاظ بود و آن سالمتر باشد و یا در امعای دقاق باشد و آن صعب‌تر است خصوصا واقع در صائم چه برء جرح او نشود قطع نظر از قرحه آن بنا بر کثرت عروق او و عظم آن و رقت جرم او و سیلان صفراوی صرف بسوی آن از مراره بغیر خلط و یا بسبب آنکه عظیم الغائله است بهر آنست بنا بر قرب او از عضو رئیس که آن جگر است و کذا معی روده قریب‌تر بسوی جگر از صائم نیست و دوا نیز بران متوقف نگردد بلکه از آن منزلق میشود و قروح از خراش براز یا از حدت صفرا یا شوری خلط یا شدت تشبث او بسبب لزوجت او که چون منقلع شود جراحت کند یا بسبب انفجار اورام و سایر استفراغات مختلفه موذیه بمرور آن باشد و آنچه از سحج سوداوی بر سبیل ابتدا واقع شود و آن قتال است بهر آنکه دلالت بر سرطان متعفن کند و آنچه در آخر حمیات افتد آن سخت قتال بود و اگرچه هنوز سحج نگردد بلکه هنوز اسهال سوداوی باشد خصوصا آنچه بر زمین جوش شد و آنرا بوی ترش بود و اگرچه هنوز قوت مریض باقی بود بلکه اگرچه در صحت افتد که ازین قسم سوداوی صاحب او صحت نیابد و اما چون آنرا این خاصیت نباشد و نه جوشش زند و نه رائحه حامضه بود و آن فضول سوداوی باشد که طبیعت آنرا دفع کند و با وی امید عافیت باشد و قرحه گاهی عقیب سحج متولد شود و گاهی از شیء حاد قاشر و حار بر سبیل ابتدا بود مثل دوای مسهل یا غذای لزج که منزلق شود و بعده بخراش منفصل گردد یا غذای صلب که بمرور او سحج شود و گاهی از اخلاط بود که اسهال آرد پس قرحه کند و حد زمان تولد قرحه از اسهال صفراوی دو هفته است و از بلغم بورقی یکماه و از سوداوی بعد چهل روز و اکثر از آن و بسیار باشد که در امعای صاحب قروح سوراخ شود و در اکثر بمیرد و گاهی بعضی از ایشان قوی باشد و مدتی باقی ماند و ثفل در شکم او جمع گردد و شبیه مستسقی گردد پس هلاک شود و اما در اکثر امر چون قروح بدان حد رسد که از جرم امعا چیزیکه آنرا حجمی باشد خارج شود موت بعفونت و اسقاط قوت و شهوت طعام بمشارکت معده و بسوی موت گردد فکیف که چون امعا سوراخ دار شود و خصوصاً امعای علیا و قومی حکایت میکنند که مردی را در بعض امعای سفلی سوراخ شد پس در شکم و مراق بنا بر ورم حادث شده بدان محاذی آن ثقبه و بنا بر مشارکت این عفونت و آفت سوراخ گردید و از همانجا در شکم نیز سوراخ شد و از آن براز خارج میشد و آن مرد زنده بود و این اگرچه از جمله ممکنات است لیکن از جمله ممکن بعید است و بعیدتر ازین آنست که زنده بماند و براز بسوی فضای شکم بریزد و گفته اند که چون سوراخ معای صائم و شکم مقابل آن واقع شود گرسنگی بسیار ساکن نشود و هرچه بخورد در معده او درنگ نکند و صاحب او لاغر گردد و شکم او منتفخ شود و بمیرد و اقسام سحج یعنی اسهال سحجی دموی و صدیدی و مدی و مری و خراطی و مخاطی و زبدی و قشاری است و مری سلیم است تدارک آن بسهولت از اطفای حرارت و استعمال مغریات کرده میشود و اکثر از امراض حاده و حمیات محرقه و غبیه بود و بیشتر بر سبیل بحران برای آنها بود و مدی چون ابتدا بمدی نماید بسببش انفجار دبیلات و اورام احشا باشد که طبیعت آنرا بسوی امعا دفع کند و این سلیم‌تر است و این قسم در حقیقت معوی نیست بلکه اکثر ماده خارج با اسهال از ورم یا دبیله در عضو دیگر باشد که از آن بسوی امعا سیلان کند و معوی مدی گردد و از آن فساد در آخر امر پیدا شود و بسیار باشد که تابع او اختلاف مدی بود که سبب نشود و اکثر آن قسمی مدی بود و گاهی خون با وی بیامیزد و یا سببش این نباشد و در اعضای باطن ورم متقیح منفجر شود و از جهت سرطان متعفن در امعا باشد و آنرا علاجی نیست بنا بر کثرت چیزیکه اهلاک نماید و قلت وجدان سکون و بنا بر صعوبت مرض فی نفسه و اما صدیدی از ذوبان بود و یا از رشح ورم که در طریق نضج بود و اکثر او معوی نبود بلکه از ورم سرطانی معده بود که ازو ماده صدیدی ترشح کند و اما دموی پس بعضی از آن دفعة واقع شود و بعضی اندک اندک افتد چنانچه در بحث اسهال الدم مسطور شد و چون صیف ابرناک بعد ربیع شمالی و شتای جنوبی آید اسهال سحج کثرت نماید و سبب آنها کثرت نوازل بود و اما خراطی دلالت کند بر خراش چیزیکه بر صفحه معا بود و اما مخاطی بسبب رطوبت غلیظه بود و گاهی اسهال مخاطی در حمیات مرکبه و در حمیات وبائیه افتد و اکثر آنچه در وبائی افتد زبدی باشد بنا بر شدت غلیان عارض از آن و اما قشاری گاهی از قروح معده بود و با اسهال خارج شود و لیکن آنجا سحج نباشد چون با سحج بود آن از نفس طبقات امعا باشد و دلالت کند بر آنکه از امعای غلاظ است و اما لیفیه قشار روده در اکثر بکبر آن و بر امعای دقاق برقت و صغر آن و قشار این را

نیز در اسهال خارج شود و اکثر خروج او هنگام استعمال حقنهای غساله بود و گاهی سحج و قروح امعا بسوی استسقا منجر گردد و صاحب کامل گوید که حدوث این مرض یا عقیب زحیر شدید باشد که امعا را بشدت حرکت منجرد شد و یا از قبیل ورم حار بود که در امعا عارض شود و منفجر گردد و یا از آنچه بسوی امعا ریزد و در مرض مفیضه یا ذرب چون مواد آنها حاد صفراوی یا بلغم شور باشد که طبقه امعا را منجرد شد و صاحبان این مرض را اول اخلاط صفراوی مختلف بر آید و بعد از ان رطوبت بلغمی و این از انجمله بود که از امعا رطوبت لزج مطلی بران از داخل منجرد شد و پس از ان خراطه چیزی از جسم روده خارج شود و این هنگام خراش چیزی از جسم آن بود پس اگر این جراحت گوشت پارهای بزرگ باشد در ان تلف مریض ست بهر آنکه این دلالت کند بر آنکه در جرم امعا آکل عمل کرده حتی که بطبقه دوم امعا رسیده و مثل این امکان شفا ندارد و بعد از ان خون صرف از کشادن دهان رگهائی که در امعاست بر آید و گاهی چیزی مانند زرداب که از اجساد موتی بد بوی میشود بر آید و گاهی شبیه بآب گوشت در رنگ و قوام بود و این از گداختن حرارت بود شحمی را که در اعضای قریبه باشد پس هرگاه مدت دراز شود شبیه بدردی گردد و بسبب احتراق حرارت و تابع این تپ نرم باریک باشد و گاهی این مرض از شگافتن رگها بود و هرگاه خون در ان کثرت و رقت پذیرد و گاهی اطبا گمان کنند که این خون بواسیر ست و چنان نباشد بهر آنکه خون بواسیر از عروق مقعد بود و گاهی این علت از انصباب مره سوداوی ردی الکیفیت بسوی امعا باشد و باسهال مره سودا باین استدلال کرده میشود و گاهی این از اخراج سرطانی حادث در امعا باشد و نشان این نیز اسهال خون سوداوی ست و این هر دو نوع سخت ردی و قتال اند و لا سیما چون بدبو باشد چنانچه بقراط در کتاب فصول گفته که چون ابتدای اسهال از مره سودا باشد بر موت دلالت کند و جرجانی گوید که آفریدگار تبارک و تعالی رطوبت لزج اندرون امعا آفریده است و بر سطح روده اندوده تا درشتی براز و تیزی اخلاط که بران گذرد ضرر آن باز دارد و آنرا از روده دفع کند و بلغزاند و این رطوبت چیزی ست چون آهار که از نشاسته بپزند و آنرا اطبا صمغ الامعا گویند و غشای مخاطی نیز نامند و هرگاه اخلاط تیز بسیار بر روده گذرد این رطوبت را منجرد شد و سحج و قرحه امعا تولد کند در مدتی که بهر خلط مقرر ست چنانچه در قول شیخ گذشت و سحج که در معای مستقیم افتد بعضے از ان با درد باشد و آنرا زحیر گویند و بعد ازین جدا انکور گردد و بعضے بی درد باشد و این همچون خون آمدن از ناسور بود که آنرا قوابیدوس گویند و هرگاه مریضی را تپ صفراوی می آید و بول سفید بود و صداع و آفت دماغی نباشد و هوش بر جا بود خوف حدوث سحج باشد و اگر شخصے را باسهال یا با درار بول یا بنفث ریم همی آید و تپ نباشد و عمر او از سی و پنج سال تجاوز کرده باشد و قبل ازین ترک ریاضت و تعب معتاد نموده باشد و آرام یافته در ان امید نقاهی او در مدت چهل یا شصت روز بسهولت باشد و خلاصی یابد **طریق تشخیص** این مرض باید که دریافت نمایند اگر تشنگی و پیچیدگی و درد امعا بود و خون و خراطه و براز بیرون آید مرض سحج باشد بعده تفحص نمایند که سحج در امعاے علیاست یا در سفلی پس نگاه کنند اگر خون در لزوجات شدید الاختلاط با براز بر آید و منه اندک و غیر مختلط بسوست بود و با وجود درد شدید نزدیک ناف و بالای آن و بیقراری و غلبه تشنگی و قلت لبث و دوار در امعا باشد سحج در امعای علیا بود و اگر خون و خراطه پیش از براز بر آید و یا با براز غیر شدید الاختلاط آید و یا اول براز صرف آید و بعده خون و خراطه بر آید و درد زیر ناف بود سحج در امعای سفلی باشد بعده نظر کنند اگر با خون و خراطه اجزای چرب و شحمی یار بود سحج در روده مستقیم بود و اگر با خون و خراطه رطوبت لزج یار بود بغیر دسومت سحج در قولون و اعور بود و بعد از ان سبب سحج دریافت نمایند و این چنان باشد که اگر پیش از سحج خون صرف اندک مختلط با وجع یا بغیر وجع با دوار یا غیر ادوار آید و علامات امتلای خون بران مقدم باشد سببش انفتاح عروق بود و الا نگاه کنند اگر صفرا با براز و خراطه امعا مختلط بر آید و لذع مقعد نماید و بعده با خون و خراطه و لذع جامع و وجع امعا آید و رنگ براز زرد باشد و عوارض صفرا مثل عطش شدید و کرب عظیم و لذع قوی ظاهر بود و تقدم اسهال صفراوی باشد سببش صفرا بود و اگر بلغم شور یا غلیظ لزج با خراطه و خون بر آید و براز بیرنگ باشد و با کثرت ریاح و قراقر و درد ثقیل یا با الم لازم غیر منتقل بود و دیگر آثار بلغم و تقدم اسهال بلغمی بران گواهی دهد سببش بلغم باشد و ایضا این قسم اکثر عقب نزله و زکام می افتد و اگر سودا با خون و خراطه امعا بر آید و رنگ براز سیاه شبیه بدردی شراب باشد و با کرب شدید بود و گاه به غشی انجامد از شدت درد سببش سودا باشد پس اگر بوے او ترش بود و چون بر زمین رسد زمین بجوشد و مگس گرد آن نگردد سودای محترق ردی باشد و اگر ردی بغیر بوی ترش و بدون جوش زمین بود سودای سلیم باشد و اگر ثفل یابس با ندرت بر آید و قبض طبیعت بود و تقدم قبض شکم و تناول

چیزهای خشک بران گواهی دهد و وجع هنگام نزول شکم تسکین یابد و پیش ثفل خشن باشد و بسیار باشد که عصاره منفصل از ثفل هنگام غلظت و جفاف آن بر آید یا پیش آید که آن را خشک نماید و گمان کنند که اسهال است و حبس نمایند و دران هلاکت مریض بود و علامت این آنست که چیزی ازان هنگام لین طبع و مفارقت ثفل نباشد و ثفل تقدم کند بعد ازان ثفل یابس بر آید اقسامیکه قبل ازین مذکور شد اکثر ازان بر آید هنگام لین طبیعت و مفارقت ثفل و آنکه سحج ازو تقدم نماید و اگر تقدم تناول ادویه سمیه کرده و یا ادویه مسهله محدث سحج دریافت گردد بیش تناول همان ادویه باشد و اگر آثار قسمی از اقسام مذکوره سحج یافته شود با تقدیم اوجاع و سائر علامات او را هم بود مثلاً تپ گرم آید و در شکم گرانی و ضربان بود و بعده تپ و لرزه آید و ازان پس آن گرانی و درد شکم ساکن شود و اسهال خون و ریم آمیخته و یا جراده و خراطه آید و هنگام انحدار طعام و رسیدن ثفل نزد قرحه درد امعا در خیزد خاصتاً اگر چیزی شور یا ترش خورده باشد و اشتها ضعیف گردد قرحه در امعا باشد و فرق میان ریم و بلغم از شستن ریم در ته آب و جز آن در تحت سیل مسطور شد و اگر با وجود خراطه و جراده که هر دو دلیل خلاط بر قروح ست سحج بد بو باشد بتآکل قرحه دلالت کند و اگر با وجود بوی بد خون سوداوی بود خوف بودن سرطانیت باشد **و مکان قرحه** چنان دریافت کنند که اگر درد بالای ناف وجع پدید بود و خراطه امعا رقیق و قشور رقیق و صغیر آید و آنچه از قرحه خارج شود مختلط با براز باشد و مریض وجع قبل خروج براز بمدت دراز دریابد و براز کیلوسی و شبیه آب گوشت بد بو تر بود و اگر خون بر آید غسالی غیر مختلط با براز آید قرحه در امعای دقاق باشد پس اگر ریم و خون که از قرحه بر آید بیش بود الاختلاط با براز باشد قرحه در امعای بالای صائم بود و اگر اختلاط او بیشتر نباشد قرحه در معای صائم بود و اگر در زیر ناف بود و باشد بد نباشد و خراطه امعا غلیظ بر آید و مریض حاجت براز در وقت لذع دریابد و یا وجع مغص نباشد و قشور غلیظ و کبیر و خون قبل براز آید قرحه در امعای غلاظ باشد پس آنچه از قرحه خارج شود غیر مختلط با براز بود دلالت بر قرحه معای مستقیم کند و اگر اندکی مخالط براز باشد دلالت نماید برآنکه قرحه در معای اعور یا در معای قولون ست پس اگر قرحه مزمن بود و آنچه خارج شود منتن ازو زیاده باشد و وجع بسبب آن نباشد بدانند که قرحه کثیر الوسخ ست **و فرق** میان قرحه متوسخه و متآکله آنست که متآکله بیشتر بالوجع بود و آنچه ازان خارج شود بیشتر منتن مائل بسیاهی و قلیل تر بود و متوسخه صدیدی مائی مائل بسفیدی و زهومت باشد و چون بعد خراطه خون بسیار بر آید بر تحجر قرحه و قوت مرض و فنای چیزیکه بر روی امعا باشد و رسیدن تا جرم امعا دلالت کند **و بقراط** در کتاب خود در امراض حاده ذکر کرده که گاهی صاحبان سحج امعا را امتناع ریاح از نفوذ و خروج و رجوع او بسوی فوق و سقوط قوت و سردی دست و پا عارض شود و جالینوس مع وجع معده و امتلای راس یاد نموده و سبب این آنست که معائیکه بران سحج باشد ایذا یابد از جمیع اشیائیکه بران نافذ گردد لاسیما از لذاعه و چون ازین ایذا یافت و در ساعتی که لذع عارض شد مبادرت باسهال این چیز لذاع نکرد بسوی فوق بطریق صعود رجوع کند و ریاح در رو و در معده و امتلا در سر بسبب تصاعد بخارات این چیز بسوی راس پیدا نماید و لذع عارض وجع امعا و ضعف قوت و سردی اطراف نماید رجوع حرارت بسوی موضع الم تابع بود فقط و سحج که عقب امراض حاده افتد ردی ست و قلیل الافلاح و بدانکه سبب سحج دو نوع ست یا مثل صفرا یا سودا یا خون حاد یا بلغم عفن یا زجاجی یا ثفل یابس اگر قائم بود بعد آنکه با خراطه بر آید مرض در طریق ازدیاد بملازمت سبب باشد و اگر سبب منقطع شود و خراطه و جراده و خون مانند آن باقی ماند سبب منقطع شود و سبب آنچه حاصل ازان باقی ماند پس قصد تنها بعلاج کرده شود

علاج کلی سحج و قروح امعا

اولاً ازاله سبب و تنقیه خلط غالب و انزلاق ثفل نمایند و آنچه در باب زحیر مسطور گردید بعده مغریات از صموغ و لعابات طینیه استعمال کنند و ادویه لعابیه اصل علاج اینست و خداوند سحج را نان و گوشت حتی الامکان احتراز اولی ست و اگر سحج در امعای علیا حادث شود علاج بیشتر به ادویه مشروبه کنند نه بحقنه و اگر در امعای سفلی باشد ادویه مغریه مثل برنج و جو مطبوخ کرده آب آنها زردی بیضه بریان صمغ بلوط کاغذ مصری سوخته و دم الاخوین و سفیداب ارزیز و گل ارمنی و افیون سوده آمیخته باشند حقنه کنند و گویند که منع سحج بر پنج وضع باید کرد اول آنکه استعمال قوابضات صرفه کنند و این قسم باید کرد که مجاری را قوت امساک رطوبات ضعیف شده باشد دوم آنکه مغریات صرف بکار برند و این آنگاه دهند که دهن رگی گشاده باشد یا خراش در سطح روده افتد سوم آنکه مخلطات دهند و این آنگاه دهند که مواد رقیق و سیال باشد چهارم آنکه مخدرات فقط یا با ادویه دیگر ممزوج نموده دهند و این آنزمان بکار برند که مواد تیزی داشته باشد پنجم آنکه مائل سازند ماده را بخلاف جانب امعا و این تعریق بود اگر ماده رقیق و قابل آن باشد و یا بقی اگر ماده عسر التصعد نبود و یا ادرار اگر ماده قابل آن بود و یا بحجامت نار بر عضو بالائین بر شکم اگر قوی بود

[illegible]

وچون تحقیق آنچنین بوضوح پیوست پس باید که بتقویت قوای اولیه امعا پردازند بنحوی که در صدر نوشته شد و اما در کشادن سر رگ رودها ادویه دهند که بازبستن خون جراحات درونی بکار برند از داخل و خارج و اصل درین باب رعایت حفظ حرارت غریزی ست بدانچه ممکن باشد مناسب علت و وقت و قوت و رعایت اعضای رئیسه و معده **شیخ الرئیس** گوید باید که در سحج غلط نکنند که گاهی این محتاج نبود بسوی چیزیکه دران قوت شدید باشد و در استعمالش دران هلاکت بود و نفس تجربه شده بود دان مثل منهزمانه و کاهو و خرفه در علاج کافی گردد و هرگاه حقنها که دران ادویه کاویه افتد استعمال کنند هلاک شود و واجب ست که آنچه در معای علیا باشد بمشروبات وانچه در سفلی باشد بحقنها علاج کنند وانچه در وسط باشد بهردو علاج پردازند بعده اول چیزیکه رعایت آن واجب ست حال سبب فاعل سحج و قروح امعا بود که آیا آن هنوز در انصباب ست آیا سبب متقدم او از شگافتن رگ یا امتلا یا ورم باقی ست یا تحقیقش منقطع باطل شده و آثار او از سحج و قرحه باقی مانده پس اگر سبب هنوز در انصباب باشد تدبیر قطع و حبس او که در مواضع آن معلوم شده باید کرد و اگر از استفراغ بسبب مرارت اخلاط چاره نباشد بحذر و احتیاط تعجیل آرند و جهد کنند که مسهل شدید الضرر باثر و قرحه نباشد بلکه مثل هلیله بود و اصلاح او باخلاط مثل کتیرا و مانند آن نمایند و اگر ممکن باشد غذا دو روز منع کنند تا بدن بچیزی که بران منصب گردد بتحلیل شود و چون اراده تغذیه باشد بشیر انبفاث مطبوخ غذا سازند که این غذا سبیل و حاست و انفعش عند الحاجت و ظهور ضعف بدانچه قلیل الحجم بود و تقویت او ظاهر شود مثل جگرهای ماکیان فربه و اندکی نان میده مائل بفطورت و خروس خصی و بیضه زیاده از نیم برشت و کم از مشوی مقوی دهند و گاهی از ماهی بریان هم خالی از انتفاع نباید و اکارع مطبوخ در شیره و سنج بریان برای ایشان خوب ست چون مض آن کنند و باید که حفظ قوت او بر لعوب فواکه نیز نمایند و اغذیه مذکوره در باب اسهال نافعست و باید که نمک ایشان نمک درانی و بریان باشد و شراب نباید خورد مگر آنکه چون حرارت نباشد دران هنگام اندک شراب سیه و قابض بنوشند و آب ایشان سرد باشد و هیچ سبب نیست که اولا بادویه صرف موذی بکیفیات آنها مقبض و خشن و خراشنده ابتدا کنند و چون ضرر اشتداد کند احتیاج ضرورة بمغریات افتد تا مثل ستر و طلا بر روی مرض گردد و جمیع ادویه مبرده مقبضه مخلوط بمغریه دران نافعست مگر آنکه تاکل افتد که گاهی حاجت بادویه جالیه کاویه مخلوط بمجففات بلا لذع آید و باید که صاحب سحج از بزور وغیره در آب بارد بخورد و نه در آب حار و ریوند را در قروح امعا و اسهال خون خاصیت عجیب ست خصوصا چون در مثل آب بارتنگ یا نوعی شراب که بخورند بلوط بریان و خرنوب را مفردا و مجموعا قوت قوی ست و تخم گل بسیار عجیب ست و مجرب کرده ایم انچه بعض اطبا ذکر کرده اند که در ابتدا چون صمغ چهار درم با آب سرد بخورند مرض زائل شود و گل مختوم هر سحج حتی که متاکل را سخت سودمند ست بتنقیه تاکل و چرک بحقنه از حقنهایکه مذکور شوند بخورند و همچنین هرگاه حقنه کنند بگل مختوم در آب بارتنگ ایضا و کوکب شاموس در آب خرفه و ایضا آب توت خام که خوب پخته باشد نفع بخشد و کذالک نوشیدن حشیشه ذنب الخیل و آب حشیشة الصباغین اصفر و آب گل سرخ شربا و حقنة و بعضی اطبا در ادویه این باب رجل عقعق ذکر کرده و گمان میکنم که آن رجل الغراب ست و گویند که بقراط چون رجل العقعق گوید مراد ازان برگ انجیر بود و این درین باب صلاحیت ندارد و خوردن پنیر یابسه و خرگوش ایشان را نافع ست و پنیر که نمک آن دور کرده باشند چنانکه در باب اسهال مذکور شد درین باب شدید النفع ست و اگرچه متاکل رسیده باشد و از مرکبات نافعه برای ایشان اقراص و سفوفات بارده مذکوره در باب اسهال ست و انچه ایشان را نافع ست چون بریان باشد بخورند و بعد آن آب سرد بنوشند اینست که بگیرند غافث خرمهره چهار جزو و مازو دو جزو و فلفل یکجزو و کوفته بیخته یکدرم بکار برند و فلونیا نیز نافع ست چون با آب سرد بخورند **و اما حقنها و حمولات** صالح این مثل حقنها و حمولات صالح برای اسهال خون ست مطلقا که اندران در ابتدا مغریات قابضه و در آخر آن اگر تاکل افتد منقیات و کاویات افزایند و تا آنکه تصبیص معا برود و ظاهر او باقی ماند تجاوز از مغریات و قابضه نباید کرد و بعضی گفته اند که اقاقیا در حقنها داخل نباید ساخت چون در مرض خون نباشد و این قول درست نیست بعده چون قرحه پاک گردد مجففات قابضه مع مغریه و دسمه بکار برند بعده در آخر اگر تاکل او اکند منقیات و کاویات تعجیل آرند بعضی مردم اندکی فلفیون در بعض عصارات و حقنهای سلیمه داخل میکنند و ازان منفعت عظیم حاصل میشود لیکن چون ضرورت بچیزی ترش و داعی نباشد پس اولی آنست که استعمال نکنند و باید که اول بحوامض بعده بحادات انتقال نمایند و چون ضرر تاکل داعی بود از انها و از فلفیون خوف نکنند و بحسب حاجت استعمال کنند و گاهی صواب آن باشد که ابتدا بچیزی مخدر کنند بعده حقنهای حاده استعمال نمایند چون مریض احتمال این نکند و از حقنهای حاده و زرنیخیه خوف آن باشد که جلد او ازان دور شود تا آنکه معا سوراخ گردد

بیستن تخم ریحان و بارتنگ و غیره

ولهذا باید که مبادرت باستعمال آنها کنند هرگاه بدانند که قرحه فاسد شده و تاخیر نکنند تا آنوقت که خوف حدوث تقعیر بسبب اتساع قروح و غور آنها باشد و بدانکه هیچ چیز برابر جمیع آنچه در حقنها از مغریات جمع کنند فضیلت ست که آن تبرید و تسکین لذع کند و بر موضع مرض بسرعت منجمد گردد و احتیاج این بیشتر در ابتدای مرض بود و چون بمرتبه انجامد حاجت بمنقیات افتد بعده بسوی آنکه قوی تر از آن باشد و مانند اشتمال سومات و مغریات که میان دوا و مرض حائل شوند حاجت افتد و چون معلوم کردند که قروح و خشکریشه است تنقیه آن مثل ماء العسل کنند و قوی تر از آن چون آب نمک آبی که در ان زیتون مملح پرورده باشد طبیخهای شوربست و باوجود فراغ از استعمال مثل قرص زرنیخ لامحاله چاره نباشد چون مرض از تازگی تجاوز کند و از آن مانعی نباشد و بدانند که حقنهای چرب مغری اگرچه تسکین وجع قرحه متآکل نماید لیکن از آن شفا نگردد بلکه شفا بادویه نافع تاکل میشود و آن منقی جالی مع تخفیف و قبض باشند و آنچه از ان اقراص سازند بران کثرت مغریات و سومات نشاید تا میان او و میان تاکل حائل نگردد و ادویه نافع قرحه متآکل گاهی درد و الم آرند و از آن خوف نکنند و بدانکه چون بحقنه جاده پاک کنند واجب ست که عقب او حقنه مدمل تخته از قوابض مغریات بعمل آرند و این هنگامی ست که بدانند که لحم صحیح ظاهر شده و چون تپ و ضعف و تاکل جمع شود و حرارت باشد و مریض بر استعمال مثل قرص زرنیخ تنها جسارت نکند باید که در آبهای فواکه قابضه بارده مثل حب الرمان و سماق و زرشک و گل سرخ و مانند آن بگذارند بعده تخفیف و تکرار این بران کنند و استعمال نمایند و گاهی از خلط بزر البنج و افیون بدان یا تقدم مخدرات بران و دادن بمریض طعام اندک محمود چاره نباشد و اکثر مقدار این اقراص از نیم درم تا دو درم بود و گاهی صواب تر آن باشد که در آبهای مبردات قابضه داخل کنند و از انجمله عدس مقشر مجفف بلوط ست و این اعانت در احداث خشکریشه نماید و از آنچه اشد لذع او و منفعت او بیشتر کند آنست که حقنه قرص زرنیخ در آب نمک هنگام شدت غلظ ریم نمایند و گاهی صاحبان تپ و ضعیفان و کسانی را که تپ ایشان اشتداد کند و متحمل حقنهای حاده نباشند این تدبیر تخفیف سازد که ابتدا بحقنه ماء العسل نمایند و بعد چهار ساعت با آب نمک بعد از آن گل مختوم بسرکه ممزوج با آب بخورانند که صحت بخشد و از تدابیر در باب حقنها آنست که اندک اندک در حقنه باید حقنه کنند و چون لذع شدت کند تدارک بحقنه روغن گل نمایند و اما حقنهای مستعمله بجهت حبس خون و منع اسهال آن دیگر اند و قریب از حقنهای منع اسهال هستند و گاهی آنرا اقراص نیز میسازند و هر چیز که مناسب آن باشد استعمال میکنند و اکنون نسخ حقنها و شیافات و اقراص که در حقنهای افتد ذکر میگردد و پس از تخفیف درین باب و در اسهال حار آنست که با آب بارتنگ تنها یا بعض اقراص که ذکر یابد حقنه کنند یا با بان فیلمید و در عصاره گاجنه بعمل آرند و از حقنهای خفیفه آنست که بگیرند ماء الشعیر و روغن بادام و زرده بیضه و آب برنج مطبوخ یا پیه گرده بز گداخته مصفی و در ان گل مختوم اندازند و همچنین مطبوخ برنج بریان بشحم بز و گاهی در ان پوست انار و مازو داخل کرده میشود و کذلک حقنه آب پیت و گل مختوم **و ایضاً** این حقنه هنگام حرارت شدید نافع آب جراده کدو و خرفه و بارتنگ و عصی الراعی و حب الآس هر یک که آب او دو بار بیخته باشند همه را جمع کرده روغن گل و سفیده بیضه گل ارمنی و اقاقیا و توتیا در ان آمیزند و اگر حاجت افیون افتد در وی بحسب حاجت و حال داخل کنند و این نسخه حقنه سحج را نیز صالح است بگیرند پوست بادام و پوست انار و مازو و سماق و برگ علیق و بیخ نبوت و در شراب بجوشانند تا ثخین گردد پس صاف نموده بعض اقراص حقنه اسود و بیخ آس در ان داخل نمایند **و اما شیافات** برای سحج پس لعابات ادویه آنها مرکند و زعفران و سندروس و شب یمانی و بسد و بعد چون افیون داخل بود و عفص و قرطاس سوخته و دم الاخوین و شاخ گوزن سوخته و گل قیمولیا و دیگر گلها و مهره و اقلیمیا و مرداسنگ و مانند اینها و گاهی احتیاج بجراحات مرهمها افتد و این شیاف سحج و زحیر انافع مرکب از زعفران افیون در سفیده بیضه بسرشت دیگر صمغ عربی زعفران افیون در آب بارتنگ بسرشت دیگر افیون جند بیدستر صمغ عفص بعصاره بارتنگ بسرشت و گاهی از مثل این ادویه مراهم بروغن گل و سفیده بیضه سازند و بر پارچه یا فتیله آلوده در مقعد گذارند یا بمیل و بعد میل پارچه پیچیده تا مستوی گردد و باقی ماند **و اما اقراص** پس حقنهای سحج مثل اقراص کوکب ست و اقراص زرنیخ برای متآکل و باید که در شیر انگور نگاه دارند تا حفظ قوت او نماید و اقراص قرطاس محرق باین نسخه کاغذ سوخته ده درم زرنیخ سرخ و زرد هر دو سوخته مقشر شب یمانی و مازو سبز و آهک آب نادیده هر واحد دوازده درم بعصاره بارتنگ هر قرص بوزن چهار درم سازند در کوچک یک درم از ان استعمال کنند و در بزرگ یک قرص تمام و قرص دیگر آنست بگیرند سماق و پوست انار و سوقوطن و گلنار و حب حصرم و اقاقیا و قلقطار و رصاص محرق درم درم هر واحد بجز و زنگار نیم جزو و ازان قرص سازند و این قرص قوی ست بگیرند آهک و اشخار

و اقاقیا و مازو و زرشک که در سرکه چند روز ترکنند بسیار قرص سازند و از قرص تا گاهی حقنه کردن آن با آب بارتنگ کفایت کند. و اما الضماد و الطلیه نافعه در این فصل ماده مذکور در باب علاج اسهال مطلق ست و طلای قرص کوکب با آب مورد تجربه رسیده و از ان بسیار انتفاع میشود و چون باین هیچ را نفع نشود مریض را در آبزن کرده آب آن قوابض مطبوخ باشد که شرح حابسه و خطمی نخسته باشد نشانند حکیم حاذق گوید که اصل علاج سحج و اکثر امراض مراعات اعضای رئیسه است اگر ماده باشد آنرا از ان پاک کنند و اگر ضعف بود قوت دهند و اگر سوء مزاج باشد تعدیل نمایند بعده بعلاج عضو علیل مشغول شوند و اول مراعات مزاج دماغ کنند و آنرا از فضول که دران جمع شده باشد پاک کنند و نطولات محلله بکار برند و مشمومات مقویه بتقویت نمایند که ازین تدبیر ماده نزله که از دماغ به دیگر اعضا نازل شود منقطع گردد و از آفت آن ایمن شوند پس حال قوت را مراعات کنند که این اصل همه علاجهاست و منع علیل از غذا در هیچ علت چندان استقصا نباید کرد که قوت ساقط شود و هرگاه ضعف پیدا آید قوت را بچیزی غذائی تقویت دهند و بران مقدار نگاه دارند و اگر بدین تمام مقصد نه بر آید دوای موافق حال مزاج بآن ترکیب دهند بهر آنکه هرگاه حفظ قوت نمایند قوت غریزی بتحلیل فضول و دفع مضرت اخلاط ردی قادر شود و مراعات حال جگر نیز باید کرد از برای آنکه سبب این علت و اکثر علتها ضعف و سوء مزاج جگر بود و هرگاه سوء مزاج او زائل کنند خلط ردی و ماده حاد و لذاع دران تولد نکند و حال معده را نیز مراعات کنند چه اگر قوتهای معده سالم بود و هضم تمام کند فضول و اخلاط ردی در بدن جمع نگردد و اگر در قوای او تقصیری بود هضم تام نکند و اعضای دیگر آن تقصیر را تتابع و اخلاط ردیه گرد آید و امراض تولد کنند و بهترین مراعات معده آنست که او را از طعام غلیظ و از امتلا و ثقل نگاه دارند و اگر دران فضله بود آنرا بقی یا باسهال موافق استفراغ کنند و هرگاه مراعات احوال این اعضا بجا آید که موجب ریزش ماده است منقطع گردد و علاج عضو علیل سهل شود و منفعت علاج زود پدید آید و بدانند که اکثر اوقات در سحج و قروح امعا از بیمار فوت نکو علاج بهترین علاج باشد و گاه باشد که سبب طول مرض معالجه و غیره بود و خصوصا در این علت از بهر آنکه اصل علاج این مرض تخفیف بدن ثقل غذا از طبیعت و تقویت اعضا و خاصه قوت امعاست و حفظ قوت غریزی بچیزی غذائی قلیل الماده کثیر الغذا مثل ماء اللحم و زرده بیضه مرغ نیم‌برشت و ماء اللحم [illegible] که قوت او بسیار است و ماده او لطیف و از ان چیزی سخت اندک با امعا رسد و آنرا اثری نباشد پس هرگاه حفظ قوت غریزی نمایند چنانکه یاد کردیم [illegible] از عمل احتیاج [illegible] گردانند و قوت اعضا بجای باز آید و ماده بد را از خود باز دارد و دفع کند زیرا که اکثر [illegible] بگیرد و بر امعا گران گردد و ناگوار [illegible] تغیر یافته و از وی جدا شود پس اولی تر آن بود که غذا از نوعی کنند که گوشت به بتیه لطیف محتوی [illegible] باید که [illegible] و هر ساعت اندک اندک دهند تا بر امعا ثقل نیارد و آنرا نیز نجنبانند و این چنان باشد که دوا را همیشه [illegible] موافق [illegible] بجنبانند [illegible] مثلا در این مرض که بچیزهای قابض حاجت است و قابض در شستن خالی نباشد چون گلنار [illegible] صاف نموده لعابات چون لعاب اسپغول و بارتنگ با دوی بیامیزند و هر ساعت اندک اندک [illegible] بهوش و حکایات عجیب بازی های طرب انگیز و نظاره های بستان و دیدن جواهرها و شمیدن عطرهای موافق در قوت و نشاط مریض [illegible] مشغول داشتن اتفاق دل از فکر مرض باز دارد و اثر عظیم دارد و دارین نافع تا باید بود و این قرص گل سحج و اسهال خون را زائل کند بگیرند گل سرخ تخم حماض بریان هر یک سه درم صمغ عربی و کثیرا و نشاسته بریان کرده هر واحد یک نیم درم همه را کوفته با لعاب اسپغول سرشته قرص سازند هر یک یک مثقال تا دو درم و اگر در امعا ورم باشد اسپغول تخم ریحان بارتنگ تخم مرو مساوی گرفته به مقدار سه درم یا چهار درم در آب گرم لت کنند تا لعاب بگیرد و مقدار دو درم روغن گل بران ریختانیده بنوشند و قرص لیمو نکه نسخه آن در ذیل ادویه اسهال الدم گذشت و این نسخه او نیز مفید است ریوند چینی زرشک گرد باگلی ارمنی گلنار مساوی شربتی مثقالی تا دو درم با آب کاسنی و اگر ریوند چینی را کوفته در روغن گل چرب کرده نیم درم تا درم در آب سیب ترش بدهند و اگر تب نباشد در شراب کهنه آمیخته یا در دوغ سنگ تاب دهند و شربت سیب و ماء الشعیر که به حب الآس [illegible] پخته باشند با گل ارمنی نافع بود انشاء الله تعالی ایضا در علاج سحج و قرحه امعا مینویسد که طریق علاج این علت آنست که تامل کنند تا دریابند که قروح امعاست یا سحج و قرحه بوده است و حال آنجا با امعا فرو دمی آید یا از نفس امعا می آید و از هر کجا که آید اول تدبیر تنقیه و غسل آن موضع باید کرد و پس بعلاج قرحه مشغول شوند و اگر سبب نفس ماده تیز یا شور باشد که از همه بدن برو ده می آید اول بدن را از ان ماده پاک کنند و اگر از دو بان اعضا بود بعلاج تریاق معالجه آن نمایند

قرص گل

[illegible]

و اگر سحج و قرحه در امعای علیا بود آنرا با شربت لینه غساله پاک کنند که در علاج سحج بکار آید مثل لعاب اسپغول لعاب بهدانه و لعاب تخم کتان و لعاب تخم مرو مانند آن تا همه آنرا بشوید یا بخیر اندود رد و لذع خلط حاد را باطل کند و حدت را از امعا باز دارد و اگر صفرا و اخلاط تیز مر امعا گیرد خیارشنبر و آب کاسنی و آب عنب الثعلب با اندکی زعفران علاج کنند و اگر خلط تیز شوری یا سوداوی بهم گیرد مطبوخ هلیله زرد و سیاه و مویز و خیارشنبر معالجه نمایند و اگر سحج کهنه شده باشد و قرحه پلید گشته و از خوردن اشیای حاره چون ماء العسل و حلاوات و ایارج فیقرا حادث شده باشد از بهر آنکه ایارج گوشت فاسد را خورده و غیر آن پاک کند و گوشت صحیح برویاند چند کرت ایارج فیقرا باید داد و بعده روغن صاف کرده و سنگ تابه نموده و شیر تازه در سنگ تابه یا آهن تابه کرده بنوشانند اگر تب نباشد سخت نافع بود و در ابتدا بهتر آنست که مریض را از طعام باز دارند دو سه روز یا سه روز در حفظ قوت نمایند چنانچه مذکور شد و اگر قناعت نکند چیزی نرم و گرم و شیر یا برنج شیر قناعت باید کرد و از اغذیه که درین علت مناسب حریره معمول از نشاسته و روغن پیه بط و پیه مرغ سرشته و پیه بز با گل تخم خشخاش سرشته و سودمند تر بود و از حبوب عدس مقشر و برنج شسته هر دو نیکو پخته آشام سازند و اگر این آشام و آبی نیز بدهند که اندک خشخاش کوفته دران جوشانیده صاف نموده باشند و اندکی نشاسته بریان و صمغ عربی بریان اندازند صواب باشد و آب آشام سودمند است بگیرند سماق و در آب باران یکشبانه روز تر کرده صاف نمایند و ازین عدس مقشر یا برنج یا سبوس گندم درین آب سماق تر کرده چهار ساعت بپزند پس بدست نیک مالیده صاف کنند و با پیه بز بپزند و حرکت دهند تا منطبخ شود و اندک صمغ بریان سوده اندازند و اگر تب نباشد آشام از برنج و یا پیه بز بپزند و صمغ عربی داخل کنند و عدس مقشر در آب پیه بز بپزند و آب او بریزند و در آب سوم با برگ حماض برگ بارتنگ یا برگ خرفه یا آب سماق و پیه بز یا پیه بط با مغز بادام بریان بپزند و اگر گوشت حاجت آید کباب تیهو و دراج با آب سماق داده باشد آنچه صواب بود زرده بیضه نیم برشت با سماق منقی سودمند بود خاصة اگر اول آنرا در آب به آب [illegible] آب سماق تر کرده خشک گردانند و نیم برشت آلی کنند که قرص حب الآس جزو سماق دران پخته صاف کرده باشند و اگر نیم برشت با طبیخ [illegible] برشته صواب باشد و شربت سیب و شربت به و شربت انار و شربت مورد و شربت ریواس و طلای قابض که در باب گذشته مذکور شد همه سودمند بود و شراب لبن با آب ممزوج کرده و آب در آفتاب آهنی جوشانیده سقی و سخت و اگر شراب قابض نباشد حب الآس یکشبانه روز در ان تر کرده صاف کنند و اگر شیاف هلیله عوض آن تر کنند روا باشد و این سفوف مقلیانا مفید اسپغول تخم مرو تخم بارتنگ تخم گل تخم خرفه تخم حماض تخم خطمی مقشر تخم ریحان هر یک قیمه صمغ را بریان کرده طباشیر گل قیمولیا نشاسته بریان صمغ عربی بریان هر یک دو و نیم سوای اسپغول همه را بکوبند شربت از سه درم تا پنج درم با شربت مورد و غیر آن و بوقت خواب دو درم اسپغول بریان کرده بروغن گل چرب نموده با یکدرم گل ارمنی بدهند و شیر خشک که قرحه کهنه را سود دارد لیکن تشنگی آرد و آنرا اول چند بار با آب بجوشانند تا شوری او برود پس خشک کرده بریان نموده نگاه دارند شربت یکدرم است و بیش ازین غرض نهایت تا سه درم است و ثابت بن قره گوید که بعضی طبیبان درین علت خوردن یک رطل بغدادی گل ارمنی در یکروز بتفاریق سودمند گفته اند و دو درم تخم گندنا با دو درم حب الآس کوفته بخورند اسهال کهنه را باز دارد و بواسیر را سودمند بود و این حب از مجربات است و اسهال خون باز دارد بگیرند افیون یک دانگ و کندر با زنج مساوی و با صمغ حب سازند شربتی دو دانگ و اگر سحج در امعای سفلی بود تدبیر حقنه کنند بگیرند برنج فارسی ده درم کشک جو هشت درم گل سرخ ده درم پیه گرده بزی تازه بیست درم همه را در یکنیم رطل آب بپزند تا یک رطل بغدادی باز آید صاف کرده بکار برند و اگر در امعا سوزش و نیم اوقیه روغن گل داخل کنند و ایضا کشک جو بریان کرده و برنج شسته هر یک اوقیه حب الآس گلنار گل سرخ هر یک پنجدرم جفت بلوط ده درم برگ مورد بیست درم همه را در یکنیم من آب بپزند تا کمتر از نیم من بماند و صاف کرده عصاره برگ خرفه روغن گل و عصاره برگ اسپغول هر یک اوقیه و یک زرده بیضه مرغ نیم برشت بیامیزند و بیست بگیرند قیمولیا و اسفیداج سوخته و اقاقیا هر یک نیم درم و سفیده ارزیز و قرطاس سوخته و صدف سوخته و عصاره لحیة التیس نشاسته بریان دم الاخوین هر یک یکدرم همه را سائیده و بیخته با سفیده بیضه بیامیزند و با گل ارمنی لعاب او کرده و گل حکمت کرده یکشب در تنور گذاشته بر آرند تا سوخته شود و این حقنه نیز نافع است آب بارتنگ عصی الراعی آب برگ خرفه هر یک ستار اوقیه روغن گل نیم اوقیه سفیدی بیضه مرغ و اگر سوزش باشد عوض سفیدی زردی کنند و همه را بیامیزند یکدرم صمغ عربی اقاقیا دم الاخوین کندر سوخته گل ارمنی هر یک درم همه را سائیده بیامیزند و اگر آب برگ خرفه تنها با من اوقیه بکار برند روا باشد و بعده حقنه برگ مورد یا مازو و گلنار در آب بپزند و اسفنج دران آب تر کرده و گرم گرم بر مقعد نهند [illegible] و هر گاه قرحه فاسد شود و آنکه کرده اول بماء العسل یا آب نمک [illegible] باشند

نسخه بارتنگ

[illegible]

یا طبیخ ماش بشویند و حقنه کنند و اگر ریم و چرک امعا را آید از قرص زرنیخ چاره نباشد بقدر نیم درم و نهایت تا دو درم در بعض آبها بکار برند و یا تقطیر دادن مقعد را پیش از [illegible] بصورت سه درم تحمل و بیش و تدارک سوزش آن از عقب حقنه روغن گل بهاست که در قول شیخ گذشت و نسخهٔ قرص زرنیخ اینست بگیرند زرنیخ سرخ و زرد هر یک رطل نیم و آهک دو رطل کاغذ سوخته هشت اوقیه اقاقیا هشت اوقیه همه را بسایند و با آب بارتنگ سرشته قرص سازند ایضاً زرنیخ زرد قرطاس سوخته هر یک پانزده درم زرنیخ سرخ بیست و چهار درم عصارهٔ لحیة التیس مرداسنگ هر یک شش درم سرب سوخته و سفیداب هر یک پنج درم آهک ده درم بدستور قرص سازند و کیفیت این همانست که در قول شیخ گذشت و ابوالفرج [illegible] یا بدین طریق استعمال نمایند که زرنیخ سوخته خشک کرده با روغن تخم کوفته ترکرده خوب بمالند و عاقبت شود و مقدار نیم درم تا یک درم قرص مذکور در آن حل کرده بعمل آرند و اگر در آب سماق و آب بارتنگ یا آب برگ مورد تر بکار برند روا باشد حکیم جرجانی گوید که چون ریح و ریم بروند مدام از امعای علیا باشد باید که در اول از سفوف طین [illegible] با شربت آس بخورند و سفوف کهربا با شربت آس یا آب خرفه یا آب بارتنگ بدهند یا قرص گلنار و قرص [illegible] با شربت قابض مذکور بدهند و این دوا نافع مجربست صمغ عربی گل قبرسی هر واحد جزوی دم الاخوین عصارهٔ لحیة التیس هر واحد نیم جزو باریک سائیده دو درم با شربت آس یا با آب برگ حماض یا آب شاخ خرفه بدهند ایضاً صمغ عربی گل قبرسی هر واحد سه درم اقاقیا عصارهٔ لحیة التیس کهربا اسبغول هر واحد دو درم گلنار تخم [illegible] هر واحد نیم درم تخم خرفه بریان دو دو درم باریک سائیده دو درم با شربت آس یا به یا با آب خرفه یا آب بارتنگ بخورند [illegible] آب بارتنگ تا [illegible] گرده [illegible] بدهند و اگر تپ باشد [illegible] اول قرص طباشیر [illegible] آب [illegible] صمغ عربی و گل قبرسی بدهند و بعد دو ساعت [illegible] اسبغول تخم [illegible] هر واحد نیم درم صمغ عربی گل قبرسی نشاسته هر واحد سه درم طباشیر گل سرخ کهربا هر واحد دو درم [illegible] با استعمال بریان نمایند تا سوخته نشود [illegible] آمیزند شربت [illegible] آس و اگر تپ نباشد [illegible] و گلاب [illegible] اگر این [illegible] شاخ خرفه و بقلهٔ حماض در آن اندازند [illegible] سماق [illegible] آب [illegible] سماق اندازند [illegible] قابض [illegible] اگر [illegible] گل [illegible] آب سماق [illegible] قبل غذا [illegible] طباشیر صمغ عربی و گل قبرسی و گل ارمنی [illegible] و باید که [illegible] القبض [illegible] الآس [illegible] صمغ عربی گل ارمنی گل قبرسی [illegible] طباشیر [illegible] گل سرخ هر واحد سه درم [illegible] عصارهٔ لحیة التیس [illegible] باریک سائیده [illegible] آس [illegible] بدهند و اگر تپ نباشد دوغ گاو [illegible] و این مجرب [illegible] گل قبرسی صمغ عربی اقاقیا عصارهٔ لحیة التیس [illegible] سماق گلنار گل سرخ پوست انار تخم [illegible] هر واحد [illegible] باریک سائیده با آب بارتنگ سرشته قرصها سازند و خشک کرده یک مثقال [illegible] با شربت آس بدهند و اگر امعا را جراحت عارض شود اشیای قوی القبض استعمال نمایند [illegible] مثل سفوف طین [illegible] اقاقیا [illegible] تخم [illegible] خطمی مقشر بریان [illegible] گل ارمنی هر واحد [illegible] شربت آس بخورند و اگر [illegible] امعا [illegible] تخم [illegible] خطمی [illegible] قرص [illegible] باشد [illegible] امعای [illegible]

که آنها با ینجارت وصول بموضع علیل و تضعیف شدن قوت مجروح انها باعضای علیا نفع بلیغ وارد سبب اگر معدلات اسهال خون بود باید که انتظار کنند اگر این خون بغیر منصبر بود هرچه لذع کمتر باشد آب بارتنگ و آب بزرقطونا و آب عصی الراعی مجموع نیم رطل گرفته زرده بیضه نیمبرشت جوشانیده و گل قبرسی و صمغ عربی هر واحد دو درم عصارهٔ لحیة التیس اقاقیا دم الاخوین هر واحد چهار دانگ باریک سوده آمیزند و روغن گل سپید بریان انداخته در بادیان بارزده و بیضه بسیار سائیده بصداف بقدر کفایت نیم گرم حقنه کنند و اگر معدلات تیز و لذع سبب کرب باشد آب کدو و لعاب اسپغول در ین اضافه کنند و اگر آمدن خون باشد بعض لذع باشد باید که حقنهای مخدره مسکن لذع مثل حقنه که در ان برنج و لیست جو و نشاسته و صمغ عربی باشد حقنه کنند و این حقنه درین باب قوی النفع ست برنج فارسی بعد از مقشر ساختن نیم پاو هر واحد ده درم پوست انار تش گلنار حفت بلوط حب الآس قشر طلع اثیث هر واحد پنج درم همه را با سه رطل آب بجوشانند تا یک رطل بماند صاف نموده نیم رطل ازان بگیرند و برای این قدر و اندازند بگیرند گل قبرسی گل قیمولیا صمغ عربی نشاسته بریان گل سرخ هر واحد ده درم اقاقیا دم الاخوین عصارهٔ لحیة التیس سفیداب ارزیز سرب سوخته گوگرد سوخته دانهٔ سوخته لسان سوخته هر واحد یک درم باریک سائیده چهار درم ازان بگیرند و دو زرده بیضه و سرکه جوشانیده و روغن گل و پیه بز گداخته هر واحد دو درم بهم ملائیده نیک سائیده در آب مطبوخ آمیخته نیم گرم حقنه کنند صبح و شام و دو سه روز این عمل نمایند تا آنکه کفایت کند و این حقنه نیز مجرب ست بگیرند اجزای مطبوخ مذکوره سوای جاورس و بدستور آب آن گرفته و در ان صمغ عربی و گل ارمنی و قیمولی و نشاسته و کاغذ سوخته هر واحد درم سفیداب دم الاخوین اقاقیا هر واحد نیم درم و زرده بیضه که در سرکه پخته باشند و پیه گرده بز ده درم بدستور آمیخته حقنه کنند و این حقنه خفیف ست برنج سفید جو مقشر هر واحد بیست درم گل سرخ گلنار حب الآس هر واحد پنج درم همه را در سه رطل آب بجوشانند تا یک رطل آب بماند صاف نموده نیم رطل ازان بگیرند و این قدر قرطاس محرق دم الاخوین صمغ عربی گل قبرسی سفیداب ارزیز کشنیز خشک هر واحد نیم درم باریک کوفته بیخته و زرده بیضه و سرکه جوشانیده و روغن گل خام اوقیه و پیه بز گداخته در آب مطبوخ آمیخته نیم گرم حقنه کنند و باید که ازین حقنها بحسب شدت و قوت مرض و ضعف آن استعمال نمایند و احتیاج بسوی آن از اشیای قابضه و لزجه و بارده و غیر آن دوائی ست باید که تقلیل نمایند تا برانکه مستود و برین مواضع بسیار گذر نکنند تا نتیج آرد و اگر مرض طول کند و از قرح اکله گردد این حقنها برای تخفیف قرحه بسبب کثرت عفونت و رطوبت آن وفا نکنند و آنچه خارج میشود بیکی چرک غیر خون بود باید که بحقنهای حادهٔ محرقه قوی التخفیف مثل حقنهای زرنیخ حقنه کنند بدانکه قروحی که در خارج عارض میشود هرگاه نشف آن بادویه مجففه مثل مراهم و ذرورات نیکو نگردد احتیاج میشود باستعمال اشیائی که بغایت تجفیف باشند و آن زاج است و از اقسام زاج آنست که بادویه محرقه مثل قلقطار و یا آتش باید که مثل این حقنهای حاده که قائم مقام زاج باشند استعمال کنند و آن آنست که زرنیخ اقند و نشاید که مثل این حقنها ابتدا استعمال کنند لیکن بعد از مدت و خروج ریم و آمدن بصفت اقراص زرنیخ ست که در حقنه می اندازند زرنیخ سرخ و زرد و شب یمانی و مانند پیس سوخته و آهک آب نادیده هر واحد شش درم دم الاخوین هر واحد صمغ عربی و سفیداب ارزیز هر واحد دو درم همه را باریک سائیده با آب مورد سرشته قرص سازند و هنگام احتیاج دو درم ازان در آب برنج و عدس آب مطبوخ بادویه که مذکور شد یا را وقیه حل کرده حقنه کنند و ایضا زرنیخ سرخ و زرد و شب یمانی هر واحد ده درم نوره بست درم سوخته کاغذ سوخته افیون اقاقیا عصارهٔ لحیة التیس زراریخ هر واحد پنج درم باریک سائیده با آب بارتنگ سرشته قرص سازند و با آب برنج و بعض مطبوخ که مذکور شد استعمال نمایند و ایضا زرنیخ سرخ و زرد و کاغذ سوخته اقاقیا دم الاخوین با صمغ عربی و گل قیمولیا که آن حجر رخام ست هر واحد چهار درم شب یمانی و پس سوخته هر واحد درم افیون زعفران هر واحد دو درم آهک آب نادیده شش درم سائیده با آب مورد سرشته قرص سازند بوزن یک مثقال و بطریق مذکور استعمال آرند و اگر قرحه در تنگی و در معای مستقیم باشد باید که شیافات نافعه استعمال کنند که آنها بموضع برسند و این شیاف قطع خون کند اقاقیا عصارهٔ لحیة التیس طین گل قبرسی هر واحد جزو دم الاخوین سوخته سفیداب ارزیز هر واحد نیم جزو همه را باریک سائیده با آب بارتنگ یا آب عصی الراعی یا آب خرفه سرشته شیافات سازند قدر سر انگشت شیاف خشک استعمال کنند و این شیاف قطع را مجرب ست برنج فارسی صمغ عربی گل قبرسی هر واحد جزو اقاقیا کاغذ سوخته گلنار سفیداب ارزیز دم الاخوین عصارهٔ لحیة التیس افیون هر واحد نیم جزو باریک سائیده با آب بارتنگ یا آب آس سرشته شیافات سازند و بکار برند آن باشد و اگر از موضع قرحه ریم آید باید شیاف استعمال کنند زرنیخ سرخ و زرد هر واحد دو درم آهک آب نادیده سه درم دم الاخوین اقاقیا هر دانگ چهار کندر عصارهٔ لحیة التیس هر واحد

بکنند و در هم پیه ابا یک پیاله شیرها و آب صمغ عربی سرشته شیافات بسازند و در آن رشته گذارند تا وقت حاجت اخراج رشته را بکشند و بار دوم اعاده کنند دیگر سحج و سحاق بعلیا باشد در آن ادویه مشروبه و حقنها هر دو استعمال کنند باید که چون صاحبان زخم امعا اصلاح یابند و به شوند از دادن ادویه مسهله لاسیما آنچه در آن شحم حنظل و سقمونیا افتد اجتناب نمایند و چون بدادن دوای مسهل ایشان احتیاج افتد هلیله و سنا و گل سرخ و شاهتره و هلیله و خیارشنبر و مانند آن دهند و ذکر ادویه مفرده و مرکبه که نافع اقسام سحج و قروح امعا است خوردن بردی محرق دو مثقال با اقلاد کتیرا بقدر یکدرم و تخم کرنب مع حب الآس مازو و پوست انار ترش هر دو کوفته جوشانیده و خشک کرده سوده یکدرم خوردن و قرص الاغوین عصاره گلنار و سماق و تخم حماض برگ او و عدس مقشر و بلوط و پیه بز و گل خیار[illegible] مثقال زرد و طباشیر کشیر تازه همیشه با خیار زهره و سفید و زرده بیضه نیمبرشت و بسرکه جوشانیده و رب انجبار و پوست بیخ آن دو درم و تخم حماض و مازو یکدرم به زردی بیضه نیمبرشت پاشیده و تعلیق استخوان ران تیه کس حقنه ثالث برنج بریان و کذا الاجر محلول در روغن گل و کذا عصاره بارتنگ کثیر الاکل هم وصل کرده که مجرب سعیدی ست و شربت دوم هم روغن گل هر دو احتیاج [illegible] لیکن ضعف اشتها ست و حقنه پوست انار ترش و آرد جو بریان و برنج بریان همه جوشانیده و صاف یا با شیر آب گندنای تازه بریان و شربت [illegible] اجتناب که مجرب سعیدی ست وزن هر دو شربا و تعلیقا و پست حبوب که حقنه شد شربا و غلط اندکی افیون و راد و سحج که منفوذ قوی النفاست و افشا [illegible] بریان حلبه [illegible] مریض و طبیخ گلم آش گل سرخ و پوست خشخاش و گلنار همه را حب جوشانیده که مجرب سعیدی ست مزاح [illegible] قروح امعا [illegible] آرد باقلای مصری و قرطاس مصری سوخته و گل مختوم و ثمر آن قبل از سیاه شدن خشک [illegible] بریان و شاخ آن بدو [illegible] بریان کرده و صمغ [illegible] طبیخ خطمی [illegible] و کنار و پوست آن و باقلا مطبوخ بسرکه و آب سراج القطرب و ثمر طین مختوم [illegible] گل آن و گل [illegible] تخم آن [illegible] حب ساخته [illegible] بلوط و تخم حماض بریان عصاره لحیه التیس گل [illegible] شاهی خام سرخ و سفرجل [illegible] تخم [illegible] آب بارتنگ [illegible] و [illegible] صمغ عربی بر شته سوده و [illegible] برگ [illegible] بقدر با اقلاد لبلاب که گل او سفید باشد مسلوق بروغن بادام و گل [illegible] سفید [illegible] برگ آن مسلوق بشیره بادام و شاخ گوزن سوخته که سفید شود و خون آن بریان کرده و طین لالی و تخم [illegible] گل [illegible] تخم آن [illegible] بریان [illegible] و [illegible] خاکستر شاخ [illegible] سیاه [illegible] گل سرخ [illegible] سوخته [illegible] آب بارتنگ [illegible] سرکه [illegible] سوخته [illegible] و تخم مویز [illegible] روغن گل بریان کرده و برگ ترنجبان [illegible] خشک کرده [illegible] و [illegible] مسلوق [illegible] نمک و مثقال [illegible] عصاره اطراف [illegible] عصاره حی العالم و عصاره [illegible] برگ [illegible] و طبیخ [illegible] و طبیخ [illegible] و عصاره او [illegible] سوده [illegible] سرکه [illegible] سوده [illegible] آب سرد باشد [illegible] و طبیخ [illegible] بلوط [illegible] طبیخ [illegible] چوب کنار در سرکه طبیخ [illegible] خام سرخ [illegible] عصاره او که مجرب سعیدی ست و طبیخ [illegible] بریان [illegible] عصاره برگ [illegible] و طبیخ جوز السرو طبیخ برگ [illegible] عصاره [illegible] عصاره بارتنگ عصاره [illegible] طبیخ انار دانه و طبیخ [illegible] حریره نشاسته بریان و پیه بز و شربت حقنه [illegible] طبیخ پوست بیخ [illegible] حقنه [illegible] روغن گل [illegible] شربت حقنه خولان و کذا طبیخ اقماع بلوط و کذا گل مختوم حقنه عصاره [illegible] شربت حقنه شیر تازه و حقنه طبیخ نشاسته و [illegible] اندکی افیون و راده [illegible] شربت حقنه [illegible] بادام و کذا [illegible] حقنه عصاره برگ [illegible] عصاره بارتنگ کذا عصاره [illegible] طبیخ گل سرخ با اقماع او و کذا عصاره خیازی و کذا [illegible] تخم [illegible] عصاره بارتنگ [illegible] بریان [illegible] الیسو [illegible] باشد [illegible] گویند که [illegible] سوده با پیه [illegible] باشد [illegible] کردن [illegible] تنها یا با گل ارمنی [illegible] سحج [illegible] تمام [illegible] پوست خشخاش [illegible] صمغ عربی [illegible] شربت حب الآس شربت انجبار [illegible] کنند

وخون بازدارد دیگر سفوف الطین بروغن بادام چرب کرده پنج ماشه سفوف سپوس یکماشه سفوف حب الریان بروغن بادام چرب کرده سه ماشه با شیرهٔ کشنیز خشک بریان شیرهٔ خشخاش بریان هر یک چهار ماشه شیرهٔ بیخ انجبار شیرهٔ تخم خرفه بریان شیرهٔ حب الآس بریان هر یک شش ماشه لعاب ریشهٔ خطمی چهار ماشه لعاب بهدانه سه ماشه اسپغول شش ماشه بارتنگ بریان پنج ماشه برای سحج شدید معمول ست دیگر ریشهٔ خطمی چهار ماشه بهدانه سه ماشه جوشانیده چهار تخم یکتوله داخل کرده یک جوش دیگر داده سرد کرده شربت بنفشه شیرین دو توله روغن گل شش ماشه داخل کرده بنوشند و گاهی شربت انار و روغن بادام و شیرهٔ خرفه عوض بهدانه کرده بنوشند و بهدانه که روغن بادام وقت درد رود و از لذع مادهٔ تیز و شور و سحج و مغص و زحیر سوداوی و صفراوی و زلق الامعای شوری و اسهال بازدارد وقتیکه اثرش در امعا مانده باشد. و در قبض طبیعت قولنج بادویهٔ مناسب معمول ست و روغن گل و روغن نیلوفر برودت دارند بگیرد روغن گل قابض و مقوی ست و روغن نیلوفر و روغن بادام هر دو ملین طبیعت اند. دیگر مروارید محلول تربتی ترنج که با تخم حماض و پوست انار و پوست خشخاش بازو صمغ بیاض و سودهٔ مسلّ [illegible] یا برادهٔ [illegible] شربت باشد استعمال کردن برای منع سحج و اسهال که اطبا از علاج آن در مانده باشند و از کدام دوا انتفاع حاصل نشود مجرب الطاکی ست دیگر حکیم علی گفته که یکی را از افیونیان اسهال عظیم بمشارکت طحال یا سحج امعای دقاق و زحیر عظیم با سائر علامات هلاکت عارض گردید اول تلیین کرده شد به بنفشه نه ماشه و عناب بیست عدد [illegible] پنج دانه و ریشهٔ خطمی نه ماشه و گاوزبان ترنج که هر یک پنج ماشه و خمیرهٔ بنفشه سه توله تا سه روز هر صبح این دارو داده میشد و آخر روز یکدانگ شاروی سرفهٔ قوی که مرکب ست از مر و میعه و زعفران و روغن بلسان و افیون داده میشد با یکمثقال مفرح بنگیانی چهارم و پنجم روز دو مرتبه این دارو داده شد که یک دانگ گل مختوم و دو دانگ دم الاخوین یکدانگ گل ارمنی یکدانگ صمغ عربی بریان [illegible] دانگ اسپغول بروغن بید انجیر چرب کرده یک مثقال با عرق بارتنگ داده شد شفا یافت بپرهیز بسیار [illegible] دیگر دم الاخوین کهربا طباشیر [illegible] مقل هر یک چهار سرخ سوده تناول نمایند بالائش چهار تخم آب بجحته یا بارتنگ چهار ماشه سوده و دانه هیل سه ماشه سوده و آب بخته شیرهٔ خرفه شیرهٔ بیخ انجبار داخل کرده در سحج و اسهال خونی سود رامفیدست حب [illegible] برای سحج و اسهال خونی [illegible] باشد [illegible] تخم [illegible] مقل بلیلگی مساوی [illegible] صبح و شام یکی بخورند دیگر [illegible] افیون هر دو مساوی صلایه کرده [illegible] بخورند سحج را نافع بود عرق بیلگیری نیز مفید ست دوای دیگر کتیرا شاخ گوزن سوخته مساوی سفوف ساخته یکمثقال بخورند قروح امعا و اسهال مزمن را نافع بود و اگر [illegible] کتان بریان کرده در آب [illegible] نموده صاف کرده [illegible] حقنه کنند برای قرحهٔ امعا و مغص

علاج سحج و قرحهٔ امعای صفراوی

اگر ماده در امعای غلاظ باشد تنقیهٔ صفرا از حقنهٔ بارده مناسب بود و اگر در امعای دقاق باشد از مسهل صفرا ابتدا بود و اگر قوت قوی باشد فصد باسلیق کرده تنقیه نماید و در صورتیکه ماده منصب شده بحدت باشد دادن مخدرات هم مفید بود و بعد از تنقیه تقویت امعا از قرص طباشیر قابض [illegible] شربت انار کنند و یا قرص کهربا سه ماشه با شیرهٔ خرفه نه ماشه و لعاب بهدانه سه ماشه و لعاب اسپغول هفت ماشه در آب سرد بر آورده بهیدانه صمغ عربی سوده چهار درم تخم ریحان سه ماشه نیم آب سرد دادن بسی نافعست و گاه اقراص گل حماضی که در قول جرجانی گذشت و یا صمغ عربی کتیرا زرد و نشاسته هر یک ماشه بارتنگ سه ماشه اسپغول هر یک چهار ماشه با یک پیاله دوغ گاو [illegible] و انار و سیب تناول نمایند و هر چه مقوی معده بود مقوی امعا نیز بود بحسب احتیاج آنها استعمال کنند و گل ارمنی صندل سفید زرد ورد و اقاقیا با آب سرد ضماد سازند و خوردن دوغ آفتابه تنها نیز مفید ست پس هرگاه ماده از انصباب باستد علاج سحج از بزور بارده لعابیه شیرها با شربت بنفشه داده و دیگر مغریه که در زحیر ذکر کرده شد بدهند و لعاب ریشهٔ خطمی شش ماشه لعاب بهدانه سه ماشه شیرهٔ بیخ انجبار چهار ماشه شیرهٔ تخم خرفه شش ماشه در عرق گاوزبان دو توله گلاب چهار توله برآورده ربّ به شیرین دو توله اسپغول تخم ریحان هر یک چهار ماشه پاشیده بنوشند و یا ریشهٔ خطمی چهار ماشه بهدانه دو ماشه بعرق عنب الثعلب جوشانیده شیرهٔ تخم خرفه چهار ماشه شیرهٔ تخم کاهو شیرهٔ حب الآس هر یک شش ماشه روغن گل پنج ماشه و خمیره [illegible] موقوف دارند و یا بارتنگ چهار ماشه دانه هیل سه ماشه سوده با آب بجحته شیرهٔ خرفه شش ماشه لعاب ریشهٔ خطمی چهار ماشه چار تخم بریان [illegible] ماشه روغن گل توله حل کرده بنوشند و اگر با سحج سقوط اشتها و اختلاج قلب باشد علاج دیگر نمایند [illegible] تازه یکماشه [illegible] کنانیده آب سحج [illegible] بر شکم نطول کنند و همین سان چهار مرتبه بعد یک یک پاس اول روز تا آخر روز بعمل آورند و غذا او آب [illegible] الاوقت شب بالائی جغرات گاوی بوزن نیم توله [illegible] دهند و در تشنگی بجای آب آب باران پخته دهند و نوشانند که مجرب ست

واگر با زعفه یه بیرو احد دو درم صمغ عربی یک درم افیون نیم درم گرفته بقدر فلفل حبها سازند و در وجب بکلانی یک حب طفل دهند در سحج و زحیر صادق مجرب ست و لیست جو یا
کهربا درین قسم سحج رانطاکی ست و بقول تمیمی شرب کهربا و تخم حماض سحج صفراوی نافعست و کذا اقاقیا شرباً و حقنةً و ضماداً و خوردن صمغ عربی و مثل او با زو نیز
مفید بود و بیلگائی کات مسادی سفوف ساخته خوردن بقول اطبای هند نافع سحج ست **اقوال** جمهره شیخ میفرماید که چون عطش و کرب در سحج صفراوی اشتداد نماید آب
مطبوخ [illegible] استعمال نمایند و اگر وجع شدت کند حتی که قریب بغشی گردد از استعمال مخدرات چاره نباشد و قبل از ان بشحم ماده گاو [illegible]
حقنه کنند که گاهی تسکین وجع کند و مرض منقطع گردد بسبب حصول اعتدال اخلاط و اگر تسکین نیابد بچیزی که مناسب داند علاج کنند و اگر خواهند در مثل این وقت
این حقنه درست برند [illegible] بآب کشک جو و پیه گردهٔ بز و روغن گل و صمغ عربی و سفیدابی زرده بیضه و همه را بر هم زنند و اگر خواهند درین افیون داخل کنند.
و استعمال نمایند قرص [illegible] کراد [illegible] شیر آهنتاب ست حتی که بائیث آن برود و گاهی دران صمغ عربی و نشاسته و طباشیر هر سه بریان اضافه کرده میشود
و پوست خشخاش سوده بشربت انجبار یا سیب یا آس آمیخته لیسیدن [illegible] و این حقنه نافع سحج و قروح امعاست جو بریان برنج مقشور بریان
[illegible] بریان بارتنگ پوست خشخاش گلنار زرد و خطمی حب الآس برگ آس جوشانیده صاف نموده زرده بیضه مشوی محلول در روغن گل یا پیه گردهٔ بز یا
[illegible] صمغ عربی بریان نشاسته بریان دم الاخوین کندر یا [illegible] اضافه کرده بکار برند و این دوا درین باب سخت نافع ست بگیرند جو بریان و خطمی زرد
و پوست خشخاش جوشانیده صاف نموده شربت انجبار و شربت آس یا سیب داخل کرده بیاشامند و هنگام شدت حرارت و عطش بشیرهٔ تخم خرفه بریان
استعمال کنند و گاهی چهار تخم بریان [illegible] و گاهی عند شدت حاجت و قوت مرض نشاسته و صمغ عربی و طباشیر بریان زیاده کرده میشود و اگر
قرحه [illegible] بجای آن مثل جلاب و ماء الشعیر حاجت افتد [illegible] استعمال [illegible] نمایند [illegible] گوید که اگر با اسهال سحج باشد اغذیه مثل بزور
بریان و گل ارمنی اختیار نمایند و سفوف طین نافع سحج مفید ست و در سحج از کثرت حوامض [illegible] مثل سماق احتراز کنند خضر گوید که چون بروغن زرد
و خاکستر گرم حقنه کنند زحیر و قروح امعا را انفع [illegible] و حقنه از نشاسته بریان نافع سحج ست و کذالک حقنه از لادن مفید سحج بود و اگر خشخاش نیکوفته در آب بجوشانند
و دران اندک صمغ عربی و نشاسته بریان حل کرده حریره سازند صواب باشد و چون مرکی مقدار باقلا بخورند اسهال و قرحه امعا را نافع بود و کذالک چون از نیم درم
دم الاخوین حقنه کنند [illegible] از ان در بیضه نیم برشت بخورند و نوشیدن عصارهٔ گل سرخ تازه و حقنه کردن بآب آن نافعست و کذا کشکاب که دران
حب الآس و اندک [illegible] تخم خشخاش پخته باشند با گل ارمنی و اغذیه سحج از چیزهای قابض مثل برنج و جاورس و شحم گردهٔ بز و بادام بریان باید و انفع ازین
آنست که از فندق بریان سازند [illegible] از پست جو و نشاسته بریان و بادام و خشخاش هر دو سوده و با آب شیر اندک و پیه گردهٔ بز و کشنیز خشک بریان
و اندکی انزروت [illegible] سرکه [illegible] بریان نموده و در سحج از هر چیز مالح و حاد و حریف باشد حذر کنند و استاد من گفته که انچه از حوامض لطیف حادّ غوّاص مثل
سرکه باشد آن مضر سحج بود و انچه کثیف قابض مثل زرشک و سماق باشد ضرر نکند بلکه گاهی نفع دهد و سمرقندی گوید که اگر سبب سحج که آن انصباب صفراست هنوز باقی
قطع آن بر لعوب [illegible] مثل [illegible] و انار و ریباس و سیب و به ترش کنند و غذا از مصرمیات نمایند و گیلانی میفرماید اولی آنست که ترشیها استعمال نکنند که در انها
اندک تقطیع و ازدیاد وجع [illegible] ست مگر در قرحه [illegible] گاه ضرورت آنها بعلاج تنقیه حرکت و تعفن [illegible] بعد از ان معالجه سحج ببزور باردهٔ لعابیه بریان [illegible] و ادویه مخدره
مثل سفوف مقلیاثا نمایند و حقنهای حابس بعمل آرند و معنی چیزی از ج را گویند و مقلیاثا در یونانی حرف را گویند و نسبت سفوف بدان بسبب وقوع حرف
در آنست و گاهی بسفوف بزور نیز اطلاق نمایند و در [illegible] مرادست و ترکیب این نسخه قرابادین [illegible] انیست که اسپغول [illegible] درم تخم ریحان تخم بارتنگ صمغ عربی
تخم خشخاش هر یک ده درم تخم [illegible] تخم حماض تخم خرفه نشاسته هر یک هفت درم گل ارمنی پانزده درم تخمها را بریان کرده و سوای چهار تخم همه را
کوفته بیامیزند و بقدر حاجت با آب سرد بخورند. ابو الحسن گوید که اگر سحج در امعای علیا باشد در ابتدا سفوف الطین برب سفرجل خورند و ماء الشعیر بگل ارمنی
و صمغ عربی بنوشند و شیرهٔ تخم خرفه و گل ارمنی و طباشیر با آب به استعمال کنند و اگر خون زیاده آید باید که قرص کهربا با شیرهٔ تخم خرفه و آب بارتنگ بر سیب بنهند
و هرگاه تپ ساکن گردد و انچه خارج شود ریم باشد بشیر سنگتاب یا آهنتاب بنوشانند و غذا از فروره سماق سازند و چون صلاح یابد زرده بیضه که در آب سماق

یا سرکه جوشانیده باشند بخورانند و در راج و تنقیه معمول آب سماق یا آب انار روانه به بندد و اگر سحج امعای سفلی باشد حقنه آب بارتنگ یا بشیرهٔ تخم خیارین و تخم خرفه با روغن گل و زردی بیضه بریان یا آب سماق و عصارهٔ بارتنگ و دم الاخوین و گل ارمنی و افیون نمایند و به تبرید مزاج نمایند و اگر تب نباشد غذا مزوره دهند و چون مریض صلاح یابد تیهو یا آب سماق به بند و ابن الیاس گوید که سفوف طین یا سفوف نشاسته با گلابی و روغن بادام بخورانند و غذا مزوره و جاورس مقشر و مغز بادام مقشر سازند و صاحب او اناقیای خمیرین بسیار و ترشی بسیار و آنچه در آن کیفیت غالب باشد احتراز نماید و این دوا نافع سحج و زحیر و اسهال خون است عصارهٔ لحیة التیس شاخ گوزن سوخته گل قبرسی نشاسته هر واحد نیم درم صمغ عربی بریان سه درم کوفته بیخته یک مثقال به رب آس دو درم یا آب خرفه پنجاه درم بدهند و حکیم جندی می‌نویسد که منع انصباب صفرا با شربت مثل شربت انار و شربت حماض و اخراج صفرا با مسهلات مثل شیرخشت و آب انار بین و ترنجبین شیرین و ترشی و مانند آن کنند بعده معالجه سحج باد و بیه کرده قول هم جندی و ابن الیاس گذشت باید کرد یا قرص که با قرص طباشیر قابض به رب آس دهند و غذا برنج بریان مغز بادام بریان یا سماقیان و زرشکی نوشته که اگر سبب سحج انصباب خلط لذاع بسوی امعا از سوء مزاج جگر باشد و هم یا اخلاط ردی در جمیع بدن باشد اول قصد باصلاح امر سبب کنند و این تبدیل مزاج جگر یا معالجه ورم او یا تنقیه بدن از اخلاط فاسد بود و چون سبب منقطع شود و بسوی امعا چیزی لاذع و موذی منصب نشود در علاج قروح آن شروع کنند و ابتدا باین امر نمایند که بقیح را دور و زیاده بحسب قوت گرسنه دارند بعده شیر بیش با آهن داغ کنند تا غلیظ گردد پس بجوشانند و بعد از آن نان در آب انار ترش جریرهٔ تخمین معمول از بیست جو و شیر بهند و اگر هنوز باد و در انصباب باشد جریره از آرد برنج و جاورس بهی سازند و بر آن صمغ بریان سوده بپاشند و اگر لذع بیشتر باشد جریره از بیست جو و تخم بطه و نیز بسپانند و اگر سحج تنحاس خفیف و نشاسته بریان و هرگاه اسهال بسیار باشد سماق در آب باران دو روز تر کرده به دست نیک بمالند و صاف کرده و در آن قرص طرثیث انداخته به دست خوب بمالیده صاف کنند و جوشانیده بچوب سبب حرکت دهند و اندکی نمک هیلهٔ تند و داخل کرده بپزند تا منعقد گردد بکار برند و سحج را حریرهٔ معمول از کعک سوده و نقوع خرنوب سماق و قسب سفرجل غبیرا و کنار فرو حب الآس یا بیخته نافع بود و کذالک مقشر چون دو بار بجوشانند و در طبیخ بارتنگ اندازند و بسبر کرزیت مطیب سازند و هرگاه مرض طول کشیده و بدن ضعیف شود و تب در آنجا نباشد یا اندک خفیف بود از گوشت آنچه خفیف باشد مثل گوشت دراج و تیهو و فیلنین و خرگوش و غزال و گوزن و کبک بری چون هر واحد از این بریان کنند یا با آب حصرم یا آب سماق بجوشانند بدهند و ایضاً بیضه بسرکه جوشانیده و بیضه که در ظرف آبگینه کرده و بر آن اندک گلنار سوده و یا مازو یا عصارهٔ لحیة التیس یا سماق سوده یا پوست انار آمیخته بآتش نرم پخته بخورانند و جمیع فواکه ترک نمایند و اگر ضرورت تکلف تناول اندک به و امرود و سیب غبیرا و خرنوب و زعرور و انار قابض و کنار خشک و شاه بلوط جائز است و بهر نوشیدن آب دریا یا آب باران مطبوخ و اقاقیا یا شراب سیاه زبخت ممزوج یا شربت به ساده به بندند و اگر اسپغول بریان سلم صمغ بریان سوده و گل ارمنی بریان سوده و شربت به ساده بدهند. سحج را نافع بود و قروح امعای و قاقیا و بزرقطونا و تخم خرفه و تخم بارتنگ و تخم خبازی و تخم گل و تخم حماض و تخم خطمی هر واحد اوقیه طباشیر و صمغ و نشاسته هر یک ده اوقیه گل ارمنی هفت اوقیه بریان کرده پنج درم از آن با آب بارتنگ یا آب عصی الراعی یا آب خرفه یا لعاب اسپغول یا آبیکه در آن صمغ مع گل ارمنی تر کرده باشند بیاب آس ده تا نفعت و اگر در انجا تب باشد قرص طباشیر معمول تخم حماض به رب غورهٔ ساده یا رب سیب تازه بدهند و دو شب اسپغول بریان دو درم با گل ارمنی و روغن گل دهند و ایضاً قرصیکه از گلنار و قرظ و ثمر عسیج و تخم گل و عفص بلوط و توت خام خشک بسازند نافع بود و ایضاً این سفوف طین نافع است اسپغول تخم بارتنگ تخم خرفه تخم ریحان هر واحد ده درم صمغ عربی گل ارمنی هر واحد سی درم تخمها را بریان نموده غیر از اسپغول بکوبند و صمغ و گل را نیز کوفته بیامیزند و شش درم صبح و شام به رب به ساده بخورند و اگر قرحه در امعای سفلی باشد حقنه با حتراز شرب دوا اولی پس هر گاه با سحج و مغص اسهال خون باشد باید که آنچه مسکن لذع و مغری سطح امعا بود حقنه کنند تا اخلاط لذاع آنرا ملاقی نگردد و صفت آن اینست برنج دو جو مقشر هر یک سی درم گل سرخ ده درم پیه گردهٔ بز تازه ده درم و باقی تدبیر این همانست که در قول جرجانی گذشت مع نسخه دیگر که بعد ازین همانجا مسطور شد بگو دیس لب سوخته ده درم است و عوض آب خرفه آب بارتنگ اگر خروج خون بغیر مغص جمع باشد آب لحیة التیس یا بارتنگ مقدار نیم رطل بسفیدی بیضه خام و گل ارمنی و نشاسته بریان و عصارهٔ لحیة التیس سفیداب ارزیز هر واحد نیم درم کوفته بیخته با آب لحیة التیس آمیخته استعمال کنند یا با آب عصی الراعی مقدار رطل مع اقاقیا و خصول و دم الاخوین و صمغ بریان هر واحد نیم درم سائیده و یا با آب خرفه مع گل که آنرا خراتیم بحیره گویند و نشاسته و کندر یا دم و

مربی ورد دهی بیضه و روغن گل و حقنه را بماء الشعیر مطبوخ مع روغن گل و گل ارمنی حل کنند و اگر در امعا اکالی بود و آنچه برآید ریم بغیر خون باشد باید که ادویه که محرق باشند مثل ایارج فیقرا یا قرص استعمال نمایند زرنیخ زرد سه اوقیه آهک آب نادیده نیم رطل کاغذ سوخته یک اوقیه اقاقیا هفت اوقیه عصارهٔ لحیة التیس کوفته بیخته بآب بارتنگ سرشته در سایه خشک کنند و وقت حاجت از نیم درم تا یک درم گرفته برنج فارسی دو مرتبه شسته و خشک کرده و بآب مویز که با تخم سوده باشند شیره برآورده صاف کنند بمقدار نیم رطل و در آن قرص کوفته آمیخته حقنه کنند و یا بآب بارتنگ یا بآب طبیخ سماق و آس طبیخ پوست انار و گل سرخ خشک و جفت بلوط حل کرده بکار برند و اگر قرحه در معای مستقیم باشد شیافات را بسوی آن وصول ممکن باشد و این شیاف بردارند دم الاخوین صمغ بریان عصارهٔ لحیة التیس اقاقیا گل ارمنی سفیداب ارزیز مرداسنگ مربی نشاسته بریان شاخ گوزن سوخته هر واحد اوقیه کاغذ سوخته نیم درم اقاقیا هفت درم کوفته بیخته بآب بارتنگ یا بآب عنب الثعلب یا بآب خرفه سرشته بلوطها سازند و بکار برند و ایضا ضمادات معمول از سفرجل و قسب و پوست انار و اقاقیا و گلنار در سرکه بخته و پیست جو در رب غوره و گل سرخ و آب آس آمیخته استعمال کنند طبری گوید که اگر سحج و شرج باشد از حدت خون یا از جریان اخلاط حاده یا از عفن یا از قرحه در آن بغیر قرحه و اسیر نظر بسوی سبب نماند کنند پس اگر سببش جریان دم حاد باشد نگاه کنند که از کدام موضع جاری و دفع میشود بعده اگر در رای طبیب فصد واجب بود بسبب کثرت ماده و قوت صحیح باشد و در آنجا مانعی نبود در فصد باک نیست بعد از آن تسکین حدت مزاج بماء الشعیر یا آب پیست جو جست و جو سرای کنند و واجب نیست صاحب این علت را نوشانیدن چیزی از زرد و قبض طبیعت البته نشاید بر آنکه چون فضل مجتمع شود و بر موضع سحج جاری گردد التحام او منع کند و آنچه مجتمع شده باشد آن را اخراج پس طبیعت او را معتدل دارند بلکه اگر آنچه جاری شده است حاد باشد غایت تسکین حدت او نمایند و بنفسه کیفیت او تبدیل کنند و برای این مثالی که متعلمان بدان هدایت یابد بیان کرده میشود یعنی گمان کنند که خونیکه از ماساریقا بسوی امعا جاری میگردد خون حاد یا خلطی متعفن در جگر یافته و جگر آن را دفع میکند و یا زهره ممتلی شده و صفرا با خون آمیخته بسوی امعا مندفع میشود پس بر اطبا واجبست که اگر اندفاع این خون از کبد باشد دفعه آن را قطع نکنند بغیر آنکه مریض را لازم چیزی نماید که مطفی جگر و حافظ آن باشد پس اگر قاروره کاو رنگین بود ماء الشعیر و رب قابض مثل ریباس و تفضیه کم بد و آنچه مقابل جگر ضماد باشد باید که بعده چون کم شود ماده و اصلاح یابد و حدت او زائل گردد در قطع آن باک نیست بر آنکه بقیه ماده که اصلاح یافته طبیعت آن را بطریق دیگر تحلیل کند و قطع این تفضیه جگر از اشیای قابضه قاطعه اسهال مثل این ضماد کنند بگیرند لحم سفرجل مع پوست آن و سیب و برگ آس و ملت قسب یا حشفه و صندل سرخ و قصب الذریره و عصارهٔ لحیة التیس و رب حماض یا ابیقسا و برگ عنب الثعلب اجزا مساوی یا مختلف بحسب غرض همه را بآب بسایند بعده بگیرند و قاقیا کنند و طباشیر هر واحد دو درم و سایند و آمیزند و بر جگر و خلوی معده از طعام بدان ضماد کنند و چون طعام خورند ضماد را جدا سازند و غذا ساقیه و مزوره و ماینده بنا هم اکبیر و حرارت نباشد و در خوردن گوشت شیشتن بطور مخصوص و کباب و تیهو و امثال آن باکی نیست پس اگر از اندفاع صفرا باشد لزوم شرب ربوب اکل مزوره حصرمیه مبرده نمایند و اگر احتمال بحیره باکیان یا تیهو کند آن را بخورانند تا آنکه سیلان منقطع گردد و سحج منفرد باقی ماند بعده آنچه از مرهم و شیافات و تکمید و تقویت که در چیزی که گروه استعمال نمایند و اگر سحج در معای مستقیم باشد پاسیا قبله آن نحویکه بیان کردم نیز نظر باید کرد و در قطع سبب برفق عمل کنند. و در تبرید او غلو نکنند و آنچه مستحق تعدی از آن نمایند و چون سیلان منقطع یا کم شود و سحج باقی ماند غذا کنند بسوی خون و ریم که در اسهال برآید پس اگر در سوم صحت قوت بادی آمیخته باشد بزرور مقومات قابضه بخورانند اگر در زمانه بعیدا ترک آن بمقتضای مخرجه ملحمه بعض آرند که این آن را اولی است و بجهت قطع سیلان و اصلاح عضو نجاح میرساند و نسخهٔ حقنه که در این نوع اصلاح ماده و قطع سیلان بدان حقنه کنند آنست برنج فارسی مقشر مغسول بدفعات کثیر بریان کرده و نیکوفته ده درم جاورس مقشر بیج کبار آن بریان نیم درم جو مقشر بریان کوفته نشاسته بریان هر واحد سه درم گل سرخ و اقاقیا و جفت بلوط و گلنار و دقاق کندر و عصارهٔ لحیة التیس هر واحد ده درم تخم حماض بریان کوفته سه درم عدس مقشر بریان پنج درم حب الآس ده درم برگ مورد تر پنج درم قرظ و طراثیث هر واحد ده درم حشیشه معروف بلسان که آن مثل شاخهای انگور میباشد و بادر خشت قریب خوردی کیچیده و برگ او کم از برگ کرده میباشد یک باقه این همه را مثل حقنه بجوشند تا مهرا شود بعده بوزن صد درم صاف کرده در هاون انگشت یا اسرب یا آهن بریزند و بریان ده درم و روغن گل خالص ده درم چربی گرده بز بی نمک ده درم زرده بیضه که در سرکه جوشانیده باشد و سه درم کاغذ مصری سوخته انداخته حل کنند تا نرم و یک بار شود پس بدان حقنه کنند بدفعات در روز و شب و غذای او

[illegible]

حریرهٔ متخذ از خندروس یا نان بیدگره و بزر انجره با چربی ماکیان باشد و اهل حران را حریره ایست که برای سحج میسازند و مریض را از آن بعد تقلیل مواد و سائل یا قطع آن مینوشانند و آنرا حساءی مغربی نامند و بگیرند از جاورس بریان و برنج مغسول بریان نشاسته بریان و با تخم گروه بزر از آن حریره میسازند و بعد بعیران اندک زیره و ابسرکه ترکرده بریان قدری کشنیز خشک بریان انداخته نیم گرم مینوشانند و احیاناً غذای او اگر در آنجا مانعی نباشد شوربای لحوم میسازند و این شوربا و جمیع الملح سحج مینهند بگیرند شفنین و فاخته و گنجشک و کبک گوشت حمل و جدی و گوشت گاو خفیف و با سرکهٔ معتدل خوب بپزند بعد از آن شوربای چرب صاف کنند تا بغیر چرب باقی ماند پس مغز نان در آن ترید کرده بخورانند و اگر مزاج او احتمال نماید اندک نبیذ عفص قابض بنوشانند و ملاک امر و معالجهٔ این نوع سحج صحیح همینست که ذکر آن کردیم و معالجهٔ قروح امعا با معالجهٔ سحج بیان نمی کنیم تا سبب علم اشتباه واقع نشود و اگر سحج در قولون یا در اعور باشد دلیل بران یکی از سه چیز است یا آنکه آنچه از سحج در ان موضع ظاهر شود یا اسهال خون و ریم بود و یا خروج خون بعد از خروج ثقل باشد و یا آنچه با ریم و خون برآید رطوبت لزج بود نه شحم و سوم است بهر آنکه آنچه از سحج امعای مستقیم خارج شود با وی دسومت و شحمیت بود و آنچه از قولون و اعور برآید با وی رطوبت لزج بلا شحم و دسم باشد و این دلائل کافی ست و علاج این اگر در قولون یا اعور باشد قطع سبب است چنانچه مذکور شد و قلع ماده و اصلاح آن بعده حقنه که ذکر کردیم چه بدین امعا حقنه بسهولت میرسد و وصول سفوفات بسوی آن بعید بود و حریره که ذکر آن نمودیم شدید التاثیر است و ملاک امر و معالجه اهتمام مزاج و تدارک عضو باعث و عضو قابل است و اطبای ناقص صاحب این مرض از چند وجه خوف می آرند از انجمله آنست که ایشان نوع این مرض و موضع آنرا تمیز نمی کنند و در ان سیلان و شحم و صدت ماده و سهولت آنرا اعتبار نمی نمایند و هر نوع را از این انواع بعلاج واحد معالجه میکنند پس یک مرض را دو مرض بیشتر از آن میسازند و اگر سحج در امعای دقاق باشد علامتش چیزیست که ذکر آن نمودیم یکی از آن الم و دوم نوع اسهال و سوم بودن خون و ریم اندک صاف که بدان خلط و دسومت و رطوبت لزج مخلوط نباشد و علاجش قطع سبب و اصلاح خلط بکرات تسخیر و آب معروق شعیر و مانند آن است و اغذیهٔ موافقه مثل سماقیه و رمانیه است و زیادت و نقصان بحسب حال از وجود تپ و عدم آن کنند و بالجمله مریض با وجود حرارت و تپ از مزورات عدول نکنند و از خوردن مصوص تیهو یا سماقیه اگر مانعی از آن نباشد و تپ و حرارت نبود منع نمایند بعد از آن سفوفات لینه مثل این سفوف دهند تخم بارتنگ و تخم خرفه و تخم حماض هر واحد دو درم گل سرخ تخم مرو تخم ریحان گل ارمنی و قبرسی مختوم و صمغ عربی و نشاسته و کتیرا هر واحد سه درم آنچه بریان کردنی ست بریان نموده باریک بسایند بعد از آن بست درم اسپغول بریان کرده آمیزند و ازین سفوف هر روز پنج درم هر بار با رب غوره یا رب سیب یا آب ریباس یا رب آس بدهند و غذای او سماقیه و رمانیه سازند و جائز است که اندکی از کعک یا نان سمید با دام بریان یا حریرهٔ معمول از خندروس یا نان مغز نان بریان یا تخم ماکیان یا سینهٔ بز یا پیه گوزن دهند اگر در اینجا تپ و حرارت مزاج نباشد و بعضی اطبای متقدمین لحم گوساله و اهل چون در اینجا تپ نباشد مناسب دانسته اند و پیه گوزن را در سحج تاثیر عجیب ست اهل هند و نشاسته را خصوصیت است برای سحج و در سحج حقیقی دوا که آنرا استعمال میکنند و میبرد سحج شفا می یابد بگیرند سماق تازهٔ منقی از تخم آن یک رطل و در سه رطل آب شیرین و بهتر آنست که آب باران باشد بجوشانند تا نصف ماند صاف کرده اندکی بجوشانند و نمک اندک بسایند اندکی برنج فارسی مغسول و خرنوب مقشر انداخته و نشاسته خوب بمالند پس صاف نموده تخم گرده نیم برشت ماکیان حریره بسازند و چون پخته شود بران اندکی از خرنوب نبطی کوفته بیخته تعلیلی ریوند پاشیده بنوشانند و الو باسر در آنچه بران پاشند این قدر افزوده بگیرند یک جزو و کندر یک جزو و اندکی افیون بران بپاشند و ذکر نموده که این ماده کرده و تشکیل مریض با سحج الم و ریاح بود و وصف این مبالغه نموده و این اختراع اوست یا از کسی شنیده و بیان کرده که اهل حران برای زحیر سفوفی ترکیب داده اند صاحب حیرت آن دارو رنگین نباشد و در امعا سحج نبود و زحیر باشد آنرا تناول کنند نسخهٔ آن بگیرند بادیان سعتر منقی از حب ربع نیم درم و تاق کنند ربع و ثلث درم تخم کرفس نیم درم افیون خالص نیم درم و باریک بسایند شربتی از آن دو دانگ فقط در یک دانگ بخشند و اگر سحج از زحیر شود اراده که بگیرند سپیدهٔ سفیده یکی و برآورده بر آتش گرم کنند تا فتیح رقیق یا نیمبرشت شربتی از سفوف مذکور بران انداخته مریض بخورد و این وقتی ست که تپ و حرارت مزاج نباشد و اگر سکنجبین بیضه در سرکه بجوشانند بعد زردی او برآورند و فرو دهند و سماقیه یا تیهو یا کبک بحسب حال پخته بیان زردی بیضه فرو برده جمع کنند و کعک ترید کرده بخوردن آن کنند بیکجا این تقویت علیل و قطع زحیر میکند اگر مریض را تپ گاهی نباشد و اثر سیلان سحجی که در امعا باشد فارغ شده و فرح شربتی نوعی دمی باشد و اخبات آن از

جگر بود لسبب ورم او و فساد جوهر او و موضعی که بران جاری گردد بجز اشد ذکر میکنیم و این نوع با قیام ورم و سحج و ورم کبد جمع میشود و میان اطبا بنوع سحج مرکب با ورم کبد
معروف ست و این چنان باشد که اگر در جگر ورم بود و پس بسوی امعا مواد لسیار حاد نازل شود اعم از آنکه مواد ورم باشد یا غیر آن از رطوبات که در جگر
جمع شود و بسبیل اندفاع در طریق عروق نیا بدلیس را سعا نازل شود و دران سحج و قرحه پیدا کند و موجب اسهال گردد و این قسم لسیار ردی و کثیر الخطر است
و از علامات ظاهره این نوع اختلاط براز با ریم و خون بود و بدبو باشد و الم در کبد و ظهور ورم بحس لمس احیانا بود و علامت دیگر آنست که این نوع بی تپ نباشد
و مودی باستسقای مرکب گردد و اگر طبیب دقیق و ماهر نبود و کلام درین نوع مذکور شد چون با تپ باشد غیر آنکه اعاده صورت این نوع چون با تپ
باشد میکنیم و اندکی از علاج آن بیان مینماییم و اگر طبیب اراده کند برای این نوع مرکب استخراج علاج از بسائطی که مسطور شد ممکن ست و تفصیل علاج این
نوع آنست که طبیب بعلاج سحج مشغول نشود و خون را قطع نکند بلکه بر اصلاح جگر و تقویت و صلاح مزاج آن مواظبت کند و آن اینست که ابتدا کند
بنوشانیدن ماء الشعیر سحرگاه بر ناشته و چون این از معده او منحل گردد رب بقدر صالح بنوشانند بعده مزورات معمول از سماق و انار دانه که دران بقله
پخته باشند غذا سازند و تفریق طعام او کنند و این نوع سحج آنست که جالینوس بقطع غذا ازان امر کرده چون در اول او یک روز یا دو روز باشد بعد ازان
از ورم ماء الشعیر با آب لبیست جو و تضمید جگر او بدانچه مذکور شد باید کرد و دیگر بدیست شعیر حلال و آب انبرباریس اگر وقت او باشد والا با انبرباریس بجوشانند بعد ازان
برگ آس مطبوخ و اندکی گلنار و قلیلی گل سرخ و کعک و قصب الذریره یا حشف یا قسب هر واحد قدری قلیل بران انداخته خوب سایند و بر پارچه بهیئت کبد
تراشیده بمالند و بر جگر گذارند و اما طبیخ ماء الشعیر برای این نوع بالیست جو انیست که بگیرند جو بریان و نیکوفته یک رطل ازان بگیرند و از حماض خشک ده درم و انار دانه
ترش ده درم و خرنوب نبطی یک درم گرفته وقت طبخ جو اندازند در ده رطل آب بجوشانند پس بگیرند یک نیم دانگ ریوند چینی و یک درم عصارهٔ انبرباریس و یک درم طباشیر
همه را نیم کوفته در پارچه بسته وقت طبخ در جو اندازند و چون پخته شود افشرده صاف نموده اندک اندک ازین ماء الشعیر بدفعات در روز و شب بدل غذا و دوا بنوشانند
که آن اصلاح کبد نماید و چون ورم جگر تخفیف یابد و رنگینی قاروره و تپ و اسهال کم گردد حفظ قوت و مزاج جگر و تدارک ضعف او کنند و قرص طباشیر معمول بتخم
حماض بدهند که این علت را اصلح ست و تپ را زائل کند و اسهال قطع نماید و مزاج کبد را باصلاح آرد و واجب نیست که در تضمید این جگر تقصیر
واقع شود و ضعف او زیاده گردد و غذای صاحب این نوع وزن کرده بدهند بقدری که جگر را طاقت آن قادر باشد چون بسوی آن رسد و اگر مریض بقدر
کبد هم ازان از قوت او زیاده کند مزاج جگر فاسد شود و باستسقا مودی گردد و هرگاه وزن غذای او بقدر قوت او نمایند و از مزورات و یا حسا سازند سالم ماند
و فلاح حاصل شود و خلقی را دیدیم که ایشان را این علت بود و یکبار گوشت خوردند و ازان هلاک گردیدند و اگر درین ورم کبد نباشد در ابتدا مثل غساله
گوشت تازه جاری شود و بعده غلیظ و ثخین گردد و بوی کریه آید پس طبیب را واجب ست که درین همه احوال تامل نماید سیما درین نوع ایضا او گوید که چون
خون از جگر جاری شود و امعا بخراشد این دلالت کند بر آنکه خون در جگر محتقن شده و حدت پذیرفته و متعفن گشته و اکال گردیده لسبب مخالطت اخلاط عفنه
حریفه پس هرگاه از کبد جاری شود بنا بر حدت خود مورث سحج گردد و جگر درین حال خالی ازان نباشد که آن بنفسه متالم و متورم گردد یا متالم نشود بنا بر
قوت غیر از آنکه این خون فاسد را بسوی امعا دفع کند و این خون آنست که چون بدیگر اعضا منصب شود مورث حمره و فلغمونی یا دبیلات و خراجات عظیمه و اشباه
آن گردد و چون در امعا جاری شود سحج دران احداث نماید و معالجه این نوع معالجه سبب تا علت منقطع گردد و قطع سبب مرض کنند تا آنکه
زائل شود و پس واجب ست که نظر بسوی مریض و مزاج و سن و مقدار قوت او کنند اگر از فصد او مانع از سائر قوانین نباشد فصد باسلیق از دست راست
او نمایند و این فصد با وجود قیام ورم مثل فصد صاحب رعاف مفرط است و درین سه غرض ست یکی جذب ماده بسوی اعضای علیا که آن قوی ست تحلیل لطیف او بطریق
دیگر که سبب او بعضی دیگر منحل شود و دوم نقصان ماده که چون آن کم شود جریان آن بر امعا کم گردد و سوم اخراج بعضی از عفونات با خون و اگر قائلی گوید که
جالینوس از اخراج خون چون متعفن شود بفصد منع کرده پس گوییم که میان تعفن خون و میان آنکه گویند که دران عفونت حاصل شده فرق ست چون
خون متعفن باید طریق در اصلاح اخراج او بفصد نیست بلکه در تبدیل و اصلاح عفونت او با غذیه و ادویه موافقه سعی کنند بهر آنکه چون بفصد خارج کنند آنست

که بقیهٔ اصلاح خونی که متولد شود نماید و چون اصلاح غذا و تعدیل کبد نمایند بچیزیکه اصلاح خون جگر کند لازم گیرند در جگر خون صحیح پیدا گردد پس مادام که مختلط بدم فاسد عفن شود و طبیعت قوی بود و فصد آنرا ضعیف نکرده باشد آن فضول را بعرق و بخار و رسوب نضیج از طریق بول دفع کند و در عروق و کبد دم صحیح حاصل شود و ازین جهت جالینوس از فصد کسی که همه خون او فاسد و متعفن شده باشد منع کرده و اما کسی که عفونت در خون او حاصل شود از فصد او منع نکنند بهر آنکه بعض عفونت از فصد خارج شود و آنچه از عفونت باقی ماند اندک بود و در آنجا خون صحیح باشد پس دم صحیح با وجود قوت طبیعت اصلاح آن نماید و مثال این مستسقی لحمی ست که رطوبت در خون او حاصل شود و از فصد بعض آن رطوبت با خون خارج گردد و جگر را اصلاح یابد و غرضیکه در بدن او پیدا شود رطوبت کم گردد و طبیعت آن بقیه را اصلاح بخشد همچنین فصد کرده میشود کسی که در خون او عفونت حاصل گردد و لب معای او جاری شده بخراشه بسببی که ذکر آن کردیم بعد از ان تضمید کبد او بچیزیکه تقویت و صلح آن باشد مثل این ضماد کنند لحم سفرجل پوست آن ده درم مغز سیب ده درم برگ آس رطب لبست جو مرتبه دو درم بریان کرده هر واحد پانزده درم با حضض سه درم صندل سرخ و سفید هر واحد دو درم فوفل دو ثلث درم همه را سائیده با آب آس رطب آب کاسنی آمیخته بر جگر در خلوی معده از طعام ضماد نمایند از امر سحج با وجود علاج جگر غافل نباشند بلکه این سفوف بخورانند اگر قاروره رنگین و با التهاب باشد برب الشعیر با آب لبست جو انداخته حسب وجه حال دهند و اگر تب نباشد و قاروره رنگین نبود و در انجا اندک تشنگی باشد این سفوف برب یا رب آس دهند و آنچه جالینوس اختیار کرده رب آس ست و نسخهٔ سفوف اینست بارتنگ بریان و نشاسته بریان هر یک سه درم صمغ عربی بریان چهار درم ریوند چینی خالص هفت درم کهربا دو ثلث درم گل سرخ یک نیم درم همه را سائیده بر قطونای بریان ده درم آمیخته نیم حسب حال در وقت بخورانند و غذا ای و مزوره سماقیه یا رمانیه یا بعصارهٔ زرشک سازند که باین طریق خون جگر اصلاح یابد و جگر قوی گردد و بدین سفوف ختم سحج شود اگر کبد اصلاح پذیرد و تب و حرارت زائل شود و سحج باقی ماند بموضع سحج نگاه کنند و استدلال بمعرفت موضع سحج از همه جه باشد مثل اسهال و که اگر غوله فوق مختلط باهم بغیر رطوبات کثیر قروحات بر آید و در انجا درد نباشد که از ان استدلال کنند پس سحج بلا شک در امعای علیا باشد و اگر وجع ثابت باشد و از ان استدلال مستقیم و اگر خون مختلط برطوبات لزجه و بخوش سحجی غروی بر آید و بسیار باشد استدلال کنند بر آنکه سحج در امعای غلاظ است و اگر وجع باشد حاجت باین استدلال نباشد و اگر وجع در مواضع مختلفه بسوی فوق و سفل و نزدیک ناف بود بدانند که سحج در جاهای مختلف ست و اگر وجع نبود نظر کنند بچیزیکه خارج شود پس اگر از جمیع انواع بعض آن ببعض مختلط باشد ایضاً استدلال کنند بر آنکه سحج در مواضع مختلفه است پس اگر سحج بعد صلاح کبد و زوال حرارت باقی بود و سحج در امعای سفلی باشد حقنه که بیان کردیم بعمل آرند و آن اینست که روغن گل و بیه بز جمع کنند و زیاده و کم کنند و ان بحسب حال و اگر در امعای علیا باشد از هم مفردات سفوف مثل تخم بارتنگ نشاسته و صمغ و اسبغول مانند آن نمایند و اگر در مواضع مختلف باشد اول حقنه که ذکر کردیم ابتدا نمایند بعده بسفوف گل ارمنی و قرص و مختوم و سائر بزورها چنانچه شرح آن نمودیم علاج کنند و هرگاه در ینجا استرخا باشد در سفوف گل سرخ و گلنار و قرظ و طراثیث زیاده نمایند اینست طریق معالجهٔ سحج چون از جریان خون جاو از کبد باشد و اما هرگاه از انفتاح افواه عروق امعا باشد نظر بسوی مریض کنند پس اگر متحمل فصد بود فصد آن کنند بعده تدبیر آن بغذا و دوا بطریقیکه بیان کردیم باید کرد و تغیر معالجه او بحسب موضع مرض کنند و هرگاه خوف ضعف قوت باشد حفظ او بتهیه مصوص با سماق و آغوره و انار دانه و سرکه ممزوج کنند و اگر در انجا تب باشد این شوربا بدهند و برای قضوح از برهم و برگ بادرنجبویه و برگ ریحان برگ فرنجمشک برگ ترنج و آب سیب و آب و سک بریان مشک کافور مرتب سازند و در شیشه انداخته و اکثر از تشمیدن آن کنند و اگر تب و حرارت مزاج نباشد جالینوس درین علت اجازت شرب شراب عفص سوداوی داده و ذکر کرده که این جگر را نفع کند و طبیعت قبض نماید و در قوت مریض افزاید درین مرض اطلاق آن بهر آن کرده که این علت ضعف بسیار می آرد برابر ست که جریان خون از کبد یا از دهن عروق باشد و گفته که این مرض ضعیف میکند بخروج خون بسیار که سبیل او آن باشد که مصروف شود بسوی بدن اما بجی که از جریان اخلاط ماده حادث میشود مریض را بسیار ضعیف نمیکند زیرا که خونی که ازین موضع جاری میشود اندک میباشد و سبیل او نیست صرف غذای بدن شود بلکه آن فضول ح افتد در شعب عروق ست پس خروج او بسیار ضعیف نمیکند و جالینوس حقنه بیان نموده که قبض افواه عروق کند چون منفتح گردد و بسیار عجیب و مجرب ست و این همانست که ذکر کردیم و اعادهٔ آن نمیکنیم و نیز یادی کرده ان فرموده اند درین موضع بیان بیضا بهم نسخهٔ آن برنج مغسول بدفعات کثیر بریان کرده بست درهم جاورس مقشر بریان تخم سوسنبر

باریک سوده حب الآس جفت البلوط نشاسته بریان صمغ عربی بریان سوده هر واحد پنج درم و نشاسته و صمغ اختیاریست که با دیگر ادویه بجوشانند یا بر حقنه بعد طبخ نصف بپاشند قرظ و طراثیث هر واحد سه درم تخم بارتنگ بریان پنج درم گلنار گل سرخ هر واحد دو درم عصارهٔ لحیة التیس هفت درم این همه را بپزند تا [illegible] بماند و سه از آن صاف کرده در [illegible] بریزند و بر آن زردهٔ بیضه سه عدد که در سرکه خوب جوشانیده باشند و دو درم کاغذ سوخته و اقاقیا و انزروت و دم الاخوین هر یک نیم درم کوفته بیخته اندازند و لبوب دو درم روغن گل خالص این بخته یکبار یا دو بار بدان حقنه کنند بعده ده درم پیه گرده بز افزوده در موضع دیگر بکار برند و در موضعی پیه بط و مرغابی و ماکیان نیز که سوده و [illegible] از این شحوم جمع کرده و بدان روغن گل که بعصارهٔ لحیة التیس جوشانیده باشند ریخته و در آن موم و دو دانگ ازوی سوخته در سرکه بپزند زیاده نموده و بعد از آن بدل مازو اقاقیا کرده و این حقنه در این مرض برای قبض و بستن رگها و قطع خون تاثیر بلیغ دارد و اما آنچه که آن را حقنه نمایند از جهت آن اخلاط حاره یا از قرحهٔ خارج در امعا باشد علاجش این است که نگاه کنند که آیا با وی تپ و حرارت و عطش و التهاب است یا نه اگر نباشد بسوی براز یا خون [illegible] خارج میشود و نظر کنند پس اگر مجتمع باشد [illegible] که ذکر آن کرده‌ایم به ماء الشعیر انداخته بخورانند و غذا [illegible] و مزورهٔ زیرباج سازند و اگر براز رقیق بود سفوف اندک بر آب [illegible] اندازند و غذا اسفاناخیه و رمانیه سازند و چون حموضات بموضع سحج جاری شود و ایذا و لذع بدان رساند عوض آن حریرهٔ معمول از جاورس ترتیب نمایند و آن نیز در ضعف ذکر کرده‌ایم و حفظ قوت با تنبیه هنگام عدم تپ باشد یا وقت تپ که تپ زیاده نکند و اگر تپ از استعمال شود یا بی تنبیه زیاده شود ترک استعمال آن نمایند و حفظ قوت او بدانچه ممکن باشد از ضمادات و نضوح روائح طیبه کنند و هرگاه قرحه متعفن گردد و با انساع ابتدا کند بر آن از کثرت بدبوی و فساد و استدلال نمایند و در این موضع [illegible] ذکر کرده که چون قرحهٔ سحج ابتدا کند و اول آنچه با اسهال بر آید اخلاط سوداوی با خون بود [illegible] بهلاکت شود و اگر اول آنچه خارج شود اخلاط صفراوی مختلط با خون بود و چون اسهال [illegible] منتهی شود [illegible] و در موضع دیگر گفته [illegible] اگر خلف باشد و اول اخلاط سوداوی بر آید دلیل هلاک باشد بعد از آن گفته که هرگاه قرحه متعفن گردد [illegible] از استعمال زرنیخ چاره نباشد و جالینوس [illegible] نسخ بیان نموده که حقنهٔ مذکوره اندازند و آن [illegible] علاج [illegible] اطبا [illegible] نون که آن آب سمکست با این مرض [illegible] زرنیخ [illegible] هر واحد [illegible] یک دو مرتبه حقنه نمایند بعده خشک کرده دو بار یک بار سایند و دیگر بریزند بعد از آن زرنیخ [illegible] دو درم [illegible] اقاقیا دو درم دم الاخوین انزروت هر یک یک درم گرفته همه را با سفیدی بیضه سرشته بوزن یکنیم درم قرص سازند و در سایه خشک کنند و یک قرص از آن سایند و حقنهٔ مذکوره وقت استعمال حقنه اندازند و بعض اطبا [illegible] بعد [illegible] زرنیخ با حقنه تجویز کرده‌اند و گفته‌اند آنچه الطف بود و غیر آنکه حبس دم آنها باید که اکثر باشند

علاج زحیر و قرحهٔ امعای بلغمی

تنقیهٔ بلغم کنند و منع انصباب آن نمایند بعد از آن علاج سحج از جهت بلغم و سفوف مقلیا نمایند و این دوا سحج بلغمی را انفع کلی دارد و بلیلهٔ سیاه بروغن بریان کرده بسایند و [illegible] قند سفید [illegible] بریان [illegible] اصل کرده میشود و [illegible] حب الغار [illegible] نوع از تجارب [illegible] ست و بقول شیخ اگر سحج بلغمی بود واجبست که ابتدا العلاج از چیزی کنند که قطع بلغم و اخراج آن نماید و از آن راحت یابد و غذا [illegible] که غذای او نیز ماهی شور و حبات خردل [illegible] باشد [illegible] قطع کند بسایند و چون کثرت تغذیه بگندم بریان کنند و چیزی از ادویه با کحل بحرارت [illegible] باشد بدان انتفاع یابند و بعضی اطبا ذکر کرده‌اند که بعضی کسان که قروح امعا بود بجای شیر منتفع گشتند [illegible] بعده غذا گندم بریان [illegible] و صحت یافتند [illegible] که آن قرحه [illegible] باشد و اطبا ذکر کرده‌اند [illegible] علاج [illegible] [illegible] روز آب گرم [illegible] حقنه [illegible] حقنه‌های [illegible] صحت یافته [illegible] ایشان مثل این حقنه باشد [illegible] هر واحد [illegible] حقنه استعمال نمایند و ایضا حقنهٔ لطیف [illegible] ایشان انفع [illegible] نوع مرض معروفست [illegible] نیم رطل [illegible] باشد گیلانی می‌نویسد که گاهی

سحج از بلغم شدید اللزوجت تشنج بسیط امعا حادث شود و چون منقلع شود امعا مجرد شود علاجش اولا ازاله سبب است باشامیدن مطبوخ هلیله سیاه و مویز و خیارشنبر بعده خوردن [illegible] لعابیه اقتصار نمایند لعابهای لیینه که مسخن نباشند چه مسخنات بلغم رقیق را مشتعل سازد و کثیف آن تشبث باقی ماند و آن مضر است و از اشربه نافعه شربت حب الآس است و این قرص مفید است اگر قراقر و نفخ و مغص با سحج بلغمی باشد و ثابت این قرص آنرا [illegible] کرده زیره سیاه و کرویا و کشنیز کوفته همه را در سرکه یک شبانه روز تر کرده خشک نموده بریان کنند برگ سماق و پوست کندر و گاهی گل پسته نیم وزن آن گلنار سکنه از هر واحد یک جزو حب الآس دو جزو کوفته بیخته در آب اسپغول مطبوخ قرص سازند شربتی یک مثقال و این حقنه نیز ستوده برنج جاورس بلوط کوفته و اندک برگ آس همه را بپزند تا مهرا گردد و آب آن چهار اوقیه گرفته دران [illegible] و بیضه بریان حل کنند و بهتر آنست که [illegible] پنج درم روغن گل خام و گل ارمنی سفیداب کاغذ سوخته دم الاخوین هر یکی درم اقاقیا نیم درم داخل کنند و اگر زحیر بود دران شدید باشد نیم درم افیون داخل سازند و اگر دران پیه نیز اضافه نمایند نفع عجیب نماید و اگر احتیاج بزیادت قوت آن افتد عصاره لحیة التیس [illegible] جمع پشم و شیر سوخته مازو سوخته و برگ سیر کرده که با سندروس افشا بریان داخل نمایند و این نیز بسیار نافع است آن قول سعید [illegible] و اما سحج حادث از بلغم با سحج بورقی که فصل صفرا اسکند علاجش نیز بعلاج سحج صفراوی کنند **سید جرجانی** گوید که اگر سحج بوده از بلغم شور باشد طعام او از قلیه کنند تا [illegible] کرنب و [illegible] پخته و آب آن تره کرده و هم سیر پخته و اگر گوشت دهند گوشت خرگوش یا گنجشک یا قنبره بریان کرده و توابل زیره و کرویا و انیسون اندران قرنفل باشد و از شربتها [illegible] شربت مورد دهند و این دوا درین نوع سودمند بود صمغ عربی بریان مصطکی هلیله کابلی بروغن گاو بریان کرده هر یک پنج درم تخم کتان بریان تخم مرو بریان تخم سپندان بریان لوبیای چینی انیسون هر یک سه درم سوای سپندان همه را کوفته سه درم با شربت مورد بکار برند نافع بود و ایضا بگیرند سپندان بریان ده درم کرفس بریان نانخواه بریان حب البلسان هر یک پنج درم زیره [illegible] درم کرویای بریان هفت درم صمغ بادام ده درم تخم سپندان همه را بکوبند شربت سه درم با نبیذ باشد **نجیب سمرقندی** گفته که بعد ازاله سبب استفراغ بلغم منع انصباب آن [illegible] لیینه که آنرا غروبت باشد و مناسب این نوع سحج بود چون تخم ریحان بارتنگ و بادروج و تخم مرو باشد آن دهند و این حقنه نیز مفید آرند حب الآس پوست انار عفص بلوط در آب جوشانیده صاف نموده شب کاغذ سوخته و زعفران سفیداب زیر باریک ساخته دران آمیز و حقنه کنند و وزن این ادویه مختلفی نسبت با ادویه جوشیده فی سدس حصه باید و کمی زیادتی ادویه و وزن برای رعایت ضعف و قوت مرض و مریض تصرف نماید و اینجا که درد قوی باشد و مریض در اضطراب بسیار بود باید که بقدر نیم درم افیون بل کمتر از آن یا اندکی بزر البنج درین حقنه آمیزند تا فی الفور تسکین حاصل نماید **خجندی** نوشته که جلاب بادیان [illegible] با نبات و [illegible] لعابیه [illegible] و غذا لحم ماکیان یا تیهو یا دراج بماش برنج و جاورس [illegible] اخراج بلغم بقلوس خیارشنبر و گلقند بعد ادویه ریوند کنند و بعض فاضل گفته که جمیع اطبا برای این نوع سحج یا آنچه از رطوبت لزجه باشد ادویه حاره ملطفه رطوبات از آنجهت که آن سبب سحج بود مثل خردل و زیره و انار دانه و بادیان ستوده اند و استعمال اینها [illegible] است بلکه این ادویه گاهی امعا را آزار رسانند و مجرد سازند پس سحج زیاده گردد و آن رطوبات حدت زیاده [illegible] و خراش قوی آرد فتامل که سعید نوشته که اگر سحج حادث از اخلاط بلغمی باشد بگیرند تخم ریحان بریان تخم مرو بریان از هر واحد دو درم کشنیز خشک بلوط بریان دو درم سرکه تر کرده خشک نموده بریان از هر واحد سه درم حب الآس یک درم گلنار یک مثقال [illegible] بسایند و یکبار دو درم ازان با آب سیب بخورانند و غذا [illegible] یا بیضه بریان یا لحم عصافیر دهند اگر مزاج بارد باشد با ابزار حاره مثل کرویا و زیره و کشنیز ساخته بدهند

علاج سحج و قروح امعای سوداوی

تنقیه سودا و منع انصباب آن کنند و تقویت طحال نمایند بعده ازان سفوف طین یا ادویه لعابیه مغریه [illegible] بعده ادویه مغطی شربت بنفشه و چهار تخم خورند و اجتناب از جمیع مضرات نمایند و اصلاح غذا از آنچه مولد سودا نبود باید کرد و اگر سحج در امعای سفلی باشد احتقان حقنه لیّنه مغری مثل آب مطبوخ برنج که دران صمغ عربی و کتیرا و دم الاخوین گل ارمنی و نشاسته باریک سائیده و زرده تخم مرغ آمیخته باشند نمایند و تقلیل غذا فرمایند و گل مختوم هم درین نوع از مجربات است [illegible] چون فصد مناسب [illegible] و اگر [illegible] باشند فصد باسلیق بکشایند بعد ازان [illegible] و گاهی [illegible] معده ضعیف میشود و بجوارش مصطکی [illegible] آن تقویت دهند و تقویت طحال نیز بروغن مصطکی معمول از روغن گل نمایند **شیخ** میفرماید که در سحج سوداوی بعد علاج اسهال سوداوی طحالی مذکور شد و بعد [illegible] نفع میکند آنرا سفوف طین صاحبان او را حقنه های برنج که دران ادویه عطریه و [illegible] لیّنه مبرده که قابضه باشد و دران روغن گل و زرده بیضه داخل کرده

باشد نافع بود و اغذیهٔ ایشان مخ و لدغون صالح باشد مصنف ترویح گوید که علاج مجمل آن قطع سبب است و آشامیدن جلابات از نبات و جار تخم و روغن بادام شیرین چکانیده و غذا ماء الشعیر و ماش یا لحوم جوزهٔ مرغ و دراج و جگر ماکیان فربه و اندک از نان میده و سفیدهٔ بیضهٔ نیم برشت و تنقیهٔ طحال و اصلاح آن تدبیر احشا از ترشی و اما مفصل تنقیهٔ طحال است بدانچه در امراض طحال مذکور شد و خوردن این سفوف طین نسخهٔ آن بزرقطونا تخم مرو تخم ریحان نشاسته صمغ عربی گل ارمنی هر واحد یک جزو صمغ و گل و نشاسته را بریان کنند و تخمها را متوسط بریان نمایند و آمیخته بروغن گل چرب کرده استعمال نمایند شربتی از آن سه درم برب آس این سفوف اکثر انواع سحج و اسهالات صفراویه را نیز نافع است و افعال این سفوف تا دو ماه بعد یوم ترکیب آن باقی میماند و ایضاً آنچه آنرا نافع بود سفوف [illegible] است و آن این نوع سحج و ریاح و نفخ را نفع کند صفت آن کرویا انیسون زیرهٔ کرمانی قاقله قرفه نانخواه تخم کرفس یک درم قرنفل نیم درم زنجبیل دارفلفل [illegible] دو دانگ شکر [illegible] سفوف ساخته شربت دو درم باید که شراب اکثر انواع سحج ننوشند مگر آنکه چون بادی حرارت نباشد و درین هنگام اندکی از آن با لعبهٔ قابضه بیاشامند ابو الحسن نوشته که اگر سحج حادث از مرهٔ سودا باشد علاجش با تخم بزرقطونا بریان تخم مرو تخم حماض و نشاسته و صمغ عربی و گل ارمنی عصارهٔ بارتنگ مع شاه بلوط بریان مرتب کنند و بعد آن ماء الشعیر بگل ارمنی و صمغ عربی بنوشند و [illegible]

علاج سحج و قرحهٔ امعا از ثفل یابس

علاجش آنکه اولاً قولنج سدی زحیر کاذب گشته و مرطبات ملینه چون لعاب بهدانه و اسپغول و شربت بنفشه و روغن بادام مانند آن لعابات حاره و بارده چون خطمی خبازی و بزرقطونا سپستان ابتدا خطمی بهدانه وغیره بادویهٔ ملینه مثل گل بنفشه و انجیر و گل سرخ وغیره آمیخته بدهند و گویند که شیر مادهٔ گاو نیم پاو با ترنجبین سه توله و روغن بادام یک توله دادن مفید بود و مغز خیار شنبر ترنجبین و امثال آن و دیگر مسهلات قوی و بعضی مثل هلیله و جز آن ندهند و پیش از نقای امعا از ثفل چیزی قابض نباید داد و گرنه تا وقتیکه امعا از براز خشک پاک شود و سحج باقی باشد تعریه امعا و اطباء الطیاب و بعض قوم التنقیه استعمال توان کرد و بقول شیخ علاج سحج ثفلی بدانچه تلیین طبیعت نماید و دوران لین و سوست و تغریه و ازلاق باشد باید کرد و اقدام بر طعام مثل زردهٔ بیضهٔ نیم برشت و مثل شوربای خروس پیر و مثل شوربای سفیدباج معمول از جوزهٔ مرغ نرم گوشت و فربه نمایند و حقنهای ملینه از عصارات معرّیه و لعاب بروغن گل زردی بیضه مانند آن استعمال کنند و گاهی نفع میکند چون این سحج طول نماید این و انگبین بزرکتان بزرقطونا تخم مرو تخم خطمی و لعابهای بنشاند قبل طعام بنوشانند که این جامع ازلاق و تسکین وجع و تغریه است و تناول آن [illegible] را قبل از طعام گاهی زائد این عارضه میکند **سمرقندی** و علامه گوید سبب که طبیعت بعد اخراج ثفل خشک میباشد و سبب سحج در امعا هنوز باقی بود و از موضع سحج خون و خراطه سیلان میکند و طبیب جاهل می پندارد که اسهال است و برای امساک او قابضات استعمال میکند و احتباس از جفاف او زیاده میشود و مؤدی بقولنج و زیادت سحج میگردد و در بعض هلاک میشود پس باید که تا از اخراج جمیع اثفال یابسه دیده ساخته خاطر جمع نشود استعمال قابضات ننمایند و بعد از آن هم تدریج دهند و علاج تلیین بیک مرتبه [illegible] مثل لعابات و شربت بنفشه نمایند سوای مسهلات که بجهت خود امعا بجا باشد و از دوا جزی ندهند بلکه بعد نقای امعا از ثفل یابس بعد از آن حقنه کنند اگر خروج خون و خراطه باقی بود **محشی** شرح اسباب و علامات مینویسد که اغذیه و ادویهٔ نافعه درین نوع همه آنچه در آن تلیین و ازلاق بود مثل آنکه در قول شیخ گذشت و آب سبوس گندم بشکر و روغن بادام نخود آب است و اگر خوف عود قبض باشد ماء اللحم [illegible] بدهند و [illegible] باید نوشید بلکه چیزی از شربت انجیر یا شربت بنفشه یا شربت انجیر یا جلاب جالینوس گفته که چون مزاج حار باشد باید که قبل طعام ثفل پنج عدد تا ده عدد آلو در جلاب خیسانیده نمایند و اگر در آن چیزی از آثار حرارت ظاهر نشود پنج یا ده دانه انجیر بخورند و گوید که اگر زردی بیضهٔ نیم برشت سه یا چهار قبل طعام متصل بدان تناول نمایند قبض دور کنند و بقول شیخ نوشیدن آب آلو و خوردن اجاص بسرعت شفا بخشد و سید گفته که تخم کتان و حلبه و حب الرشاد مساوی بجوشانند تا لعاب بر آید پس دو وقیه از آن با روغن [illegible] بنوشند و این [illegible] آرند که ثفل را بسرعت بخراند **خجندی** گوید که آب نقوع آلو بخارا و لعاب اسپغول و تخم خطمی بنوشند و یا صباح جلاب با عناب و تخم [illegible] تخم مرو و تخم ریحان که روغن بادام شیرین بران چکانیده باشند بیاشامند و تلیین ترنجبین و فلوس خیار شنبر کنند و غذا بچوزهٔ مرغ نمایند **بعضی** گویند که [illegible] مثل لعاب بهدانه و اسپغول و ریشهٔ خطمی تنها یا با چهار تخم بروغن بادام یا روغن گل چرب کرده و یا با شربت بنفشه بنوشند و اگر این لعابات فائده نکنند مغز خیار شنبر را در آن لعابات حل کرده صاف نمود و روغن بادام یا روغن گل آمیخته بیاشامند یا بالجمله اول شکم را نرم باید کرد و این چنان باشد که شربت بنفشه [illegible] چهار توله گلاب [illegible] توله بدهند و یا شیر گل بنفشه یک توله گل سرخ نه ماشه گلقند چهار توله لعاب اسپغول و بهدانه و ریشهٔ خطمی هر یک چهار ماشه شربت بنفشه

چهار توله نیم کوفته با لنگوی پرکیتها با شسته کف کرده بدهند و یا شیر تازه گاو نیم آثار ترنجبین سه توله یا شکر سرخ و روغن گاو سه توله یا روغن بادام داخل کرده بنوشانند و یک روز ربع سیر سحج ملینها باید داد الا ریشه دانه و ریشه خطمی تخم آن خبازی هر یک چهار ماشه گل بنفشه یک نیم توله سپستان بیست عدد مویز منقی ده توله در گلاب یک نیم پاو و آب گرم نیم [illegible] شیر تازه نیم بیز [illegible] نیم آید خیارشنبر هفت توله ترنجبین نه توله گلقند سه توله روغن بادام یک توله اضافه نموده بنوشانند و بجای آب گلاب بدهند و وقت شام غذا اسلیه اسفاناخی از روغن [illegible] صبح شیر [illegible] و نیز وسه هر یک شش ماشه لعاب اسبغول و ریشه خطمی هر یک پنج ماشه در گلاب یک نیم پاو و شربت بنفشه چهار توله تخم ریحان و لنگوی پرکیتها شش ماشه غذا [illegible] بدهند [illegible] گلاب [illegible]

علاج سحج و قرحه امعا از تناول ادویه سمیه

قی کنانند و شیر تازه تنها یا با ادویه تریاقیه و حریرهای معمول بسرد که از نشاسته و تخم ریحان و شیر و شکر و غیر آن ساخته باشند بنوشانند تا آنکه در تسکین یابد و دیگر معالجه آن از سحجات سموم گرفته بعمل آرند ولیکن جهت زوال سحج سفوف طین مختوم مقلیا تا بارد العیه یا رده دهند و غذا برنج با شیر خورانند و گویند که انچه از شرب شراب بود فصد صافن نیز جایز است و مجرب کثیر اطبا شیر پسند کرده باشد با خمیره مروارید نه ماشه آمیخته ورق نقره یک عدد پیچیده بخورند بالایش شربت سیب و شربت خشخاش هر یک دو توله با عرق بید مشک و عرق کیوره و عرق گاوزبان هر یک پنج توله تخم خرفه شش ماشه یا شیره بنوشند و غذا پلاو با جغرات گاو دهند و باقی تدبیر آنچه در صفراوی گفته شد بعمل آرند طبری گوید چیزیکه انسان فجر رد خالی نیست از آنکه مضاف یخشن باشد مثل جبسین و مرداسنگ یا مانند آن یا حریف قطاع اکال بود مثل خاکستر کوره و [illegible] که آن نوعی از دوا [illegible] و یا مثل اشیای قاتل بصورت چون سموم تو نیرو اشیای قلع که در این موضع کلام نمی کنیم واما اشیای مضلبه یخشنه لبسا است که سحج آرند بهر آنکه امعا در هیچ گاه را صلب کنند لیس عروق فضول بند شود و بعده منفجر شوند و مواضعی را که بران جاری گردد مجروح سازند و نفس و مرداسنگ این عمل کنند و جبسین نیز در هر شیء که این فعل کنند باید که بدوات او بدوات این هر دو چون سحج آرند قیاس کنند و سحج سکینند این هر دو چون علامات او باقی باشد و آنست که مواضع امعا صلب شوند والم شدید ظاهر شود و زبان گران گردد و چشم غایر شود و بعده مثل خون سحج منفجر گردد و چون از افواه عروق باشد و چون سبب ثابت شود پس بهر روش که از فصد چاره نبود تا فضول کم شود و بعده از آن شیر تازه دوغ بیاشامند و اگر چه در اسهال و زیادتی شود و اگر قی کنند سبب عافیت باشد زیرا که فضول اعلامی بدن منخبذ شود و بعده حفظ قوت مزاج او نمایند و با ماء الشعیر سافج بنوشند و از حموضات البته پرهیز کنند و چون غایله او تسکین یابد در هنگام بچیزیکه تغریه و التحام و اندمال کند علاج نمایند و آنچه در معالجه این نوع زیاده سکنند فصد و قی و نوشیدن شیر تازه است اما سایر معالجات قریب به معالجات سایر انواع سحج است و از حموضات اجتناب کنند که آن در صلابت مواضع بیفزاید و چون در تسکین یابد و الم کم گردد این حریره بهر او بسازند شیر جو بعد طبخ بر آرند و با نشاسته جمع کنند و در آن پیه گرده بز تازه داخل کرده حریره چرب مرتب ساخته نیم گرم بنوشند و آن بسیار چون مفید است که سحج از نوشیدن چیزی سست بر حریره از پیه بز روغن گل سکیر پس چون [illegible] زیاده گردد به موضع سحج نگاه کنند اگر در امعای دقاق باشد بزر و صمغ و نشاسته و کثیرا با روغن گل خورانند یا این بر آب سیب جو انداخته بنوشانند و معالجه مثل علاج سایر انواع سحج نمایند و اگر [illegible] باشد در نوشیدن بیضه نیم برشت باک نیست یا این بزور بران اندازند و اگر تب باشد بر آب سیب مع این بزور لیکن اقتصار روزند و اگر سحج در امعای غلاظ باشد چیزی که زیرو نه بینند و احتقان بحقنه مرهم بابن نسخه کنند بگیرند موم و روغن گل بر آن سفیداب اندک مرداسنگ اندک آنچه صلابه کنند تا مثل مرهم گردد و بعده این حقنه نیز بگیرند جاورس سحج یان مقشر و عدس مقشر بریان و برنج فارسی بریان و این هر سه را مثل برنج رقیق بپزند و چون مهرا شود خوب بالیده از پرویزن سوی بوزن هفتاد درم صاف کنند و بران ده درم روغن گل انداخته و از آن مرهم وزن سه درم داخل کنند و در صلابه حل کرده بدان حقنه نیم گرم نمایند و لزوم این حقنه کنند و تا ممکن بود با شیای شدید القبض مثل جفت بلوط و حب الآس حقنه نکنند و در حقنه او چیزی از آن داخل ننمایند و اگر سحج قریب النضج باشد [illegible] بود و علاج [illegible] مرهم بالحمیه بدل کنند و غذای این نوع بعد از حریره که ذکر آن کردیم برنج و جاورس هر دو رقیق بپزند و بران اندک پیه گرده بز اندازند و چون سحج زایل گردد و اسهال منقطع شود و لزوم کشکیه و شراب سلس نمایند پس این نوع سحج چون از شرب چیزی محلل قوت باشد چنانچه دیاسقوریدوس گفته که خیشنه حامضه که سحج کند با سقاط قوت نه بطبع خود قتل کند و اگر ممکن بودی که مریض را قوت مع قیام مرض رسیدی می بایست که از آن غذای مقوی قطع نکردندی غیر آنکه این ممکن نیست بسبب آنکه دادن آن به هر حال [illegible] و چون مرض زایل شود از تقویت او در حقیقت چاره نباشد و اگر سحج از اشیای حریفه

اکاله قطاعه باشد باید که مریض را روغن سرد نیمگرم بدفعات کثیر نوشانند بعده ازان غذا یکشبانه روز قطع کنند قی کنند بانه و اگر خون قی کند آن علامت هلاکت بود و نفث سحج هر دو حال هر اول و این ثانی چون نکایت در معده باشد قتل کند و اگر در فم معده بود مریض بغشی هلاک گردد و اگر در قعر معده باشد گاهی خلاصی یابد و اگر هلاک نشود باین جهه هلاک گردد که طعام در معده ثابت نماند و هضم نشود و اگر سحج باشد نگاه کنند که در کدام موضع از امعا علی و سفلی علاجش بحسب آن امعا بر این نوع کنند و آن معالجه دوسنطاریاست و برای این نوع و قروح امعا که تسحج یا ضیق باشد حقنه یاست و آن همین حقنه یاست بعینه و درینجا ذکر حقنه که مصلح دوسنطاریا و این نوع سحج افاده سکنیم پس اگر نوع سحج متعفن شده و آنرا الحجه کر ظاهر گردید احتقان باین نسخه حقنه که دوسنطاریا و این نوع را اصلاح بخشند باید کرد حبت بلوط حب الآس گلنار هر احد ده درم عصاره لحیة التیس حاروس مقشر بریان عدس مقشر بریان خرنوب شامی خرنوب نبطی هر یک سه درم اقاقیا یکدرم همه را خوب بجوشانند تا نیک حریره گردد بعده بوزن هفتاد درم صاف کرده یا ون کرده بیضه مرغ سه عدد در سرکه بجوشانند تا آنکه پوست آنها انشکافد پس زرده آن برآورده انداخته بسایند و دو نیم درم کاغذ مصری سوخته و یکدرم دم الاخوین یکدرم سفیداب ارزیز مغسول مجفف انداخته و بران پنج درم روغن گل خالص تازه و پانزده درم شحم گرده بز بی نمک آمیخته ریخته خوب حل کنند و بدان حقنه نمایند بنیم گرم که حرارت او مثل حرارت شیر تازه دوشیده باشد و نشاید که حرارت او غالب درجه اگر حرارت او زیاده بود هلاک گرداند و در عهد یهودی در ری مطبب بعض امرا بود طفلی را که سحج بود بحقنه بسیار گرم حقنه کرد و پس آن تمیص همه امعای و باخراطه شبیه سحج خارج شد و مریض بدان زود هلاک گردید و این حکایت بهر آن کردم تا طبیب بسیار عالم بهرین باشد و حقنه مذکور اصلاح قروح امعا و این نوع سحج تا که متعفن نشود و آنچه که متعفن ظاهر گردد نماید و اگر متعفن شود دوین حقنه بعمل آرند و دران دو ثلث درم زرنیخ و دو ثلث درم زرنیخ مرنج و نیم درم آهک نا دیده زیاده کنند و این سه علیحده گرفته بران آب مامیثا که آن آبی ست که در جبالها باشد بمقداری بریزند که آنرا بجوشانند و دو سه بار خوب حل کنند تا مثل مرهم گردد بعده در حقنه مذکوره مطبوخه که مقدار او هفتاد درم باشد آمیخته وقت صبح و وقت عصر حقنه کنند و تا شام غذا ندهند بعده غذا بغذای موصوف اساز ند و بعضی اطبا مرد زرنیخ را بسرکه یا بآب سماق طبخ [illegible] بعد [illegible] نیست و اگر این سحج قریب مقعد باشد و طبیب [illegible] اند که حقنه بسوی آن بسهولت رسد بگیرد مرهم بوم روغن و بیکره بران اسفیدآب ارزیز و سنگ [illegible] اندک عصاره لحیة التیس انداخته بعده مرهم را بروغن گل نیم گرم حل کنند تا آنچنان گردد که بتوان در زراقه ملتی بعد دو محقنه انداخته بدان حقنه کنند و آن [illegible] شد [illegible] در مثل این علت چون متعفن نشد حقنه بالعیب صبح روغن گل یک دو دفعه بسکرده و اگر بعد حقنه که ذکر آن کردیم درد شدیده حادث شود پس حقنه بدین لعابات بروغن گل چاره نباشد و لعاب اسپغول لعاب تخم خرفه و لعاب تخم کتان لعاب تخم حلبه برآرند بعده همه را بجوشانند تا تحلیل گردد و بران روغن گل تا لصل انداخته بجوشانند و بدان حقنه کنند و این العیبه روغن گل السکین جمع نماید تحلیل صلابت کند اگر حوالی قرحه حادث شود و اگر مریض بلغمی باشد [illegible] مستان بود [illegible] غسل آن روغن گل پاک نیست و غسل او آنست که در دیگ آب بمقداری که فوق او این بیت شود انداخته بجوشانند [illegible] گداخته حالت غرفت جوش آن [illegible] ازان بگذارند تا روغن بر آب آید پس از بیرون آنچه که ممکن باشد صاف کنند و آب را بریزند [illegible] مغسول و [illegible] مغسول استعمال [illegible] و بعض آن [illegible] حقنه [illegible] چون [illegible] متعفن [illegible] روغن گل خالص [illegible] استعمال [illegible] در آنکه [illegible] اخطار [illegible] وسیع

علاج سحج و قرحه امعا از خوردن ادویه مسهله

ادویه مغریه مزلقه چون [illegible] آب [illegible] آنها بنوشانند و یا بیخ بخورانند و لعابات بافراط استعمال کنند و اگر تخم ریحان تخم مرو و تخم بارتنگ همه بقدر دو مثقال در ظرف گلی نو که دران کاغذ گستره باشند بریان نمایند و بمطبوخ ریشه خطمی بنفشه مرباخ نیلوفر یا بشیره آن بنوشانند این سحج را در یک روز زائل کند و بقول شیخ سحج حادث [illegible] ادویه مغریه مذکوره نافع بود و کتیرای بریان یک نیم درم و زیاده ازان بلعاب [illegible] بنوشیدن مفید است و ایضا چون سحج بسبب دوای مشروب واقع شود واجب [illegible] نیست که حقنه بروغن گل تازه [illegible] درم دم الاخوین [illegible] درم [illegible] نمایند و خوردن آرد برنج بریان یا [illegible] برای سحج حادث از شرب دوای مسهل سود کند نافع [illegible] و بقول صاحب [illegible] نیم درم با آب سرد برای صاحبان این نوع سحج نیکوست و همچنین اگر سفوفات بارده یا اغذیه مناسبه بنوشند و بخورند و بعد آن آب سرد بنوشند مایه [illegible] اسهال [illegible] اگر غایت ادویه مسهله سیما چون معده و امعا را بخسپند مریض را آب گرم مکرر بخورانند تا اثر دوای از حلق معده و امعا زائل شود و در غشی [illegible] که گاهی

سحج حقنهٔ ادویهٔ مسهله افتد و این سلیم ست اکثر در یک هفته شفا می یابد بهر آنکه مثل این سحج تازه بود و بادی عفونت نباشد خصوصاً هرگاه اعانت طبیعت به تقویت و بمثل سفوف مقلیات سفوف طین با بعضی حبوب موافقه کنند و اشاسیدن جار تخم باشیرهٔ تخم خرفه و بعض لعابات نیز مفید گفته اند لعل هرگاه سحج بقرحه انجامد تا که سحج باقی بود همین امر مذکوره حسب بکار برند و آنجا که سحج زائل شود و قرحه تنها ماند و علت دراز شود و آنچه در براز بیرون آید همگی چرک بلا شائبهٔ خون باشد درین صورت علاج قرحه بآنچه در بحث اسهال المده مسطور میگردد باید کرد

اسهال المده

بدانکه از انفجار دبیلهٔ عضو باطنی مثل معده و کبد حتی که از صدر ریم با اسهال برآید و بران تقدم ورم دران عضو دلالت کند و علاج آنها مذکور شده گاهی ریم از امعا در اسهال خارج شود و بسبب تقرح سحج یا تقیح و انفجار ورم روده و نشانش تقدم سحج یا ورم آنست و اکثر قرحه در امعای غلاظ افتد و سالم تر بود بسبب ثخن جرم او و احتمال ورم قرحه را و در امعای دقاق کمتر افتد و در اکثر موت بران سبقت کند بسبب نخافت جرم و شدت ذکای حس آن و زیادت شرف و قرب آن از اعضای رئیسه خصوصاً اگر در صائم بود و فرق میان ریم و بلغم آنست که ریم در تهٔ آب نشیند و بتحریک ماء ان متفرق و منحل گردد بخلاف بلغم و تشخیص قرحه و اقسام آن و مکان قرحه در بحث سحج مسطور شد علاج اول ماء العسل و قند آب خورند و اگر گرمی باشد آش جو مناسب است و بعد جلای قرحه ادویهٔ مدمله که در باب نفث الدم مذکور شد بخورند و شیر آهن تاب نوشند و یا کهربا و دم الاخوین بسد حجر طباشیر نشاسته بریان همه مساوی سفوف کرده یک نیم درم باضافه یک درم سفوف الطین بدهند بغذا حریرهای خشخاش شیره جاورسیه وغیره و دوغ سنگتاب و آهنتاب و بقول رازی پنیر کهنهٔ شسته بریان یکدرم با دوغ گاو خصوصاً وقت خواب بدهند که بسی نافع است و افیون درین علت نیز مفید ست و ایضا در ابتدا برای جلا حقنهٔ مجلی بماء العسل که قلیل الماء بود بعمل آرند و بعد ازان بآب نمک تا که روده از ریم و چرک پاک شود پس حقنهٔ مدمل بمثل آب بارتنگ و گل مختوم و جز آن بکار برند و چون این تدابیر بتخفیف قرحه ننماید و مرض بطول امتداد کشد و قرحه از نوع اکاله گردد و آنچه در براز بیرون آید همگی چرک بدبو و متعفن باشد درین وقت از استعمال حقنهٔ حاده قوی التجفیف چاره نباشد و حقنهٔ زرنیخ بکار برند بشرطیکه قرحه غائر نشده باشد تا حقنهٔ زرنیخ موجب ثقب امعا نگردد و مریض را هلاک نسازد و دلیل بر غور قرحه خروج خراطهٔ ثخین و امتداد مرض بنهایت ست و بهتر آنست که اول بحقنهٔ اشیای ترش و بعد ازان بحقنهٔ ادویهٔ حاده گرایند و گاهی بصورت عدم تحمل علیل استعمال چیزی مخدر اولا و حقنهٔ حلوا پس آن صواب باشد پس هرگاه قرحه از رطوبات و وسخ و اجزای متعفنه پاک شود حقنهٔ قابضهٔ مغریهٔ ملحمه بکار برند و اگر شیاف از مرهم ابیض و شادنج بکار برند کفایت کند و باقی تدابیر قرحهٔ امعا در علاج کلی سحج و اقسام آن در اقوال حکما منفصل مسطور شد و هرچه در دبیلهٔ معده و قروح آن مسطور شد حسب حاجت استعمال نمایند سمرقندی گوید که اولاً بحقنه های جالیه حقنه کنند بهر تنقیهٔ قرحه از چرک و ریم و ظهور جرم لحم و الیاف صحیحه بمثل جوشاندهٔ سماق و گلنار و آش برنج و جو که در ان اندک آب غیر سرکه حل کرده باشند بعد ازان بحقنه های مدمله مثل عصارهٔ بارتنگ و قوت خام که دران صمغ و گل ارمنی و دم الاخوین و عصارهٔ لحیة التیس و کاغذ سوخته باریک سوده آمیخته باشند حقنه کنند و اگر بدبو ردی کریه الرائحه باشد دلالت بر تاکل و تعفن قرحه کند پس بحقنهٔ زرنیخ حقنه کنند بقدر حاجت کم یا زیاده ازان تا آنکه قرحه پاک شود از رطوبات و چرک و اجزای متعفنه و بوی بد دفع گردد و بعد ازان بحقنه های قابضه مدمله حقنه نمایند ابن سینا مینویسد که چون قرحه خبیث باشد از حقنه بآب نمک و سرانی چاره نباشد بعد ازان اگر احتیاج بدان افتد بحقنهٔ زرنیخی بسیار باشد ابتاع آن کنند تا آنکه گوشت صحیح ظاهر شود و بعده معالجه بمدملات از حقنه نمایند و حقنه های لینه برای این مثل حقنهٔ الیت که دران شوکهٔ مصریه سه جزو و خربق سیاه دو جزو افتد و بآب و نمک و سرانی بجوشانند و اگر این نفع نکند اقراص زرنیخ بکار برند خجندی گوید در یده که از امعا خارج شود اگر طبع محتبس یا سحج باشد بگیرند نوره رابعه و در روغن گل و بیان کردن آمیزند یا ترنجبین و از ان سه درم بنوشند و بفلوس خیارشنبر و نبات اسهال بده نمایند و اگر ریم بدبو باشد بحقنهٔ قرص زرنیخ حقنه کنند نسخهٔ آن زرنیخ سرخ زرنیخ زرد آهک مغسول مساوی سائیده در سرکه قرص ساخته خشک کنند و چون احتیاج بدان افتد یک مثقال ازان بگیرند و در آب برنج و عدس لیپت جو بزرده بیضه و روغن گل گداخته بکار برند و اگر مریض لذع و حرقت دریابد بعد ازان بروغن کنجد نیمگرم یا بروغن گل نیمگرم حقنه کنند و چون تب و ضعف و تاکل جمع شود در استعمال اقراص زرنیخ جسارت نکنند و اگر ازان چاره نباشد واجبست که در آبهای قوابض بارده مثل حصرم و سماق و ریباس بگدازند و این نسخهٔ دیگر اقراص زرنیخ ست زرنیخ اصفر آهک مسحوق هر واحد جزوی نشاسته افیون مازو کاغذ سوخته دم الاخوین اقاقیا زرد ورد سفید آرد و عصارهٔ لحیة التیس هر یک ثلث جزو

نسخهٔ قرص زرنیخ

همه را سائیده در آب بارتنگ که در آن سماق خیسانیده باشند قرص سازند بعضی از متاخرین نوشته اند که اول جهت پاک کردن قرحه از چرک و دور کردن گوشت مرده و بالیدن گوشت صالح ماء العسل یا جلاب خام با نمک یا ایارج فیقرا آمیخته بدهند بکرات و مرات تا نقای تام حاصل آید پس قابضات و مغریات بدهند و یا دوغ گاو سنگتاب یا آهن تاب یا سفوف کهربا و دم الاخوین و غیره یا اضافه سفوف طین که سابق مذکور شد بدهند و حقنه های قابضه مدمله بعمل آرند و غذا حسوی که از بیه بط و برنج و یا نیز ساخته باشند بدهند یا حسوی که از جاورس و برنج بریان کرده در مطبوخ خشخاش پخته اندکی صمغ عربی و نشاسته بریان کرده اضافه نموده بدهند و هنگام تاکل قرحه این قرص زرنیخ استعمال کنند زرنیخ سرخ زرنیخ زرد شب یمانی مازو سبز مس سوخته آهک سر ناکرده هر واحد شش درم افیون زعفران هر واحد چهار درم جمله باریک بسایند و با شیره بارتنگ سرشته قرص سازند خشک کرده وقت حاجت از نیم درم تا یک درم در طبیخ برنج و عدس و جو حل کرده حقنه کنند تا اجزای متعفنه و متآکله را ببرد و اگر عفونت کمتر باشد از نیم درم هم کمتر آمیزند و بعد پاک شدن روده از ریم و چرک با دویه مدمله حقنه سازند تا قرحه به شود و این قرص زرنیخ در ابتدای قرحه زنهار بکار نبرند و کذلک اگر اسهال دموی و صفراوی باشد یا تب بود بلکه این را وقتی بکار برند که ماده غلیظ و بلغم بود و آنچه از روده برآید چرک باشد و تب نبود و اگر از استعمال آن سوزش بسیار پدید آید بروغن گل حقنه نمایند و اگر سوزش نیارد مکرر بعمل آرند و اگر مریض تحمل آن نتواند کرد بعد خورانیدن دوای مخدر استعمال آن کنند و عقب آن حقنه از گل ارمنی و صمغ عربی با شیر خر نیز حقنه کنند و آنجا که بتسکین غذا حاجت آید از آرد جو که با سبوس بود شیر کشیده با شیر پخته و نبات آمیخته بدهند و یا پاچه گوسفند با صمغ عربی مفید است و آنجا که هیچ سبب اسهال بد باشد هنوز سبب هیچ منقطع نشده باشد اول قطع سبب می نمایند بدانچه در اقسام هیچ گذشت بعده بتنقیه قرحه روده متوجه شوند

نسخه قرص زرنیخ

زحیر

یعنی پیچش و آنرا علة الدجاج نیز گویند بنابر آنکه براز صاحب او مشابه براز ماکیان می باشد در مقدار یا بجهت زاریدن یا بجهت آنکه این مرض ماکیان را بیشتر عارض می شود و بفارسی کنانک گویند و آن حرکتی ست غیر طبیعی از امعای مستقیم برای دفع فضله و دفع نمی شود مگر اندکی از رطوبت مخاطیه با سطح روده یا درد شدید و باشد که با آن اندک خون خالص بشدت تزحر و تمدد از گشادن دهن عروق روده مخلوط شده و تفاوت مسطور است اسهالی که از امعای مستقیم باشد و آن روده که نشستگاه است بعضی از آن بادی و لیو و آنرا زحیر گویند و آن مجمع تمددی انجراد امعای مستقیم است و بقول سید جرجانی هیچ اگر با الم امعا بود آنرا زحیر گویند و از این کلام مفهوم می شود که زحیر ترجمه از پیچ است و این خلاف آنست که از کلام قوم مستفاد می شود و نزد بعضی قول سید سدید است و گویند که زحیر آنست که انسان گمان کند که آن محتاج است بسوی قیام و در قیام چیزی برنیاید مگر مثل لعاب بینی خراطه یا مخاطه زحیر دو قسم است یکی کاذب و باطل و پیشتر احتباس ثقل البراز است در امعا و بران سبب دائم احتیاج بدفع براز گردد و خروج ثقل مذکور بسبب جفاف و انجماد مکان دشوار باشد بسبب تجرد رطوبت لزج و اندکی از خراطه امعا نیز بیرون آید و هیچ غلیظ الثفل ثقل مستحیل شده جرم روده را مصدع گرداند و درد شدید پیدا کند و گاهی بسبب خراش مثل سحج خون برآید دوم صادق و حقیقی و آن بسبب انصباب صفرای حاد و لذاع یا سیلان بلغم شور لذاع بمعای مستقیم از بالا که هر واحد بلذع خود مدام بدفع براز محتاج گرداند و یا عروض ورم گرم در معای مذکور و توهم مریض از گرانی آن که ثقل در روده محتبس است و بدان سبب تشنج احتیاج بدفع براز شود و یا رسیدن سردی مفرط بمقعد خارجی مثل دست یا نشستن بر زمین سرد یا داخلی مثل اسراف در تناول اشیای بارده و بسبب تکثیف عروض تشنج و دردی و تمدد در روده مستقیم و توهم بیمار احتباس ثقل را در آن و اضطرار بدفع آن و نیز زوبا آنکه ایذای مقعد و معای مستقیم از خروج ثقل سخت غلیظ یا طول جلوس بر چیزی صلب همچون سواری بر زین سخت یا نشستن بر سنگ یا چوب که بجهت رسیدن ایذا دفع فضول از آن دشوار باشد و یا تناول اشیای ترش در خلو معده و امعا که سطح امعا را بگزند و موجب زحیر شوند و بعض متاخرین بعض بواسیر را نیز سبب زحیر نوشته اند و شیخ الرئیس ورم صلب و احتباس ریح و استرخای عضله مقعد و تمدد و کذا آن خلط غلیظ و اخلاط حاره و تابع ذوسنطاریا و بواسیر و شقاق مقعد و قروح و تاکل نیز از اسباب زحیر نوشته و گفته که اکثر از خلط مخاطی بود و بعد بودن مخاطی خراطه گردد و بعد از آن خون تقطیر کند و گاهی در زحیر چیزی مثل سنگ برآید چنانچه بعضی اطبا حکایت آن کرده اند و جالینوس آنرا بعید میداند و اکثر زحیر صاحبان بلغم عفن را عارض شود بهر آنکه بسبب عفونت آنرا و در معای مستقیم هنگام مرور از هر وقت باقی ماند بعد از آن بلغم لزج لازق موذی بود و گاهی مریض گمان کند که در مقعد او نمک پاشیده است بسبب قیت آن و اسهال زحیر شفا می یابد انچه عقب

ذوسنطاریا و متولد از ذوسنطاریا نباشد و گاهی مقعد و سعای مستقیم تشنج شود یا متمدد گردد پس عضله او را حالتی عارض گردد که حبس نکند چیزی را که بدان رسد چنانکه عارض شود آنرا که تشنج گردد پس بر استنزال چیزی که فوق او باشد بسوی خویش قادر نباشد و **گیلانی** گوید که گاهی حرارت و یبوست سبب زحیر گردد و سبب زحیر مثل اسباب سایر اوجاع منحصر در دو امر است یعنی سوء مزاج و تفرق اتصال و گاهی هر دو مجتمع شوند چنانچه در اورام و واجب است که اسباب زحیر از این امور باشد یا ضمن بدان آن یا ورم حار بود که موجع بهر دو امر سوء مزاج و تفرق اتصال کائن از جهت تحلل ماده ورم در سعای مستقیم باشد لهذا ان چیزی سیلان کند پس ورم حار در اندک مدت نضج میابد و چون در اینجا حادث شود و را انفجار بسرعت لازم گردد بسبب درد و ثقل حرکت زحیر فلاجرم انان ریم صرف یا مخلوط سیلان نماید و درد معلوم نیز موجع بهر دو سبب مذکور است و **طبری** گفته که زحیر دو قسم است قسمی از ان آنست که در شرج باشد فقط و قسم دیگر آنکه در سعای مستقیم بود و این با پیچ و سیلان صدید باشد و درین مقعد سلیم و زحیر اندک بود و آنچه خارج شود با دنی تزحر بغیر تعب مریض برآید و زحیر که از مقعد باشد در ان قطره قطره اندک بعد اندک تزحر و تعب عظیم بر آید و ماده مورث زحیر خلط واحد است و او آنست که با وی لذع و حدت و حرافت باشد واما غیر این نوع از اخلاط مورث زحیر نشود و اندک جاری گردد یا بسیار پس هرگاه این خلط مذکور بر سعای مستقیم یا شرج جاری شود و پیچ آرد است جای قیام نماید و بر جریان او کثرت قیام باشد و **خجندی** نوشته که زحیر در سعای مستقیم بود و برای دفع آنچه از شی موذی بکیفیت یا بکمیت یا بهر دو در ان محتبس شود زحیر مختص بوجع در سعای مستقیم است چنانچه صداع مختص بوجع راس است و هم او گفته در اسهالی که با آن زحیر شدید بود مشاهده کردم که چیزی شبیه بپرده بقدر یک شبر خارج شد مقعد او بخته شده و بماند پس سیاه شده منقبض و از ان دو کس نجات یافتند و سه چهار شخص هلاک گردیدند و گمان غالب است که آن طبقه داخلی سعای مستقیم بوده و مولف نیز مشاهده نموده که زنی را زحیر سخت عارض شد و چیزی مجوف بشکل روده بطول یک وجب در اسهال برآمد و مقعد ریش از سحج او یابس گردید و او را قسم لسفوف سه تخم و تبرید از لعابات و شیرجات برد و بارده علاج نموده صحت کلی یافت **طریق تشخیص اقسام زحیر** باید که اولا فرق نمایند میان زحیر کاذب و صادق تا از خطا محفوظ مانند بهر آنکه گاه باشد که بعضی جهال زحیر کاذب را اسهال پندارند بجهت خروج رطوبت و خراطه و خون بدین گمان کاذب را دیگر قابضه استعمال نمایند و آن موجب هلاکت مریض گردد پس فرق میان این بدین امتحان کنند که سه چهار دانه تخم خیار شنبر یا تخم خربزه یا تخم کدو سپید بروغن گاو چرب کرده مریض فرو برد و بعضی اسپغول و تخم ریحان و کنجد و حلبه و حرف و تودری و امثال آن مریض را میدهند لیکن بعضی حذاق اعتماد بر امتحان این تخمها نمیکنند بنا بر آنکه در زحیر کاذب اگر رسیده ناقص بود و این نیز بر می آیند و حق آنست که درین صورت اگر نیز برآیند اندک اندک آیند و اگر در براز مخلوط و با تنها بتمامه بیک دفعه بیرون آیند زحیر صادق باشد بالجمله اگر آن تخم در اسهال بر نیاید یا اندک اندک آید و در شکم بماند باید دانست که زحیر کاذب است و ثقل محتبس مانع خروج آن گشته بعده حال گرانی در شکم و درد پشت و دوام مغص و قلت اشتها و گاه برآمدن براز خشک قلیل المقدار مثل دانه نخود و نیز گرفتن از ان و تقدم تناول اغذیه یابسه و قابضه و تدابیر مجففه که از لوازم این نوع است نیز از مریض بپرسند و اگر تخمها با کولها براز بیرون آید بدانند که نوعی از انواع زحیر صادق است درین صورت حال سوزش مقعد بپرسند اگر اقرار آن کند و در اسهال صفرا با خراطه و خون برآید و غلبه حرارت و شدت تشنگی و سرعت تواتر نبض و وجع ناخس لذع و تب سر دراحت یابد زحیر صفراوی باشد و اگر با وجود سوزش بلغم با رطوبت مخاطیه برآید و با آن نفخ و قراقر و قلت تشنگی و بطوء نبض و غلظ او باشد و با خراطه خون کمتر برآید زحیر بلغمی بود و اگر ضربان و ثقل و تمدد در اسفل بجای روده مستقیم بیان کند و نبض منشاری باشد و گاهی از شدت ورم و انضغاط فم مثانه تب و عسر بول نیز پدید آید زحیر ورمی باشد و اگر از استعمال آب گرم و نشستن بر موضع گرم راحت یابد و تقدم رسیدن سردی بمقعد معلوم شود زحیر بارد باشد یعنی از رسیدن سردی بمقعد و اگر این علامات یافته نشود و حال نشستن مریض بر چیزی سخت بپرسند اگر اتفاق آن شده باشد زحیر ایذائی باشد و الا حال تناول ترشی در خلو معده دریافت نمایند اگر اقرار آن کند سببش همان باشد و اگر زحیر تابع ذوسنطاریا یا بواسیر یا ناصور یا شقاق مقعد یا قروح و تاکل باشد زحیر عرض آن مرض باشد و اگر زحیر حار مع با خفقان و غشی متواتر در اثر حاجت و تشنگی و تعفن دهن و ظهور بثرات خرد با خارش و سوزش بر همه بدن بود از تعفن هوا باشد

علاج کلی اقسام زحیر

بدانکه زحیر از هر قسم که باشد در حبس او مبادرت نکنند الا بعد تحقیق زوال سبب و قبل از تحقیق سبب اگرچه مزمن باشد حابسات مثل گلنار و بیل گری و بلیله و آمله و غیره هرگز نباید داد که بهلاکت می انجامد و زوال سبب فاعل حدوث او چنان بود که نگاه کنند اگر حدوث او از خلط حاد باشد بتسکین حدت آن و اگر از ورم باشد بتحلیل آن و اگر از احتباس براز باشد باسهال آن علاج کنند و تقلیل غذا در جملهٔ اقسام آن علاج کلی ست و نطول نیمگرم اکثر انواع زحیر را نافع ست و حقنه و شیاف در زحیر بنسبت بمشروبات نافع تر ست و در اکثر اقسام زحیر عنایت به تبرید جگر از ادویهٔ مبرده که بدید مثل گل سرخ و گلاب و خیارین و کاسنی و دیگر مفتحات بارده واجب ست مغریات و مزلقات ثفل مثل بهدانه لعاب خطمی تخم کنوچه سپستان خطمی و غیره لازم و اگر تپ باشد توجه بازالهٔ آن کنند با شربت مثل شربت بنفشه و نیلوفر و شربت بزوری اگر منظور تفتیح باشد و وقتیکه حاجت بقبض باشد در شربت انار شربت حب الآس شربت خشخاش شربت بزوری که بادرار قابض ست باید داد و انطاکی گوید معلوم ست که درین مرض و در غیر آن افضل و اولی علاج قطع اسباب موجبهٔ مرض ست لهذا تقدیم کلام بران قبل سائر احکام هر مرض میکنیم و آن اگر از خلطی باشد تنقیه لابد ست مثل فتیلها و حقنها در مرض متعلق زیرین اولی بود مثل این مرض سوای آنکه درینجا مزید عنایت باستعمال چیزیکه مصلح اسفل و مقوی آن ست مثل عناب و پسته و مصطکی و مقل واجب بود و بدانند که افیون و مر و جند بیدستر و حلتیت در آخر این مرض مطلقاً نافع ست بهرطور که استعمال نمایند لیکن اولی آنست که بطریق فتیله بکار برند و هرگاه درینجا قروح حادث گردد علاجش در سحج مسطور شده و برگ حمیر در سایه خشک کرده و کندر و مقل را درین مرض اختصاص زیاده ست و از مجربات فتیلهٔ حلتیت و زباد ست و کذا افیون مع پوست لیمو نیز اکال و آس مطلقاً شیخ میفرماید که سردی زحیر را ضرر دارد در اکثر احوال لهذا تسخین لطیف آنرا در بیشتر حالات نفع کند و کذلک اکثر انواع زحیر را تکمید نافع بود چنانکه تبرید مضرت کند و اکثر انواع او را تناول غذائیکه مولد خلط غلیظ و لزج باشد مضر بود و چون زحیر صعب گردد و در انجا ماده نباشد که خارج شود و آن قیام بسیار متواتر باشد و گاه سبب او ورم صلب بود و گاهی سردی لازم تکمید او از صوف بدهنی مثل روغن گل و روغن آس و بنفشه و بابونه و اندک شراب نیمگرم عشیه دائم بر شرج و عانه و خصیه نمایند پس اگر ساکن نشود حقنه بروغن کنجد نیمگرم نمایند و چند ساعت امساک وی کنند که آن شفائی حیرت ست و این تدبیر از متقدمین ذکر نموده اند و بعض متاخرین نسبت او تجربه کرده اند و آنرا تجربه کرده ام که شدید المنفعت ست و از آبها که در ان صاحب زحیر انشانند یا برای تسکین وجع باشد و آن مثل آبی ست که در ان خبازی و شبت و بابونه و خطمی و اکلیل الملک جوش نشانیده باشند و یا برای حابس سیلان کنند و آن آبها ست که در ان قوابض مطبوخ باشند و جواب ست که میان آبها بحسب حاجت جمع کنند پس اگر مقعد خارج شود غسل و لطافت را اعاده آن کنند و صاحب آن در آبهای بسیار قابض نشانند یا تضمید آن بعد اعاده و رد بلفافات قویه مسحوقه در بعض عصارات قابضه آمیخته نمایند سر سندی مینویسد که چون این مرض کثیر الوقوع ست واجب شد که از ادویهٔ آن آنچه بصحت تجربهٔ حذاق در ان بغیر تخصیص نوعی سوای نوع دیگر آن رسیده بیان کنیم و از انجمله شیاف معمول از خطمی و بورق و شحم حنظل و شکر سرخ ست گویند که حاجت تکرار این نشود و ایضاً این سفوف هلیلهٔ سیاه بادیان هر دو در روغن بادام یا روغن گاو بریان کرده طباشیر هر ایک سائیده نبات سفید مساوی اجزا آمیخته محرور المزاج بخورد و بدل طباشیر زنجبیل بریان کرده مبرود میل نماید و سرد و موقوف نموده معتدل المزاج استعمال نماید که این دوا مجرب ست در زحیر ورمی و در بعض کتب تبدیل هلیلهٔ سیاه بدوائیکه آنرا بفارسی بل بفتح با گویند دیده ام و شکر مثل او و یا نصف مثل او باشد و روز اول دو درم بخورند و این دوا شرباً و احتقاناً نافع ست بگیرند طبیخ برنج و صاف کنند پس شیر تازه بپزند تا غلیظ گردد و قدری صمغ عربی اضافه کرده یکی از دو وجه مذکور استعمال نمایند که شدید النفع ست و این مرض بعضی از اولاد مارا که بسن هفت ساله بود عارض شد و استاد ما در معالجهٔ او مبالغه نموده نافع نشد پس بسوی دوائیکه بدان اطبا وثوق دارند مضطر گردید و یکدرم پوست درخت لسان العصافیر او را نوشانید و بشربت اول شفا یافت بعد از ان این تدبیر بر صاحب زحیر که بما رجوع کرد استعمال نمودیم و در زحیر غیر ورمی مثل تیریکه خطا نکند یافتیم و ایضاً اطریفل ثانی که در ان سقمونیا داخل نکرده باشند هر که را دادم صحت یافت و چون بگیرند تخم ترب کوفته در عسل سرشته بلیسند در یک شربت یا دو شفا بخشد و ایضاً حب سهاگه و شنگرف و افیون که در علاج اسهال معوی رطوبی در ذیل ادویهٔ مفرده و مرکبهٔ هندیه مسطور شد نافع ست لیکن در زحیر ورمی استعمال آن نکنند و بعض مشائخ را این علت عارض شده و باکثر ادویه علاج او کردم و بچیزی از آنها منتفع نشد و ازین جوارش صحت یافت پوست سنگدان ماکیان طباشیر هر یک دو مثقال گل سرخ شش مثقال تودری خشخاش سفید پوست بیرون پسته پوست ترنج پوست هلیلهٔ زرد هر واحد یک مثقال همه را در هم باریک سائیده بشربت فواکه یا شربت سیب بسرشند و سه چهار دانگ

سفوف مجرب

جوارش سنگدان

بر پشت بخورند پس صحت تام یافت و حمد خدای تعالی کردم بعضی گویند که شیرهٔ بادام نوشیدن و روغن آن بر مقعد مالیدن مسکن جمیع زحیرست و کذا در طبیخ حلبه نشستن و تخم کتان نشستن و محمول لشیاف مرکب از مر و کندر و زعفران و افیون که در ان رشته نهاده باشند تا وقت حاجت برآرند برای اقسام زحیر غیر کاذب مجرب ست و اگر در زحیر چیزی بر نیاید و درد شدید باشد کبریت سوده و پیه بز آمیخته بمقعد دود آن سازند و طبی را انسان محفوظ دارند و از دوای مجربات برای اسهال ریحی و زحیر صادق کافور افیون است که از قرص جو زبوا و مرکی جند بیدستر افیون کندر مساوی مثل نخود حب بسته و حب صبح و شام بخورند و آنچه معمولات اهل هند برای زحیر و اسهال است که ملیله سیاه در آب برنگ ساینده بنوشند و اگر مروارسنگ نیم دانگ کافور ریلانگ هست و روغن نبق بندقه ساخته بخورند فوراً حبس اسهال و دفع زحیر کند و طفل را کمتر ازین باید داد و زیاده ازین نهند که در ان خوف حدوث قولنج است

علاج زحیر کاذب

از چیزهای قابض اصلاً نهند که مهلک ست بلکه برای اخراج ثقل یابس محتبس مزلقات و ملینات دهند مثل لعاب ریشهٔ خطمی القدر یک تولہ در آب یا عرق عنب الثعلب برآورده مغز فلوس خیارشنبر شش تولہ گلقند چهار تولہ در ان مالیده صاف کرده روغن بادام شش ماشه بالای آن ریخته بنوشند و اگر خواهند ترنجبین چهار تولہ نیز افزایند و اگر مریض مفلوک باشد شکر سرخ و روغن گاو عوض گلقند و ترنجبین و روغن بادام کنند و حقنه کردن از حیح ها و دیگر حقنه های لینه انسب بود و یا بنفشه یک نیم تولہ گل سرخ یک تولہ جوشانیده گلقند چهار تولہ مغز خیارشنبر هفت تولہ ترنجبین سه تولہ مالیده صاف نموده شربت آلو بسهل چهار تولہ روغن گل یا بادام داخل کرده بدهند و یا عناب ۷ انجیر ۷ اصل السوس مقشر بیخ خطمی و سپستان جوشانیده با فلوس خیارشنبر و ترنجبین و شیرخشت و شربت بنفشه و روغن بادام بدهند و یا لعاب ریشهٔ خطمی شش ماشه لعاب بهیدانه سه ماشه در آب برآورده تخم ریحان تخم کنوچه یک یک درم روغن بادام شیرین سه درم داخل کرده بدهند روز اول دو درم پس اگر فایده نشود فلوس خیارشنبر ده مثقال و لعابیه مذکوره زیاده کرده روغن بدستور داخل نموده بنگرم و بهند که علاج اکثر باین طریق کرده شد و آن مطبوخ نیز مسهل و مزلق و دافع زحیر کاذب ست بادیان شکوفته دو درم تخم خطمی ریشهٔ خطمی عنب الثعلب هر واحد یک درم سپستان بیست عدد گاوزبان بنفشه هر واحد یک مثقال مویز منقی ده تولہ در آب جوش دهند سه گاه چهارم بمانند صاف کرده فلوس خیارشنبر پنج تولہ گلقند سه تولہ مالیده باز صاف نموده قدری روغن بادام یا روغن گل داخل کرده بنوشند روز دوم چار تخم بقدر یک تولہ با لعاب ریشهٔ خطمی بخورند و بعد یوم راحت همان مسهل بار دیگر بدهند و بعد رفع ساده تبریدیه مفرحات قابضات یا مقویات معده استعمال کنند و این مسهل نیز برای دفع فضول زحیر کاذب معمول استادی مرحوم ست گل سرخ خطمی ریشهٔ خطمی بادیان بعرق عنب الثعلب جوشانیده صاف نموده مغز فلوس گلقند مالیده باز صاف کرده روغن بادام ریخته بنوشند و بدانند که در حالت سده ادویه مسهله بالقصر نباید داد و گاهی برای تفتیح سده چار تخم بقدر نه ماشه در گلاب و عرق عنب الثعلب جوش داده شربت بنفشه داخل کرده بدهند و آب گرم صرف و با شربت بنفشه نوشیدن نیز تفتیح سده میکند و یا لعاب ریشهٔ خطمی بعرق عنب الثعلب و گلاب برآورده گلقند داخل کرده بدهند و یا ریشهٔ خطمی گل بنفشه مویز منقی گل سرخ بعرق عنب الثعلب و گلاب جوشانیده شربت بزوری معتدل داخل کرده دهند و گاهی بادیان گلقند و چار تخم عوض شربت عرقیات میکنند و گاهی عوض مویز و گل سرخ و اصل السوس تخم کنوچه درین نسخه داخل می نمایند و یا ریشهٔ خطمی تخم کنوچه گل بنفشه بیخ کاسنی بادیان پرسیاوشان مویز منقی تخم کاسنی کوفته جوشانیده گلقند داخل کرده بدهند که مفتح و مزلق ست غذا شله و یا ریشهٔ خطمی عنب الثعلب گاوزبان جوشانیده شیرهٔ اصل السوس شربت بنفشه داخل کرده بنوشند و گاهی تخم خیارین کوفته می افزایند و یا گل بنفشه یک نیم تولہ گل سرخ تولہ جوشانیده لعاب گاوزبان هفت ماشه و ریشهٔ خطمی ماشه در عرقیات یعنی گلاب یا آثار عرق کرو نیم و عرق کیوره پنج تولہ برآورده آمیخته اسپغول یا تخم الکنگر هر واحد یک تولہ بروغن بادام چرب نموده پاشیده و باشق ترنجبین تا مثل فالوده گردد و لسپستان چهار تولہ انداخته بخورانند و یا ریشهٔ خطمی گل سرخ جوشانیده گلقند مالیده اسپغول پاشیده دهند با شیرهٔ کاسنی لعاب بهیدانه افزایند و گلقند بعرق بادیان عرق عنب الثعلب حل کرده نیز مفتح سده است و اگر گره گره بندقها در اجابت آید ریشهٔ خطمی تخم مرو هر یک چهار ماشه گل بنفشه شش ماشه جوشانیده صاف نموده شیرهٔ خیارین شش ماشه شربت نیلوفر داخل کرده و کثیرا که معمری ست و بجهت اسهال سده ای معمول سوده پاشیده دهند و اگر بعد مسهل از خوردن اغذیهٔ مختلفه در تپ چیر سدی عارض گردد مفتحات مثل ریشهٔ خطمی تخم مرو بنفشه بادیان کوفته خیارین کوفته جوشانیده گلقند داخل کرده دهند چون [illegible] درد نیز اثر نشود آلو بخارا در عرق بادیان با لیته شیرهٔ خیارین گلقند بدری لقایای حرارت بدهند و بعد رفع سده و تسکین طبیعت دیده اگر حاجت بود مسهل خفیف جوشانیده ملی گل بنفشه عنب الثعلب شیرهٔ خیارین گلقند دهند یا آنچه در زحیر کاذب بعد رفع

سده بر لعاب بهدانه و ریشه خطمی بروغن بادام اقتصار کنند و سفوف الطین یا سفوف مقلیاثا با گلاب و شربت بنفشه یا لعاب بهدانه عرقیات و بارتنگ و اگر درد باقی بود تخم خطمی خبازی گلقند در عرق عنب الثعلب جوش داده صاف کرده شربت بنفشه داخل کرده دهند و اگر سده باقی بود یک روز دیگر مسهل بگیرند و روز دیگر لعاب بهدانه و ریشه خطمی و عرقیات و شربت بنفشه و اسپغول مسلم بخورند **اقوال مهره** شیخ سفیر باید که معالجه بحقنه های لینه و شیافات اغذیه نمایند و اگر حقنه های لینه کفایت نکند با وجود لین و رطوبت آنها تجویز باید که اخراج ثفل خشک نموده [illegible] حاد کنند بعده درباقی که بلین و رطوبت احتیاج افتد بران اقتصار نمایند و گاهی حب [illegible] مقل یا صمغ بطم آید اگر در ثفل غلظت زیاده باشد و اگر حرارت بود احتیاج بمثل خیارشنبر و شربت بنفشه و مانند آن باشد امثال حب معمول از مغز خیارشنبر و رب السوس کتیرا افتد صاحب **کامل** گوید که اگر زحیر بسبب بلغم محتبس در امعا باشد جوارش شهریاران و جوارش تمری دهند یا قرص بنفشه بشکر و آب گرم خورانند و اگر در آنجا حرارت باشد لعوق خیارشنبر با قدری ترنجبین دهند یا لعوقی جامع باشد که مشتمل بر شیاف معمول از خطمی و لعوق و شکر سرخ و تخم خطمی و خیار چنبر دارند و [illegible] اسفیداج قنا ریا مرزه حقنه کنند بروغن کنجد غذا سازند یا شوربای اسفیداج قنا ریا مانند اسفیداج و مغز قرطم جوشانند و دیگر اغذیه ملینه بکار برند بهر آنکه چون شکم نرم شد زحیر ساکن گردد و **حجندی** گوید که شربت بنفشه و شربت عناب و شربت آلو یا بزر قطونا با قنا و لعوق خیارشنبر بحقنه ها و بزرقات اسهال آورند و شیاف متخذ از خطمی و شکر سرخ و نمک [illegible] و فرزجه ساق برغن کنجد یا شیر قرطم بدهند و اگر ثفل شدید الجفاف باشد جوارش شهریاران یا تمری دهند سعید گوید که اگر زحیر بارد از بلغم لزج باشد [illegible] حقنه جات [illegible] نمایند و اگر کفایت نکند قرص بنفشه دهند و جوارش [illegible] یا بزر مرزه اسفناخ غذا سازند و بعد تکمیل اصلاح اسفیداج جوزه مرغ دهند **قرشی** و خضر میگوید که در زحیر بارد ملین طبیعت بمثل شربت بنفشه آب تخم خطمی و لعاب بهدانه کنند یا معجون بنفشه با آب گرم کرده آن تخم خطمی و بهدانه جوشانیده باشند بدهند و تخم [illegible] و بزر قطونا با شربت نیلوفر و شربت بنفشه بکار برند [illegible] مثل خیارشنبر مطبوخ [illegible] در روغن بادام کتیرا و رب السوس دهند و گاهی شیاف با آب گرم تنها و [illegible] کفایت کند و گاهی احتیاج بحقنه های لینه افتد و دران [illegible] داخل کنند و غذا مثل ماء الشعیر و اسفناخ و خبازی یا اسفیداج سازند **شریف خان** صاحب حاشیه شرح اسباب نوشته که شهریاران و تمری لعوق را جامع [illegible] اگر زحیر بلغمی [illegible] اند لیکن بسبب قوت و حدت خود گاهی معا را ایذا رسانند [illegible] بسبب زحیر ضعیف شده [illegible] کنند [illegible] عدم [illegible] ادویه لینه [illegible] و این حب ممدوح است مغز خیارشنبر دو جزو رب السوس یک جزو کتیرا ربع جزو حب ساخته با آب گرم بخورند **بعضی متاخرین** گویند که در زحیرات مثل لعاب ریشه خطمی بهدانه و اسپغول با شیره تخم خرفه یا شیره تخم خیارین و بزر قطونا [illegible] بروغن بادام یا روغن گل چرب کرده یک دو روز بدهند بعده مغز [illegible] خیارشنبر [illegible] مذکور حل کرده [illegible] و یا حقنه لینه اعمال آرند و گاه [illegible] گویند که [illegible] را در مرض [illegible] ناگاه زحیر کاذب پیدا شد گل بنفشه گل سرخ حب کاکنج گل گاوزبان هر یک [illegible] ماشه [illegible] دو عدد [illegible] سپستان هفت عدد [illegible] در گلاب [illegible] و عرق [illegible] صبح بجوشانند که نیم آید صاف نموده خیارشنبر هفت توله ترنجبین [illegible] گلقند شیرخشت [illegible] آلو بخارا [illegible] بنفشه [illegible] شربت شیرخشت [illegible] چهار توله روغن بادام یک توله اضافه نموده [illegible] بجای آب [illegible] اول سده [illegible] صحت حاصل شد

علاج زحیر صفراوی

لعابات و مزورها دیگر بکار برند مثل لعاب بهدانه و ریشه خطمی و عرقیات برآورده شربت بنفشه و چار تخم داخل کرده بدهند و گاهی بجای شربت بنفشه شیره تخم خرفه اضافه کرده میشود و سفوف الطین یا سفوف سه تخم بروغن بادام [illegible] یا روغن بادام چرب کرده بقدر ماشه همراه دوای مذکور بخورند و اگر بروغن گل چرب کرده دهند مضایقه ندارد و تخم ریحان بریان با سفوف ساخته استعمال نمایند تا نیم توله صباح و شام با آب سرد خوردن برای زحیر صفراوی معمول و مجرب است و اگر خواهند صمغ عربی بریان اضافه کنند و اگر [illegible] لعاب اسپغول ریشه خطمی و بهدانه بخورند بهتر باشد و اگر چهارم حصه کوکنار در آن سفوف افزایند [illegible] و بارتنگ چهار ماشه تخم ریحان پنج ماشه و اسپغول سه ماشه سوده بگلاب [illegible] توله لعاب ریشه خطمی لعاب اسپغول هر یک شش ماشه لعاب بهدانه سه ماشه چهار تخم شش ماشه بروغن بادام چرب کرده در شربت شیرین دو توله آمیخته نوشیدن مجرب است و گاهی اسپغول چهار تخم طرح کرده میشود و یا سفوف مقلیاثا [illegible] نه ماشه و شیره [illegible] کاسنی و خیارین هر یک [illegible] ماشه لعاب بهدانه و ریشه خطمی هر یک [illegible] ماشه در گلاب و عرق نیلوفر هر یک [illegible] توله اسپغول هفت ماشه دهند و غذا [illegible] برنج و این حقنه [illegible] مفرط و حرارت غالب بود [illegible] گل ارمنی سفیده [illegible] ساییده

در شیره برگ بارتنگ خرفه آمیخته زرده تخم مرغ و اندکی سرکه داخل کرده تعمل آرند و سفیدی بیضه مرغ بروغن بادام یا روغن گل آمیخته بزیاف طلا کردن مفید بود و اگر ازین تدبیر فائده نشود علاج زحیر صفراوی کنند و کثیرا بقدر حاجت در قدری آب حل نموده قدری شکر آمیخته صبح و شام بخورند و اگر پوست خشخاش نیم کوفته تخم خرفه بریان بقدر [illegible] مصطکی گل ارمنی حب الآس سماق عناب هر واحد نیم جزو صمغ عربی هر واحد ربع جزو سائیده بگلاب حبها سازند و یک مثقال بخورند برای زحیر و اسهال مجرب است و اگر خون آید کهربا بیخ انجبار هر واحد نیم جزو افزایند و این حمول مجرب است زرده تخم مرغ بروغن گل آمیخته مرداسنگ صمغ عربی سفیده ارزیز هر یک قدری باریک ساخته دران آمیزند لته ابریشم آلوده بردارند و شیاف مازو خام و سفیده قلعی کنند و دم الاخوین افیون بقول شیخ نافع است قیا قرص طباشیر حماضی سه ماشه و خمیره صندل نرشی ماشه با شیره خیارین کاسنی مغز تخم کدو هر یک ماشه بدهند سفوف نافع زحیر و اسهال تخم حماض بارتنگ نشاسته دانه هیل صمغ عربی مغز بیل جمله بریان هر واحد دو درم کهربا طباشیر الا [illegible] هر یک یکدرم پوست خشخاش در روغن گل بریان کرده نیم درم سفوف ساخته [illegible] با شیره تخم کاسنی یا شیره زیره سفید یا شیره بادیان هر واحد بریان استعمال کنند نافع زحیر و اسهال است مطبوخ نافع زحیر و قیام صفراوی بیخ انجبار بیخ مثقال پوست خشخاش تخم خطمی هر یک چهار درم عود صندل سفید هر یک دو درم حب الآس ورد هر کدام یک درم مصطکی ربع درم همه را جوش داده صاف نموده از سه درم تخم خرفه بریان شیره برآورده و نیم درم طباشیر سوده و دو توله شربت به داخل کرده اول بارتنگ تخم حماض هر یک نیم درم در دهن انداخته بالای آن مطبوخ بنوشند دیگر بهنگام شدت درد تخم ریحان یک توله در یک نیم پاؤ گلاب بجوشانند و قند سفید نصف پاؤ انداخته قوام نرم سازند اگر گلاب نباشد بعرق بادیان بجوشانند دیگر لعاب بهی تخم خطمی بعرق عنب الثعلب بجوشانند شیره تخم خرفه شیره تخم کاهو زیره هر یک خطائی سوده نبات بارتنگ داخل کرده دهند دیگر برای قدر و انها پیچش لعاب اسپغول خطمی شیره خرفه هر یک شش ماشه عرق گاوزبان عرق عنب الثعلب عرق [illegible] شاهتره هر یک پنج توله شربت بنفشه دو توله چهار تخم ریحان نه ماشه داخل کرده بنوشند و فصد باسلیق از طرف راست کنند دیگر بقول سویدی شرب کهربا و آب برگ انگور و تخم خرفه با رب سوده بروغن گل چرب کرده با آب گرم و گل ارمنی و تخم بالنگو بان شربت بادام صمغ خطمی و حقنه بشیر تازه و خوردن شاهبلوط تازه هر واحد نافع زحیر است دیگر گویند که جدوار با آب سونف سائیده خورانیدن برای زحیر صفراوی با خون و اندکی بلغم و کثرت اسهال که افیونی را عارض شود مجرب است حریره که جهت پیچش و بواسیر مجرب است صمغ عربی با نشاسته بروغن بادام هر واحد یک توله آرد بریان هفت ماشه قدری نبات بدستور مرتب ساخته بنوشند و یا عوض نبات شربت انجبار داخل کنند و اگر پیچش بسیار باشد بغیر نبات تعمل آرند دیگر حریره که از صمغ یک مثقال اسپغول مرست بارتنگ هر یک دو مثقال نشاسته سه مثقال مرتب سازند و با شربت صندل شیرین کرده بدهند جهت پیچش و اسهال موی مجرب است **سفوف ابن ماسویه** که جهت زحیر و درد امعا و پیچ نافع است تخم خطمی خبازی مقشر هر یک پنج درم نشاسته بریان سه درم صمغ عربی گل ارمنی هر یک دو درم کوفته بیخته سه درم صباح و سه درم شام با آب یک طباشیر گل ارمنی و صمغ عربی دران تر کرده باشند بخورند **سفوف الطین** که در زحیر و اسهال [illegible] دموی و پیچ بهره ور معمول است اسپغول تخم ریحان تخم کنوچه نشاسته تخم حماض بریان صمغ عربی گل ارمنی طباشیر مساوی بغیر از سه تخم اول کوفته بیخته باهم آمیخته سه درم بروغن گل یا بادام چرب کرده بگلاب بخورند و اگر خواهند زود حبس کنند کوکنار ربع درم یا ثمن درم حب الآس [illegible] در سه شربت داخل نمایند سفوف [illegible] تخم کهربا نفع دارد و مجرب است و معمول صمغ عربی تخم کنوچه اسپغول بارتنگ مساوی بریان کرده و صمغ را سوده با تخمها آمیخته هر روز سه درم بروغن بادام چرب نموده با آب سرد بخورند **شربت هر ور بهیلی** از عمل اطبای هند برای زحیر صادق هر ور بهیلی پوست خشخاش برابر شب در آب تر کرده صبح جوش داده صاف نموده باو چندی قند بقوام آرند **دوا هندی** بلیله سیاه بروغن بریان کرده کوفته بیخته شکر سفید آمیخته شش ماشه خوردن غذا برنج و ماست ساختن مجرب است دیگر [illegible] کات و افیون مساوی حب بقدر فلفل ساخته با آب برنج ساگهی خوردن آزموده است **ایضاً** برای زحیر که با گرمی باشد اسپغول بریان دو درم صمغ عربی گل ارمنی هر واحد یک درم بزر البنج ربع درم نافع **دیگر** سفوف گل ارمنی تخم ریحان بریان اسپغول بریان هر دو درست نشاسته تخم حماض هر واحد دو درم گلنار صمغ عربی نشاسته هر واحد یک درم مفید بود دیگر بیخ فالسه نیم کوفته شب در آب تر نمایند صبح لعاب آن گرفته با کتیرا اسپغول بخورند که نافع زحیر است دیگر صمغ عربی اسپغول تخم ریحان نشاسته مساوی سفوف کرده شش درم بخورند دیگر تخم تمر هندی سوده یک درم با قدری جغرات آمیخته خوردن نافع اسهال و زحیر صادق است و کذا [illegible] سوده یکجا [illegible] خوردن دیگر سپاری سوخته با قدری جغرات آمیخته خوردن و کذا برگ انار سائیده بیک قدح آب نوشیدن و تخم [illegible] گل [illegible] سائیده همراه لعاب [illegible] اسپغول

دادن مفید ست **اقوال** **مهره** صاحب کامل گوید که چون زحیر از خلط حاد لذاع عارض شود باید که اندکی بزرقطونا بروغن بنفشه بدهند و شوربای چرب بنوشانند و بر اسفل
بدن آب گرم ریزند و بروغن بنفشه تمریخ او کنند و اگر مع ذلک اسهال صفراوی آید سفوف الطین بربّ حب الآس **سند** **محمود** گوید که اگر سبب زحیر انصباب خلط لذاع
مراری یا رطوبت شور باشد هر صباح سفوف الطین یا سفوف نشاسته از سه تا پنج درم برب حب الآس ده درم بخورند یا قرص کهربا و یا قرص گلنار یک مثقال با رب به [illegible]
و یا گل ارمنی یک مثقال در شیره تخم خرفه بریان پنج درم حل کرده بنوشند و دوائیکه در [illegible] مسطور شد نیز نافع ست و غذا مزوره جاورس مقشر بریان با شیره
مغز بادام و خشخاش و اگر حرارت بسیار نباشد گوشت تیهو دهند و برنج آهنتاب سنگتاب نفع کند و این شیاف استعمال نمایند افیون و حبه کنند نیم درم
برگ کرنب مطبوخ [illegible] زردی بیضه یک عدد در بادیه کرده روغن گل بر آن ریخته بپالایند تا یکذات گردد و از آن شیاف سازند و این شیاف قطع خون کند و
محرق گل قرسی گلنار عصاره لحیة التیس اقاقیا هر واحد سه درم همه را با یک سائیده با آب بارتنگ یا آب عصی الراعی یا آب خرفه سرشته استعمال کنند و یا کثیرا نشاسته
سه درم تخم بارتنگ صمغ عربی هر واحد چهار درم بریان کرده کوفته بیخته سه درم از آن بخورند **انطاکی** گوید که اگر سبب زحیر اخلاط حاده باشد اکثار از العدس و صمغ واجب بود
با هر چند از [illegible] اعظم خطرست و هر گاه خواهش قیام طول کند و قوت متحمل اسهال باشد اسهال نمایند پس اگر بعد وثوق تنقیه تام مرض منحط نگردد و قوت کم شود
قطع آن اولی بود با احتیاط بهر آنکه در خطا درینجا خطرست و بیشتر قطع این قیام سبب موت گردد چنانچه در ذوسنطاریا گذشت و درینجا آنچه قبل تنقیه و بعد آن بعد تجربت
بتجربه رسیده ذکر میکنم آنرا یاد دارند و مع ذلک گفته با احتیاط عمل کنند و این حقنه زحیر حار را بگشاید بعد فصد باسلیق در دو موی گل سرخ گل بنفشه هر واحد
هفت درم تخم خبازی و خطمی [illegible] حلبه هر واحد پنج درم تخم کاسنی سه درم [illegible] عناب [illegible] مجموع کوفته در سه رطل آب بپزند تا یک رطل بماند و صاف کرده
نه درم خیار شنبر ده درم شکر و هفت درم روغن بادام داخل کرده استعمال نمایند پس اگر [illegible] کند [illegible] کاسنی زیاده کنند و یا درم [illegible]
ما کیان این فتیله بجای آن نفع دارد تخم ملوخیا [illegible] مساوی سوده با شکر و روغن زرد سرشته شیاف سازند و بروغن گل چرب کرده بردارند و [illegible] فتیله
کنند [illegible] و بنفشه [illegible] خطمی خبازی پس [illegible] تنقیه [illegible] سفوف [illegible] استعمال کنند و این قرص مجرب ست
پوست خشخاش [illegible] تخم خرفه بریان مساوی [illegible] گل مختوم حب الآس [illegible] صمغ هر واحد ربع [illegible] سازند شربت یک مثقال
و اگر درینجا خون آید کهربا و انجبار هر واحد نصف جزو افزایند و [illegible] گل سرخ [illegible] گلنار هر واحد ده پوست خشخاش [illegible]
اسارون [illegible] اقاقیا هر واحد [illegible] گوید که علاجش مثل علاج زحیر صفراوی ست و انفع درینجا
شیافات و حقنه [illegible] خوردن بزرقطونا بروغن گل [illegible] نافع بود و اگر [illegible] تغذیه بشیر تازه و نان [illegible] کرده
بسازند و اگر [illegible] شیاف [illegible] مذکور [illegible] نافع ست [illegible] روغن گل [illegible] سنگ سفید مغسول [illegible]
آمیخته حمول کنند و این شیاف نیز نافع [illegible] زعفران [illegible] صمغ عربی هر واحد [illegible] افیون [illegible] شیاف ساخته استعمال کنند و این مرهم نیز [illegible]
گلنار و مرداسنگ اقاقیا سفیداب [illegible] نشاسته دم الاخوین صمغ عربی [illegible] مساوی [illegible] بقدر حاجت [illegible] زردی بیضه [illegible]
کنند و بپارچه نرم [illegible] باشند **جرجانی** و ایلاقی [illegible]
ای صاحب زحیر صفراوی [illegible] صاحبان زحیر [illegible] طعام نخورند [illegible] قطع گردد و صاحب زحیر صفراوی [illegible] روغن گل
چرب کرده [illegible] چنانچه در علاج زحیر
مذکور شد [illegible] این سفوف نافع ست اسپغول بریان ده درم صمغ عربی صمغ امرود [illegible] پنج درم [illegible] سوخته
[illegible] درم [illegible] و حمول و شیاف و مرهم [illegible] گذشت و اگر عدس گل سرخ پخته و بروغن گل چرب کرده
بر سره [illegible] عدس و سماق و عنب الثعلب [illegible] **ابن هبة الله** گوید که اگر زحیر حادث از خلط حاد
باشد علاجش قریب [illegible] علاج زحیر بود بهر آنکه علاجش بخوردن این سفوف الطین ست که از بزرقطونا و تخم حماض و تخم بارتنگ مساوی بریان کرده و مثل نصف آن

گل ارمنی و صمغ عربی و طباشیر و حب [illegible] بیشتر در آن اضافه کرده و در ترتیب نمایند و از [illegible] درم [illegible] به ساده [illegible] پس اگر التهاب شدید باشد از غذا منع کنند و به ماء الشعیر که در آن اثنا [illegible]
و بعد تصفیه و تبرید آن گل ارمنی و صمغ عربی در آن اضافه کرده باشند بنوشانند و بعد دو ساعت آب به جوش داده سرد کرده و بطباشیر استعمال کنند و چون اعراض ساکن شود و
[illegible] باشد [illegible] سماق و [illegible] شیاف [illegible] یا آب برنج حقنه کنند قرشی می‌نویسد که آنچه بسبب حرارت یا خلط حار باشد تبدیل از پوست خشخاش
خطمی و زرورد استعمال کنند و آنچه بسبب [illegible] آن [illegible] و هنگام شدت وجع قبل از زحیر [illegible] گوید که علاج
هر نوع زحیر که از خلط لاذع صفراوی یا از بلغم شور باشد علاج هر دو نوع اسهال و زحیر صفراوی و بلغمی است غیر آنکه انتفاع بشیافات و حقنها در اینجا بیشتر باشد پس ادویه
قابضه نافع زحیر مثل قرص طباشیر [illegible] و قرص گلنار سوده در شربت انجبار و آب بارتنگ آمیخته یا شربت بوفام یا شربت صندلین و غیر آن استعمال کنند و قبل از زحیر بروغن گل [illegible]
چرب کرده بر دارند و بر آبی که در آن خطمی مع پوست آن جوشانیده باشند [illegible] نمایند و باغذیه قابضه [illegible] که در علاج اسهال و زحیر مذکور شد غذا سازند و از شیافها
[illegible] پرهیز کنند و خوردن سفوف [illegible] مطبوخ یا بریان موافق بود و صاحب خلاصه گوید که اسبغول و تخم ریحان و تخم بارتنگ و تخم [illegible] بریان [illegible]
بروغن گل چرب نموده و اندک گل ارمنی [illegible] سفوف سازند و سفوف طین [illegible] در آب [illegible] و از شیاف مامیثا و کندر [illegible] شیاف ساخته بکار برند
و این سفوف طین از مخترعات جالینوس برای زحیر و اسهال [illegible] که سوده [illegible] تا یک سال باقی می‌ماند تخم حماض اسبغول تخم ریحان حب الرشاد
تخم خرفه [illegible] هر کدام ده درم غنچه گل سرخ گل ارمنی صمغ عربی هر کدام هفت درم نشاسته پنج درم دم الاخوین سه درم گلنار یک درم [illegible] نیم [illegible]
طبری گوید که [illegible] زحیر اول قطع سیلان ماده است [illegible] کیفیتی که حدت [illegible] زائل کند [illegible] علاج [illegible]
[illegible] تحلیل [illegible] تخم [illegible] کنند اگر [illegible] حرارت [illegible] بالکل [illegible]
مانند آن سازند اگر طبیعت [illegible] باشد [illegible] سماق [illegible] و مانند آن [illegible] بعضی افاضل [illegible] که [illegible] تا [illegible] با عالی
[illegible] تحلیل شود [illegible] آن [illegible] اگر [illegible] باشد که بران [illegible] کرده [illegible] مستقیم بود باندک آب آس
و روغن [illegible] کنند که آن تسکین وجع کند [illegible] تا [illegible] ثقل کم گردد و بعد از این [illegible] که
[illegible] پنج [illegible] فارسی [illegible] یک [illegible] گلنار گل سرخ هر واحد [illegible] حب الآس پنج درم [illegible] اقاقیا دم الاخوین
هر واحد یک درم [illegible] و بعد [illegible] یک درم اقاقیا نیم درم دم الاخوین [illegible] درم
[illegible] درم [illegible] پنج درم [illegible] گل [illegible] جوشانیده باشند
[illegible] بعد [illegible] کنند [illegible] بعضی افاضل گفته‌اند که [illegible] کرده [illegible] یک دفعه یا دو
دفعه که آن [illegible] علاج [illegible] سازد و چون [illegible] شرح باشد اول قطع ماده [illegible] علاج غذا [illegible] روغن گل [illegible] شیاف [illegible]
[illegible] گل [illegible] آب [illegible] اضافه کرده [illegible] شود و بعضی افاضل آب آس [illegible] مطبوخ [illegible] بعضی گفته‌اند که [illegible] درم
[illegible] پنج درم [illegible] روغن گل [illegible] حقنه [illegible]
[illegible] گل [illegible] حقنه [illegible] تقویت [illegible]
[illegible] زحیر [illegible] تقویت آن [illegible] ماده کرده [illegible]
[illegible] شیاف [illegible] اقاقیا دم الاخوین گلنار [illegible] درم [illegible]
[illegible] یک [illegible] تخم [illegible] شیاف سازند [illegible]
[illegible] شیاف [illegible] اگر [illegible] زیاده گردد [illegible] باشد [illegible]
این [illegible] استعمال کنند و جالینوس [illegible] که [illegible] پنج درم [illegible] ساق [illegible] ده درم روغن گل [illegible]

[illegible] نیم درم موم مصطکی انداخته بر آتش نهاده حرکت دهند تا بگدازد بعده از آتش فرود آورده [illegible] یک نیم درم [illegible] کوفته بیخته و یک درم سفیده قلعی و نیم درم [illegible] [illegible] باشد [illegible] اگر حرارت [illegible] باشد [illegible] استعمال کنند [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] باشد استفراغ نماید و علاج را ترکیب [illegible] اگر مرض مرکب باشد

علاج زحیر بلغمی و ریحی

[illegible] علاج زحیر بلغمی [illegible]

[illegible] زحیر بلغمی است [illegible]

تخم حماض شیره تخم خرفه مقشر سفید داخل کرده صبح و شام بخورند شربت شاه ریشه خطمی تخم مرو جوشانیده صاف کرده چهار تخم مرغ با دام داخل نموده بدهند و گاهی برگ سفید اسپغول ابهل هر واحد بریان هر یک دو درم تخم افیون سه درم و یکجا آنگ سواے اسپغول سائیده تا کیا شده بدهند که مجرب ست و اگر قبض منظور نباشد سواے افیون هر یک دو ماشه گرفته بدهند و بعوض اسپغول کنند و سائیده تخم گشنیز و بلیله سیاه و زنجبیل بادیان مساوی بروغن گاو بریان کرده همه تمام درشته کوفته بیخته بقدر حاجت بدهند که درین باب مجرب ست و گاهی همه را بریان کرده شکر برابر آمیخته بدهند و نافع یافته و اگر قبض مطلوب باشد کوکنار بریان بعوض بلیله کنند و یکجا با شربت مرکب و سقوط اشتها باشد رب انار تا یک تنیج همراه شیره تخم ریحان در عرقیات بدهند و رب بهار نارنگ داخل کرده هر روز بدهند و اگر از شدت پیچش خروج مقعد عارض شود پوست انار کنار تا نیم در آب جوش داده از آب آن آبدست نمایند و قصل آن سائیده بر مقعد ضماد کنند و اگر خون بسیار آید لعاب ریشه خطمی اضافه کنند و یا چهار تخم در عرقیات جوش داده روغن بادام داخل کرده بنوشند و یا گیرند با هم بیستو بر آید ریشه خطمی سوسن تخم مرو تخم کاسنی بادیان جوشانیده صاف نموده شیره تخم کاسنی شش ماشه چهار تخم نه ماشه روغن گل دو ماشه داخل کرده بنوشند یا رب بادیان عنب الثعلب هر یک چهار ماشه که یا الائچی خرد هر یک سه ماشه پوست تخم هر یک دو ماشه جوشانیده گلقند دو تولہ داخل کرده بدهند در نسخه پوست ترنج و غیره برای تقویت معده درست و اگر از تبعیت قبض شود و اسهال موقوف گردد نفخ شکم ظهور نماید برای لینت مفرحات داخل کنند یعنی تخم کانو بریان جوشانیده [illegible] تخم ریحان باشند و بدهند و گاهی گلقند شربت بنفشه کنند و در حالت ضعف و التهابات قوی شل پوره و غیره و شیره بدهند لیکن اگر حال مستوی باشد تا تنیج ظاهر گردد و شیره گل چهار ماشه کوفته گلکلاف شیر بزوری شش ماشه شربت تخم الایش تخم خیارین کوفته عنب الثعلب هر یک شش ماشه جوشانیده نبات یک تولہ داخل کرده بدهند و بازی شربت دینار برای تنقیح سده با فزایند و قرص گل صغیر برای نفخ معده و طحال و کبد و اورام ایشان معمول ست و گلکلاف تخم بزوری و اورام طحال و معده و جگر مع بو اسیر دردوجو و استسقا و امراض بارد و رحم و تب های کهنه معمول و دیگر که با جمیع مفاصل و ریاح و بواسیر باشد مجرب و مصطکی و بزیدان سوده گلقند شربت تناول نمایند و تخم مرو انیسون عنب الثعلب و عرق بادیان جوشانیده شربت بزوری معتدل داخل کرده بدهند و گاهی بجاعت بواسیر سفاج بادیان خطمی تخم تخم داخل بکنند و سعوف حب بر هر زحیر مجرب اسپغول تخم کشوته تخم ریحان هر سه بریان کرده درست و از تخم خرفه تخم کتان هر دو بریان نموده و حکمت گل ارمنی صمغ عربی بریان نشاسته بریان گلنار کهربا همه را کوفته بیخته برابر گرفته با برگ مورد کوفته آمیخته قدر یک از آن یا شتعال تا دو درم سفوف بلیله یا شکم قبض کشد و معده را نافع و زحیر را بعد از تنقیه سوده بلیله سیاه و روغن زیتون بر شسته صمغ عربی بریان زیره سیاه و مقل بریان انیسون بریان هر واحد یک جزو اسپغول بریان سب الاثل و هر یک دو جزو چهار دو دو اول را کوفته بیخته اسپغول حب الاس را درست آمیخته هر روزه چهار درم بخورند سفوف مقلیا آنکه نافع زحیر ست بگیرند تخم ریحان و اسپغول هر سه بریان نموده درست و نشاسته تخم خطمی هر واحد یک درم کوفته بیخته آمیزند شربت از سه درم تا چهار درم چهار ایشان سفوف مقلیا نافع زحیر و مفید سیاه بریان بلیله سیاه بروغن گاو بریان هر یک نیم جزو حرمت تا کوفته بریان یا سه جزو مصطکی نیم جزو بستو با نبات بقدر بیست شربت دو درم و اگر مصطکی نباشد کنندر داخل کنند و گرادوبه ... بدهند که زحیر بلغمی را نافع ست بلیله سیاه بروغن چرب کرده و را ... بریان نموده و یک تولہ زنجبیل سفید بادیان نیم ماشه بادیان بریان نیم ماشه کشنیز خشک بریان سه ماشه مصطکی سه ماشه نبات هم وزن همه سائیده شش ماشه یا زیاده همراه لعاب ریشه خطمی یا شیره تخم بارتنگ یا غیر آن مناسب حال بدهند که در پیچش با خون و بلغم و در درد نفخ مجرب و مفید ست و دیگر آب سفت هر کدام یکدرم با بسباسه و صافی نموده بقدر چهار افیون حل کرده بنوشند و ازین پیش قوی مجرب نوشته و هم اسهال که برای پیچش و سنگ گردی مجرب ست اقراص جهت تنقیح سوده گل و ساده شده تخم هر یک شش ماشه برگ تنبا بریان کرده بقدر نیم ماشه بر صباح آب بدهند تا هفت روز خورده اول تور و خشکه با دیگر غذا مناسب حال بدهند روز تنقیح ظاهر شود و در نسخه صحت تمام روی نماید با اسهال و سحق کافی و معز قوی را هم مفید نوشته و اگر مریض ضعیف یا طفل باشد دو اگر در پیشاب نه ... وزه [illegible] جا است خونی نسبته و دیگر بلیله سیاه و چوان زیره سفید هر یک سه ماشه درم هر یک بریان کرده کوفته بیخته هر روز نیم درم با آب چکیده بخورند جهت پیچش و اسهال که هیچ دوا اثر نکند باشد مجرب نوشته و دیگر زنجبیل بادیان سفید هر یک هفت ماشه بادیان دو ماشه کوفته بیخته روز اول هفت ماشه روز دوم دو ماشه روز سوم چهار ماشه تا بپهلو بدهند برای زحیر مجرب است و سفوف کشنیز بریان و ... مصطکی هفت ماشه آن قدر و نانخواه سه بریان زنجبیل بادیان صمغ عربی

هر یک شش ماشه افیون چهار ماشه سفوف سازند خوراک یک مثقال [illegible] دو ماشه ایضاً نافع زحیر بلغمی است پوست بلیله کابلی پوست بلیله زرد آمله [illegible] بیل گری [illegible] جوش داده و خشک نموده بروغن گاو بریان سازند بعده تخم کتان زیره سیاه بادیان حب الرشاد [illegible] بریان هر واحد دو جزو مصطکی یک جزو سوده حب الرشاد کوفته بیخته با شیر [illegible] سه درم ایضاً [illegible] اسپغول [illegible] زیره سیاه [illegible] بادیان [illegible] کتان [illegible] سه عدد [illegible] بریان [illegible] اسپغول [illegible] صمغ عربی [illegible] بروغن گاو [illegible] بریان نمایند [illegible] بادیان [illegible] بریان کنند [illegible] آب [illegible] بروغن گاو چرب کرده [illegible] بریان نمایند [illegible] اسپغول [illegible] کوفته بیخته [illegible] سفید [illegible] سفوف سازند [illegible] مناسب بخورند [illegible] افیون [illegible] پوست [illegible] درخت [illegible] پوست [illegible] آب [illegible] اگر [illegible] اسهال [illegible] شفا [illegible] تخم کتان بریان [illegible] صمغ عربی [illegible] کوفته بیخته [illegible] سفید [illegible] نافع [illegible] بیل گری [illegible] نافع اسهال [illegible] افیون [illegible] کوفته بیخته [illegible] سازند [illegible] نوشیدن نافع [illegible] اسهال خون [illegible] کوفته بیخته [illegible] خوردن نافع زحیر [illegible] بادیان پوست [illegible] سازند خون آمدن [illegible] روغن [illegible] بریان کرده [illegible] اسپغول [illegible] کوفته بیخته [illegible] نافع اسهال [illegible] افیون [illegible] خوردن نافع اسهال [illegible] پوست [illegible] جوش [illegible] اسهال [illegible] خوردن [illegible]

اقوال حذاق

شیخ [illegible] سبب [illegible] بلغم [illegible] آب [illegible] مطبوخ [illegible] علاج [illegible] اسهال باشد [illegible] صفراوی [illegible] مسهل [illegible] اگر ماده [illegible] باشد [illegible] استعمال کنند [illegible] مسهل [illegible] قطع زحیر [illegible] زعفران افیون [illegible] پوست [illegible] بریان کرده [illegible] سفوف [illegible] بلیله کابلی بلیله آمله [illegible] کنند [illegible] بروغن گاو [illegible] تخم کتان بریان [illegible] بریان [illegible] خارج شود [illegible] بر آتش انداخته

و بریان ظرف سوراخدار و آن را گرم داشته مریض بران نشیند بطوریکه مقعد مقابل سوراخ باشد و گاهی کبریت با پیه گرده بز یا کوهان شتر سرشته بلوطها ساخته حمول میکنند یا شیاف اول بخور سازند یا شیاف از عفص و زعفران و کندر و صمغ مساوی ساخته بردارند پس اگر در انجا حرارت و وجع باشد درو قدرے افیون داخل کنند و هرگاه با زحیر ریاح سوزش و تقرح باشد این سفوف استعمال نمایند بزر البنج سفید بادیان تخم شبت هر واحد پنج درم نانخواه افیون هر واحد دو درم تخم کرفس ده درم شربت یک مثقال و هرگاه با زحیر ریاح موذیه بود و تپ و حرارت نباشد این معجون دهند جند بیدستر افیون اسارون میعه سائله بزر البنج سفید کندر مساوی با عسل بقدرے که سرشته شود دانه درم تا یک درم دهند مجوسی گوید که هرگاه زحیر بسبب رطوبت لزج منحدره بسوی امعا عارض شود باید که صاحب او از اشیاء بارده منع کنند و سفوف مقل یا دهند که آن زحیر را بسیار نافع ست و یا قدرے تخم کرفس و تخم گندنا مساوی با آب گرم دهند یا حب الرشاد دو درم با آب گرم خورانند و قرص مسمی باسقرباطون چون نیم درم با آب نیمگرم دهند نفع کند و کذلک قرص کوکب و این شیاف بردارند که مر ذکره مر هر واحد یکجزو زعفران و افیون هر واحد نیم جزو باریک سائیده با آب سرشته شیاف سازند و در کناره او رشته دارند که این حاضر النفع ست و این شیاف نیز نافع ست مر میعه و کندر و افیون و سندروس و عفص و زعفران مساوی سائیده با آب شیاف ساخته بردارند و اگر ازین ادویه مثل نخود حبها سازند و صاحب زحیر را دو حب با آب نیمگرم بخورانند نافع بود و این قرص نافع زحیر ست نانخواه تخم کرفس هر واحد چهار درم مر و سنبل الطیب و اسارون و زعفران هر واحد یک درم و نیم افیون جند بیدستر و بزر البنج هر واحد یک درم همه را باریک سائیده بقدر نیم درم قرصها سازند و این سفوف نافع زحیر ست تخم خشخاش و پوست آن هر واحد سه درم تخم کرفس تخم گندنا هر واحد دو درم کندر ذکر و نانخواه هر واحد یک نیم درم باریک سائیده از یک درم تا دو درم بخورند با آب گرم و ایضا معجون جوارش مصطکی بریان سه درم نانخواه یک درم کندر ذکر نیم درم سائیده همه با آب گرم بخورند و فلفل را دو درم بدهند و این سفوف نیز نافع زحیر بود و بگیرند تخم کرفس و انیسون و نانخواه هر واحد سه درم کندر ذکر و مصطکی و سنبل الطیب و زنجبیل و اهل هر واحد یک درم سعد و بیخ اذخر هر واحد دو درم جوز بریان پنج درم باریک سائیده شربت دو درم با آب نیمگرم و ایضا تخم کرفس و سعد و سنبل هر واحد پنج درم عود و سماق و حب زنج یا هر واحد یک نیم درم باریک ساخته یک مثقال با آب نیمگرم بخورند پس اگر با زحیر اسهال بلغمی باشد آنرا بیضه ممسکه بدهند و این سفوف زحیر مع الاسهال را مفید ست گردگان بریان و اهل و پوست انار ترش و سنبل الطیب و قرنفل و سعد و کندر و لادن و قرفه و سماق و گل سرخ هر واحد دو درم عود و سماق و مصطکی و قصب الذریره و قاقله و بسباسه و انیسون و تخم کرفس و زیره در شراب تر کرده خشک نموده و باز در بریان در شراب سرد کرده و ریوند چینی و ثمره طرفا هر واحد یک درم انار دانه بریان شش درم همه را باریک سائیده بقدر حاجت با آب نیمگرم بخورند و نگاه داشتن فارسی زحیر را منفعت بین دارد و باید که صاحب او از اغذیه بارده اجتناب کنند و غذاے او نخود آب با فراخ نواهض یا کشک برنج بریان یا برنج مطبوخ برنج که بان قدرے حب الرشاد انداخته باشند بسازند و تقلیل غذا کنند که آن نافع ست برای او **ایلاقی وجه جانی** گوید که صاحب زحیر بلغمی را که سبب زحیر او بلغم شور باشد نقایا دهند و نسخه او همان سفوف ست که در قول ابو سهل گذشت و نسخه دیگر انیست هلیله کابلی بست درم در شراب قابض تر کرده و تخم مرو بریان کرده هر یک ده درم حب الرشاد بریان کرده پنج درم همه را کوفته بما العسل قرص سازند و بریان کرده بکوبند و شربتے سه درم بشراب قابض و ترکیب بخور کبریت و پیه گرده بز بیخته در قول ابو سهل مسطور شده و اگر بابونه و عیسوم و بنفشه و گل سرخ و اکلیل الملک و مرزنجوش و برگ کرنب و شبت در آب بجوشانند و مقعد را بروغن کتان چرب کرده در این آب نشانند مفید بود و ابو زید گوید که من جماعه را در بیمارستان دیدم و این علاج کردم و همان روز به شدند و اگر سعد و قصب الذریره و انیسون یک شبانه روز در آب تر کرده حقنه نمایند و سپید و شراب کهنه آمیخته بنوشانند نافع بود و سفوفے که دران مغز چهار مغز بریان سه درم ست در قول مجوسی گذشت و افیون و کندر و زعفران و تخم شبت هر یک برابر شیاف سازند و یا از زعفران و جند بیدستر و مر و سکبینج و افیون هر یک برابر اگر مرض طول کشد حقنه کنند بلعاب آب زیتون مقدار پنج اوقیه پس تکمید کنند بشراب گرم کرده و آب سرد و روغن ناردین **مجندسی** گوید که علاجش تسخین و تلطیف و بعلاج زحیر بلغمی نمایند و از آنچه این نوع را نافع بود حقنه با آب چقندر و سبوس و مری و ادهک بورق ست یا با آب زیتون مالح تا آب سلق و تبرید و بنفشه و ازکامات نافعه او انیست که صوف را در شراب قابض نیمگرم آغشته بر او نهند یا حقنه کنند بدان یا بروغن گل نیمگرم تنها که این انواع زحیر را نافع ست و شیاف که در قول مجوسی گذشت و کذا شیافے که از تخم خطمی و خبازی و تخم کتان و مانند آن سازند بکار برند و نطولات آب او و دیگر چاره ملطفه آنرا نافع ست و اگر سبب او احتباس ریح

بشگافتند او باشد جوارشات مثل کمونی و فلافلی و کمادرات ساخته استعمال کنند و این سفوف آنرا نافع است زیره کرمانی صعتر نانخواه بودینه سنبل الطیب مصطکی جوزبوا سعد تخم کرفس انیسون هر واحد یکجزو با یک سائیده و استعمال نمایند و مریض را اقلیه‌ها و مطجنات خورانند و قصد را بشراب گرم تکمید کنند. خجندی گوید که سفوفے که در آن [illegible] سعد است و در قول مجوسی گذشت نافع زحیر بلغمی است و دیگر سعد و قصب الذریره و انیسون و نانخواه و مویز را در آب شب تر کنند پس صاف کرده اندک [illegible] بدان آمیخته بنوشند و اگر کندر را با قدرے نانخواه بجوشند زحیر بلغمی را نافع بود و تخم شبت و نیز نفع کند و بعد ازو اسهال کن نماید و اگر زحیر از ریح محض باشد علاجش تحلیل ریح است و مانند آنچه در علاج زحیر بارد باید ابوالحسن می‌نویسد که اگر زحیر تابع فضله بلغمی باشد علاجش بشربت بهی و خوردن تخم کنوچه و تخم ریحان بریان با انار دانه بریان نمایند و بعد آن آب گرم بنوشند و شیاف [illegible] بردارند و در حمام [illegible] کنند و غذا افراخ یا گنجشک بریان یا زرده تخم و امثال آن سازند و تقلیل غذا نمایند [illegible] از انطاکی نقل کرده که نسخه [illegible] از این نوع [illegible] بزرقطونا [illegible] هر کدام ده درم اسارون اکلیل الملک خطمی طباشیر هر کدام هفت درم تخم خرفه تخم شلغم انیسون هر کدام پنج درم شکر سفید چهار درم در سه رطل آب بجوشانند هرگاه نیم باقی ماند صاف نموده و مغز فلوس و روغن زیت عسل هر کدام ده درم [illegible] اضافه کرده استعمال نمایند و [illegible] شیرین و تخم حنظل [illegible] سفید و سنا مکی و قسط [illegible] لعاب [illegible] و آب سداب [illegible] روغن قسط [illegible] کرده حقنه کنند که مجرب است و دو درم حب الرشاد کوفته با شکر سرخ و آب گرم سفوف نمایند و بعد از تنقیه [illegible] احکام کنند [illegible] یکبار [illegible] در این باب مجرب است و همین عمل دارد قسط شیرین [illegible] هر کدام یکجزو سنبل الطیب [illegible] سیاه [illegible] هر کدام سه جزو کوفته بیخته با عسل سرشته سه درم [illegible] مجرب [illegible] صمغ عربی [illegible] هر کدام ده درم زیره کرمانی تخم گندنا تخم شبت تخم خشخاش انیسون تخم کرفس هر یک [illegible] افیون [illegible] از صمغ و اسپغول همه را کوفته [illegible] از آن استعمال نمایند و حضض و [illegible] دم الاخوین هر کدام [illegible] افیون هر کدام [illegible] بیضه مرغ [illegible] شیاف سازند [illegible] این دو نسخه سفوف یهودی است [illegible] مجرب [illegible] گفته که این مجرب عجیب است [illegible] بزرقطونا [illegible] سفید [illegible] بریان کرده هر یک ده درم تخم [illegible] تخم خشخاش [illegible] انیسون [illegible] بزرقطونا کوفته بیخته با بزرقطونا [illegible] شکر کوفته آمیزند [illegible] اضافه [illegible] گیلانی گفته [illegible] کمتر ازین شربت کافی باشد [illegible] سفوف [illegible] نانخواه [illegible] نافع [illegible] گفته که از [illegible] افیون [illegible] تخم [illegible] درم [illegible] که این [illegible] تخم کرفس و افیون [illegible] کنند شیاف ساخته [illegible] تسکین می‌بخشد و بقول شیخ از افیون و عنبر [illegible] و کندر و زعفران شیاف ساخته [illegible] نافع زحیر است [illegible] با آب رطب [illegible] و شربت خشخاش خطمی و لعاب تخم کتان [illegible] سازند [illegible] کرده با روغن گاو و روغن گل [illegible] تخم [illegible] افیون و [illegible] استعمال نمایند و اگر [illegible] نفع [illegible] باشد.

علاج زحیر ورمی

اگر سبب ورم حار باشد [illegible] اسهال [illegible] کنند اگر [illegible] شیافات خون [illegible] در روغن گل تر کرده [illegible] ورم نهند [illegible] عنب الثعلب سائیده کافور اندکے آمیخته طلا کردن [illegible] نافع و مسکن درد است و یا روغن گل و زرده تخم مرغ بهم سرشته و اندکے [illegible] آمیخته [illegible] طلا کنند [illegible] شیاف سازند [illegible] مقشر و گل سرخ و بزرقطونا و روغن گل مضروب با آب عنب الثعلب یا آب خطمی نیز نافع بود و [illegible] خطمی و تخم کتان و تخم خبازی [illegible] و شیاف ساخته استعمال کردن مفید است [illegible]

آنست که نضج شده و چون ماده حار نضج یافته باشد برای نضج و تحلیل آن و تسکین درد باید دوائی لطیفه باشد مثل خطمی و خبازی و حلبه و تخم کتان و بنفشه و اکلیل الملک و بابونه و برگ کرنب جوشانیده آبزن و نطول و حقنه و ضماد سازند و شیاف نیز ازین ادویه بکار برند پس اگر شیافات بموضع ورم بسبب بعد او نرسند حقنه ازین ادویه استعمال نمایند و این آبزن نیز برای تحلیل ماده ورم و تسکین درد و رفع زحیر حار آنکه نفع میدهد تخم خطمی خبازی بنفشه عنب الثعلب هر یک سه توله برگ انار و برگ کاسنی و برگ کدو و برگ چغندر باغی هر یک یک توله برگ کرنب هفت توله بدستور بکار برند و نطول آنرا گرم باشد و بجای آب اعاده و عاشره و مقعد بر بندند و اگر در مطبوخ مذکور خیار شنبر هفت توله و شکر سرخ شش توله و روغن گل اضافه نموده حقنه کنند انفع بود و ما بعد از نضج حقنه ماده بمسهل بارد و حقنه کنند و آنرا که تر با سانی آید نفع کثیر دارد و باقی آنچه در علاج ورم معده گذشت و در قولنج ورمی بیاید بکار برند و اگر در وقت [illegible] سبز باقی بماند برگ خطمی بسد اکلاب و لعاب تخم خطمی هر یک سه ماشه مرزنجوش بیضه مرغ یک عدد و مرداسنگ مغسول چهار ماشه و روغن گل یک نیم توله ضماد کنند و هر گاه ماده تحلیل نشود و میل بجمع کرد ضماد ادات منضجه مثل بنفشه خطمی و شبت و اکلیل الملک و حلبه و بابونه و امثال آن با سنجیده تا مثل خمیر گردد و بروغن گل و زردی بیضه آمیخته بر مقعد و حوالی آن بحکمی بر بندند و بکار استعمال نمایند تا بنضج تام و انفجار یابد پس اگر خود بخود منفجر شد بهتر و الا شیافات منفجه استعمال کنند و بعد از انکه منفجر گردد پس اسهال المده از تنقیه ریم و اندمال جراحت گفته شد بکار برند و اگر بسبب ورم بارد باشد معالجه آن بدانچه در قولنج ورمی بیاید باید کرد و این کمتر افتد و اگر ورم صلب گردد حقنه باب حلبه و تخم کتان و انجیر و سبوس گندم سازند و اگر ورم بشرح منفجر گردد در آب مورد و شراب عفص قابض نشینند **اقوال حکما** شیخ میفرماید که اگر بسبب زحیر ورم حار باشد اهتمام ببعضی چیزی که بسبب ورم در طریق عروق یا از طریق اسهال جاری گردد در تدبیر ورم و تعدیل خلط حار نمایند و باید که در ابتدای او فصد اگر واجب بود و تقلیل غذا علاج کنند و اگر امکان باشد دو روز فاقه کنند و در ابتدا بر ان آبهای نطولات که میل بسردی اندک مع ارخا داشته باشند و منع انصباب ماده کنند استعمال نمایند و از چیزیکه این را انفع کنند نشستن در آب آس و گلاب و اندک حنا نخست نشاندن است و ضماد در ابتدا حقنه مثل ماء الشعیر و آب عنب الثعلب و گلاب و روغن گل و سفیدی بیضه کنند پس اگر ماده منصب بطریق اسهال باشد حبس آن بدانچه مسید اند باید کرد و بعد نطول و ضماد مرخیات از بابونه و شبت و مانند آن بچیزیکه از قوابض کنند بعده منضجات استعمال کنند و اگر جمع گردد مفتحات بعد نضج استعمال نمایند و این همه در صور نفع سابقه دانسته شد و اگر حقنه بزیت شیرین مطبوخ بقدری که از قوابض نفع کند و چون غذا دهند بهترین چیزیکه بدان غذا کنند شیر تازه مطبوخ است که آن حبس سیلان از فوق و تلیین مع نفع کند و از ادویه جیده و جوان اراده انضاج و تحلیل و تسکین جمع کنند ضماد حلبه و خبازی و ضماد اکلیل الملک و ضماد از برگ کرنب مطبوخ است پس اگر حاجت بقوی تر افتد باید که اندکی بابونه بریان بقدری [illegible] آمیخته از مراهم حسبه در وقت بودن ورم منتصب مطلوبست که [illegible] مسحوق مغسول و سفیداب ارزیز و مرداسنگ مربی اجزا مساوی بزرده بیضه و روغن گل سرشته حل کنند که این بالغ الانفع است و اگر خواهند بران آب عنب الثعلب و آب کشنیز بچکانند و اگر خواهند در ان اقلیمیات زیاده کنند و گاهی ایشان را قیمولیا بزرده بیضه و روغن گل نفع بخشد و اگر بسبب زحیر ورم صلب باشد علاج آن بدانچه از علاج اورام صلبه معلوم است باید کرد و از آنچه درین مجربست آنست که بگیرند مقل و زعفران و ضماد خیری زرد و پابیه و سفیده قلعی بعده مذاب با پیه [illegible] و مخ ساق گاو و خصوصا اهل جمع کنند در زرده بیضه و روغن گل و روغن خیری مخلوط کنند و از آن مرهم سازند مسیحی میگوید که اگر زحیر از ورم معا مستقیم باشد باید اول عرق [illegible] و بعد بایستفنج که در روغن گل مخلوط بقدری شیر آب نشستن با حکمیه نمایند و در روز از غذا منع کنند تا اسباب ماده فانی گردد و بعد از ان بقدری نان و شیر مطبوخ [illegible] گردد و یا حریره معمول از برنج و شیر بخورانند و اگر طبیعت نرم باشد بجاورس بعوض برنج بکار برند و اگر این تدبیر کفایت نکند حقنه معمول از [illegible] و حب الآس و گلنار و جفت بلوط و آس [illegible] پخته باشند با زردی بیضه بروغن گل و سفیداب [illegible] اگر چیزی بسیار جاری باشد [illegible] در پاشنج حلبه و بزرکتان و خبازی و برنج خطمی حقنه کنند و بیاشیب که در ان زرده بیضه و روغن گل پخته باشند ضماد نمایند و اگر با ورم سبب باشد ضماد از آب عنب الثعلب روغن گل و زرده بیضه سازند و حامض فقط و گل سرخ و عنب الثعلب و برگ آس پخته در آن نشینند یا این ادویه بخیسانند تا متغیر شود و بدان نشستن و تخم مرغ و روغن گل آمیخته ضماد کنند و هر گاه در مقعد ورم حار باشد بازو و در شراب پخته بسایند و بدان ضماد نمایند **ابن عباس** می نویسد که هر گاه زحیر از قبیل ورم امعا باشد و آن در طرف معا مستقیم بود شیاف معمول از خطمی و خبازی و بزرکتان باریک ساییده و آب حلبه سرشته و شیاف معمول از عفص و افیون و زعفران هر واحد بقدر حاجت گرفته بر دارند و مریض در آبی که حلبه و تخم کتان و برگ خطمی و برگ کرنب و عدس در ان پخته باشند بنشینند و اگر ورم بالاتر ازین موضع باشد حتی که

شیاف در اینجا نیز سود. حقنه معمول از کرنب و خطمی و حلبه و تخم کتان و [illegible] و انجیر و سبوس جو [illegible] و روغن کنجد اکثر استعمال کنند و صاحب اوراق امر نماید که بر حقنه اندکی صبر کند و [illegible] از [illegible] طبیخ حقنه ثقل آن تکمید کنند که این ورم را تحلیل کند و با این ضماد تضمید کنند که خبث جوشانیده در هاون خوب بسایند و بران زردی بیضه جوشیده و روغن گل و بنفشه انداخته [illegible] حل کنند و موضع علیل را از [illegible] ضماد نمایند اگر ورم شدید الحرارة باشد باید که عنب الثعلب مطبوخ با روغن گل و زردی بیضه آمیخته ضماد کنند و با آب عنب الثعلب آب کاکنج و زردی بیضه مطبوخ و روغن گل خالص تکمید حقنه نمایند که این ورم حار را تحلیل کند. ایلاقی و شریف خانی گویند که اگر سبب زحیر ورم گرم باشد اول فصد باسلیق یا حجامت زیر کمرگاه و بعده تنقیه با آب عنب الثعلب و روغن گل طلا کنند و اگر ورم صفراوی بود با صندل سرخ و آب کاسنی و کافور ضماد نمایند و این ضماد سود مند است بنفشه و نیلوفر و برگ کاکنج و برگ عنب الثعلب و برگ اسپغول [illegible] یکجا بپزند و بر روغن گل و روغن نیلوفر آمیخته بر مقعد ضماد کنند [illegible] آب بریزند و بدان ضماد کنند و ورم شرج را نافع بود و اگر خواهند که قابض تر شود بشراب قابض بریزند [illegible] گرفته در پاتیله کنند و در آب عنب الثعلب و روغن گل و زردی بیضه مرغ [illegible] بر مقعد ضماد کنند و اگر حاجت تنضیج ورم افتد از حلبه و اکلیل الملک و کرنب مطبوخ و پیاز بریان و امثال آن ضماد سازند و اگر ورم صلب بود [illegible] گرم تکمید کنند و ضمادها از حلبه و تخم کتان و تخم خبازی و تخم خطمی و بیخ آن سازند و برگ کرنب پخته با چربی گاو کوفته ضماد کنند [illegible] جوشانند و آماس را تحلیل کند و ضماد کرنب پخته با زردی بیضه مرغ و روغن گل نیز سود مند بود. مسیحی گوید که علاج زحیر [illegible] ورم [illegible] جوشانیده [illegible] الالتهاب شدید باشد زردی بیضه با روغن گل بر ورم ضماد کنند و با آب عنب الثعلب آب بارتنگ و روغن گل و زردی بیضه حقنه نمایند [illegible] غذا سازند. مصنف خلاصه گوید که اول فصد باسلیق نماید اگر ممکن باشد بعده بحقنه عنب الثعلب کوفته جوشانیده با روغن گل و زردی بیضه مرغ آمیخته حقنه با آب عنب الثعلب آب کاکنج و ماء الشعیر و اقتصار بر غذا ماء الشعیر نماید و از تسکین حرارت ضماد و از بابونه و اکلیل الملک عدس مقشر گل بنفشه آمیخته [illegible] ضماد و آب [illegible] کوفته با روغن گل و زردی بیضه مرغ استعمال کنند و در آخر ورم به صلابت گراید اندک شحم [illegible] ضماد و برگ مطبوخ با روغن گل و زردی بیضه مرغ مخلوط [illegible] اثر دارد و شیاف از تخم خطمی و خبازی و بابونه و گل بنفشه و تخم کتان بکار برند. انطاکی گوید که آنچه از ورم باشد در طبیخ [illegible] بابونه [illegible] اگر [illegible] باشد و بالیدن [illegible] کردن روغن قسط و بابونه [illegible] زرد و [illegible] و اگر ورم حار باشد طبیخ انجیر و خبازی و بنفشه [illegible] روغن بنفشه و روغن گل و غالیه باشد [illegible] در علاج زحیر بلغمی در قول [illegible] گذشت روغن زرد [illegible] طبری [illegible] و شرح ورم [illegible] روغن گل [illegible] اگر حاجت حقنه بود [illegible] روغن گل [illegible] تا آنکه ورم [illegible] شود [illegible] اگر [illegible] ممکن [illegible] گفته [illegible] آمیخته [illegible] تسکین [illegible] ورم [illegible] آمیخته [illegible] روغن گل و زردی بیضه ضماد کنند [illegible] باشد و اگر [illegible] از زرده بیضه و روغن گل [illegible] ساخته [illegible] مجرب است و اگر [illegible] باشد [illegible] گذشت [illegible] خطمی و بابونه و خبازی [illegible] باشند [illegible] ورم [illegible] شود [illegible] آب بارتنگ [illegible] حل کرده باشند استعمال کنند چون ورم [illegible] بود [illegible] اثر ند

علاج زحیر بارد

زردی بیضه مرغ و روغن بابونه آمیخته گرم کرده [illegible] بر مقعد بمالند و [illegible] نشینند و در آب گرم [illegible] روغن قسط و بابونه و نرگس نیمگرم بر مقعد و شکم بمالند و [illegible] بابونه و خطمی و شبت و برگ کتان و عنب الثعلب و اکلیل هر یک [illegible] جوشانیده باشند [illegible] بنشینند [illegible] و اگر [illegible] یکعدد [illegible] مجوف کرده [illegible] یک توله زرد چوب [illegible] بریان کنند [illegible] سه چهار قطره آن [illegible] روغن قسط [illegible] شیاف سازند تا یک گھڑی بدارند زحیر را که از رطوبت [illegible] بود دفع کند مجرب بلا تخلف است و شیاف زحیر که در علاج زحیر بلغمی در قول مجوسی گذشت و فاضل النفع است بکار برند و بقول انطاکی علاج این همان است که در اسهال معدی رطوبی در قول او مسطور شده و بقول سویدی [illegible] ضماد [illegible] و روغن [illegible] حقنه [illegible]

نافع زنبیر با پوست. شیخ میفرماید که اگر سبب زهر رسیدن سرمای مفرط باشد علاجش تکمیدات از پارچه گرم یا سبوس کنند و بمالند و بر مقعد و مثانه و عانه و پاهایش را تکمید کنند و بر صره کنجد و روغن نمک هر دو گرم کرده نشینند یا با طبیخ در آب گرم و یا بطبیخ خشک گرم کرده تکمید نمایند و بتقطیر و طلی بعضی ادهان حاره قابضه تدهین نمایند و ضماد از اگر گرم سازند و طلا اشرب آب گرم کرده و بزیت انفاق کنند و در پاچول حمام حاره نشستن و بزمین حار نشانند. شیخ جشنادی گوید که جلاب از گلقند و با ریان و حرف دهند ده درم و تکمید ابسعوط و بملح و بروغن شبل بروغن گل و روغن آس و بابونه نمایند و باین روغنها مرخ شرج و عانه و مقعد تدهین کنند پس اگر تسکین نشود بروغن کنجد تکمید حقنه کنند چنانچه ساعت سکان آن نمایند و من این را در اکثر از انواع زهر بمقدار سمی از سم از آن حقنه تجربه کرده ام و اثر بین نموده [illegible] که هر یا را داده و هم حسب المرشاد حیوان کرده و گاو دفته تا آب گرم تجربه زده و بروغن شبت گرم کرده و روغن بابونه طلا کنند و شیخ گوید که قیروطی بروغن قسط بمالند و در آب گرم کرده آن زیره و [illegible] با بونه و خطمی جوشانیده باشند نشینند و بزمین حمام گرم یا صوف گرم کرده نشینند و شراب صرف مقدارا با زیره نفع عجیب است شراب و [illegible] خصوصاً [illegible] از آن

علاج زهر اندالی

برای ارغاونی قیروطی معمول از موم و روغن شبت و بابونه و فلفل و زردی بیضه و روغن گل و فلفل تکمید حقنه نمایند یا قیروطی که از موم و روغن بابونه و فلفل و لعاب تخم کتان و مغز ساق گاو ساخته باشند بمقعد [illegible] کنند و پاره صوف بشراب کهنه آلوده تکمید کنند و اندکی موم بروغن نرگس گداخته تکمید نمایند و بروغن کنجد و زیت حقنه کنند و یا در زیت گرم در طبیخ تر کرده مقعد بر نشنند وانچه در علاج زهر وردی در قول انطاکی گذشت بکار برند و گوید که بروغن کنجد سیاه و زردی بیضه مرغ نیم عدد نمک طعام ده ماشه سوده آمیخته حقنه کردن فی الفور نفع بین میکند و اگر [illegible] باید معالجه آن بلعابات و مغریات کنند

علاج زهر اشنادل حیوانات

شربت نبات نوشند و زردی بیضه نیمبرشت بصمغ عربی و گل ارمنی بخورند و پاره روغن گل دو تولہ و زردی بیضه نیمبرشت دو عدد صمغ عربی کثیرا گل ارمنی هر یک سه ماشه بخورند و غذا اشیربت بخ سازند

علاج زهر یابع قرحه و تاکل و غیره

بقول شیخ اگر زهر از قرحه و تاکل باشد نگاه کنند اگر طبیعت قبض بود [illegible] کنند و تعیین آن تجربه [illegible] مزاق برای انحدار از زهر تا خشکی بود و زمین این مقام بسیار روسی است بر واجب است که تبلیغ شود و [illegible] بسیار غذا انسان را زیرا که این همه انواع سموم [illegible] میگردند و باتجملة باید که معالجه او بعلاج تاکل امعاء و قلاع ادمول بشیافات کنند پس اگر احتیاج تنقیه آن افتد از ماء العسل باید که نمک [illegible] ممزوج کرده حقنه نمایند و تنقیه این حقنه [illegible] باشد که امعاء علیل نسازد و باشد از عسل و مورق ساخته استعمال کنند بعد از آن بعلاج قرحه مشغول شوند و اگر زهر از بواسیر و نواسیر و شقاق مقعد باشد علاج مناسب نماید چنانچه در باب آنها مذکور گردد

علاج زهر از تعفن هوا

و اگر زهر وبائی گردید مقعد را بطبیخ راست نمایند و خون را تقیه نموده تخم خرفه [illegible] و یا شربت تر باشد در عرق کیوره و بید مشک هر یک هفت تولہ کرده شربت سیب دو تولہ آمیخته دهند که فی الفور نفع [illegible] اگر بیشتر شود تخم ریحان و بارتنگ باشد در گلاب نمود و شربت انار و یا لیمون کاغذی دو تولہ دهند و غذا [illegible] و پلاو [illegible] خورانند و تبدیل هوا کوشند و الا التعجیل آن فرمایند و تریاقات و [illegible] مثل تریاق طین خورانیدن و مالیدن نافع است و پیوسته آب سرد نشانیدن و بر سر [illegible] نفع کثیر میدهد [illegible] و دوغ گاو سپس بعد از بیرون آمدن بیمار [illegible] پاک نموده صندل سفید و گل ارمنی را در عرق بیدمشک و کیوره سوده پارچه را باب تر نموده بشکم و سینه نهند و نگذارند که خشک شود بلکه با [illegible] از پارچه صندل ساخته هوا کنند و [illegible] دهند و دوغ گاو غذا سازند و گویند که [illegible] با ستر آب بیخ آمیخته ده درم نوشیدن از علاج دیگر مستغنی کند و اگر تخمه نشده تنها یک تولہ در یک فنجان دوغ گاو انداخته [illegible] در عرق کیوره هفت تولہ شربت سیب دو تولہ و انار کوهی چهار تولہ داخل کرده صبح و شام دهند و غذا خشکه و مزعفرات [illegible] مقدار [illegible] و بالائی و پلاو [illegible] بهر باب تمر هندی کرده [illegible] عوض آب دوغ دهند روز صحت می شود و اگر بعد از زمستان هوا متعفن گشته صورت زهر گیرد و با تپ [illegible] افتد و خوردن بسیار [illegible] متعفن باکل بسیار ماهی آید [illegible] اشتهای طعام گرد [illegible] باشد و عرق بهار شود [illegible] شربت سیب یک عدد ورق طلا آمیخته لیسانیده [illegible] شیره تخم خرفه مقشر هفت ماشه و تخم [illegible] در عرق بیدمشک و کیوره هر یک هفت تولہ عرق بهارنارنج پنج تولہ

به آورده شربت یاقوت و کیوڑه هر یک دو توله و تخم شربتی نه ماشه دهند و این نسخه نیز با شند آب سیب و به و کرک هر یک دو توله گل ارمنی و تخم خرفه و [illegible] هر یک سه ماشه عرق گلاب چهار ماشه و غذا ابالیده چوزه مرغ و نخود ماش بجغرات گاوی و مربای سیب و انبه خورانند و در باغ خوش هوا ساکن نمایند و در لهو و لعب و سماع مشغول دارند و پسته یا روغن [illegible] بگلاب آمیخته بر شکم نهند و وقت دوپهر دو سه عدد قفلی برف خورانند و خواب نمایند و وقت شام دوا و غذا بدستور دهند روز دیگر اگر خفقان غلبه نماید بعد دو لمحه مالتے تریب غشی شود طباشیر لاجورد مغسول هر یک دو ماشه جواهر مهره یکماشه در آمله مربای بنارسی دو عدد و ورق طلا دو عدد پیچیده دهند و شربت یاقوت و سیب هر یک نیم توله تخم خرفه خشک نه ماشه عرق بید مشک و کیوڑه هر یک پنج توله بدهند و نسخه بدستور لیکن در غذا تا پنج روز [illegible] اضافه کنند و هر دو وقت همین غذا و دوا دهند روز سوم همین تدبیر تا رفع مزاج مبدل بصحت میگردد و اگر از پس اختلاج قلب بوقت هضم غذا پیدا شود صبح جواهر مهره یکماشه در آمله مربی یکپیڑه شسته پیچیده و ورق طلا پیچیده و شربت صندل و گاوزبان هر یک دو توله در عرق شیر [illegible] نه توله و تخم خرفه خشک هفت ماشه دهند و اگر در ایام تحفظ هوا از سوء تدبیر غذا زحیر عارض شود مصطکی و انیسون پوست بیرون پسته یکماشه سوده با نبات [illegible] نه ماشه ورق طلا یکی در شیشه بخورانند و تخم شربتی [illegible] پیچیده چهار ماشه عرق کیوڑه نه توله و شربت سیب یک دو توله دهند فائده کند و اگر درین نوع زحیر تشنگی بسیار لاحق شود برف خوردن نجاح [illegible]

علاج زحیر اطفال

اگر بسبب برودت عارض میشود و گاهی از [illegible] چنانچه در اسهال عارض میگردد و آنچه از برودت باشد [illegible] بقدر حاجت بخورانند و آب سرد بقول شیخ الرئیس و بعضی نوشته اند که وزن [illegible] یک آثار و زیره کرمانی سه دانگ گرفته [illegible] بقدر حاجت [illegible] بنهند بقول اطبای هند سنگ بلیتا سنگے نرم مایل بسرخی می باشد بقدر دو ماشه با جغرات گاو دادن [illegible] اسهال خون بسیار آمیخته [illegible] پوست کالا [illegible] یک دو ماشه سوده با جغرات خورانیدن و این حب که درین باب مجرب مؤلف است که با صمغ عربی بریان هر یک هفت ماشه [illegible] سه ماشه [illegible] بریان شش ماشه حضض نه ماشه [illegible] کوفته بیخته با [illegible] حب با سازند و در صبح دو و شام دو دهند و بجوان زیاده باید داد و گویند که [illegible] بشکل گوسفند و یا [illegible] گرم شده [illegible] مقعد کردن و یا طفل را بران نشانیدن و کذا نشانیدن آن بر خشت گرم و پارچه پیچیده بنحوی که گرمی آن بسرحد نباشد که عفونت اذیت رساند حاصل کردن و این سه برای آن [illegible] که از رسیدن سردی باطفل آنها عارض گردد مفید است و آنچه از حرارت باشد [illegible] باید داد و اگر اجابت بقرار نباید تلیین کنند و مبادرت بحبس اسهال نباید تا [illegible] زحیر معلوم گردد و دیگر تدبیرها [illegible] مرضعه و طفل [illegible] از جهت تقویت و تخفیف زحیر [illegible] نافع است [illegible] سفیده مرغ با روغن گل [illegible] کرده طفل را بران نشانیدن بنحوی که [illegible] بسبب لاغری [illegible] و اگر [illegible] آنچه در اسهال مذکور شد مناسب [illegible] مراعات مزاج [illegible] بپردازند و اگر تخم ریحان اسپغول بریان هر [illegible] چهار ماشه گرفته [illegible] بریان نمایند تا [illegible] شوند [illegible] صبح و شام بدهند برای تسکین زحیر و اسهال خونی اطفال مجربست باقی

علاج همان است که در اقسام [illegible] آنچه مناسب [illegible] استعمال کنند

مغص

مغص [illegible] معویست که آن [illegible] و گاه با اسهال [illegible] بهندی مروڑه [illegible] اسباب او [illegible] ریاح غلیظ [illegible] حرارت ساده [illegible] کیفیت [illegible] ضعف قوت [illegible] مغص [illegible] خلط سودا [illegible] مغص شود [illegible] اسهال [illegible] وقت [illegible] گاهے بسبب مغص [illegible] بدن باشد یعنی ماده که از آن مغص حادث شود [illegible] اعضاء [illegible] گاهے بسبب غذا باشد که مغص پیدا کند یا بسبب تولید ریاح [illegible] موجب مغص [illegible] بحرانی بود یعنی [illegible] بحران [illegible] اسهال

وگاہے علامت جید بود در ایام بحارین بعد از اسہال و دفع طبیعت مادہ مرض را و چون بول در امراض حادہ سفید و رقیق شود و در آنجا علامت آفت در دماغ نبود و نہ در احشا مثل سدہ یا ورم و در آنجا مغص عارض شود پس واجب است کہ اسہال مانع شود و شیخ میفرماید کہ ہر مغص شدید خصوصاً آنچہ باوی اسہال نبود در مشابہ قولنج باشد و علاجش علاج قولنج است مگر مغص صفراوی کہ اگر معالجہ این بدان علاج کنند دران خطر عظیم باشد بلکہ مغصے کہ باوی اسہال نبود ہر گاہ اشتداد کند خود قولنج یا ایلاوس گردد و چون مغص بکثرت و بتواتر عارض شود و بول اعتقال مودی گردد دلالت بر موت کند و کذا قے زنجاری و احتباس بول و بدانکہ درین مرض خروج چیزے کہ خارج شدنی ست متعسر نباشد بسبب عدم انسداد و طریق تام بخلاف قولنج و ایضاً مغص وجع اکال لذاع در امعاست و قولنج وجع ثقیل دران و ایضاً از قولنج وجع خفیف باشد و مغصے کہ بالاے ناف باشد صعب تر و شدید تر از تحتانی خود بود و بعضے اطبا گفتہ اند کہ شدت درد شکم ہم بسوے دست و پاے ارتقا گردد آن ردی ست و اگر گرد ناف بود و از مسہل زائل نشود منذر باستسقا گردد

طریق تشخیص اقسام مغص اولاً حال تشنگی و سوزش و گرانی در شکم از مریض دریافت نماید اگر از تشنگی و سوزش پرسد و تقدیم تناول ادویہ حریفہ و اغذیہ حادہ نیز شاہد بود مغص حار ساذج باشد و اگر با وجود شدت تشنگی و سوزش گرانی اندکی نیز بیابد کہ بسبب التہاب بود و بعد از براز با سوزش مقعد آید و پیش از مغص اشیاے گرم چون عسل و ثوم و فلفل و حرف خوردہ باشد مغص صفراوی باشد و اگر با وجود تشنگی و سوزش ثقل و گرانی در آنجا بیشتر بود و بلغم بسیار از و رقیق بیرون آید مغص از بلغم شور باشد و چون بلغم شور از سر نازل شود و مع ذلک آفت در دماغ نیز بود و اگر مریض از تشنگی و سوزش و ثقل ہر سہ انکار کند و نفخ و قراقر و تمدد در شکم و سکون درد بجشاء و خروج ریح بود و تقدیم تناول بقول نفاخ و اکثر الرطوبت یا طعام خام یا حبوب نافخہ و اغذیہ کثیف الکمیۃ و ردی الکیفیۃ بران گواہی دہد مغص ریحی باشد و اگر اقتصار بر گرانی نماید و آب از دہن بسیار آید و بلغم لزج گاہے در براز برآید و وجع در یکجا لازم باشد و جابجا دور نکند مغص از خلط بلغم خام باشد و اگر با وجود گرانی و الم ورم و وجع بموضع واحد علامات خلط سوداوی یافتہ شود مغص سوداوی باشد و اگر پیش از مغص ادویہ مسہلہ خوردہ باشد سبب مغص ہمان باشد و اگر آثار احتباس ثفل یا ورم امعا کہ در قولنج مسطور گردد یا علامات قرحہ کہ در سحج و قروح امعا گذشت با نشان دیدان کہ در مبحث آن بیاید یافتہ شود مغص ثفلی سددی یا ورمی یا قرحی یا دیدانی باشد **الکنون** چونکہ مغص در قولنج و سحج و زحیر لازم ست پس اگر با این امراض باشد علاجش علاج امراض مسطورہ است و ایضاً آنچہ از ثفل یا سدہ یا ورم امعا بود علاج قولنج ثفلی و ورمی کنند و ایضاً در ثفلی اگر ثفل محتبس در امعاے علیا باشد دواے مسہل بدہند مثل حب ایارج و حب بنفشہ یا جوارش تمری و اگر ثفل در امعاے سفلی باشد حقنہ موافقہ استعمال کنند و اگر بسبب قرحہ باشد ہر چہ در علاج سحج و قروح امعا گذشت بکار برند و آنچہ بسبب کرم شکم باشد ہر چہ در مبحث دیدان بیاید استعمال نمایند و مغصے کہ بجز این اسباب باشد علاج اقسام آن درینجا مسطور شد و شیخ میفرماید کہ واجب ست در ہر مغص مادی کہ مادہ او ردی باشد آنکہ صاحب او قے کند بعدہ اسہال نماید و حاصل این فقرہ آنست کہ چون براے مادہ کہ از آن مغص حادث شود مدد باشد مثل آنکہ مادہ بسبب انحدار او انصباب نماید یا بلغم از معدہ منحدر گردد و درین ہنگام تدبیر او واجب ست کہ اولاً قے استعمال کنند و این بشرط مدد است چہ آنکہ معمول این مدد از فوق بود و قے تحریک او بسوے خلاف جہت کند با وجود کہ او استفراغ مادہ نماید و درین اختلاف نیست خواہ مغص زیر ناف باشد یا بالاے آن زیرا کہ غرض از قے اخراج نفس مادہ محدث مغص بالفعل نیست بلکہ قطع مدد از آنست و بسا چون مادہ مغص را مدد نباشد ازان قے نفع کند اگر مغص بالاے ناف باشد چہ امید اندفاع آن مادہ بقے بود و اما اگر چنین نباشد قے ضرر رساند باید نماید خصوصاً چون با این مغص خوف انتقال بسوے ایلاوس باشد پس در مثل این حالت واجب مبادرت بسوے اسہال و خصوصاً بحقنہ باشد و امدا شیخ تقیید این مغص باین طور نمودہ کہ براے مادہ او مدد باشد تا دران غلط نکنند و فہیم آنکہ رعایت شرط کنند

علاج مغص ریحی

شیرہ بادیان و شیرہ زیرہ سیاہ و شیرہ تخم کشوث در عرقیات برآوردہ بگلقند دران بالیدہ صاف نمودہ بنوشند و دیگر مزورکا سہ پیاج مثل تخم کرفس و انیسون و نانخواہ و دقرو ماما و حب بلبان و تخم سداب و حب الغار و کذا اورج و عود و زراوند و فطوریون مفرد و مرکب استعمال کنند و مصطکی با گلقند نیز مفید بود و کمونی و فلاسفہ و آب بادیان بدستور و یا مشک یکبار زنگ شود و بگلقند سرشتہ با شیرہ بادیان و شیرہ زیرہ بدہند و از نخود آب غذا سازند و شکم را بروغن بابونہ بمالند و سیاہ و ریش و نمک تکمید کنند و نان ماش بقدرے جوز القے و حلتیت از یکطرف پختہ و طرف خام آن بروغن گنجد چرب کردہ بر شکم بستن اکثر انواع مغص را مجرب ست و تخم ترب دو درم باریک کوفتہ با قدرے عسل سرشتہ لیسیدن اکثر انواع مغص و اسہال را سود مند بود و اگر حاجت تنقیہ شود بعد از نضج مسہل یا حقنہ کنند و یا حسب تنقیہ بدن و طرد ریاح

سکنجبین یا جوارش شهریاران و مانند آن بعد تنقیه بسهل مثل معجون حب الغار و کمونی کبیر یا شیره بادیان نه ماشه و بادیان خطائی چار ماشه و بادیان رومی پنج ماشه
در گلاب و عرق بادیان [illegible] نانخواه [illegible] پنج تولہ [illegible] خشکار تناول نماید و بجای آب بعرق بادیان و ماء العسل که از عرق بادیان
ساخته باشند اکتفا نماید و [illegible] اگر تولد ریاح از ضعف معده بود معجون کمونی و معجون حب الغار بکار برند و از آب سرد و اشیای مولد ریاح و مضعف معده پرهیز کنند
و غذا [illegible] با مصالح گرم [illegible] روغن [illegible] مغص بزرگان و [illegible] برای اخراج ریح اثر تمام [illegible] سفید [illegible] سوخته برگ [illegible] خشک [illegible] نانخواه
سوخته [illegible] انجدان [illegible] مجموع [illegible] ساده [illegible] در آب [illegible] صاف نموده و برابر آن روغن
[illegible] آب [illegible] روغن [illegible] بسیار نفع شود [illegible] مغص ریحی را نافع بود
[illegible] نانخواه [illegible] قرص سازند شربتی یک مثقال [illegible] تخم [illegible]
[illegible] بادرنجبویه [illegible] ان هر کدام [illegible] درم
[illegible] هر کدام [illegible] درم عود هندی [illegible] هر کدام سه درم [illegible] دو درم [illegible]
استعمال نماید [illegible] نفع کلی دارد [illegible] هندی [illegible] سنبل الطیب [illegible]
[illegible] نانخواه [illegible] هر یک سه درم [illegible] ساخته [illegible] مثقال
اقوال الاطبا [illegible] مغص ریحی [illegible] باشد [illegible] غذا [illegible] آب [illegible] طعام
[illegible] لازم باشد [illegible]
استعمال نماید [illegible] باشند [illegible] آن
[illegible] مغص [illegible] آب [illegible]
[illegible] روغن [illegible] درم [illegible]
[illegible] درم [illegible]
[illegible] مغص ریحی [illegible] حب الغار
[illegible] حب [illegible] آب گرم [illegible]
[illegible] نانخواه [illegible]
[illegible] قرص [illegible]
[illegible] باشد [illegible]
[illegible] **ابن الیاس** [illegible] ریاح [illegible] از بادیان
[illegible] مثقال [illegible] بادیان [illegible]
[illegible] مثقال [illegible] آب گرم [illegible] باشد [illegible]
[illegible] آب [illegible] باشد
[illegible] نانخواه [illegible]
[illegible] درم [illegible]
[illegible] باشد [illegible] ریح [illegible]

ریح آنست که علامات ریاح با گرانی باشد و سبب مغص ریح و ایلاج نفخ قرقره و بامدادان روده را از آن خالی پاک کنند و دوای تنقیه امعا جوارش فلفلی و قرنفل و جوارش کمونی بکار برند تا فضول ریحی تحلیل کند و اگر با بادیان و زیره و نانخواه در آب بجوشانند و آن آب با شراب ریحانی بخورند ریاح را بشکنند و هرچه در علاج امراض معده از ریاح مذکور شد و هرچه در قولنج ریحی مسطور گردد همه درین باب نافع ست و اگر سبب تولد ریاح ضعف اسباب ضعف حرارت آن بود سکنجبین بزوری و دو حمر یا معجون حب الغار بکار برند و تخم سداب و زیره سیاه و نانخواه و حب الغار و انیسون و تخم کرفس همه را کوفته با فانید سرشته و هر صباح مقدار یک جوز بخورند و طعام نخود آب با روغن جوز و زیره و [illegible] خورند و چند لقمه نان و شراب کهنه شود و اگر حرارت غریزی را برافروزد و دوا نیمه طعام حرکت نکنند و [illegible] ساعت بران بگذارد آب بخورند و بسیار باشد که مزاج روده با سرد بود و دماغ گرم باشد پس این ادویه جایز نبود و علاج با این حقنه باید کرد بسفایج و قنطوریون رقیق و [illegible] که در قول شیخ گذشت هر یک ده درم گرفته در آب آنها بپزند و مقل هر واحد یکدرم [illegible] آن حل کرده حقنه کنند **خجندی** گوید که تحلیل ریاح بعلاج باشد از بادیان و انیسون و نانخواه و سداب و صعتر و کرویا با گلقند شکری کنند و غذا بالعموم طیور و فاضله سازند و در آن سداب و زیره اندازند و تناول معاجین مثل کمونی و فلافلی یا تریاق اربعه یک مثقال هرچه ازین حاضر باشد عرق بادیان و اگر طبیعت غیر مجیب باشد حقنهای مناسبه حقنه کنند و شراب کهنه بقدر نیم من آنرا نافع ست **[illegible]** گوید که تحلیل ریاح بجوارشات حاره کنند و استاذ من رحمه الله تعالی از سفوف اصول [illegible] بخوردن گفتند که در آن انیسون و مصطکی و عود و سرشته باشند و شرب انیسون در آب سوده باشد که می نمود و از آنچه نافع ست شرب شراب کهن منها ست و شرب آبی که در آن مصطکی و عود و جوشانیده باشند و شرب آبی که انیسون و تخم و زیره در آن پخته باشند **صاحب جامع** گوید که تخم کرفس انیسون بادیان نانخواه صعتر فارسی مساوی باریک کوفته بیخته دو درم بشراب کهنه ریحانی دهند و اگر با این مغص اسهال باشد حب الرشاد بریان با قدری سبوس یا سفوف [illegible] بدهند و اگر طبیعت معتدل باشد این سفوف حب الرشاد بریان دو درم انیسون تخم کرفس نانخواه هر واحد یک نیم درم حب الغار یک درم باریک سائیده بقدر مناسب آب گرم بخورند و سکنجبین نیم درم بدهند و اسهال طبیعت با ایارج فیقرا و شربت هر واحد یکدرم با آب گرم که در آن انیسون پخته باشند باید کرد و **جالینوس** گفته که چون ریح در غایت غلیظ بود ادویه مثل تریاق و شحزود و بطیوس و سکنجبین بزوری یا شراب ریحانی ممزوج با آب بادیان یا با [illegible] مع حب الرشاد و انیسون و زیره نانخواه و تخم کرفس و بادیان سوده بخورند و حب الغار [illegible] کنند و چون طبیعت قبض گردد و مرض در غایت باشد اسهال کنند یا با ادویه که با سر ریاح حقنه سازند

علاج مغص صفراوی

هرچه در علاج قولنج صفراوی گذشت بکار برند و بزر [illegible] بریان مثل اسپغول و تخم ریحان و بارتنگ بروغن گل چرب کرده با گلاب دهند یا لعاب بهدانه لعاب ریشه خطمی در آب برآورده با یک مثقال روغن بادام بدهند و یا مغز خیارین و تخم کدو با شکر دهند و هر [illegible] ذی لعاب مثل تخم [illegible] و شربت ورد [illegible] دوا تحلیلی نافع ست اسپغول سه درم در گلاب نه توله و آب انار ترش هفت توله روغن گل نه ماشه نبات سه توله دهند و ضماد روغن گل سائیده ضماد کنند و شربت دینار و شربت [illegible] شیاف مفید است و این [illegible] مغص و قولنج صفراوی ست تخم [illegible] تخم خرفه انیسون مساوی کوفته بیخته با لعاب اسپغول سرشته [illegible] هر یک [illegible] بوزن [illegible] درم و تنقیه احتیاج استعمال کنند و اگر مغص با حدت طبع باشد ریشه خطمی جوشانیده صاف نموده شیره خیارین شربت انار شیرین داخل کرده دهند و غذا [illegible] شیره تخم کاسنی تخم خشخاش شیره بادیان لعاب ریشه خطمی هر یک چهار ماشه نبات یک توله گلاب چهار توله دهند بعده بارتنگ [illegible] اسپغول هر یک چهار ماشه سوده با آب بخته شیره تخم خرفه خشخاش [illegible] لعاب ریشه خطمی چار ماشه شربت انار دو توله تخم ریحان چار ماشه صمغ عربی سوده دو ماشه پاشیده بخورند و اگر مغص کهنه باشد و معده ضعیف [illegible] آرند بسیار باشد لعاب ریشه خطمی شربت انار تخم ریحان پاشیده دهند با شیره تخم خرفه چار ماشه گلاب چار توله افزایند و اگر تدابیر مذکوره کفایت نکند تنقیه صفرا بمثل خیارشنبر و شیرخشت و مانند آن در آب کاسنی یا عنب الثعلب حل کرده باید کرد و این سفوف مسهل مجرب انطاکی نیز مغص صفراوی و قولنج را از اصل [illegible] انیسون [illegible] هر کدام ده درم گل سرخ گل بنفشه سپستان [illegible] هر کدام هشت درم همه را در چهار صد درم آب بجوشانند تا ربع بماند صاف نموده از تخم [illegible] و اسپغول هر کدام پنج درم در آب مذکور لعاب کشیده صاف کرده [illegible] ده درم شکر [illegible] بقدر احتیاج مالیده صاف کرده روغن بادام شیرین اضافه ساخته بدهند **اقوال حکما** شیخ فرماید که در مغص صفراوی باید که نگاه کنند اگر در آنجا قوت قوی و ماده بسیار باشد استفراغ آن نمایند بمثل [illegible]

یا مثل آب انار مزین رانگ سقمونیا با غیبت سقمونیا بلکه تنها در تابع آب گرم کنند و مثل طبیخ تمر هندی و خیار شنبر و شیر خشت و مانند آن بعده تعدیل ماده کنند بمثل بزرقطونا و روغن گل و آب انار یا بعصاره خیار و روغن گل و تضمید شکم با صندلها و دو آب عنب الثعلب و شگوفه انگور سازند و باید که با این نیز مثل نسنستین مخاط کنند و غذا احد سبیده و سماقیه و امصفا نا قیه و نانخبر با پیسیه و مانند آن دهند و موجب است که از غلطی که درین واقع شود یعنی گمان کنند که این قولنج است و معالجه بعلاج آن کنند و مریض هلاک گردد احتراز نمایند باید جهد تمام کرد [illegible] تجربیت تمام چیزیست که بدان معالجه این قسم مغص نمایند چون در اصحابت قولنج صعف اردی کلام کنیم سبب تمام قول درینجا ملاحظه کنند محمود گوید که هر صبح لعاب از اسپغول و بارتنگ و تخم ریحان و شیره تخم خرفه و شیره مغز تخم کدو هر واحد دو درم با شکر سفید یا ده درم نوشند و یا تخم ریحان و اسپغول و بارتنگ هر واحد سه درم مغز تخم کدو و مغز تخم خیارین هر واحد دو درم طباشیر سفید گل ارمنی هر واحد نیم درم همه را سوده سوای تخم ریحان و اسپغول یکجا نموده بر بیزند و همه را بروغن گل یا روغن بادام شیرین لت کرده چهار مثقال از آن بخورند و غذا مزوره ماش و شیره مغز بادام [illegible] دهند و بر شکم روغن بادام بگرم تسکین کنند و از نوشیدن شراب حذر نمایند سیما بر ریاق گویند که اگر سبب غلبه مادهٔ صفراوی بود امعا را از ماده صعف آن پاک کنند بخصوص خیار شنبر که در آب عنب الثعلب یا در آب انجیل کرده باشند یا در سکنجبین یا در آب آلو یا در جلاب حل کرده بدهند و اگر طبیخ بنفشه و تمر هندی با خیار شنبر و شیر خشت دهند جائز باشد و بعد تنقیه اسپغول بروغن گل چرب کرده با جلاب مسعود بخورند و اگر طبیخ مسهل باشد آب انار شیرین با شکر [illegible] و روغن بادام مسعود و بر دو و غذا زیرباج با شکر شیرین کرده و طفیشیل بشکر شیرین کرده و مقمقه در آن ریخته و مزوره اسفناخ و مانند آن بخورند و شربت آلو و عناب نیز نوشند و اگر شکم نرم بود شربت انار و شربت غوره و شربت ریباس صواب باشد سعید گوید که اگر مغص حادث از خلط حار باشد علاجش بشرب ماء الشعیر [illegible] کنند مثل ماء الشعیر که در طبیخ آن انار دانه انداخته باشند و بعد از آن رب به ساده یا به [illegible] نوشند و شیره تخم خرفه و شیره زرشک یا سکنجبین سفرجلی و طباشیر و گل ارمنی استعمال کنند و سفوف [illegible] استعمال نمایند و ماء الشعیر و طباشیر نیز بنوشند و غذا مزوره سماق یا حریره و مزوره آب انار و غوره [illegible] مصنف جامع می‌نویسد که سفوف بزرقطونا و تخم خرفه و تخم ریحان و مغز تخم خیارین و مغز تخم کدو هر واحد یکجزو یا شیره تخم بارتنگ هر واحد نیم جزو [illegible] سوده بیزند یا یکبار آمیزند و بروغن گل لت کرده ده درم بشربت ریباس و آبی که در آن زرشک تر کرده باشند بخورند مغص گوید تخم ریحان استعمال نمایند و اگر اسهال مراری باشد [illegible] شیره تخم خرفه با شربت نیلوفر یا شربت انارین و نقوع زرشک یا شربت لسان الحمل که در آن قرص طباشیر حامض سرشته باشند باید داد و صندل و گلاب و آب عنب الثعلب بر دل ضماد کنند

علاج مغص حار ساذج

مغص که از حرارت ساده باشد بهترین تدبیر تبرید مزاج است [illegible] که گذشت استعمال نمایند و آب انار ترش مع اسپغول دو درم [illegible] گلاب و روغن گل و مانند آن دهند و صرف آب انار سه اوقیه و شکر سفید ده درم و یا لعاب بهدانه و لعاب بزرقطونا ده درم [illegible] تخم خرفه سه اوقیه با طباشیر نیم درم و شکر سفید یا شربت انار ده درم و غذا مزوره ماش یا شیره مغز بادام یا مزورات ترش مثل زرشک و سماق و مانند آن [illegible] بنوع تبدیل مزاج باید نمود و لعابات بارده و شیره [illegible] بقلیل الحلاوت کفایت کنند

علاج مغص بلغمی

اگر مغص بلغمی باشد [illegible] تنقیه آن مواد کنند و روغن گل و حوالی ناف بمالند و چون [illegible] قولنج بود در ریشه خطمی زیره سفید تخم خیارین کوفته جوشانیده شربت بنفشه [illegible] کرده اسپغول با شیره [illegible] ریشه خطمی چهار ماشه [illegible] سه ماشه جوشانیده شیره خیارین چهار ماشه شیره زیره سفید سه ماشه چار تخم نه ماشه داخل کرده نوشیدن نیز مفید بود و چون بلغمی طبع باشد [illegible] و اگر مسهل شود و به آب پخته لعاب ریشه خطمی با شیره زیره سفید شربت انار شیرین تخم ریحان داخل کرده بنوشند یا شیره [illegible] حب الآس شیره زیره کرمانی [illegible] اگر از بلغم خام لزج باشد تنقیه بمسهل حار و حبوب مسهله کنند و ایضا استفراغ آن بقی نمایند و اگر خلط در امعاء سافله باشد بمثل طبیخ شبت و عسل و مانند آن که مقطع بلغم باشد حقنه نمایند اگر در سفلی باشد و بعد از تنقیه حبوب [illegible] حاره مثل کمونی و فلافلی و جوارش مصطکی ترکیب و مانند آن که در [illegible] گذشت با عرق نانخواه [illegible] تحلیل باقی و تبدیل مزاج و تقویت هضم دهند و حب نار مشک مجرب است و این حب در مغص بلغمی و ریحی [illegible] سوده و ادویه نانخواه یک درم حب بلبان سه درم هر دو را باریک سائیده نیم درم صبح و نیم درم شام با آب گرم یا عرق بادیان گرم بخورند

ورمالو سن بنوشند در اشیای بارده طلب ترکیب نمایند و گر او نه مصنف روزه خوردن ورج و کذا لعق جند بیدستر شش درم عسل و کذا اثر به بعده ماکه و فیس رومی و اکل اقلاء آن و کذا خوردن عود و انجره بیرون واحده در مغص بارده مجرب سوم عرق ست و شرب نانخواه یا او بالعسل یا با ماميران یا ایرسا مثقال با آب بادیان یا روغن آن یک نیم اوقیه یا سداب خشک و شبت خشک سوده بعسل آمیخته یا تخم کرفس و شبت بشراب کهنه یا کمافیطوس یا طبیخ مثل مرزنجوش آن یا طبیخ سعد یا جرم آن یا مرزنجوش یا قنطوریون دو درم یا زوفا یا گل آن خرد است یا طبیخ آن فلیفلا یا کاشم یا فلفل یخلیه با برگ نمامو یا آب فرنجمشک یا شبت تنها یا با ثقل آن سداب مطبوخ یا تخم آن تنها یا طبیخ ابهل یا جرم آن یا طبیخ بادیان یا جرم آن یا تخم شبت بری بشراب یا طبیخ فاوانیا بشراب یا سکنجبین یا اسقیل تنها یا با ثقل او سنبل یا حب بلسان یا عود بلسان با آب طبیخ کمون یا برگ سداب بستانی خشک سوده یا روغن آن یا حرف یا راوند چینی دو درم یا راوند شامی سه درم یا جندبیدستر یا قردمانا یا کاکنج دو مثقال یا تخم جرجیر یا پوست شجره بنج از هر دو قیراطا یا یک نیم درم بعسل یا دو درم یا طبیخ خرنوب شبطی یا طبیخ برگ طرفا یا حلتیت یا عصاره قثاء بری یا تخم سیسالیوس یا طبیخ برگ برنوف یا عصفر دو درم بعسل یا خولنجان یا اطریلال یا بادام تلخ یا روغن آن یا طبیخ پوست زرد نارنج یا اسارون یا افطراسالیون یا برگ ترنجان یا فطراسالیون یا ماز هر حیوانی نیم درم یا روغن اجر سه درم یا غاریقون سه درم یا انیسون و شراب ریحانی یا طبیخ تنبوت یا پوست ترنج یا روغن او یا پوست زرد خشک کرده سوده بعسل لعق کردن و شرب ضماد و ورج یا شامم یا فلفل سیاه یا انقطا یا جاوشیر یا تخم سیداب یا انجیر یا شونیز صغیر یا قنطوریون دقیق یا حب الغار یا مصطکی یا عود یا قلب جوز بریان و اکل عنصل بریان مطبوخ بعسل یا نقیله فرنجمشک یا شاهبلوط تازه یا نقیله جرجیر یا شقائق النعمان یا بیضه کبک در مرکه جوشانیده یا پسته مع پوست داخلی آن و ضماد آرد و زیره خوب پخته یا فرنجمشک سوده یا سبوس گندم تنها پخته یا در شراب یکساله پخته گرم یا جوز مع پوست نیک خاییده یا آرد جو و مثل او حلبه پخته یا جندبیدستر بزیت کهنه و حقنه زیت و کمون کهنه پخته یا شبت و سداب پخته یا انجیر در شراب یکساله خوب پخته یا روغن حلبه یا طبیخ آن یا انطرون مخلوط با زیره و آب شبت و یا آب سداب یا بول الانسان تنها و تکمید جاورس بریان گرم و تعلیق الماس بر ران مسکن مغص ست **اقوال حذاق** شیخ میفرماید که علاج مغص حادث از بلغم لزج قوی از علاج ریحی ست مگر آنکه عنایت باید که به تنقیه بیشتر باشد یا از زیر یا از بالا و آنچه آنرا نفع کند اگر اسهال نبود سفوف حماض ست خوردن حرف با موزید و اقراص انکادیه آنرا نافع ست و اما در مغص کائن از بلغم شور مبادرت باستفراغ او کنند بحقنهاے تریدی و لبفائجی که دران قدرے تعدیل بمثل سپستان و بنفشه باشد و ایضاً بمثل ایارج فیقرا یا سفرجلی استفراغ نمایند بعد ازان اغذیه جیده الکیموس چرب بسوست جید مثل دسومت کائن از لحوم حملان رضیع و ماکیان جوجه آن فربه استعمال کنند و تقلیل غذا با وجود تجوید او نمایند و شراب رقیق اندک بنوشند و از آنچه در مغص بارد نافع ست نوشیدن ماء العسل با حب الرشاد و انیسون و ورج و حب الغار و برگ غار و زراوند و قنطوریون و عود بلسان مفرد و مرکب ست **مصنف** حاوی صغیر گوید که علاج مغص از خلط لزج تنقیه امعاست بحقنهاے منقی امعا و از شرب آب منع کنند و هر صبح جلاب از سناے مکی پنج درم و شکر سرخ دو درم بنوشند و غذا مزوره نخود در آب و اسهال طبیعت با این مطبوخ کنند سناے مکی پنج درم بنفشه خشک یا بادیان تخم کاسنی عنب الثعلب هر واحد سه درم تمر هندی خراشیده کوفته دو درم عناب سپستان هر واحد بیست عدد جوشانند در سه رطل آب بجوشانند تا بیک رطل آید صاف نموده مغز خیارشنبر پانزده درم ترنجبین ده درم یا شکر سرخ ده درم بالیده صاف کرده سحرگاه بنوشند و دیگر لیطالیج سه درم و روغن بادام نیم درم بنوشند و از مجرب ست و گفته که اگر خواهند بدین مطبوخ حقنه کنند و علاج مغص از خلط لزج غلیظ زجاجی تنقیه معده و امعا از فوق و قعر و از اسفل بحقنهاے حاده کنند و هر صبح جلاب از بادیان و اصل السوس خراشیده نیم کوفته هر واحد سه درم با گلقند عسلی دو درم بنوشند و غذا نخود آب با شیره مغز قرطم و دارچینی و قلفل و اندکے زعفران و صعتر فارسی خورند و با آب گرم که دران شبت و تخم ترب جوشانیده باشند و آب برگ ترب آب بیخ اذخر کنگر زد یا نمک و عسل و نفع حقنهاے حاده مذکوره در باب قولنج حقنه کنند و چون امعا و معده از اثقال و فضول پاک گردد هر صبح جوارش کمونی یا عود یا مصطکی یا عنبر هر یک ازین باشد یک مثقال تناول کنند یا از کمونی یک مثقال و غذا قلیهاے مقوی با سبزه خورند و بالمره آب سرد ترک کنند **ایلاقی** هر جا نی گوینده که اگر سبب غلبه غلیظ و بلغم لزج بود و امعا از ان پاک کنند با ایارج فیقرا در آب گرم که انیسون و بادیان دران پخته باشند و در حقنه که در ریحی مذکور شده دو درم آبکامه و بکیدر رم بورق زیاده کرده بکار برند و بس سفوف خلافلی و سکنجبین بسیار استعمال نمایند و این حسب افاده در این باب شود و سند مصطکی در تخمبیل وقت نفع ده درم قلفل و ده درم دارچینی و فلفل دار فلفل و نمک مساوی از همه ده درم نکبی نیم درم شکر ده درم بالقدر نخود و ساز نباید حب یک مجلس اجابت کند تا دو حسب برسیری و گرسنگی هر وقت که خواهند طبخ شود و آید

بکار برند که طعام هضم کنند و آروغ آرد و ریاح را بشکنند و اشتهای طعام ظاهر شود و غذا شوربای خروس پیر و شوربای کنجشک با فلفل و قرنفل و زیره و دارچینی سازند و نان گوشت بریان کرده و دو درم [illegible] شکم بادی و بلغمی را و حب بلسان دو درم [illegible] بخورانند یا نخود آب یک نیم درم آمیخته با آب گرم بخورانند و اگر طبیعت بسته شود باشد حقنه کرده از اسفاناخ و ترب و سپستان و [illegible] و بادیان پخته باشند استفراغ کنند و با ارج نیفه و آب انار ترش و شیرین مرکب [illegible] شیر خشت و طعام شوربای مرغ فربه و گوشت بره فربه دهند **صاحب ثمره و مج** گوید اگر سبب مغص خلط بورقی مالح باشد علاجش نوشیدن جلابات از بادیان و [illegible] و حقنه [illegible] امعا [illegible] است و این حقنه نافع این نوع است سنای مکی اسفاناخ هر یک سه درم [illegible] بنفشه سبوس گندم [illegible] سپستان پانزده عدد [illegible] مرغ [illegible] درم [illegible] سازند و بدان حقنه کنند و غذا نخود [illegible] مطبوخ نیز نافع است سنای مکی پنج درم بنفشه اسفاناخ هر یک [illegible] درم [illegible] بادیان [illegible] درم تخم کاسنی [illegible] ترنجبین پانزده درم [illegible] خیار شنبر ده درم روغن بادام [illegible] مثقال [illegible] و اگر از خلط غلیظ لزج زجاجی باشد بعد تنقیه آن از معاجین مثل کمونی و فلافلی یا تریاق [illegible] غذا با نخود [illegible] ماکیان [illegible] با مصالح [illegible] سازند **ابن هبة الله** گوید که اگر مغص حادث از خلط بلغمی لزج باشد علاجش نوشیدن شراب [illegible] بر نهار و خوردن ترنجبین و شرب آبی که دران مصطکی [illegible] باشد و اگر [illegible] علاج [illegible] باید که از کبیر از تریاق [illegible] کندری یا سکنجبین [illegible] آبی که دران انیسون و صعتر و زیره پخته باشند [illegible] حقنهای حاده [illegible] سازند [illegible] غذا [illegible] زیرباج قنابر یا گوشت بریان با زیره [illegible] شراب کهنه [illegible] بحسب مزاج [illegible] و قوت مرض و ضعف آن ازین زیاده و کم نمایند و گویند [illegible] ایارج [illegible] آبی که دران انیسون [illegible] بخورانند [illegible] تا آنکه نقاهت تمام حاصل شود [illegible] موافق [illegible] فواید کنند [illegible] احتیاج [illegible] بقول جالینوس خوردن سیر بریان [illegible] یا [illegible] است [illegible] باشد [illegible] اوخاصیت عجیب دارد

علاج مغص سوداوی

تنقیه خلط سوداوی [illegible] علاج [illegible] علاج [illegible] گذشت بکار برند

علاج مغص از مسهل

[illegible] آب [illegible] گلاب [illegible] سازند [illegible] سوال [illegible] و اگر با وجود آمدن اسهال [illegible] لعاب اسپغول [illegible] تنها یا [illegible] گلاب [illegible] لعاب [illegible] روغن گل [illegible] روغن گل [illegible] کنند [illegible] عارض شود [illegible] صورت [illegible] علاج کنند

علاج مغص اطفال

[illegible] اطفال [illegible] شکم [illegible] شیرخواره [illegible] ضعف معده [illegible] کثرت نوشانیدن شیر [illegible] نافع باشد [illegible] روغن زیت [illegible] آب گرم [illegible] شکم [illegible] تکمید [illegible] روغن گل [illegible] نافع [illegible] بزرگان [illegible] تخم مرغ [illegible] شکم طلا کردن نافع است [illegible] انیسون [illegible] تدابیر [illegible] شکم [illegible] طفل [illegible] گلاب یا روغن گل یا زیت حل کرده [illegible] دارد

و طلا بروغن سخن محلل مثل روغن بابونه و سوسن و خورانیدن مصطکی و کندر بشیر مرضعه یا اندک حلتیت در شیر دایه نیز نافعست و مالیدن بادیان نرم سوده گرم نموده و یا جو سوده گرم کرده خشک یا با آب سوده گرم نموده و مالیدن مصطکی بدستور یا روغن آن مفید بود و اگر مغص با قبض باشد و این تدابیر فائده نبخشد بشیافات مناسبه که در اعتقال بطن مسطور گردد طبع را بکشایند و اگر درد قوی باشد اندک افیون را در روغن آمیخته در مقعد او بمالند که در تسکین وجع بی‌عدیل ست و مخرج ریاح نیز و گاه باشد که سبب مغص در اطفال حرارت بود یا ریح که از ماده گرم پیدا شود و ادویه مذکوره در آن فائده نکنند درین صورت پارچه را با آب سرد تر کرده بر شکم نهند و یا صندل سفید بگلاب سائیده طلا نمایند و اسپغول بروغن گل مالیده با آب سرد بخورانند و در ازاله حرارت طفل و مرضعه او تدابیر لائقه بکوشند و آنجا که مغص بالینت طبع باشد تدبیر که در اسهال گذشت بعمل آرند

نفخ و قراقر و خروج ریح بلا اراده

بدانکه نفخ یعنی ورم شدن شکم و قراقر یعنی آواز حادث از ریاح متحرک در جوف امعا از کثرت ریاح پیدا می شود و سبب کثرت ریاح سوء هضم ست و اسباب سوء هضم دو گونه بود یکی آنکه در اغذیه باشد مثل آنکه اغذیه نفاخه چون لوبیا یا غذای کثیر الکمیه یا ردی الکیفیه عاصیه ثقیله بر قوت هاضمه چون گوشت جاموس خورده شود دوم آنکه در اعضا بود و این اکثر بسبب برودت و ضعف باشد و یا بسبب سقوط قوت چنانچه در آخر سل افتد و اکثر نفخ و قراقر با نرمی طبیعت و هیجان حاجت براز بود و بیشتر قراقر که در امعای عالیه دقیقه باشد آوازا و تیزتر بود و آنچه در غلاظ باشد صوت او ثقیل تر بود و چون رطوبت بدان آمیزد با قبقبه باشد و گاهی قراقر علامت بحران اسهالی بود و گاهی بمشارکت طحال باشد و مراقیان را بسبب سده اکثر افتد بهر آنکه امعای ایشان سرد میشوند و گاهی از ضعف جگر و معده بود و اما خروج ریح بغیر اراده گاه بسبب استرخای روده مستقیم باشد و گاهی بسبب استرخای معای صائم بود و فرق میان این هر دو از قلت حس مقعد یا از خروج آن در استرخای معای مستقیم توان کرد طریق تشخیص اسباب نفخ و قراقر باید که اولا حال تناول اقسام اغذیه و مقدار آن از مریض بپرسند اگر خوردن اغذیه نفاخه یا ردی الکیفیه ثقیل الهضم یا غذای کثیر المقدار بیان کند نفخ و قراقر غذائی باشد و اگر غذا در کیفیت و کمیت صالح خورده باشد نفخ و قراقر اعضائی باشد بعده اگر قوت و اعضای دیگر سالم باشد نفخ و قراقر از برودت و ضعف امعا بود و اگر قوت ساقط باشد سببش سقوط قوت بود و اگر خللی در طحال یا مراق یا جگر یا معده معلوم شود سببش همان باشد و اگر روز بحران در مبادی اسهال بحرانی عارض شود سببش بحران باشد علاج نفخ و قراقر غذائی آنچه غذای معتاد ست تقلیل آن نمایند و گلقند و گلاب و شیره بادیان و شیره تخم کشوث و کذا مطبوخ زیره و بادیان و نانخواه با گلقند نافعست و ضعف امعائی نیز تقلیل طعام کنند و جهت تقویت و تسخین امعا جوارش کمونی و غیر آن خورند و هر چه در علاج نفخ و قراقر معده مسطور شد حسب سبب بکار برند و آنچه از مشارکت طحال یا مراق یا جگر یا معده عارض شود علاج اعضای مذکوره نمایند و بحرانی بزوال اسهال بحرانی زائل شود و آنچه از سقوط قوت باشد لاعلاج ست شیخ میفرماید که در نفخ و قراقر تدبیر با اجتناب اغذیه نافخه و کثیر المقدار و بصبر بر گرسنگی و تقویت هضم بدانچه در علاج ضعف هضم معلوم شده و تحلیل ریاح با دویه که در علاج قولنج ریحی مذکور گردد باید کرد و بهترین ادویه درین مرض در اکثر اوقات کمونی ست و ایضا فلافلی و ایضا وج مربی و اگر با اسهال بود جوارش خوزی دهند و ایضا بگیرند زیره و نانخواه و کاشم و کرویا هر واحد یک جزو انیسون دو جزو فانیذ سنجری دو چند ادویه بقدر پنج درم سفوف نمایند و معالجه خروج ریح بغیر اراده بعلاج استرخای متعدد کنند اگر از استرخای روده مستقیم باشد بتناول تریاق و روغن کلکلانج و تمریخ بالای ناف بروغن قسط و مانند آن اگر بسبب روده صائم باشد محمود گوید که علاج قراقر تقلیل غذاست و تناول کمونی و نانخواه و مانند آن و اجتناب از اغذیه نافخه مثل باقلا و نخود و لوبیا و انجیر و انگور و خربزه و خیارین و بقول بارده و استعمال ریاضت کثیره و مالیدن معده و دست و پا و استحمام و یا این سفوف بخورند که نافع این مرض ست حب الرشاد نانخواه تخم کرفس بادیان بعض نسخه کوهی تمام انیسون هر واحد سه درم شکر سرخ بست درم کوفته بیخته هر صبح پنج درم بخورند بعضی گویند که قراقر و نفخ امعا گاهی بسبب کثرت حرارت معده و امعا نیز عارض شود بالجمله علاج امراض مذکوره بترک اغذیه غلیظه و تناول اغذیه لطیفه سریع الهضم و در صورت حرارت مائل ببرودت و در صورت برودت مائل بحرارت و تقویت معده و امعا و تناول جوارش عود و سفرجلی بارد و معجون نانخواه باید کرد قولنج و آن دردی ست شدید که روده قولون را عارض شود و مانع خروج براز گردد و آن دو نوع ست حقیقی و مجازی و قولنج حقیقی آنست که سببش در امعای سفلی خصوص در قولون باشد و ازینجاست که نام قولنج از اسم قولون اشتقاق کرده اند

وگویند که اصل او قولون ریح ست یعنی مرض قولون بعده بحذف وتصغیر قولنج شد بالجمله این وجع تمددی ست که در قولون بسبب برودت وکثافت وکثرت ریح آن بیشتر افتد وبسبب برودت آن ریح درآن بسیار بود وقولنج اگر در امعای علیا افتد اسم مخصوص آن بحسب تعارف صحیح بزبان یونانی ایلاوس ست لیکن گاهی در بعض جاها مجازا ایلاوس را نیز قولنج نامند بسبب شدت مشابهت آن در قبض شکم ودرد امعا واسباب قولنج حقیقی دو نوع ست نوع اول آنکه خاص در قولون افتد که آنرا قولنج ذاتی نیز گویند وآن سه قسم ست قسم اول سوء مزاج ساذج حار یا بارد یا یابس امعا وحار بتخفیف آن ثفل را وبنابر شدت متوجه کردن ودفع نمودن آن غذا را بسوی جگر قولنج آرد اما حرارت بالذات وبتفریق اتصال چندان الم نیارد که بحدی رسد که آنرا قولنج نامند مگر آنکه جوهر امعا وخصوصًا قولون بارد ست پس آنرا بحرارت الم شدید حتی که آنرا قولنج گویند عارض نشود وسوء مزاج بارد بتجمید آن یا بحدوث سوء مزاج موذی که هر سوء مزاج مختلف مولم وموذی بود قولنج احداث نماید وبیشتر این در بلاد بارده وهنگام وزیدن باد شمالی باشد وبرودت گاهی این فعل از جهت سدهٔ عضلهای شکم کند پس سخونت او بجوفها منتقل گردد وثفل را خشک کند ویا از جهت سدهٔ عضلات مقعد کند پس اثقال را وآنچه با ویست آنرا بسوی بالا دفع کند وسوء مزاج یابس بسبب عدم چیزیکه ازلاق ثفل کند ووجود چیزیکه آنرا خشک کند وتنشیف آن نماید موجب قولنج گردد اما سوء مزاج رطب ساذج بالذات سبب قولنج نشود مگر آنکه از آن عارضیکه سبب قولنج شود عارض گردد بارد باشد یا رطب مادی قسم دوم سوء مزاج مادی وآن یا ماده حار بود که التهاب ولذع وتفرق اتصال آرد واز حد مغص بحد قولنج تجاوز کند ویا سوء مزاج بارد مادی باشد که بسبب سوء مزاج مختلف بارد درد آرد ویا تفرق اتصال در جرم او پیدا کند وگاهی بارد بسبب آنکه ریح از آن در جرم امعا بساعت تولد کند وآن در طبقات امعا نفوذ نماید قولنج پیدا کند وگاهی خلط فاعل این وجع بسبب عادت سوداوی مولم باشد وگاه عروض او بنوبتها وهنگام خوردن طعام بود وگاهی قی چیزی ترش سوداوی آنرا ساکن کند واگرچه مثل این قی در مثل این درد در اکثر بلغمی بود بسبب شدت برودت اعضا وسوء هضم واغذیه وفواکه وبقول قسم سوم سبب قولنج خاص سده است که براز واخلاط ورياح را هنگام نفوذ منع کند وآن منفعل شود پس وجع وتمدد عظیم حادث گردد واکثر این سده چون ورمی نباشد بعد امتلای اعور افتد بعده بتمادی بسوی قولون گردد واسباب این سده شش گونه است یکی آنکه بسبب ورم امعا باشد واکثر آن ورم حار بود وسوی بود یا صفراوی وگاهی بلغمی یا صلب سوداوی باشد پس مجری تنگ سازد ومانع خروج براز وریح گردد وقولنج پدید آید واین را قولنج ورمی گویند دوم آنکه از خلط بلغمی لزج بود که فضای روده را ممتلی سازد وآنرا مسدود کند واین اکثر حادث شود واز تپ منتفع گردد واین را قولنج بلغمی نامند سوم آنکه از ریح غلیظ محدود بود که در تجاویف امعا محتبس شود وقولنج آرد واین را قولنج ریحی خوانند چهارم آنکه بسبب التوای امعا بود که بنابر ریح پیچیده شود وگره در آن افتد یا بعض رباط که امعا را با پشت مربوط میدارد گسسته شود یا صفاق شکافد وفتق وقیله واندفاع روده بنواحی کنج ران وخصیه یا فتق بالای این افتد وروده از موضع خود زائل شود واین را قولنج التوائی وفتقی گویند پنجم آنکه بسبب ازدحام وکثرت کرمان ساده باشد که بعض آن ببعض بپیچید ودر مجری ممر اثقال وفضلات افتد پس قولنج دودی حادث شود ششم آنکه بسبب ثفل یابس بود که در امعا خشک شود وبنادق گردد مثل پشک اشتر وغیر آن واین را قولنج ثفلی نامند واسباب یبس واحتباس ثفل چهارده گونه است یکی آنکه بسبب تناول اغذیه یابسه مثل گاورس وذره وبرنج وبلوط وسماقیه وکباب وقدید وپست ونان خشک ومانند آن بود دوم آنکه بسبب باقی ماندن ثفل مدت طویل در امعا باشد پس خشک گردد وسبب بقای او ضعف دافعه امعا باشد که دفع فضله نتواند کرد وبسیار باشد که این بقا بسبب خوردن چیزی مخدر بود که قوای فعاله ثفل را خدر گرداند ومع ذلک آن مخدر تجمید نیز کند ویا طعام قلیل المقدار خورده شود وبسبب قلت او دافعه بدفع نپردازد وگاهی بسبب طول احتباس اختیاری بود چنانچه هنگام اشتغال بمباحث علمی وغیر آن اتفاق افتد سوم آنکه بسبب ضعف قوت عاصره در عضلات شکم بود چنانچه عارض شود کسی را که کثرت جماع نماید چهارم آنکه بسبب بطلان حس روده بود بواسطه شرب مخدرات یا سوء مزاج بارد مفرط که در امعا افتد یا وقوع ناصور در روده پنجم آنکه بسبب قلت انصباب صفرای لذاع غسال یا حبس آن بود چنانچه در یرقان سدی بسبب انسداد منفذ صفرا که از زهره بروده آید قولنج افتد ششم آنکه بسبب وقوع فرط تحلیل در بدن بود پس سائر اعضا از آن رطوبت بسیار نشف کنند بجهت ادرار عرق مفرط یا ریاضات موقته یا شدت تحلل بدن که ادعا کنند بهر جذب هوای محیط حار ولهذا استحمام بآب گرم از جمله حابسات شکم بوده است هفتم آنکه بسبب هوا بود که از تسخین او نوبت بجذب رطوبات رسد واگرچه از غیر تحلل باشد هشتم آنکه بسبب تحلل یا سوء بود نهم آنکه

بسبب صناعت مهیج مقاسات حرارت بود مثل شیشه گری و آهن گری و هم آنکه بسبب سوء مزاج حار بسیار بود در نفس شکم که بنا بر حرارت خود رطوبات را نشف کند و ثفل را خشک گرداند و گاهی سبب این حرارت در اکثر احوال صفراوی حاد باشد که بسوی نفس شکم بسیار گرم بریزد و بحرارت خود ثفل را خشک گرداند پس ثفل را محترق سازد و چون از آن ملاقی شود بسبب قلت آن یا بسبب یبوست جوهر آن و این کمتر بود و در اکثر آن صفرا اسهال و سحج آرد و چون این قولنج در اقل احوال عارض شود امعا را اذیت و ایلام شدید غیر متحمل رساند و گاهی سبب این حرارت شدت برودت هوای خارجی باشد که حرارت را در داخل محتقن گرداند و مع هذا ادرار بول کند و مقعد را مسدود سازد پس ثفل بسوی بالا مندفع شود و این باشد که از جهت حرارت زهره عارض شود که روده را گرم سازد و یازدهم آنکه بسبب سوء مزاج یابس در امعا و شکم بود پس ثفل را خشک کند و دوازدهم آنکه بسبب زحیر و ورم روده مستقیم بود که حبس ثفل کند و بعضی زعم کرده اند که گاهی ثفل محتبس متحجر شده و مثل سنگریزه خارج گردیده سیزدهم آنکه بسبب تولد کرم حب القرع در امعا بود که رطوبات را بخورند و بدان سبب ثفل اندک ماند و خشک شود چهاردهم آنکه بسبب برآمدن مائیت بسیار از بدن بر سبیل ادرار بول یا اسهال و مانند آن بود و بدان سبب بدن خشک گردد پس اعضا جذب مائیت باستقصا نمایند و ثفل خشک در روده بماند و ظاهرست که تا ثفل را قوام مائل برطوبت نبود بر نمی آید نوع ثانی آنکه در غیر قولون افتد و بسوی آن بر سبیل شرکت متادی گردد پس آنچه بمشارکت افتد که آنرا قولنج عرضی نامند و دو قسم ست یکی آنکه در جگر یا در طحال یا در گرده یا در مثانه یا در رحم ورم عارض شود و روده را بسبب ضغطه ورم قبض و مسدود سازد دوم آنکه گرده در اوجاع حصات مشارکت کند پس ثفل روده از دفع اخلاط ضعیف شود و در ان محتبس گردد و قولنج بمشارکت حصات عارض شود با وجود آنکه در حصات از انجمله است که مشابه درد قولنج باشد و آن مخفی بود مگر بر کسی که آنرا بصیرت است و عنقریب فرق میان هر دو مذکور خواهد شد بالجمله سمرقندی و محمود شیرازی و جرجانی و گازرونی اقسام خمسه قولنج سددی یعنی بلغمی و ریحی و ورمی و التوائی و ثفلی نوشته اند و صاحب کامل خلط حریف لذاع صفراوی را که در جوف امعا جمع گردد نیز سبب قولنج سددی شمرده و طبری عوض التوائی و صفراوی دو قسم دیگر یکی آنکه از خلطی افتد که قولون آنرا تشرب کند دوم آنکه مرکب از ریاح غلیظه و از خلط غلیظ باشد ذکر کرده و گفته که آنچه از رطوبت زجاجیه بارده غلیظه افتد صعب ترین انواع قولنج ست و گاهی هلاک کند بسبب دشواری تحلل و اسقاط قوت و [illegible] و صاحب شفاء الاسقام مینویسند که اکثر قولنج از ریح یا ثفل افتد و از سده خلط غلیظ لزج مثل بلغم نیز بود و گاهی از صفرا افتد و این نادر باشد و گاهی درد قولنج قوی تر شود و قتل کند بخلاف صداع که مهلک نیست و گاهی بنوبتها عود کند فوائد جلیله شیخ جرجانی مینویسند که گاهی قولنج و ایلاوس بر سبیل عرض امراض وبائی عارض شود و پس از یک بلدی به بلدی دیگر و از شخصی بشخص دیگر متعدی گردد و طبیبی از متقدمین حکایت میکند که بعضی را قولنج مؤدی بصرع گردیده و آن صرع قاتل بود و بعضی را بسوی انخلاع معای قولون و استرخای آن مع سلامت حس آن و مثل این بعید خلاص بود و اکثر آن ایلاوس بوده و از ایلاوس بعضی را بقولون بر سبیل انتقال شبیه بحران مضرت فرود آمده و بعضی اطبا علاج ایشان بعلاج عجیب کردند و ایشان را کاهو و کاسنی و گوشت ماهی بزرگ و گوشت جانوران که جلد آن خزفی باشد و پاچه خورانیدند این همه سرد کرده و آب سرد و شربتها پس با این شفا یافتند حتی که جمیع کسانی که در صرع و فالج مذکور شده بودند شفا یافتند و بعضی کسان را که هنوز صرع ابتدا کرده بود شفا یافتند و گاهی قولنج ارباب تمدد را عارض شود پس از دفع ثفل و اخلاط از امعای عالیه عاجز شوند همچنانکه ایشان عاجز میشوند از حبس براز که در امعای سافله باشد و برودت مزاج ایشان سبب قولنج میشود و اکثر قولنج از بلغم غلیظ عارض شود پس از ریح که در امعا بند شود یا در طبقات روده و لیف آن نافذ گردد و تفرق اتصال او گرداند و بسیار باشد که در معده ریاح غلیظ بود و مضرت آن چندان نباشد که مضرت آن ریح در امعا بود و سبب این آنست که ریح در معده پراگنده میشود و بسبب فرط وسعت معده از روده و بسبب حرارت معده و قرب اعضای حاره از آن و سرعت وصول قوت ادویه بدان و از امعای علیا نیز پراگنده میشود و بسبب رقت آنها و بنا بر آنکه مزاج آنها گرمتر ست و باعضای گرم نزدیک ترست و صفرا که از زهره بامعا آید اول بدین روده بگذرد و ریاح را تحلیل کند و در امعای سفلی محتبس شود و مضرت آن پدید آید بسبب اضداد آن از برودت و تنگی آنها و کثرت پیچ اندر آنها و صفاقت طبقات آنها و قولنج ریحی اگرچه بدون ماده که بدان ریح مدد یابد و از آن متولد گردد نباشد لیکن قولنج را منسوب بسوی این ماده نکنند بهر آنکه آن ماده تنها روده را ممتلی نکند و متمدد نماید و راه براز را بند نسازد و بدانسو متوجه نباشد بلکه بچیزیکه از ان پیدا شود و آن ریح ست

و قولنج ثفلی روده را ممتلی کند و منسد سازد و راه ثفل را مسدود کند و مولد و مسدد بادات بود و اما سایر اقسام قولنج کمتر ازین باشد و از چیزهایکه امعا را مستعد قولنج گرداند و خصوص ریحی را آن شراب ممزوج بآب بسیار است و ثقل باد چون کاهو و کشنیز تر و خیار و خصوصاً کدو و میوه های تر چون امرود و خصوصاً انگور و نوشیدن آب سرد به ناشتا و حرکت بر آن و جماع بر طعام و باز داشتن ریح از خروج و نیز طعامهای بادانگیز زیان دارد و وصول سردی سخت با معا که تبرید و تکثیف آن نماید بدستور و از چیزهایکه امعا را بقولنج ثفلی مهیا سازد بسیار خوردن بیضه مرغ پخته و بریان کرده است و امرود و به قابض و قنبیط و سویق و گاورس و برنج و نان خشکار و مانند آن و ریاضت بسیار و ادرار عرق و ادرار بول و ایضاً دفع کردن حاجت براز در آن می انداز و مجامعت کثیر و خصوصاً بر طعام غلیظ و چیزهایکه روده را آماده قولنج بلغمی گردانند نان فطیرست و گوشت ماهی بزرگ و گوشت گاو و گوشت میش و قطائف و شیر و جغرات و برف و شیر برنج و رشته و پنیر و البقول مائی رطب مانند چقندر و اسفاناخ و خرفه و مانند آن و میوه های تر چون خوخ و امرود تر مش و سیب ترش و خیار بادرنگ و کدو و مانند آن و هر قولنج که از خلط غلیظ یا از ثفل خشک باشد اول روده اعور از ماده ممتلی گردد و اکثر امر ابتدا امتلا بسوی غیر او متادی شود و تا آن ماده را که در اعور باشد مستفرغ نکنند صحت تام حاصل نشود و نشان این آنکه روده اعور پاک نشده است که چون علاج کنند اسهال آید و تخفیف ظاهر شود و دیگر بار در وجیزه قولنج معاودت کند بسبب آنکه مواد اعور بعد از آن نفوذ نماید و گاهی مدد ماده قولنج از بالا فرو می آید و چون حقنه نمایند با آنکه کشند ماده بیشتر نزول کند و درد زیاده گردد و باید دانست که تپ در همه انواع قولنج که سبب او ریح غلیظ یا بلغم یا سوء مزاج بارد باشد نافعست و او یکی از امور شافیه برای قولنج ریحی ست و بسیار باشد که قولنج منتقل شود به دیگر امراض چون فالج و درد مفاصل و درد پشت و بواسیر و مالیخولیا و صرع و استسقا و صاحب کامل گوید که انتقال قولنج بسوی وجع مفاصل را دیدم و ایضاً مشاهده کردم شخصی را که قولنج او منتقل بخلع کتفین شده بود و شیخ میفرماید که قولنج بیشتر منتقل بفالج گردد و بدان بحران انتقال کند و این چنان باشد که ماده رقیق شود و بسوی اطراف مندفع گردد و عضلات از آن تشرب کند و کذلک گاهی بحران کند باوجاع مفاصل و گاه منتقل بدرد پشت یعنی بادردی گردد و این درد پشت بسوی چنان باشد که حرارت از درد تولد کند و حرارت ادویه قولنجیه ماده خام قولنج را نضج دهد و گرم کند و فصد در اینجا سود دارد و گاه باشد که ماده قولنج بجانب دماغ بر آید و امراض دماغی تولد کند و چون قولنج منتقل بوسواس و مالیخولیا و صرع گردد و آن ردی ست و سببش نیز استعمال ادویه حاره است که آن تقویت امعا و تبدیل مزاج او کند پس ماده از طریق امعا رجوع نماید و بجانب دماغ تصاعد کند و گاهی مؤدی باستسقا گردد بافساد مزاج کبد از سوء مزاج و چون قولنج باوجاع مفاصل و مانند آن بار گردد این اوجاع ضعیف تر شود و ظاهر نگردد به سه سبب یکی آنکه هر کجا که درد و هم بود درد قوی تر از درد ضعیف تر غافل کند دوم آنکه مواد بجانب درد قوی متوجه شود سوم آنکه صاحب قولنج از طعام خوردن باز ماند و از درد خواب نکند و درد و گرسنگی و بیخوابی تحلیل فضول کند و چون مدت احتباس طول کشد شکم منتفخ و بلند گردد و هلاک کند و چون اعضای قولنج قوی گردد و فضول را قبول نکند پس بیشتر فضول زیاده شود و سر مریض گردد و اکثر قولنج عقب استفراغات و اسهالات که خود بخود افتد پیدا بود بنابر دفع ماده لطیف و بقای ماده غلیظ حادث شود و بیشتر آنست که علاج قولنج و محض فواق آرد و فواق با قولنج ردی باشد بهر آنکه سببش درین هنگام صعود ماده بسوی معده بود و پس بخار آن بسوی دماغ صعود کند و سبب اختلاط عقل و تشنج گردد و قتل کند و قرشی گوید که اکثر قولنج از ریح یا ثفل یابس افتد و بعضی گویند که قولنج اکثر در امزجه سوداویه حادث شود زیرا که طبیعت ایشان بیشتر خشک میباشد پس یبس باعث سدد و بنادق فضله براز میگردد و طریق تشخیص قولنج و اقسام آن باید که اول مرض قولنج را تشخیص نمایند و آن چنان باشد که بر اعراضیکه در آغاز حدوث این مرض ظاهر میشود و به علاماتیکه بعد استحکام این علت ظهور مینماید نظر کنند یعنی هرگاه کسی را براز کمتر از عادت طبیعی بیرون آید و خشک باشد و در نوبت برخاستن بحاجت براز تاخیر شود و اشتهای طعام کم گردد بلکه ساقط شود و از چیزهای چرب و شیرین نفرت گردد و اندک میل طبیعت بچیز ترش یا تیز یا شور باشد و تهوع و غثیان حادث شود خصوصاً بعد تناول شی چرب یا شیرین و شمیدن بوی آنها و هضم ضعیف شود و هر ساعت شکم بپیچد و درد در پشت و ساقها پیدا آید و باشامیدن آب میل بسیار باشد بدانند که قولنج شروع میگردد و هرگاه این اعراض شدت کند و شکم قبض شود و براز و ریح خارج نگردد و آروغ نیز بند شود و پیچ شکم و درد آن چنان شدت کند که گویا در شکم از جوال دوز سوراخ میکنند یا درامعا جوال دوز ایستاده است که هرگاه حرکت کنند بخلد و الم آرد و تشنگی چنان شدت کند که صاحب او

از آب سیر نشود اگرچه آب بسیار بنوشد و گاهی در بعضی قشعریره بلا سبب ظاهر کثرت نماید و اگر حیله باخراج چیزی از شکم قولنجی کنند رطوبات غلیظه لزجه و بنادق مثل اشک کلان و کوچک و یا براز منتفخ که بر آب بایستد بیرون آید و گاهی قی صفراوی و بلغمی تواتر کند و در اکثر امر ابتدا القی بلغمی پس مراری کند بعده گاهی خلط سبز کراثی و زنگاری قی کند و گاهی چیزی از جنس سودا ورقی بر آید بهر آنکه اخلاط گاهی از شدت درد و بیخوابی و استعمال ادویهٔ حاره فاسد و محترق گردد و قی متواتر بسبب مشارکت معده با معا بود و بنابر کثرت ماده و فقدان طریق آن بسوی اسفل و در اکثر امر بنابر انسداد طریقی که از آن صفرا بسوی امعا فرود می آید پس از سوی بالا بر آید و لهذا در قولنج بول سرخ گردد بنابر آنکه همه صفرا متوجه بگرده گردد چون راه بسوی زهره نیابد و بهر آنکه درد و ترک غذا بول را سرخ کند و بهر آنکه گرده در وجع مشارکت کند و لهذا گاهی بول محتبس نیز گردد و گاهی رنگ بول در ابتدای قولنج برنگ نخود آب یا مثل ماء الجبن باشد و گاهی خفقان عظیم بهم رسد پس محتاج بگرفتن سینه از دست گردد و گاهی از شدت درد و بعرق بارد و غشی مودی شود پس بدانند که قولنج محکم شده بعد از آن نگاه کنند اگر در آن احتباس شدید نبود و درد منتقل باشد و گاهی بسیار تخفیف یابد و اگرچه بعد آن عود کند و مریض بخروج ریح و براز و استعمال حقنها خفت و راحت بیند باید قولنج سلیم باشد و ضد این علامت قولنج صعب بود و اگر درد شدید باشد و قی و عرق بارد و غشی تواتر کند و دست و پا سرد گردد بسبب شدت درد باطن و میل خون و روح بسوی آن علامت ردی باشد و چون بسوی فواق متواتر و بسوی اختلاط عقل یا کزاز متادی گردد و احتباس شدید بود و بنحویکه هر انچه خارج کنند بکدام حیله خارج نگردد مهلک بود و ایضاً آنرا که ورد شکم باشد پس برابروی او آثار و بثور سیاه بقدر باقلا ظاهر شود بعد از آن ریش گردد تا دو روز یا زیاده باقی ماند آن هلاک کند و این انسان را سبات و کثرت خواب در ابتدای مرض او بهم رسد و بودت نفس درین هنگام بر خلاصی مریض دلالت اندک دارد و کیفیت برودت آن و بدانند که طبیب را باید که درین مرض تامل نیک نماید بهر آنکه گاهی مرض در گرده بود و گمان شود که آن مرض قولنج ست و این بجهت آنست که بعض اعراض شبیه باعراض تابعهٔ قولنج تابع درد گرده بود و آن درد شدید و غثیان و قی و احتباس شدید براز و ریاح خارجه از فوق و اسفل ست پس فرق میان این هر دو مرض چنان باید کرد که این اعراض در قولنج شدید تر و صعب تر و دائم تر باشد و درد در یک موضع نباشد بلکه از جای خود تجاوز کند و در درد گرده این اعراض خفیف تر بود و درد در جایگاه گرده بود و از آن منتقل نگردد و در درد گرده که از حصاة بود صغیر مثل خلیدن جوال دوز باشد و درد قولنجی بزرگ از آن بود و ایضاً درد قولنجی از طرف راست از زیر ناف آغاز کند و بسوی بالا و چپ آید و چون مستقر شود طرف یمین و یسار منبسط گردد و بسوی ناف و پیش شکم و عانه مائل تر از خاصره باشد و گاه باشد که درد قولنج از سوی چپ آغاز کند و باشد که در و برباز فرود آید و یک خصیه کشیده شود و در درد گرده از بالای تهیگاه ابتدا کند و اندک فرود آید تا آنکه قرار گیرد و مائل تر بخلف باشد و ایضاً در درد گرده در وقت خلو معده شدت کند و قولنجی در آن خفت یابد و بهنگام تناول چیزی اشتداد نماید و قولنجی دفعةً و در زمان اندک شروع کند و درد دیگر از سنگ گرده باشد اندک اندک آغاز کند و در آخر او شدت نماید و ایضاً در درد کلوی اولا در پشت بود و در اول دشواری گردد بعده علاماتیکه در آن قولنج نیک ست ظاهر شود و در قولنج علامات مذکوره ظهور نماید پس وجع و ایضاً درد قولنجی بسوی جهات یمین و یسار و فوق و تحت حرکت کند و کلوی ثابت بود و از موضع کلیه تجاوز نکند و ایضاً انتشار در کلوی بسیار گردد و مناسب قولنج نبود و ایضاً حقنها و خروج ریح و براز وجع قولنج را تخفیف بخشد و در درد گرده را تخفیف معتد به ننماید و اکثر احوال ادویهٔ مفتت حصات تخفیف در درد گرده کند و قولنج را تخفیف نکند و ایضاً در کلوی گاهی قبض نباشد و چون براز برآید مثل اشک و بنادق نباشد مثل سرگین گاو و طافی باشد و گاهی قبض و قراقر و مانند آن اصلا نباشد و قولنجی از قبض خالی نباشد و ایضاً درد ساقین و پشت و قشعریره و احتباس بول یا قلت آن در کلوی اکثر بود لیکن سقوط اشتها و قی صفراوی و بلغمی و قلت هضم و شدت الم و تادی بغشی و عرق بارد و انتفاخ بطن در کلوی کمتر باشد و ایضاً تواتر تخمه و تناول اغذیهٔ ردیه و غزاولت پیچ شکم و قراقر و حبس براز در قولنج سابق بود و بول رملی و خلطی در کلوی سبقت کند و اولا در کلوی بول رقیق بود بعده خلطی غلیظ پس رملی و باید که فرق نمایند در قولنج و مغص بانکه در قولنج انحلال طبیعت متعسر باشد بخلاف مغص که در آن اجابت طبع دشوار نبود بلکه شکم نرم شود لیکن یکدو ساعت از آغاز مغص خصوصاً اگر صاحب او آب بسیار گرم بنوشد و فرق در قولنج و وجع رحم و جگر و طحال و وجع دیدان از موضع عضو و مقدار وجع و عوارض لازمهٔ هر یک ظاهر ست چنانچه وجع رحم مائل بسوی اسفل تا جبههٔ عانه بود و احتباس طمث و جز آن بران گواهی دهد بخلاف درد قولنج که در اکثر ما بین ناف و عانه بود و صعب باشد و بعده و کبد و طحال

نرسد مگر بندرت وتغیر رنگ بسفیدی وزردی در وجع کبدی وبه تیرگی در طحالی لازم بود ومواضع وجع دیدان مختلف بود بسبب انتقال دیدان ووجع آن بسیار خفیف باشد وخروج دیدان لازم اوست اکنون بدانکه چون از اعراض وفروق مسطوره مرض قولنج مشخص گردد اقسام او را باین طریق تشخیص نمایند که اولا اقسام قولنج را که از سوء مزاج بارد ساذج یا سوء مزاج صفراوی یا سوداوی افتد دریافت کنند وآن چنین باشد که اگر قلت تشنگی وتقوی براز وانتفاخ آن واحساس وجع در امعا وخفت وجع باشد وگاهی سن آن بارد بود قولنج از سوء مزاج بارد ساذج امعا باشد واگر تقدم اسباب صفرا مثل تناول اغذیه واشربه حاره مولد صفرا وسن وبلد وسحنه وفصل وغیر آن وشدت تشنگی وتلخی دهان وبیخوابی وقی واسهال صفراوی واحساس لذع شدید والتهاب واحتراق وابتدا بحقنهای حاده یا اسهال ونزول صفرا وبگرسنگی وانتفاع بمعدلات بارده واستفراغ صفرا اگر ماده قشر نباشد وهیجان درد بطور غب گاهی با آن وجود تپ وگاهی نه وبودن تپ او مثل تپ قولنج ورمی در غظم اعراض وگاهی با آن وجع در عانه مثل خلانیدن بکارد وعدم ریح بود قولنج صفراوی باشد واگر آروغ ترش آید وبراز سیاه وانتفاخ شکم وقفه با قلت درد بود قولنج سوداوی باشد بعد از ان اسباب مولد بلغم ومولد ریح واسباب احتباس ثفل از تناول چیزهائیکه مستعد قولنج بلغمی وریحی وثفلی گرداند ودر ضمن فوائد جلیله این بحث مسطور شد از مریض دریافت نمایند پس اگر استعمال چیزهائیکه مستعد بقولنج بلغمی گرداند مثل اغذیه غلیظه وجز آن بیان کند وتقدم تخمها وسقوط اشتها وسوء هضم وسن وبلد ووقت وخروج بلغم در براز قبل حدوث قولنج وبعد آن هنگام حقنها وبرودت اسافل از ناف وقی بلغمی وفرط ثقل وشدت درد وقبض شکم که چیزی از براز یا اخلاط یا ریح بر نیاید واگر خارج شود چیزی منتفخ مثل سرگین گاو باشد وطول مدت درد معلوم شود قولنج بلغمی باشد وبقول شیخ نشاید که مغرور شوند بر شدت تشنگی والتهاب وسرخی قاروره وگمان کنند که قولنج حار است بهر آنکه این عوارض مشترک بجمیع اقسام قولنج است واگر خوردن چیزهائیکه آماده قولنج ریحی گرداند مثل کثرت شرب آب سرد وبقول وفواکه نفاخ واغذیه نفاخه مثل کرسنه وباقلا وعدس وکرنب وطعامی که هضم نشود بیان کند وبا آن قراقر وانتقال درد واکثر وشدت آن ونیامدن آروغ بفراغت ومغص وغثیان وانتفاع قلیل از راستی قامت وانتفاع باروغ وحبس براز وتمدد وتمزق شدید گویا که امعا بجوال دوز سوراخ میکنند وگویا که در امعا جوال دوز گذاشته است وعدم ثقل شدید وتقدم قراقر بسیار ونفخ وسکون ریاح وعدم قراقر بعد حدوث قولنج وعدم خروج ریح وقراقر هنگام تکمید وغمز وگاهی ثبوت درد وعدم انتقال آن وگاهی ادراک انتفاخ ونتوهای احتقان ریح ببصر یا بلمس دست ودر اکثر انتفاع بغمز وگاهی انتفاع بتکمید ودلک وگاهی عدم انتفاع از آن بلکه زیادتی درد بدان چون ماده فاعل ریح ثابت باشد واز یافتن حرارت وسخونت ریح پیدا کند وگاهی خروج براز منتفخ مثل سرگین گاو وچون بر آب اندازند بالا ایستد وفرو ننشیند بنا بر کثرت امتزاج ریح در براز وگاهی لینت شکم در آن باشد وبراز لزج رقیق بر آید وگاهی عدم انتفاع از اسهال واخراج سواد بسبب احتباس ریح غلیظ در طبقات امعا بود قولنج ریحی باشد پس آنچه در آن انتقال درد بود اسلم باشد وآنچه در آن انتفاخ شکم مثل طبلی بود وسخت گردد ردی باشد واگر تناول چیزهائیکه مهیا بقولنج ثفلی سازد بیان کند وتقدم احتباس براز ویا آن ثقل بسیار شدید واحساس وجع مثل شکافتن روده وعدم خروج چیزی بتزحر بلکه گاهی خروج مثل لزج غلیظ مدرک گردد قولنج ثفلی باشد بعده سبب احتباس ثفل از اسباب مذکوره آن تشخیص نمایند پس اگر تقدم تناول اغذیه خشک مثل جاورس وغیر آن مریض را اتفاق افتاده باشد وبراز بنادق خشک آید ودرد یکجا قائم بود سببش تناول اغذیه یابسه باشد واگر تقدم لینت طبع وحاجت اقیام متواتر بود لیکن اندک اندک بر آید وتقدم اسبابیکه قوت را ضعیف کند از حرارت یا برودت واصل یا تناول واکثر بودن طبع نرم یا مسهل وعدم کیت براز وکیفیت او بمجرای طبیعی لیکن احتیاج در اخراج ثفل بانگشت یا باستعمال حقنه یا شمول افتد ویا تقدم ناصور بود سببش ضعف قوت دافعه روده باشد واگر تقدم تناول چیزی مجفف یا طعام قلیل المقدار یا طول احتباس براز بارادہ یا کثرت جماع اتفاق افتاده باشد سببش همان باشد واگر از تناول اشیای مائل بکیفیت براز بسوی لزج مثل گندنا وپیاز وپنیر وحلبه واغذیه حریفه مثل آنکه در آن فلفل وثوم وخردل وکرفس باشد تقاضای حاجت براز نگردد وابتدا اذیت از استعمال ماکولات حاده مثل بورق ونمک وصابون محسوس نشود وهر چیز که تناول نماید نفخ شکم آرد پس احتباس تنگی گردد ودر جهر اندک سدت ودرد معتدبه نیارد ویا چیزهای مخدر استعمال کرده باشد ویا اصول بفسد حس در روده بود سببش ضعف حس روده باشد واگر ثقل ونفخ شکم وسفیدی رنگ براز وعدم خروج آن قبل از قولنج مع درد مجدد بنا بر ثقل ومزاحمت حادث از آن وگاهی با آن یرقان بود سببش احتباس صفرا منصب

امعا باشد و اگر تقدم عرق مفرط یا ریاضت یا تحلل از هوای حار یا تحلیل باسور یا مزاولت صناعت حاره محلله مثل حدادی و غیر آن اتفاق شده باشد و بادی سبوق قلت براز بود سبب احتباس ثقل همان باشد و اگر تقدم قلت براز و یبس آن و نرمی بدن و فرط گرسنگی و سرعت ایذا از حرارت و برودت خارجی بود سببش تخلخل مسام بدن باشد و اگر دوام یبس براز و بدبو و سیاهی آن مائل بسرخی قبل از حدوث قولنج باشد و شدت عطش و وجود التهاب در مراق و لاغری آن بود سببش حرارت شکم باشد لیکن اگر سبب حرارت شکم انصباب صفرا باشد زردی براز و کثرت خروج صفرا و حرقت و التهاب و لذع و شدت وجع و تقدم ایذا باسهال صفراوی و خشکی زبان و دهان و سرخی و حدت بول نیز باشد و اگر علامات حرارت شکم بغیر التهاب در مراق و عدم بدبوی براز و سیاهی آن با یبس مراق و غثیان بود سببش یبوست شکم باشد و اگر در براز بوی بد نباشد و رنگ او مائل بسبزی بود سببش برودت جگر یا غیر آن باشد و اگر تقدم آثار زحیر یا ورم روده مستقیم یا تقدم کثرت ادرار بول و تناول چیزهای مدر یا تقدم اسهال بود سببش همان باشد و اگر هیجان وجع و غثیان در خلو معده بود و تقدم خروج کرم و دیگر علامات دیدان که در بحث آن مسطور گردد یافته شود سببش دیدان باشد و اگر قولنج اندک اندک ظاهر شود و احتباس نیز بتدریج افتد و وجع محدود ثابت در یکجا با ثقل و ضربان و التهاب در موضع امعا و تپ تیز مطبقه و تشنگی شدید و سرخی رنگ چهره و ظهور رگها و تهیج پلک چشم و شیرینی دهان باشد و احتباس بول که این علامت قولیست و ایذا باسهال و گاهی بودن این درد با لینت طبیعت و گاهی متعدی بودن بسردی دست و پا مع حرارت شدید در شکم و گاهی سرخی محاذی ورم بر شکم بود قولنج ورمی دموی باشد پس اگر تمدد و ضربان و ثقل کمتر باشد و تپ صفراوی و التهاب و لذع شدید و قی صفراوی و تلخی دهان و وجع لذاع بود قولنج ورمی صفراوی باشد و اگر سکون اعراض مذکوره و عدم سوزش و تپ دهان و شوری یا بی مزگی آن و قی بلغمی باشد و تپ نایبه هر روز آید و سستی بدن و کثرت ثقل در روده و ورم مترهل بود و در موضع درد ظاهر شود و خصوصاً هنگام انحدار شی از آنچه از شکم منحدر میشود و انتفاخ موضع با نرمی بدست محسوس شود و با ترهل سحنه و تهیج باشد و سابق موجبات این از تناول شیر و ماهی و لحوم غلیظ و فواکه و بقول بارد رطب اتفاق افتاده باشد و قی بارد رقیق و براز بلغمی بود قولنج ورمی بلغمی باشد و این کمتر افتد و اگر ثقل و قلت وجع و تشنگی و ترشی دهان و تقدم فساد طحال و با اعراض سوداوی و گاهی با تپ ربع بود قولنج ورمی صاحب سوداوی باشد و اگر قولنج و فتق بعد حرکت سخت مثل جستن شدید یا ضربه و سقطه آن موضع یا دوانیدن اسپ یا کشتی گرفتن یا از جای بلند افتادن یا بار گران برداشتن یا حدوث فتق یا ریح شدید باشد درد در آن متشابه الاحوال بود لیکن اندک اندک بیفزاید و درد در یک مکان لازم بود و از مرکز او منتقل از موضعی بموضع دیگر نشود و آنچه که موجب التوا فتق باشد وجود فتق و نتو در مراق انجا و عظم در کیس خصیه ظاهر شود قولنج التوائی و فتقی باشد و اگر با قولنج علامات ورم جگر یا طحال یا گرده یا مثانه یا رحم که در موضع هر یک مسطور است معلوم شود و یا آثار سنگ گرده موجود بود قولنج شرکی باشد

علاج کلی اقسام قولنج

بدانکه مقصود کلی اندرین مرض صرف نظر تنظیف امعا و تلطیف غذا و تعدیل دوا و انعاش قوت ست در عین مرض و در هنگام افاقه مرض از تنقیه بدن غافل نباید بود چه این علت اکثر از ادوار و نوائب خالی نباشد و باشد که در زمان عود نوبت دفعه منتهی و بهلاک سازد کذا فی اسبنیمیا و شرب مسهل مفید ست بشرطیکه اخلاط محتبسه قولنج یا بنادق مستعد دفع باشند و در امعای علاوه سده قوی نبود و الا اولا بحقنه لینه ابتدا کنند پس حقنه حاده بعمل آرند و گاه باشد که اخلاط غلیظ عسر الخروج باشد و یا سبب سده در روده علیا بود و از استعمال حقنه و تکمید درد زیاده شود و گمان شود که حقنه یا تکمید ضرر کرده پس در مثال این حال خوف نکنند و باز اعاده حقنه بتکرار نمایند تا آنکه همه مواد و اثفال بدفعات منجذب گردد و اگر با قولنج تپ باشد حقنه حاده استعمال نکنند تا نکایت او بقلب و دماغ نرسد بالجمله در مطلق قولنج تا که طبع را بحقنه یا شیاف اول نگشایند مسهل هرگز ندهند سوای معجون تمری مسهل و سفرجلی مسهل تا رفع سده کند بعد مسهل دهند و بعضی حذاق در قولنج ثقلی و بلغمی و ریحی ابتدا معجون سفرجلی مسهل بمقدار مقرر در آب گرم میدهند و میگویند که چون طبیعت بدفع مرض در آن محل مشغول ست دوا را در مقصود خود استعمال میکند و از آن بیمی نیست و تنها که در اغلب نفع عظیم میکند و بعضی اولا شیاف از شیح و زهره گاو برای تفتیح سده بکار می برند و بعد رفع آن مسهلی دیگر میدهند چنانچه بعضی با صبر یک مثقال بهر یک اوقیه عسل و دو اوقیه شیر گاو دادند نافع آمد و بکرات در تجربه رسیده اگرچه عرق سرد و قی و اسهال می آرد از این اعراض نباید ترسید که فی الفور نفع میدهد و از آنجمله عصاره ریوند که از چهار حبه تا یک ماشه یا مصطکی دو ماشه در گلقند دو توله یا گلاب نیم پاو بخورانند و همچنین [illegible] با جلابا بمقدار قلیل نفع کثیر دارد و هرگاه در همه انواع قولنج کار از جوارشات و

شیافات بر نیاید پس باید که روغن بید انجیر ساده دهند روز اول دو مثقال با شیرهٔ بادیان و قرطم و زیرهٔ سفید هر یک یک مثقال عسل یک نیم توله نیم گرم نوشانند و هر روز نیم مثقال روغن و همچنین بر زور و عسل تا هفت روز زیاده نمایند و از روز هشتم بکاهند تا بمقدار اول آید و بعد از تنقیه تریاق کبیر و مثرودیطوس و معجون سنگ و دوا المسک سود مند است شیخ میفرماید که قانون علاج قولنج اینست که مدافعت تدبیر قولنج نباید کرد و چون علامات ابتدای او ظاهر شود باید که ترک امتلا کنند و مبادرت به تنقیه حسب واجب نمایند و اگر عقب تناول طعام افتد فی الحال آنرا بقی خارج کنند و بداوی آنچه از اخلاط باشد قی نمایند تا آنکه نقای تام حاصل گردد و قی ماده قولنج رطب و صفراوی را قطع کند پس اگر قی افراط کند بحابسات قی حبس آن نمایند و از چیزیکه درین نیکوست اینست که در شربت انار منعنع اندک زیره و سماق داخل کرده بدهند و از آنچه نزد من مجربات است آنست که بسرعت باشامیدن مسهل از فوق کنند بهر آنکه گاهی سده قوی بود و اخلاط و نفاخ بسیار باشد پس اگر حقنه نکنند و مسهل استعمال نمایند و خلط از بالا بسوی آن متوجه شود و منفذ نیابد تدبیر مؤدی بخطر عظیم گردد پس واجب است که اولا ابتدا بنوشانیدن ملینات مزلقه مثل شوربای خروس پیر کنند بعد از آن حقنه لینه استعمال نمایند و اگر در انجا تپ باشد بدل شوربا ماء الشعیر کنند تا اخلاط و نفاخ اندک اندک بزیر گرایند و چون محسوس شود که نفاخ و اخلاط بسیار خارج شد پس اگر نوشیدن چیزی از بالا واجب گردد بعمل آرند و اگر ممکن باشد که از بالا نقی متواتر یک گردد استعمال فرمایند و شدت حاجت بآشامیدن دوای مسهل از فوق وقتی باشد که چون مبدا ماده معده و امعای علیا بود و دانند که معده ضعیف و منشاء اخلاط است و امتلا و ثقل بالای ناف یافته شود پس این هم مستدعی آنست که اسهال از فوق کنند و همچنین اگر قولنج عقب هیضه عارض شود علاج آن از فوق اولی است و این نوع قولنج حالیست که ابتدای او از معده و امعاء عالی بود و در آن ماده ساکن باشد پس آن بسوی امعاء ماده اندک اندک ترسیل نماید و هر قدر که بسوی آن واصل گردد اعاده وجع نماید و محتاج به تنقیه مبدا او باشد پس چون مسهل بنوشند یا آنرا اخراج کند و از آن راحت یابند و یا آنرا باسفل بسوی موضع واحد منحدر گردانند پس حقنه یکدفعه یا کثر از آنچه احتیاج بتکرار آن قبل از آن باشد تنقیه آن نمایند و چون نوشیدن دوا از فوق بسبب ضرورت معین واجب نگردد بهتر آنست که از بالا چیزی از مسهلات استعمال نکنند و اقتصار بر حقنها کنند و این بهر آنست که اکثر سبب قولنج خلط غلیظ لزج میباشد که تمام او از مستفرغات خارج نمیشود و چون دوا از فوق آشامیده نه صرف از معده و امعاء استفراغ نماید بلکه از مواضع دیگر که آنرا حاجت باستفراغ نیست هم نماید و این لامحاله مورث ضعف گردد پس هرگاه حال این باشد و بعد از آن حاجت بسوی تنقیه امعاء داعی حقنهای کثیر و استفراغات متواتر باشد قوت بسیار ضعیف گردد پس بالضرور تا ممکن باشد اختصار بر حقنها و امثال آن نمایند چه آنها تا خلط در امعا باشد از مواضع دیگر جذب نکنند و از سایر اعضا استفراغ کثیر ننمایند و اگر بکرات حقنه بمرات کثیر بسبب چسپیدگی خلط متولد وجع کنند اندران آنچنان خطر نباشد که در استفراغ از فوق با دویه حاده و از همه بدن باشد و چون حقنه چیزی بر نیارد و بدانند که ماده نضج نیافته پس صبر کنند و حقنه نمایند خصوصا بحقنهای حاده چه وقت آنها بعد از نضج است و با وجود این از حقنهای حاده خوف ضرر قلب و دماغ است و بسیار باشد که حقنه کنند و اسهال نیارد بلکه صداع و دوران آرد پس واجب بود که از فوق اعانت نمایند و گاهی استطلاق از فوق باشد و سده از اسفل پس احتیاج آن باشد که از بالا تغلیظ ماده بقوابض کنند تا که مرض حبس واحد گردد و بعد از آن استفراغ نمایند و واجب است که حقنها را لین کنند چون در انجا تپ باشد و روغن او افزایند تا شوری نمک که گاهی احتیاج آن تا بگلیم ورم می افتد نشکند و چون یقین شود که حقنه چیزی بر نیارد باید ایارج فیقرای مخمر با حشک و مثل شیار ان و مری قبل حقنه بخورانند بعد از آن حقنه کنند و ایارجات ایشان لغایت یقین قوی نکنند که آن غواص ست در احشا و باید که تا در معده چیزی از طعام باشد حقنه نکنند که طعام را باسفل جذب کند بلکه در خلو معده حقنه نمایند و ادویه قوی الجذب در حقنها استعمال نکنند چه گاهی اتفاق افتد که ادویه جاذبه از بدن بسوی امعا اخلاط ردی دیگر جذب کند و گاهی اخلاط ساحجه پیدا کند پس قولنج و سحج با هم جمع شوند و این از آفات مهلکه است و بدترین چیزیکه در قولنج آشامند مسهلات کثیر المقدار کریه الرائحه بدطعم است که نوشانند و در معده باقی نماند بلکه حبوب و ایارجات و هر آنچه حجم او قلیل تر و خوشبو تر باشد نوشیدن اولی است و باید که بسوی سر عنایت شدید باشد و از امر دماغ بحفظ او غافل نشوند تا انجره مرتقیه از اخلاط محتبسه در شکم و انجره ادویه حاره مستعمله در اکثر انواع قولنج قبول نکند چه گاهی تبخیر مؤدی بوسواس و باختلاط عقل گردد و آن در قولنج مخوف ست و از آنچه بسبب او مضرت پیدا شود اینست که طبیب را ممکن نبود که حال از علیل دریافت کند پس واجب علاج بدایت باید بعنایت مذکوره تمام شود بخوشبوهای بارد و بروغنهای سرد و سایر آنچه در علاج سوء مزاج حار راس مذکور شد و گاهی اتفاق افتد که حاجت بتسخین امعا مقابل حاجت

تبرید کبد باشد پس رعایت آن با ضمادهٔ مبرد کبد و مانند آن کنند و حفاظت ناحیهٔ کبد از ضمادات شکم و مروخات حار آن نمایند و همچنین حال قلب است و موافقترین چیزیکه تبرید بدان کنند عصارات بارده کافور و صندل است و باید که درین وقت میان نواحی امعا و نواحی قلب و کبد از پارچه یا خمیر یا مانند آن حجاب سازند تا از سیلان آنچه مخصوص یکی از آن هردو باشد بسوی دیگر مانع آید و صاحبان قولنج را تشنگی کثرت کند پس آب اندک نوشند و صبر نمایند و چون آن آب اندک هم ممزوج بچیزی از جلاب باشد برای تشنگی بسبب محبت بدن بچیز شیرین و تنفیذ او مر آب را نافع تر بود و عوض آب سرد گلاب یا عرق بادیان [illegible] اگر تشنگی باشد [illegible] کرده درین مرض معمول مؤلف است و بدانکه بقول شیخ آبزن اوجاع قولنج را شدید النفع است و خصوصاً چون در آب او ادویهٔ قولنجیه پخته باشد که آن بحرارت خود مستفاد از آتش و تقویت مستفاد از ادویه تحلیل سبب ورم نماید و برطوبت مع حرارت خود ارخای عضو کند پس [illegible] سبب فاعل وجع سهل گردد و عضل مقعد را ارخا نماید و این معین بر اندفاع محتبس شود لیکن آبزن کرب و غشی بسبب ارخای قوت پیدا کند پس احتیاج است که استعمال او در بعض ضعیف باحتیاط نماید و هنگام استعمال او آنچه مقوی قوت باشد از خوشبوهای فواکه خوشبو و کرده ناک و نان گرم و آنچه استلذاذ بدان کند نزدیک او کنند و دران بنشانند و جهد کنند تا آب آبزن سینه و قلب او را نپوشد و آبزن با آبهای حمات قولنج بارد را شدید النفعست چنانچه حمام بآب شیرین بدان اولیست که قریب او نشود و چون ظرفی از آب چشمهای حاره یا از آبیکه دران ادویهٔ قولنجی پخته باشند پر کنند و زیر آن ظرف سوراخ بسیار و تنگ که بشکل محسوس شوند کرده باشند و مریض را بر پشت خوابانند و ظرف بقدر قامت ازان بلند بدارند تا بر شکم او از آن قطرات متفرق متواتر بچکد نفع شدید نماید و سرهندی مینویسد که این عمل با آب گرم ساده نیز در تسکین درد از مجربات است و بعضی گویند که اگر ماده در انصباب باشد آبزن بسبب ارخا و ترقیق ماده باعث زیادتی انصباب ماده گردد و اگر سبب قولنج ریاح غلیظه بود و بسبب غلظ تحلیل نشود و منبسط گردد پس وجع زیاده شود و ازین جهت استعمال آبزن در قولنج بیشتر ضرر رساند اما وقت انحلال یا هنگامی که بسبب قولنج ضعیف باشد شدید النفعست و گویند که آبزن بقولنج ریحی و ثفلی شدید الموافقت است و مسکن درد فی الحال اما آب آبزن آنقدر باشد که از محل درد تجاوز کند تا اعضای فوقانی مسترخی نشوند و خجندی مینویسد که نشستن در آبزن از معین ترین اشیاست بر تسکین وجع قولنج و گاهی درد شدت کند حتی که اگر قولنجی متحمل آن نشود پس جلوس در آبزن فی الحال تسکین درد نماید و قوت وارد کند و معالج را تمکن حاصل شود و اگرچه در آب گرم تنها نشانند لیکن ضعیف از آن حذر کند و در آن مقام را طول ندهد تا غشی بر آن نیفتد و باید که وقت جلوس در آبزن معده از طعام و شراب خالی باشد و باید که خوشبو ببویانند و بدانند که در قولنج مبادرت بتخدیر نکنند بهر آنکه مبادرین به تسکین وجع از مخدرات در خطر عظیم می اندازند و استعمال مخدرات علاج حقیقی نیست بهر آنکه علاج حقیقی قطع سبب است و تخدیر تسکین سبب کند و ابطال حس نماید پس اگر سبب قولنج خلط غلیظ باشد غلیظ تر شود و اگر بارد یا مزاج بارد باشد بارد تر گردد و اگر ریح غلیظ بود و همچنین تر شود و اگر شدت تکاثف جرم روده باشد که محتبس از آن منحل نشود و تکاثف او شدید تر گردد و درد بعد یکروز یا سه روز سخت تر از اول عود کند پس واجبست که تا ممکن باشد بدان مشغول نشوند بلکه بازالهٔ سبب مصروف گردند و فکر ادویه که بالخاصیت قولنج را نافع است شیخ الرئیس مینویسد که آنچه در قولنج بالخاصه فعل کند از انجمله شوربای هدهد و گوشت آنست و ایضاً خراطین خشک کرده نافع اوجاع قولنج است و سرگین گرگ که از خوردن استخوان بهم رسیده علامتش اینست که سفید باشد و در آن رنگ دیگر مخلوط نبود و خصوصاً آنچه بر خار انداخته باشد نافع ترین چیزیست در شربتی یا در عسل بیاشامند و یا در عسل سرشته چند قاشق بلیسند و یا سفوف کنند بنمک و فلفل و اندک ادویهٔ خوشبو سازند و اگر در سرگین او استخوان یافته شود آن نیز عجیب است و دعوی کرده اند که تعلیق آن بر ران جانب درد نافع است قطع نظر از شرب آن و امر کرده اند که تعلیق او نمایند در جلد نر گوزن و صوف نرینه که گرگ آنرا گرفته و از آن رسته باشد و جالینوس شهادت نفع تعلیق او میدهد و اگرچه در نقره باشد و گفته اند که خوردن جرم رودهٔ گرگ خشک کرده سائیده با آنچه مناسب بود در نفع بالغ تر از سرگین اوست و این بعید نیست و همچنین کباب کردهٔ آن و آنچه قائم مقام اینست کژدم سر و دم بریده بریان کرده است که آن قولنج را شدید النفع است و باید که تجربهٔ این بر قولنج صحیح نمایند تا آن نباشد که مجربین بقولنج کاذب تجربه کرده اند زیرا که آن نافع سنگ گرده است پس در سنگ گرده بالذات نافع بود و در قولنج بالعرض و آنچیزیکه در اوجاع قولنج و شدائد وجع مشهود اند اینست که شاخ گوزن سوخته که سفید شده باشد تا یک مثقال بخورند گمان کرده اند که این تسکین

وجع در ساعت کند ارکیغانس گوید که اگر بزر البنج یا بیخ آن بر صاحب قولنج تعلیق نمایند تسکین الم او نماید و جالینوس گفته که اگر سگ را به بندند و سه روز بجز استخوان چیزی آنرا خوردن ندهند و بعد از آن سرگین او بگیرند و در جوف تعویذ نقره نهاده بر کمر صاحب قولنج بندند درد او ساکن کند و در خواص آمده که چون پاره از ناف کودک نوزاییده بگیرند و بر نگین انگشتری زر یا سیم در طالع مریخ داشته با خود دارد حامل آن از قولنج ایمن شود و سرمهندی می‌نویسد که از مجربات من رسیده که برگ طرفاے کبیر که اهل هند آنرا فرش نامند چون بسایند و با آب گرم بخورند فی الحال تسکین درد او کند و ایارج فیقرا را در تسکین درد او قوت عجیب ست و گویند که خوردن تخم حنا نیم مثقال بعرق بادیان یا بشیره آن نیز بخاصیته نافع قولنج ست و کذا سرگین خروس و سرگین مگس با آب خوردن مجرب ست و بعض مجربین گویند استخوانی که از سرگین گرگ برآید تعلیق او بقدر باقلا بر کمرگاه همانوقت از قولنج نجات دهد و این مجرب ست چنانچه شخصی معتاد بقولنج بود چون تعلیق او در رشته صوف بران نمودم صحت یافت و اصلا عود نکرد و چند مرتبه این را آزمودم و هر مرتبه صحیح یافتم و بار بار ارباب قولنج برای تعلیق بدفعات دادم و شفا یافتند و بعد از آن ازین شکایت نکردند و رازی گفته که نشستن بر پوست گرگ و خفتن بر آن و گذاشتن آن بر زین اسپ سواری خود در قولنج تاثیر عظیم دارد و همچنین اگر از آن کمربند سازند و بر پشت بندند و در هر سال تجدید او کنند ذکر اغذیه اصحاب قولنج اما حکم کلی غذا در اقسام قولنج انست که تا وقتیکه مغص نشود طعام و شراب مطلقا ترک نمایند و بعد انحلال قولنج نیز قدر اقل شوربای چرب از لحوم قنابر و عصافیر و حملان و ماء اللحم با توابل بدهند و بقول شیخ در جمیع اصناف قولنج احتیاج بغذای مزلق ملین میباشد و این امریست که دران شک نیست و اما احتیاج بغذای مقوی امریست که بهنگام ظهور ضعف بسبب شدت درد و کثرت استفراغ باشد و مقویات مثل آب لحوم خفیفه مطبوخ بقوت و مصالح نافعه و زرده بیضه نیمبرشت و مغزیات در شوربا و شراب [illegible] و اما ترک غذا اصلا نافع قولنج بلغمی و ریحی و غیر آنست و این امریست قائم مقام قانون و گاهی احتیاج افتد که ترید و سقونیا در شوربا و در نان ایشان داخل کنند و باید که نان ایشان خشکار خمیری غیر فطیر و ملائم غیر سخت باشد و اکثر صاحبان قولنج را که نفع کند یا ضرر نرساند مانند انجیر و مویز و سویق و بادام و خرمای ترست چون هر واحد از ینها شیرین باشد و خربزه بسیار شیرین و پخته قبل از طعام در حال صحت باکثر صاحبان قولنج ضرر ندارد و اما شوربای خروس پیر و قنابر و بچه کبوتر قولنج ثفلی و اصناف بارد را مشترک النفع ست و در گوشت خروس پیر خصوصیت نیست و اما در لحم قنبره نیز قوی خصوصیت نداده بلکه توقع قوت او در مطبوخ از لحم او بعینه ست و قوی مثل روغن و جالینوس حکم داده اند که لحم او نافع ست و اگرچه بریان باشد و همچنین لحم هدهد و تجرع مرق [illegible] قبل الطعام هفت جرعه نافع ست در هر قولنج که اندران حرارت عظیم نباشد و کذا آب نیمبرشت برای ایشان نافع ست ذکر مضرات ارباب قولنج بدانکه برنج و جاورس و سویق و هر چه قابض و مقل ریاح بود استعمال نباید کرد و خجندی گوید که عسل خام و اگر اندک باشد مورث قولنج ست و ظاهر السبب ریحیت که درآنست و قلت خود در کسی مواد قولنج خواهد بود که امعای او بالطبع در خلقت یا بعارض مثل حامله تنگ باشد و لهذا حامله را از شرب ماء العسل بهنگام خواب قولنج ظاهر شود و آن دلالت بر حمل او کند چنانچه بقراط گفته و بعضی محققین از اطبا گفته اند که جماعتی را در دمشق قولنج از تناول عسل و اگرچه مطبوخ با شیای دیگر بود عارض شد و بوعلی سینا می‌نویسد که اشیائیکه صاحبان قولنج را ضرر دارد بعضی از آن اغذیه است و بعضی افعال اما اغذیه همه آنچه غلیظ باشد از لحوم وحشی حتی که خرگوش و آهو و لقر و جرد و خصوصا ماهی کلان تازه باشد یا شور و جمله لحوم بریان و جمیع بطون حیوانات بلکه جمیع [illegible] لحوم سوای آنکه در ذکر اغذیه مذکور شد و نان میده و فطیر و سکباج و مضیره و زیت و کشکیه و هبطه و لوزینج و قطائف که کمتر ضرر دارد و کذا خشکنانات همه [illegible] و ثلاثیه و البان و پنیر کهنه و نان ده و کل اغذیه که دران نفخ باشد و جمله بقول سوای چقندر و سداب ضرر دارد و نعناع که دران نفخ ست نیز مضر بود [illegible] جرجیر و طرخون ایشان را مضرت دارد و مثل زیتون و جمیع فواکه الا مشمش و آلو برای صفراوی و حار و ثفلی از حرارت فقط سوای غیر اینها و کدو خاصة و نیز دو بادرنگ و جوز کرنب و شلجم و تنبیط و امرود و سیب خصوصا ترش و قابض و زعرور و کنار و عنب او کند و ترش تازه و توت سیاه و زرشک و سماق و حصرم و ریباس و انجیر امثال اینها سازند مانند آن اعدای قولنج ست استعمال او برای ایشان جایز نیست و همچنین جوز تر و بادام تر و باقلای تر ایشان را مضرت و انار شیرین کمتر مضر از ترش ست و اما افعال که صاحب قولنج را حذر از آن واجب بود مثل حبس ریح ست و حبس بول از خواب بر حاجت براز و خصوصا براز خشک بلکه واجبست که بهنگام خواب برفع حاجت روند و بدانکه حبس ریح بیشتر قولنج حادث کند بسبب اصعاد او ثفل را و حصر او در انجا حتی که شی واحد مکثر مجتمع شود و بسبب احداث او ضعف در امعا و گاهی این مودی باستسقا گردد و

گاهی ظلمت بصر و دوار و صداع پیدا کند و گاهی در مفاصل مرتبک گردد و تشنج پیدا کند و ایضاً حرکت و جماع بر امتلای طعام صاحبان قولنج را مضرت و شرب آب سرد و شراب ایضاً بر طعام بدتر

علاج قولنج بلغمی

روغن بیدانجیر یا یک توله در گلاب شش توله آمیخته بنوشند و اگر روغن مذکور تا سه توله در شیرهٔ قرطم یکنیم توله و شیرهٔ تخم خربزه نه ماشه عسل سه توله داخل کرده نیم گرم بدهند درین باب از مجربات حکیم علوی خانست و در یکپاس صحت میشود و اکثر تخلف میکند و اگر سنای مکی نه ماشه گل بنفشه گل سرخ بادیان هر یک شش ماشه تخم قرطم نه ماشه انیسون سه ماشه مویز منقی سه توله در عرق عنب الثعلب و گلاب جوشانیده روغن بیدانجیر یکتوله داخل کرده بدهند نافع تر باشد و یا سنای مکی پنج ماشه ترید موصوف سه ماشه در گلقند سه توله آمیخته همراه گلاب و عرق عنب الثعلب بخورند و گاهی ریوند چینی سه ماشه درین دوا افزوده و وزن سنا چهار ماشه و گلقند چهار توله کرده همراه عرق بادیان هفت توله گلاب پنج توله داده میشود و ترید پنج ماشه زنجبیل یک ماشه سوده با شکر مساوی آمیخته نیز مفید بود و معاجین مسهله چون جوارش اسقف و نارمشک و قیصر و معجون تمری و بنفشه و تربدی و معجون راحت و ترپلا شه و مانند آن بآب گرم یا گلاب یا مطبوخ سنا بخورند و یا پس از تناول معجون راحت یکتوله شیرهٔ سنای مکی یک توله تا دو توله مویز منقی دو توله گلقند چهار توله گلاب پاؤ سیر شربت دینار چهار توله بنوشند و سفوف مسهل و شهریاران خصوصاً اگر با قولنج غثیان باشد مفید بود و خوردن مصطگی یک مثقال با مثل آن شکر سرخ بآب گرم و تریاق اربعه و تریاق کبیر نیز نافعست و در صورتیکه قولنج قوی باشد اولاً شیاف مسهل بکار برند و شیافی که از ترید و شحم حنظل و بورق و انزروت و نمک و شکر سرخ جمله مساوی بسازند درین باب مجربست و اگر از شیاف اسهال نشود حقنه قوی بحسب قوت سبب و شدت اعراض بعمل آرند بعد از آن از مسهل یا تتمه تنقیه نمایند و اگر درد شدید باشد و خوف هلاکت بود برشعثا یا فلونیا یا حب الشفا برای تسکین آن بدهند و تکمید و آبزن ضرر میکند مگر وقتیکه سبب ضعیف باشد و بعد تنقیه صبح و شام جوارش مصطگی نه ماشه با شیرهٔ بادیان نه ماشه شیرهٔ قرطم یک توله و نیم شیرهٔ انیسون چهار ماشه شهد دو توله تخم حرف پنج ماشه پاشیده بدهند و بعد زوال مرض یکدو روز غذا ندهند بلکه اقتصار بر آب نخودی نمایند و یا شوربای مرغ که خوب آنرا دوانیده ذبح نموده بسفایج نه ماشه تخم قرطم یکنیم توله صعتر یک توله قرنفل هفت ماشه بصره بسته دران انداخته بروغن گاو پخته باشند بنوشند و عوض آب سرد عرق بادیان دهند و تا سه روز دوای اسهال بتکرار دهند تا تنقیه تمام حاصل شود و بعده جهت تقویت معده و امعا جوارش کمونی کبیر و فلافلی بعرق مناسب استعمال کنند و نان تنوری بروردار با شوربا دهند ذکر ادویهٔ مفرده یونانیه که نافع قولنج بارد ست خوردن یک مثقال تخم ماهودانه دو مرتبه نیم مثقال بعسل سرشته یا لعسل یا بجلاب گرم مجرب سویدی ست و کذا خوردن گوشت قنابر مسلوق یا مشوی یا نوشیدن شوربای آن و کذا خوردن قطر اسالیون و کذا شرب و حقنه روغن بطم و کذا شرب و حقنه نمک نفطی و کذا حقنه بطبیخ انجیر در شراب کهنه پخته چون بورق دو درم و سقمونیا نیم درم بران پاشیده باشند و کذا شرب مرق خروس کهنه که شکم او از بسفایج کوفته و مغز قرطم و نمک پر کرده پخته باشند تا مهرا شود و بعد از ان شب زیر آسمان گذارند و کذا خوردن ریوند دو درم یا ربع درم محموده و یکدرم غاریقون و کذا زعفران برای تسکین وجع دهند پیران آن از مجربات است و گویند که شرب و حقنه بطبیخ قنطوریون دقیق یا سکبینج یا عصارهٔ چقندر یا بول و عسل محلول بعسل یا روغن بیدانجیر یا شحم حنظل و خوردن مغز حب المحلب بعسل یا فرفیون سه اوثولوسات بنصف درم انیسون همراه ماء العسل یا ملیون یا غاریقون دو درم بنصف درم جندبیدستر یا مغز بادام تلخ بعسل قدر جوزه یا خولنجان یا تخم عنصل کوفته بعسل سرشته بقدر مغز فندق در انجیر نهاده یا حلزون بی صدف او کوفته بشراب عتیق و مرآمیخته یا حب الرشاد سه درم بآب گرم یا تخم چقندر یا زاج بریان یا بسفایج ده درم یکبار یا سرگین ماکیان بسرکه ممزوج بآب و شراب عسل در قولنج صعب یا جاوشیر دو درم تنها و بشراب یا مغز تخم بیدانجیر یا روغن آن همراه سکبینج و ایارج فیقرا یا شحم حنظل یا زراوند طویل یا تخم غزال یا حب البان یا حرف پنج درم باریک سائیده بآب گرم یا رجل الغراب یا قوم یا بندق هندی نه قیراط یا حب الغار یا حاشا دو مثقال بآب گرم یا زراوند مدحرج یا پوست بلیلهٔ کابلی یا بنگ یا اسناطر الشیح یکدرم بربع درم محموده یا فوتنج بری بعسل آمیخته یا تخم خار پشت یا تخم آن بشراب یا تخم شبت یا جوارش الزنجبیل یکدانگ بآب نیم گرم یا مربای زنجبیل یا محروث یا انجدان یا کاشم یا بیخ راسن و شراب کهنه یا انجیر تر و خشک و نوشیدن برگ ماهودانه در شوربای خروس پیر پخته یا حریره از مغز قرطم و آب سبوس گندم ساخته یا طبیخ نبات سمسم یا آب طبیخ بیخ کندنا یا طبیخ اقحوان یا طبیخ حسک یا آب اطراف نرم آزاددرخت یا روغن بلسان یا عصارهٔ کرفس یا طبیخ عرطنیثا که آن بخور مریم است یا حنظل تلخ و شراب خوشبو

خوب جوشانیده یا طبیخ خسک یا طبیخ برگ سوسن یا شراب کهنه صرف یا عصارهٔ برنوف مع جاوشیر یا عصارهٔ لبلاب یا طبیخ حرف که در مصر معروف بقلة السلطان ست یا شوربای ماء الشبت پخته یا شوربای خراطین با آب طبیخ شبت پخته یا طبیخ انجدان یا شراب افسنتین یا شراب حلو یا نبیذ زبیب و شرب روغن ناردین یا روغن سداب و مالش آنها و اختلاط مری شعیر در طعام و حقنه بدان و حقنهٔ سداب مطبوخ در زیت خوشبو و خلط فلفل سیاه در طعام که آمن از حدوث قولنج ست و اختلاط سرگین کبوتر در حقنه و حمول فتیلهٔ زهرهٔ نرگاو و شحم حنظل و لطوخ مقعد بدان و حقنهٔ زیرهٔ باریک سوده بزیت یا بزیت کهنه تنها و استعمال حب النیل در حقنه و شرب و ضماد میعهٔ سائله یا حرمل و حمول قطعهٔ صابون بطول انگشت تراشیده و امتصاص انگور بسیار شیرین بدون پوست و تخم او و طبیخ مغز قرطم در شوربای خروس پیر و یا در حقنه و ضماد کنجی مع پوست آن بر ناف یا سرگین گاو بزیت خوب پخته بر ناف و حوالی آن و کذا عصارهٔ قثاء الحمار و زهرهٔ گرگ و کذا نطرون بزهرهٔ بز و کذا اشنان بز بسرکه یا بول طفل نابالغ سوده بر شکم و کذا برگ تنبول سوده و کذا بادیان و برادهٔ شاخ نرگاو و شحم حنظل بر ناف و غذا از انجرهٔ مسلوق مطیب بروغن کنجد یا بروغن بادام و کذا قطف مسلوق مطیب بروغن کنجد و کذا البلاب سفیدگل مسلوق مطیب بروغن بادام هر واحد نافع ست و بقول صاحب تحفه اگر حرمل را سائیده با روغن شبت بر ناف ضماد کنند جهت قولنج مزمن نافع ست و اگر بیخال کبوتر با شهد آمیخته زیر ناف بمالند و طلا سازند شکم آرد و فائده کند ذکر ادویهٔ مرکبهٔ یونانیه که نافع قولنج بلغمی ست **جوارش تمری** قولنج و عسر بول را بگشاید زیرهٔ سیاه مدبر بورهٔ ارمنی فطراسالیون زنجبیل فلفل سفید هر یک دو درم و نیم سقمونیای مشوی پنجدرم خرمای دانه بیرون کرده مغز بادام مقشر بریان کرده هر یک ده مثقال برگ سداب ده درم خرما را در سرکه یکشبانه روز خیسانیده سائیده از غربال بیرون کنند و عسل کف گرفته سه وزن ادویه آمیخته بجوشانند تا بقوام آید پس ادویه کوفته بیخته بدان بسرشند شربتی از پنج تا هفت مثقال با آب گرم **جوارش شهریاران** که اسهال آورد و قولنج بگشاید و مفتح سدد و مفید استسقا دافع سردی معده و جگر مسهل بلغم و مرهٔ سودا ست نسخه معمول زنجبیل قرفه دارچینی قرنفل سلیخه سنبل الطیب دانه قاقلین مصطکی رومی نارمشک سادج نانخواه تخم کرفس انیسون هر یک ششدرم شیطرج زعفران هر یک چهار درم سقمونیای مشوی تربد موصوف بروغن بادام چرب کرده افتیمون حب النیل هر یک هشت درم بسفایج پنجدرم نمک هندی سه درم قند سفید بیست درم بعسل سه چند بسرشند **جوارش سفرجلی** مسهل نافع قولنج و در امزجهٔ حار و بارد حتی که در تپ تجربه رسیده و اسهال خوب نمود دارچینی زنجبیل دار فلفل زعفران هر یک دو درم تربد موصوف پاو سیر عالمگیری عرق نعنع قطعات بهی از تخم پاک کرده هر یک نیم سیر عالمگیری عسل یک سیر اول قطعات بهی را در عرق نعناع که عبارت از سرکه خالص و برگ پودینه است که آنرا عرق میکشند بپزند که مهرا شود از آتش فرود آورده بر سنگ صلایه کرده با شهد قوام نمایند پس ادویهٔ دیگر سوای زعفران کوفته بیخته بیامیزند و زعفران را در گلاب سائیده کم کم اندازند و حل کرده بدارند قدر خوراک تا دو توله و هر گاه موسم بهی تازه نباشد مربای آن بدستور بسازند **جوارش اسقف** قولنج بگشاید و بلغم خام از معده و امعا بر آرد و قی باز دارد و ریاح بواسیر و وجع خاصره و پشت را نافع سقمونیا تربد سفید هر یک هفت درم فلفل سیاه زنجبیل هر یک چهار درم دارچینی آمله مقشر قرنفل جوز بوا بسباسه مصطکی هر یک دو درم قند سفید بست درم کوفته بیخته بعسل بسرشند شربت جهت هضم دو درم و برای اسهال ششدرم **جوارش نارمشک** طبع نرم کند و قولنج بگشاید خیربوا یکدرم قاقله دارچینی هر یک دو درم نارمشک قرنفل هر یک سه درم دارفلفل پنجدرم زنجبیل ششدرم سقمونیا بیست درم نبات سفید سی درم کوفته بیخته با عسل معجون سازند شربتی از یکدرم تا سه درم **جوارش قیصر** قولنج و نقرس را نافع بود و اخلاط لزجه و غلیظه را دفع کند دارفلفل زنجبیل هلیلهٔ زرد سقمونیا تربد سفید هر یک دوازده درم تخم کرفس نانخواه عاقرقرحا هر یک ششدرم قند سفید پانزده درم کوفته بیخته بعسل بسرشند **حب منتن اکبر** نافع ست از برای وجع قولنج و نقرس و درد پشت و زانو و پاک میسازد بدن را از اخلاط غلیظ اشق سکبینج جاوشیر مقل ازرق تخم حرمل شحم حنظل صبر سقوطری افتیمون هر یک ده درم سقمونیای مشوی ششدرم دارچینی سنبل الطیب زعفران جندبیدستر هر یک دو درم فرفیون یک درم صموغ را با آب حل کنند و باقی اجزا را کوفته بیخته با آن بسرشته حب سازند شربتی دو درم **حب مسهل** سنای مکی مقل گل سرخ پوست هلیلهٔ زرد هر یک سه ماشه سورنجان یک توله مغز خیارشنبر دو توله بروغن بادام چرب کرده حب بندند و بمحتاج دهند **حب حب السلاطین** اخلاط مختلفه می بر آرد و بهترین نسخهٔ آنست و حرارت و حدت کمتر دارد و در رفع قولنج ثفلی و بلغمی

وبغایت نافعست گل بنفشه گل سرخ تخم خرفه مقشر هریک پنج درم مغز تخم کدو مغز تخم خیارین مغز بهیدانه گل نیلوفر نشاسته هریک سه درم کشنیز خشک مصطکی طباشیر کتیرا هریک دو درم مغز جمالگوته مدبره دو درم کوفته بیخته بلعاب اسپغول صلایه کرده حب بقدر نخود سازند خوراک از یکماشه تا دو ماشه حسب مزاج بشربت شکر و گلاب

نوع دیگر از بیاض استادی غفر الله له حب النیل تربد سفید مجوف خراشیده ریوند خطائی هریک یکتوله بهیدانه شش ماشه حب السلاطین مدبر بیست دانه ادویه را بلعاب بهیدانه کهرل کرده بقدر دانه باجره حب بندند خوراک نه حب **حب سم الفیل** که جهت قولنج نافعست سقمونیا ثلث جزو انزروت شحم حنظل هریک نیم جزو شیر سکبینج هر واحد یکجزو کوفته بعسل مصفی سرشته بقدر نخود حبها بندند شربت پنج حب **حب شحم حنظل** در اخراج مواد از عمق بدن بغایت قوی العمل ست خصوص در حل قولنج و تسکین درد و آن اینکه بدارد قرنفل دانه الایچی سفید دارچینی زعفران مرسیاه صبر سقوطری پوست بلیله زرد زنجبیل شنگرف هر واحد یکدرم شحم حنظل تربد مجوف هریک سه درم همه را یکجا سائیده بعرق بادیان یا گلاب حب سازند بقدر گاورس خوراک شصت حب تا هشتاد و صد بقدر قوت مزاج و شدت و ضعف مرض بآب یا بعرق مذکور خورند حب مسهل معده را قوت دهد اشتهای طعام آرد و قولنج بکشاید سبی شیرین نیم من از پوست و دانه پاک کنند و دو من سرکه خمر بجوشانند تا مهره شود و بعد از آن سائیده از غربال بیرون کنند و یک من عسل صاف آمیخته بجوشانند تا بقوام آید پس این ادویه کوفته بیخته بسرشند زنجبیل دارفلفل دارچینی هریک دو درم قاقله صغار و کبار زعفران هریک سه درم تربد سفید سی درم مصطکی پنج درم سقمونیا دو درم شربتی از پنج تا هفت مثقال بآب گرم **شربت بسفایج** مسمی بشربت مبارک در اقسام قولنج و امراض بارده بغایت نافع و مجربست مقوی احشا تا بهر بسفایج سبز خراشیده باریک کوفته پنجاه درم تربد مجوف کوفته ده درم عود زیاده کوفته دو درم ابریشم خام نر و مقرض هفت درم همه را خوب بجوشانند و صاف کرده گلاب و عرق گاؤزبان عرق بادرنجبویه هریک یک سکرجه قند سفید سه صد درم اضافه کرده بقوام آرند و مشک خالص زعفران هریک ربع درم بیفزایند خوراک سی درم یا شصت درم بآب گرم **ضماد** نافع قولنج مغز خیارشنبر دو توله مصطکی یکتوله شکر سرخ سه توله باهم سوده گرم کرده بر شکم ضماد نمایند **معجون اتریلال شاهی** مسهل قوی قولنج صعب را در یکساعت بگشاید و مجربست هلیله اقریطی سادج هندی قرنفل دارفلفل زنجبیل برنگ کابلی و فلفل آمله مقشر هر واحد یک مثقال تخم کرفس سنبل الطیب زعفران مصطکی هریک نیم مثقال تربد سفید سقمونیا هریک دو مثقال کوفته بیخته با سه چند آن عسل بسرشند شربتی دو درم **معجون مصری** که قولنج بگشاید زنجبیل فلفل سفید هریک بیست درم سقمونیا ده درم خرمای دانه بیرون کرده مغز بادام برگ سداب هریک شصت درم خرما را با کشنیز و نیز در سرکه تر کرده بسایند و ادویه را کوفته بیخته با سه من عسل صاف معجون سازند شربتی سه درم تا چهار درم **معجون مسهل** تالیف حکیم مومن قولنج را بغایت نافعست و اخراج مواد سوداوی نماید بعد التنقیح و در حل امراض حاره است بیخ السوس سقمونیای مشوی نشاسته بسفایج گل سرخ هریک پنج مثقال بلیله سیاه پوست بلیله کابلی روغن بادام مغز تخم قرطم هریک بیست مثقال سنای مکی گل بنفشه هریک سی مثقال عسل و چند عسل ربع آنچه تا بکدران سنا و گل سرخ و بنفشه و بلیله سیاه هریک ده مثقال بلیله کابلی بیست مثقال جوشانیده باشند بقوام آرند و ادویه کوفته بیخته دران بسرشند شربتی پنج مثقال **معجون سنا** تالیف حکیم علی اسهال برفق نماید و دفع مواد حمیات و امراض دماغی و معدی و مفاصل میکند و از هر قسم ماده که غالب باشد دفع مینماید و بغایت نافعست سنای مکی یک نیم رطل افتیمون یک رطل بسفایج فستقی تربد سفید خراشیده گل بنفشه هریک نیم رطل زنجبیل هفت مثقال ادویه را سائیده با پنج رطل خمیره بنفشه و یک رطل گلقند و نیم رطل عسل خمیر کنند شربتی از دو مثقال تا ده مثقال در آب حل کرده بر آتش ملائم گرم نمایند تا بجوش آهسته بر آید پس پارچه باریک صاف کرده بنوشند مجربست **معجون تربد** تالیف حکیم موصوف دفع مواد بلغمی کند بگیرند تربد سفید مجوف خراشیده یک رطل زنجبیل یک اوقیه فلفل سه درم مصطکی رومی یک اوقیه تربد را بروغن بادام چرب کنند و با سائر ادویه کوفته بیخته با دو وزن عسل خام معجون سازند شربتی از دو درم تا پنج درم بآب گرم حل کرده بنوشند **معجون بنفشه** مسهل اخلاط ثلثه و معمول سنت زنجبیل مصطکی قرنفل گل سرخ قاقله هریک سه درم بسفایج سنای مکی سقمونیا هریک پنج درم تربد مجوف گل بنفشه هریک ده درم شربت گاؤزبان شربت نیلوفر هریک بیست درم شیرخشت سی درم ترنجبین گوشتار التمر هندی هریک پنجاه درم شیرخشت و ترنجبین در گلاب حل کرده و صاف نموده با شربتها آمیخته با سه چند قند بقوام آرند **معجون سنا** که قولنج بگشاید و معده و دل را قوت دهد

برگ سنا پنجاه درم ترنجبین نیم آثار مویز منقی یا کشمش نیم آثار شیرخشت سی درم گل سرخ پوست هلیلهٔ زرد هر یک ده درم کوفته بیخته شیرخشت و ترنجبین در آب حل کرده صاف نمایند پس کشمش کوفته با مویز مدبر بقوام آرند و ادویه بدان بسرشند شربتی پنج مثقال تا هفت مثقال و در نسخهٔ سدیدی بنفشه نیلوفر بادرنجبویه روغن بادام هر یک ده درم عوض هلیله است و نوشته که اگر شکر سفید نیم رطل نیز در قوام داخل کنند بهتر باشد معجون سکبینج قولنج بگشاید سکبینج تخم کرفس جند بیدستر انیسون هر یک یک جزو سقمونیا نیم جزو سقمونیا را در روغن بادام بسایند و سکبینج را در عسل حل کرده بهم آمیزند و دارو های دیگر را کوفته بیخته بآن بسرشند شربتی سه مثقال معجون به نسخهٔ معمولی که نافع قولنج و مسهل بلغم است مغز بادام پوست هلیلهٔ کابلی سنای مکی هر واحد یکتوله غاریقون تربد مجوف هر یک دو مثقال بادیان گاوزبان رب السوس هر یک دو درم زنجبیل نیم درم شهد سه چند ادویه معجونی که ملین طبع مسهل بلغم مقوی معده مفید قولنج است مویز منقی نیم رطل مصطکی شش درم تربد مجوف ده درم زنجبیل یک درم بجلاب مقوم بسرشند خوراک تا پنج درم و برای اوامت سه درم مسهل معمول میر باو شاه و نیز نافع قولنج است سنای مکی یک نیم توله گل سرخ یکتوله تخم کاسنی بیخ کاسنی بادیان بیخ بادیان هر یک نه ماشه سداب [illegible] انیسون بیخ کرفس هر یک پنج ماشه در نیم آثار آب جوش دهند تا چهارم حصه بماند صاف کرده گلقند چهار توله داخل کرده بنوشند غذا نخود آب دیگر زیرهٔ سیاه انیسون هر یک شش ماشه بیخ بادیان پنج ماشه بیخ کرفس چهار ماشه جوشانیده مغز خیار شنبر شش توله گلقند چهار توله روغن بادام شش ماشه داخل کرده بدهند و در صورت تنگی روده گل بنفشه شش ماشه بادیان یکتوله عرق بادیان پاؤ آثار گلاب نیم پاؤ جوشانیده مغز فلوس چهار توله ترنجبین چهار توله حل کرده روغن بادام داخل کرده بدهند ایضاً مسهل که برای قولنج [illegible] انیسون هر یک چهار ماشه [illegible] شش ماشه جوشانیده شیرهٔ تخم [illegible] دو توله فلوس خیار شنبر شش توله فانیذ چهار توله روغن بادام شش ماشه داخل کرده بنوشند ایضاً مسهل که معمول است حب الثعلب بنفشه گل سرخ مویز منقی پرسیاوشان بیخ کاسنی بادیان بیخ بادیان سنای مکی در آب جوش داده مغز فلوس گلقند شکر سرخ روغن بید انجیر داخل کرده بنوشند و بجای آب عرق مکو غذا نخود آب روز دیگر بیخ بادیان شیرهٔ تخم کشوث هر یک پنج ماشه در عرق بادیان برآورده گلقند شربت بنفشه داخل کرده بخورند و این نطول کنند گل بابونه باؤ سبز تخم خربزه کوفته توله برگ شبت [illegible] بست آثار جوشانیده نطول نمایند و تنقیه حقنه نمایند دیگر گل بنفشه گل سرخ هر یک شش ماشه انیسون چهار ماشه مویز منقی دو توله تخم خربزه [illegible] ماشه در عرق [illegible] کرده شب تر نمایند صبح جوش داده صاف کرده گلقند مالیده باز صاف نموده روغن بید انجیر اضافه کرده بنوشند شیاف شکر سرخ [illegible] ترنجبین یکتوله قوام نموده مغز فلوس توله [illegible] در آب مالیده تربد سفید سنای مکی بوره ارمنی هر یک سه ماشه [illegible] کمالت شحم حنظل دو ماشه صابون توله روغن گل توله آمیخته بدستور فتیلها ساخته یکی بعد دیگری بردارند دیگر که قولنج بلغمی دوری با ریح البواسیر باشد فرفیون چهار مصطکی یک ماشه [illegible] در گلقند یک توله لیسند بالایش گلاب سه توله عرق بادیان پنج توله نیمگرم بنوشند بعد از آن شیرهٔ مغز بادام شیرین پانزده عدد شیرهٔ تخم قرطم سه توله در گلاب پاؤ آثار برآورده گلقند چهار توله مالیده نیمگرم بیاشامند دیگر که غلبهٔ ریح البواسیری باشد مقل ازرق یکماشه در جوارش مصطکی یکتوله در ورق نقره پیچیده بخورند شیرهٔ انیسون پنج ماشه شیرهٔ صعتر فارسی هفت ماشه بادیان نه ماشه مغز قرطم یکتوله مغز بادام هفت عدد در گلاب نه توله کیوره پنج توله عرق بادیان هفت توله برآورده شربت بزوری حار چهار توله داخل کرده دو توله ریوند [illegible] نه ماشه و [illegible] انگوزه چهار ماشه بدهند و غذا دو پهر شوربای چوزهٔ مرغ [illegible] که در آن بادیان افتاده باشد بخورانند و بجای آب عرق بادیان و گلاب نوشانند و روز سوم باز فرفیون دو حبه مصطکی چهار حبه گلقند یکتوله شیرهٔ تخم قرطم سه توله شیرهٔ سنا یکتوله شیرهٔ مغز بادام پانزده عدد گلقند چهار توله دهند و وقت دو پهر شوربای گوشت بچهٔ مرغ نوشانند صبح تبرید دهند بدستور [illegible] تا سه روز متواتر [illegible] بدستور عمل آرند و بعده [illegible] دیگر روز متواتر وقت خواب این سفوف خورانند مقل ازرق سه توله در آب گندنا دوازده پاس حل کرده تربد سفید چهار توله صعتر فارسی دو توله زنجبیل پی ریشه یکنیم توله شیطرج هندی دو و نیم توله کپور کچری یکتوله دو سه ماشه مصطکی یک توله نمک لاهوری [illegible] شربتی نه ماشه با عرق بادیان از این تدبیر دورهٔ قولنج و ریح البواسیری باذن الله تعالی بالکلیه دفع خواهد شد دیگر تراکیب مسهله مثل حب اسرائیل حب شحم حنظل مجرب حکیم علام امام و شربت مسهل که مجرب شاه ارزانی و معجون تربد تالیف حکیم علی و معجون سکبینج درین باب نافع است ذکر ادویه مفرده

و مرکبۂ هندیه که مفید قولنج بارد است برگ پیپل و نیم عدد ساییده با قند سیاه حب بسته خورند دیگر مغز تخم بید انجیر و ابلوه بشیره گاؤ ساییده گرم کرده ضماد نمایند و یا تخم بیدانه سن سوده گرم نموده جای درد ضماد کنند و یا پوست بیخ آک بآب ساییده ضماد و بر شکم طلا کنند دیگر مغز تخم مهوه پنج شش عدد بآب صلایه کرده شیاف ساخته بردارند دست بفراغت آرد و قولنج بگشاید دیگر پشک گوسفند با بول طفل جوش داده بسایند و بر پارچه مالیده نیمگرم بر شکم بچسپانند و یا سیماب بآب برگ ساکهو یا ساگون سحق کرده گرد ناف بمالند دیگر روغن چنبیلی خوشبو گرم کنند و پنبه بدان تر کرده بر شکم نهند و یا صابون بآب گرم حل کرده بر شکم طلا کنند دیگر جمالگوته مدبر یکدرم مغز تخم ارنڈی ده درم پوست هلیله زرد دو درم سیماب سهاگه بریان جواکهار زرد چوب فلفل سیاه هر واحد یکدرم صلایه کرده بقدر فلفل حب سازند برای گرانی شکم یک حب بآب گرم و برای درد شکم دو حب بشیره بادیان و برای رفع قبض پنج حب بآب گرم و برای آوردن اسهال هشت حب بآب گرم بدهند نافع آید و چون گرمی معلوم شود شربت نبات بگلاب آشامند دیگر سفوف که دست بفراغت آرد و هاضم طعام است پوست هلیله زرد هلیله سیاه نمک لاهوری سنای مکی مساوی ساییده بقدر نه ماشه بآب گرم وقت خواب خورده باشند دیگر قند سیاه در ظرف مسی نهاده بر آتش بگذارند پس نمک ساییده دران آمیزند تا منعقد گردد سرد کرده شیاف ساخته بکار برند اجابت بفراغت آرد و حمول نمک فقط نیز اجابت بفراغت آرد و یا موم دو درم نمک نیم درم باهم سرشته شیاف سازند به روغن چرب کرده بردارند و یا پشک موش نمک سانبهر شکر برابر بر آتش نرم معقود سازند و مانند حشفه خر با فتیله کرده به روغن چرب ساخته در مقعد نهند دیگر تخم شبت تخم حلبه هر یک دو توله یا کم و زیاده بحسب مزاج گرفته جوش داده به روغن گاؤ بقدر دو توله انداخته بنوشند نافع قولنج بود دیگر بیخ بید انجیر دو دام اگر تر باشد چهار دام و نیم آثار آب بجوشانند تا چهار دام بماند صاف کرده روغن بید انجیر دو توله انگوزه سه ماشه باهم آمیخته نیمگرم بیاشامند برای درد قولنج و دفع قبض اگر با سردی مزاج باشد نافع بود دیگر تخم تراتیزک نیم درم در آب بجوشانند و قدری روغن کنجد داخل کرده بنوشند و نوشیدن روغن کنجد با شکر نیم دام نیز نافع قولنج نوشته اند دیگر مغز ارنڈی ابلوه مغز تخم مهوه همه را کوفته در سرکه پخته نیمگرم طلا کردن نافعست دیگر خوردن و ضماد کردن لهسن برای تسکین درد قولنج بارد عجیب است و زهره گاؤ نیمگرم کرده زیر ناف مالیدن شکم بر اندخامه کودک را برای رفع قبض بسیار مفید است دیگر سهاگه تلیه تیلیر تهوتهه مغز جمالگوته هر یک درم همه را در شیر تهوهر ساییده گرد ناف ضماد سازند اسهال بلا ایهام کند و اگر ازین دوا برابر عدس بطفل شیرخواره دهند به اطفال را النفع تمام کند دیگر اجوائن زیره سیاه انیسون بادیان هر واحد یکمثقال کوفته بیخته ناشتا بخورند و بالای آن نیم سیر شیر شتر که همان لحظه دوشیده باشند گرم کرده بیاشامند چند روز مداومت نمایند شیر چاره بهتر تمام و تقدیم تنقیه بدن از خلط خام در دفع قولنج کمنا تر تمام دارد و مجرب نوشته دیگر پوست بیخ آک با پشک موش ساییده نیمگرم بر شکم ضماد کنند قولنج بلغمی را مفید بود دیگر پوست بیخ ارنڈ تر دو دام پوست هلیله کابلی زنجبیل وج ترکی صبر زرد هر واحد یکدام ساییده نیمگرم ضماد نمایند اسهال آرد دیگر پوست هلیله زرد ابلوه زرد مغز تخم مهوه بآب پخته طلا نمایند برای قولنج اطفال مفید بود و بعضی روغن بید انجیر عوض تخم مهوه می آمیزند و برای دفع قبض شیاف بر ناف و عانه طلا میکنند و ضماد بادیان پشک موش ابلوه بآب پخته بر حوالی ناف نیز محلل قولنج اطفال ست اقوال مهره ابوسهل گوید که اگر علت از اخلاط غلیظ لزجه باشد اولا اشیای مقطعه ملطفه و روغن بید انجیر بماء الاصول بلطف سحق مع ایارج بنوشانند پس تنقیه بحقنه حاده مثل آنکه از مطبوخ بیخ حنظل و بابونه و اکلیل الملک و حسک و شبت و حلبه و برگ کتان و انجیر و سبوس گندم و ثفل بهار و شیر و سکبینج و روغن بید انجیر و روغن سنبل و زهره گاؤ و عسل و مری ساخته باشند باید کرد و یا مطبوخ قثاء الحمار مخلوط با مری و عسل حقنه کنند و اگر درد ساکن نشود در آبیکه بابونه و اکلیل الملک مرزنجوش و شبت و برگ غار و کرنب دران پخته باشند بنشانند و موضع الم را به روغن سنبل و بابونه و بروغن سداب و بروغن سوسن بمالند و هرگاه در قولنج غثیان باشد و تپ و حرارت نبود این جوارش بدهند مصطگی قرنفل زنجبیل دار فلفل قرفه جوزبوا اسک هر واحد ده درم سقمونیا هشت درم کوفته بیخته آب به ترش افشرده یا مثل او عسل بپزند تا غلیظ شود و ادویه بدان بسرشند از یک درم تا دو درم و نیم بدهند پس اگر غثیان ساکن نشود این حب بدهند شحم حنظل ده درم سقمونیا سه درم سکبینج ده درم حب بسته یک مثقال بخورانند و اگر قولنج عسر الانحلال باشد داروئیکه مسهل بود دران فائده نکند این شیاف بردارند نمک نان ده درم شحم حنظل پنج درم سقمونیا یکنیم درم شیاف طویل مقدار چهار انگشت مضموم بسازند و اگر مفید نشود این حقنه کنند انجیر پنج عدد

سبوس کف خطمی کف در پارچه بسته برگ چقندر ده عدد در دو رطل آب بجوشانند تا یک رطل بماند و بر آن بوره مثقال روغن کنجد اوقیه شیاف مذکور یک درم انداخته بکار برند بعد از آن این حقنه بعمل آرند شحم حنظل ده درم قنطوریون دقیق پنج درم بخور مریم دو درم پودینه سداب هر واحد باقهٔ صغیره سعتر یک کف در سه رطل آب بپزند تا دو ثلث رطل بماند صاف کرده قطران جندبیدستر جاوشیر هر یک دو درم و شیاف سبوق الذکر یکدرم عسل پنج درم داخل کرده نیم گرم حقنه کنند پس اگر قولنج حل نشود اعادهٔ او کنند و این حب نیز نوع بلغمی را مفید ست شبرم سکبینج هر واحد دو درم صبر یک درم زعفران مصطکی هر واحد نیم درم سائیده حبها سازند شربت از دو ثلث درم تا یکدرم و اکثر اصناف قولنج را این حب نافع بود شحم حنظل سقمونیا هر واحد دو درم صبر سه درم بوره مقل هر واحد یکدرم حبها سازند شربت از درم تا مثقال و ایارج فیقرا برای تسکین غثیان قوی المنفعت ست و این حقنه جامع اکثر اصناف قولنج ست بزر کتان حلبه هر یک اوقیه مغز تخم بیدانجیر نوسی درم انجیر سیاه شهدانج هر واحد ده درم مغز قرطم سی درم سداب تر باقهٔ صغیره زیره اوقیه سبوس کف بادام مقشر اوقیه سپستان اصل السوس بیخ خطمی هر واحد اوقیه و نیم بیخ چقندر بیخ کرنب هر واحد دو اوقیه در سی رطل آب بجوشانند تا پنج رطل بماند پس اگر خوف حرارت موجع نباشد در آن مقل الیهود نیم اوقیه سکبینج اشق جاوشیر هر واحد دو مثقال داخل کنند و ازین آب پنج اوقیه صاف کرده بر آن روغن ناردین اوقیه و مری دو اوقیه و نیم و عسل اوقیه و پیه ماکیان گداخته اوقیه داخل کرده حقنه کنند پس اگر فائده نکند و حل قولنج تمام نگردد اعادهٔ آن کنند تا آنکه بعده اتمام شود و این حقنه خفیف ست آب گندنا و روغن کنجد نیمگرم حقنه کنند. شیخ میفرماید که در قولنج بارد بتقطیع و تحلیل و توسیع مسام آنکه در آن بادی بخارات او محتبس گردیده مشغول شوند اگرچه بادویه لطیفه که شدید الحرارت نباشد ممکن بود و هر آنکه شدید الحرارت ست چون بر ماده دفعةً برسد ایمن نباشد از آنکه هیجان ریح کند بلکه مقدار می باید که در ریح تحلیل قوی کند و در ماده رطب تلطیف و انضاج کند نه تحلیل قوی و لهذا گاهی ترک طعام و شراب چند روز کفایت کند و بجهت اکثر گاهی هیجان درد شدید شود پس بسبب ترک طعام یا ترک تکمید یا استکثار و تکرار آن مضطر شوند بر تحلیل آنکه تکمید اول هیجان ریح کرده بعد از آن حقنهای مخرج بلغم استعمال کنند و باید دانست که گاهی چنین است از اخلاط غلیظه نمایند اندکی از آن که مصاحب ماده الم بود و فاعل الم باشد باقی ماند پس نگویند که علاج نفع نکرده بلکه آن باقی را نیز بحقنهای مستفرغ نمایند و اگر سبب قولنج باد و منجلب ماده اندک اندک بسوی موضع ماده باشد چنانچه مذکور شده و در آن هنگام وجع حادث شود و لاجرم استفراغ لطیف مفرق متواتر ست الا آنکه بدانند که در اینجا باد بسیار ست پس تفتیح کنند و آنچه بر سبیل منجلب تولد یابد و پس واجب ست که قوت او تقویت معی و در شب چیزی مثل حب صبر و حب ایارج و حب کرنبانه شحم حنظل و سقمونیا و سکبینج و صبر هر آنچه باشد نیم مثقال تا دو ثلث مثقال بخورند و چون بیرون برآید چند ساعت استراحت نمایند و علاج غذا کنند بعده حقنه باید و این حقنه بلغم و ثفل را اخراج نماید بگیرند حسک و بسفایج و حلبه و قرطم و سپستان سنا مکی و تربد ده درم و شحم حنظل و بسفایج هر یک کوفته نیم مثقال انجیر ده عدد و بزر کتان تخم کرفس انیسون قنطوریون دقیق مغز تخم بیدانجیر کوفته بنفشه هر واحد پنج درم سداب باقه برگ کرنب قبضه و آب بسیار باهستگی بجوشانند تا اندک آب بماند پس بمالیده صاف نموده قریب صد درم از آن بگیرند و در آن خیار شنبر هفت درم و شکر سرخ و سکبینج و مقل هر واحد یک درم حل کرده و بوره مثقال روغن کنجد پانزده درم داخل نموده حقنه کنند و گاهی درین قدر سه زهرهٔ نرگاو می آمیزند و این حقنه مخرج بلغم لزج ست و گاهی اجزای حقنه مذکوره شحم حنظل زیاده از آن داخل کنند و تخم بیدانجیر پنج درم بگیرند و در آب لبلاب حل کنند و بر چیزی باید که حقنه اولی صاف ساخته بنیاد کنند و بدل خیار شنبر و شکر پانزده درم عسل داخل کنند و روغن بابونه بدل روغن قرطم کنند و مثل سکبینج یعنی یک درم جاوشیر داخل کرده حقنه نمایند و گاهی در عوض روغن بیدانجیر داخل کرده میشود و بسیار باشد که در طبیخ بزور و حشائش مثل صعتر و نانخواه و زیره و فطراسالیون و تخم سداب و بسفایج و قنطوریون و پودینه و انجدان اضافه کنند بعده در آن عصارهٔ قثاء الحمار قریب نیم درم حل کنند بدان حقنه نمایند و یا آن بیخ قثاء الحمار و اندک شحم حنظل بجوشانند و سکبینج و جاوشیر و نطرون هر واحد یک درم داخل کرده حقنه کنند و اکثر این ادویه در زیت یا در روغنی حار جوشانیده بدان حقنه میکنند و گاهی با سکنجبینات مقطعه حقنه می نمایند و سوای آن مثل ایارجات بسیار بکار برند و این حقنها مسکن وجع اند بگیرند مر و جندبیدستر و سعد و مکاک الانباط هر واحد اوقیه [illegible] تازه ده اوقیه افیون یکنیم اوقیه و بدارند و وقت حاجت قدر باقلا از آن استعمال نمایند و در بعض حقنها داخل کنند گاهی بعضی اهل تجربه

داخل کرده حقنه کنند و این حقنه قوی ست چون ثفل عاصی بالبلغم شدید اللزوجه متناهی در قوت و عصیان باشد باید که آب اشنان رطب نیم رطل بروغن کنجد اوقیه و بورق پنج درم گرفته حقنه کنند و اقوی ازان این ست که بگیرند حب شبرم و برگ [illegible] مقشر و بیخ [illegible] هریکم و [illegible] سنا و پوست حنظل و شحم آن [illegible] و تربد و بسفایج [illegible] در آب بپزند و نیکو بجوشانند بعده مرشح او روغن بید انجیر و عسل و زهره گاو انداخته حقنه کنند یا این ادویه در روغن گرم آمیخته بدان حقنه کنند و چون بروغن قثاء الحمار حقنه کنند گاهی بلغم لزج برآرد اگر بر حقنه چند ساعت صبر کنند و همچنین روغن تربد و روغن کلکلانج ست و گاهی هنگام شدت بداخل کردن حلتیت و اشق و سرگین کبوتر خاصه بجهتی که تسخین عضو کنند و فرفیون در بعض اوقات درین حقنها احتیاج افتد و گاهی بعد ازان مضروب ماء العسل کثیر الافاویه حقنه میکنند و تسکین وجع می نماید و عصاره بیخ هر یکم بسیار عجیب ست گاهی احتیاج بسقمونیا و افرفیون و غیره افتد و [illegible] که ذنب الفار نامند ستوده اند چون حقنه داخل کنند بدان انتفاع یابند و گاهی بوزن پنج درم جند بیدستر در زیت آمیخته حقنه میکنند و ایضا بگیرند زرفت سه درم و بران طلاء و روغن سداب و روغن [illegible] هر واحد سکرجه بداخته استعمال کنند و گاهی در حقنهای قویه برگ انجیر و پوست و بیخ آن داخل میکنند صفت ادویه مسهله برای قولنج بلغمی احبوب قوی النفع درین حب شبرم سکبینج و ایضا حب سکبینج اسقاقلن و حب [illegible] مجرب ست و ایضا تربد سقمونیا [illegible] شحم حنظل مساوی سقمونیا ثلث جزو در عسل کف گرفته آمیخته حب سازند و این حب برای بلغمی جید ست بگیرند شحم حنظل یک دانگ و تربد یک درم و عصاره قثاء الحمار نیم دانگ و جند بیدستر یک دانگ و زنجبیل یک دانگ و ایارج فیقرا دو ثلث درم و اگر سقمونیا هم ضم سازند جائز ست اما مسهلات دیگر مثل سقمونیا و [illegible] و شهریاران و ایارج قوی و شحم حنظل مع روغن بید انجیر و مثل [illegible] ست و چون ثفل بلغم مخلوط شود و ثفل بسیار رسند و در [illegible] ضرورت باشد استعمال مسهلات قویه داعی گردد ازان جمله این حب ست بگیرند فرفیون تخم ماذریون سقمونیا مساوی شربت ازان یک درم و این مسهل بسیار قوی ست [illegible] سرگین کبوتر [illegible] شبت در زورق آب بپزند تا نصف بماند صاف نموده دو اوقیه ازان بنوشند و این شدید القوه و الخطر ست و شیر جمیع یتوعات مثل [illegible] و شبرم و مانند آن حب است معروف بحب مضراط ست و مثل نوعی از یتوعات مانند اذان الفار که مشابه مرزنجوش کبیر الورق ست [illegible] بدان مسهل کنند و از ان شیر بسیار بود و آنرا در ادویه مفرده ذکر کردیم صفت حمولات قویه که ثفل بسیار و بلغم لزج خارج کنند از انجمله [illegible] ست که بلوط ازان ساخته بردارند و باید که طول آن شش انگشت باشد بعضی ازان بلوط آنست که از [illegible] شیاف سازند یا فتیله از تربد سازند و بعسل آلوده بردارند یا بلوط از عسل نمایند و شحم حنظل یا بلوط از قثاء الحمار و شحم حنظل و زهره گاو و نطرون و عسل مع فانید سنجری تنها و ایضا شحم حنظل از زیت و بورق و فانید و ایضا عسل و سکبینج و شحم حنظل و نمک نفطی مساوی و ایضا این شیاف [illegible] بگیرند شحم حنظل و جند بیدستر هر واحد مثل [illegible] و قطران [illegible] عسل استعمال کنند و عصاره بیخ هر یک بسیار قوی ست احتیاج بسوی آن افتد اگر چیزی از صحت نشد [illegible] باستعمال سقمونیا و تخم انجره [illegible] افتد بعده بنوشیدن روغن بید انجیر در علاج قولنج بارد و کسی که معتاد قولنج باشد باید آنکه بنوشیدن روغن بید انجیر از انفع ترین اشیاست برای صاحبان قولنج بارد و [illegible] واجب مقدار او و در وقت او و در ماء [illegible] استعمال کنند و بعد تنقیه بدن بمثل حب سکبینج یا غیر آن بنوشند و در روز اول دو مثقال بیاشامند و روز دوم نیم مثقال افزایند و همچنین هر روز نیم مثقال تا یک مثقال تا روز هفتم زیاده کنند بعد ازان اندک اندک کم کنند تا دو مثقال بیاید و اگر خواهند روز هفتم توقف کنند و هرگاه بماء الاصول آنرا بپزند خوب بیامیزند و باید که غذا در هر روز که آنرا بنوشند بعد شش ساعت تا قریب هفت ساعت حتی که در آروغ بوی آن نیاید [illegible] سازند و اگر خواهش ترشی باشد زیرباجات دهند و بجای آب ماء العسل بنوشانند و باید که [illegible] بر دندان بمالند و از پس آن روغن گل خالص بمالند و چون از نوشیدن او فارغ شوند باید [illegible] شحم حنظل [illegible] تقویت او نباشد بخورند بهر آنکه ایارج فیقرا دفع مضرت او از معده و چشم میکنند و از مشروبات مسکنه اوجاع آنها این ست که انیسون و زیره مساوی بنوشند یا حشیشه [illegible] شیر تنها و با زیره بنوشند یا بگیرند انیسون و فلفل و جند بیدستر مساوی و ازان یک نیم درم بخورند و [illegible] و تریاق خورند اگر ازان مانع حاضر نباشد و جند بیدستر با پودینه عجیب ست و از انچه تجربه شده این ست که بیخ سوسن چهار درم با [illegible] فراسیون

جوشانیده باشند و یا در ماء الجبن بخورند و سوسن بنفشه با همین قدر بدهند و ایضاً حرف پنج درم در آب خیسانیده با نیم اوقیه روغن کنجد بخورند و ایضاً پوست بیخ غرب چهار درم زنجبیل سه درم جوز و خرما هر واحد شش درم آب شیرین و قسط ادویه را کوفته در آب بپزند تا ثلث بماند و تحریک با ولشاخهای سداب کنند و هر روز دو اوقیه بنوشند و ایضاً بگیرند پوست غرب و شاخهای سداب و زنجبیل مساوی در آب چهار چند ادویه بجوشانند تا ثلث بماند و هر روز دو اوقیه بنوشند تا سه روز و سه روز راحت دهند و واجب است که چون ماء العسل بنوشند آنرا طبخ شدید دهند بر آنکه ماء العسل غیر مطبوخ مورث نفخ میگردد و اضمده قولنج بارد و بعضی از آن ضماداتی است که در آن چیزی اسهال باشد مثل ضماده که از شحم حنظل بمغز قرطم سازند و المطلیه که از زهره گاو و شحم حنظل و مانند آن بگیرند و بعضی از آن ضماداتی است که بدان قصد اسهال نبود و مثل تضمید بتخم انجره مع مغز تخم قرطم و تضمید ببزور و حشائش مذکوره که در حقنها افتند و بحب الغار تضمید نیز کنند و سیوم هشتادی کرنبات علک البطم شش کرنبات تربد سه کرنبات سورنجان یک نیم کرسنه عاقرقرحا مرزنجوش حب الغار تخم انجره تربس خشک شحم حنظل هر واحد یک نیم درم سقمونیا اوقیه سه کرنبات زهره گاو بقدر کفایت روغن غار بمقدار کفایت از آن طلاهای ضخیم بسازند و ایضاً خربق تخم انجره سنبلتین هر واحد جزوی از زهره گاو سوم هر واحد نیم جزو شحم مرغابی سه جزو از ناف تا بیخ قضیب طلی کنند و اگر در بین با هر دو انه داخل کنند بهتر بود و گاهی در آن قرشو نحاس داخل میکنند **کمادات قولنج بارد** مثل جاورس و دخن بریان و کماد معمول از بزور و حشائش که در حقنها مذکور شدند سائیده گرم کرده یا در زیت گرم آمیخته استعمال نمایند **و مروخات** روغن قثاء الحمار و روغن خردل است و هر روغنی از روغنهای حاره که خواهند بعد از آنکه در آن جندبیدستر و فرفیون بحسب حاجت داخل کرده باشند **تدبیر مخدرات** در علاج کلی کیفیت وجوب اجتناب از مخدرات ذکر کرده ایم پس اگر شدت ضرورت باشد و از آن چاره نباشد فلونیا و معاجین که در قرابادین بیان نموده ایم باید داد و بهتر آنکه در آن مخدرات جندبیدستر افتد و از آنجمله این اقراص اشتیطر با مخدرست زعفران میعه سائله زنجبیل دارفلفل بزر البنج هر واحد درم افیون جندبیدستر هر واحد ربع درم از این حب صد نا بسازند و شربتی از دو ثلث درم تا یک درم و آن و دانیکوست بگیرند بیخ فاوانیا و زعفران و قردمانا و سعد هر واحد دو اوقیه برگ پودینه خشک قسط مر و دارفلفل ها اسنبل هندی هر واحد سه اوقیه تخم کرفس انجدان زنجبیل سلیخه حب بلسان هر واحد چهار اوقیه افیون تخم شوکران پوست بیخ یبروج هر واحد یک اوقیه عسل مقدار کفایت بیست و شش ماه استعمال کنند و ایضاً بعض حقنهای معروفه معتدله استعمال کنند و در آن جندبیدستر نیم درم افیون بقدر باقلا یا کمتر داخل نمایند و گاهی افیون و مانند آن در روغنهای حقنه قولنج داخل میکنند و گاهی مع ذلک سکبینج و حلتیت و روغن بلسان و اندکی مشک داخل کرده میشود و گاهی فتیله از افیون و جندبیدستر سائیده در زیت آلوده بسازند و در آن فتیله آلوده در مقعد نهند و در آن رشته نهند تا بیرون بماند و هر ساعت آنرا کشند و تجدید وا کنند **و غذا** که مخصوص قولنج بارد است خوردن ثوم و مری در طعام است و تیز بر طعام ایشان بکنند تا تلطیف آن و تقویت آن بدارچینی و زنجبیل و صعتر و زیره و انجره و قرطم کنند و باید که اسفیدباجا بکنند و تناول نمایند و نمکهای ایشان اندرانی بنمک هندی و قرطم و شونیز و زیره و انیسون باشد و از جمیع بقول اجتناب کنند مگر سداب و چقندر و در نعناع نیز نفع است و از اشربه ایشان شراب ریحانی صرف و شراب عسل با فانیذ است صاحب کامل الصناعه نوشته که هرگاه حدوث قولنج از خلط بلغمی باشد جوارش شهریاران یا جوارش تمر یا جوارش سفرجلی مسهل با آب گرم بدهند و جای درد را بنمک گرم کرده تکمید کنند و حمام پیمایند و در آبزن آب گرم که در آن بابونه و اکلیل الملک و برنجاسف و کرنب و شبت خشک و مانند آن جوشانیده باشند بنشانند و موضع را بروغن خشک بالند پس اگر انحلال طبیعت و تسکین وجع نشود بهتر و الا حب سکبینج از دو درم و نیم تا سه درم یا شیافه مثل آن با آب گرم بدهند و اگر بسبب حرارت مزاج و سن و وقت متحمل این حب نباشد فلوس خیارشنبر بیست درم یا پانزده درم گلقند در آبی که بادیان در آن جوشانیده باشند مالیده و بوزن مثقال تربد و یک درم ایارج فیقرا با شکر سرخ بنوشانند و این حب بدهند ایارج فیقرا هر واحد درم شحم حنظل ربع درم نمک نفطی دو دانگ سقمونیا یک دانگ سنبل ازرق نیم درم باریک سائیده و مقل را در آب گرم حل کرده ادویه بدان بسرشند و حبها بسته در سایه خشک کنند و آن یک شربت تام است قولنج بلغمی را نافع بود و این حب برای قولنج بلغمی کثیر المنفعت است و چنین حب لولو نامیده و آنرا شبرم نیز گویند بگیرند شبرم سکبینج هر واحد یک جزو سکبینج را در آب گرم حل کرده شبرم بدان بسرشند و اندکی زعفران آمیزند شربت نیم مثقال تا مثقال و صبیان را دو دانگ تا نیم درم و این حب نیز قولنج بلغمی را مفید است تربد سفید خراشیده ایارج فیقرا هر واحد سه درم غاریقون دو درم سکبینج و جاوشیر و مقل و جندبیدستر هر واحد درم گوگرد ختنی را باریک کوفته و صمغ را

در آب سداب تر کرده ادویه بدان بسرشند و مثل فلفل حبها ساخته دو درم با سکنجبین از آن تخم کرفس و انیسون و بادیان هم جوشانیده باشند بخورند و آنچه نافع تر بود درم صبر دو درم
سقمونیا و انیسون هر واحد دو دانگ باریک سائیده بعسل بسرشند و این و شربتست بعضی از آن با آب گرم بخورند و این حب نافع قولنج بلغمی و ریاحی ست غاریقون فائده حب
و سکبینج و مقل و جند بیدستر و جاوشیر هر واحد دو درم صبر چهار درم ادویهٔ خشک را باریک سائیده و صمغها را با آب گرم حل کرده ادویه بدان بسرشند و حب ساخته از
یک درم تا مثقال با آب گرم بخورند و اگر صاحب این علت ایارج فیقرا بعسل خمیر کرده سه درم بدهند و بالای آن ماء الاصول بروغن بید انجیر دهند از آن انتفاع فائده ماء الاصول
یابد بگیرند پوست بیخ کرفس و بیخ بادیان حلبه شبت و خار خسک هر واحد ده درم تخم کرفس انیسون بادیان پرسیاوشان تخم خطمی هر واحد چهار درم مصطگی
و سنبل الطیب هر واحد دو درم قنطوریون دقیق پنج درم انجیر سفید ده عدد مویز منقی بیست درم همه را در چهار رطل آب بجوشانند تا یک رطل بماند و هر روز از آن
چهار اوقیه با دو مثقال ایارج فیقرا بعسل یا یک مثقال روغن بید انجیر بنوشند و اگر عوض روغن بید انجیر روغن بید انجیر استعمال کنند نافع تر باشد شبرم سی درم مازریون فائده روغن
دو درم حب النیل بیست درم تربد تخم بید انجیر هر واحد چهل درم همه را کوفته در یک سکنجبین کرده بران شش رطل آب بیندازند و بآتش معتدل بپزند تا نصف بماند
بران روغن کنجد یک رطل انداخته باز بآتش معتدل بجوشانند تا آب فانی گردد و روغن بماند صاف کرده در ظرفی بدارند و استعمال کنند شربتی از یک مثقال تا دو مثقال
بماء الاصول و اگر خواهند با آنکه در آن حلبه بادیان تخم کتان مویز منقی و انجیر سفید و پرسیاوشان جوشانیده باشند استعمال کنند که این درین باب نافع ست اگر
در حقنه بقدر حاجت استعمال نمایند باذن الله تعالی نافع بود و اگر این ادویه استعمال کردند و اسهال طبیعت و تسکین درد نگردد حقنه استعمال باید کرد لاسیما اگر
درد در امعای سفلی باشد و اگر بعد از بعض گذشته باشد استعمال حقنه در آن هنگام از افضل اشیاست و باید که در ابتدا حقنهای لینه استعمال کنند
اگر فائده شود فهو والا بحقنها ازان قوی باشد بعمل آرند و این حقنه لینه قولنج را اگر قوی نبود نافع ست انجیر ده عدد و سپستان سی عدد عناب بیست دانه مویز منقی بیست درم فائده حقنه لینه
خار خسک بابونه اکلیل الملک کرنب شبت چقندر هر واحد پنج اوقیه بنفشه سپوس خطمی هر دو در صره بسته هر واحد سه درم همه را در سه رطل آب بپزند تا یک رطل
بماند نیم رطل ازان صاف کرده بران پیه بط گداخته و مری هر واحد دو اوقیه شکر سرخ ده درم بورق ده درم روغن بنفشه یا روغن کنجد ده درم انداخته نیمگرم حقنه کنند
و این حقنه بقولنج حادث از بلغم نیز نافع ست بگیرند انجیر پانزده عدد عناب بیست عدد سپستان سی عدد خار خسک شبت هر واحد ده درم قرطم کوفته و
مغز تخم بید انجیر کوفته بابونه اکلیل الملک هر واحد هفت درم قنطوریون دقیق و غاریقون حلبه و تخم کتان هر واحد پنج درم سداب تر کف کرنب چقندر هر واحد
ده اوقیه پرسیاوشان شحم حنظل و تخم کرفس و بادیان انیسون و کمون و سپوس بماده خطمی سفید هر دو در صره بسته هر واحد سه درم تخم حلبه چهار درم
همه را در شش رطل آب بجوشانند تا بیک رطل آید نیم رطل ازان صاف کنند و بران اوقیه روغن کنجد و اوقیه پیه بط تر گداخته و یک نیم اوقیه مری و اوقیه
شکر سرخ و بورهٔ ارمنی مثقال اندازند پس اگر مرض قوی و بلغم بسیار غلیظ باشد عوض روغن کنجد روغن زنبق یا روغن خسک یا روغن شبت و عوض شکر
عسل کنند و درین ادویه سکبینج و اشق و جاوشیر هر واحد نیم درم زیاده کنند و این صمغ با آب گرم گداخته در آن اندازند بسیار بشورند و در حقنه داخل کنند و اگر
در حقنه دو دانگ زهرهٔ گاو اندازند منفعت بین کنند و باید که درین اشیا زیاده و کم نمایند بحسب اقتضای قوت مرض و ضعف آن و کثرت بلغم و قلت آن و گاهی
از حقنه باستعمال شیافه استعانت کنند چون مرض و درد در نواحی عانه و قریب از معای مستقیم باشد و این شیافه ... پوست خطمی بورق هر واحد جزوی سقمونیا
ربع جزو شحم حنظل نیم جزو باریک سائیده و شکر سرخ گداخته معقود کنند و ادویه بران انداخته بقدر انگشت ... شیاف ساخته استعمال کنند و ایضا
شحم حنظل و زهرهٔ گاو و بورق و خطمی هر واحد جزوی باریک سائیده بشکر سرخ یا عسل معقود بسرشند و این شیافه قوی است زهرهٔ گاو و سکبینج و مقل و بورق و شحم حنظل
و خطمی مساوی ادویه باریک سائیده و صمغها با آب گرم حل کرده ادویه بدان سرشته شیاف سازند و چون این همه تدابیر اسهال آورده و تسکین وجع و حل طبیعت نکشید
پس دوائیکه دران سرگین گرگ می افتد استعمال نمایند بهر آنکه سرگین گرگ که بر خار افتد دوائی ست که دران خاصیت عجیب در نفع قولنج ست چنانچه
در کتاب ادویهٔ مرکبه ذکر کرده که هر کسی که قطعهٔ سرگین گرگ بگیرد و بران صاحب قولنج بنهد یا بر ناف او طلا کنند اسهال کند و او این ابرا
کثیر تجربه کرده و این صفت دوای خره الذئب ست بگیرند سرگین گرگ که بر خار افتد شود چهار درم انیسون زیره و بادیان زنجبیل و دار فلفل

و نمک نفطی هر واحد درم صبر سقوطری دو درم ادویه را باریک سائیده بعسل کف گرفته سرشند شربت از ده درم تا سی درم با آب شبت و زیره و آب [illegible] دیگر خرء الذئب سفید تراشیده پنج درم سرگین گرگ چهار درم تخم کرفس و انیسون هر واحد بست درم همه را باریک سائیده شربت سه درم با آب گرم و [illegible] استعمال حقنه و شیافات و غیر آن کرده‌اند و اسهال طبیعت شود و بقیه درد باقی ماند این طبیخ استعمال کنند که این تنقیه امعا از ثجیر تمام کند بگیرند پوست بیخ کرفس و پوست بیخ بادیان بابونه و اقحوان و برسیاوشان و بنفشه خشک و اصل السوس مقشر کوفته هر واحد ده درم حلبه و برگ کتان تخم خطمی و خبازی و بادیان هر واحد پنج درم انجیر سفید ده عدد مویز منقی بست درم همه را در پنج رطل آب بجوشانند تا بیک رطل آید و از آن نیم رطل یا دو ثلث رطل گرفته بورق دو درم فلوس خیارشنبر پالیده و فانیذ شکری ده درم روغن بید انجیر مثقال تربد ده درم داخل کنند و این را یک وزن استعمال کنند و یک وزن تا سه روز پس این تنقیه امعا تحلیل کند و نافع شود ان شاء الله تعالی

مسهل اسمعیل گوید اول تدبیر شیاف و حقنه باید کرد و غذا منع کنند و بهر حفظ قوت شوربای خروس اندک اندک نوشانند و چون حقنه رطوبت لزج و بادها دفع شود بار ثانی حقنه کنند تا رود و از ماده قولنج پاک گردد و آنرا که قولنج قوی نباشد تا اعراض باز پدید آید امر لیّن باید کرد بهر آنکه ماده قولنج را قلع کند و اگر قی باشد بشربت لیمو و بیمه که در آن انار دانه و سماق و زیره پخته باشند باز باید داشت و بورق و نمک را بسایند و فانیذ را در کفچه آهنی بر آتش بگدازند پس بوره و نمک را آمیخته شیاف سازند و طول شیاف چهار انگشت مضموم و بقول بعضی شش انگشت باید و یا از بوره ده درم شحم حنظل پنج درم سقمونیا دو درم و نیم شکر سرخ یا فانیذ پانزده درم بدستور شیاف سازند و این شیاف درد پشت و قولنج بلغمی را سود دارد و بگیرند سکبینج و مقل و جاوشیر و اشق و صابون و بوره و شحم حنظل و [illegible] سقمونیا و زنجبیل و شقاقل و نمک هندی و برگ سداب و تخم آن و حرمل مساوی و حسب دستور شیاف سازند و اگر صابون بغدادی را لیسان شیاف تراشیده بنهند سود دارد و چون عرطنیثا را مثل شیاف تراشند و بنهند جایز است و یا از شحم حنظل یک جزو و بادام ده جزو و یا از شحم حنظل و مقل مساوی شیاف کنند و این حقنه بکار برند زیره حلبه تخم کتان تخم قرطم هر یک اوقیه انجیر سپستی ده عدد و سداب و شبت برگ چقندر و برگ کرنب هر یک دسته سبوس گندم دو اوقیه بادام تلخ نیم اوقیه برگ خطمی یک بسته ده درم عناب سپستان هر یک بست عدد اصل السوس یک اوقیه برگ غار اوقیه همه را در شش آثار آب بپزند تا دو آثار بماند صاف نموده بقدر هشتاد درم بگیرند و در آن سکبینج و مقل هر یک مثقال اشق جاوشیر هر یک درم شحم حنظل جند بیدستر نیم درم نمک هندی دو دانگ فانیذ دوازده درم بگدازند و هفت درم روغن گل گلاب پنج هفت درم آب کاسنی هفت درم عسل دو آثار ده درم پیه بط و پیه مرغ اوقیه با وی بیامیزند و نیم گرم حقنه کنند و گاهی درین تخم بید انجیر کوفته داخل سازند و ادخال شحم حنظل در حقنه خطر دارد بهر آنکه با سیر سحج و [illegible] و پاک گردد و یا درم بید انکنیس تا ضرورت نباشد آنرا بکار نبرند و این حقنه معتدل است بگیرند برگ چقندر یک دسته خطمی سفید یک اوقیه سبوس اوقیه انجیر سپستی ده عدد همه را در دو آثار آب بپزند تا بقدر نیم آثار بماند چهل درم از این مطبوخ گرفته ده درم روغن کنجد بیامیزند و دو مثقال بورق در آن حل کنند و بکار برند و این حقنه قوی است انجیر سی عدد و سپستان پنجاه عدد بیخ چقندر و برگ کرنب هر یک پنجاه درم و مقل دو درم و سکبینج چهار درم و پیه کبوتر بچه فربه اوقیه و باقی اجزا اسود شحم حنظل و اشق و جاوشیر و پیه ماکیان هم وزن آن است که در قول ابو سهل حقنه جامع اکثر اصناف قولنج مسطور شده و این حقنه درد بنشاند و بادهای بلغمی منفرطی را بشکند بگیرند جاوشیر و اکلیل الملک و شبت و خطمی و بابونه هر یک ده درم همه را در یک آثار آب بپزند تا نیم آثار آید و صاف نموده ده درم پیه بط و ده درم پیه کبوتر ده درم عصاره بیخ افاح پنج درم روغن شبت با وی آمیزند و وقت ضرورت بکار برند خواب آورد و درد بنشاند و این حقنه قولنج بلغمی و ریحی و ثقلی را بگشاید بگیرند بادیان و کرفس و تخم شبت و انیسون هر یک چهار درم همه را جوشانیده صاف نموده هفت درم بورق و ده درم فانیذ یا شکر سرخ در آن گداخته ده درم روغن کنجد یا روغن کتان اندازند و اگر ده درم سقمونیا سائیده و بست درم روغن کنجد بگدازند و بدان حقنه کنند سود دارد و اگر بورق بمقدار هفت درم تا ده درم و عصاره سداب ده درم روغن زیت آمیزند قولنج بلغمی و ریحی را در حال بگشاید و جمله هشتاد درم باید و اگر عوض بوره نمک باشد روا بود و لیکن نمک پانزده درم گیرند و اگر ده اوقیه آب کاسه اندازند رطوبت لزج قلع کند و اگر ده درم بورق در آب گرم حل کرده حقنه کنند زود بگشاید مقدار [illegible] درم باید و چهار اوقیه آب برگ چقندر با ده درم بوره و نیم اوقیه روغن کنجد حقنه مفتح و معتدل است و این حقنه تیز و گرم جز بوقت ضرورت بکار نبرند بگیرند عرطنیثا اوقیه بخور مریم نیم اوقیه شحم حنظل دو درم و ورد و دو آثار آب بپزند تا نیم آثار باز آید صاف کرده سه اوقیه از این مطبوخ بگیرند و دو درم نوشادر در آن حل کنند و دو درم روغن [illegible] بکار برند حقنه کنند و هرگاه حقنه [illegible] کنند

طبیخ مسهل

ادخال شحم حنظل در حقنه

مراعات دماغ نمایند و از بالا نیز مسهل خفیف دهند تا حقنه را یاری دهد و بعد از آنکه حقنه کرده باشند و راه ثقل و ضماد گشاده گردد دو درم ایارج فیقرا با سه درم عسل منقی
باید داد و پس از آن باراالاصول با روغن بید انجیر بدهند و اگر تخم شبت تخم مصطگی با اراالاصول هر یک سه درم و قیسه سقمونیا نیز بدو ثلثه درم روغن بید انجیر دو درم فانید داخل کنند
صواب باشد و آن چیزیست که زود اسهال آرد و قولنج ثفلی بلغمی ریحی را بگشاید این ست بگیرند سقمونیا نیم جزو شحم حنظل دو جزو مصطگی نیم جزو حب سازند شربتی از نیم درم
تا یک درم و حبی که آنرا حب قولنج گویند و در آن شحم حنظل دو درم ست و نسخهٔ آن در قول ابن سهل گذشت باب سداب حب سازند بدهند و یا سقمونیا یک جزو شحم حنظل
دو جزو حب ساخته از درم تا مثقال تجویز کنند و باید دانست آنجا که حاجت سرعت اسهال باشد صبر استعمال نکنند بهر آنکه بطی الاسهال ست لیکن او را منع قولنج منفعت
عظیم ست و همچنین ایارج فیقرا منع قولنج و تسکین درد کند لیکن چون بغثیان مستادی باشد زعفران از آن دور باید کرد و عوض آن گل سرخ در ایارج داخل کنند
و این وجع التسکین درد کند و اسعار اسر نماید و قبض شکم نسازد و بیخ لفاح دانگی بزرالبنج دو دانگ زنجبیل خولنجان هر یک یک نیم دانگ سقمونیا نیم دانگ این همه یک
شربت بود و این حب قوی ست و زود اسهال آورد شیر شبرم یک نیم دانگ سقمونیا مثل آن شحم حنظل نیم درم کتیرا دانگی همه یک شربت ست و اگر خواهند که بسرعت اطلاق کند
و بدرقه نباشد شکر نیم درم عوض شحم حنظل داخل کنند و اگر از صبر یک مثقال سکبینج نیم مثقال حب کنند در حال درد بنشاند و بعد چند ساعت اسهال آرد و ریاح بشکند
و هرگاه صاحب قولنج را درد و از تهیگاه ظاهر شود از این حب نفع تمام یابد و در حال درد ساکن شود و اینرا اگر اهمیت ندارد پوست شبرم سائیده در ضماد بسرشته
و بدهند و شیر شبرم با سقمونیا که در جلاب یا در نخود آب یا در شراب حل کنند طعم ناخوش ندارد و زود اسهال کند و حبی که چنین آنرا حب اللولو نامیده و ثابت میگوید
که بهترین حبها درین علت ست نسخهٔ آن در قول صاحب کامل گذشت و این حب سکبینج درد قولنج و نقرس و درد معده و مراسود را و بگیرند صبر و هلیله زرد و سکبینج
هر یک سی درم شحم حنظل و انزروت هر یک پانزده درم تربد صد درم و در بعضی نسخها تخم کرفس پنج درم نیز داخل ست شربتی دو درم و نیم و هرگاه باد در قولنج و نفخ
غثیان باشد حب افاویه که در باب مغص گذشت نافع بود و دوای دیگر خرء الذئب که نسخهٔ آن در قول صاحب کامل مذکور شد فانیذ پانزده درم داخل کرده هفت درم
بدهند قولنج صعب را بگشاید و سرگین گرگ که در ادویه بکار آید سپید و خشک باید خاصه آنکه بر سر خاری یا بر سنگی افگنده باشد و در ان ریزهٔ استخوان بسیار بود و موی نباشد
و جالینوس گوید که صاحب قولنج سرگین گرگ بر تهیگاه بسته بود و بسیاران شیمین و شفا یافت و بسیار آزموده ام که آنرا بقدر باقلا در تعویذ نقره کرده بر تهیگاه صاحب
این علت بستم و منفعتی عجیب دیدم و این معجون همه انواع قولنج صعب را بگشاید بگیرند سکبینج و جندبیدستر و تخم کرفس هر یک یک جزو سقمونیا نیم جزو سقمونیا را بروغن بادام
حل کنند و سکبینج و عسل حل کنند پس سقمونیا و باقی ادویه بسرشته شربتی مثقال تا سه درم و این معجون خیارشنبر نافع ست تربد چهل درم بنفشه بیست درم سقمونیا
دوازده درم نمک هندی و رب السوس هر یک هفت درم بادیان انیسون مصطگی هر یک پنج درم فلوس خیارشنبر و فانیذ و عسل هر یک صد درم این همه را
جوشانیده صاف کنند و ادویه کوفته بسرشته شربتی از هفت درم تا ده درم بطبوخ هلیله یا آب گرم و هرگاه درد صعب شود و بیم غشی و ضعف قوت بود
فلونیای رومی دهند تا حس او کند شود پس علاج کنند و این معجون خواب آرد و درد بنشاند و قولنج بگشاید بگیرند نانخواه و فلفل و سداب و پودینه و جندبیدستر
و زیرهٔ کرمانی و حب الغار هر یک سه درم افیون بزرالبنج و بیروج هر یک [illegible] سقمونیا دو درم بشهد مصفی بسرشته شربتی مثقال و این معجون مسهل ست بگیرند فلفل
دارفلفل زنجبیل زیره سداب خولنجان قرنفل مساوی از همه ده درم سقمونیا ده درم بعسل چهل درم بسرشته شربتی در حال صحت از نیم درم تا درم و در حال مرض
مثقال تا دو درم یا بیشتر و این جوارش هندی قولنج و درد پشت و درد مفاصل را زائل کند بگیرند سقمونیا ده درم قاقلهٔ کبار زنجبیل دارچینی قرنفل ناردشک سنبل
مصطگی فلفل هر یک پنج درم تربد صد درم شکر صد درم همه را در شهد بسرشته شربتی از پنج درم تا ده درم و معجون ترب الاشه و شهریاران و تمری و سفرجلی مسهل و غیر آن
در قرابادین یاد کرده آید و سفر تخم قرطم سه جزو و شحم حنظل یک جزو و زهرهٔ گاو بقدر کفایت ضماد قوی ست و ارزن گرم کرده و تخم کرفس و نانخواه و حلبه آمیخته
در خریطه کنند و بر ناف تکمید کنند و درد بنشاند و تکمیل کنند و روغن شبت مالیدن سود دارد و خاصه اگر فربیون و جندبیدستر قوت داده باشند
و اما بعد این علاجها که مذکور شد تدبیرهای مانع قولنج باید کرد و بهترین چیزیکه بعد تنقیه بکار برند تا قولنج از معاودت باز دارد روغن بید انجیر ست با اراالاصول
و ترتیب استعمال آن همان ست که در قول شیخ گذشت و بعد هفت روز هر روز نیم مثقال کم کنند و اگر خواهند که از پس یک هفته سه روز یا بیشتر [illegible] قدری

فـ نسخه [illegible]

فـ نسخه [illegible]

فـ نسخه [illegible]

فـ نسخه [illegible]

فـ نسخه [illegible]

فـ نسخه [illegible]

فـ نسخه [illegible]

که بروز هفتم رسیده بدهند روا بود و صاحب قولنج بارد را در طعام سیر و فلفل و زیره و کرویا و انیسون داخل کنند و اگر زیره دو درم کوفته در چهار اوقیه آب بجوشانند تا نصف بماند صاف نموده مغز قرطم پنج درم فانیذ ده اوقیه در آن حل کرده بنوشند طبع نرم کند و قولنج باز دارد و اگر دو درم روغن بادام اندازند بهتر بود و چند روز استعمال نمایند و این شربت انجیر سخت موافق بود انجیر فربه یک من در چهار من آب بپزند تا به نیم باز آید صاف نموده باز بجوشانند تا بقوام جلاب آید و در اثنای جوشانیدن یک درم دارچینی و یک درم خولنجان و یک درم زنجبیل سوده در صره بسته در آن افگنند و هر ساعت بمالند و بفشارند و جوز و نارجیل و فانیذ سود دارد و اگر بدین علاج و تدبیر زائل نشود و یا حاجت کبار باید داد تا سودا و خلط لزج از امعا پاک کند و آن آنکه در هر چند روز قولنج ساعتی دست کند بدام پیش از طعام اول چیزهای ملین چون انجیر بکار برند و ماء العسل و جلاب ترکرده و آلو سیاه بکار برده و جلاب خیسانیده تناول کنند و بیضه مرغ نیمبرشت خاصة که فانیذ کوفته بران پاشیده بنوشند و کاسه کبر و اسکباج و عسل و روغن زرد و چغندر که سخت پخته باشد و حریره که در آن شیره مغز قرطم و فانیذ داخل کرده باشند بنوشند و در طعام کنند تا بیشتر اندازند و اگر اول اندک جوز و بادام شده و فانیذ بخورند سود دارد و شیرازی گوید که جلاب از بادیان و تخم کرفس و بادرنجبویه هر یک سه درم با گلقند عسلی دو درم بنوشند و تاخیر غذا تا وقت سکون و جمع کنند و تلیین طبیعت بدین مطبوخ نمایند سنای مکی هفت درم بادرنجبویه سه درم بادیان دو درم با شکر سفید بجوشانند و معجون خیارشنبر هفت یا شش یا پنج مثقال بجلاب یا گوشت مرغ در آن حل کرده بنوشند و یا سفرجلی مسهل پنج مثقال و یا شهریاران با جوارش تمر شش مثقال هر چه ازین حاضر باشد در آب گرم حل کرده بیاشامند و تکمید به صوف و بیخ بنگ و سبوس و جاورس گرم کرده نمایند و در آبزن آب گرم که در آن قیصوم و خشک و بابونه و حلبه و عنب الثعلب پخته داده باشند که در قول [illegible] مسهل گذشت بپزند مریض را بنشانند و اگر ازین ساکن نشود و طبیعت مخل نگردد حب سکبینج یا حبی که در آن ایارج و تربد هر واحد یک درم است و در قول صاحب کامل مذکور شد سوای سقمونیا ساخته بدهند تا اسهال کثیر آرد و این حب نافع قولنج حادث شده از بلغم لزج است سنای مکی پنج درم ایارج هفت درم انجیر ده عدد [illegible] و غاریقون هر واحد سه درم پرسیاوشان چهار درم [illegible] کف کرنب و چغندر هر واحد [illegible] اکلیل الملک هر واحد [illegible] باقی اجزا سوای [illegible] حنظل [illegible] که در قول صاحب کامل گذشت [illegible] گویند که والاشیافات [illegible] بردارد پس اگر اسهال نشود حقنه [illegible] باید کرد [illegible] و باید که در قولنج از هر نوع که باشد خصوصاً در بلغمی [illegible] آن پس اسهال آن کنند و مبادرت باسهال قبل [illegible] طبیعت نمایند [illegible] باشد که در آن مبادرت [illegible] کنند و این معجون مسهل [illegible] برای تنقیه امعا از بلغم است [illegible] قوام نموده [illegible] بخورند و این حبوب انواع قولنج را دفع کند و [illegible] سازد زیره [illegible] هر واحد [illegible] دو درم [illegible] صوف بردارند که [illegible] و اخراج آن نماید و این حب مسهل [illegible] تنقیه امعا از بلغم کند سکبینج جاوشیر مقل [illegible] هر واحد یک جزو صابون [illegible] بشکر یا عسل [illegible] سرشته فتیلها سازند و یکی از آن استعمال کنند و این حقنه برای جمیع انواع قولنج سوای [illegible] مجرب است بادیان انیسون تخم کرفس تخم شبت هر واحد چهار درم در یک رطل آب بپزند تا نصف بماند صاف کرده [illegible] درم [illegible] دو درم شکر سرخ دو درم روغن کنجد در آن حل کرده حقنه کنند و از اشربه [illegible] هر شربت این جلاب هر صبح نمایند بادیان نانخواه تخم کرفس هر یک ده درم با ده درم گلقند بدهند و از معاجین مسهله نافعه سفرجلی مسهل است چون در آب گرم یا این مطبوخ حل کرده بدهند سنا پنج درم بادرنجبویه سه درم بادیان دو درم با گلقند بجوشانند و این نافع معده [illegible] معجون خیارشنبر قولنج حار و یبوست امعا و [illegible] را نیز شدید النفع است و شهریاران سودا و زرد آب را نیز [illegible] قولنج و درد معده و عسر البول را نیز مفید است و اگر تسکین و تلیین نشود حب سکبینج یا حبی که در قول [illegible] گذشت بدهند بعده شوربای جوزه مرغ با توابل بیاشامند و بدانکه قی عارض در قولنج اگرچه فی الجمله ضعف است مگر در استعمال [illegible] مواد [illegible] معده [illegible] اگر ابتدای مواد آن از جانب معده باشد نافع است [illegible] آنکه بیشتر سبب قولنج اجتماع رطوبات و بلاغم لزجه در معده باشد که معده جزوی از آن بسوی امعا فرستاده و قولنج تکرار کند و مدت او دراز گردد و قی درین نوع شافی بود و اگرچه عرض [illegible] ضعف است و این حب مسهل است [illegible] شحم حنظل [illegible] بسفید [illegible] یک جزو سقمونیا نیم جزو [illegible] ربع جزو شربت مثقال [illegible] الاصول و این حب مجرب است تربد نیم درم [illegible]

زنجبیل بلکه یک دانگ و این یک شربت است و این دواء در حل قولنج قوی است شحم حنظل فربیون سقمونیا مساوی شربت یک درم طبری گوید که گاه است قولنج از غلطی افتد که قولون آنرا تشرب کرده باشد و سیلان نپذیرد و البته آن حاصل شود و تحلیل نگردد و مستحیل بریاح هم نشود و بسبب قلت حرارت و ضعف آن و الم شدید و قلق آرد و باشد که بفرط الم بکشد و باید که طبیب از سرخی قاروره و حرارت دران نترسد که این از فرط الم بود و علاجش این است که اندکی ایارج با این طبیخ دهند بگیرند بادیان انیسون تخم کرفس کرویا نانخواه صعتر هر واحد یک درم کوفته بجوشانند تا نیک بجوش آید صاف کرده ایارج بنوشانند و از غذا و شرب آب سرد منع نمایند تا در برودت ماده نیفزاید و عوض غذا شوربای مرغ بپزند که در علاج قولنج ریحی مذکور گردد بدهند و دوائیکه دران پر کنند دارچینی زوفا افزایند و این حقنه مکرر استعمال آرند و اقل آن سه مرتبه بابونه اکلیل الملک شیح قیصوم برگ مرزنجوش برگ شبت برگ سداب هر واحد کف قرطم کوفته حلبه تخم سداب هر واحد حفنه برگ کرنب نبطی برگ چغندر هر واحد باقه صعتر زوفا هر واحد حفنه تخم کرفس انیسون هر واحد کف بو مقشر کوفته کف کبیر همه را بجوشانند تا مهرا شود پس بقدر صد درم صاف شده دران کنند و بران پنج درم روغن بید انجیر و پنج درم روغن سداب و پنج درم شکر سرخ و دو ثلث درم بورق انداخته حل کنند و نیم گرم حقنه کنند صبح لزوم پرهیز و منع غذا سوای شوربای مرغ و منع از آب سرد و سه دفعه حقنه نمایند و اگر مرض کم نشود و درد ساکن نگردد در حقنه نیم درم سکبینج و نیم درم جاوشیر و دو دانگ جند بید ستر حل کرده دو سه دفعه حقنه کنند پس اگر درد زائل نشود فلونیا اندکی بخورانند و گاهی اندکی ازان در حقنه مذکور داخل می کنند و در آبیکه اندران بابونه و اکلیل الملک و شیح و قیصوم و برگ نمام و برگ مرزنجوش و برگ حاما جوشانیده باشند بنشانند و بعد خروج ازین آب این ضماد کنند تخم کرفس انیسون بادیان صعتر زوفا هر یک دو درم همه را ساییده و موم روغن از پیه بط و پیه ماکیان ساخته بیامیزند و بر پارچه مالیده ضماد نمایند و چون راه بگشاید و هرچه بخورد نازل شود و الا درد باقی بود بر تغذیه مبادرت نکنند سیما چون تهوع و تقلب نفس باقی باشد و اگر تقلب نفس زائل شود و غثیان ساکن گردد و اشتهای تناول چیزی باشد این علامت صحت است پس درین هنگام مغز نان سپید در شوربای مرغ ترکرده دهند و بعد ساعتی از تناول شوربا اندکی شراب کهنه بخورند و اگر گاه گاهی درد عود کند سیما در سر ناف جریش نمک گرم تکمید نمایند و در ماء الجلاس آبزن کثرت نکنند بهر آنکه اگر درین نوع قولنج کثرت جلوس در آب کنند سفاصل سست منحنی گردد بلکه گاه گاهی دران بنشانند و بعده موضع الم را بروغن خیری و یاسمین و روغنی که دران صعتر و زوفا پخته باشند بمالند و این نوع اکثر بعد زوال او بشرب آب سرد و زیادتی غذا عود کند چون ازین فضول ریاح متولد گردد علاجش همین است و گاه گاه بعلاج قولنج ریحی منتقل گردد ایضاً او گوید که گاهی قولنج از رطوبت زجاجیه غلیظ که بقولون ملتصق گردد بهم میرسد و دو ساز از نفوذ چیزی دران منع کند عارض شود و این نوع صعب التحلیل بطی الزوال شدید الاحتباس عظیم الوجع است و گاهی مریض را بسبب عسر تحلل و سقوط قوت از شدت وجع هلاک کند الا چون زائل شود با سرعت عود کند و علامت زوال او و نقاهت علیل ازان خروج شیافهای رطوبت عقیب حقنها مثل آبگینه یا مثل قطعه مخاط است و علاجش این است که در اول امر طریق انضاج و تلیین پس طریق تحلیل و تنقیه مسلوک دارند و بگیرند فوتنج تخم کرفس و انیسون و زیره و صعتر کوفته بجوشانند تا مهرا شود پس صاف کرده حلبه بیخ دران خوب مالیده باز صاف کنند و بران اندکی روغن بید انجیر یا روغن سداب چکانیده بنوشند دو روز صبح و شام و روز سوم دو درم حب سکبینج بدهند و درین ایام بآبیکه دران ادویه منضجه محلله جوشانیده باشند بنشانند و تکمید موضع درد نمایند و روز چهارم در آب نیم گرم نشانند و آب گرم بسیار از دهن بالیه بر موضع وجع ریزند بعده این حقنه کنند برگ سداب برگ شبت هر یک دو کف بابونه اکلیل الملک هر واحد یک یک کف کبیر قرطم کوفته تخم کتان کوفته هر واحد کف قنطوریون دقیق کف شحم حنظل یک نیم درم انجیر سی عدد همه را جوشانیده صاف کنند بقدر صد درم و دران سکبینج یک درم جاوشیر نیم درم جند بید ستر نیم درم حل کرده در حمام بعد خروج از آبزن حقنه نمایند و رانها را خوب بردارند و تا ممکن باشد امساک حقنه کنند و اگر ضبط او ممکن نبود از پنبه مسند و سازند و دست بران دارند و خاصرین بمالند و حرکت دهند و بحقنه مذکور چند مرتبه حقنه کنند و راحت دهند و در آب گرم نشانند و دائم تکمید کنند و حفظ قوت مریض بشوربای مرغ پیر و روغن بادام کنند و تسکین عطش بجلاب نمایند پس اگر امر طول کشد و زوال مرض تاخیر نماید از خورانیدن ایارج فیقرا یا ایارج ارکاغانیس یا ایارج روفس چاره نباشد و هنگام تاخیر نضج ماء الاصول با ایارج و روغن بید انجیر دهند بعده حقنه کنند که این اعانت بر نضج و تحلل کند و اگر درد

معجون کاکنج

استفاده نماید این معجون که بعض اوائل آن را تریاق قولنج نامیده اند بخورانند بگیرند فلونیای رومی و فلونیای فارسی هر واحد یک درم معجون کاکنج یک نیم درم سکبینج کرک سفید یک درم و نیم همه را با هم سرشته بگیرند درم ازان با آب نیم گرم یا جلاب بدهند و هر روز یکبار دهند بعده هر روز همچنین یک مرتبه حقنه نمایند و حفظ قوت بشوربای خروس سازند و غذای صحیح ندهند تا آنکه وجع بالکل زائل گردد و گاهی صاحب او تسکین و راحت از تحریک در گهواره یا بر دو یا در چادر انداخته بجنبانند اگر تهوع مانع نباشد و صاحب او را نشاید که از قلت سکون وجع مغرور شود و هنوز ازان تنقیه نشده باشد و غذا شکم سیر نخورد و جماع نکند که این گاهی فی الحال هلاک کند و ابن ازرق در بصره حقنه درین نوع با آب گرم و زیت بدفعات در وسط علاج بعد ابتدا و قرب نضج میکرد و زیت و آب گرم درین نوع تسکین وجع میکند ابو الحسن گوید که علاج قولنج حادث از اخلاط بارد اولا بشیافات مزعجه کنند پس اگر اسهال شود و در تخفیف یابد بهتر و الا حقنه مسهله بعمل آرند و قوت حقنه بمقدار قوت وجع و صعوبت مرض باید و اگر شکم نرم نشود و وجع ساکن نگردد مرتبه دوم معاودت آن کنند و از نوشیدن دوای مسهل بغیر آنکه اولا طریق بشیافات و حقنها بکشاید حذر کنند مگر آنکه درد بالای ناف باشد و ریح خارج شود که دران صورت مسهل دهند و اگر درد لازم ناف بود و ریح را منفذ نباشد از مسهل قبل کشادن راه حذر باید کرد و چون فضول مستعد باشد چیزی از حبوب مسهله مثل حب ایارج و یا حب سکبینج و یا حب منتن بمقدار دو درم یا سه درم با آب گرم بدهند و اگر دوا قی کند اعاده آن نمایند و اگر بر خوردن این ادویه بسبب حرارت قادر نباشد گلقند در آبیکه اندران بادیان جوشانیده باشند مالیده و مثقال تربد حل کرده و دو درم ایارج فیقرا با آب نیم گرم بدهند و شوربای اسفیدباج بنوشانند و چون امعا پاک گردد شوربای فراریج و خروس عتیق که دران دو درم بسفایج انداخته باشند بدهند و امر بدخول حمام گرم کنند و معجون فلافلی دهند و امر بحرکت و تقلیل غذا نمایند تا بعد ازان از عود مرض ایمن شوند خضر می نویسد که در قولنج بارد ابتدا بحقنه لینه پس حاده کنند و گاهی جوارش سفرجلی مسهل یا تمری کفایت کند و گاهی عقب این طبیخ از سنا و بسفایج و انجیر و مویز منقی هر واحد شش درم پرسیاوشان خرنوب لطیفه اصل السوس بادیان تخم کرفس هر واحد سه درم بدهند و گاهی آب گرم تنها یا بسکنجبین کفایت کند و حقنه ایشان مثل بسفایج و غاریقون و تربد و بابونه و حلبه و اکلیل الملک و قنطوریون و سرگین گرگ و تخم کتان و شبت مقوی کنند و بخورات نهند مگر بضرورت با مسهل آن و از شراب در ابتدا احتراز کنند که اکثر را استرخا و صرع می اندازد و چون مرض بمنتهی قریب شود معجون مسک و شربت ابریشم بدهند و گاهی ضرورت بدادن مثل تریاق افتد و تنقل بمثل جوارش کمونی و عود و پوست اترج بقدری که بتحلیل و انضاج رسد و ثقل نیارد باید کرد و گاهی در مثل این قولنج بدادن نیم درم حلتیت وقت خواب بضد طر شوند و یا گلقند و بادیان در آب جوشانیده صاف کرده یک مثقال تربد خراشیده و دو خربوزه دران انداخته بنوشند بعضی گویند که عصاره راوند تا چهار سرخ با گلقند بخورانند و بعد انفتاح سده آبزن و کماد و ضماد استعمال نمایند و بیشتر ازان ادویه مشروبه مسهله قویه و ضمادات حاره قوی التحلیل بکار برند و گرسنگی قائم مقام استفراغ است در تحلیل بلغم و اگر بر گرسنگی صبر نشود آب گوشت خروس پیر یا کبک یا عصافیر که دران بسفایج و دارچینی زنجبیل و زیره و پودینه داخل کرده باشند و یا حریره آب سبوس گندم مطبوخ با روغن گاو که دران کرویا و نانخواه و شونیز داخل باشد باید داد و بعد طعام جرعه آبکامه مفید است و این حقنه قولنج بلغمی و ریحی را در حال زائل کند در آب برگ سداب و آب برگ چقندر و کرنب از یک مثقال تا پنج مثقال بوره ارمنی یا نمک و هفت مثقال روغن گاو یا چهار مثقال روغن بادام آمیخته نیم گرم عمل نمایند و اگر یک قاشق یا چهار مثقال آبکامه افزایند بهتر باشد و این ضماد دافع قولنج است شونیز صعتر برنج هر یک [illegible] گرفته نرم بسایند و به زهره گاو آمیخته بر ناف ضماد نمایند و حب ناردشک و کذا سعوط لوبان با افسون مجرب است و کذا دواء المسک بعد تنقیه و صبر فلفل حب الرشاد زنجبیل مساوی با شکر مثل حمص ناهار خوردن نیز مجرب است و حب از ریوند و مغز بادام و بلیله زرد هر واحد یک درم انزروت نیم درم زعفران ربع درم عجیب است و این حب ماسریقون برای خود ترتیب داده در تلیین شکم و رفع قولنج و اکثر امراض بلغمی سود مند است هلیله سیاه بلیله آمله مقل هر کدام چهار درم تخم کرفس انیسون بادیان کرویا نانخواه صعتر فارسی حرمل سورنجان نمک سیاه مصطگی اشق هر کدام یک درم زنجبیل دارچینی قاقله جوز سنبل الطیب زعفران اسلیخه هر کدام نیم درم سکبینج سه درم شحم حنظل یک نیم درم فانید تربد سفید هر کدام بیست درم صبر دوازده درم ادویه را باریک بسایند و صمغ ها را در آب گندنا حل کرده بیامیزند و حبها بقدر فلفل سازند دو مثقال با آب گرم بخورند و این حقنه [illegible] که در [illegible] ترکیبی نظیر این نیست اندر کشادن قولنج فعلی عجیب دارد حتی که ایلاوس را نیز زائل سازد

حب ماسریقون

باذن الله تعالی لفظ ورن اسکندرانی در ثلث اوقیه آب گرم و روغن شبت حل کرده حقنه کنند باید که مقدار مجموع دو ثلث رطل باشد و آب و روغن مساوی باشد و یا روغن ثلث آب بود و جوارش شاه‌ترا دوکنند و نیز یکی از تدابیر مفید تدبیر بستانند سرگین گرگ خاصه آنچه بر ریگ خار افتاده باشد و با عسل سرشته بشک و فلفل سیاه خوشبو ساخته بدهند و [illegible] ابن ابی الاصول بنوشانند و یا دوام که در [illegible] باشد به هر شب تخم کتان و حلبه و حب الرشاد در آب جوشانیده و لعاب آن فراصفا نموده در وقت با قدری قند نانخواه و روغن کنجد بدهند و از غذا منع کنند و اگر چاره نباشد بشوربای مرغ تغذیه سازند

علاج قولنج ریحی

هر چه در علاج قولنج بلغمی گذشت علاج این است اگر آنکه شیافات و حقنه و مسهل که در اینجا استعمال کنند کاسر ریاح باشند مثل این شیاف بوره مقل جاوشیر تخم سداب جندبیدستر حنظل از هر یک بمقدار الانقوق گرفته با آب مرزنجوش [illegible] شکر سرخ سرشته شیاف سازند و مثل این حقنه سداب تمام بابونه قیصوم مرزنجوش تخم کرفس بادیان نانخواه انجیر بمقدار مناسب در آب جوشانیده عسل آمیخته نیم گرم حقنه کنند و مثل این مسهل پوست بیخ بادیان بیخ کاسنی قنطوریون سنبل هر یک هفت ماشه تخم کرفس بیخ هر یک پنج ماشه انجیر زرد پنج عدد مویز منقی ده دانه تخم قرطم یک توله صعتر افسنتین هر یک چهار ماشه ترید سفید نه ماشه زنجبیل سه ماشه سنای مکی دو توله جوشانیده صاف نموده مغز فلوس خیار شنبر هفت توله گلقند چهار توله ایارج فیقرا با نصف آن کرده شربت دینار چهار توله روغن بادام هفت ماشه داخل کرده بدهند و دوای کمونی کبیر و معجون حب الغار هر یک پنج ماشه خورده شیره بادیان نه ماشه و انیسون هفت ماشه صعتر زیره سیاه هر یک چهار ماشه تخم قرطم یک نیم توله الایچی کلان پنج عدد در گلاب یک نیم پاؤ یا در عسل سه توله داخل کرده حب [illegible] نه ماشه یا شیره بنوشانند شب حب [illegible] خورده [illegible] سه چهار مسهل بدهند و غذا آشوربا با نان و یا جوارش نارمشک یا شهریاران اسهال آورند و بعد از تنقیه جهت تعدیل و دفع ریاح معجون کندر و جوارش سنجدان العرق یا نانخواه و صعتر بدهند و ایارج [illegible] نیز برای تحلیل باد و اخراج مواد نافع است نانخواه کاشم کرویا زیره کرمانی صعتر شونیز هر یک کفی در سه رطل آب بپزند تا یک رطل بماند صبح و شام بست درم از آن با سه درم روغن بید انجیر بنوشند و هر گاه بعد استعمال شیاف و حقنه و مسهل خروج ریح و ماده آن در ساکن نشود سببش برودت امعا باشد و نیز وقت جهت تسخین امعا این حقنه کنند بابونه اکلیل الملک [illegible] سداب نانخواه شونیز نکوفته در آب جوشانیده صاف نموده [illegible] اندکی جندبیدستر آمیخته حقنه کنند و مریض را القرباسید که دوا را زمانی طویل در شکم بدارد تا گرمی آن بوجه [illegible] امعا داخل گردد و نافع ترین ادویه در قولنج ریحی خوردن کمونی و فندادیقون و شجرینیا و تریاق کبیر و همچنین با مهرج و جوارش انجدان [illegible] نارمشک [illegible] تخم بید انجیر و معجون قولنج و کاسر ریاح و مداومت جوارش کمونی مسهل یا شیاف [illegible] یک اجابت معمولی [illegible] بقول غیر آن اشیای مولد ریاح در دفع قولنج ریحی دوری همواره مسهل و مجفر و [illegible] سداب [illegible] شکم [illegible] العسل و عرق بادیان و گلاب [illegible] مفید بود و اگر انصباب سودا بر امعا موجب نفخ و قولنج ریحی گردد چنانچه بعضی را در مالیخولیای مراقی افتد جهت تلیین طبع و تحلیل ریاح حقنه و شیاف غیر آن که مذکور شد استعمال نمایند و زیره و کرویا جوشانیده نوشیدن بود و سداب [illegible] و صعتر و شونیز [illegible] که گذشته تکمید کردن مفید بود و بعد از تنقیه سودا نمایند و هر چه در علاج قولنج سوداوی بیاید بکار برند و گفته بعضی ادویه که نافع قولنج ریحی است [illegible] حب المحلب بعسل نافع قولنج ریحی بود و بقول تمیمی ابن [illegible] نوشیدن [illegible] مفید قولنج ریحی و بلغمی است خوردن [illegible] کرویا مدبری است مطبوخ انیسون بقول جالینوس [illegible] و ابن [illegible] نافع قولنج ریحی باشد و شرب نطرا سالیون [illegible] مجرب [illegible] است بقول [illegible] خوردن [illegible] آب گرم قولنج ریحی بسرعت [illegible] کند و کذا شرب [illegible] کذا [illegible] نانخواه [illegible] عسل و کذا شرب صعتر و بیخ بادیان شد [illegible] و [illegible] آنها کاد قولنج ریحی است انیسون زیره سیاه حب الغار حلبه بادیان اکلیل الملک [illegible] تخم بید انجیر تمام [illegible] مرزنجوش جندبیدستر بابونه در آب جوشانیده [illegible] در آن نشانند و یا این آب [illegible] انداخته [illegible] مریض [illegible] جهت قولنج ریحی و بلغمی ریاح شکم نفع تام دارد حلبه تخم حرمل هر یک [illegible] بیخ عاقرقرحا فلفل دارفلفل اسارون [illegible] قسط زعفران زنجبیل هر یک [illegible] درم کوفته بیخته بعسل سرشته شربتی دو درم جوارش [illegible] قولنج بگشاید و ریاح دفع کند و آروغ ترش را نافع بود فلفل دارفلفل هر یک پنج درم [illegible] زنجبیل هر یک شش درم انیسون بادیان مصطکی

نانخواه تخم کرفس هر یک دو درم انجدان یا نیم درم کوفته بیخته با عسل یا شیرخشت شربتی سه درم حب الملوک قولنج بگشاید و ریاح غلیظ دفع نماید صبر پنج درم تربد سفید ده درم انزروت پوست هلیله زرد پوست هلیله کابلی هر یک شش درم نمک هندی ده درم مصطکی زعفران ساذج هندی قسط سلیخه ریوند چینی زنجبیل انیسون تخم کرفس فلفل قرنفل خیربوا دارچینی کتیرا اقاقیا هر یک نیم درم سقمونیا دو مثقال مشک انگی کوفته بیخته حب سازند شربت سه درم حریره مفیده درد شکم و رافع قبض و مسهل است مغز تخم معصفر یک توله در پاو آثار عرق بادیان سائیده دو توله گلقند دران حل کرده صاف کرده بطریق حریره پخته بنوشند تا سه روز حلوای مغز تخم بید انجیر کسیکه عادی قولنج باشد مداومت این نماید مغز تخم بید انجیر شکر برابر مغز را در شیر ماده گاو که چهار چند او باشد سائیده صاف کرده بر آتش گذارند تا مثل عصیده گردد پس شکر آمیخته حلوا سازند خوراک یک توله و بعضی قدری زنجبیل می آمیزند حقنه که برای قولنج مجرب انطاکی ست برگ شبت و تخم آن هر واحد ده اوقیه کرویا یک اوقیه قرطم نیم اوقیه بوره ارمنی شحم حنظل تربد هر واحد پنج درم همه را کوفته در سه رطل شوربای خروس پیر تا یک رطل بانصاف کرده سی درم زیت در زمستان و روغن کنجد در غیر آن و بست درم شکر تر یا بستان عسل در غیر آن حل کرده حقنه کنند و بقدر طاقت امساک آن نمایند و در شدت عارض تخم چقندر مثل قرطم افزایند دوائیکه قولنج ریحی را نافع ست انیسون سه ماشه بادیان زنجبیل زیره سیاه تخم کرفس کرویا هر یک چهار ماشه حب الرشاد نه ماشه جوشانیده شربت بزوری حار دو توله یا شربت دینار داخل کرده بدهند ایضاً قرنفل دانه هیل هر یک سه ماشه در گلاب عرق بادیان هر واحد پنج توله جوشانیده جرعه جرعه بنوشند ایضاً برای قولنج معتاد که درد آن بطرف معده و جگر آید مجرب ست جهت درد گرده نیز نافع انیسون زیره سیاه صعتر فارسی بادیان هر یک چهار ماشه گل سرخ تازه شش ماشه در عرق عنب الثعلب پاو سیر جوشانیده شربت دینار گلقند داخل کرده بنوشند گاهی کرویا عوض صعتر و گلقند کرده میشود ایضاً اگر در قولنج ریحی دوری هر دوائی که بخورد بقی دفع شود اول مجمره بر معده و فم معده نهاده این دوا بدهند جوارش کمونی بلین حلوی خانی نه ماشه سکنجبین سه ماشه خورده شیره ترشک نه ماشه شیره قرطم یکنیم توله تخم خرپزه یک توله در گلاب پاو سیر گلقند چار توله روغن بید انجیر مرکب یک توله بنوشند و اگر شب درد باز غلبه کند چهار هفت ماشه دار شیشعان گل عاشقان قسط تلخ بابونه زردچوب هر یک یک توله در مغز گهیکوار کهرل کرده بر پارچه سفت مثل مرهم مالیده بر جای درد نهاده بالای آن برگ انگور و تنبول شبت بسته بندند و شوربای قنفذ نوشانند بعد از آن هفت گولی کبیره نه ماشه در عرق حیات نه توله در دو موقوف میشود ایضاً که قولنج یکماهه دوائی را نیز تجربه بعضی مفید آمده پیاز عنصل در سیخ قلعی دار کرده مقل نفت صبر هر یک سه ماشه اشق چار ماشه سوده بر هر دو سوراخ پیاز و باقی بران پاشیده بریان نمایند و سه توله از ان برگیرند پس صبر سه ماشه دیگر بر روغن تادنا مرکب حلوی سحانی آمیخته آلوده بطور شیاف سازند و بر دارند و بعد یک لحظه بر آورده باز نهند و دیگبار پس هفت هشت مرتبه همین نوع عمل نمایند و تا سه روز استعمال کنند و تمام روز قسمی اغذا نه دهند چون رفع حدت یا ده محسوس شود وقت دو پهر شوربای مرغ سلیمانی روغن که چهارم آن عرق کیوره و ششم حصه مقطر باشد نوشانند روغن که در تحلیل نفخ معده و قولنج و ریاح غلیظ مجرب ست سنبل الطیب دار شیشعان گل بابونه برگ سداب تخم شبت شونیز مصطکی هر واحد یک توله زیره کرمانی دو توله کوفته در سه آثار آب بجوشانند هرگاه چهارم حصه بماند بر آن آب شبت سبز و روغن بید انجیر و روغن بابونه هر یک چهار توله داخل کرده جوش دهند چون آب برود و روغن بماند صاف نموده عنبر اشهب نیم درم دران حل کرده بدارند وقت حاجت نیم گرم بر شکم بمالند و اگر ریح غلیظ و درد شدید باشد وقت استعمال قدری بنگ بیشتر حل کرده بکار برند سفوف که قولنج مع برودت را مجرب ست صبر اخضر فلفل سیاه حب الرشاد زنجبیل مساوی شکر برابر همه بر نهار و عند هیجان درد بخورند و استفاف تربد مجوف با پنجم حصه آن زنجبیل و برابر هر دو شکر نیز حل قولنج نماید و ست لوبان با انیسون نیز مجرب ست شیاف که فی الحال قولنج خاصه ریحی بگشاید و مجرب ست پاره موم زرد در زهره گاو گداخته قدری بادیان سوده بآن سرشته شیاف سازند و بر دارند لما وکه وجع ساکن کند و قولنج بگشاید تخم کرفس نانخواه حلبه در پارچه بسته نیم گرم بر ناف نهند معجون قولنج که فی الواقع در قسم ریحی و آنچه از ماده غلیظ باشد نفع عظیم دارد و با وجاع معده ریحی بلغمی فائده بین بخشد و معمول استاد مرحوم برگ سداب پودینه خشک فلفل سیاه نانخواه کرویا کاشم زنجبیل دارچینی دار فلفل مساوی کوفته بیخته بشهد خالص سه چند او معجون سازند و اگر اسهال مطلوب باشد تربد مجوف مساوی یا نیم جمله اجزا افزایند معجون مسهل ترکیب مصنف کبیر جهت قولنج ریحی و ثقلی خاصه که با غثیان

بوزن زنجبیل دارفلفل دارچینی هر یک نیم دانگ مصطکی یک دانگ سقمونیا ربع درم تربد موصوف یک درم عسل کف گرفته آنقدر که ادویه را بآن آمیزند معجونی که حب توان بست و این یک شربت است معجون نافع اکثر انواع قولنج و از مجربات انطاکی ست مغز بادام تلخ یک جزو زنجبیل خولنجان عاقرقرحا فلفل سیاه هر یک نصف جزو عود هندی بوره ارمنی مصطکی هر یک ربع جزو کوفته بیخته با عسل سه چند سرشته دو درم استعمال نمایند معجون از مجربات حکیم رکن الدین قولنج ریحی خیلی مفید است سداب خشک خولنجان سلیخه بیخ کبر سانبج هندی از هر یک هفت مثقال نیکو کوفته یک شب در گلاب خیسانیده پس بجوشانند تا بنصف رسد صاف کنند زرنباد مصطکی نارمشک عود هندی پوست ترنج دارفلفل کاشم تخم کرفس سانبج هندی انیسون اذخر اسارون تخم ترب زنجبیل سعد قرنفل دارچینی پودینه خشک حلتیت زیره کرمانی قرنفل حرف بابلی از هر یک دو نیم مثقال جند بیدستر یک مثقال بادو بالا کوفته بحریر بیخته بسه وزن جمیع ادویه عسل با انگلات کوفته بیخته باقی ادویه با آن بسرشند و اگر خواسته باشند روغن بادام تلخ نیز مثقال برای قوت عمل فلوس خیارشنبر قدری که خواهند اضافه نمایند که ادویه بهاریه که قولنج ریحی را مفید است اگر پوست بیخ بیدانجیر فرنجمشک زنجبیل هر واحد یکدام در سه پاو آب بجوشانند چون نیم پاو بماند صاف نموده انگوزه نمک سیاه هر واحد یک ماشه حب بسته فرو برند و بالایش جوشانده بنوشند برای بادگوله نافع ست ایضاً اگر زرد چوب زنجبیل با لون سائیده قدری افیون آمیخته بر شکم طلا کنند دیگر تخم نیم گرم بر آن ببندند و یا نان مونگ از یک طرف پخته از طرف خام بروغن بیدانجیر چرب کرده و زنجبیل انگوزه سوده بر آن پاشیده ببندند مفید بود و حب بادخوش قبله گاهی مرحوم مغفور است که حلتیت فلفل سیاه تنکار و صبر هر واحد یکدام در آب گهیکوار کهرل کرده و حب بقدر کنار صحرائی بسته نگهدارند و وقت قولنج و امراض بادی شکم داده باشند دیگر حلتیت مغز تخم بیدانجیر مغز کرنجوه زنجبیل کچلی بساوی بقدر کنار دشتی حب ببندند و یک حب با آب نیم گرم بخورند و در وقت شدت درد نافع ست بوجع معده نیز مفید دیگر بهنگ بریان اجواین پیپلامول فلفل گرد مغز تخم کرنجوه بابرنگ صبر نمک سیاه برابر کوفته در رس ادرک حب بقدر وبوزن چهار ماشه در وقت شدت درد بخورند دیگر سونته ستوه سهاگه بریان نمک سیندهه هینگ هیرا چهار ساوی با شیر زنجبیل سیجنه کهرل کرده بقدر کنار دشتی حب ببندند و یکی صبح و یکی شام بخورند بادگوله و طحال و تپ را نافع ست دیگر چیته هر ادنتوت و سهاگه و ایلوه با آب گهیکوار چهار پهر کهرل کرده حبها خرد ساخته یک یا دو تا سه ماشه خوردن مفید بادگوله و طحال ست دیگر کچلی بابرنگ سونته سوفت تخم سویه هینگ نمک سیندهه کوفته بیخته با آرد ماش آمیخته و در آب برگ ترب یا شبت خمیر کرده نان بقدر حجم دو انگشت بپزند از یک طرف نیم طرف خام را بروغن شبت چرب کرده نیم گرم بر شکم ببندند قولنج ریحی و وجع معده را مجرب ست و اگر اجمود یا نانخواه زیره سیاه اضافه کرده هر واحد دو درم هینگ نیم درم گرفته سائیده در پاو آثار آرد ماش آمیخته نان بقدر حجم مذکور بپزند و از طرف خام بروغن بیدانجیر چرب کرده بر موضع درد ببندند نافع تر باشد شخصی از سه روز در قولنج مبتلا بود و مسهل عمل نکرد و چون این نان بسته شد دو سه بار اسهال گردید و نجات یافت دیگر پرانی پاو آثار مغز گهیکوار نیم آثار نمک سیندهه نیم پاو هر سه مخلوط کرده در سبوچه زیر زمین دفن نمایند و بعد هشت روز برآورده بوزن شش درم صبح و شام بخورند و از مضرات پرهیز کنند قولنج را نافع بود روغن آب برگ بیدانجیر یک جزو روغن چنبیلی نیم جزو آمیخته بجوشانند تا آب سوخته روغن بماند و بر شکم طلا کنند تفتیح مسام و تحلیل مواد خاصه در قولنج ریحی و درد را ساکن کند سفوف که نافع بادگوله شکم ست مغز سمندر پهل کف دریا نمک سنگ نمک سیاه شکهار سفید ترید جوا کهار سهاگه پوست هلیله زرد دارفلفل زنجبیل انگوزه بابرنگ یک یک تانک نیم تانک البیده دو تانک کوفته بیخته دو تانک بخورند دیگر خیره و زنجبیل سائیده در بول گوساله آمیخته ضماد کنند قولنج ریحی و بلغمی را نافع بود دیگر تخم بیدانجیر تخم شبت تکوه تخم خطمی بابونه هر یک قدری در آب بجوشانند تا بنصف بماند صاف نموده در آن نشینند دیگر از پارچه صابون شیاف ساخته بروغن بیدانجیر یا بروغن گلچکان چرب ساخته بردارند بسرعت نفع بخشد ایضاً اگر فتیله بقدر چهار انگشت مخروط از پارچه درست ساخته زرد چوب بقدر یک ماشه در آب سوده بالایش صابون بقدر سه ماشه سوده بر فتیله آلوده بردارند و وقت حاجت اجابت برآرند و بعد فراغت باز بردارند نافع بود دیگر سهاگه نمک سیندهه جوا کهار تیجی ایلوه مساوی با آب گهیکوار حب ساخته بخورند که نافع قولنج و درد آنست دیگر چوب بیدانجیر بسوزانند و خاکستر آن یک کف دست بخورند ریح و درد شکم دور شود و کشیدن قلیان نیز مفید بوجع قولنج است **اقوال حذاق مسیحی** گویند که اگر این علت از کیموسات غلیظه بارده یا ریح منفخه باشد باید که معالجه بالطف ادویه

کہ حار و قوی الحرارة نباشد باید کرد و ایضاً اگر علت از ریاح غلیظ باشد پس روغنی که در ان زیره سیاه و تخم سداب و تخم کرفس و انیسون و کرویا جوشانیده شده باشند پیه بط یا ماکیان در ان گداخته باشند حقنه کنند پس اگر کفایت کند بهتر والا اعاده حقنه نمایند پس بعض کنند بعد ازانکه در ان جند بیدستر درم فرفیون نیم درم که در ان حل کرده باشند و گاهی این حقنه سکبینج و حلتیت در روغن بلسان آمیخته میشود و ایضاً گاهی به روغن سداب طبیخ خار خسک و شبت حقنه میکنند پس تسکین وجع و تحلیل ریاح میکند و اگر حقنه از شدت وجع نافع نشود شیافات معمول از شحم و نمک و عسل و بورق و تخم سداب بردارند و شکم را به روغن سداب بمالند و تکمید موضع بجاورس کنند و روغن بید انجیر با ایارج فیقرا همراه آب طبیخ شبت و حلبه و انیسون و تخم کشنیز و تخم کرفس و نانخواه و قرو یا و تخم سداب دهند و انجیر خشک [illegible] و این قولنج را که از ریاح غلیظ و از اخلاط بارد زجاجی بود این حب نافع است سکبینج و مقل و جاوشیر و شقاقل و تخم کرفس و نانخواه و قرو یا و تخم سداب و تخم شبت و زنجبیل و دار فلفل هر واحد سه درم ایارج فیقرا اشق هر واحد ده درم شحم حنظل درم بلیله زرد پنج درم تخم خطمی چهار درم کوفته بیخته و سکبینج و مقل و جاوشیر را به آب سداب حل کرده باقی ادویه سرشته حبها سازند و یک درم با آب انیسون دهند و طبیخ ثوم استعمال کنند که آن محلل ریاح و ملطف خلط غلیظ است لیکن با غذا طبیخ قنابر و شوربای متخذ از خروس پیر که در شکم آن انیسون و نانخواه و کرفس و سداب و شبت و گندنا پر کرده باشند طبیخ متخذ از بیخ گندنا شامی و شبت و زیت سازند و اگر با وجع شکم نفخ و قراقر و تمدد در شکم باشد و طبیعت قبض بود این حب دهند برگ سداب خشک ده درم نانخواه [illegible] شونیز [illegible] کاشم کرویا فطراسالیون بادام تلخ فلفل دار فلفل بورق زوفا حب الغار جند بیدستر هر واحد دو درم سکبینج چهار درم حلتیت سه درم [illegible] چند مرتبه [illegible] شراب کهنه گرم کرده یا با ماء الاصول بخورند و این حمول [illegible] زیره و برگ سداب [illegible] بخور مریم دو درم مقل [illegible] که انفشاش ریاح و اخراج آن نماید و تکمید بجاورس گرم کرده نمایند و در آب زن نشانند و اگر کفایت نکند به موضع [illegible] را بمالند تا سرخ شود بعد روغن سداب بمالند بعد ازان حقنه کنند بعد ازانکه در ان نیم درم جند بیدستر و فرفیون حل کرده باشند و گاه [illegible] بتحلیل باشد این حب [illegible] که حل طبیعت و تحلیل ریاح کند و نفخ [illegible] نانخواه برگ سداب [illegible] جند بیدستر زیره [illegible] حب الغار هر واحد [illegible] افیون [illegible] سقمونیا هر واحد یک درم [illegible] یک مثقال بدهند و این حقنه برای قولنج ریحی [illegible] سداب و زیت بپزند بعده ازین زیت [illegible] درم بگیرند و در ان [illegible] جاوشیر و سکبینج هر واحد ثلث درم [illegible] ساله دو درم حل کرده حقنه کنند و ایضاً به روغن سداب و عسل گرم [illegible] سداب و شیح و قیصوم [illegible] قولنج ریحی [illegible] فواکه و بقول [illegible] مطبوخات [illegible] شراب قوی با ماء الاصول [illegible] اخلاط کنند [illegible] استعمال کنند و گاهی [illegible] کفایت کند و گاهی [illegible] کفایت باشد و گاهی نوشیدن [illegible] محلل ریاح کافی بود و گاهی شربت شراب گرم و گاهی [illegible] محلل ریاح کفایت کند و گاهی [illegible] مفید شود [illegible] که آن گاهی تحلیل کند و گاهی [illegible] شکم کنند و استحمام به آب چشمهای گرم [illegible] نافع [illegible] سهل است و اگر احتمال شرب آن باشد [illegible] معجون [illegible] ادویه محلله لطیفه [illegible] باشد و گاهی [illegible] کفایت کند و گاهی شرب [illegible] سرد [illegible] آن درین علت مضرترین اشیاست و سردی و هوای سرد [illegible] گرمی و هوای گرم و آب گرم برای ایشان انفع اشیاست بالجمله در قولنج ریحی [illegible] مذکور شود استعمال نمایند و غذا اصلا ترک کنند و اگر [illegible] ممکن بود خواب کنند و در [illegible] حقنه محلل [illegible] ریاح [illegible] اگر [illegible] اخلاط [illegible] تسکین [illegible] ایضاً [illegible] طبیعت [illegible] روغن [illegible] روغن بان گرم کرده و تکمید [illegible] و نمک گرم [illegible] استعانت نمایند و اشکال [illegible] به پهلو خواب کردن و بر پشت و بر رو خوابیدن [illegible] موافق تر و نافع تر برای ریح باشد

اختیار نمایند. و آنچه از مشروبات آنرا نافع بود اینست که کرویا و تخم سداب در آب بزور یا در شراب کهنه یا در ماء العسل بیاشامند یا بخورانند و گاهی در یک وقت فلونیا خورانیدن خلاص میکنند. و این حقنه برای قولنج ریحی نیکوست بگیرند حاشا و زوفا و سداب خشک و صعتر و وج و تخم سداب و تخم کلکشت و تخم بید انجیر کوفته و بابونه و خار خسک و قنطوریون و شبت و بزور ثلثه یعنی بادیان و کرفس و نانخواه و انجدان و فطر اسالیون مساوی در آب سداب یا پودینه نیکو بپزند تا از بسیاری باندکی باز آید صاف کنند بعده زیت یکجزو و آب مطبوخ دو جزو گرفته بجوشانند تا زیت صرف باقی ماند بعد ازان بقدر حقنه ازوی بگیرند و دران پیه بط و پیه بز و اندک جاوشیر و سکبینج آمیخته حقنه کنند و اگر آب مذکور تنها بگیرند و دران صموغ مذکوره و هر دو شحم ده درم حل کنند و بدان حقنه نمایند نافع بود و ادخال جندبیدستر و حلتیت در حقنه های ایشان خیلی سودمند است و گاهی حقنه بوزن بست درم زیت که دران ده درم میعه سائله حل کرده باشند نافع بود و گاهی بورق بسیار تا ده درم محلول در آب سداب با نمک پانزده درم دران حل کرده حقنه میکنند و گاهی احتقان بروغن سداب و روغن ناردین و روغن بابونه و روغن ترب و روغن بید انجیر می نمایند و این حمولات برای ریحی نافع است سداب بماء العسل بسایند تا مثل لعوق گردد و همسنگ وزن آن زیره و ربع آن نطرون داخل کرده شافه بطول شش انگشت سازند و ایضاً بگیرند تخم سداب جندبیدستر و عسل و زهره گاو و بورق هر واحد نیم مثقال و ایضاً از سکبینج و مقل و بورق و حنظل و خطمی شیاف سازند مجوسی گوید که هرگاه این مرض از ریح غلیظ باشد باید که حب منتن دو درم و نیم تا سه درم یا حب سکبینج یا این دوا بدهند ایارج فیقرا دو مثقال تربد مثقال تخم کرفس انیسون نانخواه هر واحد نیم مثقال جندبیدستر فرفیون هر واحد ربع مثقال کوفته بآب کرفس حب بندند شربت مثقال و این حب مثل اوست شبرم و شحم حنظل هر واحد درمی سکبینج یک نیم درم زنجبیل و جندبیدستر و فلفل و مقل هر واحد نیم درم صموغ را در آب گرم حل کرده ادویه دیگر بدان سرشته حبوب کوچک بسازند شربتی دو درم و این ماء الاصول دهند پوست بیخ کرفس پوست بیخ بادیان هر واحد ده درم تخم کرفس انیسون بادیان نانخواه دو توله پودینه صعتر فارسی زیره هر واحد سه درم تخم سداب ثوم بری مصطکی سنبل الطیب عود بلسان ملیخا اسارون هر واحد دو درم ریوند بیخ اذخر فقاح اذخر شبت هر واحد پنج درم مویز منقی بست درم انجیر ده عدد عناب بست دانه همه را در پنج رطل آب بجوشانند تا یک رطل آید صاف نموده بوزن چهل درم ازان گیرند و یک مثقال روغن بید انجیر و نیم درم سکنجبین بیاشامند. و اگر تریاق فاروق نیم درم با یکجا دران زیره سیاه و تخم کرفس و انیسون جوشانیده باشند بخورند منفعت بین نماید و شکم و نواحی امعا را این روغن بمالند بگیرند آب سداب و آب بادیان و آب کرفس هر واحد نیم رطل زیره سفید و نانخواه و تخم کرفس هر یک پنج درم همه را بجوشانند تا ثلث بماند صاف نموده بران زیت یا انفاق یا روغن کنجد نیم رطل انداخته بآتش معتدل بپزند تا آب فانی گردد و روغن بماند در مالش استعمال کنند و ازان یک مثقال با یکجا اندران پودینه نهری و صعتر فارسی و نانخواه پخته باشند با اندک عسل و فانیذ سجزی بنوشانند که تحلیل ریاح کند و کمیه بجای زیره گرم نیز محلل ریاح است و ایضاً این حقنه محلل ریاح بعمل آرند و خار خسک و شبت و سداب و پودینه نهری و بهی و نمام و بابونه و اکلیل الملک و حاشا و قیصوم و مرزنجوش هر واحد یک کف تخم کرفس انیسون و بادیان و نانخواه هر واحد پنج درم چقندر ده اوقیه انجیر خشک ده عدد عناب بست دانه سپستان سی عدد جمله را در شش رطل آب بجوشانند تا یک نیم رطل بماند و نیم رطل ازان صاف کنند و بران بورق درم مقل و سکبینج و اشق و جاوشیر هر واحد نیم درم جندبیدستر دو دانگ عسل بست درم اندازند صموغ را در آب گرم حل کرده و باقی ادویه را کوفته و بآب صافی آمیخته در ماء الاصول باوزن پانزده درم مری و پانزده درم روغن قسط حل کرده نیمگرم حقنه کنند و چون بحقنه چیزی منعقد بیرون آید باید که اعاده حقنه بار دوم و سوم کنند تا انعقاد زائل شود و برای تنقیه برآید و این حقنه نافع ریح غلیظ است آب گندنا آب چقندر آب پودینه آب سداب هر واحد بست درم روغن بید انجیر روغن ناردین روغن قسط روغن [illegible] هرچه ازین حاضر باشد پانزده درم عسل ده درم جندبیدستر و شحم حنظل هر واحد یک نیم دانگ بادیان سوده همه را باهم جمع کرده نیمگرم حقنه کنند و ایضاً بگیرند آب [illegible] یک رطل و تخم کرفس و انیسون و بادیان و شونیز هر واحد پنج درم جندبیدستر درم همه را کوفته بران آب اندازند و یک رطل زیت انفاق داخل کرده بآتش معتدل بپزند تا آب فانی شود و روغن بماند و ازان نیم رطل بگیرند و پیه آلیان و پیه بچه کبوتر گداخته هر واحد دو اوقیه انداخته نیمگرم حقنه کنند و اگر با زیت عسل آمیزند بهتر باشد پس اگر درد شدت کند و از دوای مسهل و حقنه و غیر آن ساکن نشود فلونیای رومی یا فارسی از نیم درم تا نیم مثقال استعمال نمایند و مریض را در آبزن نشانند

بابونه و اکلیل الملک و سداب و خار خسک و شیح و قیسوم و شبت و برگ انار و حنا و قوقی و مانند آن جوشانیده باشند و در حالت خلو معده از غذا و شراب نشانند و غذا صاحب قولنج بلغمی و ریحی نخوداب بزیت مغسول و زیره و شبت و دارچینی و خولنجان و فلفل و گندنا و بچه کبوتر و نواهض و قنابر و شوربای خروس پیر دهند و اگر در شوربای خروس و قنابر قدری اسفاناخ انداخته بنوشند انتفاع یابند و همچنین اگر اندک مغز قرطم در آن داخل کنند تلیین طبیعت نماید و ایضا عسل بروغن جوز بخورند و باید که کثرت استعمال غذا نکنند بلکه بمقداری که حفظ قوت او نماید و لحوم مواشی و ماهی و شیر را ترک نمایند و آب سرد خالص ننوشند بلکه بماء العسل یا بماء السکر آمیزند پس اگر بشرب آن مضطر شوند و تشنگی شدت کند اندک اندک ازان بنوشند و اگر قدری شراب ریحانی ممزوج بخورند انتفاع یابند و چون این تدبیر در قولنج ریاحی استعمال نمودند و نفع نکرد و درد او تسکین نشد پس باید که محاجم و اقداح ناری بر پوست شکم و موضع الم بمرات نهند که این تحلیل ریاح کند و بدان انتفاع یابند انشاء الله تعالی ابن الیاس گوید که هر صبح جلاب از بادیان و انیسون و نانخواه هر واحد سه درم گلقند عسلی ده درم بنوشند و غذا نخوداب بمغز قرطم سازند و اسهال طبیعت بحب منتن یا بجوارش سفرجلی یا کمونی کنند و این حب خورند تخم کرفس انیسون نانخواه هر واحد درم جند بیدستر ربع درم همه را با یکدیگر سائیده حبها سازند شربت یک مثقال یا این شافه استعمال کنند خطمی بورق هر واحد یک جزو باقی اجزای او همانست که در علاج قولنج بلغمی در قول صاحب کامل در شیافهای مجربه گذشت و این شافه نیز نافع ست زهره گاو بورق شحم حنظل خطمی هر واحد سه درم سکبینج یکنیم درم مقل نیم درم همه را باریک سائیده و صموغ را در آب گرم حل کرده ادویه بدان سرشته شیاف سازند و هنگام حاجت استعمال نمایند و اگر باین علاج نجاح حاصل نشود این حقنه کنند سنای مکی ده درم بابونه هفت درم انجیر سفید ده عدد عناب بست عدد سپستان سی عدد مویز منقی پانزده درم خار خسک و بابونه و اکلیل الملک و شبت هر واحد کف برگ چقندر و کرنب هر واحد باقه بنفشه و سبوس و خطمی در هر دو بسته هر واحد کف همه را در سه رطل آب بپزند تا یک رطل بماند و نیم رطل ازان صاف کرده آنگاه سه ده درم عسل سرخ و روغن زیت هر واحد پانزده درم بورق و نمک هر واحد نیم درم داخل نموده نیم گرم حقنه سازند و گاهی استعمال شیاف از حقنه مستغنی کند و شکم و نواحی امعا را باین روغن بمالند آب سداب و آب برگ کرنب هر واحد چهار اوقیه تخم کرفس تخم سداب هر واحد پنج درم برگ سداب برگ رطبه هر واحد سه درم همه را بآتش نرم بپزند تا بآب خالص تا نصف بماند صاف کرده بران روغن کنجد یا روغن زنبق نیم من انداخته بجوشانند تا آب برود و روغن بماند استعمال کنند و این دوا بسیار نافع ست بگیرند تخم کرفس و بادیان و نانخواه هر واحد سه درم تخم رطبه چهار درم کوفته بیخته بعسل کف گرفته سرشته شود و هنگام حاجت یک مثقال استعمال کنند نجیب میگوید که علاج این نوع مثل علاج نوع اول ست لیکن حقنه های مستعمله درین نوع باید که کاسر ریاح باشد و هر صبح جلابی که در قول ابن الیاس گذشت باضافه زیره و کرویا در آن بنوشند و باید که ابتدا بحقنه های لینه کنند بعده بتدریج بسوی قوی میل نمایند بر آنکه حقنه های حاده باعضای رئیسه ضرر دارد و این حقنه نافع بادیان تخم کرفس تخم فنجنکشت قردمانا انیسون مصطکی پودینه جاشا کاشم و ج قنطوریون فلفل زنجبیل زوفا تخم سداب هر یک سه درم انجیر ده عدد بسفایج چهار درم مغز خیار شنبر ده درم سقمونیا یک دانگ شحم حنظل دو دانگ روغن کنجد پنج درم حقنه کنند و مریض امساک آن زیاده برانچه قادر باشد نماید و این حقنه مفتش ریاح ست سداب و زیت سه مرتبه بپزند و بست درم ازان گرفته و در آن جند بیدستر و جاوشیر و سکبینج هر یک نیم درم داخل کرده حقنه کنند و تکمید بجاورس و نمک و سبوس و خاکستر و مانند آن نافع بود و این حقنه نافع قولنج ریحی ست عصارهٔ سداب عصارهٔ پودینه عصارهٔ گندنا عصارهٔ چقندر عصارهٔ کرنب هر واحد یک جزو روغن ناردین ثلث جزو روغن بید انجیر ربع جزو زهره گاو نیم درم شحم حنظل دو دانگ و باید که آبزنات و نطولات قبل احتقان استعمال نمایند و بعد آن نیز و از تخم سداب بورق سکبینج مقل شحم حنظل مساوی همه را بشکر سرخ و خطمی جمع کرده شیاف ساخته استعمال کنند و دیگر شیاف همانست که در قول ابن الیاس گذشت و تکمید باشیای حاره و تمریخ بادهان حاره مثل روغن سداب و یاسمین و شبت نافع بود و از معاجین مفتش ریاح کمونی و فلافلی و تریاق اربعه است و ترک آب در هر دو نوع بلغمی و ریحی ضروریست ایلاقی و جرجانی مینویسند که ترتیب قانون علاج که در قولنج بلغمی گذشت بکار برند بنوعی که اول تدبیر شیافها و حقنه کنند و این حقنه ریاح غلیظ را بشکند و امعا را گرم کند و تعدیل مزاج او نماید و نسخه او همانست که در قول بوعلی گذشت و ایضا بگیرند روغن زیت رکابی یا من سداب تر یک دسته و جوشانیده فشرده صاف کنند و اگر عوض سداب آب عصارهٔ او کنند قوی تر بود و عصاره را با روغن بجوشانند پس روغن مقدار سکرجه

گرفته یکدرم جندبیدستر و یکدرم جاوشیر و یکدرم سکبینج دران حل کنند و بکار برند و اگر درد صعب باشد پنج درم بزرالبنج و سی درم ازین روغن سداب بجوشانند
و بدان حقنه کنند یا عوض بزرالبنج دو دانگ جندبیدستر و دو دانگ افیون کنند و اگر ده درم پیه سائله با سی درم ازین روغن بکار برند سود دارد و شیافها
و ضمادها و تکمید که در علاج بلغمی گذشت درین باب نافع بود و این شیاف سودمند است بگیرند برگ سداب تر و زیره و نانخواه و بورهٔ نان مساوی همه را
نیکو سائیده بعسل بسرشند و برابر انگشت فتیله‌ها کرده باندرون رسانند چند بار و اگر پارچهٔ نرم دران آلوده و رشته بر کنارهٔ آن خرقه ببندند و خرقه اندرون مقعد
رسانند و رشته بیرون بگذارند تا بدین رشته بیرون کشند چند بار این خرقه بکار برند سود دارد و ایضاً جندبیدستر و زعفران و مر و سکبینج و افیون مساوی
گرفته شیاف سازند و بنهند درد را بنشاند و خواب آورد و حقنه‌ها نیز درین باب سخت نافع ست و در حال درد بنشاند و اگر ریح اندک بود و تحلیل کند
و درد زائل شود و اگر زیاده بود تا آنکه دیگر باره جمع شود و درد باز معاودت کند این حقنه درد بنشاند پس این را فائدهٔ بزرگ آنست که طبیب در میان این
مدت بتدبیر تلطیف ماده و تحلیل و استفراغ آن مشغول شود و بحقنه و شیافها و مسهل بتدبیر تنقیه کند و حبهای مسهل که در قولنج بلغمی مذکور شد درین باب نیز
نافع ست و حب سکبینج و معجون حب الغار و معجون ابهل و جوارش کندر و جوارش انجدان درین باب مفید ست و این مطبوخ قولنج ریحی را بگشاید بگیرند
کرویا زنجبیل انیسون بادیان تخم کرفس انجدان نانخواه صعتر سداب هر یک پنج درم همه را نیم کوفته بجوشانند و صاف کرده مقدار چهار وقیه ازان
با یک وقیه فانیذ و یک وقیه عسل و نیم وقیه روغن بادام تلخ بدهند امعا را گرم کند و ریح را بشکند و اگر درین مطبوخ اصول چون بیخ کرفس و بیخ بادیان زیاده کنند
و با روغن پیه انجیر و بنفشه صواب بود و اگر حب الرشاد پنج درم در آب بجوشانند و ده درم فانیذ و یک استار روغن کنجد تازه داخل کرده نیمگرم بنوشند ریح را بشکند
و انیسون و زیره و شبت و صعتر و جندبیدستر و مرزنجوش در آب جوشانیده و صاف نموده درین آب نشانیدن سود دارد و اگر در مثانهٔ گاو پر کرده بر ناف
نهند روا باشد و ناف و شکم را بروغن شبت و روغن سداب که بافیون و عاقرقرحا و قسط و جندبیدستر قوی کنند مالیدن سود دارد و جالینوس گوید که
صاحب این علت را بهترین تدبیر آنست که از طعام و شراب تا ممکن باشد صبر کند تا ماده تحلیل گردد و این بهتر از شرب ادویهٔ حاره است بهر آنکه بسا باشد
که دوا خلط را بگدازد و تحلیل آن وفا نکند و ریاح و بخارات زیاده شود و درد صعب تر گردد و می گوید که مردی را این علت عارض شده بود و هرگاه
معاودت مرض دریافت میکرد میان خود می بست و اندک سیر بقدر نان می خورد و همه روز بکار خود مشغول می شد و شبانگاه قدری شراب
صرف خورده بخواب میرفت و بامداد چاق میشد و میگوید که سیر درین علت بهتر از همه ادویه است بهر آنکه ریح را بشکند و تشنگی نیارد و هیچ دوای دیگر این خاصیت
نیست پس صاحب این مرض را بهترین تدبیر آنست که سیر بسیار خورد و تریاق کبیر بکار برد و بهترین طعام او شوربای کنجشک است یا شوربای خروس پیر
که شکم آنها با انیسون و بادیان و نمک و سداب و کرویا و گندنا و فلفل و سیر پر کرده بپزند و ازان شوربا بخورند و بجای آب شراب کهنهٔ سفید خورند و اگر
اسهال طبع شود و درد بحال خود باشد ناشتا شراب کهنه گرم کرده مقدار ده استار بتفاریق بخورانند با اندک [illegible] بیاشامند و اندک نان خشکار دران
ثرید کرده بخورند و این تدبیر خواب آرد و ماده را نضج دهد و تحلیل کند و درد را زائل سازد و این نانخورش ریاح را بشکند بگیرند خردل وقیه و کوفته در آب بمالند
و صاف کرده و پنج دانه سیر و مغز جوز ده عدد سوده دران حل کنند و اندران نان ترکرده بخورند و غالیه و لخلخهٔ مشک بر ناف نهاده دارد طبری گوید
که مریض را از غذا منع کنند و امر بدخول حمام و ریختن آب گرم بسیار بر موضع درد نمایند و غذای او شوربای خروس پیر سیاه رنگ سازند و جوف او شبت
و زیره و صعتر و نانخواه و اندک نمک پر کرده چندان بپزند که مهرا شود و گاهی میان قدری روغن بید انجیر یا روغن بیت می اندازند و چون مهرا شود آب آن صاف کرده
عوض غذا بنوشند و این شوربا درین نوع تاثیر نیک دارد و گاهی درد زائل کند و ریاح را تحلیل نماید و بالای ایارج محمر بعسل این ماءالبزور دهند بادیان
و انیسون و زیره و تخم کرفس و نانخواه و صعتر و کرویا در آب بجوشانند چندانکه آب متغیر گردد و پس ایارج محمر خورده بنوشند و این حقنه بعمل آرند بابونه اکلیل الملک
تخم کرفس انیسون هر واحد کف کبیر اطراف کرنب نبطی باقلا انجیر خشک پنجاه عدد سبوس و خطمی هر واحد کف هر دو در صره بسته همه را بپزند و بوزن صد درم
ازان صاف کرده و در هاون نموده روغن بید انجیر و روغن سداب هر یک پنج درم و جاوشیر و جندبیدستر هر یک دو دانگ داخل کرده حل نمایند

و ازین دو سه دفعه دیگر حقنه کنند و اگر با ریاح خلط غلیظ لزوجی نازل گردد اندک شحم حنظل داخل کنند و سکبینج دران بگدازند پس اگر در مزاج حدت پیدا شود و ریاح و درد باقی بود بوزن نیم درم تا یکدرم فلونیا با آب سرد و جلاب بدهند و چون درد تخفیف یابد اعادهٔ حقنه نمایند تا آنکه یقین شود که ریاح تحلیل شده و امعا ازان رطوبات غلیظه پاک گردیده و چون این تیقن شود غذا با این شوربا سازند قنابر ده عدد کنند نامی جبلی باقه نخود کف کبیر بطور سفید باج بپزند بعده دران ثرید کرده بخورند و لحم قنابر نیز خورند و اگر این شوربا از فاخته و شفنین بسازند جائز ست پس این طعام ایذا نرساند و ازان سالم ماند و نازل شود و از مرض صحت یابد پس تدبیر موافق لازم گیرند و شراب آس بعد ابتدای طعام خفیف بیاشامند و در اثنای معالجه رعایت قاروره و نبض او نمایند هرگاه قاروره حدت پذیرد و در نبض سرعت و تواتر یافته شود نظر بسائر اعراض کنند و اکثر اصحاب قولنج را قاروره حادی شود و نبض ایشان سرعت حادث می شود بسبب فرط الم نه تپ پس اگر تپ نباشد و این اعراض از فرط الم پیدا شده باشد در علاج مذکور تامل نکنند که این اعراض بزوال الم و انحلال او کم و منحل گردد و اگر درین نوع حاجت ضماد باشد این ضماد بعمل آرند تخم کرفس نانخواه زوفا هر یک دو درم سعتر سه درم بابونه پنج درم همه را با هم یک سائیده و بپخته موم روغن از روغن ناردین ساخته آمیزند و بر جای درد ضماد کرده بالایش پارچه مبلول در روغن بید انجیر یا در آب گرم بدارند و این نوع بدین تدابیر کم محتاج شود بهر آنکه از لزوم حمیه و قطع غذا و استفراغ بحقنه های مذکوره بسرعت زائل شود قرشی و صاحب شفاء الاسقام می نویسند که در حقنه ریحی مثل سداب و زیره و اکلیل الملک و بابونه و تخم کرفس و بادیان و قرطم و قنطوریون داخل کنند و تریاق کبیر و تریاق اربعه بخورانند و برشعثا و فلونیا وقت شدت وجع نافع بود و سفوف زیره و انیسون و بادیان و کرویا و مصطکی و کندر هرچه ازین حاضر باشد بشکر بدهند و سفوف اصول در حالی نیکوست و تکمید بگاورس گرم و سبوس گرم و نمک گرم و پارچه گرم کنند و روغن گل و سنبل و مصطکی و عنبر بر شکم بمالند و یا روغن بابونه که دران سداب و زیره و جندبیدستر جوش داده باشند بمالند و شکم را با بابونه و آب گرم در حمام حار بعد خفت وجع بشویند و مثانه آب گرم پر کرده بران بندند و این حقنه برای ریحی و ثفلی نافع ست بسفایج و سنا و کرفس و سداب و خطمی و بابونه و اکلیل الملک و سبوس و قرطم هر واحد کف غاریقون سه درم در یکصد درم آب چندان بجوشانند تا نصف باز ماند صاف کرده عسل و زیت ده ده درم بورق مثقال محموده پنج درم داخل کرده گرم دو مرتبه استعمال نمایند و غذا شوربای خروس بشبت و نخود سیاه و دارچینی و مصطکی و فلفل پخته بدهند یا شوربای چوزهٔ مرغ و لحم آن اگر اشتها قوی باشد و اگر دو درم بسفایج کوفته بصره بسته در شوربای خروس هنگام طبخ اندازند تلیین طبیعت کند و اعانت بر تحلیل ریاح نماید مولف جامع و ابو منصور گویند که اگر وجع شدید باشد و خوف غشی و هلاکت بود فلونیا دو دانگ بدهند و تریاق نیم درم با آبیکه دران زیره و تخم کرفس و انیسون جوشانیده باشند بخورانند و اگر با قولنج غثیان باشد حب الافادیه یا معجون راسن بعد تلیین طبیعت بحقنه ها و شیافات دهند و درین نوع معاجین و بزور کاسر ریاح و حقنه ها و حمولات مفشش ریاح استعمال کنند چنانچه در قول بو علی سینا و طبری مسطور شده و این سفوف بخورند خولنجان دارچینی شونیز هر یک نیم درم قرفه قاقله سعتر فارسی هر یک یک درم کرویا دو درم زراوند طویل نیم درم شکر طبرزد پنج استار همه را کوفته بیخته بکار برند و یا این سفوف بدهند انیسون تخم کرفس نانخواه مصطکی سعتر زیرهٔ سیاه هر یک دو درم جندبیدستر انجدان سداب هر واحد یک درم شربتی یک مثقال با آب گرم و از هرچه منفخ باشد مثل باقلا و نخود و عدس و غیره اجتناب کنند و ماء العسل که نزد طبخ او در هر رطل ازان دو درم فلفل سوده در صره بسته انداخته باشند بیاشامند و بر روغن بید انجیر همراه ماء البزور که در ذیل علاج این نوع گذشت مداومت نمایند که نفع بلیغ کند و کذا معجون حب الغار و حقنه بروغن زیت که دران سداب پخته باشند و در قول مسیحی و ایلاقی گذشت نافع بود دو سه روز مریض را گرسنه دارند بهر آنکه از شان این وجع ست که از تناول غذا اهیجان میکند و اگرچه ساکن شده باشد و اگر ممکن نبود اندک آب گوشت مطیب بتوابل بنوشند و از کثرت شرب آب حذر کنند و گویند که آشامیدن شیرهٔ بادیان و زیرهٔ کرمانی و کرفس و انیسون با شکر سرخ و یا گلقند گرم نموده سودمند ست

علاج قولنج ثفلی

انچه در علاج قولنج بلغمی مذکور شد بکار برند و از هر سبب که باشد اولاً بمزلقات از حقنات و ادهان علاج کنند و تلیین طبع و دفع ثفل کوشند و خروس سیاه رنگ پیر را بدوانند تا آنکه مانده شود پس ذبح کرده مهرا بپزند و در اثنای طبخ صره بسفایج و قرطم نیم کوفته اندازند و بمصالح خوشبو ساخته بنوشند و اگر آبکامه و روغن بادام باهم آمیخته و گرم کرده بنوشند و یا شوربای چرب و مزلق و گرم چون شوربای ماکیان فربه بیاشامند نیز مفید بود و بعد از نوشیدن اشیای مزلقه و حصول لینت در امعاء مریض بیکپای چند بار آهسته آهسته بجهد بعده حقنه ملین مزلق مع روغنهای موافقه بعمل آرند مثلاً برگ چقندر و بنفشه و سبوس و خطمی و انجیر و حلبه و مغز تخم قرطم هر یک بمقدار مناسب جوشانیده صاف نموده روغن کنجد و شکر سرخ و مری و مغز خیارشنبر در ان داخل کرده حقنه کنند و چون طبع نرم شود و امعا تنقیه یافته بود ادویه سریع الاسهال مثلاً بورق و سقمونیا و شحم حنظل بکار برند و اگر حرارت باشد این ادویه استعمال نتوان کرد بلکه جهت نرم کردن ثفل شیر بادام گاو و نیم آثار روغن زرد یا ترنجبین یا شکر سرخ ۹ توله و یا کم و زیاده بحسب برداشت طبع بنوشانند و یا شوربای مرغ که پالک و سرمق در ان داخل کنند و روغن در ان بسیار باشد بدهند انگاه به شیافات و حقنهای مسهله طبع را بگشایند و مزلقات نوشانند مثل نقوع آلو و فواکه و شربت بنفشه و العبه بارده و روغن کدو و بنفشه و بادام و روغن گل با شیر گاو

صاحب جامع میگوید که قولنج ثفلی اسلم انواع قولنج و اسهل است و فرق میان این و اعتقال طبیعت آنست که در اعتقال ثفل در معای مستقیم یا اعور یا در ذات تلافیف محتبس باشد پس بادی تهوع و تقلب نفس شود و این نوع در قولون بود پس با این اندک تهوع و تقلب نفس و قلت اشتها حادث شود و لهذا قولنج نامند و اکثر درین اطبا غلطی میکنند و علاج بچیزی می نمایند که جائز نیست مثل استعمال حقنهای حاده و آبزن و تکمید و بدترین چیزی که درین نوع استعمال کنند تکمید است در ابتدا پس هر قدر که تکمید زیاده کنند یبس ثفل زیاده و درد و قلق افزون گردد و آنکه علاج کنند بمعالجه عامه و ادویه مسهله در ابتدا دهند و فضول از اعالی بدن منحل شوند و در قولون جمع شوند پس تمدد و الم عظیم گردد و مریض بشدت مرض هلاک شود و مزاج امعا بسبب حقنهای حاده متغیر گردد و پس مزاج کبد و طحال و قلب فاسد شود و دماغ و قلب از بخارات متصاعده از مواد محتقنه و ادویه حاره متاذی گردد و این همه سبب هلاکت مریض است ابو منصور میگوید که در قولنج ثفلی شربت بنفشه با روغن بادام دهند و آب انجیر و آب فانیذ و عناب و خیارشنبر و ترنجبین و اصل السوس و شیرخشت درین نوع نافع است و حقنه لینه مرطبه و بهم مثل حقنه متخذ از بنفشه و انجیر و فانیذ و ترنجبین و عناب و روغن بادام و مانند آن بعمل آرند و غذا شوربا با قطف یا اسفاناخ با روغن بادام دهند لیکن این بقدر حرارت و برودت درینجا باید و در صحت مداومت این مطبوخ سازند بنفشه پنج درم انجیر ده عدد و مویز منقی پانزده درم اصل السوس بیست درم در سه رطل آب بپزند تا دو ثلث رطل بماند و دران فلوس خیارشنبر سه درم مالیده روغن بادام چکانیده بنوشند و خربزه و امرود و حلوا و معجون از نشاسته و روغن زرد و فانیذ بخورند بالجمله نظر بسوی اسباب ثفل نمایند و حسب سبب تدارک کنند مثلاً **اگر قولنج ثفلی از سبب غذا** یا قلت مقدار آن باشد بر ضد آن در کیفیت و کمیت باشد استعمال نمایند و آب گرم نوشانند و بعده از حقنه و شیافات مسهل استعمال کنند شیخ میفرماید که قولنج ثفلی اگر سبب آن غذا باشد اگر ممکن بود که باقی از ان در معده بود از قی برآید بعمل آرند و غذا از مزلقات بارد و حار و معتدل بحسب واجب مائل سازند و مزلقات بارد مثل اسفاناخ و سمن است و خاصه شوربای خروس پیر چون آنرا بدوانند تا ساقط شود و قوت باقی نماند پس ذبح کنند و قطع نمایند و استخوان بشکنند و در آب بسیار با نمک و شبت و بسفایج بپزند تا مهرا شود و بنوشند و گاهی بران روغن قرطم می اندازند و مثل مرقه اسفاناخیه بچوزه مرغ فربه و مثل مرقه اجاصیه و غیر آن و این مزلقات یا اخراج ثفل کنند و یا تلیین آن نمایند و میان آن و جرم امعا حاجز شوند و میان این هر دو فاصله کنند و ثفل را آماده لغزش سازند و چون مسهل بنوشند و حقنه استعمال کنند اخراج ثفل بدان سهل گردد و حقنهای خفیفه که در علاج قولنج صفراوی مذکور شوند و حقنه از عصاره چقندر و بنفشه سوده و مری در روغن کنجد و بورق چنانچه معلوم است استعمال کنند و این حقنه بکار برند بگیرند چقندر قبضه و سپستان ده عدد و آب هفت رطل و اندک خطمی سفید در ان اندازند و بپزند تا بیک رطل آید و صاف کرده بران شکر سرخ ده درم و بورق مثقال و مری نبطی نیم اوقیه و روغن کنجد نیم اوقیه انداخته حقنه کنند و اعاده حقنه نمایند تا آنکه جمیع بنادق برآید و مثل این حقنه بعمل آرند بگیرند خیار خشک و بسفایج و شبت و قرطم کوفته هر واحد ده درم آلوبخارا ده عدد و انجیر ده عدد و بنفشه حقنه تربد دو درم تخم کتان تخم کرفس هر واحد سه درم ترنجبین تمر هندی هر واحد سی درم مغز فلوس خیارشنبر هر واحد دوازده درم نخاله چقندر و شاخ کرنب بپزند بقدر جوشانیده صاف کرده انگاه مری و شکر سرخ هر واحد پانزده درم بورق [illegible] مثقال روغن کنجد دو مثقال دران

داخل نموده حقنه کنند و اگر امر شدید باشد و ثقل این حقنها انتفاع نیابند حقنهای قوی که در قولنج بلغمی مذکور شد استعمال نمایند که آنها بلغمی حاد شامع ثفل کثیر را نافع ست و از انجمله حقنه شیافها نیست و اما شربتها مثل بحری و شهریاران و سقمونی و سفرجلی ست بعد از آنکه مزلقات مذکوره در قولنج صفراوی فائده نکنند استعمال نمایند و انجیر بسیار بهره و قوت بیشتر سود است آنست که بگیرند شکر سرخ و فانیذ و در مثل آن روغن کنجد تازه حل کرده بنوشند و سکنجبین طبیخ انجیر مع مثل آن سپستان شیافها بنوشند و اگر چیزی از حبوب شیافات مذکوره نفع نکند از حبوب و اشربه قوی مذکوره در قولنج بلغمی منسوب بآن که احتباس شده بلغم و ثقل کثیر را شدید النفع ست چاره نباشد و از ادویه جیده قوی درین باب آنست که مویز و سپستان و خیارشنبر را حسب جوشانیده مالیده بپزند و آب آن صاف کرده ایارج فیقرا دو مثقال با اندک روغن بید انجیر داخل کرده بیاشامند و ایضا بگیرند ایارج فیقرا دو درم و روغن بید انجیر هفت درم و در طبیخ شبت بنوشند و کسی که اشتغال تمامها ثقل ماهی سرد و بیضه بسیار جوشانیده نماید نمک بسیار استفاف کند و بران آب گرم مقداری که ممکن باشد بنوشد بعد ازان حرکت و ریاضت بسختی کند

ابوسهل آرد مسیحی گوید که اولاً اغذیه مرطبه دهند بعده تابکیه اندران بابونه و خطمی و سپستان جوشانیده و روغن کنجد و فانیذ و نمک و نطرون داخل کرده تا حقنه کنند و مطبوخ معمول از مویز منقی و انجیر و سپستان با خیارشنبر و ایارج فیقرا و روغن بید انجیر بیاشامند و این دوا تحجیر اثفال را نافع ست تخم کتان حلبه حب الرشاد جوشانیده لعاب آن بگیرند و دو اوقیه ازان با قدری ترنجبین و روغن کنجد بنوشند هر روز دو بار مادام که درد باقی بود و از غذا اسفیدباجات و لحم بلحم فربه دهند و در طبیخ انجیر و کشمش و عسل استعمال کنند و هر صباح دو اوقیه آب چقندر مطبوخ با نیم درم بورق بنوشند یا انجیر در ماء العسل بخیسانند تا منحل شود و قبل طعام بسه ساعت از ده عدد تا پانزده عدد بخورند **محمود** گوید که هر صبح جلاب از شربت بنفشه ده درم و ترنجبین پانزده درم بنوشند و غذا مزوره باشد و نخود و اسفناخ با دام و سبزیها و ماکیان فربه و شوربا های چرب خورند و یا شربت بنفشه بیست درم و ترنجبین ده درم و فلوس خیارشنبر پانزده درم یا شیرخشت ده درم در آب گرم حل کرده بنوشند یا این دوا بنوشند که نافع تحجیر ثقل در امعاست تخم کتان تخم حلبه حب الرشاد هر واحد ده درم در دو رطل آب بجوشانند تا یک رطل آید بعده ترنجبین پانزده درم و روغن کنجد ده درم حل کرده صاف نموده بیست درم ازان بنوشند **خجندی** گوید که هر صباح شربتی از اشربه مرطبه مثل شربت بنفشه و جلابات شکر طبرزد و نبات یا لعابات یا ترنجبین با لعابی از الحبه و روغن بادام شیرین بنوشند و تغذیه بشوربای ماکیان فربه سازند بعد ازان حقنه لین مثل ترنجبین و فلوس خیارشنبر و تخم خطمی و تخم مرو و سپستان و روغن کنجد و بورق کنند و این حقنه نافع تحجیر ثقل در امعاست بزر کتان تخم حلبه حب الرشاد هر یک پنج درم ترنجبین پانزده درم روغن کنجد ده درم بر هم سحق و شرب کرده استعمال نمایند و این دوای مسهل نافع ست انجیر خشک ده عدد مویز منقی ده درم سپستان پانزده عدد جوشانیده صاف نموده ده درم فلوس خیارشنبر ده درم ترنجبین حل کرده ده درم روغن بادام داخل کرده بنوشند و قبل ازین مطبوخ یک مثقال ایارج فیقرا بخورند و چون وجع زوال کند مطبوخ تخم کتان و حلبه و حب الرشاد بدستوریکه در قول محمود گذشت بنوشند با روغن کنجد یا روغن بادام و هرگاه خوف معاودت احتباس باشد چند روز آب لحوم فربه فاضل معمول تنوابل بچشند و اندک بورق اقتصار ورزند و از اشیای نافعه آنست که انجیر یا آلو بخارا ابکار روزه در ماء العسل یا جلاب شکری ترکنند و چند ساعت قبل از غذا تا پانزده عدد بخورند و بعد آن اندک ازان جلاب بنوشند

جرجانی و ایلاقی مینویسند که دو مثقال یا یک مثقال صبر با یک اوقیه عسل دو اوقیه شیر سودمند بود و طبیخ لبلاب بخیارشنبر نافع ست و طبیخ انجیر و بنفشه سود دارد و حقنه لین از حلبه و تخم کتان و خطمی و بابونه و انجیر و سپستان و سبوس گندم ساخته بروغن کنجد و نمک هندی و عسل و زهره گاو آمیخته بکار برند و شیافات که از نمک اندرانی و بوره و شکر سازند سود دارد و غذا اسفیدباج چرب و آب سبوس بشکر و روغن بادام و شوربای خروس اسفاناخ و نخود آب چربه که بروغن و قرطم سازند و کنند نانی خطمی در ان پخته بدهند و شربت بنفشه و شربت انجیر و جلاب سود دارد و آب بادکی ازین اشربه بنوشند و اگر پیش از طعام سه یا چهار عدد بنفشه منقع بیاشامند طبع را نرم دارد و این شربت فواکه ملین طبع ست بگیرند کشمش خشک و مویز سیاه منقی هر واحد یک من شیراز و انجیر خشک و آلو بخارا و عناب هر یک نیم من شیراز و انجیر پستی و کشمش و عنب هر یک ربع من سپستان نیم من همه را مجروح کنند و یک شب در آب بخیسانند چندانکه دو انگشت آب بر بالا باشد و صبح بجوشانند و صاف کرده یک من شکر و نیم من منقی در صاف بیفزایند تا بقوام آید شربتی بیست درم **خجندی** گوید که ابتدا حقنهای مزلقه

کنند مثل تخم خبازی و خطمی و بزرکتان و سبوس با آب چقندر و خیارشنبر و بعد حقنه وقت خواب شب جلاب معمول از تخم کاسنی چهار درم خطمی سه درم اصل السوس نیم درم بادیان مثقال جوشانیده ترنجبین ده درم شکر دو اوقیه حل کرده بدهند و اگر فائده نشود اعاده حقنه کنند و مثل گل بنفشه و سنای مکی و بسفائج و قرطم هر واحد پنج درم انجیر اوقیه شربت حقنه قوی سازند و اعاده جلاب مذکور نمایند و چون از ثفل باقی ماند روز چهارم شربت بنفشه با شراب کند بیاشامند که تحلیل بقایای او نماید **و اگر قولنج ثفلی** اثر حرارت امعا و یبس آن باشد فواکه بارده رطبه مثل آلو بخارا و مشمش و شاه‌لوج خورند و شربت بنفشه و نیلوفر نوشند و تمر هندی با مغز فلوس و عرق بادیان مالیده گرم نموده بدهند و حقنه لینه بعمل آرند یا شربت بنفشه با آب گرم دهند و لعاب بهدانه یا تخم کتان مثل شربت دینار و شربت ورد و مانند آن بدهند شیره تخم کدو و شیره تخم خرفه و ترنجبین نفع کلی دارد و روغن بنفشه و لعاب بیخ خطمی و کثیرا بر شکم مالیدن مفید است و درینجا عوض شوربا های گرم حریرهای چرب خورند و دیگر اشربه و اغذیه مرطبه ملینه استعمال کنند و این حقنه سود دارد عنب الثعلب بنفشه نیلوفر تخم خطمی خبازی بابونه سبوس جو هر یک هفت درم عناب ده دانه سپستان بیست دانه همه را بجوشانند و صاف کرده ترنجبین لعاب اسپغول روغن بنفشه یا روغن بادام یا کنجد و مغز خیارشنبر هر یک ده درم آمیخته حقنه کنند و آنکه حرارت امعا از گرمی مزاج بود و فصد باسلیق نفع دارد و اگر نفعی نبود **مسیحی** گوید کسی را که عادت قولنج از حرارت باشد مداومت این مطبوخ نماید آلو بخارا بیست عدد انجیر پنج عدد مویز منقی پنج درم بجوشانند و مالیده صاف نموده مغز خیارشنبر بمالند و صاف کرده روغن بادام بران چکانیده بیاشامند **مسیحی** گوید که تعدیل مزاج با تبرید و اغذیه لینه باید کنند و آب فواکه و لعاب اسپغول و ماء الشعیر و روغن بادام دهند و طعام اسفیدباج با نان نرم و چرب با مرغ فربه و اسفاناخ و سرمق و قطف و روغن بادام و شیره مغز تخم قرطم و طبیخ منیشوق و آلو و مشمش رطب بروغن بادام و شکر خورانند و اگر شاخ برگ چقندر دران بپزند موافق بود و تلیین طبع بخیارشنبر و آب کاسنی و آب عنب الثعلب نمایند **ابن الیاس** گوید که آنچه بسبب حرارت امعا باشد بهترین جلاب از شکر سفید ده درم و ترنجبین ده درم و آب هندوانه بیست درم بنوشند و غذا مزوره ماش بشیره مغز بادام و کدو و تره خورند و یا جلاب از بنفشه تر و تخم کاسنی و عنب الثعلب هر واحد سه درم و شکر سفید و ترنجبین هر واحد ده درم بدهند و یا این حقنه کنند بابونه اکلیل الملک بنفشه نیلوفر تخم خبازی و برگ خطمی و سبوس جو نیم کوفته و لبلاب و برسیاوشان هر واحد یک کف عناب و سپستان هر واحد بیست عدد همه را در سه رطل آب بجوشانند تا بیک رطل آید صاف کرده بران لعاب اسپغول و لعاب تخم کتان و روغن بنفشه و فلوس خیارشنبر و ترنجبین هر واحد ده درم داخل کرده نیم گرم حقنه کنند **خجندی** گوید که هر صباح آب تربز با ترنجبین یا شیرخشت بدهند و از اشربه شربت دینار و شربت اجاص و شربت تمر هندی دهند و این حقنه نافع است بنفشه نیلوفر هر یک سه درم عناب سپستان هر یک پانزده عدد روغن بنفشه پنج درم باقی اجزا و ترکیب همانست که در قول ابن الیاس گذشت **ابو منصور** گوید که اگر شکم بسته بحرارت باشد آب لبلاب یا آب بارتنگ بسه درم خیارشنبر و روغن بادام یا کنجد بنوشند یا این قرص دهند بنفشه ده درم سقمونیا درم و ثلث درم بلعاب اسپغول سرشته ده قرص سازند و یک قرص بجلاب بدهند یا آب ترنجبین بیست درم دهند و اگر از یبس امعا باشد قبل طعام روغن بنوشند و در حمام داخل شوند و شرابهای شیرین و اغذیه چرب استعمال کنند و اگر شدت کند قرص بنفشه بدهند دو درم و یا ایارج با سقمونیای مشوی دربه بجوشانند و هم او گوید کسی که معتاد این مرض از حرکت باشد باید که چون از علت خارج شود در غذا بعادت خود رجوع نکند تا آنکه صحت تام حاصل شود و تقلیل غذا نماید و نان بماء السکر و روغن بادام بخورد و بتناول آلو بخارا در ماء السکر تر کرده هر روز از ده تا بیست عدد قبل دو ساعت از طعام مواظبت نماید و گاهی بنوشیدن روغن بادام شیرین یک دو هفته بدین نحو انتفاع یابد بگیرند انجیر سفید سه عدد و مویز منقی بیست درم بنفشه ده درم و در چهار رطل آب بپزند تا مهرا شود صاف کرده هر روز چهار اوقیه با سه درم فلوس خیارشنبر و از سه تا پنج درم روغن بادام بنوشند **بعضی** از متاخرین مینویسند که بعد خفت وجع این حقنه لینه بعمل آرند بگیرند خارخسک سی درم برگ چقندر یک مشت بنفشه نیلوفر هر یک هفت درم حلبه قرطم تخم خربزه کوفته هر یک پنج درم سپستان بیست عدد و آلو بخارا سی عدد و تخم خیار سه درم ترنجبین سی درم خیارشنبر ده درم جوشانیده صاف کرده روغن بادام شیرین دو درم بران ریخته استعمال نمایند و غذا شوربای چرب از گوشت حیوانات شیرخواره و ماکیان و بچه آن فربه و روغن بادام و بقله یمانی و حرشف و لبلاب و خبازی و چقندر سازند **و اگر قولنج ثفلی** بسبب کثرت تحلل از بدن باشد در مکان سرد نشینند و قیروطی معمول از روغنهای مکثف مثل روغن گل و آس بر بدن مالند و اغذیه و اشربه لینه غلیظه بخورند و اگر سیبی را کوفته آب او بگیرند در روغن گل نیم گرم و بدان آمیخته بنوشانند

تا روغن با آن بسیار موم سفید در آن گداخته باشد بیشتر عمل کند و اختیار آسایش و جلوس در آب سرد مفید بود و بقول شیخ اگر سبب تحلل بدن و تعریق یا حرارت شکم و یبس باشد باید که علاجات خفیفه که در قولنج صفراوی مذکور گردد استعمال نمایند و ایشان و هم کسانی را که قولنج از یبس اغذیه باشد مستحب است که قبل طعام چیزی کمی از مزلقات مثل آلو بخارا و چقندر مطیب بمری شیرین و آبکامه و شیرخشت و نیمبرشت و انگور و انجیر و شیرین بخورند و مری به ماشا یا زیتون الماء بنها خورند و ... در طعام زیاده کنند و قبل طعام آب کرنب مطبوخ بلحم جلدان فربه یا ماکیان فربه بنوشند و اگر تحلل در بدن مفرط باشد تکثیف او بمالش مثل روغن گل و روغن آس و قیروطی آن نمایند و حمام کم کنند مع استعمال سائر تدبیر مذکوره و استحمام بآب سرد کنند محمود و گوید که آنچه بسبب کثرت مشی و تعب و تحلل کثیر از بدن باشد صبح جلاب از تخم بنفشه یا شربت بنفشه یا شربت خشخاش سرد کرده یا شیره در هم بنوشند و غذا حریره معمول از نشاسته و روغن بادام شیرین یا از شیره گندم مع لحوم چرب سازند و شکم و بدن را حقنه بقیروطی معمول از روغن بنفشه و خطمی و کتیرا و موم صاف بمالند یا حلوا از نشاسته و روغن بادام ساخته بخورند یا نان بسکر و شکر خورند یا باید لحم بسیار چرب بخورند و مسکن مریض در موضع بارد و مهب شمال باشد خجندی گوید که علاج این تقرب قریب آنست که از ثفل یابس باشد و بهتر صبح جلاب از شربت بنفشه و ترنجبین بنوشند و غذا مزوره ماش و نخود و شیره مغز بادام یا روغن آن و شوربای چرب خورند و حقنه با دهان رطبه مثل روغن بنفشه و روغن کنجد و روغن بادام و تطلیل بآب شیرین نیم گرم کنند و آنچه از تحلل بدن باشد این روغن سفرجل بمالند بگیرند روغن کنجد یک رطل و آب بهی سه رطل در ظرف آبگینه کرده چهل روز در آفتاب نهند پس بر دارند و چون اراده کنند که حبس قوی تر گردد خمیر طلی گل سرخ خشک کرده آن اضافه نمایند **و اگر قولنج ثفلی از کثرت ادرار بول باشد** اخراج ثفل با دویه معلومه کنند بعده باستکثار تناول خرما و مویز و حلوای مرطب معمول از نشاسته و سکر و فانید نمایند و شربت بنفشه و خیارشنبر و مانند آن که تقلیل بول و تلیین براز کند بنوشند و گویند که نقوع پنبه دانه مجرب است و انجیر سود دارد و اسپغول و تخم ریحان مفید است و بهترین غذا مرغ فربه است و مدرات مثل خیار و بادرنگ و هندوانه و اکثر فواکه مدره و حبوب مدره مثل جاورس و نخود و لوبیا و برنج و مانند آن ترک کنند و بقول اسمعیل و یوسف در قولنج ادراری اگر حرارت غالب بود شربت بنفشه و شربت آلو و شربت کاکنج و جلاب و اسپغول دهند و طلا بسکر و شکر و اسفاناخ و ماش مقشر و مانند آن و اگر حرارت غالب نباشد شربت انجیر و طبیخ او دهند و شکر سرخ در روغن کنجد حل کرده و طبیخ با روغن کنجد و امثال آن و چربی و برگ چقندر و روغن بادام و حلواهای نرم بدهند مؤلف جامع الصناعه گوید که آنچه تلیین ثفل کند مثل جوارش تمری بآب گرم دهند و حقنهای لین حقنه کنند بعد از آن گلقند با ماء البزور و فلوس خیارشنبر با شربت بنفشه و جلاب و مانند آن بنوشند و بعد انحلال قولنج چند روز ادامت بر حقنه سفید با دیات و شوربای قنابر و فرخت و شیافها و دخول حمام و نشستن آب گرم نیم گرم به موضع با اعتدال کنند **و اگر قولنج ثفلی از یبس صفرا باشد** و تنقیه سده مجاری صفرا کرده شود باید که انجیر و علاج یرقان سدی مذکور شد بعد از آن اشیا که در آن تفتیح و جلا باشد مثل مغز قرطم با انجیر و مثل سکنجبین بزوری استعمال کنند و گاهی چقندر مسلوق مطیب بمری الماء و آبکامه و خردل پیش از طعام خوردن کفایت کند و علاجهایی که در قولنج صفراوی مذکور شد باید بکار برند و در غذا مری و خردل داخل کنند و انجیر خام بخورند **و اگر قولنج ثفلی از بطلان حس امعا باشد** مثل لوغاذیا و انقردیا و فنادیقون و حمرنا و تریاق کبیر و اربعه و مثرودیطوس خورند و از اشربها مثل جندبیقون و میبسوسن و شراب صرف بنوشند و روغنهای مقوی مثل روغن کلکلانج و بیه انجیر و قسط خاصه و قطران در زیت و زفت در زیت شربا و حقنة استعمال کنند و اطلیه مقوی بر شکم و خاصره نهند و نیکوترین مسهلات درین قسم ایارج لوغاذیاست و روغن بیه انجیر مطبوخ با دویه بروغن فیقلا و با ایارج فیقرا یا آب افاویه نوشیدن و تنها روغن مذکور بر شکم مالیدن نیز مفید بود و غذا اشوربای قنابر و عصافیر و فراخ سازند و بدانند که اگر سبب بطلان حس شرب مخدرات بود ترک آن نمایند و اگر سوء مزاج بارد مفرط در امعا باشد تسخین امعا کنند و شیخ میفرماید که اگر سبب برد امعا باشد و مراق رقیق بود و صاحب او را هر وقت قولنج بسرعت عارض شود پس بباید که دائم شکم پوشیده دارد و پوشیدن جامه پشمین یا بستن آن بر شکم دفع سردی آن نماید و استعمال مروخات از روغنهای گرم و طلاهای حاره نافع است و گاهی حاجت تکمیدات افتد و گاهی احتیاج بادخال جندبیدستر و فرفیون در ادهان حاره شود و بقول جرجانی تنقیه با ایارج لوغاذیا و ثیادریطوس و طبیخ سلیخه که در نوع ما بعد این بیاید دو سه

ترکیب روغن سفرجل

با روغن بید انجیر بنوشند و ایارج فیقرا و معجون بلادری و شجرنیا و مثرودیطوس و اثاناسیا بروغن بید انجیر استعمال کنند و بر شکم و تهیگاه بمالند و غذا شوربای گنجشک و کبوتر بچه بمصالح گرم دهند و شراب کهنه لطیف و حندیقون بنوشند و بقول بعض متاخرین علاج قولنج حادث از سردی که با سعار سدبا دیه کنند که آن انفع بر سبیل هضم و اصلاح و خاصیت بود نه بر سبیل استفراغ و این ادویه مشروبات و ضمادات و کمادات و مروخات ست و ثوم را درین باب خاصیت عجیب است و جوارش فوتنجی هنگام احساس یا ابتدای قولنج بارد خورند و طعام ترک نمایند و بر ریاضت اعانت کنند و وقت خواب شراب صرف بخورند و اگر قطران دو درم مع زیت حقنه کنند نفع بخشد و سرگین کبوتر بعصاره پودینه و روغن بید انجیر نافع بود و مشروبات و اضمده و کمادات و مروخات که در علاج قولنج بلغمی در قول شیخ مسطور شد همه نافعست **و اگر قولنج ثفلی از ضعف دافعه امعا باشد** هر چه بهر ابطال حس امعا گفته شد بکار برند و از چیزهای ترش و قابض و آب سرد پرهیزند و طبیخ سلیخه و دارچینی و لیباسه و جوز بوا و سنبل و اشنه و تخم کرفس و سعد با روغن بادام تلخ بنوشند و جهت اسهال صرف ایارج فیقرا مفید ست و بهترین غذا نخود اب گوشت مرغ ست و از حوامض و قوابض و شرب آب سرد اجتناب نمایند و بقول شیخ این نوع را استعمال مقویات مثل تریاق و مثرودیطوس و شاذریطوس و شجرنیا و دحمرثا نافع بود در اسهال و مثل ایارج فیقرا با آب افاویه و روغن بید انجیر استعمال کنند و غذای او از اغذیه جیده مثل اسفید باج و زیرباج بلحوم خفیفه محموده باید کرد و بقول ابن سرافیون روغن بید انجیر بماء الاصول بدهند و زیرباج مخلوط بشراب ریحانی خورانند و دائم در حمام داخل کنند و بر شکم روغن بان بمالند و بقول ایلاقی شکم را بروغن ناردین یا بروغن سوسن گرم که دران افاویه داخل کرده باشند بمالند و بعد طعام اندک شراب ریحانی بنوشند و غذا اسفید باجات نرم و چرب خورند **و اگر از دیدان باشد** بعد از تلیین طبیعت قتل و اخراج آن نمایند بدانچه در باب او گفته شود پس اگر درد بالای ناف باشد مشروبات استعمال کنند و اگر نزدیک ناف و زیر آن بود حقنها که درانجا مذکور گردد بعمل آرند و اول جهت تسکین درد اندکی فلونیا و برشعثا بدهند و ایارج فیقرا با گلقند دادن مفید بود و آبکامه اندک اندک بر ناشتا خوردن مادهٔ گرم را قطع کند **علاج قولنج ورمی** در ورم حار اول فصد باسلیق یا هفت اندام از دست راست کنند و هر روز بجهت ازلاق ثفل ملینات مثل خیار شنبر و ترنجبین و شیرخشت و گلقند و خمیره بنفشه و روغن بادام و تمر هندی و آلو دهند بلکه ازین حقنه کنند تا ثفل در روده جمع نشود و درد زیاده نکند و از احتباس آن قولنج ثفلی عارض نشود و جهت تلیین آب آلو و فلوس خیار شنبر و شیرخشت و شربت بنفشه نیز مفید ست و ایضا مغز خیار شنبر هفت توله گلقند چار توله شیرخشت پنج توله آب مکوه و کاسنی هر یک نه توله و گلاب پاو آثار و روغن بادام هفت ماشه نوشانند بعده حقنهای مزلقه مسهله بکار برند و بعد از نضج مسهل صفرا تنقیه سازند و حقنه نمایند و پارچه بروغن گل و سرکه تر کرده بر موضع ورم نهند و یا صندلین بگلاب سائیده ضماد نمایند و روغن بنفشه و بابونه نیمگرم کرده بمالند و چون سوزش ساکن شود و از زمانه تزاید تجاوز کند اضمدهٔ ملینه محلله حسب شدت حرارت ورم و قلت آن مثل بنفشه و خطمی و آرد جو و بابونه با موم و روغن بابونه و لعاب تخم کتان باهم سرشته استعمال کنند و بآبیکه اندران همین ادویه پخته باشند نطول سازند و اگر بنفشه و عنب الثعلب نیلوفر تخم خطمی خبازی جو مقشر گل خطمی در آب جوشانیده مریض را دران نشانند و ازین آب در شانه گوسفند کرده تکمید زیر ناف نمایند نافع بود و حقنهای مرکب از ادویهٔ مبرده مثل ماء الشعیر و آب عنب الثعلب و از ادویه که اندک حرارت دران برای امعا باشد مثل حلبه و بزرکتان و بابونه جوشانیده و فلوس خیار شنبر دران مالیده بعمل آرند و این ملین نیز نافع ست عناب هفت دانه بنفشه شش ماشه سپستان یازده دانه بادیان گل سرخ تخم کرفس هر یک چهار ماشه اسپغول سه ماشه نبات دو توله بعمل آرند و هر چه در ورم جگر حار گفته شد رعایت آن درینجا لازم بود و غذا ماء الشعیر دهند و در آخر بیخ بادیان و مانند آن دران بپزند و در ورم صفراوی خیار شنبر هفت توله در آب انارین معصور پاو آثار و گلاب نیم پاو و شیرخشت و گلقند هر یک چهار توله و روغن بادام هفت ماشه بدهند لیکن اول سقمونیای مشوی دو ماشه با آب تمر هندی بلیسند و گویند که در ورم صفراوی حاجت افصد نبود و دران با ادویه مشروبه مزلقه سقمونیا نیز داخل نمایند و درانجا شربت بزوری و بنفشه و شربت ورد و نیز آب تمر هندی با قند و گلقند و گلاب با عرق بادیان سود دارد و در ورم بلغمی از ابتدای امر دوائی که دران قوت محلله باشد بنوشانند و حقنه منقی بلغم بعمل آرند و معجون تربد خوردن مفید ست و از آب سرد و مغلظات خصوصا از کدو و خیار و مانند آن احتراز واجب بود و هر چه در قولنج بلغمی مذکور شد حسب واجب بکار برند و آنچه برای اورام بارده اعضای باطنی مخصوص ست علاج اوست و اگر ورم صلب سوداوی

باشد حقنه که از چربی مرغ و روغنها و ادویه کاسر نفخ ساخته باشند استعمال نمایند و بطبیخ حشائش ملینه آبزن سازند و مطبوخ افتیمون بنوشند و شوربای چرب خورند و باقی تدبیر آنچه در ورم صلب جگر بیان یافته بعمل آرند و این نوع عسر البرء بلکه مهلک ست کذا فی النفس الکبیر **اقوال متدربین** عیسی بن یحیی گوید که هرگاه قولنج از ورم حار باشد و بدن متحمل اخراج خون بود باید که فصد صافن کنند بعد از ان آب عنب الثعلب و آب کاکنج و آب خبازی و آب برگ خطمی و آب انار همراه خیار شنبر بنوشانند و بماء الشعیر و روغن بابونه حقنه کنند و از خارج ضماد برگ بنفشه تر و برگ خطمی برگ عنب الثعلب برگ کاکنج باریک سائیده با بنفشه خشک و خطمی و آرد جو و گل بابونه و اکلیل الملک کوفته بیخته و روغن بنفشه آمیخته استعمال نمایند شیخ میفرماید که در قولنج کائن از ورم حار واجب ست که انسان خون الفصد باسلیق اخراج نماید اگر سن و حال و قوت و سائر موجبات دران رخصت دهند یا آنرا واجب کنند پس اگر ورم شدید العظم باشد و تا بحدی رسد که گرده بدان مشارکت کند و بول محتبس شود باید که فصد صافن نیز بعد باسلیق کنند و اولا در علاج از ابتدا اعتنا بتناولات بارده رطبه مثل ماء الخیار و لعاب اسپغول مانند آن کنند سوای سکنجبین که آنرا خاصیت ردی در امراض معاست و ایضا بگیرند بزر قطونا چهار درم و روغن گل جدید یک اوقیه و در ده اوقیه آب باهم زده بنوشند تا تلیین طبع کند و آب انار ترش و آب برگ خطمی و آب کاسنی و آب عنب الثعلب که در امثال اینها شیرخشت و خیار شنبر داخل کرده باشند بنوشند و چون در مثل این حال بحقنها احتیاج افتد باید آنرا مع قدری خیار شنبر و شیرخشت حقنه کنند و اگر در ماء الشعیر سپستان و بنفشه بپزند موافق تر باشد و اگر بماء الشعیر آب عنب الثعلب و کاکنج آمیزند شدید الموافقت بود و من برای او حقنه تشبیر که دران خیار شنبر مالیده و روغن بادام و روغن کنجد داخل کرده باشند دوست دارم و گاه در مادهٔ صفراوی کثرت یابند پس دران هنگام حاجت بدان افتد که اسهال بمثل سقمونیا و صبر جدا جدا کنند بعده به تبرید و ترطیب و علاج بحسب ورم متوجه شوند تا نافع تر باشد و چون مرض ازین موضع تجاوز کند و اندک لین ظاهر شود لیکن باید که حقنه بماء الشعیر آب برگ خطمی و بزر کتان و اندک حلبه و بابونه و شبت و کرنب یا عصاره یا روغن این هر دو داخل کنند و دران مثلث عصیر انگور و خیار شنبر آمیزند و همچنین در آنچه برای اسهال بنوشند شکر سرخ داخل نمایند و غذای او آب نخود و مطبوخ بچهٔ مقشر سازند و ایضا آب بادیان بیاشامند و اما ضمادهٔ بحسب اوقات از نفس چیزهایی که از ان حقنه سازند بحسب آن وقت کنند و اولا ابتدا کنند با ضمادهٔ مبرده که دران قدری تلیین باشد مثل بنفشه و مثل بزر کتان بعد از ان میل بملینات اکثر کنند مثل بابونه و قیروطیات مرکب از مثل روغن گل مع روغن بابونه و مصطگی و شحوم و چون اندک نفع گردد دران مثل صمغ بطم و حلبه و زفت داخل کنند و اما کائن از ورم بارد که آن خیلی اندک بود از معالجات جیدهٔ آن اینست که بگیرند روغن غار یک جزو و زیت و پیه بط مساوی یک جزو و این عجیب ست و اضمدهٔ معمول از قیصوم و شبت و اذخر و اکلیل الملک و سائر ادویه که بدان معالجهٔ اورام بارده کنند آنچه در هر موضع میدانند نافع بود و از چیزیکه آنرا بسیار نافع ضماد قیصوم متخذ قفر الیهود ست **ابن عباس** گوید که هرگاه قولنج از ورم حار عارض شود نشاید که صاحب او را اول مرد دوای مسهل بنوشند که بدان امر مؤل بایلاوس میگردد بلکه صاحب او را امر بفصد باسلیق و اخراج خون بمقدار حاجت اندک اندک بدفعات نه دریکدفعه کنند و بماء الشعیر که دران اصل السوس و تخم خبازی پخته باشند بنوشانند و این ضماد بکار برند برگ خطمی و خبازی و عنب الثعلب و بنفشه تر هر واحد ده درم همه را باریک سائیده بدان آرد جو و خطمی و صندل سفید و بابونه و اکلیل الملک هر واحد سه درم کوفته بیخته آمیزند پس موم سفید بروغن بنفشه و روغن نیلوفر و پیه بط گداخته آمیخته بر موضع ضماد نمایند و اگر احتیاج بتحلیل زیاده افتد لعاب تخم کتان بادی آمیزند و اگر وجع ساکن شود و ورم تحلیل گردد فهو والا آب عنب الثعلب و آب کاکنج و آب لبلاب هر واحد بست درم که دران ده درم فلوس خیار شنبر مالیده و سه درم روغن بادام شیرین چکانیده باشند بیاشامند تا یکدو سه هفته و این حقنه کنند بابونه اکلیل الملک بنفشه نیلوفر پرسیاوشان هر واحد ده درم چقندر و خبازی و برگ خطمی و لبلاب هر واحد کف سبوس صره و خطمی صره عناب بست عدد سپستان سی عدد همه را در دو رطل آب بجوشانند تا یک رطل بماند و صاف نموده نیم رطل از ان بگیرند و بران لعاب اسپغول لعاب تخم کتان هر واحد اوقیه روغن بنفشه روغن تخم بیطا از هر واحد مثقال و نیم اندازند و فلوس خیار شنبر پانزده درم دران حل کرده صاف نموده نیم گرم حقنه کنند و صاحب او را در آبزن آب معتدل الحراره که دران بنفشه و نیلوفر و برگ خطمی و خبازی و اکلیل الملک و شبت و برگ کرنب جوشانیده باشند بنشینند که نافع ست و چون مرض

بمنتهی رسد مریض را آب طبیخ انجیر و بنفشه و تخم خطمی و خبازی که بران روغن بادام شیرین چکانیده باشند تا تحلیل شدن ورم بنوشانند و صاحب این علت
را در باب غذا نیز آنچه در قولنج صفراوی بیاید امر نمایند و بدانند که گاهی صاحب این مرض را عسر البول بسبب ضغط ورم مثانه را عارض شود پس باید که فصد
صافن کنند و زهار و تهیگاه را با ضمادهٔ مذکوره ضماد نمایند و آن موضع را بروغن بنفشه و بابونه و موم گداخته بمالند که تحلیل ورم و ادرار بول کند ایلاقی
و جرجانی گویند که طریق علاجش اینست که درینجا در دادن دوای مسهل تعجیل نکنند و قومی دران عجلت کردند و مریض هلاک گردید و آنکه از ایشان خلاصی
یافت در ایلاوس افتاد و اولی آنست که ابتدا الفصد باسلیق کنند پس فصد صافن نمایند و خاصة اگر بول محتبس باشد و اخراج خون بمقدار واجب کنند
تا قوت ضعیف نگردد و اشربهٔ سرد و تر باید داد چون آب خیار لشکر و لعاب اسپغول بجلاب چون شربت بنفشه و سهل تلیین طبع آب انارین و غیره که در
قول شیخ گذشت بروغن بادام بدهند و ماء القرع نشاید داد که او را در قولنج خاصیتی بد است و خباری و خطمی سفید در صره بسته و بهدانه مساوی جوشانیده
صاف نموده سه وقیه ازین مطبوخ بگیرند و یک اوقیه فانیذ خزانی دران بگدازند و روغن بنفشه یک وقیه آمیخته حقنه کنند و اگر سرگین گرگ نیم درم
بیامیزند روا باشد و اگر عوض فانیذ خیارشنبر یا شیرخشت کنند نیز جائز بود و ایضاً آب برگ چقندر پنج اوقیه روغن کنجد و شکر هر یک اوقیه بوره نان دو
درم حقنه کنند و یا بنفشه ده درم خطمی سفید در صره بسته پنج درم سبوس گندم ده درم جوشانیده صاف کرده نیم وقیه روغن بنفشه و نیم وقیه روغن کنجد
و ده درم شکر و دو درم بوره آمیخته حقنه کنند و اگر ماده صفرا بسیار بود اندکی سقمونیا در آب کاسنی سبز و خیارشنبر حل کرده بدهند و بعد ازان اگر حاجت
اسهال بود ترید درین شربت افزایند و از ضمادات اول پارچه کتان بسرکه و گلاب سرد کرده تر کنند و بر موضع درد نهند و هرگاه گرم شود تبدیل آن
کنند و ضماد طین در قول عیسی گذشت و ایضاً موم پنج جزو روغن بابونه و روغن بنفشه هر یک پنج جزو آرد باقلا دو جزو زرده بیضه بریان کرده دو
جزو لعاب تخم کتان بقدر کفایت باید که زرده بیضه و آرد باقلا را بلعاب کتان بسرشند و موم با روغن گداخته آمیزند و ضماد کنند و ایضاً بابونه و آرد جو و خطمی
سفید و بنفشه همه را کوفته بآب و روغن سرشته ضماد کنند و غذا مزوره از کشک جو و نخود مساوی بروغن بادام کنند و اگر حرارت سخت قوی باشد مزوره
از شیشوق و آلو و اسفاناخ و مانند آن سازند و هر صبح آلو سیاه در جلاب تر کرده از ده دانه تا بیست دانه بخورند و آن جلاب نیز بنوشند و در آخر مرض این شربت
سود دارد بگیرند انجیر پنج عدد مویز منقی بیست درم بنفشه ده درم در دو من آب بپزند تا النصف بماند صاف نموده هر صبح چهار اوقیه یا سه درم فلوس خیارشنبر
و سه درم روغن بادام شیرین تا دو هفته بنوشند و این لعوق بنفشه نافع بود بنفشه ده درم فلوس خیارشنبر پنج درم مویز منقی بیست درم عناب ده
عدد سپستان سی عدد همه را جوش داده صاف نموده نیم من شکر طبرزد و هفت استار روغن بادام داخل کرده بقوام آرند پس هفت استار بنفشه
سوده بسرشند تا هموار شود و بکار برند طبع را نرم کند شربتی از پنج درم تا هفت درم و اگر ورم بارد باشد حقنها و ضمادها و شربتهای محلل استعمال
کنند محمود گوید که اولا فصد کنند اگر مریض قوی باشد و درین نوع چیزی از ادویهٔ حاره استعمال نکنند و پارچه سرد کرده بر موضع درد نهند و
تنطیل بآبهای گرم کنند و روغنهای فاتره مثل روغن بنفشه و روغن گل هر دو مخلوط کرده بمالند و هر صبح جلاب از عنب الثعلب پنج درم و تخم کاسنی سه درم شکر سفید
ده درم یا ترنجبین یا خمیرهٔ بنفشه پانزده درم دهند غذا مزورهٔ ماش یا شیرهٔ مغز بادام سازند و تلیین طبیعت باین مطبوخ کنند سنای مکی چهار درم عناب سپستان
هر واحد بیست عدد پرسیاوشان تخم خطمی هر واحد دو درم عنب الثعلب درم همه را در سه رطل آب بجوشانند تا یک رطل بماند فلوس خیارشنبر پانزده درم گلقند
دران مالیده بنوشند و یا صاحب این علت آب گرم یا جلاب قلیل الحلاوت بروغن بادام بمرات تجرع نماید یا شوربای ماکیان فربه یا نخود مغز نان بنوشند
یا هر صباح جلاب از شربت بنفشه و ترنجبین هر واحد ده درم بدهند و یا شربت بنفشه و شیرخشت هر واحد ده درم در آب گرم حل کرده بنوشانند و یا عناب
و آلو بخارا هر واحد ده عدد بنفشه نیلوفر هر واحد سه درم جوشانیده دهند و غذا مزورهٔ ماش یا ماء الشعیر سازند و یا این حقنه کنند بگیرند بنفشه
نیلوفر هر واحد سه درم سنا هفت درم جو کوفته خطمی سبوس هر واحد کف در صره بسته برگ خبازی برگ چقندر هر واحد یک مشت همه را در سه
رطل آب بجوشانند تا یک رطل بماند صاف کرده فلوس خیارشنبر ده درم شکر سرخ یا ترنجبین هر واحد پانزده درم روغن بنفشه ده درم داخل کرده

نیمگرم حقنه سازند و اگر درانجا لذع و حدت و حرارت قوی باشد حقنه بماء الشعیر و عناب و سپستان و خطمی و آب هندوانه و آب خیار و آب کدو و لعاب اسپغول هر واحد بقدر ده درم روغن بنفشه روغن کدو روغن نیلوفر هرچه ازین باشد ده درم همراه آمیخته نیمگرم حقنه کنند و غذا شوربای چرب مثل اسفیدباج معمول بروغن بادام و ماکیان فربه سازند **صاحب جامع** گوید که بعد فصد تضمید موضع باشیای محلله مبرده مثل صندلین و لیش و شیاف مامیثا و آرد جو و خطمی و بنفشه سائیده نمایند و لزوم ماء الشعیر و شرب جلاب و لعاب بزرقطونا کنند و غذای او حریرهٔ معمول بمغز نان میده یا شیرهٔ جو با شکر و روغن بادام و مانند آن سازند و اگر ورم صفراوی باشد ایضاً فصد کنند و شرب ماء الشعیر لازم گیرند و تضمید موضع باسپغول مضروب باندک سرکه و روغن گل کنند و این حقنه بعمل آرند در ماء الشعیر برگ بارتنگ و سپستان و عناب بپزند و صاف کرده روغن بنفشه بران انداخته حقنه کنند تا آنکه الم تسکین یابد و آنچه بنوشند بسهولت نازل گردد و بعد ازان آنچه انحلال صفرا نماید مثل لعوق جاص و فلوس خیارشنبر و ترنجبین و تمر هندی بدهند و اگر دو سه شربت از آب لبلاب بفلوس خیارشنبر بنوشانند جائز است و اگر ورم بارد بود و آن اندک افتد ملین جلنجبین بنوشانند و تربد و آب گرم حقنه کنند و تضمید موضع بموم روغن که دران مر و صبر داخل کرده باشند باید کرد و چون راه بکشاید جوارش تمری و فلوس خیارشنبر و مانند آن دهند و اگر ورم صلب باشد و قاروره سفید مائل بسبزی بود بشرب ماء الشعیر ساذج لزوم کنند و حقنه بآب چقندر و روغن بید انجیر و روغن خیری سازند و تضمید موضع باین ضماد نمایند برگ بیجان یک کف برگ کاسنی یک باقه هر دو را سائیده در روغن کنجد بپزند تا ملائم گردد پس اندک خطمی آمیخته ضماد کنند و ضماد دائم نشاید بلکه وقت بعد وقت و اگر مزاج او حدت پذیرد بفصد باک نیست مگر آنکه مانعی باشد و چون طریق بکشاید لزوم حقنهٔ لین باین ادهان محلله نمایند چون روغن خیری و روغن سداب و روغن شبت بعد ازان حب سکبینج و حب منتن دهند و قدر شربت آنها خفیف کنند و عقب هر شربت شربتی دیگر از فلوس خیارشنبر سازند **و بدانکه** درین نوع قولنج ورمی نیز اطبا غلطی میکنند بهر آنکه بادی در اکثر تهوع و تقلب نفس و امتناع براز از خروج بود پس بعلاج قولنج از نوشانیدن ادویهٔ حاره و استعمال حقنهای حاده علاج می نمایند و این در ورم می افزاید و قتل میکنند و تپ که با قولنج می باشد اعتبار حرکت آن نمی کنند و دران تفکر نمیسازند و از الم آن عدول می نمایند و علاج این نوع بعلاج کلی میکنند و علیل را هلاک میسازند و این موضعی ست که طبیب دران تامل شافی نماید **بعض متاخرین** مینویسند که بعد فصد آب انار یا شربت بنفشه بدهند و یا شربت بنفشه بآب کاسنی یا آب عنب الثعلب یا آب برگ خطمی بفلوس خیارشنبر بنوشند و یا هر روز آب عنب الثعلب و آب کاسنی و آب کاکنج و آب انار همه بمقدار نیم رطل گرفته خیارشنبر ده درم مالیده روغن بادام شیرین سه درم داخل کرده بنوشند و بقول جالینوس آب کاسنی و آب عنب الثعلب مروق مجموع بقدر نیم رطل گرفته پنج درم فلوس خیارشنبر دران مالیده و سه درم روغن بادام بران چکانیده بدهند و تا یک هفته بلکه دو هفته برین مداومت کنند و آشامیدن نقوع آلو بخارا و شربت بنفشه و شربت دینار نافع است و ماء الشعیر بروغن بادام بیاشامند و حقنهٔ بارد از گل بنفشه و خطمی و سپستان و عنب الثعلب که فلوس خیارشنبر و روغن بنفشه و شکر سرخ اندران آمیخته باشند مفید بود و اگر در ماء الشعیر عنب الثعلب و کاکنج بپزند و خیارشنبر و شیرخشت آمیخته حقنه کنند نافع است و هرگاه چند روز بگذرد فلوس خیارشنبر بآب طبیخ انجیر و بنفشه حل کرده بکار برند و گاهی حقنه بآب شاخهای چقندر و آب شاخهای خطمی و سبوس گندم و عناب و سپستان و انجیر سفید و بورق و روغن کنجد و شکر سرخ میکنند و هرگاه طبع بکشاید و بنادق برآید اعادهٔ حقنه کنند تا آنکه منقطع گردد و با حقنهٔ خیری بر نیاید و اگر محتاج بشیاف باشند بگیرند بنفشهٔ خشک و دران یک دانگ سقمونیا داخل کرده شیاف سازند و معجون خیارشنبر نافع بود و در ابتدا ضماد رادع و مبرد از آرد جو و مامیثا و حضض و صندل بگلاب کنند و یا از گل سرخ پنج درم صندل فوفل هر یک دو درم آرد جو بیست درم نمایند و بعد ازانکه فی الجمله حرارت تسکین یابد و از زمان تزید بگذرد بملینات محلله چون مغز خیارشنبر و روغن بنفشه و موم بکار برند و نطول بآب گرم سازند و گاهی این ورم بسبیل ندرت بلغمی باشد و دران آشامیدن ماء الاصول و احتقان بحقنهٔ نرم که از بابونه و اکلیل و حلبه و تخم کتان و آب کلم مرتب ساخته باشند سود مند بود و گویند که در قولنج کائن از ورم بلغمی فصد در هلاکت مریض تعجیل کند مگر آنکه خون غالب و حرارت بسیار باشد و آنچه از ورم صلب باشد علاج او از ورم [illegible]

علاج قولنج التوائی و ثقلی

اگر التوائی بود مریض را بالای بستر نرم بر پشت بخوابانند و شکم او را بنرمی و اعتدال آهسته بمالند و تهیگاه و پشت و نشستگاه او بملائمت بمالند و هر دو ساق و محکم ببندند و دست و پا

آن بر دو شته شکم بجنبانند تا روده او بجنبد و بجای خود باز آید و درد ساکن شود پس حریره یا شوربا یا شیر گرم بخورانند و اگر درد بدستور باشد هیچ نخورانند و یا مطبوخ عنب الثعلب چند درم با شکر سفید ده درم بنوشانند و غذا آنچه در اسهال بدهند بادام بسیار دهند و اگر روده بجای خود رجوع نکند از ده درم تا بیست درم سیماب نوشانند همچنان یا مثقال بحلق فرو برند و چند قدم راه روند و شکم و تهیگاه و پشت را از اعلی باسفل ایستاده بمالند و بجنبانند تا سیماب بزیر فرود آید و بموضع روده پیچیده رسد و بعد از آن شوربای چرب دهند و چند روز غذا بهمین دستور دارند و بر آشامیدنی چرب اختصار ورزند و یکدو روز پیشتر از شرب سیماب نیز همین شوربا غذا سازند و یا حریره چرب دهند پس شوربای مرغ فربه یک پیاله نوشیده متصل آن سیماب بدهند و اگر سیماب بیرون نیاید و در شکم بماند و ثقل و درد زیاده شود بیمار را ساعتی سرنگون گردانند تا سیماب از حلق بیرون افتد و یا بهر طرف که خواهند اندک حرکت دهند و برفق مشی نمایند تا خارج گردد و طریق غسل سیماب این است که همراه آب و رخت بید انجیر مالیده بمالند هرگاه آن آب سیاه شود دور نمایند و آب درخت عنب الثعلب در سیماب اندازند و باز بشکوبند پس آن آب را نیز دور کرده سیماب بکار برند و اگر در آب هلیله آمله که کشنیز اندرو خیسانیده باشند سیماب را بسایند تا آنکه سیماب صاف گردد بهم جایز است و اگر فتقی باشد بیمار بر پشت خسپیده دست بر موضع فتق نهد و بزبر باز گردانند و اگر باز نشود پس دست و پای وی بگیرند و سر فرو دارند تا پشت او بلند شود و شکم در قعر افتد و او را بدین شکل بجنبانند و جای فتق از دست فشار دهند تا روده بجای خود باز رود پس محکم ببندند و بر همان شکل بخوابانند و بدانند که هرگاه روده صاحب فتق خالی باشد زود فرود آید و بآسانی بجای خود باز رود و اگر پر باشد بمشکل باز رود و درین صورت صواب آنست که اول شیاف تیز نهند تا روده تهی گردد و ریاح خارج شود پس تدبیر مذکور کنند و اگر اول قی فرمایند پس شیاف نهند روده زود تهی گردد و بآسانی بجای خود باز شود و اگر بهر تقدیر ممتلی باشد اول قی کنانیده پس شیاف نهند و اگر با این همه باز نشود بیمار را در حمام برند و آب گرم بسیار بران ریزند پس دست و پای گرفته بدستور سابق بردارند و بجنبانند و دست بر موضع فتق فشار دهند تا باز رود پس محکم ببندند و اگر بستری بخوابانند که بالش او بلند بود و یک بالش زیر سرین او نهند تا نشست او همچنان و نیز باشد و بران عمل کنند پس بعد در روده بجای خویش آید اگر شور درد قولنج و اعراض آن بحال خویش باشد تدبیر قولنج و اعراض آن باید کرد خلاصه علاج قولنج ریحی و ثفلی چنانکه مذکور شد و باقی علاج فتق در جایش مذکور گردد و لعبه بجا آوردن روده بتحمل مذکوره شد بجهت پیدا زمره تخمیر او و بتفالیضه بر محل فتق و بستن آن بموضع بهمکه روده را از جای او رفتن ندهد ضروری است

علاج قولنج صفراوی

شیخ الرئیس نوشته و حقیقت که حقیقت این نوع را از باب مغص شمار کرده شود بهر آنکه اکثر صفرا بکیفیت خود و بغیر احداث سده و نفخ درد و مادث میکند لیکن با بر عادت که در آن جاری شده جزم نموده در قولنج بیان کردیم زیرا که از جمله اوجاع این روده است و گاهی در علاج این بعض اطبا غلطی عظیم میکنند و ملطفات و مسخنات استعمال مینمایند و مریض هلاک میگردد و مهم تر درین باب آنست که خلط منصب در فضای روده و غیر منشرب در آن باشد پس در علاج او تعدیل مزاج و اخلاط و استعمال اغذیه بارد رطب کفایت کند مثل آلوبخارا و سفیدش و مثل آب انارین مثل سکنجبین و شیرخشت مثل اندکی تمر هندی یا جلاب مثل بنفشه و شربت او و قرص او ورد او و گاهی در آن تناول شیره قرطم مع تناول انجیر یا تناول تربت الما قبل طعام یا تناول حقنه مطبوخ تربت و مری کفایت او را کفایت کنند و گاهی حاجت داعی باستعمال حقنها از آب لعاب مع بورق و بنفشه و اسپغول و روغن بنفشه یا بادام شیرین و روغن بنفشه و بورق باشد و اگر با او خلط منشرب آمیخته باشد مثل ایارج فیقرا بود که آن نافع ترین ادویه برای خلط منشرب است و یا سقمونیا مع حب صبر دهند و از حقنها این حقنه بهتر است بگیرند خارخسک سی درم مرکب کوفته یک قبضه بنفشه هفت درم نانخواه قرطم پنج بادیان تخم خربزه کوفته هر واحد پنج درم سپستان سی عدد ترنجبین سی درم خیارشنبر ده درم همه را بجوشانند حقنها بسیار و صاف کرده بران مری دوازده درم شکر سرخ دوازده درم روغن بید انجیر مثقال بورق مثقال حل کرده استعمال کنند و گاهی درین باب خوردن سکنجبین گرم با دخال آن در حقنها نیز موافق بود و مخدرات درینجا موافق نیست بهر آنکه با وجود تسکین وجع گاهی حدت ماده فاعل وجع را ساکن بسته بد اصلاح آن نماید صاحب کامل الصناعه گوید که هرگاه قولنج از خلط حاد لذاع منصب بامعا باشد باید که چیزی از ادویه حاره که مذکور شد استعمال نکنند و آب لعاب و ثلث رطل که در آن بیست درم فلوس خیارشنبر بالیده و یکدرم تربد و یکدرم روغن بادام شیرین داخل کرده باشند بنوشانند یا آب عنب الثعلب آب

کاکنج و آب خبازی هر واحد ده اوقیه که دران ده اوقیه فلوس خیارشنبر مالیده باشند بدهند و یا آبیکه اندران انجیر و عناب و سپستان و پرسیاوشان و تخم خطمی و خبازی هر واحد ربع رطل در سه رطل آب بجوشانند تا یک رطل بماند دو ثلث رطل ازان گرفته فلوس خیارشنبر پانزده درم مالیده یک مثقال روغن بادام شیرین انداخته نیمگرم بنوشند و صاحب او را آب گرم به روغن بادام شیرین جرعه جرعه بمرات نوشانند و شوربای ماکیان فربه با اندک مغز نان سمید و روغن بادام بیاشامند و یا شوربای پاچه حملان به روغن بادام شیرین بنوشانند و اگر لعاب اسپغول یا لعاب بهدانه از مجموع ثلث رطل با اندک شربت بنفشه یا لعوق خیارشنبر و روغن بادام شیرین و روغن تخم کدو یکدرم ترنجبین سفید و نیم دانگ سقمونیا دهند بدان انتفاع یابند و این حقنه کنند عناب بیست عدد سپستان سی دانه تخم خشخاش کوفته بیست درم سبوس گندم خطمی هر دو ده درم بسته هر واحد سه درم بنفشه سیحانی و نیلوفر هر واحد چهار درم برگ خبازی و چقندر هر واحد یک کف همه را در پنج رطل آب بجوشانند تا بیک رطل آید صاف کرده فلوس خیارشنبر ده درم شکر سرخ پنج درم روغن بنفشه ده اوقیه مری یکنیم اوقیه داخل کرده نیمگرم حقنه کنند و اگر دران لذع و حدت و حرارت قوی باشد حقنه بماء الشعیر کنند که دران عناب و سپستان و تخم خطمی چهار اوقیه پخته و آب بهدانه و آب خبازی و آب خیار و آب کدو و لعاب اسپغول هر واحد پانزده درم روغن بنفشه روغن تخم کدو روغن نیلوفر همه یا هرچه ازین حاضر باشد بیست درم داخل کرده و همه آنها مخلوط کرده باشند بعمل آرند و از غذا شوربای چرب معمول از ماکیان فربه و روغن بادام شیرین و اسفاناخ و سرمق و چقندر و لبلاب و خبازی و اسفیدباج به روغن بادام شیرین و بیضه نیم برشت بدهند و انار شیرین امتصاص نمایند و شربت نیلوفر و شربت بنفشه و مانند آن بنوشند و در آبزن که آب او معتدل الحرارة باشد و دران بنفشه و نیلوفر و برگ خطمی و خبازی جوشانیده باشند بنشینند ابو سهل گوید که اگر این مرض از اخلاط حاره لذاعه باشد تنقیه آن نمایند اگر محتبس در تجویف امعا بود بسقمونیا و حب صبر اگر غائص در اغشیه امعا باشد با ایارج فیقرا و باید که ماء الشعیر بنوشند و باشیای مسکن حدت اخلاط غذا سازند و روغنی که اندران حلبه و خطمی و [illegible] تازه پخته باشند حقنه کنند نیز او گوید که اگر با وجع تپ باشد مغز خیارشنبر در آب کاسنی مروق بنوشانند و یا شربت بنفشه بدهند و یا اسفاناخ به روغن بادام غذا سازند و حقنه لینه حقنه کنند سعید گوید که علاج قولنج حادث از خلط حار آنست که اگر بدن از خون ممتلی باشد فصد باسلیق کنند و بعد فصد اسهال بطبیخ هلیله و آلوبخارا و تمرهندی و خیارشنبر نمایند و بر شکم پارچه بگلاب تر کرده نهند و حقنه نرم حقنه کنند پس اگر التهاب شدید باشد ماء الشعیر بشربت بنفشه و لعابات بارده بنوشند و امر بامتصاص انار شیرین کنند و بعد آن سکنجبین بنوشانند و آب تمرهندی بشربت نیلوفر دهند و چون تسکین یابد غذا از مزوره اسفاناخ سازند و در آخر شوربای ماکیان بمغز نان سمید و روغن بادام دهند و در حمام معتدل داخل کنند و از تعب و استعمال اغذیه و اشربه حاره منع نمایند بعضی از متأخرین می نویسند که خوردن آلوبخارا تا شش سه عدد [illegible] در جلاب تر کرده بسیار نافع است و کذلک اسهال بادویه بارده معلومه و ماء الشعیر به روغن بادام و شربت بنفشه به روغن مذکور و لعاب بهدانه برای تسکین مفید بود و بهر اسهال معجون بنفشه معجون خیارشنبر نافع باشد

علاج قولنج سوداوی

اگر در مزاج حرارت نباشد علاج قولنج بلغمی نمایند و اگر حرارت احتراقی مانع استعمال ادویه حاره باشد آنچه در قولنج صفراوی گذشت بکار برند و [illegible] بمسهل سودا تنقیه کنند و استعمال ماء الجبن با سفوف الاجرد و شربت مسهل مجرب است و بعد تنقیه برای تعدیل [illegible] در شیر ابریشم سرشته بخورند و شیخ میفرماید که واجب است که استفراغ سودا بطبیخ افتیمون و حب الاجرد و امثال آن کنند و [illegible] و اگر حاجت بحقنه افتد دران بسفایج و افتیمون [illegible] بیخ [illegible] باشد [illegible]

علاج قولنج مرکب

گیلانی در مؤلف جامع از طبری نقل کرده اند که گاه قولنج از اخلاط غلیظه [illegible] شود

فی الفور هلاک کنند و نفی را دیدم که این نوع قولنج او را عارض شد و مهلت نداد و فی الحال آنرا هلاک گردانید و قدما این نوع را اختناق معوی مسمی ساخته اند بهر آنکه صاحب او مختنق گردد و استدلال بران بترکیب علامات انواع ثلاثه مذکوره و بشدت اعراض از تنگی نفس و تشنج و غثیان و تهوع فاسد توان کرد و درد آن متحرک نیز ثابت در قولون باشد و [illegible] و قلق عظیم باشد و علاجش این است که اولا ابتدا کنند بقطع غذا و اقتصار بر شوربای خروس پیر کنند که گفته اند مسهل است و النزور که در قولنج بلغمی مذکور شد بیاشامند و گاه گاهی با آب گرم تکمید کنند و در بعض اوقات اندر آبزن نشینند و چون دو روز بگذرد حقنه لینه که در آن روغن بسیار باشد یک دو دفعه حقنه کنند پس اگر زبل منحل شود و را و الا حقنه از صموغ تیز سازند و شیاف شکر سرخ در روغن بید انجیر و بورق قوی کنند و چون خروج ریاح ابتدا کنند و رطوبات و وجع کم گردد و یک شربت حب شبت خورانند و بگذارند که راحت دهند و اگر حال تکمید را واجب کند نمک جاورس یا آب گرم کماد کنند و اگر چیزے از اعراض باز و رد بعد خوردن حب باقی ماند جوارش تمری خورانند و چون اعراض رطوبت بران ظاهر گردد و نضج یا آنچه خارج شود اکثر آن رطوبت باشد و ریاح و زبل کمتر ازان بود چیزے از ایارج یا ماء الاصول بدهند و آبزن و تمریخ استعمال نمایند بعد ازان حقنها که در قولنج بلغمی مذکور شد حقنه کنند و چون امعا پاک گردد و علامتش آنست که آنچه از حقنه آید بران چیزی مخلوط نباشد درین هنگام یک دو دفعه زیت و آب گرم حقنه کنند بعده ماء الاصول یا ایارج بنوشانند بعده در آن حقنه اندک شحم حنظل و قنطوریون و افربیون افزایند و صموغ بمقدار و حسب و لایق قوت مریض باشند و اگر درینجا [illegible] باشد مثل این حقنه انفع آید بگیرند قنطوریون و کمافیطوس و اکلیل الملک و بابونه هر واحد یک کف سبوس گندم خطمی هر واحد دو کف هر دو در پارچه صره بسته بعده بگیرند جاوشیر و سکبینج هر واحد یک نیم درم و در آب گرم حل کرده در حقنه بعد طبخ و تصفیه آن اضافه کنند و بران اندک روغن بید انجیر و روغن سداب و روغن کلکلانج انداخته حقنه کنند و باید که حقنه [illegible] باشد که حقنه ها را انزا ضر کنند و حتی المقدور بعض الامر اسال حقنه کنند و اگر این اثر نکند این حب بخورانند سکبینج یک درم جاوشیر سقمونیا هر واحد و ثلث درم ایارج فیقرا یک نیم درم جند بیدستر دو دانگ صموغ را در آب گندنا حل کنند و باقی ادویه را بیخته مثل فلفل حبها سازند و در سایه خشک کرده دو درم ازان بنهار بخورند و بالای آن آب گرم و اندک روغن بنفشه بران چکانیده باشند بنوشند و بعضے اطبا درین حب شحم حنظل می افزایند و بعد خروج ازان شوربای تنها یا شیافات معمول با صول کراث بخورانند و عمل او این است که بگیرند [illegible] و قنابر و دربا و لت بکوبند بعده آب گندنا برآورده با روغن کنجد یا زیت بیامیزند تا گرم گردد پس مالیده صاف نموده مغز نان سپید دران ترید کرده با قاشق بخورند و اگر مزاج متحمل باشد اندک شراب بنوشند و این قدر هست که زوال مرض معلوم نشده الم فقط باقی ماند و بسیار باشد که عقب این نوع حالت شبیه یرقان پیدا آید و نصیحت باید که تضمید طحال و کبد نمایند و ماء الشعیر بنوشانند و اگر امراضی حب کنند و امراضی از ضعف قوت و غیره مانع نباشد فصد باسلیق کنند و از امر معالجه جگر و طحال غافل نباشند بهر آنکه در اسهال امر آنها خوف استسقا

علاج قولنج وبائی

بعض متاخرین می نویسند که آنچه از تعفن هوا حادث شود و علامتش آنست که باکثر مردم عارض گردد و با کثرت عطش و التهاب خفقان بود و آمدن بوی بد از دهان و شدت درد و دیگر آثار ردائت ظاهر باشد و [illegible] هلاک گشته میسازند پس شوربای چوزه مرغ و روغن ممزوج با سکنجبین و سرکه بالمناصفه بدهند یا شیر گاو نیم آثار با روغن بادام بنوشانند و ایضاً نقوع آلو با شیرخشت و ترنجبین خیار شنبر هفت توله در شیر گاو نیم آثار [illegible] روغن بنفشه بادام ده [illegible] و بعد از کشادن طبع [illegible] باید از سر رعایت قولنج ورم یا باقی علاج حسب حاجت از قولنج صفراوی اخذ کنند و شیاف [illegible] که در قولنج ریحی مذکور شده در قولنج وبائی کنند [illegible]

علاج قولنج عرضی

که از ورم جگر یا طحال یا حجاب یا گرده یا مثانه یا رحم یا سنگ گرده یا مثانه عارض شود مرجع و تحقیق هر یکی از امراض مذکوره مسطور هست بجا رجوع نمایند

ایلاوس

و آن لفظ یونانی است بقول بقراط تفسیر او المستعاذ بالله منه است یعنی پناه خواسته شده بخدا ازین مرض و آن از ردی ترین امراض است [illegible] و این مرض نهایت بسیار ردی است و از جمله امراضی است که باشد در اکثر امر هلاک [illegible] بسبب شدت وجع الامعا چنانچه صاحب او میداند [illegible] بدن [illegible]

باشد بسرعت تمام قتل کند و آن بقول اکثر قسمی از قولنج ست لیکن در امعای دقاق یعنی روده‌های علیا افتد و بقول جالینوس ترجمهٔ ایلاوس بعربی یا رب ارحم
یعنی الهی پروردگار رحمت کن و این علت بدین نام از بهر آن خوانده‌اند که از وی خلاص کمتر بود و از بهر آنکه مزاج معده و امعا که بدو فاسد شود و داروی خوردنی قبول نکند
و از شیاف و حقنه بجای مرض نرسد و جالینوس گوید من جماعتی را دیدم که باین مرض مبتلا شدند و یک کس از ایشان خلاص نیافت و این مرض گاه بسبیل ابتدا افتد
بسببی از اسباب قولنج و گاهی قولنج منتقل باین علت گردد و بالجمله اسباب این مرض یا سوء مزاج گرم خشک یا سوء مزاج سرد خشک مادی یا غیر مادی بود و یا ورم امعای
دقاق باشد که منفذ ثفل را تنگ کند و یا ریح بود که در طبقات روده بند گردد و یا التواء و خلع روده و فتق صفاق شکم بود و بسبب حرکت نامعهود که ثفل و ریح
مسدود گردد و یا سده باشد که از براز خشک یا اخلاط غلیظ لزج مرکب در بین امعا افتد و بسیار باشد که اندکی صفرا در این امعا فرود آید و ثفل را خشک کند و
دفع نتواند کرد و بسبب این علت گردد و از طعامهای خشک و قابض بسیار افتد و از کثرت خوردن ادویهٔ ناموافق که لغایت گرم یا سرد یا قوت سمیه باشد این
مرض متولد شود و گاهی این مرض از عدم غذا یا از تشنه و از سموم قتاله افتد و شیخ نفیس نوشته که ایلاوس مثل قولنج ست چون در امعای دقاق افتد آن را عارض
شود و از جمیع اسبابیکه از آن قولنج حادث گردد و باید که در اسباب و اعراض و علاجات این بسوی تفصیل مذکوره در باب قولنج رجوع کنند و گاهی بسبب شرب اقسام
سموم محدث ایلاوس عارض شود و گاهی بسبب شدت قوت ماسکهٔ روده عارض گردد که چیزیکه در ان باشد منفصل نشود و آن را حبس کند و فرق او از قولنج در احکام
آن چنین است که این از سوء مزاج ساذج بیشتر از آن افتد که قولنج از وی عارض شود و اکثر این از سوء مزاج بارد بود و خصوصاً چون اتفاق افتد که معده بسیار حار بود
و روده باشد که گرم و ریح و بلغم مسدود شود و گاهی بسبب او شرب آب سرد بر تخیر وجه او بود و ایلام ایلاوس بجای حادث سده بیشتر از ایلام او و تمزیق طبقات باشد
بلکه جمیع مضرت او از آن بود و این بخلاف آنست که در قولنج باشد و تمدد ورمی درین بیشتر بود از آنچه در قولنج باشد و آن بسیار ردی ست و ایلاوس ثفلی خلطی
شدید الوجع بود و بسیار باشد که قولنج با یلاوس منتقل گردد و اکثر ایلاوس در روز هفتم هلاک کند و متعدی بود و از بعض ایشان بعض دیگر در هوای وبائی منتقل شود
و از شهری بشهر دیگر بسبیل انتقال امراض افتد و بقراط گوید که چون از قولنج مستعاذ منه یعنی ایلاوس قی و فواق و اختلاط عقل و تشنج حادث شود دلیل
ردی بود و این اعراض بمشارکت معده و مشارکت دماغ عارض شود و هم او گوید که چون از تقطیر بول ایلاوس حادث گردد صاحب او در روز هفتم بمیرد مگر آنکه تپ
پیدا شود و با آن عرق بسیار جاری گردد و جالینوس سبب این نشناخته و ایلاوس بلغمی و ریحی نیز از قی انتفاع یابد و چون او اثر قی خبیث و گند از وی فواق
اشتداد کند بکشد و جودت قاروره درین علت دلالت بسیار بر خیر ندارد و تخفیف رداءت آن و ردی تر ایلاوس آنست که براز در قی بر آید و آنرا [illegible] نامند
پس آنکه در آن عرق بدبو مثل بوی براز باشد پس آنکه در آن نفس بدبو بود و پس آنکه آروغ در آن بدبو باشد بعد آن که ریح اسفل در آن بستن بود و تشخیص
ایلاوس باین علامات مخصوصه او باید کرد که درد شدید بالای ناف بود و چیزی از مبرز بیرون نیاید و بحقنه انتفاع بسیار نیابد و گاهی براز بسوی بالا مندفع شود
و براز و کرم قی کند و دهن او آروغ او بدبو گردد بلکه گاهی از جمیع بدن او بوی بد آید و چون این دلایل ظاهر شود در بودن ایلاوس شک نماند و احتباس خروج چیز
از اسفل لازم این مرض ست و اما عظم حال قی براز لازم نیست بلکه هنگام خطر این عظم پذیرد و لیکن حرکت قی و شروع درین بیشتر بود از آنچه در قولنج باشد
بر آنکه این درد روده قریب تر بسوی معده بود و همچنین اعراض کرب و غم و خفقان و غشی و سهر و سردی دست و پا و ضعف نبض و سقوط قوت در ایلاوس
اکثر از قولنج بود و ثقل در بلغمی و ثفلی این شدیدتر بود از آنچه در قولنج باشد و گاهی درین تهیج چشم بیشتر از قولنج ظاهر شود و قاروره مستقیم باشد پس هرگاه
باین علامات مرض مشخص گردد تشخیص اقسام او بهمان طریق نمایند که در بحث قولنج مسطور شد و ایضاً اگر در ابتدای عروض او قبل از اشتداد و عظم
وجع مؤدی بضعف و استرخا و خفقان بغیر سبب ظاهر دیگر گردد سببش شرب سم باشد و اگر شدت صلابت براز و سرعت قی براز و عدم تپ
و عدم سقوط قوت بشدت بود سببش شدت قوت ماسکهٔ امعا باشد علاج درین علت نگاه کنند و قصد دفع او نمایند چون اسباب قولنج و این مرض
واحد ست بحسب سبب علاجش بعلاج اقسام قولنج سددی و غیر آن کنند و در بلغمی و ریحی شراب بزوری گرم کرده اندک اندک نوشیدن مفید بود و همچنین این
سقمونیا و مقل هر واحد یک مثقال صبر دو مثقال حب بمثل نخود بسته هفت عدد خوردن نافع ست این قرص ایلاوس نیز سود دهد [illegible] نافع بود و تخم کرفس

انیسون و دارچینی هریک شش جزو مصطکی چهار جزو فلفل و مردافیون و خربید ستر هریک دو درم بآب قرص سازند شربتی یک مثقال و در نسخهٔ دیگر وزن تخم کرفس و انیسون هریک هفت ونیم جزو ست و افسنتین پنج جزو سلیخه ده جزو عوض دارچینی و مصطکی شش و وزن فلفل و مردافیون و خربید هریک یک جزو پا و بالا مرقوم و در التوائی راست نشانیده رو وه را بدست بمالند و شراب ریحانی یا آب عنب الثعلب یا آب بارتنگ و آب خیارشنبر بنوشانند و حقنهٔ لینه بعمل آرند و با سفیدباجات سرم و حریرهٔ معمول از فانیذ و روغن کنجد غذا سازند و شیاف بطول ده انگشت ساخته بر سرش زهرهٔ گاو طلا کرده یکی بعد دیگری بردارند و اگر فائده نشود بنادق رصاص فرو برند منفاخ در دبر او دمیده همان ساعت حقنه کنند و اگر هیچ تدبیر فائده نکند نشود باید که شیشهٔ حجامت در یا تحت ناف نهند دوائی دهند که هضم شود و جهت تنقیه ماء الجبن نوشانند و ایضا جوارش سفرجلی مسهل نه ماشه معجون ملین علوی خان سه ماشه در یک پیاله دوغ گاوی ترش عرق کیوره و گلاب یک یک توله روغن بادام شیرین پنج درم اضافه نموده بعد وضع محاجم ناری بر معده بدهند که دوا البته هضم خواهد شد و دو سه بار اجابت خواهد شد و اگر وقت شام باز براز ورق اندازد دوای مذکور بدستور دهند و همچنین صبح و وقت دوپهر غذا شوربا نخود الطین دهند و شام باز دوا بدستور دهند وقت تا یک نیم پاس شیشهٔ حجامت بر معده نهاده شوربا بدهند تا هضم شود و بهمین تدبیر در عرصهٔ دو سه هفته صحت یاب شود و بقول مسیحی اگر از ورم حار باشد ابتدا فصد کنند بعده آب عنب الثعلب و آب کاکنج و آب لبلاب با روغن بادام شیرین و غلوس خیارشنبر دهند و بگل سرخ و صندل و فوفل و شیاف مامیثا و آس ضماد کنند و اگر از ورم بارد بود باید که روغن بید انجیر با ماءالاصول و خیارشنبر دهند و از خارج بضماد بابونه و اکلیل الملک و کرنب تضمید کنند و اگر از خلط غلیظ بلغمی باشد حب صبر و مصطکی و حب سکبینج دهند بعد از ان روغن بید انجیر با ایارج یا روغن کلکانج بماءالاصول دهند و اگر از براز صلب باشد اولا حقنهٔ ملین بعمل آرند و بعده حقنهٔ حاده تر از ان و در طبیخ بابونه و اکلیل الملک و کرنب و شبت نشانند پس اگر در معده بسبب شدت تهوع قرار نگیرد زیرهٔ سیاه سماق بشراب ریحانی یا شربت انار منعنع دهند **اقوال حذاق** ابن سینا گوید که علاج ایلاوس مگر آنکه این قوی تر است و مشروبات درین نافع تر و ایضا از حقنها نیز درین چاره نباشد بهر آنکه چون دوا از فوق نوشند و منع از خروج گردد حقنه معین نباشد بهر مشروب شود و برای اینست که تقدیم حقنه بر مشروب کنند یا تاخیر آن بحسب حاجت پس هر کدام را ازین هر دو که تقدیم کنند واجب است را ضعیف تر گردانند و سیاست که در این را تجرع آب گرم تسکین دهد بهر وصول این آب بسوی آن بسبب قرب موضع و تحلیل و قومی را اراده اند که صواب آنست که اول آنسوی امعا بوضع منفاخ در دبر آن بملائمت کنند بعده حقنه کنند تا حقنه بموضع بعید بسهولت رسد و در ایلاوس واجب تر است بهر آنکه اگر ورم باشد از فصد چاره نبود و اگر درد شدید باشد خوف ورم از ان بود پس استظهار بدان واجب باشد و گاهی ازین تفرق اخلاط که در بدن عارض شود بسبب احتباس آن نهانه و دفع تا آنکه بدن بدبو گردد و چون اخلاط ردیه در بدن متفرق شوند و اخراج آنها باسهال مشکل گردد فصد واجب باشد و مالیدن دست و پا از ان جمله است که مادهٔ مولمه را از نفوذ بغور منع کنند و استعمال خرقات مائل بحرارت و لعابات حار بروغن بید انجیر اکثر انواع ایلاوس را نافع باشد مگر صفراوی و ورمی شدید الحراره را و کذلک طبیخ شبت بنمک و زیت پخته و همچنین مالیدن بدن بزیت گرم کرده و معالجهٔ ایلاوس بلغمی بمثل آنکه در قولنج بلغمی از مشروبات مذکور شد و بمثل حب صبر و حب سکبینج و حب ایارج کنند و این همه بروغن بید انجیر دهند و بحقنهای معتدل جذب باسفل نمایند و معالجهٔ ریحی بمثل آنکه در قولنج ریحی از مشروبات نافع ریاح گذشت و بحقنها کنند تا حقنه معین بر مشروب گردد و محاجم کثیر بر اعلای شکم نهند و گاهی احتیاج بشرط زدن بجای درد افتد و جذب باده بسوی مراق کنند و معالجهٔ ایلاوس از سوء مزاج ساذج بدانچه می دانستند تبدیل مزاج و از مادی به تنقیهٔ خلط بنوعیکه در قولنج مادی گذشت باید کرد و معالجهٔ ورمی حاده و بارده بدانچه در قولنج گفته شد و موافق تر برای ورمی بارد نوشیدن روغن بید انجیر در ماءالاصول یا بخیارشنبر است و بسائر علاجات معلومه کنند و ایضا سنبل رومی و سنبل هندی و شبت حب الغار و بزرکتان و حلبه و تخم خطمی و تخم مرو هر واحد مثقال پنج بادیان پنج کاسنی پنج کرفس هر واحد هفت مثقال انجیر پنج عدد پستان ده دانه جوشانیده بروغن بید انجیر یا روغن بادام تلخ بنوشند و معالجهٔ صفراوی بمثل آنکه در قولنج صفراوی بدان علاج کنند و معالجهٔ التوائی و فتقی بمثل آنکه در باب قولنج

گفته شد و ایضاً علاج فتق بوضع مناسب سبب آنکه خود چیزیکه در فتق بند قبض شده و به بستن آن باید کرد و ایلاوس که از شدت قوت امعا باشد معالجه آن بمزلقات چرب و شوربای ماکیان فربه و بچهٔ آن و حملان سازند شوربای چرب آنها بطور اسفیدباج و زیرباج خورند و خصوصاً چون فی‌راش شبت و بیخ کرفس نای نبطی و روغن بادام و احمل کنند و بعد از آن حقنهٔ مرطب ملین لطیف الحرارة استعمال نمایند و معالجهٔ ایلاوس ثفلی اولاً بحقنهٔ لینه کنند بعد از آن بتدریج بحقنهٔ قویه نمایند و عقب آن بشرب مسهلات خاص ثفلی کنند تا ما بقی را فرود آرد و در علاج ایلاوس سدّی ابتدا به تنقیه از مثل آب گرم و روغن کنجد کنند و گاهی چیزیکه بنوشند احتیاج قوت از تبرید با تخم ترب افتد و بعد از آن تریاق کبیر و فادزهر و مانند آن بخورند و شراب بماء السکر و طعام او شوربای چرب سازند و چون بیمار صاحبان ایلاوس قی تواتر کند و طعام قبول نکنند در وقت مذکور در مثل اینحال از قولنج بنوشند و گاهی حبس قی و امساک طعام در شکم الشبان عرادن نان در آب گرم مطبوخ ترکرده بسگرد و ایلاوس که از اغذیهٔ عفصه و قابضه و لذعه حادث شود علاجش قریب بعلاج مثل اوست از قولنج نیست مگر آنکه دران نفع مسخنات و مشروبات ندارد مجوسی گوید که اگر از ورم حار حادث شود باید که معالجهٔ آن بدانچه در قولنج حادث از ورم حار مذکور شد نمایند از فصد باسلیق و اکحل اگر قوت و سن و مزاج مساعدت کند و از نوشانیدن ادویه و اشربه و تضمید باضمده و غیر آن که در انجا مسطور شد و باید که از فصد در اصحاب قولنج حذر کنند و فصد ننمایند مگر بعد از آنکه بدانند که مرض از ورم حار است و این بمعرفت صحیح معلوم کنند سهو آنکه فصد بر کسی که مرض او از غیر ورم حار باشد قاتل است و اگر ایلاوس بسبب تشبث خلط غلیظ بلغمی با معای رقاق باشد ادویهٔ مشروبهٔ مذکوره در باب قولنج بلغمی مثل ماء الاصول یا ایارج بخم العسل و سکنجبین با روغن بید انجیر و قرص معروف بشوارس با آب مطبوخ انیسون و تخم کرفس و بادیان و هندبی اگر در واشند و کند فلونیای رومی و هندی و معجون معروف بارسطن و شجرنیا و دیطوس و تریاق فاروق نیز درین باب نافعست و ایارجات کبار و مانند آن مفید و باید که از فلونیا حذر کنند بمقدار یکه تسکین وجع کند باید داد و چون درد ساکن شود اعاده آن نکنند سهو آنکه انجام آن بد است خدر پیدا کند و حرارت غریزی را ضعیف نماید و بقراط و را بندیمیا ذکر کرده باید که صاحب این مرض را اگر از خلط بلغمی باشد شراب صرف اندک اندک بدهند تا آنکه خواب آید یا در دو روز یا سه روز پیدا شود و بدین اراده تسخین خلط و تلطیف و انضاج او و تقویت امعا نموده و اگر مرض بسبب براز محتقن در امعای رقاق باشد و در آن شرب ادویهٔ مسهله و معجونات و حبوب نافعه است چنانچه در قولنج گذشت و حقنها قوی بعمل آرند و هرگاه این مرض بسبب دوای قتال باشد باید که معالجهٔ صاحب او بدوائیکه مضاد آن سم باشد باستعمال قی و تریاق و مثرودیطوس و مانند آن که در باب علاج سموم بیاید باید کرد و آنچه حدوث او از امتلای غذا باشد دوای او نوشیدن شوربای چرب است معمول از لحم حمل فربه که دران مغز نان سپید ثرید کرده باشند و باید که این اندک اندک بدفعات دهند و ایضاً لعابات و روغن بادام و بنفشه بدهند و آنچه از فتق حادث شود بدانکه او رد امعا بسوی موضع او است بغمز دست و بستن او مع اضمدهٔ نافعهٔ آن و سزاوار است صاحب این علت و مرض قولنج را که چون از آن صحت و صلاح یابد معاودت باغذیهٔ مألوفه از اول مفارقت آنها نکند تا آنکه صلاح تام بیاید بلکه تقلیل غذا کند و اجتناب از اغذیهٔ غلیظه نماید و اغذیه الشوربای چرب اسفیدباجیه یا زیرباجیه یا مطجنه سازند و لعاب و تناول کنند فانیذ و شکر طبرزد و اگر مرض از بلغم باشد یکروز در میان ایارج بخم العسل تناول کند و در بعض اوقات گلقند عسلی با آب مطبوخ انیسون و تخم کرفس و استعمال ریاضت باعتدال و دخول حمام و قعود در آبزن نمایند و شکم و نواحی امعا را بروغن که دران زیره و تخم کرفس جوشانیده باشند یا روغن شبت یا روغن حسک یا روغن بابونه بمالند و در غذا اندک اندک بیفزایند چون دانند که از مرض پاک شده بنقای تام و اگر مرض از حرارت باشد بتقلیل غذا کنند و نان خشکار بجلاب و روغن بادام شیرین و زیرباج بدراج یا بچهٔ مرغ خورند و برای ایشان جوذاب شوربای ماکیان فربه یا بروغن بادام و ببقلهٔ چقندر و روغن بادام و لعاب آلو بخارا در شربت بنفشه ترکرده قبل طعام دو سه ساعت و استمصاص فلوس خیارشنبر در جلاب ترکرده صالح بود و در هر سه روز یا یکروز در میان فلوس خیارشنبر و گلقند در آب گرم مالیده صاف کرده بدهند تا چند روز تا آنکه امعا پاک گردد و اگر بدانند که بقیه از آن باقی مانده این مطبوخ بدهند بنفشه خشک پنج درم انجیر سفید هفت عدد مویز منقی پانزده درم در دو رطل آب بجوشانند تا ثلث رسد پس روغن چهار اوقیه گرفته و دران پنج درم مغز فلوس خیارشنبر مالیده و روغن بادام چکانیده بنوشند سید اسمعیل وصیت کنند که اگر علامات ورم گرم

ظاهر شود و علاج آماس معوی و صفراوی یکی باشد مگر آنکه اگر قوت بیمار قوی بود و علامات دموی ظاهر تر بود اول رگ باسلیق زنند لیکن ضماد از برگ عنب الثعلب و خطمی و آرد جو و بابونه و اکلیل الملک کوفته بیخته با روغن بنفشه و بیضه سرشته باید کرد و شربت از آب عنب الثعلب و آب کاسنی مروق هر یک دو اوقیه که در او پنج درم فلوس خیار شنبر مالیده و روغن بادام و شکر هر یک ۵ درم آمیخته باشند بنوشند یا آب کاکنج و آب لبلاب مروق صاف کرده و روغن بادام و شکر و مغز فلوس داخل کرده بنوشند یا بنفشه و تمر خسک و اکلیل الملک و خطمی و اصل السوس و بابونه همه را جوشانیده صاف نموده چهار اوقیه از آن با دو اوقیه آب خیار و دو اوقیه آب لبلاب یا آب عنب الثعلب ۵ درم فلوس خیار شنبر مالیده و ده درم روغن بنفشه و ده درم شکر انداخته بدهند و غذا اسفاناخ و برگ چقندر و مانند آن بروغن بادام و شکر سازند و بجای آب جلاب دهند و معالجه صاحب این مرض هم بار و ینوشیدن روغن بید انجیر با ماء الاصول خیار شنبر کنند و از خارج ضماد بابونه و اکلیل الملک و برگ کرنب و حلبه و تخم کتان نمایند و اگر از اخلاط بلغمی غلیظ باشد حب سکبینج یا حب صبر با ستین دهند و شیاف و حقنه تا که در قولنج بلغمی گذشت بکار برند و قصبه حقنه درازتر و سوراخ در سر آن نه در پهلوی آن باید تا دوا با معای علیا برسد و پیوسته ماء الاصول با روغن بید انجیر و ایارج فیقرا دهند و اگر قی بسیار گردد و پیچ در معده ایستد زیره سیاه و سماق سائیده بشربت پودینه دهند و ادویه که در علاج قی و بیضه گفته شده بکار برند و علاج ورم سوداوی قریب بلغمیست و این معجون قی باز دارد و قولنج را بگشاید و درین علت موافق بود مصطکی و قرنفل زنجبیل فلفل دارفلفل جوزبوا مساوی کوفته بیخته این جمله ده درم سقمونیا ده درم همه را بجلابی که از شکر و آب بهی شیرین کرده باشند بسرشند شربتی از درمی تا مثقالی تا دو درم و اگر مرض از سوء مزاج گرم خشک بود یا از فرود آمدن صفرا بر روده و خشک کردن ثفل باشد اول حقنه نرم باید کرد از بنفشه و خطمی و بابونه و تخم کتان و سپستان و کشک جو و سبوس گندم با روغن کنجد بسیار یا روغن بنفشه و نوانیده و اندکی نمک هندی و بیمار را در آبزن نشانند که دران بابونه و اکلیل الملک و کرنب و شبت و بنفشه و سبوس و بیخ خطمی و اصل السوس جوشانیده باشند و از روغن بنفشه یا روغن بابونه و موم و مصطکی موم روغن ساخته بر شکم او مالند و بعد ازان حقنه های قوی کنند و خیار شنبر و عناب و مویز منقی و سپستان و اصل السوس و بیخ خطمی در آب جوشانیده صاف نموده چهار درم روغن بادام و دو درم روغن بید انجیر و یک درم ایارج فیقرا ترکیب داده بدهند و گاهگاهی شیاف نهند تا طبیعت را نرم کنند و ماده را فرو کشد و طعام زیرباج دهند و اسفاناخ بروغن بادام پخته یا بروغن کنجد سفید و بجای آب جلاب خام دهند و اگر مویز و عناب و سپستان جوشانیده صاف نموده شکر داخل کرده سرد کرده بدهند روا باشد و علاج قولنج ثفلی باید کرد و اگر سبب مرض خوردن دوا و غذا ناموافق بود آب گرم با روغن کنجد آمیخته با شیر خر باید داد تا دوا بقی برآید بعد تدبیر تلیین شکم باید کرد و علاج این در علاج سموم مذکور گردد و اگر سبب علت بهم پیچیده شدن روده باشد علاجش در قولنج التوائی مذکور شده ابن الیاس گفته که اگر مریض را طاقت تحمل درد نباشد او را فلونیا دهند یا حب مبتدا تا حس را خدر کنند و مهلت دهد باید که در علاج صواب حقیقی تهاون نکنند تا فلونیا در مادهٔ قولنج نیفزاید و شهریاران فلافلی و سفوف حلی و مسهلها و جوارش تمری هرچه ازینها حاضر باشد پنج مثقال تا شش مثقال بدهند یا گلیر بسنای مکی پنج درم با دو تخم بادیان انیسون هر واحد سه درم شکر سرخ ده درم جوشانیده صاف نموده معجون خیار شنبر هفت مثقال دران حل کرده صبح بنوشند و تا آخر روز صبر کنند حتی که طبیعت اطلاق هم باید و اگر مسهل نکند و این حقنه عمل آرند بابونه شبت حلبه تخم کرفس بادیان هر واحد ده درم انجیر خشک بیست عدد سکبینج مقل جاوشیر هر واحد دو درم بیخ حنظل آب بیست تا یک رطل بماند نیم رطل ازان گرفته روغن زیت یا روغن بید انجیر یا روغن کنجد هرچه ازین باشد ده درم عسل طبرزد پانزده درم مری ده درم بورق نمک نفطی هر واحد ده درم جمع کرده نیم گرم حقنه کنند و جوارش شهریاران او درین قولنج منفعت بیست و شکم مریض نواحی امعا او باین روغن بمالند یکبیره سداب سپستان ... نانخواه تخم کرفس هر واحد پنج درم همه را بپزند تا ثلث بماند روغن زیت یا روغن کنجد نیم رطل دران انداخته با آتش ملائم جوشانند تا آنکه آب فانی گردد و روغن بماند و جوارش سفرجلی بخورند چون درد ساکن شد کنند و غثیان و قی صفرا آید و یک دو روز از اغذیه خصوصا غلیظ اجتناب کنند و در آبزن بابونه و شبت و اکلیل و تمام و خاکستر تخم بید انجیر و صعتر و پودینه و عنب الثعلب نشانند و چون غذا دهند اندکی از نخود آب بشیره مغز قرطم و لحم تیهو و دراج و کبک خورانند و چون تسکین گیرد و بقیه باشد باید این شیاف استعمال نمایند بوره ارمنی نمک هندی شحم حنظل هر واحد پنج درم سکبینج ده درم شحم حنظل را سائیده و باقی را گداخته دران بسرشند و شیاف ساخته بردارند

و این شیاف حل طبیعت نماید و تجبین بوره ارمنی صابون هر واحد دو درم همه را سرشته شیاف سازند خجندی گوید که روغن بید انجیر را در قولنج شرب و حقنه خاصیتی است این نوع را نفع دهد و حقنه بلعابات گرم مثل لعاب تخم کتان و تخم حلبه و تخم مرو با روغن بید انجیر مفید بود و چون غلبه ریح و سردی باقی ماند در روغن حقنه سیر یا نانخواه و فلفل سحق نموده بپاشانند و این نوع از انفع ایلاوس است افسنتین یک درم تخم کرفس یک درم سلیخه یک درم گلقند هفت درم جوشانیده صاف کرده بنوشند و این را آزموده‌ایم و نفع او ظاهر شد و صاحب اختیارات حاوی گفته که حقنه بخیار شنبر برای اثفال متحجره در قولنج و ایلاوس جید است حقنا و در انچه سبب آن ورم حار باشد بروغن بادام استعمال نمایند و بهترین چیزها در اخراج اثفال صبر است از مثقالی تا دو درم حب ساخته در شربت انجیر بدهند و اگر احتباس اثفال زیاده و مانند صبر را باندک سقمونیا قوی کنند چه صبر بطی الاسهال است و سقمونیا سریع الاسهال پس اسهال آن باعتدال ظاهر و بسرعت گردد و اصحاب قولنج محتاج‌تر بدهم بسرعت اسهال اند و باید که ارباب قولنج و ایلاوس را امر آبزن کنند تا آنکه آب بحد وجع رسد تا اسافل را اعضا و توسیع نماید و از ان قدر آب تجاوز نکند تا از جای اعالی نگهدارند که از دفع ضعیف شود و باید که اعانت اعالی و تقویت آن کنند تا قادر بر دفع گردد و حقنه نطرون که محمد زکریا گفته می شاید و در علاج قولنج بلغمی در قول بعضی مذکور شده میل است اگر عطش و غیره آثار قولنج صفراوی ظاهر باشد از غلیظ حار مشروب یا دو درم و مربی ماء الشعیر بالج و بهند و حقنه بماء الشعیر بروغن بادام کنند و اسهال بجلاب تقوی بسقمونیا او نرده و اگر ورم در امعا از اشتداد وجع یعلم دست تغیر رنگ یا بول سیاهی و تپ قوی و غیر آن دریافت گردد از مسهل حذر کنند که جلب اخلاط بسوی آن نماید لیکن فصد باسلیق و اخراج خون اندک اندک مرات کثیره واجب است پس اگر تسکین نیابد فصد یابی از زانو یا صافن از جانب مقابل میل الم کنند و اگر میل وجع مساوی بهر دو جانب بود از طرف راست فصد کنند صاحب اختیارات حاوی گفته که گاهی فصد باسلیق کرده‌ام فی الحال شکم نرم شد طبری گوید که اگر از ورم حار باشد فصد باسلیق کنند اگر نافع نباشد لازم شربهای شعیر اندک و آب عنب الثعلب و آب کاسنی و مانند آن از مطفیات نمایند و این حقنه کنند جو کوفته دو کف سبوس و خطمی هر واحد دو کف هر دو در صره بسته سپستان عناب عدس مقشر کشنیز خشک هر واحد یک کف همه را در آب عنب الثعلب یا آب کاسنی یا آب عصی الراعی بپزند تا مهرا شود و مثل حریره گردد و بعد از آن پنجاه درم تا صد درم بقدر قوت مریض از آن صاف نموده در هاون اندازند و بر آن پانزده درم روغن بنفشه و ده درم لعاب اسپغول انداخته و اندک بورق آمیخته حل کنند تا مخلوط شود و حقنه نمایند و تضمید موضع باین ضماد کنند برگ عنب الثعلب برگ عصی الراعی برگ اسپغول هر واحد یا گل کبیره همه را در سرکه بپزند تا نرم گردد و از آتش فرود آورده از سرکه صاف کنند و روغن بنفشه و روغن گل بر آن ریخته با هم بزنند تا مثل مرهم گردد و ضماد نمایند که گاهی این ضماد صاحب این نوع ایلاوس را خلاص گردانده و گاهی طبیب درین نوع غلطی کند و باشیای حاره حقنه نماید و ورم منفجر گردد و مریض را هلاک گرداند و اما چون ورم سوداوی باشد و بران عیانه نموده بجا در شفای او دست بسبب صلابت ورم قلت جا در تحلیل آن چیز آنکه اکثر ادویه در این شیافیش پخته باشند آب آنرا بر موضع ورم ریزند و اندران مریض را بنشانند بگیرند شیح ارمنی و قیصوم و بابونه و اکلیل الملک و اذان الفار و پوست خشخاش و گل سرخ و بنفشه و سبوس و اندک نمک نیم کوفته و کف کبیر برگ سیاه و برگ انجره همه را در آفتابه سر بسته بپزند تا مهرا شود و بعد از آن بگیرند و از بلبله بر موضع ریزند و آبزن از آن نمایند و حمول از آب سبوس بروغن گل یا بادام بجوشانند و این حقنه بعمل آرند بابونه و اکلیل الملک برگ شبت برگ سداب قرطم کوفته و تخم حلبه و پوست خشخاش و سبوس همه را بستو مطبوخ حقنه بپزند و بقدر حاجت صاف کرده و روغن بید انجیر و روغن ناردین و مانند آن از ادهان محلل نموده شکر سرخ پنج استار حل کرده حقنه نمایند که این حقنه گاهی این صلابت را تحلیل کند و تضمید موضع باین ضماد کنند سرگین گاو و کتیرا و حضض و کندر و خطمی هر واحد یک کف همه را در روغن گل بپزند و ضماد نمایند و اگر سکنجبین عنصلی هنگام عطش دهند باک نیست چرا که از عظم عطش مریض خوف هلاکت عاجل است و اگر وجع افراط کند بروغن بید انجیر که در ان اندک افیون و بزرالبنج جوشانیده باشند حقنه کنند که این تسکین وجع کند و چون ورم رطوبی باشد باید که اندک ایارج و مثرودیطوس و تریاق کبیر یکبار بآب گرم دهند و یکبار بروغن بنفشه یا روغن گل و این حقنه استعمال نمایند بابونه اکلیل الملک برگ شبت برگ سداب قرطم کوفته تخم کتان تخم حلبه تخم سداب سبوس خطمی بقدر واجب و اندک جاوشیر و اندکی سکبینج و اندکی از جند بیدستر همه را بپزند تا مهرا شود و صمغ را بگدازند و صاف کرده

[illegible]

[illegible]

۱۶

اندک روغن بید انجیر و اندکی روغن کلکلانج آمیخته نیم گرم حقنه کنند که گاهی باین طریق منحل شود و ابن هبیره القدری می نویسد که اگر این علت حادث از یبس ثفال باشد علاجش اگر مزاج حار بود بشربت بنفشه مع خیارشنبر کنند و شربت اجاص یا اجاص منقوع در جلاب ممزوج بآب خورانند غذا از مزوره اسفاناخ سازند و اگر مزاج بارد بود شربت انجیر دهند و ایارج فیقرا رانند و حقنه کنند و بشوربای خروس فربه و نمک غذا سازند و اگر این مرض حادث از ورم حار باشد علاجش بفصد باسلیق یا اکحل کنند اگر قوت مساعدت کند و اگر ورم حار نباشد فصد در هلاکت مریض تعجیل کند و بعد فصد ماء الشعیر بروغن بادام بنوشانند و سکنجبین بگلاب دهند و آب کاسنی و شیره تخم خرفه بالعاب و جلاب یا بشربت بنفشه بدهند و غذا از مزوره زیرباج سازند و بر موضع ورم آب عنب الثعلب آب حی العالم و صندل و گلاب کنند و چون تپ ساکن شود و مریض صلاح یابد باسفیدباج جوزه مرغ غذا سازند و اگر این علت حادث از خلط بلغمی باشد علاجش بشرب مقراسب صرف و اسهال بحب صبر یا بحب شبیار کنند و بحقنهای لینه حقنه نمایند و در آخر بتقویه غذا از سیرباج دهند و مویز و انجیر خورند و اگر علت حادث از ورم صلب باشد امر بجلوس در آبزن آب ریاحین کنند و بروغن کنجد مالش شکم نمایند و بر موضع ضماد ملین طلا کنند و در حمام داخل نمایند و شوربای چرب بنوشانند و حقنهای محلله معمول از شحوم و ادهان حقنه کنند و از اغذیه مولده خلط سوداوی احتراز کنند و چون ورم تخفیف یابد و سبیل جاری شود تنقیه بدن بمطبوخ افتیمون نمایند و اگر علت حادث از فتق باشد مریض را امر کنند که بر پشت بخوابد و رودها بموضع اول بفشار دست بران نمایند پس اگر عود نکند مریض را بنشانند و شکم او را بدست مسح کنند و اگر عود نکند در حمام داخل نمایند و بر موضع آب نیمگرم ساعتی تطول کنند و غمز نمایند و اگر نزول او مشکل گردد امر نمایند که دست و پای مریض گرفته بردارند تا پشت آن جسم گردد و شکم فرو رود پس حرکت مختلف دهند و بر فتق غمز کنند و چون عود کند ضماد قابضه بران گذارند و از اغذیه غلیظه منفخه منع کنند و شوربای لحوم خرفان غذا دهند و از حرکت سخت و امتلا باز دارند و موضع را محکم ببندند تا از عود مرض ایمن گردند حصر یعنی قبض شکم و اسباب این مثل اسباب قولنج باشد و گاهی تابع امراض حاده و غیره آن مثل مراق و ریح البواسیر و بواسیر بود علاج آنچه در قولنج مذکور شد حسب سبب تدبیر خفیف نموده قبض ازان برگیرند مثلا آنجا که سببش غلبه ریح باشد ادویه ملین کاسر ریاح استعمال کنند و آنجا که حرارت و یبوست معا سبب قبض بود ادویه مبرد و مرطب ملین بعمل آرند و بار انگبین سفید بود و گرنه شوربای مرغ فربه دو سه روز بعده روغن بید انجیر مرکب دو مثقال در نیم آثار شیر گاو و ترنجبین نه توله بدهند که فی الفور رفع میکند و همچنین معجون ملین علوی خان هفت ماشه و شربت دینار چهار توله در یک پیاله ماء الجبن و آنکه تابع مرض دیگر باشد بازاله آن مرض کوشند و بعض ادویه رافع قبض که درینجا مسطور میگردد حسب رعایت مزاج استعمال نمایند و صاحب ترویح الارواح می نویسد که حصر قبض شکم است زمانی طویل خواه با وی درد باشد یا نه پس حصر عام تر از قولنج باشد چه در قولنج بودن درد شرط است و علاج او قریب از علاج قولنج است اگر تابع امراض حاده نباشد و این دوا نافع این علت برای کسانی که طبیعت ایشان دائم قبض باشد و تا مدت دو هفته استعمال این نمایند که استیصال قبض نماید انجیر زرد و بنفشه خشک هر یک منقی اصل السوس و حلبه بکجا جوشانیده صاف نموده سه اوقیه ازان گرفته پنج درم مغز خیارشنبر دران مالیده و دو درم روغن بادام بران چکانیده بنوشند و گاهی درین بسفائج و تمر هندی بحسب اقتضای وقت زیاده کرده میشود و در مصطفوی نوشته که روغن بید انجیر با ماء الاصول و روغن بادام تلخ با طبیخ سلیخه و دارچینی و بسباسه و خیربوا و سنبل الطیب انیسون تخم کرفس بعد نوشیدن نفع دارد و استحمام بوقت خلو شکم و طلای روغن سوسن و ناردین بر شکم سود دارد و بهتر آنکه این مرض از ضعف امعا قولون باشد و بعضی گویند که این علت از امراض سوداویه است در تنهایی نماند باید که در معالجه ملول نشوند پس بهتر آنست که منضجات سودا که دران افتیمون و بسفائج و غیره باشد بسیار نوشانیده مسهلات دهند بکرات و مرات و اگر ضعف ظاهر شود باید که دو سه و یا چهار پنج روز فاصله داده باز منضج بدستور نوشانیده مسهل دهند تا مقصود حاصل شود پس تعدیل مزاج نمایند بمقویات مانند خمیره مروارید و زهر دار ابریشم علوی خان همراه ماء اللحم علوی خانی و یا عرق عنبر حکیم بقا خان غذا در اثنا منضجات شوربای مرغ مرغن با نان خمیری تنوری دهند یا قورمه و پلاو لیکن روز قبل از مسهل نان و پلاو موقوف نموده بر شله یخنی مرغ و یا بر کهچری مونگ باشوربای مرغ اکتفا نمایند و بروز مسهل بجای آب تا بودن عمل مسهل عرق گاوزبان و یا بادرنجبویه نوشانند بعده آب صرف عنبر سرد کرده بر برف سرد شده دهند و اطریفل شاهتره علوی خان در رفع این علت از مجربات است و معجون ملین ممدوح الیه یکدرم شیر گاو نیم آثار روغن زرد چهار و نیم توله و شکر سرخ پنج توله

داد ان در اخراج مواد و دفع قبض مجرب ست و تعلیم گاه باشد که اطفال را بسبب غلبهٔ رطوبات که بضعف قوتها ست و یا بسبب عدم انصباب صفرا بر امعا قبض حادث شود و علاجش این ست که اگر با تپ نباشد زهرهٔ گاو و نجور ریم بر ناف طلا کنند و یا مسکه و یا روغن زیتون با آب گرم آمیخته بر شکم مالند و بست را فتیت مالیدن آن آهسته از طرف معده بطرف ناف کشیده باشند و از صابون یا نمک یا سرگین موش شیاف سازند و یا پودینه و بیخ سوسن سائیده بعسل سرشته شیاف کنند که قوی الاثر ست تا اگر با قبض تپ باشد این شیاف استعمال آرند ترنجبین شکر سرخ هر یک پنج خیری خطمی صابون نمک طعام هر یک دو جزو بدستور متعارف شیاف سازند و این حمول نیز مفید ست گل بنفشه سه درم گل خطمی دو درم برگ سنای مکی پنج درم نمک سنگ یک درم مغز خیار شنبر هفت درم ادویه کوفته بیخته با مغز خیار شنبر سرشته شیاف سازند و ضماد مغز فلوس خیار شنبر محلول در گلاب بر شکم مفید بود و اگر فائده نشود بحسب حاجت در رعایت مزاج مشروبات ملینه تنقیه کنند و ذکر بعض ادویهٔ یونانیه و هندیه دافع قبض شکم نوشیدن شربت بنفشه با روغن بادام در قلیل قبض ست و خوردن اسپغول مسلم بر روز شماشه نیز رافع قبض و دافع یبوست امعا ست و انجیر و مویز و مغز بادام خوردن ملین طبع ست بنفشه کوفته بیخته هموزن شکر آمیخته وقت خواب شب با آب گرم خوردن ملین طبع می نماید و همچنین سفوف بادیان و اگر مصطگی رومی بقدر دو سه ماشه با هموزن شکر آمیخته همراه آب گرم بخورند ملین طبع و مقوی معده است و اگر این

[illegible]

حب غاریقون بشب یک درم بخورند طبع را نرم کند غاریقون ده درم عصارهٔ غافث ریوند چینی هر یک دو درم تربد سفید پانزده درم کوفته بیخته با آب حبها سازند حب دیگر برای رفع قبض و ریح البواسیر مفید سنای مکی سه توله تخم گندنا دو توله پوست بلیله آمله بلیله سیاه هر یک نه ماشه پوست هلیله کابلی یک نیم توله بادیان یک توله فلفل دو توله و نیم همه را سائیده بطور حب یا سفوف استعمال نمایند دوائیکه برای قبض دائمی نافع گل بنفشه بادیان هر یک شش ماشه تخم خرطم کوفته یک عدد انجیر زرد چهار عدد جوشانیده همراه گلقند یا ترنجبین یا شربت دینار یا شربت بزوری معتدل و چار دو توله بدهند که ملین طبع ست و دیگر سفوف گل سرخ بنفشه هر یک توله نبات سفید دو توله از شش ماشه تا نه ماشه وقت خواب خوردن رافع قبض ست سفوف ملین مقوی هاضمه و رافع قبض پوست هلیله زرد سنای مکی هر یک پنج درم تربد سیاه گل سرخ پودینهٔ خشک مصطگی هر واحد یک درم زنجبیل نیم درم کوفته بیخته خوراک ده درم با آب گرم شربت ملین که او همت او دافع یبوست امعا و ملین طبع ست و در صفره و تپ را نیز نافع و از مخترعات حکیم ارزانی مرحوم سپستان دو درم گاوزبان پنج درم گل بنفشه گل سرخ هر یک هفت درم اسپغول نه درم عناب با دانه لالی بیست دانه سپستان بزرگ شصت دانه جوش داده صاف کرده لعاب بهدانه و اسپغول آمیخته با یک رطل قند سفید یا ترنجبین بقوام آرند صبح با روغن بادام آمیخته حسب حاجت بدهند نوع دیگر که رافع قبض و منضج صفرا و مسکن حرارت ست گل گاوزبان گل بنفشه شاهتره هر یک ده مثقال تمر هندی چهل مثقال زرشک چهل مثقال آلو بخارا آلو سیاه هر یک صد عدد همه را در دو رطل آب بجوشانند تا بنصف رسد مالیده صاف نموده شیرخشت یک صد مثقال ترنجبین خراسانی یکصد و پنجاه مثقال داخل کرده بقوام آرند مجموع ده شربت ست در هفته یکروز یک شربت بخورند معجون که باکثر امراض نافع و تدارک قصور عمل اسهال هم کند و رفع قبض دائمی فائده می نماید و درد معده و قولنج رفع سازد پوست هلیله زرد پوست بلیله سنای مکی گلقند هر یک پنج درم گل بنفشه تربد مجوف تراشیده ده درم قرنفل یک درم کوفته بیخته با سه چندان عسل معجون سازند و از یک توله تا سه توله با آب گرم بخورند معجون ملین نافع برای قبض دائمی حار مزاج و نافع تنقیه گل بنفشه گل نیلوفر گل سرخ تربد سوف هر یک ده درم ترنجبین سی درم کشمش عسل هر یک نیم رطل ترنجبین را بگلاب صاف کرده با عسل بقوام آرند و ادویهٔ خشک کوفته بیخته به روغن بادام چرب ساخته و کشمش را سائیده بسرشند قدر شربت دو درم تا پنج درم و در بعض نسخه پوست هلیله زرد ده درم و سنای مکی بیست و تربد ریم نیز داخل ست و وزن ترنجبین یا در آثار و شیرخشت سی درم عوض عسل و تربد معجون انجیر برای دفع ریاح معده و تلیین طبع و هضم طعام معمول ست مغز بادام گل سرخ سنای مکی مغز قرطم هر یک شش توله بادیان زنجبیل هر یک دو توله دارچینی سه انه قاقله هر یک توله انجیر ولایتی مویز منقی هر واحد یک رطل اجزای خشک کوفته بیخته مغز بادام صلایه کرده و انجیر و مویز را شسته و دانه بیرون کرده سوده با یک رطل نبات بقوام آرند و دیگر مغز تخم قرطم یکجزو انجیر خشک ده عدد با هم صلایه کرده بقدر جوز بخورند که جهت تلیین طبع مشایخ نافع و دیگر صاحب تکملهٔ هندی می نویسد که چون یک مثقال هفت هفته بدین دوا ادامت کنند عادت قبض را دفع کند سفوف سوشیه زنگی سنای مکی نبات هر واحد یکجزو مویز منقی پنج جزو ادویه را کوفته بیخته با مویز بی دانه کوفته معجون سازند و بسبب بکار

مدام تجویز نمایند حب ملین برای رفع قبض و بلغم و ریاح و سردی معده خصوص بهر اطفال شیرخواره مجرب ست هلیله سیاه چهار جزو نرکچور بادیان هر یک دو جزو سهاگه بریان یکجزو و یا نیم جزو کوفته بیخته بقدر نخود حب سازند و یکی خورانند و اگر بادیان و اشنک موش هر دو برابر باریک سائیده تا بنیم گرم زیر ناف طلا کنند و بالای آن برگ تربه یا تنبول بر بندند قبض و سده که در شکم طفل باشد دفع کند و کذا بود دینه تر بدستفیه شکل موش هر واحد یک مثقال کوفته بیخته بعسل خیارشنبر سرشته شیافها ساخته بروغن زیت چرب کرده بردا شتن مجرب ست و اگر زبل الفار و نمک طعام و شکر سرخ برابر بر آتش نرم معقود سازند و مانند خسته خرما فتیله ساخته بروغن بنفشه چرب کرده بردارند معمول و کثیر النافع ست و حب مبارک و روغن بحم و شیره بنسخه بقائی و مربای فلوس خیارشنبر و بعض سفوفات که در علاج ضعف هضم مذکور شد همه رافع قبض و ملین طبع ست **البطاء قیام و سرعت آن** شیخ میفرماید که این یا متعلق بود بغذا بنوعیکه قابض یا عفص یا مغلیظ یا لزج باشد و یا ملین لزج سیال بود و یا متعلق باشد بقوت پس قوت دافعه اگر قوی بود دفع کند و اگر ضعیف باشد دفع نکند و قوت عضلات شکم اگر قوی باشد پاک شود و اگر قوی نبود پاک نگردد و محتبس شود و قوت حس امعا اگر قوی باشد تقاضا بقیام کند و اگر قوی نبود تقاضا نکند و قوت مزاج پس حار و بارد هر دو فعال اند و تدبیر این بحسب معرفت سبب می شناسند **کثرت براز و قلت آن** بقول شیخ این هر دو متعلق اند بغذا در کمیت و کیفیت و بحال جگر که بسوی جگر منتفع شود پس غذا بسیار رطب باشد و رطب علیه براز او کثیر بود و ضد این براز او قلیل باشد و چون صفوت بسوی جگر بسیار مندفع شود براز اندک شود و چون مندفع نگردد بسیار بود و مقابله بمفرط از این هر دو بحسب مضادت سبب از آنچه مذکور شد می شناسند **دیدان** یعنی کرمهای شکم بدانکه هر ماده که قابل شود و کسوت مزاج در پوشد صانع قدیر بهترین هیئتی و صورتی که آنرا لائق بود عطا فرماید و لهذا حیوانات ضعیف و خسیس چون کرم و مگس و پشه و مانند آن از مواد عفنی رطبه مخلوق گردد بهر آنکه این مواد صالح تر برای قبول صورتی ست که آن حیات کرمی و مگسی باشد و تولد اینها بهتر از بقای آن رطوبت بر عفونت صرف ست و معذلک از تولد این حیوانات عالم را منفعتی بزرگ ست بهر آنکه آنها بر عفونتهایی که در عالم متفرق ست مسلط میشوند و بدان اغتذا میکنند بسبب مشاکلت و از مساکن مردم و از هوای محیط بایشان آن عفونات را میگیرند و هوا بدین سبب از عفونتها پاک و صاف میشود و کرمهای شکم از این قبیلست بالجمله سبب تولد کرم شکم رطوبات بلغمی ست که در امعا متعفن شود و بسبب حرارت غریبه که دران حادث گردد پس آن حرارت ضعیف بود که رطوبت غلیظ را تحلیل و انضاج نتواند کرد لیکن دران اثری ضعیف کند و آنرا از حال متغیر گرداند و فاسد کند و تولد آن بجز چنین رطوبت و حرارت از هر خلط ممکن نبود چنانچه از صفرا که شدید الحرارت و یابس و تیز و تلخ ست کرم رطب پیدا نشود و از سودا که بارد و یابس بعید از مناسبت مزاج حیات ست و برامعا منصب نشود نیز تولد نکند و اما خون اگرچه شایسته آن ست که از وی حیوان تولد کند لیکن بسبب آنکه صیانت طبیعت تسلط بر آن ست و حاجت اعضا شدید بسوی آن ست و آن مناسب اعضای انسان ست نه برای کرم چه طبیعت آنرا ضائع نکند تا از وی حیوان خسیس تولد کند بلکه آنرا صرف موضعی میکند که از آن حیوان شریف مثل انسان تولد کند و ایضا گاه خون بسبب معاشرت و اگر وقتی بسببی تنحی خون برامعا نیز دو را نجا منجمد گردد پس باسهال دفع شود و چندان نایستد و باقی نماند که متعفن شود و از آن کرم تولد کند پس ماده دیدان بلغم باشد چون گرم شود و متعفن گردد و در امعا کثرت پذیرد و دران باقی ماند و اسباب کثرت تولد بلغم از ماکولات غلیظه و تخمها و ضعف هضم بهر سبب که باشد و از مزاج اعضای بارد معلوم ست الحاصل اسباب تولد از اغذیه خام لزج مثل گندم و لوبیا و باقلا و نخود و آرد و گوشت خام و نیم پخته و شیر و خیرات بسیار و بقول و فواکه رطب خام و رد اصیر و حرکت و غسل بآب گرم بعد طعام و همچنین حمام بعد خوردن و جماع بر امتلا و شرب آب قبل هضم و خلط طعامها و توالی تخمها و بعد عهد بادویه است **و اقسام دیدان** که در امعا تولد کنند چهار ست یکی دراز بزرگ سرخ باریک که آنرا حیات گویند و آن مشابه شاخ خرفه بود دوم مستدیر یعنی گرد و کوتاه و سفید رنگ سوم پهن و کوتاه و سفید که آنرا حب القرع و کدو دانه گویند و آن مشابه تخم کدو باشد چهارم خرد و کوچک باریک که آنرا خل گویند و این شبیه بکرم سرکه بود و تولد این همه مختلف میباشد بسبب اختلاف ماده مولد و اختلاف محل تولد و این چنان باشد که بعض دیدان متولد شود از رطوبتی که انقسام و تفرق از جهت جذب کبد و آن بشدت عفونت بران استیلا نیافته باشد و کرمهائی که از رطوبت امعای علیا پیدا شود از این قبیل ست و آن قسم دراز و بزرگ بود که در اغلب بطول یکوجب گاهی زیاده از ذراع گردد و بعضی از آن متولد گردد از رطوبتی که جذب کبد متصل و عفونت و کثرت مرور ثفل آنرا متفرق و قلیل و صغیر ساخته باشد و چون متولد شود

تفل در بقای آن بر صغر اعانت آن کند قبل از انکه عظیم یابد بسبب قرب آنها از مخرج ضیق و کرمهائی که از رطوبت امعای مستقیم پیدا شود از ین قبیل ست و آن قسم کوچک بود و بعضی ازان متولد شود از رطوبتی که میانه این دو رطوبت بود و کرمهائی که از رطوبت امعای اعور و قولون تولد کنند از ین قبیل باشند و آن قسم مستدیر و پهن بود و اگرچه گاهی در امعای علیا نیز خصوصاً غلاظ عظام ازان پیدا شود و گاهی متولد نشود مگر در قولون و اعور پس از جانبی بسوی معده منتشر گردد و از جانب دیگر بسوی مقعد و این عراض و مستدیر گویا که از نفس لزوجات متشبث بسطح روده پیدا شود و بران غشای مخاطی جاری شود که آنرا جمع کند گویا ازان پیدا شده و دران تعفن یافته و کمترین کرمها دراز کرم خرد باشد لیکن چون بزرگ شود و بقای آنها تا مدتی که عظیم پدید آید اتفاق افتد بدتر از همه اقسام باشد و در تیج و مضرت آن عظیم شود و کرم دراز در رداءت پهن نیست بهر آنکه مادهٔ پهن اشد العفونة باشد و کرم پهن و کوچک اکثر از مقعد خارج شوند بسبب قرب از مقعد و بنابر ضعف که استطاعت تشبث بر روده مثل تشبث کرم دراز ندارند و دراز تشبث شدید دارند و از براز خارج نشوند بسبب بعد موضع آن از امعای مستقیم و تنگی مکان آن و گاهی هنگام قوت طبیعت بر دفع فضول ردی براز خارج شود چنانچه در وقت بحران بیرون آید و کرم کوچک اندفاع سهل تر بود بسبب وسعت امعا که دران تولد کنند و تفرق آن و چون صاحب دیدان را تپ آید اعراض آن تپ قوی خبیث تر باشد بهر آنکه مریض تپ از غذا خوردن باز ماند و حرارت تپ آن رطوبت را که در امعا غذای کرم شده نیست بگدازد و متفرق کند پس کرمها برای طلب آن در حرکت آید و در روده تشبث نماید و ازان بخره ردی بسوی دماغ بر آید و ایذا دهد و از حرارت تپ همه بر خود می پیچد و امعا از پیچیدن ایشان رنجور شود و غثیان عارض گردد و چیزی بر نیاید و مریض را آرام نگردد و ایضاً تپ در جوهر آنها ایذا رساند و قلع آن کند و ایضاً تپ در طبیعت آنها عفونت و حدت و قلق زیاده کند و ایضاً چون صفرا بسوی آنها در تپ انصباب نماید با آنها ایذا رساند پس چون آنها در امعا لذع کنند ایذا شدید رسانند و بعضی از اطبا حکایت کرده که دیدیم که کرم در شکم سوراخ کرده و ازان بیرون آمد شیخ الرئیس می نویسد که این سخن نزدیک من عظیم ست یعنی این معنی مراد است نمی نماید و گاهی احتباس کرمها در امعا احداث آنها عفونات را در بخار عفونت آنها سبب تپ شود و حال دیدان چنان نیست که بدان انتفاع به تنقیهٔ امعا مثل انتفاع بکس و مانند آن در تنقیه عفونات عالم باشد بهر آنکه ازینها آفات دیگر پیدا شود مثل بردن آنها غذای محتاج الیه را و بدان بسبب حدوث ضعف قوت و زردی و تیرگی رنگ و مفادات حرکات آنها و احداث آنها قولنج را و مفادات کیفیت آنها مزاج بدن انسان را و جز آن و گاهی بسبب دیدان وحیات صرع و قولنج پیدا شود و گاهی جوع کلبی حادث گردد بسبب کثرت بودن آنها غذا را و گاهی بولیموس پیدا کند و شتها از فم معده ساقط شود بسبب صعود دیدان بسوی آن و متعفن کردن کرمها آنرا و گاهی تا بلیغ بهر و حال خفقان عظیم بود و اکثر دیدان در سن صبا و ترعرع و حداثت پیدا شود و حب القرع اکثر در کسی پیدا شود که از سن صبا مفارقت کرده باشد و قسم مدور اکثر در صبیان پس جوانان افتد و تولد دیدان در پیران کمتر بود و در خریف بیشتر از سائر فصول متولد شوند و اکثر هنگام شام و وقت خواب و جوع شدید هیجان کنند و تعب و ریاضت شدید گاهی دیدان را با اسهال دفع کند و چون از صاحب حمیات حاره کرم زنده خارج شود و شدید الرداءت نباشد و بر صحت قوت و اقتدار او بر دفع دلالت کند خصوصاً اگر در انحطاط مرض بود و اگر مرده بیرون آید علامت ردی باشد و بالجمله خروج آنها در حمیات بیرا از دلیل جید نیست خصوصاً قبل انحطاط لیکن چون با کرم زنده خون بر آید آن نیز ردی و منذر بآفت در بدن و مساست و اما خروج آن بقی دلالت بر اخلاط ردی و معده کند تا اینجا اکثر از کلام شیخ منقول شده

و جرجانی گوید که همه انواع کرم خاصه کرم خرد در شکم کودکان بیشتر تولد کند بسبب کثرت رطوبت که در امعای ایشان بود از فرط تناول غذا و عدم انهضام آن و همچنین در امعای کسانی که صفرا در بدن ایشان کمتر بود و کرم دراز و بزرگ از دو سه بیش نبود بهر آنکه تولد آنها در امعای علیا بود و آنجا عفونت کمتر بود و اما سبب درازی کرمها دو چیز ست یکی آنکه رطوبتها که بدین امعا فرود آید اجزای آن پیوسته بود دوم آنکه این روده ها تنگ تر و باریک تر ست پس از تنگی جایگاه و پیوستگی اجزای ماده انچه درین امعا تولد کند دراز باشد و انچه از رطوبتی تولد کند که قوت جذب ما ساریقا و جگر اجزای آنرا از هم در گسسته باشد کوتاه و گرد بود اما کرم کدو دانه بسیار گرد و سطبر بود از بهر آنکه جای آن فراخ تر ست و مادهٔ فاسد بیشتر و با یکدیگر پیوسته باشند از بهر آنکه طبیعت نگذارد که پراگنده شوند تا انبوهی و زحمت آنها کمتر بود و ایشان را غشائی باشد چون خریطه گرد ایشان در آمده و این غشا از جوهر آن غشای لزج ست که اندرون روده ها

و آنرا غشای مخاطی و صدید الامعاء گویند و هرگاه که جزوی ازین غشای مخاطی عفونت پذیرد غشای آنها گرده کرمهای دراز نیز گردد و همی باشد و دیده
بیرون افتد لیکن علاج و دوا بدیشان زود تر رسد و کرم کدو دانه خرد و ضعیف تر بود و زود تر بیرون افتد و علاج آنها دشوار تر بود از بهر آنکه چو دوا بدیشان
رسد و چون برسد قوت دوا ضعیف شده باشد و مجوسی گوید که اکثر این مرض کسی را عارض شود که در شکم او رطوبات بلغمی غلیظ لزج حادث گردد و بسبب اهمال
تدبیر حفظ و اکثار اغذیه بطیئة الانهضام و ترک استحمام و اسهال تنقیه بدن و طبری گوید که گاهی از دیدان امعا اسهال شود و بسبب لذع امعا و الم او تحرک
آنها شبیه اسهال امعا شدیدا و گاهی با وجود دیدان در امعا درد نبود و بسیار از حیات بسبب جمع شدن آنها و تعفن زحیر کرده اند و طولی که از ان کرم متولد گردد باسانی
انحلال طبیعت از راه اخلاط اربعه تولد کند غیر آنکه بدان رطوبت غالب باشد و اسکندر در کناش خود ذکر کرده که دیدان هفت نوع است چهار از ان همان
که سابق شد و نوع پنجم ریش است بی شکل بالطوبت شکل مخاطی که چون با براز خارج شود حرکت در ان نباشد و نوع ششم کبار طولی شکل و در قرب عصب تولد کند
دیگر بعد و یکی هی و بعض اوقات بیرون آید و نوع هفتم آنست که صورت آن شکل مور بود غیر آنکه این را دهن و پا پیدا نباشد لیکن حرکت کند و گفته که هر نوعی ازینها
در بعض بلاد و در بعض مزاج کثرت کند و بعضی ذکر کرده که گاهی در قرحه امعا چون کهنه و متعفن گردد کرم تولد کند و بعد از اسهال با خون و ریم کرم کوچک آید
نوعی آنرا ذکر کرده است و گفته که تولد کرم در قرحه امعا محال است بهر آنکه فضول و صدید که از قرحه سائل شود تا زمانی دراز نابسته نماند بلکه بسرعت مندفع شود
و تولد دیدان محتاج بر توقف اخلاط متعفن در عضو بود تا آنکه در ان کرم متولد شود و گمان من آنست که این خطا کرده و وجه وقوع خطای او معاینه یکی از انواع
دیدان مذکوره باشد که در اسهال با ریم و خون مختلط شده بیرون آمده باشد و آنرا کرم متولد در قرحه گمان کرده باشد و لطائی گوید اطبا گفته اند که خروج کرم
در امراض دلیل سوء است و هرگاه از کرم گرسنگی شدید یا خفقان یا عسر از دیاد حادث شود گاهی هلاک گردد و بدانند که هرگاه این علت مستحکم شود علاج آن دشوار بود
پس مبادرت بعلاج آن هنگام ظهور علامات آن باید کرد و در ایضا گویند شاید که در این تهاون نمایند بهر آنکه در ذبول و دق و وجع کلی و قولنج و صرع و خفقان
می اندازد و زردی و تیرگی رنگ می آرد طرق تشخیص تولد دیدان در شکم باید که اولا نظر بعلامات مشترکه آن نمایند مثلا اگر احساس حرکت آنها در پیچ شکم و خارش
امعا در حالت گرسنگی و سیلان لعاب دهن و بهم سائیدن دندان در خواب و سرخی لبها در شب و خشکی آنها در روز و مدام تر کردن آنها بزبان و عروض غثیان
و کرب بعد طعام و تشنگی و سفیدی چشم و گرانی سر و گاهی عروض ضجر و استثقال کلام و حالت غضبناک و بدخوئی بر کسی که بیدار کنند و گاهی بیداری شبانه
[illegible] بسبب صعود بخارات ردی بدماغ و گاهی عروض اعراض قرانیطس بدون [illegible] و صداع [illegible] و در اکثر اوقات بودن حالتی که گویا چیزی
مینماید که گویا که مشغول بجاویدن زبان است و در بعض اوقات جستن در خواب و لرزه کردن و در ان تکاسل و اضطراب [illegible]
نبض و هنگام هیجان شکل ساقط و متواتر [illegible] و ظاهر بدن و در اکثر [illegible] و گاهی [illegible] و گاهی [illegible] تشنگی [illegible]
سیری نشود و گاهی عروض قولنج یا صرع یا وجع کلی یا لیثرغس یا خفقان یا غشی و هنگام اشتداد مرض و تشنج عروض سقوط و تشنج [illegible] گاهی
در شکل این حال عروض تب و اختلاف رنگ چهره و چشم و در بعض اوقات و گاهی انتفاخ و تمدد شکم [illegible] و گاهی [illegible]
بار و بوی [illegible] معلوم شود باید دانست که در شکم کرم تولد شده بعد از ان انواع آنرا چنان دریافت کنند که هر قسمی از اقسام کرم که در براز بیرون آید همان
نوع باشد و الا علامات مخصوصه هر نوع نگاه کنند مثلا اگر در نزدیک فم معده و لذع آن و مغص و غثیان و تهوع خصوصا هنگام گرسنگی و عسر بلع و سقوط اشتها
و در اکثر کراهت از طعام و خصوصا از چرب و فواق و گاهی بسبب اذیت ریه و قلب بمجاورت آن حدوث سرفه خشک و خفقان و غشی و اختلاف نبض
و خواب و بیداری بر غیر ترتیب و کسل و بغض از حرکت و از نظر و کشادن چشم و مائل بودن بپوشیدن چشم و گاهی سرخی چشم و گاهی تیرگی آن و گاهی
کشیدگی شکم شکل صاحب استسقا و گاهی عروض اسهال و لیبد غلظ کرم عروض ضعف نبض و سردی ظاهر بدن و حدوث خارش در لبها و [illegible] و گاهی خروج
کرم از دهن و زردی رنگ باشد بر کرم دراز دلالت کند و اگر در اکثر اشتهای طعام بسیار شود و قوت ضعیف گردد و مغص و کرب و تحرک آنها هنگام گرسنگی
بحرکات قارص موذی و ضعف قوت و سرخی مقطع متصل ناف بود و گاه گاه یک یک دو سه از خارج شود دلالت بر کرم مستدیر حب القرع کند و اگر فرق

میان حیات و دیدان و قسم شکل گردد مریض را در حمام چندان نشانند که اعضا گرم شوند و تشنگی غلبه کند آنگاه پاره شیر با چیزی سرد و ترش بکام او نهند و پس نگاه کنند اگر بالای ناف او بلند تر شود و حرکتی در آنجا پدید آید کرم دراز بود و اگر زیر ناف او بلند تر شود و حرکت ظاهر گردد حب القرع و غیره باشد و اگر با خارش مقعد باشد دود کرم لذع متصل آن و گاهی اشتداد او وی تا آنکه غشی آرد و خواهش حاجت براز و دوام نرمی آن و هنگام اجتماع آنها بر سر پهلوها و در پشت ثقل محسوس شود بر کرم کوچک دلالت کند علاج کرم دراز و حب القرع و غیر آن باید که تا سه روز شیر و شکر [illegible] بخورانند بعد از آن سهل قتل و اخراج کرم برنگ کابلی و درمنه ترکی و ترید [illegible] ده جزو سرخس و قنبیل و ترمس و حب النیل و قسط تلخ هر یک پنج جزو و نمک هندی یک نیم جزو کوفته بیخته تا یک توله با شیره [illegible] و در نسخه حکیم شفائی خان وزن برنگ افتیمون و ترید هر واحد یکدرم و درمنه دو درم و باقی ادویه هر یک پنج درم و نمک هندی یک [illegible] گوید که برنگ کابلی در قتل دیدان و حل [illegible] دیگر مضر امعاست و مصلح آن کثیرا است و سرخس مفید خفقان و حزن و غم و [illegible] سودا است اگر [illegible] است و مصلح آن شیح و قنبیل از امهات ادویه کرم است بقوت لکن مضر امعاست و مصلح او شیح و کثیرا است و قسط تلخ از ادویه شریفه در اسقاط دیدان و جنین است و مضر مثانه و مصلح آن گلقند عسلی است و شیح مفتح بلغم لزج از امعاء و بدن است پس قطع ماده کرم کند و اعانت ادویه بر اخراج کرم نماید [illegible] ادویه [illegible] قاتله کرم شمرده اند و نمک [illegible] اصل بلغم و رطوبات از جهت حموضت [illegible] دیدان هندی است و از این جهت قتل دیدان و اخراج آن [illegible] برگ شفتالو و [illegible] بر سادی با شیره کاو و سرکه [illegible] ترکی و وج و صبر و قسط تلخ و کالی زیری و [illegible] هر یک دو مثقال با آب برگ شفتالو و یا مغز بادام تلخ و قنبیل و [illegible] شیح کبیر [illegible] ضماد کنند و اگر در مزاج حرارت باشد ادویه حاره استعمال نکنند بلکه ادویه بارده چون آب برگ کاسنی [illegible] پوست درخت توت شامی و پوست درخت انار [illegible] سماق و مانند آن [illegible] بعد سقوط کرم و حب القرع [illegible] انار چهار درم تا ده درم [illegible] از اغذیه [illegible] رطبه مثل [illegible] کنند و کلیه ادویه [illegible] قاتل اقسام کرم است [illegible] ضماد [illegible] ده درم تا چهار درم و [illegible] دو دو حیات [illegible] سودمند است و ضماد ترمس [illegible] و کذا [illegible] و کذا [illegible] آب [illegible] و کذا [illegible] و کذا [illegible] آب سماق [illegible] و کذا [illegible] و کذا آب آن [illegible] و کذا [illegible] و کذا [illegible] کابلی دو درم سوده تنها با سرکه [illegible] و کذا اول [illegible] سوده [illegible] کابلی سوده [illegible] و کذا تخم کاکنج دو درم [illegible] یکدرم و کذا [illegible] خام [illegible] و کذا تخم آن و کذا [illegible] و کذا [illegible] و کذا [illegible] در سرکه [illegible] و کذا آب [illegible] و کذا [illegible] سیاه [illegible] و کذا آب [illegible] و کذا [illegible] و کذا [illegible] سوده [illegible] و کذا [illegible] و نمک طعام و پودینه و کذا سماق در آب [illegible] مالیده صاف کرده [illegible] تخم خرفه برآورده و کذا [illegible] سه درم [illegible] و کذا [illegible] آمیخته و کذا [illegible] سوخته دو درم [illegible] و ایضا [illegible] و کذا [illegible] خوردن و کذا زعفران [illegible] تناول کردن در اخراج حب القرع از مجربات سودمند است و شربت آب نبات خرفه خوردن [illegible] آن [illegible] و کذا خوردن [illegible] هفت روز [illegible] و کذا [illegible] سه درم [illegible] و کذا آب [illegible] و کذا [illegible] هندی کهنه و کذا آب برگ شفتالو و کذا آب [illegible] و کذا [illegible] تخم آن و کذا [illegible] و سرخس و ترمس [illegible] و کذا [illegible] خشک و کذا [illegible] سیاه [illegible] رطل آب پخته تا نصف بماند و کذا [illegible] یک مثقال [illegible] پودینه جبلی و کذا سرخس چهار مثقال [illegible] قبل این خوردن [illegible] و کذا سرخس دو درم [illegible] و کذا آب [illegible] با آب شیح جبلی با آب کرفس آمیخته و کذا پوست درخت توت شامی جوشانیده و کذا قلقند [illegible] یکدرم تا دو درم تنها با قنبیل و کذا قسط هندی یک مثقال با آب [illegible] و کذا پودینه سوده بر سرکه و نمک [illegible] و کذا پودینه نهری [illegible] و کذا [illegible] سوخته [illegible]

با آب شیح جبلی وکذا آب شکوفه شیح تازه یا جرم آن وکذا مغز حب المحلب وکذا برگ توت یا پوست بیخ آن با آب شیر خس سرشته وکذا اشنان در سرکه وکذا آب بابونه قسط وکذا روغن حب الخیر اوقیه با ماء الاصول سه اوقیه وکذا پوست بیخ کبر با آب برگ او یا برگ او چهار درم خوردن وکذا برگ توت شیرین یا پوست بیخ آن با آب بیخ آن هر سه کوفته که بالخاصیت مجرب نوشته وکذا پوست بیخ آن چهار درم با آب سرد وکذا حب الکاکنج دو درم شیح ارمنی دو درم آمیخته وکذا مغز جوز دو عدد بر نهار خوردن وقت اعیاده نبیذ یک اوقیه نوشیدن وکذا روغن جوز با خوردن مغز آن بر نهار وکذا اطریفل دو درم شیر خس شیح ارمنی هر واحد یک درم وکذا شیر کرسنه وکذا آب القوع نخود سرخ یا سیاه وکذا گل یاسمین دو درم شیر خس یک درم سوده بعسل لیسیدن وکذا خردل با آب سرد وکذا حب الغار وشیح ارمنی وکذا امرود وکذا سنجابیت وتسل او زیره کرمانی وکذا مغز بنجوش سه درم وکذا پوست بیخ گلنار که آن بیان ذکر یافت وکذا طبیخ او ونیز حب الخشک با آب تازه آن وکذا تخم ترمس یک شب ماند در سرکه کرده بر آورده دو درم بروغن بادام آمیخته بعسل خوردن شرب ضماد تخم حنظل وکذا شونیز وکذا قسط شهدی وکذا تخم حرمل وکذا جعده جبلی وکذا زراوند طویل وکذا روغن نمام وکذا زراوند مدحرج وکذا السفانج وضماد جوز هندی با ریاب سوده بر ناف وکذا اصطرک وکذا قاقله وکذا شونیز با آب شیح جبلی وکذا قطران وکذا ترمس وشیح جبلی سوده بطبیخ افسنتین سرشته وکذا ریوند ونخود سیاه حقنه با آب پودینه ضعیف وکذا قطران هر واحد مخرج حب القرع ست وایضا ضماد برگ شفتالو ونیز تخم آن وکذا ابهل وکذا اصطرک وکذا برگ شبرم سوده وشرب کردیا از دو درم تا سه درم وکذا آب برنجاسف شرب با طبیخ او با عسل وکذا جوز بوا وترمس تلخ وکذا اسطوخودوس وکذا قرفه الدارچینی سوده وکذا اسپیده یعنی تخم حنظل دو درم وکذا کاشم از یک مثقال تا دو درم وشرب ضماد تمام وکذا قشر العود وکذا حب با آب برگ شفتالو هر واحد مخرج حیات وحب القرع ست و گویند که استعمال بادام تلخ وثوم وکرفس وترمس وکرنب وکبر بعسل ونمک وزیت وقرطم وزیره هر واحد مانع از تولید دیدان ست وچون پوست بیخ توت بقدر هفت مثقال با برگ شفتالو جوشانیده بنوشند برای اخراج حب القرع مجرب صاحب تحفه است دیگر پوست بیخ انار ترش سه دام نیم کوفته در آب تا بجوشانند تا نصف باند بنوشند وهمچنان تا سه روز بعد اسهال آرند در برآوردن کرم دانه از جهت دال الفیل مجرب است وباید که بعد نوشیدن این دوا مسهل بخورند تا غثیان نیارد واگر پوست نباشد بیک درم با آب گرم بخورند نیز سود ست دیگر پوست بیخ توت وآب بیخ کبر هم وزن دانگ مسهل با جلاب بخورند مجرب نوشته وشونیز با سرکه تر کرده ضماد کنند نافع دیگر زیره کرمانی ساییده یک کف دست بخورند وقبل ازین کباب تناول کنند اطریفل قسیلی که بعد اخراج تنقیه مواد غلیظ فاسد وامراض بلغمی ودرد اوجاع مفاصل نافع ست پوست هلیله کابلی زرد وبلیله وهلیله سیاه هر یک پنج ماشه برنگ کابلی بقدر لیست ماشه سه پوده شش ماشه قسط تلخ ریوند چینی سورنجان هر یک پنج ماشه قنبیل ترمس افسنتین در منه افتیمون خردل نمک سیاه تخم حنظل سه کوکب شیح ارمنی پلاس پاپره برگ سنا هر یک چهار ماشه زیره سیاه زنجبیل انیسون مصطکی گل سرخ حب السلاطین هر یک سه ماشه کتیرا رب السوس هر یک دو ماشه ادویه کوفته بیخته بروغن بادام چرب کرده با سه چند او عسل بقوام آورده بسرشند شربت از سه ماشه تا یک نیم تولد قسیل دیدان کنند زیره سیاه سه ماشه برنگ کابلی دو مثقال هر یک دو ماشه ترمس قنبیل کتیرا صبر سقوطری هر یک ماشه کوفته بیخته حب ساخته بخورند قنبیل برگ پودینه برنگ کابلی نمک هندی پوست هلیله زرد ساوی حب ساخته سه درم بخورند که مخرج حیات وحب القرع ست وگاهی ترمس مجرب درین می افزایند وگاهی نانخواه نمک هندی وزن هر یک پنج درم وصمغ عربی هلیله توریا ماشه پنج درم واصل کرده بکوبند همراه آب طبیخ در منه ترکی باشید ونوشند نوع دیگر بموصوف دو دانگ برنگ کابلی شیح ارمنی ترمس قنبیل هر واحد یک دانگ صبر سه دانگ سقمونیای مشوی نیم دانگ کوفته بیخته حب سازند وجمله با آب گرم بدهند کرم بکشد دیگر برنگ کابلی پودینه خشک پوست درخت انار ترش هر یک پنج ماشه کمیله ترمس صبر سقوطری هر یک چهار ماشه تخم حنظل سه ماشه نمک هندی دو ماشه کوفته بیخته در آب برگ شفتالو حب بسته دو ماشه یا زیاده وقت خواب شب بخورند که مجرب ست دیگر ترمس قنبیل حب النیل شیح ارمنی ختنبرک یعنی درمنه خراسانی انیسون تربد افسنتین برگ شفتالو ترمس هر یک سه درم مثقل ازرق سقمونیا هر یک نیم درم کوفته بیخته بشربت اصول سرشته حب سازند وبخورند وعقب آن مغز جوز مثقل نمایند وآب گرم چند جرعه بنوشند که در قتل واخراج حب القرع وحیات مجرب ست

تتمیم

بطول پنج ذراع برآمده دوائیکه برای دیدان طوال نافع بود برنگ کابلی بقشر پوست هلیله زرد آمله هر یک پنج مثقال تربد سفید سه مثقال فانیذ برابر همه ادویه آمیخته شش ماشه با آب گرم بخورند و در نسخه دیگر وزن هر سه ادویه اول هر یک پنج درم و نیم و تربد سیزده درم ست و در نسخه دیگر نمک هندی عوض آمله است و وزن آن هر یک دو مثقال و تربد سپید بروغن بادام چرب کرده پنج مثقال و فانیذ بدستور نوشته با آب حب بسته دو مثقال با آب گرم بدهند دیگر برنگ کابلی بقشر خسرو تربد قنبیل هر یک پنج درم ترمس قسط تلخ هر یک هفت درم شیح ده درم نمک هندی یکدرم کوفته بیخته سه درم ناهار بخورند قتل و اخراج دیدان کند دیگر برنگ کابلی بقشر هفت درم تربد دو درم مویز سیاه پنج درم باهم آمیخته بقدر حاجت بخورند حب القرع در رطوبات لزجه فاسده را از امعا بیرون آرد دوائیکه اخراج کرمه حب القرع و استیصال ماده آن نماید برنگ کابلی بقشر تربد قنبیل کمیون و آن برگی ست که از حبش می آورند لسان العصافیر تلخ تخم پلاس مساوی دو بار هر یک بقدر ضرورت گرفته کوبیده در گلقند یا اطریفل صغیر سرشته و با شیر تازه باشد بخورند دیگر درمنه ترمس پوست بیخ انار کوفته با شیر گاو استعمال نمایند دیگر حب النیل نمک هندی هر یک نیم درم قنبیل یکدرم تربد سفید دو درم برنگ کابلی مقشر سه درم کوفته بیخته بمویز منقی سرشته تناول نمایند دیگر گویند که این دوا جهت دفع کرم بغایت مجرب ست کندش مویز ترمس هر واحد یک مثقال نمک هندی افسنتین هر یک دو درم کوفته بیخته بقند سیاه و زهره گاو سرشته حب کنند و یک مثقال تا دو درم استعمال نمایند دیگر سرخس و اشنی قنبیل دار فلفل زنجبیل فلفل سعد کوفی برنگ کابلی تربد سفید هر واحد یک مثقال کوفته بیخته بگلقند سرشته بقدر یک توله بخورند که در قتل خراطین و حب القرع مجرب حکیم کمال الدین ست دیگر برنگ کابلی مقشر دو درم درمنه ترکی یکدرم خرمای اندرون برآورده کرده دو عدد و مغز گردکان سه درم کوفته باهم سرشته وقت خواب بخورند که مجرب نوشته معجون تالیف حکیم علی که جهت حب القرع مجرب ست صبر سقوطری ایارج فیقرا ایارج جالینوس هر یک پنج توله دواء الترید قنبیل هر یک پاو سیر اکبری برنگ کابلی نیم سیر اکبری عسل سفید سه چند ادویه و حب دیدان سفوف برنگی و معجون سرخس نیز درین باب نافع ست و ذکر ادویه مفرده و مرکبه نوشته میشود که در قتل و اخراج دیدان بکار آید مفرد کبیله و نمک با آب بخورند دیگر اجواین خراسانی با آب ششته ساییده یکدرم با شربت قند بخورند که در دفع کرم شکم بی بدل ست دیگر باوبرنگ را کوفته پوست او دور نموده بسایند و با شکر سفید و روغن گاو بخورانند دیگر پلاس پاپره سه عدد ساییده در یک توله قند سیاه آمیخته حب بقدر کنار دشتی ساخته صبح و شام یک حب بخورند دیگر آب برگ کند با نمک بنوشند دیگر آلو خشک شب تر کرده صبح آب آن بنوشند دیگر پوره که بر سر سنگهای جاروب پیدا شد شب تر کرده صبح مالیده آب آن بنوشند حب مغز تخم کدو یکتوله پلاس پاپره کبیله هر یک شش ماشه اجواین خراسانی سه ماشه ساییده با قند سیاه بقدر کنار حبها ساخته یک حب بخورند و در نسخه دیگر زیره سیاه هم درج و بعضی نانخواه عوض اجواین خراسانی ست دوا تخم حنظل درمنه تربد ترمس قسط تلخ باوبرنگ مقشر پلاس پاپره کمیلا زیره نمک هندی از هر یک نیم درم کوفته بیخته با قند سیاه و یا خرمای کوبیده سرشته بخورند دیگر بوره اجود کچوره موتهه هر یک دو درم با آب بسایند و سنگتاب نموده بخورند نافع بود دیگر بچ سه ماشه باد بان شش ماشه در آب شیره برآورده تا سه روز بدهند که اخراج کرم نماید دیگر کرنج سفید با ده تای اگر دشتی با قوی از بستانی ست یک عدد و انگور کلان خرما شده سوم حصه آن در آب شیره برآورده نمک سنگ یک ماشه افزوده بنوشند که برای اخراج کرم عجیب انفع ست دیگر روغن ترپین تاین یکدرم شیر انجیر دو و نیم توله آمیخته بنوشند کرم را بکشد و برآرد و طفل را کمتر از وزن مذکور بدهند دیگر پوست بیخ انار ترمس یکتوله سلیوس نخود یک توله باوبرنگ نیمکوفته سه ماشه قند سیاه کهنه یکتوله شب در یک پیاله آب تر کرده بشبنم گذارند و صبح صاف کرده بنوشند که در سه چهار روز همه کرم برآید دیگر یک دو روز شیر ماش ساییده انگلقه سنامکی هر یک دو نیم توله پوست هلیله زرد هلیله زنگی هر واحد یکتوله سونته مویز منقی هر واحد شش ماشه بعسل حب ساخته یکتوله بخورند نافع بود دیگر اجود برنگ کابلی نمک سنگ جوا کهار پوست هلیله زرد دار فلفل زنجبیل همه مساوی انگوزه بریان نصف یکجز کوفته بیخته ناهار دو درم بخورند قاتل کرم و هاضم طعام ست دیگر برنگ کابلی نمک سنگ کبیله پوست هلیله زرد مساوی کوفته بیخته نیم دام با دوغ گاو بخورند غذا کچهری دیگر پوست درخت انار ترش پوست بیخ توت هر واحد دو توله نیمکوفته در آب خوب جوش داده صاف کرده بنوشند نافع بود دیگر پوست بیخ بکاین دو توله در هشت سکوره آب جوشانند هر گاه یک سکوره بماند با قدری قند سیاه شب نوشید و تخمینه صبح بارنج بخورند تا رفع

همین طور بعمل آرند کرم کبار و حب القرع دفع کنند دیگر درمنهٔ منقی بجای تخم آن بابرنگ بیز کنند و بزرگ را بیست دانه و طفل را نیمه آن دهند نافع بود دیگر پلاس پاپره بر شکم و عانه بمالند دیگر کمیله بابرنگ بیخ حنظل سرخس تربد هر واحد سنگ سه ماشه پوست هلیلهٔ زرد هفت ماشه مغز خستهٔ شفتالو پنج عدد مغز تخم کرنجوه سه عدد در سرکه ساییده روغن دیودار روغن بهروزه هر واحد دو نیم ماشه افزوده بر حوالی ناف ضماد نمایند که کرم را بکشد **اقوال حکما** شیخ الرئیس میفرماید که غرض مقصود در معالجات دیدان این است که از اسباب تولد مادهٔ متولد آن از ماکولات مذکوره باز دارند و تنقیهٔ بلغم نمایند از روده که دران کرم متولد شود و کرم را با دویه که بنسبت آنها سموم است بکشند و آن ادویهٔ تلخ طعم است که بعضی ازان حار بود و بعضی بارد و مذکور گردد و ادویه که بخاصیت این فعل کنند و بعد قتل آن با دویهٔ اسهال آورند اگر طبیعت از خود آنرا دفع نکند و نشاید که بعد مردن کرم تا زمانی دراز در اندرون شکم گذارند و عفونت بخار آن ضرر سمی رساند و ادویهٔ حاره تا در تدبیر سموم در تدبیر آنها بر وجهت موافقتر است مگر آنکه در انجا تپ یا ورم باشد و ادویهٔ حار تلخ بحرارت خود مضاد مزاج کرمهاست و هم مضاد کیفیتی است که آنها حریص تر باشند یعنی چرب و شیرین و گاهی مشروبات و حقنه ها چنان یافته میشود که آن جامع این هر سه خصال باشند و اما حمولات برای اخراج آن اولی از قتل کردن آن است مگر آنکه در معای مستقیم کرم کوچک باشد و گاهی حمول از حنظل مع شیرین میسازند تا کرم بسوی آن بنابر محبت شیرینی منجذب شود و چون بیرون آرند باوی خارج شود و معالجه بمشروبات وقت خلو شکم اولی بود و چون سموم قاتله آنها در شیر و در کباب و مانند آن پنهان کرده بخورانند کرم بتناول آن حریص تر باشد و آنرا زیاده تر قبول کند و گاهی صاحب دیدان را مثل شیر در روز میخورانند و روز سوم در شیر دوای قتال آن می نوشانند و گاهی قبل آن کباب حرص میکنند چه هرگاه کرم بوی آن می یابد بحرص اقدام میکند تا بسوی آن منجذب گردد پس هرگاه عقب آن ادویه و شیر آنرا زیاده تر قبول کند و چون حقنه های سمیهٔ قاتله استعمال نمایند اولی آن است که معده را لقالقات طلا کنند خصوصاً آنچه دران قوت قاتلهٔ کرم باشد مثل سماق و عصارهٔ افسنتین و اقاقیا در شراب حل کرده و همچنین کبر و شبت الشراب و اگر تحمل قبض این نباشند پس گل مختوم بشراب ضماد کنند و چون ادویهٔ دیدان بخورند باید که بینی را خوب ببندند و از اخراج نفس و ادخال آن حتی الامکان کثرت نکنند و آهسته و کمتر گیرند و فضل آن است که در نفس چیزی از بوی دوا مختلط نشود و از علاج متصل بعلاج دیدان اصلاح اشتهاست چون ساقط شود و گاهی در ضمادات و مشروبات چنان یافته می شوند که جامع تقویت اشتها و قتل و اخراج کرم باشند مثل شراب صبر با افسنتین و مثل حب معمول از ایارج طلا از شکم هر دو و کذلک صبر مع رب ترش و گاهی با دیدان اسهال مجتمع شود پس احتیاج بقتل آن تنها افتد بهر آنکه حرکت طبیعت آنرا خارج کند و گاهی حال اقتضا بران کند که بقالقات تلخ قتل نمایند تا موت آنها قبض طبیعت مجتمع گردد و چون دیدان در اسهال جمع شوند و خوف سقوط اشتها باشد خصوصاً با ضمهٔ قابضه که قاتل دیدان باشند قوت ساقط نشود و بعد ازان خارج شوند با دفع طبیعت و یا بدوای مشروب یا حمول و گاهی با دیدان اورام در احشا باشد پس احتیاج بتدبیر لطیف افتد و ادویه که قتل حب القرع کند قویتر ازان باشد که قتل کرم دراز نماید و آنکه قتل حب القرع بتدبیر کند کرم دراز را نیز قتل نماید و سبب درین آن است که مکان حب القرع بعیدتر از دوای مشروب است بنابر آنکه دارند و مرطوبات که آنرا وقایه کننده است پوشیده می باشند و گاهی در کیسهٔ غشائی صفاقی مستتر باشند بهر آنکه متولد از مادهٔ غلیظ تر و کثیف تر و اقرب باخراج حا یا بسبب شدت عفونت و اشتداد چیزی سمی یا شند پس مشکل آنها از ادویهٔ سمیه منفعل نشود تا آنکه مفرط و غالب بسیار بران نباشند ادویهٔ حارهٔ قتالهٔ دیدان و خصوصاً کرم دراز اما مفرده مثل فراسیون است و قردمانا و [illegible] و شیح و ترمس تلخ و سلیخه و پودینه و آب آن و تخم [illegible] و قسط تلخ و افتیمون و قرطم و نعنع و سنبل و کمافیطوس و قنطوریون و [illegible] شیح و ثوم حاده گاهی حب القرع را قتل کند و با دیان و آس و صعتر و فلفل و افسنتین و تخم ترب و پوست بیخ و بیخ راسن خشک سه اوقیه و زیرهٔ بریان و قیصوم و سعد و عاقرقرحا و انیسون و تخم کرفس [illegible] درین باب قوی است و شونیز و تخم سیر اسهال آن مع قتل [illegible] لبلاب و بسفایج و اولی چیزیکه بعد قتل بدان اسهال کنند صبر است و چون انسان زیت را وافر بمقدار یکشرب او ممکن بود بنوشد قتل و اخراج کرم نماید خصوصاً زیت الانفاق و آن کرم عریض را نیز قتل کند و بمرارت خود و بزلق بنابر جهت قتل کند و اگر شرب او یکدفعه ممکن نبود دفعات دو دو ملعقه بنوشند و حب النیل قتال کرم حیات و مخرج آن است و گاهی در کرم عریض نفع کند و اما مرکبه پس تا آنکه آن مثل تریاق فاروق است و آنچه جامع قتل و اخراج بود مثل ایارج فیقرا [illegible]

دو راست بگیرند شیح و افسنتین هر واحد یک درم و ثلث آن و شحم حنظل ربع درم و نمک هندی یک دانگ و بخورند و گاهی خوردن زیره و نطرون نیز تا نیم قتل کنند از جمله دو مثقال بخورند و ایضاً نطرون فلفل قردمانا مساوی شربت تا یک نیم درم و ایضاً فلفل حب النار زیره هندی مصطکی بعسل سرشته یک ملعقه صبح و قبل وقت خواب بخورند دیار اسن و شیح و فلفل و سرخس مساوی از یک نیم درم تا سه درم بخورند و حب افسنتین مخرج کرم طوال است و کرم عراض محتاج تقوی تر از این است ادویه خاص تر حب القرع است و آن قطران بود در حقنها و طلیه استعمال کنند و برنگ کابلی و مغز او و سرخس و قسط تلخ و پوست بیخ توت و عصاره او و تنبیل و شحم حنظل و صبر و شیح و جار در عراض عجیب است و پوست بیخ از اشجار و گمان من آن است که این از کنار و انار و درخت باشد و آنچه اخراج آن بلا اذیت کند این است که سه اوقیه آب بیخ راسن تازه بنوشند که آن خیلی عجیب است و علما ذکر کرده اند که از بیان مخرج حب القرع است و از ادویه عجیبه بتبیع اقسام دیدان موی حیوانی است مسمی با خربون و قلقد لیس از انجمله است که قتل آن منفعت کند اگر در انجا اسهال باشد و در قرابادین مطبوخی از آن و از قنطوریون ذکر کرده ایم و ایضاً شیر تازه سه روز صبح بنوشند و بعد ان شوربا بخورند بعده بگیرند برنگ کابلی شش مثقال و سرخس و قنبیل هر یک سه درم و کوفته در سرکه ترش یا در سکنجبین حل کرده اندکی کباب بخورند تا دیدان حرص آن نماید پس از آن بمقدار یک حب و تجربه واجب کنند بنوشند و اما ادویه بارده و قلیل الحرارت مثل تخم کشنیز است چون سه درم با مفتنح بخورند و تخم کرفس بسیار قوی است هر قسم کرم را بکشد و در سکنجبین یا دوغ بخورند یا طبیخ او بنوشند و نوفل و برگ شفتالو و آب سنو که بصری آن غیر کثیر الحرارت است و علیق و مطبوخ پوست درخت انار ترش یا مجوش که در آب همه شب بخته صاف کرده بنوشند و همچنین اگر بیخ در ان بیخ او بنوشانیده باشند و آب بادرنگ برای کسی که کرم و اسهال هر دو باشد نیکو است یا بادرنگ خشک و ایضاً سماق در آب بالیده عجیب است و طراثیث و گل مختوم لشراب عجیب است و گل ارمنی نیز عجیب بود و از تخم خرفه چون کثرت کنند قتل کرم نماید و همچنین کاسنی تلخ و کاهو تلخ و کرفس بستر که بدرد ده و گویند که خربزه قتل و اسهال آن کنند و خیار قریب این ادویه است و از قوت اینها بالغ تر آن است که اخراج کرم عریض نیز کند یعنی مثل تخم خلاف و آب برگ شفتالو و کشنیز و کاسنی تلخ و جعده و غیر آن و اینها به دوغ یا آب گرم یا سکنجبین بخورند حقنه ها برای اصحاب دیدان بطبیخات ادویه مذکوره هر ایشان حقنه کنند و گاهی در ان مسهلات مثل شحم حنظل و صبر و غیره و قثاء الحمار بسبب قوت و وقت داخل میکنند و در حقنه ایشان استعمال قطران نیکو است و نفع عظیم می نماید و در ین هنگام رعایت مقعد بعده کنند بشیافات زحیر با شربه و اضمده معده تا زحیر و ضعف معده عارض نشود و این همه دانسته اند و گاهی حقنه با آب شور یا آب نمکین بنطرون و مانند آن و خصوصاً بقطران نفع میکند و گاهی در حقنه ایشان آب برگ شفتالو و مطبوخ بیخ توت و پوست انار داخل میکنند و خاصة اگر حرارت باشد ضمادات برای اصحاب دیدان ضمادات نیز از ادویه قویه مذکوره بسازند و مثل شحم حنظل و زهره گاو و عصاره قثاء الحمار و بقطران و صبر تقویت کنند و چون بصبر و افسنتین یا بصبر در سه بار یا سیب ضماد کنند قتل دیدان نماید و اشتهار اسفید بود و چون این همه را جمع کنند صواب تر باشد و این ضماد نیکو است شونیز را در آب حنظل تر یا بمطبوخ شحم آن ساییده بر شکم و ناف طلا کنند و گویند که مغز گوزن چون بر ناف ضماد کنند آنرا دفع کند و همچنین بر روغنهای ادویه مذکوره طلا کنند نفع بخشد و ضماد بر وغن بابونه و افسنتین اغذیه ایشان اما غذائی که بسبب مقابله سبب احب بود این است که حار یابس باشد و در ان لزوجت نبود و در ان جلا باشد تا جلا و اخراج آنها کند و در اغذیه ایشان آب نخود و سیر کرنب داخل نمایند و گوشت کبوتر نیز برای ایشان نافع است و نوشیدن آب شور هم برای از ایشان نافع بود و اگر اسهال حرارت باشد بجریره که از سماق ترش کرده باشند غذای ایشان سازند که آن قاتل کرم و قابض شکم است و همچنین آب انار میخوش و چون اسهال ضعیف کند احتیاج بغذای قوی افتد و اگر هضم نشود از عدس جریرها و آب لحوم سازند و اما وقت و ترتیب غذا این است که گرسنگی نباید کشید تا هیجان کرم و لذع معده گردد و گاهی اشتها را ساقط کند بلکه واجب است که قبل حرکت کرم در وقت رغبت غذا خورند و تفریق غذا کنند و هر اندک زمان تناول نمایند و چون خوف اسهال باشد بر شکم اضمده قابضه مذکوره استعمال کنند مسیحی گوید باید که در اخراج کرم و حیات حب القرع اشیایی که آنرا کیفیت قاتل این حیوانات و کیفیت دیگر جالی و ملین شکم باشد بدهند تا اخراج آنها نماید و چیزی از اینها خارج نشود مگر آنکه بهر دو یا ضعیف گردد و میان زنده و مرده شود و گاهی این ادویه شرباً و حقنةً و ضماداً استعمال میکنند در قتل حیات و دود و ادویه شهری و قوه رماشا و بیخ سوسن و آب خلاف و کبر و پوست بیخ توت

ومانند آن کرد و قول شیخ مسطور شد کفایت کند و برگ شفتالو سوده بر ناف طلا کردن و قرطم مطبوخ و فطر اسالیون خوردن نیز مفید بود و اما حب القرع
که آن کرم عریض است آن محتاج بادویه بسیار قوی تر مثل سرخس و قسط تلخ و پوست بیخ توت و برنگ کابلی و قنبیل بود و این دوا حیات را نافع است
قسط تلخ چهار درم شونیز ده درم مغز برنگ کابلی سه درم سرخس چهار درم قنبیل پنج درم تربد ده درم کوفته بیخته چهار درم بشیر یا بسرکه یا بمری بعد از آنکه
شش ساعت گرسنه بوده باشند بخورند و ایضاً مغز برنگ کابلی و تربد و سرخس و نمک هندی هر یک دو درم قسط تلخ شش درم کوفته بیخته پنج درم بشیر تازه
بدهند و ایضاً شیح و قسط تلخ و ترمس و برنگ مقشر سرخس قنبیل هر واحد پنج درم تربد پانزده درم کوفته بیخته دو درم بشیر تازه بخورند و کسی که معتاد این علت باشد
باید که از اغذیه بلغمیه مولده حیه اجتناب نماید و قبل غذا لقمه نان بخردل بی نهار بخورند یا مری قوی بناشتا بنوشند و این دوا دیدان کبار عراض را خارج کند
برنگ مقشر هفت درم بعد گرسنگی شدید بخورند و این حیات کبار را بر آرد برنگ مقشر سرخس حب النیل تربد بساوی ترمس دو جزو قنبیل نیم جزو شربت
هفت درم و قبل این شیر تازه سه روز بنوشند و در روز چهارم گرسنگی کشند و بینی بند کنند و دوا در شیر تازه حل کرده بر جوع شدید بنوشند و ایضاً برای اخراج
حیات قرع و انا دو مثقال بآب شیح ارمنی مطبوخ سه اوقیه بخورند و یا قسط تلخ دو مثقال منقوع ترمس و یا پوست توت مطبوخ و یا حب الرشاد سوده و یا آب
پودینه بری چهار اوقیه با دو مثقال حاشا سوده و یا آب سداب سه اوقیه با یک اوقیه عسل بخورند و یا آب سیر مق کوفته با حنظل بر ناف طلا کنند یا شونیز
سوده با سرکه سرشته ضماد نمایند صاحب کامل گوید که علاج صاحب دود و حیات بادویه مضاد مادهٔ محدث آن و بدانچه قتل و اخراج آن باسهال کند
باید کرد و از ادویه که این فعل کند آن است که فراخ اوعیه یا بیس منقطع باشد چه حدوث این علت از مادهٔ بارد و غلیظ میباشد و آنچه در آن تلخی و قوت
مسهله یا جلا و یبس باشد بسبب تلخی هلاک این حیوان شود و باسهال و جلا اخراج آن از امعا بعد موت او گردد و این ادویه افسنتین و سرخس و ترمس و شیح ارمنی و افتیمون و نمک
و اسبل و قسط تلخ و مانند آن است چون از این مفرد یا مجموع از سه درم تا چهار درم با ماء العسل گرم بدهند قتل دود و حب القرع و اخراج آن نماید گاهی از غذا
ضعیف قریب بهلاکت برآرد و این دوا قتل دود و حب القرع و حیات کند بگیرند سرخس سه درم تربد و ترمس و برنگ هر واحد دو درم باریک سائیده
سه درم بعسل سرشته با آب گرم حل کرده بنوشند و ایضاً برنگ و تربد و ترمس و سرخس مساوی کوفته بعسل سرشته سه درم با سرکه ممزوج با آب بدهند که این
هلاک کرم منقطع بلغم است دیگر شیح و افسنتین و قسط تلخ و قیلسوم هر واحد یک جزو ترمس و سرخس هر واحد دو جزو باریک سه درم با سرکه ممزوج با آب بدهند دیگر برنگ
و سرخس و ترمس هر واحد یک جزو باریک سائیده بعسل سرشته در آبی که اندران پودینه نهری و شیح ارمنی جوشانیده باشند سه درم حل کرده بدهند
و اگر خشیشهٔ خراسانی مسمی و خشیزک دو درم تا سه درم باریک سائیده بعسل سرشته با آب گرم بدهند اخراج دود و حیات کند دیگر بگیرند برنگ و سرخس و قسط
تلخ هر واحد دو درم تربد سفید سه درم باریک سائیده بعسل سرشته از پنج درم تا شش درم با آب گرم بدهند و یا بگیرند ترمس و برنگ و سرخس و قنبیل هر واحد دو درم
قیلسوم و شیح ارمنی هر واحد سه درم نمک نفطی یک و نیم درم تربد هشت درم ادویه را باریک سائیده سه درم تا چهار درم با آب سیر مطبوخ بدهند و اگر تربد بلیله درم و
شیح دو درم گرفته باریک بسائیده و با آب گرم و عسل بخورانند اخراج دود و حب القرع نماید و اگر بگیرند حب النیل و برنگ و تربد و ترمس مساوی کوفته بیخته چهار درم
با آب گرم و عسل و سرکه ممزوج با آب بخورند نافع بود و با سکنجبین چون این ادویه مفرد یا مجموع بگیرند و با سرکه و عسل صاحبان دود و حیات را بخورانند اخراج آن نماید
و آن ادویه این است سرخس و برنگ کابلی و تربد و قیلسوم و افسنتین و قسط و ترمس و دمنه و شیح و زوفا و پودینه نهری و اهل و قنبیل و کسی که اراده تناول
دوای کرم نماید باید که معدهٔ او خالی بود از غذا چیزی در آن نباشد و صاحب آنرا سه روز قبل از تناول دوا شیر تازه بز هر روز یک رطل بنوشانند بعد از آن
آنرا دوا بدهند و آن خالی معده گرسنه باشد پس بدان انتفاع یابد جبر جالی و ابلاقی می نویسند که از ادویه مفرده آنچه گرم است این است سرو بادام تلخ و بیخ انجدان
با سرکه سوده و باقی همان است که در قول شیخ گذشت و این ادویه بعضی بعسل خورند و بعضی با آب و بعضی با سکنجبین و آنچه خورش آید و از ادویه سرد آنچه سخت
گرم نیست این است که تخم گشنیز خشک سه روز هر صبح دو درم یا سه درم یا پخته آمیخته بخورند و سکنجبین بزوری که از بادیان و کرفس و بیخ آن ساخته شده و تخم
و آب برگ شفتالو و پوست بیخ درخت توت و غیر آن همان است که در قول شیخ مسطور شد و اگر مریض را تپ باشد آب کاسنی و آب طرخشقوق و آب کرفس

با سکنجبین دهند و ادویه که مقصود از آن کشتن و باسهال دفع کردن کرمها بود بر گرسنگی باید خورد و اول دو روز شیر تازه خورند و بران قناعت کنند و اگر
بران صبر نبود نان با شیر خورند و روز سوم اول کباب بخایند پس دوا با شیر آمیخته بخورند و اگر پیش از دوا خوردن بختی ریاضت قوی کنند و بعد از ان کباب بخایند پس
آن دوا بخورند مقصود تمام حاصل شود و اگر مریض از خوردن دوا کاره باشد بتدبیر حقنه باید کرد و هرگاه حقنه کنند اول مراعات معده باید کرد و ضمادات از ادویه
قابض که مزاج آنها ضد مزاج کرمها بود بر معده نهند تا معده را قوت دهد و آن ادویه در قول شیخ گذشت و اگر از حقنه نیز کراهت کنند علاج آن بضمادات باید کرد
و بهترین همه ادویه مرکبه تریاق کبیر است از بهر آنکه در ان همه منفعت است و هیچ مضرت نیست اگر بخورند و یا طلا کنند کرم را بکشد و تبدیل مزاج نماید و تدبیر
صواب این است که سیر بامداد ناشتا خرما و انجیر خشک چند دانه بخورند پس این دوا خورند افسنتین و شیح که بفارسی درمنه گویند و قسط تلخ و برنگ کابلی
و هلیله سیاه و آمله هر یک سه مثقال ترمس و نخود سیاه هر یک مثقال تربد سفید سه درم انیسون شش درم سعتر فرس چهار درم سکنطر اشیح سه درم همه را کوفته بیخته بعسل
بسرشند شربتی بقدر جوز معتدل و ازین پس چند آنکه تواند بر گرسنگی صبر کنند و هر وقت که طعام خورند سخت بسیار بخورند و آن نیز کرم را بکشد و باسهال
بیرون آرد دیگر بگیرند ایارج فیقرا و شیح و افسنتین هر یک یکدرم و دو دانگ تخم حنظل دو دانگی نمک هندی دانگی این یک شربت است دیگر جوز بوا و [illegible] فلفل
زنجبیل فلفل سعد برنگ کابلی هر یک چهار درم تربد سفید چهار درم قانید بقدر همه ادویه شربتی بقدر جوزی دیگر که کرم دراز و حب القرع را بکشد [illegible] و قنبیل
و نعناع و برنگ کابلی و ترمس هر یک ده درم نمک هندی هفت درم ترمس هشت درم قسط تلخ ده درم پوست درخت توت ده درم قردمانا هشت درم
همه را کوفته بیخته سه درم تا پنج درم با آب نخود و یا سرکه کهنه یا با شیر تازه بدهند و این دوا مجرب است برنگ کابلی مقشر و حماما مقشر هر یک ده درم همه را
کوفته وقت خواب بخورند و بخسپند و این دوا قوی است تخم حنظل و بوره هر یک دو دانگ و اندرون نوشادر هر یک دانگی همه را بشیر گاو بسرشند و حب
سازند این یک شربت بود و بیخ انجدان با انگبین بخورند کرم دراز را بکشد و پوست بیخ توت نیز و اگر کسی انگبین نخواهد با آب با کامه خورد و تخم کرنب
با انگبین سود مند است و شونیز بعسل ماده ایشان را قلع کند حقنه ها این حقنه مجرب را [illegible] است بگیرند پوست درخت توت پوست درخت انار ترش
هر یک دو توله و یک روز در آب تر کرده همه شب در تنور بپزند و صبح صاف کرده با آب برگ شفتالو آمیخته حقنه کنند و این حقنه مرطوب را لائق است تخم حنظل سه درم قنطوریون
دقیق ده درم افسنتین ده درم همه را در یک من آب بپزند تا بقدر دو استار باز آید صاف کرده چهل درم نمک آب که زیتون در ان پرورده باشند
و سی درم آبکامه بیامیزند و حقنه کنند نوع دیگر قنطوریون باریک تربد نیم کوفته قسط تلخ هر یک ده درم شیح و بیخ کرفس و تخم کرنب هر یک پنج درم تخم حنظل
دو مثقال صبر دو درم قثاء الحمار مثقال همه را حسب الرسم بپزند و صاف کرده دو درم قطران در ان حل کنند و ده درم نفط سیاه بادی بیامیزند و حقنه کنند
نوع دیگر شونیز و ترمس و بابونه هر یک پانزده درم افسنتین هشت درم همه را جوشانیده صاف نموده آبکامه و آب زیتون یا با نفط سیاه و قطران آمیخته
حقنه کنند ضمادها تریاق کبیر را در طبیخ شیح یا در طبیخ قسط تلخ یا در طبیخ سکنطر اشیح حل کرده بر شکم طلا کنند و اگر شیح و قسط یکجا بپزند و تریاق در ین طبیخ
حل کنند سخت قوی بود و اگر قاقند با تریاق یار کنند بهتر بود و اگر تریاق حاضر نباشد و بجای آن قلقند تنها بکار برند روا بود و این ضماد کرمان بکشد
و باسهال بیرون آرد شونیز کوفته بطبیخ تخم حنظل بیامیزند و ضماد از جهت کرمان دراز بالای ناف نهند و اگر حب القرع بود زیر ناف گذارند و یا صبر
و افسنتین و تخم حنظل و قطران و زهره گاو باهم بیامیزند و ضماد کنند و یا زهره گاو و صبر و زیره و انگبین و مغز گوزن یا پیه او سرشته ضماد کنند و اگر قطران و صبر
و سعتر با این ادویه یار کنند صواب باشد و شونیز در سرکه پخته و برگ شفتالو کوفته بر ناف بندند نیک است محمود گوید که در حیات تا چهار روز متواتر صبح شیر تازه
سه اوقیه با شکر سفید ده درم بنوشند و غذا مزوره نخود و مغز قرطم و سعتر فارسی و دارچینی بخورند و روز پنجم بگیرند شیح و برنگ کابلی مقشر و سعتر خس و ترمس و تربد
و قسط تلخ هر واحد یکدرم حب النیل نیم درم کوفته بیخته سه درم بر شیر پاشیده سحرگاه بنوشند و تا آخر روز بران صبر کنند تا با کل خارج شوند و اگر اسهال تا ختم
کنند سرکه کهنه ده درم با آب گرم بران بخورند و در آخر روز نان در ابا قراقروط و ثوم کوفته شیر کرده تناول کنند و اگر بقیه از ان بماند معالجه بکشنیز مع عقید
انگور سازند و یا بگیرند آبکامه ده درم و در آب گرم حل کرده بنوشند و یا بگیرند شحم حنظل یک نیم دانگ و زهره گاو یک مثقال و قنبیل نیم درم او سائیده

خربق

بزهره آمیخته شیاف ساخته استعمال نمایند و از اغذیه بارده غلیظه مولد بلغم حذر کنند و سبای حب القرع شیح و برنگ کابلی مقشر هر واحد مثقال سقمونیای مشوی دانگی نمک هندی یک نیم دانگ تربد یک درم شحم حنظل یکدانگ کوفته بیخته بشیر تازه یا شیره بار هند و یا مری ده درم بر نهار بنوشند و لبنیات و هرائس و اغذیه لزجه و رطبه ترک کنند حکیم هندی گوید که اگر شیح را کوفته بزهره نرگاو سرشته بر شکم ضماد کنند کرم دراز بر آرد و اگر بر جراحات ضماد این کنند کرم متولد در آن دفع شود و این حقنه مجربست شیح قیصوم اکلیل الملک بابونه بر داشته کف برگ سداب ده درم برگ شفتالو ده درم برگ چقندر با نه همه را در دو رطل آب بپزند تا یک رطل بماند و بپالان ده درم مری و ده درم روغن تخم مشمش تلخ و شحم حنظل یک نیم دانگ انداخته حقنه کنند و آنچه در جمیع انواع کرم سیما حب القرع نفع کند این ست بگیرند روغن تخم مشمش بزهره نرگاو و بوره ارمنی و شحم حنظل و یا بگیرند صبر مثقال و در آب افسنتین مطبوخ یا آب برگ شفتالو یا آب سداب حل کرده پنبه بدان آلوده ساعت بساعت حمول کنند و سبای کرم دراز هر روز بر ناشتا مقدار ده نخود سیاه و ترمس بمقدار قرطم یا مغز تخم مشمش یا رب بمحض بهی و خردل جوز عتیق یا انگور بکشنیز خشک و نعنع و جوز و مری بخورانند و نانخورش بکف خردل سازند باین طریق که خردل کوفته در آب بجوشانند و کف آن بگیرند و این شدید الحدة و حرافت ست چون بخورند دیدان از آن بگریزند و خارج شوند و آن دوا مخرج حیات ست شیح برنگ کابلی تربد کیل دارو هر یک چهار درم نمک سیاه دو درم قسط تلخ شش درم شربتی از آن پنج درم بشیر تازه و ابن جمیع گفته که آنچه در اخراج حب القرع تجربه کرده ام این ست که مریض را یکشبانه روز گرسنه دارند صباح هفت جوز بخورانند و سوای آن در آن روز چیزی نخورند پس آنرا خارج کنند و گاهی بخلاف آن خارج کرده و نوشیدن مری قوی یا نانخورش بر نخوده خردل ناشتا استیصال و منع تولد آن نماید و این دوا در اخراج حب القرع بارها آزموده ام و آن همان نسخه مجربست که در قول حجازی گذشت مریض قوی را سی درم و ضعیف را بست درم بدهند و شونیز سائیده بزهره نرگاو و سرکه سرشته بر ناف ضماد کردن درین باب قوی ست و آنچه اخراج کرم خصوصا حب القرع نماید آرد ترمس و افسنتین رومی و شیح ست شربا و ضمادا یا نخود سیاه در سرکه تر کرده بر نهار بنوشند و بر گرسنگی صبر کنند و همچنین آب سماق منقوع و آب پودینه و آب خرفه یا آب کرنب یا آب گندنا و آب سداب و آب پوست بیخ توت مطبوخ هر چه ازین خواهند از دو اوقیه تا چهار اوقیه باندک عسل بخورند و اگر با یکی ازین آبها دو مثقال قسط تلخ یا روغن بید انجیر یا پنج درم حب الرشاد اضافه کنند فعل او قوی تر گردد و در زنی جوان را دیدم که از ناف او کرم بر آمد و بعد دوا یا کم تر از آن ببرد خضض و قرشتی بنوشیند که تنقیه ماده بلغم کنند و قتل دیدان باشیای تلخ یا بچیزیکه آنرا خاصیت بود یا بسکار آن مثل کشنیز خشک نمایند و اخراج آن بمسهلین طبیع کنند و از حیلهای جید در اسقاط کرم با دویه قتاله که از آن نفرت میکنند و تهیب آن میشوند این ست که صاحب او را چند روز شیر دهند که کرم آنرا دوست میدارند بعده گرسنگی شدید کشند و ادویه قتاله بشیر در ترا از مریض بیامیزند تا بوی آن نشمد و دیدان را بوی آن محسوس نگردد تا گریزند بعده دفعة مبنی بند کرده بنوشانند و اگر قبیل شرب دوا اندک گوشت کوفته بریان بی نمک و بدون کشنیز بخورد و فرو نبرند اولی بود و ادویه قتاله آن مثل شیح و درمنه ترکی و کبر و جاشا و غیر آن ست که در قول شیخ گذشت و مثل افتیمون و افسنتین و شحم حنظل و حب النیل و صبر و سقمونیا و تربد و پوست بیخ توت از مسهلات آن ست چون کرم از خود خارج نشوند استعمال نمایند و مثل اطریفل و کشنیز خشک و سماق و تخم خرفه از قاتلات ست چون با کرم اسهال یار گردد استعمال کنند و گویند که آب فرنجمشک بالخاصیت قتل کرم نماید و سرکه خاصة سرکه عنصل چون صاحب کرم هر شب بخورد بسیار نفع کند و ماده آن قطع کند خصوصا به بعض ادویه و حب دیدان و لعوق که در علاج شهوت کلبی گفته ایم نافع ست و اگر سقمونیا مثل او بشیر تازه ناشتا بخورند کرم صغار و کبار را اخراج نماید و این در مثل آن عجیب ست و گاهی ادویه با ضماد از خارج استعمال کنند و این ضماد قوی ست ترمس بری و صبر و شحم حنظل و حب النیل با آب برگ شفتالو یا آلو سرشته حوالی ناف ضماد کنند و اگر معده ضعیف باشد ادویه را با آب به یا رب به یا آن بسرشند و تغذیه باغذیه یابسه قلیل الفضول کثیر التوابل باید مثل قلایا ناشفه و مطبخات بهری و کامخ کبر و صعتر و انجدان و لحوم صید و نمک سود مقدد و دبا با زیره و تخم کرفس و نخود آب کثیر الملح و حب کوامخ و صحناه و کرنب و سیر غذاسے ملطف و جمیع بقول حاره حریفه مثل ترب و خردل و سداب و جمیع ابازیر و لبوب گرم مثل گردو یا و سرکه کهنه و مری و جوز و نارجیل خصوص کهنه و شرب آب شوره و کبریتی و نحاسی و آب قرنفل و آب انیسون [illegible] قتل کرم نماید و با یکدیگر اغذیه بارده رطبه غلیظه مولد بلغم و حبوبات [illegible]

وبحسم لبقر ومانند آن ترک نمایند بسبب آنکه گویند که علاج عام دیدان وحیات وحب القرع استعمال حقنها وضمادات وآشامیدن ادویه است اما نوشیدن ادویه پس سه نوع است اول آنکه بابطال تولد آن تمام شود واین بدانچه مضاد وسبب محدث آن بود حاصل گردد وانچه این فعل کند ادویه مقطعه بود که مزاج آن حار یابس باشد مثل ثوم وپیاز وکرفس وترمس وعنصل وکبر لبسبر که وکرنب دوم قتل آن واین تمام شود بدانچه در آن تلخی بود مثل طبیخ افسنتین وآب ترمس وصبر وقنطوریون وسوم اخراج آن از امعا بعد قتل آن واین تمام شود بدانچه در آن قوت مسهله وجلائیه باشد بهر آنکه تلخی هلاک این حیوان بود وبا مسهلا وجلا اخراج آن گردد واخراج آن ترمس وسرخس وشیح ارمنی وبرنج کابلی واصمد وافتیمون وغاریقون بود وچون این ادویه مفرد ومجموع بکار برند وضمادات بر دو وجه است یکی ضماد قتال دوم ضماد مستفرغ اما قاتل حیات قلقند وتریاق است چون بدان طلای شکم با آب شیح وآب قسط تلخ نمایند وضماد مستفرغ تضمید بامثال ترمس بقطران سرشته وشحم حنظل وصبر وقنطوریون با سرکه سرشته وحقنها نیز بر دو وجه بود یکی قاتل مثل مرارة البقر وآب پوست توت وآب کبر وآب بابونه وقطران ودر روغن سداب دوم مستفرغ مثل آب شیح وآب شحم حنظل وبورق وقنطوریون واز استعمال حقنها حذر کنند چون در اسفل امعا صعود یا بالا باشد وغذا نخود آب یا گوشت بریان سازند واز اغذیه ردیه مثل البان وباقلا وسرک وکوامیخ حذر کنند واگر با این تدبیر غرض حاصل گردد فهو الاسهل وشیر یکرطل بنوشند بعد از آن این دوای مولف در حالت خلو معده استعمال کنند سرخس سه درم برنگ وترمس هر واحد دو درم قنبیل افسنتین هر واحد یکدرم قیسوم شیح ارمنی هر واحد مثقال خشخیرک دو درم تربد وحب النیل وشونیز وقسط وغاریقون ودمر سر هر واحد نیم درم همه را سائیده دو درم بخورند وعلاج این انواع که با تپ باشد بشربت جلاب وآب سیب وگلاب وخوردن خربزه دراز وتوت وشربت آب کاسنی کنند وغذا چون تپ ساکن شود زیرباج یا سماقیه دهند انطاکی گوید که واجب است بمداومت اولا ترک هر غذا که مادهٔ دیدان از آن پیدا شود چنانچه مذکور شد بعد از آن استعمال چیزیکه تفریق لزوجات وتقطیع بلغم کند مثل سعتر دایاج بعده بتناول هر فرق اقدام نمایند مثل نوشیدن شیر تازه وانچه مالوف کرم باشد چون شیرینی وشوربای سحم وهر روز تناول طعام یک وقت مقرر نمایند بعد از آن گرسنگی شدید کشند تا کرم وبشم معده ودهن کشاده جمع شود ودرین هنگام ادویه قاتل آن بخورند که خطا نکند وباید که بعد شربت دوای مسهل جیسیل کنند بهر آنکه تولد کرم در بسیار امعا میباشد بالجمله علاج انواع اربعه کرم واحد است بکیفیت وترکیب اما بکم واجب است که دوای حیات کمتر باشد بسبب قرب آنها از معده ودر سندیه وحب القرع بیشتر از آن ودر خلقی اکثر از همه وادویه قاتله این همه تلخ مایل بحرارت است مثل حنظل وشیح وصبر وترمس ودر خشخیرک وانچه قتل آن از تعجیل نباشد پس بالخاصیت بود مثل برنگ وقنبیل وبرگ شفتالو وبیخ انار وکبسولن حبشی وسرخس وحب النیل وافتیمون بعده تکثیر مسهلات باید کرد تا اخراج آن قبل از تعفن کنند وبعد اخراج آن لازمست خوردن چیزی نمایند که مادهٔ آن قطع کند مثل سرکه عنصل ومری وگاهی از ادویه مذکوره ضماد بر ناف بکنند وبهتر ضماد همان است که در فصل حرقی گذشت واز انچه اسقاط کرم نماید خوردن نخود در سرکه جوش کرده است بگرسنگی ومالیدن ناف بشحم حنظل در ضماد وبتمزاج ادویه مثل ایارج فیقرا وسقمونیا التقویت فعل آن بسیار کنند واز مجربات دران شونیز وزعفران در روغن نفط ونارجیل جوزشامی سرشته انیسون حاصل شود ودرگذا انعاع ولسرین وتمام بیشتر گرک ... بفعصات وشفتنیز با آب پودینه وقطران سرشته بر ناف ضماد کردن واز مجربات صبح خوردن نخود ابکر ... شیر بابونه بیخ انار پوست انار ترش ممزوج بروغن گاو در سرکه وروغن نارجیل کهنه است هرچه از این بسیار آید مثل این است تخم حنظل دو درم فنجیج هر واحد یکدرم زعفران نیم درم با آب پودینه سفوف نمایند وبدانند که تولد کرم مختص بشکم نیست بلکه در هر جوفیکه اندران رطوبت باشد مثل بینی وگوش ودندان پیدا شود وعلاج هر واحد در محل آن مسطور شد وگاهی کرم در جراحت پیدا شود وعلاجش در قروح خواهد آمد وگویند کسی که خرابر باشتا بخورد دو کشنیز خشک وسماق در غذا تناول کند از دیدان ایمن باشد صاحب خلاصة العلاج نوشته که نخستین تا چهار روز هر بامداد قدری شیر وشهد ووقت ظهر نخود آب چرب وروز پنجم سحرگاه اندک بادنجان یا چیزی گرانی از آبهای تلخی نقل نمایند چندانکه نفس بتواتر گردد پس از آن سفوفیکه مذکور گردد در شیر وشیرینی پنهان ساخته بیکبار بنوشند وتا ظهر از غذا امتناع کنند بعد از آن نخود آب میل نمایند وسفوف مذکور این است سرخس ورمنه ترکی قنبیل برنگ کابلی مقشر هر یک اقدام یکدرم ترمس بنسپید نیم جو تخم شبید حب النیل قسط تلخ هر یک اقدام نیم درم کوفته بیخته یک شربت باشد واین دوای هندی درین کار مجرب است زیره کرمانی شکر نخوده تخم پلاس قنبیل

بابرنگ مقشر هر کدام یکدرم باریک سائیده با قند سیاه سرشته دو حصه سازند و یکی ازان شب وقت خواب با شربت قاقند بخورند و بخوابند و دیگر وقت چهارم حصه آن کافی است و اگر شب وقت خواب نشست کنجد با قدری قند آمیخته بخورند و بامداد بقدر سه چهار درم قنبیل یکدرم صابون هم مالیده حب ساخته با آب گرم فرو برند انواع دیدان در همان روز بالکل دفع گردد باذن الله تعالی و از آنجا که تولد کرم از بلغم بود مولدات بلغم را بالکل متروک سازند و بعد از تنقیه و دفع آن هر صباح ناشتا قدری آبکامه بجرع باید کرد که از تولد آن منع کند و بدین مسهل صاحب دیدان را تنقیه فرمایند بلیله سیاه افسنتین رومی و ریوند ترکی برنگ مقشر گاوزبان شاهتره بسفایج شاهی لک گل سرخ عناب تخم کشوث تخم خلوس خیارشنبر گلقند روغن بادام شیرین هر کدام بقدر حاجت بدستور معهود جوشانیده صاف نموده و [illegible] بالیده و روغن داخل کرده بدهند و بعد ازان سفوفی ازین اجزا مرتب ساخته مداومت نمایند زیره سبز زیره کرمانی کرویا دارچینی مصطکی گل سرخ پودینه بادیان گاوزبان هر کدام یکجز کوفته بیخته یک مثقال ازین سفوف سازند و بامداد آمله مربی بگلاب شسته مصطکی اضافه نموده بخورند مولف اقتباس گوید که این حقنه قاتل کرم است آب برگ شفتالو و خوخ و شیب و آزاد درخت و پودینه و توت ترش و سیر و افتیمون هندی و گندنا و قرطم و جوز ماثل همگی ده و بیدانجیر و [illegible] قتار السحار هر یک چهار توله و پنجنکشت نه توله سداب افسنتین حنظل سورنجان و قیق صعتر ترمس افتیمون و ریوند ترکی شیح کبر قسط هر یک نه ماشه شب خیسانیده صبح آب برگ شیب و بکاین و بلیل و کسوندی و املی هر یک نه توله و آب شور یک نیم پاو داخل کرده بجوشانند که به نیمه آید مالیده صاف نموده خیارشنبر هفت توله شکر سرخ نه توله مقل هر یک یکدرم تخم حنظل نیم درم تربد سفید چهار درم سوده مردار و شموده روغن بیدانجیر هر یک دو و نیم توله اضافه نموده بکار برند و این حب مسهل نافع برنگ کابلی صبر کشنیز تربد سفید برگ سنا برگ شاهتره هر یک سه درم سیماب کبریت زرنیخ بیش مدبر نانخواه زنجبیل هر یک دو درم کته افسنتین حب النیل مدبر [illegible] پوست هلیله زرد و کابلی هلیله سیاه سهاگه بریان فلفل گرد هر یک دو مثقال حب السلاطین مدبر شوره پنج توله کوفته بیخته در آب برگ تنبول و پاس [illegible] نموده حبها بقدر نخود سازند شربتی از سه عدد تا پنج عدد با آب پشمینه یا آب لیمون کاغذی و این سفوف برگ سنا سفید سنا پنج کابلی قنبیل خرس افسنتین ریوند افتیمون سعد برگ [illegible] ترمس هر یک نه ماشه حب النیل مدبر یک توله تربد سفید برگ سنا هر یک سه توله تخم حنظل یک نیم درم پوست هلیله زرد و کابلی و هلیله سیاه هر یک سه درم صبر سقوطری کمک قاقله فلفل سیاه هر یک دو نیم درم نمک لاهوری سه درم شربتی سه درم با یک پیاله شیر گاو و این معجون از خلاصه التجارب منقول است افسنتین شیح ارمنی قسط تلخ مرکی قرنفل برنگ کابلی پوست هلیله کابلی و بلیله و آمله تربد سفید اسطوخودوس هر یک درم ترمس نخود سیاه هر یک یکدرم غاریقون شش درم سقمونیا چهار درم کوفته بیخته بعسل سرشته وقت شب یک توله با شیر بخورند و صبح چند عدد انجیر خشک بخورند و بعد ازان شربتی بمقدار یک نخود بخورند و این حب استاد صاحب کتاب مذکور است برنگ کابلی پنج ماشه حب النیل مدبر تربد قنبیل تخم حنظل هر یک دو نیم ماشه خردل یکماشه سعد ریوند ترکی افتیمون نمک نفطی ترمس [illegible] یک نیم ماشه با روغن نارجیل چرب نموده حبها سازند شربتی دو درم و این معجون در قتل و اخراج اقسام کرم مجرب است افسنتین شیح ارمنی قسط تلخ قرنفل مرکی آمله بلیله کابلی پوست بلیله زرد پوست بلیله سیاه تربد اسطوخودوس کشنیز هر یک سه درم ترمس نخود سیاه هر یک دو درم و نیم تخم حنظل حب النیل [illegible] عصاره ریوند هر یک دو درم زنجبیل خرس هر یک چهار درم ریوند یک نیم درم عصاره غافت پنج درم کوفته بیخته بروغن بادام چرب نموده بعسل سه چند قوام ساخته از سه درم تا سه مثقال در شیر حل کرده وقت شب بدهند و صبح جوز سه توله و انجیر چهار عدد با نبات خورانند ولیکن باید که وقت شب کباب گوشت گاو غذا سازند محشی شرح اسباب نوشته که گاهی با دیدان سقوط شهوت یا اسهال بود که ازان خوف سقوط قوت باشد پس باید که معالجه با شربت و اضمده نافعه سرد و امر نمایند و گاهی با آن اورام احشا بود پس علاج مشکل باشد بهر آنکه علاج دیدان در اکثر امر باشیای حاره بود و علاج اورام احشا در اغلب بتدبیر لطیفه سرد باشد و این هر دو امر متضاد یکدیگر اند و ثوم را تاثیر عظیم و نفع تام در قتل دیدان است و گاهی کشنیز سوده با ادویه قاتله افزوده میشود اگر در انجا حرارت باشد و بعض هندی گفته که طبیخ پوست درخت توت و پوست بیخ آن مجرب است باید که یکی را ازان دو پوست تمام روز در آب تر کنند بعد ازان در تنور گرم تمام شب بدارند تا پخته شود اگر دیدان برآورده صاف کرده بمقدار تحمل قوت بنوشند و اگر آب برگ شفتالو و سکنجبین یا دو هم دران افزایند قوی تر گردد و ایضا از انچه بتجربه رسیده طبیخ بیخ انار ترش حب [illegible] طبیخ پوست درخت آن است لیکن باید که بعد نوشیدن آن مسهل اندک نان در روغن [illegible]

آلوده بخورند و در جامع الادویه در خواص مرداسنگ آورده که مجربی میگفت که یکدرم ازان در آب گرم یا در جلاب اخراج کرم دراز و حب القرع میکند و من تجربه این کردم و چنانکه او گفته بود همچنان یافتم و اثر بین میکند و گویند که شونیز و برگ شفتالو را در شراب پخته بر شکم ضماد کنند که آنرا در قتل و اخراج کرم خاصیت عجیبست و تکمید باین ادویه نیز منفعت کثیر نماید طبری گوید واجب است بر طبیب که مزاج شاکی دیدان را نگاه کند اگر مزاج او رطب باشد استفراغ او یک دفعه یا دو دفعه نماید بدانچه استخراج رطوبت کند و غذای او نشف مثل تیهو و کبک و بچه ماکیان بریان سازد و بعد ازان این سفوف بدهد هر صاف نیم درم صبر سقوطری دو ثلث درم هلیله سیاه برنگ کابلی قنبیل برگ فنجنگشت هوفاریقون هر واحد نیم درم شیح ارمنی یکدرم ترمس دو ثلث درم همه را سائیده در قدح شیر تازه حل کنند و یک روز غذا نخورند و روز دوم صبح این دوا بنوشند که آن جمیع دیدان امعا را قتل کند و قوی گفته که اولا قتل دیدان کنند بعد ازان استخراج آنها باین دوا نمایند قتل دیدان باین نوع کنند که بگیرند پوست توت و شونیز و افسنتین بمساوی و هر روز دو دانگ یکبار با جوز و بار دیگر با شیر تازه و یکبار با سکنجبین بدهند تا آنکه چون کرم را ببینند که مرده خارج شده و حرکت بدان نبود بدانند که ابتدا اموات نموده و ضعیف شده و تشبث آن بموضع ضعیف گشته پس دوای مذکور بدهند که آنرا بیرون آرد و چون تمام گردد و بعد اخراج نشود باید که نوبت یکمرتبه یا دو مرتبه حقنه کنند بعد ازان دوا بدهند و بعض متقدمین از قدما تریاقی که مسمی بتریاق الدیدان است تصنیف نموده و امر کرده اند که بدان حقنه کنند و ازان بنوشند نسخه آن بگیرند تخم جکلا پوست بیخ توت برنگ کابلی اظفار الطیب سوخته بیخ سوسن آسمانجونی هر یک دو درم زنجبیل جینی اسفند هر یک یکدرم شونیز و سعتر و قنبیل عنصل بریان آرد کرسنه هر یک سه درم افسنتین و شیح ارمنی و ترمس یک یکدرم همه را کوفته بیخته بعسل تلخ سرشته بدارند و چون اراده حقنه بدان کنند در زیت یا در شیر تازه یا در آب گرم حل کرده حقنه کنند و مقدار او در حقنه از یک مثقال تا دو مثقال باشد و چون اراده تناول او نمایند سه روز ناشتا شکر و شیر تازه یک یک قدح بنوشند و روز چهارم ازین دوا دو دو مثقال گرفته در شیر حل کرده بنوشند که استیصال دیدان کند و سرگاه خروج دیدان دعوت آنها اشکل گردد این ضماد استعمال کنند افسنتین و صبر و هلیله هر واحد سه درم برگ ریحان سه درم پوست یا ثمر آزاد درخت سه درم آب [illegible] دوازده درم همه را سوده بشراب تلخ یا آب قصب رطب سرشته بر پارچه مالیده بر سافل مستقیم اگر دیدان دران موضع تولد کنند و در کرم حیات و سفید نیز همین ضماد کنند که نیز قتل دیدان کند پس اخراج آن بدو اسهل گردد و گفته اند که اگر انجیره در ابتدای طلوع آن از زمین گرفته با ثوم پخته بخورند و آب آن بنوشند همه کرم بسهولت فرود آرد و بیرون از فقهای طبرستان از سن گفت که آن از آب چشمه کبیر تنی هفت روز هر روز یکبار نوشید و روز هشتم باسهال اسهالی مثل سبیخه طویل از حب القرع که طول او زیاده از دو ذراع بود برآمد یافت و بعد ازان بوجهی و سببی حب القرع ندید و فربه شد و رنگ آن نیکو گشت و شخصی در بغداد معروف ببلور بود که برای دیدان افسنتین بسفنج یکدو دفعه بخورانید اثر محمود ظاهر شد

علاج کرم کوچک

حقنهای منقی امعا و حمولات قاتل کرم که در قول شیخ و جرجانی و غیره مذکور شد بکار برند و حقنه و حمول که در قول خجندی مسطور شد نیز مجرب است و روغن خسته شفتالو تلخ بمقعد بمالند و بچکانند و قطور روغن برگ نیب آب برگ آن بمقعد و کذا قطور و طلای مقعد بملیم پارسوت آب سوده درین باب آزموده است و این حمول نیز بسیار مفید است آب برگ شفتالو و سنبهالو و جهنگره سیاه و برگ تنبول پخته و خبر بائل هر یک یک توله روغن بابونه در حقنه هر یک یک نیم توله عصاره افسنتین و بناقت هر یک سه ماشه بلیته کهنه آلوده بردارند و ایضا زفت و صبر و شونیز یکسه ماشه در روغن تلخ آمیخته و ایضا گل فتیله چراغ در روغن چراغ سوده و ایضا تخم حنظل و قنطوریون کبیر برگ شونیز هر یک دو درم کوفته بیخته به آب برگ شفتالو و بعسل و ایضا افسنتین سیاه و قطران و صبر برابر در آب برگ شفتالو و شراب لغو و این حب نیز مجرب است پنج کهیر [illegible] و بنسه ترمس ابهل افتیمون هر یک هفت ماشه تخم [illegible] نیم سه ماشه در شیره مویز منقی سرشته حب القدر بنخود سازند شربتی سه عدد بورق نقره پیچیده وقت شب بعرق شاهتره و افسنتین هر یک پنج توله و شربت افسنتین سه توله صبح این دوا دهند پنج کهیر ترمس افتیمون هر یک یک ماشه اطریفل کبیر انطاکی یک توله ورق طلا یک عدد پیچیده بخورند و شربت الهی و افسنتین هر یک یک توله در عرق [illegible] نه توله عرق بهار نارنج پنج توله حل کرده بنوشند و تخم کاردی یک ماشه شونیز چهار ماشه و حب بیستر و زفت رومی و افسنتین و گل بابونه یکسه ماشه در روغن چنبیلی [illegible] آمیخته در مقعد بمالند و بقول شیخ حمول نکرده حقنه با آب گرم قتل کرم صغار و قلع ماده آن نماید و قوی تر ازین حقنه نیست که در ان قنطوریون و قرطم و زوفا دقیق و تخم حنظل داخل باشند و کرم استعمال کنند و قوی تر ازین حمول قطران است در پنبه آلوده و حقنه خصوصا در روغن تخم شمش تلخ و تخم [illegible]

تلخ کردن ادویه قتاله پخته باشند و گاهی قطران نیز حقنه می کنند و حمول بعرقینا و تخم مریم و پوست بیخ توت [illegible] میسازند و برای چیدن کرم خرد پاره گوشت فربه نمکین بر رشته ببندند و در مقعد نهند و بعد زمانی رشته را بکشند پس کرم بسیار بران جمع شوند و اعاده این تدبیر نمایند تا آنکه شفا یابند و بدانند که کرمهای خرد که در مقعد طفل متولد شود در سه ساعت تریاق [illegible] کمیله با شب تنگ کوفته بیخته با آب تخم رازیانه و سرکه همین ادویه را سائیده بزهره گاو سرشته بپارچه آلوده حمول کنند و در قتل و اخراج کرم کوچک مجرب و آزموده است و مغز تخم حنظل با شکر خورانیدن بالخاصیت نفع دارد و حنای خشک و موم سرشته شیاف سازند و بعد از [illegible] طفل را بر روی او غلطانید مقعد او را اندک اندک بانگشت یا بچیزی دیگر بخارانند و مقابل چراغ دارند و بگشایند و هر کرمی که ظاهر شود آنرا بگیرند و اگر موم و روغن بیرون و اندرون مقعد چرب کنند منع خوردن کرم مقعد باو شفا [illegible] آن محل نماید و اگر حوالی مقعد کرم افزوده باشد مغز خسته شفتالو و برگ سنبل [illegible] باهم کوفته طلا نمایند و مالیدن [illegible] روغن زنگ است بر مقعد طفل در قتل کرم مجرب است و تخم [illegible] یک مثقال و صبر سقوطری نیم درم کوفته بیخته در آب برگ شفتالو سرشته [illegible] ضماد کنند و حمول بروغن تخم کدوی تلخ و یا آب سداب و یا صبر در آب افسنتین یا آب برگ شفتالو یا سرکه با قطران حل کرده یا پنبه آلوده و یا کرم [illegible] یا آب شفتالو و یا قردمانا و یا بروغن [illegible] یا آب گندنا و نفط سیاه بپارچه آلوده و خوردن [illegible] و نوشیدن طبیخ افسنتین و کذا طبیخ [illegible] و حقنه بروغن کنجد و سیر [illegible] نافع است و بهتر از همه این است که [illegible] ترش که [illegible] باشد سائیده و پنبه بدان آلوده در مقعد نهند که در یکبار ازاله آن نماید و [illegible] استعمال حاجت نیفتد مجرب است بقول اطبای هند [illegible] و با نمک در آب سائیده و شکر سفید آمیخته بنوشانند و یا برگ شفتالو سائیده و بپنبه آلوده حمول کنند و یا شیره برگ گندنا یا برگ ارنڈ یا گل تنباکو سوخته در روغن شیرین حل کرده [illegible] را سوده در روغن چراغ آمیخته بر مقعد بمالند و یا برگ شبت و [illegible] را سائیده [illegible] و دیگر [illegible] در مقعد طفل [illegible] نافع است و روغن تخم [illegible] برای کرم [illegible] مفید است و یا شیره برگ [illegible] سیاه و شیره برگ [illegible] آمیخته [illegible] بانگشت در مقعد [illegible] یا فتیله [illegible] آلوده [illegible] کرم [illegible] نافع است [illegible] بر یک [illegible] باشد صبر [illegible] فلفل سیاه نیم [illegible] برگ [illegible] در آب [illegible] سائیده [illegible] و پلیم [illegible] سفید افیون [illegible] کنار [illegible] سائیده [illegible] کرم [illegible] شکمهای [illegible] پاک کنند و روغن تخم [illegible] شفتالو [illegible] روغن [illegible] شفتالو [illegible] زهره گاو [illegible] سیاه با قطران آلوده [illegible] آب [illegible] برگ شفتالو [illegible] تخم حنظل [illegible] نافع است [illegible] و اگر [illegible] حقنه [illegible] و یا [illegible] و تخم حنظل [illegible] قطران [illegible] نفط سیاه [illegible] آب [illegible] آمیخته [illegible] باشد صبر [illegible] فتیله بدان آلوده بردارند و از [illegible] و تخم حنظل [illegible] شیاف کنند [illegible] و کلان [illegible] مردم بزرگ را اگر این مرض محکم شود [illegible] زائل شود و در ابتدای ظهور آن [illegible] علاج [illegible] حقنه [illegible] تخم [illegible] آب [illegible] و نطرون [illegible] مطبوخ [illegible] و تخم حنظل [illegible] کنند و آب [illegible] حقنه کنند [illegible] شیاف معمول از نمک و نطرون و تخم حنظل نافع است و حمول [illegible] زهره گاو [illegible] آلوده [illegible] صاحب خلاصه [illegible] حقنه [illegible] برگ شفتالو [illegible] و تخم حنظل [illegible] آمیخته [illegible] حاجت [illegible] و اگر احتیاج افتد [illegible] و تخم حنظل با زهره گاو [illegible] ضماد کنند و اگر [illegible] نیم درم با آب برگ شفتالو [illegible] و چون خشک شود اعاده کنند [illegible] صاحب خلاصة التجارب میگوید که کودکی سه ساله را [illegible] شکم [illegible] بسیار [illegible] در شکم [illegible] بود [illegible] طبیعت اجابت کردی کرم [illegible] بیرون آمدی حضرت والد [illegible] هر روز طبیعت نبود [illegible] گرمی [illegible] صحت یافت انتهی [illegible] الاستقام [illegible] کرم کوچک متولد شوند [illegible] اسپند [illegible] نواحی [illegible] باشند و گاهی [illegible] الیه [illegible] و اکثر [illegible] پیدا شوند [illegible] کرم [illegible]

اندک بمقدار قوت ایشان در شیر بدهند و گاهی احتیاج افتد به تضمید شکم ایشان از افسنتین و غیر آن که در قول صاحب خلاصه گذشت و علاج کرم خرد این است که اسعن زرد چوب با صبر واحد یکجزو و شکر مساوی همه در آب بخورانند و از تخم حنظل و قنطوریون و نمک شیاف سازند و حمول زیت انفاق یا روغن خسته مشمش یا روغن تخم شفتالو تنها یا باندک صبر یا زهره نرگاو یا انزروت سفید در پنبه آلوده نافع بود و این حقنه مفید قنطوریون و سرخس و افتیمون و بسفایج و قسط و مرو پوست بیخ توت هر واحد سه درم جوشانیده بنیت استعمال کنند بعضی گویند که چون کرم خرد قبل استحکام و بلوغ عارض شود بسرعت شفا یابد و بعد آن بمشکل زائل شود و مقعد را آب پودینه یا آب برگ مشمش یا آب تخم حنظل بشویند و از تخم حنظل قنطوریون و دقیق نمک هندی مغز تخم زردآلوی تلخ مساوی کوفته بیخته شیاف سازند و اگر افسنتین رومی صبر سقوطری تخم حنظل کوفته بیخته بزهره گاو سرشته بر شکم و مقعد ضماد نمایند جهت دیدان صغار که در روده مستقیم اطفال بهم رسد مجرب است و اگر افسنتین سه درم برگ شفتالو ده درم در زهره گاو یک عدد حل کرده و قدری سرکه داخل نموده بر حوالی ناف طلا کنند حب القرع و کرم دراز اطفال را مفید بود و ادویه مختصه مسهله اینها پلاس پاپره و اندرجو تلخ و کالی زیری است و آب نقوع کریله خورانیدن و مرداسنگ نیز داخل ادویه مسهله ایشان می نمایند و خورانیدن زیت انفاق و مالیدن آن بر مقعد مفید است و طفل و مرضعه را از اغذیه مولد بلغم باز دارند و دخول حیه در بطن صاحب شفاء الاسقام می نویسد تدبیر کسی که از دهن در شکم او مار داخل شود این است که شیر و شراب بنوشانند و ادویه مقویه با دویه تریاقیه حافظ روح مقوی قلب بدهند و اگر قی کند و دران خارج گردد بهتر و الا ریاضت قویه و دویدن شدید لازم گیرد تا قوت او ساقط گردد و سرنگون بیاویزند و مقابل دهن او شیر گرم بدارند تا بخار او بحلق رسد و مار بسوی آن میل کند و برآید و اگر آب بجوشانند و دران اندک نوشادر و اندک کبریت آمیزند و بدان حقنه کنند مار بجانب دهن گریزد و خروج او بقی سهل گردد و سقطه و صدمه بر شکم بقول شیخ علاج صواب در جمیع آن این است که خون برآرند اگر ممکن بود و بعد از آن کندر و دم الاخوین و گل ارمنی و کهربا هر واحد یک درم بشربت رقیق بخورانند و اگر نزف الدم یا اسهال آن باقی آن باشد افیون یک قیراط دران آمیزند و بعد ازین باید که نظر کنند بدانچه در باب صدمات در آخر کتاب بیاید

امراض مقعد

بدانکه بیماریهای مقعد عسر البرء است از پنج سبب یکی آنکه گذرگاه و مجرای فضلات است که بالطبع بسوی آن میریزد بواسطه سفل مکان و دائم بر زبر آن می آید و تحریک آن نماید و در الم آن می افزاید پس سکونی که بدان قبول منافع ادویه تمام شود و طبیعت بدان از اصلاح مرض متمکن گردد حاصل نشود دوم آنکه معکوس و مقلوب از تحت بسوی فوق و دهن آن بسوی اسفل است پس لزوم و استقرار ادویه در انجا مشکل بود بلکه قبل از وصول نفع ساقط شود سوم آنکه شدید الحس است بهر آنکه عصبی است تا اعصاب حس بدان بسیار است باندک ایذا متالم میگردد و درد بسیار میشود و کثرت وجع جذاب مواد است چهارم آنکه موضوع در اسفل است انحدار فضول بسوی آن آسان بود پنجم آنکه محل استنکاف از نظر طبیب از اظهار حال بران است پس در علاج امراض این مهلت روا ندارند و هرگاه خللی درین عضو محسوس شود بزودی در علاج آن کوشند چون امراض این طول کنند اکثر علاج نپذیرند و علل مقعد تابع امراض امعا بود بهر آنکه مقعد طرف معای مستقیم است و امراض مقعد دوازده است یعنی بواسیر و رشح البواسیر و قشر البواسیر و ثوالیل و ورم مقعد و شقاق مقعد و استرخای مقعد و خروج مقعد و حکه مقعد و قروح مقعد و مقعد غیر مثقوب و فوهات عروق یعنی نزف الدم از مقعد بواسیر فزونیهاست که بر دهن رگهای مقعد از ورم سوداوی غلیظ پیدا شود و بواسیر جمع باسور است و باسور ثولول یعنی مسه را گویند و مراد از مطلق بواسیر آن است که در مقعد باشد و در غیر آن مقید استعمال میکنند چنانچه بواسیر انف و شفت و رحم و بواسیر هفت قسم است بسبب اشکال آن یکی ثولولی و آن از جهت رنگ و صلابت مشابه بمسهای خرد مثل عدس و نخود باشد و این ردی تر است و این را عدسیه و حمصیه نیز گویند دوم عنبی و آن مستعرض مدور سر ارغوانی رنگ مشابه دانه انگور باشد سوم توتی و آن دراز و نرم و دموی بشکل توت نیم پخته بود که سر شکسته مدور و بسبب سرخ و بنفش او یا بیک سبز باشد چهارم نفاخی و آن مثل نفاخات بود که از شکم ماهی برآید و سفید و بی درد باشد پنجم نخلی و آن [illegible] همچون درخت خرما این از همه ردی تر بود ششم تینی و آن گرد و پهن بود مثل انجیر و این در رداءت کمتر از نخلی باشد هفتم تمری و آن دراز و سخت مثل خرما باشد و ازین جمله سه نوع اول معروف اند و چهار نوع اخیر غیر مشهور و گویند که یک نوع شبیه بزغره در دست و یا ورم باشد و این را [illegible] گویند و این بدتر بود

کذا فی النبض الکبیر و هر کدام ازین اقسام اگر منفتح سیال بود که خون و زرداب ازین سیلان کند آنرا دامیه گویند و خون یا باد در امعا یا بغیر معینه آید و گاهی بسیار سائل گردد بسبب انفتاح عروق کثیره و اگر چیزی ازان سائل نشود آنرا عمیا خوانند و اصم نیز و آنیفا هر یکی از انواع مذکوره یا خارج از مقعد بود و آنرا ناتی و ظاهر گویند و علاج این سهل بود و یا داخل مقعد باشد و این را غائر نامند و این ردی تر باشد بهر آنکه محسوس نشود و دوا و بید در انجا بدشواری رسانیده شود و چنانکه باید بران قرار نگیرد و تاثیر نکند و خصوصا آنکه بسوی پیش قریب ناحیه قضیب بود که این گاهی حبس بول بسبب ورم و مزاحمت مجرای بول کند و آنچه بسوی پشت یا چپ یا بسوی پس باشد در رداءت کمتر ازان بود و در بعضی این باسور ها سه یا چهار یا شش عدد بود و در طول روده مستقیم قریب اگر گرد تا مقعد عقده عقده پدید آید و این نیز از همه ردی بود بالجمله سبب بواسیر خون سوداوی بود و این خون هر گونه بود یکی خون محترق و تیره از تناول اشربه و اغذیه حاره و دیگر گرم ریاح از جمله صفراوی حاد محترق با خون و تسخین آن دوم خون غلیظ متولد از تناول اطعمه سوداوی مثل کرنب و عدس و بادنجان و لحم قدید و صید و مانند آن و این حال بسیار باشد در مشتی اگر صاحب او انچه تنخیر و نیک نخاید و کثرت جلوس بر جای برازخاصه بر جائیکه صاحب بواسیر نشسته باشد نیز تند باشد بواسیر ست و قسطا ابن لوقا گوید که بسیار خوردن روغن پیدا انجیر بواسیر پیدا کند و اکثار عبد منصور این مرض ست و خوردن لش و گرما و سرما شدید سوزش مقعد آرد و در کماهی اورا یکبار پیدا می شود در شهر های رطب که هوای آن عفن و تیره بود و طعام ایشان شیر و خرما و ماهی شور و میوه بسیار بود و اکثر پیدا شود و مردم سوداوی مزاج را هم اکثر در بدترین واقع شود و هم در خوف بیمار مدد و مولد این علت ست و در خلاصه نوشته اهل تجارب چنان یافته اند که اکثر مردمان را که در دماغ علت سوداوی بود ازین علت خالی نباشند و ازان با داثان یا دائه آن و شیخ میفرماید که بواسیر اکثر از سودا و دم سوداوی پیدا شود و کمتر از دم بلغمی متولد گردد و اگر ازین تولد کند مثل نفاطات یا نفاخات شکم ماهی پیدا شود و قول اولی اقرب باوّه سودا قریب از صرافت بود و قولی بسوی مادّه دموی قریب از صرافت و بعضی میان دمویت و سوداویت باشند و بقول طبری و کرمانی فساد این خون و غلظ آن یا بسبب حرارت جگر و یبوست آن باشد و یا بسبب کثرت و طول وقوف آن در عروق و یا بسبب ضعف طحال از جذب فضول غلیظه و لقای آن مختلط بخون و یا بسبب تناول اطعمه مفسده مولده سودا و جالینوس گوید ممکن نیست که بواسیر بدون انفتاح دهن رگها در مقعد حادث گردد و اینها در بلاد های جنوبی و در بلاد جنوبیه بسیار اند و بهترین اقسام بواسیر آن ست که خون ازان اندک اندک آید نه دفعة و چون در زنان خون بواسیر بسوی حیض مائل گردد و حیض بر ایشان بهمان انتفاع یابند و باید که این را بضاعت کنند و اوادر حیض ایشان نماید گاهی صاحبان بواسیر را رعاف عارض شود و بواسیر زائل گردد طریق تشخیص این مرض اکثر ارباب بواسیر را رنگ مخصوص ایشان باشد و آن زردی مائل بسبزی ست و درد و ثقل و خارش در مقعد و در خونی خروج خون قبل از براز یا بعد آن بقطرات و غیر مختلط با براز نیز از علامات بواسیرست و انطاکی سفیدی لب زیرین و تقشف آن و خفقان و سیاهی زبان و ضعف قوت و خروج براز اندک و تقدم انتفاخ عروق نزد حدوث آن نیز از ایشان تولید بواسیر نوشته پس کثرت ثقل و قلت خلش و سوزش دلیل خون غلیظ ست و شدت درد و کثرت خلش و سوزش نشان خون صفراوی و ضعف قوت جماع و کثرت دغدغه و ظهور ضعف بسیار پس از جماع و قلت اشتها و سوء هضم و گرانی بسیار و کوفت اعضا بعد از خواب و تغیر رنگ موی و خارش در بن آن و ریختن موی و ضعف دندان و ردی رنگ آن و سرعت سقوط آنها و تهیج رو و چشم مثل سوء القنیه و سرعت سستی در حرکات و وقوع غشی و دوار و سدر و صداع سوداوی و اختلاج معده و قلت جگر و هلاکت بمرگ مفاجات نیز از علامات این مرض نوشته اند و باشد که انتهای باسور با خروج مقعد و درد و ورم بیرون آیند و اصلا اندرون نروند و بهلاکت رسانند کذا فی النبض الکبیر و بدانند که شبهه گمان نشود که مریض را بواسیر ست و آنرا قروح در امعای مستقیم و بالای آن باشد بخروج خون یا زرداب شبیه بدانچه از بواسیر خارج شود پس باید که در تمیز تامل نمایند تا غلط نکنند بالجمله علاج جمیع اقسام آن قریب بیکدیگر ست بهر آنکه مادّه همه خون سوداوی ست و این مرض کمتر زائل شود و بآسانی که در آغاز امر مقعد مستور شده و مفید آنکه مداوای این مرض سودا است و علاج به آنکه علاج بواسیر بر دو نوع ست تام و غیر تام و علاج تام قطع باسور یا تدهین و اسقاط آن بادویه اکاله و مجففات و معلات اجراحت آن ست و علاج غیر تام تنقیه سودا بفصد و حجامت و زلو و مسهل ست و اصلاح کبد و طحال و معده و تقویت آنها و استعمال حابسات خون و مسکنات وجع و مفتحات باسور و تحلیل مادّه بواسیر باستحمام و ریاضت و اصلاح غذا بالجمله معالجه بواسیر مطلقا از ده وجه بیرون نیست

اول تنقیهٔ بدن بفصد و حجامت و مسهل و این وقتی باید که ماده غالب باشد و اعراض مستولی گشته و یا بیم استیلای آن باشد و یا سیلان معتاد حابس شده و یا شدید و از ان بیم حدوث مرض دیگر بود دوم رعایت اصلاح جگر و رود و معده و غیره بدانچه در جای هر یک مسطور است بهر آنکه بی درستی مزاج این اعضا هرگز نفع نباشد پس از اصلاح مزاج آنها قلع مرض سهل گردد سوم تحلیل ماده باستحمام معتدل متواتر و ریاضت و دلک اسافل بکرات و مرات و سواری آهسته و در اکثر اوقات نشستن بر زانو جهه و یا در کشتی بعد تدبیر سابقه لیکن وقتی که مرض زائل شده باشد چهارم رعایت غذا چنانچه در مالیخولیا گذشت و پرهیز از ماکولات سوداوی پنجم قطع باسیر بریدن و داغ کردن و الحق اشبه بتحمل مریض الم آن را و عدم حصول صحت از علاج دیگر بهر آنکه در قطع آنها احتمال آفتی عظیم است مثل سیلان خون و حصول عضله مقعد و بیتاب شدن و عدم حبس خون و توریم مقعد ششم استعمال ادویه اکاله و این عمل وقتی باید که قطع میسر نشود و دوا انها اشکال باشد هفتم استعمال منفجات سر باسور تا بیشتر از انکه ماده آن ازین وقتی باید که خون معتاد بند گردد و از امتلای آن درد و ورم پیدا شود و یا اعراض دیگر از فساد آن در بدن پیدا شود هشتم استعمال مسکنات الم نهم استعمال حابسات خون دهم استعمال مدرات حیض و بواسیر هر یک ازین معالجات عنقریب مفصل مسطور گردد و مجملا این است که تا وقتیکه خون غلیظ و سیاه بر آید و حرارت ... باشد و ضعف طاری نشود بند نکنند که دران امان است از اکثر امراض سوداویه اما چون سیلان خون افراط کند و صحیح و صاف و رقیق بر آید و ضعف شدید ظاهر شود در علاج حبس مثل علاج نفث الدم نمایند و دیگر حابسات خون استعمال کنند و داغ کردن باسور ... و بسیار از برای قطع خون بواسیر از مجربات نوشته اند و حب سنگ سرمه مجرب است و خاصیت بیخ انجبار و شربت آن است که با وجود حبس خون قبض طبیعت نمیکند و اگر سرهای بواسیر از حد زیاده و متفرق و بادرد باشند و خون محتبس گردد باید که بعد فصد باسلیق فصد صافن و یا فصد مابض و یا حجامت میان هر دو سرین نمایند و منفجات افواه باسور و مسیل خون بکار برند و بهتر آن است که بعد فصد باسلیق زلو بر مقعد یا بر حوالی بواسیر یا بر نفس آن چسپانند و مسکنات الم آرند و بالیدن روغن زرد و شحم مرغ و ضماد مرهم سفیداب کافوری ... تسکین مخصوص است و اگر احتیاج با تنقیه سودا به مسهل باشد مطبوخ هلیله سیاه و افتیمون که در ان مرکبات بسیار باشد و ماء الجبن کنند بعد از ان اطریفل صغیر ... را نفع دارند با استعمال اطریفل مقل ملین و هلیله مربی و امثال آن و اصلاح کبد و طحال کنند و تقویت جگر مرعی دارند که بواسیر بضعف جگر بهم میرسد انجبار و مسهل قوی به اکثر ضعف جگر است و تصفیه خون از مصفیات آن و ملینات نمایند و اگر تدابیر مذکوره فائده نکند بهتر آن است که منفجات باسور بکار برند و یا با برون قطع کنند و اگر بیشتر قطع نباشد دوای تیز بانند و یک برگ و قلقدیون ... که این دوا به سر ... بر روغن ... با پیه و تخم مرغ بالیده باشند قدری قلیل با شحیده بر سر ... چسپانند چنانکه بجای دیگر نرسد و یکروز بگذارند و یک روز مهلت دهند تا آنکه زیاده سیاه شود و چون سیاه شود ... مطبوخ و روغن گاو و گندم گذارند و تسکین وجع کنند بعده اعاده دوا نمایند تا آنکه ساقط شود و بس و آبیکه اندران قوابض مثل عدس و پوست انار و مازو و زرور و گلنار جوشانیده باشند بر مقعد ریزند و گاهی احتیاج به تسکین وجع افتد مثل طبیخ خطمی و خبازی و بنفشه و گاهی روغن زرد ... قبل از قطع و بعد استعمال میکنند بعده مرهم سفیداج و مرتک و بعد اسقاط به لعاب ... و مرغابی و کوهان شتر و مغز ساق گاو و خطمی و کتیرا و زردی بیضه با روغن بنفشه مرهم ساخته استعمال کنند و یا برگ کرنب را در آب جوشانند و بادوم و روغن ماده گاو سرشته بکار برند و باید که تمام سرها را بیک دفعه ساقط نکنند و اصلاح غذا با غذیه جیده رطبه مولد خون صالح مثل شوربای گوشت بره و ماکیان فربه و بیضه نیمبرشت و خاگینه و مانند آن سازند و از اغذیه غلیظ کثیف و شور و محرق خون مثل گوشت گاو و آهو و اسپ و گاومیش و بادنجان و عدس و کرنب و شیر و خرما و ماهی شور و غیر آن از فواکه و ادویه مضر این مرض و ابیاز و توابل چون سیر و فلفل و از گوشت خشک و پنیر خشک اجتناب نمایند و بدانند که درین مرض ضعف معده و امعا و جمیع اعضای رئیسه لازم می باشد پس می باید که بالای طعام قرص مصطکی و محمود یا جوارش عود و مصطکی مرکب و انوشدارو ساده و لولوی و نمک سلیمانی و ایضا کپور کچری سه ماشه در عسل یک توله و یا سفوف آن و یا سفوف کندر و الایچی کلان و بادیان و کپور کچری ... و نبات مساوی همه شربتی هفت ماشه ... کندر و بادیان و خام با کپور کچری و الایچی کلان و بادیان هر یک سه ماشه و با چهار رتی ... تنها و با همه و برگ تنبول پخته سه چهار عدد خصوصا کسی را که عادی تنبول باشد انفع بود و فایده اکثر اطبای مجرب زوال این مرض بالکلیه نادر نوشته اند و کذا جمله امراض مقعد را و علاج برای تخفیف مرض و تسکین اعراض آن نوشته کذا فی الطب الاکبر لیکن مخفی نماند که چون در ابتدای ظهور آثار بواسیر اول فصد باسلیق کنند و بفاصله یک هفته فصد صافن

و ہمچنین رگ اسیلم چپ کشایند و ماء الجبن نوشانند در تلطیف غذا کوشند و از مولدات سودا اجتناب ورزند و تا چہل روز این دوا دہند اسپس اندرجو تلخ رسوت نگر کوتی ہر یک یکماشہ نبات یک نیم تولہ مسکہ دو تولہ ہمچنین استعمال حب رسوت کہ دران ستہ بالا داخل است و عنقریب در قول الاطباء ہند بیاید و بعد دو سہ روز غذا قورمہ بچہ بزبشان خشکار تنوری دہند بحکم الٰہی نفع میگردد و باقی تدابیر اند کہ آن در مجففات و مسقطات بیاید **حابسات خون بواسیر** مثل شیرہ بیخ انجبار و خرفہ و کشنیز و بارتنگ و شربت صندل و انجبار و قرص کہربا بدہند دیگر لعاب ریشہ خطمی چہار ماشہ شیرہ بیخ انجبار چہار ماشہ شربت بنفشہ دو تولہ بارتنگ چہار ماشہ پاشیدہ بدہند دیگر کوکنار یکماشہ ہلیلہ سیاہ یکماشہ در روغن گاو بریان کردہ سودہ ہمراہ لعاب ریشہ خطمی کہ در عرق عنب الثعلب و عرق شاہترہ برآوردہ رب بہ بارتنگ داخل کردہ پاشند بدہند کہ در حبس خون بواسیر معمول است دیگر ہلیلہ مربی یک عدد خوردہ بالایش لعاب اسپغول شش ماشہ با نبات شیرین ساختہ بنوشند کہ رفع قبض نیز کند و گاہی لعاب ریشہ خطمی چہار ماشہ و بجای نبات شربت انار دو تولہ و بالنگو شش ماشہ پاشیدہ دادہ میشود دیگر طباشیر ہم جو بر شاخ گوزن ہر دو سوختہ ہریکیک ماشہ در انوشدارو ی لولوی علوی خان نہ ماشہ ورق طلا یک عدد سرشتہ شربت حب الآس و انجبار ہر یک یک نیم تولہ در عرق کیوڑہ چہار تولہ گلاب عرق بارتنگ ہر یک پنج تولہ برآوردہ تخم بارتنگ و خرفہ تخمبناک سبوس اسپغول ہر یک سہ ماشہ خوردہ بنوشند دیگر کہربا بسد سنگ جراحت گلنار پوست بیضہ مرغ سوختہ ہر واحد یک ماشہ در شربت انجبار آمیختہ ہمراہ لعاب بہدانہ بریان لعاب ریشہ خطمی در گلاب و عرق نکوہ برآوردہ رب بہ داخل کردہ بارتنگ پاشیدہ بخورند و رسوت برگ نیب قدری در گلاب سائیدہ ضماد نمایند دیگر لعاب بہدانہ سہ ماشہ در آب برآوردہ نبات یک تولہ اسپغول مسلم شش ماشہ داخل کردہ بخورند و ضماد مذکور بعمل آرند دیگر در آمد فصل ربیع بعد فصد باسلیق لعاب ریشہ خطمی چہار ماشہ شیرہ تخم خرفہ شش ماشہ شیرہ بیخ انجبار چہار ماشہ عرقیات شربت نیلوفر دو تولہ کہربا رسوت گل ارمنی ہر یک یک ماشہ سودہ اسپغول تخم ریحان بارتنگ ہر یک سہ ماشہ پاشیدہ بنوشند دیگر بارتنگ چہار ماشہ دانہ ہیل سہ ماشہ سودہ با آب پختہ شیرہ خرفہ شش ماشہ شیرہ بیخ انجبار چہار ماشہ بدون شیرینی بدہند چہ قابلیکہ قبض شود و نیز منطو بپاشند شیرینی و شربت نمیدہند و رسوت دو ماشہ سودہ در روغن گل شش ماشہ سفیدی بیضہ مرغ یک عدد آمیختہ ضماد کنند دیگر کہربا یک ماشہ سودہ با طریفل صغیر یک تولہ سرشتہ تخم ریحان بارتنگ ہر یک چہار ماشہ بگلاب بیختہ شیرہ بیخ انجبار چہار ماشہ نبات یک تولہ داخل کردہ دہند دیگر شیرہ پوست بیخ انجبار لعاب ریشہ خطمی عرقیات رب بہ بارتنگ دہند و آہستہ آہستہ کوکنار و برگ قنب بدہند و از موم سفید دو نیم تولہ روغن گل سہ تولہ لعاب اسپغول دو تولہ مردار سنگ دو درم کافور سہ درم آب برگ خطمی تولہ مرہم ساختہ بکار برند دیگر اگر با کثرت اسہال خون ریح بواسیری و نفخ یار باشد دم الاخوین کہربا گل ارمنی بسد کاغذ سوختہ شاخ گوزن سوختہ ہر یک ماشہ در جوارش مصطکی مرکب تولہ ورق طلا یک عدد سرشتہ دہند و شیرہ بادیان نہ ماشہ و انیسون سہ ماشہ و زیرہ سفید چہار ماشہ و الاچی کلان پنج عدد ہمہ بریان با شربت انجبار سہ تولہ بارتنگ و تودری سرخ ہر یک سہ ماشہ پاشیدہ بنوشانند دیگر کہ قوی تر است مصطکی لاجورد مغسول دانہ ہیل دم الاخوین ہر یک یک ماشہ دانہ مروارید یک عدد ورق طلا یک عدد سرشتہ شیرہ انیسون بریان سہ ماشہ و بادیان خطائی چہار ماشہ و الاچی کلان ہفت عدد در گلاب و عرق کیوڑہ و گاؤزبان و بادرنجبویہ ہر یک پنج تولہ برآوردہ شربت سیب و انجبار ہر یک یک نیم تولہ داخل کردہ سفوف مقلیاثا ہفت ماشہ انداختہ بنوشند دیگر کہ با نوع دنیثیان و نفخ و ضعف بود طباشیر پوست سماق مصطکی کہربا ہر یک یک ماشہ در دوار المسک معتدل علویخان نہ ماشہ سرشتہ خوردہ شیرہ زرشک انیسون و زیرہ سفید و حب الآس ہر یک چہار ماشہ و بادیان ہفت ماشہ و الاچی سرخ چہار عدد ہمہ بریان در گلاب نیم پاو و عرق بارتنگ و کیوڑہ ہر یک پنج تولہ برآوردہ حرف سہ ماشہ بارتنگ چہار ماشہ پاشیدہ بنوشند دیگر قوی مصطکی کندر حجر ارمنی مغسول ہر یک یک ماشہ در شربت یاقوت یک تولہ و خمیرہ مروارید علوی خان ہفت ماشہ ورق طلا یک عدد شیرہ تخم بارتنگ حب الآس ہر یک شش ماشہ بیخ انجبار سہ ماشہ انیسون پنج ماشہ بریان در عرق بارتنگ و ہیل و بادرنجبویہ ہر یک پنج تولہ گلاب شش تولہ تخم خرفہ تخم کاہو ہر یک سہ ماشہ پاشیدہ بنوشند **اطریفل مقل ملین** مانع بواسیر و ملین طبع و حابس خون پوست ہلیلہ زرد و کابلی ہلیلہ سیاہ آملہ پوست بلیلہ ہر یک دہ درم کوفتہ بیختہ بروغن بادام چرب کردہ مویز منقی پنج درم مقل بیست درم مقل را در آب گندنا یا گاؤزبان حل کنند و بسرشند و با عسل مقوم بسرشند و بعد از چہل روز استعمال کنند و ہر چند کہنہ شود در حبس خون بواسیر انفع بود و در نسخہ حکیم شریف خان وزن مویز منقی چہل درم است **اطریفل مقل قابض** حابس خون بواسیر بنسخہ معمول پوست ہلیلہ زرد

وکابلی هلیله سیاه پوست بلیله این همه در روغن زرد بریان کرده آمله منقی کشنیز مقشر مقل ازرق در روغن زرد گداخته حل کرده صاف نموده هر یک سه درم حضض غنچه انار هر یک دو درم تخم حماض بریان دم الاخوین طباشیر هر یک یکدرم بر وچند قند و یکچند شربت حب الآس بقوام آرند خوراک تا یک توله حب سندروس که بجهت بواسیر خونی مجرب و معمول پوست بیضه مرغ سوخته سندروس شیطرج هندی هر یک پنج ماشه نوشادر پنج سرخ کوفته بیخته حبها مثل فندق سازند شربت پنج شش حب حب مقل تالیف علویخان مجربست مقل یک توله بآب گندنا حل کرده پوست هلیله کابلی پوست هلیله زرد پوست بلیله آمله هلیله سیاه هر یک دو ماشه حضض دم الاخوین گل ارمنی کهربای شمعی گلنار هر یک یکماشه کوفته بیخته حبها بقدر نخود سازند هر روز چهار حب خورند حب دیگر برای حبس خون بواسیر نافع صمغ عربی بریان زیره سیاه مدبر زیره سفید مدبر تخم خرفه بریان هر یک چهار ماشه کشنیز خشک بریان شش ماشه گلنار شش عدد پوست خشخاش یک عدد کهربا طباشیر هر واحد یک ماشه برابر نخود حب سازند و بحسب مزاج دهند و گویند که اگر موم بقدر کنار صحرائی گرفته ازان دو حب سازند و بورق نقره پیچیده یکی صبح و یک شام خورند در یک روز خون بند میکند ایضاً حب علوی خانی که مجرب النفع ست ربسوت چهار ماشه کهربای شمعی دانه هیل گل ارمنی دم الاخوین هلیله سیاه در روغن زرد بریان آمله طباشیر هر یک دو ماشه مقل یک توله بآب گندنا حل کرده بقدر نخود حب سازند خوراک از چهار حب تا ماشه ایضاً حب قاطع خون بواسیر و معمول ست پوست بلیله زرد پوست هلیله آمله هلیله سیاه بروغن بریان هر یک دو درم دم الاخوین صندل سفید سوده گلنار هر یک یکدرم بارتنگ طباشیر ابسد محرق هر یک یک مثقال حضض دو درم بیخ انجبار دو مثقال مقل چهار مثقال ادویه کوفته بیخته در مقل محلول بآب گندنا صاف کرده لت دهند و حب سازند شربت یکدرم تا دو درم ایضاً حب که در قطع خون بواسیر مجرب صاحب دارالشکوهی ست هلیله سیاه بروغن گاو بریان کرده آمله مقشر پوست هلیله زرد هر واحد یک توله گل سرخ طباشیر کربانج صدف سوخته تخم گشنیز ربسوت هر یک نیم توله مروارید ابسد کهربا هر یک یک توله ریوند چینی نیم توله کوفته بیخته با مقل محلول بگلاب سرشته حب بسته هر روز پنج ماشه با عرق بارتنگ و عرق بید بخورند و آخر روز گلقند دو توله با یک ماشه مصطکی و یک ماشه طباشیر تناول نمایند و اگر قوت معده ضعیف باشد بجای گلقند نوشدارو استعمال کنند حب جدوار اگر با خون بواسیر خفقان و نزله نیز باشد مجربست جدوار خطائی افیون کانزرونی هر واحد یک توله تخم خشخاش مغز تخم کدو شیرین تخم کاهو کشنیز مقل پوست هلیله کابلی در روغن زرد بریان گل گاوزبان مغز بادام هر یک دو درم صمغ عربی بریان کتیرا زعفران دارچینی بهمنین دانه هیل دم الاخوین ابسد کهربا طباشیر هر یک یکدرم صندل سفید بذر البنج هر یک نیم درم کوفته بیخته بقدر نخود حبها سازند خوراک یک حب صبح و یک شام حب که در دفع اسهال بواسیری از مجربات والد حکیم علویخان ست طراثیث شیرین دم الاخوین اقاقیا گل ارمنی طباشیر صندل سفید هر یک یک دانگ کافور نیم دانگ افیون خالص یک حبه زعفران یک طسوج بآب سرشته حب سازند و دو خوراک نمایند ایضاً برای حبس خون بواسیر مجرب و بی نظیر مروارید ناسفته سوده کهربای شمعی ابسد هر یک دو ماشه پوست بیخ انجبار چهار ماشه ربسوت دو ماشه کوفته بیخته با مربای آمله خسته دور کرده دو عدد حل کرده حبها بقدر نخود بسته نگهدارند خوراک یک مثقال همراه عرق شاهتره و عرق بارتنگ هر یک ده توله و در نسخه دیگر وزن هر یک دو و شش ماشه و وزن آمله مربی یک توله و مربای هلیله یک توله زیاده است جوارش تمواج تالیف علویخان جهت اسهال بواسیری بسیار مفیدست بلکه اسهال خونی و جگری را که ضعف در ان بسیار شده باشد و نزف الدم از هر عضوی که بود نفع عظیم دارد تمواج خطائی سه مثقال پوست بیخ انجبار کهربا طباشیر مروارید ناسفته سوده هر یک یک مثقال گل مختوم دم الاخوین کتیرا هر یک نیم مثقال کوفته بیخته بسه وزن ادویه شربت سیب ولایتی و شربت به ولایتی و با شربت انجبار و حب الآس آمیخته یک مثقال با شیره تخم خرفه و خشخاش هر یک دو مثقال بخورند ایضاً حب تمواج که جهت امراض مذکوره از حکیم ممدوح ست تمواج خطائی ربسوت انجبار هر یک یک مثقال مروارید ناسفته در عرق کیوره صلایه کرده ابسد سوخته مرجان قرمزی کهربای شمعی دم الاخوین کتیرا گل مختوم گل داغستان نادزهر معدنی هر یک نیم مثقال بآب برگ بارتنگ تازه سرشته حبها بقدر نخود بسته ورق طلا پیچیده یک مثقال بآب شبینه دریا بخورند ایضاً سفوف تمواج حکیم موصوف که همین نفع دارد تمواج خطائی یکدرم کتیرا انخته نیلوفر هر یک نیم درم نبات برابر ادویه نصف صبح و نصف شام با شیره سبدانه ملنگه و بارتنگ هفت ماشه و شربت انجبار دو توله و آب شیرین تالاب نیم پاو بخورند دیگر تمواج خطائی سوده بقدر سه تا چهار ماشه در خمیرات حکیمه آمیخته بخورند برای حبس خون

بواسیر مجرب ست وجائیکه تیواج یافته نشود پوست درخت کرا انفع ازان ست بدستور استعمال نمایند غذا برنج وخضرات یا هرچه مناسب دانند دیگر بقول حکیم علویخان اگر تیواج خطائی کهربای شمعی گل مختوم رسوت هر واحد دو دانگ کوفته بیخته بجرات خورند در قطع خون بواسیر مجرب ست واگر تیواج خطائی بهم نرسد پوست کرا که تیواج هندی ست گیرند دیگر بقول حکیم علی اطریفل مقل هرچند که کهنه باشد بهتر بوزن دو مثقال گرفته و نیم وزن آن پوست تیواج نازک سائیده آمیخته حب ها ذر مقدار یک مثقال بخورند که در دو سه روز یا یک هفته خون می بندد و بغایت مجرب ست و سالها برین عمل کردیم دیگر کهربا گل مختوم انیس هر یک نیم مثقال باریک سائیده بخورانند و همچنین سه روز متواتر بدهند وگاهی انیس تنها نیم مثقال هر روز تا سه روز متوالی استعمال کرده و بسیار مفید شده وگاهی همراه حضض مکی لعل آمده نیز نافع یافته در حابس خون بواسیر نظیر ندارد و معجون خبث الحدید کهنه بغایت نافع ست کذلک اطریفل مقل کهنه گویند که اطریفل مقل ممسک وحب مقل ممسک وحب صندل و شیاف کحلی هر واحد حابس خون بواسیر ست سفوف برای بواسیر خونی و ضعف معده مجرب ست ادویه گل ارمنی بریان تخم انگور در سرکه پرورده بوداده هر یک پنج مثقال سماق بیدانه گل سرخ صمغ عربی بریان هر یک سه مثقال طباشیر گل مختوم هر یک دو مثقال کوفته بیخته با لعوب مناسبه خورده باشند معجون برای شخصی که جریان خون بواسیر با ضعف معده و اسهال آمیخته باشد مجرب ست تخم حماض حب الآس هلیله سیاه هر یک بوداده طباشیر دانه هیل بریان آمله پوست بیرون پسته خبث الحدید مدبر مساوی العسل مربب بالمثلث معجون سازند خوراک دو درم ایضاً اگر بسبب کثرت سیلان خون بواسیر ضعف جگر و تهیج اطراف بهم رسد ولعبه علاج سوء القنیه باز خون بواسیر جاری گردد این معجون بدهند که مجرب ست مربای آمله مربای هلیله هر یک سه عدد زرشک بیدانه صندل سفید بگلاب سوده تخم کاسنی هر یک دو درم پوست بیرون پسته کهربا حب الآس هر جزو سوده بگلاب طباشیر تخم حماض گل سرخ هر واحد یک درم شربت انار شیرین ولایتی شربت انجبار قند سفید هر واحد یک چند ادویه قند را بگلاب بقوام آورده هر دو شربت آمیخته ادویه آمیزند خوراک دو مثقال مرهم که برای حبس خون از مجرب ست دو پاره سرب گرفته اندک اندک روغن گل خوشبو در زیر آن انداخته بسایند تا سیاه شود آن روغن سه توله بگیرند و خاکستر دریائی کهنه یک توله مردار سنگ مغسول دم الاخوین شادنج عدسی مغسول شاخ گوزن سوخته هر یک یک ماشه سفیده ارزیر دو توله پیه بط و مرغ و مرغابی پیه پرورده بز مغز تلم گاو هر یک نیم توله موم زرد پنج توله روغن گل خوشبو بقدر حاجت تیار ساخته بکار برند و سوده خوردن سماق با بادنجان سیاه بدون فلفل و سیر پخته باشند سه روز متواتر و کذا فصد افواه عروق بیرونی که یک شبانه روز در شیر قابض یک ساعت تر کرده پس بر آورده خشک نموده سوخته باشند و کذا خوردن نبر الیبخ سفید دو دانگ با العسل و کذا کثرت تناول خرنوب شامی و کذا التعلیق سنگ لشیم و کذا خوردن پوست بیخ انجبار یک مثقال با رب آن و کذا خوردن نقانه با رتنگ مسلوق مطیب بروغن بادام و کذا شرب عصاره آن و کذا عصاره لیسیماخیوس که آن خوخ الماء ست هر واحد نافع خون بواسیر مجرب با خود نوشته و شرب طاق محلول بعصاره بارتنگ و کذا عصاره طالیسفر و شرب و ضماد حجر الیهود و کذا کلما شرب دکیوس لسم الاخوین و خوردن مروارید دو درم و تعلیق یاقوت و خوردن طرثوث نیز هر واحد حابس دم بواسیر ست و بقول اطبای هند رسوت سه ماشه با ماست چکه ملفوف کرده خورانیدن و غذا گلتهی با ماست دادن برای اسهال خون بواسیر مجرب ست دیگر مجیٹھ اندرجو شیرین مساوی کوفته بیخته دو ماشه در مسکه گاو یک توله آمیخته لیسیدن تا یک هفته در حابس خون بواسیر و منع عود آن مجرب ست دیگر پوست انار ولایتی یک درم سوده با چهار دام خضرات چکه تا سه روز بخورند خون بند کند و کذا رسوت دو جزو در مسکه گاو شش جزو آمیخته خوردن و همچنین رسوت یک جزو کشنیز چهار جزو سفوف کرده دیگر این دو اقوی ترست هلیله سیاه اندرجو تلخ هر یک نیم ماشه نبات سه ماشه در مسکه دو توله بخورند ایضاً گوه مقل هر روز یک ماشه در گلقند بخورند ایضاً استخوان انسان سوخته بیخته رسوت صمغ عربی هر یک یک توله سه ماشه در مسکه یک نیم توله نبات دو توله بخورند دیگر ناگکیسر و مصری برابر سائیده نیم دام بخورند خون بند کند و درد نشاند دیگر نیل را در آب سائیده و طلا نمایند و انگلی در جوف مقعد بمالند دیگر پوست تمر هندی سائیده بمقدار نخود حب بسته بدهند سه روز یا زیاده که در حبس خون بواسیر مجرب ست دیگر ساگ کوکھرو مشرع برگ آن با روغن و نمک پخته بخورند نافع بود و اگر قابل پختن نباشد و سخت بود عرق ازان کشیده خوردن مفید ست دیگر مرسلی سیاه کوفته بیخته با دوغ گاو نیم پاو تا یک پاو بخورند دیگر ریشه بالای پوست نارجیل از یک عدد نارجیل گرفته بسوزند برابر شکر آمیخته سه خوراک نمایند دیگر اندرجو تلخ هر روز نیم توله با آب سرد بخورند جهت اسهال بواسیر

مجرب ست دیگر گل معصفر بقدر سه ماشه در حجرات آمیخته خوردن نافع بواسیر خونی ست دیگر هلیله زنگی در روغن بریان کرده سائیده و شکر آمیخته هر روز
بقدر توله بخورند دیگر نرلی سوخته با قدری شکر بخورند حابس خون بواسیر ست دیگر تخم تمر هندی سوخته خاکستر آن تا سه ماشه با حجرات بخورند دیگر در بیاض
استاد مرحوم خوردن پوست ارتهجا یک ماشه در قند سیاه سه ساله برای بواسیر خونی نافع نوشته حب بسیار مفید مغز خسته زرد آلو و نیب و آزاد درخت و رسوت و گوگل
و فلفل گرد و پوست بیخ کورا کمه سه ماشه کوفته بیخته بعسل حبها بقدر نخود ساخته یک صبح و یک شام بآب شبینه بخورند و غذا گوشت حلوان با زردک و شلجم و چقندر
و برگ گندنا و روغن گاو پخته همراه نان تنوری خشکاری دهند حب رسوت که در حبس خون بواسیر مجرب ست رسوت سه توله در گلاب نیم پاو و عرق کیوڑه
یک چهٹانک حل کرده در پارچه سفید مثل ریتی بچکانند و در ظرفی نگذارند تا غلیظ شده قابل حب بستن شود و پس کات هندی مغز تخم نیب مغز تخم بکاین
گل ارتنی هر یک هفت ماشه داخل کرده در آب برگ گندنا سه پاس صلایه نموده اندر جو تلخ نتر بالا هر یک چهار ماشه و نیم کوفته بیخته اضافه کرده بقدر نخود حبها سازند
و بورق نقره پیچیده یک صبح و یک شام بخورند و بعد از بلع آن قدری نان با روغن گاو و شکر بخورند و اگر تنها از رسوت مصفی بدستور دست راجه و روغن بادام
یا گاو چرب نموده حبها سازند و هر روز تا چهار ماشه بخورند و در ایام استعمال آن روغن در غذا بیشتر خورند نیز خون بواسیر بند کند و اگر پنج حب بآب سرد خورده
بالایش پنج شش عدد مونیه تناول نمایند نیز مفید بود ایضاً رسوت سم اول هفت ماشه مونیه مع تخم چهارده ماشه کتیرا دو درم کوفته بیخته بمونیه سرشته بقدر کنار
دشتی حب سازند و یک صبح و یک شام خورند و بالایش در لقمه چرب نان بخورند ایضاً رسوت پنج درم کتیرا دو درم مازو سنگ جراحت گیر هر واحد
یک درم کوفته بیخته حبها بندند بمقدار نخود و یک مثقال بخورند بواسیر خونی و زحیر مزمن را نافع بود دیگر برگ کنگهی با فلفل سیاه مساوی سائیده حبوب سازند
و نیم درم بخورند که حابس خون بواسیر ست و حب بسیار انگار بدستور دوائیکه برای حبس خون بواسیر معمول والد مغفور ست زیره سفید رسوت هر یک
چهار ماشه مچیجه دو ماشه برگ بنگ یک ماشه شیره کشیده بنوشند دیگر نیلوچن مازو پوست انار تاپین خرد و کلان مساوی کوفته بیخته همراه آب بخورند دیگر گل
چکنه باریک سائیده سه چهار ماشه در روغن و شکر هر یک یک توله حلوا پخته بخورند که در حبس خون بواسیر مجرب نواب افراسیاب خان ست ایضاً ناگکیسر دو دام
پخته چکناری نیم دام پخته شکر سفید برابر جمله کوفته بیخته چهارده پوڑی بندند یکی صبح و یک شام بآب ساٹهی بخورند که جهت قبض خون بواسیر مجرب نوشته
دیگر تخم هلهل تخم بارتنگ شکر تری مساوی گرفته هر روز یک ماشه صبح و یکماشه شام بآب تازه یا شبینه بخورند جهت حبس خون بواسیر از مجربات مولانا فخر الدین
قدس سره است لیکن اگر یکدو روز خون زیاده شود مضایقه ندارد و اگر روز اول بآب تازه بخورند تا هفت روز بآب تازه استعمال نمایند و اگر بآب شبینه خورند همیشه
آب تا هفته بعمل آرند سفوف که در حبس خون بواسیر معمول ست گل گوپی جنیدن کراجهال ناگکیسر مساوی رسوت برابر همه خوراک هفت یا ده ماشه دیگر
مغز نبولی دو ماشه حفظ کی یکماشه شکر تری سه ماشه سفوف ساخته بآب گرم بخورند که در منع خون بواسیر مجرب حکیم شریف خان ست دیگر رسوت نگر کوتی
یک دام انگشت دیوار کهنه نیم دام هر دو را سوده به روغن بادام چرب کرده دو ماشه بآب وقت نهار بخورند و قدری پوست فیل را سوخته سائیده نگاه دارند
و بعد فراغ از براز بمقعد بمالند و از قدری پوست ناسوخته آن دود گیرند جهت حابس خون بواسیر مجرب است سفوف هندی که قابض اسهال
بواسیر ست هلیله سیاه نیم بریان ناگکیسر اندر جو تلخ طباشیر اتیس تحاجوڑی رسوت نگر کوتی پوست گل اهر یک دو درم نبات برابر شربتی از یک درم تا دو درم
ایضاً اندر جو تلخ پوست بیخ کورا ناگکیسر خاکستر برگ انگور مغز تخم بکاین هر یک دو درم تخم ریحان بریان هفت درم شربتی دو مثقال بآب سرد یک وجه
ایضاً تالیف مصنف اقتباس که بسیار نافع ست اندر جو تلخ نوه العیبا غاین هلیله سیاه بریان اتیس کندر کات ند مصری سوخته گل نار سنگتار هر یک دو درم
تخم ریحان و تخم سنک هر یک یک نیم توله شربتی از دو درم تا سه درم ضماد دیگر در بیاض استاد مغفور بواسیر خونی را نافع نوشته دال نخود و مغز تخم نیب هر دو را
سائیده در روغن گاو قرص ساخته وقت خواب ضماد سازند و غذا کهتی بی نمک تا هفت روز عرق گل صد برگ که در قطع خون بواسیر مجرب حکیم حبیب اللعل
است برگ گل مذکور پاو آثار در آب بیخ کمیله دو آثار شب تر نموده صبح عرق کشیده دو توله صبح و مثل او شام بنوشند دوا اسپند سوخته گندم سوخته
مساوی سائیده وزن دو ماشه تا سه ماشه در روغن گاو دو توله خورند خون بواسیر بند کند دیگر گل ببول و شکر مساوی هر صبح کف دست خورند برگ شهدی یک توله

باهفت عدد فلفل سیاه در آب ساییده بنوشند اسهال خون بواسیر را بند کند و در دفع تپ نایبه و حمای کهنه نیز نافع ست دیگر اندر ما هولی در سایه خشک کرده باریک ساییده نصف آن فلفل گرد سوده آمیزند و نیم دام با آب تازه خورند دیگر بنوفتا گیرو و گل کهربا مساوی نیم دام گرفته با خیرات چکه هر صبح خورند تا سه روز نقوع که خون بند کند گل دهاوه یکدام در قدح آب تر سازند و در شبنم وا زند و صبح بدون مالیدن از پارچه گذرانیده بنوشند و بالای آن یکدام شکر خورند ایضاً آمله برگ حنا هر واحد دو دام در یک نیم پاو آب شب تر کرده صبح بنوشند و خوردن ساگ ماهل با قدری حفیرات نیز قاطع خون ست و کذا استنجا بطبیخ پوست انار یا چهال کچنال و چهال جامن و چهال مولسری دیگر شیره تخم نیلوفر شش ماشه در آب برآورده شهد خالص دو توله آمیخته هر صبح بنوشند دافع خون بواسیر کثیر النفع ست و کذا خوردن ساگ کوهی دشتی پخته دیگر یک برگ نرم انبه یعنی کونپل آن با آب شیره کشیده با قدری شکر خورند نیز خون بند کند دیگر برگ سوندی بقدر دو توله در نیم پاؤ آب شیره برآورده صاف کرده دو ماشه گیرو بنوشند دیگر برگ جامن نرم و جوانه با آب شیره کشیده قدری شکر آمیخته بنوشند دیگر برگ فراش نرم یکدرم شیره برآورده با قدری شکر آمیخته بنوشند دیگر گوند خشک با آب ساییده و نبات آمیخته بخورند خون فی الاسهال و بواسیر و حیض بند شود دیگر نسخه طباشیر نبات هر یک نیم دام سفوف سازند هر روز ناهار بقدر نیم درم با آب بخورند برای بواسیر خونی مجرب نوشته اند مسکنات وجع باسور و آن یا مشروبه و [illegible] و مراهم و ادهان ست و یا ابزن و نطولات و یا حمولات و بخورات اما ضمادات مثل اشنه و حمول و اکلیل الملک و خطمی و افیون و زعفران و برگ کتان و زردی بیضه مرغ با گل بابونه و مقل و سپیده سایند و مغز ساق گاو و مغز گرده ان شتر و چربی بط و روغن زرد استعمال نمایند دیگر روغن گل با سپیده بیضه و اندکی افیون و زعفران طلا کنند دیگر برگ کرفس همراه انجیره و روغن گل و سپیده بیضه بسرشند و قدری افیون آمیخته ضماد نمایند دیگر آب برگ عنب الثعلب یا عنب الثعلب خشک و عفص و اکلیل هندی و سپیده بیضه تخم مرغ و روغن گل هر واحد یک توله لعاب اسپغول و قدری گاو و افیون و زعفران با هم ساییده آمیخته ضماد کنند که جهت سوزش و درد بواسیر مجرب ست دیگر ابر سپید روغن گل یا سفیدی بیضه سوده طلا کردن نیز آزموده ست دیگر انار سپید بنفشه شش توله دسته ساخته یک توله مغز تخم سیب روغن گل ازان حل کنند تا مثل مرهم سیاه گردد طلا نمایند بسیار مفید شود و اگر سوزش زیاده بود قدری سفیده تخم مرغ نیز در آن حل سازند ضماد علاج سیخیان که در تسکین درد بواسیر مجرب ست بابونه اکلیل الملک گل خطمی تخم کتان هر یک سه درم افیون زعفران هر واحد یکدرم مقل دو درم کوفته بیخته بزرده تخم مرغ آمیخته ضماد کنند ایضاً گل بنفشه گل بابونه اکلیل الملک حلبه برگ کتان برگ خطمی هر یک یک توله گل خطمی گل سرخ هر یک نیم توله کوفته بیخته در آب سبز تا مثل خمیر شود ضماد نمایند که جهت بواسیر و ورم مقعد بسیار مجرب ست دیگر پیاز را نیک بجوشانند و مقشر کرده بروغن گاو بسایند و گرم کرده بر نشینند و وجع و ورم بنشاند و اگر زرده بیضه مرغ ممزوج سازند یا قدری بنگ با کوکنار سوده آمیزند در تسکین درد انفع و ابلغ گردد دیگر زرده تخم مرغ آرد جو سرشته روغن گل ضماد کنند سوزش و درد را نافع بود ضماد دیگر مغز تخم کدو و مغز تخم آلو بخارا در شیر گوسفند یا در آب ساییده دافع سوزش مقعد ست و کندر محرق مسحوق بروغن گل نیز نافع است آبزن که دافع درد بواسیر ست برگ بنگ کوکنار هر یک [illegible] سه توله کوفته در شیر باده گاو دو آثار بجوشانند و اول انکباب این نمایند پس صاف نموده در آن بنشینند و اگر خواهند آب نیم گرم مناسب با شیر افزایند ایضاً برگ خرفه برگ خبازی برگ خطمی برگ کدو برگ کاهو برگ بنفشه برگ بادرنگ هر یک یک کف در سه رطل آب بجوشانند [illegible] در آب نیم گرم بنشانند که بجهت درد بواسیر و حرقت آن نافع ست دیگر تخم خطمی خبازی تخم کتان اکلیل الملک بابونه شبت حلبه باقلا مقشر خار خسک پوست خشخاش هر یک ازین اجزا بیست [illegible] ده آب آن بنشینند که تسکین درد بواسیر ایضاً کرفس بابونه اکلیل الملک سداب شبت برگ کتان حلبه [illegible] تخم گندنا هر یک سه توله برگ سنبهالو و گندنا [illegible] انار [illegible] پوست خشخاش و پیاز سفید هر یک نه توله گل خطمی چهار توله بنگ هفت توله مقل سه و نیم توله روغن [illegible] دو توله روغن گل [illegible] هفت توله [illegible] درد باسور مجرب ست خاکستر تخم گندنا با کشنیز برابر در ظرف بسوزند دود آن بگیرند دیگر مقل و استخوان [illegible] کوهان شتر [illegible] بخور سازند جهت درد باسور و آماس خارج [illegible] حمول که برای تسکین وجع [illegible] آن نافع [illegible] بابونه افیون [illegible] هر یک دو درم قیروطی ساخته بصوف آغشته حمول کنند شیافات جهت درد بواسیر [illegible] اختراع حکیم ابو الفتح [illegible] یک درم و نیم [illegible] مقل دو درم [illegible]

زرد آلو و روغن گل هر یک سه درم بدستور شیاف سازند مرهم برای وجع بواسیر نافع گل خطمی یک توله سفیده ارزیز شش ماشه افیون دو ماشه روغن گل سه توله سفیدهٔ بیضهٔ یک عدد بدستور مرهم ساخته بکار برند دیگر موم زرد یک ماشه روغن گل مغز ساق گاو پیه بز هر یک دو توله گرم نموده افیون شش ماشه در آب حل کرده دران مخلوط نموده مرهم سازند دیگر مقل یک توله در آب گندنا حل کنند و روغن گل دو توله موم اقاقیا عصارهٔ لحیة التیس سفیداب مغسول تخم تره هندی مر دم الاخوین لعاب ریشهٔ خطمی مرسوت هر یک شش ماشه بدستور مرهم ساخته طلا کرده باشند که برای بواسیر مجرب حکیم علوی خانست مرهم که دافع سوزش بواسیر است روغن بنگ که حشیش با برگ بنگ پخته باشند بقدر چهار توله گرفته دران مرداسنگ و کات هندی و سفیده کاشغری شسته هر واحد دو درم حضض چهار درم کوفته بیخته آمیزند بعده سفیده بیضهٔ مرغ یک عدد نیز مخلوط کنند که یک ذات شود و بعمل آرند و اگر خواهند قدری کافور افزایند و اگر از رال و چهار مغز و موم سفید در روغن کنجد ساده مرهم سازند جهت بواسیر عظیم النفع است دیگر روغن بید انجیر بقدر پنج مثقال در ظرف مسی یا قلعی بر آتش گذارند و سر آنرا بپوشند تا گرم گردد پس باز نموده نیم درمی و دو حبه کافور دران انداخته بپوشند و از آتش فرود آورده حرکت دهند که ممزوج گردد و همان قسم سربسته بگذارند تا سرد گردد و بوقت حاجت قدری ازان گرم نموده بر باسور مالند ورم و درد را تسکین دهد مجرب روغن بادنجان و روغن وزغ و روغن ضفدع و روغن خراطین هر واحد نافع ایضاً مغز تخم بید انجیر دو توله حضض یک نیم توله زعفران سه ماشه و شیر میش و روغن گل هر یک سه توله ضماد سازند روغن که بسیار مفید ست حسب ارشاد حکیم ملح کنجد سفید گل بابونه شونیز تخم گندنا و پیاز و کتان و مغز بید انجیر سرخ عدس مقشر مغز تخم کلپال مقل زرد هر یک شش مثقال جوکوب نموده در سه دو آثار آب شیرین بجوشانند تا بنیم آید بالیده صاف نموده بدارند در روغن بید انجیر روغن بادام گاو آب گشنیز و جوز و قثاء الحمار و پیاز سفید هر یک پاو آثار بآتش چوب کنار بپزند تا تمام آبها بسوزد و صاف نموده با آب مطبوخ سابق آمیخته باز بجوشانند که آب سوخته روغن بماند صاف کرده روغن بیضهٔ مرغ و خسته زرد آلوی تلخ و شفتالو و روغن یاسمین هر یک توله بروغن سابق ممزوج ساخته در کراهی آهنی انداخته بر آتش نهند و از چوب حل سازند و بعده شمع که از شهد شیر قلم گاو و آهو و پیه سوده هر یک دو توله اضافه نموده آب برگ گندنا پانزده توله اندک اندک انداخته باز بچوب حل کنند تا آب جذب گردد پس از آتش فرود آورده سرد کرده مصطگی سیمه ساییده هر یک دو درم مقل زرد دو نیم درم زعفران سه درم سوده آمیخته بکار برند لیکن باید که بالای آن برگ تنبول سه توله در آب ساییده مغز بادام تلخ هفت عدد و زرد چوب هفت ماشه سوده آمیخته در روغن تخم شفتالو بریان ساخته قرص نموده بر مقعد نهاده برگ تنبول پخته سه عدد بران گذاشته لنگوت بندند و در روزی سه چهار مرتبه تکرار نمایند و در یک روز نفع کلی بینند مرهم سفیداب کافوری که در رفع درد و سوزش بواسیر و حرق نار معمول ست موم سفید یک مثقال با روغن گل پنج مثقال گداخته سفیداب مرداسنگ هر واحد یک مثقال باریک سوده بیامیزند و بعد فرود آوردن از آتش سفیده تخم مرغ و دو ماشه کافور سوده نیز افزایند الکنون بعض ادویه مشروبه بتعلم می آید حب خبث الحدید پنج درم هلیله زرد یک نیم درم هلیله سیاه نیم درم اصل السوس یک درم همه را ساییده در آب لیمو و انار هفت روز کهرل کرده حبوب سازند و بکار برند که بواسیر خونی و بادی را نافع ست حب انجیر که رافع بواسیر ملین طبع ست بادیان پوست بلیله زرد پوست بلیله آمله مقل سرخ هر یک چهار درم تخم گندنا یک درم انجیر پنج عدد کشمش دو توله بلیلجات با روغن چرب کرده ساییده حب سازند خوراک حسب مزاج دیگر مویز دوازده عدد سوخته هر یک درم مقل دو درم حب بسته بخورند و اینکه بواسیر مع نزله و خفقان نافع بود مصطگی یک ماشه سوده بلیله مربی یک عدد در سرشته بخورند و گل خطمی سه ماشه مویز منقی ده دانه در عرق عنب الثعلب ده توله عرق کیوره دو توله جوشانیده شیره تخم کاهو شش ماشه شیره تخم خشخاش چهار ماشه شربت نیلوفری دو توله داخل کرده تخم فرنجمشک چهار ماشه پاشیده بنوشند ایضاً برای بواسیر مع مراق و نزله نبات و یک ماشه سوده بمروارید السک شش ماشه سرشته لعاب گل خطمی لعاب بهدانه هر یک سه ماشه عرق بید ساده ده توله عرق کیوره دو توله شیره عنب الثعلب چهار ماشه شیره کاهو شش ماشه شربت انار دو توله فرنجمشک چهار ماشه و اگر خواهند عرق شاهتره بجای بید ساده و شربت بعوض شربت انار کنند دیگر مع نصف آن مویز منقی القدر کنار صبح و شام خوردن مجرب نوشته در سطور خود دو من لضعف آن پوست بیخ کبر بعسل سرشته بغایت نافع دیگر برای بواسیر که مع احتراق در فصل صیف و تبخیر و بر آمدن سینه خون آلوده و درد سر و نزله و تنحنح الحلق و درد دندان باشد گل بنفشه ریشه خطمی هر یک هفت ماشه تخم خطمی شش ماشه سپستان بیست دانه بهدانه سه ماشه در آب گرم بالیده صاف نموده شیره تخم خرفه چهار ماشه شیره خیارین شش ماشه شربت نیلوفر دو توله داخل کرده تخم ریحان اسپغول مسلم هر یک شش ماشه پاشیده بنوشند و دوم روز خیارزی افزایند و بعد تسکین حرارت و اصلاح نزله و بواسیر که اهمین عوارض عناب

پنجدانه سپستان ده دانه بهدانه سه ماشه خطمی گاوزبان هریک چهار ماشه در آب گرم مالیده صاف کرده شیره خیارین شش ماشه شربت بنفشه دو توله صبح بنوشند و آخر روز
خمیره گاوزبان سه ماشه خمیره خشخاش سه ماشه با عرق گاوزبان بخورند با منضج بواسیر و سنبله در عرق بنفشه ریشه خطمی خبازی هریک چهار ماشه سپستان ده دانه تخم خطمی گاوزبان
گل نیلوفر اصل السوس عنب الثعلب هریک چهار ماشه خیارین کوفته شش ماشه مویز منقی ده دانه بیخ بادیان کوفته شش ماشه در آب گرم خیسانیده گلقند دو توله داخل کرده بنوشند بعده
از ملین مانند ترنجبین ساده و شربت بزوری و شربت گاوزبان همراه یک نیم از لعاب [illegible] دیگر بواسیر مزمن که با اسهال بلغم و خون باشد رسوت [illegible] یک ماشه مصطکی یک ماشه سوده
[illegible] یک ماشه هلیله مربی یک عدد [illegible] بخورند بالایش مویز منقی ده دانه عنب الثعلب چهار ماشه جوشانیده شربت شیرین دو توله داخل کرده بنوشند ایضاً برای بواسیر مزمن
[illegible] سوده یک ماشه با اطریفل [illegible] ماشه و با هلیله مربی یک عدد [illegible] بخورند بالایش مویز منقی ده دانه عرق بادیان عرق عنب الثعلب هریک دو توله مالیده صاف نموده نبات دو توله
داخل کرده بنوشند با شیره خیارین خارخسک شیره تخم خربزه هریک شش ماشه برای ادرار بول افزایند و دیگر که با سلامت [illegible] خشک و قبض و عسر بول بود مقل ازرق یک ماشه سوده با اطریفل
صغیر یک توله شسته متناول نمایند و گل نیلوفر چهار ماشه مویز منقی ده دانه تخم کاسنی کوفته شش ماشه بعرق عنب الثعلب ده توله جوشانیده شربت بنفشه دو توله داخل کرده اسپغول
شش ماشه پاشیده بنوشند و منقیه شسته شفتالو شش ماشه مقل ازرق چهار ماشه تخم گندنا چهار ماشه با قدری آب کشنیز در روغن گل شش ماشه ضماد کنند و سر اگر تنگی [illegible] یا زلو
بر عصعص گذارند و مقل سوده در روغن کنجد سبخته بر پارچه مالیده بر موضع درد گذارند و دیگر اطریفل صغیر خورده بالایش شیره خارخسک شیره خشخاش نبات بنوشند و دیگر
با سوزش [illegible] حب باشد و اطریفل کشنیزی خورده بالایش شیره تخم کاسنی شیره بادیان شیره خارخسک نبات داخل کرده بنوشند و دیگر
با سوزاک قدیم و تقاطر بول و عسر آن اطریفل مقل یک توله خورده گل بنفشه ریشه خطمی خارخسک هریک شش ماشه شب در آب گرم تر کرده صبح خام مالیده شربت بزوری
گلقند همراه یک نیم توله داخل کرده خاکشی پنج ماشه پاشیده بنوشند و هرگاه عسر بول زیاده باشد فصد و حجامت عصعص یا زلو بکار برند و چون ادرش با سوزش گردد زلو
حب با سوزش گذارند ایضاً اگر بواسیر بادی در ریاح گرده [illegible] باشد بلیله سیاه [illegible] هلیله کابلی پوست بلیله هریک یک ماشه مقل یک ماشه [illegible] در روغن بادام چرب کرده
همراه لعاب اسپغول که در عرق گاوزبان عرق بادیان هریک شش توله بر آورده باشند شربت بنفشه دو توله داخل کرده بخورند بعده چون طعام هضم شود مصطکی
پوست [illegible] عود هندی هریک ماشه سوده در گلقند یک توله آمیخته همراه عرق بادیان دوازده توله دهند بعد از آن چون درد باقی بود سفوف [illegible] طباشیر یک ماشه
افزوده همراه عرق عنب الثعلب گلاب شیره دانه هیل سه ماشه شیره تخم کرفس شش ماشه شربت دینار اسپغول مسلم داخل کرده بخورند و دیگر بواسیر با نفخ شکم و رحم
منضج بادیان بیخ بادیان بیخ کاسنی هریک شش ماشه مویز منقی ده دانه انجیر زرد سه دانه گل خطمی سه ماشه عنب الثعلب شش ماشه پرسیاوشان چهار ماشه اسطوخودوس
چهار ماشه تخم کاسنی گل بنفشه هریک شش ماشه جوشانیده و صاف کرده گلقند مالیده بنوشند و نیز چند استعمال نمایند و دیگر بواسیر که با عسر بول و تقطیر آن از ضغطه بواسیر
مثانه را و قبض شدید و تشنج [illegible] و بر آمدن بول با تنگی از ضعف مثانه باشد اسطوخودوس یک ماشه سوده با اطریفل صغیر یک توله شسته همراه گل خطمی [illegible] ماشه مویز منقی
ده دانه تخم کاسنی شش ماشه جوشانیده و صاف نموده شهد یک توله داخل کرده اسپغول چهار ماشه پاشیده بنوشند که بعد رفع قبض همه عوارض بر طرف خواهد شد و دیگر
بواسیری خفقانی را که با در مثانه و مقعد افتد و هر دو جا ورم پیدا شده و درد شدید تا [illegible] شود و با حبس بول و قبض [illegible] باشد [illegible] فصد باسلیق کنند بعده تنقیح حقیقت
داده ملین از گل خطمی سه ماشه عنب الثعلب بادیان هریک چهار ماشه گل گاوزبان سه ماشه عناب پنج دانه گل بنفشه پنج ماشه اسپغول دو ماشه در عرق عنب الثعلب پانزده توله
خیسانیده گلقند دو توله داخل کرده بدهند و ضماد مثانه از گل خطمی و بابونه و بنفشه عنب الثعلب کشنیز مقشر هریک شش ماشه کوفته بیخته در آب برگ [illegible] و آب عنب الثعلب
تازه سرشته روغن گل آمیخته بر موضع زهار نمایند و حب مقل برای بواسیر دهند و معجون [illegible] برای تقطیر بول اگر تجویف گرمی نه دهند بجای آن سفوف [illegible]
دانه هیل ست سلاجیت یکسان [illegible] طباشیر نبات مساوی همراه عرق گاوزبان و خمیره مروارید همراه عرق کیوره و غیره و مفرح شیخ الرئیس برای تقویت دهند.
ایضاً اگر خفقانی مراقی و نزله و قبض دائمی گل نیلوفر چهار ماشه گل خطمی سه ماشه بعرق شاهتره ده توله مالیده صاف کرده شیره بادیان شیره خیارین هریک شش ماشه
نبات یک نیم توله اسپغول شش ماشه داخل کرده دهند و گاهی حجامت [illegible] و مقعد قدیم و ریاح و نفخ اطریفل کشنیزی نه ماشه و شیره خشخاش شش ماشه
[illegible] اضافه کنند و دیگر که با اسهال سرخ رنگ و اندک [illegible] استعمال [illegible] سفوفات [illegible] عارض شود ریشه خطمی چهار ماشه تخم خطمی

سه ماشه گل نیلوفر چهار ماشه عناب پنجدانه بعرق شاهتره پاو سیر جوشانیده یا خیسانیده شیرهٔ تخم خرفه شش ماشه زهر مهره سوده یک ماشه گلاب چهار توله بارتنگ چهار ماشه شربت انار شیرین دو توله داخل کرده بدهند یا تخم مرو چهار ماشه افزایند و علاج بمرخیات نمایند و بجای شیرهٔ خرفه تخم خیارین کنند و برای درد بواسیر ضماد معمول برگ کرنب بریان و بیضهٔ مرغ در روغن گل و ادویهٔ مرخیه سازند و ریشهٔ خطمی چهار ماشه سپستان سه ماشه جوشانیده شیرهٔ تخم خرفه گلاب با شربت انار شیرین بدهند و بعد موقوف شدن خون منفتحات مثل کاسنی و خیارین نیز دهند مثلاً لعاب سپستان و ریشهٔ خطمی شیرهٔ تخم کاسنی شش ماشه شیرهٔ خیارین شش ماشه عرق عنب الثعلب هشت توله شربت بنفشه دو توله بارتنگ تخم ریحان هر یک چهار ماشه بدهند و بعد موقوف شدن اسهال نسخهٔ خفیف کرده دهند ایضاً اگر با اسهال بواسیری رقیق آید و خون باشد سفوف الطین بروغن بادام چرب کرده تناول نمایند بعد ازان ریشهٔ خطمی تخم مرو هر یک چهار ماشه جوشانیده شیرهٔ حب الآس چهار ماشه چهار تخم نه ماشه داخل کرده بنوشند بارتنگ چهار ماشه دانهٔ هیل دو ماشه سوده آب پختهٔ لعاب ریشهٔ خطمی شیرهٔ انجبار شیرهٔ جاکسو هر یک چهار ماشه دهند و شیرینی موقوف کنند اگر حال بدستور باشد سفوف حب الریان چهار ماشه بنوشند اروی ساده بخورند و بالایش نسخهٔ اول ریشهٔ خطمی وغیره بنوشند دوم روز خبث الحدید بدستور سوده نیم ماشه افزایند سوم روز انار دانه بریان خرنوب نبطی مصطگی حب الآس خبث الحدید بدستور هر یک ماشه سوده پاشیده بعده سفوف مقلیاثا چهار ماشه بدوا المسک شش ماشه شسته تناول نمایند یا دیاقوذا نه ماشه بخورند بالایش بادیان چهار ماشه ریشهٔ خطمی سه ماشه بعرق عنب الثعلب پاو سیر جوشانیده چهار تخم نه ماشه انداخته یک جوش دیگر داده شربت انار شیرین سه توله سرشت یک ماشه پاشیده بنوشند باز اگر آمدن آب رقیق و خون بدستور باشد عنب الثعلب ریشهٔ خطمی تخم مرو هر یک چهار ماشه جوشانیده شیرهٔ تخم خرفه شش ماشه شیرهٔ پنج انجبار چهار ماشه تخم ریحان چهار ماشه کهربا یک ماشه سوده پاشیده بنوشند باز با دو سیر دو دانه شهد چهار ماشه خورانند ایضاً در بواسیر مع مالیخولیا و تبخیر و بند شدن خون آلوده بعد آمدن نزله و جوشش دهان و درد دندان و کثرت ریاح شکم و درد شدن سرین شکم گرمی مزاج و تمدد عضلات شکم بنا بر مواد و سده‌ها آلوبخارا هفت عدد ریشهٔ خطمی شش ماشه مویز منقی ده دانه گاوزبان چهار ماشه سپستان پانزده دانه خطمی چهار ماشه تخم ریحان بادیان نیمکوفته گل بنفشه هر یک شش ماشه جوشانیده صاف نموده گلقند دو توله داخل کرده و گاهی شربت بنفشه دو توله نیز داخل کرده بدهند و گاهی اصل السوس شش ماشه بجای ریشهٔ خطمی گاهی بنا بر حدت ماده و حرارت شیرهٔ تخم خیارین شیرهٔ تخم خرفه هر یک شش ماشه نیز و گاهی بجای دو سه شیرهٔ تخم کاسنی شش ماشه و بنا بر حبس بول که لازم بواسیر غائر گاهست شیرهٔ تخم خربزه شش ماشه افزایند ایضاً اگر بواسیر مع سوزاک باشد و بجای مقعد انسداد و تشنج رگهای مقعد و حبس بول بود و ازالش روغن بنشانه بول غلیظ بدر رود تمام آید و نفخ و ضعف هضم و کسل باشد و تمام درد در سر و سکان ماند کندر نامی سوده یک ماشه با اطریفل صغیر یک توله سرشته همراه لعاب گل خطمی سه ماشه بگلاب سه توله عرق شاهتره هفت توله برآورده نبات یک توله بالنگو چهار ماشه پاشیده بخورند دوم روز اسپغول شش ماشه عوض بالنگو کنند باز گندنا و اطریفل همراه طبیخ ریشهٔ خطمی گل نیلوفر هر یک چهار ماشه بعرق عنب الثعلب هفت دام گلاب چهار دام جوشانیده شیرهٔ کاسنی شش ماشه نبات یک توله بخورند دوم روز اطریفل موقوف کرده سفوف کنند ماسقل مصطگی هر یک ماشه سوده همراه طبیخ مسطور دهند بعد ازان این طبیخ مرو ماهین و برنوف گل خطمی سه ماشه گل سرخ چهار ماشه تخم خربزه و خار خسک نیمکوفته هر یک شش ماشه مویز منقی ده دانه جوشانیده نبات توله اسپغول شش ماشه پاشیده بدهند بعده اگر بول بسیار بهم شب آید و درد کمتر بود فصد باسلیق خون پاو سیر بگیرند و شب اطریفل صغیر خورده صبح لعاب گل خطمی سه ماشه شیرهٔ ریشهٔ سفید چهار ماشه شیرهٔ تخم خربزه شش ماشه شربت بزوری دو توله اسپغول شش ماشه پاشیده بنوشند سوم روز شیرهٔ خارخسک شش ماشه و کندر نامی سوده یک ماشه افزایند بعد ازان بنادق البزور چهار ماشه سوده تناول نمایند بالایش گل خطمی سه ماشه مویز منقی ده دانه جوشانیده شیرهٔ حب القرطم شش ماشه شیرهٔ خارخسک چهار ماشه شیرهٔ خارشتر چهار ماشه نبات یک توله بنوشند بعده ریشهٔ خطمی کاکنج پارینه برگ طرفای رطب هر یک چهار ماشه شیره کشیده افزایند باز شب اطریفل توله خورده صبح ریوند ماشه سنا و چهار ماشه مویز منقی ده دانه هلیلهٔ کابلی دو ماشه خیارین کوفته شش ماشه برگ سنا پوست بکاین هر یک چهار ماشه شب در آب تر کرده صبح خام مالیده صاف نموده بنوشند باز [illegible] و برای تقویت شربت آمله مربی وغیره مسکنات مناسب بواسیر و سوزاک دهند بعده اگر درد اندک ماند مصطگی سوده یک ماشه با اطریفل کشنیزی یک توله سرشته بخورند بالایش گل خطمی سه ماشه بعرق عنب الثعلب هفت توله گلاب چهار توله جوشانیده شیرهٔ کاکنج چهار ماشه شیرهٔ تخم خربزه شش ماشه نبات یک توله بنوشند بعده اگر ماده بسیار باشد ماء الجبن شروع نمایند و در شیر جوشان پاو آثار آب لیمو دو توله داخل کرده شب بگذارند

صبح قدری نمک انداخته باز بجوشانند و صاف کرده شربت عناب با شربت گاؤزبان هر یک یک نیم تولہ داخل کرده بنوشند بعد منضجات و مسہلات در ماء الجبن
و مسہل بعد ہفتم از شروع و بعد شانزدہم بعمل آرند و سفوف لاجورد و حب سودا و غیره بکار برند ایضاً اگر سوزش شدید و قبض و بی اشتہا باشد اطریفل
مقل بلین خورده بالایش ریشه خطمی گل بنفشه هر یک شش ماشه در عرق بادیان جوشانیده شربت بنفشه چار تولہ تخم ریحان اسپغول چار چار ماشه یا شیره [illegible]
و طلای ریسوت مقل تخم گندنا کوفته بیخته در روغن گل و سفیده مرغ سرشته طلا سازند و سفیده مرغ در روغن گل لت کرده بعد استنجا طلا میکرده باشند و القول ل
حکمای هند اگر ریسوت و برگ نیم در گلاب ساییده ضماد کنند و برگ بهنگ در آب ساییده و بر بندند و در شیر ماده گاو جوش داده بجای آن بگیرند برای درد
باسور نافع ست دیگر کائی آب گرفته بمقعد بربندند سوزش و درد دفع کند دیگر کتهه سفید بلیله زرد مساوی در آب ساییده بر لته نهاده گذارند [illegible]
مغز تخم نیم مغز تخم بکاین و شیر برگ مکوه دافع سوزش مقعد است ضماد برای تحلیل ورم آن و برد لش باندرون بآسانی و حبس خون آن مجرب [illegible]
مغز خسته بکاین و نیم و مقل و حضض هر یک سه ماشه جمله بالعصفی در آب گندنا سه بار ساییده ضماد کنند ایضاً نوشیدن آب گندنا تا سه روز نهار باشد تا یک نیم [illegible]
مجرب لیکن بالای آنچنین ادویه خوردن بالائی سه تولہ و نان سپید خمیری یک نیم فلوس ریابان در روغن زرد و شکر تری الیه مناسب ست دیگر [illegible] جوش داده
صاف کرده دران نشینند دافع درد بواسیر و مفید حبس بول ست دیگر ترب بیانه در وقت و غلظت بی ریشه آست قره یک دمبهرا با دو تولہ نبات بخورند
و تا بیست و یک روز بعمل آرند بواسیر دیگر عود نکند دیگر ترب سیاه برگ دور کرده ورق ورق تراشیده در سایه خشک کنند و کوفته بیخته شکر برابر آمیخته یک کف خورند
تا چہل روز نافع بواسیر خونی ست دیگر کنجد بریان کرده سه درم سوده با سه درم مسکه گاو بخورند تا سه روز دیگر کورن هندی یعنی کالی زیری نصف بریان
و نصف خام کوفته بیخته سه درم بگیرند و هر روز با آب صبح [illegible] یکبار هم بخورند بواسیر خونی و بادی را مفید ست دیگر مغز کنجوه باریک ساییده یک عدد شکر
یک تولہ آمیخته خورده باشند و غذا با روغن خورند دیگر زیره گل [illegible] کتهه [illegible] برابر ساییده یک ماشه با قدری گلاب صبح بخورند و از ترشی و باد
پرهیز نمایند در سه روز بواسیر خونی و بادی را آرام کند دیگر ریسوت در آب گندنا ساییده طلا کنند خارش باسور را نافع بود حب که بواسیر خونی و بادی را مفید
ریسوت گیرد کتهه سفید مرچ سیاه هر کدام یک تولہ در آب گندنا یک سیر کهرل کرده برابر کنار دشتی حب بسازند یکی صبح و یکی شام بخورند و غذا گوشت و نان
کنند ایضاً مغز تخم نیب نیم پاو فلفل سیاه مقل هر کدام یکدام بقدر فلفل حب ساخته هر صبح شش ماشه با شیره بادیان و شیره زیره سفید خورند دوا ہست تا نیاید برا
بواسیر خونی و بادی معمول ست دیگر مغز خسته نیب ریسوت هر یک تولہ فلفل گرد شش ماشه با آب ترب حل کرده حبها سازند شش ماشه هر روز با شیر [illegible]
بخورند حب برگ نیب [illegible] که نافع بواسیر خونی و بادی ست برگ نیب [illegible] صندل سرخ و هلیله برگ حنا ریسوت [illegible] فلفل گرد مساوی در لعاب
[illegible] حبها سازند و بقدر مزاج دهند دیگر برگ نیب نیم پاو نوشادر هفت ماشه [illegible] بریان هشت ماشه گرفته اول برگ مذکور در آب [illegible] حل کنند که
باریک شود پس هر دو دوای مذکور دران اندازند و بسایند و بقدر کنار دشتی حب بسته یکی صبح و یک شام بخورند دیگر حضض کی فلفل سیاه هر یک [illegible]
چهار جز کوفته در آب گوکهرو [illegible] حبوب بقدر [illegible] سابق بسته یک صبح با آب [illegible] و یک بوقت خواب شب بخورند و از ترشی و چیزهای گرم پرهیز نمایند و روغن و شیر
هر قدر که خواهند بخورند برای بواسیر مجرب ست ایضاً ریسوت [illegible] بکاین هر یک یکدام کوفته در آب گندنا [illegible] دوازده حب بسته یک حب هر روز
خوردن دفع بواسیر خونی و بادی مجرب ایضاً تخم [illegible] شکر سفید برابر یک تولہ فلفل گرد سه ماشه کوفته بیخته بقدر نخود حب سازند و بقدر [illegible]
هر صبح با آب [illegible] خورده باشند تا یک هفته که مجرب ست ایضاً که برای خونی و بادی هر دو مفید ست مغز تخم نیب مغز بکاین مقل ریسوت فلفل گرد گیرد
مساوی با آب برگ عنب الثعلب حب بقدر کنار دشتی ساخته یک صبح و یک شام بخورند دیگر [illegible] گل بادنجان مغز بادام تلخ هر یک نیم [illegible]
وزن ادویه کوفته بیخته در شکر آمیخته بقدر نخود حب بندند و یک صبح با آب [illegible] بخورند و از بادیات و حموضات و بقولات و اغذیه حاره و بارده و حلویات [illegible]
پرهیز نمایند مگر دال مونگ و کهچری با روغن زرد حب که برای بواسیر مجرب [illegible] سفید مغز بنوله هر یک پنج ماشه زیره سفید دو نیم ماشه ریسوت دوازده ماشه
در آب گندنا سوده حب مثل نخود بندند و یک حب بخورند و بالایش [illegible] نبات بخورند دیگر حنا ریسوت هر دو مساوی در آب برگ گل [illegible]

بقدر کنار دشتی بسته یک صبح و یکی شام بخورند برای بواسیر دموی بی نظیر است دیگر صاحب تکمله هندی گوید که این حب بواسیر را نادر و مجرب است در آب برگ گکرونده قدرے رسوت و مرچ سیاه سوده انداخته در ظرف گلی بگذارند هرگاه قابل حب بستن شود بقدر کنار صحرائی حب بسته یکی بخورند و نیم حب سائیده بر مسها طلا سازند و بعد فراغ استنجا باب سرد و اگر تخم بکاین تخم نیب اضافه کرده بدستور حب ساخته تا آب شبینه بخورد و دو سه لقمه نان چرب بسیار اول و آخر آن تناول کند بغایت مفید گردد دیگر از مرچ سیاه و زیره سیاه و مغز تخم تلی و رسوت مساوی حب بقدر نخود بسته و دو ماشه خورده باشند بواسیر ریحی و دموی را نافع بود و در نسخه دیگر مرچ مطرح است و بقدر یک نسخه برای طلا هم نوشته دوائیکه از بیاض استاد مرحوم منقول است موے بز سیاه در دیگ گلی سوخته خاکستر آن با نمک سیاه برابر سوده هفت ماشه با آب سرد بخورند دیگر چوک بیل برابر سائیده مقدار مونگ حب بسته ناشتا دو حب بلع نمایند دیگر اندر جو تلخ چترک هر واحد یک تانک مصری یک و نیم تانک کوفته بیخته یک تانک با دوغ گاو بخورند غذا دال مونگ مقشر با خشکه دیگر بار بکاین بادیان مساوی کوفته بیخته شکر آمیخته صبح شش ماشه با آب بخورند مفید بود و اگر مرچ سیاه عوض شکر داخل کرده هر سه مساوی گرفته یکدام با آب بخورند و بالای آن فوراً نان مسمن خورند مجرب است دیگر کشنیز خشک ناگرموتهه برابر کوفته صباح شش ماشه با آب تازه خوردن دیگر بلیله بلیله مائین کلان تخم بکاین مساوی کوفته بیخته هم وزن آن شکر تری آمیخته یک لت نهار بخورند بواسیر خونی و بادی را مجرب نوشته دیگر رسوت پوست کرانده تخم آمیس مساوی سائیده با شهد معجون ساخته نگاه دارند قدری با غبار ساعتی بخورده باشند و اگر سوائے پوست کرل هر سه دوا را بقدر یک ماشه گرفته با نبات یک و نیم تولہ و مسکه دو تولہ بخورند نیز بسیار مفید بود دیگر دال کنگنی کلونجی سوخته مسکه شکر تری برابر سوده یک کف وقت خواب بخورند بالای آن روغن گاو شکر تری هر یک شش ماشه مخلوط کرده با شیر بخورند همچنان سه ماه متواتر بعمل آرند سفوف هندی که برای بواسیر خونی و بادی مفید است تخم بکاین خشک رسوت نگر کولی بلیله سیاه هر واحد یکدام نرم کوفته از دو ماشه تا شش ماشه با آب خورند بعد ازان قدری نخود برشته بخورند غذا نان مرغن بی نمک یا کم نمک دال خشکه و بعضی حب بسته بقدر نخود صبح و شام استعمال میکنند دیگر رسوت مغز تخم بکاین پوست درخت کر هر یکدام یک درم فلفل سیاه ربع درم کوفته بیخته شش ماشه با شیر یا باب بخورند و بعد یک ساعت نان خمیر و دال مونگ بروغن غذا سازند و تا چهل روز باین نوع مداومت کنند و از حموضات و نفخات اجتناب نمایند و اگر اسهال بود از گوشت و نان احتراز کنند بواسیر خونی را مجرب است ضماد که مسها را نرم کند و درد ساکن نماید ترات برگ بهنگ هر یک چهار دام باریک سائیده و میده گندم دو دام را بروغن کنجد بریان کرده باهم آمیخته آب انداخته مثل حلوا بپزند پس بر مقعد بسته لنگوته ببندند و ضماد مغز خسته بکاین و نیب و رسوت و مقل در آب گکرونده نیز بسیار مفید است دیگر در دو دام شیره برگ نیب نرم که بی آب گرفته باشند نیم دام زرد چوبه بسایند و در شیشه نگاهدارند و بعد از آبدست آب خشک کرده طلا کنند و بنشینند که خشک شود جهت تسکین درد بواسیر مجرب و بی نظیر است و از ورق گل صد برگ بدستور عرق تها عرق کشیده نوشیدن مفید بواسیر است دیگر برگ کنگهی بیست و یک عدد و مثل آن فلفل گرد با آب سائیده هفت حب ببندند و یکی صبح و یکی شام خورند نافع بواسیر خونی و بادی است دیگر شوره قلمی رسوت مساوی سائیده بمقدار کنار صحرائی حب سازند و یکی صبح و یکی شام بخورند و ازان ضماد هم سازند نیز نافع بود دیگر برگ بکاین پاره تا نرم شود یکدام سائیده بقدر کنار دشتی حب ساخته بکار برند نافع است و کذا بیخ انکول یک ماشه با فلفل گرد مساوی سفوف کرده خوردن و بخور آن نیز دافع بواسیر است دیگر تخم هلهل سوده یکجزو شکر دو جزو بقدر دو ماشه خورده باشند خونی و بادی هر دو را نافع حتی که ازان خلقی کثیر انتفاع یافته آنبه هلدی باریک سائیده با موم خالص مساوی در هاون بکوبند تا نیکو مخلوط شود پس حبها برابر دانه جوار ببندند و یکحب صبح قبل از طلوع آفتاب بخورند و بالائش سه جرعه آب شبینه نوشند و دو هفته همین طور بعمل آرند و سوای مونگ هر چه خواهند بخورند دوائیکه برای ازاله بواسیر خونی و بادی و پژمرده کردن مسها و منع اسهال عجیب النفع است بکن که گیاهی است مشهور شش ماشه تا یک تولہ با چند دانه فلفل سیاه در اندک آب سائیده بنوشند و نان گندم بروغن زرد چرب کرده بالایش بخورند دیگر زمین کند را پارچه پارچه کرده خشک سازند و مقشر نمایند و کوفته بیخته هر روز نهار یکدرم خورند نافع است دیگر پوست بلیله زرد بروغن بریان نموده بادیان هر دو کوفته هر واحد یکجزو تخم تراتیزک درست دو جزو آمیخته هر روز یک بهلولی که ۶ ماشه است بملعقه شیر شتر آمیخته بخورند دیگر برگ [illegible] کوهان شتر

هر دو برابر آمیخته بسوزانند و دودش بدستور معروف برسانند نافع درد بواسیر ست دیگر حب السمنه یعنی چرونجی بر سنگ سائیده قرص ساخته باندک روغن زرد در مغرفهٔ آهنی بریان کرده بر مقعد بستن رافع درد و محلل ورم ست ایضاً قطعهٔ گوار پاٹهه بقدر سه گره مربع گرفته از یک جانب پوست آن دور کرده سهاگهٔ خام سه ماشه سوده بپاشند و بر تابهٔ گرم از همان جانب بریان کنند و بر مقعد نیم گرم نهاده بالائیش پارهٔ پلیته کشته گذاشته ببندند دیگر برگ ارو سه در سایه خشک کرده کوفته بیخته هر روز چهار پنج بار بر مقعد مالیدن نافع ست بخور رنبدال جوش داده و کذا ناخن دست و پا تراشیده جمع کرده سوخته و کذا برگ ارهر برگ سرس گل دهاوه برگ بهنگ هر یک یکدام جوش داده و کذا بخور شاخ کرگدن و کذا گوشت موش پران یعنی گادری خشک کرده کوفته صبح و شام قدری ازان بخور ساختن و کذا برگ بید انجیر در آب جوش داده و آب پوست تا آب برگ ببول جوش داده نیز نافع روغنی که نافع بواسیر ست سندور چهار ماشه روغن گاو یکدام در کٹورهٔ کانسی با چوب درخت جیت یعنی ردآمن کهیرا و یکدام سرب چسپانیده باشند حل سازند و بر بواسیر بمالند دیگر برگ تازهٔ نیل کوفته آب او برآرند و با مساوی آن روغن کنجد بجوشانند تا روغن بماند بر بواسیر بمالند دیگر آب گندنا یک حصه روغن کنجد نیم حصه باهم بجوشانند تا روغن بماند و هنگام طلا اندک گوگل حل کرده طلا سازند نافع بود دیگر دهتورهٔ سیاه در روغن کنجد بسوزند تا روغن بماند پنبه بدان آلوده بر بواسیر نهاده ببندند دیگر از پنج شش توله سرب دسته ساخته یکدام مغز ببوله را بدان بسایند تا بقدر یکدام از دسته هم باوی حل شود و دو فلس مرهم گردد و طلا کرده باشند نافع ست ایضاً رسوت نگر کولی دو جزو کافور یک جزو بآب لیموی کاغذی حل کرده بمابه ایر کتان دوشتی ساخته هر صباح یکی خوردن برای بواسیر خونی و ریحی مفید تام ست دیگر نبات بلی کسوٹن که به کاٹنات پکنه کنند سیر و بهرگس کوه یک مشابه برگ نوسته پودینهٔ جبلی بگلش زرد و نهالش بقدر وجب میباشد بقدر یک توله با هفت دانه فلفل سیاه در آب سائیده بنوشند و بست روز استعمال نمایند که بواسیر خونی و بادی را ببرد مجرب ست دیگر برگ نیم باریک سائیده و دو دام زرد چوب سائیده نیم دام هر دو بهم آمیخته در روغن زرد گرم کرده بر پارچه نهاده بر مقعد ببندند بسیار فائده کند دیگر از آب قلیان که زرد و بدبو باشد آبدست بگیرند و از برگ آک بجای کلوخ مقعد را پاک ساخته باشند نافع بود و نشستن بر جلد شیر بالخاصیت نافع بواسیر ست دیگر دو سه برگ مدار پخته زرد شده بروغن مادهٔ گاو چرب کرده بر شعلهٔ چراغ گرم ساخته ببندند برای درد بواسیر نافع ست دیگر ورق گل صد برگ از شش ماشه تا یک توله با فلفل دو ماشه تا سه ماشه سائیده بنوشند مفید دیگر چاکسو سه درم مقشر کرده سائیده با یک نیم درم شکر سرخ بخورند نافع بواسیر خونی و بادی ست دیگر برگ نیب که زرد شده خود بخود ریخته باشد و زرد چوب مساوی سوده یک درم بآب خوردن نیز مفید بواسیر ست مفتحات افواه باسور هرگاه حاجت استعمال مفتحات افتد اول در حمام بگرید داخل کنند و یا بطبیخ خطمی و شبت تکمید نمایند و روغن خستهٔ شفتالو یا روغن خستهٔ مشمش تلخ و روغن بادام تلخ و ثفل یا پیه کوهان شتر یا مغز ساق گاو یا گوزن منفرد و مجموع بمالند و بر تابهٔ حمام گرم تا دیر نشینند و از نشستن بر اسپ سوار شوند و بشور تمام بدوانند تا دستگیری که خود بخود سر رگها بگشاید و اگر بدین تدبیر گشاده نشود اول رگ باسلیق یا صافن زنند و عقب آن ادویهٔ مفتحهٔ قویه ضماد کنند و یا بعد شرمی باسور ادویهٔ مفتحه مانند سرگین کبوتر و بهروزه و زهرهٔ گاو و بخور مریم بآب پیاز حل کرده بمالند و حمول آب پیاز و زهرهٔ گاو و عسل طلیشا بصوفه یا پنبه آلوده نیز مفتح ست و پیاز تنها گرم کرده نهادن نیز تفتیح میکند و اگر پیاز بروغن گاو بریان کرده بر نهند و یا پیاز سفید را خوب بجوشانند پس مقشر کرده بروغن گاو بسایند و گرم کرده بر نهند همین عمل کند و در دو بنشانند و ایضاً مرهم داخلیون و کذا شیرافهٔ فاروقی بهر انفع باشد و اگر آب پیاز و صبر و زهرهٔ گاو هر یک قدری بیامیزند و طلا کنند خون بسته را بگشاید و درد را ساکن کند و اگر مقل یک ماشه سوده با طریفل صغیر یک توله سرشته بخورند و بالایش عرق شاهتره ۵ توله بنوشند نیز تفتیح خون فاسد بواسیر نماید و مجرب و ضماد حنا و کذا آلودری و کذا اشق و کذا بیخ سفید و کذا فندس و کذا اذخر و کذا دارچینی و کذا آب برگ گندنا ضماداً روغن حنا و کذا العسل بقلاو بزبیت و کذا آب برگ انجیر یا شیر آن و کذا بخور مریم و کذا صبر و کذا الادن و کذا اقحوان و کذا اسعد بروغن تخم زرد آلوی تلخ سرشته که مجرب سویدی ست و کذا اکل سوسن سفید یا تخم آن و جلوس در آب مطبوخ شاخهای انجیر کوفته و کذا اذخر ضماداً و حمولاً و اکل عسل و اکل ثوم بزیتون سیاه و ذرور اسفنج سوخته و شیر انجیر یا ریس که مجرب سویدی ست هر واحد مفتح افواه عروق ست و باقی مفتحات در اقوال اطبا مسطور گردد اما اگر از استعمال مفتحات درد شدید پیدا شود ادویهٔ مسکنه که سابق مذکور شد ضماد کنند مجففات و مسقطات باسور تخمیر زرنیخ و یا پوست انار و مقل و انهای بواسیر را خشک و ساقط میکند دیگر پیاز

حنظل تازه در وقت تازگی گرفته قطع کنند و آبیکه از بیخ آن بر آید قطره قطره بر دانه باسور بمالند باسور خشک شده دفع شود و از مجربات کرده مولوی عبدالله صاحب تلمیذ حکیم علوی خان است دیگر شاخ گاو میش سوخته و دو بگیرند و بخور سلیخ الحیه مجفف مسقط است دیگر سلیخ الحیه و برگ گوش فیل یا پوست فیل سوهان کرده و مقل زرد پوست بیخ کبر پوست تخم مرغ پوست انار کلاه بادنجان فرفیون شاخ گوزن شاخ کرگدن شاخ گاو که از کله پوسیده گرفته باشند بنگ دانه و از خراطین خشک اجزای سر آدمی خار خسک نیلوفر دانه همه برابر مجموع را جو کوب کرده بقدر نیم درم بر آتش لیکل شتر گذاشته دود آن بگیرند و از هوا محافظت کنند و پیش از تبخیر اگر دانهها ظاهر باشند ببستند و یکسو نهند و بگذارند تا از راه نیش باده منتشر شود و الا حاجت نیست در تسکین وجع و پژمرده کردن باسور مجربست بخور دیگر جهت اسقاط دانهها بخور مجرب گوگرد بلادر بیخ سوسن برگ مورد مساوی کندر باستعمال آرند و یا با روغن زیتون سرشته شیافها ساخته دخنه نمایند و در نسخه دیگر زرنیخ و بیخ خربزه زیاده است ایضا برگ مورد و جوز السرو و کلاه بادنجان و پوست بیخ کبر و مر و تخم حنظل و سلیخ الحیه و مقل و پیاز مفرد و مجموع بر اخگر لیکل شتر انداخته بر طرف سوراخ دار نشسته دود آن بگیرند که بطول مدت باسور را خشک و ساقط میکند دیگر پوست انار و کندر و جفت بلوط و جوز السرو مساوی کوفته در آب انگور بجوشانند و بر باسور لیده صبح و شام بر بواسیر طلا کنند و از مقل زرد و کندر و انزروت و حضض و بیخ کبر مساوی تبخیر کنند که بواسیر را خشک کند و گویند که اگر خاکستر عقرب با بواسیر طلا نمایند و سیر و بیخ بخورند در ساقط شوند تبخیر بپوست فیل و پوست خرس و پوست گربه ساقط کننده باسور است طلا که بواسیر را تباه کند از بیخ بر انگند بگیرند بوره بوته که قسمی از بورق است سه درم زرنیخ دو درم سم الفار یک نیم درم زنگار یک درم نیم درم سوده اندک بیضه مرغ را بگذارند و قدری از آن آمیخته طلا کنند اگر علت ضعیف باشد سه روز نهند و سه روز دو بار و اگر قوی باشد پنج روز هر روز دو وقت نهند تا باسور سیاه شود پس مرهم از بیاض مرغ و روغن گاو سرشته بر مسها نهند تا بیفتد و در پشت بدان جایگاه آب سازند تا رفتگی پیدا شود و چون مسها بیفتد مرهم از انزروت و دم الاخوین و سفیده بیضه مرغ مرتب کرده بکار برند تا گوشت بروید دیگر حکیم علی گفته بهتر آن است که باستعمال ادویه حاده جسارت نکنند که آن مریض را بسبب شدت درد اکثر هلاک میکند و این دوا برای اسقاط دانه بواسیر از مجربات امن است بگیرند سم الفار و بسایند و در شیر خر جوش دهند و بعد از جوش سه روز در همان شیر دارند و در وقت سائیدن و جوش کردن از غبار و بخار آن ملاحظه کنند و بعد از سه روز بیرون آرند و بجمره منعقد شده تا بسته لوای بیرون آید اگر اثر باشد پس بقدر نیم عدس یا نخود بر سر بواسیر یک مرتبه در روز و یک مرتبه در شب گذارند و بالای آن احتیاط کنند که بجای دیگر نرسد مسها را جذب میکند و خارج می نماید و در سه روز یا سه هفته دانه شود و باریک میکند و بلا اذیت در یک ماه ساقط میکند بغیر اذیت و درین اثنا تقویت مزاج قلب میکرده باشند و غذا اندک و لطیف دهند اگر یکی را بعد دیگری ساقط کنند اولی بود روغن جهت ساقط کردن دانههای بواسیر مجرب دلی نابالغ است گوگرد زرنیخ هر دو برابر سائیده بر آتش نرم نهند و محض کفچه آهن سیه بکه بر چوب چنار که بسیار القلیم از بیخ بتقطیر نمایند و روغن عقرب که چند کژدم زنده را در شیشه که در آن روغن کنجد باشد انداخته چهل روز در آفتاب بگذارند مسقط بواسیر مجرب است مرهم سیاه دافع ثؤلول بواسیر نافع روغن گل روغن کتان آب عنب الثعلب هر سه را دیگ را انداخته باد سنجه سرخ کیاس بسایند هر گاه آب خشک شود کف سه سفیده بیضه مرغ نیم پخت و یک ماشه کافور سفید و دو ماشه دم الاخوین و یک ماشه گل ارمنی و چهار مرغ موی سوخته خرگوش و اقلیمیا و انه کندر مکنسه بایکدیگر سائیده داخل کرده چهار پاس کهرل نماید که مثل مرهم شود بر مسها بمالند و بقول اطبای هند تبخیر کچله و تخم بیگاین دانه بواسیر را خشک میکند و اگر گل لعل کوفته بقدر ماش انگ بنند بر مسها پیچیده دفعتا ایضا اگر آنبه گسته در سایه خشک ساخته در چلم قلیان بجای تنباکو گذاشته کشیده یا بادی یا خونی باشد نوبت و آتش بنیرا هر دو سائیده نهند و تخفیف باسور اثر عجیب دارد و بخور برگ تلخ صحرائی خشک شده و نیز مفید دیگر پوست کهو نسس بعد طرمی بسوزند و از سیه گلو چابه هی آگنده که مانع برآمدن دود بجانب سر باشد بپوشند و دود آن بباسور رسانند در تحلیل باسور عجیب نوشته دیگر شوره با مرهت آب نیم کرده بر باسور ضماد کنند و ساعتی بقدر یک ساعت بر آتش ملایم برابر بنهند و چند روز برین مداومت نمایند دانههای بواسیر مضمحل شده بیفتد دیگر تربد را کاو بیده مسها که سیرکه بینه گل حکمت نمایند و در آتش پخته گل را دور کرده صبح و شام بخورند تا بیست و یک روز و غذا کچهری تناول کنند دیگر چهال کره که بغایت تلخ میباشد بگیرند و کوفته بپزند صبح دو ماشه با آب یا با شیر بخورند و سه هفته بواسیر خونی بالکل دور شود مجرب است سیر از شتی و بادی دیگر بیخ درخت کیلی را در سایه خشک کرده نیم کوفته در سه سیر آب بجوشانند تا نیم سیر آب بماند صاف کرده با قوام تار از بیرون آب صبح و باقی شام بنوشند تا هفت روز

نهایت ده روز همچنین کنند خون بسته شود و دانه بواسیر تدریج تحلیل گردد دیگر بخور تخم بکاین کوفته جوشانیده و کذا بنیاد ال جوش داده چند روز و دفع بواسیر
مجرب است و ایلوه با آب سائیده طلا کردن نیز مستعمل بواسیر نوشته اند ایضاً شیره برگ کمافیطوس هندی بوزن پنج تولچه و نیم آن نبات وقت صبح دهند
هفت روز نهایت دوازده روز و دو برگ درخت لرزان و کذا گل سرس و پوست آن و کذا ابلع تخم سرس نیز دافع این علت است دیگر خاکستر عقرب بواسیر
طلا نمایند و شیر و برنج بخورند و به سه روز ساقط شوند و پارند دو حب با در شیر تر قوم هفت مرتبه تر کرده خشک ساخته بیمار بواسیر ضماد کنند انکباب اوراقی که مجفف
دانه بواسیر است برگ بکاین و ثمر آن برگ گز برگ تمر هندی برگ سنبهالو برگ بنگ برگ جهامن برگ سرس برگ نیب برگ درخت کنگهی برگ اراهر برگ بیلیا
هر چه ازین مناسب دانند و بهر سه انکباب نمایند و کذا انکباب از پوست درخت انبه نافع دیگر بخور کمباسو در اخشک کنند چهال بابیل و شکوفه هر یک چهار ماشه
باریک سائیده سه شب بسته بدارند و سه روز استعمال هر روز یک شب بر آتش چوب کنار انداخته دهونی بگیرند دیگر سیاه پلیا تک بیکوپ و نانکهٔ
یکیا تک گندم سه عدد هر چهار را دو بیا باریک سائیده دو حصه نمایند یک حصه بر آتش چوب کنار انداخته بینه شده و هوا بپیچیده دهونی بگیرند و گاو هی پالان
کشته زیاده انداخته وقت دهونی روغن دارند و اگر احیاناً دهن جوش کند از چهال ببول یا چهال جهیر بیری مضمضه کنند غذا نان گندم بی نمک با روغن باده گاو
ساخته پرهیز از جمیع اشیا کنند در بواسیر خونی مجرب نوشته حب کرده بواسیر خونی و بادی مستعمل است بکاهن بهنگیر و صوا استگندهمل مرچ سوخته سفید
بیابان کاتا سفید بلیله زنگی آمله هر واحد یک درم و آب برگ نیب ... پاس با شاخ کورن کهرل کرده حب بندند و آب تازه ... باشد و دو بار طلا کرده باشند
و پوست بلیله ... مرداسنگ انداخته دو ماشه برای خوردن و اگر ثقل ... تخم نیب اضافه کرده بعمل آرند نافع تر باشد دوای که بجهت دفع بواسیر مجرب است
پنج گل عباسی سه دام پوست بیخ کچنال سه دام سونته لنگر کوهی یک دام اول بیخ عباسی را از کار در ... کرده هر دو اجزا دیگر ... کوبیده سه مخلوط
کرده سه حصه نمایند و یک حصه را در نیم سیر آب انداخته در ظرف چینی کرده شب شبنم بگذارند و صبح دست مالیده و از پارچه گذرانیده بیاشامند و بعد از چهار گهری یک
برنج ساتهی با کیا و آب ... مال نمایند که شیره برنج بر آید بعده نیم دام بکاهان بید را کوفته سه حصه نمایند و یک حصه را داخل آب برنج کرده بیاشامند
و یک نیم پاس روز بر آمده دلیه گندم را با شیر بی نمک بطریق شیر برنج پخته روغن داخل کرده بخورند و از دیگر غذا پرهیز کنند بعد از سه روز سهال بطور جلاب
از خود می افتد سه روز بهمین غذا اکتفا کنند و بعد از آن هفت روز دیگر گوشت نخورند و برنج و روغن هر چه مناسب دانند بخورند ایضاً که برای بواسیر
معمول فرنگی است سرب دوازده مثقال سیماب نه مثقال اگر ترکی سیزده مثقال سرب را گداخته سیماب در آن ریزند و بگذارند تا سرد شود پس
صلایه کرده از ... که ... باریک میباشد بگذرانند و اگر ... صلایه کرده داخل نمایند و با عسل خام سرشته حب سازند بقدر نخود کوچک و دو حب
صبح و سه حب وقت خواب بخورند و بایکه در چله زمستان چله تابستان استعمال نمایند تا چهل روز ایضاً کونپل درخت ... و مرچ سیاه ...
دیوار ... سنگ شطرنج ... بر رنگ ... یک بیست ماشه کوفته بیخته یک صد و بیست ... با آب گرم بخورند ایضاً برگ کنگهی برگ کنیده برگ ...
مرچ سیاه قدر حاجت گرفته در آب شیره بر آورده ... دهونی گرفته باشند همچنین تا دو هفته بعمل آرند دیگر ... خراسانی ... هر سه
اسپ هر سه برابر در بول بچه ماده گاو بیزند ... مرهم شود بالای پارچه سفید گذاشته مثل مرهم نهند ... بواسیر دفع شود ایضاً ... نیم پاو در یک
تخته کاغذ سفید پیچیده در آتش ... تا جوش زده خشک گردد ... روغن گاو در ظرفی که در سه روز ... در آن ساخته
باشند با چوب نیم حل کنند چندانکه ... شود و بوی خوش ... نگهدارند و تخم شبت در آب ... ساییده ... از صبح تا شام
بندند و از شام تا صبح بعده ... در مرهم مذکور آلوده ... از صبح تا شام و از شام تا صبح بسته دارند همین سان تا هفت روز
بعمل آرند جمله ... می افتد مجرب است ایضاً از مجربات حکیم علی ... که بهندی آنرا ... تلخ گویند و بغایت تلخ است بسایند بغایت نازک
قریب دو مثقال ... قریب مقعد ... بواسیر ... می شود و اگر
اندکی بر موضع بواسیر رسانند قوی تر عمل کند اما ورم ... مقعد بغایت تکلیف ... پخته باشند باید کرد و تقویت

قلب و دفع اذیت آن تریاق و مثرودیطوس و مفرح یاقوتی و عرق بیدمشک و گلاب و دواء المسک و امثال آن کنند و در استعمال این خطرست تا مردی ضعیف مزاج
و بیتاب این نخواهد آورد لیکن در دفع بواسیر بی نظیر ست **ایضاً** صاحب تکمله گوید که اگر نیم کچوره و حلیم با آب ساییده طلا سازند هر روز سه بار بواسیر ساقط گردند
ایضاً مجرب در دفع بواسیر معمول حکیم وارث علی خان سرگین یوزینه مغز چرونجی گل ارهنی نهال هر واحد یک توله بهلاوه مشغش ماشه صبر نه ماشه مرکی ماشه **ایضاً**
مغز بهولی بروغن زرد چرب کرده روز اول یک عدد و روز دوم دو عدد فرو بلع کردن و همچنین هر روز یک یک عدد افزوده تا چهل روز چهل عدد رسانیدن و بعد ازان
هر روز یک یک عدد کم کردن و بهمین طریق تا هشتاد روز خوردن در دفع بواسیر از مجربات حکیم ممدوح ست دیگر گویند که تخمین چند رس خشک کنند که بواسیر خصوصاً
بتجربه گفتند دیگر نیلاتهوتهه یک ماشه گل ملتانی پنج ماشه سفیده و مرده و ماشه روغن شیرین دو توله بگیرند ادویه ساییده در روغن آمیخته نگهدارند و بعد فراغ از براز و استنجا با انگشت
خوب بمالند بواسیر دفع شود و اندک زنگار در خیرات آمیخته بر بواسیر مالیدن در اسقاط بواسیر از مجربات بعضی احباست دیگر سنبال القدر دو نیم آثار در یک سبوی
آب جوشانیده بخور نگهبیرند حتی که تلخی آن در دهان اثر کند پس ازان آب آبزن سازند از مسهها آب جاری شده در آبزن داخل شوند و بستن بفضله دوای مذکور نیز مستاصل
بواسیر میکند دیگر بیخ کنیر تازه با آب ساییده و قدری بر دهانهای بواسیر که وقت اجابت بیرون آیند طلا نمایند اگرچه این دوا درد بسیار میکند لیکن کثیر النفع ست
دیگر شوره قلمی و پهٹکری بریان ساییده با آب صابون حب سازند بعد فراغ از براز صبح و شام تا سه روز یک حب حمول کنند مسهها را در سه روز مضمحل سازند لیکن
کرب آرد و همچنین سنبال و قند سیاه کشته آمیخته شیاف آن تا سه روز بکار بردن دیگر بلادر را در آب برگ ترب ساییده بر مسهها ضماد نمایند مضمحل شده فرو ریزد
تدبیر قطع بواسیر و حسم آن بدانکه چون اراده قطع با آهن باشد باید که اول تنقیه بدن نمایند و بعد دو سه روز دوای بیهوشی داده بیهوش سازند تا از
ادراک درد آن ضعیف نگردد و بغشی و مرگ مفاجات نه انجامد و بعد قطع خون را بند وریدی از لا فاصلت بند نمایند تا مودی بغشی و دیگر آفات نشود کذا فی المفتاح
و در بعضی بعد قطع با آهن یا تیزاب در همان سال باز عود میکند و در همه امراض بدتر از اول پس مداومت تدبیر نافع مدام تا آخر ضرورست و بقول شیخ و جرجانی
و طبیب بهما استقطاع بواسیر گاه بقطع بود و گاهی بادویه حاده و چون بواسیر متعدد باشد قطع جمله آنها یکبارگی واجب نیست بلکه میباید که وصیت بقراط شنوند یکی ازان
بگذارند پس علاج کنند و صواب آن ست که علاج بقطع یکی بعد دیگری نمایند اگر بعض بر بین صبر کنند بهتر انکه قطع چند عدد آن در یک دفعه اکثر سقوط قوت بسبب کثرت
ضعف از وجع شدید عادت بقطع میکند و منجر به لیقان قوی متحمل آن وجع نمیشوند لهذا اکثر ضعیفان از قطع بواسیر هلاک میگردند و در آخر امر یکی بگذارند تا خون فاسد
که طبیعت باخراج آن عادت دارد ازان سائل گردد و امراض مثل استسقا و سل و مالیخولیا و سرطان و داء الفیل و مانند آن از امراض سوداوی حادث نشود
و باسور بائل که اراده قطع آن باشد اگر ظاهر بود تدبیر او سهلتر باشد و اگر غائر بود تدبیرش صعب تر باشد و در ظاهر بهتر آن ست که بیخ او بریشته ابریشم یا کتان یا موی
اسپ مستحکم به بندند و بگذارند و همیشه بروغن گل تر دارند تا بیخ آنها باریک شود پس اگر ساقط شود بهتر و الا بران ادویه مسقطه گذارند و الا قطع کنند و باسور غائر
محتاج آن باشد که قلب مقعد نمایند پس قطع آن کنند و قلب آن نگاه بالهٔ بود مثل نهادن محجمه بر مقعد و مکیدن آن تا آنکه بیرون آید بعد ازان باسور را بقالب بگیرند
و اگر خوف سرعت رجوع مقعد باشد محجمه ساعتی بگذارند تا آنکه موضع ورم کند پس عود نماید بعد ازان آماس را علاج کنند و گاهی البته باسور را بریشته موی اسپ
مستحکم می بندند و باسور سخجاسبج باقی می ماند و گاه با دویه منقلبه بود مثل آنکه عصاره قنطوریون و شب و طب و مونیج گرفته همه را در عسل سرشته بر مقعد طلا کنند
یا در صوف آغشته حمول سازند که آن تهیج بواسیر و تشوق بابراز مقعد و سهولت آن میکند و یا نطرون و زهره نرگاو و یا فلفل و نطرون استعمال کنند و یا همراه جمع
کنند تا آنکه عصاره بخور مریم یا مونیج در ان داخل کنند و از جمله احتیاط فصد باسلیق پیش از قطع ست و چون اراده قطع کنند باسور را بآله که آنرا قالب گویند
بگیرند و طبیش خود بکشند پس از بیخ آن را قطع کنند و واجب است که از بیخ او متعدی نشوند و گوشت که بران پیوسته بود بریده نشود چه اگر سوای آن چیز
از جسم صحیح قطع گردد با آفات و اورام و اوجاع عظیم مودی گردد و گاهی با حتباس بول بسا ز انجامد و خون را بند نکنند تا آنکه از خود باز استد پس اگر بسیار برآید خوف ضعف
گردد آنگاه بحابسات بند نمایند و اگر خون بسیار اندک سائل شود فصد باسلیق کنند و اگر متحمل اجرای خون بفتحات مذکوره باشد خون بدان جاری گردد و صواب بود
اگر خوف سقوط قوت از وجع نباشد و گاهی درین مثل آب بسیار کفایت کنند و اگر اراده حسم باشد باسور کوچک بیخ آن و بزرگ را از نصف یا ثلث یا ربع

[illegible]

نرم کنند پس بران دوای مسقط گذارند و تدارک نمایند تا ورم و درد نکند و این چنان باشد که بران پیاز مطبوخ یا گندنای مطبوخ بروغن سرشته گذارند و مریض را در آبهای قابضه مطبوخه در انشابه و در سرکه و آبیکه دران مازو و پوست انار سحیقه باشند نشانند بعد ازان بمرهم نیت سحم معالجه کنند تا ورم نکند و فائده در حسم مهیا کردن باسور برای نفوذ قوت ادویه مسقطه است تا دوا به بیخ او بآسانی رسد و باقی زرد و خشک شود و بسهولت بیفتد و چون ورم و درد منقطع از استعمال این معالجات شدت کنند باید که بفلفل و کوهان شتر بهم سرشته بخور کنند و بقول گیلانی اگر سر ماهی شور نیز افزایند نافع تر بود و بضمادات مذکوره ضماد نمایند و یا بنان سفید با کشیر و زردی بیضه با بذر کتان و افیون ضماد کنند و بر بندند و نشستن در نبیذ و آبزن در تسکین وجع قطع و مانند آن عجیب النفع است و همچنین نشستن در آبیکه اندران حلبه و بشل و کتان و خطمی و تخم آن و برگ کرنب و مانند آن جوشانیده باشند و بسبل بدان طبع را نرم دارند و صاحب کامل گفته که چون اراده قطع باسور کنند مریض را امر کنند که در جای روشن بنشیند بخوابد پس با آله باسور را بگیرند و بکشند و بمقراض از بیخ آن ببرند و بعده بر موضع گل ارمنی و کهربا و شاخ گوزن سوخته و کاغذ سوخته و مانند آن با زاج سوده بپاشند و بران کبوس بموضع قطع نمایند تا خون بند شود و بر فاده و عصابه بطور سجام بر بندند و بعضی در بواسیر جرم استعمال میکنند و آن این است که بیخ باسور را برشته ابریشم نیک بافته محکم بر بندند و یک باسور را بگذارند و بعد ازان بر فاده بهطول نبیت بعصابه ببندند و بیمار را به سکون و راحت امر فرمایند بعد ازان معالجه موضع بروغن کتان نیم گرم کنند بعده بمغز نان و زعفران ضماد نمایند تا آنکه باسورها ساقط شود پس علاج اشربه کنند تا مندمل گردد و بعضی اهل عمل وقت قطع باسور را به رشته ابریشم محکم که در هر واحد ازان علیحده بسوزن غلیظ انداخته باشند باعتدال میکشند و در قطع احتیاط میکنند تا بشرج و حوالی آن نرسد که ازان خوف نواصیر عسر الاندمال است بعده چون از قطع آن فارغ شوند بر مقعده محجمه ناری مینهند و زمانی میگذارند تا اصول بواسیر بسوی محجمه کشیده شوند بعد ازان محجمه را از مقعده جدا میکنند و دران خون غلیظ فاسد از اصول باسور منقطع می آید باسور منقطعه در شکل مثل حیوان مسمی بورل بریده سر میباشند اقوال حذاق ابو سهل مسیحی میگوید که هرگاه از مقعده خون غلیظ الخبیث مرجح به روز معلوم جاری شود قطع آن مادام که بدن ازان ضعیف نگردد روا نیست که آن شفا از امراض کثیره است پس اگر بدن ضعیف شود و احتیاج بقطع آن افتد این قرص که با آب سماق بخورانند بلوط دو درم کهربا صمغ هر واحد یک درم کثیرا نشاسته گل مختوم هر واحد نیم درم بآب بارتنگ قرص سازند و مغز اسماقیه یا حصرمیه یا مانیه دهند و اگر خون بسیار شود دجاج یا اللحم که بران آب به و شراب چکانیده باشند غذا سازند و اگر کفایت نکند این معجون خبث الحدید بخورانند هلیله سیاه و کابلی و بلیله و آمله و کندر بارتنگ هر واحد ده درم سنبل الطیب اذخر سعد زنجبیل فلفل سیاه نانخواه کندر هر واحد پنج درم خبث الحدید که یک هفته در سرکه تر کرده بریان نموده باشند پانزده درم عسل که اندران آمله پخته باشند بسرشند و مثل جوزه هر روز بخورند و در آبیکه اندران برگ آس و قشر عوسج و گلنار و طرفه و جفت بلوط و خرنوب و مازو و شب و پوست انار جوشانیده باشند نشانند و هرگاه باسور ظاهر باشد یا در دو خون ردی که استفراغ آن سزاوار است محتبس گردد باید که تنقیح آن بفرمایند تا خون ردی ازان خارج گردد و این چنان باشد که آب پیاز در صوف یا پنبه گذاشته حمول کنند یا شیاف از [illegible] با آب پیاز نیز ساخته حمول سازند و همه شب بران صبر کنند و هلیله مربی یا هلیله سیاه در روغن گاو بریان کرده بخورند و آب گندنا دو اوقیه بمقدار سه درم روغن جوز نوشند و اطریفل صغیر که دران مقل مساوی هر واحد از ادویه داخل کرده باشند بخورند و این دوا بواسیر را انفع کند گیرند هلیله سیاه بروغن گاو بریان و بادیان ساده و کوفته بیخته مثل هر دو حرف آمیخته هر روز بقدر یک ملعقه با طلا ممزوج آب گندنا بمقدار اوقیه بدهند و یا بگیرند خبث الحدید بسرکه کوفته بیخته سه درم حرف سفید دو درم و هر ناشتا با یک اوقیه آب گندنا دو درم روغن جوز دهند و تضمید موضع بگندنای جوشانیده بروغن گاو بریان کرده باید کرد و تبخیر مقعد از بیخ کبر یا تخم گندنا جوشانیده یا از بیخ حنظل در آب گندنا تر کرده خشک نموده باید ساخت و این بخور جید است بیخ کبر بیخ کرفس بیخ خربزه خارخسک بیخ انجدان بیخ سوسن مساوی کوفته بیخته بعسل بلادر سرشته قرص سازند هر یکی ازان بوزن مثقال و بر آتش پشک شتر یک قرص انداخته ظرفی سوراخ دار بران نهاده صبح و شام بخور گیرند تا آنکه باسور ها خشک شده بیفتند و ایضاً بیخ کبر بیخ حنظل حرف سفید انزروت مساوی کوفته بیخته بروغن یاسمین جمع کرده بدان بخور سازند و ایضاً برای اصحاب جراحات در بواسیر حرف سفید و زرد چوب و بیخ کبر بیخ اذخر جراح قلی و اشنان سفید و انزروت مساوی کوفته بدان تبخیر نمایند و این بخور برای بواسیر که ازان خون جاری بود نافع است تربد سفید زرنیخ صمغ بلادر هر واحد جزوی کوفته آمیخته بخور گیرند و بر آتش ظرف سوراخ دار و از گون داشته بالایش مقابل سوراخ بنشینند و این بخور سبب ابو [illegible] بیخ مقعد سفید

[illegible]

[illegible]

بیخ کبر و بیخ حنظل و بیخ حرمل و بلادر و سورنجان و فرفیون مساوی جوکوب کرده بدان بخور کنند و یا بگیرند انزروت و راتینج و پوست شاخ توت و پوست ماریساو
نیمکوفته بخور سازند و ایضاً به شاخ گوزن تنها یا بلادر تنها یا بمقل تنها تبخیر نمایند و اگر در مقعد وجع بعد خروج ادبار باشد در نبیذ وازی بنشینند که آن در تسکین این
وجع بالغ النفع ست و برای بواسیر که از آن خون کثیر جاری باشد این حب نافع ست هلیله سیاه و بلیله و آمله هر واحد ده درم بروغن گاو بریان کرده صدف سوخته
هفت درم کهربا سه درم زاج سفید دو درم مقل بیست درم کوفته بیخته و مقل در آب گندنا حل کرده بدان حب سازند دو درم تا سه درم با آب سرد بخورند و ایضاً
این سفوف برای بواسیر و تخفیف درد که دائم اسهال خون آید نافع توبال آهن تخم گندنا ناتخواه هر واحد دو درم کهربا خشک چهار درم کوفته بیخته یک درم با آب گندنا بمقدار
اوقیه و آب گرم دو اوقیه بخورند و این ضماد وجع بواسیر در ساعت تسکین بخشد اکلیل الملک بابونه در آب بپزند تا مهرا شود و بعده از آن یک قبضه بگیرند و از روغن بنفشه
جوش کرده دو درم زعفران یک درم و افیون یک دانگ و تخم کتان و حلبه و خطمی هر یک حفنه با یک استار سوده در شیرخشت که اندران مقل سه درم حل کرده باشند آمیخته بر رگ
یا پارچه مالیده و سطح ده ابر و روغن کنجد که دران پیه بط یا پیه مرغ گداخته باشند مسح کرده بر موضع نیمگرم بچسپانند و این ضماد تسکین وجع و ورم کند پیاز سفید یا دو را
خوب بجوشانند پس بروغن گاو بسایند تا نرم گردد و نیمگرم بمانند بر مقعد ابر نهند که این تسکین وجع بسیار کند و بواسیر را که جاست سیلان کرین نفع کند و این حب
استعمال نمایند هلیله سیاه و بلیله و آمله هر یک ده درم مقل ازرق سی درم مقل را در آب گندنای مرق تر کرده بسایند تا مثل مرهم گردد و دیگر ادویه کوفته بیخته با مقل
سرشته حب سازند شربت دو درم با آب نیمگرم وقت خواب یا بعد از دخول آبزن یا حمام و ایضاً خبث الحدید بصری کوفته در آب گندنای خیر مغسول مرتین هفت روز بشند
در هر روز تجدید آب نمایند پس خشک کرده از آن و انزروت سفید یک یک جزو بگیرند و از تخم گندنا و تخم شبت و تخم پیاز و حلبه هر واحد نصف جزو کوفته بیخته با آب گندنا سرشته
مثل نخود حب سازند و بقدر بیست حب وقت خواب با نبیذ ممزوج بخورند و ایضاً بگیرند بیخ بلیله سیاه و بر آن روغن گاو و آنقدر که آنرا بپوشاند انداخته بر آتش انگشت
سه جوش بدهند و روغن صاف کنند و بلیله را خشک کرده و سائیده دو دو درم بخورند و بدان دو اوقیه شراب که بر سر آن یک اوقیه روغن مذکور انداخته باشند بنوشند و این
دوا برای اسهال خون بواسیر و اطلاقی نافع توبال آهن تخم گندنا هر واحد دو درم کشنیز خشک چهار درم ناتخواه سه درم با یکجا سائیده دو دو درم با آب گندنا بخورند
بوعلی سینا گفته باید و واجب است که ابتدا الفصد کنند که اصلاح بدن و استفراغ خون ردی آن نماید حتی که فصد صافن و رگ خلف عقب کنند و رگ باسلیق قوی تر از این
هر دو دست حجامت میان هر دو سرین آن را نفع کند و استفراغ اخلاط سوداوی نمایند و معالجه طحال ترکیب کنند اگر این بهر اصلاح خون بشود لهذا حب
گردد پس اگر وجع و ورم و انتفاخ نباشد حاجت بسیار بعلاج نبود چه علاج آن گاهی مؤدی بنواصیر و شقاق گردد بعده واجب است که در تلیین طبیعت جهد
کنند تا صلابت براز بمقعد را اذیت نرساند پس کار عظیم گردد بهتر آن است که مسهلات و ملینات اندر دهند که دران نفع بواسیر بود مثل حب مقل و حب قبا ... ج
و حب وافدی و جهد بکنند آن زاد که مهم باشد و باید که حتی الامکان در تفتیح بواسیر صم و تسییل خون از آن جهد نمایند تا آنکه ضعف آرد یا از آن خون سرخ صافی که دران
سیاهی نباشد خارج شود پس اگر فائده نشود تدبیرش جدا کردن باسور و اسقاط آن بقطع است یا به تحقیق و احراق آن با دویه و این فعل کنند و بدانند
که خونی که از بواسیر یا مقعد سائل شود در آن امان است از آکله و جنون و مالیخولیا و صرع سوداوی و از جمره و جاورسیه و سرطان و تقشیر جلد و قوبا و از جذام و از ذات الجنب
و ذات الریه و سرسام است و چون معتاد از آن محتبس گردد خوف این امراض بود و خوف استسقا بسبب ضعف جگر و ورم ردی و صلب در کبد و فساد مزاج و خوف
سل و اوجاع ریه بسبب اندفاع دم ردی بسوی آن باشد و چون سیلان خون حادث گردد نیست چه علاج بمثل شیر و گل ارمنی گرم اندک اندک بنوشند و از ادویه باسور
بعضی مفتحات آن است و بعضی مدرات و بعضی جالبات برای افراط سیلان خون و بعضی قاطعات آن و بعضی مسکنات وجع آن و این همه یا مشروبات بود
و یا حمولات و یا طلیه و ضمادات و لطوخات و یا قیروطیات و یا بخورات و یا آبها که دران نشانند و اما حوالبس و همه اینها یا مفرد باشند و یا مرکب و بدانکه حب مقل را
در باسیر دوی ادوار منفعت ظاهرست در اینجه آن ثابت باشد و آنرا دوری نبود کثیر المنفعت نیست و چون شقاق و ورم و وجع شود اول علاج این هر دو نمایند
پس معالجه بواسیر و روغن ششم که دران مقل محلول بود بواسیر و شقاق را نافع است و انچه مخصوص اورام مقعد از بواسیر است این است سفیدآب ارزیز ده اوقیه
اسفیدلوس یک اوقیه ... دو اوقیه ... سه درم ... شمع جمع کنند و تدبیر قطع بواسیر و ختم آن بالا مذکور شد و تدبیر تفتیح بواسیر صم و ادرار خون آن این است

[illegible]

[illegible]

که واجب است اولا تلیین با مسهلات و استعانت بفصد صافن و برگ بالفعل و بعد مرهمات مثل روغن بادام تلخ و مغز تخم شفتالو و مغز تخم مشمش تلخ و پیه کوهان شتر و زوفای تر گوزن و مقل و غیر آن بعد از آن آب پیاز نیم برشته در پنبه آلوده بهمان استعمال کنند و گاهی در آن عصاره بنجد و مرهم داخل میکنند و گاهی با وجود این امور کار از نیم نشاء دارچینی و نیم و پیچال کبوتر داخل کرده میشود که این بالضرور تفتیح میکنند و گاهی بر سر آن گاو و قند شکر سوخته استعمال میکنند و از آنچه در پنبه داخل کرده شود مقل است و کار عصاره مرهم بواسیر شود افیون بنفسها و از خون و توسیع مسام میکنند و دوای هلیله باشد با وجود نفع آن بواسیر ادرار دم بواسیر میکنند بهر آنکه در آن زهر و رطوبت است و از آنچه ادرار خون را محتبس کند این است که بگیرند حنظل سه درم مغز بادام تلخ چهار درم و از آن فتیله دراز ساخته بمقعد نهند هر ساعت تبدیل آن نمایند چنانچه پنج فتیله در پنج ساعت استعمال کنند و چون با سوزش درد شدت کند در مقعد فتیله از روغن گل گذارند و فصد صافن تفتیح آن بنفسها میکنند کلام در ادویه با سوزش فتیله برات و ذرورات صواب تر آن است که قبل از ذرورات قویه با ذرورات در آب حل کرده لطوخ سازند و اگر مریض بوجع صاحب باشد داخل مقعد سازند با چه حمام تنها لطوخ کنند و اندک بهمان صبر نمایند پس لطوخ با حقا البقل بشویند بعد از آن ذرور بپاشند و از آنچه بر بواسیر ذرور میکنند قنطوریون سائیده است تنها یا با مرجان سوخته و اقاقیا زرنیخ و زراوند و نوشادر بهمان ذرور کنند و تدارک بد آنچه مذکور شد از روغن زرد و مانند آن نمایند و قوی تر از این آن است که بول صبیان [illegible] و دوای حادست و اما آنچه موافق تر از این و نرم تر بود مثل خاکستر جوز السرو مغسول بشراب و خاکستر پوست بیضه و خاکستر تخم خیار سوخته [illegible] تلخ سوخته و از آنچه جاری مجرای خواص است این است که بگیرند سر ماهی شور و نزدیک آتش خشک کرده کوفته مثل آن [illegible] کهنه خشک کوفته آنچه [illegible] بپاشند و همچنین خاکستر دم ماهی شور و شونیز از جمله ذرورات جیده عجیب النفع است و اما تجویرات از آن جمله قوی بلادر تنها است یا با سائر ادویه و زرنیخ و زرنیخ تنها و کبریت تنها و اما سائر ادویه مثل انجدان و بیخ دفلی و ماشته غار و بیخ سوسن و بیخ کبر و بیخ کرفس و بیخ حنظل و بیخ [illegible] زرد و حب [illegible] کند از دفلی و لبنی شتر و اشخار و اشنان و بهروزه و انزروت است مفرد و مجموع استعمال نمایند و قدری بلادر در آن داخل کنند و بروغن یاسمین [illegible] برای تبخیر آن نگاه دارند و دوائیکه در آن اشنان و قند و انزروت [illegible] نافع بود و گاهی تبخیر [illegible] کفایت کند و این بخور مرکب است و نسخه آن همان نسخه بخور جید است که در قول ابوسهل گذشت لیکن در اینجا بلادر عوض روغن آن است و نوشته که از آن [illegible] روغن زیتون [illegible] بخور استعمال کنند و گویند که تبخیر به کراس بسیار نافع است و کندر [illegible] پوست ماهی سیاه مغز نوشادر و این تبخیر گاهی بانبوبه که طرف او نزد مقعد باشد و گاهی [illegible] نافع دارند [illegible] میکنند و موافق ترین آتش برای او آتش [illegible] که بر [illegible] آبهای قوی حادست مثل آبی که در آن آهک [illegible] و اشخار و زرنیخ [illegible] جوشانیده بدان آهک [illegible] اشخار [illegible] باشند و آبی [illegible] طلا کرده [illegible] و غسل از ادویه حاده [illegible] بواسیر است و این طلاها نافع [illegible] حنظل و چهار [illegible] کنند و در ظرفی گذا[illegible] بهران [illegible] کرده [illegible] و خصوص اعرابی انداخته در آفتاب [illegible] گذارند و [illegible] که بول کم شود [illegible] بدان نمایند که [illegible] النفع است [illegible] باسور [illegible] گاهی طلا [illegible] میکنند کرات اکال بواسیر است و در آب خرنوب [illegible] صوف [illegible] کرده [illegible] و در آن بالتمام [illegible] گردد اگر [illegible] همین عمل کنند و همچنین ثمر کبر رطب و عصارات [illegible] و روغن زرد کهنه است و روغن تخم مشمش شفتالو و پیه کوهان شتر و روغن خیری و روغن [illegible] پنبه در عسل آلوده بهمان شونیز سوخته بپاشند و استعمال کنند و گاهی فتائل [illegible] معمول از [illegible] و مانند آن [illegible] و ادویه [illegible] استعمال کنند [illegible] آنچه مجرب لیکن [illegible] حادست این است که قطعه کوچک بیخ لوف تیز [illegible] و در شراب [illegible] کرده در [illegible] تا ممکن بود بعضی [illegible] کرده اند که چون اند در قی نیلوفر فتیله سازند نفع کند و گمان میکنم که آن [illegible] رجیع باشد بشرط ربات از آن جمله حب مثل [illegible] مجرب است و آنکه با وجع است بعضی از آن این حب و آن حب [illegible] است نسخه آن هلیله بلیله شیر آمله مساوی و ازدی [illegible] بیخ [illegible] و روغن [illegible] لت کنند تا آنکه منعصر گردد و بعسل [illegible] شربت از ده درم تا سه درم و از حب [illegible] پوست [illegible] تخم گندنا مساوی هر واحد یک جزو نوشادر نیم جزو خبث الحدید [illegible] چهار جزو مقل بقدر [illegible] ادویه بدان حب الوان کرده مثال بندق سازند شربت بصباح از شش تا هفت حب [illegible] کنند و ایضا بگیرند هلیله سیاه و بلیله و آمله هر واحد ده درم [illegible] سوخته هفت درم باقی [illegible] ابوسهل گذشت و از آنچه تجربه کرده شده این سفوف است [illegible] کنند تا نخواه هر واحد ده درم باقی همان است که در قول ابوسهل گذشت لیکن اینجا وزن

شربتی سه درم ست و شربت یک کف و ایضاً دو نسخه هلیله بروغن گاو بریان و یک نسخه خبث الحدید همانست که در قول مذکور مسطور شد و اطریفل صغیر و اطریفل خبث الحدید نافع ست و ایضاً بگیرند زرواند طویل و عاقرقرحا و حسک و بادام تلخ و نانخواه و بران یک کف آرد جو انداخته بآب گندنا و روغن مشمش بسرشند و ایضاً بگیرند زبیب منقی ده درم و در آب گندنا چند روز بخیسانند و در سایه خشک کرده بسایند و تخم حرمل و انجدان کرمانی و حرف سفید و نانخواه و حلبه هر واحد ثلث درم بران اضافه کنند و حرف و حرمل بروغن جوز و روغن مشمش بریان کرده سائر ادویه کوفته در ظرف آبگینه بدارند شربت از مثقال تا دو مثقال و از آنچه مختار و مجرب ست اینست که بهروزه خشک دو درم بآب بخورند که این بواسیر را شفا بخشد و اگر سه مرتبه خورند عود نکند و سکبینج و صبغه خشک از جمله ادویه مشهوره در بواسیر ست پس اگر طبیعت نرم باشد سفوف بلیله بجزو نفع کند و آن ادرار خون کند و از آنچه ایشان را نفع کند او مان خوردن لوف بعسل ست و اما اطریفل بخبث الحدید حبس خون و نفع باسور کند بسکنات و جمع بگیرند سکبینج و مقل هر واحد دو درم صبغه سائله یک درم افیون نیم درم روغن خسته مشمش یکنیم اوقیه شمع را حل کرده نیم درم جند بیدستر و بران داخل کنند و ایضاً نیلوفر خشک یکجزو خطمی نیم جزو و ایضاً اکلیل الملک عدس مقشر هر واحد یکجزو بزرده بیضه و روغن گل جمع کنند و چون بران مرهم داخلیون بروغن گل و اندک زعفران و افیون و میفختج نهند نافع باشد و پیه بط سخت سودمند ست و ایضاً سرطان نهری زده قای رطب پیه گرده بز نافع و ایضاً خصوصاً چون ورم کند بگیرند بابونه و اکلیل الملک و اندک زعفران سائیده بلعاب بزرکتان و شلث بسرشند و آنچه در باب ورم مقعد بیاید بسوی این باب مضاف سازند که آن نفع کند و تسکین اوجاع و قطع و خرم و ورم نماید **حوابس سیلان** منجمله آن اینست که حبس سیلان قطع باسور کند و این قوی تر بود و واجب ست که کاویه باشد و بعضی از آن اینست که حبس سیلان افتتاح باسور نماید و آنچه حبس خون قطع باسور کند از حاجات ست و ایضاً مثل زرد انجبر و کندر و دم الاخوین و گلنار و شیاف ابیضا و مانند آن پاشیده محکم به بندند و ایضاً پشم خرگوش یا نسج عنکبوت بسفیدی بیضه آلوده بازو جالینوس گرد انبیاره ببندند تا آنکه خشک کنند و قوی مثل قلقطار مع اقاقیا و مازو ست بعده محکم ببندند پس اگر بچیزی انتفاع نیابد بپنبه که در زیت گرم فرو برده باشند داغ و سهند که خون بند شود و بعد از آن مراهم ادویه جالبه بپاشند و درین خطر تشنج ست و اما آنچه کمتر ازین ست قوابض معروف ست و آنکه دران قوابض پخته باشند یا شراب عفص که دران پوست انار و مازو جوشانیده باشند و از آنچه برای این خورده شود اطریفل صغیر ست که دران خبث الحدید در سرکه یکهفته تر نموده سرکه از آن صاف کرده بریان نمایند و مثل غبار سائیده داخل کنند تغذیه بسبوسین واجب ست که از همه غلیظ مثل لحوم و اشیای لبنیه و همه محرکات خون از توابل و ابازیر کثیر احتناب نمایند و باید که غذائی بخورند که هضم او سریع و غذائیت او نیک بود از لحوم و زرده بیضه و شوربای چرب جوزا باته و مزورجات و نخود آب و روغن کنجد شیرین ایشان را نفع کند و بوجهی با فانید خبیص بود و اگر درینجا اسهال و سیلان مفرط از خون باشد بیخ و رانیه پیت نفع کند و روغنهای ایشان روغن جوز و روغن نارجیل و روغن بادام و روغن خسته مشمش و پیه کوهان شتر و شحوم فاضله او ست خاگینه از زرده بیضه و از گندنا و اندک پیاز سودمند بود و انجیر از خرما برای ایشان خوبست صاحب کامل گوید بواسیر یکه از آن خون جاری باشد باید که صاحب او فی استعمال کند قطعا او در هر اندک مدت نماید و از ادویه آنچه مجفف باشد مثل کهربا و بسد و مروارید مخلوط با شیای مقرحه مثل گل قبرسی و ارمنی مع اشیای مخدره مثل فلونیای فارسی و تریاق فاروق استعمال کنند و این حب برای بواسیر نافع ست قرص کهربا یکدرم و نیم هلیله سیاه و بلیله و آمله تربیت بریان کرده با یکسوده هر واحد دو درم مقل ازرق یکدرم همه را با یکدیگر کوفته و مقل را در آب گندنا حل کرده ادویه بدان سرشته حبها سازند و در سایه خشک کرده سه درم بآب نیمگرم بخورند و این حب نیز برای بواسیر خونی نافع هلیله سیاه و بلیله و آمله هر واحد پنج درم تخم گندنا شش درم کهربا و بسد و سوخته گل ارمنی هر واحد دو درم تخم مقل ده درم همه را سائیده و مقل را در آب گندنا و آب برگ مورد حل کرده ادویه بدان سرشته حب سازند شربت سه درم با آب آهن تابیده قطع خون کند باذن الله تعالی و ایضاً بگیرند هلیله سیاه و بلیله و آمله هر واحد چهار درم حب الآس و جفت بلوط و طراثیث و گلنار هر واحد دو درم مصطگی و جوزبوا و سنبل الطیب و قرنفل هر واحد یکدرم تخم گندنا سه درم مقل خالص دو درم خبث الحدید با یکسوده و خیسیده در اقوی که شبانه روز تر کرده بریان نموده خشک کرده بست درم هلیلجات و تخم گندنا را در زیت بریان کرده همه را با یک بسایند و مقل را در آب برگ مورد حل کرده ادویه بسرشند و حبها سازند شربت سه درم با آب نیمگرم و اما بواسیر یکه دران خون جاری نباشد باید که تفتیح نمایند و اخراج خون از آن کنند بسبب آنکه مردی که از آن خارج شود و در ساکن گردد و چون اراده تفتیح آن کنند بعضی ادویه حاده

مثل مجمر زمرهم و آب پیاز حریف یا فلفیون یا دیگ بره یگ بران طلا نمایند و ہلیله مربی و حب مقل و اطریفل صغیر و بنادر و این سفوف بواسیر را و اوجاع و ریاح عارضه ازان نفع کند ہلیله سیاه و بلیله و آمله بریان ہر واحد ده درم تخم گندنای نبطی و حب الرشاد ہر دو بریان و نانخواه ہر واحد پانزده درم حرمل و حلبه ہر واحد ہفت درم ابہل و خشخاش مقشر ہر واحد پنج درم مصطکی و جوزبوا ہر واحد یک درم ہمه را جز بیش سائیده سه درم با آب گرم بخورند و اگر صاحب این مرض از آب گندنای نبطی پانزده درم با دو درم روغن جوز بنوشانند آنرا نفع کند و اگر بروغن بزرکتان کهنه بر موضع طلا کنند نافع بود و اگر صاحب او دوای ہلیله سیاه و بادیان و حرف که در قول ابو سهل گذشت ہر روز سه درم با وقیه نبیذ و اذی بخورد مفید است و این حب تسکین اوجاع بواسیر و اسهال کند بگیرند ہلیله زرد و بلیله و آمله و مقل ہر واحد چهار درم انیسون تخم کرفس بادیان زیره سیاه نمک ہندی صعتر فارسی سورنجان سفید اشق حرمل شیطرج نانخواه سلیخه مصطکی راسن ہر واحد یک نیم درم فانیذ و تربد ہر واحد سه درم صبر سقوطری بیست درم سکبینج ده درم انچه سودنی است باریک بسایند و صموغ را در آب گندنا حل کنند و بدان بسرشند و حبها سازند قدر شربتی دو درم تا سه درم این تا شش شب متواتر بخورند نفع کند و تسکین وجع نماید و این ضماد وجع مقعد و بواسیر را نافع است بگیرند مقل ازرق و در روغن بزرکتان حل کنند و گندنای مطبوخ بروغن گاو اضافه کرده ہمه را در ہاون بسایند تا ہموار گردد و بر مقعد ضماد نمایند و ایضاً بابونه و اکلیل الملک و گندنای نبطی و برگ خطمی ہر واحد یک کف در آب خوب بجوشانند تا مهرا گردد و در ہاون بسایند تا مستوی گردد و زرده بیضه بران انداخته ہمه را خوب بسایند و عند الحاجت استعمال کنند و ایضاً بگیرند حلبه و تخم کتان ہر واحد دو جزو مقل در روغن گداخته پیه ماکیان نیم جزو ہمه را سائیده و بدانچه مذکور شد آمیخته نیم گرم بر مقعد ضماد کنند و این سفوف اوجاع بواسیر را مجرب است ابہل و خار خسک و بادام تلخ و نانخواه ہر واحد یک جزو تخم گندنای نبطی دو جزو زراوند و عاقرقرحا ہر واحد نیم جزو باریک سائیده و آرد پاکیزه بران انداخته با آب گندنا سرشته و در تنوریکه آتش او نرم باشد نان بپزند و سائیده بروغن جوز و روغن خشخاش لت کنند شربت چهار درم با نبیذ و اذی و ہرگاه با بواسیر ورم حار باشد تضمید باین ضماد کنند سفیداب ارزیز پنج درم مرداسنگ سه درم مصطکی یک درم شیر انبج سفید دو درم ہمه را باریک سائیده بزرده بیضه و روغن بنفشه سرشته نیم گرم بر موضع ضماد نمایند و این ضماد نیز ورم حار مقعد را که با بواسیر باشد نافع است برگ خطمی بابونه اکلیل الملک ہر واحد یک کف حلبه بزرکتان ہر واحد سه درم عدس مقشر ده درم ہمه را بجوشانند تا مهرا شود و در ہاون بسایند تا مثل مرہم گردد و بران زرده دو بیضه و روغن بنفشه انداخته مخلوط سازند و ضماد کنند و این دوا در تسکین اوجاع بواسیر که با وی حرارت باشد نافع است ثوم مقشر را باریک بسایند بران روغن بزرکتان انداخته خوب بجوشانند تا ثوم پخته شود بعده روغن جدا نکرده بدان مسح مقعد کنند و ثوم ضماد نمایند که تسکین وجع کند و این حار است و این دوا مجرب بجهة تجفیف بواسیر است و اول مقعد را بشراب قابض بشویند و بران خاکستر جوز السرو و خاکستر حنظل و خاکستر جفت بلوط و ساعدی پاشند و ایضاً جوز السرو و پوست انار و جفت بلوط ہر واحد یک کف نیم کوفته و در شراب قابض جوشانیده صاف کنند و بدان صبح و شام چند روز متواتر مقعد را بشویند که این نیز از مجففات بواسیر است و این مرہم تجفیف بواسیر کند مرکب از مرہم عصاره لحیة التیس دو درم کندر سه درم کوفته بعصاره انگور بیخته کنند و مرہم ساخته بر پارچه طلا کرده بر موضع بچسپانند و این مرہم نیز مجفف است زنجبیل مرداسنگ ہر واحد پنج درم کوفته بیخته و روغن گل بقدری که آنرا بپوشد گرفته و یک مرہم انداخته بپزند تا مرہم گردد و استعمال نمایند و این مرہم مجرب مجفف بواسیر و نواصیر است زرنیخ ده درم روغن جوز پانزده درم زفت را در روغن گداخته بدان کبریت بحری سوخته یک درم افیون و سلیخه و قیسور و نقره و کلس ہر واحد یک درم کوفته بیخته مخلوط سازند و بر پارچه کتان طلا کرده بر موضع بچسپانند و این روغن بواسیر را نفع کند بگیرند آب گندنا یک رطل و در آن تخم حرمل و پوست بیخ کبر ہر واحد ده درم سداب یک مشت داخل کرده نیک بجوشانند تا پخته شود پس صاف نموده نیم رطل روغن کنجد در آن انداخته بپزند تا آنکه آب فانی گردد و روغن بماند و استعمال نمایند و این روغن دیگر بواسیر را نفع کند اگر بنوشند سیلان کند در پوست بیخ کبر قسط حرمل ہر واحد یک جزو دلی و کبریت ہر واحد نیم جزو خوب حل کنند و استعمال نمایند و ایضاً چون بنوشند و بر مقعد بمالند نافع بود بگیرند آب گندنا و آب حندقوقی ہر واحد یک رطل و پوست بیخ کبر و حرمل ہر واحد ده درم زراوند طویل قسط تلخ ہر واحد پنج درم مرزنجوش و شاہترہ ہر واحد چهار درم ہمه را نیکو فته در آبهای مذکور انداخته بجوشانند تا نصف شود و پس روغن نسرین و الوو روغن بزرکتان ہر واحد نیم رطل بران انداخته باتش نرم بجوشانند تا آب برود و روغن بماند و مرہمی یک درم با یک مثقال ازان آمیخته در ان حلبه پخته باشند بجوشند و بر مقعد بمالند که فی الحال تسکین دهد و این نسخه تسکین وجع بواسیر کند قسط ازرق

تخم گندنا هر واحد جزو پوست بیخ کبر دو جزو جمیع را کوفته بر آتش زیر ظرف سوراخ دار نهند و مریض بالای آن بنشیند تا دخان بمقعد رسد که این تخفیف بواسیر کند و ایضاً شونیز و حب الغار و تخم گندنا هر یک پنج درم و مقل و پوست بیخ کبر مساوی کوفته با قرص ساخته بدان تبخیر نمایند و اما بواسیر که بغلظت پدید آید تا آنکه ادویه مذکوره دران نفع نکند ادویه حاده استعمال نمایند و از ان جمله است که شوره و زرنیخ در حمام طلا کنند و ساعتی بران صبر نمایند تا آنکه بسوزد و لیکن موضع را بشراب بشویند بعده پوست حنظل سوخته و تدس سوخته مساوی بران بپاشند که این تخفیف عجیب نماید و چون این فائده نکند باید که قوی تر ازین استعمال کنند و آن فلفیون در دیگ سر دیگ بسته که سه روز صبح و شام بدان طلا کنند و هرگاه دوا از ان جدا کنند بشراب بشویند پس از ان دوا بران طلا نمایند تا آنکه سیاه گردد و بریزد بعده دوا از ان جدا کنند و بر آن مرهم سفیداب برای تخفیف موضع و تسکین احتراق حادث از دوای حاد طلا سازند و چون دوا تیز حدت عارض از دوا را ساکن کنند کتیرا با یک ساییده و بروغن گل و سفیدی بیضه طلا کنند و یا کتیرا زرده بیضه و آرد جو در روغن گل مخلوط کرده موضع را بعد دوای حاد طلا نمایند و کسی که بر دوای حاد صبر نکند قطع آن باهن استعمال کند سید اسمعیل و ایلاقی گویند که از طعامهای غلیظ و تیز و هر چه خون را سوداوی کند پرهیز باید کرد و همچنین از گوشت نمکسود آبی و سیر و پیاز و خردل و از مستی شراب خاصه از شراب سرخ قوی و از سکر بشوانیز ولی احتراز کنند و بریاضت معتدل و مالش بدن و حمام کردن استعانت بکار دارند تا فضول در بدن جمع نشوند و حرارت غریزی بسبب افزاید پس بنگرند اگر خون گرم و سوخته و صفراوی بود اول رگ باسلیق زنند پس بدن را بمطبوخ بلیله آمله سبستان و آلو بخارا و تمر هندی و مانند آن پاک کنند بعده اطریفل کوچک که دران مقل مساوی هلیلجات داخل کرده باشند بقدر چهار درم هر شام بخورند و اگر آماس مقعد درد کند این ضماد کنند اکلیل الملک بابونه هر یک پانزده درم کوفته ببیزند باقی همان است که در قول ابوسهل گذشت و مرهم سفید سفیداب پانزده درم و روغن گاو نیز دو درم و درد را تسکین دهد و اگر گندنای کشته پاره پاره کنند و در پاتیله کرده سرپوش نهاده بر آتش نرم نهند تا حدت او برود پس روغن گاو یا روغن جوز یا روغن بادام تلخ انداخته بریان کنند و در هاون بسایند تا مرهم شود و ضماد کنند باسور را نرم کند و درد تسکین دهد ضماد خانگی که در قول ابوسهل گذشت همین عمل دارد و دیگر ضمادات همان است که در قول ابوعلی سینا مذکور شد و اگر برگ خطمی اکلیل الملک بیزند و تخم مرو در روغن گل پخته ضماد کنند نافع بود و اگر خواهند که تا باسور آید تا چیزی بالا آید ادویه کشاینده نهند و هرگاه این ادویه بکار برند اول بیمار در آب گرم نشیند و روغن بنفشه و آلوی تلخ و امثال آن که در قول ابوعلی گذشت بمالند تا باسور نرم شود و راه براز گشاده گردد و لیکن باشد که فصد صافن و رباط باسور را بلا علاجی دیگر بگشاید و اگر باسور بدان گرمی نشود پیشتر اول فصد باسلیق کنند تا خون فاسد کم گردد و بعده تنقیه بدن بطبیخ هلیله و افتیمون کنند و هلیله مربی بخورند و پوست هلیله کابلی بروغن گاو بریان کرده کوفته بیخته بسیار سودمند بود و چون از باسور خون رود و ضعف آرد پس اگر این خون بنوبت آید و سیاه باشد بند باید کرد تا وقتیکه سستی و زردی چهره و ضعف ساقها ظاهر شود و چون این حالات پدید آید زود تدبیر حبس خون کنند و اگر از باسور اندک زرداب تراود و بجز این اذیتی دیگر نبود علاج حبس بادویه عفصه نمایند و چون سیلان آن عود کند اعاده علاج آن کنند تا مدت عمر سلامت گذرد و ادویه مفتحه همان است که در قول ابوعلی سینا گذشت و اگر مقل و تخم حنظل مساوی گرفته مقل را در آب گندنا حل کرده شیافها سازند همین عمل کند و اگر حب هلیله عوض تخم حنظل کنند سود ابه باشد و هرگاه که بسوز و بهره تر نگاه قوی است و در روغن آب گندنا که در قول صاحب کامل گذشت است اگر بخورند و بدان حقنه کنند و طلا نمایند سودمند بود و این حب مقل در هند اموافق بود هلیله سیاه و پوست هلیله کابلی هر یک ده درم سنگ پنج سه درم سپندان سفید دو درم مقل پانزده درم مقل را در آب گندنا حل کنند و ادویه بدان سرشته حب سازند و سفوف هلیله سیاه و حرف و دوای خبث الحدید در همه همان است که در قول ابوسهل گذشت صفت ادویه که خون آمدن از بواسیر باز دارد و حبی که دران خبث سوخته است و در قول مذکور شد بکار برند و این حب نیز خون بواسیر باز دارد هلیله کابلی بلیله آمله هر یک پنج درم نانخواه سفید یک درم مقل دو درم با آب گندنا حب کنند شربتی یک درم و اگر درین حب پنج درم ودع سوخته و سه درم کهربا زیاده کنند مقدار اثر افزاید صواب بود و ایضاً هلیله کابلی بروغن زیت بریان کرده پنج درم بلیله آمله و هلیله سیاه و کهربا هر یک چهار درم و اذی سه درم و ودع سوخته پنج درم مقل پانزده درم با آب گندنا حب کنند حب سازند شربتی دو درم یا زیاده و کم از ان و ایضاً هلیله کابلی بروغن گاو بریان کرده سی درم کهربا ده درم مقل حبل درم حب سازند با آب گندنا شربتی دو درم و این سفوف نافع خبث الحدید هر یک دو درم تخم گندنا چهار درم کوفته بیخته یک درم با دوغ

[illegible]

کنند با دو وقیه آب گرم و این قرص کهربا نافع بلوط دو درم باقی اجزای آن در قول ابوسهل گذشت شربت دو درم و این نسخهٔ آن از محمد بن زکریاست کهربا
وصمغ جوز دکندر و گلنار وعصارهٔ لحیة التیس هر یک پنج درم کندر سه درم افیون دو درم بلعاب اسپغول قرص سازند شربتی دو درم با وقیهٔ آب سماق و اگر صمغ جوز نباشد
سندروس بدل آن کنند و اجزای نسخهٔ معجون خبث الحدید سوای فلفل سیاه و نانخواه همان است که در قول ابوسهل گذشت و این معجون مقل مفید ودع سوخته و کهربا و هلیله
سیاه و بلیله و آمله و مازو خام کوفته پس که تر کرده و بلوط و جفت البلوط و گلنار و نانخواه و فوفل هر یک پنج درم بسد و مصطکی هر یک سه درم مقل بیست درم بدستور معمول العسل
معجون سازند شربت از دو درم تا چهار درم و اگر کتیرا نیم جزو کنند یک جزو کوفته بیخته با مویز خراسانی بسرشند و بقدر جوز بزرگ بخورند نافع بود و این ذرور نافع
صبر و کندر و دم الاخوین و شیاف مامیثا و گلنار مساوی مثل غبار سائیده و خانهٔ عنکبوت یا پشم خرگوش به سفیدهٔ تخم مرغ تر کنند و بدین ذرور آلوده بر آن موضع نهند
و به بندند و اگر قلقطار و مازو و اقاقیا درین ذرور آمیزند قوی تر باشد صفت ادویه که باسور را خشک کند و لاغر گرداند و بیفگند اطریفل مقل که در ابتدای علاج
مذکور شد و حب مقل و جوارش مقل و معجون دیگر که در علاج شقاق مقعد یاد کرده آید و هلیلهٔ مربی همه درین باب نافع است و این جوارش نافع بود و بر قوت باه یاری دهد
بگیرند تودری سفید پوست بیضهٔ مرغ شقاقل هندی تخم گندنا هر یک سه جزو نوشادر نیم جزو خبث الحدید مدبر هم چند همه ادویه کوفته بیخته به روغن گاو چرب کرده به عسل
بسرشند شربت از دو درم تا چهار درم و این گوارش بواسیر را لاغر کند و داغ را پاک گرداند و شتهای طعام باز آرد هلیلهٔ زرد دو اوقیه بلیله مصطکی دارفلفل تودری سفید
شونیز هر واحد یک اوقیه و در بعضی نسخها دارچینی و اسارون هر یک نیم اوقیه داخل است کوفته بیخته شش اوقیه روغن گاو و دو رطل بغدادی عسل جوشانیده ادویه بسرشند
شربت بقدر جوز و معجونی که معروف به بیکی است از چهار درم تا ده درم با آب مویز خوردن بواسیر و سرفه و ضیق النفس و ریاح البواسیر و وجع حلق را سودمند بود و حب
سندروس بواسیر را خشک کند و طعام هضم نماید و خون باز دارد و نسخهٔ آن در قول بوعلی سینا گذشت و این معجون مختصر صاحب این علت و مالیخولیا و بهق سیاه را
سودمند بود بگیرند افتیمون تازه و کوفته بیخته با مویز سفید بی دانه بکوبند شربت بقدر جوز بزرگ با سفیدباج چرب و بعد طعام اگر مدتی بخورند بدن را از مادهٔ سودا
پاک کند و ذرور خاکستر جوز السرو و غسول که بعد آن مسطور است در قول صاحب کامل گذشت و این دوا بواسیر خارج شده را سیاه کند و بیفگند فلفلمویه بورهٔ
زرگران مساوی بسایند و به روغن مغز زرد آلوی تلخ چرب کرده طلا سازند و به بندند و اگر قوی تر خواهند سک و دم الاخوین مثل غبار سائیده اول آن موضع
را بغسول مذکور تر کرده این دوا بپاشند تا آنکه سیاه شود و پس این مرهم سفیداب طلا کنند سفیداب انزروت دم الاخوین برابر سائیده بهم و روغن تخم زرد آلو چند آنکه
کفایت کند مرهم سازند شش روز این مرهم گذارند تا بیفتد پس مرهم کافوری طلا سازند و این شیاف بواسیر را بیفگند سرو گلنار و مازو و سرمه و اقاقیا و شب و سماق و
شیاف سازند و این دخنه سودمند بگیرند جوز سرو یا پوست سرو و مغز زرد آلو مقشر بریان کرده بر تابه بر در بسوزند و به روغن کوهان شتر بسایند تا چون مرهم شود و در طلا کنند
پس بگیرند مازریون درست و با کوهان شتر کوفته بدستور معمول دود کنند اگر برین مداومت نمایند باسور خشک کند و بیفگند و محمد زکریا گوید علاج با آهن بهتر
و سالم تر از علاج دوای تیز است بهر آنکه استعمال دوای تیز از درد صعب آماس خالی نباشد و هرگاه علاج بدوای حاد یا آهن کنند اول رگ باسلیق زنند
پس علاج نمایند و ثابت بن قره گوید که اگر این دوا بکار برند درد باسور بنشاند و خون باز دارد و اگر پیوسته بکار دارند آنرا خشک گرداند و بیفگند و زود اثر کند بگیرند
میعه سائله و کندر و قسط و پوست بیخ کبر و بیخ [illegible] اسفند هر واحد یک جزو خربق و خرزهره و گوگرد زرد هر یک نیم جزو همه را بکوبند و بهر ده درم ازو دو دانگ روغن زیت و روغن کنجد
و روغن زنبق جمله سی درم بگیرند و اول کندر و گوگرد را درین روغن حل کنند پس ادویه آمیزند و در شیشه کنند و بکار برند نافع بود و این دوا اشتر نسخهٔ ثابت است بگیرند
زرنیخ زرد و سرخ و نوشادر و زرد اسپیچ و آهک [illegible] و ناس مساوی و با آب اشخار سائیده قرص سازند و بسیار خشک کرده وقت حاجت بسایند و [illegible]
بندند و این دوا نیز ترسیه نسخهٔ اوست و قریب از ویک به دیگ است بگیرند خربق سیاه زرنیخ زرد و سرخ و آهک و اشخار و زرد اسپیچ و موسیج و قشار السحاره و نوشادر مساوی
و همه را با آب اشخار سرشته قرص سازند و اگر خواهند که قوی تر باشد همه را با سرکه و قطران بسرشند و اگر نرم تر خواهند در پیه گاو بسرشند و اگر بول کودک بسرشند قوی تر
باشد و ایضاً از ثابت بگیرند مار افعی از جائی که از آب دور باشد و سر و دنبال او از هر طرف بمقدار چهار انگشت دور کرده باقی را در دیگ سنگین کنند بعد پاک کردن شکم
و شستن از شیر و روغن زیت پیر ندو سر دیگ محکم بسته باشند چون مهرا شود و از آتش برداشته بعد سرد شدن آن سر دیگ بگشایند و آن روغن را نگاه دارند [illegible]

باسور طلا کنند آنرا خشک گرداند و بریزاند و اهرن گوید باسور را به روغن زیت چرب کنند و اشنان سبز کوفته بران بپاشند تا هفت روز آنرا خشک کند و بیفگند و این شیاف معتمدان آزموده اند بگیرند عشقه و آنرا در دیگ مسی نو قلعی ناکرده با آب بپزند و بمالند و بپالایند تا سطبر شود پس در طاس مسی کرده در آفتاب چهل روز بنهند و هر شب بپوشند و از غبار نگاه دارند و هر روز حرکت دهند پس بمقدار یک اثار از این صبر و مر و تخم سپندان سفید از هر سه برابر یک استار بران افگنند و شیاف ساخته یک شب بکار برند و یک شب ترک کنند و طعام شوربا دهند زیاده از شب حاجت نیفتد و خشک گرداند و بیفگند و محمد زکریا گوید که یک جزء دیگر و هلیله و شیرکه بر باسور گذارند پس یک دو ساعت بنهند و یک روز دیگر بکار برند تا خشک شود و سیاه گردد پس برگ کرنب در آب پخته به روغن گاو سوده مثل مرهم کنند و بر نهند تا بیفگند و بنجور رود و خصم همان ست که در قول ابو سهل و ابو علی صاحب کامل گذشت و هرگاه باسور اندرون باشد و درد و دوای تیز بدان نرسد تدبیر حقنه باید کرد و بگیرند مغز زرد آلوی تلخ و از آن روغن بکشند و کنجاره او را در آب مالیده صاف کنند بمقدار هفتاد درم از آن آب بمقدار پانزده درم از این روغن بهم آمیزند و نیمگرم کرده حقنه سازند و این حقنه درد و سوزش بنشاند بگیرند عصاره سداب یا برگ او و گل سرخ و بجوشانند و مالیده صاف نموده یک زرده تخم مرغ و روغن گل دران حل کرده حقنه کنند بعد از یک ساعت عصاره سداب و عصاره برگ بارتنگ و گل مختوم و قرطاس سوخته باهم مرکب کرده حقنه سازند و چندانکه ممکن بود نگاه دارند و تدبیر قطع باسور سابق مسطور شد محمود و صاحب تشریح گویند که علاج همه اقسام بواسیر فصد باسلیق ست و اخراج خون بقدر قوت کنند و هر صبح جلاب از عناب ده عدد و سپستان ده درم و یا شربت عناب و شربت دینار بنوشند و غذا مزوره ماش بشیره مغز بادام سازند و تلیین طبیعت بمطبوخ فواکه یا به مطبوخ هلیله زرد نمایند و این وقتی ست که طبیعت و خون هر دو محتبس باشند و اما چون طبیعت نرم و خون سائل باشد هر صبح قرص کهربا یک مثقال و گل ارمنی یک مثقال در رب به ده درم بیاشامند و غذا مزوره سماق مع گوشت ماکیان و تیهو و دراج خورند و این حب برای بواسیر که خون ازان جاری باشد نافع نسخه آن همان ست که برای بواسیر خونی نافع و در قول صاحب کامل گذشت و ایضاً کراثیث و گلنار و مقل و هلیله سیاه و بلیله و آمله هر واحد چهار درم حب الآس و حضض بلوط هر واحد دو درم همه را باریک سائیده و مقل را در آب گندنا حل کرده ادویه بدان بسرشند و حبها سازند شربت دو درم و یا صاحب این مرض آب گندنا پنج درم با روغن جوز ده درم بنوشد و برگ مورد و کلاه بادنجان و تخم حنظل مازو و مقل و پیاز بخور نماید و یا همه مساوی گرفته با آب گندنا حب ساخته هر روز دو سه مرتبه بخور گیرند تا بمرور ایام باسور لاغر شود و ساقط گردد و اما چون بواسیر موجع مولم بسبب کثرت امتلای آن از خون سوداوی فاسد باشد تفتیح افواه او بچیزهائی که ازان خون سائل شود باید کرد تا رنج خفیف و ساکن گردد مثل آب پیاز حریف و بخور مریم و زهره گاو و فلدفیون و مانند آن و تناول اطریفل مقل و اطریفل صغیر ایشان را نافع بود و چون درد افراط کند بادویه مسکنه وجع ضماد کنند مثل اکلیل الملک و بنفشه و خطمی و خبازی و شبت هر واحد ده درم کوفته بیخته به روغن بنفشه یا روغن گل آمیخته ضماد کنند و یا ضماد برگ کرنب نمایند و آن در مسکنات گذشت و این ضماد نافع بواسیر ست تخم گندنا و تخم کتان و مقل ازرق هر واحد پنج درم مع روغن گاو پخته در هاون بسایند تا مثل مرهم گردد به مقعد ضماد کنند و این سفوف نفع کند بابونه و اکلیل الملک و خار خسک و بادام تلخ و تخم گندنا هر واحد مساوی کوفته بیخته با آب گندنا سرشته بر آتش نرم گذارند تا پخته گردد و به روغن تخم زرد آلوی تلخ چرب کرده چهار درم بنجور بود و این دوا بواسیر را خشک کند پوست انار عصاره لحیه التیس حضض بلوط جوز السرو کندر هر واحد سه درم کوفته بیخته در آب انگور ریکته بقدر ... کنند مثل حمص گردد پس بار چه طلا کرده به موضع بچسپانند و این روغن در این مرض نافع ست آب گندنا و آب حنا و قوقی هر واحد بیست درم باقی اجزا همان ست که در قول صاحب کامل گذشت لیکن سلیخه چهار درم عوض زراوند طویل و حرمل ست و نسخه بخور نیز همانجا مذکور شد و اما علاج تام برای این مرض قطع ست یا وضع دواهای حاده بران مثل فلدفیون و مرهم زنگار و دیگر به دیگر فرفیون و زرنیخین و چون مرض بادویه حاده زائل گردد و حرقت و وجع باقی ماند با این دوا ضماد کنند سپیده بیضه پیه ماکیان مغز ساق گاو پیه کوهان شتر هر واحد یک جزء گداخته روغن ازان بگیرند و سیلان روغن بنفشه و روغن کدو دو درم صافی هر واحد یک جزء دانه خشک بپزند و کتیرا و خطمی کوفته بیخته هر واحد یک جزو آمیخته قیروطی ساخته استعمال نمایند و تا هنگامی که بواسیر قلیل الالم یسیر الضرر باشد بقطع آن متعرض نشوند بلکه تسکین الم او نمایند انطاکی در تذکره خود می نویسد که در غیر سیاله ابتدا الفصد باسلیق کنند تا خون فاسد کماً و کیفاً یابد و خارج گردد پس اگر قوت متحمل استفراغ باشد تا خون در یک دفعه صاف شود بهتر ست و الا بعد راحت تکرار فصد نمایند اما در سیاله فصد نکنند مگر آنکه خون سرخ درخشان برآید و قوت قوی بود در آن وقت فصد قیفال هر مجرد جذب مثل وضع محاجم بلا شرط کنند و اگر خون

خارج متغیر غلیظ و سیاه باشد قطع آن بفصد و غیر آن جایز نبود بهر آنکه در خروج آن امان ست از بهر مرضیکه اصل او سودا بود مثل ذات الجنب و ذات الریه و طحال و جذام و غالب صرع و جنون و در قطع آن امراض استسقا و ضعف کبد پیدا شود و بعد ازان اشربه مرطبه مثل شربت بنفشه و عناب نوشند بهر آنکه اول محلل ماده است و دوم مصفی خون و هر روز سفوف سودا آباد و مثقال با این نضج استعمال نمایند انجیر عناب سپستان هر واحد یک اوقیه اسطوخودوس افتیمون گل سرخ گل بنفشه نیلوفر هر احد نیم اوقیه در چهار رطل آب بجوشانند چون یک رطل بماند صاف نموده بنوشند پس اگر ثولولی باشد بسفایج یک اوقیه افزایند و اگر توتی بود عوض اسطوخودوس اسارون کنند و الا میان بهم جمع نمایند و در تسکین و اسقاط بواسیر مداومت این حب از مجربات و مخترعات است و استعمال آن صلاح کند در ریاح آن بهر و بعد ازان تعدیل مزاج نماید و صرع و صداع و غالب امراض جشامی یا لسبه را نافع ست مقل تربد غاریقون صبر هر واحد یک جزو مصطکی مازدرانیج انیسون جوز السرو حصالبان سقمونیا هر احد نیم جزو حجر ارمنی یا لاجورد ربع جزو کوفته بیخته بآب گندنا حب سازند شربت یک مثقال بآب مویز و از مجربات درین خوارش ملوکی و حب مقل و مسهل اطریفل کبیر است پس اگر زائد گردد و قوت وافر و وجع زیاده بود بآهن قطع کنند و بعد ازان در طبیخ مازو و شب یمانی و آس نشانند لیکن درین خطر ست چون کار داند و ابر اید جایز نبود کسی که اراده سلامت از شر او کند و خواهد که باز عود نکند بعد از قطع با پیه خنزیر داغ دهد که این مجرب ست و هر که قطع نکند لیقین آن مثل زنگ و دیگر از اکالات نماید و طلای روغن افاعی برای اسقاط این مجرب ست و گویند که همچنین روغن عقارب ست و کسی که سر سگ بسوزد و با خاکستر او صبر مساوی اضافه کنند و بآب گندنا سرشته حمول نماید در اسقاط او مجرب ست و کندر زاج و گوگرد و سلخ الحیه و پوست بیخ کبر طلا نموده بخور آن بر ظرف سوراخ دار و هر گاه خون بند شود و باعث درد گردد بر دهنها و هم سفیداب خونکار بنشانند و گفته اند باید که باسور یک دفعه قطع نکنند بلکه یکی ازان بگذارند تا خون ازان خارج گردد و این تعلیل بهر شرافه است اما در عمی بقطع آن دفعة حرج نیست و از جمله تدابیر جید در علاج بواسیر تلیین طبیعت ست چه قبض او کار بر خداوند مرض دشوار کند و باید که چون خطر او بواسطه انسداد اشتداد نماید فصد صافن کنند و مداومت بر طبیخ افتیمون بغایت نافع ست و هر گاه از فساد عضوی دیگر باشد مثل طحال در شفای آن سوای صحت آن عضو طمع نباید داشت و در شرح موجز ست که حب سندروس از عجایب ادویه آن است نسخه آن در قول ابوعلی سینا ذیل مشروبات گذشت و دو ام کبر نیمرو سفیداب و مرهم فضه برف مجرب ست و همچنین سکبینج و سفیداب مداد و طلای روغن باذنجان مجرب و اعظم ازین روغن بیضه است که در قرعه سیر کرده تقطیر نمایند و مقطر را بار دیگر بعض تحقیق نموده مکرر بچکانند که این از اسرار عجیبه است و کذا مسک در روغن خسته زردآلو و لعوق مرهم مخبور جلادر و از آنچه تسکین آن فی الحال کند چون الم و ورم آن بشدت نماید نشستن در طبیخ قول خشخاش و اکلیل نیمگرم ست و کذا الطلوخ زعفران افیون در شیر محلول تاب گیرند یا آب گشنیز و اعتنا با صلاح اغذیه در باب علاج واجب ست که او اهم بود و در اجتناب لحم بقر و ماهی و همه مملحین و ترش تاکید دارند و طلا ست طلای مقعد بروغن ماکیان یا نارجیل و روغن زرد و کوهان شتر و پیاز بریان از اعظم مجربات ست و اگر پیاز عنصل باشد اولی بود و همچنین حمول صبر و انزروت و نطرون و خاکستر چوب انگور و شونیز و شب یمانی چون با پیه افعی و آب گندنا بسرشند که این مجرب ست و اگر چه در زور ابتدا بعد آنچه بخیر یا سکینج مذکور شده استعمال نمایند و چون آرد مثل آن بیخ لوف بسرشند و بخور بردن اول و هم کنند ساقط کند خصوصا با مازو و جوز السرو و بندق شب و حصا لبان و مقل و بخور پوست مار و پیه و دانه حنظل و سندروس و پیه قیطون و زراوند طویل و جوز السرو و لب و گوگرد و میعه و خرزهره و ریگ شتر مجموع یا منفرد و اقتطار ان سرشته و همه آنچه در شقاق و ناصور مذکور گردد درینجا مناسب ست و بالعکس و گاهی معالجه بواسیر و ثالیل و لحم میت بقطع و داغ میکنند و اطبا از اشیای حریفه آنچه قائم مقام آن باشد استنباط نموده اند و لطیف تر آنها این آب ست آنکه آب ندیده زرنیخ سرخ زاج سبز اشخار هر واحد دو اوقیه بارکیب بسایند در چهار رطل آب آمیخته در شیشه سربسته سه هفته بدارند بعده بخرقه صاف نموده بدارند پس هر گاه قدری آب و اشخار با آن سرشته با باسور یا ثولول یا گوشت مرده گذارند آن را بر باید و چون آب آهک و اشخار صابون نوشادر بوره ارمنی ذراریح خاکستر چوب انجیر اضافه کنند قائم مقام داغ گردد و اعمال عجیبه ازوی بظهور رسد و در بعض از تشمیر قطع عنی کنند چون ذراریح ازان خدمت کنند ایضا در شرح میگوید که و غنی و توتی فصد کنند و در مزاجه مطلقا و تابطین اغذیه و شرک همه حریف و مالح و حامض و مولدات سودا و خصوصا بواسیر مثل لحم بقر و خرما و باذنجان و عدس نمایند و تنقیه بدن بشربت فاکهه و طبیخ افتیمون و سفوف لولو و حبوب لاجورد و حجر ارمنی کنند پس معجون خبث الحدید یا حب المقل آرند و در قطع آن بآهن خطر ست و گاهی

عرض او بمویهای بنبندند تا آنکه ساقط گردد و باید دوای حاد مثل ونگ بید و گاهی ساقط میشوند بتجویز زرنیخ و کبریت و مرهم کبریت و آس و مازو و سلیخة الحمیه که مجرب است و کذا البطرفا و تخم گندنا با شبرم طلیه بتجویز [illegible] پشک شتر گربه و قبل او تدبیر مسهل بدانچه بسبر آمده از مرارات و زیاد کنند و طلا خاکستر چوب انگور با صبر و آب گندنا شکوست و چون خناقس دور دانات [illegible] قشار اسحار بتجویز شاهتره تا سوراشوند و بدان حب کنند و صباح دیگر روغن گاو بمالند و بطبیخ کنند تا سعد لسیده شوند و همچنین ورد بعمل آرند و ازاله آن مجرب است و ضماد بتخم [illegible] و خاکستر تخم [illegible] بهلیله بابرگ پودینه سبز و لطرون سائیده [illegible] شیرمای حموگاو و طلا [illegible] و دور کند [illegible] آمده هر که بیند دیک [illegible] کبیر سیر [illegible] قبل طلوع آفتاب بر دو [illegible] بگوید که تو باسور فلان ابن فلانه هستی باسور بالاخر ساقط گردد و [illegible] ابن هبة الله گوید که علاج بواسیر عمی تفتیح آن و اخراج خون محتبس در آن است بهرآنکه چون خون سائل شود در آن ساکن گردد و طلای عصاره تجویز مرهم با عصاره بفصل حاد حریف تفتیح افواه او کنند و مریض را چیزی بدهند که خون را فرود آرد مثل هلیله مربی و اطریفل اصغر و تجویز مقعد از بیخ کبریت تخم گندنا و بیخ حنظل و آب گندنا تر کرده مجفف است و زهره گاو مع لعاب خردل بر مقعد طلا کنند و مریض را در آبیکه بنفشه و بابونه اندران پخته باشند بنشانند و غذا آب لوبیا و نخود آب و گوشت بریان کنند و بالجمله علاج حبس قریب از علاج احتباس حیض است و علاج بواسیر سائله این است که اگر بدن ممتلی باشد فصد باسلیق و تبرید موضع بروغن گل و کافور و افیون مع مرهم مرکب کنند پس اگر طبع خشک و بدن ممتلی از اخلاط سوداوی باشد اسهال بمطبوخ افتیمون نمایند و اگر خون اسراف کند حابس او مرتب کنند پس اگر خون حاد و معتدل و قوت قوی بود قطع آن نباید کرد و اگر اسهال اسراف نماید بقرص کهربا مع رب سفرجل حابس آن کنند و غذا بخیه مرغ بآب سماق سازند و مریض را در آبیکه مازو و پوست انار و غیر آن که در قول اسهال گذشت جوشانیده باشند بنشانند پس اگر بواسیر بزرگ و خون خارج بسیار باشد جز بقطع چاره نبود و اگر خوف از کثرت خروج خون باشد و بعض اطبا قطع آن باهن می کنند و قطع مجاری دم بدوای خشک می نمایند و معالجه موضع بعد از آن بدانچه منقی باشد و در آخر بدانچه ملحم بود میکنند و بعضی از ایشان ختم آن مینمایند و چون ساقط میشوند علاج موضع بروغن زرد یا پیه و در آخر بمراهم مرکب و سفیده بیضه و کافور و روغن گل و سفیداب ارزیز میکنند طبری گوید باید که تنقیه علیل قبل هیجان علت کنند و فصد باسلیق نمایند و از خوردن لحوم بقر و نمک سود و پنیر و ماهی شور و بقول حریفه حاده منع کنند و بر سفیداج یا زرنیخ بیضه مرغ یا پانچه حملان اقتصار ورزند پس بمزاج از نظر کنند اگر مائل ببرودت و رطوبت باشد امر باستعمال این حب کنند بگیرند بلیله سیاه ده درم زوفای خشک و سعتر فارسی و مصطکی هر واحد یک درم کوفته بیخته مقل ازرق پنج درم در آب گندنای بستانی تر کنند تا حل شود بعده ادویه آمیخته حب مثل فلفل بسازند و استعمال نمایند که تجفیف و ازاله بواسیر مع پرهیز کنند و سلیخة الحمیه و کشنیز خشک و مقل و پوست بیضه و پوست بیخ کبر و اقماع بادنجان بتجویز زیر ظرف سوراخ دار کنند که باسور را خشک گرداند و برینداند و از روغنهائیکه برای او استعمال کنند چون مزاج ساکن بود روغن تخم زردآلو و روغن شبرم و عقیق و روغن بان است و اگر مزاج علیل مائل به برودت و رطوبت باشد روغن بلسان است که در ان اندک مقل و جندبیدستر جوشانیده باشند و اگر مزاج مریض مائل بحرارت باشد روغن گل و روغن بنفشه و روغن نیلوفر و روغن طلع است و این روغنها برای تسکین حرارت است چه استعمال آنها علاج مخصوص بواسیر نیست و ادهان حاره علاج مخصوص آن است و تکمید حلقه دبر دائم بروغن گل نیمگرم مقوی آن و مانع از انشقاق است و از آنچه استعمال میکنند برای تسکین ورم چون در حلقه مقعد حادث شود مرهم معروف بکافوری است و آن این است که از موم و روغن و سفیداب ارزیز مغسول اندک شنگار که معروف بخشنه حمر است مرهم بسازند بعده در هاون انداخته و بر آن آب سرد ریخته بحل کردن مغسول نمایند تا نرم گردد و بعد از آن که دو سه دفعه آب بر آن ریخته باشند اندک سفیده بیضه رقیق آمیخته حل کنند تا مخلوط گردد و استعمال کنند که تسکین ورم کند و چون رگ انبثاق بگشاید باید که بصورت خون نظر کنند پس اگر سیاه غلیظ باشد بگذارند تا آنکه سیلان کند و صاف گردد بعد از آن حبس نمایند بهرآنکه کثرت سیلان او مضعف بسیار و موهن قوت و مورث خفقان و زردی رنگ است و گاهی استسقا [illegible] ضعف کبد و بر دآن پیدا کند و قطع خون به شیافات قاطعه دم و باقراص یا بسفوفات نمایند و نسخه شیاف قاطع خون این است مرکب خرو اقاقیا یک جزو دم الاخوین عصاره لحیة التیس حضض [illegible] هر واحد دو جزو همه را سائیده قدری زعفران و بسیار اندک افیون آمیخته بآب برگ بارتنگ شیاف دراز سازند و دائم حمول کنند تا آنکه خون بند شود و نسخه قرص قاطع دم بگیرند تخم بارتنگ و طباشیر و گل ارمنی و [illegible] و گل مختوم هر واحد یک درم حضض یک نیم درم لبان سفید کهربا ودع سوخته بسد حجر الدم مروارید کوچک هر واحد دو درم عصاره

[illegible]

لحیة التیس سه درم همه را باریک سائیده بشربت آس سرشته بوزن یکدرم اقراص سازند و در سایه خشک کرده هر روز یک قرص با دو درم شربت آس یا شربت ریباس سفرجل بخورند و غذا از فوره سماق و معمول با ناردانه سازند و تکثیر طعام نکنند و غذای شب ترک نمایند و ایضا سفوف قاطع خون است بگیرند لولو صینی خالص یکدرم با برابر آن و ثلث درم خشخاش نیم درم عصاره لحیة التیس یک نیم درم کهربا دو درم بلیله سیاه در روغن زرد بریان کرده سه درم و این سفوف بطریق سفوف دیگر قدام و مجرب است بگیرند پوست خربزه اندک شیرین خشک کرده دو درم سماق پنج درم قرن الایل سوخته دو درم پوست خشخاش زرد ده گلنار و بارتنگ و برگ مورد خشک نموده باشند پنج درم کندر دو درم همه را سائیده بطریق سفوف استعمال کنند که در قطع دم عجیب الفعل است گاهی در یک روز یا در دو روز قطع کند و این سفوف نیز عجیب الفعل است بگیرند سه قسم یک جزو [illegible] پنج جزو [illegible] سه جزو همه را سائیده دو مثقال با بعض اشربه مثل شربت سیب و آس و ریباس بناشتا بخورند و باید که تقویت معده نمایند [illegible] معالجه کنند و اگر حاجت باشد ضماد از گل سرخ و سنبل الطیب اندک در روغن ناردین و موم ضماد نمایند و ایضا تقویت کبد او باید [illegible] کنند [illegible] باشد مثل گل سرخ و صندل و آب آس حل کرده و بر پارچه مالیده بر کبد گذارند و باسور که بر حاشیه مقعد باشند یکی از آنجمله گذاشتن مرهم یا دوای حاد و شق آن بسکین یا آهن قطع کنند و بعد از آن بمرهم علاج نمایند و باسور که معروف بتینیه است آنرا بحک و قطع بردارند و دوای حاد بران گذارند و اگر باسور صلب شبیه الحجره باشد باهن متعرض آن نشوند بهر آنکه این بر اطراف شریان می رسد ابو منصور گوید که از ادویه معطیه برای بواسیر حب مقل است بلیله زرد و سیاه و کابلی آمله نقی و مصطکی هر یک سه درم ترید سفید بیست درم مقل سی و هشت درم حرف ده درم مقل را در آب گندنا حل کرده [illegible] و این [illegible] بنوشند و بدان حقنه کنند و نسخه او همان نسخه اول است که در قول صاحب کامل گذشت این فتیله [illegible] کتیرا مقل سه جزو [illegible] و آب گندنا [illegible] فتیله ساخته بردارند و یا روغن خسته زردآلو با پنبه بردارند و [illegible] برای بواسیر [illegible] کنند [illegible] باسور [illegible] کنند و چون از خون [illegible] صالح جاری گردد بران شب و اقاقیا و گلنار و بغبار آسیا پاشند [illegible] بر باسور [illegible] کنند تا آنکه [illegible] گردد و یا خنافس گرفته بسوزن بزنند [illegible] شیشه کرده سر آن محکم نمایند چون خشک شود سائیده [illegible] پارچه بقدر باسور گرفته عسل بران طلا کرده خنافس سوده بپاشند و ساعتی بر باسور گذارند که آنرا بخورد و بعد از آن [illegible] و پنبه بران [illegible] عجیب است عملی کند که آن دوای حاد نکند پس اگر ازین دوا ورم حار پیدا شود [illegible] ضماد کنند [illegible] سوده مسکه تازه بهم بران نهند پس روغن تخم زردآلو بمالند و غذای او [illegible] شیر سازند و اگر حرارت باشد مزورات با اسفاناخ و قطف و جوزات بگوشت [illegible] و لیمو با چاول [illegible] و انجیر و مویز نافع بود و روغن گاو [illegible] سفید و پیاز باسور را انفع [illegible] هم مضر بود و بهترین اغذیه برای او [illegible] کنند [illegible] جز آنکه سابق مذکور شد و شراب سیاه و آب سرد نوشیدن [illegible] اگر قطع کنند برای علاج سوده گذارند و اگر بسیار عظیم باشد در مواضع خرم کنند و چنین آنرا که [illegible] محتاج علاج بدوای حاد است [illegible] قطع بواسیر کند و کذا [illegible] اگر [illegible] باشد و الا واجب بود که [illegible] کثیر نمایند [illegible] استعمال حب مقل نیکو است پس اگر خون منقطع نشود و چون [illegible] الحدید یا شربت صندلین و قرص کهربا [illegible] آنچه در اسهال [illegible] نشستن در آب گرم اولیٰ است با [illegible] گذاشتن [illegible] تحلیل [illegible] کردن و احتراز از [illegible] آب سرد [illegible] بواسیر [illegible] از استاد خود شنیده ام [illegible] دبج مقل [illegible] و اکلیل الملک [illegible] تازه [illegible]

بیضه از پرده پاک کرده مثل غبار سائیده نیکوست و این لطوخ مجرب است سورنجان دو درم مقل و دم الاخوین هر واحد یکدرم سائیده در مسکه تازه
در روغن بنفشه هر واحد اوقیه آمیخته لطوخ سازند و بآب نیمگرم یا بطبیخ خطمی مذکور بشویند و تدبیر بهر سهم مقل و سنام و یا پیه کوهان شتر یا مغز ساق گاو جیب و کلاه
بادنجان با مثل آن بادام تلخ سائیده بروغن بنفشه سرشته بر بواسیر طلا کردن و ازاله آن را مجرب است و ضماد برگ نفخ اصحاب بواسیر را نافع است و این مجرب و داد و را نشست
و اگر درد و وجع باشد اکلیل الملک بابونه هر واحد استا خطمی سه درم کوفته بیخته مقل سه درم افیون هر دو در میفختج حل کرده بیامیزند و زردی بیضه اضافه کرده در
هاون لیسایند تا مثل مرهم گردد و بر پارچه مالیده بروغن گل لطوخ کرده نیمگرم بر موضع نهند و اگر از عصر طینیثا و مقل اندک سرگین کبوتر شیاف ساخته بر دارند عنب الثعلب صندل
تنقیح ناسور کند و لاسیما اگر مقل بزهره گاو حل کنند و این قرص قطع خون بواسیر حیض کند بلیله سیاه و بلیله آمله و خبث الحدید مازو و عفص هر واحد دو درم
و کندر و دم الاخوین و صمغ و کهربا سندروس گل ارمنی و نشاسته هر واحد یکدرم زیره سنبل الطیب با سعد قرص فلفل و مقل هر واحد نیم درم بزر البنج سه درم افیون یک
درم شربت با متوسط یکنیم درم بطبیخ کشنیز خشک یا سماق بمقدار دو اوقیه و صاحب بواسیر را با استعمال حقنه ملاطفه در رطوبت نهند و اغذیه اصحاب بواسیر
باید که خلاف اغذیه صاحبان دیدان باشند پس نفع میکند ایشان را هر غذای مرتب از سمن و مولد خون شیرین مثل اسفیدباجات چرب با لحوم مرغ از بره
و بزغاله و ماکیان و بچه آن فربه و زرده بیضه نیم برشت و اسفاناخیه و ملوخیه بروغن بادام و مضاحه ایشان را نافعست کشک کدو و با جوش داده بگوشت فربه
و باید آن بپزند و یا بروغن زرد و نخود و سازند اگر ایشان را حرارت نباشد و حلبه نافع بواسیر است و کذا شوربای خروس پیر و قلت شرب آب سرد نفع کند و هضم
سریع الهضم و جید الغذا باشد لازم گیرند و از هر ترشی اجتناب کنند تا مستحیل بمزاج نگردد سوی سودا گویند خاکستر چوب انگور بروغن تخم زردالو کبوسا و ضماد آ
چرک ابدان مستخرج در حمام بروغن تخم مشمش تلخ حل کرده ضماد آورند باو خاص شیخ سینا برای تسکین الم بواسیر و کذا ضماد شیر گاو در آرد جو و حمول تخم زرد آلوی
تلخ و کوهان شتر و مقل ازرق فتیله ساخته برای بواسیر باطنی گر یا مثقال نیم مثقال هر روز بر ناشتا تا ده روز خوردن و کذا تخم مرو خوردن و کذا انیسون بروغن تربرا
بواسیر ظاهری باطنی و سورنجان نیم درم بروغن شحم کرده فتیله ساخته تمام شب حمول کردن و ضماد کلاه بادنجان بشمش سوده و ضماد قرطاس مصری کذا از زراوند
طویل شعر با ضماد آن بجوز و عصر طینیثا بر آتش لیشک شتر بیخ با متواتر و حجر الیهود نیم درم خوردن برای مرد و کذا برای زنان آن انثی دو قطع خون بواسیر و ضماد سنبل آن
سنبل الطیب اسپغول کلفه شخیصه که برگ آن مشابه برگ بنفشه و غلیظ تر از آن و گل او زرد و بیخ او زرد است قاتل بواسیر میباشد بیخ آنرا مع زراوند در روغن زرد
بریان کرده بخورند و در آن روغن پنبه تر کرده بر بواسیر ظاهر نهند و در بواسیر باطن بدان حمول کنند و تخم بیخ اذن القسیس و کذا تخم بادنجان دخنی بر آتش لیشک شتر مجرب
نشست و طلای عصاره شاهسفرم که آن ریحان صغیر الورق است و ضماد زنگار حدید و موم و کذا خاکستر چوب انگور با سرکه و کذا خاکستر مذکور و سیاله
مساوی پرده بیضه سرشته سه روز متواتر و کذا انا حیل کنند و روغن آن و کذا پوست تخت جوز سوخته بعسل زیره آمیخته و کذا اثر قسثار الحمار در روغن کتان
آلوده بیخته و کذا نقل بلادر بیت کشیخته و کذا رصاص محرق بروغن مشمش تلخ و کذا در هاون دسته رصاص روغن مذکور یا روغن گل با زیت خوشبو حل کنند
تا سیاه شود و کذا اکتنار تای شاهی جوش کرده و کذا تخم شبت سوخته تنها و بروغن تخم مشمش تلخ و با پیه خنگ آن سوده و کذا اصداف سوده بشراب حلو و کذا
سداب بسته در روغن گل و کذا اسندروس بروغن زیر کتان و کذا خاکستر مار و کذا امعاء خر و کذا مغز بادام تلخ و کلاه بادنجان خشک کرده سائیده بروغن
بنفشه سرشته یا بادام تلخ تنها و کذا البو بیضه مصری که از مجربات مکرره ابن جمیع است و کذا روغن شلیم و آب گندنا و روغن سمسم مشمش و کذا اشک روغن بادام
تلخ و کذا امیغه سائله در روغن گل و کذا الطرون بروغن گل و کذا زهره نحاس تنها و با روغن مشمش تلخ و کذا حب النار بروغن بنفشه و کذا فلفل سیاه کاغذ
در زرده بیضه بریان و یا بروغن گل عوض کاغذ سوخته آمیخته و کذا زرد چوبه الیسادی سوده و کذا صبر بعسل آمیخته و یا آب گندنا مخلوط کرده هفت بار و لعاب آن
بروغن گل حک کرده در هاون دسته اسرب و کذا زرنیخ سرخ بروغن گل و کذا اسلب سوده با پیه کوهان شتر آمیخته و کذا سماق تنها یا آب گندنا یا بیخته
بعسل آلوده و روغن کوهان شتر و روغن تخم مشمش تلخ و آب گندنا کسکن زرد است و کذا زاج سوخته بعسل سرشته و کذا کرسنه مسکه و زردی بیضه بریان
سرشته و کذا زنگار تنها بعسل لطیف القوام بر آتش و کذا زنگار نیم درم مقل ازرق دو درم بشراب کهنه سرشته و یا زنگار و روغن گل و آب بادیان و کذا بیه

غذای اصحاب الدم

کرده یابی بربی ست وکذا اسفیداج القلعی بسیماب کشته وکذا ذرنب بروغن مشمش وکذا الیه بلسان وکذا جاوشیر وکذا آبیکه دران خاکستر چوب پنبه کشنا [illegible] زرد تر کرده صاف نموده وهمچنین ته ویا بتکرار این کرده باشند وکذا اقصر البیدود روغن خسته شفتالو تلخ وکذا تخم شبت سوده با سرکه سرشته وکذا [illegible] کاغذ سوخته خاکستر [illegible] بیضه بریان وکذا زیوند دقنل وانزروت وکذا تخم عنب الثعلب بمرات کثیر وکذا زرنیخ زرد بروغن گل وکذا آس سوخته بروغن زرد آلو وموم وکذا زاج [illegible] کندر وکذا بمرارات وکذا روغن شونیز وکذا روغن خیری زرد وکاغذ مصری سوخته وکذا خسته بلیله سوخته با روغن گل وموم وکذا اثمد حلق زرد وکذا آس سندروس روغن کتان وکذا اکلیل الملک وزرده بیضه وکذا حضض مکی وکذا برگ نعناع لبنانی سوده که انفع دوای بواسیر ست وکذا کمافیطوس بعسل وکذا بیخ یتوع وکذا آب خربوزه شامی منجر صوف آلوده وکذا اشخیلع که آن تمر بیخ کبر ست سبز گرفته سوده وکذا زراوند مدحرج با آب دهن روزه دار سرشته وکذا بیخ قثاء الحمار باریک سوده بروغن گنجد وشرب آب هندبا ویا خبث الحدید یکدانگ ویا بلیله زرد ویا روغن جوز هندی کهنه بروغن زرد آلو تلخ هر واحد یک مثقال ویا آب بادرنگ خوردن مطبوخ آن ویا کندنا مطبوخ ویا آمله پنج درم ویا عرق قرص تمشک خوردن جرم آن ویا بلیله کابلی تنها ویا سه درم از ان بعسل سه درم وکباث قرنفل نیم درم ویا سفوف حرف وتخم گندنا هر دو بریان سائیده ویا حرف بریان مسلم تنها ویا مقل ازرق بجلاب سه درم ویا ملازمت اکل زیت ویا کنجد مع پوست و روغن آن ویا کندر ویا دارچینی دو درم با آب سرد ویا روغن دارچینی ویا بلیله ویا مصطکی سوده یکدرم شکر یکدرم تا ده روز ویا طبیخ حلبه ویا آب سداب ویا آب گندنا و روغن مشمش تلخ ویا بلیله سیاه تنها یا [illegible] لشکر پنج درم کباث قرنفل نیم درم ویا زهره خرس دو دانگ بعسل ویا روغن گاو ویا طبیخ شلجم ویا قرفة القرنفل دو درم ویا خولنجان یکجزو دارچینی نیم جزو ویا بیاض بالخاصیت ویا داذی دو درم لشکر وروغن گاو بمرات ویا [illegible] هندی ویا طبیخ افسنتین با شکر ویا کلاه بادنجان خشک کرده سوده خوردن و زیت گرم کرده تدهین باسور نمودن ویا طلا باشیر ویا سندروس محلول بروغن کتان وبعد آن شرب تخم [illegible] مغسول [illegible] ادام ست ویا اقوم بریان بیست روز برناشتا ویا طلا کرده خبث الحدید بهفت روز دران تر کرده باشند نوشیدن وشرب وضماد سعد وکذا حرف وکذا مقل ازرق وکذا اطالیه [illegible] وکذا صبر تنها ولبن شراب حلو وکذا حماض یا تخم آن وکذا پوست انار ترش وکذا حلتیت وکذا اداشیشعان وکذا اسفیداج القلعی وکذا حب الغار وکذا برگ کبر وکذا سکنجبین وکذا اداذی وکذا زوفرا که آن خراست وکذا بادام شیرین وکذا روغن نارجیل بروغن زرد آلو و روغن شفتالو وکذا خولان هندی وکذا خبث الحدید وکذا افسنتین رومی وعصاره آن وکذا دمعه کرم که از شاخ آن میچکد مخلوط بمقل وحمول مشک ویا پیه [illegible] ویا صبر ویا خاکستر چوب زیتون بروغن گل سرشته ویا عنصل بریان ویا خاکستر آن بزیت ویا خولان هندی ویا روغن کتان که اندران قثاء الحمار پخته باشند ویا خبث الحدید ورصاص سوخته در روغن گل [illegible] ویا موم [illegible] وسورنجان هر واحد یک مثقال روغن زرد سه مثقال مرهم ساخته ویا فتیله بروغن [illegible] آلوده بر [illegible] مفتح باسور ست ویا ودع سوخته با آب پیاز سرشته فتیله ساخته ویا خبث فضه و بخور خسته بلیله ویا بیخ قثاء الحمار ویا پوست انار دو مثقال بیخ کبر و بلادر وزراوند طویل سائیده بلوطها ساخته ویا برگ آس خشک سندروس ویا پیه کوهان شتر یا پشکل آن یا دماغ آن ویا تلخ خشک کرده ویا برگ کبر ویا ظلف [illegible] وقثاء آن بروغن کتان ویا روغن یاسمین وانزروت وبلادر هر سه مخلوط کرده ویا بیخ حلفا ویا تخم خردل و حمول وضماد زیت خوشبو در [illegible] رصاص حل کرده ویا مقل یا سداب سوده بروغن کوهان شتر سرشته ویا ابرسا بروغن مشمش یا آب [illegible] زیت خوشبو ویا صعتر سوخته بزرده بیضه در روغن گل ویا کلاه بادنجان ومغز بادام تلخ هر دو سائیده بروغن بنفشه سرشته ویا قصب الذریره با آب صعتر ویا خرنوب نبطی بعسل وجلوس بر جلد ویا بجلد خرگوش ویا در بول ماده گاو ویا نر گاو ویا در طبیخ گندنا ویا در آب مطبوخ شلجم ویا در طبیخ آس ویا طبیخ مرو وذرور آس خشک ویا براده عاج ویا براده آهن ویا خبث الحدید ورصاص سوخته هر دو سوده [illegible] زهره نحاس سفید ویا سماق [illegible] انگشت چوب بلوط برای بواسیر [illegible] وبعد [illegible] شراب کهنه بر بواسیر ویا تدهین بروغن برگ [illegible] سوده بمرات وغسل بواسیر با آب اشنان هر روز چند بار تا بیست روز ولبس جلد خرگوش یا پلنگ وتعلیق بیخ لسان الحمل در گردن صاحب بواسیر هر واحد نافع بواسیر ست ومعالجه بهر دواکه نمایند تکرار آن بمرات لابد ست [illegible] در تمامی تجربات بواسیر [illegible] باشد بعض متاخرین مینویسند که سبب اسهال بواسیری در اکثر انفتاح سرگها باشد بسبب استعمال

بعضی منفتحات و یا حادث از خون محترق پس اصلاح مرکب حبس این خون نشوند و چون بسبب ضعف در ساقین و دوران سر پدید آید و برداشتن چشمها
بسوی آسمان دشوار بود و خانهٔ چشمها در روند پس حابسات خون که در اسهال کبدی نوشته شد بکار برند و غذا خفیف سریع الهضم مانند پلاو و بچه مرغ و شوربا
آن و [illegible] نان تنوری بر ورد از صبح و شام دهند و بالای آن نمک سلیمانی باشد و یا جوارش مصطکی مرکب یا انوشدارو یا لولوی جدواری علاج [illegible] چهار [illegible]
خورانند و جهت امالهٔ ماده باید که نخستین رگ صافن بزنند و یا باسلیق کشایند پس حابسات دهند و این قرص مقل قابض مجرب من نافع پوست هلیله زرد و بلیله
و آمله و هلیله سیاه همه بروغن بادام بریان اندرجو حضض مکی هر یک یکدرم [illegible] سوخته بسد نیز سوخته مقل ازرق هر یک دو درم حب الآس صمغ عربی
گل ارمنی هر یک یک مثقال بآب گندنای سبز و [illegible] کهرل سوده اقراص سازند شربتی دو درم با شیرهٔ الایچی کلان چهار عدد و بادیان نه ماشه و این حب مجرب حکیم علی خان
مفید دوره بواسیر خونی و ریحی بکرات تجربه رسیده پوست [illegible] خطائی حضض نگر کوفی اقیلیا اندرجو تلخ برگ سنا هلیله سیاه ناگکیسر هر یک [illegible] درم کوفته بیخته بعسل آمیخته
حبها سازند بقدر [illegible] شده یکی صبح و یکی شام بخورند با عرق گاوزبان هفت توله و این حب مؤلف بسیار مفید است بواسیر را [illegible] مسیل [illegible] سوت نگر کوفی نارمشک بلیله
سیاه بریان مقل مکی اندرجو تلخ پوست [illegible] با بسد صدف هر دو سوخته هر یک هفت ماشه کوفته بیخته بآب گندنا و [illegible] کهرل کرده حبها بقدر نخود ساخته ورق
طلا پیچیده دو عدد بخورند و این حب نیز مفید اقیلیا اندرجو تلخ ریوند سوت نگر کوفی تربد [illegible] پوست [illegible] صمغ عربی بریان هر یک دو درم و حب حکیم اکمل خان نافع ذرب مطلق
اسهال و سفوف حکیم شریف خان هر اقسام اسهال و سفوف لولوی علوی خان نیز حابس خون بواسیر است و این آبزن نافع برگ [illegible] برگ زیتون برگ [illegible] برگ انار
هر یک پاؤ آثار جلبهٔ گل خطمی [illegible] البنج عدس هر یک سه توله و دوای حکیم علی که در حابسات مذکور شد با تخم بارتنگ دو درم [illegible] دو توله گلاب [illegible]
بخورانند و چون از کثرت اسهال خروج مقعد و ورم پیدا شود و درد غلبه کند این آبزن بکار برند برگ انار سبز برگ زیتون [illegible] باغی هر یک پاؤ آثار پوست
مغیلان پوست خشخاش پوست انار ولایتی هر یک نه توله [illegible] البنج برگ کتان جلبه عدس مسلم [illegible] گلنار [illegible] هر یک چهار توله برگ یاسمین نه توله در روزی سه
چهار بار بعمل آرند و این دوا دهند حضض مکی استخوان انسان سوخته برگ حنای خشک هر یک یک ماشه و بالای آن [illegible] توله [illegible] و غذا پلاو بچه مرغ و
شوربای [illegible] بچه مرغ و اگر از این تدابیر حبس نشود ترکیب خوردن [illegible] ترکیب گوشت گاو [illegible] اسهال
[illegible] در قول صاحب اقتباس گذشت بعمل آرند و گویند که اگر سه برگ کرنب [illegible] آن [illegible] زردی بیضه مرغ
یک مثقال زعفران [illegible] کنند تا مثل مرهم گردد و نیم گرم طلا نمایند درد تسکین [illegible] بواسیر مجرب است [illegible]
[illegible] تخفیف ثالیل بواسیر مجرب استنجا بآب سرد [illegible] بواسیر است و اگر با بواسیر وجع مفاصل باشد [illegible] سورنجان نافع بود چنانچه
[illegible] در رفع بواسیر [illegible] وجع مفاصل [illegible] باید که نیم درم از آن بگیرند و ساییده بروغن [illegible] سرشته [illegible] بگیرند و بشب [illegible]
در روز و شب اصلاح آن نماید و بشب سوم حاجت نیفتد کذا قیل فی حاشیهٔ شرح الاسباب و گویند که اگر [illegible] یک بار ساییده
[illegible] روغن [illegible] سیاه و روغن السی هر یک یک جزو بر آتش گداخته فرود آرند و قسط تلخ پوست بیخ کبر [illegible] اسپند هر یک نیم جزو
ساییده آمیزند و [illegible] طلا کرده باشند [illegible] شده [illegible] حکیم علی [illegible] اگر خواهند که بواسیر [illegible] اسهال [illegible] پوست هلیله تخم کاسنی هر واحد یک
مثقال [illegible] تخم کرفس هر یک نیم مثقال مجموع یک شربت است کم و زیاده هم میتوان کرد و اکثر [illegible] با صحاب بواسیر مسهل [illegible] علاج [illegible]
[illegible] بضرورت مسهل [illegible] گاهی [illegible] با وجود این [illegible] بواسیر [illegible] طبیعت میشود و بر [illegible] ترکیب [illegible] هلیله
[illegible] معمول است مثلاً هلیله مربی با لعاب اسپغول [illegible] لعاب بهدانه خطمی [illegible] و یا با لعاب بهدانه و اسپغول مسلم
دیگر [illegible] شده [illegible] اطریفل [illegible] یک توله [illegible] بخورند و بالای [illegible] و دانه گاوزبان چهار ماشه [illegible] گلقند یا نبات داخل کرده دهند و دیگر اطریفل
صغیر با لعاب بهدانه خطمی لعاب اسپغول عرق بادیان گلاب شربت گاوزبان یا شربت بنفشه تخم ریحان دهند و دیگر خمیرهٔ بنفشه با گلقند سرشته بخورند و بالای آن آب
کاسنی سبز [illegible] شیرهٔ تخم کاسنی گلاب عرق کاسنی عرق عنب الثعلب شربت گاوزبان [illegible] دیگر اطریفل صغیر خورده لعاب بهدانه خطمی شیرهٔ تخم کاسنی

گاوزبان عرق نکوه گلاب خمیرهٔ بنفشه گلقند مالیده بنوشند و اگر برای ریاح شیرهٔ بادیان افزایند میشاید و اگر برای تنقیهٔ رطوبات کرده وادرار شیرهٔ تخم خیارین با شیرهٔ تخم خربزه و در عسر بول شیرهٔ خارخسک نیز بیفزایند بهتر است و گاهی برای تسکین حرارت و ادرار سکنجبین بزوری افزایند یا شربت بزوری مناسب است دیگر هلیله کابلی خورده مویز منقی بنفشه گل سرخ ریشهٔ خطمی در عرق کاسنی عرق بادیان عرق نکوه گلاب جوشانیده صاف کرده شربت لیمو گلقند داخل کرده بنوشند گاهی همراه اطریفل صغیر طبیخ بهدانه ریشهٔ خطمی وغیره و گاهی طبیخ گل خطمی مع عناب و گاهی در بلغم مع انجیر زرد دو یا سه چارده و احتباس قوت و بیماری بمعده بنهد **ایضاً** در اصحاب بواسیر و نزله که اکثر قبض و سدها حادث باشد و برای تلیین و تسکین مزاج و تقویت قلب و جگر و معده و تفتیح سده گاهی طبیخ بهدانه گاهی بهدانه خطمی گاهی ریشهٔ خطمی تخم مرو گاهی ریشهٔ خطمی مویز منقی گاهی خطمی خبازی گل بنفشه بهدانه گاهی بهدانه گل بنفشه آلوبخارا گاوزبان گاهی برای بلغم جگر و معده و تفتیح سده عنب الثعلب اصل السوس گاهی مویز منقی گل نیلوفر گاهی گاوزبان الائچی کلان خیارین گاهی اصل السوس مویز منقی هر کدام ازینها در عرق نکوه عرق بید عرق بادیان عرق شاهتره عرق کیوڑه گلاب وغیره همراه بکبد و شیره از نکوه خیارین و مغز تخم کدو و تخم کاسنی تخم خربزه و الائچی کلان و انیسون بادیان و تخم کشوث با شربت مثل شربت بنفشه نیلوفر و شربت بزوری و انار شیرین و شربت عناب و تخمهای مناسبه از چهار تخم و تودری و تخم فرنجمشک و بالنگو پاشیده و هر روز تبدیل معمول است تا طبیعت بیکی مانوس نگردد **ایضاً** اگر از حبس خون بواسیر درد و تمام بدن و تمدد ظاهر شود و نزدیک وقت کشادن خون تب و لرزه بشدت آید و اختلاج در رو بجانب چپ افتد و لب زیرین مانند صاحب لقوه آویخته گردد و بعد آمدن خون همه عوارض موقوف شود در شدت دوره آن ابتدا چهار سرخ سقیل خشک یک ماشه در عسل یک توله آمیخته با عرق خارشتر پنج توله بدهند و بعد دو گهڑی طبیخ چای خطائی بنوشانند تا ادرار بول بسیار گردد و اعراض مذکوره موقوف شود بعده تا یک هفته فادزهر حیوانی چهار حبه شربت یاقوت یک توله آمیخته با عرق کیوڑه و عرق عنبر هر دو چهار توله دهند و غذا لحم حلوان با نان روغن خورانند و اگر باز دوره آید اول فصد صافن کرده دوای مذکور دهند که خون بی مشقت خواهد آمد **ایضاً** اگر از حبس خون بواسیر ریح بواسیر غلبه کند و بعده زحیر باد در مقعد و خروج آن و حبس بول البته مراقیت اختلاج قلب و عدم شهیه ظاهر شود از فصد اسلیم چپ بقدر نیم پاو خون بگیرند و برگ تنباکو نیم پخته با لوو انار و چهار او هر یک سه توله پنج کیکنیم توله پنج بادیه بادیان هر یک یک توله جوشانیده بخور گیرند و سفوف یهودی ماشه بروغن بادام چرب کرده با شیرهٔ گل سرخ نیم توله و مویز منقی دو توله شربت گاوزبان چهار توله بخورند غذا ایلا و مرغ مرغن و وقت شام تخم کنوچه هفت ماشه تودری سرخ چهار ماشه با عرق کیوڑه و بید مشک هر یک پنج توله عرق گاوزبان هفت توله شربت بنفشه مکرر شربت گاوزبان هر یک یک توله دهند و در شب پودینه یک قبضه شل کهره نیم پخته بروغن گل چرب کرده بمقعد بندند و در شب سه چهار بار تکرار این نمایند و کذا بخور مذکور و بعد از آن اگر ضعف باقی ماند همه ادویه موقوف کرده فادزهر حیوانی چهار حبه طباشیر لاجورد مغسول هر یک یک ماشه ورق طلا یک عدد در شربت سیب دو توله آمیخته و شربت یاقوت دو توله در عرق کیوڑه و عنبر هر یک چهار توله عرق بید مشک سه توله حل کرده تخم فرنجمشک نه ماشه پاشیده تا یک هفته بدهند و غذا قلیه و قورمه حلوان نان خشکه دهند

ریح البواسیر

و آن ریح غلیظ سوداوی عسر التحلل است که در تهیگاه و حوالی ناف و گرده میگردد و درد و نفخ و قراقر اندر شکم پدید آید و شبیه بمراقیه میشود و گاهی بسوی زهار و خصیه و قضیب و مقعد فرود آید و گاهی بجانب بالای سینه و سرهای پهلو و شانه و گردن و پشت برآید و درد در اعضای مذکوره حادث نماید و گاهی زحیر و اسهال خون آرد و گاهی شکم قبض کند و اعضا شکسته و درد زانو و مفاصل عارض گردد و گاهی بجانب اعضای دیگر چون دست و پای میل نماید و بدان سبب هنگام نشست و برخاست از زانو و مفاصل آواز بعینه برآید و این آواز را بعربی قرعه گویند و سوء هضم و ضعف باه و قلت لذت از جماع و شدت ضعف از پس آن و ظهور اندکی درد در مقعد و زیاده وقت انزال و گاهی اختلاج مقعد و گاه نرمی شکم و خروج براز ناهموار با ریح و تتابع بسیار و باز بقای تقاضا بدستور و خارش چهره و بدن و فساد هضم و آمدن بوی مانند ماهی گنده از دماغ یا سوزش سینه و معده و بودن آن گاه پراست و گاهی چپ و احساس اینکه گویا چیزی در گلو آویخته است و بدمزگی دهن و کثرت خواب و کسل خمیازه و خروج چیزی شبیه برنگ خون مائل بسیاهی و یا بوی بد و یا سیاه رنگ با لزوجت و گرانی اندامها وقت بیداری از خواب و تغیر رنگ رو بزردی یا سبزی یا سیاهی یا رصاصی یا نحاسی و حکه چهره و بدن و تغیر رنگ

موی بغیرت و تحنین آن و خارش بن موی و دردی پدید آید و گاهی شب کوری و سدر و دوار و صداع و قولنج و غثیان آرد و صاحب او را اشتهای طعام صادق نبود و سبب تولد این ریح خلط سوداوی ست که بر گرده بریزد یا در گرده و حوالی آن پیدا شود و بحرارت گرده مستحیل بریاح غلیظه گردد و بدانند که این مرض از امراض مقعد نیست بلکه پیدا از گرده است و درینجا بنا بر مناسبت لفظی و مشارکت اسمی بنواسیر ذکر میکنند علاج تنقیه سودا باسهال آن یا مطبوخ افتیمون و حب افتیمون نمایند و افتیمون بماء الجبن و شیر خشت برای این مرض و مراق و بواسیر بغایت نافع بود و جوارشات کاسر ریاح مثل جوارش کمونی و غیر آن ادویه محلل ریاح یا مدرات خورند تا اثر آنها بگرده رسد و حب مقل و اطریفل صغیر و سنا و جوارش خبث الحدید و جوارش جالینوس و دبید الورد و عرق تنبول و بعض تراکیب مذکوره در بواسیر نیز نافع بود و استعمال دیگر ملینات و محللات قویه مثل حلتیت و سکبینج و جند بیدستر و طبیخ بسفایج اثری تمام دارد و گاهی درینجا هنگام غلبه حرارت فصد باسلیق بجهت استخراج ماده سودا که سبب این مرض ست نافع گردد و مالش بدن و حمام و سواری اسپ و ورزش بدوام نفع تمام دارد و از البان و فواکه و اغذیه مولد سودا و سکر متواتر و هر چه مولد ریح باشد اجتناب نمایند و این دوا برای اخراج ریح در ریح بواسیر نیز مفید برگ و خشک نانخواه سوخته برگ سداب خشک تخم بلبوس اصل انجدان سوخته هر یک اذریون خردل سفید جوز بوا سوخته کوفته بیخته یکدرم با طعام بدهند و در خواب و بیداری ضبط خروج ریح نتوانند کرد و اگر مجموع ادویه را با چهار مثل آن آب بجوشانند تا بربع رسد پس صاف نموده با مثل آن روغن بجوشانند تا آب بسوزد و بر شکم بمالند اثر او در اخراج ریح ضعف از خوردن ادویه مذکوره خواهد شد و ایضا که در قلع ریح بواسیر و سپرز و جگر و معده و نفخ اینها مجرب شده شیر یا ده گاو نیم آثار و یا کم شکر سرخ شش توله با برگ سنای مکی یکنیم ماشه افیون زنجبیل یک یک ماشه نبات برابر او دو چهل روز مداومت کنند و اگر غلبه بلغم بینند و قوت قوی باشد وزن ادویه بیفزایند و گویند که نفع صحیح بتحقیق کبیر مذکور ست و داغ بمفصل ترقوه جهت ریاح بواسیر از مجربات حکیم علی ست و ان العصافیر سائیده بقدر کنار با آب حب بسته خوردن برای نفع دریاح بواسیر نیز جمع اسافل مجرب نوشته و اگر ده درم اهیل را دانه بیرون کرده با روغن گاو بقدر یکه او را فرا گیرد بر آتش گذاشته بریان کنند تا روغن جذب کند پس سائیده با ده درم قند مخلوط ساخته هر روز دو درم ناشتا با آب گرم مریض با رد مزاج بخورد برای وجع اسافل که از باد بواسیر باشد از مجربات بعض اطباست

نسخۂ حب مقل

حب مقل که درین باب معمول ست پوست هلیله زرد پوست هلیله کابلی سیاه مقل ازرق هر یک پانزده درم تربد سفید ده درم سکبینج پنج درم خردل دو درم مقل و سکبینج را در آب گندنا حل کنند و ادویه دیگر کوفته بیخته بسرشند و حبها بقدر نخود ساخته هفت حب با آب آهسته یا عرق گاوزبان یا عرق بادیان یا گلاب بخورند و در نسخه بیاض علویخان پوست هلیله و آمله عوض تربد داخل ست و وزن هر یک از هلیلجات ده درم و سکبینج سه درم و درم سفید عوض خردل ست ایضا افتیمون درونج عقربی بیخ کبر فلفل گرد تخم گندنا صعتر عاقرقرحا مقل ازرق هر یک یک توله سعد کوفی دارچینی هر یک دو مثقال جواکهار سه درم پوست هلیله زرد و هلیله سیاه تربد سفید هر یک دو توله کوفته بیخته در آب گندنا که سه چهار یا پنج مکرر کنند و همچنین در آب گندنا کنند تا حبها بقدر نخود سازند شربتی یک صبح و یک شام حب دیگر برای ریاح بواسیر حاضر النفع ست دیق و حکه را مفید پوست هلیله زرد هلیله سیاه پوست بلیله هر یک دوازده مثقال آمله منقی شش مثقال شیطرج دارفلفل هر یک پنج مثقال جوزبوا نمک اندرانی هر واحد یکنیم مثقال تربد موصوف بروغن بادام چرب کرده صبر سقوطری هر یک سه مثقال کوفته بیخته بروغن بنفشه یا بادام چرب نموده مانند شمع بسازند و در سایه خشک نمایند پس باز کوفته با آب سرشته حبها بقدر نخود سازند شربتی دو سه مثقال وقت شب با آب گرم فرو برند. سفوف هیل که برای بواسیر بادی و ریاح بلغمی نافع دانه هیل چهارده جزو سلیخه دوازده جزو ساذج هندی ده جزو و بار مشک هشت جزو و دارفلفل شش جزو و فلفل سیاه چهار جزو و زنجبیل دو جزو و نبات چهل و دو جزو کوفته بیخته دو درم بخورند سفوف دیگر جهت ریح بواسیر و کبد و طحال و معده و امعا و نفخ اینها و صلابات و قولنج ریحی را مفید ست وج ترکی زنجبیل شونیز کندر زنیان زیره سیاه مدبر هر یک یک درم پودینه کشنیز سهاگه بریان نانخواه هر یک دو درم حرمل یکنیم درم مغز تخم بید انجیر سه درم تربد سفید دوازده درم مقل ازرق شش درم تخم گندنا چهار درم مغز بادام تلخ دو توله کوفته بیخته بروغن بید انجیر چرب نموده نمک لاهوری بقدر ذائقه آمیخته شربتی از یکنیم ماشه تا سه و نیم ماشه ایضا که نفخ و قبض و نفخ و بواسیر کند و اخراج ریح بدرجه کمال نماید وج ترکی زرنباد نانخواه اجمود دینه پوست بیخ بادیان زیره سیاه و سفید سهاگه بریان مقل سونٹھ زنجبیل خردل

بزرالبنج سیر دو بریان هر یک هفت ماشه تربد سفید برگ سنا هلیله سیاه هر یک سه توله ریوند خطائی دو توله برگ سرو برگ گز برگ سنبهالو هر یک سه ماشه خشک ساخته سداب
جو نیم کوب سوخته هر یک چهار و نیم ماشه حلتیت نه ماشه کندر فلفل بطرز دو سیر و احد و نیم درم پوست بیخ اگ نوشیج سهجنه و نوشیر دو توله شیر بیخ از یک ماشه تا سه ماشه شیاف در امر
بواسیر ریحی که با ریح مفاصل بود نافع ست سورنجان نیم مثقال کوفته بیخته بروغن دنبه یا گاو سرشته در پنبه گرفته متواتر در مقعد نهند دو روز و شب و احتیاج بروز سوم
نمی افتد و اگر شل مقل و برگ قنب و مغز حب شفتالو و آب گندنا اضافه کنند بسیار نافع شود طلا جهت درد اعضا که از باد بواسیر بهم رسد صمغ سفید زنجبیل یک مثقال فلفل
دو مثقال قاقله نوشادر هر یک سه مثقال صابون پنج مثقال سورنجان یازده مثقال با موم پنج مثقال و روغن گردگان بست مثقال آمیخته طلا کنند **معجون مقل**
که در بواسیر ریحی سودمند است پوست هلیله کابلی پوست بلیله آمله دانه هیل با دیان هر یک دو درم نانخواه ساذج هندی مشک زنجبیل صعتر فرنج دار فلفل هر یک
هر واحد یک درم مقل شانزده درم اول مقل را در روغن زرد گرم حل نمایند پس ادویه کوفته بیخته بدو چند عسل سرشته خوراک دو مثقال معجون بلادر معروف
بمعجون بلادر و اطریفل معجون کاسر ریاح و معجون بادمرد نیز گیلانی نافع است از آن نقل ما شنید **بیان بعض تراکیب** بواسیر از مطب
کرم زرینا دو یک ماشه سوده هلیله مربی یک عدد بخورند بالائش شیره خیارین شش ماشه در عرق مکوه عرق شاهتره هر یک چهار توله عرق کیوڑه سه توله برآورده
شربت نیلوفری دو توله داخل کرده تودری سفید چهار ماشه پاشیده بنوشند گاهی مصطکی و گاهی عود و گاهی مقل و گاهی گندنا بیکدام یک ماشه سوده همراه دوا
داده میشود دیگر اطریفل صغیر خورانیده شیره با دیان گلقند بیخته باز شیره کاسنی شش ماشه زرینا دو نیم ماشه سوده مقل یک ماشه سوده افزایند دیگر مقل یک ماشه سوده
با اطریفل صغیر یک توله سرشته بخورند بعد آن شیره با دیان سه ماشه و با دیان هر یک چار ماشه گل بنفشه نه ماشه جوشانیده صاف نموده گلقند دو توله
افزوده بنوشند دیگر مصطکی مقل یک یک ماشه سوده با اطریفل کشنیزی یک توله سرشته خورانیده بالائش مویز منقی ده دانه گاو زبان چهار ماشه جوشانیده نبات یک توله
داخل کرده تودری سفید چهار ماشه پاشیده بنوشند دیگر هلیله مربی یک عدد بخورند بعده لعاب ریشه خطمی شیره با دیان هر یک شش ماشه در عرق گاو زبان ده توله
برآورده شربت بنفشه اسپغول تخم ریحان پاشیده بنوشند دیگر که باد و شکم باشد با دیان عنب الثعلب اصل السوس پرسیاوشان مویز منقی
شاهتره گل بنفشه جوشانیده گلقند داخل کرده بنوشند بعد نضج سفوف روغن گاو افزوده مسهل دهند و در مسهل دوم سنای مکی یک توله هلیلجات هر یک
شش ماشه با دیان گل سرخ هر واحد چهار ماشه افزوده و شب ایارج شش ماشه چهار گهڑی شب باقی مانده نیز دهند بعد مسهل اگر حاجت باشد گاهی
مصطکی یک ماشه سوده با اطریفل صغیر یک توله سرشته بخورند بالائش عرق با دیان هفت توله نبات دو توله تودری چهار ماشه پاشیده بنوشند باز اگر اندکی درد باقی بود
تربد سفید چهار ماشه زنجبیل یک ماشه در مسهل سوم افزایند دیگر که باد در شانه بود و مقصد کنند و اطریفل اطریفل کشنیزی یک توله خورده مویز منقی ده دانه
الائچی خورد کوفته سه ماشه جوشانیده نبات داخل کرده بنوشند برای تقویت معده و اعصاب باز پرسیاوشان پنج ماشه با دیان چهار ماشه گلقند دو توله
الائچی کنند غذا پلاؤ دیگر که باد در شکم باشد اطریفل صغیر خورانیده مویز منقی ده دانه بعرق شاهتره ده توله گلاب چار توله جوشانیده نبات دو توله
داخل کرده دهند باز گلقند بعوض نبات کنند بعده مصطکی سورنجان یک یک ماشه سوده با اطریفل صغیر یک توله سرشته خورده بالائش عرق با دیان بنوشند
بعده فلاسفه شش ماشه بخورند بعده مصطکی مقل نیم ماشه سوده با اطریفل صغیر سرشته تناول نمایند گل خطمی سه ماشه مویز منقی ده دانه تخم
چهار ماشه خیارین کوفته شش ماشه جوشانیده نبات دو توله داخل کرده بنوشند باز خار خسک بجای خیارین و گلقند بجای اطریفل بعده مقل سوده با اطریفل
سرشته مویز منقی دو توله با دیان چهار ماشه تخم کاسنی شش ماشه بعرق با دیان ده توله جوشانیده نبات دو توله باز اگر شکایت درد سورنجان یک ماشه
افزایند دیگر که با گوله شکم و نفخ و درد باشد با دیان چار ماشه مویز منقی ده دانه پرسیاوشان چار ماشه جوشانیده گلقند دو توله باز بسفایج چهار ماشه گل خطمی
سه ماشه افزایند غذا شله باز مقل ازرق یک ماشه سوده با اطریفل صغیر توله سرشته خورده بالائش عنب الثعلب پرسیاوشان گل هر یک چهار ماشه گل خطمی
سه ماشه انجیر زرد سه دانه جوشانیده نبات دو توله داخل کرده بنوشند باز بسفایج شش ماشه افزایند دیگر که با درد کمر و قبض باشد اطریفل صغیر خورده شیره خیارین
شش ماشه شیره با دیان چهار ماشه نبات دو توله بنوشند و اگر با درد تمام شکم باشد مقل سوده یک ماشه با اطریفل صغیر سرشته بخورند بالائش با دیان مویز منقی جوشانیده

گلقند دیگر که باندکی نفخ و حرارت فم معده باشد مقل باشد سوده با مغز فندق کشمیری تولهٔ سرشته با آب گرم بخورند دیگر که با اسهال باشد سفوف بیهودے و ثقلیا تا
با شیرهٔ ناخواه و کرفس و بادیان دهند و غذا با نخودچه و جوان با نان ثرید کرده دهند و گاهی از شوربای آن حقنه کردن بسیار نافع بود دیگر حلتیت بریان چهار حبه
بیخ کبر بریان نیم تولهٔ در گلقند یک تولهٔ آمیخته بلیسانند و بعد آن بشیرهٔ بادیان و انیسون هفت ماشه در گلاب و عرق بهار و بیدمشک هر یک هفت تولهٔ نبات سه تولهٔ کشند که در
ریاح بواسیر مفید بود **اقوال اطبا** جرجانی و ایلاقی مینویسند که صاحب این علت را نیز چون صاحب بواسیر پرهیز باید کرد و از میوه‌های بادناک دور باید بود
و دواهای بادشکن بکار باید داشت و این حب باد باسور بشکند و درد گرده و تهیگاه و مفاصل را سود دهند بود صبر شش درم تخم سپندان و شیر مقل اشق غاریقون
عصارهٔ غافت هر یک پنج درم سکبینج ده درم شحم حنظل سه درم با آب گندنا حب سازند شربت از دو درم تا دو مثقال با آب گرم و در نسخهٔ حب المقل پنج درم زیاده است
و وزن مقل دو درهم و در نسخهٔ دیگر سکبینج نیز ده درم است و این حب نیز باسور باطن و ریاح گرده را نافع بود زرنباد درونج بلیلهٔ سیاه بلیله شیطرج هندی
عاقرقرحا انیسون و فلفل و دارفلفل تخم گندنا مقل مساوی کوفته با آب سوسن حبها سازند شربت از دو درم تا سه درم با آب گندنا دهند و این حب خبث الحدید
باد باسور و سردی گرده و شهوت طعام و منی و رحم را سود دهند بود و طعام بگوارد و رنگ روی نیکو گرداند و فربه کند بگیرند خبث الحدید و هفت روز در آب گندنا
تر کنند و هر روز آب گندنا تازه کنند پس خشک گردانند و تخم سپندان سفید یعنی حرف و تخم جرجیر و تخم کرفس و تخم ترب و تخم گندنا و تخم گزر و تخم پیاز و حلبه هر یک
چهار جزو مقل یک جزو در آب گندنا بقدر نخود حب کنند شربت بست و یک حب در هر هفته یکبار یا دوبار و اگر پوست بیخ کبر یک جزو صعتر فارسی نیم جزو
بیفزایند کوفته بیخته دو درم با آب گرم با شوربای چرب دهند نافع بود و این لعوق تخمه و ریاح بواسیر و صداع بارد و ظلمت بصر را سود دهند بود و قوت باه زیاده کند
سنبل الطیب قرنفل دارچینی حب بلسان فلفل سفید دارفلفل اسارون سلیخه زرنباد سعد حب الآس زنجبیل قرفه قاقله همه مساوی سائیده با عسل مصفی
سرشته شربتی دو درهم تا دو مثقال و این حقنه باد باسور بشکند آب شبت شصت درم آب گندنا سی درم عسل و روغن کنجد ده درم و روغن حبة الخضرا هر یک
نیم سکرجه فاتر ساخته بیست درم یا سی درم همه را جوشانیده حقنه کنند هر گاه بر زانوی صاحب بواسیر بثره بسیار سیاه پدید آید بعد بیست روز بمیرد مسیحی گوید که این
حقنه نافع ریاح بواسیر است تخم زردک را کوفته روغن از ان بر آرند و با آب گندنای مطبوخ آمیخته نیم گرم حقنه کنند **انطاکی** میگوید که گاهی عقب باسور و ناسور
ریح حادث میشود که بیکی ازین هر دو مضافات میسازند و گاه بسوی دماغ بر آید و گاه فرود آید و قلق و کرب و درد پشت و معده پیدا کند و باه را ساقط نماید
و علاجش آنچه مذکور شد مع اکثار از شربت محللات ریح مثل تخم کرفس و انیسون و قردمانای مطبوخ بعسل و تمریخ بادهان حاره **حکیم شریف خان** در حاشیه
شرح اسباب مینویسد که از ادویه نافعه سکنجبین افتیمونی و شربت دارچینی و شربت افسنتین و شربت انیسون و شربت مشک و شربت سنبل و شربت خبث الحدید
بسیار مهم نافع است و حب مقل طبین و تنا بعض درین باب بهترین مجرب است و کذا اطریفل مقل با حب خبث الحدید نیز نافع بود و حبیکه در ان هلیلجات
و مقل هر یک چهار درم است و در بحث بواسیر در قول صاحب کامل گذشت نیز در ریاح بواسیر و نیز در باسور عمیا نفع بیحد کند و مجربست و بدانند که معاجین
کاسر ریاح همه درین باب نافعست و کذا نطولات بادویه کاسر ریاح و کذلک تبخیر باین ادویه و اتفاق کرده اند بر آنکه هر دوا که نطولا نفع کند بخورا نیز نافع بود
و بالعکس و گوید نیز که شیاف حقنه مجربست و روغن حراطین نافع بود و در علاج الامراض نوشته که این حب خبث الحدید برای ریاح بواسیر بتجربه در آمده و شخصی را
قرحه در آلات بول اندرونی بود و ریم بسیار می آمد قرحه را بالکل زائل نموده هیچ اثری از ان باقی نمانده و قاروره صاف شد و برودت و ضعف معده را نیز نفع
و تقویت باه است و نسخهٔ آن همان حب خبث الحدید است که در قول جرجانی مسطور شد لیکن وزن خبث الحدید شانزده جزو و حرف که حب الرشاد است سی دو جزو
و قاقله دو در نسخهٔ دیگر حب فلفل چهار جزو و عوض مقل سنبل نوشته که خبث الحدید را بعد خشک کردن چندان بسایند که چون بر روی آب بریزند تا یک ساعت بر ان
بایستد و اگر بیشتر رود مبالغه نکنند احتمال ضرر است **حکیم عابد سرهندی** در شرح اسباب نوشته که دوستی را درد گرده بسبب این ریاح شدت نمود و نزد
ضماد و دوا که استعمال او کنند باقی نمانده بود و کرب بر ان اشتداد کرد و عسر او تشنج گشت پس شربت دینار شیرهٔ خیارین نوشانیدم و بر گرده ضماد
خردل زنجبیل سائیده در بول گوساله سرشته نمودم و غذا شوربای چوزهٔ مرغ دادم و ریح بسوی کنج ران منحل گردید پس شربت از سفوف نمک دادم

و بحمد الله تعالی نجات یافت و بار دیگری این امر هجوم آورد و اقراص فلنفلین خورانیدم و بر سائر شکم او همین اقراص ضماد کنانیدم و در چند روز مرض مقهور شد و بالکلیه از آن خلاص یافت و گاهی شراب و در آب کاسنی حل کرده طلا کرده میشود و حکه را که گاهی باین ریح پیدا شده ساکن میکند و از روغنهای نافع روغن ککلانج و روغن ناردین است و آنچه بارها بتجربه رسیده و خطا نکرده این روغن منقول از تالیف قدماست مقل اشق سعد مرزنجوش حرمل حلبه حبة الخضرا مغز تخم بید انجیر هر واحد ده مثقال سکبینج سائله اشق افتیمون بسفایج حب بلسان بادام مقشر خربق سفید زرنباد افلنجه شیطرج هر یک شش مثقال قرنفل جوزبوا زنجبیل خولنجان عود دارچینی جند بیدستر هر یک سه مثقال مرداسنگ کندر سیسالیوس تخم گندنا شونیز حرف نانخواه قسط تلخ هر یک پنج مثقال اشنه تخم شبت برگ غار فوفل هر یک چهار مثقال عسل مصفی روغن گاو روغن یاسمین نفط سفید قطران روغن بید انجیر روغن زیتون هر یک شش صد و پنجاه مثقال نیم کوفته در آب باران یکهزار مثقال بجوشانند تا آنکه آب فانی شود و روغن بماند و مقلیاثا مجرب و معمول است مصنف اقتباس العلاج گوید که اول فصد باسلیق و یا صافن کنند و جهت نضج ماده سودا و تحلیل ریح این ماء الاصول دهند پوست بیخ بادیان پوست بیخ کاسنی پوست بیخ کرفس اذخر پوست بیخ کبر اصل السوس مقشر بادیان سنبل الطیب حنا خشک ناگکیسر مصطکی هر یک نه ماشه اسارون انیسون افسنتین حرمل قنطوریون دقیق صعتر هر یک هفت ماشه فوه درونج بسفایج تخم خربزه هر یک یکنیم توله تخم قرطم سه توله انجیر زرد پانزده عدد مویز منقی پنج توله برگ شاهتره بادرنجبویه افتیمون هر یک یکنیم توله در عرق خار خسک و مکوه و جوانسه و شاهتره هر یک سه پاو شب خیسانیده صبح بجوشانند که به نیمه آید مالیده صاف نموده هر روز نه توله با نه ماشه روغن بادام و یا بید انجیر مرکب تا پانزده روز و یا کم زیاده تا حصول نضج دهند و غذا وقت دوپهر نخود آب چوزه مرغ و وقت شام نان خشکه با شوربای مرغ و بعد حصول نضج در قاروره تنقیه بدن بمطبوخ بسفایج تربدی و افتیمون تربدی علو پیچانی کنند و وقت شب حب لاجورد و یا افتیمون خورانند و یا در ماء الاصول مذکور بعضی ادویه مسهله مثل هلیله سیاه سه توله برگ سنا یکنیم توله خیار شنبر هفت توله شیر خشت پنج توله ترنجبین نه توله گلقند شربت دینار هر یک چهار توله روغن بادام هفت ماشه اضافه کرده دهند و بجای آب عرق گاوزبان و مکوه و گلاب برابر دهند و وقت دوپهر نخود آب و وقت شام نان ثرید در شوربای مرغ و صبح این تبرید دهند مصطکی بیخ کبر لاجورد مغسول هر واحد یک ماشه در هلیله مربی یک عدد سرشته و رق نقره یک عدد پیچیده با شیره بادیان و [illegible] هر یک نه ماشه انیسون زیره سفید هر یک سه ماشه صعتر سه ماشه در عرق گوکهرو و بیل گاوزبان هر یک هفت توله شربت بزوری چهار توله تودری و یا خرفه نه ماشه و آب و غذا بدستور و همین نسخه چهار پنج مسهل داده جهت تعدیل و تحلیل ریاح جوارش انجدان و بادمرج با عرق دارچینی و یا هیل و یا نانخواه دهند و یا دیگر حبوب و سفوفات که مذکور شد و اگر ازین تدبیر صحت حاصل نشود دواء المجمین دهند و همه اینها نفع معده و جگر و سپرز از سفوفات و حبوب و غیره مذکور شد و اینجا هم نقل آرند اطبای هند می نویسند که از برگ لگونده و مرچ سیاه مساوی حب بسته خوردن و معجون مقل که آنرا گوگل پاک گویند تناول کردن ریح البواسیر را نافع است و هلیله زنگی بریان در روغن زرد یکدرم زیره سیاه بریان نیم درم کوفته بیخته بآب کنند تا حب ساخته یک شربت کنند نافع بواسیر ریحی است و این روغن زیره برای اکثر نفخها خصوص نفخ بواسیر مالیدن نفع دهد زیره سیاه سه درم در نه دام آب خیسانیده صباح بجوشانند و یا دو نیم دام روغن کنجد با آتش ملایم بجوشانند تا روغن بماند و این سفوف بجهت بادی بواسیر و درد معده و ضعف آن کثیر المنفعت است چراته بیخ چیتا دار فلفل فلفل سیاه هر یک دو ماشه برگ سنا زیره سفید نمک نفطی نمک کوکنی نمک سیاه نمک سانبهر نمک لاهوری هر یک سه ماشه تربد مجوف قرنفل کلاه دار دارچینی دانه الایچی سفید پوست هلیله زرد پوست هلیله کابلی پوست بلیله آمله هلیله سیاه سهاگه بریان هر واحد یک ماشه انار دانه پانزده ماشه اجوائن زنجبیل کشنیز خشک هر یک پنج ماشه کوفته بیخته سفوف سازند خوراک چهار ماشه و این چورن برای باد بواسیر بهیه و با گوله و امراض بلغمی را مجرب نوشته انگوزه یکدرم بابرنگ دو نمک سنگ سه زیره چهار سونٹھ پنج مرچ سیاه شش پیپل هفت کوٹه هشت زرد چوب نه چیتر که ده اجمود یازده قند دوازده درم همه را سائیده در قوام قند مذکور انداخته خوب بیامیزند و فرود آورده در سایه خشک کنند و در آوند [illegible] سائیده بدارند هر روز سه درم تا پنج درم بخورند [illegible] بادنجان [illegible] خردل [illegible] نیز باشد و اگر تخم [illegible] بادیان مساوی سائیده شکر سفید برابر آمیخته [illegible] نافع بواسیر بادی است و نوشیدن طبیخ حلبه نیز نافع ریاح البواسیر است

قشر البواسیر

بدانکه گاهی مرض مسمی بقشر البواسیر عارض شود و آن جسم خشکی مائل بصلابت مشابه صفاق است و آن متصل بپرده مستقیم ملتصق بدان باشد گویا که

طبقهٔ ثالثه آنست و گاهی از معای مستقیم تا قولون تجاوز کند و در اغلب طول او بقدر یک وجب و گاهی زیاده ازین بود و این غشا مملو از ریح باشد و صاحب او گمان کند که معای او از ریح پر است و لیکن ریح داخل طبقه بود و این مرض غیر ریح البواسیر است که مذکور شد پس این غشا که آن قشر البواسیر است گاهی از بالا منقلع گردد بسبب سختی اسهالات و از مقعد معلق نازل شود و از ان مریض بترسد و طبیب غیر مجرب آنرا روده گمان کند و پندارد که روده مریض ساقط شده و چنان شود و آن از خطر خالی نباشد و علاجش قطع آنست و جدا کردن قشر از مقعد و قطع این بسیار سهل است بهر آنکه قشر از بالای روده مستقیم زائل شده و از سطح او مفارقت کرده و بحوالی حلقهٔ مقعد اندک متعلق باشد و بعد قطع ادویه و مراهم مسکن وجع و ملحم قروح استعمال کنند و حسب عوارض بانواع علاج معالجه نمایند

نواصیر

و آن قروح خبیثهٔ غائره است که بر کنارهٔ مقعد حادث شود و متعفن گردد و گرداگرد او روده مستقیم و گوشت فاسد شود و مدام زرداب از ان جاری باشد و علاج آن مشکل بود و اسباب آن بقول خجندی قریب از اسباب بواسیر است و حدوث او در اکثر از خراجی بود که در حوالی مقعد بر آید و در شگافیدن آن تاخیر کنند چندی که گوشت گرداگرد او فاسد گردد و نیز وجه جالی و ابلاقی اسباب نواصیر و بواسیر هر دو یکسان است و شیخ الرئیس می نویسد که نواصیر گاهی از خراجات مقعد و جراحت آن پیدا شود و گاهی از بواسیر متآکله متولد گردد و نواصیر دو نوع بود یکی غیر نافذ بسوی داخل روده مستقیم و این سالم تر است دوم نافذ بسوی آن و این ردی تر بود و آنچه قریب از تجویف مقعد باشد اسلم و در ان خطر اندک بود بهر آنکه اگر قطع کنند تمامی عضلهٔ مقعد را آفت نرسد بلکه بعض آنرا و از باقی فعل حابس بجا آرند و اما بعید را چون قطع کنند و علاجش همین است که عضلهٔ حابسه تمام یا بیشتر قطع گردد و همه فعل حابس زائل شود و بخروج براز بلا اراده مودی گردد و نواصیر گاهی متصل باورده و شرائین و عصب باشد و در ان خطر است و گاهی در استخوان اثر کند **و فرق** میان نافذ و غیر نافذ چنان کنند که میل در ناصور داخل کنند و انگشت اندر مقعد در آرند و از انگشت منتهای موقع میل تجسس نمایند اگر سر میل بانگشت ملاقی گردد نافذ باشد و الا غیر نافذ و ایضاً بر نافذ خروج ریح و براز از ان دلالت کند و آنجا که مجری بغایت تنگ باشد و ادخال میل ممکن نبود و براز نیز از ان بر نیاید و خروج ریح هم از ان طرف محسوس نگردد دلیل باشد که مریض مقعد را از پنبه یا پارچه یا دست خود بند نماید و حبس دم کرده باسفل زور نماید چنانچه برای اخراج براز میکنند و انگشت بر دهن قرحه دارد پس اگر برآمدن ریح از قرحه بانگشت محسوس شود قرحه نافذ بود و الا غیر نافذ و ناصور گاهی یک دهن باشد و گاهی بسیار و مولف بعضی کسان را دیده که نواصیر در طرف قدام مقعد ایشان بود و همواره از ان بول بیرون می آمد و ازین معلوم شد که نواصیر تنها نافذ بطرف معای مستقیم نمی باشد بلکه گاهی نافذ بسوی آلات بول هم می باشد **علاج** اگر نواصیر غیر نافذ باشد مریض را بر پشت بخوابانند و زیر سرین او تکیه نهاده او را قرحه را بفشرند تا آنچه در ان باشد بیرون آید پس شیاف غرب را سوده دو سه قطره بچکانند صبح و شام و تا آنکه درخشک شود و بیمار بر همان هیئت بماند و آنجا که در آوردن فتیله در قرحه ممکن بود فتیله را با آب صمغ محلول تر نمایند و در سفوف ادویهٔ شیاف مذکور غلطانیده در ناصور نهند و اگر نواصیر نافذ بود و دست از معالجهٔ آن کوتاه دارند بهتر است زیرا که علاجش با دستکاری ست یا بوضع ادویهٔ حاده تا گوشت فاسد زائل شود و این هر دو خالی از خطر نیست و گویند که آنچه نواصیر را از زیادتی باز دارد استخوان سفید کهنه است که چون آنرا در آب نقوع بلیله و بلیله و آمله سائیده طلا کنند و استخوان پنجه شیر سوده طلا کردن باز دارد مردار سنگ هر یک سه جزو روغن گل دو جزو موم زرد یک جزو در آب بپزند و هر گاه آب بسوزد مثل مرهم استعمال نمودن نواصیر را نافع نوشته اند و بقول گیلانی اگر برگ شب بسایند و با یک آب نادیده که نصف وزن آن یا کمتر از ان باشد بیامیزند و با آب برگ نازک درخت مذکور و اگر هم نرسد به آب لت کرده در نواصیر بگیرند نفع بین نماید و درین باب نظیر خود ندارد و خصوصاً اگر قرحه را خوف امعا رسیده باشد و مرهم رسل را نیز درین مرض تاثیرات قوی است و بعضی خوردن مغز پوست بیخ کبر سه ماشه با سفوف فارسی یکنیم ماشه نیز مفید گفته اند و طلای مغز نارجیل دریائی در لعاب دهن مثل صندل سوده نیز مجرب نوشته و اگر مردار سنگ کلنار زرد چوبه دم الاخوین شب یمانی هر سه سائیده اگر ریح باشد بهتر شاخ گوزن سوخته موم سفید هر یک یک توله روغن زیت چهار توله بدستور مرهم ساخته استعمال نمایند جهت نواصیر و اندمال جراحات قدیمه نافع بود و این مرهم نیز برای همگنان مفید نوشته خاکستر چرم کهنه کات سفید سنگ جراحت موم هر واحد یکدرم بقدری روغن گاو صد بار شسته آمیزند و ایضاً مرمه سفیده هر واحد دو درم سیماب شنگرف موم هر یک یکدرم نیله تهوتهه بریان ماشه

روغن کنجد چهار درم اول اجزای دیگر سائیده بعده سیماب انداخته بسایند پس موم در روغن گداخته آمیزند و بخور و حب نافع نواصیر در آتشک خواهد آمد و استعمال مطبوخ ان عشبه نیز درین باب سودمند است و دیگر ادویه که در غرب گذشته و در شقاق مقعد و ناصور مطلق ذکر یافته بکار برند و تبخیر باستخوان انسان در تخفیف نواصیر مجرب جالینوس **اقوال حذاق** سویدی گوید که چون براز طفل قبل از بلوغ آن بگیرند و خشک نموده بوزن آن برگ علیق خشک باریک سوده نفخ نمایند در ابرای نواصیر بالخاصیت نافع و مجرب صحیح من ست و ضماد صبر و کذا محروث بانصف وزن آن خاکستر چوب انگور بزرده بیضه سرشته و کذا بادام تلخ و کذا پودینه نهری مخلوط بمثل آن قلقند بعسل سرشته و کذا ابهل سائیده و کذا شراب کهنه و عسل و صبر آمیخته و کذا اسقندروس و صبر و صمغ زیتون باب برگ زردآلو سرشته و کذا رصاص محرق بروغن گل آمیخته و کذا اسفیداج سوده بزرده بیضه مرغ آمیخته و کذا بیخ فاشرا کوفته طبخ نموده تا مثل مرهم گردد و کذا ریوند و مثل وانزروت و بخور اسقندروس و کذا تخم گندنا و ذرور خاکستر چوب زیتون و جلوس در آب مطبوخ پوست انار ترش و حب مقشر بریان و برنج بریان هر واحد نافع ناصور مقعد است مجوسی منسوب گوید که غور نواصیر گاهی بجیز نافذ بسوی امعا باشد و چون علاجش با دویه مجففه کنند صحت یابد و گاهی بعید الغور نافذ بسوی روده بود و در ان علاج سود ندارد شیخ میفرماید که اگر نواصیر غیر نافذ اذیت بسیلان بسیار و بدبوی مفرط نباشد بترک علاج او خوف نیست و اگر ایذا دهد بر ان شیافات غرب و امثال آن از ادویه نواصیر تجربه کنند پس اگر اصلاح آن نماید یا فساد آن کم گردد بهتر و الا دوای حاد استعمال نمایند تا لحم میت زائل شود و گوشت صحیح ظاهر گردد و تدارک الم بنهادن روغن زرد و روغن گل بران باید کرد بعد ازان اندمال جراحت با دویه و مراهم بالخصوص مرهم رسل نمایند که آن صحت بخشد و اگر ناصور نیز باشد معالجه بعد انچه قطع بحرق نماید نباید کرد لیکن باهستگی در مدتی و از انچه آنرا مندمل گرداند مرهم اسود است و اما علاج نافذ خرم است و در خرم رساله که در نواسیر مذکور شد باید کرد و از خرم جدید او انست که بسوی تافته باریک یا ابریشم تافته محکم ببندند و ترک نمایند و هرگاه سود ست بوجع شدید گردد و خوف عروض تشنج و دیگر اعراض ردیه باشد رشته از ان جدا کنند و علاج بمسکنات نمایند بعد ازان اعاده بستن آن کنند ایلاقی و جرجانی گویند که علاج ناصور غیر نافذ با دویه حاده مجففه مثل قرص فلدفیون و شیاف غرب نمایند و اول ناصور را بفشارند تا صدید او خارج گردد و پاره پنبه کهنه بر سر میل باریک پیچیده تر کنند و در دوا گردانیده بقعر ناصور رسانند و میل را بکشند چنانکه پنبه در انجا بماند و یا فتیله ساخته بدستور نهند و یک طرف او بیرون بماند تا اخراج او سهل باشد و اگر میل یا فتیله دران فرو نرود دوا را در ماء العسل گداخته بچکانند و یا دوای خشک در ان ذرور نمایند و بسر میل باریک فرو برند و چون قرحه از چرک و ریم پاک شود و خشک گردد مرهم سفیداب و شیافات ابار بسفیدی بیضه مرغ سوده علاج کنند و در آب قابض که اندران برگ مورد و سعد و پوست انار و جفت البلوط و مانند ان جوشانیده باشند مریض را بنشانند تا گوشت بروید و درست شود و اگر ناصور نافذ باشد و نزدیک بمقعد بود بهیچ چیز به نشود مگر بقطع و بریدن او بآله آهنی بود که بشکل منجل یعنی داس باشد بعد ازان با دویه رویاننده گوشت علاج کنند مثلاً صبر و مر و دم الاخوین و کندر و زعفران و انزروت مساوی نرم سائیده بر جراحت بپاشند و این دوا را اکسیرین گویند و اگر درین زنگار و سرمه و گلنار و زاج سفید افزایند قوی تر گردد و اگر ناصور از لب مقعد دور باشد آنرا قطع نکنند بهر آنکه دران خوف انقطاع عضله مقعد و استرخای آن و خروج براز بلا اراده باشد لیکن آنرا بخراشند تا همچون جراحت تازه گردد پس اگر حاجت بود بدوختن و بمراهم و شیافات رویاننده گوشت علاج کنند محمد بن الیاس گوید که علاج نافذ خرم و قطع و وضع دوای حاد بر انست تا لحم فاسد فانی گردد و یا این مرهم استعمال نمایند که نافع نواصیر است گوگرد یک درم حجر قیسور که بدان نقره را حک میکنند یک درم سلخ الحیه دو درم زفت ده درم روغن جوز ده درم زفت را در روغن گداخته باقی ادویه سوده بیامیزند و علاج غیر نافذ بفشردن و گذاشتن این مرهم نمایند دم الاخوین سرمه شب یمانی گلنار هر واحد چهار درم صبر کندر انزروت هر واحد سه درم زنگار نیم درم کوفته و بیخته بروغن بنفشه سرشته با پنبه استعمال کنند و حق آنست که قول در معالجه این مرض فضول است بلکه سزاوار انست که ترک معالجه کنند و تحمل اذیت آن مدت العمر نمایند سعید گوید که اگر نواصیر قلیل الوسخ بوده اندک بوی بد داشته باشد مکروه العاقبت نیست و علاجش باصلاح غذا و امتناع از اغذیه ردیه و استعمال مراهم ملحمه مثل مرهم مرتک و مرهم زفت نمایند و مریض را بآبهای قابضه بنشانند و اما شفای تام را بسوی

آن سبیل نیست الا العلاج آهن واگر شق خارج از ناصور بسیار بد بو و لزاج حاد باشد آن ردی عفنی بود پس باید که طبیب بعلاج آن اهتمام نماید یا بادویه حادۀ یا بعلاج حدید بنحویکه منجل شگافند اگر بعید از مقعد نباشد واگر بعید بود ازان تعرض نکنند بهتر آنکه خروج براز بغیر اراده بسبب انقطاع عضله تابع علاج حدید گردد واگر قریب باشد اقدام بر علاج آن نمایند و بعد از قطع بدوا یا آهن آن موضع را بدوای خشک و پنبه پر کنند بعده مسکه و روغن زرد علاج کنند و بعد نقا بمراهم ملحمه تدارک نمایند **ابو منصور** گوید که دبق مقشر و صمغ زیتون سائیده بسرکه آمیخته و اندکی زعفران داخل کرده بر فتیله طلا کنند و در ناصور نهند و یا فتیله از اندک جاوشیر و روغن نارجیل ساخته نهند و یا مرهم مرتب از آرد باقلا و حلبه و آب و روغن نارجیل گدازند و یکبار یا صبر صبح و شام پر نمایند که بقوت تجفیف آن نماید و یا دوای مسطور در باب غرب استعمال کنند و اما برتمام حاصل نشود دیگر بعلاج حدید **رازی** گفته که علاج ناصور غیر نافذ آنست که پارچه درشت بر میل پیچیده در آن داخل کنند و بخارند تا خون بر آید و یک روز گذاشته باز اعادۀ این تدبیر کنند تا سه مرتبه و هر قدر که کهنه باشد حاجت باستقصا درین تدبیر بیشتر بود و بعد ازان صبر و مقشر کندر و مر و انزروت و اسپیدا و آرد کرسنه و پوست بیخ جاوشیر و دم الاخوین سوده پر نمایند که التحام کند **انطاکی** گوید که ناصور قروح غائر است که ممتلی میشود و منفجر میگردد مثل غرب علاجش تنقیۀ ماده است اولا و استعمال دوای مجفف بعد ازاله سواد فاسد بعد ازان بشیاف غرب پر کنند و نافذ را قطع کنند و بر آن ادویۀ اکاله نهند تا مستوی گردد پس ادمال آن نمایند و در ان خطر است و تکثیر تنقیه لیکن بعضی بادام تلخ و انزروت و ریوند و کندر و گلنار کنند

ورم مقعد

و آن اکثر حار بود از خون صرف یا خون صفراوی و گاهی بارد باشد و ورم مقعد اکثر افتد بسبب [illegible] مقعد و کثافت آن بهر آنکه [illegible] صلابت و در اکثر عقب شقاق یا قروح یا حکه یا انسداد دهن بواسیر یا عقب علاجات بواسیر و نواصیر بقطع و استعمال ادویه حاده یا ضربه و سقطه و بسبب [illegible] مقعد از شدت درد عارض شود و بالجمله اگر ورم با تپ گرم و درد شدید و سوزش و تقطیر بول و سکون وجع بوضع اشیای بارده نافع باشد ورم حار بود و اگر [illegible] ورم و آثار حرارت و تسکین درد بچیزی گرم با نفع باشد ورم بلغمی بود و اگر با صلابت و فقدان حس باشد ورم صلب باشد پس اگر این اورام جمع شود و خراج گردد بران خوف بودن نواصیر بود فلهذا افراط در شگافت آن قبل از نضج نشود **علاج** در ورم حار فصد باسلیق کنند و اگر از فصد مانعی باشد بر قطن حجامت نمایند یا زلو بچسپانند و بعد از نضج بمسهل صفرا تنقیه سازند و جهت تعدیل مزاج شیره بزور بارده یا تخم ریحان و اسپغول و شربت عناب یا نیلوفر یا بنفشه و یا نقوع عناب و آلو بخارا یا نبات بنوشند و تا بغایت سفید بود و تقلیل غذا باید کرد و اغذیۀ مبرده بخورند و از اغذیۀ حاره اجتناب نمایند و در ابتدا جهت ردع ماده مرهم سفیداب نهند و یا پنبه را بروغن گل و آب کشنیز سبز و زردی بیضه آلوده نهند یا سفیدی بیضه مرغ و روغن گل [illegible] یا اسرب خوب حل کرده بر مقعد ضماد کنند هرگاه که درد شدید بود و مقدری افیون بیفزایند و بعده بروغن گل و موم یا زردی بیضه لطوخ نمایند و هنگام شدت وجع اندکی آب کشنیز تر زیاده کنند یا مرهم محلل در روغن گل نهند و چون ورم مزمن گردد مرهم داخلیون بگذارند و نطولات ملینه مثل خطمی و خبازی و اکلیل الملک و بابونه و گل بنفشه نطول کنند و چون علامات نضج ماده دریافت شود قبل از نضج کامل باید شگافت تا ناصور نگردد و در ورم بلغمی قی کنانند و مسهل بلغم دهند و اگر حاجت بود فصد اندکی خون بگیرند و مرهم محلل استعمال نمایند و مرهم از برگ کرنب پخته و پیه گاو ساخته [illegible] آرند و زردی بیضه و روغن گل بمقعد طلا کنند و هنگام ظهور آثار نضج بشگافند و در ورم صلب جهت تلیین و تحلیل او پیه اردک و مرغ و زردۀ بیضه و روغن گل و نفط و سفیداب مرداسنگ و اندکی زعفران مثل مرهم ساخته طلا نمایند و بعده مقل بیفزایند و طبیخ ادویۀ محلله نشانند و مرهم داخلیون و مرهم رسل در روغن گل و زردی بیضه مرغ آمیخته استعمال نمایند و طبع را در جمیع انواع مدام نرم دارند تا ثقل محل را نرنجاند و ماده هم بدین تدبیر کم گردد

اقوال مهره سویدی [illegible] بمالیدن روغن تخم زردآلو تلخ در تحلیل ورم مقعد مجرب صحیح است و برای تسکین ورم حار ضماد عصارۀ خرفه و کذا طحلب سائیده و کذا گل سرخ خشک مطبوخ بآب و کذا گل بنفشه تنها یا با ادویۀ مناسبه کذا برگ بنفشه سبز نافع و ضماد صبر تنها و با عسل و شراب [illegible] ضماد [illegible] و کذا پیاز بریان بروغن زرد یا پیه سوده و کذا رصاص محکوک بشراب و کذا روغن حلبه و کذا تخم [illegible] و داغ آن و کذا بیخ خطمی بشراب پخته و کذا عدس مطبوخ و بریان زعفران و کذا عدس مقشر بعسل و اکلیل الملک و پوست انار پخته و کذا بابونه و کذا اکلیل الملک و زردۀ بیضه یا بنفشه پخته و کذا لادن در روغن گل حل کرده و کذا [illegible]

وکذا اگل سرخ مطبوخ بشراب بابسته و کذا گندنای مطبوخ بروغن زرد و کذا اسفیداب ارزیز و مرداسنج مساوی بروغن گل آمیخته و کذا توتیا و کذا روغن بیض الحجیر و جلوس در طبیخ خیری اصفر و کذا در طبیخ خطمی و کذا در طبیخ شکاعا و کذا در طبیخ خبازی و کذا در طبیخ ملوخیا و ثمره ضماد خطمی و کذا حضض و کذا حب الآس و کذا طبیخ اذخر و فقاح آن و حمول بیخ شکاعا و کذا خولان و ذرور پوست حنظل سوخته هر واحد نافع ورم مقعد است و ضماد زعفران و موم مساوی و کذا زفت رطب بموم مساوی و با بروغن گل و کذا از وفای خشک نافع ورم صلب مقعد است و ضماد مصطکی ورم بارد را مفید بود ابوعلی سینا مینویسد که واجب است استعمال فصد در ابتدای این اورام چه این گاهی تنها تسکین وجع کند و مرهم اسفیداج بران استعمال کنند و یا سفیدی بیضه به روغن گل در هاون رصاص یا آنک بسایند تا سیاه گردد طلا نمایند و یا بگیرند مرداسنگ پنج درم نشاسته هشت درم سفیداب دو درم موم سه اوقیه روغن زرد دو اوقیه پیه بط یک اوقیه روغن کنجد بمقدار کفایت با قدری مثلث و شراب آمیزند و پیه بط سخت سودمند است و همچنین ضماد نان در آب پخته بزردی بیضه و روغن گل آمیخته یا نان پاکیزه یک رطل زعفران یک اوقیه افیون یک اوقیه در میفختج سرشته ضماد کنند خیلی نیکوست و کذالک ضماد زردی بیضه بریان در شراب قابض سوده بموم و روغن گل آمیخته و چون ورم از ابتدا تجاوز کند و از قطع بود امید نباشد بران مرهم داخلیون به روغن گل حل کرده و یا اندک مرهم باسلیقون با زردی بیضه نیم برشت استعمال کنند و ایضا پیاز گندنا بروغن جوشانیده مع بابونه و یا مرهم سفیداب با اشق و اگر درد شدت کند برگ بنج رطب افشرده و اندکی آب او گرفته بآب آمیزند و دران نان تر کرده و زردی بیضه مقلو و کمتر از بریان بسایند و روغن گل افزوده مرهم سازند و ایضا گاهی تکمید بحرارت معتدل و جلوس در آبیکه مسکنات وجع مثل بزرکتان و خطمی تخم خطمی و ملوخیا جوشانیده لعاب گندم مقشر و دران پخته باشند نافع بود و باید که بسوی هیچ زحیر حرکت ننمایند که دران علاج جید این باب است گیلانی گوید که درینجا قاعده وجوب شکاف قبل نضج و تقیح اگرچه واجب الرعایه است الا اگر انضاج و تقیح بسبب حرارت اندک با دویه قوی الانضاج واقع شود باک نیست و باین طریق اکثر این مرض را علاج کرده‌ام [illegible] را بهم رسید تا کرده گل خطمی و دیگر [illegible] است ازان مرهم ساخته بر مقعد مطبوخ سازند پس اگر استعمال در ابتدا بود دفعتاً [illegible] تا درد و وقع لذع آن از نفع بخشد و اکثر بدان ورم زائل شود و خصوصا چون در گلاب بپزند و اگر بعد ابتدا باشد گاه زائل کند و گاهی تنضیج و هر که عقب او غذا کند باشد با که ریم را اخراج کرده بسرعت مندمل سازد و لاسیما چون با مرهم اشق آمیزند و این از خواص است و جدوار در این باب منفعت تام است چون در گلاب سوده بر موضع طلا نمایند و هرگاه ورم با جراحت اندرون مقعد بغایت دردناک پیدا شود و اسهال خون آورد این دوا مجرب است گل بنفشه بابونه اکلیل الملک حلبه تخم کتان برگ خطمی هر یک دو توله گل خطمی گل سرخ هر واحد یک توله کوفته بجوشانند که چون خمیر شود هر روز دو سه بار گرم گرم بر بندند و این ضماد نیز بغایت نافع است بابونه اکلیل الملک تخم خطمی بنفشه حلبه تخم کتان افیون مقل اشق روغن گل هر واحد یک مثقال زرده تخم مرغ یک عدد ادویه را بکوبند و بجوشانند تا مثل خمیر شود و مقل و اشق و افیون در آب حل کرده بیامیزند و روغن و زرده تخم مرغ اضافه کرده عمل آرند صاحب کامل گوید که چون مقعد را ورم حار [illegible] عارض شود باید که برگ خطمی و برگ عنب الثعلب بنفشه خشک مویز منقی با آب بجوشانند تا پخته شود و بران روغن گل یا روغن بنفشه و زرده بیضه سفیده آن انداخته و نیک خوب بمالند و بر موضع ضماد کنند و این دوا نیز ورم حار مقعد را نافع سفیداب ارزیز پنج درم کندر یک نیم درم اقلیمیای نقره دو درم سائیده بموم که در روغن گل و آب کاسنی و آب خیار اگر حاضر باشد و آب حی العالم و خبازی گداخته باشند آمیخته در هاون حل کرده استعمال نمایند جرجانی و ایلاقی مینویسند هرگاه که بر مقعد آماس گرم پدید آید اول رگ باسلیق باید زد و ضماد سفیدی بیضه و غیر آن بهاست که در قول بوعلی سینا مسطور شد و گفته که اگر التهاب تسکین حرارت برگ چغندر بکوبند و با روغن گاو آمیخته بر و با زردچوبه ضماد کنند در خراج مقعد را زائل کند و در نسخهٔ ایلاقی حلبه عوض زردچوبه است ابن الیاس گوید که علاج ورم حار فصد و اخراج خون بحسب قوت و هر صباح جلاب با عناب ده عدد بنوشانند و غذا ماء الشعیر با مزوره ماش و شیره بادام دهند و تضمید موضع از بنفشه خشک باقی بهاست که در قول صاحب کامل گذشت [illegible] خیار یا خبازی عوض [illegible] سفیدی بیضه در روغن گل و بران [illegible] افیون انداخته [illegible] حل کرده استعمال نمایند و یا این مرهم سفیداب [illegible] آن بهاست [illegible] الا آب حی العالم [illegible] گوید که در ورم حار فصد کنند [illegible] عناب [illegible] در قول ابن الیاس [illegible] ضماد آب برگ بنج [illegible] که در قول

بوعلی سینا گذشت وکذا آبزن استعمال نمایند وبالجمله باید که مبادرت بانضاج ورم کنند اگر در تقیح شروع کند تا بسرعت اشگافد والا شگاف دهند ومهلت روا ندارند که ماده غائر شود وناصور گردد چنانچه بقراط امر کرده که اورام مقعد را قبل از تقیح اشگافند بخلاف سائر اورام وانچه بسرعت نضج اعانت کند ضمادیست در مرهم داخلیون زرده بیضه وروغن گل افزایند وقیروطیات متخذ از مغز ساق بقر یا موم وآب چقندر بکار برند وتدبیر ورم صلب همانست که در ذیل علاج گذشت انطاکی گوید که روغن زرده بیضه ومغز شتر ولادن وزعفران را در اینجا فائده عظیمست وبرگ بنج سوده وخشخاش با سائر اجزای آن وگل سرخ مطبوخ بشراب در حار نفع جلیل است ودر بارد خاکستر پوست حنظل زرد را وصبر وعسل وپیه ماکیان طلا نمایند وپیاز وگندنای بریان بروغن زرد بدستور وحلبه وبابونه نطولاً وکذا انواع خبازی خصوصاً خطمی نافع بود واز مجربات انیست که بنج وپوست خشخاش وحلبه بجوشانند وبآب آن نطول بجرم آن نمایند وچاروبا عسل بر آن ضماد کنند ابن هبة الله گوید که معالجه ورم حار بفصد وشرب مبردات نمایند وبعد از آن مقشر واکلیل الملک وبرگ عنب الثعلب وبنفشه خشک وگل خطمی با بخته روغن بنفشه وزرده بیضه وآب حی العالم آمیخته بر مقعد ضماد کنند وبآب یاسمین بشویند وتقلیل غذا نمایند واگر ورم صلب باشد علاج آن بشحوم سازند وبآب ریاحین بشویند ابو منصور گوید که اگر ورم حار باشد فصد وحقن استعمال کنند وباین دوا عدس مقشر خطمی سفید اکلیل الملک سائیده با آب عنب الثعلب وزرده بیضه وروغن گل سرشته طلا نمایند واگر با ورم استرخا بود عدس گل سرخ بپزند تا نضج یابد پس سائیده با آب عنب الثعلب وروغن گل آمیخته ضماد کنند یا بازدینبرا در آب بجوشانند تا پخته شود وبعده سائیده اندکی روغن گل وآس وخلاف آمیخته حل کنند تا نرم شود واستعمال نمایند واین دوا تسکین وجع با ورم نماید اکلیل الملک بابونه باقی ترکیب واجزا همانست که در بحث بواسیر در قول ابو سهل گذشت مگر در اینجا وزن افیون وتخم کتان وحلبه وخطمی هر یک دو درم است واگر معالک طبیعت قبض باشد بحب مقل لزوم نمایند واگر معتدل باشد اطریفل کبیر معمول بخبث الحدید دهند ودر آب مقم کرمازو وآس گلنار وپوست انار وعفص بلوط وگل سرخ وعدس وارزنه وجوز السرو وبرگ آن وثمر طرفا جوشانیده صاف نموده نیم گرم بران ریخته باشند اندران نشانند وچون خارج شوند این دوا جوزمازو واقاقیا وسفیداب وکندر ومرسامی سوده بران پاشند وبآب گرم استنجا نکنند بلکه بآب سرد واگر با برودت بود این دوا نافع بود که مقعد را بشراب قوی بشویند وبران [illegible] وقشور کندر وقلیمیا ومرداسنگ مساوی تفاله خبث ارزیز وسماق هر یک یکجزو مر دو جزو سوده بپاشند واین طلا ورم وشقاق مقعد را نافع وتسکین حرارت کند ابار محرق مغسول سفیده ارزیز مرداسنگ مربی وزرده بیضه روغن گل در هاون بسایند تا مثل مرهم شود وطلا کنند طبری گوید که در ورم مقعد [illegible] فصد تحلیل کنند ولزوم پرهیز نمایند وامر بعلاج کنند وبآرد جو وآرد عدس ومیدی سفیده بیضه وروغن گل خالص حل کرده ضماد سازند ودائم بروغن گل گرم کرده تکمید نمایند که تحلیل ورم وازاله الم نماید

شقاق مقعد

گاهی بسبب یبوست وحرارت بود که مقعد را عارض شود پس از مرور ثفل یابس وازالت سبب باشق گردد وگاهی بسبب غلظ براز وخشکی وخشونت آن بنا بر ادمان تناول اشیای یابسه یا جلوس طویل بر زمین وچوب بود وگاهی بسبب بواسیر یا نواصیر باشد وگاهی بسبب قوت اندفاع خون بسوی فوهات عروق مقعد وامتلای آنها حادث گردد وگاهی ورم حار یا سوداوی یا ریحی مقعد سبب شقاق شود وگاهی عقب اسهال وخروج خلط حاد اکال یا کثرت قیام براز یا ضربه وسقطه افتد وگاهی سردی بود که از خارج بدانجا رسد وفراج آنرا خشک وضعیف گرداند وبشگافد چنانچه در موسم سرما در دیگر اعضا این حال محسوس میشود طریق تشخیص این اسباب باید که از مریض حال وجود بواسیر یا نواصیر یا ورم بپرسند اگر اقرار یکی از این هر سه سبب نماید سببش همان باشد وایضاً ورم نیز مکان مخصوص وقوت الم نیز دلالت کند واگر مریض از اسباب مذکوره انکار کند حال التهاب وجفاف در ان موضع وحوالی آن واستراحت از استنجا بآب سرد وکثرت تشنگی دریافت نمایند اگر باشد سببش حرارت ویبوست بود والا از حال خروج براز خشک وتقدم خروج خلط حاد یا کثرت اسهال یا وقوع ضربه وسقطه یا رسیدن سرما در انجا سوال کنند اگر اقرار یکی از ینها نماید سببش همان باشد اگر شقاق با سیلان منفرد خون بود سببش امتلای عروق مقعد از خون باشد **علاج** اول بازاله سبب پردازند مثلاً در یبوسی حار تعدیل مزاج ودر بواسیری ونواصیری وورمی واسهالی وضربی علاج سر واحد کنند ودر امتلائی تسکین حرکت خون وتنقیه بدن وتلیین طبیعت نمایند وایضاً در حار ویبسی طلای مرهم سفیداب کافوری قیروطی معمول از شحوم وعصارات بارده ولعاب خطمی واسپغول وبهدانه وموم سفید وروغن گل ونشاسته وکثیرا وخیار را بسیار نافع است واگر موجب حرارت ماده صفرا یا خون سوخته باشد تنقیه آن بمطبوخ هلیله وخیار شنبر وغیره نمایند وشربت بنفشه ونیلوفر وگلاب با تخم ریحان

و اسپغول و شیرهٔ خرفه دهند و در ورمی و ضربی فصد باسلیق و مابض و صافن و حجامت قطن و چسپانیدن زلو نفع تمام دارد و در امتلائی بعد فصد برای حبس خون اقراص قابضه دهند و در آب قیم کرده مازو و مورد و گلنار و پوست انار و گل سرخ و جوز السرو و ثمر طرفا پخته باشند نشانند و ذرورات مانع خون مثل هند سوخته و تنشار کنند و غبار آسیا و سنگ بار ساخته بر شقاق بپاشند بالجمله بعد ازالهٔ سبب جهت دفع شقاق قیروطی معمول به روغن گل و موم و سفیداب مرداسنگ و قلیمیا نقره و مغز ساق گاو و ذرنیخ بران گذارند و مرهم مقل و مرهم شادنج درین باب مجرب است یا زردهٔ بیضه و مقل و روغن تخم زردآلو یا مقل و پیه کرده بر نخود؟ و موم سرخ به پنبه آلوده بنگاه نهند و صاحب شقاق از آب سرد و جمیع اشیای قوی الحموضت و قوی القبض و تیز احتراز کند و قبض طبیعت آنرا مضرست مدام طبیعت را بمثل شربت بنفشه و لعاب بهدانه نرم دارند و از اغذیه هرچه ملین بود مثل شوربا چربی نرهٔ مرغ و پاچه دستها خورانند و از سوار اسپ و نشستن بر جای سخت اجتناب نمایند و پیوسته بر جای نرم نشینند و در شقاق خصیتین را بر روغنهای مرطب چرب سازند در مردان و پستان را در زنان **اقوال حکما** سوید منیوسید کریه با کلیان پنج درم موم زرد و سه درم بر آتش گداخته مرهم ساخته بمقعد استعمال نمودن و ضماد بول شتر اعرابی و سنگریزهٔ دیگ کهنه و کذا خاکستر سرطان نهری و پیه باکلیان و موم زرد و شرب صبر سقوطری و حمول چرک بدن یا جرم حمام لوبیا یا تخم آن مخلوط بچرک بدن که در حمام جدا شود و حمول عصارهٔ سحیقهٔ التنین و چرک ابدان که در حمام خارج گردد و ضماد روغن تخم مشمش تلخ با موم زرد و سیر واحد در شقاق مقعد مجرب است **و حمول** خولان هندی و کذا فتیلهٔ الیه خام بقدر انگشت و کذا موم زرد و زردی بیضه و روغن گل **و ضماد** روغن خیری و اسفیداب مخلوط بموم زرد و یا مرهم سرطان سوخته و زیت سرشته و موم زرد و یا سرطان نهری خوب کوفته بعسل سرشته و یا خاکستر آن بعسل آمیخته و یا صبر سفیداب و یا روغن بنفشه و موم زرد و یا زفت محلول در آب یا روغن کنجد و موم زرد مساوی و یا صعتر سوخته به زردی بیضه و روغن گل سرشته و یا روغن گل در هاون و دستهٔ ارزیز سوده تا سیاه گردد و یا گل بنفشه و یا روغن گندم و یا زهرهٔ میش با مرداسنگ و روغن گل و موم و یا شنگرف در روغن گل و موم و یا تخم شفتالو و یا چرک صماخ و روغن گل و موم زرد و یا تخم مرغ نیمبرشت **و حمول و ضماد** زعفران و مر و اقاقیا و کندر آمیخته و کذا روغن نارجیل با موم زرد و کذا روغن بادام تلخ و کذا روغن بنفشه و موم زرد و کذا مغز استخوان **و شرب و ضماد** دم الاخوین و کذا عصیر بشراب قابض و جلوس در طبیخ خیری و یا طبیخ افسنتین و یا طبیخ برگ زیتون و کمون و صبر و کذا نوشیای کرمانی بعد تدهین مقعد بروغن گل و کمون و ضماد افسنتین و کذا اسفیداب و ذرور خاکستر سر ماهی و ضماد مملوح از صبر و غیره و کذا شاخ گوزن سوخته و اختلاط افیون با ادویهٔ شقاق و اکل اسفیدباج لحم شتر و کذا لحم جدی مشوی با سلق یا اسفاناخ بروغن کنجد تازه یا روغن بادام و کذا کباب فربه بریشتا یا با دجیبا و کذا شوربای مرغ غالی و کذا خاگینه که نمای سلوق با بیضهٔ نیمبرشت و روغن گاو و گشنیز سبز ساخته بر وایه نافع شقاق مقعد است **عیسی بن یحیی** گوید که چون در مقعد شقاق باشد و هنگام یبس طبیعت اندرا یابد مداومت این حب مقل نافع بلیلهٔ کابلی ده درم سکبینج سه درم حرف سفید دو درم مقل نرم چرب چهار درم و نیم مقل و سکبینج در آب گشند تا گداخته حب سازند و از دو درم تا سه درم خورده باشند و بر موضع مرهم اسفیداج مالند. اگر گرمی باشد والا این مرهم مقل بکوهان شتر بگیرند موم زرد و روغن کنجد پیه بط مغز ساق گاو و روغن کوهان شتر مقل برابر اول مقل را در لعاب بزرقطونا حل کرده باقی را گداخته جمع کنند که بلیغ النفع است و این حقنه مسکن حرقت و ممسک خون جاری از شقاق است بگیرند سرنج یک کف و بپزند تا مثل حریره گردد و صاف کرده ازان اسکرجه و زردهٔ بیضه و دو درم مرداسنگ مربی کوفته بیخته و نیم سکرجه روغن گل با هم حل کنند تا مستوی گردد و نیم گرم بعمل آرند **شیخ** میفرماید که بعض ادویهٔ شقاق مدملهٔ ملزقه و بعض آن ملینهٔ قابضهٔ مجففه مثل مازو که سوراخ است که در آب یا اندک شراب خوب بجوشانند و طلا کنند و قوی تر ازان اینست که بگیرند شنگرف و گلنار و سفیداب و مرداسنگ و رصاص سوخته و خبث الفضه و قلیمیا و بروغن گل و اندک موم استعمال کنند و ایضاً مرهم سفیداب سرب و یا سفیداب سرب سوخته و روغن گل و سفیدی بیضه و یا خبث الرصاص بر زرور و ساییده بطریق مرهم یا لزوق استعمال نمایند و ایضاً برگ حنا دو جزو موم سفید سه جزو موم را در روغن گل گداخته بیامیزند و خیری خشک کرده و آنچه قائم مقام خزف است اینست که بگیرند خاکستر صدف و نشاسته مساوی برگ زیتون نصف یک جزو طلا کنند و ایضاً از ادویهٔ نافعه مرتک و سفیداب و سحالهٔ رصاص و روغن شیر سفید و موم مساوی و روغن گل بمقدار کفایت است و ایضاً پیه بط و پیه کنجد و مغز استخوان گوزن و ثربد و توتیا و قلیمیای مغسول و سفیداب ارزیز و اسرب سوخته مغسول و افیون و ترو فای و رطب آب عنب الثعلب و روغن گل و موم اندک قیروطی سازند و دران مع اصلاح جراحت منع ورم و اصلاح آن و دفع الم است و ازانچه و دران ترشیح آب ... که اندران عنب الثعلب و عدس و گل سرخ و جو مقشر جوشانیده باشند و اگر حکاک خارش باشد قیمولیا بروغن آس لزق کنند و آنچه قوی و محتاج الیه است اینست که بگیرند روغن کنجد و لبان و سانج و شب یمانی سیر واحد دو درم زعفران و مر سیر واحد دوازده درم و با ... در روغن گل جمع کنند و ازانچه درین باب نافع ادویه اینست که نفع بسیار [illegible]

[illegible]

وتعدیل کنند و شحوم و اوراک و لعابات و عصارات و ادهان و مغریات مثل نشاسته و غبار آسیا و کتیرا و مانند آن و علاج شقاق باین نسخه جامع آنست زوفای رطب مغز ساق گوساله نشاسته مغسول پیه بط و ماکیان و روغن گل از هر یک قلیل ست که بگیرند مغز ساق گاو و نشاسته ساوی و طلا کنند و ایضاً مرهم مقل بکوهان شتر و ایضاً مغز ساق بقر و خمیر آرد جو مساوی سوده مجربست و ایضاً مغز ساق گاو و مغز ساق گوزن و پیه گوزن هر واحد یک اوقیه موم میائی نیم اوقیه روغن کنجد دو اوقیه نشاسته اوقیه کتیرا اوقیه با روغن کنجد جمع کنند و روغنهای نافع در شقاق که در اینجا حرارت بسیار و ورم نباشد روغن خیری و روغن یاسمن و روغن خسته مشمش و روغن خسته شفتالو ست و در ان مقل حل کنند و تجربه مقل و پیه سرشته نافعست و اما شقاق ورمی علاجش معلوم شده و در ان قیمولیا بروغن آس نفع میکند و در قوابض مر زیت انفاق نفع بخشند و ایضاً مازو بطلا پخته ضماد کنند و اما شقاق بواسیری محتاج باستعمال مرهم و اشربه است و حب مقل یک پنج شب و روز بخورند و چون از شقاق چیزی سائل گردد بگیرند پنبه و آنرا در آب شب ترکرده خشک کنند و مسح مقعد بدان نمایند و از حوامض و قوابض و مجفف بر از اجتناب کنند و اغذیه ایشان شوربای اسفاناخیه و ملوخیه با کوهان شتر و شحوم ماکیان و بط سازند و شوربا کرنب و زرده بیضه نیمبرشت و خصوصاً قبل سایر طعام و فاکهه نزد [illegible] بیضه رگند تا و پیاز بروغن گاو و نخیر شدید العقد نافع ست و چغندر سپاناخی بادام و فانیذ سفید بود و طریق تغذیه ایشان طریق تغذیه اصحاب بواسیرست گیلانی مینویسد که اگر شقاق بسبب مرور صفرا از بدن باشد مراهم بارده و لعابات سرد استعمال نمایند حتی که آثار حدت صفرائی که مقعد را بمرور خود بران ایذا رسانیده زائل شود و گاهی استفراغ صفرا باین مطبوخ خیار شنبر کرده شود بگیرند تمر هندی بیست درم آلو بخارا و عناب هر واحد پانزده عدد و بنفشه سه درم جوشانیده پانزده درم فلوس خیار شنبر مالیده صاف کرده بعد بهیر صادق بنوشند و تبدیل مزاج او بشربت بنفشه یا نیلوفر یا جلاب یا شربت ورد غیر مسهل با لعاب اسپغول یا لنگ یا شیره تخم خرفه کنند و اگر بسبب کثرت اسهال باشد علاجش دفع سبب است و در شقاق بواسیری مرهم سفیداب استعمال نمایند مداومت تلیین طبیعت باغذیه ملینه و اشربه بحسب مزاج کنند و بهترین اغذیه برای ایشان آنست که [illegible] باشد مثل لحم بقر و نمک سود و کرنب و غیر کهنه و لحم ضبیه و نمو و اکثار از توابل حاره مجوسی گوید که این دو شقاق مقعد را نافع مغز ساق گاو و مغز ساق گوزن با پیه ایشان هر واحد ده درم موم سفید پنج درم موم میائی سه درم همه را سائیده و موم را باندک روغن بنفشه گداخته با مغزها مرهم سازند و بر موضع طلا کنند و ایضاً بگیرند مغز ساق گاو و مرهم سفیداب مرهم باسلیقون و همه را آمیخته در ان حل کنند و طلا سازند و یا بگیرند راتینج و زفت هر واحد یک جزو و هر دو را در روغن بنفشه اندک پیه ماکیان گداخته زرده بیضه و قدری افیون آمیخته طلا نمایند و ایضاً مغز ساق بقر یک اوقیه زفت رومی نیم اوقیه سفیداب ارزیز و مرداسنگ هر واحد [illegible] موم مصفی یک اوقیه روغن گل چهار اوقیه موم و زفت و مغزها بروغن گداخته بران مرداسنگ و سفیداب بیخته باو انداخته حل کنند تا مستوی گردد و اگر با شقاق التهاب و حرارت باشد مرهم سفیداب بدل سفیدی بیضه و اندکی کافور طلا کنند و یا بگیرند آب عنب الثعلب و آب برگ خطمی و آب برگ خرفه و بران روغن گل اندازند و موم گداخته در هاون قیروطی سازند و بر موضع طلا کنند که انشاء الله تعالی نافع بود و سید اسمعیل ایلاقی گوید که اگر سبب شقاق ورم مقعد یا امتلای رگها یا بواسیر باشد [illegible] اول رگ باسلیق زنند و فصد رگهای صافن و مابض همه سود مند و نافع تر بود و حجامت میان هر دو سرین نافع و اگر ورم با حرارت و سوزش بود سفیدی بیضه مرغ و روغن گل در هاون سرد بسایند تا سپید شود و طلا کنند و این مرهم کافوری طلا کردن سود مند موم سفید دو نیم درم روغن گل ده درم سفیداب ارزیز ده درم مرداسنگ [illegible] سه درم نشاسته و افیون هر واحد یک درم کافور نیم درم همه را نرم سوده در موم و روغن گداخته داخل کرده اندک سفیده بیضه مرغ آمیخته استعمال کنند و مرهم سفیداب همانست که در مبحث ورم مقعد در قول صاحب کامل گذشت مگر آب عنب الثعلب عوض حی العالم و خبازی ست و وزن کندر دو درم و نیم و اگر حرارت قوی بود سفیده بیضه مرغ و کافور با مرهم مذکور یار کنند و اگر شقاق با گرمی و سوزش بود این مرهم مقل بکار برند و نسخه آن در قول عیسی گذشت اگر ورم مرهم مغز ساق گاو و خمیر که در قول شیخ مذکور شد نشاسته سوده افزایند هر سه مساوی بگیرند سود مند بود و نسخه مرهم زوفای رطب مغز ساق گوساله و مرهم مغز ساق گوزن همانست که در قول شیخ گذشت و اگر ورم بارد باشد برگ کرنب با سبوس نخود و جوشانیده با پیه گاو بکوبند و مرهم ساخته ضماد کنند و بر [illegible] نشانند و آماس را تحلیل کند و پیوسته در آب گرم نشانند و اگر ورم صلب بود بگیرند مرداسنگ سپید درم سفیده ارزیز درم موم زرد درم پیه [illegible] پیه مرغ خانگی هر یک چهار درم زعفران یک نیم درم زرده بیضه پخته دو عدد روغن [illegible] بقدر کفایت مرهم سازند و مقل با کوهان شتر سرشته [illegible] نافع بود و اگر شقاق [illegible] باشد [illegible] مقل [illegible] کنند نسخه [illegible] مقل [illegible] در قول ابوسهل گذشت و در ان مقل [illegible] الادویه [illegible] و اگر در [illegible] زیاده [illegible]

نسخه وخبث الحدید دران یافته شود واگر آماس ورد کنند در طبیخ بابونه واکلیل الملک نشینند واین معجون صاحب شقاق و بواسیر طبیخ زرم وارزقل ده درم کتیرا پنج مثقال انجیر زرد
نسخه مویز سیاه دانه بیرون کرده دو چند وزن مقل وکتیرا همه را کوفته شبانگاه یا پیش از طعام پنج درم بخورند واین جوارش مقل صاحب شقاق و بواسیر و مقعده را سود دارد هلیله کابلی
بلیله آمله انیسون مصطکی هریک ده درم نانخواه پنج درم همه را کوفته بیخته بروغن شقاقلو چرب کنند و بست درم مقل را در آب حل کرده ادویه بدان بسرشند شربتی دو درم
تا سه درم با آب گرم واین حب مقل طبع راندهم کند هلیله کابلی ده درم باقی اجزای این همان است که در قول عیسی گذشت مگر بجای وزن مقل پانزده درم است واگر
شقاق کهنه باشد استفراغ نمایند تا خون بسیار بیرون آید پس بمرهم باسلیقون علاج کنند وغذا صاحب این علت را قلیه کنند تا بسند ده بیضه نیم برشت در روغن گاو و روغن کوهان
شتر مناسب و طعامهای آشامیدنی باید خورد و خوردن مغز بادام و فندق و نارجیل و مویز و انجیر سودمند بود واگر این حریره سازند جایز است و شراب نوشیر
کهنه و شراب دوشابی که در بیرون دود داخل کرده باشند ابن الیاس گوید که اگر بسبب یبوست مفرط یا حرارت باشد هر صبح جلاب از شربت بنفشه و ترنجبین
هر واحد ده درم بنوشند غذا مزوره ماش و کدو خورند و پیه بط و پیه ماکیان و پیه و مغز ساق البقر در روغن بنفشه گداخته بموضع طلا کنند واگر با شقاق التهاب و
درد شدید باشد این طلا استعمال نمایند سفیده از بیضه یک درم سفیداب قلعی ده درم کافور یک دانگ باهم سرشته طلا کنند و یا بگیرند آب عنب الثعلب و آب کاسنی
وآب کشنیز تر وآب برگ خرفه وآب خبازی وآب خطمی هر واحد بیست درم روغن بنفشه و موم صاف سفید هر واحد ده درم کتیرا کوفته بیخته یک درم موم و روغن را
گداخته در هاون اندازند و کتیرا داخل کرده قیروطی ساخته استعمال نمایند واگر از آن خون سیلان کند هر صباح قرص کهربا یا قرص گلنار هر کدام که باشد یک مثقال
کوفته چرب با آب آمیخته بخورند و غذا مزوره سماق تناول نمایند و در ادویه که در باب بواسیر مذکور شد بیاشند خجندی گوید که علاج شقاق تناول اغذیه مرطبه و ترک
مسخنات و مجففات و ملازمت اغذیه ملینه و ترک جوع و سحوم فاضله و ترک استفراغ و اسهال و حمام است واشربه مرطبه مثل شربت نیلوفر و شربت بنفشه و تلیین
طبیعت بشیر خشت و ترنجبین وخمیره بنفشه و لعابات مثل لعاب بهیدانه و تمریخ مقعد به شحوم مثل پیه بط و ماکیان و مغز ساق و بهی در روغن بنفشه و روغن الیه و روغن کنجد
و روغن کدو و قیروطیات بروغن بادام و موم و جلوس در آبهای شیرین نیمگرم نافع بود و بنفشه و نیلوفر و خطمی و عنب الثعلب و کاهو ضماد کنند
و همین ادویه در آب پخته نطول سازند و چون با شقاق حرارت و یبس نباشد مرهم سفیداب یا مرهم باسلیقون و پیه ماکیان و بط و قدری زفت آمیخته
و همه را مرهم ساخته استعمال نمایند و چون شقاق مزمن باشد و پیه خاک سیلان خون کم باشد بمرهم [illegible] علاج کنند
این مرهم انواع شقاق وخصوصا آنکه بادی الم شدید باشد بلیغ النفع است مر اقلیمیا و دم الاخوین شادنج مغسول شیاف مامیثا کندر سفیداب
افیون ربع جزو ادویه را باریک سائیده بروغن گل و موم زرد بهم آمیخته مرهم سازند و بکار استعمال نمایند واگر درین کرم قدر وزن نصف ادویه
اضافه کنند نفع او ابلغ باشد سعید گوید که علاج شقاق بمرهم سفیداب مع سفیده بیضه و کافور در روغن گل و حی العالم کنند و ضماد حی العالم را در آب بسایند
تا شانند واگر التهاب شدید باشد تضمید موضع بزرده بیضه و مغز ساق البقر و پیه ماکیان و کتیرا و نشاسته و افیون و گل ارمنی و موم و روغن نمایند و مرهم
ازان نمک و از شراب و حلوا منع کنند و اسبغول بجلاب بخورند و غذا شوربای ماکیان یا مزوره اسفاناخ و بهی الانطاکی گوید که تنقیه و تلیین مزاج
و تربیت کنند و مثل مرهم ابیض و سیاه و اسود و رطبها بکار برند این مرض گاهی در بلاد بارده بقتل رساند و مجرب صحیح این است که چغندر
کوفته فتیله بدان آلوده در مقعد گرم گرم نهند و از سردی حفاظت نمایند [illegible] استعمال کنند و ایضا از آنچه تجربه کرده ایم این است که سر
را به نام بسوزند پس با همچندان صبر سائیده و بپاشند که عجیب است و کذا پیه ماکیان و روغن بنفشه و موم و افیون را مرهم ساخته و [illegible] خاکستر
[illegible] مع صبر و پانزده بیضه و سه روغن که دران رصاص حک کرده باشند ابن لوح گوید که اگر شقاق با التهاب و حرارت باشد این مرهم اسفیداج
آرزیست موم مصفی در روغن گل گداخته دران سفیداب بقدر کفایت اندازند و بران سفیده بیضه انداخته حل کنند تا مستوی گردد پس اگر التهاب
شدید باشد کافور دران داخل کنند واگر حرارت و التهاب نباشد لزوم حب مقل و معجون آن نمایند واین طلا بکار برند موم سرخ بروغن خیری یا روغن
سوسن و پیه بط و ماکیان بوزن موم و روغن گداخته و بران قدری کتیرا سوده اندازند و در هاون حل کنند تا مجتمع گردد و برداشته اگر درشت گردد

در آبیکه بابونه و اکلیل الملک پخته باشند نشانند و بعد ازان شیاف مسطور در باب زحیر که بزرده بیضه سرشته میشود استعمال نمایند و اگر حرارت نبود مرهم شقاق بکار برند و نسخه او همان ست که در قول مجوسی گذشت و دران مغز ساق تقریبا یک اوقیه است و حب الرشاد بریان و زیره مدبر بسیر کوبر و بزر کتان و تخم گندنای بریان و مصطکی و هلیله سیاه بروغن گاو بریان بخورانند یا هلیله و بلیله و آمله را در آب یکجوش داده در روغن گاو بریان کنند تا خشک گردد پس بکوبند یا بگیرند تخم کتان و تخم گندنای بریان و حب الرشاد و مصطکی هر واحد نیم اوقیه گل ارمنی یک اوقیه و بیامیزند شربت سه درم با آب به طبری گوید که اگر شقاق بغیر صلابت و تغیر رنگ باشد آن سلیم ست بمرهم علاج کنند و مرهم خاص شقاق این ست اول موم روغن مغز ساق بقر در روغن گل و اندک مقل بسازند پس مرداسنگ کوفته بیخته و سفیداب مغسول و اندکی خاکستر حلزون بران اندازند بعده از آتش فرود آورده در هاون حل کنند و اندک اندک زیت آمیزند تا قوام درست شود و ایضا این مرهم بر شقاق این موضع که با وجع باشد نهند بگیرند تخم مرو یک جزو تخم کتان دو جزو و هر دو باریک سائیده بشیر تازه بجوشانند تا غلیظ گردد پس در هاون کرده اندکی سفیده بیضه و قدری روغن گل بران ریخته حل کنند تا مختلط گردد و بر موضع شقاق گذارند که جلا و التحام آن نماید و چون بواسیر یا شقاق ظاهر شود باید که طبیب ازان غفلت نکند بلکه استیصال آن نماید قبل از عظم آن

مصنف اقتباس میگوید که اگر از گرمی و خشکی باشد مرهم ابیض کافوری بمالند و بالای آن برگ بید ساده یا ریحان یا گلاب یا ترنج چسپانند و در آب سرد تا دیر نشاندن فی الفور نفع میدهد و اگر طبیب مناسب داند تنقیه بدن به نقوع فواکه و آلو نماید و یا تعدیل مزاج باشربه والعیه بارده مثل شربت نیلوفر و لعاب اسپغول وغیره کند و اغذیه مرطبه مانند خرفه و کدو و شوربای بچه غر با برنج دهند و قیروطی که از روغن گل و سفیداب و مرداسنگ و اقلیمیای نقره و نشاسته و غبار آسیا و کتیرا و لعاب خطمی و اسپغول و بهدانه و بیه بط و موم سفید ساخته باشند بکار برند و در تقلی سفیدی بیضه مرغ و روغن گل و سفیده ارزیز آمیخته بکار برند و یا مسکه شسته تنها بمالند و غذا شوربای بچه مرغ با نان دهند و در بواسیری و غیره کلاث هندی و رسوت و سفیده ارزیز هر یک سه ماشه در مسکه گاو شسته آمیخته بمالند و مرهم زرد و ابیض برابر در روغن گل آمیخته فائده عظیم دارد و در غذا کله پاچه حیوان تنوری خورانند و اطریفل کشنیزی و شاهتره و گلو نیلوفری بدهند و در امتلائی فصد صافن یا مابض و باسلیق کنند و این مرهم نهند مرداسنگ مغسول زنجفر رومی سفیده ارزیز هر یک سه ماشه چرب نبه هفت ماشه موم یک نیم توله مغز ساق گاو نه ماشه روغن گل سه توله و در انچه از کثرت اسهال باشد بروغن بنفشه بادام و یا بمسکه طلا کنند و مرهم اسفیداج در روغن گل آمیخته نافع و کذا آبزن از آب برگ خرفه و غبیرا و انار و شبه بانجی هر واحد یک آثار گلاب سه شیشه تخم مورد و جبه و نکوه و گل کاسنی هر یک دو قبضه گل ریحان سه قبضه گل خطمی یک نیم قبضه و بعد بر آمدن از آبزن مرهم زرد در روغن یاسمین آمیخته بمالند و مهلبه و شیر برنج غذا سازند و در سرائی بمعالجه شقاق لب و دیگر اعضا چه دارند و از آب سرد و چیزهای سرد اجتناب ورزند و علی ابن زرین گفته که پیه خوک در موم و زیت آمیخته نفع کثیر میدهد و مختار ابن هبل گفته که سر سگ بچه که هنوز چشم نکشاده باشد سوخته در روغن گل آمیخته و کذا پیه آن نافع و بعضی از متاخرین می نویسند که ارسال علق را کثیر المنفعت در مثل این مواضع یافتیم و بعضی از معالجات که در مبحث بواسیر و ورم مقعد مذکور شد این مرض را نیز نافع ست و اگر درینجا شدت حرارت نباشد بمرهم مقل طلا کنند.

و گاهی آنرا این دوا کفایت کند که مغز ساق بقر در شراب بپزند تا غلیظ مثل مرهم گردد پس استعمال نمایند و مرهم زوفای رطب درین نیکوست و این حب مقل نافع شقاق مقعد و ملین طبع و موافق محرورست پوست هلیله کابلی بست درم مقل ده درم کتیرا پنج درم انجیر سی عدد انجیر را در آب بپزند تا مهرا شود پس بپالایند و مقل و کتیرا دران حل کنند و هلیله کوفته بیخته بدان سرشته حب سازند شربتی دو درم و اگر خون سیلان کند شادنج دم الاخوین شب یمانی سوده بپاشند

مرهم شقاق

حب مقل

استرخای مقعد

که آنرا استرخای شرج نیز گویند بقول شیخ گاهی از مزاج فالجی یعنی سوء مزاج استرخائی و یا از برودت ساذج یا مادی کمتر ازان بود و مزاج فالجی از رطوبت رقیق متشرب در اکثر باشد و گاهی از رطوبت مائل بحرارت و حرارت آن بسبب تشرب آن بود و گاهی استرخای مقعد بسبب ناصور یا زخم یا بسور یا قطع آن

چون عضلهٔ ممسکهٔ مقعد را آفت عام رسد حادث شود و گاهی بسبب سقطه بر پشت یا ضربهٔ آن عضو مبدأ عصب که بسوی آن عضله فرود آمده عارض گردد و گاهی بسبب تمدد عصب یا عضله بسوی بیرون مشابه باسترخا حادث گردد و بیشتر تابع قولنج شود بسبب بهم رسیدن تمدد لعضلهٔ جالبه و بقول قرشی گاهی از ورم مقعد افتد بالجمله شناخت استرخای مقعد این است که براز و ریح بلا اراده خارج شود و گاه استرخا با حس بود و این سالم‌تر است و گاهی با بطلان حس ردیه پس اگر استرخا بتدریج اندک اندک عارض شود و با سردی لمس و تنزل مقعد و سائر علامات برد مزاج و تری آن و تقدم اسباب سرد و مرطبه مثل نشستن بر سنگ تا مدتی یا در آب یا بر جاهای سرد و تر یا خوردن آب سرد بافراط و مانند آن از امور ظاهری و باطنی بود از سوء مزاج بارد رطب باشد و این علاج بدیست بعده اگر ملمس گرم محسوس گردد و رطوبت استرخائی مائل بحرارت باشد والا فلا و اگر این مرض دفعةً یکبارگی ظاهر شود از ضربه و سقطه یا قطع با سور یا جرم آن باشد و این لاعلاج است خصوصا که با بیهانی سست گردد و آنچه با صلابت باشد از تمدد بود و وجود ورم و وجع در مقعد بر استرخای ورمی دلالت کند علاج در بلغمی علاج فالج از تنقیهٔ مادهٔ مرخیه مثلا بلغم و تبدیل مزاج بتناول معاجین گرم نمایند و باید بحصول نفع این ماء الاصول دهند پوست بیخ بادیان پوست بیخ کاسنی هریک نه ماشه بیخ اذخر سه ماشه بیخ کرفس اصل السوس هریک هفت ماشه بادیان خطائی پنج ماشه انیسون مصطکی هریک چهار ماشه اسطوخودوس بادرنجبویه بادیان هریک نه ماشه انجیر زرد هفت عدد مویز منقی سه توله زبیب [illegible] ماشه گلقند عسلی چهار توله غذا شوربای مرغابی و کبوتر و مرغ جوان نان گندم خشکاری تنوری و بعد ده دوازده روز یا زیاده تنقیهٔ بدن با یارجات کبار کنند و روغنهای گرم مثل روغن بابونه و نرگس و زنبق و ناردین و شبت و سداب و انجیر و روغن قسط که اندران جندبیدستر و فرفیون حل کرده باشند بفقرات سفلی پشت و مقعد بمالند و حقنه کنند و ضماد که در فالج مذکور شد نیز بر مهرهٔ زیرین از مهرهای پشت ضماد کنند سیسالیوس و شبت و بیخ بادرنجبویه و ریحان و حب الغار و افسنتین و مرزنجوش و زرنباد و پوست انار و تخم سونیز و گل بابونه هریک سه توله پخته آبزن نمایند و بعد برآمدن بر فقرهای زیرین پشت و شکم روغنهای مذکوره بمالند و باید که اندران ادویهٔ حارهٔ قابضه مثل سنبل الطیب و قسط و مر و جوز السرو و مانند آن پخته باشند مریض را به نشانند و گلقند تنها یا با قرنفل و قرص انبرباریس را بعده تناول نماید شیخ میفرماید که اگر سببش برودت شدید بی ماده یا بغیر ماده باشد در آبی نشیم که اندران ابهل و قسط و جوز السرو و سنبل و اندک مر و اذخر جوشانیده باشند بنشانند و اگر احتیاج بقوی‌تر ازین افتد بدوای مسمی افربیون که تخذ از فرفیون حقنه کنند و بمقعد مثل روغن قسط و غیر آن استعمال نمایند و اگر مادهٔ موجبه رطوبتی باشد که دران حرارت بود در آب قوابض قویه مائل ببرودت مخلوط بخیری که دران تسخین نیز باشد بیمار را بنشانند و اگر گمان شود که درینجا تمدد است مرخیات ملینات از روغنها و شحوم و غیره استعمال کنند و در آخر آن ادویهٔ قابضهٔ محرکه که اندران تلطیف و تحلیل تمام باشد استعمال باید کرد و استفراغ ماده مثل آب مایع و مطبوخ حنظل نمایند و در انچه اندر باب خروج مقعد بیاید نیز تامل کنند قرشی گوید که علاج ورم و تعدیل مزاج و تقویت عصب نمایند و در اکثر از برد و رطوبت بود و این بطول نیکوست طراثیث و زره ورد و پوست انار و خطمی و آس و قرظ و قسط و مر و اذخر جوشانیده در آب او نشینند بعده بروغن قسط گرم کرده بمالند و بران سفیداب و زر ورد و آس خشک و مقل ازرق و زریره و اذخر و کندر همه ازین یا البعض بحسب مشاهده بپاشند گیلانی گوید که ما در سالف زمان برای این مرض و بهر خروج مقعد نیز این نسخه نوشتیم و تام النفع برآمد خصوصا چون بصبیان عارض شود و پیران سالهای بسیار نگذشته باشد بگیرند سفیداب و سرمه هر واحد ده مثقال مرداسنگ و مازو و دقاق کندر هریک چهار مثقال ابهل شش مثقال شب یمانی یک مثقال باریک سائیده بحریر بیخته باز خوب بسایند تا بغایت باریک گردد و بعد چرب کردن مقعد باندک روغن گل بران بپاشند و استنجا نمایند با آبیکه این ادویه دران پخته باشند گزمازج سنبل قرنفل گل سرخ مازو هریک پنج اوقیه ابهل ده اوقیه اذخر سه اوقیه مرکی دو اوقیه کوفته در ظرف آهنی بجوشانند و در همان ظرف بدارند و باین آب نیمگرم استنجا نمایند و ایضا پارچه بدین آب تر کرده بمقعد نهند زیرا که مصالح برآرند خصوصا قبل استعمال ذرور مذکور محمودی نویسد که هر صبح جلاب از بادرنجبویه و بادیان هریک سه درم جوشانیده ترنجبین افزوده بخورند و تنقیه بحب شبیار تخم قرطم خوردن و بر خرزات پشت سفلی نمایند و مریض را در آبیکه بابونه تمام و شاهسفرم و برگ غار و تخم ترب اندران پخته باشند بنشانند و باقی علاج آن علاج فالج است ابو منصور گوید که خروج ریح بغیر اراده بسبب استرخای عضلهٔ سطحیت داخل مقعد میباشد و این اکثر در صبیان و مشایخ و خواجه سرایان حادث میشود و خروج او از آن هنگام تنحنح یا عطسه یا ندامی عال میگردد و علاجش این است که بلادری و تریاق بخورانند و در آبزن نشانند و حمول شونیز با دهان حاره کنند و غذا با قلیه [illegible] سهل الاستحاله خورد

وتقلیل سازند و از اغذیهٔ بارد رطب نافخ مثل بقول و حبوب و ماهی و شیر خواه که رطبه اجتناب ورزند و همین است علاج کسی که براز او بی اراده برآید و این اطریفل کبیر باخبث الحدید نافع است بلیله و آمله منقی و شیطرج و تخم کرفس و نانخواه و صعتر هر واحد یک اوقیه سنبل و حماما و خیربوا و مویج هر یک سه درم دارچینی چهار درم فلفل دار فلفل و فنار مشک و زنگ هندی هر یک نیم اوقیه خردل یک نیم اوقیه نوشادر نیم درم خبث الحدید سه اوقیه کوفته بیخته در روغن گاو چرب کرده بعسل سرشته و استعمال کنند حکیم شریف خان در حاشیهٔ شرح اسباب و دیگر تصانیف خود می نویسند که این اقراص جهانی ذی در کثیر النفع است پوست انار خشک مازو و شاه بلوط صدف سوخته کاغذ سوخته و دع محرق خاکستر سرطان باقی اجزا همان است که در بحث خروج مقعد در قول اسماعیل جرجانی بیاید و نسخهٔ ذرور نیز بعد ازین نسخه همانجا مسطور است و این ذرور نیز استرخای مقعد را نافع مازو جفت بلوط قشار کندر شب سوخته گلنار شاخ گوزن سوخته مردار سنگ صدف سوخته اقلیمیا اساوی حلالیه کرده بر مقعد بپاشند و سفوف زیره و نانخواه و غیره که در امراض امعا در بحث قراقر گذشت خروج ریح بی اراده را نافع بود و کموفی خلاف و دوع مرقی نیز مفید است و این سفوف خروج براز بی اراده را سودمند بود و بعد تنقیه حقنه بکار برند که مانع است فستقین ابرسا سه هر واحد یک درم نانخواه زیره کرمانی گل سرخ کودری انار مشک بوزیدان هر یک دو درم مصطکی طالیسفر صعتر فارسی زوفای خشک هر یک سه درم کوفته بیخته برابر همه بلیله کابلی سوده آمیخته و مثل مجموع شکر طبرزد مخلوط کرده یک درم صبح و یک درم وقت خواب بدهند و از استحمام و نشستن آب گرم بر اسعاد مقعد پرهیز نمایند و اگر سبب این مرض خلط سوداوی بود افتیمون یک درم اضافه نمایند و یک نیم درم ناشتا فقط بدهند

خروج مقعد

یعنی بیرون آمدن سرین و آنرا برز مقعد و نتو مقعد نیز گویند سببش گاه شدت استرخای عضله ماسکه مقعد میشود آن بسوی فوق بواسطه غلبه رطوبت بود و گاهی ورم عظیم عضلهٔ مقعد باشد و گاهی تنزحر شدید بود که در مرض زحیر یا بسبب براز خشک یا در عسر بول اتفاق افتد با تحجیر در استرخای مقعد بسهولت و بسهولت باندرون راجع شود و در ورمی خلاف این بود و در هر دو ورم والم لازم است و علاج راجع سهل تر از علاج غیر راجع بود دیگر آنکه سبب سهولت رجوع نالج مستحکم باشد که دران هنگام علاجش دشوار تر از آن بود که رجوع میکند و گاهی علاج راجع متعذر بود اگر آن از انقطاع عصبه باشد و این مرض اکثر اطفال سیما بعد از زحیر و اسهال کثیر عارض میشود علاج بر اثر سبب کوشند و اول با نهایت دست مقعد را بالا برده کنند و اگر مشکل باشد اول از موم روغن یا زرده بیضه یا شیر گاو چرب کنند تا نرم و بازگردد و بعد از آن پوست انار جفت بلوط گلنار مازو و برگ مورد در آب جوشانیده صاف نموده هر گاه نیم گرم بماند دران بنشانند و میان استنجا کنانند و ثفل آنرا سائیده بر بندند و لنگ بکشند و ایضا در استرخائی ذرور ادویه قابضه مثل ذرور سفیده و ارزیز و گلنار و جفت بلوط و مازو و شب و سرمه بچون غبار سائیده و اول مقعد را بروغن گل خام چرب کرده پاشیدن بر مقعد را داخل کرده با پنبه و عصابه بستن نافع لیکن استعمال ادویه بعد تنقیه تا حاجت قیام استبرا نگردد و در دردی آب که اندران مسکنات وجع و مرخیات و ملینات در هم مثل بنفشه و خطمی و خبازی و پوست خشخاش و بابونه جوشیده باشند و گرم و تخم کتان و تخم مرو پخته باشند مریض را بنشانند و نیز روغن بابونه و روغن شبت بر مقعد بمالند تا نرم شده اندر رود و بعد از آن بروغن قسط یا روغن گل چرب کرده ذرور ادویه قابضه بپاشند و از آب قابضات مذکوره آبزن و استنجا نمایند و ثفل آن مثل مرهم باریک سائیده ضماد کنند و در فرازه ادویه بونانیه مقعد و مرکب مفید این مرض ضماد حجر ابرام مسحوق بروغن گل و کبوس کات خشک مبرات و کذا السیر سیاه بعد چرب کردن مقعد بروغن گل و کذا اسفاناخ سنهری و ضماد حشیشة الزجاج هر واحد در بر مقعد مجرب سودمند است و کبوس اقاقیا و کذا خبث الحدید و کذا موی کهنه سوخته و کذا گل بنفشه خشک سوده و کذا خرنوب نبطی سوخته و کذا مازو سوخته در شراب بسر کرده و کذا آمله و کذا دم الاخوین و کذا کندر و کذا پوست درخت اثل و کذا تخم حماض و کذا جفت بلوط و بعد ازین مقعد بروغن گل و کذا کاغذ مصری سوخته و ضماد روغن پلپه دانه مبرات و یا مصطکی در روغن گل و یا حب الآس بشراب پخته و یا برگ مورد و یا سفرجل مطبوخ در سرکه و یا مازو کوفته در شراب قابض یک ساله پخته و یا تخم تمر هندی و یا حضض مکی و یا جوز السرو کوفته پخته و یا عصفر سوده و یا گل سرخ خشک با طبیخ آن و یا گلنار و یا گل ارمنی و یا عصاره برگ علیق و اطراف سرو و جلوس در طبیخ خرنوب شوک و یا برگ آس یا حب آس یا دادی و یا آب آهن تاب

ویا پوست انار ترش تنها یا بگلنار و یا سعد و یا خرنوب نبطی و یا مازو کوفته و یا سرکه و یا بخور مریم سوده و یا سماق و یا برگ بلوط و یا رامک و شرب تخم حماض و لعوق شاخ گوزن سوخته بعسل و کذا شاخ مذکور سوخته مع دو چند آن خرنوب شوک سوخته بعسل آمیخته تا پانزده روز متواتر و حقنه عصارهٔ سفرجل و یا سفرجل قطع کرده بآب پخته تا مهرا شود نیم رطل ازان صاف کرده و یا عصارهٔ سیب ترش و حمول نولان هندی بقیلیه آلوده و یا ودع سوخته و خوردن گوشت دزه و بیر و احد نافع بروز مقعد ست و باید که تلطیف غذا و تقلیل آن صاحب بروز مقعد لازم گیرد تا هر وقت محتاج تبرز نگردد و ایضاً قرظ و پوست انار و زر ورد باجماع آن و تخم خطمی و خرنوب شوک همه را در آب خوب بجوشانند تا مهرا گردد و صاف نموده نیم گرم اندران نشستن در تقویت مقعد مجرب سویدی ست و کذا شرب آمله و کذا شرب و ضماد مقل ازرق و کذا جلوس در طبیخ خرنوب شامی و کذا شرب و حمول دم الاخوین و کذا اهلیلج و کذا ضماد و حمول روغن گل و گلنار و زر ورد و موم سفید همه مقوی مقعد ست دیگر گویند که دود کبریت بمقعد رسانیدن در ساعت مقعد مستخرجه را بجای خود ببرد ایضاً روغن گل بر مقعد بمالند و بالای آن پوست انار صدف سوخته اقاقیا مغسول عصارهٔ لحیة التیس شب یمانی سرمه هر یک دو درم ذرور سازند و بالایش قنب سائیده قرص سازند و بر روغن گل بریان نموده بر برگ تنبول نهاده لنگوته محکم ببندند و لیکن باید که اول درین آبزن درآیند مرزنجوش بابونه اکلیل الملک گلنار جفت بلوط مازو سنجد عدس مسلم نخود مورد برگ انار چنبیلی هر یک سه توله و بعد دو ساعت بر روغن قسط و آجر چرب سازند ضماد که حکیم علویخان در عشره کامله از مجربات خود نوشته و تخلف نمیکند استخوان تحف انسان در آب مکره و بارتنگ سوده بزردهٔ بیضهٔ مرغ و سنگ پشت و روغن گل آمیخته ضماد کنند و بالای آن برگ بنگ سه توله و چاهی خطائی هفت ماشه قرص ساخته بر روغن گل بریان کرده نیم گرم ببندند و بعد از یکپاس تجدید نمایند در یک دو روز نفع بیّن میکند دیگر بروز مقعد خارج شده را بر بخور خرنوب و پوست بیخ کبر داشتن از مجربات صاحب خلاصة التجارب ست و کذا دود شاخ گاو کوهی سوخته دیگر عدس مقشر گل سرخ پوست انار گلنار جفت بلوط نیم کوفته فوفل نیم کوفته جوز السرو هر یک دو دام پوست مغیلان پاو آثار برگ نورسته انار نیم آثار در آب بقدر یک من خوب جوش داده در ظرف وسیع اندازند و چون نیم گرم بماند بنشینند تا وقتیکه سرد نشود و بعد آن بیرون آیند و آب آنرا نگاه دارند وقت حاجت گرم نموده استنجا بدان کرده باشند که برای خروج مقعد کثیر النفع ست کبوس که اورام مقعد و بواسیر و استرخا را نیز مفید کندر بانزج مازو اقاقیا سفیدهٔ ارزیز همه مساوی سوده اول مقعد را بشراب قابض بشویند و بعد ازان اجزای مذکوره ذرور نمایند مرهم که برآمدن مقعد و وجع آنرا مفید ست عنب الثعلب عدس مقشر هر یک سه مثقال گل سرخ دو مثقال کوفته بیخته بآب کشنیز تازه پخته زردهٔ تخم مرغ و روغن گل داخل کرده مرهم سازند و اگر جراحت دران مرهم سرب گل ارمنی دم الاخوین مرداسنگ زر ورد سماق مازو کهربا مثل غبار سوده بر مقعد بپاشند و اندک بر پارچهٔ نرم کهنه چند ته نموده پاشیده بدان مقعد را بردارند تا باندرون رود و تا التیام زخم هر وقت که برآید بکار برند و بعد ازان بروغن تخم شفتالو چرب کردن لازم گیرند سفوف فلفلمویه که برای خروج مقعد و ورم آن نافع فلفلمویه دوازده درم فلفل سیاه چهار درم کشنیز نمک سنگ نمک سیاه هر یک دو درم زنجبیل آمله هر واحد یک درم کوفته بیخته بقدر دو درم بدهند و اگر آب مطبوخ آمله با مساوی روغن کنجد آمیخته بپزند تا روغن بماند و طلا نمایند برای خروج مقعد مجرب نوشته و نیز برای سستی رفتار اطفال و تقویت اعضا و رفع اعیا و رویانیدن موی و تسوید و تقویت آن مفید ست ذکر ادویهٔ هندیه نافع مرض مذکور را سنا کوفته بیخته با شیر یا آب آمیخته بر مقعد مستخرجه نهند و بعصابه ببندند و اگر درد بشدت باشد برگ بهنگ نیم کوفته بیخته آمیزند و خصیهٔ کودکان که کلان شود نیز از استعمال این دوا بر حالت خود باز گردد دیگر مریض بول خود را در ظرفی بگیرد و چون از براز کردن فراغت یابد آبدست ازان بول کند سه چهار کف کافی ست بعده بآب پاک استنجا نماید در دو سه روز نافع گردد دیگر پوست کهنهٔ غربال یا پاپوش را بسوزند و اندک بر مقعد افشانند مقعد اندرون گردد و بازنه برآید و اگر اول مقعد را بزردهٔ تخم مرغ چرب نموده خاکستر مذکور بران پاشند و مقعد را از کفش با اندرون کنند مجرب ست دیگر استخوان تحف آدمی بآب برگ دهتوره سائیده تا ده روز هر روز دو سه بار طلا کنند برای بروز مقعد که در بواسیر بهم رسد و بهیچ وجه علاج نپذیرد نفع بخشد و اگر بقیه از مرض باشد چاهی خطائی در آب سائیده لکدی ساخته ببندند مجرب ست دیگر تخم گل مهندی باریک سائیده افشانند و لنگوته ببندند نافع بود دیگر اول مقعد را بروغن چرب کرده سپستان سوخته

ساییده ذرور نمایند و دیگر حلبی ببول و برگ ببول گل دهاوه جوش داده در طبیخ آن نشانند یا بآب آن استنجا نمایند نافع بود دیگر برگ انبه برگ جامن و پوست هر دو نیمکوفته جوش داده ازان آبدست سازند دیگر سم سوخته مازو گلنار پوست انار پهٹکری بریان مساوی کوفته بیخته بپاشند مفید بود دیگر گویند که سبب این مرض دخول برودت ست یا ضعف جرم معای مستقیم و اکثر بعد زحیر یا اسهال مفرط در اطفال واقع شود پس نشانیدن طفل بر ناپه نیمگرم و تکمید از خشت گرم و نمد گرم مفید ست و آبزن از شراب و طبیخ ادویهٔ قابضه مثل پوست کچنال و مازو و پوست و ثمر ببول و گزمانج می شاید و ذرور پوست غربال سوخته و مازو سوخته و نمد سوخته انفع ست ایضاً اگر سبب خروج مقعد ورم بارد بود برگ شبت جوشانیده افشرده بر بندند ایضاً برگ حنا برگ سنبهالو برگ شیر ازهی در آب جوشانیده انکباب نمایند بعده ثفل را افشرده نیمگرم بر ورم بندند دیگر تخم سن بسوزند و بر مقعد ذرور نمایند اندرون رود ایضاً بهوج پتر مازو سنبر جفت بلوط گل دکیدان شاخ گاو سوخته موی سر آدمی سوخته پهٹکری سوخته باریک سوده بر پارچه سفال نهاده کانچ را بدان بر دارند دیگر سرمه و سفیده ارزیز و حلبی ببول مساوی ساییده بپاشند و مقعد را نخست گرم کردن و یا خشت آب ندیده گرم کرده بدان بر دارند مفید ست

اقوال اطبا مسیحی گوید که برای خروج مقعد اکلیل الملک و مر و مازو و در اسفنج سیر کرده تا مستتر گردد و در صوف تر کرده حمول نمایند و ایضاً زیره بکوبند و با اقاقیا و طبیخ و پوست انار آمیخته استعمال نمایند بو علی سینا نویسد که صواب تر آن ست که معالجهٔ آن بچیزی که علاج حبس بدان میکنند باید کرد و رد آن کنند و بر بندند و اگر رجوع نشود مرخیات استعمال نمایند و واجب ست که ذکر ادویه شده مقعد بقبضه آن کرده شود پس اگر اکثر حاجت بسوی استعمال ادویه و آنرا استعمال نمایند و بعده آن مقعد را رد کنند اگر رد شود و بر بندند نفع کند پس بعضی ازان آبهاست که دران نشینند و بدان نطول کنند و دران ادویهٔ قابضه طبخ میکنند و اوفق این ست که آن آب شراب قابض باشد و ازان جمله این ست که بگیرند گل سرخ و عدس و عنب الثعلب و سماق و در آب پخته استعمال نمایند و ایضاً این نافع ست اگر در انجا ورم باشد و بعضی ازان ذرورات ست و ازین قبیل ست چون حرارت شدید نبود آنچه بگیرند پوست شجر البطم هشت درم جوز السرو دو درم سفیداب یک درم و مقعد خارج را بشراب قابض تر کنند و بشویند پس این دوا بران بپاشند و ایضاً دقاق کندر و مرداسنگ هر واحد هشت درم جوز السرو خشک سفیده ارزیز مغسول بحک ازینها بعض آن بعض بشراب قابض و دو درم ذرور سازند و ایضاً خبث رصاص و سماق هر واحد چهار درم هر یک درم تخم گل چهار درم و ایضاً مقعد را بشویند و بروغن گل خام چرب کنند پس شب یمانی و مازو و سرمه و سفیده ارزیز بران بپاشند و رد کنند اگر رجوع شود و بر بندند و اگر مقعد رد نشود و رجوع نکند بسبب ورم عظیم پس اولی آن ست که تدبیر ورم کنند و تقویت ارخا نمایند بجلوس در آب گرم که اندران مسکنات وجع و مرخیات ورم از آنچه در باب آن مذکور شد جوشانیده باشند و بعد ازان بروغن شبت و بابونه چرب کنند که باین تدبیر نرم شود و رجوع کند پس درین هنگام معالجه بقابضات مذکوره نمایند و از آنچه درین وقت نفع کند مسکنات درد ست که مذکور شد و خصوصاً آبزن مذکور و ضماد دیگر که دران عدس داخل ست ابن عباس گوید که هرگاه مقعد خارج شود مریض را در آب قمقم که سابق مذکور شد نشانند و مقعد را بشراب قابض بشویند و این دوا بران بپاشند جوز السرو و آس خشک و اقاقیا و عصارهٔ لحیة التیس و مازو هی سنبر هر واحد یک جزو باریک ساییده بکار برند و یا بگیرند خبث الفضه و سنبر و ورد و سماق هر واحد چهار درم مر دو درم باریک ساخته بر مقعد بپاشند بعد ازانکه بشراب قابض شسته باشند و یا دقاق کندر و مرداسنگ هر واحد یک جزو جوز السرو نیم جزو سحالهٔ ارزیز و ودع سوخته هر واحد ربع جزو باریک کوفته بعد شستن مقعد بشراب قابض بپاشند و اگر با خروج مقعد ورم باشد بگیرند عدس مقشر و پوست انار و جفت بلوط و جوز السرو هر واحد یک جزو و در آب آس پخته و روغن گل بران ریخته در هاون حل کنند و بر مقعد ضماد نمایند اسمٰعیل و ایلاقی گویند که طریق علاج این مرض آن ست که بگیرند گل سرخ و عدس مقشر و پوست انار و جفت بلوط و همه را در آب بپزند و بپالایند و دران آب بنشینند و ثفل این بروغن گل حل کنند تا چون مرهم شود بر مقعد ضماد کنند و اگر با این مرض مزاج سرد بود بگیرند وادی جفت بلوط و مر زنجبیل خشک و مازو هی بریان بروغن بجوشانند پاره آهن کهنه زنگ گرفته و بسیار در شراب کهنه یک شبانه روز تر کرده صاف نمایند و یک ساعت دران شراب بنشینند پس مقعد را خشک کرده بروغن تخم ترنج یا بروغن مغز تخم زردآلو یا روغن مغز تخم شفتالو چرب کنند و این دوا بپاشند پوست انار خشک و مازو و قشر بلوط و صدف سوخته و ودع سوخته و خاکستر

سفال

سفال سرطان و عصارهٔ لحیة التیس و جفت بلوط و خاکستر باس کهنه مساوی کوفته بیخته بآب مورد تر سرشته قرص سازند و بسایه خشک کرده کوفته بکار برند
و یا این دوای مختصر بعمل آرند بگیرند گلنار و مازو و پوست انار خشک و صدف سوخته و عصارهٔ لحیة التیس و اقاقیا و سفیداب و شب یمانی و همه را مثل سرمه
سوده بپاشند و ببندند و بخسپند و هم این دوا در شراب قابض بپزند و دران شراب بنشینند و اگر باری ورم گرم باشد گل سرخ و عدس مقشر و برگ عنب الثعلب
در آب او بپزند و بار وغن گل حل کرده بر موضع نهند و آماس سرد را در آب گرم نشستن نافع بود و موم روغن که از روغن شبت و بابونه سازند طلا کنند
تا آماس برود و هرگاه مقعد بیرون آید و ریش گردد آنرا بشراب قابض که ادویهٔ قابضه دران پخته باشند بشویند و این دوا استعمال کنند بگیرند سرب
سوخته مغسول هشت درم گل سرخ و سماق هر یک چهار درم مر دو درم و نیم سائیده اول مقعد را بشراب مذکور شسته بپاشند ابن الیاس گوید که اگر
بروز مقعد بسبب استرخای تشنج باشد مریض را در آبیکه اندران جوز السرو و جفت بلوط پخته باشند بنشانند و اقاقیا و مازو و قشا کنند و عصارهٔ لحیة التیس
و ودع سوخته و سنجاکه مس مساوی باریک سائیده بر مقعد ذرور سازند بعد ازانکه مقعد را بآب آس شسته باشند و یا بگیرند گلنار و مازو و سرمه اجزا مساوی
باریک سوده بحریر بیخته ذرور کنند و هر صبح سفوف حب الرمان پنج درم برب به ده درم بخورانند و غذا مزوره سماق و کشنیزه تر با دام و ماکیان و کبک سازند
و از فواکه رطب و البان و حمام احتراز کنند خجندی گوید که این آبزن آنرا نافع ست برگ مورد و برگ حنا گلنار بلوط جوز السرو و نخالهٔ نحاس اقاقیا پوست انار
لحیة التیس قشور کندر مساوی جوشانیده دران نشینند و اگر ودع سوخته کندر مرداسنگ برابر باریک سوده بپاشند بروز مقعد را که از زحیر باشد و جمیع
انواع آن نافع ست و ایضاً خبث رصاص هشت مثقال سماق مثل آن گل سرخ نصف آن مر مثقال سائیده بر مقعد بپاشند بعد ازانکه بشویند باب
قابض یا بآبیکه اندران قوابض جوشانیده باشند مقعد را بشویند و ایضاً پوست صنوبر دقاق کندر مرتک هر واحد یک جزو جوز السرو ربع جزو باریک سوده
بعد غسل مقعد بآب قابضات بپاشند و خروج مقعد را استرخای آنرا جلوس در آب شپاک نافع ست و آن آبی ست که دران خرنوب نبطی رطب پخته باشند
بعده بر وغن گل چرب کرده بران این کبوس بپاشند و رد کرده ببندند سفیدهٔ ارزیز و گلنار هر سه سائیده بپاشند و این دوا اگر بعمل آرند مع جلوس
در آب قمقم و آن آبی ست که اندران خرنوب و گلنار و قرظ و طراثیث و مازو و پوست انار پخته باشند انطاکی می نویسد که خروج مقعد گاهی عقب مرضی بود
که اخراط کند تا آنکه بدن لاغر گردد و اربطه ضعیف شود و علاجش تسمین و اکل غذای یابس مثل قلیهاست و گاهی بسبب فرط رطوبت و برودت باشد و
علاجش جلوس در مطبوخات حاره و قابضه مثل بابونه و حلبه و اکلیل الملک و سماق و مازو ست و ذرور مثل سرمه و مرداسنگ سوخته و شب و گاهی از ورم
بود و آن مذکور شد و روغن کدو نیکوست و آب آهن تاب شراباً و غسلاً و خاکستر شبه کتان ذروراً و کذا علیق دموی انسان سوخته نافع و ابن هبل
گوید که معالجهٔ نتوی مقعد بنشستن در آب قمقم نمایند و هنگام انقلاب آن جوز السرو و اقاقیا و گلنار و عصارهٔ لحیة التیس و مازو و شب و سفیداب کوفته بحریر
بیخته بر مقعد بپاشند بعد نشستن مقعد بشراب قابض رد آن کنند و ببندند و اگر ورم کند و رجوع نشود باید که مریض را بجلوس در آب ریاحین نیمگرم
امر کنند پس هرگاه ورم تحلیل شود اعادهٔ آن نمایند و تدبیر مذکور بپردازند طبری گوید که خروج مقعد بسبب استرخا و تفصل عضله ماسکه شرج بود و علاجش تنقیه از
بلغم در حقیقت بود بعده ورد او بر وغن گل نیمگرم کنند و بران ودع سوخته و کندر باریک سوده ذرور نمایند پس هرگاه رجوع شود در آبیکه اندران برگ مورد و حب الآس
و پوست انار و مازو و خرنوب نبطی و گلنار و حشیشه معروف بعنب الحمام جوشانیده باشند هرگاه نیمگرم باشد بنشانند که تقویت شرج و منع از خروج کند و این
بعد رد مقعد بکار برند و اگر این آب بر مقعد خارج شده برسد رجوع نکند و انچه در رد آن نافع بود این ست که بگیرند مازوی سوخته و مداد چینی و صیصیه
خروس سوخته و همه را سائیده ذرور ساخته رد آن نمایند و مریض را از اغذیهٔ چرب منع کنند و ایضاً آنچه رد آن کند و تقویت شرج نماید این ست که اشراز
عفص بشویند و بران صمغ سماق بپاشند و رد کنند و بران رفاده در شراب تر کرده نهاده ببندند و گاهی استرخای شرج را داغ میکنند و قطع میگردد
بعد آنکه داغ موضع را صلابت گرداند پس مقعد خارج نشود و باید که بر امثال این معالجات جسارت نکنند که آن مرض دیگر پیدا میکند تعلیم جبرئیل ابن
اطفال را بسبب غلبهٔ رطوبت و ضعف اعصاب عارض میگردد پس علاج ایشان بمثل خاکستر سرگین غزال کنند و غیر آن که مذکور شد باید کرد و ایضاً

ودم الاخوین و گل ارمنی و مازو و جفت بلوط و کات هندی و کهربای نرم سوده بحریر بیخته بر پارچهٔ نرم پاشیده بدان بردارند که بموضع خود برگردد و بعونه تعالی دیگر بیرون نیاید و بقول الشیخ الرئیس پوست انار جفت بلوط برگ آس رطب گل سرخ شاخ گوزن سوخته کاغذ سوخته سم پیسوخته شب یمانی گلنار فارسی مازو جمله مساوی بگیرند و در آب بسیار بجوشانند تا قوت ادویه در آب آید صاف نموده طفل را دران بنشانند در حالتی که نیمگرم باشد و اگر طفل با هوش و تمیز باشد او را بفرمایند که بسبیل جذب مقعد را باندرون کشد و الا بانامل دست اندر کنند و در انجا که بسبب ورم و جز آن ادخال مقعد متعذر باشد اولا مقعد را بموم روغن مناسب یا بزردهٔ تخم مرغ چرب نمایند تا نرم گردد و بجهت تحلیل ورم مغز فلوس خیارشنبر در آب عنب الثعلب حل کرده ضماد نمودن بغایت نافع است و بسیار باشد که چون اطفال را در صغر سن این مرض پدید آید بعد از چندی که رطوبات کم گردد و قوت در اعضا بهم رسد خود بخود بدون علاج زائل شود

حکهٔ مقعد

یعنی خارش سرین گاهی بسبب دیدان صغار متولد در مقعد افتد و خروج کرم برین نوع دال بود و گاهی بسبب اخلاط بورقیه یا مراری اللذاع باشد و خروج این اخلاط مع تیزی در براز برین نوع دلالت کند و گاهی بسبب انصباب خون سوداوی حاد لذاع بمقعد بود و این مقدمهٔ بواسیر باشد و از سوزش و ثقل مقعد خالی نباشد و گاهی بسبب قروح و سحج مقعد عارض شود علاج در دیدان بعلاج دیدان معالجه نمایند و استعمال تربد و صبر انفع است و قروح را بعلاج قروح تدارک کنند و در کائن از اخلاط مراری و بورقی اگر ماده از عضوی ما فوق آن سیلان کند اصلاح غذا و تنقیهٔ آن خلط بفصد و مسهل نمایند و اگر در مقعد محتبس باشد بشیافات منقی معای مستقیم از خلط بلغمی و صفراوی که در باب زحیر مذکور شد استفراغ کنند و حقنه نفع تمام دارد و بحمولات معدله و مخدره معالجه نمایند و مالیدن سرکهٔ خمر درین نوع خیلی سودمند است و کذلک حجامت عصعص و شرب طبیخ سپستان و عناب و طلا بعصارهٔ مجموع اجزای انار نافع و روغنهای مرطب مثل روغن بنفشه و روغن نیلوفر و مسکهٔ تازه بر مقعد بمالند و مداومت حمام و جلوس در آب شیرین نیمگرم کنند و اگر در رودهٔ مستقیم بلغم شور باشد بحقنها و حمولات مسهله تنقیه کنند و این ضماد نافع است گندنای سوده ده درم موتیائی هفت درم موم سه درم روغن ناردین یا نرگس یا سوسن اوقیه و نیم بدستور ضماد ساخته صبح و شام بر مقعد نهند و یا قیصوم و زوفای خشک سائیده با پیه بط آمیخته حمول سازند و یا آب انار ترش باندک عسل آمیخته طلا کنند و یا صبر بطلا حل کرده طلا نمایند و یا بروغن گل و سرکه و صبر و موم ضماد کنند و ایضاً اگر خلط مراری بود تنقیهٔ بدن با آب انارین و هلیله کنند و اگر بورقی باشد بهلیلهٔ کابلی و ایارج و غاریقون نمایند و هر چه در جهت حکهٔ مطلق بیاید مفید بود و آنچه مقدمهٔ بواسیر باشد دران فصد باسلیق و حجامت مابین ورکین و ارسال علق کنند و اضمدهٔ سرد و مسکنه بکار برند و جهت اسهال مسهل سودا و مطبوخ افتیمون و ماء الجبن دهند و اصلاح خون باغذیه و ادویهٔ سرد و مرطبه نمایند و مقل در روغن تخم زردآلو حل کرده بر مقعد بمالند و مالیدن صبر محلول در شراب و مرهم بموم روغن مرتب از روغن گل یا روغن زردآلو نیز نفع کلی دارد و از اغذیهٔ سوداوی پرهیز کنند و شب یمانی بریان و قطران مساوی سرشته بمقدار یک درم به پارچهٔ نرم بردارند و حمول سازند و این حب نافع بود برگ حنا ده درم شونیز چهار درم جوز سوخته با پوست ده عدد همه را سائیده بعسل قوام نموده حب سازند و یا شب یمانی بریان چهار دانگ قطران دو دانگ بسرکه حل کرده طلا سازند و پارچهٔ کتان بدان تر کرده بر مقعد نهند و اگر آب پودینه با صبر و یا زهرهٔ گاو با آب سداب یا روغن بید انجیر بکار برند سودمند بود و یا صبر یک جزو زوفای خشک دو جزو با روغن گل و سرکه و آب انار ترش سائیده صبح و شام نهند مؤلف اقتباس می نویسد که اگر از ریح بواسیر بود گرمی مقعد و حبس بول بران گواهی دهد و علاجش علاج آن است و پیه بط را در روغن زردآلو و شمع را گداخته بنقل ازرق حل کرده بمالند و در آنچه از خلط مراری بود بعد فصد باسلیق اول مقعد را با آب نیمگرم تا دیر بشویند بعده سرکه و روغن گل برابر آمیخته بمالند و بعد یک ساعت با آبیکه گل سرشوی بسیار دران حل کرده باشند آبدست نمایند گیلانی گوید که بهترین چیزیکه درین باب استعمال کرده شود خواه از کرم کوچک بود یا از خلط بورقی یا از سبب دیگر این است که اندک جدوار خالص در سرکهٔ کهنه سوده بخرقه یا پنبه آلوده اندرون مقعد نهند که استعمال این سه مرتبه در سه روز باذن الله تعالی شفا بخشد صاحب شفاء الاسقام گوید که جمیع اقسام را مسح مقعد بروغن گل و سرکه و حجامت عصعص نافع است و اگر حکه لذاعه باشد

بگیرند بوره ارمنی و زنگار و استخوان ماهی و سرگین سگ و گربه و کبوتر و گنجشک و حب الآس و مازو جمع کرده بدان تدخین نمایند و مالیدن گل ور اقن و کذا روغن آن در تسکین حکه مقعد مجرب سویدی ست و ضماد محرورش نصف او خاکستر چوب انگور و کذا زردی بیضه بریان و روغن بادام تلخ و حمول ثولان و تمریخ برطوبت انار ترش که دانه او سیاه تخم او داغ شده او کوفته گرفته باشند هر واحد مسکن حکه مقعد ست

قروح مقعد

اسباب این یا از امور داخلیه بود و یا از خارجیه و در اکثر خلطی تیز بود و یا کدام سببی خراشنده علاج بپاشیدن مجففات قویه مثل سرب سوخته مغسول و مرد اطراف شجر سماق و اطراف مورد و دم الاخوین و گل ارمنی و کهربا و غیر آن ادویه که در باب سحج مذکور شد معالجه نمایند و اگر درد شدید باشد تخدیر حس مثل افیون و بزر البنج و بیخ لفاح نموده بعلاج پردازند و مرهم اسود و مرهم زنگار و مرهم مرداسنگ و مرهم زرد آنها نافع ست هر واحد ازین در صوف آلوده حمول کنند و طلا و ذرور گل سرشو بهترین ادویه است و روغن دیودار را خواص عجیبه است و بعدیل و تا بکیا اندران گل سرخ و پوست انار و عفص بلوط پخته باشند بشویند دوا نافع ست از زیر سوخته سماق هر یک نیم جزو مازو و بزر ورد هر یک نیم جزو اقلیمیا عصاره بارتنگ و ودع سوخته نشاسته هر واحد یک جزو ادویه را سائیده بکار برند و اگر افیون زعفران هر یک نیم دانگ مرداسنگ یک مثقال سفیده ارزیز نیم درم روغن گنجد پنج درم ضماد سازند نافع بود و هر چه در شقاق مقعد گذشت و آنچه در باب قروح مطلق بیاید بکار برند انطاکی گوید که قروح مقعد یا از بواسیر بود و یا از جراحت مقعد و یا سحج و همه معلوم شده و از آنچه مطلقا بدان مخصوص ست مرهم اسود ست و روغن گل با زیت که در ان ارزیز حک کرده باشند بعده اگر قروح نزافه رطبه باشد علاجش بهمه ادویه یابسه و قابضه نمایند مثل مازو و بلوط و آس و سماق و مرداسنگ ذرور و صبر اگلا و معجون خبث الحدید و مقل و اگر یابسه باشد بجمیع ادویه لینه مثل مرهم ابیض و لعابات و شحوم کنند بعده اگر قرحه متعفن شود آنرا آب گرم پاک کنند و بسیاهی آن هر اکال مثل روغن زرد و زنگار نهند تا آنکه نقای او حاصل شود پس بدل مثل صبر و مرداسنگ سفید و مس استعمال نمایند و این قانون کلی در علاج قروح ست سویدی گوید که صبر لبشرا آب و عسل و کذا اکلیل الملک بنفسج و کذا انار ترش معصور بشحم او مطبوخ بعسل تا آنکه قوام او غلیظ گردد و کذا خولان و کذا توتیای کرمانی و سعدی هندی و کذا زهره النحاس و کذا روغن گل و رصاص سوخته و کذا خاکستر بردی با آب سرطانات نهری و کذا زهره جاموش و کذا کندر و کذا زردی بیضه خام یا نیمگرم بر آتش و کذا زنجار سرخ بروغن گل و کذا مازو کوفته با آب یا شراب پخته و کذا گل ارمنی و کذا طبیخ حب الآس و برگ آن و ضماد زرد فای رطب و کذا عدس مقشر و پوست انار و زرور و مسادی کوفته با آب پخته و کذا اسعد و زرده بیضه و کذا زهره شنگا و سنبل و کذا برگ بنطافلون و ذرور صبر و کذا دار شیشعان و کذا برگ کتان سوخته و کذا بردی محرق و کبوس توتیای کرمانی و نطرون مشکطرامشیع و جلوس در طبیخ برگ زیتون کوفته هر واحد نافع قروح مقعد ست و بقول اهل هند شاخ گوسفند با تخم کتان یا پوست بیضه یا کاغذ هر کدام سوخته بعد چرب کردن مقعد ذرور کردن مفید ست و پستان سوخته و یا پوست غربال کهنه سوخته و یا تخم سن سوخته و یا مازو و پوست انار بپاشند

مقعد غیر مثقوب

صاحب ترویح گوید کسی که پیدا شود و در دبر او سوراخ نباشد علاجش در اطفال این ست که در دبر سوراخ کنند و از مبضع بشگافند و صوف در شراب قابض تر کرده نهند و دوران یکدو روز انبوبه ارزیز نهند بعد از ان بمراهم معالجه نمایند و گاهی این بصبیان و غیر هم از رجال و نسا بعقب قرحه که علاجش کما ینبغی نشده باشد حادث شود و موضع ملتحم و منسد گردد و علاج این نیز مثل آن علاج نمایند و حفظ مقعد بفتیله یا انبوبه ارزیز ملطوخ ببعض مراهم ملحمه تا آنکه صلاح کامل یابد باید کرد و در زمانه طفلی فقیری پسر را دیدم که در مقعد او منفذ نبود و براز او از راه دهن بر می آمد لیکن تفتیش احوال او نکردم و این از ان جمله است که عقل استبعاد او می نماید و همچنین ست علاج زنی که در فرج او منفذ نباشد و عورتی را دیدم که در فرج او سوراخ و محل دخول ذکر نبود لیکن مجرای تنگی بود که از ان بول وقت احتیاج بیرون می آید

فوہات عروق

عبارت ست از انفتاح عروق مقعد و خروج خون از ان همچون بواسیر بدون ظهور علامات بواسیر بسبب امتلای خون ست یا بر وارث کیفیت و انقلاب آن

بحدت دا کالیت یا به مخالطت باقی اخلاط که محترق شوند و این برنگ آن دریافت شود و امتلائی به تقدم امتلا و گاهی نوبات از ادمت اغذیهٔ حریفه مثل پنیر کهنه و سیر و خردل افتد و گاهی این را ادوار محفوظ بود مثل حیض زنان و علاجش دشوار تر است و گاهی با ادوار مختلفه آید و این سهل تر بود و گاهی قطع خون سبب موت گردد چون طبیب جاهل در ابتدا مبادرت به نوشانیدن اشیای قاطع خون کند پس ضرر او آنست که قطع نکنند تا آنکه در زانوها ضعف ظاهر گردد که آن شفا از امراض کثیر است و بعد ظهور ضعف در آن قطع او واجب است بهر آنکه اگر در آن تاخیر کنند باستسقا انجامد علاج اول جذب خون بمحاجم و فصد قیفال و تقویت عروق مع ترک مولدات خون نمایند بعد از آن تعدیل مزاج و قطع خون کنند و افضل درین قرص کهربا است و تریاق الذهب جامع است همه را و کذا لخبوش و از مجربات آشامیدن مروارید محلول است و این در الغایت سودمند است حجر الیهود دم الاخوین صمغ عربی با همه مساوی هر کدام یک جزو مقل خاکستر اسفنج هر کدام نصف جزو سندروس ربع جزو کندر شش جزو همه را کوفته بیخته یک درم از آن بطریق سفوف بخورند و یا در زرده بیضهٔ نیمبرشت آمیخته بدهند و همچنین گل مختوم با ربع وزن آن شب یمانی است و قتائل افیون مجرب است و کذا کافور ابو منصور و خجندی گوید که از آنچه قلع این کند استعمال قی و ادمت این قرص است بلوط دو درم کهربا صمغ هر واحد یک درم باقی اجزا همان قرص کهرباست که در مبحث بول اسیر در قول ابوسهل گذشت و یک مثقال از آن بشراب کهنه که در آن خبث الحدید و تشار کندر و تخم مورد خیسانیده باشند بدهند و لزوم این دوا و این شراب دائم نمایند تا آنکه منقطع گردد و ایضاً همچون خبث الحدید تنها دل نمایند و یا کندر یک جزو کثیرا نیم جزو با مونیه همچنین هر دو آمیخته سه درم بخورند و بران مداومت کنند و صبر کندر انزروت دم الاخوین سوده به مقعد بپاشند و یا در سفیدی بیضه سرشته بر مقعد ضماد نمایند و چون اثر ضعف در آن ظاهر گردد بار اللحم که بران آب به و شراب انداخته باشند غذا سازند و جوارش خبوش این علت را نافع است جالینوس گوید کسانی را که افواه عروق مقعد منفتح شود ایشان را ذات الجنب و ذات الریه و اکله و جنون و جرب و تقشر جلد و قوبا و جذام و سرطان و مانند آن بهم رسد پس اگر علاج با صواب کنند مثل این امراض با ایشان عارض گردد و هلاک شوند بلکه لازم استفراغ آن اخلاط و جودت تدبیر نمایند و گفته که ادویهٔ مانع نزف الدم چهار گونه است یا مجففه یا مغریه یا کاویه یا مخدره یهودی گوید که اگر از انسان خون بسیار سیلان کند از هر موضع که باشد و تابع آن غشی یا فواق بود اغلب هلاک گردد و اگر غشی عارض نشود لیکن قی و خلفه حادث گردد و تابع آن فواق شود ایضاً میرد و بعضی متاخرین می‌نویسند که فوهات عروق نزف خون است بدون ثآلیل و علاجش مثل بول اسیر بود و هر آنچه نفع بیکی از این هر دو نماید نفع بدیگر کند

امراض کلیه

یعنی بیماریهای گرده و گرده را عارض شود امراض سوء مزاج و امراض ترکیب در صغر مقدار و کبر آن از سده و حصات و امراض تفرق اتصال مثل قروح و اکله و انقطاع عروق و انفتاح و انفجار آن و هر واحد ازین امراض ثلاثه یا در نفس گرده عارض گردد یا در مجاری آن که میان او و میان غیر آنست و این کمتر بود پس اگر در مجاری سده از خون یا خلط دیگر یا حصات حادث شود و مشارک گرده در علاج بود و چون امراض گرده کثرت نماید تکلیف ضعیف گردد تا آنکه باستسقا انجامد گرده ها بار دارد بود و چون بیفتند که صاحب اوجاع گرده بول نرم و عرق کی میکند باشند که این اراده اوجاع آن میتواند بهر آنکه جذب مواد در آن کنند و گاهی حصات پیدا کند و ایضاً امراض آن بول غلیظ که در آن ثفل رسوب بسیار باشد منحل میگردد و بیشتر سبب آن همانی الم و حرارت در گرده پیدا میکنند و گویند که امراض بار داشتن گرده افتد بسبب بعد او از قلب و مجاورت او از اعضای بارده و آن فقرات قطن است و سبب کثرت نزول مائیت بسوی گرده و لیکن با وجود این معلوم نمایند که حرارت چون به گرده مستولی گردد امراض کثیره که موجب هلاکت شوند اندران پیدا گردند پس بر کثرت تسخین آن حرارت نمایند و بقول خجندی بیان کبد و کلیتین مشارکت است فلهذا هر واحد از آن امراض یکدیگر قبول میشوند مشارکت گرده با کبد در امراض بیشتر از مشارکت کبد بگرده است و بدانند علاماتیکه از آن استدلال بر احوال گرده کنند بول است در مقدار و وقت و رنگ او و آنچه مخالط آن گردد و حال تشنگی و حال شهوت جماع او و حال ساقین و نفس و وجع و لمس و از آنچه موافق و مخالف بود و گاهی همراه امراض گرده قلت بول باشد و امراض گرده گاهی

مشابه با امراض جگر گردد و فرق فیما بین آن ست که در امراض گرده اشتها بالکل ساقط نشود بخلاف امراض جگر و کسی که بول کند و بالای آن حبابات بسیار بود دلیل مرض در گرده او باشد و بعضی گفته‌اند رطوبت امراض آن بود اگر سبب او امر از خارج مثل تناول اغذیه غلیظه و تواتر تخمها نباشد و همچنین صاحب رسوب لحمی و شعری بود و گرفتی نضیج لیکن نضیج چون بسیار شدید بود و بادی خلط از اشیای دیگر باشد معلوم کنند که مرض در مثانه است اگر نضیج از آن کمتر بود در گرده باشد و اگر نضیج نه بینند دریابند که مبدا مرض در جگر است پس اگر صحت آن بود نضیج نباشد و اگر آفت در آن بود عدم نضیج نباشد و در امراض گرده اکثر بوی دهان ناخوش گردد و گاهی بیماری گرده با امراض قلب و ریه و آلات تنفس متعدی گردد و این همه از مشارکت گرده با جگر بود و بالجمله امراض گرده دوازده مرض ست یعنی سوء مزاج گرده و هزال کلیه و ضعف کلیه و ریح الکلیه و وجع کلیه و سده کلیه و ورم کلیه و دبیله کلیه و قروح کلیه و جرب کلیه و ذیابیطس و حصات و رمل کلیه طریق تشخیص امراض گرده که از سوء مزاج حار و بارد باشد باید که بقاروره نظر کنند اگر رنگین بسرخی و زردی و با حرافت و بوی بد باشد و احیانا با دهنیت بالای بول بود و بادی سرعت نبض و گرمی موضع گرده و کثرت تشنگی و سرعت قیام بول و عدم ضبط آن هنگام بول احساس حرارت در مجری و سرعت قبول اورام حاره و قوت شهوت جماع و انتفاع بوضع ادویه بارده بر اسفل پشت و تضرر از ادویه حاره و تقدم تناول اغذیه و ادویه گرم و ریاضت مفرط و تعب و خواب بر فرش گرم باشد مرض از سوء مزاج حار بود و پس اگر با ثقل و دردی در گرده باشد و آثار غلبه خون پیدا بود از سوء مزاج حار دموی باشد و اگر با وجود علامات سوء مزاج حار سوزش و خلش و تپ و آثار غلبه صفرا هویدا باشد سوء مزاج حار صفراوی بود و اگر قاروره بی رنگ و سفید باشد و با آن سردی موضع گرده و ضعف و انحنای پشت مثل پشت پیران و بطلان شهوت جماع و عدم تشنگی و کثرت امراض بارده در گرده و تقدم شرب آب سرد بسیار و چیزهای سرد خاصة ناشتا و بعد حمام و ریاضت و خوردن اغذیه و ادویه بارده و ملاقات هوای سرد و خواب بر زمین سرد و بر بستر بارده و تضرر از سردی بود از سوء مزاج بارد باشد پس اگر گرانی در موضع گرده و غلظ بول و دیگر آثار بلغم نیز پیدا بود از سوء مزاج بلغمی باشد بقراط گوید که چون بول چرب بود و روز بروز دسمتر آید علامت آن بود که حرارت بر گرده غالب ست و پیداد مسکیداز دوهم او گوید که بول او بر روغن ماند یعنی چرب بود و ناگاه دسمتر آید دلالت بر مرض حار در گرده کند

علاج کلی امراض کلیه

بدانکه قی در اکثر امراض گرده سود دارد و فصد باسلیق و قی در امراض مادی گرده بهترین منقیات ست بخلاف مسهل و مدر که مدرات علت به مجاری بول می آرد و سبب تهیج آن میگردد و اما بعد تنقیه که قدری ماده در نفس عضو باقی ماند در سوقت چیزهای مدره نفع تمام بخشد و ایضا هر چند مسهل ماده را از مجاری بول با معا می آرد و اما از انکه بعضی اجزای او خالی از ادرار نباشد چیزی از ماده بمجاری بول هم می فرستد پس تا ضرورت نباشد مسهل ندهند و هر چه مقوی جگر ست مقوی گرده هست و امراض گرده و مثانه اکثر منجر بضعف جگر میشوند و اصلاح حال کبد موجب اصلاح حال گرده و مثانه میگردد

علاج امراض گرده از سوء مزاج حار

و آن هزال کلیه و ضعف کلیه و وجع کلیه و ورم آن و قروح آن و ذیابیطس ست چیزهای سرد مرطب که ادرار نیارند از لعابات بارد مثل لعاب بهدانه و اسپغول و شیره جات مثل شیره خرفه و تخم کاهو و مغز تخم هندوانه و کدو و خشخاش و زرشک و اشربه بارده مثل شربت انار و زرشک و ریباس و خشخاش و صندل و نیلوفر و بنفشه بدهند و یا قرص طباشیر ملین سه ماشه و شربت صندل ترش یک توله سرشته با شیره خشخاش نه ماشه و شربت نیلوفر دو توله دهند و شرب آب سرد و نشستن در آن در تبرید گرده نفع عظیم دارد و اضمده بارده مثل اقاقیا و عصاره لحیة التیس و صندل و گلنار و آب شاخهای نورسته درخت انگور یا آب برگ مورد یا آب خارخشک سبز بران ضماد نمایند و ضماد صندل سفید بگلاب سوده سریع النفع ست و طباشیر و کافور و نیلوفر و بنفشه استعمال کنند و خوردن خیار و بادرنگ بسیار که سهل بود و نفع کثیر دارد و اگر از آب انها با شکر و سکنجبین سکنجبین ساخته در آب کشنیز سبز دهند بسیار مفید بود و ایضا بر بستر سرد و تر خفتن لیکن در تبرید گرده مبالغه نکنند که فعل او باطل شود و نیکوترین غذا آش غوره و اسفاناخ ست یا آش جو با مغز نیلوفر و یا پالک و کشنیز سبز با برنج دهند و در دموی بعد فصد باسلیق تدابیر مذکوره بکار برند و در صفراوی جهت تنقیه صفرا مسهل صفرا دهند یا آب

انارین با شیره خشخاش و شربت بنفشه بعده تدابیر مذکوره بعمل آرند و اگر خواهند بهتر تنقیه صفرا آب انارین معصور نه توله مغز خیار شنبر شش توله ترنجبین پنج توله
شیره خشخاش چهار توله آلو بخارا ده عدد شربت ورد مکرر چهار توله روغن بادام هفت ماشه بدهند غذا شله اسفاناخی روز دیگر قرص طباشیر کافوری سه ماشه
شیره کاسنی و خیارین هر یک نه ماشه لعاب بهدانه سه ماشه شربت نیلوفر دو توله سبوس اسپغول هفت ماشه پاشیده تبرید دهند و بهمین طور سه چهار مسهل
داده خمیره صندل ترش با عرق فواکه دهند و یا دیگر مفرحات بارده خورانند **اقوال حکما** سویدی می‌نویسد که شرب آب برگ کاسنی یا شیره تخم آن
وکذا شیره تخم خیار در تسکین حرارت گرده مجرب من ست و دانه انار ترش بگلاب شسته افشرده از آب او هشت اوقیه گرفته با یک اوقیه سکنجبین
و شیره تخم خیارین و تخم خرفه نوشیدن وکذا ماء القرع در ظرف نقره یا طلا آشامیدن وکذا خربزه زرد خوردن یا شیره تخم او نوشیدن هر واحد
مسکن حرارت گرده است شیخ سیفی باید که علاج سخونت گرده بشرب شیر خر و بسفوف به بقول بارده و بدوغ گاو نمایند اگر خوف تولد سنگ شود و اگر خوف
آن باشد آب دوغ ننوشند که آن شدید التلطیف حرارت گرده است و همچنین جمیع عصارات و لعابات که معلوم ست و چون بدان حقنه کنند انجع باشد
و گاهی حقنه بآب بارد و روغن تخم خیار میکنند و جید بود و کذلک ضمادات مرتب ازان و تمریخات بروغنهای بارد و کافور را در تبرید گرده تاثیر بسیار ست
و بالجمله تشنگی در مثل این مزاج تواتر میکند و منع آب سرد جائز نیست جرجانی و ایلاقی گویند که اگر سبب سوء مزاج تعب و ریاضت بوده باشد
علاجش راحت و آسایش بود و بروغن گل و اندکی سرکه و گلاب طلا کنند و شیره تخم خرفه و سکنجبین و آب خیار و دوغ ترش دهند و طعام از حصرم و تمر هندی
و کشک جو و طفیشل از عدس و آب غوره و روغن چکانیده سود دارد و اگر بآب خیار و آب برگ خرفه و آب عنب الثعلب و روغن گل حقنه کنند صواب بود
و منفعت بیش کند و اگر سبب اغذیه و اشربه گرم بوده باشد آنرا ترک نمایند و همین تدبیر مذکور بکار برند و اگر بمرض ذیابیطس انجامد چنانکه گفته آید
و اگر ماده خون بود اول رگ باسلیق زنند و اگر ماده صفرا بود بطبیخ بنفشه و سپستان و عناب و آلو بخارا و تمر هندی و مغز خیار شنبر و شیره خشخاش تنقیه
نمایند یا حقنه لین کنند تا صفرا کم شود پس فصد باید کرد و آب انار و آب کاسنی و آب خیار و خیار بادرنگ با شکر دهند یا کشکاب با روغن
بادام بخورانند و ضماد از لعاب اسپغول و آرد جو و آب کشنیز و قدرے سرکه سرشته بر جایگاه گرده نهند و اگر حرارت سخت قوی بود درین ضماد سفیدی
بیضه مرغ و روغن گل و آب خرفه و آب عصی الراعی و بنفشه و نیلوفر و صندل زیاده کنند و شربت بنفشه و شربت آلو باید داد و طعام آنچه مذکور شد محمود
گوید که هر صبح آب انارین شیرین سه اوقیه و شکر سفید یا ترنجبین ده درم بیاشامند غذا ماء الشعیر و اگر حرارت گرده افراط کند باید که معالجه آن بشیره خرفه
و قرص طباشیر ملین و قرص کافور کنند یا شربت خشخاش یا شربت سیب یا شربت به یا انارین یا غوره هر کدام که حاضر باشد ده درم بنوشانند یا این
قرص مقدار یک مثقال بدهند که نافع ست صندل سفید گلنار سماق هر واحد دو درم کافور یک دانگ طباشیر سه درم تخم کاهو تخم خرفه هر واحد هفت درم
تخم حماض کشنیز خشک گل قبرسی گل ارمنی هر واحد سه درم همه را باریک سائیده بآب خرفه یا آب کاهو سرشته اقراص سازند و بآب انار میخوش یا بآب غوره
یا بشربت ریباس یا بشیره تخم خرفه بخورند یا هر صبح دوغ گاو یک رطل بقرص طباشیر قابض یک مثقال بنوشند و صندل سرخ و گلاب بر گرده ضماد کنند
و این ضماد نیز نافع ست صندل سفید گل سرخ گلنار تخم کاهو هر واحد سه درم کوفته بآب کاهو آمیخته ضماد نمایند و اگر فصل تابستان و سن شباب
باشد در آب سرد نشانند خجندی گوید که شربت حماض یا اشربه دیگر که سابق مذکور شد بنوشند و غذا عدسیه و حصرمیه یا زرشکیه بشیره مغز بادام
سازند و شربت عناب بشیره تخم خرفه دهند و روغن گل با اندکی سرکه بمالند و اگر در انجا ماده دموی بود بعد فصد اشربه ترش بنوشند و مزورات مذکوره
بخورند و اگر صفراوی باشد بشربت ورد مکرر و شربت آلو مسهل تنقیه کنند و بعد ازان دو سه روز راحت داده فصد کنند و اشربه مذکوره بدهند و غذا
ماء الشعیر بروغن بادام سازند و اگر حاجت تبرید قوی باشد این قرص دهند و نسخه آن همان ست که در قول محمود گذشت لیکن عوض گل قبرسی گل سرخ
است و وزن این و گل ارمنی هر یک ده درم نوشته سعید گوید که چون مزاج گرده بحرارت خارج گردد علاجش بشربت ماء الشعیر و استعمال سکنجبین و شیره تخم
خرفه و خیار بشربت بنفشه نمایند و تبرید حوالی گرده بآب حی العالم و گلاب و صندل کنند و غذا مزوره اسفاناخ سازند و کاسنی و کاهو بآب غوره خورند مر هند

می‌نویسد که شخصی را استسقاء بود من بخوردن کافور زیاده از شربت آن امر کردم و در شهر مشهور است که بقدر یک توله در یک دفعه داد و مریض تحمل آن نمود و صحت یافت و ضرر مدرات مثل خیارین و آب خالص سرد مکرر تجربه کردم پس تا ممکن بود از آن اجتناب نمایند حکیم شریف خان می‌گویند که تصدیق این تجربه عقل نمی‌کند چه شیخ گفته که منع آب سرد جائز نیست و گیلانی نوشته که علاج سوء مزاج حار استکثار از شرب شیرهٔ تخم خیار و خرفه است و آب خیارین با شکر نیز جائز داشته و مخفی نیست که این اشیا مدر اند و آب انار و کاسنی و نیلوفر را تاثیر عظیم است بعضی گویند که ادویه سرد کرده آشامیدن نافع‌تر است در تبرید گرده و این سفوف نیز نافع و لتقطیر البول با حرقت را نیز مفید مغز تخم خیار مغز تخم خیارزه مغز تخم کدو هر واحد ده درم تخم خبازی تخم خطمی هر واحد سه درم مغز بادام شیرین مقشر یک درم صمغ الو کتیرا هر یک دو درم رب السوس نیم درم کوفته بیخته یک درم بخورند غذا مزوره ماش با کدوی تازه یا ریباسیه و یا رمانیه و امثال آن سازند و از اغذیه و ادویه حاره اجتناب نمایند

علاج امراض گرده از سوء مزاج بارد

و آن هزال کلیه و ضعف کلیه و وجع کلیه است معجون لسان العصافیر و لبوب صغیر و کبیر دهند و اگر قبض طبع باشد گلقند عسلی چهار توله و گلاب و عرق بادیان بدهند و فلاسفه بخورانند و مغز فندق و پسته و نارجیل و کنجد و حبة الخضرا و بادام با شکر و مویز و انجیر منقل نمایند و روغنهای گرم مثل روغن قسط که در آن فرفیون سوده آمیخته باشند بر گرده بمالند و از ترشی و فواکه بارده اجتناب کنند و غذا شوربا و کباب و گوشت کبوتر و گنجشک با مصالح گرم سازند و اگر بلغمی بود قی و اسهال برین تدابیر مقدم دارند مثلاً اصل السوس مقشر و سپستان هر یک هفت ماشه بادیان تخم خربزه تخم قرطم عنب الثعلب هر یک پنج ماشه جوشانیده گلقند عسلی چهار توله سه چهار روز داده قی کنانند و باز دو سه روز مطبوخ نوشانیده شب حب ایارج خورانیده صبح سنا مکی یک توله ترنجبین هفت ماشه مویز منقی دو توله ریوند خطائی پنج ماشه خیارشنبر هفت توله ترنجبین شربت دینار هر یک چهار توله روغن بادام هفت ماشه در مطبوخ مذکور افزوده مسهل دهند ترنجبین سه چهار مسهل داده پس از آن فلاسفه و لبوب کبیر و کمونی کبیر خورانند و روغن قرطم و قسط و بادام تلخ بمالند اقوال الاطباء سویدی گوید می‌باید که بگیرند سه سفیده بیضه نیمبرشت و عوض سفیدی او روغن گاو آمیزند و در هر بیضه نیم درم تخم جرجیر و اندکی نمک افزوده هر سه بیضه وقت خواب بخورند که تسخین عجیب گرده کند و مجرب من است و جوز و روغن آن و جوز خردهر بالعسل و حاشا و سعد و روغن حبة الخضراء کمادریوس و خولنجان و اسارون و قسط شیرین و فطراسالیون و دارشیشعان و کرفس و عصاره آن و ریوند و فانید و سیسالیوس شرباً و روغن نارجیل شرباً و مروخاً و بادام تلخ اکلاً و ضماداً و حرف شرباً و خلطاً در طعام و روغن الیه شرباً و حقنةً هر واحد مسخن گرده است بو علی می‌نویسد که حقنه بروغنهای گرم و بادآورد حار و روغن گاو و روغن کنجد و روغن جوز و روغن کاکانج و روغن بادام تلخ و روغن قرطم و آب حلبه و شبت و شوربای مرغ فربه و بچه کبوتر و نخیر آن نافع سردی گرده است و از خارج پیه روباه و پیه کفتار و بروغن غار و روغن جوز و پسته و روغن قسط خاصةً مالش نمایند و گاهی میان آبهای مذکور و روغنها حسب واجب بالمناصفه جمع کرده حقنه میکنند و ایضاً ضمادات از ادویه مسخنه معلومه سازند و کمونی را منفعت عظیم است در علاج سردی گرده خاصةً آنچه اجزای او بسیار باشد و حقنه بروغن قسط بسیار قوی است و قریب آن بروغن حبة الخضراء و پسته است و بروغن الیه چون حقنه کنند آنرا در تسخین و تقویت گرده تاثیر نیک است ایلاقی و جرجانی گویند که تمریخ بروغن فرفیون نافع است و غذا نخود آب و بچه کبوتر و زرده بیضه نیمبرشت و قلیه خشک و گنجشک بریان بدهند و اگر با ماده بود و لائق امر کنند تا بلغم پاک گردد و بعد از آن جمیع آنچه که در باب قولنج بلغمی مذکور شد بعمل آرند پس ادویه گرم بکار برند و روغن فرفیون بمالند و معاجین و مروخات حاره مقوی باه که در باب ضعف باه بیاید درین باب نافع است و غذا مذکور دادن مناسب بود ابن الیاس گوید که هر صبح جلاب با انیسون بادیان سه درم و گلقند عسلی ده درم بیاشامند و غذا مزوره نخود آب مع لحم عصافیر و کبوتر صحرائی و کبک و تیهو خورند و بر پشت و موضع گرده روغن قرطم یا پسته یا زنبق بمالند و با هر صباح جوارش کمونی یک مثقال بخورند و لحوم ماکیان و کبک و مطنجن سنبر تناول کنند و از میوهای رطب و البان و حوامض اجتناب نمایند و تناول پسته بشکر و یا نارجیل بشکر

نافع بود ابن هبة الله گوید که اگر مزاج گرده به برودت مائل گردد علاجش خوردن جلنجبین و شربت آب نیم گرم و اکل لبوب حاره مثل فندق و حبة الخضرا و نارجیل و پسته نیکوست و بر کمرگاه روغن زنبق و غالیه بمالند و غذا گوشت بریان یا مزوره زیرباج سازند و اگر غرض بدین حاصل نشود و اندک دواء المسک یا معجون مفرح استعمال کنند مؤلف فوائد شریفیه می نویسد که اگر عقب کوفتی آب گرم نیز نوشند درین هنگام انفع و انفع دوا در تبدیل مزاج بارد ایشان خواهد بود و چون سردی شدت کند روغن شبت بید ستر که دران مشک حل کرده باشند یا روغن پسته یا نارجیل یا بادام مفرد یا مجموع بمالند و گاهی درین روغن ها مشک و شبت و عنبر آنچه حاضر باشد داخل میکنند و بچوزه ماکیان و گنجشک و کبوتر بچه غذا سازند و لبوب گرم مثل بادام و پسته و مانند آنرا منفعت عظیم ست و چون سوء مزاج مادی باشد نضج و تنقیه بلغم مقدم دارند بعد ازان معاجین حاره مقویه مثل تریاق فاروق و مثرودیطوس و دواء المسک حلو و امثال آن بخورند

هزال کلیه

یعنی لاغری گرده بدانکه گاهی گرده را چنان عارض شود که لاغر گردد و پیه او کم شود یا فانی گردد و سببش سوء مزاج حار محلل بافراط و مفسد مزاج یا بارد مفسد از جذب و نضج و اغتذا و یا بسبب کثرت جماع مهزل اکتناز شحم آن و یا بسبب استفراغ کثیر بمسهل یا بدر و نشان این مرض سفیدی قاروره و کثرت بول و نحافت بدن و الم در متن در پشت و گاه ضعف آن و قلت شهوت باه است و گفته اند که هرگاه گرده لاغر شود و پیه او قلت پذیرد ضعف بصر و صداع عارض گردد و ضبط بول نتواند کرد و گاهی سرد بود و استدلال بر نوعیت سبب از تقدم سبب محدث آن توان کرد علاج اول ازاله سبب مهزل کنند مثلاً آنجا که باعث هزال حرارت یا برودت بود تبدیل آن نمایند بدانچه در علاج سوء مزاج حار و بارد گرده گذشت و اگر جماع یا استفراغ مفرط سبب آن باشد ترک آن نمایند بعد ازان تدبیر فربهی بدن و گرده بتوسیع غذا سمن و خوردن لبوب مثل مغز نارجیل و پسته و فندق و جوز و چلغوزه و بادام و حبة الخضرا و لبوب بزرها یا معجون بعسل و تناول شحوم ماکیان و بط و کباب آن با نان گندم گرما گرم و امثال آنها بر گرده کنند و این حقنه مسمن کلیه است کله میش و گندم و نخود و لوبیا و باقلا بآب پخته صاف نموده روغنهای لبوب مذکوره مثل روغن مغز قرطم و حبة الخضرا و کنجد و مغز ساق بقر و شتر و میش و نخاع دران داخل کرده بعمل آرند و آنجا که حرارت باشد لبوب بارده مثل خشخاش و مغز تخم کدو و خیار و امثاله بخورند و خوردن دواء الترنجبین بغایت نافع ست و تناول قلیه و شحوم سمنه و کله باچه و تخم مرغ نیمبرشت سود دارد اقوال حذاق سویدی می نویسد که خوردن مسکه تازه و کذا پیه مرغابی در تسمین کلیه مجرب من ست و خوردن لحم کبوتر بچه و کذا تمر رطب و کذا انجیر خشک لاسیما با جوز و کذا مویز و کذا جوز با شکر و کذا باقلا و کذا نان گندم سفید بمسکه تازه آلوده و کذا شیر گاو تازه و کذا قیمر غنم بساعتی که دوشیده باشند و کذا گرده و کذا گندنا و عصاره آن و کذا الفیل خیار خسک مهروا احداث سمن گرده است ابن سینا گوید که اینرا محمود دانند لبوب چون مغز بادام و نارجیل و فندق و پسته و خشخاش با شکر کوفته و نخود و باقلا و لوبیا و شحوم مثل پیه ماکیان و مرغابی و پیه گرده نیز نافع ست و نان مخلوط با پیه و ادویه محدثه سمن مسهل را افاده تقویه محرکه قوت گرم خوردن مفید و گاهی درین مثل نمک و آنچه دران لزوجت چربی باشد بهر تقویت چربی بجهت هم می آمیزند و نوشیدن شیر گاو و شیر مطبوخ تا ثلث یا ربع آن ترنجبین سودمند بود و چون گرده گوسفند نیز بدهند و خوشبو کنند و بران آنچه سمن و مقوی باشد ازان ابازیر و افاویه اندازند نافع باشد و حقنهای معمول از شحوم حملان و بچه کبوتر و کله میش باروغنهای خوشبو و روغنهای لبوب مذکوره و روغن الیه خاصه ایشان را نفع کند و اگر دران گرده فربه داخل کنند سودمند باشد و کذلک آنچه مشابه این باشد و این حقنه مفیده که حیوان فربه در دیگ کرده بران آب یکمن تسط داخل کنند و گل حکمت کرده در تنور یکشبانه روز بنهند تا لحم از استخوان جدا شود و روغن زرد و زیت و اندک عصاره گندنا آمیزند و اگر با این خار خسک و شقاقل و حلبه و تخم خشخاش کوفته و اندکی پیاز نیز بنهند بهتر باشد و اگر حاجت بقوت تسخین افتد دران روغن بید انجیر و روغن قسط داخل کنند و در اعتدال روغن قرطم و ایضاً حقنه بشیر گرم در ساعتی که دوشیده باشند خیلی سودمند ست و اگر حاجت تسخین بود آتش اندک آمیزد باید کرد و در قرابادین حقنهای دیگر و معجون که دران لبوب است ذکر کرده ام اسمعیل گوید که تناول

مغزها و تخم خشخاش و شکر و نخود و باقلا و لوبیا و پیاز شوربا پخته سودمند روغن بادام انگنده که دران بادیان و اندکی زنجبیل و منقیات مذکوره و نمک معمول اکه در جمیع سرشته نان پخته باشند سخت نیک باشد زنجبیل حرارت را قوت دهد این تخمها و مغزها را بخیسانند و بادیان آنرا بجای گرده رسانند و اگر تخمها جهت گرده را قوت دهند و اگر کسی نخواهد بر منقیات اقتصار کند و اگر گوشت گرده بکوبند و با پیه مرغ و پیه بط و پیه گرده بپزند و آنرا به کشنیز خشک و با بادیان و زنجبیل خوشبو کنند سودمند بود و حقنه که از طبیخ سر بره و گوشت کبوتر بچه و روغن و شنبه سازند نافع بود و پیه گرده گداخته بدان حقنه کردن گرده را گرم و فربه کند و طعام هریسه و با بچه و مفتیه و شیر برنج و حلواها که دران خشخاش و مغز کدو و مغز تخم خیار و خیار بادرنگ داخل کرده باشند سود دارد و با جمله از جهت فربهی گرده طعامها باید که میل بچسبنگی دارند خجندی گوید که این حقنه مسمن گرده است بگیرند سر پاچه و پاک کرده خوب بکوبند و با وی نیم رطل الیه و دو رطل شیر و گندم پنج استار ربع رطل آمیزند و آب بالقدری که آنرا بپوشاند اندازند بپزند تا آنکه مهرا شود و ازان آب سه اوقیه صاف کرده و حب الرشاد ده اوقیه و روغن بادام و روغن جوز هر واحد یک اوقیه داخل کرده و در شب بعد تبرز حقنه کنند و بدان خواب نمایند و در یک ماه ده مرتبه استعمال کنند و اگر زیاده ازین بعمل آید بهتر باشد و غذا هریسه بلحوم فاضله و فالوده که اندران مغز تخم کدو و مغز تخم خیار و تخم خشخاش کوفته بیخته باشند نافع بود و انطاکی می نویسد که علاج جز استعمال هر چیزی که مغز چرب باشد مثل بادام و پسته و نان بشحوم خصوصاً پیه مرغابی و ماکیان سرشته و کدو و شکر و خشخاش و کنجد و هریسه و نخود و دو نول و گرده میش و شیران است خصوصاً گرده که هریسه و مغز فندق و نخود و جوز و مغز بادام و سنجد و مغز پسته بشیر تازه و نشاسته و شکر دهند و غذا گوشت ماکیان فربه سازند و نقل با مرود و تخم خشخاش و شکر و مغز بادام و طلع خیار دهند

ضعف کلیه

بقول شیخ گاهی ضعف گرده بسبب سوء مزاج مستحکم و گاهی بسبب هزال آن بود و گاهی بسبب اتساع مجاری و انفتاح آن و تهلهل اکتناز قوام لحم گرده باشد و ضعف خاص تر بدان همین است و سبب این گرده از تصفیه مائیت از خونیکه باوی سوی گرده آید عاجز گردد و گاه عروق گرده سلیم بود و گاهی نه و سبب اتساع مثل کثرت جماع است و کثرت استعمال مدرات و کثرت بول و دوانیدن اسپ بغیر تدریج و اعتیاد و هر تعب و هر صدمه که بگرده رسد و ازین قبیل است ایستادن بسیار و سفر دراز خصوصاً پیاده و پا و جرجانی می نویسد که هر مرض گرده مثل سوء مزاج و ورم و تولد سنگ و ریگ ضعف آرد و همچنین هر کلفت از زخم یا صدمه و رفتن پیاده و سواری اسپ زیاده از عادت و برخاستن و نشستن بسیار و جماع مفرط همه گرده را ضعیف کند لیکن اطبا ضعف گرده آنرا گویند که گرده از فعل خود باز ماند و فعل گرده آن است که آبیکه با اندک خون رقیق از جگر بدان آید بخشی ازان خون هضم کند و نضج دهد و بغذای خویش بکار برد و آب را بسوی مثانه دفع کند و هرگاه که ضعیف شود آن خون را نتواند گوارید و غذای خویش گردانید و آن آب همچنان که باوی آمده باشد با خون از وی جدا گردد و هیچ درد نکند و اگر درد بود ضعیف باشد و سبب این ضعف آن باشد که جوهر گوشت او سست و متخلخل شود و اندکی گوشت او باطل شود بسبب کثرت جماع یا بسیار خوردن ادویه مدره یا بسبب رنجهای دیگر که مذکور شد طریق تشخیص این مرض و اسباب آن ضعف گرده هرچند که باشد هزال آن و قلت بول و مع ذلک تواتر آن و عجز از جماع و ضعف البصر و صداع تابع آن باشد پس اگر این آثار یافته شود نظر کنند بعلامات سوء مزاج گرده و هزال آن پس هر کدام ازین که ظاهر گردد سبب ضعف همان باشد و اگر باوی درد شود و نگر اندک در بعض اوقات و اشتهای طعام کم گردد و بول قبل انهضام غذا و رسیدن او بعروق در اکثر امر مائی باشد و بعد هضم کبدی و رسیدن غذا بعروق در اکثر خون و رطوبات غلیظه با بول خارج شود و اکثر بول او مثل غساله لحم غلیظ باشد سببش اتساع مجاری و سستی لحم گرده بود پس اگر بول ساعتی بنهند و دسومت و رطوبت ته نشین گردد و بر سر بول چیزی همچون کف دریا باستد دلالت بر سلامت و قوت عروق و عدم آفت در مجاری کند و اگر چیزی ته نشین و جدا نگردد بلکه بول بر حال خود باقی ماند بسبب ضعف نضج پس عروق و مجاری سلیم نباشد بلکه ضعیف بود و جرجانی گوید که گاهی سبب این بول غسالی دفع طبیعت بود بر سبیل بحران و فرق آن است که درین بیماران پس از آن راحت یابد و لاغر نشود و باشد که آنرا نوبتی معلوم بود و آنچه از ضعف گرده باشد بعکس این بود و انطاکی گوید که ضعف کلیه از هزال و سوء مزاج بود پس جمیع احکام او مؤلف ازین هر دو باشد و ایضاً بقلت بول شناخته شود علاج اگر بسبب سوء مزاج باشد در سازج تبدیل مزاج نمایند و در مادی تنقیه آن کنند چنانچه در علاج امراض گرده از سوء مزاج حار و بارد مذکور شد

و ایضاً اگر ضعف با حرارت بود ادویهٔ نافع بول الدم از آنچه مقوی قوت ماسکه باشد مثل دم الاخوین و گلنار و عصارهٔ لحیة التیس و صمغ عربی و گل ارمنی سائیده با آب بارتنگ خورانند و ادویهٔ باردهٔ مقویه مثل صندل و گل سرخ و اقاقیا و رامک و آس و سک با آب مورد بر کمرگاه ضماد نمایند و آنجا که ضعف از برودت باشد هیچ وجه در تسخین افراط نکنند که مزید سبب است بلکه مرتبهٔ اعتدال مرعی دارند و اگر بسبب هزال گرده باشد علاجش گفته شد و اگر بسبب اتساع مجاری از ماندگی سفر یا کثرت جماع یا کثرت مدرات و [illegible] و غیره باشد ترک سبب اتساع نمایند لیکن بعده تقویت گرده از لبوب مذکورهٔ سابق نمایند و ادویهٔ قابضه بر گرده ضماد کنند و مالیدن روغن گل با سرکه بهتر [illegible] بود و شیر گوسفند و شیر شتر در تقویت گرده بعدیل است و خصوصاً با حب مروارید و حب فادزهر معدنی و معجون لبوب با شیرهٔ تخم خربزه و تخم قرطم و بادیان هر یک شش ماشه و شربت لیمون و خشخاش هر یک دو تولہ [illegible] هفت ماشه دهند و کذا فادزهر حیوانی و یاقوت و حجر الیهود هر یک یک ماشه و بادام [illegible] مقشر و حلوای [illegible] نه ماشه با ماء اللحم ساده نه تولہ بدهند و این دوا بسیار مفید است اگر بسبب بسیاری جماع بود مغز بادام سه عدد صمغ تمر هندی چهار حبه شیر خشت [illegible] ماشه و شربت یاقوت دو تولہ دهند غذا شیر برنج و کله پاچه یا چربی گرده [illegible] سبب [illegible] و خوردن [illegible] درین باب نافع است و معجونات مثل معجون لسان العصافیر و لبوب صغیر و کبیر و لبوب ابریشم و خمیرهٔ ابریشم و جوارش [illegible] و حلواها مثل حلوای گزر و حلوای خصیة الثعلب و حلوای شیر مرغ و حلوای سپاری پاک و حلوای [illegible] خورانند و فلونیای رومی و فارسی با شیرهٔ شتر [illegible] انفع است و دوائیکه مقوی گرده و باه است مغز پنبه دانه مغز حب الخضرا مغز حب [illegible] صنوبر کبار و صغار مغز پسته تخم لیمون مغز نارجیل مغز حب قلقل مغز گردگان هر واحد یک جزو شقاقل زنجبیل حب الزلم لسان العصافیر هر یک نیم جزو [illegible] بقدر [illegible] گردگان و اگر مغز کنجشک [illegible] یک جزو [illegible] هر واحد یک جزو کوفته به عسل [illegible] شود [illegible] که برای تقویت گرده و مثانه جهت حکیم شریف خان والد ایشان تالیف فرموده بودند صمغ کتیرا طباشیر گل ارمنی گل قبرسی گل مختوم صندل سفید گلنار اقاقیا [illegible] گل سرخ [illegible] تخم خرفه مقشر [illegible] خشک [illegible] گوشت [illegible] مروارید ناسفته هر یک دو ماشه تخم خشخاش مغز تخم خیارین هر یک چهار ماشه [illegible] مغز تخم کدو مغز بادام مغز فندق مغز چلغوزه [illegible] هر یک [illegible] ماشه کوفته بیخته [illegible] معجون سازند معجون که برای تقویت گرده و مثانه و باه حکیم [illegible] برای خود ساخته بودند [illegible] مغز بادام مغز پسته مغز چلغوزه حب الصنوبر تخم خشخاش [illegible] مغز فندق مغز حب قلقل مغز حب الخضرا دارچینی خولنجان [illegible] سه ماشه مغز نارجیل بهمن سرخ و سفید تودری [illegible] دانه الایچی خرد و کلان از هر یک چهار ماشه [illegible] شش ماشه [illegible] سلیمانی [illegible] شقاقل مصری تخم کرفس لسان العصافیر [illegible] عقرقرحا [illegible] طباشیر [illegible] زنجبیل و فلفل [illegible] خار [illegible] تخم [illegible] تخم [illegible] زرنباد [illegible] هر یک دو ماشه سنبل الطیب [illegible] هر واحد یک ماشه [illegible] چینی [illegible] قند سفید چهار [illegible] ترنجبین سفید نیم پاو عسل سفید چهار [illegible] زعفران یک ماشه [illegible] معجون سازند حلوا که در [illegible] گرده و سایر بدن و تقویت باه مجرب حکیم علاء [illegible] و گفته که مثل این درین باب دیده نشد تودری سرخ تودری سفید تخم خشخاش سفید [illegible] سه درم حب الصنوبر [illegible] جوز جندم حب قلقل [illegible] یک درم زعفران [illegible] مغز بادام مقشر دو رطل مغز فندق یک رطل مغز نارجیل [illegible] شهد مصفی چهار رطل فانید یک رطل شکر سفید یک رطل [illegible] زعفران [illegible] گلاب [illegible] دیگر [illegible] معجون [illegible] بیان نموده باشد [illegible] حلوا [illegible] زعفران [illegible] اقوال [illegible] شیخ الرئیس [illegible] باشد علاجش علاج آن [illegible] باشد و آنچه بسبب هزال باشد علاجش علاج هزال است و آنچه بسبب اتساع باشد و آن ضعف حقیقی است باید که قصد منع اسباب اتساع و تکثیر و تقویت نمایند و منع اسباب اتساع ترک حرکت و جماع و ترک استحمام کنند و التجا بسکون و قرار و ترک مدرات است و اما اغذیه باید که [illegible] مقبضه [illegible] کنند اما اغذیه مثل سماق و قسب و [illegible] و [illegible] تخم [illegible] مع چربی [illegible] از مثل انار دانه و عصارات ترش [illegible] طیب مع کشنیز و مانند آن است و [illegible] و اما ادویه مثل عصارات قابضه [illegible] گل ارمنی و صمغ [illegible] از سماق و قسب [illegible] گل سرخ و مانند آن و مراهم مذکور برای ضعف معده و کبد است و اما مقویه

اغذیه و حقنها و معجونات مسمنه مذکوره در باب هزال ست و باید که دران قوابض زیاده کنند و در مثل حقنهای مذکوره قسب و سفرجل اندازند و دران از شیر باقیه و شیر میش استعمال کنند که این تقویت گرده و جمع و تلذیذ آن نماید و شیر گوسفند در امراض گرده از قبیل ضعف بی نظیر ست و خصوصاً چون بدان قوابض مثل گل ارمنی مخلوط سازند و خوردن گرده با سائر ماکولات و آمیختن چیزهای نافع با وی کثیر المنفعت ست و جرجانی و ایلاقی می نویسند که طریق صواب درین مرض آن ست که پیش از استحکام علت علاج کنند چه اگر تاخیر کنند دشوار گردد و گاهی باین مرض در مجاری بول قرحه و تقیح باشد و علامتش چند گفته آید اما علاج خاص آن ست که اگر مانعی نباشد فصد باسلیق کنند و باندازهٔ قوت مقدار خون برآرند و دوای مسهل و حقنهای مدر البته ندهند از بهر آنکه هر دو فضله را بمجاری بول آرند و مرض زیاده شود و تدبیر آن باید کرد که گوشت گرده اگنده شود و تدبیر آن اشربه بود و غذا و شربها دادن شربت آب سیب باید داد و آب بهی و شربت امرود و شربت ریباس و شربت لیمون که ترشی غالب بود و پست جو و پست گندم و قرص طباشیر و غذای عدس با آب سماق و آب غوره و آب انار دانه و با یخنی بره و کله بره و ترشی و گوشت کبک و تیهو و دراج و طیهوج مطبوخ و افشرده با آب سماق و غوره و آب انار دانه و گوشت گوساله فشرده کرده هم باین آبها و کوکو با کشنیز و نان با سپید اگنده و مغزها و نمک و بادیان ساخته خاصه اگر آنرا بسماق خوش کنند و اگر جای ضعیف بود بیضه بیضهٔ مرغ نیمبرشت سماق افگنده سعد وارد و از قریبی گوشت و اسفیدباجات پرهیز کنند و از میوه‌ها بهی و زعرور و خیار قسب موافق بود و قرص طباشیر این ست بگیرند گل سرخ و پوست سماق طباشیر صمغ عربی گل مختوم گل ارمنی و فارسی صندل سفید هر یک یک نیم درم نشاسته بریان تخم حماض گلنار هر یک دو درم تخم خرفه بریان حب الآس بلوط بریان هر یک سه درم اقاقیا دو درم کوفته بیخته با آب سیب و آب بهی ترش سرشته و قرص سازند شربتی دو درم با یکی از شربتهای مذکوره قرص دیگر بگیرند شب یمانی دم الاخوین گلنار صمغ هر واحد یک درم کثیرا ده درم قرص یک درم کنند شربتی یک قرص با شربت غوره یا شربت مورد و این ضماد بر پشت نهند بگیرند گل سرخ و طباشیر و برگ سماق و صندل سفید و عصاره لحیة التیس و گل ارمنی و گل مختوم هر یک ده درم کعک بغدادی سه درم سیب خشک هشت درم خرنوب نبطی و برگ مورد هر یک دو درم پست جو سه درم همه را کوفته با آب مورد تر و آب سیب ترش آمیخته بر پارچه طلا کرده نهند و پارچه را با آب مورد تر و آب سیب ترش تر کنند و بر کنج ران ذریره و بیخ قضیب گذارند و اگر لحیة التیس و خرنوب نبطی و جوز السرو و پوست انار و گل سرخ و بیخ عوسج در آب بپزند و دران آب بنشینند صواب بود و آن آب بر زهار و کمرگاه بچکانند صواب تر بود و آنرا که این علاج اثر نکند در آب معدن شب و زاج بنشانند و از ان آب اندک اندک باید داد از بهر آنکه این آبها مجاری را تنگ کنند و اگر ممکن بود که او را بهوای سرد تر برند صواب بود و اگر قی کنند همه امراض گرده را سود دارد و باشد که یکبار زائل شود طبری گوید که بعضی اطبای اهل مصر برای این مرض ضماد ها دادن و شراب بهی سرشته فرمودند و خرما قسب خوردن و آبهای قابض بر پشت و کمرگاه و بهترین مالیدن و بدترین امور درین مرض تکلیف ست و حرکت و بهترین آن آسایش و چون علت بانتها رسد و صحت پدید آید شیر اشتر و شهد باید و آنچه خون را باز دارد چون فلونیای رومی و فارسی و اقراص کوکب و قرص گلنار تا بدن قوی گردد و از چیزهای تیز و ترش و تلخ پرهیز کنند و اگر سبب بول غسالی ضعف طبیعت بود آنرا باز نباید داشت و ماهی باید داد تا تن پاک شود و اگر بسیار گردد و از حد بگذرد و ضعیف آرد علاجهای مذکوره باید کرد و اگر این مرض نوبتی معلوم بود پیش از نوبت فصد باید کرد و این علاج جالب العمل آزردن و اگر علت دراز گردد و ورم در همه اطراف و همه بدن ظاهر گردد علاج استسقای لحمی باید کرد و محمد زکریا گوید اطراف انگور را بپزند و آب طبیخ آنرا اندکی نمک بر افگنده نه روز بخورند همه امراض گرده را سود دارد و جرجانی گوید که تغذیه با غذیهٔ قابضه مثل رمانیه مصلی بوبنیه تخم کوفته با تخم گرده بهر کنند و حقنهای مسمنه کالبیه مثل اسفاناخ و اکارع با سماق و با غوره معمول آرند و حقنه تخم ماکیان در ضعف گرده بی نظیر ست و مالش بر دو غنهای معتدله بعبارات نمایند و نشستن در آبیکه ادویهٔ قابضه دران پخته باشند امر نمایند و اگر با درد شدید باشد ادویهٔ مخدره مثل فلونیای رومی و قرص کوکب استعمال کنند و گاهی در الم استعمال بعض ادویهٔ بارده مدره مثل بنادق البزور و تسخین جلاب کم کفایت کند و باد را بر و غسل و نطول و ریاح مدده تسکین بخشد و اگر از ریح باشد با ضمدهٔ حاره و با استعمال بعض بخور حاره مدره علاج کنند خجندی گوید که اگر سببش سوء مزاج باشد تبدیل مزاج کنند پس اگر حار ساذج بود مبردات مثل تخم خیار و تخم خرفه و بشربت نیلوفر و لعاب اسپغول کنند و اگر مادی بود یا قرحه پیدا و ورم باشد فصد نمایند و آب عنب الثعلب بنوشانند و پارچهٔ مبلول بگلاب که دران صندل و اقاقیا حل کرده باشند یا با آب آس محلول دران سکسه قطن نهند و اگر کفایت نکند

نسخهٔ قرص طبا

در آب عنب الثعلب فلوس خیار شنبر مالیده بدهند و ماء الشعیر مدبر بلعابات و عناب و تخم خبازی و خطمی بنوشند تا آنکه مرض بانحطاط آید و اغذیه اسفاناخ و خبازی دهند و بعد انحطاط جوزه مالکیان بجو مقشر و اگر بارد بود بلعاب بزرکتان و طبیخ رسن و انیسون علاج کنند و اغذیه نخود آب دهند و حوالی الثیت بروغن بابونه و روغن جوز مالش کنند و در ریچی آبزن که دران بابونه و اکلیل الملک و حلبه و خار خسک پخته باشند نشانند و در ملینی حلبه و لبوب دهند و حقنه کنند و اگر سبب او اتساع باشد غذا نان شعیر که دران تخم کدو و تخم خیار و تخم خشخاش و غیره لبوب داخل کرده باشند بدهند و شربت آس و ورد بنوشند و از ادویه مسهله احتراز نمایند مسیحی گوید که گاهی مجاری بول اتساع پذیرد بسبب ضعف یا استرخا که گرده را بهم رسد پس بول مختلط با خون خارج شود درین حالت باید که سکون لازم گیرند و جمله حرکت خصوصا جماع ترک نمایند و اشیای قابضه مثل امرود و بهی و زعرور و کسبره و قسب و عدس و برنج استعمال کنند و عصاره عصی الراعی بصمغ عربی و گل ارمنی بنوشند و بر تهیگاه و کنج ران ضمادات و اطلیه معموله بسویق جو و قسب و بهی گذارند

ریح الکلیه

گاه باشد که در نواحی گرده ریح غلیظه ممتد و آن از اخلاط غلیظه که دران حرارت ناریه ضعیفه اثر کرده باشد پیدا گردد و بدان وجع در کمرگاه و گرده و تمدد بلا تغیر ثقل و عدم علامات حصات دلالت کند و دران قدری انتقال درد بود و در حالت گرسنگی و بعد هضم جید وجع و تمدد قلت پذیرد علاج شیره بادیان شیره انیسون شیره تخم کشوث و مانند آن از مدرات که شدید الحرارت نباشند با گلقند و شربت بزوری و شربت دینار بنوشند یا بادیان و گل سرخ و پوست بیخ کبر هر یک چهار ماشه پوست بیخ بادیان شش ماشه انیسون سه ماشه سداب دو ماشه جوشانیده نبات سفید دو توله یا عسل آمیخته بدهند و روغن گل در روغن بابونه بمالند و اگر فائده نشود ماء الاصول دهند پوست بیخ بادیان و بیخ کاسنی و بیخ کبر و بیخ کرفس هر یک نه ماشه سداب انیسون فوه تخم کرفس هر یک چهار ماشه انجیر زرد پنج عدد مویز منقی دو توله عسل سه توله روغن بید انجیر نه ماشه و غذا شوربای مرغ بریان دهند و از تخم سداب و زیره سیاه و شبت و کرویا ضماد کنند و روغن قسط و زنبق و سداب بمالند و اگر گل پلاس و سعتر و دیگر مدرات در آب جوشانیده صاف نموده نطول کنند و ثفل آن بربندند درد زائل کند و تکمید از نمک و سبوس گندم و ریگ گاورس بسیار نافع بود و چون از آرد ماش و اندک حلتیت و زنجبیل و تخم شبت سوده در آب سرشته نان از یک طرف پخته طرف خام از روغن گل یا روغن بابونه چرب کرده نیم گرم بر جای درد بندند درد رفع میشود و این ضماد مجربست زردی بیضه مرغ در ظرف مس داخل کرده زیره و حبوب سوده و قدری آب در آن بر آتش نهاده خوب بسته بمالند تا یکذات شود و غلیظ مثل مرهم گردد بر محل درد ضماد نموده برگ پان بالای آن گذاشته از پارچه کنده بسته دارند و اگر حاجت بود حقنه‌های محلل بکار برند و تکمید بجاورس و سرگین خنزیر مفید بود و انفع از ان محاجم ناریست و انچه در ریح البواسیر گذشت مفید باشد و اگر ثقل بعد اکل و نحو دفعت خواب خورده باشند یا حب مقل یا اطریفل آن یا معجون آن تناول کنند خیلی سودمندست و یا کمونی نه ماشه و یا جوارش مصطگی مرکب نه ماشه با شیره انیسون و شیره زیره سفید هر یک چهار ماشه بادیان پودینه هر یک نه ماشه الایچی کلان پنج عدد عسل چهار توله بدهند و آبزن و کماد درینجا نفع بسیار دارد چنانچه برگ قنب و کرم و شبت هر یک بست مثقال حلبه بزرکتان بادیان خار خسک حب القلت بابونه هر یک دوازده مثقال بعمل آرند و بعد بر آمدن از آبزن روغن بابونه نیم گرم بمالند و کماد از پشک موش تنها و یا پشک بز و نمک شور برابر در پارچه بسته ریاسه که در گلاب مساوی در دیگ مسی قلعی دار انداخته بر آتش نهاده پارچه بافته چهار پنج تو دران تر کرده بعمل آرند و همچنین در گلاب نقطه و گذاشتن زلو دو سه عدد و محجمه ناری بر جای درد مجرب الاثر است و این دوا بسیار مجرب نقل ازدق اطفار الطبیب هر واحد یک ماشه در جوارش جالینوس نه ماشه سرشته با عرق بادیان و گلاب هر دو هفت توله بخورند و اگر با درد قراقر زند و مزاج بود شیره بادیان پنج ماشه شیره تخم کشوث سه ماشه در گلاب پنج توله و عرق بادیان شش توله بر آورده گلقند شربت بزوری هر واحد یک نیم توله داخل کرده بخورند و روز دوم دیگر شیره کرفس اضافه کنند و نطول مذکوره بعمل آرند بعده برای تحلیل ماده آن عنب الثعلب بادیان پرسیاوشان بنفشه گل سرخ هر یک هفت ماشه اصل السوس تخم کشوث هر یک پنج ماشه بیخ کاسنی نه ماشه مویز منقی نه دانه شب در آب گرم تر کرده صبح جوش داده گلقند دو توله مالیده صاف نموده بنوشند و اگر درد حوالی گرده منتشر و پیچ و نفخ شکم باشد حب مشتهی پنج عدد شیره خار خسک هفت ماشه در عرق مکوه و گلاب بر آورده شربت بزوری دو توله خاکشی شش ماشه

داخل کردہ بخورند و روغن گل نیم گرم بمالند و غذا آب نخودی فقط دہند پس اگر قبض بود گلقند یک تولہ اضافہ کنند یا کھچڑی در آب گوشت پختہ بدہند و بجای آب عرق مکوہ و بعد غذا آب آہن تاب دہ و اگر معجون کمونی کبیر شش ماشہ خوردہ بالایش مویز منقی دہ دانہ در برنج غفرلی دو ماشہ جوشانیدہ گلقند داخل کردہ بنوشند نافع بود و اگر درد کلیہ با درد شکم و نفخ و قبض باشد اول کاسرات ریاح و مدرات رطوبات مثل شیرہ خار خسک شیرہ تخم خرپزہ شیرہ خیارین عرقیات شربت بزوری گلقند شربت دینار دہند بعدہ منضج دادہ مسہل کنند و روغن شبت بر موضع درد بمالند و بقول اہل ہند گل داؤدی سفید یک تولہ در آب سائیدہ و شکر سفید آمیختہ نوشیدن مفید ست و کذا انگوزہ سہ ماشہ در قند سیاہ پیچیدہ نمولہ بستہ خوردن و یا آب برگ ارنی پنج تولہ با اضافہ قدرے نمک با شہد بنوشند کہ برائے جمیع اوجاع ریحی حارث و تنور بدن استعمال این بہ نفع ست و مغز تخم کرنجوہ سائیدہ در سفیدی تخم مرغ آمیختہ ضماد کنند و کذا برگ تنباکو ضماد کردن مفید **اقوال حکما** شیخ میفرماید کہ از اغذیہ نافخہ اجتناب باید کرد و مدرات محلل ریاح مثل بزور و تخم سداب و حب الغار در ماء العسل یا در جلاب بسیار بدہند و ضمادہ کاسر ریاح مثل زیرہ و بابونہ و شبت و سداب خشک ضماد کنند و بدین ادویہ تکمید نمایند و روغن قسط و زنبق و خیری و مانند آن بمالند و حقنہ ہی گوید اغذیہ کہ اندران افاویہ محلل ریاح باشد تناول کنند و بروغن یاسمین یا روغن سداب مالش نمایند و حمام خشک بر خلو شکم کنند و تلیین طبیعت بحقنہا سازند و جوارشات منقی ریاح بخورند انطاکی گوید کہ ریح الکلیہ احتقان ریح بسبب دو کثرت شرب یا غذاہای بارد ست و علامتش تمدد و نفخ مع قلت درد ست و علاجش خوردن سیر و زنجبیل و تضمید بمثل شونیز و عاقرقرحا و نان گرم ست میر عوض گوید کہ مدرات منضج مادہ ریاح کہ گردہ را بغایت گرم نگرداند ہمچون ماء الاصول کہ دران تخم خرپزہ و خار خسک و برنجاسف و پرسیاوشان داخل کردہ باشند بنوشند و در آبزن کہ بابونہ و شبت و اکلیل دران جوشانیدہ باشند بنشینند و اینا ماء الاصول نافع تخم کرفس بادیان انیسون بیخ کرفس بیخ بادیان زیرہ کرویا نانخواہ ہر کدام یک مثقال سنبل الطیب گل سرخ وج فوہ ریوند چینی ہر کدام دو درم مویز منقی بست درم اصل السوس سہ درم انجیر خشک پنج عدد ہمہ را در سہ من آب بپزند تا بنصف آید صاف نمودہ ہمراہ جلاب دہ درم از ان با روغن بید انجیر بدہند و اگر با سنجر بنیاد دہند سخت سود مند ست مصر شدہی گوید کہ دوستی را این مرض مع بعض اعراض ردیہ از کرب و غشی و تب عارض شد اورا شربت دینار با شیرہ بادیان و شیرہ انیسون با اندکی شیرہ خیارین نوشانیدم و بخور زنجبیل در بول گوسالہ ضماد کنانیدم و صحت تام یافت و طبیخ بادیان گل سرخ و غیرہ کہ مذکور شد نیز مجرب گفتہ

وجع کلیہ

درد گردہ گاہی از سوء مزاج و ہزال و ضعف گردہ و ریح الکلیہ بود و این ہمہ مذکور شد و گاہی از ورم یا حصات یا قروح بود و ہر یک از اینہا جدا جدا مسطور گردد و لہٰذا جندی گفتہ کہ این در حقیقت عرض مرض ست نہ مرض برأسہ پس آثار ہر کدام از امراض مذکورہ کہ یافتہ شود سببش ہمان باشد و گاہی تابع این وجع ضعف ہضم و سقوط اشتہا و غثیان شود و فرق در وجع کلیہ بود و قولنج در بحث قولنج مفصل مسطور شد علاج حسب ہر سبب بہ انچہ در محلش مضبوط ست معالجہ فرمایند و در جملہ ہر چہ پایین را مسکن وجع بود نفع دارد و فلونیا و برشعثا مع مدرات مطلق درد گردہ را نافع گفتہ اند و این آبزن مفید جمیع اقسام درد گردہ است بابونہ شبت خطمی برگ کرنب پودینہ بقدر مناسب گرفتہ بجوشانند و آبزن نمایند و دادن بلیین بسیار کہ در ہمہ انواع فی الفور نفع میدہد و کذا استخوان آدمی کہ در سرگین گرگ یافتہ شود در کمر بستن و کذا انگشتری نگینہ فیروزہ در دست راست داشتن باعث امان از درد گردہ است و ہمچنین انگشتری سنگ یشب فرنگ یا نگینہ آن در دست داشتن ہمان دم تسکین درد مینماید و مجرب ست و شربت بنفشہ نافع وجع حار گردہ و درد حقو است و اگر با ترضیہ یا ضربہ یا سقطہ یا علتی دیگر از غلبہ خون حادث گردد اول فصد باسلیق بکشایند بعد ازان حسب غلبہ خلط تنقیہ نمایند و ایضاً بنادق البزور و در ترحی و آبزنات و کمادات در ورمی و حصاتی و کماد بعرق بید مشک و یا کیوڑہ و تدہین بروغن لبوبات در انچہ از ضعف گردہ باشد نافع ست و این آبزن مفید درد گردہ است برگ کتان حلبہ بابونہ بنفشہ بادیان تخم ہلیون تخم کرفس مکوہ اکلیل پرسیاوشان قنطوریون دقیق ہر یک سہ تولہ برگ زیتون و کرنب و گل پلاس ہر یک دہ تولہ اسارون پوست بیخ بادیان و بیخ کاسنی و بیخ کرفس ہر یک چہار تولہ و ایضاً برگ زیتون و کنجد و کرنب و خطمی و بادیان و شبت و گوکھرو و گل پلاس

هر یک پنج توله تخم قلت اجهود ریسیاوشان نکوه بابونه تخم شبت بادیان تخم کتان حلبه بزر البنج هر یک سه توله دکماد کزبرة البئر در آب پخته کنند و یا از گل بابونه و برگ کرنب سبز و برگ انار هر سه یک یک مشت جوش داده مالیده صاف نموده روغن بابونه هفت توله آمیخته در مثانه گاو انداخته تکمید کنند و اگر شیره تخم خیارین نه ماشه شیره بادیان پنج ماشه شیره خار خسک شیره تخم خربزه هر یک هفت ماشه شیره تخم کشوث چهار ماشه در آب برآورده گلقند دو توله مالیده صاف کرده خاکسی چهار ماشه پاشیده بخورند و گل تیسو گل کسنبه هر یک پاو سیر تخم خربزه نیم پاو ریسیاوشان شش توله تخم سعد پنج توله تخم شبت چهار توله پوست خربزه نیم پاو ساگ شبت نیم پاو در آب بست آثار جوش داده آبزن نمایند نافع بود و اگر با ورم مثانه و احتباس بول باشد شیره خیارین شیره خار خسک هر یک هفت ماشه شیره تخم کشوث پنج ماشه در آب برآورده شربت نیلوفری داخل کرده بنوشانند و گل پلاس گل معصفر برگ شبت هر واحد پاو آثار تخم خربزه نیم کوفته نه توله خار خسک نیم کوفته دو توله در آب جوشانیده صاف کرده بر جاهی در نطول نمایند و ثفل آن ببندند و خرقه بگلاب گرم تر کرده افشرده گرما گرم تکمید کنند و در وجع کلیه بارد انجیر زرد سه عدد دو توله فطراسالیون ریسیاوشان هر یک چهار ماشه خار خسک شش ماشه زوفای خشک سه ماشه جوشانیده صاف نموده شیره تخم قرطم نه ماشه گلقند دو توله بدهند که بجهت دفع بلغم و بواسیر و دفع مغص بلغمی نافع و همچنین شیره فطراسالیون شیره بلیون شیره انیسون هر یک سه ماشه گاهی داده میشود و گویند که اگر بار گیلی در روغن تلخ سائیده بدست بمالند درد گرده را مفید بود و همچنین نوشیدن آب برگ بیوش نیز که در حصات کلیه بیاید نیز مفید بود و کذا اگر انگو دو توله در آب شیره برآورده نمک سانبهر یک ماشه افزوده نوشیدن و تریاق فاروق و معجون مخلصه را در دفع اوجاع کلیه تاثیر قوی ست و استعمال اثاناسیا و معجون هلیلیا و علاسفه نیز مفید بود گرده بارد ست و اگر صبر هفت ماشه مغز خیارشنبر چهار ماشه در عرق بادیان سائیده گرم کرده بر گرده ضماد سازند نافع بود و کذا افیون دو ماشه تخم شبت زعفران کندر صبر قرطم هر یک سه ماشه ضماد کردن و یا افیون زعفران کندر هر یک دو ماشه سائیده [illegible] سوزن زده مالیده محاذی درد بچسپانند

اقوال الاطباء سویدی گوید که در وجع گرده حار سبب عصارة البقلة خرفه شرباً و ضماداً و کذا بنفشه شرباً و در بارد سبب خوردن مغز حب صنوبر کبار بهتر و سنج با سکنجبین هر واحد مجرب من ست و نیز ست اکلاً و ضماداً و کذا روغن بادام و کذا خبازی مسلوق و مخلوط بروغن بادام و کذا شنجار و اکل عناب شرباً نقوعاً آن و طبیخ آن و شربت آن و کذا ماء الجبن و کذا طبیخ خار خسک و حقنه آن و شرب اکثیر هر واحد نافع وجع کلیه حار سبب ست و شرب آقرطا ما الشراب کهنه و کذا انا دو انیا و کذا حب الحمامه و کذا اصل السوس و کذا روغن تخم ترنج و کذا کمافیطوس و کذا مر و کذا اشاه سفرم و کذا فقاح اذخر و کذا سنبل رومی و کذا دارچینی و کذا کرفس و کذا بادیان و کذا مو و کذا وج و کذا الک و کذا راوند و کذا سنبل هندی و کذا اسپیسالیوس و کذا حماما و کذا اسکنجبین العنصل و کذا اسفنج و کذا اسلیخه و کذا اسارون و کذا خولنجان و کذا تخم انجره و کذا الانجدان و تعلیق حب الکلی و اکل حب کاکنج و کذا عنصل بریان مخلوط بعسل و کذا گوشت خارپشت و شرب با تریاق و حقنه مومیائی هر واحد نافع وجع کلیه بارد سبب ست شیخ میفرماید که چون وجع شدت کند مثل فلونیا و قرص کوکب و مانند آن باید داد تا وجع تسکین یابد بعده معالجه بحسب سبب نمایند آبزن نیز در اوجاع گرده شدید النفع ست خصوصاً چون اندران ادویه ملینه مسکنه وجع داخل کرده باشند و از بنادق البزور در علاجات گرده و مثانه لاسیما ذات ضرر حاره نیست لیکن در استعمال مخدر با وجود وجع خطر ست بهر آنکه مواد فرو دمی آرند و در استعمال مخدرات نیز احتیاط موجب حزم ست پس برای تسکین وجع آبزن بآب نیمگرم بغیر تطویل در استعمال آن که بهتر سبب مواد گردد اقتصار نمایند انطاکی گوید که علاج وجع گرده از فساد خلط حار اول فصد ست و شرب ماء الشعیر بزر و لبوب بنفشه خرفه و گل ارمنی کاسنی و علاج وجع کلیه از ماده بارد بمربوید و قسط و دارچینی و مغز حلغوزه و مانند آن مثل جوز و سعد و خولنجان کنند عبدالعزیز شیرازی گوید که تخم انجره با سکنجبین نافع فی الحال ست و صبر و دار شرباً و طلاءً مفید و آب صنوبر بشکر در ادرار و تلیین و کسر ریاح و وجع مجرب ست و طبیخ حلبه و نانخواه و تخم گزر و تخم کرفس و سداب بادی مجرب بالخاصیت ست و مطبوخ کاکنج و تخم خیارین هر واحد دو درم زبیب ده فستقین و اصل السوس تخم خربزه هر واحد چهار درم نافع ست

سدد کلیه

از خلط لزج یا غلیظ یا ورم بود و علامتش رقت بول و قلت آن و ثقل در کمرگاه ست و در ورمی الم و تپ و علاج در سده ورمی علاج ورم گرده نمایند و در خلطی انچه منضج باشد از طبیخ بادیان و نخود و انیسون و بادام تلخ و آب خربزه و ماء القرع دهند کذا فی الذخیره و سویدی گوید که قسط تلخ هندی و کذا شرب سکبینه و کذا غاریقون در

تفتیح سدد گرده مجرب ست و فستیقین و کذا حب بلسان و کذا عود آن و کذا روغن آن و کذا دارچینی و کذا جعده و کذا جعده جبلی و کذا بادام تلخ و کذا خولنجان و کذا فطراسالیون و کذا ابلیون و کذا اسلیت و کذا بیخ و تخم بادرنگ و کذا افاویه و انیا الشراب کهنه و کذا مقل ازرق و کذا مغز محلب و کذا لوف و کذا برگ کبر و بیخ بزهر و احد مفتح سدد کلیه است و ابومنصور سینوی گوید که ادویه شقی مجاری گرده از سدد و غلظ و لزوجات عارضه دران تخم کرفس و بادیان و کرفس جبلی و کندر بری و اسارون و فقاح اذخر و نانخواه و کاشم و انیسون و وج ست ازین جمله چون دو ورم صفر و یا مرکب بلعاب حق و حل با آب ترب معصور و آب کرفس و آب بادیان و آب تخم دسیاه بجوشند بهمان فعل کنند

ورم کلیه

گاهی گرده را انواع اورام حار و بارد عارض شود چنانکه سائر اعضا را عارض گردد و اورام حاره گرده گاهی در ماده مختلف بود پس بعضی ازان از خون غلیظ و بعض از خون رقیق نیز صفراوی و بعضے از صفرای صرف و بعضے از بلغم عفن و بعضے از خون و بلغم عفن باشد و کذا اورام بارده آن بعضی از بلغم و بعضے از سودا باشد و گاهی ورم بسبب امکنه آن مختلف بود پس بعض آن در جرم گرده باشد و بعضے در باطن بجانب تجویف گرده و بعضے در خارج آن بجانب غشای مجلل گرده بسوے پشت یا متصل بعلائق و بعضے ازین بسوی اندرون طرف امعا بود و ایضا بعض آن بسوی مجری حالب یعنی منفذ بول که میان مثانه و گرده است و بعضے بطرف مجری بسوی فوق یعنی آنکه میان گرده و جگر ست و دران آب از جگر بگرده می آید و ایضا ورم گاهی در هر دو گرده افتد و گاهی در یک گرده و گاهی در بعض اجزاے یکی یا هر دو باشد و گاهی بزرگی ورم بدان مرتبه رسد که راه روده بند کند و قولنج پیدا نماید و ایضا گاه جمع شود و ریم کند و گاهی جمع نگردد و اسباب ورم گرده امتلای جمیع بدنست و یا اعضائیکه گرده مشارک آنهاست یا بحسب کمیت خون یا کیفیت او و یا خراش سنگ که در گرده تولد کند و ازانجا حرکت نماید و گوشت او را بخراشد یا الم ضربه و سقطه و زخم یا احتباس بول قریب گرده و مثل آن و غیر اینها بود و پس مثال این امور ورم گرده آرد و شبیه بستن چیزی گران چون همیانے بر کمرگاه مورث اورام گردد و گاهی از زور قوی در برداشتن چیزی و یا از انتقال ماده مرضی واقع شود و جرجانی میگوید که حال ورم ازسه بیرون نباشد یا تحلیل پذیرد یا ریم کند یا صلب گردد و آماس صلب که در گرده افتد از دو حال خالی نباشد یا ماده آن غلیظ غیر قابل نضج و تحلیل از اخلاط سوداوی باشد یا ورم سرد بلغمی یا ورم گرم بسبب معالجه ناصواب صلب شده باشد مثلا بسبب استعمال ادویه حاره لطیف ماده تحلیل پذیرد و کثیف آن صلب گردد و یا از کثرت تبرید غلیظ شود و این هر دو تدبیر سبب عدم وقوع نضج گردد و ورم صلب گرده متعسر العلاج ست و اگر زود بعلاج مشغول نشوند عسر گردد و باشد که ریم کند و بیمار هلاک شود و ورم صلب اکثر باستسقا مؤدی گردد بسبب ضعف بایت در جگر و گاهی ازان تپ دق عارض شود بسبب انقطاع غذا از قلب و ضعف جگر که صاعد از گرده بسوی آن که دران غذای او جاری گردد و بقول شیخ جمیع اورام گرده بسبب عدم نضج و صلب گردد و حجر شود که آن خانه تولد سنگ است طریق تشخیص اورام مذکوره باید که اولا نوع ماده ورم متشخص نمایند باین طور که نظر کنند اگر تپ گرم همه وقت لازم بود و آنرا فترات و هیجانات غیر منتظم باشد مثل آنکه در ابتدای تپ سریع بود یا در ابتدای نوائب آن نبض صغیر بگردد چنانکه در ابتدای حمیات دیگر لیکن سست و یا سرد شود و گاه گاه تپ آهسته تر گردد و باز بسرعت تیز شود و این آهستگی و تیزی بے انتظام بود و نوبتی معین باوی نباشد و لرزه باشد که به پشت برآید و گاه حرارت قوی گردد و قشعریره مخالط بالتهاب باشد و گاهی تپ شدت کند بسبب عظم ورم و مؤدی باختلاط ذهن گردد و درد شدید و تشنگی و عسر بول و تمدد و ثقل نزد ناحیه گرده دائم محسوس شود و اشیای مدر و تیز و شور و ترش ضرر رساند و گاهی مؤدی بقی صفراوی گردد بسبب مشارکت معده بجگر و گاهی درد با چهره و چشم متصل شود و شکم قبض گردد بسبب ضغطه ورم و تنگ کردن امعا و قاروره اول سفید باشد پس زرد ناری شود پس سرخ گردد و ورم حار باشد پس اگر حرارت سخت سوزان نبود و درد با تمدد و گرانی مفرط در پشت بود و تشنگی بسیار سخت نباشد و تپ بچون تپ دموی مطبقه بود و قلت حاجت بول و سرخی بشره و موضع گرده و بول رقیق و دردی و نبض عظیم باشد و دیگر آثار مخصوصه غلبه خون پیدا بود ورم حار دموی باشد و اگر شدت تپ و درد و غلبه تشنگی و قلت ثقل و کثرت سوزش و درد سرفه و صفراوی در نخوابی باشد و بول اندک اندک زرد زرد و با سوزش برآید و نبض سریع و متواتر بود و همه علامات غلبه صفرا ظاهر بود و ورم حار صفراوی باشد و اگر تپ گرم و التهاب و تشنگی و شدت درد نبود و کثرت ثقل و تمدد در کمرگاه و قصور در افعال گرده باشد و گاهی در چهره و چشم و در سائر

بدن ترهل پدید آید و تنی بسیار رطوبت رقیق بارد و فقدان آثار ورم صلب بود و از هوای گرم و آب گرم راحت یابد و دیگر علامات غلبهٔ بلغم چون بطوی نبض و سفیدی و غلظ قاروره و بیاض براز پیدا بود ورم بارد بلغمی باشد و اگر گرانی شدید با درد اندک بود و بول کبود اندک آید و عدیم النضج رقیق باشد و باشد که پشت خم گردد و راست نتواند کرد و سرین باریک و خدر شود و گاهی ساقها خدر گردد و هر دو از ضعف خالی نبود و در جملهٔ اعضای سافله لاغری و نحافت عارض شود و گاهی تشنج عارض گردد و رنگ فاسد و تیره و شکم بزرگ شود و اکثر با استسقا انجامد و جانب طحال الم با خلش باشد و اعراض مالیخولیا و دیگر علامات غلبهٔ سودا ظاهر بود ورم صلب سوداوی باشد پس اگر این ورم صلب از درد خالی نباشد و رنگ بول تیره باشد و با وی آثار دموی یافته شود ورم دموی صلب گشته باشد و اگر از سوزش و تشنگی خالی نبود و گاهی درد هیجان کند ورم صفراوی صلب شده باشد اکنون باید دانست که ابتدا تشخیص نوع ماده ورم شناخت موضع آن بجهت شدت اعراض و محل درد نیز ضرور است و این چنان باشد که اگر درد ساکن تر بود ورم در گوشت گرده باشد و اگر درد عظیم و شدید باشد و پشت راست نتواند کرد و هر قدر عطسه را منع کند و از همه شکلها بر روی باز خفتن آسان بود ورم در غشا باشد خاصه نزدیک معالیق گرده و اگر درد غائر بود و گاه قولنج آرد و طبع قبض نماید ورم در آن ناحیه باشد که بجانب امعاست و اگر شدت حصر بول بود ورم در مجاری باشد و هرگاه بیمار را بر پهلوی راست خفتن آسان تر بود و درد بجانب راست بود ما بالا تر و نزدیک جگر بر آید ورم در گردهٔ راست باشد و اگر درد بجانب چپ باشد اما فروتر و نزدیک مثانه فرود آید ورم در گردهٔ چپ باشد و اگر درد بهر دو جانب میل کند ورم در هر دو گرده باشد و اگر آفت عام بود ورم نیز جمیع اجزا عام باشد **انتهی** قرشی گوید که خواب کردن بطرف گرده وارم مریض را مشکل بود و اگر بجانب دیگر بخسپد در طرف ورم چنان ثقل محسوس شود که گویا چیزی گران بدان طرف آویخته است و هرگاه بول در ابتدای تپ رقیق سفید بود مع سلامت دماغ و احشا و کبد و عدم اسهال دلیل ورم گرده بود و با آنکه بمقابل گرده وارم سرو خدر گردد و بقول شیخ گاهی بجهت عظم ورم و شدت درد و تپ هذیان مع اختلاط ذهن پدید آید و این قاتل باشد خصوصا چون با وی دلائل ردیه موافقت کنند و اگر دلائل جیده رفاقت آن نمایند انفجار آن بسلامت انجامد و گاهی در مثل این چیزی از گرده بر آید و گاهی چیزی مثل موی سرخ در طول یک شبر و زیاده از آن خارج شود و گاهی در ورم حار گرده تصلب سرعت کند و درین هنگام علامات ورم صلب ظاهر شود و چون سفیدی قاروره دوام کند نشان آنست که ورم یا صلب خواهد شد یا دبیله خواهد گشت و ریم خواهد کرد و بالجمله چون درین علت بول لزج غلیظ ابیض باشد و بران دوام کند دلیل ردی ست و چون بول در رسوب محمود شروع کند بر نضج ماده ورم بغیر استحاله بسوی چیزی دیگر دلالت کند و چون ورم از ایام اول تجاوز کند و بول صاف رقیق بماند ورم در طریق ریم گردن یا در طریق صلابت باشد و چون ورم گرده بانتها رسد بول غلیظ تر شود و در ته شیشه رسوب پدید آید

علاج کلی اورام گرده

باید که در ابتدای این ورم احتیاط بسیار لازم دارند که بصلابت نه انجامد چنانچه استعمال ادویهٔ محلله قویه جائز نیست و آب سرد نوشیدن نیز ممنوع است و استعمال مدرات قویه نه نمایند و اسهال مسهل قوی و حرکت و جماع بالکلیه ممنوع و قی دادن و نرم داشتن شکم درین باب مفید بود و این آبزن نافع ورم کلیه حار و بارد است اکلیل الملک بابونه سبوس گندم جو مقشر عنب الثعلب تخم خطمی در آب جوش داده آبزن نمایند و اصوب آنست که قوام ماده را با شربت معتدل گردانند پس حقنه اسهال کنند بهر آنکه حقنه بموضع علت رسد و قوت دوا بر حال خویش بود و از بالای تن چیزی از ماده فرود نیارد چنانکه دوای مسهل فرود آرد و حقنه نیز نرم چون لعاب تخم خطمی و خبازی و تخم کتان با لشکاب و روغن گل باید و خیار شنبر در علاج گرده سخت نافع است چه در حقنه و چه در مسهل بهر آنکه استفراغ اولی عنف بود و اگر ماده غلیظ بود چیزی لطیف اند و صاحب ورم گرده را حمام نشاید تا علت در انحطاط نیفتد و چون در اول نشان نضج پدید آید ادویه مدره بکار برند و پوشیده نماند که معالجهٔ اورام کلیه و مثانه با ادویه لذاعه نباید کرد که این سریع النکایت اندر انست و از اسباب علو غلیان و سعشره کامله قطعی فرموده اند که اصل عظیم در تدابیر این ورم حفظ آنست از صلب شدن و در تعدیل قوام ماده آن بغایت کوشیدن زیاده از مراعات

اورام سائر اعضا ما چه این عضو معدن تولد سنگ و سخت گوشت واقع ست پس طبیعت آن تحلیل لطیف مواد و تعقید کثیف آنرا الغایت قابل باشد و باندک مددی آن فعل بظهور رسانند و بدوائی قویه ازان بازایستد پس هرچه مواد را افسرده و کثیف گرداند بکیفیت و خاصیت حتی المقدور در استعمال آن نشاید کرد چنانچه اطبای پیشین درین باب آنقدر احتیاط فرموده اند که آب سرد را در دیگر اورام و در حین غلیان حرارت اندکی نوشیدن تجویز کرده اند بخلاف اینجا که جز بمزید مدن قطرهای کم از کوزهٔ نو تر او رخصت نداده اند و آن نیز بشرطیکه بغایت سرد نباشد و استعمال ادویهٔ حارهٔ محلل اجزای لطیف و باردهٔ مجمد را از داخل و خارج نیز برین قیاس باید نمود و قوانین مراعات اوقات مرض و تنقیه و استعمال غذا و دوا از داخل و خارج مناسب هر خلطی و لائق هر شخصی همان نوع ست که سابق در ورم معده و جگر وغیره بیان یافته بالجمله در تعدیل قوام و مزاج این ماده و اصلاح ورم از هشت نهج رعایت باید کرد اول آنکه مدرات قویه را مدام که بتنقیه بقایای ریم و قیح احتیاج نیفتد هرگز ندهند و خصوصا در ابتدای ورم بنابر تحریک مواد و ایصال آن بمحل مرض و حصول ضرر از قیام هر لحظه برای نقای بول و این مضرت از دو حال بیرون نیست اولا احداث سنگ بسبب اخراج مواد رقیق و بقای غلیظ وثانیا متحجر شدن بصلابت و در کم دادن آب نیز این مصلحت مرعی بود دوم آنکه مسهلات قوی اصلا استعمال ننمایند جهت وقوع سده قوی و تحریک دوا اخلاط را بسختی تمام و مائل ساختن آن از اعالی بدن باسافل و حدت و گرمی دوا و جمله این حالات بدین مرض مضر بود سوم آنکه چیزهای سخت گرم و تیز طعم و ترش یا شور مطلقا دور دارند جهت بد ساختن آنها کیفیت ماده سبب ورم را چهارم آنکه در تنقیه لقی جهت منافع مذکوره قبل ازین مبالغه کنند پنجم آنکه از حرکت عنیفه جماع وغیره که گرمی بمحل رسانند بغایت محترز باشند ششم آنکه در جذب مواد ورم بجانب مخالف و تحلیل بقیه آن ملازمت حقنه نمایند جهت قرب محل رسیدن اثر دوا و انکسار قوت آن لیکن در ورم حار مطلقا بعد فصد این تدابیر کنند هفتم آنکه پیوسته شکم را نرم دارند باشربه و اغذیهٔ لائقه جهت دفع مزاحمت ثقل بر ورده بکلیه و تقلیل مواد زائده مضره و امالهٔ مادهٔ مرض بجانب امعا هشتم آنکه استعمال ضمادات و نطولات و آبزنها و طلاها و اغذیه و اشربه هرچند دران کیفیت قویه بالفعل یا بالطبع باشد ازان بپرهیزند و غایت اعتدال مرعی دارند چندانکه منسلب شدن ورم ایمن شوند و چون کلیه را با مثانه اشتراک بسیارست و اکثر تدابیر هریکی تدبیر دیگری بود تفصیل این علاج و تعیین اغذیه و اشربه و ادویه را از مبحث ورم مثانه نیز استخراج باید کرد و جمله را با قوانین تدابیر اورام داخلی مذکوره سابق مخلوط کردن افضل دانند

علاج ورم حار گرده

فصد باسلیق از جانب ورم کنند و دران تاخیر روا ندارند و لعاب اسپغول و لعاب بهدانه و شیرهٔ عناب و مانند آن با شربت بنفشه بدهند و آرد جو و عنب الثعلب و صندلین و تخم کاسنی سائیده در آب عنب الثعلب سبز و آب کاسنی سبز و یا آب کشنیز سبز آمیخته ضماد کنند و مالیدن روغن گل و روغن بنفشه با موم نیز مفید بود و یا عناب پنج دانه گل بنفشه شش ماشه در عرق عنب الثعلب جوشانیده گلقند مالیده صاف کرده بنوشند و روغن گل نیمگرم بمالند و یا بعد فصد عناب پنج دانه بهدانه سه ماشه جوشانیده شیرهٔ خیارین شش ماشه شربت بنفشه دو توله خاکشی پنج ماشه داخل کرده بدهند و در روز دوم گل نیلوفر چهار ماشه افزایند و اگر با درد تمام پای جانب ورم درد و خستگی باشد بعد فصد سپستان گل خطمی سه ماشه عنب الثعلب چهار ماشه در عرق عنب الثعلب جوشانیده شربت بزوری دو توله بدهند و یا لعاب بهدانه سه ماشه شیرهٔ خارخسک سه ماشه در آب براوره نبات داخل کرده بنوشند بعده اگر از شدت درد بوضع آن برامدگی معلوم شود عنب الثعلب گل بنفشه گل خطمی اکلیل الملک هریک پنج ماشه آرد جو یک توله در آب مکوه سبز سائیده نیمگرم ضماد سازند و تبرید اندکی نیمگرم نموده بنوشند و روغن گل بجای درد مالیده از پنبه کهنه ببندند بالجمله اگر حاجت تنقیه بود بعد از نضج از مسهل صفرا تنقیه کنند و برای رفع قبض تلیین بمغز فلوس خصوص باب عنب الثعلب و کاسنی و روغن بادام و یا با آب انارین و شیرخشت و یا مطبوخ هلیله مناسب بود و یا روز اول گلقند بعرق مکوه عرق شاهتره گلاب و روز دوم بهدانه گل خطمی هریک سه ماشه بعرق شاهتره ده دام جوشانیده شیرهٔ تخم خرفه شش ماشه شیرهٔ مغز تخم هندوانه شش ماشه شربت نیلوفر یا شربت بنفشه دو توله اسپغول شش ماشه پاشیده بدهند و در روز چهارم منضج عناب پنج دانه گل خطمی

سه ماشه سپستان پانزده دانه عنب الثعلب تخم خیارین کوفته هر یک شش ماشه جوشانیده شیرهٔ خارخسک شش ماشه شربت نیلوفر دو توله اسپغول
پاشیده بدهند بعده بهدانه گل خطمی هر یک سه ماشه سپستان بست دانه بعرق عنب الثعلب ده توله جوشانیده تا شروع هم مرض به تبدیل شیرجات
گاهی شیرهٔ مغز تخم بهدانه گاهی شیرهٔ خیارین گاهی شیرهٔ خرفه گاهی شیرهٔ خارخسک بقدر شش ماشه همراه شربت نیلوفر دو توله دهند بار بعد
نضج این مسهل بدهند اصل السوس گل خطمی تخم خطمی عنب الثعلب تخم خبازی گل نیلوفر هر یک چهار ماشه عناب پنج دانه سپستان پانزده دانه گل بنفشه
خیارین کوفته هر یک شش ماشه مغز فلوس خیارشنبر شش توله ترنجبین گلقند هر واحد چهار توله روغن بادام شش ماشه بدهند و اگر در ورم
حار از غلط طبیب بعد استعمال مدرات و مسهلات حاره ورم جگر و فواق و اسهال نیز عارض گردد بعد فصد و گرفتن خون دوازده دام تبرید از
گل خطمی عنب الثعلب بگلاب و عرق مکوه جوشانیده شیرهٔ خیارین نبات داخل کرده دادن و ضماد مولی ورم گرده از آرد جو آرد باقلا گل خطمی گل سرخ برگ کتان
گل بابونه هر یک سه ماشه کوفته بیخته بشیر گاو پخته روغن گل سفیده بیضهٔ مرغ یکعدد داخل کرده حضض مکی دو ماشه کافور یک ماشه سوده آمیخته بجای گرده
نهادن مفید است و اگر در آخر قبض بسیار باشد و صاحبان این مرض اکثر یابس الطبع می‌باشند گل سرخ بادیان هر یک چهار ماشه جوشانیده گلقند
دو سه توله داخل کرده بدهند الحاصل چون مدت یکهفته بگذرد و ماده تحلیل نگردد و درد شدت کند و سوزش و گرانی زیاده گردد و قاروره رقیق باشد
بدانند که ورم ریم میکند درینحالت علاج دبیله کلیه باید کرد فقط **اقوال حذاق** مسیحی گوید که هرگاه در گرده و مثانه ورم حار پیدا شود و سن و قوت
و وقت محتمل اخراج خون باشد باید که فصد باسلیق کنند بعده انچه ملطف و مستفرغ بغیر لذع باشد مثل ماء الشعیر و ماء العسل استعمال کنند و هر انچه در آن
حدت و قوت مدر بول بود اجتناب نمایند بهر آنکه این اشیا هیجان اورام درین اعضا میکنند و کذلک بول حاد که درانجا مرور نماید و لهذا باید که تدبیر
را مائل سازند بسوی چیزیکه تسکین لذع و حدت کند مثل حریرهای نرم و آب شیرین تا آنکه ورم نضج یابد بعد ازان انچه ادرار بول نماید بدهند تا
فضول مستفرغ شود و اگر احتیاج باسهال طبیعت شود باید که ادویه مسهله استعمال نکنند لیکن حقنهای لینه معمول از خطمی خبازی و برگ کتان و حلبه
مطبوخ و نصف روغن کنجد دران داخل کرده استفراغ نمایند بعده صوف مغموس در روغن گرم که دران شبت و خطمی پخته باشند بر عضو نهند یا ضماد
آرد گندم مطبوخ بماء العسل سازند شیخ میفرماید که اول علاج قطع سبب ست بفصد باسلیق اگر خون غالب باشد و گاهی عقب آن بفصد مابض که به
حاجت آید و اگر این رگ ظاهر نشود فصد صافن نمایند و ایضاً باسهال اگر درانجا با خون اخلاط حاده باشد از حقنهای لینه لعابیه تا ممکن بود و افضل
چیزیکه بدان اسهال کنند ماء الجبن و خیارشنبر ست چه در ماء الجبن اماله ماده بسوی امعا و غسل و جلا و تبرید و انضاج و اصلاح قروحست و در خیارشنبر
اسهال و ایضاً انضاج برفق ست و ماء السکر و ماء العسل ممزوج بآب بسیار ازین قبیل ست و اگر ممکن باشد که باشربه تعدیل خلط نمایند بعده اسهال آورند
بهتر باشد و باید که اسهال عنیف و قوی نباشد که ضرر عظیم کند بسبب خلط بسیار منصب بسوی امعا و در گرده و ماء الشعیر از انجمله است که
لزوم او درین واجب ست و باید که ادرار البته ننمایند و بزور و بنادق آن نخورانند خصوص که بدن غیرنقی باشد تا آنکه نضج صحیح گردد پس ادرار نمایند
و همچنین منع از شرب آب حتی الامکان درینوقت واجب ست تا آنکه تنقیه کرده شود و اگرچه تبرید و ترطیب آب موافق اورام حاره است
لیکن بسبب حرکت ادرار و مزاحمت بجوهر ماده منصب بسوی ناحیه ورم ضرر بسبب کمیت زیاده از منفعت بسبب کیفیت کند و مع ذلک آب
همراه خود اخلاط را بسوی گرده آورد و انحدار آنها بسوی آن برفاقت آب سهل گردد پس اگر چاره ازان نباشد باید که آب شیرین صاف سرد بشفقت
و مصل اندکی بنوشند و باید که برودت آب چندان نباشد که منع نضج کند و از گوشت و شیرینی احتراز کنند و با آب گرم ایشان را ضرر کند و همچنین
جمله اشیای حار بالفعل قوی الحرارت و بالجمله آب بسیار از تعب گرده بحرکت و مرور خود خالی نیست و برای اورام و قروح مثل سکون
چیزی مفید نیست و حمام ایشان را موافق نیست مگر بعد انحطاط اورام حاره و باید که در ابتدا از مشروبات و اطلیه و حقنها و غیر آن انچه رادع
باشد استعمال کنند بعد ازان انچه جالی و مرخی و منضج باشد بحسب عظم ورم و صغر آن بدان مخلوط سازند بعده جالیات و مرخیات

استعمال

استعمال نمایند و باید که از جوال چیزی احتیاط نماید که در ان لذع نباشد پس اگر احتیاج بقوی افتد که در ان لذع بود بسبب عظم ورم صواب آنست که بران چیزی که در ان لذع نبود غالب باشد که لذع آنرا بشکند اگر اخلاط لذاعه بود دوای لاذع نشاید بعد ازان استفراغ نمایند و واجب ست که باغذیه از جنس حریرهای موافقه گرده و اورام کثرت نمایند مگر آنها از انجمله باشد که در ان لذع نبود و باید که حال اخلاط در رقت و غلظت و در جوهر آن که از جنس فاسد ست صحیح یا خلط دیگر ست و در اندازه آن که اندک ست یا بسیار دریافت نمایند تا مقابله آن بکیفیت دوا و کمیت آن کرده شود و تا مقدور باشد که معالجه بچیزی کنند که آن حدت کمتر و اروشی حار ندهند و چون ورم نضج تام یابد و این از بول دریافت گردد مدرات مثل بزور و بناوق آن در ماء الشعیر و مانند آن بنوشانند و قبل ازان مدرات ندهند خصوصاً اگر اخلاط بدن ردی باشد و گاهی از نوشیدن آن گرانی معلوم میشود پس ازان خوف نکنند که آن ازاله بقیه این میکند و اولی چیزیکه بدان معالجه میکنند در اصلاح ورم و در اسهال خلط ردی حقنهاست نه مشروبات بعضی که در علاج کلی مذکور شد و باید که حقنه سلس غیر مستکرهه باشد و مزاحمت نکند که الم آرد و ضرر رساند و چون معلوم شود که بدن پاک شد و ورم اندک ست اکثر نوشیدن ماء العسل یا ماء السکر ممزوج بآب بسیار کفایت کند بهر آنکه جلا و تلطیف و تقطیع این هر دو بسیاست که تحلیل آن بلا لذع کنند و اشیای نافعه در ابتدا ماء الشعیر سپید و غنی و عصاره بید و عصارات بارده و تضمیدات بمطفیات ست و لعاب اسپغول بیاشامند و گاهی شیر بنوشانند و اگر التهاب باشد باید که شیر بخوی باشد که وصف آن کردیم و بعد ازان حقنها از خطمی و خبازی و تخم کتان بچیزی بارد و روغن گل استعمال کنند و ضمادات از آرد جو و بنفشه و باقلا العمل آرند و در آخر آن ادویه بارده ترک کنند و حلبه و بابونه و مانند آن افزایند و بهین روغن کنجد و روغن قرطم باشد و از خارج بچیزیکه منضج و مسخن زیاده بود ضماد کنند و ازین قبیل ست نهادن صوف مغموس و آن در قول مسیحی گذشت و ضمادات از آرد گندم و ماء العسل مطبوخ و از برگ حلبه و اصل السوس و شبت و خطمی و بابونه بروغن کنجد مثل حلوا پخته استعمال نمایند و اگر خواهند درین اضمده بنفشه و شحوم ملینه مثل پیه بط و مرغ داخل کنند و گاهی بسبب درد احتیاج بداخل کردن چیزی از خشخاش و پوست لفاح افتد صاحب کامل مینویسد که هرگاه حرارت گرده و ابتدای ورم حار معلوم شود باید که فصد باسلیق از جانب مقابل نمایند اگر قوت و سن و فصل موجود و مساعدت کند و خون بحسب وجوب مقدار علت برارند و تضمید بوضع آرد جو و خطمی و صندلین و شیاف مامیثا و سماق و آب عنب الثعلب و آب کاسنی و جراده کدو و روغن بنفشه نمایند و یا پارچه مبلول بقیروطی معمول از روغن گل روغن بنفشه و موم سفید و آب کاسنی و آب کشنیز و آب حی العالم و آب خرفه و مانند آن باندکی سرکه و گلاب بران نهند و مریض را در ابتدای آن از مغز تخم خیارین و مغز تخم خربزه و تخم خرفه مساوی باریک سائیده از دو درم تا سه درم بگلاب و آب سرد بدهند و اگر بعد ازان باشد ماء الشعیر بشربت بنفشه باید داد و تغذیه بمزوره کدو و ماش و اسفاناخ و خبازی و قطف سازند و شبانگاه شربت بنفشه و لعاب اسپغول و اندک تخم خرفه و تخم خیارین و تخم خربزه دهند و مداوم تا آنکه ورم در طریق نضج و تقیح شروع کند همین تدبیر بکار برند و چون ریم کردن ورم معلوم شود آنچه در دبیله گرده مذکور گردد استعمال نمایند ایلاقی و جرجانی مینویسند که در ابتدا ضماد از بنفشه و آرد جو و باقلا و خطمی و صندل سفید و شیاف مامیثا و تراشه کدو و حی و روغن گل و آب عنب الثعلب سازند و گاهی بسبب صعوبت وجع درین ضماد پوست خشخاش اندکی داخل میکنند یا فلونیای رومی میخورانند و اگر ورم صفراوی بود قیروطی که در قول صاحب کامل گذشت بنهند و این ضماد محلل ست و نسخه اولی آنست که در قول شیخ گذشت لیکن برگ کرنب و عسل عوض برگ حلبه است اما اگر ورم دموی باشد اول رگ باسلیق یا صافن زنند و اگر ورم تازه باشد رگ باسلیق کشادن کفایت باشد و اگر آماس کهنه بود یا بیمار ضعیف رگ مابض باید زد و این شربت بدهند عناب دانه بیرون کرده تخم خشخاش سفید کشنیز خشک عدس مقشر هر یک صد درم در هفت چندان آب بپزند تا بچهار صد درم آید پالیده صاف نموده چهار صد درم شکر طبرزد داخل کرده بقوام شربت آرند و هر روز بست درم با سکنجبین ده درم بدهند و اگر با کشکاب بدهند جایز ست و اگر شیره تخم خیار و تخم خربزه و مغز تخم کدو و خرفه بدهند روا باشد و ماء الخیار و خیار بادرنگ با شکر و روغن بادام سود دارد و طعام مزوره از عدس و سماق دهند و اگر ورم صفراوی بود بنگرند اگر صفرا اکثر بود و خون بیشتر ابتدا رگ باسلیق کشایند پس بمطبوخ هلیله استفراغ کنند و اگر صفرا بیشتر بود و خون کمتر فصد نباید کرد بلکه اول باین مطبوخ هلیله استفراغ باید کرد هلیله زرد مقشر ده درم تمر هندی

علاج ورم دموی

[illegible]

بست درم آلو بخارا و عناب هر یک سی دانه سپستان و بنفشه هر یک یکمشت تخم کشوث دو مشت برگ کاسنی برگ عنب الثعلب هر یک سه ترنجبین ده درم همه را بپزند چنانچه رسم ست و مالیده صاف نموده پانزده درم فلوس خیار شنبر مالیده صاف کنند و مطبوخ سقمونیای مشوی در آن حل کرده نیمگرم بنوشند و اگر حاجت بود این مطبوخ در مدت ده روز دو بار یا سه بار بدهند و سکنجبین ساده و ماء الشعیر دهند و ماء الخیار با شکر و شیرهٔ تخم خرفه با سکنجبین و غذا مزوره از آب غوره و مانند آن سازند و اگر کشکاب با شربت بنفشه دهند صواب باشد و اگر شب بوقت خواب شربت بنفشه با لعاب اسپغول و شکر و شیرهٔ تخم خرفه خورند بهتر بود و اگر معده احتمال کند شب بر کشکاب بخسپند تا آنکه ظاهر شود که ورم در نضج شروع نموده بعده آنچه در دبیلهٔ کلیه بیاید استعمال نمایند ثابت بن قره گفت که ورم گرده را بحقنهای نرم علاج باید کرد و کشکاب با روغن کنجد حقنهٔ نرم ست و اگر لعاب خطمی و لعاب حلبه و لعاب تخم کتان و روغن کنجد تازه با هم آمیخته حقنه کنند نافع بود و هرگاه که ماده سخت ردی نباشد لیکن بسیار بود باشد که سکنجبین دادن صواب باشد و هرگاه اندک باشد لیکن سخت تیز باشد ماء الاصول دور باید داشت و آب نیمگرم پی در پی باید داد تا ماده را نرم کند و تیزی آن زائل نماید و در ورم مرکب از صفرا و خون در علامات تامل باید کرد پس ترکیب علاج نمایند و مریض در حمام نرود تا آنکه ورم از ریم پاک نشود قرشی گوید که در علاج اورام گرده و مثانه ابتدا بفصد باسلیق کنند و استفراغ وقتی و تلیین طبیعت و اجتناب از جملهٔ حریفات و حادات و مدرات قویه نمایند و ماء الشعیر بشکر یا شربت بنفشه و نیلوفر و لعاب بهدانه یا شیرهٔ تخم خرفه و خشخاش و خیار و شربت آلو بخارا یا آلو بالو بدهند و چون از ایام ابتدا تجاوز کند ماء الشعیر ساده بشکر یا شربت لیمون دهند و از مسهلات آب کاسنی بمغز خیار شنبر و روغن بادام یا بنقوع حلو بمغز خیار شنبر و روغن بادام و یا این مطبوخ بدهند سنا و بسفایج و گل بنفشه و تخم خیارین و تخم کاسنی و آلو بخارا و عناب و سپستان و شاهتره و بر مغز خیار شنبر و روغن بادام صاف کنند و تغذیه در ابتدا بماء الشعیر بشکر یا شربت نیلوفر سازند و چون اشتها قوی شود و تپ خفیف گردد اسفاناخ یا کدو یا ماش یا ملوخیا بروغن بادام بدهند و ایضاً در ابتدا مطول از خبازی و خطمی و آرد جو و گل بنفشه و تخم کتان جوشانیده بر کمرگاه یا بر عانه نمایند و ثفل آن ضماد کنند و بعد چند روز بابونه و اکلیل الملک و حلبه افزایند و از ادویهٔ بارده کم کنند هر روز تا مسخنات تنها هنگام تحلیل و انحطاط باقی ماند محمود گوید که بعد فصد باسلیق هر صبح مطبوخ از عناب ده عدد عنب الثعلب پنج درم تخم کاسنی سه درم سرد کرده بنوشند و غذا ماء الشعیر بروغن بنفشه و خشخاش و عناب و سپستان و نیلوفر خورند و یا هر صبح شربت بنفشه یا شربت خشخاش هر کدام که باشد ده درم بلعاب اسپغول پنج درم یا لعاب بهدانه ده درم بدهند و این ضماد مفرد یا مجموع بحسب قوت مریض و ضعف آن نمایند و نسخهٔ آن همانست که در قول صاحب کامل گذشت یا پارچه سرد کرده بگلاب یا مبلول بقیروطی که در قول مذکور مسطور شد بر گرده نهند و یا هر صبح شیرهٔ تخم خیارین و خربزه بدهند و یا مغز تخم کدو و مغز تخم خربزه و مغز تخم خیارین هر واحد پنج درم تخم خرفه ده درم کوفته بیخته سه درم بجلاب بارد و از شکر سفید ده درم و گلاب ده درم بخورانند و ازین معالجه بدیگر انتقال نکنند تا آنکه دریافت شود که ورم نضج یافت و در طریق ریم کردن شروع نمود خجندی گوید که شیخ الرئیس در قانون گفته که اول علاج قطع سبب بفصد باسلیق ست مرادش آنست که این وقتی ست که اگر خون غالب باشد و الا فالاوفق آنست که این انگاه می باید که حرکت خون و مادهٔ مورمه از اسفل بدن نباشد چه اگر در آن هنگام فصد باسلیق کنند این سبب انجذاب مادهٔ کثیر بناحیهٔ گرده گردد و همچنین اگر حرکت اخلاط در ابتدا از فوق بجانب گرده باشد در آن حالت باید که فصد هفت اندام یا سر رو کنند نه باسلیق تا جذب بسوی خلاف بعید باشد پس فصد باسلیق درینجا وقتی جائز ست که ماده غیر متحرک از اسفل باشد و مع ذلک حرکت او از فوق باشد اگر ماده کم شده باشد و گاهی با وجود فصد باسلیق حاجت بفصد مابض رکبه یا صافن افتد و این وقتی ست که حرکت ماده از اسفل باشد لهذا فصد قاطع حرکت آن ازینجا بود و اما تقدیم فصد بحسب حرکت قوی تر مختلف باشد پس اگر حرکت ماده از اسفل بدن قوی تر بود باید که ابتدا بفصد رگ اسفل کنند و الا ابتدا بباسلیق نمایند و مریض را آنچه مبرد و مسکن باشد بدهند مثل شربت نیلوفر و خمیرهٔ بنفشه یا شربت آن بلعاب بزرقطونا یا بلعاب بهدانه یا بشیرهٔ

تخم خرفه و شیرهٔ خیارین و تخم خرپزه با شربت عناب و تلیین بشیرخشت و معجون بنفشه و آب عنب الثعلب و آب کاسنی کنند و غذا ماء الشعیر بروغن بادام دهند و ضمادها گذشت که در قول صاحب کامل گذشت مسیحی گوید که اگر در گرده ورم حار حادث شود بفصد باسلیق مبادرت کنند و خون بحسب قوت برآرند و بعد فصد مغز تخم خیارین و کدو و تخم کاسنی و تخم خرفه و مغز تخم خرپزه هر واحد یک جزو خشخاش سفید شش درم خشخاش سیاه یک درم همه را سائیده شکر سفید هموزن جمله آمیخته سه درم با آب سرد یا جلاب وقت سحر بخورند و صبح ماء الشعیر بروغن بادام بنوشند و در آخر روز شیرهٔ بذور با شربت بنفشه بیاشامند و تبرید پشت بصندل و گلاب و شیاف مامیثا و آب کاکنج و آب حی العالم نمایند پس اگر طبع قبض باشد بفلوس خیارشنبر و جلاب یا شربت بنفشه و لعاب تحریک کنند و از دوای قوی حذر نمایند بعده چون ورم متوقف گردد بمزورهٔ ماش و اسفاناخ غذا سازند و بر پشت آب یاحین بریزند **انطاکی** گوید که علاج ورم حار گرده فصد و شرب ماء الشعیر و تمر هندی و اسوقه و شربت بنفشه و شربت ورد و کثرت ضمادات است تا آنکه منفجر گردد و بسکون اعراض و خروج مواد دریافت شود پس بران هنگام بمدملات علاج کنند خضر گوید که ابتدا بفصد باسلیق از جانب علیل کنند چون ابتدا منقضی گردد فصد مابض نمایند و از اشیای شور و ترش شدید الحموضت و مسهلات سخت اجتناب ورزند و از اضمدهٔ مفرط التبرید احتراز نمایند تا ورم متحجر نگردد و شربت حسک با تبرید دهند و چون اصلاح یابد غذا از چوزهٔ مرغ سازند و اگر در ابتدای امر درد شدید باشد بگیرند یک دانگ افیون و مثل او زعفران و با روغن بنفشه طلا کنند و باقی همانست که در قول قرشی گذشت ابو منصور گوید که در ورم حار گرده و مثانه اگر علیل قریب العهد بورم باشد فصد باسلیق کنند و اگر بران ایام گذشته باشد و مریض ضعیف شده مابض رکبه یا صافن کشایند و در علاجش قصد علاج ورم حار کنند از نوشیدن آب کشک و شیر زنان مع طلا وغیره از اغذیه و ادویه و ضمادات که در آنجا مذکور اند باید کرد و جالینوس گفته که در ورم حار وجع محسوس نمیشود لیکن ثقل بهر آنکه زیرا که عصب نیست و ایضاً تحجر بکلیه سرعت میکند و خاصةً اگر دران ورم حار بود و محمد زکریا گوید که تکثیر تبرید کلیه نکنند که آن ورم را صلب کند و عند اشتداد وجع در ورم حار گرده و مثانه معالجه بمخدرات کنند و من درین هنگام بافیون و زعفران علاج کردم ازان خواب آمد و درد ساکن گردید بعضی از متاخرین مینویسند که شیرهٔ خشخاش با شربت بنفشه تام النفع است و نقوع عناب ده دانه عنب الثعلب تخم کاسنی هر یک نه ماشه با شربت بنفشه یا خشخاش نافع است و در صفراوی آلو بخارا هفت عدد افزایند و شیرهٔ خیارین و خرپزه نه ماشه با سکنجبین سه توله بنوشند و غذا اسفاناخ با برنج دهند و بعد تنقیه بنادق البزور با شیرهٔ بسیار مفید بود و این شربت در ابتدای ورم حار گرده نافع ست عناب پنجاه عدد خشخاش سفید سی درم کشنیز خشک ده درم عدس مقشر صد درم جوشانیده صاف نموده با دو صد درم قند بقوام آرند و ده درم با شیرهٔ خرفه و خیارین بنوشند و بنفشه آرد جو خطمی صندل مامیثا تراشهٔ کدو آب مکوه آب کشنیز سبز آب برگ خرفه بگلاب و سرکه ضماد کنند و در وقت شدت درد کوکنار آمیزند و در ورم دموی بعد فصد باسلیق یا صافن عرق کاسنی و مکوه هر یک چهار و نیم توله و خاکشی سه ماشه و شربت بنفشه چار توله دهند و غذا اسفاناخ با نان یا آش جو بگلاب و نبات خورانند و صندل مکوه عدس مامیران چینی مامیثا هر یک هفت ماشه سونف منقی یک توله در آب مکوه سبز ضماد سازند پس تلیین طبع کنند از خیارشنبر هفت توله شیرخشت گلقند شربت دینار هر یک چار توله روغن بادام هفت ماشه در عرق کاسنی نه توله و روز دیگر لعاب گاوزبان هفت ماشه گلاب پاؤ سیر شربت بنفشه چار توله و تخم ریحان نه ماشه دهند و همین نمط تا یک هفته بعمل آرند تا ماده تحلیل رود و الا تدبیر دبیلهٔ کلیه نمایند

علاج ورم بلغمی گرده

بهر تحلیل و ادرار و انضاج طبیخ تخم کرفس و خارخسک و انیسون و پرسیاوشان و فطراسالیون باگلقند عسلی یا شربت دینار یا بزوری یا شربت انجیر بدهند و امر بقی کنند که بغایت مفید ست و یا نضیج بطبیخ خطمی و شربت اصول داده مسهل بلغم دهند و باضمدهٔ مسخنه مثل بابونه و نمام و برگ غار و مرزنجوش نیم گرم ضماد کنند و از طبیخ بابونه و اکلیل و شیح و شبت و سداب و اطراف کرنب و حلبه و خارخسک و انجیر آبزن نمایند و روغن کنجد و نمک و بورق درین طبیخ افزوده حقنه سازند و مروخات حاره مثل روغن قسط و بابونه بمالند و بقول جالینوس روغن حسک و سداب را اثر عظیم ست **اقوال اکابر** بوعلی سینا مینویسد که علاجش باضمدهٔ مسخنه و بمدرات منقیه نمایند و باید که تعویل کثیر بر غار و برگ آن و روغن آن و بر سداب کنند و مثل این حقنها

استعمال سازند ایلاقی میگوید کہ قی کنند اگر ممکن باشد و مداومت گلقند عسلی نمایند و شربت انجیر کہ در آب سہ وزن آن بجوشانند تا ثلث بماند صاف کردہ نیم وزن آن عسل داخل کردہ بقوام آرند تا در قوام عسل آید نافع بود و اگر ارادہ تلیین طبیعت باشد در رطل آن دو درم شیر خشت داخل کنند و این لعوق خیار شنبر نافعست سہ جزو عسل انجیر یک جزو مخلوط کردہ و در آفتاب بدارند تا غلیظ گردد شربت یک ملعقہ و چون ہر دو زرد در آبزن کہ اندران بابونہ و اکلیل الملک سبوس گندم و کشک جو پختہ باشند بنشینند نفع کند و این حقنہ مفید بابونہ اکلیل الملک شیح شبت برگ سداب گل شاہسفرم اطراف کرنب و چقندر ہر واحد یک ستہ حسک جبلی و دو کف پرسیاوشان حلبہ تخم کتان سپستان گندم خطمی ہر واحد یک کف انجیر بیست عدد بنفشہ یک کف جوشانیدہ ہفتاد درم ازان بگیرند و دران دہ درم روغن کنجد و پنج درم روغن بیدانجیر و دو ثلث درم بورہ و نیم درم نمک ہندی داخل کردہ ہر روز حقنہ کنند کہ منضج ورم و منقی مادہ است و اگر بول غلیظ بعد کدر باشد ہر شب ثلث درم ایارج فیقرا بخورند و بعد آن آب گرم جرعہ جرعہ بنوشند پس اگر ثقل زائل شد و مادہ پاک گردید بہتر والا این حب استعمال کنند نانخواہ زیرہ ہر واحد یک درم مصطگی یک نیم درم صبر دو چند ادویہ سائیدہ با آب برگ ترنج و اگر میسر نشود با آب برگ بادرنجبویہ حبہا سازند و دو ثلث درم ہر روز قبل طعام یا بعد او بخورند کہ تنقیہ بدن از رطوبات و قطع مواد ورم کند و این ضماد بکار برند سنبل الطیب ثلث درم مصطگی نیم درم مر دو ثلث درم سائیدہ و قیروطی از موم زرد و روغن یاسمین ساختہ آمیزند **ابن الیاس** گوید کہ ہر صبح مطبوخ اصل السوس و بادیان و تخم کاسنی ہر واحد سہ درم و شکر سفید دہ درم بنوشند و غذا مزورہ نخود و ماش و مغز بادام سازند و بہر تلیین طبیعت سنا پنج درم بادیان سہ درم شکر سرخ دہ درم جوشانیدہ صاف کردہ فلوس خیار شنبر پانزدہ درم حل کردہ بدہند و یا این مطبوخ دہند بادیان تخم کرفس تخم کاسنی گل سرخ بادرنجبویہ بنفشہ نیلوفر ہر واحد سہ درم سنای مکی پنج درم اصل السوس چہار درم تربد مجوف کوفتہ دو درم مویز منقی دہ درم عناب سپستان ہر واحد پانزدہ عدد انجیر خشک دہ عدد ہمہ را در سہ رطل آب بپزند تا بیک رطل آید فلوس خیار شنبر پانزدہ درم ترنجبین بست درم دران مالیدہ صاف نمودہ وقت سحر بنوشند و یا بگیرند سنا پنج درم بادرنجبویہ بادیان تخم کاسنی ہر یک سہ درم اصل السوس مقشر کوفتہ چہار درم در آب جوشانیدہ صاف کردہ معجون خیار شنبر پنج مثقال داخل کردہ سحرگاہ بنوشند و تا آخر روز بران صبر کنند و بعدہ مزورہ نخود آب و مغز قرطم مع گوشت ماکیان غذا سازند و تضمید گردہ باین ضماد کنند شبت بابونہ ہر واحد چہار درم تخم کتان و حلبہ ہر واحد پنج درم تخم خبازی و خطمی ہر واحد دہ درم باریک سائیدہ با آب بادیان بسرشند و یا صمغ عربی یا صمغ آلو سیاہ در آب گرم حل کردہ و ادویہ بدان سرشتہ ضماد کنند و یا بمغز ساق گاو و پیہ بط و پیہ ماکیان یا مقل محلول در آب گرم آمیختہ ضماد سازند **ابن ہبۃ اللہ** گوید کہ در ورم بلغمی جلنجبین استعمال کنند و آب مویز بنوشند و تلیین طبع بترنجبین کنند و از بابونہ و نمام و برگ غار و مرزنجوش ضماد نمایند و غذا مزورہ زیرباج دہند و چون اصلاح یابد دراج یا چوزہ مرغ بریان بدہند و از بقول نعنع و کرفس بخورند **انطاکی** گوید کہ شرب جلنجبین و بزرکتان و خیار شنبر در ورم بارد گردہ و کثرت ضمادات نافعست **محیط اعظم** نیز نویسد کہ در ورم بارد ضماد آرد جو با آب کشنیز و کاسنی شرب مطبوخ تخم کرفس و انیسون و تخم کتان و پرسیاوشان بگلقند عسلی نافعست

علاج ورم صلب گردہ

ہر چند علاج این دشوار است بہرحال بزور ملینہ محللہ مثل تخم خطمی و تخم کتان و حلبہ کوفتہ بیختہ مدرات مثل تخم خیارین و تخم خربزہ برای سرعت ایصال آثار ادویہ محللہ بخورانند و بضمادات محللہ مثل بابونہ و اکلیل و بزرکتان و حلبہ و خطمی و مقل و اشق و پیہ خرس و مغز ساق بقر تضمید نمایند و روغنہای ملینہ مثل روغن بابونہ و قرطم و غار بمالند و تکمید مثل روغن قسط و شبت و آب گرم کنند و مطبوخ بابونہ و حسک و بزرکتان و بنفشہ و بسفایج و انجیر و حلبہ نطول و آبزن سازند و اگر مانعی نبود فصد باسلیق کنند و بمطبوخ افتیمون خیار شنبر تنقیہ نمایند و کشک جو بشربت خشخاش و شربت بنفشہ سود دارد **اقوال ماہرین** سویدی گوید باید کہ زوفای رطب ضماد و کذا برگ خبازی جوشانیدہ در روغن گل آمیختہ و مرداسنگ با و ضماد او بزرکتان و تخم خطمی و حلبہ و ماء السکر کثیر المزاج و ماء العسل بروغن بادام و شیر بز و نشاستہ و مقل و بزرکتان ہر واحد نافع صلابت گردہ است **ابو سہل** گوید کہ اگر ورم صلب شود و در رحم نکند بلعاب حلبہ و بزرکتان و طبیخ بابونہ و کرنب و اکلیل الملک و خطمی و سبوس گندم حقنہ کنند و لزوم قی نمایند و مع ذلک از بابونہ و تخم کتان و سبوس کہ بروغن کنجد مثل حلوا پختہ باشند ضماد سازند و در آبزن مدام نشانند پس اگر مقدار بول کم گردد باید کہ دوای مدر بول دہند تا باستسقا مودی نگردد و ہم او گوید کہ ہرگاہ در کلیتین ورم صلب شد

وبول رقیق قلیل المقدار غیر نضیج بود واز خارج بچیزی که تلیین صلابت وتحلیل ورم باشد ضماد کنند چنانچه می آید استعمال نمایند وانچه مدر بول بود برفق وتمهل بیاشامند وهرگاه در امر این ورم اهمال نمایند باستسقا انجامد شیخ میفرماید که چون این نوع بیشتر مؤدی باستسقا میگردد وبسبب انسداد طرق مائیت د رجیع او بسوی بدن فلهذا باید که در مثل این علت ادامت ادرار بول نمایند ودر اصول معالجه صلابت کبد وادویه آن تامل کنند که آن بعینه طریق معالجه صلابت کلیه است پس اگر بسبب کثرت خون سوداوی حاجت فصد افتد بکشایند وشرب بزوری که دران تلیین وتحلیل باشد مثل تخم مرو وتخم کتان وتخم خطمی وحلبه وقرطم بطریق سفوف نافع بود ودرین ادویه مدرات حسب حاجت مخلوط سازند ودر ادرار افراط نکنند که ماده غلیظ بماند ومتحجر گردد بلکه بول او ملاحظه کنند هر قدر که غلیظ شود ادرار باعتدال نمایند وهرگاه رقیق باشد انضاج کنند واز علامات نضج او انیست که بول کثرت پذیرد ومروخات وضمادات مثل روغن قسط وناردین وزنبق وروغن بابونه وشبت وروغن غار نفع بخشد وضمادات از بابونه واکلیل الملک وبزر کتان بکار برند وگاهی حاجت افتد بمثل مقل واشق وسکبینج وپیه خرس وپیه شیر ومغز ساق گاو وگوزن وغیر آن وازان مرهم وضماد ساخته استعمال نمایند وگاهی احتیاج بود بآنکه مثل مقل واشق در طبیخ مدرات بگدازند وهمچنین بابونه وخار خسک واکلیل وبسفایج وازان بنوشند جرجانی وایلاقی مینویسند که در ورم سوداوی اول علاج کلی که درین باب گفته شد اختیار نمایند وتنقیه بمطبوخ افتیمون باید کرد واگر قوت ضعیف باشد ومرض دشوار بود ماء الجبن با سکنجبین افتیمونی ساخته باید داد واستعمال اطریفل کبیر سوداوی رود واز غذا بزیربایج اقتصار کنند تا آن وقت که در بول اندک تیرگی پدید آید پس رگ باسلیق کشایند وچنانکه در نوع سابق گذشت تمهیل آرند وهمان ضمادات بکار برند واین ضماد معمول ابوالحسن وابوماهر است تراشه کدوی تر تراشه خیار گل بید برگ خبازی همه را کوفته آب بگیرند ودر هاون سرب کرده بسیار بسایند تا سیاه گردد وچیزی از سرب حل کنند وبدان بیامیزند وروغن بنفشه اندکی داخل کرده باز بسایند تا همه یکذات شود اندکی برگرده طلا کنند ودر باقی پارچه کتان ترکرده بر موضع گرده نهند وهرگاه خشک شود باز ترکنند واین ضماد جمیع اورام صلب سوداوی را تحلیل کند ابوالحسن گوید که من درین ضماد آب کاسنی وآب کشنیز زیاده کرده در علاج توتر قضیب استعمال کردم وبسیار نافع یافتم بآنکه صاحب مرض بفصد وقی راضی نشد وپرهیز نکرد در مدت چهل روز مرض او زائل شد ومقصود من از بیان این حکایت آنست که معلوم گردد که اثر این ضماد در تحلیل اخلاط غلیظ چه خوب ست واگر اول ورم حار یا بارد بود پس صلب گردد اگر زود بعلاج مشغول نگردند علاجش صعب گردد وباشد که ریم کند وهلاک گرداند وعلاجش فصد باسلیق ست اگر مانعی نباشد وماء الشعیر بشربت انجیر یا بشربت بنفشه دهند واین حقنه بکار برند بگیرند حسک مشتی برگ اطراف کرنب اطراف چقندر هر یک مشتی خطمی در صره بسته سبوس گندم در صره بسته هر یک مشت انجیر بستی سی عدد پرسیاوشان مشت برگ تخم خیار تخم بادرنگ تخم خربزه هر یک مشت ونیم بکوبند وهمه را بپزند وبقدر نیم رطل بغدادی صاف کنند وسه زردی تخم مرغ وپانزده درم تابست درم روغن کنجد بیامیزند تا یکذات گردد وبکار برند سه بار وموضع گرده را از پیه بط وپیه مرغ ومغز ساق گاو چرب کنند واین ضماد نهند تخم کتان تخم حلبه تخم خبازی هر یک پنج درم شبت بابونه خطمی هر یک چهار درم مقل اشق علک البطم هر یک سه درم مقل واشق را در آب حل کرده ادویه بدان بسرشند واشق را در نرم کردن اورام صلب اثری نیک ست وهرچه سابق گذشت از اشربه واضمده بکار برند وغذا آب سبوس بعسل ودر روغن بادام فرمایند ومزوره ماش مقشر که خبازی واسفاناخ دران پخته باشند وزیربایج بعسل یا شکر شیرین کرده بخورانند وچون صاحب او جماع کند مرض علاج نپذیرد سعید گوید که در ورم سوداوی اگر مزاج حار وگرده گرم باشد بشربت خیارشنبر مع جلاب تلیین طبیعت نمایند وباستعمال بزور مثل تخم خیارین وخرفه وخشخاش وشربت بنفشه علاج کنند واگر حرارت نباشد طبیخ اصل السوس بجلاب بنوشانند وگلقند بخورانند وآب نیمگرم بنوشانند وزیربایج غذا سازند واز تخم کتان وحلبه وتخم خطمی شبت وبابونه کوفته بآب گرم سرشته ضماد کنند وموم وپیه ماکیان وبط ومغز ساق بقر مع مقل محلول بآب گرم بر پشت بمالند خجندی گوید که از بابونه واکلیل الملک وحلبه آرد باقلا خطمی واشق ومقل وپیه بطابی وماکیان ومغز ساق گاو بر پشت ضماد کنند وایضاً مرهم داخلیون ضماد نمایند واین ضماد نافع ست آرد حلبه

تخم خطمی بابونه اکلیل الملک شبت تخم خبازی مساوی باریک سائیده با قیروطی روغن زیت و مغز ساق بقر و پیه ماکیان و آب چقندر آمیخته در هاون حل کرده ضماد سازند و اگر با وی حرارت بود اشق و اتینج و علک البطم دران حل کنند و بابونه اکلیل الملک خبازی حلبه مساوی در آب پخته مریض را دران نشانند و هرگاه در بول غلظ و کدورت ظاهر گردد بر تاثیر دوا دران دلالت کند دران هنگام مدر گاه ملین گاه ضماده استعمال نمایند و یوحنا ابن سرافیون گفته که از اورام گرده نوعی ست که صحت نیابد بلکه طول کند و بدن بگدازد و لاغر کند بعد ایام و چون امر باین مئول گردد مسرین باریک شود و تشنج پذیرد و درین هنگام باید که ضمادات و حقنهای لینه استعمال کنند تا مباورت باستسقا نماید مجوسی مینویسد که اگر ورم صلب در گرده عارض شود این ضماد نمایند نسخه آن همانست که در قول جرجانی گذشت لیکن وزن تخم خبازی چهار درم ست باقی بدستور و مایدن پیه بط و پیه مرغ و مغز ساق گاو باندکی مقل در اتینج محلول در آب گرم که همه را در هاون نیک بمالند در تلیین و تحلیل صلابت اثری نیک دارد و قوی تر ازین مرهم داخلیون ست چون بر گرده ضماد کنند آن را فعل عجیب در تلیین صلابت گرده و سائر اورام صلبه است و هرگاه در گرده حرارت باشد از صموغ حاره احتراز نمایند و انچه ازان استعمال کنند بحذر و احتیاط بکار برند و مطبوخ خیارشنبر دهند و سفوف از تخم خیارین تخم کدو تخم کتان و خطمی و خبازی هر کدام جزوی کوفته بیخته سه درم با شربت بنفشه بدهند و غذا اسفیدباج بروغن بادام سازند و مسخنات را بملاحظه تمام بکار برند

دبیله کلیه و خراج آن

شیخ می فرماید که چون ورم گرده دبیله گردد گرانی بسیار عظیم پذیرد و گرده چنان محسوس گردد که گویا چیزی گران در گرده و شکم نهاده یا آویخته است و در مواضع خالی نفخ پیدا شود و اعراض ورم مثل وجع و تپ بسیار شدت کند و خلش سخت در شکم محسوس گردد و اما در ورم گرده چپ بالای خصیتین محسوس شود و وجع آن بمفصل پشت وجع عظیم پذیرد و چون نضج یابد تپ خفیف گردد و قشعریره و غلظ بول زیاده شود و سوء هضم دران کثرت پذیرد و چون منفجر گردد تپ و لرزه البته زائل شود پس اگر ریم سفید هموار نهج بد بو باشد و در بول بر آید امید سلامت بود و کذلک اگر خون با ریم سفید آمیخته بود و انچه خلاف این باشد آن ردی بود بحسب مخالفت آن و ایضاً بقول شیخ چون ورم گرده ریم کند گاهی بسوی مثانه منفجر گردد و این انفجار بهتر ست و گاهی بسوی امعا دفع شود بسبیل دفع طبیعت ازان بسوی معای ملاقی همچنانکه ماده ذات الجنب را در ستخوانهای پهلو بسوی ظاهر بدن دفع کند و گاهی بر سبیل رجوع ماده از گرده بسوی جگر پس بماساریقا پس بامعا دفع شود و انچه بسوی امعا دفع گردد هر چند که باشد بسیار ردی ست و گاه بطرف فضای شکم و مواضع خالی مندفع شود و این هم بد بود و محتاج بشگاف گردد پس خارج شود و یا آماس پخته منفجر نگردد بلکه دران باقی ماند و مدتی این نیز گاهی بشگاف کرده شود و این هم ردی باشد صاحب کامل گوید که چون ورم خراج گردد با وجود علامات ورم حمیات مختلف الادوار و قشعریره مختلف عارض شود و درد شدت کند و چون صاحب این علت بر جانب صحیح بخوابد در کلیه علیل چنان محسوس گردد که معلق ست و بقراط گفته کسی را که در گرده باشد و آن را وجع پشت و ضربان عارض شود دلالت بر اجتماع فضول دران موضع کند و اگر ضربان از داخل باشد بر خراج که از داخل بر آید دلالت نماید و خراج گرده و مثانه عسر البرء ست و لاسیما در مشایخ. علاج هرگاه ماده ورم گرده اراده ریم کند تخم کتان تخم خطمی حلبه با نبات سفید در آب جوشانیده صاف نموده بنوشند و همین ادویه را در آب سائیده روغن کنجد آمیخته نیم گرم ضماد نمایند و در آب جوشانیده نطول سازند و اگر خواهند اکلیل و ملوکه و آرد جو در ضماد مذکور افزایند و وزن هر یک هفت ماشه سازند و ایضاً اکلیل و بابونه و ملوکه و انجیر در نطول اضافه کرده انکباب نمایند و وزن هر یک سه توله و انجیر هفت عدد بگیرند و بعد از نضج کامل که وجع بالکلیه ساکن شود و ثقل باقی ماند اشیای منفجره مثل سرگین کبوتر و غبار آسیا و آرد کرسنه در ضماد مذکور افزوده بکار برند و یا آب پیاز نیز افزایند و اگر انجیر در ماء العسل بپزند تا مهرا شود و ضماد کنند نیز انفجار ورم میکنند و هرگاه ورم منفجر شود و ریم از راه بول بیرون آید شیره بزور منقیه مدره مثل تخم خیارین و تخم خربزه و خارخسک هر یک ۶ ماشه با شربت بزوری یا شربت خشخاش یا شربت بنفشه سه توله بخورانند و اگر خواهند مغز تخم کدو و بادیان افزایند و شیره خشخاش با شیر خر نیز عضو را از ریم پاک میکنند و کذا شربت بنفشه

با شیر خر خاصة اگر با بزور مذکوره دهند نفع تمام دارد و قبل از پاک شدن ریم که بول صاف گردد و ثقل زائل شود ادویهٔ مثل تخم کتان بریان و خشخاش و کاکنج و نشاسته و گل ارمنی را کوفته سفوف ساخته چهار ماشه با مدرات و شربت خشخاش بدهند تا مندمل گردد و گاهی دم الاخوین نیز درین سفوف می افزایند ایضاً قرص کاکنج با شیر شتر سپید دهند و درین اثنا غذا نبوماش که دران پالک داخل کنند نان دهند و از لحوم مطلقاً اجتناب ورزند و بعد ازان اگر قرحه گردد علاج قرحهٔ کلیه باید کرد **اقوال مجربین** مسیحی گوید بعد ازانکه ورم نضج یابد آرد گندم چار جزو جعده و کمافیطوس و فقاح اذخر هر واحد یک جزو بطلای حلوا یا بماء العسل پخته ضماد کنند بجای گرده و اگر ورم در مثانه باشد بر عانه و اگر نضج او مشکل گردد ضماد از آرد و طبیخ انجیر بماء العسل سازند و اقوی ازان آنست که دران افسنتین و ایرسا آمیزند و از افضل ادویهٔ مفجره و مستفرغ ببول مثل تخم فنجنکشت و وج بدهند پس اگر منفجر نشود با وجود این ضمادات حقنهای حاده استعمال نمایند و چون ریم برآید ادویهٔ مدره مثل طبیخ بادیان و کرفس استعمال کنند تا مده ببول پاک گردد و اگر دران جا تلهب شدید باشد که منع از تنقیح نماید بماء الشعیر و شیر و روغن شیرین حقنه کنند و در آب شیرین معتدل الحرارت نشانند و چون ریم خارج شود باید که عنایت شدید باندمال قرحه نمایند و الا امر متعذر العلاج انجامد بهر آنکه قرحهٔ حادث در آلات بول بسبب مرور مائیت حاده اعنی بول دائم بران عسر البرء گردد **شیخ الرئیس** میفرماید که از اضمدهٔ قویه در انضاج دبیلهٔ کلیه انجیر مسلوق بماء العسل ست و اگر حاجت افتد که آن را اقوی کنند بمازریون و ایرسا قوت دهند و از مشروبات مجربه بزر کتان دو مثقال نشاسته یک مثقال ست و آن را دو شربت سازند و چون نضج تمام شود مدرات بطریق شرب و حقنه استعمال نمایند و از ضمادات کمافیطوس و جعده و فطراسالیون و فقاح اذخر و سنبل ست و باید که در حال وجع تامل نمایند و تسکین قلق آن بسکنات که بارها ذکر یافت باید کرد و گاهی حقنهٔ مخرج ثفل راحت و تسکین وجع بخشد بسبب ازالهٔ مزاحمت و تلیین طبیعت پس اگر این فائده نکند حاجت تخفیف آن بمثل فصد و بوضع محاجم برفق میان قطن و صلب پس شرط آید و تکمید موضع از صوف منفوش در زیت گرم که اندران مثل خطمی و قیصوم و بابونه پخته باشند باید کرد و بمثل بزر کتان و مانند آن ضماد سازند و گاهی حاجت قوی کردن ضماد بمثل جعده و کندر و کرنب و موم و روغن سوسن افتد و گاهی احتیاج بتنفیذ دوا افتد باین نحو که محجمه نهند و شرط خفیف زنند بعده بکمادات مذکوره تکمید نمایند و گاهی حاجت آید که بزور مدرهٔ بارده باندکی از حاره لطیف و قلیلی از مخدرات مثل افیون خورانند و مثل فلونیا که آن بهتر دوا درین جاست و اما علاج خاص بدبیله چون بدانند که ورم منضج گردد آنست که اعانت بادویهٔ منضجهٔ مذکوره باید کرد و قوت آنها بمثل اکلیل الملک و انجره و افسنتین و ایرسا و آرد کرسنه افزایند و گاهی دران مثل بیخ فاشرا یا مازریون و سرگین کبوتر و امثال آن بیفکنند و گاهی طبیخ انجیر تنها بس کفایت کند و باید که در حقنها و در اشربه چیزیکه نضج بقوت نماید و کمادات مذکوره مقوی بچیزیکه تقویت آن واجب بود استعمال کنند و بیشتر سبب بطوء نضج سوء مزاج حار سبب باشد و چون تعدیل آن کنند نضج یابد و این بمثل البان بطریق شربها و حقنه و اضمده بود و حیله با انضاج باشیای بارده با طبیخ حار با عرض مثل نشستن در آب گرم نمایند پس اگر منفجر نشود مفجرات و حقنهای حاده حتی که دران خربق و قثاء الحمار و شحم داخل بود استعمال کنند و کمادات و ضمادات از خارج و مدرات قویه مثل وج و تخم فنجنکشت که این هر دو را در انفجار خاصیتی ست بکار برند و از مفجرات جعده و اریقی و حرف ست و چون منفجر شود چیزیکه ادرار بقوت کند استعمال نمایند تا از ریم تنقیه یابد بعد ازان ادویهٔ ملحم قروح گرده که مذکور گردد استعمال کنند مسیحی گوید که چون معلوم شود که ورم گرده در ریم کردن شروع نموده ضماد منضج مفتح مثل ضماد متخذ از آرد جو و خطمی و اکلیل الملک و حلبه و تخم کتان و بنفشهٔ خشک باریک سائیده بعصیر انجیر مطبوخ و روغن بنفشه سرشته ضماد کنند و آب نیم گرم که اندران خطمی و بنفشه و شبت و حلبه جوشانیده باشند بر موضع گرده نطول کنند پس اگر نضج دشوار گردد باید که در ضماد چیزی دیگر از اشیای مفتحه مثل آرد کرسنه و غبار آسیا و سرگین کبوتر افزایند و چون خراج منفجر گردد و ریم در بول ظاهر شود و در موضع قرحه افتد علاج قرحهٔ کلیه نمایند جرجانی گوید که اکثر سبب خام ماندن دبیله و نا پختن ورم حرارت و حدت بود و هرگاه مزاج باعتدال باز آید چنانکه حدت زائل شود زود پخته گردد و طریقش آنست که ماء الشعیر بجلاب و روغن بادام و شربت بنفشه و شربت نیلوفر و ماء القرع دهند و اگر تپ نباشد شیر خر بدوشانند و غذا اسفاناخ و ملوخیا و خطمی و کاهو بروغن بادام و کنجد تازه دهند

وچون مزاج باعتدال آید تنقیه کنند بطبیخ انجیر و عناب و سپستان و بیخ بادیان و بیخ کرفس و خیارشنبر و اگر این طبیخ بطریق شربت خورند هر روز سی درم یا پنج درم خیارشنبر صواب بود و نجندی گوید که علاج دبیله گرده قریب از علاج دبیله کبد است و هرگاه درد قوی باشد که مریض را ضعیف کند چیزی از مخدرات مثل فلونیا دهند و در آب گرم نشانند و چون مریض ریم بول کند بعلاج قروح گرده پردازند قرشی گوید که چون ورم منفجر گردد مدرات قویه مثل تخم خربزه و خیارین با شربت آلوبالو دهند و گاهی حاجت بسکنجبین افتد پس اگر تپ قوی نبود ماء الشعیر بعسل دهند تا جلا و تنقیه نماید بعده بر مدره حاره مثل بادیان و کرفس با تخم خیارین و تخم خربزه استعمال کنند بعد از آن مدملات مثل نشاسته و کتیرا و صمغ عربی و دم الاخوین و تخم خرفه بشربت آلوبالو استعمال نمایند

قروح کلیه

بقول شیخ الرئیس اسباب قروح گرده بعینه اسباب سائر قروح است و آن اسباب تفرق اتصال بود و چون ریم کند و این گاهی از شگافتن رگها و گسستن آنها از اسباب آن مثل ضربه و سقطه و جز آن باشد و گاهی از انفجار دبیله یا بثره و گاهی از خروج سنگ و خراش آن و گاهی از مرور اخلاط حاده صفراوی یا بورقی محدث خراش و تاکل و قطع یا انقلاع خلط لزج بعنف از جای التزاق محدث خراش بود و قروح گرده از قروح مثانه ردائت کمتر دارد و حال قروح مجاری میان هر دو حال بود و قروح مجاری اکثر بسبب مواد صفراوی محدث خراش یا حدوث سنگ بود و گاهی این قروح متاکل باشد و گاهی نه و بیشتر از قروح گرده نواصیر پیدا شود که علاج نپذیرد و آنچه از سیلان خود در حال نقای بدن بایستد و هنگام امتلا سیلان کند اگر ریم جید باشد از آن خوف بسیار نبود و از آن خوف اتساع و تاکل نباشد و آنچه ریم او ردی باشد از آن تاکل و اتساع پیدا شود و بهلاکت انجامد و کسی که گرده او بشگافد بمیرد و گاه سر ورم گرده مائل بخارج بود و بسوی خارج منفجر شود و طریق تشخیص قرحه گرده و اسباب آن و موضع قرحه اگر درد بغیر ثقل و بلا تمدد در موضع گرده تا اضلاع خلف محسوس شود و در بول ریم و خون و اجزای شعری و کرسنی و جریشی و سرخ لحمی بیرون آید و بول بدبو باشد و تشنگی و غثیان نیز بود قرحه در گرده باشد پس اگر خروج خون بکثرت بود یا بول الدم بران تقدم نماید یا وقوع ضربه و سقطه اتفاق افتد قرحه از انفجار عروق باشد و عدم درد و دوام بول الدم اندک اندک بر انفتاح عروق دلالت دارد و اگر ریم بسیار آید و دبیله کلیه بران تقدم نماید قرحه از دبیله باشد و اگر قشور بسیار آید قرحه از خلط اکال باشد و اگر الم انقلاع سنگ بران تقدم نماید قرحه از خروج سنگ باشد پس اگر نبض صلب و تپ و قلق و درد قوی و سوزش بسیار بود قرحه در غشای گرده باشد و اگر درد و سوزش اندک بود قرحه در گوشت گرده باشد پس اگر گاه گاهی پارهای گوشت سخت در بول برآید دلالت بر تاکل لحم گرده کند و اگر درد تا کتفین برآید و تشنگی غالب باشد قرحه نزدیک بمنفذی بود که مابین جگر و گرده است و اگر درد تا رانها و زانو گراید قرحه بسمت مجری بود که میان گرده و مثانه است و ایضا وجع حوالی ناف و تهیگاه و کنج ران و سستی دست و پا و تقطیر بول بدشواری و شدت درد بدون خون و لحم باندک ریم بر قرحه مجری دلالت کند و گویند که هرچند ریم از عضو بعید برآید کثیر الاختلاط با بول باشد و بقول شیخ بول الدم که از انفجار دبیله و انشقاق رگ از فوق باشد دو سه روز دوام کند اما اگر این طول نماید بسبب انفتاح یا بسبب قرحه باشد و چون در بیا تغیر رنگ یا مخالطت زرداب طول کند قرحه در گرده یا در مثانه باشد و این بول سوی مضعف بود بهر آنکه اگرچه مقدار او هر وقت اندک بود پس تواتر او مودی باستفراغ مبلغ کثیر باشد و چون صاحب قروح کلیه یا مثانه بعد بول خون بول کند ازین بر تاکل استدلال نمایند و قلت قبول علاج و طول مدت و کثرت دردی و رنگ ردی سبز در بول و شدت بدبوی آن بر صعوبت قروح گرده و خبث آن دلالت کند و **فرق** میان قرحه گرده و مثانه و مجاری بول اینست که در قروح کلیه بول بسلس بغیر عسر و در قوام معتدل بود و قشور در آن سرخ برآید و درد اندک بجای کمرگاه باشد و بول شدید الاختلاط بریم و قلت بدبوی آن بود و در قروح مثانه با عسر بول باشد و در آن قشور سفید و بزرگ غلیظ برآید و درد صعب تر بموضع عانه و کنج ران و بیخ قضیب بود و بول الدم متواتر در مقدار اکثر و خون و ریم قلیل الاختلاط با بول و بسیار بدبو باشد و در قروح مجاری قشور کوچک دقیق بود و درد مابین گرده و مثانه و در مجرای قضیب باشد و گاهی درد قروح مجاری صعب گردد و آنرا اسر ساعت هیجان مثل درد زه باشد **علاج** اگر مانعی نباشد فصد باسلیق از جانب موافق کنند و تا یک هفته قی نمایند و قرص کهربا و قرص گلنار و قرص کاکنج و مانند آن با دویه مغریه مثل نشاسته و کتیرا و صمغ عربی

آمیخته بالعاب اسپغول و لعاب بهدانه و شیرهٔ تخم خیارین و شربت بزوری و دیگر مدرات خورند بالجمله اول بفصد و قی اخراج ماده کنند اگر غالب باشد بعد ازان بعلاج قرحه کوشند باقراص داده و ادویه مدمله مثل قرص شب و قرص طباشیر و مثل دم الاخوین و گل ارمنی و کاغذ سوخته و کندر و غیر آن مخلوط با ادویه مغریه مذکوره و بمدرات بعد بدرقه و ایصال آنها بموضع قرحه و بباید دانست که قی درین علت نفع تمام دارد بخلاف مسهل که هرچند قوی تر بود مضر تر باشد لیکن تلیین خفیف مجوز است تا ماده را بسوی امعا مائل سازد و قرص کاکنج که صاحب تحفه آنرا جهت قروح کلیه و مثانه و تقطیر بول و بول الدم بغایت مجرب نوشته همان نسخهٔ عیسی حماریخت است که در قول سید اسمعیل خواهد آمد لیکن درین نسخه وزن افیون و تخم کرفس و بزر البنج سفید و شهدانج هر کدام یکدرم است باقی بدستور و نوشته که با پنج شیره قرصها سازند و نسخهٔ دیگر قرص کاکنج که در قول خجندی مذکور گردد اگر اندران کندر مقشر یکدرم داخل کنند و وزن تخم کرفس یک درم نمایند و کاکنج ده عدد بگیرند و قرص ساخته با شربت بنفشه بخورند در التیام قروح گرده و مثانه و سوزش بول و تسکین درد بغایت مؤثر و مجرب است **خمیرهٔ مروارید** مقوی دماغ و قلب و رافع خفقان و برای قروح گرده و مثانه بسیار مفید و اخراج سنگ گرده و مثانه و ریگ آنها نماید مروارید ناسفته طباشیر سفید هر واحد دو توله حجر الیهود سنگ سرماهی هر یک شش ماشه عنبر اشهب یک توله صمغ عربی سه ماشه گلاب بیدمشک و قند سفید و عسل صاف هر یک نیم آثار بطریق خمیره سازند **سفوف صندل** که قروح کلیه و مثانه و مجاری بول و ذیابیطس انافع است صندل سفید صندل زرد که آنرا ملاگیر گویند صندل سرخ نبات سفید گل سرخ هر یک چهار درم و نیم ریوند خطائی نشاسته رب السوس شاخ گوزن سوخته صمغ عربی هر یک دو درم و نیم مغز خیار دراز مغز خیار بادرنگ مغز چهار مغز هر یک یک مثقال و ثلث کتیرا مغز تخم کدو هر یک یکنیم درم کافور کهربا هر یک ربع درم کوفته بیخته در شیشه نگاه دارند و هر روز از دو درم تا چهار درم بخورند **سفوف ماميران** جهت قروح کلیه و مثانه و جرب آنها مجرب حکیم علی مامیران چینی ریوند چینی هر واحد یک مثقال صمغ عربی افیون هر واحد دو مثقال تخم خرفه پنج مثقال کندر سفید شش مثقال زرشک هفت مثقال طباشیر گوگرد زرد هشت تخم خیارین هر واحد دو مثقال نبات سفید بست مثقال کوفته بیخته با ثلث ممزوج کرده بقدر دو درم بخورند و دو درم بآب سرد وقت شام و اگر بعد ازین دوا حرارت مزاج بهم رسد بشیر تازه و آب هندوانه اصلاح کنند بغایت نافع است **نقوع هلیله** برای قروح گرده از مجربات اهل هند و حکیم علوی خان می نویسد که بکرات آزموده ام پوست هلیلهٔ زرد پوست هلیلهٔ کابلی آمله منقی پوست بلیله کشنیز خشک بادیان هر یک پنج درم برنگ کابلی مقشر دو درم و نیم مجموع را نیم کوفته در آب گرم خیسانیده شب در هوا دارند و صبح صاف کرده بنوشند و باید که پنج روز باین مداومت کنند و اگر مرض قوی بود تا هفت روز **سفوف هندی** بجهت قروح کلیه و مثانه و حرقت بول بغایت سودمند است گوکهرو سنگ جراحت بجیند مساوی کوفته بیخته شکر سفید بوزن مجموع آمیخته یکدرم با لسی شیر بدهند و راقم تال مکهانه تخم خرفه کتیرا صمغ پلاس درین سفوف افزوده و نافع تر یافته و بنادق البزور و سفوف بزور و قرص لبوب نیز هر واحد نافع است **اقوال حکما** سویدی می نویسد که شرب عصارهٔ بارتنگ و کذا خوردن بقلا و مسلوق مطیبت بروغن بادام شیرین و کذا شرب بساط الراعی سوده بزردهٔ بیضهٔ نیمبرشت پاشیده و کذا التعلیق بهمنی در پارچهٔ صوف سرخ بسته بر صاحب قروح گرده هر واحد مجرب من است و بیخ خطمی و کذا تخم کاکنج شرباً و کذا بزر کتان و کذا شرب زردهٔ بیضهٔ ماکیان خام و کذا سفیده و زردهٔ آن هر دو آن قدر گرم کرده که منعقد نشود و کذا اشافیخ مغسول شرباً و کذا قضم قریش اکلاً و کذا خبازی مسلوق بروغن گل و بادام و کذا تخم و گل آن و کذا تخم خربزهٔ زرد بشربت انجبار و کذا تخم خیار بشربت مذکور یا بشربت بارتنگ و کذا روغن گل با شیر گوسفند تازه و کذا نشاستهٔ گندم با شیر شتر پخته و کذا رب انجبار یا پوست بیخ او سه درم متواتر زیاده از یکماه و کذا شرب آب عنب الثعلب و اکل بقلهٔ مسلوق آن مطیب بروغن گل هر واحد نافع قروح کلیه است عیسی بن یحیی گوید که علاج قرحهٔ گرده و مثانه اولاً بنوشانیدن اشیای منقیه نمایند مثل تخم خیارین و تخم خطمی بماء العسل و آب بادیان یا آب اذخر باید کرد و قوی تر ازین ماء العسل است که در آن پرسیاوشان جوشانیده و زردهٔ بیضه حل کرده باشند و یا زردهٔ بیضه که در مطبوخ حلو حل کرده باشند و یا علک الانباط بآب حل کرده صاف نموده و یا فطراساليون بشراب خوشبو و قوی تر ازین در تنقیه ایرسا سوده بماء العسل خوردن است و یا فراسیون و بابونه با ماء العسل پس اگر قرحه سلیم باشد این ضماد

استعمال نمایند آرد جو و کندر و روغن حنا و روغن شجر مصطکی و ایضا ضماد گل سرخ خشک و عدس و عسل و حب الآس بهر آنکه این ادویه قرحه را از تعفن منع کنند و حریره معمول از آب جو و نشاسته و آرد سفید مطبوخ بشیر و پیه پاکیان و خبازی و بقلهٔ یمانی و کدو و خیار بخورند و بعد تنقیه رسیم اشیای ملحم قرحه مثل رب غوره و عصاره لحیة التیس و گل مختوم و بسد استعمال کنند و چیزی از ادویه مغریه مثل نشاسته و کتیرا و چیزی از ادویه منقیه مثل تخم خطمی و تخم خربزه و قوی‌تر ازین تخم کرفس و دوقو ست بادیان بیامیزند و چون درد شدید باشد و بسوی قرحه قدری از مواد جاری شود چیزی از ادویه مخدره مثل پوست بیخ لفاح و خشخاش سیاه و بزر البنج و افیون با دوی مخلوط سازند و از ادویه مرکبه این سفوف نافع ست تخم خربزه و خیارین و بادرنگ و کدوی شیرین هر یک مقشر تخم خشخاش سفید و سیاه صمغ بادام کتیرا نشاسته تخم خرفه تخم خبازی و خطمی لک مغسول ریوند چینی هر واحد پنج درم گل ارمنی ده درم مغز چلغوزه تخم کتان تخم کاکنج هر واحد سه درم رب السوس شکر طبرزد اسپغول هر واحد بیست درم ادویه سوای اسپغول کوفته و شکر بدان آمیخته پنج درم با جلاب بدهند و اگر با شیر خر بخورند نافع‌تر بود و هرگاه در قرحه اعضای بول باستفراغ حاجت آید باید که قی استعمال کنند و تلیین طبیعت نمایند و قی تخم خربزه سوده بعسل آمیخته باید کرد و اغذیه شیرین چرب خفیف المقدار خورند و مطبوخ حلو بسیار بنوشند و باید که در قروح آلات بول از حرکت حذر کنند و تا ممکن بود سکون لازم گیرند و جماع اصلا ترک نمایند و این قروح را آنچه منفعت بین نماید اینست که هر روز پنج اوقیه شیر تازه تنها یا بعض ادویه ملحمه مثل نشاسته و صمغ و کهربا و بسد و تخم خبازی بنوشند و چیزی از ادویه منفذه مثل انیسون و دوقو بدان آمیزند و اگر شیر در معده بدیر منهضم شود اندکی نمک با وی آمیزند و هرگاه تپ شدید باشد باید که استعمال شیر ترک نمایند و اگر تپ نباشد یا اندک بود استعمال کنند که آن عظیم المنفعت ست و هرگاه قرحه ملتحم گردد گوشت جدی و دراج بخورند و از فواکه بادام شیرین بعسل و مغز چلغوزه و پسته و فندق و سیب و امرود و بهی و خیار و کدو باید خورد شیخ میفرماید که اول آنچه واجب ست که در علاج قروح کلیه و مثانه قصد نمایند تعدیل اخلاط و اماله آن از مراریت و بورقیت بسوی عذوبت ست بهر آنکه جرح بعد جرح نشود و از جمله حریف و تلخ و نمکین و ترش اجتناب کنند و تقلیل شرب آب نمایند تا حاجت بول کمتر شود و حرکت گرده از آنچه بسوی آن سیلان نماید و خراش و بدان کم گردد چه قانون علاج قروح تسکین ست و از آنچه تعدیل اخلاط کند فصد ست اگر واجب بود و اسهال لطیف و ملایم بلا عنف البته و نه اسهال اخلاط حاره بکیفیته چه مثل آن از بدن تعفن لطیف کند مع میل بسوی غیر جهت کلیه و تا مسهل بهر را استعمال نکنند اولی ست مگر بضرورت و اولی اینست که تعدیل ماده کنند و بعد از ان اخراج آن نمایند و خصوصا بقی و قی جلیل‌ترین چیزی ست که معالجه قروح گرده بدان کنند از جهت تنقیه و استفراغ و جذب اخلاط بضد طرف کلیه و گاهی استعمال قی متواتر کفایت باشد و از غیر خود مغنی سازد و اولی آنست که اولا بجزور ادرار کنند بعده بر قی اقدام نمایند و باید که قی بر طعام از چیزی که آنرا سهل کند مثل تخم خربزه خاصة بشراب حلو و مثل سکنجبین بآب گرم باشد و واجب ست که تهییج شدید تشنجی نبود و از آنچه تعدیل اخلاط کند تناول مثل هندوانه و خیار و کاکنج و خشخاش ست و از اصول علاج که رعایت آن واجب بود آنست که چون درد شدت کند اول معالجه درد نمایند بعد از ان علاج قرحه کنند پس اگر قرحه تازه باشد چنانکه ورم منفجر گردد علاجش سهل‌تر بود و گاهی تخم خیار بشربت بنفشه کفایت کند و چون مزمن گردد امر دشوار گردد و باید که مبادرت بتنقیه کنند اما در قرحه خفیف بمدرات خفیفه و مثل تخم کاکنج و خطمی یا بادیان و اما در ردی خبیث بمثل پرسیاوشان باعتدال و ایرسا و فراسیون و آرد کرسنه و احتیاج بجمع میان مشروب و تضمید افتد اگر مرض خبیث باشد و گاهی در ان زوفا و سداب و مانند آن داخل کنند و چون قرحه تنقیه یابد بتجفیف آن مشغول شوند تا آکل نیفتند و باید که سکون لازم گیرند و مهما امکن تعب اختیار نکنند بلکه واجب ست که از ریاضت بر دلک اطراف اقتصار کنند و استفراغ آنچه استعمال کنند استفراغ بریاضت کنند بتکمید یابس تا آنکه ایشان را امکان بمشی و غیره نباشد و خصوصا چون معتاد ریاضت باشند بعد از ان چون مریض صحت یابد بتدریج ریاضت خفیف نماید تا آنکه بعادت خود در حرکات او رجوع کند و اما در علاج نفس قرحه باید که اولا جماع ترک کنند که جماع آنرا مضر ست و کثرت حرکت و ریاضت نکنند و بمالش اقتصار نمایند که آن نافع و جاذب خون بسوی بدن ست و اما تدبیر آن بادویه باید که بمجففات جالیه بلا لذع باشد پس اگر قرحه چندان ردی نباشد دوای معتدل در جلا و تجفیف کفایت کند

واگر خبیث باشد احتیاج افتد بچیزیکه آن قوی‌تر در تنقیه و غسل چرک و شدیدتر در تجفیف بود تا چرک منع گردد و بعد از ان شدیدتر در قبض و منع باید تا انصباب اخلاط ردیه را منع کند پس هرگاه تنقیه یابد و خشک شود و مواد از ان محتبس گردد صحت یابد و باید که در ادویه جمله قروح مغریات مثل نشاسته و کتیرا و صمغ بارده مخلوط سازند بهر آنکه تفرقه قروح را از تسحج او بمرور بول بران در امان میدارد و انچه از ان چرب باشد مثل لک لحم عضو را و آنرا که از ان اغتذا کند متانت و لزوم و استعداد التحام می‌بخشد وایضاً واجب است که بدان مدرات و ادویه ملطفه برای ایصال ادویه مصلح و خاتم قروح مخلوط سازند و اگرچه مدرات فی نفسه مضر و مهیج است و گاهی احتیاج آمیختن مخدرات مثل خشخاش و بیخ لفاح و افیون و شوکران بهر تسکین وجع و تجفیف در وجع بدان می‌افتد و چون بدانند که در قروح چرک است جالیات که در ان قوت ادرار باشد مثل ماء السکر و ماء العسل بعض بزوریکه باشند تا ادرار و غسل نماید و بعده عقب آن ادویه مجففه دهند و ادویه مشروبه که بدان معالجه قروح کلیه که بسیار خبیث نباشد کرده شود مثل تخم خطمی و تخم مرو و بیخ آنها بماء العسل و تخم کاکنج و آب عنب الثعلب خصوصاً جبلی است و ایضاً تخم خیار و گل ارمنی بجلاب پرسیاوشان بماء العسل و بیخ سوسن بهر تجفیف و تنقیه و انضاج و تفریح است و ایضاً بزر کتان و کتیرا یک یک جزو نشاسته دو جزو بماء العسل است و ایضاً مغز چلغوزه و مغز تخم خیار است چون از ان هر دو بقدر کف دست بخورند و ایضاً تخم خشخاش بریان سوده بقدر یکدرم در آبیکه اندران اذخر و بیخ سوسن جوشانیده باشند و قوی‌تر ازینها فطراسالیون یا دوقو بشراب ریحانی و اندک گل ارمنی است و گاهی بخوردن مقل مقلول بصمغ بطم و گل مختوم مساوی الاجزا تا یک مثقال در شراب حلو انتفاع یابند و ایضاً آرد کرسنه در تنقیه و تجفیف هر دو قویست و چون باوی مثل گل مختوم و اقاقیا و عصاره لحیة التیس جمع کنند فائده تمام دهد ایرسا نیز قوی است و بدان هم عمل نمایند **و اما مرکبات** مثل انیست که بگیرند مغز تخم خیار سی و پنج عدد و مغز چلغوزه دوازده عدد و مغز بادام پنج عدد و زعفران بقدر مناسب همه را کوفته بر ناشتا بخورند پس اگر حرارت شدید باشد چلغوزه و تخم خیار با در رنگ بدل کنند و ایضاً مغز چلغوزه بیست عدد مغز تخم خیار چهل عدد نشاسته یکنیم درم با یکنیم رطل آبیکه اندران ناردین و تخم کرفس هر واحد هشت درم جوشانیده باشند تا ربع باز آید بخورند و ایضاً گل مختوم و دم الاخوین و کندر و نشاسته و مغز تخم خربزه و تخم کرفس و مغز تخم خیار و مغز تخم کدو و رب السوس و لک و ریوند چینی و مغز چلغوزه کلان و خشخاش و بزر البنج اجزا مساوی بحسب مشاهده حال بسیفتج بخورانند و ایضاً مغز چلغوزه بزرگ سی عدد بادام مقشر بیست عدد خرمای فربه پانزده عدد کتیرا چهار مثقال رب السوس چهار مثقال زعفران سدس مثقال بسیفتج سرشته استعمال کنند و چون درد اشتداد کند باید که از علاج قرحه اعراض نمایند و بمثل این دوا معالجه کنند بزر البنج یک دانگ افیون یک قیراط مغز تخم خیار دو درم تخم کاهو یکدرم تخم خرفه یکدرم بدهند که این تسکین درد فی الحال کند و اگر درد اندک باشد نوشیدن شیر عوض آب تسکین آن نماید و شربت بنفشه بنوشند و از ادویه قویه قوفی و قرص کاکنج و قرص اسقانیادس و قرص دیسقوریدوس است و سفوف لک و ریوند و تخم کاکنج جبلی و سفوف کمافیطوس بسیار قویست و اکثر حقنهای ذوسنطاریائیه بسبیل مجاورت نفع کند و گاهی اضمده ازین قبیل استعمال کنند و بر پشت و تهیگاه نهند مثل آرد کرسنه مطبوخ بشراب و عسل و ایضاً گل سرخ و عدس و غیره که در قول عیسی گذشت منع تعفن و توسع کند و از مروخات روغن حنا و روغن شجر مصطکی و روغن سفرجل است و گاهی بدان مثل میعه آمیزند و گاهی احتیاج بمثل سپیدباج بهر تلیین افتد **و اما ناصور کلیه** را علاج نیست مگر تخفیف و منع فساد اما تخفیف بواسطه تنقیه بدن و احتراز از امتلا بحسب کمیت و کیفیت حاصل شود و این کفایت کند در علاج قرحه که خبیث نباشد و اما خبیث را معالجه باین تدبیر و انچه قوی‌تر ازین باشد مثل اضمده و اشربه مانع تعفن بمثل قوابض معروفه مع جلا بلا لذع و تنقیه باید کرد **و اما غذا** باید که حسن الکیموس باشد از لحومیکه معلوم است و ماهی رضراضی و بقول جیده مثل سرمق و بقله یمانی و بادام که قروح ردی باشد واجب است که مشوی دهند و فضل آن لحوم طائر و کنجشک کوهی بریان است و مثل زرده بیضه نیمبرشت و تدریج ماکیان فربه و اطریه بدهند و البان ایشان را نافع است چون آنرا هضم کنند پس انچه مثل شیر خر و شیر اسپ ماده نیز و شیر شتر باشد نفع کند بهر آنکه این البان اصلاح مواد قروح و غسل آن و تفریه آن بخاصیت خود میکنند و انچه از مثل شیر گاو و شیر میش بود پس با وجود آن جامع زیادتی در تقویت عضو و تغذیه آن باشد مگر آنکه شیر خر و شیر نیز از جهت اصلاح مزاج و غسل قروح از جهت خاصیت نفع بیشتر از غیر خود نماید خصوصاً معلوف بدانچه موافق قروح باشد از انچه حال آن معلوم شده و باید که با البان و اغذیه ایشان چیزی از ادو

صالح قروح مثل کثیرا و نشاسته و صمغ و ایضاً مجففات و چیزی از مدرات مثل بزر در معروفه مخلوط سازند و واجب ست که این البان بعد تنقیه بنوشند و چون
شیر بنوشند بران چیزی نخورند تا آنکه منحدر گردد و چون انحدار او بطی گردد اندکی نمک بدان آمیزند گاهی در آن نمک و عسل داخل کنند و شیر عوض آب
و طعام آنرا صالح بود و هنگام کم شدن ریم شیر میش بجهت تختیم و تغریه و تقویت نفع بخشد و اگر خواهند البان وقت تشنگی بنوشند و از نقل فواکه که آنرا موافقت
خربزه و خیار پخته و امرود و زرد آلو و انار شیرین و بهی و سیب ست و از نقل خشک بادام و خصوصاً بریان و پسته و فندق و مغز چلغوزه خاصةً و قسب ست
و از انجیر خشک اجتناب کنند که آن قروح را رادعی ست جلای آن و حک آن و تهییج آن کند و در آن تبوعیت خفی ست و باید که از جملهٔ حامض قوی الحموضت
و حریف و نمکین و شدید الحلاوت احتراز نمایند **مجوسی** گوید که چون خراج منفجر شود و ریم در بول ظاهر گردد و موضع متقرح شود باید که اولاً بنادق البزور
[illegible] بشربت خشخاش دهند و ایضاً مغز تخم خیار و تخم خیار بادرنگ و بزر کتان هر واحد سه درم نشاسته گل ارمنی هر واحد دو درم خشخاش چهار درم باریک
سائیده از دو درم تا سه درم بشربت خشخاش بخورانند و اگر ریم پاک نشود قرص خشخاش و شیر خر بدهند و ایضاً شیر زنان باین سفوف دهند مغز تخم
خیار و خیار بادرنگ و خربزه و کدو هر کدام چهار درم خشخاش سفید و سیاه هر کدام سه درم نشاسته صمغ عربی هر کدام دو درم تخم کاکنج جبلی و عذبه همه را
باریک سائیده سه درم از آن با ده درم شیر زنان یا شیر خر وقت دوشیدن آن دهند پس اگر مدت خروج ریم طول کشد قرص کاکنج بشربت خشخاش یا شیر خر
یا شیر زنان دهند و این قرص برای کسیکه ریم از گرده و مثانهٔ او در بول برآید نافع ست بگیرند کاکنج مغز تخم خربزه و خیار و خیار بادرنگ و کدو هر واحد
پنج درم نشاسته بادام شیرین مقشر شده هر واحد چهار درم رب السوس شش درم تخم خطمی و خبازی و تخم خرفه و مغز چلغوزه کلان و مغز بهدانه و تخم محلب مقشر و
تخم حماض و بادام تلخ مقشر و صمغ بادام و کتیرا هر واحد سه درم بادیان دو درم زعفران یکدرم تخم کرفس کوهی یکنیم درم کوفته بحریر بیخته بآب بسرشند و بقدر دو درم
قرص سازند و یک قرص صبح بمفنجنج و آب نخود سیاه بخورند و این دوای فولس ببول المدة و قروح مثانه مجرب او ست کماذریوس و کمافیطوس هر واحد شش درم
اسارون و فلفل سفید هر یک پانزده درم دارچینی نیم مثقال همه را سائیده و طبقه مفنجنج بخورند و غذا حریرهٔ معمول از آرد سفید یا از نشاسته بشکر و روغن
بادام و مزورات معموله باسفاناخ و قطف و خبازی بماش و عدس و روغن بادام شیرین باشد و اگر در انجا حرارت نباشد چوزهٔ مرغ و پاچهٔ جدی بطریق
اسفیدباج بماش و عدس پخته و بیضهٔ نیم برشت بروغن بادام و شکر و خشخاش بدهند سید **اسمٰعیل و ایلاقی** مینویسند که هرگاه ورم ریم کند و در بول
برآید اگر مانعی نباشد اول فصد باسلیق کنند و ماء الشعیر دهند با شربت بنفشه یا با شربت خشخاش یا شربت انجیر اگر حرارت نباشد و مغز تخم خیار و خیار بادرنگ
و تخم خرفه و مغز تخم کدو سائیده در هر سه و پنج درم بدهند و اگر ریم بند شود در آب عدس با شکر و روغن بادام دهند و اگر حرارت غالب نباشد مسکه و عسل بدهند
یا ماء العسل تا ریم باز آید و هرگاه ریم باز ایستد بران قناعت نشاید کرد الا چون درد و گرانی آن زائل شود و قاروره صاف گردد و مدتی بران حال بماند بران اعتماد
باید کرد پس اگر هنوز گرانی باقی باشد شربت انجیر باید داد و شیر خر با قرص کاکنج سود دارد و اکثر آب تخمها ریم پاک کند و این سفوف ریم محتبس را بکشاید و پاک کند
فطر اسالیون سه درم راسن یکنیم درم تخم هلیون دو درم خرشف یکدرم تخم کرفس دو درم بادیان انیسون هر واحد یکدرم همه کوفته دو درم صبح و دو درم شام
بخورند بشربت انجیر و این ضماد ریم محتبس را بکشاید بگیرند تخم کرفس و پوست بیخ او و بادیان و پوست بیخ او و فطر اسالیون و صمغ بطم و قصب الذریره و برگ
راسن مساوی و با موم و روغن خیری ضماد سازند و حمام و ریختن آب گرم بر موضع گرده سود دارد خصوصاً بر ناشتا پس ضماد و اشربهٔ مذکوره بکار برند
و این شربت گرده را پاک کند بادیان تخم کرفس فطر اسالیون انیسون حسک جبلی تخم هلیون راسن عنصل بریان همه مساوی در سرکه بپزند تا مهرا شود و صاف
شود و نیم من ازین سرکه یک من عسل داخل کرده بقوام آرند شربتی بست درم و گرده را بروغن بنفشه چرب باید کرد و اگر ریم بآسانی نمی آید این
[illegible] شربت نشاید داد و صفت قرص کاکنج بگیرند گل سرخ طباشیر تخم خرفه نشاسته صمغ عربی کثیرا گل ارمنی گل قبرسی هر یک دو درم تخم خیار و خیار بادرنگ
هر یک سه درم کهربا یکنیم درم ریوند چینی یکدرم بسد مروارید هر یک دو درم کاکنج سی عدد همه را کوفته بلعاب اسپغول سرشته قرص سازند هر یک بقدر
درمی و هر روز یک قرص با چهل درم شیر خر بدهند و سه ساعت صبر کنند پس آش ماش سبوس دهند و از لحوم گوشت تیهو و کبک سودمند باشد و این سفوف همی

مجموع ست گلبرگ گل سرخ طباشیر آرد نخود آرد عدس گلنار کنج برگ سماق لیست کنار لیست سیب لیست بهی لیست نوریدان تودری خشخاش سفید خشخاش سیاه بزر البنج پوست بیخ لفاح هر واحد یکنیم درم اسبغول هر واحد کهربا ریوند چینی گل ارمنی گل قبرسی گل قیمولیا حب القلت مغز چلغوزه تخم کرفس هر واحد یکدرم مغز تخم خیار و خیار بادرنگ و تخم خرفه تخم کشنیز هر یک دو درم تخم [illegible] خرنوب شامی هر یک سه درم همه را کوفته صمغ عربی سه درم بخورند و از پس آن شیر خر یک قدح کوچک بنوشند و هنگام خواب دو درم با آب سرد بخورند و این سفوف تا آنوقت بدهند که اراده اندمال جراحت و منع ریم باشد و ضماد نیز ازین نوع باید اقاقیا حضض هر واحد یکدرم رامک دو درم آرد کرسنه ده درم آرد جو سه درم کعک بریان کرده سه درم گل سرخ گلنار شیاف مامیثا هر یک یکدرم و اگر مزاج بیمار متحمل باشد یکدرم کندر افزایند همه را سائیده با آب برگ مورد تر سرشته ضماد کنند و سوای وقت تناول طعام جدا نکنند و آب مورد تنها طلا کردن سود دارد و ایضا محمد و جین بگویند که اگر قرحه در گرده باشد اول نظر کنند اگر در جانب راست باشد از دست راست فصد باسلیق کنند و اگر در جانب چپ بود از دست چپ فصد باید کرد و اگر در هر دو جانب بود از هر دو دست فصد باید گرفت و اگر قرحه در مجاری بود فصد صافن اولی تر باشد پس تدبیر غسل قرحه و تنقیه ریم کنند بعد ازان تدبیر التحام قرحه باید کرد اما اگر تپ نباید و مزاج گرم نباشد تنقیه قرحه باین طبیخ و امثال آن نمایند بگیرند تخم کرفس و بیخ بادیان و اذخر و هر سه را جوشانیده صاف کرده بماء العسل آمیخته بدهند و این سفوف تنقیه ریم کند فطراسالیون و کرفس و انیسون و فوه و مر و راسن و مغز تخم خربزه همه را کوفته یکدرم بماء العسل بدهند یا تخم کرفس بادیان انیسون فطراسالیون دوقو هر یک دو درم کندر سه درم کوفته بیخته دو درم با [illegible] درم ماء العسل بخورند و طعام گوشت کبک و تیهو و گنجشک و مانند آن فرمایند و اگر تپ همی آید یا مزاج گرم باشد قرحه و مجاری را بشیره تخم خرفه و خیارین یا بجلاب یا ماء العسل بشویند و مغز این تخمها با تخم کتان کوفته با بیخته یا جلاب سرشته بخورانند و مغز چلغوزه و اندکی کرفس بماء العسل کرده و مثانه را از ریم پاک کنند و شیر خر با تخمها و با شکر درین علت سخت نافع ست و طعام مزوره از غوره و سماق و انار دانه سازند لیکن بسیار ترش نسازند و اگر قرحه پاک باشد و ریم باز ایستد بیمار را در آبزنی که اندران حسک و پرسیاوشان و سبوس گندم و برنجاسف و اندکی [illegible] کوفته بیخته باشند نشانند و بر موضع گرده و کنج ران و زهار را بروغن چرب دارند و اگر خون و ریم با درد شدید بود در سفوفات مذکوره بزر البنج و پوست [illegible] بقدر حاجت زیاده کنند و در آب آبزن پوست خشخاش بپزند و شیاف ابیض و شیر زنان گداخته بروغن آمیخته و قضیب بزراقه بچکانند و مثانه را بروغن گل چرب دارند و این حقنه تسکین درد کند کشک جو و سبوس گندم و برگ عصی الراعی و برگ بارتنگ همه را مثل کشکاب پخته صاف کنند در روغن گل بگیرند و باسه وزن آن آب عصی الراعی و آب برگ بارتنگ آمیخته بآتش نرم بجوشانند تا روغن بماند ازین روغن ده درم با چهل درم کشکاب مذکور آمیخته نیمگرم حقنه کنند و شربت خشخاش و شیر خر بنوشانند و این قرص کاکنج تسکین درد و اندمال قرحه کند مغز تخم خیار و خیار بادرنگ گل ارمنی صمغ عربی کندر دم الاخوین هر یک دو نیم درم خشخاش سفید مغز بادام رب السوس نشاسته کتیرا هر یک دو درم تخم کرفس دو درم افیون یکدرم کاکنج شش درم شربتی سه درم با شربت بنفشه و نسخه دیگر آن که عیسی صهار بخت ذکر کرده اینست بزر البنج تخم کرفس هر یک شش درم بادیان دو درم زعفران تخم حماض مغز چلغوزه افیون مغز بادام تلخ کوهی هر یک سه درم کاکنج بیست و پنج عدد مغز تخم خیار دوازده درم شهدانج شش درم همه را کوفته سه درم با میبختج بدهند و در بعضی نسخها کاکنج پنجاه عدد ست و کندر دو درم و بعد ازانکه تنقیه ریم شده باشد و خون صاف بی ریم همی آید تدبیر اندمال جراحت باید کرد و این قرص خشخاش درین باب نافع ست خشخاش سفید و سیاه هر یک دو درم بزر البنج چهار دانگ کتیرا صمغ عربی نشاسته گل ارمنی گل قبرسی گل مختوم گل سرخ گلنار سماق هر واحد یکدرم طباشیر کهربا هر واحد یکنیم درم کندر نیم درم ریوند چینی دو دانگ همه را کوفته بیخته با آب برگ بارتنگ سرشته قرص سازند شربتی مثقال تا دو درم با پانزده درم سکنجبین سفرجلی یا با کشکاب و اگر درین قرص دم الاخوین و حب الآس و کاغذ سوخته زیاده کنند در اندمال قوی تر باشد و اگر قرحه در مثانه بود در سفوفات حب القلت و ودع سوخته و بسد و مروارید افزایند و روغن گل بچکانند یا عصاره لحیة التیس بچکانند تا قوت آن گیرد از بهر آنکه مثانه عصبانی ست و قرحه آن بدیر به شود و جراحت بدشواری مندمل گردد و بر موضع گرده و تهیگاه این ضماد قابض بنهند آرد جو و کعک بغدادی بریان کرده و گلنار و حضض و شیاف مامیثا و برگ سماق و [illegible] همه را کوفته با آب برگ بارتنگ بسرشند و یا گل سرخ و گلنار و کندر و برگ مورد و مغز سیب ترش

[illegible]

[illegible]

مساوی کوفته با آب مورد یا با آب بهی لیسرشند و اگر برگ مورد و برگ عوسج و خرنوب نبطی و پوست انار در آب بپخته پارچه بدان تر کرده بر موضع تهیگاه و گرده و کنج ران و زهار نهند سخت سودمند بود و اگر قرحه در مجاری بود ضماد گاه گاه باید نهاد نه مدام و این معجون منضج و مدمل ست مقل و صمغ بطم و گل ارمنی گل مختوم مساوی لیسرشند شربتی مثقال با شراب شیرین و این سفوف مدمل ست گل مختوم و قبرسی و قیمولیای مغسول هر یک دو درم طباشیر صمغ عربی نشاسته کتیرا هر واحد یکدرم تخم بارتنگ سه درم لسید کهربا شاخ گوزن سوخته هر واحد یکدرم شربتی یکنیم درم با شربت خشخاش یا رب سیب و مانند آن و این سفوف مدمل و منقی ست بگیرند مغز تخم خیار و خیار بادرنگ و مغز تخم خربزه هر یک پنج درم گل ارمنی و مختوم و فارسی و نشاسته و کتیرا و صمغ فارسی و خرفه و طباشیر هر یک دو درم تخم کرفس انیسون زوفا دم الاخوین کهربا هر واحد یکدرم ریوند چینی یکنیم درم همه را بکوبند شربتی سه درم با شربت ریباس و مانند آن صمغ فارسی که در سفوف می آید صمغ آلو ست و این قرص نیز پاک کنندهٔ قرحه و رویانندهٔ گوشت است بگیرند صمغ فارسی و صمغ عربی و نشاسته و کتیرا و خرفه و طباشیر و گل مختوم و مغز تخم خیار و خیار بادرنگ همه مساوی با آب بارتنگ قرص سازند شربتی از دو درم تا سه درم با سکنجبین یا با شراب شیرین و اگر مزاج گرم بود با آب بارتنگ یا بلعاب اسپغول یا گلاب و این قرص نیز مفید سفیدهٔ ارزیز مغسول و مخفف نیم درم کاغذ سوخته دم الاخوین حب الآس هر واحد یکنیم درم صمغ عربی کتیرا نشاسته هر واحد یکدرم صمغ بطم درم همه را کوفته با شراب شیرین لیسرشند شربتی درم با شربت مورد یا رب بهی و سیب و غیر آن و این قرص شب نافع شاخ گوزن سوخته کتیرا شب یمانی گل ارمنی مغسول گلنار تخم خرفه مساوی کوفته بیخته با آب برگ خرفه قرص سازند شربتی دو درم و نسخهٔ دیگر انفع است شب یمانی دم الاخوین گلنار هر یک سه درم کتیرا شش درم صمغ عربی دو درم با شربت مورد بدهند و این قرص کهربا سودمند بگیرند کهربا کتیرا نشاسته صمغ عربی مغز تخم خیار و خیار بادرنگ هر یک سه درم گلنار دو درم اقاقیا یکنیم درم و در بعضی نسخها کهربا یکدرم ست همه را ساییده با آب برگ بارتنگ قرص سازند شربتی دو درم با آب سماق و اگر حاجت تنقیه بود بتجرع قی و حقنه ملایم و شیافات نرم علاج نشاید کرد و منفعت قی در جمیع امراض گرده و مثانه نیک ست اگر طبع نرم باشد و الا در پی تجرع قی کردن سودمند بود تنقیه ماده کند و از طرف گرده بازگرداند و این حقنه نرم ست کشک جو و سبوس گندم و حسک و برگ چقندر و پرسیاوشان و خطمی همه را جوشانیده صاف نموده روغن کنجد و ماء العسل آمیخته بعمل آرند طبع را نرم کند و ریم را که بجانب امعا میل کرده باشد بیرون آرد و **بباید دانست** که اگر قرحهٔ گرده منفجر شود و ریم بتدریج برون در آید به تجرع حقنهٔ نرم آنرا علاج نباید کرد و این حقنه نیز مفید ست کشک جو برگ خطمی سبوس گندم برگ چقندر برگ کرنب لعاب تخم کتان تخم معصفر نیمکوفته همه را بپزند و بپالایند و روغن بنفشه و شکر سفید حل کرده بکار برند و باشد که قرحهٔ گرده دشوار گردد و حاجت بشگافتن آن افتد ابوالحسن گوید که ابوماهر از برای این مرض این معجون ساخته است و آنرا تریاق نام کرده گل مختوم پنج درم گل قبرسی پانزده درم گل ارمنی مغسول ده درم ودع سوخته شاخ گوزن سوخته لسید مروارید هر واحد یکنیم درم عصارهٔ لحیة التیس چهار درم تخم خطمی تخم خبازی تخم خرفه هر یک پنج درم صمغ فارسی کتیرا نشاسته هر یک هفت درم سماق منقی غورهٔ خشک گل فارسی هر یک سه درم حب القلت قضم قریش مغز چلغوزه مغز بادام مقشر هر یک هفت درم ریوند چینی سه درم مغز تخم خیار و خیار بادرنگ مغز تخم خربزه مغز تخم کدو هر یک پنج درم رامک سه درم کاکنج بزرگ چهل عدد فطراسالیون زوفای خشک صعتر تخم کرفس انیسون هر یک چهار درم طلق سه درم افیون دو درم خشخاش سفید و سیاه بزرالبنج هر یک سه درم رب السوس دو درم دم الاخوین پنج درم همه را کوفته بیخته بعسل لیسرشند در ابتدای مرض جهت تنقیهٔ ریم یکمثقال با سه اوقیه شیر خر و هفت درم ماء العسل و اگر مزاج گرم بود نیم مثقال با شربت بهی و رب غوره و مانند آن دهند و اگر مرض در وسط باشد سه درم با هفت درم آب بارتنگ مروق و پنج درم ماء العسل بدهند و در آخر مرض و نقای مده و سیلان خون صرف یکمثقال و ربع با ده درم شربت حب الآس و رب حصرم دهند و طعام کبک و تیهو و دراج بود و بدانند که منفعت شیر خر و دیگر شیرها درین علت بزرگ ست اما در اول علت که اراده تنقیهٔ قرحه و منع خوردن گوشت صالح از ریم و فراهم آمدن قرحه بهم کنند شیر خر دهند هر صبح چهار اوقیه با دو درم معجون مذکور یا با سفوف و قرص که مسطور شد و در میانهٔ علت شیر خر دهند گاهی بمعجون مذکور و سفوفات و اقراص و گاهی با شکر و در آخر علت که تن لاغر شده باشد

قرص شب

قرص کهربا

معجون ابوالماهر

شیر گاو با شکر یا عسل یا با یکی ازین ادویه مذکوره که بدن را فربه کنند و قوت باز آرد و طبیعت قوی گردانند تا جراحت را مندمل سازد و اگر بسیار سخت لاغر شده باشد و اعضای اصلیه گرم گشته شیر زنان فرمایند خاصه که از پستان خورد و چون شیر هضم شود کشکاب سرطانی دهند و طعام مزورات مغز بادام و یا بچه بره سازند محمود گوید که چون ورم گرده منفجر گردد و ریم بطریق بول سائل شود باید که هر صبح شربت بنفشه و ترنجبین و یا شربت خشخاش و شیره بزور ثلاثه هر واحد ده درم بنوشند و یا بگیرند بزر کتان و نشاسته و گل ارمنی و کاکنج هر واحد سه درم کوفته بیخته سه درم با شربت خشخاش ده درم بدهند و غذا مزوره ماش و شیره بادام شیرین و کدوی تر خورانند و یا شیر خر سه اوقیه با شکر سفید ده درم بدهند و اگر مدت خروج ریم طول کشد و متمادی گردد این سفوف دهند مغز تخم خیارین و خربزه و کدو هر واحد ده درم تخم خشخاش سفید نشاسته صمغ عربی هر واحد دو درم حب الکاکنج پنج عدد کوفته بیخته شربتی سه درم با شربت خشخاش ده درم یا این قرص بجلاب شکر سفید ده درم بخورند مغز تخم کدو و خربزه و خیارین هر واحد پنج درم تخم خطمی تخم خبازی تخم خرفه هر واحد سه درم مغز بادام مقشر هفت درم بادیان سه درم کوفته بیخته بلعاب بهدانه قرص سازند که این برای کسی که ریم بول کند نافع ست نجندی گوید که در قروح کلیه آب هندوانه بطباشیر و تخم خرفه و یا مغز تخم خیارین و مغز تخم خربزه بشربت انار و گل ارمنی بشربت خشخاش دهند و این قرص قروح گرده و بول الدم را نافع ست مغز تخم خیارین مغز تخم خربزه مغز تخم کدو هر یک چهار درم گل سرخ طباشیر گل ارمنی صمغ عربی نشاسته هر یک سه درم شادنج مغسول دم الاخوین قاطر کی که بعضی دم الاخوین را گویند عصاره لحیة التیس شادنج حب المحلب خشخاش سفید هر یک سه درم مغز بادام رب السوس مغز بهدانه هر یک دو درم تخم کرفس یکدرم زعفران نیم درم کاکنج پانزده عدد ادویه را سائیده بلعاب بهدانه قرص سازند شربت دو درم با آب بزور و اگر قرحه بر چرک و ریم بسیار باشد بجالیات مثل جلاب بنوشند و گاهی آب نیمگرم که اندران پرسیاوشان و تخم خبازی جوشانیده بشکر شیرین کرده باشند بنوشند و اگر قروح تازه باشد بچیزی که منقی و ملحم باشد علاج کنند و این دوا آنرا نافع ست مغز تخم خیارین تخم کاهو هر واحد یکجزو نشاسته کثیرا گل ارمنی اقاقیا عصاره لحیة التیس کندر هر یک نیم جزو اسارون تخم کرفس کمافیطوس کمادریوس هر یک ربع جزو شربتی دو درم بشیر خر یا شیر زنان و چون اراده اسهال کنند بحقنهای مسهله نمایند و ایضاً اگر خواهند در حقنهای ایشان ادویه ملحمه و جالیه و مغریه برق داخل کنند و اگر با قرحه درد شدید باشد با بزور ادویه مخدره اضافه کنند و این قرص کاکنج نافع درد گرده و قرحه آن و قرحه مثانه است مغز تخم خیار گل ارمنی صمغ عربی کندر دم الاخوین خشخاش سفید مغز بادام رب السوس کثیرا نشاسته تخم کاکنج هر یک ده درم تخم کرفس دو درم افیون یکدرم بشربت بنفشه قرص ساخته از دو درم تا سه درم بدهند و این قرص نیز مسکن الم ست تخم کاهو مغز تخم خیارین خشخاش هر یک پنج درم گل ارمنی صمغ عربی نشاسته کثیرا اطراثیث رب السوس کندر دم الاخوین عصاره لحیة التیس هر یک سه درم تخم کرفس بادیان افیون بزر البنج اسارون فلفل سفید هر واحد یکدرم بسکنجبین قرص سازند جالینوس گفته باید که بسرعت اخراج ریم از گرده حرص شوند چه اگر مزمن گردد دشوارتر شود و چون حکه در مثانه هیجان کند دران هنگام با دویه مدره و ماء العسل مبادرت کنند و الا [illegible] شود و محمد زکریا گوید که هرگاه اراده اندمال قرحه گرده کنند کحل و سفیداب استعمال نمایند و هرگاه دران حرقت باشد لعابات بکار برند قرشی گوید که در قروح گرده و مثانه تنقیه بدن کلی و استفراغ نمایند و ازاله ماده بسوی امعا بتلیین طبع کنند و اصلاح اغذیه سازند و از هر چه مستحیل بخلط حاد گردد احتراز نمایند و اغذیه لطیفه مثل رشتا و ملوخیا و اسفاناخ و ماش بروغن بادام لازم گیرند و گوشت کم خورند و اگر چاره نباشد بجو مقشر یا گندم بخورند و جمیع محرکات ردی ست و خصوصاً جماع و هر روز صبح ماء الشعیر مبزر یا ساذج بشکر دهند و گاهی بسبب شدت وجع احتیاج بتخدیر افتد و این مثل قرص کاکنج کنند یا شربت آلو یا آلو بالو یا شیره تخم خرفه و خشخاش و تخم خیار دهند و در مدرات مبالغه نکنند تا آنکه نقا حاصل شود سعید گوید که قروح گرده اولا محتاج بادویه منقی قرحه و جالی آن لغیر حدت و لذع بود و بعد ازان استعمال ادویه ملحمه کنند و ادویه جالیه قروح لغیر لذع شربت بنفشه با آب ست و بنادق البزور بشربت خشخاش و با آب انار شیرین مع پرسیاوشان و تخم خیارین و تخم خربزه بجلاب پس اگر قرحه پاک نگردد

قرص کاکنج بشیر خر و شربت خشخاش دهند و اگر الم عظیم باشد در قرص قدری بزر البنج سفید مخلوط سازند و بر پشت از صندل گل سرخ و مازو و گلاب و سرکه ضماد کنند و غذا از زردهٔ بیضه سازند و کاهو و کاسنی و خرفه خورانند و چون قرحه پاک گردد چیزیکه الحام آن نماید مثل گل ارمنی و صمغ عربی و کثیرا و حب الآس بشربت خشخاش دهند و غذا مزورهٔ اسفاناخ سازند و اگر تپ نباشد جوزهٔ مرغ دهند ابو منصور گوید که اگر شیر خوشانند قبل انهضام و نزول او از معده غذا ندهند و مقدار شیر از چهار اوقیه تا پنج و اکثر تا ده اوقیه باشد و باید که در قول عیسی گذشت باید هند و تنقیه لعاب در روغن بادام حقنه کنند و بشوربای پاچه بره بقطعت دلقلیه یانی و حریرهٔ نشا اگر گرسنه غذا سازند و در آشها برنج و نشاسته و آرد سفید بپزند و ضماد بارد چون و بنفشه بآب عنب الثعلب و روغن گل کنند و این قرص برای ورم گرده که منفجر شده باشد نافع ست کثیرا صمغ حلغوزه گل سرخ هر یک چهار درم نشاسته سه درم زعفران یکدرم خشخاش هشت درم باب مقدار مثقال اقراص سازند و یکی بشیر بز مطبوخ بخورند و یا از تخم خیار و نشاسته مساوی قرص ساخته بخورند و اگر در مثانه سوزش شدید بود ریاهند تخم خیار و نشاسته و قرص کاکنج بخورند و روغن زرد و پیه بط بر عانه ضماد کنند و در احلیل مغز تخم خیار سوده بشیر زنان و سفیدی بیضه و روغن گل و سفیداب و اندکی عسل حسب و جوب حال آمیخته بچکانند و اگر ریم بدون خون بول کنند این قرص دهند مغز تخم خربزه و خیار و کدو هر یک بست درم گل ارمنی صمغ عربی کندر دم الاخوین هر یک ده درم افیون سه درم تخم کرفس یکدرم بقدر دو درم قرص سازند و یک قرص با اوقیهٔ شربت خشخاش بخورند انطاکی گوید که تنقیه خلط کنند بعد ازان مدملات مثل فوه و اظفار الطیب و خربزه و لبوب و انواع خبازی و تخم آن مثل خطمی ملوخیا بروغن بادام دهند و از مجربات برای تنظیف گرده شرب شیر میش بروغن گل و بنفشه و بزر کتان است بعضی متاخرین مینویسند که در همه انواع قی متواتر با مقدم کنند که از دیگر تنقیها مستغنی میسازد و اگر در خون حدت و باکثرت یافته شود رگ باسلیق زنند که تدبیری بدل ست بعده طبع را دائم ملائم دارند بملینات مناسبه و جهت پاک کردن ریم اگر در مزاج حرارت باشد جلاب خام دهند و الا ماء العسل بگلاب و یا ممزوج ببعضی مدرات حاره و بارده مناسب مزاج و چون ریم بسته شود و درد زیاده گردد جهت کشادن ریم و دفع درد این ابزار استعمال نماید گل بابونه برگ نیب انار و پنبهٔ باغی و پنجنکشت و تخم قرطم و گوکهرو و پرسیاوشان و تخم خبازی و بزر البنج و شبت هر یک پنج توله بادیان تخم خربزه برگ کرنب و یاسمین هر یک نه توله و تا دیر نشسته دارند و مدرات مناسبه با شربت کشوث علوتجان بدهند و مواد را بجانب مخالف مائل سازند بمسهل اگر غلبهٔ صفرا باشد بمسهل خفیف و غذا نقوباش مقشر با اسفاناخ و خرفه و ملوخیا و بروغن گاو پخته با برنج اقتصار کنند و هرگاه قرحه از ریم پاک شود جهت اندمال قرص کاکنج و سفوف آن با شربت خشخاش و شیر خر دهند و چون کهنه شود سفوف ماشیران و معجون ابو ماهر با شیر باید داد و درین علت بجهت تقویت قوت و تلیین و تغذیه و تسکین شیر دادن بسی نافع لیکن در ابتدا شیر خر چهار اوقیه هر صبح با انچه مناسب بود و در اوسط شیر بز بدستور و در آخر شیر گاو با قدری عسل و یا شکر و یا شربت بنفشه وغیره و از هر چه طعم غالب از ترشی و شیرینی و تیزی و شوری داشته باشد و از مولدات خلط تیز و قطعا از استعمال لحوم اجتناب ورزند

جرب کلیه

عبارت از انفجار بثور گرده است و سببش تناول اشیای مسخن خون یا مولد صفرا و بلغم شور ست و بقول شیخ الرئیس جرب کلیه و مجاری بول از جنس قروح آنست و اسباب این اسباب آن و در اکثر بثوری ست که بر گرده ظاهر شود از اخلاط صفراوی یا بورقی بعد ازان متقرح گردد و علامت این مثل علامات قروح بود و خروج خون و ریم اندک و قشور سرخ کوچک با دغدغه و خارش و درد و نخس در جایگاه گرده و گاهی درد بادی عظیم پذیرد و جرب که در مجاری بود قشور غشائی دران خارج شود و بقول ایلاقی اگر جرب در گرده بود درد و سوزش لازم باشد و حرارتی عظیم بود و باشد که تپ آرد و از تشنگی خالی نبود و اگر در مجاری بول و قضیب باشد وقت خروج بول درد و سوزش شود و بعد ساعتی ساکن گردد و در کنج ران و در قضیب نیز بود و این را اگر تدارک علاج کنند بسرعت زائل شود و اگر تغافل کنند قرحه شود و مشکل گردد و علامت جرب گرده آنست که خارش در گرده بود و در بول لعاب غلیظ

همچون گل در آب گداخته بیرون آید و اگر در مجاری و قضیب باشد خارش در بیخ قضیب و کنج ران بود و بوقت مرور بول دغدغه کند و در قضیب نیز بمشارکت
خارش پدید آید و هرگاه جرب محکم شود در بول رسوب قشاری و نخالی ظاهر شود **وگوشیار** که سوزش بول و سرخی اطراف در جرب گرده تیز آید و آنجا که بثور
بر ظاهر گرده بود وجع شدید دائم باشد و قلت و کثرت درد بحسب کم و بیشی بثور و اتساع قروح است و چون این مرض کهنه شود چیزی غلیظ چون سبوس گداخته
در بول بر آید و بعد لحظه چون نهاده شود مانند چیزات بسته گردد **علاج** حقنه کنانند و کسی را که باسانی آید در هر سه روز یکبار قی فرمایند و فصد باسلیق از جانب
مرض کنند و حجامت با شرط بر کمرگاه و چسپانیدن زلو بران نیز مفید بود و بعد از نضج بمسهل صفرا تنقیه نمایند و بعد ازان به تبرید و ترطیب اصلاح مزاج کنند و
بنادق البزور سائیده با گل ارمنی آمیخته همراه مدرات خورانند و ایضاً اسهال لطیف بطبیخ شاهتره و بلیله و آلوبخارا و سپستان با ترنجبین و مغز خیار شنبر یا شربت ورد
نکریستانی و یا بحقنهٔ لین و تبرید و ترطیب باشربه و بقول رطبه مثل شربت بنفشه و نیلوفر و خشخاش بلعاب اسپغول و مثل لقلهٔ یمانی و اسفاناخ و خطمی و کشنیز
تر مفید بود و از مجربات هندیست که اگر شاهتره و عناب و برگ حنا و سرپهوکا هر واحد یکتوله نیمکوفته در گلاب خیسانیده بجوشانند تا حمرا شود و
صاف نموده بنوشند حدت خلط و لزوجیت آن میگذارد **ابوعلی سینا** مینویسد که فصد باسلیق اگر همه بدن ممتلی بود آنرا نفع کند و نافعتر ازان در
هر حال فصد صافن و حجامت زیر موضع کلیه است و دائم استعمال تنقیهٔ بدن و خصوصاً بقی و بنادق البزور بگل ارمنی و رب السوس مساوی الاجزا و غذا
آنچه جید الهضم و کیموس باشد مثل زردهٔ بیضه و آنچه سرد و مرطب بود مثل چوزهٔ مرغ بقطف و لقلهٔ یمانی و کدو و اسفاناخ و فواکه رطب و خصوصاً انار
شیرین و بقول رطبه دهند و علاج جرب مجاری میان دو علاج جرب کلیه و جرب مثانه باشد پس هر دو نگاه کنند **ایلاقی و جرجانی** گویند که
علاج این مرض بفصد و حجامت کمرگاه و حقنه باید کرد و دوای مسهل نباید داد بهر آنکه مسهل ماده را از بالا فرود آرد و ریح زیاده کند و ترتیب علاج بدینگونه
باید که اولاً اگر مانعی نباشد و قوت بر جا بود رگ باسلیق کشایند پس بر کمرگاه حجامت کنند پس حقنه بعمل آرند بدین نوع که بگیرند حسک و بابونه و اکلیل الملک هر یک
مشت اطراف کرنب و اطراف چقندر هر یک دسته تخم معصفر نیمکوفته تخم کتان تخم حلبه سبوس گندم خطمی سپستان عناب هر یک مشت جو نیمکوفته دو
مشت چنانکه رسم است بپزند و مقدار ازینقفا دو درم بستانند و پانزده درم روغن بنفشه و ده درم شکر سفید و نیم درم نمک سوده بیامیزند و هر روز بکار برند
بر ناشتا و در هر سه روز قی کنند و از پس قی هیچ طعام و شراب نخورند سوای گلاب نیمگرم پانزده درم پس هرگاه اشتها صادق شود طعام شوربای چرب جلاب
و اسفاناخ و ماش و مانند آن دهند و چون مدت طول کشد طعام از غوره و سماق و انار دانه و مانند آن سازند لیکن بسیار ترش نباید و این سفوف بعد استفراغها
بکار برند مغز تخم خیار و خیار بادرنگ و تخم خربزه هر یک پنج درم نشاسته و صمغ و کثیرا هر یک دو درم خشخاش و بزر البنج هر یک دو درم رب السوس چهار دانگ
تخم خرفه ده درم همه را بکوبند و ده درم اسپغول با وی بیامیزند شربتی هر بامداد سه درم با هفت درم شربت انجیر و سه درم آب شاهتره مطبوخ و پانزده
درم شراب حلو و در سوراخ قضیب شیاف ابیض با شیر زنان و روغن گل سوده بچکانند و بهترین چیزها در آب گوگرد نشستن است و آن آب خوردن ابوالحسن
تبجی گوید مردی را این مرض عارض شد و تکلیف سخت کشید اورا بجلوس در آب کبریت و شرب آن امر کردم و بعد ده روز همه ریح ازو زائل شد و آنجا
که آب گوگرد نباشد گوگرد در آب اندازند و در شراب بجوشانند و ازان اندک اندک بخورند و هم او گوید که طبیبی درین علت خوردن آب آهنگران میفرمود و کنیزکی سیه
را این علت پدید آمد ابوماهر فرمود که پنبه بآب آهنگران تر کرده بر رحم بردارد کنیزک همین علاج کرد و زود این مرض زائل شد و این سفوف سودمند
طباشیر صمغ فارسی نشاسته کثیرا هر یک دو درم تخم خرفه سه درم ریوند چینی مامیران چینی هر واحد یک درم زرشک منقی هفت درم کنجد سفید بریان کرده پانزده
درم گوگرد خوردنی مغز تخم خیار و بادرنگ هر یک ده درم نبات سفید بیست درم شربتی سه درم با پنج درم لعاب اسپغول و شب وقت خواب دو درم با آب سرد
و بر گرده و قضیب و زهار و حوالی آن روغن گل گرم کرده بمالند و در هر سه روز یکبار بحمام درآیند و در آبزن نشینند و این حریره سودمند است بگیرند کنجد بریان کرده
ده درم نبات سفید پانزده درم نشاسته چهار درم آرد کرسنه سه درم و کنجد را کوفته چنانکه رسم است نشاسته سازند و در روغن بادام داخل کرده بخورند و شیر
خوردن درین مرض سخت نافع است **خجندی** گوید که در بثور کلیه و جرب آن بعد فصد صافن یا باسلیق یا حجامت موضع کرده مغز تخم خیارین یا تخم خرفه بپزند

بشربت عناب و بنفشه بخورند و غذا ماء الشعیر بشیرهٔ مغز بادام شیرین و اگر با وی تپ نباشد بشوربای چرب بغیر ابازیر و بچهٔ مرغ و زردهٔ بیضهٔ نیم برشت غذا سازند و در احلیل روغن بادام و شیر دختران با لعاب بهدانه و شیر زنان و روغن نیلوفر بزراقه رسانند و بالجمله علاجش قریب از علاج حرقت البول تابع حرارت شدیدست چنانچه بیاید **ابن نوح** گوید که علاج جرب گرده و مثانه فصد صافن و حجامت تحت موضع کلیتین ست و بزرقطونا و تخم خیار و آب کشک و روغن بادام و شیر زنان بنوشانند **بعضی گویند** که افضل چیزیکه بدان تنقیهٔ کلیه مجبر و به کنند حجامت بر تهیگاه ست که آن قائم مقام فصد بود بلکه فائدهٔ او جلیل تر و نیکوتر ازان ست و همچنین گذاشتن زلو بر جایگاه گرده و چون حاجت به تنقیهٔ بدن افتد اول دو سه مرتبه قی کنند بعده اسهال بمطبوخ شاهترهٔ اهلیلجی علو بخان و شربت ورد مکرر بسنائی و شربت دینار و نقوع آلو نمایند و بعد تنقیه بنادق البزور شیخ الرئیس و سفوف مامیران ایلاقی و معجون ابوماهر که در قروح گرده گذشت با شیر خر و ماء الجبن دهند.

ذیابیطس

اکثر بذال معجمه نوشته اند و بعضی مثل انطاکی بدال مهمله می نویسند و ایضاً بعضی بعد الف عوض بای موحده نون نگاشته اند بالجمله مرضی ست که اندران مریض مدام تشنه بماند و چون آب خورد در اندک زمانی بی تغیر براه بول دفع شود اما باراده بخلاف سلس البول که بدون اراده بود و این مرض را زلق الکلیه و دولابیه و دوّاریه و پرکاریه و سلس البول و استسقای انمس و معطشه نیز نامند و وجه تسمیهٔ آن هر یک خواهد آمد و بقول شیخ الرئیس ذیابیطس آنست که آب بیرون آید همچنانکه بنوشند در زمان اندک و نسبت این مرض بسوی مشروب و بسوی اعضای او نسبت زلق معده و امعا بسوی مطعومات و اعضای اوست و گویند که بدین سبب این علت را زلق الکلیه گویند و آنرا اسمای یونانی سوای ذیابیطس نیز هست که گاهی آنرا دیاسقومس و قراپیس نیز گویند و بعربی دواره و دولاب و زلق الکلیه و مرض مجاری و معطشه نامند و صاحب این مرض تشنه شود پس آب نوشد و سیراب نگردد بلکه بول کند چنانکه بنوشد و بر حبس آن البته غیر قادر باشد و سبب ذیابیطس برودت حال گرده است یا بسبب ضعف عارض از اتساع و انفتاح فوهات مجری پس منضم نشود بنحویکه مائیت در گرده ثابت ماند و یا بسبب سردی مستولی بر بدن یا بر جگر و اکثر این فعل شرب آب سرد یا رسیدن سردی شدید از برودت سخت کند و این نادر الوقوع ست و یا بسبب شدت جاذبه از قوت حرارت غیر طبیعی یا با ماده یا بغیر ماده و این اکثر باشد پس گرده از جگر آب زیاده از احتمال خود بکشد و آنچه از کبد و کبد از ماقبل خود جذب کند دفع نماید و این انجذاب متصل مائیت و اندفاع آن دوام کند و معلوم ست که چون شی سیال بقوت دفع شود بضرورت خلا استتباع دیگر کنند و این مرض ردیست و گاهی بذوبان بدن و بدق انجامد **و گویند** که مراد از دق درینجا دق الشیخوخت و ذبول ست نه دق مشهور و چون این مرض مستحکم شود مورث ضعف جگر و نحافت بدن گردد و بر همه تن یبوست و قشفت و عدم نضارت پدید آید **و صاحب کامل** گوید که مرض مسمی بذیابیطس معروف بپرکاریه است و آن حاجت متصل ببول بود و سلس البول نیز نامند و حدوث او یا از شدت قوت جاذبه باشد که بدان قوت گرده مائیت خون را که آن بول ست جذب میکند بنا بر شدت خواهش گرده رطوبت مائیه را و این از افراط سوء مزاج حار بر گرده بود که بدان سبب مشتاق بسوی مائیت گردد تا برودت این حرارت و لهیب عارض خود را تطفیه نماید پس بسوی گرده رطوبت از جگر و از سائر اعضا منجذب شود و ازین جهت شدت تشنگی و خواهش اعضا بسوی رطوبت مائیه عارض گردد و یا از ضعف قوت ماسکهٔ گرده باشد از ضبط مائیتی که از جگر بسوی آن می آید بسبب کثرت و ثقل آن درینجا و علامات دالهٔ برین علت شدت تشنگی ست بغیر تپ و بدون یبس که در بدن ظاهر شود و خروج بول مدام بغیر سوزش و آنکه بول رقیق و سفید مشابه آب بود و این بهر آنست که انسان چون آب بنوشد بسرعت آنرا از بول دفع کند بنا بر آنکه گرده آنرا از جگر جذب کند بغیر آنکه در جگر ثابت ماند و آنرا از خود نیز بسرعت دفع نماید بدون آنکه اندران ثابت ماند بهر آنکه گرده طاقت امساک او ندارد بسبب کثرت او **بالجمله** بقول جرجانی اسباب این مرض چهار نوع ست یکی ضعف گرده و عجز آن از حفظ آب که از جگر بسوی او می آید و از هضم آن دوم اتساع دهنهای عروق مجاری بول که بدان سبب آب در ان

نه ایستد و غیر منهضم بسرعت بیرون آید سوم سوء مزاج گرم مفرط که در گرده افتد پس گرده آب زیاده از تحمل خود جذب کند و دائم جذب او دفع او نماید چهارم سوء مزاج سرد که بر همه بدن یا بر جگر یا بر گرده مستولی گردد و گرده بدان سبب مائیت از جگر زیاده از آنچه در آن گنجد و فرو دن تر از آنکه هضم تواند کرد بکشد و غیر منهضم دفع کند و جگر از ماساریقا و آن از معده کشد و معده طلب آب کند و تشنگی بدان سبب غالب شود و این کشیدن آب را که اعضا از یکدیگر میکشند و سرعت دفع بول را و سرعت تشنه شدن و طلب آب را بدولاب تشبیه داده اند و ازینجهت این مرض را بزبان یونانی ذیابیطس گویند و معنی آن بفارسی دولاب است و گویند که این مرض را استسقای انمس بهر آن گویند که همچنانکه آب استسقا در احشا جمع میشود درین مرض آب دائم در وعای قابل بول که آنرا انمس نامند و آن مثانه است جمع میگردد و معطشه بنا بر آن نامند که تابع او عطش شدید باشد و دوّاره و پرگاریه بهر آن گویند که دائره و پرگار بجوئیکه رجوع میکنند بسوی نقطه که انتها از آن ابتدا کرده اند همچنین آب درین مرض بسوی خارج عود و ابتدا میکنند و اطلاق لفظ سلس البول برین مرض باعتبار لغت یا باشتراک این لفظ است یا بجهت آنکه چون ذیابیطس مزمن میشود مؤدی بدان میگردد و باید دانست که ضعف گرده محدث ذیابیطس عام است که بسبب سوء مزاج آن باشد یا بسبب تهلهل جرم آن و اگر با ضعف گرده اتفاق اتساع فوهات مجاری آن افتد نزول مائیت دران سریعتر باشد پس مرض شدیدتر بود و همچنین اگر اتفاق شود که ضعف ماسکهٔ گرده با قوت جاذبهٔ آن مقارن گردد اجتذاب آن برای مائیت شدیدتر باشد و مرض نیز صعب تر بود و چون ضعف ماسکهٔ گرده تنها موجب مرض میگردد پس هرگاه باوی سوء مزاج حار مادی یا ساذج باشد دران هنگام شدیدتر باشد و ازین مرض تهبج و ربو عارض نمیشود بسبب فقدان رطوبات و قوت باوی بسیار ضعیف میگردد بسبب قلت غذا و عرق نیز کم میشود **طریق تشخیص** اسباب این مرض باید که نظر کنند اگر باوی تشنگی شدید باشد و گرمی در پشت و تهیگاه محسوس شود و دیگر آثار سوء مزاج حار گرده که در شروع امراض گرده مذکور شد بدون تنگینی و سوزش بول یافته شود سببش حرارت گرده باشد پس اگر بول مائل بسرخی بر آید و حرارت جانب راست محسوس شود سببش حرارت جگر باشد و اگر با وجود تشنگی علامات سوء مزاج بارد گرده که همانجا مسطور شد دریابند و با هزال بدن روز بروز و سقوط قوت و اشتهای طعام و سکون تشنگی بشرب آب نیمگرم و یا گرم تا دیر باشد و بآخر منجر باستسقا گردد سبب آن برودت گرده باشد و اگر آثار ضعف گرده و اتساع مجاری آن که در بحث ضعف کلیه گذشت ظاهر گردد سببش همان باشد

علاج ذیابیطس حار

قرص کافور و قرص ذیابیطس و قرص گلنار و قرص طباشیر با مبردات قابضه بخورند و یا ماء القرع و ماء الخیار بنوشند و از آب سرد بکرری کنند و آب انار ترش و لعاب اسپغول و آب آلو بخارا نیز فائده مینماید و دوغ ترش غلیظ گوسفند ببرف سرد کرده خوردن انفع اشیاست و کذا اندران نشستن و صندل و گلنار و اقاقیا و گل ارمنی و آرد جو و گلاب و آب کاسنی سبز سائیده بر گرده ضماد نمایند و در نسخهٔ دیگر برگ مغیلان تخم کاهو عوض آرد جو و اقاقیاست و در آب سرد غوطه زدن بحدیکه بدن سرد شود درین باب مفید بود و نوشیدن ماء الشعیر تنها و با روغن بادام که حاجت ترطیب زیاده باشد و اشربهٔ مسکنهٔ مبرده مثل شربت انار ترش و غوره و حماض و لیمون و خواب بر پشت بالای ریاحین بارده مثل نیلوفر و بنفشه و گل سرخ و شگوفهٔ بهی و سیب و بید و گل نسرین و گوڑهل و گل لیمون شیرین و ترش و بهار سنگهار و کاسنی و سدا گلاب و گل فردوس و لبستان افروز و گل کدو و بزوره و کشنیز و تغذیه مثل حصرمیه و رمانیه و مانند آن از اغذیهٔ بارده قابضه نافع است و بالجمله در تطفیهٔ حرارت گرده کوشند بدانچه در علاج امراض گرده از سوء مزاج حار ذکر یافته **ذکر بعض تراکیب مجربه** اگر بعد سلس البول قلت اشتها و ضعف گرده و عوارض ذیابیطس ظاهر گردد اول شربتهای معموله با ربوب قابضهٔ حامضه بعده قرص طباشیر و گلنار و خمیره دهند و در غذا دوغ گاو و مربای تمر هندی مناسب و دیگر بعد سقوط اشتها و ظهور ضعف و نحافت بدن طباشیر سوده مروارید سوده با آملهٔ مربی سرشته با عرق بید ساده عرق کیوره عرق بکوه شربت انار بغایت فائده میکند دیگر طباشیر یکماشه سوده با آملهٔ مربی یکعدد سرشته با عرق بید ساده پنج توله عرق نیلوفر پنج توله شربت نیلوفر دو توله و ضماد آرد جو یکتوله گل ارمنی عدس مقشر گل سرخ هر یک شش ماشه با آب برگ خرفه

سفیدی اقند **ایضاً** کشنیز خشک گل سرخ طباشیر تخم کاهو تخم خرفه گل ارمنی گلنار صمغ عربی هر یک نیم ماشه کافور یکسرخ کوفته بیخته سفوف کرده بشربت انار شیرین یکتوله شهد
همراه نیز معمولی نوشیدن خواه قرص ساخته خوردن درین باب نافعست خوردن جامن نیز نافع میشود **ایضاً** قرص ذیابیطس شش ماشه همراه لعاب بهدانه سه ماشه نبات
یکنیم توله دیا همراه گلو سبز شب در آب خیسانیده صبح شیره کشیده نبات داخل کرده بنوشند **دیگر** مفرح بارد قابض هفت ماشه همراه نقوع چهال فالسه که یکدام آنرا ریزه ریزه کرده شب
در آب زیر آسمان گذاشته صبح مالیده صاف نموده نبات یکتوله داخل کرده باشند خوردن و اطریفل کشنیزی یکتوله وقت شام تناول کردن در موسم گرما نافع **ایضاً**
پوست اندرونی درخت گولر سفوف کرده هموزن نبات سفید آمیخته یکتوله نهار خوردن اکثر سفیدی اقند **ایضاً** قرص طباشیر کافوری و قرص ذیابیطس در
خمیره صندل ترش علوی‌خانی سرشته با عرق مسیحا دهند و از بنفشه و نیلوفر و تراشه کدو و عسالیج کرم و برگ خرفه هر یک یکتوله کافور سه ماشه ضماد کنند غذا آش جو
باشربت انار ترش و نیلوفر دهند **دیگر** قرص کافور با عرق کافور والد علوی‌خان و عرق شیر دهند و یا لعاب بهدانه و اسبغول هر یک سه ماشه و شهد
غوره یا لیمون کاغذی سه توله در عرق بید ساده و نیلوفر هر یک هفت توله دهند و یا بشیره خرفه و خشخاش بو داده و یا بشیره خیارین تنها که درینها
قبض شیر و ادرار کثرت دهند و نوشیدن افشره فالسه و خوردن کسیرو لسبکه پرورده با نبات نفع عظیم دارد و این ضماد سازند صندل سفید
گلنار کشنیز سبز برگ بید ساده عسالیج کرم گل به و سیب و گل کرهل هر یک دو توله کافور سه ماشه بکار برند و خوردن انارین و خرمای هندی و
آلو سیاه و زردآلو و توت سیاه بالخاصیت مسکن این تشنگی ست و همچنین سرکه تنها و در آخر این ضماد کنند طحلب کتب بید ساده برگ گل سداگلاب
و برگ آن تخم خطمی و خبازی برگ خرفه عسالیج کرم هر یک دو توله سرکه و گلاب هر دو برابر و باقی تدبیر از بحث دق گرفته بعمل آرند **آبزن** نافع ذیابیطس
گل گاوزبان گل نیلوفر گل بید باغی گل سداگلاب گل شگلے گل زنگتره و کاسنی و کاهو و باقلا گل خطمی کتب بید هر یک شش توله تخم خطمی و خبازی و
تخم کاهو هر یک شش توله پاره خیار و هندوانه و خربزه و کدو هر یک پاو آثار و بعد آبزن روغن گل و سرکه برابر جایگاه گرده را چرب کنند و دوغ
ترش یکدو پیاله نوشانند **جوارش آمله** تالیف علوی‌خان بجهت حرارت مفرط گرده و ذیابیطس که بالنیت طبع و ضعف قلب و خفقان و نسیان
باشد آمله منقی ده مثقال زرشک منقی پنج مثقال کافور زعفران هر یک نیم مثقال گل سرخ سه مثقال طباشیر زهر مهره خطائی گل داغستانی کهربا
گل ارمنی مغسول یشب سبز صندل سفید ابریشم مقرض کزبارج هر یک یکمثقال کشنیز مقشر تخم خرفه مقشر هر یک سه مثقال انچه را صلایه باید کرد باگلاب
بر سنگ سماق صلایه نموده باقی ادویه کوفته بیخته برب به شیرین و رب سیب شیرین هر یک پنجاه مثقال سرشته شربتی دو درم **خمیره صندل**
ترش که مقوی قلب معمول درین مرض و مخترع حکیم علوی‌خان ست گل گاوزبان گل سرخ هر یک دو توله صندل سفید سه توله در عرق بیدمشک و
گلاب و عرق فواکه هر یک پاو آثار شب خیسانیده صبح بجوشانند که بثلث آید مالیده صاف نموده زرشک سه توله تمرهندی سه و نیم توله آلو بخارا
پانزده عدد در آب مذکور شب خیسانیده صبح صاف نموده در قند سفید نه توله و آمله مربی پانزده عدد و شربت سیب پنج توله قوام ساخته طباشیر
ابریشم مقرض کشنیز مقشر هر واحد یکتوله آمیخته بدارند شربتی دو مثقال **سفوف** از مجربات اطبای هند گلو خشک برگ جامن خشک کرده
قلعی کشته خاکستر مرجان صدف دریائی سوده اصل السوس مقشر صمغ عربی کتیرا گل نیلوفر گاوزبان مروارید ناسفته گل سرخ کشنیز خشک تخم خرفه
صندل سفید کافور گلنار فارسی گل ارمنی تخم خشخاش سفید مغز چلغوزه موصلی سیاه تخم سمروالی همه اجزا مساوی کوفته بیخته سفوف سازند و بماء القرع
یا بماء الرائب شش ماشه بخورند و گیاه شانه و ست گلو و قلعی کشته نیز سفید ست **ایضاً** که برای ذیابیطس بسیار نافع و مجربست موسلی دکهنی یکتوله
ستاور آمله منقی مصطگی خار خسک ست گلو ست سلاجیت بنسلوچن پکهان بید گل منڈی هر واحد نیم توله خشت چاه کهنه مدبر سه توله نبات سفید
همچند ادویه آمیخته سفوف سازند خوراک یکمثقال با بدرقه مناسب و طریق مدبر ساختن خشت چاه اینست که خشت را گرفته اجزاے ارضی
که بر آن جمع میشوند دور کرده کوبیده خمیر در آب اندازند تا ته نشین شود پس آب دور کرده دیگر آب بیندازند و همچنان پنج مرتبه بعمل آرند پس بکار
برند و اگر هفت مرتبه سازند بهتر شود **عرق مسیحا** معمول درین مرض صندل سفید کشنیز خشک عنب الثعلب اصل السوس هر یک پاو آثار

برگ شاہترہ یک آثار برگ کاسنی دو آثار گل منہدی سہ آثار گل نیلوفر تخم کاسنی گل خطمی گل گاؤزبان برگ گاؤزبان ہر یک نیم آثار کافور نیم درم شربتی از ہفت تولہ تا بست و یک تولہ **قرص** نافع ذیابیطس طباشیر رب السوس مغز تخم خیارین تخم کاہو تخم خرفہ بریان صندل سفید ہر واحد یکنیم و کشنیز خشک بریان گل ارمنی نشاستہ ہر واحد نیم جزو گلنار سماق صمغ عربی ہر واحد یکنیم جزو قرص ساختہ بخورند **قرص** درین باب از مجربات منقول قلعی کشتہ چہاردہ ماشہ مرجان کشتہ چہار ماشہ گل سرخ عاج سوختہ تخم کاہو مقشر کشنیز مقشر زرشک حب کاکنج صمغ عربی گلنار ہر یک چہار درم مغز تخم خیار مغز تخم تربوز تخم خرفہ مقشر صندل سرخ صندل سفید ہر یک دو درم تخم کاسنی یکدرم کافور نیم درم کوفتہ بیختہ بآب انار ترش قرصہا ہر یک بوزن چہار ماشہ سازند و صبح یک قرص ہمراہ شیر تازہ بزکہ ہنوز حرارت آن نرفتہ باشد بخورانند و شام یک قرص با شربت ورد دہند گویند کہ برای ذیابیطس و سرعت بول و ودی و تقویت گردہ و مثانہ بی نظیر ست تعداد خوردن این دوا ہشتاد قرص ست اما در بست روز ہم اثر بین معلوم میشود و اگر برعایت مذی و ودی تخم کنگنی شقاقل ثعلب مصری ہر کدام یکتولہ داخل کنند اولی ست **قرص** از مجربات والد ماجد غفر اللہ لہ مروارید ناسفتہ سودہ بسد کہربای شمعی زہر مہرہ خطائی ہر یک سہ ماشہ طباشیر رب السوس ہر یک چہار ماشہ تخم خرفہ تخم کاہو ہر یک سیزدہ ماشہ کشنیز خشک تخم حماض گل ارمنی زرشک ہر یک دو نیم ماشہ پاو بالا صندل سفید گلنار پوست سماق صمغ عربی ہر یک یکنیم ماشہ پاو بالا کافور یکماشہ خاکستر پوست بیضہ مرغ چہار ماشہ بدستور متعارف قرص سازند یکی اقراص پانزدہ خوراک ست و کم و بیشی حسب مزاج موقوف برای طبیب ست ہمراہ این عرق استعمال نمایند برادہ صندل سفید کشنیز خشک صندل سرخ عنب الثعلب اصل السوس گل سرخ ہر واحد نیم پاو تخم کاسنی گل نیلوفر ہر یک پاو آثار برگ شاہترہ برگ حنای خشک ہر واحد یکنیم پاو در آب تر کردہ و چند وزن دوا عرق کشند و صرہ کافور در نیچہ آویزند غذا مناسب مرض دہند **ایضاً** این قرص برای ذیابیطس بلیغ النفع ست طباشیر رب السوس صمغ عربی کتیرا ہر واحد نیم درم کافور افیون ہر کدام یک قیراط بلعاب اسپغول قرص ساختہ بآب تمر ہندی بخورند **مفرح** سفید ذیابیطس دافع صفرا و گرمی مزاج نافع خفقان مقوی قلب معمول شربت انار شیرین و ترش ہر واحد نیم پاو آب آلوبخارا ہفت دانہ تمر ہندی چہار تولہ آب رنگترہ نیم آثار نبات سفید نیم آثار بقوام آورند در آخر عنبر اشہب نیم ماشہ حل نمودہ از آتش فرود آوردہ این ادویہ داخل کنند تخم حماض پنج ماشہ کشنیز مقشر زہر مہرہ سودہ مغز تخم کدو شیرین مغز تخم خیارین خرفہ مقشر تخم کاہو طباشیر ہر یک شش ماشہ گل گاؤزبان چہار ماشہ کہربای شمعی ورق نقرہ تودرین یشب سبز مرجان سرخ مروارید ناسفتہ ہر واحد سہ ماشہ سائیدہ بدستور معمول بسرشند و خمیرہ ابریشم علویخان و سفوف صندل نیز درین باب مجرب ست

اقوال جمہرہ ابو سہل گوید علاج ذیابیطس کہ آن کثرت بول با عطش ست باین طریق نمایند کہ تبرید گردہ و تقویت و ترطیب ہمہ بدن کنانیند و اغذیہ باردہ غلیظہ بخورانند و این را نفع میکند ماء الشعیر مخیّن و طبیخ معمول از کشک جو و اسفاناخ و کدو و ماء القرع یا آب انار ترش و آلوبخارا و رب ریباس و رب بہی سادہ و رب غورہ و اسپغول چون ماء الخیار یا دوغ گاو بخورند و پست جو بماء القرع و قرص طباشیر بشیرہ تخم خرفہ یا بآب انار و ایضاً این قرص گلنار نافع ست اقاقیا دو درم گل سرخ سہ درم گلنار چہار درم صمغ درم کتیرا نیم درم کوفتہ بیختہ بلعاب اسپغول قرص ساختہ بآب سرد بدہند و از ہمہ آنچہ دران حرافت و حدت و تلطیف و ادرار باشد حذر کنند و در جذب مادہ بسوی ظاہر جلد حیلہ نمایند و لہذا در حین استعمال ادویہ کہ ادرار عرق کنند از خارج نفع بخشند و از خارج بر کنج ران و موضع کمرگاہ بضماد معمول از آرد جو و سرکہ و روغن گل و شکوفہ انگور و سبی کوفتہ و اطراف بید و خرفہ و عصی الراعی و حی العالم و طحلب تضمید کنند و اگر احتیاج بقوی تر ازین افتد این ضماد بکار برند کندر دو درم اقاقیا چہار درم عصارہ لحیۃ التیس لادن رامک ہر واحد دو درم مازو یکدرم کوفتہ بیختہ بآب مورد سرشتہ ضماد کنند و اگر ارادہ قوی تر ازین باشد بضماد مذکور صفحہ رصاص بپوشانند و این اقراص طباشیر نیز آنرا نافع ست طباشیر دہ درم تخم کاہو تخم خرفہ ہر واحد پانزدہ درم کشنیز خشک مدبر گل سرخ گل ارمنی ہر یک پنج درم گلنار دو درم کافور نیم درم بآب انار ترش بخورند و این قرص نیز نفع کند طباشیر پنج درم کشنیز در سرکہ تر کردہ خشک نمودہ

نسخہ قرص گلنار

نسخہ قرص طباشیر

عدس مقشر هلیله سیاه گل ارمنی صمغ عربی هر واحد ده درم بقدر سه درم از آن صبح و شام بخورند **بوعلی** مینویسد که اکثر ذیابیطس از حرارت ناریه عارض میشود فلهذا بیشتر علاج او تبرید و ترطیب ببقول و فواکه و ربوب بارده غیر مدره است مثل کاهو و خشخاش و سکون در هوای سرد و تبرید و جلوس در آبزن بارد حتی که بدن سرد شود و تسکین تشنگی او و تبرید گرده و تشدید عضلها او نمایند و بوئیدن کافور و نیلوفر و مانند آن از ریاحین بارده درین باب نافع ست و از آنچه این را نفع بخشد خواب آوردن و باز داشتن از تشنگی ست و تدبیر عطش مقدم ست باید که بدان اشتغال نمایند و اگرچه بنوشیدن آب بسیار باشد و بهتر آنست که آب بسیار سرد بنوشند پس قی کنند و برین تکرار آن نمایند و واجب ست که مائیت را از گرده تنقیه و تعریق قوی بگردانند و تخدیر نمایند کمرگاه از انجمله است که نفع کند باثبات قوت از تقاضا و عجز آن از جذب او تیز و باید که از تعب ایشان و تناول مدرات اجتناب کنند و تلیین طبیعت ایشان را نافع ست و اگرچه حقنهای معتدله باشد چه اکثر ایشان یابس الطبع میباشند و گاهی محتاج بفصد در ابتدای مرض میشوند **و از مشروبات** نافعه دوغ ترش سرد کرده است و بهتر آن غلیظ و خصوصا از شیر میش بود و ماء القرع مشوی و عصارهٔ خیار با اسپغول و آب انار ترش و آب توت و آب آلو و امثال آنست و اشربه از این قبیل باشد حتی المقدور عوض آب آنرا بنوشند و رب تفاح ایشان را بسیار نافع و گلاب بلکه عصیر گل سرخ نافع بود و تسکین تشنگی ایشان کند و شربت آن بقدر دو قوطولی ست و ایضا آب مقطر از دوغ گاو یا دوغ گوسفند ترش نفع کند و تسکین تشنگی نماید و اگر سه بیضه در سرکه یکشبانه روز تر کرده بنوشند نافع بود و از مجربات مائیست که بگیرند فقاع از آرد جو و آب دوغ ترش مروق بعد تخثر دوغ و تکرار اتخاذ فقاع از آن چند بار و ترویق آن بعد از آن استعمال آن بار دو بطریق فقاع کنند و هر قدر که تکرار این نمایند سرد زیاده باشد بعده سرد کرده بنوشند و از ادویه این قرص گلنار ست بگیرند اقاقیا دو درم باقی اجزا همانست که در قول ابوسهل گذشت و بوزن سه درم بلعاب اسپغول و آب سرد یا ماء القرع بخورند و ایضا قرص طباشیر بماء القرع یا خیار یا آب انار و ایضا بگیرند طباشیر گل مختوم سرطان نهری سوخته سنبل هر واحد یکجزو ولک سه جزو خشخاش تخم کاهو هر واحد یکنیم جزو بلعاب اسپغول قرص سازند و شربت از آن حسب مشاهدهٔ حال **و از اضمده** آنچه از ادویه که در آن تبرید و تشدید باشد گرفته شود و بگیرند سویق جو و شاخ نرم انگور و اگر از روغن به یا سیب یا زعرور یا بند بدان آمیزند و ضماد کنند و همچنین گل سرخ تازه و ریباس و غوره و عصی الراعی و پوست انار مخلوط کرده ضماد نمایند و کندر دو درم و جز آن که در قول ابوسهل گذشت طلا سازند **و از حقنهای قویه** درین مرض بهتر حقنه بدوغ و عصارات بارده قابضه مذکوره در اضمده است و گاهی بشیر تازه و روغن کدو و روغن بادام حقنه میکنند **و اما اغذیه** ایشان آنچه سریع الاستحاله بسبب لطافت خود بسوی صفراویت نباشد و یا بسبب لطافت و قلت او بیکبار بخار گردد و تحلیل شود و ثقل را خشک کند بود و گاهی حفافت او بصرف مائیت از روده بسوی گرده میباشد بلکه اگر لطیف باشد مائیت او تحلیل شود بغیر آنکه از آن بول بسیار جمع شود و باوی لینت طبیعت باشد آن فاضل ست چه افضل شیء از اغذیه که ایشان را بدان امر کنند نوعی باشد که تابع او لین طبع بود و تشنگی بشکنند و از آنچه ایشان را موافق بود حریره معمول از خندروس و آب کشک جو و مصوصات و هلامات ست و چیزیکه قبض طبیعت از آن دور شود و بدان مخلوط سازند و شوربای بسیار چرب از لحوم برهٔ یکساله و ماکیان فربه و پاچه گاو و ماهی تازه حمص و غیر حمص اگر از تشنگی او امن باشد و شیر میش مطبوخ با آب تا آب و قدری شیر برود و همه ایشان را نافع ست و باید که از فواکه که انار در آن تبرید و قبض مع ادرار بود مثل بهی احتراز کنند **ابن عباس** گوید که هرگاه حدوث ذیابیطس از غلبه حرارت مفرط بر گرده بود باشیای سرد مطفیه و اغذیه بسیار چرب علاج کنند و ماء الشعیر بشربت خشخاش و آب انار میخوش و شیرین و قرص طباشیر قابض با آب سیب و شربت ریباس و شربت به و لعاب اسپغول و آب خرفه بدهند و اسپغول و روغن گل و اندک گل ارمنی و گل قبرسی یا رب ریباس یا رب غوره بدهند و اگر ازین فائده نشود قرص کافور با آب انار یا رب ریباس باید داد و این قرص ذیابیطس بدهند که نافع ست طباشیر پنج درم تخم کاهو تخم خرفه هر یک هفت درم تخم حماض کشنیز خشک گل سرخ گل ارمنی هر واحد سه درم صندل سفید گلنار سماق هر واحد دو درم کافور نیم درم همه را باریک سائیده با آب خرفه یا آب کاهو سرشته قرص بقدر درم یا مثقال بسازند و با آب انار میخوش یا با آب سیب یا شربت حصرم یا رب ریباس و مانند آن بخورند و اگر این کفایت نکند دوغ گاو و قرص طباشیر

نسخهٔ قرص ذیابیطس در نسخهٔ معمولی وزن کاهو و خرفه هر یک پنج درم و از تخم حماض تا ساق هر یک سه درم و رب السوس از پنج درم و صمغ عربی سه درم عوض گل سرخ است ۱۲

ممسک یا بعض اقراص که برای این مرض موصوف است بدهند و ایضاً دوغ که آب او دور کرده باشند باید داد و تضمید گرده بصندل سفید و کافور و گل سرخ و گلاب کنند و این ضماد نفع کند صندلین گل سرخ هر واحد چهار درم اسپغول سه درم گل ارمنی گلنار هر واحد دو درم باریک سائیده بآب خرفه یا آب کاهو و گلاب سرشته بر گرده ضماد نمایند و یا اسپغول و آرد جو و صندل سفید هر واحد پنج درم حب الآس جفت بلوط هر واحد سه درم عصارهٔ لحیة التیس اقاقیا هر واحد دو درم باریک سائیده بآب طرخشقوق یا آب کاهو یا آب خرفه یا آب بقلة الحماض سرشته ضماد کنند و روغن گل بر گرده بمالند و این حقنه بعمل آرند بگیرند آب خرفه و آب حی العالم و آب کاهو و آب برگ خشخاش هر چه ازین حاضر باشد یا آب شاخ گل سرخ هر واحد یکجزو ماء الشعیر دو جزو از همه چهار اوقیه گرفته بران روغن گل و روغن نیلوفر هر یک اوقیه انداخته حقنه کنند که نافع است و غذای صاحب این علت گوشت بره و بزغاله [illegible] بطریق سماقیه یا حصرمیه یا رمانیه یا زرشکیه باشد و دماغ حملان و پاچه آنها و مخ آنها و بیضهٔ نیمبرشت و شیر تره ماهی تازه قریبه بدهند و از بقول کاهو و خرفه و طرخشقوق و از فواکه سیب شفتالو و امرود و بهی و انار و عناب تازه و بادام تر و خشک و لبسر و حلسوان احضر و جلاب خورند و گاهی به تناول جماع و طلع نفع یابند و اگر زمانه تابستان یا ربیع باشد نشستن در آب سرد صواب بود و راحت و سکون و پایند آن ازین تدبیرست و از اشیای حاره و اشیای مدر بول مثل خیار و بادرنگ و خربزه و تخم اینها و مانند آن اجتناب نمایند **جرجانی و ایلاقی** می نویسند که صاحب ذیابیطس اگر قوت قوی بود و مانعی نباشد اول رگ باسلیق زنند پس تدابیر مبرده و مرطبه باید کرد و کشکاب غلیظ سرد کرده و روغن گل چکانیده باید داد و اسپغول و شکر در آب خیار ترش و شیرهٔ تخم خرفه بآب انار ترش و آب کدو بریان کرده و رب حماض اترج و دوغ گاو یا بز سخت سود دارد و اگر مرض در ابتدا بود و تن فربه و قوت بر جا باشد عرق آوردن صواب بود و اگر انار دانه و سماق و تمر هندی در دهان دارند تشنگی بنشانند و این قرص طباشیر بوزن سه درم بآب انار و رب مورد سخت سود مند است صندل سفید صمغ عربی اقاقیا هر یک دو درم طباشیر ده درم باقی اجزا همانست که در قول ابوسهل گذشت و نسخهٔ قرص گلنار نیز در قول مذکور گذشت و پارچه بآب یخ سرد کرده بر گرده گاهی نهند و ضماد آرد عدس بگلاب سرشته آزموده است حرارت گرده را ساکن کند و اگر محتمل باشد اقاقیا چهار درم کندر دو درم بآب مورد تیز سرشته ضماد کنند و اگر اقاقیا در آب حل کنند و آن آب را سرد کرده پارچه بدان تر کنند و بر گرده بپوشند سود دارد و هرگاه گرم شود تبدیل کنند و حقنه که از عصارهٔ خرفه و بارتنگ و سفیدهٔ بیضهٔ مرغ سازند حرارت گرده را تسکین دهد و با غذا باز آرد و اگر درین حقنه دوغ ترش یا لوده زیاده کنند صواب بود و طعام قلیه کدو و ماهی تازه نیمرشتی پخته و قلیه از سماق کاهو و ثرید قرص نان در دوغ ترش و مصوص بآب غوره و مانند آن فرمایند و آنرا که دهن رگها فراخ شده باشد ادویهٔ قابضه دهند **نجیبی** نوشته که صاحب اقناع گفته علاج ذیابیطس قریب از علاج تپ محرقه است و هر صباح رب فواکه قابضه مثل به و سیب و انار و آب اینها با اقراص کافور یا طباشیر یا اقاقیا دهند و لعابات بشربت انار یا آلو خشخاش استعمال کنند و از حلو و مالح و حریف و حرکت متعب و جماع حذر نمایند و غذا ماء الشعیر بریان یا ریباسیه یا سماقیه و مانند آن دهند و اغذیهٔ غلیظه مثل هریسه و لحم البقر و بره ترش کرده و عدس و رایبه و پاچه برایشان را نافع است و نوشیدن نقوع سماق بشراب حلو مجرب و این ضماد مجیب است اقاقیا کافور صندل [illegible] مساوی کوفته بگلاب سرشته بر تهیگاه ضماد کنند و یا اقاقیا در سرکه و گلاب حل کرده پارچه بدان تر نمایند و بر یخ سرد کرده نهند و این قرص ذیابیطس مجرب ذکریاست طباشیر رب السوس هر یک ده درم تخم کاهو بیست درم تخم خرفه پانزده درم گل سرخ کشنیز خشک هر یک پنج درم اقاقیا صمغ صندل گلنار گل ارمنی هر یک دو درم کافور نیم درم کوفته بیخته قرص ساخته دو مثقال بآب انار ترش یا بدوغ گاو بدهند سعید گوید که این مرض خطرناک است و خاصه اگر کهول باشند که ایشان کم ازان خلاص می یابند سیما آنکه امراض متطاوله حادث بکهول عسر العلاج بود کما قال بقراط و هرگاه این علت از سوء مزاج حار یابس حادث شود بر طبیب واجب است که مقابله سوء مزاج حار یابس باشیای سرد و مرطبه [illegible] کرده مثل ماء الشعیر و شربت آب انار و گاهی آب غوره بآب سرد و استعمال ماء القرع و سکنجبین و آب خرفه و شربت خشخاش و شربت لعابات بآب انار و آب آلو و گلاب و اغذیه و ادویه قابضه که بالا مذکور شد نماید پس اگر بدن

ممتلی از خون باشد فصد مریض در ابتدای مرض یا برد مزاج نمایند و اگر مرض عظیم باشد قرص کافور با آب انار یا قرص طباشیر با ماء القرع دهند و تبرید کمرگاه بپارچه مبلول بصندل و گلاب و آب حی العالم و آب کاهو و گل ارمنی و گلنار و گل سرخ و اقاقیا کنند و بشیره تخم خرفه و آب بارتنگ و روغن نیلوفر مع شیر گاو گرم و سفیدی بیضه حقنه بعمل آرند و غذا نیز الاستحالة بطی الهضم در معده مثل لحم گوساله و یا بچه جدی و حملان است که حکیم ابن علی گوید که همه انچه در علاج سلس البول حار گفته شود درینجا نافع بود و خریره جو با قرص طباشیر کافوری بدهند و آب سماق با قرص صندل و درین باب عجیب است وکذا گل سرخ و کشنیز خشک بگلاب و استاد من امر میکرد به نوشیدن یک بیضه مرغ خام هر روز و از ادویه تبرید بدرده مثل کاهو و خشخاش و کشنیز با آب گل ارمنی و عدس بریان استعمال کنند و آب سرد بر ایشان ترشح بوشند و بجرعه و عنب الثعلب و لحم خیار و جراده کدو هرچه حاضر باشد سرد به سویق و با آب شاخ نرم انگور در روغن سفرجل و روغن آس و مازو و مورد و اقاقیای مفرد و مرکب بر کمرگاه ضماد کنند الفاکی در تذکره مینویسد که فصد باسلیق حسب احتمال قوت نمایند بعد ازان تبرید بقرص بنفشه و شربت او و شیره تخم خرفه و کاهو و مغز خیار و کدو و به دهند بعده ماء الجبن و ماء الشعیر و سکنجبین ساده و طباشیر و گل مختوم درینجا از مجربات است و بر پشت و صدر بسرکه و آب کشنیز و گلاب و روغن بنفشه طلا کنند و در شرح میگوید که ذیابیطس یا بسبب سوء مزاج باشد و یا بسبب هزال گرده و علاجش همانست که در علاج سوء مزاج گرده و هزال آن گذشت محشی شرح اسباب مینویسد که در ابتدا اگر قوت قوی و خون غالب باشد فصد کنند برای انصراف سواد بطرف دیگر و بهر اشتیاق گرده بسوی غذا تا اجزای دموی را که در یافته میباشد هنگام انصراف او بسوی گرده از جگر امساک نماید و سمرقندی نوشته که استاد من بدوای سفر برین مرض ظفر یافته و استیصال آن مینماید و مجربست و آن اینست که حب المطوط در آب تر نمایند و بمالند و بیفشرند و شکر طبرزد درین آب حل کرده در دیگ پاکیزه بآتش ملایم بپزند و هر صبح وقت نهار بیاشامند و بقدر سه ساعت بران صبر نمایند و هرگاه این دوا نوشانیدم صحت یافت و تعریق قوی نافع است لیکن استعمال تعریق مشکل است بهر آنکه ایشان محتاج بهوای بارد و سکون هستند و این مانع از عرق است و باید که در استفراغ افراط نکنند تا در تخفیف بدن نیفزاید و غسل کردن بآب گرم معتدل الحرارة مفید بود و این سفوف نافع است صندل سفید یکدرم نشاسته کثیرا تخم کاهو تخم خرفه هر یک سه درم صمغ عربی گل ارمنی گلنار سماق سنقی بلوط گل سرخ هر یک پنج درم کوفته بیخته بقدر سه درم همراه بعضی اشیا که جامع قبض و حموضت باشد مثل آب انار ترش و شربت صندل و حماض دهند

علاج ذیابیطس بارد

شرودیطوس و معاجین حاره مثل ماسک البول حار و فلاسفه و زرعونی و جز آن که در بحث سلس البول مفصل مذکور گردد بدهند بعد تنقیه بدن بقی از طبیخ ترب و سکنجبین عسلی و اگر قی کفایت نکند حقنهای لین بکار برند و حتی المقدور مسهل ندهند که مضرست و بر پشت روغنهای مقوی و گرم مثل روغن قسط و محلب و سعد با جند بیدستر و عاقرقرحا بمالند و تعریق شدید النفع است و غذا گوشت گنجشک و قلیه خشک از لحم طیور دهند و اگر آثار کثرت ماده بلغمی مدرک گردد اول برای تقلیل ماده بمقیات بلغمی قی کنند بعده جهت حصول نضج سودا این ماء الاصول دهند پوست بیخ بادیان پوست بیخ کاسنی بیخ اذخر بیخ حسک بیخ کرفس هر یک هفت ماشه اسارون سنبل الطیب قنطوریون دقیق هر یک چهار ماشه نکوه نه ماشه مویز منقی دو توله گلقند عسلی چهار توله و غذا شوربای مرغ بنان دهند و نخود آب نوشانند و روز چهارم شکاعی بادآورد و زرنب هر یک سه ماشه فوة الصباغین نه ماشه و روغن بیدانجیر مرکب یکتوله اضافه نموده تا هشت روز نوشانند و روز نهم بنیت تنقیه وقت شب حب ایارج علوبخانی نه ماشه بخورانند و صبح ماء الاصول بعضی ادویه مسهله مثل برگ سنا توله ریوند خطائی سه ماشه مغز خیار شنبر شش توله ترنجبین پنج توله شربت دینار چهار توله روغن بادام شش ماشه اضافه نموده دهند و عوض آب بر عرق بادرنجبویه و گاوزبان اکتفا ورزند و وقت دوپهر نخود آب نوشانند و شام غذا بدستور دهند و صبح این حب دهند جدوار خطائی دو ماشه سوده بدوای المسک تلخ نه ماشه آمیخته ورق طلا یکعدد پیچیده بلیسانند و بالایش این مطبوخ دهند افسنتین زرنب هر یک سه ماشه شکاعی بادآورد و صعتر فارسی برگ گاوزبان هر یک هفت ماشه در عرق بادرنجبویه و نکوه هر یک نیم پاو بجوشانند که به نیمه آید مالیده

صاف نموده شربت افسنتین و بزوری حار هریک دو توله تودریین هفت ماشه تخم بادرنجبویه سه ماشه بخورند و وقت دوپهر غذا بدستور دهند و همین نمط سه چهار مسهل داده جهت تعدیل و تقویت و رفع مرض این یاقوتی و ماء اللحم و ماسک البول و ضماد بعمل آرند **یاقوتی** که ذیابیطس بارد و سلس البول و تقطیر البول و سیلان منی را مفید ست و مقوی گرده و مثانه و نافع بول الدم مروارید ناسفته یکتوله زهر مهره خطائی لسب سوخته کهربا هریک نه ماشه حب الآس خفت بلوط دم الاخوین شب یمانی انجدان هیل شاهتره عدسی مقشر دارچینی حب کاکنج خصیة الثعلب سعد کوفی صندلین تودریین تخم خشخاش سفید بریان ابریشم مقرض هریک دو درم در شربت حب الآس و قند سفید سه چند قوام ساخته مشک عنبر اشهب هریک نیم ماشه آمیزند شربتی از هفت ماشه تا نه ماشه **ماء اللحم** گوشت حلوان چهار آثار مرغ جوان سه عدد گوشت آهو یک آثار زرنب بسفایج درونج عقربی هیل بوا غشیه دارچینی شقاقل تودریین بهمنین هریک سه توله جوز بوا چهار و نیم توله ابریشم خام بست و پنج توله بادرنجبویه نه توله گاوزبان نیم آثار مویز منقی یک آثار عنبر اشهب مشک هریک سه ماشه شربتی نه توله **ماسک البول** گلنار عدسیه کزمازج عصارهٔ لحیة التیس هریک یکتوله تخم مورد سه توله کوکنار برگ قنب برگ سرو جوز السرو بزر البنج پوست انار ولایتی هریک نه توله بکوه برگ گز گل گز هریک هفت توله حلبه پنج توله بابونه چهار توله حب کاکنج دو توله **ضماد** جندبیدستر قصب الذریره سعد کوفی مصطکی شونیز قسط تلخ افسنتین هریک یکدرم و هرگاه که درد زانو و پشت و تیرگی چشم پدید آمد این دوا دهند جفت بلوط دانهٔ هیل بریان جدوار خطائی هریک یکماشه جندبیدستر مشک هریک سه حبه در جوارش جالینوس نه ماشه و دواء المسک معتدل علوی خان سه ماشه ورق طلا یکعدد آمیخته بلیسانند و بالاش زیرهٔ سفید سنبل الطیب سعد کوفی خولنجان صعتر فارسی هریک چهار ماشه الایچی کلان چهار عدد زرنب اینسون هریک سه ماشه در عرق دارچینی و بادرنجبویه و اسطوخودوس هریک نه توله جوش کنند که به نیمه آید بمالیده صاف نموده شربت ابریشم چار توله تخم فرنجمشک نه ماشه بدهند که بسیار مفید ست **اقوال مجربین شیخ** میفرماید که ذیابیطس حادث از برودت مع ذلک از تشنگی خالی نبود و بارها اتفاق مشاهدهٔ این نشده و بعض قدما تدبیر آن کرده اند و گفته که واجب ست تلطف بهر تسکین عطش آن بعد از آن اسهال او بحقنهای لینه مکرر نمایند بعده اسهال بحب صبر کنند و بانزده حب آن که هر حب مثل نخود باشد بدهند بعد از آن سه روز راحت داده اعادهٔ تدبیر نمایند پس از آن بر طعام قی بترب و مانند آن کنند بعده تسخین بدن او بوضع محاجم بر آن و کمادات و بخورات و حقنه و ضمادست و پای او نمایند و گاهی احتیاج باستعمال ادویهٔ محمره بر آن افتد پس چندی روز راحت داده ریاضت سواری معتدل و دلک معتدل و خاصه در اطراف آن فرمایند و امر بحمام گرم کنند و شراب ریحانی بنوشانند **ایلاقی و جرجانی** مینویسند که انچه از سردی بود اگر ماده باشد اول قی فرمایند پس معاجین گرم و ماسک البول دهند و علی بن زرین گوید هر که خواهد که بول او باز ایستد سه جوز بریان کرده بعسل بخورد و معجون فلافلی سودمند ست و شربت انجیر مسخن و منقی گرده است و اگر با جوز بریان بخورند بر امساک بول اعانت کند و روغنهای گرم بر کمرگاه و زهار بمالند و نشستن در آب گوگرد نافع بود و ادویه که قوت باه زیاده کند بر قوت ماسکهٔ بول نیز یاری دهد حصر گوید که خوردن مصطکی بشکر و شربت راسن و خولنجان بشکر و بلوط و شاهبلوط و سنگدانهٔ ماکیان و سائر انچه در سلس البول بارد هست بسیار نافع بود و بگیرند سعد و کندر مساوی و کوفته بیخته بمویز سرشته تناول نمایند که مجرب ست و تناول باقلای بریان و کذا گوشت روباه بریان نافع ست **حکیم شریف خان** مینویسند که چون مسهل موجب مرور مواد بسوی گرده و بسوی مجاری آن که امعاست میباشد لهذا درینجا قی را اختیار کرده اند و حقنه نیز از اندک اضرار مذکور خالی نیست و نوشیدن سه حبه بخوریکه در قول بوعلی مذکور شد در ذیابیطس بارد نیز شدید النفع ست چنانچه جالینوس گفته لعلیم چون ذیابیطس مزمن شود و بر بول مگسها هجوم مینمایند و مورچها در ان می افتند و می میرند و آن را بالفارسی بول شیرین گویند و در هندی شهدیه پرمه نامند درین وقت از ادویهٔ هندیهٔ مجربه اینست که گلو خشک کرده نرم سائیده باشکر تری آمیخته نهار دو کف دست هر روز بخورند و سفوفیکه جهت تقویت گرده و مثانه برای حکیم شریف خان تالیف شده بود و در بحث ضعف کلیه مسطور شد اگر بقدر یکتوله باب نقوع گلو سبز یا شیرهٔ آن بدهند نیز نافع بود و ایضاً قرص طباشیر یا قرص ذیابیطس چار ماشه بشربت انار شیرین

دو تولہ سرشتہ باشیرۂ تخم خرفہ شش ماشہ شیرۂ جہال فالسہ یکتولہ شربت صندل دو تولہ عرق صندل پنج تولہ بدہند و بجای آب دوغ یزد دہند و گاہی با اقراص مذکورہ لعاب بہدانہ سہ ماشہ وغیرہ میدہند و اگر موسم سرما باشد دوغ موقوف دارند و گاہی زہر مہرہ طباشیر مروارید سودہ ہر واحد یکماشہ ہمراہ کیلۂ پختہ نرم شیرین دو سہ عدد ممزوج ساختہ سہ پہر دادہ میشود و گاہی جامن نیز پس اگر بول سہ چہار بار زیادہ آید و گاہ گاہی مگس بران نشیند عرق کنول گٹہ و گاہی شیرۂ کنول گٹہ و گاہی اقراص معمولی ہمراہ عرق شیر و گاہی باشیر خربزہ دہند و اگر بول مثل روغن سیاہ کم رنگ رقیق باشد و مگس بران نشیند سفوف شقاقل مصری خصیۃ الثعلب بہمن سرخ بہمن سفید حب السمنہ چلغوزہ کنجد مقشر دانہ ہیل مغز تخم خیارین ہریک دو ماشہ مغز تخم ہندوانہ شش ماشہ کوفتہ بیختہ نبات دو چند آمیختہ نہ ماشہ تناول کردن مفید بود و اگر در ابتدا سلس البول مع بواسیر و قبض دائمی و درد کمر و نزلہ و کثرت ریاح و بلغم باشد و در آخر منتقل بذیابیطس شود و مگس بر بول نشیند و حرارت و یبوست بر مزاج مستولی گردد نسخۂ ذیابیطس معمولی یعنی شیرۂ تال مکھانا شیرۂ بہمن سفید شیرۂ تخم خشخاش ہریک چہار ماشہ شیرۂ تخم خربوزہ شش ماشہ شیرۂ کسبتان افروز چہار ماشہ خمیرۂ صندل یکتولہ تودری سفید چہار ماشہ پاشیدہ دہند و بجای آب شیرۂ بادام بعدہ لعاب گل خطمی سفید سہ ماشہ شیرۂ مغز بادام شیرۂ تال مکھانہ شیرۂ کاکنج ہریک چہار ماشہ لعاب اسپغول شیرۂ مغز تخم ہندوانہ ہر واحد شش ماشہ خمیرۂ صندل یکتولہ بدہند و اگر ازین دوا درد کمر زیادہ شود شیرۂ مغز حبۃ الخضرا شیرۂ مغز چلغوزہ ہریک چہار ماشہ عوض لعاب اسپغول کنند و برگ سداب سعد کوفی تخم کاہو تخم پنجنکشت ہریک ماشہ سودہ ہمراہ آن دہند این نسخہ بجہت درد کمر و بواسیر و سلس البول و ذیابیطس از بلغم شور مرکب است آخر ورلعاب اسپغول شیرۂ قرطم ہریک شش ماشہ شربت انار شیرین دو تولہ دہند باز برعایت بواسیر خبث الحدید بر سودہ سہ ماشہ با اطریفل کشنیزی با سرشتہ ہمراہ شیرۂ مغز تخم ہندوانہ شیرۂ خیارین ہریک شش ماشہ شیرۂ خشخاش شیرۂ حب الحلب شیرۂ فندق ہریک چہار ماشہ نبات یکتولہ تودری سفید پاشیدہ دہند بعد ازان اگر خشکی دہان و عطش مفرط شود و ہوای سرد خوش آید و سوء ہضم پیدا شود و شود و درد کمر کمتر گشت بواسیر بدستور باشد مصطگی یکماشہ سودہ باہلیلہ مربی یکعدد و سرشتہ با شیرۂ حب الحلب وغیرہ دہند و اگر حرارت مستولی گردد دوغ دہند و کافور قیصوری نیم ماشہ طباشیر مغز تخم کدو ہر واحد یکماشہ سودہ با خمیرۂ صندل تولہ سرشتہ ہمراہ شیرۂ خشخاش شیرۂ خرفہ شیرۂ تال مکھانہ ہریک چہار ماشہ اسپغول شش ماشہ پاشیدہ دہند بالجملہ در آخر علاج دق می باید کرد و گویند کہ مرکی صمغ عربی در آب حل کردہ چند قطرہ در احلیل چکانیدن در سلس بول شیرین مجرب است و بقول اہل ہند پوست درخت لزان یا املتاس را یا مجیٹھ یا صندل را در آب جوشانیدہ صاف نمودہ نوشانیدن برای بول کہ مگسہا بالای آن نشینند زائل کند و ہمچنین پوست بیخ ارنی یا پوست ببول در آب جوش دادہ صاف کردہ خورانیدن و اگر سلاجیت را باکی ازین مطبوخ یار کنند در نفع قوی تر گردد و سفوف خشت کہنہ نیز درین باب از مجربات است

حصات و رمل کلیہ

یعنی سنگریزہ در گردہ سمرقندی از اصحاب کامل نقل کردہ کہ سبب فاعلی سنگ حرارت غریبی ناری خارج از اعتدال است و سبب مادی آن خلط غلیظ لزج از بلغم یا ریم یا خون غلیظ پس حرارت تنشف رطوبت او کند و شدید الغلظ بماند و از غلبۂ حرارت بطول مدت خشک شود و متحجر گردد لاسیما چون بدین سبب ضیق مجاری مابین گردہ و مثانہ در خلقت یا بسبب سدہ از اخلاط چسپندہ یا از ورم مجاری سدہ در منفس مجاری یا درم تجاوز آن مثل اعما استعصاف گردد پس بول رقیق و لطیف اندک اندک بیالاید و شی غلیظ مادی بیرون نیاید بسبب تنگی مجری و ریگ آنگاہ پیدا شود کہ مادہ قلیل الغلظ و لزوجت باشد و در فضای گردہ بہ رسد و اندک اندک ازان منعقد گردد و قوت دافعہ بتدریج آنرا دفع کند پس در بول راسب شود و اما سنگ وقتی تولد کند کہ مادہ بسیار و شدید الغلظ و لزوجت باشد و در فضای گردہ بچسپد و بیرون نیاید و در انجا بقوت حرارت منعقد شود و بسوی آن مادہ اندک اندک مضاف گردد و روز بروز منتشر شود تا آنکہ سنگ گردد و این مثل آن باشد کہ گل از طبخ خزف گردد و در دیگ حمام و ظروفی کہ دران آب دائم گرم کنند در اسفل آنہا سنگریزہ منعقد گردد و جالینوس گفتہ کہ گاہی سنگ در گردہ بسبب قرحۂ گردہ حادث شود بجہتیکہ ریم آن خارج نشود و حبس ماند و متحجر گردد

و شیخ میفرماید که گرده و مثانه در سبب تولد سنگ مشترک اند و این بهر آنست که تولد از ماده منفعله و از قوت فاعله تمام میشود اما ماده آن رطوبت لزجه
غلیظه از بلغم ست یا ریم یا از خون که در ورم دبیلی جمع شود و این نادر بود و اما قوت فاعله حرارت خارج از اعتدال ست و برای ماده دو سبب ست
یکی مادهٔ آن ماده دوم حابس ماده اما مادهٔ آن مادهٔ اغذیهٔ غلیظه است از شیرها و خصوصاً سطبر و پنیرها و خصوصاً رطب و گوشتهای غلیظ مثل لحوم طیور آبهای
آجامی بزرگ جثه و گوشت شتر و ماده گاو و بز و لحوم غلیظه وحشی و ماهی غلیظ و همه گوشت بریان و برنج بشیر و هریسه و کله پاچه و فالوده های لزج و نان لزج
و خام و فطیر و رشته و لاکشیه و بسطه و میده و آرد سفید و لزجه و حلوای لزج و فواکه خام و عسر الهضم و آنچه مولد خلط لزج باشد مثل سیب خام و شفتالو خام
و مثل لحم ترنج و لحم امرود و آبهای تیره و خصوصاً غیر مالوفه مختلف و شرابهای سیاه غلیظ و خصوصاً اگر هضم ضعیف باشد بسبب ضعف قوت هاضمه یا
بسبب کثرت متناول یا بسبب سوء ترتیب و ریاضت بر امتلا و گاهی مادهٔ ریم از قروح دران یا در مجرای آن باشد و اما حابس ماده ضعف دافعه
گرده بود بسبب سوء مزاج یا ورم حار یا قروح گرده که دران فضول و رسوبات از همه آنچه بسوی آن از مائیت میرسد جمع شود و یا شدت حرارت که
فضول را ریگ گرداند و آنرا متحجر سازد قبل از انکه مندفع گردد و بسوی آن قبل هضم تام در اعالی بدن آنرا جذب کند و این حرارت یا لازم بود یا عارض بسبب
تعب یا تناول مسخن و یا بسبب سده از فضول مجتمعه بود یا برد منقبض یا اورام ساذجه حاره و این بسیار باشد یا بارد و صلب یا مشارکت اعضای قریب
مثل روده و غیر آن چون گرده را بفشرد دران سده پیدا کند و این همه اشیا در مثانه سنگ تولد کنند و حصات گرده مردمان فربه را اکثر بهم رسد و مردمان
لاغر را سنگ مثانه بیشتر افتد و مشایخ را سنگ گرده بیشتر از سنگ مثانه بهم رسد و امر صبیان و کسانی که متصل ایشان اند بالعکس باشد و اکثر این علت
کودکان را میان طفلی تا اول بلوغ افتد و اکثر تولد سنگ در صبیان بسبب کثرت غذا و حرکت بر امتلا و نوشیدن شیر و بسبب ضیق مجاری مثانه آنها
بود و در مشایخ بسبب ضعف هضم ایشان و لهذا بقراط حکم کرده که آن در مشایخ زائل نشود و هر بول که دران خلط بسیار بود دران تولد حصات بیشتر گردد
و چون آن بول را بجوشانند ازان نمک پیدا شود و نمک او زیاده تر باشد و نمک پیدا میشود از مائیتی که دران ارضیت بسیار بود و آنرا حرارت محترق ساخته باشد
و در بول صبیان که نمک بیشتر از بول مشایخ بود نه بسببی ست که اجزای ارضی اندران بسیار ست بلکه بهر آنست که حرارت دران بیشتر ست و اجزای
ارضی که اندران ست جمله بدان حرارت سوخته و لهذا بول کودکان تیره بود بسبب کثرت تخلیط طعام آنها و بسبب تخلخل ابدان ایشان پس اکثر ما ینحل
ازان تخلل خفی تحلیل گردد و اما کی صبیانی که ایشان را سنگ پیدا شود کسانی ست که در اکثر طبع ایشان خشک و معدهٔ آنها گرم باشد و پس طبع ایشان
دیرالت بسبب انجذاب بسوی جگر پس باعضای اول آنها بود و چون درانجا حرارت بود بسبب فاعل حاضر باشد و بالجمله پس طبیعت بول را غلیظ تر کند
و کدورتی که در بول باشد ته نشیند و سنگ شود و اکثر کسی که رسوب رملی در بول او کثرت نماید دران حصات مجتمع نشود بهر آنکه ماده مجتمع نشود و ایضاً
بسیار بهم نشود چه اگر ماده بسیار بودی در ابتدای انعقاد ازان سنگ بزرگ صلب متولد شدی مگر آنکه سنگ بزرگ باشد و نرم قابل شکستگی بود
و اما رسوب رملی در بول بسیار جدا نشدی و هرگاه صورت این باشد معلوم شد که ماده چنان غنیت نه بسببی در نفس خود و نه بسبب شدت حرارت که تحجیر
قابل نقصت یابد و دلالت بر قوت دافعه کند و این حکم اکثری غیر ضروری ست و تحقیق صاحبان حصات را تواتر تولد سنگ بود و چون بول او درانجا
مجتمع گردد و قریب بود که سنگ در بول خارج شود و ایشان را مثل قولنج بهم رسد و مدتها درین مختلف بود میان یکماه تا یکسال و بدانکه حصات کلیه و مثانه از
چیزی ست که ورم آرد چه حیوانی گوید که کثرت منی و باز داشتن شهوت جماع خاصه اگر شهوت صادق باشد و منی حرکت کرده و انزال نشده ازان منی متحجر
در وحیه و اماس آن و سنگ تولد کند و فساد شیر دایه از جمله اسباب این علت بود و از وجه دیگر آنکه اگر شیر صفراوی بود و احشای کودک را گرم کند و غلظت بول
آرد از و در سنگ کند دوم آنکه اگر شیر بلغمی بود بول کودک را غلیظ تر کند و حرارت مثانه آنرا بمنزله [illegible] گویا که سنگ منعقد گردد و چون ماده بسیار بود و ملتحم شود و الا ریگ انعقاد
یابد و احدی بانعقاد آن از سردی و خلط سوداوی تصریح نکرده و نزد من ازین مانع نیست تا بر وقوع تجربه رود و سنگ مرض موروثی بود و گاهی در ادوار
مخصوص باشد و اکثر سنگ گرده در مردان فربه و زنان و پیران بسبب غلظ مواد و برد مزاج و ضیق مجاری درهم تولد کند و سنگ مثانه بالعکس بود و لهذا

بقراط گفته که تولد سنگ مثانه در خصیان و زنان کمتر شود و اگر واقع شود امید زوال او نباشد و تولد سنگ در انسان بر حد تولید حجر البقر در فادزهر در حیوانات است و سبب او فوات استفراغ و تنقیه و ادمان مغلظات مثل پنیر و قدید و بادنجان و بیضهٔ پخته و نان خشک و فواکه فوق الاکل و شرب آب گرم بعد از حمام است **بعضی** گویند که در موضع تولد سنگ بواسطهٔ قابلیت مزاجی و تدبیرات خارجی بخار دخانی عاقد همچون بخاری که در معدن احجار انعقاد میکند پدید آید و تولید سنگ کند و بجهت لطیفی مردم را اتفاق شود و این ماده از دو شی خالی نباشد که یا از انفجار دنبلها یا باشد که اجزای ترابی بسبب خوردن آبهای لائی و اشباه آن با این ماده مخلوط باشد و بران اعانت نماید و همچنین بسیار خوردن چیزهای غلیظه از جنس خاک تاک و مجربات والخمه **ابن جزله** گوید که اکثر سنگ گرده در مزاج حار و سن شیخوخت و در فصل خریف و بلدان غربیه تولد کند و گویند که در پانزده جا سنگ پیدا میشود یعنی گرده و مثانه و حالبین و امعا و روده و قولون و زهره و کبد و طحال و ریه و مفاصل و دماغ و چشم و زبان و خنازیر و سلعه و محمد زکریا گفته که غلامی را دیدم که همه انگشتان او سنگ شده بود و **طریق تشخیص** سنگ گرده و ریگ آن اگر مریض شکایت عسر البول و خروج آن اندک اندک و سوزش بول و گرانی در کمرگاه بنحویکه گویا چیزی از آن آویخته است و خاصه هنگام خواب بر روی نماید و درد اندر آن گویا که دوال دوزد دران نخلد و خصوصاً در وقت امتلای امعا از ثفل و ایضاً گاهی عروض الم در خصیه محاذی گردهٔ علیل و گاهی ظهور الم مع خدر در پای همان طرف بیان کند لهذا باید که بول تمام شب را در ظرفی صاف جمع کند و آن ظرف را از گرد و غبار پوشیده دارد و صبح بول را آهسته آهسته از آن ظرف بریزد اگر زیر آن بول ریگ سرخ و زرد ظاهر گردد بر تولد سنگ یا ریگ در گرده حکم باید کرد و پس فرق در سنگ و ریگ از شدت و خفت اعراض توان کرد و ایضاً صفائی و رقت بول بعد از کدورت و غلظ و اقشعرار در وقت نوبت تیز بر تولد سنگ دلالت کند و ایضاً درد سنگ را نوبتها باشد که دران اشتداد و هیجان نماید و صاحبش را دردی مثل قولنج عارض شود و فرق میان درد گرده و قولنج در بحث قولنج گذشت **مجوسی** گوید که طبیب را باید که درین مرض نظر چنید نماید چه گاهی مرض در امعا متصل خاصره بود و معلوم شود که آن در گرده است چنانچه جالینوس گفته که مرا وقتی درد در شکم قریب خاصره عارض شد تا آنکه گمان کردم که دران موضع سوراخ بدوال دوزند و لاسیما در جائیکه اندران بول از گرده بسوی مثانه می‌آید پس حقنه بزیت استعمال کردم و از آن کیموس شبیه بآبگینه گداخته همراه روغن خارج گردید و درد ساکن شد و من گمان میکردم که مرا سنگ در مجری میان گرده و مثانه است و درد اندر روده از امعای غلاظ بود و **ابن سینا** گوید که چون بول در ابتدا غلیظ بود و بعده بسوی رقت شروع کند از احتباس کدورت در گرده بول رقیق شود پس بدانند که مواد در گرده باز می‌ماند و سنگ تولد میکند با وجود آنکه گاهی در ابتدای امر بول رقیق کند و غلیظ بودن آن در ابتدا دال تر بر صحت قوت و وسعت مجاری بود و گاهی با آن رسوب بسیار بود و مشابه به رسوبی که در امراض جگر علیل باشد و هر قدر که بول شدید تر و دائم تر در صفا و کمتر در رسوب بود دلالت کند بر آنکه سنگ صلب تر است و گویند که تشخیص صحیح و خصوصاً شیخ چون بول سیاه کند یا درد یا بغیر درد منذر بتولد حصات در مثانهٔ او بود و علامات حرکت حصات آنست که درد از کمرگاه بسوی کنج ران فرود آید و درین هنگام سنگ در پیچ آید و هرگاه آن درد ساکن شود بدانند که سنگ در مثانه حاصل شده و فرق در حصات کلیه و مثانه اینست که سنگ گرده اندک نرم تر و کوچک تر و مائل تر بسرخی بود و سنگ مثانه سخت تر و بزرگتر و مائل تر به تیرگی و خاکستری یا سفید باشد **علاج** حجر الیهود سوده سنگ سرماهی سوده هر واحد یکماشه صمغ اکو یا صمغ عربی سوده نیم ماشه همراه شیرهٔ تخم خیارین شیرهٔ تخم خربزه شیرهٔ خار خسک در عرق عنب الثعلب و گلاب برآورده با شربت آلو بالو یا شربت بزوری خورند و سفوف حجر الیهود و معجون آن بکار برند و یا سنگ سرماهی و حجر الیهود و صمغ عربی هر واحد یکماشه بگلاب سوده اول بلیسند و عقب آن شیرهٔ تخم خربزه شیرهٔ تخم خیارین هر واحد یکتوله شیرهٔ مغز خستهٔ آلو بالو شیرهٔ دو قو هر یک شش ماشه در عرق عنب الثعلب نیم پاو و گلاب عرق خار خسک هر کدام چهار دام شیره کشیده شربت آلو بالو یا شربت بزوری بارد دو توله داخل کرده بنوشند و اگر خواهند شیرهٔ تخم شلغم و شیرهٔ تخم گزر و شیرهٔ تخم ترب چهار چهار ماشه اضافه نمایند و یا حجر الیهود و سنگ سرماهی تخم ترب حب القلت از هر یک دو ماشه سوده در شربت کشوث دو توله سرشته بخورند بعد از آن شیرهٔ تخم خربزه یکتوله شیرهٔ تخم خیارین دو توله شیرهٔ

بادیان شیرهٔ خارخسک شیرهٔ تخم کرفس هریک چهار ماشه بعرق بادیان ده توله بنوشند و یا سنگ سرماهی حجر الیهود حب القلت تخم ترب هریک دو ماشه کوفته بیخته با عنب الثعلب سرشته حبها ساخته اول بخورند بالای آن شیرهٔ تخم قرطم شیرهٔ مغز خستهٔ آلوبالو هر واحد یکتوله شیرهٔ تخم خربزه دو توله در عرق خارخسک ده توله برآورده شربت کشوث دو توله حل کرده بنوشند و استعمال ماء الجبن نیز برای سنگ گرده و مثانه فائده میکند و گل پلاس و گل معصفر و تخم خربزه و تخم خیارین و خارخسک در آب جوشانیده صاف نموده نطول نمایند و ثفل آن را بر آن بندند و اگر ازین تدابیر فائده نشود قی نمایند و تنقیه از فصد و مسهل کنند و این مسهل در مرض سنگ گرده و مثانه معمول است گاوزبان عنب الثعلب پرسیاوشان گل سرخ خارخسک حب القلت اسفاناج هریک نه ماشه تخم خیارین تخم خربزه مغز خسکدانه هریک یک توله سنای مکی یکتوله و سه ماشه جوشش داده صاف نموده مغز فلوس ترنجبین هریک شش توله شربت کشوث چهار توله حل کرده باز دیگر صاف نموده روغن بادام شش ماشه انداخته بنوشند و یا عناب هفت دانه سپستان بست دانه گل بنفشه پرسیاوشان هریک نه ماشه گاوزبان گل نیلوفر تخم کاسنی نیمکوفته حب القلت هریک هفت ماشه آلوبالو دو توله خارخسک نیمکوفته نه ماشه سنای مکی چیده یکتوله و سه ماشه گل سرخ یک توله شب در آب گرم ترکرده صبح جوشش داده صاف نموده مغز فلوس چهار توله ترنجبین پنج توله حل کرده باز دیگر صاف نموده روغن بادام شیرین چهار ماشه پاشیده بنوشند که جهت تنقیهٔ گرده و مثانه سریع الاثر است و خوردن تریاق فاروق در تفتیت سنگ گرده مجرب سودی ست و از اغذیهٔ غلیظه مثل گوشت گاو و میش و فواکه خام مثل زردآلو و امثال آن که در آغاز این بحث در قول شیخ منفصل مسطور شده و از تعب و جماع مفرط پرهیز کنند و بعد حصول تنقیهٔ بدن بهر تنقیهٔ نفس عضو باستعمال ادویهٔ مفتتهٔ حصات که مذکور شد مداومت نمایند و با ادویهٔ مفتتهٔ حصات میباید که صمغ آلو و مانند آن یار باشد و همچنین ادویهٔ مقوی عضو مانند سلیخه و سنبل الطیب و اگر درد شدید باشد ادویه که بالخاصیت مسکن درد باشند مانند تخم کرفس و تخم شبت یا ادویه که بسبب تخدیر تسکین نمایند باید داد و مدام آبزن باید کرد **ذکر بعض تراکیب معموله** چون درین علت مریض از حبس بول مضطر گردد حجر الیهود خاکستر عقرب خاکستر آبگینه یکد ماشه در شربت کشوث توله لیسیده شیرهٔ بادیان قرطم و تخم خربزه و خارخسک یکدنه ماشه باگلاب و عرق جوانسه و مکوه هریک هفت توله و شربت بزوری چهار توله بنوشند دیگر حجر الیهود و سنگ سرماهی عقرب سوخته مصطکی هریک ماشه در شربت انناس دو توله لیسانیده شیرهٔ هلیون و کاکنج هریک چهار ماشه و تخم خربزه و خیارین هریک نه ماشه در عرقیات مذکوره و شربت فنطوریون علاو نخالی سه توله بدهند دیگر دانهٔ هیل و سماق یکد ماشه عوض عقرب مصطکی داخل کرده و شربت لیمون دو توله داده شیرهٔ کاسنی و زرشک و خیارین و خربزه هریک نه ماشه و هلیون چهار ماشه با عرقیات یعنی عرق کیوره هفت توله و گلاب یا و آثار و شربت انناس و شربت بزوری یکدو توله بنوشانند و دیگر مدرات و مفتتات مثل شیرهٔ کشوث و کرفس و بیخ کبر و هلیون و خارخسک وغیره بدهند و از تخم شبت و بادیان و تخم خربزه و قرطم و گوکهرو هریک پنج توله و اکلیل سه توله و نخود سیاه و تخم ترب و گل بابونه هریک نه توله آبزن سازند دیگر اگر از ریگ درد گرده باشد شیرهٔ بادیان پنج ماشه شیرهٔ تخم کرفس ده ماشه در عرق بادیان و گلاب هر دو دوازده توله برآورده گلقند دو توله داخل کرده بدهند و روغن گل روغن بابونه گرم کرده بر موضع درد بمالند دیگر در مزاج حرارت باشد شیرهٔ خارخسک شیرهٔ تخم خیارین شیرهٔ کشنیز خشک در عرق عنب الثعلب و کیوره و گلاب برآورده شربت بزوری داخل کرده بدهند غذا آب گوشت و نان دیگر اگر گاه گاه درد شود و ریگ سرخ بیرون آید حجر الیهود سوده همراه شیرهٔ خارخسک و خیارین و تخم کرفس در گلاب و عرق عنب الثعلب برآورده شربت دینار یا اسپغول مسلم داخل کرده بخورند بعده سنگ سرماهی اضافه کنند و شربت بزوری بجای شربت دینار نمایند و وقت سرخی بول کرفس موقوف کنند ایضا برای درد حوالی گرده و خروج ریگ حجر الیهود و سنگ سرماهی هریک ماشه همراه شیرهٔ بادیان و تخم کشوث هریک پنج ماشه شیرهٔ کلتھی سه ماشه شیرهٔ خارخسک شیرهٔ خیارین هریک هفت ماشه در عرق مکوه دوازده توله برآورده شربت بزوری حل کرده بخورند و نطول که در وجع کلیه گذشت نمایند ایضا در سنگ گرده و درد بجای عصعص اول نطول بر گرده و مثانه هم نمایند و قی از ترب مع برگ چهار عدد قطع کرده جوشانیده کنند بعد ازان سنگ سرماهی حجر الیهود هریک ماشه بگلاب سوده شیرهٔ خارخسک شیرهٔ تخم خیارین هریک شش ماشه جواکهار یکماشه حل کرده بنوشند و روغن بابونه یا روغن ترب

گوکھرو

یا روغن عقرب بر موضع کمرگاه و سرعانه هم بمالند بعد دو سه روز که آرام شود گلقند نسترن توله همراه عرق بادیان چار توله شیرهٔ خارخسک نبات دهند و دیگر اگر با درد گرده باشد بعد فصد لعاب بهدانه سه ماشه شیرهٔ خیارین شیرهٔ خارخسک هریک شش ماشه در عرق خارشتر عرق خارخسک هر واحد پنج توله برآورده شربت بزوری بارد داخل کرده بدهند و دیگر اگر در بول بلغم مثل زردی بیضه برآید بدانند که مادهٔ حصات ست پس درچنین صورت کثرت مواد و امتلا قبل از تنقیه مدرات قویه ممنوع ست از دیگر جا ماده بعضو ماؤف که گرده و مثانه است می آید و زیاده موجب آفت میگردد باید که بعد تنقیه درین حال و این مرض معجون مقوی معده و گرده در فصل بارد همراه شیر شتر استعمال نمایند تا از ضعف هاضمه معده بلغم بسیار متولد نگردد و دوا برگ کشته دو سیخ نیز منفعت بسیار می نماید و دیگر اگر دردی سفید مثل آهک زیر بول و بجای بول کردن منجمد شود و حجر الیهود دو ماشه سنگ سرماهی یکماشه سوده همراه شیرهٔ خارخسک شش ماشه شیرهٔ بادیان چهار ماشه گلقند دو توله دهند باز شیرهٔ تخم ترب شیرهٔ زیرهٔ سفید هریک چهار ماشه افزایند و دیگر اگر درد بجاے گرده باشد و بول اکثر اوقات غلیظ گردد علامت حصات بود اول شیرهٔ خارخسک شیرهٔ بادیان هریک شش ماشه گلقند سکنجبین هر واحد توله داخل کرده دهند باز سنگ سرماهی حجر الیهود بگلاب سوده تخم کرفس مغز تخم خربزه تخم بلیون هریک دو ماشه پوست بیضهٔ مرغ سوخته حب القلت هر واحد چهار ماشه خاکستر خرگوش که تمام سوخته باشند آبگینهٔ سوخته هریک دو ماشه همراه آب ترب مع برگ کوفته هفت توله بخورانند و دیگر اگر درد در گرده روز بروز قریب تر شود و درد شدید باشد و در هر دوره بی فصد آرام نشود و بعد فصد شیرهٔ خارخسک شیرهٔ خیارین هریک شش ماشه شیرهٔ زیرهٔ سفید چهار ماشه با نبات و گاهی با شربت بزوری و گاهی با شربت دینار و عرق کیوڑه دهند و گاهی طبیخ پوست خیارشنبر چهار ماشه تخم خربزه شش ماشه سنگ طرامشیع حب القلت هریک چار ماشه بجوشانیده جواکهار چهار سرخ سوده پاشیده دهند باز معجون حجر الیهود پنج ماشه خورده شیرهٔ خارخسک شش ماشه شیرهٔ تخم کرفس چار ماشه در عرق خارشتر عرق خارخسک عرق عنب الثعلب هریک چهار توله برآورده شربت بزوری دو توله داخل کرده بنوشند و دیگر اگر درد کمر و کش ران و خصیه باشد حجر الیهود سوده شیرهٔ عنب الثعلب شیرهٔ خیارین شیرهٔ خارخسک هریک شش ماشه شربت بزوری دو توله گلقند توله شربت انار توله تودری پاشیده دهند و دیگر اگر درد گرده و حصات باشد سنگ سرماهی بگلاب سوده بلیسند بالالیش تخم خیارین نیکوفته تخم خربزه خارخسک هریک نه ماشه حب القلت دوقو هریک شش ماشه شب در آب گرم تر نمایند و صبح گلقند مالیده صاف کرده بنوشند و این سفوف حجر الیهود سنگ سرماهی هر واحد یکنیم درم مغز خستهٔ آلو بالو صمغ آلو بالو هریک دو درم مغز تخم خیارین خارخسک هریک پنج درم ریوند خطائی چهار دانگ دوقو تخم کرفس حب القلت تخم ترب کاکنج انیسون هر واحد یکنیم درم تخم خشخاش سفید سه درم طباشیر سه درم مغز تخم خربزه مغز تخم کدو هریک پنج درم تخم کاسنی یکدرم تخم خرفه سه درم کوفته بیخته بنبات آمیخته هفت ماشه همراه عرق خارخسک عرق کاسنی عرق شاهتره گلاب گلقند حسب مزاج بخورند **ذکر ادویهٔ مفردهٔ یونانیه** که منفعت حصات گرده است شرب حب القلت و کذا قسط هندی و کذا اکل لقلة جرجیر الماء و شرب تخم آن و کذا شرب هر نوع که دواے شدید التاثیر عظیم النفع ست و کذا اکل ثوم هفت روز متواتر برناشتا و کذا التعلیق فوه الصبغ و کذا حجر البسر و کذا شرب سنباذج مثل غبار سوده و کذا شرب و تعلیق بلور و کذا اختلاط بیضهٔ ماکیان در غذا هر واحد در شکستن سنگ گرده مجرب سویدی ست و شرب برگ غار و یا حب الغار و یا غاریقون یک مثقال و یا روغن بادام شیرین و یا حب الصنوبر کبار و یا آب ثیل و یا تخم آن و یا طبیخ ثیل و یا تخم شلجم در ترب بخته هر روز چهار درم یکروز در میان و یا روغن بادام تلخ و اسرسا و یا طبیخ نخود سرخ و یا نقوع آن برناشتا و یا زراوند و یا روغن قرطم و یا آب مطبوخ خستهٔ خرما کوفته و یا طبیخ بلیون برنهار و یا تخم آن سوده سه درم یا شش درم عسل سه روز متصل و یا آب تمام تنها و لشراب خوشبو و یا تخم تمام بری یا شونیز بکار العسل و یا بیخ شونیز و یا لسان العصافیر و یا خاکستر پرسیاوشان و یا حجر الیهود نر برای حصات نر و ماده برای حصات ماده و یا تخم انجره و یا سرگین موش بکنند روا در ثانی و یا لعق آن بعسل و یا شرب انجدان بدون گل آن و یا اسقولوقندریون سه درم حجر الیهود نیم درم و یا مغز حب المحلب نیم درم و یا حشیشه قطراسالیون و یا بیخ آن و یا برگ کبر و یا عصارهٔ آن و یا پوست بیخ آن و یا آب کاسنی بری و یا خاکستر صفراغون و یا بیخ عوسج و یا اقتلاح اذخر دو درم و یا حب صنوبر صغار

یا سکنجبین و یا آب کرفس المار و یا القلہ آن یا طبیخ آن و یا جمیع منقش تخم و یا نفط سفید و یا فراسیون و یا کهربا و یا اشق و یا درونج و یا قیصوم و یا عود صلیب و یا کمادریوس مطبوخ آن با آب و اندک زیت سه روز متواتر و یا شیطرج و یا ایرسا دو درم و یا تخم گندنا و یا ثمره ابلم و یا آب حی العالم کبیر و یا عصاره افسنتین و یا کندش و یا خاکستر بیخ کرنب و یا صمغ پسته و یا فاقله کبار هر روز یک درم بسکنجبین تا سه روز متواتر و یا کف دریا گلابی رنگ و یا بیخ غافث و یا فاقله صغار و یا حجر الحوت و یا پوست سنگدانه شتر مرغ و یا قسط هندی تلخ لبه وزن آن عسل و یا شرب روغن تخم خربزه و یا قطور آن در ذکر و یا خوردن برگ اذن القسیس مع بیخ آن و یا تقلیه بلیون و یا مدام خوردن لحم سمانی و یا لحم خرگوش با آب نخود سرخ پخته و یا القابه حماض السواقی خام و مطبوخ یا تخم او و یا بیخ آن مطبوخ بشراب یکساله و یا قطاف و یا دوام اکل الجبن و یا القابه کرفس و طبیخ آن و یا لحم افعی و یا گوشت کفتار و یا بیضه نیمبرشت و **تعلیق** سنگی که از صاحب حصات کلیه ساقط شود و یا خرزه لقبر هر واحد مفتت حصات کلیه است و گویند که اغتذا بلحم دراج افضل اغذیه ایشان است و اگر آرد جو مفتح پخته بعضویکه در ان سنگ باشد ضماد کنند خروج آن باسانی گردد و باید که صاحب حصات پشمینه بپوشد و بر بستر آن خواب نکند و حکیم جالینوس گفته که انگشتری آهن در دست داشتن و پوشیدن موزها که در ان میخهای آهن باشد تفتیت حصات میکند و باز پیدا نمی شود دیگر شیره تخم قرطم یکتوله نبات آمیخته دو سه هفته نوشیدن مخرج ریح و دافع قبض است و اگر مغز قرطم بر آورده با مساوی نبات سفید سفوف ساخته کفدست صبح و شام خورده باشند در ازاله درد و ریگ و سنگ گرده بغایت نافع و مجرب است دیگر آب شلغم با نمک و آب گیاه که از و بوریا می بافند و مغز عکه و کلاغ و آب سرد دو سه جرعه برنهار و خاکستر پوست بیضه و استخوان هدهد و گوشت آن هر واحد مفید دیگر در بیاض والد مرحوم مرقوم است که کشته حجر الیهود سنگ گرده و مثانه را بشکند و ریگ را خارج کند بلا مشقت و ترکیبش اینست که بگیرند حجر الیهود بقدر پاؤ آثار و در آب ترب سه آثار پاو یا بالا لیسانند هرگاه خشک شود در آوند گلی کرده گل حکمت نموده آتش دهند پس برآورده باز بدستور اول در همان قدر آب ترب کهرل کرده آتش دهند و مرتبه سوم همچنین عمل کنند تا که سه بار قریب ده آثار آب ترب جذب شود و مرتبه سوم از آتش برآورده بدارند و بقدر یک دو ماشه یا کم و زیاده صرف یا همراه ادویه مدره استعمال نمایند که مجرب است **ایضاً** کشته مرجان که برای سنگ گرده مفید نوشته مرجان یکتوله مسلم گرفته دو قرص گل سرخ تازه سوده بسازند و یک قرص بالا و یک زیر آن نهاده در میان سکوره کرده گل حکمت نموده در پنج آثار پاچک دشتی آتش دهند شگفته خواهد شد خوراک یک سرخ در برگ پان در سه روز نهایت هفت روز فائده بین نماید و اگر گل سرخ تر نباشد خشک را کوفته در گلاب سائیده قرص کرده بعمل آرند **ایضاً** ترکیب خاکستر عقرب که برای سنگ گرده و مثانه و حبس بول حصاتی نفع بسیار مینماید باید که عقرب زنده را در پوست تخم مرغ که بچه از وی فی الحال بر آمده باشد بیندازند با یازده دانه تخم ترب پس سر او را بقطع پوست دیگر پوشیده بالای او پارچه پیچیده گل حکمت کرده یا در خمیر آرد غلاف کرده در آتش سرگین نهند تا سوخته شود و چون سیاه گردد بر آورده و غلافها دور کرده همراه آن پوست عقرب را خوب لیسانند و برابر دو برنج با آب برگ ترب بقدر پیاله آبخوری بخورند نفعش بسیار مشاهده گردیده و باقی ادویه مفرده در اقوال حکما خواهد آمد ذکر ادویه مرکبه یونانیه که در سنگ گرده و مثانه مستعمل **آبزن** مفید در سنگ گرده و مثانه و عسر البول و احتباس حیض و اخراج بچه مرده و مشیمه و معین بر اسقاط حمل ست نعناع سداب مشکطرامشیع نانخواه قنطوریون سنبل الطیب مرزنجوش اصل وج نمام پرسیاوشان برنجاسف مرکی فراسیون سلیخه اذخر قسط اکلیل الملک شونیز بلیون برگ کرنب کرفس حاشا قردمانا جعده عود بلسان اسارون بابونه برگ ترب اسپست تخم شلجم تخم گندنا سرگین کبوتر صحرائی شبت تخم قلت پوست بیخ بادیان تخم خربزه پوست خربزه خشک ریشه خطمی خبازی خشک بنفشه اشنان درمنه تخم خطمی برگ خطمی بیخ سوسن کاکنج دوقو قیصوم پوست بیخ کبر برگ کنجد تخم قرطم ازین ادویه هر چه مناسب دانسته جوش داده آبزن و نطول نمایند و اگر خواهند صرف ازا وراق مثل برگ ترب برگ کرنب برگ شلغم برگ کنجد برگ خطمی هر یک قدری و یا از بزور صرف مثل بزر خطمی بادیان تخم شبت تخم کرفس حلبه تخم قرطم نانخواه بلیون شونیز تخم شلجم تخم قلت تخم گزر تخم خربزه دوقو هر یک قدری در آب بسیار جوش دهند تا نصف بماند بعمل آرند **حب** تالیف حکیم ابو القاسم سنگ گرده

و مثانه را شکسته بیرون آرد حجر الیهود صمغ آلو مغز تخم خیارین تخم شبت آبنوس رب السوس زعفران مثانهٔ بزغاله همه برابر در گلاب و شیرهٔ تخم کرفس سرشته حبها سازند شربتی سه دانگ با عرق خار خسک نه توله **دوائیکه** سفید ریگ و سنگ ست گل خطمی بعرق عنب الثعلب جوشانیده شیرهٔ خار خسک شش ماشه شیرهٔ زیرهٔ سفید شیرهٔ خشخاش هر یک چهار ماشه نبات یکنیم توله داخل کرده دهند و گاهی شیرهٔ بادیان شش ماشه عوض گل خطمی میکنند **ایضاً** گل نیلوفر پرسیاوشان تخم کنر تخم ترب هر یک چهار ماشه بنفشه خار خسک بادیان هر یک پنج ماشه تخم کرفس سه ماشه نخود سیاه یکتوله جوکوب نموده در آب سه پاو بجوشانند هرگاه چهارم حصه بماند صاف نموده شیرهٔ تخم خیارین شش ماشه شیرهٔ تخم خربزه پنج ماشه داخل کرده گلقند سه توله مالیده باز صاف کرده بنوشند سه روز تا یکهفته **ایضاً** نافع سنگ سنگ سر ماهی حجر الیهود تخم قلت مصطکی هر یک یکماشه در گلقند دو توله آمیخته بلیسند و بشیرهٔ بادیان و قلت و فرطم هر یک نه ماشه تخم هلیون چهار ماشه شربت هلیون شربت بزوری هر یک دو توله تخم شربتی هفت ماشه بدرقه نمایند **ایضاً** خاکستر کژدم حجر الیهود و لاجورد مغسول هر یک ماشه و دواء المسک معتدل علوی خانی نه ماشه سرشته با شیرهٔ خیارین و گوکهرو و تخم خربزه و گل بنفشه هر یک نه ماشه شربت بزوری چار توله بخورند **ایضاً** که در تفتت حصات اثر تام دارد حجر الیهود سائیده حجر اسفنج خاکستر کژدم هر یک دو دانگ با شربت یا با ماء العسل بخورند جمله یکشربت ست **ایضاً** مجرب حکیم علی سرگین کبوتر سرخ رنگ دو درم دارچینی سه درم کوفته بیخته بخورند و اگر آن کبوتر را تخم کتان بجای دانه بدهند در شکستن سنگ اقوی تر باشد **سفوف حجر الیهود** که در سنگ گرده و مثانه معمول ست تخم قلت پانزده درم مغز تخم خربزه مغز تخم خیارین مغز تخم کدو هر یک چهار و نیم درم بسیالیوس دو درم صمغ عربی نشاسته کتیرا هر یک سه درم حجر الیهود شش درم قند سفید هشتاد و هشت درم کوفته بیخته دو درم بخورند **نوع دیگر** حجر الیهود چهار دام سنگ سر ماهی یکدام مغز تخم خیارین مغز تخم آلو بالو مغز حب المحلب حب القلت مغز چلغوزه زیرهٔ سفید بادیان هر واحد یک مثقال کوفته بیخته با عرق خار شتر هفت توله میخورده باشند **نوع دیگر** که سنگ گرده و مثانه را پاره پاره کرده بیرون آرد مغز تخم خیارین مغز تخم خربزه مغز تخم کدو هر یک پنج درم خار خسک مربی چهار درم حجر الیهود حب القلت هر یک سه درم تخم کرفس بسیالیوس فطراسالیون هر یک یکدرم صمغ عربی کتیرا هر یک یکمثقال کوفته بیخته دو درم با شربت حسک بخورند **نوع دیگر مجرب** حجر الیهود چهار دانگ نشاسته کتیرا حب القلت هر یک یکدرم تخم خرفه دو درم مغز تخم کدو سه درم مغز تخم خربزه مغز تخم خیارین هر یک پنج درم شکر سفید همچند همه سفوف سازند شربتی سه درم با آب نخود سیاه **نوع دیگر** از اختراع حکیم علویخان برای سنگ گرده و مثانه و اخراج مواد غلیظ بول و تنقیهٔ کلیه و مثانه حجر الیهود صمغ آلو خار خسک حب کاکنج تخم هلیون بادیان مغز خستهٔ آلو بالو هر یک یکدانگ مغز تخم خربزه یکمثقال تخم ترب حب القلت هر یک دو دانگ خاکستر عقرب آبگینه سوخته هر یک یک قیراط صمغ عربی یکنیم دانگ نبات سفید پنج مثقال کوفته بیخته سفوف سازند مجموع یکشربت ست بعد کامل کف نموده بعد از آن عرق بادیان عرق خار شتر آب برگ ترب هر یک ده درم بنوشند **سفوف** که سنگ گرده و مثانه را فرود آرد و قرحه را سود دارد و سنگی که در مجاری بول بود پاره کند مجرب ست ریوند چینی سوده چهار دانگ تخم کاسنی یکدرم بادیان تخم قلت سنگ سر ماهی حجر الیهود هر یک یکنیم درم کتیرا نشاسته صمغ عربی صمغ آلو رب السوس هر یک دو درم تخم خرفه تخم خشخاش طباشیر هر یک سه درم مغز تخم خیارین مغز تخم خربزه خار خسک مغز تخم کدو هر یک پنج درم شربتی سه درم با ده درم شربت خشخاش و ده درم شربت بنفشه و هشت درم شیرهٔ خیارین **سفوف** مصرح نافع اندرین باب قوه شش درم گوکهرو تخم قلت هر یک سه درم مغز تخم خربزه پنج درم نبات مساوی شربتی دو مثقال **شربت آلو بالو** اخراج ریگ و سنگ گرده و مثانه کند و ادرار بول نماید آلو بالو نیم رطل را در دو رطل آب شب بخیسانند و صباح بجوشانند هرگاه آب به نیمه آید صاف نموده با دو رطل نبات سفید بقوام آرند قدر شربت دو توله و زیاده هم توان داد **شربت هلیون** ریگ از گرده و مثانه پاک کند هلیون سی مثقال در چهار رطل آب بجوشانند پس مالیده صاف کرده با دو رطل قند بقوام آرند شربت هفت درم **شربت برگ انگور** نافع سنگ منقی ریگ گرده و مثانه تخم قلت پانزده درم خار خسک ده درم پرسیاوشان هفت درم تخم خربزه نیمکوفته پنج درم بادیان نیمکوفته سه درم برگ انگور چهل درم یکشبانه روز

در آب خیسانیده صبح جوش داده صاف کرده بسه چند قند بقوام آرند شربت حب القلت که شکستن سنگ گرده و مثانه و پاک کردن قرحه آنهم سام اندمال او با سفوف حجر الیهود و علو خان مجرب آنخلاف ست حب القلت پانزده درم پرسیاوشان اسقولوقندریون هر یکی هفت درم دو تخم فطراسالیون آب لیموی کاغذی هر یکی چهار درم گوکهرو ده درم انجیر زرد ده عدد در سه چند نبات قوام ساخته از نیم اوقیه تا یک اوقیه بخورند عصاره برنجاسف را با شیره تخم خیارین و خار خسک و کاسنی و مغز تخم کدو و مثانه دانه هندوانه برنجاسف را با شیره انیسون و بادیان و قرطم و غیره بسبب شربت بکبت سنگ گرده و مثانه مجرب حکیم شریف خان پوست بیخ کبر پوست ترب بادآورد پوست بیخ بادیان بیخ کرفس خار خسک فطراسالیون هلیون اسارون خشک مرزنجوش بیخ حماض گل سرخ پرسیاوشان اسقولوقندریون عنب الثعلب قیصوم نانخواه ریشه خطمی کوکنار سنبل الطیب دارچینی سعد کوفی هر یک دو توله انجیر زرد سی دانه اجزای کوفتنی را کوفته بیخته در چهار سیر آب خیسانند پس بجوشانند تا ثلث آب بماند بعده قند صاف ده مثقال سکنگبین بقوام آرند چون سه چهار پاره تخم ترب هر یکی پنج توله حجر الیهود ریوند چینی هر یکی دو توله کوفته بیخته آمیزند و هر روز سه توله ازین شربت با جلاب که اجزای ادویه بنوشند سنای مکی اصل السوس مقشر کوفته بیخ کبر بیخ بادیان بادآورد پرسیاوشان خار خسک قصب الذریره قیصوم ابرسا هر کدام کوفته فراسیون عنب الثعلب انجیر زرد مویز منقی مجموع یکتوله در سه سیر آب بجوشانند تا نصف بماند صاف کرده گلقند چهار توله آمیخته بشربت مذکور بیاشامند غذا نخود آب با شیرهٔ تخم قرطم طبیخ که در درد گرده و سنگ و ریگ گرده و مثانه را نافع ست بادیان انیسون تخم خربزه تخم خیارین خار خسک پرسیاوشان تخم خیارزه گل بنفشه تخم کشوث حب القلت بقدر مناسب گرفته در عرق خار خسک یک رطل جوش خوب دهند هرگاه سوم حصه بماند شربت بزوری یا شربت دینار یا شربت آلو بالو هفت مثقال داخل کرده بخورند عرق پنج دو سیر که درین مرض معمول ست پوست و تخم پاک کرده بیخ آثار گل داودی یک آثار حب القلت هر یک نیم آثار خار خسک سه پاو قند بیخ آثار زعفران نه ماشه بدستور عرق بکشند از پنج تا هفت شیشه شربتی از هفت توله تا بست توله مطبوخ که برای سنگ گرده و مثانه نافع بادیان تخم کرفس عنب الثعلب گل سرخ بیخ بادیان بیخ کاسنی تخم خربزه پرسیاوشان ریوند چینی هر یک شش ماشه انیسون سه ماشه بیخ کرفس تخم قرطم تخم خطمی خبازی بسفایج هر واحد چهار ماشه گلقند چهار توله جوش داده صاف کرده ترنجبین چار توله مالیده باز صاف نموده حجر الیهود سوده حل کرده بنوشند الغذا که جهت اخراج سریع الاثر است خار خسک بادیان انیسون هر یک چهار ماشه سپل حب الکاکنج پرسیاوشان هر یک سه ماشه ریوند چینی اکلیل الملک هر یک دو ماشه فلفل یک ماشه نبات چهار توله همه را کوفته در آب یک آثار جوش دهند چون بهفتم حصه رسد صاف نموده حجر الیهود سه ماشه حل کرده اول معجون عقرب یا معجون ید الله چهار ماشه خورده بنوشند در چند عمل هر چند که سنگ سخت و کلان باشد ریزه ریزه شده برآید بسیار مجرب ست معجون حجر الیهود که در اخراج سنگ گرده و مثانه لعل عجیب می آید مغز تخم کدو مغز تخم خیارین مغز تخم خربزه حب الکاکنج هر یک پنج درم حجر الیهود پنجاه درم صلایه کرده بعسل بسرشند شربتی دو درم تا سه درم و در نسخه بیاض حکیم علوی خان اسارون قردمانا تخم گزر تخم کرفس مغز حب قرطم دو قوه مغز تخم هندوانه انیسون هر یک پنج درم زیاده است لوق دیگر نسخه معمول حجر الیهود دو توله چوب انگور سوخته مغز حب قرطم مغز تخم خیارین تخم خطمی عنب الثعلب هر یک یکتوله تخم کرفس مغز تخم خربزه هر یکی نه ماشه مغز تخم کدوی شیرین شش ماشه عسل سه چند خوراک یکتوله لوق دیگر مغز حب قرطم حجر الیهود سنگ سرماهی هر یک یکتوله بادیان چوب انگور سوخته مغز قرطم تخم قلت مغز تخم خیارین تخم خطمی مغز تخم خربزه مغز تخم کدوی شیرین خار خسک هلیون گاوزبان کاکنج هر یک دو درم تخم کشوث تخم کرفس کتیرا کبابه چینی دارفلفل هر یک یکدرم انجیر پنج عدد عسل سه چند بدستور لبانیند لوق دیگر از مجربات حکیم علیم صاحب تخم قرطم حب القلت خار خسک تخم خرفه تخم خشخاش هر یک سه توله یکجا بیخته در آب شیره برآورده صاف نموده با شهد خالص و نبات سفید هر یک یکنیم پاو بقوام آرند بعده حجر الیهود یکنیم توله سنگ سرماهی نه ماشه صمغ عربی سه ماشه در گلاب باریک سائیده آمیزند خوراک نه ماشه **معجون سنگ سرماهی کبیر جهت سنگ** گرده و مثانه مجرب سنگ سرماهی حجر الیهود هر یک دو درم مروارید ناسفته یکدرم

مغز تخم خربزه مغز تخم خیارین مغز خستهٔ آلو بالو تخم لیمون مغز حب المحلب هر یک ده مثقال انیسون دو قوه کاکنج تخم قلت خارخسک مغز تخم کدو مغز چلغوزه هر یک یک مثقال نبات سفید برابر شربت لیمون شربت خارخسک هر یک برابر عرق بید مشک گلاب پاو سیر عنبر نیم درم بدستور معجون سازند نفع دیگر نسخهٔ معجون مجرب بمنافع مذکور نسخهٔ مشکدانه مغز خستهٔ آلو بالو هر یک یکتوله حب القلت سنگ سرماهی حجر الیهود بادیان هر یک دو توله تخم کشوث تخم کرفس هر یک سه توله مغز تخم خربزه مغز تخم خیارین مغز تخم کدو کاکنج هر یک پنج توله با عسل سفید سه چند دو توله معجون سازند و در نسخهٔ دیگر تخم ترب عوض خستهٔ آلو بالو ست وزن تخم کرفس یکتوله نفع دیگر نسخهٔ علوتیجان معمول مغز خستهٔ آلو بالو مغز قرطم حب القلت تخم ترب کاکنج تخم کرفس تخم کرنب هر یک یکتوله صمغ آلو بالو حجر الیهود سنگ سرماهی بادیان مغز تخم خربزه هر یک دو توله مغز تخم خیارین سه توله بقند سفید و شهد قوام سازند خوراک از دو درم تا دو مثقال نطول برای سنگ گرده و مثانه و ادرار البول و دوا اصل السوس تخم بید انجیر پرسیاوشان خارخسک تخم کوفته گل بابونه بنفشه اکلیل الملک گل خطمی تخم کرفس تخم قلت عنب الثعلب مرزنجوش پوست بیخ بادیان کاکنج بسفایج برگ سداب گل سرخ انیسون تخم کشوث تخم کتان هر واحد دو توله پوست خربزه سبوس گندم هر یک چهار درم تخم لیمون یکتوله در آثار آب بجوشانند هر گاه نصف بماند صاف کرده نطول سازند و در آن نشینند دیگر ادویهٔ مفرده که مفتت حصات اند خوردن گوشت معمولاً بالخاصیت نافع حصات نوشته اند دیگر گیاه تهر پهوری که نبات شهوت است بقدر شش ماشه در آب خیسانیده یا سائیده با نبات بخورند نفع میکند و استعمال آن بقدر یکدام هم نوشته اند و گویند که تازهٔ آن نفع کم دارد خشک آن زیاده ایضاً گل داؤدی خشک کرده دو دام جوشانیده بنوشند و یا سفوف ساخته شکر برابر آمیخته از هفت ماشه تا شش درم با شیرهٔ مدرات بخورند دیگر برگ ... مثل نمک سائیده یک پیالهٔ آب او یا با روغن گاو بقدر پنجم وبیه بخورند سنگ گرده شکسته برآید و مجرب نوشته دیگر برگ مذکور سوخته خاکستر آن برآورده مقدار دو ماشه خورده باشند دیگر خوردن دو دو چهوهاره ... بقدر یکماشه همراه آب در بیاض والد ماجد مجرب نوشته همچنین خوردن جواکهار با شکر تری دیگر شیرهٔ کاه دوب سه توله در آب برآورده صاف نموده نبات داخل کرده بنوشند از دو هفته منقول است که درین باب نافع دیگر اجوائن سه درم در شیر یک رطل جوشانیده با ده درم شکر بر نهار بنوشند دیگر مغز کرنجوه یکتوله در شهد سرشته با شیر گاو تا یک هفته مداومت نمایند سنگ بشکند و بعضی گویند مغز کرنجوه سوده بقدر یک ماشه بشهد سه ماشه بخورند و هر روز یک یکماشه افزایند تا روز یازدهم یک یکماشه کم سازند تا به سه ماشه رسد سنگ و ریگ دفع گردد دیگر آب برگ کریلهٔ سبز سه ماشه با یکدام ماست آمیخته بخورند و بالای آن چهار دام دوغ بنوشند تا سه روز متصل بخورند پس سه روز فاصله داده باز چهار روز بعمل آرند پس چهار روز فاصله دهند همین طور یک یک روز زیاده نمایند تا یک هفته برسد و غذا در ایام استعمال منحصر در خشکه و کهچری دانند و اگر آب کریله بعمل آرند نیز مفید بود و در رفع سنگ گرده و مثانه از مجربات حکیم ارشد است ایضاً آب برگ پونیر مروق که درختش همشکل درخت عنب الثعلب میباشد و در موسم برشکال پیدا میشود بقدر هفت توله با اضافهٔ قدری نمک یا نبات بدهند سریع الاثر است و کسانی که عادی درد گرده بسبب ریگ یا سنگ باشند اگر در هر موسم یک هفته استعمال کنند از درد ایمن شوند مجرب است ایضاً خاکستر چوب انگور شش ماشه با شیرهٔ گوکهرو همین قدر بخورند دیگر برگ نوسته کرنجوه خشک کرده سوخته دو درم با دو توله شهد بخورند دیگر چوب پکنهار بسوزند و خاکستر آن دو درم بسیر که یکدام آمیخته خورند دیگر گوکهرو بانجوه بجوشانند و آب او بیاشامند دیگر گل جاروب دو توله تا دو پاس در آب خیسانیده صاف کرده در آن تخم خیارین و گوکهرو و جوالسه هر واحد شش ماشه قند یکدو ماشه سائیده صاف نموده بقدری شکر شیرین نموده بنوشند نافع حصات و مدر بول است ایضاً بوی باریک سائیده نوشیدن نافع سنگ گرده و مثانه است و ساگ چولائی خوردن نیز نافع حصات است ایضاً حجر الیهود سه ماشه در دهن گذاشته با شیرهٔ برگ ترب چهار دام فرو برند دیگر جواکهار و سهاگه هر یک دو ماشه با شیرهٔ خارخسک بخورند دیگر گلتی گل مکرشده هر واحد یکتوله شب در یکنیم پاو آب بخیسانند و صبح بجوشانند تا نیمه باقی ماند صاف کرده شهد یک توله حل کرده بنوشند و دو سه هفته استعمال نمایند بر اخراج سنگ گرده و مثانه مجرب است دیگر برگ شندلی یکتوله در نیم پاو آب شیره برآورده شوره قلمی

یکماشه سوده بیامیزند و بنوشند و در چند روز قلع و قمع حصات مینماید و عجیب الاثر ست دیگر اصل السوس کاتهی هر یک سه درم بادیان ده درم در چهار پیاله آب بجوشانند چون یک پیاله بماند صاف نموده سه ماشه نمک سنگ و دو درم روغن گاو آمیخته بنوشند در تفتیت سنگ گرده و مثانه مجرب نوشته و در تکمله اصل السوس مطروح ست دیگر قند سیاه کهنه و مغز فلوس هر یک سه توله در آب نیم آثار بجوشانند و صاف نموده بنوشند در تفتیت سنگ گرده و مثانه و ادرار بول و تلیین شکم نافع بود دیگر جواکهار یکمثقال شوره دو مثقال تخم گزر چهار مثقال کوفته بیخته یکمثقال بدوغ گاو بخورند مفید بود **ایضاً** الایچی سهاگه پکهان بید گوکهرو کاتهی سونته اجود برابر سوده بعسل ببندند دیگر ستیاسیاری یعنی حجر الیهود سه درم مغز تخم خربزه مغز تخم خیارین گوکهرو کلتهی هر واحد دو درم سونف اجود گوند ببول هر واحد یکدرم سفوف سازند و دو درم بآب جوشانده یا خیسانده نخود بخورند حصات کلیه و مثانه دفع کند و اگر این ادویه را بسه چند عسل مقوم بسرشند معجون گردد دیگر سرگین کبوتر تخم سویه کلتهی بیخ بادیان گوکهرو و پوست خربزه حلبه تخم خطمی کتول هر یک قدری در آب جوشانیده اندران نشینند در اخراج سنگ نفع دهد **اقوال حکما** میگویند که احتراز نمایند از تولد حصات در گرده و مثانه باجتناب و دوام امتلا و سوء هضم و اشیای غلیظه لزجه که در مجاری بچسپد مثل شیرها و بیضه نیم برشته و میده و اطریه و نان سفید و پنیر تازه و ماهی تازه و طیور اجامیه و لحوم بقر و بز تر و فواکه خام و نان فطیر و غیر نضیج و شراب غلیظ و حرکت بعد طعام و هرگاه تولد حصات ابتدا نماید باید که قی بعد طعام بمرات کثیر نمایند و غذا سریع الانهضام لطیف قلیل التغذیه سازند و بقول مدره مثل کرفس و شبت و کاسنی و پودینه استعمال کنند و ایضاً مغز خربزه و انجیر تر و خشک و انگور سفید و شراب لطیف بکار برند که این همه تنقیه و تفتیح مجاری بول و اخراج ریگ مستعد برای تولد سنگ مینماید و خاصته بر این معنی مطبوخ کرفس و تخم گزر و نانخواه و سعد و کمون و تخم ترب نافع ست و ایضاً تخم خیار و تخم خربزه و بادام تلخ و زیتون الماء و راسن و کبر محلل مرکه عسل و سکنجبین آن مفید بود و ایضاً ریاضت معتدل و مالش همه بدن و تمریخ او خاصته موضع کمر نفع کند و ایضاً در بعض اوقات استعمال ملک مطبوخ و اسهال طبیعت برفق در هر اندک مدت خاصته اگر در گرده حرارت ناری باشد سودمند ست و اگر حار نباشد اسهال قوی نمایند و اگر حرارت گرده از تعب عفونت باشد باید که براحت دهند و اگر از استعمال اغذیه و ادویه حاره بود ترک آن باید کرد و اگر از ورم حار نباشد قیروطی معمول از موم و روغن بابونه و روغن گل در آب کاهو و کاسنی و خرفه و عصی الراعی و حی العالم بمالند و تبرید کرده و آرد جو و لعاب و خل ضماد کنند و ماء الشعیر و سکنجبین دهند و اگر ورم حار باشد که صلابت بود و اشیای ملین صلابت و قامع حرارت مثل بابونه و شبت و خطمی و حلبه و تخم کتان استعمال نمایند تا آنکه ورم نضج یابد و صلابت نرم گردد و پس ادویه مدر بول از داخل بکار برند و تدبیری که از خارج استعمال کنند آنچه ملین و محلل باعتدال بود مثل اشق و راتینج و میعه و شحوم و مخها و جند بیدستر و مر و نطرون و روغن بلسان آمیزند و تلطیف غذا حتی الامکان نمایند و اما علاج حصات بعد تکون او و وجه در اخراج آن اینست که تکمید و تضمید موضع او اولا بکمادات و ضمادات مرخیه باعتدال نمایند و این چنان باشد که تغریق موضع بروغن سداب کنند بعد از انکه مازو سوده و بابونه بدان آمیخته باشند و با سفنج و نمد در آب و روغن آغشته تکمید نمایند و یا ضماد معمول از روغن که سنبل بیخته و یا روغن بابونه جمع کرده باشند و یا ضماد معمول از نان یا آرد گندم و روغن بابونه بغیر نمک بعمل آرند و تغییر ضمادات و کمادات متصل نمایند تا موضع گرم بماند و اگر در آنجا درد شدید باشد ضماد از پوست لفاح و خشخاش و بیخ و افیون و آرد گندم و روغن بابونه بسازند و اندک فلونیا بخورانند تا آنکه معلوم کنند که از مواضع و مجاری که دران سنگ ست میل نموده و باید که حرکت نماید و خارج گردد که آن نرم و فراخ شده و محاجم بلا نار قریب موضع درد نهند و مدام اندک اندک فرود آرند پس هرگاه وجع در خاصره محسوس شود و سنگ بطریق اول منحدر گردد و اگر بسبب بزرگی و خشونت خود در آنجا تشبث کند و بدان سبب درد شدید پیدا کند در آب گرم که اندران حلبه و خطمی و شبت و بابونه جوشانیده باشند بنشانند و دران روغن بسیار اندازند تا وجع تسکین یابد و خروج سنگ آسان گردد و پس اگر طبیعت قبض شود بحقنه ملینه حقنه کنند و دران پیه ماکیان تازه و روغن شبت و روغن حلبه و پیه بط داخل نمایند و از خارج قیروطی موم و پیه بط و روغن بابونه بمالند و ضماد معمول از تخم کتان و حلبه و خطمی و روغن بابونه و پیه بط یا پیه ماکیان تضمید نمایند و همواره این تدبیر استعمال کنند تا آنکه درد ساکن شود و اگر در آنجا ورم باشد علاج ورم اولا بعده تفتیت نمایند

دفع آن نمایند تا آنکه ورم نضج یابد و موضع پاک گردد و بعده بعلاج سنگ رجوع نمایند و اگر در انجا ریح غلیظ باشد که در وجع افزایش کند ادویه که برای سنگ بنوشانند و اشیای محلل ریاح مثل سداب و انیسون و نانخواه و زیره و کرویا و شونیز بیامیزند و در ضمادات که از خارج استعمال کنند چیزی ازین مخلوط سازند و با گلقند عسلی بیاشامند و دود استخوان بز کوهی برای وجع کلیه و تفتیت حصات اگر پیدا شده باشد و برای منع از تولد غیر آن و تسکین وجاعیکه در گرده از ورم یا حصات باشد نافع هرگاه انگور بسیاه شدن ابتدا کند یکمن تقریبا از و در آن آب بجوشانند تا پاک گردد و بعده بز کوهی جوان چهار ساله ذبح کنند و در آن ظرف خون وسط بگیرند و خون اول و آخر نباید گرفت و آن ظرف را بپارچه باریک پوشیده در آفتاب نهند و از تری و غبار محفوظ دارند تا آنکه خشک گردد و بعد ازان اجزای او چیک قطع کنند و بسایند و در ان قدری از سادج و حماما و سنبل الطیب و فلفل آمیخته بردارند و یک مثقال بقدر بالای شیر بهنگام سکون وجع بدهند که فعلی عجیب دارد و باقی ادویه تفتیت حصات مثانه مسطور گردد و [illegible] که در ینجا [illegible] که برای گرده خاص و مشترک مثانه است ذکر نکنیم بعد ازین بحث حصات مثانه آب بفشرده و علامات سنیه خاص حصاة الکلیه و اعراضیکه اطبا قصد آن در علاج حصات مینمایند قطع مادۀ آن و منع تولد او و قطع سبب و اصلاح اوست و بعده تفتت و کسر آن و کشیدن و جدا کردن از متعلق آن بادویه که این فعل کنند بعد ازان اخراج آن و تلطف در ان و ترتیب آن بود و این تمام نشود بادویه مدره یا معجونات از خارج بیشتر یعنی تسکین و انچه تابع این از اوجاع باشد و اصلاح انچه که بادی از قروح عارض شود باید کرد و قوی بهر اخراج آن شق خاصره و پشت القصری نموده و آن خطر عظیم ست و کسی که این فعل کند بی عقل باشد اما قطع مادۀ آن پس اولا باستفراغ او از مسهل یا قی کنند بعده پرهیز از اغذیه غلیظه و آبهای تیره و بیشتر تعدیل ماکول و تقویت معده و اجادت هضم و ریاضت معتدل بر خلو و مالش کمر بسته و تلیین طبیعت بهر میلان اخلاط غلیظه بجانب ثقل و عدم مزاحمت ثقل بگرده و عدم سده باید کرد و از انچه آنرا النفع بخشد ادامت ادرار چیزیکه مثانه را بشوید از جزو مدره است و انچه درین نیکوست آب نخود و آب حرشف و آب برگ ترب و نفس ترب خصوصا باریک رطب باشد و چون بران چند روز بگذرد مدر قوی استعمال کنند و در میان آن آشامیدن شراب رقیق ابیض صریح منع تولد حصات کند و گاهی بحقنهای معتدل بادویه مخرج ثقل و تلیین طبیعت منتفع شوند و گاهی در ان ادویه سنگ داخل کنند پس قوت را از قریب برسانند و آزمون بهر تولد آن قی بر طعام ست و استکثار ازان که آن دافع فضول غلیظه از طریق مضاد طریق حرکت آن بسوی گرده است و جانب گرده را پاک گرداند و حمام و آبزن نافع بود گاه بازلاق آن مدد کند و گاهی مواد را بسوی ظاهر بدن جذب کند و از گرده بگرداند لیکن چون ازان استکثار نمایند ارخای قوت و اضعاف کلیه نماید و همچنین هرگاه در غیر وقت حاجت بسوی تلیین و تسکین وجع استعمال کنند گرده را قابل مواد منصبه بسوی آن بسبب استرخای آن گرداند و خواب بر پشت حصات را انفع کند و اما ادویه مفتته آن اکثر ادویه تلخ ست که بسیار شدید الحرارت نباشد تا بسبب [illegible] و هر که تقطیع او اشد و حرارت او اقل باشد آن افضل بود و باید که ادویه سنگ مثانه در حرارت شدید تر از ادویه سنگ گرده باشد و در ینجا ادویه از جنس دیگر ست که فعل آن بسوی حرارت و برودت منسوب نبود بلکه فعل آن فعل دوای بالخاصیه بود و ازان ادویه خفیفه آنست که در وی قوت مفرط نباشد و طبع آن چنین باشد که سنگ کوچک را بشکند و انچه شدید القوت نیست بعضی ازان چنان بود که شدید القوت بحسب سنگ گرده باشد که آن قلیل القوه بحسب سنگ مثانه بود بهر آنکه اشد ازان این قوت نباشد مثل حجر الیهود و بعضی ازان آنست که بحسب گرده قوی بود و در حصات مثانه ضعیف الفعل گردد و بعضی ازان آنست که قوت او در هر دو سنگ مشابه باشد مثل گنجشک مسمی باطراغولیدس و مثل خاکستر کژدم و چون از ادویه مفتته ادویه ترکیب [illegible] که بدان اقسام ادویه که معین فعل آن باشد یار کنند بعضی ازان ادویه قوی الادرار بود که اخراج بول غلیظ کند تا انچه از حصات منقلع گردد بیکبار خارج گردد و بعضی ازان ادویه باشد که در ان تعدی بهر حرکت ادویه دیگر و اخراج ثابت بود تا کمال عمل و سرعت گردد و این ادویه غیر سریع النفوذ باشد [illegible] در ان آن مع ذلک منضج بود مثل صمغ و بسفایج و بعضی ازان ادویه سریع النفوذ و تفتیت باشد مثل فلفل و غیر آن و از ادویه باشد که تقویت عضو کند [illegible] و اصلاح تاثیرات در ان حرکات بران و آن ادویه فادزهریه بود مثل سنبل الطیب و سلیخه و غیر آن و بعضی ازان ادویه باشد که در ان قبض لطیف بود مثل رب فواکه تا حفظ قوای عضو نماید و گاهی باین ادویه مخلوط میکنند ادویه مسکن اوجاع بخاصیت یا تخدیر پس هرگاه دوائی برین صورت ترکیب دادیم قوت طبیعت

دران تصرف کنند و ادویه حصویه را نزد حصات استعمال نماید و معطل کند ادویه مدره و مبدرقه را نزد موافات او یا ادویه حصات ابدا استعمال این
ادویه مدره را تا ادویه حصویه را بسوی مکان حصات رساند و دران هنگام ادویه مرتبه و ملینه را و رانجا برای ترتیب دوای حصات د باشد آن استعمال
کنند پس آن فعل خود کنند و منفذ و مدر را از موضعیکه احتیاج توقف زمانی دران باشد حرکت ندهد تا آن فعل خود کنند بدانچه قوت مستعمله آنرا معطل داشته
و قبل این ادویه منفذه را استعمال کرده باشد تا ادویه حصویه بسوی حصات استعجال نماید قبل ازانکه از طبیعت منفصل گردد و بانفعال موهن قوتیکه بدان
در حصات فعل کنند و چون منفتت و محرکه را استعمال کنند و فعل آن نماید ادویه مرتبه را معطل کند و عمل مدره و منفذه نماید پس چون درد شدت کند مخدره
را استعمال نماید بنحویکه آن قانون معروف در ترکیب ادویه است و گاهی در یک دوای مفرد بسیار ازین خصال مجتمع بود و اکنون ادویه مفتته حصات
مخرج آن شمار کرده میشود و آن مثل قسط و بیخ علیق و مقل و بیخ رطبه و پوست بیخ و بهست و نخود سیاه و خصوصا آب او و تخم خطمی و تخم آلو بالو و صمغ زعرور و دود در
نیز این قوت است و خار خسک و بیخ او و این را نیکوست و بیخ حنا و عنصل و سرکه او و سکنجبین او و کرفس جبلی و لودنیه و افسنتین و سلیخه و بیخ خیار دشتی و عود بلسان و
حب بلسان و روغن بلسان و فلفل و قوی بسیار است و تخم خیار دشتی و حرشف و آب بیخ او و اسقولوقندریون و سیاوشان و دو درم با آب ترب و کرفس
و بیخ نیل و تخم ساذج و عصی الراعی و خصوصا رومی و زیره صحرائی و بیخ سنطافلون و آب او و کمافیطوس و جعده و بیخ بادیون و تخم سعد مصری و پوست بیخ غار و تخم
و اسقوریدیون و برگ و اشرار و سداب بری ست و ایضا بوره ارمنی نیم درم بگیرند و بعسل بسرشند و با آب ترب بسایند و بخورانند و ایضا وطین مثقال
با آب نیم گرم و بعضی اطبا ذکر کرده اند که چون فلفل هفتاد عدد بگیرند و باریک سائیده هفت قرص ازان بسازند و هر روز یک قرص بخورند سنگ را
خارج کند و در لیسته قوت تفتیت حصات کلیه است و آنرا ادویه قویه بحسب گرده حجر الیهود و شکاع اشقیع و کمافیطوس ست و از قویه مطلقا خاکستر
عقارب ست و روغن عقرب و آن رغبتی که دران عقارب مشش کنند طلا کردن بر قاعرا قبه در سنگ مثانه و بهترین تدبیر خاکستر کردن است اکردم را در شیشه کرده
بگل حکمت گرفته در تنور گرم یکشب یا کم ازین بدارند و مبالغه در سوختن آن نکنند و صبح بر دارند و شیشه بهتر از ظرف گلی ناشفت آخذ قوت ست و
خاکستر خرگوش ذبح کرده بهمین نوع و این قولیست و شربت دو درم بود و آب او شدید الحل ست و کرم شب تاب که ازان سر دوست و باد ورکرده
خشک کنند و در آفتاب اندر ظرف مس بیاویزند و ایضا خراطین خشک و ایضا آبگینه مثل غبار سائیده و ایضا خاکستر آبگینه و بهترین آن آنست
که در چمچه آهن مشبک گرم کنند تا سرخ شود پس در آب اشنان اندازند تا ازان اجزای سوخته جدا گردد و باقی مانده را باز گرم کنند و بدستور عمل
نمایند تا همه خاکستر شود و بعده آن وزن را مثل غبار بسایند و یکمثقال ازان در دوازده مثقال آب گرم بخورند و بهترین آبگینه سفید صاف ست و از
ادویه بسیار قوی سنگی ست که در اسفنج یافته شود و ایضا خون بز کوهی خشک کرده است و بهتر طریق اخذ آن آنست که در وقتیکه اندران انگور رنگ
کردن شروع کنند بگیرند و در ظرف نو شسته اخذ نمایند و اگر ظرف سنگ باشد بهتر ست و بعد بسته شدن خون اجزای کوچک آن تراشیده
و ازان اقراص ساخته بر ظرف مشبک با پارچه صاف در آفتاب از حریر پوشیده بدارند و چون خوب خشک گردد در جائیکه تری نباشد آن قرص
را بدارند و یک ملعقه ازان در شراب حلو وقت سکون درد یا در آب کرفس جبلی بخورند و امر عجیب مشاهده نمایند و باقی طریق این همانست که در
قول مسیحی گذشت و ازانچه قوی عجیب ست خاکستر بیضه ماکیان بعد بیرون آمدن بچه آنست و انچه شدید القوه و افضل ازجمله است گنجشک مسمی
در یونانی اطراغولیدیطوس ست و آن گنجشک ست از جنس صعوه کوچکتر از همه گنجشکها سوای گنجشک ملکی و رنگ بدن او میان خاکستری و زردی و سبزی
بود و بر سر و بازوی او پرهای طلائی رنگ باشد و بر دم او نقطه های سفید بود و اکثر طیور او در زمستان و در زمین شوره و ترددش در آبها باشد
و بسیار طیران نمیکند بلکه اندک پرد و زود نشیند و دائم آواز دهد و دم جنباند و آنرا خام بخورند و این افضل ست و مطبوخ و بریان و نمکسود و دخان
کرده بخورند و گاهی آنرا تمامه بسوزند در تنوریکه بسیار گرم نباشد بقدریکه بران احتراق معطل قوت مستولی نشود در آبگینه با شد بنحویکه سر قدر
و غیر آن مذکور ست و گاهی در دیگ سنگین بسوزند و سر او بند ساختند پس هرگاه حد تشوی بسوی احتراق تجاوز کند بر دارند و گاهی سر مرغ ماء و حشوی او با فلفل

[illegible]

[illegible]

[illegible]

و بسفایج و مانند آن کنند و از خشک کرده یا خام یا سوخته سوده بشراب صاف یا بعسل یا بماء العسل و سکنجبین بخورند و کذلک هر واحد ازین ادویه و قومی گمان کرده که این گنجشک عصفور الشوک ست و درینجا طائریست که با فرنجیه صفرا غون نامند نمیدانم که آن همین ست یا غیر آن گمان کرده اند که چون آنرا خشک کنند و اندک اندک بخورند اخراج سنگ از هر موضع نماید و قومی ذکر کرده که نفس سنگ اخراج سنگ میکنند و ایضا سرگین کبوتر و سرگین خروس ست حیتین و کندی زعم کرده اند که اگر ازان نیز گیا را دو درم و کوچک را نیم درم با مثل او شکر طبرزد بخورند هر سنگ را اخراج کند و گاهی با وی فلفل و نمک هم آمیزند و یکدرم خصوصا با طبیخ مشکطرامشیع دهند و ایضا خنافس مجففه و بعضی گمان میکنند که بدخین زیره و کرنجار خارپشت سنگ را در بول برآرد و این از انجمله است که آنرا حق نمیدانم و اما ادویه که بهر تفتیت بدین ادویه مخلوط سازند مثل فلفل و بودینه و دارچینی ست و این ادویه با وجود آن در باب تحریک سنگ معونت ست و اما ادویه که بهر ادرار البول و اخراج فضول غلیظه بدان مخلوط سازند مثل بزور معروفه خصوصا حلبه و مثل دوقو و فوه و مرو اسارون و وج و نانخواه و کاشم و سیسالیوس و تخم فنجنکشت و اذخر و قردمانا ست و گاهی بعض مردم بر استعمال ذرایح جسارت میکنند و این ادویه با وجود شدت ادرار آنها تاثیر در حصات نیز دارند و اما ادویه که برای ترتیب اندک اندک آمیزند مثل صمغ ست و گاهی در نفس خود با فاعل در سنگ باشد مثل صمغ لبنی و صمغ جوز و اما ادویه مسکنه وجع مثل تخم کتان و لعاب آنست و مثل جلوز و فندق و تخم خطمی و این را ترتیب نیز بهر ادویه حصویه و موافقت برای جرم گرده است و از مخدرات آنچه معروف ست و اما ادویه مقویه مثل بهمن و زرنباد و سوس خشک و تخم فنجنکشت ست و ایضا مثل گل سرخ و گلنار و اذخر صندل و اما ادویه مرکبه برای حصات مثل مثرودیطوس ست که آن قوی فاعل در سنگ گرده است و مثل سنجرنیا و مثل معجون عقارب معروف برای گرده و مثانه و ایضا دوای تجربه تیس که آنرا بعد العبد بسبب جلالت قدر او نامند و دوا معروف بجرالی تنحذ از روغن بلسان هم آن عجیب ست و مثل این دوای قوی که تجربه کرده ایم بگیرند خاکستر آبگینه و خاکستر عقرب و خاکستر بیخ کرنب نبطی و خاکستر خرگوش و حجر اسفنج و خون بز کوهی خشک کرده سوده و خاکستر پوست بیضه بچه برآورده و حجر الیهود و صمغ جوز و وج ترکی اجزا مساوی یکجا و قطر اسالیون و دوقو و مشکطرامشیع و صمغ و تخم خطمی و ترب و فلفل هر واحد یکنیم جزو بعسل دو چند سرشته نگاهدارند شربتی ازان دو مثقال و زیاده ازان با آب خارخسک مطبوخ نخود سیاه و این بهر سنگ مثانه نیز صالح ست و ایضا خاکستر بیخ کرنب نبطی و خاکستر بیضه که بچه ازان بیرون آمده باشد و برادۀ حجر الیهود و تخم باده مساوی همه را جمع کرده بقدر ملعقه ازان در شراب یا آب خارخسک بخورند و این سنگ مثانه را نیز نافع بود و آنرا مثل گل سفید برآرد و ایضا آنچه قوی جامع ست تخم خربزه آبگینه سوخته تخم قلت دوقو مساوی یکدرم با آب نخود یا ترب و ایضا سرگین کبوتر و سرگین خروس اندکی ازین با آب ترب یا بشراب یا با آب گرم بدهند و این جامع ست و از آنچه جامع ست این ست که بگیرند کندش یکدرم سرگین کبوتر یکدرم خنافس نیم دانگ کوفته بشراب بدهند و ایضا حجر اسفنج و سقولوقندریون و پرسیاوشان و تخم خطمی و فطراسالیون مساوی شربت مقدار حاجت در آب کرفس یا بار الاصول یا آب خارخسک یا آب ترب و ایضا از آنچه جامع ست حب بلسان و لو دینه دشتی خشک و تخم خبازی و حجر اسفنج و بادروج خشک مساوی کوفته هر روز یک ملعقه بشراب ممزوج چهار اوقیه بدهند و از آنچه اخص بکلیه است سیسوسن دو درم سوریون دو درم فلفل چهار درم و شربت مقدار مناسب بسکنجبین عنصلی و ایضا سیساب بری و خبازی بری و بیخ کرفس مساوی بقدر دو ملعقه ازان گرفته در شراب بجوشانند و صاف کرده بنوشند و ایضا فطافلون بسکنجبین عنصلی یا بماء العسل و ایضا تخم ترب و تخم قلت مساوی تنگ بندقه ازان بروغن یاسمین بدهند و ایضا دوای مجرب تخم خربزه و قرطم و زعفران و قلت تنکار بخورند و ایضا حب المحلب مقشر کوفته دو مثقال زعفران مثقال زراوند نیم مثقال بعسل بسرشند شربتی چهار درم و ایضا قردمانا درخمی مع مثل آن پوست بیخ غار و ایضا از تخم سپند و مقل حبها سازند شربتی هر روز تا یکدرم با آب برگ ترب و راسن رطب یا با آب زیتون دوای فائق مسکن درد و مخرج حصات بگیرند سوریون و آن کرفس بری ست و معروف بکرفس فرس یک اوقیه سعد مصری سنبل الطیب تخم خشخاش سفید دارچینی سلیخه فلفل سفید تخم گزر بیدوج هر واحد یکنیم اوقیه حجر الیهود نیم اوقیه سنگی که از بلاد فافادونیا آرند نیم اوقیه بعسل بسرشند و شربت بندقه بشراب دوا نافع تکون حصات بگیرند تخم صامریوما و مشکطرامشیع و تخم خطمی هر واحد درخمی تخم خیار بستانی و تخم خربزه و کتیرا هر واحد نصف درخمی و همه را اختلاط کرده بخورند شربت دو درخمی با شراب لطیف ممزوج دیگر بگیرند حجر موجود و راسفنج و بیخ خارخسک و تخم گزر هر واحد دو درخمی

[illegible]

[illegible]

تخم خیارین تخم خطمی نشاسته هر واحد یک درم بادیان وانیسون و جعده هر واحد سه درم مرخیات و گاهی آبهائی که اندران ادویه حصویه و مفتتات آن جوش دهند می نوشانند مثل آبهائیکه دران کمافیطوس و جعده و پودینه و سیسالیوس و بیخ خار خسک و ثمر آن و اسقولوقندریون و بیخ خبازی و برسیاوشان و عصی الراعی و بیخ نیل و بیخ غافث و تخم خطمی و ماش لوبیا و شونیز و [illegible] و غیر آن از مدرات و چون انها را در ایام صحت نیز استعمال کنند تولد حصات منع کنند و از مطبوخات نافع بدان در حصات کلیه انتفاع یابند چون استعمال او تکرار نمایند در اوقات نوبت اینست که برگ خبازی دشتی بجوشانند و در مطبوخ او روغن زرد و عسل داخل کرده مقدار کثیر ازان بنوشند که آن ازلاق حصات و ادرار بول و تلیین مسالک آن کند و آنرا بسهولت برارد و قس گفته که کثرت استحمام در حمامات آب کبریتی منفعت حصات ست و این اشاره میکند بسوی بعض آبهای حاره که گاهی جلد را قرحه کنند و چون ازان ادویه حصویه بسازند و دران پارچه آغشته گرم بر موضع سنگ نهند آنرا تحلیل کند و ما تجربه کرده ایم چیزی را ازین قبیل و اما تدبیر در تهیه حصات برای انقلاع و انفعال از ادویه و آسانی زلق و خروج پس واجب که مالش دهان مرخیه استعمال نمایند و کذلک نطولات و ضمادات و قیروطیات مرخیه و حمامات و آبزن بقدریکه ارخای قوت بافراط نماید پس ازین را ضعیف کند و گاهی بسبب این بسوی عضو ماده زیاده سیلان کند و درین هنگام دوای انقلاع حصات بنوشانند تا قلع و اخراج بران آسان گردد و باید که مرخیات بمقویات بر قانون معلوم مخلوط سازند و خصوصا آنکه دران هم تقویت بسیار مضادست برای غرضیکه در تحلیل ست نباشد و این مثل روغن سوسن و روغن سنبل و روغن حنا و روغن خیری ست و اجرام آنها نیز در روغن خیری معانی کثیره جمع اند بعد ازان کمرگاه و خاصره و عانه بربندند تا مجاری از بالا فراخ شود و یا بدست مالش نمایند بعد ازان دوای منفعت بخورانند در عقب آن مدرات دهند و ایضا در نوشیدن مثل خیارشنبر بروغن بادام و یا عصاره لزج از عصارات مدره که اندران لزوجت و ازلاق باشد بروغن بادام باکی نیست و از آنچه نفع کند بعد ارخا یا عند استغنا از ارخا هرگاه معلوم شود که سنگ منقلع متحرک ست تکمیدات باسفنج مغموس در آب [illegible] بود و ضمادات مسخنه و مروخات با دهان حاره مسخنه مثل روغن سداب یا زیت و جند بیدستر ست و احتیاج حفظ سخونت ضماد بود و اگر حاجت بقوت تر ازین آید محاجم خالی بر موضع سنگ گذارند تا آنرا جذب کند بعده ازان موضع فرود آرند و همچنین بتدریج از موضع کلیتین تا بسوی طرف حالبین بسوی اسفل نازل کنند پس اگر سنگ بمثانه فرود آید در ساکن شود و گاهی ریاضت و حرکت و سواری بر چارپایه خرگام کافی گردد و کذلک نزول بر نردبان خصوصا که مروخات استعمال کرده باشند و چون سنگ از مثانه بسوی مجرای قضیب منحدر گردد پس گاهی درد کند و درین هنگام باید که تدبیر آن موضع نمایند بنحویکه ذکر یابد و اما تدبیر وجع چون هیجان کند و خصوصا نزد مثانه بسبب عظم حصات یا دندانه که دران باشد و کبر اشنده و خشونت ساحجه پس گاهی [illegible] بود که بهنگام و آبزن زایل گردد و چون افراط اینها کنند و ارخا آرند وجع شدید بعد ساعتی عود کند و نطولات بابونجه و اکلیل الملک و خطمیه و نخاله جید نافع ست و اگر قبض طبیعت باشد اخراج ثفل صواب بود و بشیاف یا حقنه غیر کثیر مضطر و مولم بلکه شیاف نزد من بهتر ست و در تلیین طبیعت تخفیف بسیار و تسکین وجع ست و باستعمال مسهل سبیل نیست که آن مولم بود و مودی تنزل مواد از فوق گردد و اما در حقنه چون شحوم و دسومات و قوای مرخیه و قوای مدره باشد با وجود اسهال تلیین کند و درد را تسکین دهد و اعانت بر اخراج سنگ نماید و چون درد شدید باشد و از علاجی که مذکور شد تسکین شود بعده چون علاج بادویه حصویه کنند درد ثوران نماید پس صواب تر آنست که از ادویه قوی التحریک دست باز دارند و بحقنه لین و بمروخات و قیروطیات مرخیه ملینه مزلقه مشغول شوند و گاهی درین وقت استعمال قی نفع بخشد و این بسبب تقلیل مواد مزاحم حصات بود و گاهی ضرر کند بنا بر جذب حصات بسوی فوق پس اگر وجع متغیر نشود ناچار مخدرات خورانند و افضل آن فلونیا ست و ایضا دوای لفاحی و تریاقی که کهنه نشده باشد بلکه بتازگی باشد و قوت افیون دران باقی بود که آن بوجوه کثیره نافع بود چنانچه نفع کند از جهت تریاقیت و از جهت ادرار و تفتیت حصات و از جهت تخدیر وجع و گاهی در ایلام ریح که در گرده بود و مزاحمت حصات کند اعانت نماید و بعلامات ریح الکلیه شناخته شود و یا در امعا بود که مزاحمت او نماید و بعلامات آن دریافت گردد پس درین هنگام باید که آنچه کسر ریاح کند مثل سداب و تخم آن و تخم کرفس و انیسون و نانخواه و کرویا و شونیز در مثل ماء العسل بخورانند یا ضمادا یا باخذ قیروطی ازان در روغن یا در حقنه استعمال کنند و اگر حصات

اورم حار باشد اولاً بمعالجهٔ ورم کلیه علاج کنند و بدانچه معلوم است از نطولات و قیروطیات و ضمادات مبرده که در ابواب کثیره گذشت اندک سرکه برای تنفیذ بران ریخته کفایت کنند و کذلک حقنه بآن عصارات و بروغن گل نمایند و اگر حاجت بود فصد کنند و اگر ورم صلب باشد بمثل لعابات حار چون لعاب بزرکتان و حلبه و خطمی و تخم مرو مخلوط بچیزی مبرد بکار برند و کذلک بابونه و اکلیل الملک و خار خسک و شبت بعمل آرند بطریق شرب و حقنه و اطلیه استعمال نمایند پس هرگاه اطلیه بعمل آرند باید که دران مثل سراتیج و سکبینج و اشق و میعه و جندبیدستر و مر و الیغار و روغنهای گرم مقوی داخل کنند و از مراهم مرهم داخلیون و مرهم شحوم و غیر آن بکار برند بعده چون نضج معلوم شود و دران هنگام بادرار پردازند و اما اغذیهٔ اصحاب حصات پس آنچه مخالف اغذیهٔ ضارهٔ ایشان باشد و لحوم مشوی عصافیر بادی و عصافیر دور و کبوتر بچه مهر البطیخ ایشان را مضر نیست و همچنین لحوم لطیفه و گوشت سرطان بریان نفع کند و باید که در طعام ایشان خرشف و هلیون خصوصاً بری اندازند و آب نخود برشتا و بروغن قرطم دهند صاحب کامل گوید که هرگاه این مرض اشتداد نماید و مریض را در جای گرده درد بهم رسد و در بول او رنگ ظاهر شود باید که تدبیر ملطف مقطع خلط غلیظ بغیر آنکه حرارت مفرط کند بعمل آرند و از استعمال اغذیهٔ عسر الانهضام مولد خلط غلیظ لزج مثل لحوم کبش و ضب و نان فطیر و نان سپیده و هر آنچه از آرد و نشاسته سازند و اطریه و هریسه و بیضهٔ منعقد و پنیر رطب و خشک و برنج بشیر و غیر آن منع کنند و اغذیهٔ سهل الانهضام مثل لحوم طیور ملائم چون بچهٔ مرغ و دراج و قنابر و لحوم جدی بطریق اسفیدباج و زیرباج و مطجن نیک پخته و نان خشکار خمیری خوب پخته استعمال نمایند و مغز خیار و بادرنگ و خربزه و انگور سفید و کاسنی و کشوث و کرفس و بادیان و لوبیه و نانخواه بکثرت تناول کنند یا استعمال بادام تلخ و تخم خربزه و تخم کتان و بلیلون و آب زیتون و کبر مخلل و هلیون مخلل و مانند آن که ادرار بول کنند و غذا اندک دهند و حریص گردانند و ریاضت معتدل قبل غذا و دخول حمام معتدل الحرارة بعد ریاضت و ریختن آب نیمگرم بر جانب مرض و نشستن در آبزنیکه اندران خار خسک و بابونه و اکلیل الملک و مرزنجوش و کرفس و کرنب و شبت و برگ خطمی و پرسیاوشان برابر جوشانیده باشند استعمال کنند و بجای گرده گاهی روغن خسک و گاهی روغن شبت و روغن خیری و مانند آن بمالند این تدبیر هر روز و یا یکروز در میان بعمل آرند و بعد خروج از آبزن مغز تخم خیار و بادرنگ و خربزه و کدو هر واحد یکجزو بادیان نیم جزو همه را باریک سائیده سه درم بسکنجبین و گلاب و اندک آب سرد بخورند و گاه گاه این طبیخ بنوشند عناب و سپستان و انجیر سفید و پرسیاوشان و اصل السوس و تخم خطمی و تخم خبازی و تخم کرفس و بادیان و جعده و خار خسک و حاشا هر واحد بقدر حاجت گرفته همه را بسه چند آن آب بجوشانند تا بسوم حصه باز آید صاف نموده چهار اوقیه از آن با یکنیم اوقیه سکنجبین شکری بکار برند و گاه گاهی امر بقی نمایند بعد تناول طعام مختلف مثل ترب و ماهی شور و خربزه و شبت و کرفس و بادیان و نوشیدن سکنجبین که دران ترب خیسانیده باشند و شرب شراب مختلف و امثال آن پس اگر علامات غلبهٔ خون ظاهر بود فصد باسلیق نمایند و اگر نباشد دوای مسهل بلغم منقی خلط غلیظ بدهند پس اگر در انجا حرارت باشد دوای قوی الاسهال ندهند بلکه آنچه اسهال بسهولت نماید مثل مطبوخ مقوی تبرید و قرص بنفشه و خیارشنبر تبرید دهند و اگر در انجا حرارت قوی نباشد و خلط غلیظ بود دوای قوی‌تر مثل این حب استعمال کنند تربد یکنیم درم حب النیل چهار دانگ صبر نیم درم شحم حنظل یکنیم دانگ یا دو دانگ نمک نفطی دو دانگ همه را باریک سائیده بآب حبها سازند و امثال آنها آنچه استفراغ بلغم و خلط غلیظ کند بعمل آرند و هرگاه این علت مستحکم شود و در گرده سنگ مستکمل گردد باید که سائر تدبیر ملطف مقطع معتدل در حرارت و ادویهٔ مفتت حصات بالخاصیت استعمال کنند و هرگاه در انجا حرارت باشد باید که از ادویهٔ حاره و تدبیر مسخن احتراز نمایند و این دوا مفتت حصات است اگر در انجا حرارت بود دیگر بگیرند تخم خربزه و خیار و بادرنگ و کدو هر واحد پنج درم تخم کرفس دو درم بادیان حجر الاسفنج آبگینهٔ سوخته هر واحد سه درم همه را باریک سائیده سه درم بسکنجبین بدهند دیگر که مفتت حصات است اگر حرارت نباشد بگیرند تخم خیار و بادرنگ و خربزه هر واحد چهار درم حب القلت خار خسک صمغ آدنجار پرسیاوشان اسقولوقندریون هر واحد دو درم حب المحلب بادیان پوست بیخ کبر هر واحد یکدرم همه را باریک بسایند شربتی دو درم بآب نخود سیاه و سکنجبین و اگر در انجا حرارت باشد این استعمال نکنند دیگر که سنگ بشکند اگر حرارت قوی نباشد حب بلسان و حب البان و حب المحلب و حجر الاسفنج و تخم خربزه هر واحد یکجزو کوفته بیخته بقدر ملعقه بشیر آب تمر و حج بدهند دیگر اگر حرارت نباشد تخم خیار و تخم کرفس جبلی

وبهری و انیسون و سلیخه و سنبل و دارچینی و حب القلت هر واحد یکجزو عاقرقرحا و جندبیدستر و فرفیون هر واحد ربع جزو کوفته بیخته یکمثقال بسکنجبین و آب که دران نخود سیاه پخته باشند بخورند دیگر هرگاه در انجا حرارت باشد خارخسک حب القلت حجر الیهود هر واحد جزو اسقولوقندریون بادیان پوست بیخ کبر مغز تخم خربزه مغز تخم خیار هر واحد دو جزو همه را باریک سائیده دو درم با آبیکه دران پرسیاوشان و بادیان جوشانیده باشند یا سکنجبین بدهند که باذن الله نافع بود و حجر الیهود دوای بسیار نافع برای سنگ گرده است و چون از کژدم سوخته نیم درم با آب بادیان و آب راسن افشرده یا با آب مطبوخ پرسیاوشان و اسقولوقندریون بخورند نفع بین کند دوای مفتت حصات زنجبیل فلفل دارفلفل هر واحد نیم درم جنطیانا دو درم بیخ کاکنج ده درم جندبیدستر دو درم کژدم سوخته مثل او همه را باریک سائیده بعسل کف گرفته بسرشند خوراک دو دانگ تا نیم درم بعد شش ماه دیگر مفتت حصات زنجبیل و سنبل هندی و جعده وحب بلسان هر واحد سه درم دارچینی و اسقولوقندریون و فقاح اذخر و زعفران و جندبیدستر هر واحد چهار درم سلیخه یکدرم اسارون و دارفلفل ووج و فوه و قسط هر واحد دو درم فطراسالیون گل سرخ و فلفل سفید هر واحد دو نیم درم باریک سائیده بعسل کف گرفته بسرشند شربت درم با آب مطبوخ نخود سیاه دیگر که سنگ بشکند بگیرند سرگین کبوتر و آبگینه سوخته هر واحد یکجزو کندش نیم جزو باریک بسایند و یکدرم با آب ترب افشرده او ثیریا با آب اسقولوقندریون جوشانیده بدهند دیگر ذراریح نیم دانگ سرگین کبوتر نیم مثقال باریک سائیده بشراب کهنه بخورند نافع است و دهن عقرب چون بر خاصره و عانه بمالند حصات را متفتت بین نماید و این صفت آنست بگیرند زراوند مدحرج و جنطیانا و سعد و پوست بیخ کبر هر واحد ده درم وقیه و نیم کوفته بران روغن بادام تلخ رطل ریخته یکهفته در آفتاب بدارند بعد ازان صاف کرده درین روغن ده عقرب بیندازند که همان ساعت گرفته باشند اندازند و سرخود بسته در آفتاب بگذارند پس صاف کرده بردارند و استعمال کنند و حجر بنیا که آن حجر معروف بحجر انبیاست و سوطیرا و حجر بنیا چون از هر واحد نیم درم تا نیم مثقال با آب نخود سیاه یا آبیکه دران وج و اسقولوقندریون و کرفس جوشانیده باشند بخورند نافع و از آنچه درین مرض نفع کند آبگینه شامی سوخته است چون نیم درم تا نیم مثقال ازان باریک سائیده با آب مطبوخ پرسیاوشان بخورند و همچنین اگر کژدم سوخته مثل این بخورند منفعت بین کند و باید که استعمال این ادویه باحتیاط و حذر نمایند و این چنان باشد که نگاه کنند اگر سنگ در یک موضع گرده ایستاده باشد و علامتش آنست که درد دائم بود و ساکن نشود و مریض را قلق بود پس ادویه حاده و آنچه ادرار بول بقوت نماید و ادویه محلله و مرخیه مثل نطول و روغنها استعمال نماید و بلکه تخم خیار و بادرنگ و خربزه و خطمی و تخم کدو و پرسیاوشان و مانند آن از ادویه که ادرار بول برفق نماید استعمال نمایند و تکمید موضع بسبوس و مانند آن و لطوخها تخفیف کنند و هرگاه سنگ از موضعی بموضع دیگر منتقل باشد و آن گاهی هیجان وجع کند و گاهی ساکن شود تنطیل با آب گرم کنند و در آبزن که اندران پرسیاوشان و شبت و کرنب و خارخسک و بادیان و مانند آن که مذکور شد جوشانیده باشند بنشانند و بروغنهای مذکوره مالش کنند و تکمید موضع با سبوس در آب گرم و روغن نمایند پس هرگاه در انجا حرارت نبود بلکه برودت باشد باید که بکثرت مالش بروغنهای گرم مثل روغن شبت و روغن سداب و خیری و نرگس نمایند و دران اندکی از جندبیدستر و غیر آن که مرخی مجاری بول بود و توسیع آن برای نفوذ سنگ و اخراج آن بسوی مثانه بسهولت کند حل نمایند پس اگر درد شدت کند و ساکن نشود با استعمال این اشیا باید که اشیای مخدره معروفه مسکنه وجع مثل فلونیای رومی و فارسی و افیون و پوست بیخ لفاح و مانند آن استعمال کنند و بعض چیزهای مدر بول مثل تخم خربزه و خیار و بادرنگ آمیزند و با آب گرم بخورند که تسکین درد کند و اگر درد ساکن نشود و سنگ از جای خود نازل نگردد باید که محاجم نهند و مص کنند که آن سنگ از موضع او نقل کند و تسکین عجیب وجع نماید و باید که وضع محجمه بموضع فوق قریب از موضع وجع بسوی اسفل باشد و اندک اندک مص کنند که سنگ از موضع منجذب گردد بعد ازان محجمه را ازان موضع با سفل تر به نقل کنند و اندک اندک امتصاص نمایند تا بموضع محجمه کشیده شود و همچنین محجمه را با سفل طرف مثانه نقل کنند و همین نوع عمل کنند تا آنکه سنگ بمثانه نزول نماید و از مجرای قضیب خارج گردد پس اگر این علاج استعمال کردند و سنگ در موضع واحد توقف نمود و ازان نازل نشد بسبب عظم خود و در انجا ورم پیدا گردد باید که مریض را نشستن در آبزن که اندران حلبه و برگ کتان و خطمی و خبازی جوشانیده باشند امر کنند و موضع را بعض روغنها

محلله ملینه مثل روغن بنفشه و روغن کنجد که اندران حلبه و تخم کتان جوشانیده و بآن پیه بط و پیه کبوتر بچه گداخته باشند مالش نمایند پس اگر درد ساکن نشود و حقنه بسپستان و بابونه و خطمی و بنفشه و تخم کتان و حلبه و سبوس و روغن بابونه و روغن شبت و مانند آن استعمال کنند و مالش موضع با دهان و آب گرم نمایند و مدام این فعل کنند تا آنکه درد تسکین یابد و چون درد ساکن شود و مرض تخفیف یابد پس چندی نگاه کنند اگر سنگ بسوی مثانه نازل شود و از ان خارج گردد مرض زائل شود و اگر سنگ خارج نشد اعادهٔ ادویه مفتته حصات مدرهٔ بول که مذکور شد و آنچه در بحث سنگ مثانه ذکر یابد باید کرد **صاحب جامع** بعد ذکر علاج مذکور را بقدر زیاده نوشته که من اکثر صاحب این مرض را علاج باین سفوف نمودم تخم ترب قردمانا کرویا مغز تخم خربزه خار خسک بادیان هر یک سه درم حب القلت دو درم باریک سائیده سه درم بعد فصد باسلیق بخورند و در هر هفته یا پانزده روز یا بعد یکماه بحسب قوت مریض اسهال طبیعت باین دوا نمایند که بگیرند بادیان سه درم و باریک سائیده با گلقند یک اوقیه بسرشند و در آب حل کرده صاف نمایند و دران فلوس خیارشنبر دو اوقیه حل کرده باز صاف نمایند و روغن بادام شیرین انداخته نیمگرم بنوشند پس مرض شفای تام باذن الله تعالی در زمان اندک یافت **ایلاقی** و **حبر جالی** گویند که قطع اسباب تولد سنگ باید کرد پس تدبیر تفتیت و اخراج او و اما تدبیر قطع سبب آنست که بدن را از ماده پاک نمایند و از اغذیه که غذای آن ماده سنگ شود باز دارند و از حرکات و اسباب معین بر تولد آن احتراز نمایند و اگر ارادهٔ حفظ قوت باشد طعامهای زودگوار چون گوشت تیهو و دراج و تدرو و مرغ خانگی سبک اندام فربه و گوشت بزغاله و بره یا اسفیدباج مرغ فربه و بیضهٔ مرغ نیمبرشت و نان خشکاری خمیری نیکو پخته بدهند و اگر قوت قوی باشد چیزهائیکه غذا کمتر دهند چون ماش مقشر و اسفاناخ و کشک جو و قلیهٔ کدو و قلیهٔ خیار و نخود آب و زیرباج و مزورات ساده بمغز بادام و روغن آن و روغن کنجد تازه یا روغن گاو بخورانند و از امتلای طعام حذر کنند و تدبیر تنقیهٔ بدن استعمال قی و مسهل است و قی بدو سبب بهتر است یکی آنکه قی زود زود توان کرد و مسهل زود زود نشاید خورد دوم آنکه قی هم ماده را قلع کند و هم از ان طرف منع نماید لیکن بر قی طبع را نرم باید داشت تا ماده را بطریق امعا بار گرداند و مسهل بحسب مزاج و حال مریض باید داد و تقویت معده بهر هضم طعام حسب واجب نمایند و از آنچه تولد سنگ را منع کند آنست که آب سرد در میان طعام بخورند و گاه گاه ناشتا اندکی شراب خورند و بر بستر پوستین نخسپند لیکن بر کتان خسپند تا گردهٔ ایشان گرم نشود و از مفردات آنچه ماده را لطیف کند و مثانه را پاک کند و سنگ را بشکند بعضی از ان بقول است مثل کرفس و کاسنی و شبت و پودینه و بادیان و خار خسک و برگ ترب و ترب و دراسن و بعضی فواکه مثل خربزه و خیار و بادرنگ و انگور سفید و انجیر تر و خشک و بادام تلخ و نمر و پسته و بعضی اچارها مثل کبر مخلل و بلبوس مخلل و عنصل مخلل و زیتون پرورده و بعضی شرابها مثل سکنجبین که از سرکه و از سرکهٔ عنصل سازند و آب ترب و شراب سفید لطیف و بعضی ادویه است مثل آنکه در قول ابوعلی سینا گذشت و اگر قوت گرده و مثانه ضعیف شده باشد ادویهٔ مقویه بیامیزند مثل بهمن و غیر آن که در قول مذکور مسطور شده و بعضی میوه‌ها مثل سیب و بهی و چون از آبزن بیرون آیند شربتی از تخم خیار و خیار بادرنگ با نیم مثقال حجرالیهود و نیم درم حجر اسفنج سوده بدهند و روغنهای ملین با روغنهای مقوی چون روغن شبت و حسک با روغن سوسن و خیری آمیخته بمالند و روغن خیری هم مقوی و هم محلل است و قی بوقت درد نباید کرد محمد زکریا گوید بسیار آزموده‌ام که بعد فصد درد ساکن شد و سنگ بآسانی بیرون آمد و این دوا سنگ را از گرده بیرون آرد مغز تخم خربزه و زیرهٔ سیاه و ناخواه و تخم و تخم کرفس و تخم ترب و مغز بادام تلخ مساوی شربتی یکدرم بطبیخ پرسیاوشان و الیشا دو قوه فوه و کرفس و مغز تخم خیار هر یک شش درم سلیخه و سنبل و دارچینی هر یک چهار درم همه را بکوبند شربتی القدر یک ترس با چهار وقیه آب حسک سی روز این دوا بخورند سنگ را بریزاند و پاک کند و درین دوا خاصیت عجیب است و آن اینست که هر که این دوا بکوبد در دست او انگشتری آهنی نباشد و در میان او کارد نباید و در کفش او میخ آهن نباید و بهیچ وجه با وی آهن نباشد و این خاصیت آزموده من نیست لیکن آنچه در کتب دیدم اینجا حکایت کردم و در اختیارات کندی همی آید که آب ترب بر صباح یک وقیه بخورند همه سنگها را بریزاند و پاک کند و جانوریست که در میان البقول یعنی تره بسیار باشد پشت او چون گنبدی گرد و رنگ او سرخ و بران نقطه‌های سیاه در میان سرخی بود و چون از ان جانور سه عدد بخورند سنگ بریزاند و پاک کند و کرم شب تاب که بشب روشنائی دهد سر و اطراف وی را دور کنند و تن او در آفتاب خشک کرده هر روز یکدرم با دوازده درم آب نقیع انگور

[illegible]

بدهند سه روز و بعضے گفته اند که یکدرم لسبه روز باید خورد و مجرب نوشته اند و این آزموده من نیست و همه ادویه که از بهر این علت دهند در حمام آبزن بدهند که نافع بود و حب بلسان سوده یکمثقال سنگ گرده بریزاند و معجون ازبده در قول بوعلی گذشت و معجون عقرب در بحث حصات مثانه در قول ابوسهل خواهد آمد شربتی بعد از شش ماه کودکان را نیم دانگ و بزرگان را دانگی دهد و آب کرفس محمود شیرازی گوید که در سنگ گرده و مثانه هر صبح مطبوخ از بادیان سه درم و تخم کاسنی و اصل السوس مقشر کوفته هر واحد سه درم با شکر سفید ده درم بنوشند و غذا مزوره نخود آب بشیره قرطم و لحم کبک و یا شیره تخم خیارین و تخم خربزه هر واحد ده درم بنوشند و یا بگیرند بادیان و انیسون هر واحد سه درم و با شکر سفید ده درم جوشانیده صاف نموده بران شیره بزور ثلاثه هر واحد ده درم انداخته بنوشند و اگر درد اشتداد نماید و امر عظیم گردد این مطبوخ بیاشامند بادیان تخم کرفس تخم خیاری تخم خطمی هر واحد سه درم تخم کاسنی بنفشه خشک هر واحد چهار درم عناب سپستان انجیر سفید هر واحد بیست عدد سنای مکی هفت درم اصل السوس مقشر چهار درم پرسیاوشان پنج درم جعده خارخسک حاشا هر واحد هفت درم همه را سه رطل آب بجوشانند تا بیک رطل باز آید صاف کرده در ان ترنجبین و خیارشنبر هر واحد ده درم حل کرده سحرگاه بنوشند و اگر ازین دوا فائده نشود حقنه استعمال کنند بعد تناول اندک اغذیه مختلفه مثل ماهی شوربا و ترب و خربزه و شبت و یا بگیرند شبت و سرمق و تخم ترب و تخم خربزه و تخم کرفس و برگ ترب و بیخ آن در آب خوب بجوشانند و صاف کرده بران عسل و روغن کنجد و نمک انداخته بنوشند و بپر مرغ ملوث بروغن کنجد قی کنند و حلبه و قرطم و بنفشه و مانند آن که در قول صاحب کامل گذشت جوشانیده آبزن نمایند و بر کمرگاه روغنهای گرم محلل مثل بابونه و زنبق و نرگس و غیر آن بمالند و از تناول اغذیه غلیظه مثل عصائد و حلوای نشاسته و جز آن احتراز کنند و اغذیه لطیفه زود گوار مثل نخود آب بلحوم ماکیان و کنجشک و کبوتر صحرائی و قلیه پر مصالح بنان خشکار تناول نمایند و ترک عشا و تقلیل غذا نافع بود و هر روز چندبار حرکت کنند و پای بردارند و اگر مریض را طاقت شدت درد نباشد مخدرات مثل بزر شفتا و بزر البنج بشکر و خشخاش و غیره دهند و چون مرض مستحکم شود ادویه مفتته حصات بخورند و از ادویه حاره سخنه مثل زنجبیل مربی و فلفل و قرفه و قرنفل و مانند آن اجتناب سخت نمایند تا ماده باستفراغ لطیف و بقای کثیف متحجر نشود و این دوا حصات را بشکند اگر در مزاج حرارت باشد مغز تخم خیارین و تخم خربزه هر واحد ده درم تخم شلجم پنج درم تخم کرفس بادیان انیسون هر واحد سه درم حب المحلب چهار درم همه را باریک سائیده بحریر بیخته سه درم با سکنجبین ساذج یا بزوری ده درم بخورند و اگر بادی حرارت نبود این دوا دهند بادیان تخم کرفس اسقولوقندریون هر واحد سه درم حب المحلب مغز تخم خیارین و تخم خربزه خارخسک صمغ آلو سیاه پرسیاوشان هر واحد چهار درم حب القلت پنج درم همه را باریک سوده بدارند شربت سه درم بسکنجبین بزوری ده درم غذا مزوره نخود بمغز قرطم و اندک دارچینی دهند و معجون عقرب نیز دهند احتیاطاً استعمال کنند تا تسخین مزاج بسیار نکند و قرحه مثانه بسبب شدت لذع در انجا پیدا نماید و یا هر صبح یکمثقال معجون حجر الیهود با شیره بزور ثلاثه هر واحد ده درم بخورند و یا بگیرند تخم کنگر و تخم شلجم و تخم ترب و بادیان هر واحد سه درم و شکر سفید ده درم و جوشانیده صاف کرده با معجون حجر الیهود بنوشند و اگر سنگ در موضع واحد واقف بود و نازل و متحرک نگردد و علامتش اینست که درد و ضربان شدید بود که مریض طاقت آن نیارد و سکون و خواب نبود و درد ساعتی ساکن نشود پس باید که ادویه قوی الادرار مثل تخم کرفس و کرفس و بادیان و خیارین و خربزه و ادویه مفتته حصات بقوت مثل این دوا بدهند بگیرند فطراسالیون فلفل سفید و سیاه هر واحد سه درم زنجبیل سنبل سلیخه دارچینی جعده اسارون هر واحد چهار درم جندبیدستر قفاح اذخر حب بلسان هر واحد دو درم همه را باریک سائیده بحریر بیخته بعسل کف گرفته بسرشند شربتی از ان یکدرم و اگر سنگ غیر واقف در یک موضع باشد و علامتش اینست که درد ساعتی ساکن شود و دو ساعت دیگر هیجان نماید و علاجش اینست که هر صبح جلاب از پرسیاوشان سه درم تخم شبت و اکلیل و بادیان و کرنب و گزر هر واحد ده درم بسیار گرم بنوشند و غذا نخود آب بمغز قرطم و دارچینی و انیسون بلحوم ماکیان و کبک و کنجشک بخورند و تکمید موضع بسبوس و جاورس و تمریخ با دهان حاره محلله چون روغن زنبق و حسک و سوسن و غیر آن بنوعی که در قول صاحب کامل گذشت باید کرد و تریاق کبیر و مثرودیطوس یا سجرینیا هر چه ازین حاضر باشد دو درم بگلاب بادیان سه درم بخورند و علاج ریگ گرده و مثانه مثل علاج سنگ بود الا در ان ادویه حاره استعمال نکنند و مدرات بسیار قوی تجویز نکنند

که علاج مجمل سنگ گرده اولاً قطع مادهٔ آنست بمنع اسباب مولده از اغذیهٔ غلیظه و بعد طعام بقی و اسهال و احتقان اگر ثفل یابس بود و ادرار بچیزیکه بسیار مسخن نباشد و استعمال ملطفات و تدبیر مرطب و ریاضت و تجوید هضم بعد ازان تفتیت آن بادویهٔ مفتته از اقراص و معاجین و عند هیجان وجع فصد اگر خون غالب باشد و اما علاج مفصل آنست که از اغذیهٔ غلیظه اجتناب کنند و قی علاج نافع ست و اگر بر قی متواتر یا در غب یا در هفته تکلف نمایند جائزست و استعمال مسهل هم در ابتدا هم اخیر جائزست و چون حرارت غالب بود صواب آنست که مسهل خفیف میان هر دو ماه دهند و مسهل قوی ندهند و تلیین طبع برفق از حقنهای لین نمایند و خون تیس لیح در حمام خشک کرده چون با سکنجبین عسلی کثیر الاصول و البزور دهند نافع ست و دخول حمام در یکروز زیرا مفید و از انچه آنرا نفع کند آب ترب یک اوقیه با اوقیه شیر تازه است تا شیر حدت او بشکند و آب ترب گرده و مثانه را پاک کند و آبگینه سوخته از دانگی تا دو ثلث درم بطبیخ این ادویه دهند پرسیاوشان اسقولوقندریون هر یک سه درم بیخ کرفس بیخ بادیان هر یک بست درم در دو رطل آب بجوشانند تا سوم حصه بماند صاف کرده هر روز یک اوقیه بنوشند و مداومت این معجون نافع ست خولنجان شونیز کوفته بعسل سرشته شربتی سه درم تا چهار درم با آب برگ ترب و زنجبیل مربی الشیان را نافع بود ابن هبة الله گوید که اگر ریگ در بول ظاهر شود باید که مریض را امر بدخول حمام در هر روز چند بار کنند و بر پشت ناحیه گرده روغن نرگس یا خیری یا شبت بمالند و در آبزن ادویه که در قول صاحب کامل گذشت بنشانند و ادویه مزلق حصات مثل فلوس خیار شنبر بروغن بادام و شربت بنفشه با لعاب بدهند و پشت را بجنبانند و بر پایهای بجهند یا از زینه فرود آیند بشدت پس اگر سنگ از موضع خود منتقل شود و تابع این درد شدید بود باید که تسکین وجع بادویهٔ مخدره مسکنهٔ اوجاع مثل افیون و پوست بیخ لفاح مخلوط ببعض ادویهٔ مدر بول نمایند و اگر سنگ از موضع خود منتقل نشود آنرا بوضع محاجم بر قطن زیر موضع درد بکشند و حجام را باستعمال آن امر کنند پس اگر بسبب عظم خود منتقل نشود حقنه از سپستان با بابونه و غیر آن که در قول صاحب کامل گذشت بعمل آرند و در آب ریاحین بنشانند و بر پشت پیه ماکیان و بط بمالند و اگر منتقل نشد ادویهٔ مفتتهٔ حصات بنوشانند و این دوا مفتت حصات ست تخم خربزه و خیار و بادرنگ هر واحد ده درم حب القلت خارخسک بادیان صمغ آلو پرسیاوشان هر واحد دو درم پوست بیخ کبر تخم کرفس تخم ترب زیره کرمانی سعد هر واحد یکدرم شربتی دو درم سکنجبین با آبیکه دران پرسیاوشان جوشانیده باشند و اگر در اینجا حرارت باشد از ادویهٔ مسخنه احتراز کنند و غذا ملطف مثل زیرباج یا نخود آب یا گوشت چوزهٔ مرغ یا دراج سازند و از اغذیهٔ غلیظه مثل نان فطیر و پنیر رطب و لحم بقر و مانند آن منع کنند انطاکی در تذکره می گوید که واجب ست تنقیه بدن بالقی پس هرگاه مواد پاک شد لازم تلیین طبیعت نمایند بنوعی که در اسهال مبالغه نکنند پس اگر ماده دموی باشد فصد باسلیق نمایند بعده در استعمال ادویهٔ مفتت و مدر شروع کنند این همه وقتی ست که امر غیر خطیر باشد و الا اگر در اینجا وجع و عسر زائد بود ابتدا بازالهٔ آن هر دو نمایند و بنشانیدن او در آب گرم لا سیما اگر دران اکلیل و حلبه و خارخسک و بابونه و پرسیاوشان جوشانیده باشند و ازان بنوشند و روغن بابونه و بنفشه و شبت بمالند و انگشت تر و چرب دار آلهٔ مصنوع برای این در احلیل داخل کنند و دران رطوبتها چکانند و شیر زنان که دران حلتیت و زباد حل کرده باشند بر قطعه اندر احلیل رسانند که این مجربست بعد ازان لازمست بر استعمال بزور خصوصاً تخم شلغم و گزر نمایند و از مجربات ناحیه درین منفعت پوست بیضه که همان روز ماکیان نهاده باشند و آبگینه خواه هم سوخته باریک سائیده نصف مجموع آن صمغ آلو بکار آنچه مثقالی ازان با سکنجبین بزوری استعمال کنند و گویند که چون ترب را از میان کاویده تخم شلغم پر کنند و در خمیر گرفته در آتش گذارند تا آنکه پخته شود و ازان آرد در گرده ازان ترب و سه درم تخم مذکور بعسل بیامیزند و تناول سنگ را بشکند و مجربست و کذا عصیر البشنیر شیر با بعضی روغن گاو و شکر گفته اند و از مجربات مشهوره دم الشیان دوائیست که آنرا یدالله نامیده اند بسبب عظمت او و گویند که آن از استخراج بقراط است و طریق اخذ آن همانست که در قول مسیحی و بوعلی گذشت شربت آن یک مثقال با آب کرفس یا ترب یا شربت اصول و خاکستر لبه سنگ را ساقط کند و اگرچه در اصحاب اوطحال باشد و کذا خاکستر آبگینه و عقرب و مغز خربزه و نخود و حجر اسفنج و حجر الیهود خصوصاً مسحوقاً شربا با آب گرم و در تفتیت سنگ باید که تنقیهٔ ماده بفصد و غیره کنند و مبالغه در ملطفات کنند مثل طبیخ خارخسک و بابونه و منضجات سنگ مثل سنگ سنجیرنیا و کاکنج و معجون لبوب و بزورات و مدرات و حمام و انتقاع در آبزن و زرق ادهان والعبه بکثرت و مالش بدان و احتقان

بملینات خصوصاً هنگام سدد نمایند و اجود آنها بنفسج ست و روغن عقارب شهر با طلا نمره و زرقا و طبیخ اجزای تخم غار و ترب و علیق بروغن بادام شیرین
مجرب ست و کذا شونیز با سرگین موش و عسل و غاریقون اکلاً و آبگینهٔ سوخته و نانخواه کذلک و زباد بجلبیت خوردن و چکانیدن مجرب ست و یدالله
از مجربات جمیع اطباست و گویند که چون کبوتر بچه بروغن بنجد تنها بغیر چیزی دیگر چون نمک وا با آن بپزند و بر خوردن او لزوم نمایند سنگ را
بشکند **ابو منصور** گوید که علاج سنگ گرده ضعیف تر از علاج سنگ مثانه است بهر آنکه دوا بسرعت میرسد و این دوا عجیب الفعل ست و
نسخه آن همانست که در قول ایلاقی گذشت و دران بادام تلخ داخل ست شربت دو درم بآب پرسیاوشان مطبوخ چند روز و یا بگیرند پوست بیخ
کبر و حب القلت و حب الغار و دوقو و فطراسالیون و حب المحلب و سعد و وج و فوه مساوی شربت دو درم با وقیهٔ آب ترب افشرده پس اگر
حرارت پیدا کند چند روز توقف کرده باز اعاده کنند و تسکین حرارت بسکنجبین شکری کنند و او است آبزن و مالش روغن بر حالبین و کمرگاه
و تکمید نمایند و این دوا در شکستن سنگ عجیب ست حب بلسان تخم ترب دوقو فطراسالیون پوست بیخ کبر بیخ جاوشیر مغز بادام تلخ حب الغار
جنطیانا زراوند مدحرج اسارون قردمانا مر اشق سکبینج مقل فلفل وج مساوی صمغ را حل کرده ادویه را بروغن بلسان چرب کنند و بسرشند
و هر روز دو درم بطبیخ بزر و ریدبه نهند و از ادویهٔ مفرده نافع سنگ گرده و مثانه خار خسک را دران خاصیت ست چون بنوشند یا حقنه کنند و همچنین
صمغ بادام تلخ و پرسیاوشان و قردمانا و حب الغار و میعه و بادام تلخ و روغن او و مقل الیهود اگر هر کدام از اینها را دو درم بعد حق بگیرند و در آب خار خسک
یا آب برنجاسف یا آب بیخ خطمی یا آب پرسیاوشان حل کرده بخورند و کذلک بزر کتان و حب القلت چون از اینها سه درم بآب بادیان و آب ترب
یا آب کرفس یا آب نخود سیاه یا آب پودینهٔ نهری خورند و غذای او آب نخود سیاه بزیت قوی باشد و زیتون الماء و اسفاناخ و قنابری و لقلهٔ یمانی
بروغن بادام بخورد و از شیر و عصائد و هریسه و اغذیهٔ غلیظه پرهیز کند و کامخ کبر و کامخ کرفس و نانخواه و هر آنچه آنرا حرارت و تقطیع باشد از سائر اغذیه
بخورد و اما احتراز از تولد حصات بترک اغذیهٔ غلیظه و استعمال قی و تعاهد چیزیکه منقی آلات بول و مجاری آن باشد و تلطیف آن بجمیع مدرات بول
از ادویهٔ مؤلفه مثل سنجبینا و امروسیا و دواء الکرکم و مثرودیطوس و امثال آن کنند و از ادویهٔ مفرده برای این تخم خربزه و خیار و بادرنگ و جناحی
و تخم کرفس و نانخواه و سعد و زیره و تخم ترب و بادام تلخ ست مفرد و مرکب بقدر احتمال قوت و کذلک خوردن زیتون الماء و راسن و کامخ کبر و خربزه در
زمان او و همه آنچه ادرار بول کنند **خضر و قرشی** مینویسند که علاج مشترک برای سنگ گرده و مثانه اینست که اولاً منع مادهٔ آن بقی بسیار و اسهال
بلغم بمسهلات و حقنه ها که دران ادویهٔ حصات افتد و تلطیف غذا کنند و ادرار در بعض اوقات تا چیزی قابل تحجر جمع نشود و تا بآن ادویهٔ مفتته استعمال نمایند و
باید که ادویهٔ مدره باوی یار بود تا آنرا برساند و این مثل تخم کرفس قوه است لیکن دوای مدر و دوای مفتت را بسرعت خارج کنند پس می باید که بدان
دوائی مخلوط نمایند که آنرا در عضو مدتی ثابت دارد تا عمل او قوی گردد و این مثل صمغ البوست و هر آنچه دران دسومت و لزوجت باشد و از شدت وجع خصوصاً
خصوصاً خوف ورم بود و دوای مدر تحریک مواد بسوی عضو حصوی کند پس می باید که باوی ادویهٔ مقوی عضو مثل سلیخه و سنبل همراه نمایند و هر آنکه وجع محلل قوت
باید که آنچه مسکن وجع باشد یا بخاصیت مثل تخم کرفس و تخم شبت و خطمی یا تخدیر مثل خشخاش مخلوط سازند و طبیعت باذن خالق آن هر دو را در مقاصد
که لائق تر بدان باشد استعمال میکند و عصفور که در یونانی انراطرا غولیدوس نامند و گمان میکنم که آن ترد یا معروف بالوالقفیل ست بوجهی که وصف
او در کتب نموده اند و باشد که آن معروف بصفراغون در افریقیه باشد آنرا خام و مطبوخ و ملح بخورند که تا تع حصات ست و این دوا در تفتیت حصات
مجرب ست نانخواه تخم کرفس هر واحد ده درم تخم جرجیر دو درم همه را باره کرده سائیده هر روز دو درم از ان بآب سرد بخورند و این دوا اگر با حرارت گرده باشد نافعست
مغز تخم خیارین و خربزه و کدو هر واحد یکجزو بادیان نیم جزو شربت سه درم با سکنجبین بزوری و اگر نیم جزو آبگینهٔ سوخته افزایند نافع تر بود و گاهی که اثقال را
در بول رنگ ظاهر شود پس باید که مرضعه او را از اغذیهٔ رطبهٔ غلیظه پرهیز کنانند و از طبیخ خطاطیف علاج کثیر الحصات و عسر البول خلاصی یابند بگیرند
خطاف که آنرا ابابیل گویند و بال و پر آنرا دور کرده سالم در دیگ اندازند و بران روغن بادام شیرین و پیاز و ابزار و نخود که فند و نمک انداخته بپزند پس آب

[illegible]

کرفس معصور بقدر نیم سکرجه بران ریزند و بعد پختن کشنیز و دارچینی و خولنجان آمیزند و بعد تنقیهٔ بدن خوردن این مطبوخ فائده کلی دارد **محشی شرح اسباب** مینویسد که گنجشک مسمی و بزبان افرنجیه بصفراغون و در عربی بابو الفضیل و در هندی بمولا خام خوردن بهتر و قوی ست و ماء الارنب که در قول بوعلی سینا مسطور ست طریق آن اینست که خرگوش را ذبح کنند و بجمیع اجزای او در آب بپزند تا مهرا گردد پس صاف کرده بیاشامند که این سنگ را بشکند و بقوت خارج کند و گویند که این دواء الخطاطیف سنگ را از مکان او فرود آرد یا آنرا بشکند و درین باب مجرب ست تخم کرفس انیسون زعفران نانخواه حرمل دارچینی مر زراوند طویل هر یک ده درم گل سرخ بست درم قسط خاکستر خطاطیف هر یک سی درم نشاسته سنبل الطیب هر یک پنج درم بازو سه درم کوفته بیخته بعسل سرشته استعمال نمایند و ادویهٔ مدره که درینجا بکار آید آنچه گرم ست بادیان و تخم کرفس و انیسون و صعتر و شونیز و بلیون و آنچه سرد ست تخم خیارین و خار خسک و تخم هندوانه و تخم کدو و کاکنج و آنچه معتدل ست پرسیاوشان و فوه و تخم خربزه و امثال آنهاست هرچه ازینها مناسب مزاج باشد باید داد لیکن مدرات گاه گاه بدهند نه همیشه که دوام او ضرر دارد و بنابر تضعیف کلیه

نسخهٔ دواء الخطاطیف

امراض مثانه

و آن بست و یک مرض ست یعنی حصات مثانه و رمل مثانه و اورام مثانه و قروح مثانه و جرب مثانه و جمود دم در مثانه و خلع مثانه و استرخای آن و اوجاع مثانه و ریح المثانه و ضعف مثانه و حرقت البول و عسر البول و احتباس آن و تقطیر البول و سلس البول و بول فی الفراش و کثرت البول و قلت البول و بول الدم و البوال غریبه و شیخ میفرماید که در مثانه نیز امراض سوء مزاج مادی و غیر مادی و اورام و سده عارض شود و از انجمله حصات ست و گاهی دران امراض مقدار افتد در صغر و کبر و امراض وضع از نتو و انخلاع آنرا عارض گردد و امراض تفرق اتصال بالشقاق و انفتاح و انقطاع و قروح عارض شود و ایضاً دران خون به بندد و جمع تحقق شود و دران وجع و ضعف امساک بول عارض شود و گاهی مثانه را دیگر اعضای رئیسه و شریفه مثل دماغ مشارک گردد و باوی صداع و دوار بهم رسد و گاهی بسرسام انجامد بسبب مشارکت امراض حادهٔ مثانه و مثل جگر نیز پس اکثر استسقا بسبب برودت مثانه پیدا شود و امراض مثانه در زمستان کثرت پذیرد و معالجهٔ آن نیز مثل معالجات گرده بود در سوء مزاج و اورام و قروح و حصات آن و بادویهٔ منقی و اقوی و آن مشروبه باشد و مزروقه و مروخات و ضمادات که بدان تضمید حالبین و زیر ناف و در زیر عانه بر تن کنند و کسی که مثانهٔ او بشگافد زود بمیرد بخلاف شگافتن گرده که آن زمانی مهلت دهد و بدو اوجاع مثانه در اهویه و ریاح و بلدان شمالیه و در فصول بارده افتد **ذکر اشیای مسخن مثانه** جمیع مدرات حاره مثانه را گرم کند و مروخات و مزروقات از روغنهای گرم و صموغ حاره مثل دهن قسط و ناردین و بان و کمادات و ضمادات از ادویهٔ مذکوره در علاج امراض کلیه از سوء مزاج حار بجوئیکه معلوم ست باید کرد **ذکر چیزهای مبرد مثانه** آشامیدن شیرهٔ خرفه و خیار و کدو و شرب طباشیر با آب سرد تبرید مثانه کنند و از اطلیه صندل و کافور و فوفل بد رفع ست و کذلک عصارات و لعابات بارده و روغنهای سرد مثل روغن گل خالص و روغن تخم کدو و روغن خشخاش و روغن تخم کاهو بکافور و مانند آن از زراقات خاصه بشیر زنان **خجندی** می‌گوید که ادویهٔ مستعمله در تسخین مثانه باید که حار بالفعل باشند خواه استعمال آنها از داخل بدن بود یا از خارج آن و ادویهٔ مستعمله در تبرید مثانه اگر از خارج باشد باید که نیم گرم بعمل آرند زیرا که جوهر آن عصبی ست و کذلک اگر مزروقه باشد و آنچه متناول باشد جائز نیست که بارد بالفعل باشد بهر آنکه موضع مثانه بعید ست دوای متناول دران نافذ نشود مگر بعد از آنکه گرم شود و مضار ترین چیزها برای مثانه استعمال حموضات ست

حصات مثانه و رمل آن

سنگ مثانه و ریگ آن از اسبابیکه در حصات و رمل کلیه مذکور شد یعنی خلط غلیظ لزج و حرارت جرم مثانه و تنگی گردن آن پیدا شود **طریق تشخیص** آن اگر کسی شکایت درد و گرانی در موضع مثانه و نواحی آن و دشواری بول یا احتباس آن کند باید که بول آنرا ملاحظه نمایند اگر بول سفید و رقیق باشد و ریگ مائل به تیرگی و خاکستری و سفیدی در ته قاروره معلوم شود و بعد فراغ از بول باز تقاضای بول فی الحال گردد و صاحب آن پیوسته دست بر زهار مالد و خارش در بیخ قضیب و غلبهٔ انعوظ [illegible] بسبب خروج مقعد نیز دریافت گردد باید دانست که در مثانه حصات ست پس اگر درین شک افتد و عسر بول

دوام نماید باید که مریض را امر کنند که بر پشت بخسپد و هر دو پای او بردارند و حرکت شدید دهند و آب گرم مع روغن بر مثانه زیر زنند و بدست از اسفل باعلی بمالند تا حصات از موضع خود زائل شود و بعده مریض را امر کنند که بول کند پس اگر بول بفراغت آید بهتر والا اتفاقاً قاثاطیر حصات را دفع کنند تا از مجری زائل شود و بعد از آن بول بسیار کند پس اگر اینچنین یافته شود بدانند که در مثانهٔ او سنگ ست **و فرق** در حصات کلیه و مثانه بقول شیخ اینست که سنگ گرده اندک نرم تر و کوچک تر و مائل تر بسرخی بود و سنگ مثانه سخت تر و بسیار بزرگ و مائل تر به تیرگی و خاکستری و سفیدی باشد و گاهی درین حصات متفتتهٔ منتنه پیدا شود و بول در حصات مثانه مائل بسفیدی بود و رسوب او غیر سرخ بلکه مائل بسفیدی و رمادیت شدید باشد و گاهی بول غلیظ بود با رسوب زیتی و در اکثر رقیق بود و خصوصاً در ابتدا و در سنگ مثانه در شدت مثل سنگ گرده نباشد زیرا که مثانه مخلات در فضاست مگر هنگامیکه سنگ در دهانهٔ مثانه افتد و بول را انبار کند در در اشتداد نماید و خشونت در حصات مثانه بیشتر بود بهر آنکه در فضاست ممکن ست که مادهٔ دیگر که خشونت آن کند بران منضم گردد و لهذا این بزرگتر بود زیرا که مکان این فراخ ترست و گاهی اتفاق افتد که در یک مثانه دو سنگ یا بیشتر از آن بود و در حرکت با یکدیگر سوده سوده و از آن سوده ریگ کثرت نماید و گاهی باریک رسوب نخالی بخراش سطح آن از سنگ درشت آید و در حصات مثانه حکه و وجع در قضیب و بیخ آن و در زهار بسبب مشارکت قضیب بمثانه دوام کند و صاحب او اکثر دست بقضیب خویش برد خصوصاً اگر طفل باشد و دائم با وی انتشار بود و گاهی بخروج مقعد انجامد بسبب حبس و عسر بول و گاهی در آخر آن بلا اراده بول کند و هرگاه از بول فارغ شود خواهش بول دیگر بار در حال نماید بنابر تقاضای حصات مستدفعه باستدفاع بول تجمع و اکثر خون در بول آید بسبب خراش سنگ خصوصاً چون درشت کبیر باشد و بیشتر بول بند شود پس هرگاه صاحب حصات را بر پشت بخسپانند و بر مثانهٔ او آب گرم ریزند تا مسترخی گردد و سرین او بردارند و بجنبانند سنگ از دهن مثانه جدا شود پس اگر درین وقت بر عانه غمز کنند بول جاری گردد و این دلیل قوی بر سنگ مثانه است و گاهی این را سهل کند بروک صاحب حصات بر هر دو زانو و ضم اعضای او بعض ببعض و گاهی بداخل کردن انگشت در مقعد و جدا شدن سنگ بر مثل این شکل بول بآسانی آید و گاهی این باشکال دیگر از غمز و عصر و استلقا و بروک سهل گردد پس هرگاه مثل این تدابیر نفع نه بخشد قاثاطیر استعمال کنند تا سنگ دفع گردد و اگر در انجا چیزی باشد که قاثاطیر را امساک نماید و آنرا دفع کند و بول بر آید آن دلیل قوی بر وجود حصات باشد و کذلک اگر ادخال او دشوار گردد و درین وقت بهتر آنست که بسختی تکلف در ادخال آن نکنند و گاهی قاثاطیر دلالت کند بدانچه همراه او آید بر مادهٔ مولد حصات و سنگ کوچک حابس تر برای بول ست از بزرگ بهر آنکه او ثابت تر در مجری بود و اما بزرگ از مجری بسرعت زائل شود و بدانکه حصات مثانه در بلاد شمالیه خصوصاً در صبیان کثرت نماید **جرجانی** میگوید که کودکان و مردم بالغ و لاغر را سنگ در مثانه بیشتر افتد از بهر آنکه رگها و منفذهای ایشان فراخ تر بود و محمد زکریا گوید که اینچنین نگاه کردم و همچنین یافتم و میگوید که در مثانهٔ زنان سنگ نادر افتد بهر آنکه دهانهٔ مثانهٔ ایشان کشاده تر از مردان و لبوی خارج قصیر ترست و تعاریج یعنی خم کمتر دارد و بدین سبب هر غلیظی که بمثانهٔ ایشان فرود آید زود بیرون آید و هم او گوید که گاهی سنگ مثانه بزرگ و گران بود و بوقت براز کردن با مقعد مزاحمت کند و آنرا بیرون آرد و باز گرداند خاصه اگر حلقهٔ مقعد ضعیف بود و هرگاه که صاحب سنگ مثانه را عسر بول تکلیف بسیار دهد باید دانست که سنگ بزرگ نیست و بدان سبب اکثر در دهانهٔ مثانه افتد و بول را باز دارد و کثرت ریگ در بول دلیل سستی و ریزانی سنگ بود و نیامدن ریگ دلیل سختی سنگ بود و هرگاه که صاحب مرض پیاده بدود و حرکت کند قضیب او درد کند و هرگاه که مریض ساکن گردد و باز غلط پس درد ساکن شود باید دانست که سنگ در مثانه متشبث نیست بلکه دران جداست **علاج** معالجهٔ این مثل علاج حصات کلیه نمایند الا درینجا ادویه قوی تر می باید بسبب بعد عضو و سردی مزاج آن و تولد سنگ بزرگ و سخت تر درین و ایضاً درینجا خاصه دوائیکه باحلیل بزراقه رسانند و سنگ را بشکنند مثل روغن عقارب و روغن حسک و بابونه و مانند آن استعمال نمایند و بر عانه بمالند و خوردن تریاق و مثرودیطوس و سجزینیا نافع بود و این دوا نیز مفتت حصات ست حب بلسان حب القلت حجر اسفنج خاکستر عقرب بیخ کاکنج همه مساوی کوفته بیخته باب خار خسک سبز بسرشند و در سایه خشک ساخته باز بآب مذکور تر نمایند و خشک کنند و همچنان هفت کرت

کنند پس سفوف کنند و خواه با عسل معجون سازند شربتی یکماشه تا سه ماشه و کم و زیاده و آنجا که از زور سنگ و احتباس بول درد شدید پیدا شود بهمان وقت بهر نوعی برشثاء انطاکی و یا بیهوشی دار و علوی خان دهند و درین آبزن نشانند برنجاسف و شبت و کتان و گوکهرو و اکلیل و حلبه و قلت هر یک سه توله برگ تنبول نه توله افتیمون هندی برگ نیب برگ سنبهالو گل پلاس هر یک هفت توله و باید که شیرهٔ تخم قلت یکنیم توله و بادیان و تخم خربزه هر یک نه ماشه عسل سه توله بنوشانند که فی الفور درد را ساکن سازد و سنگ را بریزاند پس اگر سنگ در مجرای قضیب متعلق شود قضیب را در آب گرم نهند و در احلیل لعابات و ادهان بمزلقه رسانند و بران نکر بمالند تا آنکه بیرون آید و اگر دانند که بدین تدبیر بیرون نتوان آمد باید که بیمار را بر پشت باز خوابانیده و در تحت پای بیمار دو سست او را نگهدارند و برداشته بهر طرف بجنبانند چندانکه سنگ بمثانه باز رود و الا القاثاطیر آنرا باز گردانند و مفتتات نوشانند و آبزن نرم بکار برند تا ریزه شده بیرون آید و اگر سنگ بزرگ باشد و مثانه بر نیاید باید که گردن مثانه را شق کنند و سنگ را بیرون آرند و این عمل در سن ده سالگی می باید کرد و بعد ازین سن خطر دارد و **بیان ادویهٔ مفرده** که سنگ مثانه را بشکنند سویدی گوید که سرگین کبوتر سائیده بمثل و شکر آمیخته دو درم خوردن در شکستن سنگ مثانه و اخراج ریگ آن مجربست و کذا تیس را در حمام بر مثانهٔ مریض حصات ذبح کردن در سهولت خروج حصات از مثانه بخاصیت مجرب و گویند که شرب شیر زنان بعسل و یا بشراب یکساله آمیخته و کذا روغن تخم خربزهٔ زرد و داد بان اکل آن و کذا آبگینه مسحوق بسرکه تند و یا بشراب سفید سوخته آن و غیر سوخته و اکل ترب و تخم آن و کذا زهرهٔ حمار وحشی و خولنجان مساوی چهار قیراط و کذا شرب طبیخ نخود سیاه و اکل جرم آن و کذا حب الغار و بالوت بیخ آن بشراب یکساله و کذا کبابه تنها و بعصارهٔ بیخ ترب و شراب تا هفت روز متواتر و کذا القابله جرجیر و تخم آن و کذا شرب سرکه عنصل و کذا عصارهٔ سنگ تنها و بشراب یا تخم آن و کذا روغن آن یکدرم و کذا بهمن سفید یکدرم و کذا شرب آبنوس سوخته و غیر سوخته و کذا روغن ناردین و کذا حب القلت بشراب سفید و یا بخاکستر عقرب و حجر الیهود و کذا خون اوزبابی نمک بر نهار و کذا سرطان نهری کوفته جوشانیده و کذا افسنتین تا ایام متوالی و کذا خاکستر خون خرگوش و جلد او سوخته بقدر ملعقه و کذا خاکستر عقرب دو قیراط بمثل آن پوست کبر با رب انگور و کذا صفراغون که آن طیطوی ست بجمله اجزای او سوخته و کذا جگر بط صلح خشک کرده بوزن دو فلفل از آب و عسل و کذا حجر اسفنج بشراب و کذا بیخ خطمی بشراب و کذا سرگین کبوتر بچه که هفت روز آنرا تخم کتان خورانیده باشند و بعد از آن زبل او گرفته و در سرکه حل کرده نوشیدن و کذا اکل مغز صنوبر کبار و کذا نانخواه و کذا بلور بشراب یکساله و کذا برنجاسف و کذا هلیون خشک کرده سوده هر روز شش درم متواتر خوردن و کذا مداومت اکل لحم ثعلب و شرب تخم آن و کذا مقل ازرق و کذا حجر الیهود نیم درم با سقولوقندریون نیم درم و حب القلت درم و کذا شونیز سوده بعسل و کذا خون ایل و کذا خراطین لطلی و کذا روغن بطم و کذا البسان که آن نوعی از خردل ست تخم آن و کذا شیر زرق و کذا شرب بول نرگاو و کذا برگ مرسیای عرب یا تخم آن و کذا بابونه و کذا روغن بلسان و کذا اسلیخه و کذا افسنتین رومی هر واحد منفعت سنگ مثانه است و باقی در سنگ گرده مسطور شد **ذکر ادویهٔ مرکبه** که منفعت حصات مثانه است اگر حب صنوبر پوست بیخ کبر هر یک ربع جزو تخم کرفس نیم جزو تخم خربزه کنجد کوفته بیخته دو مثقال بخورند منفعت حصات و منقی مثانه و مخرج بول غلیظ ست **دیگر** اگر درد شدت کند این تبرید کاسر سنگ مسکن وجع بدهند شیرهٔ خیارین شیرهٔ تخم خربزه شیرهٔ زریرهٔ سفید هر یک شش ماشه گلاب چهار توله نبات یکنیم توله حجر الیهود سوده دو ماشه پاشیده یا شربت بزوری یا گلقند بجای نبات کنند پس اگر تا روز سوم درد در خفت نشود و سنگ نه براید شیرهٔ خیار خشک شش ماشه شیرهٔ دو قو چهار ماشه افزایند با زریوند چینی چهار سرخ افزایند و حجر الیهود بگلاب سوده نیز چهار سرخ کنند پس اگر در آخر روز شدت درد شود چهار دو ماشه افزایند با ز شیرهٔ زریرهٔ سفید چهار ماشه با هر دو شیرهٔ مذکور افزوده و برای حفظ از خراش ادویهٔ مفتته لعاب اسپغول شش ماشه لعاب گل خطمی چار ماشه و برای تلیین با ادرار شربت دینار چار توله یا شربت بزوری عوض آن کنند و حجر الیهود بگلاب سوده شیرهٔ کاکنج برای خوف زخم شدن مجرای بول و شیرهٔ تخم هلیون سه ماشه شیرهٔ مغز تخم هندوانه شیرهٔ خیار خشک هر یک شش ماشه شیرهٔ حب القلت چهار ماشه شیرهٔ تخم ترب سه ماشه شهد یکتوله برای جلای مجاری داخل کرده دهند و بعد خفت درد نسخه خفیف کرده صرف شیرهٔ خیار خشک شش ماشه شیرهٔ تخم خربزه نه ماشه شیرهٔ زریرهٔ سفید چار ماشه گلاب چار توله شربت بزوری سه توله دهند ایضاً در حالت درد نه دل برگ شبت گل بلا

ترب مع برگ جوشانیده روغن گل چار توله داخل کرده نمایند و شیرهٔ خارخسک شش ماشه شیرهٔ زیرهٔ سفید چار ماشه عرق بادیان عرق عنب الثعلب هر یک پنج توله گلاب چار توله شیرهٔ تخم خربزه شش ماشه شربت بزوری دو توله دهند باز شیرهٔ کاکنج شیرهٔ تخم کرفس شیرهٔ خارخسک عوض شیرهٔ زیره کنند سوم روز ریوند چینی دو ماشه سوده پاشیده دهند بعده سفوف آبگینهٔ سوخته و صمغ آلو بالو و غیر آن و اصل السوس خطمی خبازی هر یک چهار ماشه خیارین کوفته شش ماشه جوشانیده نبات یا گلقند داخل کرده با لنگو پاشیده بدهند دیگر اگر طفلی را بول بعسر از حصات باشد ریشهٔ خطمی تخم مرو هر یک چهار ماشه جوشانیده شیرهٔ حب القرطم شش ماشه شیرهٔ خارخسک سه ماشه شربت بزوری دو توله دهند دیگر اگر طفل نه ساله را بول بعسر و درد زیر ناف بود حجر الیهود سنگ سرماهی هر یک چهار سرخ بگلاب سوده شیرهٔ خارخسک چار ماشه لعاب گل خطمی سه ماشه و یا اجزاء مذکوره همراه شیرهٔ دو قو دو ماشه شیرهٔ تخم خربزه شش ماشه و خارخسک شش ماشه و تخم گندنا چار ماشه دهند دیگر برای تنقیهٔ صاحب حصات بنفشه گاوزبان شاهتره حب القرطم حب القلت هر یک شش ماشه گل نیلوفر پرسیاوشان عنب الثعلب بادیان انیسون هر یک چهار ماشه جوشانیده گلقند سه توله یا شربت دینار چار توله دهند و نیز روغن گل بر موضع درد کنند و اگر بلغم لزج باشد ادویهٔ قویه باید داد و در اثنای منضجات قبل از مسهل ضماد از گل بابونه گل خطمی عنب الثعلب گل کافیشه هر یک شش ماشه کوفته بیخته بآب برگ شبت پنج توله روغن گل شش ماشه کنند بعده مسهل دهند و بعد ازان جوارش عود ترش شش ماشه شیرهٔ انیسون سه ماشه شیرهٔ بادیان چار ماشه شربت بزوری دو توله باز بادیان انیسون هر یک ماشه سوده بجوارش عود سرشته با عرق مکوه عرق گاوزبان عرق شاهتره شربت بزوری بدهند و روغن شبت نیم گرم مالش فرمایند دیگر اگر حبس بول بود و خون کم آید سنگ سرماهی حجر الیهود هر یک ماشه شیرهٔ خارخسک شیرهٔ خیارین شیرهٔ تخم خربزه هر یک شش ماشه شربت بزوری شربت خشخاش هر واحد یکنیم توله بدهند و نطول از ترب مع برگ هفت عدد و برگ شبت و شلغم مع برگ هر واحد یکسیر گل کافیشه چار توله تمکدانه بابونه تخم قلت هر یک دو توله و غیره جوشانیده بدستور نمایند دیگر اگر کودکی دست بزیار برده حبس بول و نفخ مثانه بود سنگ سرماهی حجر الیهود هر یک دو سرخ بگلاب سوده شیرهٔ زیرهٔ سفید شیرهٔ خارخسک هر یک سه ماشه نبات توله دهند دیگر اگر با سوزش و درد شدید هنگام بول و مرض مزمن ذی ادوار مرکب از سنگ بواسیر و سوزاک باشد سنگ سرماهی یکماشه حجر الیهود دو ماشه بگلاب سوده شیرهٔ خارخسک شش ماشه شیرهٔ خارشتر شیرهٔ حب قرطم هر یک چار ماشه عرق کیوڑا چار توله عرق شاهتره دو توله نبات توله اسپغول شش ماشه پاشیده بدهند باز شیرهٔ بادیان شیرهٔ دو قو شیرهٔ سروالی هر یک چار ماشه لعاب گل خطمی سه ماشه خمیرهٔ صندل یکتوله دهند باز حجر الیهود سنگ سرماهی هر یک دو ماشه بگلاب سوده همراه شیرهٔ حب القرطم شیرهٔ کاکنج و غیره بدهند اکثر مدرات در نوبت شدت عارضه میدهند

دوای القمر که در تفتیت و اخراج سنگ گرده و مثانه مجرب بلا تخلف نوشته شورهٔ قلمی سه توله در کفچهٔ آهنی انداخته بر آتش گدازند و کبریت زرد یکتوله سوده اندک اندک بران پاشند چون شوره آب شود در ظرف مسی قلعی دار اندازند و حرکت داده سپید سازند بعده سوده سه ماشه بآب برگ ترب نیم پاو و جهت سوزاک با شیر بز دهند و گویند که شخصی از بست سال مبتلای این مرض بود این دوا سه ماشه بآب برگ ترب نه توله و ترنجبین پنج توله صبح و با شیرهٔ گل داودی سه توله در گلاب نیم پاو و عرق کیوڑا و بید مشک هر یک پنج توله نبات سه توله وقت شام دادند و غذا لحم فاخته و مرغ حق گو بروغن گاو پخته بنان خشکار مقرر کردند و آب شوره پرورده بسیار نوشانیدند بروز ششم بسیار سنگ ریزها بیرون آمدند و صحت یافت دیگر اگر بسبب حصات بول بند شود و قبض باشد اول جوارش بلین علوی خان نه ماشه با گلاب نیم پاو بخورانند و بفاصلهٔ یکساعت بخورند دوای القمر مذکور سه ماشه نبات سه ماشه با یک پیالهٔ آب برگ ترب و عسل سه توله بنوشانند لیکن اول درین آبزن نشانند بادیان قرطم مکوه گل پلاس برگ کرنب و بیخ بیدمیاجی و قنبیل و بنفشه دانه و برگ یاسمین زرد هر یک نه توله بدستور آبزن نمایند مجرب ست **سفوف** مدر رمل از مختار ابن هبل مغز تخم خیارین مغز تخم خربزه تخم خبازی تخم کرفس بادیان هر واحد یکجزو مغز بادام حب البلسان بیخ علیق بیخ کاکنج حب بلسان دو قو فقاح اذخر نانخواه برگ سداب فلفل گل سرخ سعد هر یک نیم جزو کوفته بیخته سه درم یا کم ازان با طبیخ پرسیاوشان بخورند **شربت** که مفتت ست بیخ کاسنی بیخ بادیان هر یک هفت مثقال انیسون بادیان نانخواه هر یک

سه مثقال تخم کرفس یکنیم مثقال پرسیاوشان یکمثقال تخم کشوث وگل کشوث هر واحد دو مثقال تخم خیار تخم خیارزه هریک چهار مثقال تخم خربزه تخم کاسنی هریک پنج مثقال قند سوا سیر سیر که پاؤ سیر بدستور مرتب سازند و بآب پرسیاوشان بنوشند **شربت حسک** جهت تفتت سنگ مثانه و عسر بول خار تازه را بکوبند و اندک آب پاشیده بفشرند پس یکرطل ازین آب و دو اوقیه عسل و دو رطل قند آمیخته بقوام آرند و اگر خار خسک خشک باشد دو یا سه اوقیه نیمکوفته یکشبانه روز در آب ترکرده بجوشانند و صاف کرده یکرطل قند آمیخته بقوام آرند **ضماد** که برای حصات مثانه از والد حکیم علوی خان منقول است سنگ سرماهی حجر الیهود برگ حنا پرسیاوشان برنجاسف بیضه سنگ پشت خار خسک تخم بلبوں جعده شبت تازه اقحوان کوفته بآب بادیان تازه سرشته روغن عقرب روغن حسک داخل کرده نیمگرم بر عانه ضماد نمایند **ایضاً** که همین نفع دارد خاکستر عقرب حجر الیهود و سنگ سرماهی قردمانا ماهانه شا برگ حنا کمافیطوس کماذریوس بیضه سنگ پشت مغز پسته آلو بالو گل سرخ گل خطمی کوفته بآب شبت تازه آب بادیان تازه آب عنب الثعلب روغن حسک روغن سداب داخل کرده نیمگرم ضماد نمایند **عرق انناس** جهت سنگ مثانه مجرب است اناناس دوازده عدد پاره پاره کرده بادیان روناس هریک یک آثار پیاز سفید خار خسک هریک دو آثار در دیگ انداخته آب آنقدر که بالای اجزا چهار انگشت باشد ریخته عرق کشند خوراک پاؤ سیر با قدرے نبات صبح و شام و وزن سیر بیست و چهار توله درینجا معتبرست **مسهل** معمول در سنگ مثانه گل بنفشه خبازی خطمی خار خسک تخم خربزه گاوزبان خیارین کوفته هریک شش ماشه گل نیلوفر گل سرخ هریک چهار ماشه سپستان بیست و پنج دانه پوست بیخ کاسنی نه ماشه سنای مکی یکتوله شب در آب گرم خیسانیده صبح خام مالیده صاف کرده گلقند سه توله فلوس خیار شنبر شش توله مالیده باز صاف نموده شربت دینار چهار توله روغن بادام شش ماشه داخل کرده بدهند غذا دو پهر نخوداب شام شله و تا ده پهر بجای آب عرق کدو و دستور ست که اول شربت دینار عرقیات در وقت شدت درد میدهند و بر روغن شبت نیمگرم مالش میکنند باز منضج داده مسهل میدهند و گاهی صرف شیرجات کاسر سنگ و مخرج ریگ کفایت میکنند **معجون** از ابن ماسویه سنگ مثانه را منفعت نیک دارد اسارون تخم کرفس دشتی حب الغار سلیخه اسفند حب بلسان عود بلسان همه را برابر نرم بکوبند و بحریر بیخته بآب بادیان و عسل مقوم معجون سازند و سه درم بخورند **معجون حجر الیهود** مخترع نواب علوی خان مجرب بلا تخلف ایرسا تخم سیسالیوس کماذریوس هوفاریقون فلفل سیاه هریک چهار مثقال حماما هشت مثقال دارچینی حرف جبلی زعفران سنبل الطیب تخم کرفس جعده سداب بری اصل السوس حجر الیهود مشکطرامشیع هریک دوازده مثقال تخم فنجنکشت حرف هندی هریک بیست و چهار مثقال قردمانا بیست و پنج مثقال با سه چند عسل مقوم بسرشند خوراک سه درم با شراب ممزوج بعسل و در اثنای این تطول از ادویه مخلله و مدره بکار برند **و بقول** اطبای هند جوکهار سہاگه هریک دو دانگ با دوغ یا آب خوردن سنگ مثانه و بادگوله را نافع ست و ایضاً مجرب پالوره کاه جاروب یکتوله جوالسه سه توله هر دو را جوش داده صاف نموده بنوشند و گویند که اگر گوش درخت کنجد در سایه خشک کنند و سوخته در ظرفی نگهدارند و سه درم بخورند سنگ مثانه دور شود و نوشیدن آب ترب بشکر سفید آمیخته و کذا شیره کلتھی و کاسنی و یا گل داودی جوشانیده نوشیدن خواه سفوف کرده خوردن و کذا از کال چوب انگور در آب سائیده آشامیدن یا بیخ درخت جیت را در آب برنج ساٹھی سائیده نوشیدن و یا تخم خربزه تخم قرطم کلتھی جوشانیده شکر سرخ آمیخته نوشیدن نافع ست **اقوال حذاق** مؤلف اقتصار مینویسد که از جمله ادویه مجربه آنست که معجونی که دران عقرب سوخته سه نیم درم ست و در قول ابوسهل خواهد آمد یکدانگ با شیره کرفس هفت ماشه در عرق انناس بدهند و یادداشتیکه دران خاکستر بیخ کرنب منطی ست و در بحث سنگ گرده در قول بوعلی سینا گذشت و دران حب القلت افزوده همه سای کوفته نبات هم برابر آمیخته یک مثقال با عرق دهدهاین بدهند و دہہاین گیاهی ست که در موسم برشکال برکنار های تالاب بسیار میباشد پنج آثار گرفته پوست بیخ کاسنی [illegible] تخم قلفه هریک سه پاؤ آمیخته پنج شیشه عرق کشند شربتی از نه توله تا بیست توله و گاهی تخم قرطم و گوکهرو هریک یک آثار عوض [illegible] داخل میکنند و تخم قلفه نیز یک آثار میگیرند و پنج آثار نبات افزوده بدستور عرق کشیده از نیم پاؤ تا یک پاؤ تا [illegible] در سنگ گرده نیز استعمال میکنند و یادداشت [illegible] سه ماشه جوکهار یکماشه نبات برابر بخورند و بالایش آب برگ ترب و یا شلغم و یا چقندر و یا سرمق یک پیاله با شکر سرخ پنج توله بنوشند و کذا خاکستر

مربع سلیمانی سه ماشه با نبات برابر وکذا پوست خیار شنبر وکذا پوست خیار و بادرنگ خشک وکذا پوست خربزه وکذا آب زردک با عسل و آب نیشکر نیم آثار و یا
معجون ارمده که مجرب بو علی سیناست و در سنگ گرده گذشت یکدرم تا یکمثقال بدهند و یا معجون مختار ابن سهل دهند که مجرب بلاتخلف ست و یا حجر الیهود را
در عرق کیوره اصلاییه کرده بر کاغذ مصری آلوده فتیله ساخته در احلیل گذارند وکذا سفوف عکه در خمر آمیخته وکذا خوردن مغز عکه بقدر نخود با نبات وکذا مغز کلاغ دشتی
خشک کرده وکذا اجل خشک کرده سه ماشه با نبات هفت ماشه با عرق گوکهرو و بادیان وکذا مغز عکه با پیاز سفید و فلفل گرد و قرنفل و زیره و الایچی کلان در روغن گاو پخته
بنان تنک از روغن چرب نموده خوردن وکذا گوشت آن پخته با نان تناول کردن در کشادن بول و شکستن سنگ مجربست وکذا آب بیخ علفی که آن را بوریا فنسه
افشرده یک اوقیه و آب اناناس که بکد وکش کشیده افشرده باشند دو اوقیه و نبات نیم اوقیه نوشیدن و بیخ علت مذکوره دو آثار و اناناس پنج عدد پاره پاره
نموده جوشانیده آبزن کردن و در حالت نشستن با آبزن تکرار دوا کردن بدستور نافع و مجرب و گویند که سنگ مثانه و گرده بوزن چهار حبه نبات برابر با آب
شبیه دادن سنگ را شکسته بریزاند کذا فی اسرار الاطباء ابو سهل گوید که اگر سنگ در فضای مثانه باشد وجع شدید نبود بهر آنکه جای فراخ ست لیکن
اگر بسوی گردن مثانه یا قصبه احلیل دفع شود حصر بول شدید و درد مفرط عارض گردد پس بسرعت در آبیکه شبت و اکلیل الملک و بابونه و بیخ خطمی
و بزرکتان و حلبه و سادج و سنبل الطیب و پرسیاوشان و برگ فنجنکشت و عصی الراعی و مرزنجوش و گل سرخ جوشانیده باشند بنشانند و بقیروطی معمول از
موم و روغن بابونه و پیه بط و ماکیان و مقل و بهروزه و اشق بر موضع طلا کنند و ضماد متخذ از پرسیاوشان و برگ عصی الراعی و سادج و جعده و خطمی
ضماد نمایند و ادویه قوی منفتت حصات بخورند پس اگر از استعمال این ادویه عضو مسترخی و ضعیف گردد در روغن سوسن و روغن حنا که در آن سنبل هندی
باشد بمالند و اگر سنگ در مواضعی که اندران مرور کند قرحه پیدا کند شیر بعسل بنوشانند و معالجه بعلاج قروح آن مواضع نمایند و اگر سنگ در نفس قصبه احلیل
بند شود و در آن تشبث کند بعضی روغنهای مرخیه مذکوره بمالند و از آن قطرات اندران چکانند پس برفق مص کنند تا خارج گردد و اگر سنگ متولد در
مثانه بزرگ باشد که در مجاری بول خارج نشود با دویه کاسر سنگ علاج کنند پس اگر فائده نکند یا بالغی عائق گردد بدون شق علاج نبود و ادویه مفرده
منفتت حصات تخم خربزه است و تخم خیار و آب آهن گران و آب طبیخ چقندر و شکاعی اشیع و قصب الزریره و بیخ قصب و صمغ آلو و صمغ بادام و خون تیس بعد خشک کردن
سائیده با گلقند عسلی خوردن یا تیس را بر عانه ذبح کردن در حمام و غیر آن که در بحث حصات کلیه در قول بو علی سینا مسطور شد و روغن عقرب بر عانه بمالند
و با پنبه حمول کنند و ترکیب آن نیز در بحث مذکور در قول صاحب کامل گذشت و در تفتیت حصات مثانه بسوی چیزیکه قویتر از جمله این ادویه باشند حاجت
افتد و با ادویه منفتته ادویه که ادرار بول غلیظ کثیر نماید مثل بیخ فوه و پوست بیخ کبر و وج و دوقو و نانخواه و اسارون و تخم کرفس و بادیان و ایسون و کاشم و
سیسالیوس و تخم فنجنکشت و اذخر و قردمانا و مو و فو و فطراسالیون مخلوط سازند و ایضاً ادویه که منفذ ادویه باشد و فعل آنرا قوی و سریع کند مثل فلفل
و سادج بادی آمیزند و ایضاً ادویه مقوی اعضای بول مثل سنبل الطیب و حماما و قصب الزریره و قردمانا مخلوط کنند و ایضاً در تفتیت حصات نفع میکند
خاکستر عقرب از دانگی تا دو دانگ با آب راسن رطب بقدر دو اوقیه یا با این طبیخ پرسیاوشان اسقولوقندریون هر واحد سه درم بیخ کرفس بیخ بادیان
هر واحد ده درم بید و رطل آب بجوشانند تا ثلث او بماند صاف کرده هر روز یک اوقیه بنوشند و اگر عوض خاکستر عقرب آبگینه سوخته از دو دانگ تا دو ثلث
درم بخورند جائز ست و گاهی حقنه مثانه بروغن عقرب یا روغن ناردین یا روغن بلسان و آب سداب میکنند و تعلیق عانه و حمول بصوف ازان
سینه نمایند و ایضاً آبگینه سوخته یکدرم مغز تخم خربزه دو درم با آب نخود سیاه دادن نفع کند دیگر حجر اسفنج و اسقولوقندریون و غیر آن که در بحث حصات کلیه
در قول بو علی گذشت کوفته بیخته سه درم با آب کرفس بدهند دیگر پرسیاوشان درم با آب کرفس دیگر مغز تخم خربزه و خیار و بادرنگ هر واحد
پنج درم تخم ترب تخم شلجم صحرائی دوقو فطراسالیون هر واحد دو درم تخم کرفس بادیان هر واحد سه درم حب المحلب چهار درم کوفته بیخته چهار درم با آب بیخ کرفس
و ترب جوشانیده صاف کرده بدهند دیگر خار خسک ده درم دوقو فطراسالیون هر واحد شش درم پرسیاوشان اسقولوقندریون هر واحد پنج درم
انجیر سفید هفت عدد در چهار رطل آب بجوشانند تا یک رطل بماند صاف کرده یک سکرجه بعد خروج از حمام بنوشند دیگر اسقولوقندریون یک اوقیه

محلب مقشر نیم اوقیه در دو رطل آب بپزند تا سوم حصه بماند صاف کرده با یک سکرجه بنوشند دیگر حب المحلب مقشر کوفته دو مثقال زعفران مثقال زراوند مدحرج نیم مثقال بالعسل سرشته چهار درم بطلا بخورند دیگر حب المحلب مقشر شونیز هر واحد هفت درم جند بیدستر سعد سائله روغن بلسان هر واحد دو درم ادویه کوفته بروغن بلسان و سیعه لت کرده بعسل معجون سازند شربت دو درم بآب پیره و سداب دیگر عقارب سوخته سه درم تخم بطیخ ناپخته یک نیم درم زنجبیل یکدرم فلفل دار فلفل هر واحد دو درم و نیم حب کاکنج پنج درم جند بیدستر چهار درم کوفته بیخته بعسل معجون سازند شربت مثقال بداند شربتی از دو دانگی تا دو دانگ بآب کرفس عقارب را باین طریق بسوزند که بگیرند ده عقرب زنده و در کوزه گلی نو انداخته سر او بند کنند و بآرد گندم طلا کنند و در تنور با چوب انگور گرم کنند بعده خاکستر از آن دور کرده در آن کوزه بنهند و در تنور بنا کنند و یک شب بگذارند پس آن کوزه را برآورده بیازند تا سرد گردد و عقارب را برآورده در ظرف آبگینه بدارند و وقت حاجت سائیده مقدار دو قیراط با خندریقون بخورانند که آن سنگ بشکنند و مستعد را از پیدا شدن سنگ در آن محفوظ دارد دیگر بوره ارمنی پنج درم سوده بعسل سرشته بعصاره ترب دو اوقیه حل کنند و از آن هر روز مقدار یکدرم بدهند دیگر اسارون فوه تخم کرفس هر واحد ده درم افتیمون دو درم حب بلسان کثیرا تخم خربزه هر واحد سه درم کوفته بیخته بعسل سرشته بآب ترب بدهند دیگر حب بلسان و ادویه دشتی بخشک باقی اجزا همانست که در بحث حصات کلیه در قول بوعلی سینا گذشت و ملعقه با طلای حمر سه نیم اوقیه بدهند شیخ میفرماید که مثانه محتاج بادویه قویتر است زیرا که باردتر و بعیدتر و سنگ آن شدید التکلس از شدت انعقاد است و ادویه قویه مذکوره در علاج حصات کلیه است و تخم و مثرودیطوس نفع کند اگر سنگ کوچک یا نرم باشد و همچنین اثاناسیا و انفع کند الشیان را و مندریدن یک وقیه مع محلب مقشر نیم اوقیه بشراب نافع ست الشیان را قلت کوفته پانزده درم پرسیاوشان هشت درم اسقولوقندریون پنج درم خارخسک شش درم فوفطراسالیون هر واحد چهار درم انجیر سفید هفت عدد بپزند و بدهند دیگر در قول بوسهل گذشت جوشانیده باشیاف نیم رطل در پنج ... الشیان استعمال آن کنند یا آنکه ... شده آن بادویه ... و سیاوشان وسافنج و نمام و گل سرخ بود و چیزیکه در آن ... وجات الشیان باز ده وزفت و اشق و فرفیون داخل کنند و انفع آنها ضماد قل ملکی و بهترین ادهان روغن عقارب ست ضماد و قطعه ... بدان چیزی مقوی آمیزند و ادویه ضمادات الشیان بیخ اسقولوقندریون و بیخ نیل حب و سافنج و خطمی و پرسیاوشان ست و در آن مثل برنجاسف الراعی داخل کنند و کنجشک مذکور در باب حصات کلیه و آنچه بادی از طبقه مذکور شد این را البسیار نافع ست و از آنچه الشیان را در معالجات آنها مخصوص ست اینست که ادویه حصات در زراقه استعمال کنند پس بدان انتفاع شدید یابند و چون ادول بدشواری آید یا بند شود بسبب حصات مثانه و میل بسوی شق نباشد بسبب حائلی یا بسبب صبی پس بعضی کسان میان مقعده و بیخ قضیب شق صغیر میکنند و در آن انبوبه می نهند تا بول از آن خارج شود و موت دفع میشود و اگرچه عبث غیر مرضی ست و چون ادویه نفع نبخشد و اراده شق کنند باید که شخصی را برای شق و اختیار کنند که آن واقف از تشریح مثانه باشد و موضعی را دانسته باشد که از گردن مثانه او عیدسی متصل ست و موضع شریان و موضع لحمی را از مثانه شناسا بود تا از آنچه اجتناب واجب بود احتیاط نماید پس آفت در قطع یا نزف الدم یا ناصوریکه ملتحم نشود حادث نشود و باید که اول روده و مثانه را قبل از آن تنقیه کنند عباس گوید که اسباب مولد سنگ مثانه و در اکثر امر اشیای مولد حصات کلیه است ولهذا تدبیر صاحب او باید که و اغذیه تدبیر واحد بود از تقلیل غذا و استعمال اغذیه لطیفه مولد کیموس محمود و اجتناب اغذیه غلیظه مولد بلغم و خلط غلیظ و استعمال ادویه ملطفه مفتته حصات و تمریخ عانه و موضع مثانه بروغنهای محلل ملطف و ریختن آب گرم که در آن بابونه و اکلیل الملک و پرسیاوشان و حلبه و حسک خشک و مانند آن جوشانیده باشند و ایضا صاحب او را حجر الیهود سوده نیم درم بآب نیمگرم دهند و عقارب سوخته چون دو دانگ تا نیم درم بآب نخود سیاه بدهند منفعت بین نماید و این دوا مفتت حصات مثانه نیک کند بگیرند آبگینه سوخته غیر مستعمل و سنگی که در اسفنج یافته شود و حجر الیهود هر واحد یکجز صمغ عربی و صمغ الو و اسقولوقندریون هر واحد دو جزو همه را باریک سائیده بحریر بیخته دو درم بسکنجبین بخورند صفت دوای دیگر که در شکستن سنگ مثانه کافی و بلیغ النفع ست پوست بیخ کبر و خولنجان و خار خسک و وج و فرفیون و عاقرقرحا و جند بیدستر هر واحد دو درم دارچینی و زنجبیل

و فلفل سفید و ریوند چینی و دار فلفل و دوقو و تخم کرفس نبطی و فطراسالیون و قسط و سلیخه و کمافیطوس و کمادریوس و مر و جنطیانا و اصل السوس و فراسیون و اسقولوقندریون و زراوند طویل و مدحرج و نانخواه و مصطکی و فو و راسن و زیره سیاه و قرنفل و بادیان و عنصل بریان و خردل و مغز چلغوزه و انیسون و حب بلسان و تخم گزر و سعتر و قردمانا و تخم سداب و تخم فنجنگشت و تخم انجره و انجدان سیاه و حب بهمشت و فقاح اذخر هر واحد یکنیم درم حب القلت و صمغ آلو هر واحد سه درم عقارب سوخته چهار درم همه را باریک سائیده بحریر بیخته و با یک اوقیه و نیم روغن بلسان لت کرده بعسل کف گرفته بسرشند و شربت از دو دانگ تا نیم درم بعد شش ماه **صفت** معجون دیگر که حصات مثانه را نفع کند عقارب سوخته و نوشادر ده و دوقو و مر و فو و فطراسالیون هر واحد سه درم انیسون و بادیان و تخم کرفس و نانخواه و فلفل سفید و سیاه و جندبیدستر هر واحد دو درم سداب خشک پنج درم تخم شبت و تخم ترب هر واحد چهار درم همه را باریک سائیده بعسل کف گرفته معجون سازند شربتی از آن نیم درم تا نیم مثقال با آبیکه دران بادیان و تخم کرفس جوشانیده باشند یا بآب آنها اگر تازه باشد نافع ست باذن الله و کذلک باید که سائر تدبیر که در باب حصات کلیه ذکر کردیم استعمال نمایند پس هرگاه سائر ادویه مستعمله درین باب استعمال کردند و در سنگ چیزی عمل نکند باید که اخراج آن بشگافتن نمایند اسمعیل گوید که اگر در مثانه دردی بود ادویه مسکن وجع با ادویه سفتته آمیزند چون تخم کتان و لعاب آن و چون مغز چلغوزه و فندق و تخم خطمی و صمغ لسفایج و صمغ جوز و چون سنگ گرده بمثانه فرود آید بابونه و اکلیل الملک و سبوس گندم و تخم خطمی در آب پخته بر مثانه ریزند و روغنهای گرم چون روغن سداب بمالند تا درد بنشاند و روغن عقرب در مجرای قضیب بچکانند و بر مثانه بمالند و مقعد بردارند تا سنگ را بشکند و طبیخ سداب با مرزنجوش یا بروغن بلسان و روغن ناردین و نفط سفید چکانیدن سود دارد خاصه اگر حرارت غالب نباشد و مثانه درد نکند و بدانکه ادویه مثانه گرم تر از ادویه گرده باید لیکن ادویه سخت گرم نشاید از بهر آنکه ادویه گرم ماده را متحجر کنند و سبب زیادتی علت گردد و جالینوس گوید مردی که او را این مرض بود مرا حکایت کرد از طبیب حیلش که او را در طبیخ کرنب نشاندی و با یک اوقیه مغز تخم خربزه کوفته با شکر بوی دادی مثانه او از سنگ پاک شد و نیم درم تا نیم مثقال آبگینه سوخته با اوقیه آب گرم بدهند سنگ را بشکند و با بول بیرون آرد و مقدار یک ملعقه خون کبش بزکه بتازی تیس گویند خشک کرده مانند کی بادیان و سنبل بسایند تا خوشبوی شود از آن با شراب شیرین دهند که سنگ را میریزاند و اگر تیس نبود بز بار صاحب این علت بکشند تا خون بران ریخته شود و سخت سود دارد و استعمال همه ادویه دیگر با همه آن نافع بود و این حب سنگ مثانه را بشکند اشق و فلفل و فطراسالیون هر یک مثقال حب بلسان مثقال مر چهار مثقال همه را در شراب شیرین سرشته حبها بقدر نخود بسازند و هر بامداد سه حب بخورند و گرمابه بعد خروج آن در مدت چهل روز مثانه را پاک کند و بدانند که اگر سنگ مجرای بول را متحجر باشد و جراحت کند علامتش آنست که بعد خروج سنگ بول با خون ممزوج آید یا خون خالص بود و اگر بول با خون رنگ آمیخته بود باید دانست که جراحت در گرده افتاده است و اگر اول خون آید پس بول باید دانست که جراحت در مثانه یا در مجرای قضیب افتاده است و موضع درد بران گواهی دهد پس هرگاه جراحت افتاده حال رگ باسلیق باید زد تا ورم ساکن شود پس جراحت را علاج کنند و تین و دوا التحام جراحت کنند گل ارمنی کندر دم الاخوین هر یک یک جزو اقاقیای مغسول سدس جزو مغز تخم خربزه برابر همه باریک سائیده بآب بارتنگ قرصها سازند هر یک مثقالی هر روز یک قرص بآب کسبره یا بآب بارتنگ و مانند آن بامداد بخورند و بعد ده ساعت از طعام یک قرص دیگر بدهند و سفیداب ارزیز و گل مختوم و دم الاخوین مساوی و افیون دهم حصه یک جزو از همه شیاف سازند و بوقت حاجت بآب بارتنگ یا بگلاب سائیده بمجرای قضیب بچکانند و این دوا خون را از گرده و مثانه و مقعد و غیر آن باز دارد دیگر نا کهربا و گل ارمنی و گلنار و کندر برابر افیون ربع یک جزو شربتی مثقالی بآب سماق و باقی علاج در باب بول الدم یاد کرده آید و اگر خون در مجری بسته شود علاج آن در بحث جمود الدم بیاید خجندی گوید که ترک عشا و تقلیل غذا و ریاضت معتدل و تناول اغذیه که در حصات کلیه گذشت مفید بود و شرب آب گرم بر ناشتا تولد حصات را نفع کند و اگر درد شدت کند مخدرات مثل فلونیای رومی و فارسی دهند و این سکنجبین منفت حصات ست پوست بیخ کبر پوست بیخ بادیان پوست بیخ کرفس یکیک اوقیه پوست ترب دو اوقیه اشق ربع عنصل فطراسالیون نیم نیم اوقیه سرکه سه رطل شربت پانزده درم و نانخواه باریک سائیده بعسل سرشته یکمثقال خوردن منفت حصات و منقی آلات

تناسل ست و از معاجین مفتته حصات این نسخه مجرب بناست جند بیدستر افیون دارچینی اسارون فو سودقو هر یک دو درم فلفل دار فلفل قسط هر یک دوازده درم زعفران درم قند را در عسل حل کرده بدان معجون سازند و بعد شش ماه از درم تا دو درم استعمال کنند و این بنادق مخرج حصات ست و ادرار بول بقوت کند تخم کرفس بزر دوقو فطراسالیون فوه اسارون سنبل نانخواه سنبل الطیب بادیان بادام تلخ قسط هر یک ده درم تخم خربزه مقشر بیست درم ذراریح مقطوع الراس و اجنحه ... شش ... را در شراب حل کرده دویه را سرشته ازان بنادق سازند و از دو درم تا سه درم بخورند و این حب بول را نیز نیکو ست و استسقای لحمی و امراضی را که محتاج تلطیف بدن باشند نفع کند و اگر معالجات مذکوره فائده نکند معالجه بشق عمق مثانه عند درزی که میان خصیتین و مقعد است باید کرد سعید گوید که علاج سنگ مثانه تقلیل غذا و تلطیف او کنند و عانه را به روغنهای محلل مثل روغن شبت و روغن بان بمالند و آبیکه دران بابونه و اکلیل الملک و حلبه پخته باشند بر ریزند و شیرهٔ تخم خیاره و تخم خربزه بجلاب بیاشامند و بخوردن زیتون و راسن و کاکنج و کبر و خربزه امر کنند و افضل ازین جمله عصفوریست که رنگ او متوسط میان رنگ اصفر و رمادی ست و در بازوی او پر طلائی و در دم او نقطهای سفید و آن را حرکات متواتر و صفیر دائم بود که آنرا خاصیت عجیب در شکستن سنگ مثانه است چون بطریق شوربا یا بریان خورند یا ملح نموده خشک کنند و بخورند و اگر روغن عقارب در مثانه بچکانند یا آنرا بمالند نفع عجیب عاجل بخشد و اگر سنگ کوچک بود و بسوی قضیب مندفع گردد و آنرا بکشند و عقب خروج آن در احلیل شیاف ابیض بشیر زنان سفیده بیضه بپرقه رسانند و اگر سنگ بزرگ باشد القا تا طیر دفع کنند و اگر بزرگ تر باشد عمق مثانه شق کرده بیرون آرند. **این نوع** گوید که این دوا در کسر حصات قوی بیست آبگینه سوخته و سرگین کبوتر کندش مساوی القدر درم با آب ترب معصور بخورند و ایضاً سرگین کبوتر یک نیم درم کندش دو درم ذراریح نیم دانگ شربت نیم درم و کمتر بقدر قوت و اگر با برودت شدید باشد مثانه او را با روغن ناردین یا القط سفید یا روغن بلسان یا روغن عقارب با آب سداب و بادیان و حقنه بر حقنه کنند و تمریخ عانه به روغن عقارب و تقطیر آن در احلیل هر روز چند قطره بعد خروج از آبزن و حمول آن بصوف نافع ست و خاکستر سرطان نهری دو درم بشراب و یا یک درم مثانه تیس سوخته یا صمغ آلو نیم درم بشراب نفع میکند و اما در وقت هیجان مرض عانه و لیثت و خاصره را به روغن خیری بمالند و در آبزن که اندران برگ کرنب و برنجاسف و پودینه سبز و سرگین کبوتر و ترمس جوشانیده باشد بنشانند پس اگر سنگ بزرگ باشد علاج او شق و اخراج آنست **قرشی** و خجندی نوشته که ادویه قویه حصات کلیه سکنجبین عنصلی و بزوری با آب ترب یا با آب کرفس یا آب بادیان در پنجا استعمال نمایند و باید که دوام آبزن و تطول بمرخیات کنند تا مجری نرم شود و خروج سنگ آسان گردد و درد تسکین یابد.

اورام مثانه و دبیلهٔ آن

آماسی که اندر مثانه افتد اکثر آن حار باشد از مادهٔ خون گرم لطیف یا مرهٔ صفرا یا مرکب ازین هر دو ماده و ابتدا کرد و یا بسبب خراش حصات تحت و در ایلام آن و ضربه و سقطه عارض شود و گاهی در مثانه ورم بلغمی بسبب کثرت رطوبات و خون رطوبی و استنقاع مثانه در رطوبات و انحدار آن زنم رطوبی و گاهی ورم صلب عقب ورم حار و یا عقب ضربه یا سقطه یا شق مثانه حادث گردد **طریق تشخیص** این اقسام ورم اگر درد شدید و ضربان نخس در عانه و انتفاخ آن و عسر بول یا تقطیر آن یا احتباس آن و سرعت نبض و ناریت قاروره و تپ حاد محرقه و تشنگی و سردی اطراف و هذیان و سیاهی زبان و گاهی ظهور سرخی در عانه از خارج و گاهی بادی احتباس براز باشد ورم حار بود و فرق در ورم دموی و صفراوی از شدت تشنگی و درد و حرقت شدید در مثانه و قی صفراوی صرف و جز آن آثار مخصوصه صفرا و کثرت ثقل و انتفاخ مثانه و سرخی رو و چشم و مانند آن علامات مخصوص خون باید کرد و اگر وجع و التهاب و حرارت نباشد و گرانی در مثانه و دشواری بول و ضعف ساقین بود ورم بلغمی باشد و اگر صلابت در عانه و تمدد در آن بود و بول و براز هر دو بدشواری آید و اگر ورم عظیم باشد ظاهر محسوس گردد و ساقها خدر و ضعیف شود و ورم صلب باشد و شیخ سفر باید که این مرض ردی ست و اکثر این خصوص در صبیان بسبب حصات و ایلام و شدخ آن مثانه را عارض شود و بردی این است

که باوی حرارت تپ متصل باشد و احتباس بول و براز و درد بشدت بود و در بول نضج نباشد و این قتال ست و اکثر این وقتی باشد که چون دبیله گردد و اما چون در بول ثفل راسب سفید املس ظاهر شود آن امید وار تر ست و با دبیله قشعریرات مختلفه و حمیات مختلفه که در دبیله کلیه گفته شد ظاهر شود و کذلک بر نضج او نرمی و سکون عوارض و نضج بول و رسوب آن و بر انفجار آن بول مدی دلالت کند و اگر علامات نضج ظاهر نگردد و منفجر نشود و در یکهفته نکشد و اکثر انفجارات مثانه طرف گردن آن بود و گاهی مائل بنواحی دیگر باشد و گاهی بسوی باطن مثانه می کشاید و گاهی بجهت دیگر می‌شگافد و در صلابت مثانه اعراض صلابت کلیه از احتباس ثفل و خدر ساقین و اضطراب و ضعف و تادی باستسقا عارض شود و اگرچه کمتر ازان باشد

علاج ورم حار مثانه

علاجش مثل علاج ورم گرده نمایند مگر آنکه ادویه مستعمله درین می باید که قوی باشد و در ابتدا مدرات قویه ندهند و هیچ وقت از اشیای بارده قابضه ضماد ننمایند و ادویه بارده لینه مرخیه مثل آرد جو و بنفشه و خطمی در آب جوشانیده اندران بنشینند و ثفل آن را بر عانه گذارند و از آب عنب الثعلب و آب کاسنی سبز و موم و روغن گل و روغن بنفشه قیروطی ساخته ضماد کنند و اگر خواهند ادویه سابق نیز درین قیروطی افزایند و بعد از چند روز نان میده و کنجد مقشر کوبیده با شیر تازه و روغن بنفشه یا روغن بابونه سرشته ضماد کنند که در ورم مثانه بی بدیل ست و از شیدن شیر شتر برای تحلیل ورم مثانه بی نظیر ست و دیگر ادویه مرخی و ملین و محلل که تیز پیدا نکنند نمایند مثل شلجم و برگ کرنب و بابونه و خیار خشک ضماد کردن مفید بود و هر روز در تقویت محللات بحسب تلیین ماده و استعداد جمع آن در تحلیل و تقویت افزایند و آن ضماد محلل ورم حار خارج و داخل مثانه و رحم معمول ست گل خطمی بابونه عنب الثعلب اسپغول تخم ریحان آرد جو هر یک چهار ماشه رسوت دو ماشه کوفته بیخته بآب عنب الثعلب تازه و روغن گل و اندکی سرکه ضماد کنند و ایضا معمول گل خطمی آرد جو بزر کتان گل سرخ اکلیل الملک مرزنجوش هر یک چهار ماشه عنب الثعلب شش ماشه کوفته بیخته بشیر گاو نیم پاو مثل مرهم پخته روغن گل دو توله زردی بیضه مرغ دو عدد مخلوط ساخته از بیرون ضماد نمایند و مقابله در موضع معلوم بنهند و آنجا که درد قوی بود حبت تخدیر کاهو کوفته دو دانگ افیون و نیم دانگ زعفران دران آمیخته بروغن بادام ضماد نمایند و چون درد ساکن شود بزودی دور کنند و باشد که تعطیل شیر تسکین الم کند و اگر ورم تحلیل نشود و اراده ریم کند آنچه در دبیله کلیه مذکور شد از منضجات و مفجرات و منقیات ریم تدابیرات اجاده الجامع بکمالات بعمل آرند اقوال مهره شیخ الرئیس میفرماید که واجب ست در ابتدا فصد باسلیق چپ بحسب قوت که آن اول علاجات و افضل آنست و استعمال نمایند اگر در انجا حرارت شدید باشد ضمادات رادعه مدت قصیر و دران افراط نکنند و نه طول دهند که آن مضر ست و ورم را الی سرعت صلب کند بلکه ابتدا بمرخیات نمایند و اگر ازین مانع از جانب شدید نباشد این اولی بود بهر آنکه عضو عصبی ست و لهذا استرواح علیل بسوی کمادات تکمیدات باسفنج و صوف مغموس در آب مطبوخ ملینات محلله و مثانه منفوخ مملو بآب گرم و دربان ملینه ملطفه مستعد گردد و قریب ازینست انچه در علاج ورم کلیه معلوم شده و معذلک ملطفه بزرق نمایند اگر محتمل باشد از قاطیر در ابتدا مثل لعاب اسپغول و شیر خر یا ماء الشعیر و شیر خر که این سلیم تر ست و بعد ازان شیر خر و شحوم و سپس خیار شنبر و شیره علی الترتیب که بحسب اوقات ورم معلوم ست و گاهی حقنه بدان بمراتب آن نفع کند و از اضمده جیده بعد اول ابتدا نان میده و کنجد مقشر بشیر و روغن بنفشه و روغن بابونه و مانند آنست و ایضا شلجم جوش کرده خیلی نیکوست و ایضا کرنب جوش داده ضماد و کماد پس اگر تحجر از هفته کند و قریب منتهی باشد آرد باقلا و بزر کتان و بابونه و شبت ضماد کنند و بعد انحطاط فصد صافن کنند و در استعمال محللات بسط نمایند از اضمده و از مراهم مذکوره در باب ورم کلیه و گاهی احتیاج بضماد از زوفا و جند بید ستر و موم افتد و خصوصا بعد مخدرات و بدانند که ادامت جلوس الثیان در آبزن خیلی سودمند ست حتی که اگر الثیان را بول آید بهتر آنست که بول اندران کنند و بهترین آبهای آبزن الثیان آنست که دران رخا بود و از انچه بمرارت معلوم کرده اند و گاهی دران دارشیشعان قردمانا و سعد و سنبل و حماما و اذخر و حلبه و تخم کتان داخل میشود پس تسکین وجع ورم میکنند و این آبهای مرخیه که مکرر دانسته اند آن مثل طبیخ بزر کتان و حلبه ست و ایضا انچه دران شلجم و خیار خشک و کرنب جوشانیده باشند و علاج دبیله قریب از علاج دبیله کلیه است بلکه محتاج بدانسته

که او را نیز این قوی تر باشد و آشامیدن خشخاش سفید یکدرم و نیم در طبیخ سنبل و اذخر ستوده اند و خصوصاً چون حبس بول و وجع باشد و چون درد اشتداد
نماید و خوف موت باشد از مخدرات اطلیه و حمولات چاره نباشد اما اطلیه مثل طلا و حمول انبج و بیروج و خشخاش در زیت سرشته است باید بگیرند
ربع درم افیون و در آن روغن بنفشه با اندک زعفران حل کنند و خرقه آلوده در دبر حمول کنند پس اگر راحت یابد و فی الحال خواب آید و گاهی قدری
از آن در قاثاطیر استعمال کنند اگر متحمل باشد و طلای افیون از خارج قوی التخدیر است و اما اشربه و سائر علاج مثل علاج سرسام و برسام است
ابن عباس گوید که در ورم مثانه باید که نظر کنند اگر آن حار باشد و این از سبب خارجی مثل ضربه و سقطه باشد می باید که فصد رگ باسلیق
کنند و روغن بنفشه بر موضع آن بمالند و آب گرم بر ریزند و اگر بسبب آن بول محتبس بود مثانه را بالیسری بقضیب بفشارند که بول خارج شود و هرگاه
ورم از سبب داخلی باشد باید که درین هم فصد باسلیق نمایند و در ابتدا قیروطی معمول از آب کاسنی و عنب الثعلب و آب کاکنج و آب حی العالم و روغن
بنفشه و موم سفید ضماد کنند بعد از آن آرد جو و خطمی و بنفشه خشک و صندل سفید هر واحد یکجز و باریک ساییده در آبکه عنب الثعلب و جرادۀ کدو
پخته باشند در روغن بنفشه آمیخته ضماد نمایند و تخم خیار و بادرنگ و تخم خربزه و مغز تخم کدو هر واحد پنج درم تخم خرفه چهار درم تخم خطمی و خبازی و پرسیاوشان
هر واحد سه درم باریک ساییده دو درم بجلاب یا شربت بنفشه بدهند و چون ورم منتهی رسد و در طریق نضج و ریم کردن شروع نماید باید که بر آن
آب گرم که اندر آن بابونه و اکلیل الملک و حلبه و بزر کتان و پرسیاوشان پخته باشند مع روغن بنفشه و روغن خیری نطول کنند و درین آب قطعه
نمد یا پارچه تر کرده یا اسفنج آغشته تکمید نمایند و حلبه و بزر کتان هر واحد ده درم خطمی و آرد کرسنه و آرد شلیم و کرنب خشک هر واحد پنج درم بابونه و
اکلیل الملک و بنفشه خشک و پرسیاوشان هر واحد چهار درم همه را باریک ساییده بعسل انجیر مطبوخ معصور سرشته و اندک پیه ماکیان و بط در روغن
خیری گداخته آمیخته بر مثانه نیم گرم ضماد کنند و مکرر بعمل آرند و این سفوف دهند مغز تخم خیار و تخم بادرنگ و تخم خربزه هر واحد چهار درم تخم مرو و تخم خطمی و خبازی
و تخم کتان هر واحد دو درم باریک کوفته شربتی سه درم بدو اوقیه سکنجبین و یک اوقیه آب مطبوخ حلبه و پرسیاوشان و این سه روز بخورند و بعد از آن
تنطیل بآب و روغنها و استعمال ضمادها که مذکور شد باید کرد که این نضج و تقیح ورم و تفجر آن بعد تقیح نماید باذن الله تعالی پس اگر طبیعت قبض شود
آب کاکنج و آب لبلاب و روغن بنفشه و مری و یا آبکه در آن سپستان و خطمی و سبوس و خبازی و بزر کتان و بنفشه خشک جوشانیده مغز خیار شنبر
در آن مالیده و روغن بنفشه داخل کرده باشند بدهند که این تلیین طبیعت انشاء الله تعالی خواهد کرد و چون خراج مثانه بشگافد این سفوف بدهند
بگیرند کتیرا و بزر کتان هر واحد دو درم نشاسته چهار درم گل ارمنی یکدرم همه را باریک ساییده شربت یکدرم تا مثقال بشربت خشخاش یا بشربت عناب
و یا بگیرند تخم خیار و بادرنگ و نشاسته هر واحد یکدرم و نیم درم حب الصنوبر کبار مقشر ده عدد همه را باریک سوده از دو درم تا سه درم بشربت بنفشه یا شربت
خشخاش بدهند و باقی علاج در قروح مثانه مسطور شود و **ایلاقی و جرجانی** نوشته اند که اول رگ باسلیق زنند و باندازه قوت خون بر آرند و اگر
آماس ابتدا در گذشته باشد رگ مابض زنند و اگر آماس صفراوی بود ضماد و رادع بر بندند و زود بضمادات مرخی باز گردانند تا صلب نشود و اگر الم
سبب نباشد اول ضماد مرخی بر نهادن روا باشد از بهر آنکه عضو عصبانی است و بدین سبب است که آن تکمید از آب گرم و روغن راحت یابد و این
تکمید چنان باشد که مثانه گاه را بآب گرم [illegible] پاره بر روغن بنفشه چرب کنند و نیم گرم کرده بر آن موضع نهند و آب عنب الثعلب
باندکی خیار شنبر بدهند و طبیخ را تخمهای نرم [illegible] خطمی و تخم کتان و سبوس در روغن بنفشه سایند و [illegible] آن جهد باید کرد تا برقی اندکی
لعاب اسپغول و شیر زنان بمجرای قضیب بچکانند [illegible] بعد از آن خیار شنبر با شیر زنان و همین لعاب کشکاب و خیار شنبر و شیر زنان
حقنه کردن سود دارد و آماس را نرم کند و نضج دهد و دوم بعشا و پوست مثانه را بر روغن بنفشه یا اندکی روغن بابونه آمیخته چرب دارند و بعد سه روز در روغن بابونه
تنها بکار برند و ضماد نیز از مغز نان سپید و غیره که در قول شیخ گذشت بعمل آرند و باقی تدبیر همانست که در قول مذکور مسطور شد **ابن الیاس** گوید
که اول فصد باسلیق کنند اگر قوت و سن و وقت حاضر مساعدت کنند و هر صبح جلاب از بنفشه چهار درم و تخم کاسنی سه درم و عناب ده عدد و شکر سفید

وترنجبین هر واحد ده درم بدهند و غذا ماء الشعیر بشربت خشخاش یا شربت خورانند و روغن بنفشه بمالند و بآب گرم که دران بنفشه و پوست خشخاش جوشانیده باشند نطول کنند و در آبیکه بنفشه و خبازی و خطمی پخته باشند بنشانند و یا ضماد از بنفشه و خطمی و صندلین و آب عنب الثعلب و آب کاکنج و آب حی العالم و جرادهٔ کدو و روغن بنفشه نمایند و چون احتباس بول بشدت باشد شیرهٔ بزور ثلاثه هر واحد ده درم و شکر سفید ده درم بنوشند و [illegible] دران پرسیاوشان ست و در قول ابن عباس گذشت چهار درم بشربت بنفشه یا شربت خشخاش هرکدام که باشد ده درم بدهند لیکن درینجا وزن سه تخم اول هر واحد ده درم ست و تخم کدو [illegible] بدستور و یا از برگ کنجد تر یا کنجد مقشر بمغز نان سپید و شیر ضماد کنند و چون ورم بنضج شروع کند و اراده ریم کردن باشد هر صبح جلاب از شربت بنفشه بلعاب اسپغول هر واحد ده درم بنوشند یا تخم مرو و بزر کتان هر واحد سه درم شکر سفید ده درم بخورند و غذا مزورهٔ ماش و مغز بادام و گوشت بچهٔ مرغ دهند و مریض را در آبزن که بنفشه و خطمی و خبازی و پرسیاوشان و اکلیل و شبث و حلبه و تخم کتان در آن جوشانیده باشند بنشانند و این ضماد کنند بنفشه آرد شلیم آرد کرسنه کرنب خشک بزر کتان بابونه اکلیل الملک خبازی هر واحد یک کف همه را باریک سائیده با پیه ماکیان یا بط یا مغز ساق البقر سرشته ضماد کنند خجندی گوید که فصد باسلیق یا صافن کنند و این از امراض قتاله است و هر صبح شربت بنفشه و شربت عناب یا شربت خشخاش بیاشامند و بر روغنهای سرد مثل روغن بنفشه و نیلوفر بمالند و بآبیکه دران بنفشه و پوست خشخاش و خبازی و خطمی پخته باشند نطول کنند و به خطمی و خار خسک و کاکنج و عنب الثعلب و نیلوفر ضماد کنند و در ابتدا ضمادات سرد رادعهٔ شدید الردع ضماد نکنند و دران افراط ننمایند بسبب عصبیت عضو و در تحلیل آب حی العالم و شیر دختران با لعاب بزرقطونا بشیر خرفه بر قدر رسانند و چون از ابتدا تجاوز کند نان سپید و زردی بیضه در روغن گل ضماد کنند و گویند که درین وقت طلا الشلجم پخته و پوست خربزه و بابونه و اکلیل الملک نافع بود و چون ورم نضج یابد بچیزیکه تفتیح کند اعانت نمایند چنانچه جلابات از شکر و تخم مرو و اسپغول و ضمادات معمول از بابونه و اکلیل الملک و حلبه و بزر کتان بکار برند و کذا ضماد برگ کنجد و غیره که در قول ابن الیاس گذشت در تحلیل و تسریع التقیح و طلیات نمایند و ابن سرافیون گفته که ورم حار مثانه در اکثر طفلان را وقت روئیدن موی زهار عارض شود ابن هبة الله گوید که علاج ورم حار مثانه فصد باسلیق و حقنه اندام و شرب ماء الشعیر و روغن بادام و تلیین طبع اگر قبض باشد بفلوس خیارشنبر و جلاب و نوشیدن شیرهٔ تخم خرفه و شیرهٔ تخم خیار و لعاب اسپغول بشربت بنفشه باید کرد و تضمید مثانه بجرادهٔ کدو و صندل و آب عنب الثعلب و آب حی العالم کنند و چون ورم بانضاج رسد بر مثانه آب ریاحین بریزند و روغن و موم بمالند پس اگر ورم ریم کند و بشگافد قرص کاکنج بشربت خشخاش دهند و اگر حرارت قوی باشد قرص خشخاش بشربت بنفشه بدهند و غذا مزورهٔ اسفاناخ سازند و چون صلاح یابد خوردن جوزهٔ مرغ بریان [illegible] نمایند ابو منصور گوید که علاج ورم مثانه همانست که در ورم کلیه گذشت پس اگر حرارت تسکین نیابد و ورم در ریم کردن شروع کند و علامتش شدت تب و ضربان ست علاج فتح آلات البول معالجه نمایند و چون ریم ببول کند نیز [illegible] در علاج قرحة البول بخورانند بعده اقراصیکه در باب بول الدم والمده ذکر یابد بدهند و اندی گفته که ورم حار مثانه محتاج بادویهٔ رادعه در ابتداست بخلاف سائر اعضا زیراکه عضو عصبی ست محتاج بقوابض نیست **شریف خان** می‌نویسند که نفوذ مشروبات بسوی مثانه دیر آید و هنگام نفوذ ضعیف القوة گردد فلهذا باید که عنایت بضمادات و نطولات و زرقات بیشتر باشد الا بسبب لقای ضمادات بر عضو بدلی قوی‌تر از نطولات بود و عضو غیر بعید از ظاهر بدنست تا محتاج ادویهٔ سریع النفوذ باشد و اما زرقات گاهی درین وقت بسبب ایلام ممتنع گردد و بدانند که بر استعمال مرخیات کثیره در اول ظهور علت بسبب سماعت این سخن که مرخی تسکین وجع میکند بسیار حریص نشوند زیراکه عضو شدید الحس ست درد اندران مفرط بود و در جذب مواد بکثرت ست و ارخای عضو برای قبول مواد عضو را قابل میگرداند بلکه هرگاه انجذاب تمام شود و ماده مستقر گردد پس مرخی با وجود اعداد ماده را برای نضج توسیع مکان بران نماید پس ضغطه کم گردد و ازان قلت وجع لازم شود

علاج ورم بلغمی مثانه

مسهل علاج ورم بلغمی کلیه نمایند و قی کنند و حقنهٔ حاده بکار برند و در طبیخ مرزنجوش و بابونه و نمام و برگ غار و مانند آن بنشینند و شربت بزوری حار

و مدرات بماء العسل و خیار شنبر بنوشند و اگر بول بدشواری آید سفوف از تخم کرفس و مغز تخم خربزه و رب السوس انیسون ساخته هر روز یک مثقال بخورند و عقب او سکنجبین یا جلاب یا آب شیر گرم بنوشند و ادویه و روغنهای محلله در مجرای قضیب چکانند و بر مثانه طلا کنند و بمالند و چون مریض صلاح یابد مرغ بریان و کباب بزغاله و نخود و غذا سازند و بقول خجندی گاهی از این رطوبات ریاح بلا ورم حادث شود و علاجش نوشیدن ماء الاصول یا شربت اصول و بروغن بید انجیر و بالش عانه بروغن سداب و مقل ساق البقر یا شیر پخته بید ستر و حلتیت و مشک و غالیه و افسنتین با آب سداب بپوشند و شبت و جند بیدستر نافع است و تناول معاجین مذکوره در باب قولنج ریحی [illegible] که مریض را تخم خربزه با شکر دهند و گلقند بخورانند و آب گرم بنوشانند و غذا نخود آب دهند پس اگر صلاح نیابد قدری از معجون تخم خربزه یا شربت انجیر دهند۔

علاج ورم صلب مثانه

آب بزور بدرقه مثل تخم خیارین و بابونه و اقحوان و پرسیاوشان لعاب بلوس خیار شنبر و روغن بادام دهند و در ادرار مبالغه نکنند یا باده تخم کنگر [illegible] با وی رعایت نضج و تلیین کنند و آب کرنب و آب نخود بنوشند که تحلیل ورم صلب کند و آنگاه محلل ملین مثل طبیخ بابونه و اکلیل و برگ کتان و حلبه و خطمی و تخم قرطم و پرسیاوشان و خار خسک نمایند و بر مثانه طلا کنند و روغنهای محلل مثل روغن خار و زنبق و پیه ماکیان در آبزن بمالند و یا ضماد محلله مثل بابونه و تخم کتان و حلبه و اشق و مقل و مغز ساق البقر و روغن قسط و زیت و آنچه در علاج ورم صلب کلیه گذشته ضماد نمایند ایضاً [illegible] مثانه بادرد و حبس البول اول طبیخ خار خسک [illegible] و بابونه هر یک شش ماشه بادیان نه ماشه تخم خربزه شش ماشه نیم کوفته در عرق عنب الثعلب خیسانیده صاف نموده با شربت بزوری دهند و اگر بول نیاید طبیخ عنب الثعلب شش ماشه خیارین کوفته نه ماشه خار خسک شش ماشه جوشانیده شربت بزوری دو تولہ دهند و ضماد گل خطمی گل کوکنار عنب الثعلب خار خسک هر واحد شش ماشه کوفته پخته با آب شبت تازه و آب عنب الثعلب تازه برگرم ضماد کنند ایضاً اگر صلابت و درد مثانه با فساد [illegible] بول باشد [illegible] یا شربت [illegible] سنای مکی چهار ماشه سوده با گلقند [illegible] شیره عنب الثعلب چهار ماشه شیره خیارین شیره خار خسک هر یک شش ماشه شربت نیلوفر سه تولہ دهند و در روز دوم چوکها سوده دو ماشه افزایند باز شیره تخم کاسنی شش ماشه لعاب گل خطمی سه ماشه نبات بجای سنا و گلقند و شربت و چوکها را با شیره‌جات مذکوره افزوده بدهند باز شربت دینار عوض نبات و [illegible] عنب الثعلب و شبت علاوه [illegible] و طبیخ عنب الثعلب و پرسیاوشان هر یک چهار ماشه جوشانیده لعاب گل خطمی سفید سه ماشه شیره مغز تخم [illegible] شیره تخم خربزه هر یک شش ماشه شربت بنفشه دو تولہ [illegible] چهار ماشه بدهند باز لعاب گل خطمی و شیره خیارین و شربت بنفشه و کاسنی [illegible] باز سنای مکی [illegible] گل خطمی سه ماشه تخم خطمی خباری هر یک چهار ماشه خیارین کوفته شش ماشه جوشانیده گلقند تولہ دهند باز گل خطمی سه ماشه [illegible] عنب الثعلب دو تولہ جوشانیده نبات یک نیم تولہ دهند و ضماد محلل ورم صلب که مذکور شد نهند باز چون صلابت تخفیف اندک آمد برگ سداب [illegible] هر یک ماشه سوده تناول نمایند بالایش گل خطمی بجوشند جوشانیده بنوشند باز شیره عنب الثعلب شش ماشه لعاب گل خطمی سه ماشه شیره خیارین شش ماشه شربت بزوری بارده دو تولہ بانگور [illegible] ماشه پاشیده دهند و ضماد مذکور بدستور نهند [illegible] گل خطمی [illegible] هر یک چهار ماشه جوشانیده شیره تخم خربزه شش ماشه شیره بادیان چهار ماشه شربت انار شیرین دو تولہ [illegible] باز اگر [illegible] طبیخ [illegible] شش ماشه افزایند ایضاً برای صلابت و درد مثانه و حبس البول شیره خار خسک شیره [illegible] شربت بزوری بارده دو تولہ دهند و فتیله برای صلابت بابونه پرسیاوشان گل [illegible] گل خطمی هر یک دو تولہ عنب الثعلب چهار تولہ [illegible] شش [illegible] آب جوشانیده بالای مثانه ریزند ایضاً اگر در ضیق النفس و عسر البول ورم و درد مثانه و صلابت ظاهر شود و [illegible] گذشته [illegible] غذا و دیگر ورم شده باشد اول روز گلقند سه تولہ عرق بادیان گلاب دهند روز دوم گل بنفشه شش ماشه جوشانیده شیره بادیان شش ماشه افزایند روز سوم اگر باز [illegible] شود [illegible] مثل قرص گرده [illegible] کاسنی پنج ماشه عرق بادیان

وده توله وگلاب و عرق مکوه اندکی گرم کرده شربت بنفشه سه توله دهند بعد ازان ریشه خطمی شش ماشه مویز منقی نه دانه عنب الثعلب شش ماشه در عرق عنب الثعلب ده توله جوشانیده نبات یکنیم توله داخل کرده تودری سفید چهار ماشه پاشیده بدهند **ایضاً** اگر با صلابت مثانه و درد اندک با صلابت رحم باشد منضج بادیان پرسیاوشان فوة الصبغ اسطوخودوس اصل السوس هر یک چهار ماشه بیخ بادیان بیخ کاسنی شاهتره تخم کاسنی هر یک شش ماشه گل خطمی سه ماشه مویز منقی ده دانه جوشانیده با گلقند سه توله دهند در روز مسهل بلیلجات سنا فلوس تربد زنجبیل ترنجبین روغن افزایند و بعد تنقیه ضماد گل خطمی بابونه برگ کتان عنب الثعلب حلبه آرد باقلا اکلیل الملک تخم تمر هندی هر یک چهار ماشه کوفته بیخته بشیر گاو نیم پاو مثل مرهم بپخته روغن گل شش ماشه داخل کرده بر موضع نخی زیر ناف ضماد کنند **اقوال اطبا** سویدی گوید که پیه ماکیان و موم زرد را و ضماد آرد و کندر و پیه بط و لعاب حلبه در نرم کردن صلابت مثانه مجرب است و زوفای رطب نیز نافع اورام مثانه و صلابت آنست **شیخ** میفرماید که علاج به عینه معالجات صلابت کلیه است از مالش بروغنهای گرم و تکمید بدان و آشامیدن مطبوخ بزور مدره بعسل و خیار شنبر و استعمال آبزنات بدان صفت و تدبیرات مذکوره درانجا و از آنچه مخصوص است بدان استعمال همان روغنها و ضمادها و آبها در قاثاطیر اعنی زراقه بول است اگر ممکن باشد **خجندی** گوید که علاجش شرب ماء البزور مدر و پرسیاوشان فلوس خیار شنبر و روغن بادام است و غذا نخود آب بکنند با دهند و تحلیل بمحللات و تضمید بدان نمایند و بالجمله علاج او قریب از علاج ورم صلب کبد است و بقراط گفته چون مثانه ممتد و صلب گردد و درد او اشتداد نماید و با آن تپ حاد لازم بود این دلالت بر ورم آن و بر هلاکت کند

قروح مثانه

عسر البول است و لا سیما در مشایخ شیخ مینویسد که قرحه مثانه از اسباب قروح معلومه که در باب قروح کلیه مذکور شده حادث شود و اکثر از خراش سنگ یا خراش خلط صفراوی عارض گردد و گاهی بعد انفجار ورم یا تقرح بثور افتد و هرگاه که بول حاد دوام نماید عقب آن جراحت قروح مثانه حادث شود و قروح مثانه سخت تر از قروح کلیه بود بهر آنکه قروح عضو عصبی است و کسی که مثانه او بشگافد در اکثر حالات هلاک گردد و اگر سوراخ شود ملتحم نگردد مگر آنکه در جزو لحمی او افتد و فرق میان قرحه مثانه و گرده در قروح کلیه مذکور شده مثلاً در قروح مثانه بول بدشواری آید و محتبس گردد و درد این در موضع عانه و خاصره بود و با آن قشور سفید برآید یا سطبر بزرگ اگر در مثانه بود و یا باریک کوچک اگر در مجاری افتد و غیر اینها که درانجا معلوم شده و علامات قرحه که در آن تاکل بود و مثل آنست که در باب قروح کلیه گفته شد و علامت عام برای قروح گرده و مثانه آمدن خون و ریم اندک اندک در بول است نه دفعةً گفته فرق میان هر دو همانست که درانجا فرق آنها کرده شد و علامات کشادن و شگافتن و تاکل و مثل آن در هر دو واحد است بالجمله تشخیص این قرحه چنان کنند که اگر مریض شکایت درد عانه و بیخ قضیب و کش ران و عسر بول و سوزش آن کند ازان حال بدبوی بول و برآمدن ریم و خون و قشور مثل سبوس نیز بپرسند اگر اقرار این نماید قرحه مثانه باشد **علاج** علاجش بعلاج قروح کلیه کنند و ایضاً گاهی منقیات قرحه مثل ماء العسل و ماء السکر و گاهی مدملات مثل قرص طباشیر و قرص کهربا و قرص کاکنج بشربت خشخاش دهند و طباشیر دانه هیل مروارید یا صدف آن مساوی سوده سه ماشه نهار با شیره برگ سپستان سه توله خوردن سودمند است و با زردچوب و آمله مساوی بکوبند و قرص ساخته بدهند که مفید بود و درانجا که بیمار لاغر و نحیف و ضعیف شده باشد و حرارت در اعضای اصلیه باشد او را شیر زنان و شیر خر باید نوشانید و چون آنرا هضم کنند کشکاب سرطانی دهند و ملاحظه جانب دق کنند که تپ دق اکثر با اورام و قروح داخلی واقع شود کذا فی الاسباب و چون مثانه عضوی عصبانیست و کم گوشت و ممر و مجمع آب حار واقع پس در اندمال این سعی بیشتر ازان باید کرد که در قرحه گرده و لهذا بعد تنقیه ریم جهت اندمال استعمال سفوفات و اقراص و معاجین کنند که دران ادویه از جنس صمغ محرق و بسد و مروارید و دم الاخوین و کهربا و عصاره لحیة التیس و غیره باشد و در قطورات نیز عصاره لحیة التیس و عصاره برگ خرفه و کتیرا و حضض مکی و مرداسنگ با شیر خر داخل سازند و از لحوم مطلقاً پرهیز کنند و بر غذای

تفه مثل پالک و سرق و چقندر که دران بو باشد افتاده باشد با برنج قناعت کنند و در راقمه میر محمد شفیع که در سوزاک خواهد آمد در علاج نیز مجرب است و چکانیدن شیاف ابیض با شیر بز و زرد قات مرطبه در بدن نافع بود و اگر حرکت بسیار آید چکانیدن ماء العسل یا ماء الشکر و نوشیدن آن بسیار فائده میکند و از اغذیه حریره و ماء اللحم و جماع احتراز کنند **دوائیکه** اگر قرحه مثانه با سوزاک بود سفوف کاکنج پنج ماشه همراه ماء الخیار و دو توله حجر الیهود سوده دو ماشه شیره تخم خرفه شش ماشه شربت بزوری دو توله دهند **ایضاً** برای دردیش گل خطمی خارخسک کشنیز خشک آمله هر یک شش ماشه کات سفید چهار ماشه شب در آب تر کرده صبح بنوشند دیگر که با مر افیت باشد شیره عناب پنج دانه شیره کاهو شش ماشه شیره زیره سفید چهار ماشه لعاب بهیدانه سه ماشه لعاب گل خطمی سه ماشه گاهی لعاب اسپغول نه ماشه و گاهی اسپغول مسلم خمیره صندل یکتوله و گاهی ست سلاجیت طباشیر دانه هیل و پوست تخم بکاین هر یک ماشه سوده همراه لعاب اسپغول شش ماشه شیره خارخسک شش ماشه شیره بادیان چار ماشه شیره خیارین هفت ماشه نبات یکنیم توله دهند و مرزه سفید آب با شیر خر یا دختر یا بز و در حالت عسر بول بنادق البزور همراه شیرجات مذکوره مفید شود **زروق** که زخم تازه مثانه را از دو به کنند شیاف مامیثا و مومیائی قسم اول ابیض و ابیر واحد یکسرخ همه را ساییده در روغن بنفشه یا بادام حل کرده همین قدر شیر دختر داخل کرده بذریعه سرنج هند که بزخم رسد **دیگر** انزروت سفیداب قلعی هر یک یکتوله دم الاخوین شش ماشه صمغ عربی کتیرا هر یک سه ماشه کوفته بیخته هر دو وقت دو دو ماشه ازین دوا گرفته در شیر دختر یا اول حل کرده زروق نمایند **ایضاً** که جهت قرحه مثانه و سوزش بول معمول و مجرب است صمغ عربی کتیرا نشاسته اقلیمیای نقره هر واحد یکماشه سفیداب مغز تخم خیارین هر یک دو ماشه شیر خشت نیم توله باریک ساییده شیاف سازند وقت حاجت بشیر دختر سائیده بچکانند **ایضاً** که برای قرحه [illegible] سفیداب کندر نشاسته انزروت صمغ رال سفید گلنار سنگ جراحت سلیخه کتیرا مازو هر واحد یکجزو افیون دم الاخوین کهربا هندی [illegible] مع شیر زنان زروق سازند و اگر در نسخه زروق جی که در قول شیخ خواهد آمد مومیائی کانی اصیل یکجزو آمیخته استعمال نمایند فائده عجیب با اصلاح قروح خبیثه مثانه مشاهده کنند و بارها تجربه رسیده و گاهی عوض موم در روغن گل در شیر خر یا زنان یا لعاب اسپغول و غیره حل کرده [illegible] می آید و بعضی حضض و ثلث جزو گل ارمنی یکجزو عوض صبر نوشته اند **سفوف** جهت قرحه مثانه مفید است مومیائی کانی دو دانگ [illegible] دم الاخوین شادنج مغسول نشاسته تخم کرفس هر یک نیم درم صمغ عربی یکدرم کاکنج دو درم سفوف سازند شربتی یکنیم درم با شربت خشخاش **قرص** که برای قروح مثانه مجرب نوشته اند حب زعفران هر یک نیم درم مغز تخم خیار مغز تخم خیار زه مغز تخم مندوانه تخم خرفه تخم کتان بادیان هر واحد یکدرم خشخاش سفید سه درم [illegible] پنج درم کتیرا صمغ عربی نشاسته مغز بادام تلخ هر یک ده درم با آب [illegible] قرص سازند و قرص کم جهت بول الدم [illegible] در قول ابن سینا خواهد آمد **قطور** نافع برای التیام قروح مثانه انزروت دم الاخوین کندر سفیداب نشاسته صمغ عربی افیون [illegible] شیاف ساخته وقت حاجت بشیر دختران حل کرده قطور یا زروق نمایند **ایضاً** پوست خشخاش نشاسته [illegible] سوده شیاف سازند وقت حاجت بشیر دختران سوده در احلیل چکانند و اگر قدری افیون و بزر البنج داخل کنند نیز روا است و بنادق البزور و [illegible] مومیائی که در باب سوزاک بیاید و شربت کاکنج و معجون کاکنج و قرص طین هر واحد نافع قروح مثانه است **اقوال** [illegible] بستانی اکلاً و کل و شل آن و تخم او و شل آن برای قروح مثانه مجرب من است [illegible] سرطان نهری مشوی یا مسلوق و از تالقی و تفلیسی و غیره نقل کرده که شرب [illegible] بشیر زنان و کذا آب [illegible] بلبوب بشکر و بلی شکر و کذا کتیرا و کذا حب کاکنج و کذا تخم خیار بشیر تازه و کذا آب بیخ خطمی و کذا البیخ [illegible] و کذا [illegible] بآتش نیم گرم کرده و کذا بزر کتان و کذا شادنج و کذا مر و کذا خبث الحدید و کذا شوربا [illegible] شیر جو پخته و کذا پیه بالیان و کذا پیه خارلشت و کذا لعاب بهیدانه در روغن گل و کذا مغز تخم کدو و کذا اکل [illegible] کرو نان جوارسی و کذا مغز حب صنوبر کبار مع مغز تخم خیار و کذا شرب

وزرق شیر خر و کذا اکل مغز حب صنوبر صغار هر واحد تا نافع قروح مثانه است شیخ میفرماید که واجب است اجتناب از طعوم حریفه و مالحه و حامضه شدید الحلاوت و مستحیل بسوی صفرا و تناول اغذیه غلیظه حسن الکیموس و آنچه تغریه کند نمایند و ریاضت بسبب احداث حدت و تلهب ایشان را مضر بود و اگر محدث آن شود بسبب تقویت عضو نافع گردد پس تجربه آن اندک اندک کنند و در قوانین مذکوره در قروح کلیه نگاه کنند و اکثر آنها درین موضع نقل کنند و کذلک آنچه از شرب البان نوشته ایم نظر کنند که آن بشرط مذکور نافع قروح مجاری بول است خصوصاً شیر اسپ ماده و بدانند که استظهار در علاج این آنست که اول تنقیه بماء العسل یا ماء السکر مطبوخ بمدرات شرباً یا زرقاً استعمال نمایند بعده تابع آن سائر ادویه کنند پس اگر ریم در بول بسیار آید باید که دران آب خاکستر شجر انجیر یا خاکستر درخت بلوط یا خاکستر شیح مرزقه رسانند تا تنقیه بالغ حاصل شود اما ادویه مشروبه مثل اسپغول بروغن گل است و مثل شیر خر و بز به بسبب حاده که دائم چندین روز بمقدار هضم نوشند و اکثر آن سه اوقیه بود و شیر ده را اقوه ابیض سبزه خورانیده باشند و قرص خشخاش و قرص کاکنج بوزن مثقال با آب سرد و از مراهم جیده که بدان مالش کنند آنست که بگیرند میعه سائله یکدرم و پیه مرغابی از سه تا چهار درم و موم سفید و اسفیداج و استار و روغن بنفشه بقدر کفایت ضماد سازند و این مرهم نافعست و خصوصاً هنگام تاکل بگیرند خرما و مویز و مازو و اقاقیا و شب و طراثیث و باوی و زوفا و پیه آمیزند و بر عانه نهند و قبل این در قرحه که اندران تاکل نباشد این مرهم استعمال کنند موم و پیه بط و روغن گل و استعمال مجففات شرباً و زرقاً نمایند و گاهی ازین حقنه بعینها استعمال کنند و مریض بار کلاه یعنی برزانو خفته باشد و چون مشروبات نفع نکند خصوصاً در قرحه که قریب تر از مجری باشد و بادی تاکل بود علاجش زراقات بملحمات و شیر زنان حل کرده بهست و منجمله آن قرص ترا طیس است و قرص اندرقیلیس باندک مرداسنگ و سفیداب و نشاسته و آنکه معمول این نسخه زراقه برای آن چنانست بگیرند گل مختوم و گل قیمولیا و شاخ گوزن سوخته هر واحد یکجزو و شادنج و شب هر واحد ثلث جزو و افیون نصف سدس جزو و شعید سه جزو و انزروت نیم جزو و دم و کندر هر واحد ثلث جزو همه را باندک روغن گل و موم جمع کنند و در زراقه استعمال کنند و گاهی ازان زراوند بگیرند و ضماد کرده میشود و خفیف تر ازین انزروت و نشاسته و سفیداب است که بشیر زن زرق نمایند و اگر اسرنج القلعی سوخته و کندر قوی کنند قوی تر گردد و این قرص مجربست عصاره لحیة التیس گل مختوم بسد کهربا نشاسته مغز تخم خیار تخم خطمی مغز تخم خربزه یا تخم کرفس یا دوقو یا قطراساليون و قرص کاکنج دوای دیگر مغز تخم خیار مغز تخم خربزه مغز تخم بادرنگ مغز تخم کدو هر واحد پنج درم نشاسته چهار درم رب السوس هشت درم تخم خرفه سه درم و نیم مغز بادام شیرین مغز فندق بریان هر واحد چهار درم مغز چلغوزه سه درم و نیم تخم کرفس دوقو تخم جرجیر مغز حب المحلب هر واحد دو درم و نیم تخم حماض و مغز بادام و کثیرا و صمغ بادام و بزر البنج و افیون هر واحد سه درم تخم دستیاه دو درم زعفران پنج درم باسپغول سرشته هر قرص بوزن دو درم سازند و با ترب یا آب کرفس یا آب تخم دستیاه بخورند و خصوصاً بعد پاک شدن قرحه و باید که تقلیل شرب آب نمایند چون درد اشتداد کند شیاف ابیض که در چشم استعمال میکنند در شیر زنان زرق نمایند و ایضاً قریب این خشخاش و افیون و پیه ماکیان است بحقنه یا حمول یا زرق استعمال نمایند صاحب کامل گوید که افضل چیزیکه بدان معالجه قروح مثانه و خروج ریم ازان کنند قرص کاکنج بشربت خشخاش است اگر با وی حرارت نبود و اگر حرارت باشد قرص خشخاش بشربت خشخاش نافعست و کذلک می باید که سائر تدبیر با غذیه و ادویه که در قروح کلیه و خروج مده ازان ذکر کردیم نافع بود و این دوا قروح مثانه را نافعست مغز چلغوزه بیست عدد مغز تخم خیار چهل عدد نشاسته نیم مثقال سنبل مثله تخم کرفس دو مثقال اول سنبل و تخم کرفس را بیک نیم رطل آب بجوشانند تا بنصف رسد و ادویه مذکوره را بدان بسرشند شربت دو درم تا سه بمفخج و فولس ذکر کرده که این دوا تجربه کرده ام و نافع یافتم و نسخه آن همانست که در قروح کلیه در قول مجوسی گذشت جرجانی گوید که طریق صواب در علاج این علت آنست که اول مثانه را از ریم پاک کنند بماء العسل و جلاب که دران ادویه مدره پخته باشند بخوردن و هم بزراقه در مجرای بول چکانیدن علاج مثانه بیشتر بزراقه بود و اگر ریم بسیار همی آید خاکستر درخت انجیر یا خاکستر بلوط یا خاکستر در سبد در آب بیامیزند و یک شبانه روز بنهند تا صاف شود و آب قوت خاکستر گیرد آن آب را بچکانند تا پاک شود و هرگاه که حرقت و لذع بهم رسد شیر زنان با روغن گل و شیر خر و شکر و شیر بز و شیر اسپ بنوشانند بیشتر سه وقیه

تا باستانی بگوارد و در علف این جانوران چیزی قابض و خنک آمیزند چون ازرق و کشنیز خشک و بلوط و برگ گل و برگ سیب و برگ امرود و برگ بهی و قرص خشخاش و قرص کاکنج که در علاج قرحه گرده مذکور شده هر بامداد و مثقالی باید داد با شیر یا شربتی که مناسب حال مریض و مزاج او بود گاهی با شربت بنفشه و گاهی با شربت حب الآس و گاهی به رب غوره و گاهی با کشکاب و گاهی با آب سرد و ابن الیاس گوید که صبح شربت بنفشه یا شربت خشخاش با قرص کاکنج یا قرص خشخاش یکمثقال بخورند و اگر چرک بسیار باشد ماء العسل بلعاب تخم مرو بنوشند و غذا مزوره ماش و مغز بادام و اندک نخود و چون در این مرض طبیعت قبض گردد و بگیرند عنب الثعلب و لبلاب هر واحد پنجدرم بنفشه خشک چهار درم و در آب جوشانیده فلوس خیار شنبر پانزده درم ترنجبین ده درم دران مالیده بنوشند و در این مرض دوا نافع این علت نشاسته چهار درم کتیرا تخم کتان هر واحد دو درم گل ارمنی یکدرم باریک ساییده یکدرم بشربت خشخاش ده درم بدهند و افضل علاج این قرص کاکنج یکمثقال بشربت خشخاش یا شربت بنفشه هر کدام که باشد ده درم است و بگیرند مغز حلغوزه بیست عدد مغز تخم خیار ده درم نشاسته نیم مثقال سنبل تخم کرفس هر واحد یک نیم درم کوفته بیخته دو درم و نیم ازان استفاف نمایند محشی شرح اسباب نوشته که این قرص کاکنج نسخه شرح اسباب اگر با شیر اسپ یا دو بخورند منفعت او بسیار بزرگ گردد و بی نظیر شود و تجربه صحیح یافته اند بگیرند مغز تخم خیار ده درم تخم کاکنج سه درم تخم کرفس شهد انج گل ارمنی دو درم الاقونیا صمغ عربی بزر البنج هر یک دو درم افیون یکدرم کوفته بیخته قرص سازند شربتی یکدرم تا یکمثقال و زراوند شیاف ابیض بشیر زنان بهر التیام قرحه در دو سه روز مجرب نوشته و اگر با وی اشیای ملحم قروح مثل گل ارمنی و شاخ گوزن سوخته و شادنج و کندر و سفیداب افزایند قوی تر گردد و معجون الیا هر که در قروح کلیه در قول سید اسمعیل گذشته تاثیر قوی است و آرد کرسنه در تنقیه و تجفیف هر دو قوی است و چون با آن گل ارمنی و اقاقیا و عصاره لحیة التیس جمع کنند فائده او تمام شود و مرهم سفید سالکه که در قول شیخ مذکور شد طلای جید مجرب است آنرا یاد دارند

جرب مثانه

و آن خارشی است در مثانه سببش فضول حاد شور یا بورقی است که بشور اندر مثانه پیدا کند و متقرح گردد و آن سوزش بول و بدبوی آن و درد شدید با حکه بمثانه و بن قضیب و بن رانها و پیوسته مالیدن قضیب و نفرمان زدن خصوصاً وقت تبرز و خروج مقعد و خروج رسوب نخالی و ریم مثل آب برنج پخته و لاغری بدن روز بروز جرب مثانه را اعلام کنند و گاهی مدام رطوبات مدی یا صدیدی سیلان کنند و در آخر ورم لشت یا بها پدید آید و گاهی حشن اسها مدبوسائل شود و بیمار هلاک گردد علاج تدبیرش مثل علاج جرب کلیه نمایند و نوشیدن مفرحات و لعابات مثل لعاب بهدانه و بزرقطونا و نشاسته و صمغ و کتیرا و آفت شاسید جالیات مثل ماء الشعیر و خیره نافع است و خوردن و زراقه گرفتن از لعاب بهدانه و اسپغول و شیر خر و شیره گوسفند و روغن بادام مفید بود و برگ تازک مغیلان شب در آب تر کرده صبح شیره آن برآورده صاف کرده تنها یا با ادویه مناسبه استعمال کردن نفع بلیغ می نماید و قرص شب بنسخه دیگر که در قول سید اسمعیل اندر علاج قروح کلیه مذکور شد سودمند است و چون در نسخه بنادق بزور وزن بزرالبنج یکدرم نمایند و قرص ساخته با شیر خر یا شیر بز و بشربت بنفشه بدهند نافع بود و اگر اصلاح و تعدیل کفایت نکند تنقیه بفصد باسلیق و حجامت قطن و قی و اسهال حسب حاجت نمایند و گویند که تنقیه در اینجا چندان سود ندارد و بخلاف جرب کلیه گویند که اول رگ باسلیق زنند و بعده جهت تسکین و تعدیل مزاج شربت بنفشه چهار توله در گلاب و عرق کاسنی و نیلوفر هر یک هفت توله بنوشانند و بفاصله سه چهار روز حجامت قطن کنند و قرص طباشیر سه ماشه با عرق شیره توله بدهند و این آبزن سازند مغز هندوانه و کدوی شیرین و خیارین و بادرنگ و بهدانه پاره پاره کرده هر یک یک آثار عرق کاسنی و شاهتره و مکوه هر یک دو آثار گل خطمی و نیلوفر و گاوزبان و بنفشه و گل کاسنی و سداب گلاب هر یک پاو آثار در آب شیرین هفت آثار جوشانیده صاف نموده شیره پنج آثار عرق بید ساده و عصیر طحلب هر یک یک آثار در آب صابون نشانیدن و ازان آبها و یا از آب آهنگران اندک خورانیدن بسی سودمند است شیخ میفرماید واجب است که حوالی منفذ استعمال نمایند

بعد از ان ادویهٔ مخففه بقدر لذع و بالجمله انچه قوی تر بود و از انچه در سائر قروح باشد و ادویهٔ مزروقه و مشروبهٔ جرب کلیه استعمال کنند و ایضاً مغذیات مبرده مثل پاچه و شوربای جرب به روغن بادام و ماء الشعیر و هریسه بلحم طیور و البان مثل شیر خر و بز و میش و گاو بنوشند و ادامت تنقیهٔ بدن نمایند شیخ میفرماید که اول اشربه و ادویهٔ جالیه که سوزاننده نباشد چون جلاب و ماء العسل و کشکاب بعسل و ادویه که در جرب گرده ذکر یافت بباید خورد و بزراقه در مجرای بول چکانند و در هر چند روزی استفراغ کنند و شیر خر و شیر بز را درین منفعت بسیار است و لعاب دانهٔ اسپغول و اسپغول با شکر و روغن بادام بعد از انکه مثانه را با شربهٔ جالیه پاک کرده باشند سود دارد و طبیخ حلبه بانگبین و شیرهٔ تخم خیار و تخم آبی پخته ملحم است و غذا پاچهٔ بره و اسفیدباجهای جرب و هریسه و گوشت مرغ فربه باید داد و آب معدن گوگرد خوردن و اندر ان نشستن سود دارد و شیر زنان تنها و با لعابها در مجرای بول چکانیدن مفید بود محمود گوید که هر صبح شربت بنفشه یا شربت خشخاش ده درم در آب گرم حل کرده بنوشند و غذا مزورهٔ ماش بشیرهٔ بادام و جلاب از عناب ده عدد و بنفشه پنج درم بنوشند و یا لعاب اسپغول و لعاب بهدانه هر کدام که باشد ده درم با شکر سفید ده درم بیاشامند و در احلیل شیر زنان و لعابات مذکوره بچکانند و حریرهٔ آرد گندم و مغز بادام و روغن آن و شکر سفید و اکارع جدی غذا سازند حجندی گوید که شربت عناب بلعاب بهدانه یا اسپغول بدهند و روغن بنفشه و قیروطی ساده بروغن کنجد بر عانه بمالند سعید گوید که علاج جرب مثانه بفصد و خوردن بنادق البزور و شرب لعابات بشربت بنفشه و استعمال شیرهٔ تخم خیارین و شیرهٔ خرفه بشربت خشخاش و آشامیدن شیر خر و بز بکل محموم و زراقه شیر زنان و لعاب بهدانه و روغن نیلوفر و شیافات ابیض سازند و غذا شوربای جرب یا زردی بیضهٔ نیم برشت نمایند

جمود دم در مثانه

گاهی خون که از جگر و یا گرده در مثانه ریزد منجمد گردد و گاهی بسبب ضربه و سقطه یا حمل بار گران رگ بزرگ از مثانه بشگافد و خون بسته شود تشخیص این چنان باید کرد که اگر بعد اسباب مذکوره و بول الدم زردی رنگ چهره و کرب و غشی و سردی دست و پا و عرق سرد و صغر نفس و نبض ضعیف و تواتر و غثیان و گاهی لرزه بر بعض عارض شود بدانند که خون در مثانه منجمد گشته و بقول جالینوس تپ شدید با لرزه و قشعریره بسبب حدوث کیفیت سمیه در خون منجمد نیز با علامات مذکوره پدید آید علاج سکنجبین عنصلی تنها یا اندک خاکستر چوب انجیر در آب گرم حل ساخته بدهند و یا منقطعات مثل برنجاسف و تخم کرفس و تخم ترب و سداب بری جوشانیده با سکنجبین مذکور آمیخته بنوشند و سکنجبین بزوری نیز نافع است و گاهی نوشیدن سرکه تنها فی الحال صحت می بخشد و کذا شرب اسفاناخ و قیصوم و پنیر مایها نافع و در آبزن ادویهٔ محلله ملطفه مثل اکلیل الملک و حاشا و اذخر و انجدان و بابونه و پودینه و سداب و اقحوان جوشانیده باشند بنشینند و بر مثانه بریزند و ثفل او ضماد کنند و روغن بابونه و ترب و شبت بمالند و زمانی طویل در هوای حمام مقام سازند و طبیخ مذکور بر مثانه ریزند و این آبزن نیز مجربست تخم شبت و حلبه و قلت و کاکنج و تخم خربزه و گوکهرو و قرطم و گل بابونه و اکلیل الملک و بنفشه و ریوند چینی و بزر البنج هر یک سه توله برگ نیب و سنبهالو و قرطم و کرنب و کرم کله و گز و پودینهٔ باغی و شاهترهٔ اشیع و بنیه باغی و انار و قنب هر یک هفت توله و انچه در غیاب عظیم النفع یافته اند این است و منقول از معالجات رفس حکیم خر خشک شده ماشه زهرهٔ سنگ پشت یکماشه در آب خاکستر انگور هفت توله یا بطبیخ سداب و یا نخود سیاه بخورانند و غذا نخود آب مرغ یا شوربای مرغ با نان دهند و اگر ازین تدابیر فائده نشود مدرات قوی التحلیل چون قردمانا و فاوانیا و حب بلسان و عود بلسان و تخم الصنع بهل و زرا وند و آب نخود سیاه باید داد و ادویهٔ مفتت حصات دهند و اگر هیچ تدبیر سود ندهد و خوف هلاکت باشد مثانه را بطریقی که در سنگ مثانه شق میکنند بشگافته خون منجمد را بیرون آرند شیخ می فرماید که علاجش علاج حصات است و گاهی در ان شرب سکنجبین کفایت کند و اگر بدان قی کنند جایز است و خصوصاً عنصلی و خصوصاً با قدری خاکستر چوب انجیر یا با مطبوخ مقطعات و ادویهٔ حصات بدهند و پنیر مایهٔ خرگوش و ادویهٔ جیده بزرقه بچکانند و در آبزن طبیخ حشائش حصویه نشینند و از چیزهائیکه برای این مقصود دانند شرب حب بلسان دو درم با مثل او عود و فاوانیا و حب الغار و انیسون

خصوصاً با عود داو یا مثل اظفار الطیب یا مثقال قردمانا با آب گرم یا با سرکه خمر و زیت انفاق ست و سکنجبین ترش عنصلی نزد من بهتر از خلی ست چه سرکه که ازان
می فتد تقطیع و غسل و تحلیل و جلا میکند و ایضاً اهل حلتیت و اشق و فوه الصبغ مساوی گرفته بنادق سازند و چهار بنادق بماء الاصول بخورند و در زراقات
بچکانند یا غاریقون یا سیساالیوس یا دو مثقال حلتیت یا زراوند طویل بدهند و از ادویه ذوالخاصیة جگر خر و زهره سنگ پشت و پنیر مایه خرگوش
و خصوصاً در آب خاکستر چوب انگور و قیصوم و دین نافع ست و شیر انجیر خشک کرده چون اندکی ازان بزراقه رسانند و بقدر درم ازان با طبوخ استعمال کنند و
ایضاً از خشک او یا کدام آبی از آبها و کذلک زراوند طویل وزن یک مثقال پنیر مایه خرگوش و آبهای که اندران این ادویه باشاند مثل آب نخود سیاه و آب
خار خسک و آب خاکستر چوب انگور و انجیر و خاکستر چوب قیصوم و طبیخ قیصوم سداب ست ایلاقی و جرجانی مینویسند که پنیر مایه خرگوش مقدار دو دانگ
تا نیم درم در طبیخ شبت و بابونه و یا در آبهای که در قول شیخ گذشت بخورند و مقدار مثقال پنیر مایه در طبیخ بابونه و اطراف کرنب و اذخر و سرگین
کبوتر حل کنند و اسفنج بدان تر کرده بر زهار نهند و پیوسته بجای آب سکنجبین با آب آمیخته دهند لیکن بعد طعام آب ساده دهند و اگر پنیر مایه را
در آب خاکستر چوب رز و انجیر و بلوط یا در طبیخ اصول حل کرده بمجرای بول چکانند صواب بود و اگر این آب خاکستر ها تنها بچکانند سود دارد و
در آن و اخون بسته و ریم را از مثانه پاک کند بگیرند فوه و مر و قردمانا و دیگر اجزای بنادق که در قول شیخ گذشت مساوی حب ساخته بدستور بخورند و مثانه
چکانند شربتی یک مثقال و سنجر نیا در ین باب نافع ست و خوردن روغن بید انجیر بماء الاصول مفید بود و در آن و اخون بسته را بگشاید پنیر مایه خرگوش
بگیر و حلتیت خمس جزو و فو نیم جزو و پودینه خشک نیم جزو و شربتی مثقال در سکنجبین و در سه چهار بار بدهند یا سکنجبین ترش و در طبیخ پودینه نشانند و
در مجرای قضیب چکانند و غذا آنچه داب مرغ از نخود سیاه و دارچینی و شبت در ان پخته بدهند جرجانی نوشته که هرگاه بطریق بول خون همی آید
در بی علاج صواب تا گاه باز ایستد و بول بدشواری بیرون آید و در گرده و مجاری بول گرانی و تمدد پدید آید باید دانست که خون در گرده و یا در
مجرای بول بسته شد و از ادویه مفرده که خون بسته را بگشاید درست و قردمانا و عود وفا و انیسا و حب بلسان و اظفار الطیب و پنیر مایه خرگوش
و غاریقون و زراوند طویل اما هر یک مثقال با سه وقیه آب کرفس باید داد یا با سکنجبین ساده و قردمانا همچنین مثقال و نیم با آب کرفس یا با آب گرم
و عود وفا و انیسا دو درم با آب گرم و حب بلسان هم دو درم با آب گرم و پنیر مایه درم تا مثقال در آب نخود و غاریقون هم مثقال در آب نخود و زراوند
بدستور یا در شراب ممزوج یا در آب گرم یا در سکنجبین و اگر شبت بسوزند و خاکستر آن مقدار یک درم با پنیر مایه خرگوش بیامیزند و بابونه و سداب
در آب بپزند و صاف کرده با این آب بدهند چند روز پیوسته خون بسته را بگشاید و سکنجبین مدام خوردن مجاری را پاک کند خجندی گوید که شب یمانی
در سرکه یک شبانه روز تر کرده و صاف نموده و بشکر شیرین کرده نوشیدن مفید ست و این و اخون منجمد را از مثانه خارج کند پوست بیخ کبر حب بلسان
قردمانا زراوند مدحرج اهل فوه تخم کرفس ده ده قوه و احد بکجر و اشق حلتیت هر یک نیم جزو شربتی از مثقالی تا دو درم بماء الاصول

خلع مثانه و استرخای آن

سبب خلع مثانه یعنی بیجا شدن آن از موضع خویش رطوبت ست یا ریح غلیظ ممدد یا ضربه یا سقطه که بپشت رسد و بعضی علائق مثانه را
بگسلاند و بجهتی از جهات مائل سازد و سبب استرخا بعینه اسباب استرخای مطلق ست که معلوم شده و تابع خلع و استرخای مثانه گاهی عسر البول
و گاهی سلس البول بود و سبب عروض تمدد و اتساع عضله یعنی اگر عضله فم مثانه متمدد شود بول بدشواری آید و اگر اتساع پذیرد بول بی اراده بر آید
و گویند که در خلع ضربی درد و احتباس بول و در ریحی خروج بول گاهی بعسر و گاهی بی اراده بود و در استرخا هر وقت بول بی اراده آید علاج
آنچه از ریح غلیظ باشد علامات و علاجش از مبحث ریح المثانه جویند و محللات ریاح مثل تریاقات بکار برند و بقول شیخ آنچه از ضربه و سقطه باشد
علاجش دشوار ست و معالجه آن برد کردن بیجایش و بستن با دو سیخته محفضه که مذکور گردد باید کرد و آنچه از سوء مزاج فالجی باشد استفراغ مواد بلغمی و تقویه
و امتناع از مولدات آن و تدبیر اصحاب فالج در ماکول و مشروب و حرکت و غیر آن نافع ست و قی آنرا نافع بود و اگر چه بیخ ریق مفید باشد پس اگر بول بلا اراده

خارج شود باید که مقیئات اشد استعمال کنند و ارخای بسیار ننمایند بلکه میان تحلیل و شد بر قیاس معالجات فالج جمع کنند و هر چیز که مائیت را غلیظ و چرب کند و خون محمود و خار غلیظ مثل فالوده و بید انجیر نیز تناول کنند و اگر بول بر حال خود باشد یا بدشواری آید بر مرخیات اندک مع تحلیل حسب و تقطیع بالغ اقدام واجب شناسند و از مشروبات نافع برای جمیع اصناف او از ضربی و فالجی تریاق کبیر و مثرودیطوس و سنجر چینیا و امروسیا و دواء الکرکم و معجون قوفی است و ایضاً گل الحوان و سعد و کندر مرکب یا مفرد یا محلب ایضاً بطریق مطبوخ تخم سداب تر یا گل او مطبوخ در شراب و ایضاً تخم کشت تخم جاوشیر و زیره و گاهی نفع میکند و خصوصاً آنرا که بادی عسر بول باشد خوردن پوست خربزه خشک کرده یک مشت با شکر و آزاد دیگر قائم مقام انثیت و سبوس خواص منسوب است خصیه خرگوش خشک کرده است که با شراب ریحانی بخورند یا حنجرهٔ خروس سوخته ناشتا با آب نیمگرم بخورند و اما ادویه مزروقه مثل روغن سداب است و روغن قسط و روغن غار و روغن ناردین و زنبق و روغن قثاء الحمار و روغن صنوبر که با تنها جند بیدستر و حلتیت و بیرونزه و جاوشیر آمیخته باشند و ایضاً مالش این اشیا بر زهار و مراق نیکو است و خصوصاً روغن ثافسیا مخلوطاً با [illegible] و اما ضماد ادویه حاره است که در آن اندک قبض باشد مثل سعد و دارچینی و مقل و سنبل الطیب و بسباسه مع بابونه و شیح و عسل و ایضاً گاهی معالجه بحقنهای گرم معدل از قنطوریون و حنظل و بید انجیر و مانند آن و بروغنهای حاره مذکوره و شیافات در آب دریای شور و استحمام در آب چشمهای گرم این را بسیار نافع است سید جنید گفته که اگر بول بے مراد آید علاج سلس البول باید کرد و اگر بول بدشواری آید علاج عسر البول کنند چنانچه هر واحد جدا مذکور گردد و در همه درین حال ادویه مرخی اندک با ادویه محلل مقطع باید آمیخت و محلل بیشتر باید آنچه از ریح افتد علاجش در ریح المثانه بیاید و فودنجی و غیره سعاطین که در قول شیخ گذشت همه انواع را نافع است و سعد و سنبل و گل الحوان آمیخته با سفنج سود دارد و تخم سداب تر و شگوفه او در شراب پخته صاف کرده خوردن و در مجرای بول چکانیدن و بنجنکشت و تخم او و زیره و جاوشیر ضماد کردن و طبیخ آن خوردن و چکانیدن سود دارد و مسیح عوض گوید که آنچه از ضربه و سقطه باشد ضماد قابضه مسخنه عطره چون سعد و گل سرخ و سنبل و قسط و روغن غار و امثال آن بکار برند و استخوان حنجرهٔ خروس سوزانیده بقدر نیم درم تا یک درم با آب گرم بدهند و آنچه بسبب غلبهٔ رطوبت و ریاح باشد علاجش بدستور فالج کنند و مالش با دهان حاره و نوشیدن آبیکه اندران سعد و زیرهٔ سیاه و سداب جوشانیده باشند و زراقه بروغن سداب و تضمید با ضماد مسخنه مفید است و گویند که غالیه طلا کردن نافع بوده و اگر تمدد عضله بوده باشد فصد صافن نفع دارد و هرگاه این مرض با دیگر امراض مثانه چون ورم مثانه و جز آن باشد اول بازالهٔ آن کوشند پس بتدبیر خلع متوجه شوند

وجع مثانه

سبب درد مثانه حرارت یا برودت یا سنگ یا قرح یا جرب یا ورم یا ریح یا خلع مثانه یا جمود الدم باشد و گاهی از دلائل بحران توقع بول بود و وجع مثانه در فصل بارد و هنگام وزیدن هوای شمالی بیشتر شود و گویند که اگر صاحب او را در زیر بغل جرب و ورم مثل [illegible] ظاهر شود و در مدت پانزده روز هلاک گردد خصوصاً اگر آن اسباب عارض شده باشد طریق تشخیص اسباب مذکوره اگر درد مثانه در روز بحران افتد و در بول ظاهر شود بحرانی باشد و اگر در مرضی از امراض مذکوره عارض شود سببش همان مرض باشد و الا اگر تشنگی و حرقت در موضع مثانه و سوزش بول و زردی آن باشد و پیش ازان کثرت تناول مدرات و اشیای حاره اتفاق افتاده باشد سببش حرارت مثانه باشد و اگر این آثار یافته نشود و بول اسفید بود و عقب استعمال ادویه بارده مثل کافور یا بعد وزیدن هوای سرد یا سفر در طریق بارد عارض شده باشد سببش برودت مثانه باشد علاج در بحرانی اعانت او نمایند بمدرات مناسبه مثلاً در حار بارده و در بارد مسخنه و اگر تابع مرض دیگر باشد علاج آن مرض نمایند بطریقیکه در مقام هر یک مسطور است و اگر از حرارت باشد شربت بارده مرخیه مثل شربت بنفشه و خشخاش با شیرهٔ تخم خرفه و خیارین و مغز تخم کدو و تخم کاهو

وکاسنی نیز بنوشند و ماء القرع با سکنجبین سود دارد و ضماد بارده مثل صندل و فوفل و آرد جو با عنب الثعلب و آب کاسنی یا آب کشنیز ضماد کنند و گاهی در بن ران و بیضه آرد باقلا و اقاقیا افزوده و بشوند و یا آرد جو سبوس گندم بنفشه هر یک پنج درم خطمی سه درم با آب بید و روغن گل و اندکی سرکه ضماد نمایند و روغنهای سرد مثل روغن کدو و بنفشه و نیلوفر بمالند و بمرتبهٔ در تحلیل چکانند و بطبیخ بنفشه و نیلوفر و تخم خطمی و عنب الثعلب آبزن سازند و بهترین غذا قلیهٔ اسفاناخ و خیار و زردهٔ بیضهٔ مرغ و گوشت جوزهٔ مرغ با آب انار است و آنچه در وجع کلیه گذشت استعمال نمایند سعید پسری گوید که شرب طبیخ خبازی و ضماد آن با روغن گل و شرب لاجورد و کذا بیخ نیلوفر سفید و تخم آن و کذا خار خسک و کذا تخم خیار و ضماد آن و اکل شکر کاکنج و شرب کشنیز خشک و کذا نشاستهٔ گندم و کذا عناب و کذا کتیرا و کذا عصارهٔ بادرنگ و کذا عصارهٔ خرفه و اکل آن هر واحد مسکن وجع حار مثانه است صاحب شرح گوید که شربت نیلوفر و بنفشه و گلقند تخم خرفه یا مغز تخم خیارین و جلاب بشکر و لعاب اسپغول و بهدانه بنوشند و مزوره از کشک جو بمغز بادام شیرین بخورند و زرادهٔ شیر زنان و روغن بنفشه و نیلوفر یا لعاب بهدانه یا لعاب اسپغول استعمال نمایند وقتی که لینت طبیعت بحقنهٔ لینه این مرض را نافع است و آبزنها مشتمله بر مرخات مذکوره در بحث حصات کلیه بعمل آرند و اگر درد مثانه از برودت باشد مدرات حاره مثل مطبوخ بیخ بادیان و کرفس و پودینه و انیسون و تخم گزر و سداب با شربت دینار بدهند و تضمید و تکمید باشیای گرم مثل سداب و برنجاسف و شبت و پودینه با قدری جند بیدستر و صلصت کنند و بطبیخ بابونه و قیصوم و بنفشه و اکلیل الملک و مرزنجوش آبزن سازند و نخود آب و گوشت کبوتر بچه غذا نمایند و گلقند عسلی و اطریفل صغیر و تریاق کبیر و مثرودیطوس و نحو آن خوردن و روغن سوسن و نرگس و فرفیون بر مثانه مالیدن و آب نیم گرم بر مثانه ریختن نفع تمام دارد و از وصول هوای بارد احتراز کنند و گویند که اگر خصیهٔ بید استر شگافته زراوند مدحرج و فطراسالیون و زیره بر آن پاشیده خشک کنند و یک مثقال با آب گرم بدهند جهت درد مثانه و رحم و درد جگر نافع و مداومت آن جهت تقویت باه عجیب الاثر است و دانهٔ هیل مع پوست در تحلیلات بطور غبار کوفته و بهدانه سفید و یا گل خطمی سه ماشه عنب الثعلب گل بابونه هر یک چهار ماشه خار خسک شش ماشه جوشانیده نبات یک تولد داخل کرده تخم ریحان سه ماشه پاشیده بنوشند و هر چه در وجع کلیه مذکور شد بکار برند نجیب هندی گوید که طبیخ حلبه بعسل و یا طبیخ پرسیاوشان و بادیان و تخم خطمی بشکر یا گلقند بنوشند و غذا اسفیدباج بلحوم فاضله مثل ماکیان فربه و کبوتر فربه و خروف فربه سازند و تحلیل با آب کبریتی و زرنیخ و لعابات حاره و شیر زنان بعمل آرند سعید پسری گوید که خبازی مطبوخ تخم خندقوقا کوفته و کذا خندقوقا و تخم بلوخیا و کذا روغن خندقوقا و کذا اشرب و مرخ و حقنه بروغن بادام شیرین که مجرب است و کذا شرب معجون لک بشکر و خمیرهٔ آن و کذا اکل حب الصنوبر کبار یک شب در آب تر کرده بشکر یا مویز منقی و کذا اقاقیا و کذا حب الغار و کذا شرب جعول دار شیشعان و کذا شرب بادیان و کذا تعلیق بیخ شیطرج در گردن یا گوش و کذا شرب سنبل رومی تخم و کذا اشاخ گوزن سوخته تنها یا دو مثقال از آن با کتیرا و کذا طبیخ تخم انجره کوفته یا اصل السوس مقشر کوفته و کذا امرکی و کذا روغن تخم ترنج و کذا امونیه شیرین و طبیخ آن و کذا راوند و کذا اشاسفرم و کذا لک و کذا اشنه با پودینه نهری و کذا سنبل هندی و کذا حجر قبطی با آب خالص و کذا سکر العشر و کذا اسلیخه و کذا فوج و کذا شرب جاوشیر مع صدف آن کوفته و بقدری مر آمیخته نیم و کذا انس تر خشک کرده و با قرنفل سائیده و کذا اجاشیر و کذا طبیخ فراسیون کذا بطون ماکیان درقیهٔ آن خشک کرده با مر آمیخته هر واحد نافع وجع مثانه است

ریح المثانه

و این را انتفاخ مثانه نیز گویند و این مشابه بورم بود و گاه منحبس باشد و گاهی متنقل و سببش تناول اغذیه و فواکه نافخه است یا اجتماع رطوبت در مثانه مع ضعف حرارت از هضم آن رطوبت و تحلیل آن علامتش ظهور تمدد و درد و عسر بول است و فرق میان هر دو سبب چنین کنند که اگر تمدد با انتقال نفخ و قراقر و بلا ثقل باشد از اغذیهٔ نافخه بود و اگر تمدد با ثقل

ظاهر شود و نفخ منتقل نباشد از رطوبت بود و گاهی از ریح البواسیر باشد و وجود علامات آن بران دلالت کند علاج شیره تخم کشوث شیره انیسون شیره زیره سیاه در عرق بادیان بر آورده گلقند داخل کرده نیم گرم بنوشند و یا تخم خربزه خار خسک هر یک شش ماشه بادیان گل سرخ هر یک چهار ماشه بعرق بادیان ده توله جوشانیده شربت دینار سه توله داخل کرده بدهند و اگر با مغص و بواسیر ریحی باشد گل خطمی سه ماشه نانخواه بادیان هر یک چهار ماشه جوشانیده شربت بنفشه دو توله داخل کرده بنوشند و اگر مثانه گاه بیگاه سخت شود بسبب اجتماع ریاح در روده قولون و مصاقبت مثانه و ظهور صلابت عارضی جوارش عود شیرین نه ماشه خورده بالایش عرق عنب الثعلب ده توله نیم گرم بنوشند و روغنهای گرم محلل ریاح مثل روغن بان و زنبق بصموغ حار مثل حلتیت و صمغ سداب بر مثانه بمالند و بزرقه در حلیل بچکانند و از سبوس گندم و نمک تکمید نمایند و از مطبوخ ادویه گرم نطول سازند و هر چه کاسر ریاح و محلل آن باشد ضماد کنند و از اشیای مولد ریاح و ضعف اعضا احتراز نمایند و روغن زعفران خوردن و بر مثانه مالیدن نفع تمام دارد و هرگاه بول بدشواری آید پوست خربزه خشک اندکی سوده با نبات بخورانند و در آبزن نشانند و آنجا که رطوبت غالب بود قی متواتر کردن شاید و دارو و تریاق و معجون فلاسفه و دلیطوس و انجیر خوردن سودمند است شیخ می فرماید که نافع ترین علاجات این بعد پرهیز از منفخات و از سوء هضم آنست که روغن سداب آمیخته بماء الاصول بنوشند و بمالند و روغنهای خوشبو محلل و صموغ حاره طلا کنند و سداب و پودینه و شبت باندک جند بیدستر با حلتیت یا مشک ضماد کنند و این ادویه باندک جند بیدستر در احلیل بزرقه بچکانند یا آب سداب بمشک یا روغن بان بمشک و غالیه بر روغن زنبق بچکانند و آنچه در باب کلیه گفته آمد از تکمید کلیه و مثانه را چون درد باشد یا علیل باشند گرد بنادق البزور نگردند که در تحلیل زیاده گردد و نه مخدرات استعمال کنند یا آب نیم گرم بقدریکه جذب ماده کنند و چیزی سخت نسازد و جرجانی گوید که بزر بار روغن یاسمین روغن سوسن روغن بان آمیخته بجند بیدستر حلتیت و مشک و غالیه بمالند و عصاره سداب و پودینه و شبت با جند بیدستر ضماد کنند و شیاف از کرفس انیسون و بادیان و صعتر و فلفل و سکبینج و فانیذ بکار برند و بخور تا که در علاج قولنج ریحی مذکور شد درین باب نافع است و طعام هم از ان نوع سازند که در آنجا مسطور شد جالینوس گفته که خوردن ثوم و زنجبیل و تکمید بشونیز و جاورس و نان گرم آنرا نافع است و گویند که ضماد سداب و غیره که در قول شیخ گذشت با جند بیدستر طلا دادن درین باب مجرب است

ضعف مثانه

گاهی مثانه را نیز ضعف بسبب سوء مزاج عارض شود و اکثر آن بارد باشد و بسبب ورم صلب یا استرخا یا انخلاع افتد و علامات و علاجات هر واحد مذکور شد و چون مثانه ضعیف شود احتمال بول بسیار نکند و مشتاق باخراج آن باشد و گاهی عضل او از معونت بر اخراج باطلاق آن و حبس آن ضعیف شود و از اجتماع این دو امر تقطیر غیر محسوس گردد

حرقة البول

یعنی سوزش بول اسباب آن سه نوع است یکی حدت بول و کثرت بورقیت آن بسبب حرارت مزاج و غلبه صفرا دوم فقدان رطوبت لزج که بهر تعدیل حدت بول و تعریه مجرای آن در سحوم غددیه انجامی باشد و این اکثر بسبب کثرت جماع و امراض مذیب بدن یا شرب مدرات قویه حاره و تناول اغذیه حاده افتد سوم قروح قضیب و گرده و مثانه و جرب و ورم کلیه و مثانه طریق تشخیص این اسباب اگر آثار حرارت مزاج پیدا بود و قاروره رنگین باشد و مریض پیش ازان اشیای گرم استعمال کرده باشد سببش حدت بول باشد و اگر خروج خون و ریم و قشور با بول بود سببش قروح یا جرب باشد و اگر آثار حرارت و قروح یافته نشود و خشکی بدن و تقدم سبب فقدان رطوبت بوده باشد سببش فقدان رطوبت بود و اگر علامات ورم گرده یا مثانه مدرک گردد سببش همان باشد و بقول شیخ اکثر هر دو سبب اول مؤدی بسبب سوم میگردد و سبب اول و دوم مثل مقدمه سبب سوم است چنانچه اسهال صفراوی که مانند مقدمه برای قروح امعا می باشد علاج

بنادق البزور همراه لعاب اسپغول و بزرقیات بارده برآورده شربت بنفشه داخل کرده بنوشند و یا کشنیز خشک و گل نیلوفر و صندل سفید و آمله مقشر در آب تر کرده صبح صاف نموده شربت نیلوفر داخل کرده بنوشند و نوشیدن ماء الجبن نیز فائده میکند و از شیاف ابیض و کافور و شیره یا شیر خر یا شیر دختر زراقه بکنند و با اشربه و مزوره نیمبرشت و روغن بادام و شوربای ماکیان فربه با شکر و جو و کدو و غیره و اغذیه که در آن طعمی غالب نباشد بخورند و در علاج اهتمام نمایند تا در صورت رنگ بقروح نه انجامد و آنجا که ماده بسیار باشد بتعدیل کفایت نکنند تنقیه بفصد و قی و تلیین نمایند و اگر سبب فقدان رطوبت باشد بعد قطع سبب آن لعابات و مغریات و زراقه و غیره که مذکور شد بعمل آرند و اگر بسبب قروح و جرب باشد علاج هر واحد از آن در مقامش مذکور است بدان توجه نمایند و ذکر بعض ادویه مفرده و مرکبه که بحرقة البول نافع است درخت موز یعنی کیله قدری از میان تنه آن شق کنند و شب در انجا ظرفی وصل نمایند بطوریکه آب از آن در ظرف آید و صبح آن آب را بگیرند و حسب حاجت دهند که بجهت سوزش بول نفع تمام دارد و دیگر جو با تخم خیار و تخم بادرنگ و مغز تخم کدو و تخم خربزه و خشخاش و خمیره همه باریک کوفته بپزند تا مهرا شود و صاف کرده شکر سفید آمیخته بنوشند که در تسکین سوزش بول مجرب سدیدی است و کذا خوردن هندوانه و نوشیدن آب آن و کذا نوشیدن شیره تخم خیار مجرب است و دیگر نوشیدن شوربای ماکیان فربه که با کشنیز سبز مفرط پخته باشند و کذا خوردن کاهو و کذا بیضه ماکیان با حریره پخته و کذا مسکه تازه مخلوط بیضه نیمبرشت و کذا شرب تخم کاسنی و شرب و ضماد برگ آن و کذا شرب آب برگ خرفه و تخم آن و کذا روغن بنفشه حل و کذا احتقان با بنفشه حل و کذا شرب تخم خطمی و طبیخ بیخ آن و کذا خوردن حب الآس با شرب طبیخ آن و خصوصا حب الآس سفید که قوی تر از سیاه است و کذا رب آس و کذا نوشیدن بیضه نیمبرشت و کذا طبیخ سپستان و کذا خوردن موز و کذا شرب کتیرا تنها و دو درم از آن در سفیده بیضه تر کرده با برگ شاخ گوزن سوخته سفید و کذا طبیخ اصل السوس سرد کرده با شکر و کذا شرب تخم خربزه و کذا طبیخ عدس مقشر و کذا تخم بادرنگ و کذا مغز تخم کدو و کذا شیره و کذا شربت بنفشه و کذا شرب زراقه با دام شیرین و کذا احتقان با سفاناخ و کذا شرب لعاب اسپغول و روغن گل هر واحد حرقت مثانه و بول را نافع است دیگر صندل زرد و صندل سفید صندل سرخ هر یک دو سرخ تخم کاسنی کافور هر یک چهار سرخ نبات دو توله نبات را در آب سرد حل کرده ادویه را یک سوده با شیره آمیزند و بنوشند در دفع سوزش بول و حرارت مفرط مجرب است دیگر سنگ جراحت یک دام گل ارمنی دو ماشه کوفته بیخته بقدر شش ماشه با آب بیخ سکمداس که تمام شب در شبنم گذاشته باشند قبل طلوع آفتاب بنوشند حرقت بول زائل را مجرب نوشته دیگر شیره خار خسک سه ماشه تخم خربزه هر یک شش ماشه شیره زیره سفید چهار ماشه گلقند دو توله برای حرقت بول و سوزاک در نفخ سوداوی سعده معمول است و گاهی تخم خرفه بجای تخم خربزه کرده و عرق شاهتره نیز داخل کرده میشود دیگر زرد آلو مغز تخم کدو مغز تخم تربوز در شیر دختر سائیده سوزش بول را بغایت مفید است دیگر اگر بول اندک اندک با سوزش آید حجر الیهود ماشه سوده شیره خار خسک هفت ماشه شیره خیارین نه ماشه شیره تخم خطمی هفت ماشه و عرقیات برآورده شربت بزوری بارد داخل کرده نوشیدن مفید است دیگر اگر سوزش بول با تپ باشد اول مسکنات مثل لعاب بهدانه سه ماشه شیره مغز تخم هندوانه شیره خار خسک هر یک شش ماشه شربت نیلوفر دو توله خاکشی شش ماشه بدهند یا لعاب گل خطمی سه ماشه لعاب اسپغول شش ماشه از اسپغول بیدانه زیره اول شیره تخم خطمی چهار ماشه شیره تخم خربزه شش ماشه نبات عوض تخم هندوانه شربت نیلوفر داخل کرده بدهند و اگر ماده حاد بود و تسکین نیابد بالکه سوزش بول زیاده کند فصد کنند که برای سوزش بول و عسر و تقاطر آن معمول عنب الثعلب گل خطمی گل نیلوفر خیسانیده شیره قلمی حل کرده ساده و در آخر عناب منقی عنب الثعلب گل خطمی تخم خیارین کوفته هر یک شش ماشه گل نیلوفر چهار ماشه عناب پنج دانه خیسانیده مغز خیارین شش ماشه تخم کاسنی چهار توله گلقند سه توله روغن بادام شش ماشه بدهند و دوم روز شیره عناب گل خطمی سه ماشه شیره عناب پنج دانه شیره اصل السوس چهار ماشه شیره خار خسک شش ماشه شربت بزوری دو توله بدهند و دوم روز

قرص طباشیر چهار ماشه افزایند سوم روز شیرهٔ تخم خطمی لعاب بهدانه عوض گل خطمی کنند باز مسهل دوم داده تبرید لعاب گل خطمی بدستور سابق دهند بانه لعاب اسپغول شش ماشه لعاب بهدانه سه ماشه عرق شاهتره ده توله نبات یکنیم توله قرص طباشیر کافوری پنج ماشه سوده پاشیده دهند بعد از آن اگر ریم آید لعاب گل خطمی و بهدانه هر یک سه ماشه شیرهٔ خارخسک و مغز تخم هندوانه هر یک شش ماشه شیرهٔ تخم خطمی چهار ماشه شربت نبات داخل کرده بدهند دوم روز شهد برای جلای ریم داخل کنند ایضاً برای حرقت لعاب اسپغول شش ماشه شیرهٔ خارخسک شش ماشه شیرهٔ خارشتر چهار ماشه نبات یک نیم توله بدهند باز شیرهٔ خیارین شش ماشه لعاب گل خطمی سه ماشه عرق شاهتره ده توله نبات یکنیم توله اسپغول شش ماشه پاشیده دهند دوم روز شیرهٔ کشنیز خشک چهار ماشه افزایند دیگر حرقت بول که با سوزش قضیب باشد فصد باسلیق کنند و شیرهٔ خارشتر چهار ماشه شیرهٔ تخم خربزه شیرهٔ خارخسک هر یک شش ماشه شیرهٔ قصب الذریره چهار ماشه عرق شاهتره ده توله نبات دو توله دهند ایضاً برای سوزش وقت بول کردن کبابهٔ چینی کتیرا هر یک سه ماشه سوده بخورند بالائش شیرهٔ کاکنج و حب القلت و تخم خیارین در عرق کاسنی پانزده توله بر آورده شربت بزوری بارد چهار توله داخل کرده بدهند **اقوال حذاق** ابوسهل گوید که هرگاه مریض حرقت و لذع وقت بول دریابد از مالح و حامض و حریف پرهیز کنند و سفیداج لیمن و زیرباج شیرین تناول نماید و این دوا بخورد مغز تخم خربزه دو درم مغز تخم خیار مغز تخم کدو تخم خرفه خشخاش سفید هر واحد ده درم نشاسته کتیرا رب السوس هر واحد سه درم بزر البنج سفید دو درم شکر مثل مجموع ادویه سفوف ساخته هر روز سه درم صبح و شام با یک اوقیه شربت خشخاش یا جلاب بدهند ابن سینا می‌نویسد که اگر حرقة البول با ریم و خون باشد علاجش علاج قروح مثانه و نواحی آنست و آن رشید گوید و این نسخهٔ قرص برای او نیکوست مغز تخم خربزه و تخم خیار و تخم کدو هر واحد بست درم کندر صمغ عربی دم الاخوین هر واحد ده درم افیون سه درم تخم کرفس یک درم قرص ساخته دو درم بشربت خشخاش بخورند و اگر قروح و ریم باشد افضل علاج او دفع حدت بول باستفراغ فضول با مسهل لطیف است چنانچه در امراض مثانه معلوم کرده و اندوقی و اغذیهٔ سرد که مرطب اند از لحمه و بقول و فواکه و اجتناب از نمکین و تیز و بسیار شیرین و تعب و جماع و از آنچه نفع کند شرب لعابات و استعمال زرقات مثل ماء تخم کدو و اسپغول و بهدانه و اندک خشخاش دهند و بارد و مدر است و انشمه و در آب سرد نشانند و استعمال کشکاب جو و آب او و سفیدهٔ بیضه نیم برشت و مزورهٔ کدو و ماش است یا مثل روغن بادام و یا مثل چوزهٔ مرغ و ماکیان فربه و اگر سبب در آن جفاف عارض غدد باشد علاجش ترطیب بدن است و ترک مجففات از جماع و مانند آن و زرقات مستعمل درین لعابات ثلاثهٔ مذکوره و صمغ و سفیداب و سفیدای بیضهٔ تازه و شیر زنان آمیخته چکانیدن است و گاهی اراده زرق شیر خر و شیر دختر و شیر بز کفایت کنند و گاهی در اندکی از لعابات بارده قدری از شیاف ابیض داخل کرده زرق کنند و گاهی زرق سفیدهٔ بیضه تنها یا بچیزی از مذکورات و با روغن گل کافی شود و گاهی در آن مخدرات افزوده میشود و اگر درد اشتداد کند خصوصاً چون بول ریم کند ادخال قدری مخدر است در زرقات بنسخ مذکوره در باب قروح چاره نباشد و این نسخه جید است بگیرند پوست خشخاش و نشاسته و رب السوس و از آن زرق سازند پس اگر احتیاج بتقویت آن شود اندکی افیون و بزر البنج در آن داخل کنند جرجانی در ایلاقی گوید که اگر نشان آن باشد که با دو تیز با بول همی آید اول قی فرمایند بکشکاب و ماهی تازه و فقاع گرم و مانند آن پس فصد باسلیق نمایند و اگر با تبی باشد بقطع حجامت کنند و هر صبح بنادق البزور با شربت بنفشه یا بشربت خشخاش یا ماء الشعیر با روغن بادام دهند و شب اسپغول و شکر با روغن گل بمقدار دو درم و شربت کاکنج نیز نافع است هر صبح باید داد و اگر معده احتمال اسپغول و شربت بنفشه و روغن نکند بجای اسپغول تخم ریحان و بجای شربت بنفشه جلاب مطبوخ و کشکاب بی روغن بدهند و اغذیهٔ نرم چون اسفاناخ و پاچه و چوزه و نان متخذ از سمید و مرغ فربه و بیشتر آنکه سخت ترش نباشد چون طفشیل و مشوق و مانند آن سود دارد و این صفت بنادق البزور است و نسخهٔ او همان سفوف است که در قول ابوسهل گذشت سوای شکر و نسخهٔ دیگر که سوزش بول و صاحب قرحهٔ مثانه را سود دارد همان نسخهٔ قرص است

که در قول ابن سینا مذکور شد و نوع دیگر تخم خربزه تخم خیار تخم کدو هر یک مقشر مغز بادام کثیرا نشاسته رب السوس گل ارمنی خشخاش تخم خرفه مساوی با شربت بنفشه یا جلاب بدهند و در طعام ایشان روغن بادام زیاده اندازند و بقول بارده مثل اسفاناخ و سرمق و بقله یمانی نافع بود و اگر سوزش سخت باشد در قرص پوست خشخاش افزایند بمقدار حاجت و در آب گرم نشستن سود دارد و شیاف که بچکانند همان نسخه جید است که در قول ابن سینا گذشت همه دوا مساوی گرفته شیاف سازند و سائیده بچکانند نجیب الدین می گوید که فائده معمول از نشاسته در روغن بادام و تخم خشخاش سحق زده و شربت بنفشه بلعاب اسپغول و ماء الشعیر شیره مغز بادام نیز بنوشند و وقت خواب دو درم اسپغول با شربت انار سکنجبین و جلاب بلعاب بهدانه دهند و روغن گل تازه یا روغن بادام شیرین بدهند و آب هندوانه نافع است و این قرص مفید است مغز تخم خیارین تخم کاهو خشخاش سفید و سیاه هر یک ده درم کندر صمغ عربی دم الاخوین مغز بادام کثیرا رب السوس هر یک سه درم افیون دو درم تخم کرفس دو درم قرص سازند شربت از درم تا دو درم خضر و قرشی گویند که آنچه در علاج قروح گرده و مثانه ذکر کردیم بکار برند و شیره خیارین به روغن بنفشه چکانیدن نافع است و کذلک لعاب خطمی و شیاف مامیثا به روغن گل یا بنفشه یا بادام و نوشیدن شربت حسک و بنادق البزور مفید و آنچه از حدت بول یا فقدان رطوبت معدله باشد در آن مثل آب انار و شیره تخم خرفه کفایت کند و طبیخ ریشه خطمی نافع حرقة البول است و اسپناج با شیره خرفه و بقله یمانی و خبازی به روغن بادام و شیره خشخاش و شکر و با بادام و نان شحم ماکیان غذا از اغذیه موافقه است انطاکی می نویسد که اگر از حدت بول بسبب حرارت مزاج و حرافت خلط باشد علاجش اصلاح اغذیه و تبرید و شرب ادهان و لعابهاست و از مجربات هندوانه و موز و طبیخ سپستان و سکه مخلوط به شحم پشت و شوربای ماکیان بکشنیز سبز است

حصر البول و احتباس آن

یعنی دشواری بول و بند شدن آن و احتباس مفرط را حبس که هیچ بر نیاید اسر گویند بالجمله اسباب این مرض بسیار است و وقوع آن از شش سبب خالی نبود یکی آنکه سببش در نفس مثانه بود مثل ضعف آن از دفع و این تابع سوء مزاج خصوصاً بارد باشد چنانچه در کثرت وزیدن باد شمالی عارض شود و یا ورم و غیر آن از امراض مثانه پس هنگام دفع اشتمال مثانه بر بول خوب نشود تا بعسر آن را اخراج کند چنانکه امر طبیعی است و گاهی سبب در آن برودت یا حرارت خارجی یا ضربه پشت و زهار یا حبس بول قصداً بود دوم آنکه سببش در مجری باشد که گردن مثانه و سوراخ قضیب است و آن سبب یا از سده بود یا بغیر سده و سده یا در نفس مجری باشد و یا بمشارکت بود و سده در نفس آن یا بسبب ورم حار یا صلب در آن یا چیزی غلیظ مثل رطوبت لزج و جمود خون و ریم که در اکثر محدث سده بشود و یا سنگ یا ریح معارض یا لحم نابت و ثولول یا التحام قرحه یا تقبض از سردی شدید بود و یا تقبض و جفاف از گرمی سخت چنانچه در حمیات محرقه و در امراض ذوبانی باشد و گاهی بسبب قرحه و بثر بود و گاهی بسبب تمدد شدید آن که سده آرد و چنانچه از افراط بند ماندن بول در شب بسبب خواب یا در روز بسبب شغلی عارض شود و پس مثانه کشیده گردد و مجری منطبق شود و آنچه از سده در مثانه بمشارکت بود و مثل آنست که ورم حار و صلب در روده یا رحم یا ناف یا کنج ران باشد یا میلان رحم یا خروج آن بود و یا ثقل یا سبب فراحم یا بلغم کثیر مسدد یا ریح معارض یا سدد در رودها یا ورم مقعد متعدی یا بسبب زحیر و یا قطع بواسیر یا الم بواسیر یا انشقاق مقعد بود و مثل آنکه در ناحیه اسفل پشت ورم یا التواء و زوال فقرات بود و بلکه مثل آنکه خصیه را ارتفاع آید مراق عارض شود پس مزاحمت بمجری نماید و بسوی بالا کشیده آن را تنگ سازد و خروج بول دشوار گردد و درد کند و بول اندک اندک بیرون آید و سبب عسر بول و حابس آن بغیر سده و ورم در مجری است بسبب قروح مجری پس هر گاه اراده بول کند درد نماید و بول کننده مثانه را بعضل شکم از هر باب المنعصر نسازد و خصوصاً چون با وجود آن عضل ضعیف یا تشنج و مانند آن باشد و چون بول کنند به نفسه جهد کند بول طبیعی بکمیت و کیفیت آید و درد ساکن شود و گاهی صاحب این با عسر بول مبتلا بتقطیر بول گردد که چون اندک اندک خارج شود خفت یابد

مشتمل گردد سوم آنکه سببش در قوت باشد و آن یا در قوت حساسه بود یا محرکه یا طبیعیه و آنچه بسبب قوت حساسه بود چنان باشد که حس مثانه یا عضله آنرا آفتی رسد پس از دافعه دفع قوی یا دفع اصلا نشود و باحتیاجی را آن آفت رسد مثل آنکه در قرانیطس و لیثرغس نسیان و قلت حس عارض شود و آنچه بسبب قوت محرکه بود آنست که عضله نفسه منطبق نشود و از انقباض خود بسوی انبساط حرکت کند و یا عضله شکم غیر مجیب قوت باشد تا آنکه آنچه در مثانه بود آنرا منعصر نسازد و بسبب ضعف قوت یا بسبب حالتی که در آن چیزی شد و مانند آن باشد و آنچه بسبب قوت طبیعیه بود مثل آفت که دافعه ضعیف شود بسبب سوء مزاج مختلف ساذج حار و این کمتر بود یا بارد و آن در اکثر باشد یا سوء مزاج مادی چنانچه حار با حدت بول و بارد با رطوبات مرخیه یا مجمده باشد و گاهی سبب این ضعف معاوقه اختیاری طبیعت با حبس بول بود و پس قوت دافعه ضعیف شود چهارم آنکه سببش در عضله باشد پس آن یا آفت سوء مزاجی بود یا ورم یا آفت عصبی از تشنج و استرخا و بطلان قوت حرکت بسبب ضربه یا سقطه و یا غیر آن یا در نفس آن و یا در مبادی آن از شعب عصب یا نخاع یا دماغ پنجم آنکه سببش در عضو باعث بود چنانچه در گرده ورم حار یا صلب یا سنگ یا ضعف جاذبه از فوق یا ضعف دافعه بسوی تحت باشد یا جگر غیر متقسمه به تمیز مائیت و ارسال او بسبب احوال استسقائیه باشد ششم آنکه سببش در بول باشد و این چنان بود که بول حار باشد که درد آرد و این در اکثر اوقات تجربه شده و گویند کسی را که عسر بول باشد و عقب آن زحیر بهم رسد در روز هفتم بمیرد مگر آنکه تب عارض شود و ادرار بسیار نماید طریق تشخیص اسباب مذکوره باید که اولا آفت اعضا مثل جگر و گرده و مثانه و مجاری بول امعا و رحم و ناف و کنج ران و خصیه و مقعد و پشت و عضله دریافت کنند مثلا اگر این مرض در استسقا عارض شده باشد و پیش از آن بول غسالی باشد سببش ضعف جگر از تمیز مائیت و ضعف جذب کلیه باشد و اگر در گرده و مثانه و مجاری بول آثار ورم حار یا صلب یا جرب یا سنگ یا ضعف یا قروح یا ریح یا جمود دم یا خلع مثانه بود و سببش همان مرض باشد و اگر علامات ورم روده و یا احتباس ثفل یا سبس یا بلغم یا ریح در آن یا ورم رحم یا سیلان یا خروج آن یا ورم مقعد یا زحیر یا بواسیر یا شقاق مقعد یا ورم ناف یا کنج ران یا ورم اسفل پشت یا زوال فقرات او یا ارتفاع خصیه یا ضربه پشت و نحو آن یافته شود و سببش همان علت باشد و ایضا بدانند که اگر بول بتدریج بند شود و دفعه سببش اکثر ورم باشد و اگر در مثانه صلابت و انتفاخ نباشد سببش در جگر یا گرده بود و پس اگر گرانی و درد در ناحیه گرده باشد علت در آنجا بود و بعده اگر علامات ورم کلیه موجود باشد ورم اندر آن بود و اگر در آنجا گرانی شدید تر باشد بول همانجا محتبس بود و اگر ثقل کمتر از آن باشد در آنجا رطوبت ساذج بود ورم یا غیر ورم بود و اگر ثقل نبود بلکه وجع ممدد در آنجا باشد ریح در گرده بود و چون شکم نرم باشد و علامات سده کلیه و مثانه و ضعف مثانه و غیر آن موجود نبود سببش ضعف جذب گرده باشد و احوال استسقائیه نیز بران یا بر دافعه جگر دلالت کند و اگر سختی در مثانه و انتفاخ و تمدد اندر آن بود سببش در نفس مثانه بسبب مرض یا عضله محیط آن باشد پس اگر با درد بود سببش اصناف سده در نفس مثانه یا از عضله محیط آن باشد و سده ورمی از علامات ورم و سده غیر ورمی بقاثاطیر و اخراج آن از خون یا ریم یا خلط خام دریافت گردد و خون و ریم و خلط از بول سابق نیز معلوم شود و نفس خون بعلامات جمود دم در مثانه که در بحث آن مذکور شد نیز ظاهر گردد و این ردی است کمتر از آن خلاص یابد و اگر با وجود علامات حصات چیزی بسیار سخت بس قاثاطیر محسوس شود سببش احتباس سنگ در مجرای قضیب باشد و اگر تمدد بلا ثقل در مثانه محسوس شود و گاه با انتقال و گاه محتبس در مثانه بود و از ریح باشد اکنون بدانکه اگر اسباب مذکوره یافته نشود و پس دریافت نمایند اگر بول با سوزش بود و از صبر کردن مریض مر اذیت و گاه گاه از غمز بر مثانه بول خارج شود و درد تسکین یابد سببش وجع معارض از قرحه یا حدت بول باشد و فرق در میان هر دو بوجود علامات قروح و فقدان آثار حرارت در قرحه توان کرد و اگر بول سفید یا غلیظ یا رقیق باشد و قبل از آن کثرت حاجت بقیام و احساس برودت بود و سببش برودت باشد و اگر حدت بول و التهاب محسوس شود سببش حرارت باشد و ایضا بسبب تقبض از برودت نفع ارخا دلالت کند بر تقبض و جفاف مجرای بول از حرارت شدید از آتش و دوای سفی و حمیات محرقه و انتفاع از ترطیب دلالت نماید و از علامات آنست که بول قلیل خارج نشود و کثیر بسهولت بر آید بسبب آنکه از بلیه خود

ترطیب مجری و توسیع آن کنند و اگر تقدم سکون و راحت و خوردن اغذیهٔ غلیظهٔ لزجه مثل لحوم بقر و پاچه و پنیر و وجود ثقل در عانه و خروج برطوبت خام در بول دریافت گردد سببش چسپیدن خلط لزج در مجرای بول بود و اگر تقدم تدابیر مسخن و تناول اغذیه های گرم و سرخی بول بود و مریض سوزش در طرف مجرای قضیب دریابد و چون به وجع سعی کند بول خارج شود سببش نزول خلط حاد بسوی مثانه باشد و اگر این مرض عقب امساک بول و اطالت حبس آن بسبب خواب طویل یا شغل کثیر پیدا آید سببش تمدد مثانه و ضعف آن از فعل خود بود و این را موت قوت مثانه گویند و اگر مریض لذع بول و حرقت آن احساس نکند سببش ضعف حس مثانه باشد و اگر غمز مثانه در حالتی که مریض پشت خوابیده باشد بول را بسهولت خارج کند سببش ضعف دافعه باشد و اگر در ضعیف نفس زرق قوی بود و مریض را چنان محسوس شود که چیزی از باطن او بعصر مجذب است یعنی حرکت ارادی که در وقت دفع بول محسوس نشود و بر دفع غیر قادر بود و غمز مثانه بول را بزرق ضعیف بیرون آرد سببش استرخای عضله باشد و اگر اندک بول که از آن خارج شود بجهد یعنی زرق بیرون آید با درار و دیگر علامات تشنج مثل حدوث او دفعةً و ثقل و تمدد و امتلای نبض و غلظت قاروره و آثار غلبهٔ بلغم موجود بود سببش تشنج عضله باشد و اگر تقدم اسباب جفاف که در حرقة البول گذشت یافته شود و ترطیب بول را جاری کند سببش جفاف رطوبت اعضای غددیه باشد و بدانند که اگر این اسباب نیز معلوم نشود و حصر بول و اکثر عقب اندمال قروح عارض شده باشد سببش روئیدن لحم در مجاری بول بود پس اگر بمس قاثاطیر معلوم شود که مجرای قضیب روئیده باشد و اگر در مجرای قضیب مانعی از قاثاطیر نباشد و هیچ علاج سود ندهد لحم مافوق آن روئیده باشد پس اگر ثقل در پشت معلوم شود و مثانه از بول خالی بود سبب سدهٔ بالای مثانه در مجرای فیما بین گرده و مثانه یا در منفذ میان جگر و گرده باشد و اگر ثقل و صلابت مثانه و گرانی در عانه و درد شدید و تمدد مفرط بود سبب سطور زیر مثانه باشد

علاج حصر بول از برودت مثانه

ادویهٔ مسخن مثانه که در شرح امراض آن مسطور شد بکار برند و اگر از برودت حس مثانه ضعیف شده باشد ایضا روغنهای گرم مثل روغن قسط و پسته و روغن بان باندکی مشک و جندبیدستر و فرفیون بر عانه مالند و در احلیل بچکانند و ضماد مقوی خوشبو مثل سوسن و اکلیل و شیح و شبت وغیره که در قول شیخ بیاید بر مثانه نهند و سنجرنیا و فلاسفه بخورند و اگر آفت در دماغ بود علاج آن نمایند و اگر ضعف دافعه یا استرخای جرم مثانه از سوء مزاج بارد رطب بدنی یا خارجی مثل تقدم کثرت تناول اشیای سرد مثل چون خیار و هندوانه و خربزهٔ بیمزه و کثرت خواب و جلوس بر چیزهای سرد و کثرت قیام میان آب سرد تا ناف حادث شود اول منع اسباب سابقه کنند پس مطبوخ دارچینی و فلفل الطیب و سعد و سلیخه و قرنفل و جوزبوا و بسباسه و زنجبیل هر یک سه ماشه با شربت ماء الاصول چهار توله دهند و باقی همه تدابیر آنچه در استرخای مطلق گفته شد بعمل آرند مع تقویت مثانه و تریاق کبیر و اثرودیطوس و حلوای بلادری درین باب اثری عظیم دارد و همچنین معجون اذراقی و فلاسفه نافع و روغن زیره و دراحت بمالند و در احلیل چکانند و ریگ دریا و زیره در خریطه کرده تکمید نمایند و قی کردن و در آب معادن گرم نشاندن بتکرار هم نفع میدهد و آنچه در قول ابو منصور بیاید بکار برند و اگر تدابیر مذکوره بول نگشاید بقاثاطیر بیرون کنند و بقول شیخ اگر سبب مزاج بارد باشد بادهان حاره و معجونات گرم علاج کنند و از آنچه این امر استرخای مثانه را نفع کند آنست که بگیرند سرگین کبوتر صحرائی نیم درم و ببول اطفال بخورند که ادرار نماید و یا سرگین موش یک مثقال بآب طبیخ شبت و گاهی بطریق زرق با مومیائی و یا یک درم سنگدانهٔ مرغ خشک با همچند آن نمک هندی بآب گرم بخورند و نوشیدن روغن ناردین با آب گرم نافع بود و یا دو دانگ حلتیت در شیر خر بدهند و این برای آنکه از خلط غلیظ باشد نیز نفع میکند و آنچه از ضعف حس باشد مبتدی را اگر مرض منبعث از سدهٔ اعصاب عضله مثانه بود با دویهٔ فادزهریه از تریاق و مثرودیطوس و مرهمات و ذروقات موافقه روح مثل روغن یاسمین و سوسن و زعفران و نرگس و بلسان خاصةً معالجه نمایند و ضماده از برگ اشجار و اکحد و بقول منبه روح نفسانی مثل برگ سیب و نعناع و سداب

استعمال

استعمال کنند و ادویه سینه مثل تخم حرمل و تخم سداب کوهی بیاشیرند و بر عانه بدان ضماد نمایند و اگر بر وقت سوء جبلی ضعف و اثقه گردد علاج شش مذکوره یکی در آن تسخین و قبض باشد باید کرد و خصوصاً آنچه در ضعف مس گفته شد **صاحب کامل** گوید که اگر عسر بول از برودت بود باید که صاحب او را در آبزن که اندران بابونه و اکلیل الملک و بنفشه و شیح و قیصوم و مرزنجوش پخته باشند بنشانند و روغن حسک یا روغن شبت یا روغن ناردین یا روغن عقارب و مانند آن بر عانه بمالند و این سفوف بدهند تخم کرفس بادیان انیسون هر واحد سه درم حب القلت فطراساليون هر جزء سه دو درم سنبل سلیخه زعفران اسارون دارچینی هر واحد یک درم همه را باریک سائیده یک مثقال تا دو درم بآب گرم یا شربت عسل بدهند و ایضاً اسقولوقندریون و حب القلت هر واحد سه درم دوقو و حب بلسان و فقاح اذخر و قسط هر واحد یک نیم درم نانخواه و تخم کرفس کوهی و مشکطرامشیع هر واحد دو درم مغز چلغوزه کلان پنج درم همه را باریک سائیده بعسل کف گرفته بسرشند شربت دو درم تا سه درم بآب گرم که اندران انیسون و تخم کرفس جوشانیده باشند و اگر این فائده نکنند ماء الاصول با اندک سکنجبین بدهند یا غیاثی یا جرانیا از دو دانگ تا نیم درم بآب زیره و آب انیسون و تخم کرفس و اندک روغن بادام تلخ بخورانند و این ضماد اکلیل الملک بابونه شبت قیصوم حب الغار فطراساليون تخم ترب حماما هر واحد یک جزو همه را باریک سائیده در روغن سوسن یا روغن بان یا روغن خیری آمیخته نیم گرم بر عانه ضماد کنند و غذا نخود آب با زیت مغسول و شبت و دارچینی و زیره و بادام تلخ باشد و از بقول کرفس و بادیان و نعناع و ریشا و جرجیر و ترب بخورند و بریشته الخضرا و حب البطم و پسته و بادام تلخ و مانند آن حریص گردانند و اگر سائر تدابیر مذکوره فائده نکند استعمال قاثاطیر نمایند **جرجانی** گوید که اگر سببش سوء مزاج سرد و بطلان حس مثانه بود اول اگر امتلا باشد قی فرمایند پس تریاق بزرگ یا شجرنیا و متردیطوس یا سنجرنیا بدهند و ماء الاصول با روغن بید انجیر سود دارد و روغنهای گرم بر زهار بمالند چون روغن فرفیون و مانند آن **سعید** گوید که اگر عسر بول تابع سوء مزاج بارد بود علاجش بخوردن گلقند عسلی یا اطریفل صغیر و تنقل با انجیر و مویز و مالش مثانه بروغن نرگس و بان و ریختن آب گرم بر مثانه و غذا نخود آب یا کبوتر بچه مطنجن یا ماکیان با ابازیر بسازند **انطاکی** گوید که در بارد ثوم و نعناع و سداب کنند و کرویا اکلاً و ضماداً انبیت فائده میکند **ابو منصور** می‌نویسد که اگر بسبب ضعف مثانه باشد که بلذع بول احساس نکند دو درم سرطان سوخته بآب نیم گرم بدهند یا مغز تخم خربزه و شکر طبرزد هر دو را باریک سائیده مقدار ده درم تا بست درم هر روز بدهند و یا مثانه گبش سوخته با طلا بخورانند و چون این ادویه بخورانند باید که مریض در آبزنی باشد که اندران اقحوان و کرنب رطب و سرگین کبوتر و مرزنجوش و شیح و بابونه و تمام رطب پخته باشند و ثفل آن بر عانه ضماد کنند پس اگر امر دشوار گردد در احلیل آب بورق یا آب نمک ببرا قدر سانند اگر از آن بول الدم یا مده حادث شود بر خاکستر بلبط یا خاکستر چوب انجیر مثل او آب انداخته خوب بر هم زنند و صاف کرده بزرقه چکانند و اگر این بطفل باشد تخم خرفه و طلای کهنه بخورانند

علاج عسر البول از حرارت مثانه

ادویه سرد و مثانه که در آغاز امراض آن گذشت باید داد و اگر از حرارت شدید مجری بسته شود تبرید و ترطیب مثل لعاب اسپغول و بهدانه بشربت بنفشه و روغن بلوفر آمیخته بنوشند و ماء الشعیر و اسفاناخ و کدو و شیره مغز بادام بخورند و آبزن ادویه مرخیه استعمال کنند و ادهان مرطبه مثل روغن بنفشه و کدو بر مثانه بمالند و **جالینوس** در کتاب منافع اعضا گفته که مردی را از شکایت عسر البول پیش من کردند تا اجتماع بول بسیار در مثانه بر اخراج بول قادر شود پس دریافتم که مجرای بول خشک و منضم میشود و بعد اجتماع بول که بر مثانه یکبارگی به دفعه قوی دفع میکند تا آنکه مجری کشاده میگردد و باشیاء مرطبه علاج کردم صحت یافت **مسیحی** گوید که علاج عسر البول که در حمیات بود تمریخ مثانه از روغن شبت یا بابونه یا سداب کنند پس اگر طبیعت قبض باشد مطبوخ حلبه و خطمی مع روغن بابونه حقنه نمایند و در آبزن که اندران بابونه و بیخ خطمی و خار خسک پخته باشند بنشانند **خجندی** گوید که علاج حبس بول حادث در حمیات آنست که اسفنج در شیر نیم گرم تر کرده بر عانه نهند و در مطبوخ خار خسک و برگ کرنب و رطبه و نحوه الصبغ و بابونه و بنفشه و خطمی بنشانند **شیخ** مینویسد که بادهان معتدله و بارده که در آن تلیین و ارخا باشد مثل روغن بنفشه و کدو مخلوط

به روغن شبت و بابونه معالجه کنند و اگر در آنجا یبوست نیز باشد آبزنات و ادهان مرخیه و اغذیه مرطبه و تدبیر با قمین و حمام استعمال نمایند جرجانی گوید که نطول آب گرم بر مثانه کنند خاصةً اگر بابونه و خطمی و بنفشه در آن آب پخته باشند و روغنهای مذکوره و ضمادها گرم کرده بمالند و اگر در طبیخ بابونه و خسک و بیخ خطمی نشانند صواب بود و کذا روغن خشخاش مالیدن ابن هبة الله گوید که در عسر البول حرقت آن تابع سوء مزاج حار ادویه مبرده مثل شیره قطونا با سکنجبین و ماء الشعیر و روغن بادام و شیره تخم خرفه و تخم خیارین و تخم خربزه و شربت انار و لعاب اسپغول یا بهدانه و شربت خشخاش و ماء القرع و سکنجبین بنوشند و قرص خشخاش یا بنادق البزور و جلاب یا شربت بنفشه بخورند و باید که تبرید مثانه به آب کاسنی و آب عنب الثعلب و آب حی العالم کنند و غذا امزوره اسفاناخ یا کدو و بیضه نیمبرشت و مرغ با آب انار یا ماهی تازه دهند و مریض از اغذیه و اشربه حاره منع نمایند و از فواکه خیار و کاهو دهند و انطاکی گوید که در حار کدو و خس و بزر بقله و آرد جو و زعفران ضماد کنند

علاج عسر البول از ورم مثانه

آنچه در ورم مثانه از تنقیه و انضاج و ادرار مذکور شد بکار برند و بقول مسیحی تسکین ورم به نطول آب گرم که اندران بابونه و شبت و بیخ خطمی پخته باشند باید کرد و مرهم روغن خسک و بابونه بمالند و بقول شیخ علاج ورم و ارخاء قلیلین کنند و در حمام مائی تعریق نمایند و بملینات ضماد و زراقه و حمول و مقعد سازند و آب کمتر نوشند و مدرات ترک کنند و غذا نادر و منع نمایند و هنگام نرمی ورم گاهی بول بعصر و غمز بعد کثرت ارخاء قلیلین خارج میشود و کرنب و خطمی و بابونه و سلیخ و گندنا بی مطبوخ را درین باب منفعت بسیار است چون بدان ضماد کنند و تقدیم فصد باسلیق پیش صافن از واجبات است اکثر بعد از ان ادرار بول میشود و جرجانی گوید که اگر ورم گرم بود رگ باسلیق زنند و مثانه را بروغن چرب دارند و باقی علاج در بحث ورم مثانه مذکور شد و اگر آماس سرد بود علاج آن در علاج ورم گرده ذکر کرده شده و آنچه علاج خاص مثانه است اینست که روغنهای محلل در مجرای قضیب بچکانند و ضمادات محلل بر زهار نهند مجوسی گوید که اگر عسر البول از ورم حار بود علاجیکه در ورم حار مثانه گذشت استعمال نمایند و باید که در اورام حاره حتی الامکان از استعمال قاثاطیر اجتناب کنند که آن اکثر ماده را بسوی ورم می آرد پس اگر اضطرار بسوی آن باشد استعمال او بحذر و رفق و دهن بسیار نمایند

علاج عسر البول از انجماد خون و ریم

هرچه در جمود دم در مثانه گذشت بکار برند و بقول مسیحی اگر سبب عسر بول دم منعقد باشد باید ادویه مفتت حصات با سکنجبین دهند و سکنجبین عنصلی تنها درین نافع است و شیخ میگوید که اگر سبب جمود و علقه باشد بر آنچه در باب جمود و علقه در مثانه ذکر کردیم علاج نمایند و افضل از ان ادویه آب ترب است استعمال کنند و گاهی طلا تریاق و مثرودیطوس و امروسیا و دواء الکرکم و قباد الملک کرده میشود و اکثر احتیاج افتد بمبطلات قویه معمول از مثل حرمل و شکاعی و شیح و سکبینج کبیر و ایضا از بورق و عاقرقرحا و خردل و این ضماد جید مجربست بگیرند حب الغار و شبت بیابانی و حماما و اکلیل الملک و آرد ترمس و امروسیا و بابونه هر واحد دو درم و فو و تخم کرفس بستانی و کوهی و تخم ترب هر واحد هفت درم به روغن بلسان یا به روغن سوسن و آب کرنب ارمنی سرشته ضماد کنند و این مرهم نیکوست بگیرند سکبینج و مقل و جاوشیر و وج مساوی و از ان مرهم شحم بط و موم زرد و روغن سوسن بسازند و از زروقات زرق ازقنه و میعه و جاوشیر و فلفل است و گاهی درین حلتیت داخل می کنند جرجانی گوید که ادویه مرهم مذکور در قول شیخ بطبیخ شبت یا بطبیخ کرنب حل کرده با پیه و عجیر بپزند و آن [illegible] نافع است بگیرند شب یمانی دو درم و سرکه کهنه [illegible] صاف نمایند و از ان سرکه سکنجبین سازند و تمام علاج این از باب جمود دم در مثانه بجویند ابن نفیس و مسیحی گویند که این دوا در گداختن خون و ریم که در مثانه بسته شود عجیب است و [illegible] دیگر دوای این بیان نادر است که در باب جمود دم در مثانه در قول شیخ مسطور شده و نوشته که آنرا یک مثقال [illegible] با سکنجبین ترش یا الطبیخ [illegible] یا سکبینج و قنه و جاوشیر هر کدام که باشد

نیم مثقال بدهند و عانه را بمغز قرطم و حلبه جوش داده تکمید کنند و آبزن که اندران بابونه و شیح و مرزنجوش و شمام و برگ کرنب پخته باشند مدام نشانند و اگر فائده نشود قاثاطیر داخل کنند و بعد نخود آب بغذا بدهند و ترشی و قابض و اغذیه غلیظه ترک نمایند و آب نمک محلول زیر ناف بگیرند

علاج عسر البول از ریاح غلیظه

بعلاج ریح المثانه علاج کنند و بقول مسیحی روغن بید انجیر بماء الاصول بنوشند و روغن بلسان و یاسمین و سنبل بمالند و در احلیل چکانند و یا جند بیدستر در آب سداب حل کرده یا مشک در روغن بلسان آمیخته بچکانند و جرجانی گوید که این ماء الاصول بدهند تخم کرفس بادیان کرویا زیره نانخواه هر واحد یکمشت سنبل گل سرخ وج فوه ریوند چینی هر یک سه درم مویز هشت درم اصل السوس سه درم انجیر پنج عدد همه ادویه را در سه من آب بپزند تا بنیمه باز آید صاف نموده هر بامداد با چهار درم روغن بید انجیر بخورند و اگر فلونیا بدهند نفعت سودمند بود و روغن ناردین گرم یا روغن سداب با جند بیدستر در مجرای قضیب بچکانند خجندی گوید که مشک در روغن سداب حل کرده بچکانند و دو دانگ حلتیت در شیر خر بنوشند و روغن فرفیون بمالند و از معاجین نافعه تریاق کبیر و مثرودیطوس و فلونیا است هر چه ازین حاضر باشد با آب ترب بدهند

علاج عسر البول از ضربه یا سقطه

فصد باسلیق کنند و روغنهای قابض مقوی مثل روغن گل بمالند و در آبزنها نشانند و ایضا بعد فصد گل خطمی سه ماشه تخم مرو گل سرخ هر یک چهار ماشه خارخسک شش ماشه عنب الثعلب چهار ماشه جوشانیده گلقند مالیده دهند و لعاب اسپغول مصطگی رومی یک یک ماشه سوده با زرده بیضه مرغ یکعدد سرشته نیز برای ضربه معمول است و [illegible] بغدادی سه ماشه برگ مورد دو ماشه سنبل الطیب آرد مونگ هر یک چهار ماشه گل سرخ خطمی هر یک دو ماشه کوفته بیخته بقدری روغن گل و دو عدد زرده بیضه و قفر الیهود یکماشه سوده ممزوج نموده بر مثانه ضماد سازند ابوسهل گوید که فصد باسلیق کنند و آب گرم بر موضع نطول نمایند و روغنها بمالند و تا شش ساعت این عمل کنند بعده بغمز مثانه در اخراج بول جهد کنند شیخ می نویسد که اگر از سقطه یا ضربه باشد که ورم کند یا نکند بلکه چیزی زائل کند علاجش فصد است اولا و مروخات بعده و آبزنات و اجتهاد در بول کردن پس اگر خون بسیار بول کند حبس او بقرص کهربا که بصمغ [illegible] ساخته شده باید کرد و اگر خوف جمود دم باشد معالجه او بعلاج دم جامد نمایند و اگر علقه سده آرد علاج سده کنند چنانکه مذکور شد

علاج عسر البول از حبس بول قصداً

یا بسبب خواب طویل و یا اشتغال ضروری ادویه مدره بدهند و با ادویه مرخیه مثل بزر کتان و حلبه و قرطم و برگ کرنب و خطمی آبزن و نطول کنند و مثانه را از دست غمز نمایند و روغن بلسان و روغن گل و زیره و مانند آن که اندران [illegible] باشد بمالند و اگر فائده نشود قاثاطیر استعمال کنند بو علی می نویسد که اگر بسبب اطالت حبس باشد علاجش بآبزنات مرخیه باید که متخذ از بزر کتان و حلبه و قرطم و رطبه و ضماد متخذ ازین ادویه کنند بعد ازان ادویه شدید الادرار و قاثاطیر استعمال نمایند و روغن بلسان و امثال آنرا درینجا منفعت عظیم است جرجانی گوید که اگر بسبب عسر البول باز داشتن بول بود و ضعف قوت دافعه که آنرا اسرت القوه گویند علاجش آنست که قاثاطیر بکار برند و بیرون آرند و در آب معتدل گرم بنشانند و ضماد ملین بنهند و روغن شبت بمالند و طعام موافق مزاج بیمار فرمایند و بسیار بزرگان بدین علت گرفتار شدند و صواب آنست که خویشتن را از مجلس اکابر که منع بول در ان حاجت آید باز پس دارند و جهد کنند تا بدان مبتلا نگردند ابن الیاس گوید که اگر از اطالت حبس بول و مثانه نطول و حمام [illegible] بسبب امری باشد که صاحب او را بواسطه نشستن در جائی و مجلسی چنان اتفاق افتد که برخاستن برای بول از ان مناسب نبود و مثانه کشیده گردد و از فعل خود ضعیف شود علاجش آنست که ادویه مدره بول بنوشند و مزوره آب نخود و مغز قرطم غذا سازند و در آبزنات نشینند و یا [illegible] شیره تخمهای مقشر کشیده و [illegible] البته و مغز خیار الخضرا و مغز تخم خربزه [illegible] سفید [illegible] گرده و آب که اندران نعناع و کرفس

و دارچینی و جرجیر و زیره و سیاه پخته باشند غذا سازند

علاج عسر البول از رطوبت لزج یا ریم

مدرات قویه مثل انیسون و تخم کرفس و دوقو و تخم شلغم صحرائی در آب جوشانیده صاف کرده شربت بزوری حار داخل نموده بنوشانند و همین ادویه را در آب جوشانیده و اندران نشینند و یا بطبیخ برگ غار و مرزنجوش و بابونه و اکلیل الملک و شبت و حلبه و کرفس و حرمل آبزن سازند و روغنهای گرم مانند روغن شبت و عقرب بر مثانه بمالند و در احلیل چکانند و شرب مدرات در حالتیکه مریض در آبزن باشد و تقطیر روغنها در احلیل متصل بعد برآمدن از آبزن سریع الاثر است و قی و حقنه سود دهد و جهت تنقیه مثانه ریوند خطائی و ترید و غیره آن و خیارشنبر و شربت دینار دهند و حلبه و بابونه و اکلیل و گل بنفشه و برگ کرنب و چقندر و پیاز و آرد باقلا و نخود و عدس هریک هفت ماشه داخل انگور سبز نه ماشه سرگین کبوتر صحرائی یکتوله در روغن گل آمیخته ضماد کردن بسیار نافع است و کذا سرگین کبوتر دشتی در طبیخ شبت و یا در بول طفل حل کرده در احلیل چکانیدن و کذا سرگین موش دشتی و کذا اسقنقور یک نخود با مدرات قویه خوردن و غذا شوربای مرغ و یا نخوداب دهند مسیحی گوید که اگر سده محدث عسر البول از رطوبت غلیظ یا ماده غلیظه باشد با شیاف مفتح و حبالی قوی علاج کنند مثل مو و فو و انیسون و سنبل الطیب و تخم کرفس و بادیان و دوقو و فطراسالیون و سیساالیوس و قسط و حماما و نخود سیاه جوشانیده آب او بیاشامند و ایضا معجونات ملطفه مسخنه مثل معجون فلفلیا و مثرودیطوس و سکنجبین عنصلی استعمال کنند و آبیکه دران برگ غار و سداب و بابونه و تمام شبت و اکلیل و حرمل جوشانیده باشند نطول کنند و از حلبه سوده و اشق و بارزد ضماد کنند و سده بلغم غلیظ را این دوا نیز نافع است حب الغار شبت حماما هر واحد چهار درم اکلیل الملک آرد نخود سیاه بابونه هر واحد ده درم تخم کندر صحرائی تخم ترب تخم کرفس بستانی و کوهی هر واحد سه درم کوفته بآب کرنب و روغن سوسن و روغن بلسان سرشته بر خاصره ضماد کنند و آب فروق و مصطکی و کرفس و شبت بروغن بادام تلخ بنوشند و روغن عقرب بر خاصرتین بمالند ابن سینا میفرماید که اگر سبب ریم یا خلط باشد بمفتحات و مدرات قویه علاج کنند بشرطیکه خوف امر اعظم از نفع مدر دران نباشد و آن اینست که اگر استعمال کنند یا ماده دیگر الیه مثانه فرود آرد و درد و تمدد زیاده شود و چیزی بیرون نیاید یعنی مدرات او قتی استعمال نمایند که دران ماده بسیار نباشد و آب ترب را درینباب تاثیر قوی است حتی که نان خورش ازان باید کرد و همچنین آب نخود سیاه را و اما مدرات مثل فطراسالیون و فو و دوقو و مو و فوه و حماما و قسط و سیساالیوس و وج و شبت و تخم آنست و همه در آب مطبوخ ترب یا آب نخود سیاه یا در آب خارخسک یا در عصاره کرفس و بادیان خصوصا صحرائی دهند و سکنجبین عنصلی بسیار نافع است و تریاق و مثرودیطوس شدید النفع است و دواء الکرکم و امروسیا و دواء فلا و الملک مسطور و این اطفال را اکثر یا در شیر یا در مرضعه آن بنوشانند و این دوا قوی است بگیرند اهلیل اسارون حماما و نانخواه و سنبل و فطراسالیون و تخم کرفس و فو و اصبع و بادام تلخ هر واحد یک درم مغز تخم خربزه ده درم احشای ذراریح که سر و بازوی آن قطع کرده باشند یک درم اشق سه درم و اشق را بشراب رقیق حل کنند و ازان بنادق سازند شربت ثلث درم و ایضا دوای اهلیل جلقیت مذکور در باب جمود دم در مثانه شربا و قورتا و گاهی ادویه ترکیب میدهند که اندران جندبیدستر و فرفیون و زنجبیل و دارفلفل و روغن بلسان افگنند و گاهی دران افیون و بزر البنج بسبب وجع داخل میکنند و جمیع ادویه حصات این را نافع است و از برای اکثر اصناف آنکه از حرارت مدید و وقت باشد بعد ازانکه خون قرحه نباشد آن مثل خاکستر عقارب و حجر اسفنج و خاکستر آبگینه است و از حجر یکی او را درین خاصیت است مثانه ابن عرس خشک کرده بست سه درم ازان در شراب ریحانی بخورند و ایضا سرطان نهری سوخته دو درم بشراب و خصوصا با جرجیر ادویه دیگر که در علاج عسر البول از برودت مثانه مذکور شده درینجا نیز بکار آید اسمعیل گوید که اگر سبب اجتماع ریم در مثانه بود ادویه مفتحه و مدره دهند بشرط آنکه معلوم گردد که درین ماده نیست که فرود آید و رنج زیاده کند و طریق صواب آنست که اول قی فرمایند پس حقنه لین کنند از تخم خطمی و تخم خبازی و برگ کتان و کشک جو و سبوس گندم و خیارشنبر و روغن بابونه و روغن شبت ساخته باشند بکار برند و بیشتر درین حقنه اندکی بوره ارمنی زیاده کنند و بروغن بابونه تنها نیمگرم کرده

نسخه بنادق

حقنه کردن سود دارد و ورم را که در مثانه مانده باشد و غلیظ شده و نرم شده باد را بیرون آید و ضمادها که از اطراف کرنب و اطراف چقندر و حلبه و اکلیل الملک و بابونه و پیاز پخته و آرد باقلا و آرد جو و آرد نخود و اندکی سرگین کبوتر در روغن زیت سازند نیز نافع‌اند و پیوسته آب شیر گرم یا به روغن بابونه و روغن شبت تکمید کنند بعد از آن ادویه مدره دهند و بنادق البزور بکار برند و سفوفها و قرص که در علاج قروح کلیه در قول مجوسی مسطور شده استعمال نمایند و اگر سبب عسر البول رطوبت لزج باشد ادویه که در علاج عسر البول از برودت در قول شیخ مسطور شد بدهند و این عروق رطوبات غلیظه را از مثانه و از تن پاک کند عنصل بریان پنجاه درم شب یمانی ده درم هر دو را در سرکه بپزند تا مهرا شود و بالیده تنگ با عسل داخل کرده به قوام آرند و ضماد دیگر جوهر دوا در مثانه مذکور شده و دین نیز سود دارد و در روغن عقرب مالیدن سود دارد و آب کرفس و آب ترب با روغن بادام دادن نفع کند خاصةً اگر در آبزن نشسته فرزند ابن الیاس گوید که اگر احتباس بول و عسر آن بسبب چسپیدن خلط لزج در مجری باشد هر صبح بادیان و انیسون هر یک سه درم شکر سفید ده درم بنوشند و غذا از مزوره آب نخود با مغز قرطم خورند یا بادیان سه درم با شکر سفید ده درم جوشانیده شیره ذباریس و شیره تخم خربزه هر دو هر یک ده درم داخل کرده گرم بنوشند و یا بگیرند حب النفات سه درم و بادیان و انیسون و تخم کرفس هر واحد پنج درم کوفته بیخته سه درم از آن بخورند یا هر صبح جلاب از تخم گزر و بادیان و کرفس و تخم ترب هر واحد سه درم شکر سفید ده درم بنوشند و روغن کنجد یا زنبق یا نرگس در مثانه بچکانند و بر موضع کلیه و مثانه بمالند و یا روغن بابونه مالش کنند و در آبزن که اندر آن شبت و شاهسفرم و برگ غار و بابونه و اکلیل الملک و شبت و حسک و قیصوم جوشانیده باشند بنشانند و بر کمرگاه و مثانه روغن سوسن و روغن خیری و قیرطی بمالند و این ضماد کنند اکلیل الملک بابونه شبت مرزنجوش در آب پخته گرم ضماد نمایند

علاج عسر البول از رویدن گوشت

یا ثؤلول یا التحام قرحه اگر در مجرای قضیب بود اخراج بول بقاثاطیر نمایند و اگر بالای آن سیلان مکرر کرده باشد و مثانه بود علاجش بجز تلیین مجری با غذا و انساع نیست پس باید که در آبزنهای ملینه مزمنه نشسته بول از بابونه و خطمی و بنفشه و غار خشک و برگ کرنب و پرسیاوشان و برگ کتان تا زمانی دراز بنشانند و عقب آن ضمادات ملینه مثل آرد حلبه و خبازی و بنفشه و بابونه و اکلیل الملک با آب کرنب و روغن حسک سرشته از مثانه تا کلیه ضماد کنند و بقول شیخ علاجش آنچه باشد هر چه در دادن مرخیه معلوم در باب مثانه و اجتناب از حوامض و قوابض است و گاهی صحت شود و گاهی نمیشود گوید که علاج این نوع دشوار بود و اگر مجری یکبارگی بسته شده باشد بهتر آن باشد که محمد زکریا در علاج و چیز مذکور میگوید که هر گاه آماس عظیم باشد و مجرای بول بدان سبب تنگ شده باشد و قاثاطیر استعمال نتوان کرد از دشواری آماس و بیمار مشرف بهلاکت گردد مثانه باید شکافت بر آن موضع که جهت اخراج سنگ شکافند و نایژه آب در شکافت نهادن تا آب بیرون آید لیکن این شکاف تنگ و باریک باید چندانکه آب بیرون آید و دیگر خطر در شکافتن بیش از آن نیست که جراحت بسته نشود و این اولی تر از آنست که بیمار را بمرگ بسپارند و قاثاطیر که ریشی کند بول را از مثانه بدان بیرون آرند ابوالمنصور گوید که تضمید با دارت ملینه چون روغن گل و پیه گوساله و مقل و موم و امثال آن نمایند

و در تحلیل ادویان اعمال استنجه بر قضیب بنمایند

علاج عسر البول از ورم حار

و فصد رگ باسلیق یا باسلیق کشیده بر هر دو یا بادی ورم چهار یا سیلان یا خروج آن یا ورم صاف یا کیج ران یا ورم منتهی شده باشد یا زحیر یا بواسیر یا انشقاق مقعد یا ورم پشت یا زوال نفرات آن یا ارتفاع قضیب یا قرحه مجرای قضیب باید که آنچه در علاج قولنج ورمی و قبض و علقی ورسته مذکور شد بکار برند و همچنین علاج دیگر امراض مذکوره نمایند بطریق که در مقام هر یک مسطور است و ایضاً در حبس بول از ورم حار مذکور شده تا م اطریفل کشنیزی یکتوله خورده شیره کاکنج و شیره عنب الثعلب هر یک چهار ماشه شیره خار خسک شش ماشه نبات یکمثقال تخم خرفه ماشه سوده با شیره بنوشند یا شیره تخم کدو و شیره سفید چهار ماشه افزاینده یا عنب الثعلب شش ماشه مویز منقی ده دانه پرسیاوشان

[illegible]

شکافتن مثانه

گاوزبان هر یک چهار ماشه جوشانیده نبات یکنیم توله داخل کرده تخم ریحان پنج ماشه پاشیده دهند تا شیرهٔ عنب الثعلب شیرهٔ بادیان هر یک چهار ماشه شیرهٔ تخم خربزه شیرهٔ خارخسک شیرهٔ حب القرطم هر یک شش ماشه نبات یک نیم توله تودری گلگون چهار ماشه پاشیده بدهند بعده بنادق البزور دهند و اگر با ضغطه سده و تمزیق و تصادم مثانه و تقاطر بول با قبض طبع و تهیج حمیره باشد اسطوخودوس پنج ماشه سوده با طریفل صغیر یک توله سرشته بخورند بعد از آن گل خطمی سه ماشه مویز منقی ده دانه تخم کاسنی شش ماشه جوشانیده صاف نموده شهد سفید یک توله داخل کرده اسپغول شش ماشه پاشیده دهند و اگر با بواسیر و گرمی مزاج باشد فصد باسلیق نموده هلیله مربی یک عدد خورانیده تخم خیارین کوفته ده ماشه تخم خربزه کوفته ده ماشه حب القلت چهار ماشه بیخ بادیان پنج ماشه شب در عرق مکو ده توله تر کرده صبح صاف نموده شربت بزوری بارد چهار توله داخل کرده اسپغول تخم ریحان هر یک چهار ماشه پاشیده دهند و روغن عقرب بر مثانه بمالند که مفتح بول است و بجهت بواسیر خاکستر تخم گندنا کشنیز خشک بر آتش درهم سوخته و بکشش بمقعد رسانند و برای حبس بول نیز آمیزه شقاقل قلمی چهار ماشه بلع کرده بالایش آب ترب بنوشند و محمد زکریا گفته عسر البول که از قطع بواسیر عارض شود آن از جهت ورم بود باید که تسکین وجع پردازند جرجانی گوید که اگر سبب آسیب و خروج مهره بود از فقرات کمرگاه از جای خویش یا آفتی بنخاع رسیده باشد خلاصی از وی کمتر بود و خاصه اگر حس و انتهاء حس مثانه باطل شده باشد بعلاج آن مشغول نباید شد مگر پیش از آنکه اولیای او را گویند که بیمار بر خطر است اگر آفت بدین حد نباشد اول فصد باسلیق باید کرد و تریاق کبیر یا مثرودیطوس دهند و قاثاطیر استعمال کنند و آب گرم و طبیخ بنفشه و بابونه و اکلیل الملک و پودینه نهری و شیح و قیصوم و سنبل بر زهار ریزند و موضع زخم را و مهره پشت علاج کنند چنانکه رسم است ابو الحسن مسیحی گوید مردی را این علت در زمانه شاهنشاه افتاد طبیب او را استعمال حقنه فرمود و شیرهٔ تخمها داد و ماده دیگر بمثانه آورد و آن مرد همان روز بمرد من طبیب را گفتم که شیرهٔ تخمها نمی بایست داد که تن او ممتلی بود و ماده دیگر بمثانه آمد و قوت او ضعیف بود و مثانه ممتلی شد و درد زیاده گشت و مرد و هلاک شد سخن من در وی اثر کرد و اتفاقاً یکی دیگر را همین علت افتاد و حس پایهای او باطل شد و مثانه ممتلی گشت طبیب شاهنشاه حاضر آمد پس مرا گفت که این همان است که آن دیگر را افتاد اگر خواهی که زنده بماند همان آب تخمها فرما پس گفتم که تدبیر آن است که بول بقاثاطیر بیرون کنند و بدل حقنه شیافات و اگر این تدبیر کنند چهل روز زنده باشد و اگر آب تخمها دهند همین روز هلاک شود و چنان آمد که من گفتم پس از چهل روز قوت او ساقط شد و بمرد و هم مسیحی گوید که یکی را دیدم که ازین علت خلاص یافت لیکن پای او سست گشت و سلس البول بی خواست او میرفت

علاج عسر البول از استرخا یا تشنج عضله مثانه

در استرخا معاجین گرم مثل مثرودیطوس و بلادری بخورند و روغن ناردین و قسط و سداب و بید انجیر و سوسن با اندکی جند بیدستر و فرفیون بمالند و آنچه در علاج استرخای مطلق مذکور شد بکار برند و بقول جرجانی بهر شکلی که بول کند نشانند و دست بر زهار مالند و اگر بول بیرون نیاید قاثاطیر استعمال کنند و مثرودیطوس و امروسیا دهند و دارچینی و سعد و سنبل و قرنفل و بسباسه کوفته در آب جوشانیده بدهند و اگر ازین آب با ماء العسل بخورند بجای آب بخورند باشد و ایضاً بدان آب تکمید کنند و همین اجزا را بکوبند و بعسل سرشته هر بامداد بدهند و روغنهای گرم همی مالند و حقنه کنند و اگر تشنج عضله بود بعلاج تشنج مطلق از حقنه بدین تدریج بعد انضاج خلط و بعد از آن تفریح و تسمید با شیافات حاره علاج کنند و ایضاً برای حبس بول با فواق و درد حقه گردن بادیان بنفشه عنب الثعلب بیخ بادیان بیخ کاسنی خطمی خبازی پرسیاوشان هر یک شش ماشه مویز منقی ده توله گل سرخ چهار ماشه گاوزبان تخم خربزه هر یک شش ماشه انیسون چهار ماشه تخم قرطم ده ماشه جوشانیده گلقند چهار توله مالیده صاف نموده شیره

علاج عسر البول از خلع مثانه و حصاة آن

و یا ورم حار یا صلب گردد یا حصات آن یا ضعف آن یا ضعف دافعه جگر هرچه در امراض مذکوره مسطور شد بکار برند و عسر البول بسببی اگر بسبب انسداد مجری از حصات باشد باید که مریض را به پشت او خوابانند و پاهای او برداشته بجنبانند و حرکت مختلف قوی دهند که سنگ از این تدبیر از مجری زائل شود و الا قاثاطیر داخل کنند و آنچه در تفتیت مجاری از سده و تخم خربزه و تخم کرفس و فطراسالیون و مقلاح اذخر و دوقو و نانخواه و انیسون و بادیان و سعد و دارچینی و حب بلسان و اسارون و بزرکتان و افسنتین و عنصل و پودینه بستانی و کرویا و تخم و سیاه وست و گو باید که اگر بسبب ضعف گرده و یبوست آن قویه مفید بود و لعاب خطمی شیره بادام شیرین و بهمن سفید هر یک چهار ماشه لعاب اسپغول شش ماشه شیره دانه هیل سه ماشه شیره خیارین شش ماشه شربت بنفشه دو توله ثعلب مصری یکماشه سوده پاشیده بدهند و شیخ میفرماید که آنچه بسبب گرده و کلیه و اعضای پشت باشد باید که قصد علاج این اعضا نمایند پس اگر در آن علاج فائده کند صحت یابد و الا بشود و مع ذلک از استعمال رطوبات از آن جهت احتراز نمایند و از دوقات بپاره نباشند و در استعمال مدرات خوف فرود آوردن آن ماده که کشته نبود

علاج عسر البول از بول حاد مولم

علاجش بعلاج حرقة البول نمایند و ایضا حاجت تعدیل خلط حاد که به مثانه رسیده بلعابات و شیره‌ها و ادویه بارده استعمال نمایند مثل لعاب اسپغول و بهدانه و تخم مرو و شربت بنفشه و خشخاش و عناب و روغن کدو و بادام و بنفشه و ماء الشعیر و مانند آن بخورند و از چیزهای گرم و مدرات پرهیز کنند و برای تقریه مجاری لعاب اسپغول و صمغ عربی در احلیل چکانند و چکانیدن شیاف ابیض در شیر زنان حل کرده و قدری روغن بادام یا کدو نیز نفع تمام دارد و اگر باد بسیار باشد حقنه بدین مقدم دارند و بقول سمرقندی نقوع خشخاش بجوشانده راحت دهد و به هیئت شفای این خواص عجیب است و آنچه از حدت باشد هرچه در باب حرقت صفرای تنقیه بنفشه خواهد آمد استعمال نمایند و بر تسکین الم مخدرات مثل افیون و بزر البنج و مغریات مثل لعاب اسپغول و صمغ عربی در احلیل چکانند و قرص کاکنج بخورانند و شیخ میفرماید که آنچه بسبب وجع مانع بول باشد باستعمال مخدر بعد تنقیه علاج کنند و بعد جاری شدن بول علاج قرحه کنند یا تعدیل بول حاد با غذیه و بقول مذکوره نمایند و گاهی مغریات نیز استعمال میکنند تا سیلان حدت بول و سیلان صفحه مجرای حاسه حائل شود صاحب کامل گوید که اگر عسر البول با حرقت باشد باید که مغز تخم قطونا و مغز تخم خربزه و کدو و خیار و بادرنگ مساوی سائیده و بشیر قطونا در سرشته بفشرده و در [illegible] و با روغن بخسانیده با شکر بخورند که نافع و مجرب است و بدق البزور نیز این را نافع است و این دوا حرقت البول و عسر آن را انفع میکند مغز تخم کدو و خربزه و خیار و بادرنگ و تخم خطمی و خبازی هر واحد چهار درم مغز بادام شیرین و بادیان و رب السوس هر واحد دو درم صمغ الوده و کثیرا و حب الصنوبر هر واحد سه درم همه را باریک کوفته سه درم با آب [illegible] و آب خیار و آب بادرنگ و آب بهند و اندازه ثلث رطل بجلاب بنوشند و اگر عسر البول قوی باشد باید که این ادویه وقتی دهند که مریض در آبزن آب گرم باشد و بر مثانه این ضماد کنند بنفشه خشک یا تر و برگ کاکنج و خطمی و حب الثعلب و خبازی همه باریک سائیده آرد جو و روغن بنفشه آمیخته نیمگرم بکار برند و ایضا خطمی آرد جو بابونه بنفشه اصل السوس مساوی همه را باریک سائیده با آب حب الثعلب و آب کاسنی و روغن بنفشه سرشته نیمگرم بر مثانه ضماد کنند باذن الله تعالی نفع کند ابن الیاس گوید که اگر حدت و سوزش از نزول صفرای رقیق باشد هر صبح لعاب اسپغول دو درم بروغن بادام دو درم و یا روغن بنفشه یک درم بدهند و در این علت از ادویه مدره و اغذیه احتراز کنند که آن درین علت می افزاید ذکر ادویه مفرده و مرکبه یونانیه که نافع عسر البول و مدر بول است سویدی مینویسد که حجر الیهود [illegible] باشد و از آن معالجه مردان و زنان را که آن علاج زنان میکنند چون نیم درم سوده با آب نیمگرم بیاشامند در حل عسر البول مجرب صحیح من است و کذا شرب طبیخ فوه الصبغ و کذا امتصاص آب انگور سفید سوای حرم و تخم آن اگر با عسر البول سوزش نباشد و کذا اکل ثوم اگر با وی حرقت نباشد و کذا خوردن سفرجل و کذا امبره و آب انداخته آن آب نوشیدن و کذا شرب مغز تخم کدو و کذا [illegible] و از اطبای دیگر نقل کرده که شرب طبیخ خطمی یا تخم آن

مطبوخ در شراب وکذا گوشت خشک کرده قنفذ سوده بمقدار یکدرسته انگشت آید وکذا برگ ثوم دو درم با وزن رطلی وکذا بیخ انجدان وکذا شکر مصطفی شش درم با روغن گاو یک اوقیه عراقی وکذا دوقو وکذا مرجان وکذا تعلیق آن وکذا السبد با تخم خیار وتخم خربزه وکذا تخم بادرنج سوده یا عصاره آن وکذا طبیخ پودینه بستانی یا تخم نعناع بری بشراب وکذا لعوق بیخ باریک شلجم تر یا خشک نرم سائیده بعسل وکذا اکماد با فضا وسداب مطبوخ در زیت بر عانه وکذا شرب عصاره آن یا جرم آن وکذا فسافس سوده بر سر میل تلطیخ کرده در سوراخ قضیب نهادن وکذا الیسیدن قضیب گوزن خشک کرده سوده نیم درم بعسل وکذا لعوق برگ سرو سوده بعسل وکذا انجره موی کور موش وکذا اکل سماق برات وکذا شرب آب مطبوخ سرطان نهری کوفته بشراب یکساله وکذا طبیخ بیخ طیبون یا خوردن جرم آن وکذا حب بلسان وکذا انجره پشم خرگوش وخوردن گوشت آن وکذا خوردن آرد کرسنه بسرکه وکذا شرب طبیخ حسک یا روغن تخم آن وکذا زراوند روغن بلسان وشرب آن از درم تا مثقال وکذا شرب طبیخ مرزنجوش وکذا احمول فتیله سومیائی محلول در روغن سوسن وکذا اودیه چینی بحجر یا وکذا طبیخ دار شیشعان وکذا انمام بری وبستانی وکذا اشنان سبز از نیم درم تا یکدرم وکذا انجوره طلح خصوصاً زنانرا وکذا شرب جوزبوا وکذا روغن اقحوان وکذا بادام شیرین وکذا لسان العصافیر وکذا سحاله طلا یکدانگ وکذا قیصوم خام یا مطبوخ وکذا اکماد عانه بنقره وکذا شرب اصابع خشک کرده صفر اخوین که آن طیطوبی ست وطبیخ انجیر وکذا طبیخ بیسیا دشان بشکر وکذا طبیخ نخود سیاه یا خوردن جرم آن یا روغن آن وکذا طبیخ حرشف وکذا آب نخود مطبوخ مع پیاز صحیح وخولنجان وکذا فقاع شعیر وکذا طبیخ فو وکذا حریره آرد سلت وکذا طبیخ گندنا وکذا طبیخ کرده با سرکه وکذا طبیخ مو وضماد عانه بدان وکذا آب بهی بشراب وکذا طبیخ بیخ ثیل یا تخم آن کوفته وکذا شیخ جبلی وکذا دو درم کهربا وکذا خوردن مغز بادام تلخ وشرب وزرق روغن آن وکذا آبزن سرگین کبوتر مطبوخ در آب وکذا شرب کمادریوس وکذا نطول طبیخ مازریون وکذا ضماد خردل وانجیر سوده بر عانه وکذا شرب حجر اسفنج وکذا اهلیله کابلی مثقال وکذا طبیخ برگ مرو وجاوشیر وران وکذا شرب فطراسالیون وکذا حنطیانا رومی وضماد آن وکذا خوردن بیخ عود صلیب بمقدار بادام بعسل وکذا پوست بیخ بندق مثقال وکذا عود بلسان وکذا ایرسا یا طبیخ آن وکذا کمافیطوس صنوبری مطبوخ یا جرم آن وکذا اوج وکذا قصب الذریره تنها ویا مطبوخ با تخم کرفس وکذا صمغ جوز رومی مثقال وکذا اطراف نرم برگ درخت مطبوخ بعسل وکذا آبزن آب محلول سرگین موش وکذا شرب زیره مخلوط بسرکه وکذا اغاریقون وکذا آبزن مطبوخ سنگ پشت نهری کوفته وکذا شرب راسن وکذا بابونه بشراب یکساله پخته وکذا آب درخت لسان الحمل مع بیخ آن هر واحد نافع عسر البول ست وایضاً گویند که شرب تخم خربزه واکل عنصل بریان وکذا اقلت وکذا برگ نیلوفر سبز خشک کرده وکذا صمغ پسته وکذا خوردن لوبیا هر واحد در ادرار بول مجرب من ست و شرب سنبل هندی وکذا اسد وکذا شیر انجیر وکذا عصاره ثیل وکذا طبیخ بابونه وکذا قسط هندی وکذا احقل ازرق وکذا امرود وکذا انانخواه وکذا کرفس مطبوخ وخام و تخم آن وکذا طبیخ کرنب واکل جرم قلب آن وکذا کبابه وکذا فوه الصبغ وکذا اسعد وکذا حاشا وکذا اشق وکذا اسارون وکذا بیخ اذخر وفقاح آن وکذا افسنتین و ضماد آن وکذا شرب انیسون وکذا خوردن قلقاس وکذا اکاشم وکذا لادن وضماد آن وکذا شرب کرویا وکذا حب کاکنج وکذا طبیخ زوفای خشک وکذا زوفرا و کذا سلیخه وکذا حب الآس سیاه یا سفید وکذا علک البطم وضماد آن وکذا خوردن حبة الخضرا وکذا شرب جندقوقا وتخم آن وکذا اکل شلجم یا تخم آن یا بیخ آن مطبوخ وکذا [illegible] سکبینج وکذا اعاما وکذا احرمل ضماد آن ونطول آن وکذا شرب حب الزلم وکذا حلتیت وکذا رازیان مطبوخ وکذا تخم جرجیر واکل بقله خام یا طبیخ آن وکذا کرفس وتخم وکذا عود بلسان وکذا شرب طبیخ ختمی وکذا بیخ شکاعا وکذا بیخ شقائق النعمان وکذا خوردن عسل وکذا تخم انجره وکذا کماشیر وکذا برگ کبر وشاخ وگل آن وکذا آن بسرکه وکذا فلفل سیاه مخلوط بالطعام وکذا شرب تخم خربزه وکذا تخم خیار وکذا شونیز سوده با آب وعسل وکذا روغن سوسن سفید وکذا بیخ بادآورد وکذا قنطوریون غلیظ و دقیق وکذا خوردن ثوم [illegible] سیاه وجاوشیر وطبیخ برگ آن وکذا شرب سرکه عنصل وکذا الاجرد غیر مغسول وکذا طبیخ باقلا واکل جرم آن وکذا شرب شاهتره وتخم آن وکذا خوردن خرنوب شامی وکذا کرفس الماء وکذا تخم کتان وکذا شیطرج وکذا انار ترش وشربت آن وکذا تخم پنجنکشت وکذا خوردن بلح وکذا شرب شربت بنفشه وکذا کشوث وکذا ابرنگ کابلی وکذا عصاره قثاء الحمار وکذا خوردن پیاز مطبوخ وکذا زعرور سفید وکذا بیخ قصب فارسی

و برگ آن و کذا ابوال الشعیر و کذا صمغ خطمی و کذا احرا الطین سوده بشراب طلا با آب انگور و کذا خوردن درخت شلیم خام و پخته و کذا کاهوی لبنانی و کذا اسس و کذا ابرفوه و کذا برگ طرفه و سیسالیوس و تخم آن و کذا اشکاع و شیح و کذا دوغ آهن تاب و کذا اصطفر و کذا الثوبال مس و کذا زرنباد و کذا شقرودین و کذا الیودیه بهری و عصاره آن و کذا الفط سفید و کذا اسد روس سیا و اسل و کذا اسیلا و کذا صمغ زیتون و کذا اسنجاسف و کذا خوردن توت شامی و کذا استفنقور و کذا جرم شبت و تخم آن و کذا توت شیرین و کذا قفر الیهود و کذا امور و کذا اثر اسل و کذا آب نخن یا مطبوخ آن و کذا شرب برگ نبات آن و کذا شرب و ضماد بطباط یا خبازی یا رشق و کذا شرب عنب الثعلب و اکل تخم آن و کذا اکل جرم فرصعنه ازرق و شرب طبیخ آن و دیگر ادویه که برای عسر البول مذکور شد هر واحد مدر بول ست شیخ الرئیس می نویسد که شیر بهترین اشیاست برای صاحبان عسر البول اگر تب نباشد و هر وقت در آن نبادق البزر و نیکوست و اگر تب نباشد با شیر بخورند و بعضی گفته اند که زراق سرگین کبوتر بلوسیالی ادرار بول کند و ایضا آنچه در علاج عسر البول از سده و رطوبت غلیظه و در علاج عسر البول از برودت مذکور شد و بعضی گویند که جعل با نمک طرز ده در وبر برای ادرار بول و اطلاق مجرب کرده ام و اگر در سوراخ قضیب پیش زنده یا قنافس در انل کنند ادرار بول کند و کذا اگر با ثوم و پیاز سوده بر مثانه طلا کنند و یا کشتاخ زعفران یا چند شاخ آن مثل فتیله با هم پیچیده در احلیل نهند و اگر ورم نباشد بلکه در سده بر چونکه بود و بعض قرب سفید که بسیار ردی نباشد نیز اقه در احلیل رسانند نفع اعانت کنند مسیحی گوید که عسر بول را ادا وست آبزن و امشش و چنین اجتناب از اغذیه ترش و قابض و غلیظ نافع است حکیم علی گوید که در احتباس بول فصد صافن و باسلیق نافع است و گاه چهار پنج فصد در یکروز کرده شود و نطول آب گل بلاس گرم گرم از بلندی یا قتایه مفید است و بقول بقراط شرب خمر صرف و فصد حل عسر البول کند یعنی اگر از خلط خام باشد شرب شراب آنرا حل کند و اگر از ورم باشد فصد منحل سازد و بقول جالینوس طریق عام علاج عسر البول آبزن و حمام و ضماد و مدر بول است جرجانی گوید که برای عسر البول کوکان مغز تخم خیار و مغز تخم بادرنگ و مغز تخم خربزه و پوست خربزه خشک کرده و کوفته با شکر آمیخته بدهند و اگر پوست خربزه تنها با شکر بدهند صواب بود و علاجهای دیگر که سنجاگیست کوکان و بزرگان را سود دارد و همان است که در قول شیخ الرئیس گذشت و ایضا اگر مثانه کبش سوخته بسایند و با شراب شیرین بدهند سود دارد و اگر در ورم سرطان نهری پیدا کرده و کوفته با عسل یا شکر بدهند مفید بود و اگر کبوتر بچه را بکشند و خون او بر زهار بچکانند و او را بگرمی سینه نشکافند و بر زهار بندند قوت مثانه را بجنبانند تا بول را دفع کند و شیاف نمک طرز در تر کشیده در بول و مکر فرو آرد و جند بیدستر و مشک سوده با روغن سداب بر زهار رسانند قوت مثانه و حرارت غریزی را بر انگیزد و بول دفع گردد و در هر دو هر کدام حیوانی که باشد بچکانیدن قوت مثانه را بیدار کند و بوره ارمنی با نمک در مجرای قضیب نهادن همین عمل کند قرشی گوید که هرگاه احتباس از قروح باشد و سکنجبین عنصلی با نبیذ دری بنوشند و اگر خوف آن باشد شربت آلو با خوردنی بدهند می گوید که تدبیر صحیب برای احتباس بول انست که مریض در حمام درآید و در حوض گرم نشیند و پوست خربزه سائیده بخورد و در حالیکه آن در حوض باشد و دو ساعت صبر باید و آنچه حل اسهال بول کند و ضماد و سبیل انست که تخم خیار بیاشامند و پیه پاکیان بریان با انداز کنند و یا پوست بیضه مرغ از پوست با کرده آن پاک کرده و یکدرم بمثقال آن شکر بخورند و در گرم زمین حار نشینند که در ساعتی به شود و کذا ابلوس و مطبوخ برگ کرنب رطب و انطاکی گوید که زردک زیاد و جلغوزه و شیر زنان و خوردن هر صبح مدر بول گرده و کرنب و ادهان و مرطبات و حمام بالخاصیت نافع و در خواص آمده که بول کردن به خاکستر و یا بحبس بول کند و در آب بول البول آرد و ایضا حکیم در دستور العلاج قلمی فرموده که هرگاه دو عدد مگس زنده را صاحب این علت در سوراخ قضیب بول کشاید حضر گوید که شرب حجر الیهود تا نیم مثقال سریع الاثر است و آبزن مفتح محلل ورم ملین مجاری بول نافع عسر البول و احتباس آنست خار خسک و بالونه و شبت و کرفس و اکلیل الملک و پرسیاوشان و برگ ترب و برگ کرنب و خطمی و بیخ کرکمان و نطرون و پختنه دیگر بس بر واحد کنند جوشانیده و در آب آن نشانند گویند که کاه و [illegible] باهی در احلیل نهادن بول بکشاید و ورق طلا با نگیلدانک خوردن همین عمل دارد و دیگر [illegible] سرقوله در عرق بادیان سائیده گرم کرده و در عانه در احلیل چکانیدن ضماد سازند

بتکرار عمل بول بکشاید و شرب جدوار بشیرهٔ خیارین نیز مفید است دیگر تقطیر جند بیدستر بر دهن عقرب و کذا نهادن اندکی شب یمانی در احلیل و کذا سه عدد موی اسپ بافته با نیم سوخته تخم تاریخ آرد کرده در احلیل یک لمحه نهادن فی الفور بول بکشاید و کذا شیاف کاغذ مصری با خبث تخم تاریخ دیگر تقطیر مشک و جند بیدستر با برگ در روغن سداب حل کرده و همچنین سوخته مغز نیم سوده و تخم تاریخ هر دو سه ماشه در روغن راحت یکنیم توله و کذا لعوق ارمنی سه ماشه در زهره گاو سرشته یکمه بلند دیگر نوشیدن شیر گاو یکنیم پاو در روغن زرد چهار و نیم توله شکر سرخ شش توله و کذا آب بیشکر یک پیاله و کذا آب گیاه جو و آب بیشکر آب شیر و یا شلغم یا سرق و یا چقندر یک پیاله با شکر سرخ هفت توله و کذا با ثمر دو مثقال مسکه و هفت مثقال شکر و کذا یک اوقیه روغن کنجد نیم اوقیه نبات و کذا روغن بادام نیم اوقیه با سکر العشر چهارم حصه و کذا تقطیر سیماب دو ماشه در روغن گل پنج ماشه و دیگر بچه طاؤس نر که بتدا پر باشد ذبح کرده خون آنرا بر شکم و عانه ریختن پس شکم آنرا شگافته از جگر پاک نموده گرما گرم بر عانه بستن مغز سر آن بوزن نه توله فی مصالح مانند حریره پخته از نبات هفت توله شیرین ساخته نوشانیدن در گشادن بول مجرب است دیگر چند عدد کبوتر صحرائی نر گرفته ذبح کرده خون آنرا گرما گرم بر عانه چکانند و شکم آنها شگافته بر آن بسته و بعد یکساعت بجای تجدید یک تر نمایند دیگر بعد از کشودن بول تقطیر البول علاجش شود و کبد و مثانه این عرض بیک مثانه موشک پران بر روغن گاو بریان کرده فلفل گرد دو ماشه و نمک اندرانی چهار حبه نبات یکتوله آمیخته بخورانند که در سه روز صحت شود و آبزن که برای حبس بول مجرب است عنب الثعلب گل خطمی گل بنفشه پرسیاوشان تخم خبازی گل بابونه خارخسک تخم کوفته هر یک دو توله بنفشه اکلیل الملک تخم قلت تخم شبت تخم کرفس حلبه هر واحد یکتوله گل معصفر گل پالس سبوس گندم هر یک چهار توله همه را در ده آثار آب بجوشانند و هر گاه ثلث بماند در آن نشینند زیر وقت حبس بول که بسبب مزاحمت حصات باشد و مجرای قضیب باشد همواره معمول مؤلف است سیماب دو ماشه در رقه انداخته در مثانه رسانند کرده و اثر کنند و جلیل القدر است دوا مسکنه مفید حبس البول است تخم کاسنی کوفته خارخسک کوفته هر یک هفت ماشه بادیان کوفته چهار ماشه سه بز منقی ده دانه گل سرخ چهار ماشه و عرق عنب الثعلب دو توله گلاب چهار توله جوشانیده شربت بزوری دو توله داخل کرده بنوشند ایضاً نافع تخم خربزه تخم خیارین هر یک نه ماشه پرسیاوشان هفت ماشه تخم کشوث تخم معصفر هر یک پنج ماشه بادیان انیسون هر یک شش ماشه خارخسک هفت ماشه و یکنیم پاو آب جوش داده صاف نمود و شربت دینار گلقند داخل کرده بخورند و روغن بید انجیر نیم گرم بمالند و روغن خست پاو به همراه حجرات زیر ناف طلا کنند ایضاً اگر با تب و درد بر انها و عانه بشدت باشد شیرهٔ خارخسک هفت ماشه شیرهٔ خیارین نه ماشه در آب هفت توله و گلاب پنج توله بر آورده گلقند بالیده صاف کرده تخم الهیوه کلیه شیره و دو داخل کرده خاکشی پاشیده بخورند و خارخسک تخم خربزه تخم معصفر هر یک دو توله پرسیاوشان توله پوست خربزه ده دام گل [illegible] پاو آثار برگ شبت پاو آثار در آب بست آثار جوش داده صاف کرده بطول نمایند و در آن نشانند و ثفل را بر عانه بر بندند و اگر سرفه باشد در نسخهٔ اول شیرهٔ اصل السوس اضافه کنند و کرا دو سه مسفر ده وم کلیه نهند که بول بسته را بکشاید مغز تخم کدو ساییده بر ناف طلا کنند و یک حبه کافور بخورند دیگر شورهٔ قلمی ساییده بر عانه نهند و قدری آب بر آن پاشند و زنانی همچنان بر پشت بخوابند دیگر چند خوشه بقدر یکماشه با برگ پان بخورند که برای حبس بول مجرب است دیگر قلمی شوره در سوراخ قضیب نهند دیگر جرک گوش گاو میش بر ناف مریض بمالند که فی الحال بول بکشاید و دیگر لیمو را دو حصه کنند و تخم از وی دور کرده شورهٔ قلمی در آن پر سازند و بندوک کار وتیه نشانند پس لیمو را بر انگشت گذارند تا جوش زند فرود آورده سرد کرده بر ناف و حوالی آن بمالند بول بکشاید دوائیکه برای حبس بول خیلی مفید شوره یک مثقال تا دو مثقال با شکر برابر آمیخته سفوف کرده بخورند همچنین شوره تنها در آب حل کرده بدفعات دادن از مجربات است و استعمال شوره ماشه توله معمول است و در طب فرشته نوشته که اکبر بادشاه را بول بند شده بود بهیچ دوا نمی کشود آخر حکیم مصری سه توله شورهٔ قلمی در آب حل کرده داد و بفاصلهٔ دو گهڑی دو توله دیگر داد حق تعالی شفا بخشید دیگر شورهٔ قلمی خردل هر یک نیم دام بحد پیسائیده با آب باشند تا بخورند که در گشادن بول بسته مجرب است دیگر پیاز سفید و اگر نباشد سرخ سائیده نیم گرم کرده بر شکم و ذکر ضماد سازند و از بالا پارچه بر بندند یکساعت بدارند دیگر اگر خرمهره نصف عدد با آب سائیده بخورند بول بسته بر آید

دیگر حکیم علی نوشته که انجیر سفید که پوسیده باشد و لائق خوردن نبود بدست بمالند و آب آنرا علی المبالغه تمام صاف کنند و در شیشه کرده نگاه دارند و اندکی از ان صاحب حبس البول را بخورانند که فتح عجیب میکند ایضاً سه درم روغن بید انجیر با آب نوشیدن بول بکشاید دیگر صاحب تکمله گوید که اگر زیره چهار دانگ دو درم چشانیده بنوشانند بلیغ التاثیر است دیگر شوره قلمی جواکهار ریوند چینی بادیان مساوی نبات برابر همه کوفته بیخته بیست و یکماشه بخورند ضعیف را یکتوله یا کمتر از ان بدهند ایضاً نیل بڑی کافور قدری گرفته سوده و خشت پاره یا نان آلوده در سوراخ قضیب نهند دیگر مسکه گاو بنگ سفید هر یک یکنیم توله شوره قلمی یکماشه سوده باهم آمیخته بخورند برای حبس البول معمول استاد مرحوم است و داشتن شوره و کافور اندر احلیل و طلا کردن آن زیر ناف فائده میکند دیگر شوره قلمی نمک ترب جواکهار بقدر دو ماشه کوفته بیخته با لسی شیر بخورند فائده عظیم دهد دیگر زعفران یک حصه شوره قلمی دو حصه در آب حل کرده قطره چکانند بول بکشاید دیگر ده درم روغن بید انجیر با چهار درم شیر ماده گاو بدهند فی الفور بول بسته بکشاید دیگر سعتر کرمانی بهندی کسنی گویند بقدر دو توله در شیر نیم پخته نیم پزان او شوره قلمی اضافه نموده برعانه ضماد کنند جهت رفع احتباس بول مجربست و کذا برگ نیل در آب سائیده و آمیختن تر از کرفس و جعفری سائیده برعانه ضماد کردن مفید بود دیگر چون پوست درخت بیدانجیر ریزه ریزه کرده با شیر یا دوگانه پخته بشانند بطریق مرهم ساخته ضماد نمایند در تفتیح بول مجربست و اگر حرارت و ورم محسوس شود آرد جو اضافه نمایند دیگر دال ماش خام و شوره و نیل بڑی برعانه ضماد سازند دیگر مغز نمیداده دو توله سه ده روغن بید انجیر یکتوله سرشته برمثانه ضماد کنند و ضماد کنند و خردل نیز بول براند ایضاً ریوند چینی شوره قلمی پھٹکری در آب سائیده آشامیدن دیگر مدرات مثل گوکهرو و کاسنی و هسراج و سولفه و کباب چینی و تخم خربزه و پوست انناس مفید احتباس است دیگر نیمکوفته برگ صد برگ بقدر دو توله در آب سرشته بر آورده قدری شکر آمیخته بخورند ایضاً هزار دانه که آنرا بهندی انولی میگویند اندکی یکدانه صبح یا پنج شیره بر آورده با نبات پنج توله شیرین کرده بنوشند مجربست دیگر پیشاب میش در دوام تا با آب سائیده زیر ناف طلا سازند بول بکشاید دیگر بول سرخ پنج پنج سائیده با آب بخورند و ضماد سبک بعنی پیشانی نیز مفید دیگر سبز برگ با شیر آمیخته بنوشند دیگر شیر نیم گرم کرده قضیب را در آن نهند دیگر صدف سوده زیر ناف طلا سازند دیگر ترب با شوره قلمی سائیده زیر ناف ضماد نمایند دیگر یکدرم پنج اندر این جوش داده نوشیدن مفید بود دیگر چھال اندرونی درخت السوڑه با آب آمیخته چون نیم با صاف کرده تنها یا قدری شکر سرخ آمیخته بنوشند که در کشادن بول بسته مجرب نوشته دیگر قسط تلخ گلدار در سوراخ قضیب داشتن مفید بود

تقطیر البول

حالتی باشد میان احتباس بول و استرسال آن و بقول خجندی آن در حقیقت از جنس عسر البول است لیکن غیر مستحکم السبب بود و فرق میان این هر دو و سلس البول آنست که در عسر البول خروج بول بدشواری بود و مع ذلک خارج مسترسل و باراده مطلقه باشد و در سلس البول خارج بغیر اراده مطلقه بود و در اکثر امر مع ذلک مسترسل یا عقب آن بول مسترسل باشد و اما تقطیر البول آنکه خروج او اندک اندک بود مع اراده مطلقه و محشی شرح اسباب گوید که تقطیر البول آنست که خروج او اندک اندک بود باراده مطلقه بسبب امر متعلق به بول که مخرج بسوی این باشد و اگر اندک اندک بدون اراده خارج شود آن سلس البول باشد نه تقطیر او و اگر آن بسبب امر متعلق به بول نبود و بلکه بول کننده آن باختیار خود کند البته آن مرض نبود و قطع نظر از تقطیر بول بالجمله سبب تقطیر البول مختلف است نوع اول آنکه در بول باشد و آن دو گونه است یکی حدت بول بهر آنکه استرسال بول بسبب حدت آن باعث اذیت گردد و اجتماع بول و ثقل او غیر محتمل بود پس آنرا حالتی میان استرسال و احتباس عارض شود و آن تقطیر است و یا بهر آنکه هر وقت که بول اندک در مثانه جمع شود بسبب شدت ایذای او بجهت آن استدعای بیرون کردنش نماید پس دافعه آنرا دفع کند و اگر چه باراده نباشد بسبب حدت بول یا از غذا و ادویه حار و تعب و ریاضت و جماع بهم رسیدن باشد و یا سوء مزاج حار اعضای بسبب بول مثل جگر و گرده‌های آن و گرده و آن سوء مزاج سابق بود و یا بالفعل

از ورم یا غیر ورم و یا کثرت فضول حادّه در همه بدن پس طبیعت آنرا دفع کند دوم کثرت بول بهر آنکه هرگاه بول بسیار در مثانه جمع شود بنابر ثقل او و از علاج آن عضله را بانفتاح اندک دفع شود و اگرچه اراده خواهش آن نماید و سبب کثرت بول از افراط رطوبات رقیق در بدن و کثرت تناول فواکه و اشربه مرطب باشد نوع دوم آنکه در آلات بول باشد و این نیز دو گونه است یکی آنکه عضله را که گرد دهنه خروج بول موضوع است و بول را در مثانه بقوت نگاه میدارد آفتی رسد و قوت ماسکه او ضعیف گردد و آن آفت یا استرخا باشد یا خدر و بطلان حس چنانکه عضله مقعد را افتد که حفظ ثقل نتواند کرد و یا ورم و یا سوء مزاج مضعف قوت عضله شدید دران یا وارد و سببی آن از مبادی آن و اکثر او از سردی بود لهذا پیران را که سردی رسد تقطیر بول اکثر کند و چون قوت عضله ضعیف شود بول را انگاه نتواند داشت و نه دفع بقوت تواند کرد و نفس اطلاق او ضعف پذیرد و خصوصاً چون عضلات شکم که مثانه را بفشارند در دفع یاری میدهند در سوء مزاج و ضعف مشارک آن گردند دوم آنکه جرم مثانه را ضعف از سوء مزاج بارد افتد و این اکثر باشد و این سوء مزاج و این ضعف تقطیر بول از دو وجه کند یکی بسبب آنکه ماسکه او ضعیف شود پس بر امساک بول اندک که در مثانه حاصل شود قادر نبود تا آنکه بسیار جمع گردد پس از آن خالی شود و اگرچه باراده نباشد دوم بسبب آنکه دافعه او ضعیف گردد پس بول را نیفشارد مگر اندک اندک و اگرچه مثانه از آن ممتلی باشد و این تقطیر مجاور عسر البول بود و گاهی این ضعف و نفس مثانه بود و گاهی بسبب مشارکت اعضای فوق او بسبب اورام و دبیلات و قروح و شبه آن گردد و ما فوق آن که مشارک آن مثانه بود چیزی که بسوی این سیلان نماید اذیت یابد و گاهی بسبب تقطیر قروح مثانه و جرب آن باشد و بسبب وجع و حبس بول قادر نبود و گاهی بسبب آن سده مجرای مثانه بود از ورم و دردی یا در رحم و روده و پشت یا از حصات باشد و دیگر مثل رطوبت لزج و غیر آن که در عسر البول مفصل مسطور شد اگر تسدید تام نماید طبیعت را حیله ممکن نبود که بول اندک اندک دفع نماید نوع سوم آنکه در مبادی آلات بول باشد و آن فقدان حس است چنانچه صاحبان سرسام را افتد بسبب آفت در مبدأ حس و حرکت و بدانست که بعض اقسام تقطیر البول با عسر البول بود و بعضی با عسر نباشد و بعض تقطیر البول حرقت و وجع بود و با بعضی این نباشد و گفته اند که اکثر تقطیر البول بنابر اسباب سلس البول یا بنابر اسباب عسر البول یا بنابر اسباب حرقت البول باشد و طریق تشخیص اسباب این مرض همان است که در باب عسر البول مذکور شد و ایضاً فرق در تقطیر البول بسبب سوء مزاج حار از زردی رنگ بول و سوزش موضع و حاجت بول بهر لحظه و تقدم اسباب آن مثل تناول ادویه و اغذیه گرم و تعب و کثرت جماع و وجود علامات غلبه صفرا و وقوع آن بیشتر در زمانه گرما و گرم مزاجان و جوانان و در تقطیر بسبب سوء مزاج بارد از سفیدی بول و عدم حرقت و عطش و گاهی خروج بول بی اختیار و وجود آثار برودت و تقدم اسباب سرد و وقوع آن اکثر بمشایخ و در سرما باید کرد و علاج حسب سبب آنچه در علاج حرقت البول و عسر البول و سلس البول مسطور است معالجه نمایند و ایضاً آنچه از حدت بول باشد دران شیره تخم خیار و مثل تخم خشخاش و تخم خربزه و مغز تخم کدو و مغز تخم هندوانه و کاهو و تخم خرفه و خیارین با قرص ماسک البول بارد که از طباشیر و کشنیز و تخم حماض و گل ارمنی و صندل و گلنار و صمغ عربی کوفته بیخته با آب کاهو ساخته باشند بدهند و غذا ماء الشعیر و ملوخیه و کاسنی و کاهو و کدو و مانند آن سازند و اگر شیره کاکنج شیره حب القلت شیره ... مقدار هر یک چهار ماشه در عرق شاهتره ده توله بر آورده شربت بزوری بارد چهار توله داخل کرده دهند تقطیر البول که بحرقت بود سود مند بود و آنچه از ضعف قوت ماسکه بسبب سردی بود اول تنقیه بقی کنند بدفعات و جهت تنقیه بدن مسهلات بلغم و ایارجات کبار دهند بعده ماسک البول حار و معجون عطائی و اطریفل کبیر انطاکی که دران جفت بلوط و جند و صلیب باشد بدهند و قفر الیهود سه ماشه در روغن بادام تلخ یکتوله آمیخته نیم گرم بچکانند و زنجبیل و شونیز یکیک ماشه جند بیدستر چهار حبه عسل یکتوله با عرق قرنفل شش توله دهند و ایضاً آنچه از ضعف مثانه باشد معجونهای گرم مثل معجون کندر و معجون رشیدی و معجون عطائی و معجون جاویدی بدهند و این ماسک البول حار نافع است کندر و بلوط سعد خولنجان و قرفه حب الآس حب الرشاد و عسل بسرشته اطریفل صغیر شش درم با شربت ... نیم درم مخلوط کرده خوردن نهایت سود مند است

و نخود آب یا صباح گرم غذا سازند و یا مغز چلغوزه و نبات هر یک شش ماشه بخورند و سفوف بهمن سفید و بهمن سرخ و سعد کوفی و سداب هر واحد یکماشه کوفته بیخته
با گلاب کف کنند و اگر بعد بول قطره آید و منفذ خشک شود مصطکی و خولنجان هر واحد دو ماشه نبات سه ماشه کوفته بالایش شیر و تخم خشخاش شش و عرق
گاوزبان بیاورده شربت انار و رخل کرده بنوشند اقوال مهره سعیدی می‌نویسد که شرب آب عصی الراعی در تقطیر البول مجرب
من ست و خوردن زبان مرغابی و کذا ذکر تیس خشک کرده سوده با کباب قرنفل و کذا اقتال حلیله خشک کرده و کذا تخم با بیخ سیسالیوس و کذا
سرطان نهری در زیت سوخته سوده لعوق کردن هر واحد نافع است و اگر تخم مغیلان خام و سایه خشک کرده کوفته بیخته به روغن زرد بریان کرده با شکر
مقدار هفت ماشه آمیخته صبح و شام بخورند نافع بود و ابن تجی گوید که هرگاه تقطیر البول از حدت ادویا از خلط حاد که با وی جاری شود عارض گردد
اشیای معدامثل ماء الشعیر و کاهو و کاسنی و کدو و خبازی استعمال نمایند و با آب گرم غسل کنند و روغن بنفشه بمالند و راحت و سکون لازم گیرند
و بزر قطونا به روغن گل بخورند و هرگاه سبب تقطیر البول سوء مزاج بارد بود که قوت ماسکه مثانه از آن مسترخی گردد طلا کرده اندران معجون الفرد یا
یا مثرودیطوس حل کرده شیح و با بنفشه یا بلوط و کندر مخلوط کرده با آتش گرم شود و بخورند و یا این دوا حب الآس بلوط قشار کندر زیره سیاه هر واحد یکجزو سائیده
سه درم بطلای کهنه بپزند و یا بگیرند برگ آس خشک شبت و برگ حنا مر و کندر و گلنار و بلوط مساوی و در طلا بیخته بیالایند و بقدر اوقیه صبح
بنوشند و یا بگیرند بلوط و دو سیر که تخم ترنج روز تر کنند پس بر تابه بریان کنند و کوفته دو درم گرفته هلیله کابلی بلیله آمله بریان هر واحد هفت درم قشار کندر
پنجدرم حب الآس و دو درم کوفته بیخته سه درم با پیکه در آن حلوا آهن سرد کنند بدهند و اگر تقطیر البول از قرحه اعضای بول باشد بدانچه در باب قروح است
علاج کنند و اگر از ورم و ضغط طریق بول باشد مثل حصاة یا رطوبت غلیظه یا ریم غلیظ باشد علاجش در عسر البول مسطور شد پس باید دید اگر این علت
بسبب برودت و بسبب فالج عارض شود و اکثر علاجش علاج سخن مقعد است و بسیار از عسر کردن بر بول عاجز بود و با دویه باهیه منتفع گردد و از
مشروبات نافعه درین تریاق و مثرودیطوس و ایارج جالینوس و انقردیا و اطریفل کبیر و جوارش کندر ست و اطریفل صغیر مقوی با نقرو یا با تخم گنیا و مخلوط
ببعض قابضات قویه مثل حب الآس و جفت بلوط و مانند آن و آمیختا حرف نافع است و استعمال تودم ادرار بول منقطع و اعادة آن بسوی و حب بند
و از مجربات حب ماشا بعاقرقرحا است و از آنچه تجربه کرده ایم آنست که بگیرند هلیله کابلی بریان یکجزو بهمن سرخ نصف جزو و پودینه خشک و حب الآس
و سندروس و مر و کندر و سعد و بسباسه هر واحد ثلث جزو و قرنفل نیم جزو و درمن خشک و حب المحلب هر واحد دو جزو و عسل آمله مربی سرشته نگاه دارند
و بخورند و این معجون قوی است هلیله سیاه و کابلی و شک هر واحد پنجدرم و جند بیدستر هر واحد درم و نیم کهربا و سعد هر واحد دو درم و نیم کندر
و حب المحلب هر واحد دو درم به عسل سرشته مدام یکمثقال از آن بخورند و ایضاً زیره و فنطوریون و صعتر مساوی دو درم با آب گرم بخورند
و ایضاً بگیرند حب الآس یکجزو لادن ربع جزو و تخم بیرون نیم جزو و بسرشند شربت شش مثقال و این معجون نافع است و برای بول فی الفراش صالح بود
هلیله کابلی و بلیله و آمله هر واحد دو درم بلوط یک شبانه روز در سرکه تر کرده بریان نموده سندروس و سعد و کندر ذکر و درمن خشک و صمغ یا سیه و بسد هر واحد
پنجدرم سه درم عسل بسرشند و این دوا قوی است بگیرند جند بیدستر و قسط و مر و ماشا و جفت بلوط و عاقرقرحا مساوی و با آب آس رطب بسرشند
و حب سازند شربتی یکدرم وقت خواب و یا کندر و روغن حنا هر واحد دو درم بخورند و از مجربات حقیقه آنست که تخم فاقله یکمثقال بخورند و آرد بلوط
نافع است و خصوصاً چون بلوط را در سرکه عنصل کهنه یک شبانه روز تر کنند بعد از آن بر تابه بریان نموده بخورند تا ده درم ایضاً انجیر در زیت مبلول [illegible]
سعد و کندر مساوی هر صباح به ماشه تا یکمثقال بخورند و ایضاً شونیز و تخم سداب مساوی شربت تا یکدرم و درین دوای نیکو است
و ایضاً شربت ماشش روغن بید انجیر و تناول عسل علی الدوام آنرا نافع است و مشایخ را این دوا نافع بود بگیرند افیون و جند بیدستر
و بزر البنج و تخم سداب و از آن یک مثقال با وقیه طلا بخورند و چون موم صافی در روغن زنبق گداخته در وی حمول کنند و
در احلیل قطور نمایند بر بول صبر کنند و کذا کسی خوردن انجیر زیت سید اسمعیل می‌نویسد که آنچه از تیزی بول و آنچه بشارکت

مثانه یا عضوی دیگر بود و علاج چنین باید کرد که تیزی آنرا بازدارد و مزاج را باعتدال آرد و اگر بمشارکت عضوی دیگر بود آن ماده را که بمثانه فرود می آید از مثانه دفع کنند چون کشکاب با روغن گل و آب کاسنی و ماء القرع یا لعاب اسپغول با شیر و شکر و اسپغول بروغن گل چرب کرده با جلاب و شربت بنفشه و شربت خشخاش یا شربت غوره آمیخته یا با شربت ریباس سود دارد و اگر در مرور و سمرور بنادق البزور با جلاب دهند تا ماده را که بمثانه فرود آمده پاک کند صواب بود و در گرمابه که آب آن خوش بود و عرق آوردن سود دارد بهر آنکه ماده تیز بعرق بیرون شود و طعام اسفاناخ و ماش مقشر و کدو و کوک و کشک جو بروغن بادام دهند و از ترشیها تمبریه و حصرمیه و رمانیه و سماقیه و از شیرینیها بروغن بادام ساخته و چوزه مرغ خانگی و نان با سکنجبین یا جلاب خوردن سود دارد و اگر سبب تقطیر سوء مزاج سرد بود این سفوف بدهند بلوط و کندر هر یک دو درم تخم محلب و سعد و قرفه و خولنجان و درونج و کهربا هر یک درم کوفته بیخته سه درم با شراب کهنه یا با می پخته بخورند و این سفوف را اسلاک البول گویند و این معجون قوی تر است بلیله کابلی بریان کرده ده درم صمغ نیم درم پودینه و حب الآس کندر و سعد و بسباسه هر یک سه درم و دودانگ اسارون و حب المحلب هر یک بیست درم اطریفل پنج درم بکوبند و بعسل بسرشند شربتی سه درم ابن الیاس گوید که اگر سبب تقطیر البول حدت حادث در بول بسبب مخالطت صفرا و اخلاط حاده رقیقه باشد باید هر صبح شیره تخم خیار و بادرنگ هر یک ده درم با شکر سفید ده درم بنوشانند و غذا مزوره ماش با شیره مغز بادام مع چوزه مرغ سازند و لعاب اسپغول و بهدانه هر واحد پنج درم با روغن بادام شیرین پنج درم و شکر سفید ده درم بدهند و غذا مزوره ماش بکدو خورانند و یا این دوا بخورند که تقطیر البول با حرقت را خیلی نافع است مغز تخم خیار و بادرنگ و کدو هر واحد دو درم تخم خبازی و تخم خطمی هر واحد سه درم مغز بادام شیرین ده درم صمغ عربی و کثیرا هر واحد دو درم رب السوس نیم درم کوفته بیخته سه درم با شیره تخم خرفه یا آب خربزه هندی هر کدام سه اوقیه بخورند و اگر از ضعف قوت ماسکه واقع باشد هر صبح اطریفل صغیر یا کبیر بمقدار یک مثقال بخورند و غذا مزوره نخود و آب مغز چلغوزه طعام با لحم ماکیان و تیهو و کباب سازند و یا هر صباح جوارش کندر یک مثقال تناول کنند و یا این دوا بدهند تا ضبط کند حب المحلب هر واحد پنج درم باریک سائیده صبح و وقت خواب شب دو درم بخورند و این دوا نیز نافع این مرض است حب الآس و جوز دل کندر هر واحد پنج درم مغز جوز ده درم سعد سه درم کوفته بیخته بعسل کف گرفته بسرشند شربتی یک مثقال و یا انجیر خشک و مویز و مغز جوز بخورند و معجون انجیرینا هر روز یک درم خوردن نفع میکند ابو منصور گوید که اگر تقطیر البول از شدت حرارت گرده باشد و با وی عطش مفرط بود و که عطش او از آب سیر نگردد و علامت و علاجش در باب عطش مذکور شد و اگر با وی حرقت مع وجع باشد سببش حدت خون بود و علاج این ثانی نماید کرد که بدوی بقروح مثانه و احلیل میگردد چون طلوع کند و علاجش فصد است اگر از احوال موجب کند و این دوا شربت بنفشه با جلاب بخورند و آن همان فصل نوع دیگر است که در حرقت البول در قول جرجانی مسطور شد و در اشیای ترش و نمکین و تیز اجتناب کنند و طعام چرب زیاده خورند و خاصه روغن بادام و گوشت ماکیان فربه و در ابقول بارده مثل اسفاناخ و سرمق و بقلة الیمانی نفع میکند و اگر امر دشوار گردد در دوا قدری بزر البنج داخل کنند و این شیاف نافع است تخم خرفه بریده و خیار و بادرنگ و کدو هر یک چهار قیراط و کثیرا و افیون همه آمیخته شیاف سازند و اگر تقطیر اندک اندک با حرقت باشد یا از اجتماع ماده غلیظ در مثانه بود که بخوبی ادرار آن نشود و یا از استرخای عضله مثانه بسبب سردی بود و این اکثر مشایخ را بهم رسد تمیز اینچه از سوء غلیظ بود علامتش اجتماع ثفل و کدورت در ثفل قاروره و طلب راحت مریض بخروج بول غلیظ است و علاجش شرب روغن بید انجیر بماء البزور است یا شراب صرف تا ب بادیان و غذا شوربا نخود و ابقول بسیار و لبوب حاره و انجیر و مویز و خرما و فانید آنرا نافع است و اگر تقطیر بسیار بار با حرقت و عطش باشد انجیر در زیت ترکرده بخورند و روغن بان و زیت که اندران سداب پخته باشند و روغن که در ان مشک و فرفیون و جندبیدستر حل کرده باشند بر مثانه بمالند و این دوا نافع است حب المحلب ده درم سک کندر بلیله سیاه کهربا هر واحد پنج درم سعد دو درم و نیم جندبیدستر یک نیم درم بعسل سرشته از مثقالی تا دو مثقال بخورند و چون از استرخای عضله مثانه باشد اطریفل صغیر پنج درم بدو دانگ سکبینج یا با شیر و دیطوس بدهند و یا حب المحلب هر شب دو مثقال بخورند که درین باب عجیب الفعل است

[illegible] تقطیر البول

و یا برگ سداب خشک یک مثقال استفاف نمایند و یا بگیرند حلبه و شبت خشک کنند و مرتبه سائیده و بعسل بسرشند و هر شب دو درم از آن بخورند که مجرب ست و یا هر شب مثقال کندر و نصف درم پیپلی خورند و یا بگیرند ترکند روا بهل و سعد و نانخواه و رب السوس هر واحد یکجزو و وج ترکی دو جزو و دوا نیز بسرشند و مثل بندقه وقت خواب بخورند که سخت سودمند ست و عرض کس آب آهنگران نیز نوشند و روغن سداب یا ناردین بر مثانه بمالند و غذا قلیه یا اسفیدباج و صباغات حاره سازند و از حموضات پرهیزند و طعام مثوم و حلتیت بسازند و شراب کهنه نیز نوشند و ایضاً تقطیر البول بسبب ضعف طبیعت دفع فضول ناپدید و انساع مجاری بدان عارض میشود و علاجش گذشت و ادویه سخنه گرده و مثانه نافع تقطیر البول حسک حلبه بزر کتان تخم جند قوقا و حب المحلب و جوز و بندق و نارجیل و بادام و چلغوزه و انجیر و حب القار و تخم سداب کسیلا و سعد و وج و اشق و مقل و خولنجان و ارجنی خشک و جند بیدستر و سیساليوس و کندر و مصطکی و سلیخه و قرنفل و سنبل و جوزبوا و حبة الخضراء و فودنج و قسط و افتیمون و حاشا و شاه کمش سوخته و دماغ خرگوش ست و خجندی گوید که اگر تقطیر از حدت بول باشد شیره تخم خیارین و شیره تخم خرفه بشکر سفید بدهند و غذا ماء الشعیر بروغن بادام خورانند و این قرص نفع بلیغ دارد نسخه او همانست که در قول ابن الیاس گذشت بجلاب و لعاب بهدانه بخورند و اگر سببش ضعف ماسکه یا واقعه مثانه یا استرخای عضله محیط فم آن باشد سنجرینیا یا شیرو دو درم تا مثقال بخورند یا ازین ها بپی محلل مثانه طلا کنند و این معجون این علت را و ایضاً البول فی الفراش را نافع و محلل لما ضد ست تخم کرفس یکدرم کندر یکدرم سعد دو درم تخم سبت درم کوفته آمیزند و مقدار جوز صبح و وقت خواب بخورند و اگر سه درم بلوط در بیخ یاد کنند بهتر باشد و این دوا نافع این مرض ست بلیله بلیله کابلی حب الآس جفت بلوط هر یک پنجدرم سعد کندر بیابسه قرنفل مغز جوز هر یک دو درم شونیز تخم سداب تخم کرفس و قوشنیز بریان یا دانقی هر یک درم ادویه را سائیده از مثقال تا دو درم رب حب الآس یا شربت آن بخورند و بقراط گفته که چون در طرف در بادر رحم ورم پیدا شود تابع او تقطیر البول گردد و چون گرده ریم کند تابع او تقطیر البول بود و گفته کسی را که تقطیر البول باشد و تابع او قولنج شدید صعب گردد در هفت روز هلاک شود و اگر از آن تب عارض شود و بول منحل گردد و تقطیر که از اسباب عسر البول پیدا شود و علاجش علاج عسر البول ست که مذکور شد خجندی گوید سببش یا حدت بول بود که مجری را بسوزد پس ماء الشعیر بشربت حسک بدهند یا شیره مغز تخم کدو هندوانه و شیر با شکر استعمال کنند و ایضاً تقطیر شیر و روغن نوشند و شیاف از بعض محلول بشیر در احلیل و جلوس در طبیخ نیلوفر و بنفشه و خطمی نهادن و شاخ زعفران در احلیل کردن ایضاً نافع ست و یا ضعیف جرم مثانه باشد و در حین شرب ماء العسل بدل آب نافع بود و در آن سعد و سلیخه و سنبل و قرنفل و سماق جوشانند و طبیخ این ادویه تکمید کنند و بعضی بر ما نقل کرده اند که مردم در آنجا برای بول می نشینند و عانه را بست بمالد اگر بول بیرون نیاید قاثاطیر استعمال کنند و دو درم سرطان نهری سوخته بعسل و شکر بدهند و یا شاخ بز سوخته سوده بشربت بخورانند و خبث الحدید صاحب تقطیر البول را نافع ست خصوصاً چون با جندبیدستر پیشانند و تقطیر خیلی بیدستر و نمک سوده بروغن سداب در احلیل و تقطیر شیر بره همراه آن تقطیر با نمک تلخ و ادهان حمام و شنقل مغز چلغوزه و اکل ثوم و پیاز و گندنا نافع بود و گاهی از ضعف دم یا ثقل یا قروح یا جرب بود یا بسبب فقدان حس چنانچه مبرسمین را عارض شود و علاجش از آنچه مذکور شد و معالجه ورم و قرح و جرب و برسام ست و گاهی این علت بسبب ماده غلیظ بود و علامتش آنست که بیرون ماء الاصول بروغن بیدانجیر و خماد محلل ست و ادهان محلله در احلیل چکانند و یا ماء الاصول با وج و فوه و نانخواه بخورند و آن بسبب بنوشند مختصر مشفی شرح اسباب مینویسد که تقطیر از حدت بول اگر باده نباشد نزد نیا بروند و الاشنه مقدم دارند و این ماسک البول بارد نسخه دیگر ست افاقیا گلنار هر یک سه درم صندلین عدس مقشر قصب الذریره تخم حماض صمغ عربی طباشیر هر یک دو درم حب الآس و مثقال کندر یکدرم باریک سائیده بگلاب یا جلاب بسرشته پنج درم بخورند و در تقطیر البول بارد زرق روغن زنبق که در آن مومیائی گداخته باشند در احلیل بالای آن از خارج مجرب صحیح ست بعضی متاخرین مینویسند که گاهی سبب تقطیر البول ریح البواسیر و یا ریح غلیظ باشد و علامات آن ظاهر بود و علاجش بعد که در ریح البواسیر مذکور شد مع زیادتی بعضی مدرات حاره و این حب حلتیت نافع ست بادیان نانخواه بیدونه سنبل الطیب خولنجان سکنجبین اسطوخودوس

پوست هلیله زرد نمک لاهوری هر یک سه درم درونج عقربی دارچینی زرنباد دارشیشعان افتیمون پوست بیخ برگ سنا پوست هلیله آمله زنجبیل انیسون پوست لیمو
کاغذی جوزبوا خیربوا عود غرقی مصطکی قرنفل بسباسه قرفه دارفلفل دانه هیل سعد کوفی فلفل گرد وج ترکی مرمکی هر یک دو درم فلفل سفید یک نیم درم نمک سیاه
چهار درم نمک شور دو درم حلتیت پنج درم کوفته بیخته حبها بقدر نخود سازند شربتی یکعدد صبح و یک شام با عرق بادیان و گلاب هر یک پنج توله

سلس البول

و آن آنست که بول بی اراده بیرون آید و اکثر این بسبب فرط برودت مثانه و بسبب استرخای عضله محیطه مثانه و ضعف آن و ضعف مثانه از کثرت رطوبت پیدا شود چنانچه در آخر امراض بارد رطب عارض شود و گاهی بسبب اکثار مدرات افتد و از این قبیل شراب رقیق کثیر المزاج و خربزه و دیگر فواکه رطبه است و خصوصاً هنگام اتساع مجاری در گرده و شدت قوت جاذبه و گاهی بسبب حرارت مفرط مثانه بود که مائیت کثیر بسوی مثانه جذب کند و مجاری اخراج گرداند و مثانه ضعیف گردد و از امساک بول عاجز آید و ایضاً از اسباب او زوال فقار محاذی مثانه است از ضربه یا سقطه و بدان سبب آفت در عضله عاصره عارض شود و قبض نمودن گردن مثانه قادر نشود و یا رباطات مثانه گسسته و بدان جهت مثانه مسترخی گردد و ضبط بول نکند خصوصاً اگر زوال بسوی خارج باشد و گاهی سبب سلس البول در مثانه و عضله و بول نباشد چنانچه مذکور شد بلکه بسبب ضمامت مزاحم بود که هر ساعت مثانه را افشاند و بول خارج شود مثل آنکه در اول امر کسانی را که در شکم ایشان ثفل بسیار جمع شود و صاحبان اورام عظیمه در اعضای فوق مثانه چون رحم و ناف را هم رسد و بسبب خلع مثانه و بسبب بحران نیز عارض شود و گویند که عقب جماع بول کردن موجب سلس البول و بول فی الفراش گردد و طریق تشخیص اسباب مذکوره اگر تقدم استعمال مدرات کثیره یا زوال فقره یا اسباب خلع مثانه یا وجود حمل یا اجتماع ثفل بسیار در امعا یا ورم رحم یا ناف یافته شود و یا در روز بحران واقع شود سببش یکی از اسباب مذکوره باشد و الا قاروره را نگاه کنند اگر رنگ او سفید باشد و با رقت و تشنگی نبود و جمیع علامات سوء مزاج بارد پیدا بود سببش سردی و ضعف مثانه و عضله و استرخای او باشد و اگر قاروره رنگین بود و گرمی مزاج و تشنگی و سوزش معلوم شود و مریض چیزهای گرم ضرر رساند سببش حرارت مفرط مثانه باشد علاج آنچه از سردی مثانه و استرخای عضله و ضعف آنها باشد کندر و مصطکی هر واحد یکماشه باریک سائیده در گلقند یا اطریفل صغیر آمیخته تناول نمایند و دیگر ادویه حاره قابضه چون خولنجان و قسط و جوزبوا و مانند آن هر چه مسخن مثانه و مجفف رطوبات اسفل بدن بود با چیزهای بارد و قابض مجفف چون جفت بلوط و حب الآس و گلنار و مانند آن مرکب ساخته بخورند و خوردن فلاسفه و معجون بلوط و معجون گلنار نیز نافع بود و ادامت بر خوردن جوزبوا تمام النفع است و خوردن انجیر و مویز مسخن مثانه است و مشک و جند بیدستر با روغن بابونه و روغن نرگس و مانند آن آمیخته بر مثانه طلا کنند و بهترین چیزها خوردن اطریفل صغیر کبیر است خصوصاً اگر ادویه اطریفل به روغن گاو چرب سازند تا عفوصت او کم گردد و بریان نمایند تا تجفیف زیاده شود و بعوض عسل بقوام شکر بسرشند و چون این نوع کنند گرم و خشک باستسقا شود و بدلالت رسانند کذا فی بعض الکتب و آنچه از حرارت مفرط باشد علاجش اعلاج ذیابیطس کنند و ایضاً از اطبا شیر گلنار و گل ارمنی و تخم خرفه و کاهو و خشخاش قرص ساخته بدهند یا پوست هلیله زرد و پوست بلیله و آمله و گلنار و جفت بلوط و گل سرخ مساوی سائیده به روغن گل چرب کرده در قوام سه چند نبات سفید آمیزند و از دو درم تا سه درم به رب ریباس یا رب هند و هر چه بارد و قابض باشد استعمال نمایند و آلوبخارا و سماق و تمر هندی و دانه انار ترش در دهن داشتن تشنگی را دفع کند و آنچه از زوال فقره بود و اگر زوال او بسوی خارج باشد و با انقطاع رباطات مثانه انجامیده باشد علاجش ممتنع است چه رباط گسسته مرتبط نگردد و اگر بسبب تمدد رباطها باشد علاجش بر وفق فقار است و اگر زوال فقار بداخل بود علاجش جذب فقار بمص محاجم یا تضمید زفت نمایند و آنچه از اورام رحم و ناف و خلع مثانه یا اجتماع ثفل و حمل باشد بزوال سبب زائل شود و آنچه از کثرت استعمال مدرات باشد ترک کنند و بعد و اگر باقی باشد باشیای موافقه تعدیل نمایند و بحرانی را قطع نباید کرد بلکه در آن اعانت طبیعت بمدرات کنند ذکر ادویه مفرده و مرکبه و هندیه نافع سلس البول خوردن عود البخور و نوشیدن عصاره عصی الراعی و کندر و خوردن جفت بلوط برای سلس البول مجرب است و شرب بادروج

وگل انجوان و پوست خربزه از سه درم تا پنج درم و سعد و سداب رطب و یابس و شحم گرده و سماق و شعیر و شیح جبلی و منی الشراب قابض و مرجان و راسن و وج و اسارون و اسطوخودوس و خولنجان و پوست بیخ جوز الاثل و برگ آن و پوست سبز جوز سه درم و پوست جوز صلب سوده و بیرون سه درم تا دوازده و عصارهٔ کرفس و وج و تخم آن و بنفشه و اقاقیا و شونیز و عود بلسان و قصب الذریره و عصارهٔ ثمام و اسقولوقندریون و خبث الحدید یا مخلوط کشنیز و آب آهن تاب و طبیخ مقل مکی و قرص اقاقیا و کباب چینی و قرنفل و طبیخ پوست درخت صنوبر صغار و طبیخ بیخ او و قراد و تخم کرفس و طبیخ امرود خشک و سماق و عصارهٔ آن و اکل انجیر و بلوط و مغز جلغوزه و کبابه و جوز هندی با شکر و بلوط و طبیخ القشر سه درم پوست و تخم گل و خردل عسل و روغن و اقاقیا پخته و ثوم سه درم پوست و خرما سه درم پوست و نشا و شیر و دارچینی و مقل ازرق و بسباسه و کندر و مغز حب المحلب و قثا و سماق سوده و بیخ قصب و عاقرقرحا تنها یا با عصارهٔ بارتنگ و یا عصارهٔ برگ سماق خشک کرده سائیده و حمول فتیله و مومیائی محلول بر روغن زنبق بخور یا بخور هر دو نافع سلس البول و تقطیر البول است و دیگر دارچینی سوده با قند سرشته حبوب سازند و هر شب بقدر نیم درم از آن بخورند برای سلس البول که از سردی مثانه بود فائده تمام دارد و کذا خاکستر خرگوش با آب شیرگرم ناشتا خوردن و همچنین استعمال یک مثقال کندر شب وقت خواب و دیگر تاج خروس را بسوزند که خاکستر گردد و دو درم بخورند و کذا فلفل بجای دانه در مویز منقی نهاده و شیند عدد بخورند و دیگر شاه بلوط و مصطکی و سعد و بلیلهٔ سیاه با قند سفوف ساخته بخورند که سلس البول حادث از استرخای مثانه را نافع و دیگر کنجد سیاه با نخود و ارک مساوی با قند سیاه مخلوط بقدر نیم دام بخورند که کثرت بول و بول فی الفراش را نیز نافع و خوردن کلونجی و اجوائن هر یک هفت ماشه با آب بلیغ النفع است و دیگر کنجد و کلونجی هر یک سه ماشه سائیده و نبات هموزن آمیخته وقت خواب بعد یک پاس از تناول غذا با آب خورند و دیگر اگر شاخ لبنی گوزن را که غلاف شده است در گلخن بریان نموده آرد سازند و شکر برابر آمیخته هر روز یک کف دست صبح و شام بخورند برای سلس البول مجرب است و خوردن سنگهاره خشک کوفته بیخته شکر آمیخته بقدر یک توله نیز نافع بود و خوردن حب المحلب سه ماشه با نبات وقت خفتن شب نافع است و کذا کنجد سیاه قشر یک توله با قند سیاه برابر و کذا مغز جوز با نبات برابر و یک نیم توله و کذا مغز بادام هفت عدد و نبات هفت ماشه و کذا پسته سه ماشه با نبات و کذا مغز چلغوزه و کذا حب الاسمنه و دیگر مصطکی جفت بلوط تخم خشخاش سفید گل ارمنی تخم خشخاش سیاه خولنجان هر یک سه ماشه کوفته بیخته نبات برابر آمیخته بقدر سه ماشه همراه عرق گاو بخورند که سلس البول را نافع سفوف تالیف حکیم شوشتری مجرب است بلوط هشت ماشه کشنیز خشک راسن بیخ سوسن گاوزبان انیسون قرنفل سنبل الطیب زرورد سعد کندر هر یک چهار ماشه کتیرا شیر پنج ماشه مصطکی یک ماشه شکر برابر همه سه مثقال وقت خواب استعمال نمایند و آن سفوف ترکیب قوام الدین که نافع است سعد کوفی یک درم کندر گلنار کزمازج گل سرخ گل ارمنی هر یک دو درم حب الآس خولنجان هر یک چهار درم صمغ عربی پنج درم کوفته بیخته سفوف سازند خوراک سه درم با جلاب ضماد نشاسته و کندر و حب المحلب مساوی بر مثانه نهند و همچنین ضماد مغز تخم تمر هندی و دیگر سنجد سائیده هر روز بر ناف نهند مفید است ماسک البول که اکثر اقسام را مفید است پوست بلیلهٔ زرد و بلیله سیاه هر یک هفت ماشه بریان در روغن بادام تخم بریان و کات هندی خصیة الثعلب صندل سرخ گلنار موی میش سرخ سوخته هر یک سه نیم ماشه تخم بیخ بریان چهار ده ماشه جفت بلوط اقاقیا تخم بلوط حب المحلب بریان هر یک هفت ماشه کندر چهار ماشه مویز منقی هفت توله قند سفید ساخته سرشته و مشک عنبر چند هر یک دو ماشه آمیزند شربتی یک مثقال و همچنین بلیله و جوز [illegible] ماسک البول تالیف علوی خان نیز درین باب معمول است اقول مجرب [illegible] این ماسک البول جهت برای سلس البول که بادی و [illegible] حرارت نباشد نافع است کندر بلوط حب المحلب سعد مر خولنجان [illegible] [illegible] سفوف سازند [illegible] بریان و تخم [illegible] [illegible] چهار درم [illegible] [illegible]

گل سرخ گل ارمنی هر واحد پنج درم طباشیر ده درم تخم کاهو تخم خرفه پانزده درم گلنار یکدرم کافور نیم درم صمغ درم با آب انار ترش سرشته خشک کنند و ایضاً
کهربا گل ارمنی بلیله سیاه مغز بلوط عدس مقشر هر واحد دو درم کشنیز در سرکه تر کرده بریان نموده یکدرم شربت سه درم و معالجه علاج ذیابیطس نمایند
و بهر قطع عطش سعال و سماق و تمر هندی و انار و امثال آن دهن بدارند و ادویه که برای سلس البول بارد مذکور شد بسبب تقطیر البول بکار برند و افقاح و سعد
و راسن خشک و مغز بلوط هر واحد دو درم مرکی سه درم سفوف سازند و کمونی خیلی سودمند است خصوصاً چون با دوغ آن با کباب لیمانید و طلای کمونی
نیز نافع بود و با محاجم آن برای سلس البول که از سردی شدید در اعضای بول باشد نافع است و خوردن چهار درم کندر از مجربات سلس البول است و کذا
دو درم حب محلب و طلای روغنهای گرم که در آن مشک و حلتیت و جندبیدستر و فرفیون و مانند آن حل کنند نافع و این حقنه نیکوست بگیرند خار خسک
یک رطل و سعد بست درم و تخم محلب ده درم نیم کوفته در چهار رطل آب با آتش ملایم بجوشانند بعد از آنکه یک شبانه روز تر کرده باشند و چون آب یک رطل بماند
صاف کرده نصف وزن آن روغن کنجد بر آن ریزند و بپزند چون روغن بماند آنرا بطریق حقنه استعمال نمایند و یا آب بادآورد بگیرند و روغن غار و روغن فندق
و روغن بان بگیرند و یا شیر بز و روغن بان و غار و فندق و پسته و حبة الخضراء محلب مساوی یا آنچه از حب و بگیرند و در آن قدری مشک آمیخته حقنه
کنند و روغن بان بسیار قوی است ابن عباس گوید که اگر بول بلا اراده و بی حرکت بر آید باید که خولنجان کوفته بیخته بعد چرب کردن آن بروغن گاو
بعسل کف گرفته سرشته بقدر بندقه یا بندق می پخته در آب نیمگرم بخورند و یا زیره کرمانی و قنطوریون مساوی باریک سائیده دو درم با آب نیمگرم بدهند
و این سفوف نافع تقطیر البول و خروج او بلا اراده است بلوط پنج درم کندر ذکر دو درم حب المحلب سه درم همه را باریک سائیده دو درم یومیه بمسک بخورند
و ایضاً مثانه بلیله کابلی و بلیله آمله در روغن گاو بریان کرده و سعد و کندر ذکر و پیلپل اسپید هر واحد یکدرم بلوط در سرکه تر کرده بریان نموده دو درم تخم
همه را باریک سائیده سه درم بخورند و این دوا نیز برای کسیکه بول بی اراده کند نافع است بگیرند بلوط در سرکه تر کرده خشک نموده چهار درم طباشیر
دو درم سعد سه درم کندر ذکر یکدرم همه را باریک سوده دو درم با آب طلع یا آب آهن تاب بدهند و مداومت بر اطریفل صغیر این را نافع بود و اگر در اینجا
برودت قوی باشد اطریفل کبیر و معجون کلکلانج نفع بخشد و باید که صاحب این مرض آب بسیار ننوشد و نه شراب لاسیما ممزوج و از تناول اشیای
بارده و مدر بول منع کنند اسماعیل گوید که علاج این همچون تقطیر بول است و سلس البول گرم که در قول عیسی گذشت باضافه بلوط نافع است و این
نسخه نیز مفید بلوط پنجاه درم کندر سی درم کشنیز بسرکه تر کرده بریان نموده گل ارمنی صمغ عربی هر یک ده درم شربتی سه درم صبح و شب و اگر سردی
سخت غالب بود تریاق کبیر و معجون فلافلی و شرودیطوس و انقرو با شراب کهنه یا ماء العسل سود دارد و اطراف صدر و تهیگاه با خشک و شب یمانی و کندر
و گلنار و بلوط مساوی در شراب شیرین جوشانیده صاف نموده با دو اوقیه یا یکدرم روغن سرو بدهند و این معجون لبوب سبعه که
بول بازدارد و مغز بادام مقشر نیم من مغز نارجیل تلخ مقشر ده استار مغز حبة الخضراء کنجد مقشر نیم من فانید نیم من همه را بکوبند و بسرشند
و هفت بخش نموده هفت روز بخورند و ایضاً شونیز و نانخواه و کندر و فانید و کتیرا سفید مساوی سائیده هر صبح یک کف بخورند و شربت سود و
نافع است برای کسیکه سردی و تری غالب باشد و کذا سفوف کهربا که در قول ابن سینا گذشت و این دوا معتدل است بگیرند بلوط بسرکه تر کرده
و بریان نموده دو درم بلیله کابلی بلیله آمله مقشر هر سه در آب جوشانیده بتابه بریان کرده همه را کوفته بیخته سه درم صبح و سه درم شب بخورند و آنچه
بانجاح سود دارد گوشت روباه بریان کرده است که این علت را و درد پشت و زانو و تاریکی چشم را سود دارد و دیگر دو خرگوش خشک کرده بگیرند و
تخم شبت جزو عاقرقرحا و کرفس هر یک نیم جزو شربتی دو درم و نیم با دو اوقیه آب سرد و مغز خرگوش بریان کرده با شراب سود دارد و دفن کردن در آب گوگرد
و آب دریا و نشستن سود دارد و باقی علاج این مرض علاج فالج است و هرگاه با این علت وجع یا حکه یا عضو دیگر گرم بود و از ادویه گرم ضرر می یابد
قرص طباشیر که در علاج ذیابیطس ذکر شد بکار برند محمود گوید که هر صبح جوارش کندر یا اطریفل کبیر یا صغیر هر چه حاضر باشد یک مثقال بدهند و غذا
قلیه متوبله مزعفر بخورانند و یا هر روز این دوا بخورند کندر سلیخه سعد خولنجان زیره کرمانی شاه بلوط حب الآس هر واحد مثقال کوفته بیخته یکمثقال صبح

بکار برند و این دوا اقوی و اجل النفع از اول ست بلوط دو سیر که تر کرده چهار درم کندر ذکر و حب الآس و هلیله کابلی و بلیله و آمله هر واحد سه درم سعد پنج درم کوفته بیخته بعسل کف گرفته بسرشند شربتی یکمثقال و اگر علت قوی باشد معجون کلکلانج یک مثقال بخورند و مریض را از نوشیدن آب بسیار منع شدید نمایند ابن هبة الله گوید که علاج کثرت بول بغیر اراده و بی سوزش باستعمال گلقند و شرب آب نیمگرم و خوردن اطریفل صغیر و نوشیدن شراب صرف و تناول مویز و تقلیل شرب آب و مالش مثانه بروغنی که دران مشک حل کرده باشند باید کرد و اگر مزاج مائل تر ببرودت بود و خروج بول بسیار باشد باید که این دوا استعمال نمایند بلوط پنج درم زراوند دو درم کندر هلیله سیاه و بلیله هر دو بروغن زرد بریان کرده هر یک یکدرم سعد یک مثقال کهربا نیم درم کوفته بیخته بعسل بسرشند و یک مثقال خورده عقب آن سکنجبین بنوشند و اگر مزاج حار باشد این دوا باید خورد کشنیز بسرکه تر کرده خشک نموده بریان ساخته چهار درم گل ارمنی دو درم بلوط شش درم کهربا یکدرم عدس مقشر ده درم کوفته بیخته هر روز صبح دو درم خورده باشد و آب سرد بنوشند قرشی گوید که آنچه بسبب حرارت بود قابضات بارده مثل زرورد و سماق و کشنیز خشک مغوره بلوط و تخم کاهو و تخم خرفه و کافور مفرد و مجموع بشربت انار ترش یا دوغ استعمال کنند و آنچه از برودت باشد قوابض حاره مثل سک و سعد و قسط و مر و اسطوخودوس و کندر و زیره نافع بود و ادویه را باریک بسایند تا نفوذ کنند و با گلقند صبح و شام دو درم استعمال نمایند و غذا اسماقیه و حصرمیه برای حار و مزوربا با زیره در بارد و با گوشت بریان با کشنیز خشک بدهند و روغن گل در حار و روغن بان و قسط در بارد بمالند و آنچه بسبب دیگر باشد علاجش بعلاج آن نمایند خجندی گوید که نقل بمغز چلغوزه و حب البان و در اسن مفرد و مجموع کنند و نقیع بلوط و شاهبلوط بود و قابض بشکر استعمال نمایند و اسفیداج اندرانی و مصطکی جوشانیده باشند بنوشند و بلوط و پودینه و سعد و کهربا و زیره کرمانی و حب الآس بدهند و غذا لحوم صید بر و اگر بسبب حرارت مفرط باشد ادویه بارده قابض که در قول قرشی گذشت استعمال نمایند و از جمله حریف و مالح اجتناب کنند انطاکی گوید که آنچه از زوال فقرات باشد بستن فقرات و دران و تضمید مثل مرسین و کرسنه و گل قبرسی نافع بود و آنچه از استرخای عضله مثانه با فراط برودت و رطوبت باشد جوارشات گرم و فلافلی و کمونی دهند و آنچه از افراط حرارت بود مثل طباشیر و کاسنی و حب الآس و گل مختوم و بلوط شیر یا و ضماد آن بکار برند و کذا سعد و سداب در بارد و اطریفلات مطلقا در بارد و مخلفیات مالش کنند علی بن زین گوید هر که خواهد که نماز با وضو بخواند باید بگیرد مغلب مقشر و زنبق بعسل سرشته بقدر بندقه صبح بخورد و شب وقت خواب سه عدد جوز بریان کرده با عسل تناول کنند

بول فی الفراش

یعنی بول کردن در جامه خواب بیشتر از استرخای عضله مثانه است اما کمتر از استرخای که در سلس البول باشد و گاهی حدت بول اعانت آن کند و این مرض بیشتر کودکان را بسبب رطوبت مزاج عارض گردد و استغراق ایشان در خواب بران اعانت کند علاج باید که سعد کندر خولنجان جفت بلوط حب الآس گلنار جابه برابر کوفته بیخته بدهند و مشک و جندبیدستر در روغن سوسن آمیخته بر مثانه ضماد کنند و نشستن در آب معدن گوگرد و آب دریا سود مند است و شهدانج بریان نموده با عسل آمیخته بدهند و مداومت خوردن جوز بوا مفید بود و ایضا خوردن معجون فلاسفه و اطریفل اشکانیز نفع دهد و این معجون ماسک البول بسیار مفید است پوست هلیله زرد و هلیله سیاه چرب در روغن گاو بریان کرده ترکی خولنجان قرنفل هر یک هفت ماشه خصیة الثعلب صندل سرخ کات هندی گلنار فارسی سعدی پوست ترنج سوخته هر یک سه نیم ماشه جفت بلوط بریان اقاقیا مغسول عود صلیب نیز بریان کهربا سوخته هر یک چهار و نیم ماشه مویز منقی هفت و نیم توله قند و عسل هر دو نیم پاو شهدانج چهار و دو ماشه جند مشک عنبر هر یک سه ماشه شربتی از یکمثقال تا دو درم و خوردن خشخاش سفید یک توله با نبات برابر و کذا نخود بریان با نبات هر یک یکنیم توله و کذا مغز چلغوزه یک توله و کشمش دو توله و کذا کشنیز و گندم هر دو بریان یکتوله نمک سیاه چهارم حصه هر دو نافع بود و از چیزهای سرد و تر احتراز کنند و نیکوترین حیله آنست که مریض را در میان خواب چند مرتبه بیدار نموده بول کنانند و بوقت شب آب و طعام کم دهند و سبب بسیار باشد که درین مرض چه بیان علاج

سوده هر دو بعد بلوغ و قوت حرارت و شهوت و اعصاب از ایشان زائل شود و اقوال اطبا سودی بیند بیاید که خصیهٔ تیهو بریان کرده خوردن و
کذا ملازمت خوردن آن گرده درین باب مجرب نوشته و سنبل هندی شربتاً و ضماداً و خوردن گوشت خارپشت و خصیهٔ گوسفند بریان و ضماد و بسباسه
با آب مورد سبز و خوردن گوشت بریان خرگوش برات و کذا الیشناک او و کذا خاکستر کشک سه و کذا ابریشم سوخته بعسل خاید و زرد [illegible] زیره و زرنباد
برابر کوفته بعسل سرشته و کذا زهرهٔ بوم بجاکستر ظرفا سرشته بعسل با آب گرم خوردن و کذا زهرهٔ بز کوهی خشک کرده سوده و کذا مغز گردو خرمایی کاهو
بستانی حل کرده و کذا بهمنین بشراب و کذا ابریشم سنگدان سوده و کذا خصیهٔ خروس بریان کرده و کذا برگ [illegible] هر واحد نافع بول فی الفراش
شیخ سفیر باید که علاج ایشان علاج کسانی ست که استرخای مثانه و تقطیر البول و سلس البول با ایشان باشد خصوصاً دواهای اطریفلات
بروغن وسیعه که در تقطیر البول گذشت و مالش روغن بان بغایت نافع ست و مع ذلک واجب ست که خواب بدون غذا کنند تا نوم ایشان
خفیف گردد و آب بسیار ننوشند و بوقت خواب خود را از بول فارغ کنند و آنچه تجربه کرده شده بلوط و کندر مساوی ست که در شراب سه اوقیه
بنوشانند تا یک ساعت اوقیه باز آید و صاف کرده با یک درم روغن آس بنوشند و گمان کرده اند که چون گردهٔ خرگوش خشک کرده بکوبند و بگیرند و تخم شبت
بکوبند و عاقرقرحا و تخم کرفس هر واحد نیم جزو دو درم و نیم ازان با اوقیه آب سرد بخورند خیلی سودمند بود و دماغ خرگوش بری بشراب نقیع و [illegible] که در حجم
آن انار کی بیخال کبوتر انداخته باشند تا آب سرد بغایت نافع ست یا مربع درم شراب بر نهار بدهند و گاهی حقنه ها داده بجالینوس بول و زرق آنها در مثانه
نافع بود و مجوسی گوید که این دوا کسی را که بول در فراش کند نافع ست بوده شیر هندی دو درم و دو دانگ باریک سائیده بشراب ریحانی بخورانند
یا روغن بالو با آب نیم گرم بدهند و ایضاً سعد دو درم شونیز و خردل و حب الرشاد هر واحد یک درم باریک سائیده بشربت الانار بعسل کف گرفته سرشته
شربت بقدر [illegible] وقت خواب و بعد ازان بدستور میرشت بنوشند و ایضاً بگیرند برگ شاه دانج و کندر و مغز بیل [illegible] مساوی و باریک سوده
بعسل کف گرفته و شکر طبرزد سرشته هر شب دو درم ازان بخورانند که نافع ست و بعضی ذکر کرده اند که سنگدان خروس سوخته سائیده از دانگی تا دو دانگ
با آب نیم گرم بخورانند که نفع بخشد و باید که از آدمان [illegible] اغذیه [illegible] فواکه مبرده مثل خربزه و خیار و بادرنگ و بقول بارده و کدو احتراز نمایند
و اغذیه حاره که حریف معمول بتوابل حاره مثل زیره و خردل و دارچینی و فلفل و خولنجان و کرویا و زنجبیل و شراب صرف و مانند آن استعمال کنند
ایلاقی و جرجانی گویند علاج کسانی که در بستر بول کنند همچون علاج سلس البول و استرخای مثانه است و معتمدی از صاحبان تجربه ذکر کرده که در
علت یک استار تخم ریحان با کمیلا [illegible] خام خورانیدم و بار دیگر حاجت آن نیفتاد و این دوا سودمند ست تخم کتان بریان کرده ده درم تخم خطمی
هفت درم اقاقیا و کندر و مرو [illegible] هر یک دو درم شب یمانی بریان سه درم راسن ده درم بلیلهٔ کابلی بریان کرده ده درم کوفته بیخته
بعسل معجون سازند شربتی سه درم [illegible] و ایضاً زیرهٔ کرمانی و حب الآس و کندر مساوی کوفته بیخته هر بامداد دو درم بخورند ابن الیاس گوید
که [illegible] کندر و سعد هر واحد یک درم شکر سفید دو درم بخورند و این دوا نیز نافع ست بوده شیر هندی پنج درم خردل حب الرشاد هر واحد سه درم کوفته بیخته
بعسل کف گرفته معجون سازند و یک مثقال بخورند و این معجون نیز نافع [illegible] کندر شاه بلوط سعد هر واحد چهار درم کوفته بیخته بعسل کف گرفته
سرشته شربت یک مثقال و این دوا نیز سودمند ست کندر بلوط هر واحد ده درم حب المحلب سه درم الافرین خولنجان قرفه بیخ راسن هر واحد
پنج درم کوفته بیخته و قرص سازند شربتی سه درم و خجندی گوید که اگر مزاج اصلی حار باشد این دوا درین مرض نافع بود گل سرخ طباشیر تخم خرفه تخم کاهو
هر واحد پنج درم کشنیز [illegible] سرکه کرده خشک نموده [illegible] بلوط حب الآس گلنار [illegible] دو درم کافور نیم درم کوفته با لعاب اسپغول
با آب [illegible] قرص سازند [illegible] علاج کسانی که در خواب بول کنند اگر سبب استرخای عضلات مثانه بود [illegible] عادت
شراب [illegible] اگر این [illegible] مثانه باشد [illegible] آب [illegible] بلوط
و [illegible] حب الآس [illegible] گذشت [illegible] مزاج [illegible]

و بالای شکم آبیکه دران عود و مصطکی جوشانیده باشند بنوشند و از استعمال اغذیهٔ مرطبه منع کنند و غذا سخن خفیف مثل قلیه با و مطبخات سازند و اکثر دیگر گوید که بیشتر اطفال و شیوخ را بسبب ضعف مزاج ایشان و کسیکه در خواب مستغرق باشد بسبب فرط رطوبت این مرض عارض شود و علاج این همانست که در سلس البول گذشت لیکن اینک گوید قند و بز و زنجبیل خروس و سنگدانهٔ طیور را درینجا فائده بسیارست و چون سوخته بخورند و کذا القنفد بیروده باشد و بخور محلبیت دو دو ست عدس و شرب عرق الذیک مجرب ست این و نوح گوید کسیکه در خواب بول کند سببش اغراق در نوم باشد یا استرخای مثانه ست پس اگر از حرارت باشد علامتش سرخی بول و سوزش در احلیل بود و علاجش این ست که در اوائل حقنهٔ بطرطور و گل سرخ با قماع او آمیخته بروغن بادام یا روغن گل چرب کرده تا ببر بخورند یا این سفوف دهند و نسخهٔ او همانست که دران بلوط بشانه درم ست و در سلس البول در قول اسمعیل گذشت و غذا او نیمبرشت [illegible] دهند و آب انار ترش بیاشامند و اگر بیمار ناقه باشد [illegible] و گشنیز کند و بلوط و [illegible] ساوی و اگر از برودت باشد علامتش آنست که در اکثر کودکان و پیران افتد و اعراض مذکوره با این نباشد و علاجش آنست که جگر خروس سوخته نهار بدهند و قبل عشا سه درم پودینه شراب ریحانی بخورانند یا حلتیت و زعفران [illegible] و یا چند مرتبه در روز و شب بلوط مرو کنند بدهند و روغن نار دین با قسط مانند و مثانه حقنه کنند و کماوات یا ادویهٔ حاره بکار برند و اگر وقت خواب هر شب مغز حب المحلب دو مثقال بخورند خصوصاً مشایخ و مداومت بران کنند البته ازالهٔ این مرض کند و برگ سداب استنشاق نمایند و بهتر ازین آنست که از دارچینی با قند نبات ساخته هر شب نیم درم ازان بخورند و مغز پسته خشک کرده سحیق سازند و بعسل سرشته هر شب دو درم بخورند و یا هر [illegible] مثقال کندر بخورند و ثوم در اغذیه استعمال نمایند و این دوا مجرب ست اهلیله کابلی و بلیله [illegible] هر یک ده درم بلوط کشمانه روز در سرکه تر کرده بریان نموده هفت درم کندر سه درم [illegible] سعد یا سه و کسیلا هر یک پنج درم [illegible] سه درم بعسل سرشته از سه درم تا چهار درم بخورند و قیمه لیانیز [illegible] خرگوش سوخته بر مثانه وقت صد کاشتانند که آن از منع کند و دوائیکه دران ریاشناست در تقطیر البول در قول شیخ گذشت وقت خواب دو درم بخورند

کثرة البول

شیخ الرئیس می نویسد که کثرت بول بر چند وجه است از انجمله یکی آنست که سببش ذیابیطس بود و آنچنان نیست که با وی تشنگی تنها بود بلکه افراط که با وی تشنگی چندان باشد که سیراب نشود و آب بیرون آید همچنانکه نوشیده دوم آنست که با آن عطش نبود و احوال ذیابیطس دران نباشد سوم آنکه با وی تشنگی معتدله بود و پس اگر درینجا حرقت و حدت باشد سببش حدت بول بود یا قرح چنانکه معلوم شده و الا درینجا اسباب سلس البول و برودت باشد که ادرار بسیار نماید سبب که قبض کند و سببی که تسخین باطن نماید چه کسی که براز او بسیار آید و رقیق بود بول او اندک شود و هر کسیکه براز او خشک شود بول او کثرت پذیرد و علاج جمیع اسباب مذکوره مسطور شده و درینجا نیز معالجات برای آنکه از برودت باشد ذکر میکنیم و گوئیم که جمیع ادویهٔ مقوی باه برای کسیکه از سردی بول بسیار کند نافع بود و نوشیدن زرده بیضهٔ نیمبرشت نفع دهد و شیر جوش کرده بنوشند و ایضاً طبیخ حب الآس و امرود خشک و قشر بیرون هر روز دو اوقیه بناشتا نوشیدن ایشان را نافع ست و مرکب از ادویهٔ چند هست و کذا حب المحلب و کذا اسعد و کذا کندر و کذا خولنجان و کذا خبث الحدید کشنیز [illegible] که دران ریاشناست در تقطیر البول گذشت نافع ست و این حقنه نیکوست و تقویت گرده نماید بگیرند آب خار خسک مطبوخ و مغز سر گوسفند [illegible] و همه مساوی جمع کنند و بکار برند و بگیرند شیر تازه و روغن زرد و روغن حلبه [illegible] و روغن حبة الخضراء همه مساوی بشکل آنکه اول مذکور شده و جلد را با هم آمیخته بدان حقنه کنند تم کلامه مولف گوید که اگر سببش کثرت شرب شیر و یا خوردن فواکه مدره مانند خربزه و انبه و مویز و شربتها [illegible] باشد تقلیل آن [illegible] و بورانی [illegible] از شرب و اکل آن نمایند و اگر هزال کلیه یا استرخای مثانه یا افراط برودت و غیره آن باشد تشخیص و علاج هر سبب در سابق مفصل مسطور شده مطابق آن معالجه فرمایند و بعض ادویه حابس بول که درینجا مذکور میشوند حسب [illegible] بکار برند مثلاً خوردن کنجد مقشر [illegible] و یا شکر نیم رطل بقوام آورده پنج درم خولنجان سائیده بسرشته [illegible] گلنار هر واحد یک مثقال مصطکی یک درم

کوفته بیخته بعسل سرشته سه درم بخورند افراط بول را نفع میکند و سفوف کندر سعد خولنجان زیره سیاه بلوط حب الآس کشنیز مدبر که یک نیم مثقال خوردن نیز حابس بول است و در نسخهٔ دیگر بشا هرانه نیز داخل است و کذا کنجد و حب غار و اجوابن بکجز و سفوف کرده کف دست خوردن یا بقند سیاه حب بسته نیم دام تناول نمودن و شیرهٔ برگ گندم سیستان یکتوله در آب بر آورده با یکتوله شکر نوشیدن نیز نافع افراط بول است جوارش ماسک البول که درین باب مفید است پوست هلیلهٔ زرد پوست بلیله آمله کوفته بیخته بروغن چرب نموده گلنار سعد کوفی هر واحد دو مثقال کندر نانخواه هر واحد یکمثقال سائیده در شهد سه چند سرشته جوارش کنند در کثرت بول را که از سردی بود باز دارد دارچینی دو درم کندر خولنجان هر یک سه درم قرفه قاقله هر یک چهار درم قرنفل جوزبوا بسباسه خیربوا سنبل الطیب هر یک پنج درم مصطکی یک استار همه را کوفته بیخته بدو وزن ادویه عسل کف گرفته سرشته خوراک دو درم تا سه درم حب که منع ادرار بول کند سماسه سعد کندر هر واحد یکتوله نمک البنج سه ماشه کوفته بیخته بقدر کنار دشتی حب بسته یکی صبح و یک شام دهند سفوف ماسک البول جهت کثرت بول و سلس البول بلاحرقت و بول در فراش نافع است گلنار کندر مازج هر یک پنج درم و باقی اجزای نسخه که در سلس البول در قول اسماعیل گذشت و در ان بلوط پنجاه درم است گرفته سفوف ساخته بکار برند دیگر از بیاض والد مرحوم نارمشک کنجد سیاه دارچینی جوزبوا مساوی سائیده یک کف با عرق مناسب بخورند برای کثرت بول سفید بود قرص ماسک البول ادرار بول را که از گرمی بود باز دارد و تشنگی بنشاند کندر مازج کندر اقاقیا هر واحد یکدرم پوست هلیلهٔ کابلی بریان بروغن گاو چرب نموده یک مثقال کشنیز خشک بریان کرده یک نیم درم گلنار گل ارمنی گل سرخ عدس هر یک دو درم تخم بلوط تخم مورد هر یک سه درم کوفته بیخته اقراص سازند شربت دو درم با رب به معجون بلوط برای منع افراط بول معمول است کندر حب الآس پوست هلیلهٔ زرد پوست بلیله آمله قرنفل نانخواه کبابه هر یک سه درم زیرهٔ سیاه مدبر پنج درم سعد کوفی مصطکی تخم قنب هر یک نیم درم بلوط چهار درم کوفته بیخته بسه چند قند سفید مقوم سرشته خوراک دو مثقال معجون خبث الحدید دافع کثرت بول و هم مفید است بجهت انزال خبث الحدید مدبر چهل درم بلوط گلنار کندر از هر یک ده درم طباشیر تخم قنب زیرهٔ سیاه نانخواه کرویا پوست هلیلهٔ زرد پوست بلیله آمله هلیلهٔ سیاه هر یک سه درم عسل سه چند ادویه شربت از مثقال تا دو مثقال معجون مسقط که کثرت بول و بول فی الفراش را مجرب نوشته سعد کوفی بلوط کندر دار فلفل قسط شیرین هر یک پنج ماشه زنجبیل سه ماشه فلفل سیاه دو ماشه عسل سه وزن ادویه و معجون لبوب که بسیاری بول باز دارد و بجهت سلس البول در قول اسماعیل مسطور شده و جوارش زرعونی و جوارش

جالینوس نیز کثرت بول را که از سردی مثانه بود نافع است

قلت البول

بدانکه کمی بول را شیخ الرئیس و سید جرجانی و ایلاقی پنج سبب نوشته اند یکی آب کم خوردن دوم کشاده شدن همه مسام و کثرت تحلیل از افراط عرق سوم کثرت اسهال چهارم ضعف گرده از جذب آب از جگر پنجم ضعف قوت جگر از تمیز آب از خون و سیلان آن بجانب گرده و این هر دو در سوء القنیه و استسقا بود علاج در نوع اول آب بسیار نوشانند و یا مدرات مناسب مزاج دهند و در ثانی منع از تحلیل کنند و در چهارمی و پنجمی مدرات حاره بسیار دهند مع مقویات گرده و جگر و بدانند که صاحب این علت را حموضات ضرر دارد و جماع در مرض ایشان افزاید و علاج ضعف جگر و گرده و اسهال و منع عرق هر یک بمقامش مسطور است

بول الدم

بدانکه خونیکه از راه بول آید یا خون صرف باشد و آن درینجا مسطور میگردد و یا غسالی و یا باریم آمیخته بیرون آید و آن بعد ازین علیحده در ابوال غریبه مذکور شود و سبب بول الدم کشادن رگ یا شگافتن آنست از اسبابیکه در نفث الدم مذکور شد و بقول شیخ بول خون صرف از دو حال خالی نبود یکی آنکه از اعضای فوق گرده و مثانه خون جگر و همه بدن آید بسبب امتلای مفرط دموی یا از افراط گرمی مزاج و استعمال ادویهٔ گرم و اغذیهٔ تیز و بدان سبب دهن رگها بکشاید یا رگ بشگافد یا گسسته

و یا ترک عادت خروج خون و یا قطع عضو و غیر آن یا بطریق بحران و تنقیهٔ فضول یا صدمه یا جهیدن و سقطه و ضربه و این کمتر بود دوم آنکه از نواحی اعضای بول مثل گرده و مثانه و مجاری بول آید بسبب انقطاع رگ یا انفتاح یا انشقاق او از وقوع ضربه یا سقطه یا خوردن طعام تیز یا ریح یا تیزی ماده و کثرت یا تاکل و گاهی این از تمدد و کزاز قوی پیدا شود و بنا بر انفجار عروق بسبب شدت انضغاط حادث از تمدد اعضای ظاهری و باطنی و قسمی از بول الدم بسبب ذوبان گوشت بخون یا بسبب شدت رقت خون در بدن باشد و این هرگاه با وجع و قوت گرده اتفاق افتد خون بسیار کشد جرجانی می نویسد که سبب خون آمدن از مجرای بول هفت نوع است یکی کثرت خون در همه تن و در رگهای گرده و بدان سبب گشاده شدن رگ دوم خوردن اغذیه و ادویهٔ گرم چون فلفل و حرف و سیر و فرفیون و صمغ سداب و جندبیدستر و مانند آن سوم برداشتن چیزی گران یا جهیدن از جا یا رسیدن زخمی و آسیبی بموضع گرده که رگی بکشاید چهارم کثرت جماع پنجم غلبهٔ رطوبت و آغشته شدن رگها و تراویدن خون از آن ششم ریح در گرده و گشادن و شکافتن رگها از آن هفتم صعوبت که از سوء مزاج سرد و خشک و طرقیدن رگ از آن و این اسباب یا در گرده افتد یا در مجرای بول که میان گرده و مثانه است طریق تشخیص اسباب مذکوره اگر خون گاهی مخلوط ببول و گاهی صرف بکثرت آید و علامات غلبهٔ خون و امتلای رگها معلوم شود سببش امتلای خون باشد پس اگر خون صاف و خالص تازه بدون درد و بعقب تناول طعام تیز برآید سببش گشادن یا گسستن رگ باشد و اگر خون اندک اندک آید و در بدن آفت یا وجع نبود از گشادن دهن رگ باشد و اگر خون بسیار یکبارگی آید و بعقب ضربه بموضع گرده برآید از گسستن رگ باشد لیکن از گشادن و گسستن رگ مثانه خون بسیار نیاید بخلاف گرده که از آن خون بسیار آید و اکثر از غشیان خالی نبود و گاهی در آن خون بسته همچون پارهٔ جگر بیرون آید و درد در پشت و پهلو با تیزی بود و اگر با درد برآید از قروح باشد پس اگر اندک اندک آید و تاکل و سیاهی بود و گاه با بوی بد و اکثر بعد امراض حاده با قشور و ریم باشد از تاکل بود و اگر خون اندک برآید و درد اندر بیخ ذکر و ران و تهیگاه بود از مجاری بول باشد و اگر خون گرم و سوزان آید سببش تناول ادویه و اغذیهٔ تیز باشد و اگر خون ناگاه و یکبارگی بیرون آید از ضربه و سقطه یا کثرت جماع بود و فرق میان این هر دو از تقدم سبب باید کرد و اگر خون اندک اندک آید و علامات کثرت رطوبت یافته شود سببش غلبهٔ رطوبت باشد و اگر خون اندک اندک و سیاه با نفخ آید و علامات ریح الکلیه موجود بود سببش ریاح باشد و اگر خون رقیق مثل خون محترق آید و بعد ذوبان عارض شود سببش ذوبان لحم باشد و اگر با وجود رقت خون آثار رقت خون یافته شود و در فصد خون رقیق بیرون آید سببش رقت خون باشد و اگر علامات مذکوره یافته نشود و خون دفعةً آید و بعد از آن خفت و قوت معلوم شود سببش بحران باشد و اگر خون با دوار آید بسبب امتلا یا بسبب ترک ریاضت یا قطع عضو باشد و تقدم هر یک شاهد بر آن بود و **سمرقندی** گوید که گاهی خون از گرده یا دوالی بسبب امتلاء عروق و خلای آن همچون خون بواسیر آید و صاحب او در هنگام احتباس و امتلا بسبب تمدد عروق درد در اطراف قطن محسوس شود و بعد گشادن دهان عروق و خروج خون در وقت درد و ساکن شود و **اقسرائی** گفته که چون خون بول کند بلا وجع و تپ اندک در اوقات بود در آن خوف نیست و اما چون دوام کند بیشتر تپ و بول ریم پیدا کند **علاج** تدبیرش مثل علاج نفث الدم کنند و یا گل ارمنی دم الاخوین سنگ جراحت کتیرا صمغ عربی شادنج عدسی مقشر هر واحد یک ماشه کوفته بیخته همراه شیرهٔ خشخاش شیرهٔ خرفه هر یک شش ماشه شیرهٔ کاکنج چهار ماشه شربت انجبار شربت حب الآس دو تولہ بارتنگ پنج ماشه پاشیده بدهند و یا در سفوف مذکور صدف سوخته کهربای شمعی عوض سنگ جراحت و کتیرا و صمغ داخل کرده همراه شیرهٔ بیخ انجبار و عرق بارتنگ برآورده تخم بارتنگ پاشیده بخورانند و یا این قرص بول الدم بکار برند مغز تخم خیار چهار درم نشاسته کتیرا گلنار سماق دم الاخوین صمغ عربی هر واحد یک درم کوفته بیخته با شیرهٔ خرفه یا آب بارتنگ قرص ساخته با شربت مناسب بدهند و شربت عناب بتخم کشنیز عالبس مسکن است و چهار درم تخم بارتنگ با شربت انجبار و شیرهٔ تخم خرفه و تخم خیارین و خشخاش نافع بود و کندر و گل ارمنی و قرص طباشیر قابض و شربت خشخاش و کاکنج در همه اقسام سود دهد و اگر حاجت

قرص بول الدم

بست و یکعدد با یک ساییده بخورند و بالایش بہ اندازه صندل سفید که شب در آب تر کرده صبح مالیده صاف نموده باشند بنوشند و همچنین بول الدم مجرب و آزموده است و کذا شیره برگ انار شیرین و شیره پوست بیخ انجبار در آب برآورده و شربت انار آمیخته نوشیدن و بدانکه که اگر بول الدم بسبب امتلای بدن یا رقت اخلاط و مانند آن باشد و غرض جذب خون بسوی خلاف بود فصد باسلیق کنند و اگر بسبب آفت در اعضای بول مثل گرده و مثانه و مانند آن باشد و مقصود تنقیه ماده از اعضای بول بود فصد صافن کشایند که این نافع تر از باسلیق باشد بسبب کثرت مشارکت او باین اعضا از باسلیق و حجامت کعب نفع تمام دارد و گویند که حجامت گردن و سینه و عانه مفید بود و حکیم علی در مجربات خود گفته که در بول الدم و عده و سوزش که کهنه شده باشد زلو بالای زهار و زیر ناف بچسپانند و خون بسیار کشند و فصد صافن نیز بسیار نافع است و گویند که تقدیم تسکین خون بمثل شربت عناب و شربت نیلوفر بر فصد واجب است تا غلیان از فصد حاصل نشود و پرهیز کنند و از تناول اغذیه حریفه و لحوم و مدرات قویه و سواری و رفتار تیز احتراز نمایند و چون بعد از بول الدم ریم آمدن گیرد دلیل قرحه باشد که اندر گرده یا مثانه یا قضیب افتد در بعضی وقت جایگاه قرحه را بدرد آن موضع دریافته بعلاج قرحه آن عضو که در مقام هر یک مسطور است بپردازند و اگر خون منجمد گردد و علامات جمود الدم پدید آید آنچه در مبحث آن مذکور شد بکار برند و گویند که آنچه از ریح البواسیر بود اول رگ صافن زنند و بفاصله سه چهار روز باسلیق کشایند و قرص شب و کهربا و بعضی مدرات مثل خشخاش و خیارین و شربت حب الآس و بعضی از دوا ریح البواسیر بعمل آرند و اگر کثرت جماع سبب بود ترک آن نمایند و مقویات دماغ که قابض باشند استعمال نمایند چون طباشیر و دم الاخوین و کهربا و بسد و مروارید و غیره یا مرباهای آمله و سیب با شیره حب الآس و بیخ انجبار و کشنیز و خشخاش و غذا بیضه نیمبرشت و یا شیر برنج دهند و اگر بسبب ضربه و سقطه باشد فصد صافن کشند و قرص بول الدم با شربت عناب دهند و اطلیه و ضمادها از مبحث ضربه و سقطه گرفته بعمل آرند و در همه انواع با وجود تقلیل ماده و جذب آن بجانب مخالف بفصد و حجامت نشده باشد استعمال قوابض توقف کنند که درین خوف جمود خون

ذکر ادویه مفرده و مرکبه که بول الدم را نافع است شربت انجبار یا پوست بیخ او یا شب یمانی یا برگ بنج یا بیضه مرغ خام یا کتیرا خوردن مع [illegible] و روغن گل آمیخته یا حب الکاکنج و شیره و ضماد گلنار و تناول تخم خرفه سوده بقدر سه ماشه هر واحد نافع نفث الدم است دیگر ریوند خطائی یکدام کوفته بیخته سه حصه کنند و یک حصه تا سه حصه هر روز بخورند و بالایش نبات نیمدام در قدری آب شربت غلیظ ساخته بنوشند در همین ساعت سه روز بعمل آرند جهت بول الدم و رفع قبض مجرب نوشته دیگر برگ ترب کوفته آب او یکدام گرفته با یکدام گلاب آمیخته بنوشند تا سه روز بعمل آرند و از غذای گرم پرهیز کنند دیگر چهار دانه فلفل در آب سائیده بحرارت در پیاله چینی آمیخته بالای آن پارچه شب بگذارند و صبح بخورند تا یک هفته خون آمدن از بول باز دارد دیگر نوشیدن شیره برگ بارتنگ و نقوع آن نیز در بول الدم نافع است و جو سائیده نوشیدن نیز فایده دارد دیگر کاه و سفید یکتوله یا هفت دانه فلفل گرد سفید در آب سائیده بنوشند برای بول الدم مجرب نوشته دیگر گویند که اگر کلیجه یک عدد در آب شیر برآورده بنوشند برای بول الدم عجیب النفع است دیگر نقوع زردچوب و آمله و عنابا مجرب نوشته اند دیگر اگر بعض حار یابس مزاج کثیر الجماع را بول الدم از حرارت گردد و ریح البواسیر قدیم عارض گردد اول فصد باسلیق کشاده قرص طباشیر یا بسد سه ماشه و شربت خشخاش و خیارین یکتوله آمیخته بلیسانند و بالایش شیره تخم خرفه و خشخاش هر یک شش ماشه و زرشک چهار ماشه و خیارین هفت ماشه و شربت نیلوفر چهار توله و بیکوبیده اسپغول نه ماشه خورده بنوشند و غذا آش چون حصرمیه انار ترش یا گوشت بزغاله [illegible] سازند و از [illegible] یکتوله و موم سفید سه توله و روغن گل نه توله و سپیده بیضه مرغ و دو توله آب کشنیز سبز و کدو [illegible] سه توله قیروطی ساخته بر گرده و زهار بمالند و از جماع و تدابیر گرمی و خشکی افزا منع کنند و [illegible] وجهت دفع ریح البواسیر [illegible] چهار [illegible] آمیخته گلاب نه توله دهند و آبزن از روغن گل ده توله و شوربای کله پاچه ساخته

در روزی چهار پنج بار نوشانند و همین تدبیر تا یکهفته بعمل آرند دیگر اگر مرد پیرانه سال را در فصل سرما بول الدم عارض شود شیره عنب الثعلب شیره تال مکهانا
شیره تخم خشخاش هر یک چهار ماشه در آب برآورده خمیره صندل یکتوله حل کرده بدهند و روز دوم شیره تخم خربزه و سوم روز طباشیر صمغ عربی کتیرا هر یک یکماشه
سوده پاشیده چهارم روز شیره کاکنج پنجم روز شیره مغز چلغوزه چهار ماشه ششم روز شیره بهمن سفید چهار ماشه و بنادق البزور چهار ماشه سوده پاشیده دادن افزایند
باز اطریفل کشنیزی یکتوله شیره کاکنج عنب الثعلب و بهمن سفید هر یک چهار ماشه وغیره آن بدهند دیگر اگر با حبس بول خون اندک اندک از خراش حصاة شده
حجر الیهود دو ماشه صمغ عربی یکماشه بگلاب سوده همراه شیره خار خسک شیره خیارین شیره تخم خربزه شربت خشخاش و شربت بزوری دهند و فطول ترب
مع برگ هفت عدد و برگ شبت یک آثار شلغم مع برگ یا و آثار گل بنفشه خشک از حب القلت بابونه گل خطمی وغیره هر واحد دو توله فرمایند پس اگر
خوف ضعف گرده باعث پیرانه سالگی باشد در فصد توقف کنند و مراعات باو اکسیر زر لصبعص جایز دارند و گل قطمی سه ماشه در عرق شاهتره پنج توله کلاه
چهار توله جوشانیده صاف کرده شیره بستان افروز شیره تخم خشخاش هر یک چهار ماشه خمیره صندل یک توله حل کرده دهند دیگر اگر در بست اسهال
و سوزی و بول سرخ باشد باز در بول هم خون آید و در فصد خوف ضعف گرده و زیادتی آفت گرده بنا بر پیرانه سالگی باشد شیره تخم خشخاش شیره مغز بادام
هر یک چهار ماشه عرق عنب الثعلب ده توله خمیره صندل یکتوله با لنگو چهار ماشه پاشیده دهند پس اگر مریض گوید که اول درد شود باز بول با خون
آمیخته می آید و در آخر سوزش شود و بول بی انکار شدنی گذاشته ببینند اگر ریگ معلوم نشود شیره خرفه شش ماشه شیره اصل السوس چهار ماشه
شیره دانه هیل شش ماشه در نسخه سابق افزایند و بجای بالنگو نشاسته سوده پاشیده کنند و روز دوم بجای خشخاش شیره تخم کاهو شش ماشه کنند
روز چهارم باز شیره تخم خشخاش و شیره بهمن سفید هر یک چهار ماشه بجای دانه هیل صمغ عربی یکماشه سوده بجای نشاسته نمایند چنانچه دستور تبدیل
شیرجات ست تا طبیعت یک دو ادا وقت نگردد که اثر دوا کم شود باز ثعلب مصری یکماشه سوده پاشیده و شیره بیخ انجبار چهار ماشه افزایند
باز بعد وقت ثعلب مصری تخم بستان افروز ستا و صمغ عربی بهمن سرخ بهمن سفید شقاقل مصری طباشیر هر واحد یکماشه کوفته بیخته خورده بالای آن
شیره اصل السوس شیره مغز تخم هندوانه شیره بیخ انجبار هر یک چهار ماشه خمیره صندل یکتوله با لنگو چهار ماشه پاشیده دهند بعد از ان ادویه که برای
مرد پیرانه سال در فصل سرما سابق مذکور شد بکار برند دیگر اگر بول الدم قاروره سیاه دار قیم و سوزش نیز باشد و خلل گرده معلوم شود شیره خار خسک
شیره کاهو هر یک هفت ماشه عرقیات شربت انار دهند باز شیره خرفه اضافه نمایند بعده قرص گلنار که در ان سلیخه و گل ارمنی است و قرص کهربا که در ان
کهربا و بسد است طیار کنانند و صبح گل ارمنی نیم ماشه کهربا دم الاخوین گلنار هر یک ماشه سوده در شربت نیلوفر آمیخته همراه شیره پوست بیخ انجبار
چهار ماشه شیره خرفه سیاه در عرق بارتنگ عرق شاهتره برآورده شربت نیلوفر دو توله بارتنگ پنج ماشه پاشیده بخورانند و شام قرص گلنار پنج ماشه سوده
همراه شیره خرفه سیاه پنج ماشه لعاب بهدانه سه ماشه در عرق بارتنگ برآورده شربت نیلوفر دو توله بارتنگ پنج ماشه پاشیده دهند بعد از ان
اگر مریض عکس نشنید و ذهنیت معلوم شود در نسخه صبح شیره پوست بیخ فالسه شکری شش ماشه و اگر تازه باشد شب در آب تر کرده صبح زلال
آن گرفته و در نسخه شام ستا گلو و اگر خوب نباشد شیره گلو اضافه کنند باز در نسخه صبح قرص کهربا یکماشه افزایند پس اگر از تبرید شام اشتها ساقط شود
صبح قرص کهربا قرص گلنار هر یک سه ماشه سائیده در شربت نیلوفر آمیخته با شیره خرفه و لعاب بهدانه و عرق بارتنگ که شام داده میشد بدهند و
بوقت شام آب زلال بیخ فالسه با قدری شیرینی بخورانند غذا خشکه و ساگ خرفه و کلی کچنال و برای تنقل بادرنگ و کسیرو و شربت انار فرمایند باز صبح
قرص کهربا با شربت انار آمیخته همراه آب کاسنی مروق هفت توله عرق بارتنگ شربت انار بارتنگ پاشیده دهند و نسخه شام همان آب زلال بیخ فالسه دارند
باز در نسخه صبح بیخ انجبار زیاده کنند بعد از ان اگر کاسنی سبز بهم نرسد عوض آب آن عرق کاسنی چهار توله عرق کیوره پنج توله اضافه کنند و بوقت شام باز
قرص گلنار سه ماشه شیره پوست بیخ انجبار پنج ماشه عرق عنب الثعلب شربت انار بدهند بعده مسهلی کنند هر یک نیم ماشه کهربا دفعت بلوط حب الآس
هر یک یاشه سوده بگلقند یکتوله سرشته همراه عرق کیوره بخورانند حب که جهت بول الدم و سیلان منی و مرعشات الم نافع طباشیر کتیرا زرشک شنبر مقشر

تخم حماض گل ارمنی صندل سفید گلنار صمغ عربی هر یک شش ماشه سنگ جراحت خشک خار خسک تخم خرفه قلمی شسته مغز تخم خیارین کهربا اسپغول هر واحد یک توله سوای اسپغول همه را سائیده بلعاب اسپغول حبها سازند شربت یک مثقال دوا ایضاً بعد فصد باسلیق سفید تخم خرفه کوفته بیخ انجبار تخم کاهو در آب خیار نیز صاف نموده شربت آمله داخل کرده دم الاخوین کهربا گل ارمنی سوده پاشیده بنوشند سفوف که بول الدم را مجرب است و استحاضه را نیز نافع بسد کهربا طباشیر حب الآس کشنیز خشک بذر البنج صمغ عربی کتیرا هر یک سه ماشه خشخاش سفید پنج ماشه نبات سه توله سفوف کرده هر روز هفت ماشه با عرق کاهو یا شیره تخم خرفه بخورند و از ترشی پرهیز کنند و دیگر کهربا گل ارمنی گلنار اقاقیا کندر هر واحد یک جزو افیون ربع جزو سفوف ساخته یک مثقال با آب سماق بخورند که نزف الدم از گرده و مثانه و مقعد و رحم باز دارد و **سفوف شادنج** که بول الدم را مجرب است شادنج مغسول دم الاخوین بسد کهربا گلنار شب یمانی تخم خرفه گل ارمنی گل تبریزی مساوی کوفته بیخته با آب سماق در آن تر کرده بنوشند **ضماد** که حبس بول الدم کند گل ارمنی گل مختوم صمغ عربی تخم خرفه کتیرا گل سرخ گلنار شاخ گوزن سوخته عصاره لحیة التیس هر یک دو درم مازو اقاقیا حضض هر واحد یک درم کوفته بیخته با آب مورد یا سرکه ضماد کنند و ضماد اقاقیا صندل سرخ خرنوب با آب سماق و خرفه نیز مفید **قرص کهربا** که میرزا محمد باقر در بیاض مجربات خود جهت بول الدم مجرب نوشته کهربای شمعی بسد سوخته مغسول تخم خرفه مقشر صمغ عربی بریان کشنیز خشک بریان بذر البنج سفید ارمک مغسول طباشیر کتیرا نشاسته هر یک پنج ماشه تخم حماض شاخ گوزن سوخته پوست تخم مرغ سوخته گل ارمنی خرمهره سوخته گلنار فارسی سک هر یک سه ماشه مصطکی بریان زعفران افیون هر یک یک ماشه قرص سازند و قرص الطین بمعجون کالنج نیز نافع است **اقوال حذاق** بوسهل گوید که هرگاه مریض از ضربه یا سقطه خون بول کند فصد باسلیق کنند و این قرص که با دهند کهربا صمغ عربی هر واحد پنج درم گلنار عصاره لحیة التیس هر واحد دو درم و نیم کندر ده درم تخم کرفس یک درم افیون یک درم بقدر یک مثقال قرص ساخته هر روز یکی بنقوع سماق بخورند و غذا اسماقیه و حصرمیه تناول نمایند و از حریف و مالح حذر کنند و بیضه نیم برشت با گل ارمنی اقاقیا و حصرم و حضض بر سر گرده و گلاب ضماد کنند و چون بول الدم عقیب از امتلای طعام و ضعف افتد بهمین تدبیر دارند ابو سهل مسیحی گوید که علاج بول الدم عادی نه امتلاء او اصول کلیه معلوم کرده اند و علاج ذوبان و رقت اخلاط نیز دانسته اند و بحرانی و آنچه بسبیل نفض باشد حبس آن واجب نیست و چون احتیاج بفصد صافن یا فصد تر از باسلیق بود بعد فصد تلطیف غذا کنند و تقویة البدن مثل سماقیه تعرض نشوند تا آنکه قاروره بر نقا دلالت کند بر آنکه قوت بعض تجمید خون تعفین عروق عروق نماید و گاهی با امیت را از پس بسوی خلف گردانده و آن خطر است و آنچه فی الحال کرد علاج آن واجب بود و علاج بول الدم صرف است که بسبب تفرق اتصال عروق باشد و علاجات مشترکه میان آنکه بسبب گرده و مثانه بود در آن تدبیر تقلیص است یا دویه که اکثر آنها در باب نزف خون حیض ذکر کرده شده و جمع مدرات را باید نفی نمود و تقدیم جذب خون بسوی خلاف بحجامت و فصد باید اندکی از باسلیق حجامه نماید و اغذیه [illegible] تناول کنند و سکون مدخت و بستن دست و پا سبب بود و جماع اصلاً ترک باید کرد و واجب است استعمال آن نباتات که در آن قوت قبض [illegible] و پوست انار و سفرجل و امرود و مازو و عصی الراعی و مانند آن جوشانیده باشند و از ادویه قویه در حبس آن خارخسک [illegible] بیخ قنطوریون و حب ما انیاست و از اطلیه عوسج و خرنوب نبطی و خرنوب شوک و سماق و بیخ اجاص بری و پوست انار است بیاس یا غوره یا عصاره گل سرخ از آنها طلا نمایند و حی العالم نیز طلا ای جید است خصوصاً بیخ آن یا کتیرا چیزی از عصارات قابضه و از طلوعات پشت و عانه مرو [illegible] و مازو و کاغذ سوخته و اقاقیا است و از مشروبات قرص گلنار بدم الاخوین است و از اقراص قویه محتاج الیه بول سرخی حادث از مثانه این قرص شب است بگیرند شب یمانی و گلنار و دم الاخوین هر واحد یک درم کتیرا دو درم صمغ نیم درم و در شراب عفص تخمیر [illegible] و در عصاره [illegible] تخمیر نمایند و آنچه کمتر از [illegible] وسالم تر بود و نیست که بگیرند کتیرا و تخم خشخاش و گل مختوم و عصاره لحیة التیس و بیخ آلو سیاه و کهربا مساوی و شربت از آن از دو درم تا سه درم و الحی العالم و کمون با هر واحد یک جزو و شادنج نیم جزو شب یمانی سدس جزو گل ارمنی یک نیم جزو شربت تا یک نیم مثقال و بعض عصارات قابضه و گاهی در آن مخدرات داخل کرده میشود مثل این نسخه بگیرند زعفران حب الرمل تخم خیار زهی دشتی و افیون هر واحد دو درم مغز بادام

[illegible]

[illegible]

[illegible]

سه و نیم عدد شربتی ازان یک جلوزه و ایضا پوست بیخ بیروج بریان و افیون بریان و تخم کرفس بریان هر واحد شش درم خشخاش سیاه دوازده درم
بطلا سرشته یکدرم بخورند و ایضا سفوف از شاخ گوزن سوخته و کثیرا بمساوی برب آس بخورند و ایضا این دوا را قد باستوده اند تخم مغاث
منقی سی حبه مغز چلغوزه دوازده عدد مغز بادام تلخ نوزده عدد تخم خبازی سه درم شربتی ازان در شب بناشتا و اما آنچه مختص بمثانه بود انیست
که ادویه مشروبه با قدری ترکنند و مدرات دران نیز قوی تر باشد و ایضا از چیزیکه وران نفع میکند انیست که اسفنج بسوخته کرده در جمیع جوانب آن و
در کنج راسها نجیره بهنبند و دران ادویه مزروقه بعصارات مثل عصاره بارتنگ و عصاره بطباط و عصاره خرفه استعمال کنند و از ادویه قرص شبیا
مذکور بست و قرص مخدرات مذکوره و شاخ گوزن سوخته و کهربا و شادنج و صمغ و کثیرا و مازو و عصاره لحیة التیس و گلنار و اندکی از شب و از زرنیخ مغسول
و شمه از مخدرات افیونیه بپچیده و از تدبیر حبس سیلان دم از مثانه وضع محاجم بر خاصرتین و در کنین و عانه است که این حبس خون کند بعد ازان تدبیر علقه نمایند
چنانچه گفته شد و از اغذیه نان و دوغ ترشیده کرده و رمانیه و سماقیه است و اگر قوت ضعیف باشد شوربای فراریج یکپشت کوفته و اسفیدباجات کباب
و تیهو و ششفندین با آب غوره و انار دانه ترش کرده و شیشه مطبوخ و مانند آن تقویت دهند و اگر از شراب چاره نباشد بسبب سقوط قوت با شدت اشتها
شراب عفص غلیظ سیاه دهند چون صحت یابد سکنجبین خون یا ریم بول کند شراب مزوج بنوشند تا جلا و ادرار نماید و حبس بول البته نکنند که مرض عود کند
صاحب کامل گوید که هرگاه انسان خون بول کند فصد باسلیق کنند و تدبیریکه در باب انفث الدم ذکر کردیم بپیر و ازند مثل قرص کهربا یا گل قبرسی
و طراثیث و عصاره لحیة التیس باریک سائیده بآب بارتنگ و آب عصی الراعی و آب طلیق و مانند آن بسرشند و این قرص دهند مغز تخم کدو و خیار
و نشاسته و کثیرا و صمغ عربی هر واحد سه درم گلنار دو درم شب سرخ و اقاقیا هر واحد یکنیم درم کهربا یکدرم همه را باریک سائیده بآب قرصها سازند
هر یک بوزن مثقال و بآب خرفه یا آب سماق بخورند و این قرص نیز نافع است تخم خرفه و مغز تخم خیار و مغز تخم بادرنگ و اسپغول هر واحد پنج درم نشاسته
و کثیرا هر واحد چهار درم اقاقیا و گل قبرسی هر واحد دو درم کهربا یکمثقال سوای اسپغول همه را باریک سائیده بلعاب اسپغول سرشته قرص سازند هر قرص
بوزن مثقال تا دو درم و با آب خرفه بخورند و ایضا تخم خرفه و مغز تخم خیار و نشاسته و کثیرا هر واحد چهار درم گلنار دو درم بسد و کهربا هر واحد نیم درم
باریک سائیده بلعاب بزرقطونا یا بهدانه سرشته بوزن یک یکمثقال قرص سازند و با آب بارتنگ بخورند چون امر این بقرحه گردد و بول المده انجامد
باید که تدبیریکه در شرح کلیه ذکر کردیم علاج نمایند جرجانی و ایلاقی می نویسند که اگر با نفع نباشد فصد باسلیق از هر دو دست نمایند و بقدر قوت
خون بر آرند و از اغذیه غلیظه و ادویه مدره منع کنند و این سفوف کاکنج دهند کهربا یکدرم ریوند چینی چهار دانگ افیون دو دانگ کندر گل مختوم نشاسته
کثیرا صمغ عربی هر واحد یکنیم درم کاکنج بیست عدد صمغ کنکام دو درم و این دوائیست که از زمین آرند بوزن آن بهر وزنی بکار برند و این را اصرو نیز گویند و دیگر
سوخته و بسد و عقیق هر واحد یکدرم همه ادویه سائیده نصف ازان بآب بارتنگ بسرشند و نیم باقی همچنان بدارند و هر صبح از آنچه سرشته باشند یکدرم
یا پانزده درم شربت حب الآس یا شربت غوره یا شربت ریباس بدهند و از حصه دیگر بقدر چهار درم مغز تخم خیار و مغز تخم بادرنگ و مغز تخم خربزه و
مغز تخم کدو و سوده بیامیزند و شب وقت خواب دو درم با شربت مورد یا شربت بهی دهند و اگر تپ و تشنگی و حرارت غالب بود سفوف مذکور با کشکاب بدهند
و بعد سه ساعت سکنجبین سفرجلی بدهند و تامل کنند اگر خونیکه می آید سیاه و غلیظ باشد بنگذارند تا آنوقت که رقیق شود و ابو الحسن گوید چیزی
عجیب در علاج خون آمدن از گرده شنیده ام و آن انیست که گوشت ماهی که آنرا بعربی سمک مار گویند و بفارسی مار ماهی نامند بسوزند تا سیاه
گردد و گل مختوم و بسد هر یک یکنیم درم کوفته بیخته یکدرم با پانزده درم شربت حب الآس یا شربت حصرم یا شربت ریواج بخورانند و این سفوف نافع است
میسک میگیرند اظفار الطیب و رامک و کندر و اقاقیا و بلوط بمساوی و همه را سائیده یکدانگ و نیم با آب سرد دهند و قرص کهربا که در قول ابوسهل قرص شب
و غیره که در قول ابو علی گذشت با آب بارتنگ یا آب برگ خرفه قرص ساخته بکار برند و یا مغز تخم خیار و نشاسته و کثیرا هر یک چهار درم گلنار دو درم شب یکدرم
با آب لسان الحمل قرص سازند عصاره مورد تر و عصاره گل سرخ تر و عصاره برگ اسپغول و عصاره بارتنگ با اندک گلنار و شاخ گوزن سوخته

وعصاره لحیة التیس و قضیب چکانیدن سود دارد و در آبهای قابض نشاندن سخت نافع بود و ضمادات قابض نهند و آبزن قابض مثل مورد و مازو و گلنار و جوز السرو و پوست انار و گل سرخ همه را جوشانیده صاف نموده اندر ان نشانند و این ضماد قابض است عدس مقشر و بهی کوهی قابض و سیب کوهی قابض و حب الآس و خشخاش سپید را کوفته بعصارهٔ برگ مورد و ترشته بموضع کرده نهند و اگر اقاقیا و گلنار و سماق زیاده کنند صواب بود و از همه حرکات و جماع باز دارند و طعام سماقیه و حصرمیه و ریباسیه و یا بیخته و قالبوده و بنشاسته در روغن بادام فرمایند و آخر اگر بقی حاجت افتد قی بر طعامهای چرب و شیرین و کشکاب کنانند و دواهای تیز از بهر قی ندهند ابو الحسن گوید درین باب علاجهای غریب بسیار شنیده ام که در کتابها نیست از انجمله اینست از معتمدی شنیدم که بقدر یکجو نوشادر با یکدرم گل مختوم سوده بیاشامند هم بهمان روز خون بند شد و دیگری گوید در بصره پیرزنان علاج این مرض چنین میکنند که از بیضهٔ شتر مرغ خاکینه ساخته بخورانند و عقب آن شراب قابض بیاشامند و من بیکی این را بیازمودم همان روز خون باز ایستاد و عسر البول پیدا شد باز بعلاج عسر البول کردم و دیگری گوید که این خاصیت در بیضهٔ شتر مرغ است و هم او گوید که در بغداد مردی اصفهانی را این مرض بود و تکلیف بسیار کشید و لاغر شد بعد از مدتی او را سالم دیدم از وی حال زوال آن مرض پرسیدم گفت که بسبیل هزل خیار بریان کرده بخوردم مرض زائل شد من گفتم که بعید زوال با وی این اتفاق افتاد و گمان بردی که خیار سودمند شد آن مرد سوگند خورد که بسیار کس را آزمودم و همه را سود داشت و اگر سبب مرض سوء مزاج سرد و خشک بود چندانکه از طبیخ سر بره و گوشت کبوتر بچه و روغن دنبه سازند سود دارد و نان که از میده با مغربات ساخته باشند با اندکی بادیان سفید بود و در طعامها پیه بط و پیه مرغ خانگی در زیرل کنند و هریسه و یا خچه و بیضهٔ مرغ نیمبرشت و حلوای فانید و خشخاش سود دارد و روغن یاسمین و روغن سوسن بر گرده مالیدن نافع است و اگر سبب مرض زخمی یا آسیبی بود رگ باسلیق زنند و طعام سبک دهند و ضماد که در قول ابو سهل گذشت باید کرد و قی سخت نافع بود و اگر باسهال حاجت آید حقنهٔ نرم باید کرد و اگر سبب مرض رطوبت بود اول قی فرمایند و علاج سوء مزاج رطب کنند که گذشت بکار برند و اگر سبب مرض خوردن اشیای تیز بود بهتر آنست که در حال قی کنند پس شیر تازه بخورند و باین حریره قی فرمایند بگیرند شیر صد درم روغن گاوی ده درم و همه را بجوشانند چندانکه روغن بگدازد پس پنج درم آرد سپید انداخته بجنبانند تا مخلوط شود و نیمگرم بیاشامند و عقب آن آب نیمگرم دهند تا قی کند و اگر این حریره برای غذا دهند روغن گاو ده درم کنند و شیر را با آرد خوب بجوشانند و اندکی شکر اندازند و قدری روغن بادام چکانند که این در همه انواع مرض سود دارد و ضماد در باب بول خون صرف بنویسند که اگر سبب امتلا بود فصد کنند اگر مانعی نباشد و فصد صافن اولی تر از فصد باسلیق بود و طعام سبک مزوره کشنیز و رب غوره و مانند آن با مغز بادام مکاهو و اندکی کشنیز دهند و از اشربه شربت عناب ساده و شربت ریباس و شربت کاکنج بخورانند و در ابتدای مرض هیچ شربت و هیچ مزوره قابض نشاید داد و هرگاه فصد کرده باشند و ماده کم شده باشد اشربه و آبزنهای قابض بکار برند و قرص شب از یکدرم تا مثقالی با شربت بهی یا آب برگ خرفه و سماق که در ان کثیرا و خشخاش سپید و سفوف شاخ گوزن سوخته و کثیرا که در نسخه در قول ابو علی مسطور شد دهند و در آبزن عدس مقشر و خرنوب و مانند آن که سابق مذکور شد بنشینند و اگر از ادویهٔ مذکوره قدری بگیرند و با عصارهٔ خرفه و مانند آن در مجرای قضیب بزراقه چکانند صواب بود و گاه حاجت آید که بر پیشگاه و زیر ناف و حوالی آن محجمه نهند که خون را باز دارد و علقه شود و پس تدبیر گشادن علقه کنند چنانکه در جمود الدم مذکور شد و اگر سبب حدت خون و گشادن دهن رگها باشد بعلاج ذیابیطس علاج آن کنند و اگر خون صرف از عضوی آید که بالاتر از گرده است تامل کنند که هیچ الم و سوزش و غده در هیچ اندامی هست یا نه اگر باشد باید دانست که خون از همان عضو می آید پس بالاتر از ان موضع محجمه خالی نهند تا خون از ان موضع باز گردد و ضمادهای قابض نهند تا آن موضع ماده را قبول نکند و تدبیر منع مواد اختیار نمایند و نزد بعضی اطبا صواب آنست که آن موضع را ریش کنند و مشبک کنند تا ماده از ان بر آید و پریشان باز گردد پس جراحت ریش را علاج کنند ابو الحسن گوید که من درین علت کسی را ندیده ام که این علاج کرده باشد و در ظاهر این علاج صواب پیدا است و گفتی که همچنانکه با وجع اگر از پای بر آید آن موضع را ریش کنیم تا ماده از ان موضع بپالاید و دماغ بسلامت بماند همچنان این موضع ریش کنیم تا مثانه سالم بماند و ماده از ان باز گردد ابن الیاس گوید که اگر مریض قوی بنیه نیک مزاج و جثه باشد فصد باسلیق و اخراج خون بحسب قوت و دوا

کنند و هر صبح قرص کهربا یک مثقال و گل ارمنی یک مثقال و صمغ عربی بریان یک مثقال کوفته بیخته با شربت به یا رب آس هر کدام که باشد ده درم سرشته بخورند یا هر صباح بزرقطونا و صمغ عربی و بارتنگ و تخم ریحان هر واحد یک مثقال همه بریان کرده به روغن بادام چرب کرده بگلاب سرشته فرو برند و غذا مزوره سماق بگوشت ماکیان و تیهو و کبک یا مزوره ماش و مغز بادام هر دو بریان بسماق سازند و یا این قرص هر روز یکمثقال به رب آس ده درم بخورند نشاسته کتیرا صمغ عربی و عصارهٔ لحیة التیس و گلنار و تخم خرفه و دم الاخوین هر واحد ده درم شاخ گوزن سوخته پنج درم کوفته بیخته با رب سماق سرشته قرص سازند و مریض از رفتار و سواری و حرکات قویه سخت و خوردن سیر و پیاز و ترب و خردل و شیرینی و ترشی شدید و از حمام و برداشتن اشیای گران حذر کنند و این قرص نیز نافع است گلنار بسد گل ارمنی گل قبرسی هر واحد سه درم کهربا یکنیم درم مغز تخم خیار تخم خرفه کتیرا نشاسته هر واحد چهار درم کوفته بیخته با رب گل خرفه سرشته قرص سازند و با آب بارتنگ بخورند ابن هبة الله گوید که اگر خروج خون از حدت باشد علاجش بفصد و شرب باردات شعیر و صمغ عربی و [illegible] و شیره تخم خرفه و طباشیر و گل ارمنی کنند و غذا زرده بیضه نیمبرشت دهند و اگر خروج دم از امتلای عروق و کثرت خون باشد علاجش بفصد باسلیق و تناول رب ریباس بطباشیر و گل ارمنی و دم الاخوین و شرب آب بارتنگ بشیره تخم خیارین و کهربا و بسد [illegible] نمایند و موضع گرده را بصندل و گلاب ضماد کنند و غذا مزوره سماق با چوزه مرغ دهند خجندی گوید که فصد باسلیق کنند و هر صباح شربت خشخاش و یا شربت عناب با یکمثقال قرص کهربا یا مثقال گل ارمنی یا مثقال صمغ عربی بریان و حب الآس یا رب سفرجل بدهند و یا حب تخم بریان و روغن گل آلوده بلع نمایند و غذا ماهی تازه و یا چوزه و قالوده یا مزوره عدس بشیره خشخاش و سماق یا زرشک ترش کرده بدهند ابن تلمیذ گوید که بعد فصد این قرص دهند و نسخه آن همان است که در آن سک یکدرم است و در قول جرجانی گذشت و قوی تر از آن قرص کهربا است که در قول ابوسهل مذکور شد هر روز یک قرص [illegible] دهند و کتیرا ده درم دم الاخوین و گلنار هر واحد یکدرم صمغ نیم درم با رب خرفه قرص ساخته تجویز نموده زیرا که بعصاره اسپغول و غیره که در قول جرجانی گذشت بگیرند و کتیرا که در شراب تر کرده باشند تا حل شود و بخورند و پنج بشیره گرم کرده و در آن شکر حل کرده و نان سپید در آن خیسانیده و زرده بیضه نیمبرشت با شیر خشخاش تر و بادام و شکر و ماهی تازه تناول نمایند و قوی ترین ادویه در حبس خون قرص کهربا است که مذکور در باب نفث الدم است خضر گوید که فصد باسلیق کنند اگر خون بسیار باشد و اقراص قاطع بول الدم مثل قرص کاکنج بشربت حسک و قرص کهربا بنقوع سماق و اقراص مذکوره در نفث الدم مفرد و مرکب و شربت انجبار با شربت حسک بدهند و این ترکیب نیز نافع است بگیرند شیر تازه نیم رطل و در آن کتیرا یکدرم شکر نیم اوقیه دم الاخوین [illegible] نمایند و غذا کباب ماهی تازه و گوشت عصفور و رشتا و عصیده بار و پنج دهند انطاکی گوید که از انفجار باشد اگر خون خالص بر آید و علاجش قاطع دم مثل [illegible]

ابوال غریبه

و آن پنج نوع است یکی بول غسالی و آن مثل آبی باشد که در آن گوشت شسته باشند سبب آن ضعف قوت هاضمه و ممیزه در گرده بود و یا ضعف آنها در جگر دوم بول غلیظ مخلوط با اخلاط غلیظه اکثر آن بسبب ضعف هضم گرده و کثرت اخلاط بود و گاهی بسبیل بحران دفع اخلاط باشد سوم بول شعری و این بولی باشد که چیزی مثل موی رشته باریک در آن پدید آید و گاهی باشد که درازی آن دو شبر باشد و گاهی سفید بود و گاهی سرخ و سبب آن مادهٔ بلغمی مائل بخشکی که گاهی از ضعف هضم گرده و گاهی از ضعف هضم عروق بود و گاهی تولد آن از اغذیهٔ غلیظه و اقسام شیر و حبوب مثل باقلا باشد و آن باشد و در آن خطری نباشد چهارم بول مدی یعنی بول ریم صرف یا مخلوط بخون و سبب آن کشادن دبیله در اعضای تنفس مثل ریه و صدر یا غیر آن چون جگر بود و یا گشادن ورم در آلات بول یا قروح در آن یا حکه یا غیر حکه پنجم بول دمی یعنی بول [illegible] و سبب آن گداختن بود و تفصیل این در بحث قاروره ملاحظه نمایند و بول سیاه مقدمهٔ تولد سنگ بود خصوصا در مشایخ طریق تشخیص اسباب این اقسام اگر بول غسالی باشد در قاروره نظر کنند پس اگر مائل بسفیدی و غلیظ باشد سببش ضعف قوت گرده بود و اگر مائل بسرخی و رقیق تر و مشابه بخون باشد سببش ضعف جگر بود و اگر بول غلیظ باشد پس اگر یکبارگی آید و از آن خفت و قوت یافته شود و با علامات بحران باشد سببش تنقیه بدن بطریق بحران

باشد و الا سببش ضعف هضم و کثرت اخلاط بود و اگر بول شعری باشد نشان مادهٔ غلیظ مائل بخشکی بود پس اگر تقدم تناول اغذیهٔ غلیظه و شیر اتفاق افتاده باشد سببش همان باشد و اگر آثار ضعف گرده یافته شود سببش ضعف هضم گرده بود و الا سببش ضعف هضم عروق باشد و اگر بول مدی باشد و بسیار و دفعةً برآید و مؤدی بتشنج و تقرح نگردد سببش انفجار ورم باشد و اگر اندک و بتفاریق بیرون آید و گاهی گذرگاه را فاسد و متقیح گرداند سببش قروح باشد پس اگر ریم با بول آمیخته برآید بدانند که از عضوی بالاتر از گرده می آید و الم آن موضع بران گواهی دهد و اگر آمیخته نباشد بدانند که از آلات بول همی آید و اگر اول ریم آید پس بول از قضیب و مثانه باشد و اگر بول اول آید پس ریم از عضوی بعیدتر آید که بالاتر از آن بود و اگر بول دمی باشد سببش غلبهٔ حرارت جگر و گرده و گداختن چربی آن بود و بقراط گوید که هر گاه بول زیتی بود و دفعةً آید دلالت بر مرض حاد در گرده کند علاج در بول غسالی آنچه در مبحث ضعف جگر و گرده مذکور شد حسب سبب استعمال کنند و علاج بول غلیظ از باب ضعف گرده اخذ کنند و آنچه بطریق بحران باشد علاجش نباید کرد و علاج بول شعری باستعمال ادویهٔ ملطفه مقطعه و مدرات و ادویه و حمامات باید کرد و غذا مرطب و ترطیب فربهی دهند و علاج بول مدی و بول خون مخلوط بریم بعلاج قروح و آکال اعضای بول که هر یک ازان بموضع خود مذکور است باید کرد و علاج بول دمی بعلاج هزال کلیه که از حرارت باشد باید کرد

امراض اعضای تناسل مردان

و آن سی و دو مرض است یعنی ضعف باه و صغر قضیب و کثرت شهوت و تدبیر مضرت کثرت جماع و سرعت انزال و جریان منی و قلت منی و خروج آن مثل سفیده و منی الدم و کثرت احتلام و کثرت نعوظ و [illegible] و اورام خصیه و وجع خصیه و عظم آن و ارتفاع و صغر آن و دوالی صفن و استرخای آن و قروح خصیه و ذکر و تبثر خصیتین و تشنج خصیتین و حکهٔ قضیب و خصیه و اورام قضیب و شقاق قضیب و وجع قضیب و ثآلیل ذکر و توتهٔ آن و اعوجاج ذکر و سدهٔ مجرای قضیب و اتساع مجرای قضیب و قروح مجرای قضیب

ضعف باه

اسباب این چهار است یکی قلت منی یا قلت حدت آن و سبب قلت منی یا ضعف بدن و قلت غذا یا خشکی یا سردی یا گرمی یا تری آلات منی باشد و یا اجتماع برودت با رطوبت و این اکثر بود و یا برودت با یبوست یا حرارت با یبوست و اجتماع حرارت با رطوبت سبب قلت منی نشود و سبب قلت حدت منی و سکون آن بیشتر تناول مخدرات مثل افیون و بنگ و کوکنار بود دوم ضعف اعضای رئیسه و شریفه چون دل و دماغ و جگر و معده و گرده و سوء مزاج آنها سوم استرخای آلت بسبب ضعف و لاغری بدن یا ترک جماع از زمانی دراز یا قلت تولید ریح در وی و ثقل بدن یا بسبب سردی مفرط یا گرمی مفرط یا یبوست و یا سستی اعصاب ذکر و سردی آن از نوع فالج بسبب ریختن فضلهٔ بلغمی در اعصاب مذکوره یا بسبب ایستادن در آب سرد زمانی طویل یا نشستن بر برف و یخ و مانند آن و یا فعل حاذق که ضعف اعصاب است چهارم امور وهمیه مثل تخیل عدم قدرت خود و شرمندگی پیش زوجه و توهم خجالت و سقوط شهوت و یا توهم بستن کسی آنرا بسحر و امثال آن و بقول شیخ اسباب نقصان باه در پنج موضع می باشد یکی آنکه سبب او در نفس قضیب باشد و آن یا سوء مزاج در آن یا استرخای مفرط آن بود دوم آنکه سببش در اعضای منی یعنی خصیتین و اوعیهٔ منی باشد و آن سوء مزاج مفرط بود چنانچه پیش ازین مذکور است یا یبوست تنها مستولی شود و گاهی قلت حرکت منی و فقدان لذع مهیج آن باشد حتی که بعضی کسان را منی بسیار بود و چون جماع کنند بسبب جمود او منزل نشود و مع ذلک ایشان را شب احتلام شود بهر آنکه اوعیهٔ منی ایشان در شب گرم شود پس منی گرم و رقیق گردد سوم آنکه سبب او در اعضای رئیسه باشد یا آنچه متصل آن بود و یا در عضو متوسط میان رئیس و اعضای جماع پس یا در قلب بود و آن انقطاع مادهٔ روح و ریح ناشره است و یا در جگر باشد و آن انقطاع مادهٔ منی بود و یا در دماغ بود پس مادهٔ قوت حساسه منقطع شود

و یا در گرده باشد مثل سردی آن و هزال آن و دیگر امراض معاونه آن و یا در معده بود و بسبب سوء هضم و انهیه یا بسبب ضعف کبد باشد یا بسبب انسداد مجاری که میان او و میان اعضای جماع است و اکثر ضعف حادث بسبب دماغ تابع ضربه یا سقطه بود و چهارم آنکه سببش در اصل بدن باشد و آن یا سوء مزاج بارد بود یا حار بسیار یا خشک پس نفخ در آن معده و مگردد و نفخ بهترین معین است حتی آنکه هر که در شکم او نفخ بسیار بود بسیار منعوظ مولع باشد آن نعوظ آرد و ارباب سودا اکثر الانعاظ بسبب کثرت نفخ ایشان باشد پنجم آنکه سبب او در اعضای مجاوره مخصوصه باشد و این مثل آنست که از کسی بواسیر قطع نماید و مقعد او را المی بهم رسد که بسبب مشترک میان مقعد و میان عضله آن و میان قضیب ضرر رساند و بسبب آن نقصان در باه عارض گردد و بدانکه از اسباب معین جماع و عائق آن امور وهمیه است مثل کراهت مجامع یا احتشام او یا سبقت تخیل ضعف جماع و عجز از آن و خصوصا چون وقتی هنگام مباشرت این اتفاق افتاده باشد پس هر وقت که معاودت بمجامعت واقع شود در وهم عجز از جماع متمثل گردد و جزم اعتقاد کند که درین وقت نیز مثل زمانه سابق بر جماع قادر نخواهد شد و گاهی بسبب نقصان باه ترک جماع و نسیان نفس آنرا و انقباض اعضا از آن و قلت اهتمام طبیعت بتولید منی بود چنانچه طبیعت در زنان بتولید شیر بعد قطع شیر اهتمام نکند و بدانند که سبب انعاظ ریح است که از منی یا غیر منی پیدا شود و سردی و گرمی هر دو مضاد ریح اند بهر آنکه سردی تولد او منع کند و گرمی ماده او تحلیل نماید و چیزی مثل رطوبت معتدل و حرارت که بقدر او باشد تولید آن نکند و آنچه درین اعانت کند سواری اسپ بود بقصد و برای کسیکه معتاد آن باشد و بنا بر کسیکه گرده او و آنچه متصل آنست رطب بود و یا مع ذلک بارد باشد و اما کسیکه یابس مزاج و گرده او حار بود و استعمال او نیز باعتدال نکند آنرا مضرت و موجب عقم آن گردد و طریق تشخیص اسباب مذکوره باید که اولا احوال ضعف دماغ و قلب و جگر و معده و گرده و امراض گرده بدانچه در مبحث هر یک مذکور شد دریافت کنند و ایضا اگر در آن تکدر و فکر شدید باشد و حرکات دشوار و بطی و قلت خواهش جماع و قلت احساس حرکت منی و عدم لذت جماع و وجود تخیلات نزد انزال و بعد آن و تقدم رسیدن تعب بدماغ بسبب بیداری مفرط یا وقوع ضربه بر دماغ بود و بسبب ضعف یا ضعف دماغ باشد پس اگر صاحب او در سردی و هوای سرد بر جماع قادر نباشد و شرب آب و اشیای مرطبه ضرر یابد بسبب ضعف دماغ برودت یا رطوبت باشد و اگر در سرما بر جماع قوی تر باشد و از چیزهای گرم ضرر یابد بسبب ضعف دماغ حرارت یا یبوست باشد و اگر نقصان حرارت در جمیع بدن و ضعف و لینت نبض و بعد جماع حدوث حالتی قریب بغشی و خفقان و رعشه و قلت خواهش جماع و قلت نشاط از جماع یافته شود و گاهی انزال بلا انتشار گردد و خوف بادنی سبب طاری شود و تقدم تعب کثیر یا مرض طویل یا جوع مفرط و جز آن از محللات روح و حرارت غریزی و مضعف قوت اتفاق افتاده باشد سببش ضعف قلب باشد و اگر علامات ضعف و آفات جگر و معده مدرک گردد و قلت اشتهای طعام و کمی تولد خون و ضعف هضم بود سببش ضعف آنها باشد و ایضا فرق در آفت جگر و معده چنان باید کرد که اگر با آن غثیان و کرب و فواق و آروغ و اشتهای اشیای ردیه مثل نمک و حریف و گل و انگشت و مانند آن باشد و آنچه بخورد و بنوشد فی الحال از آن ایذا یابد و بران ثقل آن و شهیات آنچه از آن از معده بود و آفت در معده باشد و اگر با وی تهیج چهره و انتفاخ پلک و زردی رنگ یا سفیدی او و ثقل و وجع در جگر بعد خوردن غذا و الم میان پهلوی راست و فساد خون در همه بدن بود علت در جگر باشد و اگر آثار ضعف و دیگر آفت گرده که در امراض آن مذکور شد مفهوم گردد سببش ضعف گرده و آفت آن باشد و اگر علامات ضعف در اعضای مذکوره یافته نشود و حال قلت خروج منی و کثرت آن وقت انزال پرسند اگر اقرار قلت آن کند سببش قلت منی باشد پس اگر بدن لاغر و ضعیف و رنگ زرد و تقدم استفراغ کثیر بود و سبب قلت منی ضعف بدن و قلت غذا باشد و اگر این یافته نشود حال غلظت و رقت منی پرسند پس اگر منی غلیظ و عسر الخروج بود و اکثر با سخافت بدن و قلت لحم و دم باشد و از مرطبات و اغذیه و حمام و نشستن در آب نفع یابد بسبب قلت منی خشکی و لاغری آلات منی باشد و اگر منی بسیار غلیظ و منجمد و سرد بود و بدشواری برآید و از جمیع مسخنات مثل گرسنگی و حرکات معتدله و ادویه مسخنه و هوای گرم نفع یابد سبب قلت منی سردی آلات منی باشد و اگر با وجه غلظت منی یا رقت آن منی زرد باشد یا عفونت انزال بود و از تبرید انتفاع یابد و در خصیتین حکه و در مجاری قضیب با آن گرمی پیدا بود سبب قلت منی حرارت آلات منی باشد و اگر منی رقیق و فاتر بود

و غلیظ بود و تاب و مانند آن ضرر یابد و بمجففات انتفاع حاصل شود و سبب قلت منی رطوبات آلات منی باشد و این اکثر در مردم مرطوب و فربه عارض شود و اگر علامات و کیفیت از کیفیات مذکوره یافته نشود سبب قلت منی ترکیب کیفیات باشد و اگر از قلت خروج منی شکایت کنند بلکه گویند که منی بسیار غلیظ و منجمد وقت جماع خارج میشود و بعد حرکات سخت در جماع انعوظ تام حاصل میگردد و در انزال دشواری میشود و عادی تناول بعض مخدرات مثل افیون و بنگ و کوکنار بود سببش قلت حدت منی و فقدان لذع آن و سکون منی باشد و اگر با وجود سلامت اعضا و قوت بدن و شهوت و کثرت منی ضعف در انتشار قضیب یافته شود و حال مدت ترک جماع پرسند اگر از مدتی مدید ترک جماع کرده باشد چنانچه بعضی زاهدان و مردم غریب بی عیال را اتفاق افتد و احتلام کمتر شود و خیال جماع بر دل کمتر وارد گردد سببش ترک جماع باشد و الا احوال انتفاع آن با غذیه نافخه و هنگام تخمه پرسند اگر اقرار آن کنند و منی بسیار برآید و انتشار بالکل باطل نشود بلکه اندک و ضعیف گردد سببش قلت تولد نفخ و ریح در اسفل بدن باشد پس اگر بعد از اکل و شرب خاصه که ماکول قوی الرطوبت بود و کثیر الحرارت نباشد انعوظ قوت پذیرد و بعدم تولد نفخ از قوت حرارت و نقصان رطوبت باشد و اگر هنگام گرسنگی و خلو معده و نیز در حرکات سخته و استعمال اغذیه و ادویه مسخنه انعوظ قوت یابد بعدم تولد آن از عدم حرارت باشد و اگر این هم یافته نشود و منی بسیار و رقیق و سهل المخرج بغیر انعوظ و سرعت انزال باشد و آلت ضعیف الحس و الحرکت بود و در مزید و نزار لاغر ضعیف و باریک گردد و برسیدن آب سرد کشیده تر گردد و باکثر گردد و بایستادن در آب سرد تا زمانی طویل یا نشستن بر برف و یخ و مانند آن یا استعمال جلق پیش از مرض اتفاق افتاده باشد سببش استرخای اعصاب قضیب باشد و اگر هیچ یک از علامات مذکوره یافته نشود بلکه اقسام [illegible] که در ذیل ذکر اسباب این مرض مذکور شد مریض بیان کند سببش همان باشد و گویند که قلت لذت بسبب ضعف دماغ بود و رعشه و خفقان و قلت انعوظ بسبب ضعف قلب و استحکام انعوظ بعد دخول بسبب برودت اوعیه منی و ارخا بعد دخول بسبب ضعف جگر و نزول منی بلا شهوت بسبب گرده باشد و اگر این اعضا صحیح باشند آفت قضیب بود و پس اگر هنگام خواب و مدافعت بول انعوظ نشود و با آب سرد آلت کوچک نگردد مفلوج بود و لا علاج له بقول شیخ الرئیس مردم فربه در باه عاجزتر از مردم لاغر باشند

علاج کلی ضعف باه

بدانکه در تقویت باه فائده غذا زیاده تر از دوا بود و باید که غذا بسیار دهند مع ذلک غذا متین قوی القوة و سریع الهضم جید الغذا و لذیذ و خوشبو و مولد نفخ و ریاح غیر مولم در عروق و ذی رطوبات فضلیه مع حرارت لطیفه و ایضا لزج عسر الانفعال باشد از ینجاست که گفته اند در استعمال ادویه باهیه شرط است که غذا نیز مناسب باشد و بدانکه استکمال این فعل موقوف بر صحت اعضای رئیسه است اگرچه انعوظ صحت بدن و قوت اعضای رئیسه و اعضای منی و تولد منی لا بد است و اکثر اطبا از اعضای رئیسه غافل میباشند پس نفع ادویه پیدا نمیشود و بوئیدن های خوشبو را در تقویت باه دخل عظیم است و مالیدن بدن و کف پا به روغنهای خوشبو جانفزا تقویتها و منعش حرارت و باه است و از کثرت استفراغات و تبرید کثیر احتراز کنند و کذلک بعد از جماع آب سرد و شربت سرد ننوشند و غسل با آب سرد نباید کرد و خود را از هوای سرد و سرما نیز بعد جماع محفوظ باید داشت و ایضا باید که در هر مزاجی هر دوای مقوی باه مفید نمیباشد چه بسا باشد که با وجود اتحاد مزاج یک دوا در شخصی موافق آید و در دیگری نه بلکه همان دوا در حق همان شخص با وجود عدم تغیر مزاج آن شخص وقتی نافع آید و در وقتی نه و عقل در ادراک کنه این خصوصیات اعتراف بعجز دارد از ینجاست که در مطلب و اجابت نسخه های متعدده مرقوم میشود و طالب را باید که اگر احیانا از دوائی که حکیم دانا تجویز کرده باشد نفع نشود دوای دیگر ملتمس گرداند و بد ظن نشود خصوص در امر باه که ادویه این کار بعد از رعایت شرائط بسیار موثر می شود شیخ الرئیس می فرماید کسیکه اراده کثرت جماع نماید بر آن واجب است که تقلیل تعریق و حمام معرق کند و ما امکن فصد را ترک نماید و مالش قدمین بروغنهای گرم سازد که آن تقویت گرده و اوعیه منی کند و باید که از جماع بعد استفراغات و تعب و شکافتن جروح و حرکات نفسانی اجتناب ورزد و از جماع متواتر و بسیار احتراز نماید و از تخمه پرهیز کند و اگر عارض شود بتخفیف غذا و اجابت هضم و تقویت معده نماید و واجب است که تقلیل شرب آب کند و از جمیع محللات ریاح و مجففات منی احتراز مثل شبت و مرزنجوش و سپند و پودینه و مرباخوز و زیره و تخم فنجنکشت و چیزهای مجفف مع برودت مثل عدس و خرنوب

و جاورس و ترشیها و تقلیفات بسبب تخفیف آنها و از همه مبردات شدید التبرید مثل مخدرات و مثل کافور و اسپغول و نیلوفر و گل هرچه اجتناب نماید و اگرچه در تخم خشخاش اندکی تخدیر است لیکن دسومت آن تهییج آن برای تلافی آن نماید و باه زیاده کند و باید که از جماع زن حائضه و پیرانه سال و مریضه و غیر بالغه و زنی که از مدت ترک جماع کرده باشد و از جماع ابکار احتراز کند که اینهمه بالخاصیت ضعف قوت اعضای جماع اند و باید که اخبار مجامعین بشنود و کتب مصنفه در احوال جماع و اشکال او مطالعه نماید با وجود ترک جماع اصلاً تا آنکه تقویت حاصل شود و این تدابیر از ایشان کسانی را که از جماع بسبب ترک او و ضبط نفس عاجز باشند تقویت دهد و اما تدبیر مخصوص بجسم باه اکثر آن متوجه بسوی تسخین و ترطیب و تنفیخ و تسخین پشت گرده است بچیزهایی که این فعل کنند از کمادات و مروخات مثل روغن بان و روغن حبه دانه گرم کرده اما تناولات مخصوصه که آن باهی است آن ادویه نافعه برودت عصب است و نشر باد و ادویه که در آن نفخ و هضم ثانی و ثالث و تسخین باشد و نفخ آنها بسبب رطوبت غریبه بود که بدان نفخ کند و ادویه که بالخاصیه عمل کنند و اغذیه که از آن خون گرم تر بسیار پیدا شود و مع ذلک اندر آن نفخ و لزوجت و متانت باشد مثل نخود و لوبیا است و دیگر اغذیه که مذکور گردد و بهتر طریق استعمال آنها این است که عقب حمام رطب و تمریخ به روغن زنبق و سوسن و نرگس و مانند آن باشد و بیضه نیمبرشت که بدان نمک و سقنقور و مانند آن پاشیده باشند قبل طعام بنوشند پس هرگاه اغذیه باهیه خورند عقب آن شراب ریحانی اندک بیاشامند بعده بر بستر بخوابند و پایها به آب گرم بشویند و مروخات و مسوحات منعظه استعمال کنند و بدانکه درین باب اکثر اعتماد بر اغذیه است و از آن افراط مانع و انتعاش قوت متوقع بود و صاحب غریبت و باه چون از ادویه باهیه اکثار نماید رعایت بدن او واجب است پس اگر حمی التهابیه و صداع دریابد فصد آن کنند و تعدیل مزاج نمایند بعده باعاده آن ادویه پردازند و مبالغه در تسخین نشاید که موجب تخفیف گردد و چون ادویه و اغذیه باهیه استعمال کنند بالایش قدح شراب ریحانی بنوشند ادویه مفرده که باهیه اند مثل تخم شلغم و کرنب و انجره و ترمس و جرجیر و گزر و تخم پیاز بستانی و آن نعنع است و تخم هلیون و تخم ترب و تخم رطبه و تخم خربزه و تخم کرفس و بذر اسالیون و قردمانا و فلافل و دارفلفل و زنجبیل و بوا و کنجد و بزر کتان و حب الرشاد و حب البلسان و روغن او و حب قلقل و حب الزلم و حلبه خصوصاً مطبوخ بماء العسل پس خشک کرده است و اما حبوب مثل نخود و باقلا و لوبیا و مانند و اما قشور و حشایش مثل قرفه و دارچینی و بسباسه و خسک و طالیسفر است و اما لبوب مثل چلغوزه و لسان العصافیر و حبه الخضرا و حب قلقل و پسته و فندق است و اما صموغ کتیرا است و انگزد و که جاوشیر نفخ بسیار بود پس هرگاه هر دو یکمثقال از آن با شراب بخورند نفع عظیم بخشد و اما اصول و خشب مثل بیخ لوف و بهمنین و زرنباد و شقاقل و شیرین و خصیة الثعلب که آن در انعاظ قوی است و هلیون و بیخ خرشف و پیاز خصوصاً بریان و فلفل بریان و شقاقل و زنجبیل خصوصاً مربی و خولنجان و عاقرقرحا و بیخ خارخسک و مو و اسارون و بوزیدان و مغاث و سورنجان و تودری خاصه که آن هیچ حرارت ندارد و جمیع بدن مثل شراب است و شیر اسپ و شتر و گاو و اما حیوانات سمک و ورل و سقنقور خصوصاً بیخ دم و ناف گرده و نمک آلوده کنند و ورل را در ایام ربیع صید کرده شکم او صاف کنند و نمک پر کرده و بسایه بیاویزند تا آنکه خشک شود و پس نمک بگیرند و جسم او را بکار برند و آنچه نمک آن او کم مقدار کفایت کند و ماهی نیز و مارماهی و کوسج و ماهی حاره و شیر شتر که تا بیست روز هر روز بقدر نیم سیر بنوشند و گرانی نیارد و ماهی کوچک را نیز خشک کرده هفت درم و بیضه ماهی و بیضه ماکیان خصوصاً نیم برشت و بیضه کبک و بیضه کبوتر و بیضه گنجشک و جمیع دماغها خصوصاً از گنجشک و عصافیر و بط و جوزه و مرغ و حیوان مع نمک و آنچه قائم مقام قوام اوست آنست که بگیرند گنجشک جوان و خشک کرده و بسایه و اندکی بیضه نیم برشت پاشیده بخورند و آنچه بخیری عجیب از حیوانات آنست که بگیرند شیر یا شیر شتر خشک کرده و دوازده ساعت پیش از وقت حاجت بعد بخورند و دو مثقال از آن با آب حل کرده بنوشند و اگر بعد از آن ذکر را با آب سرد بشویند و ایضاً اقسام العسل یا ماء العسل بغیر افاویه ساخته بر شربت آن مداومت نمایند و اگر در آن اندکی زعفران و دارفلفل کنند روا باشد و اما آبها پس آب چشمه آهن و آب آهن تاب و شراب نیست و کهنه لطیف بخار و تحلیل آن کند و مضر بود و اما سیرها پس آنکه شیر باهی باشد پیستک و خاصه آنکه امتلای خون رطوبت و ریح مع حرارت و متانت غذا است

و ابا بقولات و آنچه مشابه اوست که خشک است خصوصاً آب الجبن پخته تا آنکه بقوام لعوق آید و ایضاً جرجیر خصوصاً چون هر صبح از عصارهٔ آن یک رطل بنبیذ صلب بنوشند بعد از آن چیزیکه واجب بود غذا سازند که این حاضر النفع است و ادویهٔ مرکبه بسیار و به بهترین آنها شهر و دیلوس است و ایضاً سه مثقال جوارش بزوری با وقیهٔ آب جرجیر تر و از آنجمله دوای سقنقور معروفست و ایضاً تخم جرجیر بریان سه درم به روغن گاو و دوای المسک و دوای التودرین و دوای المعدی و ایضاً نمک سقنقور و تخم جرجیر سوده بزردهٔ تخم مرغ آمیخته بخورند و ایضاً خصیهٔ خروس خشک مثل آن نمک سقنقور سوده هر دو ز ده درم و ایضاً بگیرند مغز چلغوزه و تخم کرفس جبلی و زهرهٔ گوزن نر و علک الانباط مساوی و بعسل آمیخته یکمثقال بخورند و ایضاً بگیرند شقاقل و تخم جرجیر و تودرین و زنجبیل و دار فلفل هر واحد دو درم لسان العصافیر و دماغ گنجشک دلکند هر واحد یکدرم به روغن نارجیل لت کرده بعسل و فانید معجون ساخته استعمال نمایند و کسی که سردی مفرط باشد بخوردن معجون حرف بمقدار قرص بسیار منتفع گردد و ایضاً جاوشیر سه درم در دو اوقیه آب طبیخ مرزنجوش حل کرده در سه روز بنوشند و ایضاً زنجبیل سه جزو دار فلفل یکجزو بعسل سرشته یک مثقال با آب گرم بدهند و ایضاً تخم هلیون و شقاقل و زنجبیل هر یک پنج درم تودری سرخ و سفید و بهمن سفید و سرخ هر یک سه درم تخم اسپست و تخم ترب و تخم جرجیر و تخم انجره هر واحد دو درم حمص بریان و زهرهٔ سقنقور هر یک سه درم لسان العصافیر دو درم حب الرشاد پنج درم با شکر چهل درم بسرشند شربت چهار درم بطلا سه روز و طعام با هریسه بخورند و ایضاً این دوای باه بسیار قوی است بگیرند انگوزه و تخم گزر و قاقله و تخم جرجیر و لسان العصافیر و کرم دانه هر واحد یکجزو و بوزیدان و فلفل هر واحد سه جزو و نمک سدس جزو به روغن مغز چلغوزه لت کرده بعسل بسرشند و این دوا شدید القوت است بگیرند عسل بلادر و عسل نگس و روغن گاو مساوی بجوش داده بقدر مثقالی درم تا دو درم با نبیذ بنوشند که این عجیب است و از ادویهٔ جیده که شدید الحرارة مفرط نیست اینست که بگیرند حلبه و خرما و بجوشانند تا نضج یابد بعده بگیرند خرما را و هسته دور کرده خشک کنند و سوده بعسل بسرشند شربتی مثل جوزه و بالایش نبیذ بنوشند و ایضاً نیم رطل حبة الخضرا و یک رطل خرمای کوفته در دو رطل شیر میش بخیسانند بعده منقوع را بخورند و بران شیر بنوشند در دو روز و از ادویهٔ جیده این معجون لبوب است بگیرند مغز بادام و فندق مقشر و مغز پسته و نارجیل مقشر و مغز چلغوزه و مغز حب القلقل و مغز حب الزلم و مغز حبة الخضرا مساوی الاجزا نارمشک و دار فلفل و زنجبیل هر واحد عشر یکجزو یا اندک زیاده و همه را سائیده بفانید سنجری بسرشند و شربت مثل بیضه هر روز و نسخهای مسوحات و قطورات و حمولات و حقنهات و اغذیه در علاج اقسام ضعف باه مذکور گردد سویدی گوید که خوردن خرشف مقوی باه است و عقید انگور و تخم انجره در ازدیاد باه قوی است و در شیر میش صد درم شکر بیست درم مشک یکحبه کباش و فلفل یکدرم آمیخته خوردن اعانت قوی بر جماع کند و خوردن نعنع بستانی تحریک قوی شهوت کند و خوردن گزر اعانت بر انعاظ و تقویت شهوت باه کند و فجل او درین باب از غیر او بسیار قوی است و مربای او شهوت باه برانگیزد سیما چون بشکر و عسل و زنجبیل سازند و نوشیدن آبیکه دران نخود سفید و سیاه شبانروز تر کرده باشند انعاظ آرد و قوت ذکر افزاید و خوردن بیخ گزر صحرائی تحریک شهوت باه کند و بستانی درین باب قوی‌تر است و خوردن خاگینه که از زردی بیضه و تخم انجره و پیاز و مغز چلغوزهٔ بزرگ و زنجبیل و روغن گاو ساخته باشند بغایت مقوی است و کذا ماهی تازه بزیت خوشبو یا بروغن بطم بریان کرده با پیاز خوردن و جوذابه از آرد چاول و مغز بادام مقشر و شکر ساخته خوردن در باه زیاده کند و لحم گوسفند با پیاز و عسل و زنجبیل و زعفران و لسان العصافیر خوردن اعانت قوی بر باه کند و خوردن هریسهٔ دارچینی باه را زیاده کند و خوردن بقلهٔ مسلوق مطیب بروغن بادام یا روغن بطم یا روغن کنجد هیجان باه و ازدیاد آن کند و سمک صیدا نیم درم خوردن و بعد آن قدح شراب یکسالهٔ ابیض نوشیدن در باه اثر عجیب دارد و خوردن فندق باه را زیاده کند و کذا گوشت میش مقوم خوردن و جفت آفرید که خصیة الثعلب صغیر است خوردن تقویت باه کند و بیخ گرا از اسمان گویند بکرات خوردن و کذا خوردن کرفس بستانی و رومی شهوت باه برانگیزد و خوردن جوزبوا محرک شهوت باه است و کذا لحم شتر و کذا صعتر بر جماع اعانت قوی کند و پوست ترنج زرد رقیق مثل غبار سائیده بر ذکر طلا کردن آنرا قوی و صلب کند و در انعاظ بیفزاید و نوشته که هر واحد ازین ادویهٔ مذکوره مجرب من است ایضاً از اطبای دیگر نقل کرده که شرب شیر گاو با یکدرم خولنجان و کذا شرب ابریشم و کذا آرد نخود در شیر تازه پخته

و کذا حریره و شیربرنج مطبوخ آمیخته و کذا شربت راسن بعسل ساخته و دارچینی و زنجبیل خشک و قرنفل خیسانیده کرده و اکل حب البطم سوده بشکر آمیخته و کذا [illegible] جوز تنها و جوز [illegible] بشکر و کذا حریرهٔ اسپغول و مغز بادام و کذا ماکیان فربه با ده عدد و پیاز مقشر و یک کف کنجد مقشر همراه آمیخته و کذا کنجد مقشر و بزرکتان بریان و خشخاش و شکر با عسل و کذا دماغ دیکه و شوربای خروس و کذا اطریه و بیضهٔ ماکیان در روغن گاو و کذا اسفیدباج چینی و کذا دماغ گنجشک مع زنجبیل و کذا [illegible] شقاقل با سه درم تخم خربزه دوازده درم [illegible] و کذا [illegible] و کذا [illegible] بیضهٔ گنجشک در روغن گاو و پیاز و کذا اسفیدباج آن با تخم جرجیر بر آتش پخته و کذا [illegible] و کذا اسفیدج که بهمان روز ماکیان نهاده باشد سفیدی آن دور کرده و بعوض آن بروغن گاو داخل کرده در بیضه اندکی نمک و نیم درم تخم جرجیر سوده انداخته نیم برشت سازند و هنگام خواب بر سه بخورند و کذا تودری در صره بسته در آب یکشبانه روز تر کرده صره بگیرند و در آرد گرفته از آن نان پزند و صره برآورده تودری از آن بگیرند و باریک سائیده با آرد جوار و شکر و روغن پزند و کذا لحم خرگوش جوان با پیاز و نخود پخته و کذا پیاز زنجبیل بروغن بادام و شیر برنج پخته و کذا گوشت مرغانکه یکساله با نخود و شلجم پخته و کذا پیاز و شلجم و بیضهٔ ماکیان بروغن گاو پخته و کذا کباب و قرنفل نیم درم با شیر گوسفند تازه و شکر و کذا بزرکتان بریان بعسل و فلفل و کذا خصیة الثعلب کبیر دو مثقال با دو درم تخم جرجیر با عسل و کذا [illegible] دو درم [illegible] نیم درم بعسل و کذا انجیر رطب یا خشک با مغز جوز و کذا تخم کرفس کوفته و مثل آن شکر بروغن گاو لت کرده و کذا خشخاش سفید کوفته بعسل و شیر گوسفند و کذا خشخاش اوقیه عسل ده اوقیه زنجبیل نیم درم تا چهل روز متواتر و کذا پنیر تازه و کذا زلابیه و کذا ناطف عسلی از مغز بادام و جوز و پسته و فندق ساخته و کذا رطب و کذا [illegible] و کذا شقاقل که آن گل سیرنجان ست با زنجبیل و کذا باقلای سبز با زنجبیل و کذا احتقان بسلوق [illegible] و کذا [illegible] خشک کرده کوفته و طلا از آب [illegible] کوفته برشت و کذا روغن البطم بر ذکر و کذا برگ جوز و برگ بادام و مغز این هر دو سوده بر کف پا و کذا دماغ گوزن بحلتیت و اشق و جاوشیر سرشته و کذا دماغ خفاش بر کف پا که عجیب و غریب ست و کذا آرد عدس با خون گنجشک در ایام هیجان آنها سرشته بنادق ساخته بر کف پا و کذا روغن قمری زرد و مشک بر ذکر و کذا پیه روباه بر ذکر و انثیین و رانها ضماد کنند و کذا پیاز عنصل نیم اوقیه [illegible] دو اوقیه روغن کنجد پخته این روغن بر کف پا مالند و قدم بر زمین ننهند و تا [illegible] متواتر تعلیق کنند و کذا روغن عود بر ذکر و کذا [illegible] بر ذکر و کذا بزر البنج باریک سوده بر کف پا ضماد کرده جماع نمودن و کذا روغن [illegible] و کذا اسارون باریک سائیده و بشیر میش سرشته و بباطن قدمین ضماد و کذا روغن سورنجان بر ذکر و کذا روغن جندبیدستر و کذا پیه تمساح و کذا سنگ پشت سوخته خاکستر آن بروغن زنبق آمیخته بر کف پا و تعلیق سنگی که در سنگدانهٔ خروس یافته شود بر انسان و کذا قلب [illegible] و کذا دندان تمساح و امساک قطعهٔ خولنجان در دهن و عود مثل غبار سائیده در خریطه کرده بر ذکر و خصیتین بسته [illegible] در ان داشتن و کذا [illegible] باریک سائیده در خریطه کرده بر ذکر و انثیین یکشبانه روز در ان داشتن هر واحد مقوی باه است

علاج ضعف باه از قلت منی

و قلت حدوث آن اگر قلت منی بسبب ضعف بدن و کمی غذا بود غذای جید مانند گوشتهای فربه و روغن و نارجیل با شکر و حلوای نشاسته و بادام و پسته و مانند آن و زردهٔ بیضهٔ نیم برشت خورند و مدتی ترک جماع نمایند و خود را در عیش و عشرت و لهو و لعب مشغول دارند و ایضاً تقویت بدن بتدبیر [illegible] و افراط غذا بحسب قوت هضم و کثرت خواب برای ترطیب بدن و تقویت هضم نمایند و معجون لبوب نفع دارد و اگر بسبب برودت آلات منی باشد معاجین گرم مقوی باه و لبوب کبیر تناول کنند و زنجبیل مربی و دواء المسک بخورند و تریاق کبیر و معجون حلتیت و نوشدارو [illegible] حلتیت با پنج درم زردهٔ بیضهٔ نیم برشت آمیخته خوردن بغایت مفید ست و عسل با شیر گاو و [illegible] تقویت [illegible] فائدهٔ کلی دارد و کذلک دیگر اطلیه که باین کار مخصوص ست و بهترین غذا قلیه با دارچینی و خولنجان و کباب و نخود آب با ادویهٔ گرم و گنجشک و کبوتر بچه و مرغ و امثال آن ست و اگر بسبب حرارت آلات منی باشد از مبردات علاج کنند و دواء المسک بخورانند و تسکین حرارت مثل شیرهٔ تخم خرفه و شیرهٔ [illegible] دهند

و از اغذیه و ادویهٔ گرم پرهیز کنند و خصیه را بروغن بنفشه بادام چرب سازند و بقلهٔ خیار و گوشت بزغاله و اسفاناخ و مانند آن غذا فرمایند و اگر بسبب یبوست آلات منی باشد علاجش از مرطبات کنند مثل ماء الشعیر با ترنجبین دو توله خورده باشند و اگر حسک عربی دران داخل کنند قوی گردد و اغذیهٔ مرطبه مثل حریره‌های لبنیه و شوربای چرب تناول کنند و شیر بنوشند و استحمام و سر و بر تدهین بدهن چرب فرحت و رطوبت افزاید نافع بود و اگر بسبب رطوبت آلات منی باشد از اشیای یابسه مثل زیره و دارچینی علاج کنند و اطریفل صغیر و معجون مربی و مانند آن نافع بود و معجون خبث الحدید را درینباب تاثیر عظیم است و اغذیهٔ یابسه مثل قلیه‌های سبزه و کباب بمصالح گرم مثل دارچینی و زیره و صعتر و هند و بهترین گوشتها گوشت مرغ و عصافیر و دراج و مانند آنست و روغن قسط که دران فرفیون و سعد حل کرده باشند بر قضیب بمالند و کذلک دیگر مسخنات و منعظات و اگر بسبب دو کیفیت مثل رطوبت با برودت و یبوست با حرارت باشد علاج مرکب از علاج کیفیات مفردهٔ مذکوره نمایند و اگر ضعف باه بسبب قلت حدت منی و سکون آن و فقدان لذع منی بود و چنانچه بلغمیان افیونیان را میباشد معاجین مسخن منی و محدث حدت و لذع مثل معجون زرعونی و معجون مربی بخورانند و حقنهٔ مسخنه معمول از طبیخ خارخسک و زنجبیل که دران شیر تازه و روغن جوز آمیزند و حمولات حاره مثل مغز نیم دانه و عاقرقرحا و بارزد و شیر بروغن نارجیل آمیخته استعمال آرند و اگر ممکن بود ترک مخدرات نمایند و الا بدل آن حب جدوار یا حب سم الفار که در جذام نافع و یا فلونیا بخورند و برای ایشان خمر مسمنین بدل آن شراب بهتر است و دیگر ادویهٔ مفرده لوبیا نیز و هندبه که مولد منی و مزید آنست خوردن تخم گزر و کذا مغز نارجیل تازه و کذا زنجبیل مربی بعسل یا بشکر و کذا نخود سیاه و کذا فندق هر واحد در تولید منی مجرب سودمند است و خوردن گندنا و کذا سورنجان و کذا مغز حلغوزه که مانند کشته باشد و در آب تر کرده بعد تصریح با شکر خوردن و کذا مغز حب القرطم و کذا تخم رطبه و کذا پیاز خام یا پخته یا بریان و کذا حب الفلفل که پخته بعد مقشر و شکر یا عسل و کذا ماهی تازه بروغن گاو بریان لاسیما اگر با وی پیاز خام بخورند و کذا بیضهٔ نیم برشت مثل باز و شکر پخته و کذا گوشت بط و کذا سیر بستانی مطبوخ یا بریان در حلیب و کذا حب الزلم و کذا بهمن سفید و کذا بوزیدان و کذا مغز بادام شیرین و شکر و کذا اسفیط و تخم آن و کذا گوشت ماکیان جوان و کذا خارخسک و کذا شیر گاو تازه و کذا و کذا لحم دراج و کذا کبوتر بچه و کذا ارمیان تازه و کذا شلجم و تخم آن و کذا باهون و کذا بیخ راسن لاسیما در سن شیخوخت و کذا مغز حلغوزهٔ صغار و کذا نخود و شیر مثل دارچینی و شکر و کذا گزر بستانی و مربای آن با شکر یا بعسل یا برب انگور و کذا موز و کذا لسان العصافیر و کذا زیره و کذا زنجبیل لاسیما مغز بادام و خشخاش و کذا قلقاس و کذا شقاقل بری کلنگ و کذا زیت و کذا بهمن سرخ و کذا تخم خیار و کذا بادیان و بقلهٔ آن و کذا انجدان و کذا گل نسرین با شکر سفید و انیسون با عسل تنها و کذا شیر تازه و آرد نخود و کذا بقلهٔ چغندر و تخم آن و کذا ترنجبین در جوانان و پیران مقلل منی است و کذا کرسنه و کذا نعنع بستانی تازه هر واحد مولد منی است و خصیهٔ ثعلب درین باب مشهور النفع است اگر حکیم علوی خان گفته اند که هرگاه خشک شود عمل او باطل میگردد و مثل بیند که [illegible] باطل نشود و کذا [illegible] مجرب نوشته و کذا عنبر [illegible] بالعسل [illegible] و کذا [illegible] با شیر تازه و نعناع نافع است و کذا تخم سپستان سفید و کذا [illegible] که نخود را شب در قدری آب تر کرده صبح آنرا مقشر کرده حسب تحمل تا ضمید و سه توله بخورند و آب آن قدری با عسل یا قند آمیخته بنوشند که از ادویهٔ مفرده هیچ چیز بدین نمیرسد و مجرب است و یا نخود و با او آثار در آب برگ خارخسک پرورده خشک نمایند و سفوف کرده شکر برابر آمیخته با شیر ماده گاو یک کف دست بخورند و اگر بیخ درخت سنبهل و مساکه سفید و مثل ترب نرم باشد از زمین بر آرند و آهن با آن نرسانند و ریشه‌های باریک آنرا دور کرده بکارد چوبین ورق ورق نموده بسوزن چوبین سوراخ کرده بریسمان کشند و در سایه خشک نموده سفوف سازند و هر روز یک تولهٔ آنرا با یک تولهٔ نبات در نیم پیاله آب گرم بجوشانند و بقاشق چوبین بهم زنند تا لعاب برخیزد و بنوشند تا چهل روز همین دستور خورده باشند و درین ایام از ترشی و بادی و جماع و اعراض نفسانی و بدنی و هوای سرد و آب بسیار سرد پرهیز نمایند در تولید منی و تقویت جمیع قوای بدنی مجرب است و اگر تخم سرس در آب تر کرده مغز او برآورده در سایه خشک کنند بعده کوفته بیخته با شکر سفید آمیخته هر صباح مقدار نیم توله بخورند چند روز مداومت نمایند بسیار مسمن و مقوی است و کذا پستانچ اونٹ کتاره سائیده نیم دام یا کم زیاده با شیر جوشیده و شکر شیرین ساخته خوردن و اگر اندرجو یک شبانه روز در آب گرم تر کرده مقشر کنند و در شهد کف گرفته هشت روز نا

نگاه دارند و هر روز یک درم بخورند مجرب ست و اگر خرما چهار عدد چوکوب کرده با قدری نخود خام در آب تر کنند و صبح و شام نخود بخورند و آب او بنوشند مجرب نوشته
و اگر سنگهاره خام مقشر کرده خشک ساخته بسایند و با شکر کند را بریان نمایند و با روغن و شکر حلوا ساخته بخورند مولد منی و مغلظ آنست و از سنگهاره خشک
بدستور حلوا ساخته خوردن همین نفع دارد و نخود بریان با مغز بادام مساوی هر صبح و شام خوردن بغایت مقوی ست و کذا گل گڑهل خشک ساخته
کوفته بقند شیرین کرده دو مثقال هر روز تا چهل روز خوردن و اگر چهار دام اسگند کوفته بیخته در یک آثار شیر گاو بجوشانند و ده درم نبات انداخته دو وقت بخورند
رنگ سرخ گردد و باه افزاید و بدن فربه شود و ایضاً کهانڈ هر روز با شیر گاو بخورند و کذا تخم زردک و کذا نخود سبز بریان خوردن مقوی باه ست و اگر مغز پنبه دانه
ده توله در شیر گاو نیم آثار پخته بخورند در ازدیاد منی و باه نافع بود و کذا مغز تخم کهیره بسایند و سوم حصه شکر سفید آمیخته هفت ماشه با شیر گاو خوردن
شیر لفیه پخته نیز مولد منی ست و کذا کنول مغز تخم آن بریان کرده ذکر ادویه مرکبه یونانیه که در تولید منی و تقویت باه نافع اگر نقصان باه بسبب استفراغ کثیر
و ضعف بدن باشد این جلاب بنوشند نبات سفید ده درم در عرق گاوزبان ده درم حل کرده بقوام رقیق آورده تودری سرخ و سفید هر یک سه درم بران
پاشیده هر صبح و شام بنوشند و غذا نخود آب گوشت بره و دراج و کبک و مرسیه معمول از گوشت بره و کبک و مرغابی و مرغ خانگی و زرده تخم مرغ بخورند
ترکیب کنجشک که در تقویت باه و ازدیاد منی عجیب ست کنجشک نر خانگی ذبح کرده و از پر و آلایش شکم پاک نموده چوب چینی چهره لوا البسباسه مساوی
در شکم آنها پر کنند و در روغن گاو چندان بریان نمایند که ادویه پخته گردد و لیسه در دیگچه انداخته بعسل پر سازند و سر دیگ بنهاده سر
محکم بسته در ته دیگدان دفن نمایند بعد یکهفته بر آورده اگر هوا سرد باشد یک کنجشک صبح و یک شام بخورند هر گاه تشنه شوند بجای آب شیر بنوشند
ترکیب مرغ تالیف علوی خان منقول از حکیم محمد فضل خان شاگرد موصوف ادویه که از اسباب رنگ تقویت ست و حکم اکسیر دارد اگر صد ساله
بعمل آرد قوت جوانی یابد بگیرند مرغ گرسنه و زرنیخ طلقی سه توله زرنیخ را در آب حل کنند و چاول برنج دران اندازند تا چهل روز سوای چاول برنج مذکور
چیزی دیگر آن مرغ را نه‌دهند و در روزی یک مرتبه آب شیرین در یا نمک سیر نوشانند و در گل کلان آنرا شب بدارند تا پاکیان نشیند و درین ایام همه
پرهای او ریخته شوند پس آنرا ذبح کرده در سه آثار روغن گاو با مصالح ماکولات بپزند تا خوب پخته شود پس گوشت آنرا در سه چهار وقت و یا زیاده حسب
برداشت مزاج با نان و یا تنها تناول فرمایند و روغن مذکور را در ادویه بست و نگیرند با نان تمام بخورند و تا چهل روز از جماع اجتناب ورزند باید که
این ترکیب بارد مزاج در موسم سرما استعمال نماید ترکیب نوشیدن شیر تالیف سید سعدی صاحب شاگرد نواب علوی خان که درین باب
حکم اکسیر دارد و بتجارب اکثر آمده بگیرند سیماب بوزن فلوس پخته و در پارچه یافته سه چهار تو ساخته صره بسته اول روز شیر گاو جوان یک آثار گرفته در ظرف
گلی نو انداخته آن صره را در شیر آویزند بنهجی که در میان شیر باشد و بته ظرف نرسد و سر آن ظرف را آنچه باشد در آرد گلی سیاه و محکم بسته بالای آن چیزی گران نهند
تا از جوش سرش نگشاید و بر آتش اینگیت یا شیر نیم نصف شب بگذارند و هنگامی که یکپاس شب بماند چوب باریک کنار باشی که بحجم انگشت خنصر
بنصر باشد دو شاخ را گرفته مانند آتش چراغ بسوزانند صبح با نبات شیرین ساخته بنوشند و صره را پاک نموده نگاه دارند لیکن اول این سفوف بخورند
دارچینی مصطگی خصیة الثعلب هر یک سه فلوس املا با شیر یک فلوس پخته نبات برابر همه کوفته بیخته چهل خوراک سازند و غذا قلیه نرگسی و قورمه دو پیازه
و خاگینه سفیده نان تنوری و پلاو و مزعفر تناول فرمایند در روز دوم نیم آثار شیر زیاده تر شد و خرمای خود دران اضافه کرده بدستور بجوشانند
تا یکهفته شیر بقدر طاقت زیاده شیر افزاید و اگر اضافه وقت کم باشد شیر یک آثار و یا نیم آثار دارند و بعد هفته سیماب را وزن نمایند هر قدر که
کم شده باشد آنرا باره بوزن یک فلوس سازند و باید که تا مدت چهل روز رسانند حب شقاقل بگیرند شقاقل ده توله با شیر اعرابی بهمن سفید
هر یک نیم توله پس باید در گلاب حل کرده باقی ادویه کوفته بیخته آمیزند با دو توله شهد خالص آمیخته بست و یک حب سازند هر صباح یک حب با شیر گاو بخورند
نافع بود حلوا مخترع علوی خان مقوی باه آرد نخود بریان یکنیم توله سمید گندم هفت و نیم توله در روغن گاو بریان کرده عسل پنج توله نبات بقدر حاجت
بعرق گاوزبان شربت نموده اندازند و بقوام آورده دارچینی بادیان بوزیدان هر یک نیم توله شقاقل بهمنین هر یک دو مثقال خولنجان زنجبیل بسباسه

جوز بوا زعفران هریک سه درم مایه شتر اعرابی دو درم خصیة الثعلب پنج توله مغز پسته مغز جوز مغز بادام مغز چلغوزه مغز حبة الخضراء مغز انگکک مغز تخم خربزه
مغز نارجیل هر واحد یکتوله عنبر اشهب دو ماشه آمیزند خوراک یکتوله وقت شام **حلوای ثعلب** مؤلف ممدوح الیه آرد نخود بریان دو توله بیدانه [illegible]
دو نیم توله شیر گاو سه توله روغن گاو بریان کرده و در عرق کیوڑه و بید مشک قند سفید حل کرده داخل نمایند و قوام ساخته برادهٔ خصیة الثعلب هشت توله
دارچینی یکنیم توله مشک عنبر هریک یکنیم ماشه داخل کنند شربتی پنج مثقال با عرق خاد **حلوای بیضیه** که معمول حکیم اکمل خان است زردی بیضهٔ مرغ
بیست عدد نبات پنجاه مثقال در عرق بهار نارنج و عرق بید مشک و آب زردک بقدر حاجت آب پیاز پنج درم بپزند که بقوام آید پس جوز بوا
بسباسه هریک یکمثقال زعفران مشک هریک دو دانگ سوده داخل کنند شربتی پنج مثقال **ایضاً** که مجرب حکیم غلام امام است تخم هلیون پنج اوقیه
در یک آثار آب بجوشانند تا ده اوقیه بماند صاف کرده یکصد زردی بیضهٔ مرغ در آن آب حل نموده شکر سرخ چهار اوقیه آمیخته روغن بادام یک چھٹانک
گرم کرده در آن اندازند و بطریق حلوا تیار ساخته هفت حصه نمایند و یک حصه هر روز بخورند و حلوای مرغ سیاه به نسخهٔ علاج الامراض و حلوای ثعلب
تالیف والد علوی خان و حلوای چوب چینی تالیف حکیم علوی خان و حلوای جذر مخترع حکیم ارزانی نیز مقوی باه و مولد منی است و در قرابادین کبیر مذکور است
خاگینه سفید زردی بیضه سه عدد آب پیاز برابر آن او کمی نیم وزن آن سائیده با هم لت کنند و نیم برشت سازند ثعلب مصری یکدرم دارچینی
قرنفل دارفلفل هریک نیم درم سائیده داخل کرده با قدری نمک خورند هر صبح چند روز **ایضاً** خراطین پاک کرده یکتوله دارچینی شش ماشه دارفلفل
سه ماشه ثعلب مصری نبات هر واحد یکتوله باریک سائیده نگهدارند و یکماشه ازین در زردی تخم مرغ انداخته بر آتش نهند چون اندک بستگی گرایند
سرد کرده خورند هر روز یک بیضه افزایند تا هفت بیضه رسند باز یک یک کم کنند که باز به یک بیضه رسند و درین اثنا از ترشی پرهیز کنند **دوای اکثر تجربه**
که در حار مزاج معمول است ترنجبین اصیل چهل درم در یک رطل شیر بادهٔ گاو بجوشانند تا منعقد گردد پس دو درم ثعلب مصری سائیده آمیخته
تناول کرده باشند **ایضاً** که حکیم علوی خان برای بارد مزاج تجویز کرده اند ترنجبین شکر طبرزد هر واحد ده درم شیر شتر یک رطل بجوشانند تا بقوام آید
پس زنجبیل دارچینی خولنجان ثعلب مصری بوزیدان هریک یکماشه کوفته بیخته آمیخته بخورند یک خوراک است **دوای التو چینی** از حکیم ممدوح
نیز بهی ثمن و صفتی بشیره و صورت است تودری گلگون تودری زرد هر واحد یکمثقال در شیر گاو پنج سیر تا نیم بجوشانند پس بهمن سرخ خولنجان
زنجبیل دارچینی هریک یکدانگ داخل کرده نبات سفید یک اوقیه اضافه نموده بنوشند **دوای [illegible]** که در سرما بارد مزاج معمول است بگیرند
بیضهٔ مرغ کلنگ و در آن برابر عدس سوراخ کرده یکتوله سیماب اندازند و دهن آن را به آرد ماش بند نموده در خاکستر گرم نهند چون پخته شود برآرند
و بیضه را شکسته سیماب برآورده سفیدی و زردی آن خورند و تا هفت روز همین طور بعمل آرند بعده سیماب نگیرند از ترشی و بادی پرهیز کنند و تا
چهل روز در چلهٔ سرما خورند **ایضاً** زردهٔ بیضه چهار عدد نارجیل مقشر یکتوله تخم ترب یکتوله بذر البنج یکنیم ماشه شهد خالص دو توله اول تخم ترب را
نصف بریان کنند و نصف خام دارند و هر سه دوا باریک سائیده و زردی بیضه بر آتش انگشت در ظرف آهنی یا مسی قلعی دار گذاشته غلیظ سازند
پس دوا بیامیزند بعده شهد تا قابل حب بستن شود و خوراک نمایند یکی صبح و یک شام پیش چهار گھڑی از جماع هم تقویت باه بخشند و هم امساک و مجرب است
دوا ثعلب مصری طباشیر مصطکی کتیرا زنجبیل مغاث بغدادی هر واحد یکماشه کوفته بیخته همراه گلقند دو توله سرشته بخورند و بالایش شیر گاو پاو سیر
بنوشند مجرب است **ایضاً** که در تقویت باه و تولید منی بی نظیر است بگیرند یک بیضهٔ مرغ و زردی و سفیدی آن برآورده و روغن زرد آب پیاز سرخ شهد خالص
هر واحد بقدر همان بیضه گرفته آمیخته بر آتش گرم کرده بخورند و چهل روز بر این روش عمل نمایند و از خمرات و دوغ و سرکه و جمیع ترشیها پرهیز کنند و غذا از
مقویات باشد **ایضاً** آرد نخود بریان و خارخسک هر دو مساوی کوفته بیخته شکر برابر هر دو آمیخته صبح و شام هر روز بخورند در افزایش منی و تقویت گرده
و قضیب نفع عجیب دارد اگر هر دو دوای مذکور و نارجیل هر واحد یکتوله و خرما و شکر و روغن زرد هریک دو توله کوفته با شکر و روغن آمیخته بخورند نافع تر
زرعقولی به نسخهٔ علوی خان مجرب است خارخسک موصلی انیسون تخم هلیون تخم زردک مغز تخم خیارین مغز تخم خربزه تخم اسپست هریک مثقال

بسباسه بهمن سفید بهمن سرخ دارچینی سه مثقال خولنجان تخم بادروج تخم [illegible] خشک تخم بادرنجبویه هر یک دو مثقال خصیة الثعلب مغز چلغوزه مغز نارجیل حبة الخضرا
هر یک پنج مثقال عود قماری یک مثقال عنبر اشهب ورق نقره هر یک چهار دانگ مشک تبتی نیم مثقال ورق طلا مایه شتر اعرابی هر یک یکنیم دانگ
نبات سفید عسل شیرین مصفی هر یک نود مثقال بدستور معمول معجون سازند **سفوف** که مقوی باه و مولد منی است مغز تخم قرطم ده درم
کنجد مقشر مغز پسته هر یک ده درم تخم خشخاش پنج درم مغز [illegible] هلیله [illegible] شیرین هر واحد چهار درم دارچینی یک مثقال نبات مصری برابر کوفته بیخته سفوف
سازند شربت یک تولچه با شیر ماده گاو [illegible] داده باشند **سفوف خراطین** که مفید است دارچینی جوز بوا بسباسه قرنفل دار فلفل
قنطب سعتر مصری مصطکی زعفران هر واحد یک درم خراطین پاک کرده خشک برابر همه کوفته بیخته یک مثقال بخورند **معجون** که افلاکی از اعظم مرکبات است بسبب
[illegible] بگیرند [illegible] و هر یکی را [illegible] بکوبند با شیر و روغن [illegible] بجوشانند تا [illegible] آنها زایل شود و پس [illegible] آنها عسل بکجا [illegible] تنها
آب پیاز و ترنجبین [illegible] کرده داخل کنند بقوام آورده بکار برند **معجون پیاز** برای ضعف باه که از برودت آلات منی باشد نافع زنجبیل سه مثقال
خولنجان تخم جرجیر تخم زردک تخم انجره تخم هلیون مساوی [illegible] آب پیاز که هر واحد چند ادویه گرفته بیخته باشند معجون سازند و دو مثقال بخورند
معجون لبوب که بهمان نفع دارد مغز بادام مغز جوز مغز حب البطم مغز چلغوزه حب الزلم فندق نارجیل پسته حب قلقل خشخاش سفید
تودری [illegible] کنجد تخم زردک تخم جرجیر تخم پیاز تخم شلغم تخم اسپست بهمنین زنجبیل فلفل دار فلفل کبابه قرفه دارچینی سه مثقال خولنجان
تخم هلیون مساوی سه چند آن عسل معجون سازند نوع دیگر که مولد منی و مقوی باه [illegible] مصنف اقتباس مغز بادام مغز جوز مغز پسته دانه مغز چلغوزه مغز فندق
پسته و [illegible] تخم خربزه تخم هلیون حب الفلفل سفید تخم خشخاش تخم گزر سه مثقال هر یک دو تولچه حب السمنه نارجیل بهمنین تودرین
کنجد بهمان هر یک سه تولچه خولنجان کبابه قرنفل زنجبیل هر واحد یک تولچه خصیة الثعلب قضیب گاو کوهی هر یک چهار تولچه عسل و قند قوام ساخته
عنبر اشهب مشک هر یک یک درم [illegible] دو مثقال **معجون الثعلب** که در تولید منی و تقویت باه مجرب است خصیة الثعلب دوازده درم
مغز [illegible] دانه ده درم مغز چلغوزه کنجد مقشر تخم هلیون دار فلفل هر یک هفت درم مایه شتر اعرابی تخم زردک شقاقل مصری مغز سر کنجشک
قضیب گاو بریان کرده هر یک سه درم کوفته بیخته با سه چند آن عسل کف گرفته معجون سازند شربتی دو مثقال و در نسخه حکیم [illegible] چلغوزه
کنجد مقشر و هلیون هر یک ده درم [illegible] ده درم [illegible] دار فلفل تخم زردک سه مثقال قضیب گاو [illegible] مقدار مایه شتر دو مثقال
مغز سر کنجشک [illegible] عدد ترنجبین [illegible] عسل یکجا [illegible] نوشته که ترنجبین را با شیر گاو تازه جوشانیده بقوام آرند و بقدر تحمل
مزاج تا چهار مثقال بکار برند که اکثر [illegible] را موافق است نوع دیگر که بهمان نفع دارد و از مؤلف است ثعلب مصری شقاقل [illegible] شیرین تخم اسپست
تخم هلیون تخم زردک خولنجان زرنباد سنبل الطیب بهمنین هر یک پنج مثقال مایه شتر اعرابی قضیب گاو بریان کرده مغز سر کنجشک کنجد مقشر هر یک
سه درم زنجبیل دار فلفل کبابه چینی بوزیدان تودریین هر یک دو مثقال جوز بوا بسباسه زعفران مصطکی هر یک سه مثقال مشک عنبر اشهب هر یک
یک درم کوفته بیخته با مثلث که از عصاره انگور یا مویز پخته باشند بسرشند شربت دو مثقال هر صباح با یک پیاله [illegible] یا شیر گاو یا نخود آب [illegible]
ایضا بهمان منافع خصیة الثعلب بیست مثقال [illegible] مایه شتر اعرابی ده مثقال قرفه مغز تخم خیار قضیب گاو بهمنین زنجبیل تخم خشخاش [illegible]
هر یک پنج مثقال مغز پسته تودری سرخ تودری سفید هر یک چهار مثقال نعناع نارجیل تخم پیاز مغز چلغوزه تخم هلیون [illegible] بسباسه [illegible]
تخم انجره هر یک سه مثقال عنبر اشهب زعفران لسان العصافیر هر یک دو مثقال مشک یک مثقال دماغ کنجشک نر [illegible] عسل و قند [illegible]
معجون مسمی که در تقویت باه و پشت مجرب حکیم شریف خان است بهمنین شقاقل بوزیدان قرفه بسباسه کبابه چینی خولنجان لسان العصافیر
قاقله کبار قاقله صغار سنبل الطیب مغز کنجشک قرنفل مصطکی ساذج هندی عنبر اشهب مروارید ناسفته هر یک سه درم خصیة الثعلب ده درم
مغز پسته مقشر قضیب گاو سوهان کرده هر یک پنج درم عود خام تخم هلیون زعفران هر یک چهار درم سعد زنجبیل بسد کهربا [illegible]

یکنیم درم یاقوت زرد یکدرم نقره و طلای محلول هر یک یکنیم درم زاید الفکر قوقو سی مثقال روغن بادام شیرین ده مثقال در نبات و عسل مصفی بطریق متعارف معجون سازند شربت از یکدرم تا دو درم معجون انطاکی در تقویت باه و حرارت غریزی و تسمین بدن و تولید خون صالح و اصلاح منی و رفع اذیت جماع و ضعفی که از کثرت جماع حادث شود عجیب الفعل است نخود سفید مع پوست که در آب تره تیزک تازه سه بار تر کرده و هر مرتبه خشک کرده باشند و خار خسک خشک سوده که در مثل آن آب خار خسک تازه تر کرده باشند هر یک سه اوقیه ترنجبین ده درم دارچینی خولنجان هر یک شش درم عسل یکنیم رطل آب پیاز سفید نیم رطل همه بقوام آورند باتش ملایم پس تخم ترب تخم گزر بری شقاقل تخم انجره هر یک یک اوقیه عاقرقرحا زنجبیل هر یک نیم اوقیه کوفته بیخته مخلوط سازند بعده فادزهر حیوانی هشت قیراط زعفران پنج درم مشک شش قیراط در گلاب یک اوقیه حل کرده بان سقیه کنند و در ظرف چینی نگاه دارند شربتی ده درم و هر گاه قوی تر خواهند مغز کردگان مغز چلغوزه مغز نارجیل مغز حبة الخضرا تخم شلغم بهمن سرخ بهمن سفید تخم اسپست تخم کتان هر واحد یک اوقیه قسط شیرین انیسون فلفل دارفلفل ماهی سقنقور و اگر نباشد بدل آن مایه شتر اعرابی یا ماهی روبیان هر یک سه مثقال زرده تخم مرغ مغز کنجشک نر هر یک بیست عدد اضافه نمایند ایضا انطاکی گفته که علیک بالاختفاء به فانه من الاسرار و قوت آن تا هفت سال باقی میماند نخود لوبیا باقلا مغز فندق هر یک ده درم دارفلفل دارچینی شیطرج زنجبیل تخم انجره تخم ترب کنجد خبث الحدید مغز چلغوزه زیره و تخم مدحرج هر یک هفت درم شقاقل حبة الخضرا تخم گزر هر یک پنج درم عود چهار درم همه را سائیده شیر میش صد درم با مثل آن عسل باتش نرم بقوام آرند و هر گاه در شیشه انعقاد رسد ترنجبین سی درم اضافه نمایند و چون مخلوط شود زود و آورده ادویه مسحوقه بیامیزند و باز بر آتش ملایم گذارند و گلاب بیست درم که در ان زعفران سه درم و مشک و عنبر و فادزهر و جدوار هر یک هشت قیراط حل کرده باشند بیامیزند شربت یکمثقال معجون تالیف حکیم اکمل خان که در تقویت باه بی نظیر است و با کثر مردم نفع کرده مغز بادام مغز فندق مغز چلغوزه مغز تخم خربزه مغز حب الزلم مغز حبة الخضرا کشمش خرما مغز پسته مغز نارجیل مغز حب قلقل مغز انجاک مغز کردگان مغز سر گنجشک بهمنین شقاقل صندل سفید خصیة الثعلب تودرین لسان العصافیر هر واحد یکدرم مغز تخم خیارین خرفه مقشر هر یک دو مثقال مغز تخم کدو تخم خشخاش هر یک شش ماشه ابریشم مقرض دارچینی دانه هیل هر یک سه ماشه مشک مرّی گاوزبان تخم هلیون هر یک چهار ماشه مایه شتر اعرابی تخم شلغم تخم زردک تخم بادرنجبویه تخم فرنجمشک تخم کونچ صمغ عربی تخم بالنگو تخم جرجیر تخم انجره مصطگی هر یک یکدرم خولنجان بوزیدان پودینه خشک زنجبیل زعفران هر یک سه ماشه عنبر اشهب دو ماشه عسل سفید دو وزن ادویه قند سفید یک وزن بطریق متعارف معجون سازند و اگر جدوار سه درهم داخل نمایند بهتر است معجون مختصر در تقویت باه و فراخ بلغمی نظیر ندارد عاقرقرحا فلفل زنجبیل هر واحد یک اوقیه زرده تخم مرغ نیمبرشت بیست عدد شهد خالص یکصد و بیست درم معجون سازند و یا عسل یکجا قند سفید دو چند ادویه بگیرند و بگلاب و بید مشک بقوام آورده ادویه بدان بسرشند و مشک خالص یکماشه و زعفران دو ماشه و نیم داخل نمایند شربت پیش از غذا سه درم و اگر خولنجان یک اوقیه دارچینی نیم اوقیه اضافه نمایند بهتر گردد معجون بقراط در قلت منی از رطوبت آلات منی حکیم عماد به تجربه صحیح یافته و مقوی معده است تخم شبت تخم کرفس نانخواه تخم جرجیر هر یک شش درم مصطگی عاقرقرحا هر یک یکنیم درم زرنباد فلفل هر یک دو درم کوفته بیخته با عسل سه چند آن بسرشند آیین روغن مجرب حکیم مهدی تخم ترب شیطرج هر یک ده مثقال زنجبیل گل یاسمین هر یک دو مثقال نیمکوفته در دو رطل آب بجوشانند تا نصف دو درم باز آمد صاف کرده بقدر نیم وزن آن روغن چار مغز داخل کرده بجوشانند تا آب فانی شود و روغن بماند پس صاف کرده دو مثقال چند بیضه در ان آمیخته بعد سحر یک استعمال نمایند و نسخه های حریره های مولد منی در قسم آینده بیاید ذکر ادویه مرکبه هندیه که منی بیفزاید بگیرند دال ماش و در آب پیاز خیسانند که پوست آن جدا شود پس مقشر نموده باشند بجوشانند که گداخته گردد بعده شکر تری در ان آمیخته بخورند و همین سان عمل آرند ایضا زردی بیضه مرغ شیر شتر روغن گاو آب پیاز قند سیاه کهنه هر واحد یک سیر آمیخته بنوشند

تا کهویه شود هر صبح سفوف چهار درم بخورد مرد پیر چون جوان گردد حلوای اشته که مقوی باه و مولد منی ست شیره اشته بیخته و شیر بیست آثار شکر سفید یک آثار و تخم گاو
نیم آثار شیر گاو و یک آثار شهد یا دو آثار شهد بقوام آورده تخم بهمن سرخ بهمن سفید موصلی سفید موصلی سنبهل ستاور هر یک یک توله دار فلفل خولنجان
سیاه ترنج هندی هر یک شش ماشه ثعلب مصری مغز بادام مغز چلغوزه مغز تخم خربزه شقاقل سنگهاره خشک خرما هر یک چهار توله سائیده بیامیزند دوا
که بهمان نفع دارد آب پیاز و عسل مساوی بقوام آورده قرنفل دارچینی ثعلب مصری اسگند موصلی دکهنی عاقرقرحا بقدر مناسب سوده آمیزند و اگر
وزن آب پیاز و عسل هر واحد آثار کنند و تودری سرخ و سفید و بهمن سرخ و سفید و زنجبیل تخم پیاز تخم ترب تخم گزر تخم شلجم تال مکهانه موصلی سیاه عوض قرنفل
و دارچینی و خولنجان و اسگند و عاقرقرحا بگیرند هر واحد یک سیر شقاقل نیز بیفزایند و این حب هندی نیز مجرب ست پوست بیخ اونت کتاره و دارچینی
گوکهرو تخم سلی سمند سوکهه تال مکهانه موچرس هر یک پنج درم بهمه الکتیه شیر پیچ سیر شیر یا دو گاو در اکهه پ سازند و دو نیم آثار شکر سفید و ادویه
مذکوره آمیخته حب بمقدار یکدام بخته بندند و صبح یک حب باشیر بخورند و از ترشی پرهیز نمایند سفوف که مجرب ست پوست بیخ سنگهاهولی پوست بیخ اونت کتاره
آرد ماش هر سه برابر اول هر دو پوست در سایه خشک کرده جدا جدا باریک سائیده و با هم آمیخته کنند پس آرد آمیخته هفت ماشه صبح با قدری
شیر گاو بخورند **ایضا** ستاور گوکهرو بیخ بندهه تخم کونچ هر واحد یک ماشه مغز تخم کمرکس موصلی سیاه و سفید بیخ سبنهالو هر واحد یک ماشه ثعلب مصری
یکتوله خرما دو توله شکر تری سه توله سفوف کرده مانند آن شش ماشه باشیر گاو بخورد **سفوف تلمکهانه** که مقوی باه ست تال مکهانه موصلی سیاه
موصلی سفید بیخ بندهه هر واحد یکدرم علک قرقعا ده درم کوفته بیخته بقند شکر آمیخته هشت ماشه تا یکتوله باشیر گاو بخورند **ایضا** بیخ خراسانی موصلی سفید
ستاور بیجبند تال مکهانه گوکهرو اسگند و بیدره موصلی سنبهل گوند ڈهاک سمبل موچرس تخم اونتکن تخم کونچ موصلی سیاه گوند ناگوری
سه والی تخم کرلی سمند سوکهه کوفته بیخته با نبات سفید آمیخته استعمال نمایند و اگر ثعلب مصری و کمرکس و تودری نیز زیاده کنند نافع تر خواهد شد
سفوف که جهت افزایش منی و باه نافع ست مثل ترشکت خار خشک موصلی سنبهل گل دهنک نباتی هر یکدام چهار درم کوفته بیخته هر صباح بقدر
سه چهار ماشه باشیر تازه بخورند **ایضا** زردی بیضه مرغ چهار عدد و شهد خالص مساوی هر دو با هم لت کرده بر آتش نرم گذارند چون بخته شود
فرود آورده موچرس چهار ماشه تبعیبا گاو خشک سوده کرده دو ماشه زعفران چهار سرخ مشک خالص سرخ سوده آمیزند و بخورند تا سه هفته
بکار برند که نهایت مبهی ست **معجون سه چهاری** که مسهل الحصول ست سه چهاری دکهنی یا آثار خرما نیم آثار محیط نیم پاو در دو آثار شیر یا گاو
بجوشانند هر گاه مدار شود و شیر کم شود در یک خنجر سائیده و تنگاب ماند [illegible] پاو آثار [illegible] نیم پاو نشاسته بریان یا آثار مغز
بادام مقشر نیم آثار علیحده نگاهدارند و قند سفید سه آثار در روغن [illegible] یک آثار [illegible] نشاسته و آرد [illegible] را در آن روغن بریان کرده باشند
و مغز بادام و گوند بیامیزند بعد از ان این ادویه گوکهرو نیم آثار ثعلب مصری دارچینی قرنفل الایچی خرد زنجبیل هر یک چهار درم جوزبوا
دو توله بسباسه یکتوله چینی کباب یا آثار گل سپاری کل سیپاری یک یکدام مغز نارجیل یا آثار چهال [illegible] چهال کیکر چهال سنگهاره
هر یک شش ماشه کوفته بیخته همراه کهویه مذکوره بیامیزند و زعفران چهار توله مشک شش ماشه سائیده و مغز اینه دو دو دام صبح و دو دو دام شام
خورده باشند **معجون تال مکهانه** که برای تقویت باه و تغلیظ منی از معمولات مولف ست بگیرند تال مکهانه ده توله در شیر درخت بر چند انکه بنیابند
تر سازند هر گاه شیر خشک شود همین نوع دو بار دیگر تر نموده خشک سازند بعده تال مکهانه را در گوله مغز نارجیل نو سوراخ کرده پر کنند و پاره نارجیل بند
سوراخ باز وصل نموده در آرد گندم گرفته در آتش نیم پارند تا آنکه آرد سرخ شود و برآورده آرد دور ساخته تال مکهانه را بر آورده باریک بسایند و مغز نارجیل
علیحده سائیده آمیزند پس تودری سفید تودری سرخ گوکهرو خرد گوکهرو کلان موصلی سیاه موصلی سفید گاو زبان هر یک دو توله ثعلب مصری
سمند سوکهه اندرجو موچرس الایچی سفید هر واحد یکتوله دارچینی کباب چینی سورنجان شقاقل طباشیر هر یک شش ماشه چوب چینی نیم پاو بهمن سرخ
بهمن سفید هر واحد یک نیم توله بیدان دو ماشه مغز پسته مغز چلغوزه هر واحد یک چهتانک مغز بادام نیم پاو کوفته بیخته بیامیزند

یکنیم درم یاقوت زرد یکدرم نقره و طلای محلول هر یک یکنیم درم زائد الفکر مدقوق سی مثقال روغن بادام شیرین دو مثقال و نبات و عسل مصفی بطریق متعارف معجون سازند شربت از یکدرم تا دو درم معجون انطاکی در تقویت باه و حرارت غریزی و تسمین بدن و تولید خون صالح و اصلاح منی و رفع اذیت جماع و ضعفی که از کثرت جماع حادث شود عجیب الفعل ست نخود سفید مع پوست که در آب ترا تیزک تازه سه بار تر کرده و هر مرتبه خشک کرده باشند و خار خسک خشک سوده که به مثل آن آب خار خسک تازه تر کرده باشند هر یک سه اوقیه ترنجبین ده درم دارچینی خولنجان هر یک شش درم عسل یکنیم رطل آب پیاز سفید نیم رطل همه بقوام آورند با تش ملائم پس تخم ترب تخم گزر بری شقاقل تخم انجره هر یک یک اوقیه عاقرقرحا زنجبیل هر یک نیم اوقیه کوفته بیخته مخلوط سازند بعده فاد زهر حیوانی هشت قیراط زعفران پنج درم مشک شش قیراط در گلاب یک اوقیه حل کرده با آن سقیه کنند و در ظرف چینی نگاه دارند شربتی دو درم و هرگاه قوی تر خواهند مغز کردگان مغز چلغوزه مغز نارجیل مغز حبة الخضرا تخم شلغم بهمن سرخ بهمن سفید تخم اسپست تخم کتان هر واحد یک اوقیه قسط شیرین انیسون قرنفل فلفل ماهی سقنقور و اگر نباشد بدل آن ماهیه شتر اعرابی یا ماهی رو بیان هر یک سه مثقال زرده تخم مرغ مغز کنجشک نر هر یک بیست عدد اضافه نمایند ایضا انطاکی گفته که علیک بالاختفاء به فانه من الاسرار و قوت آن تا هفت سال باقی میماند نخود لوبیا باقلا مغز فندق هر یک ده درم دار فلفل دارچینی شیطرج زنجبیل تخم انجره تخم ترب تخم خبث الحدید مغز چلغوزه زرد اوقیه مدحرج هر یک هفت درم شقاقل حبة الخضرا تخم گزر هر یک پنج درم عود چهار درم همه را سائیده و شیر میش صد درم با مثل آن عسل با تش نرم بقوام آرند هرگاه ترشیا نخته و بعد ترنجبین سی و پنج درم اضافه نمایند و چون مخلوط شود فرود آورده ادویه مسحوقه بیامیزند و باز بر آتش ملائم گذارند و گلاب بیست درم که دران زعفران سه درم و مشک و عنبر و فاد زهر حیوانی هر یک هشت قیراط حل کرده باشند بیامیزند شربت یکمثقال معجون تالیف حکیم اکمل خان که در تقویت باه بی نظیر ست و با کثر مردم نفع کرده مغز بادام مغز فندق مغز چلغوزه مغز تخم خربزه مغز حب الزلم مغز حبة الخضرا کشمش خرما مغز پسته مغز نارجیل مغز حب قلقل مغز اخروت مغز کردگان مغز سر گنجشک بهمنین شقاقل صندل سفید خصیة الثعلب تودریین لسان العصافیر هر واحد یکدرم مغز تخم خیارین خرفه مقشر هر یک دو مثقال مغز تخم کدو تخم خشخاش هر یک شش ماشه ابریشم مقرض دارچینی دانه هیل هر یک سه ماشه شقاقل مصری گاوزبان تخم بهیدانه هر یک چهار ماشه ماهیه شتر اعرابی تخم ثعلب تخم زردک تخم بادرنجبویه تخم فرنجمشک تخم کونچ صمغ عربی تخم بالنگو تخم جرجیر تخم انجره مصطکی هر یک یکدرم خولنجان بوزیدان پودینه خشک زنجبیل زعفران هر یک سه ماشه عنبر اشهب دو ماشه عسل سفید دو وزن ادویه قند سفید یک وزن بطریق متعارف معجون سازند و اگر جدوار سه درم داخل نمایند بهتر ست معجون مختصر در تقویت باه فراخ بلغمی نظیر ندارد عاقرقرحا قرنفل زنجبیل هر واحد یک اوقیه زرده تخم مرغ نیمبرشت بیست عدد شهد خالص یکصد و بیست درم معجون سازند و یا عسل یکنیم قند سفید دو چند ادویه بگیرند و بگلاب بید مشک بقوام آورده ادویه بران بسرشند و مشک خالص یک ماشه و زعفران دو ماشه و نیم داخل نمایند شربت بیش از نیم مثقال سه درم و اگر خولنجان یک اوقیه و دارچینی نیم اوقیه اضافه نمایند نیکو تر گردد معجون بقراط و قلت منی از رطوبت الات منی حکیم علی به تجربه صحیح یافته و مقوی معده ست تخم شبت تخم کرفس نانخواه تخم جرجیر هر یک شش درم مصطکی عاقرقرحا هر یک یکنیم درم زرنباد قرنفل هر یک دو درم کوفته بیخته در عسل بقدر آن بسرشند و این معجون نسبت مجرب حکیم مهدی ست تخم ترب شیطرج هر یک ده مثقال زنجبیل گل یاسمین هر یک دو مثقال نیم کوفته در دو رطل آب بجوشانند تا نصف ده درم باز آید صاف کرده بقدر نیم وزن آن روغن چار مغز داخل کرده بجوشانند تا آب فانی شود و روغن بماند پس صاف کرده دو مثقال قند سفید دران آمیخته بعد تحریک استعمال نمایند و نسخه های حبوبهای مولد منی در قسم آینده بیاید ذکر ادویه مرکبه مهیجه که منی را بغزارانید بگیرند دال ماش و در آب پیاز چندان بخیسانند که پوست آن جدا شود و پس مقشر نموده با شیر بجوشانند که کهچهری گردد و بعده شکر تری دران آمیخته بخورند و همین پیمان بعمل آرند ایضا زردی بیضه مرغ شیر شتر روغن گاو آب پیاز قند سیاه کهنه هر واحد یک آثار بپزند

تا کهویه شود و هر سه روز چهار درم بخورد مرد پیر جوان گردد حلوای دیگر که مقوی باه و مولد منی ست شیره اشه پخته و شیرین سه آثار شکر سفید یک آثار روغن گاو نیم آثار شیر گاو و یک آثار شهد یا دو آثار بهم بقوام آورده زنجبیل بهمن سرخ بهمن سفید موصلی سنبهل ستاور هر یک یکتوله دار فلفل خولنجان سنا کوج هندی هر یک شش ماشه ثعلب مصری مغز بادام چوب چینی مغز تخم خربزه شقاقل سنگهاڑه خشک هر یک چهار توله سائیده بیامیزند دوا که بهمان نفع دارد آب پیاز و عسل مساوی بقوام آورده قرنفل دارچینی ثعلب مصری اسگند موصلی کهنی عاقرقرحا بقدر مناسب سوده آمیخته نمایند و اگر وزن آب پیاز و عسل هر واحد آثار گیرند و تودری سرخ و سفید و بهمن سرخ و سفید زنجبیل تخم پیاز تخم ترب تخم گزر تخم شلجم تال مکهانه موصلی سیاه عوض قرنفل و دارچینی و خولنجان و اسگند و عاقرقرحا گیرند هر واحد یک سیر شاهی نیز مفید بود و این چوب هندی نیز مسمی ست پوست بیخ اونٹ کتاره و دارچینی گوکهرو تخم سملی سمندر سوکهه تال مکهانه موچرس هر یک پنج درم همه را کوفته بیخته پنج سیر شیر یا ده گاو در اکهویه سازند و دو نیم آثار شکر سفید و ادویه مذکوره آمیخته حسب مقدار یکدام پخته بندند و هر صبح یک با شیر بخورند و از ترشی پرهیز نمایند سفوف که مجرب ست پوست بیخ سنکهاهولی پوست بیخ اونٹ کتاره آرد ماش هر سه برابر اول هر دو پوست در سایه خشک کرده جدا جدا باریک سائیده و جدا جدا بیخته آمیزند پس آرد آمیخته هفت ماشه صبح با قدری شیر گاو بخورند ایضا ستاور گوکهرو بیج بند تخم کونچ هر واحد یکماشه مغز تخم کهرنی موصلی سیاه و سفید بیج مسکه هر واحد یکنیم ماشه ثعلب مصری یکتوله خرما دو توله شکر تری سه توله سفوف کرده یک مثقال با شیر گاو بخورند سفوف تال مکهانه که مقوی باه ست تال مکهانه موصلی سیاه موصلی سفید بیج بند هر واحد یکدام عاقرقرحا دو درم کوفته بیخته هم وزن شکر آمیخته هشت ماشه تا یکتوله با شیر گاو بخورند ایضا بیج خراسانی موصلی سفید ستاور بیج بند تال مکهانه گوکهرو اسگند ابوسوڑ موصلی سنبهل گوند چکن سنبل موچرس تخم اونٹکن تخم کونچ موصلی سیاه گوند ناگوری سپر والی تخم کربلی سمندر سوکهه کوفته بیخته نبات سفید آمیخته استعمال نمایند و اگر ثعلب مصری اکرکره و زنجبیل زیاده کنند نافع تر خواهد شد سفوف که جهت افزایش منی و باه نافع ست منڈی خشک خار خسک موصلی سنبهل گل سنبهل کچهلی هر یکدام چهار درم کوفته بیخته هر صباح بقدر سه چهار ماشه با شیر تازه بخورند ایضا زرده بیضه مرغ چهار عدد و شهد خالص مساوی هر دو باهم بست کرده بر آتش نرم گذارند چون پخته شود فرود آورده موچرس چهار ماشه قضیب گاو خشک سوهان کرده دو ماشه زعفران چهار ماشه مشک خالص سه سرخ سوده آمیزند و بخورند تا سه هفته بکار برند که نهایت سودمند ست معجون سپاری پاک که معمول اهل هند ست سپاری کهنی پاو آثار خرما نیم آثار کشمش نیم پاو در ده آثار شیر گاو ده بجوشانند هرگاه مهرا شود و قوام گیرد همه را خوب سائیده و نخودکا پا گذارند گندم برشته پاو آثار آرد سنگهاڑه نیم پاو فستق مقشر بریان پاو آثار مغز بادام برشته نیم آثار نارجیل تازه سفید سه آثار در روغن نیم سه آثار بقوام آمیخته فستق مقشر و آرد سنگهاڑه را در آن روغن بریان کرده با مغز بادام و گوند بیامیزند بعد ازان ادویه گوکهرو نیم آثار ثعلب مصری دارچینی قرنفل الائچی خرد زنجبیل هر یک چهار درم جوز بوا دو توله بسباسه یکتوله چینی کهی پاو آثار گل سپاری سپاری یک یکدام مغز نارجیل پاو آثار چهال کهیال چهال ببکر چهال سنکاهولی هر یک شش ماشه کوفته بیخته همه را کهویه بادکه بیامیزند و زعفران چهار توله مشک شش ماشه سائیده بیامیزند و دو دو دام صبح و دو دو دام شام خورده باشند معجون تال مکهانه که برای تقویت باه و تغلیظ منی از معمولات مؤلف ست بگیرند تال مکهانه سه توله در شیر جوش دهند چند بار تا که شیر بنوشانند تر سازند هرگاه شیر خشک شود همین نوع دو بار دیگر تر نموده خشک سازند بعده تال مکهانه را در کوله مغز نارجیل نو سوراخ کرده پر کنند و پاره نارجیل بر سوراخ باز وصل نموده در آرد گندم گرفته در آتش نرم بپزند تا آنکه آرد سرخ شود برآورده و ساخته تال مکهانه را برآورده باریک سایند و مغز نارجیل علحده سائیده آمیزند پس تودری سفید تودری سرخ گوکهرو خرد گوکهرو کلان موصلی سیاه موصلی سفید گاوزبان هر یک دو توله ثعلب مصری سمندر سوکهه اندرجو موچرس الائچی سفید هر واحد یکتوله دارچینی کباب چینی سورنجان شقاقل طباشیر هر یک نه ماشه چوب چینی نیم پاو بهمن سرخ بهمن سفید هر واحد یکنیم توله زنجبیل دو ماشه مغز پسته مغز چلغوزه هر واحد یک چهٹانک مغز بادام نیم پاو کوفته بیخته بیامیزند

بعد ازان نبات سفید نیم آثار بقوام آورده همه ادویه بسرشند خوراک یکتوله همه را از جرثی معجون صمغ که در منافع مذکوره از مجربات تحفه ست صمغ عربی آرد سنگهاره آرد خرمای خشک کرده هر یک نیم سیر عالمگیری مغز نارجیل مغز پسته مغز بادام مغز چلغوزه هر یک بیست درم الائچی سفید دارچینی زنجبیل هر یک ده و نیم درم قرنفل یکدرم پاو بالا دار فلفل نیم درم نبات سفید برابر اجزا شهد خالص دو برابر اجزا بدستور معجون سازند خوراک از یکتوله تا دو توله در امساک منی نیز مفید است معجون لبوب هندی مقوی باه و مغلظ و مولد منی و دافع سرعت انزال است مغز پنبه دانه مغز خسک دانه مغز تخم خربزه مغز خیار و تخم کنجد خشخاش سفید موصلی سیمبل موصلی سفید ستاور اسگند سنگهاره خشک تخم تمر هندی مقشر سپستان هر واحد یک توله تخم گزر تخم پیاز تخم شلجم تخم ترب بهمن چهلی تال مکهانا بیدبان همه سپید کنه سپید دولکری هر واحد نیم ماشه خولنجان جلیبا گویند ناگرموتهه تخم کونچ گوکهرو خرد اندرجو شیرین پهلی مول مغز کنول گته کنول دهاوه گویند سیمبل موچرس بیجبند هر واحد شش ماشه اسگند گراتی بهیدان تخم اوتنگن عاقرقرحا زنجبیل دار فلفل زیره الائچی هر واحد سه ماشه کوفته بیخته با قند سفید بقوام آورده بسرشند و اگر مغز بادام و پسته و چلغوزه و گردکان و نارجیل هر واحد یکتوله قند دو توله افزایند بهتر است خوراک یکتوله با شیر مطبوخ که در ان خرما جوش داده باشند معجون که مقوی باه و شهوت و مولد منی ست مغز بادام مغز پسته مغز نارجیل تخم خشخاش موصلی سفید موصلی سیاه تال مکهانا بیجبند تخم اوتنگن گوکهرو تخم زنجبیل کنجد سفید کباب چینی موچرس سونته کسیس مصطکی جوز بوا جوتری ثعلب مصری تخم ترب تخم گزر تخم شلغم تخم پیاز الائچی سفید و سرخ هر یک یکتوله زعفران دو ماشه مشک دو ماشه ورق نقره سه ماشه عسل دو چند خوراک یکتوله با شیر یا دوده انیسا قرقر سیده لکهی بیجبند تال مکهانا صمغ پلاس موچرس اندرجو شیرین مصطکی هر واحد یکدام ریوند چینی بهمن سفید برابر همه شکر سفید برابر جمله بدستور شربت سازند شربت حکیم قوام معجون جهت تقویت باه و تسمین بسیار مفید است جوز بوا دار فلفل جوتری ثعلب مصری هر یک دو دام زنجبیل زیره سفید زیره سیاه هر واحد یکدام نارجیل چهار دام مغز بادام مغز پسته کشمش هر یک نیم پاو ورق نقره شش ماشه نبات یک سیر پاو بالا عسل نیم آثار روغن گاو نیم پاو بطریق مشهور معجون سازند معجون هندی مقوی باه و ممسک که مجرب حکیم شریف خان ست تخم پلیچ بند کرانی سرپالی سمندر سوکهه تخم اوتنگن عاقرقرحا کچرانی تال مکهانا گوکهرو تخم کونچ موچرس گونده گوند ثعلب مصری هر واحد یکدام موصلی سفید و کتهی دو دام دارچینی قرنفل جوتری هر یک هفت ماشه جوز بوا یکدرم زعفران چار ماشه چند پسته نیم دام مصطکی رومی نیم دام عسل کشمیری نیم آثار بطریق متعارف معجون سازند معجون سپستان که مقوی باه و مولد منی و مغلظ آنست و معمول موصلی سیاه و سفید تخم کونچ مغز بنوله تخم اوتنگن شقاقل ثعلب مصری مغز پسته مغز چیرونجی هر واحد یکتوله مغز نارجیل مغز چلغوزه مغز بادام سالمه هر یک دو توله تال مکهانا نیم توله دار فلفل زنجبیل بهمنین موچرس کنجد مقشر هر یک شش ماشه مصطکی عاقرقرحا هر یک نه ماشه سپستان صمغ عربی هر یک پاو سیر عسل نیم آثار قند سفید یک آثار روغن گاو نیم پاو زعفران سه ماشه اول سپستان و صمغ کوفته بیخته در روغن بریان سازند لیس در قوام پاروغن و ادویه کوفته بیخته معجون سازند شربت از یک توله تا دو توله معجون که نفع دارد ثعلب مصری سمندر سوکهه موصلی سیاه و سفید مغز بادام هر واحد پنج درم ستاور سه دام زنجبیل خولنجان هر واحد دو و نیم کشمش نیم آثار قند سفید آثار بقوام آمیزند خوراک دو توله تا سه توله با شیر گاو که در ان خرما جوش داده باشند **اقوال حکما** مسیحی مینویسد که این مقوی منی تخم جرجیر تخم ترب تخم انجره هر واحد شش درم قسط و عاقرقرحا هر واحد دو درم زنجبیل شقاقل هر واحد سه درم خولنجان ده درم تودری سفید و سرخ هر واحد از دو درم تا پنج درم کوفته بیخته سه درم بخورند و این جوارش همین نفع دارد تخم جرجیر تخم گزر تخم شلغم تودری سفید و سرخ بهمن سرخ و سفید تخم انجره تخم کرفس سنبل تخم خربزه تخم پیاز کثیرا هر واحد پنج درم دارچینی خولنجان شقاقل زنجبیل دار فلفل فرنجمشک هر واحد دو درم کوفته بیخته روغن در آب ترکرده صبح صاف نموده با آتش نرم بقوام آرند و ادویه آمیخته هفت درم بخورند با شیر گاو و پاینه که آب پیاز سفید کوفته برآورده نیم رطل بگیرند و یک رطل عسل آتش نرم بقوام آرند وقت خواب دو ملعقه بخورند

وایضاً تخم جرجیر تخم ترب مغز تخم خربزه مساوی جدا جدا سائیده سه درم با شیر تازه ناشتا بخورند و ایضاً مغز چلغوزه دو جزو تخم جرجیر مغز تخم خربزه یک یک جزو فلفل ربع جزو دارچینی نیم جزو عسل سه چند سرشته استعمال کنند و ایضاً تخم ترب در آب تر کنند تا منتفخ شود بعده به روغن گاو بریان نمایند و کوفته بیخته و از آن بگیرند و مغز چلغوزه خرد دو جزو عسل کف گرفته که بعد قوام آن قدری مصطکی و دارچینی در آن داخل کرده باشند قرص ساخته بعد طعام بخورند و ایضاً این معجون لبوب مغز بادام و فندق و نارجیل و چلغوزه و حب القلقل و حبة الخضرا هم مقشر مساوی زنجبیل دارفلفل دارشیشعان هر واحد ثلث جزو فانید سنجری بقدر یک ادویه در آن سرشته شود و هر روز صبح و شب قدر بندقه بخورند و ایضاً این دوا از انگبین بگیرند شیر گاو تازه دو رطل و در آن دو اوقیه انگبین حل کرده صاف شود و بقوام آرند و هر روز ناشتا سی درم بلیسند شیخ میفرماید که اگر سببش ضعف بدن باشد تقویت بدن با غذیهٔ مقوی مثل اسفیدباجات و مطجنات و اشربه و کبابات و هریسه و بیضهٔ نیمبرشت و شلغم و شیر و روغن زرد و نان سپید و لبوب مثل مغز بادام و مغز جوز و نارجیل و پسته و چلغوزه و حبة الخضرا و مانند آن شیر اصل و ابازیر مخلوط با پیاز و نعناع و کندنا و حلبه و جرجیر کنند همچنین تقویت بدن با استحمامات واجب و مروخات مقوی مثل روغن سوسن و روغن بان نمایند و اگر حاجت تسخین افتاده باشد در آن مشک و جندبیدستر و غیره داخل کنند و اگر سببش سردی اعضای منی باشد ادویه مسخنه گرم کرده شود و مسوحات مسخنه علاج کنند و اگر با وی یبوست باشد بخورانیدن مرطبات حاره اعانت کنند و اگر سببش حرارت مفرط اعضای منی باشد هر سرد مرطب با اعتدال مثل ماست گاو و شیر که اندر آن خرفه جوشانیده باشند نفع بخشد و اگر سببش حرارت و یبوست باشد بترطیب معتدل حمامات و زردی بیضهٔ نیمبرشت که در آن نمک و ترنجبین پخته باشند اندک اسفیدباجها و ترطیب با دهان بارده حتی که به روغن گاو چرب کرده باشند و اگر سببش یبوست باشد ترطیب بدن با غذیه و البان و حمامات و شراب رقیق و حریره‌های شیر از جو و بیضه و فرحت و سکون نمایند و [illegible] اغذیه صرف اغذیه است که از تخم گزر تره و گوشت بخورد و پیاز به شیر بریان کردن چه بریان کردن قوت [illegible] تکثیر غذائی آن منع میکند و معجونات اگرچه [illegible] کرده باشند [illegible] است و همچنین بالکان [illegible] خصوصاً [illegible] و بیضهٔ نیمبرشت خصوصاً که زرده با دارچینی و فلفل و خولنجان و نمک [illegible] بیضهٔ ماهی و گوشت ماهی گرم و اگر [illegible] باشد خصوصاً [illegible] و فلفل و دارفلفل و زنجبیل و دارچینی و مانند آن تقویت آن کنند [illegible] خصوصاً [illegible] بعد طبخ [illegible] آنچه در آن افتد مغز [illegible] و کبوتر و روغن زرد و شیر ماست و هریسه و جزرابات و کبابات [illegible] و گوشت [illegible] در قبول آن [illegible] و جرجیر [illegible] و نفع خاصه دارد این تقویت ادویهٔ منی بسیار کنند پس [illegible] مشتمل کرده و شهوت شدت کند و [illegible] حلبه [illegible] و با [illegible] آنچه [illegible] سپید و شیر و آب نارجیل سازند و گفته اند که هر که بخورد [illegible] او [illegible] و پیاز [illegible] آب [illegible] و بعد [illegible] شیر [illegible] و پیاز در روغن زرد بریان نمایند تا سرخ شود و همراه [illegible] در آن [illegible] گرم و خشنه و خیار و بادرنگ و کدو و فواکه رطب و بقول رطب حتی که [illegible] که تخم خرفه منی ایشان افزاید و شیر [illegible] ایشان [illegible] منی را زیاده کند و دماغ حیوانات و مغز استخوان آنها و [illegible] مناسب است و اغذیه که شبیه باشد ادویه‌های [illegible] بگیرند شیر یک رطل و در آن ترنجبین چهل درم [illegible] معتدل مزاجان [illegible] کرده [illegible] تا غلیظ گردد و از آن بقدر [illegible] هر روز بنوشند و این معتدل است [illegible] و برای [illegible] بوده [illegible] یک [illegible] درم دارچینی باریک سائیده و در رطل شیر آمیخته بجوشانند و یک قدح از آن ناشتا بنوشند و با طعام عوض آب و آب نباید نوشید خصوصاً اگر غذای او طعام [illegible] باشد و این [illegible] که [illegible] یبوست باشد نافع بود و ایضاً بگیرند روغن گاو و کوزه [illegible] و شیر گاو و کوزه [illegible] روغن پسته کوزه [illegible] آمیخته تا ثلث بماند و صبح [illegible] باشد که شراب بنوشد و ایضاً فانید یک رطل آب پیاز دو رطل شیر تازه یک رطل همه آمیخته تا غلیظ گردد صبح یک اوقیه بخورند و ایضاً بگیرند نخود سیاه و در آب جرجیر تر کنند تا اندک منتفخ شود و در سایه خشک کرده و فانید سرشته بقدر [illegible] صبح بخورند و قدر [illegible] وقت خواب و بر آن قدح نبید بنوشند و اگر در آب جرجیر تر کنند و در آفتاب بدارند [illegible]

و هرگاه خشک شود باز تسقیه نمایند بعده پخته نگاه دارند و از ان حریره بشیر تازه و فانید بسازند و ایضاً بگیرند سه رطل شیر تازه و در ان نیم رطل ترنجبین
صاف و نیم رطل مغز حبة الخضرا کوفته بجوشانند بعده خوب مالیده صاف کرده نیم رطل از ان بگیرند و بران نیم رطل خولنجان انداخته بقدر هضم چند روز بخورند
که عجیب است و ایضاً بگیرند آب پیاز و مثل آن عسل و بجوشانند تا عسل باقی ماند شربتی ازان یک ملعقه یا دو ملعقه وقت خواب با آب گرم و ایضاً بگیرند آرد و باقلا
مثل حریره بپزند بعد افشرده بشیر تازه بسیار و آب نارجیل بنصف وزن شیر بپزند و شحم بط چرب ساخته مثل هریسه بسازند و ایضاً زرده بیضه نیمبرشت
ساخته بران انگوزه و نمک سقنقور پاشیده بخورند و این قوی است خصوصاً عقب استحمام و مالش بروغن یاسمین و سوسن کنند و ایضاً بگیرند
زرده بیضه و بر هم زنند و اگر با وی سفیده هم باشد جائز است پس بقدر چهارم آن آب پیاز کوفته اندازند و نیمبرشت سازند و بچیزی از نمک و ابازیر
مذکوره بخورند و ایضاً گزر و پیاز و شلجم کوفته با باقلا و نخود و عسل و گوشت نرم چیده بپزند و ابازیر گرم داخل کنند و ایضاً بگیرند باقلا و نخود و لوبیا و در آب
تر کنند تا بزرگ شوند بعده پوستش قطع کنند خایه طباهیج بسازند و از ان یک تو و از پیاز یک تو و از حبوب مذکور یک تو سازند و بر هر تو نمک سقنقور
و اندکی انگوزه و دارچینی و قرنفل بسیار بپاشند و نیز بران دماغ گنجشک و کبوتر اندازند و ایضاً بگیرند دماغ سی گنجشک و سکنجبین ده آمیخته کنند تا مائیت
او باطل گردد و بران مثل ادویه گرده تازه اندازند و مصالح قرنفل و فلفل و زنجبیل آمیخته بندقه سازند و یکی بعد دیگری ازان بخورند در حالتیکه اراده
جماع کنند و این مجرب حیوانات است بگیرند دماغ گنجشک و کبوتر پنجاه بعدد و زرده بیضه گنجشک بیست و زرده بیضه ماکیان جوان ده و آب گوشت میش
کوفته پخته خوب افشرده یک رطل و آب پیاز افشرده سه اوقیه و آب جرجیر پنج اوقیه و نمک و مصالح گرم بقدر حاجت و روغن زرد پنجاه درم و از ان خاگینه ساخته بخورند
و شبگاه هم او شراب قوی ریحانی حار مائل بشیرینی بنوشند حلوا برای ایشان بگیرند مغز چلغوزه دو جزو و تخم جرجیر و مغز تخم خربزه هر واحد یک جزو کوفته در روغن زرد
بریان کرده اندکی دارفلفل و دارچینی بران ریزند بعده عسل بقدر کفایت داخل کرده حلوا سازند و ایضاً بگیرند نخود در آب یا شیر تازه یا در آب جرجیر یا در آب [illegible] کنند
تا منتفخ شوند بعده در روغن گاو اندکی بریان کنند و با مغز چلغوزه همچندان بکوبند و عسل بقدریکه در ان سرشته شود و اندکی مصطکی و دارچینی داخل کرده بپزند
و مثل حلوا قطع نمایند و ایضاً عسل جوشانیده غلیظ سازند و بران مغز چلغوزه کلان و تخم گزر و دارفلفل و شقاقل و دارچینی و تخم جرجیر پاشیده
مثل جوارش سازند و اگر از تخم گزر و جرجیر کراهت باشد بدل آن حبة الخضرا و اندکی مشک کنند اشربه برای ایشان شراب شیرین و نبیذ متخذ از
زبیب نیک شیرین و آنکه در ان غلظی باشد همه موافق ایشانست و این شراب موافق ایشان بود دیگر بگیرند جرجیر و شلجم و انجیر خشک برابر و در آب بپزند و صاف
کرده و آب میبه مطبوخ منصف گرفته همه مساوی آمیزند و شیرینی از فانید افزوده نبیذ بسازند تا برسد دیگر مخترع بگیرند خشک جرجیر و گزر و شلجم و در آب خوب
جوشانیده صاف نموده و بر هر جزو آب او ربع سدس جزو فانید یا شکر سرخ و ربع سدس جزو انجیر و نصف سدس جزو مویز شیرین و سدس سبع نارجیل
کوفته و نبیذ بسازند تا برسد دیگر ایضاً بگیرند آب افشرده انگور دو جزو هر ده من ازین آب سه من ازین و بگیرند تخم جرجیر و تخم شلجم و بزر بیدانه و تخم [illegible]
و لسان العصافیر و حب الفلفل و پوست بربری و تخم زردک و بهمنین مساوی و کوفته در صره بسته با آب انگور در خم اندازند و هر وقت که بجوشانند
و بعد جوش بر آرند و این شراب دیگر است گزر و انجیر در آب بسیار بپزند و صاف کرده در آب او مویز منقی پخته صاف کنند و بران فانید انداخته بگذارند تا آنکه
بجوش آید و آب چشمه آهن و آب آهن تاب مقوی است صاحب کامل گوید که اگر قلت منی بسبب عدم غذا از استفراغ مفرط عارض بدن باشد علاج
بمنعشات قلیل و مولدات خون محمود و پر کردن بدن بجال فربهی استخوان و ترطیب بود مثل نان پاکیزه و لحوم بره‌ها و مرغان یکساله و بره مطبوخ بدفعات و اسفیدباجات
نخود و سفیده کوفته و گندم جوشیده و شرابیکه در ان اندکی شیرینی باشد بیاشامند و بر ان غذا اسپیدبه دار نکنند بلکه بدفعات و در آبزن آب نیمگرم شیرین بعد
غذاهای قلیله نشینند و سکون و راحت اختیار کنند و اگر قلت منی از سوء مزاج بارد یابس باشد تدبیر سخن مرطب از اغذیه حاره رطبه مثل لحوم حملان فربه
و کله معمول اسفیدباج با شبت و خولنجان و دارچینی و نخود و زیره و باقلا و گندم و پیاز و هلیون و جرجیر و گزر و شلجم و گوشت گنجشک و قنابر سازند و در حمام
معتدل الحراره که آب او شیرین باشد بعده تناول اندک غذا نشستن نمایند و زنجبیل مربی و شقاقل مربی و نارجیل مربی و زردک مربی و ناطف معمول از مغز چلغوزه

و حب البلسم و حب الزلم و مغز پنبه دانه و حب قلقل تناول نمایند و بر فرح و سرور مداومت کنند و غم و غضب ترک نمایند و جوارش سقنقور بخورند و آیین معجون بسیار نافع ست تخم جرجیر تخم شلغم تخم ترب تخم هلیون هر یک پنج درم زنجبیل دارفلفل تودری سرخ خصیة الثعلب نعناع خشک سرهٔ سقنقور هر یک سه درم شقاقل خشک باقلای خشک مغز پنبه دانه هر یک هفت درم تخم پیاز ده درم کوفته بعسل کف گرفته یا فانید مقوم معجون سازند و وقت جماع بقدر جوزه بخورند دیگر شقاقل تخم جرجیر تخم گزر تودری سرخ و سفید زنجبیل دارفلفل هر یک دو درم باقی همانست که در علاج کلی در قول شیخ الرئیس گذشت شربت بقدر جوزه دیگر زنجبیل خصیة الثعلب هر یک سه درم تودری سفید و سرخ تخم انجره هر یک شش درم دارفلفل زنجبیل بیخ سوسن نخود سفید تخم جرجیر تخم رطبه تخم شلغم تخم هلیون تخم پیاز هر واحد چهار درم باریک سائیده بحریر بیخته به روغن کنجد لت کنند و بعسل کف گرفته معجون سازند و دیگر مغز پنبه دانه مغز قرطم مغز حب البطم مغز چلغوزه و مغز پسته تخم هلیون حب قلقل نارجیل مغز جوز هر کدام یکجز و شقاقل زنجبیل حب الزلم لسان العصافیر هر کدام نیم جزو سائیده بعسل کف گرفته بسرشند شربت مثل جوزه و دیگر کنجد مقشر پنبه دانه تخم هلیون هر یک چهار درم دارفلفل زنجبیل مغز چلغوزه حب الزلم شقاقل هر یک یکدرم نعناع خشک سه درم دماغ کنجشک شش درم سائیده بعسل کف گرفته معجون سازند و آیین لعوق حسک نافع ست بگیرند خارخسک تر و بجوشانند تا پخته شود و بعده افشرده آب او صاف کنند و بار دوم و سوم خارخسک بران انداخته بدستور جوشانیده آب او صاف کنند و اندک زنجبیل و دارفلفل داخل کرده بعسل و فانید بقوام آرند تا مثل لعوق گردد و آیین معجون درین باب سودمند ست حب قلقل حب الزلم حب الرشاد کنجد مقشر هر کدام بست درم زنجبیل دارفلفل هر کدام پنج درم برگ نعناع خصیة الثعلب تخم اسپست تخم گزر تخم جرجیر تخم ترب تخم شلغم تخم پیاز تخم گندنا لسان العصافیر نمک سقنقور هر کدام ده درم تخم انجره شش درم شقاقل خشک پانزده درم بیخ بهمن سرخ و سفید تودری سفید و سرخ هر کدام هشت درم کوفته بیخته به روغن بادام شیرین لت کرده بعسل و فانید کف گرفته بسرشند شربتی یک مثقال بگلاب وقت خواب و مالش خصیه و ذکر به روغن بان و نرگس و خیری و حسک و روغن جوزبوا مانند آن کنند و ایضا به روغن قسط کرده اندکی انگزه داخل کرده باشند بسبب قوت بردن ضعف آن مالش نمایند و اگر ازین انتفاع نشود حقنه بعمل آرند و این حقنه باه را بیفزاید بگیرند کله پاچهٔ میش و خصیهٔ بز و نخاع آن و دنبه یک چند و نخود و گندم هر دو کوفته هر یک بست درم شبت و حلبه و جرجیر و نعناع هر یک قبضه و شلغم قطع کرده بست درم کنجد مقشر ده درم انجیر ده عدد قرطم کوفته بست درم همه را در هفت رطل آب بپزند تا بسوم حصه رسد و یک رطل از آن صاف کرده دران روغن کنجد تازه و روغن گاو هر یک دو اوقیه روغن بان و روغن سوسن هر یک نیم اوقیه مشک نیم دانگ داخل کرده در ابتدای شب حقنه متواتر در اول ماه و سه بار در وسط و سه مرتبه در آخر ماه استعمال کنند و دیگر سر میش و پاهای او و بیضه ماکیان و لبلاب و کبوتر بچه و مویز خراسانی منقی از تخم هر یک بست درم نخود و گندم و حلبه کوفته هر یک ده درم خطمی و بابونه و حسک و شبت هر یک کف انجیر ده عدد همه را در شش رطل آب بپزند تا بسوم حصه رسانند و یک رطل از آن صاف کرده در روغن بنفشه و خیری بدان آمیخته بیش از وقت خواب بدان حقنه کنند و مالش خصیتین بروغن حسک و روغن بان کنند و اگر قلت منی از سوء مزاج حار یابس باشد تنقیه بماهی تازه بریان و معمول اسفیدباج و بروغن کنجد بریان نمایند و ماست با پیاز تازه بخورند و شیر تازه و ترنجبین با شکر بنوشند و گوشت حملان مطبوخ بکاهو و کدو و اسفاناخ و سرمق و خبازی تناول کنند و بآب شیرین نیمگرم که دران جو و برگ کاهو و پوست کدو پخته باشند در حمام غسل کنند و تعب و اطالت در حمام کم کنند و از اغذیهٔ گرم خشک اجتناب نمایند و این حقنه بعمل آرند کله پاچهٔ میش و [illegible] و خیار و بادرنگ و کدو و کنجد مقشر و هلیون تر و اسفناج صید و بیضه ماکیان و بط هر یک بقدر حاجت با آب بپزند تا مهرا شود و از آب [illegible] نیم رطل گرفته روغن گاو یک اوقیه پیه ماکیان یک اوقیه روغن حسک یک نیم اوقیه آمیخته نیمگرم حقنه کنند سه روز صبح و شام و خصیه و ذکر را بروغن بنفشه و نیلوفر چرب دارند و اگر کسیکه معتدل مزاج باشد گندم جوش کرده و نخود جوش داده و گوشت حمل معمول اسفیدباج بنخود سفید بمصالح گرم و [illegible] و هریسه و زردهٔ بیضهٔ نیمبرشت چون بریان هر دو و نمک سقنقور بپاشند در سائر ازمنه برای ازدیاد منی نافع ست و این حقنه برای صاحبان مزاج بارد نافع بگیرند برگ کتان و حلبه هر یک سه اوقیه تخم ترب یک اوقیه انجیر سفید و [illegible] و انجره هر یک ده درم

مغز قرطم یک نیم اوقیه مرزنجوش یک اوقیه گندم و خار خسک هر واحد چهار اوقیه در ده رطل آب بجوشانند تا سوم حصه بماند و نیم رطل ازان صاف کرده بران روغن سوسن و نرگس هر واحد یک اوقیه عسل یک نیم اوقیه داخل کرده نیم گرم حقنه کنند جرجانی و ایلاقی گویند که اگر اعضای رئیسه و مزاج آنها بسلامت بود و سبب ضعف قوت مجامعت نقصان منی یا ریح یا هر دو باشد علاج بطعام و شراب باید کرد و بدانند که سبب کثرت ریاح حرارتی بود که رطوبت را بجنباند و ازان بخار برانگیزد و اگر حرارت قوی بود بخار را تحلیل کند و برانگیزنده نماید و اگر ضعیف بود بخار کمتر انگیزد و مقصود حاصل نشود پس تامل باید کرد اگر نعوظ وقت گرسنگی و خلو معده و بعد ریاضت قوی تر بود و ادویه گرم خوردن و مالیدن سود دهد باید دانست که آن از نقصان حرارت و قلت ریاح ست و اگر وقت امتلای معده قوی تر باشد بدانند که رطوبت کم ست پس علاج هر یک لائق آن باید کرد چنانچه یاد کرده آید و بدانکه اصل در علاج ضعف قوت جماع تدبیر ازدیاد منی و ریح ست از بهر آنکه هرگاه منی و ریح زیاده شوند اوعیه منی از منی پر شود و خواهش دفع آن کند و قوت و اعضا بجنبد قوت مجامعت پدید آید مگر آنکه در آلت آفتی باشد و زیادتی منی و ریح از طعامی بود که ازان خون قوی و لزج و گرم تر پدید آید تا گرمی او از رطوبت او بخار و ریح برانگیزد و هرگاه خون قوی و لزج بود و ریحی ازان پیدا شود که زود تحلیل نشود و بلکه قوت او تا هضم ثانی و ثالث بماند و قوت مجامعت و قوت قضیب ازین ریح بود و بدین سبب طعامها که از بهر این کار اختیار کرده اند طعامهائیست که در وی سه معانی باشد یکی آنکه کثیر الغذا بود دوم آنکه مولد ریاح باشد سوم آنکه مائل بگرمی بود و اگر این هر سه معنی در غذای واحد حاصل شود فبها و الا از دو یا سه ترکیب بندند تا غرض حاصل گردد و آنچه در وی هر سه معنی حاصل ست نخود و لوبیا و شلجم و گزر و مانند آنست اما باقلا کثیر الغذا است و در آن رطوبت فضلیست که ازان ریاح پیدا شود و لیکن در وی حرارت نیست که از رطوبت آن ریح و بخار خیزد پس اگر چیزی گرم که مزاج او خشک ضد مزاج منی نباشد با وی مرکب کنند چون انگشت زنجبیل و دارچینی و دارفلفل و شقاقل هر سه معنی ازوی حاصل آید و منی و ریح زیاده گردد و پیاز حار رطب ست ریاح پیدا کند لیکن قلیل الغذا است پس اگر گوشت بیش ترکیب دهند غرض حاصل شود و زردی بیضه مرغ نیم برشت و مغز سر بره و مغز سر مرغ و مغز استخوان و مغز گنجشک مغذی و مرطب است و اگر چه مغز سر بارد ست در مغز استخوان و مغز گنجشک نحتی حرارت ست و چون آن را بانعناع یا اندک زنجبیل و نمک استعمال کنند هر سه معانی حاصل گردد و خاصیت نعناع که دران قوتیست که آلات تناسل را بفعل خویش یاری دهد و گزر و شلجم و چغندر هر سه بیکدیگر نزدیک اند در هر سه حرارت معتدل و فضله و رطوبت فضلیست لیکن چغندر غذائیت کم دارد و حرارت او از حرارت شلجم و گزر بیشترست که ناچار رطب ست و مغذی اگر با زرده بیضه مرغ مرکب کنند غذای شایسته باشد و انگور شیرین رسیده کثیر الغذا و مرطب و باد انگیز ست و قوت او از قوت گزر و شلجم و آنچه مذکور شد بیشتر ست و کبودن که بفارسی مارچوبه گویند و حرشف که بفارسی کنگر نامند و بادام شیرین و پسته و فندق و جوز هندی و حب الزلم و شیر تازه و حلبه و کبوتر بچه و بط و بیضه مرغ و بیضه گنجشک و جگر مرغ و عسل و روغن گاو و کباب و بیخ لشپرخجر و سوسنه همه درین باب سودمند ست و چیزهای حار و لطیف چون صعتر و مانند آن زیان دارد بهر آنکه ریاح را تحلیل کنند اما انگزه با وجود گرمی مولد ریاح ست بدین جهت سودمند ست و بدانکه درین باب اعتماد بر غذا کنند نه بر ادویه بهر آنکه زیادتی قوت جماع از زیادتی منی و ریح ست و اغذیه مذکوره هم ماده منی اند و هم فاعل ریح و بعض ادویه اگر چه مزید منی اند این زیادتی از ماده تولد کند و ماده غذا ست نه دوا بهر آنکه دوا مزید منی نخین و محرک ست تا شهوت جماع پدید آید و الا بدل اول تولد منی باید پس دوا اگر آنرا بجنباند هرگاه ما اغذیه یابیم که هم منی بیفزاید و هم ریح را و شهوت را بجنباند اولی تر آن بود که اعتماد بران اغذیه کنیم نه بر ادویه و دیگر آنکه بمقدار دوا اندک باشد و قوت او قوی تر از قوت طبیعت بود و طبیعت بهره تمام نتواند یافت و دران تصرف سودمند نکند و باشد که بر وی وبال گردد دیگر آنکه مزاج سرد باشد و منی بسیار و جامد بود و ممکن نیست که ادویه او را بجنباند و مزاج او بگرداند تا قوتی پدید آید چه در چنین مزاج بر دوا اعتماد نتوان کرد و اعتماد بر دوا کردن خطا بود و دیدم که مردی گرم مزاج را طبیبی معجونهای گرم از ادویه فرمود تا قوت جماع زیاده شود و هر روز ضعف زیاده میشد و در آخر چندان حرارت غلبه کرد که سر رگهای او گشاده شد و بول او خون صرف گشت و هیچ تدبیر تدارک آن نتوانست کرد و خون هم بطریق بول برفت و تشنج یبسی پدید آمد و مرد هلاک شد و نخود در ازدیاد قوت جماع قوی تر و نافع تر از همه غذاها ست بهر آنکه گرمی و معتدل ست

فائدهٔ کلیه

ومغذی

ومغذی و در آن رطوبت فضلیست که مولد ریح باشد و اگر آنرا در آب تر کنند تا آغشته شود و هر صبح یک مشت از آن بخورند قوت عظیم دهد و در آن رطوبتی هست
و اگر مردم سرد مزاج آنرا با اندکی زنجبیل بخورند صواب بود و محمد بن زکریا گوید که اگر کسی از جماع بکلی عاجز باشد بدین نخود خام بمقصود رسد و اگر
نخود را در شراب آغشته کنند قوت بیشتر گردد و قلیه نرگسی که در آن گوشت و گزر و گندنا و نخود و باقلا بود و نمک او با زنجبیل آمیخته بود و زرده تخم مرغ اندازند
از جمیع اغذیه بهتر بود و اگر بصل در قلیه کنند قوی تر شود و ماهی تازه بریان کرده گرما گرم با پیاز خام خوردن سود دارد و صاحب مزاج سرد را با زنجبیل
و قرنفل و خولنجان و دارفلفل و مانند آن خورانند و این طعام نافعست هلیون تا به بپزند پس بروغن بریان کنند و زرده تخم مرغ بر او افگنند و دارچینی
اندکی بر سر آن کنند دیگر جوزه مرغ خانگی فربه سه عدد و بیضه کبوتر بچه بمقداریکه از سه کبوتر بچه حاصل شود اندام او جدا کرده با نخود و لوبیا و باقلا و پیاز
بسیار بپزند و اندکی مصالح گرم بر او افگنند و نمک او نمک سقنقور کنند یا نمکی که با زنجبیل آمیخته باشد دیگر تخم ماهی تازه بریان کنند چنانکه بسته شود
زرده تخم مرغ و توابل چون دارچینی و دارفلفل و زنجبیل کنند دیگر گوشت اشتر جوان دو جزو پیاز سفید یک جزو و نمک بپزند و با آب کامه خوش کنند
و نخود و دارچینی کوفته بر او افگنند دیگر مغز نارجیل پوست سیاه دور کرده خرد خرد تراشند و نان میده در شیر تازه یا نارجیل تراشیده ترید کنند و مرغ فربه و بط
بر آن بپاید بپزند که این جوذاب سخت نافعست دیگر مغز بادام و پسته و فندق و نارجیل تراشیده و خشخاش و شقاقل و انجیر خشک سفید برابر
همه را کوفته و کعک خشک کرده و سوده سه چند وزن همه ادویه هر صبح اوقیه در شیر تازه بجوشانند و بخورند تن را فربه کند و قوت باه زیاده نماید مجربست
و کبوتر بچه و جوزه مرغ خانگی که خوراک آنها نخود و مغز پنبه دانه و لوبیا و مغز تخم قرطم و باقلا باشد سود دارد و تخم گنجشک و کبوتر بچه که در شکم او است
و تخم جرجیر و تودری بریان کرده با شیر سود دارد و مردم گرم و خشک مزاج را ماهی تازه بریان کرده و پخته و ماست با پیاز و شیر تازه با ترنجبین یا شکر
و گوشت بزغاله و بیضه مرغ سود دارد و داروئیکه از انواع طعامها سازند این قوت باه و منی و ریح زیاده کند بگیرند نخود سیاه و در آب جرجیر تر کرده
در سایه خشک کنند و تا سه مرتبه چنین تر و خشک نمایند پس آنرا با همچند آن فانید بکوبند و بروغن حبة الخضرا یا روغن پسته یا روغن نارجیل یا روغن [illegible]
بسرشند و هر صبح و شب بقدر جوز بزرگ بخورند و عقب آن سه اوقیه نبیذ بخورند دیگر خارخسک خشک نرم بسایند و آنرا در آب خارخسک تر نمایند
و در سایه خشک کنند و تا سه بار چنین کنند و هر صبح نیم اوقیه ازین خارخسک با دو اوقیه فانید در شیر تازه نیم گرم بجوشانند و اندکی زنجبیل افگنند دیگر بگیرند
ازین خارخسک پرورده سه جزو عاقرقرحا و شکر طبرزد هر یک چهار جزو و شربتی دو درم با آب گرم دیگر تخم جرجیر دو درم لسان العصافیر نیم درم کنند یکدرم
همه را کوفته با زرده تخم مرغ نیمبرشت بخورند که برای متوکل ساخته اند و آنرا معجون متوکل گویند بگیرند پیاز و بیضه و بروغن گاو بریان کنند و بیضه گنجشک
یا کبوتر بر آن بشکنند و نیم درم خولنجان و اندکی نمک سقنقور بر او افگنند دیگر زرده تخم مرغ ده عدد در روغن گاو بیست درم شکر سی درم دارچینی
نیم درم نیم پخته کنند و اگر بجای شکر عسل کنند روا باشد و کنجد و خشخاش و بزر کتان بریان کرده با عسل سود دارد و برای سرد مزاج دارچینی
یکدرم و شیر تازه یک رطل بنبات آمیخته ناشتا یک قدح بخورند و بعد طعام بجای آب این شیر خورند و طعام کباب و قلیه نرگسی خورند و یک هفته بدین ترتیب
بگذرانند و هیچ جماع نکنند قوت عظیم دهد لیکن اگر در تن خلط بد یا حرارتی باشد این تدبیر نشاید کرد و آنرا که تنقیه بدن کرده باشند اگر در میان این تدبیر
حرارتی یابد از آن باز ایستد و فصد کنند و ماء الشعیر و شربتهای سرد بکار برد و این نمک نافع زنجبیل دارفلفل تودری سرخ و سفید و نعنع و شقاقل برابر
کوفته با دو درم نمک سقنقور بیامیزند و اگر زنجبیل تنها با نمک ساده آمیخته در طعام بکار برند قوی تر باشد اشربه که قوت جماع و منی زیاده کند
انجیر خشک فربه پنج من جلبه سه من انجیر را بشویند تا غبار از آن پاک شود و در آب تر کنند چندانکه دو سه انگشت آب بر سر آن بایستد اگر زمستان بود
سه شبانروز در جای گرم نهند و در تابستان یک شبانروز و اگر بهار یا خزان بود دو شبانروز تا آب قوت انجیر گیرد و پس یک جوش بدهند و فشرده صاف
نموده آن آب را در دیگ سنگین کرده برابر آن عسل بیامیزند و هلیون و تودری سرخ و سفید هر یک ده درم زنجبیل سه درم دارچینی جوزبوا بسباسه خیربوا
هر واحد یکدرم همه را کوفته در صره کتان سست بسته در آن دیگ افگنند و بجوشانند تا بقوام آید و هر ساعت آن صره را همی مالند تا قوت ادویه در

شراب آید پس صره را افشرده بیرون کنند و از آن شراب مقدار دو اوقیه بخورند شراب گزر بگیرند گزر ده من بشویند و بیخ سبز از وی دور کرده بقدر درم ببرند و در دیگ سنگین کرده شصت من حلیب و ده من آب در آن داخل کنند و سر دیگ بگل محکم کرده بر آتش نرم بپزند و چون دانند که پخته شد از آتش گرفته سرد کنند پس دیگ را گشاده گزر را افشرده صاف نمایند و برابر آن آب انگبین آمیزند و همان ادویه که در شراب انجیر مذکور شد در صره افگنند و بجوشانند و بعضی برابر آب گزر شراب انگوری با انگبین افزوده بقوام می آرند دیگر تخم پیاز پنج من بشویند تا خاک از آن پاک گردد و آنرا در ده من آب تر کنند و در روز سیم بجوشانند تا آب قوت تخم را تمام بستاند و صاف نموده برابر آن انگبین بیامیزند و صره ادویه که مذکور شد در آن افگنند و بقوام آرند و اگر با این مقدار می شراب بیامیزند قوی تر شود و اگر تخم در آب جرجیر کنند یا در آب گزر یا در آب شلجم قوی تر شود معجون شقاقل زنجبیل دارچینی هر کدام یک جزو تخم انجره عاقرقرحا فلفل هر یک نیم جزو جلقیت ربع جزو تخم جرجیر خردل هر واحد یک جزو کوفته بیخته با انگبین بسرشند شربتی مثقالی با آب گرم یا شراب ممزوج و این حب قوی است پیاز سفید شقاقل مغز کنجشک کشنیز خرما آکند مساوی همه را کوفته با مغز کنجشک خشک کرده با آب نیم گرم سرشته حبها بقدر نخود سازند وقت حاجت هفت حب در شراب حل کرده بخورند و گویند که از هفت حب زیاده نشاید خورد که هیچ کس از طاقت کسی که این حبها خورده باشد ندارد و این دوا الاوفق مزاج معتدل است مغز تخم خربزه مغز تخم خیار و خیار بادرنگ و تخم خرفه هر یک سه درم مغز تخم کدو پنج درم مغز بادام و خشخاش هر یک شش درم کتیرا ده درم زنجبیل خولنجان شقاقل هر یک نیم درم تودری تخم گزر تخم بهدان مغز جلغوزه هر واحد یک درم انگبین یکمن بسرشند معجون ساخته دو مثقال بخورند و دو مثقال قضیب گاو خشک کرده کوفته بقدر دیناری زری بسفیده بیضه نیمبرشت و کذا ابن باسمین شیخی که در علاج کلی در قول شیخ الرئیس گذشت عجیب است و تقویت عظیم کنند و گویند که خایه گورخر و بیضه شیر قوت بزرگ نماید و من علاج جوانی بسرد مزاج کرده ام و از هیچ دوا چنان نشکند که از قضیب گاو و ابن الیاس گوید که اگر ضعف باه از استفراغ کثیر مفرط باشد انعاش قوت مریض با غذیه سریعه مرطبه کنند و راحت و سکون و آرام اختیار نمایند و هر صبح جلاب از شکر سفید ده درم عرق گاوزبان ده درم تودری سرخ و سفید هر واحد سه درم بیاشامند غذا نخود با لحوم حملان و تیهو و دراج یا هریسه معمول بگوشت بره یا بط یا ماکیان و حلوای نشاسته و اگر ضعف بدن و قلت غذا لاحق باشد تقویت بدن بغذاهای مسمن قوت و شراب ریحانی کنند و هر صبح شربت سیب بگلاب و عرق بادرنگ هر یک ده درم بنوشند و غذا ماءاللحم و قلیه معمول از گزر یا نخود و مغز بادام و گوشت بره و ماکیان و تیهو و دراج و کبک که اندران قدری دارچینی و پیاز و تخم هلیون پخته باشند یا قلیه از پیاز و گزر و شلجم و گوشت فربه سازند و افضل علاج برای ایشان ریاضت معتدل بعد تناول غذا و حمام معتدل و خواب بعد غذا و سرور و لهو و ترک جماع مدت طویل است و اگر از قلت منی بسبب برودت و یبوست غالبه بدن باشد ادویه مسخنه مرطبه بخورند و مشتملا از غذا اشامند و هر روز هریسه معمول از گوشت بره و لحوم فربه تناول کنند و زنجبیل مربی و نارجیل با شکر و قطایف بمغز بادام و جوز و حلوای معمول از نشاسته و مغز بادام و جوز و مغز حب البطم و پسته و فندق بخورند یا هر صباح معجون فلاسفه بخورند یا معجون لبوب که در ادویه مرکبه مذکور شد هر روز یکمثقال تناول نمایند و معجونی که در آن سقنقور سه درم است و در قول صاحب کامل گذشت دو درم بخورند و اگر سبب او برودت آلات منی باشد هر صباح جلاب گلقند عسلی ده درم یا شربت بادرنجبویه ده درم بنوشند یا زنجبیل مربی یا شقاقل مربی هر کدام که باشد ده درم تناول کنند و گزر مربی نیز ایشان را نافع است و غذا مزوره نخود و مغز قرطم و زیتون و کرویا و دارچینی و زعفران و مطجن از لحوم دراج و کبک سازند و این دوا بخورند لسان العصافیر تخم گزر تخم شلجم تخم جرجیر تودری سرخ و سفید هر واحد پنج درم فلفل سه درم شقاقل چهار درم مغز کنجشک ده درم باریک ساییده بعسل کف گرفته معجون سازند و اگر سبب او حرارت آلات منی باشد هر صبح جلاب از سکنجبین ساده ده درم و گلاب ده درم و یا شیره تخم خرفه سه اوقیه با شکر ده درم یا دوغ گاو یک رطل بیاشامند و غذا مزوره زرشک یا انار دانه بگوشت بزغاله و چوزه مرغ خورند و اگر سبب او رطوبت آلات منی باشد هر صباح جلاب از تخم شلجم و تخم گزر هر واحد سه درم گلقند عسلی ده درم بدهند و غذا قلیه با مصالح گرم و یا این دوا بخورند که نشف رطوبت فضلی و تحریک شهوت جماع ایشان است فلفل دارفلفل زنجبیل هر واحد سه درم بیخ سوسن پنج درم تخم پیاز تخم هلیون هر واحد

چهار درم تخم خرفه سفید ده درم کنجد مقشر هفت درم باریک ساییده بعسل کف گرفته معجون سازند شربت یک مثقال با گیرند حب الزلم و حب فلفل و تخم شلغم
هر واحد سه درم کوفته بیخته بعسل کف گرفته بسرشند شربتی یک مثقال و اگر بسبب حرارت و یبوست باشد هر صبح شیر خر سه اوقیه ترنجبین ده درم بنوشند
و غذا گوشت بره مطبوخ بکدو و [illegible] بخورند و حقنه [illegible] و خطمی و قضیب را به روغن بنفشه و کدو چرب کنند و این حقنه بعمل آرند کله پاچه بره [illegible] رطب [illegible]
هر واحد ده درم در دو رطل آب بجوشانند تا نیم رطل بماند صاف کرده پیه پاکیان [illegible] هر واحد ده درم روغن گاو ده درم آمیخته حقنه کنند انطاکی گوید که ضعف باه
اگر از کبرسن باشد علاج نپذیرد و آنچه از احتیاف بدن بسبب امراض باشد علاج آن معلوم است و گاهی از تواتر گرسنگی و روزه و سوء معیشت و قلت
غذا آنکه تولید خون و منی کند و لباس مهزل مثل خشن از موی و خواب بر مثل سنگ حادث گردد و این اسباب عامه نامند و قوی ترین اسباب قاطع باه
ترادف هموم و کدورات نفسانی است و علاج هر یک از این اسباب که مذکور شد قطع آن سبب است و بعد از آن هرگاه ضعف باه موجود باشد
اگر خلقی بود و آن عنینیت است و آن نیز لا علاج است و الا اگر تشویش عضو رئیس باشد و الا علاج آن عضو کنند و خلاصه اشیائی که باختیار و تجربه صحیح
یافته شد آنست که اجماع واقع شده بر اغذیه و ادویه با سه شرط ثلاثه یعنی آنکه جامع حرارت و رطوبت و نفخ باشد و گفته اند که اجتماع این در سقنقور سوای
نخود نیست و بودن قلقاس و جزر با همچنان [illegible] گاهی [illegible] ازین هر دو عظیم تر بود [illegible] بقول ایشان این در سوای زنجبیل مجتمع نشود و در آن
نظر است [illegible] یا [illegible] است یا [illegible] هر واحد ازین یا خاص بمرد است یا بزنان یا مشترک پس این اصول تقسیم است و از مجربات
آنست که شیخ بدان اشاره کرده [illegible] انسان [illegible] مسمی [illegible] است و اعمال [illegible] یعنی [illegible] می آید و
[illegible] ازان [illegible] قائم میکند [illegible] عمل [illegible] و چون گوشت [illegible] پخته [illegible] شوند
همین فعل کنند لیکن کم از آن و قریب این سقنقور است و معتدل اجزای او آنست که گردنهای او است و آنرا با ادویه مرکب سازند و صفت معجون او این
زنجبیل مغز چلغوزه هر واحد [illegible] تخم جرجیر تخم گزر تخم شلغم هر واحد [illegible] خولنجان [illegible] مغز پسته [illegible] سقنقور [illegible] فلفل سفید زراوند تخم انجره زعفران
هر واحد ربع جزو ساییده [illegible] عسل [illegible] قریب این معجون فلاسفه است و در اصول [illegible] حب الحدید [illegible] انجره
پوست [illegible] اجزا مساوی گرفته [illegible] معجون سازند و از جمله تراکیب مجربه تریاق الذهب و معجون [illegible] است و این معجون شهوت انگیزد و
منی زیاده کند [illegible] آب پیاز سفید هرکدام یک رطل باهم آمیخته نخود سفید [illegible] کنند
پس [illegible] آن شیر [illegible] صاف نمایند و عسل قدر کفایت بر آتش [illegible] تمام
[illegible] آرد گندم [illegible] سفید مغز بادام مغز فندق تخم خشخاش هرکدام یک اوقیه زنجبیل قرنفل دارچینی تخم جرجیر تخم شلغم تخم گزر [illegible]
هرکدام [illegible] درم پوست بیضه مرغ [illegible] نشاسته [illegible] قضیب گاو خشک هرکدام چهار درم عاقرقرحا [illegible] مصطکی قسط شیرین هرکدام [illegible] درم کوفته
با عسل مذکور سرشته بقدر [illegible] درم استعمال نمایند و از مجربات شربت [illegible] اکل مربای جزر [illegible] شربت ترنجبین و خولنجان بشیر است و این [illegible]
قوی کند و شهوت برانگیزد و پشت را محکم کند و جماع [illegible] کند مجرب است [illegible] قسط عاقرقرحا هرکدام [illegible] فلفل [illegible] حب الغار [illegible] نرگس هرکدام
نیم جزو [illegible] چندان [illegible] پشت و مذاکیر مالند [illegible] عمده [illegible] اینست [illegible] کله پاچه [illegible] پاکیان
[illegible] که مذکور شد [illegible] سازند [illegible] حب [illegible] روغن [illegible] عسل [illegible] اگر [illegible] دماغ گنجشک
و خروس باهم بخورند شهوت را بقوت برانگیزد و ترنجبین [illegible] عاقرقرحا [illegible] صبح و شام استعمال نمایند [illegible]
گوید که اگر از شهوات باطل نگردد و دیگر شهوت جماع فقط پس آن یا بسبب قلت منی باشد یا بسبب قلت حرارت و نفخ و اگر بسبب قلت منی بود خروج [illegible]
و معالجه او باشیائی که تولید و تکثیر او نماید باید کرد و اگر خروج او بسیار بود علاجش [illegible] نمایند و آن اشیائی لطیفه حاره است که [illegible] حدت باشد
و بدانکه تحریک منی و تسخین او با غذیه و ادویه مسخنه [illegible] که اخلاط حاصل شود و احتیاج بدان [illegible] کثیر الاخلاط [illegible] اگر ممکن باشد که جمع [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

نفخ پیدا کنند آن چیز افضل بود مثل حلتیت که آن با وجود قوت گرمی او منفخ نیست و کذلک تخم انجره و پیاز و خاصه بلبوس و حرف و گندنا و نعنع و جرجیر و مانند آن و ایضاً گاهی بر مفاتات و سوء حالات و تشنجات که در آن تجویز [illegible] بود که اندران منی ست و اکثر بسوی ایشان کسی محتاج بود که جگر او گرم و مزاج خصیتین او بارد باشد بهر آنکه او محتاج تحریک منی و تهییج اوست و چون ادویه فاعل انعاظ تجویز [illegible] جگر او گرم شود و مشرف بر وقوع در امراض حاره گردد و از اغذیه مرکبه مزید باه خاگینه معمول از ماهی تازه و زرده بیضه و گندنا ست و شوربای گوشت بره و شلغم و گزر و لوبیا و روغن گاو و طباهیج بصلیون بود و [illegible] و پیاز و گندنا سوده دارد و اگر در زرده بیضه نیمبرشت تخم ترب و تخم انجره و تخم جرجیر و تودری [illegible] هر کدام که باشد دو درم سوده آمیزند نافع بود و همچنین اگر خربق سفید [illegible] در آب بسیار بپزند تا مهرا شود و آب او صاف کرده و سوم حصه آن آب پیاز سفید و نصف وزن آب پیاز عسل داخل کرده بپزند پس صبح هنگام خواب بخورند و از ادویه مرکبه که مزاج حار را اصلاح بود دواء الشحمین ست چون هر روز ناشتا یک اوقیه بخورند و یا بگیرند نخود [illegible] شیر تازه و روغن گاو بپزند تا مثل حلوا گردد وقت خواب مثل جوزه بخورند و بر آن نبیذ یا طلا بقدر دو اوقیه بنوشند و یک هفته استعمال نمایند و یا آب انار شیرین با آتش نرم بپزند تا غلیظ گردد و بعد از آن تخم [illegible] بیست سوده در آن آمیزند و مثل جوزه بر ناهار بخورند و روغن گاو و شیرین و تخم [illegible] نافع بود و آنچه مزاج بارد را اصلاح بود معجون لبوب ست و آن در قول کلی گذشت و چون [illegible] درم یا اوقیه روغن گاو [illegible] بگیرند آب [illegible] و آب پیاز [illegible] و آب جرجیر [illegible] روغن گاو و عسل مساوی باهم آمیخته در آفتاب بنهند تا غلیظ گردد و بعده با آتش ملایم بپزند [illegible] دو اوقیه بخورند که بلیغ النفع ست و ایضاً دوائی [illegible] دو درم دارچینی [illegible] که در قول شیخ گذشت قبل طعام و بعد آن [illegible] هنگام تشنگی بخورند تا آنکه تمام خورده شود و طعام طباهیج از گوشت میش باشد و بر آن نبیذ صرف بنوشند و اگر از این حرارت [illegible] یا شراب [illegible] قطع آن کنند [illegible] شراب [illegible] نمایند بتقلیل غذا [illegible] که بدن او [illegible] تقلیل الدم [illegible] باشد [illegible] و [illegible] نافع بود و این دوا [illegible] تقویت باه [illegible] تخم [illegible] تخم [illegible] تخم ترب و تخم گزر و تخم جرجیر و تخم انجره هر یک سه درم [illegible] و [illegible] هر یک پنج درم [illegible] بر ناهار بخورند [illegible] و [illegible] مفید ست و اگر از آب پیاز [illegible] و شیر گاو [illegible] آمیخته [illegible] از آن در حرارت کمتر [illegible] منی [illegible] و ایضاً [illegible] تخم انجره [illegible] هر یک [illegible] مربی [illegible] استعمال [illegible] بگیرند [illegible] بقدر [illegible] درم بخورند و یا بگیرند [illegible] و شیر [illegible] نافع بود و یا بگیرند [illegible] روغن گاو [illegible] وقت خواب [illegible] و [illegible] بر ناهار بخورند [illegible] تخم [illegible] تخم جرجیر [illegible] بر [illegible] بگیرند [illegible] آب [illegible] نصف وزن آن [illegible] بپزند تا مهرا شود و صاف کرده باز بپزند تا غلیظ گردد و پس [illegible] از آن [illegible] روغن [illegible] اوقیه [illegible] شب [illegible] جماع کنند و این [illegible] تقویت باه [illegible] و [illegible] دو درم [illegible] تخم [illegible] دو درم [illegible] تا [illegible] درم [illegible] با شیر [illegible] بخورند [illegible] گرم [illegible] و [illegible] این [illegible] گفته [illegible] آن [illegible] گندم [illegible] تخم [illegible] که [illegible] بپزند تا مهرا شود و پس [illegible] یک [illegible] روغن [illegible] و [illegible] دو [illegible] از آب [illegible] گذشت [illegible]

حمول و نان سپید باشد و در شب دوم حاجت حقنه اولی نباشد این سه شب در اول یا دو سه در وسط و سه در آخر این عمل آرند و جماع نکنند و آب کم نوشند و شراب بیاشامند و خواب بسیار کنند که فائده عجیب نماید و ایضاً ماء دهن چغندر رطل [illegible] نیم رطل شیر تازه سه رطل زنجبیل نیم کوفته اوقیه قاقیه اوقیه بپزند چند جوش داده صاف نمایند و ده اوقیه ازان گرفته روغن زنبق و بان هریک نیم اوقیه آمیخته حقنه کنند و دو شب جماع نمایند و این حقنه گرم تر از اول است و شدید تر در تهییج منی است الا در تولید منی کمتر ازانست و یا به دهن جوز و روغن گاو و آب گندنا هر واحد سکرجه حقنه کنند و این حمول مقوی باه است پیه شیر یا ببر گداخته شیاف سازند و بدان حمول نمایند که عجیب است و یا شیاف از پیه خر سازند و یا انگوزه قدری در احلیل نهند که نعوظ آرد و یا پیه بط یک اوقیه مغز پنبه دانه [illegible] عاقرقرحا هریک نیم اوقیه گرفته شیاف سازند و در مقعد گیرند گویند که [illegible] شهوت جماع اگر تابع قلت منی باشد علاجش باستعمال اغذیه جیده مولد خون جید مثل نیم برشت و نان پاکیزه و شراب صاف و دخول حمام و رفاهیت و طیب باید کرد و اگر تابع غلبه مزاج بارد باشد جلنجبین عسلی با آب گرم و کبوتر بچه بریان و گنجشک بریان خورند و اگر کفایت نکند جوارش مشک دهند و روغن زنبق و [illegible] بمالند و اگر تابع غلبه مزاج حار باشد ماءالشعیر و شیره تخم خرفه با شیره قطونا با جلاب نوشند و ماهی بریان و مزورات با [illegible] و کدو و اسفاناخ و خیار [illegible] تعدیل نمایند و روغن بنفشه [illegible] بمالند و اگر تابع غلبه رطوبت باشد سکنجبین [illegible] نوشند و [illegible] و اگر تابع غلبه یبوست باشد اغذیه مرطبه مثل [illegible] بعمل آرند و استحمام آب شیرین کنند و بالای اعضا به دهن و موم [illegible] امتناع از حرکت و تعب و فکر [illegible] مزاج [illegible] و طیب و شراب ممزوج با آب [illegible] و استعمال اغذیه [illegible] مثل [illegible] مناسب خضر گوید که اگر سبب ضعف بدن و قلت غذا باشد تدبیر آن با غذیه لطیفه کنند و تقویت جگر برای تکثیر ماده منی و تقویت دماغ برای قوت اعصاب نمایند و اگر سبب قلت منی برودت آلات منی باشد [illegible] و جوارش مشک دهند و روغن زنبق بمالند و اگر سبب حرارت و یبوست مزاج بود ادویه حاره [illegible] استعمال [illegible] بلکه [illegible] باشد [illegible] شیرین بکار برند و اغذیه [illegible] مثل [illegible] شیر تازه [illegible] بادام [illegible] و باید که [illegible] ایشان [illegible] باشد و اگر [illegible] نفخ [illegible] یا [illegible] در مقعد [illegible] باقی ماند تا آنکه [illegible] در شکم [illegible] باشد [illegible] برای تقویت [illegible] و روغن [illegible]

علاج ضعف باه از ضعف اعضای رئیسه

اگر سبب ضعف قلب باشد [illegible] علاج کنند [illegible] بحسب مزاج تقویت و تعدیل مزاج قلب نمایند و دواءالمسک [illegible] اختلاج قلب باشد [illegible] آب زلال آن [illegible] و اگر سبب ضعف دماغ باشد تقویت آن [illegible] موافق مزاج [illegible] مزاج دماغ [illegible] و اگر سبب ضعف جگر باشد [illegible] اصلاح

مزاج آنها بحسب و اجب کنند بدانچه در بحث آنها مسطور شد ذکر بعض ادویه مجربه درین باب از جمله حبوب و حریرها و حلواها این حب مجرب ست
عود هندی قرنفل کبابه چینی قرفه فلفل سفید هر یک سه درم بالنگو دو درم دار فلفل تخم بابونه یا گل آن مروارید ناسفته هر واحد یکدرم زعفران نیم درم
کوفته بیخته با قند که در گلاب بقوام آورده باشند سرشته بقدر نخود حبها سازند که در تعدیل رطوبت نیز اثری تمام دارد و اشتها آرد و هاضمه را قوت دهد شربتی دودانگ
وجهت اشتها و هاضمه هفت حب و بهر امساک دو حب در دهان دارند اگر زود حل شود دیگر بدارند حب جدوار که مقوی جمیع اعضای رئیسه و باه است
و نشاط آرد و مجرب ست جدوار خطائی عود هندی قاقله سنبل الطیب دارچینی لسان العصافیر قرنفل بهمن سرخ مایه شتر اعرابی هر یک سه ماشه زرنباد
درونج عقربی صندل سفید مروارید ناسفته یاقوت سرخ عود بلسان فلفل سفید زنجبیل ریوند چینی بادرنجبویه سازج هندی بسباسه خولنجان کبابه چینی
عود صلیب بزیدان تودری گل سرخ تخم فرنجمشک درونج عاقرقرحا هر یک دو ماشه گل گاوزبان خصیة الثعلب مصطکی طباشیر پوست ترنج سنگ صیدا
هر یک پنج ماشه صمغ عربی هفت ماشه عنبر اشهب مشک تبتی هر یک یک ماشه بهمن سفید هفت ماشه نبات سفید بست ماشه کوفته بیخته بگلاب سرشته
حبوب سازند بقدر نخود و بورق طلا و نقره هر یک یک ماشه تحبیه و در سایه خشک نمایند شربتی از پنج تا هفت حب با عرق گزر یک اوقیه فرو برند حب فادزهر
معدنی تالیف حکیم علوی خان که مجرب ست فادزهر معدنی پنج مثقال مروارید ناسفته کهربای شمعی یاقوت رمانی زمرد کهنه سبز صاف مرجان از هر یک
شقاقل بهمن سرخ بهمن سفید طباشیر گل گاوزبان صندل سفید دارچینی هر واحد یکمثقال و نیم دانگ زعفران چهار دانگ عنبر اشهب مشک تبتی
هر یک نیم مثقال جواهر را با گلاب صلایه نموده ورق طلای محلول نیم مثقال ورق نقره محلول چهار دانگ و ادویه کوفته بیخته عنبر اشهب را با نبات سوده
از مجموع حبها بقدر نخود سازند هر روز چهار حب فرو برند ایضاً حب فادزهر تالیف والد حکیم ممدوح که مجرب ست فادزهر حیوانی فادزهر معدنی عود هندی
قرنفل دارچینی جوزبوا بسباسه سنبل الطیب شقاقل بهمنین خصیة الثعلب هر یک نیم مثقال عنبر اشهب نیم دانگ زعفران یکنیم دانگ کوفته بیخته تا حبها
بقدر نخود و بورق طلا و بعد تحبیه در سایه خشک کنند شربتی دو حب حب عنبر تالیف حکیم مومن در تقویت باه و امساک بی نظیر ست و بعد شش ساعت
نعوظ می آرد و داشتن او در دهان موجب ازدیاد نعوظ و خوشبوئی دهان و مقوی باه ست مشک خالص مصطکی قرنفل هر واحد یکمثقال عنبر اشهب
خصیة الثعلب خولنجان هر یک دو مثقال مایه شتر اعرابی سه مثقال کوفته بیخته بگلاب حبها بقدر فندق سازند و هر روز یکعدد بخورند [illegible]
یا شیر تازه یا آب تره تیزک یا آب نخود خام بنوشند و تا نیم مثقال ازین حب میتوان خورد و مرطوب المزاج زیاده ازان هم توان خورد و قبل از جماع بدو ساعت
حریره که مقوی باه و دماغ و مولد منی ست مغز بادام مقشر یکتوله مغز تخم [illegible] مغز [illegible] دانه هر یک دو مثقال تخم خشخاش سفید یکمثقال بهمن سفید
تودری سفید ثعلب مصری هر یک دو درم زنجبیل نیم مثقال گلاب شیر [illegible] هر یک نیم پاو نبات مصری چهار توله از مغزیات خشخاش شیره
در گلاب و شیر برآورده صاف کرده بپزند تا منعقد شود بعده نبات مصری و ادویه دیگر سائیده در آخر جوش آمیخته فرود آرند و سرد کرده بنوشند و هر گاه این بعد جماع
بنوشند ضعف نیارد و منی زیاده از آنچه خارج شده باشد پیدا گردد ایضاً بگیرند شیر گاو یک آثار بجوشانند تا سوم حصه خشک شود پس زردی بیضه مرغ
چهار عدد انداخته جمیع بگردانند تا آنکه شیر قریب بنصف رسد بعده نشاسته دو دام در روغن گاو چهار دام بریان کرده اندازند و جمیع زنند پس
دارچینی یکنیم ماشه زعفران دو سرخ مشک و عنبر دو دو سرخ ثعلب مصری [illegible] شش ماشه نبات بقدر حاجت گلاب دو دام انداخته بیامیزند
بپزند حریره تالیف حکیم علوی خان که نافع محروری مزاج ست تخم خیارین دو توله دانه خشخاش سفید یکتوله صمغ عربی مغز بادام مقشر هر یک
چهار ماشه در شیر گاو میش شیره برآورده گلاب پنج توله آمیخته بجوشانند تا غلیظ شود و ثعلب مصری یکتوله بهمن سفید یکتوله شقاقل تخم شلجم خولنجان
هر یک یکماشه نبات سفید سه توله سائیده آمیزند و دو سه جوش داده فرود آورده سرد کرده بنوشند ایضاً که در تقویت باه عجیب الفعل ست ثعلب مصری
تخم گزر هر یک ده ماشه سوده در شیر گاو میش یا دو سیر جوش دهند و جمیع بگردانند تا مانند حریره شود فرود آورده دارچینی زنجبیل شقاقل بهمنین خولنجان
هر یک نیم ماشه باریک سوده نبات سفید دو توله آمیخته بنوشند حریره از تالیف حکیم شریف که مقوی و مبهی ست مغز بادام و مغز فندق هر یک

بست و انه نشاسته دو توله هر سه را در آب شیر کشیده بر آتش ملایم بپزند و نبات بقدر حاجت و سکه قدری در اثنای پختن داخل کنند و پیش از فرود آوردن ثعلب مصری بهمن سفید یک مثقال هر یک ده ماشه هر سه را خوب سائیده داخل کنند و بخورند و حلوای موچرس که مقوی باه و پشت و گرده و دماغ و دل است بنسخه ذکائی و حلوای خصیة الثعلب از تصرفات حکیم علوی خان که در تقویت گرده و آلات تناسل بی نظیر است نیز نافع بود و دوائیکه در اکثر امزجه مناسب است نیم پاؤ گلاب بمثل آن عرق بید مشک بر آتش ملایم نهند تا بجوش آید اندک قند سفید اضافه نمایند چندانکه شیرین شود و پس پنج عدد زرده تخم مرغ بریان یا پخته سفت ریخته اندران بیفشارند که قطره قطره بچکد و بقاشق برهم زنند تا مثل حریره شود و اندک دارچینی و پنج بنفشه کوفته بران پاشیده بدستور قهوه میل نمایند که در تقویت باه و امساک بغایت سودمند است **سفوفات و عرقیات سفوف** که مقوی است عنبر اشهب یکتوله مصطکی موصلی سفید ثعلب مصری طباشیر هر یک چهار توله نبات هم وزن ادویه کوفته بیخته از شش ماشه تا یکتوله بخورند **سفوف** تالیف حکیم اکمل خان که برای قوت باه و امساک و تقویت اعضای مجرب کرده و شان بی نظیر است گوند کتیرا گلنار صندل سفید طباشیر نشاسته موچرس خارخسک بیروده ماهی تین قلمی کشته هر واحد چهار ماشه کهربای سه و مصطکی گل ارمنی ثعلب مصری شقاقل لسان العصافیر کیپان سپید یا [illegible] لوده گراتی هر یک سه ماشه سنبل الطیب دو ماشه تودری بهمنین هر یک نه ماشه پوست بیخ مولسری پوست بیخ کچنال پوست بیخ جهربیری پوست بیخ ککر پوست بیخ سنکاهولی سنگهاره خشک هر یک پنج ماشه دانه الایچی خرد شش ماشه کوفته بیخته برابر آن نبات سفید آمیخته یکتوله با آب سرد بخورند سفوفیکه مفرح و نشاط و مهیج و ممسک است مغز بادام مقشر مغز پسته بریان مغز انجکک بریان مغز چلغوزه بریان خصیة الثعلب دارچینی خولنجان بسباسه بهمنین شقاقل ابریشم مقرض هر واحد یکمثقال [illegible] نیم مثقال زعفران کشمیری [illegible] مشک خالص عنبر اشهب ورق طلا ورق نقره هر واحد یکدانگ [illegible] و [illegible] مثقال نبات سفید پنج مثقال کوفته بیخته سفوف سازند شربتی نیم دانگ تا یکدرم عرق سنبل که بسیار مقوی و مهیج و مشهی است گل سنبل را خشک کرده برابر آن گل سرخ و بمانقدر گل [illegible] و نیمه آن گل چنبیلی باهم مخلوط کرده مثل گلاب بچکانند عرق گرهل که مقوی اعضای رئیسه و لعابات عجیب و غریب گل گرهل نیم پاؤ بسباسه قرنفل ثعلب مصری دارچینی بهمنین هر یک یکدام [illegible] نیم پاؤ و نبات نیم پاؤ آب باران [illegible] آثار [illegible] شیشه کرده سه چهار روز در آفتاب نگاه دارند که خوب جوش خورد پس بکار برند عرق چوب چینی مقوی جمیع اعضای رئیسه و باه و نسخه حکیم مسیح الزمان است چوب چینی دارچینی صندلین هر یک پاؤ سیر [illegible] هر یک آثار الایچی کلان عود هندی هر یک پاؤ سیر قرنفل دو مثقال مشک یک مثقال گلاب ده آثار آب پنج آثار بطریق معمول عرق کشند و عرق چوب چینی نسخه حکیم ارزانی نیز مجرب است عرق [illegible] تالیف مؤلف اقتباس [illegible] که از پوست [illegible] آن [illegible] پنج آثار برگ گاوزبان [illegible] [illegible] خولنجان سنبل الطیب [illegible] شیرین [illegible] دارچینی [illegible] ترکی شقاقل قاقله کبار قرنفل بهمنین گل سرخ [illegible] سه توله خصیة الثعلب هشت توله [illegible] یک آثار برگ ریحان برگ نعناع برگ [illegible] پنج سیر هر یک و [illegible] مشک عنبر هر یک سه ماشه بدستور عرق کشند شربتی نه توله عرق [illegible] بجهت تقویت باه و خفقان مجرب رسیده قند سیاه [illegible] پوست مغیلان دوازده سیر [illegible] کرده و آب [illegible] بر آن ریخته سکنجبین [illegible] دفن نمایند و چون [illegible] عرق کشند و بقدر بیست آثار بعد ازان [illegible] دانه هیل [illegible] هر یک ده توله بهمنین شقاقل خولنجان دارچینی هر یک پنج توله ثعلب مصری ده توله ابریشم خام پاؤ آثار گل گاوزبان نیم آثار غنچه گل سرخ کشنیز [illegible] پنج آثار [illegible] ورق کرده داخل نموده عرق کشند و یکتوله بخورند [illegible] بجهت قوت باه و تقویت دل و دماغ و تحسین لون مجرب حکیم شریف خان صاحب است کشمش [illegible] ده آثار قند سیاه [illegible] سیر [illegible] یک [illegible] و نیم آثار دارچینی یکشبانه روز در آن [illegible] کرده [illegible] نیم آثار [illegible] بعد ازان [illegible] نیم آثار [illegible] نبات سه پاؤ انداخته [illegible] روز نگاه دارند و بعد از [illegible] کرده [illegible] باشند که [illegible] نفع [illegible] دارد و دیگر [illegible] نسخه [illegible] و دو [illegible]

اضافه شود و فوائد مذکوره قوی تر یافته شد ایضاً نسخه دیگر که در تقویت باه و معده بسیار نفع دارد و مجرب است چهال کیکر پنج آثار قند سیاه یک من گلاب یک شیشه تخم خربزه بادرنجبویه گاوزبان گل گاوزبان هریک پنج توله تخم شلغم وج ترکی بسفایج جدوار خطائی هریک سه توله از خرتر بهمنین شقاقل شیطرج زرنب سلاجیت هندی زرنباد درونج عقربی افتیمون هریک چهار توله ثعلب مصری دارچینی ابریشم خام خولنجان دانه هیل قاقله کبابه گل سرخ هریک پنج توله عنبر اشهب دو توله بطریق متعارف عرق کشند عرق دو آتشه شهوت را زیاده کند و طعام هضم نماید و خمار می آرد و خوش کیف و مقوی قلب است و مجرب این عرق بیست قند سیاه یکمن جهانگیری پوست کیکر هشت سیر جهانگیری در خم کنند چون برسد بهاته داده عرق یک آتشه بیست سیر یا سی سیر کشند و این ادویه نیمکوب کرده بشبانروز بخیسانند قرنفل سه ماشه عنبر لادن سعد عود هندی صندل سفید هر واحد یکماشه مشک یکماشه گاوزبان یکپاو دارچینی سه دام مشک را در صره بسته در کوزه کنند و عرق دو آتشه بکشند و اگر تند خواهند هشت سیر و اگر ملائم خواهند پانزده سیر بکشند و سه پاو نبات انداخته نگاهدارند که حدت برطرف شود ایضاً که هرگز خمار نیارد و بوی بد ندارد و مقوی اعضای رئیسه و باه است و نفع بسیار بخشد قند سیاه دو من شاهجهانی پوست کیکر شش سیر شاهجهانی دارچینی یکدام سنبل الطیب نیمدام اسگند شش دام برادهٔ صندل شش دام قاقله کبار دوازده دام پنج بنفشه ولایتی شش دام عنبر لادن یکدام سعد هشت دام هندی یک سیر قند سیاه بجهت بهاته دادن چهار سیر اگر آب خالص بقدر حاجت بدستور عرق بکشند اول یک آتشه بعد از آن ادویه تر کرده دو آتشه کشند و نگاهدارند **لبوبات لبیب اکبر** مخترع حکیم علوی خان از برای تقویت اعضای رئیسه و ارواح و قوی و اعضای تناسل و ازدیاد منی و باه مجرب است مغز بادام مقشر مغز فندق مقشر مغز پسته مقشر مغز چلغوزه مقشر مغز انجدان مغز فلفل مغز چهار مغز مقشر از هریک پنج مثقال بهمن سرخ بهمن سفید شقاقل خصیة الثعلب از هریک دو مثقال زعفران بزر البنج سفید ماهی شتر اعرابی عنبر اشهب از هریک نیم مثقال تودری زرد و تودری سرخ گاوزبان تخم بالنگو از هریک یک مثقال نبات سفید ترنگبین از هریک هفتاد و پنج مثقال عرق گاوزبان ماءاللحم عرق زرد که عرق بیدمشک از هریک سه سیر بدستور معمول مرتب نمایند شربتی از دو مثقال تا چهار مثقال **لبوب ابریشم** که در تقویت گرده و باه و تولید منی اثر تمام دارد مغز بادام مغز حبة الخضرا مغز حب الزلم مغز حب القلقل مشک بهمن سفید تخم خشخاش دارچینی زنجبیل دار فلفل کبابه قرفه ورق نقره تخم ریحان خولنجان هریک نیم توله زعفران یکتوله مغز فندق مغز چلغوزه مغز پسته تودری سرخ تودری زرد هر احد یک نیم توله نارجیل شقاقل هریک چهار توله ابریشم مقرض پنج توله ابریشم خام یاوسیر عالمگیری گلاب نیم سیر عسل سه چند ادویه **لبوبی** که از اسرار اطباست و بنهایت مقوی باه و دل و دماغ و اذهبست آن قبل از جماع و بعد آن امن از عرق النسا و نقرس و نقصان منی و امراض عصبانی مجرب وازسعد و مشک کلنجن دانگ دارچینی قرنفل سنبل الطیب اسارون بسباسه کبابه سعد قرفه دار فلفل عود جوز بوا مشک عنبر اشهب زعفران هر احد یک مثقال زنجبیل بوزیدان قسط شیرین مغز حب الزلم درونج حب بلسان عود بلسان فلفل سفید مغز تخم خربزه مغز تخم خیارین تخم گزر تخم جرجیر تخم شلغم تخم رطبه خشخاش سفید مغز چلغوزه و تخم تراتیزک تخم شلیت تخم گندنا تخم هلیون حسک مرلی هریک دو درم شقاقل خولنجان خصیة الثعلب بهمنین وج ترکی تودریین لسان العصافیر سقنقور هریک سه درم نارجیل حبة الخضرا مغز بادام مغز پسته مغز چلغوزه مغز پسته دانه کنجد مقشر هریک هفت درم با عسل سرشته شربتی از دو مثقال تا سه مثقال و حکیم محسن نوشته که من بجهت بعضا دین افیون زعفران سه مثقال و بیر و شیرا عرابی پنج مثقال افیون بزر البنج هریک دو مثقال ... دوم بدل سقنقور ماهی بسیار کردم و نفایست آن گشت قدر شربت از افیون دار ادو مثقال تا یکمثقال است جهت افیونی معاجین **این معجون چوب چینی** در تقویت باه و اعضای رئیسه و دفع امراض سوداوی بی نظیر است وهو اداره معمول هم پوست هلیله کابلی هلیله سیاه آمله بهمن سفید اسطوخودوس بهمن سرخ بهمن سفید زرنباد درونج هریک شش ماشه افتیمون بسفایج هریک ده ماشه لاجورد مغسول درونج عقربی شقاقل خصیة الثعلب سنبل الطیب سورنجان هریک چهار ماشه بوزیدان دارچینی قرنفل زرنباد غنچه گل سرخ عود هندی ابریشم مقرض هریک سه ماشه چوب چینی اعلی ده توله عسل مصفی شصت توله معجون سازند و هر روز دو تا چهار مثقال بخورند

معجون چوب چینی حکیم عماد الدین جهت تقویت باه و فربهی بدن و تقویت معده و دل و دماغ و جگر و گرده و مثانه و باقی اعضا مجرب بسیار مفید و نشاط
و سکر آورد و بوی دهان خوش کند چوب چینی اعلی پنجاه مثقال مروارید ناسفته شیر آمله دارچینی قرنفل جوزبوا بسباسه زنجبیل فلفل سیاه ده مثقال هر یک
دو مثقال لاجورد ریوند چینی افتیمون سنبل الطیب سنگ صیدا ماهی روبیان درونج عقربی زرنباد تخم گزر تخم شلغم تخم ترب بهمن سرخ بهمن سفید
تودری سرخ تودری زرد تخم اسپست حسک مربی هر یک سه مثقال حب بلسان مصطکی عود قماری ناگیسر شقاقل اعرابی اسارون هر یک سه درم
زعفران مشک تبتی عنبر اشهب بوزیدان سورنجان کبابه چینی خولنجان قسط شیرین سعد کوفی هر یک دو درم برگ تنبول بیست عدد [illegible]
بیخته نگاه دارند پس گل گاوزبان بادرنجبویه بنفشه گل سرخ آشنه هر یک ده مثقال جوشانده صاف نموده نگاه دارند و از خشخاش سفید مغز تخم خربزه مغز
تخم خیارین تخم کاسنی تخم خرفه مقشر هر یک ده مثقال در همان آب شیره کشیده با آب به شیرین و آب سیب شیرین و گلاب هر واحد یکصد مثقال قند سفید
بالمناصفه یکصد و پنجاه و شش مثقال بقوام آورده پس مغز بادام شیرین مقشر مغز فندق مغز چلغوزه مغز گردگان هر یک ده مثقال [illegible] سوده [illegible] انداخته
ادویه اول الذکر بیخته [illegible] دیگر گل مختوم صندل سرخ صندل سفید هر یک سه مثقال [illegible] دوازده مثقال خمیره [illegible] پنج مثقال [illegible] داخل است
حکیم مومن گفته که [illegible] برگ تنبول که برای [illegible] بیست مثقال چوب چینی را جوشانیده و آب آن را با عسل بقوام آورده [illegible]
در فعل بغایت قوی تر مشاهده شده معجون مقوی باه و اعضای رئیسه و سمن بدن و مقوی اعصاب و کمر و مولد منی [illegible] آرد [illegible]
مغز چلغوزه مغز حب فلفل مغز [illegible] مغز حب الصنوبر مغز نارجیل مغز پسته مغز بادام مغز فندق مغز [illegible] مغز حب [illegible] مغز [illegible] تخم خشخاش
سفید مغز تخم کدو شیرین مغز [illegible] مغز بندق هندی [illegible] ثعلب مصری قضیب [illegible] بوزیدان [illegible] مغز [illegible]
هر واحد یک تولہ کبابه قرفه خولنجان دارچینی جوزبوا بسباسه قرنفل عود عقربی بهمنین تودرین سورنجان بوزیدان ناگیسر [illegible] زنجبیل
گل گاوزبان دانه هیل [illegible] لسان العصافیر حسک مربی هر واحد نیم مثقال مصطکی سنبل الطیب سعد کوفی شقاقل درونج زرنباد [illegible]
تخم هلیون زنجبیل دار فلفل عاقرقرحا بسباسه [illegible] تخم [illegible] صندل سفید [illegible] زعفران [illegible] تخم [illegible] تخم اسپست [illegible]
[illegible] پنج مثقال هر واحد نیم درم [illegible] شقاقل اعرابی [illegible] مصطکی [illegible] هریک [illegible]
تخم [illegible] هر واحد یک درم مشک عنبر اشهب هر واحد [illegible] ورق طلا [illegible] ورق نقره یکدرم [illegible]
ولایتی [illegible] عسل قند مساوی سه چند ادویه [illegible] قوام آورده ادویه [illegible] هر روز [illegible]
معجون مختصر جهت تقویت باه و اعضای رئیسه از مجربات استاد مرحوم ثعلب مصری شقاقل قرفه جوزبوا خولنجان دارچینی قرنفل عاقرقرحا
زنجبیل بی ریشه موصلی سیاه هر یک نیم درم مغز نارجیل مغز بادام مغز چلغوزه مغز پسته هر یک نیم پاو نبات سه چند شیر یا [illegible] پنج آثار شیر [illegible]
خورده نبات انداخته کفچه زنند و مغزیات را یکی کرده انداخته باز کفچه زنند تا [illegible] شود نگاه دارند [illegible] دو دام خورده باشند معجون
دافع ضعف باه به سبب ضعف قلب به سبب [illegible] بسیار نافع و مجرب [illegible] شقاقل ثعلب مصری بهمنین تودری زرد و سرخ مصطکی خولنجان تخم ریحان
تخم هلیون تخم بالنگو [illegible] عنبر اشهب [illegible] باشد [illegible] عرق گاوزبان جوشانند [illegible]
[illegible] صاف نموده قند سفید [illegible] شربت انار شیرین [illegible] قوام آرند [illegible]
معجون [illegible] تقویت دل و دماغ و قوت باه [illegible] مجرب [illegible] مروارید ناسفته [illegible] شقاقل
هر واحد [illegible] ثعلب مصری [illegible] دارچینی قرنفل بهمنین هر یک دو تولہ مغز بادام مغز چلغوزه هر یک دو تولہ [illegible]
[illegible] درونج عقربی [illegible] گاوزبان گل گاوزبان حسک مربی [illegible] مشک عنبر اشهب [illegible]
هر یک پنج تولہ ورق طلا ورق نقره زعفران هر یک [illegible] صندل سفید [illegible] شکر [illegible] بقدر حاجت [illegible]

نیم سیر کبری به دستور معجون سازند شربت نیم تولہ تا یک تولہ **معجون الابریشم** که بغایت مقوی و مبهی ست ابریشم خام پاؤ آثار ابریشم مقرض پنج تولہ عنبر اشہب
مشک خالص ہر واحد شش ماشہ عرق بید مشک یک آثار گلاب پاؤ آثار عرق گاؤزبان نیم سیر آب بہ شیرین دو عدد آب سیب شیرین بیست و پنج عدد
آب انار شیرین پنج عدد مغز پستہ مغز چلغوزہ مغز حب الزلم ہر یک پنج درم مغز بادام سہ نیم درم مغز گردگان نارجیل تازہ ہر یک دو درم و
نیم تودری سرخ و سفید بہمن سرخ و سفید ہر یک دو درم مغز حبة الخضرا زنجبیل ہر یک یک نیم درم مغز فندق دارچینی ہر یک یک درم عسل سفید نیم سیر
قند سفید یک سیر ورق طلا ورق نقرہ ہر واحد یک تولہ ابریشم خام را در عرقہا و آبہای مذکورہ بجوشانند تا خوب لعابش برآید اوراق را در عسل حل نمایند
و قند را بقوام آوردہ بدستور متعارف معجون سازند خوراک شش ماشہ **معجون مسمی بماسک البول** تالیف والد حکیم علوی خان از برای تقویت
اعضای رئیسہ حتی کہ رئتین و تقویت باہ و امساک منی و منع سرعت انزال و بہر تفریح و نشاط مجرب ست مروارید ناسفتہ کہربای شمعی ہر واحد یک مثقال
بہمن سرخ بہمن سفید شقاقل زنجبیل خولنجان تخم انجرہ تخم شلغم تخم ترب تخم خشخاش ہر یک دو مثقال مغز پستہ مغز نارجیل مغز چلغوزہ کنجد مقشر
مغز حب السمنہ مغز حبة الخضرا ماہی روبیان ریگ ماہی ہر یک چہار مثقال با شیر اعرابی نیم دانگ ورق طلا دو نیم دانگ ورق نقرہ عنبر اشہب
مشک خالص ہر یک سہ ماشہ مغز تخم خیارین مغز تخم خربزہ ہر یک پنج مثقال مغز سر کنجشک نر خانگی ہفت مثقال نارمشک نیم مثقال بزر البنج سفید بشیر گاو
ترکردہ خشک نمودہ زعفران سیب تفاح پنج سوختہ ہر یک دو دانگ بیخ تفاح پنج موتھرا آبجوش دو مثقال در شیر گاو پختہ از آن ساختہ و با خشک کردہ باشند و کوفتہ
بیختہ مجموع ادویہ را بسکہ گاو دو مثقال چرب کردہ قند سفید عسل ہر یک یک صد مثقال شربت فواکہ شیرین شربت لیمون ہر یک بیست مثقال بقوام آوردہ ادویہ را
بدستور معمول سرشتہ معجون سازند شربتی یک مثقال **معجون مفشی** کہ مقوی باہ و اعضای رئیسہ و ممسک ست و مؤلف مجرب حکیم شریف خان و بدل
افیون ست با این معجون ترک آن میتوان نمود مروارید ناسفتہ یاقوت رمانی مرجان قرمزی کہربای شمعی زمرد سبز عقیق زرد لعل بدخشی یشب سبز
ہمہ را سودہ و لاجورد مغسول ہر یک دو مثقال گل گاؤزبان ابریشم مقرض بہمن سرخ بہمن سفید تودری سرخ سفید شقاقل خصیة الثعلب
مصری مصطکی قرنفل دارچینی دوالزعفران مشک عنبر اشہب ہر یک یک مثقال ورق نقرہ ورق طلا ہر یک دو درم چوب چینی قسم اول بیست و پنج مثقال
صندلین خرفہ پرورد تخم خشخاش تخم لیمون مغز پستہ ہر یک دو مثقال عسل مصفی یک وزن ادویہ ترنجبین خراسانی یک نیم وزن ادویہ قند سفید
یک وزن ادویہ روغن چینی در یک آثار قوام ہفت ہشت تولہ داخل نمایند و تا پاؤ آثار نیز داخل نمودہ لیکن سکر بسیار قوی میشود و طریق
آوردن روغن چینی اینست بگیرند چینی و در بست مثل آن شیر گاو داخل کنند و یکشبانہ روز بگذارند و لیمون از ان جوش خوب دادہ ماست بندند
پس مسکہ آن را برآوردہ صاف نمودہ و داخل معجون کنند و اگر خواہند بوی چینی برطرف شود مسکہ داغ کنند و اظفار الطیب برگ تنبول قرنفل جوزبوا
در اثنای داغ نمودن بیندازند و دو سہ بار مکرر عمل نمایند مجرب ست **معجون چوب چینی** مخترع حکیم اکمل خان کہ برای تقویت باہ و تغلیظ منی و تقویت
جمیع اعضای رئیسہ و مروسہ بعد الی ست مروارید سودہ زعفران خولنجان قسط شیرین سعد کوفی صندل سرخ ہر یک نیم مثقال مشک تبتی عنبر اشہب
دارچینی با شیر اعرابی بزیدان کبابہ چینی ہر یک یک نیم ماشہ صندل سفید ریوند چینی سنبل الطیب مصطکی ہیل عود غرقی اسارون گل مختوم سماک صیدا
تودری سفید تودری سرخ خصیة الثعلب ہر یک سہ مثقال چوب چینی دوازدہ مثقال ماہی روبیان وج عقربی زرنباد تخم گزر تخم شلغم تخم ترب
تخم کوکنج بہمن سفید بہمن سرخ خسک پرورد مغز فندق و گردگان مغز چلغوزہ تخم لیمون مغز تخم کدو لسان العصافیر ہر واحد یک مثقال آملہ
سہ مثقال جوز بوا بسباسہ شقاقل گل گاؤزبان بادرنجبویہ گل سرخ اشنہ تخم خشخاش مغز تخم خربزہ مغز تخم خیارین تخم کاسنی خرفہ مقشر ہر یک
دو نیم مثقال مغز نارجیل مغز حبة الخضرا مغز حب الزلم ہر یک یک مثقال بادیان بالابو ریشہ خشک دو مثقال عسل کشمیری دو وزن ادویہ قند سفید
یک وزن ادویہ گلاب دوازدہ درم بطریق مشہور معجون سازند خوراک از شش ماشہ تا نہ ماشہ و از رشتی سہ بیہیز نمایند **معجون** تالیف حکیم جعفر کہ در
تقویت دماغ و قلب و باہ بغایت نافع ست دارچینی زنجبیل جدوار فلفل ہر یک سہ درم قرنفل جوزبوا ابریشم مقرض سورنجان خولنجان عود ہندی

[illegible]

نافه مشک سازند بناد [illegible] یا شیر اعرابی [illegible] قرصها مشک هر واحد نیم درم زعفران دو درم عنبر اشهب ربع درم مغز چلغوزه روغن نارجیل
هر واحد ده درم ترنجبین نبات هر یک سه چند ده درم عسل سی و شش درم اول ترنجبین را در نیم آثار شیر گاو تر کرده شانند و صاف کرده با نبات و عسل
بقوام آورند و اجزا را باریک سائیده و بسرشند شربت دو درم صبح و دو درم شام مفرحات و نسخ آنها در الحم و یاقوتی مفرح طرب المجالس که در
تهییج باه مجرب است و در تفریح قلب و تقویت معده بی نظیر [illegible] مشک خالص یکمثقال ورق طلا ورق نقره یاقوت رمانی لعل بدخشانی
مروارید ناسفته کهربا هر یک دو مثقال عنبر اشهب گل ارمنی هر یک سه مثقال بهمنین سرخ عقربی بادرنجبویه گاوزبان گل سرخ صندلین طباشیر
کبابه قرنفل زرنب دارچینی برگ شاهسفرم تودریین مرزنجوش سادج هندی گل بستان افروز عود خام سعد کوفی سنبل الطیب زعفران مصطکی حب الآس
هر یک پنج مثقال خصیة الثعلب خشخاش سفید هر یک ده مثقال شربت فواکه جزو اعظم هر یک نصف ادویه عسل مقوم سه چند ادویه بطریق معتاد
معجون سازند و اگر بدل جزو اعظم یعنی بنگ روغن قنب کنند خوش خواهد گردید مفرح مسیحی به نسخه حکیم علوی خان که جهت تقویت دماغ و جگر
و معده و باه [illegible] و گرده و [illegible] اشتهای طعام نافع است برگ و تخم فرنجمشک گاوزبان بادرنجبویه قرفه گل سرخ هر یک پنج درم
خولنجان کبابه قرنفل جوزبوا قاقله کبار و صمغ تخم فرنجمشک پوست ترنج خصیة الثعلب اسارون [illegible] هر یک سه درم سنبل الطیب
[illegible] عنبر اشهب مروارید ناسفته [illegible] زنجبیل دارفلفل گل [illegible] لعل بدخشی کهربا هر واحد یکدرم مشک تبتی ورق طلا ورق نقره
هر یک نیم مثقال [illegible] روغن بادام [illegible] درم [illegible] عسل [illegible] آمیخته بسرشند مفرح [illegible] حکیم ممدوح که
[illegible] یاقوت رمانی لعل بدخشی مروارید ناسفته کهربا [illegible] هر یک پنج درم ابریشم مقرض
طباشیر پوست ترنج بادرنجبویه گل سرخ سادج هندی [illegible] هر یک سه درم بهمنین [illegible] هر یک دوازده درم
تخم [illegible] ده درم عود خام ورق نقره هر یک [illegible] زعفران عنبر اشهب ورق طلا هر یک [illegible] دو درم آب سیب شیرین
آب انار شیرین هر یک [illegible] آب به شیرین [illegible] نبات [illegible] گاوزبان گلاب هر یک [illegible]
[illegible] مفرح طرب [illegible] دماغ و دل [illegible] مشک خالص [illegible] ناسفته
ورق نقره چهار ماشه [illegible] هر یک شش ماشه [illegible] مثاقیل [illegible] قرنفل گل سرخ فرنجمشک صندل سفید
[illegible] زعفران هر یک [illegible] مغز بادام تخم خشخاش گلاب هر یک [illegible] روغن [illegible] عسل [illegible] قند سفید [illegible] مفرح سازند و اگر باه
زیاده و تقویت قلب [illegible] اگر [illegible] مزاج مانع باشد [illegible]
[illegible] گرفتن روغن [illegible] قنب این است که [illegible] بدستور [illegible] صاف کرده [illegible]
روغن [illegible] ساخته باز با آتش نرم بجوشانند تا [illegible] آید از شیر [illegible] جدا شود روغن را
بگیرند [illegible] و طریق دیگر آنکه [illegible] روغن [illegible] معمول است
[illegible] از آن [illegible] مقوی باه و نافع جمیع امراض بارده اعضای رئیسه خفقان و غشی حادث از برودت
و تالیف والد حکیم علوی خان است [illegible] پنج قطعه [illegible] تازه [illegible] و از آن [illegible] قطعه گوشت مرغ و [illegible] قطعه گوشت کبک و [illegible] قطعه گوشت
بره [illegible] جدا کرده [illegible] جمیع را شرحه کرده دارچینی صعتر فارسی سلیخه عود هندی عود صلیب قرنفل مصطکی نانخواه صندل سفید صندل سرخ
مثاقیل خولنجان [illegible] جوزبوا بسباسه [illegible] سنبل الطیب سادج هندی زنجبیل هر یک دو مثقال کوفته بر آن گوشت شرحه کرده [illegible] یکشب
گذاشته صباح [illegible] گلاب [illegible] عرق [illegible] مشک [illegible] عرق [illegible] عنبر اشهب [illegible] در وقت کشیدن [illegible] عرق [illegible]
بگذارند الیضاً از اختراع ممدوح الیه که در امراض [illegible] گوشت [illegible] مرغ [illegible] قطعه [illegible] چهار قطعه

کنجشک نر خانگی پنجاه قطعه همه از استخوان و چربی جدا کرده ورق ورق نموده دارچینی صندل سفید بهمن سرخ بهمن سفید شقاقل مصری ساذج هندی کشنیز خشک گل سرخ هر یک دو و نیم مثقال گل گاوزبان هفت و نیم مثقال کوفته بران پاشیده یکشب بگذارند و روز دیگر آب آهن تاب گلاب عرق بیدمشک آب زردک آب نیشکر آب سیب شیرین آب امرود هر یک یک رطل عرق کشند و در وقت عرق کشیدن عنبر اشهب مشک تبتی زعفران هر یک یکمثقال در پارچه کتانی بسته بر دهان نیچه بندند یا در ظرفیکه عرق دران میچکد بگذارند و دو فنجان ازان صبح و دو شام بنوشند ماء اللحم مخترع حکیم علوی خان که مقوی بدن و جمیع قوتها و بنهایت مقوی باه است و مصلح ناقهین از امراض و سمن بدن و محسن رنگ رخسار و مجرب است گوشت بزغاله ششماهه یکمن تبریز گوشت مرغ فربه سه قطعه گوشت دراج نه قطعه گوشت لوه پانزده قطعه مجموع را از چربی و استخوان جدا ساخته ورق کرده صندل سفید کشنیز خشک دانه هیل غنچه گل سرخ دارچینی هر یک پنج مثقال کوفته بران پاشیده در پاتیله نقره کباب نیم برشت کرده بگلاب عرق بیدمشک آب زردک آب انار شیرین هر یک دو من آب سیب شیرین آب به شیرین آب نیشکر آب امرود عرق گاوزبان هر یک یکمن داخل کرده عرق کشند پس دران عرق برگ پان یکصد عدد بهمن سرخ بهمن سفید شقاقل هر یک پنج مثقال خولنجان ساذج هندی دانه هیل خصیة الثعلب گل گاوزبان هر یک دوازده مثقال و نیم گل سرخ یک من تبریزی چاشت خطائی اشنه هر یک پنج مثقال ابریشم خام بیست مثقال دارچینی هفت مثقال یکشب گذاشته روز دیگر عرق کشند و درین مرتبه عنبر اشهب مشک تبتی زعفران هر یک یکمثقال بر دهان نیچه بندند نوع دیگر مفوض حکیم محمود گوشت بزغاله چهار و نیم آثار لوه بیست عدد دراج و تیتر هر یک ده عدد کنجشک نر یکصد عدد مرغ پنج عدد پاک کرده دارچینی دانه هیل زنجبیل بادیان گل سرخ زیره سیاه قرنفل مصطکی هر واحد یکتوله زعفران نیم توله همه کوفته بر گوشتها پاشیده در پاتیله نقره بروغن گاو بریان کنند که میل بسرخی آرد پس در دیگ مسی قلعی دار کرده گلاب سه آثار عرق بیدمشک پنج آثار عرق بهار نارنج دو آثار عرق گاوزبان آب نیشکر سرخ هر یک پنج آثار آب طلا تاب بقدر حاجت داخل نموده دارچینی دانه هیل زنجبیل بادیان شقاقل بهمنین ساذج هندی بادرنجبویه گل بنفشه گل گاوزبان هر یک پنج توله زرنباد سعد و نیم توله اسارون سه توله عنبر اشهب زعفران هر واحد یکتوله مشک سه درم افزوده بدستور عرق کشند شربتی پنج توله با حلوای مخترع حکیم ممدوح که در علاج نوع سابق مسطور شد ایضاً از تالیف موصوف الیه که بنهایت مقوی است و مجرب شده گوشت بزغاله چهار پا هر یک رطل دراج جوان فربه چهار قطعه کلنگ سه قطعه همه را از چربی و استخوان جدا کرده ورق نموده دانه هیل ده مثقال صندل سفید طباشیر غنچه گل سرخ هر یک دو مثقال کوفته بران پاشیده در دیگچه نقره کباب نیم خام نموده بعد بگداخته گوشت رطوبت پس دهد و رطوبت آن خشک نشود پس گل سرخ تازه دو رطل کاسنی تازه نیم رطل ابریشم خام ربع رطل صندل سفید بیست مثقال بهمن سرخ بهمن سفید شقاقل هر یک ده مثقال گل کنگی گل سیوتی هر یک پنجاه مثقال دارچینی دانه هیل ساذج هندی خولنجان هر یک ده مثقال گل گاوزبان گل نیلوفر هر یک ثمن رطل گل بیدمشک تازه نیم رطل بادیان ربع رطل گلاب آب نیشکر آب انگور عرق بیدمشک آب سیب شیرین هر یک یک رطل آب به شیرین آب امرود آب انار شیرین آب آهن تاب آب طلا تاب هر یک دو رطل ادویه را درین آبها تمام شب بخیسانند و روز دیگر با گوشت در دیگ ریزه ریزه کرده داخل نموده بدستور مقرر عرق کشند و در وقت کشیدن عنبر اشهب مشک تبتی زعفران هر یک یکمثقال سوده در ظرفیکه دران عرق میچکد گذارند و هر روز دو پیاله قهوه خوری ازان صبح و دو پیاله شام بنوشند ایضاً از اختراع حکیم ممدوح عظیم النافع از برای امراض بارده و مقوی قلب و جمیع اعضای رئیسه گردیده است خفقان و غشی بارد و ضعف باه را سود دارد بنهایت مفید و مجرب است گوشت تیهو چهار پا گوشت بزغاله فربه که از استخوان و چربی جدا کرده باشند یکمن تبریز مرغ فربه سه قطعه دراج چهار قطعه سنگخواره هفت قطعه کنجشک نر خانگی سی و پنج قطعه کبوتر خانگی نو پریده از آشیانه هفت قطعه همه را از چربی و استخوان جدا کرده ورق نموده در پاتیله نقره کباب نیم خام نمایند پس دارچینی سلیخه عود هندی بهمن جلبه اسطوخودوس قرنفل مصطکی اشنه خولنجان زرنباد سنبل الطیب جدوار بسباسه دانه هیل ساذج هندی هر یک یکمثقال نیمکوفته داخل کرده بقدر احتیاج آب برودی آن [illegible] عرق کشند و اگر در وقت

عرق کشیدن عنبر اشهب دو مثقال مشک تبتی یک مثقال به دهان نیچه بندند خوب ست ماء اللحم مقوی اعضای رئیسه مفید از برای نقصان باه وقتیکه سبب آن ضعف بدن و کمی غذا باشد یا سبب آن از بقیه آتشک بود چوب چینی اعلی غرقی هفتاد مثقال گل گاوزبان بادرنجبویه سنبل الطیب هر یک پنجاه مثقال قرنفل دارچینی قاقله کبار جوزبوا بسباسه بادیان فارسی بادیان خطائی بهمن سرخ بهمن سفید عشبه مغربی صندل سرخ صندل سفید مصطکی زعفران کبابه چینی اشنه گل سرخ زرنباد بلیله شقاقل فرنجمشک تخم بلیون عود هندی هر یک دو مثقال بوزیدان عنبر اشهب هر یک پنج مثقال مشک خالص دو مثقال گوشت گوسفند گوشت مرغ گوشت کبوتر از استخوان جدا کرده هر یک یکمن تبریز گنجشک نر پنجاه قطعه در عرق بادرنجبویه و عرق بید مشک و گلاب و عرق گاوزبان و عرق بهارنارنج و آب بقدر ضرورت عرق کشند پس ادویه را در آن عرق خیسانیده باز عرق کشند و عنبر و مشک و مصطکی و زعفران را در پارچه نازکی بسته در جائیکه عرق بچکد بگذارند هر صبح دو سه پیاله قهوه خوری بنوشند در قرابادین معصومی وزن گل گاوزبان و غیره هر یک پنج مثقال و از قرنفل تا عود هندی هر یک دو مثقال و عنبر و مشک و مصطکی هر یک نیم درم و گوشت گوسفند و مرغ و کبوتر هر یک یکمن طبی مسطور ست باقی بدستور ماء اللحم بسیار مقوی باه و لائق امرا و سلاطین ست مجرب حکیم کابلی ست آنرا [illegible] و شیر گاو دو آثار تر کنند صبح در آن آب گذریست آثار و آب نیشکر یازده آثار آب سیب آب انار شیرین هر یک دو آثار داخل کرده عرق کشند پس دارچینی عود غرقی هر یک دو تولہ بادیه شتر اعرابی بهمنین شقاقل صندل سفید تودری سفید و سرخ حب الزلم مغز حبه الخضرا هر یک ده تولہ گل گاوزبان زعفران هر یک چهار تولہ پوست بلیله کلان ده عدد گرفته ادویه کوفتنی را کوفته خود و در عرق گاوزبان چهار منا عرق بید مشک چهار منا گلاب دو آثار شب تر کرده نگهدارند صبح گوشت مرغ خصی بلدار [illegible] هر یک دو قطعه از پوست گنجشک نر خانگی دو صد قطعه از جلد بی و استخوان صاف ساخته دارچینی پنج تولہ قرنفل دو تولہ الایچی خرد هفت تولہ کشنیز خشک نیم پاو زعفران چهار تولہ سوای ادویه مذکوره گرفته کوفته با گوشت آمیخته بالند و دو سه گهڑی نگاهدارند پس گوشتها و قضیب گاو و سرطان کرده پانزده عدد [illegible] و در آب جوشانند [illegible] آب صاف آن [illegible] با عرقیات مذکوره و ادویه و آب نیشکر و شیر یکجا کرده عنبر اشهب [illegible] عرق کشند و اگر [illegible] زعفران خالص [illegible] بهمین نیچه بندند یا قرصی که در تقویت باه و اعضای رئیسه [illegible] یاقوت سرخ کهربای شمعی هر یک پنج ماشه مروارید ناسفته سنگ یشب هر یک شش ماشه مرجان نه ماشه مغز تخم خیارین هر یک نیم تولہ شقاقل ثعلب مصری تودری سرخ تودری زرد بهمن سرخ بهمن سفید هر واحد یکتولہ تخم بلیون بوزیدان کبابه چینی دارچینی هر یک شش ماشه درونج بادرنجبویه گل سرخ هر یک هفت ماشه سالب [illegible] ماشه صندل سفید چهار ماشه طباشیر ورق نقره هر یک پنج ماشه ورق طلا زعفران هر یک سه ماشه ابریشم مقرض یاو کم دو تولہ ما بقی شربت انار شیرین هر یک [illegible] شهد خالص نبات سفید هر یک یکمن [illegible] گلاب نیم آثار اول جواهر را با گلاب صلایه کرده با شربتها و ادویه حل کنند و باقی ادویه کوفته بیخته نگاهدارند پس نبات و شهد را بقوام آورده جمیع ادویه را آمیخته بسرشند قدر اکل پنج ماشه تا هفت ماشه اقوال اطبا شیخ [illegible] باید دانست که سبب نقصان باه در اعضای [illegible] است که قصد آن در علاج نمایند پس اگر سبب برودت آنها باشد و این اکثر ست [illegible] مثل [illegible] چیزی نیست چه آن قوی ترین دواها ست [illegible] که سببش برودت دیگر اعضا باشد یا ضعف آن [illegible] باشد تقویت معده نمایند و اگر سبب دیگر [illegible] باشد علاج گرده کنند و اکثر آن [illegible] است و [illegible] کنند علاج باقی [illegible] اشیای خوشبو و معطرات خوشبو [illegible] دماغ و قلب را نافع بود [illegible] قلب ادویه [illegible] مفید [illegible] روغن [illegible] روغن نارجیل [illegible] حب [illegible] مجرب

وبرای محرورین روغن حسک و روغن خشخاش و روغن تخم کدو و تخم خربزه و مانند آن و نسخ حقنها بعضے در اقوال سابقه مذکور شد و بعض از ان در قول اسمعیل
و غیره خواهند آمد اسمعیل گوید که اگر علامات ضعف دماغ ظاهر شود نظر کنند اگر در دماغ فضله باشد اول دماغ را از ان پاک باید کرد بحبوب که از شحم
حنظل و صبر و اسطوخودوس ساخته باشند و ایارج فیقرا و حب قوقایا بعد از ان غرغره و عطسه باید فرمود و بعطریات موافق دماغ را قوت دهند اگر
مزاج دماغ گرم باشد کافور و صندل و بنفشه و گل سرخ و گلاب موافق بود و اگر مزاج دماغ سرد بود مشک و عود و غالیه و عنبر موافق بود و شلیثا و دواء المسک
و غالیه در بینی چکانیدن سود دارد و در جمله جهت علاج این نوع بعلاجات دماغی رجوع کنند و بدان استقامت نمایند و اگر علامات ضعف دل ظاهر شود
آنرا بدواء المسک و تریاق و مثرودیطوس و شربت گاوزبان و بادرنجبویه و شراب ریحانی قوت دهند و اسباب لهو و مراد و کامرانی
جویند و از اندیشه و غم و طعامهاے غلیظ سوداوی پرهیز کنند و اگر علامات ضعف جگر یا ضعف معده یا ضعف گرده و علامات سوء مزاج و امراض
آن ظاهر گردد علاجش بعلاجی که در مقام هر یک مذکور شد باید کرد و هم او گوید که این حقنه گرده را اقوی کند و قوت جماع بخشد بگیرند سر گوزن فربه و خصیه او
و یا سر گوسفند و خصیه او و باقی اجزای او و در قسم سابق در قول ابو منصور گذشت و یک نسخه آن در قول صاحب کامل مذکور شد و ایضا سر گوسفند یک عدد و
خصیه گوسفند چهار عدد و نخود نیمکوفته سی درم همه را در تنور بپزند و از آب و چربی این مطبوخ چهل درم با نیم وقیه روغن جوز و نیم وقیه روغن حبة الخضرا
و ده درم پیه سقنقور یا سوسمار بی نمک حقنه کنند و ایضا سر گوسفند یک عدد و کبوتر بچه فربه سه عدد و نخود یک کف مغاث بوزیدان شقاقل هر یک ده درم
نیمکوفته همه را در تنور پخته صاف کنند و چهل درم ازین مطبوخ با ده درم شیر تازه و نیم وقیه روغن جوز هندی و پیه سقنقور یا پیه سوسمار از یکی نیم تا دو درم
آمیخته حقنه کنند و حقنه که صاحب مزاج بارد را شاید و حقنه که خداوند مزاج گرم را سود دارد ذهبی و در قول صاحب کامل و یک نسخه در قول ابو منصور گذشت
و ایضا از گوشت و آرد نخود هر یک ده کف در آب انداخته و مالیده و صاف کرده بفشارند و بر آتش نهند تا پخته شود و باز صاف کرده افشرده آن با
با مغز حبة الخضرا نیم وقیه و پیه کلیتین ده نیم گداخته نیم وقیه بجوشانند تا پخته شود و ده دانگ [illegible] سوده دران حل کرده حقنه نمایند و این حقنه گرده را گرم کند
و صاحب تاریخ الیاس پیه را سود دارد و بگیرند روغن کنجد و روغن حبة الخضرا اوقیه با هر یک [illegible] یک سکره [illegible] پخته نیمگرم کرده حقنه کنند و ایضا مغز [illegible] و [illegible]
و خصیه او همه را [illegible] بگیرند ان [illegible] و یک کف [illegible] حلبه و تخم [illegible] تخم [illegible] هر یک کف ازینهمه [illegible] آمیزند و [illegible]
چربی او [illegible] و بگیرند [illegible] آن ده استار و روغن کنجد ده استار [illegible] چربی [illegible] سه بار و سه روز حقنه کنند نیمگرم کرده و ایضا
بگیرند [illegible] و شیر [illegible] کنند [illegible] دران [illegible] باشند [illegible] یکشب [illegible] پس آن [illegible] گداخته روغن [illegible]
[illegible] یک [illegible] سکره [illegible] نیمگرم [illegible] حقنه کنند [illegible]
بکار برند و باز وقت خفتن دیگر بار حقنه نمایند سه شب برین ترتیب عمل کنند و بدانکه هرگاه یکی ازین حقنها بکار برند دوازده روز جماع نباید کرد و هیچگاه
بارنج نکنند و آب کمتر باید خورد و آسایش کنند و طعامها شوربی که مذکور شد باید خورد و ابن الیاس گوید که اگر سبب نقصان باه ضعف قلب باشد
هر صبح شربت حماض و اترج و سیب هر کدام که باشد ده درم بگلاب و بید مشک هر واحد ده درم بنوشند و مفرح یاقوتی یک مثقال بخورند و غذا
زیرباج از لحوم ماکیان و دراج سازند و اگر بسبب ضعف معده و جگر و حرارت مزاج آنها باشد بتقویت معده بجوارشات خوشبو مثل جوارش عود
و عنبر و جوارش مشک و جوارش مفرح نمایند و غذا اقلایا یا گرم مصالح و ماکیان و کرنباج یا نخود آب و شیره قرطم و ماکیان دهند و اگر از ضعف جگر باشد
بهر تقویت کبد و اصلاح حال او سکنجبین ساده ده درم بگلاب ده درم بنوشند غذا از وره زرشک یا اناردانه یا مضیره لحم ماکیان و جوزه مرغ و بره خورند
و خوردن گوشت حملان مطبوخ بکاهو و اسفاناخ و کدو و خبازی ایشان را سودمند ست و سکر العشر نیز نافع بود و تا بکبکیه دران پوست کدو و برگ آن
و برگ کاهو و جو کوفته جوشانیده باشند استحمام نمایند و تعب و کثرت جلوس در حمام ترک نمایند و از ادویه و اغذیه حاره که بالیسه پرهیز کنند بعضے
گویند که این جوارش خبر در باه اثری عظیم دارد و طعام بگوارد و معده و دل و جگر را قوت تمام بخشد بستانند زردک شیرین بزرگ و استخوان آنها

دو کنند و پوست او بگیر اشند بقدر یک رطل و در شیر و اندک عسل بجوشانند آنگاه در هاون سنگی کوفته از غربال بیرون کنند و دو رطل عسل داخل کرده بر آتش بدارند تا مائیت خشک شود پس زنجبیل مصطکی دارچینی جوزبوا دار فلفل قرنفل لسان العصافیر زعفران سنبل خولنجان هر کدام سه درم شقاقل پنج درم کوفته بیخته بسرشند و از آتش فرود آورده بسه بم زنند و از چهار درم تا هفت درم میل نمایند و این دوا قدما برای او وضع کرده اند تجربه صحیح یافته بگیرند کندر و لسان العصافیر و بوزیدان عود و بیخ هر کدام یکجزو غبار طلع ذکر شل مجموع همه را کوفته بمغز سر گنجشک تر که در وقت هیجان آن نها صید کرده باشند بسرشند و این دوا را اثری بزرگ است بعد استعمال ظاهر شود و این دوا مجرب جالینوس است و تجربه عجیب غریب یافته اند بگیرند شیر تازه صد درم و در آن شکر یک اوقیه حل کنند پس دارچینی و خولنجان و زنجبیل هر یک درم یا کم از این سوده پاشیده بنوشند و تا ده روز متواتر استعمال نمایند و درین اثنا جماع نکنند و بسیار مردم ضعیف القلوب سهل است مفرحات و عطریات بصلاح آمدند و اهل تجارب گفته اند کسی اگر ضعف دل و دماغ و باه بود علاجش سهل است مفرح یاقوتی و دواء المسک حلو و تریاق فاروقی و مثرودیطوس نوشدارو و شربت گاوزبان و بادرنجبویه و سیب است و اگر ضعف معده باشد جوارش مصطکی دهند و اگر ضعف جگر است نوشدارو بخورد و اگر ضعف گرده است لبوب و فلاسفه تناول نماید ابن نوح گوید که اگر از ضعف دماغ باشد تنقیه و تقویت آن کنند با دویه سهله و غرغره و عطوسات و شمومات و سعوطات طیبه حاره مثل بان و مشک و عنبر اگر ضعف آن از برودت باشد و بکافور و گل سرخ و صندل و بنفشه و سیب و نیلوفر اگر از حرارت بود و کذلک اگر از ضعف قلب باشد

علاج ضعف باه از استرخای قضیب

اگر استرخا بسبب ضعف و لاغری بدن باشد علاجش همان است که در ذیل علاج ضعف باه از قلت منی گفته شد و اگر بسبب ترک جماع تا زمانی دراز واقع شود اغذیه باهیه مثل شیر و شکر و ماهی تازه و گوشت بزغاله و بره و کبوتر بچه و چوزه و زردی بیضه مرغ و کله و هریسه بخورد و هر چه مهیج طبیعت و باعث بر شهوت گردد چنانچه استماع سرود زنان خوش آواز و قرائت کتب که در آن بیان جماع و صفت معشوقان باشد اختیار کنند و شنیدن حکایات مشتمل بر غیبت جماع و نظر در تسافد حیوانات یعنی جفتی آنها مهیج باه بود و کذا استعمال مروخات مثل روغن سوسن خیری بابونه و زهره گاو و دلوکات مثل عاقرقرحا و روغن بید انجیر و ذکر و خصیه و عانه و آب نیمگرم تا ریزند بعد شیر بیش مالند بتدریج زمانی طویل و عقب آن [illegible] طلا کنند و اگر بسبب قلت تولید ریاح باشد ادویه و اغذیه باهیه نفاخه بخورند مانند پیاز پخته و گزر و انگور و باقلا و دیسه و گوشت بره و مرغ خانگی و کبوتر و انجیر و شیر با نمک و دارچینی پس اگر قلت نفخ بسبب عدم حرارت باشد مسخنات از معاجین و روغنها و غیر آن استعمال کنند و اگر بسبب قلت رطوبت باشد بترطیب از حمام و تمریخ و غیر آن علاج کنند و از باقلا و نخود و شیر تازه با نمک دارچینی غذا سازند و از ادویه هر چه بسیار گرم بود اختیار ننمایند و شدید الحرارة زنهار نخورند و اگر بسبب سردی اعصاب قضیب بود پس اگر آلت در آب سرد کوچک شود و لاغر و سست نباشد علاجش بعلاج فالج کنند و لبوب کبیر و معجون فلاسفه و حافظ الصحة و فرید العمر و مثرودیطوس مانند آن بخورند و طلاها بمالند و اشیای خوشبو بویند و روغنهای مسخن عصب و مسوحات و حمولات مسخنه که در استرخا و فالج گذشت و بیجا از تمام وارد و اگر آلت کوچک نشود و لاغر باشد علاج نپذیرد و این را عنینیت گویند و صاحب او را عنین نامند و بقول صاحب ذخیره اگر این ضعف باه در زاد بود یعنی مادرزاد این باشد و اگر عارضی بود علاج بتواند سود و هر دو این عارضی از جنس فالج بود ذکر ادویه مفرده که برای ضعف باه از سردی عصب باشد که نافع است قضیب گاو و قضیب شتر اعرابی استعمال کنند و اگر مغز سر گنجشک نر در روغن چنبیلی محلول نموده قضیب و کف پا بمالند سبب هیجان شهوت جماع و انعاظ میگردد و مجرب است و اگر در بیضه افیون مصری حل کرده باشند مغز آن دو دانه را سائیده و سیاره چه طلا کرده چند روز بر ذکر مثل مرهم نهند برای عالق نافع بود و کذا [illegible] را در روغن نرگس که [illegible] طلا نمودن نیز مفید بود و اگر چوزه منذی انیم باشد برگ تنبول بخورد از برای امراض باره و تقویت باه مفید بود و طریق ساختن آن این است که بگیرند [illegible] و در آب تر کنند بقدر یکه نرم شود و بعده به روغن یاسمین یا روغن دیگر خوشبو [illegible] را از دست بمالند

آنقدر که بسیار چرب باشد و پس بطریق چوبه اگر چه بگیرند و اگر شش ٹانک روغن سنڈھی از انگشتانا چهل روز بخورد و درین مدت جماع نکند قدرت خدا را مشاهده نماید و طریق برآوردن روغن آنست که سنڈھی را با برگ و بیخ و گل بگیرند و اندکی آب پاشیده بکوبند و بیست سیر شیره آن برآورده با پنج سیر روغن کنجد بجوشانند که شیره فانی گردد و روغن باقی ماند و اگر تخم انجره بکوبند و باریک سائیده در چربی شیر گداخته آمیزند و بر قضیب حوالی آن بمالند در تقویت ذکر عجیب الاثر نوشته اند و بدانند که پیه کهنه بکار نمی آید و حد کهنگی آنست که یکسال بر آن گذشته باشد و اگر سورنجان و مر اضافه کنند انفع بود و کذا اگر گل کنیر سفید به روغن کنجد مجرب و کذا اندرجو در شیر میش سوده طلا کردن و صباح شستن مجرب و اگر پوست بیخ کنیر سفید و شیره بار و برگ بھٹ کٹائی یا در بول خر سائیده چهار گھڑی پیش از مجامعت طلا کنند در ازدیاد تعوظ و امساک مجرب است و اگر جوزه اگر و عطر گلاب باهم حل کرده بر قضیب بمالند تعوظ آرد و لذت افزاید و اگر هینگ هیرا از یکماشه تا چهار ماشه بلع کنند و بالای او شیر گاو یا چیزی آن بنوشند مرد و مزاج را نفع تمام بخشد و مجرب نوشته و اگر سیر را قشر کرده در شیر چندان بجوشانند که شیر جذب شود و پس در روغن گاو بریان ساخته با شهد معجون سازند مقوی باه و مبرد و نافع فالج و لقوه است و مجرب و اگر گندهک آملسار را در شیر بسکهپره صلایه کنند تا غلیظ شود و پس شیره دیگر انداز همین بیان تا چهل بار تمام شود و معنی پٹ درینجا تغلیظ است پس مقدار یک برنج تا دو هفته خورند جهت افزونی اشتها و قوت باه مفید است و اگر زعفران در آب ادرک باریک سائیده ضماد نمایند و چهار گھڑی بدارند و سه چهار روز چنین کنند برای سختی قضیب و ازدیاد باه مجرب نوشته و کذا ضماد تخم [illegible] کونته بپخته در شب و روز دو بار تا چند روز قضیب را سخت گرداند و اگر از تخم هلیل زرد ششی آتشی یا بطور پتال جنتر روغن برآرند و یک قطره آن به برگ پان بنگله مالیده وقت خفتن گذاشته ببندند و بعد سه پاس بکشایند و دو بار دیگر همچنین بکار برند گویند که عنین را نفع بخشد و احتیاط دارند تا بر خصیه و سر ذکر نرسد که موجب ورم آن گردد و اگر چهار مرغ دار انکنه تا پنج ترب ساینده بر پان مالیده از [illegible] بتر به بندند و سه روز همین طور عمل آرند بعد دو از شعاع سرمه سا نموده در پیه مرغ سرشته بمالند [illegible] حاصل گردد و اگر مغز سرگس که سرخ سر باشد بگیرند و در شراب تند چهار پاس متصل سائیده بر پارچه باریک کهنه مالیده بر ذکر سوای حشفه بپیچند و بالایش برگ پان بنگله بسته نگهدارند و صبح کشاده آب مطبوخ زنجبیل بشویند و بار دیگر از عمل نمایند و تا دو هفته با مراعات ضروری بکار برند منفعت حاصل شود و اگر پیه موش دشتی که زیر درخت مدار سوراخ کرده بماند بگیرند و در کیتوله پیپک نیم باشند و در آمیخته بدارند و پیش از جماع یکماشه از آن بر ذکر طلا کرده باشند در تقویت باه و تعشق زن نافع است و اگر کاکنج به روغن بید انجیر سائیده بر [illegible] مالیده بپیچند اندک خراش آرد لیکن مخلوق را نفع بخشد و اگر سیماب یکدام شهد دو دام در اونده آهنی با دسته آهن خوب حل کنند تا بگداخت شود و پس بر پارچه مالیده بر ذکر بپیچند و چون تعوظ شده دور کنند و نزدیکی زن نمایند نفع بخشد و اگر درین [illegible] مغز سیر و پیاز آمیخته بهتر گردد و بعد طلا برگ پان بنگله گرم کرده ببندند و رشته خام بپیچند و اگر هفت روز استعمال کنند بهتر بود و ذکر ادویه مرکبه که رافع سستی ذکراند این ترکیب پٹی در تقویت ذکر مجرب است پارچه سفت و باریک را در آب زردچوبه رنگ کرده در سایه خشک نموده بشیر زقوم که بهندی تهوهر گویند خوب تر کرده در سایه خشک نمایند بار دیگر بشیر مذکور تر کرده بدستور در سایه خشک کرده نگاه دارند و هنگام خواب قدری از آن پارچه در شراب انگوری تر کرده اول برگ پان بر ذکر بپیچیده و بالایش آن پارچه بپیچند و برشته بربندند هر گاه سوزش و خارش معلوم شود فوراً دور کنند که موجب تقریح نشود و اگر قوی تر خواهند عوض شیر زقوم در شیر آکهه تر نمایند و در آب زردچوبه هر دو شیر سه سه بار تر کرده خشک سازند و یکبار در آب پیاز اندران لونگ و جاپهل و جوتری سائیده باشند تر کرده خشک کنند پس قدری از آن پارچه در روغن زرد بیزند چنانکه سوخته نگردد و برگ پان زرد بسته بالای آن پارچه مرغن بنگرم و بالایش نیز برگ پان بسته دو سه گھڑی بدارند و تا بقای اثر همین پٹی باز در روغن پخته چند بار بعمل آرند و اگر پارچه را بشیر عشر و زقوم هفت هفت بار تر کرده خشک کنند پس درخت جامن اکاوه [illegible] پارچه مذکور چهل روز در آن فرو رشته برآرند بعد در پٹی بروغن چرب کرده بدستور بعمل آرند نیز سفید است و بعضی گویند که پارچه را بعد تر کردن بهر دو شیر مذکور خشک کردن آن [illegible] جوز بوا و قرنفل هر واحد شش ماشه در شراب دو آتشه کهرل کرده پارچه مذکور

[illegible]

دران تر نموده بطریق بتی بعمل آرند و اگر چوب چنبلی تراشیده گرد و سفید کاشغری در روغن نشسته آمیخته سازند جهت جلق و سستی اعصاب مجرب است بتی دیگر که نافع نوشته سورنجان عاقرقرحا دارچینی قرنفل خراطین تازه افیون جند بیدستر مال کنگنی هر یک پنج ماشه همه را باریک سوده پیاز نرگس که برگ نیاورده باشد ریزه ریزه کرده در نیم آثار شیر گاو تر نمایند تا پنج گهڑی بعده پیاز مذکور را با ادویه مسحوقه در شیر مسطور کهرل نمایند تا آنکه شیر خشک شود پس آب پیاز سفید پنج عدد داخل نموده کهرل کنند که خشک گردد پس زهره نرگاو جوان داخل کرده بسایند و در ظرف نگاه دارند وقت حاجت بر برگ پان مالیده بربندند تا بیست و یک روز بعمل آرند و جماع نکنند دیگر شیر آک نیم پاو شهد خالص نیم پاو هر دو را در کڑاهی آهنی انداخته از دسته آهن [illegible] حل کنند که از لزوجت آن کڑاهی با دسته از زمین برخیزد بعده چهار ماشه افیون دران حل کنند و در ظرف چینی نگاه داشته وقت حاجت آلت را بروغن گاو چرب ساخته و در این بتی پارچه مالیده ببندند و بعد یکپاس دور کرده روغن گاو دست بیکبار شسته باشند و همچنین سه روز عمل نمایند از پنج ولک آب جاری شده به خواهد شد دیگر بتی ملا قاسم که مشهور النفع است بالون و کوٹ و خردل هر سه هم وزن باریک سائیده در آب گرم کرده بر بتی مالیده بربندند ایضاً که نافع مجلوق است پیه شیر پیه خوک هر واحد یکتوله گداخته صاف کرده سم الفار سفید یکنیم ماشه باریک سوده بیامیزند و عند الحاجت بر پارچه مالیده بر حشفه گذاشته بربندند و از بالا برگ پان بنگله بپیچند بعده سه روز کشاده بشراب بشویند بعده چهار پاس کشاده سن بعد همان بتی را بربندند و برگ پان پیچیده بعده سه روز بکشایند و بشراب بشویند یعنی مجلوق را قادر گردانند ایضاً برای تقویت باه پارچه سفت و شیر تلخه تر کرده در سایه خشک نمایند همین قسم سه مرتبه در عرق پیاز پارچه را تر کرده خشک سازند بعده از ان آنرا شب و روز در روغن تخم کتان نگاه دارند و بر آلت گذاشته ابرسنگ چرب ساخته بالایش بتی مذکور پیچیده تا چهار گهڑی بدارند و اگر ضرورت باشد روز دوم همین عمل کنند و پارچه مذکور مدام در روغن السی بدارند ایضاً پارچه را در آب نمک هری سائیده تر کرده در سایه خشک سازند بعده در آب برگ دهتوره سه مرتبه بعده در شیر آک سه مرتبه تر کرده در سایه خشک کنند بعده در روغن شیر شتر بریان کنند تا قوام نرم شود وقت حاجت بر این بتی شهد مالیده بر اهینگ لید سرخ باریک سائیده پاشیده سه روز ببندند ایضاً بتی که جهت قوت باه مشهور است گل کریر سفید چهار درم قرنفل هفت عدد دارچینی زعفران جوز بوا هر یک یکتوله بعده ابریشم کنجد زیب نیم پاو تا چهل پاس کهرل کرده و پارچه چرب کرده بتی سازند ایضاً جهت تقویت قضیب پارچه را در پوست لوبان خیسی عرق آن تر نموده بر قضیب پیچند بالای آن پارچه دیگر ببندند صحیح المزاج تمام روز نگاه دارد و مریض سه روز نهایت نکهت و آن بتی را ضماد کنج [illegible] گرم خواهد بود [illegible] این آخر بتی می نامند و طریق بر آوردن [illegible] آن در [illegible] وعلاج الامراض مفصل مسطور است جوارشات و حبوب این جوارش بلکه در تقویت باه و ازدیاد و شهوت نهایت مجرب است مشک یکنیم دانگ عود قماری عنبر اشهب هر واحد یکمثقال قرنفل سنبل الطیب جوز بوا بسباسه لسان العصافیر تودری زنجبیل دارچینی مصطکی عود هندی زعفران هر یک سه درم [illegible] مثقال قند در گلاب هر یک ده مثقال قند را در گلاب حل کنند و عسل [illegible] بکفایت آمیخته بقوام آرند پس فرود آورده ادویه کوفته بیخته بیامیزند شربتی یکمثقال جوارش تکیرا جهت که در تقویت باه و شهوت و [illegible] نافع [illegible] روغن گاو بریان کرده جدا نگاه دارند و روغن [illegible] صمغی سیاه زنجبیل هر یک ده درم [illegible] دارچینی [illegible] کبابه چینی بسباسه عاقرقرحا هر یک دو درم قرنفل جوز بوا هر یک پنج درم کوفته بیخته در روغن مذکور چرب سازند و شکر سرخ [illegible] یک سیر بقوام آورده همه را کوفته داخل کرده بهم زنند تا مثل حلوا شود از آتش فرود آورده ادویه داخل کرده نگاه دارند و هر روز [illegible] درم بخورند جوارش هندی که جهت قوت باه و امساک منی مفید است عاقرقرحا جوز بوا بسباسه قرنفل سیتا [illegible] خشک کهاره دانه هیل فلفل سیاه دارچینی زنجبیل دار فلفل ساوی کوفته بیخته در شهد خالص بقدر یک سیر [illegible] شود [illegible] بادام بخورند و بعد از خوردن آن آب سرد و اشیای ترش نخورند حب موصلی که در تقویت باه نافع است موصلی سیاه [illegible] نیم [illegible] شیر گاو [illegible] تا تمام شیر جذب شود

در سایہ خشک نمودہ باجوز بوا و بسباسہ ہر یک چہار ماشہ کوفتہ بیختہ با شہد بقوام آوردہ آمیختہ حبہا سازند و حسب مزاج بدہند و اگر اندک حلتیت نیز داخل سازند قوی تر گردد حب جالینوس جہت کسیکہ عاجز بود در ازالہ بکارت از راہ سستی اعصاب خواہ بسبب جلق خواہ بسببی دیگر و علت کہ بسبب اولی قادر سازد و الا و شب دوم و سوم مجرب ست مغز سر گنجشک نر کہ وقت ہیجان شہوت آن گیرند شقاقل تخم پیاز سفید خرما تخم گندنا ثعلب مصری تخم جرجیر سماق حمید اجابہ ابریشم قدری کوفتہ بیختہ بعسل و آب جرجیر حبہا بقدر نخود سازند و یکمثقال تا یکنیم درم ہمراہ شراب یا آب انگور شیرین یا آبیکہ نخود در آن تر کردہ باشند بخورند حب سیماب در برانگیختن باہ و اشتہا عجیب و غریب ست سیماب خالص کبریت کات سفید قرنفل ہر یک چہار ماشہ اول سیماب و گندھک را خوب سائیدہ ادویہ دیگر آمیختہ بسایند باز بزردی بیضہ مرغ صلایہ بلیغ نمایند و بمقدار فلفل سیاہ حبہا ساختہ ہر روز یک حب بخورند و اگر یکہفتہ ازین حب بخورند و بالای آن شوربای گوشت گوسفند یا شیر گاو نیم گرم بنوشند و تا بست روز مجامعت نکنند از قوت باہ چیزی مشاہدہ سازند کہ ندیدہ باشند و در بیاض استادی مرحوم مرقوم ست کہ سیماب مصفی دہ درم و گوگرد مصفی دو درم دوازدہ پاس بسایند باز قرنفل یکدام داخل کردہ سحق بلیغ نمایند و یازدہ بیضہ مرغ بمقدار نخود حب ساختہ ہر روز یک حب با پان بخورند پس شوربا یا شیر بنوشند و بالائش برگ پان بخایند و غذا مولد خون معادل کنند و از ترشی پرہیز نمایند و اگر حرارت بر طبیعت غالب کند عرق کاسنی و گاوزبان بشربت انار و یا لنگو بنوشند و طریق صاف کردن سیماب و گوگرد آنست کہ سیماب را از دہ تو پارچہ بگذرانند و گوگرد را گداختہ در شیر اندازند نوع دیگر سیماب گوگرد زرد آملہ سار و اگر بدست نیاید دیگر قسم آنرا گرفتہ در شیر صاف نمایند و ہر دو را در سنگ سماق تا چہار پاس صلایہ کردہ ثعلب مصری دارچینی ہر یک نہ درم جوز مغز بادام ہر یک چہار و نیم درم جوز بوا تل چہار درم نبات مساوی ہمہ اجزا داخل کردہ باز تا دو پاس صلایہ کنند و بعسل آمیختہ حبہا بقدر نخود سازند و خوراک بعد وقت خواب و یکعدد صبح بسیار مفید ست حب جہت استحکام قضیب خصوصاً طیب المزاج را عجیب ست زعفران کبابہ دارچینی عاقرقرحا ریگ ماہی خولنجان مساوی بعسل بمقدار کنار یا آملہ حب بندند و پیش از جماع بخورند تماشا نمایند حب کمون کہ درین باب نہایت مفید و مجرب ست و از اسرار بکیر بند زیرہ کوہی با آتش نرم بریان کردہ باریک بسایند آنگاہ بمقدار دو درم ازان با یکدرم قرنفل و یک دانگ مشک تبتی صلایہ کردہ و یکدرم عنبر اشہب را در روغن زنبق یا یاسمین حل کنند و قدری روغن بلسان افزودہ حبہا سازند و وقت حاجت یک حب در دہن گرفتہ بجماع مشغول شوند و عجائب بینند حب ہندی کہ مجرب گذشتہ تال مکھانے تخم زردک عاقرقرحا ہر یک یکدام قرنفل زعفران ہر یک نیم دام اسگند نیم دام خشخاش سفید ہر یک پنج دام روغن گاو شہد خالص ہر یک چہار دام زردی بیضہ پنج عدد در نسخہ نولکہ ادویہ کوفتہ بیختہ در روغن و شہد و زردی بیضہ سرشتہ بمقدار جوزبوا حب سازند و یکی پیش از جماع بخورند کہ بسیار مقوی ست ہر چند انزال شود شہوت بر جا باشد و اگر از بوی زردی بیضہ خام متنفر باشد بیضہ ہا را در آب جوشانیدہ زردی ازان گرفتہ ممزوج سازند ایضاً کہ نہایت مقوی باہ ست مکھانے موصلی ستاور تخم کونچ تخم اٹنگن پوست بیخ اینٹ کٹارہ تال مکھانے قند سیاہ مساوی کوفتہ بیختہ در شیرہ اوک بقدر کنار دستی حب سازند و ہر روز یک حب بشیر گاو خورند حب خراطین کہ مقوی باہ وحید الاثر ست خراطین تازہ از گل پاک کردہ خشک نمودہ شش درم سبوس اجواین دو درم قند سیاہ چہار درم آمیختہ بقدر نخود حب بندند خوراک یک حب است روز خورند ایضاً خراطین صاف نیم پاؤ بریان شدہ عاقرقرحا قرنفل بسباسہ دانہ الائچی خرد ہر واحد شش درم مشک یکماشہ ہمہ را باریک ساختہ در شہد بقدر کنار دشتی حب بندند و یکی صبح و یکی شام ہمراہ شیر مادہ گاو بخورند حب ریگ ماہی کہ جہت تقویت باہ و امساک مجرب ست ریگ ماہی شنگرف تازہ سبز قرنفل ہر واحد چہار جزو زعفران مشک افیون ہر واحد یکجزو پھٹکڑی ورق طلا ہر یک سہ جزو دارشیشعان دارچینی ورق نقرہ ہر یک ہفت جزو کوفتہ بیختہ بقدر نخود حبہا سازند و یکدو حب با پیالہ شیر گاو خورند و بعد از دو ساعت جماع نمایند حب فادزہر حیوانی تالیف حکیم شریف خان کہ بجہت تقویت باہ بی نظیر ست لیکن در سن جوانی و مزاج و فصل حار استعمال نباید کرد فادزہر حیوانی مروارید ناسفتہ کہربای شمعی بسد مرجان مصطکی لاجورد مغسول درونج عقربی حب البلسان شقاقل بہمن سرخ و سفید ہر یک نیم مثقال زعفران جند بیدستر سیاہ اصیل مشک خالص عنبر اشہب ہر یک دو دانگ مایہ شتر اعرابی ثعلب مصری مغز سر گنجشک نر ہر واحد

یکدانگ مومیائی و عنبر را در روغن زیت گداخته و جواهر سوده و باقی ادویه کوفته بیخته مخلوط نموده بگلاب بقدر نخود حبها سازند و بورق طلا و نقره پیچیده نگاه دارند شربت دو حب و در نسخهٔ دیگر یاقوت رمانی لعل بدخشانی عوض کهربا و بسد و مرجان و لاجورد داخل است و تعداد ورق نقره ده عدد و ورق طلا پنج عدد

حب مومیائی تالیف والد حکیم علوی خان جهت نقصان باه که بسبب استرخای آلت و ضعف قوی باشد بی نظیر است مومیائی دارا سے مصطکی رومی هر یک یکدانگ عنبر اشهب یک نخود و هر سه را در فنجان چینی کرده روغن پسته داخل نموده فنجان را در ظرف مسی که در آن گلاب و عرق بهار نارنج ریخته باشند گذاشته پیچ تا گلاب و عرق در اندرون فنجان نرسد و آن ظرف مس را در میان پاتیلهٔ پر آب بر روی سه پایه بگذارند و سر پاتیله را محکم بسته آتش در زیر آن کنند تا مومیائی وغیره گداخته شود و بس فادزهر معدنی و فادزهر حیوانی مشک خالص هر واحد یک نخود مروارید ناسفته طباشیر قرنفل بسباسه جوزبوا بهمن سرخ بهمن سفید دارچینی شقاقل زنجبیل زرنباد عاقرقرحا عود هندی عود صلیب خصیة الثعلب جدوار خطائی هر واحد یکدانگ کوفته بیخته با آن سرشته حبها سازند و بورق طلا پنج عدد پیچیده و پنج حصه نمایند و هر روز یک حصه تناول کنند بعد آن نبات سفید پنج مثقال تخم بالنگو یک مثقال عرق گاوزبان گلاب عرق بید مشک هر یک هفت درم بنوشند

حب جدوار تالیف حکیم ممدوح که در تقویت باه بی نظیر است جدوار خطائی نیم مثقال فادزهر حیوانی ورق طلا هر یک نیم دانگ قرنفل زعفران عاقرقرحا جندبیدستر جوزبوا بسباسه دانهٔ هیل دارچینی هر یک یکدانگ کوفته بیخته بشهد سفید حبها سازند بقدر نخود و دو حب وقت صبح و دو حب وقت خواب فرو برند بعد از آن پیالهٔ شیر گرم کرده یکدانگ زنجبیل سوده ده درم نبات داخل کرده بنوشند

حب از مجربات جهت کسی که بازالهٔ بکارت قادر نباشد نافع عاقرقرحا قرنفل خشخاش موصلی شقاقل جوزبوا اسگند فلفلمویه مساوی کوفته بیخته حبها برابر کنار دشتی سازند و هر صبح یک حب بخورند

دوا مسکه در تهیج باه از مجربات حکیم علیم الله است [illegible] ادرک یک دو ماشه برگ سداب هندی چهار ماشه هر یک سوده با شیر تازه بخورند و تا بست دیگر و زیر بغل آرند و اول آنکه اول کمتر از وزن مذکور شروع کنند و بعده اندک اندک افزوده به مقدار مسطور رسانند ایضاً گندهک یک توله دانهٔ الایچی سفید دو توله هر دو را خوب سحق کنند و بقدر سه سرخ با شیر وقت خواب شب میخورده باشند

سفوف کیمیای عشرت که بغایت مقوی باه است و در امساک بی نظیر بچهکنی سه سرخ کابهیل شش سرخ قرنفل شنگرف مازو پهل ورق طلا هر یک چهار سرخ زعفران یک سرخ دارچینی مشک ریگ ماهی هر یک یک ماشه افیون شش سرخ ورق نقره هفت سرخ همه را سفوف ساخته با یک قدح شیر گاو فرو برند بعد دو ساعت بجماع مشغول شوند و چون لذت آن سینه معلوم شود یک پیالهٔ شیر بخورند و در تمام همین قسم تا دو آثار شیر خواهد نوشید و هضم خواهد کرد و بیدار خواهد ماند

ضماد و اطلیهٔ مقوی باه جندبیدستر مشک جوزبوا بسباسه قرنفل زعفران تخم دهتورهٔ سیاه تخم کشائی سفیدی پیچال کبوتر صحرائی هر یک دو ماشه افیون یک ماشه موم زفت رومی پوست بیخ کنیر سفید هر واحد سه ماشه خراطین عرق سک هر یک چهار ماشه پیاز نرگس تازه هفت ماشه همه را بزهرهٔ گاو و شراب تند یکبار کهرل کرده حب بندند و یک ماشه عطر [illegible] طلا کنند ایضاً مجرب برای سستی ذکر و مجلوق نافع است پیاز عنصل یک عدد و پیاز نرگس هفت عدد و بکاره دو حبے در ورق کرده در شیر پخته آنقدر که بپوشاند نرم شده بگذارند تا آنکه تمام شیر را جذب کند بعده قسط تلخ مغز [illegible] عاقرقرحا دارچینی پیج تری هر واحد یکتوله کوفته بیخته زهرهٔ گاو و مومیائی عنبر اشهب هر یک شش ماشه پیه شیر زهرهٔ گاو هر یک دو ماشه روغن [illegible] دو ماشه همه را یکجا جمع کرده کهرل نمایند که مثل مرهم شود اندک ضماد نمایند ایضاً مجرب برای مجلوق پوست بیخ کنیر سفید تخم کنیر سفید تخم دهتوره اسگند هر واحد یکتوله [illegible] افیون هر یک نیم توله کوفته با شیر کشائی خود سائیده حبها بقدر نخود سازند و هر روز یک حب را بآب حل کرده بر ذکر طلا نمایند سستی و [illegible] بر طرف شود ایضاً بابت مجلوقی پیاز نرگس ده عدد دارچینی دو نیم توله عاقرقرحا سه توله [illegible] پنج توله زهرهٔ گاو دو نیم عدد بآب پیاز دشتی کهرل کرده ضماد سازند پوست باریک جدا سازند عجیب است ایضاً بابت مرز القضیب برای سستی و مجلوق مجرب [illegible] نرکچور هر یک یکتوله بیربهوتی یک ماشه قرنفل کلاه دار هفت عدد [illegible] دهتورهٔ سیاه نیم پاو در آب کهرل نمایند حب بوزن سه ماشه بسته

نگاه دارند وقت حاجت یکپاس شب گذشته بعد فراغ از طعام و آب یک حب در آب دهتوره سیاه سوده چند بار بر قضیب ضماد نموده خشک گذاشته
پس بند بالای آن برگ پان بار شسته خام ببندند همین نوع هفت روز بعمل آرند و از ترشی و بادی پرهیزند ایضاً از علوی خان قرنفل یکدرم
دارچینی شش سرخ زعفران چهار سرخ افیون برگ کنیر سفید هر واحد یک سرخ در زهره گاو سوده طلا کنند ایضاً مقوی باه و مجرب
عاقرقرحا ماشه جوز بوا بسباسه قرنفل انگوزه خالص سیماب زیبق هر یک یکتوله در شراب تند بقدر نیم آثار کهرل کرده حب بسته دارند و بشراب سائیده
هر روز یکبار طلا سازند و سه روز نفع بین بشود ایضاً پیاز نرگس پیاز عنصل هر یک یکدرم در شیر شش یکروز حل کنند بعده مویزج دارچینی
جند بیدستر افیون عاقرقرحا اجواین تخم کتان خرد و تخم کتان بزرگ میل گوش آدمی زفت رومی زنو خشک خراطین هر یک توله بالبن کنگنی
زرد چوب هر یک یکتوله آمیخته در زهره گاو و یکشبانه روز کهرل کرده ضماد نمایند ایضاً که تقویت باه کند ذکر را قوی و سخت و ستبر گرداند
پیاز نرگس نو یکعدد دیگار و چوبی ورق ورق نموده در شیر شش کهرل نمایند بعد از آن قسط تلخ مصطکی بغدادی زراوند مدحرج مرچ ترکی خراطین
هر یک یکتوله در خل نموده کهرل نمایند تا چون مرهم شود و سیاهی افیون چهار ماشه در روغن چنبیلی دو توله حل نموده داخل مرهم نمایند و بر قضیب سوای
حشفه ضماد نمایند ایضاً مقوی باه از حکیم محمد جعفر جند بیدستر مصطکی رومی هر یک یکتوله قسط شیرین یکنیم توله تخم ترب سه توله روغن زیتون
کهرل نموده استعمال نمایند ایضاً از حکیم محمد رضا عاقرقرحا ده ماشه دارچینی یکنیم ماشه قرنفل یکماشه بسباسه [illegible] زعفران نیم ماشه
جوز بوا چهار ماشه دار فلفل یکعدد جوزه اگر [illegible] کوفته بیخته در کهرل انداخته با آب ادرک سحق بلیغ نمایند پس چوب [illegible] داخل نموده بر قضیب لیپ کرده
بر قضیب بندند تا یکپاس بعده دور نموده مجامعت نمایند و در نسخه حکیم قطب الدین مغز تخم کونچ و پوست بیخ کنیر سفید هر یک ماشه عوض قسط قرنفل
و زعفران بود دار فلفل [illegible] نوشته ادویه در شراب دو آتشه کهرل کرده حب بسته در شراب حل کرده ضماد نمایند بالایش برگ دهتوره بندد و صبح
آب نیم گرم بشویند ایضاً گویند که عمل مجرب پنجاه سال از من [illegible] جند بیدستر عاقرقرحا افیون هر یک هشت ماشه [illegible] دارچینی هر یک چهار ماشه
قرنفل [illegible] کوفته بیخته در شراب یا شهد مقدار [illegible] حب بندند یک حب بر قضیب ضماد کنند صبح آب نیم گرم بشویند در یک هفته بحالت اصلی
باز آید مجرب است ایضاً برای قوت باه بسیار مفید فلفل سیاه جند بیدستر حلتیت هر یک نیم درم [illegible] دو درم [illegible] خالص و [illegible] کوفته
بیخته با روغن زنبق یا یاسمین سرشته بر قضیب بمالند ایضاً از برای جالق و قوت باه [illegible] خردل هر یک سه درم کوفته
با روغن یاسمین سرشته بکار برند ذکر قضیب بمالند سطبری و قوت در آن پدید آید ایضاً جهت باریکی [illegible] جوز بوا بسباسه هر یک چهار ماشه
چرک گوش آدمی یکدرم [illegible] خصیه خر نیم پاو [illegible] در شراب دو آتشه بسایند چندانکه شراب جذب شود و بکار برند ایضاً که جهت [illegible] تجربه رسیده
مستی که عقب سر [illegible] باشد [illegible] یک نخود قرنفل سه عدد [illegible] برگ پان صلابه کرده طلا نمایند ایضاً که برای جالق و [illegible] درازی و ستبر
قضیب خیلی مجرب است حکیم محمد جعفر علاج جالق بهمین نسخه میکرد و نفع این نهایت معاینه گشته شیطرج هندی [illegible] سرخ
شنگرف هر یک یکتوله خراطین هفت توله افیون مصری [illegible] سنکهیا [illegible] هر یک [illegible] نگاه دارند [illegible] پنج توله
[illegible] قرنفل جنگلی دهتوره [illegible] کنگنی هر یک هشت توله تخم [illegible] تخم گزر هر یک چهار توله مرچ جنگلی پنج توله [illegible]
شیشه [illegible] ادویه مذکوره آمیخته بقدر نیم سرخ استعمال نمایند که این دوا اکسیر بسیار است ایضاً [illegible] حکیم محمد [illegible]
یکدرم [illegible] قسط شیرین قسط تلخ هر یک نیم درم [illegible] جند بیدستر هر یک یکدرم روغن کنجد سیاه [illegible] آب برگ چنبیلی نیم آثار [illegible]
پاو آثار اول آب چنبیلی و شراب [illegible] روغن مذکور همه بجوشانند تا آنکه آب و شراب بسوزد و روغن بماند بعد از آن ادویه کوفته بیخته در روغن مذکور
داخل کرده [illegible] نموده در شیشه نگاه دارند [illegible] طلا کنند و بالای آن برگ تنبول ببندند یکهفته یا زیاده عمل آرند مجرب است ایضاً
از مجربات حکیم [illegible] شیر [illegible] قسم دیگر شیر درخت [illegible] هر یک سه ماشه تخم دهتوره [illegible] شش ماشه روغن [illegible]

یک توله اول روغن را گیرد از نار چون بجوش آید بر چهار شیر اندازند و حل کنند و بزودی فرود آورده تخم دهتوره داخل کنند و خوب حل کرده در ظرفی بدارند وقت شب قدری بر نحو د بر پان مالیده بر بندند و صبح وا کنند **ایضاً** از حکیم ممدوح بهکر مول ثقیل الوزن که از اندرون گلابی رنگ باشد و میده چوب هر دو جدا جدا باریک سائیده مساوی بگیرند و بآب ادرک سرشته قرص ساخته حشفه گذاشته بندند هرگاه گرمی زیاده محسوس شود دور کرده بشیر پیش نیمگرم و اگر نباشد بآب نیمگرم بشویند **ایضاً** که برای تقویت باه نظیر ندارد آب پیاز منصل آب پیاز نرگس آب پیاز سفید آب سیر هر یک سه ماشه روغن حب السلاطین یک توله زهره مرغ سیاه یکعدد و زهره گنجشک نر ده عدد مورچه سرخ بست عدد و زنبور پنج عدد و سونج عاقرقرحا دارچینی فلفل پوست بیخ کنیر سفید قنفر الیهود هر یک چهار ماشه همه را در کهرل انداخته با ده توله شراب تند سحق بلیغ نموده حب بسته بدارند وقت حاجت بروغن گاو تازه سائیده و سوای حشفه طلا سازند سوزش می آرد خطر نکنند تا هفت روز بعمل آرند **ایضاً** مقوی باه عطر دارچینی مومیائی خالص هر یک درم عطر عود عطر نارمشک هر واحد دو درم کهرل کرده طلا نمایند **ایضاً** که برای قوت باه بهتر ازین نسخه نیست سم الفار زرنیخ شنگرف سیماب هر یک شش ماشه چهار توله عسل خالص کهرل کنند بعد از آن پیه شیر پیه خوک صحرائی که از خصیه گرده او بر آورده باشند و پیه سمار و پیه ورل صحرائی که بهندی سانڈه گویند هر یک دو توله داغ کرده و خراطین زنده هر یک توله کرم پتال ده یکعدد در کهرل انداخته با یکشبانه روز بسایند پس چند سفید تخم ترب تخم کتانی عاقرقرحا جرگ گوشت انسان جوان جوزبوا بسباسه قرنفل حشیش قنفر الیهود اذراقی سوده پوست بیخ کنیر سفید سورنجان خلتیت خالص مشک هر یک سه ماشه در کهرل انداخته با شراب دو آتشه همه را تا دو پهر صلایه نمایند و حب بسته دارند و طلای رقیق بذکر سوای حشفه نمایند و بالائش برگ تنبول بندند **ایضاً** که اکثر مردم را نفع بخشیده شنگرف هرتال طبقی سیماب کمیله عاقرقرحا سونج پیاز نرگس دارچینی زهره نرگاو همه را بآب زهره سه ده پاس کهرل کرده نگاه دارند وقت ضرورت قدری گرفته طلا کرده باشند **ایضاً** مقوی باه نسخه حکیم اسمعیل مردار سنگ سیماب هرتال سم الفار هر یک سه ماشه تخم کتانی چهار درم روغن زرد نیم پاو ادویه را باریک سائیده در شیره تخم کتانی که بآب بر آورده باشند شانزده پاس کهرل نمایند بعد از آن در روغن زرد چهار پاس کهرل کرده نگاه دارند و وقت حاجت کم از سرخ طلا نموده بالائش برگ تنبول بندند و صبح بآب گرم بشویند و چند شب بکار برند و اگر آب برگ کتانی خرد شش توله عوض شیره تخم آن کنند در دست فائده این مکرر بمشاهده در آمده **ایضاً** برای عنین آزموده مرزا سلیم بیگ مغز پسته پوست یا مغز حب السلاطین نیم پاو هر دو را کوفته در پارچه دو پوٹلی بسته در طباق گرم نهاده بفشرند و روغن گرفته در شیشی بدارند و بعد چند روز طلا کنند و بعد گذشتن یک برشکال بلکه بعد یکدو سال قوتی دیگر رسید و تازه و بثورات بر ذکر پدید گرداند اگر بثور شود در روغن زرد بمالند قوت ذکر تمام می آرد هر که خواهد کرد دریافت خواهد شد **ایضاً** برای علاج چربی شیر چربی خوک جنگلی هر یک پنج درم بیر بهوٹی جوزبوا خراطین خشک زهر بچهناک گهونگچی سفید عاقرقرحا جندبیدستر دارچینی هر یک یکدرم قرنفل جوتر زعفران مال کنگنی اجواین خراسانی شهد کشمیری هیراهینگ کافور نمک چینی سهاگه چرک گوش آدمی شنگرف بیخ کنیر سفید هر یک دو درم پیاز نرگس یکعدد مغز خوک جنگلی چهار عدد وزغ خشک هفت عدد کھٹملا نو چهار عدد و مغز گنجشک خانگی شش عدد و مغز چربی سانڈه دو عدد و مغز و چربی نیوله دو عدد همه را کوفته کهرل نمایند دوازده پاس بعده یک کیله پخته گرفته از دست نرم کنند و شب دوا بکیله مذکور بپیچید و تمام شب نگاه دارند اگر روز دیگر کیله سخت گردد دوا تیار شده باشد و الا چهار پاس دیگر کهرل نمایند **ایضاً** مجرب حکیم شریف خان فرفیون بهروزه هر یک دو درم بسباسه یکدرم دار فلفل یکنیم درم عاقرقرحا نیم درم موم کافوری نیم درم تخم خس جوز بویا بسباسه هر واحد یکنیم درم روغن نرگس نیم اوقیه اول موم در روغن مذکور حل نموده ادویه کوفته بیخته در آن بیامیزند و بعده سحق بلیغ بعمل آرند و سوای حشفه طلا کرده باشند و بالائش برگ پان پیچند **ایضاً** مقوی و منعظ ذکر قوت ذکر عنین نهایت سود و بعد پیاز منصل پیاز نرگس هر یک نیم اوقیه و بست و هشت مثقال زیت و قدری آب جوشانند تا عصاره شود و آب بسوزد و روغن بماند پس بما فند زهره گنجشک خانگی تخم انجره عاقرقرحا دل سرخ هر یک یک مثقال عنبر اشهب نیم مثقال اضافه نموده مکرر بقضیب و عانه و خصیتین طلا کنند و اگر مومیائی و قسط رومی و زهره مرغ و مانند آن افزایند قوی تر شود چون سد

و مرکی یک مثقال با آن مخلوط کنند نهایت قوی میگردد از مجربات ست ایضاً برای حابق و ضعف باه از حکیم اجمل خان پوست بیخ کنیر سفید پوست بیخ کنیر سرخ هر یک یکدام جوز بوا یکعدد افیون مصری نیم دام اول هر دو پوست را کوفته همه را همراه بیگ گوه کلان که بفارسی سوسمار گویند پنج دام کهرل نمایند بعد از آن از آب برگ دهتوره [illegible] هر قسم که باشد تا دو گهڑی کهرل نموده مثل کنار جنگلی گولی بندند و یک حب در شراب [illegible] حل کرده سوای حشفه لیپ نمایند تا چهار دور ایضاً [illegible] محلوق از مجربات استاد مرحوم بیربهوتی [illegible] عاقرقرحا هیرا هینگ قسط تلخ دارچینی پهپکر مول هر یک دو ماشه با شراب دو آتشه سائیده با سکه گابهیش دو پاس کهرل کنند تا چون مرهم شود حشفه گذاشته قدری طلا کنند و بالای آن پان بندند ایضاً برای محلوق زعفران قرنفل دارچینی هر یک شش ماشه بیخ عاقرقرحا بیربهوتی خراطین جائفل کلان جوتری هر یک یکتوله سنکهیا پنج ماشه شنگرف سه ماشه در روغن بیضه مرغ کهرل نموده [illegible] طلا کرده قضیب طلا نمایند حشفه گذاشته و تا چهل روز متواتر استعمال کنند و اگر [illegible] ظاهر شود [illegible] روغن [illegible] باشد ایضاً مجرب مختصر تالیف حکیم محمد جعفر پوست بیخ کنیر سفید [illegible] خراطین [illegible] هر یک یکدام روغن گاو پنج دام مثل مرهم ساخته طلا نمایند ایضاً مجرب روغن زرد [illegible] پنج کنیر سفید هر یک [illegible] طلا کرده [illegible] بالای آن برگ پان بندند ایضاً مقوی باه [illegible] بیخ عاقرقرحا [illegible] هر یک سه ماشه قرنفل [illegible] دارچینی [illegible] بغدادی هر یک دو ماشه جوز بوا [illegible] نرگس هر یک چهار ماشه مشک خالص عنبر اشهب هر یک [illegible] روغن نرگس شش ماشه عطر گلاب [illegible] هر یک دو ماشه روغن [illegible] چهل [illegible] مرهم ساخته طلا کنند ایضاً که جهت قوت [illegible] مجرب است و قضیب را قوی [illegible] کلان سازد پیاز نرگس دو مثقال عاقرقرحا [illegible] هر یک یک مثقال [illegible] یکجا [illegible] چهار مثقال [illegible] مغز [illegible] زهره گاو [illegible] هر یک یک مثقال [illegible] هر یک دو مثقال [illegible] ایضاً [illegible] آزموده [illegible] سرگین کنجشک [illegible] عاقرقرحا [illegible] درم [illegible] شیر [illegible] روغن گاو [illegible] همه اجزا در کهرل آهنی دوازده پاس کهرل سازند وقت شب قدری مالیده برگ تنبول بندند تا هفت روز [illegible] ایضاً [illegible] جلیل الاثر کباب چینی ریوند چینی دارچینی [illegible] عاقرقرحا الایچی لونگ جوتری جائفل هر یک یکتوله [illegible] بول خر کهرل کنند تا یکپاس بعده دیگر اجزا را یک ساعت آمیخته چهار گهڑی دیگر کهرل نموده قدری از آن بالای برگ پان مالیده حشفه گذاشته بربندند و بالای او پارچه بافته پیچند و فی الضرورت حرکت نکنند و اگر ساکن باشند و قدرت حق مشاهده نمایند که چه قدر عظیم و قوت می آرد و [illegible] بول خر پیمان گیرند که بول را از ظرفی [illegible] چهار گهڑی [illegible] رقیق و صافی باشد [illegible] غلیظ و سپید ته نشین شده باشد بکار برند ایضاً [illegible] طلا [illegible] عاقرقرحای گجراتی [illegible] هر یک یکتوله شیر آک چهار توله [illegible] اول [illegible] کرده شیر آک [illegible] چهار روز [illegible] قضیب [illegible] گرم کرده [illegible] ایضاً [illegible] کنیر [illegible] آب برگ [illegible] هر یک چهار توله [illegible] روغن [illegible] دوازده پاس [illegible] شب قدری [illegible] حشفه گذاشته قضیب [illegible] استعمال نمایند ایضاً [illegible] عاقرقرحا [illegible] خراطین [illegible] پپلا مول هر یک یکتوله روغن کنیر [illegible] سفید هر یک دو توله [illegible] هر یک سه توله اول روغن [illegible]

[illegible]

انداخته گرم کنند بعده زفت رومی انداخته حل کنند پس حماما دوه باریک سائیده انداخته در دسته آهنی یکپاس بسایند که مثل مرهم گردد نگاه دارد و قضیب را از پا تا [illegible] چنان بمالد که سرخ گردد بعده یک گهڑی از شیر میش یا ماده اسپ مالیده قدری ازین دوا طلا کرده برگ پان بندد و بعد یکپاس بکشاید باز همچنین عمل کند یعنی در تمام روز چهار بار کند و بشام قضیب را از آب گرم بشوید همچنین تا یک هفته استعمال کند و طریق ساختن روغن کنیر اینست که پوست بیخ کنیر سفید نیم پاو شاهجهانی گرفته بکوبد و در پوٹلی بسته با چهار توله روغن گاو در بیخ آثار آب بجوشاند تا آتش ملائم هرگاه آب بقدر پاو آثار بماند پوٹلی را مالیده افشرده جدا کنند و باز باتش ملائم بجوشانند تا آب جذب شود و روغن بماند و داغ نخورد فرود آورده بعمل آرد ایضاً مجلوق یا پوس العطا که سر حشفه بقدر سپاری و بیخ باریک شده باشد مجرب است لاکها جنگلی و پوست بیخ کنیر سفید مغز گهونگچی سفید بیربهوٹی کچله سوده مرپیه سفید چرب جوز بوا دارچینی هند قرنفل افیون هر یک شش ماشه شیر درخت آک سه توله روغن گاو ده توله در کهرل کرده با شیر مذکور در روغن هشت پاس سائیده نگاه دارد و سه پاره چیضا کرده و حشفه گذاشته قضیب بند و صبح بکشاید تا یک هفته عمل آرد اگر شور بپیدا شود این مرهم استعمال نشاید روغن گاو یک توله یکصد و یکبار شسته کمی سفید یکماشه سفیده کاشغری یکدو ماشه شنجرف یکماشه سیماب کشته یکماشه سوده آمیخته بعمل آرد هرگاه شور خشک شود دور کند ایضاً مجرب مجلوق عصر البیر بلند مغز گهونگچی سفید مغز کمل گٹه تخم دهتوره عاقرقرحا کچیله سیل شنجرف خولنجان جوز بوا پوست بیخ کنیر خشک پوست بیخ ارند پوست بیخ حب السلاطین هر یک شش ماشه [illegible] قرنفل هر یک سه و نیم ماشه حب السلاطین خشک نیم پاو سیر شاهجهانی شیر گاو بیخ آثار سیر شاهجهانی جمله ادویه کوفته کرده در پوٹلی بسته در شیر انداخته بجوشانند تا آنکه نصف رسد سرد نمود و جغرات ساخته روغن بر آرد و بقدر الحاجت سه ماشه ازین روغن گرفته مشک زعفران [illegible] یک یک سرخ سائیده در آن آمیخته از مجموع باندازه چهار سرخ برذکر مالیده بالائیش برگ پان بندد چند روز این عمل کند و اگر [illegible] برای لذت جماع استعمال کند قضیب را از قدرے مسکه مذکور چرب کرده جماع کند لذت بسیار دهد بجای پوست بیخ جمال گوٹه پوست بیخ کنیر سفید بدل توان کرد هرگاه پوٹلی را از شیر بر آورده از دو چند آن در تیل جنبر روغن کشید و فائده این روغن بسیار سریع الاثر بوده است مجلوق و مغنی تجربه بشاهده کرده شده ایضاً مجرب مغز خرخر جوان تازه و شاذه و دام وقت که گرفته باشند همان وقت روغن کنجد پاو و چهار درم عاقرقرحا گهونگچی سفید هینگ سیراو سنکهیا هر یک یکنیم توله آمیخته همه را در کڑاهی از دسته آهنی خوب کهرل نمایند و از کی بکار برند ایضاً [illegible] شخصی که جدا شده و بسبب ندامت نقصان شهوت از خانه گریخته بود همین طلا او را شد مغز خرخر جوان که در ایام هیجان گرفته باشند یکبند و شیر درخت آک برابر آن در ظرف گلی کرده در سایه نگاه دارند هرگاه خشک شد و سنبل سنکهیا سنبل [illegible] هر یک هشت درم باز یک سائیده بسایند تا که یک ذات گردد بعده در روغن کنجد و نیم پاو شاهجهانی قطره قطره دران انداخته تا شانزده پاس کهرل کنند بعده در شیشه یا در ظرف چرب پر [illegible] بسته در کهنگی جو [illegible] بعد از ان بر آورده چهار روز صبح و شام طلا کنند نعوظ القیش جوانی آرد و قوت این طلا تا سه سال باقی بماند و بعد یکسال از طلای قوی تر میگردد و در اثنای استعمال این از ترشی و مضعف باه پرهیز کنند مجرب است ایضاً برای قوت باه شیر آک روغن بید هر یک دو توله باهم بجوشانند تا آنکه شیر بسوزد و روغن بماند پس روغن را در کهرل انداخته با مغز الفار [illegible] بیربهوٹی حب السلاطین هر یک ماشه بسایند چون یکذات شود در ظرف چینی یا شیشه بدارند و قدرے نیم گرم طلا کنند ایضاً که برای [illegible] ذکر اکثر تجربه رسیده عاقرقرحا بیش سیاه مرواحد یکتوله جند بیدستر زعفران جوز الطیب هر واحد شش ماشه برادہ کچله ماشه مشک ترکی ده ماشه قرنفل ابهراکی افیون فرفیون هر یک هفت ماشه همه را در آب ادرک یا شراب دو آتشه کهرل کرده حب برابر نخود بسازند وقت حاجت یک حب در آب ادرک سوده بر ذکر گذاشته طلا نمایند و بالائیش برگ دهتوره یا برگ پان ببندند تا هفت روز استعمال نمایند و پرهیز [illegible] ملحوظ دارند دهان طلا [illegible] این روغن از برای جلاق و قوت باه مجرب و معمول است گهونگچی سفید مع پوست کچله عاقرقرحا

پوست بیخ کنیر سفید زہر مہرہ مغز جمال گوٹہ ہر یک دو درم اول سوای جمال گوٹہ در شیرہ همه اجزا را سفوف ساخته نگاه دارند و جمال گوٹہ در همین [illegible] را در شیر یا گاومیش که قریب یک آثار باشد پوٹلی در پارچه بسته دو سه جوش خوب بدهند و بیرون آرند بعده اگر اصلاح آنها زیاده تر خواهند پوٹلی آن در شیر گاومیش دو سه جوش داده برآرند همه ادویه را آمیخته نموده در شیره سه پاس کهرل نموده غلولها بسته خشک نموده چوبها بشند نوع دیگر که چند مرتبه ساخته شده باکثر مردم مفید افتاد بیر بہوٹی گهونگچی سفید تخم بیخ چیتا بیخ چنبلی بیخ کنٹکی بیخ کنائی بیخ اونٹ کٹارہ بیخ ارنڈ پیپه شیر سه سوس پوست کچهوه پیه خوک هر یک پنج درم پخته شیر کلان سه عدد و سانڈہ شش عدد وزغ صحرائی چهار عدد و جولاہا که آنرا مرک گویند یک درم چھپکلی بیخ آثار یا سیاه شقنقور گشته از جانب سر دور کرده باقی هشت انگشت بگیرند اول چھچھوندر را از آب صاف نموده در سایه پارچه خشک نمایند و همه را کوب نموده همه را در روغن کنجد قدری از دست بمالند که خوب تر گردد بعد ازان یک سبوی کلان را که از روغن سیاه پایند و مستعمل شده باشد از سه جای گل حکمت سازند و در زیر سه چهار سوراخ نمایند و دران سوراخها سیخهای آهن بگذارند بعد ازان مار را پاره پاره کرده و پیه شیر وغیره را بشیر ساند و دیگر اجزا آب چھکنی و بیجها آمیخته در سبوی مذکور اندازند و قریب هشت انگشت سر خالی دارند و بالای آن سر پوش گلی نهاده خوب بند سازند و گل حکمت نمایند بعد ازان با آتش پایک دشتی بطریق تیل نمک روغن کشند نفع تمام و شفا یابان بعون الله تعالی خواهد شد نوع دیگر از مجربات حکیم کلو مرحوم عاقر قرحا مرچ دکهنی کٹ مال کنگنی تخم دهتوره سیاه پوست بیخ کنیر سفید گهونگچی سفید چھلکی قرنفل جاوتری کچله کهمال سیاه بیر بہوٹی انگوزه همه مساوی کوفته در روغن کنجد حب کرده در شیشی آتشی روغن کشند بعد ازان قدری چند بار مستعمل کرده استعمال نمایند مجربست نوع دیگر مجرب مولوی بهادر علی مرحوم گهونگچی سفید مغز جمال گوٹہ هر واحد یک تولہ زہر مہرہ تلیه چوب ریواس هر واحد یک نیم تولہ هرتال طبقی قرنفل جیپالی شیر تازه که یک سال بران گذشته باشد هر یک ده تولہ زعفران شش ماشه همه ادویه او شیر بیش تا هشت پاس کهرل کنند پس حبوب ساخته در سایه خشک کنند و در شیشی آتشی گل حکمت نموده انداخته بالای برگ آک فرش کرده بالایش ریگ صحرائی پر کرده بران پایک دشتی نهاده روغن کشند اول مانند آب سفید برآید آنرا در مرض ضیق النفس با برگ پان بکار برند بعد ازان روغن سرخ و سیاه خواهد برآمد آنرا در طلا استعمال نمایند تا دو هفته نوع دیگر قرنفل کلان بیخ دام پوست بیخ کنیر سفید شیر تازه پوست بیخ چنبلی سفید تازه هر یک ده درم سرطان کلان دو عدد و اگر خرد باشد دو دام بگیرند برگ پان کنگری هفت برگ اجزا را کوفته در شیشه بیست تر نمایند و صبح برگ پان پاره پاره کرده مع اجزای دیگر در شیشه گل حکمت کرده چوبه بچکانند و مراد از دام [illegible] مجربست نوع دیگر انگوزه گهونگچی سفید خراطین پوست بیخ کنیر سفید تخم دهتوره هر یک پنج درم همه ادویه را چهار پاس در شراب تر کرده در میان شیشی انداخته مثل چوبه بچکانند سوای حشفه طلا نمایند و اگر مال کنگنی کلونجی [illegible] کشند و در شیر بیش بگیرد و بسایند و در تیل خشتر روغن کشند و بعد بست و یک روز بکار برند و صبح تا بگرم بشویند در هفته نفع کند نوع دیگر از قاضی ارشاد که حلق و غیره امراض بار قضیب را مجربست کچھا ک تلیه یک دام گهونگچی سفید مغز جمال گوٹہ پوست بیخ کنیر سفید بیر بہوٹی هر یک یک دام نیم آثار شیر بیش علی الاتصال هشت پاس کهرل نمایند و در سایه خشک کرده گولیها بقدر کنار جنگلی بسته در سبوی مذکور روغن کشند و قضیب طلا نموده بالایش برگ پان پیچند و اگر وزن هر یک یک دام بگیرند و هرتال ورقی یکدام تا یکنیم دام بجای بیر بہوٹی دو دام و شیر بیش سه سیر عوض بیخ کنیر و بیر بہوٹی و شیر بیش کنند نیز مجربست نوع دیگر مقوی باه و برای جماع هرگاه در پیش و پس قفا وقت باشد سم الفار طبقیه تلیه گنده هک آکله سهاگه تلیه سیماب هر واحد برابر همه ادویه را سوای سیماب خوب باریک سایند خشک نگاه دارند و ربع ربع پارچه باریک بافته آورده و دوای مذکور در قدری روغن زرد آمیخته پارچه پان ملوث نموده بسپنک سری فتیله نموده از یک طرف آتش داده در کهرل سیماب انداخته بران روغن بچکانند هرگاه فتیله سوخته شود آنزمان مع سیماب چهار پاس خوب کهرل کرده نگاه دارند وقت استعمال قدری بر قضیب بمالند و قدری بر برگ پان بر پستان خام بپیچند دو وقت و شستند اطلا بسته دو هفته سه بار استعمال نمایند و اگر شهوت بسیار آید اگر دو سه روز بکنند بفضل الهی مطلب حاصل گردد نوع دیگر باجت سیر شاه اسد خان برای [illegible] مشک خالص عنبر اشهب

جند بیدستر سه ماشه چھپکلی خون گرگ زهر خون نهنگ خراطین خشک چربی گرده شیر چربی گرگ دهنگ چربی شیر [illegible] گھونگچی سفید بیخ کنیر سفید خون چمگادڑ کلان
در شراب دو آتشه سه پاس کھرل نموده بعده در روغن زیتون سه پاس کھرل نمایند پس چوب ساهل [illegible] کیشب در سایه خشک کنند
صباح در شیشی آتشی گل حکمت نموده روغن کشند قدری از آن حشفه گذاشته باشند و برگ پان بسته دو گھڑی بسته دارند نوع دیگر مجرب
بگیرند شیر کلان وزغ چهار عدد متصل دم و زیر پا زدهای آن جدا سازند [illegible] از خون سیر شده جدا ساخته وزن نمایند و همان مقدار [illegible] اسپ
آمیخته در شراب دو آتشه انداخته یک روز نگاه دارند باز میان شیشی آتشی انداخته چوبه کشند و وقت حاجت بکار برند نوع دیگر از مجربات حکیم عبد القادر
مرحوم بیخ کنیر سفید یک آثار جند بیدستر شش ماشه جوز بوا دارچینی قرنفل هر واحد یک تولہ در تیل [illegible] روغن کشند و پان بینک طلا کنند حشفه و دو وقت
گذاشته و بالائش پان بندند تا بیست روز طلا کنند بعده اگر بثور پیدا شود بران روغن گاو شسته نما کنند و چهل روز از جماع و ترشی پرهیز کنند
نوع دیگر عجیب المنفعت جوز بوا تیل طبقی گندهک آملسار گھونگچی سفید [illegible] اسپ جوان تخم [illegible] تخم دهتوره پوست بیخ کنیر سفید مال کنگنی
مغز چلغوزه دانه مغز تخم بیدانجیر خراطین خشک بیربهوٹی خشک چربی شیر [illegible] کچله مغز بادام هر واحد یکدام کوفته از روغن کنجد سیاه چرب نموده در شیشی آتشی
بآتش انگشت چوب ببول بطریق متعارف روغن کشند و ظرفی که دران روغن از شیشی چکیده و افتد در آن زیر آب دارند پس سوای حشفه طلا نموده
بالائش برگ ببول از ریشه خام بندند و وقت استعمال کنند و از بادی و ترشی و جماع پرهیز نمایند و قدرت حق مشاهده کنند نوع دیگر که ذکر را
سخت قوی و دراز سازد و [illegible] دو دام و الی گھونگچی سفید افیون هر واحد یکدام مال کنگنی تخم دهتوره بینک بیخ کنیر سفید
هر یک دو دام روغن کنجد بقدر حاجت ادویه را کوفته بروغن چرب کرده یک شب نگاه دارند صبح در شیشی آتشی انداخته مثل چوبه روغن کشند
هر روز اندکی بر قضیب حشفه گذاشته طلا نمایند بالائش برگ تنبول پیچند نوع دیگر قوی تر از آن نسخه فی الطبیعه همیشه معمول و مجرب
حکیم ذکاء الله خان هرتال ورقی موصلی سیاه بیربهوٹی هر یک یکدام تخم [illegible] گھونگچی سفید لونگ دارچینی تخم کوچ تخم [illegible] پوست انار خراطین
[illegible] هر یک دو دام کرم [illegible] پنج دام [illegible] بیخ کنیر سفید [illegible] سیاه که تازه گرفته باشند [illegible] هر یک [illegible] سنگرف
سانڈه ریگ ماهی هر یک دو عدد ادویه کوفتنی را کوفته [illegible] در شراب دو آتشه [illegible] نگاه دارند
پس مثل چوبه بآتش [illegible] در شیشی آتشی روغن کشند نوع دیگر جهت تقویت باه مجرب حکیم لقمان [illegible] دام گھونگچی سفید
افیون [illegible] تلخ کچله زهر سنکھیا [illegible] جائفل [illegible] اسگند ناگوری بیخ [illegible] خراسانی دارچینی عاقرقرحا [illegible]
تخم [illegible] جند بیدستر اسپند تخم پیاز [illegible] تخم [illegible] مغز چلغوزه زعفران موصلی سیاه
لونگ مشک [illegible] سم اسپ عراقی تخم [illegible] چھوارا [illegible] اونٹ کٹاره هر یک یکدام مال کنگنی تخم دهتوره
انگوزه بیخ کنیر سفید هر یک دو دام زردی بیضه [illegible] روغن کنجد بقدر حاجت ادویه کوفته در روغن چرب کرده با زردی بیضه آمیخته [illegible]
شب نگاه دارند صبح مثل چوبه روغن کشیده بکار برند نوع دیگر که مجرب است بیخ کنیر سفید بیخ کنیر سرخ هر یک پنجاه درم دارچینی گھونگچی سفید
هر یک پنج درم مال کنگنی هشت درم افیون مصری دوازده درم موصلی سفید موصلی سیاه تخم کوچ هر واحد بیست و پنج درم [illegible] خشک کرده
یکصد و بیست عدد [illegible] سفیدی و زردی بیضه [illegible] کلان [illegible] در شیشی آتشی کرده مثل چوبه روغن کشند و قدری مالیده بالائش برگ پان بندند
نوع دیگر مقوی باه مجرب حکیم غلام امام [illegible] کچله نیم پاو بیربهوٹی تخم دهتوره لوبان [illegible] گھونگچی سفید [illegible] هر واحد [illegible] تولہ
جند بیدستر زعفران [illegible] سیماب روغن بلسان هر یک دو تولہ ادویه کوفته بیخته در [illegible] روغن آمیخته در شراب دو آتشه کھرل کنند تا یک هفته بعده
در شیشی آتشی چوبه کشند نوع دیگر باعث نشاط [illegible] دراز [illegible] و جلا الت سطبر و دراز سازد
اگر [illegible] جوان گرد و مجرب است [illegible] نرگس [illegible] گل [illegible] عاقرقرحا بیربهوٹی هر واحد یک تولہ افیون [illegible]

زعفران هر واحد نیم توله جند بیدستر مشک از هر یک دو ماشه بادام نیم پاو همه را کوب نموده در آوند کهنه انداخته چهلکه نیشکر با برگ پان بالای
ادویه فرش کنند و ادویه را پنهان سازند و در پتال خمیر روغن بر آرند وقت حاجت یک سینک طلا کرده برگ پان بندد و یک سینک همراه پان بخورد
نوع دیگر که ذکر را سخت و قوی کند یعنی رجال اصلی آرد با فرخه بارده مناسب است روغن حب السلاطین و بادام بدستور روغن بادام کشند
پس عاقرقرحا جند بیدستر هر یک نه ماشه پنج کنیر سفید یک دام کوفته بیخته در روغن مذکور آمیخته عطر نا گیسر نه ماشه نیز بیامیزند و چوب درازے بسته
در شیشی آتشی انداخته با آتش ملائم یا چراغ آتشی روغن کشند و قدر یک سرخ بعمل آرند نوع دیگر که جهت مسلوق یعنی مجرب بر آمده و بعضی جاهی مناسب
نفع کثیر نموده زیر و خصیه خر حیا مانند تا خون تمرده و پیشتر آنگاه جدا کرده در سایه خشک نمایند بعد از آن [illegible] ساخته پهولی پنج کنیر سفید از هر
یک دام همه را کوب ساخته در [illegible] مالیده در شیشی آتشی انداخته بچکانند تا زمانی که روغن صحیح بر آید نگیرند وقت [illegible] شود و [illegible]
کشند و برابر پنج علی الدوام مالند نوع دیگر یابت [illegible] صلاح الدین [illegible] مسلوق مجرب است پنج کنیر سفید پنج کیوڑه پنج چهناک گهونگچی سفید [illegible]
خشک با لنگه تخم دهتوره سیاه افیون [illegible] انگره [illegible] همه را کوب سازند و به روغن کنجد چرب نمایند چندانکه تمام
ترشود [illegible] نوع دیگر که مقوی باه مجرب بلا خطاست عاقرقرحا سه توله
قرنفل با لنگ [illegible] پوست بیخ کنیر سفید [illegible] هر یک [illegible]
[illegible] مغز جمال گوته هر یک [illegible] توله [illegible] در شیشه
[illegible] نوع دیگر در بیاض [illegible] مرحوم سلطان [illegible]
[illegible] هر یک دو توله [illegible]
[illegible] شیشی آتشی [illegible] حکمت نموده انداخته روغن بر آرند و یک سینک بدان [illegible]
[illegible] شیشی چون آنرا بر سر ذکر انداخته [illegible]
[illegible] نوع دیگر از حکیم شاه [illegible] طبیب بادشاهی که برای تقویت باه در بیاض [illegible]
[illegible] روغن [illegible] عاقرقرحا [illegible] پنج کنیر سفید تخم دهتوره سیاه مغز ماهی [illegible]
[illegible] شیر لوبان کوڑه اندرجو اجوائن خراسانی [illegible]
[illegible] یک دام مشک شش ماشه عود [illegible] ساده [illegible]
[illegible] شیشی روغن کشند و بر پان طلا کرده بندند [illegible]
[illegible] نوع دیگر [illegible] بادشاه [illegible] مجرب [illegible]
[illegible]
[illegible] نیم پاو [illegible] آدمی [illegible]
[illegible] لنگ [illegible]
[illegible] پنج کنیر سفید [illegible] سم [illegible]
[illegible] روغن [illegible] بعد از آن [illegible] خمیر روغن [illegible]
[illegible] بعمل آرند که [illegible] مرده شد [illegible] طبیعی [illegible]
[illegible] نوع دیگر گویند شخصی که از احتلام و یا از جماع زن حائضه سست شده باشد و طاقت

نعوظ و جماع ندرشته باشد باستعمال این روغن قوت اصلی یابد و مجرب است سم الفار سهاگه تیلیه فسل سرخ هرتال طبقی گندهک آمله سار سنکهی سفید مال کنگنی قسط تلخ بزرالبنج اذراقی بلادر مغز جمالگوٹه تخم دهتوره سیاه افیون مرکی یعنی لال بول سعد کوهی بیخ سوسن آسمان جونی تخم گرز تخم ترب تخم کرنجوا تخم شبت پیاز نرگس چربی شیر جند بیدستر هر یک یکنیم توله سفیدی سنجال کبوتر صحرائی شش توله زردی بیضه مرغ هفت عدد جمله ادویه را باریک ساییده بدستور متعارف روغن برآرد و طلا نماید و بهفته به شود نوع دیگر معمول حکیم عبدالکریم که بقیمت ده روپیه ماشه و با غنیا صد روپیه ماشه میفروخت برای استرخاء و تشنج و کجی قضیب و قلت نعوظ و سخافت ذکر خیلی نافع سیماب گوگرد اخضر هر دو احد ده توله کیباس کجلی کنند بعده زرنیخ طبقی سم الفار زرد سم الفار سفید شنگرف زرنیخ سرخ هر یک دو توله انداخته بسایند که سرمه سا گردد پس بچهناک سفید بچهناک بلدیه مغز تخم کهنه بکچی سفید کچله تخم دهتوره مال کنگنی پیاز نرگس زیره زرد گل کٹائی خرد کنگی سیاه بلادر کلاه دور کرده تخم کتان کنجد سیاه مالون عاقرقرحا کالونجی قرنفل جوزبوا هر یک ده توله باریک کوفته دران آمیزند بعده بیر بهوٹی قضیب گاو جوان قضیب آهو هر دو خشک نموده سوهن کرده عرق پیشانی فیل چربی شیر چربی خصیه خوک خراطین خشک هر واحد دو توله آمیخته با شیر تهوهر و شیر آک و شیر سینڈهاره و شیر بیش هر یک سه پاو شاهجهانی کهرل کنند که جمله شیر را در وی خشک شود بعده در شیشه مطین کرده و در دهن شیشه سوی زنان داده در شکم ماندگی سوراخ ساخته گردن شیشه از ان بیرون نموده و ماند مذکور را ابه دیگدان نهاده و بمقابله دهن شیشه در دیگدان پیاله چینی در ظرف پر آب نهاده بدارند و در میان ماند خاکستر گرم یعنی بهوبل پر نمایند که از گرمی نرم آن روغن چکیده جمع شود هرگاه خاکستر سرد شود چند پاچک دشتی بران افروزند که گرمی در بهوبل رسد همین نوع تا سه شبانه روز بعمل آرند که تمام روغن چکیده در پیاله آید بعده روغن را در شیشه کرده در کیچی جویدارند و بعد یکماه برآورده استعمال کنند گویند که شخصی از بست و هفت سال بسبب کثرت اغلام نامرد شده بود اول تنقیه بسبب حسب و غیره کرده این روغن بعمل آوردند و درین اثنا لبوب کبیر با شیر بز به نبات شیرین کرده دادند در عرصه یکماه از باه بیقرار شد و در حلیه قوت شباب حاصل شد حال آنکه به جماع قادر شد نوع دیگر معمول فرنگی گویند که شخصی از امرای شاهجهان آباد که خدا شده بود از رشته تعلق بزن بکر قادر نشده و در شهر بدنام گردید چنانچه زهر برای خوردن طلبید فرنگی باین روغن علاج نمود در شش گهڑی از نعوظ مبتلا شد و پنجاه هزار روپیه بوی داد سیماب کبریت عنبر تمام روز کجلی کنند بعده سم الفار سفید و سم الفار زرد زرنیخ طبقی شب یمانی سفید بوره ارمنی کوفته آمیخته بسایند پس بچهناک سیاه بلادر تاره سر بریده اذراقی پوست بیخ کنیر سفید گل سونجهه کوهی فرفیون افیون بزرالبنج مغز [illegible] سفید مغز حب السلاطین قسط تلخ اندر جو تلخ اسپند بهکسول باتروی سوراخ انزروت سفید بیر اهینگ زردچوب عاقرقرحا گجراتی دارچینی زعفران مشک مصطکی [illegible] قرنفل کلمدار کوفته اندازند بعده خراطین خشک بیر بهوٹی خشک زلو خشک سانڈه خشک دم بریده قیمه کرده جند بیدستر براده عاج کرده دم بریده خشک [illegible] سوم سفید پیه شیر پیه خوک آمیخته باریک سازد و ازین چهل و یک ادویه هر یک چهار دام پخته یعنی هفت هفت توله بگیرد و بعده زردی بیضه مرغ چهل عدد و مار سیاه یکنیم سیر که زبان و حلق او سیاه باشد یکعدد روغن نبق روغن نرگس هر یک پاو آثار روغن گاو نیم آثار شاهجهانی همه آمیخته در هانڈی گلی چرب که زیر آن چند سوراخ باریک کرده باشند اندازند و زیر آن پیاله چینی نهاده از گل حکمت و جمله [illegible] ده و مارنده در هانڈی انداخته دهن آن سرپوش بند نموده بران تهاپه گل حکمت پیچیده خشک نموده در ماه ساون بهادون در مزبلات یعنی گهواره گلان بقدر دو دو رعه کندیده دفن کنند و بران کندیده مذکور باز انداز شود و بعد دو ماه برآرد آنچه روغن چکیده در پیاله جمع شده باشد در شیشه نگاه دارد و عند الحاجت یک رتی بر قضیب حشفه گذاشته مالد فائده او معاینه گردد نوع دیگر از حکیم اسماعیل اکبرآبادی که آنرا کج کرن نامیده برای سستی قضیب و عنن یا یوس العلاج عدیم المثل ست اگر صحیح المزاج استعمال کنند گاهی تمام عمر از ضعف و سستی قضیب مانده نشود و مجلوق و عنین اورا کیباس زیاده و تنفیط مبتلا گردد سیماب کبریت اخضر هر یک سه توله کیباس کجلی کنند پس فسل کنیری هرتال طبقی سم الفار سهاگه تیلیه شنگرف سفید هر واحد ۳ توله در کجلی آمیخته کیباس بگیر بسایند بعده کچله مغز حب سفید و سرخ مغز حب السلاطین اجواین خراسانی بلاس پاپڑه بچهناک افواکلاه دور کرده کالونجی تخم دهتوره [illegible]

تیر سفید اسبند اسگند ناگوری کانچهل بالنگفی پیپلامول دار فلفل بیش سفید چرب عاقرقرحا ست لوبان ناگکیسر کوٹ تلخ بیخ کرباری که نباتی ست بالاب بسیر روید برگ او شکل برگ بانس و گل او بصورت ناخن شیر خون آلوده و بوی او مثل شراب قندی بود و آن زهر قاتل ست جوز بوا بسباسه قرنفل دارچینی جندبیدستر خراطین خشک بیربهوٹی خشک دیوچه بیچوک کلان بیچوا اصلا اگر یافته شود و پیه بط پیه سرخاب پیه شیر پیه مار سیاه بهو زهره گاو زهره میش زهره مرغ زهره ماهی رهو قضیب اسپ سوهن کرده قضیب خر سوهن کرده هر واحد سه توله سانده دم بریده خشک کرده سا کلان دم بریده احشا دور کرده یک یک عدد زردی بیضه مرغ پنجاه عدد مغز کنجشک نر پنجاه عدد بهونری تالاب دو صد عدد و مجموع با پنجاه عدد پیه سالق یکجا کرده با یک کوفته در کهرل کلان انداخته یک روز از شراب دو آتشه تند و یک روز از شیر میش و یک روز از شیر آک و یک روز از شیر سهنڈ ماره و یک روز از شیر کرکٹائی خرد بسایند که جمله جذب شوند در شیشهای آتشی کرده حصه سه انداز ند و دهن شیشها از سفنگهای بانس و یا چوب بند کنند بعده دو سه سینک بر آرند که راه برآمدن روغن گردد بعده دهن شیشه با دهن شیشهٔ خالی بگل بند کرده خشک نمایند و باندازه دوازده هچمانی سرگین اسپ در حفره کنند بیده نصف سرگین زیر و نصف بالا و درمیان آن شیشهٔ ادویه معکوس بالا و شیشهٔ خالی زیر کرده بدارند و بالای وی از گل کنند بعده بند کنند و چهل روز بگذارند بعده با حتیاط تمام شیشه را باهستگی بر آرند و روغن گرفته عند الحاجت بکار برند این تیل مثل اکسیر بی نظیر **نوع دیگر** سیم بکچ کردن برای عنین و مجلوق و درازی و سطبری قضیب منقول از مجربات والد ماجد غفر الله لهیج سوسن کلیجن سنگلی ملیٹهی تلیه دارچینی قرنفل بهلانوه تخم کٹائی تخم دهتوره تخم ترب تخم گزر هر یک یکدام سم اسپ تپال ده هر یک شش عدد و سانده و غوک ایهر بعد و گهونگچی پوست بیخ کنیر سفید بیکه بیخ پیپل پر بهوٹی پیه شیر هر یک دو دام زهره ماهی رهو زهره نرگاو هر یک سه عدد خراطین سه دام تخم گونچ و زیره اگهاپه سفید بچهال کبوتر صحرائی کنجد سیاه کلونجی عاقرقرحا هر یک یکدام دیوچه پنج عدد برادهٔ قضیب اسپ برادهٔ قضیب آهو و قضیب گاو جوان برادهٔ قضیب گرگ هر یک یکدام همه را جو کوب کرده سه روز در شراب دو آتشه تر نمایند بعده در شیر بعده از آن تقطیری روغن کشیده در شیشهٔ آتشی انداخته مثل چوبچینی بچکانند و بکار برند و بمعنی بکچ کردن آنکه قضیب را مثل قضیب فیل گردانند و این مبالغه ست البته آلت استطبر میگرداند

عرقیات **عرق دیگر** این عرق آسه مقوی باه و بدن و ممسک و کثیر التاثیر و مکرر بتجربه رسیده و نافع بلغمی مزاج ست قند سیاه یکمن پوست مغیلان تازه ده آثار هم انداز ند و در عین جوش این ادویه داخل سازند پوست بهیله زرد پیپلامول خشک تال مکهانه هر واحد نیم آثار اسگند سیاه چوب چینی هر واحد دو آثار بالنگکی تخم بیخ هر یک نیم پاو گل دهاوه دو نیم پاو و بعد ساکن شدن جوش تمکین عرق یک آتشه کشند و در وقت دو آتشه کردن این ادویه داخل سازند جدوار دو دام برادهٔ صندل نیم پاو قرنفل نیم دام بسباسه مشک هر یک دو ماشه زعفران شش ماشه دانهٔ الایچی نیم پاو خولنجان دو دام پان صد عدد و بعد سربسته آثار عرق کشند و بعد دو ماه استعمال نمایند و یک سکر یک مقوی مهی و هاضم طعام و مخمر لون بدن قند سیاه شصت سیر مویز منقی دو سیر پوست درخت مغیلان یک سیر آمله گل منڈی بهنگره هر یک پاو سیر چهڑیله پاکهر اجوائن خراسانی خس تج چرچ ناگرموتهه بچ برادهٔ صندل سفید تخم خشخاش مسلا سنبل هر یک بکهیٹا ناک موصلی سفید موصلی سیاه بهمن سرخ بهمن سفید لودهری زرد و سفید الایچی سرخ اندرجو هر یک نیم چهٹانک بادیان نیم پاو همه را جو کوب ساخته آب باران چار من آمیخته در خم دفن کنند هر گاه جوش خورد آن وقت شیر گاو پنج آثار آمیخته عرق کشند **دیگر** آسه مقوی باه که بجهت محمد شاه بادشاه طیار شد کشمش پوست مغیلان هر یک هشت رطل قند سیاه سه رطل پوست تخم پوست بلیله زرد هر یک چهار رطل برگ نارنج برگ تنبول هر یک پانصد ورق خولنجان دارچینی پوست نارنج زرد انیسون پوست ترنج زرد ده تا نخود هر یک پنج توله فقاح اذخر تخم کرفس هر یک دو توله گل سرخ بست توله بادیان آمله مقشر هر یک هشت رطل همه را کوفته همراه قند سیاه و بخم در خم اندازند و آب چندانکه نیم گز بالای ادویه باشد اندازند و بگذارند تا بجوش آید هر گاه لا من طیار شود بجهاته داده بعده در عرق بالا کشند بار دیگر درین عرق این ادویه انداخته دو آتشه کشند دارچینی بسباسه کشنیز خشک صندل سفید صعتر فارسی جوزبوا بهمن سفید بهمن سرخ قرنفل هیل

شقاقل هر یک پنج توله قرنفل یکتوله عود هندی زیره کرمانی زرنباد چهر چهریله سانج هندی سلیخه بسباسه هر یک دو توله گل سرخ چهار رطل حلوان ۴ عدد
مرغ فربه ده عدد دراج سی عدد کبک ده عدد لوه چهل عدد کبوتر گردانگ هر یک ده عدد کنجشک نر پنجاه عدد همه را ذبح کرده صاف نموده کباب نمایند
و داخل عرق کنند و بکشند و مشک و عنبر هر یک سه ماشه در پوٹلی بسته در سر نیچه بندند قطور مقوی باه بیر بهوٹی خراطین خشک مثل غبار ساخته در روغن
نار دین حل کرده دو سه قطره در احلیل چکانند و در نسخه مجربه بعض مجربین زلو خشک زعفران روغن نرگس عوض خراطین و روغن نار دین ست
کماد که برای تقویت باه بهتر ازین کمادی نیست و بارها بتجربه رسیده تخم نانخواه تخم شبت مغز تخم کونچ عاقرقرحا تخم شلغم گهونگچی سفید یا لگنگنی برگ تلسیه
پوست بیخ اک نرملی آنبه هلدی بیخ کلونجی هر یک یکدام پوست بیخ اونٹ کٹاره پوست بیخ کنیر سفید سم اسپ سیاه چوب مغز ارنڈی سپیده گندم
تخم بادنجان هر یک دو دام براده عاج کنجی سیاه هر یک چهار دام بایه شتر اعرابی دارچینی هر یک سه ماشه مشک دو ماشه ادویه جدا جدا کوفته یکجا کرده
بقدر یک یکدام در دو پوٹلی بندند پس بگیرند شیر میش یکنیم پاؤ و بر آتش نهاده گرم نموده هر دو پوٹلی در آن اندازند هر گاه گرم شود از زیر ناف تا بیخ ذکر
و متصل خصیه کماد کنند هر گاه پوٹلی سرد شود در شیر اندازند و دومی بر داشته تکمید کنند تا دو گهڑی همچنین تا دو گهڑی ذکر سخت شود و باه افزاید معجون
و غیره این معجون در تقویت باه مجرب معمول است عاقرقرحا خولنجان مغز بلادر مغز بادام مغز چلغوزه اسگند ناگوری هر یک سه توله جوز بوا ثعلب مصری
شقاقل بهمنین تودریین زنجبیل هر واحد دو توله زعفران بسباسه تخم زردک تخم انجره تخم کونچ هر واحد یکتوله دارفلفل مصطکی تخم هلیون هر واحد یکنیم توله
کنجد مقشر چهار توله سمندر سوکهه مشک تبتی هر واحد نیم توله قند سفید پنجاه توله عسل کف گرفته یکصد و پنجاه توله خوراک اول چند روز یکمثقال بعد از آن
شش ماشه صبح و شش ماشه شام و در مفتاح وغیره وزن مغز بلادر دو توله و شقاقل یکتوله و مشک نیم ماشه است و بوزیدان دو توله روغن گاو سه نیم توله
زیاده و شربت تا دو درم همراه یک پیاله شیر ایضاً از تالیف حکیم صادق علیخان برای امساک منی و تغلیظ آن نیز فائده میکند پوست پیپل پوست
بیخ سنگهاری ستاور سپهلی ببول پوست بیخ ببول گوند ببول خبث الحدید هر یک یکدام مغز بلادر یکدام هر یک نیم دام خولنجان بشیر برید ورد زنجبیل
مغز پسته هر یک یکدام مغز تخم تمر هندی گوکهرو کچله هر یک دو دام زردی تخم مرغ چهار عدد و باید که اول کچله را در آب تر نمایند تا پوست
از آن جدا شود و تخم مرغ را در آب جوشانیده زردی آن بگیرند و باقی ادویه را کوفته بیخته با عسل سه وزن ادویه بسرشند خوراک نهایت یکتوله ایضاً
برای قوت باه ریگ ماهی خولنجان زنجبیل سنبل الطیب تخم انجره تخم پیاز اسگند ناگوری الایچی خورد زیره سیاه ستاور قرنفل دارچینی جوز بوا جوتری
گل سرخ سنگهاڑه خشک تال مکهانه سانج هندی شقاقل بهمن سرخ بهمن سفید کبابه چینی سورنجان تخم زردک کنجد مقشر تخم شلغم ثعلب مصری مصطکی
رومی زعفران مغز پسته مغز بادام هر یک پنج ماشه مغز چلغوزه پنج دام خرمای بیدانه یکدام مغز سر گنجشک نر چهل عدد عسل یک آثار نبات نیم آثار ورق نقره
ورق طلا هر یک ده عدد همه ادویه را کوفته بیخته در قوام عسل و نبات سرشته معجون سازند پس ورق حل کرده بدارند خوراک پنج ماشه و اگر حب چینی بوزن چهار درم
بافصد ادویه افزایند قوی تر گردد ایضاً تالیف حکیم شریف خان که در تقویت باه اثری بسیار دارد دارچینی قسط شیرین زعفران زنجبیل
فلفل سفید کنجد مقشر هر یک یکدرم خار خسک سانج هندی اسارون کرویا قرنفل شقاقل قاقله هر یک دو درم تخم تره تخم شلغم هر یک چهار درم مرو آنه
کهربا سپید هر یک شش ماشه مغز بادام مغز پسته مغز چلغوزه هر یک یکدام خصیة الثعلب گل سرخ بهمنین هر یک یکتوله نخود عنبر اشهب شش ماشه مشک سه ماشه
مصطکی چهار ماشه نبات یکوزن ادویه عسل خالص سه وزن ادویه شربت از دو درم تا چهار درم ایضاً از بیاض حکیم اجمل خان مغز پسته مغز فندق مغز
تخم خربزه مغز بادام مغز چلغوزه مغز حبة الخضراء مغز گردگان کشته قلعی مغز حب الزلم مغز حب السمنه مغز اسپغول بایه شتر اعرابی دارچینی مسک ورده
مغاث بغدادی هر یک سه ماشه خرمای سلیمانی بهمنین تودریین هر یک شش ماشه مغز سر گنجشک هفت عدد مغز پیاز پنج عدد خرما چهل کنجد مقشر
هر یک یکدرم خشخاش سفید مغز حب القلقل تخم گزر تخم شلغم تخم ترب تخم اسپست تخم پیاز تخم هلیون تخم کونچ تخم جرجیر مصطکی ثعلب مصری شقاقل
بوزیدان لسان العصافیر سورنجان خولنجان هر یک دو دانگ زنجبیل دو توله جوز بوا بسباسه دارفلفل دارچینی زعفران

قسط بحری قرنفل زراوند مدحرج عاقرقرحا هریک دو ماشه قضیب گاو خشک سوهان کرده مثقال ابریشم خام مقرض چهار مثقال سنبل الطیب کبابه چینی هریک یک نیم ماشه چوب چینی اعلی دو توله مشک عنبر اشهب یک یک ماشه ماهی روبیان چهار ماشه عسل سفید دو وزن ادویه نبات سفید یک وزن ادویه بطریق متعارف معجون سازند معجون خروس بگیرند خروس جوان بزرگ که از جنس کلنگ باشد و در جای خوش هوا در کھانچہ کنند و با کیاسے فی رانند و نگذارند و هر روز یک ساعت در دست و پا بریده و روده و زهره را دور کنند و آنچه مثل زرده تخم مرغ باشد آن را دور نکنند و با سه سیر شاهی آرد گندم یکجا کرده بکوبند چنانچه یکی گردد و بعده یک سیر شاهی روغن گاو انداخته بدست خوب بمالند و دو حصه کرده یک حصه شام و یک حصه صبح بدهند اقل تا چهل روز نهایت چهار ماه بعده آن خروس را ذبح کنند چون اندک خون برود گلو را بدست مضبوط بگیرند که دیگر خون نرود تا آنکه خروس سرد شود و بعد از ان زیر گلوی او ظرف نهند و خروس را اندک بجنبانند که هرچه خون بر آمدنی باشد در ظرف بر آید پس بر آتش نهند چون پخته شود فرود آورده نگاه دارند تا خشک شود پس خروس را چنانچه برای پختن درست میسازند بکنند و اعضای ناخوردنی دور نمایند و دل و سنگدانه و شش بر آورده در شیشه جدا نگاه دارند و سینه که از خروس بر آید جدا پس خروس را مع جگر و دل در میان آب هفت هشت آثار اکبری انداخته بجوشانند آنقدر که خوب مهرا شود و هنگام جوشانیدن دارچینی یک سیر شاهی ادرک صاف شده پنج سیر شاهی در دیگ کنند و زیره و بادیان و الایچی نیم نیم توله در پارچه کرباس بسته نیز در دیگ اندازند و بجوشانند چنانچه آب برود و خروس مهرا شود بعد از ان سرد کرده مثل یخنی ریزه ریزه کنند خشک ساخته همراه ادویه که پیشتر مسطور میگردد در کوفته بیخته با دو چند آن عسل کف گرفته معجون سازند و هر روز یکدام در خلو معده بخورند و از ترشیها و چیزهای سرد و نفخ مثل خضرات و ترب و غیره پرهیز نمایند غذا قلیه گنجشک و کبوتر بچه و قلیه مرغ که در آن نخود در آن انداخته باشند و امثال آن مناسب است و آن ادویه اینست قرنفل ده توله خصیة الثعلب ده توله جوزبوا بسباسه عاقرقرحا فلفل گرد دار فلفل موصلی سیاه پنج شقاقل مغز تخم اونٹنگن بوزیدان تخم گزر تخم کونچ ستاور دارچینی کبابه چینی از هریک دو توله حب السمنه مغز بهمن شقاقل شش ماشه تخم جرجیر زنجبیل هریک چهار توله حکیم مسیح الزمان مینویسند که چون این مرغ را در سرکار نواب جنت جاه تیار کردم همین ادویه انداختم و مرتبه دیگر برای خود ساختم این ادویه اضافه نمودم بسیار خوب شد چوب چینی چهار توله شقاقل مصری دو توله بادیه شتر اعرابی ده توله درونج عقربی آزموده کشته خرما جدوار خطائی هریک ده توله زعفران چهار توله عنبر اشهب مشک خالص پنج پنج ماشه لسان العصافیر زراوند مدحرج قضیب گاو جوان هریک دو توله مغز گنجشک پنجاه عدد مغز سر کبوتر پنجاه عدد و خرم گیاه کشمیری ادویه کوفته بیخته بدستور تیار نماید و بعد دو هفته استعمال کنند و مقرر است که در آخر هر اشکال خروس را ساخته خورانند شروع کنند و هنوز از سر چهل روز باقی مانده باشد که این ترکیب تیار شده بکار برند نوع دیگر مقوی باه که در جای اصل استاد مرحوم مرقوم است بگیرند ساده ده عدد و گوشت آنها قیمه کرده سیماب نیم آثار گوگرد نیم آثار هر دو کجلی نموده در آن گوشت آمیزند و با شیره برگ تنبول بسایند تا یکجا شود بعده چهل غلوله ساخته نگاه دارند و بیارد مرغ خرنگ جوان و آنرا در قفس کرده هر روز یک غلوله در آرد گندم یا روغن گاو بخورانند و باید که مرغ ماکیان را نه بیند بعد چهل روز ذبح کنند و خون او نگاه دارند و شکم او پاک کنند بعد از ان بروغن بریان کنند و استخوان جدا کرده گوشت را کوفته بسیارد جوزبوا بسباسه سنبل الطیب افیون سمندر سوکهه تخم گزر تخم سویه تخم [illegible] تیزک موصلی سیاه و سفید ستاور اسگند [illegible] دارچینی کبابه سنبل الطیب بیر بهوٹی [illegible] زعفران مصطکی سمندر پهل [illegible] صمغ [illegible] ورق نقره کشته هریک یکدام کوفته بیخته با آب برگ تنبول هفت پٹ داده با گوشت مرغ یکجا کنند و در شهد انداخته نگاه دارند بعد چهل روز هر روز یکدام غلوله کرده بخورند و غذا برنج در روغن گاو و گوشت بخورند تا چهل روز و نیز تا خوردن دوا با زن دیگر صحبت نکنند و از ترشی و بادی پرهیز کنند معجون که قضیب را بغایت سخت گرداند سپند سوختنی بسباسه جوزبوا قرنفل دارچینی هریک پنج درم کندر سه درم وج سیاه مقشر هفت درم جمله را سائیده با عسل سه وزن ادویه معجون سازند شربتی مقدار یکدرم ایضاً مبهی [illegible] حکیم علوی خان یاقوت رمانی یاقوت کبود یاقوت زرد لعل بدخشی مروارید ناسفته مرجان قرمزی عنبر اشهب مشک تبتی بادیه شتر اعرابی [illegible] زنجبیل هریک یکمثقال مرقشیشا طلائی [illegible] ورق نقره نود عدد شقاقل [illegible] خولنجان بهمنین تودریین موچرس [illegible] حب البان لسان العصافیر

مغز تخم خیارین تخم لبوب ربیان ماهی سقنقور و اگر نباشد بدل او ریگ ماهی دارچینی قلمی قرنفل اسارون کبابه چینی بسباسه تخم جزر جوزبوا قسط بحری مغز حب الزلم درونج عقربی فرنجمشک گاوزبان گل گاوزبان بادرنجبویه بوزیدان مغز چلغوزه تخم گندنا تخم جرجیر ستاقی مصطکی نخودخام نارمشک دوقو جدوار خطائی زعفران هر یک دو مثقال خصیة الثعلب دو مثقال مغز سر گنجشک که در وقت هیجان گرفته خشک کرده باشند تریاق فاروق اعلی زبد شیر گاو آرد نخود مغز نارجیل مقشر روغن نارجیل هر یک پنج مثقال مغز بادام شیرین مقشر کنجد مقشر مغز پسته هر یک چهار مثقال عسل مصفی سه وزن ادویه بدستور مرتب سازند ایضاً که نعوظ شدید بنماید و نفع میکند برای آنکه از ازالهٔ بکارت عاجز باشد دارچینی ثعلب مصری شقاقل جوزبوا مصطکی اندرجو زعفران دارفلفل بوزیدان گل سرخ بهمنین تخم لبوب تخم گزر هر یک دو مثقال مشک و عنبر اشهب یکدرم مغز حب قلقل سه درم بنگ بست پنج مثقال عسل سه وزن ادویه بطریق متعارف معجون سازند و اگر زنجبیل دو مثقال زرنباد یک مثقال قسط فلفل تخم ترب هر یک پنج مثقال اضافه نمایند و وزن مشک یک مثقال کنند قوی تر گردد مربای خرما که در تقویت باه بی اشتها از مجربات والد مرحوم است بیارند خرمای سرخ نوشیره صد عدد در شیر ماده گاو سه پاس بخیسانند صبح خرما را برآورده و تخم پاک کرده بجای تخم آن بقدر سه سرخ لوبان کوفته در هر یک خرما نهاده از ریسمان خام بسته در نیم آثار روغن گاو بریان کنند چون سرخ شوند از روغن برآورده در عسل مصفی نیم آثار اندازند و نگاه دارند و یکعدد صبح و یکی شام می خورده باشند و از ترشی و بادی پرهیز مجرب است نوع دیگر که قوی تر است و از تالیف حکیم عبد الرزاق خان شاگرد نواب علوی خان تمر چهل عدد در شیر گاو یک شب تر نمایند که گداز شوند از تخم پاک نموده بگیرند خصیة الثعلب دارچینی تال مکهانا ماهی ربیان ریگ ماهی هر واحد یکدرم مایهٔ شتر اعرابی یک نیم درم و اگر یافته نشود بدل آن مایهٔ آهو کنند جند بیدستر دو درم مشک یکدرم و ربع و اگر جند بهم نرسد بدل آن سه مشک کنند کوفته بیخته در خرما پر کرده برشتهٔ ابریشمی بسته در یک آثار شیر گاو بجوشانند که همه آب شود و سوخته نگردد از آن بیرون آورده در روغن گاو در ماهی تابه بریان کنند تا خوب سرخ شوند یکیک را بکفچهٔ سوراخدار برداشته تا روغن دران نماند در عسل سفید گذارند که چهار انگشت بالای خرما باشد و تا هفت و یکروز در آفتاب نهند و شب برداشته در خانه نهند بعد از آن یکعدد هر روز وقت خواب بخورند که بالای آن آب ننوشند و از بادی و ترشی و لبنیات اجتناب ورزند یاقوتی حکیم یحیی خان که عجیب و غریب است یاقوت سرخ کهربا زرنباد و عاقرقرحا جوزبوا زعفران مایهٔ شتر اعرابی کبابه چینی تخم اوتنگن هر یک چهار درم مروارید ناسفته اندرجو تخم بالنگو فرنجمشک عنبر اشهب ورق نقره درونج عقربی هر یک دو درم بهمن سفید بهمن سرخ قرنفل بسد سرخ ماهی ربیان بسباسه هر یک سه درم تودری زرد دارچینی هر دو الاچی هر یک شش درم ثعلب مصری ده درم چوب چینی دوازده درم ورق طلا مشک تبتی هر واحد یکدرم ریگ ماهی دو عدد نبات سفید سه چند ادویه بدستور معجون سازند و از یکماشه شروع نمایند و بتدریج بمقدار سه نیم ماشه که مقرر است برسد زیاده نخورند اقوال حذاق ابو سهل گوید که ضعف انتشار را اگر از جنس فالج شود این دوا نفع میکند بگیرند بورق و سنبل و سعد و دارچینی و خولنجان و حرمل و سداب و کوفته در شیر تازه تر کرده بگذارند تا شیر را جذب کند بعد خشک کرده و بسایند و بعسل و زهرهٔ گاو سرشته بذکر و حوالی آن طلا کنند و یا روغن زنبق که دران عاقرقرحا و فرفیون و مشک و جند بیدستر و حلتیت و دارفلفل و بورق حل کرده باشند بمالند ابو علی سینا گوید که اگر سببش قلت نفخ در اسافل بدن باشد پس اگر بسبب شدت سردی آن بود دوا کالطلیه و مرخیات کنند گرم کرده و بعمل آرند و دارچینی بسیار استعمال نمایند و در اغذیه حبوب مثل باقلا و لوبیا و نخود و پیاز نیک که دران اندکی حلتیت بود استعمال کنند و اگر سبب قلت نفخ حرارت باشد تبرید و تعدیل با غذیات و مرخیات و اطلیه و اغذیه بکار برند و چیزیکه دران سردی و نفخ باشد مثل امرود و توت سیاه و باقلا و شیر و ماست تناول نمایند و اگر سببش سردی اعصاب قضیب و استرخای آن باشد بعلاج استرخا و بر مثل آنکه در باب مثانه گفته شد علاج کنند و مرخیات برای حلقهٔ دبر و عانه و خصیتین و قضیب و تقطیرات اینست که عاقرقرحا نیم درم بروغن زنبق حل شود آمیزند و گاهی بدان فرفیون و مشک آمیخته میشود و در قضیب و کنج ران متصل آن بمالند و یا عاقرقرحا و نصف آن مشک

هر دو بقدر یک مثقال در یک اوقیه روغن زنبق حل کرده بمالند و ایضاً خردل به روغن رازقی و همچنین تخم انجره به روغن رازقی و ایضاً حلتیت به روغن زنبق بکار برند و این مسوح قویست تخم باذروج به روغن جاوشیر استعمال کنند و ایضاً بورق بعسل مصفی و زهره کلنگ بعسل مصفی و ایضاً این دوا جید است بگیرند اندک پیاز نرگس به روغن زنبق حل کرده بمالند و یا حب النیل و عاقرقرحا مساوی به روغن و یا میویزج به روغن و ایضاً حلتیت بعسل و ایضاً بنفسها بمالند و یا بگیرند قسط و ریوند و زرفت و فرفیون اندکی از روغن سوسن و خیری و موم و مصطکی بسحقند و بعد از آن ذکر و حوالی آن را طلا کنند و جمیع روغنها که در باب حقنهای مسهل مذکور است عجیب النفع است چون با مروخات استعمال کنند خصوصاً روغن بلسان و روغن سعد خاصه و بهترین باب شدید القوت است و این مسوح روغن بسیار قوی است بگیرند مر و کبریت و حب الغار هر واحد یک جزء تخم عاقرقرحا و دار فلفل و فلفل سیاه و عدد کرم دو بیست عدد همه را یکدرم پیاز عنصل با یکدیگر بسایند و بعد بقیر وطی آمیخته بسایند تا مثل عسل غلیظ گردد و بعد از آن بر تهیگاه و کنج ران بمالند و بهادی انگشت و قضیب بمالند مجرب است پس اگر خوف شدت حرارت آن باشد به روغن بنفشه بگدازند و حمول از [illegible] و عاقرقرحا به روغن نارجیل نافع است و گویند که اگر شیاف [illegible] حمول کنند عجیب است و ایضاً حمول از مروخ زرنیخ که مذکور شد مفید بود و حقنها در نوع سابق مسطور شد جمیع حاصل

و ایلاقی نوشته اند که اگر ضعف قضیب از جنس فالج بود آن را علاج نقصان کرده و اگر قضیب بی علت است بود علاج فالج باید کرد دلک و استعمال که اعصاب از اخلاط لزج پاک کنند چون حب قوقایا و شحم حنظل و ایارج [illegible] حقنهای [illegible] بعد حقنهای [illegible] و روغنهای گرم و اگر سبب سستی قضیب سوء مزاج سرد بود جند بیدستر و فرفیون و فلفل طلا باید کرد و اگر سوء مزاج تر بود [illegible] باشد مثل [illegible] دار فلفل و موم [illegible] بکار برند و این دوای طلا قضیب [illegible] است که [illegible] قضیب سست [illegible] و علامت [illegible] قضیب بحال خود بود و لاغر باشد بگیرند [illegible] فلفل و [illegible] آن که [illegible] گذشت طلا کنند [illegible] و اگر [illegible] به روغن زنبق یا به روغن قسط یا روغن خیری [illegible] و قضیب [illegible] و گاه [illegible] طلا کنند نفع بخشد و یا خردل و فرفیون جند بیدستر و سعد و بورق و عاقرقرحا و حلتیت و فلفل و [illegible] بسایند و در روغن خیری یا روغن یاسمین و قیروطی بیامیزند و طلا کنند و اگر سبب سستی قضیب از سردی بود و [illegible] در روغن آمیزند و طلا کنند از جنس جند بیدستر و فرفیون و عاقرقرحا باید و اگر سبب رطوبت بود دارو از جنس [illegible] و ابهل و سعد باشد

ابن الیاس گوید که اگر ضعف باه از ترک جماع مدتی دراز باشد قضیب در اغذیه با بیه و نظر در تشافد حیوانات و مالش به روغنهای با بیه مثل روغن سوسن و نار دین و نرگس و بلسان و روغن حبة الخضرا و روغن بابونه و قسط و زنبق و خیری [illegible] و [illegible] ماهی تازه و شیر تازه با شکر و ماست با پیاز و [illegible] با ادام و شیر برنج و پسته و فندق و مغز جوز و زردی بیضه نیمبرشت و خشکنان و حریره مصری گرداند و قضیب و کنج ران و سرین و [illegible] تهیگاه [illegible] خصوصاً این روغن بمالند بگیرند روغن بان بیست درم و فلفل و حلتیت و جند بیدستر هر واحد نیم درم و مشک و مغز پنبه دانه دو درم و بورق نیم مثقال با یکدیگر در روغن حل کنند تا یکسان گردد پس باقی روغن بر آن ریزند و اگر دوای دیگر حاضر نباشد تخم جرجیر با فلفل بدهند هر روز نیم مثقال تخم رطب و بریان بیضه نیمبرشت نوشیدن آن را نفع کند و چون [illegible] ضعیف باشد این حقنه استعمال نماید کرده باه و انعاظ افزاید و شهوت جماع برانگیزد و بهتر کرکمان [illegible] حلبه هر واحد بیست درم گندم [illegible] کوفته هر واحد پانزده درم [illegible] چغندر [illegible] هر واحد کف [illegible] قطع کرده بیست درم تخم پیاز تخم [illegible] هر واحد سه درم [illegible] بیست و تخم [illegible] و عدد [illegible] ده درم [illegible] تا یک رطل [illegible] بماند و در آن روغن [illegible] و روغن [illegible] هر واحد ده درم آمیخته [illegible] حقنه کنند و اگر سبب [illegible] باشد اغذیه با تخم مثل [illegible] و شلغم مطبوخ و گزر و پیاز و [illegible] تخم بدهند و از اشیای حاره کامیخ مثل سداب و تخم گندنا و ارزیر و مثل [illegible] و تخم [illegible] و کافور و احتراز نماید و به خوردن اغذیه با بیه حریص گردد مثل [illegible] با ادام و [illegible] زرده بیضه نیمبرشت و [illegible] و پسته و فندق و جوز و شلغم و پیاز و گزر و کمات و نخود و کبوتر بچه و بط و مرغابی و دراج و تیهو و کبک و گنجشک و کبوتر صحرایی و قلیه بیضه کباب و شیر تازه

و بیخ لوف و مغز چلغوزه و خروس خصی و انگور شیرین و انجیر پخته شیرین و عسل و موز و هلیله و حب قلقل و گوشت حملان و ماهی تازه و بریان گرم و نان گندم کم نمک
و حلوای نارجیل و هریسه و بیضه گنجشک و دماغ آن و لوبیا و ماهی طریخ و نعناع و بادروج و دارچینی و سقنقور خصوصا سره او و نمک او و روغن
بادام شیرین و روغن کنجد و نسیم سقنقور و سمن با دیان و فلفل و مصطکی و بان و قرنفل و قرفه و روغن گاو و حبة الخضرا و باقلا و شکر و نبات و سکر العشر و فانید
و قرطم و ریگ ماهی و شراب شیرین ریحانی و اگر از استرخای آلت بود علاجش بعلاج فالج کنند و صبح جلاب از گلقند عسلی ده درم و بادیان سه درم جوشانیده
صاف کرده بنوشانند و غذا مزوره نخود آب بشیره قرطم دهند و چون نضج در قاروره ظاهر گردد استفراغ بدن بحب صبر یا ایارج یا حب لوغاذیا کنند و بروغنهای گرم
مثل روغن قسط و زنبق و خیری و نرگس و امثال آن مالش نمایند و از تناول فواکه و لبنیات و حموضات مریض حذر کنند حکیم جندی گوید که اگر سببش
استرخای آلت یا سردی اعصاب قضیب باشد علاجش بعلاج استرخا و فالج از مروخات و حقن اعصاب و سعوطات و حمولات و
حقنات و مسهلات مذکوره در فالج و استرخا نمایند و اگر در استرخای آلت قضیب لاغر گردد و مزمن باشد آنرا تدبیری نیست و الا تدابیر مذکوره
بکار برند و اگر سببش ترک جماع و نسیان نفس آنرا مدت طویل باشد توسع در اغذیه باید مثل مسکه با شکر و قلیه با [illegible] و گزر زردی بیضه و امثال
آن و شنیدن حکایات مهیج باه و استعمال مروخات بروغنهای یابسه مثل روغن بان و قسط و زنبق کنند و ایضا دلک آلت و فرزج بادیان مقوی و نشستن
بشیر میش و آب گرم و نشستن در آن طلا بزفت و خراطین که در تنظیف قضیب خواهد آمد باید کرد جعفر و قرشی گوید که اگر بسبب قلت نفخ باشد یا از
افراط برودت بود و پس از آن لطیف و مروخات بروغنهائیکه مذکور گردید باید کرد و بعده حبوب و اغذیه منفخ مثل نخود و پیاز و زنجبیل و دارچینی دهند و یا از
فرط حرارت بود و پس تعدیل با شرابات و نافخات بارده مثل شفتالو و باقلا و شیر کنند و اگر بسبب کثرت ترک جماع باشد تدبیر مجامعت نمایند و اگر
بسبب خارش قضیب باشد پس اگر در آب تقلص کند در روغنهای گرم مثل روغن بان و زنبق و یاسمین و قسط و غالیه علاج کنند و اگر تقلص نشود
علاج نپذیرد و اگر سه درم بیخ نرگس و شیر تازه یک شبانه روز تر کرده برآرند و سائیده بر قضیب سوای حشفه طلا کنند فعل عجیب کند ان شاء الله
گویند که استرخای قضیب نوعی از انواع فالج است و در این مرض طبیب را باید که این طور امتحان نماید که قضیب او در آب سرد فشانند پس اگر ذکر او تقلص شود
قابل علاج بود و الا علاج نپذیرد و علاجش باستعمال ادویه مسخن و [illegible] مقطعه اخلاط غلیظه مثل گلقند عسلی یا دواء المسک یا [illegible] کنند و مالش بعضی
بروغنهای حاره مثل روغن بان و خیری نمایند و اغذیه مسخنه مثل گنجشک و کبوتر بچه و گوشت مصلوق با دارچینی و خردل دهند و بخور دادن [illegible]
و نوشانیدن شراب کهنه امر کنند پس اگر زمانه این علت طول کشید و جمیع آثار لاغری ظاهر شود در علاج او طمع نباید داشت انطاکی گوید
که آنچه بسبب احتباس اخلاط در عضو قضیب باشد علامتش عدم تقلص قضیب در آب سرد است و اکثر حقنها و سعوطات این باب برای
این نوع مقرر است و آنچه بسبب طول عهد جماع باشد این با وجود استعمال ادویه باهیه محتاج بحکایاتی بود که مشتمل نکاح و وصف محاسن و [illegible]
نسوان باشد و نظر بسفاد حیوان و ملاعبت زنان و اکثار عیش و سرور و بعده تقویت با دوان اغذیه که جامع حرارت و رطوبت و نفخ باشد
مثل شلجم و نخود و گوشت و پیاز و زردی تخم مرغ و انواع جوز و لوز و پسته و هرائس و البان و شکر و عسل مجموع و مفرد و همچنین ادویه
باید کرد صاحب خلاصه گوید که این روغن انعاظ آورد و شهوت برانگیزد و نسخه او همانست که در قسم اول از قول انطاکی
ذکر یافته و این ضماد نهایت سودمندست فرفیون جندبیدستر [illegible] خراطین خشک سورنجان همه مساوی در شراب انگوری دو پاس
سحق کنند و حبها ساخته نگاه دارند عند الحاجت یکی از آن سائیده حشفه گذاشته بر قضیب طلا کنند و بعد از دو ساعت مشغول جماع شوند و این
ضماد در قوت نعوظ و شهوت اثری عجیب دارد کافور [illegible] هر کدام دانگی قرنفل دوازده عدد فلفل سیاه شانزده همه را باریک سائیده
بآب حبها ساخته نگاه دارند و وقت حاجت سائیده طلا کنند و چون خشک شود مباشرت نمایند و این [illegible] را فائده تمام دهد خراطین
نیم دانگ زرنیخ سرخ و ورق [illegible] در روغن کنجد در ظرف آهنی بدسته آهنی بکوبند تا چون مرهم شود حشفه گذاشته باقی را مالیده و بیار [illegible]

هر چند تا هفت شب بمالند صبح با آب گرم بشویند و اگر سیماب را از ترتیب از بابچه سفت بگذرانند و قلعی و سرب هر یک بوزن سیماب گرفته هفت هفت نوبت در روغن حنظل و ماست صاف کنند و باهم گداخته نازک بسایند و همچند آنها فلفل سیاه آمیخته باریک سائیده بقدر چهار سرخ هر سه شب با شیر ماده گاو یا برگ تنبول بخورند در انگیختن شهوت و تقویت معده فائده تمام دارد و اگر خون خروس سیاه رنگ که جفت نشده باشد بمثل آن بول خر جوان آمیخته بهم سرشته خوابیده قضیب را طلا کنند و یا کش بچسبانند تا خشک شود همچنان سه نوبت بیک مجلس بعمل آرند و دران سه روز جماع نکنند و روز دوم مشغول شوند برای مجلوق و ضعیف الاعصاب بغایت مفید است و این شراب درین باب عجیب الاثر است زنجبیل دار فلفل سه درم قرنفل سه کبابه خولنجان قاقله دارچینی سعد اسگند ناگوری زرنباد بادیان بسباسه بالنج پوست خشخاش هر کدام نیم آثار فلفل سیاه کبابه و دارچینی نیم پاو دانه هیل کبیر شاهی عاقرقرحا نیم پاو اظفار الطیب پنج درم کافور نیم درم جمله را جوکوب نموده و چند مجموع قند سیاه را در آب گرم کشمیش من پخته حل کرده در میان خم انداخته دهن آن را ببندند و در ته خم سرگین اسپ یا سرگین فیل بنهند و دهن خم را نیز بسرگین درپوشند و در هوای سرد دو هفته و در تابستان تا ده روز نگاه داشته بیرون آرند و شربت را پالوده در شیشها پرساخته بدارند و هر روز بقدر نیم رطل تا چهار دفعه بنوشند و زیاده بر دو رطل جائز نیست و باید که در وقت نوشیدن طعام موجود باشد غذا کباب و گوشت با روغن بسیار و نان تا یکهفته برین مداومت کنند [illegible] گوید که بگیر پیه گرده بزغاله و بگدازند و دران اندکی بیخ نرگس و عاقرقرحا و سونج سائیده بیامیزند و بر ذکر بمالند و روغن زنبق و بلسان نافع است اگر ضعف قضیب از برودت تنها باشد و اگر با آن رطوبت باشد روغن ناردین و روغن سعد بهتر بود و این مسوح قوی است و متوکل استعمال میکرد فرفیون جند بیدستر عاقرقرحا هر یک نیم درم مشک ربع درم در یک اوقیه روغن خالص حل کرده و از آن در وقت حاجت بر مراق و شرم و ذکر بمالند که عجیب است و مالیدن ذکر بشحم اسد و تخم انجره مسحوق با دهن و یا بورق و حلتیت در سرمه سائیده و بعسل آمیخته بر ذکر و مراق و باطن قدم بمالند و یا بگیرند مغز سر گنجشک و دماغ هنگام هیجان آنها و در سایه خشک کرده با روغن زنبق بسایند و بر ذکر و کف پا بمالند و اگر ذکر را فالج افتد بعضی آن را بآب سرد البته و کنند اگر بدان ذکر را تقلص و تشنج ظاهر شد بعلاج زائل شود و الا فلا لیس اگر از سردی باشد علامتش آنست که اکثر بود و هنگام گرمی بدن و بعضی اوقات خفت یابد علاجش مروخات سخنه مثل جند بیدستر و فرفیون و شیطرج و مانند آنست و اگر از رطوبت باشد علامتش آنست که اکثر مسترخی بیک حال بود و با وجود آن ثقیل غلیظ باشد علاجش تدبیر باشد با آنکه دران تقطیع و تجفیف بود مثل اسهال بمسهلات چون ایارج و السمر و مانند آن و در علاج باستعمال قضیب در جماع استعانت نمایند که آن نهایت در تحصیل این باشد انتشار نعوظ و قوی گردد شریف خان و سرهندی می‌نویسند که این روغن صاحب ستۀ ضروریه ذکر کرده تخم بکرده بشنیده بگیرند گنجشک نر در وقت هیجان آنها پنج عدد ذبح کرده پر او دور کرده مقابل خانه زنبور عسل بیاویزند تا آنها زنبور بگزد پس ریزه ریزه کرده در سه رطل روغن انداخته بجوشانند تا مهرا شود صاف کرده روغن مذکور در شیشه بدارند و بر کف پا بمالند که انعاظ شدید آرد و بدون جماع ساکن نشود و این روغن بیند که خیزا بمالند و در شیر بحه علاج استرخای ذکر نوشته که شب بیانی باب آهن بخورند یا کباب شش و نقل یک درم مشک خالص یک حبه شکر سفید پانزده درم در صد درم شیر بز شب و در تجربه صحیح یافتم و این معجون تالیف هرمس علیه السلام است دو مثقال با آب پیاز روزی سه صبح تا سه روز بخورند و هرکه اراده اقتصار کند دو ثلث درم بادرک کند یا مصطکی بخورد و آنرا بساعت منجا نکاحی کند و پس بیشتر نخورد بدون آنکه ماهی و بیض و گوشت و چنبه بارد هنگام خائیدن آن چیزی خوشبو بوید چون اراده قطع نعوظ کند گلاب که دران اندک کافور حل کرده باشد بر ذکر بپاشد که این هیجان را ساکن گرداند و ترکیبش این معجون خارج از بیان گفته اند عاقرقرحا تخم فرفیون تخم پیاز علوق صلیب ذکر شغر علیه و دوم گنجشک نجق مثقال روغن بادام روغن بلسان اگر میسر شود روغن قسط هر یک پنج مثقال تخم حرف سپستان خرد سفید حرمل عنزوان هر یک نیم درم تخم جرجیر فلفل سفید مغز نیمه دار انیسون لطیف زراوند طویل روغن خیری شش مثقال روغن ناجیل هر یک شش مثقال بلیله فیسون هر یک بیست مثقال خشخاش و دار فلفل هر یک سه مثقال تخم ثوم پانزده مثقال

فلفل سیاه زیره کرمانی قرفه روغن بیدانجیر هر یک چهار مثقال حب البلسم چهل مثقال لف دو مثقال دارچینی مثقال روغن زنبق زیت انفاق هر یک هشت مثقال روغن گاو کهنه چهل یا بیست و پنج مثقال ادویه را باریک سائیده بروغنها الت کنند و در عسل مصفی سه چند ادویه در حالی که بر آتش باشد بیامیزند تا یکذات گردد و ضعف باه که بسبب اخراج منی از دست باشد باعث ضعف اعصاب بود و گاهی در آن قضیب از وسط و گاهی از عقب لاغر شود پس باید که اول تسمین آن نمایند بعده بعلاج تقویت اعصاب پردازند و بعضی سلاطین در بعض تصانیف خود نوشته اند که این جوارش مجرب و بعید یافته است در آن خطا و تقویت باه نیست مشک یکنیم دانگ قاقله کبار هر یک مثقال و باقی اجزا همانست که در جوارش ملکی مذکور شد و حب جالینوس که آنهم مسطور شد نیز درین باب مجرب است و این روغن از تراکیب حکیم علوی خان است کچله الت را بر دگیرند دو باره صحیح و گلوے او خفه کرده باشد که بهموزن آن باشد بجوشانند تا آنکه بغایت مضمحل گردد و آب بقدر ربع بماند پس در پارچه انداخته بدست بمالند تا اکثر اجزای او از پارچه برآید و آنچه برآید بمقدار او چندان روغن بیدانجیر آمیخته در ظرف آهن بپزند تا آب بسوزد و روغن بماند و در ظرف شیشه یا چینی بدارند بعد از آن بیضه مرغ زردی شش عدد و پیه آهو چهار درم پیه شیر هشت درم پیه خوک صحرائی شانزده درم خراطین خشک دوازده درم بیربهوٹی دوازده درم سانڈه دو عدد وزغ کلان دو عدد زهرهٔ ماهی رهو دو عدد زهرهٔ گاو دو عدد کرم سیاه یکعدد کلوه سفید یک عدد فلفل سیاه چهار درم دار فلفل هشت درم عاقرقرحا دوازده درم زعفران گوگرد آنولسار پوست بیخ کنیر سفید موصلی سپید که از وسط درخت او برآید افیون سنبل سنکهیا بزرالبنج جندبیدستر البسباسه مصطگی گهٹ نکچی سفید گهٹ نکچی سرخ مال کنگنی زرنیخ زرد بچهناگ تیلیه زهر ہلاہل هر یک شش ماشه دارچینی چهار درم ریگ ماهی یکعدد قرنفل چهار ماشه کچله چهار ماشه مغز جمال گوٹه دو ماشه باید که اول کچله و جمال گوٹه و بچهناگ تیلیه و ہلاہل در سرگین گاو میش دو بار بپزند بعده در شیر میش دو بار بپزند بعده جمال گوٹه و کچله را مقشر کنند و با همه ادویه کوفته بیخته باروغن بیدانجیر مذکور بسایند تا آنکه روغن باقی نماند و ادویه خشک گردد بعده در آب ارک بعده در آب پیاز سفید پس در آب ستیه پس در شیر تھوہر و سینڈهه هر قدر که بسر آید پس در شراب قند سیاه کثیر الحدت بسایند بعد از ان در شیشه گل حکمت کرده بچکانند یا ادویه بر پارچه بقدر دو ذراع طلا کرده فتیله ساخته در چراغ بر روغن بنجه سفید و زند و سر فتیله را بگل بپر بردارند و زیر او ظرف چینی یا آهن بدارند و آنچه بچکد در ظرف چینی نگاهدارند و بقدر ربع طسوج بر ذکر سوای حشفه طلا کرده برگ تنبول برشته خام بندند و در خواب روند و صبح بکشایند گفته که سه روز کفایت کند عنین را صحیح گرداند لیکن باید که درین ایام قضیب را بآب سرد نشویند و اگر این دهن بر پستان سفر خی طلا کنند بغایت سخت گرداند گویند که این بتجربه آزموده است و این معجون هندی در تسخین آلات منی و تهیج شهوت مجرب است ثعلب مصری نه درم دارچینی پنج درم قرنفل تخم انجره تخم جرجیر و حلبه مغز بادام مغز جلغوزه هر یک سه درم زرنباد ولنگن سنبل الطیب نارمشک بسباسه ساذج هندی مغز پسته هر یک دو درم تخم پیاز تخم شبت تخم شلجم دوالی هر یک یکدرم تخم خوبیان صندل قاقلین هر یک چهار درم مغز نارجیل خشخاش بابونه خرمای تازه هر یک هشت درم پوست خشخاش شصت و دو نیم درم افیون شش ماشه کافور سه ماشه زعفران دو مثقال شیر گاو یکنیم رطل شکر سفید سه ربع رطل عسل مصفی دو نیم رطل خرما را در شیر بجوشانند تا مهرا شود و صاف نموده بقوام آرند و بگیرند بکیچه از عطر قنب که آنرا چرس گویند بمقابله هر اوله ادویه مسحوقه ادویه بدان مالیده بقوام مذکور آمیزند و حسب تحمل مزاج استعمال نمایند که این از آلة نشئه حادث نماید و صاحب تذکره گفته که بگیرند بیخ عقرقرحا و در شیر میش بجوشانند بیخ و بعد روغن نرگس و پس در عسل بقوام آورده بخورند آن تهییج باه کند و چیزی مثل او نیست و در کتاب الرحمه است که اطبا متفق اند بر آنکه چون عسل جوشانیده کف او برگیرند و تخم ترب سوده در آن آمیخته بپزند بتأنی از آتش فرود آرند و هر روز سه مثقال هنگام خواب بلیسند اگرچه صاحب او باطل الجماع باشد قوت جماع آنرا اعاده کند لیکن مجرب است و آزموده باشد این روغن عاقرقرحا است که سه مثقال عاقرقرحا یک اوقیه را شکوفته در یک رطل آب بپزند تا دو اوقیه بماند مثل او روغن بیلسان انداخته بجوشانند تا آب فانی شود بردارند و استعمال نمایند و این معجون هندی [illegible] فلفل اسگند مصطگی سیاه کنجد خشخاش سپید کوفته بیخته با عسل سرشته بقدر یک توله صبح قبل طعام و شب بعد طعام بخورند و مداومت او نمایند

[illegible]

[illegible]

[illegible]

که این از عجائب است و صاحب تذکره ترکیبی مسمی به معجون حب القطن ذکر کرده و گفته که آن اعاده باه بعد یأس کند و من تجربه او کردم قوی‌تر از آنچه گفته یافتم مغز پنبه دانه بیست درم دارچینی تخم انجره و تخم شلغم مغز چلغوزه هر یک پانزده درم شقاقل زنجبیل هر یک ده درم دار شیشعان هفت درم قسط تخم کتان بهمنان مصطکی هر یک چهار درم سائیده و بسه چند آن عسل مصفی بسرشند و یک مثقال بخورند و این معجون عجیب است و جالینوس برای سعال قدیم تصنیف کرده و بیان صورتی فائض شد که افعال و در کمال قوت ظاهر گردید پس شخصی که به حال بود و امید حیات نداشت بمن شکایت باه نمود دادم او را و خورانیدم و در آن قوت جماع هیجان کرد و از بعضی مجربین شنیده‌ام که او آورده بخورد در بیان مقعده و مغز بادام سفید کرده هیچ تمام خورد و تاثیر بین مقابل تاثیر لبوب یافت و این روغن عضو مفلوج را قائم کند مشک شش درم فرفیون عاقرقرحا هر یک ده درم فلفل سیاه سه درم هر یک یک نیم درم خیکوفته شب در آب ترکنند صبح بجوشانند صاف نموده روغن نرگس روغن نارجیل هر یک هشت درم بر آن انداخته به آتش ملائم بجوشانند تا آب فانی شود و روغن باقی ماند بعده بگیرند بیخ نرگس عاقرقرحا و بیخ نیکوفته هر یک یکدرم زهره گاو شب ترکرده پیا یکجوش داده بر آن قدر ریخته بپزند تا مائیت فانی شده روغن بماند بعده بگیرند بیخ نرگس دارچینی عاقرقرحا هر یک یکدرم زهره [illegible] بعده [illegible] عمل نمایند بعده بگیرند فرفیون قسط تلخ عاقرقرحا هر یک یکدرم فلفل سیاه حب الغار پیاز نرگس خشک هر یک [illegible] درم مثل عمل اول عمل کنند بعده بگیرند فرفیون عاقرقرحا هر یک ده درم [illegible] فلفل هر یک نیم درم تخم جرجیر [illegible] درم به طریق اول عمل نمایند بعده بگیرند جند بیدستر چهار درم و مشک سه درم [illegible] ده درم [illegible] سائیده اول [illegible] مصطکی یکدرم [illegible] روغن بر آتش ملائم [illegible] پس ادویه سوده [illegible] حل کنند تا [illegible] و این روغن [illegible] خواص است [illegible] و [illegible] باشند

علاج ضعف باه از امور وهمیه

از آنکه وهم بلطافت تخیل کند مع تقویت دل و دماغ و استعمال ادویه باهیه و بقول سمرقندی مداومت انوشدارو و دواء المسک معتدل و جوارشات بعضی گفته‌اند که آن [illegible] کند و کثیر النفع است خصوصاً اگر ادویه باهیه و روغن‌ها حسب مزاج چرب نمایند و اکثار استعمال این باه [illegible] نمایند سفوف الطیب ساذج هندی بهمنین قاقلتین قرنفل دارچینی عود هندی پوست ترنج گاوزبان زعفران ابریشم خام صندل سفید بادرنجبویه فرنجمشک کشنیز خشک تودری سفید و سرخ بادیان مصطکی سعد هر یک دو مثقال [illegible] شقاقل [illegible] ابریشم مقرض هر یک چهار مثقال [illegible] درونج هر یک چهار [illegible] هفت عدد [illegible] دو رطل عرق بید دو رطل عرق گاوزبان چهار رطل عرق بادرنجبویه سه رطل عرق گل گاوزبان آب سیب هر یک دو رطل آب بهی دو رطل [illegible] در آن عنبر و مشک هر یک مثقال اضافه کرده [illegible] گلاب عرق کشند حسب مزاج بنوشند [illegible] نافع و مقوی جگر و قلب و دماغ است و اگر [illegible] مزاج کنند [illegible] اگر سببش وهم بود که نفس آن سبقت کرده باشد مثل آنکه کسی [illegible] سحر کرده [illegible] علاج [illegible] ازاله آن [illegible] مثل آنکه بگویند که فلان [illegible] تعلیق نمایند [illegible] چنانچه بعضی [illegible] جماع [illegible] دفع این [illegible] مثل آنکه [illegible] خلوت [illegible] جماع [illegible]

صنعت حب القطن

صنعت روغن

مثل لذت گیرنده از طعامی که کثرت خوردن او کرده باشد پس اجماع اطبا برین واقع شده که چنین دوای تر برای شهوت باه از تبدیل زنان نباشد و شک نیست که علاج آنچه ازین اسباب مذکوره باشد قطع آن سبب است و بعد ازاله آن هرگاه ضعفی باقی باشد حسب سبب آن علاج کنند عبد العزیز گوید که گاهی باه صحیح باشد مگر در وقت اراده احتشام زن یا خوف از آنکه بران قادر نخواهد شد و مانند آن از خیالات متمکن گردد پس هرگاه اراده قربت کنند او زائل شود و گاهی خفقان و عرق و رعشه عارض شود و علاج این مشکل بود دیگر تقویت قلب و تفریح و دفع خیال بود آنچه ممکن باشد و شیاف مسک و دران مسک باشد بسیار و روغن قسط را فائده بسیار است بهر آنکه مسک حیا و خوف را کم میکند و گویند که پرهیز نوشیدن ربع رطل گلاب بدو مثقال دواء المسک دفع سبب

صغر قضیب یعنی کوتاهی ذکر بدانکه اکثر بسبب صغر قضیب زن لذت از جماع نیابد و ازین جهت انزال نکند پس عدم حصول لذت و انزال سبب تنفر زن از زوجیت آن مرد و طلب غیر آن و باعث انقطاع نسل میگردد و ایضا چون زنان در اکثر امر بطی الانزال میباشند و بواسطه آن حاجت ایشان باقی می ماند پس عدم اتمام احتیاج آنها سبب قصور استلذاذ و نبودن ولد میشود و بالجمله استعمال معظمات ذکر و ملذذات جماع و منزلات نساء از اسباب ازدیاد لذت و توالد و تناسل است و هر سه جدا جدا مسطور میگردد **ذکر معظمات ذکر** بدانکه عظم قضیب در طول نمیشود مگر در سن نمو و بعد از ان در عرض و عمق می افزاید و آنچه بالخاصیت قضیب را بزرگ سازد آنست که زلو و خراطین خشک را بکوبند و با روغن کنجد یا روغن یاسمین سرشته بعد از آنکه ذکر را با پارچه درشت بسیار مالیده باشند بران طلا کنند و شب بدارند و صبح بشویند و مکرر عمل آرند و اگر قضیب را بچیزی خشن بمالند بعد از ان پس یک دو روز با روغن یاسمین طلا کنند نیز بزرگ شود و شیر میش را گرم کنند و خرقه در ان تر کرده بر ذکر بندند و چون خشک شود باز چنین کنند ذکر فربه شود و بقول بعضی اگر پیه دنبه بر ذکر بمالند و یا بعد شستن ذکر بآب گرم روغن بلسان بمالند و یا عصاره کرفس بر ذکر بشویند و یا شیر شتر بر ذکر بمالند و یا هر روز بدلک ذکر از زیت مداومت کنند و یا تخم انجره سوده بعسل سرشته بمالند و یا زهره ماکیان سیاه بعسل آمیخته بمالند و یا قسط و صندل و اسارون و زرنباد و بیخ سرخ و نمک اندرانی سائیده بروغن گاو سرشته هفت روز متواتر بر ذکر ضماد کنند هر واحد تغلیظ ذکر نماید [illegible] گوید که خراطین خشک کرده بروغن کنجد سائیده طلا کنند و هرگاه که چیزی طلا خواهند کرد اول قضیب را بمالند تا سرخ شود پس آن دوا طلا کنند و [illegible] که آب او در ان موجود بود و اندک بنشینند تا آب [illegible] خشک شود و بعد بسایند و طلا کنند هر صبح و شام تجربه درست ذکر را بمالند تا سرخ شود و شیر تازه خاصه شیر گوسفند طلا کنند و بگذارند تا خشک شود و بعد [illegible] طلا کنند تا ماده را انجا کشد و بگذارد که تحلیل پذیرد و گاهی پاره کاغذ [illegible] شود و روغنهای گرم و آب بادروج مالیدن سود دارد و خصوص که مالش بسیار با پارچه درشت [illegible] با دهان حاره پس الصاق زفت بران ذکر را بزرگ سازد و ریختن آب گرم و طلا زفت بر عضو نیز بزرگ سازد و کثرت استعمال این عضو این را بزرگ کند و تعطیل و ترک او سبب هزال و ذبول آن گردد و چون قضیب را به بیخ نرگس بمالند غلظ و بسیار کند و گویند که [illegible] تعظیم ذکر نماید چنانچه جلق [illegible] تغلیظ گردن کند انطاکی گوید که آنچه در تعظیم آلت شائع شده از ان چیزی صحیح نیست مگر آنکه در ان [illegible] باشد [illegible] ماکیان [illegible] و یا در زیت مداومت [illegible] بشوید و بعد از ان [illegible] بلصوق زفت [illegible] الاخوین و بورق و انزروت آمیخته [illegible] گوید که دلک با دهان حاره و شحوم تغلیظ ذکر نماید [illegible] و آن نوع [illegible] است که در ان [illegible] آب بادروج [illegible] خراطین سوده [illegible] بر ذکر طلا کنند [illegible] قوی [illegible] شخصی را [illegible] معمول از ادویه [illegible] حلیل و امر کرده [illegible] قضیب [illegible] شد [illegible] اعراض [illegible] فصد او کرد و آن اعراض ساکن شد قضیب بعظیم نیز گر[illegible] از انکه [illegible] طلا کردن [illegible] یا نرگس اگر [illegible] نیاورده باشد [illegible] قضیب [illegible] تعظیم ذکر نماید [illegible] طلا

بخولنجان با هر روغن مسمن مغلظ ذکر است و کذا کاکچهل بشیر میش سائیده طلا سازند و تمام شب بسته دارند و صبح بآب گرم بشویند و چند روز ذات برین سازند تو دو ناک دانکم و عقب آن مالش روغن مورچه نافع بگیرند مورچهٔ دراز هفت عدد و به بار روغن زنبق در شیشه انداخته سر او محکم کنند و در سرگین گوسفند یکشب و روز دفن نمایند و بپالایند و مکرر بکار برند و آنچه روغن نیز سطبری قضیب آرد سرگین کبوتر سه پاو زردی بیضهٔ مرغ دو عدد رشته غوک خشکی یکعدد و شپره یکعدد و زاغ سیاه یکعدد ذرلو پنج عدد و بیربهوٹی خراطین گل دهاوه زعفران جوز بوا هر یک یکتوله روغن کنجد نیم آثار همه را یکجا کرده صلایه کرده در شیشه نموده روغن بچکانند و بر قضیب طلا نمایند مؤلف گوید که در بیاض استاد مرحوم مرقوم است که اگر روغن بنج در ظرف نو نگاه دارند و مغز سر گنجشک نر و مغز سنگ پشت بر آتش جوش دهند و در روغن انداخته طلا نمایند در درازکردن قضیب بی‌نظیر است و ایضاً در آن بیاض مسطور است که برای درازی قضیب زعفران قرنفل دارچینی تخم عاقرقرحا و غیره که نسخهٔ آن در ذیل اضمده و اطلیهٔ مقوی باه مسطور شد بعمل آرند و یا اسگند در پلید افیون بیخ کنیر سفید در بول خر سائیده طلا کنند تا کیفیت که مجرب است و یا مغز سر گنجشک نر با قند در روغن بنج سائیده ضماد کنند و برگ پان پیچیده و از رشتهٔ خام بندند و در مجربات والد مغفور است که بگیرند ضفدع خشک و کاران جینید آنکه بعد خشک شدن بقدر پاؤ آثار بماند و مغز سر خر پاؤ آثار زلو خشک پاؤ آثار خراطین خشک پاؤ آثار همه را نرم کوفته در شیشهٔ گل حکمت کرده انداخته چو بکشند بکار برند و ایضاً سم دراز گوش اسگند گجپیپل هر سه برابر با شهد آمیخته طلا کردن برای درازی و سطبری آلت نافع است و همچنین بار کٹائی بزرگ سر شگفته سفید قسط تلخ اسگند ناگوری مساوی کوفته بیخته بآب سرشته چند مرتبه بر قضیب بمالند و بالای آن پارچه بندند که مجرب است و اگر خراطین خشک یکتوله در شیشه و برگ کٹائی خرد یا در شیر میش سائیده بر پارچه آغشته بر قضیب بپیچند و هشت پاس دارند بعده بآب گرم بشویند همین نوع چهار بار عمل کنند با اندازه سه چهار جو دراز گردد و مجرب حکیم جعفر است و ایضاً سفیدی بیضهٔ کبوتر صحرائی سیماب ابلوه عاقرقرحا اندر جو در شراب سه تولچه آهنی اندوسته آهن کهرل کرده بر ذکر طلا نمایند و برگ پان بندند همچنان چند روز کرده باشند که ذکر را فربه و دراز و قوی گرداند و اگر زهرهٔ گرگ دو دانگ مشک ترکی نیم درم بروغن نرگس مخلوط کرده بمالند قضیب را سخت و بزرگ گرداند و چند نسخهٔ طلا در روغن معظم ذکر در بحث ضعف باه مذکور شد

بیان ملذذات جماع بدانکه بعضی را لذت جماع مفقود یا ناقص میشود و سببش استیلای برودت بر آلات تناسل بود و علاجش استعمال همین ادویه است که در اینجا مسطور میگردد و لذت مرد اکثر در تنگی فرج و خشکی و گرمی و معطریت آن میباشد و مضیقات فرج و مسخنات و معطرات آن در امراض رحم بیاید و در اینجا ملذذات طرفین و زنان بقلم می آید چنانچه بقول جرجانی اگر عسل و زنجبیل مربی بر قضیب بمالند با هر که مجامعت کنند موجب دوستی گردد و کبابه یا عاقرقرحا یا حاقیت در دهن گیرند و آب دهان بر قضیب بمالند و بگذارند تا خشک شود لذت زیاده گردد و آن زن جز او را نخواهد و یا بگیرند عاقرقرحا زنجبیل دارچینی ساذج و سائیده با اندکی عسل بسرشند حب ساخته نگاه دارند و پیش از وقت حاجت یک حب ساعت یکمحب در دهان گیرند و آب او بر قضیب مالیده بگذارند تا خشک شود پس جماع نمایند و اگر در زن هر سه ادویه یک یک مثقال بگیرند و مشک یکحبه داخل نمایند نیز فائده بخشد و گویند که اگر قلفل و زنجبیل و سقمونیا با عسل سرشته بر ذکر طلا کنند همین عمل کند و خایهٔ گربهٔ سیاه و بیضهٔ مرغ در روغن بریان کنند چنانچه بسوزد و آن روغن بر قضیب طلا کرده نزدیکی هر زن که نماید دیوانه و شیفتهٔ او گردد و اگر عروسک که در هندی بیربهوٹی گویند و بروغن بادهٔ گاو بریان نمایند چنانکه بگدازد پس بر قضیب بمالند و مجامعت کنند هر دو مشتاق یکدیگر شوند و گویند هر مردی که زهرهٔ گرگ را در شهد و آب آمیخته وقت مجامعت بر حشفهٔ ذکر طلا کند و نزدیک زن شود آن زن بی او آرام و قرار نگیرد و کذلک اگر پیه گرگ بر قضیب مالد دوستی زیاده شود و در بیاض استاد مرحوم مرقوم است که خون مرغ سیاه با شهد بر آتش جوش دهند بر قضیب بمالند و مجامعت کنند چندان لذت یابد که بیهوش شود و گرد اندرون گل و پاشک سیر کوهی یا خاکستر سوی مسرزت هر واحد در شهد آمیخته طلا کردن ملذذ است و کذا مشک تبتی دو سرخ سهاگه تلیا چار سرخ دارچینی عاقرقرحا کبابه چینی هر واحد یکماشه در شهد صلایه کرده بر قضیب ضماد کنند و بعد خشک شدن جماع نمایند و اگر عاقرقرحا و تخم ترکی مساوی

سوده با شهد سرشته بقضیب بمالد و ساعتی بگذارد و بعده با جامهٔ باریک پاک کرده بجماع مشغول شود چندان زن لذت یابد که در هوای آن فریفته و دیوانه شد و
وجز او دیگرے را نخواهد و ایضاً برای فریفته کردن زن اسپند لاهوری دار فلفل افیون بیخ کنیر سفید برابر سائیده بمالد و جماع کند و این نیز
مجرب نوشته سکبینج مقل شب سوخته هر واحد یکمثقال کوفته بیخته آب بادیان و قسط صاف سائیده بر حشفه طلا کند و بعد خشک شدن جماع کند
و ایضاً مغز بلیله عاقرقرحای گجراتی بیخال کبوتر صحرائی برگ بنگ شهد در شراب خالص حل نموده بقضیب طلا کند و بعد خشک شدن بجماع
پردازد و اگر یکدانه فلفل سیاه با صندل سحق کرده بقضیب طلا کند لذت بسیار یابد مجربست و یا بیخال کبوتر خاکستر موی عورت زهرهٔ زاغ
زهرهٔ خروس بیربهوٹی تازه دارچینی عاقرقرحا بسباسه هر یک یکجز و مشک نیم جزو بشهد حب بندند وقت حاجت بشراب سائیده طلا نمایند
هرگاه خشک شود مشغول بجماع شوند و این دوا بغایت باعث لذت طرفین میگردد و پیاز نرگس زهرهٔ گاو مویزمنقی عاقرقرحا مساوی وقت
جماع بقضیب طلا کنند و بعد از خشک شدن مباشرت نمایند و اگر زهرهٔ ماهی سوبهود فلفل با روغن گاو زن در فرج طلا کرده مرد صحبت نماید
مرد فریفته آن زن شود و همچنین گوشت ممولا خشک کرده سائیده در عسل آمیخته اگر در فرج بمالد مرد فریفته زن شود و اگر قرنفل زعفران دارچینی
عاقرقرحا مشک باریک سوده در عسل مقوم بمقدار نیم حبه آمیخته وقت جماع یک حب در دهان دارد و لعاب بقضیب طلا کند لذت دهد و در بیاض
والد مرحوم نوشته که سوای زعفران و دارچینی هر سه دوای مذکور را در آب پیاز یا ادرک طلا نموده شوئیده مشغول بکار شوند و عسل زهرهٔ خروس سفید
هر دو مساوی طلا کردن منعظ و ملذذ است و گویند که اگر خراطین بیربهوٹی مساوی با بسوده طلا نمایند و با عورتے مشغول شوند مرد دیگر بر آن
قادر نشود و این دوا ملذذ و مقوی باه است دار فلفل را در شراب دو آتشه تر کنند بعده در زهرهٔ مرغ سائیده حب بندند و در شراب سائیده
سوای حشفه طلا کنند و ایضاً دارچینی عاقرقرحا قرنفل زعفران بوی فارسی زهرهٔ گوسفند صمغ عربی زنجبیل کبابه برابر سائیده بعسل سرشته
طلا کنند و بعد خشک شدن جماع نمایند و ایضاً دارچینی سلیخه مشک سنگ سفید بیخال کبوتر صحرائی بعسل کهرل کرده بر ذکر طلا سازند چون خشک شد
جماع سازند و ایضاً مرداسنگ با قرنفل و زهرهٔ مرغ سیاه طلا کردن مجربست و این طلا معمول سهیل خان نهایت ملذذ و منعظ بقضیب و
مجربست زهرهٔ ماکیان سیاه که کڑکنات گویند گرفته قدرے دهن آن از سر کشاده قرنفل پنج عدد فلفل سیاه هفت عدد سائیده
دران انداخته دهن تلخه بسته در سایه آویزند هرگاه خشک شود وقت حاجت آورده قدرے بلعاب دهن یا شهد حل کرده قبل از جماع بر ذکر
طلا کند چون خشک شود مباشرت نمایند و این طلا نیز ملذذ و دافع سستی قضیب مجرب است مالکنگنی قرنفل جوزبوا بسباسه عاقرقرحا
بیربهنگ دارچینی پهکرمول قسط تلخ بیخ کنیر سفید زعفران اسگند ناگوری سهاگه بریشت از هر یک یکماشه در آب کٹائی خورد چهار پاس
کهرل کنند و حب بسته نگاه دارد هر یک مقدار یکماشه و یک حب در آب دهن حل کرده ضماد کند و بعد یکپاس به آب گرم شسته جماع کند
و این دوا نیز ملذذ و منزل زن است حجرالبقر حل هر یک توله دو پاس در کهرل بسایند تا سرمه سا گردد و اندک در آب دهن یا شهد حل کرده
بقضیب طلا کنند و مجامعت نمایند و اگر سهاگه پهٹکری لونگ شهد هر یک یکماشه حل کرده در زهرهٔ مرغ سرشته بقضیب طلا کند و بعد
خشک شدن نزدیکی کند در آوردن لذت و فریفته کردن زن عجیب و غریب است و ایضاً عاقرقرحا در زهرهٔ گاو و شهد حل کرده ضماد نموده
خشک سازد پس جماع کند و بقول دستے عاقرقرحا سوده در پیه که بر سنگدان ماکیان جفت باشد مهیا شد گداخته آمیخته بر حشفه مالیده
جماع کردن درین باب مجربست و این دوا ملذذ و منزل زن است سهاگه تلیه کبابه هر دو مساوی سائیده در آب دهن یا شهد طلا کرده جماع
کند که نهایت عجیب نوشته و ایضاً بسیار ملذذ و ممسک و منعظ است بیخ کنیر سفید اسگند ناگوری هر دو بقدر یکتوله در بول خر یکپاس سائیده
بقضیب ضماد کند و بالای آن برگ بید انجیر بندد و بعد چهار گھڑی بکشاید پس جماع نماید تاثیر این دوا بوقت کردن دریافت خواهد شد و این
طلا ملذذ و بدرجهٔ اتم است و زن فریفته مرد شود و در جماع چند بار انزال کند سفیده بیخال کبوتر صحرائی دو ماشه عاقرقرحا یکماشه مشک

یکماشه سهاگه نیم ماشه همه را باریک سائیده در شهد آمیخته بر قضیب ضماد کنند هر گاه خشک شود جماع نماید این وزن معتاد یکوقت است و بسیار تحفه و مجرب نوشته و ایضاً سفیدی سنجال کبوتر صحرائی ده ماشه قرنفل پنج عدد افیون دو ماشه شهد یکدام سائیده بر ذکر ضماد کرده چند ساعت توقف کند که نعوظ شود پس جماع کند بسیار لذت و امساک حاصل شود و ایضاً این نسخه مجرب فرنگی ست کرم که اندرون گهونگا باشد برآورده خشک کرده مشک کافور مساوی گرفته سائیده به ذکر ضماد کرده خشک نماید پس مباشرت کنند و این نسوخ بغایت موثر است و باعث لذت طرفین میشود کبابه زنجبیل عاقرقرحا سعد هر واحد یکجز و حصی لبان کثیرا هر یک نیم جز و سوده به آب دهن طلا کنند و اگر نیم جز و زهرهٔ مرغ اضافه کنند بغایت لذت افزای زن میگردد و **ابن نوح** گوید که آنچه در لذت مرد و زن افزاید اینست که بگیرند عاقرقرحا و زنجبیل و دارچینی و کبابه مساوی و سوده در آب که صمغ عربی در آن حل کرده باشند سرشته حب بندند وقت حاجت یکحب در دهن گیرند و آب او بمالند و یا بگیرند فلفل و دارچینی و سنبل الطیب و خولنجان و مشک مساوی و بسایند و بعسل مربای زنجبیل آمیخته به ذکر بمالند و یا حلتیت یکدرم سوده بر آن ده درم روغن زنبق انداخته ده روز بگذارند پس به ذکر بمالند **الطاکی** گوید که از مجربات درین باب اینست که زهرهٔ ماکیان سیاه با اندکے قرنفل بمالند بعضی از متاخرین گویند که طلای عنبر لذت طرفین بافراط ست و از عجائب اینست که قرنفل و کبابه و دارچینی بروغن زنبق بسایند و در آن زهرهٔ ماکیان و عنبر و مشک حل کنند و طلا نمایند و طلای پیشه با تخم انجره مقوی و بسیار ملذ است و عاقرقرحا و وج مساوی بعسل کثیر اللذت است و گویند که کثرت لذت گاهی قوت را ساقط کند و گاهی غشی العلاج آورد **ذکر منزلات زنان** چون سیماب کشته و زاج مساوی بقدر سرخ یا دو سرخ در فرج بمالند فی الحال عورت منزل گردد و سیماب نیم جز و تنکار کافور هر یک یکجز و عسل شش جز و باهم بسایند و بقدر نخود حب بندند و سوای حشفه به ذکر طلا کنند زن منزل شود و اگر کافور در آب برگ تمر هندی آمیخته بر ذکر طلا کنند و بعد خشک شدن جماع نمایند همان عمل کند و زهرهٔ ماکیان با مردار سنگ یکماشه آمیخته طلا کردن مجرب است و کذا زهرهٔ گنجشک با عسل و یا زهرهٔ کبوتر دو ماشه کافور نیم ماشه با عسل طلا کنند و یا کافور چهار سرخ سهاگه بریان یکماشه در شهد یا آب سائیده طلا کنند و بعد دو گهڑی مشغول شوند و یا سهاگه بریان نموده در گلاب سائیده قدرے مشک آمیخته حل کرده طلا نمایند و مجرب گفته که صابون و مصری مساوی به آب لیمو سائیده طلا کنند چون خشک شود مجامعت نماید که در انزال عورت مجرب است و اگر بادنجان که در شاخ پخته باشد مراد به پخته قدری مغز آن برآورده دو تانک دار فلفل در آن پر کرده بهر او بند نموده از هفت پارچه گل حکمت نماید و در آتش جز و بس دار فلفل برآورده و رسا خشک کرده و دارچینی و پهٹکری هر دو چند دو تانک آمیخته باریک سائیده با شهد مقوم جسپانند و وقت حاجت به آب سائیده بر قضیب لیپ کنند بعد خشک شدن نزد زن رود همان وقت منزل شود و ایضاً کافور یکحصه چونه دو حصه سهاگه یک حصه مخلوط کرده با برگ پان خوردن دهد فی الفور انزال کند مجرب نوشته و ایضاً سنجال کبوتر یکماشه باریک سوده با شهد طلا نمایند و نزدیکی کنند و در ابتدای معشوق تماشا بینند و زود منزل شود و ایضاً دانهٔ الایچی خرد و سهاگه و قرنفل و عاقرقرحا کافور چینی هر یک دو ماشه شهد بقدر کفایت حب سازند و سوده طلا کنند که منزل النساء است و ایضاً مجرب و درین باب زعفران چهار سرخ جدوار دو سرخ خصیه بچه سه سرخ هر سه را سحق بلیغ نموده نگاهدارند قبل از دو گهڑی بروغن حل ساخته طلا نمایند و بعد دو سه گهڑی پارچه با بستر کرده قضیب را پاک کنند و مشغول شوند و ایضاً مجرب کافور یک سرخ نرکچور دو سرخ سهاگه دو نیم سرخ کوفته به آب سرشته طلا نموده مجامعت کنند و این طلا نیز منزل النساء است سیماب سفیدی سنجال کبوتر صحرائی نمک سنگ هر سه مساوی در آب پیاز سفید سائیده وقت جماع به آب دهن حل کرده بر قضیب طلا کنند ذکر سخت نیز گردد و ایضاً گویند که زن از چند ضربه انزال کند مجرب است تخم کتان خرد و سنگ بصری با آب پیاز سرخ سائیده بر قضیب مالیده خشک ساخته جماع کند **کثرت شهوت جماع** و این را شش سبب است یکی امتلای بدن و کثرت خون و منی دوم حدت منی و دغدغهٔ آن سوم کثرت رطوبت ماده

مستعد منی مع ضعف بدن وقلت خون بسبب قوت او جذبش جذب آن ماده منی بسوی خویش چهارم قوت اعضای منی مع ضعف اعضای رئیس مثل کسی که دماغ وعصب او ضعیف باشند واعضاء منی او قوی پس اگر ترک جماع کند منی بسیار جمع شود ودماغ تجفیف او بسبب کثرت او قبول دماغ انجره ردیه را باعث ضعف خود وفاسد گردد ومؤدی ببعض امراض شود واگر جماع استعمال کند عصب ودماغ او ضرر یابد وببرد ونقدیه از تقصیر اعصاب ودماغ خالی نباشد پنجم بثور وقروح وحکه آلات تناسل چنانچه زنان را بسبب حکه فم رحم عارض شود وشهوت جماع در ایشان تسکین نیابد ششم کثرت تولد نفخ در بدن ولهذا گاهی از قراقری که مؤلم نباشد انعاظ شدید افتد وانعاظ را بسبب سوء اشتداد نماید بدانکه شهوت مردان در بلاد واهویه وفصول بارده شدت کند بهر آنکه اینها قوت ایشان جمع کنند وحال زنان بضد این باشد بسبب آنکه اینها تودان قوت خامده ومنی بارد ایشان نمایند وخواب پشت از منعظات است طریق تشخیص این اسباب باید که نظر کنند اگر بدن قوی ورنگ سرخ وقلت ضعف با وجود کثرت خروج منی وکثرت احتلام وعظم نبض باشد سببش امتلا وکثرت خون ومنی بود واگر منی تیز وزرد رنگ باشد وبسرعت با سوزش خارج شود وصداع ولهیب بود ودر بول حرقت بهم رسد وتابع او ضعف بود سببش حدت منی باشد واگر در بدن آثار قوت وکثرت خون مستعد بظاهر نشود وبلکه گاهی ضعف بود ودیگر منی بسیار ورقیق وسفید بر آید واحتلام تواتر کند وبدن نحیف شود وبا کثرت نفخ بود سببش کثرت رطوبت ماده منی باشد واگر ضعف وعضوی از اعضای رئیسه یافته شود مثل کدورت حواس وضعف دماغی سببش قوت اعضاء منی باشد واگر از جماع شهوت زیاده گردد وانزال بسرعت شود وگاهی شهوت زیاده بود ومنی بر نیاید وبعد جماع درد ظاهر شود وآثار قروح وبثور یا جرب کلیه ومثانه مثل خروج قشور وریم در بول یا حکه رحم یافته شود سببش همان مرض باشد واگر شدت نعوظ وتقدم تناول اشیای نفاخ یا مزاج منفخ مثل سوداوی مراقی دریافت گردد سببش کثرت نفخ باشد علاج آنچه از امتلا وکثرت خون باشد تدارک آن بی ضرورت ضرر دارد ولیکن اگر تا مدتی انجامد واز کثرت جماع ضعف در اعصاب پیدا کند فصد ومسهل وتقلیل غذا وتناول ترشیها تقلیل آن نمایند ونوشیدن آب عناب وعدس وغوره وانار ترش وسرکه واستعمال ادویه بارد مقلل منی مثل تخم کاهو وبزر البنج وشاهتره وکشنیز وبلوط ونیلوفر وتخم خرفه وصندل وسماق وگلنار وطباشیر و[illegible] وگل سرخ وکافور وتبرید پشت وگرده با ضمادهٔ بارده مثل اقاقیا وگل ارمنی وطراثیث وگلنار با آب آس وخواب بر بستر کتان وفرش برگ بید وگل سرخ ونیلوفر بر بستر وبر پشت برای خوابیدن نافع وآنچه از حدت منی باشد اشیای سرد مرطبه مثل کدو وخرفه وکاهو وشیره تخم داده وادویه بارد مقلل منی که دران اندک تخدیر باشد مثل کوکنار وبنگ استعمال نمایند وروغن ترش نوشیدن ودر آب سرد در آمدن وضمادهای بارد بر گرده نهادن نافع بود وهر چه در علاج سیلان منی از حدت منی گوید بکار برند وبقول بعضی درینجا فصد باسلیق کردن وبعد از آن هر چهار روز مسهل صفرا دادن وسفوف تخم کاهو وخرفه وکشنیز وگل نیلوفر وصندل سفید طباشیر گل سرخ گل بنجنکشت تخم خشخاش گلنار هر یک شش ماشه کافور یک ماشه بقدر هفت ماشه خورانیدن واز گل ارمنی واقاقیا وعدس مقشر آرد جو وطراثیث وصندل سفید هر یک دو درم در سرکه آمیخته بر کمرگاه وعانه ضماد کردن بسیار مفید است وآب مقطر وروغن ترش تحطیم الانعاظ وغذا قلیه خرفه غالبه با کشنیز سبز وکاهو سازند وآنچه از کثرت رطوبات ماده منی بود ادویه حار مقلل منی مثل شونیز وتخم سداب وتخم بنجنکشت وپودینه وبرگ نعناع ومرزنجوش وانقوزه داده وادویه کاسر ریاح مثل صعتر وسداب وپودینه وجوارش کمونی ومثل دراج وتیهو وکبک خورانند وهر چه در علاج سیلان منی از استرخای اوعیه منی بیاید استعمال کنند وآنچه از قوت اعضای منی باشد تخدیر اعضای وتقویت عضو ضعیف وتسقیه نیلوفر با آب کاهو وتطلیل با آب نیلوفر واستعمال ادویه بارده مخفف منی وهر چه در علاج سرعت انزال بسبب حرارت ودر علاج سیلان منی از حدت منی بیاید بکار دارند وآنچه از بثور وقروح وجرب وحکه باشد علاجش از قروح وجرب کلیه ومثانه وحکه رحم جویند وفصد ومسهل صفرا کنند وشیره تخم خرفه وکاهو وخشخاش ولعاب اسپغول با شربت بنفشه دهند وآنچه از کثرت نفخ باشد پس اگر

سبب تسخین و نفخ حرارت بود مبردات مثل شیره تخم خرفه و کاهو و کاسنی بر سبیل تنوب شوند و اگر از ضعف حرارت و کثرت رطوبت باشد مجففات محلله ریاح که مذکور شد بدهند و اگر از کثرت سودا بود تنقیه آن بفصد و مسهل سودا نمایند **اقوال** مهره سودی می نویسد که شرب کشت برکشت که آنرا اسوادالهند گویند و کذا الطبیخ خضر در قطع باه عجیب است و مداومت اکل طرخون و تخم ترنجشک و بقله یمانی و سرمق و کاسنی وزوفرا که آن خرفه است یک درم و عناب کدو و ماش و کشنیز و بشکر و نقوع آن و حب کاکنج و بیخ سوسن و تخم فنجنکشت بریان و بقله خرفه و تخم آن و بیخ نیلوفر دو درم با شربت خشخاش و عدس مطبوخ بسرکه و نقوع آن با تخم کاهو سوده پاشیده و توت شامی و فلفل و عنب الثعلب و حماض سواقی و آلو و بلوط و سرکه و شرب آب سرد ناشتا و شرب و شم کافور و فرش گل سرخ و برگ فنجنکشت و شم ثمر آن و برگ و گل آن و ضماد طباشیر و شوکران و شرب آب در کوزه رصاص برای زنان شرب خون خفاش و خواب بر برگ ترب هر واحد قاطع باه است و صوم و استفراغات و خواب بر جانب است و بر انقطاع جلد و حمل ضماد سیما بستن آن به پشت و نشستن بر سنگ نیز از قواطع شهوت نوشته اند صاحب گنج بادآورد نوشته که اگر درخت کیله را کاواک کرده سیماب در چاه الیه چند عدد دوران نهند و بعد دو هفته برآورده بخورانند کثرت شهوت مرد و زنان هر دو را انقطع میدهد و کذا نوشانیدن آب کیله بمقدار یکفلوس تا سه روز و کذا شکوفه درخت تخود بمقدار و کذا تخم ده برگ کوفته بیخته نیم دام نبات برابر تا یکهفته و ده برگ تسمی از گل صد برگ است و کذا شب سیاهی بریان یکجا شده و شربت یک پیاله آب سرد و سه توله نبات آمیخته نوشیدن در سه روز عظیم الاثر است خصوص در زنان و کذا خوردن قلیه خطاطیف شیخ می فرماید که کثرت شهوت اگر با قوت بدن و دمویت و صحت مزاج و سن جوانی و اقتدار او بیاد بغیر استعقاب ضعف باشد پس واجب است که بجماع بسیار مشغول شوند زیرا که درکسر و احبان مزاج و رنها کوت است مگر در شدت ضرورت و بدانکه تولد منی مقوی قلب و بدن است و قلت تولد آن مضعف رنگ مضعف ذکر افت پس اگر از پس تحلل بدن و سهولت عرق هم رسد ریاضت استعدادی و استحمام آب سرد اگر ممکن باشد استعمال نمایند و احب است کسر شهوتی که بسبب فرط امتلا از حرارت یا رطوبت باشد پس تعدیل یا استفراغ کنند مثلاً آنچه از امتلای حار بود علاجش با فصد و تخفیف غذا و تناول مبردات است و آنچه از امتلای رطب بود علاج او ادرار مجففات حاره منی مع ادویه مسهل بهم استعمال ادویه مسهل عیه بود و آنچه از حدت منی باشد علاج آن تعدیل اخلاط و تبرید آن به تناول مثل کاهو و خرفه و تخم آن و کاسنی و کدو و خیار و خوافه و کشنیز رطب و تضمید مثل نیلوفر و طحلب و قیر و طلیات معمول از روغنهای بارده و عصاره فی رطب و کافور و طلا کرده و شرب آب استعمال صفحه اسرب بر پشت و شرب آب سرد و خواب بر فرش کتان و مانند آن و غذا از عدس و خرفه و سکنجبین قوی الهضم باشد از قرص طباشیر زند و آنچه از کثرت تولد منی باشد علاج او تبرید منی است بدانچه مذکور شد از مبردات و آنچه از حکه و شور باشد علاجش فصد و اسهال اخلاط حاره و تعدیل مزاج و اطلیه مبرده مذکوره بود و گاهی حاجت به تبرید را و طلا مثل بیخ و برگ شوکران و نشستن در آب سرد بسیار افتد و آنچه از منفخات بود علاجش مبردات است اگر حرارت شدید باشد حتی که حرارت منفخه را ساکن کند و با مجففات بقوت محللات ریاح اگر با برودت شدید باشد و استفراغ سودا از ایشان اگر سوداوی باشد مجففات منی بارد و عدس با و آب او و خصوصاً مطبوخ بشهدانج و اگر چه شهدانج حار است مثل تنبول و کشنیز و تخم خرفه و آب نی تازه و آب دوغ بسیار ترش و آلو و بلوط و سرکه و شهدانج و تخم کاهو گاهی قطع باه کنند اگر کثرت آن نمایند و از ادهان زیت مقلل منی است و تضمید بطحلب و حشیشه شوکران و بیخ و خصیه آن بر خصیتین و مقعد و تحکنین مطلاع بسفیداب مغسول و مرداسنگ و قیمولیا و سرکه و ایضاً این مرکب بسبب و بگیرند تخم کاهو بزرالبنج و تخم خیار و اسپغول و تخم کاسنی کشنیز خشک و گل نیلوفر خشک از هر یک اسوای اسپغول بکوبند و سفوف سازند و آنچه بتجربه تحریر آن کرده اند آنست که منی مسوزد و اسقاط شهوت جماع کند مجففات منی چهار شونیز بریان و تخم سپندان بریان و تخم سداب و تخم فنجنکشت [illegible] و فرفیون و حند قوقی و خرا و مرو سفید و زیره و [illegible] مرکبات که وی بسیار مجفف منی است و اگر صاحب او [illegible] باشد بآب سرکه بخورد و آن مرکب [illegible] مقشر بریان و مقل هر دو [illegible] دو درم گلنار و گل سرخ هر واحد پنج درم تخم سداب هفت درم تخم فنجنکشت پنج درم کوفته بیخته بکار برند و غرض [illegible] الغیال ساید و [illegible]

و بریان کردن بهر کس معونت او بباه و ایضاً تخم شبت سه درم تخم کاهو تخم خرفه هر واحد چهار درم با آب عدس بخورند و ایضاً تخم سداب و جند بیدستر و بزر البنج مساوی شربت یکدرم بشراب ممزوج و ایضاً تخم سداب یکدرم انیسون یکدرم جند بیدستر و بزر البنج سفید تخم فنجنکشت هر واحد دو درم گل سرخ و گلنار هر واحد سه درم کوفته بیخته شربت دو درم با آب سرد یا شراب ممزوج و ایضاً بیخ سوسن دو درم تخم سداب سه درم گلنار پنج درم دو دو درم ازین با آب دوغ بخورند و ایضاً تخم کاهو سه نیم درم تخم سداب دو نیم درم دو درم ازین با سکنجبین بدهند و ایضاً تخم سداب یکدرم گلنار دو درم تخم فنجنکشت یکدرم و این یک شربت است و ایضاً مرکب از بیخ نی خشک و حبق جبلی از هر واحد دو درم فرفیون نیم درم تخم سداب و خرا و فنجنکشت و مرزنجوش هر واحد یکدرم همه را جمع کنند شربت درم و ایضاً بیخ نبات معروف بخصی الکلب و تخم شهدانج بری هر واحد هشت مثقال تخم فنجنکشت بریان دو مثقال تخم کرنب لمای یکمثقال شربت از جمله یکمثقال بشراب سیاه و قابض قدما مدح این کرده اند مجوسی گوید که کسیکه شهوت جماع بر آن افراط کند باید که کاهو و خرفه و حیزرا و عدس مطبوخ و جاورس و خیار و بادرنگ بخورد و شهدانج و تخم کاهو و تخم خرفه و تخم فنجنکشت و کشنیز خشک و تر آنرا بدهند و این دوا قطع شهوت جماع کند تخم کاهو تخم خرفه اسپغول کشنیز خشک مساوی سوای اسپغول باریک سائیده دو درم بگلاب و آب کاهو و آب کشنیز تر بخورند و ایضاً تخم کاهو دو درم تخم خرفه تخم سداب گلنار هر یک سه درم باریک سائیده دو درم با آب عدس مقشر مطبوخ بدهند و یا تخم شهدانج و تخم فنجنکشت هر واحد یکدرم سائیده با آب سداب بسرشند و این یک شربت است با آب گرم بخورند و بر ناحیه گرده صندل و گلاب و کافور طلا کنند و قطع رصاص بر کمرگاه به بندند و کذلک خشخاش و شوکران و برگ بنج و برگ فنجنکشت مساوی همه را باریک سائیده و لعاب اسپغول آمیخته بر قضیب ضماد کنند اسمعیل و ایلاقی گویند که اگر سبب کثرت شهوت حرارت باشد استفراغ بالفصد اولی تر بود و طعامهای سبک باید خورد و شربتهای سرد چون شربت نیلوفر و شربت لیمو و شیره تخم خرفه و آب آلی تر و دوغ ترش بکار برند و در طعام کشنیز تر و خشک و تخم کاهو اندازند و طعام چون غوره با و سماق با و ریباس با و انار ترش و ترشی ترنج و چیزهای سرد و تر چون کدو و کاهو و اسفاناخ و برگ و ساق خرفه و کاسنی و عنب الثعلب و چیزهای سرد و خشک چون پست جو و پست عدس و پست گاورس و عدس با شهدانج پخته بسازند و از اطلیه برگ خرفه و کشنیز تر و لعاب اسپغول اگر بر خصیه و مقعد ضماد کنند و باشد که برگ شوکران و برگ بنگ با این چیزها یار کنند و آنرا که رطوبت زیاده بود و حرارت باندازه باشد کمونی سود دارد و منی را خشک کند و نگذارد که بسیار پیدا شود و اگر حرارتی باشد کمونی با سرکه با سکنجبین خورند و این دوا منی را خشک کند تخم کاهو تخم خرفه مساوی شربتی پنج درم کوفته با آب عدس مقشر و دوا دیگر تخم سداب سه درم تخم کاهو پنج درم شربتی دو درم با سکنجبین و اگر کسی چند روز پیوسته بامداد تخم کاهو دو درم و شیره تخم خرفه بخورد شهوت جماع از وی بریده شود و اگر سبب کثرت شهوت حرارت و حدت منی بود آشامیده و ضماده بارد که مذکور شد بدهند و اگر سبب کثرت سودا بود استفراغ سودا کنند و تدبیر اصحاب مالیخولیا بکار برند ایضاً شیخ گوید که ادویه و اطعمه که بدان امر کنند و منی آنچه بسازد و بکار آید که قوت مجامعت را ببرد اینست اما ادویه برگ نیلوفر و تخم او و برگ بید و برگ گل و اسپغول و بزر البنج و کافور است و اما اطعمه هرچه ترش و قابض است مثل سماق و ریباس و انار ترش و سرکه و ترشی ترنج و بهی ترش و سیب ترش و زرد آلو خام ترش و غوره و مانند آن و اما بقول کاهو و خرفه و اسفاناخ و سرمق و کدو و حماض و کاسنی و کشوث و عنب الثعلب و خیار و بادرنگ و خربزه زمستانی است و اما کار را محتاج است بزن حائض و نابالغ و زنانی که بعید العهد از جماع باشند زیان دارد ابن الیاس گوید که کثرت شهوت اگر از کثرت منی و خون و یا از امتلای جمیع بدن باشد تنقیه بدن بمطبوخ فواکه و تقلیل غذا و فصد کنند و هر صبح رب غوره دو درم و یا شیره تخم خرفه پنجاه درم سکنجبین ساده دو درم بنوشند و یا نقیع عناب و آلوی سیاه کوهی هر واحد پنجاه عدد و تمر هندی سی درم و حشیش خشخاش بیست درم زرشک چهل درم انار دانه ترش سی درم و یکشبانه روز در آب سرد تر کرده پنجاه درم ازان صاف نموده آب غوره ده درم بران آمیخته بنوشند و غذا مزوره آب غوره و سکباج خورند و یا عدس مطبوخ بسرکه و یا کاهو و خیار و بادرنگ و شهدانج و تخم فنجنکشت و کشنیز خشک و تر و دوغ بخورند و این دوا تقلیل منی و قطع شهوت جماع کند تخم خرفه تخم کاهو تخم فنجنکشت تخم شهدانج تخم سداب تخم کشنیز هر واحد چهار درم با آب ریباس یا آب انار ترش

یا آب ریباس هر کدام که باشد دو درم بدهند و صندل کافوری و گلاب برگ کدو طلا کنند و برگ بید خواب کنند و اگر از حدت منی باشد هر صبح سکنجبین ساده
ده درم و یا شیره تخم خرفه بیست درم و یا آب نقوع تخم خشخاش چهل درم بنوشند و کاهو و ریباس ترش بخورند و غذا فرنی عدس با حصرم یا مضیره سازند
و در آب سرد هر روز در نطول بنشینند و قطعه رصاص بر بطن بندند که آنرا خاصیتیست در قطع شهوت باه و اگر از شوزش و حکه اوعیه منی از ماده حاره
صفراوی باشد صباح جلاب از عناب ده عدد و نیلوفر چهار درم شکر ده درم بیاشامند و غذا فرنی که ماش مقشر و مغز بادام آب کدو یا زیرباج یا آب
انار ترش خورند و بعد از آن اسهال بخیار شنبر و ترنجبین و شیرخشت هر واحد ده درم نمایند و باصلاح طبیعت بمطبوخ هلیله زرد کوشند و اگر علامات خون
غالب باشد فصد باسلیق یا هفت اندام کنند و تقلیل غذا نمایند و مسکن باه بنوشند و باکشک گلاب تر کرده بخیسانند و در آب سرد در ابزن نشستن
و دوشیدن شربت نیلوفر یا شربت حصرم یا شربت صندل هر کدام که باشد ده درم ایشان را نافع بود و اگر از کثرت نفخ باشد بعده و کاسنی تخم شبت
شیره تخم سداب و تخم پنجنگشت هر واحد سه درم شکر سفید ده درم بدهند و غذا از مزوره ساده سازند و اگر از کثرت سودا بود هر صبح جلاب
و شربت بادرنجبویه ده درم خورند و غذا نخود آب با شیره مغز حب القرطم بعده تنقیه بدن بمطبوخ افتیمون یا معجون نجاح مع سنا هر واحد هفت درم و شکر سفید
ده درم نمایند و قرص کشنیز بنویسند که اگر این باقیه عدم تضرر از جماع باشد آنرا بالاستطلاق احتیاج بعلاج نیست و کثرت شهوت که از فرح
باشد و یا آلات تناسل و حکه باشد سالها آنرا باشد و آنچه از قوت اعضای منی و ضعف اعضای حسی باشد تبرید اعضای منی و تجفیف بمثل عصاره
کاهو و تقسیم یکدل نیلوفر و روغن نیلوفر و تقلیل یابد آن و مشک غذا باید و در استعمال ادویه مقویه منی کنند و باید که بدان ادویه باید ادویه ایصال
ادویه مجففه بسوی اعضای منی بسهولت و سرعت تفلیظ سازند و این هم در قطع جماع بالکلیه نماید و آن از خواص است اگر خصیه سقنقور امن خشک
کرده و ساییده در شراب رطب حل کنند پس بر کرده مرد ازان بخورد شهوت فسل او قطع گردد و اکثر اطبا تقلیل جماع و منی کنند حب القطب تخم و قرنفل
سداب هر یک پنج درم عدس گلنار هر یک دو درم سفوف ساخته صبح و شب یک کف دست بخورند و این از قاطع الشهوت گفته اند و این قرص قاطع منی
هر کاه و از حرارت بود استعمال نمایند تخم کاهو تخم خرفه هر واحد ده درم و ببول کشنیز خشک هر یک سه درم گلنار گل نیلوفر گل سرخ هر یک ده درم
ازین سه درم با یک جرعه آب بخورند یا کاهو بنویسند و گوید که این دوا قطع شهوت جماع کند و گوید که دو درم تخم کاهو با آب خرفه یا گلنار
پنج درم با سفیده بخورند و این در قطع شهوت مردان کند تکمیل سداب پنجنگشت و گلنار مساوی کوفته قرص ساخته سه درم از آن بخورند
زنان از تخم شبت دو درم دهند و از تخم پنجنگشت و قبیل با شوربه تجربه نمایند یا قرص با ادم کوفته بسرکه ممزوج دهند یا شیر تخم و عدس بسرکه ممزوج
نمایند و این بکرات نوشته و با تجربه رسیده گفته که از غایت خاصیت استفراغ و حیاری منی است یعنی اوعیه منی را آنرا خشک کند و عرق او
قطع آن کند و گفته که اگر از ادویه باه در الم کنند بعد تکرار که در الاثر گوشت او را الم کند محمد زکریا گوید که مرد تخم مشتمال کافور در شیر و گفته
با خود ده روز خورد پس شهوت باه ازان منقطع شد بعد که اثر گشت تا آنکه باطعام چند با دفع شد بعد اصلاح یافت محمد حسین می‌نویسد که اگر کثرت
شهوت از کثرت منی و خون از جهت امتلای اوعیه منی و آلات آن و یا امتلای جمیع بدن باشد بعد فصد باسلیق یا اکحل و تلیین طبیعت و اقتصار
باغذیه قلیل التغذیه چون حصرم و سبزیها یا بیشتر سبزیها که چاشنی بود و ترش و تقلیل تناول لحوم کنند و شیره تخم کاهو و خرفه و کشنیز با شربت نیلوفر
بنوشند و بر گرده صندل و نیلوفر و سماق و گلنار با گلاب و آب برگ سرو ضماد کنند و بر زمین سخت و سرد بخوابند و این قرص مقلل منی و مقطع شهوت
جماع است تخم کاهو تخم خرفه تخم سداب حب الفقد کشنیز هر یک چهار درم کوفته بیخته با آب برگ سداب سرشته قرص سازند شربتی سه درم
با دو درم آب خورده و اگر از شوزش و فرح اوعیه و مجاری منی باشد بعد تنقیه و تعدیل قضیب را در آب بسیار سرد یا یخ نقطه تا در آب سرد اندازند
گذارند و اگر قضیب و بیخ آن با شیر دختران یا شیر خر که دران دم الاخوین حل نموده و شیره مغز تخم کدو و مانند آن در آن برآورده باشند بچکانند و اگر
ریشها باشد تبرید اقراص ساختند از روغن شیرخشت محلول در شیر خر یا شیر دختران مفید است بعد ازان در رفته مذکور شریف خان نوشته اند که این سفوف

مقلل

مقلل منی است تخم کاهو نشاسته را اکشته خشک آرد و بلوط گل نیلوفر تخم خرفه صندل سفید صندل سرخ سماق گلنار فارسی طباشیر بنفسه عدس مقشر تخم گل سرخ هر یک
یکجزو سنبل الطیب کافور هر یک نیم جزو کوفته بیخته سفوف سازند و از این سفوف نیز قطع شهوت جماع از رجال و نساء کنند شراب تخم خرفه تخم کاهو تخم کشوث
هر یک یکجزو گل نیلوفر دو جزو شربتی سه درم با شیره تخم خرفه و ضماد و طلای گشنیز تازه و برگ بید نیز کسر شهوت جماع کند اما تدبیر مضرتهای
جماع بدانکه اکثار جماع حرارت غریزی را ساکن کند و حرارت غریبه را مشتعل سازد پس افعال طبیعی زائل شود و افعال خارج از طبیعت قوی گردد
و قوت ساقط شود و نشاط کم گردد و حرکات ثقل آرد و تاثیر امراض حادثه بسوی آن سرعت کند و معده و کبد ضعیف گردد و هضم بد و فاسد شود
و اعضای اصلی خشک گردد و پیری و ذبول بسوی آن سرعت کند و گوشت و خون کم شود و نضارت رنگ ببرد و نبض ضعیف شود و موی بریزد
و ضعیف گردد حتی که صورت صلع شود و دماغ را خشک کند و بسبب ضعف بصر نماید و رعشه پیدا کند و حرکات ضعیف شود و سینه ریه گردد و ضرر
و هزال آن آرد و کسیکه بر سر پهلوهای وی قولنج ایلاوس نفخ دارد قولنج زیاده شود و لهذا باید که از جماع احتراز کند هر کرا قولنج ریحی اکثر عارض شود و اخلاط بارده
دران باشد و صاحب وجع درک و مفاصل و عرق النسا خاصه که بر امتلای شکم اجتناب نماید و اولی از ایشان نحیف و صاحبان ابدان نحیفه
و مزاج یابس اند که ایشان را سرعت ذبول و جفاف عارض شود و خاصه کسانیکه گاهی تنها تنگ و خون انها اندک بود پس اگر عروق ایشان با وجود
قلت گوشت فراخ و خون بسیار بود مضرت جماع کمتر باشد و چه جائی در باب مضرتهای جماع که نه بر وقت و نه بر شهوت صادق باشد میگوید که افراط کرده
و جماع در ایحاج کردن بر خویشتن زیان آرد و هر آنکه هرگاه او قوت منی خالی شود و هر جماع که از پس آن کنند غذای خبیث از آن متولد باشد حتی که هرگاه دران
ایحاج کنند بجای منی خون آید و هرگاه غذای خبیث متولد شود قوت جاذبه او از گرده و غدد رطوبت طلب کند و بعضی آنکه جماع از وی متولد باشد از گرده و مثانه و گرده و جگر
آن از جگر طلب کند و جگر بعض آن از معده طلب کند و غذای خام پیش از هضم از معده کشیده شود و از غذای خام آفات تولد کند اول آنکه وبا شود دوم جگر یا
یرقان و استسقا مبتلا گردد و خون از آن غذا پیدا شود و چه خام بود و خام با آنکه جگر آب مستعمل گردد آنکه بس پخته از خون گرداند و کلیه بس خام را
ختوار و پخته پخته از آن خون بمغز سودا اول در سر آید و تا خبیث صرع و سکته و نسیان و فالج و رعشه و لقوه و ضعف اعصاب اداء کند و آنچه
بدل آید رطوبتی فاسد از آن در عضلات اعصاب جمع شود و خفقان پیدا گردد و آنچه بمفاصل رود و از وی اوجاع مفاصل و نقرس و عرق النسا تولد کنند
و آنچه بشش رود از وی ربو و ضیق النفس و سرفه و سل تولد کند و آنچه به گرده رود از آن سده و ورم و صلب تولد شود و الفصل اگر جماع بر امتلاء اتفاق افتد
مضرت آن بزرگ بود از بهر آنکه رطوبت غریزی خرج شود و بدن سرد و خشک و قوت و روح ضعیف و ساقط است گرده و دق تنگ و دق و موی
ضعیف شود و بسبب خشکی دماغ صلع شود و در پشت درد و ورم و درد گاه و مثانه پیدا شود و دندان گوشت بن دندان کنده گردد و هر کرا وتر او
غلیظ بود و در حال جماع قشعریره به پشت او بر آید و اعضای او ناخوش شود و هر که بعد جماع سردی یابد و نفس او تنگ شود و خفقان پیدا آید و چشم غائر شود
و شهوت طعام ضعیف گردد او را نشاید که جماع کند و از کثرت جماع دوار و طنین پیدا شود و باشد که حرارت غریزی مستولی گردد و تبهای محرقه
آرد و بیشتر رعشه و ضعف بینائی و قولنج ریحی تولد کند خاصه کسانی را که بر پهلوهای ایشان پیچ گردد و بسیار باشد که اخراج منی بود و اگر از جماع باز ایستد
سر و تن گران گردد و ضجر و دل تنگ شود و امتلاء بسیار افتد و اگر جماع کنند معده و جمیع قوتهای اعضای او ضعیف گردد و این را چند دوا و جماع اندک کند
و اندک خورند شدن و مراعات معده کردن علاج و کیفیت و باید دانست که مردم را که از غرض خشک اندام او از افراط جماع قوت و ذبول بود و از
دو حال بیرون نباشد یا رطوبت اصلی خرج شود و حرارت غریب بر اعضای اصلی مستولی گردد و بر ترقی او تا برود باد از آن حرارت غریبه باقی نماند و سودی ذبول
و دق شیخوخت گردد و هر دو فرق عظیم از دق و دو باشند لیکن امراض دیگر که سابق مذکور شد و یک باشد از بهر آنکه بدن ایشان فضول بسیار باشد
و هر دو لاغر و خشک اند لیکن رنگ ایشان سفید و پوست ایشان نرم بود و بدن ایشان گرم نباشد و رگهای ایشان تنگ بود و خون ایشان کم باشد
و سفیدی رنگ ایشان بر صاحبت زرد یا سبزی باشد سفید بود و این همه علامات سردی و خشکی مزاج اصلی ست

بود و مضرت جماع در تن ایشان عظیم باشد و طائفهٔ دوم سیاه چهره و مائل بسرخی و گندم گونی و رگهای ایشان فراخ بود و خون بقیاس طائفهٔ دیگر و بقیاس
گوشت اندامهای ایشان بسیار بود و بقیاس دیگران اندک باشد و مفاصل ایشان قوی ظاهر بود و اعصاب غلیظ و موی بر تن ایشان بسیار و
جلد ایشان صلب و درشت بود و امرد علامات مزاج گرم و خشک ست و این طائفه را نیز منی اندک و غلیظ و شهوت بسیار بود و در جماع قوی باشند
لیکن زود از کار باز مانند و مضرت افراط سبب کمی خون بود و مردم فربه تر دو طائفه اند یکی آنکه فربهی ایشان از پیه بود و پوست ایشان نرم و بی موی
و مفاصل ایشان در گوشت پوشیده و رگها باریک بود و گوشت اندک و رنگ ایشان سفید و این همه علامات مزاج سرد و تر ست این طائفه
منی بسیار و رقیق و شهوت جماع کمتر بود و از مضرت ذبول ایمن باشند لیکن مضرتهای دیگر چون درد پشت و زانو و غیر آن بسیار افتد
و طائفهٔ دوم آنکه فربهی ایشان از گوشت بود و رنگ ایشان بسرخی زند و بگندم گونی و رگهای ایشان فراخ و خون بسیار بود و بقوام معتدل و بس
اگر موی بسیار رسته باشد و این علامات مزاج گرم و تر ست و این طائفه را منی بسیار بود و آرزوی جماع قوی و مضرت آن اندک بود و اگر از جماع
باز ایستند مضرت آن زیاده او مضرت بسیار کردن بود و تمریضان و مردم لاغر و کسانی را که از جماع لذت عظیم یابند و از پس آن ضعیف شوند
از جماع دور باید بود و هلاک خویش در آن باید دانست شیخ الرئیس در مضار جماع و احوال او و در دوات شکل او می نویسد که جماع استفراغ جوهر
غذای اخیر میکند پس ضعف مضاعف کند مثل او و استفراغات دیگر ضعیف نکند می آرد و از جوهر روح بسیار بسبب لذت خارج مینماید و لهذا مجامعین
کثیر اللذة او را در ضعف می اندازد و جماع مستکثر خود را بسوی تبرید بدن آن بتیبیس او و بتحلیل حرارت غریزیه و انهاک قوت او سرعت کند و بدن
او لا هیجان حرارت و خاشیه غریبه میکند حتی که بران موی کثرت کند بعده بعقب او تبرید تام و ضعف حواس او و از بصر و سمع نماید و ساقهای پا و فتور در
حادث شود و به برداشتن بدن او استقلال نکند و گاهی حال او منتهی بصرع خفی بدان جهت گردد و گاهی بران سودا پس صفرا غلبه کند و آزاد و ازار و ضعیف
و شبیه بفتار میرحه در اعضای بدن تا آخر پشت او و طنین عارض شود و اکثر ایشانرا حمیات حاده و محرقه عارض گردد و در آن هلاک میشوند و گاهی
رعشه و ضعف عصب و سهر و تحوط عین مثل آنکه هنگام نزع عارض شود و ایشانرا اماوث بسیار گردد و صلع و ابره و درد پشت و گرده و مثانه عارض میشود و
داوالی پشت گرم شود و پس ماده و جمع بسوی آن منجذب گردد و بعضی را شکم قبض شود و گاهی قولنج افتد و بخر فم و بخور آرد و هر که در بدن او اخلاط ردی
باشد بعد جماع در آن قشعریره حرکت کند و سمکه در بدن او و اخلاط عفن باشد از آن بعد جماع بوی بد آید و آنکه ضعیف الهضم باشد بعد جماع او را قراقر
حادث شود و بعضی کسان بتبدل مزاج ردی باشند پس اگر جماع ترک کنند کرب و ثقل بدن و سر ایشان و تهیج و کثرت احتلام ظاهر شود و اگر جماع
کنند معدهٔ ایشان ضعیف و خشک گردد و اولی مردم باجتناب جماع کسی ست که بعد جماع او را رعده و سردی یا ضیق نفس خفی و خفقان و غشی در
بیننین و ذهاب شهوت طعام بهم رسد و کسیکه سینهٔ او علیل یا ضعیف بود یا ضعیف المعده باشد پس ترک جماع اوفق اشیای برای کسی ست که معدهٔ او
ضعیف بود و لهذا زنان که اسقاط حمل کنند اجتناب کنند و برای جماع اشکال ردیه است مثل آنکه زن بالای مرد باشد که این شکل ردی در جماع ست
از آن خوف ادره و انفتاق و قروح احلیل و مثانه باشد بسبب نفث زرق منی و باشد که در احلیل قدری از منی زن افتد و بعد آنکه حبس منی و بعد آن
آن بسیار مضرت ست و گاهی بوجع یکی از دو بیضه منودی گردد و باید که جماع نکنند بر حاجت متحرکه برای بار اول و نه بار یا بعد حرکت یا بعد انفعال نفسانی
قوی و جماع با غلمان قبیح ست نزد جمهور و حرام ست در شریعت و از یک جهت مضرت ست و از جهت دیگر ضرر اندک دارد اما از جهت آنکه طبیعت در آن
محتاج بحرکت بسیار بود تا منی خارج شود و آن مضرت ست و اما از جهت آنکه منی بادی و فق بسیار نکند چنانکه در زنان ضرر آن کمتر بود و قریب نیست در
حکم او مباشرت سوای فرج جرجانی در باب مضرت مجامعت با غلامان می نویسد که جماع با غلام هم در شریعت حرام ست و هم خلاف طبیعت
آفرینش و هم سبب انقطاع نسل و هم نزدیک همگنان زشت و ناپسند کار از بهر آنکه محل آن کار نیست و در آن قوت جاذبهٔ منی نه بدین سبب بیرون
الحاح و حرکت بسیار باید کرد تا مراد حاصل شود و هر جماعی که بالحاح و حرکت بسیار تمام شود زیان دارد و از آن وجه که او محل جماع نیست و در آن قوت جاذبه

منی شد اگر کسی را بر شهوت صادق و کثرت منی این اتفاق افتد چنانکه الحاح حرکت بسیار نباید کرد زیان کمتر دارد و وهم او گوید که باز گرفتن منی در وقت مجامعت سخت زیان دارد و ورم انثیین و قرحه مجری و سنگ اندر مثانه و مجاری از آن تولد کند خاصه اگر از منی که حرکت کرده باشد انزال نشود و قرار یابد اگر دو سه بار پای مجامعت کردن در آن وقت و در سرین آرد و در پهلو خفته منی تمام بر گرفته نشود و درد گرده و آماس قضیب و خصیه و ادرار تقطیر کند علاج هر که کثرت جماع نماید اغذیه‌ای باید که اخراج خون و تعب و تعریق و حمام و غیره کم کند و تدبیر او مایل بتسخین بدن و ترطیب و تکثیف آن کنند بهر آنکه جماع بدن را سرد و خشک و متخلخل گرداند و باید که در غذا و شراب و خواب و سکون و خوشبو و ادهان و اکحال او افزایند و هر چه از آن عارض شود بعلاج آن مقابله کنند و در حمام آب شیرین معتدل مایل بگرمی غسل کنند و در آن عرق نیاورند و بادام و شکر و پسته و نارجیل و حبة الخضرا و فانید استعمال کنند و میوه‌های معتدله مثل گزر و حبة الخضرا و جز آن بخورند و ریاضت معتدل کنند که اعانت بر هضم نماید و لعابها و ادویه مولد منی کنند و بسوی اعراض نظر کنند که آیا بدن سرد و خشک شده یا گرم گردیده و یا سقوط قوت شده و یا هیجان حرارت غریبه گردیده پس قصد مقابله آن کنند جرجانی در تدارک مضرتهای جماع می‌نویسد که صاحب مزاج سرد و خشک را تدابیر گرمی و تری افزاید کرد و طعام او نان سفید و گوشت بره و اسفیدباجات چرب و کوفته و کباب و هریسه بمقدار هضم باید و مصالح آن زنجبیل و دارچینی و دار فلفل و پیشه‌ها چون زلیبیای عسلی و قطایف و لوزینه و مانند آن و شراب شیرین مزه و خرما و شیر تر کرده و شیر انگبین سود دارد و از طعامهای شور و ترش پرهیز باید کرد و بر بستر نرم و گرم باید خفت و چون طعام هضم شده باشد در حمام رفتن و روغن یاسمین و روغن خیری مالیدن و لهو و آسایش جستن و بخلخله مشکین با خود داشتن و شقاقل مربی و زنجبیل مربی و ترنج مربی سود دارد و اگر قوت یکبارگی ساقط شود در حال ماء اللحم باید داد و اندک شرابی یا زرده تخم مرغ نیم برشت با اندکی انگبین کهن و اندکی دارچینی یا دواء المسک در ماء العسل حل کرده اول دادن پس عقب آن ماء اللحم دادن و بخلخله مشکین بوئیدن و این حال بیماران و ناقهان و مسلولان را افتد و کسانی که از جماع لذت بسیار یابند چون عاشقان و کسانی را که بعید العهد از جماع باشند و یا جماع بر گرسنگی و ماندگی کرده باشند و اگر صاحب سقوط قوت جوان باشد و تندرست و فصل تابستان بود در آب سرد نشستن و در آمدن و در حال بر آمدن سود دارد چنانکه در کتاب حفظ صحت مذکور شده و آنرا که در تن اخلاط عفن باشد و بسبب حرکت و حرارت جماعی آن اخلاط گرم شود و تن را گرم کند و علامتش آنست که در حال جماع قشعریره به پشت بر آید و باشد که تب بلرزاند وی را اول تن از اخلاط پاک باید کرد و حرارت غریبه را تسکین بخشند پس بعادت باز آورند و صاحب مزاج سرد تر را تدارک ضعف بسوی مشک و عود و معجونهای گرم باید کرد و چون مشرود و طیطوس و دواء المسک و معاجین باه که در جایگاهش مذکور شده و سقوط قوت و شهوت و غشی او را هم بماء العسل و شراب کهن و توابل گرم تدارک باید کرد و طعام او کباب و بریانی و قلیه باشد با توابل گرم چون فلفل و زنجبیل و دارچینی و بجای آب ماء العسل خورند و شراب کهن و شراب انگبین سود دارد و صاحب مزاج گرم خشک را تدابیر تری افزاید کرد و حفظ آنچنین که حرارت غریبه مشتعل نشود و تدبیر آنکه از تسبیح و یا فصد که تن گرم شده و از طعامها و توابل گرم پرهیز باید کرد و آسایش طلبیدن و طعام که از کدو و اسفاناخ و ماش مقشر و کشک جو و دوغ تازه و گوشت بره و زیرباجه مرغ فربه سازند و تخم مرغ نیم برشت و ماهی تازه سخت موافق بود و از میوه‌ها انگور سفید و امرود چینی سود دارد و در آب نیم گرم نشستن و روغن نرگس یا روغن یاسمین آمیخته مالیدن نفع دارد و از ادویه دوای شیر و ترنجبین که مذکور شد سخت موافق بود و شیر با شکر جوشانیده و دوغ نیم شیر کرده سخت سودمند است و صاحب مزاج گرم و تر را جماع کمتر زیان دارد و باشد که بعضی از ایشان از ناکردن جماع وسواس و خیرگی چشم و دیگر اعراض پدید آید و اگر افراط کنند خفقان و ضعف معده ظاهر شود و قوت ساقط گردد و سببش آنست که مزاج اعضای ایشان مختلف بود مزاج آلات تناسل گرم و تر بود و منی بسیار تولد کند و مزاج معده و جگر و دل و دماغ ضعیف بود و علاج ایشان بچیزهائی باید کرد که منی را خشک کند و کمتر تولد کند چنانکه در باب کثرت شهوت جماع مذکور شده و اگر این علاج نخواهند و خواهند که از لذت جماع بهره یابند دل و دماغ و معده را تعهد باید کرد بمعجونهای قوی چون دواء المسک و مفرح و طیطوس و شلیثا و طعام و شراب معتدل فرمودن و اگر دل و دماغ نیز گرم بود و متحمل این معجونها نباشد مفرح معتدل و اطریفل کشنیزی و معده و دل و دماغ را بوی صندل و کافور و سیب و بهی و شراب سیبی قوت دادن

بنفشه

و ضمادها که ازین نوع باشد بر نهادن و بعضی مردان باشند که ایشان پس از جماع بلرزیدن آیند نه بسبیل لرزه بلکه بسبیل رعشه ایشان را چند روز هر روز از نیم درم تا یکدرم جاوشیر در یک اوقیه آب مرزنجوش باید داد و اگر اول استفراغ کنند بادویه که رطوبات لزجه را از تن بیرون آرد چون شحم حنظل و قثاء الحمار و قنطوریون دقیق و تخم انجره صواب بود و دماغ را بمشک و عنبر و روغن بان قوت دادن و اعصاب را بروغن قسط و ناردین و سوسن و مشک و عنبر و سعد و ابهل در آن حل کرده همی مالند و بعضی را از پس جماع درد سر خیزد و چشم تیره شود و سببش آن بود که در تن ایشان خلطی بود و بحرکت جماع بخار آن خلط بدماغ بر آید و بعضی را سبب آن بود که بر خمار جماع کنند و شراب صرف قوی خورده باشند علاجش آنست که اگر در تن خلطی بود اول تنقیه کنند بایارج فیقرا و حب قوقایا پس بتقویت دادن دماغ مشغول شوند و روغن گل و گلاب و آب غوره و اندکی سرکه بر سر نهند و طعام از سماق و غوره و انار دانه و مانند آن سازند و [illegible] در طعام کردن سود دارد و کافور و گلاب و صندل بوئیدن و اگر محتمل باشند اندکی کافور با روغن گل در بینی کشیدن سود دارد و نطولات که از برگ سیب و بهی و امرود و گل و اندکی بابونه و اکلیل الملک ساخته باشند استعمال کردن صواب بود و بعضی را که از پس جماع ماندگی پدید آید علاج ایشان آنست که خویشتن را گرم بپوشند و بخسپند و چون بیدار شوند ماء اللحم و زرده تخم مرغ نیم برشت با اندکی شکر بخورند و ساعتی بنشینند پس در حمام شوند و طعامها و شرابهای نیکو خورند بوعلی در تدبیر کسیکه جماع آنرا ضرر کند می‌نویسد که مثل این انسان را واجب است که بتقویت معده و اجادت هضم او و تکثیر دمات و اطلیه و اضمده مذکوره در باب معده اقدام نماید تا بدان تدارک ضعف واقع از جماع ضروری گردد و ایضا بادویه قلبیه و بر اعضای باه از ادویه سرد مقلل منی که عنقریب مذکور گردد استعمال کند و مبردات مضاد منی بپاشد و بر مغابنش مروخات او و آنچه در باب فریسموس استعمال میکنند بعمل آرد و هرچه مولد منی باشد ترک نماید و او را ریاضت اعالی بدن مثل ضرب طبطاب و چوگان و برداشتن سنگ کند و بتدریج در تقلیل جماع کوشد و چون در اول شب مجامعت کنند یکروز یا دو روز تا وقت خواب از شب متقدم یا بعد او ترک کنند و صلاح غذا فیما بین آن کنند و عقب جماع بخواب روند بعده در ترک عدد ایام زیاده بتشاغل و لهو تدریج نمایند و از اغذیه که تدارک ضعف ایشان نماید نان جید پاک و شراب صالح ذکر کرده است و ایضا در تدبیر کسیکه استکثار جماع کند و بدان ضرر یابد میگوید هرگاه کثرت جماع مضر حواس و مضر باعصاب او ضرر کند و آنرا رعشه حادث شود باید که تسخین و ترطیب او باغذیه جیده کند اندک از آن غذای کثیر بعده حمام معتدل بعده خواب و سکون و تفریح بملاهی و طرب افزا اشتغال نمایند و شیر میش و گاو و لحم ماکیان شدید التقویت بتقویت و انعاش او است و چون از آن تناول نماید بر ناشتا و بقدر هضم او و بر آن خواب کنند و واجب است که ریاضت معتاد استعمال نماید و چون شیر و لطیف یا دواء المسک مع افراط در ترطیب استعمال کنند انعاش نماید و چون ضعف و رعشه ظاهر شود و سبب ضعف دماغ بود پس باید که مداومت بانشیر سر او بمثل روغن بنفشه و سعوط بدان یا تقطیر آن در گوش نمایند و دخول در آب شیرین و گشادن چشم در آن استعمال نمایند اگر از آن رعشه حادث گردد پس اگر ماده کثیر رطب بود پس بمثل شحم حنظل و قثاء الحمار و قنطوریون اسهال آورند و بعد از آن بعلاج عصب بمروخات قویه که در آن مشک و عنبر و بان باشند و بروغن قسط و ناردین و سوسن و روغن سعد و محلب و روغن ابهل و بروغن‌ها که اندر آن فربیون باشد و اگر ماده نبود و حادث رعشه علاج کنند کسی را که بعد او رعده عارض شود جاوشیر بقدر یک مثقال در آب مرزنجوش با یک اوقیه بنوشانند کاذرونی گوید که شیخ در کتاب تدارک خطاء و مضرت جماع کثیر و جماع متکلف و غیر مشتهی می‌نویسد که مضرت او نقصان جوهر روح و ضعف قلب و خفقان و ظلمت حواس و سقوط قوت و مهیا بودن جمیع امراض عصبیه را بارد مزاج و بدن بهر چهار مزاج است و تدارک آن آنست که چون ضرر این باب بر دو وجه بود یکی سیلان روح بسبب برودت و علامتش آنست که نبض صغیر و متفاوت یا بطی گردد و در اعضا برودت دریابد و از سردی ایذا یابد و از گرمی راحت شود دوم سیلان مزاج بحرارت و دق و علامتش تواتر نبض با عطش و وجدان التهاب بعد سکون حرکت جماع و کرب و اشتعال عقب طعام است پس کسانی که مزاج ایشان مائل ببرودت گردد باید که شراب ریحانی و ماء اللحم مدقوق مطبوخ بمرق حشی که در آن طعم کمتر مقدور گردد و مضروب بزرده بیضه نیم برشت با ابزار حیتی و قرنفل و مشک اقل بپاشانند و مشک بچشند و دواء المسک بخورند و آنچه بنوشند شراب ممزوج سازند و ناگزیر از سازگاری کنند تا استعمال نمایند و اکثار تنجیه کنند و تفریح شود و

بشراب سیب و شفتالو و آب گرم غسل کنند و روغن بابونه و روغن گل آمیخته بمالند و در حالت بقای طعام بر معده بخواب روند و اگر معده قوی باشد پیاز بریان و گزر بریان و شلغم بریان با نمک که دران تخم جرجیر یا نمک سقنقور باشد استعمال کنند و آنکسیکه مزاج حار از ان میل کنند در ان احتیاج باستعمال چیزها باشد که اندران دو معین منی تلطیف و تولید بدل ما یتحلل از منی باشد و این مثل قرعیه و زردی بیضه نیمبرشت و حلوای شیر و ترنجبین و حسک مربی با آب حسک تر و جریره معمول از نشاسته و مخ و مغز ماکیان و خروس و ماهی بریان ست و بحلوای شکر و بادام مقشر سوده و تخم خشخاش سوده استکثار نمایند و شوربای گوشت و شربت سیب بنوشند و کافور اندک ببویند و تبرید قلب بالخلخه بار دکنند مسیحی گوید که ضعف از اکثار در باه را نفع میکند غسل آب سرد و تغذیه بماء اللحم و بیضه نیمبرشت و کباب و شرب شراب ریحانی و ترطیب و لزوم راحت و خواب بر فرش نرم و ارتعاش لاحق عقب آنرا منع میکند شرب جلاب شیر یا آب مرزنجوش مطبوخ صاحب مفرح النفس گفته که این حب تجربه نموده ام سستی که بعد از جماع طاری شود مطلقاً مدرک نگردد و مومیائی کانی سنجر و صمغ عربی یکجز و نبات سفید برابر همه و بگلاب حل نموده حب بندند و نیم مثقال ازین حب تناول نمایند و اگر بالای آن شرب یا ماء العسل باشد نافع تر باشد اطبای هند میگویند که اگر این حب بعد جماع خورند باز قوت اصلی حاصل شود گویا که جماع نکرده چوه چوب و مصطکی تخم بادنجان کوفته بیخته بارچوه سرشته حبها بقدر فلفل سازند و دو حب تا چهار حب بخورند و این حب در تقویت معده نیز دخلی تمام است و ایضاً مجربین هند گویند که این حب قوت باه و امساک بسیار کند و هرگز ماندگی نشود و از تعب جماع ماندگی که حاصل شده باشد دور نماید و بتجربه اکثر آمده است بگیرند سپند سوختنی پنج درم نصف آنرا بریان کنند و نصف خام دارند پوست خشخاش دو درم کنجد سیاه دو درم قند سیاه کهنه بیست درم همه را نرم بکوبند پس با قند کهنه بکوبند تا آنکه یکذات گردد و هفت حصه نموده بوقت شب مجامعت یک حصه بخورند و نفع عظیم مشاهده نمایند مؤلف گوید که معجون انطاکی که در ضعف باه مسطور شد نیز رفع اذیت جماع کند و ضعفی که از کثرت جماع حادث میشود دور نماید و هم او گوید که بر کثرت کنندگان جماع راحت و خواب و حمام و شرب شوربای ماکیان بمغز بادام و نخود و شکر و حب است بعض متاخرین میگویند که هرگاه از کثرت جماع ضعف و ناتوانی پدید آید از ان بازایستند تا ضعف بالکل دور شود و جماع زهر قاتل انگارند و بیضه مرغ نیمبرشت و دیگر اغذیه و حلواهای مقویه مثل هریسه و کله پاچه تناول نمایند و هر که بعد از جماع چند لقمه چرب و شیرین خوردن عادت کند از جماع مضرت نیابد و کذلک هر چه برای تدارک ضعف گفته شد اگر در حالت قوت استعمال می نموده باشند ضعف نشود و بهترین چیزها درین باب شیر گاو میش ست خاصةً اگر قطعه زنجبیل دران بجوشانند و بهتر آنست که همانکه بدوشند تازه بنوشند بشرط موافقت طبیعت و ازین قبیل ست مالش روغن خوشبو مدام ببدن و وقت خواب ساق و کف پا و کف دست بدست مالیدن و صحبت با محبوبان طناز و شاهدان پریشیوه و نازک بسن بلوغ رسیده باشند موجب سرعت و انتعاش حرارت و تقویت قوت ست بواسطه کثرت لذت و نهایت رغبت و شهوت منی هر چند بیشتر خرج شود اما ضعف کمتر است جهت وفور تولید منی و روح و کثرت شوق

سرعت انزال

و آنرا پنج سبب ست یکی ضعف قوت ماسکه بواسطه برودت و رطوبت دوم کثرت منی و غلبه خون سوم حرارت و حدت منی چهارم ضعف اعضای رئیسه پنجم اتساع مجرای قضیب طریق تشخیص این اسباب آنکه از مریض کیفیت رنگ و قوام منی پرسند اگر منی سفید و رقیق بیان کند و با آن آثار حرارت هیچ نباشد سببش ضعف ماسکه بود و اگر اعتدال رنگ و قوام او گوید و کثرت منی و قوت آلات تناسل و آثار کثرت خون و سرخی رنگ بدن و قلت ضعف در باه و کثرت احتلام و طول عهد جماع و اکثر استعمال مولدات منی باشد سببش کثرت منی بود و اگر رنگ منی زرد و قوام او رقیق بگوید و با سوزش برآید سببش حدت منی باشد و اگر ضعف اعضای رئیسه دریابند و با نقصان باه بود سببش ضعف اعضا مذکور باشد و الا حال اتساع مجرای قضیب پرسند اگر اقرار آن کند سببش همان باشد **علاج** آنچه از ضعف ماسکه بود تنقیه بلغم از قی و مسهل آن کنند و عانه و خصیه را بروغن قسط و نرگس و زعفران بمالند و درین نوع شهد انیسون بعسل خورند

بسیار مفید گفته اند و این سفوف بخورند اک مغسول و سه دالی وتج و تودهٔ پٹھانی و مازو و بی سوراخ از هر یک چهار درم شکر سفید برابر ادویه خوراک از شش ماشه تا نه ماشه با شیر گاو بنوشند و این سفوف ممسک و مولد منی تالیف حکیم شریف خان مغز درون بادام بسیار مفید است سنگهاڑه خشک شش ماشه مازو سه ماشه تال مکهانه ثعلب مصری هر یک چهار ماشه گوند شش ماشه مصطگی سه ماشه نبات هموزن ادویه کوفته بیخته از پنج ماشه تا هفت ماشه بخورند و اطریفل کشنیزی و معجون خبث الحدید نیز نافع و بهترین غذا قلیه خشک بدارچینی و صعتر و زیره است و آنچه از حرارت منی باشد از مبردات مع القبض علاج کنند مثلاً شربت خشخاش با شیره تخم خرفه و کاهو و تخم حماض و مانند آن بنوشند و برنج و عدس با شیره خشخاش غذا سازند و ادویه بارد ضماد نمایند و گویند که درین قسم تخم کاهو نافع است و سفوف کشنیز خشک یکدرم اسپغول دو درم تخم خرفه سه درم بی نظیر است شربتی از آن یکمثقال و آنچه از کثرت منی باشد فصد [illegible] کنند و تقلیل طعام نمایند و چیزهای مولد خون چون گوشت و شراب و مانند آن ترک نمایند و سکنجبین با آب انار ترش و شربت نارنج و غوره بنوشند و اغذیه بارد رطب بخورند و شراب ممزوج با آب کشنیز بنوشند و جماع بسیار کنند و آنچه از ضعف اعضای رئیسه بود علاجش بعلاج ضعف باه که از ضعف اعضای رئیس باشد باید کرد و آنچه از اتساع مجاری قضیب باشد علاجش جدا مذکور گردد و ذکر ادویه یونانیه و هندیه که مفید سرعت انزال اند گویند که استعمال مغز تخم تمر هندی جدا و منفرداً در جمیع اقسام سرعت انزال مجرب است و خوردن تخم صدبرگ با مساوی شکر بقدر یکدرم ممسک منی نوشته اند آنچه در سرعت انزال که بسبب حدت منی باشد بکار آید برگ عوسج برگ مورد گلنار گل سماق پنجه ابلیس طرفا پوست انار جوشانیده بکار برند حب که دافع سرعت انزال مجرب است خصیة الثعلب مصطگی رومی لاکھ جهبربیری هر سه را بسایند و در شیره درخت بر بقدر کنار حب بندند و یک حب با شیر تا چهل روز بخورند حب جدوار مجرب خاکسار مقوی و مشهی و ممسک بی عدیل است مشک خالص دو دانگ عنبر اشهب نیم درم کهربای شمعی جدوار بسفایج زعفران کشمیری دارچینی قلمی مغز پسته مصطگی رومی صمغ عربی عود هندی ابریشم مقرض بهمن سفید بهمن سرخ انیسون مغز احد یکدرم مائیه شتر اعرابی یک نیم درم خولنجان خصیة الثعلب مغز بادام تخم کاهو مقشر تخم خشخاش سفید مغز تخم کدوی شیرین هر یک دو درم افیون خالص مقطر چهارم ادویه را کوفته بیخته بروغن بادام چرب ساخته با آب کوکنار حبها بندند و بقدر مونگ و بورق نقره پیچیده بخورند و شیر بقدر بخورند حب موسحه تالیف والد علوی خان که بجهت تقویت باه و دفع سرعت انزال بی نظیر است بیخ موسحه کوفته از غربال بیرون کرده بشیر گاو تازه خمیر نموده قرص سازند و در سایه خشک کنند و باز قرص کوبیده بشیر تازه خمیر کرده در سایه خشک نمایند همچنین تا پنج مرتبه بس و آنگاه بگیرند ده عدد جوز بوا و میان آنها سوراخ کرده نیم مثقال افیون را فتیله کرده در سوراخ جوزها گذارند و جوزها را بخمیر گرفته در روغن گاو بریان کنند پس خمیر را از جوزها جدا کرده بمقابله هر یک عدد از جوزها بگیرند از قرص مذکور چهار مثقال و دارچینی و قرنفل بسباسه عود هندی مصطگی دانه هیل بهمن سرخ شقاقل لسان العصافیر هر یک یکمثقال مشک خالص عنبر اشهب ورق طلا هر یک یکدانگ نبات سفید بوزن مجموع ادویه کوفته بیخته بعرق بهار نارنج سرشته حبها سازند بقدر نخود و شربتی یک حب تا دو حب و اگر خواهند که سفوف سازند بدستور قند آمیخته مرتب سازند و اگر معجون سازند با سه وزن مجموع ادویه قند سفید و عسل مصفی بالمناصفه معجون سازند شربت از دو دانگ تا دو درم و اگر خواهند که کیفیت زیاده کنند دو مثقال روغن قنب افزایند حب جدوار علوی خان که در فواید مذکوره نهایت نافع است جوز بوا پنج عدد افیون یک مثقال بدستور مذکور کرده و بریان نموده جوزها را با افیون که در آنها باشد و جدوار خطائی بهمن سفید بهمن سرخ شقاقل خصیة الثعلب هر یک چهار مثقال عود غرقی زرنباد و بیخ عاقرقرحا کبابه چینی گل گاؤزبان زعفران لسان العصافیر اسارون بسباسه سنبل الطیب مصطگی قرنفل گل سرخ ابریسم فلفل سیاه قاقله دانه هیل زرنب بادرنجبویه خولنجان تخم هلیون مغز حب السمنه مغز حب الزلم دارچینی مغز چلغوزه مغز نارجیل مقشر مغز پسته دانه هر یک دو مثقال مائیه شتر اعرابی کتیرا صمغ عربی هر دو احد یکمثقال تخم خشخاش مغز حب القلقل تخم خرفه مقشر هر یک پنج مثقال عنبر اشهب مشک ترکی ورق طلا ورق نقره محلولین هر یک نیم مثقال

نبات سفید هفت مثقال کوفته بیخته با بیکه صمغ عربی در آن خیسانیده باشند سرشته حبها سازند هر حبی بقدر نخودی در سایه خشک نمایند شربتی از دو حب تا چهار حب دوائیکه سرعت انزال و بند کشاد را مجرب نوشته پوست درخت گولر پوست درخت سینبهل گوند پهلی ببول برگ کنار در سایه خشک کرده کوفته بیخته یک کف دست با آب یا شیر خورده باشند و از ترشی پرهیز نمایند سفوف که مغلظ منی مقوی باه و دافع سرعت انزال و معمول است تال مکهانه بیدیان تخم خشخاش سفید کنجد مقشر مغز حب السمنه مغز پسته مغز چلغوزه دانه مغز تخم خربزه مغز تخم قرطم هر یک دو توله خرما یک چهٹانک سلیخه یکنیم توله مغز بادام دو نیم توله بهمن موصلی سیاه و سفید با صمغ عربی کتیرا بهمن سرخ و سفید مغاث دانه الایچی کلان مغز تخم کونچ شقاقل چینی گوند موچرس تخم اوٹنگن سروالی موصلی سینبهل کمیلا کهیلی تودری سفید و سرخ بیدہ چوب قلعی کشته خارخسک تخم قنب هر واحد یکتوله مصطگی جوز بندم الایچی خرد بسع پوست کباب چینی پہلی سورنجان هر دو زیدان طباشیر دارچینی زنجبیل هر واحد نیم توله عاقرقرحا سه ماشه سفوف سازند و یکتوله با نیم پاؤ شیر استعمال نمایند ایضاً که مغلظ منی مفید سرعت انزال است خرمای بیدیان مغز چلغوزه مغز بادام مغز پنبه دانه مغز اخروٹ ثعلب مصری گوند ڈهاک تخم کونچ دانه الایچی خرد کونپل درخت برگد موصلی سیاه مساوی نبات برابر همه شربت شش درم بشیر ماده گاو ایضاً نافع سرعت انزال پهلی ببول خام در سایه خشک کرده تال مکهانه چینی گوند نخود بریان مقشر مساوی نبات برابر همه صبح یک کف دست بخورند ایضاً کونپل درخت بڑ چینی گوند پوست بیخ کهرنی پستان پهلی ستاور مساوی سفوف سازند خوراک یکتوله بشیر ماده گاو ایضاً جهت امساک و تغلیظ منی و قوت باه بلی نظیر است پوست بیخ کهرنی بیدہ و تخم هر یک چهار درم شکر سفید برابر اجزا سفوف سازند و بقدر شش ماشه با شیر بخورند ایضاً که جهت سرعت انزال مجرب نوشته تخم سرس تخم بند سرخ تخم پلاس مساوی کوفته بیخته نبات هم چند آمیخته بقدر هفت ماشه یا نه ماشه تا یکتوله با نیم آثار شیر گاو بخورند و عجایب مشاهده نمایند ایضاً برای سرعت انزال نول درخت بڑ نول درخت پلاس ستاور خشک انبه یا کیری که بر آب بخود باشد پوست بیخ کهرنی پوست بیخ سینبهل پوست بیخ انجیر باغی پهلی ببول پستان بجرونتی با گوکهرو مساوی کوفته بیخته برابر همه نبات آمیخته سفوف سازند و از دو درم تا دو مثقال با آب یا شیر گاو گرم کرده بخورند تا یک هفته و از ترشی پرهیز نمایند ایضاً سفوف که برای سرعت انزال در بیاض استاد مرحوم مجرب نوشته گوند ببول کتیرا گوکهرو هر یک دو جزء و زیره بلقار چهار جزء و مساوی آن نبات وقت حاجت یکماشه در عسل یکتوله آمیخته بلیسند و این دوا برای سیلان رطوبات زنان هم حکم اکسیر دارد ایضاً که مجرب نوشته خرفه مقشر دو توله تخم کرفس نه ماشه کشنیز دو توله شگوفه انار ناشگفته یکتوله دانه الایچی خرد یکتوله تخم اوٹنگن پوست بلیله هر یک دو توله نبات مساوی شربت یکتوله با شربت خشخاش معجون مجرب شیخ الرئیس که در سرعت انزال و سیلان رحم هر مجرب است و معجون کندر در بحث تقطیر البول گذشت و معجون رشیدی و طلاهای هم نافع است معجون که برای سرعت انزال و ضعف گرده و مثانه و نفع آن تجربه حکیم شریف خان رسیده جوز بوا دو جزء آمله اذخر خارخسک بلیله پسا سه قرفه قاقله خولنجان حب بلسان هر یک سه جزء و حب الآس زعفران هر یک دو جزء و دارچینی زنجبیل هر یک سه جزء کوفته بیخته در سه چند آن عسل مقوم معجون سازند ناشتا یکماشه تا یک و اگر خواهند وقت خفتن نیز یک ماشه بخورند ایضاً برای سرعت انزال و ضعف باه که بسبب آن رطوبت باشد مجرب است آمله سنگهاڑه خشک گوند پلاس کمیلا کهیلی یا مین گجراتی مازو نشاسته پستان گلنار پهلی ببول ارد نخود بریان تخم خارخسک کهکنی دودهی جو زیره اجوتری موچرس قاقلین تگر همه ادویه مساوی باسه چند آن عسل و نبات و قدری کهوه معجون سازند معجون دافع سرعت انزال و مقوی باه و مغلظ منی رقیق است پوست بلیله زرد پوست بلیله آمله خرما بریان ثعلب مصری بیدہ چوب خارخسک موصلی سیاه و سفید موصلی سینبهل تخم کونچ سنگهاڑه خشک مغز کنول گٹه پستان اندرجو شیرین مغز خسته تمر هندی هر واحد دو درم گلنار تخم نانخواه زیره سیاه حب الآس کشنیز طباشیر کونپل درخت برگد مصطگی بلوط بهمن سروالی تودری سرخ بریان هر واحد یکدرم پهلی ببول تخم گزر هر واحد یکمثقال قند سه چند بدستور معمول معجون سازند معجون خبث الحدید که جهت سرعت انزال مجربات حکیم ملا ست نوشته جفت بلوط

عاقرقرحا ہر یک دو درم شہد آنچ کند تا یہ شتر اعرابی ہر یک سہ درم بہمن سرخ و سفید حب الآس افیون جوزبوا اقاقیا خصیۃ الثعلب تخم شبت سعد کوفی
خبث الحدید بریہ ہر یک پنج مثقال تخم ترب دہ درم ہمہ را کوفتہ بیختہ بعسل کف گرفتہ دو وزن ادویہ بسرشند شربتی دو درم و عقب آن پیالۂ شیر تازہ بنوشند
کہ در تصلب ذکر و منع سرعت انزال نافع ست **معجون جلالی** بجہت سرعت انزال بالتعلیم و مجرب حکیم شریف خان نبشت سنبل الطیب
اشنہ عود ہندی مصطگی رومی ہر یک دو مثقال قرفہ سہ مثقال جوزبوا پوست خشخاش ہر یک چہار مثقال برگ قنب بست مثقال حب الزلم
سفید یکصد عدد مشک یکنیم دانگ عسل سہ وزن ادویہ بروغن بادام قدری چرب کردہ بدستور معجون سازند شربتی از یکدرم تا دو مثقال
معجون سپند کہ در سرعت انزال بسیار مجرب نوشتہ عاقرقرحا اسپند قرنفل عود غرقی دارچینی زنجبیل کبابہ چینی ہر یک دو درم جوزبوا
یکدرم مصری سی درم معجون سازند و معجون ماسک البول مخترع علوی خان نیز برای سرعت انزال نافع ست و معجون لبوب کبیرہ سفید این مرض در
بحث ضعف باہ مذکور شد ذکر ادویۂ ممسکہ در بیاض استادی مرحوم مسطور ست کہ افیون را در شیرۂ برگ کنیر سفید یا سرخ بست و یک داگ
خشک کنند و بقدر فلفل یا عدس حب بندد افیونی را بمقدار فلفل و صوفی را بمقدار عدس وقت شام با شیر خوردن دہد برای امساک مجرب ست ایضاً
تخم بیدانجیر کوفتہ با شہد آمیختہ بر ناف طلا کردن و کذا بیخ کنیر سفید و فلوس بروغن گاو یا مسکہ آمیختہ بر کف پا ضماد نمودن و اگر سیپاری یکی داگ کردہ
شیر نیش گرفتہ دم انداختہ بعجم بند کردہ در بازوی راست بندد تا وقتیکہ انزال نشود و اگر بیخ گھیکوار آب سائیدہ بر کف دست خود مالیدہ مباشرت کند
تا وقتیکہ نشوید انزال نشود ایضاً پارچۂ سفید باریک بگیرند و بعلی سبول آبشکنند و در شیر او پارچہ را تر کنند ہمچنان ہفت نوبت تر کنند و خشک سازند
بوقت حاجت قدری از آن در شیر و اگر نباشد در آب بشویند و بنوشند کہ در آوردن امساک مجرب نوشتہ و اگر زن قدری زین پارچہ در فرج نہد
منی تر گردد و دیگر گویند کہ ہرگاہ سگ جفتی کند و بند گردد در آنحالت دم سگ نر از بیخ او قطع کردہ بگیرند و چہل روز در زمین دفن کنند تا بوسیدہ شود
و عقدہای استخوان ہماند این عقدہا را رشتہ بستہ در زنار مجامع بندند و تماشا ببینند کہ بخاصیت منع انزال کند و از جماع تعب حاصل نشود
و از عجائب و اسرار مکتوم ست **حب ممسک** کہ مجرب و معمول ست جوزبوا بسباسہ افیون تازہ اسپند مصطگی زعفران ناگکیسر موچرس تخم
گوگل سپاری چھالیہ دانہ الایچی خورد طباشیر اجوائن خراسانی ہر واحد یکماشہ باریک سودہ بلعاب اسپغول بہدانہ حب بقدر کنار بستہ نگہدارند
وقت حاجت یکحب با آب تازہ بخورند و بعد چہار گھڑی شیر تازۂ گاو با شیرینی بنوشند و جماع کنند و تریاق این حب در فسر نمک لاہوری
خوردن ست اکثر مردم را روز اول عمل این ظاہر نشود و بعضی را در روز دوم یا سوم ایضاً کہ از مجربات ست افیون گوند دھو یعنی ہاڈ ور
دانہ الایچی خورد ہر واحد یکماشہ روان گانجہ چیدہ یکنیم ماشہ بیر بہوٹی دو نیم ماشہ لونگ مغز بادام کھوپرہ ہر یک دو ماشہ ہمہ را سودہ بقدر
کنار دشتی حب بندند و وقت باقی ماندن دو گھڑی روز یا بعد مغرب یک حب بخورد و غذا در شب شیر برنج و شکر بخورد و قدری گرسنگی داشتہ
بعد گذشتن چہار گھڑی شب بجماع مشغول شود و تریاق این حب ترشی لیمو یا نمک ست **حب خوش کیف** کہ در امساک نظیر ندارد
و مقوی باہ ست و مجرب جدو اثر نسخہ افیون خالص زعفران دارچینی بسباسہ ہر واحد یکماشہ مغز بادام جوزبوا خولنجان ثعلب مصری ہر یک
دو ماشہ برگ قنب برابر ہمہ یعنی سیزدہ ماشہ کوفتہ بیختہ حبہا سازند و بقدر استعداد بخورند **حب** کہ جید الاثر و معمول ست جوزبوا یکعدد کہ کم
از ہفت ماشہ نباشد سوراخ کردہ یکنیم ماشہ افیون خالص پر کردہ بالائش آرد پیچیدہ بپزند ہرگاہ آرد سرخ شود آرد جدا ساختہ جوز را ہمراہ اسپند
عاقرقرحا مصطگی جفت بلوط اجوائن خراسانی تال مکھانہ بیخ بند سمندر سوکھ ہر یک دو ماشہ بسباسہ یکماشہ قرنفل نیم ماشہ سائیدہ در عسل
آمیختہ بمقدار کنار دشتی حب بستہ نگہدارند و پیش از جماع خورند ایضاً کہ حکیم معتمد الملوک اعتماد دین سید اشتنا افیون کافور شنگرف عاقرقرحا
جوزبوا انبات سفید ہر یک یکتولہ زعفران عنبر بید ستر ہر یک شش ماشہ بیر بہوٹی دہ عدد ہمہ را خوب سحق کردہ حب بقدر
کنار دشتی ساختہ نگہدارند وقت حاجت یک حب بخورند بشرطیکہ معدہ خالی باشد و اگر خواہند کہ انزال شود بالائش آب سرد بنوشند

ایضاً حب ممسک که بی نظیر است بسباسه زعفران شنگرف عاقرقرحا دارچینی دانه الایچی خرد بیخ شیمیبی بیخ لفاح بزرالبنج کات سفید همه مساوی بقدر نخود حب بسته پیش از جماع یکحب بخورند ایضاً مجرب و نهایت ممسک کافور مشک جوزبوا بسباسه افیون مساوی در شیره برگ تنبول سائیده حبها بمقدار چهار حبه سازند وقت حاجت یک حب با آب بخورند ایضاً مجرب زعفران قرنفل جوزبوا افیون مشک مساوی در عسل کف گرفته بمقدار نخود حب بندند و یک حب پیش از جماع بخورند با شیر ماده گاو و در نسخه دیگر عاقرقرحا عوض قرنفل و زعفران است حب نشاط تالیف حکیم محمد زمان نیز در امساک منی بی نظیر است اسارون زعفران تخم کرفس دارچینی ریوند چینی سنبل الطیب مصطکی هر یک یکمثقال زرنباد حب الغار عاقرقرحا قرنفل بسباسه صمغ عربی هر یک نیم مثقال بزرالبنج فلفل سیاه هر یک یکنیم مثقال افیون دو نیم مثقال فرفیون ربع مثقال کوفته بیخته بگلاب سرشته حبها بقدر نخود سازند و چهار گهڑی قبل از جماع یکحب بخورند حب نشاط که امساک منی و تقویت تمام کند و قوی النشاط ممسک و منوم و مشهی است و ابن الحکیم مومن مسمی بمویزج ساخته مویز طائفی یکصد عدد گرفته بیخ شوکران سه مثقال بزرالبنج سه مثقال هر دو را کوفته با مویز در یکصد و پنجاه مثقال آب بجوشانند تا آنکه آب را تمام جذب کند بقدر حبه حب ساخته وقت حاجت یک حب استعمال نمایند اگر قوی تر خواهند برگ شیرازی یا ورق الخیال یا چرس با آن بجوشانند ایضاً که مجرب اکثر اطبای هند است جوزبوا شنگرف عاقرقرحا افیون هر یک یکدرم سائیده در شهد سرشته بیست حب سازند و یک حب شام خورده بالایش بیڑه برگ تنبول بخورند تا هفت ساعت امساک کند و اگر وزن همه مساوی گرفته در شیره برگ تنبول بمقدار نخود حبها بندند و بعد شام یک حب بخورند همراه شیر نیز سفید بود و باید که میان غذا و دوا فاصله سه پاس باشد تا شکم دم نکند و اگر شب اشتها شود بجز شیر دیگر هیچ نخورند و این قاعده در اکثر ادویه ممسکه یاد دارند ایضاً از مجربات ایشان تخم دهتوره تخم گزر تخم شلجم خارخسک بزرالبنج فوفل عاقرقرحا تخم اٹنگن ریگ ماهی قرنفل جوزبوا دارچینی زنجبیل موصلی سیاه زعفران بسباسه هر یک پنج توله همه را نیمکوفته در دو نیم سیر شیر گاو بپزند تا غلیظ شود پس آنرا بر سنگ صلایه کرده حبها بقدر جوزبوا سازند شربتی یک حب ایضاً از اطبای مذکور بجهت امساک منی و قوت باه زعفران بزرالبنج سفید تال مکهانا بسباسه جوزبوا قرنفل بلیله افیون مساوی کوفته در عسل صاف بمقداریکه حب توان بست حبها بقدر کنار صحرائی سازند و سه ساعت پیش از جماع یکحب خورده بالای آن برگ تنبول بخورند حب سیماب امساک تمام آرد بحدیکه بدون خوردن ترشی فراغ نشود سیماب از پارچه سفت بکر گذرانیده و افیون خالص هر یک سه درم گرفته در شیره برگ تنبول سحق کنند و در سایه خشک سازند همچنین هفت کرت نمایند پس بگیرند عاقرقرحا بزرالبنج خولنجان جوزبوا قرنفل تج هر یک یکدرم کوفته بیخته جمله یکجا آمیخته حبها بقدر نخود بندند وقت حاجت آخر روز نان گندم با روغن گاو بخورند اما شکم سیر نباید خورد و بعد از آنکه یکپاس و یک گهڑی از تناول غذا بگذرد یکحب فرو برند و بعد از دو سه گهڑی شروع در جماع نمایند ایضاً این حب ممسک فوق نشاط مجرب رسیده جوزبوا خولنجان خصیة الثعلب هر یک دو درم بسباسه جدوار هر یک یکدرم افیون مصفی یکنیم درم بمقدار نخود حب ساخته بکار برند ایضاً در بیاض استاد مرحوم است که کافور اجوائن خراسانی هر دو یکماشه جوزبوا یکعدد دسمند بهیلاوه دوازده عدد افیون چهار سرخ در شهد بقدر نخود حبوب بندند کیفی چهار حب و صوفی یک دو حب بخورد در انزال نشود تا آمله سر در زمین نگیرد ایضاً منقه قرنفل یکدانگ جوتری سه ماشه افیون یکٹانک مشک دو دانگ زعفران یکٹانک آب برگ پان آله در یک پهر یکدام بیخته ادویه کوفته در آبهای مذکور با قدری شهد کهرل نمایند بعده بقدر یکماشه حبها بندند یکحب بعد هضم طعام خورده باشند بعد چهار گهڑی مشغول بجماع شوند ایضاً که مجرب نوشته شنگرف پنج ماشه جوزبوا دارچینی بسباسه قرنفل بکمه زعفران هر یک چهار سرخ برگ تنبول سیزده عدد آب ادرک سه فلوس اندک پوست خشخاش در آب تر کرده مالیده صاف نموده در ادویه انداخته هشت پاس کهرل نمایند و بمقدار ماش حبوب بندند قبل از جماع چهار پنج گهڑی یک گولی بخورند بالایش شیر هر قدر که خواهند بنوشند و آب هرگز ننوشند ایضاً زنجبیل کباب چینی عاقرقرحا جوزبوا جوتری هر یک پنج ماشه زعفران افیون هر یک یکماشه همه را سائیده در شهد گولی بسته نیم درم بخورند ایضاً حب که برای امساک از مجربات است اجوائن خراسانی کلونجی اسبند

تخم کدو هر یک سه ماشه افیون چار ماشه سوده مانند نخود حبها بسته از یک حب تا دو حب بخورند ایضاً نسخهٔ گوگل که ممسک مبهی مجرب نوشته جوز بوا بسباسه قرنفل دارچینی اسپند افیون هر یک یکدرم کنجد سیاه دو درم کوفته بیخته با شهد حب مثل کنار دشتی بندند یک حب شام با شیر بخورند ایضاً که امساک نماید کوکنار اسپند بریان تخم ہالون نیم بریان همه را کوفته بیخته بقند سیاه آمیخته علاوه بقدر اخروٹ بندند و بوقت مجامعت یکی بخورند ایضاً مهبی ممسک بزر البنج عاقرقرحا سمندر سوکها اسپند بریان شنگرف گوکهرو کچله سوخته مساوی کوفته بیخته بآب تقوع کوکنار حب سازند و پیش از جماع چهار گهڑی یکحب خورند و یک قدح شیر بالا نوشند ایضاً بزر البنج پنج ماشه مغز تخم کدو شش ماشه سپند سوختنی نه ماشه تخم تنگ هشت ماشه نخود بریان هفت ماشه افیون سه ماشه زعفران چهار سرخ کوفته بیخته در آبکه ده عدد پوست خشخاش در ان تر کرده مالیده باشند خمیر کرده بمقدار کنار دشتی حب بندند وقت حاجت یکحب خورند و اگر گرمی زیاده شود شیرهٔ مغز تخم کدو و مغز تخم تربوز و تخم خرفه بنوشند ایضاً حب ممسک از علویخان که افیون ندارد عاقرقرحا تخم ریحان هشت درم قند سفید نه درم کوفته بیخته حب سازند و یکدرم خورند و نوشته اند که تا آب لیمون نخورند انزال نشود ایضاً ممسک ست افیون حل بریان کافور مرکی بزر البنج مساوی با باادرک حب سازند بقدر نخود و شربت یکحب قبل از جماع بشیر یا دوگاو حب که نهایت مجرب نوشته سم الفار سفطکی تخم دهتوره خرباخته دور کرده دانهٔ الایچی سفید عود سک بسباسه جوز بوا قرنفل زعفران مشک خالص افیون مساوی کوفته بیخته در شهد یا شیر برگ پان سرشته چهار پهر باش پخته و بندند و دو گهڑی قبل از جماع یکی بخورند دوای نافع امساک گل آک گل دهتوره مقل سیاه اسپند هر واحد پنج ماشه سائیده در روغن زرد چرب کرده پانزده ماشه تانک شهد آمیخته بقدر رتی حبها پیش از جماع خورند و بالای آن شیر بنوشند ایضاً صمغ سمر و نکهر دیگر تنبل نیم حرف و کهرک دو حبها برابر گل منڈی بندند و یک حب آخر روز بخورند و بالایش غذای شیرین هم سیر تناول نمایند و یک حب هنگام عشا خورند و یک حب بعد ایضاً که مقوی و ممسک ست سم الفار زنگار یک سرخ دانه سپندست یکعدد هر دو را سایند و پست یک حب بندند یکحب دو گهڑی قبل از مقاربت بخورند و اگر مزاج بارد باشد تا سه حب کافی ست و در طبع حار زیاده از یکی هرگز ندهند و این حب نیز ممسک ست شنگرف و سوجهین افیون هر واحد چهار ماشه سهاگه یکماشه بقدر فلفل حب سازند و یکی پیش از جماع خورند و انگلیه در بیاض استاد مرحوم برای امساک نوشته شیرهٔ تنباکو نخود بریان هر واحد یکماشه شونیز دوازده دانه چتری چار سرخ قبل از جماع چهار گهڑی بخورد ایضاً منه اسپند لاهوری زعفران عاقرقرحا تخم زرد کتائی جوتری هر یک یکدام همه را سائیده شش شب کند وقت حاجت یکی بخورد و برای خلاص شدن آب بنوشند ایضاً که برای امساک از مجربات نوشته سم الفار بوزن دو پخته در سائیده در آتش با چک دشتی اندازند هر گاه دود برخیزد دیگ هانڈی گلی آب نارسیده دار گون بران بگذارند تا که دود دران جمع گردد بعد یکنیم گهڑی هانڈی را جدا کرده نیم آثار شیر گاو و بقدر ده سرخ مروارید ناسفته سوده دران انداخته تا شام نگاه دارند بعد غذا همه شیر بخورند بدون خوردن ترشی لیمو انزال نخواهد شد ایضاً که درین کار مجرب و عجیب ست چون وقت حاجت بخورند و مباشرت نمایند بدون استعمال حموضات انزال نشود جوز بوا ابال کنگنی زعفران افیون قرنفل بزر البنج اسپند تنب سوخته مجموع مساوی تنب را در ظرف آهنی بسوزند و باقی ادویه را کوفته بیخته با هم آمیخته از دو رتی تا دو دانگ بوقت شام بخورند و بعد از ان بجز شیر با قدری شیرینی و شراب از اغذیه و اشربه احتراز نمایند و بعد از دو ساعت مشغول شود روغن که ممسک و مقوی باه است تخم دهتوره دال کهونگچی سفید پوست بیخ کنیر سفید کچله اجوائن خراسانی مساوی کوفته بروغن کنجد خوب چرب کرده در شیشه مانند چوه بچکانند و عند الحاجت طلا نمایند سفوف جهت باه و امساک منی مجرب جوز بوا همه کوفته در آب پوست خشخاش هفت مرتبه تر کرده خشک نموده بعد قرنفل زنجبیل دار فلفل و شکر طبرزد و تخم کونچ که بهندی کانچ گویند و جوز بوا ورد مذکور همه مساوی کوفته بیخته اول مقدار یکدرم شام بخورند بعد از ان مقدار یکه مناسب دانند بخورند و اگر حب بسته استعمال نمایند هم رواست و اگر بجای عوض کانچه کنند اولی خواهد بود ایضاً سفوف که مفرح منشط مبهی و ممسک ست مغز بادام مقشر مغز پسته بریان مغز چلغوزه مغز بیجکان بریان خصیة الثعلب دارچینی خولنجان بسباسه بهمنین مثقال ابریشم مقرض هر واحد یکمثقال دانه هیل نیم مثقال زعفران یکنیم دانگ مشک خالص عنبر اشهب ورق طلا ورق نقره هر واحد یکدانگ چرس اعلی دو مثقال نبات سفید پنج مثقال کوفته بیخته سفوف سازند شربتی یکدانگ تا یکدرم و این سفوف کیمیای عشرت که در باب

بعضی

ضعف باه گذشت نیز درین باب مجربست شیاف که آنرا احیاء خراطین نیز گویند چنین که تربیت خراطین کرده گی ازرا ودهن [illegible] بگیرید وافیون نیم ماشه
کافور بهیم سینی دو سرخ نشاسته چهار قیمه صمغ دو درم آب زهره ماهی روهو کهرل کرده حب بقدر زیره بندند ووقت جماع در احلیل نهند ایضاً خراطین یکعدد دهنه
گوش انسان کافور بهیم سینی کف اندرون ران اسپ سپید وزعفران مساوی یکجا کرده بسایند بعده در آب کشائی حل کنند بعده شود قدری آمیخته حب
مثل زیره بسته پیش از جماع یک گهری درسوراخ قضیب نهند ایضاً یک زهره ماهی ومهتا تازه بگیرند وبار کشائی خرد بزرگ بهت بالیده ابنایه ازان آید آب بند
ونیم ماشه کافور بهیم سینی داخل کرده در ظرفی بهت خوب بمالند تا آنکه بسیستگی گراید پس شافها برادی جو ساخته خشک سازند وعند الحاجت یکی ازان در احلیل
نهند وبعد ساعتی نعوظ وامساک بهم رسد ایضاً شراب دو آتشه شنگرف زهره ماهی روهو خراطین مستخرج از شکم همه بمقدار خراطین گرفته سائیده زیره بندند
ودر سوراخ ذکر گذارند چون احساس حرکت شود دور کنند که یکپاس امساک دارد ایضاً مغز گهونگچی سفید ریگ ماهی افیون کافور بهیم سینی خراطین که خشک
برآمده باشد مساوی بسایند وباریک سائیده در شیرهٔ بار کشائی خرد سرشته همچون زیره گولی بندند ویکی ازان درسوراخ ذکر نهند چون در احلیل حرکت
محسوس گردد دور کنند وقربت نمایند ودر جماع درنگ کنند تا منی بشکند وقبل از استعمال زیره وبعد آن اصلاح نماید بخت افزا جان را آب حیات است
وعظم ذکر زیاده می آرد مجربست ایضاً خراطین تی وکشائی بزرگ هر یک [illegible] کافور بهیم سینی یکجا هر سه را سائیده زیره بندند وقدری حب کلان
وهنگام جماع زیره در احلیل نهند وحب کلان را بآب سائیده بر بالای قضیب طلا نمایند ومرض خراطین تی با شراب سائیده زیره بسته همین عمل دارد ایضاً
حب سفید عقرقرحا افیون مصری کافور قلفل [illegible] مستی [illegible] سر آنرا افشرده [illegible] باشد [illegible] مساوی حبها ساخته بکار برند ایضاً
این حب زیره برای افراط امساک وازدیاد شهوت نافع خراطین خشک [illegible] زعفران افیون مصری هر یک دو ماشه زهرهٔ ماهی روهو دو عدد بار
بهت کشائی یکماشه شراب دو آتشه بقدر حاجت باهم کهرل کرده بقدر زیره حبها بندند وهنگام ضرورت در احلیل نهند چون از فرط امساک احتباس بول
عارض شود قضیب را بآب برگ ترب بشویند یا آن آب در ظرفی گرم کرده قضیب را [illegible] گذارند تا [illegible] واین اشیا که در احلیل میگذارند برای باه وحفظ ذکر وامساک
فائده عظیم میبخشند اما چون این عمل بغایت خطرناک میباشد تا کمزاجان انشا [illegible] دیگر احتیاط تام واحتیاط آنست که [illegible] نهاده دور کنند
ودر اصلاح مبالغه نمایند واصلاح وی آنست که قبل از استعمال زیره قدری روغن بادام [illegible] در سوراخ ذکر اندازند وبعد از استعمال نیز ذکر را
در روغن بدارند یا در جغرات که اصلاح زیره همین است ضماد که [illegible] ممسک است پوست بیخ کنهیر سفید پوست بیخ [illegible] پوست بیخ آک مساوی گرفته
در رس درخت دهتوره که از بیخ وبرگ باز گرفته باشد بمقدار کنار [illegible] حبها [illegible] وقت حاجت با بول خر یا در شراب [illegible] سائیده طلا نمایند
وچون خشک شود وبعد یکپاس بکار برند که در جلدی وتندی نظیر ندارد [illegible] ذکر در تقویت باه وامساک مجربست پوست بیخ آک [illegible]
بیخ کنهیر سفید چار تولہ همه را کوفته در رس چوب کیوره [illegible] کهرل نمایند [illegible] گولی [illegible] وقت حاجت در آب [illegible] حل کرده [illegible] طلا نمایند
وبالایش برگ تنبول بندند وبعد یکپاس [illegible] مشغول شوند اگر امساک بسیار کرده [illegible] آب گرم شسته بالایش [illegible] بمالند ویکبار [illegible]
گرفته [illegible] ساخته شود [illegible] ایضاً ممسک است کافور [illegible] بیخ کنهیر سفید [illegible] قرنفل [illegible] آمیخته [illegible] ضماد سازند ایضاً بیخ
کنهیر سفید درسایه خشک کرده وباریک کوفته [illegible] ازان افیون [illegible] گرفته [illegible] آب [illegible] کشائی
حبها بسته وقت حاجت یکحب را حل کرده [illegible] گذاشته طلا نمایند وبعد از خشک شدن قربت کنند امساک آرد [illegible] ایضاً گویند پوست بیخ کشائی
دو دام [illegible] کافور [illegible] یکدام سائیده بقدر [illegible] ساخته [illegible] ازان یکی [illegible] انزال [illegible] ایضاً افیون [illegible] گل [illegible] سفید باریک ساخته
با شیر درخت گولر [illegible] ومیان آن [illegible] طلا نمایند امساک آرد ایضاً [illegible] پوست بیخ کنهیر سفید [illegible] دهتوره سائیده مقدار [illegible]
حب [illegible] بندند ودر سایه خشک کرده وقت حاجت بشراب دو آتشه حل کرده طلا نمایند [illegible] خشک شدن [illegible] مشغول شوند منقول [illegible] ایضاً
بیخ [illegible] کافور [illegible] مساوی همراه [illegible] طلا کرده [illegible] کف پا [illegible] چون خشک شود مجامعت نمایند طلای ممسک عجیب [illegible] سمندر سوخته

کف دریا و دار فلفل و بیخ کنیر سفید کوفته بیخته در آب کوکنار آمیخته طلا کنند و یکبار تخم دهتوره عوض سپستی خوک و دار فلفل داخل کرده مفید یافته ایضاً ممسک و مجرب است بر پیشانی ضفدع دو غدودی پیدا باشد مانند پستان کوچک نزدیک ابرو باید که ضفدع کلان گرفته آن موضع را نشتر زده مستی که از وی تراود اورا با چکیده مستی قبل از شب طلا کنند بعد خشکی مرغوب نزدیکی نماید ایضاً بگیرند غوک خشکی و آنرا در سایه بطرفی نگاه دارند تا آنکه خشک شود پس سر و پایش بریده باریک بسایند و یک عدد جوز بوا و دو ماشه زعفران داخل کرده حب سازند وقت صحبت حشفه گداخته طلا سازند ایضاً شیر تهوهر و شیر ماده گاو هر دو برابر گرفته تمام روز در آفتاب ارند وقت شب بر کف پای خود بمالند چون خشک شود بعد از دو گھڑی مجامعت کنند امساک آرد و گویند که اگر بیخ حنظل را سائیده بر هر دو کف پا لیپ کنند و بر ناخنهای دست و پا نیز تا خشک شود و مجامعت کنند همین اثر دارد و گفته آب برگ دهتوره سیاه بر هر دو کف پا تنگ طلا کردن و بعد خشک شدن بکار خود مشغول گردیدن و کذلک کچله را بشراب تند سائیده بر پشت ناخنها ضماد غلیظ کردن هرگاه خشک شود جماع نمودن ممسک است طلا که در بیاض حکیم ارشد مجرب نوشته سبزی اندرون کنول گٹه چهار عدد قرنفل پانزده عدد و سپند یازده عدد تخم دهتوره ده دانه پوست بیخ حنظل یک سرخ مثل غبار سائیده با آب سرشته بر کف دست و پا طلا نمایند و بعد یک پهر مشغول شوند معجون ممسک که مجرب است تا شبی بخورند انزال نشود افیون مصری جوز بوا قرنفل مشک زعفران دار فلفل زنجبیل قرفه جمله را بعسل مصفی معجون سازند شربت از نیم درم تا یک درم هر شب که اراده جماع باشد وقت عصر این بخورند و بعد عشا مشغول کار شوند و درین اثنا نباید که طعام بخورند همان طعام که از یک پاس قبل خورده باشند کافی است و بعد از فراغ اگر وقت طعام خوردن باشد البته باید خورد والا قدری شیر کفایت است از رد و صاحب قادری نوشته که این وش بعضی عزیزی را که مبتلا بسرعت انزال بود قدر ده نخود ازین دوا هر روز خوردن فرموده بمداومت چندی روز علت مذکور از ایشان زائل گشته مفرح منشط مقوی قلب و ممسک قوی تالیف حکیم علوی خان مروارید ناسفته کهربای شمعی یاقوت رمانی ورق نقره هر یک یک نیم مثقال لعل بدخشی ورق طلا هر یک چهار دانگ بهمن سرخ گل گاوزبان هر یک مثقال فلفل بیخ که سه مرتبه بشیر ماده گاو خمیر کرده خشک نموده باشند گل سرخ هر یک دو مثقال کبابه درونج بادرنجبویه هر یک یک مثقال ابریشم الایچی خالص شش مثقال عنبر زعفران هر یک دو دانگ نبات سفید سی و هفت مثقال شربت سیب شیرین شربت بهی هر یک پانزده مثقال آب انار شیرین سی و هفت مثقال عرق گاوزبان عرق بیدمشک گلاب هر یک بیست مثقال بدستور مرکب سازند اقوال محمد بن الیاس گوید که سبب سرعت انزال اگر ضعف قوت ماسکه باشد اطریفلات و جلنجبین شهد چهار درم بدهند و اگر برودت و رطوبت باشد صبح جلاب از بادرنجبویه و گاوزبان هر واحد سه درم و شکر سفید ده درم بدهند غذا از مرق آب نخود و شیره تخم قرطم و لحوم ماکیان و کنجشک و کبوتر صحرائی و استفراغ بدن و تنقیه رطوبت بحب ایارج و حب صبر با آب بنفشه یا مطبوخی که اندران تمر هندی و افتیمون و بادیان جوشانیده باشند و حل طبیعت بمعجون خبث الحدید [illegible] تخم [illegible] و تخم شلغم و نمک بعسل کنند و بعد ماند [illegible] زنجبیل و زعفران و دار [illegible] نرگس و شبت سائیده معجون [illegible] نافع [illegible] کنند و اگر از ضعفی باشد هر صباح سکنجبین ساده دو درم با شیره تخم خرفه بیست درم یا شربت سیب یا به یا آلو هر کدام که باشد ده درم بیاشامند و قرص طباشیر و صندلین ایشان را نافع است تحفه گوید که این علت گاهی موروثی باشد و آنرا علاجی نیست و اگر عارضی باشد پس اگر سببش ضعف قوت ماسکه از برودت و رطوبت بود و آثار المعده [illegible] گویند اول منضجات مثل مطبوخ بادرنجبویه گاوزبان هر یک ده درم بادیان ده درم شکر پنج درم بدهند بعده تنقیه بمطبوخات که دران تربد و عاقرقرحا باشد و تنقیه یا حقنه کنند و روغن قسط و عنبر و کندر یا مشک و فرفیون حل کرده بمالند و حب الآس سه سه یا شاه بلوط بریان یا مطبوخ [illegible] آب نافع و جوارش عنبر و دار فلفل بخورند و قرص [illegible] بلیغ کنند و اگر سببش حدت منی باشد شربت صندل بنوشند و در آبهای قابض نشینند و نوشیدن رائب ترش و شیر [illegible] مثل [illegible] یا خیسانده کی از فواکهات و حصرم و سماق بخورند و اگر سببش امتلای بدن و کثرت و خون باشد هر صبح شربت انار ترش یا شربت غوره یا شربت عناب یا لعاب اسپغول یا سکنجبین بیاشامند و غذا از ماشیه و حصرمیه یا عدسیه و سرکه ترش کرده بخورند و ادویه سرده مثل تخم کاهو و گشنیز خشک در اغذیه استعمال کنند و بوئیدن نیلوفر و کافور و بنفشه نافع بود و بر پشت

سرد و تر منما و نمود و بدان خواب کنند انطاکی گوید که سرعت انزال در اغلب از برودت و رطوبت بود و گاهی از افراط حرارت بود و پس تنقیه خلط غالب کنند
بعد از ان سرد و معجون فلاسفه و انوشدارو و جوارش فلافل و مجرب و شربت حب الآس و نعناع و معجون طین ... و بنجاح استعمال کنند و اما نسخه نوشیش
و تریاق الذهب درین علت مطلقا از مجربات است و در تذکره گوید که آنچه بر ربط و انزال اعانت کند انیست که بلادر را در عسل روز چهار کشند و پوست آنرا افکنده
و از منهای گشنیز بقدر اعضاء سینه ریزه کنند و ده هزار و قیه از ان پنج درم کنند و دو درم جاوشیر و یک درم سندروس و نیم درم سقمونیا اضافه کرده و در روغن حب الخضرا
تا آتش فتیله یا یک هفته بپزند بعده حب بسته وقت حاجت نیم درم از ان فرو برند و دیگر لفاح شونیز جوزبوا پوست خشخاش هر واحد یکجزو بیخ سعد و فلفل
بسباسه هر واحد نیم جزو سنبل الطیب زعفران هر واحد ربع جزو بعسل سرشته قبل از حاجت بدو ساعت بخورند و دیگر خولنجان جوزبوا کشنیز خشک
پوست خشخاش برگ جوز اقاقیا عصاره لحیة التیس پوست بیرون پسته جاوشیر هر واحد یکجزو قسط هندی صمغ خشک سندروس صمغ تخم سداب
هر واحد نیم جزو پسته برابر همه بعسل سرشته حسب حاجت استعمال نمایند و این شراب نسخه نوشیش سرعت انزال را منع کند خواه سببش سردی باشد
یا گرمی بسبب اشتمال او بر قوابض که از شان آنها جمع عصب و لیف است خبث الحدید سی مثقال بازرد اقماع ورد سماق گلنار کندر سعد کشنیز
صعتر هر یک ده مثقال قشر کندر زعفران هر واحد سه مثقال کوفته در پارچه بسته در آب بلیج چهار رطل عنب و دو رطل بازرد اندوخته بپزند تا ربع بماند
و پارچه را افشارند و بردارند و آب را با شکر بقوام آرند و سه مثقال استعمال کنند و مثل انیست درین باب معجون خبث الحدید حشتی شرح اسباب
مینویسد که بعضی گفته که این دوا استاد من ذکر کرده امساک قوی میکند و بسیار بیسیت و تقویت اعضای نماید قرنفل یکنیم تولت قاقله صغار جوزبوا
بسباسه هر یک دو تولت عصاره بادیان پنج تولت زعفران نیم تولت مغز بادام نیم رطل رب سیب رب انار شربت سیب هر یک یکنیم رطل عسل سه ربع رطل
شکر طبرزد ادویه را سائیده و رب ها و عسل و شکر را در یک رطل گلاب بقوام آورده و بسرشند و یک درم مشک و عنبر خورده شده ساخته روغن حب
برای معتدل ضعیف سی و شش درم برای متوسط دو چند این و برای قوی سه چند آن آمده برای ارباب دل معتاد شرب قینبات نیکوست
و سید گفته که گاهی سبب باعث این مرض بادی بود پس مثل نفوع مشمش شربت و ردکار رو جار بنوشند و مثل حب قوقایا و حب اسطوخودوس و
امثال آن و طلا به روغن نرگس محلول در ان مشک و روغن قسط در باره بکار برند و این معجون سرعت انزال ابر و بلوط گلنار کشنیز خشک کندر
هر یک ده درم شونیز هفت درم نانخواه کرده و یا ز هر یک پنج درم هلیله سیاه بلیله آمله هر یک سه درم کوفته بیخته سه چند آن عسل بسرشند و دو
مثقال بخورند و قابسه بسطابه و حلوها عسلیه بخورند و گفته که قلت صحت ازین علت یا بسبب کثرت غلط اطبا یا سوء تدبیر علاج باشد

سیلان منی و مذی و ودی

بدانکه منی از فضله هضم چهارم پیدا میشود و آن رطوبتی است که وقت جماع بیرون می آید و سبب تولد اولاد است و مذی رطوبتی است که در ابتدا
شهوت جاری میشود یا بسبب ملاعبت مجرای منی بسهولت خارج گردد و یا بوقت بازی کردن و سخن گفتن و نگاه کردن با کسی که بدان آرزوی جماع بود و برآمد
و تولد او در غده بود که بگردن مثانه موضوع است و مجرای آن بالای مجرای منی است و ودی رطوبتی است سطبر که پیش از بول از مجرای آن خارج میشود تا
بسبب لزوجت خود صحت بول اشکند و چون کثرت پذیرد بعد بول نیز برآید و تولد او در غده بود که قریب گردن مثانه موضوع است و مجرای او بالای
مجرای مذی است صاحب شرح موجز گوید که مجرای بول و ودی واحد است و مجرای منی و مذی یکی است ازین معلوم شد که قضیب دو مجرا است و از ان
رطوبات اربعه یعنی منی و بول و مذی و ودی خارج میشود و مجرای بول خارج مجرای منی است بالجمله اسباب این بیماری چند است یکی کثرت منی بسبب کثرت
تناول مولدات منی با ترک جماع دوم حدت و حرافت منی که بسبب لذع او طبیعت بدفع او کوشد سوم استرخاء اوعیه منی بسبب رطوبت که بدان
سبب ماسکه او ضعیف گردد و حفظ منی نتواند کرد چهارم ضعف اوعیه منی بسبب عقر و شدگی یا کاهلی شدن منی یا ضعیف گردد لهذا اخذ آن نشد
حرارت شهوت یا از کثرت جماع پنجم تصور جماع یا استماع سخن جماع و باعث آن هر سیلان مذی اما ششم بودن کثرت منی یا ضعف

ماسکهٔ اوعیه یا حدت منی شرط است و گاهی زنان را سیلان منی بهمین اسباب عارض شود و استرخای فم رحم نیز باعث این علت گردد و تشنج و ایلاقی نیز باشند که سبب این مرض یا در منی و یا در اوعیه و یا در گرده و یا در عضلهٔ حافظهٔ او و یا در مبادی بود و پس سبب که در منی باشد یا کثرت او بود و سبب آن قلت جماع و کثرت تناول مولدات منی و یا رقت منی بود که بطریق ترشح هر شی رقیق ترشح گردد و یا حدت و حرافت او که بسبب لذع طبیعت محتاج بدفع گردد و اما سبب که در اوعیهٔ منی باشد یا ضعف ماسکه بود بسبب سوء مزاج یا بسبب شدت قوت دافعه یا بسبب مرض آلی از تشنج یا تمدد که مضطر بحرکات گردد و بدان سبب دافعه حرکت کند و منی را دفع نماید یا که آن سوء ذی دیگر را دفع میکند چنانچه قی طعام هنگام ایذای معده از سوء ذی غیر طعام عارض شود و بالجمله نفس تشنج عاجز و عصر زراق است و بدانکه تشنج اوعیهٔ منی مسیل است و تشنج عضل مقعد جاذب بهر آنکه عضلهٔ مقعد برای حبس ثفل آفریده شده و این بهر عصر و دفع منی محصر موجب انفتاح مجراست و یا بسبب استرخای اوعیه بود پس مسک نکند و یا بسبب اتساع مجاری بود و اما سبب که در عضلهٔ حافظه بود و ایضا تشنج بود یا استرخا و اما سبب که در گرده باشد بسبب عروض ذوبان شحم آن از شدت شهوت یا کثرت جماع بود و پس از جماع کنند و بعد بول چیزی بسیار لزج از ان خارج شود که بیاری متعلق شود و بعد شستن اثر او باقی ماند و این ذی منهک بدن و قوت است و اما سبب مبادی مثل کثرت فکر در جماع و استماع سخن او است پس اعضای منی بفعل خود اگر بحرکت ضعیف حرکت کنند مذی برآید و اگر بحرکت قوی حرکت نمایند انزال شود و گاهی زنان را نیز بسیار بسبب استرخای فم رحم و ایضا بسبب ضعف اوعیهٔ منی ایشان و از اسباب مذکوره عارض شود طریق تشخیص این اسباب باید که احوال قوام و رنگ منی از مریض پرسند اگر قوام او مستوی و رنگ او معتدل گوید و هنگام جماع منی بسیار خارج شود و تابع او ضعف و نقصان باشد و کثرت جماع نباشد مگر آنکه بدن در اصل خلقت ضعیف و اوعیهٔ منی قوی باشد که بران کثرت خروج منی و استوای قوام و ضعف بدن دلالت کند سببش کثرت منی باشد و اگر قوام او رقیق بیان کنند پس پرسند اگر بغیر نعوظ شدید بلا وقفه بمجرد دخول برآید و سائر علامات سردی مزاج پیدا بود سببش استرخای اوعیهٔ منی و ضعف ماسکه باشد و اگر با نعوظ خارج شود و در صرع و توتر عصب مانند سببش تشنج عضلهٔ اوعیهٔ منی یا شدت قوت دافعه باشد و ایضا در استرخا و تشنج علامات آنها نیز موجود باشد و اگر خروج چیزی غلیظ سفید بعد از جماع و بول گوید و هنگام انزال خبر منی بیشتر برآید و بدن ضعیف و لاغر گردد و علامات ضعف گرده و سوء مزاج گرم آن پیدا بود سببش ضعف گرده باشد و اگر رنگ منی زرد گوید و هنگام خروج آن سوزش محسوس شود و گاهی با [illegible] بود و اسباب سابقه نامذکوره حرکات بران دلالت کنند سببش حدت منی باشد علاج اگر از کثرت منی باشد جماع زیاده کنند و تقلیل غذا نمایند اگر بدن قوی بود و دوا مقلل منی حار یا بارد بحسب حرارت و برودت مزاج استعمال کنند و ادویه که مقلل شیر اند تقلیل منی هم نمایند و اگر از حدت منی بود اشیای بارد و رطب مانند نیلوفر و بنفشه و عناب تجویز نمایند و اشربهٔ آنها بنوشند و دوای بارد که مقلل منی باشد مانند گلنار و تخم کاهو و خرفه و اسپغول و صندل و تخم کاسنی و خیار و کشنیز خشک و نیلوفر تناول کنند و اگر از استرخای اوعیهٔ منی و سردی مزاج آن و ضعف قوت ماسکه باشد دوای حار مقلل منی که از مثل پودینه و سعد و گلنار و تخم سداب و شهدانج و زیره و شونیز و تخم پنجنگشت ساخته باشند و معجون کمونی تجویز نمایند و اغذیهٔ گرم تناول نمایند و اگر از تشنج عضلهٔ اوعیهٔ منی باشد هر چه جهت تشنج مطلق گفته شد استعمال نمایند و در دخنها چشمهٔ عاده بمالند و اگر از ضعف گرده باشد و این فی الحقیقت منی نباشد بلکه پیه گرده گداخته بود که بصورت منی برآید و بسبیل مجاز سیلان منی گویند بهر تقویت گرده هر چه در بحث ضعف گرده و سوء مزاج حار آن گفته شد استعمال کنند و معجون لبوب با شربت لیمون تجویز نمایند و اگر از تصور جماع یا از شنیدن حکایات آن باشد بهتر که آن سبب را ترک کنند و اگر مجرد باشد متاهل گردد و اینان را اگر منی بسیار بود کثرت جماع و استعمال مقللات منی مفید بود و اگر ماسکه ضعیف بود از معاجین الملیه چون برشعثا و فلونیا مانند آن تقویت آن نمایند و اگر در منی حدت بود و در چیزها که گفته شد چنانچه سابق مسطور شد ذکر ادویهٔ مفرده و مرکبه که درین مرض نافع تر مشهور اند نموده بیان کرده [illegible] و سائیده هموزن آن شکر سفید آمیخته یک کف دست با شیر تازه بخورند [illegible] اگر [illegible] تخم ذکر کرده اند [illegible] نافع بود و کذا اگر [illegible] شکر سفید برابر یک کف دست با شیر گاو یا [illegible] خوردن مفید و اگر مزاج مریض حرارت [illegible] باشد سبوس اسپغول اضافه کنند

واگر پهلی ببول نهایت خرد کرده در آن تخم [illegible] داده باشد خشک کرده همراه آن نبات گرفته سفوف نموده هر روز یکتوله با شیر گاو بخورند مفید بود و اگر پوست بیخ و صمغ و گل آن و یا بجای گل کونپل آن اضافه کرده هر چهار مساوی با همچند شکر آمیخته نیم دام با شیر تازه گاو دو هفته بخورند نیز برای تغلیظ منی مجرب ست و اگر ثمر خام درخت بڑ خشک کرده با شیر گاو خورند منی رقیق غلیظ شود و اگر دودهی خرد در سایه خشک کرده سائیده مقدار کنار دشتی حب سازند و صبح یکعدد با شیر گاو بخورند مغلظ منی مقوی باه ست و اگر شیر درخت بڑ چند قطره در یک تا سه انداخته خورده باشند مغلظ منی و مفید بند کشاد ست و تخم تالمکهانه نرم با شیر گاو تازه شیرین کرده یک دو هفته خوردن نیز مغلظ منی کند نافع بود و اگر یا مین گجراتی نه توله کوفته بیخته هفت حصه کنند و یک حصه نهار با دوغ گاو شیرین بخورند و غذا نان گندم مرغن بی نمک تناول نمایند جریان منی را نافع بود و یا تخم سرواری سه ماشه با آب تازه یا شیر شیرین کرده چند روز بخورند و مسکه میش در ظرف جست از گولی اسرب سوده بر گرده طلا کردن و کذا تیزاب اسرب بر گرده بستن جریان منی را مفید ست و اگر تخم کونچ خام در سایه خشک کرده با نبات سائیده سه درم با پاؤ سیر شیر گاو جوش داده خورند نافع رقت منی و سرعت انزال ست و گویند که خوردن شاخ بیخ و تخم نیلوفر و بیخ آن و تخم کاهو و کذا اسپغول دو درم با ده درم گلقند و خواب بر فرش خنک نشستن هر واحد سیلان مذی را نافع ست و خوردن دوای امساک حلوه دو مثقال سه روز و کذا اسفنج یا قوقی معتدل خروج مذی بلا جماع را مجرب سدیدی ست حب تاتوره که برای در و منی مفید ست تخم تاتوره فلفل سیاه برابر سائیده با آب نقوع صمغ حب بقدر فلفل بسته یکی از آن هر صبح با یکتوله شیره بادیان تا یک هفته خورده باشند و اگر مرض مزمن بود تا بیست و یک روز خورند و از ترشی و بادی پرهیز نمایند دیگر دال نخود نیم پاؤ در شیر درخت بڑ تر کرده در سایه خشک سازند و برابر آن پوست و صمغ و پهلی خام ببول خشک کرده گرفته با قند سیاه حب بندند و یک حب با شیر نهار بخورند که دافع جریان منی و ممسک ست حلوای ماش هندی که برای تغلیظ منی و انجماد آن نافع ست دال ماش مقشر در شیر تازه گاو تر سازند چون شیر جذب شود در سایه خشک نمایند پس موصلی سفید و تخم تمر هندی مثل نخود بریان کرده مقشر نموده آرد سنگهاره هر واحد برابر آن گرفته سفوف کرده بدارند و هر صبح بقدر دو دام گرفته بد دو دام سه روغن زرد و دو دام شکر سفید بدستور حلوا ساخته هر روز تازه خورند تا چند روز و حلوای خسته تمر هندی که مفید رقت منی ست در بحث [illegible] خواهد آمد و حلوای [illegible] نیز نافع ست دوا که برای جریان منی با فراط و سوزش بول و جریان مزمن نافع سفوف [illegible] پنج ماشه همراه شیره خیارین و شیره کشنیز خشک شیره خرفه سیاه عرق مکوه عرق شاهتره شربت بزوری دهند و بلعاب بهدانه و اسپغول مضمضه نمایند و اگر قبض باشد اسپغول مسلم پاشیده دهند ایضا برای جریان اطریفل کشنیزی یکتوله خورده شیره تال مکهانه شیره تخم کاهو هر یک چهار ماشه شیره مغز تخم کدو شیره مغز تخم هندوانه هر یک شش ماشه شربت بنفشه دو توله بنوشند ایضا اول خمیره صندل یا اطریفل صغیر یکتوله خورده شیره کاکنج شیره [illegible] هر یک چهار ماشه شیره خارخسک شش ماشه نبات یکنیم توله بنوشند ایضا شیره خارخسک شش ماشه شیره مغز تخم خربزه و شیره تخم خیاره هر یک چهار ماشه شیره تخم کاسنی شش ماشه در گلاب چهار توله عرق گاوزبان ده توله بر آورده شربت صندل یا خمیره صندل دو توله داخل کرده بنوشند غذا شله و [illegible] جگر اطریفل کشنیزی یکتوله خورده شیره تخم کاسنی یا شیره خارخسک و شیره عنب الثعلب هر یک شش ماشه در عرق بادیان یا عنب الثعلب ده توله بر آورده شربت دینار دو توله داخل کرده دهند ایضا برای جریان منی با خفقان خمیره صندل یکتوله یا خمیره [illegible] شش ماشه خورده بخورند بعد از آن لعاب بهدانه سه ماشه عرق بادرنجبویه سه توله عرق گاوزبان چار توله عرق بید ساده سه توله گلاب چهار توله شربت انار شیرین دو توله بنوشند ایضا برای رقت منی و سوزش بول و تقویت دماغ و دفع رطوبت نزلی کشنیز خشک اسطوخودوس گل بنفشه گل سرخ هر یک چهار ماشه جوشانده نبات داخل کرده دهند ایضا برای سیلان منی [illegible] مرطوب مزاج قلعی کشته و مرجان سوده جوارش مصطگی شش ماشه سرشته بخورند بالای آن عرق گاوزبان پنج توله بنوشند و بدانند که گاهی سفوف قلعی کشته و ست گلو و طباشیر وغیره در ابتدای جریان مردم جوان استعمال میکنند بلکه در مرض مستحکم مفید میشود و در ابتدای مرض و حرارت عارضه موجب جریان مثل اطریفل کشنیزی یکتوله همراه شیره تخم خربزه و شیره تال مکهانه هر یک چهار ماشه خمیره صندل یکتوله [illegible] دادن مفید می‌شود و بالجمله در جریان تقویت اعضا از گرده و جگر و قلب و معده و دماغ و تعدیل و تسکین طبیعت باهره واجب ست و در رقت منی که از گرمی بود شیره جات بارده و سفوفات [illegible]

میگردد و اگر از برودت باشد و رطوبت فضلے غریبہ موجب آن شود یا ضعف آلات منی اوان و معاجین مقویہ بسته گردد بیت سفید بیگردد چنانچہ سیرین
ماسک المنی پنج ماشہ ہمراہ عرق گاؤزبان بسیر شد ایلاد و کباب و در رقت منی گاہی مدرات نافع تر بود و گاہی جریان کہ بسبب قبض طبیعت باشد بعد تنقیہ طبع
رفع میشود و دوائیکہ نافع در رقت منی ست مازو مقشر باشد دم الاخوین یکنیم ماشہ تخم ماتورہ چہار سرخ باریک سائیدہ نگہدارند و یک سرخ با عسل خورند و از ترشی و باد
پرہیز ند ایضاً کہ دفع سیلان منی مردان و زنان مجرب ست سرپالی یعنی تخم چولائی دو درم رال دو درم سائیدہ شکر سفید چار درم آمیختہ ہفت حصہ نمایند
و ہر صباح یک حصہ با شیر بز یا گاؤ خوردہ باشند سفوف سپاری کہ بجہت جریان منی معمول ست سپاری سیاہ تخم بلکل ہریک سہ درم گوکھرو تال مکھانہ ہر یک
ہر یک شش درم سپستان بست و چہار درم کوفتہ بیختہ با چہند شکر تری آمیختہ ہر روز یک تولہ با آب سرد و یا سفوف مذکور جریان منی و رقت آن کہ بسبب
حدت منی باشد طباشیر صندل سفید کہربا تخم خشخاش گل ارمنی خصیۃ الثعلب موچرس و اندرجو تخم خرفہ جریان کشنیز مقشر ہر واحد یک تولہ سنگھاڑہ خشک سہ تولہ
نبات مساوی شربتی ہفت ماشہ با شیر بز ایضاً کہ سوزاک نیز دور کند ابریشم سفید سوختہ ست گلو ست سلاجیت و اندرجو کیلان ... تال مکھانہ چہند سفید
تخم گوکھرو گوند ببول ہر واحد یک تولہ نبات دو برابر خوراک نہ ماشہ ایضاً کہ جریان را مجرب ست تخم تمر ہندی در آب تر کردہ مقشر شدہ یک تولہ مغز تخم کدو ...
ہر یک ہفت ماشہ خوراک دو مثقال با شیر بز یا ماء خرفہ خیارین خشخاش ہر یک ہفت ماشہ شربت نیلوفر یا خشخاش دو تولہ ایضاً کہ با وجود
تغلیظ تولید منی نیز میکند تخم کونچ تخم اٹنگن صمغ عربی اندرجو شیرین بہمن سفید طباشیر موصلی سفید سپیغول تودری گلگون گل دہاول ست سلاجیت
ہر یک ہفت ماشہ و تودری سہ ماشہ نبات برابر ہمہ شربتی وقت خواب نہ ماشہ با شیر گاؤ یا دو آثار سفوف دیگر کہ از مجربات ست تال مکھانہ تخم ستاور بہمن سفید
گوکھرو موچرس تخم اٹنگن صمغ عربی ہر یک سہ ماشہ سنگھاڑہ خشک اسگند ناگوری چنیہ گوند شقاقل ہر یک شش ماشہ موصلی سفید موصلی سیاہ ہر یک یک تولہ کوفتہ
بیختہ شکر سفید برابر ہمہ آمیختہ ہمراہ شیر بز بخورند و از بادی و ترشی پرہیز ند ایضاً کہ منقلہ منی رقیق ست و بکثرت بول آید پوست شاخ بیخ گوکر کہ شاخہا
بیخ آن در زمین باشد خشک کردہ گوکھرو تال مکھانہ مغز کنول گٹہ ہر یک پنج تولہ بہیلے کماہ چہند تخم سرالی ... ہر یک سہ تولہ کوفتہ بیختہ سفوف سازند
شربت یک تولہ با شیر مادہ گاؤ سفوف ماسک المنی کہ سیلان قوی را منع کلی نماید و از مودہ ست چہند گجرالی ستاور تال مکھانہ شقاقل قلب مقشر
موچرس سرالی گل دہاوی سنگھاڑہ خشک کرس گوند ببول گوند سپیغول گل ببول گل دھاوا درخ سپیدہ لکڑی ہر یک شش ماشہ تخم تمر ہندی ... مقشر
ہر یک چہار درم شکر سفید برابر ہمہ کوفتہ بیختہ سفوف سازند و یکدرم با شیر گاؤ صبح و نہ ماشہ با آب سرد شام مدام است کنند ایضاً گوند کہ اگر جریان منی
دہ سالہ باشد دفع کند چہند موصلی سیاہ موصلی سفید تال مکھانہ سمندر سوکھ سرپالہ چہال سپغول چہال مولسری گوند سپیغول تخم اٹنگن اسگندھ برہم ڈنڈی بہیلی بیخ سپیدہ
ہر یک یکدرم پھلی ببول گوکھرو ہر واحد پنج درم کوفتہ بیختہ ہمہ شکر تری آمیختہ ہر صبح یک کف دست با شیر بخورند و از شیرینی و ترشی پرہیز نمایند ایضاً برائی قوت
باہ حکیم حمیدالدین خان بکرات آزمودہ شدہ ستاور موصلی سفید سمندر سوکھ چہند سرالی تخم تمر ہندی مقشر موصلی سپغول بیج تال مکھانہ خشخاش سفید
دانہ الایچی کلان سنگھاڑہ خشک مساوی کوفتہ بیختہ شکر سفید برابر آمیختہ ہمراہ شیر مادہ گاؤ ہر روز یک کف دست بخورند ایضاً جہت جریان مجرب
سپیدہ لکڑی گوند چنیہ ہر یک یک تولہ مغز استہ املی سہ تولہ کوفتہ بیختہ با شیر گاؤ یا و سیر نوشند ایضاً کہ جریان منی و سرعت انزال مجرب ست تال مکھانہ
موصلی سیاہ موصلی سفید تخم کونچ تخم اٹنگن موچرس چہند سیاہ سرخ پوست بیخ اونٹ کٹارہ چیل بہیلی بیخ ساٹھی کرس تخم کاہو اندرجو شیرین
سمندر سوکھ ستاور ہر یک شش ماشہ آرد سنگھاڑہ خشک نہ ماشہ سرالی یک تولہ قند سفید برابر دو شش ماشہ ازین با آب السی شیر بز یا گاؤ
معمول ارند ایضاً دافع سیلان منی از حکیم قطب الدین گوکھرو و ترفہ تال مکھانہ گوند ناگوری ہر یک یکدرم سرالی ہشت درم مصری سی و دو درم کوفتہ بیختہ
نہار یک تولہ با السی شیر گاؤ کہ شیرہ آن با آثار و اکسیر یا باشند نوشند و از جماع و ترشی پرہیز کنند ایضاً برائی تغلیظ منی از حکیم اجمل خان چہند تخم کونچ گلنار
تخم اٹنگن موچرس بہیلی بیخ اندرجو شیرین تال مکھانہ سمندر سوکھ موصلی سیاہ موصلی سفید ست گلو سنگھاڑہ خشک مصطگی رومی خصیۃ الثعلب ہر یک
دانہ الایچی کلان طباشیر خار خسک ہر یک شش ماشہ نشاستہ گوند ناگوری اسگندہ تخم خشخاش ہر یک چہار ماشہ کوفتہ بیختہ برابر آن شکر سفید داخل کردہ

سفوف سازند

یکتوله ازین سفوف با آب سرد بخورند سفوف قلعی معمول و مجرب جریان منی و سوزاک قدیم و جدید را فائده بسیار می بخشد ست گلو ست سلاجیت الاچی خرد یکسان بید اصل السوس تال مکهانه طباشیر قلعی کشته هریک یکدرام مصری برابر همه کوفته بیخته هر روز ناشتا تا یکتوله بدهند ایضاً مغلظ منی از میر [illegible] بیخ سینبهل چهار درام تج سیاه چوب مصطکی سیاه موصلی سفید هریک دو درام گوند ببول گوند چنیه موچرس اندرجو شیرین مغز پنبه دانه تال مکهانه تخم سرپوکه ثعلب مصری سپستان هریک یکدرام طباشیر کتیرا هریک نیم درام نبات سفید مساوی ادویه خوراک یکدرام مع قلعی کشته یک رتی همراه شیر ماده گاو ایضاً قلعی کشته آرد سنگهاره خشت کسنه پهلی ببول پوست انبه پوست کچنال پوست مولسری هریک توله مازو باکین گلنار گیرو تج هریک شش ماشه طباشیر سه ماشه کوفته بیخته بشیر انجیر و شکر سفید برابر آمیخته یک کف دست همراه دوغ بخورند ایضاً که در انجاد منی و تصفیه نطفه از اخلاط فاسده و تقوالید و تناسل نسخه منتخب و مجرب است و اکبر الاچی کلان تخم ریحان کرس گوند ناگوری صمغ عربی کتیرا پوست درخت سینبهل کبابه چینی گل منڈی طباشیر هریک شش ماشه تخم خبازی تال مکهانا بیجبند گوکهرو سپستان مغز کنول گٹه تخم سروالی سمندرسوکه الاچی سفید مغز بیل موچرس مصطکی موصلی سینبهل لاکه کنار صحرائی چهار پوست درخت و ارش ست سلاجیت ست گلو نشاسته منڈی سنگهاره خشک برم ڈنڈی بهپهلی دودهی خرد سنگهاهولی گری انبه ثعلب مصری کشته قلعی اندها هولی فریدبوٹی هلیله سیاه هلیله زرد آمله بارد شتر خشک کرده هریک دو توله مصری برابر ادویه ساییده سفوف سازند از چهار ماشه تا نه ماشه با شیر گاو و از نبات شیرین کرده بخورند تا پنجاه روز متواتر و از ترشی و بادی پرهیز کنند مولد منی و ممسک نیز هست ایضاً که دافع جریان منی و مجرب است خارخسک بیجبند هم سنگهاره خشک بیخ ساٹهی مغز کنول گٹه هریک سه درم تال مکهانه دو درم موچرس سمندرسوکه مریالی بیجبند هریک یکدرم شکر بوزن ادویه سفوف سازند خوراک یکتوله ایضاً برای اصلاح منی دستور مجرب بعضی اطبا شقاقل مصری ثعلب مصری مصطکی رومی دارچینی موسلی طباشیر تج سیاه چوب تال مکهانه گوکهرو سنگهاره خشک سپستان هریک یک دام مصری سه دام همه را کوفته بیخته چهار ماشه هر روز یکی با شیر تازه ماده گاو بخورند و از ترشی و جماع پرهیز نمایند ایضاً مغلظ منی تال مکهانا تخم تمرهندی مقشر سفوف کرده سه بار در شیر تر کرده و خشک کرده و نبات سفید هموزن آمیخته سفوف سازند و بقدر شش ماشه همراه شیر گاو بخورند ایضاً گوکهرو کلان موچرس تال مکهانه کنول گٹه ڈهاک اندرجو بیجبند سروالی مغز تخم کونچ مساوی شکر سفید هموزن آمیخته همراه شیر گاو نیم پاو هر روز یکتوله بخورند ایضاً گوند ببول درخت برگد پوست بیخ کهرنی مغز تخم کونچ سپستان موچرس پهلی ببول خام برابر سائیده سفوف سازند خوراک یکتوله با شیر ماده گاو ایضاً گوکهرو تخم سروالی سنگهاره خشک تال مکهانه گوند ببول هریک یکدرام نبات هشت درام یک کف دست با شیر ماده گاو بخورند ایضاً تال مکهانه بیجبند تخم اوٹنگن سروالی گوکهرو سمندرسوکه موصلی سفید گوند بڑ سینبهل ست گلو موچرس گوند درخت مساوی کوفته بیخته شکر برابر آمیخته چهار ماشه با شیر ماده گاو بخورند ایضاً دافع جریان منی و مغلظ و ممسک تال مکهانه بیجبند شقاقل موچرس پهلی ببول هریک یکتوله خارخسک ثعلب مصری مغز تخم خیار هریک نیم توله موصلی سینبهل تخم کونچ صمغ عربی صمغ سینبهل بائین خیز ونبگ هریک نه ماشه کوفته بیخته با دو چند شکر هفت ماشه بخورند ایضاً مجرب در شباب طباشیر خصیة الثعلب ست گلو صمغ پلاس الاچی سفید هریک یکتوله مصری نصف وزن ادویه سفوف کرده صبح و شام شش ماشه با شیر گاو بخورند نهایت نافع است دیگر ایضاً دافع سیلان منی و مولد و مصلح آن پهلی ببول نهایت خام بار ساله نهایت خرد دودهی خرد و کمیلا هر چهار را در سایه خشک کرده تال مکهانه قرفه موصلی سیاه و سفید گوکهرو بیجبند ثعلب مصری پوست بیخ اونٹ کٹاره و سورنجان همه مساوی گرفته شکر هموزن آمیخته سفوف سازند و یک کف دست با شیر گاو بخورند دیگر ایضاً مغلظ منی پهلی ببول خام پوست مولسری ست اندرجو موچرس مساوی شکر برابر شربت کف دست ایضاً منجمد منی رقیق برگ نورسته بڑ پوست تخم کونچ شکر سفید برابر هر دو آمیخته یکتوله با شیر بخورند ایضاً پوست درخت کهرنی ساییده سیده چوب مساوی شکر برابر همه خوراک یکتوله با شیر ماده گاو ایضاً نافع سیلان منی و مغلظ آن چینی گوند سنبل مصطکی مساوی سائیده بقدر یکتوله هر روز با قدری شیر تا چهل روز بخورند ایضاً سمندرسوکه تال مکهانه تخم ریحان همراه اسپغول دو درم سفوف ساخته نیم درام نهار خورند و از ترشی و بادی پرهیز کنند ایضاً مغلظ منی و نافع سیلان منی و نزله سنگهاره خشک چینی گوند

سمندر سوکھ ہر واحد دو جزو بہمنین سوپاری تال مکھانہ خار خشک تخم کونچ تخم کشنیز بسیدہ چوب ہر واحد یکجزو تخم کاہو نیم جزو شکر برابر خوراک یکتولہ ایضاً بھیلی بیرون خام
سه دام و دودھی خرد مع بیخ و برگ در سایہ خشک کردہ سائیدہ برابر قند آمیختہ سفوف سازند ایضاً نافع رقت منی و مقوی باہ پوست و صمغ ڈھاک
پوست و صمغ درخت گولر و سملہ و صمغ درخت سنبھل پوست مولسری نخود بریان تج صمغ مغیلان مساوی شربت چہار درم ایضاً برای اسے جریان
منی منڈی گوند جیبہ موصلی سیاہ مغز تخم خیارین برادہ صندل سفید گوند ببول موصلی سفید تال مکھانہ بہمنبد بہمنی لعاب اسپغول خشک کردہ ہر واحد سہ ماشہ
پنج ماشہ سفوف سازند و شکر تری مساوی ہمہ آمیختہ ہمراہ شیر بخورند ایضاً سفوف مغلظ منی و مقوی باہ از مجربات حکیم نوروش علی پوست بیخ ڈھاک نیم آثار
پوست گولر یک آثار ہر دو را در پنج آثار آب جوش دہند ہرگاہ آب نیم آثار باقی ماند صاف کردہ برنج ساٹھی یا دو آثار دران بخیسانند و بار بار جوشیدہ خشک نمایند
بعدہ ثعلب مصری طباشیر ست سلاجیت عاقرقرحا دارچینی تال مکھانہ موصلی سیاہ موصلی سفید تخم اٹنگن ہریک دو تولہ سائیدہ شکر سفید نیم آثار بیامیزند
و یک کف دست ہمراہ شیر مادہ گاو تا چہل روز بخورند پرہیز از ترشی و بادی ایضاً از صحیح الیہ کہ مولد منی بہ ہست دال ماش مقشر در شیر مادہ گاو تر کردہ
خشک نمایند بعد ازان در آب کوکنار یکبار تر کردہ خشک کنند پس سپید و خام مقشر کردہ ثعلب مصری مغز پنبہ دانہ پیکھان ہمہ مساوی کوفتہ بیختہ سفوف
سازند خوراک یکتولہ با شیر مادہ گاو سفوف بیخ جہت رقت منی در بیاض استاد مرحوم مرقوم است چھال گولر چھال گونڈنی چھال ڈھاک چھال ببول
چھال سنبھل چھال لسوڑہ چھال بیری چھال جھربیری چھال مولسری ہریک یکدام ریزہ ریزہ کردہ در دیگ انداختہ آب یکتا آثار داخل کردہ جوش دہند
تا قدری آب باقی ماند صاف نمودہ دران آب برنج ساٹھی یک آثار انداختہ جوش دہند تا آب جذب شود پس برنج در سایہ خشک نمودہ نیم آثار ازان بریان نمایند
و ہر دو را آرد کردہ نیم آثار شکر تری آمیختہ یکدام ہر روز با شیر مادہ گاو بخورند ایضاً برای غلظ منی ثعلب مصری شش ماشہ نشاستہ ماشہ جوز بوا سہ ماشہ
الایچی کلان از ہریک دو ماشہ بزرالبنج و قرنفل ہریک یکنیم ماشہ موچرس چہار ماشہ نبات برابر ادویہ کوفتہ بیختہ سفوف سازند و ہفت ماشہ بخورند سفوف
دفع سیلان منی و سرعت انزال و انجماد منی بحد کمال نماید و مجرب نوشتہ ثعلب مصری موصلی سیاہ و سفید سپیدہ لکڑی پوست بیخ اونٹ کٹارہ زرد گل ہریک
دو تولہ کوفتہ بیختہ در پاتیلہ قلعی دار در نیم سیر شیر گاو تر کردہ صبح سہ سیر شیر دیگر دران انداختہ آنقدر بجوشانند کہ کھویہ بسیار سخت گردد و بلکہ قدری بریان
شود بعدہ مصطگی یکتولہ سائیدہ دران بیامیزند بعدہ چند رکابی گلی آب نارسیدہ صاف کردہ و از روغن زرد چرب نمودہ قدری قدری کھویہ بران کابیا پہن کردہ
در سایہ نگاہ دارند کہ خشک شود بعدہ جدا کردہ از دست مالیدہ برابر آن شکر سفید آمیختہ بدارند و بمقدار نہ ماشہ با شیر گاو بخورند منی بسیار غلیظ گردد و امساک آرد
و خروج منی بلذت تمام شود ایضاً سفوف کہ برای سیلان منی و سرعت انزال و بول الدم و منی الدم و استحاضہ آزمودہ ست سنگھاڑا طباشیر چلاکس
کشنیز خشک بزرالبنج صمغ عربی کتیرا ہریک سہ ماشہ خشخاش سفید پنج ماشہ نبات مصری سہ تولہ سفوف کردہ ہر روز ہفت ماشہ با عرق کاہو یا شکر
بخورند و از ترشی پرہیز کنند ایضاً کہ در رقت منی و مذی مجرب نوشتہ اصل السوس دو درم تخم کاہو سہ درم گلنار چہار درم گل سرخ تخم سداب تخم
تنکشت ہریک پنج درم و نیم ہمہ را کوفتہ بیختہ سہ درم خوردہ باشند معجون نافع سیلان منی کہ بسبب استرخای اوعیہ منی بود خصیۃ الثعلب بہمن سفید
دارچینی دانہ ہیل تخم انجرہ موصلی سیاہ و سفید صمغ عربی تودری بہمن پوست بیخ اونٹ کٹارہ مصطگی ہر واحد یکتولہ سلاجیت یکنیم تولہ کشنیز خشک چند ہریک سہ ماشہ
بقوام قند سفید بیامیزند خوراک نہ ماشہ با ماء اللحم علوی خان کہ مقوی باہ ست معجون ریگ ماہی کہ مغلظ و مولد منی ست تال مکھانہ بہمن سفید
گل گاوزبان تخم تاج خروس ریگ ماہی ثعلب مصری ہریک دو تولہ خار خشک صمغ عربی مکھانہ ہریک سہ تولہ تخم انجرہ یکتولہ طباشیر یکنیم تولہ آملہ مغز
بست عدد و شب در آب تر کردہ صبح بگلاب شستہ تخم دور کردہ در گلاب و عرق کیوڑہ و بید مشک بپزند تا مہرا شود و پارچہ بیز نمودہ در قند سفید سہ وقیہ
و بید مشک قوام نمودہ بیامیزند شربتی دو مثقال وقت شب با شیر مادہ گاو معجون برای تغلیظ منی مجرب است گوند نشاستہ ثعلب مصری ہریک نیم تولہ
کتیرا طباشیر دارچینی دانہ ہیل ہریک چہار ماشہ مغز بادام مقشر دو تولہ مغز نارجیل یکنیم تولہ علک البطم سہ ماشہ مغز چلغوزہ یکتولہ مصطگی دو ماشہ
نبات شش وزن ادویہ اگر خواہند ازہمین اجزا سفوف سازند و نبات برابر ہمہ اجزا داخل کنند معجون برای سیلان منی و مذی و ودی و سیلان رطوبات رحم

گرم من باشد و بنهایت نافع ست مروارید ناسفته کهربای سوده کندر مازج عذبه گل سپستان گل سپیاری شهدانج بسباسه حب و صلیب خولنجان طباشیر کشته خبث الحدید صمغ عربی ثمر درخت مغیلان بهمن سرخ بهمن سفید شقاقل گلنار فارسی پوست بیخ مغیلان صمغ سپیاری کشنیز خشک صمغ درخت سنبل خصیة الثعلب قرفه آمله منقی صندل سفید آرد بلوط هر یک یک مثقال مغز پسته مغز بادام مغز نارجیل مغز فندق مغز چلغوزه مغز حبة الخضراء تخم خشخاش تخم خرفه مقشر هر یک دو مثقال مصطگی علک البطم ورق طلا ورق نقره هر یک نیم مثقال پوست هلیله کابلی هلیله سیاه در روغن گاو بریان کرده غنچه گل سرخ هر یک دو مثقال عنبر اشهب نیم مثقال مویز منقی بست مثقال نبات سفید سی مثقال آب سیب شیرین آب به شیرین آب انار شیرین آب امرود هر یک چهل مثقال شربت فواکه شیرین گلاب هر یک بست مثقال معجون سازند معجون هندی جهت سیلان منی و اقسام پرمیو نافع و هم مشتهی و مقوی بست مغز تخم کونچ سفید پاو سیر شاهجهانی موصلی سیاه مثل آن دار فلفل نیم پاو شاهجهانی شیر گاو تازه دو نیم آثار شاهجهانی اجزا را کوفته بیخته با شیر بجوشانند تا شیر جذب شود و بعده در چینی قلعی عاقرقرحا قرنفل کلاهار الایچی خرد هر یک نیم دام بخته نرم سوده بخته شکر سفید دو برابر ادویه سوای شیر گرفته داخل نمایند و معجون سازند خوراک از ده ماشه تا بست و یکماشه اقوال متقدمین ابوسهل گوید که سیلان منی را نفع میکند فرش کردن گل سرخ و بر آن خواب نمودن و ادویه بارده بر پشت گذارند مثل قیروطی معمول از روغن گل مضروب با آب سرد و آب کشنیز سبز و آب برگ خرفه و کاهو و عنب الثعلب و طحلب و برگ بید و تر اسرب بر خاصرتین و قطن نهند و شرب شربت نیلوفر و آب طبیخ عدس و تخم کاهو و آب فی رطب و اگر در انجا برودت باشد تخم فنجنکشت و سداب و تخم شهدانج دهند و این قرص و اسیلان منی را نافع بیخ فی فارسی خشک پودینه تخم کاهو تخم سداب تخم فنجنکشت گل سرخ گلنار هر واحد دو درم کوفته بیخته با آب سرد یا سرکه ممزوج آمیزند شربت مقدار دو درم و دیگر تخم سداب انیسون هر واحد دو درم گل سرخ گلنار هر واحد سه درم کوفته بیخته شربت دو درم با آب سرد دیگر تخم کاهو سه درم شهدانج سه درم نیم تخم سداب دو درم کوفته بیخته شربتی دو درم بسکنجبین دیگر تخم فنجنکشت و سداب هر واحد یک درم کوفته بیخته با سرکه ممزوج بدهند شیخ میفرماید که تقلیل غذا و استفراغ نمایند و آنچه از مجففات منی و مقللات آن در بحث کثرت شهوت مذکور شده از آنچه تعدیل حدت منی کنند و در اینجا که گذشت استعمال نمایند و علاج تشنج و استرخا نیز مسطور شده و اما التعدیل برقت منی بچیزی که در آن قبض و تسخین باشد مخلوط بمجففات نمایند و از اغذیه مغلظه مثل هریسه و هریسه و اما التقویت ماسکه فقد لهضا معلوم شده و شربا اطلا کنند و اما تسکین قوت دافعه پس در اندک مخدرات نمایند و نعناع دوای فاضل ست در تغلیظ منی و تقویت اعضای آن بر ضبط آن و در کتب قوم مرکباتی ست که حبس منی کنند و من ازان بسیار بیشتر سم که در منی افزاید عباس گوید که اما سیلان منی بغیر اراده اگر حدوث او از امتلا و زیادتی خون باشد باید که فصد باسلیق کنند و امر بقی نمایند اگر فصد کفایت نکند و از اغذیه و ادویه مدر بول و محرک منی منع کنند و به فرش بارد مثل کتان و طبری و مانند آن خواب نمایند و برگ بید و برگ و برگ فنجنکشت فرش کنند و به قطن قیروطی که در قول ابوسهل گذشت ضماد کنند و قطعه اسرب باریک بر پشت بندند و شربت نیلوفر و شراب اسود که در آن گل نیلوفر تر کرده باشند و شربت خشخاش بنوشانند و ایضا آب قصب رطب و آب کشنیز تر و مانند آن از ادویه که در باب کثرت شهوت ذکر کردیم بنهد و اما اگر سیلان منی از ضعف قوت ماسکه باشد باید که اشیای قاطع منی مع قبض بدهند و از این قبیل است عدس مقشر و کشنیز خشک و تخم کاهو هر واحد جزو اقاقیا ربع جزو و گل ارمنی گلنار هر واحد نیم جزو و همه ادویه را باریک سائیده با شربت آس سرشته بخورند و بر قطن اقاقیا و گل ارمنی و گل قبرسی و قرطاس سوخته و گلنار و سماق با آب آس و آب لعق کرم و آب سیب و آب سفرجل و آب خرفه و کشنیز ضماد کنند و از آبیکه اندران سداب و آس و علیق و عنب الراعی جوشانیده باشند غسل کنند و روغن آس و روغن طلع و روغن گل و خلاف بر خصیه و کنج ران و قطن بمالند که اینهمه قاطع سیلان منی و تشدید قوت ماسکه کنند و تدبیر با اغذیه مجففه قابضه مثل لحوم بقر و نیمبرشت کبوتری و بادنجان بریان مطبوخ با سرکه و سماق و زرشک و انار دانه و سداب و کرفس و کشنیز خشک نمایند و طلع و سیب ترش و غبیرا و حب الآس و آلو و توت خام و مانند آن بخورند و تقلیل غذا امر کنند و اکثار از تقلیل از شراب نمایند و در آن عدس مقشر سماق و برنج مقشر و روغن گل نیز نفع بین نماید و اگر این ادویه آب انار پزند منفعت زیاده تر باشد و این قرص و اینهم قاطع سیلان منی کند تخم سداب سه درم تخم فنجنکشت دو درم گلنار گل سرخ هر واحد یکنیم درم اصل السوس

دو درم همه را باریک سائیده بحریر بیخته دو درم بدوغ گاو یا بآب غوره یا بآب خرفه بخورند **املاقی و جریانی** گویند که اگر سبب آن کثرت خون منی بود اول فصد کنند و تقلیل غذا و پرهیز از شراب نمایند و هر جا بدادن آب غوره و آب انار و سکنجبین و مانند آن اشربهٔ ترش خورند و این دوا منی کمتر کند تخم کاهو و تخم خرفه هر یک ده درم اسپغول و کشنیز خشک هر یک سه درم گلنار و گل نیلوفر هر یک دو درم کافور یک دانگ شربت سه درم یکهفته این را بخورند و اگر از رقت منی و خامی آن باشد و ودی عقب بول بسیار آید بادویهٔ حارهٔ قابضه علاج کنند مثل بادو لنگا و غذا گوشت بریان و قلیهٔ خشک و مطجنات دارچینی و زیره و صعتر و مانند آن خورند و شهدانج بریان بعسل یا سکنجبین عسلی سود دارد و این دوا مذی و ودی مردان و زنان باز دارد تخم سداب و تخم فنجنکشت و گلنار مساوی شربت سه درم بسکنجبین و قرومانا دو درم کوفته بسکنجبین خوردن نافع است و دو درم تخم شبت زنان را خاصةً سود دارد و تخم فنجنکشت بقمع اندرون رحم ایشان از آن نفع بود و ضماد یکه از قسط و فقاح اذخر و قصب الذریره و اقاقیا و لادن محلول در روغن یاسمین یا غیر آن سازند و ادویه بدان بیامیزند سود دارد و در طعام نعنع و صعتر و سداب و زیره داخل کنند و آنچه سببش حدت منی باشد باشربه و ضمادها و نطولات و اغذیهٔ بارده علاج کنند و تخم کاهو و خرفه با سکنجبین سود دارد و دوائیکه در علاج نوع اول گفته شد نافع بود و صندل و گلاب و کافور خاصةً و نیلوفر سبب جالینوس گوید که نیلوفر خوردن و بوئیدن و روغن آن مالیدن قوت منی ساکن کند و اسپغول نیز و همه طعامهای ترش و ریباس سود مند است و در آب سرد و طبیخ عوسج و آس و قرظ فا و گلنار و سماق و لحیة التیس نشستن و ضمادهٔ بارده بر کرگاه نهادن سود دارد و آنچه سبب آن ضعف آلات تناسل و ضعف قوت ماسکهٔ آن باشد پس اگر مزاج گرم بود علاجش آنست که اکنون مذکور شد و اگر مزاج سرد و تر بود و این اکثر باشد علاجش باستفراغ رطوبت باید کرد و بقی متواتر پس بادویهٔ مسهل چون حب شبیرج و حب منتن و حب المحیقون و غذا گوشت بریان و قلیهٔ خشک و مطجنه و حلوای عسل خورند و روغن نرگس و روغن قسط بمشک طلا کنند و در طبیخ مورد و مرزنجوش و پوست انار و جفت بلوط و سعد نشینند و از پس آن قسط و فرفیون و سعد و سنبل و اقاقیا و رامک بروغن نرگس و روغن مورد آمیخته طلا کنند و یا آب مورد و آب مرزنجوش هر یک ستة وقیه اقاقیا و رامک و قسط و میعهٔ سائله و عصارهٔ لحیة التیس و فرفیون هر یک دو درم روغن بلسان نیم درم روغن نرگس یک وقیه بهم آمیخته طلا کنند و اطریفل کبیر که بخبث الحدید ساخته باشند و فنجنوش و ریباس و در علاج جمیع اعضای عصبانی سود دارد **محمد بن الیاس** گوید که اگر سیلان منی بسبب کثرت منی و قلت مباشرت و کثرت تناول اغذیهٔ مولد خون و منی باشد فصد باسلیق یا نهر البدن و تقلیل غذا کنند و هر صبح آب غوره ده درم با شکر فانید ده درم بنوشند و غذا عدسیه با سرکه بغیر لحوم سازند و بر برگ بید و برگ شهدانج بخوابند و قیروطی معمول از موم صاف و روغن کدو و روغن بنفشه و گلاب و آب بید و آب خرفه و آب کشنیز بر کرگاه ضماد کنند و شربت صندل و نیلوفر و شربت عناب و شربت آلو و شربت خشخاش هر کدام که باشد ده درم بنوشند و پارچهٔ کتان و طبری و ثیاب صندل بپوشند و بر پشت خواب نکنند که تسخین گرده میکند و اعانت بر احدار منی مینماید و اگر بسبب ضعف گرده یا ضعف قوت ماسکه باشد هر صباح شربت بهی ده درم با گلنار و گل ارمنی هر واحد سه درم بنوشند و غذا مزوره که عدس مقشر و مغز بادام و آب غوره یا آب سماق یا زرشک خورند و مربای سیب ترش و انار ترش و سماق هر واحد سه درم با شرابهای انگور یا سیب ترش یا بهی یا آب خرفه هر کدام که باشد ده درم بخورند و از آبیکه اندران برگ بید و برگ کاهو و خشخاش و نیلوفر و سداب و عصی الراعی جوشیده باشد غسل کنند و این دوا منع سیلان منی کند تخم خشخاش تخم کاهو تخم فنجنکشت هر واحد یکدرم اصل السوس سه درم گل سرخ گلنار هر واحد یکدرم کوفته بیخته یک درم با سه درم رب با دوغ گاو یا آب غوره یا آب خرفه هر کدام که باشد ده درم بخورند و اگر بسبب کثرت فکر در امر جماع یا استماع سخن آن باشد چنانچه غزلیات عاشق میشود دفع شغل نفس باشتغال بشاغله و ترک استماع سخن این باب و تقویت قوت ماسکه باطریفلات و معجون فلاسفه کنند و این سفوف جهت قطع سیلان منی و ودی و مذی مجرب است تخم کاهو تخم سداب تخم فنجنکشت هر واحد سه درم سعد و شهدانج هر واحد دو درم گلنار یکدرم کوفته بیخته شربتی سه درم با آب سرد **خجندی** گوید که اگر سیلان منی از کثرت منی بسبب قلت مباشرت یا کثرت تناول مولدات منی و خون یا قوت دافعهٔ منی باشد فصد و استفراغ منی و تقلیل غذاهای مولد منی از اغذیه مثل لحوم و بیضها کنند و در آب سرد نشینند و هر صبح شربت حصرم یا شربت لیمو یا سکنجبین با جلاب تخم خرفه بنوشند و پارچهٔ کتان صندلی بگلاب بپوشند و آنچه تقلیل منی کند تنقل بشهدانج و تناول اندک تخم کاهو و کشنیز خشک است و از مشمومات مقللهٔ منی بوئیدن کافور و صندل و بیخ نیلوفر است

واگر سببش حدت منی باشد اشیای بارد رطب دوا و غذا که تقلیل منی کند خورند و جلاب با لعاب دهند لعاب بذر قطونا یا شربت حصرم یا شیره خرفه یا شربت انار یا شربت حماض یا شربت نیلوفر بنوشانند و غذا اسفاناخیه یا قرعیه یا ملوخیه خورانند و ادویه مقلل منی مثل قرص معمول از ترکیب ابن جزله چون تخم کاهو و تخم خرفه و اسپغول و تخم کاسنی تناول کنند و از امثال این فعل مجففات میکنند بهتر آنکه بسبب اجماد آنها منی را تصغیر حجم آن می نمایند پس فعل آنها در تقلیل منی فعل مجففات باشد و اگر بضرورت حاجت مخدرات شود اندکی بزر البنج در آن اضافه کنند و اگر سبب او استرخاء اوعیه منی و سردی مزاج آن و ضعف قوت ماسکه آن بود ادویه حار مقلل منی مثل تخم فقد و تخم سداب زیره و برگ پودینه و سعد و شونیز و شهدانج مقشر و مرکبات مثل اطریفل کنند و دوا المسک یا شجرنیا یا شرو دیطوس خورند و ارکاغانیس گفته که جوارش کمونی کامل و قاطع سیلان منی اسود دارد ابن هبة الله گوید که علاج سیلان منی تابع کثرت منی با امتناع اغذیه کثیر الغذا مثل لحوم و تنقیه بدن از فصد و ادرار و تعب کنند و سیر و سداب بخورند و خواب کمتر نمایند و غذا امرقه آب نخود دهند و علاج سیلان منی تابع استعمال اغذیه و اشربه حاره بنوشیدن سردات چون شیره تخم خرفه و سکنجبین ساده و تناول اسپغول بشکر و تخم کاهو و کشنیز با آب سرد و شربت نیلوفر و تغذیه بچوزه مرغ و آب سماق کنند و علاج سیلان منی تابع انقطاع جماع تا مدت طویل بادمان جماع و از آنچه قطع مذی و انعاظ کند و خواب بر فرش سرد و طلای پشت با آب کاهو و آب عنب الثعلب و طحلب و بستن صفحه عریض رصاص بر پشت نمایند و علاج سیلان منی تابع ضعف قوت ماسکه بخوردن بهی و سیب و انار و استعمال گل ارمنی و تخم کاهو و طباشیر با آب سیب کنند و حسب است که بر پشت اقاقیا و سماق و آب عوسج ضماد نمایند و غذا از چوزه مرغ با آب انار دانه یا امتنخ بسرکه سازند و طلع و جمار بخورند انطاکی می نویسد که هرگاه خروج منی و مذی و ودی بدون اراده کثرت نماید بسبب افراط کیفیتی یا خلطی باشد و بغلظت منی در بارد و برقت آن در رطب و بزردی آن در صفرا و بکبودت آن در سودا معلوم شود و یا استلاء و طول عهد بجماع و تواتر اغذیه مولد منی باشد و این بکثرت کمیت منی خارج دریافت میگردد و یا بسبب فساد اوعیه منی بود و علاجش ابتدا بتعدیل و اصلاح منی فاسد کنند و تقلیل غذا نمایند اگر از آن باشد و کثرت جماع کنند اگر از قلت آن بود و حار را تبرید بمثل تخم کاهو و خرفه و حی العالم و طباشیر و بلوط کنند و تسخین بارد بمثل سداب و سعد و سنبل و سوسن و قسط کنند میر عوض گوید که این دوا رقت منی و سیلان آنرا باز دارد و سوزاک کهنه را نافع است مغز تخم بادرنگ قاقله صغار طباشیر کهربا بید نبات هرکدام یکدرم کوفته بیخته بعسل سرشته حبها سازند بقدر نیم درم بخورند و این سفوف در امراض بارده مناسب است صمغ سیمبل صمغ پلاس هرکدام پنج درم عاقرقرحا خشخاش کسنه هرکدام دو درم تال مکهانا شش درم قرنفل نیم درم همه را کوفته بیخته شکر چینی بوزن مجموع داخل نموده چهار درم با یک رطل شیر ماده گاو بخورند و این دوا جهت سیلان منی و احتلام و تقویت باه و معده و تحریک اشتها و سرخی رنگ بغایت مؤثر است پوست ناتخراشیده یک انار در خریطه سفت بسته در دیگ کلان آویزند بنوعیکه بته دیگ نرسد و در وسط معلق باشد پنج آثار شیر ماده گاو در دیگ ریخته سرش بخمیر گرفته بآتش ملائم بجوشانند تا شیر تمام جذب شود بار دیگر پنج آثار شیر ماده گاو ریخته بهمین نوع عمل نمایند تا سه نوبت انگاه دوا را از میان خریطه بیرون آورده در قاب چینی پهن نموده در سایه خشک سازند و هنگام خواب یک کف دست از آن میخورده باشند و اگر ده چهار درم در آب شکر سیاه بجوشانند بسیار خوش مزه و قریب باعتدال میشود خضر بن علی گوید که این سفوف منع سیلان منی و بول کند بزر البنج دو درم ملوط تخم کاهو سعد هریک واحد سه درم سماق یکدرم زیره دو درم تخم خرفه دوازده درم هلیله کابلی آمله بلیله هریک شش درم سفوف سازند و گاهی بعسل معجون سازند شربت چهار درم

قلت منی و خروج او بتخیط

کمی منی و برآمدن آن مثل رشته باسبابیکه ضد اسباب سیلان منی بود حادث گردد و در ارباب تعب و ریاضت بیشتر افتد و علاج قلت منی در ضعف باه گذشت و علاج خروج آن بتخیط بتدبیر ملطف کنند

منی الدم

گاه باشد که بجای منی خون آید و سببش ضعف قوت مغیره خصیه بود که خون را تحلیل نموده و تمام سفید ناساخته با وعیه منی فرستد و یا کثرت مباشرت که منی حاصل در اوعیه صرف گردد و چون منی نماند ناچار ماده آن که خون خالص در اوعیه بود بعوض آن خارج گردد و گاهی از شگافتن و گشادن رگی از رگهای اعضای تناسل پیدا شود و این اسباب ثلثه از تقدم وجود آن دریافت گردد و علاج در تقویت گرده و خصیه کوشند و خصیتین را هر روز در روغن مصطکی یکساعت چهار پنج بار نهادن یا مالیدن

آن بر کرگاه و خصیه و زهار نفع تمام دارد و اگر بسبب ضعف حرارت نبود و تقلیل جماعت در استفراغ منی نمایند و غذا اخصیه بز و میش و بیضهٔ مرغ
بنان خشکار دهند و آنچه از شقاق رگ باشد اسباب و علامات و معالجات آن از باب بول الدم جویند

کثرت احتلام

اسباب آن مثل اسباب سیلان منی بود و چون قلت جماع و حبس منی با شدت قوت دافعه یا رقت منی و حدت آن یا استرخای اوعیه منی یا کثرت تفکر در جماع مگر آنکه درین اکثر منی جامد بود و بسبب برودت اعضای تناسل پس دران تهییج شهوت و تحرک منی و تولد نفخ نشود الا هنگام خواب بسبب توجه حرارت بسوی باطن و عدم تحلل روح و ریح دران چنانکه در بیداری و طریق تشخیص اسباب این همانست که در سیلان منی مذکور شد و کذا علاج این و ایضاً آنچه از قلت جماع باشد جماع باعتدال کنند و چون از شدت قوت دافعه باشد با غذیه و ادویه حاره مذکوره معالجه آن کنند و اگر از رقت منی باشد تغلیظ آن با غذیه متینه قویه مثل لحوم و قلایا و مطجنات کنند و اگر از حدت و حرارت منی باشد کاهو و عدس مقشر تناول نمایند و تخم کاهو و خرفه با آب بنوشند و آب سرد تجویز نمایند و اگر از استرخای موضع منی باشد تقویت موضع با دویه که اندران حرارت مع قبض بود مثل قندوری و همین مانند آن کنند و قطعه سرب بر کرگاه بستن نفع کثیر دارد لیکن گاهی بگیرد ضرر کند پس رعایت این هر دو واجب بود و از خواب بر بستر حریر و پشم و بر پشت اجتناب نمایند و بر فرش سرد و کتان و برگ بید و گل سرخ و نیلوفر و برگ بنج و فنجنکشت خواب کنند و جالینوس گفته که خواب بر جانب ایمن احتلام کم کند و بر سائر جوانب هیجان او نماید لاسیما بر پشت خاصةً اگر بستر نرم و گرم باشد و ارکاغانیس نوشته که حجامت بر کاهل و بطن منع کثرت احتلام کند و انطاکی گوید که برای منع احتلام فرش فنجنکشت و سداب مطلقاً مجرب است و قطعه رصاص محدد بر پشت بستن و بخور از بیدهٔ قنفذ و پوست عدس و استخوان سنگ پشت و بوئیدن مرزنجوش نافع و مولف اقتباس می‌نویسد که ملاک امر درین مرض تقویت اعضای رئیسه و مرارت است چنانچه خمیره مروارید و دواء المسک [illegible] و دواء اللحم و عرق گذر و شربت [illegible] استعمال فرمایند و روغن زیره و راحت و مصطکی بر پشت و کرگاه و ذکر مالند و کثرت جماع درین باب عظیم الاثر [illegible] در یکهفته رفع این علت میکند و اگر بدین تدبیر نشود اول فصد هفت اندام کنند و مسهل بلغم دهند که دران مقویات دماغ و دل بسیار باشد بعده قلیه گاو میش که برگ شبت یا شنبلید دران افتاده باشد با نان تنوری که آرد او در آب بادیان خمیر کرده باشند بدهند که [illegible] در رفع این مرض میکند و در مجربات درین فائیدن تخم کاهو مقشر سه ماشه نبات برابر در روزی سه چهار بار از مجربات است و کذا کشنیز خشک و کذا خشخاش و کذا تخم خرفه و کذا تخم تاج خروس با شیره این هر دو یا شربت نیلوفر و انارین دهند و کذا خوردن بقول نها با نان و همچنین خواب بر برگ نها بستر فرش کرده و در [illegible] بلع کردن [illegible] الشیخ سفید و سیاه وقت شب سه ماشه و کذا [illegible] و کذا تخم فنجنکشت و کذا زیره سیاه و سفید و کذا خواب بر بستر برگ سرو کذا برگ بید و کذا برگ گز و گل [illegible] نوشته که نوشیدن آب [illegible] بوزن [illegible] نهار تا سه روز دفع این علت کند و اگر کثرت احتلام با سوء [illegible] و علیل و خفقان و ضعف و زردی رنگ منی باشد اول فصد صافن کشایند و شیره مغز تخم [illegible] و خشخاش هر یک [illegible] ماشه و حب کاکنج هفت ماشه در عرق بیدمشک و گلاب هر یک پنج تولہ آب سرد [illegible] تولہ شربت صندل چهار تولہ تخم فرنجمشک پنج ماشه تخم بستان افروز [illegible] شده دهند و غذا [illegible] خورانند و [illegible] باسلیق [illegible] صاحب شفاء الاسقام مینویسد که بعضی کسان را احتلام بسیار شود و با وجود [illegible] هنگام جماع ضعف شهوت و قلت قدرت بر جماع و این سبب [illegible] ایشان بباعث غلبه سردی بر منی و اوعیه منی باشد پس تهییج شهوت و تولد نفخ بسبب فرط برودت نگردد و انزال بسبب [illegible] منی حاصل نشود [illegible] احتلام بسیار شود و بسبب سخونت منی وقت خواب علاج ایشان تهییج [illegible] و اشربه و ادویه مسخنه [illegible] روغنهای گرم مثل روغن قسط و روغن سوسن و نرگس و بان [illegible] مانند آن [illegible] نفع بین است [illegible] احتلام کشنیز خشک و قند سیاهی کوفته بیخته [illegible] خوردن قطع احتلام کند و خوردن [illegible] قطع مذی و احتلام میکند و کذا خوردن [illegible] قطع احتلام و تقلیل منی نماید و تخم [illegible] احتلام کم کند و این حب برای کثرت احتلام

از مجربات والد مرحوم منقول ست کندر بلوط گلنار تخم قنب هر یک یک تولہ کوفته بیخته حب بندند و چهار پنج خوراک نموده بشب بخورند و از حموضات و لبنیات پرهیز ند و این ضماد والد علوی خان برای بسیاری احتلام از ضعف قوت ماسکه اوعیه منی مفید ست صندل عود هندی عود صلیب یک یک ماشه اکلیل الملک بوشه بنفشه اقاقیا قسط تلخ و ترکی کوفته بآب مورد و گشنیز و گلاب سرشته روغن گل و روغن قسط ممزوج کرده ضماد نمایند و این طلای حکیم ممدوح همان نفع دارد سورنجان صندل سفید صندل سرخ سنگ [illegible] گلنار فارسی [illegible] جوز السرو عود هندی عود صلیب کوفته بآب مورد و گلاب خمیر کرده بمالند و ایضا در کثرت احتلام و خروج منی سرخ رنگ و خفقان و ضعف قلب مفرح بارد شیخ الرئیس شش ماشه همراه عرق گاوزبان ده تولہ دادن سود مند ست

کثرت نعوظ بلا شهوت

که آنرا توتر قضیب نیز گویند و در یونانی فریسموس فریافیسموس نامند و آن مرضی ست که قضیب بی شهوت دائم برخاسته ماند و بعد انزال هم فرو نشود بلکه بقول شیخ سبب قریب توتر قضیب کثرت ریح غلیظ در ناحیه اعضای جماع ست پس کثرت این سبب یا منبع آن یا از نفس عصبه مجوفه قضیب بود یا از شرایین و اوعیه منی بران وارد گردد و یا در هر دو جا باشد و ماده این ریح رطوبت کثیر غلیظ النفخ ست و فاعل او حرارت ضعیف و این ماده یا راسخ و ثابت در اوعیه منی باشد بنحویکه اندران متولد شود و یا غیر راسخ بود و هر چند که باشد ثبات این ریح و قوت او یا بسبب وفور آن ریح یا بسبب غلظ آن بود و گاهی اعانت این سبب مادی و فاعلی اسباب آلیه کنند مثل آنکه در جلد قضیب و متصل آن تکاثف مانع تحلل ریاح از مسام بود و یا آنکه دهان رگهائیکه بسوی ذکر آمده فراخ گردد چنانچه عارض میشود کسی را که از زور خود [illegible] کسی را که مدتی جماع ترک نماید و دران منی و ریح حرکت قوی کند و گاهی اعانت کنند این جمیع اسباب متقدمه ادمان اغذیه حاره حریفه یا نفخه مثل نخود و لوبیا و انگور و زرده بیضه و یا آنچه جامع هر دو امر باشد مثل حرمل یا آنچه [illegible] تولید منی باشد مثل شراب بود و یا از حالات مثل کثرت خواب بر پشت که منی [illegible] و ریح اندران حاصل شود و یا بستن ازار محکم بکمر شد که [illegible] عروق بکشاید و فریافیسموس آنست که چیزی ازین اسباب قوی گردد و پس انتعاظ شدت کند و باقی ماند و قضیب قبیح تر نماید و اگرچه شهوت و حاجت جماع نباشد و بعد قضای حاجت بعضی را ذکر بزرگ [illegible] و بسبب انصباب کثرت مواد بسوی آن [illegible] اکثر اسباب این حرارت ست و این اسم منقول بسوی این علت از صورت قائم الذکر ست که [illegible] اوعیه منی [illegible] گردد و با الم باهلاک کند [illegible] اگر ریح در نفس قضیب پیدا شود [illegible] تقدم اختلاج قضیب بسیار باشد و اگر چنین نباشد و با الم بود [illegible] و از شرایین و اوعیه منی بسوی آن آمده باشد علاج اگر از حرارت و کثرت خون باشد فصد باسلیق کنند و ادویه که منی را کم کند مثل کاهو و خرفه و کشنیز و سماق و صندل سفید با شربت نیلوفر و قدری کافور بدهند و سرکه و روغن گل هر واحد یک اوقیه تخم کاهو و خرفه و عدس مقشر و آرد جو هر یک هفت ماشه ضماد کنند و جمیع طلیه و اضمده مبرده نافع بود و [illegible] آنچه در کثرت شهوت و سیلان منی [illegible] مذکور شد از تقلیل غذا و اشامیدن ادویه بارده و تجفیف منی و بستن صفحه اسرب بر پشت [illegible] بکار برند و اگر با سفیدی رنگ منی رقت آن باقی [illegible] بلغم [illegible] اسهال [illegible] کاسر ریاح مثل [illegible] و روغن سداب بر پشت بمالند [illegible] آنچه در سیلان منی از استرخای اوعیه منی گذشت بعمل آرند و ادویه کاسر ریاح و آنچه در علاج ریح البواسیر مذکور شد بکار برند و اگر ترک جماع سبب انعاظ شده [illegible] جماعت [illegible] استعمال ادویه [illegible] منی [illegible] که در بحث کثرت شهوت مذکور شد باید کرد و اقوال مجربین [illegible] علاج [illegible] استعمال [illegible] شراب [illegible] که مذکور شد [illegible] علاج فریافیسموس [illegible] فصد ست [illegible] اسهال از بهر آنکه مسهل [illegible] جماع ترک [illegible] بعد ازان [illegible] بسکنجبین [illegible] تقلیل [illegible] بنشینند و جماع و فکر دران [illegible] بسوی آنکه [illegible] شهوت کنند [illegible] علاج او جماع

و مثل عدس مانند آن غذا سازند و اکثار جماع و ضمادات نکنند که آن گاهی نفخ پیدا کند مجوسی گوید که چون انتشار قضیب بغیر شهوت حادث باشد و ماده او
از ریاح بود در علاج او با شیای مسخنه مجففه و محلل ریاح نفخ آن و با شیای مبرده مانع از تولد ریاح احتیاج افتد اما اشیای مسخنه مجففه
مثل تخم فنجنگشت و سداب و شهدانج و صعتر و زیره و کرفس و تخم آنها و شبت و خردل و مانند آنست چون از این مفردات یا مرکب از آنها دو درم
تا سه درم با شراب کهنه یا با آب سداب بخورند نفع کند و مالش ذکر بروغن یاسمین یا قسط یا سداب کنند و این ادویه در ابتدای مرض استعمال
نکنند و اگر احتیاج آن افتد استکثار آنها ننمایند و اگر در اینجا حرارت ظاهر بود از آن ادویه استعمال نکنند بلکه اشیای مبرده مجففه مثل کشنیز خشک
و بزر البنج و گل سرخ و گلنار و انار دانه و عدس و تخم علیق و تخم بارتنگ و تخم خرفه و تخم کاهو و تخم کاسنی و کشوث استعمال کنند و روغن گل
و روغن نیلوفر با آب کاهو و آب کشنیز و آب خرفه و آب حی العالم که در آن اندکی کافور و صندل حل کرده باشند بر ذکر طلا نمایند و اگر این کفایت نکند
اندکی افیون اضافه نمایند و اکثار و ادمان استعمال این ادویه نکنند که در قضیب ضعف پدید آید و صحت او دشوار گردد و صاحب او را ریاضت قوی
امر کنند اگر حرارت نباشد و اگر دانند که در بدن او فضله ایست که ریاح متولد میگردد از آن بقی و دوای مسهل نمایند و از اغذیه مولده ریاح منع کنند و
بر غذاهای قلیل با شیای مجففه محلل ریاح اقتصار ورزند ایلاقی گوید که آنچه از بلغم غلیظ باشد بر آن ظهور علامات امتلای بلغمی و تقدم تدابیر مولد بلغم دلالت
کند که بقی نمایند و در آن مبالغه کنند تا ماده کم شود و اغذیه غلیظه را ببالند و ریاضت استعمال نمایند و طعام اندک و لطیف خورند و ادویه
کاسر ریاح مقلل منی بخورند و بر قضیب حوالی آن ضماد کنند و آنچه از ماده دموی باشد و علامات امتلای دموی از حرارت ملمس و سرخی رنگ
و تدابیر گذشته بر آن گواهی دهد اول فصد نمایند و بعد از آن تبکار قی کنند و شربت نیلوفر و بیخ آن و تخم فنجنگشت بدهند تا تولد منی کم شود و سرکه
و گلاب و عصاره برگ خرفه و کاهو و آب عنب الثعلب و عدس مقشر بر قضیب و حوالی آن و کرگاه و زهار طلا کنند و شیره تخم کاهو و تخم خرفه در آب سرد
دهند و همچنین آنچه در بحث کثرت شهوت مذکور شد بدهند و جالینوس در کتاب حیلة البرء گفته که جوانی را این مرض عارض شد فصد او کردم و قیروطی
روغن گل مع صافی با آب سرد طلا کردم و با بوته ضماد نمودم و بیخ نیلوفر و تخم فنجنگشت خورانیدم شفا یافت و چون مرض باستمرار رسد سداب و تخم آن
دادن سود دارد ابو منصور گوید که از ذکر محرکات شهوت منع کنند و همچنین دراج و تیهو و بچه ماکیان ندهند و بر قضیب آب سرد و دائم با شیای لطیفه
نمایند و این دوا نافع است بیخ نی فارسی و بزر البنج و تخم کاهو و تخم سداب حب الفقد گل سرخ مساوی سوده شربتی دو درم با آب سرد و جالینوس
گفته که از دادن دوای مسهل درین مرض حذر کنند که آن هیجان وجع کند و محمد بن زکریا نوشته که درین علت استفراغ باسهال و ادرار بول نشاید
و اگر واجب بود بفصد و قی کنند سعید گوید که اگر این مرض از ریاح غلیظه محتبسه در اورده ذکر حادث شود علاجش بقی و پرهیز و امتناع از اغذیه
مولد ریاح کنند و معالجه او با دو دوا کنند یکی تحلیل ریاح موفیه با ادویه مسخنه و دوم منع تولد او با ادویه مبرده و این هر دو قسم ادویه همانست که
در قول مجوسی مذکور شد لیکن از ادویه مسخنه در حالت امتلای بدن قبل از تنقیه آن حذر کنند که استعمال آنها هیجان مرض نماید و ادویه مبرده نیز
در قول مذکور مسطور شد و غذا چوزه مرغ بطریق زیرباج یا با آب سماق دهند و اگر این مرض از خلط غلیظ راسخ در عصب باشد علاجش بمسهل و
بقی و امتناع از اغذیه مولده خلط غلیظ نمایند و عضو را بروغن خیری بمالند و آب بابونه حاره بشویند و غذا گوشت بریان دهند و اگر این علت
از منی راسخ در اوعیه آن باشد علاجش بفصد از باسلیق و شرب مبردات مثل ماء الشعیر و آب انار و شرب شیره تخم خرفه و تخم خیار و استفراغ بدن بشربت بنفشه
و خوردن بقول بارده مثل کاهو و خرفه و تناول جغرات و عدس مقشر مطبوخ بسرکه نمایند و باید که حقنه کنند بماء الشعیر مع روغن بنفشه و کافور استعمال
کنند و بر پشت برگ بنفشه و لعاب اسپغول ضماد نمایند و رصاص بر پشت گذارند و از خواب بر پشت منع کنند و بر پشت آب سرد بریزند
انطاکی گوید که سبب فریسموس یعنی دوام انتصاب قضیب بغیر شهوت انقلاب منی و رطوبات که در اوعیه منی باشد بسوی ریح غلیظ نفاخ
باعث تقدم امتلای غذاهای منفخ و کثرت خواب بر پشت بود پس اگر قضیب اختلاج کند تولد او در آنجا باشد و الا از دیگر عضو بر آن مجرا بود و در علاج

ن روغن گل

ن مجففه

ابتدا به تنقیه مثل فصد نمایند بعده طلا بچیزیکه رادع باشد و تحلیل آن کنند مثل تخم کرفس و سداب و عاقرقرحا و فرفیون و گل ارمنی و بابونه و ملوط کنند و بعد مدرات درین نافع است و محشی شرح اسباب می نویسد که اگر قوت قوی باشد فصد باسلیق یک دفعه یا دو دفعه کنند و از ادویه بر سکنجبین اقتصار نمایند و ماء الشعیر دهند اگر در مزاج حدت باشد و سمرقندی گفته که عراقی بابتلای این مرض پیش استاد من آمد فصداو فرمود و طلا بقیروطی ممزوج با شب الیمانی نمود و شفا یافت و دیگری را علاج بفصد و آشامیدن بیخ نیلوفر و تخم فنجنکشت و تضمید بابونه مدتی فرمود و چون مرض بانتها رسید بتدریج آشامیدن سداب و تخم آن اقتصار نمود و صحت یافت و قیروطی قیمرسخ بعد تنقیه بفصد استعمال کنند و بعد تنقیه باید نشستن آب گرم که دران بابونه و اکلیل و امثال آن پخته باشند بران و ایضا ازرق روغنی موافق و رقشیب باک ندارد و جالینوس این قیروطی را آزموده است بگیرند پیه مرغابی و از سرین یا از رئیه یا ازین هر دو ممزوج بود دران آب عصی الراعی و آب حی العالم و آب اسپغول یا لعاب آن انداخته خوب حل کنند تا آنکه چیزی از رصاص غیر درین منحل گردد و نمایند بشود و بعده اندک روغن بنفشه بران چکانیده و بموضع بمالند مصنف اقتباس نوشته که بسبب کثرت مغوظ بی شهوت غلبه ریاح غلیظه از بخار منی و یا از بخار اغذیه نفخه باشد بود آن حیثیت خواب بسیار پیدا آید و بعد از خواب باندک حرکت تحلیل یابد و ذکر بزودی سست گردد و فرق درین علت یعنی مغوظ با شهوت و فریسموس آنست که در فریسموس مغوظ بی شهوت و با شهوت یکسان بود و همچنین بعد از جماع بخلاف این علت که پس از جماع تا هیچ اثری از مغوظ نمیباشد کذا فی اسرار الانسان بالجمله درین مرض اول تنقیه با ایارجات کبار فرمایند و معجون کاسر ریاح علوی خان که دران از او برطل است بدهند و بستر برگ گل و کاسنی بیدساده و کاهو و فنجنکشت و پنبه باغی و برگ توت سیاه خواب کردن مانع این علت است و همچنین یک باشه بزر البنج در اطریفل صغیر نموده باشند آمیخته خوردن

عاقونا

که آنرا ارساطیون نیز گویند عبارتست از اختلاج ذکر مردان و رحم زنان و شدت عارض و عیه منی بسبب حرارت یا انعاظ شدید و بقول صاحب کامل حدوث اختلاج ذکر از ریاح قوی محتقن در جرم آن بود و این اکثر در ایام بهار مع انعاظ شدید عارض شود و اگر مریض ازین بزودی صحت نیابد از شدت تمدد و تجلع اوعیه منی و استرخا یا تشنج آن وا کند و هلاک نماید و درین هنگام شکم مریض نفخ کند و عرق سرد آید پس سرد و این مرض در مردان نادر و در زنان نادر تر افتد بزنی که با شوهر خوگر باشد بعده تنها ماند این مرض افتد و جرجانی و ایلاقی این مرض را قسمی از فریسموس شمرده اند و اختلاج و ورم میان هر دو فارق است و انطاکی گوید که این مرض مثل فریسموس است در ماده و علاج لیکن آن نباشد مگر با درد و دران تمدد قضیب و اختلاج او بسیار بود علاج فصد باسلیق نمایند و جهت تطفیه مثل لعاب بهدانه و شیره عناب بعرق شاهتره و عرق عنب الثعلب بر آورده شربت بنفشه داخل کرده بدهند و تلیین طبیعت برفق و تدریج از اشیای بارده ملینه مثل ترنجبین و شیرخشت هر یک چهار توله مغز خیار شنبر شش توله بروغن بادام شیرین مالشه کنند و اطلیه مبرده قوی مثل صندل سفیداب گل ارمنی و افیون هر یک سه ماشه بآب کاهو و کشنیز بر عضوهای جماع نهند و از چیزیکه ادرار قوی نماید حذر کنند و عطش صبر نمایند و قبل از تنقیه بدن بی ضرورت قوی حجامت و ارسال علق بر نفس قضیب استعمال کنند جالینوس گفته که استعمال گل نیلوفر و برگ و بیخ و عرق و شربت و روغن آن هر جا تنها یا با شیر درین مرض منفعت عظیم دارد و شیخ می فرماید که چون این مرض ظاهر گردد باید که فصد و حجامت و ارسال علق کنند بعده اسهال آورند لیکن نه بیک دفعه که چیزی بسوی اعضای علیله فرود آید بلکه اندک اندک باهستگی و آن مثل آب لبلاب بخیار شنبر و آب چقندر و آب عنب الثعلب خیار شنبر بعرق جلد و مرق بقول بارده ملین طبیعت مثل اسفاناخ و قطف و مانند آن کنند و از پستان و آلو و خطمی و چقندر و شیرخشت حقنه سازند و در اطلیه مبرده قوی بر عضوهای جماع و پشت مبالغه کنند حتی که بشوکران و قیمولیا و جمیع آنچه در فریسموس گذشت و در اورام انثیین یاد شد و بیخ نیلوفر و بیخ سوسن بصاحب این مرض موافق است عباس گوید که چون ورم حار باشد فصد باسلیق کنند و با غذیه لطیفه مثل مزورات بکدو و اسفاناخ و چقندر با آب انار و آب غوره تغذیه سازند و باشیای مبرده مثل صندل با آب کشنیز و کاهو و آب حی العالم و آب عنب الثعلب آمیخته و بر و اسفنکدان گل ارمنی بسرکه ممزوج آب سرد بر ذکر طلا کنند و از خواب بر پشت منع نمایند

و ماء الشعیر و آب خرفه و آب عصی الراعی بنوشند پس اگر ساکن نشود محاجم بشرط بر ذکر نهند و یا زلو بران چسپانند **جرجانی و ایلاقی** مینویسند که چون علاج فریسموس زود نکنند قضیب بزرگتر میشود و اختلاج میکند و ایستاده ماند و اوعیه منی متمدد گردد و آماس گرم پدید آید و زود بکشد و علاجش اینست که رگ هفت اندام و صافن زنند و قی فرمایند و اگر حاجت تلیین طبع بود بنفشه خشک در جلاب یا آب لبلاب و آب عنب الثعلب و طبیخ برسیاوشان و خیارشنبر دهند و بماء الشعیر که دران سپستان و خطمی و آلو سیاه پخته باشند بروغن بنفشه و شکر حقنه کنند و ضماد از آرد جو و خطمی و آب کشنیز سبز و آب برگ عنب الثعلب سود دارد و مرداسنگ و سفیداب و قیمولیا و گل ارمنی با سرکه و گلاب طلا کردن نافع بود و کشکاب و آب انار و شربت بنفشه و شربت نیلوفر و شربت عناب دهند و بر گرگاه و باطن ران حجامت کنند و زلو بچسپانند و اگر صاحب مرض جوان باشد یک طسوج یا نیم دانگ کافور بدهند و از مزورات اسفاناخ و بقله و آلو بروغن بادام غذا سازند **خجندی** گوید که این از امراض حاده است و کسی را که تشنج در ابتدای این مرض عارض شود و شکم منتفخ گردد و عرق سرد آید در وقتی بمیرد و پس بعد فصد و تلیین طبیعت اضمده بارده و سکنجبین بشیره خرفه دهند و اغذیه بارده مثل ماء الشعیر یا آش بشیره مغز بادام پاک کرده و اسفاناخ ترش کرده یا بدرق ترشی بخورانند

غدیوط

بعضی گویند که این مرض را غدیطه و صاحبش را غدیوط گویند و او آنست که چون جماع کند وقت انزال براز او بیرون آید و مقعد او ضبط نتواند کرد و سبب آن استرخای اعصاب عضلات مقعد و تحلیل روح بود و گاهی این مرض زنان را نیز عارض شود و بیشتر کسانی را افتد که شغل بسیار بجماع دارند و لذت بسیار ازان یابند و منی در خون ایشان بنهایت رقت و حدت بود و نزد انزال بسیار سست شوند و حالتی مثل غشی ظاهر گردد و اکثر ایشان نحیل الابدان و متخلخل باشند **علاج** در حالت خلای معده جماع نمایند و تا براز نکنند بجماع مشغول نشوند و گل ارمنی و مصطکی و کندر و گلنار و مانند آن ادویه قابضه در رب به و شربت انار شیرین آمیخته بخورند و ازهمین ادویه شیاف ساخته بردارند و ایضا هر صباح قرص گلنار خوردن آخر روز بقدر یک مثقال مفرح یاقوتی با گلاب و عرق بید مشک میل نمودن مجرب است و اغذیه قابضه حابس شکم مثل قلیه‌های خشک سرزیره و گوشت کبک و تیهو و کردناج و برنج بریان باندک روغن پخته تناول کنند **بوعلی** مینویسد باید که مراهم و اضمده قابضه مقوی عضل مقعد مثل روغن ناردین خالص و روغن سرو و روغن آس استعمال کنند و این مرهم نیکوست کهربا و اقاقیا و سوسن خشک و گلنار سائیده بروغن سفرجل و روغن حنا مرهم ساخته و اکثر بر عضل مقعد استعمال نمایند و حمولات حابسه خصوصا هنگام جماع بعمل آرند مثل آنکه شیافه از زاج و مازو و کندر و گلنار بردارند و ایضا ادهان قابضه حمول کنند و آنکه گویند که اجابت و تبرید و تلطیف اغذیه ایشان کنند امریست که آنرا درین معنی مدخلی نیست یا رب که ازان مراد با غذیه قابضه باشد که ایشان را میخورانند و همچنین حقنه‌های حابس بارده که برای این مرض میکنند نزد من ازان فائده نیست بلکه واجبست که همگی عنایت بتدبیری که گفتیم و تکسیر حدت منی و تقویت قلوب و ادمغه ایشان مصروف دارند **ابن الیاس** گوید که هر صبح شربت به ده درم با یک مثقال این قرص دهند گلنار گل ارمنی اقاقیا حب الآس هر واحد سه درم صندل سفید نیم درم صمغ عربی کندر هر واحد دو درم کوفته بیخته بآب سیب سرشته قرص سازند و ایضا هر صباح جلابی از شربت و یا از شربت حماض یا ریباس ده درم بگلاب ده درم مفرح یاقوتی مثقال بدهند و غذا مزوره زرشک یا سماق یا انار دانه بلحوم تیهو و دراج بخورانند و این شیاف بردارند گلنار رامک اقاقیا گل ارمنی مساوی کوفته بیخته بآب مورد تر سرشته شیاف سازند و چون اراده مجامعت کنند آبزن از دو سرین در آب سرد در آیند پس جماع نمایند **صاحب تشریح** گوید که بعد تبرز و تنقیه امعای مستقیم فتائل یا حقنه با جماع کنند و این فتیله نافع این مرض است اقاقیا رامک گلنار کندر صمغ عربی هر واحد یک جزو سائیده حمولات مثل خسته خرما ساخته بردارند و در اکثر ایام تنها حمول یا روغن ناردین و مالش آن نمایند و این فتیله نیز مفید است گل ارمنی مازو گلنار اقاقیا کهربا هر یک یک جزو با آب سرشته استعمال کنند و گویند که اگر قطعه برف در مبرز دارند این علت را نفع کند و اجابت اغذیه بنابر تقویت و اصلاح اعصاب و تبرید اغذیه از جهت تکسیر حدت منی و تقلیل تحلیل بدن بنابر تغلیظ روح

و تلطیف اغذیه بجهت تقلیل منی و تولد فضول از ان در علاج این مرض دخل عظیم دارد و حقنهاے چرب بسیار فایده میکنند بنابر آنکه حدت منی را شکسته پس شبق کم شود فلهذا باید که ایشان را بر پشت خوابانیده حقنه کنند تا که تاثیر او در تبرید گرده قوی باشد انطاکی گوید که سبب او افراط لذت ست پس عضل مقعد بسبب حل رطوبات بسوی آن مسترخی گردد باید که با اغذیه یابسه مثل قلایا و کباب تغذیه سازند و ادویه مجففه مثل معجون خبث الحدید و فلونیا و معجون سنبل بخورانند خضر گوید که در طبیخ اشیای قابضه مثل سماق و گلنار و گل سرخ و مازو و مانند آن که در استرخای مقعد مذکور شد مریض را بنشانند و حقنهاے قابضه مقویه مقعد مثل جوز السرو و ابهل و گلنار و مانند آن حقنه کنند و در روغن قابض مثل روغن مورد و سرو و ابهل قدری اقاقیا و خبث الحدید حل کرده طلا کردن نافع عظیم بود و مقوی شرج ست خصوصا چون بانبیذ کهنه پخته باشند مولف اقتباس گوید که اول بمعالجه استرخای مطلق پردازند و روغنهاے قابضه و اضمده و آبزنات نافع این مرض بعمل آرند و در آب معاون از نشستن عظیم الاثرست و پیش از جماع محذرات مانند بنج شفا و معجون بنگیان تالیف حکیم علی گیلانی خورده و شیافات قابضه در دبر برداشته مشغول بجماع شوند و گاه باشد که این مرض زنان را هم افتد کذا فی ابیذیمیا و غذا اغذیه غلیظه کسنی و پلاؤ حبشی و کهچڑی ماش بریان که دران دارچینی و زیره و قرنفل و قاقله و فلفل و زعفران افتاده باشد با شیر و شیند و حکیم کبیر علیخان شخصے را اسفیوزه امعاے خروس پر و چینه دان و مغز سر آن و گوشت خارپشت که دران پودینه و نعناع و الایچی کلان و زیره سیاه و قرنفل و دارچینی افتاده باشد بنان خورش حکم فرموده و زراوند طویل چهار حبه زرنباد یکماشه مصطکی دو ماشه در اطریفل کبیر انطاکی نه ماشه سرشته بعرق بادرنجبویه وقت خواب هم چنین صبح داده در سه هفته بهمین تدبیر صحت یافت

ابنه

علتی ست که خواهش جماع کنانیدن در دبر باشد و بدون ادخال چیزی در دبر تسکین نشود و آنرا علة المشایخ نیز گویند و آنرا سه سبب ذکر کرده اند یکی آنکه از صغر سن بمصاحبت غیران با بتلای این فعل ناشایسته گردد و عادی آن شود دوم آنکه مزاج انوثی بران غالب بود سوم آنکه در عروق مستقیم بسبب حصول بلغم شور خارش عظیم افتد و این قسم پیران را بیشتر عارض شود و زودتر علاج پذیرد بخلاف هر دو قسم اول که عسر البرءست و سبب چهارمی بقول صاحب شفاء الاسقام تولد دیدان در روده مستقیم و تحریک آنها هنگام گرسنگی ست پس ساکن نشوند مگر بانصباب منی و اغتذا از ان و جرجانی از شیخ نقل کرده که این علت کسے را افتد که در کودکی عادت انفعال کنانیدن کرده باشد و چون بالغ شود اندیشه مجامعت و شهوت آن بر وی غالب بود و منی او بسیار غیر متحرک بود و دل او در اصل ضعیف باشد و انتشار قضیب او در اصل خلقت ضعیف بوده باشد و یا در پیری بسبب ضعیف گردد و او را آرزوی جماع باشد و بران قدرت تام نداشته باشد پس شهوت جماع او را بران آرد که خواهش نماید که مجامعتی را که دو کس با یکدیگر میکنند به بیند و باشد که افراط شهوت او آن خواهد که این کار با وی کنند پس در ان هنگام شهوت او حرکت نماید و چون جماع کرده شود یا انزال کند یا آن عضو تناسل او حرکت کند و انقضاے شهوت او ممکن گردد پس بعضے از انها بدین کار بلذت قدرت یابند و بعضے بدان انزال کنند و لذت انزال یابند و بعضے را ازین کار هیچ حاصل نشود و لیکن بحصول جماع خصوصا در نفس خود لذت یابند و بقول شیخ این بالجمله از سقوط نفس و تخنث طبع و رداءت عادت و مزاج انوثی باشد و گاه اعضای ایشان جمیل تر از اعضاے مردان بود و بعضے اعضای آنها شبیه باعضای زنان در نرمی و جمال باشد و گیلانی از ابن الهند نقل کرده که این مرض طبیعی بود یا مکتسب اما طبیعی که حصول او بالطبع باشد یا بسبب امری در والدین بود و یا چنین نباشد و اول چنان باشد که پدر مبتلا باین مرض بود پس در پسر حاصل شود و از قبیل امراض متوارثه باشد یا در پدر یا مادر او جماع بسیار کرده باشد و خصوصا در حمل و قریب از ان پس او را در التذاذ بدین عادت گردد و آن در پسر حاصل شود و لهذا گفته اند کسیکه کثرت مباشرت در دبر زوجه خود کند پسر او مجبول باین مرض شود و خاصة چون این فعل در حالت حمل یا در مدت رضاعت کرده شود و ثانی یعنی آنکه این امر در والدین نباشد یا بسبب مخالفت اعضا از حال نفس بود و یا چنین نباشد و اول چنان بود که بر بنی نفس انوثیت غالب شود و اعضا قابل بهر شکل ذکوری باشد پس درین هنگام مرد بود اگر چه در ظاهر مرد باشد و حقیقت زن بود و لذا گاهی صفدایش تفاقاً یعنی بر بنی نفس ذکوریت غالب شود و اعضا قابل شکل انوثی باشد پس مرد بود در اعضا زن باشد و حقیقت مرد بود و دوم

چنان باشد که قلب و دماغ هر دو ضعیف مخلوق باشد و انثیین چنان مخلوق بوند که منی بسیار پیدا کنند و آن منی قلیل الحرارة غیر مولد ریاح باشد پس آن مولود کثیر الشهوة بسبب وفور منی او بود و عاجز از جماع بسبب ضعف قلب و دماغ او باشد و بدین جهت انتشار ابداً حاصل نشود و آن مشتاق جماع بود و بران قادر نباشد و چون جماع کرده شود و لذت مشاهدهٔ محبوب و در احساس بوجود او دریابد پس بعضی از ایشان چون جماع کرده شوند انزال کنند یا باستمناء یا بدون آن پس با این لذت التذاذ و بلذت انزال نمایند و بعضی از ایشان منزل نشوند لیکن آلات منی او بحرکت مجامعت گرم شوند پس او را انتشار طبیعی عارض شود و اما مکتسب ازین مرض پس اکتساب او یا بسبب امری باشد که بدن را حادث شود و یا چنین نباشد و امر حادث ببدن یا تابع مزاج بود و این چنان باشد که مثلاً چون بلغم غلبه کند و در امعا کثرت پذیرد و بسبب طول احتباس او را شوری موجب حکه در اسافل امعا عارض شود و حاجت بحک کنند و آن از داخل مثل قضیب بزهی افتد و هر قدر که عظیم باشد لذت زیاده و هم بسبب شمول محاکیت جمیع اطراف و هنگام انصباب منی و جریان او بران خارش تسکین یابد چنانچه خارش عضو جرب بتسخین آب نیم گرم بران تسکین پذیرد و چنانچه حکه عارض فم رحم زنان ساکن شود و لهذا گاهی بعض بابون کبیر النفس شجاع قوی بر جماع باشد و آنچه در اکثر حادث میشود صاحبان امزجهٔ بارده را و کسی را که اعضای تولید در اصل بارد ضعیف و ذکر و خصیتین او در غایت صغر باشند علاج آنچه بر سبیل عادت و غلبهٔ مزاج انوثیت باشد نصیحت بالغ قوی نمایند و اگرچه ارباب این علت قلیل الحیا و ذو وقاحت میباشند نصیحت و استهزا در ایشان اثر نمیکند و بضرب و حبس و استهانت و محاکمات و مخاصمات و باشتغال انواع هموم و غموم و افکار در غوامض امور و گرم کردن خصیتین امر کنند تا باشد که ازین فعل بد باز مانند و آنچه بسبب حصول بلغم شور بود در تنقیهٔ مادهٔ موجبه کوشند و بچیزهای مسکن خارش چون روغن بنفشه و لعابات و نقیعها و جز آن حقنه کنند و آنچه بسبب دیدان باشد بعلاج آن پردازند **اقوال مهره** شیخ میفرماید جاهل ترین مردم کسی ست که درین علت ارادهٔ معالجهٔ ایشان بعلاج کند بهر آنکه این علت وهمی ست نه طبیعی و مزاجی و اگر ایشان را علاجی نفع دهد بهترین علاجها اشیائیست که شهوت را بشکنند و فشار ببرد چون غم و اندیشه و کارهای مهم و گرسنگی و بیخوابی و حبس و ضرب و آنچه بدین ماند **جرجانی** و ابن تلمیذ از محمد زکریا نقل کرده اند که بهتر آید پشت بر زمین سرد و بر بستر سرد چون کتان و برگ بید و برگ گل خفتن و بر پارچه که بآب یخ سرد کرده باشند خفتن و صفحهٔ اسرب باریک بر میان بستن سود دارد و میگوید مردی را دیدم که هرگاه بر بستر بهر خفتن آمدی این شهوت در وی جنبیدی علاج او بدین نحو کردم که از یخ ستیانی تراشیده در دبر نهاد آن شب بآرام خفت و مستغنی شد و گوید که جمله ادویهٔ مزیل شهوت جماع و مقلل منی درین علت سود دارد اما اشیاء فنج بخر مردم جوان و قوی را نشاید دیگر از اضمرهای دیگر آرد جماع کردن و منزل شدن نفع دارد و جماع نکردن سخت زیان دارد و این دوا شهوت جماع باطل کند و تقلیل منی نماید نیلوفر خشک ده درم گل سرخ پنجدرم صندل سفید دو درم کافور پنجدانگ این ده شربت است و اگر کسی کافور نخواهد گل سرخ پنجدرم اسپغول ده درم تخم کاهو تخم کاسنی تخم خرفه هر یک سه درم کشنیز دو نیم درم سفوف ساخته سه درم ازین با نیم وقیه سرکه ممزوج بآب سرد بخورانند و اگر کسی سرکه نخواهد بآب سرد بخورد و یا بگلاب حقنه کردن بشراب انگوری مسکر قوی سود دارد بلکه یک حقنه یا دو حقنه بدان کفایت کند و این در ازالهٔ آن آزموده است **گیلانی** مینویسد که اگر جدوار اصیل بسرکهٔ تند کهنه سائیده با پنبه آلوده حمول کنند ازاله ابنه کند و اگر این سه مرتبه بعمل آرند اثر او باقی نماند و من معالجه بسیار کسان باین دوا نموده ام و بعید نیست که آن از قسم حادث از بلغم بورقی در امعا باشد و لهذا این تدبیر در ازالهٔ دیدان صغار متولد در مقعد کثیر النفع ست و آنرا دفع میکند بنوعی که مدت مدید بصحت باقی میماند حکیم شریف خان مینویسد که اگر این دوا بعد تنقیهٔ بلغم شور استعمال کنند نفع شدید بخشد **انطاکی** گوید که آنچه از استحلال مادهٔ بورقیه در عروق مقعد باشد در آن نوشیدن چیزیکه اخراج اخلاط حریفه نماید مثل لاجورد و غاریقون و صبر و مصطگی و قرنفل بشیر تازه واجب ست و این معجون در ازالهٔ ابنه مجرب ست غاریقون عاقرقرحا سعد هر واحد یکجزو تربد سفید سناء مکی گل سرخ هر واحد نصف جزو مغز بادام تلخ ربع جزو بعسل معجون سازند شربتی ازان چهار درم باب عناب و فقاع و دو درم باب ماهی شور حقنه کنند و در خواص آمده که خاکستر موی [illegible] ست که [illegible] و طلاء او ازالهٔ ابنه میکند

اورام خصیتین

یعنی آماس خایه شیخ میفرماید که این ورم گاه در نفس خصیه بود وگاه در صفن یعنی کیسهٔ آن و آنچه در صفن باشد لمس او ممکن بود و حال صلابت ولینت و رنگ او دریافت شود و اکثر بے تپ بود و آنچه در خصیه باشد این معرفت ازان مشکل بود و اکثر با وی تپ بود چه عضو شریف ست و اتصال بقلب دارد و لهذا گفته اند که گاهی هلاک میکند بنابر مشارکت قلب و اکثر در ورم حار کیسهٔ خصیه ساقط شود و خصیه معلق بماند بعده کیسه بروید و بهم ملتئم شود و صلابت از اول پیدا گردد و اکثر خصیه متأکل شود و ضرورةً مریض محتاج بخصی کردن شود تا آکل باز رود و شر این آن منتشر نگردد و بیشتر ورم خصیه بعد رفع سرفه زائل شود چه مادهٔ آن بسوے سینه انتقال نماید و ورم خصیه حار باشد یا بارد و سبب ورم حار مادهٔ دموی بود یا صفراوی و سبب ورم بارد مادهٔ بلغمی باشد یا سوداوی یا ریحی و بقول جرجانی سبب آماس گرم خصیه در اکثر اوقات آن بود که در حالت شهوت جماع منی حرکت کند و بسببے خارج نشود و در جای خویش محتبس بماند و آماس گرم و سرد را اگر علاج صواب نکنند صلب شود و این مرض بندرت زنان را نیز افتد و علاج هر دو واحد ست **طریق تشخیص** اقسام ورم مذکور باید که از مریض حال رنگ خصیه و کیفیت لمس آن و شدت و خفت درد بپرسند اگر سرخی رنگ و گرمی لمس و شدت درد بگوید و با تشنگی و زردی قاروره بود ورم حار باشد پس اگر عظم حجم ورم و ثقل و تپ دموی نیز پیدا بود ورم دموی باشد و اگر با شدت حرارت و تشنگی و حدت و التهاب موضع و تپ صفراوی بود ورم صفراوی باشد و اگر سفیدی رنگ و سردی و نرمی لمس و قلت درد بگوید و سفیدی قاروره و عدم تپ و تشنگی بود ورم بلغمی باشد و اگر کدورت رنگ و صلابت لمس و عدم وجع بیان کند ورم سوداوی باشد و اگر با وجود آثار ورم بلغمی یا انتفاخ و خفت بود ورم ریحی باشد

علاج ورم حار خصیه

فصد باسلیق از جانب ورم کنند بعد ازان فصد صافن و یا حجامت قطن نمایند و چسپانیدن زلو نیز فائدهٔ بسیار میکند و تبرید از لعاب بهدانه و شیرهٔ عناب و شیرهٔ تخم کاهو مقشر و شربت نیلوفر دهند و آرد جو و عنب الثعلب و گل ارمنی و رسوت و صندل سفید در آب کشنیز سبز سائیده ضماد کنند و پارچه بگلاب و سرکه و لعاب اسپغول تر کرده بر نهند و اگر خواهند آب کشنیز یا عنب الثعلب سبز یا کاسنی سبز افزایند و این روادعات تا زمان ابتدا استعمال نمایند و بعد از ابتدا تا زمان انتهاء ویرا محلل مثل آرد نخود و آرد جو و آرد باقلا با رادع بیامیزند و بعد از انتهاء اخلاط محللات صرف مثل بابونه و اکلیل الملک و صبر و زیره و مانند آن در روغن گل و زردهٔ تخم مرغ آمیخته ضماد نمایند و از غذا بر آش جو و کهچڑی مونگ اقتصار ورزند و اگر ازین تدبیر فائده نشود بعد از نضج مسهل صفرا تنقیه نمایند لیکن از مدرات چیزے باو سے یار نکنند ذکر ادویهٔ مفرده مفید ورم حار خصیه ضماد گل شاموس مخلوط بآب و روغن گل و کذا آرد باقلا بآرد جو و یا بروغن گل پخته و کذا کشنیز بعسل و یا بمویز منقی و کذا المحلب و کذا بزر البنج سوده تنها یا بشراب پخته و کذا برگ آس کوفته بشراب یکساله سرشته و کذا برگ بید و کذا اسپغول بزر و آرد جو و کذا اسکه تنها و بآرد باقلا و کذا مازو سبز سوده بآب پخته بروغن گل آمیخته و کذا سفیدی بیضه تنها یا بآرد باقلا آمیخته و کذا گل مختوم بروغن گل آمیخته و کذا خطمی مطبوخ و شراب و نطول آن و کذا ضماد گل قیمولیا بآب عنب الثعلب و روغن گل آمیخته و شراب و ضماد تخم قثاء بستانی هر واحد نافع ورم حار انثیین ست و ایضاً ضماد مرداسنگ بگلاب سوده مجرب استاد مرحوم ست و کذا برگ قنب سائیده گرم کرده بر بستن برای تسکین درد و تحلیل ورم مجرب و گاهی با باقلا و گاهی با لوبیا و گاهی با کندر و گاهی با مصطکی و گاهی با برگ گل سرخ و گاهی با گل بابونه و گاهی با روغن گل و گاهی با بزر خرفه با بیضه مجرب النفع و عجیب ست و اگر برگ بنگ نیم پاو در یک نیم آثار آب جوشانیده بخار آن بگیرد و خصیه را با آب آن شستشو نمایند و ثقل ضماد نمایند ورم و عارضه خصیه دفع کند ذکر ادویهٔ مرکبه که نافع ورم حار خصیه است صندل سفید صندل سرخ آرد باقلا آب کاسنی ضماد کردن عجیب سودمند ست و ضماد سرگین گاو و آرد باقلا و آب کاسنی نیز نافع و کذا سرگین کبوتر سوخته و بزر البنج مساوی با آب کشنیز گرم مفید و ضماد بزر البنج و آرد جو و نشاسته که در آب کشنیز و محلب و صندل سرخ نیز مفید ست و یا عنب الثعلب و آرد جو و خطمی سفید در روغن گل و سرکه و زردهٔ بیضه بانک زعفران سائیده ضماد کنند و این ضماد رادع ست برگ کاهو آرد عدس و باقلا حضض مکی کوفته بآب کشنیز تازه و آب عنب الثعلب سبز سرشته ضماد نمایند و یا بعد فصد صافن کاهو آرد عدس زردهٔ تخم مرغ روغن گل ضماد کنند و اگر درد شدید

باشد قدری پوست خشخاش و کاهو افزایند و ایضاً در ابتدا برگ کشنیز سبز و مکوه و کاسنی و کاهو هر یک هفت ماشه صندل سفید و گل ارمنی و شیاف مامیثا و کشنیز خشک و تخم کاسنی هر یک سه ماشه ضماد کنند و این ضماد برادع در ابتدای اورام حار خصیه و ذکر بعد تنقیه مستعمل و از تالیف والد حکیم علوی خان است صندل سرخ گل ارمنی شیاف مامیثا حضض [illegible] در بندی گل قیمولیا گل شاموس حجر الیهود سنگ سرماهی آرد باقلا آب عنب الثعلب آب برگ حنا آب کاسنی سبز آب کشنیز تازه آب کاهو آب کوکنار سرکه آب کدو تازه سرشته ضماد نمایند و اگر در آخر زمان تزاید درین ضماد بیضه سنگ پشت و گل بابونه و اکلیل الملک داخل کنند بهتر است و این ضماد برای ورم ودر خصیه نیز معمول است گل خطمی گل خبازی اکلیل بابونه هر واحد چهار ماشه آرد باقلا یک توله تخم کشوث شش ماشه روغن گل روغن بابونه هر یک سه ماشه آب کشنیز سبز یک توله گلاب دو توله خمیر کرده نیمگرم ضماد نمایند و ضماد گل خطمی آرد جو آرد باقلا آمیخته با زرده بیضه مرغ و قدری صبر زرد نیز مفید است و این طلا نیز معمول و مجرب است گل قیمولیا عنب الثعلب آرد جو گل خطمی سفید کشنیز تر همه را در روغن گل و زرده تخم مرغ و سرکه و اندکی زعفران طلا نمایند و اگر گل ارمنی و آب کشنیز تازه در هاون رصاص خوب حل کنند تا قوت رصاص بگیرد پس قدری روغن بنفشه آمیخته طلا نمایند بقول حکیم علی درین باب مستعمل اہل خراسان است و ایضاً آرد جو عنب الثعلب گل ارمنی در آب مکوه سبز سائیده ضماد کردن معمول است و بعد یک دو روز اکلیل الملک اضافه کنند و ایضاً بهدانه عناب سپستان در عرقیات جوش داده شربت بنفشه داخل کرده بخورند و عنب الثعلب بابونه گل خطمی اکلیل الملک هر یک پنج ماشه افیون زعفران هر واحد یکماشه جدوار دو ماشه با آب کشنیز سبز سوده ضماد نمایند و ضماد گل خطمی اکلیل الملک بابونه آرد جو کوفته بیخته بشیر گاو پخته روغن گل آمیخته برای ورم و سوزش نافع است **اقوال حکما** شیخ میفرماید واجب است که فصد نمایند و اطلاق طبیعت کنند و عضو صعدا بچیزی که از ثقل استعمال نمایند و اگر محمولات استعمال کنند نفع عظیم نماید و جذب ماده بسوی مقعد کند و گاه بعد فصد رگ دست بفصد دوم از صافن احتیاج شود و باید که رعایت جانب وجع کنند و فصد از طرف او گیرند و اگر درد در هر دو خصیه باشد خون بحسب واجب از هر دو دست برآرند و سپس باید که تخفیف غذا کنند و گوشت و مانند آن ترک نمایند و تدبیر لطیف فرمایند و اول بر عضو پارچه در سرکه و گلاب و در لعابات و عصارات بارده تر کرده سرد نموده بنهند و چون در ازدیاد شروع کند مثل این اضمده و اطلیه استعمال نمایند بگیرند آب عنب الثعلب و آب کدو و آب نی تر خاصه و آب کاسنی و آرد جو و باقلا و اندکی زعفران و روغن گل و بکار برند و ایضاً برگ کاکنج و آرد جو و آرد عدس و ایضاً برگ نی و آرد باقلا و روغن گل و از آنچه تجربه کرده ایم اینست آرد باقلا و بنفشه سوده هر دو مساوی مثل حلوا بپزند و ضماد نمایند و اگر حرارت و درد مفرط باشند احتیاج باختلاط مثل برگ بنج با رادعات افتد و اگر در آن قدری صلابت بود و از زمانهٔ ابتدا تجاوز کرده باشد باید که بچیزیکه در آن قوت انضاج باشد تدبیر نمایند و اقرب منضجات از درجه ابتدا آرد باقلا و بابونه و خطمی بلعاب تخم کتان و میبختج است و ایضاً آرد جو بعسل و آب و ایضاً برگ کرنب پخته با آرد جو و زرده بیضه و روغن گل و اما چون احتیاج تحلیل شود و تزید بایستد پس مجرب اینست که مویز منقی و زیره سیاه هر دو بسایند و بطلا یا ماء العسل پخته ضماد نمایند و یا برگ کرنب و حلبه هر دو پخته و یا آرد باقلا با مویز منقی و زیره در شراب ممزوج پخته و یا آرد جو بسرگین گاو در سرکه مع اندک خانه زنبور و قدری آب عنب الثعلب و یا خاکستر خستهٔ خرما و خطمی مساوی بسرکه سرشته و یا خاکستر کرنب بسفیدهٔ بیضه یا زردهٔ آن و یا بیخ حنا پخته بشراب یا عسل و بیخ سوسن کوفته مثل مرهم سوده و یا مویز منقی پنج جزو مغز حبة الخضرا در آب جوشانیده یکنیم جزو و زیره بخیسانند و [illegible] نیم جزو و صمغ صنوبر سه جزو بعسل سرشته و ایضاً برای ورم مع قروح یک نقره در زیت بپزند تا بقوام آید بعده موم و از بیخ بیران انداخته بدارند و ایضاً [illegible] و اشق مساوی در روغن [illegible] روغن گاو [illegible] کفایت است و ایضاً بیخ [illegible] بسویق و ایضاً حلبه و بزر کتان با آب و عسل و ایضاً [illegible] شراب [illegible] و ایضاً آنچه [illegible] باید و ایضاً که برای ورم محتاج بنضج و برای بارد و ریحی قوی است بگیرند نخود سیاه [illegible] جزو [illegible] ضماد نمایند و [illegible] اندک روغن زنبق در احلیل این را و ورم بارد را خاصه نافع است و کذا التحلیل

قوة الصبیغ بران و چون ورم دبیله باشد شگافتن او و نیز کیسهٔ خصیه جائز ست و ترییب مقعد جائز نبود که گاهی ناصور ردی گردد بلکه واجب ست که مرهم
آرد برنج با آب سرشته بران نهند تا منع کشادن او نماید و در آخر آن مشک بروغن زنبق در احلیل بیراقه رسانند که بغایت نافع ست یا روغن زنبق
تنها براست کافی بود صاحب کامل میگوید که اورام عارض مذاکیر مثل اورام سائر اعضا از انصباب مواد بسوی آن و تولید ماده دران عارض
میشود پس هرگاه ورم حار عارض گردد فصد باسلیق کنند و اخراج خون بحسب وجوب قوت و سن و زمان و عادت نمایند و از اشیای شیرین اجتناب
کنند و تحوم منع نمایند و تدبیر سائر اورام حاره که در باب آنها مذکور ست باید کرد و بر خصیه بیاض بیضه مخلوط با آرد جو و آرد باقلا و آب عنب الثعلب و
آب کاسنی و اندک زعفران ضماد نمایند و این دوا نیز ورم حار خصیه را نافع بگیرند آرد جو آرد باقلا آرد عدس و با آب عنب الثعلب و زرده بیضه و روغن گل
سرشته طلا نمایند و اگر آب کل کنج عوض زرده بیضه آمیزند نیز نافع ست جرجانی و ایلاقی مینویسند ورمی که از حرکت منی و عدم خروج آن افتد
اگر در ان حالت گرانی در خایه پدید آید جماع کند بعد نشستن در حمام تا وعیه منی خالی گردد و در حال ساکن شود و آماس نکند و اما چون آماس گردد و باز
ماده بود نه از حرکت منی اول رگ صافن زنند یا بر ساق یا بر دو ران حجامت کنند و من مریضی را که این ورم افتاده بود بر قطن حجامت فرمودم
آماس و درد بیک روز زائل شد و دیگری را هم حجامت بهرگاه برابر کرده نفع بخشید و قی کردن ماده ورم را از انجانب بازگرداند و حجامت و فصد ازان جانب
ورم کنند و اگر ورم در هر دو خصیه باشد در هر دو جانب باید کرد و اول خرقه بعصارهٔ کاسنی و کشنیز تر و عنب الثعلب و عصاره [illegible] سرد کرده
بران موضع نهند و این دوا نیز نافع عصارهٔ کشنیز تر و آرد جو و آرد باقلا و اندکی زعفران و روغن گل بهم سرشته ضماد کنند و ایضا بگیرند کل ارمنی آرد
باقلا بنفشه و لعاب تخم خطمی سفید مثل عصیده پخته بر نهند و ایضا گل قیمولیا و عنب الثعلب و اندکی زعفران سرشته ضماد کنند و ایضا آب کشنیز تر
و آرد جو و خطمی سفید سوده ادر و اگر زرده تخم مرغ و اندکی سرکه و روغن گل با این ادویه یار کنند صواب بود و اگر درد و ضربان سخت بود اندکی برگ
خشخاش و برگ کاهو و مانند آن با ضماد باید آمیخت و هرگاه درد و ضربان ساکن شود از ضماد مبرد در گذرد و ملطفات بکار برند چون آرد جو و آرد
باقلا و خطمی سفید و بابونه و لعاب تخم کتان و حلبه پخته سرشته و هرگاه که آماس صلب شدن گیرد محللات قوی بکار برند چون مقل داشتی و پیه
بادنجبه گوسفند چنانچه در علاج ورم صلب خصیه یاد کرده آید ابن الیاس گوید که بعد فصد باسلیق هر صبح جلاب [illegible] سپستان
هر واحد ده عدد و از شکر سفید و ترنجبین هر واحد ده درم بیاشامند و غذا ماء الشعیر با مزورهٔ ماش و شیرهٔ مغز بادام و [illegible] و لعاب
کشنیز و آب عنب الثعلب و آرد باقلا و عدس و آب کاسنی ضماد سازند یا [illegible] با گلاب و عصارهٔ کشنیز تر کنند و سرد کرده [illegible] و تلیین طبیعت
بمطبوخ فواکه مع فلوس خیار شنبر یا شیر خشت و ترنجبین هر واحد ده درم کنند و یا بگیرند شربت بنفشه و ترنجبین و فلوس خیار شنبر هر واحد [illegible] درم
و در آب گرم حل کرده بنوشند و چون زمان انحطاط قریب شود بگیرند بابونه و اکلیل و شبت هر واحد یک کف و کوفته بزردهٔ بیضه [illegible]
ضماد نمایند نجیب خجندی میگوید که بعد فصد باسلیق یا صافن و حجامت ساقین و اخراج خون بقدر احتیاج هر صبح شربت [illegible]
یا غوره یا سکنجبین مفرد یا مرکب بیاشامند و تلیین طبیعت بحقنه لین [illegible] اولی ست و نزد انحطاط مثل بابونه و اکلیل [illegible] مخلوط
بزردی بیضه و آب کرنب ضماد نمایند و در علاج اورام خصیه اهمال نمایند زیرا که اکثر مشاهده کرده ام که بسبب [illegible]
و در ورم صفراوی هر صباح سکنجبین یا شربت آلو یا تمر هندی [illegible]
و آب [illegible] و انه در بن نفع میکند و باقی علاجش قریب بعلاج ورم [illegible] فصد [illegible] کرد ابتدا فصد باسلیق از جانبی که ورم
دران باشد باید کرد و اگر در هر دو خصیه ورم باشد اول فصد از دست چپ کنند بعد روز دوم از دست راست نمایند و بحسب حاجت و
قوت خون برآرند و طلا بلعاب و آب عنب الثعلب و آب حی العالم و صندل با گلاب کنند و تبرید مزاج بشربت ماء الشعیر و [illegible] سکنجبین نمایند یا عصارهٔ
انار شیرین امر کنند و شیرهٔ تخم خرفه و لعاب اسپغول سکنجبین و جلاب بدهند پس اگر ورم تحلیل شود و تب ساکن گردد بخوردن غذا اشارت نمایند
نقا

سوم بروغن بمالند و در حمام داخل شوند و بر موضع ورم آب نیمگرم بریزند **قرشی** گوید که بعد فصد و استفراغ صفرا و تلیین طبیعت و تقلیل غذا و ترک لحوم و تعدیل مزاج اولا روغن گل و اندکے سرکه بآرد باقلا یا آرد جو ضماد کنند و یا سرکه و گلاب و عصارهٔ کاسنی یا کاهو یا کشنیز تر نهند و آنچه مجرب و محمود و ہست اینست که بنفشه و باقلا هر دو باریک بسایند بعد ازان اقدام بر انضاج کنند مثل بابونه و خطمی و باقلا و تخم کتان نطول آب آن و تضمید بثفل آن و برگهای آن سائیده و بعد آنکه صاحب شفاء الاسقام برین اجزا اکلیل الملک و زیرهٔ سیاه و حلبه و بنفشه عوض باقلا افزوده و وزن هر یک سه درم نوشته و گفته که بعد ازان بروغن گل و زردهٔ بیضه مخلوط سازند ابو منصور گوید که لقیمولیا و اندک زعفران و عنب الثعلب و آرد جو و خطمی سفید وغیره که در ادویهٔ مرکبه مذکور شد مساوی گرفته ضماد نمایند و اگر در انجا آثار غلبهٔ خون باشد فصد باسلیق کنند و این دوا نیکوست عدس مقشر و گل سرخ و پوست انار در آب بنگ پخته بروغن گل آمیخته ضماد نمایند که بسیار نافع ست ابن احمد گفته که مرهم مذکور مطلقاً نافع ست و نزد ضربان سرکه و گلاب و لعاب اسپغول و یا آب عنب الثعلب با افیون مفید

علاج ورم بار خصیه

در بلغمی منضج بلغم دهند و وقتے مبادرت نمایند پس اضمدهٔ محلله مثل آرد باقلا و نخود و زیرهٔ سیاه و اکلیل و بابونه و حلبه و مقل و موم و روغن خیری و زردهٔ بیضه و منضج و مانند آن ضماد کنند و یا صبر در شراب پخته ضماد نمایند و چون گل ٹیسو را جوشانیده بر خصیه بندند برای دفع ورم و تسکین درد و استرخای خصیه بعدیل ست و نطول از آب مطبوخ آن نیز درین باب مجرب و ضماد بیضهٔ سنگ پشت برای ورم بار خصیه مجرب است و مغز تخم بیدانجیر در شیر گاو پخته ضماد کردن نیز آزموده است و در تحلیل افراط نکنند تا ماده صلب نشود بلکه محلل ذی تلیین بکار برند و اضمده با روغن کنجد و با زردهٔ بیضهٔ مرغ سرشته استعمال نمایند و اگر حاجت تنقیه شود مسهل بلغم دهند و بهترین غذا نخود آب ست و در ورم سوداوی که صلب است منضجات سودا بنوشانند وقی بمقیئات سودا نمایند و با ادویهٔ ملینهٔ محلله مثل بابونه و اکلیل و برگ کرنب و حلبه و تخم کتان و امخاخ مثل مخ ساق بقر و گوزن و شحوم مثل شحم بط و ماکیان و صموغ مثل مقل و اشق و میعهٔ سائله بمیبختج ضماد کنند و مرهم حب السفرجل و مرهم اکبر نیز در تلیین و تحلیل مجرب و بعد حصول تلیین در ورم تنقیه از مسهل سودا و حب افتیمون نمایند و در ورم ریحی سبوس گندم و نمک و گاورس و نانخواه و تخم شبت و کذا ابینک سوش گرم کرده تکمید کنند و جوارش کمونی خورانند و روغن یاسمین که اندران مشک و جند بیدستر حل کرده باشند در احلیل چکانیدن نافعست و همچنین بستن برگ تنباکو گرم کرده و یا پارچهٔ سفید چهار ته کرده در شراب برانڈی تر نموده بر خصیه نهند و از بالا انکباب مطبوخ قنب کنند سوزش در جلد پیدا بوده رطوبتی غرچه بعرق بیرون خواهد شد و در عمل یکدو بار نفع رو دهد و اگر زائل نشود هر چه در ورم بلغمی گذشت بکار برند. ذکر ادویهٔ مفرده مفید اورام بار خصیه ضماد صابون الغافث که آن شجرهٔ ابی مالک ست و کذا بابونه در تحلیل ورم انثیین مجرب سویدیست و کذا جوز بوا چون سی روز متواتر ضماد کنند در تحلیل اورام صلب و غیر صلب مجرب او ست و ضماد نخود سرخ یا سیاه تنها و بعسل مطبوخ و کذا کشنیز بعسل و کذا زیرهٔ سیاه تنها یا با آرد باقلا و زیت و کذا زیره بعسل و کذا موم زرد و زیت در آفتاب گداخته و کذا زیره و یا قردمانای منقوع صائم بعسل و زیت آمیخته و کذا سداب و برگ غار کوفته با آب پخته و کذا حند قوقا و کذا روغن آن و کذا ار عسل و شراب با نمک و کذا تخم خرمای کوفته مثل غبار ساخته بسرکه و کذا کرسنه با آب سرشته و کذا نفط سفید و کذا اسفیداب و مقل ازرق بمیبختج سرشته و کذا مویز سیاه منقی و آرد باقلا مثل عصیده پخته در روغن بابونه آمیخته و کذا مرزنجوش سوده بروغن گل و موم سرشته و کذا خمیر آرد و پودینهٔ کوهی و نمک آمیخته و کذا ایرسا در سرکه پخته و شراب و ضماد صبر و کذا اشنه و بستن نان گرم هر واحد محلل ورم بارد ست و ضماد اکلیل الملک مطبوخ بمیبختج و کذا اشق بسرکه و کذا تخم فنجنکشت با برگ آن بروغن زرد و برگ کرم و یا بموم و کذا مقل ازرق و کذا برگ لفنع و مویز منقی سرخ رنگ و کذا نخود سرخ کوفته با آب پخته و کذا آرد باقلا و زیره کذا نخود بمیبختج هر واحد محلل و ملین ورم صلب ست و کذا شراب و ضماد تودری نافع و دیگر برگ بکاین در آب جوشانیده گرما گرم بر خصیه بستن برای تحلیل ورم معمول استاد مرحوم ست و دیگر بیضهٔ کچهوا در آب کشنیز سبز یا آب عنب الثعلب سبز سائیده و گاهی همراه دیگر محللات مثل زیره و زرد چوبه

در آب پخته بحبست اورام بارد خصیه معمول ست وکذا اسطوخودوس یکتوله بشیر گاو پخته دیگر اکلیل الملک بشیر گاو پخته وگاہے مرلش داخل کرده وگاہے بروغن حناء وگاہے بروغن بابونه وکذا ضماد کنجد سرخ کہ در ملک مالوه کہی تلی گویند در اورام بارده معمول دیگر پشک شتر وہلدی قدرے سوده با آب پخته تا غلیظ شود نیمگرم ضماد کردن وکذا تخم مین پہل در آب برگ نازبو سائیده وکذا بیخ بید انجیر سبز کہ سائیده نیمگرم وکذا تخم کویل کوفته بیخته نیمگرم وکذا مغز تخم بید انجیر با آب سائیده گرم کرده در روز دو سه بار وکذا مازو واسگند با آب سائیده نیمگرم وکذا انگور سائیده نیمگرم لیپ کردن و بالاے آن برگ پان بستن وکذا امرود با برگ و شاخ کوفته قرص بسته نهادن وکذا سیحان با آب سائیده ضماد کردن ہر واحد مفید ورم بارد ست ذکر ادویہ مرکبہ کہ نافع اورام بارده خصیه است گل پلاس برگ قنب اشنه برگ نیب برگ فنجنگشت ہر یک چہار تولہ بادیان پنج تولہ در آب جوشانیده بخور دہند دیگر توتیر برگ انار وشبت سبز و بابونه وافتیمون ہندی و برگ نیب و برگ پنبه باغی ہر یک پنج تولہ بدستور استعمال کنند دوا عنب الثعلب چہار ماشہ اکلیل الملک بابونه آرد جو آرد باقلا ہر یک سه ماشہ در آب مکوه سبز حل کرده ضماد نمایند وعنب الثعلب اصل السوس گل سرخ تخم خطمی پر سیاوشان جوشانیده گلقند مالیده بنوشند باز بیخ کاسنی اضافه کنند ایضاً براے ورم و صلابت خصیه لعاب گل خطمی سه ماشہ شیرهٔ خارخسک شیرهٔ حب القرطم ہر یک شش ماشہ عرق عنب الثعلب ده تولہ نبات یکنیم تولہ بنوشند وعنب الثعلب شش ماشہ گل خطمی چہار ماشہ گل سرخ سه ماشہ اکلیل الملک تخم کشوث ہر یک چہار ماشہ سائیده بشیر گاو پخته روغن گل داخل کرده ضماد نمایند و یا گل خطمی گل بابونه کوفته بیخته بشیر گاو پخته ضماد کنند وعرق عنب الثعلب پنج تولہ بنوشند ایضاً تخم کشوث سه عدد مغز تخم بید انجیر سپیده چوب ہر یک نیم دام ہلدی گیرو ہر واحد دو ماشہ مغز پنبه دانه یکدرم ادویہ کوفته بیخته ومغزیات صلایه کرده و بیضها آمیخته نیمگرم ضماد نمایند ضماد براے ورم بارد تالیف حکیم شریف خان گل خطمی بیخ خطمی کنجد سیاه تخم کتان حلبه اکلیل الملک آرد باقلا ہر یک چہار ماشہ مرمکی گل بابونه زیرهٔ سیاه مقل زرد اشق میعه سائله ہر یک سه ماشہ موم پیه گردهٔ بز ہر یک دو تولہ روغن گل چہار تولہ سنبل الطیب دو ماشہ بطور مرہم تیار نمایند ایضاً تخم حلبه تخم کتان گل خطمی گل بابونه اکلیل الملک عنب الثعلب ہر یک چہار ماشہ زیرهٔ سیاه دو ماشہ در آب عنب الثعلب تازه سوده زرده بیضه مرغ یکعدد روغن گل یکتولہ آمیخته ضماد نمایند ایضاً در ورم غیر حار مویز منقے و زیرهٔ سائیده آرد باقلا پیه ماکیان و پیه گردهٔ بز آمیخته ضماد کنند ضماد کہ اورام بارده خصیه را بغایت نافع ست و بورم حار عند الانحطاط نیز مفید آرد باقلا حلبه بابونه زیرهٔ سیاه مویز منقے با آب و روغن کنجد سرشته ضماد کنند ایضاً براے ورم بارد وصلب اکلیل الملک بابونه خطمی مقل تخم مرو حلبه آرد نخود زیرهٔ سیاه مساوی بلعاب تخم کتان و روغن کنجد سرشته ضماد کنند واگر مویز منقے نیز آمیزند بہتر بود ضماد کہ ورم بارد و موجع را مجرب ست مغز تخم بید انجیر زیرهٔ کرمانی گل بابونه اکلیل الملک باقلا آرد جو فلفل برگ قنب ہر یک یکجزو مویز منقے حلبه ہر یک نیم جزو ایضاً براے ورم بلغمی بابونه اکلیل الملک شبت بنفشه خطمی برگ غار برگ کدو برگ عنب الثعلب برگ شلجم برگ چقندر جوشانیده بر بخار آن انکباب و بآب آن نطول و بثفل آن ضماد نمایند ایضاً براے ورم بارد اسپند یکجزو زنجبیل زرد چوبه ہر یک ربع جزو سائیده در آب پخته ضماد نمایند و برگ بید انجیر بران بندند در دو سه دفعه زائل گردد واگر قدرے جدوار و فلفل سیاه اضافه نمایند قوی تر گردد ایضاً گیرد سه نخود مغز تولہ کنجد سیاه حلبه برابر کوفته با بول ماده گاو پخته و سائیده نیمگرم ضماد نمایند در سه روز ورم و صلابت برطرف شود ضماد اول مازو سبز یک عدد سائیده بر ورم ضماد سازند چون خشک شود پہان بید ریوند چینی گوگل [illegible] ہر یک پنج ماشہ در آب سائیده گرم نموده ضماد سازند و بالای آن برگ گلچکان گرم کرده بندند در سه چہار روز ورم و کلانی خصیه فرو آید ایضاً نافع ورم خصیه دور دان سہنگره پشک موش تلچکنی مساوی تخم رواسن دو چند در آب برگ بید انجیر سائیده ضماد نمایند و ضماد تخم منتہی و اسی و عسل نیز مفید واگر زیرهٔ سفید و فلفل سائیده با آب بپزند و طلا نمایند نافع سختی خصیه است ایضاً براے تحلیل ورم صلب مالش بچہار روغن یعنی روغن بید انجیر روغن گل روغن بابونه روغن جوز ماثل برابر آمیخته نیمگرم مفید ست و بعد آن برگ تنباکو یا برگ بید انجیر گرم کرده بربندند ایضاً مغز تخم کنجد سیاه کالی زیری

ابلوا الملوک مساوی با آب کهکوار سائیده نیم گرم ضماد نمایند و بالای آن برگ بید انجیر بندند ایضاً که ورم سودای را نافع زوفای رطب یک توله پیه گاو و مغز ساق گوزن هر یک سه ماشه روغن گل روغن سوسن هر یک یک توله ضماد کنند ایضاً برگ انگور در آب انگور پخته مالیده سه توله آرد حلبه و باقلا و بابونه هر یک نه ماشه پیه مرغ یک نیم توله ایضاً انجیر خشک ده عدد برگ سرو و زنبق هر یک دو نیم توله پیه سه توله بروغن بابونه و عسل هر یک یک نیم توله ایضاً قوتیر مقل ازرق اشق آرد باقلا هر واحد یک توله و میفختج چهار توله اقوال الطب مسیحی گوید که چون در خصیه و قضیب ورم بارد حادث شود باید که با کلیل الملک مطبوخ در میفختج مخلوط بزردهٔ بیضه و آرد گندم ضماد نمایند و یا بگیرند مویز منقے و آرد باقلا و اندک زیره سیاه در آب و روغن کنجد پخته ضماد کنند و اگر ورم از ماده غلیظ باشد بطبیخ نعنع و نمام و مرزنجوش بدان تطول کنند و بزهره گاو و در عسل سرشته ضماد نمایند و این ضماد نفع بورم و صلابت انثیین کند آرد باقلا آرد نخود هر واحد ده درم تخم پنجنکشت پنج درم مویز منقے پانزده درم مویز را کوفته بسایر ادویه سوده آمیزند و پیه بط و پیه گوزن هر واحد دو اوقیه زیت اوقیه گداخته با ادویه مع اندک روغن سوسن آمیخته ضماد کنند و یا انجیر پنج عدد با یک قبضه کرنب بزیت و قدرے پیه ماکیان بپزند تا پخته شود پس بسایند تا مثل مرهم گردد و ضماد نمایند و یا بگیرند بابونه و حلبه و باقلا و میفختج بسرشند و یا کرنب در آب بجوشانند و با آرد حلبه آمیخته ضماد کنند بو علی سینا گوید که ورم بارد خصیه اکثر در حال سوء القنیه و استسقا عارض میشود و علاجش منضجات مذکوره در ورم حار است و از آنجمله است آرد باقلا و آرد حلبه بمثابهٔ و ایضاً کرنب قبضه انجیر پنج عدد در آب بپزند تا مهرا شود بدان ضماد نمایند و قوتیر از آن آرد نخود و آرد باقلا زیره و پیه گرده بابونه و اکلیل الملک است از آن مرهم سازند و ایضاً مقل در میفختج گداخته استعمال کنند و تقطیر روغن زنبق در احلیل بمرارت نافع عجیب است و ایضاً بگیرند مصطگی و انزروت و در طلا کنند در روغن زنبق آمیخته طلا کنند و روغن بید انجیر را در اورام خصیه خاصیّه تاثیرے ست و یا مشک بروغن زنبق در احلیل بچکانند که بغایت مفید است و در ورم صلب بگیرند انجیر و پیه بط یک جزو و برگ زیتون و برگ سرو و اشق هر واحد نیم جزو و لعاب و روغن گاو بسایند و ایضاً قلقطار و زوفای رطب و موم و روغن گل و مغز ساق گوزن و برگ علیق اجزا مساوی از آن لطوخ بسازند و ایضاً بگیرند مقل و اشق و در مثلث حل کنند و با اندک باقلا و روغن آمیزند و این علاج مجرب است بگیرند سبوس گندم و خوب بکوبند و در غربال تنگ سوراخ ببیزند و اشق در سکنجبین حل کرده بدان بسرشند و بر موضع لزوم نمایند و این ضماد معتدل الحرارت است و دائم اعادهٔ این نمایند که صلابت را نافع است و ایضاً برای صلب بابونه و حلبه و باقلا و روغن گاو و عقید عنب و یا انجیر مع ابدان ضماد نمایند و ایضاً خاکستر تخم خرباد و جزو خطمی یک جزو در سرکه سائیده ضماد کنند مصنف جامع و کامل گویند که اگر ورم خصیه بارد باشد مقل را در میفختج تر کرده با سفیداب سائیده طلا کنند و یا بگیرند کندر و زیره و باقلا مساوی و سائیده پیه را در زیت گداخته آمیزند و طلا کنند و یا بگیرند باقلا و حلبه و بابونه و اکلیل الملک و باریک سائیده با پیه گداخته آمیزند و در میفختج سرشته طلا نمایند و بر بندند و یا بگیرند آرد باقلا یک حصه و زیره کرمانی نیم حصه و باریک سائیده بروغن کنجد مدقوق بسرشند و ضماد سازند و یا مویز خراسانی منقے در آب تر کرده خوب بسایند با روغن کنجد مدقوق معصور و بدان آرد باقلا و آرد نخود و اندکے زیره و بسرشند تا مثل مرهم گردد و بدان ضماد کنند اگر ورم بارد صلب باشد و این دوا ورم صلب را نیز نافع است آرد نخود و آرد باقلا اکلیل بابونه بنفشه مساوی باریک سائیده بگیرند پیه منقے مثل مجموع و در هاون نیک بسایند و اندک پیه بز با روغن سوسن گداخته همه را در هاون خوب حل کنند تا مخلوط گردد پس طلا نمایند و ایضاً خاکستر کرنب بزرکتان هر دو سائیده با پیه خنزیر کوفته خمیر گداخته ادویه بدان بسرشند و بر خصیه صلب ضماد کنند اسمعیل میگویند که در آماس سرد و آماس صلب قضیب و خایه ضماد معتدل و محلل بکار برند چون اکلیل الملک با سپیده مثل خاگینه پخته و زردی بیضهٔ مرغ و آرد جو و آرد گندم مع سبوس بهم سرشته و آرد باقلا در شراب یا در ماء العسل یا در میفختج مثل عصیده پخته و مشک را بروغن بید انجیر حل کرده در مجرے قضیب بچکانند و اگر با استفراغ حاجت بود اول آن کنند و حقنها و شیافهای معتدل بکار برند و تدبیر لطیف کنند و به آماس

صلب بگیرند آرد حلبه و آرد باقلا هر یک ده درم زیره کرمانی و آرد نخود و کشنیز خشک هر یک سه درم مقل پنج درم همه را در می پخته یا بماء العسل عصیده کنند و یا بگیرند برگ کرنب پخته و آرد جو و آرد حلبه سرشته ضماد کنند و اگر آرد باقلا و بابونه و پیه بط با آن یار کنند قوی گردد محمد بن الیاس گوید که در ورم بلغمی هر صبح جلاب از اصل السوس و بادیان هر واحد سه درم با گلقند شکری ده درم بنوشند و غذا مزوره نخود و مغز قرطم سازند و تلیین طبیعت بمطبوخی که در آن تربد و انیسون و بادیان و بادرنجبویه باشد باید کرد و یا از تخم شبت و تخم شلجم و تخم خربزه و اصل السوس و روغن کنجد و عسل و نمک حقنه کنند و باقلا و حلبه وغیره که در قول مصنف جامع گذشت مساوی کوفته بیخته به روغن بابونه یا روغن شبت سرشته طلا کنند و یا بگیرند مقل و کندر و موم و روغن بابونه و قیروطی ساخته طلا کنند و در ورم سوداوی صاحب مصباح جلابی از بادرنجبویه و گاوزبان و اصل السوس هر واحد سه درم با گلقند شکری ده درم بیاشامند و غذا بدستور بلغمی دهند و تلیین طبیعت بمطبوخ افتیمون یا حب او کنند و با ضمادات ملینه مثل پیه بط و ماکیان و مغز ساق گاو و روغن بنفشه و مقل ضماد کنند و یا بگیرند آرد باقلا و آرد نخود و اکلیل و بابونه و شبت اجزا مساوی کوفته بیخته با آب کرنب سرشته ضماد نمایند خجندی گوید که با اصل السوس جوشانیده یا تخم ترب نمایند و تلیین طبیعت باین حقنه کنند بابونه سنای مکی اکلیل الملک هر یک پنج درم بسفایج سه درم تربد درم بورق درم شکر سرخ ده درم لعاب قرطم کوفته پنج درم شبت [illegible] بدستور مقرر مرتب ساخته حقنه بدان کنند و بمطبوخ تربد و غاریقون و سنا و خیار شنبر و گلقند و مانند آن اسهال آورند و بر خصیه خطمی طلا کنند و در سوداوی تلیین سابقه مذکور کنند و اضمده که در قول ابن الیاس گذشت بکار برند ابن هبة الله گوید که اگر ورم بلغمی باشد او را مسهل بلغم دهند و تلیین دهند و آب نیم گرم بران آشامند و روغن یاسمین یا روغن بان بمالند و آب رازیانه یا بابونه بشویند و ضماد نخود و آب سازند و اگر تحلیل نشود ضماد کنند آرد باقلا زیره سوده و پیه گرده بز و موم گداخته آمیزند و ضماد کنند و اگر ورم صلب باشد تنقیه از خلط سوداوی نمایند و آرد نخود و باقلا و تخم کتان و خاکستر کرنب و بابونه و اکلیل الملک و بنفشه خشک با پیه بط و بز در روغن سوسن آمیخته ضماد کنند و اگر ورم تحلیل نشود مقل و اشق و سکبینج را که در سرکه حل کرده بدان اندک آرد باقلا و روغن سوسن آمیخته ضماد کنند و با آب نیم گرم بشویند و غذا مزوره زیرباج دهند قرشی گوید که در بلغمی منضجات مثل آرد حلبه و باقلا و شراب ضماد کنند و همچنین آرد باقلا و جو و زیره و بابونه و اکلیل الملک و در ورم صلب تنقیه سودا و تضمید بزر و [illegible] رطب و پیه بط و مغز ساق گوزن و روغن گل یا روغن سوسن نمایند صاحب کتاب عین الحیات وغیره نوشته اند که برای ورم خصیه کشادن رگی که بر پشت ابهام است از دست مخالف ورم و همچنین سوراخ فراخ کردن در گوش از جانب مخالف ورم و اگر ورم در هر دو جانب باشد همین هر دو عمل از هر دو جانب نمودن مجرب است و ایضاً داغ کردن قریب بند دست از طرف ابهام از جانب موافق ورم نیز از مجربات است و ایضاً بقول رازی اگر ورم کهنه گردد و هیچ تدبیر نرود و اگر در خصیه راست بود بر اسلیم دست چپ پارچه یافته داغ نهادن و اگر در چپ بود بر اسلیم راست داوان و بعد از داغ سرطان نهری کوفته ضماد کردن اثر عظیم دارد و ایضاً داغ بر سر ابهام پا مخالف ورم و ضماد خاکستر چوب انگور بگیرند و خطمی و جو و بابونه که دافع ورم [illegible]

وجع خصیتین

سبب درد خایه حرارت یا برودت یا ریح یا ورم یا ضربه و سقطه یا ترک جماع تا مدتی باشد تشخیص این اسباب چنین کنند که اول احوال ورم یا وقوع ضربه بر خصیه یا ترک جماع از مریض بپرسند اگر اقرار بیکی ازین هر سه کند سبب درد همان باشد و الا حال شدت و خفت درد و حرارت و برودت بلمس خصیه دریافت نمایند و اگر درد شدید و لمس حار بگوید و با التهاب و حرقت بود سببش حرارت باشد و اگر درد اندک و بلمس بارد بیان کنند و با خدر بود سببش برودت باشد و اگر درد با تمدد و انتقال بلا ثقل بود سببش ریح باشد علاج اگر ورم باشد علاج آن مذکور شد و اگر از حرارت بود تبرید دهند و عصارات بارده مثل آب کدو و تره و کشنیز و عنب الثعلب تازه و کاسنی سبز و دیگر مبردات ضماد کنند و نزد شدت درد اندک شوکران یا افیون اضافه کنند و در سوزش بسیار قدری کافور نیز داخل نمایند و اغذیه بارده دهند و خجندی گوید که اگر حرارت مادی بود و احتیاج باخراج خون باشد فصد صافن و حجامت قطن یا ساقین نمایند و پارچه مبلول بگلاب و سرکه

یا با آبهای مذکوره یا آب کاکنج ممزوج بگلاب نهند در هر صبح شربت تمر هندی یا آلوبخارا یا سکنجبین یا شربت نیلوفر یا شربت دینار بنوشند و تلیین طبیعت بحقنه لینه خفیف یا بشرب ملینات مثل شیرخشت و ترنجبین و شربت آلو مسهل یا شربت ورد مکرر یا آب انار هم کنند و اگر حرارت غیر مادی باشد تنها تبدیل کفایت کند و اگر از برودت باشد اصل السوس مقشر نیکوفته پرسیاوشان بادیان و مانند آن در آب جوشانیده گلقند داخل کرده بنوشند و گلقند و زنجبیل و دارچینی تناول کنند و مروخات حاره مثل پیه بط و پیه مرغ و روغن بید انجیر و روغن بابونه که در آن قدرے فرفیون حل کرده باشند بمالند و غذا نخود آب بهتر است و خجندی گوید که تمریخ بموم و روغن خروع که در آن جندبیدستر حل کرده باشند و تنطیل با آب مطبوخ اکلیل الملک و بابونه و مرزنجوش و قیصوم و شبت و مانند آن و تلیین طبیعت بحقنهاے بابونجی و لبلابی و تدبیر بحسب اقتضا نمایند و اگر برودت مادی باشد و حاجت بشرب مسهلات افتد نضج ماده بمنضجات مناسبه موافقه خلط موجب نموده مسهلات مقوی مثل غاریقون و تربد بنوشند و اگر برودت ساذج باشد بر مسهلات مقابل آن اقتصار کنند و اگر از ریاح باشد جوارش کمونی خورانند و مسبوس گندم و نمک تکمید نمایند و اطلیه حاره محلل ریح مثل بابونه و اکلیل الملک و پودینه و سداب ضماد کنند و در آب جوشانیده نطول سازند و جندبیدستر و روغن یاسمین و سداب آمیخته بمالند و نطول که در وجع گرده که ریحی مذکور شد اینجا نیز مفید بود و برگ فنجنگشت و سیب و انبه گل بابونه عنب الثعلب بادیان هر یک سه تولہ جوشانیده بخور دهند و بعد از ان مقل یک تولہ در سرکه و آب برگ مکوه حل کرده بابونه سنبل الطیب هر یک نه ماشه سوده آمیخته نیم گرم ضماد کنند و در ریاح سودا و تنقیه سودا و مارانجبین مفید بود و آنچه بسبب ریاح بواسیر باشد اطریفل و تراکیب مقل دهند و بقول حکیم ممدوح هر صبح انیسون و بادیان و کرویا و تخم فنجنگشت هر یک پنج درم و گلقند عسلی پانزده درم خورند و مزوره نخود و بگوشت کباب یا دوراج دهند و روغن زنبق یا نرگس جند آمیخته بمالند و اگر از ضربه و سقطه باشد فصد باسلیق یا صافن یا حجامت ساقین و قطن نمایند و اگر حاجت تلیین افتد حقنه لینه بعمل آرند و روادع غیر قابض تا الم نیارند مانند بنفشه و نیلوفر و کدو و برگ خطمی و عنب الثعلب و کرنب ضماد نمایند و بعد از ان بقول شیخ لعاب خطمی و بابونه و مانند آن استعمال کنند و ایضا آرد تنج و مرزنکی با آب سیر و بذر کتان با آب سیر سوده و روغن گاو و علک البطم مساوی ضماد سازند و ضماد زرد چوبه سوده و زرده بیضه مرغ آمیخته نیم گرم نیز نافع ضربه خصیه است و ایضا اگر فوطه بیجا شده باشد و ورم و تپ هم بود شیره تخم قرطم شیره خارخسک شیره تخم خربزه گلقند بنوشند و تخم کشوث در روغن گل حل کرده ضماد کنند و اگر از ترک جماع بود ادرار با شربت کنند و اگر اندکے باقی ماند ادویه بارده مخدره مدره مثل حب کاکنج و تخم خشخاش و کاهو و کشنیز تر با ضمادها استعمال کنند

عظم خصیتین

گاه باشد که خصیه بزرگ شود نه بواسطه ورم و نفخ بلکه بسبیل فربهی چنانچه پستان بزرگ شود علاج در ابتدا ادویه سرد و مخدر مانند تخم لفاح و پوست خشخاش و بذر البنج و حکاکه سنگ مسن و حکاکه اسرب و حکاکه سنگ آسیا با آب کشنیز سبز طلا کنند و بعضے درین گل ارمنی و سرکه می افزایند و خاکستر پشک شتر و بذر البنج هر دو برابر سائیده ضماد کردن نیز خصیه بزرگ را کوچک کند و ضماد مرداسنگ با آب کشنیز سبز سوده نیز مزیل سمن خصیه است و یا گل قیمولیا سفیدآب قلعی هر یک دو درم شب یمانی راز و سنیر هر یک نیم درم کوفته بیخته معسل در روغن گل سرشته چند مرتبه ضماد نمایند و ادویه مانع بزرگ شدن پستان که در امراض ثدی مذکور شد درینجا نیز مفید بود و تقلیل غذا ضرور است و هرگاه این مرض مستحکم شود علاج نپذیرد و شیخ میفرماید که با ادویه بارده که بدان علاج پستان بزرگ میکنند مثل طلا بشوکران و بذر البنج علاج کنند و هرچه قوت غاذیه را ضعیف کند بکار برند و حکاکه اسرب حکوک ببعض ادویه بعض با آب کشنیز سبز طلا نمایند و مداومت چکانیدن روغن زنبق در احلیل نفع بدان و تعدیل آن میکند و جرجانی مینویسد که این ضماد تحلیل کند موم نیز منقی پیه مرغ پیه گرده موم زرد هر یک دو درم زرده تخم مرغ یکعدد مصطگی سوده پنج درم پیه با موم و روغن کنجد بگدازند و بازرده بیضه بیامیزند و در هاون حل کنند پس مصطگی آمیخته بسایند بعده موی باریک سائیده و حریر ابریزند تا نرم شود و جمله را بسرشند و بکار برند و بقول صاحب شفاء الاسقام بگیرند بذر البنج و گل قیمولیا و سفیدآب اسرب و همه را سائیده طلا کنند و یا بگیرند سنگ آسیا و سنگ فسان که بدان کارد را تیز میکنند و یکی را بدیگرے با آب کشنیز یا گلاب بسایند و طلا کنند و انطاکی گوید که اگر از خلط میان اغشیه باشد پس اگر بادی بود و حار باشد علاجش باطلیان والعبه

وحکاکه اسرب بنج وکشنیز تر کنند وبدون ورد دباره باشد علاج بشوکران وعسل ومصطگی ومرطلا آرد وروغن قسط وزفت وامرفتگا وآب نخود وفول نطول باید کرد وسود نوشته اند که ضماد صبر وجوز السرو ورم عظیم خصیتین مجرب ست وصبر حضض موقی یا آمخالی بود نه ستوطرهی واز سعید بن ابراهیم نقل کرده که ضماد گل ارمنی وسفیداب وکذا اقاقیا می کرانی بعد بنج تازه وکذا شوکران بسرکه سرشته وکذا افیون محلول در آب کشنیز سبز وکذا جوز ابهل ومازوی سبز وکذا زیره وجوز السرو وکذا مرد ومصطگی هر واحد نافع ست

ارتفاع خصیه وصغر آن

گاه خصیه از کیسه بسوی عانه بالا رود وغائب شود ودرد کند واکثر حرکات را منع نماید حتی که بول بدشواری آید وهنگام بول درد کند وتقطیر البول حادث شود وگاهی خصیه کوچک شود وسبب این هر دو غلبه برودت وضعف برانست چنانچه هنگام خوف شدید ودر آمدن در آب سرد عارض میشود یا از سقوط قوت چنانچه در امراض حاده می افتد علاج جهت ارخاء وتسخین بحمام ودوا الحلتیت مداومت کنند وبطبیخ بابونه وتخم کتان واکلیل وسوسن آبزن نمایند ونطولی که در درد گرده ریحی گذشته استعمال کنند وروغنهای گرم مثل روغن بابونه وسوسن وقسط ویا روغن فرفیون وزهره گاو وانگشت بمالند واز ادویه گرم مثل حلتیت وحلبه وفرفیون ضماد کنند ویا حلبه ومرزنجوش واکلیل وبابونه وبزرکتان وسبوس گندم بماء العسل پخته طلا سازند واگر ادویه مذکوره در حمام طلا نمایند بهتر بود وزود اثر کند واگر بعد حمام محجمه بزرگ بران نهاده باهستگی بکشند خصیه را فرود آرد وادویه واغذیه مسخنه خورانند واین آبزن نطولیجان نیز مفید بود بابونه مرزنجوش حاشا نانخواه فوتنج خشک عنب الثعلب برگ زیتون اکلیل الملک تخم کتان جوشانیده روغن قسط وروغن ناردین داخل کرده در طشتی کنند ومریض را دران نشانیده مگر آن آب را در آفتابه کرده بر پشت وزهار بریزند وبملایمت دست از اعلی باسفل بمالند تا خصیه بجای خود آید واین ضماد نیز نافع ست برگ زیتون برگ سرو اشق مقل ازرق موم مصطگی نرم کوفته بماء العسل سرشته روغن گاو وروغن شبت وروغن قسط داخل کرده ضماد کنند وبقول شیخ الرئیس اطلیه وانفحه مقوی باه نافع بود وکذا استحمامات وآبزنات متوالیه وابو منصور گوید که چون خصیه بسوی زهار مرتفع شود مریض را صفت روز متواتر در آب گرم نشانند وهر روز در احلیل او انبوبه نقره داخل کرده سخت ببندند تا حالبین منتفخ شوند فی الحال خصیه بمکان خود فرود آید ونشستن در آب کبریتی نیز مفید ست وکذا کثرت تناول امراق مبرزه مقویه وبقول جالینوس هرگاه این مرض بعد مرض حاد عارض شود بر موت دلالت کند وعلاج نپذیرد وبدانکه گاهی بسبیل ندرت قضیب مرتفع شود ودر ظاهر هیچ اثر نماند واسباب وعلاج این همان ست که مذکور شد

دوالی صفن وصلابت آن

گاه بر کیسه خصیه وحوالی آن رگهای سطبر ملتوی بسیار ظاهر شوند وگاهی دران ریح غلیظ بند شود ولاجرم علاج بران لوا تر کنند وبیشتر بران سختی ودرشتی پیدا شود وآن از جنس اورام بارده بود وگاهی مثل این بر جمیع نشین عارض شود ومشی متعذر گردد وآنرا قرو الدوالی نامند واکثر این مرض در خصیه چپ عارض شود بسبب ضعف او ووصول رگی زاید دران وانصباب مواد بسوی آن وسبب انصباب غلیظ است بسوی عروق خصیه علاج هرچه در علاج دوالی یابد باید وانچه در ورم صلب خصیه گذشت استعمال نمایند وحقنه بادویه محلله هر دو مفید ست وبقول صاحب جامع این ضرب قرو الدوالی گویند وفصد باسلیق وشرب ادویه مسهل سودا واستعمال مطبوخات سودا کنند تا بدن از ان خلط تنقیه یابد مفید بود وبعض اطبا درین فصد عروق ظاهر خصیه میگیرند وبعد از انضمام ملین محلل مثل ضماد دیگر بران حلبه وبزرکتان وخطمی سفید وپیه بز وروغن سوسن فند ضماد میکنند وصاحب اقرار از تدبیر مولد سودا منع کنند وباغذیه معتدله واغذیه حاره رطب غذا سازند

استرخای صفن

گاهی کیسه خصیه دراز ومسترخی میگردد بسبب حرارت ورطوبت هوا چنانچه در بلاد جنوبی قریب دریا شود واین قبیح منظر بود وگاهی چندان دراز شود که هنگام برخاستن زیر پای آید وموجب الم گردد علاج ادویه بارده قابضه مانند مازو ومورد وگل سرخ وعدس وقرظ وگلنار وجفت بلوط وکزمازج در آب جوشانیده صاف نموده نطول کنند وثفل آن برو بندند وهمین ادویه را در آب پوست انار سائیده ضماد کنند وبقول شیخ تقلیل جماع کنند وبعضی اطبا بعض صفن فاضل را قطع میکنند وباقی را میدوزند وبهتر آنست که اول بدوزند پس پوست فاضل را قطع کنند وبعده بدوای اکال مثل

ذرور اصفر یا مراهم علاج کنند و هرچه در علاج خروج مقعد گذشت درین مرض نافع بود و انطاکی گوید که اول قوابض مثل مازو و سرمه و سماق و قرظ و پوست انار ضماد کنند پس اگر فایده نکند قطع کنند و بدوزند و مثل جراحت علاج کنند و درین ضرری نیست

قروح خصیه و ذکر و حوالی آن

ریشی که بر خایه و کیر و نواحی آن افتد زود تر بعلاج آن مشغول باید شد و نباید گذاشت که متعفن شود چه در آن هنگام علاج وی مشکل گردد و شیخ میفرماید که قروح عارض درین مواضع ردی و ساعی بود یعنی پهن شود بهر آنکه بنواحی این اعضا عفونت سرعت کند بسبب آنکه از هوا پوشیده و مائل بحرارت و رطوبت و قریب بمجاری فضول اند و من وجه شبیه بقروح احشا و فم باشند و ردی تر قرحه آنست که در عضلات بیخ قضیب و مقعد باشد بهر آنکه محتاج تخفیف قوی بود و معذلک حس او شدید قوی باشد و گاه احتیاج بقطع نفس قضیب افتد چون قروح بران متعفن شود و پهن گردد بالجمله سبب آن انصباب خلطی تیز از اعلی یا سفل باشد یا بمباشرت با زنان فاحشه **علاج** اول فصد صافن کنند و بفاصله سه چهار روز رگ باسلیق زنند و تنقیه سودا و صفرای سوخته بمسهلات آن نمایند و صبر مغسول و مرداسنگ مغسول و توتیای مغسول هر یک هفت ماشه با شراب و شیر زنان برابر آمیخته ضماد نمایند و کذا گل سرشو نافع بود و مرهم سفیده و مرهم زنگار و مانند آن از مراهم مدمله مفید بود و صبر و مرداسنگ و اقلیمیای مغسول با شراب ضماد کنند و اگر قرحه کهنه باشد مجففات قویه مثل زاق کندر و کاغذ سوخته و مرهم و ضماد سازند و یا سائیده ذرور نمایند و اگر از قسم آکله باشد فلد فیون بمالند بعد آن ادویه مدمله را استعمال کنند و قرحه قضیب که بسبب آتشک باشد علاجش در بحث آن مسطور گردد و اگر قرحه داخل قضیب باشد علاج آن جدا مذکور شود و ذکر ادویه مفرده و مرکبه مفید قروح مذکوره ذرور و کبوس استخوان پوسیده سوخته و سائیده با روغن گل مجرب سودمند است و نهادن صبر و یا ورد منج و یا زهره گاو با عسل و یا توتیای کرمانی و یا شب یمانی با روغن گل و یا خون بز و یا دوشیدن شیر و یا بول انسان و یا خاکستر چوب انگور بر روغن یا ذرور آن نیز نافع قروح خصیه است و گویند برگ خشک خیار بستانی سوده بالخاصیت مجرب است برای قروح قضیب مرهم زنگار سوخته و کذا قرحه با آب دهن روزه دار تر کرده بران سرمه سوده چسپانیدن و کذا کبوس حجر النار چینی سودمند است و ذرور و کبوس [illegible] و کذا شب سوخته بعد تر کردن قرحه با آب دهن روزه دار یا با روغن گل و کذا دار شیشعان و کذا رصاص محرق و کذا انار که قبل از نضج او از درخت بیفتد و کذا اسفیداج و کذا استخوان سوخته و کذا کدو خشک سوخته و طلای روغن حلبه با موم زرد و کذا صبر محلول در عصاره بارتنگ و کذا زوفای رطب مخلوط بشحم مرغابی و تر کردن قرحه بطبیخ چوب بلوط سوخته باریک سوده و ذرور شادنج مغسول هر واحد نافع است و گویند که در قرحه عجان که مابین خصیه و مقعد باشد دار شیشعان شراباً و ضماداً بالخاصیت نافع است و زوفای رطب سوخته افضل اشیا است و پوست مغیلان نکوفته در آب جوش داده قروح خصیه را بدان شستن نافع و کذا اکلیل با روغن کنجد آمیخته مالیدن نافع قروح ذکر است و ذرور چاکسو باریک سائیده نیز مفید و بقول یهودی قروح رطبه این نواحی را بشادنه و صبر و کدو سوخته و مرتک و مانند آن علاج کنند و این ذرور سریع الابرا است شب یمانی سوخته توتیای کرمانی مثل غبار سائیده بپاشند و این مرهم مجرب نوشته اند انزروت مرداسنگ سفید و زرد و سفیده قلعی هر واحد دو مثقال موم یکنیم مثقال روغن بنفشه یا روغن بادام دو مثقال سفیدی بیضه یکعدد در هاون حل کرده بکار برند و گویند که این مرهم قروح قضیب را در یک روز باصلاح آورد بهروزه توتیای کرمانی مازوی سبز هر یک دو درم زاج محرق انزروت سفید دم الاخوین هر یک یکدرم کوفته بیخته موم سفید بروغن گل گداخته ادویه بدان آمیخته مرهم سازند **اقوال** سنجار سیه ابو سهل گفته که در قروح این مواضع صبر و کندر از سایر مجففات کثیر المنفعت است ابن سینا مینویسد قروحی که بر کمره یعنی حشفه باشد محتاج بدوائی بود که در تجفیف شدید تر باشد نسبت بقرح که بر قلفه و جلد پیدا شود بهر آنکه کمره در مزاج شدید الیبس است و این قروح یا تازه باشد یا کهنه و از آن بعضی قروح خبیثه بود و برای قرحه تازه چیزی بهتر از صبر نیست و قریب او مرداسنگ و اقلیمیای مغسول بشراب و توتیا است و قریب این مرداسنگ است و کدوی سوخته درین عجیب است و خاکستر شب و توتیا ذرور او طلا او با آب سرد و اگر قرحه ارطب و کهنه باشد محتاج به چیزی که قوی تر باشد مثل مس سوخته و پوست بیخ صنوبر و جعده سوخته و اگر حاجت برویانیدن گوشت باشد کندر بدین ادویه آمیزند

داین دوا مرکب برای قرحه که محتاج بتجفیف شدید مع التحام باشد مفید است بگیرند لوتیا و صبر و انزروت و کندر و شادنج و گلنار و اقاقیا و پوست غرب سوخته و شب یمانی و زاج سوخته و مازو و بسباسه و زنگار یکیک جزو و پوست انار ترش یکجزو بروغن گل از ان مرهم سازند ایضا خبث الحدید و مرداسنگ و دم الاخوین و کاغذ سوخته و شب سوخته بروغن گل از ان ضماد یا مرهم یا قرص سازند و اگر قرحه کهنه باشد در ان کندر و قاقیا و صبر بساوی داخل کنند و اگر وسخ یا قرحه اکال باشد این دوا نافع بود بگیرند خاکستر موی انسان و انجدان و عدس کوهی و از ان ذرور یا ضماد سازند و قوی‌تر ازین انیست که بگیرند زرنیخ زرد و مسحوق هر واحد هفت و آهک آب نارسیده بیست و چهار و اقاقیا دوازده و یکجا کرده بعصاره اسپغول رطب سرشته قرص ساخته در سایه خشک کنند و استعمال نمایند و قوی‌تر ازین زرنیخین و اقاقیا و زنگار و مورتنج و خاکستر شب و فلفل است ازین قرص سازند و اگر قرحه خبیثه و سیاه گردد و بدتر آنست که قطع کنند موضع تا سدد اظاهر گردد و بعد مرهم در بایند گوشت علاج نمایند تا آنکه گوشت بروید جرجانی گوید که این دوا قرحه اکاله و بواسیر سوداوی را و دیگر بگیرند پوست سوخته و کندر و شب یمانی هر یک چهار درم و توتیای پارسی که در میان انار ترش بسوزند و زراوند و قلقطار هر یک هشت درم همه را سائیده بشراب مثلث سرشته قرص سازند و بوقت حاجت سائیده بکار برند و ایضا زعفران و شب یمانی و مر هر یک هشت درم صبر و کندر هر یک چهار درم بشراب مثلث قرص کنند و بعد خشک نمایند و این دوا قروح ردی و خوره را سودمند است بگیرند قرطاس سوخته سی و دو درم آهک آب نارسیده و زرنیخ زرد هر یکی قیراط همه را بآب و بعصاره برگ اسپغول یا اسپغول سرشته قرص سازند خجندی گوید که در قرحه نو و بثورات شدید التجفیف مثل توتیا و لولو و شب و مازو و اقماع انار و دم الاخوین سوخته و کندر سوخته و سعتر و شادنج و گلنار بعضی با بعض یا مفرد یا مجموع اینها سائیده بپاشند یا مرهم یا ضماد از ان ساخته بر نهند و اگر بر آن خوف تاکل باشد زنگار یکبار بر بندند و ما آنرا تجربه کرده ایم و پنجاه برگ در دار آنرا آمیخته ایم و شخصی که این علت از چهار سال پیدا شده ازین به شده و قرحه کهنه را معالجه بذرورات متخذ ازین ادویه سازند کافی کندر و دم الاخوین و پوست شجر صنوبر سوخته و مر و کاغذ سوخته هر چه ازینها میسر آید با مجموع آمیخته بکار برند قرشی گوید که در قروح خارج قضیب هر گاه ازین رنگ سفیداب و سرکه و روغن گل و انار دانه بریان استعمال کنند مع اصلاح غذا و تعدیل مزاج و تنقیه خلط غالب و او دیگر گوید که قروح این مواضع را قروح مذاکیر گویند و علاجش مثل علاج اقسام سائر قروح است لیکن درینجا اهتمام بر غسل و تنظیف کنند بسبب دوا بر ان نهند و بهترین ضمادات انیست که صوف در قطران بازفت تر کرده سوخته با مثل او سندروس و صبر آمیخته بر قرحه رطب طلا کنند و باشیر زنان بر قرحه یابس و قضیب او شب سوخته و خاکستر کدوی خشک است و آنچه از مرهم و پیه و افیون و سفیداب سفید مرکب سازند عجیب است و کذا مرداسنگ این همه وقتی بکار برند که با قرحه ورم نباشد و اگر باوی ورم بود ابتدا بتحلیل آن نمایند چنانچه در بحث ورم گذشت و از تجارب ثابت شده که نشاسته و آرد باقلا و تخم و مسوید برنج و زیره راس هر محلل است و نافع درین محل و کذا تخم خرما سوده با نصف آن تخم خطمی و اگر با ورم باشد کثرت شرب آب خطمی و بلع صبر و طلا باین هر دو مع زهره گاو نمایند و کثیرا سبز محلل اورام و قروح است حار باشند خواه بارد و بعضی نوشته که در قروح خبیثه حشفه و قضیب این دوا مجرب است تازه و شیاف مامیثا انزروت گلنار گل سرخ اقماع الرمان مرداسنگ صبر کندر باریک سائیده استعمال نمایند و اگر بلیله سیاه حشفه را بآب سائیده طلا کنند اکل سازد و درد و سوزش باز دارد و آب مرهم درین باب مفید است مرداسنگ ده درم باریک سائیده و ده درم روغن ماده گاو با دست خوب بهم حل کنند تا آنکه سیاه شود پس بر قرحه طلا کنند و من درین باب سپاری چهالیه بکیند و توتیای سبز کاسته هر کدام دانگی آزموده ام چون دو صبحه اول و ثانی را بر آتش سرگین بسوزند و با ثالث آمیخته نازک بسایند همچون غبار و با قدری مسکه گاوی بقدر حاجت سرشته بر پارچه باریک مالیده بران موضع نهند و بر فاده ببندند اثری عجیب دارد و چالیس ساله پیرمرد شخصی را دیدم که پوست حشفه او فرو ریخت چنانکه به پوست بیرون مانده لمبندل و گل سرخ و کافور و حنا که از مسرمی حکاکه بستی ها [illegible] شده علاج کردم صحت یافت و عشائی بران [illegible] پوست اصلی پیدا شد

بثر خصیتین

بثوریکه بر پوست انثیین حادث شود و اگر با ورم حار باشد امر بفصد کنند و مطبوخ فواکه نوشانند و از اغذیهٔ مولد خون مثل لحوم و حلوا و خرما پرهیز سازند پس بصبر و مرداسنگ و روغن گل طلا کنند و بگیرند آب مورد تازه و بدان قدری صبر در روغن گل و موم آمیخته طلا نمایند و اگر ورم حار نباشد بادویهٔ قوی التجفیف علاج کنند مثلاً کاغذ سوخته و حنظل سوخته و صبر و اقاقیا مساوی باریک کوفته بآب برگ مورد سرشته بر خصیه طلا نمایند و یا بعد از مطبوخ که با گلنار باریک سوده باشند باندک گلاب ضماد کنند و اگر شب محرق و صبر و اقاقیا مساوی باریک سوده بآب مورد یا آب بادرنگ سرشته بر موضع طلا سازند نفع بخشند و اگر گل ارمنی و شادنج و صبر سقوطری هر واحد یکجزو باریک سائیده بر قروح و بثور بپاشند بعد از آنکه موضع را بروغن گل چرب نموده باشند در تجفیف عجیب الاثر است و اگر با بثور حکه بود مرداسنگ و چوب اقلیمیای فضه با زیره هر واحد یکدرم بورهٔ ارمنی در دو درم شراب شیاف مامیثا گوگرد هر یک نیم درم همه را باریک سائیده با آب برگ مورد و روغن گل و سرکه سرشته طلا کنند و اگر بثور صلب باشد بمقراض بریده زاج و زنگار هر دو سوده بر ان پاشند و اگر ماده ردی بود و بدو ران داغ [illegible]

سحج خصیتین

اگر پوست خصیه سحج شده باشد اول روغن گل طلا کنند و بر ان گل سرخ و برگ مورد باریک سوده بپاشند و اگر مرهم سفیداب یا مرهم معمول از مازو و روغن گل و موم طلا کنند نافع بود و مصنف اقتباس گوید که سحج خصیه از دو سبب میباشد یکی کثرت فربهی و دوم یبوست در اول تهزیل کوشند و در ثانی بروغن گل و یا یاسمین و یا مسکه پیش از آب بست و یکبار شسته چرب نمایند و چون اصلاح گردد برگ مورد یا تخم آن و سفیداب ارزیز هر دو برابر بهم امیخته آمیخته استعمال کنند

حکهٔ قضیب و خصیه

خارش قروح خصیه بسبب انصباب مادهٔ تیز صفراوی یا بورقی یا خون سوداوی متعفن بسوی آن و یا ترشح عرق حاد از نواحی آن باشد علاج در فصد باسلیق کنند و در باطن ران نزدیک سحج آن حجامت نمایند که درین باب مجربست و تنقیهٔ صفرا یا سودا بمسهل آن کنند و در ان شاهتره و هلیله داخل نمایند و قدری مامیثا سائیده بروغن گل و سرکه آمیخته و آب کشنیز سبز و اگر از مادهٔ بورقی باشد آب کرفس از زرده ضماد سازند و قضیب را بآب گرم بشویند پس سفیدی تخم مرغ طلا کنند و طلای تنبیل و کبریت و توتیای سبز هر واحد بروغن بنفشه و غیره سفید بود و پوست درخت سرس سوده ضماد کردن نیز نافع نوشته و کذا مغز تخم [illegible] کوبیده بر ان آب نمک پاشیده در صره بسته بجای حکه مالیدن و بعد چند ساعت بآب گرم شستن و یا بشب مالیدن و صبح شستن و چند مرتبه عمل همکرد اند و در آب معادن نشستن و بالای آن گل سرشور در آب حل کرده طلا کردن عظیم النفع است و ضماد صبر نیم درم اشنان نیم درم نوشادر یکدرم الیه تازه کوفته سحج و ورم و ازاله حکهٔ انثیین مجربست صحیح سودمند است و برگ حنا شاهتره گل خطمی صبر زرد کوفته بیخته بسرکهٔ انگوری و روغن گل حل کرده مثل مرهم ساخته مالیدن مجرب یافت والد مرحوم مجرب نوشته و آیین طلا برای حکهٔ خصیه و قضیب معمول والد علوی خان است تجربه رسیده از خارش یکعدد دو پاتیلهٔ مسی قلعی ناکرده با سرکهٔ انگوری بر تند تا منحل شود پس در باون انداخته برگ حنا شاهتره گوگرد زرد و گلنار فارسی مرداسنگ سوخته توتیا سنگ برابر یعنی توتیای هندی در سفال آب نادیده بریان کرده هر یک نیم درم کوفته بیخته داخل نموده روغن گل بیست مثقال اضافه کرده چندان بدست حل کنند که مرهم شود طلا نمایند و این ضماد نیز نافع خارش خصیه است نوشادر یکدرم مرداسنگ دو درم گلنار نشاسته هر یک سه درم شیاف مامیثا اقاقیا هر یک چهار درم بگلاب طلا نمایند و آیین طلا خارش رانها و خصیه را که سبب نوشته اند صبر سقوطری نوشادر هر یک چهار دانگ نشاسته یکدرم شیاف مامیثا اقاقیا هر یک سه درم کوفته بیخته بگلاب و سرکه سرشته طلا نمایند و اگر خواهند که خارش قضیب و خصیه [illegible] نافع باشد گل سرخ و صندل [illegible] هر یک نیم درم زیاده کنند و در تحریر [illegible] اشنان معوض صبر نوشته و اگر زائل نشود طلائیکه در حکه مجرب میباشد بکار برند و از حجامت لیکن چسپانیدن زلو بر نفس قضیب نشاید که گاهی استرخای قضیب و قطع باه میکند شیخ الرئیس سفید باید که در حکهٔ قضیب [illegible] اقاقیا مامیثا هر واحد نیم درم نوشادر یکدانگ صبر یکدانگ زعفران نیم دانگ اشنان بوزن مجموع و کوفته بیخته بروغن زنبق سرشته ضماد نمایند که مجربست و گاهی طلای سرکه و روغن گل که در ان [illegible] و شب باشد و در حمام تسکین آن نماید و اگر حکه ردی و تر باشد [illegible] داخل کنند و چون از حمام خارج شوند سفیداب بیضه [illegible] طلا نمایند و اگر چنین

سود ندید و فصد و استفراغ ماده کرده باشند و یا باطن ران قریب ازان موضع حجامت کنند و یا بر ران زلو چسپانند **مصنف شرح** گوید که از اشیاء حریفه و مالحه و شدید الحلاوت اجتناب نمایند و نشستن در آب گرم پس مالیدن روغن گل نفع بخشد و کذا نشستن در آب کرفس نافع ست و کذا غسل به آب سبوس گندم و کذا الطوخ بسفیدی بیضه و کذا گذاشتن قضیب و خصیه در روغن کنجد نیم گرم و یا در مسکه **انطاکی** گوید که اگر حکه زائد بود لابد فصد مبادرت کنند و الا اقتصار بر تنقیه و اطلیه نمایند و ماميثا و آب کرفس را درین خصوصیت ست و احکام حکه عنقریب بالاستیفا ذکر خواهیم کرد **ابو منصور** و **صاحب خلاصه** می نویسند که در علاج خصیتین اگر حاجت افتد فصد باسلیق و تنقیه بماء الفواکه نمایند و این طلا مرتب سازند اقاقیا شیاف ماميثا هر کدام یکجزو صبر نصف جزو نوشادر ربع جزو نشاسته بوزن مجموع همه را کوفته بسرکه خمیر سرشته استعمال کنند و اگر با وجود خارش پیوسته رطوبات ازان موضع ترشح میکند اقاقیا و شیاف ماميثا هر کدام نیم درم و غیر آن که در قول **شیخ** مذکور شد به روغن یاسمین بمالند

اورام قضیب

اسباب و تشخیص و اقسام آن مثل اورام خصیتین ست و کذا معالجه آن مگر آنکه چسپانیدن زلو بر نفس قضیب مناسب نبود و اگر ضرورت باشد بر حوالی آن چسپانیدن مضائقه ندارد و ایضاً در ورم حار قضیب لعاب بهدانه شیره عناب عرق شاهتره عرق عنب الثعلب شربت بنفشه دهند و گل ارمنی سائیده رسوت دو ماشه در آب کشنیز سبز سائیده ضماد نمایند و تعلیق هفت علق بر عصعص و روز دوم پنج علق کنند و ضماد عدس گلنار برگ گل پوست انار در آب کشنیز تر یا آب عنب الثعلب یا آب خالص جوشانیده سائیده به روغن گل آمیخته در ورم حار قضیب مخصوص ست و کذا آرد جو صندل سفید مساوی کوفته بیخته به آب کاکنج و روغن گل و سرکه انگوری و زرده بیضه مرغ در صلایه حل کرده و این ضماد نیز محلل اورام حاره قضیب و انثیین و مسکن درد و سوزش ست گل بنفشه گل خطمی سفید هر یک پنج ماشه خارخسک قیصوم هر یک دو ماشه بابونه اکلیل الملک هر یک چهار ماشه برگ نیلوفر یک ماشه کوفته به آب کاسنی تازه سرشته ضماد نمایند و در ورم بارد آرد جو خطمی خسته خرما در روغن بابونه و سرکه آمیخته ضماد کنند و در آخر برگ کلم حلبه بیخته بکوبند و آرد باقلا مویز منقی زیره کرمانی و شراب پخته خاکستر دانه خرما خطمی سفید و موم آمیخته ضماد کنند و این ضماد درین باب قوی تر ست مقل ازرق اشق پیه بط پیه مرغ خانگی پیه گوساله شحم مغز ساق گاو بابونه اکلیل الملک حلبه برگ کلم زرده تخم مرغ بدستور مرتب ساخته استعمال نمایند و برای ورم صلب دیگر این ضماد نیز مفید نوشته اند مویز منقی آرد جو صندل سفید پیه گرده بز آرد باقلا پیه او در روغن گل گداخته ادویه دیگر کوفته بیخته بیامیزند و ضماد کنند **شیخ** میفرماید که معالجات اورام حار و بارد قضیب قریب از معالجات اورام خصیتین ست لیکن ورم حار قضیب در ابتدا متحمل قوابض زیاده است و نسخه خاص او اینست که پوست انار و گل سرخ خشک و عدس در آب بپزند چون مهرا شود با روغن گل سائیده ضماد کنند و ایضاً قیمولیا با آب عنب الثعلب و کذا گل ارمنی و عدس و برگ کاکنج و ورم بارد قضیب در حالت سوء القنیه و استسقا بیشتر افتد و آنچه برای آن تجربه کرده شده اینست که آرد و تخم خرما دو جزو و خطمی یکجزو بسرکه سوده طلا کنند و دوای معمول از سبوس و اشق مذکور شد و علاج ورم صلب خصیتین موافق مداوای ورم صلب قضیب ست صاحب حاوی صغیر گوید که در ورم حار قضیب هر صبح جلاب از تمر هندی و شکر سفید دهند و در ورم بآب انار شیرین و ترش هر واحد بیست درم با شکر سفید ده درم بنوشانند و غذا مزوره تمر هندی و شیره مغز بادام و شکر سازند و تلیین طبیعت بنقوع مشمش یا بمطبوخ فواکه نمایند و این ضماد کنند گل سرخ عدس مقشر گلنار پوست انار آرد جو هر واحد ده درم در آب پخته با روغن گل بسایند و بکار برند و معالجه اورام بارد قضیب مثل اورام انثیین کنند و این ضماد سازند بابونه اکلیل تخم کتان خطمی آرد خسته خرما مساوی کوفته بیخته به روغن زنبق آمیخته استعمال نمایند خجندی می نویسد که در ورم حار در ابتدا پارچه در گلاب و سرکه و لعابات و عصارات بارده مثل آب کدو و کاسنی و کاهو تر کرده بر عضو نهند و هر صبح شربتی از اشربه حامضه مثل شربت تمر هندی یا شربت آلو یا انار یا غوره بنوشند و تلیین طبیعت بنقیع مشمش و منقی بدهند و ملینات که مانند و یا بحقنهای لینه و این اولی ست و اگر در ان اندکی صلابت باشد باید که اعانت در انضاج مثل آرد باقلا و خطمی و بابونه و بزر کتان پخته با آب برگ کرنب و زرده بیضه و روغن گل کنند و چون حاجت بتحلیل آید و در زمانه انتها این ضماد استعمال نمایند مویز منقی زیره و برگ کرنب گرفته ضماد ترتیب سازند سعید گوید که علاج ورم حادث در ذکر فصد یا تنقیه بدن با اسهال و طلا به روغن گل و موم و ریختن آب گرم بر عضو و دوشیدن شیر ان

و تعدیل غذا و اصلاح آن کنند و جمعی او گویند که علاج ورم حار ذکر فصد باسلیق و شرب ماء الشعیر و شیره تخم خیار و سکنجبین و طلای ذکر بصندل و گلاب و آب کاهو و گل ارمنی و سرکه و سفیداب کنند و علاج ورم صلب بمالیدن روغن بادام و روغن بید انجیر و موم و پیه مرغابی و ضماد از بابونه و اکلیل الملک پخته در آب نیم گرم نمایند

وجع قضیب

اسباب و علاجش از اوجاع عصبانی جویند و اگر سبب عروض بثره در مجرای بول باشد علاجش در سده مجرای قضیب بیاید و تشنج اسقر باید کرد و ذکر از اسباب مختلفه حادث شود و بیشتر از حبس بول افتد و استعمال حقنهای لینه و اقتصار بر ماء الشعیر و جلاب آنرا شفا دهد و قریب بزور مدر ده نکردند تا احتراز از فضول نکنند و بعد حقنه حوالی عانه و قضیب را تکمید نمایند بعد از یک جلد را نرم کنند و بر آن آب نیم گرم ریزند و بنفشه طلا کنند و گیلانی می نویسد که این درد احدث این او علاج بکشند بگیرند بادام و بریان یک دانگ گل شیخ شش دانگ سوده خشک بپاشند بعد از آنکه موضع را بشراب شسته باشند و ایضا روغن گاو در اتیج اسفادی طلا سازند و بر کتان سوده بپاشند و بحنا کنند و یا بپرور اتیانج بریان طلا سازند

شقاق قضیب و نواحی آن

گاه باشد که بسبب یبوست و جفاف پوست ذکر شق میشود و علاجش بمرهم تتانج و امثال آن که در علاج شقاق مقعد گذشته علاج کنند و آنچه بتجربه رسیده او سه یا نسیت که بگیرند قیمولیا و توتیا و حنا و کتیرا سوده و با موم و زرده بیضه و روغن زنبق قیروطی سازند و چون زرده تخم مرغ را با انیسون یا با روغن گل حل کنند و مرداسنگ کوفته بیخته در آن آمیزند و طلا کنند همین عمل دارد و این مرهم شقاق مقعد و قضیب را که خود بخود افتد و یا بعد جماع پدید آید مخصوص است و همین مرهم نافع مرداسنگ کتیرا کندر سفید هر یک سه ماشه پیه بز یک نیم تولہ موم دو تولہ روغن گل پنج تولہ کافور دو ماشه سفیدہ کاشغری یک تولہ بدستور مرهم سازند

ثآلیل و توثه ذکر و لحم زائد بر نواحی آن

بوره کاو ارمنی سوخته و خاکستر چوب انگور و امثال آن که محلل و منشف رطوبت حاده باشد که ماده او رست با آب سائیده طلا نمایند و اگر سیاه باشد در سرکه با چربی مرغ آمیخته طلا کنند نیز و ابید و اگر فایده نشود قطع کنند و بر آن دوای کاوی مثل زاج و زنگار بپاشند و اگر از این سود نبود داغ نهادن چاره نباشد و علاج ثآلیل اطلاق [illegible]

انعواج ذکر

پیچ کج شدن قضیب بسبب عروض تمدد قضیب است از غلبه اخلاط غلیظه و بعضا آن در بالا در ورم حادث شده بدان و یا از تشنج یابسی یا امتلائی یا استرخاء از اعصاب آن علاج اول ازاله سبب نمایند با اخراج خون و یا بمسهلات و یا بتدبیر بدن بنحویکه در علاج ورم و تشنج مذکور شده بعد از آن بر بعض ملینات مثل روغن کنجد و سوسن و نرگس و پیه ماکیان و لعاب مغز ساق البقر و گوزن و از اتیج با موم زرد در حمام یا بغیر حمام بمالند بعده بدست راست کنند و از چوب یا مس بند بندند و از قبیل ادویه مذکوره در اول بعمل آرند تا آنکه مستوی گردد و صاحب حاوی گوید که ترک ریاضت و استعمال دعت و رفاهیت کنند با غذیه جیده و روغن الکیموس مثل نان و آرد سفید و پیه سر مغز الخ سازند و بلیبنات مثل مغز ساق البقر و پیه ماکیان و موم صاف و کتیرا و خطمی و روغن بنفشه و در اتیج تلیین قضیب مسح سازند و مستوی کنند و آتن حبید الله می نویسد که علاجش چند گذشته و شرب آب نیمگرم و امتناع از اغذیه غلیظه و مالش از تیج و جلاج و شستن او با آب نیمگرم که در آن بابونه و اکلیل الملک و بنفشه جوشانیده باشند و تقطیر به چشته بریان و مفرد [illegible] زیر یاج سازند و گویند که اگر کجی بسبب صلابت ورم گرفته با آب [illegible] سرشته پاریچه چون گرده بر قضیب گذارند ورم کند و کجی آن زائل گردد و بعد از اتیج [illegible] استعمال نمایند و این ضماد بجهت انعواج ذکر که بسبب تشنج امتلائی باشد بعد تنقیه ماده مفید است [illegible] زراوند و فرفیون هر یک سه درم عاقر قرحا [illegible] زفت رومی [illegible] هر یک چهار درم [illegible] و زفت را در روغن گل یا روغن کنجد یا نرگس بگدازند و زعفران را در شراب حل کنند و باقی ادویه را کوفته بیخته جمع و مرهم بسازند و بر بالای وی بپاشند تا چون مرهم شود ضماد نمایند و این طلا جهت کجی قضیب و تسکین اعصاب و تقریب آن نافع عجیب است افیون مصری جوز بوا یک مثقال دارچینی یک مثقال [illegible] عاقرقرحا یک نیم مثقال پیاز نرگس نیم مثقال پوست بیخ کبر سفید [illegible] مثقال کوفته بیخته چهار ساعت مجوفی بشراب منقطر [illegible]

وحب ساخته خشک کنند وقت حاجت به شراب سائیده طلا نمایند مؤلف نقش بابلی نوشته که در استرخای و تشنجی بمعالجه استرخا و تشنج مطلق که در امراض سر مسطور شد بپردازند بعده اطلیه و اضمده و روغنها و کمادات مقوی اعصاب که در علاج ضعف باه مذکور شد بکار برند و آنچه از صدمه عصب آن عارض شده باشد تدبیر تخفیف ضربه و سقطه استعمال نمایند پس روغن راحت و قسط و غیره بمالند و آنچه در جلق پدید آید روغنهای نافع آن که در نقصان باه گذشت بمالند و این روغن در اعوجاج جلقی و دفع غلظ حشفه و باریکی بیخ ذکر نافع باد نجان فصلی باغی که در درخت پخته زرد شده باشد دو صد گرفته و از فلفل سه توله در آن از سیخ آهن سوراخ کرده بنشانند و در سایه خشک سازند پس در روغن کنجد سه پاو بجوشانند که خوب مهرا شود بدست مالیده صاف نموده مغز تخم بید انجیر قسط تلخ هر یک شش توله پوست بیخ جنبیلی صحرائی و کنیر باغی بیر بهوٹی بیش قرنفل هر یک چهار توله گندک زرنیخ طلقی قند نفل زنجبیل شنگرف سهاگه مال کنگنی بهین الدیک شحم وسفید افیون خراطین خشک سنبل الطیب سم اسپ سیاه سم الفار بزر البنج عاقرقرحا هر یک سه توله دارچینی بسباسه زراوند طویل کافور تخم کینچ پیپلامول تخم تاتوره تخم شلجم تخم ترب هر یک دو توله قیمه گوشت سانده و سرطان نهری و خراطین تازه هر یک شش توله نارجیل کهنه ده توله مشک چهار ماشه یکشبانه روز در شراب دوآتشه و شیر بیش تر نموده در شراب دوآتشه بست پاس متصل کهرل کنند پس سه پاس در روغن مذکور آمیخته کهرل نموده حب بقدر کنار صحرائی بسته در شیشه آتشی روغن کشند گیلانی گوید که این اعوجاج گاهی خلقی بود و آن کمتر علاج پذیرد و گاهی از تشنج یا یبس افتد پس هر روز چند مرتبه بران شیر گرم بسیار بریزند و زوفای رطب معمول بقیروطی بمالند و طریق ترطیب اختیار نمایند و مشایخ کمتر ازین صحت یابند و اگر از تشنج امتلائی دفعتاً افتد بعد تنقیه بحقنه یا فصد بحسب حاجت و ادویه بر ضرورت قیروطی از روغن ناردین ساخته خطمی دران خوب حل کنند پس ضماد نمایند اگر تحلیل او نشود اگر کرده و اندک صلب شود تخته آهن گرم کنند و بران سرکه ریخته زیر قضیب بدارند تا بخار آن برسد و این نوع سریع البرء است

انکسار قضیب

مراد از انکسار درینجا ضعفیست که آنکه منکسر شود علاج تنقیه بمسهل و فصد کنند اگر قوت مساعدت کند بعده از قضیب یعنی فی صفائح سازند چنانچه برای اعضاء منکسر میسازند پس بگیرند سماق و صبر و مر و اقاقیا و مر را سائیده بسفیدی بیضه تازه سرشته بر رفاده گذاشته از هر چهار طرف بر ذکر بپیچند و بران صفائح فی نهاده بر فوق بربندند و روغن بران نه رسانند و چون اندک قائم شود این ضماد بعمل آرند حضض گلنار مازو و بیان جوز سرو و گاهی درین تخم انار یا پوست آن افزایند و باریک سائیده بلعاب اسپغول آمیزند و اگر دران اندک سریش داخل کنند جائز است پس بر قضیب ضماد نمایند که قوی و محکم گردد و اندر گاهی این ضماد میسازند بگیرند قلقطار سوخته یکجزو گل قیمولیا یکجزو گل مختوم یکجزو و باریک سائیده با آب عصی الراعی یا آب حی العالم آمیخته بر قضیب ضماد سازند پس اگر مجرای بول تنگ شده باشد روغن گل در احلیل بزراقه رسانند و از غذاهای مفردات و اطعمه خفیف اقتصار ورزند

سدهٔ مجرای قضیب

بند شدن سوراخ ذکر یا بسبب حدوث بثره یا قرحه در راه بول باشد و یا بسبب احتباس خلطی غلیظ یا جمود خون و یا بسبب روئیدن ثولول و لحم زائد در احلیل طریق تشخیص این اسباب باید که از بعض حال سوزش بول و عسر خروج آن و درد اندران موضع بپرسند اگر اقرار آن کند سببش حدوث بثره باشد و اگر با وجود این آثار ریم و خون و قشور قرحه نیز در بول برآید سببش قرحه باشد و اگر اقرار صرف عسر خروج بول کند پس حال خروج مواد غلیظه و خون در بول دریافت کنند اگر مواد غلیظ برآید سببش احتباس خلط و یا جمود خون باشد و اگر ماده و خون در بول بر نیاید سببش روئیدن ثولول در احلیل باشد علاج اگر از بثره باشد فصد باسلیق کنند و لعاب اسپغول و شیره خرفه و خیارین با شربت نیلوفر دهند و شیاف ابیض با شیر دختر در روغن گل حل کرده در احلیل بچکانند و صاحب کامل گوید که بعد فصد گل ارمنی یکدرم بزرقطونا و مغز تخم خربزه هر واحد یک نیم درم سوا اسپغول باریک سائیده بجلاب یا شیره خرفه بخورانند و بنادق البزور بجلاب بدهند و آب خیار دهند و اندک جلاب و لعاب اسپغول دهند و یا مغز تخم کدو و مغز تخم خربزه و مغز تخم خیار و مغز تخم بادرنگ هر یک بقدر حاجت بدهند و اسپغول و روغن گل بر قضیب ضماد کنند و این تدبیر تا انفجار بثره بکار برند و چون منفجر شود

شیاف ابیض محلول در شیر دختران و روغن گل بزراقه در احلیل رسانند دو بار یا سه بار استعمال کنند که قرحه بسهولت مندمل شود و سید نوشته که علاجش فصد و شرب لعاب اسپغول و جلاب و مغز تخم خربزه و خیار با شربت خشخاش کنند و چون منفجر گردد شیر زنان در روغن گل در ذکر چکانند پس اگر درد محتبس می از حدت بول خراش گردد و قصب را کمتر کنند و مبردات نوشانند و زراقه شیر زنان و سفیده بیضه و شیاف ابیض در روغن گل استعمال نمایند و محشی شرح اسباب می‌نویسد که ملینات و منضجات شرباً و ضماداً استعمال نمایند پس اگر تحلیل او مشکل گردد و اندک صلب شود سنگ آسیا یا فسان یا صفحه آهن گرم کرده سرکه بران اندازند و بخار آن بقضیب رسانند که آنچه از مواد در آنجا صلب شده باشد تحلیل پذیرد و اگر از احتباس غلاظ یا جمود خون باشد مدرات قویه مثل بادیان و انیسون و تخم کشوث و تخم خربزه و تخم گزر و تخم کرفس و تخم بلبلون با شربت بزوری حار و روغن بابونه و روغن سوسن در احلیل چکانند و بقول مجوسی تلطیف و تسخین غذا مثل نخود آب نبات و شبت و زیره و دارچینی کنند و تخم کرفس و انیسون و بادیان و تخم گزر دشتی و کوهی هر واحد یکجزو مغز تخم خربزه دو جزو باریک سائیده از یک مثقال تا دو درم با سکنجبین و آب زیره سیاه دهند و قدری سکنجبین با آب مطبوخ زیره بخورانند و در ذکر آبیکه در آن تخم کرفس و انیسون و نانخواه جوشانیده باشند بانک روغن خسک و روغن زنبق بزراقه رسانند و آب مطبوخ بابونه و اکلیل الملک و برسیاوشان و مرزنجوش و پودینه جوشانیده باشند آن بر قضیب نطول کنند و ابن هبة الله گوید که گلقند عسلی و سکنجبین بخورانند و آب مطبوخ تخم کرفس و نانخواه و پودینه با عسل و روغن زنبق در احلیل چکانند و غذا نخود آب دهند و اگر سبب روئیدن ثولول بود اگر قریب بمخرج باشد مرود لطیفی میل در مجری داخل کنند پس صبر و سفیده ارزیز بروغن گل حل کرده چکانند و اگر درد قوی شود فصد صافن نمایند و اگر باقی نباشد حجامت ساق نمایند و اگر بعید باشد و آله بدان نرسد یا صلب باشد ازاله آن مشکل بود

انساع مجرای قضیب

گاه باشد که سوراخ ذکر از آنچه باشد فراخ تر گردد و موجب نقصان باه و سرعت انزال شود و آنرا بهاکشا گویند و بتفسیر المعالج سست سببش کثرت جماع و سوزاک وغیره است علاج اطریفل کشمشی و حلوای سپاری پاک و دیگر ادویه مغلظ منی استعمال کنند و ادویه قابضه مثل آردشنا آنکه بکار برند و چهال ڈهاک چهال مولسری چهال گولر گوند سنبل موصلی سنبل مجیٹه گوند ببول گوند ڈهاک گوند گولر تخم دیریان هر ایک برابر گرفته بدستور سفوف سازند پنج درم با آب بخورند و بعضی چهال کهرنی و گوندنی و لسوڑه و انبه هر واحد مساوی سائیده شکر برابر آمیخته نهار از نیم تولہ تا یک تولہ همراه آب بخورانند و اگر گهونگچی را سائیده در آب گوند ڈهاک ماننده فتیله سازند و در سوراخ قضیب یک لمحه بدارند بسیار مفید بود و بعضی گهونگچی سفید مقشر را در شیر درخت بر سوده یا شیر سرشته بر فتیله که آغشته آلوده در احلیل بگذارند و در وقت آنکه تا تحریک گلی رسد و نشود و زبان سنگ سوخته بر فتیله پاشیده در احلیل نهادن نیز مفید است و استنجا بگلی که از شکم خر الطین برسته آید و بدبیا اثر تمام دارد و اگر کیونپل درخت ڈهاک که با شجره باشد و بعد از آن الم بجها بجت گرفته نرم سوده با قند سیاه شش ساله و هر قدر که کهنه باشد بهتر بسیار سحق نموده بقدر یک تولہ گولی بسته تا چهار ده روز یک یک گولی بخورند نافع است و در بیاض استادی مغفرت آب مسطور است که خشت کهنه صد ساله باریک سائیده پارچه بیز کرده در شیر خمیر کرده نیم پاو اقراص سازند و در میان آتش انگشت نهند تا سرخ شود بعده سرد کرده بار دیگر کوفته بدستور در شیر خمیر کرده در آتش نهند و همچنین هفت بار تکرار عمل نمایند بعده پارچه بیز نموده شکر تری کهنه برابر آمیخته یک یک دست صبح با شیر باده گاو یا شیر تازه بخورند و مداومت نمایند ایضاً تال مکهانه سه تولہ سوده تا سه روز با شیر گاو خوردن نافع نوشته و گاه فتیله بلعاب دهن سگ تر کرده در احلیل نهادن و تجربه گفت که مغز تخم کنار دو تولہ نبات سفید یک تولہ کوفته بیخته یک تولہ صبح خورد و لنا

مفید ست و کذا تخم تمر هندی نافع حبس که برای بندکشاد و سیلان منی سود مند ست ثعلب مصری مغز تخم سرس لک مغسول هر یک دو توله کوفته بیخته با یکپاؤ شیر درخت بر کهرل کنند تا غلیظ شود پس بقدر کنار صحرائی حب بسته هر صبح یک حب بخورند تا هفت روز مجرب ست و بعضی نقره کشته و طلای کشته و یاقوت و مروارید همه نیم توله می افزایند و قوت بیشتر می شود و در نسخه گیلانی تال مکهانه صمغ عربی گوکهرو کشنیز ست گاو سیت سلاجیت نیز داخل ست و نوشته که هر یک دو مثقال گرفته در شیر درخت بر نه ساعت پاس بملایه کرده بدستور حب سازند و در سایه خشک نموده یک حب صبح و یکی شام دهند و دیگر از مجربات اکبری کلپهان پید مهدی سوخته گل ارسی پوست سنبهل نبات سفید نخود بریان الاچی خرد هر کدام یکپاؤ کوفته بیخته هفت گولی بسته و تا هفت روز ناشتا بخورند بندکشاده و دیگر مغز تخم تمر هندی مغز تخم سرس مغز تخم ڈهاک مساوی کوفته با شیر درخت بر خمیر کرده باندازه لسان العصافیر حب در آ سپته بدارند و در ناژه یک حب بدارند و بعد از بول دیگر نهند تا یک چله و همین ادویه کوفته بیخته برابر آن شکر آمیخته یک کف دست هر صبح با شیر گاو بخورند در رفع بندکشاد مجرب ست و دیگر تخم مغیلان در آب شب تر کرده صبح از کارد شگافته مغزش برآرند و مصطکی رومی مرداسنگ هر سه را باریک سائیده چهار سه در از مثل جو بمقدار منفذ قضیب مرتب کرده هر روز یک حب در ناژه نهند و چون از بول بدر شود دیگر نهند و درین اثنا کدامی معجون یا سفوف بندکشاد استعمال کنند تا آنکه سوراخ خاطر خواه گردد و دوا ایکه برای بندکشاد معمول حکیم کاظم علیخان محمد شاهی ست شیر گاو نیم پاؤ شیر انجیر باغی چهار ماشه هر دو را آمیخته صبح بنوشند همچنان تا چهل روز استعمال نمایند و حبی که بالا مذکور شد در ناژه بدارند ایضاً تال مکهانه را نگر دیاک کرده در سکاهی گلی کرده شیر درخت بر آنقدر بران ریزند که خوب تر شود و در سایه خشک کرده قدری بریان کرده کوفته بیخته جوز بوا یک توله دارچینی یکنیم توله سائیده و دران آمیخته صبح چهار ماشه با نیم پاؤ شیر گاو بخورند و با شفا لیکن در احلیل فتیله کوچک از ریسمان تابیده بدارند و بعد بول بدستور دیگر نهند ایضاً پهل مولسری سبز و کهرنی سبز خشک ساخته و ترپهله هر یک نیم پاؤ بهر بهوتی بوزن یکفلوس سائیده برابر جمله نبات آمیخته در موسم زمستان وقت صبح بوزن یک پهلوله بخورند و دیگر در بیاض قبله گاهی غفران پناه مرقوم ست که بگیرند انبه خرد که بقدر نخود باشد و ثمر درخت گولر که خرد و سخت باشد و پهلی ببول نیم هر سه را در سایه خشک کرده کوفته بیخته هر روز سه ماشه با شهد آمیخته تا بیست روز بخورند که امساک هم می آرد و اگر تخم خشخاش و نبوله و گندم را گرفته بیست پاس در آب تر کنند و صبح سائیده صاف نموده و در روغن زرد بگهار داده شکر سفید انداخته مثل حریره پخته بنوشند و همین طور چند روز عمل آرند بندکشاد را نافع بود سفوف حکیم بقاء الله خان که درینباب اکسیر الاثر ست پهلی ببول نازک و گل آن و تخم سرس و گل انبه و گل فوفل و گل پسته و دانه هیل و صمغ فارسی و صمغ عربی هر یک دو درم شکر سپید دو مثقال و دیگر تال مکهانه سرپایه اگوند ناگوری سمندر سوکه موچرس مساوی کوفته بیخته شکر برابر آمیخته نهار یک کف دست خورند نافع بندکشاد و مغلظ منی ست سفوف که در بیاض حضرت استادی مرحومی نافع نوشته بیخته دار فلفل بکرس سمندر سوکه تخم اونٹکن سپید مندی تال مکهانه گوکهرو ستاور زنجبیل موصلی سیاه و سفید تخم کونچ برابر شکر تری و دو چند همه ادویه هر روز یک کف دست با شیر گاو بخورند فقط و در مجربات بعضی اطباست صمغ عربی کندر دم الاخوین ها یک ده درم در آب حلاوه قطور نمایند معجون بندکشاد و در تقویت باه نیز بعلم الشیخ ست تال مکهانه سپید چوب چینی تخم اونٹکن تخم کونچ هر یک چهار درم موصلی سیاه بهمن سیاه بهمن سرخ ثعلب مصری هر یک ده درم مثقال قلمی مصری دو درم سلیخه نبات زنجبیل مثقال پس جوز بوا احد یکدرم دار فلفل نیم درم عقرقرحا نیم درم یک آثار شهد خالص سه پاؤ نبات سفید سه پاؤ بدستور معجون بسازند

قرحه مجاری قضیب

یعنی سوزاک اسباب این مثل اسباب قرحه گرده و مثانه است و از مباشرت بازن حائضه و فاحشه سوزاک و ده و از جماع و احتلام ناقص الانزال و از تناول چیزهای شدید الحلاوت و تیز و شرب مدرات قویه حاره و شرابهای بسیار و بکثرت ورزش در آفتاب و موسم گرما و بیداری مفرط و بول کردن بر آهک آب نارسیده نیز عارض شود و علامتش سوزش احلیل وقت بول و اخراج آن قطره خون و ریم و تقطیر بول و لزوم وجع در موضعی از قضیب بجای قرحه بود و فرق میان وی و قرحه مثانه اینست که بول در قرحه مثانه قلیل المقدار و کثیر العدد آید علاج فصد باسلیق کشند و شیره تخم خیارین شیره خار خسک شیره تخم

در عرقیات براورده شربت بزوری داخل کرده بنوشند و بعد از چند یوم که قرحه از مده پاک شود همراه دوای مذکور پنج ماشه قرص گلنار یا قرص کهربا یا قرص شب یا قرص کاکنج و مانند آن که اندمال قرحه کنند باید داد و چون یکدام پوست بیخ فالسه را ریزه ریزه کرده در آب شب تر کنند و صبح آنرا که مالیده صاف نموده بنوشند بجهت حرقت بول و سوزاک مجرب است و اگر یکدام دال نخود مع پوست یکدام شب در یکنیم پاو آب تر نموده صباح بطور بنگ سائیده بنوشند و وقت تشنگی لسی شیر ماده گاو تا دو پهر بخورند و بعده برنج با شیر غذا سازند و در سه روز تخفیف می بخشد و سفوف قلعی از بهر اندمال قرحه نیز مفید بود همراه تبرید مذکور بخورند و چون کتیرا و صمغ عربی بقدر دو دو ماشه شب در آب تر کنند و صبح مالیده یا سائیده صاف نموده بنوشند حرقت مثانه و سوزاک را مفید بود و برگ نورسته کیکر و ست گلو و ست سلاجیت نیز از برای قرحه سوزاک نافع بود و عمل زروق یعنی پچکاری درین باب اثر تمام دارد و خصوص بعد از فصد و مسهل آثار اقرار بزور و شدت تمام نفشارند و بسیار هم در مقدار و عدد نگیرند تا آفت بمجری نرسد و علت دیاشل و ورم خصیه و قرحه حوالی مقعد عارض نگردد و آشامیدن شیر تازه گاو ممزوج با سه چند آن آب بجای آب مفید است و هرگاه درد شدید باشد چیزی از مخدرات در پچکاری بیامیزند غذا ماء الشعیر و دال ماش کم نمک مناسب بود و از اشیای حریفه و حامضه و مالحه و حلوا و لحوم و جماع احتراز ضرور است

ذکر بعض تراکیب مستعمله در سوزاک از مطب اساتذه کرام قرص طباشیر کافوری با شربت بزوری سرشته بخورند بالائش شیره تخم خیارین و کاسنی هر یک شش ماشه شیره خارخسک و زیره سفید هر یک چهار ماشه عرق شاهتره پاؤ سیر شربت بزوری بارد دو تولہ بنوشند یا بنادق البزور چهار ماشه سوده با شربت بزوری سرشته بخورند بعد آن شیره مغز تخم هندوانه شیره خارخسک شیره تخم خربزه هر یک شش ماشه نبات یکنیم تولہ بنوشند اگر سوزش بسیار باشد لعاب بهدانه سه ماشه و ریشه خطمی شش ماشه افزایند **ایضاً** برای سوزاک و جریان مده شیره زیره سفید چهار ماشه شیره تخم خربزه شش ماشه نبات یک تولہ اسپغول مسلم شش ماشه پاشیده دهند یا شیره عنب الثعلب چهار ماشه بنادق البزور سوده چهار ماشه افزایند **ایضاً** شیره خسک و خارخسک و تخم خربزه هر یک شش ماشه نبات یک نیم تولہ همراه سفوف معمولی بدهند و شیاف امیثا شیاف ابیض سوده در لعاب اسپغول حل کرده پچکاری سازند **ایضاً** لعاب گل خطمی سه ماشه شیره خرفه شش ماشه شیره کاکنج شیره زیره سفید شیره بیخ انجبار هر یک چهار ماشه شربت انار شیرین دو تولہ کتیرا یکماشه سوده پاشیده بدهند و در سوم روز شیره تخم خربزه شش ماشه عوض زیره کنند و قرص کاکنج چهار ماشه افزایند روز چهارم بنادق البزور سوده عوض قرص کاکنج نمایند یا گل خطمی سه ماشه عناب پنج دانه بعرق عنب الثعلب و عرق شاهتره هر یک هفت تولہ جوشانیده شیره تخم کاسنی شش ماشه شیره تال مکهانه چهار ماشه شیره تخم خربزه شش ماشه شربت بزوری بارد دو تولہ تخم ریحان سه ماشه دهند و برای ورم ذکر ضماد برگ نیم و برگ بکائن نیز بدهند و اگر قرحه قریب سوراخ باشد مرهم داخلیون بجای آن چسپانند **ایضاً** سفوف قلعی کشته که دران پکهان بید ست ودر بجهت سیلان منی مذکور شد هفت ماشه خورده بالائش شیره خیارین شیره خارخسک شیره خرفه هر یک شش ماشه در عرق نیلوفر و عرق شاهتره هر یک سه تولہ عرق گاوزبان چهار تولہ برآورده شربت بزوری بارد چهار تولہ حل کرده بنوشند و پوست هلیله زرد چهار ماشه پوست بلیله سه ماشه آمله دو ماشه شب در آب دو آثار تر نموده صبح مالیده صاف کرده شب بجای سوخته شش ماشه کات سفید مرداسنگ سفید اسفیداب قلعی دم الاخوین هر یک چهار ماشه باریک سوده آمیخته پچکاری بگیرند **ایضاً** ست گلو چهار ماشه ست سلاجیت دانه هیل پکهان بید طباشیر هر یک دو ماشه نبات سفید یکتوله کوفته بیخته شش ماشه بخورند بالائش شیره خارخسک شش ماشه شیره کاکنج شیره گلوی تازه هر یک چهار ماشه شربت خشخاش شربت بزوری هر واحد یکنیم تولہ حل کرده بنوشند و انزروت مربی بشیر خر یا شیر بز یکنیم ماشه دم الاخوین سفیداب قلعی کشته کهربا بیخ انجبار هر یک ماشه افیون زعفران هر یک یک سرخ فشار کنند نیم ماشه سوده با آب برگ حنای تازه و شیر خر یا شیر بز حل کرده بزرقه در مجری چکانند دیگر سوزاک با بول الدم باشد فصد بگیرند و لعاب گل خطمی سه ماشه شیره خیارین شیره مغز تخم هندوانه شیره خارخسک هر یک شش ماشه شیره بیخ انجبار چهار ماشه نبات یکنیم تولہ اسپغول شش ماشه پاشیده دهند و دیگر با خفقان باشد مصطگی یکماشه سوده با آمله مربی یکعدد سرشته بورق نقره یکعدد پیچیده بخورند بالائش عرق زرشک

پنج توله عرق خار خسک عرق عنب الثعلب هر واحد چهار توله بنوشند و اگر حرارت در مزاج زائد باشد بلعاب شیر عوض مصطگی کنند دیگر که با اسهال کهنه باشد بلعاب شیر یک ماشه سوده بنوشند و ساده شش ماشه سرشته بخورند و شیرۀ دانۀ هیل شیرۀ زیرۀ کرمانی مدبر بریان هر یک سه ماشه شربت انار شیرین دو توله تخم ریحان شش ماشه پاشیده بنوشند دیگر که با درد پس پشت تا عصعص باشد گل خطمی سه ماشه جوشانیده شیرۀ تخم خشخاش شیرۀ زیرۀ سفید شیرۀ خار خسک هر یک چهار ماشه نبات توله بدهند دیگر که با بواسیر باشد گل خطمی سه ماشه مویز منقی ده دانه بعرق عنب الثعلب ده توله مالیده صاف نموده شیرۀ ستاور چهار ماشه شیرۀ خار خسک شش ماشه گلقند سه توله دهند باز سفوف سوزاک بدهند دیگر که با ورم قضیب بشدت و عوارض موسم بواسیر باشد فصد کنند و لعاب گل خطمی سه ماشه شیرۀ تخم خشخاش چهار ماشه شیرۀ تخم خیارین شش ماشه شربت بزوری بارد دو توله اسپغول شش ماشه پاشیده دهند باز شیرۀ آمله شیرۀ کشنیز خشک هر یک شش ماشه لعاب گل خطمی سه ماشه نبات یکنیم توله دهند دیگر که با آتشک و سوزش بول و بثرات قضیب باشد فصد باسلیق کشایند و شیرۀ قصب الذریره چهار ماشه شیرۀ خار خسک شش ماشه شیرۀ تخم خربزه چهار ماشه عرق شاهتره پاو سیر نبات یکنیم توله بنوشند باز سفوف چوب چینی معمول حکیم شریف خان صاحب بدهند دیگر که بعد مسهلات با جوشش باشد ریشۀ خطمی چهار ماشه بهدانه سه ماشه اصل السوس چهار ماشه خیارین کوفته شش ماشه جوشانیده شربت بنفشه چهار توله دهند غذا شله با گل بنفشه شش ماشه تخم کنوچه چهار ماشه جوشانیده شیرۀ مغز تخم هندوانه شش ماشه شربت نیلوفر دو توله باز تنگه چهار ماشه پاشیده دهند باز شیرۀ تخم خرفه شش ماشه لعاب گل خطمی چهار ماشه لعاب اسپغول شش ماشه نبات یکتوله کتیرا ماشه سوده پاشیده دهند باز شیرۀ خار خسک شش ماشه شیرۀ خارشتر چهار ماشه ریوند چینی سوده پاشیده ماشه افزایند باز شیرۀ خیارین شیرۀ بادیان شیرۀ کاسنی لعاب بهدانه نباتها باز سیاوشان سنبل الطیب قصب الذریره هر یک چهار ماشه شاهتره تخم کاسنی کوفته هر یک شش ماشه اصل السوس مقشر کوفته چهار ماشه جوشانیده شربت بزوری بارد گاهی شورۀ قلمی سوده ماشه پاشیده و گاهی ریوند چینی سوده پاشیده همراه شیرجات مثل شیرۀ بادیان شیرۀ خارشتر هر یک چهار ماشه شیرۀ خیارین شش ماشه شربت بزوری دو توله و گاهی همراه شیرۀ چهال فالسه توله بدهند دیگر که با انقطاع بول و مرض پیرانه سال باشد بادیان چهار ماشه تخم خربزه شش ماشه خار خسک شش ماشه زیرۀ سفید سه ماشه جوشانیده باشهد دو توله

ذکر ادویه مفرده نافع سوزاک بگیرند نشاسته دو توله در یک پیاله آب حل کرده شب نگاه دارند و صبح نهار بیاشامند و یا کتیرا و نبات برابر کوفته بیخته بقدر یک قند ست تا سه روز صبح و شام بخورند و یا پنج کاسنی تر کوفته شب در آب تر کنند و صبح ناشتا بیاشامند و یا شیرۀ تخم کاسنی یک توله تا دو توله با عسل سه توله بنوشند دیگر شیرۀ تخم خرفه سه ماشه در آب دو پیاله بر آورده عسل سه توله داخل کرده یک پیاله از آن بنوشند و یک پیاله آب دیگر دران اندازند و بعد سه چهار گهڑی یک پیاله دیگر از آن بنوشند و یک پیاله آب دیگر دران اندازند و باز بدستور بنوشند و عوض او پیاله آب دیگر در آن اندازند همچنین تا ترتیب دو پهر پنج شش مرتبه بنوشند و در آخر پیاله باقی دوا بیاشامند و بعد دو پهر غذا بخورند بهر تنقیۀ مجری قرحه باور داز معمول حکیم وارث علی خان ست و بعد از آن سفوفات مدمله استعمال کنند دیگر کونپل کیکر از نیم درم تا دو سه درم با شیر بر آورده با شکر یا بی شکر بنوشند در دو هفته فائده کند و اگر گوکهرو خرد افزایند قوی تر گردد و اگر آنرا خشک کرده با گوکهرو و نبات آمیخته با هم کوفته با شیر مادۀ گاو خورند نفع کلی نماید و صاحب مجربات گوید که اگر برگ نو رستۀ ببول سه توله شب تر کرده صباح مالیده صاف نموده دو توله روغن زرد گرم کرده آمیخته بنوشند روز دوم بدستور استعمال کنند روز سوم روغن موقوف کنند و تا چهار پنج روز عمل آرند برای دفع سوزش و اندمال قرحه طرفه چیز ست مجرب لیکن اول شکم نرم میکنند دیگر برگ نازک سپستان مانند شگوفه سائیده نوشیدن خیلی مفید ست و یا پنجدانه تر ملی گرفته هر دانه را سه چهار پاره کرده شب در آب خیسانیده صبح فرو برند و آب آن بنوشند تا هفت روز و یا شیرۀ چهال فالسه یکتوله در آب کشیده نبات یکتوله داخل کرده بنوشند و خیسانیدۀ آن نیز معمول ست و چهال سنبل تر کرده نوشیدن نیز مفید ست دیگر کونپل درخت بڑ در سایه خشک کرده سائیده چاسه نیز نموده برابر شکر تری خام مخلوط کرده موافق مزاج بالسی شیر گاو نهار بخورند تا هفت روز که مجرب ست و یا شیرۀ انار خام یکعدد در آب بر آورده بنوشند همین طور تا سه روز دیگر گل گڑهل روز اول یک عدد

یا یک تا سه بخورند و هر روز یکی افزایند تا چهار روز و از روز پنجم یک یک کم کنند تا یک عدد بماند سوزاک نفع گردد و یا تخم تاج خروس که بهندی کلغه گویند سه درم باریک سائیده در نیم آثار شیر بز آمیخته شب در ماهتاب داشته بشکر شیرین کرده صبح بخورند و یا گوند پلاس خشک کرده و گوند و پوست بیخ و گل آن کوفته بیخته برابر شکر آمیخته دو مثقال هر روز بشیر گاو خورند که مجرب ست و دیگر کباب چینی یکدرم باریک سوده در جغرات یا دوغ گاو که در پارچه بسته آب او دور نموده باشند بقدر حاجت گرفته دواے مذکور آمیخته بطریق چٹنی خورند در دو هفته صحت شود مجرب نوشته و بعضے نبات برابر کباب چینی آمیخته نباشد با لسی شیر گاو بخورانند تا یکهفته و از غذای شور و حریف پرهیز میکنانند و اگر صمغ سفید بقدر توله هر صبح سائیده با دوغ گاو خورند تا هفت روز در مزاج بارد نافع بود و دیگر پوست درخت انبه از بالا خراشیده نیمکوفته شب در آب پاؤ آثار تر سازند و صبح سائیده صاف نموده بنوشند تا یکهفته نافع ست و در بیاض استادی مرحوم مرقوم ست که پهٹکری بریان یکماشه صبح با شیر گاو بخورند و از ترشی و بادی پرهیز کنند و یا رال یکدرم تا دو درم کوفته شکر آمیخته اول بخورند بعده در سه پاؤ شیر گاو و یک آثار آب آمیخته بنوشند بدفعات و وقت سه پهر کهچڑی یکبار با روغن زرد بخورند و بعضے خوردن رال تا یکتوله با جغرات چکه چکیده آمیخته تا هفت روز و غذا خشکه با جغرات یا شیر مجرب نوشته و دیگر شاخ گاو یکعدد برادہ نموده و بروغن زرد آمیخته فتیله ساخته در سفال گلی روشن نمایند و کاجل آن گرفته در چشم کشند سوزاک دور شود و در بیاض مجرب نوشته که برادهٔ شاخ گاومیش جوان در پارچه فتیله کرده بروغن سرشته چراغ افروخته بر رکابی گلی قدرے گل باریک مالیده کاجل بگیرند اول هفت جلاب سوزاک گرفته و یکدو روز مهلت داده کاجل مذکور از میل در چشم کشند و چهار گهڑی شمع یا چراغ پیش نظر داشته آنرا الفور به بینند بعده بخسپند صبح ادرار شود و سوزاک جدید و قدیم نفع گردد و دیگر برگ چنبیلی سفید کوفته در آب بجوشانند وقتیکه نیم گرم بماند قضیب دران گذارند بقدر نیم ساعت بعده در همان ظرف بول کنند و در یکروز سه مرتبه تکرار عمل نمایند که نفع تمام دیده بود و اگر برگ نیب هم افزایند بهتر بود و ایضاً در تربوز مقور آلت در آورده بول کردن نافع ست و کذلک در کدو و خیاره و دیگر پوست درخت گولر پاؤ آثار در سایه خشک نمایند و باریک سائیده یکتوله ازین در پاؤ آثار شیر بز آمیخته هر صبح بنوشند و در غذا از اشیای نمکین و تیز پرهیز کنند در یکهفته صحت شود و تجربه رسیده و دیگر چوپهٔ بهروزه یکدو قطره در بتاسه نهاده بخورند یا در شربت شکر آمیخته بنوشند سوزاک کهنه را مجرب ست و بعضے چوپهٔ لوبان بتاسه خوردن نافع نوشته و یا برگ ارهر سبز یکتوله در آب سبز برآورده قدرے شکر یا نبات آمیخته بنوشند و نوشیدن برگ بیکل بدستور نافع سوزاک و ممسک منی ست دیگر بسوت نگروٹی نباشد اگر مزاج حار باشد در گلاب ورنه در آب پاؤ آثار تر کرده شب در شبنم گذاشته صبح زلال آن بنوشند و از وردی اوزیرا قید گیرند که مجرب و بے بدیل ست و یا بهیلے بقدر دو توله در آب تر سازند و صبح صاف کرده قدرے شکر آمیخته بنوشند که نافع سوزاک جدید ست و ایضاً برگ سداسهاگن یکتوله در آب تر نموده بدستور نوشیدن و دیگر کهل تخم کتان یکدام کوب کرده شب در آب تر نمایند و صبح آب صاف آن بنوشند نافع بود و یا مرسے هشت دانگ در آب تر کرده نگهدارند و صبح آب صاف آن با قدرے نبات شیرین کرده بنوشند و یا ره گاؤزبان یکتوله شب تر کرده صبح آب صاف آن بنوشند و یا سنگهاڑی جوش داده بنوشند و یا بیخ کاه کانڈر در هفت پیاله آب بجوشانند چون یک پیاله بماند صاف نموده بنوشند تا سه روز و دیگر گوکهرو دال نخود نیم پاؤ در اندکے آب چندان بسایند که مثل نشاسته گردد پس در هفت آثار آب بیامیزند و از صبح نوشیدن آن آغاز کنند و چهل قدحی کرده باشند حتی که آن تمامی آب بدفعات تا انقضای تمام گردد و بعده خشکه با دوغ چکیده یا شیر گاو بخورند و بخسپند صبح اثری از مرض نماند و قرحه را بزودی التیام دهد و اگرچه کهنه باشند و از علاج آن درمانده باشند زائل کند مجرب ست و دیگر برگ کهرنی را در آب شب تر کنند و صباح مالیده صاف نموده و نبات دو توله حل کرده بنوشند نافع بود و ایضاً گلوی سبز دو درم نیمکوفته با آب جوشانیده بدو درم عسل بپزند و یا بتاسه دو عدد گرفته در آن شیر بڑ کنند و صبح بخورند و باشند تا سه روز و یا چوک که نهالی ست مشهور ریزه در برسات سبز و پهن برگ و ثمر آن ابتدا یکتوله گرفته در آب شیره کشیده با قدرے شکر بنوشند و دیگر جواکهار هفت ماشه با دوغ گاو بنوشند مفید بود و یا گندهٔ بهروزه بقدر دو ماشه در قدری قند سیاه پیچیده بخورند و بالای آن قدری جغرات در آب حل کرده بنوشند و یا قدری برگ شیشم با آب سائیده صاف نموده بقدری شکر آمیخته بنوشند و اگر افشردهٔ لیموی کاغذی قدرے در احلیل چکانند نافع بود ذکر ادویه مرکبه که در سوزاک

مستعمل ست چون در علاج سوزاک اول استعمال ادویه مدره برای تنقیه قرحه میکنند و اطبای هند آنرا اندری جهار و اندری جلاب میگویند لهذا اول بعض نسخ آن مرقوم میشود چنانچه این نسخه آن نسخه فروح آلات بول از ماده حصات وریم و نافع سوزاک حدیث وقدیم و زنانی را که در ایام حیض معتاد بدرد باشند سفید شوره قلمی ریوند خطائی هریک هفت ماشه جواکهار شش ماشه زیره سفید سه نیم ماشه شکر سفید برابر خوراک هفت ماشه ایضاً اندرجو شیرین جواکهار زیره سفید شوره قلمی خار خسک ریوند چینی هریک یکتوله طباشیر نیمتوله همه را کوفته سفوف کرده هفت ماشه بالسی شیر گاو استعمال کنند ایضاً شوره قلمی زیره سفید کباب چینی الاچی کلان هر واحد یکتوله باریک سائیده بالسی شیر گاو بخورند و سه روز سه جلاب کنند و ایضاً زیره سفید بکاون هردو برابر سفوف کرده یک کف دست بالسی شیر گاو نهار بخورند همین طور تا سه روز کمال مجرب ایضاً پهٹکری شش ماشه سنگ جراحت شش ماشه هردو را خوب باریک نموده در دوغ ماده گاو دو آثار انداخته تمام روز بنوشند و نان بهمراه بیسنی خورند با روغن بسیار و بعد جلاب این سفوف بخورند مصلی سیاه و سفید اسگند ناگوری بهمنین تال مکهانه همه برابر شکر هم وزن ادویه سفوف کرده یک کف دست همراه پاو آثار شیر ماده گاو بخورند ایضاً بابت مرزا شیر بیگ گیرو گوالیاری ریوند چینی هریک یکفلوس شوره قلمی نیم فلوس زیره سفید آمله هریک پنج فلوس همه را باریک سائیده شش پڑی نمایند یکپڑی هر روز بالسی شیر ماده گاو که یک آثار شیر و یک پاو آب باشد بخورند بعده سه روز این شربت بنوشند اصل السوس خس صندل سفید آمله کشنیز هریک هفت ماشه الاچی خرد شش ماشه مغز کنول گته یکتوله مصری شش فلوس کوفته بیخته سه حصه کرده یک حصه را شربت نموده بنوشند بعد چهار گهری لسی شیر گاو بنوشند بعد از آن این پچکاری بگیرند بلیله بلیله آمله هر یک یکنیم توله جوشانیده صاف نموده بیله تهوتهه یکماشه سائیده آمیخته تا هفت روز عمل آرند پچکاری مجرب نوشته برگ نیم برگ سنبهالو هر یک سه توله در یک آثار آب جوش داده بسیار نیم گرم کرده هرگاه آب نیم گرم گردد در آن گذاشته ادرار کنند و بعد از آن محل ورم تحلیل گردد و سوزش و شدت درد زائل شود ایضاً دافع سوزش و حبس بول بادیان یکدام خام اصل السوس یکدام گل سنجد چهار دام در پنج سیر شاه جهانی آب جوش داده هرگاه نصف ماند صاف کرده بدستور بسیار بگیرند و بول کنند و چند روز عمل آرند تجربه شده که نافع سوزاک و سوزش بول ست ایضاً سپستان سه ماشه شیره خار خسک شیره بادیان هریک چهار ماشه شیره تخم کاسنی شش ماشه نبات یکنیم توله ایضاً شیره خار خسک شیره تخم خربزه هریک شش ماشه لعاب اسپغول نه ماشه گلاب دو توله نبات یکنیم توله ایضاً که در هفته بدهند لعاب اصل السوس شیره تخم کیله شیره تخم فالسه شیرین شیره تخم خیارین از هریک یکتوله نهار بنوشند ایضاً برای سوزاک و کسیکه از گرمی آتشک [illegible] باشد [illegible] آب [illegible] سپستان سه ماشه شب در آب تر کرده صبح لعاب آن گرفته با سه ماشه روغن بادام شیرین بنوشند ایضاً که مصفی خون است پوست بلیله زرد دو توله در آب شاهتره تازه شب خیسانیده صبح صاف نموده شکر سفید سه توله داخل کرده بنوشند ایضاً سنا و دو پوست [illegible] شب [illegible] آب [illegible] کرده صبح صاف نموده بنوشند ایضاً برای سوزاک کهنه بابت حکیم شاه مرزا خار خسک پنج ماشه شوره قلمی یکماشه گل ملتانی زیره سفید برگ ببول هریک دو ماشه در آب سائیده بنوشند ایضاً که سوزاک و سیلان منی را مجرب ست کشنیز خشک بادیان هریک دو مثقال الکنار [illegible] مثقال تا یکمثقال همه را جوکوب ساخته در سفال آب نادیده با یکنیم پاو آب شب تر نمایند و صبح بمالند صاف نموده بنوشند یا کوفته ایضاً گل [illegible] بخورد سیاه گیرو هریک یکتوله هردو را کوفته در یکنیم پاو آب تر کرده نگهدارند و صبح سائیده در همان آب صاف نموده بنوشند در رفع سوزش و اصلاح قرحه مجرب دیده و اگر خواهند یکتوله نبات داخل کرده بنوشند ایضاً برگ حنا آمله زیره سفید کشنیز خار خسک هر واحد یکتوله نیمکوفته شب تر کنند و صبح صاف نموده یکتوله شکر آمیخته کتیرا سه ماشه سوده اول بخورند بالای آن دوا بنوشند ایضاً تخم [illegible] نیم رطل گل نیلوفر زیره سفید هریک دو دام همه را [illegible] پاو یک آثار آب تر کنند و بقدر نیم پاو صبح خورند و همین قدر شام و هرگاه آب کم شود دیگر اندازند تجربه [illegible] و بعضی ادویه مفید که هر روز [illegible] گرفته حب بقدر نخود کلان بسازند روز اول هفت حب بخورند و هر روز یک حب زیاده کنند تا چهارده روز بالای آن لعاب اسپغول نوشیده باشند تجربه دیگر ست هر وزن و برابر آن کتیرا نخود بریان مقشر سائیده بقدر نخود حب بگیرد و حب بالای شیره خار خسک بخورند که آزموده است و دیگر [illegible]

خود بسوزانند و خاکستر آن با آب کثیر آغشته بقدر نخود حب سازند و یک عدد در صبح با آب گل خیرو که شب تر کرده باشند بخورند دیگر پکھان بید و از فلفل الاچی سفید هلیله بلیله آمله هر یک پنج درم سلاجیت سه درم کوفته بیخته با آب بارتنگ یا شیرهٔ برگ آن سحق بلیغ نموده حبها سازند و یکدرم بخورند و هرگاه از احلیل بیرون پردهٔ عنکبوت بیرون آمدن گیرد ترک کنند **ایضاً** ست گلو پھٹکری هر یک دو توله شورهٔ قلمی الاچی هر یک یکتوله کتهٔ سفید نیم توله در قند سیاه بقدر نخود حبها بندند و از سه حب شروع نمایند و هر روز یک اضافه نموده تا بهفت رسانند بعد ازان هفت حب هر روز بخورده باشند. **حب مومیائی** برای قرحهٔ قضیب و مثانه و ادرار بول و رفع ضعف از افراط جماع و آوردن نعوظ بسیار و ازالهٔ سرفه و امراض صدر و ریه و تقویت معده و اعضای رئیسه و اخراج ریاح بارده و دفع درد استخوان مجرب **نسخه** اجابت مومیائی جلدوار ریوند چینی هر یک سه سرخ طباشیر صمغ عربی کندر گل ارمنی هر یک چهار سرخ مغز تخم خیار مغز تخم خربزه هر یک هفت سرخ مغز بادام هشت سرخ شکر سفید هموزن ادویه کوفته بیخته بگلاب حب سازند همه سه خوراک ست دیگر در ابتداء النفع ست کبابه چینی سنگ جراحت سوده بلع نموده بالائش شیرهٔ خارخسک در آب کشیده شربت بزوری بارد حل کرده بنوشند دیگر خارخسک گوکھرو کوب نموده در چهار کوزهٔ آب بجوشانند هرگاه نیمه باند صاف نموده شکر سفید چهار درم در او حل کرده بخورند و قلعی کشته همراه این جوشانده یا همراه شیرهٔ کونپل ببول نفع عظیم میکند دیگر پوست درخت نیم تازه بست و پنج ماشه الاچی سفید دو ماشه هر دو را در یک آثار آب بجوشانند تا سوم حصه بسوزد صاف نموده ریوند چینی یکماشه سوده پاشیده بنوشند دیگر برگ ببول زیره سفید شکر سرخ شب در آب تر کرده صبح مالیده صاف نموده بنوشند دیگر کثیرا الملهی بهیسا را در آب شب تر کرده صبح صاف نموده بنوشند دیگر در شیر میش پاؤ آثار و لیمو افشرده بنوشند بعده ربع پاؤ آثار قند سیاه کسیر بکنیم پاؤ در سبوچه انداخته سه روز در سایه نگهدارند و بقدر یک پیاله صبح هر روز خورده باشند دیگر ست سلاجیت کته مصری ساییده و سه ماشه با شیرهٔ تخم خیار یتنها صبح و شام تا یکهفته خورده باشند دیگر گوکھرو طباشیر نبات مساوی یک کف دست صبح با شیر گاو نیم پاؤ بخورند دیگر ستاور پنج گوکھرو تال مکھانه بهیندی نبات مساوی ساییده هر روز یک کف دست با آب گرم بخورند غذا کھچری بی نمک دیگر ریوند خطائی آمله منقی هر یک دو ماشه شورهٔ قلمی یکماشه نبات دو ماشه کوفته بیخته سه حصه نموده یک حصه با دوغ گاومیش بخورده باشند دیگر دانه هیل پکھان بید گوکھرو زعفران کت سنگ مغز تخم خیارین سلاجیت همه برابر کوفته بیخته از دو ماشه تا سه ماشه با آبیکه در ان برنج ساٹهی تر نموده باشند بخورند **ایضاً** پھلی ببول نیم دام ریوند چینی یکدام مصطگی یکماشه مجموع را مییده کرده پنج پڑی ساخته همراه لسی شیر گاو بخورند و از گوشت و نمک و ترشی پرهیزند دیگر گل ٹیسو لاکھ درخت بیر شکر کنه هر یک یکدام کوفته بیخته چهار حصه نموده یک حصه اندازند و باقی را با لسی شیر گاو که دو حصه آب و یک حصه شیر باشد بخورند مجربست دیگر کندر سنگ جراحت رال مصری هر واحد دو توله کوفته بیخته چهارده خوراک نمایند و لسی شیر بخورند در بند کردن ریم و دفع سوزاک بی نظیر ست و اگر پھٹکری گیرو هر واحد یکدرم پھٹکری را بریان کرده هر دو ساییده و شکر برابر آمیزند و سه چهار ماشه هر روز با شیر گاو خورند بدستور نفع بخشند دیگر سرواله تخم تاج خروس هر یک شش دام کوفته شکر تری مساوی آمیخته چهارده خوراک سازند و یک صبح و یکی شام با آب سرد بدهند مجرب ست دیگر چوب سپید کته گوند گوکھرو شکر سرخ برابر ساییده نه ماشه با پاؤ آثار شیر گاو بخورند که سیلان منی را نیز نافع ست دیگر طباشیر شورهٔ قلمی دانهٔ الاچی کلان مساوی کوفته بیخته شش ماشه با آب برنج ساٹهی خورده باشند و از ترشی و شیرینی پرهیز کنند دیگر چواکھار سه ماشه ملٹھی نه ماشه کوفته بیخته سه خوراک کنند و هر روز یک حصه با شربت نبات بخورند دیگر گل ٹیسو کباب چینی الاچی کلان اصل السوس هر یک پنج ٹانک جواکھار شورهٔ قلمی هر یک یک ٹانک کشنیز زیره سفید برگ حنا آمله منقی هر یک دو و نیم ٹانک نبات سی و دو ٹانک جوکوب نموده هر روز پنج ٹانک ازین در یک پاؤ آب تر کرده صبح مالیده صاف نموده بنوشند دیگر پوست هلیله یکدام پوست بلیله دو دام آمله سه دام ہلد سرخ ہلد زرد هر یک دو دام همه را جوکوب کرده هفت حصه ساخته هر روز یک حصه را شب در آب خیسانیده صباح مالیده صاف نموده بنوشند دیگر زیره سفید کف شتاخ گوزن نبات سفید هر یک یکتوله باریک ساییده هفت حصه سازند و یکی ازین هر صبح با شیر تازهٔ گاو یا گوسفند بخورند که برای قرحه و بول الدم مجرب ست و غذا قورمه با نان گندم خورند دیگر اینکه در ازالهٔ قرحهٔ کهنه معمول ست زرد چوب آمله مقشر مساوی کوفته بیخته برابر هر دو شکر سفید

آمیخته هر روز از هفت ماشه تا یکتوله با آب بخورند و زرد و ماه سوزاک سالها برطرف شود و اگر بسیار کهنه نباشد یک هفته کافی ست و بعضی عوض شکر سرخ یکتوله شهد با یکتوله دوای مذکور آمیخته تا هفت روز روز زیاده میدارند و شاشیدن خون را هم مفید می افتد و بعضی زرد چوبه نیم توله و آمله یکتوله نیمکوفته شب با آب تر کرده صبح آب صاف آن گرفته عسل دو توله آمیخته می نوشانند و جهت سوزاک کهنه و بول الدم مفید میشود **ایضاً** گویند که این دوا سوزاک را در یک روز زائل کند تخم خیارین شش ماشه کلپهان سپید گندهک آمله سار هر یک سه ماشه ست سلاجیت آفتابی چهار ماشه جوکوب ساخته در سه پاو آب بجوشانند چون نیم پاو زیاده بماند صاف نموده یک نیم توله شهد آمیخته بنوشند تا سه روز مجرب ست و چیزی شور و تیز و ترش و بادی نخورند **زرو قات** اگر پهتکری یکتوله نیله تهوتهه شش ماشه هر دو را خوب سوخته سوده در یک آثار پاؤ بالا آب انداخته در شیشه کنند و چهار پنج گهری بجنبانند که خوب حل شود بعد از ان هر روز پنج شش دفعه استعمال نموده باشند برای قرحه جدید و قدیم سوزاک بعدیل و مهوار معمول ست و اگر هر دو دوای مذکور را جوشانیده بعمل آرند نیز اولی ست و گاهی یکتوله کات سفید و رسوت مطبوخ اضافه کرده میشود و اگر درد زیاده شود شیر زن چکانند **ایضاً** اگر کات هندی سه جزو توتیای سبز یک جزو توتیا را سوخته هر دو باریک سوده در آب حنا یا لعاب اسپغول مخلوط ساخته ساعتی بجنبانند تا اثر دوا در آب خوب سرایت کند و بمرزقه دو سه دفعه هر روز بعمل آرند اغلب که بروز سوم حاجت نشود **ایضاً** پوست بلیله زرد و پوست بلیله آمله هر یک بیست و یک ماشه توتیای سبز یک نیم ماشه همه را در دو آثار آب در آوند گلی نو تر کرده صبح بجوشانند هر گاه نصف آب باقی ماند مالیده صاف نموده در شیشه نگاهدارند و هر روز چار پنج مرتبه بعمل آرند و گاهی بدون توتیا نیز مفید میشود و در بیاض والد مرحوم مسطور ست که اگر صرف هلیلجات را بدستور جوشانیده صاف نموده سنگ جراحت مرداسنگ هر یک شش ماشه ساییده آمیزند و بکار برند نیز مفید ست و از [illegible] احتیاط اجتناب کنند و اگر نفع بین نشود در ترکیب اول چهار سرخ تنکار زیاده نمایند و اگر اول خون آرد دو درم کر [illegible] نمایند کرت دوم صحت کلی میشود و اگر در زمان هلیلجات مذکوره هر یک یکدام بگیرند و بادیان یکدام کشنیز خشک یکدام افزوده بدستور تر کرده بجوشانند و صاف نموده نیله تهوتهه یکماشه پاؤ بالا سوخته و مرداسنگ چهار ماشه سفیده قلعی چهار ماشه باریک نموده مخلوط سازند نیز مجرب ست و اگر سرمه اصفهانی و رسوت هر واحد چهار ماشه صمغ عربی مرداسنگ کشنیز سفیده **ایضاً** گل ارمنی دم الاخوین انزروت سفید سفیده کاشغری سنگ جراحت رسوت کتهه سفید کافور هر یک سه ماشه مرداسنگ نیله تهوتهه بریشته هر واحد یکماشه باریک مثل سرمه ساییده دارند و قدری از ان گرفته بلعاب اسپغول حل کرده در روزی سه چهار مرتبه بپچکاری گیرند که مجربست **ایضاً** رسوت یکتوله کتهه سفید شش ماشه افیون یکماشه در آب یک آثار یکشب تر کرده صاف نموده کافور سکپور پهتکری بریان نیله تهوتهه بریشته هر واحد یکماشه باریک ساییده آمیخته هر روز سه چهار مرتبه بکار برند که بی نظیر و مجرب ست **ایضاً** گل ارمنی سفیده کاشغری هر واحد یکتوله افیون نه ماشه نیله تهوتهه سوخته شش ماشه همه را باریک ساییده در شیر دختر یا شیر خر یا در آب حل کرده هر روز چهار دفعه بپچکاری گیرند **ایضاً** سهاگه بریان چهار ماشه شب یمانی بریان شش ماشه نیله تهوتهه بریان دو ماشه گیرو یکنیم ماشه کوفته بیخته دو پڑی بسته نگاهدارند یک پڑی در یک سیر آب انداخته در شیشه کرده خوب بجنبانند و شب در شبنم گذاشته صبح بکار برند در روز دو سه پچکاری در دوم و نیم آثار آب انداخته مخلوط نموده بعمل آرند در دو روز شفای کلی میشود **ایضاً** مجرب توتیای سبز سه ماشه سوخته گیرو نیل بری هر یک شش ماشه خرمهره دو دانه ده عدد کوفته بیخته در نیم آثار آب حل کرده پچکاری سازند **ایضاً** کتهه یکنیم پاؤ توتیای سبز دو ماشه طباشیر دو ماشه اول کتهه را در دو آثار آب جوشانیده بجوشانند تا به نیمه آید پس طباشیر و توتیا سوخته حل کرده تا سه روز بکار برند **ایضاً** حضض سک سنگ جراحت سفیده کاشغری گیرو مرداسنگ پهتکری خام مساوی ساییده بقدر دو ماشه در سه چهار توله آب ساده یا آب دوغ یا گلاب حل کرده پچکاری دهند بغذا شیر و برنج با شکر و در تکلہ هندی انزروت عوض گیرو ست و وزن هر یک دو ماشه و نیله تهوتهه ربع ماشه بجای پهتکری نوشته **ایضاً** برگ نیب برگ بکائن برگ حنا برگ مکو مع شاخ پوست بلیله زرد و پوست بلیله آمله هر واحد نیم پاؤ در نیم آثار آب بجوشانند هر گاه نصف بماند فرود آورده بپالایند و از پارچه گذرانیده گل ارمنی طباشیر هر یک شش ماشه سنگ جراحت دو توله نیله تهوتهه چهار ماشه کوفته بیخته آمیزند و در شیشه نگهدارند وقت حاجت بقدر دو سه ماشه رسوت در ان حل کرده پچکاری دهند **ایضاً** رسوت یکدام توتیای هندی مرداسنگ هر یک سه ماشه ساییده در شیشه

اندازند و نصف شیشه از آب پر کرده تا سه روز در آفتاب و شب در شبنم بدارند و چهار گهڑی حرکت داده باشند و روز چهارم بعمل آرند و این سفوف هر روز بخورند تج تیجند چنیا گوند بکیان بید موجین اسپغول مساوی سوای اسپغول همه را کوفته بیخته برابر همه شکر تری آمیخته یک کف دست با شیر گاو خام یا گاو میش یا بآب تازه بخورند **فائده** اگر کسی را برداشت تیزی ادویه زروقات مذکوره نباشد یا در مزاج او حرارت بسیار بود و از این نسخه ها بعمل آرند دیگر خس ماشه گل سرخ یکنیم توله پوست انار یکنیم توله شهد یکنیم توله چوب مقشر سه توله همه را در آب یک آثار پاو بالا بجوشانند هر گاه پاو آثار آب بماند صاف کرده مرداسنگ پهٹکری بریان هر یک دو ماشه کافور و گل سرخ مرکی دو ماشه سائیده آمیزند و بعمل آرند دیگر سفیده کاشغری کندر انزروت سفید صمغ عربی نشاسته دم الاخوین برگ نیب همه مساوی کوفته بیخته در آب برگ نیب گولی بسته نگاه دارند و بشیر دختران یا شیر خر یا شیر بز سائیده دو چهار مرتبه هر روز بعمل آورده باشند دیگر گلنار فارسی گل ارمنی کندر کوری سوخته موی سوخته انزروت شب یمانی نشاسته صمغ عربی مرداسنگ سنگ جراحت دم الاخوین سفیداب هر یک دو ماشه همه را مثل سرمه سوده قدری از آن در شیر دختران حل نموده بچکانند دیگر شیاف ابیض مغز تخم خیارین مغز تخم کدو دم الاخوین شادنج مغسول مساوی باریک سائیده با شیر عورتی که دختر شیر خوار دارد سحق نموده در مجرای بول چکانند دیگر کتیرا سه ماشه سنگ جراحت چهار ماشه افیون یک ماشه گیرو چهار ماشه پهٹکری سه ماشه رسوت ناگ کوتی سه ماشه اسپغول یکتوله اول کتیرا را در آب حل کرده از پارچه گذرانیده و لعاب اسپغول بر آورده آمیخته ادویه دیگر کوفته بیخته آمیخته پچکاری نمایند دیگر رسوت را جدا در آب حل کرده صاف نموده داخل سازند تا سوزش نکند دیگر حضض و پهلی ببول هر واحد یکدام هر دو را کوفته در سه پاو آب تر نمایند و در شیشه دارند صبح آب صاف او گرفته صمغ عربی دم الاخوین افیون نشاسته هر واحد سه ماشه سفیده کاشغری مغسول چهار ماشه کتیرا دو ماشه کوفته لعاب اسپغول سه ماشه روغن گل سه ماشه شیر دختر یکدام آمیخته زروق نمایند دیگر بلیله بلیله آمله هر واحد یکتوله در آب سه پاو یکشبانه روز تر کرده صاف نموده در بول اندازند و گل ارمنی دم الاخوین انزروت سفید رسوت سفیده کاشغری کتیرا نشاسته مرداسنگ کاغذ سوخته نیل ولایتی کافور هر یک یک ماشه مثل سرمه باریک سائیده آمیزند و خوب حرکت دهند و پچکاری گیرند و هنگام استعمال خوب جنبانیده بعمل آرند که مجرب بلا تخلف است دیگر گل سرخ سه توله پوست انار تخم مورد هر یک شش ماشه پهٹکری نیم سرخ برگ مورد سه ماشه همه را در یکنیم پاو آب بجوشانند چون بنصف رسد صاف نموده دم الاخوین شش ماشه سوده محلول کرده در شیشه نگاه دارند و هر روز قدری از آن در پچکاری انداخته استعمال نمایند دیگر کافور رسوت هر واحد هفت ماشه گرفته رسوت را در آب خیسانیده مالیده صاف نمایند و در شیشه بدارند و کافور سوده آمیخته زروق بگیرند از سه روز تا هفت روز و هر روز پوست خشخاش یکتوله ریشه خطمی دو توله در آب تر ساخته صاف نموده با نبات شیرین کرده بنوشند مجرب است دیگر در سوزاک کهنه شیاف ابیض ساده یا افیونی سوده در روغن [illegible] آمیخته بکار برند استعمال نمایند که از معمولات و مجربات است و یا ڈیکامالی یکتوله در روغن تلخ سه توله بیخته صاف کرده بدارند و قدری از این روغن بعمل آرند در استعمال روغن لسان الکلب و بارزبان سنگ سوخته سوده در زروق مناسب آمیخته نیز معمول راقم است و بزودی الیتام قرحه می نماید سفوفات بگیرند الایچی خرد مع پوست و مغز تخم تربز و چواکهار ریوند چینی هر یک نیم دام کوفته بیخته همراه دوغ تا هفت روز بخورند و بعد از آن این سفوف برای بند کردن ریم بعمل آرند ثعلب مصری شقاقل سر پنجه ماهی سورنجان شیرین هر یک نیم دام سائیده مثل خوراک سازند و با شیر ماده گاو خورند و در غذا نخود بخورند **ایضاً** که همواره معمول است سنگ جراحت تباشیر تال مکهانه گوکهرو تخم خرفه کتیرا گوند ببول برابر کوفته بیخته همراه لسی شیر بقدر یکتوله بخورند و گاهی دانه الایچی کلان و گل ارمنی و تخم سرو الی نیز داخل کرده میشود **ایضاً** که برای اندمال قرحه مجرب است گوند کتیرا دم الاخوین گل ارمنی طباشیر ریشه سوس گل مختوم گلنار حب الکاکنج تخم خشخاش هر یک دو ماشه نشاسته مغز تخم خیارین مغز تخم خربزه خرفه مقشر هر واحد سه ماشه ریوند چینی یک ماشه کوفته بیخته سفوف سازند و گاهی گل منڈی و مغز تخم کدو عوض گل مختوم و گل ارمنی داخل کرده و سوای ریوند چینی وزن همه ادویه سه ماشه گرفته **ایضاً** این سفوف صحیح نسخه مطلب است سلاجیت دانه الایچی کلان کهربای شمعی بہیدانہ گجراتی صمغ عربی کبابه چینی گل ارمنی باگیرو مساوی کوفته بیخته بقدر هفت ماشه همراه شیر بز بخورند **ایضاً** سلاجیت فادزهر طباشیر سیستان تال مکهانه دم الاخوین صدف سوخته مغسول کوفته بیخته هفت ماشه

همراه عرق شاهتره بخورند ایضاً که در سوزاک جدید و قدیم و جریان ریم معمول ست سلاجیت ست گلوی تازه و دانهٔ الائچی کلنار کتهه سفید سپستان
طباشیر خس همه برابر کوفته بیخته یکماشه بخورند و اگر سوزش بسیار باشد آب کیله بدهند ایضاً نسخهٔ حکیم علوی خان پهتکری بریان گل ارمنی
کاکنج کات سفید کندر بانج گلنار رال مازو و عنبر هر یک سه ماشه کوفته بیخته سفوف سازند و برابر مصری آمیزند و شش ماشه با آب نقوع نخود چهار درم
در آب تر کرده خورند ایضاً از حکیم واصل خان ست سلاجیت آفتابی یکتوله موصلی سیاه و سفید آمله هر یک نیم توله تخم سنبهلو چهار ماشه بیخ نیم
کوفته بیخته سفوف سازند و هفت ماشه باشیرهٔ تخم خیارین و گوکهرو و شیرهٔ بیخ بردی بدهند ایضاً مجرب میرزا اصفهان بهیگه چنیا گوند گوند ببول
گوند اشنه گوند ببول ثعلب مصری تخم سنبل پوست تخم اسوڑه بیخ بهنڈی هر یک یکتوله تال مکهانه دو توله پهتکری بریان یک توله شکر سپید
همه را کوفته بیخته یازده روز خورند با لسی شیر ماده گاو و غذا خشکه و شیر ماده گاو ایضاً این سفوف نافع سوزاک و قرحهٔ مثانه و گرده و
مخرج سنگ ست حجر الیهود و تخم قلت گل ارمنی کتیرا نشاسته تخم خرفه مغز تخم خیارین مغز بادام دانهٔ قاقله زیرهٔ سفید ست سلاجیت صمغ عربی
ستاور هر یک یکتوله طباشیر مغز تخم تربوز مغز تخم کدو به هر یک هفت ماشه بادیان دم الاخوین مغز تخم کنار مغز تخم کدو هر واحد نه ماشه ثعلب مصری
یکنیم توله پهتکری بریان سه ماشه کوفته بیخته سفوف سازند ایضاً سفوف سندی نافع لاکه درخت بیر گل ٹیسو هر واحد یک توله ست گلو
ست سلاجیت ریوند چینی طباشیر هر واحد شش ماشه دانهٔ الائچی کلان جوا کهار شورهٔ قلمی هر واحد چهار ماشه نبات چهار توله کوفته بیخته دو مثقال هر روز
با آب سرد خورند ایضاً مجرب سمندر سوکهه بلیلهٔ سیاه مغز بیل پهلی ببول که رینده و نازک باشد مساوی کوفته بیخته شکر بوزن مجموع آمیخته بقدر یکدرم
با نیم رطل شیر خر بخورند ایضاً مجرب حکیم خیر الله تال مکهانه بهیمبند صمغ ڈهاک بادیان خار خسک کشنیز خشک تخم خرفه مقشر هر یک شش ماشه سفوف
سازند و شش ماشه همراه چهال فالسه شکری دو توله که شب در آب تر کرده صبح مالیده صاف نموده شربت بزوری آمیخته باشند بخورند ایضاً از بیاض
استاد مرحوم گوکهرو کشنیز خشک تخم کاسنی مغز تخم کدو گل سرخ تخم خشخاش طباشیر مساوی هفت ماشه با آب سرد بخورند ایضاً مجرب ست سلاجیت یکپاؤ
ست گلو دانهٔ الائچی ثمر بکاین گوکهرو کوفته بیخته برابر نبات آمیخته با شیر بز یا گاو یا شیرهٔ خیارین یا خرفه بخورند ایضاً مجرب سنگ جراحت رال مصری
هر واحد دو توله تال مکهانه گوکهرو سروالی هر واحد یکتوله کوفته بیخته چهار روز خوراک نمایند و لسی شیر بز بخورند ایضاً که در بیاض مذکور از فرنگی
منقول ست مغز تخم املی مغز تخم ببول مغز تخم بکاین مغز تخم لسوڑه مغز تخم کونچ تخم اوٹنگن تخم تال مکهانه نرلسی هر یک دو درم نبات سی و دو درم
همه را جدا جدا سائیده آمیخته با شیر بز سیاه ناشتا بخورند تا دو هفته و از ترشی پرهیز ایضاً که جهت سوزاک جدید و قدیم و سیلان خون و ریم مجرب
بلا تخلف نوشته شورهٔ قلمی دانهٔ الائچی کلان هر یک بیست و یکماشه باریک ساخته شش حصه کنند و تا سه روز همراه آب یک حصه صبح و یک شام بخورند و در روز
چهارم آبیکه دران بیخ مونج که بهندی ساٹهی گویند قدر دو سه دام تر کرده مالیده باشند بنوشند بلکه اگر بیخ را هم با آب دیگر سائیده بنوشند بهتر باشد و در روز
پنجم و ششم شیر همین آب بیخ باید خورد و غذا دران شش روز و بعد ازان تا سه روز دیگر بے نمک و بے شیرینی سازند و از ترشی احتراز نمایند
ایضاً که جهت سوزاک مزمن نافع ست خار خسک تازه پاؤ آثار در آفتاب خشک ساخته کوفته بیخته سروالی سنگ جراحت هر واحد نیم پاؤ سائیده
شکر تری پاؤ سیر باهم آمیخته هر روز یکدرم بخورند و بالائش شیر گاو بنوشند و در نسخهٔ دیگر بجای سروالی تخم خرفه است و وزن سنگ جراحت یک چهٹانک باقی بدستور
ایضاً که حکیم مومن جهت قرحهٔ مزمن و آنکه با تقطیر البول و سلس البول باشد و برآمدن ریم مجرب بسیار موثر نوشته گل ارمنی کشنیز خشک صمغ عربی تخم خشخاش
بریان کنند ذکر هر یک دو درم بلوط بریان ده درم شربتی دو مثقال با آب سرد **سفوفات قلعی** و بهروزه و شیاف وغیره بگیرند قلعی کشته دانهٔ الائچی خرد طباشیر
کبابه چینی هر واحد دو ماشه و کوفته بیخته سفوف سازند خوراک روز اول یکماشه روز دوم یکنیم ماشه روز سوم دو ماشه همچنین تا یکدرم افزوده باقدر
آب یا باشیرهٔ ادویهٔ مدرهٔ مناسب مزاج بخورند مجرب ست ایضاً که معمول حکیم شریف خان صاحب ست طباشیر سفید چهار ماشه دانهٔ الائچی خورد ست گلو
کبابه چینی هر یک دو ماشه قلعی کشته نیم ماشه ست سلاجیت آفتابی سه ماشه کوفته بیخته باشیرهٔ تخم خیارین بخورده باشند همه یک خوراک ست همچنین هشت روز باید خورد

و تزور را تمام اگر دو خوراک سازند بهتر است **ایضاً** که مجرب حکیم ذکاء الله خانصاحب است سرایی سنگهاره خشک و دودهی خرو گوند جنیه بهیلی خار خسک و انهم الایچی کلان قلعی کشته گوند سیحته نگاه دارند و نبات سفید هم چند آمیخته بقدر شش ماشه یا دوازده دوام شیر گاو فرو برند و یک نسخه معمول ایشان و بحث جریان منی گذشت و بعضے گویند که اگر قلعی کشته و مصطگی هر واحد یکتوله ثعلب مصری شش ماشه سفوف کرده هر روز سه ماشه با نیم آثار شیر ماده گاو بدهند و غذا برنج و دال مونگ سازند سوزاک کهنه را مفید بود **ایضاً** سفوف مخترع حکیم احسن الله خان که مجرب است هر روزه ستة سلاجیت قلعی کشته هر یک یکتوله مغز تخم خیارین مغز تخم تربوز تخم خرفه تخم خشخاش سفید تخم کاکنج دانه هیل طباشیر سفید کباب چینی هر یک هفت ماشه همه را باریک سائیده شش ماشه با آب خالص و شربت بزوری یا برقه دیگر بخورند **ایضاً** سفوف ستة هر روزه که در سوزاک کهنه معمول است هر روزه تبرا و سهر گرفته گلوی خشک هفت توله اصل السوس چهار توله سائیده آمیزند و در صره بسته در آب بطریق مشهور چکانند و خشک کرده سائیده و نصف وزن آن نبات سفید سوده آمیزند و از نیم درم تا یکدرم نهایت یکمثقال همراه آب یا شیر یا تبرید مناسب بخورند **ایضاً** هر روزه تازه در پوتلی بسته در میان دیگ گلی که نصف آن پر از آب باشد بیاویزند بنحویکه پوتلی آن پنج شش انگشت بالاتر از آب باشد و زیر آن تا یکپاس آتش ملایم کنند بعده فرود آورده سرد گردانند و آنچه در ته ظرف منجمد گردد برآورده سوده بقدر نیم ماشه تا یکنیم ماشه با هموزن آن اصل السوس مقشر سوده آمیخته با لسی شیر گاو بدهند و از ترشی و فلفل سرخ پرهیز ضرور است **ایضاً** هر روزه کمده مقدار طباشیر و سنگ جراحت هر یک شش ماشه دانه هیل دو ماشه اگر و کیک توله سفوف ساخته پنج ماشه همراه شیره تخم خیارین شیره تخم خرفه هر یک هفت ماشه شربت نیلوفر دو توله داده باشند **ایضاً** ست هر روزه و آمله خشک و قاقله کبار هر یک یکتوله سائیده بقدر سه ماشه با لسی شیر گاو تا چهار روز دهند صبح بخورند غذا شیر برنج **شیاف** که برای اندمال قرحه سوزاک معمول است سفیده کاشغری کشته کات سفید مردار سنگ توتیا هر یک سفید کافور هر واحد یکماشه در آب در خسته کیا جدا جدا پرکرده شیاف باریک ساخته در احلیل نهند **ایضاً** توتیا مرداسنگ صبر کند سوخته سوخته اقلیمیا مغسول گل ارمنی شادنج مغسول کندر انزروت مازو گلنار شب یمانی اقاقیا زاج سوخته دم الاخوین گل مختوم اقماع انار ترش کاغذ سوخته مجموع یا هر کدام که میسر آید گرفته شیاف ساخته استعمال نمایند **فتیله** مخترع حکیم مومن بجهت سوزش بول و تنقیه چرک والتیام زخم بغایت موثر و مجرب است نو احمر مغز تخم حبیل صبر زرد یکدرم توتیای مغسول مرداسنگ سفیداب قلعی مغسول گلنار گل ارمنی هر کدام دو درم کندر سوخته موی سوخته کندر هر کدام یکدرم افیون نیم درم همه را باریک سائیده از حریر گذرانیده با آب کثیر الشیر سرشته فتیلها باریک ساخته در سوراخ قضیب بدارند **قطور** که برای قرحه سوزاک مجرب است نخست مکی تخم خرفه سفیده کاشغری در آب حل کرده در احلیل چکانند و در نسخه دیگر تخم کاهو مقشر گل ارمنی سماق حضض داخل است **قرص** که نافع است قلعی کشته سلاجیت آفتابی کتیرا گل ارمنی خشخاش سفید صمغ عربی مغز بهیدانه مغز تخم خیارین خرفه مقشر مغز تخم تربوز مغز تخم کدو شیرین کوفته بیخته با لعاب اسپغول بقدر یک یا یکماشه اقراص سازند و در سایه خشک نموده نگاه دارند و بقدر هفت ماشه با شیر ماده گاو ممزوج با آب فرو برند **اقوال الاطبا** بوعلی سینا مینویسد که علاج قرحه داخل قضیب بعلاج قروح مثانه کنند و گاه در مثل این احتیاج باین دوا است قرطاس اشقیل گیرند قرطاس محرق و اقلیمیای محرق مغسول و پوست درخت صنوبر صغار و شادنج و کندر و انزروت اقراص سازند و در زراقه استعمال نمایند **گیلانی** میگوید که مسهلات بارده رطبه مثل آب فواکه مقوی بنفشه و خمیره بنفشه و خمیره نیلوفر و امثال آن بنجاح می انجامد و تبرید و ادرار درین باب دخلی عظیم است و قرص کاکنج مفید و اگر تخم تاج خروس یکتوله با قند دو توله سفوف نموده تا بیست روز بخورند نافع بود و **ایضاً** شوره قلمی سفید صاف یکدرم سائیده در یک چمچه شیر ریخته بیاشامند و عقب آن یک پیاله شیر بنوشند سه روز یا یکهفته و بار دیگر سه توله شب در پانزده توله گلاب تر کنند و صبح صاف کرده شیره تخم خیارین یکتوله و نبات چهار توله سائیده بران اضافه نموده بیاشامند سه روز این عمل کنند که نافع است و این سفوف مامیران برای اندمال قرحه مجرب است طباشیر دو درم کهربا زرد دو درم مغز تخم خیارین چهار درم تخم خرفه نیم کتیرا صمغ عربی مامیران چینی هر یک دانگ گلنار یکنیم دانگ زرشک بیدانه افیون زراوند مدحرج هر یک دو دانگ کندر سفید مقشر سه مثقال شکر سفید

هموزن ادویه سائیده سفوف سازند خوراک یکمثقال بآب تازه یا با ادویه مناسبه میر محمد حسین نوشته که عمده در معالجه این مرض تسکین حدت و حرارت خون و تصفیه منی است پس اگر علامات غلبه خون ظاهر بود فصد باسلیق یا صافن کنانیده و کاسرات حدت خون و منی باشند مانند ماء القرع و ماء الشعیر و شیره بعض بزور بارده مثل تخم خرفه و خیارین و کدو و هندوانه و تخم خربزه و کاسنی و خارخسک و حب قرطم بالعاب بهدانه و اسپغول و امثال اینها از مبردات و مدرات و مفتحات با مغریات و مدملات مانند کتیرا و دم الاخوین و حجر الیهود سائیده بحسب احتیاج و ضرورت باضافه شربت بنفشه یا نیلوفر یا انجبار یا حب الآس یا عناب و نزد شدت وجع با بعض مخدرات مانند شیره تخم کاهو و خشخاش یا شربت خشخاش و یا حب کاکنج و خوردن شیره تخم خرفه چهار پنج مثقال با ریوند چینی مقدار نیم مثقال تا یکمثقال چهار پنج روز و همچنین آشامیدن شیره حب قرطم مقدار دو سه مثقال با خارخسک مقدار یکمثقال در تصفیه منی مجرب است میر حسن خراسانی گوید که در سوزاک استعمال صرف مبردات گاهی مضر میشود چنانچه بعضی را از نوشیدن شیره شیره خیارین و خارخسک وغیره درد کمر پیدا گردید و درین حالت شیره بادیان چار ماشه شیره حب القرطم شش ماشه شیره خارخسک چار ماشه با شهد دو توله دادن فائده میکند و ست بهروزه اکثر درین مرض مفید میشود لیکن بعضی را تپ می آرد و این ترکیب آن مجرب است بگیرند ست بهروزه و قلعی کشته و طباشیر هر یک یکماشه سفوف کرده با شیره اصل السوس چار ماشه لعاب بهدانه سه ماشه شربت بزوری دو توله بخورند مؤلف معمولی گوید که استعمال سال پرنیل که بزبان فرنگی ترکیب القرب گویند در سفوف ادویه سوزاک فائده میکند و طریق ساختن آن اینست که شوره قلمی سفید دو آثار در کنگ یکجا انداخته در ظرف گلی گذاشته بر آتش زغال دارند تا همه اجزا آب شوند تا آنکه از شعله دود بر آید پس آتش را تیز کنند هرگاه شعله منطفی شود و همه اجزا مثل آب صاف بنظر آید از آتش فرود آورده در ظرف مسی قلعی دار و یا در تهالی کانسی اندازند چون بهوا رسد منجمد گردد پس نگاه دارند و این سفوف آن نیز مفید است بگیرند سال پرنیل و گل ارمنی و شب یمانی بریان و نبات سفید هر برابر کوفته بیخته سفوف سازند و بقدر یکتوله با لسی شیر تجویز کنند و آنچه در اکثر سفوفات هندی قلعی کشته داخل میشود طریق کشتن آن بانواع است و آنچه معمول است اینست که بگیرند قلعی هر قدر که خواهند و اول آنرا صاف کنند باین طور که قلعی را گداخته در بول ماده گاو فرو ریزند سه مرتبه همچنین کنند یا سه مرتبه در روغن تلخ یا سه بار در دوغ ترش و بعضی سوای این هر سه در آب لیمو هم سه مرتبه میکنند بعد از صاف کردن چپرهای باریک قلعی سازند و چهال درخت نیب و پیپل و درخت تمر هندی و درخت لیمو برابر گرفته کوفته و برابر آنها برگ بهنگ آمیخته در تهیله تا نصف گذارند و در میان آن چپرهای قلعی نهند پس بوقت شام از گلهای زیر تهیله آتش دهند که سوخته شود و صبح از آن قلعی سوخته گرفته سائیده بکار برند و نزد راقم بهتر آنست که بقدر یکدست زمین کاویده در آن پاچک دشتی بقدر نصف آن پر کنند و بران پاره تاٹ گسترده و بران نصف چهالهای مذکوره و بهنگ خشک کرده بالای آن چپرهای قلعی گسترده باقی نصف چهالها و بهنگ باقی گسترده بران پاره تاٹ نهند و بالای آن پاچک دشتی دیگر نهاده آتش دهند هرگاه سرد شود قاشق گستر پاچک تاٹ با آهستگی جدا کرده از قلعی کشته که سفید شده باشد از آن برگیرند و آنچه از آن خام مانده باشد بار دیگر چپرهای آن ساخته بدستور آتش دهند و بعضی گویند که قلعی را در شوره کشته درین مرض استعمال نمایند و طریقش اینست که قلعی بقدر یکدام را صاف کرده چپرها سازند و ده دام شوره قلمی سائیده زیر و بالا داده در ظرف گلی هفت گل حکمت کرده در نیم من پاچک دشتی نهاده آتش دهند هرگاه سرد شود برآورده سائیده در آب حل کرده و باز آنرا خشک گردانیده سائیده بکار برند

ختان

بدانکه ختنه کردن در رجال سنت است و در نساء مکرمت و باید که قطع زائد بر قدر لازم نکنند که از آن [illegible] عضو ضعیف میگردد و قطع قلیل موجب [illegible] است علاج جراحت [illegible] بران ذرور کنند و هر روز تجدید آن نمایند چنانچه اسپغول با بول و روغن کنجد و شب یمانی خون را بند میکند و در روز سوم اگر جراحت خشک شود روغن گل و موم بهم سرشته و الا سندروس تا روز پنجم بکار برند پس شکر با خاکستر [illegible] اگر متعفن گردد [illegible] کافوری بروغن کنجد سفیده بیضه [illegible] اندر آختن آب دهن است بعد خائیدن برگ پان دو سه مثقال راحت و بعد ازان پیاز بریان بروغن زرد و آنچه درین باب مجرب است و از دیگر ادویه هم میکنند استعمال این چند کنند

که جراحت را تر و به سیکند باید که چون ختنه کنند بگذارند تا خون تمام برود و بعده این دوا را افشانند و به بند کات هندی سنگ بلیا بلیله صاف صبر برگ مورد مساوی کوفته بیخته بکار برند و بعد از سه روز بگشایند و گویند که احسن اوقات ختنه وقت عصر است و در تابستان صبح و در خریف بعد زوال و در زمستان ظهر و ختنه طفل در ربیع کنند بخلاف بالغ که ختنه او در ربیع نباید

امراض صفاق و سره

و آن اقسام فتق و نتوء سره و ورم سره و تقیح سره و تحرک سره است و چون ادراک ماهیت فتق موقوف بر شناخت کیفیت صفاق است برخی از حال آن نگاشته آید بدانکه پوشش شکم جلد است و غشای مراق و عضلات و دو حجاب که یکی از اندرون مماس معده و امعاست و آنرا ثرب گویند و در یونانی ابلیس و دوم بالای آن و آنرا صفاق نامند و در یونانی باریطون و باریطاون و این غشا تا تهیگاه و بیغوله ران فرود آمده و در آنجا دو منفذ ساخته شده چون دو مجری از هر یکی فرود آمده تا نزدیک سره و خصیه و آنجا گشاده شده و هر یکی با دیگری پیوسته است و گرد اگرد هر دو خصیه یک خریطه گشته ***

فتق

مرضیست که بسبب انشقاق صفاق یا بسبب اتساع مجرئین که بالای خصیتین در کنج ران است چیزی که ما فوق آنست نازل شود پس اگر صفاق حوالی ناف بشگافد و جلد آن محل بلند شود بسبب برآمدن ثرب و روده و غیر آن از شق تحت جلد آنرا فتق مراق البطن گویند و اگر صفاق میان کنج ران بشگافد و آن موضع بلند شود آنرا فتق الاربیه نامند و این هر دو نوع زنان را نیز عارض شود و اگر مجری که بالای خصیتین است اتساع پذیرد و یا صفاق میان این مجری بشگافد و از جوف چیزی بسوی کیسه خصیتین فرود آید آنرا قیله و فتق علی الاطلاق خوانند و این نوع مخصوص بمردان است و جمهور اطبا قیله را ادره و قرو نیز گویند با جمله اطبا را در اطلاق این اسما اختلاف بسیار است چنانچه صاحب کامل گوید که خروج ثرب و روده را بناحیه سره فتق گویند و خروج هما و ثرب بناحیه کنج ران قیلة الاربیه و قرو الاربیه نامند و نزول روده و ثرب را بکیسه انثیین قیلة الامعاء و قرو المعائی و قرو الثربی خوانند و بعضی قیله را مخصوص دانسته اند بآنچه سبب او اتساع مجری بلا خرق باشد مر آنکه ایشان قیله را از امراض اتساع مجری شمرده اند فقط و فتق آنرا گویند که بسبب خرق صفاق باشد و آنرا در امراض تفرق اتصال شمار کرده اند و گاهی اضافت این اسما یعنی فتق و قیله بسوی شیء نازل کنند مثلا اگر آن جسم نازل ثرب باشد فتق ثربی گویند و اگر روده بود فتق معائی نامند و اگر آب باشد فتق مائی خوانند و اگر ریح باشد فتق ریحی گویند و کذلک قیله را ثربی و معائی و مائی و ریحی بدستور خوانند و قرشی قیله را مخصوص نموده چون شی نازل ثرب یا روده یا ریح باشد و ادره را چون نازل رطوبت مائیه یا دمویه یا غیر آن باشد و انطاکی گوید که فتق را قرو و قیله و ادره نامند و گویند که قرو آب است و قیله لحم و ادره نزول ثرب و فتق نام او است و بالجمله این علت ردی عسر العلاج است و در بلاد رطب بیشتر افتد و سمرقندی گوید که گاه باشد که فضلات غلیظه در کیسه انثیین فرود آید و آنجا غلیظ تر گردد و آنرا قرو لحمی گویند و صاحب جامع گوید که قرو لحمی روئیدن گوشت است در اجسام محیط انثیین و از اسباب ماده غلیظ بسوی این موضع میل کند و یا از ضربه یا از علاج قرو مائی بی قاعده و خلاف دستور و التواء عروق چون فتق چنین واقع شود که شی نافذ بسوی خصیتین آید ادره و قیله نامند و ما سوای این را اسمی با هم عام فتق سازند و اکثر ادره در خصیه دوالی و خلال آن و صلابات کیسه خصیه در خصیه چپ واقع شود پس گاهی اتفاق افتد که خصیه تر از سره و ثقبه مذکور بجهت فراخ شود و یا صفاق میان آن بشگافد از رطوبت مفرطه یا مائیه مزجیه و بمعونت اسباب شقاق که مذکور گردد پس ثرب یا امعا خصوصا اعور که محل غیر مربوط است و یا رطوبات که بسوی خصیه از فرط طبیعت میرند نازل شود و یا رطوبت در خصیه بسبب برودت او و اعمال او خون را بسوی مائیت متولد گردد و گاه اورام اغشای خاص پیدا شود و گاهی رطوبت خون و دموی در وی بود حتی که بسبب او ضربه یا سقطه باشد و یا ریاح نافخه بود و گاهی در آنجا لحم روید و آنرا ادرة اللحم نامند و گاهی همچنین در آنجا باشد و گاهی عروق خصیه انتفاخ پذیرد و آنرا ادرة الدوالی گویند و گاهی خصیه استرخای شدید پذیرد و بغیر فتق دور از شود و مشابه ادره گردد و گاهی فتق بالای خصیتین واقع شود نزدیک کنج ران و فوق آن و در ناف و بالای آن و در هر دو کنج ران آنچه فوق ناف افتد اندک و نادر بود و اقسام غیر آن بسیار و اکثر علامت این موضع بعضلات است و آنچه زیر او است و قایه از اطراف عضلات است و گاهی سره را نتو عارض شود و آن نیز از قبیل فتق بود و فتق

بالای ناف ردی الاعراض باشد و اگرچه زیادتی اندک نماید در ابتدا او را رد کنند و بدانکه قیلة المعاء شر مرض قوی و مشکل ست و اگرچه حجم او کوچک باشد و قیلة الماء مرض سهل ست و اگرچه حجم او بزرگ باشد و بدانند آبی که در خصیه بواسطه سردی مزاج کیسه او و استحالهٔ غذای او بآنجا پیدا شود و اگرچه در این صفاق سالم و مجری از انفتاح با ضم بود عظم در کیسه خصیه پدید آید و این را مجازاً قیل و فتق گویند بالجمله سبب انشقاق صفاق بار گران برداشتن یا آواز سخت کردن یا از جای بجای جستن یا قی سخت شدن یا امساک منی بعد حرکت آن از جای خویش یا بالا بر آمدن زن بر مرد وقت مجامعت یا حبس ریح و براز یا جماع بر امتلای شکم و بر تخمه یا حبس نفس یا ضربه و سقطه بر شکم یا کثرت اکل و شرب و حرکت قبل از هضم و یا اخلاط غلیظ ست و سبب اتساع مجرای مذکور رطوبت مرخیه است خصوصاً اگر جستن بقوت یا آواز شدید یا حرکت سخت و غیر آن سببی از اسباب مذکوره انشقاق اعانت آن کند و از ینجاست که قیل اتساعی بصبیان بسیار عارض شود بسبب رطوبت مزاج و ضعف اعضا و اغشیه و کثرت حرکات شدیدهٔ ایشان و جوانان کثیر الرطوبت نیز طریق تشخیص این مرض و اقسام آن اگر حوالی ناف یا در کنج ران یا در خصیه بلندی و زیادتی پدید آید و این زیادتی از غمز دست بسوی داخل رجوع کند و هنگام حرکت و حصر نفس زیاده ظاهر گردد و گاهی ناپدید شود مرض فتق باشد پس آنچه اندک بالاتر از ناف باشد در ابتدا درد کم کند و بلندی آن کمتر بود و در آخر عوارض آن بسبب اندفاع امعای دقاق سخت تر باشد و بیشتر اعراض ایلاوس از وجع و کرب و قی کردن براز حادث گردد و آنچه زیاده بالاتر از ناف باشد بیشتر درد بود بسبب آنکه این موضع از موضع امعا دورتر است فقط و آنچه زیر ناف باشد در ابتدا درد نکند و بعد اتساع فتق درد شود و این و آنچه در کنج ران باشد لا محاله از انشقاق پردهٔ صفاق بود و آنچه بتدریج اندک اندک در کیسهٔ انثیین بغیر حرکت سخت و آواز قوی و غیره حادث شود بسبب اتساع مجری باشد بعد از آن حال زوال زیادتی مذکور و عدم زوال آن و حال قراقر وقت غمز از مریض بپرسند اگر گوید که در وقت خفتن بر پشت یا بر موضع زیادتی بسرعت زائل میشود و هنگام غمز و زوال آن قراقر اندک میکند و چیزی مستدیر مائل به برازی در خصیه معلوم میشود و گاهی خصیه سخت گردد و در آن هنگام بمشقت تمام بالا رود و اگر فتق در خصیه باشد و از خوردن طعام مولد ریح و دیر هضم و از پیاده رفتن باز عود کند و گاهی درد شدید یا مانند قولنج عارض گردد فتق معائی باشد و اگر گوید که زیادتی موضع وقت استلقا و غمز بدشواری زائل میشود و در آن وقت قراقر نمیکند و در حجم کمتر باشد و کم کم حادث شود فتق ثربی باشد و اگر گوید که آن زیادتی از غمز بآسانی و بیدون درون زائل میشود و قراقر شدید میکند و فی الحال باز رجوع می نماید و انتفاخ محسوس شود و احوال در استلقا و غیر آن یکسان بود فتق ریحی باشد و اگر گوید که زیادتی مذکور بهیچ حیله زائل نمیشود و قراقر نمیکند و خصیه سنگین و روشن و آبناک نماید و از جنبانیدن آن حرکت آب شنیده شود و لیکن اندک اندک بدفعات آید فتق مائی باشد و اگر گوید که همواره زیادتی در نفس کیسه خصیه می ماند و درد و ثقل آن و با صلابت و غلظ بود فتق لحمی باشد و اگر گوید که در عروق خصیه امتلا و تعقد مع استرخای خصیه است ادره دوالی باشد الکنون بدانکه چون صفاق بشگافد فتق تمام یا ناتمام روده فرود آید و چون فتق غیر تام پدید شود روده فقط نازل گردد و این بنسبت آنکه فتق تام نازل شود بسیار مخوف ست و احیاناً محدث قولنج مهلک است فتق که از اتساع مجری باشد اصلاح پذیر ست بخلاف آنکه از انشقاق صفاق افتد که التحام او متعسر ست بل متعذر و در خصوصیت اثر اضمحلال بیش ازین نیست که شق را منقبض و منضم دارد

علاج کلی اقسام فتق

شیخ میفرماید که تدبیر کلی ارباب فتوق ترک امتلا و ترک حرکت بسیار و جهیدن و بر خاستن و قعقعه و جماع ست و بدترین احوال آنست که بر امتلا باشد باید که اغذیهٔ نافخه ترک کنند و استکثار شرب آب نکنند و جمیع اشیای مرخی بگذارند حتی که حمام و چون غذا خورند بر پشت نخوابند و هنگام نشستن و نزد جماع خصیهٔ فتق را بسته دارند و جماع بر خلو شکم کنند و بدانند که غرض در علاج فتق التحام شق ست اگر ممکن باشد و یا حفظ او تا از دیاد نپذیرد و اجتناب از آنچه که مرخی و موسع باشد و رد کردن شئ نازل در آن اگر ثرب یا امعا باشد و تحلیل مجتمع در آن اگر آب یا ریح باشد و منع ماده مدد آن و اگر تحلیل نشود تدبیر اخراج آن اما التحام شق یا حفظ او یا دویهٔ مقویه و منومه قابضه باشد و هر قدر که شق کمتر باشد التحام سهل بود و گاهی در آن استعانت بداغ و فتیلها نمایند و تجفیف

بادویه محلله بود و گاهی در بن خیز استعانت بدباغ میکنند و در وتا نازل بربستن رباط بود و اما تحلیل مجتمع بضمادات استسقائی و مانند آن بود و منع ماده او باستفراغ و تعدیل غذا باشد و اخراج او بادویه مفرقه بقوت و ثقل حدید بود خجندی گوید که این مرض بهم نمیشود دیگر آنچه در صبیان حادث شود و باید که و بهر حال علاج کنند تا زیاده نگردد و بهتر کرا امتلا و غیره که در قول شیخ مذکور شد و در ریحی دوائی تریاق و مثرودیطوس مجرب است استعمال سفوف اصول سفوف حاملی و سفوف فتق و کموفی و سنجرینیا نافع و آنچه بهر فتق صبیان مجرب است آنست که ربع درم پشم خرگوش باندک مشک و عسل بخورانند انطاکی گوید که ابتدای مطلق فتق را چیزی بهتر از گرسنگی و قطع اسباب سابقه مذکوره و بستن شکم و تقلیل شرب و شوربا و جماع و خواب برد و نیست مسیحی گوید که در کودکان درست شدن فتق و شق ممکن است و در غیر ایشان غرض از معالجه محافظت است از آنکه زیاده نشود و از باب این علت را باید نشستن از حرکات قویه و بلند کردن آواز و مجامعت خاصه بامتلا و خوردن طعامهای غلیظ و بادناک و فواکه احتراز نمایند و گویند که هرچند این مرض متعذر البرء است اما اگر در ابتدا معالجه آن پردازند از زیادتی باز ایستد و آفات دیگر نه انجامد از اینجاست که گویند واجب است که اقدام نمایند بر بعض معالجه این مرض و امور نه الفری انداخته خصوصاً فتقیکه در هر دو جانب بوده باشد پس اگر رحم کنند آن موضع و بعده سیاه و فاسد شود و از آنجا پیچ پس مرده بر آید و مریض را بکشد بسبب کثرت درد امعاء و فساد بعضی و شخصی را این مرض حادث شده او احتراز از امتلاء و حرکات و جماع نمیکرد پس صفاق بشگافت و سجیه جلد باقی نماند و بعده از آن موضع خراج برآمد و از اندرون بگشاد و قلیل از فساد و ریم بر اعضای حوالی را هلاک شد پس از مثل این بلی احتیاط الیها حذر واجب است و انداختن حلقه نقره و غیره واجب او و بگوش محاذی مریض در ابتدا آنچه اقسام این مرض گفتیم نفعت است و کذا داغ انگشت پا از جانب محاذی علت و باید که دائم طبیعت نرم دارند و بقول گیلانی این دو ابیات معمول [illegible] پشم خرگوش هشت درم مقوفغ زیره و مکه چهار ده درم گل سرخ شاره ده درم عسل کف گرفته هشت اوقیه یعنی پنجاه درم پشم [illegible] انداخته خرگوش سحق کنند و از عسل کف گرفته معجون با ارده آمیزند با آتش ملائم بپزند تا اکثر قوام او غلیظ گردد و هنگام خواب در حالت خلو معده از غذا خورده باشند

علاج فتق معائی و ثربی

باید که معا و ثرب نازل را با آهستگی و نرمی از دست باز گردانند و اگر باز نگردد آب گرم بران ریزند و مریض را در آن بنشانند تا که بیضه نرم گردد پس باز گردانند و بالای آن این ضماد و قائلفین [illegible] و مقشر [illegible] جوز السرو [illegible] اقاقیا کندر دم الاخوین مرکی شب یمانی صبر اهیل حضض مستا [illegible] و سمرقشی و غبری السماک که در آب عنب الثعلب [illegible] باشد [illegible] ضماد [illegible] قول ابوعلی سینا [illegible] بر رفاده محکم ببندند و تا سه روز [illegible] بهترین علاج آنست که اول از دست رد کنند بعده کرده آهنی ببندند مدام [illegible] سفوف [illegible] حب الغار [illegible] باشند و از [illegible] حرکات [illegible] قویه اجتناب نمایند و خوردن اطریفل [illegible] با عرق عنب الثعلب ده توله و ضماد جوز السرو عنب الثعلب گل [illegible] هر یک چهار ماشه [illegible] قدری [illegible] انجیر [illegible] کرده نافع بود داکروه و شکم [illegible] یکماشه سوده [illegible] توله [illegible] با عرق بادیان عرق عنب الثعلب هر یک پنج توله بنوشند باز انیسون یک ماشه سوده بادیان یکماشه سوده افزایند بعده فصد کرده منضج انبادیان گل سرخ هر یک چهار ماشه بیخ بادیان بیخ کاسنی عنب الثعلب گل بنفشه هر یک شش ماشه انجیر [illegible] و انیسون سه ماشه [illegible] سه توله حل کرده [illegible] شش توله [illegible] شش ماشه افزوده مسهل [illegible] جوز السرو شب یمانی [illegible] غبری السماک [illegible] سوده [illegible] صمغ [illegible] حل کرده باشند حل کرده با دیگر ادویه سحق ضماد کردن از مجربات حکیم اکمل خان است و گویند که این ضماد [illegible] بهترین علاج فتق حضض [illegible] ریوند چینی عصاره لحیه التیس هر یک پنج درم مازو سبز گلنار فارسی جوز السرو کندر [illegible] هر یک یکدرم گل قیمولیا گل [illegible] خرنوب نبطی پوست انار حب الآس سک [illegible] هر یک دو ثلث درم صبر مصبر صمانی اقاقیا سرشش غبری السماک هر یک یکنیم درم شیاف مامیثا سماک چینی کرده [illegible] شبیه بلاک

وازچین می آورند وقبض بسیار دارد برگ علیق عسالیج درخت انگور هر یک دو درم همه را کوفته وانچه قابل گداختن ست آنرا گداخته مجموع را بآب علیق برگ زردانکی شراب قابض سرشته ضماد کنند بر موضع فتق و بر خصیه تا بچسپد و اگر خوب نچسپد باید که سریش و سریشم ماهی را زیاده کنند و بآن قدری بزرقطونا نیز اضافه کنند و بقول اهل هند هر دو زرد خشک باریک سائیده در آب افیون حل کرده بر پارچه طلا نموده بر خصیه بپیچند و تا یکپاس در آفتاب بدارند و تمام روز و شب نهاده دارند و صباح آنرا باهستگی جدا نموده دیگر بپیچانند همچنین یکدو بعمل آرند تا بکلی روده ببالا رود و خصیه بهیئت اصلی باز آید و ضماد ایلوه گوگل بول سرخ آهنه هلدی هر واحد ماشه سریش دو ماشه نیز مفید و گاهی افیون زرده تخم مرغ عوض سریش میکنند و مغز تخم بید انجیر پنبه دانه کنجد تخم معصفر گگل تیلیو هر یک چهار درم زرد چوب زنجبیل هر یک مثقال بروغن بید انجیر پخته بعد رد کردن روده ضماد نمودن و بر فاده بستن نافع ست و اگر پوست بیخ پلاس در سایه خشک کرده باریک بسایند و بجهة هفت ماشه آب تازه خورند کلانی خصیه را نافع بود و سیاهی و درد ناف که پیدا شده باشد نیز نافع و ایضا کندر ماشه بنگ خشت کهنه مساوی کوفته بجهة دو درم با روغن گاو بخورند اگر روز اول قی آید خصیه بالا رود و این طبیخ نیز نافع فتق نوشته تخم سور پنج درم ورسی دو دو درم آب بجوشانند تا چهارم بماند صاف نموده ده درم روغن گاو آمیخته نیم گرم استاده شده بنوشند و ایضا سهاگه بریان شنشن سرخ سائیده با قند سیاه کهنه حب سازند یکی هر صبح خورده بالای آن قدری روغن زرد بنوشند غذا مالیده بی نمک و ایضا بهر فتق و ورم خصیه برگ نرم بهی دو سه عدد در سه پاو آب بجوشانند چون یکپاو بماند صاف کرده باضافه قدری نمک بنوشانند در سه روز فائده شود

اقوال حکما سویدی می نویسد که شرب برگ خشک او ناب الخیل صغیر مثل غبار سوده سه درم و کذا طبیخ آن در فتق مجرب ست و کذا ضماد صمغ عربی و صبر و آس و کذا ضماد دم الاخوین و کتیرا و صمغ عربی و زیره و سد با اقاقیا آن و کذا ضماد ماش مقشر خشخاش بکی و کذا ضماد دبق و مازو سنبر و کذا شرب عنبر خام در شیر تازه حل کرده باطفال و کذا بزرشاد هشت درم باریک سائیده در صوف ارنب هشت درم و عسل خالص نیم رطل شامی آمیخته در بیست روز بخورانند و باید که درین ایام مریض بر پشت خوابیده ماند و پاهای او بلند ماند و فتق بر فاده بسته دارد و ساکن ماند و نیز او گوید که ضماد خراطین یا مغز عراقی و عذبه و یا برگ سرو و بغری السمک محلول سرشته و یا کمات خشک باریک سائیده بغری السمک محلول در سرکه سرشته و یا حضض و شب یمانی و یا پوست انار و کندر و یا آرد جو و مثل آن سریش و یا اشق و سماق و یا حنا یک جزو و گل درخت نیم جزو و یا کندر و شب و یا مازو و شراب و شرب راوند شکر و کذا قیصوم یک قبضه در سه رطل آب انداخته یکشبانه روز در تنور نگذارند هر گاه یکرطل بماند بنوشانند و تا عصر غذا ندهند و تا سه روز بعمل آرند و کذا در شراب ریحانی یک پیاله دو درم زراوند آمیخته و کذا عصاره لحیة التیس خشک سوده و ضماد و شرب طرفا و کذا کاسنی وحشی و کذا پودینه و کذا شاه بلوط خشک کرده سوده دو دانگ دارچینی و قردمانا آمیخته هر واحد نافع فتق ست و سیاهی فتق صبیان نیز اقحوان بول بپشت یا خون اونیک در احلیل و کذا ضماد حیفیه و کذا انشا بدن و طبیخ سنگ پشت مهر آمیخته بشکر و کذا ضماد خون سام ابرص نیز بسیار ست و گفته که ضماد بزرقطونا مثل غبار سوده و کذا بزر السرو کوفته بغری السمک در سرکه محلول سرشته و کذا مقل ازرق محلول بآب دهن روزه دار یا مخلوط بسفوف فول و شرب و ضماد ایرسا هر واحد نافع قیله صبیان ست و برگ اسپغول جوز او مساوی هر روز دو درم تا مدت چهل روز خوردن و کذا بیخ و برگ سنطاقلن ضماد و قیصوم و کذا انجیر و خردل و کذا شونیز و قطوره روغن زنبق در ناف هر واحد نافع قیلة الامعا ست مسیحی گوید که اگر فتق از نزول روده باشد یا شرب کنج ران یا بکیسه بیضتین باشد معالجه او باین طور کنند که مریض را بر پشت بخوابانند و پاهای او بلند نمایند تا آنچه نازل شده بموضع خود رجوع کند پس حب السرو سعد و مرزنجوش و مازو و اقاقیا و کندر و مر و صمغ بغری السمک آمیخته بر موضع فتق گذارند و بعصابه قوی بندند حتی الامکان و انگشت نهند و برای نزول معا بسوی کیسه انثیین این هم نافع ست که اول بمکان اورد کنند پس تضمید بضماد متخذ از ادویه قابض و مشدد و استرخا نمایند مثل جوز السرو و اقاقیا و عصاره لحیة التیس و پوست انار و صبر و مر و انزروت و مصطکی و کشنار و کندر و مازو خام و سماق و گلنار و آس و شب و صمغ و قرظ و طراثیث و بیدان ادویه کاسر ریاح مثل اسپل و زیره و حنا و آنچه التزاق نماید مثل دبق و بغری السمک مخلوط سازند و این ضماد نیز

برای نزول معا نافع اشق کندر صبر دبق هر واحد سه درم مقل دو درم اقاقیا انزروت هر واحد یکدرم کوفته یکشب در سرکه تر کنند و صبح بسایند و اندک
اهیل سوده بران انداخته بر پنبه مالیده ببندند و ایضاً مصطگی کندر سریش انزروت صبر حضض اقاقیا ماثیا گلنار دم الاخوین هر واحد یکدرم سائیده
بآب عنب الثعلب سرشته بر موضع نهند و ایضاً اقاقیا جوز السرو صبر پوست انار ساذج بآب صمغ سرشته ضماد کنند و بربندند و ایضاً زعرور خشک و کمات
خشک سائیده بآب غری السمک آمیخته بر موضع ضماد کنند و ایضاً مر زعفران هر واحد یک جزو بلوط جفت یا سوخته دو جزو زرده بیضه آمیخته
ضماد سازند بوعلی سینا می نویسد که اگر نزول روده و ثرب بسوی کیسه خصیه باشد رد آنها ممکن نیست و لیکن بقیاس رد آنها از فتق فوق آن مشکل
بود چه آن باستلقا و اومای عضو دست سهل باشد پس اگر فتق زیاده باشد از تخفیف آنچه بسبب رطوبت تمیع شده باشد و ضم آنچه منفتق گردیده باشد
اغفال کنند و در الحمام او حیله سازند و چون رد آن مشکل گردد مریض را در آب گرم نشانند و بر منفتق ملینات ضماد نمایند یا بپارچه گرم تکمید کنند تا
رجوع کند پس ادویه جامعه بران نهاده بربندند و بر پشت بخوابانند و بستن بر فاده های مربع باشد چه رفاده کروی توسیع میکند و فتق عظیم را
انجام چاره نباشد و این اعلام نزدیک این فتق نشاید بر دوا ادویه مشهوره که صاحب فتق بدان انتفاع یابد سنجرنیا است و طبیخ جوز السرو
و خصوصاً سنجرنیا و کوفی در آن حل کرده و اضمده که بر فتق استعمال کنند باید که بر دو لب فتق جمع و بقیه بالا مستقلص شده باشد و از رد آنچه نازل
شده فارغ گشته باشد و بعد از آن تضمید نمایند بکدامی از این اضمده متخذ از ابهل و از جوز السرو و از برگ سرو چه اینها اصول اضمده و جامع کثرت
نفع اند و از مقل و کتیرا و صمغ عربی و غری السمک و غری السجاده و دبق و کمات خشک و شحم سرطانات و گل سرخ با اقماع آن و جمیع قوابض و مصطگی
و آس یابس و ماش مقشر و ثمر طرفا و مغره و قنطوریون و صبر سقطری و مر و ایضاً اشق و کندر باقی اجزا همانست که در قول مسیحی گذشت و این ضماد خفیف است
بگیرند مصطگی و انزروت و کندر ساذج و ابریشم محلول در نبیذ موثیر آمیخته بکاغذ طلا کرده بربندند و این ضماد مثل آن است صبر سریشم
کندر و ایضاً بگیرند جوز السرو کندر و اقاقیا و گلنار و انزروت و دم الاخوین و مر و حضض و ابهل ساذج باریک سائیده بصمغ سرشته بموضع فتق
بچسپانند تا آنکه خود بیفتد و این ضماد نیکو است و مناسب است که فتق صبیان را ملتحم سازد بگیرند پوست انار ده درم مازو خام پنج درم در شراب
قابض پنج اوقیه خوب بجوشانند در صمغ و بسوی فوق نمایند و بعد تطول موضع بآب سرد این ضماد نهند و در هفته یا عشره یکبار بگشایند و این ضماد
عجیب است مصطگی منثور کندر جوز السرو غری السمک انزروت ساذج غری السمک را در سرکه گداخته با ادویه دیگر آمیخته ضماد سازند و صبیان
را گاهی ضماد گلنار و زیره قنطوریا و بیخ سوسن دشتی کفایت کند و گاهی تضمید بعدس الماء که از قبیل طحلب است و گاهی طلا بمقل محلول در شراب
و گلنار و دهن زنبق یا جندبیدستر و خصوصاً آنچه مائی باشد و گاهی سریشم با آرد جو ایشان را کافی باشد صاحب کامل گوید که هر گاه حدوث
فتق از انخراق صفاق باشد صحت او مشکل است و در آن ادویه و اضمده فائده نکند و هر گاه حدوث او از رطوبت مرخیه و از تخلخل صفاق بود علاج آن
با ضمده باشد و این ضماد نافع فتق است جوز السرو و پوست انار و مازو هر واحد ده درم شب یمانی و گلنار و قشور کندر هر واحد پنج درم همه را باریک
سائیده بشراب قابض بجوشانند و بران اندک سریشم و آرد باقلا انداخته ضماد کنند و بربندند و اگر این از نزول معا بسوی کیسه انثیین باشد باید که
در آن حمام از جلوس استعمال نمایند و بعد تطول بر خصیه یا بر موضع فتق بآب طبیخ گزمازج و جوز السرو سرد کرده و مالش روغن خلاف بربندند و این
ضماد قوی تر از اول است بگیرند پوست جوز السرو و گزمازج و گل سرخ و شب یمانی و مر و گلنار و مازو و قشور کندر و جفت بلوط و اقماع انار ترش
و خبث الحدید و صبر و آرد باقلا و سریشم و آس و صمغ آلو و صمغ عربی و غری السمک هر واحد یکجزو و ازین ادویه آنچه سودنی است بسایند و صمغ و سریشم
و غری السمک را بگدازند و ادویه بدان آمیخته بر موضع فتق و ناف بیرون آمده و انثیین ضماد کنند و بحمام بربندند و ایضاً جفت بلوط و جوز السرو
و اقماع انار ترش هر واحد یکجزو قشار کندر و مازو و سماق و اقاقیا و قرط و طراثیث و حلزون و صدف سوخته و شادنه هر واحد نیم جزو و غری السمک
دو جزو همه را باریک سائیده و غری السمک را در آبی که در آن اشق تر کرده باشند گداخته با ادویه بیامیزند و بدستور استعمال نمایند و صاحب [illegible] باید

این ضماد مجرب است

که از ادویهٔ مولدهٔ ریاح و امتلای غذا و شراب و از استحمام کثیر بگرمابه و قابضه و از حرکت قوی و ریاضت شدید منع کنند و احیاناً جوارش کمونی و انجدان و جوارش
فوتنج و جوارش نیندا و لیقون و معجون سنجرنیا و همه آنچه محلل ریاح باشد بدهند و هم او گوید که از قروح معای آنچه حادث از انخراق صفاق باشد بادویه
به نشود لیکن علاج آن باهن و داغ نمایند و یا سجام ببندند و این وقتی ست که نازل از معا و ثرب اندک باشد و اما هرگاه نازل بسوی کنج ران یا بسوی
کیسهٔ انثیین بسیار بود آنرا دوائی نیست مگر داغ بهر آنکه داغ تجفیف رطوبت کند و اجرای مجاری را بکشد و بعض او ببعض منضم گردد و اما علاج بادویه
مثل علاج فتق باشد و آن این ست که روده را از انثیین بدست اندک اندک بلایمت و مدارات بر دارند تا بموضع خود رجوع کند و ادویه بر پارچه
طلا کرده بر انثیین ضماد کنند و بعبارت خلاف معمول از جلد گذارند و مثل سجام محکم ببندند و این ضماد نافع قروح معای و ثربی ست بگیرند قرظ و طراثیث
و جفت بلوط و اقاقیا و گلنار و سرگشین و پوست انار و کندر و صبر و مر و انزروت و مصطکی و قشار کندر و کزمازج و شب یمانی اسرب هر واحد یک جزو
و زیت مقطر نیم جزو همه را باریک سائیده تا بگیرد در ان غری السمک گداخته باشند سرشته بدستور مذکور ضماد نمایند و سجام را از موضع نگشایند حتی که
بوقت حاجت براز چون متحرج باشد که از ان روده بر فرود نزول نماید لیکن حیله در براز از غیر گشادن سجام سازند جرجانی گوید که هرگاه روده
یا ثرب فرود آید آب گرم بر انجا ریزند تا نرم گردد و بیمار را در آبزن نشانند و روغن بابونه گرم کرده همی مالند و شبث پخته بر انجا همی نهند تا بجای خویش
باز رود بعد از ان بر فاده بهموار ببندند تا فرو دنیاید و از طعامها و سوداهای بادناک چون لوبیا و باقلا و عدس و امرود و سیب و خیار و بادنگ و از مجامعت
و از بانگ کردن و بسیر خوردن و پیاده رفتن و بسیار نشستن و از کار با رنج پرهیز کردن و از سرفه نگاه داشتن و اگر انجا بیگاه داغ کنند تا سوراخ
تنگ تر شود صواب بود و ادویهٔ قابض بر نهادن نیز سوراخ تنگ کند و آن جایگاه را سبک کند و داروهای قابض این ست و آن در قول سیمی مذکور
شد و آنچه رطوبات را کم کند چون جوز السرو و برگ او و چیزهای نرم کننده و قوت دهنده چون زفت و علک البطم و رانتیج و مقل با آن ادویه نیز بیامیزند
و این ضماد سودمند ست جوز سرو و مورد و سعد و مرزنجوش و مازو و اقاقیا و کندر و صمغ همه را بشراب حل کنند و ادویه بدان بسرشند و این ضماد
کودکان را نافع ست سماق و خشک کوفته بیخته با موم و پیه ماهی بسرشند و بر انجا نهند ابن الیاس گوید که اگر فتق بسبب رطوبت افزاید موسع مجرب باشد
هر صبح زیره و کرویا هر واحد سه درم و شکر سفید ده درم بیاشامند و جوارش کمونی یا جوارش کندر یکمثقال بخورند و غذا مطجن قلیه با مصالح تناول
نمایند و یا معجون سنجرنیا مثقال سحرگاه بخورند و این ضماد کنند سرگشین جوز سرو مازو پوست انار جفت بلوط آرد باقلا آس کوفته بیخته با آب سرد سرشته ضماد سازند و اگر
نزول امعاء در کیسهٔ خصیتین باشد آنرا قیله دادره نامند جوارش کمونی یا جوارش کندر یکمثقال هر صبح بدهند و غذا بقوت و این ضماد نمایند جفت بلوط اقاقیا انار ترش سرگشین
صمغ آس سیاه غری السمک کزمازج گل سرخ خشک آس مازو ساذج کوفته بیخته با آب آس رطب سرشته بر موضع فتق ضماد کنند و ببندند و در هر هفته بگشایند و اگر
طاقت آن نبود سه روز بداند و صاحب این مرض از بقول منفخه و حموضات و البان و استحمام بسیار و جماع و حرکت سخت و امتلای ریاح و غذا حذر کنند
خجندی گوید که هر صباح شربت از زیره و نانخواه و کرویا هر واحد یکدرم گلقند ده درم بنوشند و اگر حاجت باخراج ماده بود حقنه بهتر از
مطبوخ و قی ست و هرگاه روده و ثرب فرود آید مریض را بر پشت بخوابانند و هر دو پای او بر دارند و بر دیوار زنند و یا در آب گرم نشانند و بپارچه
در آب گرم تر کرده تکمید نمایند و الا هر دو پای مریض گرفته بردارند و حرکت قوی دهند و بسوی قدام راست کنند و از جوارشات نافعه درین مرض کمونی
و جوارش کندر و از معاجین سنجرنیا و تریاق اربعه است هر چه ازینها حاضر باشد یکمثقال هر صبح بخورند و همواره بلجام ببندند و از بد خاصه وقت حرکت قوی
و مجامعت و حمام و این ضماد نافع ست مصطکی انزروت کندر جوز سرو و برگ او اقاقیا گلنار دم الاخوین مر شب هر واحد یکجزو غری السمک و سرگشین
هر واحد یک نیم جزو کوفته با آب مورد بسرشند و بر موضع نهاده ببندند و تا سه روز نگشایند و گویند که ادرهٔ انشقاقی گاهی ملتحم میشود اگر لزوم علاج نمایند
و تا سی روز مریض بر پشت افتاده ماند و این طلا نماید پوست انار ده درم مازو خام سه درم در پنج اوقیه شراب قابض پخته بعد سرد کردن بر موضع
نهند و در هر هفته یکبار بگشایند و آبیکه در ان جوز سرو جوشانیده باشد با شراب بنوشند و نیم مثقال جوز السرو سائیده هر روز خوردن بسیار نافع ست

انطاکی گوید که در فتق ثربی و معائی مبادرت بدافع کنند و بعد از آن مرهمی محلل مجفف مثل بنجنوش و فلاسفه و جوارش فلافلی تناول نمایند و از حیله‌های عجیب خفی این ست که در ابتدای فتق مبادرت بمحرق صلب گوشت قریب خایه نمایند و در آن رشته داخل کنند و هر روز حرکت دهند مع تمرین [illegible] که در آن جند بیدستر جوشانیده باشند و شرب عنبر مجرب ست و کذا اولا مقناطیس بنوشند پس موسیائی و صمغ و خبث الحدید تا آنکه این دوا بموضع فتق منجذب نشود و شرب نبات معروف باذناب الخیل علی التواتر التحام او میکند و اگر جمیع انواع مرشش و مازو و سرو و صبر و اقاقیا و سعد و انواع گل و مورد و آس مرو با قلامی مطبوخ در برگ قلوبای مدقوق در زفت و قیر مجموع با آنچه میسر آید بعد رد فتق بچسپانند و بر بندند و چند روز مریض به پشت بخوابد و حرکت سختی نکند تا [illegible] صاحب خلاصه نوشته که اگر در آغاز این علت یکدرم کندر سفید با دو درم نشک آمیخته با قدری شیر ماده گاو سفوف نمایند فائده دهد و در فتق کودکان [illegible] ثمن درم چوب فاوانیا و بقدر نخود پنیر خرگوش کوفته با یک ملعقه شربت اصول مشتة بر بهند و موی زیر را با سپیده گرده نبرد در صلایه نیک حل کنند تا چون مرهم شود و طلا کنند و این ضماد قیله و ادره را سودمندست لبان انزروت شیاف مامیثا اقاقیا هر کدام چهار درم گلنار دم الاخوین پوست انار انزروت مرکی هر کدام سه درم کوفته بیخته با آب مسائیده ضماد کنند و بگذارند تا از خود جدا شود و آنگاه تجدید ضماد کنند و محمد زکریا میگوید که چون یک قبضه قیصوم را بیک و نیم رطل آب بخته سر بسته در تنور بدارند تا بیک رطل آید صاف نموده هر بامداد تا سه روز بنوشند و بعد از آن تا سه ساعت نگذرد غذا نخورند فتق را البته زائل سازد باذن الله تعالی

علاج فتق ریحی

موضع فتق را بسته دارند و جوارش کمونی بخورند و ایضا ادویه محلل ریاح که در علاج استسقای طبلی گذشته استعمال نمایند و از چیزهای بادانگیز و سائر حرکات مذکوره بالا حذر کنند و بروغن بابونه و قسط و شبت و سداب و مانند آن بمالند تنها یا جند بیدستر در آن حل کرده و جوز السرو و صبر و برگ سداب و مازو و بابونه مساوی کوفته بیخته بروغن قسط ضماد نمایند و بستن خریطه با قرقرحا سوده پر کرده بر خصیه اکثر در یک روز نفع بخشد و شرب [illegible] و شرب سداب اندک و شیر [illegible] که در خصیه صبیان بود نافع ست اقوال اطبا شیخ میگوید که اگر از ریح باشد بآبی که در آن بابونه و شبت و مرزنجوش و اکلیل الملک و برنجاسف جوشانیده باشند نطول سازند و بعد از آن بروغنی که در آن جند بیدستر و فرفیون حل کرده باشند مالش نمایند و اندکی در احلیل چکانند شیخ میفرماید که تدبیر در فتق ریحی این ست که متنفخات از بقول و حبوب و امتلای مفرط مؤدی بقراقر و سوء هضم و شرب شراب [illegible] و شراب تازه و نفاخ ترک نمایند و ادویه محلل ریاح مثل کمونی و سنجرینیا و اطریفل کبیر هر واحد بطبیخ خولنجان بخورند و این معجون برای ایشان نیکوست بگیرند برگ سداب خشک زوفا زیره نانخواه فنجنگشت دوج و بوره ارمنی و پودینه مساوی و افتیمون مثل مجموع بعسل بیامیزند و به سداب و زیره و فنجنگشت و دوج و پودینه و حب الغار و مرزنجوش و شیح و میعه ضماد سازند و روغنها مثل روغن قسط و زنبق و ناردین خاصه بمالند و بجلاب ریاح اکثر تکمید نمایند و چون درد شدت کند شیافات متخذه از عسل و نطرون و جاوشیر و سکبینج و زیره و تخم سداب و برگ سداب و جند بیدستر مجموع یا بعض آن حسب حاجت استعمال کنند ایلاقی و جرجانی مینویسند که از طعامها و میوه‌های بادناک پرهیز کنند و جوارش زیره و معجون حب الغار بکار برند و روغن زنبق یک وقیه مشک مثقال جند بیدستر مثقال آمیخته بدارند و در احلیل چکانند و یا غالیه بروغن بان حل کرده چکانند و جند بیدستر و فرفیون در روغن یاسمین حل کرده بمالند و سنجرینیا و ادویه مذکوره در علاج استسقای طبلی سودمند باشد و این حب ریاح را بشکند تخم کرفس انیسون حب [illegible] مصطکی زعفران هلیله کابلی بلیله آمله هر یک دو درم سکبینج مقل هر یک یکدرم و نیم پودینه فطراسالیون فقاح اذخر قسط [illegible] ریوند چینی اسارون هر یک نیم درم یکمثقال هر صبح بخورند و ضمادی که سابق مذکور شد بکار برند و از حرکات پرهیز کنند خاصه بر سیری شکم و از جماع و اگر حاجت بدان باشد تا معده از طعام سبک نشود جماع نکنند و اول بندی که لایق اوست ببندند پس جماع و دیگر حرکتها کنند محمد بن الیاس گوید که هر صبح جلاب از تخم کرفس و انیسون و بادیان هر واحد سه درم و از گلقند عسلی ده درم بنوشند و غذا نخودات بشیره قرطم و تخم [illegible] و کبوتر و دشتی و گنجشک خورند و بعد از آن معمولی به بندند و یا هر صباح جوارش کمونی یک مثقال و از سنجرینیا درم بخورند و تنقیه موضع

از تخم سداب و تخم فنجنکشت و وج و پودینه و مرزنجوش و قیسوم و ترمس نمایند و با دهان حاره و محلله مثل روغن خیری و نرگس و مانند آن بالش موضع کنند و یا این سفوف بخورند تخم سداب انیسون بادیان تخم گزر کرد یا تخم کرفس ناخواه هر واحد سه درم زیره سیاه چهار درم تخم فنجنکشت دو درم کوفته بیخته هر صباح سه درم بعرق بادیان یا سکنجبین شکر هر واحد دو درم تناول نمایند تحفه سعدی گوید که هر صباح شربتی از بادیان و انیسون و تخم فنجنکشت هر واحد یکدرم و گلقند ده درم بنوشند و غذا نخود با طیهو با مصالح گرم تناول کنند و تریاق اربعه بخورند و سداب فنجنکشت مرزنجوش پودینه وج شیح مساوی با آب برگ سداب و اندک سرکه ضماد کنند و روغن سداب و امثال آن بمالند و سفوفیکه در قول محمود گذشت سه درم بجلاب گلقند و بادیان و ناخواه بخورند ابو منصور گوید که دوام اغذیه و ادویه محلل ریاح نمایند و در اطعمه زیره و ناخواه و افاویه زیاده اندازند و از اغذیه منفخه مثل باقلا و لوبیا و عدس و بقول و فواکه رطب و شرب آب سرد و خاصه بر نهار اجتناب کنند و واقد گوید که در ازاله فتق ریحی جای طمع نیست علی الاصح و لیکن تخفیف ترک منفخات مثل فول و شیر و اکثار از کاسر ات ریاح مثل فلاسفه و کمونی و جوارش ملوک باید کرد میر عوض نوشته که در قیلۂ ریحی جند بیدستر و فرفیون بروغن یاسمین حل کرده در احلیل چکانند و این سفوف بکار برند بادیان پنجاه درم انیسون بیست درم شیح ارمنی ده درم اصل السوس سه درم زیره سفید هفت درم مرصافی اشق هر کدام شش درم و اشق را در آب یاسمین و آب پودینه حل کنند و باقی ادویه را کوفته بیخته با آن سرشته بگذارند تا خشک شود بار دیگر باریک سائیده قند سفید چند آن آمیخته بقدر سه درم از ان هر بامداد و شبانگاه استعمال کنند

علاج فتق مائی

به معجون کنند و اطریفلات و فنجنوش و معجون فلاسفه و خبث الحدید مداومت کنند و ضمادات منشفه رطوبات مثل خاکستر چوب انگور و خاکستر چوب بلوط بروغن زیت که بطبخ قوام آن نموده باشند آمیخته و یا آنچه از نطرون و عاقرقرحا و قیشیشا و مقل و ناخواه در روغن زنبق سازند و یا از سرگین گاو و سرگین کبوتر سرگین گوسفند فلفل زیره سیاه بوره ارمنی با روغن زیت سرشته استعمال نمایند و بقول اهل هند خوردن زرد چوبه با آب بغایت مجرب و بستن برگ تنباکو خشک بر خصیه نهایت مفید است و آنچه در علاج استسقای زقی گفته شد بکار برند و از اغذیه مولد رطوبات و مدرات پرهیز نمایند و اگر سود نه بخشد نشتر بر خصیه زنند و رطوبت را برآرند و چون عود کند باز چنین کنند و بعضی بعد اخراج آب داغ میدهند و بعد از ان مرهم مدمل میگذارند و گویند که اجتماع آب که بسبب برودت کیسه انثیین باشد بسبب گرمی داغ مبدل بحرارت میگردد و دیگر بار رطوبت تولد نمیکند **اقوال متجربین** سوید گوید که طلاء بروغن دارچینی و قردمانا و کذا بزرکتان و حلبه و کذا سوسنج و زیره و کذا مویز منقی و فلفل و کذا قیشیشا و عاقرقرحا و کذا حب الغار و کذا خاکستر گرم و زیت خوشبو و شرب و ضماد اقحوان و شرب عصاره تخم انیسون هر واحد ده درم مائی و قیلۂ مائی را نافع است [illegible] میگوید که استفراغ مائیت ببزل کنند و اگر خوف عود آن باشد بعلاج بزل نمایند اگر خواهند داغ نهند باین نوع که آهن باریک که در ان خمی باشد گرم کنند مثل آله داغ و خصیتین را در کیسه او بالا کرده ببندند و آله داغ را در ران داخل کرده بر ران دور کنند تا آنکه [illegible] کنند و باشد و بعد از ان در ان آب داخل نشود و هر قدر که بمدخل [illegible] کرده شود بهتر است بعده [illegible] نمایند و امثال آن کنند [illegible] اندک قطع میکنند پس داغ میدهند و بر شق قوابض می نهند و مریض را از شرب آب منع کنند و با ضمادۂ قیلۂ مائی از جنس ضماد استسقا و محلل بود و مثل این ضماد بگیرند سوسنج و زیره و مویز منقی بسایند تا مثل مرهم گردد ضماد کنند و ایضاً بگیرند فلفل و حب الغار و اورق و موم و زیت [illegible] و از ان مرهم سازند و بران نهند و ایضاً بگیرند خاکستر بلوط و زیت مقوم بطبخ آمیزند و بدان ضماد کنند که خیلی سودمند است و بگیرند نطرون سی درم و موم شش اوقیه و زیت شش اوقیه و فلفل صد عدد و حب الغار شصت عدد و از ان لزوم ضماد نمایند و مقل عربی با آب دهن انسان [illegible] مائی صبیان را تحلیل کند [illegible] می نویسد که چون آب میان انثیین و جلد آنها جمع شود باید که این ضماد نمایند فلفل ده درم نطرون بیست درم حب الغار مثل فلفل باریک سائیده و موم و مخ و زیت الانفاق بقدر حاجت گداخته ادویه در ان [illegible] ضماد کنند و ایضاً بگیرند [illegible]

و در آب خوب بجوشانند و آب صاف آن بگیرند و بدان روغن سوسن که در آن موم سرخ گداخته باشند نیک آمیخته بر انثیین ضماد نمایند و ایضاً موم سرخ پنجاه درم زفت اشق هر واحد چهل درم شب پانزده درم شب را باریک سایند و زفت و موم را با زیت انفاق بقدر حاجت بگدازند و اشق را با آب گرم حل کنند و در هاون بزنند تا هموار گردد و بر خصیتین که در آن آب باشد ضماد کنند و ایضاً بگیرند سرگین کبوتر و نطرون و زیره و کرویا هر واحد یک جزو زفت رومی و موم سرخ هر واحد دو جزو ادویه را باریک سایند و زفت در قدری روغن قسط یا روغن ناردین گداخته خوب بیامیزند و ضماد نمایند و چون این اشیا استعمال کنند و آب تحلیل نشود بزل آن کنند پس اگر انثیین را [illegible] عارض شود بزهره گاو و قدری عسل و یا به [illegible] زیبق که در آن اندکی چند بیدستر حل کرده باشند یا روغن ناردین طلا نمایند و این ضماد نیز آب خصیه را نافع است بگیرند خاکستر [illegible] و [illegible] آمیزند و تضمید موضع بدان نمایند و در سر [illegible] تبدیل آن کنند و این ضماد صبیان را نیکوست بگیرند مقل و کوفته در سرکه حل کنند و بر خصیتین ضماد کنند اسمعیل گوید که آب کمتر خورند و معجون کندری بکار برند و ضمادهای استسقای زقی بر نهند و یا این ضماد آرد جو سعد گل ارمنی زیره کرمانی برگ مورد و پشک گوسفند مساوی بکوبند و با آب [illegible] یا سرکه آمیخته ضماد سازند و ایضاً آرد حلبه آرد جو سرگین کبوتر هر یک جزو سرگین گاو دو جزو ملک الملح سه جزو پیه گرده شش جزو ملح را با پیه بگدازند و اندکی روغن زیت آمیزند و دوا را بدان بسرشند و [illegible] و خاکستر شاخ [illegible] با روغن پوست طلا کردن سود دارد و اگر آب بسیار باشد بزل کنند [illegible] و قوت را نگاه دارند ابن الیاس گوید که اگر سبب فتق آب کثیر باشد که بکیسه خصیتین [illegible] و انیسون هر واحد سه درم و گلقند عسلی ده درم بجوشانند و [illegible] لیکن در آن خطر است و موضع را بسرگین گاو و آرد جو و سعد ضماد سازند و یا [illegible] و در آن چند بیدستر و [illegible] حل کرده باشند [illegible] هر واحد دو درم کوفته بیخته شربتی سه درم با آب گرم یا جلاب شکر سفید یا با آب بادیان [illegible] شاخ [illegible] و تضمید موضع بدان کنند و این روغن [illegible] پیه [illegible] آمیخته طلا نمایند و این طلا نافع کند ورق سعد آرد جو فلفل حب الغار زیره [illegible] سرگین گاو [illegible]

علاج قروالی در ابتدا پرهیز و اصلاح اغذیه کنند و حب الغار فلفل نطرون هر واحد سه درم سرگین کبوتر ده درم زیره یک درم اشق [illegible] دو درم زفت به روغن قسط گداخته یکدرم شب سه درم موم چهار درم زیت انفاق [illegible] و موم به روغن گداخته آمیزند و حل کنند تا هموار گردد و بر خصیتین ضماد کنند و اگر آب تحلیل نشود [illegible] بزل نمایند [illegible] آرند و بعد اخراج آب بر موضع دوای خشک بپاشند و ببندند لیکن بدین علاج [illegible] بعض اطبا معالجه این مرض با آهن بدین طریق میکنند که موضع را شق نموده آب بر می آرند [illegible] تا آب عود نکند و بعضی معالجه موضع بعد شکافتن با دویه حاده که لحم را بخورند [illegible] و بعضی از ایشان معالجه این موضع بداغ میکنند انطاکی گوید که اگر آب از رنگ معلوم آید داغ نهند و اگر [illegible] باشد پس صحیح آنست [illegible] نیست و هرگاه آب برآرند باز عود کند و لیکن گاهی در امزجه حاره [illegible] شود و [illegible] در آن هنگام مسهل شود گیلانی گوید که گاهی استفراغ با ضمده مخرج مائیت و با دویه محلله استفراغ رطوبات [illegible] الاصول [illegible] میکنند و استفراغ [illegible] مثلا [illegible] ریوند چینی دو درم [illegible] سرشته یکدرم [illegible]

و بعد از ان با آهن یا با ادویه حاره مسخنه داغ سید نهند و اگر در موضع رطوبت جمع گردد استعمال این دوا باید کرد بگیرند موم دو رطل و نیم زفت و اشق هر یک چهار اوقیه شب ارطبه یکنیم اوقیه بدستور مرهم ساخته ضماد کنند بعض اطبا گفته اند که در قیلة الماء اولا فصد باسلیق کنند مطبوخ افتیمون بعده حب اصطمیقون خورانند بعد از ان مداومت لبن کنانند و بر اغذیه حقیقت تا اقتصار نمایند بعد از ان بر پشت بخوابانند و خصیتین را بسوی بالا جمع کنند تا بسوی داخل رجوع کنند بعده بالد برفق بربندند و گاهی بعد از ان برای تنگی موضع مقیس لضمادات قابضه مسکنه حرارت ضماد می کنند

علاج قروکمی و ادره و دوالی

در قروکمی تنقیه سودا کنند و همه آنچه در علاج اورام صلب و خصیه و جز آن از طلاءات و لطوخات مسطور ست بکار برند و قی کنانند و علاج ادره دوالی همانست که در مبحث دوالی صفن گذشت و بقول شیخ علاج قیلة اللحم علاج اورام صلبه است و بیشتر در قیلة الدوالی بالیدن مرهم باسلیقون و مخلوط لبینه و نحو آنها اکتفا کنند و بقول صاحب کامل علاج قروکمی بمثل علاج اورام حاره حاد و در حجم انثیین باشد این ضماد برای آن نافع ست مقل ازرق و پیه خوک هر واحد یکجزو [illegible] ضماد کنند و علاج قروالدوالی بمثل [illegible] [illegible] علاج قروکمی با آهن خطر دارد و مهرآنکه تا لیح او [illegible] و برای تخفیف مرض عروق ظاهر خصیه بکشایند

نتوی سره

عبارت از بلند شدن ناف و آن گاهی بسبب فتق صفاق در جانب ناف و خروج ثرب یا روده افتد و گاهی بسبب استسقا از اجتماع رطوبت در ناف بود فقط چنانچه در استسقای زقی و یا از نفوذ ریح اندران موضع چنانچه در استسقای طبلی و گاهی بسبب انفتاح و انشقاق ورید یا شریان و سیلان خون و اجتماع آن زیر جلد محاذی ناف بود چنانچه در ورم انورسما و گاهی بسبب ورم صلب و گاهی از روئیدن گوشت زائد تحت جلد بود و طریق تشخیص این اسباب اولا رنگ و لینت و صلابت او دریافت نمایند اگر رنگ آن همرنگ بدن باشد پس از دست غمز نمایند اگر نرم بود و از غمز بسوی داخل غائب شود و قرقره کند و باستعمال مرخیات از حمام و غیره و وقت عطس زیاده شود از فتق ثربی یا معائی باشد پس اگر ثرب نیز شگافته باشد و روده تنها بیرون آمده و قرقره کند خاصه بر امتلا و اگر نرم بود و از غمز غائب نشود از رطوبت باشد و اگر نرم تر و با آواز بود و از غمز باسے بادی زیاده شود از ریح باشد و اگر رنگ آن نیلجی یا سیاه بود از سیلان خون باشد و اگر سخت بود و کم و زیاده نشود و از غمز غائب نگردد پس اگر با درد بود از ورم صلب باشد و الا از روئیدن گوشت زائد علاج آنچه از فتق باشد بعلاج فتق ثربی و معائی که مذکور شد سابق کنند و آنچه از رطوبت یا ریح باشد علاج فتق مائی و ریحی نمایند و الضماد آرد جو سرگین گاو و پشک گوسفند بهم آمیخته ضماد نمایند و ضماد نانخواه و کرویا هر واحد یکدرم و سفیدی بیضه سنگ پشت و عدد از مجربات

دور ریختن بادیان یا زیره یا نانخواه سوده در کیسه کرده بر بندند و اشیاء که سر ریاح شکن باشد ضماد آن استعمال نمایند و آنچه از انتفاخ جنگ بود بچسپانیدن زلو خون از آن موضع بر آرند بعده ادویهٔ قابضه بران ضماد نمایند و آنچه از نباتات لحم باشد ترک او بر حال خود بهتر است بهر آنکه این محتاج بقطع و خیاطت بود و در آن خوف هلاکت است و بدانند که اگر طفل را نتو سره از ایام ولادت بسبب سوء تدبیری ناف افتد در همان ایام بهر اصلاح آن رفاده بندند و قطعهٔ اسرب یا خریطه که از سرب سوهان کرده یا سرمه سوده پر نموده باشند بران نهاده بعصابه بسته دارند و از اشیای بادی احتراز واجب است و اگر بدست بران بگذرد و مستحکم گردد علاج نپذیرد و شیخ میفرماید که گاهی در صبیان کثرت گریه نتو سره پیدا کند و بعضی از اسباب فتق احداث نماید و در آن نانخواه سوده بسفیدهٔ بیضه سرشته طلا کنند و بخرقهٔ کتان رقیق بپوشند و یا زمس تلخ سوخته با نبید مبلول نموده بران بندند و قویتر ازین قوابض حاره مثل مر و پوست سرو و جوز السرو و صبر و اقاقیاست و آنچه در باب فتق گفته شد و گویند که طلای تنکار و مصطکی با روغن کنجد نیز نافع بود

ورم سره

گاه باشد که بوقت قطع ناف بسبب ضعف عضو ورم حادث شود چنانچه در اعضای مجروح ورم پیدا میگردد علاج مرداسنگ سفیده کاشغری رسوت کمیله با آب عنب الثعلب سبز و آب کشنیز سبز سائیده ضماد کنند و بقول شیخ بگیرند شنکال که آن مخنوش است و علک البطم و مهره و بر روغن کنجد گداخته طفل را بخورانند و بر ناف او طلا نمایند

تقیح سره

هرگاه ناف سخته شود و ریم کند باید که ذرورات مجففه مثل مرداسنگ و سندروس و غبار آسیا و سنگ جراحت و گلخ سفید و مانند آن سائیده بپاشند و صندل سرخ و جدوار و حضض و گل ارمنی و دم الاخوین با آب کشنیز تر بحوالی ناف طلا کنند و اگر ازین تدبیر فایده نشود و طفل زیاده از دو ماه باشد اول دو عدد زلو حوالی ناف بچسپانند بعد آن ذرور ادویهٔ مذکوره بکار برند و قطعهٔ اسرب چند روز بر ناف بستن از جمیع تدابیر مستغنی میسازد و جراحت که صدید را بالتیام می آرد مجرب است و بهتر اینست که اول ذرور مذکور بر ناف بپاشند و بران قطع مدور اسرب نهاده بعصابه بر بندند و گویند که طلای سرب با روغن گل سوده و گذاشتن قطعهٔ اسربی بران از دیگر تدابیر بی نیاز میگرداند و تا دو هفته بعمل آرند

تحرک سره

جنبیدن و بیجا شدن ناف بدانکه اصل و معتمد است قول بعضی اساتذه اینست که آن حرکت عضلهٔ شکم قریب ناف از جای خود است و علاجش مالش شکم و رگ که قریب شتالنگ است بروغن گل و دیگر روغنهای ملینه و محلله بود و بعضی گویند که آن قولنج التوائی است و تحرک رودهٔ از موضع خویش و مکید راه وقوع آنست غالباً بعد حرکت مزعجه و علاجش استلقا و دلک و جنبش دست و پاست و از مجربات صاحب کتاب الرحمه بستن نان گندم گرم است و خوردن انار ترش بجمیع اجزای آن افشرده و غذا نان گندم و عسل و گاهی سیماب بنوشانند و اگر بر پا ایستاده مریض را و اثر گون بنمایند چنانچه در علاج قولنج التوائی مسطور شد و صاحب شفاء الاسقام مینویسد که سقوط سره مرض مشهور است میان مردم و کثیر الوقوع شدید الباس است و آنرا خواص و عوام میدانند و کسی در کتب طبیه ذکر آن نپرداخته و آن دردیست در شکم نزدیک ناف و نواحی آن مشابه بدرد مغص و در اکثر با آن اختلاج قوی در سره بود و تشنگی بسیار باشد بهر قدر که آب بنوشند در روز زیاده شود و تشنگی ساکن نشود و سببش احتباس مائیت بالجمیت میان ثرب و صفاق است و این مائیت از جگر بسوی ناف مندفع میگردد بنحویکه در استسقای زقی گفته شد و گاهی از ان آواز آب محسوس میشود و قی هم کند و سبب عطش در ان بسبب انسداد مجاری که از ان آب بامعا میرسد و یا بسبب انسداد فوهات ماساریقا بود پس آب بجگر نرسد لهذا چون مزمن شود باستسقا انجامد لهذا گفته کسی را که مغص و اوجاع حوالی ناف و درد در قطن دائم باشد و بعد از مسهل دفع آن ممکن نشود و امراض معوی با استسقای طبلی گردد و علاجش تحلیل آن مائیت در جهت است بنفوذات و معاجین و جوارشات محلله رطوبات ریح

مثل سفوف اصول و حاکمی و تجویز قشر اترج و خلاصه گلقند با انیسون و مصطکی و عود و زیره و بادیان آمیخته و جوارش عود و مصطکی و کمونی و فلافلی و شربت اصول و شربت عود و شربت خوخ زهری و اگر حاجت مسهل شود جوارش اسقف و سفرجلی مسهل دهند و یا این دوا نمایند غاریقون یک مثقال تربد و راوند هر واحد یکدرم غافث نیم درم کشوث ربع درم زنجبیل و مقل ازرق و انیسون و رب السوس هر واحد ربع درم کوفته بیخته بشربت اصول سرشته بلیسند و تکمید با ضمادهای مسخنه و محلله و تدهین و دلک بهمین نوع روغنها کنند و مبردات و مائیات ترک نمایند و تغذیه باغذیه لطیفه جید الکیموس سریع الهضم سازند و بعضی هر دو محاجم ناری بر ناف میگذارند و سیخ و بائیست تحلیل شود و نزد اهل هند صحیح ترین علامات او نزدال رگ نابض زیر ناف ست از محل خود وا ازان اسهال و پیچش نیز عارض شود و از جمله تدابیر که درین استعمال میفرمایند مالش شکم ست و گویند که تخم ترب با عسل خوردن مفید ست و کچهکانی یک ماشه سوده در قند سیاه و روغن گاو هر واحد شش ماشه آمیخته خوردن جوز القی در آب سائیده بر کف دست و کف پا طلا کردن برای بیجا شدن ناف نافع نوشته اند و همچنین کچهکانی سوخته اجواین مساوی کوفته بیخته بقند سیاه آمیخته حب بسته بقدر یکماشه به روغن گاو خورند و در نسخه دیگر نافع اسهال که بسبب بیجا شدن ناف باشد زنجبیل نیز داخل ست و این ضماد نافع بیجا شدن ناف ست شب یمانی سه درم مازو سه عدد گلنار پوست انار کزمازج جوز السرو هر واحد یکدرم بدردی سرکه آمیخته ضماد کنند و بعصابه بربندند

امراض رحم

یعنی بیماریهای زهدان و آن چهل و یک مرض ست یعنی اوجاع رحم و حرقت آن و اورام رحم و دبیله رحم و سرطان رحم و بثور و قروح رحم و اکله آن و بثور رحم و ناصور رحم و انشقاق رحم و اجتماع آب در رحم و نفخ رحم و میلان رحم و انقلاب رحم و اختناق الرحم و احتباس طمث و کثرت طمث و ضعف رحم و سیلان رحم و سیلان منی از رحم و حکه رحم و بواسیر رحم و ثالیل آن و رتق و قرن و لحم زائد و انقلاب رحم و سقوط رحم و شق رحم و فتح و بعد رحم در جماع و کثرت اسقاط و تدبیر اسقاط و عسر ولادت و احتباس مشیمه و جنین میت و احتباس نفاس و کثرت نفاس و عقر و عسر حبل و کثرت حبل و تدبیر حوامل و اذکار و تدبیر بچه و مولود و تدبیر مرضعه و شیخ میفرماید که رحم را جمیع امراض سوء مزاج و ترکیب و مشترک عارض میشود و کذا امراض حبل مثل آنکه حمل نشود و آنکه حمل شود و ساقط گردد و آنکه ساقط نشود بلکه ولادت دشوار گردد و ولد جدا نشود و دران بیرون و کذا امراض طمث مثل آنکه حیض نشود و یا اندک شود و یا زود گردد و یا در غیر وقت او شود و یا افراط کند و ایضا آنرا امراض خاص و امراض بشرکت بود بنحویکه او مشارک اعضای دیگر شود و گاهی از آن امراض اعضای دیگر بشرکت شود بنحویکه آنرا اعضای دیگر مشارک گردد چنانچه در اختناق الرحم باشد و چون امراض در رحم کثرت پذیرد و جگر ضعیف شود و مستعد آن گردد که از آن استسقا تولد کند **طریق تشخیص** اقسام سوء مزاج رحم باید که حال قلت و کثرت و رقت و غلظت خون حیض و رنگ آن دریافت کنند اگر قلت و غلظ حیض و سرخی رنگ آن یا سیاهی یا بوی بد بود و با آن خشکی لب و کثرت موی عانه و رنگینی بول و سرعت نبض و کریه خفقان و در آخر سخافت بدن و مشارکت بدن در حرارت نیز باشد دلیل حرارت رحم بود و گاهی اوجاع در نواحی جگر و خراجات و قروح حادث در رحم نیز بر حرارت آن دلالت کند و اگر احتباس یا قلت و رقت حیض و سفیدی یا کدورت آن بود و طول ایام طهر و تقدم اغذیه غلیظه و بارده و تقدم جماع کثیر و چند و در اعلای رحم و قلت موی عانه و قلت رنگ بول و فساد رنگ و بطوء نبض نیز باشد دلیل برودت رحم بود و اگر کثرت و رقت حیض باشد و با آن کثرت سیلان رطوبت و بله فم رحم و اسقاط جنین در آغاز علوق آن از سبب ماء بود دلیل رطوبت رحم باشد و اگر قلت حیض و سیلان و جفاف قبل و هزال باشد دلیل یبوست بود و ایضا امر کنند که زن پارچه کتان یا پاکیزه در شب حمول کند و صبح در سایه خشک نماید پس نظر کنند اگر رنگ آن سرخ باشد بر غلبه خون و اگر زرد باشد بر صفرا و اگر سفید باشد بر بلغم و اگر سیاه یا مائل بسبزی و کبودی باشد بر سوداء دلالت کند و گویند سوء مزاجیکه در رحم افتد آثار آن در تمام بدن بسبب شرافت این عضو ساری و طاری میگردد در لمس او به مزاج آن شهادت کافی دارد

و در ایام حیض بر قاروره اعتماد نکنند و ادویهٔ موضعیه برای آن نافع است و رحم بالطبع بچیزهای خوشبو میل دارد و از اشیای بدبو نفرت همچنانکه جگر میلان بشیرینی دارد و از تلخی متنفر و هرگاه بسبب استفراغ کثیر امعا ضعیف شود بسبب ضعف آن در رحم نیز ضعف راه یابد و چون اثقال در امعا جمع شود رحم را ایذا رساند و رگهای رحم و رگهای پستان باهم مشارکت دارند و در عراق زیر پستان لهذا در بعضی امراض رحم جهت اماله و دفع محاجم زیر پستان مقرر کرده اند و در امراض رحم حقنه و فرزجه بهتر از مسهل بود و ادویهٔ فرزجه را بصوف آلوده نهند تا رحم را الم نرساند و جرم رحم نسبت با امعا سخت تر و قلیل الحس است بنا بر علیه اماله مادهٔ امعا بطرف آن جائز داشته اند و تا ممکن بود در جرم رحم دستکاری با آهن نکنند و اگر بعضی امراض آن حاجت بفصد و حجامت افتد پیش از نوبت حیض کنند تا بسبب اجتماع دو استفراغ ضعف و فتور در قوت راه نیابد و اکثر امراض زنان بجماع زایل گردد و در امراض رحم جهت تنقیه ایارجات نیکوست اخراج هر ماده که مطلوب باشد مطابق آن بدرقه نمایند و سکنجبین بزوری با افوة الصبغ جهت تنقیه رحم از فضول بلغمی مفید و انطاکی گوید که این فرزجه در سائر امراض رحم تجربه کرده ام اشق جندبیدستر هر واحد یک درم زعفران دارچینی هر واحد نیم درم عنبر نیم قیراط در مرض بادورد در آب سداب حل کنند و در عصارهٔ لعاب اسپغول و حمول کنند و مبردات رحم مثل شیرهٔ مغز تخم کدو و مغز تخم هندوانه و عنب الثعلب و خشخاش و بنفشه و نیلوفر و شربت آنها و ماء الشعیر ست شرباً و ماء القرع مجرب است و آب کاسنی بغایت نافع و لعاب اسپغول و لعاب بهدانه شرباً و حقناً و فرزجه علاج یکجزو صدف نیم جزو گل ارمنی ربع جزو با آب کاسنی مجرب است و مسخنات ماء العسل و ماء الاصول و مقطاع اذخر و اهل و انجیر و حلبه و نانخواه و کاشم و صعتر و دارشیشعان و زنجبیل و سداب و پودینه و مرو میعه سائله و حلتیت و نخود و عسل شرباً و ضماداً و فرزجةً و ساذج هندی و اکلیل الملک و سنبل و سلیخه و دارچینی و جوزبوا و خیربوا و عود و اظفار الطیب و بسباسه و قرنفل و قسط و زعفران و عنبر و مشک اکلاً و تکمیداً و حمولاً و دواء المسک و فلافلی سفر جلی کمونی اکلاً و روغن قسط و نشوق بزعفران و مشک و اشق و حلتیت احتقاناً و مرطبات انجیر و مبردات گذشته و شیر تازه و فالوده و اسفیدباج چرب شرباً و روغن کدو و روغن بنفشه و روغن نیلوفر و روغن گل و مغز ساق بقر و گوزن و روغن زرد و شیر زنان طلاءً و حقناً و شربت شیر صبح و روغن کنجد وقت خواب و خوردن پیاز بریان مجرب نوشته و حمول مغز ساق گاو یا گوزن با شیر سفید و بیضه بغایت نافع و مجففات آنچه در مسخنات مذکور شده بخور قسط و اظفار الطیب و حمول گلنار و پوست انار و کندر و صندل با آب آس و این دوا اکلاً و حمولاً مجرب است اقسنتین و بلوط و مازو و گلنار کهربا هر واحد نیم جزو قرص و مازو تخم پیاز گل ارمنی هر واحد ربع جزو برای خوردن با عسل سرشته و برای حمول با آب آس و معوض و شربت آن سود رس است

اوجاع رحم

اکثر این درد در احشا مثل کمر رانها و ساقین و پشت و ناف و حجاب و معده و سر خصوصاً وسط تارک سر میباشد گاهی وجع رحم بود و بکمین منتقل شود لیکن شدت درد در اماکن مذکوره بیشتر باشد و سبب آن سوء مزاج مختلف یا سوء مزاج مفرد یا رطوبات محدثه ریاح بود و گاهی وجع از اورام و دبیله و قرحه و سرطان و بثور رحم و ناصورات و اجتماع آب در رحم و نفوذ سم در انقلاب آلات و انشقاق و میلان رحم و یا از کثرت جماع و یا کبر ذکر عارض شود و گاهی در ایام حیض و گاهی بعد ولادت حادث گردد و طریق تشخیص اسباب مذکوره باید که ادراک احوال هر مرضی از امراض مسطوره در بابش فهم کنند پس هر مرضی از امراض مذکوره که موجود بود سبب بیماری مرض باشد و الا نوع سوء مزاج از تشخیص اقسام آن که مذکور شد معلوم کنند و اگر آثار سوء مزاج مدرک نگردد سبب تقدم کثرت جماع یا عظم ذکر یا آفات حیض یا تقدم ولادت باشد علاج اگر سبب وجع مرضی از امراض مذکوره باشد بعلاج آن پیروی نمود و اگر سوء مزاج بود حسب آن مبردات و مسخنات وغیره که مذکور شده استعمال نمایند و بقول انطاکی در حار ابتدا بفصد کنند و مبردات نوشانند و اگر ساکن نشود حقنه رحم بمثل آب کاسنی و ماء الشعیر و شوربای ماکیان فربه و شحوم و لعابات نمایند و در بارد تنقیه اخلاط غالب کنند پس بماء العسل

حقنه سازند و فرازج محلله معمول از لادن و زعفران و اظفار الطیب و شونیز و حلتیت و جند بیدستر مجموع یا مفرد بروغن گاو یا روغن بادام و عسل استعمال کنند و کذا تکمید بفلفل و جلوس در طبیخ حلبه یا برگ غار یا بابونه و اگر کالی زیره ی و دو جزو مغز تخم بید انجیر چهار جزو زنجبیل یکجزو کوفته با آب سخت ساییده ضماد کنند برای درد بچه زن که از سردی باشد نافع بود و همچنین اجوائن یکتوله انگوزه دو ماشه ساییده گرم نموده ضماد کنند و برگ بید انجیر یا پنبه گرم کرده ببندند و اگر بعد از زاییدن درد رحم عارض شود پوست ثمر خیارشنبر سنگتره اشبج پرسیاوشان قند سیاه کته در عرق گاوزبان و عرق عنب الثعلب جوشانیده صاف نموده بنوشانند و استنجا بطبیخ تخم کتان کنانند و یا شیر تازه گرم کرده آبدست نمایند و بخور سم استر و خر نیز نافع بود و آب طبیخ صعتر و کذا اخبازی نوشانیدن و برحم رسانیدن هم مفید بود و اگر ادویه مذکوره فایده نکند قدری پوست خشخاش در آب تر کرده مالیده صاف نموده بنوشانند و گویند که فصد صافن درین سریع النفع است و نشستن در آب نیم گرم و نوشیدن ماء الاصول و طبیخ بیخ اذخر سفید و شربت طبیخ سلیخه مجرب است و ایضاً بخور از برگ نی شکر و برگ نیم هر یک پاؤ آثار یا بادیان نیم پاؤ و یا از سنبل الطیب و سداب و تخم کرفس و شبت و مکوه و اکلیل و بابونه و بنفشه هر یک سه توله برگ سنبهالو برگ نیم بهنگرا افتیمون هندی هر یک هفت توله استعمال کنند و کماد از اکلیل گل بابونه بذر البنج تخم کرفس زیره سیاه صعتر سداب زرنب تخم شبت جوز بوا حلبه مکوه بزرکتان هر یک نه ماشه نمک شور سه توله جوش کرده در مثانه گاو انداخته بکار برند و شربت بنفشه سه چهار توله در عرق عنب الثعلب پاؤ سیر حل کرده نیم گرم بنوشانند و غذا آبه ماش سالم یا نان تنک دهند و اگر درد از احتباس خون نفاس با صداع و خفقان و تپ و سرخی رو عارض شود علاج حیض در باب احتباس النفاس خواهد آمد و اهل هند درد رحم را که بعد زاییدن پیدا میشود درد کهیلن گویند و پوست خربزه خشک کوفته بیخته بقدر دو درم با عرق بادیان خورانیدن و کذا زنجبیل کهنه خوردن و ایضاً یک حبه بیشتادون نافع نوشته و این طبیخ حکیم محمد جعفر بتجربت اسهال و درد رحم که بعد از زاییدن بزنان میشود نافست بادیان زنجبیل کشنیز هر یک یکتوله پوست بیخ بید انجیر دو توله در یک آثار آب بجوشانند چون نیم پاؤ بماند صاف نموده بنوشند و اگر در ایام حیض عارض شود ادویه مذکوره و مدر حیض مفید بود و ریوند خطائی کوفته بیخته برابر آن نبات سفید آمیخته بقدر نیم توله سه روز قبل از نوبت خوردن و کذا نوشیدن طبیخ حلبه و بدرات مثل تخم کرفس نافع است و نمک یک بار ساییده پنبه بدان آلوده برداشته در فرج کنند و حیض بفراغت آید و اگر پوست پهلی املتاس یکدام جوتری سه ماشه قند سیاه دو دام پوست مذکور را کوفته هر سه را در یک نیم پاؤ آب وقت شب تر نموده صبح جوش دهند هرگاه نصف آب بماند بنوشند تا سه روز از شروع حیض درد دفع شود و اگر خواهند گلقند سه توله عوض قند سیاه اندازند و اگر پوست خیارشنبر و بادیان هر یک دو توله خار خسک شش ماشه افتیمون شونیز هر یک چهار ماشه قند سیاه دو توله جوشانیده بنوشند وجع رحم را که از احتباس حیض باشد دفع کند و ادرار حیض نماید و اگر درد رحم وقت جماع عارض شود مازو ساییده قبل از جماع حمول سازند و بخور موی سر آدمی کنند و بقول ابن هشیم مغز سر غالی پخته با آب طبیخ بادیان خوردن وجع رحم حادث از جماع را نافع و بقول مصنف اقتباس اول رگ باسلیق زنند و بفاصله چهار پنج روز فصد صافن نمایند و تنقیه بدن و رحم کنند بمسهلی که در آن منقیات رحم بسیار باشند بعده خوردن ریوند خطائی سه ماشه و نیم با نبات مساوی با عرق خار خسک و بادیان هر یک پنج توله در یکدو روز رفع این درد کند و در مصطفوی نوشته که نمک طعام ساییده پنبه بدان آلوده پیش از جماع در رحم نهند و اگر ازین تدبیر به نشود روغن بید انجیر مرکب نه ماشه بشیر شتر نه توله تا یکهفته بنوشانند و بجهت جمیع اقسام وجع رحم حمول روغن بادام نیم گرم و کذا تکمید بسعد و بروغن گل مجرب است و تکمید از برگ نیم گرم کرده و جند بیدستر حمولاً و بزر البنج و زعفران حمولاً و موی انسان بخوراً نافعست و سویدی مینویسد که حمول خردل وجع رحم بارد را مجرب است و کذا روغن بادام شیرین گرم کرده در پنبه کهنه آلوده مجرب است و اکل بقله حلبه کذا بدستج و کذا شونیز بروغن زرد و عسل سرشته و کذا آرنبا در سرکه جوشیده انداخته تا سه روز متواتر و کذا تخم فاوانیا پانزده عدد بشراب و کذا جند بیدستر نیم درم یا شش قیراط و کذا پیه کوهان شتر و کذا حب الغار دو درم و کذا امر سیل و کذا چقندر بطبیخ [illegible] و کذا حنظل بریان مطبوخ العسل و شیرج جاوشیر بشراب و کذا تخم حماض سوده بشراب آمیخته با نبیذ و کذا اشربه و شربت و حمول دارچینی و حماما و مرماخوز و قسط در روغن بلسان و اذخر

وکسیلا و ریوند و قنطوریون و سنبل هندی و فاریقون و اسهل و سکبینج و قصب الذریره و مو و انیسون و پیه مرغابی و مغز سر آن بروغن گاو و صعتر و زرنباد و نارجیل و تمام مرج و سیسالیوس و بسباسه و حب بلسان و حلتیت و برنجاسف و طرخشقون و اقحوان و **حمول** روغن حنا قوقا یا عصاره آن یا تخم آن و کذا گل سرخ در شراب پخته و کذا زعفران بروغن سوسن و یا عسل سرشته و کذا دارچینی مخلوط بموم و زیت و مغز ساق گاو و یا مخلوط بزردهٔ بیضه و کذا احماما بزیت خوشبو و کذا بیخ نرگس بریان کرده و کذا قصب الذریره و صمغ بطم و کذا سکبینج حل کرده بروغن گل آمیخته و کذا روغن حنا و موم و کذا اسماء بعسل و کذا پیه مرغابی باندک نمک و کذا پوست نارنج و زیرهٔ کرمانی بعسل و شاه چینی و کذا پیه ماکیان تنها و باندک نمک و کذا گلنار و کندر با نخاعیه و کذا زهرهٔ گاو بعسل و کذا مشکطرامشیع نیم درم سوده بروغن بلسان سرشته و کذا آب شاهسفرم بزیت و کذا حاشا بزیت و کذا برگ بادیان مطبوخ بعسل و کذا برگ قنب کوفته بروغن گاو و آب زیره سرشته و کذا اکلیل الملک کوفته در شراب کهنه پخته و کذا روغن زعفران و روغن دارچینی و آب قیصوم و شبت و روغن ادهر و روغن یاسمین و ایرسا و روغن ادخر و روغن بادام تلخ و روغن سنبل هندی و روغن نرگس یا گل او و بزرکتان و حوز بوا و روغن مصطکی و کرنب پخته و بیخ و گل سوسن سفید و روغن آن و روغن شیح ارمنی و غالیه و تخم مرو و زوفای رطب و مشک و افسنتین و روغن حلبه و آب قنطوریون دقیق و **جلوس** و طبیخ حلبه و گل سرخ و اشنه و حماما و قیصوم و شبت و برگ یاسمین و ایرسا و قسط و تخم فنجنکشت و برگ آن و زوفای خشک و قنطوریون و اسهل و قصب الذریره و مو و مرزنجوش و تخم و بزرکتان و کذا مر و مقل و سیسالیوس و آب کبر و برگ و بیخ پنبه و کرنب و بیخ سوسن سفید و حب بلسان و عود بلسان و قنه و ابهل و [illegible] و برنجاسف و اقحوان و افسنتین و [illegible] و حمول لادن [illegible] و شقاقل و سنبل و سلیخه و فقاح اذخر و قنطوریون و [illegible] و ایرسا کوفته و جند بیدستر و کذا قسط و کذا ابهل و [illegible] و قیصوم و مر و [illegible] و الفنجنکشت و [illegible] بید الشیخ سویق و کذا اخشاه و کذا عصاره بادرنجبویه و کذا انگور و کذا روغن گل تلطیف و ضماد شوکران و حمول عصاره تازه آن و جلوس در طبیخ پوست بیخ [illegible] و حمول آن و کذا آب [illegible] یا [illegible] خشک آن [illegible] وجع رحم حار است حرقت رحم سوزش رحم اگر از قروح و بثور و سرطان و غیره امراض آن باشد علامت و علاج هر یک بمقامش مسطور گردد و اگر از اخلاط حاد بود بتعدیل و تنقیهٔ آن پرداخته و کافور و [illegible] سایند حمول کنند و از روغن گل در رحم حقنه نمایند

اورام رحم

اکثر آنها ورم حار و صلب عارض گردد و گاهی ورم بلغمی نیز و گاه در فم رحم و گاه در قعر آن و گاه در بعض جهات آن از جانبین یا قدام یا خلف و گاه در همه رحم حادث شود سبب ورم حار یا از موجبات اذیت رحم باشد مثل سقطه و ضربه بموضع رحم و اسقاط حمل و عسر ولادت و تهور قابله در قبول ولد و کثرت جماع و ابتدای مجامعت و ازاله بکارت و یا از ماده بود مثل احتباس حیض و نفاس و فساد منی و احتباس آن و انصباب مادهٔ دموی یا صفراوی بر رحم بغیر اسباب مذکوره و کثرت برودت و کثافت موجب احتباس مواد در رحم و منع تحلل آن و ورم صلب سوداوی که مسمی بسقیروس است اکثر عقیب ورم حار افتد و باشد که در ابتدا پدید آید از خون حیض سوخته یا تولد مادهٔ سودا در رحم بدون تقدم ورم حار و ورم حار گاهی منتقل بدق و سل و اسهال ذوبانی شود و اگر در علاج ورم صلب تعلل نمایند از آن استسقا عارض شود و یا سرطان گردد و طریق تشخیص اقسام ورم مذکور که اگر تپ حار و ضربان و درد شدید در عانه و پشت و تارک سر و تشنگی مفرط و تلخی دهن و هذیان و سرعت و تواتر نبض و نفس و فساد معده بود ورم حار باشد و اگر تپ و درد خفیف و انتفاخ و ثقل موضع و تهبج اطراف و سحنهٔ مریضه مثل صاحبان استسقا بود ورم بلغمی باشد و اگر با وجود قلت درد سختی در موضع عانه و گرانی آن و عسر خروج بول و براز و لاغری بدن و ضعف و اضطراب حرکت ساقین وقت رفتار و کسل از حرکت و احیانا کلانی شکم همچون مستسقی و ورم دست و پا بود ورم صلب باشد اکنون بدانند که بقول شیخ وجع جانبی و غیر آنها گاهی بورم رحم اعضای مشارکه دلالت کنند پس معده مشارکت کند و درد و کرب و غثیان و فواق و فساد هضم و اشتها یا ضعف در آن حادث شود و دماغ مشارکت کند اگر درد سر صداع یا فرح و درد

در گردن و فقرات پشت پیدا گردد و باشد که در دستها گردد و با اطراف و انگشتان دست و پای رسد و ساقها و مفاصل و پشت و ارگاه و شرمگاه و کنج ران و زهار درد کند و تشنج گردد و مراق نیز متشنج شود و همه اعضا گران گردد و عسر بول و گاهی حبس آن یکبارگی شود و اگر ورم در مقدم رحم مائل بمثانه باشد گاهی طبع قبض شود حتی که ریح نیز بسوی خارج گذر نیابد اگر ورم در مؤخر آن مائل باسافل باشد و نبض صغیر و متفاوت و متواتر شود پس اگر ورم حار باشد این اعراض همه شدید باشند مع التهاب و تشعیره و مع سیاهی زبان و درد و ضربان شدت کند و عرق در اطراف کثرت نماید و گاهی شود که بانقطاع آواز و تشنج و غشی گردد و بر جهت ورم موضع ضربان و درد دلالت کند و آنچه مشارکت بسبب اگر درد بسوی ناف و عسر بول بود ورم در مقدم رحم باشد و اگر درد بسوی پشت و قبض طبع بود ورم در مؤخر او باشد و اگر درد در بالای ناف و قریب معده باشد ورم در اعلای رحم بود و اگر درد در یک کنج ران و فخذ و ساق بود ورم در همان یکجانب باشد و اگر درد در اسفل سره بود ورم در اسفل رحم باشد و اگر درد قریب مقعد بود ورم در قعر رحم باشد و اگر درد بسوی خاصرتین بود ورم در هر دو جانب باشد و گاهی درد از این اعضا بسوی پا نازل شود و در ران کشیدگی سخت پیدا گردد و دگر زن بمشقت ایستاده شود و ورمی که قریب فم رحم شدید تر و صلب تر از ورمی که در قعر بود و آنچه در قعر باشد بسبب [illegible] علاج او دشوار بود و ورم عظیم در هر موضعی که باشد رحم بسوی خلاف آن میل کند و خواب بر جانب خلاف آن دشوار گردد و در قبض طبع بر خاستن و نشستن مشکل باشد و زن در رفتار لنگی پدید آید

علاج ورم حار رحم

فصد باسلیق و صافن کنند و تبرید از لعاب بهدانه سه ماشه شیره تخم کاهو مقشر شیره تخم خیارین هر یک شش ماشه [illegible] شربت نیلوفر دو توله داخل کرده دهند یا لعاب گل خطمی سه ماشه شیره عنب الثعلب چهار ماشه شیره مغز تخم [illegible] شش ماشه شربت بنفشه دو توله خاکشی چهار ماشه بر سر پاشیده دهند و گاهی شیره عناب پنج دانه و عرق عنب الثعلب عرق کاسنی هر یک پنج توله بعوض شیره تخم [illegible] دهند و گاهی عرق شاهتره و شیره خار خسک شش ماشه شربت نیلوفر دو توله اسپغول شش ماشه بعوض شیره عنب الثعلب شربت بنفشه و خاکشی داخل کرده میشود و یا بعد فصد گل خطمی سه ماشه گل نیلوفر چهار ماشه در عرق شاهتره ده توله مالیده صاف نموده شربت بنفشه دو توله خاکشی چهار ماشه پاشیده دهند و بعد از نضج مسهل منضج [illegible] تنقیه نمایند و در ابتدا آرد جو گل خطمی با آب کشنیز سبز و آب عنب الثعلب سبز بر عانه ضماد کنند و آرد جو عنب الثعلب گل ارمنی سوده [illegible] در آب عنب الثعلب سبز و آب کشنیز سبز سائیده پلیته آغشته بردارند و [illegible] در فرزجه [illegible] و حقنه [illegible] نافع بود و در انتها ادویه ملین محلل مثل بابونه و خطمی و اکلیل و مانند آن نطول و ضماد استعمال نمایند و یا عنب الثعلب گل خطمی بنفشه هر واحد یک توله شب در آب تر نموده صبح جوش داده صاف کرده روغن گل موم سفید [illegible] هر یک دو توله داخل کرده بر آتش نرم قوام آورده حمول آرند و این دوا نیز معمول است روغن گل روغن بنفشه مغز ساق گاو پیه گرده بز موم هر یک یک توله زردی بیضه مرغ یک عدد مصطگی سه ماشه زعفران یک ماشه سوده بموم [illegible] ساخته با عنب الثعلب فرزجه سازند و گاهی کندر و بابونه هر یک سه ماشه بعوض مصطگی کرده میشود و گل خطمی سفید گل نیلوفر برگ خطمی تازه [illegible] تخم خربزه [illegible] اکلیل الملک گل بابونه تخم خطمی برگ کرنب تازه عنب الثعلب تازه برگ کاسنی تازه مع بیخ هر یک بقدر ضرورت در چهل آثار آب جوشانند تا مهرا شود بدست خوب مالیده صاف کرده در آب آن نیم گرم بنشانند و از همین آب قدری در آفتابه [illegible] گرفته از بلندی بر [illegible] ورم نطول نمایند و در ایام تحلیل تخم کتان و حلبه و چقندر و شبت افزوده بکار برند و بعد بر آمدن از آب زن روغن حنا یا روغن شبت [illegible] بمالند و اگر ورم تحلیل نشود و اراده ریم کند و عوارض شدت نماید علاج دبیله رحم کنند و اگر صلب یا سرطان گردد بعلاج آن توجه نمایند [illegible] که در ورم حار رحم معمول گل خطمی سه ماشه [illegible] ده دانه عرق شاهتره مالیده شیره [illegible] شیره تخم خیارین مقشر هر یک شش ماشه شیره [illegible] بادیان پنج ماشه شربت بنفشه دو توله داخل کرده دهند یا عنب الثعلب چهار ماشه گل خطمی سه ماشه جوشانیده [illegible] توله و اگر تپ باشد [illegible] ده دانه اضافه کنند دیگر گل خطمی گل سرخ هر یک چهار ماشه سپستان پانزده دانه جوشانیده شیره [illegible] شش ماشه [illegible] شش ماشه

نبات یک نیم توله خاکشی چهار ماشه اضافه کرده بدهند وگاهی بجای عنب الثعلب عرق آن ده توله و بعوض نبات گلقند یا شربت نیلوفر دو توله کرده میشود و در آخر روز گل خطمی سه ماشه بعرق عنب الثعلب ده توله جوشانیده شیرهٔ خیارین شش ماشه شربت نیلوفر دو توله دادن معمول است دیگر گل خطمی گل نیلوفر هر یک سه ماشه پرسیاوشان چهار ماشه شاهتره شش ماشه جوشانیده شیرهٔ مغز تخم هندوانه شش ماشه نبات یک نیم توله دهند وگاهی شیرهٔ تخم خربزه و بادرنگ پنج ماشه پاشیده زهر مهره سوده پاشیده میدهند دیگر گل خطمی سه ماشه گاوزبان چهار ماشه عنب الثعلب شش ماشه گل نیلوفر چهار ماشه خیارین کوفته شش ماشه سپستان پانزده دانه آلوبخارا هفت دانه بعرق عنب الثعلب و عرق شاهتره هر یک هفت توله جوشانیده گلقند دو توله بدهند و اگر سرفه باشد عوض گلقند دو توله شربت [illegible] دو توله شیرهٔ اصل السوس کشیده ایضاً اگر با سوزش بول باشد بعد فصد گل خطمی گل سرخ هر یک چهار ماشه در عرق کدو و کاسنی هر یک پنج توله جوشانیده شیرهٔ مغز تخم هندوانه شش ماشه شربت بنفشه دو توله خاکشی چهار ماشه دهند و اگر قبض و تمدد معده باشد گلقند عوض شربت کنند و یا مویز منقی ده دانه شربت دینار دو توله افزایند ایضاً اول از فصد باسلیق خون پاو سیر بگیرند باز فصد صافن کنند و خون چهار دام بر آرند و گل خطمی سه ماشه عناب پنج دانه در عرق عنب الثعلب ده دام جوشانیده شیرهٔ مغز تخم هندوانه شش ماشه شربت نیلوفر دو توله اسپغول شش ماشه پاشیده دهند و آخر روز لعاب اسپغول یک توله شربت بنفشه دو توله بعرق عنب الثعلب بدهند و برگ عنب الثعلب تازه ضماد کرده بر زهار ببندند دیگر اگر ورم را از فصد و ضمادات و مسهلات آرام شده باز عود کند باز فصد گیرند و عنب الثعلب چهار ماشه گل خطمی سه ماشه عناب پنج دانه بعرق شاهتره ده توله جوشانیده شیرهٔ مغز تخم کدو شیرین شش ماشه شربت نیلوفر دو توله خاکشی پنج ماشه دهند و ضماد نمایند دیگر اگر درد پهلو همراه ورم رحم باشد عناب پنج دانه شاهتره شش ماشه گل نیلوفر چهار ماشه گل خطمی سه ماشه عنب الثعلب شش ماشه جوشانیده شیرهٔ تخم خیارین شش ماشه شربت عناب دو توله تخم ریحان چهار ماشه پاشیده بدهند روز دوم تخم خربزه شش ماشه مویز منقی ده دانه افزایند باز عنب الثعلب شش ماشه گل خطمی سه ماشه بادیان چهار ماشه شاهتره شش ماشه بعرق عنب الثعلب ده توله جوشانیده گلقند دو توله دهند ایضاً برای ورم حار آلوبخارا هفت دانه گل سرخ گل نیلوفر بادیان هر یک چهار ماشه بعرق شاهتره ده دام جوشانیده گلقند دو توله روز دوم عنب الثعلب شش ماشه افزایند و اگر تشنگی زیاده شود خیارین شش ماشه کوفته بادیان افزایند و شام گلقند عرق کدو دهند و ضماد [illegible] نمایند و [illegible] پرسیاوشان عنب الثعلب اصل السوس هر یک چهار ماشه شاهتره تخم کاسنی هر یک شش ماشه بعرق عنب الثعلب و عرق شاهتره هر یک پنج توله جوشانیده گلقند دو توله داخل کرده دهند دیگر اگر [illegible] سده و ورم باشد و از مسهل قابلیه نماند شود فصد صافن نمایند و عنب الثعلب گل خطمی تخم خطمی بعرق عنب الثعلب ده توله جوشانیده گلقند دو توله دهند دیگر اگر ورم باشد و [illegible] بود روز اول لعاب بهدانه سه ماشه شیرهٔ تخم خرفه شش ماشه لعاب ریشهٔ خطمی شیرهٔ خیارین هر یک شش ماشه شربت بنفشه دو توله تخم ریحان سه ماشه تخم کنوچه سه ماشه پاشیده بدهند روز دوم فصد باسلیق کرده ریشهٔ خطمی تخم خطمی هر یک چهار ماشه بهدانه سه ماشه جوشانیده شیرهٔ تخم خیارین شیرهٔ تخم خرفه هر یک شش ماشه شربت بنفشه شربت بزوری هر یک یک نیم توله خاکشی چهار ماشه دهند و [illegible] تخم سه ماشه بروغن گل چرب کرده عوض خاکشی کنند دیگر اگر با ورم تپ مزمن شود قرص طباشیر کافوری چهار ماشه شیرهٔ عنب الثعلب شیرهٔ تخم خطمی هر یک چهار ماشه شیرهٔ تخم کاسنی شش ماشه بعرق عنب الثعلب ده دام شربت بزوری بارد دو توله خاکشی پنج ماشه دهند و ضماد عنب الثعلب تازه بروغن گل و دیگر خشخاش کوفته همراه پنیر و روغن گل آمیخته ضماد کنند بعد از فصد در ورم حار برای دفع ماده مفید است و دیگر [illegible] فرزجه از لتهٔ کتان بلعاب اسپغول و آب کشنیز و روغن گل هر یک یک توله بیضهٔ مرغ یکعدد آغشته بجهت تسکین درد و اصلاح ورم بردارند بعده بجهت تحلیل ورم بعد تنقیه از فصد و از مسهل گل خطمی آرد جو بابونه گل سرخ بزرکتان اسپغول یا تخم ریحان پوست خشخاش تخم [illegible] عنب الثعلب حلبه اکلیل الملک گل ارمنی هر یک چهار ماشه زعفران دو ماشه کوفته بیخته همراه روغن گل دو توله سفیدهٔ بیضهٔ مرغ دو عدد و چربی بط یک توله [illegible] مرتب ساخته بردارند و اگر در مزاج حرارت زیاده شود کافور یک ماشه افزایند و اگر غلبهٔ بلغم و رطوبت بسیار باشد ادویهٔ حار مقوی رحم یا مسخن و محلل رطوبات مثل [illegible] سعد کوفی زنجبیل [illegible] که [illegible] بشرط عدم حرارت مزاج افزایند دیگر اسپغول تخم کتان هر دو ساییده با شهد آمیخته زن بردارد در جمیع اقسام ورم رحم نافع بود

ضماد که برای ورم رحم و ذکر و کنج ران و سائر اورام حاره معمول است پوست خشخاش نرم سوده در آب مهرا بپزند پس گل سرخ بذر قطونا کوفته داخل کرده بروغن گل و سرکه ضماد نمایند ایضاً مسکن درد و ورم رحم زعفران افیون بذر البنج سپیدهٔ مرغ هر یک دو درم تخم خطمی پنج درم زردهٔ بیضهٔ نیم برشت یک عدد تخم کتان قدری به روغن گل سرشته ضماد نمایند فرزجه که مسکن ورم حار است آب مکوه آب کاسنی آب بارتنگ آب کشنیز روغن گل سفیدی بیضه بشیر زنان زعفران باهم آمیخته بعمل آرند ایضاً این فرزجه در ورم حار بعد از استعمال روادع معمول است تخم خشخاش سفید کوفته بشیر بپزند و باز باریک بسایند و گل سرخ سوده و اندکی زعفران سوده و موم بروغن گل گداخته آمیخته فرزجه نمایند **اقوال حذاق** سویدی می‌نویسد که روغن بادام شیرین نیم گرم کرده در پنبه آلوده بردارند ورم رحم را که بعد نفاس یا بعد جماع عارض شود مجرب یافته است و حمول بیخ خطمی و جلوس در طبیخ آن و حمول صمغ عربی و سپیدهٔ بیضه با کیان و خطمی سوده در ورم رحم که بعد نفاس حادث شود نافع و حمول مسکه و حقنهٔ رحم از نیم گرم آن و کذا ضماد برگ سیر و ج بسویق و کذا فرزجه بعصارهٔ شنجار که آن کاهوی صحرائیست ورم حار رحم را مفید است مسیحی گوید که در ورم رحم اگر قوت متحمل باشد اول فصد باسلیق کنند و اگر کفایت نکند فصد صافن کشایند بعده دوای مسهل اخلاط استعمال نمایند تا تنقیهٔ بدن تمام گردد پس در ابتدا بر رحم ضمادات متخذ از اشیای رادعه مثل گل سرخ و عدس مقشر و پوست انار و بارتنگ و شگوفهٔ انگور و برگ عنب الثعلب و کاسنی و اسپغول و برگ خرفه و ثمر عوسج و عصی الراعی و حی العالم و طحلب و جرادهٔ کدو و آرد جو بکار برند و در منتهای مرض با این ادویه آنچه محلل باشد مثل حلبه و خطمی و بابونه و اکلیل الملک و شبت و زعفران و غبار آسیا و مانند آن مخلوط سازند و در انحطاط علت بتدریج بسوی ادویهٔ مسخن و محلل مثل سپیده و اشق و مقل و قنه و موم و علک البطم و پیه شحوم و امخاخ نقل نمایند و اگر درد شدید باشد خشخاش سفید و سیاه و لبلاب پخته بسایند و گل سرخ و زعفران هر واحد یک درم سوده آمیخته بطلا و یا روغن گل و موم سرشته فرزجه سازند و ایضاً برای اورام حاره بگیرند مرهم داخلیون و در روغن گل گداخته بعصارهٔ بارتنگ یا عنب الثعلب یا عصی الراعی و شیر زنان آمیخته بصوف بردارند و ایضاً از حلبه و خطمی لعاب غلیظ برآرند و با آن سپیدهٔ بیضه و گداخته زعفران سوده آمیخته استعمال کنند و باید که در ادویهٔ تزاید مرض و انتهای آن آنچه مهیج و مدر حیض باشد استعمال نکنند و اما در انحطاط و بعد سکون ورم اندک واجب است که مدرات حیض بعمل آرند شیخ میفرماید که در اورام حارهٔ رحم باستفراغ خون احتیاج شود و چون دلائل مشهوره اعانت کنند فصد باسلیق نمایند اگرچه آن حبس حیض و جذب بسوی بالا میکند و فصد صافن بمشارکت شدیدتر دارد و خون را از رحم بشیب کشد و اورا طمث را آورد و نافع است و خصوصاً ورمی را که بسبب احتباس حیض باشد و بهتر در ابتدا اینست که فصد باسلیق کنند تا منع انصباب ماده بر رحم کند پس عقب او فصد صافن نمایند تا ماده را از رحم جذب کنند و باسلیق را چنان کشایند که پاهای زن بلند باشد و تکیه نهاده باشند و آن بر پهلو خفته باشد و در اخراج خون مبالغه نمایند و باید که در ایام اول تا سه روز منع از غذا یا تقلیل آن کنند و آب اصلا ترک نمایند و خصوصاً در روز اول و در خانهٔ خوش هوا سکونت ورزند و حتی المقدور خواب نکنند و قی آنرا شدید النفع است و گاهی احتیاج باستعمال مسهل مخرج اخلاط افتد و باید که در ادویهٔ آن دوای مسکن غثیان باشد و نزد حاجت اقدام بغذا نمایند و در ابتدا در آب شیرین نیم گرم ممزوج بروغن گل بنشانند و آب قوابض خفیفه مثل گل سرخ نطول سازند بعده بران مبالغه بقوابض نکنند تا ورم صلب نگردد و از ادویه که استعمال ضماد و بران در هیچ وقت نیکوست اینست که خشخاش مهرا پخته بروغن گل یا روغن انفاق بکار برند بعد از آن ملینات گرایند و خمار سپید بروغن گل آمیخته نطول کنند و صوف مبلول باب مطبوخ مثل خطمی و تخم کتان و خار خسک و حرمل بسیار باندک قوابض از بارتنگ و خرفه آمیخته حمول کنند و کذا که مرهم معمول از زردهٔ بیضه و اکلیل الملک مطبوخ بهرا و گاهی در این روغن زعفران و ناردین داخل کرده میشود و بعده در منتهی بر انضاج ماده اقدام نمایند و ضمادات از زوفای رطب و پیه مرغابی و روغن گاو و مغز گردکان و مانند آن بکار برند و چون مرض بانحطاط آید در آن وقت معالجهٔ آن بمحللات صرف کنند که در آن نمام و مرزنجوش و غار و اشنج و مانند آن باشد و غذا دهند و تقویت قوت و انعاش آن نمایند و چون بر آن ضماد نهند بستن او نشاید بهر آنکه بستن بر رحم مضر است **صاحب کامل** گوید که چون ورم حار در رحم عارض شود فصد باسلیق و اخراج خون بقدر حاجت و قوت نمایند و شربت بنفشه با جلاب یا شیرهٔ تخم خرفه دهند و غذا با اسفیدباج چوزهٔ مرغ یا ماش یا چقندر یا خبازی یا بیضهٔ نیم برشت سازند و از آرد جو و آرد باقلا و خطمی و بنفشه هر واحد درم کافور یک نیم و آب کشنیز تر و کاسنی بر عانه ضماد کنند

و تیر و طلی از موم و روغن بنفشه و آب عنب الثعلب و آب بارتنگ و آب عصی الراعی ساخته فرزجه سازند و چون ضماد بردارند بر ناف و عانه و پشت اطول
از روغن بنفشه و روغن گل نمایند و اگر با ورم سرخی و صلابت باشد آرد جو و بزرکتان و غبار آسیا و آنچه اندران اکلیل الملک و بنفشه پخته باشد حل کرده و زرده بیضه
بریان با روغن گل سوده آمیخته بر موضع ضماد کنند و اکلیل الملک بنفشه حلبه تخم کتان برگ خطمی خبازی در آب جوشانیده آبزن نمایند و اگر مریضه سوزش
و درد و حرارت در موضع دریابد روغن گل خالص یا سفیده بیضه و پیه ماکیان بهم زده و آب بارتنگ و آب کشنیز تر و ماء الشعیر در روغن گل در رحم چکانند
پس اگر درد ساکن نشود برگ مالیطن را کوفته و سنجرهای مذکوره قدرے افیون یا آب مطبوخ پوست خشخاش آمیزند و آنچه در رحم شیاف ابیض یا شیر دختران
حل کرده باندک آب حلبه چکانند و چون درد ساکن شود و ورم کم گردد باید که از بابونه و اکلیل الملک و خطمی و تخم کتان باریک سوده با روغن بنفشه و موم
بر عانه ضماد کنند و در رحم روغن خیری یا روغن سوسن مخلوط با روغن بنفشه بچکانند پس اگر با ورم حرارت قوی و درد نباشد و در ماده غلظ و در ورم صلابت
باشد روغن گل که در ان اندک موم باسلیقون یا اندک روغن سوسن مضروب با آب مطبوخ بابونه و اکلیل الملک در رحم قطور کنند و در آبیکه بابونه و اکلیل الملک
و بزرکتان جوشانیده باشند زن را نشانند بعد از ان کمر و پشت و عانه را بروغن شبت و روغن سوسن و موم مالیده باشند که این تحلیل و تلیین ورم نماید
افضل الاستفراغات جهت خالی والاقی می نویسند که فصد و قی و تقلیل غذا مهم است از اهمات علاج و اگر درمیان فصد باسلیق و فصد صافن قی کنند یا قبل
باسلیق قی نمایند صواب تر بود و منفعت بسیار و فصد اتم باشد و اگر حاجت اسهال گردد ماده غلیظ شود بنفشه سپستان عناب جوشانیده ترنجبین و فلوس
خیار شنبر در ان مالیده روغن بادام در ان حل کرده بدهند و اگر خیار شنبر در آب کاسنی و آب عنب الثعلب مالیده روغن بادام چکانیده دهند
صواب باشد و بالجمله علاج این مرض بعلاج سرسام نزدیک است و اول فصد و ضمادها و نطولات رادع بکار برند و در ان افراط نکنند تا ورم صلب نشود و
داروی مدر ادرار حیض کرده در قول مسیح گذشت مسهل با آنچه حاضر بود بکار برند و روغن گل با پیه مرغابی چرب کنند و نیمگرم کرده بر زهار و حوالی او نهند و بعصارهٔ
بارتنگ و عنب الثعلب و گشنیز آن در روغن گل آمیخته نیمگرم در رحم چکانند یا پاره پشم بآن تر کرده در اندرون اندام نهند و اگر ادویه محلله یا مدره ادعیه آمیزند در آخر
مسهل ادویه محلله چون شبت و حلبه و اکلیل الملک و تخم کتان و بابونه و روغن خیری داخل اند و بر آن قیاس کرده در قول مسیح گذشت و مغز ساق گاو و پیه بط
و مرغ و روغن سوسن و روغن سداب چون حرارت ورم زائل شده باشد بکار برند و آنچه از ادویه حاره نافع است پیه بط یا روغن گل بگدازند و اندک
مر با سوس در ان حل کرده فرزجه سازند و دوائی که در شیاف بسیار نافع است تخم خشخاش است که در ادویه مرکبه مسطور شده و این ضماد ورم را نرم کند
و ضماد آورده و در شیاف را بنشانند بگیرند خشخاش تازه پنج عدد و کوفته در دیگ پخته یکشبانه روز ترک کنند پس بپزند تا مهرا شود و صاف کرده در ان آب عصا
در کنند و افیون از هر یک دو درم سلیخه سه درم کوفته بیخته زعفران و پیه مرغ از هر یک چهار درم روغن گل یکصد قیمه آمیخته بطلا کنند و لعوق بر دارند
ابن الیاس گوید که بعد فصد باسلیق بهر هیچ طلایی انعام عناب بیست دانه و مویز منقی سه درم و از شکر سفید ده درم بدهند و یا شربت بنفشه و نیلوفر ترنجبین
بهر ده ده درم در آب گرم حل کرده بنوشانند و غذا ماء الشعیر با بنفشه و خشخاش و یا مزوره ماش با شیره مغز بادام و اسفاناخ سازند و یا شیره
تخم خیار سه درم و شکر ده درم بنوشند و از آرد جو و باقلا و عدس و خطمی و بنفشه هر واحد سه درم کافور یک دانگ سائیده با آب عنب الثعلب یا آب کشنیز
یا آب کاسنی بسرشته بر عانه و ناف ضماد کنند و از لعاب بهدانه و لعاب خطمی و لعاب اسپغول هر واحد ده درم و از روغن بنفشه و روغن کدو هر واحد
ده درم و از آب عنب الثعلب و آب عصی الراعی و آب بارتنگ هر واحد سه درم حقنه رحم کنند و آبیکه اندران بابونه و خطمی و تخم کتان و عنب الثعلب
و اکلیل الملک خبازی جوشانیده باشند مطبوخ نمایند و روغن گل در رحم چکانند گوید که علاج این ورم فصد باسلیق ابطی
و شربت ماء الشعیر و آب انار و شیره تخم خیار و شربت بنفشه و لعاب اسپغول و لعاب حقنه رحم بلعاب بزرقطونا و آب حی العالم و روغن بنفشه
و آب بارتنگ و آب عنب الثعلب و کافور سازند و صندل و گلاب و طحلب کنند و مریضه را در آب با چین
نشانند و اگر طمث حبس باشد سکنجبین و شیر و شربت بنفشه کنند و اگر در اول سوزش عارض شود در رحم سفیده بیضه و شیر دختران و شیاف ابیض

و روغن گل و اندکے افیون چکانند و اگر اختلاط علت شود شموم و موم و مغز یا در روغن محلل استعمال نمایند و در آب مطبوخ اکلیل الملک و حلبه و بابونه و شبت مریضه را بنشانند و بر عانه روغن شبت و موم بمالند و غذا زیرباج دهند جنیدی گوید که بعد دو یا سه روز از فصد باسلیق فصد صافن کشایند و تنقیه در امراض رحم عظیم النفع است و هر صبح شربت عناب یا شربت بنفشه و نیلوفر و شربت دینار و سکنجبین لشیره تخم خیارین مفرد یا مرکب دهند و تلیین طبیعت بمطبوخ فواکه نمایند و بعد تلیین شربت خشخاش بنوشند اگر درد شدید باشد و این ضماد مسکن وجع است خشخاش سفید را در عصیر انگور بخیزند تا مهرا شود و پس صاف کرده در ان مغز سر گوساله یا پیه مرغ یا پیه بط حل کرده بپزند تا غلیظ گردد بر ناف و عانه ضماد کنند و بصوف بر وی بپیچند اگر وجع شدید تر باشد در ان افیون اندازند قرشی و مخصص چنو نویسند که بعد زمانه ابتدا صوف مبلول بآبیکه در ان خطمی و خبازی و خسک و تخم کتان و زر ورد و بارتنگ و اکلیل الملک جوشانیده باشند آلوده استعمال کنند بعد از ان قوابض کم کنند و بر ادویه ملینه محلله اقتصار نمایند و روغن حنا نیکو است و کذلک ضمادیکه از الطلح مع جو بنفشه و روغن گل و ضماد زرالقوت نبایست که مفرست گیلانی مینویسد که در جمیع اوقات علاج جلوس در آب مطبوخ حلبه و تخم کتان و خبازی و برنجاسف و بنفشه استعمال باید کرد و کسانی که بر اشیای حاره صبر نکنند در آب گرم که بران روغن گل ریخته باشند باید نشست و فرزجات استعمال کنند و اشیائی که در رحم ریزند معمول بزوفا و روغن گاو و مغز گوزن و پیه مرغابی و روغن سوسن و موم باشند و اگر بر سخنات صبر نکنند خطمی بدل زوفا گردانند و خصوصا خطمی سفید و بالجمله خطمی را منفعت عظیم است در انضاج ماده این و بر معالج امر سهل میگردانند و اما در اورام حاره نارسیده مرهم داخلیون استعمال کنند و روغن گل و چند مرهم آمیزند و ایضا آب بارتنگ و آب کاسنی بستانی و بری مخلوط کنند و خطمی سفید مطبوخ یا محلول اضافه نمایند که این نافع است و اگرچه درد داخلیون اثر عظیم از خطمی است و اگر درد شدید باشد بگیرند افیون بقدر عدس با شیر زن و آب مطبوخ حلبه حل کرده بصوف آلوده بردارند

علاج ورم بلغمی رحم

اول قی کنانند و هرچه در ورم بارد گرده و مثانه و معده مذکور شده استعمال نمایند و اصل السوس با دیان یا در سکنجبین جوشانیده گلقند داخل کرده بنوشانند و سنبل الطیب چهار دانگ مصطکی یکدرم و نیم صبر دو درم با آب سائیده روغن یاسمین و موم گداخته آمیزند و ضماد نمایند و ضماد حلبه و حرف و تخم کتان بروغن بید انجیر سفید در ورم بلغمی است و مرهم باسلیقون در روغن گل حل کرده در رحم چکانند یا بلبه آلوده بردارند و پشت و عانه را بروغن شبت و قیروطی مناسب بمالند و بقول سویدی نشستن در طبیخ برگ غار و سنبل هندی و فاریقون و تخم فنجنکشت و سنبل رومی و قصب الذریره و بیخ اذخر و شبت و برنجاسف و اقحوان و بخور مریم و گل نسرین و حمول زرنباد و قیصوم و روغن بادام تلخ و اکلیل الملک مطبوخ به پنج و زعفران و قصب الذریره و غالیه و چربی مرغابی بضماد لعاب خطمی هر سه و سکنجبین و شبت سوخته بروغن سوسن و برنجاسف و جاوشیر و روغن اقحوان و عصاره قثاء الحمار بعسل و میعه و قفر الیهود و زوفای رطب و روغن ایرسا و بیخ فاشرا و زنجبیل بعسل و زفت و گل نسرین و روغن بان و مغز ساق گوساله و گوزن و شرب و حمول سنبل هندی و فقاح اذخر و اشنه و صبر و طبیخ حلبه و شحم مرغابی و ایرسا و طبیخ خیری سفید و سوسن ابیض و ضماد زهره نرگاو و باسلیقون و کذا دردی شراب و کذا گندنا مطبوخ جوشانیده و تجویز اکلیل الملک و تخم گندنا و ایرسا و حقنه طبیخ بزر کتان هر واحد نافع ورم بارد رحم است و بقول مسیحی ادویه مسخنه مذکوره در ورم حار در اینجا استعمال نمایند

علاج ورم صلب رحم

اگر قوت مساعدت کند فصد باسلیق کنند بعده صافن یا مابض کشایند و تنقیه بدن بمسهل سوداء و حب افتیمون و یا ایارج و سفوف لاجورد نمایند و مرهم داخلیون در رحم استعمال کنند و اضمده ملینه محلله مثل مقل و میعه و اشق و حلبه و بابونه و برگ کرنب بموم و روغن و لعاب تخم کتان بکار برند و در مطبوخ ادویه ملطفه مثل شبت و کرنب و اکلیل و خطمی و بنفشه و بابونه و مرزنجوش و مانند آن بنشانند و این مرهم ورم و صلابت آنرا

همواره معمول است موم روغن گل مغز ساق گاو چربی گردهٔ بز هر واحد یکتوله زردی بیضهٔ مرغ یکعدد زعفران بابونه کندر هر یک سه ماشه بدستور مرهم ساخته باشیرهٔ عنب الثعلب حمول کنند و این ضماد حکیم علی در ورم صلب رحم معمول والد مرحوم است و کم تخلف میکند شیر شتر شیر میش روغن بید انجیر هر واحد سه پاو مخلوط نموده برآتش بپزند تا منعقد گردد و بعده زنجبیل یکتوله نانخواه یکتوله کوفته بیخته ممزوج نموده زیر ناف ضماد کنند و اگر صلابت بغایت صعب کهنه باشد اجزای مرهم اشق را بآب برگ خطمی سرخ مخلوط نمایند بعد از آنکه مقل و اشق را در آب خطمی حل کرده باشند و از بیرون ضماد کنند و از اندرون فرزجه ساخته بردارند و برین مواظبت نمایند که تحلیل رود و بعد دو هفته شافهٔ منضج و منقی رطوبت که در علاج احتباس آب در رحم خواهد آمد بعمل آرند و ضماد آنرا ترک نکنند تا تمام به نشود ذکر ادویه مفید صلابت رحم اگر صلابت با تپ و درد باشد بعد فصد عنب الثعلب گل سرخ بادیان هر یک چهار ماشه مویز منقی ده دانه گل خطمی سه ماشه در عرق عنب الثعلب ده توله گلاب چهار توله جوشانیده گلقند دو توله مالیده خاکشی پنج ماشه پاشیده بنوشند ایضاً که با تپ وتهیج چهره و کثرت تشنگی باشد عنب الثعلب گل سرخ هر یک چهار ماشه گل خطمی سه ماشه خیارین کوفته شش ماشه سپستان پانزده دانه جوشانیده شیرهٔ مغز تخم کدو شش ماشه شربت نیلوفر دو توله خاکشی چهار ماشه یا اصل السوس چهار ماشه خار خسک شش ماشه افزایند و بجای آب عرق مکوه پس اگر تپ مزمن شود قرص گل صغیر چهار ماشه گلقند سرشته همراه اصل السوس پرسیاوشان عنب الثعلب هر یک چهار ماشه جوشانیده شیرهٔ بادیان چهار ماشه شیرهٔ خار خسک شش ماشه شربت بزوری معتدل دو توله خاکشی چهار ماشه دهند ایضاً برای ورم صلب و حمی اصل السوس چهار ماشه شاهتره خیارین کوفته عنب الثعلب هر یک شش ماشه بادیان گل سرخ هر یک چهار ماشه مویز منقی ده دانه پرسیاوشان گاوزبان هر یک چهار ماشه گل خطمی سه ماشه سپستان بیست دانه در آب گرم خیسانیده صبح جوشانیده گلقند سه توله داخل کرده منضج دهند و بعد نضج مغز فلوس خیارشنبر شش توله ترنجبین چهار توله روغن بادام شش ماشه سنای مکی یکتوله افزوده مسهل دهند و بمرهم معمولی حمول نمایند بعده اگر ورم زانو و درد پیدا شود جوارش کمونی نه ماشه شیرهٔ خار خسک تخم قرطم هر یک شش ماشه عرق شاهتره ده توله نبات یکنیم توله دهند و بروغن حنا مالش کنند و ضماد صبر سه ماشه سنبل الطیب چهار ماشه ریوند چینی گیرو هر یک سه ماشه با آب عنب الثعلب تازه دو توله مغز فلوس توله روغن گل شش ماشه بر ورم زانو سازند ایضاً بهر صلابت رحم و خارش تپ و خلل معده بعد مسهلات خاکشی چهار ماشه بعرق عنب الثعلب ده توله یکجوش داده سرد کرده شیرهٔ تخم کاسنی شش ماشه شربت بنفشه دو توله داخل کرده دهند ایضاً که با درد زیر ناف تپ باشد عنب الثعلب گل بنفشه گل سرخ بادیان کرویا هر یک چهار ماشه بیخ بادیان تخم خربزه خار خسک کوفته هر یک شش ماشه مویز منقی ده دانه انجیر زرد سه عدد جوشانیده گلقند دو توله و فرزجهٔ مرهم معمولی ایضاً برای صلابت و درد شکم و کمر و یا از دوا آفاقه بعد فصد باسلیق برگ عنب الثعلب و برگ فنجنگشت بهرته نموده بر زیر ناف و جوشانده گل خطمی سه ماشه عنب الثعلب چهار ماشه بعرق عنب الثعلب ده توله جوشانیده گلقند دو توله دهند باز پرسیاوشان مویز منقی افزایند و مرهم معمولی بعمل آرند ایضاً اگر با قبض و سوزش بول و درد و تپ باشد گل خطمی سه ماشه عنب الثعلب گل سرخ پرسیاوشان هر یک چهار ماشه جوشانیده شربت دینار سه توله دهند روز دوم بجای شربت گلقند سه توله کنند باز بهر حبس بول لعاب گل خطمی سه ماشه شیرهٔ عنب الثعلب چهار ماشه شیرهٔ خار خسک شش ماشه شربت بنفشه دو توله عرق کاسنی عرق عنب الثعلب هر یک پنج توله دهند و اگر سوزش بسیار باشد شیرهٔ مغز تخم هندیانه شش ماشه لعاب بهدانه سه ماشه عرق عنب الثعلب ده توله شربت بزوری بارد دو توله خاکشی چهار ماشه دهند ایضاً برای درد و صلابت با تپ بعد فصد فرزجهٔ معمولی بعمل آرند و گل خطمی عنب الثعلب گل نیلوفر هر یک چهار ماشه در عرق بادیان عرق مکوه هر یک پنج توله جوشانیده شیرهٔ مغز تخم هندیانه شش ماشه شربت نیلوفر دو توله خاکشی چهار ماشه بدهند و بجهت آخر روز گل خطمی سه ماشه در عرق عنب الثعلب ده توله جوشانیده نبات یکتوله خاکشی چهار ماشه دهند باز لعاب بهدانه پنج دانه عرق شاهتره دوام عوض عنب الثعلب عرقین در نسخهٔ صبح کنند اگر درد بدستور باشد برگ فنجنگشت تازه عنب الثعلب تازه در روغن گل پخته قرص ملطفه بالای ناف بندند و وقت درد عرق مکوه شش توله گلاب چار توله نوشانند بعده چون صلابت نماند و شکم ملائم شود و درد نماند باقی باشد بجهت چنگک قرص عنب الثعلب بدستور بندند ایضاً بهر صلابت و ضعف جگر و معده بعد مسهلات معمولی شیر شتر دهند و بتدریج افزایند بعد چند روز

و شیر مسہل از ترنجبین گلقند ہر یک چہار تولہ حل کردہ صبح و آخر شب حب ترید سنا ہلیلہ غاریقون وغیرہ با عرق مکوہ بدہند ایضاً برای صلابت و تپ و درد پشت گل خطمی گل سرخ ہر یک سہ ماشہ عنب الثعلب بادیان ہر یک چہار ماشہ جوشانیدہ گلقند دو تولہ دہند و فصد کردہ مرہم معمولی بنہند باز عنب الثعلب گل بنفشہ گل سرخ گاوزبان ہر یک چہار ماشہ جوشانیدہ شیرہ مغز تخم ہندوانہ شش ماشہ گلقند دو تولہ دہند چون درد کم شود و سختی باقی ماند بعد نضج این مسہل دہند سنا مکی نہ ماشہ گل نیلوفر پرسیاوشان تخم خطمی خبازی گل بنفشہ اصل السوس عنب الثعلب گل سرخ ہر یک چہار ماشہ گل خطمی سہ ماشہ تخم کاسنی شش ماشہ جوشانیدہ فلوس خیار شنبر شش تولہ ترنجبین گلقند ہر یک چہار تولہ روغن بادام شش ماشہ بعد مسہل باز منضج دہند عنب الثعلب چہار ماشہ گل خطمی سہ ماشہ تخم کاسنی شش ماشہ پرسیاوشان چہار ماشہ جوشانیدہ گلقند چہار تولہ و باز مسہل بدستور دہند و گاہی گاوزبان شاہترہ پوست بیخ کاسنی بیخ بادیان ہر یک شش ماشہ اسطوخودوس چہار ماشہ فوۃ الصبغ چہار ماشہ مویز منقی دہ دانہ شیر خشت سہ تولہ عوض سنا و گل نیلوفر و پرسیاوشان و خطمی و خبازی داخل کردہ و وزن باقی ادویہ شش ماشہ کردہ میشود ایضاً اگر مثل گرہ سنگ جای نہار از صلابت رحم باشد تلیین طبع با ادویہ مسہلہ کردہ حمول مرہم داخلیون و روغن گل کنند و آرد حلبہ و مغز ارنڈی در شیر پختہ بروغن شبت ضماد نمایند و آبزن محلل کنند ایضاً اگر صلابت فرصن مزمنہ باشد شیر خشت و منضج معتدل حکیم علی وقت شام با عرق گاوزبان ہفت تولہ و فرزجہ معمولی و ضماد اکلیل الملک سنبل الطیب سعد کوفی برگ مورد برگ کتان ہر یک چہار ماشہ زعفران ماشہ بروغن گل و آب عنب الثعلب تازہ بر موضع صلابت نمایند ایضاً اگر بعد تولد بچہ صلابت و سرفہ و تپ و اسہال باشد تخم خطمی عنب الثعلب گل بنفشہ ہر واحد چہار ماشہ عناب پنج دانہ سپستان بیست دانہ مویز منقی دہ دانہ وغیرہ حسب دستور بتغییر و تبدیل ادویہ دہند و این مرہم بیاسہ برد ارند بیاسہ قرنفل سعد کوفی ہر واحد یک ماشہ کزمازج سنبل الطیب مغز فندق مغز خستہ شفتالو مغز خستہ زرد آلو دارچینی انیسون مغز پنبہ دانہ مغز فندق مغز بادام مغز پستہ مغز گردگان مغز ناجیل کہنہ زرد چوب کندر نوفل نبات مقل ازرق مر جوز مومیائی کافی ہر یک دو ماشہ مصطگی آب گندنای تازہ گل سرخ ہر یک چہار ماشہ موم سفید دو ماشہ روغن چنبیلی چہار ماشہ زردہ بیضہ مرغ یک عدد پای مرغ فقط این دوا مقوی رحم ست ایضاً کہ بعد تولد بچہ سختی موضع رحم با تپ و سرفہ و درد شکم و تشنگی مفرط باشد بعد فصد عناب پنج دانہ گل خطمی سہ ماشہ عنب الثعلب اصل السوس ہر یک چہار ماشہ بعرق عنب الثعلب پاؤ سیر جوشانیدہ شیرہ تخم کاہو شش ماشہ گلقند دو تولہ دہند بجہت آخر روز بہدانہ سہ ماشہ گل نیلوفر چہار ماشہ جوشانیدہ نبات یک نیم تولہ دہند و در وقت شام گل بنفشہ شش ماشہ در عرق مکوہ جوشانیدہ نبات تولہ دہند باز اگر قبض باشد بادیان چہار ماشہ شیرہ تخم خیارین شش ماشہ شربت دینار سہ تولہ عوض عناب و کاہو و گلقند کنند و جہت سرفہ صمغ عربی در دہان دارند باز عنب الثعلب گل بنفشہ ہر یک شش ماشہ اصل السوس چہار ماشہ در عرق عنب الثعلب دہ تولہ جوشانیدہ شربت دینار با زبہ سنای مکی پنج ماشہ سودہ گلقند دو تولہ صرف شیرہ بخورانند بالائش جوشاندہ مذکور بنوشانند و باز اگر تپ بالرزہ آید گاوزبان شش ماشہ اصل السوس چہار ماشہ عنب الثعلب شش ماشہ بعرق عنب الثعلب ہفت تولہ عرق شاہترہ ہفت تولہ جوشانیدہ شیرہ خیارین شش ماشہ شربت بزوری خاکشی دہند و بجہت آخر روز گل خطمی تخم خبازی ہر یک چہار ماشہ جوشانیدہ نبات تولہ دہند و روغن بابونہ بمالند باز گل سرخ گل بنفشہ گاوزبان ہر یک چہار ماشہ جوشانیدہ شیرہ مغز تخم ہندوانہ شش ماشہ شربت بنفشہ دو تولہ خاکشی پنج ماشہ دہند حمول کہ بجہت صلابت رحم معمول تخم خشخاش کنجد کشنیز ہر واحد دو تولہ کوفتہ بشیر گاو پختہ بر سنگ صلایہ کردہ زعفران کتیرا ہر یک یک ماشہ صمغ عربی گل خطمی ہر یک دو ماشہ کوفتہ بیختہ زردی بیضہ دو عدد مخلوط کردہ روغن گل یا روغن حنا آمیختہ در پارچہ کتان آغشتہ بردارند ضماد حکیم ارشد کہ برای صلابت مفید مرزنجوش اکلیل الملک حلبہ برگ ترنج برگ خطمی بدستور ضماد نمایند ایضاً قنہ میعہ سائلہ ہر یک یک تولہ روغن پیہ گوسالہ پیہ روباہ پیہ بط ہر یک دو تولہ ہمہ را گداختہ صاف نمودہ موم سفید یک تولہ روغن کنجد چہار تولہ باہم آمیختہ ضماد نمایند ضماد کہ معمول است مغز فلوس خیار شنبر مرہم داخلیون با آب کشنیز سبز حل کردہ بر پارچہ گذاشتہ ضماد کنند فرزجہ کہ صلابت رحم را ببرد رنگ کابلی مقشر شش ماشہ خرما مغز خستہ شفتالو مغز بادام مقشر مویز منقی ہر یک دو تولہ ادویہ کوفتہ با مویز بر سنگ صلایہ کردہ فتیلہ ساختہ فرزجہ نمایند ایضاً کہ محلل اورام صلبہ رحم ست موم پیہ بط

پیه مرغ مقل ازرق هر یک سه درم گل خطمی تخم کتان هر یک هیجده درم با عسل مغز خیارشنبر سرشته بردارند ایضاً قوی تر کنند مقل سه روزه هر یک ده درم زعفران جاوشیر اشق هر یک یک درم مصطکی جندبیدستر سلیخه سائله روغن سوسن پیه بط روغن بابونه هر یک سه درم صمغها را در شراب عسل حل کرده پیه را در روغن بگدازند و ادویه را سائیده با آن بسرشند و استعمال نمایند مرهم که نافع صلابت رحم ست زعفران نیم توله موم زرد یکتوله مغز قلم گاو دو توله روغن زیت هفت توله بدستور مرهم ساخته حمول نمایند و بر پارچه گذاشته بجای صلابت طلا کنند ایضاً برای صلابت و ریاح رحم مرزنجوش گل بابونه پودینه تخم شبت برگ سداب تخم کرفس بادیان زیره سیاه نانخواه بوی مادران هر واحد یکتوله باریک سائیده با روغن زیت کهنه یا روغن بید انجیر و موم زرد بقدر مناسب سرشته ضماد نمایند ایضاً نسخه مطبوخ عنب الثعلب بابونه گل سرخ مصطکی تخم کتان حلبه اکلیل الملک تخم مرو مقل هر یک چهار ماشه مرداسنگ سفیداب کاشغری هر یک نه ماشه پیه مرغ چهار توله فلوس خیارشنبر چهار توله موم سفید دو توله روغن گل نیم پاؤ [illegible] سلیخه هر یک چهار ماشه برگ کرنب سه ماشه کنجد سیاه شش ماشه زعفران چهار ماشه تخم مرغ چهار عدد کوفتنی را کوفته بیخته باقی بدستور آمیخته تیار سازند و قابله نهد مرهم که معمول است تخم خطمی اسپغول تخم مرو حلبه تخم کتان هر واحد شش ماشه در آب خیسانیده و لعاب گرفته بروغن خیری پیه مرغ پیه بط تسقیه نموده مقل ازرق زفت رومی سلیخه سائله هر یک چهار ماشه مرکی پنج ماشه اضافه نموده با صوف یا لته آلوده در قبل و دبر هر دو جا بردارند فطلول و ابزن که جهت وجع و صلابت رحم نافع مرزنجوش برگ مرو پرسیاوشان عنب الثعلب مشکطرامشیع ابهل تخم خطمی تخم خربزه قیصوم تخم کشوث تخم بلبون تخم کرفس تخم خبازی گل خطمی عدس مقشر قنطوریون دقیق گل سرخ برگ شبت گل زنبق یعنی خیری در آب جوش داده صاف کرده در آن آب نشانند و فطلول نیز سازند اقوال جمهره سویدی گوید که پیه مرغابی و کذا حمول مغز بادام تلخ و موم زرد و کذا روغن شبت و موم زرد و کذا ام بروغن سوسن و کذا لادن بروغن ناردین و کذا روغن اقحوان بموم زرد و کذا روغن خیری بزرد و گل او و کذا اجابوس در طبیخ پودینه نهری و کذا حمول روغن حنا و موم زرد بهر واحد در صلابت رحم مجرب است و فرزجه زعفران بروغن ایرسا یا موم مثل او و کذا زفت بمثل آن موم و یا عسل و کذا عصارهٔ اقحوان و کذا تخم خیری زرد با روغن سوسن و موم زرد و کذا روغن سوسن بموم زرد و کذا روغن قیصوم بموم زرد و کذا اجاو شیر بعسل و کذا امخاخ مفرده و کذا غالیه و کذا روغن نرگس بموم زرد و کذا اشنه زیت خوشبو و کذا بیخ سوسن سفید بعسل و کذا صمغ البطم و خطمی و کذا ابرنجاسف و کذا زرده بیضه بروغن حنا و کذا انجیر مطبوخ کوفته مخلوط بزرده بیضه و کذا خطمی مطبوخ بشراب و کذا برگ سوسن زرد و کذا مغز ساق گوساله و کذا روغن نسرین و کذا روغن گل و اصل السوس سوده حقنه رحم بسرکه محلول در طبیخ حلبه و کذا طبیخ خبازی و کذا اسکه تازه و کذا طبیخ اشنه و کذا مطبوخ تخم فنجنگشت کوفته و کذا وج و کذا روغن سوسن و شیرج حمول سلیخه سائله و کذا انگشتا و کذا طبیخ اقحوان و کذا لاجورد و کذا حلبه مطبوخ بشیرج و کذا روغن ایرسا و کذا اسکه تازه و کذا قفر الیهود و کذا افسنتین بعسل و کذا انجیر مطبوخ با مغز بادام مقشر باریک سائیده و کذا سلیخه و بخور لادن تنها و با شراب [illegible] و کذا زفت رطب با روغن گل و جاوشیر در طبیخ گندنا و کذا نبات اقحوان و کذا خبازی و کذا در آب کبریتی و کذا مطبوخ اشنه و کذا ابرنجاسف و کذا زوفای خشک و کذا تخم فنجنگشت و برگ آن و کذا قصب الذریره و کذا وج و کذا تخم کتان و کما دایرسا کوفته با آب پخته و ضماد بیخ هر واحد ملین صلابت رحم ست ابوسهل گوید که این دوا تحلیل اورام رحم کند و تسکین وجع نماید حلبه را در آب تر کنند و سه بار بشویند بعده نیک بپزند و لعاب او بپارچه صاف نمایند و بدان پیه بط یا پیه ماکیان یا مغز گوساله الا آنکه پخته بصوف استعمال نمایند و ایضاً حلبه کوفته چهار مثقال در می پخته بپزند تا منحل شود و پیه مرغابی و صمغ بادام هر واحد چهار مثقال و روغن گل اوقیه آمیخته در صوفه کحلی استعمال کنند و این حمول نافع اورام جاسیه و آورنده خواب است و نسخه آن همان نسخه ضماد خشخاش تازه است که در علاج ورم حار رحم در آخر قول جرجانی گذشت و ایضاً برای ورم صلب اشنه در آب تر کرده بیفشرند و جیره در شراب عسل حل کرده هر دو بسایند و مرهم باسلیقون و مرهم داخلیون و روغن سنبل و پیه ماکیان مساوی گداخته بیامیزند و سائیده بگیرند بصوفه استعمال کنند و ایضاً برای اورام و سیلان رحم زرده بیضه بریان شش درم مخ ساق گوزن چهار درم زعفران زوفای رطب هر واحد دو درم موم علک البطم پیه بط هر واحد درم طلا

روغن سوسن، روغن سنبل مقدار حاجت گداخته آمیخته بصوفه استعمال کنند و ایضاً پیه خوک پیه شیر هر واحد دو اوقیه قیروطی تتخذ به روغن گل یا روغن سوسن چهار اوقیه افیون درم آمیخته استعمال کنند و ایضاً موم شش درم پیه مرغابی شش اوقیه پیه خوک علک الانباط هر واحد شش درم روغن گل مقدار حاجت آمیخته استعمال نمایند و ایضاً برای اورام صلبه و وجع بگیرند مرهم داخلیون و به روغن سوسن حل کرده حمول نمایند و ایضاً پیه بط مغز ساق گاو و گوزن مقل زعفران زرده بیضه بریان وردی روغن کتان یا وردے روغن سوسن مساوی آمیخته بصوفه بردارند و در طبیخ حلبه و تخم کتان و بابونه و نمام و اکلیل الملک و برگ کرنب بنشانند بوعلی سینا میگوید که بعلاج ورم صلب تنقیه بدن از اخلاط غلیظه و سوداویه باید کرد و مرهم داخلیون و باسلیقون تتخذ از مقل و پیه مرغابی و مغز گوزن و پیه گوسفند بطور قیروطی به روغن سوسن و ساذج و روغن نرگس و روغن شبت و روغن اقحوان و روغن بابونه و روغن حلبه و روغن پیه انجیر و روغن حنا استعمال نمایند لیکن موم او زرد باشد گاهی در ان زرده بیضه را حمل کرده شود و اگر حاجت بقوی تر آید در ان جند بیدستر و صبر و شیر یا پیه خرگوش و ایرسا و اقحوان و زعفران و علک الانباط و صمغ بادام و مقل کنند و از مرهم [illegible] که برگ کبر و ریاب تر کنند تا نرم شود و جاوشیر نان بماء العسل بپاشند و مرهم سازند و با شکوفه انگور یا پنیر و ماء العسل استعمال کنند و نیز وسمه و برگ کرنب و شکوفه آن برای این مرض موافق باشد و ایضاً حمول چرک گوش بالغ النفع گفته اند و باید که در آبی که ابزن سازند قوت ملینات باشد بنشانند و برگ خطمی تازه با مغز بادام و پیه مرغابی سوده و ضمادات تتخذ از مرزنجوش و اکلیل الملک و حلبه و بابونه و خطمی ضماد سازند مجوسی گوید که در علاج او ادویه ملینه محلله مثل روغن حلبه و روغن شبت که در ان پیه ماکیان و بط گداخته باشند استعمال نمایند و آبزن که در ان بابونه و اکلیل الملک و برگ خطمی و بنفشه و حنا جوشانیده باشند نشیند و سازند و مرهم داخلیون محلول با اندک روغن سوسن و پیه بط که با اندکے خطمی و آرد حلبه آمیخته باشند ضماد کنند و اگر فرزجه در روغن ناردین و پیه بط که در ان مرهم داخلیون گداخته باشند آلوده بهنگام استعمال نمایند نفع بخشد و این فرزجه نافع بگیرند مرهم داخلیون و مرهم باسلیقون و پیه ماکیان و بط و مغز ساق بقر و پیه آن و بیضه سائله و صمغ بادام و روغن ناردین هر واحد یک جزو و مصطگی نیم جزو و زعفران ربع جزو شحوم را در روغن گداخته آمیزند و در ان فرزجه صوف سفید آغشته بردارند و ایضاً سرو زده و مقل و راتینج و سکبینج و پیه بط و ماکیان و مغز ساق گاو هر واحد یک جزو و صمغ را با آب گرم حل کنند و شحوم بگدازند و حل کرده فرزجه سازند و ایضاً مغز ساق گوزن و پیه آن و پیه گوزن و پیه مرغابی و روغن بلسان و روغن سوسن و موم سفید مثل ربع روغن و زهره ماهی مشهوره و لعاب حلبه و تخم کتان موم را به روغن و شحوم گداخته با لعاب و زهره بهم زنند و در ان فرزجه آلوده استعمال کنند و این ضماد نیز کنند تخم کتان و حلبه و تخم کرنب و بیخ خطمی هر واحد یک جزو کوفته بیخته به روغن سوسن و موم سفید و شیره انجیر و مغز ساق بقر و روغن آن آمیخته بکار برند و ایضاً زوفا و فطراسالیون هر واحد یک جزو راتینج و بارزد هر واحد ربع جزو و صمغ را در آبی که در ان حلبه و انجیر سفید جوشانیده باشند حل کنند و بدان ادویه دیگر با یک سوده انداخته بران موضع ضماد نمایند و چون ضماد جدا کنند عانه و ناف را بشحوم و دهان ملینه بالند و نیز ابزنی که شبت و کرنب و اکلیل الملک و بیخ خطمی و گل سوسن و بنفشه تر و خشک جوشانیده باشند چون نیم گرم باشد بنشانند اسماعیل گوید که رگ باسلیق بزنند و بقدر قوت خون بیرون آرند پس تنقیه سودا نمایند و مرهم داخلیون و باسلیقون با پیه بط و مغز گاو کوهی و پیه گوسفند بگدازند و مقل حل کرده بآن [illegible] و روغن نرگس چکانیده ببندند و ضماد کنند و با پشم پاره بردارند و اگر روغن نرگس حاضر نبود روغنی از روغنها که در قول بوعلی مذکور شد بکار برند و پیه مرغابی و خربق و روغن کتان و اگر ورم صلب بود اندک خطمی و برگ خرفه در ماء العسل بپزند و به روغن گل چرب کرده ضماد نمایند و حقنه با آب نیمگرم و روغن گل و شیر زنان و آب خشخاش تر و آب برگ خرفه کنند و بعضی در قانون خمیر را حسن خوانده است و در کتاب دیگر آمده که نان بی نمک اگر یافت نشود خمیر بی نمک و نیک ناخاسته بماء العسل بپاشند با برگ کرنب و مرهم باسلیقون و این لائق است و اگر در قانون الحسن الرطبه بغیر الملح می آورد قبول میتوان کرد و سبب آنکه ادویه مستعمله درین علت بشری همچون ادویه چشم میباشد و شیر تر بی نمک جز چشم درد [illegible] وارد ضمد الیابس گوید

که هر صبح جلاب از اصل السوس و بادیان هر واحد ده درم یا در نجوبیه گاوزبان هر یک یک درم با ده درم شکر طبرزد دهند و غذا امزوره نخود با شیرهٔ حب القرطم
بخورانند و بعد نضج تنقیهٔ اخلاط سوداویه بمطبوخ افتیمون و حب آن و یا بسنا و معجون نجاح کنند و در بدهم روغن گل که دران مرهم باسلیقون یا مرهم داخلیون
گداخته باشند بچکانند و بر عانه و پشت و میان ناف و زهار روغن قسط و پیه انجیر و زنبق و سوسن بمالند و دو سه روزی چند بار بآب مطبوخ اکلیل و شبت
و بابونه و حلبه و تخم کتان و خطمی و بنفشه و اسفناج و مرزنجوش نطول کنند و یا از مقل و پیه بط و پیه مرغ و مغز ساق گاو و روغن یاسمین و خیری و موم صاف قیروطی
ساخته استعمال نمایند ابن هبة الله گوید که علاج ورم صلب بفصد باسلیق در ابتدای حدوث مرض و استعمال گلقند و شربت سکنجبین و تنقیهٔ بدن
با ایارج یا مطبوخ افتیمون کنند و حمول با دویه محلله ملطفه مثل پیه ماکیان و بط و روغن شبت و تکمید با بیکه دران بابونه و اکلیل الملک و بنفشه پخته باشند
و مالش عانه بلعاب حلبه و تخم کتان و روغن کنجد نمایند و غذا امزوره زیرباج و اگر قوت ضعیف گردد اسفیدباج دهند خضر و قرشی گویند که ورم صلب را
جمیع شحوم و امخاخ و ادهان حاره لطیفه محلله مثل روغن حنا و روغن حلبه و روغن شبت و پیه مرغابی و روغن اقحوان و موم سرخ و زرده بیضه و مقل ازرق
نافع بود و مرهم رسل بالغ النفع است و نطولات از خطمی و خبازی و حلبه و بابونه سازند و برگ خطمی با پیه مرغابی کوفته ضماد نمایند بعضی از متاخرین
می نویسند که بیخ ورد و اصل السوس و بادیان و کاسنی و گاوزبان و بیخ بادیان جوشانیده شربت افتیمون یا شربت بزوری معتدل حل کرده بنوشانند
پس تنقیهٔ سودا باین مطبوخ افتیمون کنند بنفشه نیلوفر کاسنی سنای مکی هلیله زرد و کابلی و سیاه اسطوخودوس بسفایج اصل السوس تخم کشوث
تخم شاهتره مویز منقی افتیمون در آب جوشانیده سوای افتیمون بجوشانند و صرهٔ افتیمون در آخر جوش اندازند پس مالیده صاف کرده مغز خیار
شنبر و سکنجبین حل کرده باز صاف نموده روغن بادام شیرین چکانیده بنوشند و ضمادات و طلیه نافع است و فرزجه از مرهم داخلیون و مرهم رسل و تریاق اربعه
و اگر حاجت فصد بود فصد صافن و مابض بعد فصد باسلیق نافع بود و موضع را با پیه بط و ماکیان بمالند و این شیاف نیکو است بنفشه خطمی گل خطمی بابونه
اکلیل الملک مویز منقی شکر سرخ مغز خیار شنبر در پیه گرگ عنب الثعلب بریان شیاف سازند و در قبل بردارند خجندی گوید که این ضماد نافع است آرد جو
بزرکتان حلبه انجیر زرد خرما هر واحد یک جزو و روغن سوسن روغن بنفشه هر یک نیم جزو و اشق مقل هر یک ثلث جزو بآب کرنب بسرشند و زرده بیضه اضافه کنند
و حقنه رحم به روغن سوسن و مغز ساق بقر یا گوزن بگیرد هم سازند و بقراط گفته که اگر رحم یا شرج را ورم از خارج بهم رسد تابع او تقطیر بول بود و انطاکی گوید که
اورام رحم غالباً صلب باشد و حبوس و سپستان را دران مدخل عظیم است و کذا کرنب مطلقاً و پیه ماکیان و روغن کنجد بوزن وقت را حمولاً و ضماداً فعل
عظیم است و گویند که مغز تخم پیه انجیر و شیر گوسفند پخته با اندک زنجبیل و ناخواه زیر ناف ضماد کردن برای ورم صلب رحم مجرب است بعضی گویند که اگر
نبض عظیم بود اول بفصد باسلیق خون کم سازند و بعد از ان منضج داده مسهل سودا دهند و اگر نبض عظیم نباشد فقط تا گردانیدن منضج و مسهل دهند و بعد استفراغ
در بین آبزن نشانند گل خطمی و بابونه هر یک چار توله اکلیل الملک عنب الثعلب مرزنجوش بادیان هر یک یک توله در یک من آب پخته آب بجوشانند تا بکاهد و ثلث یا سوم حصه
صاف نموده استعمال نمایند و فرزجه مرهم داخلیون از پیه و بیش بردارند و مغز فلوس و گل بابونه و مرزنجوش در عرق عنب الثعلب حل کرده استعمال نمایند
و غذا شوربای دراج و تیهو و چوزه مرغ با خشکه یا نان نخورند و منضج و مسهل که جهت انضاج و تنقیهٔ سودا در ینجا مستعمل است اینست عناب سپستان انجیر زرد گاوزبان بادیان بیخ
مویز منقی اصل السوس بسپایه و شان خطمی خبازی جوش داده با گلقند بدهند و بعد انضج بسفایج سنا هلیله کابلی هلیله سیاه افتیمون در خرقه کتان بسته
افزوده و صرهٔ افتیمون را در جوش اخیر انداخته مغز فلوس ترنجبین روغن بادام اضافه نموده بنوشانند و گاهی حجر لاجورد و حجر ارمنی غاریقون و نمک نفطی سقمونیا یا حب

دبیلهٔ رحم

دا آن است که ورم رحم پخته شود و نشان دبیله گشتن ورم آن است که جمیع اعراض ورم مثل درد و ضربان و تپ و غیر آن شدت کند و نخس و حمیات مختلف لاادوار
و قشعریره پیدا آید و هنگام اطلاق شکم و اخراج بول راحت حاصل شود و علامت نضج تمام او این است که ضربان و تپ ساکن شود و لرزه افتد و ورم جسم
و دبیله آن اگر در فم رحم باشد رویت آن ممکن بود و اگر در قعر جسم باشد معاینهٔ آن امکان ندارد علاج بهر اعانت نضج بلعاب حلبه و تخم کتان بگیرم ورم

حقنه کنند و بابونه و اکلیل و حلبه و تخم کتان و خطمی و بنفشه و آرد گندم و انجیر در شیر گاو پخته بر عانه ضماد سازند و در آب گرم بنشانند تا تمام پخته شود پس اگر منفجر گردد و دبیله در فم رحم باشد با آهن بشگافند تا ریم بیرون آید و اگر در قعر رحم باشد در ضماد مذکور تخم مرو و بیخ خطمی و اندک سرگین کبوتر افزایند و طبیخ تخم خربزه و خیارین و کاسنی و خار خسک چند روز نوشانند و اگر انفجار آن دیر کند و خوف تاکل باشد انجیر و خردل جوشانیده با آب آن حقنه رحم نمایند و از جرم آن بر عانه ضماد کنند و ضماد انجیر و سرگین کبوتر سریع التفجیر است و باعث انفجار گل بابونه و ریوند خطائی هر یک پنج ماشه عنب الثعلب و خار خسک و تخم خربزه و تخم هر یک هفت ماشه جوشانیده و شکر سرخ سه توله داخل کرده بنوشانند و انجیر زرد ده عدد و تخم بید انجیر پنج درم کوفته در یک پیاله آب بجوشانند که بقیه آید مالیده و خردل پنج درم کوفته روغن گل و بابونه هر یک سه و نیم درم آمیخته صلایه کرده بر پارچه صفت طلا کرده بر عانه بچسپانند در روزی سه مرتبه که در یک روز منفجر سازد و بعد شگافتن از ماء العسل حقنه کنند و شیره تخم خیارین نه ماشه در عرق کاسنی و عنب الثعلب و گاوزبان برآورده شربت انار شیرین دو توله داخل کرده بنوشند و دیگر مدرات خفیفه مثل طبیخ بزور مذکوره و شیر گاو با نبات بنوشانند تا پاک شدن رحم از ریم همین تدبیر لازم گیرند و بعد از آن بمراهم مدمله و علاج قروح رحم علاج کنند و اگر ریم کم باشد و باسانی منتشر شود مسهلات خفیفه اعانت اخراج آن کنند بعده بحقنه که در قول ابن عباس بیاید علاج نمایند تا جراحت پاک کنند. اقوال اطبا عیسی گوید چون رحم در جمع شدن ریم شروع کند ضماد آرد حلبه و آرد گندم در آب انجیر پخته و اندک سرگین کبوتر آمیخته استعمال کنند و دایم صوف با کلیل الملک و مرزنجوش آلوده بردارند و بعد انفجار اگر انصباب ریم بسوی مثانه باشد شیره اسپغول و تخم خرفه و تخم خربزه و کتیرا و نشاسته و شکر بنوشانند و اگر بطرف معا مستقیم بشگافند بطبیخ عدس و گل سرخ و گلنار و برنج حقنه کنند پس اگر بطرف فرج منفجر گردد و ریم باقی باشد بروغن گل و مرهم باسلیقون حقنه کنند و اگر ریم بدبو باشد حقنه شدید القبض سازند ابن سینا گوید که بانضاج دبیله مشغول شوند و اگر قریب از فم رحم باشد شق آن مثل تدبیر رتقا نمایند و اگر در داخل رحم باشد انتظار نضج آن نفسه نمایند و بمدرات خفیفه مثل شیر و تخم خربزه و چیزی از لعابات اقتصار کنند و چون دبیله بشگافد و ریم از فرج خارج شود باید که اعانت بتنقیه و تحلیل باقی بزرق مرهم باسلیقون صغیر در رحم نمایند و اگر از مثانه خارج شود درین وقت اعانت بتنقیه آن بمدرات قویه نباید کرد تا مواد دیگر بمثانه نریزد بلکه در آن تلطیف نمایند و بمدرات خفیفه اقتصار ورزند مثل شیر و تخم خربزه یا چیزی از لعابات و گاه ریم از راه سراز برآید و گاهی احتیاج تفجیر دبیله مذکوره در دبیلات حجم عظیم مثل اضمده متخذه از انجیر و خردل و سرگین کبوتر افتد و بعد انفجار باید که تنقیه قرحه بمثل ماء العسل تکرار کنند تا آنکه ریم غلیظ بیرون آید و چون قرحه پاک گردد بعلاج قروح معالجه نمایند و چون در دبیله اعراض عظیم گردد از استعمال ضمادات علیه مرتب از آرد جو و انجیر و حلبه و بزرکتان و اکلیل الملک آمیخته بهمین صفت حاره نباشد و باید که رعایت احتیاطی که در باب اورام حاره و دبیلات و اورام دیگر گفته شد مرعی دارند. ابن عباس گوید که چون ورم حار بسوی جمع ریم منتقل شود و خراج گردد باید که ضمادات منضجه مثل ضماد مرتب از حلبه و بزرکتان هر واحد چهار درم خطمی آرد جو هر واحد شش درم سرگین کبوتر ده درم همه را باریک سائیده بعصیر انجیر سفید مطبوخ سرشته از ناف تا عانه ضماد نمایند و این ضماد قوی النفع است. حلبه تخم کتان تخم مرو بابونه اکلیل الملک خطمی آرد جو تخم کرنب هر واحد ده درم بنفشه خشک بیخ خطمی آرد باقلا مقل هر واحد هفت درم راتینج اشق سرگین کبوتر هر واحد یک درم باریک سائیده و صمغها را بآب گرم حل کرده همه آمیزند و بعصیر مطبوخ انجیر و روغن کنجد و پیه مثل ثلث روغن مخلوط کرده ضماد کنند که این تفجیر ورم و تسهیل اخراج ریم نماید و اگر فرزجه و لعاب حلبه و بزرکتان و تخم مرو و شیره انجیر و روغن گاو و پیه بط آلوده استعمال کنند نضج و تفجیر خراج نماید و فرزجه معمول از علک الانباط و روغن گاو خراج را بشگافد و ریم بیرون آرد پس اگر ورم در فم رحم باشد و منفجر نشود معالجه با آهن نمایند و اگر منفجر شود و انفجار او بسوی رحم باشد باید که در رحم روغن بنفشه بآب نیم گرم یا روغن گاو بریزند تا تنقیه ریم کنند بعد از آن حقنه رحم بروغن گل که در آن مرهم باسلیقون در روغن گاو گداخته باشند باید کرد پس اگر ریم بدبو یا شبیه آب گوشت باشد بشیافی قابضه حقنه کنند و این حقنه نافع است بگیرند بیخ فارسی و عدس مقشر هر واحد ده درم پوست انار و گلنار و حب الآس عفص بلوط و زاج هر واحد پنج درم همه را در آب بجوشانند تا پخته شود و آب او سی درم بگیرند و بر آن روغن گل خالص نیم اوقیه انداخته در قبل حقنه کنند و اگر ریم بسوی مثانه ریزد این دوا بدهند مغز تخم خیار و بادرنگ و خربزه و کدو و خشخاش سادی باریک سائیده سه درم بشربت خشخاش بخورانند و اگر اسپغول مغز تخم کدو و خیار

نشاسته کثیرا هر واحد نیم درم سوای اسپغول باریک ساییده سه درم بشیر بز تازه بخورند نافع بود و اگر ریم برود و تنقیه رسد حقنه مرتب از عدس برنج و پوست انار و گل ارمنی و روغن گل و سفیداب و دم الاخوین و صمغ عربی و زرده بیضه دو عدد و لبن که جوشانیده و مانند آن حقنه کنند صاحب ذخیره می‌نویسد که اگر علامات ریم کردن پدید آید بلعاب خطمی و لعاب تخم کتان و لعاب حلبه نیم گرم کرده حقنه در رحم کنند و حلبه و آرد گندم پخته در شیر تازه پخته اندکی سرگین کبوتر انداخته از بیرون ضماد کنند و پیوسته شیافها از اکلیل الملک و زوفا و بهروزه و روغن گاو کهنه ساخته در رحم بدارند تا پخته و سر کند پس اگر ریم از سوی مثانه با بول بیرون آید شیر تازه بنوشانند و اسپغول با جلاب یا شیره تخم خرپزه کوفته پخته و بنادق البزور دهند و اگر از طرف روده با براز آمیخته آید حقنه‌های لینه بعلاج قروح امعا باید کرد و اگر ریم از رحم سفید آید و آماس باشد مرهم باسلیقون را بروغن گاو بگدازند و در رحم حقنه کنند و اگر ریم گنده بود بعلاج قروح رحم نمایند و اگر خواهند که زودتر پخته شود دانه انجیر و تخم کتان و اکلیل الملک ضماد کنند و هر صباح دو دانگ صبر و یک دانگ زعفران حب کرده بدهند و چون پخته شود و سر کند اسپغول پنج تخم مرو دو درم تخم خطمی تخم خبازی هر یک چهار درم صمغ کتیرا نشاسته مغز تخم خرپزه هر یک سه درم گل ارمنی ده درم همه را سوای اسپغول و تخم مرو کوفته بیامیزند و سه درم با جلاب و روغن گل صبح و شام بدهند و اگر شیر خر دهند روا بود و این قرص جهت نضج ورم نماید گل سرخ چهار درم بزر کتان نشاسته هر یک نیم درم زعفران دو درم کوفته پخته بمی پخته بسرشند و روغن گل و شیر دختر حل کرده حل کنند و پاره پشم بدان آلوده بردارند مصنف شریح گوید که معالجه بلعابات حاره کنند و اعانت طبیعت بجمیع مثل لعاب بزر کتان و لعاب تخم مرو و تخم خطمی بروغن زنبق و خیری نمایند و چون نضج تمام شود و منفجر گردد بماء العسل که در آن تخم کتان جوشانیده باشند حقنه رحم سازند و هم صبح جلاب بزوری بلا تخم یعنی خیارین خرپزه هر واحد پنج درم و از شکر سفید ده درم بدهند تا پاک شود بعده علاج قروح نمایند و چون ماده آن از قروح سائل شود بادویه مجففه مانند عدس و تنقیه آن بدلالت مثل انزروت و دم الاخوین و کندر معالجه کنند و چون ریم آن از مثانه سیلان کند بادویه مدره علاج نمایند و باید که حفظ مثانه از تقرح ریم در اینجا بادویه ملطفه مثانه مثل بزر وتد ثلاثه و تخم کدو و لعابات و کتیرا کنند و گاهی ریم از طریق براز دفع شود پس اعانت طبیعت در تنقیه و دفع و غسل و التحام آن کنند تدبیر که در باب قروح امعا گذشت سعید گوید که علاج این با ضماد منضج کنند معمول از حلبه بزر کتان و آرد جو و تخم مرو و بنفشه و آرد باقلا و سرگین کبوتر سوده بقدر انجیر مطبوخ در روغن کنجد سرشته و از جماعت تا عانه ضماد نمایند و زن بر پهلو تخم کتان و تخم مرو جلوس کند و اگر ورم از فم رحم بعید باشد تا این علاج نکنند بلکه بادویه منضجه و قبل از نضج اعلاج تحلیلات نکنند بسبب شرکت این عضو با اعضای رئیسه چون منفجر شود در رحم بروغن گل و شیر دختران ریزند و چون از ریم پاک گردد مرهم شادنج مغسول بروغن گل معالجه کنند و تدبیر جراحی عضو سازند پس اگر ریم بسوی مثانه سائل شود ادویه مدره بول استعمال کنند تا قرحه نکند و اگر بسوی امعا سیلان نماید بتمام حقنه‌ها کنند تا نضج پیدا کند پس هر چند ضرور است بنویسد که اگر ورم رحم جمع شود باستعمال منضجات همچون تخم کتان و خبازی و حلبه مشغول شوند و چون منفجر گردد بشیر و نبات حقنه کنند و شربت انار و شیره خیارین بدهند و مرهم سفیداب بروغن گل حل کرده در رحم حقنه نمایند و بعد از حقنه اگر مندمل نشود گل ارمنی و دم الاخوین و اندکی کندر بروغن گل حل کرده حقنه نمایند

سرطان رحم

گاه باشد که ورم حار یا صلب رحم تحلیل و منفجر نشود و مؤدی بسرطان گردد و حدوث او از ماده سوداوی بود یا از صفرا سوخته که در رحم متولد شود و اکثر بعد سن یأس حادث شود و گاه با تقرح و گاهی بغیر تقرح بود و علامتش آن است که اگر چنان باشد که بحس ظاهر شود ورم صلب بشکل ناهموار نماید و از آن رگها مثل دوالی برخاسته بود و ملمس درشت پیدا کند و برنگ مائل بسرخی مثل دردی شراب و گاهی مائل بر ماهیت و سبزی یا سیاهی بود و اگر ظاهر نبود بر آن ثقل دلالت کند و الم و خلش در عانه و کنج ران بود و درد تا حجاب سینه و پشت سینه و بیشتر از آن درد چشم و شقیقه و سردی اطراف عارض شود و گاهی تب با عرق سبب بود و گاهی تابع او تب باشد که چیزی شروع کند بعده باشتداد و صعوبت شدت نماید و در عسر البول و تقطیر آن و احتباس براز مثل ورم صلب و دموی بود و با علامات و هذیان و حرارت باشد و ضعف و لاغری خاصه در ساقها پدید آید و پشت پای ورم کند و باستسقا انجامد و گاهی اختلاط عقل عارض شود و اگر تقرح بود درد سخت در کنج ران و زیر شکم و عانه و پشت عارض شود و ریم ناهموار ظاهر گردد و در طبیعت مائی مایه بود مائل بسیاهی و سرخی و سبزی و حریف از رحم جاری شود و گاهی خون صرف آید بسبب آنکه بادی تا کل بود تا آنکه گمان شود که این خون حیض است و نباشد و گاهی چیزی سائل شود و به تیز رود ساکن گردد

وهمراه او علامات ورم حار بسیار بود **علاج** هرچند این مرض لاعلاج ست لیکن برای آنکه قوی نگردد و ضرر او بآفت دیگر نه انجامد لازم ست که در اصلاح و تسکین درد او همی کوشند مثلاً هنگام شدت حرارت و ضربان لعابات بارده مثل اسپغول و مراهم مسکن درد استعمال کنند و وقت سکون حرارت و قلت ورم اشیای ملین و محلل چون داخلیون و امثال آن و مقل در روغن بابونه و پیه بط بکار برند و نطولات مسخنه و محلله برفق مثل طبیخ حلبه و بابونه و بزرکتان و برگ کرنب بعمل آرند و گاه گاهی جهت تقلیل سودا فصد باسلیق کنند و مسهل سودا دهند و بترطیب مزاج کوشند و ماء الجبن نوشانند و اگر متقرح باشد در آبزن معمول از طبیخ برگ خطمی و کرنب و بنفشه و تخم کتان بنشانند و برای تسکین درد لبنیات ابیض افیونی و شیر زنان و اندکی زعفران برای اصلاح افیون حقنه رحم کنند و مطبوخ انجیر و عناب و سپستان با فلوس خیارشنبر و روغن بادام بنوشانند و از مس ادویه حاده بدان حذر کنند و مرهم سفیداب حقنه نمایند و یا قطعه اسرب بروغن گل یا بلعاب اسپغول بر قطعه دیگر او بسایند و حقنه کنند و کذا آب برگ بارتنگ سبز و شیر زنان و روغن گل برابر و یا لته بدان آلوده بردارند و سفیده ارزیز و توتیای مغسول را بروغن گل آمیخته بلته آلوده بردارند و برگ کوکنار سبز و عنب الثعلب و کشنیز سبز هر یک دو تولہ و سرب با آب کشنیز و کاسنی و گاهی سبز صلایه کرده یک نیم درم سفیده بیضه مرغ دو عدد و روغن گل یکتوله ضماد سازند و باقی تدبیر از باب سرطان مطلق که در اورام خواهد آمد اخذ کنند هرگاه از سرطان متقرح خون جاری گردد مرهم جدوار حکیم علی گیلانی استعمال کنند و از جمیع مولدات سودا و توابل ابازیر پرهیز نمایند **اقوال اکابر** ابن یحیی گوید که استیصال سرطان رحم البته ممکن نیست و اکثر آنچه دران ممکن بود همین ست که در الم تسکین او نمایند تا اشتداد نکند و هیجان ننماید و این چنان باشد که در طبیخ حلبه و خبازی و خطمی بنشانند و ضماد معمول از خطمی و خبازی بمطبوخ در شراب عسل تا مهرا شود و باندکی روغن گل سائیده بموضع نهند و چون خشخاش ابیض شیر ندهد جوش دهند و آب کشنیز تر و آب عصی الراعی و آب عنب الثعلب بدان آمیخته بقیروطی موم و روغن گل سرشته زنند و استعمال نمایند نفع بخشد و بروغن گل و شیر زنان و آب عنب الثعلب یا آب خرفه یا آب بارتنگ حقنه رحم کنند پس اگر خون جاری شود باین آبها سفیداب ارزیز و گل ارمنی و عصاره لحیة التیس مخلوط سازند شیخ میفرماید واجب ست که علاج او بمراهم مسکنه و تطلیه بان و اخراج خون از باسلیق و گاه گاه از صافن و اسهال سودا نمایند و مرهم رسل را درین مرض خاصیت عجیب ست و تسکین درد او نماید و چون درد اشتداد کند در تسکین آن ادویه حاده و بارده تجربه کنند تا اعتماد بر او فوق آنها کرده شود و خصوصاً برای متقرح پس ادویه حاره مسکنه مثل طبیخ حلبه و مانند آنست قیروطی معمول از دردی زیت متروک در ظرف مس تا آنکه از زنگار او اندکی اخذ کند با موم زرد از خارج طلا نمایند و ادویه بارده اضمده خشخاشی با کشنیز و عنب الثعلب و روغن گل و سفیداب مفید است و آنچه از اسرب محکوک بعضها ببعض دیگر با آب کشنیز حاصل شود و ایضاً بطبیخ عدس حقنه رحم کنند و ایضاً بشیر خر و آب بارتنگ مجموع این هردو یا یکے ازان و چون از متقرح خون جاری شود مراهم نزف الدم استعمال کنند مجوسی مینویسد که سرطان رحم در دیگر اعضا علاج نیست لیکن ما را سزاوار است که برای آن آنچه مسکن وجع عارض آن بود ذکر کنیم و تدبیر صاحب او تدبیری که زیاده عظیم نگردد که سبب طاقت نمایند و از آنچه درد او را ساکن کند و محلل بعض تحلیل بود همین ست که زن را در آبی که اندران حلبه و خطمی و شبت و بزرکتان و اکلیل الملک جوشانیده باشند بنشانند و این ضماد کنند حلبه بزرکتان تخم کرنب بنفشه خشک حب الغار مقشر هر واحد ده درم بابونه اکلیل الملک میعه خشک صندل سرخ بیخ خطمی شبت کاسنی صحرائی مقل ازرق باقلا هر واحد پانزده درم بیخ کرنب نبطی و برگ آن هر واحد هفت درم انجیر شیرین کلان بیست عدد در می پخته یکشبانه روز تر کرده ادویه خشک را بسایند و صموغ را در آب مطبوخ حلبه حل کنند و انجیر منقوع را باریک بسایند و بگیرند روغن سوسن و روغن کنجد و پیه خنزیر و پیه مرغابی هر واحد رطل موم سفید نیم رطل و بگدازند و ادویه بدان مخلوط سازند و بر موضع ضماد کنند که تسکین اوجاع و تلیین اورام صلبه و تحلیل آن نماید و ایضاً بگیرند خرمای هیرونی ربع رطل زرده بیضه دو عدد را در روغن بنفشه و قدری خطمی و آرد جو بسایند و خرما را در اندک لعاب بزرکتان و آب حلبه بمالند و ادویه باقی بران انداخته بر موضع ضماد نمایند که تسکین وجع شدید رحم نماید و این ضماد نیز تلیین صلابت و تسکین درد نماید برگ خطمی تازه باریک سائیده ده درم پیه بط و شمع با دام آمیخته ضماد کنند و کذا فرزجه معمول از پیه مرغابی و لادن هردو گداخته حمول کردن نفع بین کند و قیروطی معمول از دردی زیت و موم چون در ظرف مس با شراب بپزند

و دران فرزجه آلوده زن بردارد که نفع میکند و این فرزجه استعمال نمایند بگیرند زوفای رطب و شیر دختران و اندک زعفران و افیون هر واحد بقدر حبات و دران فرزجه آغشته بردارند و باید که مریضه را از اغذیهٔ حاره و مولدهٔ سودا منع کنند و اغذیهٔ محمود الکیموس مثل نان خشکار صاف و گوشت بره و گوشت طیور سهل الانهضام و کاهو مربی و کاسنی و طرخشقوق و قطف و چقندر و اسفاناخ و مانند آن بدهند و از فواکه انجیر و انگور و بادام و آلو شیرین و سیب شیرین و موز و فستق و مویز طائفی و امثال آن دهند و بعضی قدما ذکر کرده اند ثقلی که در دیگ حمام جمع میشود چون بسایند و بروغن گل و موم آمیزند و رحم را از بیرون ضماد نمایند نافع و مجرب است و چون درد و هیجان و اشتداد نماید باید که لعاب بهدانه و خطمی تازه هر دو بماء العسل بپزند تا نضج یابد پس با اندک روغن گل سائیده ضماد کنند و کذلک خشخاش رطب با کشنیز تر و عصا الراعی و عنب الثعلب باریک سائیده بروغن گل آمیخته نفع بخشد و حقنهٔ رحم بگلاب و روغن گل و شیر زنان و آب خرفه و آب کشنیز تر کردن تسکین وجع کند و اگر بعد از آن خون جاری گردد بعصارهٔ لحیة التیس و گل ارمنی و سفیداب و آب بارتنگ حقنه کنند ابن الیاس گوید که آنچه منع زیادتی و تسکین وجع او کند نشستن در طبیخ تمام بابونه و اکلیل و شبت و خبازی و برگ کرنب و چقندر و حلبه و بزر کتان است و این ضماد نمایند بگیرند حب الغار بزر کتان تخم کرنب بنفشه خشک بابونه هر واحد ده درم بابونه اکلیل تخم طرخشقوق تخم خطمی هر واحد چهار درم همه را باریک سائیده بروغن سوسن و روغن کنجد سرشته بر موضع ضماد کنند و چون درد و شدت کند و مریضه طاقت نیارد و تلیین طبیعت بااین مطبوخ باید کرد سنای مکی هفت درم پرسیاوشان پنج درم تخم خطمی تخم کاسنی هر واحد سه درم بنفشه نیلوفر گل سرخ هر واحد چهار درم عناب سپستان انجیر سفید هر واحد بیست عدد همه را در سه رطل آب بجوشانند تا بیک رطل آید و دران فلوس خیارشنبر ده درم ترنجبین پانزده درم مالیده صبح بنوشند و بعد تنقیه این ضماد نمایند خطمی رطب کشنیز تر خشخاش تر عنب الثعلب عصی الراعی همه را سائیده بروغن گل آمیزند خجندی گوید که هنگام شدت وجع بگیرند برگ خطمی تازه و برگ خرفه و جوشانیده بسایند و روغن گل بران چکانیده ضماد نمایند و آب بارتنگ مخلوط بشیر زنان حقنه کنند و کذا حقنه بآب کشنیز و آب کاسنی و آب کاهو در انبوب صلایهٔ اسرب بادستهٔ آن حل کرده تا کبود گردد و مالش بروغن سوسن آنرا نفع کند و چون درد شدت کند باید که تلیین طبیعت بحقنه های لینه و بملینات مسهله شیر خشت و ترنجبین و خیارشنبر و گلقند بغدادی و سنای مکی و مانند آن کنند و بقراط گفته که ترک علاج هر خراج سرطانی خفی افضل است بهر آنکه اصحاب او چون علاج کنند بسرعت هلاک شوند و اگر علاج نکنند زمانی طویل باقی مانند گیلانی مینویسد که معالجه باشیای مذکوره در اوقات هیجان درد نمایند و اما بعد از آن باید که قیروطی بروغن گل و روغن مورد یا روغن تفاح یا مرهم که در سفیداج پخته باشند استعمال کنند و تخفیف فرزجات معمول از زعفران و شیر زنان و افیون بر ایشان نمایند و نافعتر ازین همه این دوا است بگیرند مرداسنگ بریان شش اوقیه کندر ذکر زوفای صاف هر واحد دو اوقیه روغن گل چهار اوقیه مرداسنگ را بآب کاسنی سوده باقی اجزا اگداخته آمیزند و فرزجهٔ معمول از پیه مرغابی منفعت بین میکند و در آبزن نشانند و بشیر زنان مع طبیخ عناب و سپستان و فلوس خیارشنبر و روغن بادام حقنه کنند و اما علاج آن بآهن قتال است چنانچه مراد از قول بقراط که در قول خجندی گذشت همین است زیرا که در زمانهٔ قدیم معالجه بآهن میکردند

جروح و قروح رحم و اکلهٔ آن

یا از اسباب خارجی بود مثل ضربه موضع رحم و شگافتن عروق و غشای و یا حمول و دوای حاد حریف و یا از داخلی باشد مثل عسر ولادت و شدت طلق یا جذب مشیمه یا جذب جنین مرده یا سیلان خلط حاد صفراوی اکال بسوی رحم یا انفجار ورم یا بثور و بقول شیخ این قرحه گاه با عفونت بود و گاه باچرک و گاه صاف بی چرک و گاه در عمق رحم و گاه در غیر عمق و گاه با تاکل و گاه بغیر تاکل و گاه با ورم و گاه بغیر ورم طریق تشخیص این قرحه و اقسام او اینست که لزوم درد خصوصاً اگر قرحه بر فم رحم و قریب او باشد و سیلان خون و ریم و رطوبت مختلف در رنگ و بو و تضرر با دویهٔ مرخیه و انتفاع از قوابض و زردی رنگ و گاه تشنگی مفرط و تپ برین قرحه دلالت کند پس اگر خون سرخ صرف برآید قرحه از شگافتن رگ یا غشا باشد و اگر ریم اندک و مائل بغلظ و سفیدی و ملاست برآید و با درد و اندک سوزش بود قرحه صاف از چرک باشد و اگر با کثرت رطوبت صدیدی بدبو ردی شبیه بآب گوشت تازه در رنگ برآید و درد اندک بود قرحه با چرک باشد و اگر ریم بسیار مثل دردی شراب برآید قرحه از انفجار دبیله باشد و اگر رطوبت و خون سیاه و بدبو با درد شدید و ضربان و پارچه های اعصاب و عروق بیرون آید قرحه متاکله باشد و اگر با لزوم تپ

و قشعریره و دیگر علامات ورم رحم بود و قرحه با ورم باشد و فرق میان آکلهٔ رحم و سرطان او آنست که با آکله صلابت نبود و تابع او سکون وجع در بعض اوقات بود و خصوصاً بعد خروج رطوبات و بعلاج صواب مدت بقای او دراز نبود و سرطان با وجع و ضربان دائم و طویل المدت باشد علاج اگر خون صرف براید فصد باسلیق کنند و بعد از نضج مسهل صفرا تنقیه نمایند و در آب تمتم نشانند و کندر انزروت دم الاخوین جوز السرو پوست انار شب یمانی مرمکی گل سرخ در آب بارتنگ سرشته لته بدان آلوده بردارند و اگر قرحه در قعر رحم باشد از همین ادویه حقنهٔ رحم کنند و اگر گل ارمنی اقاقیا مازو را کات اضافه نمایند بهتر بود و قرص کهربا مانند آن بخورانند و اگر از قرحه ریم بیرون آید اول از روغن گل و روغن بنفشه و ماء السکر یا ماء العسل حقنه کنند و مرهم باسلیقون بروغن گل استعمال نمایند و آنجا که ماده حاد و اکال بود حقنه کردن از آش جو مناسب بود و از ادویه بارده قابضه مثل حب الآس و گلنار و کزمازج سائیده با روغن گل فرزجه یا حقنه کنند و یا آرد برنج و عدس با پوست انار و جفت بلوط در حقنه اضافه نمایند و آکلهٔ رحم اکثر در دو سه روز هلاک میسازد و اگر باقی ماند علاجش بعلاج آکلهٔ مطلق نمایند و اگر با قرحه درد شدید باشد خطمی تازه و بقلهٔ یمانی بماء العسل بجوشانند و بروغن گل آمیخته ضماد کنند و حقنهٔ فتیل بشیر زنان یا آب نیمگرم در روغن گل نمایند و کسی بعض الکیب که در جراحت و قروح رحم مستعمل و در جراحت تازه بعد فصد صافن یا باسلیق و نشانیدن در آب تمتم و استنجا بدان قرص کهربا با آب بارتنگ دهند و شیافت و حقنه و فرزجه قابضه بکار برند و این حقنه نافع است لعاب اسپغول و تخم خطمی و تخم مرو هر یک هفت ماشه روغن گل یکتوله اقاقیا گلنار شاخ گوزن سوخته کاغذ سوخته و ارانی سوخته پوست بیضهٔ مرغ سوخته فوفل کهنه سوخته دم الاخوین هر واحد یکدرم در آب بارتنگ ماء التمتم آمیخته نیمگرم بعمل آرند و دیگر در قرحه با ورم بعد فصد گل خطمی سه ماشه مویز منقی ده دانه بعرق عنب الثعلب جوشانیده صاف نموده شیرهٔ تخم کاکنج چهار ماشه شربت تخم خشخاش دو توله داخل کرده تخم ریحان بارتنگ هر یک چار ماشه پاشیده بنوشند ایضاً برای قرحه و جریان ریم شیرهٔ سردالی شیرهٔ بهیدانه شیرهٔ خشخاش شیرهٔ تال مکهانه هر یک چهار ماشه خمیرهٔ صندل یک توله بدهند دوم روز بجای بهیدانه شیرهٔ کاکنج چهار ماشه سوم روز شیرهٔ خارخسک شیرهٔ تخم خربزه هر یک شش ماشه شیرهٔ کاکنج شیرهٔ تخم خشخاش هر یک چهار ماشه عرق شاهتره ده توله گلاب چهار توله خمیرهٔ صندل توله دهند چهارم روز سفوف سرد بهیدانه طباشیر دم الاخوین بیخ انجبار زهر مهره مساوی کوفته بیخته شش ماشه همراه شیرهٔ تخم خربزه شیرهٔ خارخسک شیرهٔ بیخ انجبار هر یک شش ماشه خمیرهٔ صندل یکتوله دهند ایضاً برای آمدن ریم اطریفل صغیر همراه شیرهٔ خارخسک شیرهٔ تخم خربزه هر یک شش ماشه شیرهٔ تال مکهانه چار ماشه گلاب چهار توله نبات یکنیم توله تودری سفید چار ماشه بدهند باز خمیرهٔ صندل یکتوله و سفوف هندی حابس و مرهم معمولی بکار برند باز لعاب گل خطمی سه ماشه شیرهٔ عنب الثعلب چار ماشه شیرهٔ خیارین شش ماشه شربت بزوری دو توله بالنگو پنج ماشه و ضماد بابونه عنب الثعلب گل خطمی آرد جو اسپغول تخم ریحان رسوت هر یک چهار ماشه کوفته بیخته با آب عنب الثعلب و روغن گل و سرکه سازند و سفوف هندی و مرهم بدستور ایضاً زنی را قرحه با تپ و سرخی قاروره و سیلان خون و گاهی بیرون آمدن کرم و حکه در فرج و تصاعد ابخره بدماغ و از آن غشی و درد سر وغیره بود استاد فرمودند که مرض دیدان الرحم است و سببش تعفن مواد حیض محتبس است که قابل صورت دود گشته فصد باسلیق و صافن از جانب چپ فرمودند و عناب شاهتره دهامه قصب الذریره جوشانیده شیرهٔ کاسنی شیرهٔ عنب الثعلب شربت نیلوفر خاکشی بجهت تصفیهٔ خون که ماده دودی بود و انضاج دادند باز چون قاروره سرخ اقتم بود فرمودند که این سرخی دال بر ورم است خصوص که از بعض جا سیاهی و غلاظت و کدورت معلوم شود و عناب شاهتره دهامه گل سرخ عنب الثعلب تخم کاسنی نیم کوفته جوشانیده شیرهٔ خارخسک شیرهٔ تخم خربزه شربت دینار داخل کرده دادند باز بجای شربت دینار شربت بزوری بار و بجهت ادرار ماده نمودند بعده سرکه افزودند بجهت ادرار و تصفیهٔ خون بعده شیرهٔ تخم کاسنی شیرهٔ دهامه شیرهٔ عنب الثعلب شیرهٔ [illegible] نبات دادند و مرهم از شاهتره زرد چوب اصل السوس برگ حنا هر یک شانزده ماشه پوست درخت ببول شصت ماشه برگ نیب سی و دو ماشه در آب جوش دهند که خوب پخته شود و صاف نموده موجوده پیه گردهٔ بز چهار دار سوده موم سفید هر یک شانزده ماشه روغن کنجد یا دو سیر داخل کرده باز بجوشانند و پهٹکری بریان دو ماشه سوده آمیخته تیار کنانیدند معمول برای جلای چرک قرحه و اندمال آن که با ورم حار و صلابت رحم و حرارت مزاج باشد معمول آن مرحوم است آرد جو گل خطمی آرد باقلا تخم کتان اکلیل الملک خبازی حلبه گل بنفشه مرداسنگ هر یک چار ماشه کافور ماشه دم الاخوین سفیده کاشغری هر واحد چهار ماشه سفیدی و زردی بیضهٔ مرغ

و دو عدد در روغن گل دو تولہ بدستور مرہم سازند و در قرحہ کہ با ورم بارد و صلابت باشد مرہم بخوش عنب الثعلب تخم مرو اسپغول بابونہ گل سرخ ہر یک چہار ماشہ
زعفران جند بیدستر ہر یک ماشہ عوض آرد جو و باقلا و خبازی و گل بنفشہ و کافور و دم الاخوین داخل کردہ می شود و ہم جہت تنقیہ قروح رحم از چرک و ریم
والتحام و ازالہ حرارت قرحہ و سوزش و درد رحم از تالیف سید محمد ہادی والد حکیم علوی خان مجرب النفع ست و بواسیر را نیز سفید مغز تخم کدو بریان مغز تخم سندوا
بریان ہر یک چہار ماشہ دم الاخوین گلنار مرداسنگ سیر کہ سودہ توتیای کرمانی مغسول برگ حنا پوست کدو سوختہ ہر واحد یکماشہ سفیداب قلعی دو ماشہ
ہمہ را باریک سائیدہ موم سفید دو ماشہ بروغن گل یکتولہ گداختہ مرہم سازند شیاف کہ منقی چرک و رطوبات رحم و مدمل قرحہ است صبر زرد دو درم سنگ بصری
مغسول مرداسنگ شستہ گلنار گیرو ہر یک دو ماشہ کندر نیم ماشہ پوست کدو تلخ سوختہ یکماشہ سرمہ سائیدہ با آب کشنیز سبز فتیلہ ہا سازند بمقدار بلیلۂ زنگی و در ضخامت و در
طول اندکے زیادہ از ان و ہر روز دو فتیلہ در رحم نہند و اگر اول شافہ از عسل بکار برند تا ریم صاف کنند و بعدہ شافہ از آب مازو استعمال کنند قرحہ خشک شود و دیگر
زرد چوب صلایہ نمودہ بروغن گاو ممزوج کردہ شیاف از پنبہ ساختہ بران مالیدہ بردارند قرحہ و ورم رحم را النفع عظیم بخشد و دیگر کہ قروح رحم را از چرک پاک کند شہد را
بشیر گاو بپزند تا شیر بسوزد و مثل مرہم گردد و پنبہ بدان آلودہ بردارند و مکرر بعمل آرند پس ملاث بکار برند و گاہی آب برگ کنب اضافہ کردہ شد و فائدہ زیادہ تر مشاہدہ گشت
فرزجہ جہت قطع خون و ازالہ قروح و عفونت رطوبت سائلہ از رحم نافع شب یمانی گلنار سرمہ کاغذ سوختہ زیرہ کرمانی مدبر بسائید و با آب برگ بید و آب خرفہ
یا آب کشنیز تر یا آب مازو مطبوخ بسرشند و بردارند ایضاً قرحہ را کہ از استعمال ادویہ گرم و تیز افتد زائل سازد و درد و صعوبت سوزش را بنشاند سپیدہ بیضہ مرغ
ہر واحد یک استار گلنار اقاقیا سفیداب قلعی مرداسنگ مغسول کثیرا خطمی ہر واحد یکدرم پیہ را بگدازند و ادویہ سائیدہ با ہم بسرشند و حمول نمایند و اگر
بلعاب اسپغول و روغن بنفشہ یا روغن گل حل کردہ استعمال کنند زیادہ تسکین نماید اقوال افاضل سویدی میگوید کہ حمول ممسکہ بر قروح رحم نیک نیست
و حمول حنا و کذا روغن نسرین و کذا شب محرق و روغن سوسن و موم و کذا زوفای رطب و کذا زعفران سہ درم زیت پانزدہ درم موم سہ درم مرہم ساختہ برائے قروح
خبیثۂ رحم و کذا روغن زعفران و کذا طبیخ بزر کتان و روغن گل و موم و کذا دارشیشعان و کذا اشادنج مغسول و کذا صبر و کذا بسباسہ ہندی و کذا روغن گاو و
کذا خولان و کذا مغز ساق بقر و چند آن زیت خوشبو از مجموع پنجدرم گرفتہ با یکدرم موم زرد و ربع درم زعفران مرہم ساختہ و ضماد قروح رحم بارد [illegible]
سرشتہ دود در خاکستر برنجاسف و فرزجہ و حقنۂ شیر زنان و کذا آب عصی الراعی مطبوخ بعسل و کذا آب برگ علیق و گل آن و کذا آب انار ترش و پوست
آن بعسل پختہ و کذا پیہ مرغابی و اکلیل الملک تمر مع طبیخ عصی الراعی نیم رطل و شرب و حقنۂ شیر تازہ و جلوس در طبیخ حب الآس سفید و برگ آن و حمول آن
و حقنۂ شیر اسپ مادہ و کذا روغن سفرجل و کذا طبیخ برگ زیتون و کذا شیر خر و کذا برگ زیتون کوفتہ در آب غورہ جوشانیدہ و کذا دردی زیت پختہ تا غلیظ گردد و کذا
شیر گاو و کذا آب لبلاب بشراب پختہ و کذا خاکستر سم خر ہر واحد نافع قروح رحم ست مسیحی می نویسد کہ ہر گاہ ریم با زرد آب از فرج سائل شود و از موضع قریب خارج گردد
و عفونت نباشد باید کہ صبر و دم الاخوین انزروت کندر سائیدہ دران موضع نہند تا مندمل شود و اگر ریم از موضع بعید آید حقنہ کہ در قروح امعا یا شیاف کہ در باب
بول الدم والمدہ مذکور شد بعمل آرند و اگر آنچہ سیلان کند شیٔ عفن ردی باشد بماء العسل حقنہ کنند بعدہ حقنہ ہای حاوہ مجففہ کہ در قروح امعا استعمال میکنند بکار
برند و این دوا نافع ورم رحم و سیلان ریم ست گل سرخ چہار درم تخم کاہو نشاستہ ہر واحد یکدرم زعفران دو درم کوفتہ بیختہ بہ پختہ در روغن گل و شیر خر
سرشتہ استعمال کنند شیخ میفرماید باید کہ نظر کنند کہ آیا قرحہ پر چرک ست یا بدون چرک پس اگر باچرک باشد اولا تنقیہ آن بنزرقۂ ماء العسل و مانند
آن کنند و یا بطبیخ ایرسا و بمراہم منقیہ و اگر قرحہ اکال باشد دران مراہم معالجۂ اکال بنزرقہ سانند مع تنقیہ بدن و استعمال اغذیہ موافقہ و ایضاً
دریافت کنند کہ قرحہ با ورم ست یا بے ورم پس اگر با ورم باشد اول علاج و تسکین بعلاجات ورم نمایند و چون رحم پاک گردد دران ہنگام معالجہ
بملحمات کنند و از مراہم مذکورہ این مرہم ست کہ در ابتدا نفع میکند چون در جرح ہنوز لحم نروئیدہ باشد بگیرند مرتک و سفیداب و انزروت
ساوی ہا و ازان قیروطی بموم و روغن گل سازند و اگر در آنجا چرک باشد دران اندک زنگار داخل کنند و چون آغاز روئیدن گوشت
معلوم شود باین مرہم معالجہ نمایند توتیائے مغسول دو جزو اقلیمیائے فضہ سفیداب انزروت ہر واحد یکجزو و از ان قیروطی بروغن گل و موم سازند

ابن عباس گوید که اگر قرحه تازه باشد و حدوثش از فسخ یا هتک بود و خون صاف ازان برآید و آن در فم رحم باشد زن را در آب قمقم نشانند و امر باستنجا ازان کنند و قرحه را به آب بارتنگ و آب عصی الراعی مخلوط باندک کندر و انزروت و دم الاخوین مساوی باریک سوده استعمال نمایند و این فرزجه معمول از شب یمانی و جوز السرو و پوست انار هر واحد یکجزو مرهم جزو باریک سائیده به آب آس یا آب برگ سرو یا آب عصی الراعی آلوده لیف قرحه بردارند و اگر قرحه در قعر رحم باشد به آب آس یا آب طلع و گلاب و آب بارتنگ و آب عصی الراعی مساوی از مجموع سه ربع رطل بگیرند و دران گل ارمنی و اقاقیا و مازو و عصاره لحیة التیس هر واحد یکدرم جوز بوا نیم درم دران حل کرده حقنه رحم کنند و ایضا حقنه بشیر دختران مع آب بارتنگ و آب عصی الراعی هر واحد یکجزو روغن گل یکجزو استعمال نمایند و قرص کهربا با آب سماق و آب بارتنگ بخورانند و هرگاه قرحه از انفجار دبیله باشد و ریم سفید ازان بیرون آید باید که حقنه معمول از روغن گل و روغن بنفشه نیمگرم کنند تا رحم از ریم پاک گردد و بعد ازان مرهم باسلیقون در روغن گل حل کرده حقنه نمایند و اگر از رحم ریم غیر صاف یا زرداب برآید باید که حقنه رحم نمایند بماء الشعیر که دران عسل حل کرده باشند یا اندک مرهم باسلیقون در روغن سوسن گداخته باشند و یا بعسل و آرد کرسنه بروغن سوسن حل کرده حقنه سازند و ایضا حلبه و کرسنه و عدس و خطمی و سبوس گندم هر دو در صره بسته بجوشانند و از مجموع ربع رطل بگیرند و دران دو درم عسل و ده درم روغن سوسن و یک مثقال شب یمانی حل کرده حقنه کنند و اگر درد باشد فرزجه مبلول در شیر دختران و اندکی افیون و زعفران بردارند و این فرزجه تسکین وجع و نفع با وجاع مقعد کند و مرداسنگ اصفهانی سی درم کندر ذکر شحم بقر روغن گاو و موم سفید هر واحد دو اوقیه روغن گل چهار اوقیه مرداسنگ را با آب کاسنی بسایند و بار و غنها و موم آمیزند و دران فرزجه آلوده بردارند و بر مقعد دردناک از حرارت طلا کنند که تسکین وجع آن کند

جرجانی گوید که اگر قرحه پر چرک و رطوبت ناک باشد بماء العسل از حقنه و زراقه پاک کرده پس ادویه مجففه قرحه بکار برند چون صبر و کندر و دم الاخوین و بسد و کهربا و مر و زعفران و شیاف مامیثا و نشاسته و سپیده ارزیز و حضض و مرداسنگ و زاج سرخ و انزروت و توتیا و اقلیمیای نقره و مانند آن ازین ادویه آنچه حاجت بدان بیشتر بود و بسایند و مرهم یا شیاف سازند و بردارند و اگر ادویه مجففه زیاده باید کاغذ سوخته و شاخ گوزن سوخته و مازوی سوخته در سرکه سرد کرده باد و یه مذکوره بیامیزند و این مرهم قرحه را خشک کند و گوشت برویاند و نسخه او همانست که در قول شیخ گذشت و هرگاه گوشت روئیدن آغاز کند این مرهم بکار برند و نسخه آن نیز در قول شیخ مذکور شد و این شیاف نیز نافع است صبر و کندر و مرکی و انزروت و دم الاخوین مساوی سائیده شیاف سازند و بسپیده تخم مرغ حل کرده بردارند و اگر از درد و خلش اذیت یابد مرهم کافوری در آب شرب سوده حل کنند و حقنه رحم بدان نمایند

صاحب حاوی گوید که اگر قرحه تازه باشد و خون صرف ازان برآید فصد کنند و اخراج خون بحسب قوت نمایند و هر صبح جلاب از عناب ده عدد و بنفشه خشک پنج درم و از شکر سفید ده درم بنوشانند و غذا امزوره ماش بشیره بادام و کدو و اسفاناخ دهند و این فرزجه استعمال کنند پوست انار جوز السرو شب یمانی گل سرخ مهر ابا باریک سائیده بآب آس یا آب عصی الراعی سرشته بکار برند و اگر درد شدید بسیار باشد و آنچه خارج شود سیاه و بدبو باشد این دلالت بر آکله رحم کند هر صبح جلاب از عناب ده عدد و تخم کاسنی سه درم و از شکر سفید ده درم دهند و غذا بدستور و این حقنه بعمل آرند ماء الشعیر یک رطل عسل کف گرفته ده درم روغن سوسن ده درم مرهم باسلیقون نیم درم باسلیقون را درین ادویه حل کرده در رحم حقنه کنند و یا ماء العسل چهل درم مع آرد کرسنه و آرد حلبه و آرد عدس هر واحد ده درم حقنه سازند و اگر آنچه خارج شود سفید رنگ غیر بدبو باشد و این دلالت بر نقای قرحه کند هر صباح جلاب از شربت بنفشه و ترنجبین هر واحد ده درم بنوشند و غذا بدستور و این حقنه بعمل آرند روغن گل روغن بنفشه هر واحد ده درم و دران مرهم باسلیقون نیم درم حل کرده حقنه رحم کنند و اگر ریم بدبو شبیه بآب گوشت یا غساله لحم تازه برآید باشیای قابضه مثل آرد برنج و عدس و پوست انار و گلنار و کزمازج و حب الآس و جفت بلوط بروغن گل حقنه کنند و هر صبح شربت سفرجل ده درم بگلاب ده درم بنوشانند و غذا امزوره ماش بدیان بشیره بادام بریان و آب سماق و گوشت ماکیان و تیهو دهند و اگر ریم بسوی مثانه برید و هر صبح شربت بنفشه یا خشخاش هر کدام که باشد ده درم و با شیره تخم خیار و بادرنگ و تخم خربزه هر واحد ده درم بنوشند و یا بگیرند نشاسته و صمغ عربی و کتیرا و رب السوس هر واحد یکدرم کوفته بیخته یک مثقال با شربت خشخاش یا لعاب بهدانه

هرکدام از این هردو که حاضر باشد ده درم بخورند و اگر ریم بسوی رودهٔ مستقیم ریزد هر صبح سفوف حب الرمان پنج درم با شربت به ده درم بخورانند و آب حقنه کنند عدس مقشر و برنج و پوست انار و جفت بلوط و گل ارمنی هر واحد پنج درم دم الاخوین سه درم سفیداب ارزیز نیم درم زردهٔ بیضهٔ مرغ که جوشانیده یکعدد و همه را در سه رطل آب بجوشانند تا بیک رطل آید حقنه کنند و این فرزجه مسکن درد و نافع ارجاع مقعد است مرداسنگ در آب کاسنی سوده یکدرم پیه ماکیان موم مصفی هر یک ده درم روغن گل بست درم و در آن فرزجه آلوده استعمال کنند خجندی گوید که اگر از فرجه خون یا شئ غسالی برآید یا قرحه و اشربه علاج کنند و از اقراص نافعه برای او قرص کهربا بمثقال با شربت خشخاش یا شربت عناب یا شربت حب الآس ست چند روز بران مداومت کنند و غذا عدسیه بشیرهٔ خشخاش بحموضات قابضه ترش کرده دهند و در نوعی که سببش انفجار خراج باشد روغن بنفشه بزراقه رسانند تا سوزش را ساکن کنند بعد از آن ماء العسل یا ماء السکر بکار برند تا قرحه از ریم پاک شود و بعده حقنه بمرهم باسلیقون نمایند ابن هبة الله گوید که اگر قرحه با ورم باشد علاجش بادویهٔ مبرده که در علاج ورم حار مذکور شد نمایند و اگر از قبل زرداب بوسیلان کند علاجش مثل علاج سرطان متقرح کنند و اگر خون آید علاجش اینست که پنبه در آب بارتنگ تر کرده دم الاخوین و گل ارمنی و شادنج و صبر و کندر و سفیداب ارزیز و افیون بران پاشیده حمول سازند و اگر خون جاری بسیار باشد حقنه بادویهٔ مذکوره نمایند و قرص کهربا خورانند و اگر ریم سفید خارج شود حقنهٔ رحم بمرهم سفیداب مع روغن گل سازند و اصلاح مزاج و تقلیل غذا کنند و از اغذیهٔ غلیظه منع نمایند و اولاً غذا از مزورات سازند و هنگام صلاح چوزهٔ مرغ دهند انطاکی گوید که اگر از انفجار خراج باشد بماء السکر ممزوج بروغن گل یا روغن بنفشه حقنه کنند و اگر زرداب آید و تاکل باشد بماء الشعیر و عسل حقنه سازند و چون مواد تخفیف یابد مراهم داخل کنند و اگر جراحت باشد خصوصاً باسلیقون و در قرحهٔ ذات الفسخ و انهتاک در طبیخ شب و مازو و پوست انار و بارتنگ و آس نشانند و این معروف با آب قمقم ست و از مجربات در غایت اصلاح رحم احتقان با آبی ست که در آن بارتنگ و آس و روغن بنفشه باشد بعد آن تقطیر مثل مشک و عنبر و تبخیر آن از ابنوس بلادر و صندل و قرص بربری و زباد و حقنه بشیر تازه نیکوست و حمول زردهٔ بیضه مجربا نافع ست ٭

ثبور رحم

حدوث آن از اخلاط ردی دموی یا مواد مراری مخلوط بخون مندفع بسوی رحم از طریق حیض بود و اکثر این ثبور در فم رحم عارض شود و معرفت او بکشادن فرج و نظر بسوی آن یا نظر در آئینه که مقابل آن داشته باشند و آن نیز دانسته شود بهنگام لمس بانگشت و درد و سوزش و هیجان کرده باشد که خارش کند علاج فصد باسلیق یا صافن کنند و بعد فصد مبردات مثل شیرهٔ خرفه و شربت نارنج دهند و با آش جو جوشانند و بعد آن سکنجبین با آب سرد و مانند آن دهند و از غوره و حصرم و سماق غذا سازند و بعد نضج مسهل صفرا دهند و بمرهم سفیداب طلا کنند و یا از گل سرخ و گل قیمولیا هر یک چهار درم اقلیمیای نقره و مرداسنگ و شادنج مغسول و سفیداب ارزیز هر یک دو درم باریک سائیده بموم هفت درم و روغن گل بست درم آمیخته مرهم سازند که تخفیف ماده و تسکین سوزش آن کند و بعضی کافور هم افزایند و اگر ثبور ظاهر نبود همین ادویه در آب بارتنگ و روغن گل و بشیر زنان حقنهٔ رحم کنند و این دوا نیز نافع ست گل سرخ چهار درم سنبل الطیب اصل السوس هر یک دو درم گل خوزی سه درم مرکی یکدرم و نیم همه را باریک سائیده بمطبوخ سرشته بلوطها ساخته حمول نمایند و تطلیه نیز کنند

ناصور رحم

و آن قرحهٔ خبیثهٔ بعید العهد ست که در رحم مثل ناصور مقعد عارض شود و بقول شیخ گاهی از رحم تجاوز کند و در اعضای مجاور آن ظاهر گردد حتی که استخوان زهار را فاسد و پوسیده گرداند و گردن رحم را متعفن سازد و گاهی تا موضع حلق شعر عانه ممتد می شود و گاهی در آن سوراخ کوچک کند و گاهی از ظهر عانه آغاز کند و بناحیهٔ مقعد و عضل آن رسد و بعض او از ظاهر رحم مدرک شود و بعضی در باطن رحم باشد و گاهی در هر جانب از جوانب رحم بود و آنچه در گردن رحم باشد معالجه او ممکن نبود و گاه آنچه منتهی بمثانه و رحم آن بسوی هر عضو عصبی باشد و منتهی بعضلهٔ مثانه و سایر عضلات علاج پذیر بود

و علامات آن طول تعفن و لزوم وجع و تقدم قروحیکه بمعالجات به نشود و مدت آن طول کند و زرداب سیلان نماید و در وشکل اوجاع سرطان بود و مکان آن بدخول میل شناخته میشود و نوعیکه دران رسانند و منتهای او در یابند که آن هنوز در رحم ست یا باستخوان تجاوز کرده چنانچه از لرک میل او را معلوم کنند از لینت و ملاست و صلابت و خشونت آن و اگر باور و نباشد بر فساد عضو و بطلان حس او دلالت کند علاج از ادویه منقیه مجففه که در علاج قروح رحم مذکور شد انچه قوی تر باشد استعمال نمایند و اگر امتلای بدن از مواد معلوم شود و فصد و مسهل حسب حاجت بکار برند و درینجا علاج باهن نکنند بهر آنکه شیخ میفرماید که از معالجات ناصور شگاف ست و آن بیشتر درینجا بسبب عصبیت عضو موده می بگداز و انقطاع آواز و اختلاط عقل و غشی گردد و ایضاً شگاف ممکن نیست مگر در قرحه که دیده شود و قطع لحم سیت ازان ممکن بود و لیکن احتیاط انیست که بران ادویه مجففه استعمال نمایند و تنقیه بدن و تقویت رحم کنند و بقول خجندی اکثر اصناف آن عسر العلاج ست و عسر تر آنست که منتهی بموضع موی زهار باشد یا سیما چون در استخوان سوراخهای خرد نماید و بالجمله معالجه باستفراغ اخلاط سوداوی نمایند و تقویت رحم بداوا کنند و بعلاج ادویه منقیه مجففه پردازند و گیلانی گوید که این مرض در غایت ردارت و علاج او در غایت صعوبت ست چه این عضو کامی حس و شرافت و مشارکت اعضای رئیسه بسیار دارد بالجمله استعمال آهن دران خطرناک ست ازان اجتناب باید کرد و مراهم منقیه اکاله عوض آن استعمال نمایند بعد ازان مراهم منبت لحم و اکاله مثل مرهم زنگار و لحم مثل مرهم جدوار و جامع هر دو امر مثل مرهم رسل علی هذا القیاس استعمال کنند

شقاق رحم و فرج

اکثر بسبب یبوست موجب تکاثف و تمدد اجزای رحم عارض شود خصوصاً وقت ولادت و گاهی از شدت درد زه عسر ولادت و یا بسبب کثرت جماع یا از ازاله بکارت و یا بسبب ورم حادث گردد و گاهی شقاق بسیار غلیظ شود و گاهی مثل ثالیل گردد و باقی ماند و اگرچه موضع شقاق اندمال یابد و شقاق که وقت ولادت افتد در ابتدا باعث قرب زمانه طلق و از شدت درد حادث ازان ظاهر نشود و همچنین خون مترشح از شقاق از خون نفاس متمیز نگردد و بعد ازان بسبب سکون درد طلق الم شقاق اندک اندک محسوس شود و بعد ایام در طلق که سه یا شش یا هفت روز باشد درد شقاق و سیلان خون ازان بخوبی ظاهر گردد و بالجمله اگر شقاق در گردن رحم یا فرج باشد بعد کشادن فم آن بنظر کردن دران و یا در آئینه که پیش فرج نهاده باشند محسوس شود و ایضاً از علامات شقاق لزوم وجع ست و اگر زن انگشت داخل کند خون آلوده برآید و بوقت جماع درد زیاده شود و خشفه خون آلوده گردد و انچه از ازاله بکارت افتد دران درد عظیم و دوام سیلان خون عارض شود خصوصاً چون گردن رحم تنگ و اغشیه و عروق بکارت ضعیف بود و قضیب مجامع نیز بزرگ باشد علاج از چربی مرغ و چربی بط و مغز ساق گاو و روغن بنفشه و موم مرهم ساخته استعمال کنند و مرهم سفیداب کافوری و انچه در شقاق مقعد گذشته نیز نافعست و حمول و طلای مرهم باسلیقون باندک از شحم و روغن مذکور آمیخته و کذا مغز ساق بقر و روغن بنفشه و زفت سرشته و کذا روغن سوسن بعلک البطم و زفت گداخته و ایضاً حمول اقاقیا و کذا خاکستر سرگین بروغن گل سرشته و پوست بیضه سفید بود و انچه از ازاله بکارت باشد و هنوز تازه بود در آنجا ادویه قابضه مثل مازو و شاهبلوط و گلنار و گل سرخ جوشانیده باشند بنشانند و بدان استنجا نمایند و ایضاً بروغن گل مرسخته چرب نمایند و خاکستر چوب انگور بر پارچه نهاده بر فرج بندند و فادزهر حیوانی بدوغ سائیده نوشانیدن بالخاصیت مفید ست و بقول شیخ در شراب قابض و در روغن زیتون نشانند یا پارچه بدان تر کرده بردارند بعد ازان صمغ پر انبوبه پیچیده یعنی فتیله و طلی یا مرهم مندمل آلوده در فرج نهند تا مانع از التحام گردد و مجامعت بر ایشان آسان شود و بفرمایند که ساکن مانند و اگر قرحه گردد ادویه منقیه آن استعمال کنند بعد ازان مراهم مذکور در قروح که بدان گل مختوم و مانند آن آمیخته باشند بکار برند و گاه باشد که از عسر ولادت یا از کثرت فرج بهی شگافد که میان دبر و قبل حجاب نماند و پیش و پس یکسان گردد و درین صورت مغز ساق گاو و پیه گرده بز و موم سفید بسای بگدازند و صاف کرده قدری سنگ جراحت و مرداسنگ سوده آمیزند و بر رفاده نهاده ببندند و تا یکماه مداومت نمایند و از جماع و حرکت شدید منع کنند و یا از موم زرد سه توله پیه گرده بز دو توله روغن گل شش توله دم الاخوین سفیده کاشغری هر یک سه درم مرداسنگ سپج پیر سوخته هر یک پنج مثقال سفیدی بیضه مرغ دو عدد مرهم ساخته بکار برند

که مجرب است و اگر خاکستر حریر بود ار و مقل مکی و انزروت و دم الاخوین و خولان هر یک سه ماشه در مرهم اسفیداج آمیخته در پنبه بندند و فتیله آلوده در شبانروز تا بیست بار استعمال نمایند دو سه ماه متواتر و غذا اکله پاچه بزبان تنوری دهند برای شقاقی که بعد تولد بچه بهم رسد و بول بے اراده هر وقت جاری باشد آزموده است **اقوال حذاق** **شیخ الرئیس** میفرماید که حال شقاق خالی ازین نیست که یا در داخل رحم بود و یا در گردن آن و قریب از ان باشد پس معالجه داخل بمحمولات نافذه و قطورات مزروقه از آب ادویه قابضه مخلوط بمراهم مصلحه مثل مرهم معمول از اقلیمیا و مرداسنگ و مرهم شقاق مقعد نمایند و بحسب علاج او از هر چیز لاذع اجتناب کنند و اگر احتیاج بقدرے انضاج افتد مثل مرهم باسلیقون و شحم بط و اگر آمیزند و اگر با شقاق غلظ شدید باشد و بران طول مدت و قلت قبول علاج دلالت کند مرهم قیروطیس بروغن گل استعمال کنند و اگر احتمال این نکند روغن سوسن و علک الانباط باوی شریک گردانند و چون زرد شود ۱ معالجه بعلاج شقاق سافج کنند خصوصاً چون متقرح گردد و گاهے در متقرح احتیاج بمثل قشور مس باریک سوده یا زاج یا مازو یا مجموع این هر سه افتد و اما در شقاق خارج بیشتر استعمال توتیا باریک سائیده بزرده بیضه کفایت کند مدام لزوم این نمایند و ایضا مرهم سفیداب **سید اسمعیل** گوید آنرا که شقاق بعد ولادت یا از سوء مزاج خشک افتاده باشد و کهنه گشته و داخل رحم بود چنانکه نتوان دید علاجش چنان باید کرد که از ادویه مراهم سیال سازند و با اندرون رحم رسانند و شیافها که در علاج قرحه رحم و در علاج شقاق مقعد مذکور شده همه سود دارد و گاه گاه با آبهاے قابض حقنه سازند و آنچه طلا کرده بود توتیای مغسول با زرده تخم مرغ و مرهم اسفیداج طلا کردن کفایت بود و **ابن الیاس** مینویسد که هر صباح شربت بنفشه یا شربت خشخاش هر کدام که باشد ده درم بنوشانند و غذا مزوره ماش بشیره بادام دهند و بگیرند پیه بط و پیه مرغابی و پیه بز همه گداخته صاف کرده و مغز ساق گاو و روغن بنفشه و اندکے زفت و بر موضع طلا کنند و یا بگیرند روغن سوسن ده درم و در ان اندک صمغ بطم یا زفت حل کرده ضماد نمایند و یا بر موضع طلا کنند **خجندی** گوید که پیه کوهان شتر و مغز ساق گاو و پیه و روغن بنفشه و زفت و علک الانباط استعمال کنند و علاج او قریب از علاج شقاق مقعد است **گیلانی** مینویسد که گاهی از ادرار حرارت انقطاع یا انشقاق عروق عارض شود و خون چندان سائل شود که در بدن باقی نماند و زن هلاک شود و درین حالت باید که اطراف محکم ببندند و بگیرند روغن جدوار تالیف ما و اندک گرم کرده با پنبه یا پارچه آلوده در انجا نهند تا بجراحت رسد و این روغن بهترین ادویه درچنین حالات است و اگر سه چهار مرتبه تجدید آن نمایند اولی باشد **محشی** شرح اسباب و علامات میگوید که چون در ان موضع شقاق نرسد حقنه رحم بمراهم متخذه از قیمولیا و مرداسنگ محلول در آبهای قابض مثل آب بارتنگ و آبیکه در ان سپنج ترکرده باشند بعمل آرند و در شقاق متقرح علاج قروح رحم نمایند و درینجا از عمل آهن و ادویه که سوزش بسیار کند اجتناب نمایند

اجتماع آب در رحم

گاهے در رحم زنان آب جمع شود و در ان تحقیق گردد و اسباب او مثل اسباب استسقای زقی بود و علامتش اینست که احتباس حیض بران تقدم کند و نقل در شکم کثرت نماید و خصوصاً وقت حرکت و رفتار و در اسفل شکم و رحم ورم عارض شود و گاهے حال مثل صاحب استسقا گردد و سیلان رطوبت مائی افراط کند و گاهے گمان شود که حامل است و گاهی دفعة آب بسیار از فرج جاری گردد و شکم و عانه ورم کند **علاج** در تنقیه بدن و رحم کوشند و مدرات حیض بدهند و اضمده محلله و استسقای زقی و هرچه در علاج استسقا گذشت و در سیلان رحم بیاید بکار برند و گرسنگی و ریاضت و قی نفع تمام دارد و دوای منقی رحم اگر خشک بردارند مخرج رطوبات رحم است و اگر با روغن کنجد بردارند نافع السبتن شود و اگر با شراب ترکرده بردارند بچه بیندازد و اگر با عسل مخلوط کرده بردارند معین بر حمل شود و نیز کچوره باو کبیبه بادیان بای بژنگ تخم شبت نمک سنگ نمک تلخ نمک طعام جوانکهار کوفته بیخته در شیشه نگاهدارند وقت حاجت تریاق آلوده یا خشک در صره بسته بردارند و این نسخه منقی و دافع و جمع رحم است که از آب گنده بود و بای بژنگ کفت دریا هر یک یکحصه بهروزه خشک نمک لاهوری هر یک دو حصه جمله کوفته بیخته سه پوتلی بندند یکی در زیر و بسیار رحم و دو در دو طرف آن گذارند تا سه روز چنین عمل کنند تنقیه رحم نموده و جمع و ساز و مجرب است و ایضا که در جذب آب رحم و دفع فربان مجرب است جدوار بای بژنگ بهروزه خشک یک یکدرم تخم سویه نمک لاهوری هر یک نیم درم شهد آنقدر که ادویه در ان سرشته شود شهد را گرم کرده ادویه کوفته بیخته آمیزند و پیه

کنند مخلوط ساخته بردارند و این مرهم جهت تنقیهٔ رحم نافع است گل خطمی بابونه اکلیل الملک برگ کتان حلبه گل سرخ تخم شبت مرمکی کندر هر یک چهار ماشه مقل اشق هر یک شش ماشه پیه مرغ روغن هر یک چهار تولہ زردهٔ بیضهٔ مرغ دو عدد زعفران سه ماشه ادویه کوفته بیخته با پیه و روغن گداخته و زردهٔ بیضه آمیزند و بالته آلوده بردارند و بعد این شیافات مدرهٔ حیض بکار برند و این حمول تنقیهٔ رحم از رطوبات کند مرمکی قرنفل زرنباد مساوی کوفته بیخته در لته بسته هر صبح و شام بردارند دفعیه و تنقیهٔ رحم کنند و ایضاً منقی رحم است سعد و زرد قرنفل زرباد شنگرف نمک لاهوری زنجبیل مساوی بروغن کنجد آمیخته به پنبه ملوث کرده بردارند شیخ میفرماید که فصد کنند اگر احتیاج آن باشد و ضمادات استعمال کنند و شیافهای مدر بایست قوی الادرار بشانند و ادویه که در ضمادات استسقا استعمال میکنند بکار برند تا نضج یابد بعده مدرات قوی حیض بعمل آرند و مدرات بول بنوشانند و حقنه های مستسقین و شیافات مدر بادهٔ حیض باکی نیست و حمول خربق سفید نافع است و آب بسیار اخراج نماید

نفخهٔ رحم و ریاح آن

سبب اولی حدوث نفخه و اجتماع ریح در رحم ضربه یا سقطه یا عسر ولادت یا انقلاب رحم یا اسقاط یا ضعف مزاج رحم از الم آن است و یا سوء مزاج بارد بجهت مفرط ضعف حرارت و یا انجماد خون یا شدت غلبهٔ برودت سدهٔ فم رحم و مادهٔ ریاح یا در فضای رحم یا در میان لیف او یا در زوایای او متحقن گردد و نفخ آرد و آنچه در خلل لیف باشد صعب تر بود از آنچه در زوایا باشد و از آنچه در تجویف باشد و علامات این مرض آن است که از شدت قوت احتباس ریح در رحم و در لیف او نفخ مع وجع و تمدد در عانه و صلابت شکم پیدا شود و وجع در کنج ران منبسط گردد بسوی رانها فرود آید و طرف بالا تا فم معده و حجاب برآید و چون دست زیر ناف زنند آواز او مثل آواز طبل برآید و حال او شبیه باستسقای طبلی باشد و گاهی درد او از جائی بجائی منتقل شود و بادهای منفصل و ضربان و خلش باشد و آنرا کمادات قوی حار ساکن کند و باعادهٔ سردی عود نماید و از غمز قرار نماید و در بار بلند گردد و گاهی این ریح مدت العمر باقی ماند و علاج نپذیرد و گاهی وقت جماع آواز آید و گمان کرده اند که اشتمال رحم بر منی مرد این ریح را جنبان تحلیل کند که گویا هیچ نبود علاج تنقیهٔ بدن بمسهل بلغم و حب ایارج نمایند و جوارش کمونی بخورانند و ادویهٔ گرم محلل ریاح مثل بابونه و اکلیل و شبت و مرزنجوش و مصطکی و پودینه و سداب و تخم کرفس و بادیان و به سنجاسفن و زیره و نانخواه بطریق حقنه و فرزجه و ضماد و کماد و آبزن استعمال کنند و کماد مثل شونیز و جاورس و ادخال آب سداب و شرب جلنجبین عسل هر چه در علاج ریح گرده گذشته شاید علاج استسقای طبلی گذشت نافع بود و ایضاً برای درد رحم مع برآمدگی زیر ناف که گاهی پیدا شود و گاهی زائل گردد سرگین فاخته بروغن گل سائیده بردارند و بجای آمدگی برگ شبت پخته بربندند و بادیان کرویا هر یک چهار ماشه جوشانیده گلقند دو تولہ داخل کرده دهند باز اگر قبض باشد سنای مکی شش ماشه افزایند و اگر از نفخهٔ رحم بعد خوردن طعام شکم بشدت کلان و منتفخ گردد جوارش کمونی شش ماشه شیرهٔ بادیان چهار ماشه عرق مکوه ده تولہ گلقند دو تولہ دهند و روغن بابونه نیم گرم بمالند بعده بادیان فوه الصبغ عنب الثعلب هر یک چهار ماشه بیخ بادیان خارخسک تخم خربزه هر یک شش ماشه جوشانیده گلقند دو تولہ داده مسهل دهند بعده ملینه هلیله هر یک یک عدد عرق بادیان و مکوه هر یک پنج تولہ نبات یک تولہ بالنگو پنج ماشه پاشیده بدهند و نخود آب دهند باز مصطکی ماشه سوده به گلقند تولہ سرشته با شیرهٔ بادیان چهار ماشه شیرهٔ تخم خربزه شش ماشه نبات یکتولہ دهند بعده اگر در پهلو درد و کسک ریاح و پیچ در شکم معلوم شود ریشه خطمی تخم مرو هر یک چهار ماشه بعرق عنب الثعلب دوازده تولہ جوشانیده شیرهٔ تخم خیارین شش ماشه شربت بنفشه دو تولہ دهند و ایضاً گر درد رحم و شکم باشد تخم کاسنی عنب الثعلب هر یک شش ماشه برگ سداب چهار ماشه گل خطمی سه ماشه جوشانیده بروغن بید انجیر یکتولہ دهند باز گل سرخ چهار ماشه سنای مکی نه ماشه مویز منقی ده دانه بادیان گل بنفشه هر یک چهار ماشه جوشانیده گلقند دو تولہ بدهند و بجای او دو فلوس خیارشنبر روغن گل ضماد نمایند بعد از آن قرص گل صغیر چهار ماشه سوده بگلکلانیج بزوری یکتولہ سرشته همراه شیرهٔ عنب الثعلب شیرهٔ بادیان هر یک چهار ماشه در عرق عنب الثعلب ده تولہ آورده شربت بزوری دو تولہ حل کرده بدهند و این سفوف ریاح رحم را ببرد و زنان آبستن را سود دارد و معده و جگر را قوت دهد پودینه بادیان هر واحد یکنیم درم مروارید عاقرقرحا هر یک دو درم زرنباد درونج تخم کرفس وج ترکی جوزبوا دارفلفل دارچینی خیربوا هر یک سه درم زنجبیل مصطکی هر یک پنج درم شکر چهار چند همه شربتی دو درم تا سه درم و معجون بزوری مسمی بعطائی و همه آنچه تحلیل ریاح از اسفل نماید ریاح رحم را نافع بود از اقوال حکما سویدی منقول است که حمول کبابه و قرنفل در تحلیل

ریاح رحم و نفخهٔ آن مجرب است و از مالقی و غیره نقل کرده که شرب یکدرم غاریقون و کذا الفوط سیاه و کذا قطران و کذا آب فرنجمشک و طبیخ آن یا خشک او سوده بعسل سرشته و شرب و حمول در فرزجه و کذا زرنباد و کذا کمافیطوس و حمول پودینهٔ جبلی و کذا سداب سوده در زیت پخته و کذا عصارهٔ حماحم و کذا اغالیقی و جاوشیر و طبیخ شاهسفرم و اجر حد نفخهٔ رحم و ریاح آنرا تحلیل کند شیخ میفرماید که نفع میکند این را شرب ایارج لوغاذیا و سکنجبین بماء الاصول و ماء البزور بعد تنقیهٔ مادهٔ فاعلهٔ آن از بدن و رحم مثل ایارج فیقرا خصوصا اگر مرض مزمن شده باشد و مثل ایارج ارکاغانیس و روغن کلکلانج این را بسیار نافع است و شیافات مثل مقل و عود و بلسان و حب آن و روغن ناردین در روغن سداب بردارند و بر روغن سداب و روغن شبت نطول سازند و بر رحم ضماد معمول از مثل سداب و تخم فنجنکشت و زیره و قنطوریون و برنجاسف و مرزنجوش و انیسون و پودینه و سلیخه و نانخواه و سائر بزور نمایند و در آبیکه ادویهٔ مذکوره جوشانیده باشند بنشانند و تبخیر با فاویهٔ حاره کنند و بر عانه و رحم نزدیک محاجم ناری نمایند و برای ریاح رحم و حجر تاکینیم ورم باد و ورم مقل که در آن یکدرم زیره و یکدرم مصطکی باشد هر روز بخورند صاحب کامل گوید که مریضه را اندک جوارش کمونی بدهند و از تخم کرفس و انیسون و بادیان و نانخواه و فطراسالیون و قردمانا و تخم سداب مساوی باریک سائیده یک مثقال بشراب ریحانی کهنه دهند و سکنجبین نیم درم تا نیم مثقال و در آبیکه دران قردمانا و تخم کرفس و نانخواه جوشانیده باشند بنشانند و بر زیر ناف و بر عانه روغن شبت و روغن سداب بمالند و اگر فائده نشود حجامت بی شرط نیم درم و جند بیدستر و ابوال ابل هر واحد یک نیم دانگ سائیده بشراب کهنه یا نبیذ مویز و عسل صرف بدهند و حقنه ها و فرزجات نافع است استعمال کنند و این حقنهٔ ریاح رحم نافع کند بگیرند بابونه شبت مرزنجوش برنجاسف افسنتین نمام شیح سداب تخم کرفس اکلیل بادیان انیسون زیرهٔ سیاه نانخواه حرمل هر یک بقدر حاجت در آب بجوشانند و آب ربع رطل بگیرند و روغن یاسمین روغن ناردین روغن قسط هر یک یک درم آمیخته در رحم حقنه کنند و زنان را در آبیکه اندران بابونه و اکلیل الملک و شیح و برنجاسف نمام مرزنجوش سداب برگ ترنج و کرفس و برگ شاهسپرغم و مانند آن جوشانیده باشند بنشانند و ثفل این ادویه بر رحم ضماد نمایند و حقنه تاثیر درین مرض نافع است اگر یکدرم از آن با مطبوخ زیره و آب سداب تازه بخورند و محاجم ناری بر اسفل ناف نهند پس اگر زائل نشود ایارج فیقرا و حب منتن بخورانند که نافع است و اگر دانند که این علت بسبب خون جامد سده فم رحم است امر کنند که قابله دست خود را بخطمی و روغن کنجد طلا کرده در رحم داخل کند و اخراج آن نماید و از خارج بر شکم رحم این ضماد کنند بگیرند انجیر خشک و خوب کوفته بشیر تازه حل کرده با اندک زیره و بورق بسرشند و ضماد قبل نمایند و اگر ازین فرزجه سازند بهتر بود و ایضا برای خون جامد و مواد غلیظ محتبس در رحم این حقنه کنند بابونه اکلیل الملک برنجاسف هر یک ده درم شبت نمام شیح ارمنی هر یک چهار درم اصل السوس پنج درم هفت مثل او فراسیون شکوطرامشیع بزر کتان حلبه هر یک سه درم مرمکی کمون نیم درم در چهار رطل آب بجوشانند تا بیک رطل رسد صاف کرده سی درم از آن گرفته پنج درم روغن زنبق و روغن خلوق آمیخته حقنهٔ رحم کنند محمد بن الیاس گوید که هر صبح جلاب از تخم کرفس و بادیان و انیسون هر واحد سه درم و از شکر سفید ده درم بنوشانند و این سفوف یک مثقال بجلاب شکر ده درم بدهند و نسخهٔ آن همانست که در قول صاحب کامل گذشت الا در ینجا کرویا عوض کرفس و نانخواه است و این ضماد نافع این مرض است زیرهٔ سیاه بورهٔ ارمنی مقل هر واحد سه درم انجیر خشک ده درم و تخم تره تیزک سائیده بر عانه ضماد کنند و روغن قسط و زنبق بر ناف و زهار بمالند نجندی گوید که تخم کرفس بادیان انیسون هر یک یکدرم جوشانیده با گلقند عسلی یا شربت اصول ده درم بدهند یا ماء الاصول بشکر بنوشانند و چند روز برین مداومت نمایند بعد از ان شربتی از ایارج لوغاذیا بخورانند و این ضماد نافع است مقل بورق کندر هر یک یکجزو انجیر خشک بقدر حاجت همه را کوفته در شیر تازه خیسانند و زیر ناف ضماد کنند و علاج این قریب از علاج قولنج ریحی است سعید گوید زنانی که بکثرت ریاح متولد در رحم بسبب سوء مزاج بارد ابتلا یابند علامتش سقوط حمل ایشان در شهور اول یعنی اول و ثانی و ثالث است پس می باید که مثل جوارش کمونی بدهند و اگر فائده نشود اندک تخم کرفس و انیسون و بادیان بشراب کهنه بدهند و بر روغن زنبق که دران مشک حل کرده باشند حمول کنند و حقنهٔ رحم بطبیخ مرزنجوش و افسنتین و مرباعوز و شیح و نمام بروغن یاسمین یا روغن ناردین نمایند و مریضه را در طبیخ همین ریاحین بنشانند و تنقیهٔ بدن او بحب ایارج کنند و غذا اسفیدباج یا گوشت بریان دهند میر عوض می نویسد که طبیخ بزرنگ کابلی و ماء العسل و اصل السوس و تخم کرفس و زنجبیل و زرنباد و سیاه دانه و حب القرطم با عسل در ایام زمستان و خطمی و انیسون و بادیان و اشنه و سادج با شکر در تابستان دهند و تکمید و تضمید

بمثل بابونه و اکلیل و مانند آن سازند و شیاف از بادیان و انیسون و تخم کرفس و سداب و صعتر مساوی کوفته بیخته بکار بردن در تحلیل ریاح مجرب ست

میلان رحم

و آن ست که رحم بطرف یکی از دو شق میل کند و فم رحم از محاذات فرج زائل شود و سبب آن گاهی صلابت یکی از دو شق از ورم صلب بود و پس و ارم کشیده شود و شق صحیح منجذب گردد و گاهی تکاثف یا تقبض از سردی یا خشکی در یک جانب بود و پس هر دو جانب در رطوبت و استرخا و یبوست و تشنج مختلف گردد و گاهی امتلای عروق خاصة یکجانب بود و چنانچه بهنگام احتباس حیض و گاهی انصباب اخلاط غلیظه لزجه منتقله در یک شق گردد پس شق ثانی بسوی آن منجذب شود و گاهی از کشیدن و برداشتن بار گران و جهیدن و ترسیدن عارض گردد و بیشتر از ان اختناق رحم افتد و علامت این مرض آن ست که بهنگام مجامعت رحم درد کند و قابله را جهت میل بلمس انگشت معلوم شود و مثل آن که آیا او از صلابت ست یا از امتلا باحساس صلابت یا تمدد عروق و احتیاج آن باستفراغ نیز دریافت گردد و باشد که زحیر عارض شود و بول و براز بند گردد و علاج اگر سبب صلابت بود علاج ورم صلب رحم نمایند و اگر موجب آن تکاثف باشد بغیر ورم و ماده ملینات از حقنه ها و حمولات و مرخات بروغنهای حاره رطبه ملینه استعمال کنند و در آبزن مرطب نشانند و بطبیخ انجیر و حلبه و مغز قرطم و تخم کتان و روغن کنجد آمیخته حقنه رحم کنند و روغن بابونه و ماکیان بمالند و برگ کرنب پخته با پیه ماکیان و روغن کنجد آمیخته و بصوف آلوده حمول سازند و حمام مرطب کنند و غذا حسن الکیموس دهند و اگر سببش امتلای رگها بود فصد صافن از محاذی شق مائل کنند و اگر انصباب رطوبات سبب بود مسهل بلغم و حب ایارج تنقیه نمایند و بقول شیخ روغن بید انجیر نوشانند و ایضا حمولات منقیه بکار برند و روغن بلسان و رازقی و مانند آن بر عانه بمالند و در رحم زرق نمایند و بقول مجوسی در روغن زنبق غالیه گداخته و روغن خلوق و مشک و عنبر و مانند آن در رحم ریزند و این اشیای خوشبو از جانب غیر مائل بکار برند تا جانب مائل برغبت خوشبو بموضع خود رجوع کند و بدانند که هرگاه سبب میلان زائل شود و میلان باقی بود قابله را بفرمایند که انگشت را بقیروطی یا پیه بط یا ماکیان آلوده رحم را راست کند اقوال بعض اطبا ایلاقی و جرجانی می نویسند که نگاه کنند اگر در ان علامات غلبه خون دریابند از جانبی که رحم بدان میل کرده رگ صافن زنند و بر هر دو ساق حجامت کنند پس اگر حاجت باشد فصد هفت اندام کشایند و بعده استفراغ بحب سکبینج و حب منتج بلغم دهند و ماء الاصول با دو درم روغن بید انجیر و سه درم ایارج فیقرا هر صبح تا یک هفته یا نه روز نوشانند و روغن بید انجیر باین نوع سازند که بگیرند تخم بید انجیر بمقدار یک من و انیسون و بادیان و تخم کرفس هر یک کف با وی آمیزند و بکوبند و روغن آن بستانند و فتیله بدان تر کنند و نیمگرم بر دارند و از خارج رحم بکرنب و حلبه هر دو پخته و کوفته ضماد کنند و این حقنه بعمل آرند شبت و بابونه و مرزنجوش و حلبه و انجیر خشک جوشانیده صاف نموده یک سکرجه روغن کنجد انداخته حقنه رحم کنند و اگر در آبزن که اندران حلبه و مرزنجوش و بابونه و شبت پخته باشند نشانند صواب بود و اگر مزاج بغایت سرد باشد فتیله بنفط سفید یا روغن ناردین تر کرده بر دارند ابن هبة الله گوید که در میلان رحم اگر بدن ممتلی و عروق ظاهر بود فصد از جانب مائل کنند و اگر خون غالب نباشد اسهال خلط غالب بدانچه موافق او باشد باید کرد و مریض را در حمام داخل نمایند و فرزجات محلله استعمال کنند و در رحم روغن زنبق و غالیه اندازند و اصلاح غذا و تعدیل مزاج نمایند ابو منصور گوید که گاه زوال فم رحم از موضع خود بعد اندمال قرحه در ان باشد و علاجش آنست که فصد باسلیق کنند و کرنب مطبوخ و پیه بط و ماکیان گداخته یا روغن کنجد مخلوط بکرنب در صوفه نهاده زن بر دارد و روغن بید انجیر با ایارج فیقرا نوشانند و بر عانه روغن ناردین یا روغن رازقی بمالند و ادویه حقنه که در قول ایلاقی گذشت هر یک یک کف گرفته در دو رطل آب بجوشانند تا نصف بماند بران سکرجه روغن کنجد انداخته حقنه کنند مؤلف اقتباس می نویسد که زن را بر بستر نرم خوابانند و شراب ممزوج با آب نوشانند تا بیهوش گردد پس دایه انگشت سبابه را به روغن گل و یا یاسمین چرب کرده رحم را راست کند و شربت بزوری حار چهار توله در عرق خار خسک و خارشتر هر یک پنج توله حل کرده نوشانند و این زراقه نمایند که فی الفور بول را بگشاید و رحم را بجای خود برد شیره مغز قرطم نه ماشه و تخم خربزه و بقدر [illegible]

هر یک پنج ماشه لعاب بزرکتان و حلبه هر یک سه ماشه در عرق جوانسه و گوکهرو سبز آورده صبر و مر هر واحد یک ماشه ریوند خطائی دو ماشه زنجار چهار حبه در آب فسرده برگ بید و شیر بز هفت توله آمیخته در روزی چهار بار بالعمل آرند پس بمعالجه زحیر کاذب پردازند و مقویات رحم بکار برند تا دو هفته جماع نکنند

انقلاب رحم

که انرا نتو رحم و خروج رحم و بیرون در رحم و برق رحم و حقل نیز گویند پس رحم یا بهیئت اصلی بتمامه بیرون افتد یا فرو سو آید و گردن او از فرج خارج شود و یا از هیئت اصلی منقلب گشته بیرون نماید چنانکه باطن او بتمامه ظاهر شود و منقلب گردن او نماید اگر چه و انقلاب حقیقی همین نوع ست و حدوث این مرض بر سه گونه است یکی از اسباب خارجی مثل آنکه زن از جای بلند بجهد یا بیفتد یا بار گران بردارد یا بکشد یا بجهد یا ضربه برسد یا آواز سخت کند یا عطسه عظیم افتد و بدان سبب رباطات رحم مسترخی یا منقطع گردد و یا خوف شدید عارض شود چنانکه ناگاه چیزی به بیند یا آواز عظیم بشنود و از ان تبرید در اعضا ضعف و استرخا پیدا آید و بدان سبب رحم بیفتد دوم از اسباب ولادی مثل آنکه زن بدشواری برآید یا بچه گران بود یا قابله بچه مرده یا مشیمه را به سختی بکشد یا بچه دفعة خارج شود پس رحم نیز منجذب گردد و بسبب اتصال عروق مشیمه از رحم منقلب شود سوم از اسباب داخلی مثل آنکه رطوبت بلغمی مزمنی در رباطات رحم ریزد و آنها را استرخا سازد و بدان سبب رحم منزلق گردد و این نوع زنان پیر کثیر الرطوبة را افتد و یا قرحه در رحم افتاده باشد در باطنها بجوی رفته و پوسیده گرداند پس رحم فرود آید و علامات مرض مذکور این ست که زن را درد عظیم در عانه و مقعد و تهیگاه و پشت عارض شود و گاهی باد ست تپ آید و اکثر بول و براز بند شود و گاهی گداز و رعشه و خوف بلا سبب عارض گردد و در عانه چیزی مستدیر در فرج شی نازل نرم دریابد و خصوصاً چون انقلاب تام بود و اگر منفذ او محسوس نشود بدانند که تمامه بیخ او منقلب و خارج شده و اگر ثقبه یافته شود معلوم کنند که غیر منقلب خارج شده و گردن او افتاده پس اگر باعث نتو رحم رطوبت بلغمی باشد سیلان رطوبت از رحم بدان گواهی دهد و الا القدم سببی از اسباب دیگر باشد و گاهی خروج رحم و مشیمه اشتباه شود و فرق میان هر دو این ست که مشیمه تنگ جسم و باریک عروق باشد و رحم ضد او بود علاج در روغن زنبق یا روغن گل اندک روغن زعفران آمیخته یا قدری غالیه در ان گداخته نیم گرم چند قطره در رحم چکانند اگر گردن رحم بیرون آمده باشد و منفذ او باقی بود والا در منقلب بر رحم بمالند بعده رحم را بموضع او رد کنند بدین طریق که دایه را بفرمایند تا خرقه از پشم نرم مثل گوی گرد بسازد و اقاقیا مرکب کنند یا لادن گلنار برگ آس گل سرخ عدس مقشر مازو سنبل مساوی کوفته بیخته بشراب عفص بیامیزند و بران مالیده در روغن مورد یا روغن گل فرو برده بدان رحم را بتدریج دفع کنند تا بموضع خود رجوع کند و باید که در انحالت و بعد ازان زن بر پشت خوابیده و سرین و رانها برداشته و ساقها کشاده باشد و بعد از انکه رحم بجای خود نشیند ادویه قابضه مثل پوست انار و کزمازج و گلنار فارسی و پوست مغیلان بر عانه و نواحی فرج ضماد و نطول نمایند و رفادهٔ پارچه کتان چند تو با لنبه بر فرج گذاشته بالای آن لنگوته ببندند تا دو روز بهمان شکل بر پشت خوابیده ماند و اگر از غذا باز ماند بهتر ست و الا چیزی اندک قلیل المائیت و سبک مثل زردی بیضه نیمبرشت و مانند آن تناول دادی و سوم روز کشاده فرزجه را باهستگی بیرون آرند و فرزجه دیگر بدستور ساخته نهند و بعد هر دو روز اعاده این علاج نمایند تا آنکه عود نکند و تا یک هفته مشی زنهار نکند و اکثر بر پشت خسپیده ماند و بعد ازان گاه گاه تکیه زده بنشیند و لنگوته نگشاید مگر وقت حاجت ضروری و از ورشهای حرکیه احتراز نماید و جماع تا دو ماه هرگز نکنند و آنچه از زوال فقره باشد علاج نیز سیده و بهتر آن ست که درین مرض اول بحقنه لینه علوی خان یا ملین مبارک تن را از فضلات پاک کنند تا بار او بر رحم کمتر افتد و همچنین تنقیه شانه بمدرات مناسبه نمایند و اگر بسبب رطوبت بلغمی رحم بسوی خارج بروز کند تنقیه بدن بادویه مسهل بلغم مثل ایارجات مدبری و کباب نیز کنند اقوال حضره سویدی گوید که ضماد و بخور سرگین گاو و کذا سهروند و جلوس در طبیخ برگ آس و حب آس و سرکه و حفت بلوط و برگ آن و مازو و برگ مصطکی و جوز السرو و برگ و شاخ نرم طرفا و وادی و خرنوب شامی و سعد و ضماد برگ انجیره و کذا اقاقیا و کذا مازو سوخته در شراب سرکرده و کذا عصاره سفرجل و کذا سعد و کذا اصول کبش و اشنان روغن بید انجیر و کذا روغن جوز ماکول و کذا روغن بادام تلخ و شربا حمول مصطکی و فرزجه مغز صنوبر کبار باریک سوده بعسل سرشته و حمول و ضماد و بخور قفر الیهود

و بخور و حمول نفط سفید و شرب جند بیدستر یک حصه هر واحد رذ تو رحم کند شیخ میفرماید که این مرض اگر نو باشد و مریض جوان بود امید قبول علاج آن توان داشت و اولا ابتدا باطلاق طبیعت از حقنه و ادرار بول بمدرات نمایند و چون ازین فارغ شوند زن را بر پشت ستان خوابانند و رانها کشاده نمایند و پشم مرغزی نرم بگیرند و پیچیده بر رحم نهند پس صوف دیگر بگیرند و بعصارهٔ اقاقیا یا بشراب که دران چیزی قابض حل کرده باشند آلوده بر رحم گذارند و بر فوق فرج داخل رو کنند تا آنکه همه صوف بداخل رجوع کند بعده پشم پارهٔ دیگر گرفته بسرکه ترکرده بر فرج نهند و زن را بفرمایند که بر پهلو بخوابد و رانها را باهم نهد و آن پشم پاره را نگاه دارد تا بیرون نیفتد و محاجم بر اسفل ناف و بر کمرگاه او نهاده بمکند و عطرهای خوشبو ببویانند تا رحم بسبب آن بسوی بالا صعود کند و بوی ناخوش ازان دور دارند تا رحم باسفل گریز نکند و چون روز سوم آید صوف آنرا بدل کنند و پشم دیگر بشرابیکه دران برگ مورد و گل سرخ و اقاقیا و پوست انار وغیر آن جوشانیده باشند ترکرده نیم گرم نهند و ازان بر ناف و عانهٔ او نطول نمایند و بدان کمادات معمول از سویق و عدس بقول القابض استعمال کنند و بعد ازان در طبیخ اذخر و مورد و گل سرخ نشانند و باید که از اشیای نمکین و معطسات و آنچه سرفه آرد اجتناب نماید و سکون و راحت اختیار کنند صاحب کامل گوید که اگر سبب رطوبت لزجه بود تنقیهٔ بدن بادویهٔ مسهلهٔ بلغم و رطوبت مثل حب ایارج و اسطمخیقون و تربد و شحم حنظل و حب النیل و امثال آن کنند و حقنهٔ رحم نمایند بروغن فرفیون جید که دران اندک خلوق یا قدری از غالیه گداخته باشند و بعد ازان زن را امر کنند تا بر پشت بخوابد و زیر سرین آن تکیه گذارند و زانو منضم سازد و فرزجه مثل گوی ساخته در آبیکه قرظ و طراثیث و مازو و سبز و خرنوب الشوک و اندکی از شراب قابض پخته صاف کرده و دران اقاقیا و سک و رامک برابر گداخته باشند ترنموده بدین فرزجه رحم بارز را برفق دفع کنند تا بجای خود رسد و فرزجه را در آنجا بگذارند و بر عانه اسفنج در سرکهٔ خمر ممزوج یا آب که دران اقاقیا و رامک حل کرده باشند ترکرده نهند و زن را امر کنند که بر پشت بخوابد و پایها بر دیگر پیچیده دارد و اشیای خوشبو آنرا ببویانند و روز سوم فرزجه را برآرند و زن را در آب قمقم یکساعت بنشانند و چون فرزجه خارج شود آنرا اعاده کنند بادویهٔ مذکوره ترکرده و این عمل سه دفعه کنند و در هر سه روز یکبار و اگر رحم بحال خود رجوع نکند محجمهٔ ناری قریب ناف بر هر دو جانب مراق البطن نهند و بر عانه و نواحی فرج بقرظ و طراثیث و گلنار و مازو و اقاقیا و عصارهٔ لحیة التیس باریک سائیده با آب مورد و آب بارتنگ ضماد کنند و هرگاه که بروز رحم از اسباب خارجی باشد علاج همین ادویه از فرزجات و حقنها و اضمده کنند و حاجت بادویهٔ مسهله نبود و اگر رحم تمام بیرون آید و دران علاج فائده نکند و فاسد گردد حیله رحم بیرون کنند و خوف هلاک نکنند بهر آنکه قدما معاینه کرده اند کسی را که تمام رحم او کشیدند و زنده ماند گیلانی در مجربات خود مینویسد که این دوا جهت نتو رحم باکثر اقسام خصوص آنکه بسبب سقطه باشد نافع است خریطه بسازند و ثفل روغن دیودار پر کنند و بطریق قالب نمود را اندرون کنند و بروغن مذکور او را آلوده و بعد ازان روغن گل بر کمر و اعضا مالند و تقویت دل بیاقوتیها و دواء المسک و شربت گاوزبان و قرص عنبر و امثال آن در تقویت لازم است سعید گوید که اولا تنقیهٔ امعا از ثفل بحقنه و ادرار بول از مثانه کنند تا هر دو از فضلهٔ موجود در آنها خالی شوند و از رجوع رحم بمکان او مانع نگردند پس مریضه را امر کنند که بخوابد و سر او پست زیاده از سرین او باشد و ساقین را کشاده دارد و زیر عجز او تکیه نهند و بر جزو خارج رحم روغن گل نیم گرم نطول نمایند و دران صوف ترکرده تکمید فرج و جزو خارج ازان کنند و فرزجه در آب ادویه که در قول صاحب کامل گذشت ترکرده بدان رحم بارز را برفق بسوی فوق دفع نمایند تا بموضعش رجوع کند و فرزجه همانجا گذاشته بخسپد و پایهای بر دیگر نهد و روز سوم فرزجه برآرند و مریضه را در آب ریاحین نشانند و چون از آب برآید فرزجهٔ دیگر مثل اول بردارند و این عمل سه روز کنند و اگر مریضه را حکه عارض شود موضع را با آب برگ قنبع و پوست انار مطبوخ نمایند و اگر غلبهٔ رطوبت باشد تنقیهٔ بدن بعده بحب صبر و ایارج کنند و حقنهٔ قبل بروغن زنبق که دران غالیه گداخته باشند بعمل آرند و چون رحم خارج شود و باد مانند و دران علاج فائده نکند و سیاه گردد آنرا بکشند که آن ساقط شود انطاکی گوید که استفراغ رطوبات کنند بعد ازان در طبیخ قابض مثل مورد و مازو و سماق بنشانند و قیصومه بدان خصوصا صبر و بلوط و آرد حلبه و جو نمایند مصنف اقتباس نوشته که در انقلاب رحم نهادن ضماد از مح زردی بیضهٔ سنگ پشت با روغن گل بر گرداگرد ناف و کمرگاه و پشت از مجربات است تا آنکه بالجزم معلوم شود که رحم بجای خود قرار یافته انگاه در آبزن قابض باحتیاط تمام نشانند و بچه دان سگ گرگ در [illegible] خانگی و دوشاب [illegible]

خشک کرده سوده سه ماشه نبات برابر آمیخته با شربت ورد خورانیدن از مجربات اطبا است غذا شوربا یا قلیه چون [illegible] و دراج دهند و از آب سرد و هوای سرد و چیز ترش و تند [illegible] پرهیز کنند

اختناق الرحم

این مرضیست شبیه بصرع و غشی و مبدأ آن از رحم بود و آفت آن بجهت مشارکت قوی میان رحم و دل و دماغ بسوی قلب و دماغ بتوسط حجاب و شبکه و شرائین و اورده متادی گردد و سبب آن یا احتباس خون حیض است تا زمانه دراز و کثرت آن در رحم و یا کثرت منی و احتباس آن در اوعیه خود خصوصاً در زنان نو رسیده و شیرده و زنان بعید العهد از جماع که معتاد بجماع باشند و استحاله آن محتبس بسوی برودت و این اکثر بود و یا استحاله او بسوی حرارت و عفونت و آن اندک بود پس هرگاه حیض یا منی محتبس شود و بفساد مذکور فاسد گردد و بسوی کیفیت سمی بارد یا کیفیت سمی حار عفن مایل شود و ضرر آن بقلب و دماغ بدو وجه متادی گردد یکی آنکه رحم ایذا یابد و از آن متشنج و متقلص گردد و بسوی فوق یا بجانب راست و یمین و یسار بسبب انجذاب مادهٔ محتبس در عروق و بنا بر سبب از موذی و از تشنج او ضرر بقلب و دماغ بسبب مشارکت لاحق شود و دوم آنکه از آن مادهٔ فاسد بخارات ردی سمی مرتفع شود و بقلب و دماغ رسد و از آن این مرض پیدا گردد و هرگاه ماده حیض در عروق محتبس شود و عروق از آن ممتلی گردد و آن منفذ نیابد بسبب توسیع عروق و یا سیلان رحم بیک جانب درد پیدا کند و باشد که ماده از رگها در تجویف رحم بسبب غلظ خود [illegible] شود پس رحم را متقلص گرداند و یا در آن منبسط نشود بلکه در یک موضع از رحم نافذ گردد و در رحم آید و پس در رحم تقلص و تشنج پیدا کند و آن تشنج و تقلص زیاده شود چون مادهٔ حیض دیگر بر آن وارد گردد و راه نیابد ضرر او با عضای رئیسه بیشتر از ضرر مادهٔ اول متادی شود و بقول بعضی بعضی از آن ماده در رحم راه نیابد و در گذرهای او بماند و فاسد شود و بعضی از آن باز گردد و در تمام بدن پراگنده شود با آنچه در رحم بماند و آن مستحیل بفساد گردد و اگر مزاج اصلی سرد باشد استحاله او بسردی و غلظ بود و اگر مزاج اصلی گرم باشد استحاله او بگرمی و عفونت بود و بخارات که از مادهٔ غلیظ و سوداوی سوخته بالا صعود کند از آن مثل صرع و غشی و دلتنگی و ضجر تولد کند و از انصباب [illegible] ضیق النفس و خفقان پدید آید و باشد که نفس فرود آید و همچون مرده بیفتد و باشد که یکبارگی نفس منقطع گردد و ناگاه بمیرد و اختناق که از احتباس حیض افتد سلیم‌تر از آن باشد که از احتباس منی افتد بهر آنکه اگرچه تولید منی از خون بود استحالهٔ ردی را قابل‌تر از خون است چنانکه شیر متولد از خون است استحالهٔ ردی را قابل‌تر از خون بود و آنچه از مادهٔ حیض دیگر بر رحم رسد و گذر نیابد باز گردد و در تن پراگنده شود از آن [illegible] و صداع و دوار و سدر و وسواس تولد کند و از آنکه این مرض صعب‌تر از غشی ساده است اول درین علت غشی [illegible] صرع و سبات و سکته موذی گردد و گویند که گاهی طبیعت مادهٔ این مرض را بسوی دماغ دفع کند و جنون یا صرع یا تشنج یا فالج یا لقوه حادث شود و شیخ گفته است که گاهی این علت ادوار بود و اکثر در خریف عارض شود و باشد که ادوار حرکت این علت [illegible] باشد که از کثرت ماده [illegible] و صعوبت این اختناق رحم آنست که نفس در ظاهر باطل شود و اگرچه از نفس اندک لابد است گاهی در مثل صوف منفوش معلق ظاهر شود و آنکه حس و حرکت را باطل کند و مشابه بمرده بود و این اکثر بسبب احتباس منی و بسبب برودت آن بود و قریب این صعوبت آنست که نفس باطل نشود و یا بکمی و خفی گردد و [illegible] حالت آنست که تشنج و تمدد پیدا کند یا غشی اندک بغیر اذیت و تعطل حس و هیچ می‌گویم که مرض معروف باختناق الرحم چهار قسم است یکی آنکه با بطلان نفس و بطلان حس و حرکت بود و این قسم باشد که منی شدید البرودت بود و دوم آنکه با ضعف نفس بود و این هنگامی باشد که منی اقل برودت بود و سوم آنکه با تشنج بود و این در آن هنگام باشد که منی صفراوی حاد بود و چهارم آنکه با آن خبث نفس بود و این در وقتی باشد که منی سوداوی مایل بود و مخفی نیست که اختناق الرحم بطلان [illegible] از قبیل رحم است و آن مرض بسیار ردیست و از آن بسبب مشارکت دماغ و قلب امراض بسیار ردی مثل صداع شدید و سکته و صرع و غشی شدید و غیره عارض شود و اکثر زنان را این امراض حادث گردد و در وقت صعوبت مرض هلاک شوند و این بهر آنست که او در بعضی اوقات صعب گردد و در بعضی خفت پذیرد و گاهی آنرا نوائب مثل نوائب صرع بود و اختناق که از احتباس منی افتد اکثر زنان جوان بعد از انقطاع از جماع عارض شود و در زنان شوهردار کمتر حادث گردد بهر آنکه احتقان منی از اعظم اسباب

حدوث این مرض است و بیشتر زنان غیر عوائق را که بچه نزائیده بسبب عروض آفت بآلات منی یا عروقی که در ان خون حیض جاری میشود حادث گردد بسبب احتباس آن و ولاسیما اگر عورت بسبب تناول دوای قاطع نسل بچه نزاید علامات هرگاه نوبت این مرض نزدیک شود افکار ردی و تدابیر ناصواب بخاطر آید و درد سر و تاریکی چشم و دوار و طنین و درد زیر ناف و سقوط اشتها و عسر تنفس و خفقان و کسل اعضا و ضعف در ساقین و تغیر رنگ روی از حالی بحالی عارض شود و ثقل در سر و چشم ظاهر گردد و چون وقت نزدیک تر رسد کرب و قلق زیاده شود و در لب و دهان و رخسار حرکات بی اراده و ناهموار پدید آید و دندانها بهم سائیده و آواز نتوان داد و سبات و اختلاط عقل و سرخی روی و چشم و لب عارض شود و چشم گشاده بماند و گاهی پوشیده و نگشاید و نفس بسیار ضعیف گردد و مریضه احساس کند که چیزی از عانه او ببالا مرتفع میشود و کلام منقطع گردد و آنچه یاوه گوید فهم او مشکل کند پس بیهوش افتد و حس و حرکت باطل شود و بقول شیخ بعد ازان لاسیما در اختناق منوی غشی و انقطاع آواز و انجذاب لسان بسوی بالا عارض شود و بر بدن نمی غیر عام بلکه اندک ظاهر شود و گاهی بقی بلغمی صرف و صداع یا درد زانو و پشت و بقراقر و بقذف رطوبت از رحم منحل گردد و گاهی بدایت الیه در اختناق و اورام گردن و سینه منوی شود و نبض درین مرض اول متمدد و متشنج متفاوت بود و بعده متواتر بی نظام گردد خصوصاً وقت سقوط قوت و قرب موت و اول مثل آب گوشت شسته و یا دموی بود و در اختناق طمثی احتباس حیض دلالت کند و مع ذلک امتلای خلط غالب از خون ظاهر شود پس اگر خون سوداوی بود و در این ردیت و ران و سواس بسبب شرکت دماغ و غشی قوی بسبب شرکت قلب و تعطل نفس بسبب شرکت آن هر دو و شرکت حجاب پیدا شود و تشنگی غالب گردد و در حال نوبت چشم و روی سرخ شود و از درد چشم خالی نباشد و دوار و غثیان عارض شود و صعود حرارت قوی از رحم بسوی سر احساس کنند و گاه گاه تپ آید و در بلغمی اعراض ثقیل تر و ساکن تر باشد و مریضه پیوسته کسلمند بود و خواب و نسیان بران غالب باشد و در حال نوبت [illegible] خفته باشد چشمها بسته کرده و باشد که چشم و دهان باز کرده دارد و بیهوش باشد [illegible] نباشد و عرق اندک و ناهموار بر بدن پدید آید و باشد که بقی بلغم اندازد و ازان راحت یابد و بهوش باز آید و در صفراوی اعراض حاد تر و سالم تر بود و اما اختناق منوی بمضرت نفس مبادرت کند و خوف هلاک در پی [illegible] از طمثی بود و اکثر از سبق [illegible] برحم متشنج [illegible] او شهوت عارض شود و منی غلیظ انزال کند و راحت یابد و گاهی منی از خود جاری شود و راحت حاصل گردد و صاحب کامل گوید که چون نوبت این مرض مستحکم و صعب گردد از اختلاط ذهن و غشی و بطلان حس و انقطاع آواز و تواتر نبض و اختلاف و ضعف و بطلان او در آخر الامر عارض شود حتی که گمان شود که صاحب این مرض بمرد و بسیار امتحان او نهادن اندک پنبه ندفت نزد دهن و بینی آن متحرک میشود و یا نه کرده میشود و بعد ازان چهره سرخ گردد گویا که متشنج ست و رحم بسوی فوق منجذب گردد و [illegible] عضل ساق کشیده شود و چون نوبت انجذاب خفت و سکون کند رحم سست تر گردد و بسوی اسفل نزول نماید و ازان اندک رطوبت برآید و در شکم قراقر و خروج ریح از اسفل عارض گردد

و فرق میان این مرض و صرع آنست که درینجا آنچه از رحم و عانه صعود کند احساس نماید و عقل بالکل و دائم مفقود نشود بلکه در حالت [illegible] و چون مریضه اختناق افاقه یابد و بهوش آید اکثر احوالی که بران گذشته و آنچه شنیده باشد بیان کند مگر آنکه امر عظیم باشد و جز آنکه تشنج کند و رنگ نفس او بگردد و از خویش غافل شود هیچ چیز مثل خائیدن زبان و برآوردن آواز قوی که در صرع بود درینجا نباشد و کف از دهن سائل نشود مثل آنکه در صرع صعب و باقی سیلان کند و اگر کف سائل شود فی الفور مرض ساکن گردد و فرق میان این علت و سکته ظاهر است بهر آنکه درینجا اگرچه حس بطلان تام نیابد و غطیط که صاحب سکته را بود و این را نباشد و فرق درین و در لیثرغس آنست که با این تپ بود و بعض مثل [illegible] و در ابتدای این درد و سر ثقل و رنگ روی او مختلف التغیر بود و در لیثرغس رنگ بر یک حال ثابت باشد علاج در وقت حدوث آن علاج غشی کنند سوی بویانیدن بخور و اماله از سبستان اطراف و مالیدن آنها بقوت و نهادن در آب گرم و وضع محاجم بر ساقین و ران و [illegible] خوش شمائیدن [illegible] مدرات [illegible] و بیدار نگهداشتن و قابله را فرمودن تا از [illegible] و فلفل و فرفیون و غیره شیافات ساخته [illegible] حمل [illegible] کرده ازان [illegible] سر فرود آید و سنبل الطیب [illegible] گرفته [illegible]

مثل جندبیدستر و سیر و پیاز بیویانند و عنبر و مشک و عطر را بروغن یاسمین بیامیزند و در فرج و رحم بمالند و بعد از نضج بمنضج بلغم تنقیه بمسهل آن حسب ایارج کنند پس و حمولها و معجون عنقیاثی معروف بسوطیر بخورانند و اگر در ماده سوداویت باشد نضج و تنقیه آن بمنضج و مسهل سودا و حب افتیمون و ماء الجبن نمایند پس معجون نجاح بخورانند و از فواکه و اغذیه بارده درین مرض احتراز نمایند و در دفع سبب کوشند یعنی اگر بسبب احتباس حیض باشد علاج آن نمایند و فرج و رحم را بروغن بابونه بمالند و اگر بسبب عدم مجامعت باشد امر بمجامعت کنند و اگر زن باکره باشد بهترین علاج آن تزویج بود اقوال حکما سوید گوید که تخم دل کوفته در پارچه کتان بسته دائم و کذا فسافس کشته و کذا النفط ابیض و کذا اسداب با شراب و حمول و بخور قفر الیهود و کذا النفط سفید و کذا اشنه و کذا الاظفار الطیب و کذا اشق سنبر و کذا حب الغار و کذا اشنه و کذا سورنجان و کذا وج و شرب و حمول سیسالیوس و کذا سنبل هندی و کذا کهربا و کذا اسداب و کذا انگ و بیخ آن و کذا غار یکمثقال و کذا آب شاهسفرم و کذا اسقاقیل و کذا پنیر مایه و کذا غالیه و کذا تخم کاشم و کذا ابهل و شم و حمول بطبیخ و استنشاق آن بسرکه و کذا اشنه و کذا روغن بادام تلخ و کذا آب سداب و بخور و حمول یاسمین و حمول خشخاش و کذا آب جندقوقا و کذا حرمل و کذا کهربا و در رحم مثل پیاز سوده بزیت سرشته و کذا بلبل سوخته خاکستر او بزیت سرشته و کذا اسداب بسرکه عنصل سرشته و کذا روغن ناردین یکدرم با روغن غار دو درم و کذا تخم صدف و کذا فاراثیا و کذا تخم انجدان و کذا اجاوشیر و جاوشیر در طبیخ حرمل و کذا برگ بیخ پنبه و کذا حب الغار و کذا اشنه و ضماد سداب بعسل سرشته بر فرج تا مقعده شرب تخم خربزه و کذا تخم فاراثیا پانزده عدد با شراب یا ماء العسل و کذا جندبیدستر دو دانگ و کذا شربت عنصل و کذا افسنتین بسرکه و بخور تخم کتان و کذا سکنجبین و کذا صدف فرفیر و کذا موی انسان بخور و کذا جندبیدستر و کذا موی بز و کذا اسلیخه و کذا اسطوخودوس و بوزن او اظفار الطیب و کذا نفط سیاه و اختلاط سرکه عنصل و بطعام سه درم واحد نافع اختناق رحم است ابو سهل گوید که هرگاه اختناق رحم از عدم جماع باشد باید که وقت هیجان نوبت معالجه باین طریق کنند که پایها را محکم ببندند و قدمین و کف دستین و رانها را بقوت بمالند و اعضای بالا را بپیچ ساق و مراق بهند و از زیره و نطرون و سداب و عسل مطبوخ منعقد شیاف ساخته حمول سازند و چیزهای خوشبو نشانند و از اشیای بدبو مثل موی سوخته و فتیله چراغ بروغن کتان خاموش کرده و قطران و صوف سوخته و بارزد بسرکه حل کرده و سم چهارپا پاره آتش سوخته و پارچه چرک آلوده سوخته و گوگرد سوخته ببویانند و ایضا جندبیدستر و پودینه و فلفل سوده و غیر آن از اشیای مقطع اخلاط غلیظه ببویانند و کندش و فلفل و جندبیدستر در بینی دمند و در گوش آواز قوی دهند و روغن نرگس یا روغن خیری یا روغن بابونه یا روغن سوسن یا روغن یاسمین که در آن اندکی مشک و عنبر گداخته باشند در فرج بریزند و قابله انگشت خود در غالیه یا روغن خلوق آلوده ساخته در فم رحم بمالد تا [illegible] خارج شود و افاقه حاصل شود و چون صرع دفع شد و از حیض حیض باشد همین تدبیر بعمل آرند و هرگاه نوبت منقضی گردد باید که معالجه باین طور نمایند که تنقیه کنند و تلطیف غذا نمایند و در آبی که برگ غار و پودینه و قیصوم و مرزنجوش و بابونه و بیخ خطمی و اصل السوس و قنطوریون در آن جوشانیده باشند بنشانند و وقت دخول در آب زن روغن [illegible] برگ غار و سداب و اندکی جندبیدستر سحیق باشند پس سر نهند و بعد هفت روز ایارج روفس و شبیار طیس بخورانند و بعد تنقیه تمام جندبیدستر با سکنجبین [illegible] دائم استعمال کنند و ایضا معجون و حمرنا یکمثقال با آبیکه در آن تخم فنجنکشت و سداب و شهد ابیخ جوشانیده باشند و ایضا معجون کمونی با آب انیسون و فلفل و روغن سیدالجبر بطبیخ بیخ کرفس و بیخ بادیان و بیخ اذخر و انیسون و سنبل و مصطکی و حلبه و انجیر و خمار و خشخاش و شبت نافع است و ایضا یکدرم جند [illegible] یا دو دانگ جندبیدستر همراه شراب قوی نافع بود و پس اگر مرض طول کشد و از احتباس حیض باشد اول فصد کعب نمایند بعده ایارج فیقرا بعسل [illegible] با آبیکه در آن سداب و شبت جوشانیده باشند بخورانند و این دو نوع حادث از عدم جماع را نیز نافع است و کذا [illegible] در مسهول از انیسون و تخم [illegible] و تخم کرفس و حب الغار بر رحم و کنج ران ضماد کنند و بر قدمین و خاصرتین و حقوین لضماد متخذ از فرفیون و عاقرقرحا و فلفل و زبد البحر ضماد سازند و اگر استعمال این اشیا فائده نکند اعاده تدبیر مره بعد اخری نمایند و در وقت نوبت و بعد از آن حقنها که با آب مطبوخ بابونه و اکلیل الملک و شبت سازند بعمل آرند و اگر این مرض زن حامله را بهم رسد فصد و اسهال استعمال نباید کرد و معالجه بروغنهای گرم محلل مثل روغن سوسن و روغن بان و روغن ناردین و روغن بلسان کفایت کند و این دوا اختناق الرحم را نافع است پیه [illegible] اوقیه موم مصطکی [illegible] اوقیه زعفران سنبل

حمایا مصطکی هر واحد اوقیه روغن سنبل رومی روغن سوسن هر واحد سه اوقیه گداختنی را گداخته و کوفتنی را کوفته بیخته مخلوط سازند و در صوف حمول سازند و ایضاً موم سفید هشت اوقیه پیه مرغابی صمغ بادام هر واحد شش اوقیه مصطکی میعه سائله هر واحد سه اوقیه روغن سنبل رومی شش اوقیه زعفران سه مثقال مخلوط کرده در صوف استعمال کنند و ایضاً میعه سه اوقیه کندر فلفل هر واحد یکنیم اوقیه موم سفید هفت اوقیه پیه بط چهار اوقیه روغن بلسان روغن سوسن آسمانجونی روغن سوسن سفید مقدار حاجت سنبل سه مثقال و اگر قوی تر خواهند قردمانا چهار اوقیه تخم انجره چهار مثقال دران آمیزند و این روغن نیکوست تدهین بدان الم رحم را نافع روغن کنجد ده رطل تخم فنجنکشت پنج اوقیه سداب سلیخه هر واحد چهار اوقیه ادویه نیکوفته در روغن انداخته در آفتاب بموسم تابستان چهل روز آویزند و یا بر آتش نرم بپزند و اگر قوی تر خواهند فرفیون و جندبیدستر و فلفل و عاقرقرحا و حب الغار هر واحد مقدار حاجت بحسب سن و مزاج و قوت مرض دران داخل کنند و ایضاً علک الانباط مصطکی سنبل هر واحد شش اوقیه روغن سوسن آسمانجونی روغن شبت هر واحد رطل شندانج وحشی عاقرقرحا هر واحد چهار اوقیه فلفل اکلیل الملک سلیخه شونیز پودینه هر واحد اوقیه ادویه خشک را با سرکه بسایند و علک را در روغن گداخته آمیزند و بمراق و زیر ناف حقنه بمالند ابن سینا می نویسد که آنچه سبب احتباس حیض باشد باید که تدبیر او اگر در آنجا سفیدی مفرط نباشد و سببش احتباس کثرت رطوبت لزج نبود بفصد باسلیق و صافن کنند و در هر حال از استعمال مدرات حیض چاره نبود و خصوصاً حمولات حاده در غدغه فم رحم مثل کرمدانه و فلفل و امافرفیون درین باب سخت قویست حیض را فی الفور فرود آرد و دغدغه فم رحم و نواحی فرج آنرا نافع ست حیض محتبس باشد خواه منی که آن رحم را بسوی اسفل مائل گرداند و حیض را آماده فرود ساز و غالیه درین مرض عجیب ست و ابزنات از مدرات نافع بود و خصوصاً آنچه از کاشم و حلبه و بزرکتان و مرزنجوش و قیصوم مرتب کرده باشند و آبهاے حارات نیز نافع ست و باید که فصد باسلیق ناحیه میل رحم باشد و اگر بجانبے مائل نباشد بلکه بسوی بالا متقلص گردد از هر جانب که خواهند و یا از هر دو جانب فصد کنند پس اگر رطوبات بسیار محسوس شود مستفرغات آن مثل ایارج روفس و ثیادریطوس استعمال نمایند و چون فصد و استفراغ خون کردند گاهے بعد هفتم روز حاجت اسهال بایارج حنظل و ایارج فیقرا افتد و گاهے احتیاج تکرار آن افتد و گاهے بخورانیدن حب شیطرج و حب منتن حاجت آید پس حجامت بعد از سه روز بر پشت و مراق و گاهی بر ران و کنج ران کنند و تلطیف تدبیر نمایند و تسخین اسافل بدلک و کمادات و مرخات نمایند بعده مثل جندبیدستر یا مر یا بماء العسل و هند و سنجرینیا و جمرتا و فلافلی و کمونی و کاسکنجبین با آب انیسون یا با آب لوبیا سرخ و قرنفل نیز نافع ست و از مشروبات جیده اینست که بگیرند کمونی مقدار عفصه و با آب سداب یا با آب طبیخ فنجنکشت بخورانند و غاریقون درین علت خیلی نیکوست چون بشراب بخورانند و جندبیدستر گاهے عافیت تمام بخشد و همچنین اظفار الطیب و کذلک عسل و سرکه او چون بنوشند یا سکنجبین ترش آن و آب شونیز چون بنوشند دران شفاست و ایضاً وزن دو درم دار چینی در نبید قوی بنوشند و نوشیدن روغن بید انجیر بسیار نافع ست و ایضاً آب برگ فنجنکشت بشراب در روغن بنوشند و ایضاً بگیرند یکدرم حاشا و شیر و دو دانگ جندبیدستر و در شراب بنوشانند که آنرا خیلی سود مند و مدر ست و از ضمادات و کمادات همه آنچه تلطیف خون کنند و آنرا اصفرادی گردانند و از حمولات جیده سنجرینیا با روغن غار یا روغن سوسن قدر بندقه است و یا شیاف از زوفی بشراب حمول نمایند و ایضاً بگیرند میعه سائله سه اوقیه فلفل و کندر هر واحد اوقیه پیه بط دو اوقیه تخم انجره چهار مثقال فتیله ساخته بردارند و ایضاً حقنه با و شیافات معمول از آنچه مسخن و مدر باشد و اسهال اخلاط غلیظه و تحلیل ریاح نماید استعمال کنند و اگر سبب احتباس منی باشد باید که تدبیر تفریج نمایند تا آنکه قوت ریاضت و تنقیات منی مثل سداب پودینه و تخم فنجنکشت و جوارش کمونی استعمال باید کرد و طبیخ اصول بسیار کنند و باید که قابله انگشت بروغن سوسن یا ناردین یا روغن غار چرب کرده در فرج داخل کند و آب فرج و آب رحم را دغدغه بسیار نرم نماید و غرض ست که با وے لذت بود و مثل حال جماع بود که از آن گاہے منی بار و خارج میشود و صحت می یابد و همچنین اگر حمول اشیای لاذعه مثل سنجرینیا و روغن غار و مثل آن تحمیل کنند و فلفل و کرمدانه درین باب عجیب ست و در مثل این حال از فصد حذر کنند بلکه درین قسم آنچه تنقیه جراحت کند استعمال نمایند و معالجه بعلاج طمثی کنند و این را

و اعراض ردیه آنرا معجون نجاح منفعت شدید نماید و شجرینیا و مثرودیطوس در تحریک منی و تقویت او و قلب و طبیعت بر دفع مقاومت آن کند و غالب آید و کاسکینج و قرنفل درین باب نفع عجیب است تدبیر ایشان وقت هیجان باید که بر سر روغن خوشبو قوی سخت بسیار مثل روغن ناردین یا روغن بان بریزند و بدغذیه مذکوره مبادرت کنند و خصوصا بحکاکات لاذن و شیافات مدر و حمولات جاذب رحم بسوی اسفل مثل غالیه و روغنهای خوشبو مثل بان و یاسمین و مثل روغن اقحوان و روغن سافج و سائر عطرها که رحم بسوی آن میل کند و مع ذالک این تلطیف او و ادرار بود حمول نمایند و کذا کندر او مشک و عود بخور کنند و میبوسن بر سنگ گرم اندازند و زیر او نهند و بخلوق و غالیه طلا کنند و نفس او بند کنند و قی بپر مرغ در حلق او کنند آورند که آن سبب خفت باید و عطسه آورند و بوی ناخوش ببویانند و بر اسافل او محاجم بسیار کشند تا خون و رحم را باسفل کشد خصوصا بر حالبین و فخذین یا بر محاذی جهت میل رحم اگر باشد و پاهای او بقوت بمالند و لزوم سرین و عانه و ران و ساق او کنند و رانها از بالا بزیر بندند و فرزجات مثل روغن رازقی و ادویه حاره مجربه بود و از آن مثل فرفیون باشد و در مقعد حمول حنج سلاج بردارند و طلای مقعد نیز بدان کنند و آواز قوی دهند و بجنبانند و چون این همه تدابیر بکار برند و نفس او رجوع نکند پس از بختین روغن گرم جوش داده بر سر او لا بدست و یافوخ او را بدین داغ نهند و گاهی لتعصیب افاقه باید و از نوشانیدن شراب حذر کنند پس آب ایشان را موافق تر بود و از لحوم غلیظ و آنچه منی را زیاده کند احتراز نمایند ابن عباس گوید که هرگاه غشی حادث شود عضل ساقین و بازو به بندند و قدمین و سائر بدن را نمک بمالند و منخرین بند کنند و گلاب سرد کرده بر روی زنند و آواز سخت دهند و بنام مریضه یاد کنند و بجند بیدستر و خردل و کندش و فلفل عطسه آورند و اشیای بدبو مثل حراق و قطران و انفاذ و جند بیدستر و بول عتیق و زبل بویانند و این همه بهر آنست که بوی اینها بدماغ رسد و آنرا گرم سازد و بخارات بارده تحلیل کند و تلطیف آن نماید و رحم را بسوی اسفل فرود آرد و بسط او و از عوارض قبض عارض او گرداند چه از شأن رحم است که از اشیای بدبو بگریزد و از آن اذیت می یابد و بسوی اشیای خوشبو مائل میشود و لهذا می باید که درینجا قریب رحم چیزهای خوشبو کنند و بروغن یاسمین و روغن خلوق و روغن معشوق و میسوسن و مانند آن که در آن مشک حل کرده باشند حقنه رحم کنند و بعضی بخور نمایند تا رحم نازل شود و انقباض او استرخی سازد و تحلیل و تذویب منی جامد درینجا کند و آنچه جاوشیر نیم درم جند بیدستر یکدرم قند سه درم بشراب ریحانی بنوشانند و اگر درینجا بیم از محتبس باشد باید که حقنه ملینه که در آن زیره و سداب و غیر آن آنچه محلل ریاح و مسکن طبیعت بود و خوشبو باشند استعمال نمایند تا روده رحم را منضغط نسازد و اگر ازین تدبیر افاقه نشود محاجم ناری بغیر شرط زیر ناف و بیخ ران نهند و فرزجات معمول از بورق و زیره هر دو کوفته بعسل سرشته استعمال نمایند و آنجا که سبب حدوث این علت عدم جماع یا بعد العهد از آن باشد باید که قابله را بفرمایند که انگشت خود در بعض روغنهای خوشبو فرو برده در رحم داخل کند و حرکت دهد و آن موضع را بنجاره که این قائم مقام جماع باشد و تسخین و تلطیف منی و انزال آن نماید و زن بدان راحت و تسکین یابد پس اگر زن از غشی افاقه یابد بشراب ممزوج با آب مطبوخ افسنتین یا شراب افسنتین با اندکی سیسین بنوشانند و در آبزن که اندران بابونه و اکلیل الملک و سنجاسف و صعتر و برگ غار و مرزنجوش و شیح و شاهدانه پخته باشند بنشانند بعد از آنکه روغن نبق که در آن جند بیدستر و فرفیون حل کرده باشند بر قطن و خاصره و نواحی ناف مالیده باشند بعد از آن از آب برآرند و چون ساکن شود باندک مغز نان خشکار که در شوربای تیهو یا دراج مدقوق که در آن زیره و خولنجان و دارچینی و مانند آن انداخته باشند ثرید کرده بخورانند و چون بعد نوبت سه یا چهار روز بگذرد و در قوت عود کند باید که علاج تام او نمایند و آن ابتدا که تنقیه بدن او بحب سکبینج یا بحب المنتن یا بحب الصطمحیقون و یا بایارج ارکاغانیا و ایارج روفس و شیادریطوس کنند و گاه گاه ادرار حیض کنند تا بیک بار ان سکبینج و جند بیدستر و عسل حل کرده باشند بعد انتقال طعام و چون دانند که تنقیه بدن او گردید یک روز در میان غرغره بایارج فیقرا و ربارا و عسل یا سکنجبین عنصلی کنند و بعد از آن هر صباح یک مثقال یا معجون شجرینیا یا کاسکینج با آنکه در آن تخم کرفس و انیسون و بادیان جوشانیده باشند بدهند و گاهی مثرودیطوس یکدرم و گاهی تریاق کبیر نیم مثقال بدهند و اگر ماء الاصول که در باب احتباس طمث مذکور شد یا دهن شادروان ساده با آن آمیخته بدهند منفعت بین نماید و با این فرزجات و اضمده و حقنه ملطفه استعمال کنند و احیانا حقنه ملطفه مشتمله بر محلل الریاح آنچه در علاج ایلاوس مذکور شد و ریاضت و مالش بدن و نشستن در آبزن و تدبیر لطیف نمایند

و غذا لحوم طیور و پاچه بره بطور اسفیدباج و زیرباج و مطجن و مشوی و آنچه با مصالح لطیف مثل زیره و کرویا و دارچینی و خولنجان ساخته باشند بدهند و از اغذیه غلیظه و بادره منع کنند و چون این مرض طول کشد و باوی احتباس حیض باشد باید که فصد صافن کنند و فصد در ابتدای مرض هرگاه آثار غلبه خون مثل عظم نبض و امتلای عروق و سرخی رو و بدن به بینند بعمل آرند و امر بفصد صافن یا باسلیق و حجامت بر قطن و مراق البطن و ساقین کنند و درین حالت از تناول اشیای سخنه منع کنند و هرگاه این مرض عورت حامله را عارض شود اسهال و فصد استعمال نباید کرد لیکن هرگاه در انجا حرارت نباشد امر بمالش روغنهای گرم محلل مثل روغن سوسن و بان و خلوق و مانند آن کنند و چون زن بکر باشد باید که تزویج او نمایند و اگر بعید العهد از جماع باشد امر بجماع کنند که جماع منی محتقن در اوعیه خارج کند و سدد عارض از ان بکشاید و مرض بدان زائل گردد و این فرزجه نافع این مرض است پیه بط و موم هر واحد شش اوقیه باقی اجزای این همانست که در قول ابوسهل گذشته مگر درینجا پیه ماکیان و روغن بلسان هر واحد سه اوقیه عوض روغن سنبل است و نسخه فرزجه دوم نیز همانجا مرقوم شد مگر درینجا روغن بان شش اوقیه در ان زیاده است و این ضماد نافع این مرض است زیره سیاه قردمانا تخم کرفس هر واحد یکجزو بوره ارمنی و فلفل سیاه هر واحد نیم جزو باریک سائیده موم پنج درم روغن یاسمین پیه ماکیان هر واحد یک اوقیه گداخته ادویه مسحوقه آمیزند و مرهم ساخته بر عانه ضماد نمایند و ایضاً مقل ازرق و صبر و میعه سائله و لادن و حب الغار و سیسالیوس هر واحد پنج درم حماما و مصطکی و سنبل و زعفران هر واحد دو درم اشق و مر هر واحد سه درم ادویه سائیدنی را سائیده و گداختنی را بروغن ناردین یا روغن یاسمین گداخته بیامیزند و بر عانه و زیر ناف ضماد کنند و ضماد فلامیر عنبر درین باب نافع است چون بروغن بابونه یا روغن شبت یا روغن سوسن مخلوط سازند و این حقنه درین علت نافع است اکلیل الملک و بابونه و برنجاسف و مرزنجوش و شیح و افسنتین رومی و پودینه کوهی و شبت و حندقوقی و ثمام و تخم کرفس و انیسون و بادیان و حلبه و تخم کتان هر واحد یک کف در آب زیاده از ان که ادویه را بپوشاند خوب بجوشانند و از ان آب چهار اوقیه بگیرند و بران روغن خلوق و روغن بابونه و روغن شبت هر واحد نیم اوقیه انداخته نیمگرم بدان حقنه رحم نمایند جرجانی و ایلاقی مینویسند که نگاه کنند اگر علامات غلبه خون ظاهر بود رگ باسلیق و رگ صافن کشایند و در باطن ران و بر ساق حجامت نمایند و در طبیخ بابونه و بنفشه و اکلیل الملک و مرزنجوش و لبلاب نشانند و روغن بنفشه و روغن سوسن بهم آمیخته بر زهار و حوالی آن مالند و پشم پاره تر بردارند و در رحم بخور خوشبو بقمع دود کنند و آب تخمهای مدره دهند و اگر سبب مرض خلط غلیظ و نایافتن جماع باشد تدبیر لطیف کنند تا طبیعت ماده را تحلیل کند و اعضای اسفل ببندند و بمالند و اطراف بطبیخ بابونه و شبت و اکلیل الملک و غیر آن بشویند و در حالت حرکت مرض از بن ران تا بقدم بربندند و پایها در آب گرم نهند و نمک و خردل بمالند و بوی ناخوش چون جاوشیر و سکبینج و غیر آن که مذکور شد و بخورهای ناخوش چون قیر و تخم کندنا و سم اسپ و مانند آن ببویند و در طبیخ انجدان و قیصوم و حلبه و کرنب و سپند و شبت و اکلیل الملک و تخم کرفس و سعد و محلب و قسط و برگ غار و بابونه و اذخر و سداب و نانخواه و عاقرقرحا و سلیخه و پودینه و مانند آن نشانند و بدان تکمید کنند و نطول نمایند ابن الیاس گوید که هر صبح جلاب اندر بادرنجبویه و بادیان هر واحد سه درم و از گلقند عسلی ده درم بدهند و غذا نخود و آب نخود سازند و اگر قبض باشد تلیین طبیعت بسپستان و شکر سرخ کنند و چون اثر نضج ظاهر شود تنقیه بدن باین حب کنند ایارج فیقرا یک درم حب النیل نیم درم غاریقون نیم درم شحم حنظل مقل مصطکی هر یک یک دانگ تربد یک درم انیسون نیم درم صبر سقوطری یک درم کوفته بیخته بآب بادیان سرشته حب سازند و شب فرو برند و تا آخر روز [illegible] تا اسهال نیک کنند و اگر ازین معالجه علت زائل نشود مکرر اعاده مسهل کنند و تنقیه بدن بارها نمایند و فرزجه بورق که در قول ابن عباس گذشت بکار برند و بعده تریاق و دحمرثا خورانند و اگر سبب این مرض عدم جماع باشد تزویج نمایند و [illegible] هر واحد سه درم در آب [illegible] شکر سفید ده درم بدهند و یا هر صبح شربت افسنتین ده درم در آب گرم حل کرده بنوشانند و [illegible] طبیخ شبت و برگ [illegible] و در قول [illegible] بطور [illegible] نشانند و بر قطن و عانه و خاصره و نواحی ناف روغن [illegible] مالند و غذا [illegible] پیه ماکیان [illegible]

سازند و یا هر صباح مارالاصول با یکدرم مثرودیطوس بخورانند و با معالجه لبقی نمایند از آب گرم که دران شبت و تخم ترب و کنگر زد و تخم خربزه پخته باشند و بعد فراغ از قی و تنقیه قلایای تیهو یا مزوره یا اسفیدبه از کدو یا دارچینی و خولنجان خورانند و از فواکه تر و شیر و دوغ و ترشی و بقول و جمیع اغذیه بارده غلیظه احتراز کنند و اگر سبب حدوث این مرض احتباس حیض باشد هر صبح جلاب از پرسیاوشان و مشکطرامشیع و بادیان و تخم سداب هر واحد سه درم با شکر سفید ده درم بنوشانند و فصد صافن و باسلیق کنند و این فرزجه بعمل آرند میعه سائله اشق صمغ بادام مصطکی هر واحد پنج درم زعفران نیم درم پیه مرغابی روغن ناردین هر واحد ده درم پیه را بروغن گداخته ادویه کوفته بیخته بدان آمیزند و یا این ضماد بکار برند سنبل مصطکی مقل میعه سائله لادن هر واحد پنج درم سیسالیوس حماما هر واحد سه درم روغن ناردین ده درم ادویه را سابیده بروغن آمیزند و بر عانه و اسفل ناف ضماد کنند و یا این حقنه بعمل آرند چون مرض ثابت بود و باین علاجات زائل نشود تخم کرفس انیسون بادیان هر واحد سه درم تخم خطمی بزرکتان هر واحد ده درم همه را خوب بجوشانند که آب او پنجاه درم بماند و از ان بیست درم گرفته روغن خلوق و روغن بابونه و شبت هر واحد پنج درم بران ریخته نیم گرم بدان حقنه قبل نمایند **خجندی** گوید که چون از غشی افاقه شود و غرغره بسیر کرده عفص ناشتا کنند و فصد صافن نمایند اگر حامله نباشد و هر صبح طبیخ بادرنجبویه و بادیان و گاوزبان هر یک یکدرم با ده درم گلقند بنوشانند و این فرزجه نافع این مرض است کمون بورق فلفل مساوی سوده بعسل سرشته بردارند و مریضه را در آبزن بنشانند و روغن بان مخلوط بسلیخه و عاقرقرحا و فلفل گرد ناف اول بمالند و از اشربه نافعه درین علت شربت اصول یا مارالاصول است و شربت شراب مسک باغاریقون نافع بود و اگر سبب این مرض احتباس حیض باشد بمدرات علاج کنند و فصد صافن کنند نه باسلیق ثابت گفته که فصد صاحب اختناق الرحم نکنند و اگر فصد واجب بود فصد از ساعد نکنند که این در جمیع امراض رحم ردی است بقراط گوید که اختناق رحم زنان حامله را عارض نشود و گفته عطاس حل اختناق الرحم کند و ابن ماسویه گفته که یکی از علاجات اختناق رحم بعد نوبت حجامت قطن است که استیصال آن کند و یا نهادن محجمه زیر ناف که این جذب رحم باسفل کند و جالینوس گوید که گاهی این مرض بندرت مردان را عارض گردد و محمد زکریا گفته که چون انسان را می بینند که نعیر التواصیح کند و نفس او مفقود گردد و آن همین باشد پس او مجامع کنند و چنان دانم که کودکان را بسیار حادث شود و گویند که اگر باین ادویه افاقه نشود در حلق او پر مرغ انداخته حرکت دهند که بهوش آید **ابو منصور** گوید که وقت هیجان مرض بر پستان محجمه بزرگ نهند و دواء الکرکم با آب کرفس مطبوخ دهند و هر گاه وسوسه بدان هیجان کند بمقل و حرمل و علک الانباط مساوی تبخیر نمایند و قی کنانند و بسرکه اسقیل غرغره فرمایند و حمر تا یکمثقال با آب مرزنجوش و فنجنکشت بخورانند و بعد تنقیه روغن سپید انجیر با این مارالاصول و هندبیخ کرفس بیخ بادیان بیخ اذخر برنجاسف انیسون مصطکی حلبه خار خسک جوشانیده استعمال کنند **انطاکی** گوید که در حال نوبت حلتیت بو یانند و از چیزهائی که آنرا نافع بود خوردن ارز و نشستن در آب او ست و کذا اسداب و شم خردل و حمول زباد و بخور رتمو برد و گویند که چون وقت جماع زن بالای مرد برآید از اختناق صحت یابد و از تدابیر یکه از ان خلاص گردانند گهواره است و جلوس بر مثل کرسی و نزول از نردبان و امثال آن و از آنچه زن را درین مرض اندازد جماع بلا ملاعبت و اخراج ذکر قبل از انقضای شهوت زنست و بر کسیکه اراده خلاصی ازین مرض نماید لازم ایارج کبار و مثرودیطوس و دواء المسک واجبست **مؤلف اقتباس** مینویسد که اگر از احتباس حیض باشد در حالت عروض مرض دست و پا را از نوار محکم ببندند و گاهی بدبا مانند مشعل خاموش کرده پیش بینی دارند و کذا بوی زفت و قنه و جاوشیر و بلوط الارض و جند سیاه بو یانند و از دار شیشعان شونیز فلفل سیاه خربق سیاه هر یک سه ماشه عطسه آورند و بخور از ناخن و استخوان گاومیش و موی سر انسان نمایند و فرزجه از قنه و بوره ارمنی و زیره کرمانی هر یک سه ماشه سازند و محجمه ناری زیر ناف نهادن عجیب الاثر است و چون بهوش آید تدبیری بر دارند که در علاج احتباس حیض خواهد آمد و زنی را این مرض عارض شد بخلخلهٔ حلتیت و بارزد و جند سیاه و مقل ازرق هر یک سه ماشه در آب صنوبر الارض سعوطها استعمال کردم و بعد هفته باز عود کرد و پس فصد صافن کرده مطبوخ مشکطرامشیع و ریوند خطائی و دیگر ادویه مسهله و حب غاریقون تنقیه کردم از آن ادرار حیض بسیار شد و صحت کلی یافت و اما در حالت احتباس منی استفراغ آن بجماع کردن شوهر او باید کرد و یا قابله را فرماید که فتیله [illegible]

شش انگشت مضموم از پارچه یا کاغذ ساخته بروغن قاوندی علوی یمانی آلوده بملایمت تمام بگردانند تا دیرتر بیرون آورده تجدید فتیله دیگر نمایند فی الفور بهوش می آرد و کذا استعمال بخور کبریت و زرنیخ و زرال و سیر وغیره و بعد افاقه تنقیه بدن بحب سکبینج و لوغاذیا و اصطمخیقون نمایند بعده سنجرینیا بورق بندقه بایک اوقیه روغن بادام تلخ دهند و بتخفیف و تقلیل منی کوشند باستعمال آبزنات وغیره و این آبزن نافع ست برگ پنبه باغی و فنجنگشت صحرائی و شبت و سنبلیه و سرو و گز هر یک شش توله گل عاشقانه و بابونه و برگ و بیخ صد برگ هر یک هفت توله برگ کرونده نه توله تخم انجدان و اکلیل هر یک چهار توله مقل ازرق هفت و نیم توله حل کرده بکار برند بعضے از متاخرین می نویسند که در وقت نوبت ادویه گرم و غرغره آور چون نمام و زنجبیل و فلفل با روغن زنبق آمیخته حمول سازند و درینوقت اگر جماع میسر آید نفع تمام دهد و آنرا که احتباس حیض سبب باشد فرفیون و فلفل حمول ساختن بغایت سودوار و در حالت افاقه بهتر آنست که در هر هفته یکبار ایارجات دهند و یکروز در میان معجون سنجاح بکار برند و استحمام سودوار و در آب گوگرد نشستن مفید ست و این دوا نافع ست غاریقون یکدرم و یا نیم درم بدواء المسک یا بعسل سرشته بخورند و این همه در انجا مفید ست که ماده غلیظ بود و بے حرارت باشد و نشان برودت پیدا بود و اما اگر حرارت بود درینصورت استعمال مسخنات جائز نیست بلکه وقت افاقه فصد باسلیق کنند و بر ساق حجامت باشرط نمایند و بمطبوخ افتیمون تلیین طبع سازند و برشکم سیری طبیخ شبت نوشانیده قی آورند و ادویه بارده مقلل منی و کاسر شهوت مثل شربت نیلوفر و شیره خرفه بنوشانند و در وقت نوبت کافور و صندل و نیلوفر بویانند و اگر این مرض زن حامله را افتد پس اگر ایام وضع نزدیک باشد توقف کنند که بعد تولد بچه خود بخود زائل خواهد شد و اگر ایام وضع دور باشد بتلطیف غذا و مالش بروغنها بسند کنند مع مراعات مزاج در حرارت و برودت و در حالت نوبت حبست افاقه به بستن اطراف و شمومات و جز آن که جنین را مضر نباشد قناعت ورزند و گلقند در حالت افاقت نفع تمام دارد که هم حافظ جنین ست و هم دافع مرض و آن مستحب که قلیله خون مفرط باشد و نوبت مرض نزد روز و شود فصد توان کرد و مسهل خفیف توان داد خاصه که حمل از ماه سوم گذشته باشد و بماه هفتم نرسیده و غذا درین مرض بحسب مزاج بکار برند مثلاً اگر حرارت غالب باشد قلیه کدو و اسفاناخ و کهچڑی ماش مقشر و برنج مناسب است و اگر برودت غالب باشد گوشت کبک و گنجشک و تیهو و دراج و زیره و دارچینی موافق و گویند که این حب مفید اختناق رحم ست تخم حنظل دو ثلث درم سقمونیا دو دانگ مصطکی سه دانگ جمله یک شربت ست

احتباس طمث

یعنے بند شدن حیض و عام ست که حیض مطلقاً موقوف شود یا اندک آید و یا ادوار او بطی گردد زیاده از دو ماه و بقول صاحب کامل حیض طبیعی زنان از سن ده سال و اکثر از چهارده سال شروع میشود و انقطاع او در بعضے در سن سی و شش سال و در بعضے بعد از ان تا شصت سال میگردد و در زن خنثی را حیض نیاید و اما ایام ادوار حیض زن صحیحه کمتر آن دو سه روز ست و اکثر آن تا هفت روز و آنچه زیاده ازین آید طبیعی نباشد و بدن زن هنگام قرب نوبت حیض گران میشود و زنے که حیض او در اوقات بعیده آید آنرا اذیت شدید عارض شود و زمانه که میان هر دو دوره بود از بست روز زیاده بران تا دو ماه باشد و آنچه حد او بعد ازین بود آن خارج از مجرای طبیعی باشد و آنرا احتباس الطمث گویند بالجمله احتباس حیض بر دو گونه است یکی آنکه سببش خاص در رحم باشد و آن سده است و سده یا از ورم رحم و یا میلان مفرط آن و یا از رتق و زیادتی لحم و یا از اندمال قروح رحم و فساد فوہات عروق ظاہر آن و از انقلاب رحم و یا از عنق رحم و یا عقیب اسقاط حمل و یا از رسیدن ضربه و سقطه بر رحم که افواه عروق را بند سازد و یا از حرارت مجففه مقبضه در رحم و یا از برودت مکثفه و این اکثر از کثرت شرب آب افتد و منوی بعقر گردد و یا از یبوست مکثفه عارض رحم و یا از کثرت شحم و یا از غلظ خون بسبب برودت و یا بسبب کثرت مخالطت اخلاط غلیظه از جهه بدان باشد و دوم آنکه بسبب مشارکت اعضای دیگر باشد و آن یا بسبب تپ یا سوء مزاج بارد یا یابس یا حار یابس یا بارد یابس یعنی دو بارد یا مادی بلغمی یا سوداوی باشد و یا بغیر ماده و یا بسبب فساد مزاج و استسقا و یا سده در جگر و در تمیع بدن و یا فربهی مفرط که مدت سده و بنا بر تنگی گذرها از مزاحمت و یا بسبب لاغری بنا بر تنگی از خشکی و بباعث قلت خون از عدم اغذیه و تقلیل آن و یا از شدت قوت هاضمه و اگرچه غذا کثیر بود و عدم بقای فضله آن بهر حیض و یا از ضعف جگر

موجب قلت تولد خون و یا از کثرت استفراغات یا در ریه و خصوصاً استفراغات خون از رعاف یا بواسیر یا جراحت و غیر آن و یا از کثرت ریاضات محلل بعد و امراض حاد و یا بسبب مرض که سده یا مقعد یا طحال و جز آن باشد و الحاصل اکثر سبب این مرض سده میباشد و گاهی قلت خون و اسباب این هر دو همانست که مذکور شد **شیخ الرئیس** در تابیان او می نویسند خون حیض که برای خروج بسوی رحم رود و چون منفذ نیابد عود کند و چون تکرار این شود و در بدن منتشر گردد و امراض بسیار پیدا کند و امراضیکه از احتباس حیض عارض شود از انجمله اختناق رحم ست و میلان رحم و اورام رحم حار و صلابت و عقر و اورام احشا و امراض معده مثل ضعف هضم و سقوط اشتها و فساد آن و غثیان و تشنگی سخت و سوزش فم معده و امراض راس و عصب مثل صرع و صداع و مالیخولیا و فالج و امراض صدر مثل سرفه و ضیق النفس و اکثر امراض جگر مثل استسقاء و غیر آن و بیان رنگ روی و سحنه متغیر شود و ایضاً عسر بول و احتباس آن و درد کمر و گردن عارض شود و بدن گران گردد و لاغر شود و قشعریرات و حمیات محرقه و درد چشم و گوش و بینی و خسلاج در کنج ران بهم رسد و گاهی کلام متعسر گردد و قلق و کرب عارض شود و گاهی جمیع بدن و قطن ورم کند و گاهی زنی که حیض او محتبس شود و چون در مزاج قوی الخلقت باشد مشابه مرد گردد و موی او زیاده گردد و مثل ریش پدید آید و آواز او خشن و غلیظ گردد و پس بمیرد و گاهی قبل موت حالی بهم رسد که با وی او را حیض او ممکن نبود پس لاجرم واجب است که در علاج این مرض بسعی کوشند تا از آفات دیگر مصئون باشند **طریق تشخیص** اسباب این مرض اولا از مریضه حال وجود مرضی از امراض مذکوره مثل ورم و میلان و رتق و انقلاب رحم و ضعف جگر یا سده آن یا مرضی سینه یا مقعد یا طحال بپرسند اگر اقرار یکی از ینها نماید سببش همان مرض باشد و الاحال تقدم حدوث قرحه رحم و یا اسقاط حمل و یا رسیدن ضربه و سقطه بر رحم و یا تقلیل غذا و یا کثرت استفراغ خون و یا کثرت ریاضت سوال کنند اگر تقدم یکی از این اسباب بیان کند سببش همان باشد و اگر ازینهم نباشد پس دریافت نمایند اگر رطوبت و تفاوت نبض و کثرت بول و سفیدی و غلظ آن و بلغمیت براز و خواب گران و سجیه در آن و سفیدی رنگ بدن و ترهل آن و سبزی رگها و سردی آن و کثرت آب دهن بود سببش برودت یا غلظ خون باشد و اگر التهاب و تغیر رنگ و کرب و خفقان و ثقل عانه و انتفاخ عروق و جفاف رحم و دیگر علامات حرارت مدرک گردد سببش حرارت باشد و اگر هزال بدن و خلای عروق و خشکی فرج و رحم و دیگر آثار یبوست یافته شود سببش یبوست باشد و اگر با وجود نحافت بدن ضعف و زردی رنگ و تقدم اسباب قلت خون معلوم شود سببش قلت خون باشد و اگر زن بسیار فربه بود سببش فربهی مفرط باشد **علاج** آنچه از مرضی دیگر باشد علاج آن مرض نمایند بدانچه در باب هر یک مسطور است و بازاله سبب دیگر بپردازند و اگر از برودت و غلظ خون و فربهی مفرط بود ماء الاصول و ادویه مدره که حار هستند و این مطبوخ معمول ست پوست تمر خیار شنبر مشکطرامشیع پرسیاوشان قند سیاه کسته در آب جوشانیده صاف نموده بنوشانند و نوشیدن مدرات دیگر نافع بود و قرص مر و تسخین رحم قوی تر ست و ماده غلیظ را بقی و مسهل بلغم و حب ایارج خارج نمایند و رگ صافن و مابض کشایند و ملطفات استعمال کنند و بطبیخ ادویه ملطفه مثل شبت و مرزنجوش و پودینه و سداب و بابونه و اکلیل الملک و صعتر آبزن سازند و اگر سبب حرارت باشد مدرات بارده مثل و شیره خرفه با شربت بزوری بارد سود دارد و دوا از شیرخشت و سماق و نبات و مغز تخم کدو و خیارین و بادیان کوفته بعسل و زرده تخم مرغ فرزجه سازند و چند روز بردارند و اگر سبب یبوست باشد مرطبات استعمال نمایند و ماء الجبن و عرق شیر نعم المرطب ست و اگر سببش قلت خون باشد اغذیه جیده الکیموس چون سفیده نیمبرشت و شوربا و گوشت مرغ فربه و گوشت بره غاله خورانند و شیر و شیرینی بیشتر دهند و در عیش و عشرت مشغول دارند و خواب و راحت و سکون اختیار نمایند و حمام مرطب فرمایند **ذکر ادویه مفرده و مرکبه یونانیه** که مدر حیض اند گزر دشتی شرباً و حمولاً و کذا پنج عدد تخم بیدانجیر باریک سائیده در شب بر ناف ضماد کردن و کذا شرب سرکه و تمر فاوانیا و کذا خوردن قفر الیهود و جندبیدستر مساوی دو درم و کذا شراب کهنه و جندبیدستر و کذا شرب و حمول کبابه باریک سوده بشراب یکساله سرشته و کذا فرزجه مغز جوز سوخته بشراب سرشته و کذا جندبیدستر نیم درم بود و بیهی یکدرم بعد تنقیه بدن از مسهل خوردن بهر واحد ازین ادرار حیض مجرب سویدی و غیره است و اکل سقنقور و لقلق و خندقوقا و کرنب و لوبیا سرخ و شلغم و نخود و شرح یا سفید و حب الصنوبر کبار و حب البلطم و جرجیر و شرب کرویا و کذا حلتیت بمر و فلفل و کذا تخم ترنج دو درم و کذا الفقوع کنجد مع پوست

وکذا دو درم روغن بید انجیر بماء العسل وکذا مثقال تخم سنا وکذا اسندروس بماء العسل وکذا طبیخ برگ طرفا وشرب تخم کاشم از یکدرم تا دو درم
وکذا اغاریقون یکمثقال وکذا ابهل یکدرم وکذا فو وکذا سنبل رومی وکذا اصبع سائله وکذا آب حند قوقا وکذا پوست بیخ کبر وتخم وبرگ آن وکذا ترمس تلخ
معسل وکذا اسپیالیوس وکذا نمام وتخم او وکذا تخم انجدان وکذا روغن بادام تلخ وکذا شیح جبلی ورومی وکذا زرنباد وکذا امافیطوس وکذا اماذریوس وکذا
مرزنجوش وکذا طبیخ کرنب وتخم او وکذا تخم گندنا وکذا تخم شلغم وکذا اغافث وکذا قصب الذریره تنها ومعسل وکرفس وکذا سورنجان وکذا اجنطیانا وکذا اکرسنه
معسل وکذا ترنجبین وکذا فراسیون وایرسا وکذا نفط سفید وکذا الاجورد وغیر مغسول وکذا منقی حب المحلب وکذا مر تنها وبسداب یا بدارچینی یا بترمس تلخ
وکذا بندق هندی وکذا اسافج هندی وکذا پیاز بریان وکذا اسقیل بعنصل وکذا عنصل بریان بعسل وکذا خولنجان **حمول** آب اطراف
آزاد درخت وکذا اظفار الطیب وکذا بادام تلخ وکذا زوفا رطب بزبد وکذا اکلیل الملک وکذا حلزون خرد یا صدف مع لحم او کوفته وکذا آب کرنب با آرد
شیلم وکذا ارشیشعان وکذا فلفل سیاه وسداب وترمس تلخ آمیخته وبخور راسن وفوه ومیعه سائله وقنه ونانخواه وشکاعی اشنیع وحلزون با قنه
وبیخ سوسن هر سه کوفته وتخم گندنا وقسط وقفر الیهود وشیح ارمنی **وجلوس** در طبیخ فو وترمس تلخ وحماما وبرگ وشاخ سیر ولوبیا وکندر ودرخت آن
وشلغم وبادرنجبویه وقصب الذریره ونبات خیری زرد یا گل او وبادروج وترب واشنه **وضماد** وقیصوم بمقدار صالح برعانه وکذا مقل
وکذا بنجاسفت وکذا اکرسنه وکذا شاخ گوزن سوخته بر پستان وعانه بهر احد بر حیض ست ودیگر ادویه مفرده در اقوال حکما خواهد آمد **آبزن** که در
حیض ست پودینه خشک سداب شکاعی اشنیع قنطوریون سنبل الطیب مرزنجوش ابهل هر یک بیست درم کوفتنی را کوفته در آب جوشانیده تا ناف
بنشانند **بخور** که جهت دفع احتباس حیض نافع ست مشک زعفران هر یک ربع جزو عنبر اشهب نیم جزو تخم حنظل شونیز کندش میعه علک البطم هر یک جزوی
بروغن زیتون یا زنبق سرشته بنادق سازند وبر آتش انداخته تبخیر نمایند **دوا ایسکه** مدر حیض ومسقط جنین ست پوست فلوس خیار شنبر دو توله
زیره کرمانی سه ماشه تخم خربزه شش ماشه افسنتین چار ماشه شاهتره شش ماشه جوشانیده گلقند سه توله داخل کرده بدهند **ایضاً** تخم خطمی
تخم شبت شکاعی اشنیع پرسیاوشان عنب الثعلب هر یک پنج ماشه جوشانیده جواکهار دو ماشه سوده پاشیده بدهند **دیگر** ڈوڈه کپاس نه ماشه
پوست سیاه فلوس خیار شنبر سه توله بیخ بادیان شش ماشه بیخ نی نه ماشه تخم خربزه دو توله خارخسک نه ماشه در عرق شاهتره وعرق عنب الثعلب
شب تر کرده صبح جوشانیده صاف کرده شربت بزوری معتدل آمیخته بنوشانند دافع درد ومدر حیض ست **ایضاً** اصل السوس خطمی بادیان هر یک
چار ماشه انجیر زرد سه عدد جوشانیده شهد یکتوله واگر خواهند اسطوخودوس چار ماشه افزایند **دیگر** اسطوخودوس اصل السوس بنفشه پرسیاوشان
دارچینی مج ترکی هر یک چار ماشه جوشانیده با نبات بدهند **ایضاً** پوست خیار شنبر دو توله بیخ کاسنی بیخ بادیان تخم خربزه هر یک شش ماشه
بادیان تخم کرفس فوه الصبغ هر یک چار ماشه جوشانیده بنوشند **ایضاً** تخم کاسنی نه ماشه دو تو تخم مرو فوه الصبغ هر یک چار ماشه تخم خیارین
عنب الثعلب هر یک شش ماشه جوشانیده بدهند **ایضاً** که مدر قویست نانخواه بادیان مج ترکی هر یک چار ماشه جوشانیده شکر
سرخ چار توله **ایضاً** بادیان چهار ماشه انجیر زرد سه دانه شاهتره قصب الذریره تخم کاسنی هر یک شش ماشه ریوند چینی سه ماشه جوشانیده شکر سرخ
دو توله **ایضاً** مطبوخ قرطم که مائل باعتدال ومدر حیض ست حب قرطم بادیان گاوزبان تخم خربزه مساوی نیمکوفته قدر هفت درم از مجموع در یکنیم رطل
آب شب تر کنند وصباح بجوشانند هر گاه نیم رطل بماند صاف کرده بشکر شیرین ساخته بنوشند **حب** که اورا طمث کند حب الغار یکجزو ساییده با قنه
نیم جزو سرشته حبها بندند ویکمثقال تا دو درم بماء العسل بدهند **دیگر** مقل ومر وابهل سنا وحب ساخته سه درم بخورند بچه مرده نیز بیرون آرد و
دیگر جند بیدستر نیم درم بیخ سوسن کبود دو مثقال آب پودینه دو قاشق عسل هفت مثقال بدو دو ثم استعمال نمایند حیض براند **دیگر** سعد فوه
اسارون سلیخه دارچینی افسنتین شکاعی اشنیع کوفته بیخته دو مثقال با آب فوه بدهند **ایضاً** اسارون یکدرم سداب نیم درم بادیان دو درم کوبیده تخم
پنج درم عسل ده درم بجوشانند وصاف کرده سه روز متواتر بخورند وسه روز موقوف داشته باز بخورند همین دستور چند مرتبه بعمل آرند دخوردن دوا الاکثر

سکنجبین بزوری بعد فصد صافن نیز ادرار حیض نماید و حمول تخم انجره و مر و شرب ابهل بالعسل بر ادمت در ادرار حیض منقطع مجرب است و دوائیکه برای ادرار حیض قویست مشکطرامشیع ابهل نوره هر یک یکجزو تخم کرفس بادیان فقاح قنه سکبینج جاوشیر مصطکی هر یک نیم جزو همه را جمع نموده یک مثقال با نیکدرم ترمس و لوبیای سرخ جوشانیده باشند عسل داخل کرده بخورند **شیاف** که مدر حیض ست ابهل مشکطرامشیع سداب هر یک یکدرم بوره خشک نیم درم پنیر مایه خرگوش ربع درم کوفته بیخته شیاف ساخته بردارند **فرزجه** مدر حیض جاوشیر کندش هر یک دو ماشه میعه سائله اظفار الطیب عود صلیب هر یک سه ماشه فرزجه سازند و بروغن گل چرب کرده بردارند **ایضاً** که مجرب ست سداب مصاف ابهل بادیان تخم مورد مساوی بزهره گاو فرزجه سازند **قرص** که در مزاج گرم حیض بکشاید مغز تخم خیار و از مغز تخم خیار بادرنگ مغز تخم خربزه هر یک پنج درم روناس مشکطرامشیع و دقو سلیخه هر یک دو درم قرص سازند **مطبوخ** برای احتباس حیض که از ریح و اخلاط غلیظه باشد بعد فصد صافنین و استعمال آبزن بگیرند پوست خیارشنبر پوست جوز هر یک سه توله نوره ریوند چینی بنفشه ابهل ترمس خارخسک تخم قرطم تخم خربزه مشکطرامشیع عنب الثعلب تخم کرفس هر یک سفت ماشه در عرق خارخسک و نکوه هر یک پاؤ سیر جوشانیده شربت دینار سه توله داخل کرده بنوشند و اگر ازین نکشاید تنقیه با یارجات کبار نمایند و بعد تنقیه سفوف از پوست خیارشنبر سه درم نبات برابر آن با مطبوخ لوبیا دهند **ایضاً** برای احتباس طمث که با سوداویت مزاج بود گاوزبان شاهتره بادیان انیسون تخم کشوث تخم کرفس حلبه خسکدانه مشکطرامشیع مغز خسته آلو بالو اصل السوس بیخ بادیان بیخ کاسنی عنب الثعلب خارخسک پرسیاوشان هر یک چهار ماشه بجوشانیده صاف نموده سکنجبین افتیمونی دو توله اضافه نموده بدهند بعد دو روز کمافیطوس کمازریوس حاشا هر یک چهار ماشه مغز فلوس خیارشنبر ترنجبین هر یک پنج توله روغن بادام شش ماشه اضافه نمایند روز چهارم حب لاجورد شش ماشه سوده بروغن بادام چرب کرده بجوارش کمونی سرشته حب سازند و بورق نقره پیچیده در آخر شب فرو برند و عقب آن نبات سفید سه توله بگلاب و عرق بید مشک حل نموده گرم کرده چون قهوه بنوشند و صبح بنفشه گل سرخ هر یک چهار ماشه سنای مکی نه ماشه گاوزبان شاهتره بادرنجبویه اسطوخودوس بسفائج قنطوریون دقیق حلبه خسکدانه مشکطرامشیع عنب الثعلب پرسیاوشان زوفای خشک بیخ کاسنی اصل السوس بیخ بادیان تخم خیارین تخم کاسنی تخم خربزه گل نیلوفر هر یک دو ماشه هلیلجات ثلاثه هر یک سه ماشه تمر هندی توله زرشک چهار ماشه عناب پنج دانه سپستان نه دانه جوشانیده صاف نموده ترنجبین مغز فلوس خیارشنبر هر یک پنج توله گلقند چار توله روغن بادام چار ماشه ریوند چینی سه ماشه سردار و نموده بنوشند روز پنجم آمله مربی بگلاب شسته کشنیز مقشر طباشیر هر یک یک ماشه سوده آمیخته بورق نقره پیچیده تناول نمایند بالایش لعاب اسپغول شیره تخم خرفه شیره دانه هیل هر یک چار ماشه شربت آلو بالو یکنیم توله بعرق بید مشک گلاب داخل کرده بنوشند باز روز ششم نسخه روز اول و روز هفتم نسخه روز سوم و شب هشتم نسخه شب چهارم و روز نهم نسخه روز پنجم دهند و دیگر اگر احتباس حیض مزمن بسبب حرارت جگر بود که برحم رسیده باشد در فصل صیف و مریضه صفراوی مزاج بود خارخسک شاهتره هر یک شش ماشه گل نیلوفر چار ماشه آلو بخارا هفت دانه جوشانیده سکنجبین ساده دو توله داخل کرده دهند روز دوم شیره تخم کاسنی افزایند باز قرص زرشک صغیر سوده پاشیده افزایند و دیگر اگر حبس حیض با درد شکم بود تخم کشوث زیره سفید مشکطرامشیع هر یک چار ماشه خیارین کوفته شش ماشه جوشانیده نبات دو توله دهند باز اگر قبض هم باشد سنای مکی پنج ماشه تربد سفید چار ماشه زنجبیل یکماشه سوده بگلقند دو توله سرشته همراه عرق بادیان و گلاب دهند و اگر با صلابت رحم باشد اول چند روز شربت اصول باز مسهل بجور دهند بعده شیر شتر تجویز کنند و دیگر اگر احتباس با تپ مزمن بود اول مسهل در ماء القرع و فصد صافن وغیره تدابیر کنند باز اگر اندکے جاری شده تپ آید زرشک منقی سفت ماشه شب بعرقیات ده توله گرم کرده خیسانیده صبح خام مالیده صاف کرده شربت بزوری بارد دو توله داخل کرده دهند **ایضاً** برای ادرار حیض ابهل سه ماشه مشکطرامشیع چار ماشه خارخسک تخم خربزه هر یک شش ماشه بعرق شاهتره و عرق عنب الثعلب جوشانیده شربت بزوری بارد داخل کرده بدهند باز دوقو اصل السوس هر یک چار ماشه خیارین کوفته شش ماشه شیره تخم ترب چار ماشه افزایند **ایضاً** مویز منقی ده دانه گل خطمی سه ماشه پرسیاوشان بادیان هر یک چهار ماشه جوشانیده گلقند سه توله دهند باز فوه اصیغ اسطوخودوس یک چار ماشه

تخم خربزہ شش ماشہ افزایند بازسنامکی نہ ماشہ افزایند و آخر روز اطریفل صغیر یکتولہ بعرق بادیان دہ تولہ دہند و اگر عرق بادیان عرق ناتخواہ عرق عنب الثعلب ہر یک نیم پاؤ شربت بزوری چار سہ تولہ آمیختہ یک ہفتہ بنوشند نیز ادرار حیض کنند و علاوہ ازین از مرکبات قرص اہسل و معجون اہسل و شربت بزوری و شربت کشوث و شربت جعدہ و شربت برنجاسف و شربت سلیخہ و لعوق بزور بمرو احمد در حیض ستۃ و کلہ ادویہ مفردہ و مرکبہ مستعملہ ادرار حیض کنند بابرنگ جوشانیدہ با قند سیاہ بنوشند و بامغز تخم بید انجیر یکعدد قریب ایام حیض سہ روز بخورند حیض بفراغت آید دیگر برگ گل پنبہ باقی کہ زمہ گویند نیم پاؤ در یکسیر آب بجوشانند چون بچہارم حصہ رسد صاف کردہ چہار دام قند سیاہ آمیختہ بنوشند حیض براند دیگر سبوس اجوائن پنج ماشہ تلسی در نیم پاؤ آب تر کردہ قند سیاہ کہنہ باشد یکتولہ افزودہ بنوشند و سیتا بہلے ادرار حیض مجرب نوشتہ اند دیگر در بیاض استاد مرحوم سطر درست کہ بیر بہوٹی برتمام لہو کمالید بعدہ زن را بدہند تا بوید در حال حیض جاری شود دیگر تخم ترب یا تخم زردک یا اجوائن یک کف بخورند و چندروز مداومت نمایند حیض بکشاید و ہمچنین پوست پنبہ کہ در میان او پنبہ مہیا شد جوشانیدہ تا سہ روز بنوشند دیگر پوست درخت نیب کہنہ کوفتہ دو تولہ زنجبیل نیم کوفتہ چہار ماشہ قند سیاہ دو تولہ در یک نیم پاؤ آب بجوشانند ہرگاہ نیم پاؤ آب بماند صاف نمودہ بنوشند ادرار حیض کند و کذا کنجد سیاہ گوکھرو ہر واحد تولہ شب در آب تر نمودہ صبح شیرہ برآوردہ بقدرے شکر شیرین کردہ نوشیدن دیگر تخم ترب حلبہ تخم زردک مساوی کوفتہ بیختہ کف دست بآب نیم گرم بنوشند و بعضے مجیٹھ سودہ میدہند **ایضاً** فتیلہ حیض بفراغت آرد قند سیاہ واندک روغن زرد در ظرفے بر آتش گذارند تا فتیلہ توان بست ایں قدرے بہروزہ خشک سائیدہ آمیختہ فتیلہ ساختہ در فم رحم رسانند و بخور نکمہ و کذا گندہ بہروزہ در زیر زن چند بار حیض براند و ایلکہ حیض براند پودینہ خشک صعتر بوسیدہ ہر واحد چہار ماشہ بابرنگ پنج ماشہ اجوائن سادہ شش ماشہ پوست اخروٹ تخم خربزہ ہر یک تولہ بادیان نیم کوفتہ نہ ماشہ تخم سویہ چہار ماشہ جوشانیدہ صاف نمودہ شکر سواری چار تولہ حل کردہ بنوشند **ایضاً** مطبوخ کہ حیض بستہ بکشاید لوبیای سرخ مجیٹھ تخم میتھی تخم گاجر تخم سویہ تخم ترب اجوائن بادیان برگ سداب درمنہ ترکی مساوی قند سیاہ کہنہ قدری جوش دادہ بنوشند **ایضاً** کہ اسقاط حمل نیز کنند پوست اخروٹ تخم ترب پوست کیلی املتاس ہنسراج بابرنگ نیمکوفتہ جملہ مساوے نہ ماشہ قند سیاہ دو چند ادویہ جوش دادہ بنوشند و بعضے کلونجی و پوست پنبہ نیز مے افزایند **ایضاً** مدر قوی و مسقط جنین بادیان دو تولہ زنجبیل تخم شبت تخم زردک ہر یک چہار تولہ تخم بادنجان اجوائن ہر یک دو تولہ جوشانیدہ قند سیاہ چار دام آمیختہ بنوشند **ایضاً** منقول از بیاض استادی مرحوم بیخ بانس تخم گزر ہر یک بوزن دو فلوس تخم ترب بیخ بھاک یک یک فلوس تخم سویہ قند سیاہ ہر یک پنج فلوس ہمہ را جوشانیدہ سہ روز بدہند در ابتدای ایام حیض **ایضاً** کہ در ہند برائے احتباس طمث مروج ست بادیان تخم شبت تخم ترب تخم زردک تخم حلبہ تخم ترانیزک کلونجی بابرنگ در ایام حیض تا سہ روز جوشانیدہ بدہند دیگر گوگل دار فلفل چرک سنبل مغز تخم کدو تلخ برابر گرفتہ شیاف ساختہ بردارند حیض براند **ایضاً** اسپند چوب کنجد سیاہ جوشانیدہ بنوشند دیگر مجیٹھ بابرنگ مرچ کنکول ہر یک ایکجزو اجمود بادیان دانہ الائچی کلان ست بہروزہ مصطگی ہر یک نیم جزو سفوف کردہ دو چند شہد آمیختہ بقدر مناسب بنوشند **اقوال**

مہرہ مسیحی گوید کہ ہرگاہ احتباس حیض از ورم رحم یا میلان او باشد اولاً اقتدا باصلاح آن نمایند و اگر احتباس او از انضمام افواہ عروق بسبب برودت باشد ادویہ مثل سلیخہ و اسارون و قسط و سنبل و حماما و حب بلسان و زعفران و دارچینی و فقاح اذخر استعمال کنند و اگر بسبب غلظ خون و سردی او قوی شدید بود در ازالہ او استعمال این چیز ہا کفایت نکند جز آنکہ اولاً تلطیف تدبیر و تنقیہ بدن از اخلاط غلیظہ نمایند بعد ازان ادویہ ملطفت و مفتح بنوشند و اگر احتباس حیض از فرط فربہی باشد باید کہ استفراغات و ریاضت و تعدیل اغذیہ ملطفہ و حقنہای حادہ و اضمادات ملطفہ و حمولات جاذب خون حیض استعمال کنند و اگر احتباس خون حیض از لاغری بسبب اضمحلال و لہ باشد بعد زوال امراض استحمام بآب شیرین دلکش بدوغنہا ملین و طعام کثیر الغذا و عیش و راحت و فرزجات ملینہ معمول ازمغہا و شحوم استعمال باید کرد و اگر احتباس حیض بسبب رعاف

ادویه مدر حیض

وانفجار خون از موضع دیگر باشد جذب خون بسوی اسفل بوضع محاجم بر ساقین بالای کعبین کنند و فصد فوق کعب نمایند و ادویه مدر حیض دهند و آن فرفیون و افتیمون و جندبیدستر و فلفل و انیسون و خردل و فطراسالیون و حرف و شونیز و پودینه جبلی و پودینه نهری و سیر صحرائی و وج و اسارون و بیخ سوسن آسمانجونی و سعد و فقاح اذخر و سنبل و سلیخه و دارچینی و مو و راسن و مشکطرامشیع و اشق و سکبینج ست و بالجمله جمیع انچه مفتح سدد و مدر بول و ملطف اخلاط غلیظه بود آنچه حیض را براند چون بنوشند یا حمول بصوف نمایند یا بدان ضماد کنند و این دوا حیض فرود آرد لوبیای سرخ حلبه هر واحد یکمشت انیسون پنج درم سداب خشک سه درم فوه پنج درم در سه رطل آب بجوشانند تا یک رطل باقی ماند صاف کرده ثلث رطل نیم گرم بدهند دیگر لوبیا یکمشت کاشم ده درم تخم سپند پنج درم فطراسالیون هفت درم در شش رطل آب بجوشانند تا آنکه یک رطل بماند صاف کرده سی درم از ان با یکدرم دحمر تا بدهند دیگر که تنقیه حیض کند فوه ده جزو لوبیا یکنیم جزو هر دو را بپزند تا مهرا شود و بعده آب او بقدر یک سکرجه گرفته و عصاره سداب تر نیم سکرجه و روغن یاسمین پنج درم آمیخته بنوشانند دیگر که رحم را گرم کند و حیض فرود آرد افتیمون فرفیون انیسون غاریقون فلفل دوقو فطراسالیون مساوی کوفته بعسل سرشته دو درم بمطبوخ تمر و وج بدهند دیگر جوز با سداب بسایند و تخم حرف بر نهار بمقدار پنج درم بدهند دیگر پودینه کوهی سوده

بشراب

مقدار ملعقه بطلا ممزوج بعد استحمام بدهند دیگر جندبیدستر سوده با آب انیسون و فطراسالیون بدهند دیگر حلتیت یکدرم بشراب عسل یا ماء العسل بدهند دیگر فرفیون فطراسالیون مساوی از نیم درم تا یکدرم با آب طبیخ اسارون بدهند دیگر شونیز یکدرم خردل نیم درم کوفته بیخته با طلا ممزوج بدهند دیگر جاوشیر افسنتین هر واحد یکدرم بنجیر پخته بدهند دیگر سلیخه قسط مساوی کوفته بیخته دو درم بشراب بدهند دیگر که بقوت ادرار کند سلیخه سوده یکمثقال با آب فوه بخورند دیگر جندبیدستر نیم درم با آب پودینه نهری و دوا قیه بخورانند دیگر بیخ فاوانیا یکمثقال با ماء العسل مطبوخ بدهند مطبوخ نافع در حیض تخم شبت یکمشت پنج درم پودینه نهری یکدرم افسنتین سنبل الطیب هر واحد سه درم در چهار رطل آب بجوشانند تا آنکه یک رطل بماند صاف نموده هر روز ثلث رطل با عسل سفید یک اوقیه آمیخته نیم گرم بنوشند دیگر زراوند طویل پنج درم ابهل شش درم انیسون چهار درم کوفته بیخته بعسل سرشته مقدار حاجت بدهند دیگر پوست بیخ لوف ده درم تخم گزر هفت درم تخم کرفس بادیان هر واحد پنج درم نانخواه سه درم بجوشانیده آب او بعسل بدهند فرزجه که خون حیض بگشاید جندبیدستر مشک هر دو بروغن بان سرشته در صوف آلوده حمول کنند دیگر خربق سیاه پنج حنظل کندش مساوی کوفته بیخته بزهره نرگاو یا آب سداب سرشته در صوفیکه بروغن بلسان تر کرده باشند آلوده بردارند دیگر مر پودینه هر واحد چهار درم سداب شونیز هر واحد دو درم انجیر در سکنجبین مطبوخ تر کرده هشت درم سائیده بسرشند و شیافات دراز ساخته استعمال کنند دیگر حشیش افسنتین سکبینج راسن سداب تر مساوی انجیر در سکنجبین مطبوخ تر کرده بمقدار ثلثین ادویه آمیخته شیاف سازند و بحمل آرند دیگر خربق سیاه عصاره افسنتین هر واحد دو درم مر چهار درم اشق یکدرم سائیده بزهره نرگاو بسرشند و اگر بدست نیاید خشک آنرا در شراب تر کرده شیاف دراز سازند استعمال نمایند دیگر عصاره قثاء الحمار زیره سیاه مساوی در زهره نرگاو یا آب پیاز یا آب گندنا سرشته استعمال کنند دیگر سداب تازه تخم حنظل افسنتین مساوی سائیده بزهره نرگاو و یا آب مذکور سرشته بحمل آرند دیگر که تفتیح رحم منضم نماید بان سداب خشک بورق برگ حنظل و تخم او شونیز مر جاوشیر بیروزه مقل هر واحد دو درم زهره شبوط زهره نرگاو هر یک چهار درم ادویه خشک را کوفته بیخته و صموغ را در سکنجبین گداخته با هم سرشته بصوف بردارند دیگر که تفتیح دهن رگها و سدد [illegible] کند و حیض فرود آرد تخم حنظل افسنتین شونیز اسارون کندش وج عرطنیثا پودینه کوهی بیخ سوسن آسمانجونی سداب خشک فلفل هر واحد دو درم اشق مقل حلتیت بیروزه هر واحد یکدرم زهره شبوط زهره ماکیان آب پیاز آب بادیان هر واحد بقدر ادویه خشک را سائیده و دیگر اجزا را حل کرده و علک البطم سه درم بعسل گداخته ادویه آمیزند و بصوف استعمال کنند دیگر دارچینی [illegible] با بیروزه بسرشند و در صوف که بروغن ناردین تر کرده باشند آلوده بردارند دیگر که حیض را بقوت فرود آرد مر پودینه کوهی هر واحد چهار درم [illegible] بیست درم سداب تازه چهل درم اسپند پنج درم کوفته بزهره نرگاو سرشته استعمال نمایند دیگر زهره نرگاو [illegible] شونیز هر واحد دو و نیم درم فرفیون [illegible] جاوشیر هر واحد سه درم [illegible] استعمال

دیگر عصارهٔ قثاء الحمار بقدر قیراط با زهرهٔ گاو آمیخته استعمال نمایند دیگر برای زنی که حیض او بند شود و گمان حمل آن گردد پس اگر حامله باشد جنین را
نفع کند و اگر حامله نباشد حیض را فرود آرد و جند بیدستر انیسون تخم کرفس هر واحد یک درم کوفته بیخته با شراب ممزوج بنوشانند و چون بجاوشیر و کشت برش
و اظفار الطیب و جند و میعه تمشک بخور سازند حیض را فرود آرد و گاهی تکمید مینمایند بطبیخ شبت و بابونه و اذخر و مرزنجوش و سلیخه و قسط و اکلیل الملک
و کرنب و کندنا و سداب و پودینه و شونیز و کرفس و صعتر و حاشا و قیصوم و قردمانا باید که مریضه را در آن طبیخ بنشانند و گرم گرم در ابریق انداخته
سر او بسته سر انبوبه نزد فرج بدارند بنوعی که بخار آب در فرج داخل شود و سر دیگر و ابو علی مینویسد که آنچه متعلق تسخین و تبرید و تولید خون و ترطیب بدن
و علاج اورام و علاج رتق و مانند آن از اصول مذکوره معلوم ست و احتباس حیض حادث از قسم رتق لاعلاج و از انسداد دهن رگها بسبب التحام
فم رحم مایوس العلاج ست و علاج آنها اخراج خون ست تا کثرت نماید و تنقیه بدن و استعمال ریاضت و آنحال ذکر معالجات مدر حیض میکنیم و اولی آنست
که تحریک خون بسوی رحم نماید و آنرا در مسام نافذ گرداند و مسام را بکشاید و آنچه نیز در مفردات و ایضاً در قرابادین ذکر کرده ایم و درینجا اراده ذکر
تدابیر و مداواتی که لائق تر باین مکانست مینمائیم و تدبیر درین تحریک خون بقوت بسوی حیض ست و آنچه این عمل کند فصد رگ صافن و رگ پس عقب و فصد
رگ زانو ست و مانند آن از آن قوی تر بود و حجامت بر ساق و کعب خصوصاً در زنان فربه موافق تر ست و گاهی بتکرار فصد صافن از پای دوم احتیاج شود
و ادامت بستن اعضای سافله و کذالک ترک را و چند روز بعد از آن استعمال ادویه مفتح مسام و مسهل رطوبات از چه اگر سبب بر رطوبت باشد لیکن اشد الی
استعمال ادویه خاص بادرار و اینها ملطف خون مفتح سدد اند بعضی از آن مشروبات اند مثل پودینه و طبیخ ابهل با ماء العسل و با شیر و ابهل با ماء العسل و
ابهل از زین قوی تر ست و مشکطرامشیع سخت قویست و دارچینی و ایارج فیقرا و سکبینج و جاوشیر و مر و جند بیدستر و قردمانا و طبیخ زراوند و طبیخ اشنان
و طبیخ لوبیای سرخ و حرف و اشترغاز و تخم مرزنجوش و بعضی از آن حمولات اند مثل خربق سفید و تخم حنظل و میعه سائله و قنطوریون و صمغ زیتون بری
و جاوشیر و جند بیدستر و حلتیت و سکبینج و قردمانا و عصارهٔ افسنتین و گاهی فرفیون سوده با پنبه حمول کنند و بر آن زمانی اندک ... نمایند
و این حمول جید الاثر ست مر و پودینه هر واحد چهار درم ابهل هشت درم سداب خشک ده درم مویز منقی بیست درم همه را بقدر سرشته از آن فرزجه سازند
و ایضاً بگیرند جند بیدستر و مر و مشک و زبد و روغن بان بلوط ساخته بردارند و حمول روغن اقحوان مدر طمث ست و آب شقائق و نسرین ایضاً استعمال
فارسی و عاقرقرحا و شونیز و سداب رطب و فرفیون مساوی باریک سائیده با زهره سرشته و بصورت صوف آنرا در روغن زنبق تر کرده باشند نهاده
در داخل رحم حمول کنند و بعضی از آن ضمادات و کمادات اند و تکمید با فاویه مدر حیض ست و بعضی از آن بخورات اند مثل حنظل تنها که این ادرار
فی الفور کند و همچنین جاوشیر و حلتیت و سکبینج و قردمانا و بعضی از آن آبزنات اند از آبیکه اندرو این ملطفات مدر حیض مثل پودینه و سداب و
مشکطرامشیع و مانند آن جوشانیده باشند صاحب کامل گوید که اگر احتباس بسبب ورم رحم یا التوا و کجی او باشد علاج آن نمایند و اگر بسبب غلظ
خون یا سدد حادثه از خلط غلیظ یا از برودت مضیق عروق باشد مداوا کنند بانچه مسخن و ملطف و مفتح سدد و مرقق خون باشد باید که مثل آنکه تخم کرفس
و انیسون و بادیان و پودینه کوهی و نهری باریک سائیده اندک از آن با ماء العسل یا آب نخود سیاه بخورند و اگر این ادویه جوشانیده آب او با ماء العسل یا آب
نخود سیاه و آبیکه کرفس یا بدک مشکطرامشیع در آن جوشانیده باشند بخورند نفع بخشد و زنان را در آبزن که اندر آب آن کرفس و کرنب و بادیان و بابونه و سداب و
سنجاسفند و ابهل و پودینه و مانند آن جوشانیده باشند بنشانند و بر عانه و ناف با فاویه کماد نمایند بهر آنکه بقراط گفته که درین بهر ادرار حیض منفعت
عجیب ست و این قول اوست که تکمید با فاویه جلب خون حیض کند و در مواضع کثیر نفع کند اگر آن در سر گرانی پیدا نکند و این افاویه مثل دارچینی
و سلیخه و عود و بلسان و حب آن و بسباسه و جوزبوا و سنبل و قاقله و حمامه و قسط و فقاح اذخر و مانند آنست چون این همه یا بعضی را بگیرند و نیم کوب
کرده در آن مقدار آب که آنرا بپوشد بجوشانند و در کیسه صوف نهاده بر تکمید و عانه بدان نمایند و آن گرم باشد که این ادرار حیض نماید
و اگر آن فائده نکند این دوا استعمال نمایند بگیرند مشکطرامشیع و پودینه سلیخه هر واحد مثقال تخم کرفس و بادیان انیسون نخود سیاه هر واحد یکنیم درم جند بیدستر نیم درم

نیم مثقال باریک بسایند و قند را در آبیکه اندران ترمس و ابهل جوشانیده باشند حل سازند و همه را مخلوط کرده حب سازند و یک مثقال بر ناشتا بخورند و بعقب او
آبیکه دران ترمس و لوبیای سرخ جوشانیده باشند اندک عسل حل کرده بنوشند و این سفوف آنرا نافع ست تخم کرفس بادیان انیسون تخم کرفس کوهی
فودنج مساوی باریک سائیده دو درم بشراب کهنه بخورند و اگر حمی باشد تا نیم مثقال در آب لوبیای سرخ و زیره مالیده بنوشند ادرار حیض کند و این حب دیگر
نیز مدر حیض ست صبر ابهل زراوند مدحرج هر واحد نیم جزو ابهل و شکاعی اشنه هر واحد نیم جزو باریک سائیده با آب برنجاسف سرشته حبها سازند شربت یک مثقال تا دو درم
با ماء العسل بنوشند و این معجون ادرار حیض کند بگیرند قسط و ریوند چینی و حماما و حرمل و سلیخه و شکاعی اشنیع هر واحد یک جزو و ابهل نیم جزو همه را
سائیده با عسل کف گرفته بسرشند شربتی یک مثقال با آب لوبیای سرخ و این معجون دیگر آنرا نافع اسارون و شکاعی اشنیع و ابهل هر واحد دو درم انیسون
و فطر اسالیون و تخم کرفس و نانخواه و حرمل هر واحد سه درم میعه سائله یکنیم درم سکبینج و اشق و جاوشیر هر واحد دو درم صمغ را با آب سداب و آب پودینه نهری
ترکنند و ادویه خشک را باریک بسایند و همه را بعسل کف گرفته بسرشند شربتی از ان دو درم بشراب کهنه و اگر زن اندک میسوسن با شراب بخورد ادرار
حیض کند و با وجود این همه نگاه باید کرد پس اگر احتباس حیض از سده حادث از خلط غلیظ لزج باشد این ماء الاصول بدهند بگیرند پوست بیخ کرفس
پوست بیخ بادیان فقاح اذخر راسن قسط شکاعی اشنیع هر واحد سه درم بیخ اذخر چهار درم مصطکی سنبل الطیب هر واحد یکنیم درم حماما دارچینی سلیخه حب
بلسان و عود آن هر واحد دو درم همه را در چهار رطل آب بجوشانند تا بیک رطل آید صاف کرده هر روز چهل درم از ان با یکمثقال حمر تا دو یک درم روغن بادام
تلخ بنوشند و اگر ازین فائده نشود حب منتن بدهند پس بعض ایارجات کبار و تنقیه در فصل اندرین باب ایارج لوغاذیا ست چون چهار درم از ان
با آب مطبوخ زیره سیاه و پودینه نهری و شکاعی اشنیع آمیز نبد و با وجود اینکه ذکر کردیم فرزجات نافعه این استعمال کنند فرزجه نافع بگیرند آب سداب و آب پودینه
نهری و در ان صوف تر کرده و در ابهل و شکاعی اشنیع و حرمل باریک سوده آلوده کردن برداره و دیگر بگیرند صوف و در آبیکه اندران افتیمون و ترمس و ابهل
جوشانیده اندک قند و سعد سائله گداخته باشند آغشته برداره و همچنین اگر حنظل در پا و آب سداب و پودینه بسایند و دران صوف تر کرده بانمک
زراوند طویل آلوده سازند نافع بود و دیگر جند بیدستر نیم مثقال مشک دو حبه بروغن زنبق حل کرده پاره صوف دران آلوده برداره و دیگر مر
پودینه ابهل و سداب خشک هر واحد یک جزو و پوست حنظل و کندش هر واحد نیم جزو همه را باریک سائیده با آب پودینه یا آب سداب حل کرده در
صوف آلوده حمول کنند و دیگر بگیرند زهره گاو دو درم روغن بلسان حل کرده و دران صوف فرو برده برداره و اگر زهره گاو گرفته اندران پاره
صوف تر کرده و خربق سیاه و شحم حنظل و ترمس و ابهل و افسنتین باریک سوده آلوده برداره ادرار حیض نفع کند و اگر قند و جند بیدستر و مر و ابهل مساوی
بزهره گاو و آب سداب حل کرده بصوفه آلوده برداره بسیار مجرب ست ادرار حیض کند بخور مرتلث جاوشیر و کندش و غیره اجزا که در قول مسیحی گذشت
هر واحد یا جمیع آن بخور کنند بخور یک قمع زیر ظرف سوراخ دار نهند و عورت بران نشیند تا بخار آن برحم رسد و دیگر حرمل و شونیز و مقل و علک البطم
مساوی بقطران سرشته حبها مثل نخود سازند و وقت حاجت زیر آن بخور کنند و اگر حقنهای مخصوص این حقنه قبل نمایند نفع کند و ادرار حیض نماید
حقنه بیخ اذخر و فقاح اذخر و شکاعی اشنیع و ابهل و ترمس و سداب خشک و پودینه نهری هر واحد پنج درم همه را در دو رطل آب بپزند تا نیم رطل بماند
و از ان ربع رطل و روغن سوسن و روغن ناردین هر واحد نیم اوقیه گرفته مشک و عنبر هر واحد نیم دانگ جند بیدستر و زعفران هر واحد یک دانگ
دران گداخته بگرم حقنه کنند که بسرعت ادرار حیض نماید و اگر زن به روغن بان و روغن خلوق با اندک اسن و عنبر حقنه کنند نفع کند و گاهی در احتباس
حیض ابهل بدرجه ممسل از پشتان فارسی و عاقرقرحا و شونیز و ابهل باریک سوده با آب سداب آمیخته بصوفه آلوده استعمال یابد و اگر این بروغن یاسمین یا [illegible]
روغن ناردین آمیخته حقنه کنند نفع بخشند و باید که چیزی از حقنات و فرزجات بعد دخول حمام استعمال نکنند و گاهی در احتباس حیض فصد صافن
و حجامت بر ساقین لاسیما بعد آخر که او اسباب احتباس طمث جریان خون از منخرین باشد نفع کند و اما آنجا که احتباس حیض بسبب امتلاء قرحه بود
شده و بسبب رگهائی که از ان حیض جاری میشود و ازاله آن دشوار ست و آنچه استعمال او درین سزاوار بود فرزجات ملینه متخذ از شحوم ماکیان و بط و مغز

ساق بتور روغن بنفشه و پیه خوک و مانند آنست و حقنه بدین اشیا ایضاً علاج احتباس حیض چون از قبیل رحم باشد باین اشیا بود و اما هرگاه احتباس بسبب علت در جمیع بدن باشد مثل حمیات و حرارت مزاج یا بسبب علت در بعض اعضا مثل سده کبد یا علتی در معده یا در طحال یا در غیر آن از اعضا پس شفای او بعلاج این امراض و استیصال آنها باشد بنحویکه در ابواب آنها مذکور شده و اما هرگاه احتباس حیض بسبب فربهی بدن مفرط باشد در علاج آن مهزلات بدن که در مقام او مذکور گردد استعمال نمایند مثل ریاضت قوی کثیر و روزه داشتن و تقلیل غذا و تلطیف آن و استعمال ادویه مسهل بلغم بعده ادویه مدر حیض از فرزجات و اضمده و حقنه ها و غیر آنها مثل حب جالی و ایلاقی بنوشند و آنرا که بسبب حبس حیض و قلت خروج آن فربهی با فراط یا غلظ خون و سردی مزاج بود اول بدن را از ماده غلیظ لزجی مسهل پاک کنند و ادویه مفتح مسخن بکار برند تا خون را بسوی مجاری حیض کشند و طریق این بعد تنقیه فصد صافن و باسلیق کشادن ست و حجامت بر ساق زدن و نیز او حجامت بکرد زیر پا بساق کنند و دیگر روز بر دیگر ساق و گاهی رگ صافن و گاهی باسلیق هر بار از پای دیگر کشایند و از بن ران تا شتالنگ هر روز [illegible] مالیدن خاصه در آن هفته که وقت عادت حیض آمدن بوده باشد و ادویه مفتحه ملطفه مسخنه بخورانند و طبیخ آن نشینند و از آن ضماد سازند و آن ادویه اینست قردمانا کرفس حاشا زراوند حلتیت و قسط و جاوشیر و جوز و سلیخه و زیره و فوه و میعه خشک و شبت و بیخ لوف و مر و باقی آنهاست که در قول [illegible] گذشت جمله این ادویه یا بعضی که حاضر باشد کوفته بیخته از یک مثقال تا دو مثقال با ماء العسل یا طبیخ فوه یا طبیخ [illegible] را بکشاید و طبیخ ابهل [illegible] و تخم [illegible] سیاه و تخم ترنجوش هر واحد با عسل سفوف حیض است و دار چینی چون [illegible] سوده در [illegible] که بشراب انگوری تر کرده باشند آلوده بردارند که حیض بکشاید لیکن اگر صاحب صرع و صداع باشد هیچ از این نوع استعمال نباید کرد و اگر شبت و بابونه و اذخر و غیره ادویه آبزن که در قول [illegible] مذکور شد همه یا بعضی از آن در آفتابه بپزند و مریضه بر کرسی بنشیند و انبوبه در دهن آفتابه نهاده سر آن در فرج کنند تا بخار بدان رسد و چندانکه تواند صبر کنند سود دارد و صاحب صداع را این تدبیر نشاید کرد و اگر خواهند که درین آب بنشینند روا باشد و اگر اسفنج یا پنبه بدان آب تر کرده بردارند سود دهد ایارج فیقرا او را سود دارد و لوبیای سرخ و کنجد سیاه و تخم [illegible] سیاه هر یک [illegible] و فوه و سلیخه و قرفه هر یک سه درم هر شب [illegible] آب تر کرده هر صبح آب آن بدهند دیگر طلق بغدادی خرما و سه کف حلبه و یک کف فوه بپزند و بپالایند و سه اوقیه ازین مطبوخ و یک اوقیه آب [illegible] آب ترب آمیخته بدهند و نیز [illegible] تخم حنظل تنها از ادویه بخورند دیگر صواب نیست مهر آنکه او را [illegible] که صداع آرد و ثابت بن قره میگوید زنی را از هفت سال احتباس حیض بود درین شیافات کشاده شد نسخه او همان حمول [illegible] که در قول ابو علی گذشت و لوبیای ارمنی و سویق [illegible] و اشنان هر یک چهار درم شونیز یکدرم مر دو درم انجیر خشک در شراب تر کرده هشت درم همه را بکوبند و شیافات سازند و دیگر نسخه های مشروبات و فرزجات همانست که در قول [illegible] ابو علی مسطور شد و آنرا که بسبب احتباس حیض لاغری و خشکی و باریکی و تنگی رگها بود و بنگرند اگر حرارت باشد سکنجبین ساده و کشکاب با روغن بادام دهند و تدابیر مرطبه نمایند و آبزن کنند و روغن بنفشه و روغن مغز تخم کدو و روغن بادام بمالند و طعامها از مرغ فربه و پیه بط و اسفاناخ و ماهی تازه و مانند آن فرمایند و از بن ران تا بقدم بمالند و هرچه در علاج قلت شیر مذکور شده در اینجا بکار برند اگر با لاغری و خشکی مزاج بارد بود اول تعدیل مزاج بعلاج دق [illegible] نمایند و پاها از بن ران تا بقدم بمالند و از شیافات مذکوره آنچه لائق تر بود بکار برند و آنرا که بسبب ریاضت و تعب بود آسایش و خواب فرمایند و تدابیر معتدل کنند و آنرا که بسبب ضعف جگر و قلت خون بود علاجش از امراض جگر اخذ کنند و آنرا که بسبب قلت خون [illegible] امراض [illegible] ذکر سابق از آن [illegible] باشد تدبیر او تدبیر ناقهین کنند و آنرا که بسبب احتباس حیض رستن گوشت فزونی و اندمال جراحت قرحه بود صواب تر آنست که بدن را از اخلاط [illegible] بادویه مسهل و فصد پاک نمایند و ریاضت بوقت و اندازه آن بکار برند و طعامها معتدل خورند و آنرا که بسبب انقلاب رحم یا اختناق بود علاج آنها مذکور شده ابن الیاس گوید که اگر احتباس حیض بسبب ورم رحم باشد و با ثقل و وجع و تپ بود فصد کنند و هر صبح جلاب [illegible] و [illegible] تخم کاسنی هر واحد سه درم از شکر سفید [illegible] هر یک ده درم بنوشانند و غذا ماء الشعیر با فروره ماش و شوربای مغز بادام سازند و یا [illegible] اسفاناج [illegible] بنفشه و ترنجبین هر واحد ده درم بدهند و اگر بسبب قلت خون باشد هر صبح شربت [illegible] شکر سفید

هر واحد ده درم و مفرح مقوی قلب و معده یک مثقال دهند و سکون اختیار نمایند و ترک ریاضت و تعب کنند و خواب و حمام معتدل و جلوس در مساکن معتدل الهوا و توسیع در غذا و تناول اغذیه غلیظه مولد خون مثل هریسه و عصیده و لحوم فاخته و حلویات و حلوای گزر معمول به نشاسته و لبوب نافع و اگر بسبب غلظ خون یا بسبب سردی مضیق مجاری خون بسوی رحم باشد هر صبح جلاب از تخم کرفس و انیسون و بادیان و بودنه جبلی هر واحد دو درم و از گلقند عسلی ده درم بنوشانند و غذا مزوره نخود با شیره حب القرطم دهند و یا هر صبح جلاب از پرسیاوشان و مشکطرامشیع هر واحد سه درم و از شکر سرخ ده درم بدهند و زن را در طبیخ اکلیل و شبت و دیگر ادویه که در قول صاحب کامل گذشت بنشانند و با فاویه که در همانجا مسطور شد بر ناف و عانه نگر تکمید نمایند که آن ادرار طمث کند و یا این معجون بخورند که ادرار حیض بلا توقف نماید مشکطرامشیع قسط ریوند چینی اسارون حماما حرمل جعده هر واحد سه درم بادیان تخم کرفس انیسون هر یک دو درم کوفته بیخته بعسل کف گرفته بسرشند شربت یک مثقال با آب لوبیای سرخ و اگر نباشد با آب نخود سیاه یا سرخ و این فرزجه مدر حیض است مر بودنه جبلی هر واحد چهار درم سداب شونیز هر واحد سه درم ترمس افسنتین رومی هر واحد یکدرم کوفته بیخته بروغن سنبل و سداب سرشته بردارند و این فرزجه قوی‌تر از اول است بودنه جبلی اهل سداب خشک پوست حنظل کندش هر واحد سه درم مشک دو حبه در روغن زنبق حل کرده استعمال نمایند و اگر بسبب فربهی مضیق مسالک باشد فصد صافن و اخراج خون بسیار و استعمال ریاضت و تعب و جوع کنند و هر صبح سکنجبین بسیار ترش ده درم بنوشند و غذا مزوره سکباج بغیر گوشت بخورند و دیگر اغذیه ترش تناول کنند و حمام بر ناشتا استعمال نمایند و دوران عرق آورند و در آفتاب گرم نشینند و زنجبیل و عاقرقرحا و دیگر ادویه که در قول مسیحی گذشت هر واحد یکدرم کوفته تبخیر نمایند و یا بجاوشیر و غیره که در قول صاحب کامل گذشت بخور کنند و اگر بسبب سوء مزاج کل بدن یا بسبب مرضی در طحال و مقعده باشد علاج آن اعضا و تقویت آنها نمایند ابو الحسن گوید که اگر احتباس حیض تابع فربهی بدن و کثرت شحم ضاغط عروق مانع جریان خون باشد گلقند عسلی و انیسون بخورانند و شراب بنوشانند و غذا نخود و آب دهند و تکمید عانه بدارچینی و سنبل الطیب و مشک بروغن بان کنند و اگر بسبب برودت مزاج رحم یا سده خلط غلیظ باشد علاجش به تنقیه از ادویه ملطفه مثل ایارج و شرب ادویه ملطفه مثل قرص مر با آب طبیخ اهل کنند و اگر مشکل گردد مر تنقیه را یک مثقال سداب یا طبیخ افسنتین یا شبت او یا آب لوبیا سکنجبین بزوری دهند و مر با آب افسنتین یا شراب آن حمول سازند و تبخیر مقعده نمایند و در طبیخ کرفس و سداب و بادیان و بودنه نشانند و تکمید عانه بسنبل الطیب و سلیخه و جوزبوا نمایند یا مقل کوفته در آب پخته در کیسه صوف نهاده گرم گرم تکمید عانه کنند و یا در رحم اندکی روغن بان یا قطران چکانند یا سداب حمول کنند خجندی گوید که اگر از غلظ خون بسبب برودت و کثرت مخالطت اخلاط غلیظ باشد طبیخ اصول که در آن تخم کرفس و کشوث و انیسون و بادیان باشد بشربت اصول و مطبوخ فوه و مویز و بیخ کرفس و پوست بیخ کبر دهند و در طبیخ بابونه و حلبه و اکلیل الملک نشانند و آبی که در آن کرنب و شبت پخته باشد بنوشانند و گویند که سفوف حلبه ادرار حیض کند و قرص انبرباریس بشربت اصول نیکوست خصوصاً اگر مشارکت جگر باشد و سکنجبین عنصلی با دار الاصول و مشکطرامشیع و بودنه بعسل سرشته یا جوشانیده و آنچه از حرارت باشد نوشیدن آب کاسنی یا آب عنب الثعلب بشکر آمیخته نافع بود خصوصاً اگر مشارکت کبد باشد و آنچه از یبس باشد روغن سوسن و بابونه در روغن بادام نفع کند و اگر با حرارت بود روغن بنفشه و پیه ماکیان و لطف مناسب بود و از اغذیه آنچه ادرار حیض کند لوبیاست چون در آب تر کنند و آبش بنوشند و اگر آن را بکرفس و اندک سداب و فلفل بجوشانند بهتر بود و نخود و آب نخود چون نخود سیاه باشد و سفید نیز نافع بود و طبیخ حلبه با خرما نوشیدن و زنجبیل مربی و این دو آخر مرکب ادرار حیض کنند چون از برودت یا آمیزش اخلاط غلیظ بحیض ن باشد لوبیا سرخ حلبه هر واحد یک کف انیسون چهار درم سداب خشک سه درم فوه پنج درم تخم حرمل پنج درم تخم افتیمون هفت درم جوشانیده صاف نموده یکدرم مر بیا دران حل کرده بنوشند ابن نوح گوید که فصد صافن و حجامت بر ساق کنند و محاجم بلا شرط بر عانه نهند و در آب شیرین نیم گرم نشانند و اصول غاره و بارزد و مر یک مثقال با ماء العسل بخورانند و یا جاوشیر و افسنتین و پوست بیخ سادی حل ساخته با آب بودنه نهری یا آب فوه بنوشانند و این دوا ادرار حیض کند و اگر ان را که منع ایشان ممتنع شده باشد

نافع بود افسنتین و شیح رطب و ترمس و سداب خشک و رطب و انجیر مساوی همه را کوفته شراب سپیخج بدان انداخته بسایند تا مثل مرهم گردد و زن
هر روز ده درم تا سه روز بخورد و سه روز استراحت نماید و همچنین تا آنکه خون نازل شود و حمول او نیز سازد و هر دو آب بادیان و کرفس بنوشد
و بیخ سوسن آسمانجونی ده درم ماء العسل سه اوقیه بدهند و این شیاف قویست عروق غافث خشک کرده سه جزو زنگار یکجزو سائیده با پیه گاو سرشته
و با حبه بیدستر قطرات بصوفه بردارند و بیخ سوسن آسمانجونی با آب گندنای نبطی حمول کنند و از ادویه مفرده مدر حیض فوه و عصفر سیاه خشک کشنیز
حاشا و غیر آنست که در قول مسیح گذشت و روغن جوز بست درم با آب سداب بنوشند و غذا شوربای لوبیا القلیا بود و نخود آب که در آن سداب طبخ کرده
انداخته باشند و این فرزجه قویست افیون قرد مانا نانخواه بورق زراوند طویل سیاه مساوی سوده بروغن ناردین سرشته و بصوفه بردارند و
این شیاف جالینوس قویست خربق سیاه بیخ حنظل هر دو سوده با آب سرشته شیاف سازند و حمول کنند که این اول رطوبت بیرون آید بعد خون
بیرون آید و بقراط گفته که اگر حیض زن متغیر اللون باشد و بر یک حال دیگر نیاید این علامت آنست که او محتاج تنقیه است و ایضا
گفته که اگر زن خون قی کند پس حیض آید قی الدم از آن منقطع شود و اگر خون حیض او منقطع گردد پس از بینی او خون برآید این علامت خیر ست
و ایضا گفته که بخور با مقدار الطیب جالب خون زنان و نافع ایشانست و لاسیما بسیار اگر آنکه در سر درد و هیجان کنند و ایضا گفته که اگر زن نه حامله باشد
و نه نفسا و در پستان خود شیر یابد این دلیل آنست که خون حیض او منقطع شده و جالینوس گوید که خون زن بطبع مرد منتقل گردد و چیزی از آن
ادرار حیض او نکند و این حال زنانی را عارض شود که شبیه بمردان باشند و رگهای ایشان فراخ و قلیل الدم بود و آخران گوید که از زنان اعتاد
رعاف یا خون بواسیر باشد در احتباس حیض او و قلت آن باکی نیست و ثابت گوید ادویه که ادرار حیض کنند در اکثر آن تنقیه ما فی کنند و بعض
محدثین ذکر کرده اند که زن سه آب سه سیکه مطبوخ هر روز ده استار تا سه روز بنوشد بر ناشتا پس حیض او جاری شد تجربه شد و گوید که اگر سبب طمث
خون با سنگی باشد و در قبل از وقت نوبت حجامت ساقین کنند بعده هیچ طبیخ افیون و تخم کرفس و مشکطرامشیع هر واحد پنج درم بادورد درم
شکر سفید با پرسیاوشان و بادیان و پودینه هر یک یکدرم بادورد درم گلقند عسلی بنوشانند و غذا نخود آب دهند و گوید که جلاب مثقال از عسل
و روغن الیه و تخم ریحان ادرار طمث میکند و از نطولات آبیکه در آن قیصوم و اکلیل الملک و شبت و بادیان و تخم کرنب و ابهل و برگ سداب
پخته باشند نطول کنند و بعد نقل و ادویه دیگر که در قول صاحب کامل گذشت هر آنچه از آن یافته شود بدان تکمید نمایند و این فرزجه ادرار حیض کند
پودینه جبلی مرمکی هر واحد یکمثقال تخم کرفس شونیز سداب ترمس افسنتین هر واحد یکدرم باریک سائیده بروغن سداب سرشته بردارند و انطاکی
گوید که اگر از سوء مزاج باشد علاجش حجامت ساقین و فصد صافن قریب بکعب ست و حقنه و آشامیدن مدرات و بهترین آنها کرفس و کرویا و بادیان و تخم
گزر و تخم پیاز و نخود دست اکلا و شربا و حمولا و جلوسا در طبیخ آنها و کذا فوه و کندر باندک از حلویات و از آنچه تسهیل حیض کند تغییر دوالک بروغنها و شیر
حلبه و تخم کاسنی و حمول حلتیت ست پیر عوض بنویسد آنجا که احتباس حیض بسبب سده بود که از خلط غلیظ در رحم افتد علامتش سیلان خون رقیق
با نغص ست و ظهور کلف و داغهای سیاه و سرخ بر بدن و چهره و علاجش تفتیح بشربت اصول و معجون نجاح ست و بعد از آن استعمال مدرات و ماء الاصول که در
قول صاحب کامل گذشت بدهند و بعد از آن اگر حاجت افتد حب منتن و ایارج لوغاذیا و فرزجه ها و بخور که در قول مذکور مسطور شد بکار برند و این نقوع
ورا ادرار حیض از مجربات امین الدوله است تخم خربزه پنج مثقال تخم کرفس انیسون هر کدام دو مثقال همه را نیمکوفته در سه رطل آب گرم سه شبانه روز خیسانیده هر روز ششی
مثقال با روغن بادام شیرین یکمثقال بدهند و این مطبوخ در ادرار طمث از تجارب انطاکی ست مویز منقی انجیر خشک هر کدام بیست درم گل سرخ قسط شیرین
فوه الصبغ هر کدام سه درم حلبه کرفس انیسون تخم انجره تخم کاسنی هر یک ده درم جوکوب نموده در ده چند آن آب بجوشانند چون بربع بماند صاف نموده
با شکر شیرین ساخته بدهند و این فرزجه را نیز از اعمال خود شمرده اشق حلتیت جند بیدستر جوز بوا هر کدام یکجزو قرنفل زعفران تخم حنظل هر کدام ربع جزو
بعسل سرشته پاره صوف را بمقدار یکدرم ازان آلوده بردارند و اگر احتباس بسبب پیه باشد که در مجاری سده پیدا کند علامتش چربی و پستانها نقل بود

در ایام حیض و ظهور خون اندک بغیر رفق ست علاجش بجلات و مدرات چون تخم کرفس و تخم کاسنی و حلبه و مانند آن دادن و فصد صافن و حجامت ساقین قبل از ایام ظهور خون بدو روز یا سه روز و تکمید با ادویه گفته شد و استعمال مطبوخ انجیر که مذکور شد در اکثر اقسام این مرض سود مند ست

کثرت طمث

یعنی افراط سیلان خون حیض و این عام ست که در ایام حیض خون بسیار آید یا بعد انقضای آن سیلان خون باقی بود و یا در غیر ایام معتاد حیض پدید آید و دوام نماید و این را استحاضه گویند بالجمله کثرت آن گاهی بر سبیل دفع طبیعت بود که فضول ردی از بدن بدان دفع شود و این محمود ست اگر به کمال افراط و سیلان غیر محتاج الیه نه انجامد و گاهی بر سبیل مرض بود و این دو نوع ست یکی آنکه سببش در رحم باشد و این یا از ضعف رحم و رگهای او بسبب سوء مزاجی بود و یا از قروح و اکله و بواسیر و حکه و شقاق رحم و یا از کشادن دهن رگها و گسستن یا شکافتن رگ بسببی بدنی چون سوء مزاج حار یابس یا بارد یابس یا رطب و یا بسببی خارجی چون ضربه یا سقطه و مانند آن یا عسر ولادت و عسر آن یا بسبب شدت حمل باشد دوم آنکه سببش در خون باشد و این یا از کثرت خون و خروج او بقوت او بود و یا بسبب ثقل خون با بیان ضعیف و اگرچه خون در کمیت و کیفیت خود از اعتدال تجاوز نکرده باشد و یا رقت و لطافت خون بسبب حرارت و حدت آن یا بسبب کثرت مائیت و رطوبت یا آنکه هر نزف خون هر سبب که باشد ابتدا بقلت و رقت کند بعد از ان بکثرت و غلظت شروع نماید و چندی بران استمرار کند بعده زرد آید و بکثرت رقیق شود و بدانکه چون نزف افراط کند امراض بسیار تولد نماید مثل ضعف اشتها و ضعف هضم و تهیج اطراف و بدن و زردی رنگ روی و گاهی باستسقا انجامد و گاهی کثرت خروج خون بغلبه صفرا و اکثر حمیات صفراوی سوزان و تشنجات عارض شود و بسبب این حرارت سقوط اشتها از ضعف معده بسبب فقدان خون زیاده شود و در وقت ایستادن عارض گردد و خون حیض بکثرت باران بسیار آید و حمل بعسرت قرار گیرد شود طریق تشخیص اسباب این مرض و از علامات مخصوصه قروح و اکله و بواسیر و حکه و شقاق رحم که در موضع هر یک مسطور ست دریافت نمایند پس علامت هر مرض که یافته شود سببش همان مرض باشد و الاحوال از تقدم وقوع ضربه یا سقطه یا عسر ولادت بپرسند اگر اقرار آن کند سببش همان باشد و اگر ازین اسباب هیچ نباشد نگاه کنند اگر بدن قوی و رنگ بحال خود بود و زردی و سفیدی متغیر نشود و از ان ضعف در بدن و قوت ظاهر نشود و بلکه بدن سبک شود و زن از اهل تنعم بود و غذا اینکه خورد و محنت نکند سببش دفع طبیعت بود و اگر امتلای چهره و بدن و سرخی آنها و پری رگها و دیگر علامات غلبه خون ظاهر بود و گاهی بتهیج با درد و گاهی بی درد باشد و تا آنکه ضعیف نشود و بند نگردد سببش کثرت خون باشد و اگر رنگ چهره متغیر گردد حال قوام و رنگ خون دریافت نمایند پس اگر خون رقیق زرد و گرم و سوزان آید و بسرعت خارج شود و انقطاع خروج او کمتر باشد و گرمی و ضعف بدن و زردی رنگ چهره و شدت تشنگی و تلخی دهن بود سببش حرارت و حدت خون از صفرا باشد و اگر خون مائی و سفید بود و گرم و سوزان نباشد و از قوالب ضربه یابد و کثرت آب دهن و قلت عطش و کسل و سفیدی رنگ باشد و گاهی باد تهیج زرد و چشم بود و گاهی مریضه مثل حامله شود و گاهی در دست و شکل و روز ظاهر گردد و رطوبت لزج از ان برآید و گوشت مریضه نرم و تخمیه بود سببش رقت خون از ماده مائی و رطوبت باشد و اگر خون غلیظ و سیاه آید با نحافت و خشکی بدن و قلت آب دهن بود و دیگر آثار احتراق خون یافته شود سببش انفتاح عروق از غلبه سودا محترقه باشد و ایضاً اگر خلط با خون آمیخته بود و آثار آن بخوبی دریافت نگردد باید که خلط غالب را از حمول کتانی پارچه و دیدن رنگ آن بخوبی که در تشخیص اقسام سوء مزاج رحم مسطور شد دریافت نمایند و نبض و چهره مریضه و تدابیر سابق نیز بر غلبه هر خلط دلالت کند و اگر خون صاف آید و بی درد بود و از غثیان و صداع خالی نباشد سببش ضعف رحم و کشادن رگهای آن باشد معتمد بر علامات اقسام سوء مزاج رحم که در آنها از امراض رحم مذکور شد نظر کنند اگر هر سوء مزاج که یافته شود سبب ضعف رحم همان باشد لیکن اگر خون سیاه تر آید از اورده باشد و اگر سرخ و گرم تر و رقیق تر بود و از شریان باشد علاج اگر از دفع طبیعت و کثرت خون باشد

[illegible] سیلان خون [illegible]

تا آنکه ضعف در بدن و قوت و تغییر در رنگ ظاهر نشود و بحبس آن نپردازند و چون بافراط انجامد فصد باسلیق نمایند و پستان محکم به بندند و محاجم ناری زیر پستان نهند و قرص کهربا و غیر آن که در علاج نفث الدم و بواسیر مذکور شد به دهند و شیاف از ادویه حابس حیض مثل شبرم و گلنار و شب یمانی و تنکار و مازو و قشار کندر و اقاقیا از آب مورد ساخته تحمیل نمایند و آبزن قابض بکار برند و اگر از حدت خون باشد سوای فصد همین تدبیر عمل آرند و اشربه و ربوب قابضه بارده مثل شربت انار و زرشک و حماض و ریباس و به و سیب بنوشانند و اقاقیا و صندل و گل سرخ و سماق و پوست انار و مورد و بر عانه طلا کنند و شیاف محمل بر دارند و اگر فائده نشود و بعد نضج از مسهل صفرا تنقیه نمایند بعده به تسکین مبردات مثل آب برگ خرفه و بارتنگ با گل ارمنی و گلنار و قرص کهربا و غیر آن دهند و اگر از کثرت رطوبت باشد بدفعات قی کنانند و بمسهل بلغم و حب ایارج تنقیه کنند و اشربه و اغذیه مجففه و آبزن و شیافات مناسب آن بکار برند و اگر از غلبه سودا بود و تنقیه بمسهل سودا و حب افتیمون یا ایارج و سکنجبین و سفوف لاجورد کنند و اگر نافعی نشود فصد باسلیق نیز بگشایند پس ادویه حابسه مثل قرص گلنار و خشخاش با شیره خرفه و خشخاش و در نشیه انجبار [illegible] باشد و شربت حب الآس و گاوزبان استعمال نمایند و اگر بسببش مرضی از امراض مذکوره باشد علاج آن مرض نمایند و بدانند که هرگاه این مرض مزمن شود و زائل نشود و چون باوی خفقان و غشی و سقوط قوت یار شود امر مشکل گردد و عرق عنبر درین وقت نفع عجیب بخشد و جمله حابسات که در علاج بواسیر دموی مذکور شد حابس طمث ست و گاهی اسراف آن ہلاک گرداند ذکر ادویه مفرده و مرکبه یونانیه که مفید اقسام کثرت حیض ست نوشیدن آب فرنجمشک تازه یا آب طبیخ خشک آن یا عرق آن و کذا خاکستر بردی شربا و حمولا و حقنة و کذا التعلیق [illegible] در پارچه ابریشم سرخ بر [illegible] و کذا احمول برگ نیل و کذا التسلیق برگ اسپرست نیم مثقال بر عانه و کذا خوردن لبن الراعی سه درم در بیضه نیمبرشت و کذا اطلای سرگین [illegible] دهند و حنا بر دو پستان آن تا نیم ساعت همچنین سه روز متواتر و کذا ذکر مرد را بآب شسته آن آب را بی اطلاع زن نوشانیدن [illegible] در قطع خون حیض مجرب [illegible] و شیر آب مطبوخ براده چوب کنار و کذا اطریشت با شیر تازه آهن تاب و کذا [illegible] یکمثقال در بیضه نیمبرشت و کذا [illegible] نیم درم در آن و کذا آب [illegible] سه درم با آب بارتنگ تازه و کذا آب به و کذا زمرد و کذا یاقوت و کذا مروارید دو درم و کذا زرشک با تخم کوفته تنها و با گل ارمنی تا ده روز متواتر و کذا اقاقیا دو درم و کذا زبرجد سدس مثقال و کذا شیر مایه اسپ و کذا گل شاهسوس یکدرم و شرب و حمول پوست [illegible] و کذا خبث الحدید و کذا اسپست کنار بریان و کذا اطریشت و کذا اطلاق محلول با آب بارتنگ و کذا بیخ نیلوفر سفید و تخم او و کذا بیخ انجبار سه درم و کذا آب آهن تاب و کذا احجار نحل و کذا [illegible] و کذا مرجان سوده دو درم و کذا شیر مایه خرگوش و کذا برگ و ثمر [illegible] و کذا حی العالم و کذا آب [illegible] کندنا و کذا تخم انگور و کذا بلح و کذا انفحه [illegible] و کذا گل یاسمین سفید خشک کرده و کذا عصفر و [illegible] پوست انار باریک سوده با آب [illegible] و کذا [illegible] و کذا [illegible] کوهی بمثل او کندر [illegible] و کذا [illegible] سوخته و کذا سنگ قیصلی و کذا تخم نیلوفر هندی و کذا آب سرگین خر و کذا خبث الفضة و کذا سنگ سنباذج بریان [illegible] سوده و کذا قسب قابض و پوست انار ترش و کذا اسرنج و کذا تخم حماض با چربی مرغابی و کذا [illegible] و کذا [illegible] و کذا خرنوب نبطی و کذا دخان قطران یا میعه یا کندر [illegible] و کذا زیتون سبز کوفته و کذا [illegible] بول و ضماد و عانه بدردی شراب سوخته و مورد و کذا جبسین با آب مورد و کذا حشیشة الزجاج و کذا اقاقیا و کذا [illegible] السماک بسرکه و کذا و حقنه رحم بطبیخ بیخ لحیة التیس و کذا انار [illegible] دو درم [illegible] سه مرتبه و جلوس در طبیخ خرنوب شامی و کذا آب انار ترش [illegible] و کذا [illegible] بریان و بیخ بریان و پوست انار [illegible] و اکل ثمر کنار و یا سماق و یا خرنوب تا ده روز متواتر هر روز سه مرتبه یا بلوط و یا بقلة عنب الثعلب و یا سفرجل و یا بقلة یمانی و یا قسب و یا بسر و یا خرنوب نبطی و یا خشخاش تا بیست روز و دخان [illegible] و کذا کبریت و کذا اسفند [illegible] و کذا [illegible] سرگین ابن عرس و بخار سرکه بر سنگ آسیای گرم انداخته و تعلیق کهربا یکمثقال و کذا عقیق شجری که بسیار سرخ نباشد و در آن خطوط سفید باریک بود و تختم آن و کذا اسماق در صره بسته و کذا زمرد و کذا یاقوت و کذا مرجان و کذا بیخ سوسن

هر واحد چهل ساله خون حیض است و دیگر زراوند آب بارتنگ که دران گل ارمنی حل کرده باشند کثیر النفع ست و آشامیدن آب برنج که دران کندر حل کرده باشند و خوردن صدف سوخته و خرمهره سوخته مفرد و مجموع مجرب سرهندیست و گویند که اگر چرک بدن آدمی که در حمام جمع شود فرزجه سازند خون رحم بربندد و اگر پارچه حیض سوخته حمول نمایند خون مفرط حیض و نفاس و بواسیر باز دارد و منع حمل کند و اگر بر زخم باشند خون بند نماید و التحام او نماید و باقی ادویه مفرده و مرکبات و اقوال حکما خواهد آمد و آنچه برای احتباس طمث مجرب است آمله منقی کوفته بادیان یک تولہ شب در آب تر نمایند صبح مالیده صاف نموده شکر سفید یک تولہ اضافه کرده بنوشند **ایضاً** اگر با حرارت باشند قرص کهربا چار ماشه سوده با شربت انجبار یکدام سرشته اول بخورند بالائش شیره خرفه با نبات بنوشند و پوست انار گلنار سماق جفت بلوط زاج سفید کندر حب الآس ابر سائیده به آب بارتنگ سرشته زیر ناف ضماد نمایند **ایضاً** نسخه علوی خان قرص کهربا سوده به یاقوتی بارد یا خمیره صندل سرشته اول بخورند و عقب آن شیره تخم خرفه شیره کشنیز خشک شیره صندل سفید شیره بیخ انجبار شیره بادیان خطائی هر یک یک مثقال در گلاب و عرق صندل هر واحد ده دوازده مثقال بر آورده شربت سیب پابه داخل کرده بنوشند **ایضاً** که از مجربات حکیم علی ست کهربا گل مختوم هر یک مثقال باریک سائیده با شیره خرفه بنوشند هر صبح و شام چند روز متواتر و نسخه انیس نیز داخل ست **ایضاً** مجرب حکیم ممدوح فوفل طباشیر کات هندی پوست انار سه ادهی باریک سائیده از یک مثقال تا یک نیم مثقال با آب سرد بدهند و دیگر اگر زن را بعد اسقاط حمل افراط سیلان طمث بهم رسد و هیچ دوا سودمند نشود هر روز سه برگ بارتنگ در فالوده پخته دهند که از مجربات حکیم موصوف ست و اگر بعد چند روز باز عود کند فصد باسلیق کرده باز همین دوا دهند **ایضاً** اگر بعد سقوط کثرت حیض بهم رسد و هیچ علاج چارق نشود بیخ انجبار اقاقیا نشاسته صمغ عربی بریان هر یک نه ماشه کوفته بیخته در آب مطبوخ برگ مورد که چهارم آب بماند صاف نموده دران قرص بقدر نه ماشه بسته هر روز نه ماشه با شیره تخم خرفه بریان خمیره صندل داخل کرده بخورانند و از زاج سفید مانند و سوخته کندر گل ارمنی کزمازج هر یک چار ماشه باریک سائیده قدری شال پشم به آب آهن تاب از دکان آهنگر طلبیده تر کرده بدان ادویه آلوده فرزجه سازند و جفت بلوط کندر زاج گلنار پوست انار تخم مورد هر یک چار ماشه باریک سوده با سفیده بیضه مرغ یا در زرده آن سرشته بر پارچه کرباس مالیده شیاف نموده بر کر نهند که مجرب حکیم علوی خان است **ایضاً** بلیله مورد کشنیز خشک انار دانه هر واحد ده درهم جوشانیده بنوشند که برای کثرت طمث حامله مجرب ست **ایضاً** گل ارمنی کزمازج گل فوفل سنگ جراحت کوفته بیخته اول بخورند بعده شیره بارتنگ بنوشند و دیگر که بیند در رحم خون حیض با افراط آید دم الاخوین یک ماشه سوده با طریفل صغیر یک تولہ سرشته همراه شیره بیخ انجبار چار ماشه شیره تخم خرفه شیره خار خسک هر یک شش ماشه نبات یک نیم تولہ سه چهار روز دهند **ایضاً** سفوف پکهان بید که در حبس خون حیض و بواسیر نیز معمول پوست هلیله زرد و بر و هشمانکاو بریان کرده کهربا آمله [illegible] نشاسته بریان پکهان بید هر یک پنج ماشه لک مغسول مرجان ریوند چینی تخم حماض زعفران هر یک چهار ماشه صدف سوخته یک تولہ عود خام گلنار فارسی صمغ عربی بریان اقاقیا حب الآس طباشیر گل سرخ گل ارمنی حضض مکی هر یک ماشه دم الاخوین زرشک هر یک دو ماشه کندر بیخ انجبار مرکی هر یک پنج ماشه کوفته بیخته سفوف سازند و یا با عسل معجون کنند و بقدر مناسب خورده بالائش گل خطمی سه ماشه جوشانیده شیره خار خسک شش ماشه شیره بیخ انجبار شیره تال مکهانه هر یک چار ماشه خمیره صندل یک تولہ حل کرده بنوشند **ایضاً** سهر جریان حیض از دو ماه بعد فصد قرص کهربا دهند اگر باز خون آید و سوزش بسیار و درد زیر ناف بود لعاب گل خطمی سفید سه ماشه آب برگ بارتنگ تا نه ده تولہ شیره [illegible] پنج دانه شیره بیخ انجبار چار ماشه شیره تخم [illegible] دانه شیره تخم کاهو هر یک شش ماشه زهر مهره طباشیر هر یک یک ماشه سوده پاشیده [illegible] بدهند باز شیره کشنیز خشک چار ماشه عرق شاهتره دم الاخوین ماشه دیا قوذا یک تولہ عوض آب بارتنگ همراه کنند باز قرص کهربا چار ماشه افزایند و بجهت آنکه روز شیره تخم خرفه شش ماشه شیره بیخ انجبار چار ماشه لعاب بهیدانه خطمی شش ماشه نبات یک نیم تولہ بارتنگ چار ماشه پاشیده دهند و اگر گرمی زیاده شود لعاب گل خطمی لعاب بهیدانه هر یک سه ماشه شیره مغز تخم هندوانه شیره تخم کاهو هر یک شش ماشه شیره تخم خشخاش

شیرهٔ تخم انجبار هریک چهار ماشه شربت بیا قوذا دو توله صمغ عربی طباشیر دم الاخوین هریک یکماشه سوده پاشیده بدهند یا قرص کهربا چهار ماشه بشربت بیا قوذا دو توله سرشته با شیرهٔ مغز تخم خیارین واشه شش ماشه شیرهٔ تخم انجبار چهار ماشه نبات یک توله کهربا ا ماشه سوده پاشیده دهند و آخر روز دم الاخوین ماشه سوده با طریفل صغیر توله سرشته همراه عرق عنب الثعلب بخورانند آبزن که افراط حیض را بند کند اول قرص کهربا و رب حب الآس بخورند و بعد ازان ثمر طرفا جوز السرو و پوست انار نیم کوفته هریک سه درم شب یمانی مازو نیم کوفته گلنار هریک پنج درم گل سرخ برگ مورد هریک ده درم در آب ده من بجوشانند تا پنج من بماند و در ظرفی کرده اندران نشینند و همین آب را بر پشت و زهار چند مرتبه تکرار رسانند و حجامت بلا شرط زیر پستان بکار برند ایضاً که برای حبس کثرت طمث و برای بول الدم و حفظ جنین و زنان حامله که حیض آید و جهت سرعت انزال از حدت منی مفید است گل سرخ برگ مورد شب یمانی گلنار مازو و پوست انار جوز السرو کزمازج اقاقیا ثمر طرفا عدس مسلم بلوط اصفحت بلوط خرنوب کشنیز خشک کتیرا لسان سماق صمغ کندر صندل سرخ کهربا جاورس دم الاخوین ازین ادویه طبیب هرچه مناسب بیند جوش داده آبزن نماید که نافع این مرض است مازو و سبز کتیرا اجند بیدستر افیون مساوی حب ساخته از نیم ماشه تا یکماشه بدهند و از مامیثا و اقاقیا و عصارهٔ دم الاخوین بر عانه ضماد کنند سفوف که در حبس خون حیض مجرب است صمغ عربی کتیرا مغز تخم کدو تخم انجبار هریک سه ماشه لک مغسول گلنار دم الاخوین هریک دو ماشه کوفته بیخته شش ماشه بخورند شربت که درین باب مجرب است برگ مورد و حب الآس هر واحد یکجزو کشنیز خشک نیم جزو ابریشم گاوزبان واحد ربع جزو با شکر سه چند بقوام شربت آرند شربتی تا چهار توله با آب سرد ضماد که بکرر تجربه رسیده صندلیا تا ساییده هموزن آن حنا بیامیزند و در آب سرشته بر کف دست و پا ضماد نموده یکساعت در تابش آفتاب نشینند حبس خون حیض و نفاس کند ایضاً ضماد علوی خان که مجرب است گلنار مازو و سبز اقاقیا سه سپار شب یمانی مساوی کوفته بیخته بر عانه ضماد کنند ایضاً که استحاضهٔ حامله و غیر حامله را معمول است گلنار بلوط جوز السرو مازو سبز پوست انار کزمازج اقاقیا حب الآس هریک دو ماشه گل ارمنی چهار ماشه کوفته بیخته در آب کوکنار سرشته زیر ناف ضماد نمایند ایضاً عدس مقشر پوست انار ترش برگ مورد مازو مساوی کوفته بیخته بسرکه سرشته بر پشت و زهار ضماد کنند ایضاً صمغ عربی گل ارمنی گل مختوم کهربا کندر مرداسنگ شب یمانی اقاقیا دم الاخوین ساییده با آب بارتنگ سرشته ضماد نمایند طلا که افراط حیض باز دارد بلوط طباشیر هریک یک درم اقاقیا گلنار صندلین هریک سه درم گل ارمنی چهار درم گل سرخ عدس مقشر هریک پنج درم کوفته بیخته با آب برگ عصا سنه و پشت طلا کنند فرزجه که در قطع خون حیض مجرب است صمغ عربی کافور هریک یکدرم گلنار سه درم کشنیز تازه هفت درم با لته بردارند ایضاً مجرب مازو سوخته دم الاخوین برگ مورد گل ارمنی گل سرخ مساوی از حریر گذرانیده و پوست انار ترش بکوب کرده عصاره گرفته قدری ابریشم را با آب او ترکرده با ادویهٔ مسحوقه آغشته بردارند ایضاً که در حبس خون و تقویت رحم آزموده است سوده یافی صمغ عربی گل ارمنی هر واحد یکدرم دم الاخوین دو درم باریک سوده بدستور ابریشم پاره در مطبوخ انار تر نموده آلوده بردارند ایضاً که درین باب قوی مجرب است برگ مورد مازو سوخته سرمه شادنج هر پنج درم گل ارمنی سه درم زاج سوخته صمغ عربی هریک دو درم بدستور ابریشم را در آب مطبوخ پوست انار ترش تر کرده بدوا آلوده استعمال نمایند و چوبی بهر استعمال اگر هر روز ثقل لک که زرگران زمور گویند مثقالی کوفته با زردهٔ بیضهٔ نیمبرشت تناول کنند تخلف نکند بکرر تجربه رسیده ایضاً که معمول است پوست انار مازو و سبز کاغذ سوخته کهربا گل ارمنی دم الاخوین سنگ جراحت گل ملتانی اقاقیا گلنار فارسی نیم کوفته بیخته در صره بسته زن در اندام نهانی بردارد و هرگاه افراط طمث با ضعف قلب و رحم باشد مفرح یاقوتی علوی خان بخورانند ذکر ادویهٔ مفرده و مرکبه که نافع کثرت حیض است اگر یکتا تانک کنند یک توله سار زرم سوده با شیر گاو هر روز تا یکهفته بخورند حیض بمطلق باز دارد و اگر گیر خرنوب خشک کرده در لته پیچیده بردارند فی الفور خون بند شود و نوشیدن آب برگ بالنگ درین باب مجرب است و دود لتهٔ کهنه یا پشک تر در رحم و خوردن گل بابونه و سنبل الطیب برابر یک توله کذا خاکستر بان چارپائی کهنه یا ثاث کهنه سوخته با شکر سفید برابر آمیخته یک کف دست آب کدو ازال سوده با شکر سفید سفوف کرده و کذا اذا الا انه مسکر است

بقدر کف دست و کذا انار دو درم سوده در ماست آمیخته و نیز ترنجبین زیره نصف بریان و نصف خام سوده با آب مطبوخ برنج ساٹھی هر واحد مجرب ست
و دیگر چراغ چرب کهنه در آتش اندازند تا آنکه سرخ شود پس باریک سائیده و برابر آن لودھ پٹھانی سوده آمیزند و هر روز هفت ماشه با غذا که
برنج ساٹھی بخورند حبس خون کند و کذا چھال کرا سائیده با شکر آمیخته هفت ماشه با آب خوردن نافع و دیگر سر بالا سوخته کف دست خوردن و کذا
دودھی خرد در سایه خشک کرده کوفته بیخته هر صبح کف دست خوردن و کذا اسگند کوفته بیخته با نبات بقدر توله با آب خوردن مفید و دیگر گل ملتانی
نیم پاو در آب تر نموده صبح آب صاف او نوشیدن کذا کشنیز خشک یک کف دست جوش داده صاف نموده چند روز نوشیدن و کذا ریشه برگد
یکتوله در نیم پاو آب شیره برآورده با شش ماشه شیرین کرده نوشیدن نافع و دیگر در غذا خوردن گل کچنال و گوار سبز و ساگ خرفه و دال عدس و گل سنجنه
با خشکه برنج صبح و شام حابس خون حیض ست و دیگر پھٹکری بریان خشک سائیده در پوٹلی بسته بردارند و اگر قدری کندر بیامیزند تو بهتر گردد و کذا اسپغول بقدر یکتوله
جوش داده سه روز نوشیدن مفید ست ایضاً سفوف عالم که حابس خون حیض ست عدس شاخل یعنی ارهر نخود ماش سنگھاڑا هر یک دو توله
برنج ساٹھی یکتوله همه را سوخته باریک سائیده یک کف دست بخورند ایضاً نخود سوخته برنج لودھ مساوی شکر برابر خوراک کف دست و کذا سنگجراحت
و گیرو مساوی سفوف ساخته شش ماشه صبح با آب خوردن ایضاً گوند ببول بریان گیرو مساوی سائیده هر صبح دو مثقال خوردن و کذا کونپل
بارتنگ هفت عدد و فلفل گرد هفت عدد در آب شیره برآورده نوشیدن نافع و ایضاً استحاضه را مجرب ست خرما رسوت تال مکھانه لودھ پٹھانی
هر چهار برابر کوفته بیخته هر صبح نیم توله با چهار ماشه شکر آمیخته با آب برنج بخورند و دیگر برنج کنگنی و باجره کهرنی و برنج چولائی هر یک دو درم
باده درم آب برنج ساٹھی سه هفته بخورند افراط حیض باز دارد و ایضاً سفوف ارنگله هندی که مفید ست سنگ جراحت دو دام گوند چنیا یکدام
مائین خرد نیم دام نبات دو دام سفوف ساخته یک کف دست با کلپا و شیر گاو تازه بخورند دو سه روز نفع دهد ایضاً تخم تمر هندی بریان
لودھ پٹھانی آرد گونه باتف بریان چھال کنار رشتی هر یک چهار درم مائین خرد مائین کلان هر یک دو درم شکر تری برابر همه ایضاً که مفید ست سنگ جراحت
مانند سنگ سفید مائین هر یک دو ماشه سفوف کرده بخورند مجرب ست ایضاً سفوف که برای حبس ادرار حیض معمول ست تال مکھانه بریان
کنار چھال کوه باراسی گیرو مائین سفید مائین کلان لودھ پٹھانی رسوت مساوی شکر برابر کوفته بیخته دو مثقال با آب سرد بخورند و اگر سنگ جراحت گوند چنیا
کاکڑا سنگی افزایند تو بهتر گردد ایضاً حب آمله که خون حیض آید گل نیلوفر املی السوس لودھ پٹھانی آمله صندل سوده کات سفید تال مکھانه بریان برگ
در چرخ طباشیر یک جزء خوراک تا یکتوله با آب برنج ساٹھی ایضاً که حیض مفرط و خون بواسیر و اسهال دموی باز دارد و سپاری چھالیه سوخته دو درم رگ
دو درم مایل گلنیم درم باریک سائیده شش ماشه وقت خلوی معده بخورند ایضاً حابس حیض ملٹھی و اوجلا چندن و لودھ پٹھانی هم وزن سوده با آب آرد
بخورند ایضاً سفوف هندی که خون حیض و بواسیر و شکم و سیلان رطوبت از رحم باز دارد و دمک ست تخم خشخاش جامن تخم آنبه با پوست
درخت هر دو پوست ڈهاک رسوت موچرس سپستان جھیٹه اتیس موتھه بیل گری لودھ گیرو کاتھه پیپل صندل سرخ مازو کرانج دھاوی گل دھاوی
ململ چھال گولر برابر سائیده هم وزن آن شکر سفید آمیخته دو درم با آب شسته برنج بخورد و در نسخه دیگر بجای جوزهی و فلفل گرد و زنجبیل نیز داخل ست
ایضاً برای افراط طمث تخم تمر هندی سه توله تخم کاہو سه توله نبات سفید شش توله سفوف ساخته بخورند و مائین و میرا و کس
و سپاری و سنگ جراحت و موچرس و پوست انار ترش جوش داده لته بران تر کرده بردارند و نیز از این آب استنجا کنند ایضاً قرص که
افراط حیض را باز دارد گیرو رسوت صمغ عربی رال هر واحد یک ماشه فوفل چهار ماشه با آب قرص بندند و بقدر دو سه ماشه بخورند و گیرو تنها از دو ماشه
تا سه مثقال و شیر برنج تا یکدرم رسانیدن بسیار مفید ست غذا برنج خورند ایضاً معجون بسمی سپاری پاک که دفع خون و رطوبت فرج نافع ست
سپاری چکنی پاو آثار کوفته بیخته در شیر گاو بیج آثار با آتش نرم بجوشانند تا مهرا شود پس شکر نیم آثار اندازند خوب قوام آرند و فرود آورده مائین خرد
مائین کلان هر یک نیم دام بجبیگل سپاری گل دھاوه هر یک چهار دام بیخته گوند چنیا نیم پاو بار یک سوده از پارچه گذرانیده آمیزند و از یکدام تا دو سه دام بخورند

بارتنگ

اقوال حذاق عیسی گوید که کثرت دم حیض اگر از ضعف آلات ماسکه بود بمعالجه تقویت آنها از اغذیه و اشربه و ضمادات و حمولات قابضه باید کرد و اگر از حدت خون و لطافت آن باشد باشیای مسکن و مغلظ و تبرید علاج کنند و اگر از کثرت خون باشد نظر کنند اگر خون مختلط بخلط دیگر نبود فصد استعمال کنند و اگر خلط دیگر بر خون غالب باشد ابتدا به تنقیه بدن از ان خلط نمایند بعد از ان ادویه که بسبب انفجار دم نیکوست و آن ادویه ایست که تبرید و قبض کنند مثل گل سرخ و عدس مقشر و آس و عنب الثعلب و بارتنگ و سماق و عصی الراعی و گلنار و جفت بلوط و مازو و اقاقیا و پوست انار و شب و عصاره لحیة التیس و امثال اینها اگر بنوشند یا در آب و یا شراب آنها ابزن سازند و اندران نشینند و یا بصورت حمول کنند و یا بطریق فرزجه استعمال نمایند نزف الدم را حبس کند و ایضا نزف الدم را ادویه که دهان عروق را مسدود سازند مثل صبر و کهربا و مر و زعفران و حضض و اسفیداج و نشاسته و سفیداب و مرداسنگ و قلقطار و گل مختوم و ارمنی نفع میکنند و آنچه ازین قوی تر است مازو سوخته و ریشم سوخته و صدف سوخته و کاغذ سوخته و شاخ گوزن سوخته است و آنچه دوا در حبس حیض قوی است شادنج و دم الاخوین و کهربا و اسفید شب یمانی و گلنار و گل ارمنی و گل مختوم و تخم خرفه مساوی کوفته بیخته دو درم با آب سماق یا با آب سرد کوفته یک شبانه روز تر کرده یا با آب بارتنگ بدهند دیگر زاج و اسکلا و کاغذ سوخته و جفت بلوط مساوی کوفته بیخته با آب مورد تازه سرشته حبها سازند و چند حب ازان بخورند و ایضا بصوفه حمول کنند و در مقعد تا عمق آلات و یا طبیخ پوست انار و برگ آس و پوست سرو و مازو و گلنار و گل سرخ و آب بارتنگ ساخته ادویه حقنه کنند و اگر از انفتاح یا انشقاق رگی از آلات کبار باشد با آب بارتنگ اقاقیا و گلنار و عصاره لحیة التیس و مازو خام و زاج مخلوط سازند و اگر مرض در یکی از آلات صغار باشد با آب بارتنگ صبر و گل مختوم آمیختن کفایت کند و ایضا ضمادات که بر کنج ران و پشت نهند مثل آنکه از قصب یبی و پوست انار و بلوط و برگ عوسج و برگ درخت مصطکی و گلنار و اقاقیا و لحیة التیس و مازو و لادن و ورق آملج و جفت بلوط و شب بسازند نفع کند و ایضا فرزجات معمول از اقاقیا و لحیة التیس و قشار کندر و کهربا و جفت و زاج و مرمس سوخته و لادن و دم الاخوین و مازو و عوسج و کافور و رامک و کاغذ سوخته و شب نافع بود و ایضا فرزجه از اقاقیا و لحیة التیس و قشار کندر و سفیداب و گلنار با آب آس سرشته سود دهد و ایضا اگر اسفنج را در زفت رطب آلوده بسوزند و خاکستر او با سرکه و آب مورد تازه آمیخته پاره ابریشم بدان آلوده بر دارند مفید گردد و این فرزجه حبس انفجار خون از رحم کند مازو خام شب یمانی اقاقیا دقاق کندر کوفته بیخته با آب آس تر سرشته بردارند فرزجه حابس خون شاخ گوزن سوخته کاغذ سوخته رامک صمغ عربی صندل سفید شب یمانی خرنوب حضض مازو سوخته دم الاخوین قلقدیس سماق سرو و زیت بریان شادنج اسفنج سوخته بسرکه سرد کرده صدف سوخته قشار کندر مساوی با آب سماق و آب بارتنگ یا آب عصی الراعی سرشته استعمال کنند دیگر افیون پارچه کتان سوخته شب یمانی بسرکه یا آب بارتنگ سرشته بعمل آرند دیگر کاغذ سوخته اقاقیا گلنار عصاره لحیة التیس گل سرخ مازو حضض پارچه کتان سوخته مساوی کوفته بیخته با آب آس سرشته استعمال نمایند دیگر اقاقیا کافور رامک لادن گل مختوم افیون مساوی کوفته با آب مورد سرشته بکار برند دیگر آب قرطم رامک کافور لادن با آب برگ عوسج یا با آب شوک تازه آمیزند دیگر سرمه سوده گلنار جفت بلوط سائیده با آب آس رطب جمع کرده بصوفه بردارند پس اگر این اشیا استعمال کنند و مرض تسکین نیابد بر پستان محجمه کبیر ناری نهند ابن سینا میگوید که نزف الدم حادث بر سبیل دفع طبیعت و حادث از امتلا و ثقل خون بر بدن را حبس نباید کرد تا آنکه خوف ضعف گردد و گاهی فصد غشی کند از انتظار این سبب دفع کردن آن امتلا را و جذب ماده بسوی خلاف و چون سببش حدت صفراوی باشد تنقیه صفرا کنند و خصوصا بمثل شاهتره و بلیله بهر آنکه درین قوت قابضه است و اگر سببش مائیت باشد فرود آوردن و جذب کردن او بسوی خلاف کنند و صمغ عربی و کثیرا بخورانند و اگر سببش ضعف رحم باشد بادویه قابضه ادویه مقویه بعطریت و خاصیت جمع کنند و اگر سببش قروح باشد معالجه بادویه که سبب ازان مذکور شد قابضه و مجففه نمایند و معالجه بواسیر بعلاج بواسیر کنند و تنجم کتان با آب گرم و باید که رعایت اوقات راحت نمایند

اگر در ابتدا ادرار باشد در آن وقت علاج کنند و در اوقات ادرار اعتماد بر تسکین نمایند و چون نزف افراط کند باید که دستها را از بیخ عضد و پایها را از بیخ ران نزدیک کنج ران بربندند بعده محاجم را بر اسفل پستان نهند و استمصاص نمایند و محاجم بزرگ اختیار کنند که آن جنس نفس در حال میکنند بعده بسیار علاج پیدا [illegible] و گاهے حبس نزف الدم و قطع محاجم بر بابین و رکبین نمایند و باید که [illegible] نزف بمثل زرده بیضه نیمبرشت و بهر غذای سریع الهضم مقوی که تغذیه کنند و گاهے احتیاج غذا بجا را للحم قوی افتد که بسماق ترش کنند و اما کباب و گوشت بریان بمصالح خوشبو از لحم جید [illegible] است و همچنین [illegible] رطبه از سویق و نشاسته و شراب [illegible] شیرین اندک دهند و از رقیق [illegible] اجتناب نمایند و گاهی [illegible] فصد تازه آنرا موافق گردد اما ادویه مشترکه و خصوصا برای نزف حاد و حار بارتنگ بهترین آنهاست بلکه نظیر او نیست و [illegible] که قطع نزف [illegible] نماید و آن [illegible] را النفع دهد و ایضا شربت که [illegible] استعمال کافور [illegible] و از چیزے که این را نفع کند نوشیدن شیر آهن تاب است و دران خبث الحدید باشد و خوب پخته ببعض قوابض هر روز سه اوقیه بنوشند و رب ترشی ترنج خیلی نیکوست و همچنین خوردن صمغ عربی و کتیرا و بزرکتان تا بسکر و قرص طباشیر کافوری آنرا بسیار نافع است و قرص کلنار نیز و این دوا بالغ النفع است سومیانی و گل مختوم و گل ارمنی و شب و مازو و دم الاخوین ساوی از جمله وزن یک درم بگیرند و کافور دو حبه و مشک یک دانگ و در یک اوقیه شربت حب الآس حل کرده بنوشند و ایضا اقاقیا گلنار و مازو و عصاره لحیة التیس و شادنج و سماق [illegible] و کتیرا و مر و افیون با سرکه کوبیده شیاف سازند شربتی نیم درهم و ایضا زاج کفشگران و جفت بلوط و مر و کندر و افیون برابر حب ساخته بقدر یک درم بخورند که بسیار نیکوست و ایضا ودع سوخته دو درهم با آب سماق [illegible] بخورند و تغذیه ایشان قبل از آنکه محتاج بانعاش قوت شوند بطعام قابض و [illegible] از لحوم جدی و طائر کوهی و [illegible] ترش است و سرکه [illegible] بخورند و از هر طعام حار بالفعل و بالقوه اجتناب نمایند و از حمولات مشترکه حمولی است که از مرداسنگ و زاج و گلنار و گل مختوم و ارمنی و سرمه و غیر آن بسازند و این نسخه جید است بگیرند قلقطار و اقاقیا و سرمه و قشار کندر و [illegible] قرص بسازند پس بگیرند از آن [illegible] و گل ارمنی و صمغ عربی و کهربا هر واحد مثقالی و [illegible] اوقیه از عصاره [illegible] با آب حل کرده حمول کنند و یا بگیرند نیم درم شب یمانی [illegible] افیون حمول سازند و این فرزجه جید است و خصوصا برای تاکل و قروح [illegible] عصاره لحیة التیس اقاقیا با آب مازو خام از آن فرزجه سازند و ایضا مازو خام گلنار نشاسته افیون شب یمانی ریوند چینی گل سرخ [illegible] حب الآس [illegible] سماق عصاره لحیة التیس [illegible] قرطاس سوخته صندل سفید [illegible] کندر گل مختوم پوست انار شادنج [illegible] مورد [illegible] آلوده [illegible] و تمام شب بدارند و ایضا گلنار و صمغ [illegible] سوخته شب [illegible] زیره در سرکه تر کرده گل ارمنی [illegible] تمام شب حمول نمایند [illegible] تا [illegible] برای ایشان نشستن در طبیخ [illegible] و گل سرخ با اقماع آن و پوست انار و خرنوب نبطی و گلنار و لحیة التیس و مازو [illegible] جوشانیده باشند و [illegible] طلای [illegible] نواحی رحم بروغنهای قابض قوی القبض و تفصیل علاج نزف حادث بسبب رقت خون و مائیت آن [illegible] اسهال مائیت او نمایند و ادرار [illegible] بمثل طبیخ [illegible] و کرفس و فوه و مانند آن [illegible] یکبار اسهال کنند و بار دیگر ادرار [illegible] و پستان را [illegible] بمالند و [illegible] بدن طلا [illegible] کنند و گاهی قی ایشان را نفع کند [illegible] واجب است که [illegible] تخفیف و تغلیظ خون کنند و اما اگر [illegible] باشد این هم نافع بود [illegible] گلنار و مرداسنگ [illegible] روغن گل [illegible] سازند و بردارند

دوا

علاج استحاضه

قومی در علاج استحاضه یک باب جدا قرار داده اند و آن علاج مرکب از تنقیه و تقویت است [illegible] تا آخر نکند چون [illegible] اضطراب نمایند و تنقیه رحم او کنند و تقویت نمایند [illegible] قبول نکند و گفته اند که [illegible] ده درم [illegible]

و از بادیان دو درم در دیگ انداخته بران شراب صرف دو رطل انداز ند و بجوشانند تا نصف بماند و بران انزروت و حضض هر واحد دو درم و روغن گاو و عسل هر واحد ملعقه انداز ند و از ان بر ناشتا بقدر ملعقه بخورند و تاخیر غذا تا وقت عصر نمایند این سه روز پیهم آرند و من گویم که این دوا اگر چه در اکثر اوقات نفع میکند لیکن گاهی استحاضه از اسباب دیگر میباشد که قبض صرف واجب کند و تو میدانی از انچه سابق مذکور شد مجوسی گوید که اگر نزف از ضعف قوت ماسکه عارض شود باید که علاج باشیای محففه قابضه از اغذیه و ادویه کنند و اگر نزف بسبب حدت خون و لطافت آن عارض گردد باید که معالجه آن باشیای مبرده مطفیه نمایند و اگر بسبب رقت خون باشد باغذیه مائل بغلظ کنند و اگر از انخراق عروق و تاکل آنها باشد باید که دران ادویه ملحمه خراجات مجففه قروح استعمال نمایند مثل صبر و انزروت و کندر و دم الاخوین و گل قبرسی وغیره انچه در قروح مسطور ست و اگر نزف از کثرت خون و امتلای عروق عارض شود باید که اول بفصد باسلیق نمایند و بقدر حاجت خون بیرون آرند و اگر خون خارج بنزف را بعض اخلاط دیگر آمیز ند و بران غالب شوند باید که تنقیه بدن از ان خلط بدوای مخرج آن کنند و لاسیما بقی که آن ماده را بسوی فوق جذب میکند و چون این عمل آرند معالجه آن بادویه حابس خون و قاطع نزف کنند و تدبیر موافق آن از اغذیه وغیره بپردازند و ادویه که قطع نزف کنند قرص کهربا یکمثقال گل قبرسی نیم درم بار یک سائیده ناشتا باب بارتنگ یا آب سماق یا آب خرفه یا آب عصی الراعی بخورانند و اگر شاخ گوزن سوخته یکمثقال گل قبرسی یکدرم بسکرنجبین ممزوج با آب بخورانند آنرا نفع بخشد و چون آب طرفا و آب اثل معصور بقدر دو اوقیه بنوشانند نافع بود و این دو اقاطع نزف ست اقاقیا و عصاره لحیة التیس و حضض هر واحد یکدرم و ودع سوخته و گل قبرسی هر واحد سه درم همه را بار یک سائیده یکمثقال با آبیکه دران کشنیز خشک و سماق بقدر اوقیه جوشانیده باشند و یا بشراب قابض که اندران سماق و جفت بلوط تر کرده باشند بخورند دیگر ادویه این همانست که در قول عیسی گذشت لیکن درینجا گل قبرسی و شاخ گوزن سوخته و ودع سوخته و عفص و گل مختوم ست و دو درم بگلاب که دران قدری سماق تر کرده باشند یا آب بارتنگ یا آبیکه دران زرشک جوشانیده باشند بخورند نافع ست دیگر ودع سوخته شاخ گوزن سوخته خبث الحدید بار یک سوده در سرکه تر کرده بریان نموده هر واحد پنج درم گلنار ده درم زیره کشنیز هر دو در سرکه تر کرده بریان ساخته هر واحد سه درم گل قبرسی چهار درم جفت بلوط سماق زرشک تخم خرفه هر واحد دو درم همه ادویه را بار یک سائیده یکمثقال از ان با آب آهن تابکه دران سماق مالیده باشند بخورند مجرب النفع ست دیگر خبث الحدید جید قشار کندر هر واحد یکجزو بار یک سائیده در شراب قابض سه روز تر کرده نهار بنوشند دیگر کندر ذکر دو مثقال شب در آب تر کرده صبح صاف کنند و بران آبیکه برنج فارسی حرج اندران پخته باشند انداخته ناشتا بنوشند دیگر مازو و بلوط در سرکه یکشبانه روز تر کرده مقل گلنار هر واحد یکجزو ودع سوخته کهربا بسد هر واحد نیم جزو جندبیدستر ربع جزو بار یک سائیده با آب سماق بخورند دیگر پوست جوز هندی چون یکدرم بار یک سوده با سرکه ممزوج با آب که دران سماق تر کرده باشند بخورند نافع بود و چون قلونیای فارسی یکدرم با نیم درم گل قبرسی همراه آب سماق یا آب بارتنگ بخورند منفعت بین نماید و زنان را در آب قمقم نشانند و صفت او اینست بگیرند گلنار و پوست انار و جوز السرو و قشر بلوط و خرنوب نبطی و مازو و مورد و شب و شیح و قرظ و طراثیث و قشار کندر هر واحد یک کف و خوب جوشانیده زنان را در آب آن نشانند و بر عانه و نواحی ناف و قبل آن ضماد کنند و ایضا بر عانه این ضماد نمایند پوست انار گلنار سماق جفت بلوط شب قشار کندر زیره سفید همه را بار یک سائیده با آب آس سرشته ضماد کنند و فرزجه مبلول بسرکه ممزوج با آب یا آب سماق ملوث در چیزی از اقاقیا و حضض و دقاق کندر و شب یمانی و مازو سوخته بردارند که نافع ست دیگر سرمه سوده تنکار گلنار سبوس سوده گل مختوم هر واحد یکجزو زیره سفید نیم جزو همه را بار یک سائیده و پشم پاره آسمانجونی در آب آس و آب سماق تر کرده بدین ادویه آلوده بردارند دیگر مازو سوخته شاخ گوزن سوخته کاغذ سوخته سنگ آهک قشار کندر صندل سفید شب یمانی خبث الحدید حضض قلقدیس قلقطار سوخته سماق سرمه عفص سوخته سبد که سرخ کرده صدف سوخته اجزا مساوی کوفته بیخته فرزجه با آب سماق تر کرده و درین ادویه آلوده بردارند دیگر زاج کاغذ سوخته جفت البلوط

باریک سائیده و پاره ابریشم در آب خرنوب الشوک تر کرده درین دوا آلوده بردارند و اگر این ادویه را با آب آس و آب خرنوب نبطی سرشته بلوطها سازند و بدان حمول کنند نفع دهد دیگر اقاقیا کافور باقی اجزا همانست که در قول عیسی گذشت حقنه که نزف قبل را نفع کنند بگیرند آب مورد و آب بارتنگ و آب عصی الراعی و آب خرفه هر واحد یکجزو و دو دانگ آب سماق جوشانیده صاف کنند و از جمله چهار اوقیه گرفته در آن گل مختوم و صمغ عربی و اقاقیا و عصاره لحیة التیس و ودع سوخته و سک و اماک هر واحد یکجزو باریک سائیده دو درم تا سه درم از آن گرفته آمیخته حقنه رحم کنند و جالینوس ذکر کرده که در قطع نزف حقنه آب بارتنگ صرف کفایت نموده و چون ازین همه تدابیر خون منقطع نشود باید که محاجم زیر پستان نهند و اعضا را عصابها محکم بربندند که ماده را بسوی بالا جذب کنند و خون منقطع گردد ایلاقی و جهانی گویند که بعضی اطبا گفته اند که بعد تنقیه اثناسیا که بجگر گرگ ساخته باشند باید داد و فاوانیا با آب مورد تر حمول سازند و اگر در احشا الم باشد اثناسیا که در آن جگر گرگ نباشد بخورند و ثابت بن قره گوید سه روز هر صبح دو دانگ تا چهار دانگ بزر البنج سائیده با شکر بدهند و حنین گوید آب برگ خرفه و آب برگ بارتنگ با گلنار و گل ارمنی باید داد و با شاخ گوزن سوخته که ممزوج بآب تخم خشخاش یا موز و یا تخم گل با شکر ممزوج و قرص کهربا و قرص طباشیر دهند و معجون لسید سودا ار و گیرند لسید مغسول کهربا شب یمانی شادنج عدسی مغسول دم الاخوین گل ارمنی گل مختوم گلنار مساوی برب به بسرشند شربت از دو درم تا پنج درم با آب سماق یا آب بارتنگ یا آب برگ خرفه و در طبیخ ادویه قابض نشانند و ضمادهای قابض و شیافهای قابض سود دارد و سک و اقاقیا کشند بسعد و فوفل مساوی کوفته با آب مورد تر سرشته شیاف سازند و هم بدین طلا کنند و از زنی حکایت میکنند که در سه روز سه استار کهربا بخورد و حیض او یکبارگی بند شد و اگر طبع قبض باشد بشربت ورد و شربت نیلوفر تلیین باید کرد و اگر تب هم بود قرص طباشیر دهند و غذا درین مرض نیز چنان باید که خون را غلیظ کند و در آن قبض باشد چون خوره و سماق و ریشک و عدس رمانی و فالوده نشاسته و لوزینه و قطایف و کلیه و گوشت از کباب دراج و تیهو و تذرو و آهو باشد و از میوه‌های ترشی ترش انار ترش و زعرور و غبیرا سود دارد و اگر خون با بلغم آمیخته باشد تنقیه بحب سکبینج و حب منتن باید کرد یا بقیه ادویه مخرج رطوبت و بلغم لزج و اگر خلط سودا بود تنقیه بحب اصطمخیقون و مطبوخ افتیمون کنند و در جمله بعد تنقیه بدن تدبیرهای دیگر نمایند و اگر بسبب انفتاح عروق و ضعف رحم باشد اول بآب عصی الراعی یا با آب مطبوخ پوست انار و غیر آن که در قول عیسی گذشت چند بار حقنه رحم کنند و از اقاقیا و عصاره لحیة التیس و سنبل و عود و قاقله کندر و مازو و خام و شب یمانی شیاف سازند و حب الآس و خرمای خشک و بهی ترش و پوست انار و غیر آن که در قول مذکور مسطور شد سائیده با آب مورد و تر با آب بهی سرشته بر شکم و زهار و پشت ضماد کنند و اگر بسبب انشقاق رگ باشد از سوء مزاج بارد یابس گیرند صمغ عربی و گل ارمنی و گل مختوم و کهربا و کندر و مرداسنگ و شب یمانی و اقاقیا و دم الاخوین و همه را سائیده با آب بارتنگ سرشته شیاف سازند و نیز از آن ضماد کنند و حقنه و مرهم بسازند و بردارند و اگر بسبب رقت خون و مائیت آن باشد اول تنقیه بدن از رطوبت کنند و این گلشکر مسهل درین باب نافع ست گلشکر هفت درم تربد مثقال زنجبیل دو دانگ همه را بسرشند و این یک شربت ست و اگر عوض گلشکر با طریفل صغیر پنج درم بسرشند سخت نافع بود و گاهی همین طور مسهل دهند و گاهی تدبیر ادرار بول کنند و گاهی قی فرمایند و ریاضت و حمام و عرق آوردن و طعامهای خشک و زود گوار خوردن سود دارد و بعد تنقیه حقنها و ضمادات قابض بکار برند و اگر بسبب ضربه یا سقطه بود اول فصد باسلیق کنند بعده تدبیر رحم و سقطه او نمایند پس قرص کهربا دهند و حقنها و ضمادات و شیافات قابض استعمال کنند صفت ادویه که جمیع انواع افراط حیض را بازدارد و شیر تازه که در آن خبث الحدید بجوشانیده باشند و بعده آهن تاب کرده هر صبح سه اوقیه با قرص طباشیر کافوری سود دارد و مرداسنگ زاج گلنار گل مختوم گل ارمنی همه مساوی با آب مورد تر سرشته فرزجه سازند که مجرب ست و باقی ادویه همانست که در قول شیخ و غیره گذشت ابن الیاس گوید که سیلان طمث اگر بسبب کثرت خون و امتلای عروق از آن باشد بعد فصد باسلیق و بستن پستان و نهادن محاجم ناری زیر پستان تبرید قرص کهربا مثقال گل ارمنی مثقال رب بهی ده درم بخورانند غذا امروده سماق و گوشت ماکیان دهند و یا صمغ عربی و تخم بارتنگ و تخم ریحان بریان

هر واحد مثقال بروغن گل چرب کرده فرو برند و یا این دوا بدهند گلنار کهربا گل ارمنی هر واحد سه درم صمغ عربی چهار درم تخم بارتنگ تخم ریحان هر واحد سه درم بریان همه را سوای بزور بکوبند و آمیخته سه درم رب آس یا رب بهی ده درم بخورند و محاجم ناری بر ساق نهند و فصد صافن نافع بود و این فرزجه حبس حیض کند اقاقیا لحیة التیس قشر کندر گز مازج دم الاخوین مازو زاگ کاغذ سوخته مساوی کوفته بیخته بآب مورد سرشته بصوف استعمال نمایند و اگر از رقت خون و حدت او باشد رب بهی یا سیب هر کدام که باشد ده درم یا گل ارمنی و قبرسی یا قرص کهربا هر کدام که باشد مثقالی بدهند و یا شیره تخم خرفه سه اوقیه گل ارمنی و صمغ عربی هر دو بریان هر واحد مثقالی بنوشانند و غذا مزوره زرشک یا سماق یا عدس بماکیان و شیره مغز بادام بریان خورانند و این دوا قطع نزف و حبس خون رقیق صفراوی کند ودع سوخته گل ارمنی صمغ عربی هر دو بریان اقاقیا عصاره لحیة التیس هر واحد سه درم کوفته بیخته یکمثقال بآب سماق یا آب بارتنگ یا آب عصی الراعی یا آب خرفه هر کدام که باشد بیست مثقال بدهند و اگر از انخراق عروق و انفتاح آن باشد هر صبح قرص گلنار و گل ارمنی و صمغ عربی بریان هر واحد مثقال رب بهی ده درم بخورانند و غذا مزوره سماق بگوشت ماکیان و شیره مغز بادام بریان دهند و این فرزجه ملحم حابس استعمال کنند کندر صبر انزروت هر واحد سه درم دم الاخوین گل قبرسی هر واحد چهار درم لحیة التیس دو درم کوفته بیخته بآب مورد یا بارتنگ سرشته فرزجه سازند یک لنده و این شیاف حبس خون حیض کند دم الاخوین گل قبرسی مساوی کوفته بیخته سرشته استعمال کنند و اگر بسبب غلبه مائیت و رطوبت بر خون باشد هر صبح جلاب از اصل السوس با درنجبویه هر یک سه درم و از شکر سفید ده درم بنوشانند و غذا مزوره نخود و شیره حب القطن دهند و بعد تنقیه بدن از بلغم بحب ایارج و یا ایارج جالینوس کنند و یا بگیرند سنا پنج درم بادیان بادرنجبویه هر واحد سه درم شکر سفید ده درم جوشانیده صاف نموده در ان معجون خیارشنبر پنج مثقال حل کرده بنوشند و بران صبر کنند تا تنقیه بلغم حاصل شود و بعده معالجه بحابسات نمایند مثل قرص گلنار و قرص کهربا و رب آس و رب بهی و صمغ عربی و تخم بارتنگ و غذا مزوره سماق یا زرشک با گوشت تیهو و دراج دهند و یا این دوا با آب بهی و رب آس بخورند قشار کندر خبث الحدید گل ارمنی هر واحد چهار درم کوفته بیخته یک مثقال قبل طعام یا بعد او بدهند و یا بیخ فارسی در آب خوب بجوشانند و آبش صاف نموده بران کندر و گل ارمنی هر واحد یکدرم انداخته ناشتا بنوشند و اگر حیض افراط کند این فرزجه بکار برند سرمه سوده تنکار الصناعة گلنار هر واحد سه درم گل مختوم زیره کرمانی هر واحد یکدرم کوفته بیخته در آب سماق یا آب لفت گرم یا آب مورد تر آمیخته در ان پنبه آلوده استعمال کنند و اگر بسبب غلبه سودای محترقه بر خون باشد هر صبح جلاب از بادرنجبویه سه درم با شکر سفید ده درم بدهند و غذا مزوره ماش و نخود و شیره بادام سازند و تنقیه بمطبوخ افتیمون یا بحب آن یا بمعجون نجاح کنند و بعد تنقیه حابسات خون مثل ربوب قابضه و اقراص مذکوره استعمال نمایند مصنف ترویح گوید که اگر سببش امتلای بدن از خون و دفع طبیعت آن بود بعد فصد باسلیق هر صبح شربت عناب و خشخاش با تخم بارتنگ و یک درم صمغ عربی یا شربت انجبار بدهند غذا مزوره عدس بشیره تخم خشخاش و مزورات حامضه مثل سماقیه یا زرشکیه بخورند و مرغ اگر قوت ضعیف باشد و یا چار تخم بروغن گل لت کرده سه روز در بر ند و گویند که چیزی نافعتر در قطع آن از شرب گل مختوم نیست و بقراط گفته که اگر تابع نزف الدم امتداد و غشی گردد ردی باشد و این قرص نافع نزف است نقلی گلنار گل ارمنی عصاره لحیة التیس کهربا بسد اقاقیا جفت بلوط هر واحد یکجزو زرشک پوست انار ترش طباشیر حب الآس هر یک دو جزو بادیان بریان تخم کرفس افیون هر یک نیم جزو قرص ساخته دو درم با ربوب تا لقمه بدهند و اگر سببش انخراق رگ یا انفتاح او باشد هر صبح ده درم رب بهی یا با سیب یا آس که در ان گل ارمنی و صمغ عربی و گلنار سوده آمیخته باشند بخورند و برین مداومت نمایند تا آنکه محتبس گردد و غذا سماقیه بجوزه مرغ یا عدس بشیره بادام بریان و سماق ترش کرده و این شیاف نافع است مازو شاخ گوزن سوخته پوست بیضه سوخته کاغذ سوخته سه اقاقیا دم الاخوین گل ارمنی مساوی سائیده بآب سرشته شیافات سازند و بر دارند ابو منصور گوید که علامت افراط طمث زردی رنگ بود و ورم پا

واشتهای اشیای قذره مثل انگشت و گل ست علاجش گل مختوم با آب خرفه و گلنار ست و یا یک قدح آب حلبه مطبوخ بشراب قابض بالمنا صفه بنوشند و یا جفت بلوط بشراب قابض که در ان تخم مورد تر کرده باشند جوشانیده استعمال کنند و یا زراق کنند و اقاقیا بسرکه ممزوج بخورند و استعمال نمایند و معجون خبثی ایرن را نافع ست و اگر در انجا آثار حرارت باشد فصد باسلیق کنند و دوای ثابت بن قره که در قول ایلاقی گذشت بدهند و یا خرفه تور سوده با آب حب الآس بخورانند و کحل و گلنار و تنکار صناعت و جفت بلوط مساوی سوده پاره صوف در آب مورد آغشته و در دوا آلوده روز و شب دائم حمول نمایند و یا گچ بدکنند و گلنار و مرو اقاقیا و شب مساوی و باریک سائیده حمول سازند و بر عانه و پشت طلا کنند و یا تضمید قطن و پشت بسرکه یا نشاسته نمایند و یا عفص و شیر حل کرده بصوفه بردارند و در آب تخم که دران پخته باشند بنشانند و اگر امر مشکل گردد حقنها که در باب اسهال الدم مذکور شد در قبل استعمال نمایند و غذا از قرص قابض مثل عدس و زیرباج و جوجه مرغ و لحوم صید دهند و اگر آنچه سیلان کند بدبو و گنده بود حقنهای حاده بعمل آرند ابن هبة الله گوید که اگر نزف تابع حدت خون و لطافت آن باشد علاجش بادویه مبرده و مغلظ خون کنند مثل شیره تخم خرفه و شیره تخم کشوث با آب بارتنگ بسبیوس طباشیر و گل ارمنی و امتصاص انار میخوش و مینخوش نمایند و اگر باز نایستد قرص کهربا یا رب ریباس بدهند و در آب مطبوخ آس و گلنار و گل سرخ و مازو و پوست انار بنشانند و ضماد عانه با اقاقیا و صندل و گل سرخ و کافور و سماق و پوست انار و گلنار با آب مورد کنند و حقنه با آب بارتنگ و گل مختوم و عفص و اقاقیا و عصاره لحیة التیس و دم الاخوین و شادنج بعمل آرند و غذا آنچه ذکر یافت با آب سماق یا زرده بیضه بسرکه جوش داده باشند و اگر نزف تابع امتلا و فتح رگ یا اسقاط یا عسر ولادت باشد علاجش تنقیه و ادویه منشفه و مراهم ملحمه نمایند ابن تلمیذ گوید که چون افراط کند قرص کهربا سوده در شربت انجبار و اقیه آنچه استعمال کنند و هنگام خواب گلقند شکری درم بخورند و شیاف بردارند و اگر سبب رقت و حدت خون باشد تدبیر مذکور بعمل آرند و گاهی کثیرا تازه و شیره خرفه و شربت انار ترش کفایت کند و غذا یا رب ریباس و مثل و گوشت مرغ و ماکیان و حصرمیه و اشیای ترش بی حدت و حرارت و اگر قابض خیر باشد بهتر بود و اگر با ضعف معده جامع باشد اولی بود مثل غوره و مازو و سماق و اگر حرارت باشد بعصارات و بوارد و ساذج الالحوم کباب و اگر قوت ضعیف باشد لحوم صید و زیرباج یا بازیرو با کشنیز بسیار و شراب ترش ایشان را نافع بود و اگر در اصل قابض باشد تخم مورد کوفته در ان ترکنند و اکو گوید که اگر از سوء مزاج افراط باشد تنقیه آن خلط و اصلاح خون کنند و حابسات خون مثل کهربا و سندروس و گل مختوم و گل ارمنی و خاکستر شاخ زنگار و خولان با و حمولا استعمال نمایند و از مجربات اینست که انجبار یکجزو و سماق نیم جزو و کشنیز ربع جزو خوب جوش داده بنوشند و از فرائح مجربه اینست که صماص در آب کشنیز سوده و کبریت و تخم لفاح در ان سرشته حمول سازند و چون افیون بسه چند آن موم سرشته اندکی از ان بردارند فی الفور قطع آن کند میر معصوم مینویسد که آنچه بسبب امتلای بدن از خون باشد و با فراط انجامد رگ باسلیق زنند بعضی اطبا از فصد باسلیق منع نموده چه فصد آن در احتباس حیض مستعمل ست و امر بفصد اکحل می کنند و تا طبیب ماهر نباشد در امثال این مواقع بفصد جرأت نکند و قرص کهربا بشربت حب الآس بغایت سودمند ست و این هم نافع ست پوست هلیله کابلی بریان کرده شش درم تخم بارتنگ شش درم عدسی هر کدام سه درم کوفته بیخته دو درم از ان با سرکه ممزوج دهند خون باند دارد و دو دانگ زیره ابلح کوفته و نیم مثقال شاخ گوزن سوخته با قند سفید سفوف نمودن بغایت سودمند ست خاصه که با آب بارتنگ و شیره تخم خرفه بریان بدهند و باشد که دوای جوزی که کفایت نکند و حاجت باستعمال فرزجه و ضماد افتد و این فرزجه درین کار ستوده است کندر گلنار مازو و سرمه شب یمانی اقاقیا صمغ عربی برابر سوده با گلاب سرشته استعمال کنند و اقاقیا و مازو و کندر با سرکه سرشته بر ناف و حوالی آن ضماد سازند و افیون در بیضه ماکیان حل کرده قدرے ازان برداشتن در قطع خون از مجربات ست و سرمه و شب یمانی مساوی بگلاب سرشته شیاف ساخته برداشتن همین حکم دارد و هرگاه خون بند شود و قوت باز آید و اشتهای طعام پیدا گردد این سفوف هر صباح دو درم با شربت سیب

کشنیز بریان یکجزو گل ارمنی طباشیر سنبل سوخته کهربا هر کدام نیم جزو اقاقیا ربع جزو دارچینی عود خام گل مختوم زعفران هر کدام ثمن جزو کوفته بیخته استعمال کنند که در حبس نفث الدم از هر گونه که باشد و منع رعشه و خفقان و اسهال عجیب الفعل ست و آنچه بسبب غلبه بلغم یا غلبه سوداء تیز باشد علاجش تنقیه آن خلط بعد از ان مداومت بر حابسات مذکوره نمایند و آنچه از حرارت و رقت خون باشد تنقیه بمطبوخ هلیله و شاهتره و تمر هندی با شیرخشت کنند و قرص کهربا با شربت زرشک و شیره تخم خرفه بریان با شربت عناب و شربت صندل و رب غوره و عصاره زرشک و آب انارین و رب انجبار و امثال آن دهند

ضعف رحم

سببش سوء مزاج و سستی بافت آن و مقاسات امراض سابقه است و از ضعف رحم قلت شهوت باه و کثرت سیلان حیض و منی و رطوبات و عدم حبل عارض شود و تشخیص اقسام سوء مزاج در آغاز امراض رحم مسطور شده و علاجش تعدیل سوء مزاج ست و تدارک آفات معروفه که رحم را عارض شود و اگر در بدن ماده بود اول بدن را از ان ماده پاک کنند بعد ادویه قابضه که در علاج کثرت طمث مذکور شد بکار برند و با ادویه قابضه دواهاے خوشبو چون سنبل الطیب مانند آن بیامیزند و در تحلیل نسج آن بعلاج تحلیل نسج معده پردازند و مفرح علوی خان در بینا نافعست و در مقاسات امراض بتدارک آفات عارضه آن نمایند

سیلان رحم

گاهی از رحم زنان دائم رطوبات عفنه سیلان مینماید سببش کثرت فضول ست در جمیع بدن و انصباب آن بطریق استفراغ و تنقیه بسوی رحم و این فضول بلغمی یا صفراوی یا سوداوی یا دموی بود و یا تولد رطوبات عفنه در نفس رحم بسبب ضعف قوت غاذیه رحم و عفونت ماده حیض در عروق حیض از تعفن جسم طریق تشخیص این اسباب باید که نظر کنند اگر رنگ مریضه زرد و قوت او ضعیف بود و رطوبت باد وار خارج شود سببش ضعف غاذیه باشد و اگر آثار غلبه خلطی از اخلاط اربعه دریافت شود سببش انصباب فضول از بدن باشد و استدلال بر غلبه هر خلط چنان کنند که از مریضه رنگ رطوبت سائله بپرسند پس اگر رنگ آن سرخ بیان کند و با وے حرارت و سرخی و غلظ قاروره بود از غلبه خون باشد و اگر زرد و بدبو گوید و با تشنگی شدید بود از صفرا باشد و اگر سفید گوید و دیگر آثار بلغم پیدا بود از بلغم باشد و اگر سیاهی و غلظ رطوبت بیان کند و خشکی و لاغری بدن بود از سودا باشد و بهترین استدلال بر نوعیت خلط غالب اینست که بفرمایند تا زن پنبه فرو برد و بر آورده خشک کرده ببینند رنگ آن برنگ خلط غالب بود و بدانکه مریضه سیلان رحم را دم زدن دشوار بود و اشتهای طعام ساقط شود و رنگ او برداوت متغیر گردد و ورم و نفخه در پشت چشمها در اکثر و گاهے با درد آغاز بهم رسد علاج جهت اخراج فضول حسب غلبه خلط تنقیه بدن از فصد یا مسهل باقی کنند و بعد از ان تنقیه رحم نمایند بحقنهای منقیه مثل طبیخ اصل السوس و اذخر و ابرسا و فراسیون و نخود سیاه که ایارج فیقرا در ان آمیخته باشند اگر حرارت نباشد و الا بشیره تخمهاے بارده مدر شیرا و حقنا علاج کنند و بعده تقویت رحم بحقنهاے قابضه و فرزجات قابضه که از مازو و مورد و پوست انار و سلیخه و سماق و جز آن ساخته باشند و آنچه در علاج افراط طمث مذکور شد باید کرد و بهر تقویت قوت غاذیه ادویه و اغذیه مقوی دهند و اگر مازوے سبز تخم حماض هر یک دو درم جوز السرو خبث الحدید مدبر هر واحد یکدرم کوفته بیخته و جفت بلوط گلنار را در آب جوشانیده صاف نموده پارچه را بآن تر کرده ادویه سوده را بران پاشیده بردارد رطوبت رفتن از فرج باز دارد و اگر آب و سفید و انها از رحم برآید با درد کمر و کشش ران سفوف ثعلب مصری آرد مونگ طباشیر تخم خرفه مصطکی کندر هر یک چار ماشه کوفته بیخته شش ماشه با آب بخورند و اگر با درد نواحی پهلو و پشت و تپ بدون عرق باشد ادویه حاره یا بسبب منا بیداد و خمیره گاو زبان عرقیات شربت بزوری دهند و از کنجد تخم خشخاش هر یک دو توله سائیده در آب پخته روغن گل سفیده بیضه مرغ زعفران یکماشه لک سوده چهار ماشه مثل مرهم ساخته لته بدان تر کرده بردارند ذکر ادویه مفرده نافع سیلان رطوبت از رحم جلوس در طبیخ قرظ و حمول آن و کذا شرب و حمول شیر مایه خرگوش در قطع رطوبات فرزجه جند بیدستر و سوسن ست و حمول سنبل هندی بآب مورد سبز سرشته و کذا خولان و کذا آب حی العالم و کذا انار سوخته در شراب تر کرده و کذا بیخ حماض خشک و کذا سماق بعسل و کذا براده چوب کنار

وکذا آب عنب الثعلب وکذا سرگین بز کوہی و شل او کندر وکذا اقاقیا وکذا طلع نخل و پوست آن وکذا طراثیث وکذا گلنار وکذا ابر الفخر وکذا اکر مدانہ وکذا اشنب یمانی وکذا خشخاش سیاہ تنہا و بشراب کہنہ آمیختہ وکذا عصارۂ لحیۃ التیس **و شرب و حمول** شاخ گوزن سوختہ وکذا برگ طرفا بشراب وکذا بلح وکذا سماق وکذا آب عصی الراعی وکذا عذبہ و نقوع آن وکذا حب الآس و برگ آن وکذا کشوث بریان وکذا عود بلسان وکذا ثمر و برگ مغیلان وکذا آب بارتنگ وکذا طبیخ برادۂ چوب صندل وکذا اسلیخہ وکذا بیخ نیلوفر و تخم او وکذا حلبۃ العسل و اکل و شرب بلح بسرکہ یا شراب قابض وکذا حضض کلی بآب وکذا انبرباریس وکذا بیخ نیلوفر زرد بشیر تازہ بمرات وکذا بسرکہ وکذا تخم خرفہ بریان و حمول و طبیخ طرفا یا حب الآس یا برادۂ چوب کنار یا سنبل رومی یا انار ترش کوفتہ یا برگ درخت مصطگی و حقنہ بطبیخ بلوط کوفتہ وکذا ناردین و بخور خزاما وکذا حب بلسان لقع در رحم ہر واحد قاطع سیلان رطوبات رحم ست و اگر کاکڑا سنگی سائیدہ شکر سفید آمیختہ بآب یا شیر گاو بخورند و بالای آن نان گندم با روغن بسیار خورند و از گوشت و ترشی و بادی پرہیز نمایند برای سیلان رطوبت از مجربات اہل ہندست وکذا پوست مولسری خشک کردہ سائیدہ برابر آن شکر آمیختہ ہر صباح بآب تازہ کف دست خوردن دافع سیلان آب رحم ست **ذکر ادویہ مرکبہ** مفید سیلان رحم **حمول** کہ تنقیہ رطوبت از رحم کند صبر برنگ کابلی تخم شبت ہر یک یکجو مرمکی نمک سنگ کف دریا ہر یک نیم جو کوفتہ بیختہ بشہد سرشتہ یا بپیہ آلودہ بردارند **ایضاً** کہ برای خشکی فرج زن نافع ست مازو چہار ماشہ عود دو ماشہ حب الآس فقاح اذخر ہر یک سہ ماشہ مشک نیم سرخ زعفران یک سرخ قرنفل سہ عدد کوفتہ بیختہ در پارچۂ کتان بستہ بردارند **ایضاً** کہ رطوبت فرج را قطع کند اقاقیا گلنار سک مازو ہر یک دو درم شب یمانی سنبل الطیب ہر یک یکدرم شیافہ ساختہ بردارند **ایضاً** کہ سیلان رحم را نافع قطع کند حضض بلوط زرد سیاہ عفص خاکستر چوب انگور سنبل الطیب ہر واحد یا مجموع را حمول سازند **دوا** بجہت سیلان رطوبت از رحم سنگ راسخ بیخ مولسری ہلیلہ سیاہ کسیس گل پستہ دارچینی زر بدانجیر ہر واحد یکتولہ ہمہ را نرم سائیدہ نگہدارند و پیش از جماع بدو ساعت بقدر دو ماشہ اندرون مالند **سفوف** کہ دافع سیلان رطوبت ست تال مکھانہ تخم بنبہ گجراتی گل سپاری گل پستہ پوست بیرون پستہ نو گل دہاوہ ہر واحد چہار ماشہ ثعلب مصری آرد مونگ بریان مغز تخم تمر ہندی ہر واحد یکتولہ مصطگی سہ ماشہ نبات مساوی مجموع کوفتہ بیختہ ہفت ماشہ ہمراہ عرق گاوزبان دہ تولہ بدہند **ایضاً** کہ برای سیلان رطوبت رحم و منی آن بے عدیل و معمول ست خستہ تمر ہندی را در آب تر نمایند پس مقشر نمودہ اگر آب آن باقی باشد باز دران آب تر نمایند تا تمامی آب خشک شود بعد ازان باریک بسایند و ربع وزن آن مغز تخم تکاین و ثمن وزن آن صندل سفید سودہ آمیختہ برابر جملہ نبات سودہ داخل کردہ یکتولہ بآب خورند **سفوف دیگر** بہ نسخۂ دار الشکوہی کہ از مجربات ست گل سپاری گل دہاوہ گل پستہ طباشیر کہربا کزمازج ہر یک دو مثقال صمغ عربی چہار مثقال شربتی دو درم **ایضاً** برای رطوبت گلنار گل ہرفری کہربا ہر یک پنج درم باریک سائیدہ بقدر نیم ماشہ بار روی تخم مرغ نیم برشت ہر دو وقت بخورند **ایضاً** کہ برای جریان رطوبت ہر قسم و منی مجربست گل انبہ گل فوفل گل پستہ یا عوض آن پوست بیرون پستہ صمغ پلاس ہر یک سہ ماشہ شکر سفید یک تولہ سفوف سازند و ہر روز بشیر گاو یا آب سرد بخورند **ایضاً** کہ درین باب بے عدیل ست تخم مجیٹھ گل پستہ گوکھرو گوند ڈھاک مساوی شکر تری برابر ہمہ کوفتہ بیختہ یک کف دست بخورند گاہی آرد مونگ بریان اضافہ کردہ میشود **فرزجہ** کہ منقی رحم از رطوبت ست مازوی کہنہ یا مازوی سبز رنگ بیرونہ قرنفل زنجبیل مساوی کوفتہ بیختہ بروغن کنجد آلودہ بردارند **فرزجہ** تالیف حکیم علوی خان بجہت افراط سیلان رحم نافع جفت بلوط خرنوب شامی مازو سبز اظفار الطیب اقاقیا صندل سفید برگ مورد ہر یک یکمثقال کوفتہ بیختہ بروغن عود ہندی و دو انگشت بگلاب سرشتہ با پشم پارہ بقدر رفتہ بہ برگیرند **مرہم** از بیاض استاد مرحوم کہ سیلان را نافع ست مصطگی کندر تخم شبت مساوی کوفتہ بیختہ در موم و روغن ساق گاو و پیہ گردۂ بز گداختہ صاف نمودہ حل کردہ بردارند **معجون** کہ در منع سیلان آب از فرج مجربست موچرس سپاری طباشیر زرشک گل مختوم مازو سبز گل سرخ حب الآس ہلیلہ بلیلہ آملہ ہر یک شش ماشہ موصلی سیاہ و سفید ہر یک تولہ پوست انار نہ ماشہ در آب بہی و آب انار شیرین

هر یک دو درم نبات و عسل بالمناصفه سه چند ادویه آمیخته بدستور معجون سازند و صبح یک توله بخورند و از ترشی و بادی پرهیز کنند و حلوای سپاری پاک و معجون آرند ماسک البول نیز نافع است اقوال حکما شیخ میفرماید که در سیلان رحم باید که ابتدا به تنقیهٔ بدن از فصد و اسهال کنند اگر حاجت این باشد پس حقنهٔ رحم اولا به میاهات مجففه مثل طبیخ ایرسا و طبیخ فراسیون کنند و مالش ساقین به روغنهای ملطف مع ادویهٔ حاره مثل روغن اذخر یعنی قرقها و فلفل نمایند و بعد ازان قوابض محقونه و مشروبه استعمال کنند و محقونه بعد تنقیه بعسل زیاده کنند و آن آبی است که دران مثل مازو و گلنار و پوست انار و اقاقیا و آس جوشانیده باشند صاحب کامل گوید چیزی که از رحم سیلان کند اگر دموی باشد فصد باسلیق باید کرد و اگر از بعض اخلاط دیگر باشد باید که تنقیهٔ بدن به مسهل آن خلط نمایند و بعد ازان فرزجات حابسهٔ افراط طمث که مذکور شد استعمال کنند و اگر در سیلان بلغم و رطوبت غالب باشد باید که بادویه فرزجه از مشک و فلفل و جند بیدستر حمول سازند و گاهی در سیلان این دوا نفع بخشد بگیرند مر نیم درم و باریک سایند و در پنبهٔ نیم پخته آمیخته با بیاشند صمغ و زیر ناف [illegible] که مجرب است جرجانی و ایلاقی مینویسند که در سیلان رحم اگر سبب ضعف قوت ماسکه عضو بود اول تنقیهٔ معده و جگر بایارج فیقرا و شربت افسنتین کنند پس معده را بمعجون خبث الحدید و شربت پودینه و [illegible] پرورده قوت دهند و طعامهای مجفف و زود گوار چون تیهو و دراج و تذرو و کباب بریان کرده و بطریق شوربا پخته با انگور و ابیض دهند و اگر حاجت باشد شاشه را بابارالاصول و روغن بادام تلخ پاک کنند و اگر حاجت باشد بشیره و بزور پاک کنند پس حقنها و ضمادها و پشتها قوابض بکار برند صاحب حاوی گوید که اگر سببش ضعف قوت غاذیهٔ رحم بود که از قبول غذا عاجز شود تقویت قوت غاذیه با غذیه لطیف سریع الانهضام و اشربه مقوی قلب و معده مثل شربت حماض و شیح و سیب و بهی و معجون مفرح نمایند و غذا قلیه خشک ماکیان و کباب دهند و اگر سبب اجتماع فضول در رحم باشد پس اگر غالب بران خون باشد فصد باسلیق و تقلیل غذا کنند و رطوب و اقراص حابسه بخورانند و غذا مزوره انار دانه مقشر با دالمو و ماکیان دهند و این فرزجه بردارند خرنوب حشفت بلوط مازو سوخته سماق کوفته بیخته با آب مورد سرشته استعمال کنند و اگر بران صفرا غالب باشد صبح آب انارین با تخم آن افشرده هر واحد سه اوقیه و شکر سفید ده درم و سکنجبین ده درم بیاشامند و غذا مزوره کاسنی و شیرهٔ بادام دیا زرشک خشک با بادام خورند و بعد ازان تنقیه بدن از صفرا بطبیخ فواکه یا بطبیخ اهلیله کنند و بعد تنقیه رطوب و قابضه با اقراص حابسه دهند و اگر بران سودا غالب بود هر صبح جلاب ارباو سکنجبین و تخم کاسنی هر واحد سه درم و از شکر سفید ده درم بدهند و غذا مزوره نخود بمغز حب قرطم و بعد ازان تنقیه بدن و رحم از سودا بحب افتیمون یا بمعجون نجاح کنند بعده هر صباح رب بهی ده درم و صمغ عربی بریان چهار درم دهند و غذا مزوره سماق مع تیهو و ماکیان سازند و این دوا در این علت نافع است شادنج مغسول دم الاخوین کهربا بسد بشب یمانی گلنار تخم خرنوب گل رومی گل ارمنی هر واحد پنج درم کوفته بیخته با آب سماق سرشته قرص سازند و سه درم ازان با آب سماق یا آب بهی یا آب بارتنگ یا آب عصی الراعی هر کدام که باشد ده درم بخورانند و این ضماد قطع رطوبات سایله از رحم کند فتو کند پوست انار زیره سیاه سماق کوفته بیخته با آب مورد سرشته بر ناف و زهار ضماد سازند مسیحی گوید که علاج سیلان رحم بحسب نوع رطوبت سایله بود و اگر دموی باشد بفصد و تبرید مزاج و استعمال اغذیه قابضه که در کثرت طمث مذکور شد علاج کنند و اگر از دیگر اخلاط باشد تنقیه بمسهل آن کنند و بعد تنقیه فرازج حابس خون حیض استعمال نمایند بهر آنکه علاج سیلان رحم قریب از علاج کثرت حیض است انطاکی گوید که استفراغ خلط غالب کنند بعده تنقیه رحم بحقنه و فرزجه جاذب نمایند و بهترین جواذب مر و شحم حنظل است پس تبریه و تربیت پس سعد و سنبل و زعفران و کذا شرب انیسون و سنبل و ریوند و ماء العسل بعضی از متاخرین مینویسند که در هند مشهور است که گاهی رطوبات رحم از خوردن صابون سایل میشود چنانچه بعضی زنان بعض دیگر را بعداوت بخورانند و این حب جمیع اقسام آنرا مجرب است شنگرف بلادر مغز بادام مساوی بکش همچند همه باریک سایند و مثل ذره حب سازند و دو حب بخورند

سیلان منی از رحم

گاهی زنان را جریان منی عارض شود و اسباب او مثل اسباب سیلان منی مردان بود و کذا تشخیص اسباب آن و اگر بلا شهوت باشد سببش ضعف رحم و اوعیهٔ منی و استرخای آن بود و اگر با شهوتی باشد و لذع و دغدغه آن کند سببش رقت منی و حدت آن بود و گاهی سببش حکهٔ رحم باشد پس شهوت او بشودی با نزال گردد و فرق در سیلان منی و رطوبت آنست که منی سفید رنگ و غلیظ و بی عفونت بود بخلاف رطوبت فضلیه که [illegible] خالی از رنگی نباشد و رقیق بود **علاج** مثل معالجهٔ سیلان منی مردان نمایند و گویند که اگر از حرارت بود علامتش رقت منی و سوزش مجری [illegible] انزال ست و علاجش استعمال اشربه و اغذیهٔ بارده و اگر از ضعف قوت ماسکه بسبب غلبهٔ برودت و رطوبت بود علامتش عدم آثار حرارت و نبودن آن از خوردن چیزهای بارد و رطب و علاجش تنقیهٔ بدن از رطوبات باسهال و قی بود و مالیدن روغن قسط بر عانه و فرج و اگر از ضعف اعضای رئیسه و معده و گرده و یا جمیع اعضا باشد علامتش عدم رغبت بجماع ست و علاجش تقویت آن اعضا و اگر از ضعف اوعیهٔ منی و وسعت مجاری آن بود علامتش حصول تخفیف باشیای قابضه ست و علاجش استعمال اشیای قابضه از معاجین و اشربه و اطلیه و ادهان و غیر آن **دوائیکه** جریان منی و صدید از رحم زنان باز دارد طباشیر تخم سرو الی صمغ پلاس مغز تخم خرپزه خار خسک گل سرخ موصلی سیاه و سفید بهمن سرخ و سفید موچرس شقاقل صمغ عربی بیجبند گل منڈی نرکچور تخم اوٹنگن زعفران تخم خرفه [illegible] هر یک چهار ماشه شکر سفید برابر همه سفوف کرده بخورند و فرزجه فوفل چهالیه کنار ریشکی مازو برگ سرو جوز السرو کزمازج پوست انار هر یک چهار ماشه جوشانیده لته بدان تر کرده سفید آب و مرداسنگ هر یک سه ماشه سوده آغشته بردارند سفوف که معمول ست ادویه موچرس خار خسک پهلی ببول تال مکهانه فوفل الصمغ نرکچور موصلی سیاه ست گلو سپیده چوب الآس خرد طباشیر تخم خشخاش ثعلب مصری صمغ عربی کتیرا قلعی کشته هر یک چهار ماشه تخم خرفه نه ماشه صندل سفید صمغ ڈهاک هر یک پنج ماشه کوفته بیخته شکر سفید برابر همه آمیخته شش ماشه خورده باشند و در نسخهٔ دیگر سرو الی سنگهاڑه خشک چهال ببول چهال مولسری کندر سنگهاڑه موصلی سفید کزمازج سمنه موصلی سعد کوفی سونجات هر یک چهار ماشه عوض ست گلو سپیده چوب الآس خشخاش ثعلب مصری صمغ کتیرا قلعی و تخم خرفه صندل [illegible] ڈهاک ست ایضاً که حابس جریان منی ست تال مکهانه خار خسک سنگهاڑه پوست کچنال موصلی سیاه و سفید هر یک چهار ماشه گوند کتیرا [illegible] اندر جو سنبل الطیب صندل سفید هر یک سه ماشه بهمنین تودری مصطکی شقاقل مصری طباشیر اندر جو خشک پوست مولسری پوست [illegible] جهربیری سعد کوفی زیره ابلیج خشخاش پوست بیخ ببول موچرس هر یک دو ماشه کوفته بیخته شکر سیاه هم وزن ادویه آمیخته یک تولہ با قدری آب بخورند ایضاً تال مکهانه بیجبند گجراتی ثعلب مصری مصطکی رومی مازو سنگدانهٔ مرغ فارسی کهربای شمعی قلعی کشته سنگهاڑه خشک موصلی سفید و سیاه [illegible] گاوزبان طباشیر اندر جو شیرین کوفته بیخته شکر تری برابر آمیخته [illegible] بخورند و دو نسخهٔ سفوف در بحث سیلان منی گذشت ضماد منی زنان را که بسبب ضعف و استرخا سیلان شود باز دارد صندل سرخ و سفید گل سرخ برگ نیلوفر بنفشه گل خیرو آرد جو تخم خبازی کشنیز کوفته بگلاب طلا کنند فرزجه که رحم را قوت دهد و سیلان منی و رطوبت را نشف کند سک دانه زعفران هر یک درم مقناطیس اذخر سعد لادن هر واحد نیم درم کزمازج مازو هر یک دو دانگ کوفته بیخته لته سفید و گلاب سرشته فتیله ساخته بردارند

حکهٔ رحم

گاهی خارش در رحم عارض شود بسبب اخلاط حاد صفراوی یا بلغم مالح بورقی یا اکال سوداوی یا بثور متولد در آن یا منی بسیار حار حاد و گاهی حکه افراط نماید حتی که قوت ساقط گردد و زنان را حالتی عارض شود که از جماع سیر نشود و آنرا [illegible] نامند و هر قدر که جماع کرده شود شهوت او زیاده گردد و استدلال بر وی بعلامات خلط حدت آن از رنگ پنبه کو که بردارند و خشک کرده به بینند توان کرد و عدم استفراغ منی زمانی طویل [illegible]

بر حدت منی ست و دیگر آثار مخصوصه هر خلط مخفی نیست **علاج** فصد صافن یا باسلیق و تنقیه سودا و غیر آن نمایند و در جمله اقسام اطلیه بارده مثل صندل و مامیثا و حضض در آب کشنیز و کاهو و خرفه بکار برند و روغنهای سرد مثل روغن گل و بنفشه و نیلوفر بمالند و آنرا که سبب حدت منی باشد ادویه مبرد و مرطب که اندکی تخدیر داشته باشد مثل کاهو و کافور و کشنیز و صندل و نیلوفر و غیر آن که در بحث کثرت شهوت مردان مذکور شده سود دارد و کافور ریاحی در گلاب سائیده اندر فرج مالیدن خارش و سوزش آنرا مفید ست و اگر سبب را با آب کاسنی بمالند و نیلوفر و تخم کاهو کوفته بیخته در ان بسرشند و بگلاب آمیخته در فرج طلا کنند خارش فرج را سود دارد و این فرزجه جهت حکه و اختلاج رحم از مجربات ست نعناع خشک ناردین گل نسرین خشک گل نیلوفر برگ سرو برگ سدر لاجورد مساوی بروغن زیتون سرشته مثقالی ازان فرزجه کنند و مثقالی را با آب بادیان مطبوخ بر ناف ضماد نمایند و از آب سرد و شراب اجتناب لازم ست تا دو انگشت نماید و احسن آنکه در ایام حیض این دوا بعمل آرند و اگر در حالت حمل عارض شود مرد امساک در آب سرد یا در گلاب سوده بدانجا رسانند که فی الفور نفع میدهد و کذا حضض و کذا اسفال کهنه که بر چاه افتاده باشد و کذا انگل سر شود و کذا انگل ارمنی **اقوال اطبا** شیخ میفرماید جهت که تنقیه بدن بفصد هفت اندام کنند و اگر احتیاج فصد ثانی افتد سر و یکشنبه بعیده تنقیه هر خلط حاد بمسهلات آن نمایند چنانچه تنقیه صفرا بحب سقمونیا و بلغم بحب اصطمخیقون و سودا بحب افتیمون و مطبوخ آن کنند و حدت منی را بادویه مفرده سرده یا بادویه مرکبه بحسب حاجت و مشاهده مزاج کم کنند و مطبوخ فم رحم بمثل اقاقیا و عصاره لحیة التیس و گل سرخ و صندل و شیاف امیثا یا بوش و رنبدی و سرکه و روغن گل و ایضاً بمثل آب خرفه نمایند و گاهی بادویه بزرکتان مخلوط کرده میشود و آبیکه در ان ادویه قابض جوشانیده باشند نطول کنند و ثفل آن ضماد سازند و اگر حاجت بدوای منقی باشد عسل با آب سرد بسیار بنوشند و این دوا حکه را مجرب ست بگیرند برگ نعناع و پوست انار و عدس مقشر در نبید پخته حمول سازند و ایضاً بگیرند زعفران و کافور هر واحد یکدانگ مر دانگ [illegible] حب الغار نیم درم کوفته بیخته بسفیده بیضه و روغن گل و اندکی شراب سرشته بردارند و ایضاً بگیرند بلیله و گلنار هر واحد دو درم حضض نیم درم نشادر [illegible] در شراب کهنه کوفته بیخته آمیزند و خشک کرده اول موضع را بروغن گل چرب کنند پس این دوا بران بپاشند و از بخورات حضض و مقل و تخم ترنج بکار برند **ایلاقی و جرجانی** مینویسند که فصد اکحل و صافن کنند و اخراج خون ایقدر قوت نمایند و تنقیه بدن از ماده محدث مرض کنند و کسر حدت منی بمقللات شهوت جماع باید کرد و جوشیده پوست انار و عدس مقشر در شراب قابض جوشانیده بدان شراب حقنه رحم کنند و ثفل آنرا کوفته شیاف و ضماد بدان نمایند و شب یمانی و قطران مساوی بهم سرشته بردارند خارش فرج و مقعد را بنشاند و هرچه در علاج حکه مقعد و جرب آلات بول گفته شد درین باب نافع بود **ابن الیاس** گوید که تنقیه بدن بمطبوخ فواکه یا بمطبوخ هلیله زرد کنند و هر صبح آب انارین بشحم افشرده سه اوقیه با شکر سفید و یا تمر هندی یا شربت آلو یا شربت غوره هر کدام که باشد ده درم بنوشند و یا بگیرند تخم فنجنکشت و تخم خشخاش و تخم کاهو هر واحد پنج درم کشنیز خشک سه درم کوفته بیخته سه درم با آب انار ترش یا سیب ترش یا بهی ترش هر کدام که باشد ده درم بخورند و یا صبح روغن گاو پنجاه درم بنوشند و غذا عصیده یا شیربرنج با بادام و کشمش و شهد [illegible] گوید که تنقیه بفصد و اسهال ماده شود بمثل هلیله زرد و خیار شنبر و یا تمر هندی و خیار شنبر کنند و در آبیکه اندران خبازی و خطمی و ماء الشعیر و گل بنفشه جوشانیده باشند بنشانند و فم رحم را بمسکه و مرهم کافور و مرهم سفید اسپیداج مطلوخ سازند و ادهان و لعابات بارده در رحم چکانند **محمد شریف** گوید که علاج حکه شوری بعلاج ثبور نمایند و از پیرزنان شنیده ام که لطوخ بطین راس در آب بسیار سرد یا اندک سرکه زر کرده نافعترین اشیا ست این مرض را

بواسیر رحم و تالیل و ثوث و مسامیر آن

گاهی در رحم بواسیر حادث شود و گاهی در ان ثولول مثل اعضای دیگر ظاهر شود و گاهی که در ان ثوث پیدا گردد مثل آنکه در ذکر افتد و این باسور بزرگتر باشد و ازان خون بسیار سیلان کند و گاهی بران بواسیر مثل مسمار عقب شقاق رحم و بعد اورام حملیه آن ظاهر گردد و بواسیر که در ظاهر خارج رحم باشد ازاله او ممکن ست و آنچه در عمق پیدا شود کمتر زائل شود و زنی که حیض او محتبس باشد از ظهور بواسیر در مقعد و ظاهر رحم او نفع یابد

سیم آنکه در ان امید کشادن حیض و بسته شدن آنست و بدان امان ست از امراض صعب که از احتباس حیض پیدا شود و حدوث بواسیر رحم از خلط سوداوی بود چنانچه در مقعد و معرفت آن بلمس توان کرد و بحاسه بصر نیز اگر فم فرج را بکشایند و در ان نظر کنند چیزی بلند باشند باسور مقعد معلوم شود و گاهی در بیرون آن در آید که مقابل فرج باشد ممکن بود و در هنگام جریان حیض که آن وقت امتلای باسور و احتباس خون در آنست باسور ممتلی و رنگ آن سرخ دیده شود و در وقت سکون و انفتاح باسور زرد رنگ و پژمرده نماید و از ان رطوبت مائل بسیاهی بشکل زردآب سیلان کند و حیض مکدر و ظاهر شود و گاهی خفقان غلبه کند و سوزش در دست و پا شود و با عرق سرد و دق و از این مرض بماند **علاج** تنقیه بدن از خلط سوداوی کنند مثلا اول رگ صافن یا مابض یا باسلیق زنند و ماءالجبن بنوشانند و بتحلیل و تنقیه از پیه بط و مرغابی هر واحد یکتوله موم سه توله روغن گل که از روغن خسته شفتالو ساخته باشند نه توله گداخته با ماميران چيني زردچوب سوخته مرداسنگ مغسول سفیده ارزیز هر واحد یکتوله آمیخته بکار برند و سائر تدبیر از فصد و مسهل سودا و غیر آن که در بواسیر مقعد مذکور شده بعمل آرند و اغذیه مرطبه مثل گوشت بره و بزغاله استعمال نمایند و اقلیمیای نقره و زردچوب و مرداسنگ سائیده سوده با موم و روغن تخم کتان مرهم ساخته ضماد کردن نافع و مالیدن روغن نرگس و سوسن نیز فائده میکند و دیگر محققات باسور که در بواسیر مقعد مفصل مذکور شد بعمل آرند و اگر کفایت نکند با آهن قطع نمایند و فرزجه از دم الاخوین و کندر مقشر و حب الآس برابر نیز نافع نوشته اند و اگر ثولول از خلط بلغمی باشد تنقیه آن بمطبوخ ترید و حب غاریقون علوی خان کنند و اگر از ماده سوداوی بود بمطبوخ افتیمون تریدی الیشان و حب لاجورد تنقیه نمایند و روغن خسته شفتالو بمالند و در طبیخ حلبه و کتان و اکلیل و بابونه بنشانند و استحمام بدین آب کنند **اقوال** مهره سوخته تسویه نمایند که حقنه تخم شمشم تلخ و زنجبیل و فتیله سوده آن و کذا فتیله ملوث بزباد و حمول آن در فرج برای بواسیر رحم مجرب من است و شرب قاقله کبار با آب سداب تر بستانی و فتیله شاخ سداب خشک کرده نرم سوده بروغن کوهان شتر و اکل گندنای پخته مطیب بروغن کنجد نافع و حمول با جوش کرده آن بروغن شمشم تلخ سوده هر واحد نافع بواسیر رحم است شیخ میفرماید که این بواسیر وقت انفتاح باکثر آن درد بشارت کنند پس واجب است که رحم و مهبل با ساعات گردانند و اگر این فائده نکند و بواسیر عریض و واسع نباشد از استعمال آهن بطریقی که در بواسیر مقعد استعمال میکنند چاره نباشد و این وقتیست که باسور خارج رحم باشد و چون قطع کنند زاج و شب و قلقطار و مانند آن بران گذارند و چون اراده این کنند زن را در خانه سرد داخل نمایند و قطع آن در آن کنند و پاهای او تا دو ساعت بسوی بالا مائل دارند و عانه و پشت و کنج ران از اسفنج یا پارچه مبلول در آب قابضات بر عانه سرد کرده لزوم نمایند پس اگر خون بند نشود بر عانه و پشته و قریب آن محاجم نهند و صوف در آب طبیخ قوابض که اندران اقاقیا و عصاره لحیة التیس و حضض و مانند آن داخل کرده باشند تر کرده بر دارند و در آبهای قابضه نشانند و اگر بواسیر عریض و واسع باشد بقطع آن متعرض نشوند و لیکن بران محققات قویه حابسه خون مثل پارچه مبلول بآب زرشک یا حماض استعمال کنند و بران حضض و اقاقیا و مانند آن پاشیده باشند و اطراف او بر بندند بر شکلی که حافظ چیزهای حمول باشد امر بجواب آن کنند و تدبیر نزف پردازند و پس آنکه رجع بیمار و اسالت خون باعتدال نمایند و از برای آنکه قوت ساقط نشود و منع نزف مفرط کنند و بهر نرمی آن زن را در آبیکه اندران ملینات مثل خطمی و بابونه و بزرکتان و حلبه و اکلیل الملک جوشانیده باشند بنشانند و بران از روغنها مثل روغن زنبق و سوسن و روغن اکلیل الملک استعمال کنند و زنی را که بواسیر باشد در طبیخ حلبه و ملینات مع روغن بنشانند و فرزجات مرتبه از زوفا و قنطوریون و راتینج بر دارند مجوسی گوید که علاج ثالیل و بواسیر عارض در فم رحم به تنقیه بدن از خلط سوداوی بمثل مطبوخ افتیمون و غاریقون و حب اسطوخودوس نمایند و از اغذیه مولد سودا اجتناب کنند و استعمال ادویه و تدبیر مسخن مرطب از اغذیه و غیره مثل لحوم بره و بزغاله نیک پخته و استعمال ادهان موافقه مثل روغن نرگس و سوسن نمایند بعده مرهم اقلیمیا که نسخه آن مذکور شد و غیر آن از ادویه و مراهم مجففه و تدخین بادویه مجففه مذکوره در علاج بواسیر مقعد استعمال کنند و اگر بدین تدبیر فائده نشود قطع با آهن و غیره بعمل آرند که این موافق تر است و استعمال ادویه محرقه در مثل این موضع جائز نیست زیرا که الم شدید آرد و طبقه فم رحم داخلی را محترق گرداند چنانکه گوید

فصد باسلیق کنند و بر کرگاه و حجامت بر زانو نمایند و تن او از ماده سودا پاک کنند و گاهی قرص کهربا و گاهی حب مقل دهند و مقل را در آب برگ گندنا پخته حل کرده حقنه کنند و ایضاً به روغن جوز و روغن گندنا و روغن زرد آلو که مقل در آن پخته باشند حقنه سازند و تقویت به روغن گندنا انیسته بگیرند آب گندنای خام مقداری که خواهند و چهارم حصه آن روغن کنجد آمیخته بآتش نرم بجوشانند تا آب بسوزد و روغن بماند و این روغن خوردن و طلا کردن و حقنه کردن صاحب باسور را نافع و مجرب است و این صفت روغن مقل است بگیرند مقل چندانکه خواهند و در شراب انگوری حل کرده به روغن بمقدار آن اندازند و بآتش نرم بجوشانند تا شراب برود و روغن بماند و اگر آن شراب شراب سویزی بود که باد در ساخته باشند بهتر بود خجندی گوید که تغذیه بلحم جوزه مرغ مع کشک جو و ماهی تازه رضراضی و زرده بیضه و اسفیدباجات و امثال و مزورات بآب و اشنه و مغز بادام و اشربه واسفاناخیه و مانند آن سازند و اشربه مذکوره در بواسیر مقعد بدهند و اسهال سودا بطبیخ افتیمون کنند و روغن بنفشه بسیار آشامند گوید که علاج تنقیه بدنست بمطبوخ افتیمون یا بحب ایارج و از اغذیه غلیظه مولد اخلاط غلیظه اجتناب نمایند و غذای محمود خورانند و به روغن سوسن یا روغن کتان و موم مرهم لول طلا سازند و بآب مطبوخ حلبه و بزرکتان و بابونه و اکلیل الملک بشویند و علاج بواسیر رحم گاهی بقطع از آهن یا بجزم از ابریشم مثل بواسیر مقعد میکنند و بعد و بران ادویه خشک نهند و بعد از آن بمرهم ملحمه علاج کنند و در علاج استظهار نمایند و صبر کنند تا هیچ باقی نماند و در ان بیخ مانده گردد و صلب شده ایذا دهد و محتاج بعلاج ثانی شود بعضی گویند که بعد قطع آن از بیخ تا هیچ باقی نماند گل ارمنی و کهربا و شیاف ماکو کوهی و سوخته بر آن بپاشند و یا با ابریشم محکم ببندند و رها کنند بعد از آن پارچه را به روغن بادام آلوده بر آن گذارند و بعده لعاب تخم کتان و روغن بادام و زعفران ضماد نمایند تا آنکه ساقط شود و بواسیر مقعد را نیز بدین طریق توان برید

رتق

و آن است که چیزی زائد از جسم عضلی یا غشائی صلب بر فم فرج یا ما بین فرج و فم رحم یا بر فم رحم پیدا میشود یا آنچه بر فم فرج بود در منع در آمدن قضیب کند و آنچه ما بین فرج و فم رحم بود منع دخول تمام نماید و آنچه بر فم رحم بود منع دخول منی کند لیکن مانع حمل و خروج حیض نگردد و شیخ گفته که آن از انواع عدم التحام بود و باشد که از اندمال قروح این مواضع گوشت زائد برویده و مجری را مسدود سازد و باشد که در اصل خلقت پیدا شده باشد و گاهی آن زن از مادر بیاید و آن شیخ گفته سبب فتق منفذ خون مطلقا نیاید و از آن اوجاع شدید و آفات عظیم عارض شود و گاهی بسبب تجمع خون احتباس تجمع بدن و اختناق الرحم و حرارت عزیزی زن سیاه شود و هلاک گردد و آنجا که منفذی باشد بسبب در آمدن قدری منی در رحم زن حامله گردد و از ضیق منفذ آن زن بسبب تنگی آن هلاک شود و علاج اگر ممکن بود دستکاری نمایند پس اگر سبب التحام بود در طول شق کنند بالکه کرانان نواحی را قطع میکنند و باصبعی عریض مخفی که مثل میل پهنان باشد و اگر سبب رویدن گوشت بود آن گوشت زائد را بمنقاره بگیرند و بمبضع ببرند و با الجمله بعد از قطع قالب مجوف سرب آلوده پیچیده بمرهم آلوده در آن گذارند تا از التحام و انضمام منع کنند بعد به شدن جرح قالب را موقوف دارند و طریق شق و قطع این عضو از مطولات مطلوب است

لحم زائد و طول بظر و ظهور چیزی مثل قضیب در فرج

چرا که بعضی زنان را گاهی نزدیک فم رحم گوشت زائد برویده و گاهی قدری که زنان را در دو جانب فرج پیدا شده آن را بظر گویند بزرگ شود و سخت گردد و گاهی چیزی مثل قضیب ظاهر گردد و چنانکه مانع جماع گردد و گاهی آن زن را بدین قدر فعل مجامعت با زنان دیگر حاصل شود و این زنان را بظراء گویند و قرنس گوشتی است که در فم رحم برویده و گاهی در تابستان دراز گردد و در زمستان کوتاه شود و اکثر عروض این در زنان غیر مختونه بود و جماعتی از اطباء مثل ارحیانس و جالینوس آنرا مشاهده نموده و اتباع قلس طبیب انکار آن کرده علاج معالجه قضیب و بظر عظیم قطع است بعد از آنکه آن بر قفا ستان بظر او ببرند و از عمق و از بیخ آنرا قطع کنند چه اگر بکلی بماند خون بسیار رود و قوت ساقط شود و اما علاج لحم زائد گاهی با دویه اکاله ممکن بود و گاهی از قطع چاره نبود و در این هنگام قائم مقام بواسیر و قرنس باشد و گاهی برشته محکم می بندند و دو سه روز میگذارند بعده قطع میکنند

وگاهی بچیان میگذارند تا متعفن شود پس قطع مینمایند تا سیلان خون کم شود

انغلاق رحم

که آنرا ارتتاق نیز گویند و آن انضمام فم رحم ست که گاهی از رتق و گاهی بسبب اورام حاره یا صلبه رحم عارض شود و علاجش علاج امراض مذکوره است ومقل و قطران و مر و میعه و قسط و عود اکثار و تبخیراً و حمولاً نافع انضمام و امتلاست و سویدی گوید که فرزجه روغن مرزنجوش و کذا روغن بید انجیر و موم زرد و کذا روغن سوسن سفید و کذا روغن نرگس و کذا افسنتین و مر و کذا روغن زعفران و کذا برگ انجره و کذا پیه ماکیان و علک البطم و خطمی بشراب یکساله پخته و جلوس در طبیخ کراث نبطی بنمک و کذا طبیخ قیصوم و شراب و حمول و حقنه آن و فرزجه و تبخیر زرنیخ و کذا اسعد و جلوس و حقنه حلبه و کذا خطمی و حقنه و فرزجه روغن ایرسا و فرزجه و شراب روغن جوز و شراب طلا و تخم انجره کوفته و تبخیر جوز بسیار و اسعد مفتح انضمام فم رحم ست

وسعت فم رحم و فرج

اکثر بسبب فرط رطوبت و کثرت زائیدن وسیع گردد و انطاکی گوید که سعت فم رحم بسبب استرخای عصب بود پس اگر بادی رطوبت باشد علاج آن نمایند والا بچیزی که مخصوص تضییق ست معالجه کنند و بهتر آنست که خاکستر گرم و استخوان ماکیان و زاج کیر پاچرک کوا بیسر شند و این از اسرار مکتومه است و قریب این جلوس در طبیخ بادنجان ست و کذا زهره بزغاله و کسی که در طبیخ مازو بنشیند و پارچه در آب او تر کرده مکرر خشک نماید و وقت حاجت بردارد نفع بلیغ نماید و از مضیقات پوست درخت ببول یک سیر کوفته در ده سیر آب تا دو شبانه روز تر کرده چندان بجوشانند که نصف آن بماند پس صاف نموده در شیشه پر کرده و در ایام حیض بعد از بول استنجا بدین آب کند که در تنگی فرج عجیب ست و اگر کونپل ببول نرسیده یک آثار در سایه خشک کرده بسایند و نبات همچند آن آمیخته هر روز صبح یک دام بخورد دو سه هفته نهایت چهل روز استعمال نماید نفع کلی بخشد و اگر گل کیوڑه را در ظرف چینی یا مرکا غذا افشانند و آنچه بخار مانند از آن برآید قدری از آن در فرج افشانند مجرب ست و اگر ببول با دوغ گاو سوده در فرج طلا کنند همین اثر دارد و گویند که خوردن چهال سرکچه بقدر دو سرخ در پان لغایت مضیق ست و ایضاً در پیوسی شیر اسپ یا ماده که اول بار بچه بزاید پارچه نیم کهنه تر کرده خشک نماید و قدری از آن پارچه شیاف ساخته بردارد و بعد تر شدن آن برآورده نزدیکی مرد کند چون بکر شود و اگر تخم تمر هندی کوفته بیخته اندکی در فرج افشانند ضیق تمام آرد و اگر پوست انار جوشانیده در آب آن جامه شسته نیم کهنه تا بست کرت تر کرده خشک نماید و قدری از آن جامه پیش از جماع فرزجه کند و چون تر گردد برآورده پیش شوهر رود نهایت تنگ کند و رطوبت ببرد و کذا پارچه در مشیره پهلی ببول تر کرده خشک نموده همین حکم دارد و کذا حمول بادنجان خشک کرده سائیده و اگر صدف سوده در سرکه ده بار اندر فرج بمالد تنگی آرد و اگر قطعه اسفنج را ببرد و لعاب بکیاس مثل بکر شود و اگر مغز تخم بلبلیه کف دریا سوده سائیده در فرج بمالد ضیق تمام آرد و اگر مازو و بلیله سیاه هریک دو دام در سه پاو شیر گاو بجوشانند تا تمام شیر جذب شود در سایه خشک نموده سائیده هموزن آن شکر آمیخته یک کف دست هر روز بخورد و در بست دیگر دو مثل باکره گردد و در خشکی تالیف حکیم بقا خان که مقوی رحم و مضیق و مطیب فرج ست آمله نیم دانگ مشک یکدانگ عود نیم درم قصاح از خر سعد قرنفل هریک یک درم سوده بکار برد و دیگر قدری سی در پهول شرابی که از پیلو ساخته باشند سائیده خشک کرده قدری در فرج قبل از جماع نهد لغایت بی نظیرست حتی که دخول دشوار شود و ایضاً گوند ڈهاک سنگ جراحت گل دهاوه گل سپاری مائین خرده کلان دانه الائچی خورد برگ مورد گل سرخ شب یمانی مازو آمله همه را باریک نموده قدری از آن بردارد و بعد دو گهڑی جماع مشغول شود ایضاً برای تنگی و ضیق واحبال نیز نافع مائین خورد و کلان مازو سبز خورد سمندر سوکهه گل دهاوه موچرس همه را کوفته بیخته قبل از جماع قدری استعمال کند و بعد پنج گهڑی مشغول شود فرزجه برای ضیق قبل لغایت نافع موچرس همه آکسیس کوند چنپا گل دهاوه هریک درم پهٹکری بریان تخم جامن فوفل برا سوخته پوست

تخم مرغ سوخته هر یک سه درم چهال کچنال چهال مولسری سنبل الطیب هر یک هفت درم باریک سائیده دو گهڑی پیش از جماع بر دارد ایضاً که ضیق تمام آرد و گویند که بهتر ازین دوائی نیست چنی گوند شش ماشه باریک بسایند و دو توله پهٹکری بریان سازند و در حالت بریان کردن چون آب بگدازد در آب آن گوند آمیزند و بعد سرد شدن باز بسایند و قدرے گل دهاوه سوده آمیخته در فرج نهند عجائب ست ایضاً سکت سه درم قرنفل یکدرم مشک یک قیراط سائیده در شراب دو درم گرم کرده آمیزند و خرقه کتان بدان آلوده بردارد ایضاً اقوی و انفع ازان اقاقیا عصاره لحیة التیس مازو سبب سوراخ پوست انار ترش عود هندی پوست تریج هر یک نیم درم جمله را سائیده بشراب سرشته بدستور بعمل آرد ایضاً گل سپاری مازو پوست مولسری مائین خورد پهلی ببول هموزن باریک سوده در صره بسته بردارد ایضاً پوست انار پوست بلیله پهٹکری بریان جوکوب نموده در یک سیر آب جوشانیده صاف نموده پارچه دران انداخته باز بجوشانند تا آنکه آب خشک شود پس همان پارچه بردارد و ایضاً جهر ماکها اقاقیا سنبل الطیب آ همه برابر سوده پارچه را در آب مطبوخ پوست انار تر نموده و ادویه آلوده بردارد ایضاً که در تنگ کردن فرج عجیب ست و بقول حکیم علی بهتر از همه دوا رانتج مازو سبز هر یک یکجزو خبث الحدید آمله هر یک ثلث جزو مرفشا پوست بلیله زرد و پوست بلیله آمله هر یک خمس جزو مروارید ناسفته عشر جزو همه را مثل غبار سائیده اندکے بعد از طهر در قبل برگیرد ایضاً که درین باب سریع الاثر ست عود هندی سعد کوفی راکهاس اقاقیا قرنفل مازو هر یک یک جزو مشک ترکی عنبر اشهب هر یک ربع جزو با شراب قابض یا آب برگ مورد سرشته استعمال کنند ایضاً شب یمانی مازو سبز سعد کوفی سنبل الطیب سک السک یک یکدرم قرنفل مشک ترکی هر یک نیم دانگ به پشم شیاف ساخته استعمال نمایند قطور بجهت تنگی فرج خوب ست پوست بیخ گوندنی پوست بیخ ببول باریک سوده در آب سنبل الطیب و مازو حل کرده در رحم قطور نمایند ایضاً مازو فوفل چهالیه خسته تمر هندی خوب سرمه سا نموده در آب حل کرده قطور نمایند و این دوا نیز نافع بوندی کچنال یکدرم پوست انار سوخته هر واحد پنج ماشه کهلی ببول خام خشک کرده چهار عدد مازو یکعدد باریک سائیده پارچه بیز نموده استعمال نمایند ایضاً مضیق پاه گیهرانی یکتوله در پاو آثار گلاب بر آتش نرم بپزند تا تمامی گلاب جذب شود بگیرند و با مازو مساوی کهرل کنند و یک نیم ماشه افیون افزایند و در گلاب سرشته شیاف بسازند کهرنی بندند و یکی چهار گهڑی قبل از جماع حمول نمایند بعده بر آورده هما نوقت پوٹلی سپوسل سپغول در گلاب تر کرده بردارند پس دور کرده مقاربت نمایند شیخ الرئیس ذخیره مینویسند که عود و سعد و مورد و آس و قرنفل راکهاس هر واحد یکدرم مشک یکدانگ همه را سائیده و موصوف در شراب تر کرده و بدان ادویه آلوده بردارند و ایضاً مازو خام و دو جزو فقاح اذخر یکجزو همه را باریک سائیده بپارچه سفت بیخته بپارچه مبلول بشراب آمیخته بردارند یکے بعد دیگری که این اعاده بکارت کند و ایضاً پوست صنوبر کوفته چهار جزو شب دو جزو سعد یکجزو در شراب سپاهی بجوشانند و خرقه کتان بران آغشته بردارند و باید که در ظرف سر بسته بدارند و ازان مکرر استعمال نمایند که این حیلے جید ست سویدی گوید که تخم عافص سرمه سا نموده فرزجه ساخته در فرج گذارند پنج آن باریک سوده بشراب کهنه قابض سرشته حمول کردن بالخاصیت در اعاده بکارت مجرب ست و جهت تخم زردانار ترش مثل غبار سائیده در شراب قابض یکساله سرشته خرقه کتان دران تر کنند و خشک ساخته بردارند و یا پوست رقیق که بر مغز جوز میباشد مثل غبار سوده بردارند و یا گل انگبیا باریک سوده در شراب کهنه قابض یکشبانه روز تر کرده فرزجه بردارند و در تنگ کردن رحم واسع و اعاده بکارت مجرب ست و حمول مازو سبز مثل غبار سوده سرکه در آب تر کرده و پارچه کتان کهنه بدان تر کرده خشک نموده و یکپیچ بخور داده و کذا سعد و هفت بلوط باریک سوده و در خرقه کتان کهنه صره و کذا دم الاخوین و مازو سبز سوده و کذا سنبل رومی و شب سوده بشراب قابض یکساله سرشته و کذا اقاقیا و سعد و سنبل مثل غبار سائیده و کذا زعفران و سک در شراب کهنه جوشانیده و خرقه کتان کهنه تر کرده خشک نموده و کذا استخوان سوخته و بادنجان خشک و مازو سبز جدا جدا باریک سوده با آب نبات خرنوب النبطی سرشته و جلوس در طبیخ آس و بلوط کوفته و کذا ساخته کوفته در شراب قابض یکساله جوشانیده و نیز حمول بدان و کذا اشنه کوفته در آب جوشانیده و در تنگ کردن رحم واسع و اعاده بکارت نافع ست

نتن رحم و فرج

شیخ میفرماید که تعفن رحم شعبه از باب قروح رحم ست و سبب آن عسر ولادت یا بالت جنین یا استعمال ادویه حریفه یا سیلان رطوبت حاد حریف یا تعفن خراجات بود وگاه قریب وگاه در عمق باشد و باچرک و بی چرک بود و حادث در عمق از خروج رطوبات مختلفه خالی نباشد و بیشتر مشابه ورد سے بود علاج اگر باچرک یا با رطوبت باشد علاج قرحه و سیلان رحم کنند والا ادویه مطیبه بکار برند و انطاکی گوید که بهتر از انکه بدبوی رحم را پیش تنقیه از مجربات اینست که مر و خزامی با آب نعناع و مورد سرشته بکر حمول نمایند وکذا عنبر و موم و گویند که شرب و حمول و حقنه رحم بلقا قبله یکبار سوده با آب سداب بستانی حل کرده و شرب و حمول نانخواه وکذا اخراما و حمول روغن خامیر و احد مطیب رائحه رحم و مزیل نتن انست و این فرزجه فرج را تنگ گرداند و خوشبو نماید مشک سنبل زعفران در شراب ریحانی آمیخته فرزجه سازند ایضاً که قبل را تنگ و گرم و خوشبو گرداند مشک عنبر عود هندی هر یک دو دانگ حلبه را سائیده در شراب صاف بجوشانند و صاف کرده به پشم آلوده بخود برگیرند مجرب ست ایضاً که همان نفع دارد زعفران سعد کوفی عود هندی قرنفل هر واحد یکدرم قاقله اذخر زرورد هر واحد پنج درم مازو سنبل هر یک عدد و بیخ اشنه دو دانگ مشک خالص یکدانگ آب منقی یکدرم کوفته بیخته بگلاب سرشته با پارچه ریشمی فرزجه سازند و لخلخه نیز مطیبه در مشیمات گذشت و اعظم آن ابرد برحم بپاید

برودت رحم و فرج

بقول انطاکی این مجامع ضرر دارد و قوت را اسقاط کند و منی را فاسد نماید پس اگر این منسوب بامتلا و خلط عام باشد تنقیه واجب بود والا بفرازج معطره اقتصار کنند و بهترین آن اینست که از خزامی و سنبل و کبابه و دارشیشعان بسازند شیخ گفته که سک و مشک و زعفران در شراب ریحانی جوشانیده و خرقه کتان در آن تر کرده بر دارد که فرج را گرم گرداند و مطیب نیز ست و کرده اند درین باب مجرب ست و جرجانی از شیخ آورده که ادرک کرده اند کوفته بیخته با قدری روغن زنبق بر دارند و این دوا بسیار بکار برند تا رحم را سخت گرم نکند و گویند که این آبزن فرج را گرم و نرم و تنگ گرداند عاقرقرحا عصاره لحیة التیس هر واحد یکدرم جوز السرو پنج درم حلبه را کوفته در شراب صرف بجوشانند و صاف کرده در ان نشینند و این ست شیاف سردی و تری فرج بهر و سیعه سائله بنابه بیدستر قسط حاد و شیر حب بلسان حب البان قسط تلخ سنبل الطیب مساوی صمغ را از شراب انگوری کنند حل کنند و ادویه کوفته بیخته بدان سرشته شیاف سازند و شب چند مرتبه بیش از انجا ست چهار ساعت بکار برند و این فرزجه مسخن قبل و رحم ست و ضیق تمام آرد و خوشبو سازد سعد سنبل الطیب قرنفل [illegible] زرورد و مشک هر یک [illegible] کلان جوز گلنار گل دهاوه موچرس سپر السیس [illegible] زرآوند [illegible] هر یک [illegible] کوفته بیخته در پارچه باریک [illegible] فرزجه نمایند سویدی میفرماید که شرب و حمول سلیخه وکذا کبابه وکذا اهال و فرزجه مشک در شراب یکساله حل کرده و پنبه بدان آلوده در تسخین رحم مجرب ست و حمول روغن بلسان و شرب آن یکمثقال و حمول سعد تنها و یا باریک سائیده در شراب بجوشانیده و پنبه بدان آلوده و ضماد آن در شراب سرشته و فرزجه جند بیدستر وکذا حلزون بری و سداب باریک سائیده بعسل آمیخته وکذا قطران وکذا حب بلسان وکذا سکبینج وکذا تریاق فاروق بعسل حل کرده وکذا اشنا با ناک که آن خرنوب ست وکذا مشر و دلیطوس بعسل حل کرده وکذا انفظ سیاه وکذا [illegible] بعسل حل کرده وکذا اقراص [illegible] کوفته در شراب یکساله جوشانیده [illegible] بدان [illegible] تر کرده و شرب و حمول [illegible] وکذا عود بلسان وکذا [illegible] فرج [illegible] و حمول [illegible] و فرزجه و حقنه روغن ناردین و فرزجه مرزنجوش و علیس و طبیخ آن هر واحد مسخن رحم و مزیل برودت آن ست

رجا

مرضی ست که مشابهت بحبل و استسقا دارد و شیخ الرئیس میفرماید که گاهی زن را احوال شبیه باحوال زنان حامله از احتباس حیض و تغیر رنگ و تیرگی

وسقوط اشتهاء و انضمام فم رحم عارض شود و گاه با صلابتی بود و گاه صلابت در جمیع رحم باشد و انتفاخ پستان و امتلاء آنها و گاهی ورم آنها عارض گردد و در شکم او حرکت مثل حرکت جنین محسوس شود و حجم مثل حجم آن گردد و از طرفی بطرفی برست و چپ منتقل شود و گاه تا چهار پنج سال این صورت باقی ماند و گاهی تا آخر عمر طول کشد و علاج نپذیرد و گاهی مثل استسقا و انتفاخ شکم آنرا عارض شود لیکن با صلابت نه طبلیت که آواز طبل دهد و گاهی درد زه عارض گردد و مع ذلک بچه نباشد بلکه سبب او تمدد و انتفاخ در عروق حیض بود و چیزی نزاید و گاهی قطعه لحم بصورتی که ضبط اقسام او نتوان کرد بزاید و گاهی ریح صرف خارج شود و گاهی فضول مجتمعه با خون بسیار که محتبس باشد بیرون آید و رجا از جمیع اقسام این علت آن قسم ثانی است که در ان زن قطعه لحم بصورتی نزاید و این قسم بعینه مسمی بمولی است و عبرانی ان را مولی نگویند و در فارسی بار ور و علین نامند و تولد این قطعه لحم را دو سبب است یکی کثرت مواد که بسوی رحم ریزد و مع شدت حرارت دوم جماع که در ان رحم بر منی زن فقط مشتمل گردد و نفخه او دیابد و نمو گیرد و بسبب فقدان قوت فاعله منی مرد پیدا نشود یا صورت ناقص الخلقت پیدا گردد و از علامات ممیزه میان این اصناف رجا و میان حمل حقیقی آنست که این شئ وقتی متحرک شود و بعد از ان حرکت نکند و صلابت شکم با وی شدیدتر از صلابت شکم حامله بولد حقیقی باشد و دست و پای او بسیار متورم باد وقت بلوغ و علامات ممیزه میان اصناف دیگر مذکوره و میان رجا آنست که رجا و علم جنین باشد و حجم بعضو در رحم احساس شود و بیشتر در رجا آنچه درد ورم حسم از اعراض قولنج عارض شود پیدا آید پس درد شدید حادث گردد و با وجود آنکه همراه رجا چیزی از اعراض قولنج بیشتر باشد دفع قولنج رجائی تمری و شهریاران و مانند آن نفع بخشد و این درد را ساکن کند و مع ذلک اخراج رجا نماید و صاحب کامل گوید که علت معروف برجا آن ورم صلب متحجر است که در فم رحم و یا در همه رحم عارض شود و بدان سبب رحم صلب و متحجر گردد و استدلال برین علت بعد وضع نحافت بدن و زشتی رنگ و غیره کرده میشود حتی که در ابتدا گمان شود که صاحب این مرض حامله است و چون زمانی بران طول کشد توهم شود که آنرا استسقاست و فرق درین علت و در استسقا بسیادت و صلابتی که درین باشد و بعلامتیکه در انواع استسقا ظاهر شود و درین علت چیزی از ان ظاهر نگردد و انکه با آنکه این علت چون طول کشد صاحب او باستسقا انجامد و آن علتی که آنرا قسب گویند آن انضمام شدید رحم است مع صلابت و این از ورم حار معروف به فلغمونی عارض شود و چون نزدیک فم رحم از خارج هنگام تحلل لطیف او و بقایای غلیظ او حادث شود پس صلب و متحجر گردد و استدلال برین علت بتقدم ورم حار و بظهور صلابت فم رحم و انضمام آن بلمس کرده میشود و خجندی گوید که رجا بحکیم نزد اطبا مشهور است از باب رجا بید جود آنرا قسب نیز گویند و آن انضمام شدید فم رحم مع صلابت است و آنرا علین گویند و بفارسی بار ور و گوی حمل کاذب است بعض محققین گفته اند که رجا بمجای حمله است بهر آنکه این مرض را بطوریکه شیخ الرئیس نقل آن کرده در یونانی مولی گویند و مولی رجاست و آن قطعه لحم است که در رحم متولد شود و حرارت غریبه آنرا منعقد سازد و چنانچه ابن قف مسیحی در شرح کلیات قانون گفته و این مناقشه است و حق آنست که هر دو معنی صحیح است بهر آنکه هر دو از لوازم این مرض است و آنرا بالفارسی بار ور و علین گویند و اسباب او متعدد است قسمی ازین آنست که سببش تولد قطعه لحم باشد و قسم دیگر آنست که سببش ریاح غلیظ بود و قسم دیگر آنکه سببش ورم صلب در فم رحم باشد و این مسمی بقسب است و ابو سهل گوید که علامت مسمی برجا آنست که در ان بسبب لزوم اعراض حمل گمان شود که زن حامله است و آن حامله نباشد لیکن ریح غلیظ بود که میان طبقات رحم محتبس شود و یا رطوبات غلیظ باشد و جرجانی گوید که اسباب این مرض سه نوع است یکی آنکه سده در رگهای رحم تولد کند و بدان حیض بند گردد دوم آنکه ریح غلیظ در رحم افتد سوم آنکه منی زن در رحم ریخته شود و از خون مدد یابد و قوت مصوره که در منی مردان است نباشد تا آنرا صورتی دهد و چیزی چون گوشت تولد کند و ابن الیاس گوید که سببش انصباب مواد ردیه بسوی رحم است مع شدت حرارت مزاج یا شدت حرارت رحم و آن یا ورم صلب بود و یا ریاح غلیظ و فرق در ان و در حمل حقیقی نفخ و وقت حرکت جنین است و صلابت شکم و سوء هضم و تواتر نفخ شکم و گاهی متشابه باستسقای طبلی گردد و فرق آن بصلابت و عبادت و سوء خلق و خبث النفس توان کرد و ابو منصور گوید

[illegible]

که سبب حدوث رجا تولد ورم صلب ست پس در صفاقات رحم ریاح بارد غلیظ جمع شود و در انجا محتقن گردد و اگر مبادرت بعلاج نکنند مؤدی باستسقا شود و درین علت جمیع اعراض حمل عارض شود و مگر حرکت که درینجا حرکت مثل حرکت جنین نباشد و چون حرکت دهند از موضعی بموضع دیگر حرکت کند و چون نه ماه بگذرد و از ان رطوبات و ریاح غلیظ خارج شود و گاهی زن بجهد و شدت قطعهٔ لحم که آنرا صورتی نباشد برآید و ازین مرض خلاص یابد و سید هاشم می نویسد که رجا دو نوع ست یکی حقیقی و دوم آنست که دران مشابهت بحمل از وضع جسم لحمی که در رحم متولد شود و حرکت جنین و مانند آن شدید باشد و دوم غیر حقیقی و وی آنست که این مشابهت دران قلیل بود و مختص بهیئت الحشا از انتفاخ شکم و تغیر رنگ و غیر آن باشد و در شکم حرکت مثل حرکت جنین نبود و در رحم جسم لحمی نباشد تا برآید بلکه دران جسم ریحی باشد که حرکت بغیر حرکت جنین کند و نفیس گفته شنیده ام که زنی اندرین مرض جنینی بصورت سنگ پشت بزاد و چند ساعت حرکت همیکرد و دیگری بصورت خرو که هر دو بازو داشت زائیده و مؤلف **اقتباس** مشاهده کرده که زنی نورباف بچه بصورت بوزنه زائیده بود و کذا قال ارسطاطالیس و کنیزی بصورت فیل زائیده کذا قال فولس و ایضا فولس بصورت سگ و ابوماهر بصورت خنزیر و جالینوس بصورت بز و گربه دیده و در قریه قریب رامپور حرسها الله عن الشرور زنی چهار مار زائیده بود بالجمله سختی شکم زیاده تر از شکم حامله و ورم و سستی و پا مثل صاحب سوء القنیه و گرفتن آروغ و سوء هضم و قراقر و احساس حرکت او بیش از حرکت جنین از علامات خاصهٔ این مرض ست و وقت حرکت پسر بعد از سه ماه و دختر بعد از چهار ماه بود و سبب این مرض یا کثرت انصباب مواد بود و یا اشتمال رحم بر منی زن تنها و یا ورم صلب رحم بسبب احتباس حیض و یا ریاح غلیظ محتقن در طبقات رحم طریق تشخیص این اسباب اگر در رحم صلابت محسوس شود و پیش از ان اعراض ورم حار رحم از صداع و الم و تپ و غیر آن بوده باشد سببش ورم صلب باشد و اگر در نواحی رحم حرارت معلوم شود و پیش از حدوث رجا سوء مزاج حار در رحم واقع شده باشد سببش انصباب مواد بر رحم بود و اگر با انتفاخ و تمدد و علامات استسقای طبلی بود سببش ریاح غلیظ باشد و اگر هیچ یک ازین علامات مدرک نگردد سببش جماع و اشتمال رحم بر منی زن باشد علاج بعد از نضج منضج بلغم از مسهل آن و حب ایارج تنقیه کنند و معاجین گرم کاسر ریاح استعمال نمایند و تریاق اربعه با مدرات مثل طبیخ ترمس و ابهل و مشکطرامشیع و غیر آن که اخراج جنین میت نماید مفید بود و یا مشکطرامشیع بادیان پرسیاوشان هر یک چهار ماشه تخم خربزه [illegible] تخم کاسنی هر یک شش ماشه جوشانیده شهد خالص یکنیم توله داخل کرده بنوشند و گاهی خارخسک فوه الصبغ هر یک چهار ماشه عوض بادیان و تخم کاسنی و بجای شهد شربت بزوری دو توله کرده میشود و استعمال دیگر مدرات حیض از مشروبات و حمولات و محللات ریح از کمادات معمول از خاکستر و ریگ گرم کرده و ضمادات مرتب از زیره و صعتر و قردمانا و بابونه و حبه و شیر آب کرفس و مروخات مثل روغن یاسمین و خیری و سداب از جمله تدابیر این مرض ست و اگر سببش صلابت رحم باشد معالجه آن با اشیای ملینه بعده بمحلله از آنچه در علاج ورم صلب رحم گذشت باید کرد و اگر سببش انصباب مواد حار و امتلای دموی بود فصد باسلیق و صافن کنند و بعد زوال حرارت بدستور نضج ماده و تنقیه مکرر نموده معاجین و ادویه مذکوره بعمل آرند و اگر سببش ریح غلیظ باشد شربت بزوری ماء الاصول و هند و ضماد و معجون و حقنه و شافه کاسر ریاح استعمال نمایند و آنچه در علاج استسقای طبلی و قولنج ریحی و نفخ رحم مذکور شد بکار برند و اگر سببش جماع باشد هر چه برای اخراج مشیمه و جنین گفته آمد بکار برند و ذکر بعض ادویه نافع مرض رجا اگر دو درم ابهل با یک قدح آب یکهفته زن بنوشد جنین رجا را ساقط نماید و اگر آب ابهل قرص مر بجوشانده و همین نفع دارد و طبیخ ابهل یا طبیخ سداب یا طبیخ حلبه نیز مفید ست و شب یمانی بر سفال نهاده بر آتش گذارند و در حین جوش آن زرنیخ باریک ساخته بپاشند و بهم آمیخته فرود آرند و بمقدار طول خنصر و باریک تر از ان شیاف ساخته یکی از ان در رحم بدارند بطوریکه سه حصه شافه در رحم بود و یک حصهٔ آن بیرون و تا سه روز نهاده دارند و از الم و وجع خوف نکنند که روز سوم آنچه در رحم ست بالکل برآید

مجرب ست این حب نافع رجا ست قنطوریون ماهی زهره هر یک حصه افسنتین هر یک دو دانگ غاریقون ایارج فیقرا هر یک چهار دانگ تربد سفید یکدرم شحم حنظل سقمونیاے مشوی هر یک سه درم حب سازند و باقی ادویه در اقوال بیاید اقوال اکابر مصنف اقتباس می نویسد که بنا بر حصول نضج و تحلیل مواد رجی غلیظ این ماء الاصول دهند پوست بیخ بادیان پوست بیخ کاسنی هر یک نه ماشه بیخ کرفس بیخ کبر بیخ اذخر بیخ مهک مقشر هر یک هفت ماشه انیسون قنطوریون دقیق صعتر هر یک سه ماشه فوه و شکاعی اشقیج هر از اسفند تخم خربزه تخم قرطم مصطکی سنبل الطیب هر یک [illegible] ماشه مویز منقی سه توله انجیر زرد ده عدد در عرق خار خسک و جوانسه و ابریشم هر یک یک آثار شب خیسانیده صبح گلقند ده اوقیه اضافه نموده بجوشانند که سوم حصه بماند مالیده صاف نموده هر روز نه توله با نه ماشه روغن بید انجیر مرکب تا پانزده روز بنوشانند و غذا شوربای فرخ با نان روده دهند بعده تنقیه نمایند با یارج حباته کبار مانند ایارج جالینوس و روفس و لوغاذیا و ارکاغانیس و حب سکبینج و منتن و حب ایارج علوی خان و بعد حصول تنقیه تریاق اربعه و دواء الکرکم کبیر همراه مطبوخ ترمس و ابهل و شکاعی اشقیج و خارخسک و حب النیل سفید و قوه الصباغین و کاکنج هر یک نه ماشه و شربت بزوری حار چهار توله تا دو هفته دهند و نواب علوی خان در عشره کامله تجربه فرموده اند که یکدرم خاکستر بازوے مرغ سلیمانی با نه توله عرق جوانسه مخرج رجا و جنین مرده و زنده در یکساعت ست و مجرب الاثر ست که اصلا تخلف نمیکند و اکثر بتجربه رسیده و تخم جنین قرص با آب ابهل و باقی تدابیر احتباس حیض درینجا بعمل آرند و سفوف پوست خیارشنبر دو درم با مطبوخ پوست خیارشنبر که در احتباس طمث نوشته شد باضافه شربت الٰهی چهار توله که در قرابادین مسطور ست تبرید سفید میشود و غذا شوربای مرغ سلیمانی با نان روده یا خشکا ردگاهے استعمال سفوف استخوان بازوی مرغ سلیمانی سه ماشه با مطبوخ مذکور صبح و با مطبوخ شکاعی اشقیج وقت شام تا یکهفته نفع بخشیده مسیحی گوید باید که توقف در علاج او کنند تا آنکه وقت حرکت جنین برسد پس اگر حرکت نکند وقت او فوت شود بالضرور بدانند که درینجا جنین نیست پس معالجه نمایند بنوشانیدن ماء البزور و روغن بید انجیر و شیافات مرتب از سداب و پودینه و ابهل بردارند و حب منتن بخورانند شیخ میفرماید که تدبیر درین مرض قلت حرکت و ترک ریاضت و خواب بر پشت مقبل با سفل و منع مواد از جانب اسفل ست و اگر احتیاج بفصد و اسهال وقی باشد بعمل آرند و معالجه سائر آن بعلاج اورام صلبه و ضمادات [illegible] باید کرد و پس گاهی بعد از ان ساقط شود و گاهے ماده فاعل رجا تحلیل یابد و گاهے آنرا اسقاط نماید و بیشتر درین کار خوردن لوغاذیا کفایت کند و روغن کلکلانج درین سخت سود مند ست عباس گوید که هرگاه علت معروف برجا و علت معروف بلقب از صلابت عارض رحم و ضم آن بود در علاج آن احتیاج باد ویه محلله ملینه باشد مثل ادویه که در صلابت رحم ذکر کردیم پس اگر با این علت سیلان خون عارض شود معالجه باشیای قاطع خون که گفتیم باید کرد و قومی ذکر کرده که رجا لحم ست که در طبقات رحم پیدا شود و ایشان ذکر معاینه کرده اند که زن اسقاط قطعه لحم کرد چنانکه جنین ساقط میشود و چون دانند که این همچنانست معالجه صاحب او باشیاے که مخرج جنین میت باشد باید کرد و حمول تا بیکه دران ترمس و ابهل وغیره جوشانیده باشند آنرا بدهند و اما علت معروف بلقب از فلغمونی افتد چنانچه سابق مذکور شد ایلاقی گوید که حب منتن و حب سکبینج شربات متوالیه خورانند و ایارج لوغاذیا آنرا نافع ست و ماء الاصول بروغن بید انجیر و حمول تا و تریاق اربعه و دواء الکرکم سود دارد و ضمادات و نطولات ملینه محلله استعمال کنند و علاج احتباس حیض علاج این مرض ست و غذا نخود آب بدار چینی دهند ابن الیاس گوید که صبح ماء الاصول بست درم بیاشامند و یا جلاب از بادیان و تخم کاسنی و تخم کشوث و انیسون هر واحد سه درم و از شکر سفید ده درم بنوشند و غذا مزوره زیرباج و گوشت ماکیان و تیهو و کبک خورند و یا این دوا بدهند که صاحب این علت را نافع ست تخم کرفس زیره و رسم که یکشبانه روز تر کرده بریان نموده هر واحد ده درم نانخواه زنجبیل هر واحد چهار درم شکر همچند جمله کوفته بیخته شربتی دو درم ابن نوح گوید که منتظر بوقت حرکت جنین کنند پس اگر دران وقت حرکت نکند معالجه آن باشیای محلله نافع لعسر ولادت و اخراج مشیمه مثل [illegible] مرکب نمایند و این دوا بدهند مرقومه

وجاوشیر ساوی یا آب کرفس و بادیان افشرده بخورانند و حب منتن همراه دهند که بدین خلاص او بسرعت شود و زن شکوفه کرنب و تخم آن دو درم وسداب و پودینه بردارد و مرهم قیفیه بالقیطران طلا کرده مجامعت با آن نماید و نوشیدن آبیکه دران کنجد تر کرده باشند نافع بود و با زراوند مدحرج وابهل و حب الرشاد سائیده سفوف یا مرکب بخورانند و زن قنطوریون دقیق حمول کند و یا فلفل یا آب مطبوخ لوبیا بنوشد و لوبیا بخورد و آئین شیاف مر جا و عسر ولادت و اخراج جنین زنده و مرده مفید ست مر و جاوشیر و زراوند ساوی برابر بزهره گاو سرشته شیاف سازند و خود دران کیل دارو با عسل نیز نافع ده. انچه در باب عسر ولادت بیاید معالجه نمایند سبب دیگر گوید که مبادرت بعلاج این مرض کنند تا باستسقا نانجامد و درین نهایت احتراز حمل مباشد لیکن با وسے حرکت جنین نبود بلکه گاہے از جائی بجائی دیگر وقت غمز شدید منتقل گردد پس اگر وقت حرکت جنین تنها و ذکر مبادرت باستفراغ بهلیلج از ایارج یا حب منتن کنند و بعد استفراغ اصلاح مزاج باد و به محلله و منضج اخلاط غلیظه مثل جوارش [illegible] بکار برند نمایند و اگر بدین غرض حاصل نشود معجون دحمرثا با آب نخود هم استعمال کنند و [illegible] بسیار حقنه گرم سازند و روغن قسط [illegible] بالند و اگر ازین هم مرض زائل نشود قرص مر با آب مطبوخ ابهل یا دواء الکرکم یا تریاق اربعه بر روغن بید انجیر یا آب مطبوخ نخود استعمال نمایند و غذا اسفیدباج گوشت [illegible] و گوشت بریان و کبوتر بچه مطنجن بدهند حفظ گوید که شربت [illegible] سفوف [illegible] استعمال کنند

کثرت اسقاط

و آن آنست که زن حامله شود لیکن حمل او ساقط گردد و آنرا نگاه نتوانند داشت و اسباب او پنج نوع ست اول عوارض خارجی ان یا تناول ادویه حاده یا فرزجه یا مسهله یا مقیئه یا مدره بود و یا حرکتی قوی چون ضربه و سقطه و ریاضت مفرط و جستن سخت و خصوصاً بسوے خدمت و قی و عطسه قوی و سرفه شدید و آواز بلند کردن و چیزی گران برداشتن و یا فرط برودت یا حرارت هوا و طول مقام در حمام و غسل فرج رحم و شم بوی ماکولات و سیلان طمث بخور دخان و نیافتن آن دوم آلام نفسانی مثل غضب شدید و خوف ناگاه و حزن عظیم و فرح شدید و غم سوم آلام بدنی از اوجاع و امراض حامله مثل تبهای گرم و لرزه و انواع اسهال صفراوی و بلغمی خصوصاً تب و زحیر و لاغری زن و یا فرط خلو او از گرسنگی شدید و استفراغ خلط یا خون بسیار بدوا یا فصد یا از خود و از سیلان حیض بسیار و هر قدر که بچه کلان تر باشد ضرر او بیشتر بود و یا امتلای شدید یا تخمه بسیار مفسد غذای بچه یا فساد در راه غذا بسوی آن و یا کثرت جماع خصوصاً بعد ماه هفتم چهارم فساد حال جنین مثل موت او بسببی از اسباب مرگ آن خصوصاً وقت جریان زرداب ازان و لذع رحم و اذیت او ازان و یا مثل ضعف و مرض او و یا بسبب انخراق یا استرخای اغشیه محیط او و انصباب رطوبت موذی رحم و مزلق بچه ازان پنجم آفات و امراض رحم مثل کشادگی فم رحم و قلت انضمام آن یا کثرت انصباب رطوبات مزلقه در رحم یا در افواه عروق و یا سوء مزاج رحم از حرارت محرق یا برودت مجمد یا یبوست و قلت غذای جنین و یا کثرت ریح در رحم و یا ورم و صلابت و سرطان و قروح رحم و سائر امراض آن بالجمله اکثر سبب این مرض رطوبت رحم یا ریح غلیظ میباشد و گویند که گاهی احتباس حیض که لازم حمل ست باسقاط می انجامد اگر خون بسیار جمع شود و جنین کمتر غذا کند پس آن خون اتلاف جنین نماید و بقول قرشی زن معتدل البدن که در ماه دوم یا سوم او را اسقاط شود پس رحم او مملو از رطوبت مخاطی باشد که بضبط بچه قادر نبود و شیخ میفرماید که اکثر اسقاط حادث در ماه دوم و سوم از ریح بود و از رطوبات ممتلی در فوهات عروق رحم که نقر نامند و ازان عروق مشیمه منتسج باشد و گاهی بسبب سوء مزاج حار خفیف یا بارد بچه بود و ایضاً آنچه در اول امر ساقط گردد قت منی در اصل بود و در ماه ششم و ما بعد او از رطوبات مزلق جنین بود و قرشی گفته که این اکثر از ریح بود و این قول صحیح ست و اما بعد مدت معلومه اکثر اسقاط از ضعف موذی بود و گویند که زن بسیار لاغر چون حامله شود قبل از فربه شدن اسقاط کند و در بلاد و فصول بارد بسیار اسقاط کثرت نماید و کذا عسر ولادت و کذا موت زنان حامله و در بلاد جنوبی اسقاط بسیار شود و کذا در هواے جنوبی و در شمالی کم شود مگر آنکه سردی سخت موذی جنین باشد و چون زمستان جنوبی گرم باشد

در ربع شمالی مهر که باران اندک بود و آید زنان حامله که هنگام ربیع بزایند بادنی سبب اسقاط کنند و بچه ضعیف بزایند و اوجاع عارضه هنگام اسقاط شدید تر از اوجاع عارضه وقت ولادت باشد بهر آنکه زادن طبیعی ست و اسقاط امر غیر طبیعی و علامت اسقاط بنفسه آنست که پستانها بسبب اکتناز لاغر شدن گیرد و هرکدام از هر دو پستان که بعد اکتناز لاغر شود و حمل توام باشد بچه همان جانب ساقط شود دیگر از آن پشت [illegible] خاصره بسیار الم طمث نیز نشان اسقاط است و افراط در رسیدن شیر تو است آن حتی که پستان لاغر شود [illegible] ست بآنکه بچه ضعیف ست و در بعضی سقوط [illegible] اوجاع در رحم و چون در تب چهره و چشم بسیار سرخ یا زرد شود و لرزه یا گرانی در سر پدید آید و ماندگی غلبه کند [illegible] بمتوافق بودن اسباب اسقاط کند و اول حیض آید پس اسقاط شود و [illegible] اسباب تقویه اسقاط چون توافق نماید بران [illegible] اسباب اسقاط و احوال عوارض خارجی و آلام نفسانی دریافت نمایند پس هرکدام از آن که یافته شود بسببش همان باشد [illegible] الاحوال آلام و امراض بدنی و رحم معلوم کنند پس هر مرضی که باشد بسببش همان مرض بود و ایضاً اگر سیلان رطوبت از رحم و تشنج یا بکثرت آب بهر تحمل [illegible] بود بسببش کثرت رطوبت رحم باشد و اگر تمدد بغیر ثقل و یا اشتعال و ابتدا تناول منفخات و قراقر و نفخ و سوء هضم و استفراغ عارضه در اسقاط تحصیل از کبر جنین بود بسببش ریح باشد و اگر تقدم کثرت امراض حاده و بسیار استفراغات و جریان حیض در روز شیر در ابتدای حمل و عدم حرکت یا ضعف حرکت جنین بود بسببش فساد حال جنین و ضعف آن باشد و اگر سوای نحافت بدن هیچ مرضی محسوس نگردد بسببش هزال زنان باشد و اگر علامات موت جنین که در علاج اخراج جنین بیست خواهد آمد یافته شود بسببش موت جنین باشد علاج اگر بسبب عوارض خارجی باشد باید که از آن احتراز کنند و اگر از اسباب بدنی بود بازاله آن کوشند بتدبیر های موافقه مثلاً اگر بسبب رطوبت باشد قبل از حمل عادت [illegible] کنند و بعد [illegible] از مسهل بلغم و حب ایارج نمایند و در امساک حار و معاجین گرم بخور بند و خوردن گلقند با مصطکی و عود [illegible] در استعمال ماء الاصول و شربت بزوری و حقنه منقی رحم و مجفف رطوبات نیز نافع است و از شوربا و فواکه و حمام [illegible] پرهیز کنند و اگر بسبب ریاح باشد جوارش کمونی و مانند آن که در علاج نفخه رحم گذشت بکار برند و فتح و عاقرقرحا و کرکم را با روغن سوسن و زنبق بالش نمایند و حقنه بادکش کنند و بعد از نضج تنقیه از مسهل بلغم سازند و هر چه محلل ریاح باشد و آنچه سوء مزاج بارد رحم را نافع بود مثل فتح معاجین حاره و غیره [illegible] و اطلیه و مروخات گرم مفید باشد و اگر بسبب حبس حیض باشد علاجش بعلاج احتباس طمث نمایند و اگر بسبب لاغری باشد باید که بعد از غذا اطعام نمایند هریسه و روغن گاو و شکر و شوربا چوچه مرغ فربه خورند و اگر سببی دیگر باشد ازاله آن مع رعایت فصل و مزاج نمایند بتعلیم این جمله علاج که [illegible] و مسهل وغیره گفته شد قبل از حمل بعمل آرند تا بعد از آنکه زن حامله گردد بچه بسلامت برآید و بعد از حمل تدبیری که برای حفظ جنین مسطور خواهد شد بکار برند و اگر احیاناً خون حیض جاری شود و دیگر اعراض اسقاط ظاهر گردد ادویه حابس حیض که در علاج کثرت طمث گذشت بکار برند و اگر خون زیاده آید و عوارض اسقاط مثل درد کمر وغیره شدت کند درین هنگام اصلاً بحبس آن نپردازند که دران خوف ضرر کثیر ست بلکه مدرات حیض بعمل آرند تا خون بتمامه خارج گردد پس هرگاه اسقاط شود وضع باید که گره بانس پنج عدد فلوس هفت عدد پوست اخروٹ دو توله ڈوڈه کپاس دو توله پوست پھلی املتاس یکنیم توله در [illegible] آثار آب بجوشانند هرگاه سوم حصه بسوزد آب آنرا بصبح نهار و آب نوشانیده باشند و بعضی زنان پوست چوب نوزده گلتھی و گل نرمه و بیخ [illegible] جوشانیده آنرا میکنند و در روز چهارم گلتھی و دو اب جوشانیده آب آنرا بدهند و دال آنرا که باقی مانده است وقت شام دهند و در روز پنجم نان موٹھ بقدر یکدو دام بخوردن دهند و بجای آب عرق بادیان و عرق عنب الثعلب یا عرق گاوزبان بنوشانند و بعد از چند روز نان گندم با دال موٹھ خورانند و از زر و لیست [illegible] اندک اندک روغن زرد شروع نمایند و چهل روز پرهیز از همه چیز دارند و از اشیاء بارده و حرکات متعبه نیز پرهیز واجب ست و گاهی بعد اسقاط برای ادرار رطوبات باقیه تخم شبت تخم کرفس تخم خربزه تخم خیارین کوفته هر یک شش ماشه ابهل مشکطرا مشیع هر یک دو ماشه گره بانس کاکنج هر یک چهار ماشه در نیم آثار آب جوشانیده گلقند دو توله داخل کرده داده میشود و اگر بعد اسقاط خون بند نشود بادویه که در علاج کثرت طمث مذکور شد علاج نمایند و اگر بعد اسقاط ورم

زیر ناف محسوس گردد و بسبب آنکه بعد از اسقاط اکثر ورم در رحم میشود و غذا موقوف داشته هنگام بیقراری اشتها آب گوشت بی روغن یا آب موٹهه دهند و بجای آب عرق مکوه و برگ شبت و برگ عنب الثعلب سبز پخته بر روغن گل ضماد زیر ناف سازند و اگر تپ و ورم رحم عارض شود و دندان هم بند گردد فصد باسلیق کنند و عناب پنجدانه گل بنفشه پنج ماشه بهدانه سه ماشه جوشانیده شربت بنفشه دو توله خاکشی چهار ماشه رسانیده و بجای آب عرق مکوه و اگر تپ و جوش دهن و تشنج چهره ظاهر شود خمیره گاوزبان هفت ماشه شیره تخم کاسنی شش ماشه شیره عناب پنج دانه شربت نیلوفر دو توله خاکشی چهار ماشه بدهند **ذکر ادویه مفرده و مرکبه** که جنین را از اسقاط نگاه دارد تعلیق اکتمکت در جلد خروف بر عانه حامله و کذا تعلیق مرجان بر حامله و کذا زبد البحر و خوردن لباب که گل او سفید باشد بهر واحد در حفظ ولد از سقوط مجربست و تعلیق کهربا سه مثقال بر حامله و کذا افرفیون و کذا یاقوت و کذا خیری شبیه با استخوان که در قلب نرگاو یافته شود و کذا سنگ آسیا بقدر جوزه و کذا در فنج در طول او سوراخ کرده در رشته رسانیده حامله در ران انداخته و کذا اضلاع الضفدع و ادمان اکل سپنج و فرزجه کتیلا نیم درم مثل غبار سوده بزیت خوشبو سرشته و جالوس در طبیخ آس خوردن صبح با دام بهر واحد منع سحیر از سقوط میکند **آبزن** نافع از اسقاط حمل صندل سفید نیم کوفته برگ نیلوفر تخم مورد اقاقیا هر یک سه درم گلنار چهار درم گل سرخ ده درم **ایضاً** قوی تر ازین و معین بر حمل گل سرخ هفت درم گلنار کزمازج هر یک پنج درم برگ مورد خشک چهار درم شب یمانی پوست انار مازو هر یک سه درم در آب بقدر حاجت بجوشانند تا نصف بماند در ظرفی ریخته نشانند **جوارش** که در منع سقوط جنین و دفع ریاح رحم مجربست بسد یکدرم دارچینی دو درم ابریشم مقرض دانه هیل زعفران قرنفل هر واحد یکدرم جند بیدستر یکنیم درم در جوارشی که در قول ابن الیاس خواهد آمد اضافه کرده حامله را استعمال کنانند **ایضاً جوارش** بجهت دفع ریاح و سقوط اشتها و منع اسقاط از سیلان حیض و رطوبات باطنیه که بسبب ضعف معده کثرت آن میشود نافع ست مروارید ناسفته چهار ماشه عود غرقی مصطکی عود صلیب زرنباد قاقله صغار بیخ انجبار حب الآس هر واحد یکنیم درم گل سرخ یکنیم توله لودهه خشک ابریشم مقرض ورق نقره هر یک یکدرم مازو سفید سوراخ آمله منقی هر یک سه درم با سکنجبین ساده یکوزن شیره گلقند دو وزن بطریق مقرر معجون سازند **معجون** بجهت زنان حامله که عادت اسقاط داشته باشند هموار معمولست و اعانت بر حمل هم مینماید برادۀ عاج فوفل شاخ گوزن سوخته گلنار ابریشم مقرض هر یک یکمثقال مروارید ناسفته مرجان بسد یشب سفید گل سرخ گل ارمنی کشنیز خشک عود هندی مصطکی زرنباد کبابه چینی هر یک دو مثقال کوفته بیخته بشهد خالص و شیره آمله مربی هر یک سی مثقال سرشته معجون سازند و اگر یافته نباشد کافور قیصوری بقدر حاجت آمیزند و حامله را از شروع ماه دوم هر روز یکمثقال بخورانند بحفظ الهی از اسقاط امین باشد و معجون حافظ الجنین علوی خان نیز درین باب مجربست و دواء المسک که اطبا آنرا ممسک الحمل گویند و شربت سیب و حلوای سپاری پاک هم نافع و اگر جنین از کثرت حرکت زن متحرک گردد و خوف سقوط آن باشد کندر دو درم باریک سائیده با آب برنج ساٹهی بخورانند که اعراض سقوط را ساکن گرداند و مجرب سرهندی ست و گفته که اگر بسبب غم عارض شود باید که مفرحات فی الفور خورانند و احتقان بقبوالقیس و شربت شربت انجبار و تریاق فاروق و مثرودیطوس و فلونیا و نوشدارو اللحم نافع ست **دوای هندی** اگر هنگام خوف اسقاط حمل و هنگام افتادن آن امین سازد ملٹھی لودهه پٹهانی آمله مساوی کوفته بیخته بقدر نیم درم در سه دام شیر گاو نیم دام شهد آمیخته با شیر بنوشانند **اقوال حکما** مسیح گوید که اسقاط اگر از تسلط ریاح بر ارحام باشد باید که روغن بید انجیر یار الاصول بنوشانند و حب سکبینج و حرف بریان با بهیل و تخم کرفس و حمرتا و مقل جوارش مرشبا از جند بیدستر و زرنباد و درونج و نانخواه خورانند و حقنها و حمولات معمول از صعتر و نانخواه و روغن بلسان و شونیز و مقل بعمل آرند و اگر مرض از کثرت رطوبت زلق جنین باشد اول تنقیه جمیع بدن از رطوبات کنند بعده تنقیه رحم باین حقنه نمایند بگیرند حنظل بری معتدل در بزرگی و سر او ببرند و تخم او بیرون کنند و روغن سوسن پر شود و پوست او بالاے دهن نهاده بخمیر آرد و یا گل بگیرند و بر اخگر نهاده بپزند تا یک جوش خورد یا دو جوش پس سرد داشته روغن از ان بر آورده صاف کنند و نیم گرم بدان حقنه رحم نمایند و این دوا هم آنرا که آنرا امتلا و ریاح بسیار باشد و حامله نشود و اگر حامله شود اسقاط کند نافع ست

روغن بلسان دو درم تریاق کبیر یکنیم درم بیخ جادشیر یکدرم زرنباد درونج زوفای رطب اظفار الطیب هر واحد دو درم جندبیدستر دو نیم درم مشک دو دانگ ادویه خشک را بسایند و تریاق بروغن بلسان حل کرده مخلوط سازند و در پارۀ ابریشم مقدار بندقه بردارند و هر روز دو درم ازان تا پنجروز بخورانند و این سفوف برای حامله که معده و کبد او ضعیف باشد و دران ریاح پیدا شود و اسقاط نماید نافع ست تخم کرفس زیره هر دو درم سه کرتز کرده بریان نموده هر واحد اوقیه نانخواه زنجبیل خولنجان هر واحد چهار درم جندبیدستر دو درم شکر سپید درم کوفته بیخته یک ملعقه یا دو با شراب ممزوج بدهند و این معجون برای حامله که اسقاط کند مفیدست زرنباد درونج جندبیدستر بسباسه و مشک حلتیت هیل بوا مازو طباشیر هر واحد یکدرم زنجبیل ده درم شکر سپید درم عسل قدر حاجت معجون سازند شربت یکدرم با آب نیم گرم باقی نسخها در تدبیر حوامل بیاید **شیخ** میفرماید که حال تعلق بچه از رحم مثل تعلق میوه از درخت ست و چون خوف سقوط میوه در ابتدای ظهور آن و در آخر نزدیک پختگی و رسیدگی بیشتر بود همچنان خوف سقوط بچه نزد اول علوق و قبل از تولد شدید تر باشد پس واجب ست که درین دو وقت از اسباب مذکورۀ اسقاط پرهیز کنند و دوای مسهل و فصد منجملۀ آن اسباب ست باید که قبل از ماه چهارم و بعد از ماه هفتم ازان احتراز نمایند و فیما بین این نیز الا در میان این سلیم ترست و هنگام ضرورت قوی بسوی آن رجوع شوند و گاهی در بعض این اوقات از اسهال و تنقیۀ خون آن چاره نباشد تا بچه بسبب سوء مزاج فاسد نگردد پس برفق و تلطف استعمال نمایند و ایضاً گاهی قبل حمل حیض خوب نیاید و فضول حیض آن محتاج به تنقیه دران باقی ماند و درین وقت اگر تنقیه نکنند فساد او بچه را بکشد پس آنرا نیز بلطف از منقیات ملایم پاک کنند و منقیات مشروبات نباشد ولیکن حمول باید و مادر فم رحم حمول نکنند بلکه در گردن رحم نمایند و تنقیه بدان در یک دفعه نکنند بلکه در دفعات کثیره و چون آن به عورت خوف سقوط بسبب سوء مزاجات و اورام و قروح و ریح و غیر آن باشد معالجه هر یک بدانچه در مبحث آنها مذکور شد باید کرد و اگر بسببی خارجی اسقاط کند و آن مزاج را نیز حرکت دهد تعدیل آن نمایند و اگر غیر آن باشد و مادۀ حار بسوی رحم مائل سازد و ازان خوف ورم باشد برادعات و بمانعات اورام و بدانچه از اسهال ممکن بود معالجه کنند و اگر چنان نباشد بلکه ازان خوف لحوق الم و اذیت بچه باشد که آنرا ساقط کند یا بکشد معالجه آن بادویۀ حافظ جنین که مذکور خواهد شد باید کرد و ابرای زلق بچه از رطوبات که آن اکثر بود باید که در وقت حمل حقنه ملین منضج زبل بعمل آرند بعده زراقات و مدرات بول و حقنهای منقی رحم استعمال کنند و تدبیر جید درین آنست که مدار الاصول بروغن بید انجیر یا طبیخ خار خسک و حلبه بروغن مذکور بنوشانند و در هر ده روز اندک از حب منتن و ایارج جالینوس بخورانند و این حقنه برای این در ریاح نیکوست بگیرند صعتر و اهل و نانخواه و کاشم و شاخ شبت و بابونه و سداب و خار خسک و حلبه هر واحد یک مشت و در سه رطل آب بجوشانند تا نصف بماند و کمتر از رطل ازان بگیرند و بران هر یک استار روغن رازقی و سکبینه و روغن کنجد انداخته حقنه کنند و هر روز مثل این تا چهار روز بعمل آرند و ازین قبیل ست حقنه حنظل و روغن سوسن و آن در قول مسیحی گذشت و او برای ازلاق رطوبی عجیب ست و بعد مثل این استفراغ باید که روغنهای خوشبوی گرم بطریق مالش و زرقه و حمول و در صوف بکار برند و معاجین کبار و دوای کاسکبینج و دحمرثا و سنجرینیا یکبار در هر سه یا پنج روز استعمال کنند و همچنین دوا المسک و دوای البزور و ایضاً بگیرند قشور کندر و سعد و هر دو کوفته هر یک یکجزو مر نیم جزو در سه آثار آب بجوشانند تا چهارم بماند صاف کرده بچهار اوقیه ازان در هر سه روز حقنه کنند بعد از استفراغ رطوبیت چنانچه قبل آن گذشت و از بخورات جید مقل و علک البطم و اشق و شونیز مجموع و مفرد ست بعد تنقیه استعمال کنند و حمول سنبل و زعفران و مصطکی و مر و مشک و جندبیدستر و مقل و مانند آن در روغن ناردین یا پیه مرغابی یا پشم سبز بردارند و لعوب ازانچه تقدیم او واجب ست پنیر مایۀ خرگوش حمول کنند و ادویۀ حافظ جنین در مشیمه یا در چون آفتی از مزاج حار و ورم و مانند آن نباشد آن ادویه قلبیه است مثل زرنباد و درونج و بهمنین و مفرح یاقوتی و دوا المسک مشروب و دوا المسک مثرودیطوس و این دوا منع اسقاط کند اجناد آن همان معجون ست که

[illegible]

در قول مسیح گذشت بدون شکر و عسل خوراک یکمثقال با آب سرد و از قبیل آبزن و آنچه دران صعتر و بابونه و حلبه و شبت و نانخواه و مانند آن افتد نشسته گرم کرده نمایند **جرجانی و ایلاقی** گویند که تا سخت ضرورت نباشد بدوای مسهل و فصد دلیری نشاید کرد و ضرورت آنوقت باشد که در تن و رگهای حامله اخلاط ردی بسیار بود و خون او فاسد شده باشد و بیم بود که زحمت و لبوی اخلاط بد و خرابی غذا بچه را تباه کنند بدین سبب ضرورت تقلیل اخلاط بد شود لیکن بمقدار او تدبیر و شربتهای لطیف و تنقیه ریق باید کرد و بهترین مسهل که بدان دلیری توان کرد خیار شنبر ست و تدبیرها و غذاهای لطیف تعدیل مزاج کردن و باید دانست که سبب قویتر و بیشتر در اسقاط رطوبات افزونی ست که بچه را بلغزانند و صواب آن بود که پیش از آبستن بادویه مسهل مقلل رطوبات چون حب منتن و حب سکبینج تنقیه کنند و بادویه مدره چون ماء الاصول بروغن بیدانجیر و روغن بادام تلخ رحم را پاک کنند و حقنها نیز درین باب سودمند بود و نسخه حقنه همانست که در قول شیخ گذشت و بعد استفراغها و حقنهای دیگر رحم را این حقنه کنند و نسخه او همان نسخه حقنه حنظل ست که در قول مسیح گذشت و پنیر مایه خرگوش پیش از مجامعت بردارند و در حال آبستنی ادویه حافظ جنین که در قول شیخ گذشت مرطوب را سودمند ارد و شیاف که از روغن بلسان و صعتر و نانخواه سازند پیش از حمل نافع بود و روغن بلسان تنها و نفط سیاه سودمند و پشم پاره بدان تر کرده بردارند و دوای پنج جاوشیر که در قول مسیح گذشته سودمند ست و بعد اسقاط بمقل و سپند و صعتر و خردل و علک البطم و زرد فرادود کنند تا خون که در رحم مانده باشد سائل شود و غلیظ و محتبس شده درد نیارد و باقی همانست که در قول شیخ گذشت **مجوسی** گوید که اگر اسقاط از اسباب خارجی بود باید که تحفظ و تحرز از اسباب مذکوره نمایند و اگر از اسباب داخلی باشد و این بسبب رطوبت تخاطی در رحم مزلق و مخرج بچه بود و پس نگاه کنند اگر بدن ازین اخلاط ممتلی باشد قصد تنقیه بدن از آن بادویه مفرده و مرکبه مسهل بلغم نمایند و ماء الاصول بروغن بیدانجیر و روغن بادام تلخ برای تلطیف آن رطوبت بدهند و ایضاً این دوا بدهند حلبه و خار خسک هر واحد یکجزو و تخم کرفس و بادیان هر واحد ده درم نانخواه پنج درم همه را در چهار رطل آب بجوشانند تا بیک رطل آید صاف کرده چهار اوقیه از آن با ده مثقال روغن بیدانجیر بنوشند و حب سکبینج سه روز و هر روز دو شیاف بخورند و دحمرثا یکمثقال و دحمرثینا نیم مثقال بدهند و دواء المسک دهند تا آن رطوبات را فانی گرداند و حقنه رحم بحقنهائی که مجفف این رطوبت باشد و فرزجات که همین عمل دارد باید کرد و این حقنه منقیه رحم از رطوبات و لزوجات آن نماید و آن همان حقنه حنظل ست که در قول مسیح گذشت و این بر در رحم و رطوبت آن نافع ست و ایضاً بروغن زنبق که دران غالیه و خلوق حل کرده باشند حقنه کنند و بعد از آن حقنه بآب سورد و آبیکه دران مازو و گلنار جوشانیده سک و امک و غالیه اندر آن گداخته باشند نافع بود و این فرزجه سودمند ست روغن بلسان زرنباد و درونج اظفار الطیب هر واحد دو درم باقی اجزا همانست که در قول مسیحی گذشته لیکن درینجا جاوشیر نیم درم عوض پنج آنست و مقدار مشک یکدانگ و قدر شربت هر روز نیم درم و این دوا رحم را بر ضبط جنین قوی گرداند و از اسقاط منع کند و اعانت بر حمل نماید و اما هرگاه کثرت اسقاط بسبب ریح باشد باید که سفوفات محلل ریاح مثل این سفوف بدهند تخم کرفس و بادیان انیسون نانخواه صعتر انجدان سیاه و سجزی فودنج نهری سعد نعناع خشک و فازیره زرنباد مساوی باریک ساییده از یک درم تا یکمثقال بشراب ریحانی بخورند و این سفوف نیز نافع ست و نسخه او همان سفوف ست که در قول مسیحی گذشت لیکن وزن کرفس و زیره هر واحد هشت درم و شکر مساوی همه ادویه و شربت سه درم بشراب ریحانی ست و جوارش عنبر و جوارش بنداریقون و سعتر و این جوارش نافع ست زرنباد درونج هیل قاقله جوزبوا قرنفل نانخواه زنجبیل تخم کرفس خولنجان هر واحد سه درم زیره کرمانی یکشبانه روز در سرکه تر کرده خشک کرده ده درم قند سفید سی و نیم درم همه را با یک سوده بعسل کف گرفته بسرشند شربت یکمثقال و اگر کثرت اسقاط بسبب ادرار طمث و افراط آن باشد باید که کهربا و گل قبرسی و سنبل الطیب و سعد مساوی شربت یکمثقال ناشتا با آب سماق یا بشراب قابض بدهند و این دوا نافع این نوع ست موم ده درم حرف تخم نعناع هر واحد درم بادیان ده درم باقی اجزای این همانست که در قول مسیحی در تدبیر

حوامل خواهد آمد لیکن وزن روغن گاو و عسل هر واحد یک ملعقه است و شربت ملعقه مجرب ست **ابن الیاس** گوید که اگر از رطوبت مزلقه مرخی فم رحم باشد تنقیه رحم از آن بحبوب و ایارجات مسهله و مقیئات کنند و ماء الاصول و ماء البزور دهند و کرگاه را بروغن بید انجیر و روغن بادام تلخ و روغن قسط مالش کنند تا این رطوبات تلطیف پذیرد و هر صبح شربت بادرنجبویه ده درم بنوشانند و غذا قلیه با شفت دهند و دواء المسک حلو و مر و بلیلنیا مثقال آنرا نافع ست و این جوارش حفظ جنین و تجفیف رطوبت فضلیه نماید زرنباد و درونج هر واحد دو درم مروارید کهربا عود خام هر واحد یکدرم اشنه سنبل الطیب هر واحد نیم درم کوفته بیخته بعسل کف گرفته بسرشتند شربتی مثقال و یا سه روز متواتر صبح تریاق کبیر نیم درم بدهند و این سفوف حفظ جنین و ازاله رطوبت فضلیه کنند خبث حدید سته نیم درم تخم کرفس بادیان انیسون نانخواه صعتر انجدان خولنجان هر واحد یکدرم کوفته بیخته یکمثقال تا دو درم بخورند و یا این جوارش بخورند تخم کرفس نانخواه زنجبیل خولنجان هر واحد سه درم زیره کرمانی یکشبانه روز در سرکه تر کرده شش درم همه را باریک کوفته بیخته بعسل کف گرفته بسرشتند شربتی یکمثقال و گاهی اسقاط بسبب ریح غلیظ محدود در رحم میباشد باید که هر صبح ماء الاصول بیست مثقال بنوشانند و یا جلاب از بادیان و تخم کرفس و انیسون هر واحد سه درم با گلقند عسلی ده درم هر صباح بدهند و غذا نخود آب با شیره حب قرطم و گوشت ماکیان و تیهو و دراج و کبک و گنجشک و اندک زعفران و دارچینی سازند و این دوا برای زنان حامله که بچه آنها بسبب ریاح رحم ساقط شود نافع ست نسخه او همان معجون ست که در آخر قول مسیح گذشت لیکن وزن مشک یک دانگ و سک و حیل مطروح ست و شربت یکمثقال و قبل و قطن را بروغن زنبق و سوسن و نرگس و خیری و شبت و ریحان و بادام تلخ و ناردین بمالند و تناول نارجیل با شکر خاصیت عجیب در حفظ جنین دارد و گاهی اسقاط بسبب شدت هزال زن بود پس بهر تسمین توسیع غذا نمایند و اطعمه مسمنه مع هرایس و عصائد و آرد گندم سفید با روغن گاو و شکر دهند و روغن بادام و بنفشه بر بدن مالند و بعد تناول غذا در حمام داخل شوند و خواب و راحت و سکون و ترک تعب کنند و گاهی بسبب احتباس حیض بود پس هر صبح جلاب از پرسیاوشان سه درم مشکطرامشیع پنج درم بادیان تخم گزر هر واحد سه درم با شکر سفید ده درم بنوشانند و غذا نخود آب با شیره قرطم و دارچینی و زعفران سازند خجندی گوید که از ادویه مقویه بر ضبط جنین اینست که نیم مثقال بجیلینیا یا یکمثقال زرنباد و درونج بخورانند و این جوارش بایشان نافع ست آمله ده درم قرنفل جوز بوا درونج زرنباد دارچینی نانخواه عود زیره در سرکه تر کرده خشک نموده تخم کرفس بادیان هر یک دو درم پودینه هندی نعناع صعتر سعد هر یک یکدرم عنبر نیم درم مشک دو دانگ زعفران یکدرم همه را سائیده بروغن بادام تلخ چرب کنند و بعسل قدر حاجت بسرشتند شربتی از مثقال تا دو درم و جوارش اولوی شیخ الرئیس که در تدبیر حوامل خواهد آمد برای زنی که بچه او ضعیف باشد و بعد ولادت زنده نماند و برای زنی که آنرا اسقاط بسیار شود نافع ست ابقراط گفته اگر عرق زن حامله قطع کرده شود حمل ساقط شود و سیما اگر بچه بزرگ باشد و گفته که اگر حامله را زحیر بهم رسد حمل او ساقط گردد جالینوس گوید که زنان باردار از درد شدید و از تخمه عظیم و از خروج خون بسیار و از شرب مسهل و از برداشتن دوا یا شیاف حمل را ساقط کنند و اگر حامله را سیلان حیض عارض شود قوابضی که در آن خوشبو نباشد بجوشانند و بنشانند و اشربه قابضه یا ربوب آنها مثل شربت حب الآس و انار و خشخاش و ربوب آنها با بیخ انجبار و صمغ عربی و گل مختوم و مانند آن بلیسانند ابن هبة الله گوید که اگر اسقاط تابع رطوبت مزلقه بود در غیر وقت حمل تنقیه بدن بادویه مخرج بلغم مثل حب ایارج کنند و بادویه منضج رطوبات مثل طبیخ شبت بماء العسل امر نمایند و گلقند کهنه و جوارشات مجفف رطوبات مانند جوارش مشک و عنبر دهند و شیافات منشف رحم مرتب از شحم حنظل و مصطکی و زعفران و سعد یابسه و سنبل الطیب [illegible] بشراب سرشته حمول سازند و غذا قلایا و مطجنات دهند و گاهی اسقاط تابع ضعف رحم بود و از خون خارج در زمانه حمل بران استدلال نمایند و گل ارمنی و کهربا و آب سماق دهند و شراب قابض بنوشانند **انطاکی** گوید که هر سفح حافظ جنین و مانع اسقاط است و مر و زیره و مرجان و مروارید و گل مختوم و بسد باسی بالغ النفع ست شرباً و تعلیقاً و در خواص آمده که عقرب مقتول یا سر او مع سرطان نهری بر حامله تعلیق نمایند از سقوط منع کند

ضرورت اسقاط

شیخ الرئیس میفرماید که طبیب در بعض اوقات محتاج باسقاط میشود و از انجمله وقتی ست که حامله صغیر السن باشد و بران از ولادت خوف هلاکت بود و هنگامیکه در فم رحم آفتی و زیادتی لحم باشد که خروج بر مولود تنگ نماید و هلاک کند و همچنین هنگام موت بچه در شکم حامله **بالجمله** تا ضرر رسیدن قوی نشود مرتکب این امر نباید شد خاصة اگر جان در بچه افتاده باشد **علاج** هرچند اورا حیض بقوت نماید شربا و حمولا بکار برند و یا گل خطمی تخم ترب مشکطرامشیع پرسیاوشان خار خسک عنب الثعلب هر یک چار ماشه جوشانیده صاف نموده جوالکهار چار ماشه سوده پاشیده بنوشند غذا آب موٹهه یا شوربا بجه روغن و از سداب مرکی ابهل بادیان مساوی بزهرهٔ گاؤ فرزجه سازند و یا دو قو پرسیاوشان تخم کرفس زیرهٔ سیاه هر یک چار ماشه عنب الثعلب خار خسک هر یک شش ماشه پوست خیارشنبر دو توله جوشانیده شربت بزوری سه توله داخل کرده بنوشند و صبر سقوطرے تنکار سهاگه بریان قرنفل نرلیفے کلان خسته مهوه هر واحد دو درم نوشادر بیخ بسکهپره هر واحد یکدرم بآب برگ بسکهپره سرشته فتیله ساخته بفم رحم رسانند و یا تخم خربزه شش ماشه عنب الثعلب بادیان پرسیاوشان خرو الصنبع هر یک چهار ماشه جوشانیده صاف نموده جوالکهار دو ماشه شورهٔ قلمی دو ماشه آمیخته بنوشند و بیخ بسکهپره دو ماشه مغز تخم مهوه یکعدد بار بنداول چوب چوکه شیلم یعنی منمنه هر یک سه ماشه مغز تخم بید انجیر چار ماشه مغز تخم کهرنی حلبه صبر زرد هر واحد یک ماشه باریک سوده شیاف ساخته استعمال نمایند و اگر حاجت بقوی تر ازین افتد پوست خیارشنبر یک توله پوست اکرکرشت پرسیاوشان برنگ کابلی ٹٹہرہ کپاس هر یک دو درم تخم گزر خار خسک تخم خربزه تخم ترب شونیز هر واحد یکدرم قند سیاه دو توله جوشانیده چند روز بعمل آرند و خسته مهوه ایلوه هر یک یکتوله بیخ بسکهپره کتول هر واحد شش ماشه نوشادر بیخ ماشه قرنفل کرشش عدد مرکی سه ماشه شیاف ساخته بردارند و چون ابول سرخ در قند سیاه ملفوف نموده بخورند و کتول را سائیده شیاف ساخته بعمل آرند در اسقاط مجرب ست و بروشتن لته در شیر زقوم تر کرده درین باب قوی الاثر ست و اگر خاکستر هر دو بازوے مرغ سلیمانی ساخته بنات برابر بآب مطبوخ نخود سیاه یک پیاله بخورانند علقه و جنین مرده و مشیمه را در یکساعت بیرون آرد و از مجربات علوی خان ست و گویند که اول زن را بحمام برند و شکم او را بروغن بید انجیر پاکند بمالند و شوربای چرب دهند و از قابضات منع نمایند بعده مسقطات بکار برند که ازین تدبیر اسقاط بسهولت شود و هرگاه در دیگر جریان خون که مشرف باسقاط ست شروع گردد جهت تسکین در عرق بادیان پنج توله گلاب چار توله نیم گرم بنوشانند و روغن گل گرم کرده بمالند و بجاے آب عرق عنب الثعلب دهند و اگر درد تهیگاه تا پشت و پهلو صعود کند مشرف بورم رحم باشد درینصورت فصد باسلیق کنند و هرگاه اسقاط شود و تدبیر بچه و تعلیم سحب کثرت اسقاط مذکور شد بعمل آرند بعد ازان اگر ترتیب و درد و سانها که علامت ورم رحم ست عارض شود گل خطمی گل نیلوفر بعرق شاهتره جوشانیده شیرهٔ مغز تخم هندوانه شربت نیلوفر خاکشی داخل کرده دهند و عنب الثعلب چهار درم بپزند و بروغن گل چرب کرده بر موضع عانه گذارند و مالش روغن بابونه و روغن گل سازند بعد ازان گل خطمی چار ماشه بعرق عنب الثعلب جوشانیده شیرهٔ تخم کاهو شیرهٔ تخم خرفه هر یک شش ماشه شربت نیلوفر دو توله دهند و براے درد و سده تخم کاسنی سوده ضماد نمایند بعد ازان غذا پلاؤ که در روغن و شکر خورانند دیگر ادویهٔ مفرده و مرکبهٔ یونانیه که اسقاط حمل کنند شربا و حمولا عصارهٔ قنطوریون دقیق و کذا تمام بشراب کهنه و کذا حاو شیر و کذا ترمس تلخ و کذا سرخس تنها و باسقمونیا و کذا تخم گزر و کذا اشق و کذا مقل و کذا کبریت و کذا شحم حنظل و کذا عنصل بریان و کذا احرل و کذا زراوند طویل و مدحرج و کذا احاشا بعسل و کذا حرف و کذا دارچینی و مر سرخ و کذا مر بآب سداب و کذا عصارهٔ قثاء الحمار و کذا جند بید ستر بآب پودینه و کذا ایرسا بعسل و کذا سکنجبین بشراب کذا قردمانا و کذا دارشیشعان و اکذا رو بیان و کذا انجدان و کذا حب الغار یکمثقال و پوست غار نیم مثقال و کذا پودینهٔ نهری و جبلی و کذا فقنه بشراب کهنه و کذا شیح جبلی و کذا سیساليوس و کذا قنطوریون غلیظ و کذا اشونیز و کذا اسه که بعسل و کذا عسل و گلاب مخلوط با نیم درهم ابهل و بخور مشکطرامشیع و لادن

دو مرکے واہل ومقل ہر سہ مساوی وکذا اقنہ وجاوشیر وکبریت ہر سہ مساوی بنادق ساختہ وسرگین کبوتر وکرد یا قردمانا وزفت یابس سلیخ اکیہ وموے سر و **شرب** کندش دو جزو بیخ کبر یکجزو سودہ دو درم وکذا تخم ترنج یکدرم فلفل سفید دو درم وکذا افربیون وکذا آب سداب پنج درم وکذا شونیز سودہ و **حمول** تخم کرفس بقطران سرشتہ وکذا آب بیخ کرفس جبلی وکذا ارتہ وکذا اکمافیطوس کہ سبیدیل گفتہ اند وکذا آب کرنب با بزر شلجم وکذا گل کرنب وتخم او وکذا امرود ترش سداب وعسل وکذا فلفل سیاہ وسداب وترمس مساوی وکذا اشب یمانی وکذا انقط سفید وکذا اسقمونیا وکذا بیخ نرگس چہار درم وکذا اسکر وترمس وعسل وکذا شحم حنظل بزہرۂ بقر و **جلوس** در طبیخ ترمس تلخ وکرسنہ وعرطنیثا وسنجاسف وکمافریوس وبابونہ وحاشا وبخور سرخ وبرگ سپیر وقیصوم وگل خیری زرد وشجراد ودرخت کنجد وقردمانا وفراسیون وپودینہ جبلی وریحان سفید و **ضماد** کندش بعسل وکذا اسنجیا برعانہ وناف و **شم** کندش در پارچہ بستہ ودخان چراغ ولفلج تخم اطریلال وربیقی ہر واحد مسقط جنین ومخرج آنست دیگر در بیاض استاد مرحوم نوشتہ کہ مانزوریا بلیدہ بزطرفے گرم کردہ گذارند تا رطوبت او خشک شود باز سائیدہ چہار ماشہ با آب بخورند تا سہ روز بچہ ساقط شود ایضاً تخم تربد دو درم کوفتہ در یک آثار آب بجوشانند ہر گاہ یک پاؤ بماند صاف کردہ دو درم گلاب قسم اول آمیختہ بنوشند وسہ روز متصل آرد وخردل کف دست باب خوردن نیز مسقط است واگر سقمونیا با آب سداب سائیدہ قدری بر قضیب مالیدہ مرد با زن حاملہ جماع کند اسقاط شود ایضاً قطعۂ حنظل گرفتہ ویک ماشہ سودہ بران پاشیدہ بر آتش بریان کردہ زن بخورد وبچہ بیندازد وگویند کہ اگر عسل را باقدری کافور در زہرۂ گاو حل کردہ در گوشۂ فرج مالند حمل ساقط شود **حمول مسقط** اہل زراوند تخم کتان سلیخہ فلفلمویہ بوزیدان پرسیاوشان خربق سیاہ آرد شلجم حمول کنند فلفلمویہ یا خربق سیاہ با رب سودہ بہر وزن آمیختہ بر ناف طلا کنند وخون پلنگ حمول کردن ودر لوبند یکماشہ در آب سودہ نوشیدن مخرج جنین ست **دوائیکہ** مسقط است فوہ سلیخہ قرفہ ہر یک سہ درم کنجد سیاہ نخود سیاہ ہر یک یکمشت حلبہ سہ کف خرما یک رطل بغدادی در آب جوشانیدہ صاف کنند وسہ وقیہ آن با یکنیم وقیہ آب سداب تر آمیختہ بنوشند یا آب سداب دہ استار بیک اوقیہ روغن جوز یا روغن بادام تلخ یا روغن بید انجیر آمیختہ بنوشند **سفوف** کہ برائے اسقاط جنین زندہ ومردہ مجرب ست فوہ الصبغ صبر سقوطری ہر یک یک ماشہ حلتیت دو ماشہ پوست ثمر خیار شنبر دو ماشہ ترمس شامی نار لیقون ہر یک ماشہ کوفتہ بیختہ بروغن زفت رومی حب نمودہ با آب نیمگرم فرو برد وبعد سہ چہار گھڑی خشکہ یا روغن بسیار بخورد ایضاً آب اسقاط وادرار حیض ونفاس مجرب سداب قردمانا اہل ہر یک دہ درم مرکے پنج درم شربت سہ درم واگر فتیلہ از کاغذ سخت بافتہ زنجبیل ودو حصہ نمک یک حصہ با آب سودہ بران مالیدہ ودر سایہ خشک سازند ودر فم رحم نہادہ یک ساعت نیچوی بگذارند وبار تجدید نمائید دو روز سہ مرتبہ حیض بکشاید وعلقہ ما بیرون آرد **فرزجہ** کہ مسقط است افسنتین فارسی عاقرقرحا شونیز سداب فراسیون خربق سفید صبر زرد کوفتہ بیختہ بزہرۂ گاو سرشتہ بردارند **ایضاً** نیز پایۂ خرگوش نمک اندرانی مساوی با آب سداب بردارند **ایضاً** مجرب خربق سیاہ بیخ حنظل کندش مساوی کوفتہ بیختہ بزہرۂ گاو بردارند **قرص** کہ اسقاط حمل وادرار حیض نماید پودینہ نہری شکاع اشیح فوہ حلتیت سکبینج جاوشیر ہر یک دو درم ترمس سہ درم سداب خشک پنج درم قرص سازند شربتے دو درم با طبیخ اہل وطبیخ لوبیاے سرخ وحلبہ ہر یک یک کف در سہ من آب بجوشانند تا بنیم آید صاف کردہ مقدار پنجاہ درم بدہند **معجون** کہ مسقط قوی ومخرج بچہ مردہ ومشیمہ است اہل ترمس فوہ شکاع اشیح مر شکوفہ کرنب زراوند مدحرج ہر واحد یک مثقال حلتیت جاوشیر اشق عصارۂ افسنتین دارچینی ہر واحد دو مثقال کوفتہ بیختہ اول سداب بستانی را در آب جوشانیدہ صاف نمودہ با عسل آمیختہ بقوام آرند ایں ادویہ بسرشتند خوراک از دو درم تا سہ درم آبیکہ دران پرسیاوشان وپودینہ جوشانیدہ باشند از خرما شیرین کردہ بدہند **ذکر ادویۂ مفردہ ومرکبۂ ہندیہ مسقط حمل** در بیاض استاد مغفور مرقوم ست کہ اگر تشمیز یعنی دانۂ سیاہ کہ در غلہ میباشد سودہ در پارچہ صرہ بستہ زن بردارد بچہ بیندازد واگر توری تلخ را مع تخم سائیدہ شیاف سازد ہمین عمل دارد دیگر صابون را مثل شیاف تراشیدہ بفم رحم رسانند ویا در روغن تلخ سائیدہ پنبہ بدان ترکردہ بفم رحم رسانند دیگر تخم تھوہ یکنیم تولہ در نیم آثار آب بجوشانند وچون

نصف بماند صاف نموده بنوشند که در اخراج جنین بے نظیر ست دیگر کنجد سیاه کوفته مقدار بست درم شب در آب تر کرده صبح صاف کرده بنوشند و نوشیدن مطبوخ برگ بانس نیز مفید ست دیگر ضماد کچکچی بشهد آمیخته بر ناف و شیاف بیخ بسکهپره و دابره و تخم مهوه کوفته با قند نیز موثر ست شیاف که اسقاط حمل کند و اورا حیض نماید صبر بندال بول شتر مساوی و در شراب تند حل کرده شیاف سازند و کذا شیاف منته و صبر مساوی در طلای بیخ اونٹ کٹاره بآب ساییده به شکم نیز معین بر اسقاط ست دیگر منته و پوست بیخ ارنڈ و پوست بیخ پنبه و پوست بیخ آکه و پوست بیخ بسکهپره در روغن زرد سرکه کنند و زهره گاو ساییده شیاف ساخته بردارند شیاف که بجهت اسقاط معمول دایه‌های محل اعظم شاه ست بیخ کنائی و بار سنبر کنائی و بیخ بسکهپره و شاخ برگ بید انجیر و ایلوه هر واحد یکتوله نمک سنگ یک ماشه همه را بآب ساییده شیاف بندند و هر روز یک شیاف بردارند یا دو شیاف روز دوم اسقاط شود و بچه مرده نیز افگند و این دوا نیز از دوست تخم گزر تخم شلیت کلونجی کهپور سپنداان مغز جوز قسط سوتهه اندراین نسوت ایلوه باهی پژنگ هوبیر اجوائن هر واحد یکدرم کوفته سه حصه کنند هر روز یک حصه را در آب یکسیر بجوشانند تا پاؤ سیر بماند صاف کرده قند سیاه و روغن کنجد هر یک پنجدرم داخل کرده گرم گرم بخورانند شیاف که مسقط حمل ست مغز بار بندال مغز توری تلخ مغز تخم بید انجیر مغز تخم کدو تلخ مغز اندرائن کلونجی مغز تخم خرپزه تلخ هر یک یکماشه باریک ساییده بهروزه شش آنقدر که ادویه بدان سرشته شود آمیخته فتیلها بندند و یکے در فم رحم نهند و ران پاپهاسی بلند بر تکیه بلند داشته راست بخوابد تا اثر دوا کما ینبغی در درون رحم رسد و زود عمل کند در روز دوم فتیله دیگر بکار برند و اگر خرپزه تلخ بهم نرسد دیگر ادویه کافی ست و اگر بیخ بسکهپره بعوض مغز توری و مغز اندرائن کلونجی داخل کرده هر یک یکدرم بگیرند و باریک سوده سه حصه نموده یک حصه باته ملفوف کرده دایه در فم رحم بردارد و نیز اسقاط کند لیکن تا که بفم رحم نخواهد رسید اسقاط نخواهد کرد ایضاً مسقط حمله بلدی بهشکاری هر واحد یکدرم سنبل تهوتهه دو درم پچهیر کهوکهه هر یک نیم درم کوفته بیخته بآب سرشته شیاف سازند و بعد خشک شدن صبح و شام بردارند دیگر چوب چوکه که برای خارش شتران است مالند تکیه و بآب ساییده سه جزو سوت سوده و دران آمیخته شیاف مثل هسته خرما ساخته خشک نمایند و یکی بعد از آن در رحم رسانند روز دوم یا سوم اسقاط گردد و اگر حوالی فم رحم سوزش کند روغن زرد بمالند ایضاً مجرب ایلوه بیخ بسکهپره یا بجای آن تخم کلمرنی تخم سوه هر پنج اقدویه بسیار ساییده فتیله ساخته بردارند دیگر برگ تورئی ارنڈ یکدرم ایلوه چهار ماشه مغز تخم کلمرنی چهار ماشه باریک ساییده شیاف ساخته بفم رحم رسانند یکے صبح و یکے شام مطبوخ که مسقط ست تخم گزر تخم شبت تخم حلبه هر یک شش درم در ده سیر آب بجوشانند چون یک سیر بماند مالیده صاف نموده و قند و هنوز چنین بخورد و گاهی پوست اخروٹ پوست پنبه تخم ترب کلونجی عوض حلبه افزوده مساوی میگیرند دیگر قند سیاه و کته و چند آمیخته موافق مزاج در آب جوش داده و فتیلکه سوم حصه بماند صاف نموده بنوشانند و بعد اسقاط خارخسک شش ماشه تخم خرپزه بادیان هر واحد یکتوله جوش داده صاف نموده نبات سفید داخل کرده بنوشانند و غذا هیچ نه دهند و بجای آب و غذا آب غنچه کپاس و برگ بانس هر دو چهار درم جوش داده بدهند **اقوال** مهره شیخ میفرماید که اسقاط گاهی بحرکات حاصل میشود و گاهی بادویه و ادویه این فعل بالقتل بچه کنند و یا بادرار حیض بقوت و یا بازلاق بچه و ادویه قاتل بچه تلخ بود و حریف و مدر حیض چون تلخ و حرافت باشد مزلقات ادویه رطب لزج ست بشرب و حمول استعمال نمایند و از حرکات فصد ست و خصوصاً صافن بعد باسلیق و عطسه و جهیدن بر زگے شدن بچه و گریستن و داشتن و دیر یافتن و جستن بسیار و برداشتن بار گران و تنقیه و عطسه آوردن و از تدبیر جیده ترین آنست که در فم رحم حامله کاغذ فتیله کرده یا پر مرغے یا چوب لبقدر حجم پر از اشنان یا سداب یا عرطنیثا یا سرخس تراشیده نرم کرده داخل کنند که این بالضرور ساقط کند و خصوصاً چون بعد وے از ادویه مسقطه مثل قطران و آب تخم حنظل و مانند آن آلوده کنند و ادویه مسقطه بعضے مفرد اند و بعضے مرکب و در اینجا از مفرد و طبقه آنچه درین غرض اعمل ست ذکر میکنیم اما از ادویه مفرده که از شدت حرارت جیده بود مثل افسنتین و شاهتره است و ادویه مفرده خاصه تخم شیطرج ست و آن مشابه حرف بود و بوی تیز دارد و چون آنرا بردارند

اسقاط

اسقاط حمل کند و ایضاً تخم حرمل شرباً و حمولاً و روغن بلسان را چون حمول کنند اخراج جنین و مشیمه کند و ایضاً حلتیت و قنه هر دو قولیست و ایضاً
بخور مریم درین باب بسیار قوی ست شرباً و حمولاً حتی که قومی گفته که نهادن پای حامله بران مؤدی باسقاط گردد و عصارهٔ او بشکم طلا کردن بچه را
فاسد کند و تکلیف حمول او با پنبه و کذلک عصارهٔ سائر عرطنیثات و اگر اشنان فارسی سه درم بخورد همان روز بچه بیندازد و چون کرم دانه دو دانگ
تناول کنند بچه بیفگند و حرارت و حرقت پیدا کند و ایضاً اگر طبیخ شحم حنظل و زرزراقه که مذکور گردد بچکانند و یا در ریشم پاره حمول سازند همین فعل کند
و از ادویه جیده دارچینی ست چون با فوه مخلوط سازند که شرب و حمول او جنین را ساقط کند و مع ذلک تسکین غثیان نماید و از آنچه بالخاصیت نافع
بنجیر سم خر ست که جنین زنده و مرده را اخراج کند و از سرگین او چون فرزجه دود کنند جنین میت را بسرعت خارج کند و کذلک تدخین بشحم ماهی شور و از
ادویه مرکبه مشروبه براین دو امر اسقاط و اخراج بچه مرده قولیست بگیرند حلتیت نیم درم برگ سداب خشک سه درم مر دو درم جمله یک شربت است با مطبوخ
ابهل یک شربت صبح و یکی شام بخورانند و یا بگیرند زراوند طویل و خبطیانا و حب الغار و مر و قسط بحری و سلیخه سیاه و فوه الصبغ و عصارهٔ افسنتین و
قردمانای تازه تیز و فلفل و مشکطرامشیع مساوی هر روز دو مثقال تا ده روز خورانند و از ادویه جیدهٔ مسقط بسهولت مع تسکین غثیان اینست
کرد دارچینی و قردمانا و ابهل هر یک ده درم مر پنج درم هر روز سه درم بخورند که گاهی مع ذلک تنقیهٔ نفاس و اخراج مشیمه کند و تریاق اربعه در
اسقاط و اخراج بچهٔ مرده قولیست و از فرزجات مغز کرده است از آن و از اشق فرزجه ساخته بردارند و این فرزجه نیکوست بگیرند عصارهٔ
قثاء الحمار نیم رطل و در زهرهٔ گاو سرشته بردارند که بچه زنده و مرده را اخراج کند و این فرزجه قولیست بگیرند خربق سیاه و مویزج و زراوند مدحرج
و بخور مریم و تخم مازریون و شحم حنظل و اشق سوای اشق همه را سائیده و اشق را در آب حل کرده بیامیزند و گاهی درین زهرهٔ گاو خشک کرده بیفزایند و حل
کرده فرزجه ها بسازند و این فرزجه بسیار قولیست بگیرند نوشادر سوده ده درم و در اشق محلول سه درم سرشته فرزجه ها ساخته بردارند و تمام شب بدارند
و پا بپا بتکیه باید گذارند و ایضاً بمثل طبیخ افسنتین و مثل عصارهٔ سداب و مثل طبیخ ابهل و روغن بید انجیر بزراقه در رحم رسانند و زراقه رحم باید که
نوک او املس باشد و از گردن بقدر طول قرن رحم زنی که علاج او کنند و بنوعیکه در فم رحم داخل شود و زن احساس کند که آن در فضای داخل رحم
رسیده و در ان چیزیکه قاتل بچه و مزلق و مخرج آن باشد بچکانند خجندی گوید که در اسقاط جنین سائر ادویه دیدان و خربق و نوشادر
و زراوند و حرمل شرباً و حمولاً بکار برند و طبیخ ابهل و افسنتین و فوه نافع در این دوا اسقاط بچه و مشیمه کند ابهل برگ سداب لوبیه خشک هر یک
ده درم مشکطرامشیع فوه الصبغ قردمانا هر یک پنج درم همه را سائیده بشیرهٔ انجیر یا بطبیخ او سرشته و از ان صبح و شام مثل بندقه بخورند ابو منصور
گوید که سداب و فنجنکشت و حب نهری و بحری مسقط و مفسد حمل ست و اشیائی که در رحم رود و منی را فاسد کند کرفس و فطراسالیون و بادیان است
و اما آنچه بچه را ساقط کند حمول قطران و شاخ سداب و تخم حنظل و عرطنیثا و شرب آب سداب ست و آنچه جنین را خارج نماید اینست که ابهل سه درم
هر روز تا ده روز متواتر بخورد تا بوی ابهل در بول و عرق خود بیابد مگر آنکه تپ کند که در انحالت معالجه بعلاج دیگر باید کرد و دوا الحلتیت که
تپ ربع را نافع ست بدهند و این معجون در اسقاط بچه قولیست ابهل پنجاه درم باقی اجزای او همانست که در قول خجندی گذشت و هرچه در باب
عسر ولادت بیاید داد را حیض اعانت بر اسقاط جنین کند صبر عوض بینویسد که نیم درم شورهٔ قلمی را ناشتا خوردن و شاخ نرم بید انجیر
بروغن بید انجیر آلوده در رحم شیاف کردن بزودی اسقاط کند و اگر کنجد سیاه شب در آب تر کنند صبح آن آب را صاف نموده بنوشند
اسقاط کند و حیض بسته را بکشاید و صبر سقوطری و بیتیس و مرکی و سندال همه را کوفته بیخته با شراب صلایه نموده شیاف ساخته بردارند حیض را
مجرب ست و اندکی شیر عشر با پنبه آلوده بر فم رحم نهادن بچه مرده و زنده را فی الفور بیندازد و حیض بسته بکشاید لیکن آماس می آرد و قبیله
آسیب می رساند تدارک آن ضرورست و شیاف طبیبان است از اعمال این نشاید

بدانکه اسباب دشواری زادن هشت نوع است یکی آنکه بسبب حامله باشد که ضعیف بود از امراض و گرسنگی کشیده باشد و یا ترسنده و یا غیر معتاد حمل و وضع آن بود بلکه زادن او دفعهٔ اول باشد پس خوف او بیشتر و درد او شدیدتر بود و یا پیر و نه سال ضعیف باشد و یا کثیر الشحم بسیار فربه بود و یا اکثر صابر بر وجع باشد و یا حرکت بسیار کند و از شکلی بشکل دیگر گردد و بدان سبب بچه از شکل سهل الخروج متغیر شود دوم آنکه بسبب بچه بود و آن یا بجنس او باشد چه ولادت مادینه فی الجمله دشوارتر از ولادت نرینه بود و یا بسبب بزرگی بچه یا بزرگی سر او یا غلظ جرم او باشد یا بسبب فرط صغر و خفت او که فرو و نیاید و یا بسبب تغیر خلقت او از استوای سبیل لغزنده باشد مثل آنکه دو سر بچه باشد یا مزاحمت چند بچه بود و هر واحد را مجال حرکت نباشد چه گاهی در یک شکم پنج بچه بلکه گاهی بیشتر از این کوچک مختلف بود و گاهی چند بچه در یک کیسه بود و یا بسبب ضعف یا موت بچه باشد و معونت از حرکات او نباشد و یا بسبب شکل خروج او غیر طبیعی بود مثل آنکه از طرف پای یا پهلو و دست یا بچپ یا براز نو و رانها خارج شود و این بسبب فنا و حرکت بچه یا بسبب کثرت تقلب والدهٔ او بود و آنچه ازین امن دهد آنست که طلق و وجع مائل باسفل باشد و نفس تنگ بود سوم آنکه بسبب رحم بود مثلاً رحم کوچک باشد و یا خشک بسیار بود و رطوبت مزلق بچه در آن نباشد و یا در آن تنگی بسیار در خلقت یا از التحام قروح و سائر اسباب تنگی بود و یا در آن مرضی از امراض ردیه مثل ورم یا قروح یا شقاق یا بواسیر رحم باشد و یا از زن رتقا بود پس صفاقی از فم رحم غیر مستوفی بشگافد و حال او مثل حال ضیق رحم در خلقت بود چهارم آنکه بسبب مشیمه بود و این چنان باشد که مشیمه غلیظ بود و نشگافد پس بچه خلاصی نیابد و یا رقیق بود و بسرعت بشگافد و رطوبات قبل از خروج بچه خارج شود و مادهٔ مزلق نماند پنجم آنکه بسبب اعضای مجاور رحم باشد مثل آنکه در مثانه ورم یا آفت دیگر از حصی بول و غیر آن بود و یا در روده براز خشک بسیار یا ورم یا قولنج از حبس ریح یا زحیر یا بواسیر یا شقاق مقعد بود ششم آنکه بسبب وقت ولادت بود چنانچه بچه پیش از وقت ولادت قصد بیرون آمدن کند و در غایت اذیت خود نماید و امر بر آن صعب گردد هفتم آنکه بسبب قابله بود یعنی در امری که او را عمل باید کرد خطا کند هشتم آنکه از اسباب خارجی باشد مثل آنکه سردی سخت بود و انقباض اعضای ولادت مشتد گردد و لهذا در بلاد شمالی و ریاح شمالی و در بلاد و فصول بارد عسر ولادت بسیار باشد و گاهی مثل این عسر ولادت تبرید شکم و نشگافتن مراق مؤدی گردد و یا گرمی شدید باشد و ضعف قوت اشتداد نماید و یا غم و هم او را بهم رسد و مثل آنکه زن استعمال عطریات و شمیدن خوشبو بسیار کرده باشد و بدان سبب رحم او دائم بسوی بالا کشد و لهذا هنگام دشواری زادن و سقوط قوت و غشی خوشبو زیاده از حاجت در استرداد قوت بویانیدن نشاید و بدانکه بیشتر عسر ولادت از اسباب مذکوره از سردی منقبض گشتن تا بستن رگهای سینه و مثل انجماد و نفث الدم و سرفه و سل مؤدی گردد و گاهی بانقطاع اعصاب و عضل بسبب عروض شدت تمدد انجامد و بکزاز ادا کند و گاهی امر در بعض ایشان بحدی رسد که مراق البطن ایشان بشگافد و این هنگام افراط تکاثف بود و علامت عسر و سهولت ولادت اینست که اگر درد قبل از ولادت بسوی پیش و شکم و عانه مائل باشد ولادت سهل بود و اگر بسوی خلف و پشت میل کند ولادت صعب باشد و صاحب کامل گوید که در بین همه اسباب بحران زنان اعطاس عارض شود ولادت او سهل گردد چنانچه بقراط گفته که چون زن را مرض رحم و عسر ولادت باشد و آنرا عطاس بهم رسد این دلیل محمود بود و قوابل ذکر کرده اند که طلق در ولادت دختران بسیار گردد الا ضعیف بود و در ولادت پسران حادتر و شدیدتر باشد و چون خون از زن قبل ولادت خارج شود ولادت او دشوار گردد و چون خروج خون تاخیر کند ولادت او آسان شود

طریق تشخیص اسباب مذکوره باید که اولاً بسوی اسباب خارجی نگاه کنند پس هر کدام از آن که یافته شود سبب عسر همان باشد و الا از قابله حال ضعف و فربهی و غیره زن بپرسند اگر سببی از آن معلوم شود سببش آن باشد و الا حال کبر و صغر جنین و شکل خروج غیر طبیعی او و غیر آن و ایضاً حال تنگی رحم و امراض او و حال مشیمه و اعضای مجاورهٔ رحم و مدت ایام ولادت جدا جدا دریافت کنند پس هر کدام از آن

که موجود باشد سببش همان باشد **علاج** مشکطرامشیع پرسیاوشان نخود سیاه هر یک شش ماشه پوست پهلی املتاس قند سیاه کهنه هر واحد یکتوله در آب جوشانیده صاف نموده بنوشند و شکم و پشت و اطراف فرج را بروغن بنفشه و روغن یاسمین بمالند و اگر پیه مرغ و پیه بط و مغز ساق گاو اضافه کنند بهتر باشد و بآب گرم تنها یا در ان بابونه و شبت و مرزنجوش و اکلیل الملک جوشانیده نطول کنند و در ان بنشانند چنانچه آب تا ناف باشد و از کندش و شونیز و جندبیدستر عطسه آرند و بوقت عطسه دهن و بینی بند کنند و از سم اسپ و استر و خر دود کنند و اگر سببش سطبری مشیمه باشد بزودی تدبیر آن کنند تا بچه از تعب حرکت و عدم حصول خروج هلاک نشود و دایه را بفرمایند که از پاکی آنرا پاره کنند و اگر سببش حرارت هوا و مزاج بود از تدابیر سخنه مذکوره احتراز نمایند و زن را در مکان معتدل بدارند و اگر ازین تدابیر فائده نشود حسب سبب بدانچه در اقوال حکما خواهد آمد علاج کنند و هرگاه در ولادت تا چهار روز بمانند و دیگر علامات موت جنین که در تدبیر اخراج جنین میت بیاید دریافت شود بتدبیر اخراج آن پردازند بدانچه در آنجا مذکور گردد **ذکر ادویه مفرده و مرکبه** که تسهیل ولادت کند تعلیق زعفران خالص ده درم در لته بسته بر ران زن و کذا تعلیق سر رخمه و کذا قطعه شاخ گوزن بران زن و کذا حجر النار در پارچه بسته بر ران و کذا حقنه رحم بروغن ناردین و کذا تعلیق هفت عدد حب الکلی یا گرفتن چوب شجره او در دست یا تعلیق او هر واحد مجربست و سویدی است که گوید که تعلیق کشنیز سبز بسیار عروق او قلع کرده بر زن و کذا الجکت و کذا زمرد و کذا سنگ یشب و کذا اصبعه یابسه و کذا اشاخ راست بزیر ران آن جسب و کذا زبرجد و کذا دندان صبیان قبل از رسیدن آن بر زمین در صفحه نقره پیچیده و کذا پوست مار بر ران و کذا بیخ بخور مریم در رشته مثل قلاده بسته در گردن یا بر ران و کذا ایرسا و شرب و حمول ایرسا بعسل و کذا ابوزیدان و کذا اقنطوریون غلیظ و حقنه رحم بروغن حلبه و شرب آب فراسیون تازه یا طبیخ او تنها یا با بیخ یاسمین و کذا حب الغار از یک مثقال تا دو مثقال بشراب کهنه و کذا مغز سر خر درمسا و یک حبه مشک و شراب حلو و کذا تریاق فاروق یک مثقال بجلاب و کذا طبیخ سیسالیوس بعسل و کذا آب نعنع ده درم و یا خشک آن بشراب یکساله خوشبو و کذا خراطین سوده بجلاب و فرزجه زوفای رطب و زبد البحر و اکلیل الملک همه مخلوط کرده و کذا البلبل تمامه سوخته خاکستر او بزیت و کذا شحم حنظل سه قیراط سوده بزهره گاو سرشته و بخور سرگین اسپ و اکتحال بزهره ظبی و لطوخ آن حوالی عانه و جلوس در طبیخ سیسالیوس و گرفتن افربیون در دست و نهادن موی انسان سوخته بگلاب سرشته بر ناف و کذا خاکستر چوب انجیر و شرب و بخور سافج هندی و نهادن بر بازو دست رخمه میان هر دو پاست زن هر واحد تسهیل ولادت کند و همچنین بخور تخم گزر و نوشیدن گل بابونه نه ماشه جوشانیده با قدری عسل و تعلیق نمک در پارچه سرخ بسته بطرف چپ و بستن بیخ سرپهوکه در کمر و تعلیق دندان مار که در وقت حیات او گرفته باشند و فرزجه بیخ حنظل سوده بروغن گاو آمیخته هر واحد نافعست دیگر بیخ چرچته مسلم از زمین برآرند و یکشبر از و بگیرند و بزیر ران زن گذارند یا بر ران یا بر عانه بندند که درین باب مجربست و بستن بیخ فرنگی بر ران زن و بآب شسته نوشانیدن نیز مجرب نوشته اند دیگر انٹمونیل پوڈر که دوای انگریزی ست بقدر گرین که نیم و ربع سرخ میباشد در اندکی آب حل کرده بدهند که تسهیل ولادت میکند دیگر ابهل را سائیده از حریر بگذرانند و نیم مثقال از ان بخورند و سه مثقال سبوس آن جوشانیده صاف کرده آن آب را عقب آن بنوشند در تسهیل ولادت و ادرار حیض از مجربات حکیم علی ست دیگر پوست خیارشنبر در قدری آب شیره کشیده با زعفران و گلاب بنکر دادن جهت عسر ولادت و اخراج مشیمه مجربست دوا که جهت عسر ولادت و وجع بعد ولادت و تمدد و ثقل معمولست بادیان خار خسک هر یک شش ماشه مشکطرامشیع فوه الصبغ هر یک چهار ماشه ترمس سه ماشه پوست خیارشنبر چهار توله جوشانیده صاف نموده شربت بزوری بارد یا حار حسب مزاج داخل کرده بنوشند و روغن بابونه نیمگرم در حوالی عانه بمالند و این نسخه بدر حیض نیز بهترست (الرفیق) پرسیاوشان یک توله بعرق عنب الثعلب عرق گاوزبان جوشانیده صاف کرده از تخم خربزه خار خسک بادیان هر یک شش ماشه در همان آب شیره کشیده شربت جبد داخل کرده قرص ابهل چهار ماشه سوده

بران پاشیده بنوشند **ایضاً** نوشادر بریان سهاگه بریان مرداسنگ هریک سه سرخ در پان داخل کرده بدهند که خون براند و دیگر شحم حنظل برگ سداب قسط هریک سه جزو بزهرهٔ گاو سرشته بر ناف و زهار ضماد کنند بچه بلغزاند **قرص صمغ** که تسهیل ولادت کند و بچهٔ مرده و زنده را در ساعت بیرون آرد صمغ جاوشیر سکبینج بارزد هریک یک درم حلتیت نیم درم جمله یک شربت است با آب سداب یا طبیخ حلبه بدهند و تجربه اینها همین عمل نماید غذا نخود آب و دیگر غنچهٔ یاسمین و مقل و سلیخه و شحم حنظل و حلبه و تخم خشخاش و آب عنب الثعلب حمول کردن تسهیل ولادت میکند

اقوال حکما مصنف اقتباس مینویسد که در همه انواع اول حجامت برند و روغن زنبق و یا زیت و یا سرشف یا پیه بط و مرغابی و مغز ساق گاو آمیخته نیمگرم در اندام مستحمه بر پشت و تهیگاه بمالند و بعد از ساعتی در درین آبزن نشانند اکلیل بابونه حلبه بزرکتان عنب الثعلب مرزنجوش نوه هریک سه توله بنفشه برگ نیم و کرنب و بستان افروز و فنجنکشت و خبازی و شبت همه سبز هریک هفت توله برگ پنبهٔ باغی پانزده توله جوش کرده بعمل آرند و همان وقت مطبوخ لوبیا و یا مسکطرامشیع نوشانند و یا این مطبوخ دهند پوست خیارشنبر پوست جوز پوست بادام هریک سه توله نوه قرطم اصل بنفشه ترمس تخم کرفس تخم خربزه هریک نه ماشه انیسون هفت ماشه ریوند خطائی چهار ماشه در عرق کوه و خار خسک و بادیان هریک پانزده توله جوش کنند که بنیمه آید مالیده صاف نموده شربت دینار چهار توله داخل کرده بنوشند و سفوف پوست خیارشنبر ده مثقال نبات برابر با عرق گوکهرو نیم پاو سریع الاثر است و کذا اشترگاو نیم آثار روغن زرد هفت توله ترنجبین یا شکر سرخ نه توله و زن را بفرمایند که تا سی قدم مشی کند نزد دی بعده برپا نشسته نفس بند کرده زور کند بجانب اسفل و اگر دیر شود باید که لعاب بزرکتان و حلبه در روغن کتان آمیخته نیمگرم بر فم رحم سخت بمالند و اندک از ان در رحم بچکانند و کذا انگیاره یا بادام تلخ در یاخسته شفتالو با پیه بط و مرغابی یا روغن گل و آب برگ گندنا و کذا انجیاره سرشته با روغن کتان و اگر هیچ تدبیر بر نیاید شوربای مرغ کلان مرغن شکم سیر نوشانیده در حد خشت نیمگرم نموده زیر هر دو پا نهاده بران نشانده بگویند که دم فرو کشد و سعوط دار شیشعان ریوند خطائی گل چنبه تر بدسلفید هریک هفت ماشه سنبل الطیب چهار ماشه جندبیدستر سه ماشه و نیم بعمل آرند که فی الفور بچه را بیرون می آرد و اگر بعد شروع ماه چهارم از حمل هر شب شیر گاو نیم آثار عرق کیوره سه توله نبات یکنیم توله وقت شب نوشانند و صبح خمیره مروارید علوی خان نه ماشه ورق طلا یکعدد و شربت یاقوت سه توله عرق بیدمشک نه توله استعمال فرمایند تا ماه نهم بعده غذای شب موقوف کرده شیر هر روز بقدر طاقت افزایند و روغن بادام شیرین چهار درم شروع کنند و تا چهار پنج روز برین اکتفا نمایند اگر اسهال بهم رسد شیر و روغن را هرگز زیاده نکنند و الا هر روز همین قدر روغن بیفزایند تا نوبت بیست درم رسد پس شیر و روغن تا هر روز رسانیدن باید داد ازین تدبیر بچه بی مشقت برآید مسیحی گوید که هرگاه عسر ولادت از سده یا ضغطه نفس چنین باشد ارخای عضو نمایند بریختن روغن کنجد نیمگرم مع طبیخ حلبه یا با آب مطبوخ خبازی یا آبیکه در ان تخم کتان جوشانیده باشند مع بار اصل یا حامل را در آبزن آب مطبوخ بابونه و حلبه و بزرکتان و کرنب نشانند و گاهی دغدغهٔ قوی و تعطیس با دویهٔ معطسه و حبس نفس بقوت و دفع او بطرف مراق البطن نفع کند و اگر عسر ولادت بغشی و سقوط قوت انجامد باید که بشمانیدن اشیای خوشبو و نوشانیدن قدری ماء اللحم که بران اندکی شراب قوی انداخته باشند معالجه نمایند و اگر عسر ولادت از براز خشک محتبس در امعا باشد بحقنهٔ لین اخراج آن کنند و اگر بسبب شکل غیر طبیعی خروج جنین باشد قابله را باید که گاه آنرا دفع کند و گاه بکشد و گاه بپیچد و گاه فرود آرد و اگر بسببی باشد که بچه زیاده از واحد بود دیگی را دفع کند و یکی را بیرون آرد پس دیگری را و این همه تدبیر بملایمت بکار برد و بعده تلطف نماید و بر موضع روغن نیمگرم بمرات کثیر بریزند و اگر عسر ولادت بسبب سوء بچه باشد علاجش بیاید **بوعلی** مینویسد که چون وضع حمل قریب شود باید که دوام استحمام و آبزن کنند و افضل آبزن آنست که خارج از حمام باشد تا ضعف وارخا نیارد و عانه و پشت و کنج ران بقتل روغن شبت و بابونه و خیری و غیره چرب کنند و همه اعضاء مفاصل را دمالند و بر حمول خوشبو اوامت نمایند و در تهیج ان و فم رحم از قیروطیات رقیقه و روغنهای مرخیه لعابات مرخیه و نیل شحوم ماکیان و مرغابی فربه

نیمگرم غیر سرد کرده که آن بحرارت اقرب ست وخصوصاً چون فرج با همه بدن مع فرج خشک باشد استعمال نمایند و باید که زنی که آنرا عسر ولادت باشد یکماه و پیشتر بهر روز ناشتا از لعابات مثل لعاب بهدانه مع لعاب تخم کتان بنوشد وکذلک در ایام مخاض آب حلبه بیاشامد و غذا از بقول ملینه و اسفید باجات لحوم فربه و ماکیان فربه سازد و قوابض بر ایشان حرام بود و تبخیر فرج بمشک و عطر کنند و چون درد زه آغاز کند چیزی در مقدار کم و در غذائیت زیاده بخورد و بران شراب ریحانی بنوشد پس باید که زن ساعتی بنشیند و پایها را دراز کند بعده ساعتی برپشت بخوابد بعد از ان دفعةً برخیزد و بر نردبان بالا رود و فرود آید و آواز قوی دهد پس هرگاه اندک فم رحم بکشاید و در کشادگی او زیاده نماید باید که زحیر کند تا ممکن باشد وخصوصاً هنگام شگافتن صفاق و تکلیف عطاس نماید و دهن خود حتی الامکان بکشاید و هوای بسیار داخل کند تا زیاده تر استنشاق آن نماید که این تدبیر اخراج جنین و مشیمه کند و بهترین چیزی که بران هنگام وضع حمل بنشیند کرسی و تکیه خلف او و این بعد انفتاح رحم باید و اگر زن فربه باشد سرنگون شود و سر فرود آرد و زانوی خود زیر شکم داخل کنند تا فم رحم او با فرج او مستوی گردد و بعده فرج او را ملینات مذکوره بمالد و باید که بانگشتها فراخ کند و بکشاید و چون این عمل آرند و شکم او را بچش کنند بسرعت مثل چارپایه بزاید و چون مشیمه ظاهر گردد و معلوم کنند که بچه نزدیک ست و مشیمه بسبب غلظت خود نشگافد باید که بناخن یا آله در انگشت گرفته بملائمت بشگافد تا بجنین ایذا نرسد تا آنکه مشیمه بشگافد و رطوبت از ان سیلان نماید و بچه بلغزد و اگر انشقاق مشیمه جلدی کند و جنین غیر مرافق منکب بر مخلص بود و مدت طول کشد و فرج خشک گردد مزلقات و قیروطیات رقیقه و لعابات و شحوم گداخته و سفیدی بیضه و زردی آن در فرج بریزند و تدبیر کسی که بر او ولادت دشوار گردد بغیر سبیل ادویه اینست که چون ولادت متعسر گردد آنرا خوشبوهای مطبوع قدری قلیل بشمامند اگر قوت ضعیف باشد و ماء اللحم و اغذیه قلیل القدر مثل نیمبرشت و مانند آن بخورانند و قدحهای شراب ریحانی خوشبو بنوشانند بعده بنشانند و تعدیل مجلس او کنند اگر زمستان باشد آتش بسیار روشن کنند و اگر تابستان بود ترویح آن نمایند و تا بپهلو در آب نیمگرم مائل باندک حرارت بنشانند وخصوصاً در آب قمقم که دران ده جزو بود دنبه جوشانیده باشند و شافه از مثل مر بردارند و عانه و اعضای ولادت و پشت او بقیروطیات و شحوم نیمگرم بمالند وخصوصاً اگر سبب برودت باشد وکذلک لعابات و مزلقات استعمال کنند و گاهی احتیاج بحقنه در فرج او گردد بطریقیکه زن برپشت بخوابد و تکیه زیر سرین او نهند و پایهای او بلند دارند و رانهای او تا ممکن باشد کشاده دارند و در ان مزلقات و غیر آن بزرق بالغ در انبوبه که طول او زیاده از طول رحم باشد بریزند و ساعتی بگذارند تا آنکه زنان گواهی دهند که فم رحم او کشاده شده و سیلان رطوبات آغاز کرد پس دران هنگام آنرا عطسه آورند و بردارند و بر کرسی نشانند و امر کنند که اسفل شکم او بیفشارند و تکلیف زحیر دهند و خادم جنین او غمز نماید پس آن مستلد بود و گاهی احتیاج بکشادن فرج او از لولب افتد تا فم رحم او ظاهر شود و بکشایند و باید که بران اشکال از انبطاح و بروق و برپشت خوابانیدن تجربه نمایند و تامل کنند که در کدامی ازین اشکال سر بچه از فرج قریب میگردد و ولادت سهل گردد و جهد نمایند از انکه قابله تنقی در قبول و در گذاشتن مزلقات بفرج او نماید و اگر این تدبیر کفایت نکند بادویه و بخورات استعانت نمایند و چون از صبح ادویه مسهله ولادت از حبوب و غیره بخورانند و زن نزاید پس باید که وقت نیم روز مرق لوبیا و نخود در روغن کنجد بنوشانند و چون شام گردد چیزی از حمولات که مذکور شده بردارند و بران خواب کنند و چون صبح شود بعض بخورات که ذکر یابد تبخیر نمایند پس اعاده آشامیدن رد اکنند پس اگر فائده نشود طلا بآب سداب و آرد شلیم مسحوق بر پشت و ناف کنند و چون درد اشتداد نماید وخصوصاً بسبب سردی در فرج روغن سخن نهند. تدبیر زنی که پای بچه او قبل از سر خارج شود باید که تلطف نمایند و پای را باز گردانند و تقلب او بیدار اکنند تا مستوی بقعود گردد و ساقهای او اندک بلند کنند تا سر او فرود آید پس اگر چیزی ازین ممکن نبود بچه را بعصابها ببندند و بیرون آرند پس اگر سوای قطع ممکن نباشد بطریق جنین میت آنرا بعمل آرند. تدبیر زنی که بچه او بر پهلو بیرون آمدن خواهد این قریب آنست که مذکور شد و بهر دو شق اش بسوی

بالا ستوی سازند و بنشانند و بازگردانیدن باهستگی تدبیر زنی که بزاید و در رحم او ورم باشد بران قیروطیات و روغنها استعمال کنند بعد ازان محلل کرده باسته ترکند قریب از هیئت ولادت و عسر آن مذکور شد عمل آرند تدبیر زنی که ولادت او بسبب بزرگی بچه دشوار بود باید که قابله دست مثل این چنین ممکن چه کند و تاملات در جذب او اندک اندک نماید و اگر ازین خلاصی نشود بچه را [illegible] بربندند و باهستگی اندک اندک بکشند و اگر این تدبیر سود ندهد کلالیب استعمال نمایند و بدان بیرون آرند و اگر این نیز سود مند نشود قطع و اخراج نمایند و تدبیر جنین میت بعمل آرند و تدبیر زنی که دشواری زادن او بسبب موت بچه بود یا بدی شکل او که بادی ایچ حیات او نباشد بعد ازین جدا انگور گردد تدبیر غشی آن بچهره او آب بزنند اگر خوف بازگردیدن بچه نباشد و تقویت قوت او بشمانیدن خوشبو و در دهنش چکانیدن ماء اللحم بشراب و افاویه باید کرد و دیگر که زادن آسان نماید مهره اورده مفرح بیدان و حب القنبع اخراج بچه نماید و چون زن خیارشنبر چهار مثقال بخورد فی الحال بزاید خورانیدن حلتیت و جند بیدستر بسیار نیکوست و خوردن دارچینی در تسهیل طلق و ولادت خیلی سودمند و ایضا طبیخ برگ خطمی رومی با سیر و عسل زادن بسیار آسان کند و آب حلبه نیز تسهیل ولادت نماید و ایضا این انواع انفع است بگیرند پر سیاوشان سوده بشراب و اندکی روغن حل کنند و بنوشانند و چنانچه [illegible] مشکطرامشیع و آنچه حسب نیکوست [illegible] ابهل هر واحد دو درم سکبینج [illegible] قسط تلخ [illegible] هر واحد پنج درم [illegible] هر واحد دو درم مشک [illegible] حب سازند [illegible] مثقال با [illegible] شراب [illegible] بخورند [illegible] بهتر است که [illegible] کم کنند و بمقدار یک درم ازان [illegible] این حب دیگر خوب است ابهل ده درم [illegible] پنج درم [illegible] چهار درم حلتیت اشق [illegible] هر واحد [illegible] حب سازند [illegible] مشکطرامشیع [illegible] یا با طبیخ لوبیای سرخ یا با آب سداب [illegible] بخورند و ایضا حب جند ابهل دو درم حلتیت نیم درم اشق نیم درم [illegible] نیم درم [illegible] ایضا اگر زراوند طویل و فلفل و مر مساوی حب سازند شربت [illegible] هر روز [illegible] این [illegible] تسهیل ولادت [illegible] مثل این [illegible] و مر و ابهل برابر ازان بنادق ساخته بخورند اسقاط [illegible] تسهیل ولادت کنند [illegible] نیکوست [illegible] مثل این چیزی [illegible] و جندبیدستر [illegible] هر واحد مثقال ابهل نیم مثقال العسل [illegible] شربتی دو مثقال و بهتر [illegible] نهایت مفید است ضماد است و اطلیه [illegible] طبیخ تخم حنظل و آب رطب او بهتر است و بدان آب سداب بسیار [illegible] اندکی مرکی و سداب داخل کرده بر عانه تا ناف طلا کنند حمولات قوی در فرود آوردن چیزی که مشتمل شود و شیم باره و در آب تخم حنظل و آب سداب آلوده بردارند و یا زراوند و صعتر بردارند یا بخور مریم حمول کنند [illegible] یا فتاه انخاه یا کلندش و یا [illegible] از خربق و جاوشیر و زهره گاو مساوی ساخته بردارند که بچه زنده و مرده را فرود آرد و دیگر که بالخاصیت عمل کند باید که زنی را که بدشواری زاید بگویند که در دست چپ خود مقناطیس بگیرد و یا انجا [illegible] سم خر طلا نماید که بغایت نافع است یا تبخیر بدان نمایند و همچنین سم اسپ و کذلک تبخیر بسجیم ماهی شور گویند که اگر [illegible] بران راست بند عسر ولادت را دفع کند و گویند که اگر [illegible] بران چنبد و آنرا در شکم زن بسند و گویند که اگر زعفران سوده با آب سرشته ازان حرز سازند و تعلیق بران نمایند شبیه [illegible] و وحشت تدخین آن بسیار نیکوست و ایضا بجو و قنه و جاوشیر زهره گاو سرشته ازان یک مثقال آن تبخیر کنند و یا بگیرند گوگرد زرد و [illegible] و زهره گاو و جاوشیر و قنه و نیم ساخته بران بخور نمایند و تبخیر از پوست مار یا سرگین کبوتر تسهیل ولادت کند و گاهی تبخیر پوست مار بچه را هلاک کند و تبخیر بجاوشیر سداب یا انجا بازد ولادت آسان کند مجوسی گوید که عسر ولادت هرگاه بسبب فربهی زن یا صغر رحم یا از ضعف قوت واقعه باشد باید که زن را امر بکوشش و زور کردن و طلق نمایند و پشت و زیر ناف و شکم را بروغن خیری و روغن کنجد و زیت نیم گرم بمالند و در آب مطبوخ حلبه و تخم کتان و بابونه و اکلیل الملک که نیم گرم باشد بنشانند و در بینی فتیله کاغذ داخل کرده عطسه آورند و قدری آب پرسیاوشان مطبوخ که در ان عسل

روغن بید

و اندکی بنفشه حل کرده باشند بپاشند و ایضاً مشکطرامشیع از یک درم تا یک مثقال تنها یا با آب حلبه مطبوخ دهند و فرزجه که در ان اندکی قطران باشد بردارند و اگر اشیاء [illegible] در آب گرم مالیده صاف کرده بمقدار چهار اوقیه زن بنوشد زادن بران سهل گردد و گویند که هرگاه سم استر بخور نماید ولادت او باسانی شود و معتقد اند که هرگاه عسر ولادت از شحم مفرط زن باشد آنرا بر شکم بخوابانند و زانوی او در زیر ابطهای او بود و بعده رحم و نواحی آن و خاصره و پشت را بروغن و موم گداخته بمالند و قابله را امر کنند که انگشت بروغن و موم گداخته و روغن زرد آلوده در فم رحم داخل کند و آنرا اندک اندک بکشاید و اندرون آن روغن بمالد و اگر عسر الولادت بزن بکر باشد عذره بدرهم یا بادخال سر انگشت شق نماید و اگر زن خائف باشد آنرا دلیر گردانند و تقویت نفس او کنند و امر بشدت طلق و تنحنح نمایند پس اگر آنرا غشی افتد و قوت او از طلق ضعیف شود استشمام بخور مشمومات مثل مشک و غالیه و عنبر نمایند و [illegible] معتدل کنند بماء اللحم و شوربای جوجه ماکیان غذا سازند و یا اندکی شراب ریحانی بنوشانند اگر ورم نباشد و اگر در آنجا ورم باشد باید که تحلیل ورم نمایند بعده نشانیدن در آب مطبوخ بابونه و اکلیل الملک و پرسیاوشان و حلبه و تخم کتان نمایند و اگر عسر ولادت بسبب مرضی متقدم باشد پس می باید که قصد تسکین آن کنند و کنج ران و خاصره را [illegible] با هستگی بروغن [illegible] بمالند و اما هرگاه عسر الولادت بسبب هوای بارد و کثافت جسم باشد باید که زن را در حمام یا در جای گرم نشانند و کنج ران و نواحی آن و پشت بروغن یاسمین یا شبت و آب گرم که در ان حلبه و تخم کتان و بابونه و اکلیل الملک جوشانیده باشند بران موضع بریزند و قدری شراب با دهن زنبق بنوشانند و یا اندکی غالیه یا اندکی [illegible] بسیار [illegible] حل کرده بنوشانند و اگر عسر ولادت از هوای گرم و خشکی [illegible] باشد باید که زن را در جای سرد نشانند و [illegible] بر شکم و کنج ران از صندل و گلاب و کافور و آب سرد [illegible] کنند و جلاب و آب انار و آب سرد اندک اندک بنوشانند و اگر عسر ولادت بسبب کبر جنین یا صغر او یا مردن او یا [illegible] یا از خروج بغیر شکل طبعی باشد باید که در ان علاج بالید نماید ایلاقی و جرجانی می نویسند که علاج کل عسر ولادت ازین سبب که باشد اینست که طبیخ حلبه و بابونه و لعاب تخم کتان و روغن کنجد بشکم و پشت و زهار و [illegible] بران چکانند و بروغن بابونه یا شبت بر پشت و تهیگاه بمالند و اسفل را نیز بمالند و در طبیخ حلبه و کرنب و تخم کتان و شبت تا ناف نشانند و امر نمایند که چند قدم راه رود و بعده بر پاهای خود نشیند پس یکبارگی برخیزد و مکرر این فعل کند و نفس خود در گیرد و قوت کند باسفل و تنحنح نماید و ادویه معطسه چون فلفل و کندش و [illegible] و غیره بویانند تا عطسه کند و لعاب تخم کتان در رحم چکانند و موم و روغن از پیه بط و پیه مرغ با لعاب تخم کتان [illegible] چرب با روغن پیه بط و پیه ماکیان بنوشانند و چهار مثقال پوست خیارشنبر کوفته بیخته با جلاب یا شوربای مرغ فربه بدهند یا طبیخ حلبه با روغن بادام خالص که با خرما پخته باشند یا با تخم کتان دادن تسهیل ولادت کند و اگر بزرکتان کوفته با ماء العسل و روغن کنجد بجوشانند و بر زهار و تهیگاه ضماد کنند نفع بخشد و باقی ادویه همانست که در قول بوعلی مسطور شد و علاج خاص هر نوع اینست که اگر سبب ضعف و مرض زن بود تقویت او با شربه و ماء اللحم و زرده بیضه نیمبرشت و شوربای مرغ فربه نمایند و روغنها که مذکور شد بمالند و اگر سببش فربهی زن باشد بر روی او بخوابانند و سینه و شکم او بر تکیه نهند و پاها و زانوهای او فراهم آرند و فم رحم را بقیروطی چرب کنند و دوای معطس ببویانند و آنچه بسبب رحم بود و در رحم آفتی یا ورم باشد معالجه آن کنند و آنچه بسبب تنگی رحم و کوچکی و خشکی آن بود قیروطی و پیه بط و مرغ و روغن شبت و آبزن طبیخ مذکور و تعطیس بکار برند و آنچه بسبب غلظ مشیمه بود قابله بانگشتهای دست چپ آنرا بگیرد و نگاه دارد و روغن کنجد با لعاب تخم کتان در رحم ریزد و بناخن دست راست یا بآهن مشیمه را بشگافد و آنچه بسبب رقت و زود شگافتن مشیمه باشد علاجش بعلاج خشکی رحم نمایند و آنچه بسبب مشارکات مثل ورم مثانه و امعای مستقیم در رحم باشد اول علاجش بدانچه در جایگاهش گذشت باید کرد و روغنها و لعابهای مزلقه بکار برند و عطسه آورند و اگر بسبب احتباس بول و ثفل

طبیعت باشد حقنه ملین بعمل آرند و شوربای خروس پیر که اندران نخود و شبت و بادیان و بسفایج و نیکو فته و تخم قرطم پخته باشند بدهند و طبیخ حلبه و خرما و روغن بادام بنوشانند و روغن شبت بر عانه بمالند و ادویه مدر بول دهند تا مثانه تهی گردد و آنچه بسبب بچه باشد پس اگر بر غیر شکل طبیعی بود حیله نمایند تا بر شکل طبیعی باز آید و آنچنان باشد که بچه را باز پس گردانند مثلاً اگر پا یا بیرون آمده باشد آنرا باز پس برند و ساقهای او برافرازند چنانکه راست بنشانند و مادرش را بر روی بخوابانند چنانکه زن فربه را تا بسر بچه فرو سو گراید و اگر این حیله ممکن نبود از اخراج اعضای او مثل جنین میت چاره نباشد و اگر بسبب عظم بچه باشد بلعابها و دهنها و عطسه آوردن و طبیخ حلبه و خرما و روغن بادام علاج کنند و اگر عظم بچه مفرط باشد یا سر آن بزرگ بود یا سر بچه دو باشد یا خلقتی عجیب بود علاجش نیست جز آنکه اعضای بچه قطع کنند و یک یک عضو بیرون آرند و تدبیر کلی از تدبیر قبل ولادت برای تسهیل و قلت درد یکماه پیش از ولادت بعمل آرند از بردن در حمام و نشانیدن در آبزن و غیر آن همانست که در ابتدای قول بوعلی مذکور شد

ابن الیاس گوید که عسر ولادت اگر بسبب ضعف قوت دافعه باشد بر پشت و شکم روغن زنبق و کنجد و زیت بمالند و در آبیکه بابونه و شبت و اکلیل الملک و مرزنجوش و نمام و برگ کرنب و چقندر و برگ کتان جوشانیده باشند بنشانند و پارچه کتان بگذارند و جند بیدستر آلوده نزد بینی دارند و چون عطسه آید بینی را بدست بگیرند و یا جلاب از مشکطرامشیع و پرسیاوشان هر واحد سه درم و شکر سفید ده درم بنوشانند و یا بگیرند سم اسپ و شحم ماهی مساوی بدان تبخیر نمایند و آنچه بسبب فربهی زن و کثرت پیه آن باشد بر شکلی که در قول مجوسی گذشت بخوابانند و شکم و نواحی ناف و خاصره و پشت آنرا بروغن چربی بط و مرغابی و ماکیان و پیه و مغز ساق گاو که موم دران گداخته باشند و روغن بنفشه بمالند و اگر بسبب بکر بودن زن باشد جند بیدستر و مشک و شونیز بویانند و بینی بگیرند و سعی و زلق و تزحر نمایند و اگر بسبب قوت تزحر و طلق آنرا غشی عارض گردد غالیه و گلاب بویانند و اگر بسبب حرارت مزاج باشد گلاب و صندلین و گل سرخ و بنفشه تر بویانند و اگر بسبب هوای سرد باشد حوالی کرگاه و رانهای او را بادویات مسخنه تکمید نمایند و در حمام داخل کنند و آبیکه دران نمام و شبت و غیره که در قول مجوسی مذکور شد جوشانیده باشند بر پشت بریزند و اگر بسبب حرارت هوا باشد پشت و قطن و کنج ران آنرا بروغن گل و روغن بنفشه و روغن صندلین و گلاب بمالند و آب انار شیرین مع تخم امرود با سکنجبین دو درم بنوشانند و غذا مزوره ماش بشیره بادام و اسفاناخ دهند **کازرونی** میگوید که نطول و آبزن آب گرم کنند و روغنهای مزلقه در فرج بمالند و گاهی بدان حقنه هم میکنند و ایضاً شوربای چرب بنوشانند و بالایش یک یا دو قدح شراب با اندک روغن بادام بدهند بعد ازان اسبابی که تثقیل فرمایند تا بعسر اعانت بر خروج بچه نماید و پوست خیارشنبر چهار مثقال جوشانیده آب او با شربت مدر بدهند یا اجار خشک و پرسیاوشان و بیخ خطمی و تخم بلیلون و ابهل و مشکطرامشیع جوشانیده و بشکر یا بعسل شیرین کرده بنوشانند **انطاکی** میگوید که از ادویه که تسهیل ولادت و اخراج مشیمه کنند بعضی ازان باستعداد از قبیل باشد مثل شرب آب صعتر و حلبه سه سه درم تخم نمام پنج درم پوست خیارشنبر دو درم زعفران هر کدام که میسر آید و کذا بخور بموی زن و گرفتن مقناطیس و تعلیق کف مریم بر ران چپ بدست زن طاهر در پارچه از لباس بکر بسته کرده و در زعفران تر کرده و بعضی ازان وقت عسر حال بعمل آرند مثل خوردن یکمثقال مقل و دو درم گل یاسمین و تعلیق سیفه و سر خمیده و پوست مار هر کدام که یافته شود

ابن نوح گوید که چون وقت ولادت قریب گردد در حمام داخل کنند و یا در آبزن هر روز یکساعت بنشانند و شکم و پشت بروغن بمالند و اغذیه لذیذه مثل شوربا و حلوای معمول بشکر و روغن بادام بخورانند حتی که وقت درد زه برسد و باقی تدبیر همانست که در آغاز قول ایلاقی گذشت و اگر امر طول کشد شوربای چرب بچه مرغ یا پیه ماکیان فربه و بط ساخته بنوشند و اندک شراب ریحانی بدهند و اگر خوف باشد آب حلبه و خرما مطبوخ یک رطل گرفته و اندک روغن بادام شیرین بران چکانیده دو سه مرتبه بنوشانند تا آنرا قی نکند و بعد ازان آب سداب تریاق و قرص مر بدهند و اگر امر شدت گیرد حلتیت و جاوشیر مساوی دو درم بخورانند و اگر از بوی این اشیا کراهت کند یکمثقال غالیه در شراب ریحانی حل کرده بنوشانند و تقویت دماغ بالطیب و شراب خوشبو کنند بقراط گفته زنی را که زادن دشوار باشد چیزی مضرتر از کثرت تقلب نیست بهر آنکه بچه را بانواع اشکال ردیه منقلب سازد

روفس گفته که زن باریک میان و تنگ فرج و آنکه پیشتر نزائیده باشد و لاغر را وقت ولادت خطر باشد و گفته که چون زن نزاید و از خون پاک نگردد هلاک شود و جالینوس گوید که کثرت شرب آب برف و آب سرد زادن دشوار کند و صلابت بدن بدستور و گوید که حرکت کردن بچه قبل وقت ولادت علامت عسر ولادت ست و **علی بن زین** گوید که اگر برگ خطمی بجوشانند و در ان آب اندکی روغن زرد و عسل داخل کرده زن بخورد و جسم خود را نیز بآن طلا نماید عسر ولادت را نفع بخشد و گوید که چون زن را زادن دشوار گردد و در رحم آب حلبه یا آب تخم کتان بزراقه رسانند بعد ازان رحم بروغن گل یا بعض روغنهای لین و اگر از مر و خربق و جاوشیر و زهره گاو دبلوطها ساخته بردارد خوب ست و زنی که قبل از پانزده سالگی حامله گردد بر آن خوف باشد و بمشقت بزاید **میر علی** گوید که در آبزن حلبه و تخم کتان و خبازی تا ناف بنشانند و شوربای چرب با لعاب تخم کتان بدهند و دو درم زعفران در زرده تخم مرغ حل کرده دادن مجرب ست **ابو منصور** گوید که زنی حامله را بعد از انکه در ماه نهم از حمل داخل شده هر روز بناشتا سه درم روغن بادام شیرین دادیم و او را اغذیه لطیفه و حریره و حسا منضجه و قابضه پرهیز کنانیدیم و طعامهای نرم و چرب مقرر داشتیم در وقت خویش فرزندی در کمال لطافت بغیر احساس درد طلق بزاد و قابله ذکر میکرد که ایشانرا مثل این عمل خبری نیست

احتباس مشیمه و جنین میت

گاه باشد که بچه پیدا شود و مشیمه یعنی پرده که در ان بچه پیچیده بود بیرون نیاید و گاهی بچه در شکم مادر بمیرد و خارج نشود و نشان عدم خروج مشیمه از قابله معلوم شود و علامت موت بچه اینست که بچه در شکم سخت گران گردد و هرگاه مادرش از پهلو بپهلوی دیگر گردد مثل سنگ از جایی بجانب دیگر منتقل شود و ناف سرد گردد و پیش از ان گرم بوده باشد و پستان لاغر و تهی شود و گاهی زرد آب بدبو سیلان کند و اگر حامله را امراض حاده موت که شدید بحرارت عارض شده باشد بمرگ وی حکم نماید و گاهی هنگام موت جنین و قبل او چشم حامله بعمق فرو رود و سفیدی چشم تیره گردد و گاهی گوش و سرخی لب سفید شود مع سرخی لبها و حال او مشابه باستسقای لحمی گردد یا بجای چون حرکت بچه در شکم محسوس نشود و دست و پای حامله سرد گردد و نفس متواتر شود و تا چهار روز در ولادت ماند باید دانست که بچه مرده است **علاج** بزودی تمام در اخراج آن کوشند تا عفونت مودی نشود و زنان پاک نگردد و شکاعی شیح پرسیاوشان ابهل هریک سه درم ترمس پوست دور کرده هریک پنج درم نبات سفید ده مثقال در آب جوشانیده صاف نموده بنوشانند و عسر آوردن ادویه که در علاج عسر ولادت گفته شد مفید بود و مر و جاوشیر و خربق سفید ساوی کوفته بخیه در زهره گاو سرشته بردارند و سداب خشک و تخم حنظل و قسط هریک سه درم مرمکی یک درم سائیده بر ناف ضماد کنند و از پوست مار و سرگین کبوتر زیر زن دود کنند و اگر بدین تدبیر بیرون نیاید باید که قابله دست در فرج انداخته بیرون آرد و یا بچه را پاره پاره کرده بیرون آرد و این عمل خطرناک بود و دوای که اخراج مشیمه و بچه مرده کند تعلیق حب الکلی هفت عدد یا چوب آن و بعد سقوط مشیمه بزودی جدا کردن آن و فرزجه ترمس تلخ و مر و عسل در اخراج مشیمه مجرب سویدی ست و حمول گل شفتالو و دود انگ در اخراج جنین میت مجرب ابن ماسه است و شرب فراسیون تنها و مطبوخ با پرسیاوشان وکذا بانج خرد بالعسل وکذا تخم قطونا کوفته نیم اوقیه در آب یک رطل جوشانیده تا نیم رطل بماند وکذا پیاز نرگس چهار درم وکذا بابونه وکذا پرسیاوشان و بخور ابهل یا عود بلسان یا برگ سیر و پوست او و ساق او یا سرگین گاو یا بشاسته یا شونیز یا آرد شیلم بشراب سرشته بنادق ساخته خشک کرده یا شیح کوهی یا انیسون هندی و حمول قطران وکذا فودنج و جند بیدستر ساذج وکذا گل خیری زرد بعسل وکذا آرد شیلم وکذا نفط سفید وکذا شونیز و شرب و حمول جند بیدستر بعسل وکذا حب الکلی یکدرم وکذا بیخ سوسن وکذا تخم خیری زرد بعسل وکذا حاشا بعسل وکذا فطراسالیون وکذا ابهل سکنجبین وکذا قنطوریون دقیق با آب سداب وکذا شیح جبلی وکذا اسلیخه وکذا انزروت وکذا مر وکذا نیل هندی وکذا فوه الصبغ وکذا روغن قیصوم و طبیخ او و جلوس در طبیخ قیصوم وکذا بیخ قاشقد وکذا برگ ثوم و ساق او وکذا تخم خیری زرد و گل آن وکذا ابهل سکنجبین وکذا قنطوریون غلیظ و فرزجه و بخور لبن بلسان وکذا لادن وکذا اشنه بوش یکدرم با دیون یکدرم با آب سرشته و تعلیق دندان ابلیس بچه کذا

وقطور خون مرغابی در رحم وشمیدن کندش باریک سوده در خرقه کتان بسته وضماد بخور مریم بر ناف وعانه هر واحد مخرج مشیمه است **وحمول** تخم سنان وکذا تمام شبراب وکذا پیاز نرگس چهار درم بعسل وکذا جاوشیر وکذا گل خیری زرد سوده بروغن خیری سرشته وکذا بلبل تمامه سوخته خاکستر او بزیت سرشته وکذا قنه وکذا گل سوسن سفید وتخم او وکذا زهره نرگاو بعسل وکذا بیخ سوسن آسمانجونی بعسل وکذا روغن او وکذا داشیشعان وکذا خربق سیاه وکذا اکماشیر بقوت قوی وکذا شیر یتوع وکذا سم اسپ سوخته بطلا سرشته وکذا کندش سوده بعسل معجون فتیله ساخته وکذا برگ پودینه نهری وکذا حرمل یکدرم **وشرب** احمول مشکطرامشیع وکذا ابهل وکذا عصاره طنیشا بعسل وکذا مرخس چار درم وکذا جند بیدستر وکذا دارچینی دو درم وکذا اقره ماما وکذا قنطوریون غلیظ وکذا قطران وکذا قنطوریون دقیق دو درم وعسل وکندر وکذا اشق وکذا شونیز وکذا اقط سفید وکذا سلیخه وکذا حاشا وکذا اسبد وکذا پرسیاوشان **وشرب** اشنان پنجدرم وکذا طبیخ گل خیری زرد وکذا طبیخ گل جنو بر کهار **وبخور** مشکطرامشیع وکذا ابهل وکذا زرفت خشک وکذا سرگین ماده گاو وکذا اقره ماما وکذا قنه وجاوشیر وگوگرد ونبات برساخته وکذا اپنک شتر عربی وکذا اپنک نر **وحمول** وبخور مازریون وکذا البن ملبسان مخلوط بروغن سوسن **وضماد** وکندش سوده بعسل سرشته بر عانه وسره وحقنه رحم از مرکی با آب سداب وشرب وجلوس در طبیخ لوبیای سرخ وطلای پیه مرغابی وعلک البطم در رحم هر واحد مخرج جنین میت است وبقول اطبای هند هالون پیپلی وکائوپهلی سونف اجوائن اجمود وبایبرنگ تخم سن تخم گاجر تخم پیاز مجموع یا هر چه ازینها میسر آید جوشانیده با قند سیاه بدهند که بچه مرده وزنده ومشیمه را بر آرد ونیز پاگوگل یا بهروزه را سوخته دود آن بفرج رسانند ونیز پنبه بروغن بید انجیر آلوده بر دارند ویا پوست ریچه را با آب سائیده با پنبه بردارند که ازین ادویه حیض بسته هم بکشاید **آبزن** که بچه مرده وزنده ومشیمه را بیرون آرد مشکطرامشیع برنجاسف وج ترکی قسط سلیخه نانخواه پودینه فرنجمشک تخم بلیون ملیه فراسیون جعده جعد ملبسان اسارون هر یک جزوی بجوشانند وزن را در آن نشانند **بخور** مخرج جنین میت وزنده سداب تخم گزر وسم اسپ وموی آدمی وجاوشیر وسرگین باز مرکی مقل سکبینج سم خر حلتیت ودود تخم حنظل فرفیون خربق کندش ازین ادویه هر چه مناسب باشد بزهره گاو سرشته بخور نمایند **حب** نافع مرجاوشیر سکبینج مساوی گرفته حب سازند وسه درم بخورند اخراج مافی الرحم نماید **قرصه** اخراج جنین ومشیمه کند وقاتل جنین وحیض هست اشنان عصاره طنیشا قطران تخم حنظل قثاء الحمار خربق سیاه سورنجان نوشادر زراوند مازریون جاوشیر مرمکی سکبینج روغن بید انجیر زهره گاو دستور مجموع بدستور استعمال کنند قرص مجموع که در حبس ولادت گذشت بکار برند **اقوال حذاق** شیخ میفرماید بدانکه چون ولادت تا چهار روز دشوار گردد دیگر بچه بمیرد پس بخلاصی مادرش مشغول شوند وبحیات بچه اشتغال ننمایند بلکه در اخراج او کوشش کنند وچون روغن بلبسان حمول کنند اخراج بچه ومشیمه نماید وسرگین خر وسرانبوه ودود کردن بچه مرده را بسرعت بیرون آرد وکذلک تدخین بچشم ماهی شور والقنا برای بچه مرده بگیرند سه اوقیه آب سداب ومثل او آب حلبه مطبوخ با انجیر خوب جوش کرده وسه درم صعتر وبنوشانند که بچه مرده را بلغزاند وگاهی آب سر مصفی مقدار رطل که بران یک وقیه خطمی پاشیده باشند می نوشانند وباقی کنند وعطسه آورند وآب سداب بسیار بروغن حلبه مطبوخ بخور برای مشیمه نیکوست وباقی ادویه در بحث ضرورت اسقاط ودر قول شیخ گذشت وتدبیر بعضی قدما در اخراج جنین میت وقطع او تا بمن ابیت که چون ولادت حامله دشوار گردد نگاه کنند که آن سلیم است یا غیر سلیم پس اگر سلیم بود اقدام بعلاج آن نمایند والا ازان باز دارند وعرض کرحال او وروی باشد آنرا غشی مع سهر ونسیان واسترخا وخلع عارض شود وچون آنرا آواز دهند جواب ندهد واگر ندا آواز بلند دهند جواب ضعیف دهد بعده بران غشی افتد وبعضی را ازایشان تشنج مع تمدد افتد وعصب آن مضطرب گردد واز غذا باز مانند ونبض آن صغیر متواتر بود ودیگر که سلیم باشد آنرا چیزی ازین اعراض عارض نشود پس در ان اخراج جنین قبل آن تعجیل آرند وطریقش در قانون وکامل الصناعه

مفصل مسطور است اگر ضرورت باشد در انجا مطالعه نمایند و بعد استعمال عمل بالید انواع علاج اورام حار رحم بعمل آرند و اگر نزف الدم عارض شود هر چه در مبحث کثرت طمث گذشت بدان معالجه نمایند و حیله که در اخراج مشیمه نیز دوا استعمال میکنند انیست که اگر بچیزے معطس عطسه آورند و منخرین و دهن را بگیرند شکم توتر و تمدد نماید و مشیمه بلغزد و چون مشیمه ظاهر شود قابله آنرا اندک اندک باهستگی بکشد و اگر خوف انقطاع آن باشد انچه بدست آید آنرا بر ران زن باعتدال ببندند و بتعطیس مشغول شوند و چون در سقوط مشیمه دیر گردد آنرا نکشند بلکه بر انها از بالا بر بندند تا ببالا نرود و اگر بقعر رحم چسپیده باشد در جدا کردن آن تلطف و مدارا نمایند بتحریک خفیف از هر جانب تا رباطات مسترخی گردد و درین امر اصلا سختی نکنند و اگر احتباس او بسبب شدت انسداد و انقباض فم رحم باشد حیله در توسیع آن نمایند یا بانگشت فراخ کنند و یا قیروطیات حار مرخی دران ریزند باقرب شکل زن که رسیدن آن دران ممکن باشد وگاهی خوابیدن او بر پشت این را موافق تر بود و برین مالش روغنها و تضمید با ضمادٔ ملینه زیر ناف و کمر گاه اعانت کند و گاهی بلطخ انگشت قابله کفایت کند بعده تدابیر معطسه و بخورات و آبزنات و مشروبات بکار برند و هر حیله آن بعمل آرند چه مشیمه در اندک مدت متعفن و بدبو میشود و استعانت بمدرات قویه نمایند و آبزن طبیخ اشنان استعمال کنند که آن مشیمه را اسقاط کند و ریختن مرهم باسلیقون در رحم نیز تعفین و اخراج آن نماید و چون خارج شود روغن گل و مانند آن استعمال کنند و این دو از ملقات آنست آب ماهی تازه که بران خطمی پاشیده باشند بنوشانند و یا قدرے بنجال یا زن بخورانند یا حمول نمایند و بدان ادویه که در باب ضرورت اسقاط مذکور شد و فرزجات و بخورات استعمال کنند و از بخورات جید بخور زرنیخ سفید یا سرگین کبوتر یا زراوند است و بعضے قدما امر کرده اند که قابله دست را بخور ته پیچیده و در فرج داخل کرده مشیمه را اخذ کند و این علاج مولم است و چون مشیمه بیرون نیاید متعفن گردد و بعد چند روز خارج شود لیکن زن را حالات خبیثه بسبب صعود ابخره ردیه از مشیمه بسوی دماغ و قلب و معده عارض گردد پس باید که جهت رفع اذیت آنها به بخورات خوشبو استعانت نمایند و سوسن و زرد و المساک بخورانند و بر قلب و معده طلا بادویه قلبیه خوشبو استعمال کنند و بعض قدما در اخراج مشیمه قولی بیان کرده اند آنرا بلفظه حکایت میکنیم اربیباسیوس گفته که اگر مشیمه در رحم بعد خروج بچه باقی ماند پس اگر فم رحم کشاده باشد و مشیمه پیچیده شود و مثل کره شده در جانب رحم باند خروج آن سهل بود و باید که قابله دست چپ گرم کرده بروغن چرب نموده در عمق رحم داخل کند و بدان تفتیش نماید حتی که مشیمه در گردن رحم چسپیده یافته شود و آزار است نکشد که ازان خوف انقلاب رحم است و سختی هم نکشد بلکه اولا باهستگی بسوی راست و چپ بجنباند بعده در حرکت جذب افزاید که دران هنگام از چسپیدگی جدا شود و اگر فم رحم بسته باشد انواع علاج که برای این ذکر کرده ایم استعمال نمایند و اگر قوت ضعیف نباشد اشیای محرک عطاس و بخورات با فاویه استعمال کنند پس اگر فم رحم کشاده گردد دست داخل کرده بنوعیکه گفته شد بیرون آرد و اگر مشیمه باین اشیا خارج نشود و قلق بر دل نیارند که بعد چند روز تحلیل گردد و مثل مائیت خون سائل شود لیکن بدبوست او در سر آزار و معده را فاسد کند و کرب پیدا نماید پس در اخراج آن استعجال نمایند و در استعمال و غیرها اشیا موافقه آن اقتصار نکنند و گفته که درین باب دخنه حرف و انجیر خشک آزموده ایم و غیر او قولے گفته بدو جداو نیز بلینوس هم داد امر کرده که ادویه حریفه مثل سداب و فراسیون و قیصوم و روغن سوسن و روغن حنا القدری که ادویه تر شود در دیگ نو جمع کرده سر او بند نمایند و دران سوراخ کوچک کنند و در قصبه انبوبه داخل کرده زیر او آتش کنند چون بجوش آید فرود آورده بر اخگر نهند و نزدیک کرسی که بران زن نشیند بیارند و انبوبه در فرج او گذارند و نواحی آن را بپارچه بسیار بپوشند تا بخار آن بر نیاید و برین هیئت تا دو ساعت بگذارند تا آنکه مشیمه فرود آید و اگر این کفایت نکند و بجای از اخراج آن ضعیف شود ضمادات مسقط جنین بکار برند که استعمال آن بعد تجربه در قوت قویتر و نافذتر باشد ایضاً شیخ بلینوس بتدبیر زنی که زادن او بسبب موت جنین یا سوء شکل آن که دران امید حیات او نباشد دشوار گردد انست که ادویه مخرج جنین میت استعمال کنند پس اگر ازین فائده نشود

بعضا نیز گرفته پاره پاره کرده بیرون آرند در اخراج او استعجال نمایند قبل از انکه فاسد گردد و اگر سر بچه بزرگ باشد شکستن جمجمه او [illegible] در روی باشد سائل شود بعمل آرند ابن عباس گوید که هرگاه مشیمه محتبس شود یا در رحم بچه مرده باشد باید که چیزی از [illegible] مطبوخ ترمس و پودینه بخورانند و آلیفنا این دوا و هندا ابهل زراوند طویل اسارون میعه سائله عسل اللبنی هر واحد یکجزو باریک سائیده ابهل [illegible] شربتی دو درم با آب گرم و اگر مشیمه خارج نشود و اندک جاوشیر و ابوال ابل بشراب یا با آبیکه در ان پودینه جوشانیده باشند بخورانند یا بگیرند [illegible] زهره گاو هر واحد یکجزو جند بیدستر نیم جزو باریک ساخته یکدرم با آب مطبوخ بادیان و ابهل بدهند و از آنچه این فعل کند خوردن [illegible] و تخم [illegible] و یا مر و قطران را بر ذکر طلا کرده با زن مجامعت نماید و زراوند مدحرج و ابهل و حرف هر واحد یکجزو باریک سائیده به زهره گاو شیاف ساخته بردارد [illegible] میت و مشیمه را بیرون آرد و آلیفنا حرمل ابهل ترمس هر واحد یکجزو مرجان و شیر هر واحد نیم جزو جند بیدستر ربع جزو همه را باریک سائیده یکدرم با آب مطبوخ [illegible] و پودینه بخورانند و فرزجات که در احتباس طمث مذکور شد زنان بردارند و یا قطران و باید که هرگاه مشیمه محتبس گردد در معالجه او تاخیر نکنند [illegible] او مبادرت نمایند و الا زنان هلاک شوند ابن الیاس گوید که جلاب از سکنجبین و غیر آن که در علاج این مذکور شده بدهند [illegible] و شونیز و مشک عطسه آورند و هنگام عطسه دهن و بینی بند کنند و یا این دوا در رحم با آب گرم [illegible] گذشت لیکن [illegible] بر سیاه و شان عوض میعه سائله است و از ترمس زراوند و غیره که در [illegible] مر و قسط و غیره که باینجا گذشت بخورانند سعید گوید که هر یکی بخور کنند و شوربا و شراب و طبیخ حلبه و [illegible] در رحم روغن [illegible] در آب [illegible] نشانند الطبا کی گوید [illegible] حمول مر و حلتیت [illegible] و کذا [illegible] آن بگیرند و کذا [illegible] اشق [illegible]

احتباس نفاس

خونی که بعد تولد بچه بیرون آید مدت او در تولد پسر از بیست و پنج روز تا سی روز بود و در دختر سی [illegible] باشد این [illegible] بود و احتباس آن شود سبب [illegible] و ورم صعب گردد و از ان [illegible] شود خصوص [illegible] قوی [illegible] و خون بسیار [illegible] باشد و اگر زن ضعیف [illegible] و محتاج تدبیر نیست علاج آنچه در علاج احتباس طمث مذکور شد بکار برند و با مطبوخ تخم [illegible] هر واحد یکدرم با شکر سفید ده درم بدهند و یا بادیان [illegible] افسنتین خطمی خبازی هر یک [illegible] پوست [illegible] جوشانیده صاف نموده شربت [illegible] داخل کرده بنوشانند و نوشیدن مطبوخ [illegible] کرفس [illegible] جوشانیده و کذا گره بانس [illegible] و اگر احتباس نفاس با تپ و کثرت تشنگی باشد تخم خطمی خبازی تخم [illegible] هر یک [illegible] تخم خربزه [illegible] احتباس نفاس با تپ و سوزش دست و پا [illegible] اصل السوس [illegible] هر یک [illegible] حاصل شود و گاهی [illegible] احتباس

نفاس که با تپ باشد گاوزبان خار خسک تخم خربزه اهل بعرق عنب الثعلب جوشانیده گلقند شربت بزوری نوشانیدن و عوض آب عرق
عنب الثعلب اولی و در دسر و نزار از نفاس میکنند و غذای روز کچری ملایم و غذای شب آب گوشت بی روغن دهند و اگر از حبس خون نفاس
پیچ شکم باشد عنب الثعلب شاهتره هر یک شش ماشه فوه الصبغ پرسیاوشان هر یک چار ماشه پوست خیارشنبر دو توله خار خسک تخم خربزه
هر یک شش ماشه جوشانیده گلقند سه توله داخل کرده دهند **اقوال اطبا** سویدی گوید که چون خاکستر چوب بلوط بزیت خوشبو آمیخته
سه مرتبه طلیسند در ابرای خوالف بعد نفاس و تسکین وجع آن مجرب من ست و شرب و حمول غالیه و کذا شرب طبیخ پوست پیاز برای تنقیه
رحم از نفاس بالخاصیت مجرب ست و شرب و حمول حب بلسان و کذا اشکاطر الشیح و کذا زراوند مدحرج و طویل و کذا اسارون مخلوطا بعسل
و کذا افرنیون و کذا نانخواه و کذا افو و کذا قنطوریون دقیق و حمول آب قیصوم و مر و کذا دو قو و شرب فاوانیا بقدر بادام و کذا زراوند طویل
بفلفل و کذا طبیخ لوبیا و اکل جرم آن و کذا اکمافیطوس صنوبری بعسل و کذا طبیخ برگ بادیان و کذا فطراسالیون و کذا حب الغار و جلوس در
طبیخ ناشرای کوفته و اکل کرنب هر واحد منقی خون نفاس ست **شیخ** میفرماید که هرگاه زن بزاید یا اسقاط کند و معلوم شود که خون آن
کم آمده یا نیامده صواب آنست که در ادرار و ترقیق خون آن کوشند بهر آنکه اگر بند شود اورام حادث کند و تعطیس درین نیز نافع ست و از
اوفقه درین آنست که بحمول مر و خردل و مقل بخور کنند و ایضاً تدخین بحشیم ماهی شور یا سم اسپ یا خر نمایند و اگر ازین غنا حاصل نشود فصد صافن
لازم ست تا خون را اخراج کند و ضرر امتلاء و تورم را منع نماید و گاهی فصد باسلیق رگیه ادرار قوی تر کند **مجوسی** گوید که چون خون نفاس بند شود
و زن پاک نگردد آبیکه در ان کرنب و پرسیاوشان و شکاطر الشیح جوشانیده باشند در ان اندک روغن زیت غسیل حل کرده بنوشند
و شوربای گوشت مطبوخ با آب کرنب و شبت بیاشامند **سعید** گوید که بخور مرکی نمایند و آب مطبوخ پرسیاوشان شکر بنوشانند و شوربای
گوشت کبوتر با نخود و شبت و دارچینی پخته بدهند **انطاکی** گوید که آنچه خوالف و ریاح و مابقی از خون فاسد برد و بهترین آن در زمستان
تخم کرفس زنجبیل و زرنباد و شونیز و قرطم ست که بجوشانند و بعسل و روغن بنوشند و در تابستان خطمی و انیسون و بادیان و اشنه
و ابنکشت و مر و روغن بان از اجود فرازنج در هر وقت ست **مؤلف اقتباس** گوید که در احتباس نفاس فصد هر دو صافن کنند
و این ماء الاصول دهند پوست بیخ بادیان پوست بیخ کاسنی و بیخ اذخر و بیخ کرفس و بیخ کبر و بیخ جهاؤ مقشر هر یک پنج ماشه بادیان بادرنجبویه
گل بنفشه هر یک هفت ماشه قنطوریون دقیق برس انیسون هر یک چار ماشه گلقند سه توله تا یکهفته و غذا شوربای بچه مرغ که نخود کابلی
در ان افتاده باشد تنها یا با نان خورانند و اگر حاجت افتد تنقیه با ایارجات کبار کنند مع اضافه بعضی ادویه مسهله مانند ریوند خطائی
و تربد سفید هر یک هفت ماشه سنا یکتوله ترنجبین چار توله خیارشنبر شش توله شربت دینار چهار توله روغن بادام پنج ماشه در ماء الاصول مذکور
و غذا بدستور و روز دیگر دوا المسک معتدل علوی خان هفت ماشه جدوار یکماشه ورق نقره پیچیده بلیسانند و بالای آن شکاطر الشیح
بادیان تخم خربزه هر یک نه ماشه انیسون صعتر هر یک چهار ماشه جوش کرده شربت بزوری چهار توله تودری و یا حرف هفت ماشه پاشیده بنوشانند
و همین نمط چهار پنج روز مسهل داده جهت تعدیل مزاج دوا المسک تلخ هفت ماشه با عرق [illegible] شش توله استعمال نمایند

کثرت نفاس

هرگاه خون نفاس زیاده آید در ان خوف سقوط قوت ست تدبیر حبس آن باید کرد **علاج** هر چه در علاج کثرت طمث مذکور شد حسب رعایت مزاج
استعمال نمایند و یا صبح قرص کهربا دو مثقال گل مختوم یا گل ارمنی گلنار نیم نیم مثقال باهم ممزوج کرده همراه رب سیب بخورند و قرص کهربا یا قرص
گلنار کوفته پارچه باریک پوتلی بسته در فرج نهند و یا گل ارمنی دم الاخوین کهربا صدف سوخته سنگ جراحت هر واحد یکماشه کوفته بیخته بخورند بعد
آن شیره بیخ انجبار چهار ماشه در گلاب دو توله عرق گاوزبان دو توله بر آورده تخم بارتنگ شش ماشه پاشیده بنوشند و گاهی فصد نیز مفید میشود

ابو علی سینا نویسد که چون خون نفاس کثرت پذیرد باید که دستهای زن بعصابه بندند و بر شکم او پارچه اسفنج که تر کرده نهند و شیافات از مثل گلنار و کهربا و گل مختوم و کندر بشراب عفص بر دارند و باید که از ادویه کاویه اجتناب نمایند که آن رحم را بسبب عصبانیت او ردی است و گویند که تعلیق سرگین خوک در صوف بر ران آن زن درین باب بالخاصیت نافع است ابن هبة الله گوید که اگر خون نفاس زیاده آید تقویت قوت بماء اللحم و شراب و دواء المسک طلبیه کنند و بادویه و اغذیه و اشربه و ممسکات تشفی معالجه نمایند

عقر و عسر حبل

یعنی زنی که آبستن نشود یا بدشواری آبستن شود و این یا از جانب زن باشد یا از جانب مرد یا از جانب هر دو و اسباب مانع حمل مشترک در مردان و زنان شش نوع است **نوع اول** آنکه سبب در منی مرد یا زن باشد و آن مثل قلت منی یا سوء مزاج مخالف قوت تولید است حار باشد یا بارد از برودت طبیعی یا از برودت طول احتباس و یا رطوبت و یا یبوست و سبب این اغذیه غیر موافقه و ایضاً حمیات باشد که آن منجمله اشیای مبرده و مجفف است و گاه سوء مزاجی که در منی باشد مانع تولید نبود بلکه موجب عسر حبل یا مفسد غذای بچه بود که بسبب آن بچه در رحم آید و گاهی سبب در منی چنان باشد که منی مرد در تاثیر مخالف منی زن بود چنانچه منی یکی از آن هر دو حار محرق یا بارد مجمد یا رطب سیال غیر ثابت در رحم یا یابس غیر منبسط در رحم باشد و از آن هر دو بچه پیدا نشود و اگر هر کدام از مرد و زن مبدل شود از هر دو بچه پیدا گردد و بقول صاحب کامل هرگاه مزاج منی زن مضاد مزاج منی مرد باشد تولید کثیر بود بهر آنکه چون منی حار با منی بارد و یا رطب با یابس ممتزج شود هر دو اعتدال یابد و از آن تولید شود و صحیح می نماید که گاهی تخالف هر دو منی بسبب سوء مزاج در هر واحد از مرد و زن اعتدال از یک دیگر نیابد بلکه از آن فساد زیاده گردد و چون تبدیل مرد و زن کنند هر واحد از آن هر دو تعدیل متضاد نماید و هر دو منی اعتدال یابد و قرشی گوید که گاهی عقر بسبب آن باشد که منی هر دو معاً باشد بر وجهی که هر دو تعدیل نیابند چنانچه منی مرد و زن هر دو حار یا بارد یا رطب یا یابس مثل منی استران باشد و چون اتفاق تبدل شخص دیگر شود و خروج او از اعتدال تعدیل یابد حمل پدید آید مثلاً منی زن در غایت برودت و رطوبت باشد و آن را با شوهر که منی او حار یابس بود اتفاق افتد پس این منی آن را تعدیل و هر دو زن حامله گردد و از جنس منی که مولد بچه نباشد منی کودک و ناکتخدا و ضعفا بسبب تخمه و یبوست و منی کسیکه بکثرت جماع کند و کسیکه بدن او صحیح نباشد بهر آنکه منی از جمیع اعضا سیلان مییابد و از سلیم سلیم و از سقیم سقیم بود چنانچه بقراط گفت و این همه احوال گاهی در هر دو منی موجود باشد و گفته اند که از اسباب فساد منی مرد اتیان زنان [illegible] است و این از قبیل خواص است **نوع دوم** آنکه سبب در رحم باشد و آن یا سوء مزاج رحم مفسد منی باشد و اکثر آن برودت مجمد منی بود چنانچه از نوشیدن آب سرد زنان را بسبب تبرید آن عارض شود و همچنین مردان را و بسبب تغیر اجرای حیض و بسبب تنگ کردن منافذ حیض و عدم ریختن آن بسبب [illegible] و گاهی سوء مزاج با ماده صفراوی یا سوداوی یا رطوبت بلغمی بود که منی را نیز از مخالطت فاسد کند و یا سوء مزاج خشک مجفف منی بود و یا حار محرق محلل یا رطب مزلق مضعف ماسکه و این اکثر باشد و قوت جاذبه منی را نیز ضعیف کند پس رحم منی را بالقوت جذب نکند و یا سوء مزاج مضیق مجاری غذا بود از برودت یا حرارت یا یبوست و یا مفسد غذا است بچه بود و یا مانع از وصول آن در آنجا باشد بسبب انضمام شدید رحم از یبوست یا برودت یا التحام قروح یا لحم زائد ثولولی یا از یبوست مستولی بر مشیمه مفسد منافذ غذا چنانچه گاهی مشیمه از یبس بجلدی رسد که مشابه جلد و یابس گردد و منی را در رحم بارد رطب فساد عارض شود که تخم را در زمین نمناک بسیار آب ده و در حار یابس [illegible] لاحق شود که در زمین شوره گسترده و یا بسبب انقطاع ماده بود و آن خون حیض است چون رحم از جذب مواد ابدال او بسوی بچه عاجز باشد و یا بسبب میلان رحم یا انقلاب آن یا شدت انضمام فم رحم قبل از حمل بسبب سده یا صلابت یا لحم زائد یا التحام قروح یا برودت مشنج مجری آن از اسباب سده و یبوست باشد پس منی در رحم نافذ نشود و یا ضعف انضمام بعد از حمل بود پس آن را نگاه نتواند داشت و یا کثرت شحم مزلق

بود وگاهی این پیه بشرکت سمن بدن بود وگاهی در رحم و ثرب خاصة یا در رحم تنها باشد وچون پیه ثرب کثرت پذیرد مجاری منی را بیفشرد و سد منی تنگی کند تا آنکه منی خارج نماید و یا بسبب شدت لاغری همه بدن یا رحم یا آفتی در رحم از ورم و قروح و بواسیر یا زوائد لحمی مانع باشد وگاهی در فم رحم از چیزی سخت مثل تقضیب مانع دخول ذکر منی بود یا اندمال قروح فم رحم و مسدود کردن عروق ملمث و یا خشونت رحم یا ریح غلیظ در رحم باشد **نوع سوم** آنکه سبب در اعضای تولید منی بود پس یا ضعف اوعیه منی باشد یا فساد و عارض مزاج او مثل آنکه عروق که هر دو پس گوش هر قطع کنند در مثانه او در سنگ مثانه بنگاه فند پس ضرر با اعضای تولید سرایت کند وگاهی قدری عصب آن بریده شود و بصورت ضعف در اوعیه منی ود در قوت مولده منی در زاقد اگر دد وهمچنین کسیکه خصی کرده یا خصیه او کوفته یا بشوکران ضماد کرده شود و یا کافور بسیار خورده باشد **نوع چهارم** آنکه سبب در قضیب باشد مثل آنکه در خلقت کوتاه بود و نطفه را بجایگاهش نرساند یا بسبب فربهی مرد یا زن باشد که تا برحم نرسد یا از فربهی مرد بود یا شد یا بسبب کبر ذکر باشد پس رحم متقاصر شود و منی بلغزد و یا بسبب کجی آلت یا کوتاهی وتر او بود پس مجری از محاذات کج گردد و منی بحاق فم رحم نیفتد **نوع پنجم** آنکه سبب در مبادی یعنی اعضای رئیس و شریف باشد مثل اعراض خوف و غم و اوجاع سبب ضعف هضم و کثرت تخمه و ضعف دماغ و قلب و جگر بهر آنکه لابد است که اعضای هضم و اعضای ارواح قوی باشند تا علوق بآسانی گردد **نوع ششم** آنکه سببش خطای طارئ بود و این یا هنگام انزال قبل اشتمال بود چنانچه زمانه انزال مرد و زن مختلف باشد و مدام انزال یکے ازان هر دو سابق بود و یا بعد اشتمال باشد مثل حرکت سخت از جستن و صدمه و سرعت برخاستن زن بعد انزال مانند آن پس منی بلغزد و یا چیزی از اعراض نفسانی مثل خوف یا فزع و فجأة یا غضب شدید یا حزن یا هم مفرط و یا آلام بدنی مثل گرسنگی مفرط یا تپ سخت یا صرع یا سکته یا فالج یا وجع شدید مثل قولنج یا تناول مسهل یا فصد یا کثرت جماع یا کثرت استحمام در نزلۂ مرخی یا گرمی یا سردی مفاجی یا شمیدن بوی شدید الکیفیت یا استعمال ادویه بر غیر قواعد طبیه که زنان برای حمل یا ادرار یا تنگی فرج استعمال کنند و امثال اینها از سائر اسباب اسقاط که در بحث کثرت اسقاط مذکور شد بقراط گوید که مرد البته از زن بارد و تر نبود یعنی در مزاج اعضای رئیسه و مزاج اول و مزاج منی صحیح او بدون آنکه از امزجه طاریه عارض شود و بدانند که که بزاید و آبستن شود در امراض کمتر از عاقر بود وگاه آن در بدن ضعیف تر از زن باشد و بسبب پیرانه سال گردد و اما عاقر را امراض بسیار افتد و دیر پیر گردد و در اکثر عمر خود مثل جوان باشد محمد زکریا گوید که نوعی دیگر عقر از مرد و زن خلقی بود که سببش از خارج غیر اسباب مذکوره باشد بلکه آن سبب سماوی مقدر از رب قدیر بود مثل درختی که ثمر نیارد و این لاعلاج است و همچنین آنچه سببش قصر قضیب باشد و عقم از جانب مردان در اکثر از سوء مزاج اعضای اصلی و برودت منی و فجاجت و رقت یا یبس او بود و یا بر مزاج انثیین یا ضعف گردد و تعوج رحم خلقی و مانند آن از تلافی او ممکن نیست و این همه بتقدیر العزیز الحکیم است **بالجمله** اسباب عقر بسیار است چنانچه بقراط گفته که هیچ مرضی را اسباب زیاده تر ازین علت نمی دانم و انطاکی تا یکصد سبب این مرض شمار کرده لیکن اکثر سبب برودت یا رطوبت رحم می باشد کما یظهر من کلام الشیخ الفاضل

طریق تشخیص اسباب مذکوره اول این امتحان نماید که سبب عقر یا خاصیت منی درست یا منی زن و این چنان باشد که هر دو منی را جدا جدا در آب اندازند پس هر که بر آب بایستد نقصان در آن باشد و یا بول هر دو را گرفته هر یک جدا بیخ درخت کدو یا کاهو مانند آن اندازند پس هر بول که آنرا خشک کند در آن قصور بود و بر آب ایستادن منی از جهت خامی آن باشد و خشک کردن بول بیخ مذکور را از جهت گرمی و احراق بود و گفته اند که هفت دانه گندم و هفت دانه جو و هفت دانه باقلا بگیرند و در ظرف گلی نهند و همین قدر در ظرف دیگر کنند و پر گل خالص کنند و مرد و زن بران تنها بول کنند و هر یک ظرف را جدا دارند و هفت روز بگذارند پس هر بولی که آن دانهارا برویاند از طرف آن قصور نباشد بعده اگر قصور از جانب زن دریافت گردد باید که زن را در خلوت شکم بخوری خوشبو در قمع تبخیر رحم نمایند چنانکه دود و بوی او هیچ بیرون نرود پس اگر بوی بدهان یا بینی او بر آید سبب عقر سده نباشد بلکه مانع حمل دیگر باشد و اگر بوے نیاید معلوم کنند که در رگهای او سده و اخلاط ردیه است

که بوی بخور را منع یا فاسد میکند و گویند که یکدانه سیر مقشر مسلم زن در خلو معده اندر رحم بر دارد و یکشب نگاه دارد اگر طعم و بوی آن از بالا دریابد سده نباشد و الا سده بود و عقر بسبب آن باشد بعده قصور از هر جانب که باشد علامات مزاج منی و اعضای او از حرارت و برودت منی باحساس غلظ و رقت منی و از رنگ و بوی آن و از سرعت نبض و بطوء آن و از رنگینی قاروره و قلت رنگ آن معلوم کنند و ایضاً اگر منی گرم و سوزان و اندک بر آید و رنگ او زرد بود و مزاج گرم باشد و اگر منی سرد و کبود یا سفید و غلیظ بود و مزاج سرد باشد و از کثرت منی مع رقت و سفیدی بر رطوبت منی و از قلت مع غلظ و لزوجت مثل صمغ بر یبوست منی استدلال نمایند و منی صحیح مولد آنست که سفید و لزج براق باشد و مگس بران نشیند و آنرا بخور دو بوی آن مثل بوی طلع و یاسمین باشد بعده علامات مزاج طمث و اعضای او دریافت نمایند چنانچه در شروع امراض رحم در تشخیص اقسام سوء مزاج آن مذکور شد و ایضاً احساس گرمی بلمس رحم و سوزش آن در حالت مجامعت و گرمی خون حیض در ایام آن و زردی یا سیاهی رنگ آن و لاغری و زردی چهره دلیل حرارت آن بود و احساس سردی فم رحم وقت مجامعت و سردی خون حیض و قلت سرخی آن و بطوء زمانه جریان آن و صلابت نبض و سفیدی رنگ بر برودت دلالت کند و کثرت خون حیض مع رقت آن دلیل رطوبت و قلت او مع غلظ و قلت منی نشان یبوست آنست و هر زنی که بعد پاک شدن از حیض فم رحم او خشک نشود بلکه دران تری باقی ماند رحم او مزلق باشد و بدان سبب حامله نشود و تهیج چشم از رطوبت غلیظ نشان بد بود و اگر این علامات یافته نشود حال فربهی و لاغری مریض و کوتاهی و کجی قضیب و قصر و تر آن و قطع عروق پس گوش یا شگافتن مثانه یا کوفتن خصیه و حال تقدم و تاخر انزال و فی امور طاریه و علامات ضعف اعضای رئیسه و شریفه و علامات رتق و لحم زائد و اورام و قروح و بواسیر رحم و سیلان و انقلاب رحم و احتباس طمث در یافت نمایند پس هر کدام ازینها که یافته شود سبب عقر همان باشد علاج اگر عقر بسبب برودت و رطوبت رحم باشد بعد از نضج بمنضج بلغم تنقیه از مسهل آن و حب ایارج کنند و تریاق فاروق و مثرودیطوس و سجرنیا و فلاسفه و دواء المسک حار و دیگر معاجین و جوارشات گرم بخورانند و زعفران و سنبل الطیب و شب یمانی و عود و سافج هندی از هر یک مساوی با پیه مرغابی و زردی بیضه مرغ حسب حاجت سرشته فرزجه سازند و اگر جوز بوا و گزمازج و پھٹکری بریان و پوست انار هر واحد یک مثقال کوفته بیخته در آب سرشته شیافها سازند و بعد از طهر استعمال نمایند بعد آن مجامعت کنند درین باب مجربست و آنجا که برودت و رطوبت بے ماده باشد سوا ے تنقیه ادویه مذکوره بکار برند و سخنات و حقنات که در شروع امراض رحم مسطور شد استعمال کنند و مجمره ناری بر عانه گذاشتن نفع تمام دارد و بهترین غذا قلیه و مطنجن گوشت طیور ست با مصالح گرم و زرده بیضه نیم برشت دارچینی یا تخم انجره سوده بران پاشیده و اگر بسبب حرارت باشد جهت تبرید شربت سیب و صندل و لیمو و فواکه و دیگر مبردات رحم که در ابتدای امراض رحم مسطور شد بدهند و گوشت بچه مرغ و بچه بزغاله و کدو و اسفاناخ غذا سازند و زرده بیضه و پیه بط و ماکیان بروغن بنفشه آمیخته فرزجه کنند و آنجا که صفرا تیز غالب باشد بمسهل آن تنقیه نمایند و اگر بسبب یبوست باشد مطابق که در سوء مزاج رحم گذشت بعمل آرند و در غلبه سودا بتنقیه آن بپردازند و ادهان معتدل در حرارت و برودت و لعابات و استحمام اختیار نمایند و اگر بسبب کثرت فربهی باشد فصد و استفراغ کنند و گرسنه دارند و ریاضت کنانند و اطریفل صغیر و لک مغسول با جوارش کمونی آمیخته و دواء اللک بخورند و جماع بر هیئت اکب نمایند و اگر بسبب قصر آلت باشد اندک عطریات بطرف رانها و خارج فرج بمالند و اطلیه معظم قضیب در باب صغر قضیب مذکور شد استعمال نمایند و اگر بسبب فرط لاغری باشد اغذیه و ادویه مسمنه در تسمین هزال خواهد آمد استعمال نمایند و دعت و سکون اختیار کنند و اگر بسبب احتباس طمث یا ورم رحم یا بواسیر آن یا قروح یا انضمام یا رتق یا لحم زائد یا سیلان رحم یا اسباب اسقاط حمل یا اعوجاج قضیب باشد علاج هر واحد در مقامش مسطور شده بدان توجه نمایند ذکر ادویه مفرده و معین حمل الکلکت را با شیر زن سوده در پنبه آلوده حمول کردن در سرعت حمل تاثیر عجیب دارد نافع ست و اگر شیر اسپ ماده زن را بنوشانند بی اطلاع آنکه این شیر اسپ ماده است و بعد از ان مجامعت نمایند در اعانت حمل عجیب است تخم [illegible] عصاره او با [illegible] بعد طهر در اعانت

حمل بالخاصیت مجرب نوشته اند و اصابع صفر بعد پاک شدن از حیض سه روز متواتر حمول کردن در سرعت حمل مجرب ست دیگر چون سامر یو یا مغیر بعد طهر سه روز متصل حمول کنند بخاصیت مجرب ست و بخور حب بلسان یا عود بلسان یا شیلم تنها و یا بصتر و یا مع سویق جو و یا زعفران و مر و یا کندر و سویق جو و یا گندم و دو وزن آن شیلم هر واحد بعد طهر و حمول لبن بلسان در صوف بعد طهر و کذا زهره شبوط و کذا پیه پیر یا بیها و کذا سرگین باز و کذا شحم مرغابی و بادیان و بطم آمیخته و کذا غالیه و کذا مغز ساق شتر و کذا لعاب خطمی و کذا برگ لبلاب ذکر برای تولد پسر و انثی برای تولد دختر و کذا لاجورد خام نیم درم با یکدرم زیت خوشبو و شرب تخم حرمل ده درم کوفته در یکصد و پنجاه درم آب جوشانیده تا پنجاه درم آب بماند هر روز ده درم از آن ناشتا بعد طهر و کذا شرب پنجال باز بشراب بعد طهر و کذا افاوانیا مقدار لوزه و کذا انفحه ارنب ذکر و خصیه آن برای تولد پسر و انثی از آن برای دختر سه روز متواتر و کذا زهره گرگ نر بقدر باقلا برای پسر و ماده برای حمل دختر و کذا دو بعد طهر مرات و کذا خصیه خروس سه روز بعد حیض قبل از طهر و کذا برادۀ شاخ نر بعد طهر سه روز متصل و کذا کباش قرنفل بعد طهر هر روز دو درم تا سه روز و کذا رحم خرگوش خشک کرده بشراب یکساله خوشبو سه روز متواتر بعد طهر و شرب و فرزجه تخم انجره بعد از طهر و کذا تخم گزر بستانی و کذا برادۀ ناب و اکل گزر و کذا قلب شتر و کذا خصیه مرغابی چون مرد بخورد و با زن جماع کند و کذا ملازمت اکل حلوان و جلوس در آب کبریتی بعد طهر مرات و کذا در آب مطبوخ خطمی و تعلیق پوست پنج پایک بر ران راست زن و بر ران چپ مواشی هر واحد اعانت بر حمل مینماید دیگر گویند که اگر مرد زن [illegible] بول خود را حبس کند بعده بول کند و بعد فراغ از آن جماع نماید زن حامله گردد دیگر زن نخود آبی را گرفته دهن او بگشاید و آب دهن خود در دهان او اندازد آنچه آن را در آب اندازد و بعد از آن با زوج خود جماع کند حامله گیرد دیگر بعد حمام استعمال کردن فرزجه مغز گنجشک بروغن یاسمین و یا [illegible] و جماع نمودن بعد آن برای عقر مجرب ست دیگر زهره خرگوش بر [illegible] مالیده جماع کند یا زن حمول سازد نافع بود و کذا انجره سداب خشک کوفته با موم گداخته و انجیر گوشت [illegible] دیگر [illegible] اگر برادۀ عاج شکر تری هر یک دو تولد سه خوراک نموده با شیر گاو یا آثار بعد از فراغ حیض تا سه روز بخورد اشتها [illegible] و بعضی دو درم و بعضی دو مثقال برادۀ مذکور بدون شیر تا هفت روز خوردن و در روز هفتم جماع کردن نوشته اند دیگر بول فیل دو پانزده درم [illegible] یا وقت جماع آشامیدن عجیب الفعل ست دیگر پای هر حیوانی با دوغ خوردن معین بر حمل ست و کذا خون گربه سیاه به پنبه نافه ساخته بر دارد تا سه روز دیگر [illegible] سه تولد روغن گاو مخلوط ساخته از روز طهر تا سه روز تناول نماید غذا شیر برنج سازد و از اشیای حاره پرهیز [illegible] دیگر در تکمله نوشته که اسگند کوفته بیخته از شروع حیض یکدرم تا دو درم با نبات یکدرم در روغن گاو یکدرم آمیخته خورده باشند غذا شیر و خشکه بعد طهر جماع کنند حمل بماند دیگر جوزبوا هفت ماشه و شیر ماده سگ سائیده سه روز فرزجه سازد مجرب ست دیگر [illegible] بیخته شکر برابر آمیخته کف دست بعد طهر تا سه روز خورند غذا شیر برنج و جماع کنند دیگر بیخ [illegible] بقدر نیم درم با آب سائیده با قدری شیر گاو بخورند بدین وضع تا سه روز بعده جماع کنند دیگر گل دهتوره سیاه سائیده بعسل و روغن آمیخته هر روز قدری از آن خوردن نافع عقر ست دیگر خوردن یک دو مثقال [illegible] با قدری جغرات بالخاصیت فائده دارد ذکر ادویه مرکبه که اعانت بر حمل نمایند حب معین بر حمل الیست جو دو مر و کندر و شیلم و زعفران [illegible] سه روز و با آب نبات ساخته خشک کنند و بعد طهر بقدر نخود یک حب که برای عقیم فواید عظیم دارد مشک دو سرخ افیون جوزبوا زعفران هر واحد یکماشه برگ تنبول دو ماشه تند سیاه کشته یکنیم درم فوفل گجراتی سه عدد قرنفل چهار عدد ادویه کوفته بیخته با قند آمیخته حب بقدر کنار بسته بعد پاک شدن از حیض اول روز شروع کنند و تا سه روز بخورند ایضاً که معین بر حمل ست مرکی نوشادر هر دو را سائیده [illegible] چهار برنج حب بندند هر روز در ایام حیض یکی بخورد و بعد پاک شدن نزدیکی مرد کنند ایضاً از بیاض استاد و علیه الاعتماد پوست بلیله [illegible] بلیله آمله شکر سرخ زهرۀ سفید هر یک پنج تولد و دو ماشه سوای زیره در یک آثار آب بشب تر کنند و صبح در ظرف قلعی دار جوش دهند تا نصف [illegible] باز جوشش دهند تا غلیظ شود [illegible] زیره سائیده آمیخته بقدر سه ماشه حب بندند و بعد حیض سه روز سه حب هر روز ناهار بخورد [illegible]

تا سه ماه ایضاً مثمر که مجمل عقیمه است انگوزه کچور ریوند چینی خراسانی برنگ کابلی زرنباد زنجبیل فلفل گرد دار فلفل سنگ البصری زیره سیاه صبر زرد یکماشه باریک سوده در آب تازه بقدر نخود حب بسته نگاهدارد پس تخم شبت سه دام پخته قند سیاه کهنه هشت هفت ساله دام گرفته در دیگ گلی آب نارسیده با بست و هفت تنکه آب بجوشانند فرود آورده بنوشند و تخم شبت که در دیگ مانده است با نه دام قند وقت شام بجوشانند و بنوشند همچنین سه روز در ایام حیض عمل آرند غذا دال مونگ و برنج و نمک سنگ و روغن زرد نان گندم و بعد پاک شدن از حیض غسل کنند و اختیار کنند دو عدد بخورند و سوم چهار عدد آب انگیسوی راست شلیده بالا لیش بنوشند و روز دیگر دو حب با آب انگیسوی چپ شلیده بخورند دو روز دیگر به آب بخورند و روز چهارم شوهر جماع کند اگر درین ماه حامله نگردد در حیض دوم یا سوم ضرور گردد غذا دران ایام برنج ساده شیر و اگر غذا باشد با شیر گاو دو هر دو وقت اول روز زن و شوهر هر دو در یک رکابی بخورند بعده زن تنها بخورد و در سه حیض حامله شود باذن الله مجرب است و دوا تخم زردک بادیان تخم ترب بای برنگ زنجبیل کچور آیتو بلدی هر یک دو دام جوکوب کرده سه حصه نمایند یک حصه را در دیگ گلی با یک آثار آب بجوشانند با آتش ملایم تا نیم پاو بماند قند سیاه کهنه چهار و نیم دام اندازند تا بگدازد و صاف کرده یکدام روغن گاو یا شیر آن گاو آمیخته بنوشانند باز دران ادویه نیم آثار آب انداخته بدارند و شام بجوشانند چون کم از نیم پاو بماند قند سیاه کهنه یکنیم دام دران گداخته صاف نموده نیم دام روغن زرد آمیخته بنوشانند همچنان سه روز هر دو وقت بدهند و باید که سه روز قبل از طهر این دوا شروع نمایند مثلاً آنکه را که شش روز حیض آید روز چهارم از شروع حیض این دوا شروع نمایند و آنرا که سه روز عادت حیض باشد از روز اول حیض دوا شروع کنند تا که حامله شود از بادی و تری بی نظیر مجرب است ایضاً که از مجربات پنج ستاور لنگیسر و سبوس در آب انداخته بعد از سه روز آب آن در غسل نوشیدن و خوردن صرف نماید اگر آب کم شود دیگر اندازد همچنین تا پانزده روز بعمل آرد و بعده قند سیاه کهنه بوزن پنج تولکس و بتاشی آلوده بقدر یکفلوس گرفته حب بندد و بعد سه روز از فراغ حیض بخوردن دهد ایضاً مجمل کوکنار تخم و قند سیاه کهنه حب بسته دو روز قبل از طهر یا بعد حیض و یکروز از بعد هم بخورد و بعده صحبت کند ایضاً مجرب جوز بوا و زراوند فرزجه سازند ایضاً که مجرب نوشته جوز بوا سه درم تخم پیاز تخم جرجیر تخم شبت لسان العصافیر هر یک نیم درم مشک یا عنبر بقدر کم باشد قدری آرد بعسل سرشته بعد از طهر آلوده تا سه ساعت بردارد و بعد از ان بیرون آورده صحبت نماید دیگر ناگکیسر پنج درم زیره سفید چهار درم کوفته بیخته نموده هر روز یکجه تا سه روز بخورند حمل بماند سفوف هندی مقوی رحم و معین حمل است گل دهاوه گل نیلوفر پنج پیپال پنج اسگند سفوف سازند و بعد پاک شدن از حیض پنج روز بلا فاصله یک یکتوله با شیر گاو بخورانند ایضاً از مجربات مقول موصلی سیاه و سفید گوکهرو تخم اوٹنگن پوست پنج سنبل هر یک دو توله کوفته بیخته بعد فراغ حیض زن و نیز مرد بقدر یکتوله با شیر ماده گاو تا پنج روز بخورند ایضاً ناگکیسر جوز بوا پوست گوندی سرخ هر یک دو دام پوست را در سایه خشک نموده کوفته بیخته بعد طهر یک کف دست سه روز بخورد و در سه روز دیگر با شوهر زیاده مشغول شود فرزجه از شکر و سنبل الطیب و خصیة الثعلب و روغن بلسان و بان و سوسن معین بر حمل است و کذا مشک و زعفران بزهره گاو سرشته با پشم پاره برداشتن نافع و اگر مرد بیاسه افزاید و بجای عوض زهره بعسل آرند جائز است و باید که جمیع فرزجها بعد طهر بلا فاصله بکار برند و اقل مدت داشتن آن یکساعت است و اکثر آن سه ساعت و عقب بر آوردن آن مجامعت شرط است کذا قال الانطاکی ایضاً که مجرب است جند بیدستر یک مثقال شب یمانی زعفران لسان العصافیر هر واحد یکدرم عود نیم درم مشک ربع درم کوفته بیخته بعسل سرشته سه شب در ایام حیض بردارند و شب چهارم مجامعت نمایند ایضاً که اعانت بر حمل کند سرگین بز کوهی پنیر مایه خرگوش هر یک قدری سوده بعسل گرم کرده بسرشته در پشم پاره بردارند ایضاً که همین عمل دارد پنیر مایه خرگوش و ارجیفی عنبر زراج مساوی سوده بگلاب سرشته استعمال نمایند و یا شب مشک و عود هندی مثل غبار سوده بمرات بردارند که مجرب است و دیگر شونیز و شیلم و کندر و زعفران مساوی بایکدگر

سوده بلوطها سازند و بعد طهر بردارند که بسرعت حامله گرداند دیگر گل یاسمین و مصطکی و شاهبیبی و لادن و قسط هر یک مساوی سائیده بعسل سرشته بعد طهر سه روز متواتر زن بردارد و بعد از آن شوهر او جماع کند که بالخاصیت محبل ست دیگر زنجبیل و فلفل و پیپر غالی و مقل سه روز متصل مفرح الطبع گرفته با فرزجه سازد حامله بلیغ گرداند و معجون جاویدی و معجون محبل که در ان زهره گرگ نیز داخل ست و جوارش تعیین حمل نیز درین باب نافع ست مطبوخ گویند که این دوا حضرت شاه بدیع الدین مدار صاحب قدس سره شخصی را که نسل عقیمه بود باستعمال آن بر خواب ارشاد فرموده زن او دو پسر در همان سال زائید بگیرند پوست درخت گلچکان سه پاو در دو چند آن آب بجوشانند تا یک پاو بماند صاف نموده قرنفل کلمدار و فلفل سیاه دو تا قالی هر یک چهار عدد سائیده شکر برابر همه آمیخته هفت حصه سازند و یک حصه ازین اول خورده بالایش آب مطبوخ مذکور بنوشند ایضا مطبوخ که در ازاله عقر مفید ست اول تنقیه مواد رحم بمسهلات و حقنیات نموده بعده بادیان زنجبیل ... هر یک ... بادکوب زرد چوبه باتنگ تخم سویه پوست درخت نیب هر واحد یک درم قند سیاه پاو آثار همه را جوشانیده چهار دام از آن بنوشند و باقی را دور آفتاب بیکرده دو لوبیا و در فرج نموده بخار آن برحم رسانند چون سرد شود قدری ثفل آن بردارد و تا سه روز این عمل کرده روز سوم و چهارم بیش از مجامعت دو و نیم عدد برگ ... خورده هر یک بپیچیده فتیله ساخته حمول نماید و بعد بیرون آورده مجامعت نماید و اگر ... تخم ... سوده ... مقدار ... ساخته بعد طهر بردارد بعده مقاربت نماید در احبال عقیمه نهایت نافع ست مسهل برای عقر که از رطوبت رحم و احتباس حیض باشد نافع ست عناب پنج دانه گل بنفشه خارخسک هر یک شش ماشه بادیان پرسیاوشان اصل السوس عنب الثعلب تودة الصبغ هر یک چهار ماشه مویز منقی ده دانه گل خطمی سه ماشه سنای مکی یک تولہ جوشانیده گلقند ترنجبین هر یک چهار تولہ مغز خیار شنبر شش تولہ مالیده صاف نموده روغن بادام شش ماشه داخل کرده بنوشند و در مسهل دوم هلیلجات ثلاثه افزایند بعد تنقیه معجونات مقوی اعضای رئیسه و معده بخورانند و اگر از استعمال ادویه این مرض تب آید و ورم رحم پیدا شود فصد باسلیق و صافن کرده خاکشی شش ماشه در عرق عنب الثعلب و ... تولہ ... شربت بنفشه ... داخل کرده بنوشانند و در ورم رحم بکار برند ایضا اگر عقر از ... باشد اول فصد باسلیق کرده مسهل دهند بعد از آن جهت تنقیه رحم این مدرات دهند تودة الصبغ ... اشقیح ... پنج ... کاسنی عنب الثعلب قثاء تخم خربزه ... خارخسک گل خطمی بزر کتان بابونه تخم خیارین جوشانیده شربت بزوری داخل کرده بنوشند بعده جوارش ... بخورانند اقوال جمهور مسیحی گوید که اگر امتناع حبل زن از سوء مزاج رحم باشد معالجه آن بچیزی که معدل مزاج بود از طعام و شراب و ضماد و حمول نماید و اگر با سوء مزاج امتلاء در بدن باشد اول تنقیه بدن کنند بعد تنقیه رحم و تعدیل مزاج او نمایند و اگر امتناع حبل از ورم یا قرحه یا تغیر شکل رحم در باشد علاج بچیزی نمایند که مضاد مرض بود و آن بسوی حال طبیعی کنند و این فرزجه زن عقیمه را نافع ست زعفران ... سنبل الطیب اکلیل الملک هر واحد یک درم نیم سافج ... هر واحد نیم اوقیه موم زرد و بیضه مرغ بریان هر واحد اوقیه پیه بط و ماکیان و ... هر واحد ده اوقیه روغن سنبل دو درم ادویه خشک را سوده و تر را گداخته آمیزند و صوف آسمانجونی آلوده بعد طهر سه روز بردارد پس مجامعت کند دیگر زعفران سنبل الطیب مصطکی بیعه هر واحد دو درم سافج یک درم موم هشت درم روغن سنبل بقدر حاجت آمیخته استعمال کنند دیگر که محبل و مدر حیض ست مقل چهار درم روغن بلسان دو درم بیخ جاوشیر ... نرگس هر واحد یک درم عسل نیم لعقه مقل را در شراب حل کرده ادویه دیگر آمیزند پس روغن بلسان بران چکانیده استعمال نمایند دیگر که محبل و مسکن اوجاع رحم ست مغز ساق گوزن زوفای رطب ... مشک ... صمغ بادام تلخ ... اکلیل الملک هر واحد اوقیه روغن بلسان دو اوقیه ... سنبل الطیب مصطکی هر واحد دو درم ادویه خشک را سائیده و رطب را گداخته باهم آمیخته بالشم پاره سه روز بردارد دیگر که عاقر را حامله گرداند پنیر مایه خرگوش و نیک ... آن سوده در عسل آمیخته در صوف ... سه روز زن بنهد دیگر ... یک درم تا سه روز بخورد و این مرض را فرزجات خوشبو مرتب از طیبات نفع عظیم دارد و همچنین این فرزجه پنیر مایه خرگوش دو جزو شب یمانی یک جزو بعسل آمیخته بعد طهر استعمال نماید دیگر مر چهار درم

بیخ سوسن آسمانجونی اشک خرگوش صمغ هر یک دو درم با آب سرشته فتیله دراز ساخته بعد طهر بر دارد دیگر که محبل و مقوی رحم است شب یمانی دو درم سماق مرزعفران عود هر واحد یکدرم عسل بقدر حاجت آمیخته بصوف استعمال کند دیگر زهره ماهی در ابریشم پاره آلوده حمول کند دیگر جبن کلاب تر کنند دارشیشعان موی خرگوش سداب خشک مساوی سائیده بروغن زرد آمیخته اقراص سازند و بعد طهر تبخیر بدان نمایند و دیگر زنجبیل احمر جوز السرو میعه مرمکی بارزد حب النغار مساوی سائیده بشراب سرشته حبها سازند و بعد طهر دو دو آن دهند دیگر برادهٔ شاخ بز بروغن بلسان سرشته بعد طهر سه روز دو دو آن بگیرند و این فرزجه زنی را که بسبب فربهی آبستن نشود بعد اسهال و اخراج خون و تلطیف تدبیر استعمال نمایند عسل و روغن سوسن و مر هر واحد یکجزو سکبینج مقل هر واحد نیم جزو آمیخته در صوف بر دارند و دهان رحم را بآب مطبوخ حنظل بشویند و یا بگیرند کنکرزد و بسوزند و بدان حمول کنند که قطع رطوبت رحم و تنقیهٔ آن کند و این حقنه برای زنی که رطوبت بسیار بود نافع است و تنقیهٔ رحم و تقویت آن کند قشار کندر سنبیر ده درم سعد کوفته سی درم مر ده درم در سه رطل آب بجوشانند تا یک رطل بماند صاف کرده تا سه روز هر روز ثلث رطل از ان بنیم گرم حقنه کنند و اگر امتناع حمل از قروح رحم باشد این فرزجه استعمال کنند آب مازو زرد چوبه زعفران آمیخته در پشم آلوده بر دارند شیخ الرئیس میفرماید که تدبیر این باب بدو وجه منقسم میشود یکی از ان هر دو برای احتیال و تلطف در ان است و دوم معالجه اسباب مانع از حمل اما عاقر و عقیم خلقی و منافی مزاج صاحب او محتاج به تبدیل و کوتاه قضیب را علاجی نیست و تحقیق زنی را که دهن عروق حیض او از اندمال قروح بند گردد و آنکه محتاج به تبدیل زوج باشد علاجش متعلق بطب نیست و اما دیگر اقسام او را تدبیر است اما التفصیل اول اینست که اوفق اوقات جماع که در کلیات ذکر کردیم اختیار باید کرد و بعد از حیض در وقتیکه مجامعت در ان واجب بود جماع کنند و باید که هر دو طوالت ترک جماع چندان نمایند که هر دو منی دران بهر دو فاسد نشوند و اگر این عارض شود هر دو جماع بر جهی نمایند که [illegible] ایشان بعده ترک نمایند تا آنکه معلوم شود که منی جید مجتمع شده و رعایت این امر کنند که این جماع در وقت اول طهر زن باشد و تحقیق [illegible] دیگر است بعد از ان ملاعبت را طول دهند و خصوصا با زنانی که مزاج آنها دیر نباشد مرد پستان زن را آهستگی مس کند و [illegible] نماید و بغیر مخالطت باختلاط حقیقی آنرا بچسپانند و چون آنرا شهوت و انتشار عارض شود و [illegible] ذکر [illegible] آن از فرج [illegible] مخالطت بدان نماید و ساعتی که دران لزوم اشتدا او کند و چشمهای او بسرخی بگیرد و در التفات و کلام او تعلیل شروع کند ساعت آن [illegible] و درین هنگام منی محاذی فم رحم برسانند بنوعی که درانجا امکان او را اندک وسیع کند و آنرا اثر هوای خارج نرسد که آن فی الحال [illegible] فاسد کند و صلاحیت برای تولید ندارد و برانکه چون منی را در شعبهٔ قلیل برساند لیکن قضیب [illegible] تقابل باشد لباست که منی ضایع میشود بلکه واجب است که فم رحم را منرق برسد و مخرج بر احلیل فاسد نشود بعد از ان ساعتی لزوم زن نماید و بعد آن خلط با ستقصای تمام کرده باشد تا آنکه معلوم کند که نفرات فم رحم و متنفسات او بالکل ساکن شده و بعد از ان اندک مدت نیز زن فاجه بود و سرین او بلند و پشت او پست باشد بعده از ان جدا شود و زن [illegible] برهیچگونه پایهای او منضم بود و حبس نفس باشد بگذارد و اگر آن ابتدا بین بخواب رود آن [illegible] گردد و اگر خواهد بران بخورات موافقه این شان استعمال کند اوفق باشد و با حمولات و نحوها مصوغ که شدید الحرارت نیست مثل مقل و مانند آن قبل جماع حمول دهانید و از عجائب اعمال اینست که زن زیر رحم تبخیر بخوشبوهای گرم کند و [illegible] آن از فوق نماید بعده انبوبهٔ طویل گرفته یکطرف آن در خاکستر گرم نهاده طرف دیگر در فم رحم گذارد و آنقدر بدارد که حرارت آن بقدر تحمل به رحم رسد و بدین هیئت بخواید تا اثر [illegible] که قدری باشد بخشد بعد آن مجامعت نماید و اما التفصیل وجه دوم اینست که اگر بسبب عقر حرارت و افعال [illegible] باشد تنقیه آن کنند و تعدیل مزاج با غذیه و اشربه معلوم نمایند در رحم قیروطیات معدله الحرارت [illegible] و از عصارات و لعابات و ادهان بارده استعمال سازند و اگر بسبب یبوست و رطوبت باشد بدانچه عنقریب خواهیم گفت معالجه کنند و این در اکثر میباشد و اگر سبب [illegible] زوال فم رحم باشد معالجه بعلاج میلان رحم [illegible]

بنوتم

دین فرزجه را اجیب کامل [illegible] ۱۲

[illegible]

وتصحیح فم از جهت محاذی مائل شدن چنانچه مذکور شد باید کرد و اگر سببش کثرت شحم باشد ریاضت استعمال کنند و تلطیف غذا نمایند و استحمام رطب
ترک کنند مگر آبهای حمات و استفراغ بفصد و بحقنهای حاده و بحقنات مسخنه مثل تریاق و مثرودیطوس سازند و باید که شراب رقیق ابیض بگذارند
واحمر قوی صرف اندک استعمال نمایند و از فرزجات جیده برای ایشان عسل بلادری و روغن سوسن و مرست و اگر سببش ریاح مانع از ثبوت
تمکن منی باشد معالجه مثل کمونی و خورانیدن انیسون و تخم کرفس و تخم سداب و لاسیما تخم سداب و بزرالاصول و شربت آن و فرزج متخذ از ان وام
محللات ریاح مثل جندبیدستر و تخم سداب و تخم فنجنکشت نمایند و اگر سببش شدت یبس باشد حقنهای مرطبه و حمولات شحم لینه استعمال کنند و شیر
وخصوصا شیر و شوربا های چرب بنوشند و اگر سببش تنگی فم رحم باشد و ران دائما میل اسرب نهند و تدریجا آنرا سطبر سازند و مراهم لینه
بمالند و استکثار جماع کنند و خوردن کرنب آنرا نافع بود و کرفس و زهره و انیسون و مانند آن استعمال نمایند و اگر اسباب متنافی مانع حمل باشد علاج آن
برودت و رطوبت است و اکثر ادویه جمله متوجه تنقیه آنست و لابدست از استفراغات رطوبت اگر رطوبت باشد بایارجات و حقنها و حمولات
و از مشروبات معاجین حاره مثل مثرودیطوس و تریاق و مثرودیطوس و دواءالکاسکبینج دهند و از مشروبات ذوالخاصیت آنست که زن را
بول فیل بنوشانند که آن در احبال عجیب است و این مجرب جماع [illegible] آرند و همچنین خوردن براده عاج عاقر [illegible] است و تخم سیسالیوس مجرب
و گاهی این ادویه اشیای حاده برای [illegible] باید خورانند و از فرزجات آنچه به روغن بلسان و روغن بان و روغن سوسن سازند و فرزجه از قسط سیاه
و ایضا پیه مرغابی و صوف و [illegible] الطیب و مشک و سنبل الطیب و سعد و شبت و [illegible] ناخواه و زرنباد مثل [illegible] از ایشان [illegible]
و بزر [illegible] و حب الغار و مشک [illegible] ساذج [illegible] و دوای [illegible] خصوصا برای [illegible] حمول پنیر مایه خصوصا پنیر مایه خرگوش
با مشک یا روغن [illegible] بعد طهر [illegible] حمول [illegible] و حمول زهره [illegible] خصوصا اگر [illegible] عسل [illegible]
و حمول [illegible] یا حمول زهره گرگ یا خرگوش یا شیر [illegible] و انگشت [illegible] سنبل الطیب و زعفران [illegible] مشک و جندبیدستر
ناردین و ایضا [illegible] درهم [illegible] خرگوش [illegible] درهم و از ان فرزجه بلوطی مهیا ساخته بردارد [illegible] سه روز [illegible] ایضا
عسل [illegible] سکبینج [illegible] روغن سوسن فرزجه جیده ساذج هندی [illegible] تخم مرغابی [illegible] روغن ناردین [illegible]
و [illegible] اجزای این [illegible] اوزان همانست که در قول مسیحی گذشت و هر روز تجدید آن کنند و ایضا [illegible] خشک [illegible]
[illegible] بردارند که این نیکوست و گاهی قبل استعمال فرزجات حقنها [illegible]
[illegible] رطوبات را خارج کنند و یا حمول در فرج [illegible] نمایند که از ان اخراج رطوبات نماید و از [illegible]
[illegible] هر روز [illegible] سه روز [illegible]
[illegible] کامل گوید که هرگاه [illegible] حمل [illegible] مزاج [illegible] تبدیل [illegible] مزاج [illegible]
مشروبه و [illegible] مزاج [illegible] اگر سبب [illegible] رحم باشد [illegible]
آن [illegible] علاج کنند [illegible] استعمال نمایند [illegible]
و [illegible] استعمال کنند [illegible]
آن [illegible] فرزجه [illegible] باقی اجزا همانست که در قول مسیحی گذشت [illegible]
روغن گل [illegible] استعمال کنند [illegible]
[illegible] روغن بلسان یا روغن ناردین [illegible]
باید [illegible] همانست که در قول مسیحی گذشت [illegible] سوسن [illegible] خرگوش [illegible] روغن بان [illegible]

وفرزجه دران آلوده بردارند و در هر روز سه دفعه تا نه روز تبدیل نمایند و این دوا را جالینوس برای عدم حبل ستوده صبر سقوطری مقل ازرق شحم حنظل غاریقون سقمونیا مساوی باریک سائیده بآب حبها سازند شربت نیم مثقال و دو نسخه مجوز ریک حقنه در قول مذکور مسطور شده و استعمال جماع بعد طول عهد زن از جماع هنگام شدت شهوت و عقب طهر از حیض باید و اما هر گاه عدم حبل از جانب مرد باشد و این از قلت موافقت منی او ببعض زنان بود باید که تبدیل زن نمایند تا بر زنی که آنرا مزاج منی او موافق بود واقع شود و اگر این از سدهٔ مجرای قضیب باشد بتفتیح سده علاج کنند و اگر از التوای مجرای قضیب باشد دران علاج آهن نمایند جرجانی و ایلاقی نوشته اند که اگر سبب کوتاهی قضیب بود وقت مجامعت سرین زن بر بالش باید نهاد تا برداشته تر باشد و بعد انزال مرد منی او را اندک بخوابیدن در کشد و هر گاه سبب کجی قضیب بود علاجی نیست جز آنکه اگر ممکن بود و ترک زیر سر قضیب ست اندکی قطع کنند و بمرهم طلا نمایند و قضیب را بچیزی مستوی بندند تا راست مندمل شود و اگر بریدن آن ممکن نبود بروغن بمالند و بر تختهٔ راست ببندند تا راست گردد و اگر سببش میلان رحم و قرحه یا سوء و ورم باشد علاج هر یک در جایگاهش مذکور شده و اگر سببش ریاح غلیظ باشد بار الاصول و روغن بید انجیر و ضماد و آبزن که در میلان رحم گفته شد بکار برند و از اغذیهٔ مولد ریاح و فواکه پرهیز کنند و باقی علاج در ریح المثانه یاد کرده آمد و اگر سبب ضعف مبادی بود چون دل و جگر و دماغ و گرده علامات ضعف آن پیدا بود و علاج هر یک در مقامش مذکور شده و اگر سببش سردی مزاج آلت و منی مرد بود علاجش مذکور شد و اگر سبب سردی مادهٔ زن بود اگر در بدن امتلا باشد اول تنقیه نمایند پس تبدیل مزاج بمعاجین بزرگ کنند و شیافها بکار برند و این تدبیر رحم را گرم کند و نیز مشک بسوزند و با بخور به در رحم دود کنند چنانکه بوی آن بیرون نشود و ببینی نرسد بعده انبوبه بر خاکستر گرم نهاده بطریقی که در قول شیخ گذشت استعمال کنند و این فرزجه رحم را گرم کند مشک زعفران مصطکی سنبل الطیب هر یک دو درم ساذج هندی قردمانا هر یک اوقیه پیه بط پیه مرغ پیه بز هر یک اوقیه روغن ناردین سه اوقیه زردهٔ تخم مرغ یکعدد بدستور مرهم ساخته بکار برد باقی همانست که در قول شیخ و غیره مذکور شد ابن الیاس گوید که عقر اگر بسبب سردی رحم باشد تبدیل مزاج زن کنند و تنقیهٔ بدن اگر دران اخلاط بارد بلغمی یا سوداوی بود باین طور که هر صبح جلاب از بادیان و بادرنجبویه هر یک درم و از گلقند عسلی ده درم بنوشند و غذا نخود آب با شیرهٔ حب قرطم و چند روز پرهیز کنند تا آنکه اثر نضج در قاروره ظاهر شود بعده تنقیهٔ بدن بحب صبر یا بحب ایارج نمایند یا بمطبوخی که دران تربد و ماهیزهرج و انیسون و بادیان و تخم کرفس باشد ازان ادویه مسهل بلغم و سودا باشد و فرزجات نافع این مرض استعمال کنند و این فرزجه قویست پنیر مایهٔ خرگوش زهرهٔ ماهی زهرهٔ گرگ زهرهٔ شیر همه را جمع کرده صوف دران آلوده استعمال کنند و تریاق اربعه یا ثمانیه هر چه ازین هر دو حاضر باشد یکدرم بشربت بادرنجبویه ده درم و امثرودیطوس یا تریاق فاروق هر کدام که باشد یکدرم بجلاب گرم از شکر سفید ده درم بدهند غذا مزورهٔ نخود و مغز قرطم و دارچینی و فلفل و زعفران خورانند و قطنه را بروغن ناردین و زنبق و نرگس و حبة الخضرا بمالند و فرزجه بسخن رحم مثل قردمانا و ساذج هندی و اکلیل و زعفران بردارند و بخور میعهٔ خشک حب الغار زرنیخ سرخ بارزد سداب مساوی کوفته بیخته بآب سداب اقراص ساخته درین علت بغایت نافع است و بخور از پشم خرگوش و سداب و پیه مرغابی سازند و اگر بسبب حرارت رحم باشد بهر تبدیل مزاج هر صبح شیرهٔ تخم خرفه پنجاه درم شکر سفید ده درم با شربت سیب یا سکنجبین و گلاب و آب بارتنگ هر واحد ده درم بنوشند و غذا الشوربا یا زیرباج بلحوم بره و حملان و هر چه بدن را فربه کند بخورند و این فرزجه نافع است پیه بط پیه مرغابی پیه ماکیان گداخته علک الانباط پنج درم دران حل کرده پشم پاره دران آلوده استعمال کنند و اگر از یبس مفرط باشد ترطیب مزاج باغذیه و اشربهٔ مرطبه کنند و هر صبح شربت بنفشه یا شربت خشخاش ده درم با جلاب شکر سفید و گلاب و تخم بارتنگ و تخم ریحان بنوشند و غذا ماء اللحم و ماهی تازه خورند و حمام و روغنهای مرطب مثل روغن بنفشه و کدو و نیلوفر استعمال کنند و یا درین روغنها پیه بط و مرغابی و ماکیان و مغز ساق گاو گداخته آمیخته دران صوف آلوده استعمال کنند و اگر سبب رطوبت مزلقهٔ منی باشد هر صبح جلاب از گلقند شکری و عسلی ده درم و بادرنجبویه و بادیان هر واحد

سعد و جبه بندند و غذا مفرح نخود و غیره که مذکور شد بخورانند بعده تنقیه بدن بقی و اسهال بمقیئات و مسهلات مذکوره سابق نمایند و این فرزجه نافع است میعه یابسه ساذج هندی زعفران هر واحد یکدرم کوفته بیخته بروغن ناردین آمیزند و بصوف آلوده استعمال کنند و حقنه که در قول مسیح گذشت نیز مفید نوشته لیکن در پنجاه وزن کندر و سعد هر واحد بیست درم ست و مر مطروح باقی بدستور و اگر بسبب قصر رباطکه باشد از پیه بط و ماکیان و پیه و مغز ساق گاو و پیه مرغابی و موم صاف و روغن بنفشه و بادام و کدو قیروطی ساخته بمالند و راست کرده به بندند و آنچه از اسباب دیگر باشد بازاله سبب بردارند و آنچه از فساد آلات منی مثل دجاج و از سبب سماوی باشد لاعلاج ست خجندی گوید که اگر سببش برودت باشد بعد تنضیج تنقیه بدن بایارج لوغاذیا یا دیا حب صبر کنند بعده فرزجه که دران سماق ست و یا فرزجه اکلیل و سنبل الطیب و ساذج و زعفران مساوی بزردی بیضه و روغن ناردین آمیخته و یا فرزجه زهره شبوط و زهره کبوتر و دیگر زهرها و غیره که در قول ابن الیاس گذشت بردارند و سه روز استعمال کنند بعده مجامعت وقت صبح در آخر هضم بعد فراغ از بول و براز نمایند و از تریاقات مذکوره نیم درم بشربت بادرنجبویه بدهند و بخور مذکور بکار برند و اگر سببش حرارت باشد شربت سیب بشیره تخم خیارین یا شیره خرفه دهند و اگر سببش یبوست باشد شیر تازه بشکر و مسکه دهند و بعد استحمام و فراغ حیض جماع کنند و اگر سببش رطوبت باشد سکنجبین عسلی و شربت اصول بروغن بیدانجیر بدهند و غذا احمصیه بلحوم طیور دشتی مثل تذرو و دراج و کبوتر بری و قلیه و کباب بمصالح گرم و زعفران خورانند و اسهال بحقنهای قوی و حب تربدی و ایارجات مقوی بغاریقون کنند و حقنه رحم بآب مطبوخ طیوب حاره تالیف مثل آبیکه دران سعد و سنبل الطیب و قسط و نانخواه جوشانیده باشند استعمال کنند یا صوف در مثل این آب آلوده حمول سازند و غالیه و مشک بردارند و این فرزجه نافع ست تخم حنظل انزروت سماق شب مر زعفران عود مساوی سوده بعسل آمیخته بصوف آلوده بردارند و ایضاً کندر کحل مشک اقاقیا مازو مساوی فرزجها ساخته یکی در صوف بسته بردارند و اگر سببش فربهی باشد اشربه ترش مثل سکنجبین بسیار ترش و شربت لیمو و حماض دهند و کثرت مشی و حرکت کنند و در ریحی تریاق اربعه را تاثیر عجیب ست و محاجم ناری نهند و این بلوط معین بر حمل ست میعه سائله جندبیدستر بارزد جاوشیر حب بلسان مقل قسط سنبل الطیب مساوی مقل را در شراب حل کرده مثل بلوط بسازند و اکثر شبها قبل جماع بردارند ابن نوح گوید که اگر امتناع حمل از حرارت باشد ماء الشعیر و آب عنب الثعلب و اسپغول نوشند و مرهم سفید بر حمول کنند و اگر از برودت باشد روغن بیدانجیر بماء الاصول دهند و حب سکبینج در سه چند روز بخورانند و اگر از ریاح باشد حمرتا و سنجر بینا چهار روز بخورانند بعده دو سه روز راحت داده دواء المسک بدهند و حقنه که در باب کثرت اسقاط در قول شیخ گذشت بعمل آرند و بخور حرمل و غیره که همانجا مذکور شد بگیرند و نفط سیاه و روغن ناردین یا روغن بلسان در صوف بردارند و این همه علاج کثرت اسقاط را نیز نافع و اگر از یبوست باشد در آبزن نشانند و حمام کنند و پیه بط بردارند و غذا شوربای چرب و شیر مطبوخ سازند و اگر از رطوبت باشد روغن بیدانجیر بماء الاصول دهند و حمول کحل و غیره که در قول خجندی گذشت بکار برند و این حمول در اعانت حمل قویست جندبیدستر و مر و میعه سائله و قسط و مقل و بزرد و جاوشیر مساوی و اندک مشک و عنبر در شراب حل کرده مثل بلوطها ساخته بردارد و این حمول قویتر ست زهره شبوط و حبه مشک و عنبر و اندکی زعفران سائیده بروغن مطبوخ برنج ریخته بصوف سبز در روزی سه مرتبه صبح و ظهر و شام بردارد و شوهر او صبح مقاربت کند جالینوس گوید که ادمان کنندگان شراب حامله نشوند محمد زکریا گوید اگر بسنبل الطیب مرتبخور کنند اعانت بر حمل نماید و اگر سردی قوی باشد تریاق بردارند و خوردن زردک صحرائی معین حمل ست و خائیدن آن بحواشی موجب کثرت اولاد است خضر گوید که اگر از برودت باشد تنقیه بدن نمایند اگر در انجا امتلا بود و معاجین حاره بخورانند و بروغنهای گرم مثل روغن قسط و یاسمین و سوسن و ناردین که دران مشک و سک و زعفران حل کرده باشند و آخر حیض حقنه کنند و این فرزجه مجرب ست بنجال بازبیر مایه خرگوش بعر ارنب هر واحد یکدرم مغز کنجشک یکمثقال حماقریا ماسفیل قرنفل لسان العصافیر هر واحد نیم مثقال زعفران نیم درم همه را سائیده در گلقند آمیزند و در روغن بابونه و یاسمین بر آتش نرم بپزند تا منعقد گردد و در آخر حیض قریب پاک شدن استعمال نمایند و بعد حمام دماغ گنجشک بروغن یاسمین استعمال کنند و بعد آن

جماع نمایند که مجرب است و اگر از حرارت بود در طبیخ قتل نیلوفر و بنفشه مخلوط به روغن بنفشه نشانند و اگر از یبوست باشد حمام و ادهان و لعاب
مرطبه معتدل و بیه ماکیان و الیه و لعاب بهدانه بکثرت استعمال کنند و اگر از ضعف دماغ یا هضم باشد دواء المسک و شربت ابریشم چند روز
استعمال کنند و اگر از جهت کبد باشد تقویت آن بمثل جوارش خوز نمایند انطاکی گوید که اولا در غلبه خون فصد باسلیق کنند و در باقی اخلاط
بمسهلات استفراغ نمایند و بعد از ان حقنهای رحم بعمل آرند بعده فرزج مطیبه بکار برند و هرگاه مانع حمل مرض عضوی از اعضای متعلق بتولید
منی باشد علاجش علاج همان عضو بعینه است و باشد که گاهی امتناع حمل با وجود صحت بدن سوای رحم میشود چنانکه گاهی رحم صحیح میباشد و بسبب
فساد غیر آن حمل نمیگردد و بهر تقدیر چون مانع حمل در رحم منحصر باشد پس ترک علاج بدانچه تناول آن اولی است بلکه آن مشتمل بر [illegible]
بدنست و وجوب مصیر بمحمولات و فرزج خواه مرض اصلی باشد و یا منتقل بسوی آن بعد علاج و مانند آن و مقصود از دواهای مستعمل یا مقوی یا مجفف
تعدیل باشد یا لنفس قبول و لتصرف در نطفه و اول بحسب طاری بود مثلا اگر فرط رطوبت باشد علاجش تناول مسهل و دواهای یابس بعده
مثل معجون حلتیت و قرص کاکنج و معجون هرمس و تبخیر محلل با سنبلین و حب بلسان و اشق و بهروزه و قسط و اظفار الطیب مجرب است یا فرزجه از [illegible]
که عصره دخان کنند و این دوا برای ازاله رطوبت اکال و حمولا مجرب است افسنتین یکجزو مازو گلنار کهربا هر واحد نیم جزو قرفه و مانند تخم [illegible]
هر واحد ربع جزو برای خوردن بعسل سرشته و سه درم بخورند و برای حمول بقطران و دهن قسط استعمال نمایند و اگر یبوست باشد علاجش
استعمال مرطبات است و از مجربات نوشیدن شیر تازه صبح و در شب [illegible] و فرزجه [illegible]
حب السمنه یکجزو بادام مقشر نیم جزو مغز حلغوزه ربع جزو کتیرا مقشر ثلث جزو سائیده به شیر خر سرشته [illegible] و اگر [illegible]
تقریبا بیه کوهان شتر [illegible] به پنبه حمول کنند بغایت نافع است و اگر حرارت باشد علاجش تبرید است [illegible] استحمام به آب سرد و [illegible] خوردن
بقول و کدو و خرپزه و این دوا در تبرید و اصلاح بغایت نافع است ماج یکجزو صدف نیم جزو گل ارمنی ربع جزو با آب کاسنی سرشته فرزجه سازند
و اگر ریح نباشد با آب کاسنی و کدو چند بار حقنه کنند که مجرب است و اگر برودت باشد و این اکثر بود علاجش خوردن معجون فلاسفه یا کمونی یا جوارش
فلافلی و حمول اشق و حلتیت و جندبیدستر است و این دوا اسخن [illegible] قبول محلل برودت و ریاح غلیظ است مر یکجزو کوفته در روغن [illegible]
تا بقوام آید پس جوزبوا زعفران دارچینی [illegible] سائیده هر واحد نیم جزو سوده در آن مخلوط سازند و فرزجه ساخته [illegible] و دیگر اسخن
و مفتح سده و مدر حیض است حب محلب حب بان جوزبوا هر واحد یکدرم جندبیدستر نیم درم بازرد جاوشیر هر واحد ربع درم مشک [illegible] بعسل
سرشته یکدرم فرزجه سازند و این بخور تحلیل اخلاط فاسده و تسخین نماید قسط حب بلسان [illegible] قرنفل هر واحد یکجزو سنبل الطیب
مصطکی هر واحد نیم جزو میعه خشک ربع جزو گوگرد ثلث جزو سائیده و یکجا تا نیم درم بخور کنند و ثانی و آن فاعل برای قبول [illegible] و تقویت
است و این دو قسم بود یکی آنکه جاری مجرای خواص باشد مثل عاج و بیسبالیوس و شیر اسپ ماده و پنیر مایه [illegible] حمول موجب
حمل میگردد اگر معارضی نباشد و قسم دوم نیز دو قسم است قسمی موجب حمل گردد فقط و قسم دیگر مع ذالک تقویت آلات و تعدیل و حفظ نماید و
این دوا العباس حامله گرداند در کتاب مجهول آنرا دیدم و تجربه صحیح یافتم سنبل الطیب جوزبوا حماما تخم بیاز تخم زردک تخم شبت عود بلسان
لسان العصافیر زعفران مساوی مشک دهم حصه یکجزو بعسل سرشته سه درم ازان بعد طهر بر دارند و بعد سه ساعت [illegible]
آورده مجامعت کنند و این دوا نیز مجرب است خاصه پنج شقایق مثقال قاقله کبار بلسان هر واحد یکدرم زعفران نیم درم مشک [illegible]
سه بار لعوق در شیر اسپ ماده بدستور سابق حمول کنند و این دوا از عجائب تجارب است [illegible] یکدرم [illegible]
مر مکی هر واحد نیم درم مشک یک قیراط در شیر خر سرشته بدستور سابق بعمل آرند و دوا برای حمل [illegible] قسط [illegible]
یکجزو [illegible] زعفران تخم گندنا هر واحد نیم جزو بعسل سرشته یکفتیله بود بطور استعمال نمایند و از قسم ثانی [illegible]

حسب بیان هر واحد یکدرم زباد و چهار قیراط مشک یک قیراط العسل سرشته قبل از جماع بدو ساعت حمول نمایند و دیگر مثل او کباب به سیسالیوس جاوشیر هر واحد مثقال سکبینج نیم مثقال در زهره ماکیان یا سیاه سرشته بردارند و دیگر مثل آن در مجربات مذکور ست که زن عاقر چون لزوم این نماید حامله گردد و پنیر مایه خرگوش یا پنیر مایه اسپ و دماغ کنجشک هر واحد یکمثقال مر زعفران بسباسه هر واحد نیم مثقال مشک سه قیراط العسل سرشته یکدرم بصوف بردارند و محشی شرح اسباب منقول سید که در عقر بار در این حقنه را سید ذکر کرده و کثیر المنفعت ست شبت بابونه مرزنجوش حلبه انجیر بپزند تا مهرا شود و صاف نموده قدح روغن کنجد اضافه نموده و نیمگرم حقنه کنند و اگر از این آبزن سازند بسیار نافع بود و جالینوس استعمال فرازج بعد غسل فرج با آب تخم حنظل صحیح دانسته و حمول روغن بلسان در روغن سوسن فی لفظ سیاه معروف آسمانجونی سفرون تجربه است و در قصر رباط سر قضیب بالش شیر بیش سیاه که سنگ او دران گداخته باشند بی نظیر ست

منع حمل

بدانکه طبیب را واجب ست که دوا که منع حمل و کذا دوای مدر حیض و مسقط جنین پیش زنان و عوام بیان نکند بهر آنکه در تعلیم او بایشان شر و فساد ست لیکن گاهی طبیب را احتیاج میشود بتدبیر منع حمل مثلاً هرگاه زن خرد سال یا نحیف و ضعیف باشد و بدان خوف این امر بود که اگر حامله شود وقت ولادت هلاک گردد و یا در رحم او مرض خلقی یا عارضی باشد و یا در مثانه او ضعف بود چه هرگاه بچه گران شود گاهی مورث شق در مثانه گردد و سلس البول پیدا کند و بر حبس او تا آخر عمر قدرت نبود علاج چون موانع حمل بر دو قسم ست یکی تا وقت معین و دیگری تا مدت العمر پس واحد از آن که مطلوب باشد استعمال نمایند و تدبیر منع حمل اینست که مرد در حالت مجامعت و انزال زن را زیاده کوشش خود نکند در ابتدا او بلند بردارد و هنگام انزال چندانکه تواند قضیب را طرف بیرون کشیده دارد و بعد انزال بزودی از آن جدا شود و جهد کند تا انزال هر دو در یک زمان نشود و زن بعد فراغ از جست برخیزد و بطرف خلف تا هفت یا نه بار ز یک بجهد که اکثر از ین منی خارج میشود و جهیدن بسوی قدام گاهی منی را ساکن میکند و عطسه آورد که بر ازلاق منی اعانت نماید و آب سرد نبوشد و پودینه و سداب قبل از جماع حمول کردن مانع حمل ست و رحم قبول نطفه نمیکند و فرزجه ساختن سرگین موش و سرگین فیل با شهد منع حمل کند و اگر سرگین فیل خشک کرده یکدرم با شهد آمیخته تا چهار هفته بخوردن زنان دهند همین عمل کند و اگر آب سرگین تازه فیل افشرده بقدر یکدو تولچه با شهد آمیخته در ایام حیض تا سه روز بخورانند زنان را عاقر گرداند و مجرب ست و کذا لته در آن آب آغشته برداشتن و اگر جگر گوش استر را زن شیافه سازد هرگز حامله نشود و مجرب ست و اگر یکمثقال لاک را باریک سائیده در ایام حیض بخوردن زن دهند هرگز حامله نشود و خون حیض که اول مرتبه آید با لیدن و بر تمام بدن مانع آبستن میشود و حمول طرالیث ست و گویند که اگر سرگین کبوتر صحرائی یکماشه باشکر تا سه روز زن بخورد عقیمه گردد و اگر مازو باریک سوده پنبه بدان آلوده پیش از جماع بفم رحم بردارد در منع حمل مجربست ذکر او دویه مفرده و مرکبه یونانیه که مانع حمل ست چون نمک را قبل از جماع زن بردارد حامله نگردد و مجرب ست سوید است و کذا حمول هلیله هندی قبل از جماع بالخاصیت مجرب ست شربت سپستان بعد طهر در منع حمل ابدا مجرب اوست و حمول عصاره قثاء الحمار و کذا تخم قنبیط و کذا پنیر مایه گوزن بعد طهر سه روز متواتر برسه دوام و کذا اشنه قبل از جماع و کذا فرفیون و کذا قوقل بعد جماع و کذا عرق آس در پنبه جمع کرده و شرب تخم کرنب دو درم بعد طهر و کذا پنیر مایه قبل جماع و کذا برگ خیار خشک کرده سوده سه روز متواتر هر روز دو درم و کذا حلتیت بقدر نخود در شروع هر ماه و کذا قرص نرد دو درم بسرکه تا هفت روز متواتر و کذا اسرمه چهار روز متواتر هر روز دو درم نهار و کذا قلب بغل خشک کرده کوفته بشراب کهنه بدرم دوام و کذا بول آن مع سه سکرجه آب آهن تاب و کذا سداب اگر مرد قبل جماع بخورد و کذا اشنان هفت عدد در نقصان هلال و کذا ردیان خشک کرده مثقال بعد طهر و کذا ارمنج نیم درم و کذا اقحوان اگر سه درم دوام و بلیح کباشیر قرنفل یکعدد در شروع هر ماه و کذا فرنجه اود و کذا بلوط کالخج هر روز هفت عدد بعد طهر و شرب و حمول کف شب المدید و کذا حنضل و اکل با قلا تا چهل روز ناشتا و اگر ماکیان را بخورانند تا چهل روز بیضه ندهد و تعلیق تخم حماض در پارچه بسته بر بازوی چپ و کذا تخم بخور مریم بر بازو و کذا ریخ او در گردن قبل جماع و کذا قلب خرگوش و کذا پای او بر ران مرد یا زن هنگام جماع و کذا

سقمونیا در صلابه اسپ بر زن وکذا حب الکلی یا چوب او بر زن وقت جماع وکذا اچرک گوش قدری با قلادمثل ادرج و خرقهٔ صوف سیاه بسته وکذا
استخوان خوک دقیق مسحوق وکذا سقمونیا مخلوط العسل و سرکه هنگام جماع وکذا مغز حب صنوبر کبار سوده وکذا ابدار فلفل وکذا لطوخ پستان زن در اول ولادت
بخون نفاس [illegible] واحد مانع حمل است حب که منع آبستن کند و منی را از انعقاد باز دارد انیسون تخم کرفس بادیان پودینه جبلی شکاعی [illegible]
بگیرد سنبل الطیب دارچینی سلیخه حب بلسان عود بلسان ابهل قسط هر یک نیم جزو حب سازند و قبل از جماع زن را بخورانند مجرب است و دوائیکه
در منع حمل و ادرار حیض و اخراج مشیمه قوی تر است سداب یک نیم مثقال ابهل یک مثقال محموده نطرون یک یک مثقال کوفته بیخته با آب آس تا یب
سرشته حمول نمایند و هم بطریق طلا بر ذکر نافع است طلا که منع آبستن کند و اگر حامله باشد بچه بیفکند ازو سداب خشک نطرون مساوی کوفته بیخته با
سداب سرشته بر قضیب طلا کنند و مباشرت نمایند یا زن حمول سازد دیگر خیار را با آب سداب و کشنیز سبز سائیده بر ذکر طلا کرده با زن مجامعت نماید
منع حمل کند فرزجه که منع حمل کند مازو و حب الآس مساوی کوفته بیخته با آب گرم سرشته فرزجه سازند و پیش از مجامعت بردارند وکذا تخم
کندنا بعد جماع حمول کردن ذکر ادویه مفرده و مرکبه [illegible] که منع حمل کند اگر روغن تخم نیل یک مثقال زن بنوشد تمام عمر حامله نشود و چون
زن یک تخم بید انجیر مقشر بخورد یکسال حامله نشود و اگر دو بخورد دو سال و علی هذا القیاس و همچنین خواص [illegible] بیان میکنند چون زن
بعد پاکی آن از حیض و بعد وکذا تخم [illegible] ناشکفته یاسمین بلع کردن و اگر زرچوب سوده در حالت حیض بخورد و بعد پاک شدن از آن سه روز دیگر
زن را عقیم گرداند وکذا [illegible] با آب سداب یا روغن کنجد آمیخته بر ذکر طلا کرده جماع نمودن مانع حمل است وکذا برگ [illegible] جوشانیده سه [illegible]
سه قسمه خوردن [illegible] در هر ماه بعد ایام حیض نوشیدن مانع حمل است اگر تخم [illegible] قدری بزن بخوراند عقیم گردد و تعلیق دندان [illegible] مانع حمل است و اگر چوب [illegible]
مساوی خشک کرده سوخته خاکستر آن قدری باشد با مساوی شکر [illegible] دیگر [illegible] بخورد زن را عاقر گرداند حب که عورت را عقیم گرداند
کابلی [illegible] تخم بلیله کابلی [illegible] پنج درم کوفته بیخته [illegible] خلوله سازند و در حالت حیض هر روز یکی خورند [illegible]
و [illegible] بید انجیر سفید [illegible] گلوله که با آن آورده باشد [illegible] سه روز بخورد دوا [illegible] مانع حمل
بدوام است [illegible] اسپند سوخته [illegible] مساوی کوفته بیخته هر روز [illegible] با آب [illegible] بعد حیض تا هفت روز بخورد ایضاً [illegible]
سرکه سائیده [illegible] بعد انقطاع حیض بنوشد دیگر [illegible] سائیده با آب [illegible] بعد حیض [illegible] عقیم گردد وکذا خوردن اسپند
وکذا [illegible] سوخته بعد طهر دیگر بابچی بروغن [illegible] سائیده بعد حیض شیاف سازد زن را عقیم گرداند ایضاً [illegible] و خر زهره گل [illegible] که
در گل آن مثل [illegible] [illegible] خشک کرده [illegible] آب [illegible] ایضاً
مطبوخ مانع حمل است پوست درخت [illegible] داده بنوشد دیگر تخم [illegible] سائیده بروغن گاو [illegible] بعد از فراغ حیض
شیاف سازند زن را عقیم گرداند اقوال حکما تخم [illegible] که اگر قبل جماع و بعد آن استعمال کنند این است که قطران زن حمول کند و مرد
بر ذکر بمالد همچنین روغن بلسان و یا سفیداب و یا تخم [illegible] و انار [illegible] بردارد و حمول [illegible] و تخم او سوده [illegible]
هنگام طهر قبل جماع و بعد آن [illegible] قوی است خصوصاً چون بقطران آمیزند و یا در طبیخ آب پودینه بمالند وکذا حمول برگ کرنب بعد طهر
[illegible] و خصوصاً اگر در آب برگ [illegible] ترکنند و همچنین تخم حنظل [illegible] و تخم کرنب مساوی بقطران
آمیخته بعد جماع یا طهر حمول کردن و حمول فلفل بعد جماع منع حمل کند وکذا حمول [illegible] تنها یا آمیخته بدان در اوقات مذکوره و از ادویه
[illegible] آب [illegible] نوشیدن مانع حمل است مجوسی گوید که از ادویه مانع حمل این است که زن وقت جماع [illegible] حمول کند
و یا آب سداب و یا [illegible] آب یا بقطران طلا نماید و یا تخم سداب وقت جماع و بعد آن نزد بردارد و اندکی شیر ماده خرگوش با هم
بر سر حمول کند ایلاقی و جرجانی مینویسند که اگر مرد وقت مجامعت سر قضیب خود به روغن کنجد چرب کند منی بقعر رحم نرسد [illegible] است که در قول شیخ گذشت

مجرب دیگر که این دوا اگر زن بردارد ابداً حامله نشود و تخم حنظل قوی سرگین فیل خردل مصفّی حب قلقل تخم زعرور مساوی سائیده بعسل یا بمیعه سائله سرشته بصورت حمول ساخته کند منع حمل کند. اگر حامله باشد اسقاط کند و یا افتاح کرنب و تخم او و آب سداب سائیده هنگام جماع یا بعد از آن بردارد و یا سقمونیا با آب سداب بر ذکر مالند یا با پنبه لعاب خطمی سرشته با سیر و سرگین کبوتر و اشنان سوخته هر کدام که باشد نیم درم حمول کند و گفته اند که دندان اسد با چون زن بر ران خود بندد تا وقتیکه بست حامله نشود و خضر گوید که چون آب پیاز هنگام جماع بر ذکر طلا کند حمل را منع کند و گویند که خوردن پنجال یازده دانگ ابداً منع حمل کند و اگر یک مثقال نیل زن بخورد تا یک سال حامله نگردد و بصحت تجربه بعضی پیوسته و شرب پنیرمایه مانع حمل کند ابو منصور گوید که اجتماع آب سداب و فلفل حمول کند و اوائل ذکر کرده اند که چون سرگین فیل و بزر البنج بشیر بکله سوده در جلد شتر نهاده بر زن آویزند حامله نگردد و دیگران گفته اند که اگر از این شیاف ساخته در فرج بردارند قوی تر گردد و طلای آب پیاز تلخ بر ذکر هنگام جماع قوی تر از سائر انواع ادویه است انطاکی و منتخب گفته که ادویه مانع حمل بر دو قسم است قسمی از آن به اختیار است مثل حمول لسبداب و نعناع و قطران قبل جماع که از انعقاد منی مادر الوقت خاصه منع کند و از تجربات در اینجا اینست که مقناطیس یک مثقال در مثل آن طلا یا نقره در طالع جدی انگشتری ترکیب داده در انگشت اندازند و قسم دیگر آنست که ابداً منع کند مثل سرمه و زنجار الحدید و شرب پنیرمایه اسپ ماده و از آنچه تا وقت مخصوص منع کند مثل گلاب ست بعد طهر شرب سه رطل تا یکسال و کذا تخم کرنب سه درم تا یکسال گفته اند و چون چشمه صحیح بلع نماید و حمول سرگین فیل بعسل و خون حیض غیر آن هم و اقلیا من هر دو تا چهار سال منع حمل کند و گویند مطلقاً و میعه سائله یک درم تا دو سال و در خواص آمده که چون زن یا مرد در دهن غوک بول کند ابداً منع حمل کند و اگر دندان طفل قبل از انکه بر زمین افتد در نقره نهاده بر بندد و حامل آن حامله نگردد و از اسرار مکتومه مجربه سم استر و چرک گوش استر حمول آن مجرب است ایضاً در تذکره نوشته که این دوا حمل را مطلقاً منع کند هنگام احتراق زهره تحت الشعاع بعمل آرد زنگار قیراطا اسارون نیم درم با آب لیمو بخورد و این دوا مجرب است مطلقاً بگیرند استخوان سوخته یک جزو پوست بیضه نیم جزو نشپه یمانی ربع جزو در آب سداب سرشته اکالاً و حمولاً استعمال نماید و دیگر اقلیا یا افتاح بیخ سیاه سفیداب مساوی سوده با پیه خشخاش تازه سرشته در آخر حیض بردارد و از مجربات صحیحه اینست که بگیرند مقناطیس که در آن خط الفصت آسمان باشد یک سه و چهار شعیره در مثل او نقره انگشتری ساخته ترکیب دهند هر که آنرا در انگشت دست چپ بپوشد منع حمل کند و دیگر سنگ سفید الماس که چون بپوشد و بردارد منع حیض و حمل کند و کذا زیتون مشلب و اگر بخور نطرون در آب لیمون حل کرده صوف سرخ در آن آلوده بعد حیض و قبل غسل بردارد عاقر گردد مجرب است و چون کحل عدسی بکحل فارسی اضافه کرده بخورشد یا حمول کند منع حمل حیض مجرب است ذکر ادویه که منع حمل باراده صاحب او کند پس عود نماید چون دختر بعد از ازالۀ بکارت گلاب ناشتا بنوشد سه اوقیه تا یکسال منع حمل کند و تخم کرنب سه درم از آن در ایام حیض خوردن تا یکسال منع کند و چون زن سه روز طهر ببول ماده استر استنجا نماید سه سال منع کند و حب چشمه صحیح هنگام حیض بلع کردن سه درم تا یکسال منع کند و باید آنکه ادهان و املاح و متوحات را چون وقت جماع طلا نمایند منی را از انعقاد منع نماید

علامات حمل و احکام آن بدانکه بر حمل دلالت میکند توافق انزالین وقت جماع و ظهور سستی در زن عقیب جماع و احساس آنکه رحم چشنده را منی و انزال استمصاص میکند و بعد جماع منی از فرج خارج نشود و در میان ناف و فرج درد اندک پیدا گردد و حشفه غشاک پر ابا و منقبض فم رحم بالشدت بند شود حتی که در آن میل سر هم داخل نشود و ایضاً سبب کوبالا و پیش مرتفع گردد و بغیر صلابت و شدت پیش آن ناحیه متقلص شود و چنین منقبض گردد یا اندک آید و گاهی دشواری بول عارض شود و بعد از آن زن را از جماع کراهت و نفرت باشد و اگر جماع کرده شود و انزال نکند در هنگام جماع درد زیر ناف آنرا حادث شود و غثیان پیدا گردد و حامله لسپر بجماع زیاده تر نفرت کند از حامله دختر که این گاهی کراهت نکند بعده عقیب حمل کرب و کسل و ثقل بدن و ضیق نفس و اندک غثیان و آروغ ترش و قشعریره و صداع و دوار و تیرگی چشم و گرانی سماعت و خفقان شود و بعده شهوت اشیای ردی بعد یکماه یا دو ماه هیجان کند و سفیدی چشم از زرد و سبز یا کبود گردد و گاهی چشم های او فرو رود و پلک سستی

و نظر او تیره و صدقهٔ او صاف و سفیدی او غلیظ گردد و در اکثر زرد نشود و رنگ رو بتیرگی گراید و آثار کلف پدید آید و اگرچه در حمل پسر کمتر و در حمل دختر اکثر بود و گاهی حمل او جماع لثت و سرین را ساکن کند به سبب تسکین رحم و چون زن برخیزد باز عود کند و گاهی بدن او از حالت اول متغیر شود و بدان حرکت او زرد و سبز گردد و رگهای پستان کبود تر و سر پستانها سیاه تر و بزرگتر شود و محمد زکریا گفته به زنی که رحم او جامعت کند و در پستان او ضربان و در شکم و زانوهای او درد پیدا شود حامله گردد **شیخ** می‌نویسد که در اکثر احوال حوامل را عارض می‌شود کدا بدان ایشان و در ابتدا استرخی شود و بسبب احتباس حیض و زیادتی آن از احتیاج جنین بسبب صغر و ضعف او از تغذیه بدان و بعد از چهار ماه چون بچه بزرگ شود و تغذیه بدین فضول نماید اعراض احتباس حیض ساکن شود و چون زن حامله گردد و هنوز سن او به پانزده سال نرسیده باشد بران خوف موت بود و بسبب صغر رحم و همچنین حال کبار ایشانست چون تپ حاد ایشان را بهم رسد قتل کند و ایضاً هرگاه در رحم حامله ورم حار عارض گردد پس اگر دموی باشد باری امید خلاص بچه و مادر او کمتر باشد و اما ورم صفراوی بسیار ردی بود و گاهی حال حمل بتجارب دریافت کرده می‌شود و از آنجمله این امتحان ابقراط است که عسل دو اوقیه هموزن او آب باران آمیخته بشب وقت خواب بنوشانند پس دریافت نمایند اگر مغص و پیچ در ناف پیدا کند حامله باشد و بقول **شیخ** اگرچه اطبا ازین تعجب میکنند که این مجرب صحیح است الا در زن معتاد بشرب آن و ایضاً بفرمایند که زن تمام روز طعام نخورد و هنگام شام پارچه گرد او پیچیده از عود یا دیگر خوشبو یا بوبه زیر او بخور کنند پس اگر دخان و بوی آن از دهن و بینی بر آید آنرا حمل نیست و اگر نیاید حامله باشد و ایضاً تجربه کنند که زن بر خلو شکم حمول دانه سیر درست نماید و بران خواب کند پس اگر طعم و بوی آن در دهن محسوس گردد حامله باشد و الا فلا و ایضاً آنچه در علامات اذکار و اناث از تجربه حمول زرد او ند خواهد آمد امتحان نمایند و بدانکه بول حامله در ابتدا حمل زرد و مائل بزرقت بود و در وسط او سنوب مثل پنبه ندف زده باشد و گاهی بر حمل دلالت کند بول صافی قوام که بر سر آن چیزی مشابه ضباب باشد خصوصاً چون دران چیزی مثل دانه باشد که ببالا رود و فرود آید و او در آخر حمل در قاروره ایشان سرخی بدل زردی که در اول حمل بود ظاهر شود و گاهی بر حمل بول صافی قوام بزرقت دلالت کند و چون قاروره حامله را حرکت دهند و بول مکدر گردد در آن آخر حمل باشد و اگر مکدر نشود ابتدای حمل بود **علامات** اذکار و اناث یعنی آنکه بچه نرینه است یا مادینه حامله پسر از رنگ رو نیک بود و در اشتها ملتهبی و اشتهای صحیح و اعراض حمل مثل غثیان و اشتهای فاسد و غیر آن که مذکور شد کمتر و ساکن تر باشد و ثقل در جانب راست محسوس شود و چون بچه زود حرکت کند از جانب راست متحرک گردد و چون پستان در ازدیاد و تغیر رنگ شروع کند اول پستان راست بزرگ شود خصوصاً سر آن و اول شیر بسوی آن آید و بچکد و اگر شیر بدوشند غلیظ لزج باشد نه رقیق مائی حتی که اگر شیر حامله پسر بر آئینه اندازند و در آفتاب بدوی آن نظر کنند مثل قطره سیماب یا دانه مروارید نماید و سیلان و انطماس نکند و در سر پستان او سرخی ازدیاد نماید نه سیاهی شدید و رگهای پای او سرخ باشد نه سیاه و نبض دست راست آن ممتلی زیاده و متواتر بود و گویند که چون حامله پسر از سکون حرکت کند اولاً پای راست حرکت نماید و این مجربست و چون بر چیزی اعتماد بر دست راست و پای چپ کند و حرکت چشم راست او سبکتر و زود تر بود و پسر بعد سه ماه حرکت کند و دختر بعد چهار ماه و گویند که از امتحان و معرفت این که بچه در شکم نرینه است یا مادینه آنست که گندم نر را دو تا یکمثقال سائیده بعسل سرشته بپشم پاره سبز بردارد و از صبح ناشتا تا نیم روز نگاه دارد و در صبح نخورد پس اگر آب دهن او شیرین گردد آن حامله به پسر باشد و اگر تلخ شود آن حامله به دختر بود و اگر آب دهن متغیر نشود و طعمی پدید نیاید حامله نباشد **شیخ الرئیس** میگوید که درین چیزها نظر است و صحیح بچه یا فصل بحث از علم او است و بعضی این عمل را مجرب نوشته اند و اما علامات حمل دختر همه ضد علامات مذکوره و ابو علی آنچه بدین تاکید کنند کثرت قروح و بثورها خصوصاً در ساقین و کثرت اورام آنست لیکن گاهی عمل پسر بفرزند ضعیف بود و این بدتر حال و بدی سر علامات از حمل دختر قوی تر باشد **علامات** ضعف جنین بر ضعف بچه دلالت کند امراض مادر او و عروض استفراغات بدان و خصوصاً استفراغ خون حیض و بعضی زنان اند که بسبیل عادت قلت خون حیض در حالت حمل بسبب کثرت خون می‌آید اگر ایشان را اتصال در روز حیض

مجاوز از عادت گردد نشان ضعف بچه و غذا نا یافتن او بود و همچنین ظهور شیر در اول ماه از حمل چون پستان را بفشرند و ایضاً اگر بچه حرکت معتد به نکند و یا در شیر وقت ماده متحرک گردد نشان ضعف و بدحالی او بود **تدبیر حوامل** فصد و حجامت و اسهال و قی حوامل را قبل از ماه چهارم و بعد از ماه هفتم ممنوع ست و آنجا که باخراج خون ضرورت افتد بحجامت و زلو تسکین آن توان کرد و الا فصد کنند و خون اندک اندک بدفعات گیرند و در وقت ضرورت اسهال از مسهل مغز انسب بود و هر چه مضعف قلب و معده و مزلق جنین باشد نباید داد و لهذا استعمال بنفشه منع ست و جمیع ادویه قلبیه چون دواء المسک و مفرحات یاقوتی و خمیره گاوزبان عنبری و خمیره مروارید و انوشدارو لولوی علوی خان و تریاق فاروق و مثرودیطوس حافظ جنین بود و بحسب گرمی و سردی مزاج استعمال نمایند و حامله را قبض شکم ندارند بلکه گاه گاه سکنجبین با گلقند بخورانند و غذای نرم و زود هضم دهند و گرسنه هم ندارند و از ادویه مدره و مفتحه و مزلقه و چیزهای بادانگیز چون لوبیا و نخود و باقلا و جز آن و استحمام احتراز ضروری بود و از حرکات شدیده مثل جستن و دویدن و آواز شدید کردن و حمل بار گران و از امتلای غذا و هیضه و غذای تیز و تلخ و غضب و غم و خوف و بوی چراغ کشته و آوازهای هولناک و بوهای تیز نگاه دارند و در صورت کثرت رطوبت از جمیع فواکه و شوربای چرب پرهیز ضرورست و باشتن منع رطوبت مزلقه که از قوی‌ترین اسباب اسقاط ست ادرار و تعریق و حقنه و اسهال نفع دارد لیکن تا کار از تعریق بر آید بادرار نپردازند و تا که مطلب بحقنه نرم کشاید بشیافات مسهله نسازند پس اگر بعض اعراض مثل جریان حیض و ورم رحم و غیر آن عارض شود علاج آن نمایند و اگر قی و غثیان که اکثر حوامل را بسبب اجتماع ماده در معده می افتد عارض گردد تا وقتیکه بافراط نانجامد بند نکنند خاصةً اگر هنوز چهار ماه نه گذشته باشد اما اگر خوف ضعف شود و از کثرت تهوع بیم تالم جنین باشد یا از چهار ماه درگذشته باشد تسکین او لازم ست بدانچه در امراض معده در فصل قی و غثیان گفته شد و در حال جهت تسکین آن لیسیدن گلقند و سکنجبین ساده هر یک دو توله بهتر ست و یا سکنجبین لیمونی و مربای لیمون کاغذی دهند و سفرجل بریان با چند شاخ نعناع سبز خائیدن نفع میکند و لیسیدن گل ارمنی با شربت سیب سرشته از مجربات نوشته اند و ایضاً ماهی قدید شور زیر خاکستر گرم بریان کرده و مربای ترنج و قرص عود و مصطکی و زرشک در شربت غوره و انار ترش و لیمون و انواع کوامخ و سرکه که اندران زردک و ترب و شلجم و پیاز و غیره افتاده باشد نافع ست و اگر اشتهای فاسد عارض شود گلقند عسلی و امثال آن که در امراض معده در علاج فساد شهوت مفصل مذکور شد خورانیدن مفید بود و خردل و مانند آن از اشیای حریفه نیز نافع بود و باشد که بعد چهار ماه خود بخود زائل شود و اگر بعد انقضای ماه چهارم باقی ماند تنقیه معده بملینات و مقویات معده و اعضای رئیسه کنند مانند گل سرخ و گل گاوزبان هر یک نه ماشه سپستان سی عدد عناب خوبانی هر یک هفت عدد آلو بخارا یازده عدد در گلاب و کیوره شب تر کرده صبح مغز خیارشنبر شش توله شیرخشت گلقند هر یک چهار توله مالیده روغن بادام هفت ماشه انداخته نیم گرم نوشانند و وقت شام غذا پلاو و شوربای بچه مرغ دهند و روز دیگر طباشیر و الاچی خورد مقشر هر یک یک ماشه در جوارش فواکه علوی خان نه ماشه آمیخته و ورق نقره پیچیده بخورانند و بالای آن شربت کیوره و انار شیرین هر یک یک نیم توله در گلاب و عرق بهار نارنج و کیوره هر یک پنج توله تخم شربتی نه ماشه نوشانند و همین نمط سه چهار روز استعمال نموده بمقویات معده مانند جوارش مصطکی و انوشدارو ساده و لولوی علوی خان با شربت زرشک و حصرم و انار کوهی در عرق نعناع سبز و گلاب تقویت دهند و بجای چیزهای بد خوردن بطباشیر اکتفا نمایند و یا قرص طباشیر ساده که در آب لیمو ساخته باشند بسیار نافع ست و اگر اشتها ساقط گردد زیره و نمک قدری پیش از غذا و بعد آن و خصوصاً با شراب ریحانی ترش مفید بود و اکثر بعد سه چهار ماه خود بخود دفع میشود و اگر بعد ازان باقی ماند شراب ریحانی هفت ماشه در عرق کیوره هفت توله و گلاب دو توله ممزوج نموده وقت صبح نوشانند و یکبار استفراغ [illegible] تنقل نمایند و هر روز سه ماشه شراب و یک یک توله کیوره و گلاب افزا فرمایند تا یک هفته بعده هر روز یکبار بدهند و از قصب الذریره و قسط شیرین و گل سرخ و سنبل الطیب و سعد برابر در آب [illegible] شراب ریحانی [illegible] آمیخته بر معده ضماد نمایند و جوارش عود ترش علوی خان نه ماشه با سکنجبین نعناعی

لیموی الیشان سه توله و عرق کیوڑه سه توله خورانند و اگر خفقان عارض گردد اندک اندک گلاب نیم گرم خوردن آنرا زائل کند و معجون حافظ الجنین که نسخهٔ آن در قرابادین مذکور شد مجربست و عرق گاوزبان ساده و عنبری و عرق بادرنجبویه و عرق منڈی نوشیدن نیز مجرب و اگر زلاج در معده و امعا گردد و آروغ آید و دفع نشود معجون کموفی با عرق بادیان و پودینه و سفوف متلیاتا و جوارش مصطکی و امثال آن اندکی بالای طعام بخورانند و مصطکی ماشه تنها و یا با برگ تنبول بی فوفل بخایند و کذا اقاقلین و اگر درد شکم و نفخ و مثانه حادث شود مالش روغن گل و تکمید از پشک بز و نان پخته آنرا دفع کند و کذا تلطیف غذا و اگر خارش و جوشش قیح ظاهر گردد لعاب خطمی و گل سرشو طلا کنند و مرداسنگ در آب شسته سوده و یا البق سوده طلا کردن مجرب نوشته و اگر زائل نشود از باطن ران حجامت و یا زلو قدری خون بگیرند و اگر در آخر حمل آب از فرج جاری شود و حرکت بچه بدستور بود و درد نباشد برای تقویت مصطکی یکماشه سوده بانوشادر و شش ماشه همراه عرق مناسب دهند و اگر بسبب انقطاع تجزه و احتباس انجاب قلب و دماغ یکدو بار در شب و روز غشی و بیهوشی افتد و دندان بهم نشیند آب انار شیرین گلاب عرق گاوزبان عرق بادیان هر یک چار توله دهند و شب وقت خواب گلقند دو توله با گلاب و عرق بادیان بدهند و اگر در مزاج حرارت نباشد عود صلیب یکماشه گلاب سوده یا یاقوتی معتدل سرشته تناول نمایند بعد آن گل گاوزبان شش ماشه بگلاب جوشانیده شربت گاوزبان داخل کرده بنوشند و اگر تپ عارض شود مسهل خفیف داده تبرید شیرهٔ خیارین شیرهٔ تخم کاسنی هر یک شش ماشه عرق بادیان ده توله شربت بزوری بارد دو توله خاکشی چار ماشه دهند و در تپ بالرزه سرفه عنب الثعلب اصل السوس هر یک چار ماشه زوفای خشک گل خطمی هر یک سه ماشه جوشانیده شربت بنفشه دو توله خاکشی چار ماشه دهند و بجای آب عرق مکوه و برای تکسر اعضا روغن گل مالند و اگر حاملهٔ خفقانی را صداع و تپ شود و تبرید موافق نیاید اول خاکشی چار ماشه و عرقیات ده دام بجوشش داده سرد کرده با شربت نیلوفر دهند یا شیره و غیره تدابیر بعمل آرند پس اگر دفعةً اسهال و حرکت عارض گردد لعاب ریشهٔ خطمی چار ماشه و تخم ریحان چار ماشه پاشیده افزایند و اگر فائده نشود ریشهٔ خطمی بیخ انجبار هر یک چار ماشه جوشانیده اسپغول شش ماشه پاشیده شیره شیرینی بدهند با گل ارمنی یکماشه چار تخم یک توله بجای اسپغول افزایند با لعاب بهدانه سه ماشه لعاب ریشهٔ خطمی چار ماشه شربت بنفشه دو توله عرق عنب الثعلب چار توله عرق کاسنی سه توله عرق بادرنگ شش توله صمغ عربی یکماشه سوده پاشیده دهند و اگر قی شود صمغ عربی که مغثی ست موقوف کنند و بجای شربت بنفشه شربت انارین که قی را سود دارد و مقوی معده است داخل کنند و اگر در شکم دبی کلی و قبض بواسیر باشد گل خطمی سه ماشه مویز منقی ده دانه جوشانیده شیرهٔ کاسنی پنج ماشه گلقند دو توله خاکشی چار ماشه دهند و اگر در آخر ماه هشتم تکسر اعضا و زردی چهره و اعضا ظاهر گردد عنب الثعلب بادیان هر یک چار ماشه جوشانیده نبات توله داخل کرده ریوند چینی دو ماشه سوده پاشیده برای تفتیح سدهٔ جگر دهند و سفوف ریوند و حب آن همراه مدرات و مفتحات درین باب مشکوک است لیکن در دو ماه اول و آخر مسهل و مدر ممنوع ست که در ادرار قوی خوف اسقاط ست الکنون بدانند که هرگاه حامله را ثقل در اسفل شکم زیر ناف و پشت و درد در بیخ ران و حرارت در شکم و انتفاخ شدید در فم رحم و رطوبت آمدن از ان محسوس گردد بدانند که وقت زادنش رسیده و چون سرینهای او سست شوده و در بیخ ران انتفاخ شدید گردد هنگام زادن بود پس اگر دردزه شدت کند هرچه در علاج عسر ولادت گذشت بعمل آرند و بعد از ان چون حرکت بچه محسوس نشود و دست و پای حامله سرد گردد و تا چهار روز درد ولادت نماند باید دانست که بچه مرده است و بصورت علاج اخراج جنین مرده کنند و اگر بعد تولد بچه مشیمه بماند پس هرچه در علاج اخراج مشیمه گذشته بکار برند و بعد از انکه زن زاید تدبیر بچه و زچه که عنقریب بیاید رجوع نمایند

اقوال اکابر ابو سهل گوید که شهوات ردیه حامله را بامتعت معتدل النفع کند پس آب طبیخ شبت با اصل نوشند تا خلط ردی معده بسهولت دفع شود و بعد از ان مزاج بچه و شوربای لحوم طیور رطیب لذیذ بغیر دسومت و شراب اصفر که خوش طعم و بو آنرا موافق بود و از فواکه مویز و انار و بهی و امرود و سیب و از بقول کاسنی بستانی و ریری و کاهو پس اگر اشتهای گل باشد از اغذیه بریان مرغ بریان و باقلای بریان و گندم بریان

خورانند و از خارج بر معده قیروطی معمول بموم و مصطکی و سنبل و گل سرخ و افسنتین و روغن ناردین ضماد کنند و اگر حامله بریاح و اوجاع رحم ایذا
یابد این جوارش استعمال کنند مروارید ناسفته عاقرقرحا هر واحد یکدرم زنجبیل مصطکی هر واحد دو درم زرنباد درونج تخم کرفس شیطرج کبابه
سنبل قرنفه قرنفل هر واحد دو درم فاقله و دارفلفل هر واحد سه درم دارچینی پنجدرم شکر برابر جمیع یا زیاده کوفته بیخته یک ملعقه یا دو بشراب ممزوج بدهند
و ملعقه چهار مثقال ست دیگر برای زنی که آزار ریاح در رحم عارض شود جند بیدستر حلتیت زرنباد درونج تخم کرفس هر واحد دو درم شکر بست و چهار
درم کوفته بیخته یکدرم با آب مطبوخ و انیسون و مصطکی بخورند دیگر برای ریاحی که حوامل را رود هد و برای انحلال طبیعت جند بیدستر جدوار
زرنباد درونج هر واحد پنجدرم نانخواه تخم کرفس هر واحد یکدرم بزرالبنج سفید مروارید ناسفته هر واحد نیم درم شکر سه چند مجموع آمیخته یکدرم با شراب
بدهند دیگر برای حوامل که حفظ جنین و طرد ریاح از رحم کند زرنباد درونج هر واحد دو درم مروارید ناسفته کسبد کهربا ابریشم خام هر واحد یکدرم
جند بیدستر یک نیم درم اشنه سنبل الطیب هر واحد نیم درم سیل زعفران قرنفل هر واحد یکدرم عسل بمقدار حاجت شربتی یکدرم بشراب ممزوج و این دوا ابرا
تشنج که در پایهای حوامل پیدا شود نافع بود خاکستر سرگین گاو در سرکه ترکرده بران نهند و روغن گل بسرکه حل کرده بر پایها بمالند و نمک سوده بسرکه ضماد کنند و برگ کرنب
جوشانیده ضماد نمایند و عفص سوده با آب کرنب حل کرده و صبر و صندل سرخ و فوفل با آب عنب الثعلب طلا کنند تشنج میفرد باید تدبیر کلی حوامل اینست که مدام
تلیین طبیعت ایشان اعتنا باید داشت بدانچه ملین باعتدال باشد مثل شوربای چرب و مثل شیرخشت و مانند آن اگر قبض طبع بسیار باشد و تکلیف ریاضت
اعتدال و مشی ملایم بغیر افراط دهند و باید که ابزن حمام نکنند بلکه حمام بر ایشان حرام ست مگر نزد ولادت و بر سر ایشان روغن نباید مالید که گاهی از آن
نزله و سرفه حرکت بچه عارض شود و مستعد باسقاط نماید و واجب ست که از حرکت مفرط و جستن و ضربه و سقطه و جماع خاصه و امتلای غذا و غضب
اجتناب نمایند و آنچه غم آرد بر ایشان وارد نکنند و جمیع اسباب اسقاط از ایشان دور دارند خصوصا در ماه اول و تا بیست روز و خصوصا
در هفته اول و تا سه روز از علوق پس دران وقت بر ایشان هر حرکت حرام ست و به آنچه بهر حفظ جنین در باب کثرت اسقاط نوشتیم نگاه کنند
و باید که در زیر سر ایشان صوف نرم بپوشند و اغذیه ایشان نان پاکیزه و اسفیدباجات و زیرباجات سازند و از جمله حسدلیت و اترج مثل کبر
و ترمس و زیتون خام و از همه حریف مثل لوبیا نخورند و کنجد اجتناب کنند و اگر در حال اشتهای طعام باشد بقراط بآشامیدن سویق در آب
امر میکند و اگرچه نفخ مینماید سریع النفاذ ست و شراب ایشان ریحانی کهنه رقیق بود و بقراط گفته که ایشان را شراب اسود بنوشانند
و اغلب که مراد آن رقیق کهنه سیاه بود و سیاهی او بسبب قوت او نه بعلت او باشد و نقل ایشان مویز و بهی شیرین و امرود و منبه اشتها
و سیب میخوش ست و انار میخوش ست و اما ادویه ایشان مثل این جوارش لولوست بگیرند مروارید ناسفته عاقرقرحا هر واحد یکدرم با تمام اجزائها نسبت
که در قول ابوسهل گذشت لیکن درینجا وزن زنجبیل و مصطکی هر واحد چهار درم و قاقله و جوزبوا عوض سنبل و قرنفل ست و بهمن سرخ و سفید هر واحد
سه درم زیاده کرده و این جوارش اصلاح حال رحم و معده آن میکند و باید که عنایت بمعده ایشان بسیار دارند و تقویت آن بمثل گلقند مع عود
و مصطکی و مانند آن و جوارشات مرتب از شکر بسیار با فادیه لطیفه که بسیار تیز نباشند و با ضمده قابضه مسخنه خوشبو کنند و چون اشتهای
حامله ساقط شود ترک چیزهای بسیار چرب و بسیار شیرین و باستعمال مشی آهسته و بقصد در شرب آب انتفاع یابد و از شراب بر ریحانی
اندک رقیق اقتصار کنند که آن مصلح اشتها و بر آمدن غثیان و قی بسیار نافع ست و از ادویه اعاده کننده اشتها هر چیز که دران قبض مع
حرارت لطیف باشد مثل حب الآس مطبوخ بشبت نوشیدن ست و زراوند قبل طعام و بعد آن اندک بخورانند و ضمادات معروف مقوی
معده مرتب از بهی و قصب الذریره و سنبل بشراب ریحانی کهنه استعمال کنند و گاهی دران تخم کرفس و انیسون و بادیان داخل کرده میشود
و خصوصا اگر درانجا درد و نفخ باشد و اگر اشتهای او بافراط فساد پذیرد در تنقیه معده او بمثل آب گلقند مرتب از گل سرخ فارسی سعی نمایند
بعد از آن بمجوفات اصلاح نمایند و رب غوره و شربت او مرتب بعسل یا با رب الشکر و درین باب منفعت جیدست موافق جنین و نشاسته

خشک موافق اشتهای گل زنان حامله است وگاهی بحریفات مثل خردل و مانند آن انتفاع یابند که آن تقطیع خلط ردی و تنبیه شهوت کند و در رد
اشتهاے ایشان بغایت نافع وچون اشتهای ایشان صادق شود پنیر رطب بباهنگ بریان کنند تا آنکه خشک گردد پس این از یابس حریف افضل است
و اما ریاح معدهٔ ایشان و مرجع آنرا این جوارش استعمال کنند بگیرند زیرهٔ کرمانی در سرکه تر کرده بریان نموده و کندر و سعتر فارسی هر واحد یک جزو جند بیدستر
ثلث جزو نیم مثقال ازین تا یکمثقال استفاف نمایند با همچند آن شکر **و اما** قی ایشان که بعد طعام افتد باید که بعد طعام چیزی که در ان خوشبو و قبض باشد
مثل بهی بریان و خصوصاً که در ان شظایای عود هندی خلانیده باشند بدهند و دوام غمز دست و پای ایشان کنند و بر معده اضمدهٔ معلومه استعمال
نمایند و انار و اشباه مع برگ پودینه در دهن ایشان دارند و قدرے سیب ملیسانند و میوه و گل ارمنی از مسکنات غثیان ایشان است **و اما** خفقان که
ایشان را عارض شود بمشارکت فم معده و بسبب خلط در ان بود و اکثر تجرع آب گرم در یافتن خفیف مجرد مادهٔ فم معده آنرا تخفیف بخشد و تدبیر
سیلان لعاب حوامل اینست که نوالجی که در ان خوشبو نباشد مثل عدس و پوست انار و گلنار و مازو و بلوط و مانند آن در آب جوشانیده از ان آبزنها
استعمال کنند و گاهے از مازو و گلنار و پوست انار و انجیر خشک بسرکه پخته ضماد بسازند و تورم اقدام حوامل را با برگ کرنب ضماد کنند و [illegible]
بسرکه یا بطبیخ اترج طلا کنند و یا بقیمولیا لطوخ سازند و یا قصب بسرکه و یا شبث بسرکه ضماد کنند **صاحب کامل** گوید که تدبیر حامله هنگامی که عارض او غثیان شود
و هم غثیان و تهوع و تمزق و درد فم معده و قلت اشتها آنرا عارض شود اینست که اورا شربت سیب مطیب بعود و نشاسته [illegible] مطیب شربت عود تر
و عود تر و مصطگی بخاید و اشیای خوشبو ببوید و غذاے او جوزهٔ مرغ و گوشت بزغاله مرتب با غوره و آب انار و پودینه و طرخون باشد و تشمیم سیب و انار
دهد و کند و تکثیر غذا نباید کرد و در روز سه دفعه آنرا اندک اندک بخورد تا بمعده ثقل نیارد و شراب ریحانی [illegible] اشیای
تلخ و تیز و مدر حیض مثل نخود و لوبیای سرخ و سداب و کرفس و بادیان و حلبه از اغذیه و تخم آن [illegible] اجتناب [illegible]
کنند و چون در اشتهای او نقصان باشد شربت سیب شیرین ترش و میوه حامضه بدهند و نخود خام بخایند و انار [illegible]
اشتها را قوی کند اگر نقصان او از حرارت باشد و اگر آنرا سوء هضم عارض شود این سفوف که تقویت معده و تجوید هضم کند [illegible]
و شهوات ردیه ببرد و تحسین لون نماید بدهند زیرهٔ کرمانی کرویا تخم کرفس هر واحد سه درم نانخواه کندر ذکر هر واحد یک درم [illegible] خشک [illegible]
هر واحد یکنیم درم زرنباد درونج هر واحد دو درم انار دانه پنج درم همه را باریک سائیده وقت حاجت استعمال کنند دو درم بخورند و اگر [illegible]
اوقات حامله را احتیاج فصد یا دوای مسهل بسبب بعض امراض افتد باید که در ابتدا قبل از چهار ماه اقدام بران نکنند و در ماه [illegible]
حمل آرند و ایضاً در ماه هشتم و نهم ازان اجتناب نمایند و اگر ضرورت استفراغ درین اوقات بود و خوف موت حامله [illegible]
و گاهی بعض حوامل را تشنج پایها عارض شود پس شبت بسرکه جوشانیده و صوف دران تر کرده بر پای بندند [illegible]
سرشته بر قدم طلا کردن نافعست و چون وقت ولادت قریب رسد پشت و اسفل شکم او بروغن بنفشه و خیری ممزوج [illegible] بمالند [illegible]
سوا [illegible] آب نیم گرم در حمام نطول کنند و یا در آبزن که آب او معتدل الحرارت باشد بنشانند و از شوربا یا چرب از گوشت حمل یا ماکیان [illegible]
کنند و [illegible] سمید [illegible] روغن بادام یا کنجد تا زود بخورانند و چون درد زه شروع گردد اسفل بدن و خاصرتین و پشت را بروغن خیری [illegible]
بمالند و گاه [illegible] کنانند و گاه بر کرسی نشانند و چون درد زه شدت کند حبس نفس کند و آنرا بسوی داخل و اسفل نماید [illegible]
پشت او نشیند و دست خود بر شکم و نواحی خاصره بسوی اسفل بگذارند و چون [illegible] منشق گردد قابله دست [illegible]
انگشتهای او در طرق ولد بنهند و چون در ولادت دیر شود شوربا گوشت حمل فربه یا پیه ماکیان بنوشانند و اگر ولادت دشوار گردد [illegible]
خلاف که در تسهیل ولادت مذکور شد بدهند و اگر بسیار دشوار گردد و خوف ازان باشد آب حلبه مطبوخ بعسل و روغن بادام [illegible]
[illegible] بدهند و لوبیای سرخ جوشانیده با آن غسل نوشانند و از مشکطرامشیع یک درم [illegible] آب نخود سیاه

یا با آب ترمس مطبوخ بدہند یا غالیہ نیم درم تا نیم مثقال بشراب کہنہ حل کردہ دہند و قوت حاملہ بار اللحم و شراب و خوشبو و بخور نگاہ دارند پس
آن زن بزاید و مشیمہ باقی ماند با دخال قیفال کاغذ در بینی یا بکندش عطسہ آورند و اگر ساقط نشود ابہل و حلبہ جوشانیدہ بقدر دو اوقیہ
با نیم درم سکبینج و نیم دانگ جند بیدستر و نیم درم بہروزہ بنوشانند و زن را بالای ظرف سوراخ دار یا کرسی سوراخ دار نشانیدہ زیر او بجمرہ
و بہروزہ بر آتش انداختہ بخور کنند و اگر بچہ بمیرد ادویہ اخراج مشیمہ محتبس کہ مذکور شد استعمال نمایند **جرجانی و ایلاقی** می نویسند کہ علاج
غثیان و اشتہای گل خوردن و عدم اشتہا آنست کہ در حالت ہیجان غثیان طبیخ شبت با عسل آمیختہ نیم گرم بدہند تا قی کند و اخلاط
ردی از معدہ پاک گردد و ریاضت معتدل بکار برند و شربت ترنج مربی و بہی بریان لطیفہ و در قول شیخ گذشت و جوارش
عود و گلقند باندکے مصطکی و عود و سعد دارد و صاحب مزاج گرم را شربت ترنج و لیمون و شربت غورہ موافق بود و طعامہای سبک خورد
چون گوشت دراج و مرغ خانگی و بزغالہ و نان پاکیزہ و گاہ در طعام اندکے پیاز سبز کہ پروردہ و اندکے خردل بکار برند تا اشتہا بجنباند و از بقول کاسنی
و کاہو و اندکے جرجیر روا باشد و نقل میوہای کہ در قول شیخ گذشت و کذا ضماد و دیگر اضمدہ کہ در علاج ضعف معدہ و جگر مذکور شد درین باب
نافع ست و این شربت غثیان مدتے را باز دارد قرنفل قسط شیرین مصطکی جوز بوا سک تاقلہ عود کبابہ برابر سفوف نیم مثقال با آب سیب
بہی و اگر حیض بند آید قرص کہربا و مہرہ در علاج کثرت طمث مذکور شد بکار برند و از چیزہاے ملین بجز خیار شنبر و ترنجبین
و شیرخشت و شربت آلوچہ چیزے دیگر نشاید داد ابن نوح گوید کہ خواب و لہو و راحت و خوشبوہای حبالی افزایند و چون سقوط اشتہا
افراط نماید اندکے از اشیای حریفہ مثل پیاز و خردل و مانند آن کہ معین اشتہا باشد بدہند و کندر و مصطکی بخایند و بہی و انار و ترنج
بخورانند و از اغذیہ ردیہ کثیر التحلیل احتراز کنند کہ باین تدبیر امکان خلاص از مرض در حالت حمل ست و سیر کوفتہ آب او بگیرند و ہمچندان
روغن کنجد انداختہ بپزند تا آب برود و روغن باقی ماند بر فم معدہ و رحم طلا کنند کہ آنرا و نیز نفخ سپر و جمیع ریاح را نافع ست و اگر اسہال
عارض شود علاجش بجہد کنند مگر آنکہ از آشامیدن ادویہ چارہ نباشد و بقراط گفتہ کہ علاج حوامل از ماہ چہارم تا ہفتم کنند و در غیر این مدت
از علاج ایشان حذر نمایند **تدبیر اذکار** یعنی تدبیریکہ زن حاملہ بپسر گردد شیخ میفرماید واجب ست کہ تسخین زن و مرد بعطر و بخور و باغذیہ
کنند و بشربت شہرود یطوس و بخورات و فرزجات مذکورہ اگر احتیاج بسوی آنہا افتد و بحقنہای مسخنہ و مروخات ہر دو و التفات نکنند
بسوی کسیکہ میگوید واجب ست کہ زن ضعیف المنی باشد تا از ان بچہ نرینہ پیدا شود بلکہ می باید کہ غلیظ المنی قوی حار بود چہ مثل این منی اولی
القبول ذکورت ست ولیکن واجب نیست کہ از منی او منی مرد عاجز باشد بلکہ واجب ست کہ منی مرد قوی تر درین باب از ان باشد و باید کہ جماع
مدتی ترک کنند و اتباع اعراض اصلاحہم نمایند تا منی فاسد گردد و مرد و زن کثرت شرب آب نکنند بلکہ اندک اندک از ان بنوشند و باغذیہ
قویہ مسخنہ غذا سازند بعد از ان مرد بتجربہ منی خود کند پس مادام کہ رقیق باشد بداند کہ حاجت بعلاج باقی ست و چون منی غلیظ گردد بعد از ان
چند روز صبر کنند و بر تدبیر مشغول استمرار نماید تا منی قوی گردد و اجتماع کند بروجہی کہ اشارہ بہر مرد کردہ باشد پس مواقعت با زن کند بوقتیکہ بہر
آن اشارہ کردہ شدہ و در اعطر موضع بعطر حار مثل مشک و زعفران و عود ہندی وانہ کافور اجتناب نماید و در خوشحال تر حال اطیب نفس
و بہجت تر بادے باشد و در اذکار فکر کند و وہم او مردان قوی ذی البطش را حاضر نماید و چشم او بصورت مرد یا قوم خلقت و ابسل ہیئت مقابلہ کند
و بسر فرود آید و قرع کند و فارغ شود **تدبیر زچہ** زنی کہ بچہ بزاید می باید کہ در خانہ معتدل بزاید و تا سہ روز او را غذا ندہند و نانخواہ او را در آب
بجوشانند و صاف نمودہ شکر سفید در ان انداختہ مثل حریرہ بپزند و روغن زرد و زنجبیل داخل کردہ بنوشانند و اگر موسم گرما باشد یا مزاج گرم بود
عوض نانخواہ تخم ریحان کنند و بجای آب عرق عنب الثعلب یا عرق گاوزبان بدہند و اکثر زنان ہند کہانہ را در قند آمیختہ بخورند و ترکیب ساختن
او انیست کہ اول سیوہ را در روغن زرد بریان کنند بیرون آرند بعد آن کہانہ را در روغن مذکور بریان نمایند و قند را در آب حل کردہ قوام نمودہ

[illegible]

همه را بیامیزند که خوب مخلوط شود و از آتش فرود آرند و بوقت فرود آوردن اندکی زنجبیل سائیده مخلوط کرده بکار برند و بهیدانه و انیسون بادام و پسته و خرما و نارجیل و کشمش و مویز منقی بپزند و گوند ناگوری را ترکیب ساخته نیز بخورند و همچنین تعبیه که ترکیب هندی است و کذا اچهوانی و پنجیری و سهاگ سونٹھ بیشتر زنان هند بعد ولادت استعمال میکنند و روز چهارم شوربای مرغ یا بره و کهچری مونگ بخورانند و روز ششم نان گندم نیز شروع کنند و تا چهل روز همین غذا اکتفا کنند و از اشیای بارد و هوای سرد و حرکات متعب پرهیز نمایند و هر روز از روغن تلخ مالش کنند و درین چهل روز چهار مرتبه غسل کنند اول روز ششم بعد آن روز بستم و سی ام و چهلم و اگر موسم گرما باشد بعد از دوسه روز غسل کردن هم مضائقه ندارد و بعضی زنان را که بعد زائیدن درد رحم میشود علاجش در وجع رحم گذشت و اگر بعد تولد بچه تپ شود لعاب ریشه خطمی چهار ماشه عرق عنب الثعلب ده توله شربت بزوری سه توله چار تخم توله دهند و اگر بیقراری و خفقان نیز باشد عوض شربت بزوری شربت انار داخل کنند یا بر خیسانیده ریشه خطمی چهار ماشه تخم کشوث شش ماشه گل بنفشه چهار ماشه همراه شربت بنفشه دو توله چار تخم توله بروغن گل چرب کرده دهند و آخر روز عرق گاوزبان ده توله عرق کیوره چهار توله رب به شیرین دو توله برای غشی دهند و شب برای غشی و ضعف و خفقان بسیار دواء المسک شش ماشه بورق طلا و نقره پیچیده بخورانند روز دوم برای کثرت آروغ و عدم خروج ریح از اسفل و تپ عرق بادیان ده توله شیره زرشک هفت ماشه گلاب چار توله افزایند و تخم ریحان برای تپیش دهند و اگر صلابت معده عارض شود و قوت قبض نباشد منضج خفیف مثل بیخ کاسنی و بیخ بادیان هر یک شش ماشه عنب الثعلب اصل السوس گاوزبان هر یک چهار ماشه مویز منقی ده دانه تخم کاسنی پنج ماشه جوشانیده گلقند دو توله داده بعده مسهل کنند و اگر از سوء تدبیر غذا تپ شده و در شکم [illegible] باشد گلقند سه توله عرق مکو عرق بادیان هر یک پنج توله خاکشی چهار ماشه دهند و اگر بعد تولد بچه حصر النفس و سرفه و درد پهلو و تپ لاحق شود فصد باسلیق ایمن کنند و عناب پنج دانه سپستان پانزده دانه جوشانیده شربت بنفشه دو توله خاکشی پنج ماشه دهند روز سوم گل بنفشه پرسیاوشان گاوزبان خطمی خبازی هر یک چهار ماشه جوشانیده شربت و خاکشی بدستور داخل کرده دهند و اگر تپ و سوزش بول از سوء تدبیر وضع حمل عارض شود فصد باسلیق کنند و عناب گل خطمی عنب الثعلب جوشانیده شیره خار خسک شیره خیارین گلقند خاکشی دهند بعد ازان مسهل کنند و [illegible] برای تپ بعد از تولد بهیدانه خطمی سپستان جوشانیده شیره تخم کاهو شیره مغز تخم کدو داخل شربت بنفشه خاکشی دهند [illegible] نیز باید که خون آن زن را یعنی خون نفاس کافی جهد کنند و اصلاح آن نمایند و هرگاه سوء تدبیر قلیل النقل نکنند که قوت ضعیف گردد آنرا ضعیف کند و تشنگی بسیار گردد و گاهی استسقا آرد و اگر مع ذلک جگر ضعیف شود امید حیات او نماند و اشتد و ایام نفاس احتیاطات و ادویه و احتیاط در آن وقت حدوث اضطراب و درد زه بود و چون مرض از بیست روز تا بیست و چهار روز متجاوز کند مرض قائم بود یا معاودت کند بطی الانقضا دلالت کند و لا بد است از استفراغ در غیر روز بحران اگر ضعف نباشد و نفسا در امراض کثیر مثل کثرت انفاس و احتباس نفاس مؤدی بحمیات عارض میشود و گاهی ایشان را اخراج از دشواری زادن و گاهی انتفاخ شکم عارض گردد و هلاک شوند و تدبیر حمیات آنها اینست که ماء الشعیر آنرا نافع است و مع ذلک خون را نیز بکشند و همچنین آب انار شیرین و اکثر حمیات ایشان بسبب احتباس نفاس بود و چون فصد صافن معالجه کنند انتفاع یابند و تدبیر انتفاخ شکم ایشان اینست که دحمرثا و ایضا کاکلاتج و یا سکبینج و صعتر و مصطکی مساوی بخورانند و تدبیر ورم ایشان اینست که در آب نیمگرم نشانند و موضع او بروغن بنفشه نیمگرم مالند و تدبیر خراج ایشان اینست که بمرهم اسفیداج مالند آن از مراهم صالح خراجات را بعضای عصبیه علاج کنند تعلیم مرضیست که اهل هند آنرا سوت گویند و یونانیان ذکر کرده اند و آن کثیر الوقوع قلیل النجاح بکثرت زنان را بعد وضع حمل عارض میشود و از اعراض سرسام و سکته و جنون و خفقان مرکب بود بعلی انحاء شتی مع تپ لازم غالبا و تدبیرش متقدم است اگر ممکن باشد مفرحات و اماله بستن اطراف و مالش آنها و کشیدن شاخهای آن و تعدیل حیض و ازاله تپ و دیگر تدبیر اهل هند

و درین مرض اینست که حلیله زنجبیل فلفل سیاه دار فلفل نرکچور دار چینی تیج ناگرموتھ سپاری کتھی هر یک دو دام شکر سفید چهار آثار یا دو آثار شاه جهانی شیر گاو شش آثار یا دو بالا روغن گاو بست دام به دستور معمول پنیڈیها ساخته بقدر مناسب استعمال نمایند **ایضاً** که بعد زائیدن هر دو کله هم نشنیده و دهن وانستر و استطوخودوس بادیان بای برنگ گل بابونه هر یک توله مویز منقی ده دانه جوشانیده صاف نموده به حیله که ممکن باشد بنوشانند و بعد افاقه بادیان دمج هر یک دو توله جوشانیده غرغره کنانند و جوزبوا سائیده به روغن کنجد آمیخته نیمگرم بر کلوه یا گوش ضماد نمایند و زنجبیل پیپلامول کانچهل خشک سوده بمالند. **ایضاً** که نافع به سوت است لپ دینه چراینه اندرجو ناگکیسر سهاگه بمثل العسل سرشته بلیسند **ایضاً** مفرح که نافع به سوت است دار چینی ابریشم زعفران جوزبوا قرنفل بسباسه لسان العصافیر مصطکی فلفلمویه خولنجان و دمج مساوی کوفته بیخته بمویز منقی بسرشند آن ابسرشند شربت دو درم بشربت گاوزبان **ایضاً** حب هندی برای به سوت که عبارت است از کثرت عرق و فی حواس که قریب بغشی بود نافع بچهناگ مدبر شیر افیون سهاگه شنگرف قرنفل فلفل سیاه دار فلفل عاقرقرحا مساوی اول فلفل را با بچهناگ مدبر شیره برگ تنبول با مصالح دو پاس کهرل کنند بعده همه ادویه کوفته بیخته انداخته کهرل نموده برابر سرشف حب بندند یک یا دو حب حسب سن در برگ تنبول دهند. **ایضاً** گویند که سیلت و به سوت در سه روز دفع کنند زهره چهمر یکدرم نیکوفته و در روغن زرد بسوزانند و یک قرنفل کلان اندرو چهار دانه مرچ سیاه نیز در آن روغن بسوزانند همگاه همه سوخته شود خوب سائیده برابر دانه موته حب بندند و یک حب هر روز تا سه روز بخورانند مجرب است و اگر دست و پا سرد شده باشد یک حب بخورانند بحال آید و روغن آن برای قوت باه و وجع مفاصل بکار آید **ایضاً** برای به سوت سه تال شنگرف بچهناگ سیماب هر یک توله اگر بجای سیماب سم الفار را اندازند رنگ زرد پیدا کند و در حال ادخال سیماب رنگ سیاه بود باید که در شراب قسم اول کهرل کنند و گاهی در آب ادرک و حب مثل دانه موته بندند و کم و زیاده نمودن ادویه اختیار است **ایضاً** بجهت سیلت و به سوت که دست و پا سرد شود نافع کند زرنباد ابرک سیاه هر یک پنج ماشه جدوار چهار ماشه مشک نیم ماشه قفرالیهود یک ماشه سائیده با عسل مساوی آمیخته معجون سازند و حسب مزاج دهند **ایضاً** که به سوت و جهولیه را نافع شنگرف مرچ تخم سنفوا لو پیپل هر واحد یک ماشه سوای شنگرف کوفته بیخته شنگرف را با آب سحق نموده دوا را آمیخته بقدر دو حبه گولی بسته وقت حاجت یک گولی بخورد. **ایضاً** تخم دهتوره سیاه یکدرم زنجبیل فلفل سیاه هر یک شش ماشه مشک نیم ماشه کوفته بیخته با آب حب بسته یک برنج صبح و بعد چند روز یک حب شام نیز بخورد و تدبیر مولود و مبتلا طفل متولد شود دهن او را از سرمای سرد محفوظ دارند و پیش از شیر عسل بلیسانند و یا خرما را سائیده از انگشت شهادت بر کام او بمالند و کام را به چیزی که بمالند در مدت حیات از ان چیز ضرر نمی یابد و گفته اند که اگر فادزهر معدنی سوده بر روز اول پیش از دادن شیر بر کام بمالند در ایام حیات خود از سموم مضرت نه بیند و نیز متضرر نگردد پس طفل را از نمک و آب غسل دهند بعد آن بآب شیرین نیمگرم و وقت غسل احتیاط کنند که آب در دهن و بینی و چشم نرسد و هنگام غسل از انگشت خنصر مقعد طفل را بکشایند و بعد از غسل فلوس بس در آب تازه و عرق بادیان و نبات سفید جوشانیده دهند و بعد از هشت پاس از وقت ولادت شیر بنوشانند و درین زمانه معمول است که پیش از دادن شیر دوای ملین که آنرا جنم گهتی می نامند دهند اجزای آن معمولی اینست که برگ نیب بای برنگ بادکهنبه نرکچور هلیله کلان هلیله خرد دندانه بچکادانه گل سرخ مویز منقی بادیان شاهتره مغز فلوس مغز بادام هر یک ماشه در آب جوشانیده صاف نموده بدهند و بعضی عناب سپستان چاکسو صندل سرخ عوض برگ نیب و بای برنگ و بادکهنبه و دندانه و مویز منقی و شاهتره و بادام داخل میکنند و رودهٔ ناف که آنرا نال میگویند از طرف دوم تا آنول و شیمه متصل میباشد و آنول چیزی گرد سیاه مانند رنگ جگر میباشد می باید که آن روده را از انگشت سر و انگشت شهادت گرفته از طرف شکم بطرف مشیمه بمالند تا آنچه در وی باشد از اخلاط و باد بیرون رود پس بریسمان نرم تافته به روغن گاو چرب ساخته بفاصله یک شبر و چهار انگشت مضموم از ناف آن روده را ببندند تا به آهن قطع کنند و بعد از قطع خرقه به روغن کنجد یا روغن زیت آغشته بر ناف نهند و لحظه لحظه به روغن اندخته باشند

تا ناف را گرم و سخت کند و رسوده که ناف در سه چهار روز خشک شده بیفتد پس خاکستر صدف بر ناف بپاشند تا آنکه ناف خشک گردد و نجاست بدان نرسانند و اگر ورم یا قروح در ناف حادث شود علاج آن در جایگاهش مذکور شده و تا وقتیکه طفل خود شیر طلب نکند دیگر شیر ندهند و طفل را خرقه نرم بستن تا سه چهار ماه لازم بود که موجب محافظت اشکال اعضاست و طفل را هر روزه روغن بمالند اگر پسر باشد بروغن گاو و اگر دختر باشد بروغن بنفشه و روغن گاو و بمالند **بو علی سینا** مینویسد که چون بچه پیدا شود و ناف او منقطع شود و [illegible] نکند و خشک نگردد تا زمانی اسهال نکند بدانند که بچه ضعیف است و زنده نخواهد ماند و هرگاه مولود معتدل المزاج پیدا شود و بعد قطع ناف نمک بر هم دم الاخوین و انزروت و زیره و شبت و مر سائیده بران پاشند که تجفیف و اصلاح آن بسرعت نماید و در آب نمک که برای غسل او ترتیب سازند اندکی [illegible] و قسط و سماق و حلبه و صعتر داخل کردن اولی ست بعده چون باب شیرین نیمگرم غسل دهند منخرین او با انگشت ناخن بریده پاک کنند و اندکی زیت در چشم او بچکانند و بعد تقمیط در خانه معتدل الهوا بخوابانند و خانه مائل بظلمت باشد و شعاع غالب بران نبود و جانب سر او از سائر بدن در خوابگاه بلند باید داشت و از پیچیدن گردن و دست و پا و پشت او در خوابگاه و غیره حذر کنند و غسل او باب معتدل و گرم باید مائل بحرارت [illegible] و بهترین وقت غسل او بعد خواب طویل اوست و جائز است که در روزی دو سه بار غسل دهند [illegible] نقل کنند اگر وقت گرما باشد و اگر سرما معتدل الحرارت از آن دور ندارند و بحدیکه بدن او گرم و سرخ گردد در حمام دارند بعده بر بدن آن [illegible] حفظ او از وصول آب بچشم باید بعده تنشیف بدن او بخرقه ملائم باهستگی کنند و بعد از آن در خرقه بندند و در چشم او زیت شیرین بچکانند تا غسل چشم و ملتحمات او کند و چون [illegible] نمک و گل سرخ سوده بران بپاشند و گوش او را استیصاص کنند [illegible] او سوده و گل سرخ سوده گذارند و کف او در میان رانهای او و بعده دست و پای او راست کرده قماط بندند [illegible] زیرا جسم طفل بپارچها پیچیده دهند و بر پیشانی عصابه بر بندند و اندک [illegible] در روز دو سه بار بآب شیرین نیمگرم [illegible] و گل سرخ جوشانیده باشند غسل دهند و بعد غسل گوش او را استیصاص نمایند [illegible] بخوابانند [illegible] و بالحان ملائم [illegible] بسیار روشن نخوابانند و پسر را تا چهار ماه روغن القوت بمالند و دختر را [illegible] روغن بنفشه [illegible] بمالند و باید که هرگاه طفل بگرید تفقد حال او نمایند و از آنچه او را ایذا دهد [illegible] کنند [illegible] آنکه طفل بدون شئی موذی گریه نمیکند و اذیت که بطفل رسد یا از خارج بود و آن بسبب گرمی یا سردی یا مگس یا پشه و مانند آن باشد [illegible] ازاله آن سبب نمایند و یا از داخل باشد و این بسبب گرسنگی و تشنگی یا احتباس بول یا براز یا بسبب وجع بعض اعضا بود [illegible] تشنگی را بعد از شیر آب [illegible] کنند و در احتباس بول مغز تخم خیار [illegible] بجلاب خورانند و مرضعه او را [illegible] بدهند و بر مثانه آب گرم [illegible] روغن [illegible] بمالند و اما در احتباس طبیعت شیاف سرگین موش و یا اندک ترنجبین و یا از خطمی [illegible] و مرضعه را [illegible] مسهل [illegible] و آلو بخارا و انجیر خشک [illegible] بدهند و اگر طفل را [illegible] نظر کنند که کدام مرض است و معالجه آن نمایند **تدبیر مرضعه و صبیان** بدانکه شیر مادر بهتر از همه شیرها است و شیر اگرچه از مادر باشد از روز ولادت تا یکهفته نباید داد و درین اثنا شیر خود را از شخصی دیگر بمکانند و مرضعه از بیست و پنج سال کمتر و از سی و پنج سال زیاده نباشد و صحیح البدن و معتدل السحنه و با اخلاق محموده و خوبصورت و پستان در حجم متوسط باشد و مسترخی نبود و مرضعه که شیر میدهد باید که وضع حمل آن در ماه نهم بوده باشد و [illegible] زائیده باشد و بعضی برانند که شیر پسر برای پسر و دختر و شیر دختر برای دختر مناسب بود و شیر مرضعه باید که معتدل القوام و معتدل المقدار و سپید رنگ و شیرین مزه و پاکیزه بود متشابه الاجزا و قلیل الرغوه باشد و در میان وضع مرضعه و در میان رضاعت مدت متوسط باشد و آن بعد از چهل روز تا هفت ماه بود و هر صباح پستان اندکی بدوشند پس در دهن طفل دهند و از جماع و غم و غصه و هر چه باعث فساد شیر باشد احتراز کنند و غذا

مرضعه نان گندم با گوشت بره و بزغاله و از بقولات کاهو از فواکه بادام و فندق مناسب بود و هرگاه شیر غلیظ باشد بملطفات اصلاح کنند و بعد از سه چهار روز سکنجبین و آب نیم گرم قی فرموده باشند و باز داشتن از ریاضت و آرام دادن و اغذیه مولد خون غلیظ خورانیدن شیر را غلیظ میکند و علامت اعتدال قوام شیر آنست که چون شیر را بر ناخن اندازند مائل بسیلان شده متوقف ماند و اگر تکثیر شیر یا تقلیل آن مطلوب باشد تدبیری که در امراض پستان در علاج قلت لبن و کثرت لبن مذکور شد بعمل آرند و ریاضت معتدله و اغذیه ملطفه و شرب شراب ریحانی و تناول اغذیه خوشبو در فساد کیفیت شیر انفع مند بود و اگر شیر متشابه الاجزا نباشد اصلاح غذا کنند و معاجین هاضم بکار برند و اگر کثیر الرغوه باشد ادویه کاسر ریاح خورند و مدت طبیعی ارضاع دو سال بعده اگر طفل برای شیر بگرید صبر یا سوت و مانند آن اشیای تلخ بر پستان بمالند و در دهن طفل دهند و بهترین موسم برای فطام یعنی جدا کردن طفل از شیر موسم بهار ست و نزدیک فطام آب دهند و غذا شیر و برنج و نان در شیر و شهد سرشته بدهند و در هند معمول ست که بعد قطع شیر غذا کهچڑی مونگ ملایم دهند و در تهذیب اخلاق طفل کوشند و طفل را از اشیای قویه شدید الحرارت و شدید البرودت نه دهند و حموضات نیز نباید داد و اگر ضرورت حموضات باشد آن وقت دهند که معده از شیر خالی باشد و علاج شیر خواره بیشتر به علاج مرضعه کنند و اگر طعام خور باشد تدبیر او نیز باید کرد و هر روزیکه مرضعه را اسهال یا قی و مانند آن عارض شود از شیر او نه دهند و چون اثر بر آمدن ثنایا ظاهر شود و دندان آغاز کند بنا بر زود بر آمدن دندان آنچه در امراض اسنان در علاج تسهیل نبات اسنان مذکور شد بکار برند و گاه گاه نمک و شهد در دهان او بمالند تا از قلاع محفوظ ماند و هرگاه طفل گویا شود بیخ زبان او از انگشت بمالند معین بر فصاحت ست و امراضیکه بصبیان اکثر عارض میشود بمقام هر مرض مسطور ست و شیخ این قدر زیاده نوشته که در ایام اول بر ارضاع طفل در روزی دو یا سه بار اکتفا نمایند و در ارضاع او بار ارضاع کثیر ابتدا نکنند یعنی در یکدفعه بلا فاصله شکم سیر رضاعت نکنند و در اول شیر غیر مادر او دهند تا مزاج مادر او باعتدال آید و بهتر آنست که اول عسل بلیسانند پس شیر دهند و غذای مرضعه گندم و خندروس و ماهی غیر متعفن اللحم و [illegible] صلب کنند و بدترین اغذیه برای او جرجیر و خردل و بادروج ست که مفسد شیر اند و در نعناع نیز قوت مجففه مفسده شیر است و مرضعه قوی گردن فراخ سینه و عظیم العضل سخت لحم و متوسط در فربهی و لاغری سحاقی نه شحمانی بود و بطی از انفعالات نفسانی ردی از غضب و غم و جبن و غیره باشد بهتر آنکه این همه مفسد مزاج اند گاهی این همه بر رضا متعدی به طفل میشوند و لهذا رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم از استرضاع مجنونه منع فرموده و پستان مجتمع معتدل در صلابت و لین باشد و اگر شیر مرضعه غلیظ باشد سکنجبین بزوری مطبوخ بملطفات مثل پودینه و زوفا و حاشا و صعتر جبلی و شربت اصول بنوشانند و ماهی طریخ بخورانند و در طعام او قدری زیره با خل کنند و ریاضت معتدل کنانند و اگر غلظ شیر با حرارت مزاج باشد سکنجبین و شراب قیق مجموع یا مفرد بنوشانند و اگر شیر رقیق باشد و مانعی مثل تپ و غیره نباشد شراب شیرین یا عقید انگور بدهند و امر بجواب سفر نمایند و مدت میان ولادت مرضعه و ارضاع طفل هم ماه یا دو ماه باشد و بهتر آنست که شیر اندک اندک بدفعات دهند که ارضاع شکم سیر یکدفعه گاهی تمدد و نفخ و کثرت ریاح و کثرت سفیدی بول پیدا کند و اگر این حالت عارض شود شیر نه دهند و بسیار گرسنه دارند و خواب آورند و چون مرضعه را مزاج ردی یا مرض مولم یا احتباس حیض عارض شود بهتر آنست که ارضاع طفل تا صحت مرضعه از غیر آن کنند و کذلک هرگاه ضرورت نوشیدن دوای که آنرا قوت و کیفیت غالب باشد بمرضعه افتد شیر او نه دهند و چون طفل عقب ارضاع بخواب رود گهواره او را حرکت شدید نه دهند بلکه باهستگی بجنبانند و گریه اندک قبل ارضاع طفل را نافع بود و چون طفل را اشتهای غیر شیر گردد بتدریج شروع کنند و شدت منع از اکتفا بشیر تنها نکنند و چون ثنایای او ظاهر شود بسوی غذا ایکه آن قوی تر باشد بتدریج نقل کنند بغیر آنکه چیزی صلب خاییدن دهند و اول نان بدهند تا بخاید بعده نان با آب و عسل یا الشراب ممزوج یا شیر تر کرده دهند و درین هنگام اندک آب بنوشانند و در بعض احیان اندک شراب آمیخته بدهند و نگذارند که ممتلی گردد و اگر ثقل از طعام و انتفاخ شکم و سفیدی بول آنرا عارض شود از جمیع اغذیه منع کنند تا آنکه هضم گردد و بهتر آنست که در تغذیه او [illegible] و حمام تاخیر نمایند بعده و چون شیر قطع کنند بعد از آنکه از جنس حریرها و لحوم خفیفه باشد نقل کنند و باید که فطام تدریجی بود و نیم نیم قطعه و بلوطها از نان و شکر ساخته مشغول دارند و اگر الحاح بر پستان کند و طلب شیر نماید بگیرد مر و تخم خرفه هر دو را بعد یکدرم ساییده بر پستان طلا کنند و گوئیم که بالجمله تدبیر اطفال تربیت

و ریاضت معتدل در کیفیت و بسیار در کمیت و لاسیما چون از طفولیت بسن صبی تجاوز کند و چون برخیزد و در حرکت شروع کند از حرکات عنیفه منع کنند و بپرورش و تعود قبل انبعاث طفل بدان بالطبع او را آماده کنند تا بساقها و پشت او آفت نرسد و در ابتدا که آغاز نشستن و رفتن آن بر زمین کند او بر جای املس گردانند و از پیش او چوب و کارد و مانند آن که بجلد یا قطع کند دور سازند و از مکان بلند افتیدن نرسند و تنها کس که در صدمه بار ریاضت معتدله مثل مشی معتدل و خدمت ملایم خانه امر کنند و استحمام بآب شیرین نیمگرم و مالش بدن نمایند و باغذیه محموده مولد خون جید معتدل مثل نان پاکیزه و لحم بره و بزغاله یکساله و ماهی رضراضی و لحوم طیور نیک بطور اسفیدباج و زیرباج و بریان و طیجن و طباهج و قلیه خوب پخته غذا سازند و حریره مرتب از برنج و گندم و شیر تازه و شکر و میده معمول بشکر و روغن بادام و مانند آن دهند و از فواکه انجیر و انگور و موز و بادام شیرین و شکر خورانند که این اشیا و تنقیه خون و تولید خون نیک کنند و از اغذیه حریفه و فواکه قابضه و تلخ و ترش بسیار منع کنند و قوام شیر ایشان دریافت کنند که در ظرف آبگینه دوشیده یک شب بگذارند پس اگر اجزای رقیقه بیشتر از اجزای جامد بود شیر رقیق باشد و اگر منجمد از ان زیاده از رقیق بود شیر غلیظ باشد و اگر هر دو اجزا برابر باشند معتدل پس اگر شیر رقیق باشد و اراده تعدیل او بود تغلیظ غذای مرضعه کنند و برنج و گندم هر دو مطبوخ بشیر و گوشت میش و گوساله و نان میده و بیضه منعقد و برنج و مانند آن دهند و اگر غلیظ باشد و اراده تلطیف او بود تغذیه مرضعه بلحوم طیور رقاقیه معمول بسرکه و مری و کردیا سازند و قبل از غذا او را حمام داخل کنند و بر پستان او آب گرم ریزند و هر صبح سکنجبین بنوشانند و شربت سکنجبین تخمی کما ینبغی و ریاضت قبل طعام نمایند و اگر در شیر برودت باشد از اغذیه زعفران و سنبل و فلفل خوشبو افتد بدهند و چون طفل کلان شود و حاجت بغذای قوی تر از شیر افتد طعامی که لین باشد و روغن بادام بغذا او دهند و اقتصار نمایند و چون ابتدا بتکلم نماید زبان او بعسل و شکر بمالند و خفیف کلام تلقین کنند و چون وقت فطام باشد بتدریج اغذیه لطیفه و نان و چوزه مرغ خورانند و خشکنانج معمول با شکر و شیر و روغن بادام دهند و رضاعت هر روز اندک اندک کم کنند و غذا بتدریج بیفزایند تا آنکه کلیه بغذا اکتفا و در ان هنگام شیر از وی قطع کنند و از فطام او در گرما و در سرما شدید حذر کنند و اطفال را از شراب منع نمایند که در رطوبت ابدان ایشان بیفزاید و اغذیه آنها بخار در دماغ متصاعد سازد پس ذهن ایشان فاسد گردد و چون صبیان از حد رضاع تجاوز کنند و قطع شیر از ایشان نمایند باید که قبل غذا حمام کنند و بعد از آنکه غذا از معده ایشان منحدر گردد در سه بار و در دو بار غذای محمود دهند و از اکثار آن منع کنند که اعانت بر حدوث تشنج امتلائی نماید و از الوان حلوا معمول با آرد و نشاسته و اطریه و هریسه و بیضه منعقد و پنیر کهنه و لبا و ماکول از شیر غذا است غلیظ و از شیر و آب سرد نیز منع کنند و تخمها نیز سست و هر وقت اندک تخم خربزه و خیار با قدری بادیان و شکر بدهند و چون از چهار سال تجاوز کنند در تعلیم قبل غذا و بعده حمام نمایند با آب معتدل الحرارت در حمام که حرارت او معتدل باشد و بعده غذای محمود دهند و عادت شراب نکنند لاسیما که در سن طفل حرارت و رطوبت باشد که در ان تعفن اخلاط بسرعت کند و از آب سرد لاسیما بعد طعام و در زمانه حار منع نکنند و اگر صبیان را احتیاج باخراج خون باشد حجامت استعمال نمایند و چون طفل بهفت سال رسد ریاضت بغیر اسراف کنند و بآب معتدل الحرارت حمام کنند و از استحمام بآب سرد منع کنند و بعد غذا اجازت ریاضت ندهند و عادت اخلاق جمیله کنند و بچه یکه از غضب و وقاحت و جرءت و شر منع کنند و چون بدوازده سال رسد باید که در تعلیم و تعرف محتاج الیه ریاض گردانند پس اگر حاجت آن باشد که شجاع گردد در ریاضت اعضای او بحرکت قوی و دلک قوی نمایند و بر اشیای مهیب و مخوف جری گردانند و اگر احتیاج آن باشد که حکیم گردد اصلاح اخلاق او کنند حتی که سلس الانقیاد شود و عادت غضب و مخالفت نکند بلکه معتاد حلم و قبول گردد و بعده در تعلیم ادب تعالیم اربعه شروع کنند بعد از ان انچه تابع این از علم فلسفه باشد و اگر اراده تصرف در تجارت بدان و اعمال خفیفه باشد عادت ریاضت معتدل کنند و دلک معتدل و مانند آن استعمال نمایند و اگر اراده بدان تصرف در اعمال قویه بصنعت مثل بنا و نجاریت و غیر از خدمت قوی باشد معتاد در ریاضت قوی و دلک قوی شدید گردانند و باغذیه کثیر الغذا التغذیه سازند و مدام بهمین عمل آرند تا آنکه بسن شباب رسند

الحمد للّه شکر درگاه حکیم مطلق که بتایید لایزالی منتها الیه جلد سوم اکسیر اعظم از افادات زبدة الاطبا متقدمین و متاخرین حکیم محمد اعظم خان المخاطب ناظم جهان در مطبع منشی نولکشور واقع لکهنؤ منطبع شد

فہرست کتب

ر ریاست کپورتھلہ سے یادگار رہنائی ۔
رزم شاہی ۔ کلیات معالجات طبیب
یہ جو زبان فارسی میں تصنیف حکیم
ن محمد احمد الحسینی جرجانی تھی اسکا ترجمہ
طبع حکیم محمد ہادی حسین خان مرادآبادی
ردو عام فہم میں فرمایا تین جلد میں
دوم و سوم و چہارم یکجائی ۔
ر ششم یکجائی ۔
م ہشتم و نہم و دہم یکجائی ۔
ہ اردو اسمیں تاثیر و فوائد ادویہ
ین لکھے ہیں مولفہ حکیم مستاب

الرئیس ۔ بو علی سینا کا جلد
طب میں ترجمہ مولوی غلام حسنین
فن معالجہ گھوڑوں میں

ن ۔ گھوڑوں کے علاج میں بہت
لفہ سعادت یار خان رنگین دہلوی
طب ۔ اردو رسالہ بحران

یدو ۔ رسالہ بحران اردو
م ۔ رسالہ دلائل النبض
لبول ۔ ترجمہ حکیم مولوی

بہ اردو میں رسالہ ہے شناخت
ن اور ان کی شکلوں کی تصویر

غلط نامہ اکسیر اعظم جلد سوم

صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۱۹	۵	[illegible]	[illegible]	۵۴۱	۱۲	یکدرہم علم قرقرحا	یکدرہم عاقر قرحا
۵۰	۲۲	[illegible]	[illegible]	۵۹۹	۱۹	ششنج	تشنج
۳۸	۱۲	[illegible]	[illegible]	۶۰۳	۱۵	انزارسو	انزازد
۵۰	۲۹	[illegible]	[illegible]	۶۰۷	۱۰	وکافو	وکافور
۶۱	[illegible]	[illegible]	[illegible]	۶۰۳	۲۳	ورکردن	ورگردن
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	۶۰۵	۹	باپا فرسیر	باپا وسیر
۸۱	[illegible]	[illegible]	[illegible]	۶۱۹	۱۹	گوشت وکباک	گوشت کباب
۸۹	۵	[illegible]	[illegible]	۶۲۱	۱۳	کہ سواس	کسند وسواس
۹۵	۱۰	[illegible]	[illegible]	۶۵۶	۱۵	جل	جبل
۱۰۶	[illegible]	[illegible]	[illegible]	۶۶۰	۱۲	سرفد	سرفہ
۱۰۷	[illegible]	[illegible]	[illegible]	۶۶۲	۱۰	قصو	عضو
۱۱۳	۵	[illegible]	[illegible]	۶۹۰	۳	تا خون ورحم	تا خون رحم
۱۲۷	۱۷	[illegible]	[illegible]	۷۲۰	۲۰	خون خون	خون
۱۳۰	۱۸	[illegible]	[illegible]	۷۳۳	۱۰	عور	عود
[illegible]	۱۹	[illegible]	[illegible]	۷۴۰	۱۵	گکل چنیہ	گل چینیہ
۱۳۹	۱۵	[illegible]	[illegible]	۷۷۰	۱۹	اصلاح نمایند	اصلاح غذا نمایند
۱۴۱	۷	[illegible]	[illegible]	۷۷۳	۱	کاہوراز	کاہو وانز
۱۴۲	۲۰	طال در قبد	[illegible]	،،	۱۷	برشا	برضاع
۱۵۵	۱۱	[illegible]	[illegible]	۷۷۴	۵	پاکپنزہ	پاکیزہ
۱۶۰	۹	وبقائی	وبقائی	،،	۹	یکشب	یکشب
۳۶۳	۵	[illegible]	[illegible]	،،	۱۴	دوبار وغذا	دوبار غذا
۳۸۵	۲	ضمغ	صمغ	۷۷۴	۲۷	وغیر	وغیرہ
۵۲۳	۲	[illegible]	[illegible]				

علاج الامراض - مولفہ حکیم محمد شریف خان مع رسائل ستہ ضروریہ وغیرہ -

رسالۂ اراقۃ سوا الطریق لطالب مباحث التحقیق تحقیقات طب کی بطور مباحثہ ڈاکٹری و یونانی لکھی ہے -

رسالۂ دافع المفسدہ و نافع البریہ فی احکام التنقیہ للحجاب التحتیہ والسقیفات تحمہ یہ منہی سقیفہ کا بیان ہے اور اسکا علاج ہے -

کتب طب اردو

تشریح الاسباب - معروف بہ مظہر العلوم مع نقشہ بروج فلکی مصنفہ حکیم قاضی الٰہی بخش -

رسالۂ زبدۃ المفردات - منظوم بارق مولفہ حکیم سید علی حسین متخلص بہ ملیح -

زبدۃ الحکمت فصول اربعہ مین روزمرہ چیزون کے استعمال کا بیان ہے مولفہ سید حکیم قمر علی رئیس متھرا -

تشخیص الاجسام - مع فوائد بیہ ہر قسم امراض کے نسخے مولفہ سید فضل علی ڈاکٹر -

علاج الغربا - اسکی کوڑیون کی دوا اچھی کام کرتی ہے مترجمہ حکیم غلام امام -

قانون عترت - ہموگا ہر قسم تپ کا علاج خصوصًا تپ دق و تپ عرض کا مصنفہ حکیم عترت حسین

تحفۃ الاطبا - اسم باسمی ہے مولفہ حکیم سید مشرف حسین خیر آبادی -

قرابادین شفائی - اردو مترجمہ حکیم محمد ہادی حسین خان مراد آبادی -

قرابادین ذکائی - فارسی مصنفہ حکیم ذکاء اللہ خان اردو مترجمہ حکیم محمد ہادی حسین خان مراد آبادی

انیس الاطبا - تالیف حکیم مولوی محمد صادق علی -

مجربات اکبری - اردو ہر مرض کے نسخے آزمودہ مجربہ حکیم احمد علی سوہانی -

طب نبوی - جسکا ہر نسخہ مریضون کے لیے اکسیر اعظم ہے انتخاب احادیث نبوی سے مولفہ حافظ اکرام الدین

رموز الحکمت - اُن علامتونکا بیان جس سے ابتدا سے مرض تا انتہا یا دوہی معلوم ہوتا ہے اور اُسکے دفع کی تدبیر مولفہ حکیم رجب علی -

معالجات احسانی - دلائل تشخیص امراض و اُسکا علاج مولفہ حکیم احسان علی -

علاج الامراض - اردو طب کی مستند کتاب مترجمہ حکیم محمد ہادی حسین خان -

رسالۂ قارورہ - شناخت رنگ و قوام و رائحہ بول مین عمدہ رسالہ مولفہ حکیم غلام یحییٰ -

مرکبات احسانی - بطور قرابادین ہر مرض کی تشخیص بترتیب حروف تہجی از حکیم احسان علی -

اکسیر القلوب - ترجمہ اردو مفرح القلوب جو تصنیف حکیم محمد اکبر ہے مترجمہ حکیم محمد نور کریم -

مجالہ کیمسی - معالجہ امراض باہی و ضعفی مولفہ حکیم سید ولی -

کیمیاے عناصری - ترجمہ قرابادین قادری مترجمہ حکیم محمد نور کریم -

تشریح الاجسام - علاج اقسام پھوڑا پھنسی مولفہ میر افضل علی ڈاکٹر -

مجمع البحرین - یہ کتاب طب یونانی اور ڈاکٹری مین بمقابلہ ہے اور ہر عنوان کی کتاب انتخاب کی گئی نہیں ہوئی مجموعہ نکات حکیم محمد حیدر خان

جالندھر ملازم سرکار ریاست کپورتھلہ نے یادگار بنائی -

ترجمۂ ذخیرۂ خوارزم شاہی - کلیات و معالجات طب کی اعلیٰ درجہ کی کتاب ہے جو زبان فارسی مین تصنیف حکیم اسمعیل بن الحسن محمد احمد الحسینی جرجانی تھی اسکا ترجمہ اردو مین منجانب مطبع حکیم محمد ہادی حسین خان مراد آبادی نے بہت سلیس اردو عام فہم مین فرمایا تین جلد مین

۱ - جلد اول و دوم و سوم و چہارم یکجائی -

۲ - جلد پنجم و ششم یکجائی -

۳ - جلد ہفتم و ہشتم و نہم و دہم یکجائی -

ضروری المطب اردو اسمین تاثیر و خواص ادویہ مفردہ جدول مین لکھے ہین مولفہ حکیم مہتاب رائے رئیس میرٹھ -

ترجمۂ اردو شیخ الرئیس - بو علی سینا کا جلد اول کلیات فن طب مین ترجمہ مولوی غلام حسنین

زینت الخیل - فن معالجہ گھوڑون مین مع تصاویر -

ایضاً رنگین -

فرس نامہ رنگین - گھوڑون کے علاج مین بہت نایاب کتاب ہے مولفہ سعادت یار خان رنگین ہے

مجموعہ میزان الطب - اردو رسالہ بحران وغیرہ مفصلہ ذیل -

۱ - میزان الطب اردو ۲ - رسالہ بحران اردو

۳ - طب عزیزی ۴ - رسالہ دلائل النبض

۵ - رسالہ دلائل البول - مترجمہ حکیم مولوی صادق علی -

تریاق المسموم - یہ نادر رسالہ ہے شناخت اقسام سانپون مین اور انکی شکلون کی تصویرا

اور جس جس منزل میں پیدا ہوتے ہیں اُسکا تیرہ و نشان اور جس جس نہج سے اُنکے زہر کا علاج از روے دوا یا منتر اور افسون کے جیسا چاہیے لکھا ہے یہ رسالہ کمال خوبی کے سبب سے عام پسند ہوا اور مفید خلائق۔

امرت ساگر اردو ترجمہ یہ کتاب طب ہند میں جامع کلیات و جزئیات فن ہے اور معالجات میں حاوی نسخجات آزمودہ و ممتحن ہر مرض ہیں اسمین اول اور کتب بید ک مستند سے مثل [illegible] برہمن [illegible] نگھنٹو [illegible] وغیرہ بید ک کی کتابون سے ترجمہ ہو کر اپنے محل و موقع پر چڑھے [illegible] ایک ذخیرہ مسلم بید ک کا کیا فی الحال [illegible] انتفاع کے لیے منجانب مطبع زبان [illegible] سے بعبارت اردو سلیس عام فہم [illegible] کمال خوبی اور نرم و سیدھا [illegible] سے ترجمہ ہوا کہ کوئی مطلب بید ک کا اور کوئی دقیقہ فروگذاشت نہیں ہوا اور جس جگہ توافق [illegible] بید ک کو طب یونانی کا پایا اُسکا ترجمہ اسی کا موافق کیا [illegible] یہ پشتک زبان [illegible] میں چھپی تھی [illegible] بعد اُن عبارت درست ہو کر [illegible] دوبارہ [illegible] چھپکر دست بدست شائقین اور تاجرون نے خرید ہیں جو کہ علم طب و بید ک مفید عام اور اشاعت علم مفید عام کی ہر زبان میں انسب ہے سوا اس کے [illegible] [illegible] [illegible] مطبع [illegible]

مخزن سلیمانی - ترجمہ اکسیر جو فن طب میں [illegible] اکسیر ایک اعلیٰ درجہ کی کتاب ہے [illegible] عربی زبان میں [illegible] ترجمہ اردو زبان میں کمال خوبی و حسن سے ہوا ہے اسمین تمام امراض اور اُنکے معالجات بہت شرح و بسط سے لکھے گئے ہیں کہ جسکے دیکھنے سے ماہیت اور حقیقت تحقیق امراض اور اُنکے معالجات کی کما حقہ محقق ہوتی ہے یہ کتاب قابل ملاحظہ واقفان فن طب ہے۔

شفاء الامراض - اردو زبان کی بہت اچھی کی کتاب ہے کہ اسکو مترجم طبیب حاذق [illegible] نے بطور سوال و جواب کے مسائل طبیہ کو لکھا اور اسمین چند باب ہیں پہلے باب میں تعریف اور اقسام علم طب اور امور طبیہ کو مفصل مرقوم ہوا اور دوسرا باب احوال بدن انسان میں اور تیسرا باب بیان اسباب ستہ ضروریہ میں چوتھا باب بیان عدد و شناخت نبض و قارورہ و براز میں پانچواں باب فصد میں اور شناخت رگون کی چھٹا باب بیان غذا اور دوا میں ساتوان باب امراض [illegible] مختص اعضاء [illegible] اور اُنکے علاج میں آٹھوان باب بیان تپ اور اُسکے اقسام اور معالجات میں نوان باب بیان اورام اور بثور میں اور اُنکا علاج دسوان باب بیان [illegible] اور اُنکا علاج [illegible] [illegible]

اور [illegible] تیرہوان باب بیان میں [illegible] [illegible] کا علاج [illegible] باب [illegible] زہر [illegible] اقسام زہر کی تفصیل [illegible] [illegible] کتب طبیہ [illegible]

کتب [illegible] ادویہ

مخزن الادویہ یہ کتاب تحفۃ المومنین کا ترجمہ ہوا [illegible] کی ماہیت [illegible] مضرات مصلحات بدل [illegible] افعال و خواص مشرح لکھے ہیں اور اسکے ساتھ تحفۃ المومنین [illegible] [illegible] المعالجین [illegible] مخزن الادویہ کا [illegible] [illegible] مفردات [illegible] [illegible] معدن الشفاء سکندر شاہی [illegible] [illegible] فارسی [illegible] خاص [illegible] زبان میں [illegible] یہ کتاب [illegible] [illegible] قابل [illegible]

۴۲۲۴
۲ج
۲ن

ف
۹۱۵

MUSLIM UNIVERSITY LIBRARY
ALIGARH

This book is due on the date last stamped. An over-due charge of one anna will be charged for each day the book is kept over time.

۱۳ ۲ ۹۹